GRIEKSCH-THEOLOGISCH

WOORDENBOEK

HOOFDZAKELIJK

VAN DE

OUD-CHRISTELIJKE LETTERKUNDE

DOOR

Prof. Dr. J. M. S. BALJON,
Hoogleeraar te Utrecht.

TWEEDE DEEL

Κ—Ω.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON,
(over de Domkerk.)
1899.

Divinity School

UITGEGEVEN IN

DE GODGELEERDE BIBLIOTHEEK

OF

REEKS VAN WETENSCHAPPELIJK-THEOLOGISCHE WERKEN.

VOORREDE.

Dit tweede deel van mijn Woordenboek verschijnt later dan vele inteekenaren en ook ik zelf hadden gewenscht. De oorzaak daarvan is allereerst te zoeken in den omvang van de taak, welke ik op mij had genomen, maar ten tweede in omstandigheden, geheel onafhankelijk van mijnen wil. In de „Godgeleerde Bibliotheek" kan ieder jaar slechts een bepaald aantal vellen verschijnen.

Nog eenmaal wil ik ten volle recht laten wedervaren aan de door mij gebezigde bronnen en herinner aan hetgeen ik dienaangaande in de Voorrede van het eerste deel heb gezegd. Wat ik goeds bij Harting, Thayer, Sophocles en anderen vond, heb ik overgenomen. Wat mij onjuist voorkwam, liet ik stilzwijgend weg of verbeterde het. Het zou monnikenwerk geweest zijn, om de stof, welke mijne voorgangers goed gerangschikt en bewerkt hadden, zelf opnieuw en geheel zelfstandig te gaan bewerken. Er bleef bij al het goede, dat ik van mijne voorgangers leeren kon, nog genoeg voor zelfstandigen arbeid over. Van de LXX heb ik meer dan zij gebruik gemaakt en menige aanhaling heb ik kunnen verbeteren. In de exegese van vele plaatsen moest ik van hen afwijken. De van Cremer overgenomene artikelen heb ik, om ruimte te besparen, niet zooals in het eerste deel in een register, maar dadelijk in den tekst met een * aangeduid. Over de methode, welke ik bij de behandeling van Cremer's artikelen volgde, wijs ik naar de Voorrede van het eerste deel. Wat de afleiding van de woorden betreft, ben ik nog al eens van hem afgeweken en hield mij later meer aan

F. Kluge, Etymol. Wörterbuch der deutschen Sprache, dan aan Curtius. Zie b.v. het aangeteekende bij Χάρις, deel II, bl. 1046.

Tot mijn leedwezen heerscht bij de aanhalingen van de verschillende schrijvers niet altijd de noodige eenstemmigheid. Het was mij bij de citaten niet altijd mogelijk te weten te komen, welke uitgaven gebruikt waren. Stond de juistheid der aanhalingen en de beteekenis der woorden voldoende vast, dan deed dit aan het Woordenboek geen schade. Twijfelde ik aan het een of het ander, dan bezigde ik zooveel mogelijk eene uitgaaf, welke binnen mijn bereik viel en noemde ik haar.

Veel inspanning baarde mij het Grieksch van de LXX, omdat het somtijds zoo moeilijk was, de beteekenis der woorden vast te stellen en ik hier braak land te bewerken had. De beteekenis der woorden bij de LXX wijkt vaak geheel van de gewone beteekenis af, omdat vele vertalers der LXX beter Hebreeuwsch dan Grieksch kenden. Ik heb de methode gevolgd van de Grieksche vertaling met den Hebreeuwschen tekst te vergelijken en alzoo door combinatie de beteekenis der woorden vast te stellen. Als lexicograaf had ik slechts te constateeren wat ik vond en moest mij van elk oordeel over het gebruik van een bepaald woord onthouden. Toen ik b.v. ἄρκευθος aantrof, moest ik de plaatsen vergelijken, waar dit woord voorkwam en verkreeg ik toen dit resultaat, dat het 2 Kron. 2: 8 (7) staat voor בְּרוֹשׁ, cypres of ceder en 1 Kon. 6:31 voor שֶׁמֶן = olijvenboom. Het ontging ook mij daarbij niet, dat de LXX hier afwijkt van de gewone beteekenis van ἄρκευθος, jeneverbes, jeneverboom en blijkbaar de beteekenis van dit Grieksche woord niet kende. Doch ik zou het mijzelven toch al te gemakkelijk gemaakt hebben, wanneer ik voor ἄρκευθος de juiste beteekenis had vastgesteld en het daarbij had gelaten. Dat de LXX verkeerd vertaalde, komt niet voor mijne rekening. Αἱμωδιάω Ez. 18:4 beteekent, zooals ik opmerkte, stomp worden, niet kiespijn krijgen, zooals men gewild heeft. Tanden kunnen wel stomp worden, maar geen kiespijn krijgen = αἱμωδέω. Men raadplege toch het verband der rede, voordat men de beteekenis der woorden vaststelt. De regel is zoo eenvoudig en wordt toch zoo licht vergeten. Αἱμωδιάω komt Ez. 18:4 voor bij cod. A en

Symmachus heeft het ook Ez. 18:2. Ez. 18:4 is dus „unter den Belegstellen" niet „falsch", zooals van geachte zijde tegen mij is opgemerkt.

Dankbaar moet ik de medewerking van enkele ambtgenooten erkennen, wier hulp ik nooit tevergeefs inriep. Ook wil ik hier openlijk mijne erkentelijkheid betuigen tegenover Prof. F. Blass te Halle, die, nadat hij mij den raad had gegeven, de drukproeven door een bekwaam philoloog te laten nazien en ik op de moeilijkheid wees, om zulk een man te vinden, zichzelven daarvoor aanbood. Gelukkig vond ik te Utrecht eenen man, die bevoegd was om mijn werk na te gaan. Het was mijn vriend Dr. H. van Gelder, privaat-docent alhier, die zich de moeite getroost heeft, bijna alle drukproeven van het thans verschenen gedeelte zorgvuldig te verbeteren. Door menige opmerking heeft hij zich zeer aan mij verplicht. Hem breng ik daarvoor mijne oprechte hulde. Menig uur heeft hij ook voor mij opgeofferd, om met mij verschillende pericopen te lezen, opdat wij zoo *achter* de beteekenis der woorden zouden komen. Ik zou niet gaarne beweren, dat wij overal ons ideaal bereikt hebben, doch wij hebben *geen* moeite ontzien, om te doen wat binnen ons vermogen viel. Het is een hoogst vermoeiend werk, b.v. nu eens in Eusebius, dan in de Acta Thomae, dan in de LXX, dan weder bij Thucydides eene plaats te vergelijken. Ik heb daarom, wanneer ik bemerkte, dat mijne voorgangers zich hier of daar vergisten, altoos stilzwijgend verbeterd en nooit tegen hen gepolemiseerd. Wanneer men zelf een werk als dit verrichten moet, wordt men bescheiden in zijn oordeel over anderen, die iets soortgelijks deden.

Van mijzelven wil ik verklaren, dat ik door mijn Woordenboek veel heb geleerd en mij voor mijn taak als Hoogleeraar beter voorbereid vind dan toen ik met mijn Woordenboek begon. Mochten anderen er ook iets uit leeren! Op volledigheid maakt mijn werk niet de minste aanspraak. In dat geval zou een derde deel van gelijken omvang als de eerste twee noodzakelijk geweest zijn, en de uitgevers zouden zich — op hun standpunt volkomen terecht — hiertegen hebben verzet.

Mijn laatste woord moet een woord van diepen weemoed en eerbiedige hulde zijn, gewijd aan de nagedachtenis van den vroegeren redacteur, Prof. Dr. J. I. Doedes, die mij tot de uitgaaf aangezocht en opgewekt had. Hoe noode mis ik mijnen vaderlijken vriend, nu mijn arbeid is voltooid. Ave pia anima!

Utrecht, 10 Juni 1899. J. M. S. BALJON.

K.

Κάβος (קַב), eene Joodsche inhoudsmaat, 2 Kon. 6 : 25.

Καγχάζω, hard lachen vooral om te bespotten, Symm. 2 Sam. 6 : 16.

Καγχλάζω = καγχάζω, Aquil. Job 41 : 23.

Κἀγώ door crasis uit καὶ ἐγώ, Dat. κἀμοί. 1) En ik, καί eenvoudig bijvoegend, Joh. 10 : 27, Lk. 2 : 48, distributief en ik (op gelijke wijze) Joh. 6 : 56, 15 : 4, 17 : 26; en ik (van de andere zijde) Jak. 2 : 18, Lk. 22 : 29, Hand. 22 : 19; en ik (inderdaad) Joh. 6 : 57, Rom. 11 : 3. Bij het begin van eenen zin, Lat. et quidem, Joh. 1 : 31, 33 enz. 12 : 32, 1 Kor. 2 : 1, met καί consecutief: en zoo Mt. 11 : 28, Joh. 20 : 15, Hand. 22 : 13, 2 Kor. 6 : 17. Κἀγὼ... καί, Joh. 7 : 28. 2) Ik ook, ik op gelijke manier, Mt. 2 : 8, 10 : 32, Lk. 11 : 9, 16 : 9, Joh. 15 : 9, 17 : 18, Hand. 10 : 26, 1 Kor. 7 : 40, 2 Kor. 11 : 16, 18, 21 enz. In het tweede lid van eene vergelijking na ὁποῖος, ὡς, καθώς Hand. 26 : 29, 1 Kor. 7 : 8, 11 : 1, Openb. 2 : 28 (27). Zij, die er bij bedoeld worden, zijn niet uitgedrukt, Ef. 1 : 15, 1 Thess. 3 : 5. κἀμοί Lk. 1 : 3, Hand. 8 : 19, 1 Kor. 15 : 8, κἀμέ 1 Kor. 16 : 4. Ik op mijn beurt, Mt. 16 : 18, 21 : 24, Lk. 20 : 3, Gal. 6 : 14. 3) Juist ik, Rom. 3 : 7.

Κάδης (קָדֵשׁ) heilig, Deut. 33 : 2.

Καδησείμ (קְדֵשִׁים) schandjongens = κίναιδοι, πόρνοι, 2 Kon. 23 : 7. Aquil. οἱ ἐνδιηλλαγμένοι.

Κάδιον, ου, τό, tasch, 1 Sam. 17 : 40, 49.

Κάδος, Joodsche inhoudsmaat (בַּת), 2 Kron. 2 : 10, emmer (דְּלִי) Jez. 40 : 15.

Καθά, bijw. voor καθ' ἅ, overeenkomstig, juist als, Mt. 27 : 10. LXX voor כַּאֲשֶׁר Gen. 7 : 9, 16 en voor כְּ Gen. 19 : 8, Ex. 12 : 35.

Καθαγιάζω = καθαγίζω, heiligen, Lev. 27 : 26, 2 Makk. 1 : 26; 2, 2, 8; 2, 15, 18; Philo I, 115, 14, Eus. II, 957 A.

Καθαίρεσις, εως, ἡ (καθαιρέω), onderwerping, verwoesting, vernietiging, ὀχυρωμάτων, 2 Kor. 10 : 4 (τῶν τειχῶν Xen. Hell. 2, 2, 15; 5, 1, 35; Polyb. 23, 7, 6, Diod. Excerpt. leg. 13; destructio murorum, Suet. Galb. 12). Εἰς οἰκοδ. — καθαίρεσιν ὑμῶν 2 Kor. 10 : 8, 13 : 10.

Καθαιρέω, neerhalen, nemen, vatten, met geweld onderwerpen, dooden, Fut. καθελῶ, LXX voor הוֹרִיד, הָרַס, נָתַץ, פָּרַץ. Afnemen, Mk. 15 : 36, 46, Lk. 23 : 53, Hand. 13 : 29. Met geweld nederwerpen, τινὰ ἀπὸ θρόνου, Lk. 1 : 52. Afbreken, τὰς ἀποθήκας, teg. οἰκοδομεῖν Lk. 12 : 18; λογισμούς, betoogen evenals versterkingen nederwerpen, wederleggen, ontzenuwen, 2 Kor. 10 : 4. Uitroeien, ἔθνη Hand. 13 : 19. Τὴν μεγαλειότητά τινος Hand. 19 : 27, waar, wanneer de voorkeur gegeven wordt aan de lezing τῆς μεγαλειότητος αὐτῆς, het moet beschouwd worden als een Gen. partit. = iets van hare heerlijkheid. Anderen vertalen, dat zij van hare heerlijkheid beroofd zou worden.

Καθαίρω, pf. pass. ptcp. κεκαθαρμένος (καθαρός). Zuiveren, reinigen, Joh. 15 : 2. Overdr. Hebr. 10 : 2. Vgl. Phil. De somn. 2, 667, Plat. Eut. 3, A.

Καθαμαξεύω (ἀμαξεύω), berijden van eene straat of eenen weg. Κατημαξευμένος, gewoon, triviaal, Dion. H. VI, 836, 11, Philo I, 426, 18, Orig. II, 56 A.

Καθάπαν = καθ' ἅπαν, in 't algemeen, 2 Makk. 4 : 16.

Καθάπερ (καθ' ἅπερ), juist als, Rom. 9 : 13, 10 : 15, 11 : 8, 1 Kor. 10 : 10, 2 Kor. 3 : 13, 18, 1 Thess. 2 : 11. καθάπερ καί, Rom. 4 : 6, 2 Kor. 1 : 14, 1 Thess. 3 : 6, 12, 4 : 5, Hebr. 4 : 2, 5 : 4. καθάπερ, gevolgd door οὕτω of οὕτως, Rom. 12 : 4, 1 Kor. 12 : 12, 2 Kor. 8 : 11. LXX voor כַּאֲשֶׁר, Ex. 7 : 6, 10.

Καθαπλόω = ἁπλόω, uitspreiden, uitstrekken, b. v. van een matras (ψίαθος), Marci Diaconi Vita Porphyrii episcopi Gaz. 77, 23 (ed. soc. philol. Bonn. 1895).

Καθάπτω, Aor. 1 καθῆψα. Vastmaken, vastbinden, hangen, zich hechten aan, Hand. 28 : 3, Symm. Hoogl. 1 : 6 (passief) τοῦ τραχήλου, Epict. Diss. 3, 20, 10.

Καθαρίζω, καθαριῶ, ἐκαθάρισα, ἐκαθαρίσθην, ook ἐκαθέρισα enz. Num. 12 : 15, 2 Kron. 34 : 5, Ps. 11 : 7, Jer. 13 : 27, 1 Makk. 13 : 47, 50, 2 Makk. 2 : 18, Mt. 8 : 3, Mk. 1 : 42, Lk. 17 : 14, Hebr. 10 : 2, evenwel nergens consequent, (vgl. Mt. 8 : 2, 3) en daarom waarschijnlijk ten gevolge van eene onachtzaamheid, geen vaste Alexandrijnsche vorm. Het is = καθαίρω. 1) a) reinigen, van onreinheid, Mt. 23 : 25, Mk. 7 : 19, Lk. 11 : 39. b) Van de Levietische reiniging tegenover κοινοῦν, vgl. Hand. 10 : 15, 11 : 9 ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Zie onder καθαρός. Van de genezing van de melaatschheid, waardoor men buiten de gemeenschap van het volk gesloten wordt, omdat hij, die daardoor aangetast was, ἀκάθαρτος was. Vgl. de opmerkingen van Bähr. Mos. Cult. 2, 460, die treffend de melaatschheid met het oog op Num. 12 : 12, 2 Kon. 5 : 7 den levenden dood noemt. Zoo Mt. 8 : 2, 3, 10 : 8, 11 : 5, Mk. 1 : 40, 41, 42, Lk. 4 : 27, 5 : 12, 13, 7 : 22, 17 : 14 — טִהַר Lev. 13 : 13 enz. Tegen de vroeger gewone verklaring van Mt. 8 : 2, 3 =

rein verklaren, merkt Kypke, Observ. scr. juist op: „Sic Christo aliquid tribueretur, quod ipse tamen sec. vs. 4 a sacerdotibus fieri debere jussit." In zedelijke beteekenis 2 Kor. 7 : 1, Jak. 4 : 8, vgl. Spreuk. 20 : 8.

Deze Levietische reiniging komt overeen met 2) de overdrachtelijke beteekenis op godsdienstig gebied, waar de LXX en het N. T. het woord gebruiken, zooals in het gewone Grieksch *καθαίρειν* = verzoenend reinigen, expiare, lustrare. Zoo vooral Hdt. Xen. Thuc. Hdt. 1, 43: *ὁ καθαρθεὶς τὸν φόνον*. 44: *τὸν αὐτὸς φόνου ἐκάθηρε*. 35: *ἀπικνέεται ἐς τὰς Σάρδις ἀνὴρ συμφορῇ ἐχόμενος καὶ οὐ καθαρὸς χεῖρας... παρελθὼν δὲ οὗτος ἐς τὰ Κροίσου οἰκία κατὰ νόμους τοὺς ἐπιχωρίους καθαρσίου ἐδέετο κυρῆσαι. Κροῖσος δέ μιν ἐκάθηρε. ἔστι δὲ παραπλησίη ἡ κάθαρσις τοῖσι Λυδοῖσι καὶ τοῖσι Ἕλλησι*. Xen. An. 5, 7, 35: *ἔδοξε καθᾶραι τὸ στράτευμα, καὶ ἐγένετο καθαρμός*. Thuc. 3, 104, Plat. Legg. 9, 868 A het medium tegenover *τὸ βλάβος, τὴν βλάβην ἐκτίνειν*. Phaedr. 113 D: *καθαρόμενοι τῶν τε ἀδικημάτων διδόντες δίκας*. Vgl. Legg. 872 E: *τοῦ γὰρ κοινοῦ μιανθέντος αἵματος οὐκ εἶναι κάθαρσιν ἄλλην, οὐδὲ ἔκπλυτον ἐθέλειν γίγνεσθαι τὸ μιανθέν, πρὶν φόνον φόνῳ ὁμοίῳ ὅμοιον ἡ δράσασα ψυχὴ τίσῃ καὶ πάσης τῆς ξυγγενείας τὸν θυμὸν ἀφιλασαμένη κοιμίσῃ*. Vgl. Nägelsbach, Nachhom. Theol. S. 356: „Der *ἱλασμός* fordert zu seiner Ergänzung die *κάθαρσις*, die Reinigung von dem am Sünder klebenden *μίασμα* der Schuld." — Uit dit spraakgebruik is het te verklaren, dat de LXX niet alleen טָהֵר, maar Ex. 29 : 37, 30 : 10 כִּפֵּר door *καθαρίζειν* vertalen, zooals כִּפֻּרִים Ex. 29 : 36, 30 : 10 = *καθαρισμός*. Wel wordt טָהֵר meestal van de Levietische reiniging gebruikt, maar ook van de door de verzoening plaats gehad hebbende ontzondiging. Het is met כִּפֵּר verbonden Lev. 16 : 30 *ἐξιλάσεται περὶ ὑμῶν, καθαρίσαι ὑμᾶς ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν ἔναντι κυρίου καὶ καθαρισθήσεσθε*; vgl. vss. 32—34. Verder vgl. 16 : 19, 20. Zie ook Num. 8 : 21 in het bericht van de wijding der Levieten, waar niet alleen eene ritueele reiniging plaats had, vgl. 8 : 7, 12, 21, waar vs. 21 luidt: *ἐξιλάσατο περὶ αὐτῶν ἀφαγνίσασθαι αὐτούς*. Ps. 51 : 4, 9, Jer. 33 : 8. Men moet in 't algemeen vasthouden, dat bij טהר, ook waar het van Levietische reinigingen gebruikt wordt, toch altijd dê voorstelling van eene ernstig bedoelde ontzondiging ten grondslag ligt (vgl. de zoenoffers in de reinigingswetten), hoewel ook de onreinheid minder als het gevolg eener schuld te beschouwen is als veelmeer als een ondergaan van datgene wat de door de zonde bedorven natuur bij de verwekking, de geboorte en den dood enz. met zich brengt. De niet geheel juist zoo genaamde Levietische, beter gezegd de theocratische onreinheid is een gevolg niet van het doen van zonde, maar van het ondergaan van den invloed der zonde. Daarom is de met de verzoening verbondene reiniging naar haar wezen niet verschillend van de reiniging van de theocratische onreinheid. Zij is, zou men kunnen zeggen, de persoonlijke toeëigening van de verzoening, en waar eene verzoening wegens

persoonlijke schuld niet noodig was, de bevrijding van het lijden, dat de zonde teweegbrengt. Καθαρίζειν staat daarom in het midden tusschen ἱλάσκεσθαι en ἁγιάζειν. Zie de aangehaalde plaatsen evenals Ex. 29 : 37 καθαριεῖς τὸ θυσιαστήριον καὶ ἁγιάσεις αὐτὸ καὶ ἔσται τὸ θυσιαστήριον ἅγιον τοῦ ἁγίου. Lev. 8 : 15 ἐκαθάρισε τὸ θυσιαστήριον καὶ ἡγίασεν αὐτὸ τοῦ ἐξιλάσασθαι ἐπ' αὐτοῦ, waar καθ. = חִטֵּא. Zoo ook in het N. T. vooral daar, waar boven alle andere Nieuw-Testamentische geschriften zoowel de betrekking tot het O. T. als de invloed van de Grieksche schrijftaal zich doet gevoelen, in den brief aan de Hebreërs. Daar neemt καθαρίζειν als technische uitdrukking dezelfde plaats in, die in de Paulinische geschriften δικαιοῦν inneemt, met het onderscheid, dat δικαιοῦν (eveneens in het midden staand tusschen ἱλάσκεσθαι en ἁγιάζειν) eene rechterlijke handeling van de door het gericht heil bewerkende gerechtigheid Gods is, daarentegen καθαρίζειν de uitwerking van het offer op het object noemt, waardoor het object δεκτός voor God wordt en tot God durft te naderen. Het laatste komt overeen met het gezichtspunt, waaruit de brief aan de Hebreërs van de wet als de Oud-Testamentische orde des heils spreekt, het eerste met het Paulinisch gezichtspunt, wet = de zich openbarende goddelijke orde des rechts. Het object bij καθαρίζειν is in den brief aan de Hebreërs verschillend. a) De persoon en het geweten, Hebr. 9 : 14, vgl. 10 : 2. Volgens deze teksten is de reiniging eene wegneming van ons bewustzijn van schuld door de toeëigening van het offer van Christus (zie αἷμα). b) Met zakelijk object, het heiligdom en zijne voorwerpen, Hebr. 9 : 22: ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις, vs. 23. Diensvolgens is de reiniging eene verwijdering van onze zonden uit het bewustzijn van God (vgl. 10, 17, Lev. 16 : 16), waardoor de ἄφεσις en daarmeê de reiniging van het geweten bepaald is. Diensvolgens staat καθαρίζειν op zichzelf met ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας, Hebr. 10 : 4, περιελεῖν ἁμαρτίας 10 : 11 gelijk, duidt evenwel de zaak zóó aan, dat zoowel uit het bewustzijn van God als uit het onze de schuld verwijderd wordt krachtens de toeëigening van het verzoenend offer. Het te reinigen heiligdom als plaats van den omgang van God met den mensch is verontreinigd door de tusschen beiden gekomene zonde (Lev. 16 : 16). Vandaar dat de reiniging daarvan wel als verwijdering van onze zonde uit het bewustzijn Gods verklaard kan worden, vgl. Jer. 31 : 34.

Op de overige plaatsen van de Nieuw-Testamentische geschriften is καθαρίζειν, eveneens synon. ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας, verbonden met ἁγιάζειν, doch zonder de dogmatische bepaaldheid van den brief aan de Hebreërs. Ef. 5 : 26, Tit. 2 : 14. Nader bij het spraakgebruik van den brief aan de Hebreërs staat 1 Joh. 1 : 7 τὸ αἷμα Ἰυ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας — het gevolg van het verzoenend offer. 1 Joh. 1 : 9 ἵνα ἀφῇ ἡμῖν

τὰς ἁμαρτίας καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας, waar de verklaring van E. Haupt, dat het eerste op den actus forensis betrekking heeft, καθ. ἀπό κτλ. op de vernieuwing van den mensch krachtens de in hem wonende δικαιοσύνη niet alleen tegen het begrip van δικαιοσύνη als ook tegen het begrip van ἀδικία getuigt, dat (vgl. 5 : 18) niet eigenschap van het subject, maar in verhouding tot ἁμαρτία het soortbegrip is = alles wat het oordeel Gods tegen zich heeft, maar ook tegen het geheele spraakgebruik is en reeds door de verbinding met αἷμα = offer verboden wordt, want in verband met αἷμα kan καθαρίζω alleen in den zin van het sacrifieele spraakgebruik staan. Het verband geeft ook niet de minste aanleiding, aan het woord eenen nieuwen zin te geven, ook niet met het oog op het Johanneïsche καθαρός, Joh. 15. Het minst evenwel is de zedelijke vernieuwing met verwijzing naar 1 Joh. 3 : 3—9 als zulk een καθαρίζειν te beschouwen, vgl. ἁγνίζει ἑαυτόν 1 Joh. 3 : 3. Niet anders staat het met Hand. 15 : 9, waar de uitdrukking bepaald is door datgene wat Hand. 10 : 15, 35, 11 : 2 enz. bericht is.

Καθαρισμός, ὁ, reiniging; daarvoor in het gewone Grieksch καθαρμός = reiniging, reinigingsoffer, Plat. Plut. — LXX = טָהֳרָה Lev. 14 : 32, 15 : 13, 1 Kron. 23 : 28. כִּפֻּרִים Ex. 29 : 36, 30 : 10. — Van de reiniging van de vrouwen (Aristot. H. A. 7, 10), Lk. 2 : 22. Van de ritueele reiniging Mk. 1 : 44, Lk. 5 : 14, Joh. 2 : 6. De doop zoowel van Johannes als van Jezus wordt als καθαρισμός aangeduid Joh. 3 : 25, waardoor de aansluiting daarvan aan de ritueele reiniging (vgl. Ez. 36 : 25) evenals de verwantschap met de verzoening (zie καθαρίζειν) aangeduid wordt. Vandaar βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, Mk. 1 : 4, Lk. 3 : 3, Hand. 2 : 38. Vgl. onder βαπτίζω. — Hebr. 1 : 3 καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν duidt het de wegneming van onze zonden aan, vgl. Hebr. 9 : 22, 23. Voor den Gen. vgl. Plat. Rep. 2, 364 E καθαρμοὶ ἀδικημάτων. Job 7 : 21 הֶעֱבִיר אֶת־עֲוֹן = ποιεῖν καθαρισμὸν τῆς ἁμαρτίας. Daarentegen 2 Petr. 1 : 9 λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτημάτων duidt het de aan het subject voltrokkene reiniging, de aan het subject toegeëigende verzoening aan. Zie onder καθαρίζω.

Καθαρός, ά, όν, samenhangend met het Lat. castus = zonder vlek of rimpel, syn. ἀμίαντος; zonder vermenging, syn. ἄκρατος = zuiver, vgl. Xen. Cyrop. 8, 7, 20 ἄκρατος καὶ καθαρὸς ὁ νοῦς. Jak. 1 : 27 θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος. 1) In phys. beteekenis van vaatwerk, kleederen, enz. Mt. 23 : 36, 27 : 59, Openb. 15 : 6, 19 : 8, 14, 21 : 18, 21. LXX = זַךְ Lev. 24 : 2, 7. טָהוֹר Ex. 25 : 11, 17, 24 enz. 2) Overdr. op zedelijk gebied, b. v. Pind. Pyth. 5 : 2 καθαρὰ ἀρετή. Plat. Rep. 6, 496 D καθαρὸς ἀδικίας τε καὶ ἀνοσίων ἔργων. Plat. Crat. 403 E ψυχὴ καθαρὰ πάντων τῶν περὶ τὸ σῶμα κακῶν καὶ ἐπιθυμιῶν. In het latere Grieksch ἀπό τινος i. p. v. den eenvoudigen Gen. b. v. Dio. Cass. 37, 24 καθαρὰν ἀπὸ πάντων ἡμέραν

ἀκριβῶς τηρῆσαι. Meer komt de constructie voor *καθαραὶ χεῖρες* bij Hrdt. Aeschyl. Plut. enz. Plut. Pericl. 8 *οὐ μόνον τὰς χεῖρας δεῖ καθαρὰς ἔχειν τὸν στρατηγόν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις.* Vgl. Job 9 : 30, 22 : 30. Xen. Cyrop. 8, 7, 23. *ἔργα καθαρὰ καὶ ἔξω τῶν ἀδίκων.* Vgl. *μίασμα* van misdaden. Zie onder *καθαρίζω.* *Καθαρός* duidt op dit gebied zoowel de zedelijke zuiverheid als de onschuld aan. **a**) Het eerste Mt. 5 : 8 *οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ.* 1 Tim. 1 : 5 *ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας*, vgl. 1 Petr. 1 : 22 *ἐκ καρδίας ἀλλήλους ἀγαπήσατε* (waar rec. *ἐκ καρδίας καθαρᾶς* heeft) *καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.* 2 Tim. 2 : 22 *ἐπικαλεῖσθαι τὸν κύριον ἐκ καθαρ. καρδίας.* Jak. 1 : 27, zie boven. De uitdrukking *καθαρὸς τῇ καρδίᾳ*, *καθαρὰ καρδία* komt zoowel overeen met het Hebr. בַּר לֵבָב Ps. 24 : 4 (Ps. 73 : 1 = *εὐθὺς τῇ καρδίᾳ.* Hand. 8 : 21 *ἡ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἔναντι τοῦ θεοῦ*, vgl. Job 9 : 30, 22 : 30, 33 : 9 *καθαρός* (ישׁר) *εἰμι οὐχ ἁμαρτών, ἄμεμπτός εἰμι, οὐ γὰρ ἠνόμησα.* Job 8 : 6 *εἰ καθαρὸς εἶ καὶ ἀληθινός*), als טְהוֹר־לֵב Spreuk. 22 : 11 (*ὅσιαι καρδίαι*), לֵב טָהוֹר Ps. 51 : 12. Het meest voor de hand ligt in de Nieuw-Testamentische en de meeste Oud-Testamentische plaatsen de beteekenis zuiver, *ἁπλότης*, vgl. Gen. 8 : 21. — Verder **b**) zonder schuld en wel allereerst niet schuldig, Hand. 20 : 26 *καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος.* Job 11 : 4 *τοῖς ἔργοις* en zonder zulk eene toevoeging Hand. 18 : 6. Job 33 : 9 *καθαρός εἰμι οὐχ ἁμαρτών.* 16 : 17 *εὐχή μου καθαρά.* Verder = van de schuld bevrijd, vgl. Joh. 15 : 3 *καθαροί ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν*, vgl. vs. 2 *καθαίρει τὸ κλῆμα.* 13 : 10 *ὁ λελουμένος ἐστι καθαρὸς ὅλος.* Vgl. de samenvoeging van *καθαρίζειν* en *ἄφεσις* Hebr. 9 : 22. De uitdrukking *καθαρὰ συνείδησις* 1 Tim. 3 : 9, 2 Tim. 1 : 3, vgl. Tit. 1 : 15 *μεμίανται αὐτῶν ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις*, teg. *πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς* duidt zoowel het door geen schuld gedrukte als ook het van de schuld bevrijde geweten aan. Vgl. 2 Tim. 1 : 3, Hebr. 9 : 14 *τὸ αἷμα τοῦ Χ̅υ̅ καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι.* — Eindelijk kunnen wij nog opmerken, dat *καθαρός* **c**) van de zg. Levietische, ritueele of theocratische reinheid staat (zie *καθαρίζειν*), bij de LXX het gewone woord voor טָהוֹר is, tegenover *κοινός* en *ἀκάθαρτος.* Vgl. Hebr. 9 : 13 *ἁγιάζει τοὺς κεκοινωμένους πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα.* Hand. 10 : 15, 11 : 19, Rom. 14 : 20 *πάντα μὲν καθαρά*, vgl. vs. 14 *οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτοῦ εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.* *Κοινός* is = gemeen in den zin van onrein, d. i. met de zonde verbonden, inzoover datgene waaraan de wereld deel heeft, niet eerder tot het gebied van de gemeenschap met God behoort dan voordat het aan het verband met de wereld ontrukt is (vgl. *ἁγιάζειν πρὸς καθαρότητα*), daar op de eene of de andere wijze door wassching of gebed (bij Rom. 14 : 14, Tit. 1 : 15, vgl. 1 Tim. 4 : 4, 5) symbolisch of werkelijk datgene verwijderd wordt wat de samenhang met de door de zonden der menschen bevlekte (zie *μιαίνω*) en daarom niet in de gemeenschap met God staande wereld met

zich brengt. Mk. 7 : 2: κοιναῖς χερσὶ τοῦτ' ἔστιν ἀνίπτοις. Mt. 23 : 26, Lk. 11 : 41. Verdere bijzonderheden zie onder καθαρίζειν.

Καθαρότης, ἡ, reinheid. — Vrijheid van het μίασμα der schuld. Hebr. 9 : 13 τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. Zie onder κοινόω en σάρξ. — Zuiverheid als een titel, Eus. II, 1136 B, ἡ σή.

Καθάρσιος, ον, zuiverend, reinigend. Πῦρ καθάρσιον, Jos. Ant. 20, 8, 5, B. J. 6, 2, 1, Orig. 1, 1056 A, Greg. Naz. III, 1009 A., Athen. 54 : 5.

'Ακαθαρσία, ίας, ἡ, van α priv. en καθαρός zie aldaar, de onreinheid in natuurlijken zin, Mt. 23 : 27; in zedelijken zin, in 't algemeen Rom. 1 : 24, 6 : 19; in 't bijzonder de onkuischheid, 2 Kor. 12 : 21, Gal. 5 : 19, Ef. 4 : 19, 5 : 3, Kol. 3 : 5, 1 Thess. 4 : 7; = onzuivere (eer- of hebzuchtige) bedoeling, 1 Thess. 2 : 3, vgl. vs. 5, 6.

'Ακαθάρτης, ητος, ἡ, de zedelijke onreinheid. In het N. T. alleen Openb. 17 : 4, waar א, A, B echter voor ἀκαθάρτητος πορνείας (Rec.), τὰ ἀκάθαρτα τῆς πορνείας lezen.

'Ακάθαρτος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van α priv. en καθαρος zie aldaar, onrein, onzuiver; 1) in Oud-Testamentischen zin gebezigd van hetgeen door de wet verboden was, zooals met name het gebruik van zekere spijzen, Hand. 10 : 14, 11 : 8, 2 Kor. 6 : 17; van daar ook overgedragen op de niet-Joden, voor wie een dergelijk verbod niet bestond, en die daarom zelven onrein waren in het oog van den onderhouder der wet, Hand. 10 : 28; ook in 't algemeen van de heidenen, als verontreinigd door den afgodendienst, 1 Kor. 7 : 14; 2) in zedelijken zin, Plat Legg. 4, 716, E ἀκάθαρτος γὰρ τὴν ψυχὴν ὅ γε κακός, καθαρὸς δὲ ὁ ἐνάντιος. Vgl. Tim. 92 τὴν ψυχὴν ὑπὸ πλημμελείας πάσης ἀκαθάρτως ἐχόντων. Dem. Luc. Plut. = libidine impurus, Cic.; animus impurus = slecht, schandelijk. Sall. Cat. 15 Suid. ἀκάθαρτος ἁμαρτητικός, geneigd tot zondigen. Plut. Eth. 2 ἀνόσιοι καὶ ἄῤῥητοι ἐν γυναιξὶ πόρναις καὶ ἀκαθάρτοις ἐγκυλινδήσεις = ontuchtig, Ef. 5 : 5 en mogelijk ook Openb. 17 : 4, waar het dan in het Neutr. Plur. substantive gebruikt wordt in den zin van vuilheid, onreinheid, vgl. op het voorgaande woord; 3) in 't algemeen = boos, goddeloos, onheilig, in welken zin de kwade geesten in het N. T. πνεύματα ἀκάθαρτα genoemd worden, Mt. 10 : 1, Mk. 1 : 23, Lk. 4 : 33, Hand. 5 : 16, Openb. 16 : 13.

Καθέδρα, ας, ἡ (κατά en ἕδρα), stoel, zetel, Mt. 21 : 12, Mk. 11 : 15. Van den zetel, ingenomen door mannen van naam en invloed, als leermeesters en rechters: ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν, Mt. 23 : 2. LXX voor מוֹשָׁב en שֶׁבֶת. De bisschopszetel, Greg. Naz. II, 489 C.

Καθέζομαι, nederzitten, zitten, Joh. 20 : 12, gevolgd door ἐν met den Dat. van plaats Mt. 26 : 55, Lk. 2 : 46, Joh. 11 : 20, Hand. 6 : 15;

gevolgd door ἐπί met den Gen. Hand. 20 : 9, door ἐπί met den Dat. Joh. 4 : 6, ἐκεῖ Joh. 6 : 3.

Καθεῖς = καθ' εἷς, κατὰ εἷς, ieder, elk, 3 Makk. 5 : 34, Mk. 14 : 19, Joh. 8 : 9, Rom. 12 : 5, Herm. Sim. 9, 6, Lucian. III, 577, Eus. II, 629 A, IV, 885 C.

Κάθεμα, ατος, τό, halsketting, Jez. 3 : 19, Ez. 16 : 11.

Καθεξῆς (κατά en ἑξῆς) achtereenvolgens, in geregelde volgorde, Lk. 1 : 3, Hand. 11 : 4, 18 : 23, οἱ καθεξῆς, zij die daarna volgen, Hand. 3 : 24, ἐν τῷ καθ. sc. χρόνῳ, Lk. 8 : 1.

Καθετήρ, ῆρος, ὁ (καθίημι), vischlijn, hengelsnoer, Nicostr. bij Clem. A, I, 548 A. Halssnoer = κάθεμα, Clem. A. I, 545 B.

Καθεύδω, Impf. ἐκάθευδον. LXX voor שָׁכַב. In slaap vallen, Mt. 25 : 5, slapen, Mt. 8 : 24, 9 : 24, 13 : 25, 26 : 40, 43, 45, Mk. 4 : 27, 38, 5 : 39, 13 : 36, 14 : 37, 40 enz. Lk. 8 : 52, 22 : 46, 1 Thess. 5 : 7. b) Euphemistisch: dood zijn, 1 Thess. 5 : 10 (Ps. 87 [88] : 6, Dan. 12 : 2). c) Overdr. van iemands geestelijken toestand van onverschilligheid en doodschheid, Ef. 5 : 14, 1 Thess. 5 : 6.

Καθηγεμών, ονος, ὁ, gids, leidsman, van een bisschop, Greg. Naz. II, 533 C, τῆς ἐκκλησίας.

Καθηγέομαι, voorgaan, leiden, leermeester zijn, abt, abdis zijn, Dion. H. V, 386, 1; VI, 728, 9. Basil. III, 877 D, 876 B, Athan. II, 921 B, Greg. Naz. III, 976 C.

Καθηγητής, οῦ, ὁ, (καθηγέομαι). a) Een gids, Numen. ap. Ath. 7, p. 313 d, b) een meester, leermeester, Mt. 23 : 8.

Καθήκω. 1) Naar beneden komen, 2) komen tot, bereiken, καθήκει = het past of betaamt, Ef. 21 : 27, οὐ καθῆκεν, gevolgd door den Acc. c. Inf. Hand. 22 : 22, τὰ μὴ καθήκοντα, wat niet betaamt, wat schandelijk is, Rom. 1 : 28, 2 Makk. 6 : 4.

Καθηλόω, vastnagelen, Ps. 118 : 120 τί ἔκ τινος, Polyb. 1, 22, 5, Ignat. 708 B.

Καθήλωμα, ατος, τό, het vastgenagelde, bedekking, 1 Kon. 6 : 19.

Καθήλωσις, εως, ἡ, het vastnagelen, Symm. Ezech. 7, 23, Eus. II, 361 A.

Κάθημαι, Inf. καθῆσθαι, ptcp. καθήμενος. LXX voor יָשַׁב. 1) Zich nederzetten, gevolgd door ἐν met den Dat. van plaats, Mk. 4 : 1, Lk. 22 : 55, εἰς Mk. 13 : 3, μετά met den Gen. van den pers. Mt. 26 : 58, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, wees een deelgenoot van mijne macht, Mt. 22 : 44, Mk. 12 : 36, Lk. 20 : 42; Hand. 2 : 34, Hebr. 1 : 13, κάθου ὧδε ὑπό met den Acc. Jak. 2 : 3. παρά met den Acc. van plaats, Mt. 13 : 1, ἐπάνω met den Gen. van plaats Mt. 28 : 2, met ἐκεῖ Mt. 15 : 29, Joh. 6 : 3, de plaats uit het verband aan te vullen, Mt. 13 : 2. 2) Zitten, gezeten zijn, van eene bezette plaats, gevolgd door ἐν met den Dat. van plaats,

Mt. 11 : 16, 26 : 69, ἐν τῇ δεξίᾳ τοῦ θεοῦ Kol. 3 : 1, ἐν τοῖς δεξιοῖς, Mk. 16 : 5, ἐπί τινος, Mt. 24 : 3, 27 : 19, ἐπὶ τοῦ θρόνου Openb. 4 : 2, 14 : 15, ἐπί τινι, Hand. 3 : 10, ἐπί τι Mt. 9 : 9, Mk. 2 : 14, Lk. 5 : 27, Joh. 12 : 15, Openb. 4 : 4, 6 : 2, 4, 11 : 16, 17 : 3. 19 : 11, παρὰ τὴν ὁδόν Mt. 20 : 30, Mk. 10 : 46, Lk. 18 : 35, πρὸς τὸ φῶς Lk. 22 : 56, ἐπάνω τινός Mt. 23 : 22, Openb. 6 : 8, περί τινα Mk. 3 : 32, 34, ἀπέναντί τινος, Mt. 27 : 61, ἐκ δεξιῶν τινος, Mt. 26 : 64, Mk. 14 : 62, Lk. 22 : 69, ἐκεῖ Mk. 2 : 6, οὗ, waar, Hand. 2 : 2, Openb. 17 : 15, zonder plaatsopgaaf, Mk. 5 : 15, Lk. 5 : 17, 8 : 35, Joh. 2 : 14, 9 : 8, 1 Kor. 14 : 30. κάθημαι als beschrijving van eenen zekeren toestand wordt van hen gebezigd, die een zeker ambt bekleeden, als van rechters, κάθῃ κρίνων, Hand. 23 : 3, van eene koningin, die op den troon zit, Openb. 18 : 7. Van geldwisselaars Joh. 2 : 14. Van klagers en rouwbedrijvers, ἐν σάκκῳ, ἐν σποδῷ, Lk. 10 : 13, van hen, die in duisternis gehuld, niet kunnen gaan, Mt. 4 : 16, Lk. 1 : 79, van eenen lamme, Hand. 14 : 8. Eene vaste plaats hebben, wonen, ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, Luk. 21 : 35, Openb. 14 : 6. ἐπὶ θρόνον Openb. 20 : 11, ἐν Ἱερουσαλήμ Neh. 11 : 6.

Καθημέραν = καθ' ἡμέραν = ὁσημέραι, dagelijks, elken dag, 1 Ezr. 4 : 52, Polyb. 6, 33, 10, 4, 18, 2 τὸ καθ' ἡμέραν, Mt. 26 : 55.

Καθημερινός, ή, όν, dagelijksch, Judith 12 : 15, Hand. 6 : 1, Jos. Ant. 11, 7, 1, Herm. Vis. 1, 3, 2. Ἡ καθημερινή, sc. ἡμέρα, de dag in de week, tegenover κυριακή of ἑορτή, Porph. Cer. 521, 8.

Καθησυχάζω, versterkt ἡσυχάζω, zwijgen, Polyb. 9, 32, 2, Philo II, 71, 37, Aquil. Ps. 82 : 2.

Κάθιδρος, ον (ἱδρώς), veel zweetend, Jer. 8 : 6.

Καθίδρυσις, εως, ἡ = ἵδρυσις, het oprichten, stichten, wijden, vooral van tempels en godenbeelden, woonplaats, Diod. 4, 51, Poll. 1, 11, Tatian. 884 A, Clem. A. I, 825 A.

Καθιδρύω, zich laten nederzetten. Med. gaan zitten, Brief v. Jer. 17, 2 Makk. 4 : 12, 3 Makk. 7 : 20.

Καθίδρως = κάθιδρος, Basil. III, 440 C.

Καθιέρωσις, εως, ἡ, wijding, heiliging, Dion. H. II, 1039, 1; Philo II, 234 1, Jos. Ant. 19, 7, 5.

Καθιζάνω, zetten en zitten, Job 12 : 18, Spreuk. 18 : 16.

Καθίζω, Fut. καθίσω, Aor. 1 ἐκάθισα. 1) Doen zitten, zetten, plaatsen, LXX voor הוֹשִׁיב, τινὰ ἐπὶ θρόνου, Hand. 2 : 30, τινὰ ἐν δεξίᾳ αὐτοῦ, Ef. 1 : 20, τινά, iemand als rechter aanstellen, 1 Kor. 6 : 4 (δικαστήν, Plat. Legg. 9, p. 873 e, Polyb. 40, 5, 3, συνέδριον κριτῶν, Joseph. Antt. 20, 9, 1). 2) Intrans. LXX voor יָשַׁב. a) Nederzitten, Mt. 5 : 1, 13 : 48, Mk. 9 : 35, Lk. 4 : 20, 5 : 3, 14 : 28, 31, 16 : 6, Joh. 8 : 2, Hand. 13 : 14, 16 : 13, met eenen Inf. van doel 1 Kor. 10 : 7, met aanwijzing van de plaats of de zetel ἐν δεξίᾳ τινος, Hebr. 1 : 3, 8 : 1, 10 : 12, 12 : 2, ἐπί

τινι Mk. 11 : 7, *εἰς τὸν ναόν* 2 Thess. 2 : 4, *ἐπί* met den Acc. Openb. 20 : 4, Joh. 12 : 14, Mk 11 : 2, Lk. 19 : 30, *ἐπὶ τοῦ βήματος*, van een rechter, Joh. 19 : 13, Hand. 12 : 21, 25 : 6, 17, *κατέναντί τινος* Mk. 12 : 41, met bijw. van plaats Mk. 14 : 32, Mt. 26 : 36. b) Zitten, *ἐκάθισεν* zat, zat op, Lk. 7 : 15, *ἐν τῷ θρόνῳ* Openb. 3 : 21, *ἐπί* met den Gen. van de plaats, Mt. 23 : 2, 25 : 31, *ἐκ δεζιῶν καὶ ἐξ εὐων*. Mt. 20 : 21, 23, Mk. 10 : 37, 40. Verblijven, Hand. 18 : 11, gevolgd door *ἐν* met den Dat. van de plaats, Lk. 24 : 49, Ex. 16 : 29, Jer. 30 : 11, 49 : 33, Neh. 11 : 25. Med. zitten: *ἐπὶ θρόνων* Lk. 22 : 30, *ἐπὶ θρόνους* Mt. 19 : 28, Comp. *ἀνα*, *ἐπι*, *παρα*, *περι*, *συγκαθίζω*.

Καθίημι, Aor. 1 *καθῆκα*, naar beneden zenden, naar beneden laten gaan, *εἰς* Lk. 5 : 19, *διά* met den Gen. van plaats, t. a. pl. en Hand. 9 : 25, *καθιέμενος* naar beneden gelaten, *ἐπὶ τῆς γῆς*, Hand. 10 : 11, *ἐκ τοῦ οὐρανοῦ*, Hand. 11 : 5.

Κάθισις, *εως*, *ἡ*, het nederzetten, Jer. 29 : 9, Plut. II, 609 B, Orig. III, 1377 B.

Κάθισμα, *ατος*, *τό*, zetel, Eus. II, 1065 B. Een van de 20 deelen van de Psalmen, die voorgelezen werden, terwijl de monniken zaten, Stud. 1705 C, 1708 B, C.

Καθίστημι, Fut. *καταστήσω*, Aor. 1 *κατέστησα*, Pass. praes. *καθίσταμαι*, LXX voor הֵשִׂים, הֵקִים, הִפְקִיד, הִתְיַצֵּב, הֶעֱמִיד, נָתַן, zetten, plaatsen, stellen. Hand. 17 : 15: *καθιστάνω*, rec. *άω*. 1) Trans. a) stellen, brengen, b) in eenen toestand brengen, tot een ambt aanstellen, b. v. *εἰς ἀρχήν*, *εἰς ἀπορίαν* enz. Zoo Mt. 24 : 45, 47, Lk. 12 : 42, 44, Hand. 6 : 3, Mt. 25 : 21, 23 (Hebr. 2 : 7 rec.). c) Met eenen dubbelen Accus. = iemand tot iets maken, tot eene zekere positie brengen. Dit allereerst met betrekking tot een ambt of eenen werkkring, die opgedragen wordt = iemand tot iets aanstellen, b. v. *βασιλέα*, *ἄρχοντα*, *ἐπίτροπον*. Zoo Lk. 12 : 14, Hand. 7 : 10, 27 : 35, Tit. 1 : 5, Hebr. 7 : 28, 5 : 1, 8 : 3. Dan van de verschillende toestanden of verhoudingen, b. v. Plat. Phileb. 16 B: *οὐ μὴ ἔστι καλλίων ὁδὸς οὐδ᾽ ἂν γένοιτο, ἧς ἐγὼ ἐραστὴς εἰμὶ ἀεί, πολλάκις δέ με ἤδη διαφυγοῦσα ἔρημον καὶ ἄπορον κατέστησεν*. Eurip. Androm. 636 *κλαίοντά σε καταστήσει*. Diensvolgens moet Rom. 5 : 19 *ὥσπερ γὰρ . . . κατασταθήσονται οἱ πολλοί* worden opgevat. De keus van de opvallende uitdrukking i. p. v. het meer eenvoudige *γίγνεσθαι* is niet uit de onderstelling te verklaren, dat het woord in deze constructies beteekenen zou: voorstellen, laten verschijnen — eene valsche onderstelling, daar bij *καθιστάναι* niet evenals bij *συνιστάναι* aan eene voorstelling, maar aan de plaatsing in eenen bepaalden toestand gedacht wordt, de gedachte aan anderen evenwel eerst door het verband, door de eigenaardigheid der positie bepaald moet worden, b. v. Thuc. 2, 42: *τὴν εὐλογίαν φανερὰν σημείοις καθιστάναι*. Soph. Ant. 653: *ψευδῆ γ᾽ ἐμαυτὸν οὐ καταστήσω πόλει*.

Ook blijven bij deze onderstelling uitdrukkingen als Isocr. 211 C. ἐπίπονον τὸν βίον καθιστάναι = zijn leven moeilijk maken evenals het gebruik van het passieve synonieme γίγνεσθαι onverklaard, b. v. Eurip. Androm. 385 sqq. καὶ λαχοῦσά τ' ἄθλια καὶ μὴ λαχοῦσα δυστυχὴς καθίσταμαι (niet te verwarren met het Praes. Med.). Vgl. ook het gebruik van de intrans. tempora, b. v. Soph. Oed. Col. 356: φύλαξ δέ μου πιστὴ κατέστης. Veelmeer wordt de keus van de uitdrukking Rom. 5 : 19 daaruit verklaard, dat in de bestaande tegenstelling tusschen ἁμαρτωλοί en δίκαιοι aan den toestand van hen gedacht wordt, die zondaars zijn (vgl. vs. 18, waarvoor vs. 19 ter bevestiging dient), deels met het oog op den van elders komenden invloed, vooral met oog op het begrip der δικαίωσις, inzoover zij eene μετάθεσις is. — 2 Petr. 1 : 8: οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους (ὑμᾶς) καθίστησιν. — 2) In de intrans. tempora, als iets daarstaan of aanwezig zijn, vgl. boven Soph. Oed. Col. 356. Het Praesens Medium = zich als iets voorstellen, optreden. Zoo Jak. 3 : 6, 4 : 4 ὃς ἂν οὖν βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ καθίσταται. Dit als Praes. Pass. = γίγνεσθαι op te vatten, maakt de uitdrukking moeilijk verstaanbaar en wordt verhinderd door de betrekking van dezen zin (οὖν) tòt den voorafgaanden.

Καθιστήριον, ου, τό, zetel, Eus. II, 876 B.

Καθό (= καθ' ὅ) bijw. overeenkomstig, 1) als Rom. 8 : 26. 2) Zoover als, 1 Petr. 4 : 13, 2 Kor. 8 : 12.

Καθοδηγέω, geleiden, Job 12 : 23, Clem. A. I, 260 B.

Καθοδήγησις, εως, ἡ, het geleide, Clem. A. I, 665 B.

Καθοδηγός, οῦ, ὁ, gids, Clem. A. I, 260, A.

Κάθοδος, ου, ἡ, afdaling, 1 Ezr. 2 : 20, Pred. 6 : 6, Clem. A. II, 616 B ἡ τοῦ σωτῆρος.

Καθολικός, ή, όν (καθόλου), algemeen als καθ. καὶ κοινὴ ἱστορία Polyb. 8, 4, 11. 1) De naam ἡ καθολικὴ ἐκκλησία komt het eerst voor bij Ignat. ad Smyrn. c. 8 en dikwijls bij Polyc. martyr. (zie ed. Gebh.—Harn.) καθολικὴ ἀνάστασις Just. c. Tryph. 81 sub fin., Theoph. ad Autol. 50, 1, § 13. Over de ἐπιστολαὶ καθολικαὶ of eenvoudig καθολικαί, de titel van de brieven van Jakobus, Petrus, Johannes en Judas (Euseb. H. e. 2, 23, 25) vgl. de Inleiding van Baljon op de Boeken des Nieuwen Verbonds, bl. 92 enz.

2) Kathedraal, de hoofdkerk in eene stad, Eus. II, 621 A, ἐκκλησία, Epiph. II, 189 A. 3) De rationalis of de opzichter over de financiën, ook λογοθέτης genoemd, Eus. II, 769 A, 892 A, 1185 B, τῆς διοικήσεως. Het hoofd van alle kloosters in eene stad, Eustrat. 2296 A. De katholicos of de patriarch van de Perso-Armeniërs, Tim-Presb. 72 D, Proc. I, 263, 11.

Καθολικότης, ητος, ἡ, het ambt van καθολικός 3. Eus. II, 769 A.

Καθολικῶς, bijw. in 't algemeen teg. κατὰ μέρος, ten deele, Polyb. 4, 1, 8, Athenag. 952 D.

Καθόλου, geheel en al, Ex. 22 : 11, Ezech. 13 : 3, 22, Am. 3 : 3, 4, Hand. 4 : 18.

Καθομιλέομαι, in gewoon gebruik zijn. Partic. καθωμιλημένος, gewoon, Polyb. 10, 5, 9, Clem. A. II, 212 C, Phot. II, 16 A.

Καθομολογέομαι, beloonen, overhalen, verloven, Ex. 21 : 9.

Καθοπλίζω, wapenen, Diod. 19, 27, Orig. II, 292 A, Lk. 11 : 21.

Καθοράω. 1) Naar beneden zien, zien van boven af. 2) Goed zien, duidelijk zien, doorzien, doorgronden, erkennen, 3 Makk. 3 : 11, Rom. 1 : 20.

Καθόρμιον, ου, τό, חֶלְיָה, halssnoer, Hoz. 2 : 13.

Καθοσίωσις, εως, ἡ, wijding, heiliging, Eus. II, 1237 A. — Als een titel, II, 800 C, 828 A, 881 B C, Athan. I, 401 B, Cyrill. A. X 93 B. — Majestas in den zin van hoog verraad, Const. Apost. 5, 14, Pallad. Vit. Chrys. 30 B.

Καθότι (καθ' ὅτι), overeenkomstig. 1) Zoover als, overeenkomstig, Hand. 2 : 45, 4 : 35, Polyb. 18, 19 (36), 5, voor כַּאֲשֶׁר, Ex. 1 : 12, 17. 2) Omdat, Lk. 1 : 7, 19 : 9, Hand. 2 : 24, 17 : 31, Tob. 1 : 12, 13 : 4, Polyb. 18 : 21. 3) Juist als, Bar. 6 : 1, Judith 2 : 13, 15, 10 : 9.

Καθυβρίζω, beleedigen, mishandelen, Spreuk. 19 : 28, 3 Makk. 2 : 14.

Κάθυλος, geheel doorvochtigd, Acta van Xantippe en Polyxena, 1, 7.

Καθυποβάλλω, geheel onderwerpen, met ἀριθμῷ, tellen, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 53, 6.

•Καθυπουργέω, iemand helpen = ὑπηρετέω, Test. Abrah. A. 91.

Καθώς (= καθ' ὡς), een partikel, bij gelegenheid voorkomende bij de gewone Grieksche schrijvers van Aristoteles af voor het Att. καθά en καθό. 1) Juist als, evenals, in het eerste lid van eene vergelijking Lk. 6 : 31, 1 Joh. 2 : 27. Gevolgd door οὕτως in het tweede lid, Lk. 11 : 30, 17 : 26, Joh. 3 : 14, 2 Kor. 1 : 5, 10 : 7, Kol. 3 : 13, 1 Joh. 2 : 6, gevolgd door καί Joh. 15 : 9, 17 : 18, 20 : 21, 1 Joh. 2 : 18, 4 : 17, 1 Kor. 15 : 49. Het wordt met het voorgaande verbonden na het demonstratieve οὕτως, Lk. 24 : 24, met een niet uitgedrukt οὕτως, Mt. 21 : 6, 28 : 6, Mk. 16 : 7, Lk. 1 : 2, 55, 70, 11 : 1, Joh. 1 : 23, 5 : 23, Hand. 10 : 47, 15 : 8, Rom. 1 : 13, 15 : 7, 1 Kor. 8 : 2, 10 : 6, 2 Kor. 1 : 14, 9 : 3, 11 : 12, Ef. 4 : 17, καθὼς διδάσκω, 1 Kor. 4 : 17, καθὼς γέγραπται, Mt. 26 : 24, Mk. 9 : 13, Hand. 7 : 42, 15 : 15, Rom. 1 : 17 en dikwijls bij Paulus. De apodosis ontbreekt en moet uit het verband worden aangevuld, 1 Tim. 1 : 3, Mk. 15 : 8. In vergelijkingen bij tegenstellingen vinden wij het onachtzame gebruik Joh. 6 : 58, 1 Thess. 2 : 13, 1 Joh. 3 : 2, 11. 2) Overeenkomstig, in evenredigheid, in die mate dat, Mk. 4 : 33, Hand. 7 : 17, 11 : 29, 1 Kor. 12 : 11, 18, 1 Petr. 4 : 10. 3) Sedert, ziende dat, overeenkomstig het feit dat, Joh. 17 : 2, Rom. 1 : 28, 1 Kor. 1 : 6, 5 : 7, Ef. 1 : 4, Fil. 1 : 7. 4) Voor het eenvoudige ὡς a) na werkwoorden van spreken, in indirecte rede, Hand. 15 : 14. Het dient om

eene epexegese bij te voegen, 3 Joh. 3. b) Van tijd, wanneer, nadat, 2 Makk. 1:31.

Καθώσπερ, juist als, Hebr. 5:4.

Καί, eene conjunctie, en. Het meest gewone van alle partikels in het N. T. I) Het dient als een copula om te verbinden, Lat. et, atque. 1) Het verbindt enkele woorden of uitdrukkingen: a) in 't algemeen, als οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι, Mt. 16:1, ὁ θεὸς καὶ πατήρ, Hij, die God is en Vader, ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, Lk. 8:15, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, Hebr. 1:1. Het wordt herhaald voor iedere uitdrukking afzonderlijk, terwijl het aan elk zijne eigenaardige kracht geeft, Rom. 7:12, 9:4, Mt. 23:23, Lk. 14:21, Joh. 16:8, Hand. 15:20, 29, 21:15, Hebr. 9:10, Openb. 5:12, 18:12 enz. b) Het verbindt numeralia en wel zóó dat het grootste getal voorafgaat, δέκα καὶ ὀκτώ, Lk. 13:4, 11, 16, Joh. 2:20, 5:9, Hand. 13:20. Opmerkelijk is het gebruik 2 Kor. 13:1 (vgl. Deut. 19:15). Een soortgelijk gebruik van καί om eene zekere onbepaaldheid aan de uitdrukking te geven, komt ook nog op andere plaatsen voor, Jak. 4:13, σήμερον καὶ αὔριον. c) Het voegt bij partitieve woorden het algemeene begrip, zoodat het gelijk is aan: in 't algemeen, in één woord, in 't kort: ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι, Hand. 5:29, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ τὸ συνέδριον ὅλον, Mt. 26:59, Hebr. 9:10 rec., Gal. 6:16; met een voorafgaand τε Rom. 1:20. Het voegt bij een algemeen begrip iets bijzonders, dat reeds in dat algemeene begrip besloten is, maar door dezen vorm van uitdrukking meer bijzonder op den voorgrond gesteld wordt (wat Strabo noemt [8 (1), p. 340] συνκαταλέγειν τὸ μέρος τῷ ὅλῳ), zoodat het gelijk is aan: en voornamelijk, b. v. τὰ πάντα καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων, Mt. 8:33, Mk. 16:7, Lk. 23:23, Hand. 1:14, 1 Makk. 2:6, 2 Kron. 35:24, vgl. 32:33. 2) Het vereenigt verschillende zinnen, a) in 't algemeen als Mt. 3:12, vooral overeenkomstig den eenvoud van het gewone Hebreeuwsche dialect, zin aan zin, waar een meer nauwkeurig spraakgebruik een verleden deelwoord of eene participiale of relatieve constructie zou doen verwachten: καὶ εἶδον καὶ (= ὅτι) σεισμὸς ἐγένετο, Openb. 6:12, Mt. 1:21, Mk. 9:5, Mt. 7:25, 27, 14:9 enz., Mk. 1:12—14, Lk. 18:32—34, Joh. 2:13—16, 10:3, 1 Kor. 12:5, 6, Openb. 6:2, 8, 12—16, 9:1—4. b) Na eene tijdsbepaling wijst καί aan wat op dien tijd gedaan zal worden: Mt. 26:45, Mk. 15:25, Joh. 2:13, Hebr. 8:8, Lk. 23:44, Joh. 4:35, 5:1, 11:55, Hand. 5:7 en zoo ook wel bij gewone Grieksche schrijvers als ἤδη δὲ ἦν ὀψὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐξαπίνης πρύμναν ἐκρούοντο, Thuc. 1:50. c) Het voegt affirmatieve bij negatieve zinnen als μὴ συκοφαντήσατε καὶ ἀρκεῖσθε, Lk. 3:14, Joh. 4:11, 3 Joh. 10. Dikwijls voegt καί eenen zin bij eenen voorafgaanden negatieven, Mt. 5:25, 7:6, 10:38, 13:15, 27:64, Lk. 12:58, 21:34, Joh. 6:53, 12:40, Hand.

28 : 27, 1 Thess. 3 : 5, 1 Tim. 6 : 11, Hebr. 12 : 15, Openb. 16 : 15. d) Het voegt iets aan het voorafgaande, dat daaruit volgt (καί consecutief) = en zoo, Mt. 5 : 15 (καὶ λάμπει), Mt. 23 : 32, 2 Kor. 11 : 9, Hebr. 3 : 19, 1 Joh. 3 : 19, 2 Petr. 1 : 19. Zoo in zinnen na Imperativi en woorden, die de kracht van eenen Imperativus hebben, δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς etc. Mt. 4 : 19, 8 : 8, Lk. 7 : 7, Jak. 4 : 7; voeg er aan toe Mt. 7 : 7, Mk. 6 : 22, Lk. 10 : 28, Joh. 14 : 16, Openb. 4 : 1. e) Met eene zekere rhetorische emphase voegt het iets aan het voorgaande toe ter afwisseling van hetgeen vooraf gezegd is, zoodat het = en toch, en ook (Lat. atque), Mt. 3 : 14, 6 : 26, 10 : 29, Mk. 12 : 12, Joh. 1 : 5, 10, 3 : 11, 32, 5 : 40, 6 : 70, 7 : 28, 8 : 49, 55, 9 : 30, 1 Kor. 5 : 2, 2 Kor. 6 : 9, Hebr. 3 : 9, Openb. 3 : 1, Mt. 12 : 43, 13 : 17, 26 : 60, Lk. 13 : 7, 1 Thess. 2 : 18. f) Evenals de Hebr. ו begint het eene apodosis, die aldus met de protasis verbonden is, met ὅτε of een temporeel ὡς voorgaand in de protasis, Lk. 2 : 21, Hand. 13 : 18 enz., Lk. 7 : 12, Hand. 1 : 10, 10 : 17, Openb. 3 : 20. g) Evenals bij Grieksche schrijvers begint het eene vraag, die kort is uitgesproken en een antwoord bevat op eens anders woord: καὶ τίς δύναται σωθῆναι, Mk. 10 : 26, καὶ τίς ἐστί μου πλήσιον, Lk. 10 : 29, Joh. 9 : 36, 14 : 22. Eigenaardig is 2 Kor. 2 : 2 εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς ... καὶ τίς ... ἐμοῦ. h) Het leidt tusschenzinnen in: καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο, Rom. 1 : 13 (zoo het Lat. et, praeda — et aliquantum ejus fuit — militi concessa, Liv. 27 : 1). 3) Het voegt epexegetisch beide woorden en zinnen er aan toe (het epexegetische of explicatieve καί), zoodat het gelijk is aan: en inderdaad, namelijk: χάριν καὶ ἀποστολήν, Rom. 1 : 5, Hand. 23 : 6, Lk. 3 : 18, Joh. 20 : 30, Hand. 25 : 7, Tit. 1 : 10, Joh. 1 : 16 (καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος), Joh. 10 : 10, Hand. 5 : 21, Rom. 2 : 15, 1 Kor. 3 : 5, 15 : 38, Hand. 22 : 25, 1 Kor. 2 : 2, Rom. 13 : 11, 1 Kor. 6 : 6. Καὶ ταῦτα, 1 Kor. 6 : 8, Hebr. 11 : 12. 4) Het voegt geheele verhalen en uiteenzettingen aan het voorgaande toe en vormt dus eenen overgang tot nieuwe onderwerpen, Mt. 4 : 23, 8 : 14, 23, 28, 9 : 1, 9, 27, 35, 10 : 1, Mk. 5 : 1, 21 6 : 1, 6, Lk. 8 : 26, Joh. 1 : 19, 1 Joh. 1 : 4 enz.; vooral in het zeer gewone καὶ ἐγένετο, Mt. 7 : 28, Lk. 7 : 11, 8 : 1. 5) Καί ... καί, eene herhaling, welke aanduidt, dat van twee zaken de eene even goed plaats heeft als de andere, zoowel — als, niet alleen — maar ook. Καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, Mt. 10 : 28, Mk. 4 : 41, Joh. 4 : 36, Rom. 11 : 33, Fil. 2 : 13, 4 : 12 enz., Hand. 26 : 29. Zelfs contrasteerende zaken worden alzoo verbonden, Joh. 15 : 24. Hand. 23 : 3, Lk. 5 : 36, Joh. 6 : 36, Mk. 9 : 22, Joh. 17 : 25. 6) τέ ... καί, zie τέ, 2.

II) Het voegt iets toe bij hetgeen reeds gezegd is, heeft het karakter van een bijwoord = ook (Lat. etiam, quoque). 1) Eenvoudig gebruikt, a) ook, Mt. 5 : 39, 12 : 45, Mk. 2 : 28, Lk. 3 : 14, Joh. 8 : 19, Rom.

8:17, 1 Kor. 7:29, 11:6 enz. Zeer dikwijls met vnw. καὶ ὑμεῖς, Mt. 20:4, 7, Lk. 21:31, Joh. 7:47. Voorafgegaan door een bijwoord van vergelijking in het eerste gedeelte van den zin καθὼς... καὶ Lk. 6:31, Joh. 6:57, 13:15, 33, 1 Joh. 2:18, 4:17, 1 Kor. 15:49, ὥσπερ... οὕτω καί, Rom. 11:30, 1 Kor. 15:22, Gal. 4:29, καθάπερ... οὕτω καί, 2 Kor. 8:11, ὡς... καί, Mt. 6:10, Lk. 11:2, Hand. 7:51, Gal. 1:9, Fil. 1:20. Met een voorafgaand εἰ Gal. 4:7. Somtijds staat καί in ieder lid van de vergelijking 1 Thess. 2:14, Rom. 1:13, Kol. 3:13. b) Zelfs (Lat. vel, adeo), Mt. 5:46 enz., 10:30, Mk. 1:27, Lk. 10:17, 1 Kor. 2:10, Gal. 2:17, Ef. 5:12 enz. c) Voor een comparatief vermeerdert het de kracht der vergelijking: nog, Mt. 11:9, Hebr. 8:6. d) Met een ptcp. ofschoon Lk. 18:7. 2) Met pronomina en partikels, ook. a) Met comparatieve adverbia, ὡς καί Hand. 11:17, 1 Kor. 7:7, 9:5 enz. καθὼς καί Rom. 15:7, 1 Kor. 13:12, 2 Kor. 1:14, Ef. 4:17, 32, 5:2, οὕτω καί, Rom. 5:15, 18, 6:11, 1 Kor. 11:12, ὁμοίως καί Joh. 6:11, ὡσαύτως καί, Lk. 22:20, 1 Kor. 11:25, καθάπερ καί (zie καθάπερ). b) Gevoegd bij woorden, die eene oorzaak aanduiden, wijst het iets aan, dat met noodzakelijkheid volgt uit wat te voren gezegd is, διὸ καί, Lk. 1:35, Hand. 10:29, Rom. 1:24, Hebr. 13:12, διὰ τοῦτο καί Lk. 11:49, Joh. 12:18. c) Na het interrogatieve τί, καί duidt het de beteekenis van de vraag aan, en kan vertaald worden door: daarenboven: τί καὶ βαπτίζονται, 1 Kor. 15:29, Rom. 8:24, ἵνα τί καί, Lk. 13:7. d) Ἀλλὰ καί, maar ook, Lk. 24:22, Joh. 5:18, Rom. 1:32, 5:3, 11, 8:23, 9:10, 2 Kor. 7:7, 8:10, 19, 21, 9:12, 1 Joh. 2:2 enz. Lat. at etiam, Rom. 6:5. e) Δὲ καί... en δὲ... καί, maar ook — en ook, Mt. 3:10, 18:17, 27:44, Mk. 14:31, Lk. 2:4, 9:61, 14:12, 26, 18:1, Joh. 2:2, 3:23, 18:2, 5, Hand. 5:16, 1 Kor. 1:16, 4:7, 14:15, 15:15, 2 Kor. 4:3 enz.

Καϊάφας (WH. Καιάφας) α, ὁ. Door sommigen wordt dit woord afgeleid van כֵּיפָא, steen, rots, door anderen van כֵּיפָא, verdrukking. Josephus (Antt. 18, 2, 2) Ἰώσηπος, ὁ καὶ Καϊάφας. Kajafas, hoogepriester der Joden. Hij werd tot dat ambt aangesteld door Valerius Gratus, stadhouder van Judea, na de verwijdering van Simon, zoon van Camith (18 na Chr.) er werd zelf afgezet 36 na Chr. door Vitellius, stadhouder van Syrië, die Jonathan aanstelde, zoon van den hoogepriester Ananus (= Annas, schoonvader van Kajafas, Joh. 18:13 (Joseph. Antt. 18, 4, 3). Mt. 26:3, 57, Lk. 3:2, Joh. 11:49, 18:13 enz. 24, 28, Hand. 4:6.

Κάϊν (WH. Καίν), ὁ, onverb. (bij Josephus met eenen Griekschen uitgang Κάϊς, ιος, Hebr. קַיִן = een speer, lans, ofschoon de schrijver van Genesis (4:1) het afleidt van קָנָה, voortbrengen, verkrijgen, zoodat

het = קַיִן, Ps. 104 : 24. Kaïn, de broedermoorder, de eerstgeboren zoon van Adam, Hebr. 11 : 4, 1 Joh. 3 : 12, Jud. 11.

Καϊνάν, ὁ, קֵינָן, een lansmaker, and. bezitter of bezitting, Kainan. 1) Zoon van Enos (Gen. 5 : 9), Lk. 3 : 37. 2) Zoon van Arphaxad, Gen. 10 : 24, 11 : 12 (1 Kron. 1 : 18 Alex.).

Καινοδοξέω, ήσω, nieuwe plannen omtrent iets hebben, vernieuwen, Jos. Ant. 16, 11, 1.

Καινόδοξος, ον, nieuwe plannen hebbende, Greg. Naz. III, 1152 A.

Καινοειδής, ές, nieuw, Orig. I, 1540 C.

Καινοποιός, ά, όν, vernieuwend, Greg. Naz. II, 608 C.

Καινός, ή, όν, LXX voor חָדָשׁ, nieuw. a) Wat den vorm betreft, pas gemaakt, niet gebruikt, niet gedragen, teg. παλαιός, oud, verouderd, als ἀσκός, Mt. 9 : 17, Mk. 2 : 22, Lk. 5 : 36, 38, πλήρωμα, Mk. 2 : 21, μνημεῖον Mt. 27 : 60, Joh. 19 : 41, καινὰ καὶ παλαιά, Mt. 13 : 52, διαθήκη, Mt. 26 : 28, Mk. 14 : 24, Lk. 22 : 20, 1 Kor. 11 : 25, 2 Kor. 3 : 6, Hebr. 8 : 8, 13, 9 : 15, (Jer. 38 : 31), καινοὶ οὐρανοί, καινὴ γῆ, 2 Petr. 3 : 13, Openb. 21 : 1, (Jez. 65 : 17, 66 : 22), Ἱερουσαλήμ, Openb. 3 : 12, 21 : 2, ἄνθρωπος, Ef. 2 : 15, 4 : 24 (καρδία, πνεῦμα, Ez. 18 : 31, 36 : 26), καινὰ πάντα ποιῶ, Openb. 21 : 5, γέννημα τῆς ἀμπέλου Mt. 26 : 29, Mk. 14 : 25. b) Wat de substantie betreft: van eene nieuwe soort, ongewoon, ongehoord, (ἕτερα καὶ καινὰ δαιμόνια, Xen. Mem. 1, 1, 1): διδαχή, Mk. 1 : 27, Hand. 17 : 19, ἐντολή, Joh. 13 : 34, 1 Joh. 2 : 7 enz. 2 Joh. 5, ὄνομα Openb. 2 : 17, ᾠδή Openb. 5 : 9, 14 : 3, Hand. 17 : 21, κτίσις, Gal. 6 : 15, καινὰ τὰ πάντα 2 Kor. 5 : 17, Barn. ep. 15, 7, γλῶσσαι Mk. 16 : 17.

Met betrekking tot het verschil tusschen καινός en νέος kan men opmerken: „νέος ad tempus refertur, καινός ad rem" (Trench).

Καινόσπουδος, ον (σπουδή), verlangend naar nieuwigheden, Patriarch. 1105 B.

Καινότης, ητος, ἡ (καινός), nieuwheid, ἐν καινότητι πνεύματος, in den nieuwen toestand, waarin de Heilige Geest ons brengt, Rom. 6 : 4, 7 : 6, Ignat. ad. Eph. 19, Thuc. 3, 38.

Καινουργέω, nieuw maken, Athen. 57 : 27.

Καίνωσις, εως, ἡ, vernieuwing, Philo II, 45, 47, Jos. Ant. 18, 6, 10.

Καίπερ, ofschoon. Het wordt bij een Ptcp. gevoegd (bij Grieksche schrijvers ook bij een adj., zoodat ὤν moet ingevoegd worden), Fil. 3 : 4, Hebr. 5 : 8, 7 : 5, 12 : 17, 2 Petr. 1 : 12. In strijd met het gewone gebruik met een verbum finitum, καίπερ ἐστίν, Openb. 17 : 8 rec. (ook καὶ πάρεσται gelezen).

Καιρολουσία, ας, ἡ, tijd om te baden, Const. Apost. 1, 9.

Καιρός, οῦ, ὁ, LXX voor עֵת en מוֹעֵד. Maat, maat van tijd, een bepaalde, vastgestelde tijd, Rom. 13 : 11, 2 Kor. 6 : 2, ὕστεροι καιροί, 1 Tim. 4 : 1, ἄχρι καιροῦ, tot eenen zekeren tijd, Lk. 4 : 13, Hand. 13 : 11,

πρὸς καιρόν voor eenen tijd, Lk. 8 : 13, 1 Kor. 7 : 5, πρὸς καιρὸν ὥρας, voor den tijd van een uur, 1 Thess. 2 : 17, κατὰ καιρόν, van tijd tot tijd, Joh. 5 : 4, op den vastgestelden tijd Rom. 5 : 6. Vóór den bepaalden tijd, Mt. 8 : 29, 1 Kor. 4 : 5, ἔσται καιρός, ὅτε enz. 2 Tim. 4 : 3, ὀλίγον καιρὸν ἔχει, Openb. 12 : 12, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, Mt. 11 : 25, 12 : 1, 14 : 1, Ef. 2 : 12, κατ' ἐκ. τ. κ. Hand. 12 : 1, 19 : 33, κατὰ τ. κ. τοῦτον Rom. 9 : 9, ἐν αὐτῷ τῷ κ. Lk. 13 : 1, ἐν ᾧ κ. Hand. 7 : 20, ἐν τῷ νῦν, Rom. 3 : 26, 11 : 5, 2 Kor. 8 : 14, ἐν παντὶ κ., altijd, Lk. 21 : 36, Ef. 6 : 18, εἰς τίνα καιρόν 1 Petr. 1 : 11. Met den Gen. van eene zaak, de tijd van enz., waarop iets gebeurt: τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως, 2 Tim. 4 : 6, τῆς ἐπισκοπῆς, 1 Petr. 5 : 6, Lk. 19 : 44, πειρασμοῦ, Lk. 8 : 13, τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα, 1 Petr. 4 : 17, καιροὶ τῶν λόγων, van den tijd, waarop de woorden door de uitkomst bewaarheid zullen worden, Lk. 1 : 20, of wanneer iets gewoonlijk plaats heeft, τοῦ θερισμοῦ, Mt. 13 : 30, τῶν καρπῶν, wanneer de vruchten rijpen, Mt. 21 : 34, 41, σύκων, Mk. 11 : 13. Met den Gen. van een pers. καιροὶ ἐθνῶν, de tijd, aan de heidenen verleend, totdat God wrake zal nemen, Lk. 21 : 24, ὁ ἑαυτοῦ κ., de tijd, wanneer de Antichrist zich openlijk zal vertoonen, 2 Thess. 2 : 6, ὁ καιρός μου, de tijd, bestemd voor mijnen dood, Mt. 26 : 18, τῶν νεκρῶν κριθῆναι, de tijd, bestemd voor de dooden om in het leven teruggeroepen en geoordeeld te worden, Openb. 11 : 18, ὁ ἐμός, ὁ ὑμέτερος, de tijd om in het openbaar te verschijnen, door God voor mij, voor u bepaald, Joh. 7 : 6, 8. Καιρῷ ἰδίῳ, de tijd, die past bij het besproken onderwerp, Gal. 6 : 9, plur. 1 Tim. 2 : 6, 6 : 15, Tit. 1 : 3. Ὁ καιρός = de tijd, wanneer er eene crisis komt, zoo van den tijd, wanneer de Messias van den hemel weder zal komen, Mk. 13 : 33, ὁ καιρὸς ἤγγικεν, Lk. 21 : 8, ἐγγύς ἐστιν, Openb. 1 : 3, 22 : 10. **b)** Geschikte, passende tijd, met verba, καιρὸν λαμβάνειν Hand. 24 : 25, ἔχειν Gal. 6 : 10, ἐξαγοράζεσθαι Ef. 5 : 16, Kol. 4 : 5, zie ἐξαγοράζω. Gevolgd door eenen Inf. gelegenheid om iets te doen, Hebr. 11 : 15, παρὰ καιρὸν ἡλικίας Hebr. 11 : 11. **c)** De rechte tijd: ἐν καιρῷ, Mt. 24 : 45, Lk. 12 : 42, 20 : 10, 1 Petr. 5 : 6, ook καιρῷ Lk. 20 : 10, τῷ καιρῷ, Mk. 12 : 2. **d)** Eene (begrensde) periode van tijd (1 Kor. 7 : 29). Plur. de perioden, door God aan de natiën voorgeschreven en bepaald door hare opkomst en val, Hand. 17 : 26, καιροὶ καρποφόροι, de tijden van het jaar, waarin de vruchten groeien en rijp worden, Hand. 14 : 17 (vgl. Gen. 1 : 14 LXX). Bepaalde tijden van het jaar, door de Joden in eere gehouden en bevattende verscheidene dagen als het Paschen, Pinksterfeest, en Loofhuttenfeest, Gal. 4 : 10, (2 Kron. 8 : 13, vgl. Bar. 1 : 14). Volgens de goddelijke oeconomie des heils is ὁ καιρός de tijd, welke volgens Gods wereldplan verloopen moet, alvorens het koninkrijk der hemelen door Christus gesticht kon worden, Mk. 1 : 15, plur. de verschillende deelen van deze periode, Ef. 1 : 10, ὁ καιρὸς ὁ

ἐνεστώς = de tegenwoordige periode, Hebr. 9 : 9 tegenover καιρὸς διορθώσεως, Hebr. 9 : 10; ὁ καιρὸς οὗτος = ὁ αἰὼν οὗτος Mk. 10 : 30, Lk. 18 : 30, ὁ νῦν καιρός Rom. 8 : 18, ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ, 1 Petr. 1 : 5, καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου = de tijd van Christus' terugkeer, de tijd van het voleindigde koninkrijk, Hand. 3 : 20 (19). e) Zooals vaak bij Grieksche schrijvers voorkomt en evenals het Lat. tempus duidt καιρός aan wat de tijd brengt, den toestand der dingen, Lk. 12 : 56, δουλεύειν τῷ καιρῷ, Lat. tempori servire, τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν = ἃ οἱ καιροὶ σημαίνουσι, Mt. 16 : 3, καιροὶ χαλεποί, 2 Tim. 3 : 1, χρόνοι ἢ καιροί, Hand. 1 : 7, οἱ χρ. καὶ οἱ καιρ. 1 Thess. 5 : 1. En in dezelfde volgorde Dan. 2 : 21 LXX, Wijsh. 8 : 8.

Ἀκαίρως, bijw. van ἄκαιρος, ον, ongelegen, ontijdig (Sir. 22 : 6), in welke beteekenis het tegen εὐκαίρως overstaat, Sir. 35 : 4 (ἀκαίρως μὴ σοφίζου), 2 Tim. 4 : 2.

Καῖσαρ, αρος, ὁ, Caesar (eigenlijk de bijnaam van Julius Caesar, aangenomen door Octavianus Augustus en zijne opvolgers, werd later een nomen appellativum en door de Romeinsche keizers als een deel van hun titel beschouwd, Mt. 22 : 17, 21, Mk. 12 : 14, 16 enz., Lk. 2 : 1, 3 : 1, 20 : 22, 23 : 2, Joh. 19 : 12, Hand. 11 : 28, 17 : 7 enz., Fil. 4 : 22.

Καισάρεια, ια, ας, ἡ, Caesarea. Er waren twee steden van dezen naam in Palestina. 1) Caesarea Philippi (Καισάρεια ἡ Φιλίππου), gelegen aan den voet van den Libanon bij de bronnen van de Jordaan in Gaulanitis en vroeger genoemd Paneas (ἣν Πανεάδα Φοίνικες προσαγορεύουσιν, Eus. H. e. 7, 17). Maar na opgebouwd te zijn door Philippus den tetrarch, werd het door hem genoemd Caesaera ter eere van Tiberius Caesar (Joseph. Antt. 18, 2, 1. Diensvolgens werd het Neronias genoemd door Agrippa II ter eere van Nero (Joseph. Antt. 20, 9, 4), nu Banias, een dorp van omstreeks 150 à 50 of 40 huizen (Bädeker, Murray), Mt. 16 : 13, Mk. 8 : 27. 2) Caesarea (Cesarea in Palestina), gebouwd bij de Middellandsche Zee door Herodes den groote bij de toren van Strato, tusschen Joppe en Dora. Het had eene prachtige haven en droeg den naam Caesarea ter eere van Augustus. Het was de verblijfplaats van de Romeinsche procuratoren en de meeste inwoners waren Grieken (Joseph. Antt. 13, 11, 2; 15, 9, 6; 19, 8, 2; B. J. 2, 9, 1), Hand. 8 : 40, 9 : 30, 10 : 1, 24, 11 : 11, 12 : 19, 18 : 22, 21 : 8, 16, 23 : 23, 33, 25 : 1, 4, 6, 13. Zie Riehm—Van Rhijn en Buhl, Geographie des alten Palästina, 1896, S. 82, 239.

Καίτοι (van καί en τοί) conjunctie, met een Ptcp., en toch, ofschoon, Hebr. 4 : 3.

Καίτοιγε zie γέ.

Καιφάζ, κεφάζ, פָּז, kostelijk goud, Hoogl. 5 : 11.

Καιχάρ, κεχάρ, כִּכַּר, omliggend land, 2 Sam. 18 : 23.

Καίω, καίομαι, Fut. καυθήσομαι, LXX voor בִּעֵר, שָׂרַף enz. 1) In vlam zetten, aansteken, λύχνον, Mt. 5 : 15, pass. ptcp. καιόμενος, brandende, Lk. 12 : 35, Openb. 4 : 5, 8 : 10, 19 : 20, met bijgevoegd πυρί, Hebr. 12 : 18, Openb. 8 : 8, 21 : 8, in figuurlijke beteekenis λύχνος καιόμενος, een licht, dat den rechten weg wijst, Joh. 5 : 35, ἡ καρδία ἦν καιομένη, was brandend, zeer bewogen, Lk. 24 : 32. 2) Branden, door vuur verteren, pass. Joh. 15 : 6, 1 Kor. 13 : 3, met πυρί Mt. 13 : 40.

Κἀκεῖ (Grsb. κᾀκεῖ, van καί en ἐκεῖ). 1) En daar, Mt. 5 : 35, 10 : 11, 28 : 10, Mk. 1 : 35, Joh. 11 : 54, Hand. 14 : 7, 22 : 10, 25 : 20, 27 : 6. 2) Daar ook, Mk. 1 : 38, Hand. 17 : 13.

Κἀκεῖθεν (καί en ἐκεῖθεν), Lat. et inde. a) Van plaats: en vandaar, Mk. 9 : 30, 10 : 1, Lk. 11 : 53, Hand. 7 : 4, 14 : 26, 16 : 12, 20 : 15, 21 : 1, 27 : 4, 12, 28 : 10. b) Van tijd: en daarna, Hand. 13 : 21.

Κἀκεῖνος. 1) Ἐκεῖνος, betrekking hebbende op het meer verwijderde subject. a) En hij (Lat. et ille), Lk. 11 : 7, 22 : 12, Hand. 18 : 19, ταῦτα ... κἀκεῖνα, Mt. 23 : 23, Lk. 11 : 42. b) Hij ook, Hand. 15 : 11, Rom. 11 : 23, 1 Kor. 10 : 6. 2) Ἐκεῖνος, betrekking hebbend op het minder verwijderde subject. a) En hij (Lat. et is), Mt. 15 : 18, Joh. 7 : 29, 19 : 35. b) Hij ook, Mt. 20 : 4, Mk. 12 : 4 enz., 16 : 11, 13, Lk. 22 : 12, Joh. 14 : 12, 17 : 24.

Κακεντρέχεια, ας, ἡ (κακεντρεχής), bedrog, slecht karakter, Polyb. 4, 87, 4, Orig. VII, 152 A.

Κακεντρεχῶς, boosaardig, Orig. VII, 152 B, Basil. IV, 865 C.

Κακεργέτης, ου, ὁ, boosdoener, teg. εὐεργέτης, Athen. 4, 83.

Κακηγορέω, ήσω, kwaad spreken, schelden, 4 Makk. 9 : 14.

Κακία *, ἡ, boosheid, slechtheid tegenover ἀρετή in zedelijke en nietzedelijke beteekenis, Plat. Conv. 181 E: τὸ γὰρ τῶν παίδων τέλος ἄδηλον οἷ τελευτᾷ κακίας καὶ ἀρετῆς ψυχῆς τε πέρι καὶ σώματος. Rep. 1, 348 C; 9, 580 B, Crat. 386 D, Arist. Eth. Nicom. 7, 1: ὥσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία οὐδ' ἀρετή, οὕτως οὐδὲ θεοῦ. Wijsh. 5 : 13, 14. Syn. ἀνανδρία = lafheid. Terwijl ἀρετή de aanwezigheid van die eigenschappen aanduidt, die aan het bedoelde subject eigen zijn, wijst κακία op het gebrek daarvan, die het tegenovergestelde bewerken. Vgl. boven Aristot. Vandaar 1) in zedelijke beteekenis a) = zondigheid, verkeerdheid. Vgl. Cic. Tusc. 4, 15: „Hujus igitur virtutis contraria est vitiositas; sic enim malo quam malitiam appellare eam, quam Graeci κακίαν appellant, nam malitia certi cujusdam vitii nomen est, vitiositas omnium." Xen. Mem. 1, 2, 28 εἰ μὲν αὐτὸς ἐποίει τι φαῦλον, εἰκότως ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶναι. εἰ δὲ αὐτὸς σωφρονῶν διετέλει, πῶς ἂν δικαίως τῆς οὐκ ἐνούσης αὐτῷ κακίας αἰτίαν ἔχοι; in deze algemeene beteekenis ook niet zelden bij de LXX = רָעָה, waarmeê het gewoonlijk overeenkomt, zeldzamer met de volledige benamingen, אָוֶן, עָוֹן, of de concretere כָּזָב, אִוֶּלֶת, vgl. 1 Kon. 13 : 32 =

דֶּרֶךְ רָעָה. Jer. 2 : 19 = מְשֻׁבָה. 1 Kron. 21 : 8, Jer. 16 : 18 = עָוֹן. Ps. 36 : 5, 52 : 3 = רַע, vgl. Gen. 6 : 5 *ἐπληθύνθησαν αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων*. Zoo Hand. 8 : 22 *μετανόησον ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης*. 1 Kor. 14 : 20 *μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε*. 5 : 8, 1 Petr. 2 : 16 *μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς θεοῦ δοῦλοι*. Jak. 1 : 21.

b) De constructies Tit. 3 : 3 *ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγειν*, Kol. 3 : 8 *ὀργή, θυμός, κακία*, Ef. 4 : 31 *πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ ... πάσῃ κακίᾳ* leiden tot de beteekenis boosaardigheid, boosheid, die zich ook Rom. 1 : 29, 1 Petr. 2 : 1 aanbeveelt, hoewel zij niet uit het gewone Grieksch te bewijzen is. Vgl. Ps. 52 : 3. Vgl. *κακία* als eene bijzondere soort van boosheid Aristot. Rhet. 1, 9 s. v. *ἑκουσίως*. Het is de verkeerdheid in sociaal opzicht. Wijsh. 2 : 21, Sir. 25 : 19. Vgl. *κακός* = kwaadgezind in *κακόω* Hand. 14 : 2.

2) Kwaad, ongeluk, plaag, Am. 3 : 6, Sir. 19 : 6, 1 Makk. 7 : 23, 10 : 46, 2 Makk. 4 : 47, 6 : 3, 7 : 31. In het gewone Grieksch alleen bij lateren, zooals *κακότης* bij Homerus, die *κακία* niet kent. In het N. T. Mt. 6 : 34.

Κακίζω, slecht behandelen, berispen, schelden, pass. zich slecht toonen, laf handelen, 4 Makk. 12 : 2, Aq. Ex. 21 : 8.

Κακοβουλία, *ας*, *ἡ*, slechte raad, Quint. Ps. 138 (139) : 20.

Κακοήθεια, *ἡ*, slecht karakter. Volgens Aristot. Rhet. 2, 13 *τὸ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀπολαμβάνειν πάντα*, volgens Ammon. *κακία κεκρυμμένα*. Daar het adjectief *κακοήθης* = boosaardig, arglistig, beteekent *κακοήθεια* = boosaardigheid, naast *δόλος*, Rom. 1 : 29, 2 Makk. 3 : 22 *τῇ συμφύτῳ κακοηθείᾳ τὸ καλὸν ἀπωσάμενοι, διηνεκῶς δὲ εἰς τὸ φαῦλον ἐκνεύοντες*. 7 : 3 *τῶν φίλων τινὲς κακοηθείᾳ πυκνότερον ἡμῖν παρακείμενοι συνέπεισαν ἡμᾶς κτλ*. Vgl. Plut. De Herodoti malignitate. Niet bij de LXX.

Κακογνώμων = *κακόφρων*, kwaadgezind, boosaardig, Symm. 1 Sam. 25 : 3; Iren. 3, 3, 4.

Κακοδιδασκαλέω, *ήσω*, onderwijzen in het kwade, Clem. R. 2, 10.

Κακοδιδασκαλία, *ας*, *ἡ*, slecht onderwijs, Ignat. 697 B, Hippol. Haer. 442, 42, Epiph. I, 368 B, C.

Κακοδιδάσκαλος, *ου*, *ὁ*, leermeester in het kwade, Pseudo-Clem. R. 1457 D.

Κακοδοξία, *ας*, *ἡ*, valsche meening vooral in godsdienstige zaken teg. *ὀρθοδοξία*, Clem. A. II, 424 A.

Κακόδοξος, *ον*, niet orthodox, niet zuiver in de leer, teg. *ὀρθόδοξος*, Athan. 1, 213 C.

Κακοζήλως, met eenen slechten, zondigen ijver, Hieron. 1, 577.

Κακοήθεια, (*θία* WH.) *ας*, *ἡ* [van *κακοήθης*, *κακός*, *ἦθος*], slecht karakter, bedorvenheid van hart en leven, 4 Makk. 1 : 4, kwaadaardigheid, boos-

aardigheid, Rom. 1 : 29, 3 Makk. 3 : 22. Toevoegsel bij Esth. 8 : 12, Clem. Rom. 1 Kor. 35 : 5, Joseph. Antt. 1, 1, 4, 16, 3, 1. Aristoteles omschrijft het τὸ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπολαμβάνειν πάντα.

Κακοήθως, boos, verkeerd, Jos. Ant. 13, 11, 1; 15, 3, 5; Plut. I, 161 E.

Κακοήτωρ, ορος, ὁ, ἡ (ἦτορ) met een boos hart, Sibyll. 1, 174.

Κακόλαλος, kwaad sprekend, Rom. 1 : 30 cod. D.

Κακολογέω, ῶ, Aor. 1 Inf. κακολογῆσαι = κακῶς λέγω = kwaadspreken, lasteren, τινά, Mk. 9 : 39, τί, Hand. 19 : 9. Ook = honen, vloeken, Mt. 15 : 4, Mk. 7 : 10.

Κακομανέω, ongeneeslijk gek zijn, Philo II, 501, 9.

Κακομηχανάομαι, slechte kunstgrepen toepassen, Plut. II, 23 D, Clem. A. I, 560 C.

Κακόμοχθος, ον, vergeefsche moeite doende, Wijsh. 15 : 8.

Κακοπάθεια (θία WH.), ας, ἡ, lijden, ongeluk, ramp, Jak. 5 : 10, Mal. 1 : 13, 2 Makk. 2 : 26, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 11, 7.

Κακοπαθέω, Aor. 1 Impv. 2 sing. κακοπάθησον, rampen, moeiten, zorgen verdragen, bedroefd zijn, 2 Tim. 2 : 9, Jak. 5 : 13, vaak gebezigd van de moeilijkheden van den militairen dienst (Thuc. 4 : 9, Polyb. 3, 72, 5, Joseph. Antt. 10, 4, 1, B. J. 1, 7, 4). Vandaar κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης, 2 Tim. 2 : 3, 4 : 5.

Κακοπιστία, ας, ἡ, (κακόπιστος), ketterij, Athan. 1, 324 C, II, 940 C, Epiph. I, 472 B, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 48, 6, 17.

Κακόπιστος, kettersch, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 9 : 3.

Κακοπόδινος, ongeluk teweegbrengend, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 17, 8.

Κακοποιέω, ῶ, Aor. 1 Inf. κακοποιῆσαι, kwaad, onrecht doen, Mk. 3 : 4, Lk. 6 : 9, 1 Petr. 3 : 17, 3 Joh. 11.

Κακοποίησις, εως, ἡ, = κακοποιία, kneuzing, wonde, schade, verlies, 2 Ezr. 4 : 22, 3 Makk. 3 : 2.

Κακοποιός, όν (κακόν en ποιέω), kwaad doende, een kwaaddoener, boosdoener, Joh. 18 : 30, 1 Petr. 2 : 12, 14, 3 : 16, 4 : 15, Spr. 12 : 4.

Κακοπραγία, ας, ἡ, = κακοπραξία, verkeerd handelen, ongeluk, Wijsh. 5 : 24, Philo I, 237, 42, Joh. Ant. 2, 5, 4.

Κακοπραξία, ας, ἡ, het verkeerde handelen, Clementin. 45 A C.

Κακόρεκτος, ον (ὀρέγομαι), met eene booze begeerte, Epiph. I, 473 B, Adam S. 425.

Κακορρέκτειρα, ας, ἡ (κακορρέκτης), kwaaddoenster, Sibyll. 3, 753.

Κακός *, ή, όν, vormt eene tegenstelling met ἀγαθός, duidt aan, wat niet degelijk in zijne soort is, wat niet zóó is als het kon zijn, niet deugend, slecht. Het drukt het gebrek van die eigenschappen uit, waardoor een persoon of eene zaak eerst is wat zij zijn kunnen en

willen. Zoo b. v. bij Homerus en ook later κακὸς ἡνίοχος, ἀλήτης, ἰατρός, ναύτης. Van personen, die niet datgene verrichten wat zij moesten doen. Vgl. Mt. 24 : 48 κακὸς δοῦλος teg. πιστὸς καὶ φρόνιμος. Fil. 3 : 2 κακοὶ ἐργάται. Met name wordt κακός bij Homerus, Herodotus, Xenophon en anderen tegenover ἐσθλός van ongeschiktheid voor den oorlog gebezigd, zooals κακία synoniem ἀνανδρία tegenover ἀρετή. Hesych. κακοί· ἄνανδροι, δειλοί. Van ἄδικος verschilt het aan de éëne zijde zooals van het gedrag de toestand (vgl. ἄδικοι οἰκέται, qui suo munere non funguntur, Xen. Cyrop. 2, 2, 26, met Mt. 24 : 48), aan de andere zijde en hoofdzakelijk zooals van de aan iemand gestelde eischen de door dezen zelven gestelde eischen of evenals het oordeel van het beoordeelde. Vgl. 1 Petr. 3 : 12. Het voornaamste synonieme woord is πονηρός.

Terwijl κακός de tegenstelling met ἀγαθός en καλός vormt, staat πονηρός hoofdzakelijk en allereerst in tegenstelling met χρηστός (zie πονηρός). Π. is positief = gevaarlijk, verderfelijk, boos, κ. = wat niet deugt, niet geschikt is, slecht. Het eerste duidt de eigenschap naar hare werking aan, het tweede naar hare soort, κακός geeft den grond van πονηρός aan. Pillon, Syn. gr.: „Κακός qui manque de tel ou tel avantage physique ou moral; d'où, généralement, il est opposé à ἀγαθός dans tous ses sens, au propre et au figuré; mauvais, méchant, dans le sens d'inutile, d'impropre, qui n'est pas bon. Πονηρός, qui cause ou donne du mal, de la peine, dans le sens de nuisible, dangereux." Vgl. Openb. 16 : 2 ἕλκος κακὸν καὶ πονηρόν. Ammon. πονηρός· ὁ δραστικὸς κακοῦ.

Gewoonlijk wordt κακός met het oog op deze grondbeteekenis in tweevoudigen zin gebruikt. 1) Ongeschikt, ongunstig, slecht (zie ἀγαθός 2, a), Plut. Rep. 10, 608 E τὸ μὲν ἀπολλύον καὶ διαφθεῖρον πᾶν τὸ κακὸν εἶναι, τὸ δὲ σῶζον καὶ ὠφελοῦν τὸ ἀγαθόν. 2) In zedelijke beteekenis: slecht, reeds bij Homerus. In het Bijbelsch Grieksch komt het niet zoo veelvuldig voor als in het gewone Grieksch. Bij de LXX komt het overeen met רַע, רָעָה, waarvoor evenwel veel meer πονηρός staat (ook daarnevens evenwel slechts enkele malen, ἄδικος, ἁμαρτωλός, παράνομος, ἀσεβής). Een onderscheid is inzoover op te merken, dat κακός meer tegenover ἀγαθός (Deut. 1 : 39, 30 : 14, 1 Kon. 31 : 9, 2 Kron. 18 : 17 enz.), zeldzamer tegenover καλός voorkomt (Gen. 24 : 50, 1 Kon. 22 : 8, 18, vgl. 2 Kor. 13 : 7, Hebr. 5 : 14), terwijl omgekeerd πονηρός zeer zelden tegenover ἀγαθός staat (1 Sam. 25 : 3, 2 Sam. 13 : 22, 14 : 17, Jez. 7 : 15), meermalen tegenover καλός Gen. 2 : 9, 17; 3 : 5, 22, Lev. 27 : 10 enz., Num. 13 : 20, 24 : 13, Am. 5 : 14, Mich. 3 : 2, Jez. 5 : 20. — Ps. 35 : 12 heeft de Alex. πονηρὰ ἀντὶ κακῶν i. p. v. ἀντὶ καλῶν van den Vat., vgl. 2 Sam. 19 : 35. Verder staat wel dikwijls κακά, τὰ κακά = boos, zoowel zonde als kwaad, zeldzamer κακόν, nooit τὸ κακόν, terwijl τὸ πονηρόν zeer dikwijls en dat wel in godsdienstig-zedelijke beteekenis

de aanwijzing is van wat ἐνώπιον, ἐναντί, παρὰ κυρίου boos is, de pluralis evenwel met of zonder artikel slechts enkele malen voorkomt als Hoz. 7:15, Am. 5:15. Eindelijk komen beide woorden wel zelden als epitheta van personen voor, κακός evenwel zeldzamer dan πονηρός. Over 't algemeen kan men zeggen, dat bij de LXX πονηρός in zedelijk-godsdienstige beteekenis de overhand heeft, terwijl κακός meer dan πονηρός ook in physische beteekenis staat. Opmerkenswaardig is, dat κακός nooit met רָשָׁע overeenkomt, dat de eigenlijk godsdienstige benaming van het booze, vooral als praedicaat van personen is. Ook πονηρός staat daarvoor alleen 2 Sam. 4:11, Jez. 53:9. De gewone vertaling daarvan is ἀσεβής, verder ook ἁμαρτωλός en ἄνομος. Slechts ééns komt κακά overeen met het subst. רֶשַׁע Spreuk. 16:13. De eenige eigenaardigheid van het Bijbelsche spraakgebruik zie onder πονηρός. — Uit alles zien wij, dat κακός niet alleen geen bepaalde eigenaardigheid in het Bijbelsche spraakgebruik verkregen heeft, maar dat het in het algemeen niet geschikt is voor het Bijbelsch begrip van het booze, klaarblijkelijk omdat het in het gewone Grieksch te sterk gekleurd was, om nog voor het in de Heilige Schrift op den voorgrond staande godsdienstige gezichtspunt ruimte over te laten.

Niet anders is het in het N. T. Daar is κακός van personen betrekkelijk nog zeldzamer dan bij de LXX. Alleen Mt. 26:48, Fil. 3:2; subst. κακός zonder artikel Mt. 21:41 κακοὺς κακῶς ἀπολέσει. Openb. 2:2 οὐ δύνῃ βαστάσαι κακούς. Gewoonlijk τὸ κακόν of κακόν, zeldzamer κακά, τὰ κακά. Het duidt aan 1) ongeschikt, niet deugend, slecht, kwaad. Mt. 24:48, Fil. 3:2, Openb. 16:2. Meermalen τὸ κακόν, κακά, wat ongunstig, kwaad is voor iemand. Rom. 13:10, ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται, vgl. Hand. 16:28, 28:5, Rom. 12:17, 21, 14:20, 1 Kor. 13:5, 1 Thess. 5:15, Jak. 3:8, 1 Petr. 3:9. Pluralis Lk. 16:25, Hand. 9:13, 2 Tim. 4:14. Dikwijls is daarmeê verbonden de gedachte aan de zedelijke verwerpelijkheid van datgene wat iemand voor kwaad overkomt, vgl. Fil. 3:2 enz., 1 Petr. 3:9—12.

2) In zedelijken zin = slecht, ongeschikt, wat naar zijne natuur en bestemming anders zijn moet. Plat. Legg. 4, 716, E ἀκάθαρτος γὰρ τὴν ψυχὴν ὁ κακός. 1 Kor. 15:33 ὁμιλίαι κακαί. Mk. 7:21 οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοί (Mt. 15:19 πονηροί). Kol. 3:5 ἐπιθυμία κακή. Subst. ὁ κακός Mt. 21:41 κακοὺς κακῶς ἀπολέσει, vgl. Ar. Pl. 65 ἀπό σ' ὀλῶ κακὸν κακῶς. Soph. Phil. 1369: κακῶς ἀπόλλυσθαι κακούς. Openb. 2:2. — Τὸ κακόν, het slechte, booze, Mt. 27:23, Mk. 15:14, Lk. 23:22, Joh. 18:23, Hand. 23:9. Tegenover τὸ ἀγαθόν Rom. 2:9, 7:19, 9:11, 13:3, 16:19, 1 Petr. 3:11, 3 Joh. 11, 2 Kor. 5:10, καλόν Rom. 7:21, 2 Kor. 13:7, Hebr. 5:14. Vgl. Gen. 24:50 — Rom. 13:4, 7:21, 1 Petr. 3:10. Plur. Rom. 1:30: 3:8, 1 Kor. 10:6, 1 Tim. 6:10, Jak. 1:13, 1 Petr. 3:12: ποιοῦντες κακά tegenover δίκαιοι.

Κακοσύνθετος, *ον*, slecht samengesteld, Lucian. III, 144, Iren. 1, 8, 1.

Κακοσχολέω, *ήσω*, *κακόσχολος*, zijn, Plut. II, 1040 B, Clem. A. I, 652 B.

Κακόσχολος, *ον* (*σχολή*), een slecht gebruik makend van zijnen vrijen tijd, lui, Epict. 2, 19, 15, Euagr. Scit. 1264 B. Zie het voorgaande woord.

Κακοτεχνέω, *ήσω*, slechte kunstgrepen gebruiken, 3 Makk. 7 : 9, Epict. 4, 6, 4, Hippol. Haer. 252, 57.

Κακοτέχνημα, *ατος*, *τό*, slechte streek, kunstgreep, Oenom. bij Eus. III, 373 A.

Κακότεχνος, arglistig, Wijsh. 1 : 4, 15 : 4.

Κακότης, *ητος*, *ἡ*, boosheid, slechtheid, Pred. 24 : 19.

Κακότυχος, ongelukkig, Act. Thom. 62 : 24.

Κακουργία, *ας*, *ἡ*, boosheid, Ps. 34 (35) : 17, 2 Makk. 3 : 32, 14 : 22.

Κακοῦργος, *ον*, (samengetr. uit *κακόεργος*), een kwaaddoener, 2 Tim. 2 : 9, een roover, Lk. 23 : 32 enz.

Κακουχέω, *ήσω* (*κακοῦχος*, van *κακόν* en *ἔχω*), slecht behandelen, verdrukken, plagen, *τινά*, *κακουχούμενοι*, geplaagd, Hebr. 11 : 37, 13 : 3, 1 Kon. 2 : 26, 11 : 39 Alex.

Κακουχία, *ας*, *ἡ*, slechte behandeling, ellende, Aq. Dt. 16, 3, Ps. 9 : 14, 30 (31) : 8, 131 (132) : 1, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 4, 23, 10, 5.

Κακοφρονέω, slecht gezind, onverstandig zijn, Test. Abrah. A. 94.

Κακόω *, a) het booze, het kwade iemand toevoegen, mishandelen, plagen, schaden, Hand. 7 : 6, 19; 12 : 1, 18 : 10, 1 Petr. 3 : 13. Zoo niet zelden bij de LXX = רעע Hiph. Gen. 19 : 9, Ex. 5 : 22 enz. Tegenover *εὐποιεῖν* Jez. 41 : 23. *ἀγαθοποιεῖν* Zef. 1 : 13. Absoluut = kwaad doen, 1 Kon. 17 : 20. Verder = ענה Kal en Hiphil, Gen. 15 : 13 enz. Somtijds anders, b. v. רשׁע Hiph. Jez. 50 : 9. In de beteekenis b) iemand in eene booze stemming tegen iemand brengen, zooals Hand. 14 : 10 *ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν κτλ.* is het in het gewone Grieksch niet aan te wijzen. Vgl. evenwel Jos. Ant. 16, 1, 2 *κακοῦν καὶ τῆς εὐνοίας ἧς εἶχεν εἰς τοὺς παῖδας ἀφαιρεῖν.* Het Pass. Ps. 106 : 32 *ἐκακώθη Μωυσῆς δι' αὐτούς, ὅτι παρεπίκραναν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ* (וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה) is niet te vergelijken, daar het hier zooals dikwijls in het gewone Grieksch = geplaagd worden, in eenen kwaden toestand zijn.

Κακῶς *, Mt. 4 : 24, 8 : 16, 9 : 12, 14 : 35, 15 : 22, 17 : 15, 21 : 41, Mk. 1 : 32, 34, 2 : 17, 6 : 55, Lk. 5 : 31, 7 : 2 van het kwade in physische beteekenis. In zedelijke beteekenis Joh. 18 : 23, Hand. 23 : 5, Jak. 4 : 3. Bij de LXX zeer zelden, in physische beteekenis Ezech. 34 : 4: *κακῶς ἔχειν* = חלה. In zedelijke beteekenis *κακῶς ἐρεῖν*, *εἰπεῖν* = ארר Ex. 22 : 28 = קַלֵּל Lev. 19 : 14, Jez. 8 : 21, Lev. 20 : 9. Ook in de apocriefen zelden.

Κάκωσις, ἡ, mishandeling, verdrukking, somtijds bij de LXX = עֳנִי, רָעָה enz., Ps. 17 (18): 19, Ex. 3 : 7, 17, Job 31 : 29 (Symm.), Hand. 7 : 34.

Κακωτής, οῦ, ὁ (κακόω), beleediger, Philo I, 544, 6.

Ἄκακος *, ον, niet boos, ver van het booze, argeloos, onschuldig. Volgens de verklaring van eenen ouden lexicograaf is ἄκ. ὁ κακοῦ μὴ πεπειραμένος, οὐχ ὁ χρηστοήθης· οὕτω Σαπφώ; volgens anderen zijn ἄκακοι οἱ μὴ προεννοοῦντες τὰ κακά. Daarmeê vgl. men b. v. Plut. mulier. virt. 256 D van eene vrouw, die door liefde gedreven en niet om tegen te streven een bevel van Mithridates overtrad: νέας παντάπασι καὶ ἀκάκου τῆς παιδίσκης Φανείσης. De util. ex host. cap. 90 B: ἡ δὲ οὖσα σώφρων καὶ ἄκακος = zonder valschheid. Dem. c. Everg. 47, 46 προσποιούμενος ἄκακος εἶναι, ἐξηπάτητε τοὺς δικαστάς. Ibid. 82: ἀκάκους — καὶ ἀπράγμονας. Polyb. 3, 98, 5 πρὸς τοῦτον ἄκακον ὄντα τὸν ἄνδρα καὶ πρᾷον τῇ φύσει. Diensvolgens is a) ἄκακος Hebr. 7 : 26 ἀρχιερεὺς ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος κτλ. niet door het booze aangeraakt, vgl. ἀπείραστος κακῶν Jak. 1 : 13, ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν, 2 Kor. 5 : 21, meer dan ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς κακοῦ, vgl. Job 2 : 3 ἄνθρωπος ἄκακος, ἀληθινός, ἄμεμπτος, θεοσεβής, ἀπεχόμενος κτλ, gewoonlijk = iemand, die niets kwaads van zins kan zijn. Hebr. 7 : 26 is het misschien eene korte uitdrukking voor datgene wat 4 : 15 πεπειραμένος δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας luidt. In deze beteekenis komt het bij de LXX overeen met het Hebr. תָּם, tegenover ἀσεβής Job 8 : 20, Spreuk. 13 : 6, syn. εὐθύς Ps. 25 : 21, vgl. Ps. 37 : 37. ἀκακία = תֹּם Ps. 7 : 9, 26 : 1, 11; 41 : 13, 78 : 72. תֻּמָּה Job 2 : 3, 27 : 5, 31 : 6, vgl. Ps. 84 : 12.

b) In minder bepaalde beteekenis evenals argeloos, vgl. Plut. De Aud. 41, A οἱ μὲν καταφρονητικοὶ καὶ θρασεῖς ἧττον ὠφελοῦνται ὑπὸ τῶν λεγόντων, οἱ δὲ θαυμαστικοὶ καὶ ἄκακοι μᾶλλον βλάπτονται. Plat. Alcib. 2, 140 C ἀκάκους καὶ ἀπείρους καὶ νεούς als euphemistische benaming van hen, die anderen ἠλιθίους τε καὶ ἐμβροντήτους noemen. Vgl. vooral het gewone gebruik van het subst. ἀκακία, Plut. Demetr. 1: τὴν ἀπειρίᾳ τῶν κακῶν καλλωπιζομένην ἀκακίαν οὐκ ἐπαινοῦσιν, ἀλλ' ἀβελτερίαν ἡγοῦνται καὶ ἄγνοιαν ὧν κάλλιστα γινώσκειν προσήκει τοὺς ὀρθῶς βιωσομένους. Dem. c. Neaer. 59, 81 καὶ διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀκακίαν τὴν ἑαυτοῦ τοῦτον πάρεδρον ποιήσαιτο. Zoo verbindt Philo (bij Lösner op Rom. 12 : 8) somtijds ἁπλότης καὶ ἀκακία. Vgl. Diod. Sic. 13, 76 ἄκακος καὶ τὴν ψυχὴν ἁπλοῦς. Het is = onschuldig, maar in ruimere beteekenis dan boven, zooals Philo (t. a. p. bij Rom. 16 : 18) den kinderlijken leeftijd ἄκακος ἡλικία noemt. In deze beteekenis komt het bij de LXX overeen met פְּתִי tegenover πανοῦργος Spreuk. 1 : 4, 8 : 5, 14 : 15, 21 : 11. Vgl. ook Jer. 11 : 19 ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι (volgens eene onjuiste vertaling). Zoo Rom. 16 : 18. Theodoret. ἁπλούστεροι.

Κακύνομαι, in moeite, zorgen, ellende verkeeren, Justinus Martyr, III, 192, B (ed. Otto). Het act. = slecht maken, verderven.

Καλαβώτης, ου, ὁ = ἀσκαλαβώτης, hagedis, Lev. 11: 30, Pr. 24: 63.

Κάλαθος, ου, ὁ, korf, Jez. 24 : 1, 2.

Καλαμάομαι, aren lezen, Deut. 24 : 20, Richt. 20 : 45, Sir. 30 : 25, Jez. 3 : 12, 24 : 13, Jer. 6 : 9.

Καλάμη, ης, ἡ, koornhalm, bijz. wat daarvan na het maaien op het veld achterblijft, stoppel, Ex. 5 : 12, 15 : 7, Jez. 17: 6, 1 Kor. 3 : 12.

Καλάμινος, van riet, 2 Kon. 18 : 21, Jez. 36 : 6, Ezech. 29 : 6.

Καλαμίσκος, ὁ, een klein riet, een riet, Ex. 25: 30, 31, 38 : 14, 15.

Κάλαμος, ου, ὁ, Lat. calamus. a) Riet, Mt. 11:7, 12 : 20. b) Rietstaf, Mt. 27: 29, 30, 48. c) Meetriet, maatstok, Openb. 11:1, 21:15, 16. d) Schrijfriet, dat de plaats van onze schrijfpen verving, 3 Joh. 13. Vgl. Gardthausen, Griech. Palaeographie, S. 71 ff.

Καλαμοσφάκτης, ου, ὁ (σφάζω), iemand, die doodt met de pen, een onrechtvaardig, onbillijk schrijver, Philo II, 536, 30.

Καλαμών, ῶνος, ὁ, L. arundinetum, rietbosch, Act. Paul et Thecl. p. 61.

Καλάνδαι, = Kalendae, Concilium quinisextum, LXII : 1 (ed. Lauchert, 1896).

Καλέω, ῶ, Impf. ἐκάλουν, Fut. καλέω, Aor. 1 ἐκάλεσα, Pf. κέκλεκα. Hebr. קָרָא, Lat. voco. 1) Roepen, a) met luide stem roepen, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖτα, zoolang als het woord vandaag is uitgeroepen, Hebr. 3 : 13, τινά, iemand roepen om voor iemand te staan, Mt. 20: 8, 22 : 3, 25 : 14, Lk. 19 : 13, Joh. 10 : 3. Van Jezus, die sommige personen als zijne leerlingen roept, Mt. 4 : 21, Mk. 1 : 20; voor de rechters, Hand. 4 : 18, 24 : 2, gevolgd door ἐκ met den Gen. van plaats, roepen uit, te voorschijn roepen, Mt. 2 : 15, vgl. Hebr. 11 : 8. Overdr. iemand van den eenen toestand in den anderen doen overgaan, τινὰ ἐκ σκότους εἰς τὸ φῶς, 1 Petr. 2 : 9. b) Evenals het Lat. voco, inviteeren, verzoeken, α) eigenl. εἰς τοὺς γάμους, Mt. 22 : 3, 9, Lk. 14: 8 enz. Joh. 2 : 2, tot een feest, Lk. 14 : 16, 1 Kor. 10: 27, Openb. 19 : 9. Ὁ καλέσας, Lk. 7 : 39, 14 : 9, ὁ κεκληκώς τινα, Lk. 10 : 12, οἱ κεκλημένοι, Mt. 22 : 8, Lk. 14 : 7, 17, 24 (2 Sam. 13 : 23, Esth. 5 : 12). β) Overdr. iemand uitnoodigen, εἴς τι, tot iets, om in iets te deelen. Aldus gebruikt in de brieven van Paulus en Petrus van God, die de menschen noodigt door de prediking van het evangelie (διὰ τοῦ εὐαγγελίου, 2 Thess. 2 : 14) tot de zegeningen van het hemelsch koninkrijk, εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, 1 Thess. 2 : 12, εἰς ζωὴν αἰώνιον, 1 Tim. 6 : 22, εἰς δόξαν αἰώνιον, 1 Petr. 5 : 10, εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, 1 Kor. 1 : 9; zoo καλεῖν τινα, Rom. 8 : 30, 9 : 24 enz. 1 Kor. 7 : 17, 20—22, 24, τινὰ καλεῖν κλήσει, 2 Tim. 1 : 9, Ef. 1 : 11, 4 : 1, Gal. 5 : 8, 1 Thess. 5 : 24; ὁ καλέσας τινά, Gal. 1 : 6, Kol. 1 : 12, 1 Petr. 1 : 15, 2 Petr. 1 : 3. οἱ κεκλημένοι, Hebr.

9:15. Καλεῖν en καλεῖσθαι worden gebruikt van een middellijk doel (want het laatste of het hoogste doel is de eeuwige zaligheid): ἐπ' ἐλευθερίᾳ, Gal. 5:13, 1 Thess. 4:7, ἐν εἰρήνῃ, 1 Kor. 7:15; ἐν ἑνὶ ἐλπίδι, Ef. 4:4, Kol. 3:15, εἰς τοῦτο ἵνα, 1 Petr. 2:21, 3:9. Van God wordt gezegd, dat Hij roept hen, die nog niet geboren zijn, dat Hij hen tot het heil bestemt, Rom. 9:12 (11), καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, Rom. 4:17. Roepen, tot een ambt bestemmen, Gal. 1:15, Hebr. 5:4 (Jez. 49:1, 51:2, 52:6). Opwekken, om iets te doen, εἰς μετάνοιαν, Lk. 5:32. 2) Met name noemen, a) eenen naam geven aan; met twee Acc., een van het object, en een van den naam als een praedicaat, Mt. 10:25 rec.; pass. met den Nom. van den naam, eenen naam ontvangen, Mt. 2:23, 27:8, Lk. 1:32, 60, 62, 2:4 enz. Καλούμενος = genoemd, wiens naam of bijnaam is, Lk. 7:11, 9:10, 10:39, Hand. 7:58, 27:8, 16. 'Ο καλούμενος, Lk. 6:15, 8:2, 23:33, Hand. 1:23, 10:1, 13:1, 27:14, Openb. 12:9, 16:16. Met ὀνόματι, Lk. 19:2, καλεῖν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί τινος, Lk. 1:59. Volgens het Hebr. קָרָא אֶת־שְׁמוֹ, καλεῖν τὸ ὄνομά τινος, met den naam in den Acc., eenen naam aan iemand geven, zijnen naam noemen, Mt. 1:21, 23, 25, Lk. 1:13, 31, pass. Lk. 2:21, Openb. 19:13, Gen. 17:19, 1 Sam. 1:20. b) Pass. καλοῦμαι met eenen praedic. nom. genoemd zijn, eenen naam dragen, Lk. 1:35, 22:25, Hand. 8:10, 1 Kor. 15:9. Gezegd worden te zijn, erkend worden als, doorgaan voor, Mt. 5:9, 19, Lk. 1:32, 35, 76, 2:23, 15:19, Rom. 9:26, Jak. 2:23, teg. εἶναι, 1 Joh. 3:1. Hebraïstisch (Gen. 21:12) ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, in Izak zal u het zaad genoemd worden, d. i. Izak (niet Ismael) is het, wiens nakomelingschap den naam en de eer van uwe nakomelingen verkrijgen zal, Rom. 9:7 en Hebr. 11:18. c) καλῶ τινα, met een Acc. van het praedicaat of een artikel, iemand begroeten met eenen naam, Mt. 23:9, pass. t. a. p. 7, 10, Openb. 19:11. Eenen naam aan iemand geven en hem ter zelfder tijd vermelden, Mt. 22:43, 45, Lk. 20:44.

'Ανέγκλητος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van α priv. en ἐγκαλέω, ik klaag aan, vandaar onbesproken, onberispelijk, Xen. Hell. 6, 1, 4 οὐκ ἀνέγκλητος ἂν δικαίως εἴης ἐν τῇ πατρίδι, 3 Makk. 5:31.

'Εκκλησία, ίας, ἡ, van ἐκκαλέω, ik roep uit, de volksvergadering, de verzameling van de ἔκκλητοι, de door den heraut (κῆρυξ) samengeroepen vrije burgers of de samengeroepen δῆμος. Vgl. Hand. 19:32 met vs. 30. Vgl. οἱ ἔκκλητοι = ἐκκλησία, Eurip. Or. 949, Xen. Hell. 2, 4, 28. Vandaar volksvergadering. Zoo komt ἐκκλησία in de LXX als vertaling voor van קְהִלָּה (Neh. 5:7). Vgl. ook Hand. 19:39. In de LXX wordt ἐκκλησία dikwijls toegepast op de vergadering van het Israelietische volk = קָהָל en in de apocriefen des O. V. beteekent het vaak eveneens volksvergadering, samenkomst (Jud. 6:16, 14:6, Sir. 15:5, 1 Makk. 4:59).

Ook Hand. 7:38, Hebr. 2:12, wòrdt *ἐκκλησία* van de gemeente van Israel gezegd. Het spraakgebruik evenwel wijzigde zich in de eerste eeuw der Christelijke jaartelling alzoo, dat *συναγωγή* van de vergadering of de verzameling der Joden werd gebruikt en *ἐκκλησία* van de gemeente des Nieuwen Verbonds. Evenals in het O. T. bij קָהָל in onderscheiding van עֵדָה niet eenvoudig aan eene vergadering van personen gedacht wordt, die door de natuurlijke orde der dingen bij elkander behooren, maar aan eene verzameling van menschen, die door eenen godsdienstigen band met elkander verbonden zijn, zoo was het ook bij *ἐκκλησία*. In het N. T. bijz. a) = de gemeente of kerk als vereeniging der geloovige belijders van Christus, en daarom de gemeente Gods of des Heeren, of ook wel het lichaam van Christus genaamd, Mt. 16:18, Hand. 8:3, 14:23, 20:28, 1 Kor. 10:32, 11:22, 15:9, Gal. 1:13, 22, Ef. 1:22, 3:10, 21, 5:23 enz., Fil. 3:6, Kol. 1:18, Hebr. 12:23, 1 Tim. 3:15; b) = de gemeente als afdeeling der Christelijke kerk aan eene bijzondere plaats, in uitgebreideren zin van de kerkelijke vereeniging der geloovigen in deze of die stad, dit of dat gewest, als de gemeenten van Jeruzalem, van Korinthe, van Azië enz., Hand. 8:1, 13:1, Rom. 16:1, 1 Kor. 16:19 enz.; in meer beperkten zin van dergelijke vereenigingen, die in den apostolischen tijd in bijzondere woningen vergaderden, dusgenaamde huisgemeenten, Rom. 16:5, 1 Kor. 16:19, Kol. 4:15, Filem. vs. 2; c) = de gemeentelijke samenkomst der geloovigen, de vergadering, 1 Kor. 11:18, 14:19, 28, 34, 35.

Καλιά, *ᾶς*, *ἡ*, = *ἡ καλιάς*, *άδος*, houten woning, hut, grot, kapel, nest, Act. Thom. 58:16, 36.

Καλλιγραφέω, *ήσω* (*καλλιγράφος*), sierlijk schrijven, Jos. Apion. 2, 31, Diog. 7, 18, Eus. II. 576 B, Basil. IV, 572 A.

Καλλιγραφικός, *ή*, *όν*, van een *καλλιγράφος*, Eus. II, 1452 C *ἡ καλλιγραφική*, sc. *τέχνη*, calligraphie.

Καλλιγράφος, *ου*, *ὁ* (*καλός*, *γράφω*), schoonschrijver, overschrijver, Eus. II, 1185 A, Epiph. II, 177 A.

Καλλιέλαιος, *ου*, *ἡ* (van *κάλλος* en *ἐλαία*), de tamme (goede olie of vruchten gevende) olijfboom in tegenstelling van *ἀγριέλαιος*. Rom. 11:24, Aristot. de plant. 1, 6.

Καλλιλεξία, *ας*, *ἡ*, het mooie praten, de schoone rede, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 3, 17.

Καλλιόομαι, sierlijk, schoon zijn, Hoogl. 4:10.

Καλλίπαις, met schoone kinderen, 4 Makk. 16:10.

Καλλονή, *ῆς*, *ἡ*, schoonheid, Ps. 46:4, 77:61, Wijsh. 13:3, 5.

Κάλλος, *τό*, schoonheid, Gen. 49:21, Deut. 33:17, 1 Sam. 16:12, Spreuk. 6:25 etc.

Κάλλυνθρον, *ου*, *τό*, tak, Lev. 23:40.

Καλλωπίζω, het gezicht schoon maken, een schoon aangezicht geven, Gen. 38:14, Joz. 10:4, Ps. 143 (144):12.

Καλλωπισμός, ὁ, het versieren, Jez. 3:24, Ez. 16:7.

Καλοδιδάσκαλος, ου, ὁ, ἡ (vgl. ἱεροδιδάσκαλος, νομοδιδάσκαλος, χοροδιδάσκαλος), leermeester in het goede, Tit. 2:3.

Καλοειδής, schoon van uitzicht, Gesch. van Zosimus, 3.

Καλοὶ λιμένες (καλός en λιμήν), goede havens, eene baai op Creta, bij de stad Lasea, eene goede ankerplaats opleverend. Nu Limene Kali, Hand. 27:8.

Καλοπεριπατητός, voortreffelijk in het loopen, Apoc. van Sadrach, 11.

Καλοποιέω, ῶ, goed doen, oprecht handelen, 2 Thess. 3:13, Philo, De somn. 50, 2, § 44.

Καλόρινος, ου (ῥίς), met eenen mooien neus, Martyr. Barthol. 2.

Καλός *, ή, όν, schoon, Skt. Kaljas, gezond, aangenaam. Kaljanas, schoon, voortreffelijk, Goth. hails. Zie Curtius, Grundzüge der Griech. Etym. S. 140. Het is de bepaling van iets dat in zijne verschijning eene zekere harmonische voltooiing heeft. Vgl. het verband van het Duitsche schön met scheinen, en schonen, Middenhoogd. schoon = zuiver, in het gewone Grieksch ook overgebracht op het zedelijk gebied als aesthetische benaming van het zedelijk-goede, zie 2 b. Tot het synonieme ἀγαθός staat καλός evenals de openbaring tot het wezen. — Καλός komt hoofdzakelijk met de beide Hebreeuwsche woorden יָפֶה en טוֹב overeen. Het eerste wordt in den regel door καλός vertaald, slechts somtijds door ὡραῖος en door samenstellingen met εὖ, als εὐπρόσωπος, εὔριζος. טוֹב evenwel meermalen door ἀγαθός. Het eerste (יָפֶה) komt overeen met de onder 1 a aangeduide beteekenis, het laatste N° 1 b en 2, waar meerdere bijzonderheden gevonden worden.

1) a) Schoon, aangenaam, van voorwerpen der zinlijke waarneming, Hebr. יָפֶה Gen. 12:14, Deut. 21:11 enz. In het N. T. alleen Lk. 21:5 καλοὶ λίθοι. Ook טוֹב 2 Sam. 11:12, Esth. 2:3, 7: κ. τῷ εἴδει. — b) Aannemelijk, aangenaam, wat goed doet, wel doet, bruikbaar, geschikt = טוֹב, dat evenwel in deze beteekenis even dikwijls, indien niet meer door ἀγαθός vertaald wordt. Gen. 2:9 ὡραῖον εἰς ὅρασιν καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν. Xen. Mem. 3, 8, 7 πάντα γὰρ ἀγαθὰ μὲν καὶ καλά ἐστι πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχῃ, κακὰ δὲ καὶ αἰσχρὰ πρὸς ἃ ἂν κακῶς. Syn. χρήσιμος, ibid. 4—10. Plat. Hipp. maj. 295 C σῶμα καλὸν πρὸς δρόμον. Tegenover πονηρός Num. 13:20 γῆ καλή — πονηρά. 24:30. (Dezelfde tegenstelling in zedelijke beteekenis zie onder 2 b). Zoo Mt. 13:8, 23, Mk. 4:8, 20, Lk. 8:15 ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν καὶ ἐδίδου καρπόν. Overdr. καρδία καλὴ καὶ ἀγαθή (niet onmiddellijk in ethische beteekenis en daarom ook niet conform het profane καλὸς καὶ ἀγαθός). Vgl. 17:8 πεδίον καλόν... τοῦ ποιῆσαι βλαστὸν καὶ ἐνέγκαι καρπόν. — Mk. 9:50 καλὸν τὸ ἅλας. Lk.

14 : 34, 6 : 38 *μέτρον καλόν*. Hebr. 6 : 5 *καλὸν γευσαμ. θεοῦ ῥῆμα*, vgl. *καλὸν καὶ ἀπόδεκτον* 1 Tim. 2 : 3 onder 2 b evenals *κ. ῥῆμα* Deut. 1 : 14, Joz. 21 : 47, 23 : 15, 1 Kon. 14 : 13, 18 : 25, 22 : 8, 13, 18. Vooral vinden wij in het N. T. het neutrum *καλόν* sc. *ἐστίν* = het staat goed, is goed (niet te verwarren met *καλόν ἐστι* in zedelijke beteekenis = *πρέπει*). Vgl. Gen. 2 : 18 *οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον*. Num. 11 : 18, Jon. 4 : 3. Zoo Mt. 17 : 4, 18 : 8, 9, 26 : 24, Mk. 9 : 5, 42, 43, 45, 47, 14 : 21, Lk. 9 : 33, Rom. 14 : 21 (vgl. vs. 19). 1 Kor. 7 : 1, 8, 26, vgl. *καλῶς — κρεῖσσον* 7 : 38. — 9 : 15. Overigens vinden wij dit *κάλον ἐστιν* in alle schakeeringen van het begrip, b. v. Ps. 133 : 1, Job 10 : 3, Num. 24 : 1, en zie 2 b.

2) Van eene in de uitwendige verschijning zich openbarende hoedanigheid = voortreffelijk, kostbaar, aanzienlijk, schoon op physisch en zedelijk gebied. LXX = טוֹב en dat wel in Genesis behalve 50 : 20 geregeld; in de overige boeken afwisselend met *ἀγαθός* en wel zóó, dat *ἀγαθός* bij eene physische gesteldheid den voorrang heeft, terwijl op zedelijk gebied het gebruik van beide woorden ongeveer even groot is. Zie 2 b.

a) Van physische gesteldheid = zonder gebreken, kostelijk, echt. 1 Tim. 4 : 4 *πᾶν κτίσμα θεοῦ καλόν*, vgl. Gen. 1 : 4, 10, 31 enz. = zonder gebreken, van goede, voortreffelijke soort. Vandaar Mt. 13 : 45 *καλοὶ μαργαρῖται*, echte parelen (vgl. vs. 16 *εὑρὼν δὲ ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην*). Vgl. Xen. Mem. 3, 1, 9 *διαγιγνώσκειν τό τε καλὸν ἀργύριον καὶ τὸ κίβδηλον*. — *Καρπός* opp. *σαπρός* Mt. 3 : 10, 7 : 17, 18, 19, 12 : 33, Lk. 3 : 9, 6 : 43. *δένδρον* Mt. 12 : 33, Lk. 6 : 43, *σπέρμα* Mt. 13 : 24, 27, 37, 38, vgl. 13 : 48. *οἶνος* Joh. 2 : 10 = kostelijk, 1 Tim. 3 : 1 *εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ*. 3 : 13 *βαθμὸς καλός*. 6 : 19 *θεμέλιον καλόν*. 2 Tim. 1 : 14 *καλὴ παραθήκη*. Jak. 2 : 7 *καλὸν ὄνομα*. Hebr. 13 : 9 *καλὸν βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν*. Mt. 26 : 10 *ἔργον καλόν*. Mk. 14 : 6, Gen. 30 : 20 *δεδώρηται ὁ θεός μοι δῶρον καλόν*.

b) In zedelijke beteekenis: voortreffelijk, edel, achtingswaardig, zonder gebreken, betamelijk, schoon, goed, eene in het gewone Grieksch, vooral van Plato af, zeer gewone aesthetische benaming van het zedelijk goede. Vgl. *τὸ καλόν* van de deugd tegenover *αἰσχρόν*, te beschimpen, *τὸ αἰσχρόν* de schande, syn. *ὄνειδος*. Vgl. *εἰς κάλλος ζῆν, ὁ εἰς κάλλος βίος* Xen. Cyrop. 8, 1, 33, Ages. 9, 1, van de openbaringen der *σωφροσύνη* en *δικαιοσύνη*. Zie Nägelsbach, Nachhom. Theol. 5, 2, 60. Spreekt *δίκαιος* een oordeel met betrekking tot de bevrediging van den eisch uit, die gesteld kan worden, dan geeft *καλός* den bevredigenden, weldadigen indruk weder, welken het goede bij zijne openbaring maakt. Vgl. Hom. Od. 20, 294: *οὐ γὰρ καλὸν ἀτέμβειν, οὐδὲ δίκαιον, ξείνους Τηλεμάχου*. Met het veelvuldige gebruik van dit woord in het gewone Grieksch hangt samen

eene vermindering in de waardeering van het zedelijke, die wij ook in het begrip ἀρετή zien. Zoo met name in de Attische benaming van een man van eer door καλὸς ἀρετῇ καὶ ἀγαθός: „der Mann, wie er sein sollte, gewandt und tüchtig nach aussen, redlich und zuverlässig von Gesinnung, ein Ehrenmann... Die καλοὶ καὶ ἀγαθοί sind besonders in Athen die optimates, Männer von guter Herkunft, Erziehung, und Lebensart, die Gebildeten im Gegensatze zur rohen Volksmasse" Pape; „von denen man forderte, dass Aeusseres und Inneres in gehörigem Gleichgewicht stehe," Passow. Daardoor is het bijzonder opmerkelijk voor de levensbeschouwing van den Bijbel, dat καλὸς καὶ ἀγαθός (opp. ἄδικος καὶ πονηρός Plat. Gorg. 470 E) noch in de vertaling der LXX noch in het N. T. gevonden worden, alleen in de apocriefen Tob. 7 : 7, 2 Makk. 15 : 12 evenals dat καλός in zedelijke beteekenis van personen, zoover wij het spraakgebruik kunnen overzien, eveneens bij de LXX niet gevonden wordt. Wel ἀγαθός = טוֹב Spr. 13 : 2, 22, 14 : 14, 22, 15 : 3, 1 Kon. 2 : 32, 1 Sam. 2 : 26, Pred. 9 : 2. Vgl. ἀρετή. In het N. T. vinden wij wel καλός van personen, maar slechts met het oog op een bepaald beroep of ambt, waarin zij werkzaam zijn. Zoo bij Johannes ὁ ποιμὴν ὁ καλός Joh. 10 : 11, 14 en in de pastoraalbrieven 1 Tim. 4 : 6 καλὸς διάκονος Ιυ Χυ. 2 Tim. 2 : 3 καλὸς στρατιώτης Χυ Ιυ evenals 1 Petr. 4 : 10 ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος θεοῦ. Daarentegen als bijwoord van zakelijke substantiva zooals alleen staand τὸ καλόν, καλά vinden wij het bij de LXX en in het N. T. meermalen. Afgezien van Genesis, waarin zooals gezegd is, טוֹב geregeld = καλός, staat het even dikwijls als ἀγαθός, ἀγαθόν in zedelijke beteekenis = טוֹב en wel het laatste Deut. 1 : 39, 30 : 15, 2 Sam. 19 : 35, 1 Kon. 3 : 9, 8 : 36, 2 Kron. 6 : 27, Neh. 5 : 9, Spreuk. 2 : 9, 20, 24 : 23, Pred. 9 : 2, 12 : 14, Jez. 7 : 15. Καλός daarentegen in dezelfde constructies Lev. 27 : 12, Num. 24 : 13, Deut. 6 : 18, Job 34 : 4, Spreuk. 17 : 26, 18 : 5, 10 : 23, Jez. 5 : 20, Am. 5 : 14, 15, Mich. 2 : 2, 6 : 8 (Gen. 2 : 17, 3 : 5, 21). Syn. ὅσιος Spreuk. 17 : 26, 18 : 5. ἄρεστος Deut. 6 : 18, εὐθές, ἀληθές 2 Kron. 14 : 2, 31 : 20. Tegenover βδέλυγμα Spreuk. 20 : 23. De gewone tegenstelling met κ. is πονηρός Lev. 27 : 12, Num. 14 : 13, Jez. 5 : 20, Am. 5 : 14 enz. ook κακός, met ἀγαθός daarentegen κακός Deut. 1 : 39, 30 : 15 enz. Nadere bijzonderheden kan men vinden onder κακός. In het N. T. evenwel vinden wij κακόν als tegenstelling van καλόν Rom. 7 : 21, 12 : 17, 2 Kor. 13 : 7, Hebr. 5 : 14, vgl. Joh. 18 : 23. Mk. 16 : 18 καλῶς — κακῶς. Καλός vinden wij verbonden met νόμος Rom. 7 : 16, 1 Tim. 1 : 8. Jak. 3 : 13 κ. ἀναστροφή evenals 1 Petr. 2 : 12 ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔχοντες καλήν. Hebr. 13 : 18 καλὴ συνείδησις, syn. καθαρά, zie συνείδ. Verder στρατεία 1 Tim. 1 : 18, vgl. 2 Tim. 2 : 3. ἀγὼν τῆς πίστεως 1 Tim. 6 : 12, 2 Tim. 4 : 7. ὁμολογία, 1 Tim. 6 : 12, 13. διδασκαλία, 1 Tim.

4 : 6. *μαρτυρία* 1 Tim. 3 : 7. *ἔργα* 1 Tim. 5 : 10, 25, 6 : 18, Tit. 2 : 7, 14, 3 : 8, 11, Hebr. 10 : 24, 1 Petr. 2 : 12, Mt. 5 : 16, Joh. 10 : 32, 33. Het neutr. *τὸ καλόν* Rom. 7 : 18, 21, 2 Kor. 13 : 7, Gal. 4 : 18, 6 : 9, 1 Thess. 5 : 21, Hebr. 5 : 14, Jak. 4 : 18. *καλά* Rom. 12 : 17 *προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρ.* evenals 2 Kor. 8 : 21, Tit. 3 : 8. Καλός is niet alleen wat zedelijk goed is, maar ook door zijne verschijning zich aanbeveelt, vgl. 1 Kor. 5 : 6 *οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν*. [Dit overzicht van het Bijbelsch Grieksch geeft ons hetzelfde te zien als *κακός*. Het in het gewone Grieksch op den voorgrond staande, eenen rijken inhoud hebbend woord treedt niet alleeen in het Bijbelsch Grieksch zeer op den achtergrond — in het Oud-Testamentische nog meer dan in het Nieuw-Testamentische Grieksch — maar staat ook, waar het gebezigd wordt, slechts in geringe mate onder den invloed van de wereld der Bijbelsche gedachten. Het Bijbelsche ideaal is een ander dan dat van het gewone Grieksch. In plaats van de tegenstelling van *καλός* en *κακός* staat in het Bijbelsch Grieksch die van *ἀγαθός* en *πονηρός* op den voorgrond en dat wel in godsdienstig bepaalde beteekenis en met den maatstaf, dat *καλός*, *ἀγαθός*, *κακός* hoogst zelden den persoon kenmerken, de tegenstelling veelmeer eene zakelijke is tusschen *καλόν* en *κακόν*, *ἀγαθόν* en *πονηρόν*. In plaats van het gewone *καλός*, of *καλὸς καὶ ἀγαθός* van personen staat *δίκαιος* in eigenaardig Bijbelsche beteekenis. Hoe gewichtig dit verschil voor de Ethiek is, ligt voor de hand.

Καλπάζω, draven, Aq. Jer. 8 : 6.

Κάλπη, ης, ἡ, draf, 4 Makk. 3 : 12.

Καλύκωσις, εως, ἡ, roos, Aq. Hoogl. 2 : 1, Jez. 35 : 1.

Κάλυμμα, τος, τό (*καλύπτω*), bedeksel, omhulsel, sluier, 2 Kor. 3 : 13 (Ex. 34 : 33). Κάλυμμα moet in gedachten worden ingevoegd, 1 Kor. 11 : 4 *κατὰ κεφαλῆς ἔχων*. Overdr. 2 Kor. 3 : 14—16 van iets dat verhindert eene zaak goed te begrijpen. Van de LXX vgl. Ex. 26 : 14, 27 : 16, 34 : 33, 34, 35, 39 : 20, 40 : 5 enz. — Een kleed bij het avondmaal, Pseudo Chrys. XII, 779 D. Er zijn drie *καλύμματα*, één voor de *δίσκος*, één voor het *ποτήριον*, één om den schotel en den beker te bedekken. Het laatste wordt genoemd *ἀήρ*.

Καλυπτήρ, ῆρος, ὁ, het bedekkende, sluier, schoffel (יָעִ) Ex. 27 : 3, schaal, gereedschap, Num. 4 : 13, 14.

Καλύπτω, Fut. *καλύψω*, Aor. 1 *ἐκάλυψα*, samenhangend met *κρύπτω*, Curtius, Das Verbum, 1, 242, LXX voor כִּסָּה. Dikwijls bij Hom., de treurspeldichters en andere dichters, zeldzamer in het proza = bedekken. Eig. *τινά*, Lk. 23 : 30, *τί τινι*, Lk. 8 : 16, pass. Mt. 8 : 24, bedekt houden, de kennis van iets tegenhouden of bedekken, Mt. 10 : 26, 2 Kor. 4 : 3; *πλῆθος ἁμαρτιῶν*, niet toerekenen, vergeven, 1 Petr. 4 : 8, vergeving van God verschaffen, bewerken, Jak. 5 : 20, vgl. Ps. 84 (85) : 3 (2), 31 (32) : 1 enz.

Κάλυξ, υκος, ἡ, bloemkelk, Wijsh. 2:8.

Καλώδιον, ου, τό, klein touw, touw (עֲבֹת), Richt. 15:13, 14, 16:11, 12.

Καλῶς (καλός), bijw. schoon, uitmuntend, fraai, Lk. 6:48. a) Bij werkw. van spreken, goed, wel, juist (ἀποκρίνεσθαι, λαλεῖν, λέγειν, προφητεύειν) Mk. 15:7, Mk. 9:6, Lk. 20:39, Joh. 4:17, 8:48, 13:13, Hand. 28:25, gepast, Mk. 12:28, goed! eene uitdrukking van goedkeuring, Mk. 12:32, Rom. 11:20 (hier van een librarius). Bij daden κ. ποιεῖν, goed, oprecht handelen, Jak. 2:19, 1 Kor. 7:37 enz.; καλῶς ποιεῖν goed doen, oprecht handelen, Jak. 2:19, 1 Kor. 7:37 enz.; καλῶς ποιεῖν met ptcp. Hand. 10:33, Fil. 4:14, 2 Petr. 1:19, 3 Joh. 6, 1 Makk. 12:18, 22, 2 Makk. 2:16 enz. Met werkwoorden, aanduidende eenen plicht, dien iemand vervult, 1 Tim. 3:4, 12, 5:17; eerlijk, oprecht, Gal. 4:17, ἀναστρέφεσθαι, Hebr. 13:18, ποιεῖν, Jak. 2:8. b) Uitmuntend, edel, aanbevelenswaardig, 1 Kor. 14:17, Gal. 5:7; καλῶς πάντα πεποίηκε, Mk. 3:37, met bittere ironie Mk. 7:9, 2 Kor. 11:4. c) Eervol, op eene mooie plaats, Jak. 2:3. d) καλῶς εἰπεῖν τινα, wel van iemand spreken, Lk. 6:26, κ. ποιεῖν τινα, Mt. 5:44 rec. τινί, Lk. 6:27, καλῶς ποιεῖν, Mt. 12:12. e) καλῶς ἔχειν, wel zijn, gezond worden, Mk. 16:18. — Κάλλιον, bijw. van καλλίων, zeer goed, zeer wel, Hand. 25:10.

Κάμαξ, ακος, ἡ, stang, paal, spies, 2 Makk. 5:3 (ook καμάτων gelezen).

Καμάρα, ας, ἡ, dunne doek, Jez. 40:22 (דֹּק), camera of camara, boog, gewelf, Agathar. bij Phot. IV, 51 C. — Eus. II, 1092 C, de apsis van eene basilica = κόγχη.

Κάματος, ου, ὁ, moeite, 2 Makk. 5:3 Tat. Or. 8:9.

Κάμέ, zie κἀγώ.

Καμηλοπάρδαλις, εως, ἡ, giraf, Deut. 14:5 (זֶמֶר).

Κάμηλος, ου, ὁ, ἡ, Hebr. גָּמָל, een kameel, Tristram, Nat. Hist. etc. p. 58 etc. Mt. 3:4, Mk. 1:6, in spreuken Mt. 19:24, Mk. 10:25, Lk. 18:25. Mt. 23:24 (van iemand, die angstvallig op kleinigheden let, en in dingen van grooter belang zondigt). Bij κάμηλος van Mt. 19:24 vgl. men Dr. Franssen, Beoordeeling van de conjecturen op den tekst van het Evangelie van Mattheüs, bl. 103 enz.

Κάμιλος, ου, ὁ, het anker of kabeltouw, de lezing van sommige Hss. Mt. 19:24 en Lk. 18:25. Het woord wordt gevonden bij Suidas (1967 c.) en den scholiast op Arstph. Vesp. (1020): „κάμιλος τὸ παχὺ σχοινίον διὰ τοῦ ι.”

Καμιναῖος, tot den oven behoorend, Ex. 9:8, 10.

Κάμινος, ου, ὁ, ἡ, smelt- of bakoven, Gen. 19:28, Ex. 19:18, Jer. 11:4, Dan. 3:6, Mt. 13:42, 50, Openb. 1:15, 9:2.

Καμμύω (door syncope en assimilatie van καταμύω), Aor. 1 κατέμυσα,

de oogen sluiten, vaak met τοὺς ὀφθαλμούς. Zoo Mt. 13:15, Hand. 20:27 (LXX Jez. 6:10, voor שָׁעַע, Hiphil, besmeren). Op beide plaatsen wordt aangeduid de hardnekkigheid der Joden tegen het evangelie (Jez. 29:10, Philo, De somn. 1, § 26.

Κάμνω, Aor. 2 ἔκαμον, pf. κέκμηκα. 1) Zich vermoeien, vermoeid worden, Openb. 2:3 rec., Hebr. 12:3, 2) ziek zijn, Jak. 5:15.

Κἀμοί, zie κἀγώ.

Καμπή, ῆς, ἡ, hoek, punt, uiterste, Neh. 3:24, 31.

Κάμπη, ης, ἡ, sprinkhaan, Am. 4:9, Joël 1:4, 2:25.

Κάμπτω, Fut. κάμψω, Aor. 1 ἔκαμψα. a) Buigen, trans. τὸ γόνυ (τὰ γόνατα), de knie, bij Homerus van hen, die eene plaats nemen om te rusten (Il. 7, 118, 19, 72). In het Bijbelsch Grieksch met den Dat. van den persoon = ter eere van iemand, door godsdienstige vereering, Rom. 11:4, 1 Kon. 19:18 (כָּרַע gevolgd door לְ), πρός τινα, Ef. 3:14. b) intrans. reflexief zich buigen: κάμψει πᾶν γόνυ ἐμοί, alle knie zal zich voor mij buigen, Rom. 14:11 (Jez. 45:23); ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, door erkenning van den naam, welken Jezus van God ontving, Fil. 2:10. Comp. ἀνα — συγκάμπτω.

Καμπύλος, gekromd, gebogen, Pred. 2:15.

Κάμψις, εως, ἡ, buiging, kromming, Aq. 2 Kon. 10:12.

Κἄν (Griesbach κᾄν, zie κἀγώ), door crasis uit καὶ ἐάν. 1) En als, Mt. 10:23, Mk. 16:18, Lk. 12:38, Joh. 8:55, 1 Kor. 13:2a, Jak. 5:15; door eene aposiopese met weglating van de apodosis, κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν, sc. εὖ ἔχει, Lk. 13:9. 2) a) Als ook, als wanneer, bij verkorte spreekwijze: κἂν τῶν ἱματίων αὐτοῦ, sc. ἅψωμαι, Mk. 5:28, 6:56, Hand. 5:15, κἂν ὡς ἄφρονα sc. δέξησθέ με, 2 Kor. 11:16 (Wijsh. 14:4, 15:2). b) Zelfs indien, Mt. 21:21, 26:35, Joh. 8:14, 10:38, 11:25, Hebr. 12:20.

Κανᾶ (νά WH.), Kana, onverbuigb., eigennaam van een dorp van Galilea, drie uren van Nazareth tegen het NW., tegenwoordig Kana el-Jelîl. Joh. 2:1, 11, 4:46, 21:2. Vgl. Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn t. d. pl.

Κανάλιος, ὁ, via publica, Die Kanones der wichtigsten altkirchl. Concilien, ed. Lauchert, 61, 31.

Κανανaῖος, volgens sommigen een bewoner van Kana. Men zou dan evenwel Κανaῖος verwachten. De lezing Κανανaῖος schijnt eene dwaling, voortvloeiende uit het voorafgaande Θαδδαῖος. Vgl. Fritzsche bij Mt. 10:4. Αῖος is de gewone uitgang van Grieksche namen van secten (vgl. Ἀσσιδαῖος, Φαρισαῖος, Σαδδουκαῖος, Ἐσσαῖος). Daarom is het woord waarschijnlijk afgeleid van het Arameesche קַנְאָן en komt overeen met ζηλωτής. Vgl. Lk. 6:15, Hand. 1:13.

Κανανίτης, ου, ὁ (van het Chald. קַנְאָן, Hebr. קַנָּא) = ζηλωτής

(overeenk. de vert. van Lukas, 6 : 15, Hand. 1 : 13) = Zelotes, een bijnaam van den apostel Simon, Mt. 10 : 4, Mk. 3 : 18.

Κανδάκη, ης, ἡ, Kandace, een naam, die eigen was aan de koninginnen van een streek van Ethiopië, waarvan de hoofdstad was Napata evenals de naam Ptolemeüs eigen was aan de koningen van Egypte en Heinrich aan de vorsten van Reuss (Strabo 17, 1, 54, p. 820, Plin. H. n. 6, 35, Dio Cass. 54, 5), Hand. 8 : 27. Vgl. Laurent, Die Köningin Kandake, Zeitschr. f. d. luth. Theol. 1862, S. 632 ff.

Κανδῆλα, ας, ἡ, L. candela, kandelaar, toorts, lamp, Athen. 15, 61, Epiph. II, 196 B, Joann. Mosch. 3056 C.

Κάνεον, τό, korf, Gen. 40 : 16, 17, 18, Ex. 29 : 3, 23, 32.

Κάνθαρος, ὁ, balk, Hab. 2 : 11.

Κανθός, ὁ, hoek der oogen, Tob. 11 : 13.

Κανονίζω, ίσω, L. regulo, 1) regelen, ordenen, rangschikken, verzekeren, bevestigen, Aristeas 19, Diosc. 1, Athenag. 961 C. 2) Regels vormen in de grammatica, Theodos. 1020, 15, 1034, 20, 980, 28. 3) In den canon der Heilige Schriften opnemen, Athan. II, 1177 C, Pseud. Athan. IV, 284 A, 289 B. 4) Eenen kanon maken van kerkelijke regels, Socr. 2, 17. — Κανονίζεται = het is regel, Basil. IV, 805 A. — 5) Boetedoening aan eenen zondaar opleggen. Roman. et Porph. Novell. 274 τινά.

Κανονικός, ἡ, όν, (κανών), 1) canonicus, geregeld. Apoll. D. Adv. 552, 15, Sext. 194, 27; 235, 3. 2) Canonicus, wat tot de theorie der muziek behoort, Philo I, 22, 50 θεωρία. 3) Overeenkomstig de regelen der kerk, Orig. II, 83 A βιβλία, scripturae canonicae, de canonieke boeken, Laod. 59, 41, γράμματα. Ant. 8 ἐπιστολαί, Basil. IV, 664 B, 836 C. Greg. Nyss. II, 221 B, Cyrill. A, X, 89 A. 4) Gewijd aan den dienst der kerk, Laod. 15 ψάλτης, zanger. 5) Bedreven in de regelen der kerk, Basil. IV, 664 C. 6) Substant. a) ὁ κανονικός, iemand die de theorie der muziek verstaat, Plut. II, 657 B, οἱ περὶ λύραν. b) Calculator, Cleomed. 96, 31. c) Geestelijken, plur. Basil. III, 1381 B, Cyrill. H. Procat. 4. d) Ἡ κανονική, L. ratio canonica, de theorie der muziek, Anatol. 233 C. — e) sc. παρθένος, eene maagd, gewijd aan den dienst der kerk, Basil. III, 392 B, 648 B, 673 B, Macar. 704 D, Chrys. I, 248 D, Nil. 217 C, Cyrill. A. X, 145 A, Justinian. Novell. 59, 3, Martyr. Areth. 10, Ant. Mon. 1485 B.

Κανονικῶς, bijw. geregeld, systematisch, Drac. 9, 13, Artem. 3, 308. Kanonisch, Athan. 1, 228 A, 305 B, Basil. IV, 484 A.

Κανών*, όνος, ὁ, de rechte staf, b. v. Richt. 13 : 6 προσελθοῦσα τῷ κανόνι τῆς κλίνης ὃ ἦν πρὸς κεφαλῆς, vgl. κανόνες αὐλαιῶν, Ath. 12, 538 D, stokken voor gordijnen, gewoonlijk 1) technologisch richtsnoer, Aeschin. in Ctesiph. p. 82, 25 ὥσπερ ἐν τῇ τεκτονικῇ ὅταν εἰδέναι βουλώμεθα τὸ

ὀρθὸν καὶ τὸ μὴ τὸν κανόνα προσφέρομεν. Zoo bij de LXX ééns Mich. 7: ὡς βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς (מְסוּכָה). Daarenboven Aq. Jo 38 : 5 κανόνα i. p. v. σπαρτίον der LXX, Symm. σχοινίον μέτρου en dezelfd Ps. 19 : 4 ὁ κανὼν αὐτῶν, waar de LXX heeft: εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθε ὁ φθόγγος αὐτῶν. Overdr. 2 Kor. 10 : 13 ἡμεῖς οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησό μεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος κτλ., waar μέτρον en κανών verschillen als maat en richting, vgl. het volgende; κανών wijst op de de apostel aangewezene richting heen, vgl. vss. 15, 16, volgens welke d houding van den apostel beoordeeld moet worden, of zij door afwijkin de maat tebovengaat. De κανών is niet maatstaf, maar maatstaf de beoordeeling, vgl. onder 2, a. Aristot. Eth. Nih. 3, 6: διαφέρει ... ὁ σπουδαῖος τῷ τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾶν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὤν. — 2) Overdr. richtsnoer, regel, allereerst a) niet inzoover deze iets voorschrijft, maar inzoover daarnaar iets afgemeten, beoordeeld wordt, vandaar syn. κριτήριον. Sext. Emp. dogm. 1, 27 τὰ μὲν ἐκτὸς κριτήρια οἷον κανόνας, καὶ διαβήτας σταθμία τε καὶ τρυτάνας. Zoo duidt het τὸ τῆς ἀληθείας κριτήριον als κανὼν δοκιμαστικός, Log. 2, 3. Plut. verbindt meermalen καν. καὶ κριτήριον en noemt „De aud. poet." 8, 25, E, rechtvaardigen en wijzen, van wie de dichters zingen, κανόνες ἀρετῆς ἁπάσης καὶ ὀρθότητος. Vgl. Lucn. Conv. 7 κανόνα οἱ πολλοὶ ὀνομάζουσιν αὐτὸν ἐς τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης ἀποβλέποντες. Aristot. l. l. In deze beteekenis vinden wij het woord Dem. pro cor. 18, 296: τὴν δ' ἐλευθερίαν καὶ τὸ μηδένα ἔχειν δεσπότην αὐτῶν, ἃ τοῖς προτέροις Ἕλλησιν ὅροι τῶν ἀγαθῶν ἦσαν καὶ κανόνες. Eveneens Lucn. De hist. conscr. 5. Harmonid. 3. Zeux. 2. Van νόμος verschilt het zóó, dat het de νόμος zelf als maatstaf der beoordeeling aanduidt. Lycurg. adv. Leocr. 149, 2 ὅσα γὰρ τῶν ἀδικημάτων νόμος τις διώρικε, ῥᾴδιον τούτῳ τῷ κανόνι χρωμένους κολάζειν τοὺς παρανομοῦντας. Chrysippus zegt in een bij Spengel, Artium scriptores, p. 177, afgedrukt fragment: ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων· δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην εἶναι τῶν καλῶν καὶ αἰσχρῶν... καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων. Aeschin. Ctesiph. l. l. οὐ γὰρ ἀόριστόν ἐστι τὸ δίκαιον ἀλλ' ὡρισμένον τοῖς νόμοις οὕτω καὶ ἐν ταῖς γραφαῖς ταῖς παρανόμων παράκειται κανὼν τοῦ δικαίου. Hiermeê komt overeen κανών bij de Alexandrijnsche grammatici van het geheel der oudste, als voorbeeld geldende schrijvers enz. Vervolgens gaat het licht over b) in de beteekenis regel, waarnaar men zich moet richten of waarnaar zich iets richt, b. v. Plut. consol. ad Ap. p. 103 B: τῆς φρονήσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν κανόνες, οἷς πρὸς ἀμφότερα χρηστέον, in welke beteekenis vooral Philo het woord meermalen gebruikt, zonder tusschen νόμος en καν. verder te onderscheiden, dan dat νόμος vooral de goddelijke wet van Israel aanduidt. Vgl. bij Credner, Zur Gesch. des Kanons, S. 11 ff.

In het Nieuw-Testamentisch Grieksch alleen bij Paulus en wel be-

halve op de boven aangehaalde plaats nog Gal. 6 : 16 *ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν* met het op vs. 15, derhalve in den zin van maatstaf der beoordeeling. In denzelfden zin zou het Fil. 3 : 16 staan *τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι*, wanneer *κανόνι* daar echt was.

In het kerkelijk Grieksch is het = regel, orde, voorschrift, Clem. Rom. ad Cor. 1, 1, 3 *ἐν τῷ κανόνι τῆς ὑποταγῆς κτλ.*, ibid. 7, 2 *ἔλθωμεν ἐπὶ τὸν εὐκλεῆ καὶ σεμνὸν τῆς παραδόσεως ἡμῶν κανόνα καὶ ἴδωμεν τί καλόν... ἐνώπιον τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς* (41 : 1 *ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ὑπάρχων, μὴ παρεκβαίνων τὸν ὡρισμένον τῆς λειτουργίας αὐτοῦ κανόνα* staat het evenals 2 Kor. 10 : 13). Later staat de beteekenis maatstaf der beoordeeling op den voorgrond, waaraan zich dan de toepassing van het woord op de Heilige Schrift aansluit. Het woord komt passim voor bij Lauchert, Die Kanones der wichtigsten altkirchl. Concilien u. s. w. 1896. Vgl. Credner t. a. pl. Strack bij PRE², 6, 412 ff. — Lijst, bevattende de heilige boeken, Athan. 1, 456 A, Greg. Naz. III, 1598 A.

Καπερναούμ of met L. T. Tr. WH. Καφαρναούμ (כְּפַר dorp en נַחוּם vertroosting, vandaar dorp der vertroosting, anderen: dorp van Nachum, Καπαρναούμ; Ptol. 5, 16, 4), ἡ, Kapernaüm of Kapharnaüm, eene bloeiende stad in Galilea (Mt. 11 : 23, Lk. 10 : 15), gelegen aan de Westkust van de Zee van Galilea of het meer van Gennesaret (Joh. 6 : 17, 24, vandaar *ἡ παραθαλασσία*, Mt. 4 : 13), bij de plaats, waar de Jordaan in het meer valt. Het wordt nergens in het O. T. vermeld en schijnt na de ballingschap te zijn gebouwd. Josephus (B. J. 3, 10, 8) vermeldt eene fontein in Galilea, door de omgeving genoemd Καφαρναούμ en (Vita 72) *κώμην Κεφαρνώμην*, en het is zeer waarschijnlijk, dat hij de stad bedoelde, waarvan wij spreken. Het wordt genoemd in het N. T. (behalve op de reeds aangehaalde plaatsen) Mt. 8 : 5, 17 : 24, Mk. 1 : 21, 2 : 1, 9 : 33, Lk. 4 : 23, 31, 7 : 1, Joh. 2 : 12, 4 : 46, 6 : 59. Zie het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn t. d. pl. en Buhl, Geographie des alten Palästina, S. 130, 224, 225.

Καπηλεῖον, τό, winkel van een kramer, vaak herberg, bij Lauchert, 8, 27; 75, 6; 106, 13, 14.

Καπηλεύω (*κάπηλος*, Lat. caupo, kleinhandelaar, venter, schacheraar, bedrieger), handel drijven, geld van iets maken, doen om iets te verdienen (*οἱ τὰ μαθήματα περιάγοντες κατὰ πόλεις καὶ πωλοῦντες καὶ καπηλεύοντες*, Plat. Prot. p. 313 A, *μάχην*, Aeschyl. Sept. 551 (545), Lat. cauponari bellum, strijden om loon, Eun. bij Cic. offic. 1, 12, 38; *ἑταίραν τὸ τῆς ὥρας ἄνθος καπηλεύουσιν*, Philo, De carit. § 14, vgl. Leg. ad Gajum, § 30, en vele andere voorbeelden bij andere schrijvers). Vandaar dat volgens de meening van sommigen *καπηλεύειν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ* 2 Kor. 7 : 17 = handel drijven met Gods Woord, koopmanschap daarmeê doen. Maar daar de kooplieden, om winst te behalen, dikwerf

hunne waren vervalschen (οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, Jez. 1:22 LXX, κάπηλοι, οἱ τὸν οἶνον κεραννύντες, Pollux, Onomast. 7, 193, οἱ Φιλόσοφοι ἀποδίδονται τὰ μαθήματα, ὥσπερ οἱ κάπηλοι, κερασάμενοί γε οἱ πολλοὶ καὶ δολώσαντες καὶ κακομετροῦντες, Lucian. Hermot. 59), werd καπηλεύειν alzoo synoniem gebruikt met bederven, vervalschen (Themist. Or. 21, p. 247 ed. Hard. zegt, dat de valsche wijsgeeren τὸ θειότατον τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν κιβδηλεύειν τε καὶ αἰσχύνειν καὶ καπηλεύειν). De meeste exegeten verklaren in laatst genoemde beteekenis 2 Kor. 2:17, vgl. δολοῦν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, 4:2.

Κάπηλος, ὁ, kleinhandelaar, kramer, Sir. 26:29, Jez. 1:22.

Καπνίζω, doen rooken, vuur aanmaken, Apoc. van Sadrach. 6. Med. καπνίζομαι, rooken, Gen. 15:17, Jez. 42:3. Rooken, Ex. 20:18.

Κάπνισμα, ατος, τό (καπνίζω), wierook, Epiph. II, 320 A, Pallad. 46.

Καπνοδόχη, ης, ἡ, schoorsteen, Hoz. 13:3.

Καπνός, οῦ, ὁ, rook, Openb. 8:4, 9:2 enz. 17, 18, 14:11, 15:8, 18:9, 18, 19:3; ἀτμὶς καπνοῦ, rookdamp, Hand. 2:19 (Joël 2:20, 3:3). Act. Thom. 34:12, 16, 40:11.

Καππαδοκία, ας, ἡ, Kappadocië, een streek van Klein-Azië, deel van het Romeinsche rijk, ten N. begrensd door Pontus, ten O. door Armenië, ten Z. door Cilicië en Commagene, ten W. door Lycaonië en Galatië, Hand. 2:9, 1 Petr. 1:1.

Κάππαρις, εως, ἡ, kapperboom, Pred. 12:5.

Κάπτω, happen, gulzig eten en drinken, Dan. 1:12.

Κάρα, ας, ἡ = τὸ κάρα, het hoofd, Greg. Naz. III, 1402 A, Epiph. II, 801 C.

Κάραβος, ὁ, sloep van een schip, Martyr. Areth. 56, Joann. Mosch. 2929 C.

Καραδοκέω, loeren, opmerken, Ps. 129 (130):5.

Καραδοκία, ας, ἡ, verwachting, uitzicht. Een variant Fil. 1:20.

Καρδία *, ἡ, (bij Hom. meestal καρδίη), het hart, als lichamelijk orgaan, en tegelijk als zetel van hartstochten, gevoelens, gewaarwordingen en vooral van dezulke, die niet van specifiek zedelijken aard zijn, maar met eene zinlijke affectie verbonden zijn, b. v. vrees, moed, toorn, vreugde, droefheid. Ook wanneer de liefde aan het hart toegekend wordt, zal zij meer als eene affectie dan als eene daad van het hart te beschouwen zijn. Vgl. Ar. Nubb. 86: ἐκ τῆς καρδίας με φιλεῖς met Eurip. Hipp. 26: καρδίαν κατέσχετο ἔρωτι δεινῷ. Evenzoo wanneer het als zetel van neigingen en begeerten voorgesteld wordt. Wanneer Homerus ook nog het zinnen en denken aan het hart toekent (Il. 2, 441 ὡς ἄνοον κραδίην ἔχες, vgl. Pind. Ol. 13, 16 ἐν καρδίαις σοφίαν ἐμβάλλειν, vgl. Ex. 28:3, 31:6, 35:10, 25, 35, 36:1, 2, 3, Spr. 10:8), is dit nog de wijze van voorstelling van een onmiddel-

lijk, niet reflecteerend leven, dat denken en gevoelen niet van elkander scheidt.

Hoezeer nu het Bijbelsch spraakgebruik hiermeê overeenstemt, zullen wij later zien. Wanneer *καρδία* op eenige plaatsen met קֶרֶב overeenstemt (Ps. 5:10, 62:5, 94:19, Spreuk. 14:33, 26:24), zou naar deze zijne oorspronkelijke beteekenis (anders = *κοιλία*, *ἐγκοίλια*, *γαστήρ*, *τὰ ἔγκατα*; eigenlijk het binnenste van het lichaam, de ingewanden), waar het niet in zuiver physiologische, maar meer in psychologische beteekenis staat, meer met het Homer. *Φρένες* overeenstemmen (behalve Dan. 4:31, 33 = מַנְדַּע, niet bij de LXX), het lichamelijk beginsel van het geestelijk leven, waarin de werkzaamheden van den geest, gevoelen, denken en willen, haren zetel hebben, dat dan voor de geestelijke werkzaamheid zelf genoemd wordt, terwijl het niet lichamelijk beginsel de *θυμός* is (Bijbelsch daarentegen *πνεῦμα*); vgl. beneden over de verhouding van het hart tot den geest. Zie de woordenboeken en Nägelsbach, Homer. Theol. 7, 17 ff. Ps. 51:12 *καρδίαν* (לֵב) *καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου.* Hoz. 5:4 *πνεῦμα πορνείας ἐν αὐτοῖς*, בְּקִרְבָּם; vgl. קרב = *αὐτός*, *ἑαυτοῦ*, enz. Gen. 18:12, Jer. 9:8, Ps. 55:5, 1 Kon. 3:28. — *διάνοια*, Jer. 31:33.

Καρδία is het eigenlijke woord voor לֵב, לֵבָב (ééns רוּחַ Ez. 13:3), waarbij evenwel op te merken is, dat daarmeê op verschillende plaatsen *ψυχή* overeenstemt, en dat wel met volle recht van de Grieksche wijze van uitdrukking. Dit zijn de plaatsen: 1 Kon. 11:2, 2 Kon. 6:11, 1 Kron. 12:38, 15:29, 17:2, 22:7, 2 Kron. 7:11, 9:1, 15:15, 31:21, Ps. 69:31, Spreuk. 6:21, Jez. 7:2, 4, 10:7, 13:7, 24:7, 33:18, 42:25, 44:19, vgl. 35:4 *ὀλιγόψυχος τῇ διανοίᾳ* = נִמְהֲרֵי־לֵב; *ὀλιγοψυχεῖν* = קצר נפשׁ Num. 21:4. In de volkstaal en het proza nl. werd i. p. v. het Homerische en dichterlijke *καρδία* voornamelijk *ψυχή* gebruikt, als zetel niet alleen van de begeerten, hartstochten en gewaarwordingen, maar ook van den wil. Vgl. de uiteenzettingen bij Passow, Lexic. onder *ψυχή*. Plat. conv. 218, A, *ἐγὼ οὖν δεδηγμένος τε ὑπὸ ἀλγεινοτέρου καὶ τὸ ἀλγεινότατον ὧν ἄν τις δηχθείη τὴν καρδίαν γὰρ ἢ ψυχὴν ὅ τι δεῖ αὐτὸ ὀνομάσαι πληγείς τε καὶ δηχθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, οἳ ἔχονται ἐχίδνης ἀγριώτερον.* Daarentegen wordt het Hebr. נֶפֶשׁ nooit door *καρδία* vertaald. De daarvoor aangehaalde plaatsen Gen. 34:3, Klaagl. 3:21 rusten op eene verwarring. Hoewel het Bijb. לֵב, *καρδία*, naar zijn verder te bespreken begrip, veel meer met het gewone *ψυχή* overeenstemt, bestond toch genoegzame grond, *καρδία* als de eigenlijke uitdrukking van datgene wat in het Hebr. לֵב genoemd wordt, vast te houden. Want het gebied van het Hebr. נֶפֶשׁ, waarmeê in het Grieksch alleen *ψυχή* overeen kon stemmen, is veel te veel onderscheiden van de met de Grieksche *ψυχή* verbondene voorstellingen, dan dat niet eene

grenzenlooze verwarring door de onbeperkte overname van dat woord in de plaats van לֵב had moeten ontstaan. Niet alleen dat לֵב, *καρδία*, in de Bijbelsche taal nooit het persoonlijk subject zelf aanduidt, ook niet aan kon duiden zooals נֶפֶשׁ, *ψυχή* — juist wat in het gewone Grieksch aan de ziel toegekend wordt: *ψ. ἀγαθή*, *ὀρθή*, *δικαία*, *εὔνους*, *εὖ φρονοῦσα*, *ἀγαθός*, *πονηρὸς τὴν ψυχήν*, dit wordt in het Bijbelsch Grieksch alleen aan het hart toegekend wordt en dat kan niet anders zijn, vgl. Ps. 51 : 12, 64 : 7, 101 : 4, 1 Kon. 3 : 6, 9 : 4, Neh. 9 : 8, Job 11 : 13, Ps. 24 : 4, 73 : 1, Spreuk. 22 : 11, Rom. 2 : 5, 1 Tim. 1 : 5, Hebr. 3 : 12, 10 : 22, Mt. 5 : 8, Lk. 8 : 15, 2 Petr. 2 : 14 *κ. γεγυμνασμένη πλεονεξίας*, vgl. Isocr. 2, 11 *τὴν ψυχὴν γυμνάζεσθαι*. Alleen het spraakgebruik van het apocriefe boek der Wijsheid staat hier op Griekschen grondslag, 8 : 19 *ψυχῆς δὲ ἔλαχον ἀγαθῆς*; vgl. 2 : 22 *ψυχαὶ ἀμῶμοι*; 7 : 22 *ψυχαὶ ὅσιαι* (*ψ. δικαία* 2 Petr. 2 : 8 mag daarmeê niet verward worden). Volgens de Bijbelsche voorstelling heeft de ziel geen eigenschappen, daar de zedelijke qualiteit niet tot haar wezen behoort, maar een accidens is, dat aan het hart toekomt, de verblijfplaats en het onmiddellijk orgaan van de ziel. Zie beneden. Vgl. Spr. 21 : 10 *ψυχὴ ἀσεβοῦς*, niet *ἀσεβής*. (Tegelijk wordt hier reeds duidelijk, van hoe groot gewicht in het verband van de Bijbelsche levensbeschouwing het begrip van het hart is).

Wanneer verder לֵב eindelijk ook nog — afgezien van de plaatsen, waar daarvoor in abstraheerende uitbreiding reflexieve pronomina personalia evenals voor קֶרֶב, נֶפֶשׁ, רוּחַ gebruikt worden, — door *διάνοια* vertaald wordt, Gen. 17 : 17, 24 : 45, 27 : 41, 34 : 3, 45 : 26, Ex. 9 : 21, 28 : 3, 35 : 9, 21, 24, 27, 34, 36 : 1, Lev. 19 : 17, Num. 15 : 39, 32 : 7, Deut. 4 : 39, 7 : 17, 28 : 28, 29 : 18, Joz. 5 : 1, 14 : 8, Job 1 : 5, 8, 9 : 4, Spreuk. 2 : 10, Jez. 14 : 13, 35 : 4, 37 : 11, vgl. Gen. 6 : 6, 8 : 21 = *διανοεῖν*, Ex. 7 : 23 = *νοῦς*, zoo kunnen wij toch daaruit geenen regel ontleenen voor de gevallen, waarin aan het hart eene werkzaamheid van de reflexie toegekend wordt. Want naast al die plaatsen zijn er even zoovele, ja nog veel meer, waarin in diezelfde constructies *καρδία* gebezigd wordt. Vgl. b. v. Gen. 34 : 3 met Jez. 40 : 2, Deut. 8 : 5, 17, 1 Sam. 27 : 1 enz. (Ex. 35 : 10 is *σοφὸς τῇ διανοίᾳ* eene onzekere lezing in plaats van het op de overige plaatsen voorkomende *σ. τ. καρδίᾳ*). Toch zal het met deze vertaling wel zoo gesteld zijn als boven met de vertaling door *ψυχή*, dat het nl. meer overeenkwam met het Grieksche denken en spreken, het reflectievermogen van het hart te scheiden, terwijl het juist eene eigenaardigheid van de Bijbelsche voorstelling is, dit vermogen aan het hart toe te kennen. Vgl. Delitzsch, Art. „Herz" in de PRE[2] 6, 58. Het kon opvallen, dat de LXX zich nooit hebben laten verleiden, ook נֶפֶשׁ door *νοῦς*, *διάνοια* te vertalen.

Wij zien in dit alles den invloed van den Bijbelschen geest, die de

LXX noodzaakte, *καρδία* te behouden en daaraan eene nieuwe beteekenis te geven. Dat van het hart in het N. T. over 't algemeen minder melding gemaakt wordt dan in het O. T., kan daaruit verklaard worden, dat daarvoor des te meer de reflexieve pronomina personalia gevonden worden, waar in het Hebr. concreter לֵב zou staan, b. v. 2 Kor. 2 : 1, Mt. 9 : 3, 16 : 7, 8, 21 : 25, 38 enz. vgl. Ex. 4 : 14, Num. 16 : 28, 24 : 13, Esth. 6 : 6, Ps. 36 : 2.

Καρδία duidt aan 1) het hart, a) eenvoudig als orgaan van het lichaam, 2 Sam. 18 : 14, 2 Kon. 9 : 24, Job 41 : 15. b) Als zetel van het leven, dat aan affecties daarvan deel heeft. Richt. 19 : 5 *στήρισον τὴν καρδίαν σου ψωμῷ ἄρτον*, vgl. vs. 8. Ex. 9 : 14: *ἐξαποστέλλω πάντα τὰ συναντήματά μου ἐπὶ τὴν καρδίαν σου* — daaraan wordt gedacht, dat de latere plagen in onderscheiding van de vroegere het leven van den Farao en van zijn volk zouden aantasten, vgl. Job 2 : 4—6. Zie ook de vertaling der LXX Ps. 28 : 7 וַיַּעֲלֹז לִבִּי = *ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου*. In deze spreekwijs ligt beslist de voorstelling, dat het hart als zetel van het leven de centrale plaats van het geheele leven der persoonlijkheid is, waarop alle affecties van het leven ten slotte terugwerken. Vgl. 1 Kon. 21 : 7 אֱכָל־לֶחֶם וְיִטַב לִבֶּךָ, *Φάγε ἄρτον καὶ σαυτοῦ γενοῦ*. Hand. 14 : 17 *ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ὑμῶν*. Vgl. Gen. 18 : 5, Ps. 38 : 11, 22 : 27, 73 : 26, 102 : 5, waar *σάρξ*, *καρδία* met lichaam, leven overeenstemmen. Vgl. vooral Lk. 21 : 34: *μή ποτε βαρηθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς*. Het hart is meer dan het middelpunt van het stoffelijke organisme. Indien dat niet het geval was, dan zou evenals נֶפֶשׁ en רוּחַ ook לֵב aan de dieren toegekend worden, wat in 't algemeen niet geschiedt behalve Job 41 : 15, waar slechts aan het hart als lichaamsdeel gedacht wordt en Dan. 4 : 13, *ἡ καρδία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται, καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται αὐτῷ* — eene plaats, die eerst recht duidelijk maakt, dat het hart vooral het hoofdorgaan van het leven is.

2) Zetel van het menschelijk persoonsleven is het, waarin de eigenaardigheid van de menschelijke נֶפֶשׁ en רוּחַ openbaar wordt, daar het aan de éene zijde het menschelijke persoonsleven naar al zijne betrekkingen van de bewuste en onbewuste, willekeurige en onwillekeurige, lichamelijke en geestelijke neigingen, gewaarwordingen en toestanden concentreert, aan den anderen kant evenwel het onmiddellijk orgaan is, waardoor de mensch zijn persoonlijk leven leidt. Vgl. voor beiden de voornaamste plaats Spreuk. 4 : 23 *τήρει τὴν καρδίαν· ἐκ γὰρ τούτων ἔξοδοι ζωῆς*. Ps. 69 : 33 *ἐκζητήσεται τὸν θεὸν καὶ ζήσεσθε*, Hebr. וִיחִי לְבַבְכֶם. Zoo heeft het niets opvallends, dat op vele plaatsen en in vele uitdrukkingen zoowel *καρδία* en *ψυχή* als *καρδία* en *πνεῦμα* parallel gebruikt worden, het laatste nog meer dan het eerste. De *ψυχή*, het subject des levens, dat

in het πνεῦμα zijn beginsel heeft, heeft in de καρδία haar onmiddellijk, alle toestanden en werkzaamheden concentreerend orgaan, staat alzoo tusschen beiden: πνεῦμα — ψυχή — καρδία. Men zou kunnen zeggen πνεῦμα ψυχῆς, καρδίας, en καρδία ψυχῆς, maar niet ψυχὴ πνεύματος, καρδίας. En verder: juist als het alle toestanden en werkzaamheden concentreerende orgaan is het het hart, waarin het πνεῦμα het eigenlijke beginsel, de plaats zijner werkzaamheid heeft. — Zoo worden nu aan den éénen kant de gewaarwordingen van vreugde, van het leed enz. zoowel aan het hart als aan de ziel toegeschreven; vgl. Spreuk. 12:25 καρδίαν ταράσσει. Job 37:1, Ps. 119:21, 143:4, Joh. 14:1, 27 μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία met Joh. 12:27 ἡ ψυχή μου τετάρακται. Hand. 15:24, Gen. 41:8 ἐταράχθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Ps. 6:4, 86:4 εὔφραινον τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου. Ps. 104:6 εὐφραίνει καρδία. Hand. 14:17, Ps. 22:27 ζήσονται αἱ καρδίαι αὐτῶν. Spreuk. 3:22 ἵνα ζήσῃ ἡ ψυχή σου. Vgl. verder het parallelisme Ps. 94:19 κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου ηὔφραναν τὴν ψυχήν μου. Spreuk. 2:10, 27:9. Wat betreft de driften of de hartstochten duidt een overzicht van het spraakgebruik dit verschil aan, dat het onmiddellijke, op een natuurdrift gelijkend ontwakend verlangen aan de ziel toegekend wordt (תַּאֲוָה, ἐπιθυμία, van het hart alleen Ps. 21:3 LXX: ψυχή, vgl. Rom. 1:24; anders alleen van de ziel Deut. 12:15, 18:6, 20:21, 1 Sam. 23:30, Ps. 10:3, Jez. 26:8, Jer. 2:24, — 1 Sam. 2:16, 2 Sam. 3:21 enz., Job 23:13, Spreuk. 21:10, Mich. 7:1), vgl. Ps. 42:3, 84:3, terwijl het bewuste en oprecht geuite verlangen, de wil en het besluit, het vermogen om te denken aan het hart toegeschreven wordt. Vgl. מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת Esth. 7:5, Pred. 8:11, 9:3. Vgl. verder Ps. 28:3, 37:4, 66:18, Jer. 3:17 enz. (Ps. 13:3 ἕως τίνος θήσομαι βουλὰς ἐν ψυχῇ μου, ὀδύνας ἐν καρδίᾳ μου ἡμέρας mag niet verward worden met de uitdrukking 1 Kor. 4:5 αἱ βουλαὶ τῶν καρδιῶν; Ps 13 zijn het de onwillekeurig in het binnenste opkomende gedachten, plannen enz., die daarna eerst op de reflectie inwerken). — Duidelijk is de verhouding van het hart tot de ziel, Jer. 4:19 τὰ αἰσθήρια τῆς καρδίας μου μαιμάσσει (τουτέστι θορυβεῖται) ἡ ψυχή μου· σπαράσσεται ἡ καρδία μου· οὐ σιωπήσομαι, ὅτι φωνὴν σάλπιγγος ἤκουσεν ἡ ψυχή μου. Ps. 24:4 καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Jak. 4:8 ἁγνίσατε καρδίας δίψυχοι, vgl. 6:16 ἁγνισμὸς τῇ ψυχῇ. Lk. 2:35. Wanneer hart en ziel met elkander verbonden schijnen te zijn tot gelijke deelname, nl. waar het de godsdienstige verhouding betreft, zal dit in het Bijbelsch spraakgebruik minder eene samenvoeging van synonieme begrippen ter versterking van de uitdrukking zijn, maar b. v. in ἀγαπᾶν τὸν θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας (διαν.) καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς zal ἐκ καρδίας de liefde van het bewuste besluit aanduiden, die eene natuurlijke neiging of tot eene andere natuur worden moet. Vgl. 1 Sam.

18:1. Steeds vinden wij καρδία in de eerste plaats, ψ. in de tweede. Nadrukkelijk moet op den voorgrond gesteld worden, dat de geheele ongedeelde persoonlijkheid daaraan deel moet hebben, wat zij met het hart te verrichten heeft. Vgl. Deut. 4:9 φύλαξον τὴν ψυχήν σου σφόδρα. — μὴ ἀποστήτωσαν (οἱ λόγοι) ἀπὸ τῆς καρδίας σου. 1 Kron. 28:9 δούλευε τῷ θεῷ ἐν καρδίᾳ τελείᾳ καὶ ψυχῇ θελούσῃ (בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה, vgl. Jez. 42:1). Deut. 11:18. Vgl. 1 Sam. 2:35, waar God zegt: πάντα τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ μου — alles wat ik bedoel, καὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ μου — alles wat ik verlangen moet, waartoe ik door mijzelven gedreven word — ποιήσει. Vgl. verder Deut. 6:5, Joz. 22:5, waar לֵב = διάνοια het gereflecteerde, bedoelde en bewuste van de verhouding aanduidt. (De bedoelde plaatsen zijn Deut. 4:9, 29, 10:12, 11:13, 13:4, 26:16, 30:2, 6, 10, Joz. 23:14, 1 Sam. 2:35, 1 Kon. 2:4, 8:48, 2 Kon. 23:3, 25, 1 Kron. 22:19, 28:9, 2 Kron. 34:31, 6:38, 15:12, 28:9, Jer. 32:41).

Aan den anderen kant staan hart en geest parallel, althans in de nauwste verbinding met elkander. Want daar het persoonlijk leven (der ziel) door den geest bepaald is en door het hart bewerkt wordt, spreekt het vanzelf, dat de werkzaamheid van den geest speciaal in het hart gezocht moet worden en zoo kan aan het hart toegekend worden wat eigenlijk en ter laatster instantie aan den geest eigen is. Daar de geest vooral het goddelijke levensbeginsel is en voornamelijk daar voorkomt, waar aan verschijningen, toestanden van het godsdienstig leven gedacht wordt, blijkt, waarom voornamelijk het godsdienstige element aan het hart toegekend wordt. — Geest en hart staan parallel, b. v. Ps. 34:19 συντετριμμένοι τὴν καρδίαν — ταπεινοὶ τῷ πν. Ps. 51:19 θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. Ps. 78:8 γενεὰ ἥτις οὐ κατεύθυνεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ θεοῦ τὸ πν. αὐτῆς. (Ez. 13:3 רוּחָם = καρδία, vgl. Jer. 23:16, 26 enz). Verder wordt de eene keer aan den geest toegekend wat de andere keer aan het hart toegekend wordt, vgl. Hand. 19:21: ἔθετο ἐν τῷ πνεύματι met Haud. 23:11 ἡ πρόθεσις τῆς καρδίας. 2 Kor. 9:7. — 1 Thess. 2:17 ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν — προσώπῳ οὐ καρδίᾳ. Kol. 2:5 τῇ σαρκὶ ἄπειμι — τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί. Het gewichtigst is, het hart als de werkplaats van den Geest, van het goddelijk levensbeginsel te erkennen, zie 1 Petr. 3:4 ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, vgl. Rom. 2:29; daarom verder ook de woonplaats voor den Heiligen Geest (zie πνεῦμα). Ps. 51:11, Ef. 3:16, 17; Rom. 5:5: ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος τοῦ δοθέντος ἡμῖν. Gal. 4:6 ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, vgl. Rom. 8:15, 16, 2 Kor. 1:22 καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πν. ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Vooral wordt hierdoor duidelijk de tusschen hart en geweten bestaande verbinding. Is het

laatste de bepaaldheid van het zelfbewustzijn door het goddelijk levensbeginsel van den Geest (zie συνείδησις), zoo zou het misschien, wat betreft zijn ontstaan, juist als het resultaat van de werkzaamheid des Geestes in het hart zijn aan te duiden. Hebr. 10 : 22 ῥεραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς. Rom. 2 : 15 οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως κτλ. Hierdoor wordt verklaarbaar, waarom in het O. T. en ten deele nog in het N. T. de werkzaamheid van het geweten aan het hart toegekend wordt, zoodat het beslist onjuist is, wanneer b. v. door R. Hofmann (Die Lehre vom Gewissen, S. 25) beweerd wordt „das Herz bilde als Centralsitz aller geistigen Thätigkeiten einen so unbestimmten Untergrund für das Wesen des Gewissens, dass wir schliesslich nichts weiter daraus entnehmen können als dies, dass die empfundenen Erscheinungen des Gewissens auf das innerste Personleben zurückgeführt wurden.” Deze schijnbare onbepaaldheid rust op eene miskenning van de met רוּחַ en לֵב verbondene voorstellingen. Vgl. uit het O. T. 1 Sam. 24 : 6, 2 Sam. 24 : 10, 1 Kon. 2 : 44, Job 27 : 6, Pred. 7 : 23, Jer. 17 : 1 (vgl. met 2 Kor. 3 : 2, 3), 1 Sam. 25 : 31, Spreuk. 14 : 10. Uit het N. T. 2 Kor. 3 : 2, 3, Hebr. 10 : 22, 1 Joh. 3 : 19—21. Zeer leerzaam is de vergelijking van de laatste plaats met Rom. 8 : 15, Gal. 4 : 6. Vgl. ook nog de merkwaardige plaats Job 9 : 21 εἴτε γὰρ ἠσέβησα, οὐκ οἶδα τῇ ψυχῇ, לֹא־אֵדַע נַפְשִׁי, Griek. = οὐ σύνοιδα ἐμαυτῷ, vgl. 1 Kor. 4 : 4, 2 Sam. 18 : 13. (Het zij veroorloofd, daarop opmerkzaam te maken, hoe eenzijdig het is, den godsdienst alleen in het geweten te plaatsen, daar het geheele persoonsleven, zooals het zich in het hart concentreert, daaraan deel heeft, vgl. συνείδησις en πνεῦμα. Aan het geweten komt naar zijn wezen eene bepaalde, op den voorgrond staande functie toe, zonder dat het evenwel als het eigenlijke orgaan van de godsdienstige verhouding kan worden aangeduid).

Is nu het hart als zetel en tegelijk als onmiddellijk orgaan van het menschelijke leven te beschouwen, de נֶפֶשׁ zoowel naar hare stoffelijke als naar hare geestelijke zijde, zoo vinden wij het in deze laatste hoedanigheid allereerst a) als de plaats, waarin het geheele persoonlijke leven, zoowel naar zijne toestanden als naar zijne uitingen zich concentreert. Jez. 1 : 5, Ef. 4 : 18 ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ — διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν. Vgl. 1 Petr. 3 : 4, Ef. 3 : 17 κατοικῆσαι τὸν Χ̅ν̅ διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, vgl. met vs. 16 en Gal. 2 : 20 ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χ̅ς̅. Vandaar Hand. 4 : 32 ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. Fil. 4 : 7 ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ — φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν — ἐν Χ̅ῳ̅ Ι̅υ̅. Verder στηρίζειν τὰς καρδίας 1 Thess. 3 : 13, Jak. 5 : 8, vgl. 4 : 8, Hebr. 13 : 9 καλὸν χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν κ. Het hart vertegenwoordigt daarom het eigenlijk karakter der persoonlijkheid, het verbergt het; Mt. 5 : 8

καθαροὶ τῇ κ.; vgl. Ps. 73 : 1, 24 : 4, Spreuk. 22 : 11, Mt. 11 : 29 ταπεινὸς τῇ κ. Lk. 4 : 18 συντετριμμένοι τῇ κ. 8 : 15 καρδία καλὴ καὶ ἀγαθή. Hand. 7 : 51 ἀπερίτμητοι τῇ κ. 8 : 21 ἡ κ. σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἔναντι τοῦ θεοῦ. Rom. 8 : 27, Openb. 2 : 23 ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας, Rom. 1 : 21, 2 : 5, 1 Kor. 14 : 25, 1 Thess. 2 : 4, Jak. 3 : 14, 4 : 4, 2 Petr. 2 : 14. Daarop rust de mogelijke tegenstelling van het karakter en de uitwendige verschijning, Mt. 15 : 8 ὁ λαὸς οὗτος ταῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Vgl. 1 Sam. 16 : 7 ἄνθρωπος ὄψεται εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ θεὸς ὄψεται εἰς κ. Lk. 16 : 15, Klaagl. 3 : 41, Joël 2 : 13, Rom. 2 : 29, 2 Kor. 5 : 12 πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους καὶ οὐ καρδίᾳ. 1 Thess. 2 : 17, 1 Petr. 3 : 4. Verder rust hierop de terugvoering van de eventueel niet uitgedrukte gedachten tot het hart als de plaats, waar zij zich doen gelden, maar verborgen blijven. Zoo λογίζεσθαι, διαλογίζεσθαι ἐν καρδίᾳ of ἐν ἑαυτῷ vgl. Mt. 9 : 3, Mk. 2 : 6, 8, Lk. 2 : 35, 3 : 15, 5 : 22, 9 : 49. εἰπεῖν ἐν κ. Mt. 24 : 48, Lk. 12 : 45, Rom. 10 : 6, 8, Openb. 18 : 7, vgl. Lk. 1 : 66, 2 : 19, 51, Mt. 5 : 28 ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ (vgl. Mk. 7 : 21). Mt. 9 : 4, Mk. 11 : 23, 1 Kor. 4 : 5. Vgl. 1 Kor. 7 : 37, Ef. 5 : 19, Kol. 3 : 16. Het hart is het concentratiepunt van het persoonlijke leven des menschen, zooals een overzicht van de genoemde plaatsen bewijst, het concentratie-, het verzamelpunt, de oorsprong van het godsdienstige leven en dat op den boven genoemden grond, omdat het de plaats of het orgaan is voor datgene wat de principieele eigenaardigheid van het menschelijk leven uitmaakt, voor den geest, die evenwel hoofdzakelijk en ter laatster instántie als goddelijk levensbeginsel en daarom tegelijk als beginsel van het op God betrekking hebbend leven is op te vatten. — Aan de voorstelling van het hart als het concentratiepunt van het menschelijke leven sluit zich b) de beteekenis daarvan als uitgangspunt aan, als de plaats, waarvan het persoonlijk leven in zijne bijzondere openbaringen en verschijningen uitgaat. Vgl. Spreuk. 4 : 23 τήρει σὴν καρδίαν· ἐκ γὰρ τούτων ἔξοδοι ζωῆς. Mt. 12 : 34, 35, 15 : 18, 19, Mk. 7 : 21, Lk. 6 : 45. Eveneens ἀγαπᾶν ἐκ καρδίας, Mt. 22 : 37, Mk. 12 : 30, 33, Lk. 10 : 27, 1 Tim. 1 : 5, 1 Petr. 1 : 22. — 2 Tim. 2 : 22 ἐπικαλεῖσθαι τὸν κύριον ἐκ καθαρᾶς κ. — In beide verhoudingen evenwel, zoowel als concentratie- als uitgangspunt van het persoonlijke, menschelijke leven is het hart c) het orgaan, dat de invloeden van alle toestanden en uitingen van het persoonlijke leven en wel vooral van het godsdienstige leven overneemt. (Hier komen nog de plaatsen in aanmerking, waar deze zijde op den voorgrond staat, daar wel nergens aan een dezer zijden uitsluitend te denken is). Het is het hart, door middel waarvan de mensch leeft, Mt. 6 : 21, Lk. 12 : 34, Hand. 2 : 47, Rom. 16 : 18, Jak. 1 : 26. Daarin concentreeren zich de gewaarwordingen, die den geheelen persoon als zoodanig in beslag nemen, Joh. 14 : 1, 27, 16 : 6 ἡ λύπη

πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν κ. 16 : 22 χαρήσεται ὑμῶν ἡ κ. Hand. 2 : 26, 14 : 17, 21 : 13, Rom. 9 : 2, 2 Kor. 2 : 4, Jak. 5 : 5. Het is het orgaan voor de opname van alles waardoor het persoonlijk leven gevormd wordt, vooral voor de opname en ontvangst van het goddelijke woord, van de genadewerkingen, enz., Mt. 13 : 19, τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ κ., Mk. 4 : 15, vgl. Mk. 7 : 9, Lk. 8 : 12, 15, 24 : 32 ἡ κ. ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει κτλ. Hand. 2 : 27 κατενύγησαν τῇ κ. (τὴν κ.), Hand. 7 : 54 ἀκούοντες δὲ ταῦτα διεπρίοντο ταῖς κ. 16 : 14, Rom. 2 : 15, 5 : 5, 1 Kor. 2 : 9, 2 Kor. 3 : 15, 4 : 6, Lk. 21 : 14, Hebr. 8 : 10, 10 : 16, Ef. 6 : 22, Kol. 2 : 2, 4 : 8, 2 Thess. 2 : 17. Zoo wordt ook verklaard Joh. 13 : 2 τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν κ. ἵνα κτλ. Hand. 5 : 3, ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν κ. σου. Vandaar νοεῖν τῇ κ. Joh. 12 : 40, vgl. Hebr. 4 : 12 ἔννοιαι καρδιῶν, Lk. 1 : 51 διάνοια κ. Hand. 8 : 28 ἐπίνοια κ. Verder συνιέναι τῇ κ, Mt. 13 : 15, Hand. 28 : 27, Mt. 13 : 15. πωροῦν τὴν κ. Mk. 6 : 52, 8 : 17, Joh. 12 : 40, vgl. Mk. 3 : 5, Ef. 4 : 18. σκληρύνειν τὴν κ. Hebr. 3 : 8, 15, 4 : 7. Iemand in het hart dragen, ἔχειν τινὰ ἐν κ. = zich met iemand verbonden gevoelen, zoodat wat den een aangaat, ook den ander betreft, 2 Kor. 7 : 3, Fil. 1 : 7. Het hart is het eigenlijke orgaan der beslissingen enz. Hand. 5 : 4, 7 : 23, 11 : 23, Rom. 1 : 28, 10 : 1, 1 Kor. 4 : 5, 7 : 37, 2 Kor. 8 : 16, 9 : 7, Openb. 17 : 17, vgl. Lk. 24 : 38, Hand. 7 : 39, 1 Kor. 2 : 9. Vooral is het het orgaan van het geloof en het ongeloof, Rom. 10 : 10 καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται, vgl. Mk. 11 : 23 καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ κ. αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ. Lk. 24 : 25 ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ κ. τοῦ πιστεύειν, Rom. 10 : 9, Ef. 3 : 17. Hand. 8 : 37 rec. evenals in 't algemeen voor het geloofsleven, Mt. 18 : 35, Hand. 7 : 39, Rom. 6 : 17, Ef. 6 : 5, Kol. 3 : 22, 2 Thess. 3 : 5, Hebr. 10 : 22, 1 Petr. 3 : 4, 15.

3) Overdr. b. v. καρδία τῆς γῆς, Mt. 12 : 40, vgl. Ex. 15 : 8, Deut. 4 : 11 het verborgene van iets. Vgl. Oehler, Art. Herz, PRE[1] 6, 15 ff. Alttest. Theol. § 71, Delitzsch, Art. „Herz" PRE[2] 6, 57 ff. Bibl. Psych. 4, 3, Roos, Fundamenta psychol. ex. s. 3, 1769, c. 3, Beck, Umriss der Bibl. Seelenlehre, c. 3, Hahn, Theol. des N. T. § 167 f., Hatch, Essays in Biblical Greek, p. 94 etc. Verder onder πνεῦμα.

Καρδιογνώστης, ὁ, kenner der harten, inzoover het hart het karakter van den persoon aanduidt of verbergt. Zie καρδία 2 a. Het woord komt noch in het gewone Grieksch noch in de LXX voor. Alleen Hand. 1 : 24, 15 : 8 en in het kerkelijk Grieksch als naam van God, vgl. 1 Sam. 16 : 7, Jer. 17 : 9, 10, 1 Thess. 2 : 4, Rom. 8 : 27, Openb. 2 : 23, Clem. A. I, 141 B, Orig. II, 1469 C.

Καρδιόω, het hart stelen, Hoogl. 4 : 9 τινά.

Κάρος, τό, diepe slaap, Sm. Gen. 2 : 21, 15 : 12, 1 Sam. 26 : 12.

Καρόομαι, in diepen slaap vorzonken zijn, Jer. 28 : 39.

Καροῦχα, καῤῥοῦχα, ἡ, koets, kar, wagen, Symm. Jez. 66 : 20, Martyr. Polyc. 8.

Καρπάσινος, van fijn vlas, Jez. 1 : 6.

Καρπεύω, de vruchten inzamelen, Aquila Pred. 12 : 5.

Καρπίζομαι, de vruchten inzamelen, Job 5 : 11, Spreuk. 8 : 19.

Κάρπιμος, ον, vruchtdragend, Gen. 1 : 11, 12.

Καρπόβρωτος, ον (βρωτός), voortbrengend sappige vruchten, Deut. 20 : 20.

Καρποκράτης, εος, ὁ, Carpocrates, een ketter, Iren. 680 A, Clem. A. I, 1129 B, Hippol, Haer. 398, 92 enz. Tertull. II, 66 B, Epiph. 1, 284 A, Theod. IV, 349 D. Ook genoemd Καρποκρᾶς, Epiph. I, 364 B.

Καρποκρατιανοί, ῶν, οἱ, Carpocratiani, de volgelingen van Carpocrates, Heges. 1324 A.

Κάρπος, ου, ὁ, Carpus, de naam van een onbekend man, 2 Tim. 4 : 13.

Καρπός, ου, ὁ (Lat. carpo, oogst), Hebr. פְּרִי, vrucht. 1) Eigenl. de vrucht der boomen, Mt. 12 : 33, 21 : 19, Mk. 11 : 14, Lk. 6 : 44, 13 : 6 enz.; van wijngaarden, Mt. 21 : 34, Mk. 12 : 2, Lk. 20 : 10, 1 Kor. 9 : 7, van de velden, Mk. 4 : 29, Lk. 12 : 17, 2 Tim. 2 : 6, Jak. 5 : 7, βλαστάνειν, Jak. 5 : 18, ποιεῖν, vrucht voortbrengen (naar het Hebr. עָשָׂה פְּרִי), Mt. 3 : 10, 7 : 17—19, 13 : 26, Lk. 3 : 9, 6 : 43, 8 : 8, 13 : 9, Openb. 22 : 2, διδόναι, Mt. 13 : 8, Mk. 4 : 7 enz. φέρειν, Mt. 7 : 18, Joh. 12 : 24, 15 : 2, 4 enz. (overdr. 15 : 8, 16); ἀποδιδόναι, vrucht voortbrengen, Openb. 22 : 2, de vrucht betalen, Mt. 21 : 41, door een Hebraïsme, ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας, het ongeboren kind, Lk. 1 : 42 (פְּרִי בֶטֶן, Deut. 28 : 4, waar de LXX heeft τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας), τῆς ὀσφύος, vrucht der lendenen, nakomelingschap, Hand. 2 : 30 (Gen. 30 : 2, Ps. 126 : 3, 131 : 11, Mich. 6 : 7). 2) Dat wat uit iets voortkomt, resultaat, uitslag, a) ἔργον, werk, daad, met den Gen. van den bewerker τοῦ πνεύματος, Gal. 5 : 22, τοῦ φωτός, Ef. 5 : 9, τῆς δικαιοσύνης, Fil. 1 : 11, van Christelijke weldadigheid, weldaad, Rom. 15 : 28, καρπὸν πολὺν φέρειν, Joh. 15 : 8, 16; van de daden der menschen, Mt. 7 : 16, 20, ἀγαθοί, Jak. 3 : 17, καρποὶ τῆς βασ. τοῦ θεοῦ, daden, vereischt om het heil van het koninkrijk Gods te verwerven, Mt. 21 : 43, ποιεῖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, daden verrichten, die overeenstemmen met eene verandering des harten, Mt. 3 : 8, Lk. 3 : 8 (vgl. ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσειν, Hand. 26 : 20). b) Voordeel, nut, Fil. 1 : 22, 4 : 17, ἔχειν καρπόν, vrucht voortbrengen, Rom. 1 : 13, 6 : 21 enz., τῆς δικαιοσύνης, vruchten, die uit rechtvaardigheid voortvloeien, Hebr. 12 : 11, Spreuk. 11 : 30, Am. 6 : 12.

c) Οἱ καρποὶ τῶν χειλέων, lof aan God als een dankoffer gebracht, Hebr. 13 : 15 (Hoz. 14 : 2), Spreuk. 12 : 14, 29 : 49 (31 : 31). d) συνάγειν καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, vruchten vergaderen, van hen, die door hunne werken geschikt worden om het eeuwige leven te verwerven, Joh. 4 : 36.

Καρποτόκος, ον (τίκτω), vruchten voortbrengend, Philo I, 53, 9 enz.

Καρποφορέω, ῶ, Aor. 1 ἐκαρποφόρησα (καρποφόρος), vruchten voortbrengen, a) eigenl. Theophr. De hist. plant. 3, 3, 7, Diod. 2, 49, χόρτον, Mk. 4:28 (φυτά, Wijsh. 10:7). b) Overdr. dragen, voortbrengen van daden, dus van menschen, die door hun gedrag hun geloof openbaren, Mt. 13:23, Mk. 4:20, Lk. 8:15 ἐν τριάκοντα sc. καρποῖς, Mk. 4:20, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, Kol. 1:19, τινί (Dat. commodi), vruchten, die iemand aangenaam zijn, τῷ θεῷ, Rom. 7:4, τῷ θανάτῳ, werken voortbrengen, die door den dood beloond worden, Rom. 7:5. Med. Kol. 1:6, waar misschien met Linwood καρποφοροῦν moet gelezen worden (zie mijn artikel Theol. Stud. 1885, „De brief aan de Kol."). — Geschenken aan de kerk geven, Greg. Naz. I, 397 B, II, 393 C, door gedoopte personen, Nil. 137 C, Const. Apost. 8, 10.

Καρποφορία, ας, ἡ, het voortbrengen van vruchten, Philo I, 105, 46, 397, 4, Iren. 1, 4, 4, Clem. A. I, 729 A.

Καρποφόρος, ον, vruchten voortbrengend, productief, Ps. 106 (107): 34, Hand. 14:17.

Καρπόω, ώσω = καρποῦμαι, vruchten maken, voortbrengen, Med. voor zich inzamelen, oogsten een offer aanbieden, Lev. 2:11, Deut. 26:14, 1 Ezr. 4, 52, Clem. A. I, 277 A.

Κάρπωμα, ατος, τό (καρπόω), offer, Ex. 29:25, 40:26, Lev. 1:4, 3:16, Num. 18:9.

Κάρπωσις, εως, ἡ = κάρπωμα, Lev. 4:10, 18, 22:22, Job 42:8, Sir. 30:19.

Καρπωτός, ή, όν, versierd met figuren van vruchten, 2 Sam. 13:18.

Κάρρον, ου, τό, kar, wagen, 1 Ezr. 5:55.

Κάρταλλος, ου, ὁ, L. fiscella, eene soort mand, Deut. 26:4, 2 Kon. 10:7, Si. 11:30, Jer. 6:9, Philo I, 694, 42.

Καρτερέω, ῶ, Aor. 1 ἐκαρτέρησα (καρτερός, van κάρτος, κράτος), sterk, krachtig zijn, volharden, uithouden, Job 2:9, Sir. 2:2, 12:15, Hebr. 11:27.

Καρτερία, ας, ἡ, volharding, 4 Makk. 6:13, 8:26, 11:12, 15:28, 30, 16:14.

Καρτερός, sterk, moedig, dapper, 2 Makk. 10:29, 12:11, 35.

Καρτεροψυχία, ας, ἡ, sterkte, Pseudo Jos. Macc. 9, p. 510, Basil. IV, 817 A.

Καρτερόω, ώσω, (καρτερός), sterk maken, Aquil. Jez. 44:14.

Καρύα, ας, ἡ, notenboom, Hoogl. 6:10 (11).

Καρΰινος, η, ον, van κάρυον, Diosc. 1, 41 ἔλαιον, 1) olie van walnoten. 2) Van eenen amandelboom = ἀμυγδάλινος, Gen. 30:37, Jer. 1:11, Greg. Nyss. III, 584 A.

Καρυΐσκος, ου, ὁ, de kleine κάρυον, walnoot, Ex. 25:33.

Καρυκεία, ας, ἡ (καρυκεύω), kunstige toebereiding van spijzen, Clem. A. I, 521 A.

Καρυκευτής οῦ, ὁ = ὁ καρυκεύων, hij, die de spijzen toebereidt, Clem. A. I, 592 B.

Κάρυον, ου, τό, noot, in 't algemeen. Κάρυον βασιλικόν of eenvoudig κάρυον, walnoot, κάρυον Ποντικόν, hazelnoot, κάρυον = amandel = ἀμυγδάλη, ἀμύγδαλον, Num. 17 : 8, Jos. Ant. 4, 4, 2, Philo II, 162, 22, Erotian. 260, πικρόν, Moer. 43.

Καρυωτός, ή, ον, 1) als een noot. 2) Versierd met figuren of afbeeldingen van noten, Ex. 38 : 16.

Κάρφος, εος, τό (van κάρφω, ik trek samen, droog uit, maak dor), dun takje, strootje, spaander òf splinter, teg. δοκός, Mt. 7 : 3—5, Lk. 6 : 41, 42. Vgl. bij dit gezegde het Lat. papulas observatis alienas, obsiti ulceribus (Seneca).

Καρχηδών, όνος, ὁ, de karchedon, benaming van een onder dien naam niet verder bekend edelgesteente, Openb. 21 : 19, waar echter χαλκηδών de ware lezing schijnt te zijn.

Κάρωσις, εως, ἡ, verdoving, diepe slaap, hoofdpijn, bezwijming, Aq. Ps. 59 (60) : 5, Jez. 51 : 17, Sm. Jez. 29 : 10.

Κασία, κασσία, naam van een der dochters van Job (42 : 14), kaneelboom, kaneel, welriekende geur, Ps. 45 : 9, Ez. 27 : 17, Act. Petr. 261 : 6.

Κασσιανός, οῦ, ὁ, Cassianus, de stichter van de secte der Doceten, Clem. A. I, 1192 C, 1205 A.

Κασσιτέρινος, tinnen, Zach. 4 : 10.

Κασσίτερος, ου, ὁ, tin, Num. 31 : 22, Sir. 47 : 18, Ezech. 22 : 18, 20, 27 : 12.

Κάστελλος, ου, ὁ, het Lat. castellum, fort, kasteel, Epiph. II, 40 D, 45 D, Chrys. III, 597 D, Proc. III, 225, 10.

Κάστυ, τό = קֶסֶת, inktkoker, Aquil. et Theodtn. Ezech. 9 : 2.

Κατά, een voorzetsel, aanwijzende eene beweging of richting van hooger naar lager, met den Gen. en den Acc.

I) Met den Gen. 1) Eigenl. a) van boven, κατὰ τοῦ κρημνοῦ, Mt. 8 : 32, Mk. 5 : 13, 14 : 3, Lk. 8 : 33. Vandaar κατὰ κεφαλῆς ἔχειν, eenen sluier hebbende, die van het hoofd afhangt, 1 Kor. 11 : 4. b) Van neer, naar beneden, Hand. 27 : 14, overdr. ἡ κατὰ βάθους πτωχεία, diepe armoede, 2 Kor. 8 : 2. c) Gebruikt van eene beweging door iets heen, doorheen, met ὅλος als καθ' ὅλης τῆς περιχώρου τῆς Ἰουδαίας τῆς Ἰόππης, Lk. 4 : 14, 23 : 5, Hand. 9 : 31, 10 : 37. 2) Overdr. a) na werkwoorden van zweren, bezweren (de hand wordt op het voorwerp geplaatst, waarbij gezworen wordt), bij, Mt. 26 : 63, Hebr. 6 : 13, 16 (Jez. 45 : 23, 2 Kron. 36 : 13, Judith 1 : 12). b) Tegen (Hebr. עַל), teg. ὑπέρ, Mk. 9 : 40, Rom.

8 : 31, 2 Kor. 13 : 8, teg. μετά, Mt. 12 : 30, Lk. 11 : 23. Na ἐπιθυμεῖν, Gal. 5 : 17, εἰπεῖν πονηρόν, Mt. 5 : 11, λαλεῖν, Hand. 6 : 13, Jud. 15, μαρτυρία, Mt. 26 : 59, Mk. 14 : 55, μαρτυρεῖν, 1 Kor. 15 : 15, ψευδομαρτυρεῖν, Mk. 14 : 56 enz. γογγύζειν, Mt. 20 : 11, διδάσκειν, Hand. 21 : 28, ψεύδεσθαι, Jak. 3 : 14, συμβούλιον λαβεῖν of ποιεῖν, Mt. 27 : 1, Mk. 3 : 6, αἰτεῖσθαί τι, Hand. 25 : 3, 15; na werkwoorden van beschuldigen, enz. ἔχειν τι, Mt. 5 : 23, Mk. 11 : 25, Openb. 2 : 4, 14, 20; κατηγορεῖν, Lk. 23 : 14, κατηγορία, Joh. 18 : 29, ἐγκαλεῖν, Rom. 8 : 33, ἐντυγχάνειν τινί, Rom. 11 : 2; voeg er bij, Hand. 24 : 1, 25 : 2, Jak. 5 : 9, τὸ χειρόγραφον, Kol. 2 : 14, κρίσιν ποιεῖν, Jud. 15; na werkwoorden van opstaan, strijden, de overhand hebben, Mt. 10 : 35, 12 : 25, Hand. 14 : 2, 1 Kor. 4 : 6, 2 Kor. 10 : 5, 1 Petr. 2 : 11, ἰσχύειν, Hand. 19 : 16, ἐξουσίαν ἔχειν, Joh. 19 : 11.

II) Met den Acc. 1) Van plaats, a) van de plaats, waarin iets gedaan is of is uitgestrekt (teg. ἀνά): καθ' ὅλην τὴν πόλιν κηρύσσειν, Lk. 8 : 39, ἐκφέρειν κατὰ τὰς πλατείας, Hand. 5 : 15; verder Lk. 9 : 6, 13 : 22, 15 : 14, Hand. 8 : 1, 11 : 1, 15 : 23, 22 : 21, 24 : 5, 12, 27 : 2; τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, Hand. 21 : 21, vgl. Grimm bij 2 Makk. 1 : 1, κατά τὴν ὁδόν, langs den weg, Lk. 10 : 4, Hand. 8 : 36, 25 : 3, 26 : 13; langs (Lat. secundum, of praeter) πέλαγος τὸ κατὰ τὴν Κιλικίαν, Hand. 27 : 5. b) Van de plaats, waarheen iemand gebracht wordt, γενόμενος (Tr. WH. om. γ.) κατὰ τὸν τόπον, Lk. 10 : 32, ἐλθόντες κατὰ τὴν Μυσίαν, Hand. 16 : 7, κατὰ τὴν Κνίδον, Hand. 27 : 7, κατ' αὐτόν, kwam tot hem, d. i. tot de plaats, waar hij lag, Lk. 10 : 33. c) Van richting, naar, Λιβύη ἡ κατὰ Κυρήνην, Libië, dat bij of naar Cyrene (Libië of Cyrene, waarvan de hoofdstad Cyrene was) ligt, Hand. 2 : 10, βλέπειν, zien naar, Hand. 27 : 12, πορεύεσθαι κατὰ μεσημβρίαν, Hand. 8 : 26, κατὰ σκοπόν, naar of op het doel, Fil. 3 : 14. Tegen (Lat. adversus met den Acc.), tegen, tegenover, κατὰ πρόσωπον, Gal. 2 : 11; = tegenwoordig, Hand. 25 : 16, 2 Kor. 10 : 1, met den Gen. van den persoon, voor het aangezicht van, in tegenwoordigheid van, Lk. 2 : 31, Hand. 3 : 13, τὰ κατὰ πρόσωπον, wat aan allen bekend is, 2 Kor. 10 : 7, κατ' ὀφθαλμούς = voor de oogen, Gal. 3 : 1; sommigen brengen ook hiertoe Rom. 8 : 27, dat evenwel eer behoort bij 3 c, α. d) Van de plaats, waar: κατ' οἶκον (teg. ἐν τῷ ἱερῷ), thuis, Hand. 2 : 46, 5 : 42. e) Van datgene wat zich bij iets voegt en zich van iets anders afscheidt: κατ' ἰδίαν, zie ἴδιος 2; καθ' ἑαυτόν, alleen, Hand. 28 : 16, Jak. 2 : 17, 2 Makk. 13 : 13, οἱ καθ' αὑτοὺς Ἕλληνες, Thuc. 1, 138, οἱ Βοιωτοὶ καθ' αὑτούς, Diod. 13, 62. Ἔχειν τι καθ' ἑαυτόν, iets bij zichzelven bewaren, iets in het gemoed verbergen, houden, Rom. 14 : 22, Joseph. Antt. 2, 11, 1, Heliod. 7, 26. Van datgene wat behoort tot een persoon of zaak: κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν, behoorende tot de gemeente, die er was, Hand. 13 : 1. Het vormt eene omschrijving voor den Gen. als τὰ κατὰ Ἰουδαίους ἔθη, voor het pronomen

possessivum οἱ καθ' ὑμᾶς ποιηταί, uwe eigene dichters, Hand. 17 : 28, νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, Hand. 18 : 15, τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον, mijne neiging, Rom. 1 : 15, ἡ καθ' ὑμᾶς πίστις, Ef. 1 : 15. 2) Van tijd, gedurende, Lat. tempore: κατ' ἐκεῖνον of τοῦτον τὸν καιρόν, Hand. 12 : 1, 19 : 23, Rom. 9 : 9, Hebr. 9 : 9, κατὰ τὸ αὐτό, op denzelfden tijd, tezamen, Hand. 14 : 1, κατὰ τὸ μεσονύκτιον, Hand. 16 : 25, κατὰ μέσον τῆς νυκτός, Hand. 27 : 27, κατ' ἀρχάς (Hdt. 3, 153), in den beginne, Hebr. 1 : 10, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ, Hebr. 3 : 8, κατὰ πᾶν σάββατον, Hand. 13 : 27, 15 : 21, 18 : 4, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, Hebr. 3 : 13, κατὰ μῆνα (ἕνα) ἕκαστον, Openb. 22 : 2, κατ' ὄναρ, gedurende een droom, zie ὄναρ. 3) Het wijst aan eene betrekking, evenredigheid van verschillende soorten, a) distributief, aanwijzende eene opvolging der dingen, α) met betrekking tot de plaats, κατὰ πόλιν, in elke stad (stad voor stad, van stad tot stad), Lk. 8 : 1, 4, Hand. 15 : 21, 20 : 23, Tit. 1 : 5 (Thuc. 1, 122), κατ' ἐκκλησίαν, in elke gemeente, Hand. 14 : 23, met het meervoud, κατὰ πόλεις, Lk. 13 : 22, κατὰ τὰς κώμας, Lk. 9 : 6 (Hdt. 1, 94), κατὰ τόπους, Mt. 24 : 7, Mk. 13 : 8, Lk. 21 : 11, κατὰ τὰς συναγωγάς, Hand. 22 : 19. β) Met het oog op den tijd: κατ' ἔτος, jaarlijks, jaar per jaar, Lk. 2 : 41, κατ' ἐνιαυτόν (zie ἐνιαυτός enz.), κατὰ μίαν σαββάτου, op den eersten dag van iedere week, 1 Kor. 16 : 2, κατὰ ἑορτήν, op ieder feest, Mt. 27 : 15, Mk. 15 : 6, Lk. 23 : 17. γ) Gebruikt van de oorzaak, door, om, wegens, κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, Mt. 19 : 3, κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, 1 Kor. 3 : 10, 2 Thess. 1 : 12, 2 Tim. 1 : 9, κατὰ χάριν, Rom. 4 : 16, teg. κατὰ ὀφείλημα, Rom. 4 : 4, οἱ κατὰ φύσιν κλάδοι, de natuurlijke takken, Rom. 11 : 21, ἡ κατὰ φύσιν ἀγριέλαιος, de natuurlijke, wilde olijvenboom, ib. 24, ἡ κατὰ πίστιν δικαιοσύνη, rechtvaardigheid, voortkomend uit het geloof, Hebr. 11 : 7, zie verder Rom. 8 : 28, 9 : 11, 11 : 5, 16 : 25 enz. 1 Kor. 12 : 8, 2 Kor. 13 : 10, Gal. 2 : 2, 3 : 29, Ef. 1 : 5, 7, 9, 11, 19, 3 : 7, 11, 16, 20, Kol. 1 : 11, 29, Fil. 1 : 20, 3 : 21, 4 : 11, 19, 2 Thess. 1 : 12, 2 : 9, 2 Tim. 1 : 8 enz. Hebr. 2 : 4, 7 : 16, Tit. 1 : 3, 1 Petr. 1 : 3, 2 Petr. 3 : 15. Adverbiale uitdrukkingen: κατ' ἐξουσίαν, met gezag, Mk. 1 : 27, κατ' ἀνάγκην, κατὰ ἑκούσιον, Filem. 14, κατὰ γνῶσιν, 1 Petr. 3 : 7, κατ' ἐπίγνωσιν, Rom. 10 : 2, κατὰ ἄγνοιαν (in onwetendheid), Hand. 3 : 17. δ) Van gelijkheid, zooals, naar, Hebr. 8 : 8 (συντελέσω... διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην κτλ). Met den Acc. van een persoon, Gal. 4 : 28, 1 Petr. 1 : 15, κατὰ θεόν, naar het beeld van God, Ef. 4 : 24; κρίνεσθαι κατὰ ἀνθρώπους, ζῆν κατὰ θεόν, 1 Petr. 4 : 6. Vandaar ε) van de wijze, waarop iets gedaan wordt, van de hoedanigheid, ἄνδρες οἱ κατ' ἐξοχὴν τῆς πόλεως, de voornaamste mannen van de stad, Hand. 25 : 23, κατ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ = ὑπομένοντες ἐν ἔργῳ ἀγαθῷ (door volharding in het goed doen), Rom. 2 : 7; vooral in adverbiale uitdrukkingen: κατὰ ταῦτα, op dezelfde manier, Lk. 6 : 23, 17 : 30, καθ' ὑπερβολήν, Rom. 7 : 13, 1 Kor.

12 : 31; κατὰ πίστιν = πιστεύοντες, Hebr. 11 : 13, κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν, bij wijze van toelating, niet bij wijze van bevel, 1 Kor. 7 : 6, vgl. 2 Kor. 8 : 8. κατὰ κράτος, Hand. 19 : 20, καθ' ὁμοιότητα, Hebr. 4 : 15. ζ) Van het beoogde doel (Lat. ad): κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς, naar de belofte des levens, 2 Tim. 1 : 1, κατ' εὐσέβειαν, 1 Tim. 6 : 3, Tit. 1 : 1, κατὰ πίστιν, om het geloof te wekken, Tit. 1 : 1. Velen brengen ook hiertoe κατ' ἀτιμίαν λέγω, 2 Kor. 11 : 21 (κατὰ τὴν τιμὴν τοῦ θεοῦ τοῦτο ποιῶν, ter eere van God, Joseph. Antt. 3, 11, 4).

III) Bij composita duidt κατά aan 1) van eene hoogere naar eene lagere plaats, met speciale betrekking tot de plaats, waarvan als καταβαίνω, καταβιβάζω enz. Met betrekking tot de lagere plaats als καταβάλλω, καταπατέω, enz. Van locale positie als κατάκειμαι, καθεύδω, κατατίθημι, καθίζω enz. Overdr. van dingen, die met zorg gedaan zijn, door en door, als καταμανθάνω, καθοράω enz. 2) Bij opvolging, de een na den ander, καθεξῆς, het eene deel na het ander, καταρτίζω, κατευθύνω, enz. 3) Onder, beneden, καταχθόνιος. De gedachte van onderliggen ligt ook opgesloten bij werkwoorden, die eene overwinning, eenen regel aanduiden, enz. als καταδυναστεύω, κατακυριεύω, κατεξουσιάζω, καταδουλόω. Eveneens bij werkwoorden, die aanduiden, dat iets bedekt, verborgen, vervuld is als κατακαλύπτω, καταλιθάζω, κατασφραγίζω, κατασκιάζω, καταισχύνω. Bij adjectiva aanduidend, dat iets vervuld is van of bedekt is met. Zie beneden onder κατείδωλος. 4) Het duidt ook eene scheiding of verbreking of losmaking aan als κατακόπτω, κατάγνυμι, κατακαίω, κατακλάω, καταλύω, κατακλύζω, katavαλίσκω, καταφθείρω, enz. 5) Na, achter, καταδιώκω, καταλείπω, κατακολουθέω, enz. 6) Van evenredigheid en verdeeling als κατακληροδοτέω, κατακληρονομέω, enz. 7) Van vijandigheid, tegen, enz. καταδικάζω, κατακρίνω, καταλαλέω, καταγινώσκω, enz.

Καταβαίνω, Fut. καταβήσομαι, Aor. 2 κατέβην, Impv. κατάβηθι (Mt. 27 : 40, Lk. 19 : 5, Joh. 4 : 49, Hand. 10 : 20) en κατάβα (Mk. 15 : 30), pf. καταβέβηκα, LXX voor יָרַד, naar beneden gaan, afdalen. 1) Van personen, a) eigenl. absol. de plaats, waarvandaan iemand komt, moet uit het verband worden aangewezen, καταβὰς ἔστη, Lk. 6 : 17, 17 : 31 (gevolgd door een' Inf. Mt. 24 : 17), Lk. 19 : 5 enz. Joh. 5 : 7, Hand. 20 : 10, Ef. 4 : 10; gevolgd door ἀπό met den Gen. van de plaats, Mt. 8 : 1, 14 : 29, 17 : 9 rec. 27 : 40, 42, Mk. 9 : 9, 15 : 30, 32, door ἐκ met den Gen. van de plaats, Mk. 17 : 9, door εἰς met den Acc. van de plaats, Mk. 13 : 15, Hand. 8 : 38, Ef. 4 : 9. b) Naar beneden komen, van den tempel te Jeruzalem, van de stad Jeruzalem, van hemelsche wezens, die op aarde komen, absol. Mt. 3 : 16, Lk. 2 : 51, 10 : 31, Joh. 4 : 47, 49, 51, Hand. 7 : 34, 8 : 15, 10 : 20, 24 : 1, 22; gevolgd door ἀπό met den Gen. van plaats, Mk. 3 : 22, Lk. 10 : 30, Hand. 25 : 7, 1 Thess. 4 : 16, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, Mt. 28 : 2, Joh. 1 : 32, 3 : 13, 6 : 33,

38, 41, 50, 58, Openb. 10 : 1, 18 : 1, 20 : 1. Gevolgd door εἰς met den Acc. van plaats, Lk. 10 : 30, 18 : 14, Joh. 2 : 12, Hand. 7 : 15, 14 : 25, 16 : 8, 18 : 22, 25 : 6; door ἐπί met den Acc. van de plaats, Joh. 6 : 16; met den Acc. van pers. Mt. 1 : 10, Lk. 3 : 22, Joh. 1 : 33, 51 (52), door ἐν met den Dat. van plaats, Joh. 5 : 4; door πρός met den Acc. van den pers. Hand. 10 : 21, 14 : 11, naar beneden geworpen, van den duivel, Openb. 12 : 12. 2) Van voorwerpen, naar beneden komen (gezonden zijn), Hand. 10 : 11, 11 : 5, gevolgd door ἀπό met den Gen. van den pers. Jak. 1 : 17, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, Openb. 3 : 12, 21 : 2, 10; naar beneden komen (vallen), als βροχή, Mt. 7 : 25, 27, λαῖλαψ, Lk. 8 : 23, πῦρ ἀπὸ (Lchm. ἐκ) τοῦ οὐρ. Lk. 9 : 54, ἐκ τοῦ οὐρ. εἰς τὴν γῆν, Openb. 13 : 13, ἐκ τοῦ οὐρ. ἀπὸ τ. θεοῦ, Lk. 22 : 44, Openb. 16 : 21, 20 : 9. Van eenen weg, die naar beneden leidt, Hand. 8 : 26. 3) Figuurlijk, καταβ. ἕως ᾅδου, tot de onderwereld nedergeworpen, gebracht tot de grootste ellende en schande, Mt. 11 : 23 L. Tr. WH.

Καταβαρέω, ῶ, Aor. 1 κατεβάρησα, eigenl. naar beneden drukken door een opgelegd gewicht, overdr. iemand bezwaren, belasten, τινά, 2 Kor. 12 : 16.

Καταβαρύνω = καταβαρέω, Mt. 14 : 40 L. T. Tr. WH.

Καταβάσιος, afdalend, geschikt om af te dalen, Wijsh. 10 : 6.

Κατάβασις, εως, ἡ (καταβαίνω). a) het nederdalen. b) de plaats van het nederdalen, τοῦ ὄρους = dat gedeelte van den berg, waar men afgedaald was, Lk. 19 : 37; zoo Joz. 10 : 11, Diod. 4, 21 teg. ἀνάβασις, de plaats van het opstijgen, 1 Makk. 3 : 16, 24, Xen. Cyr. 7, 2, 3. Lat. descensus.

Καταβιάζω, overweldigen, bedwingen, Gen. 19 : 3, Ex. 12 : 33, Philo I, 685, 11.

Καταβιβάζω, Fut. 1 pass. καταβιβασθήσομαι, naar beneden doen gaan (Hdt. 1, 87, Xen. Cyr. 7, 5, 18, LXX vaak voor הוֹרִיד, naar beneden brengen, Bar. 3 : 29), naar beneden werpen, pass. ἕως ᾅδου, Mt. 11 : 23, Lk. 10 : 15, εἰς ᾅδου, Ezech. 31 : 16.

Καταβλέπω, naar beneden of naar iets zien, Gen. 18 : 16, Plut. II, 469 B.

Καταβοάω, roepen, schreeuwen, Ex. 5 : 15, 22 : 23, 27, Deut. 15 : 9, 24 : 15, 2 Makk. 8 : 3.

Καταβόησις, εως, ἡ = τὸ καταβοᾶν, het roepen tegen iemand, aanklacht, verwijt, Sir. 32 : 19, Plut. II, 420 E, F.

Καταβολή, ῆς, ἡ, opbouw, 2 Makk. 2 : 29.

Καταβολικός, ή, όν, naar beneden werpend, Tertull. II, 698 B, catabolici, van demonen.

Καταβομβέω, zwaar klinken, gonzen, Orig. II, 1017 B.

Καταβόσκω, afwijden, Ex. 22 : 5.

Καταβραβεύω, εύσω, comp. van βραβεύω, als kampvechter iemand afwijzen, zich tegen hem verklaren, volgens anderen: in den kampstrijd een onrechtvaardig oordeel uitspreken. Afleiding onzeker. Zie Curtius, Grundzüge der Griech. Etymologie, S. 541. Kol. 2:18 wordt het verklaard door: veroordeelen (zie κρίνειν vs. 16) òf door: overheerschen, den prijs doen verliezen. Eustath. ad Il. 1, 93, 33 (vs. 402 sq.) καταβραβεύει αὐτόν, ὥς φασιν οἱ παλαιοί; pseud. Dem. adv. Mid. p. 544 wordt het gebezigd van iemand, die de rechters omkoopt en daardoor de oorzaak is, dat een ander veroordeeld wordt.

Κατάβρωμα, ατος, τό (καταβιβρώσκω), datgene wat gegeten is, voedsel, Num. 14:9, Deut. 31:17, 28:26, Judith 5:24, 10:12.

Κατάβρωσις, εως, ἡ, het opeten, Gen. 31:15, Judith 5:24.

Κατάγαιος, onderaardsch, Gen. 6:16.

Καταγγέλλω, aankondigen, Pred. 17:5, 2 Makk. 8:36, 9:17.

Καταγγίζω, ίσω (ἄγγος), in een vat doen, Diosc. 5, 22, 25, 13, Epiph. I, 369 C.

Καταγελαστής, οῦ, ὁ, smader, beschimper, spotter, Hippol. Haer. 82, 28.

Καταγελάω, ῶ, uitlachen, bespotten, τινός, iemand, Gen. 38:23, 2 Kron. 30:10, Job 5:22, 9:23, Mt. 9:24, Mk. 5:40, Lk. 8:53.

Κατάγελος, rijk aan kudden, Gesch. van Zosimus, 21.

Καταγέλως, ωτος, ὁ, bespotting, Tob. 8:10, Ps. 43 (44):13, 1 Makk. 10:70.

Καταγηράσκω, oud worden, Jez. 46:4.

Καταγίνομαι, zich ophouden, vertoeven, Ex. 10:23, Num. 5:3, Deut. 9:9.

Καταγλαΐζω, versieren, Jos. Ant. 8, 5, 2.

Κάταγμα, ατος, τό, breuk, scheur, Sm. Ps. 146 (147):3, Ez. 21:6 (11).

Κατάγνυμι, Fut. κατεάξω, Aor. 1 κατέαξα, Pass. Aor. 2 κατεάγην, verbreken, verbrijzelen, stuk maken, τί, Mt. 12:20, Joh. 19:31—33.

Καταγογγύζω, onwillig zijn, mopperen, 2 Makk. 11:39, Act. Petr. 280:5.

Κατάγραφος, ον, vol figuren, teekeningen, afgewisseld, gevarieerd, Clem. A., I, 160 A, Lucian. I, 649, Diosc. 3, 163 (173).

Καταγράφω, Impf. 3 ps. sing. κατέγραφεν, vormen of figuren teekenen, schrijven, Joh. 8:6 cod. D, dat T. Tr. WH. (txt.) in de plaats stellen voor ἔγραφεν (Pausan. 1, 38, 2).

Κατάγω, Aor. 2 κατήγαγον, Aor. 1 pass. κατήχθην, LXX voor הוֹרִיד, doen afdalen, heenleiden, naar beneden brengen, τινά, Hand. 22:30, Rom. 10:6. τινά, gevolgd door εἰς met den Acc. van plaats, Hand. 9:30, 23:20, 28, τινά, gevolgd door πρός met den Acc. van den pers. Hand. 23:15, τὸ πλοῖον ἐπὶ τὴν γῆν, het schip op het land brengen, Lk. 5:11, κατάγεσθαι, in een schip naar beneden gelaten worden, ge-

volgd door εἰς met den Acc. van plaats, Hand. 21 : 3, 27 : 3, 28 : 12, aanloopen, binnenloopen.

Κατάγχω, worgen, stikken, dooden, Th. Richt. 11 : 35.

Καταγώγιον, τό, plaats om in te keeren, herberg, Marci Diaconi etc. 6, 7, 14, 10.

Καταδαμάζω, overweldigen, Richt. 24 : 18.

Καταδαπανάομαι, verbruiken, verteren, Wijsh. 5 : 13, Athen. 57 : 16.

Καταδεσμεύω, opbinden, vastbinden, Sir. 7 : 8, Eus. VI, 65 C.

Καταδεσμέω, ήσω = het voorgaande, Basil. VI, 681 A, Cyrill. A, I, 377 C.

Κατάδεσμος, ου, ὁ, L. magica devinctio, magische strik, Tertull. I, 632 A, Eus. II, 1397 D, III, 344 D, Basyl. IV, 677 A.

Καταδέχομαι, aannemen, met iets ingenomen of tevreden zijn, Strab. 16, 1, 6, Jos. Ant. 3, 8, 1.

Καταδέω, ῶ, κατέδησα, verbinden van wonden, τὰ τραύματα, Lk. 10 : 34, Sir. 27 : 21.

Κατάδηλος, ον (δῆλος), duidelijk, klaar, evident, Hebr. 7 : 15.

Κατάδηλον ποιεῖν, zeer duidelijk maken, Gesch. van Zosimus, 8.

Καταδιαιρέω, verdeelen, Ps. 47 : 14, 54 : 10. Med. καταδιαιρεῖσθαι, onder elkander verdeelen, Joël 3 : 2, Polyb. 2, 45, 1.

Καταδικαστικῶς, op de wijze eener veroordeeling, Iren. 1245 C οὐ καταδικαστικῶς, niet als een rechter.

Κατάδικος, ον, veroordeeld, φυγῆς, veroordeeld tot verbanning, Diod. 13, 63, 84, II, 610, 49, 615, 99, 570, 56 θανάτου, Jos. Ant. 5, 1, 14, Passio Perpet. 87 : 1.

Καταδιώκω, Aor. 1 κατεδίωξα, LXX voor רָדַף, vervolgen (vooral van vijanden), volgen (ook in eene gunstige beteekenis), τινά, Mk. 1 : 36. Τὸ ἔλεός σου καταδιώξεταί με, Ps. 22 (23) : 6, οὐ κατεδίωξαν μεθ' ἡμῶν, 1 Sam. 30 : 22, ὀπίσω τινός, iemand volgen om zijne gunst te winnen, Sir. 27 : 17.

Καταδολεσχέω = ἀδολεσχέω κατά τινος, iemand door babbelen lastig vallen, Plut. II, 22 A, Klaagl. 3 : 20.

Καταδρομή, ῆς, ἡ, het loopen naar iets of iemand, 2 Makk. 5 : 3.

Καταδυναστεία, ας, ἡ (καταδυναστεύω), onderdrukking, Ex. 6 : 7, Am. 3 : 9, Aristeas 4, Eus. III, 245 B.

Καταδυναστεύω, LXX voor הוֹנָה, עָשַׁק, enz., met den Gen. van den pers., zijne macht tegen iemand aanwenden, hem die macht doen gevoelen, overheerschen, τινός, Jak. 2 : 6, doch ook τινά, en vandaar in Pass. ὑπό τινος = in de macht zijn van, overheerscht worden door iemand, Hand. 10 : 38.

Κατάδυσις, εως, ἡ (καταδύω), 1) afdaling van iets, het ondergaan van een hemellichaam, Strab. 8, 8, 4, 16, 2, 7, Philo I, 415, 7, Lucian.

1, 97. 2) Nederdaling in het water, onderdompeling, tegenover ἀνάδυσις. Αἱ τρεῖς καταδύσεις, Tertull. II, 79 A, Basil. IV, 132 A, Const. 1, 7, Did. A, 672 A, 720 A, Greg. Nyss. III, 585 A. — De Eunomianen gebruikten eene κατάδυσις, Philostrg. 585 B, Soz. 1361 C.

Καταζωγραφέω, afschilderen, Const. Apost. 1, 8.

Καταθαῤῥέω, moedig, driest zijn, Polyb. 1, 40, 3; 3, 86, 8 τοῖς ὅπλοις, Philo II, 220, 27.

Κατάθεμα, τος, τό = κατανάθεμα, waaruit het door syncope ontstaan is, vloek, banvloek en verder als abstr. pro concreto: hetgeen onder den banvloek valt, Openb. 22 : 3, rec. κατανάθεμα, vgl. Just. M. Quaest. et resp. 121 fin. Didache 16, 5, Clementin. 32 B.

Καταθεματίζω, vervloeken, verwenschen, Mt. 26 : 74, Iren. adv. haer. 1, 13, 4; 16, 3.

Καταθλάω, verbreken, Ps. 41 (42) : 10, Jez. 63 : 3.

Καταθρασύνω, stoutmoedig, overmoedig zijn tegen iemand, Philo I, 41, 26, II, 328, 29, Clem. A. II, 605 D.

Καταθρώσκω, afspringen, Orig. VII, 28 A.

Καταθύμιος, aan het hart liggend, gewenscht, Jez. 44 : 9, Mich. 7 : 3.

Καταιγίς, ίδος, ἡ, een plotseling opkomende storm of windvlaag, Ps. 10 (11) : 7, 49 (50) : 3, 54 (55) : 8, 68 (69) : 2.

Καταιδέομαι, achting, eerbied hebben, 4 Makk. 3 : 12.

Καταικίζω, mishandelen, onkenbaar maken, 4 Makk. 6 : 3, 7 : 2, 9 : 15, 11 : 1, 12 : 13, 13 : 27.

Καταιονάω, water op iets uitgieten, Philo II, 643, 18, Chrys. II, 417, 10, Clem. A. I, 620 A.

Καταισχυμμός, οῦ, ὁ (καταισχύνω), beschimping, Symm. Ps. 43 : 16, Clem. A. I, 1264 B, 1293 B.

Καταισχύνω, Impf. κατῃσχυνόμην, Aor. 1 κατῃσχύνθην, Fut. καταισχυνθήσομαι, LXX voor בּוֹשׁ Qal en Hiphil. Schande aandoen: τὴν κεφαλήν, 1 Kor. 11 : 4 (σποδῷ τὴν κεφαλήν, Joseph. Antt. 20, 4, 2). Beschaamd maken, τινά, 1 Kor. 1 : 27, 11 : 22, pass. beschaamd zijn, Lk. 13 : 17, 2 Kor. 7 : 14, 9 : 4, 1 Petr. 3 : 16. Volgens een Hebr. gebruik wordt het van iemand gezegd, die eene teleurstelling gehad heeft: vandaar ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, Rom. 5 : 5 (vgl. Ps. 21 (22) : 6, 24 (25) : 2 sq. 118 (119) : 116, pass. Rom. 9 : 33, 10 : 11, 1 Petr. 2 : 6 (Jez. 28 : 16, Sir. 2 : 10).

Κατακαίω, Impf. 3. ps. plur. κατέκαιον, Fut. κατακαύσω, Aor. 1 Inf. κατακαῦσαι, Aor. 2 pass. κατεκάην, Fut. 2 κατακαήσομαι, Fut. 1 κατακαυθήσομαι, LXX vooral voor שָׂרַף, opbranden, verteren door vuur, τί, Mt. 13 : 30, Hand. 19 : 19, pass. 1 Kor. 3 : 15, Hebr. 13 : 11, 2 Petr. 3 : 10, Openb. 8 : 7; met πυρί, Mt. 3 : 12, 13 : 40, Lk. 3 : 17 (Ex. 29 : 14, 32 : 20 Alex.; zie καίω), ἐν πυρί (zoo dikwijls in de LXX) Openb. 17 : 16, 18 : 8. Καίω en κατακαίω worden onderscheiden Ex. 3 : 2.

Καταχαλέω, terugroepen uit de ballingschap, Oenom. bij Eus. III, 397 C.

Κατακάλυμμα, ατος, τό (κατακαλύπτω), eene bedekking, Ex. 26 : 14, Jos. B. J. 5, 12, 3.

Κατακαλύπτω, LXX voor כִּסָּה, bedekken. Med. praes. zichzelven bedekken, 1 Kor. 11 : 6 τὴν κεφαλήν, ibid. 7.

Κατακάλυψις, εως, ἡ, bedekking, Herm. Vis. 4, 2, Longin. 17, 3.

Κατακάμπτω, ombuigen, nederbuigen, Ps. 37 (38) : 6, 56 (57) : 6, 4 Makk. 11 : 10.

Κατακάρδιος, ον, in het hart, Herodn. 7, 11, 6, Greg. Naz. III, 987 A, ἕλκος.

Κατάκαρπος, ον, beladen met vruchten, Ps. 51 (52) : 8, Hoz. 14 : 7.

Κατακάρπως, overvloedig, Zach. 2 : 4.

Κατακάρπωσις, εως, ἡ (κατακαρπόω), de asch van eene offerande, Lev. 6 : 10, 11.

Κατάκαυμα, ατος, τό (κατακαίω), brand, Lev. 13 : 24.

Κατακαυχάομαι, roemen, zich trotsch aanstellen, met minachting gedragen, τινός, Rom. 11 : 18, κατά τινος, Rom. 11 : 18 volgens L. Tr.WH. Zich verheffen boven iets, verachten, Jak. 1 : 13, Athan. II, 849 A, (Jer. 27 : 10, 38, Zach. 10 : 12).

Κατάκειμαι, Impf. 3 pers. sing. κατέκειτο, nederliggen, vooral a) van zieken, Hdt. 7, 229, Lcian. Icarom. 31, Mk. 1 : 30, Joh. 5 : 6, Hand. 28 : 8, gevolgd door ἐπί met den Dat. van de rustbank of het bed, Mk. 2 : 4, Lk. 5 : 25, Hand. 9 : 33, ἐπί τινος, Hand. 9 : 33 volgens L. T. Tr. WH., ἐπί τι, Lk. 5 : 25 T. Tr. WH., ἐν met den Dat. van de plaats, Joh. 5 : 3. b) Van hen, die aan den maaltijd aanliggen, Athen. 1, 42, Xen. An. 6, 1, 4, Conv. 1, 14, Plat. Conviv., p. 177 D, Rep. II, p. 372 D, Diog. Laert. 7, 1, 19 (zie ἀνάκειμαι), absol. Mk. 14 : 3, Lk. 5 : 29, gevolgd door ἐν met den Dat. van de plaats, Mk. 2 : 15, 1 Kor. 8 : 10, Lk. 7 : 37 L. T. Tr. WH.

Κατακενόω, ledigen, Gen. 42 : 35, 2 Sam. 13 : 9.

Κατακεντέω, doorsteken, doorboren, Jez. 28 : 4, Ezech. 23 : 47.

Κατακλάω, ῶ, Aor. 1 κατέκλασα, in stukken breken, τοὺς ἄρτους, Mk. 6 : 41, Lk. 9 : 16.

Κατάκλειστος, ον, opgesloten, 2 Makk. 3 : 19, 3 Makk. 1 : 18, Philo II, 530, 14.

Κατακλείω, Aor. 1 κατέκλεισα, opsluiten, τινὰ ἐν τῇ φυλακῇ, Lk. 3 : 20, ἐν φυλακαῖς, Hand. 26 : 10, Jer. 39 : 3.

Κατακληροδοτέω, ῶ, Aor. 1, κατεκληροδότησα (van κληροδότης en dit van κλῆρος en δίδωμι) ik verdeel door het lot, door het lot uitdeelen, τινί τι, Hand. 13 : 19 rec. Zie het volgend woord. Deut. 1 : 38, 21 : 16, Joz. 19 : 51, 1 Makk. 3 : 36 — overal met den variant κατακληρονομέω.

Κατακληρονομέω *, ῶ, Aor. 1 κατεκληρονόμησα, door het lot zijn deel aanwijzen, τινί τι, Hand. 13 : 19, Num. 34 : 18, Deut. 3 : 28, Joz. 14 : 1, Richt. 11 : 24, Alex. 1 Sam. 2 : 8, 1 Ezr. 8 : 28. Ook intrans., verkrijgen, als eene erfenis, Deut. 1 : 8, 38, 2 : 21.

Κατακληρόω, verdeelen, 1 Sam. 10 : 20, 14 : 47.

Κατάκλησις, εως, ἡ (κατακαλέω), aanroeping, Philo I, 444, 45, II, 155, 11, Orig. I, 1080 B.

Κατάκλιμα, ατος τό (κατακλίνω), plaats om neder te liggen, kamer, Jos. Ant. 15, 9, 3.

Κατακλίνω, Aor. 1 κατέκλινα, Aor. 1 pass. κατεκλίθην. Doen nederliggen, τινά, Lk. 9 : 14, ἐπὶ τὸ δεῖπνον, Xen. Cyr. 2, 3, 21. Med. met Aor. 1 pass. (aan tafel) aanliggen, Lk. 7 : 36, 24 : 30, εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, Lk. 14 : 8, εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, Lk. 14 : 8, εἰς τὸ ἐσθίειν, Judith 12 : 15, εἰς τὸ δεῖπνον, Joseph. Antt. 6, 8, 1.

Κατάκλιτος, ον, nederliggend, Jez. 3 : 23.

Κατακλύζω, Aor. 1 pass. ptcp. κατακλυσθείς, bespoelen, overstroomen, 2 Petr. 3 : 6. LXX voor שָׁטַף, Job 14 : 19, Ps. 77 (78) : 20.

Κατακλυσμός, οῦ, ὁ (κατακλύζω), overstooming. Gelijk bij de Grieken van den watervloed van Deukalion, zoo in het N. T. van den zondvloed ten tijde van Noach, Mt. 24 : 38, 39, Lk. 17 : 27, 2 Petr. 2 : 5. Zoo voor מַבּוּל, Gen. 6 : 17, 7 : 6, 7, 10, 17, 9 : 11, 15, 28.

Κατακοιμίζω, in het bed leggen, Jos. Ant. 16, 8, 1 τὸν βασιλέα.

Κατακοιμιστής, οῦ, ὁ, kamerdienaar van eenen koning, Diod. 11, 69, Philo II, 571, 41, Plut. II, 173 D.

Κατακολουθέω, ῶ, Aor. 1 ptcp. κατακολουθήσας, navolgen, achterna gaan, Lk. 23 : 55, τινί, Hand. 16 : 17. LXX, voor הָלַךְ en רָעָה, 1 Ezr. 7 : 1, Judith 11 : 6, Dan. 9 : 10, 1 Makk. 6 : 23.

Κατακονδυλίζω, met vuisten slaan, Am. 5 : 11.

Κατακοντίζω, met de werpspies nederwerpen, dooden, Job 30 : 13.

Κατάκοπος, ον (κόπος), zeer vermoeid, Job 3 : 17, 16 : 7, 2 Makk. 12 : 36.

Κατακόπτω, ψω, nederhouwen, dooden, slaan, verwonden, Gen. 14 : 5, 7, Num. 14 : 45, Mk. 5 : 5.

Κατακοῦμβαι, αἱ, catacomben, Act. Petr. 221 : 2.

Κατακρατέω, vasthouden, overweldigen, overheerschen, 1 Sam. 14 : 42, 1 Kon. 12 : 24, 2 Kron. 12 : 1, 4, 1 Ezr. 4 : 2, Sir. 21 : 11.

Κατακρημνίζω, van eene steilte naar beneden werpen, Lk. 4 : 29, 2 Kron. 25 : 12, 2 Makk. 14 : 43, 4 Makk. 4 : 25, Xen. Cyr. 1, 4, 7; 8, 3, 41, Dem. 446, 11, Diod. 4, 31, Joseph. Antt. 6, 6, 2; 9, 9, 1.

Κατάκριμα *, τος, τό, datgene wat tegen iemand beslist is, de uitspraak der veroordeeling; een zeldzaam woord van het latere Grieksch (Dion. Hal. Ant. 6, 61: κατακριμάτων ἀφέσεις); ook vreemd aan het Bijbelsch Grieksch behalve Rom. 5 : 16, 18, 8 : 1. (Sir. 43 : 10 is κατὰ

κρίμα te lezen). Rom. 5:16 tegenover δικαίωμα, vs. 18 bepaalder tegenover δικαίωσις ζωῆς, en dienvolgens = uitspraak der veroordeeling. Rom. 8:1 οὐδὲν κατάκριμα τοῖς ἐν Χῷ Ἰυ. Gregor. Naz. ἵνα πρὸς ἑαυτὸν ἑνώσας τὸ κατακριθέν, ὅλον λύσῃ τοῦ κατακρίματος. Vgl. Gal. 5:23 κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος.

Κατακρίνω *, tegen iemand beslissen, veroordeelen, verdoemen. In het klassieke Grieksch κατακρίνειν τινός τι, daarentegen in het Bijbelsch Grieksch κατακρίνειν τινά, Wijsh. 4:16, Esth. 2:1, Mt. 12:41, 42, Lk. 11:31, 32, Joh. 8:10, 11, Rom. 2:8, 8:3, Hebr. 11:7, 2 Petr. 2:6. Ook κατακρίνω τινά τινι, Mt. 20:18 κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, Mk. 10:33, Jos. Ant. 10, 7, 6 μή με κατακρίνῃς θανάτῳ, vgl. θανάτῳ καταδικάζεσθαι Diod. 13, 101. καταγινώσκεσθαι θανάτῳ Ael. V, H. 12, 49 (Lob. Phryn. 475). Bij Mk. 14:64 κατέκριναν αὐτὸν ἔνοχον εἶναι θανάτου, vgl. Sus. 41 κατέκριναν αὐτὴν ἀποθανεῖν. Hrdt. 9, 93 ὑπαγαγόντες μιν ὑπὸ δικαστήριον κατέκριναν, ὡς τὴν φυλακὴν κατακοιμίσαντα, τῆς ὄψιος στερηθῆναι. 6, 85. Het pass. = veroordeeld worden evenals in het gewone Grieksch, Mt. 27:3, Mk. 16:16, Rom. 14:23, 1 Kor. 11:32 (Jak. 5:9 rec.). In bijzonder Bijbelsche beteekenis duidt het aan het tegenovergestelde van het geven van heil door God, en wel tegenover σώζεσθαι, Mk. 16:16, Rom. 8:34, τίς ὁ κατακρίνων; vgl. vs. 33, 1 Kor. 11:32, 2 Petr. 2:6, niet alleen evenals anders overal in het gewone Grieksch het oordeel der verdoemenis uitspreken, maar de werkzaamheid van den rechter tegelijk executive opgevat = het vonnis der veroordeeling voltrekken (vgl. onder κρίνειν en κριτής het Oud-Testamentische שָׁפַט, שֹׁפֵט) overeenkomstig de realiteit van het σώζεσθαι, vgl. Rom. 8:3 κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί — God voltrok het vonnis der veroordeeling over de zonde en dit geschiedde in de haar eigene sfeer van het vleesch (zie σάρξ), daar (daardoor dat) Hij zijnen Zoon zond ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμ., d. i. God voltrok aan Zijnen Zoon in Zijne aardsche verschijning dit vonnis der veroordeeling over de zonde, vgl. 2 Kor. 5:21, Gal. 3:6.

Κατάκρισις *, εως, ἡ, veroordeeling, een, zooals het schijnt, slechts tot het Bijbelsch en kerkelijk Grieksch behoorend woord. 2 Kor. 7:3 οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω. 3:9 ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως, van de bediening der wet, zooals Mozes die waarnam, vs. 7 ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμματι κτλ. tegenover de διακονία τῆς δικαιοσύνης, vgl. vs. 18.

Κατακυκλόω, geheel omringen, Jos. B. J. 3, 8, 6.

Κατακυλινδέω = κατακυλίω, naar beneden rollen, Jos. B. J. 4, 1, 10, Dion. H. IV, 2222, 17, V, 141, 12.

Κατακυμβαλίζω, door cymbelspel opvroolijken, Just. Orat. 3, p. 236 A.

Κατακύπτω, bukken, 2 Kon. 9:32, Joh. 8:6, 8.

Κατακυριεύω, Aor. 1 ptcp. κατακυριεύσας, onder iemands macht brengen, onderwerpen, meester zijn, heerschen over iets, τινός, Hand.

19 : 16 (Diod. 14, 64, voor כָּבַשׁ Gen. 1 : 28, Sir. 17 : 4), Mt. 20 : 25, Mk. 10 : 42, 1 Petr. 5 : 3, Jer. 3 : 14 (van de heerschappij van God), Arist. 102 : 11, 19, 25.

Καταλαζονεύομαι, tegen iemand pralen, pronken, Sm. Ps. 136 (137) : 3, Act. Petr. 134 : 13, 195 : 13.

Καταλαλέω, ῶ, kwade dingen zeggen, kwaad spreken, *τινός* = van (tegen) ten nadeele, iemand, hem aanklagen, beschuldigen, belasteren, Jak. 4 : 11, 1 Petr. 2 : 12, 3 : 16, *νόμου* = de wet aanklagen, Jak. 4 : 11.

Καταλαλιά, *ας*, *ἡ*, booze aantijging, lastering, kwaadsprekendheid, 2 Kor. 12 : 20, 1 Petr. 2 : 1 (plur. uitingen van kwaadsprekendheid), Wijsh. 1 : 11, Clem. Rom. 1 Kor. 30 : 1, 35 : 5.

Κατάλαλος, *ου*, *ὁ*, kwaadspreker, lasteraar, Rom. 1 : 30, Herm. Sim. 6, 5, 5, als een adj. 8, 7, 2, 9, 26, 7.

Καταλαμβάνω, Aor. 2 *κατέλαβον*, pf. Inf. *κατειληφέναι*, Pass. pf. 3 ps. sing. *κατείληπται*, pf. ptcp. *κατειλημμένος*, Aor. 1 *κατειλήφθην*. Med. praes. *καταλαμβάνομαι*, Aor. 2 *κατελαβόμην*, LXX voor הִשִּׂיג, לָכַד, מָצָא enz.

1) Verkrijgen, bereiken, met den Acc. van de zaak, den prijs, 1 Kor. 9 : 24, Fil. 3 : 12 enz. *τὴν δικαιοσύνην*, Rom. 9 : 30, toeëigenen, begrijpen, *ἡ σκοτία αὐτὸ* (= *τὸ φῶς*) *οὐ κατέλαβεν*, Joh. 1 : 5. 2) Aangrijpen, bezit van iemand nemen, Lat. occupare a) van kwaad, dat iemand overvalt, *τινά*, *σκοτία*, Joh. 12 : 35 (zoo physisch Joh. 6 : 17 Tdf.), van den laatsten dag, die de boozen overvalt, 1 Thess. 5 : 4, van eenen demon, die iemand aangrijpt en kwelt, Mk. 9 : 18. b) In eenen goeden zin van Christus, die door zijne heilige macht en zijnen invloed iemand beheerscht, Fil. 3 : 12. 3) Betrappen, *τινὰ ἔν τινι*, pass. Joh. 8 : 3 (WH. *ἐπί τι*), met een ptcp., dat de misdaad aanduidt, ib. 4. 4) Verstaan, begrijpen, leeren kennen, Plat. Phaedr. p. 250 d, Polyb. 8, 4, 6, Philo, Vita contempl. § 10, Dion. Hal. Antt. 5, 46. Med. Dion. Hal. Antt. 2, 66, gevolgd door *ὅτι*, Hand. 4 : 13, 10 : 34, gevolgd door den Acc. c. Inf. Hand. 25 : 25, gevolgd door eene indirecte rede, Ef. 3 : 18.

Καταλάμπω, verlichten, Wijsh. 17 : 20.

Καταλεαίνω, glad maken, afwrijven, overdr. alle moeilijkheden wegnemen, Dan. 7 : 23, Plut. II, 802 B, Clem. A. I, 413 A, II, 556 B.

Κατάλεγμα, *ατος*, *τό*, klaaglied over eenen doode, Symm. bij Orig. III, 773 C.

Καταλέγω, 1) eig. Nederleggen, Med. nederliggen (Hom.). 2) Nauwkeurig verhalen, vertellen (van Hom. af). 3) Uitkiezen, uitzoeken, inschrijven (op een rol of register). 1 Tim. 5 : 9.

Καταλέγω = *κατειπεῖν*, tegenspreken, Just. Apol. 1, 4, *τινός*, Clementin. 372 B C, Leont. Cypr. 1728 D.

Κατάλειμμα, *ατος*, *τό*, overblijfsel, Gen. 45 : 7, 1 Sam. 14 : 7, Sir. 44 : 17, 47 : 22, Jez. 10 : 22 enz.

Καταλείπω, Fut. καταλείψω, Aor. 1 κατέλειψα, Aor. 2 κατέλιπον, Aor. 1 pass. κατελείφθην, LXX voor הוֹתִיר, הִשְׁאִיר, עָזַב. Achterlaten, met den Acc. van den pers. of van de plaats. a) Verlaten, achterlaten, een pers. of eene zaak, Mt. 4 : 13, 16 : 4, 21 : 17, Hebr. 11 : 27, overdr. εὐθεῖαν ὁδόν, 2 Petr. 2 : 15. Pass. achtergelaten worden, Joh. 8 : 9, achterblijven met ἐν van de plaats, 1 Thess. 3 : 1. b) Verzoeken, dat iemand achterblijft, τινά op eene plaats, Hand. 18 : 19, Tit. 1 : 5. c) Verlaten, in de steek laten, de zorg aan iemand anders overlaten, τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, Mt. 19 : 5, Mk. 10 : 7, Ef. 5 : 31 naar Gen. 2 : 24. Pass. verlaten, overgelaten worden, εἰς ᾅδου (of ᾅδην), Hand. 2 : 31 rec. Met den Acc. van de zaak, Mk. 14 : 52, Lk. 5 : 28, 15 : 4, τὸν λόγον, de plicht om te onderwijzen verzaken, Hand. 6 : 2. d) Doen overlaten, doen overblijven, ἐμαυτῷ, Rom. 11 : 4, (1 Kor. 19 : 18). Καταλείπεται, er blijft nog over, ἐπαγγελία, eene belofte, Hebr. 4 : 1 (μάχη, Xen. Cyr. 2, 3, 11, σωτηρίας ἐλπίς, Joseph. B. J. 4, 5, 4), τινά met den Inf. eene bezigheid door iemand alleen laten doen, Lk. 10 : 40. e) Achterlaten, Hand. 24 : 27, 25 : 14, van eenen doode, Mk. 12 : 19, Lk. 20 : 31 (Deut. 28 : 54, Spreuk. 20 : 7). f) Laten liggen = voorbijzeilen, Hand. 21 : 3.

Καταλέω, stukmalen, fijn malen, Ex. 32 : 20, Deut. 9 : 21.

Καταλήγω, doen ophouden, ophouden, 2 Makk. 9 : 5, Diod. 14, 84.

Καταληπτικός, ή, όν (καταλαμβάνω), begrijpelijk, verstaanbaar, begrijpen. — Ἡ καταληπτικὴ φαντασία, het vermogen om te begrijpen of te verstaan, Philo I, 491, 33, Epict. 3, 8, 4, Plut. II, 899 D.

Καταληπτικῶς, bijw. verstaanbaar, Clem. A. I, 812 A, 817 C, II, 288 C.

Καταληπτός, ή, όν, begrijpelijk, Diod. II, 508, 48, Philo, I, 374, 8, Just. Tryph. 3, p. 481 D, Iren. 453 A.

Κατάληψις, εως, ἡ, L. comprehensio, het begrip, de bevatting, Deut. 20 : 19, Philo I, 12, 39, Tat. Or. 12, 12.

Καταλίζω = ἁλίζω, verzamelen, Epiph. II, 801 B.

Καταλιθάζω, Fut. καταλιθάσω, steenigen, Lk. 20 : 6, Epiph. I, 337 A.

Καταλιθοβολέω, steenigen, Ex. 17 : 4, Num. 14 : 10, Heges. 1312 B.

Κατάλιθος, ον (λίθος), vol steenen, Ex. 36 : 17, 28 : 17.

Καταλιθόω, steenigen, Jos. Ant. 4, 8, 36, Paus. 2, 3, 6; 6, 9, 7.

Καταλιμπάνω = καταλείπω, Gen. 39 : 16, 2 Sam. 5 : 21, 1 Kon. 18 : 18.

Καταλλαγή, καταλλάσσω, zie bl. 175—180.

Καταλλακτήριος, α, ον (καταλλάκτης), verzoenend, Philo I, 673, 9, Greg. Nyss. III, 1056 B, γράμματα.

Καταλλάκτης, ου, ὁ (καταλλάσσω), verzoener, Jos. Ant. 3, 15, 2, Chrys. X, 137 A.

Κατάλληλος, tegen elkander, Heracl. 17 : 30, 50 : 14.

Καταλλήλως, bijw. gepast, geschikt, Epict. 1, 22, 10; 2, 11, 10, Clem. A. I, 380 A, Caesarius 1025.

Καταλογίζομαι, tot iets rekenen, Wijsh. 5:5, Jez. 14:10, Dan. 5:17.

Κατάλογος, ου, ὁ, catalogus. — Ὁ κατάλογος ὁ ἱερατικός, τῶν κληρικῶν, ὁ ἱερός, τῶν ἱερέων, ὁ ἐκκλησιαστικός, de lijst der priesters, de priesterlijke orde, de geestelijkheid, Can. Apost. 8, 19, 7, Athan. I, 348 B. — Ὁ κατάλογος τῶν πρεσβυτέρων, de lijst der presbyters, Theod. III, 885, A.

Κατάλοιπος, ον (λοιπός), overgebleven, Hand. 15:17.

Καταλοχία, ἡ, optelling, lijst, 2 Kron. 31:18.

Καταλοχίζω, verdeelen in deelen, Diod. 18, 70, Jos. Ant. 12, 1, 1, Plut. I, 50 A.

Καταλοχισμός, οῦ, ὁ, verdeeling, 1 Kron. 4:33, 5:7, 2 Kron. 31:17, 1 Ezr. 5:39, Lucian. II, 40.

Κατάλυμα, ατος, τό (καταλύω), eene plaats, waar men tijdelijk zijn intrek neemt, herberg, Lk. 2:7 (voor מָלוֹן, Ex. 4:24), eetkamer, Mk. 14:14, Lk. 22:11. In dezelfde beteekenis voor לִשְׁכָּה, 1 Sam. 9:22, Polyb. 2, 36, 1; 32, 19, 2; Diod. 14, 93, 5.

Καταλυτής, οῦ, ὁ, verwoester, Greg. Naz. II, 101 B, 652 D, Epiph. II, 180 D. Paroxytonon καταλύτης, bewoner, Wijsh. 5:15, Polyb. 2, 15, 6.

Καταλύω, Fut. καταλύσω, Aor. 1 κατέλυσα, Aor. 1 pass. κατελύθην. a) Verstrooien, vernietigen, naar beneden werpen, Mt. 24:2, Mk. 13:2, Lk. 21:6, τὸν ναόν, Mt. 26:61, 27:40, Mk. 14:58, 15:29, Hand. 6:14, οἰκίαν, 2 Kor. 5:1, teg. οἰκοδομεῖν, Gal. 2:18, 2 Ezr. 5:12, Hom. Il. 9, 24, 2, 117, τεύχη, Eur. Tro. 819, γέφυραν, Hdian. 8, 4, 4. b) Vernietigen, krachteloos maken, τὴν βουλὴν ἢ τὸ ἔργον, Hand. 5:38, τὰς ἀπειλάς, 4 Makk. 4:16, τινά, iemands wenschen vernietigen, ibid. 39, Rom. 14:20. Evenals in het klassieke Grieksch van Hdt. af, van instellingen, regeeringsvormen, wetten, enz., van kracht berooven, afschaffen, verbreken, τὸν νόμον, Mt. 5:17, 2 Makk. 2:22, Xen. Mem. 4, 4, 14, Isocr. Paneg. § 55, Philost. v. Apoll. 4, 40. c) Van reizigers, die zich op hunne reis ophouden, ergens logeeren, hunnen intrek nemen. De beeldspraak kan ontleend zijn aan de pakken of lasten van de dieren, die losgemaakt worden of van de kleederen der reizigers, die op de reis opgebonden zijn en dan losgemaakt worden. Vgl. ἀναλύω, Lk. 9:12, 19:7. LXX voor לוּן of לִין, Gen. 19:2, 24:23, 25, enz. Sir. 14:25, 27, 36:31.

Καταμαίνομαι, woeden tegen, Philo II, 542, 9, τῶν Ἰουδαίων, Jos. B. J. 4, 10, 2.

Καταμανθάνω, Aor. 2 κατέμαθον, bespieden, waarnemen, onderzoeken, nagaan, τί gevolgd door πῶς, Mt. 6:28. Gen. 24:21, Job 35:5, παρθένον, Sir. 7:5, κάλλος ἀλλότριον, ibid. 9.

Καταμαρτυρέω, ῶ, tegen iemand getuigen, τί τινος, iets tegen iemand, Mt. 26:62, 27:13, Mk. 14:60, 15:4, 1 Kon. 20 (21):10, 13, Job 15:6.

Καταμεθύω, dronken zijn, woeden tegen i. Philo I, 361, 31 ἀρετῆς, Athan. II, 200 B, Cyrill. A, II, 84 C.

Καταμειδιάω, uitlachen, bespotten, Jos. B. J. 3, 7, 33, τοῦ θανάτου, Cyrill. A, II, 76 D, 77 A.

Καταμειλίσσομαι, bevredigen, Jos. Ant. 6, 13, 7.

Καταμελαίνω, καταμελανόω, geheel zwart maken, Cyrill. A, I, 789 B, Eus. II, 837 B.

Καταμένω, ergens blijven, zijn verblijf houden, Hand. 1:13, Num. 22:8, Judith 16:20.

Καταμερίζω, verdeelen, Num. 32:18.

Καταμερισμός, οῦ, ὁ, verdeeling, Joz. 13:14.

Καταμέτρησις, εως, ἡ, meting, Polyb. 6, 41, 5, Aquil. Job 28:25.

Καταμήνιος, ιαῖος, maandelijksch, Ezr. 4:17.

Καταμιαίνω, bevlekken, verontreinigen, Arist. 107:13.

Καταμολύνω, Fut. ῶ, bezoedelen, bevlekken, Orig. I, 1408 B, Eus. II, 1492 B, Basil. III, 873 B.

Καταμόνας, afzonderlijk, alleen, κατὰ μόνας, Mk. 4:10, Lk. 9:18, Thuc. 1, 32, 37, Xen. Mem. 3, 7, 4, Joseph. Antt. 18, 3, 4. LXX voor בָּדָד en לְבָדָד, Ps. 4:9, Jer. 15:17.

Καταμυρίζω, zalven, Const. Apost. 1, 3, Cyrill. A, I, 445 B.

Καταμωκάομαι, bespotten, uitlachen, 2 Kron. 30:10, Sir. 13:7, Philo II, 599, 40, Clem. A. I, 448 A, Orig. II, 108 C.

Καταμαλωπίζω, met striemen bedekken, hevig slaan, Greg. Nyss. III, 356 A.

Καταναγκαστικός, ἡ, όν (καταναγκάζω), met dwang, Orig. II, 69 B.

Κατανάθεμα, τος, τό, Openb. 22:3 rec. Zie ἀνάθεμα.

Καταναθεματίζω = καταθεματίζω, vervloeken, Mt. 26:74 rec. Just. M. Dial. c. Tryph. c. 47.

Καταναλίσκω, verteren, van het vuur, Hebr. 12:29 volgens Deut. 4:24, 9:3. LXX voor אָכַל.

Κατανάλωμα, ατος, τό, het verbruikte of verteerde, Const. Apost. 4:10.

Κατανάλωσις, εως, ἡ = ἀνάλωσις, het verteren of gebruiken, Plut. II, 678 F, Clem. A. I, 656 B.

Καταναρκάω, ῶ, Fut. καταναρκήσω, Aor. 1 κατενάρκησα (ναρκάω verstijven), doen verstijven, Gen. 32:25, 32, Job 33:19, overdr. lastig zijn, τινός = iemand lastig vallen, tot last zijn, 2 Kor. 11:8, 12:13, 14. Hesychius: κατενάρκησα, κατεβάρησα.

Κατανδρίζομαι, zich als man toonen, hem te sterk zijn, Orig. VII, 32 C, Cyrill. A, I, 189 A, 265 B, X, 12 C, 333 B τῶν ἐχθρῶν.

Κατανεμέσησις, εως, ἡ, het verwijten, berispen, Clem. A. I, 348 A.

Κατάνευσις, εως, ἡ (κατανεύω), toestemming, Jos. Ant. 17, 9, 5.

Κατανεύω, Aor. 1 κατένευσα, toewenken, toeknikken, τινί, gevolgd door τοῦ met den Aor. Inf. Lk. 5 : 7.

Κατανίσταμαι, tegen iemand opstaan, tegenstellen, Num. 16 : 3, Polyb. 4, 3, 13; 1, 46, 10, 12.

Κατανοέω *, slechts met uitzondering intransitief = goed bij zijne zinnen zijn (Hippocrates), anders geregeld trans. (zie onder κατηχεῖν) = de zinnen op iets zetten, beschouwen, leeren, inzien, waarnemen, opmerken. Dikwijls in het gewone Grieksch, niet zoo dikwijls bij de LXX = בין Hiph. en Hithpael, נבט Hiph. ראה en somtijds anders. a) Ergens naar zien, beschouwen, Ex. 33 : 8 κατενοοῦσαν ἀπιόντος Μωυσῆ ἕως τοῦ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν σκηνήν. Hand. 7 : 31, 32, 11 : 6, Jak. 1 : 23, 24, bemerken, Jez. 5 : 12, Mt. 7 : 3, Lk. 6 : 41, Hebr. 10 : 24, overwegen, bedenken, Jez. 57 : 1 ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ, parall. ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ. Ps. 119 : 15 κατανοήσω τὰς ὁδούς σου. Judith 8 : 14, Lk. 12 : 24, 27, Xen. Cyrop. 8, 1, 14. Bij Rom. 4 : 19, Hebr. 3 : 1, waar het bij het object gevoegde participium zegt, waarop bij het object gelet moet worden, derhalve = het object op iets aanzien, vgl. Thuc. 2, 3, 2 κατενόησαν οὐ πολλοὺς τοὺς Θηβαίους ὄντας. 3, 66, 1 κατανοήσαντες ἡμᾶς ὀλίγους ὄντας. b) Waarnemen, erkennen, Ps. 119 : 18, Lk. 20 : 23, Hand. 27 : 39.

Καταvομιστεύω, te gelde maken, Jos. B. J. 1, 18, 4.

Καταντάω, ῶ, Aor. 1 κατήντησα, pf. κατήντηκα, komen, aankomen. a) Eigenl. gevolgd door εἰς met den Acc. van plaats, Hand. 16 : 1, 18 : 19, 24, 21 : 7, 25 : 13, 27 : 12, 28 : 3 (2 Makk. 4 : 44); ἀντικρύ τινος, tegenover eene plaats, Hand. 20 : 15; εἴς τινα τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντηκεν, tot wie de einden der eeuwen gekomen zijn, 1 Kor. 10 : 11. b) Overdr. εἴς τι, evenals het Lat. ad aliquid pervenio, iets bereiken, Hand. 26 : 7, Ef. 4 : 13, Fil. 3 : 11, καταντᾷ τι εἴς τινα, opdat hij er deelgenoot van mag worden, 1 Kor. 14 : 36.

Καταντλέω, ergens over uitgieten, 4 Makk. 7 : 2.

Κατανυκτικός, knagend, Acta van Xantippe en Polyxena 6.

Κατάνυξις, ἡ, het knagen of veroorzaken van innige smart, Apoc. v. Adam, uren van den dag, 11, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 39, 20.

Κατάνυξις, εως, ἡ (κατανύσσω). Doorboring, hevige smart, droefheid, verslagenheid, dofheid, sufheid, Rom. 11 : 8 (Jez. 29 : 10).

Κατανύσσω, Aor. 2 pass. κατενύγην, steken, grieven, wonden. Κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, zij werden in het hart door diepe smart getroffen, Hand. 2 : 37 (κατανενυγμένον τῇ καρδίᾳ, Gen. 34 : 7, Ps. 108 (109) : 16, Sir. 12 : 12, 14 : 1, van verlangen, begeerte, Sus. 10, van hevige pijn, Joann. Malal. chronogr. 1, 18.

Καταvωτίζομαι, ίσομαι, op zijn rug nemen, Plut. II, 924 D, Lucian. II, 328, Athan. II, 353 C. — Achterstellen, verachten, Judith 5 : 4.

Κατάξανσις, εως, ἡ (καταξαίνω), verscheuring, verbreking, Eus. II, 1464 A τῶν πλευρῶν.

Καταξέω, afschaven, Plut. II, 953 B. — Clem. A. I, 605, A.

Καταξηραίνω, verdrogen, verdorren, Joz. 2:10, Hoz. 13:15.

Κατάξηρος, α, ον, zeer droog, dor, Num. 11:6, Th. Jez. 29:8.

Καταξήρως (κατάξηρος), zeer droog, Antyll. bij Orib. II, 335, 2, Hippol. Haer. 436, 93.

Καταξιοπιστεύομαι (ἀξιόπιστος), de geloofwaardigheid ontkennen, daaraan twijfelen, Polyb. 12, 17, 1 τινός, Ignat. 680 B.

Καταξιόω, ῶ, Aor. 1 pass. κατηξιώθην, waardig schatten, achten, τινά τινος, iemand iets, 2 Thess. 1:5, Polyb. 1, 23, 3, Diod. 2, 60, Joseph. Antt. 15, 3, 8, gevolgd door eenen Inf. Lk. 20:35, 21:36, Hand. 5:41.

Καταξύω, afschaven, afkrabben, Brief van Jer. 8.

Καταπαγκρατιάζω, in het pancratium of den algemeenen wedstrijd overwinnen, Philo I, 681, 6, II, 348, 3.

Καταπαίζω, ergens mede schertsen, spotten, 2 Kon. 2:23, Jez. 2:16.

Καταπαλαίω, nederslaan, nederwerpen, 4 Makk. 3:18.

Καταπανουργέω = ἀπατῶ, ἐξαπατῶ, bedriegen, Iren. 1237 B.

Καταπανουργεύομαι, tegen iemand samenspannen, Ps. 82:4.

Καταπάομαι, bezitten, Gesch. v. Zosimus, 7.

Καταπάσσω, bestrooien, bedekken, stikken, Job 1:20, 2:12, Jez. 6:26, Mich. 1:10, 2 Makk. 10:25, 14:15.

Καταπατέω, ῶ, Fut. καταπατήσω, vertreden, onder de voeten vertreden, τί en τινά, Mt. 5:13, 7:6, Lk. 8:5, 12:1, Arist. 102:14. Evenals het Lat. conculco, iemand verachtelijk behandelen, smadelijk vergruizen, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, Hebr. 10:29, ὅρκια, Hom. Il. 4, 157, τοὺς νόμους, Plat. Legg. 4, 714 a, τὰ γράμματα, Gorg. p. 484 a, τοὺς λόγους, Epict. 1, 8, 10, τὰ ῥήματά μου, Job 6:3 Aq.

Καταπάτημα, ατος, τό, het vertreden, vertreding, Jez. 5:5, 7:25, 14:25, 22:5, 18, 28:13, Klaagl. 2:8.

Καταπάτησις, εως, ἡ, het vertreden, 2 Kon. 13:7, Patriarch. 1052 A.

Κατάπαυμα, ατος, τό = κατάπαυσις, rust, Sir. 36:18.

Καταπαύσιμος, ον (καταπαύω), doende ophouden, rust gevend, Greg. Naz. II, 612 A.

Κατάπαυσις *, εως, ἡ, a) in het gewone Grieksch act. het doen ophouden of eindigen, b. v. τῆς βασιλήης, Hrdt. 6, 67; τυράννων 5:38 = verdrijving. Verder: het kalmeeren of stillen, b. v. van den wind, Theophr. In het Bijb. Grieksch daarentegen steeds b) pass. = rust, en wel deels van den door de goddelijke leiding tot stand gebrachten toestand des vredes van het volk Gods, Deut. 12:9, 1 Kon. 8:57 = מְנוּחָה (daarentegen Richt. 20:43 volgens de lezing van den Alex. = einde, nederlaag); 2 Makk. 15:1: ἡ τῆς κ. ἡμέρα van den Sabbat; deels

van de tegenwoordigheid Gods onder zijn volk als het einddoel van zijnen wil, Ps. 132:14 *αὕτη ἡ κ. μου εἰς αἰῶνα αἰῶνος, ὧδε κατοικήσω ὅτι ᾑρετισάμην αὐτήν.* 2 Kron. 6:41 *καὶ νῦν ἀνάστηθι κύριε ὁ θς, εἰς τὴν κατάπαυσιν σου.* Jez. 66:1 *ποῖον οἶκον οἰκοδομήσητέ μοι; καὶ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;* (vgl. van de ark des verbonds, Num. 10:36, 1 Kron. 6:31) en diensvolgens Ps. 95:14 *εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν καταπ. μου.* Zoo in het N. T. Hand. 7:49 naar Jez. 66:1 en diensvolgens ook Hebr. 3:11 (naar Ps. 95:11). Vs. 18, 4:1, 3, 5, 10, 11 van de tegenwoordigheid Gods.

Καταπαύω*, deels versterking van het simplex, deels, en zoo in het gewone Grieksch bijna altijd in vijandigen zin = dòen ophouden, *τί*, iets doen eindigen. Med. en pass. ophouden. Hom. Hrdt. Xen. Plat. Aristot. Pol. Plut. en lateren. Aan het Bijbelsch Grieksch is eigen het gebruik van het act. in trans. en intrans. beteekenis, — het laatste in het Grieksch zeer zelden en alleen dichterlijk, b. v. Diod. Sic. 12, 14 in eene poëtische aanhaling en Eur. Hec. 918 — terwijl wij het ook in het gewone Grieksch niet veelvuldig voorkomende Medium in het Bijbelsch Grieksch alleen Ex. 16:13, Job 21:34 vinden. **1**) Trans. **a**) doen ophouden, doen eindigen, b. v. *τὴν ὀργήν*, Ps. 85:4 = אסף. Num. 25:11 = הֵשִׁיב. 2 Kron. 16:5 *τὸ ἔργον.* Neh. 4:11, 6:3 = הִשְׁבִּית. Aan iemand of aan eene zaak een einde maken, Deut. 32:26 *καταπαύσω ἐξ ἀνθρώπων τὸ μνημόσυνον αὐτῶν.* Ez. 30:13 *μεγιστᾶνας.* Dan. 11:18, 9:26: *θυσιαστήριον.* Hoz. 1:4 *βασιλείαν*, הִשְׁבִּית. **b**) Iemand tot rust brengen, zoodat hij rust houdt, Hand. 14:18 *κατέπαυσαν τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς.* Vgl. *τινὰ τῆς ἀρχῆς*, Hrdt. 4, 1, 1; 6, 64. Exod. 5:5 *μὴ οὖν καταπαύσωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἔργων* = הִשְׁבִּית. **c**) Dan iemand tot rust brengen, zoodat hij rust heeft. In deze beteekenis, naar het schijnt, in het gewone Grieksch zelden of nooit met een persoonlijk object, daar het voorzetsel *κατά* in eenen vijandigen zin genomen wordt. Daarentegen in het Bijbelsch Grieksch meestal zoo = iemand rust verschaffen voor en van zijne vijanden en verdrukkers, verb. met *σώζειν*, 1 Kron. 32:22. Zoo Ex. 33:14, Deut. 3:20, 12:10, Joz. 1:13, 15, 21:46, 22:41, 23:1, 1 Kron. 23:25, 2 Kron. 14:7 = הֵנִיחַ. Deut. 5:33 *ὅπως καταπαύσῃ σε.* Zoo Hebr. 4:8 *εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν.* Bij de LXX ook *κ. τινί*, 1 Kron. 23:25, 2 Kron. 14:6, 15:15, 20:31. — **2**) Intrans. **a**) ergens mede ophouden, teg. *ἄρχεσθαι*, met het Part. Praes. Gen. 49:32, Ex. 31:17, 34:33 = כִּלָּה Joz. 11:23 = שקט. Vgl. Inf. met *τοῦ* 1 Kon. 12:34 = שׁוּב. **b**) Absoluut ophouden, Gen. 8:22 = שׁבת, Joz. 10:20 = כִּלָּה, een einde nemen, Hoz. 11:6, eveneens = כִּלָּה. Klaagl. 5:14 = שׁבת. Gewoonlijk evenwel **c**) = rusten, evenals 1 c in het gewone Grieksch in deze beteekenis niet gebruikelijk. Van *ἀναπαύεσθαι*, of *παύεσθαι* verschillend evenals rusten van

uitrusten of ophouden. Vgl. Ex. 31 : 17 τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἐπαύσατο καὶ κατέπαυσε (naar den Al., Vat. omgekeerd κατέπαυσε καὶ ἐπ.). Zoo = נוח Ex. 20 : 11, = שבת Gen. 2 : 2, 3, Exod. 34 : 21. = שכב Joz. 2 : 1. In het N. T. Hebr. 4 : 4 naar Gen. 2 : 3 κατέπ. ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, niet = uitrusten van, maar rusten, nadat de ἔργα geëindigd zijn, vgl. boven 1 a.

Καταπειθής, ές (καταπείθω), gehoorzaam, Philo I, 362, 32.

Καταπείθω, overreden, overtuigen, 2 Sam. 17 : 16.

Καταπελματόω, ώσω, (πέλμα), van zolen voorzien, Joz. 9 : 5.

Καταπέλτης, ου, ὁ, eene werpmachine, katapult, een martelwerktuig, Pseudo Jos. Macc. 8, 508, 9, 510.

Καταπενθέω, betreuren, beklagen, Ex. 33 : 4.

Καταπεπαίνω, rijp worden, Philo II, 429, 40.

Καταπετάννυμι, ergens over uitbreiden, overhangen, bedekken, Pred. 27 : 8.

Καταπέτασμα, ατος, τό (καταπετάννυμι), voorhangsel, Ex. 26 : 31, Lev. 4 : 6, Num. 3 : 10, 26, 2 Kron. 3 : 14, Sir. 50 : 5, 1 Makk. 1 : 22, 4 : 51, Mt. 27 : 51, Mk. 14 : 33, Lk. 23 : 45, Hebr. 9 : 3, δεύτερον καταπέτασμα, onderscheiden van het eerste voorhangsel, dat het heilige bedekte. Allegorisch Hebr. 6 : 19 τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος = hetgeen binnen (d. i.) achter het voorhangsel is, waarbij gedacht wordt aan den voor het zinlijk oog nog gesloten hemel der heerlijkheid. Hebr. 10 : 20 is het voorhangsel voor het heilige der heiligen een zinnebeeld van het vleesch van Christus, dat door zijnen dood moest weggenomen worden, indien Hij tot zijne heerlijkheid zou kunnen ingaan en den toegang daartoe voor zijne belijders ontsluiten. — Ev. Petr. 20, Act. Thom. 10 : 30.

Καταπηδάω, ergens afspringen, Gen. 24 : 64, 1 Sam. 25 : 23.

Καταπήξ, ῆγος, ὁ (καταπήγνυμι), de in de aarde geslagen paal, Jos. B. J. 6, 5, 3.

Καταπιέζω, nederdrukken, Basil. I, 348 C.

Κατάπικρος, ον, zeer bitter of scherp, 2 Sam. 17 : 8.

Καταπίμπρημι, geheel verbranden, Polyb. 14, 4, 10, Philo I, 516, 6.

Καταπίνω, πίομαι, Aor. 2 ἔπιον, perf. — πέπωκα, Aor. 1 pass. — επόθην. Compos. van πίνω. 1) In eigenl. zin = opdrinken, opslurpen, verzwelgen, Mt. 23 : 24, Openb. 12 : 16, pass. = verzwolgen worden, door het water, d. i. verdrinken, Hebr. 11 : 29 (waar ook καταποντίζω gelezen wordt). 2) Overdr. = verslinden, 1 Kor. 15 : 54, 2 Kor. 5 : 4; = verteren, van smart of naberouw. 2 Kor. 2 : 7.

Καταπίπτω, — πεσοῦμαι, Aor. 2 ἔπεσον. comp. van πίπτω. Nedervallen. Hand. 26 : 14, 28 : 6, Jos. Ant. 12, 6, 3. Aor. pass. καταπτωθῆναι = καταπεσεῖν, Eus. I, 533, 556, 564.

Καταπιστεύω, 1) vertrouwen, intrans. Polyb. 3, 70, 7; 2, 3, 3 τινί. Herm. Mand. 9, Plut. I, 437 C. 2) Toevertrouwen, transitief, Hippol. Haer. 452, 97, Method. 368 A, τινί τι, Basil. III, 877 C.

Καταπλάσσω, bestrijken, besmeren, Job 37 : 11, Jez. 38 : 21.

Καταπλάστης, ου, ὁ, gipswerker, stukadoor, Philo II, 478, 16.

Καταπλέγμα, ατος, τό = πλέγμα, 1 Tim. 2 : 9, een variant.

Καταπλέω, Aor. 1 κατέπλευσα, varen van de zee naar eene lagere kust, van eenen hoogeren naar eenen lageren oever, Lk. 8 : 26.

Καταπληγμός, ὁ, = κατάπληξις, verslagenheid, Sir. 21 : 4.

Καταπλήσσω, verslaan, nederslaan. Pass. verbaasd, verwonderd zijn, Job 7 : 14, 13 : 21, 37 : 11, 2 Makk. 3 : 24, 15 : 24.

Καταπονέω, ῶ, ήσω, vermoeien, afmatten, kwellen, τινά, Hand. 7 : 24, 2 Petr. 2 : 7, Didache. 5, 2.

Κατάπονος, ον (πόνος), vermoeid, Plut. I, 432 B, C. Werkzaam, 3 Makk. 4 : 14.

Καταποντίζω, in zee storten, trans. met de pleonastische bijvoeging ἐν τῷ πελάγει, Mt. 18 : 6. Pass. ook intransitief = verdrinken, verzinken, Mt. 14 : 30.

Καταπόντωσις, εως, ἡ (καταποντόω) = καταποντισμός, het neerzinken in de zee, Orig. II, 272 D.

Καταπορεύομαι = κατέρχομαι, terugkeeren, b. v. naar zijn vaderland, 2 Makk. 11 : 30, 3, 4, 11, Polyb. 4, 17, 8.

Κατάπραξις, εως, ἡ, bewerking, voltooiing, Jos. Ant. 19, 1, 4; Clem. A. I, 692 C, 961 C.

Καταπραΰνω, bevredigen, verzachten, bijleggen, Ps. 82 (83) : 1, 88 (89) : 9, Pred. 15 : 18, 2 Makk. 13 : 26, Act. Petr. 126 : 4, 191 : 10.

Καταπρίω, stuk maken, verdeelen, verscheuren, Dan. Sus. 59.

Καταπρονομεύω, buit of gevangenen wegbrengen, Num. 21 : 1 ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωσίαν, Richt. 2 : 14 αὐτούς.

Καταπτήσσω, verschrikken, Pred. 24 : 65, 28 : 14, 29 : 9.

Καταπτοέω, bevreesd maken, verontrusten, Athan. I, 624 B, Greg. Nyss. III, 916 A.

Κατάπτωμα, ατος, τό, val, Ps. 143 : 14.

Κατάπτωσις, εως, ἡ (καταπίπτω), val, 3 Makk. 2 : 14, Orig. I, 272 A.

Καταπωλέω, verkoopen, Clem. A. I, 604 C, Cyrill. A, I, 948 A

Κατάρα en καταράομαι zie bl. 277, 278.

Κατάρασις, εως, ἡ (καταράομαι), vervloeking, Num. 23 : 11 ἐχθρῶν.

Καταράσσω, καταράττω, naar beneden werpen, naar beneden vallen of storten, Wijsh. 17 : 4, Polyb. 10, 48, 7, Philo II, 7, 33. 510, 31.

Καταρεμβεύω, in eenen kring ronddraaien, drijven, Num. 32 : 13.

Καταργέω zie bl. 779, 780.

Κατάργησις, εως, (καταργέω), afschaffing, vernietiging, Athan. II, 105 A.

Καταργυρόω, verzilveren, Ex. 27 : 17.

Καταριθμέω, ῶ, tot iets tellen, pf. pass. ptcp. κατηριθμημένος ἐν (voor rec. σύν) ἡμῖν, was geteld onder ons, Hand. 1 : 17, vgl. 2 Kron. 31 : 19, Plat. politicus 266 a.

Καταῤῥάκτης, ὁ, waterval, valdeur, sluis, Gen. 7 : 11, 8 : 2, Lev. 11 : 17, Deut. 14 : 17.

Καταῤῥάσσω = καταῤῥήγνυμι, verbreken, verscheuren, Ps. 73 : 16, 88 : 45, 101 : 11, Sir. 46 : 6, Diod. II, 490, 51, Philo I, 669, 41.

Καταῤῥήγνυμι, verbreken, verscheuren, verwerpen, Const. Apost. 8, 12 τείχη.

Καταῤῥίπτω, naar beneden werpen, Hippol. 796 A.

Κατάῤῥιψις, εως, ἡ, het naar beneden werpen, Orig. I, 1053 B.

Κατάῤῥοια, ας, ἡ = κατάρροος, het afvloeien of aftrekken, Epict. 1, 26, 16; Aquil. Ps. 77 : 44.

Καταρτίζω en κατάρτισις zie bl. 303, 304.

Καταρτισμός, οῦ, ὁ = κατάρτισις, 2 Kor. 13 : 9, Ef. 4 : 12, Tatian. Frag. 1601 A, Greg. Nyss. III, 1057 B.

Κατάσαρκος, ον, (σάρξ), corpulent, Antyll. bij Orib. II, 51, 9, Athen. 12, 74.

Κατασαρκόω, corpulent maken, Basil. I, 97 C, III, 185 B, 197 B.

Κατασαρόω, uitvegen, Martyr. Poth. 1448 A.

Κατασείω, Aor. 1 κατέσεισα. 1) Naar beneden schudden. 2) Schudden, τὴν χεῖρα, een teeken geven door de hand te schudden, met de hand te wuiven, Philo, Leg. ad Gajum § 28, τὰς χεῖρας, ib. de Josepho § 36; van iemand, die wenkt om stil te zijn, Hand. 19 : 33. Vandaar eenvoudig κατασείειν τινί, een teeken geven met de hand aan iemand, Xen. Cyr. 5, 4, 4; Joseph. Antt. 8, 11, 2. Vervolgens met τῇ χειρί, Polyb. 1, 78, 3, Joseph. Antt. 4, 8, 48. Van iemand, die met de hand wenkt, omdat hij zal gaan spreken, Hand. 12 : 17, 13 : 16, 21 : 40, Joseph. Antt. 8, 11, 2.

Κατασκάπτω, Aor. 1 κατέσκαψα, pf. pass. ptcp. κατεσκαμμένος. Van onderen weggraven, ondermijnen, doen omstorten, bijv. van een muur, onder den voet halen, verwoesten, Rom. 11 : 3, τὰ κατεσκαμμένα = de puinhoopen, Hand. 15 : 16.

Κατασκέπτομαι, nauwkeurig bezien, Num. 10 : 33, 13 : 3, 17, 18.

Κατασκευάζω, voorzien, gereed of in orde maken. a) Van iemand, die iets gereedmaakt voor een persoon of zaak, τὴν ὁδόν, Mt. 11 : 10, Mk. 1 : 2, Lk. 7 : 27. Pf. pass. ptcp. wel toegerust, wat den geest betreft, Lk. 1 : 17 (Xen. Cyrop. 5, 5, 10). b) Van bouwlieden, bouwen, oprichten, versieren, van al het noodige voorzien, οἶκον, Hebr. 3 : 3 enz. κιβωτόν, Hebr 11 : 7, 1 Petr. 3 : 10, σκηνήν, Hebr. 9 : 2, 6. LXX voor בָּרָא Jez. 40 : 28, 43 : 7.

Κατασκευή, ῆς, ἡ, samenstelling, voorbereiding, argumentatie, redeneering, teg. ἀνασκευή, ἀνατροπή, Dion. H. VI, 1007, 1024, 1041, Orig. I, 676 A, Chrys. X, 51 B.

Κατασκηνόω, ῶ, ώσω, zijne tent of leger opslaan, zich legeren om uit te rusten, in 't algemeen = rusten; van de rust des grafs, Hand. 2:26, van vogels = nestelen, ἐν τινι, Mt. 13:32, Mk. 4:32, Lk. 13:19.

Κατασκήνωσις, εως, ἡ, van κατασκηνόω, het leger, iedere plaats om uit te rusten, van vogels = het nest, Mt. 8:20, Lk. 9:58.

Κατασκιάζω, overschaduwen, met schaduw bedekken, τί, Hebr. 11:5; κατασκιάω, Hom. Od. 12, 436.

Κατάσκιος, ον, beschaduwd, Hab. 3:4, Zach. 1:8, Ez. 20:28.

Κατασκιρτάω, ergens van af springen, Plut. II, 790 C, Greg. Nyss. III, 1085 A, Theod. IV, 1140 B.

Κατασκοπέω, ῶ, Aor. 1 Inf. κατασκοπῆσαι, bespieden, τί, Gal. 2:4. Van een verraderlijk onderzoek, 2 Sam. 10:3, Joz. 2:2 enz. 1 Kron. 19:3, Eur. Hel. 1607.

Κατάσκοπος, ου, ὁ = verspieder, Hebr. 11:31.

Κατασκυθρωπάζω, tegen iemand morren, Jos. Ant. 11, 5, 16, Basil. III, 164 A.

Κατασκύλλω, verscheuren, Clem. A. I, 637 A.

Κατασμικρύνω, kleiner maken, verkleinen, 2 Sam. 7:19, Lucian. II, 724.

Κατασοβαρεύομαι, zich trotsch tegenover iemand gedragen, B. J. 3, 1, 1, Diog. 1, 81.

Κατασοφίζω, compos. van σοφίζω, door sophistische redeneeringen, drogredenen overwinnen. Vandaar = iemand te slim zijn, of in 't alg. = listig, arglistig te werk gaan. Gew. in 't Med. = jegens iemand. Hand. 7:19 (Ex. 1:10), Judith 5:11, 10:19.

Κατασπάζομαι, begroeten, kussen, Jos. Ant. 7, 10, 5, Plut. I, 217 D, 815 C.

Κατασπαταλάω, doorbrengen, verbrassen, Spreuk. 29:21, Am. 6:4, Greg. Naz. II, 617 B.

Κατασπάω, naar beneden trekken, 2 Sam. 11:25, 2 Kon. 10:27, 11:18, 21:3, 23:12, 15.

Κατασπεύδω, verhaasten, haasten, Ex. 5:10, 13, 9:19, 10:16, Deut. 33:2, 1 Sam. 21:8.

Κατάσσω = κατάγνυμι, verbreken, Cels. bij Orib. I, 1497 B, Athan. I, 732 A, 708 C.

Κατάστασις, εως, ἡ, vaststelling, ordening van eenen geestelijke, Athan. I, 228 A B, 524 B, Greg. Naz. III, 236 B. — Zelfbeheersching, kalmte, rust, Plut. II, 704 D, Just. Tryph. 115, teg. ἔκστασις, Greg. Nyss. III, 941 B — staat, toestand, bestuur, nationaliteit, Philo II, 261, 7, Jos. Ant. 15, 8, 1, Apion. 1, 11 — Ceremonie, Porph. Cer.

9, 5. — Ὁ τῆς καταστάσεως, de ceremoniemeester, Porph. Cer. 20, 22; 64, 15.

Καταστατικός, ή, όν, geschikt om in te stellen, te bevestigen, enz. Plut. I, 41 D, Eus. II, 1343 D.

Καταστέλλω, Aor. 1 ptcp. καταστείλας, pf. pass. ptcp. κατεσταλμένος. a) Eigenl. naar beneden zenden. b) Onderdrukken, bevredigen, geruststellen, verzoenen, iemand, die opgewonden of vertoornd is, τινά, Hand. 19:35 enz. 3 Makk. 6:1, Joseph. Antt. 20, 8, 7, B. J. 4, 4, 4, Plut. mor. p. 207 e, Acta Petr. 90:11.

Καταστενάζω, diep zuchten, Ex. 2:23, ἀπὸ τῶν ἔργων, Jer. 22:23, Klaagl. 1:11, 3 Makk. 6:34, Orig. II, 1165 C, Basil. III, 225 A.

Κατάστερος, ον (ἀστήρ), blinkend, Greg. Naz. II, 60 B.

Καταστέφω, omkransen, Jez. 20:16, 3 Makk. 7:16.

Κατάστημα, ατος, τό (καθίστημι), Lat. habitus, status, toestand, staat, hoedanigheid van iets. In het N. T. van menschen = hun geheele manier van zijn en doen, hun gedrag, Tit. 2:3, 3 Makk. 5:45, Aristeas 31, Jos. Ant. 15, 7, 5, Ignat. 677 A.

Καταστηματικός, ή, όν, vastgesteld, bepaald, onveranderlijk, Philo I, 118, 37, Plut. 1, 824, F, Diog. 2, 87.

Καταστολή, ῆς, ἡ (καταστέλλω), het terughouden, tegenhouden, gelatenheid, rust, kalmte, bescheidenheid, eenvoud, ook wat de kleeding aangaat. De eenvoudige kleeding of bepaald de kleeding zelve, Jez. 61:3 (מַעֲטֵה) en 1 Tim. 2:9 (Vulg. habitus). Vgl. Joseph. B. J. 2, 8, 4.

Καταστορέννυμι, bedekken, Philo II, 579, 12.

Καταστοχάζομαι, gissen, Polyb. 12, 13, 4, Orig. I, 969 D τινός.

Καταστοχαστικός, ή, όν, geschikt om te gissen, Clem. A. II, 385 C.

Καταστραγγίζω, uitdrukken, uitpersen, Lev. 5:9.

Καταστρέφω, -ψω, comp. van στρέφω, omkeeren, omverhalen, -werpen, Gen. 13:10, 19:21, 25, 29, Deut. 29:23, 2 Kon. 21:13, 2 Kron. 34:4 A, Mt. 21:12, Mk. 11:15.

Καταστρηνιάω, comp. van στρηνιάω = τρυφάω, ik leef lustig, weelderig, ik ben wellustig. Καταστρ. oververzadigd zijn, weelderig, wellustig worden, 1 Tim. 5:11 τοῦ Χριστοῦ, Pseudo Ignat. 905 C, τοῦ λόγου.

Καταστροφεύς, έως, ὁ, omverwerper, verwoester, Iren. 898 A.

Καταστροφή, ῆς, ἡ, catastrophe, het einde van een spel, verwoesting, vernietiging, Polyp. 3, 48, 8, Muson. 188, Gen. 19:29, Job 15:21, 2 Petr. 2:6, overdr. het uitdoven van den geest van Christus, verder 2 Tim. 2:14.

Καταστρώννυμι = καταστορέννυμι, bedekken, plaveien, Jos. Ant. 8, 7, 4, nederslaan, nederstrooien, nedervellen, Num. 14:16, Judith 7:14, 14:4, 2 Makk. 5:26 enz. Hrdt. 8, 53; 9, 76, 1 Kor. 10:5.

Κατάστρωσις, εως, ἡ, uitspreiding, aanhaling uit de Heilige Schrift, Eus. II, 548 B, γραφῆς.

Κατασύρω. Naar beneden trekken, met geweld medevoeren, τινὰ διὰ μέσης ἀγορᾶς, Philo in Flacc. § 20, Leg. ad Cajum § 19 τινὰ πρὸς τὸν κριτήν, Lk. 12:58, (Cic. pro Mil. c. 14, 38 quem in judicium detrahi non posset).

Κατασφάζω, Aor. 1 κατέσφαξα, doodslaan, slachten, afmaken, Lk. 19:27, Joseph. Antt. 6, 6, 4, Hdian. 5, 5, 16.

Κατασφαλίζω, bevestigen, vast of sterk maken, 2 Makk. 1:19, 3 Makk. 4:9.

Κατασφίγγω, samensnoeren, Jos. Ant. 3, 7, 2, Plut. II, 983 D, Clem. A. I, 532 D.

Κατασφραγίζω, pf. pass. ptcp. κατεσφραγισμένος, 1) een zegel ergens op doen, verzegelen, met een zegel sluiten, Openb. 5:1, Job 9:7, Wijsh. 2:5. — 2) Het teeken van het kruis over iets maken, Act. et Martyr. Matt. 11, ἑαυτόν, Pseudo Germ. 417 A, τὸν λαόν, door den bisschop, Porph. Cer. 475, 7 τῇ χειρὶ τὴν πόλιν. — In het ritueel met het oog op een kind, dat het teeken van het kruis bij de naamgeving ontvangt. Deze plechtigheid heeft in de kerk plaats, maar moet niet met den doop verward worden, Euchol. p. 122. — Med. zichzelven het teeken des kruises geven, Eus. II, 1056 C, Eustrat. 2379 C.

Κατασχεδιάζω, praten, babbelen, zwetsen = σχεδιάζω κατά τινος, Jos. B. J. 3, 8, 9, Eus. III, 585 C = σχεδιάζω, Cyrill. A. II, 345 D.

Κατάσχεσις, εως, ἡ (κατέχω), bezitname, bezit, Gen. 17:8, 47:11, Ps. 2:8, Sir. 4:16, Patriarch. 1148 B.

Κατασχετλιάζω, onwillig worden of zijn over iemand, Jos. B. J. 1, 32, 4.

Κατάσχετος, ον, bezeten door een demon, Dion. H. I, 81, 8, Philo I, 103, 32, bezield, Plut. I, 761 D, Paus. 10, 12, 11.

Κατασωτεύομαι, in liederlijkheid doorbrengen, Jos. B. J. 4, 3, 3, Orig. III, 1361 A.

Κατάταξις, εως, ἡ (κατατάσσω), rangschikking, orde, classificatie, Clem. A. I, 492 A, Orig. I, 960 A.

Καταταπεινόω, vernederen, verlagen, Act. Philipp. in Hellad. 13.

Καταταρταρόω, in den Tartarus, de rivier van de onderwereld werpen, Athenag. 928 B, Orig. I, 1620 B.

Κατατάσσω, aanstellen, ordenen, Job 7:12, 15:23, 35:10.

Κατατείνω, uitspreiden, uitstrekken, heerschappij uitoefenen, Lev. 25:43, 46, 53, 1 Ezr. 8:71, 4 Makk. 9:13.

Κατατήκομαι, wegsmelten, wegkwijnen, Philo I, 100, 2.

Κατατίθημι, Aor. 1 κατέθηκα, nederleggen, act. τινὰ ἐν μνημείῳ, Mk. 15:46. Med. voor zichzelven wegleggen, nl. voor toekomstig gebruik, τινι χάριν en χάριτας κατατ. τινι, iets voor een ander doen om zijne

gunst te winnen, Hand. 24:27, 25:9. Zoo Hrdt. 6, 41, Thuc. 1, 33, Xen. Cyr. 8, 3, 26, Dem. 193, 22; φιλίαν τινί, 1 Makk. 10:23, εὐεργεσίαν τινί, Joseph. Antt. 11, 6, 5. Eenen bisschop afzetten, Hippol. Haer. 460, 11.

Κατατολμάω, zich driest tegen iemand gedragen, 2 Makk. 3:24, Diod. 1, 40.

Κατατομή, ῆς, ἡ (van κατατέμνω), versnijding, wegsnijding, verminking (Lat. concisio), Fil. 3:2. Vgl. Gal. 5:12. Zie onder ἀποκόπτω.

Κατατοξεύω, ik schiet met den boog, doorschieten, τινὰ βολίδι, Hebr. 12:20 rec. (Ex. 19:13), Num. 24:8, Ps. 10 (11):3.

Κατατρέχω, -θρέξω, Aor. 2 -έδραμον, comp. van τρέχω. Naar beneden loopen, aanloopen, van eene hoogere naar eene lagere plaats. Hand. 21:32, waar de overste met zijne soldaten van den burg Antonia komt.

Κατατρώγω, stukknagen, stukmalen, Apoc. v. d. Maagd, 10, 19, 21.

Κατατυραννέω, beheerschen, bedwingen, Sm. Num. 16:13.

Καταυγάζω, bestralen, stralen, prachtig schijnen, 2 Kor. 4:4, L. mrg. variant van αὐγάσαι. Trans. Wijsh. 17:5 enz., intrans. 1 Makk. 6:39, Heliod. 5, 31.

Καταφάγω, zie κατεσθίω, Apoc. v. d. Maagd, 10, 19, 21.

Καταφαιδρύνω, ophelderen, vervroolijken, Eus. II, 1100 B, Greg. Naz. II, 257 C, Cyrill. A. I, 217 B.

Καταφαίνομαι = κατηγορέω, Just. Apol. 1, 13.

Καταφέρω, Aor. 1 κατήνεγκα, Aor. 1 pass. κατηνέχθην, afbrengen, naar beneden brengen, naar de diepte leiden, Passio Perpet. 81:1, ψῆφον, zijn stembiljet in de urn werpen, Lat. calculum adjicio, zijn stem aan iets geven, met iets instemmen, Hand. 26:10; αἰτιώματα κατά τινος, Hand. 25:7. Pass. bevangen worden door, ὕπνῳ βαθεῖ, Hand. 20:9ᵃ. Naar beneden storten, ἀπὸ τοῦ ὕπνου, door of ten gevolge van den slaap, Hand. 20:9ᵇ. Καταφέρομαι εἰς ὕπνον, ik val in slaap, Joseph. Antt. 2, 5, 5; Hdian. 2, 1, 3; 9, 6, 5, τοῖσιν ὕπνοισιν, Hipp. p. 1137 c.

Καταφεύγω, Aor. 2 κατέφυγον, gevolgd door εἰς met den Acc. van plaats, de vlucht nemen, Hand. 14:6. Οἱ καταφυγόντες, wij, die ontvloden zijn, nl. de goddelooze menschen, gevolgd door eenen Inf. van doel, Hebr. 6:18.

Καταφθάνω, bereiken, inhalen, komen tot, Richt. 20:42.

Καταφθείρω, pf. pass. ptcp. κατεφθαρμένος, Fut. 2 pass. καταφθαρήσομαι. Bederven, verderven, κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, bedorven van gemoed, 2 Tim. 3:8. Verwoesten, pass. verwoest worden, omkomen, gevolgd door ἐν met den Dat., die den toestand aanduidt, 2 Petr. 2:12.

Καταφθορά, ᾶς, ἡ, verderf, 2 Kron. 12:12, Ps. 49 (49):9, Jez. 4:17.

Καταφιλέω, veel kussen, teeder kussen (Lat. deosculor etc.) τινά, Mt. 26:49, Mk. 14:45, Lk. 7:38, 45, 15:20, Hand. 20:37, Tob.

7 : 6, 3 Makk. 5 : 49, Xen. Cyr. 6, 4, 10; 7, 5, 32; Polyb. 15, 1, 7 Joseph. Antt. 7, 11, 7. Φιλεῖν en καταφιλεῖν worden onderscheiden, Xen. Mem. 2, 6, 33, Plut. Alex. c. 67. LXX voor נָשַׁק, Qal, Piël en Hithpael.

Καταφίλημα, ατος, τό, kus, Philo I, 480, 25.

Καταφλέγω, verbranden, Job 1 : 16, Ps. 17 (18) : 8, 104 (105) : 32, 2 Makk. 12 : 6.

Καταφλογίζω = καταφλέγω, in brand steken, Ps. 17 (18) : 8, Hippol. 680 A.

Καταφλυαρέω = φλυαρέω κατά τινος, babbelen tegen iemand, Strab. 12, 3, 21, Diog. 5, 29, Sm. Jer. 20 : 7. Greg. Naz. III, 212 B.

Κατάφοβος, ον (φόβος), bevreesd voor, Spreuk. 29 : 16, Polyb. 197, 7.

Καταφορά, ἡ, het naar beneden werpen, verzinken, diepe slaap, Aq. Gen. 2 : 21, 1 Sam. 26 : 12, Spreuk. 19 : 15.

Κατάφορος, ον (φόρτος), belast, beladen, Jos. Vit. 26.

Καταφορτίζω, belasten, beladen, bevrachten, Jos. Ant. 7, 9, 3.

Κατάφρακτος, ingesloten, Sm. Job 39 : 21.

Καταφράσσω, bedekken, beschermen, versterken, 1 Makk. 6 : 38, Jos. B. J. 7, 8, 5, Plat. I, 327 B, 557 E.

Καταφρονέω, ῶ, Fut. καταφρονήσω, gering denken van, verachten, niet tellen, τινός = iemand of iets, Mt. 6 : 24, 18 : 10, Lk. 16 : 13, Rom. 2 : 4, 1 Kor. 11 : 22, 1 Tim. 4 : 12, 6 : 2, Hebr. 12 : 2, 2 Petr. 2 : 10.

Καταφρονητής, οῦ, ὁ (καταφρονέω), verachter, Hand. 13 : 41, Hab. 1 : 5, 2 : 5, Zef. 3 : 4, Philo, Leg. ad Cajum § 41, Joseph. Antt. 6, 14, 4, B. J. 2, 8, 3, Plut. Brut. 12.

Καταφυγή, ῆς, ἡ, toevlucht, toevluchtsoord, Ex. 17 : 15, Num. 35 : 27, 28, Deut. 19 : 3.

Καταφυσάω, met verachting behandelen, Iren. 1, 13, 4; 1, 16, 3.

Καταφύτευμα, ατος, τό, wat geplant is, Athan. I, 205 A.

Καταφύτευσις, εως, ἡ, het planten, Jer. 38 : 22, Clem. A. I, 704 D, Orig. III, 472 B.

Καταφυτεύω, planten, Ex. 15 : 17, Lev. 19 : 23, Ps. 43 : 2, Sir. 49 : 7, Diod. 4, 29.

Κατάφωρος, ον, (φώρ), ontdekt, openbaar, Dion. H. V, 331, 14, Jos. Ant. 13, 5, 10, Iren. 440 A.

Καταχαίρω, zich in iemands ongeluk verheugen, Pred. 1 : 26.

Καταχαλάω, naar beneden laten, Joz. 2 : 15.

Καταχαλκόω, met koper bedekken, 2 Kron. 4 : 9.

Καταχέω, uitgieten, over iets gieten, ἐπὶ τὴν κεφαλήν, Mt. 26 : 7, κατὰ τῆς κεφαλῆς, Mk. 14 : 3, Hdt. 4, 62; Plat. Legg. 7, p. 814 b, Joseph. c. Ap. 2, 36, 2.

Καταχθέω, ήσω (καταχθής), bezwaren = καταβαρύνω, καταβαρέω, Jos. Ant. 18, 6, 7, Cyrill. A. I, 577 C, II, 89 C, 208 A.

Καταχθόνιος (van κατά en ή χθών, de aardbodem), onderaardsch, onder de aarde, d. i. in de benedenwereld zijnde, teg. ἐπίγειος. Fil. 2:10.

Καταχλευάζω, bespotten, Dion. H. V, 207, 13, Jos. B. J. 2, 18, 7.

Καταχλεύαστος, ον = καταγέλαστος, Epiph. I, 388 A.

Καταχράομαι. 1) Veel of slecht gebruiken. 2) Opgebruiken, verbruiken. 3) Geheel gebruiken, terwijl κατά de kracht van het simplex versterkt, 1 Kor. 7:31, τινί, ib. 9:18.

Κατάχρεως, ων (χρέος), verschuldigd, vol schulden, Diod. Ex. Vat. 141, 14; 106, 22, App. I, 709, 54, Sext. 747, 4 δανείοις. — Overdr. Wijsh. 1:4, in zonden verzonken.

Κατάχρησις (καταχράομαι), catachrese, abusio, oneigenlijk gebruik van woorden, teg. κυριολεξία, Dion. H. V, 15, 7, Philo I, 161 7, 183, 16, Orig. I, 1185 B.

Καταχρηστικῶς, Lat. abusive, oneigenlijk, met het oog op het gebruik van woorden, teg. κυρίως, Dion. Thr. 632, 24, Philo I, 68, 33, Erotian. 282.

Καταχρίω, bestrijken, Ex. 2:3, Wijsh. 13:14.

Καταχρυσόω, vergulden, Ex. 15:10 (11), 12 (13), 27 (28), 26:29, 30:3.

Κατάχυσις, εως, ή, het uitgieten, Job 36:16.

Καταχώννυμι, onder de voeten vertreden, Zach. 9:15.

Καταχωρίζω, instellen, regelen, 1 Kron. 27:24, Jez. 2:23.

Καταψευσμός, οῦ, ὁ = κατάψευσις, bedrog, Sir. 26:5.

Καταψηφίζομαι, veroordeelen, Act. Thom. 29:4, c. Dat.

Κατάψυξις, εως, ή, het afkoelen, Th. Gen. 3:9 (8).

Καταψυχή, ῆς, ή (καταψύχω), vijandelijkheid, Pseud. Athan. IV, 837 C.

Καταψύχω, iets afkoelen, verfrisschen, Aristot. Plut. enz. Lk. 16:24 τὴν γλῶσσαν. Intrans. Gen. 18:4 καταψύξατε ὑπὸ τὸ δένδρον, waarvoor in het gewone Grieksch geen voorbeelden te vinden zijn. Plut. Mor. 652 C staat het transitief.

Κατεάσσω = κατάγνυμι, verbreken, Act. Petr. 84, 1.

Κατεγχειρέω, aangrijpen, 3 Makk. 1:21.

Κατείδωλος, ου, ὁ, ή, ον, τό, van τὸ εἴδωλον, het beeld en κατά, dat in sommige verbindingen, als: καταδένδρος, boomrijk, κάθυδρος, waterrijk, κατάφοβος, vol vrees, en derg. eene volheid of menigte uitdrukt (vgl. HERMANN AD VIGER. de Idiot. p. 638), vol afgodsbeelden. Hand. 17:16 Marci Diaconi Vita Porphyrii, 27:14, 36:22.

Κατειρωνεύομαι, spotten, bespottelijk maken, Jos. Ant. 15, 10, 5, B. J. 2, 8, 10; 7, 8, 1, Plut. I, 342 C, II, 1015 D.

Κατελαύνω, naar beneden drijven, stooten, Deut. 9:21.

Κατέλευσις, εως, ή (κατελθεῖν), afdaling, Eus. II, 1296 A.

Κατεμβλέπω, iemand goed in het aangezicht zien, Ex. 3:6 ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, Philo I, 566, 41.

Κατέναντι, bijw., niet in het gewone Grieksch. In de LXX, meestal voor נֶגֶד, לְנֶגֶד, לִפְנֵי. Eigenl. tegenover, voor, gevolgd door den Gen., Mk. 11:2, 12:41, 13:3, volgens sommige getuigen Mt. 21:2 en 27:24. Ἡ κατέναντι κώμη, het dorp, daar tegenover gelegen, Lk. 19:30. Overdr. met den Gen. van den pers. voor iemand, als rechter, τοῦ θεοῦ, Rom. 4:17, 2 Kor. 2:17, 12:19.

Κατενεχυράζω, verpanden, Clementin. 240 A.

Κατενισχύω, vastzetten, bevestigen, 1 Kron. 29, 30.

Κατεντευκτής, οῦ, ὁ, aanklager, Job 7:20.

Κατενώπιον, bijw. niet in het gewone Grieksch, tegenover, voor het aangezicht, in de tegenwoordigheid van, gevolgd door den Gen. a) Eig. van plaats, Jud. 24, Lev. 4:17, Joz. 1:5, 3:7, 23:9. b) Overdr. Iemand als 't ware voor oogen hebbend, τοῦ θεοῦ, rec. 2 Kor. 2:17, 12:19, voor God als rechter, Ef. 1:4, Kol. 1:22.

Κατενωτίζομαι = κατανωτίζομαι, op den rug nemen, verachten, Judith 5:4.

Κατεξανίσταμαι, oprijzen tegen, strijden tegen, Philo I, 116, 25, Jos. Ant. 16, 9, 3, Plut. II, 331 B.

Κατεξεράω, uitspuwen, wegwerpen, Clem. A. I, 145 B.

Κατεξουσιάζω, gezag voeren, macht uitoefenen over, τινός = over iemand, of tegen iemand, Mt. 20:25, Mk. 10:42, Tat. Or. 17:3, Act. Thom. 33:39.

Κατεξουσιαστικός, ή, όν, macht uitoefenend over, Clem. A. I, 324 A.

Κατεπᾴδω = κατηχέω, iemand voorzingen, door het lied betooveren, Clem. A. I, 221 B.

Κατεπαίρομαι = ἐπαίρομαι κατά τινος, zich tegen iemand verheffen, Symm. Ps. 60:3. Basil. I, 641 A.

Κατεπανίσταμαι, zich tegen iemand of iets verheffen, Athan. I, 324 B, Basil. I, 488 C, Gesch. van Zosimus, 6.

Κατεπείγω, verdrukken, woekerwinst nemen, Ex. 22:25 (24).

Κατεπίθυμος, ον (θυμός), zeer begeerig, Judith 12:16, Herm. Vis. 3, 2.

Κατεπικύπτω, bukken, buigen, Esth. 5:1, 12.

Κατεργάζομαι, pf. Inf. κατειργάσθαι, Aor. 1 pass. κατειργάσθην en κατηργάσθην, a) volbrengen, volvoeren, vervullen, Rom. 7:15, 17, 20; τὶ διά τινος, Rom. 15:18, ἅπαντα κατεργασάμενοι, Ef. 6:13, σημεῖα, pass. 2 Kor. 12:12, van slechte daden, Rom. 1:27, 1 Kor. 5:3, 1 Petr. 4:3. b) Bewerken, iets doen waaruit iets voortvloeit (Lat. efficere; van menschen: τὴν σωτηρίαν, iedere poging doen om de zaligheid te verkrijgen, Fil. 2:12; van zaken, Rom. 4:15, 5:3, 7:8, 2 Kor. 7:10, Jak. 1:3, τί τινι, Rom. 7:13, 2 Kor. 4:17, 7:11,

9:11. c) κατεργ. τινα εἴς τι, iemand voor iets geschikt maken, 2 Kor. 5:5.

Κατέργασμα, ατος, τό, het werk, Aquil. Spreuk. 8:22.

Κάτεργον, τό, werk, dienst, Ex. 30:16, 35:21.

Κατέρχομαι, Aor. 2 κατῆλθον, naar beneden komen of gaan; eigenl. van iemand, die van eene hoogere naar eene lagere plaats gaat, gevolgd door εἰς met den Acc. van de plaats, Lk. 4:31, Hand. 8:5, 13:4; gevolgd door ἀπό met den Gen. van plaats, Luk. 9:37, Hand. 15:1, 18:5, 21:10; gevolgd door ἀπό en εἰς, Hand. 11:27, 12:19; van hen, die per schip in eene plaats komen, gevolgd door εἰς, Hand. 18:22, 21:3, 27:5, πρός τινα, Hand. 9:32. Overdr, van dingen, die door God ons worden toegezonden, Jak. 3:15.

Κατεσθίω, Fut. καταφάγομαι, Aor. 2 κατέφαγον, LXX voor אָכַל. 1) Eigenl. verteren, opeten, τί, van vogels, Mt. 13:4, Mk. 4:4, Lk. 8:5, van een draak, Openb. 12:4, van een man, die het kleine boekske opeet, zijnen inhoud in zich opneemt (vgl. Ezech. 2:10, 3:1—3, Jer. 15:16), Openb, 10:9 enz. 2) Overdr. in verschillende beteekenissen: a) verteren, opmaken, Lk. 15:30 (vgl. Hom. Od. 3, 315, 15, 12, devorare patrimonium, Catull. 29, 33). b) Verslinden, zich met geweld toeëigenen, τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, het eigendom der weduwen, Mt. 23:14 (13), rec. Mk. 12:40, Lk. 20:47. c) Met een Acc. van den pers. α) van iemands goed leven, iemand opeten, uitkleeden, 2 Kor. 11:20, β) iemand het leven ondragelijk maken of vergallen (naast δάκνω). Gal. 5:15. d) Vernietigen, van het vuur, τινά, Openb. 11:5, 20:9. e) Van hevige gemoedsaandoeningen, eenen heiligen godsdienstijver, die iemand verteert, τινά, Joh. 2:17 (Ps. 68 [69]:10. Joseph. Antt. 7, 8, 1).

Κατεσκιασμένως (κατασκιάζω), in het geheim, in het duister, Cyrill. A. I, 553 C.

Κατευθικτέω, juist treffen, raken, 2 Makk. 14:43.

Κατευθύνω, Aor. 1 Inf. κατευθῦναι. LXX meestal voor הֵכִין, כּוֹנֵן, יִשֵּׁר, richten, leiden, τοὺς πόδας εἰς ὁδὸν εἰρ. Lk. 1:79, τὴν ὁδὸν πρός τινα, van de wegneming van hindernissen om tot iemand te komen, 1 Thess. 3:11, τὰς καρδίας (1 Kron. 29:18, 2 Kron. 19:3) τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, 2 Thess. 3:5.

Κατευλογέω, zegenen, zegeningen over iemand uitspreken, τινά, Mk. 10:16, Tob. 10:13, 11:16.

Κατευοδόω, iemand gelukkig maken, Ps. 1:3, 67:19, 1 Makk. 2:47.

Κατευφημέω, gelukwenschen toebrengen, 3 Makk. 7:13.

Κατεύχομαι, toewenschen, geloften uitspreken, pralen, zich beroemen, 2 Makk. 15:12, 4 Makk. 12:20.

Κατεφίστημι, tegen iemand opstellen, opstaan, Hand. 18:12.

Κατέχω, zie bl. 826, 827.

Κατηγορέω, κατηγορία, κατήγορος, κατήγωρ, zie bl. 81, 82.

Κατηναγκασμένως, bijw. noodzakelijk, Clem. A. II, 592 C, Orig. I, 840 B.

Κατήφεια, ας, ἡ (van κατηφής), een naar beneden geslagen blik, van κατά en τὰ φάη, de oogen; Etym. Magn. (496, 53) κατήφεια· ἀπὸ τοῦ κάτω τὰ φάη βάλλειν τοὺς ὀνειδιζομένους ἢ λυπουμένους; omdat, zooals Plut. De dysopia, c. 1 zegt, het is λύπη κάτω βλέπειν ποιοῦσα, eigenl. het nederslaan der oogen en vandaar neerslachtigheid, gedruktheid, Jak. 4:9 (Hom. Il. 3, 51; 16, 498, Thuc. 7, 75, Joseph. Antt. 13, 16, 1, Plut. Cor. 20; vaak bij Philo).

Κατηφής, ές, beschaamd, Wijsh. 17:4.

Κατηχέω, zie bl. 858—860.

Κατήχησις, εως, ἡ, 1) onderricht, in 't algemeen, Dion. H. V, 644, 7, VI, 1108, 2, 11. 2) Godsdienstig onderricht, Patriarch. 1128 A, Clem. A. I, 285 C, II, 86 A, 101 A, Orig.

Κατηχητής, οῦ, ὁ (κατηχέω), catecheet, Clementin. 157 A.

Κατηχητικός, ή, όν, catechetisch, onderrichtend, Eus. II, 384 B, 389 B.

Κατηχουμενεῖα, ων, τά (κατηχούμενος), de plaats der catechumenen in eene kerk, Const. IV, 781 D.

Κατ' ἰδίαν, zie ἴδιος.

Κατιόω, ώσω, ik maak roestig, evenals het simplex in passivo = verroesten, Jak. 5:3, Sir. 12:11.

Κατισχνόω, ώσω = κατισχναίνω, mager worden, verteren, opteren, uitputten, Jos. Ant. 2, 5, 5.

Κατισχυρεύω = κατισχύω, overweldigen, overmeesteren, Aquil. Ps. 85 (86):14, 88 (89):8, Sm. Job 15:25.

Κατισχύω, van ἰσχύω, krachtig worden, in kracht teboven gaan, overwinnen, overweldigen, τινός = iemand, Mt. 16:18; absoluut = de overhand krijgen, Lk. 23:23, = het simplex kunnen, bij machte zijn. In een variant op Lk. 21:36.

Κατοδυνάω, groote smart veroorzaken, Ex. 1:14, Ezech. 9:4, Orig. II, 1165 C.

Κατοικεσία, ας, ἡ = κατοίκησις, Ps. 106:36, Klaagl. 1:7, Ezech. 6:14. Ook κατοικησία, Patriarch. 1108 C, Vat. Epiph. 45 C.

Κατοικέσια, ων, τά = τὰ τοῦ οἴκου ἐγκαίνια, wijding, heiliging, Greg. Naz. II, 360 B.

Κατοικέω, Aor. 1 κατῴκησα, LXX voor יָשַׁב en somtijds voor שָׁכַן. 1) Intrans. wonen, zich nederzetten, a) eigenl. gevolgd door ἐν met den Dat. van plaats, Lk. 13:4, Hand. 1:20, 7:2, 4, 48; 9:22, 11:29, 13:27, 17:14, Hebr. 11:9, Openb. 13:12; gevolgd door εἰς, Mt. 2:23, 4:13, Hand. 7:4; ἐπὶ τῆς γῆς, 3:10, 6:10, 8:13, 11:10,

13:8, 14, 14:6 rec., 17:8, Num. 13:33, 14:14, 35:32, 34, Hand. 17:36, ὅπου, Openb. 2:13, zoo dat ἐκεῖ in gedachten moet worden ingevoegd, Hand. 22:12; van demonen, Mt. 12:45, Lk. 11:26. b) Overdr. van goddelijke machten, invloeden wordt gezegd, dat zij κατοικεῖν ἔν τινι of ἐν τῇ καρδίᾳ τινός, ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν, Barn. 16:8, ὁ Χριστός Ef. 3:17, van den Heiligen Geest, Jak. 4:5, Herm. Past., Mand. 5, 2, Sim. 5:5 etc. Τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος in Christus, Kol. 2:9, vgl. 1:19, ἡ σοφία ἐν σώματι, Wijsh. 1:4, ook van de δικαιοσύνη, 2 Petr. 3:13. 2) Trans. bewonen, met den Acc. van de plaats, Hand. 1:19, 2:9, 14, 4:16, 9:32, 35, 19:10, 17, Openb. 12:12 rec. 17:2; van God, die in den tempel woont, Mt. 23:21.

Κατοικεῖν, in de LXX gewoonlijk voor יָשַׁב, verschilt van παροικεῖν, gewoonlijk = גּוּר als het gedurige van het tijdelijke wonen. Zie Gen. 37:1, Philo, De sacrif. Ab. et Cain § 10, Lightfoot bij Kol. 1:19 en Clem. Rom. bij 1 Kor. 1.

Κατοίκησις, εως, ἡ (κατοικέω), verblijf, verblijfplaats, Mk. 15:3, Gen. 10:30, Num. 15:2.

Κατοικητήριον, ου, τό (κατοικέω), woonstede, verblijf, Ef. 2:22, Openb. 18:2, Ex. 12:20, Barn. 6, 15, 16:7, 8.

Κατοικία, ας, ἡ (κατοικέω), woning, verblijf, Hand. 17:26, Polyb. 2, 32, 4.

Κατοικίζω, naar eene andere woonplaats overbrengen, ergens doen wonen, Jak. 5:4. Ook κατοικέω wordt daar gelezen.

Κατοικιστής, οῦ, ὁ, bewoner, Sm. Jer. 50 (27):7.

Κατοικτείρω, weeklagen over, 4 Makk. 8:20, 12:2.

Κατοικτίζω, betreuren, 4 Makk. 13:27.

Κατοίομαι, verwaand, laatdunkend zijn, Hab. 2:5.

Κατολοφυρμός, οῦ, ὁ, het weeklagen, Jos. B. J. 5, 1, 3.

Κατόμβριος, ον = κάτομβρος, doorregend, bevochtigd, Philo, 515, 41.

Κατόπιν, achter, Eus. II, 1449 C, Porph. Adm. 129, 20.

Κατοπίσω = κατόπισθεν, van achteren, Richt. 18:22.

Κατοπτρίζω (κάτοπτρον, een spiegel), spiegelen, afspiegelen, Plut. Mor. p. 894 f. Med. met τί = iets weerkaatsen, tot spiegel van iets verstrekken, weerspiegelen. Artem. Oneir. 2, 7, Athen. 15, p. 687 c, Diog. Laert. 2, 33, τὴν δόξαν τοῦ κυρίου, 2 Kor. 3:18. Philo, Alleg. Leg. III, § 33 μηδὲ κατοπτρισαίμην ἐν ἄλλῳ τινὶ τὴν σὴν ἰδέαν ἢ ἐν σοὶ τῷ θεῷ.

Κάτοπτρον, τό, spiegel, Ex. 38:26.

Κατοργιάζω, onderwijzen in de orgiën, drinkgelagen, slemppartijen, Plut. II, 792 F, Hippol. Haer. 164, 73.

Κατορθόω, oprichten, volbrengen, tot stand brengen, recht maken, 1 Kor. 2:35, 1 Kron. 16:30, 28:7, 2 Kron. 29:35.

Κατόρθωμα, ατος, τό (κατορθόω), goede inrichting, verbetering, 3 Makk. 3:23, Hand. 24:2 (3), waar ook διόρθωμα gelezen wordt.

Κατόρθωσις, εως, ἡ, het recht stellen, verbetering, Judith 11:7, Ps. 96:2, Philo I, 13, 26; 432, 18.

Κατορχέομαι, beleedigen, bespotten, Zach. 12:10, Greg. Naz. II, 556 C, τινός.

Κατορύσσω, begraven, Gen. 48:7, Job 24:32, 33.

Κατοφρυάομαι = κατοφρυόομαι, zich hoogmoedig gedragen of aanstellen, Greg. Naz. II, 580 D τινός.

Κατοχεύω, koppelen, doen paren, vereenigen, Lev. 19:19.

Κατοχή, ῆς, ἡ, inspiratie, bezieling door eenen geest, Sm. Hoogl. 8:11, Plut. I, 665 D, Just. Cohort. 37, p. 309 A.

Κατόχιμος, ον (κάτοχος), bezeten, als een slaaf of lijfeigen beschouwd, Lev. 25:46, ὑμῖν.

Κάτοχος, ον, bezeten, beheerscht, onder den invloed van eenen god of eene godin, Plut. 1, 29 C, 547 E, Orig. I, 1426 A.

Κάτω (van κατά), bijw. comp. κατωτέρω. 1) Naar beneden, benedenwaarts, Mt. 4:6, Lk. 4:9, Joh. 8:6, 8, Hand. 20:9. 2) Beneden; a) van plaats, Mk. 14:66, Hand. 2:19; ἕως κάτω, Mt. 27:51, Mk. 15:38 (Ezech. 1:27, 8:2); τὰ κάτω, de dalen of streken, die beneden liggen (tegenover τὰ ἄνω) = de aarde, Joh. 8:23. b) Van tijdelijke opvolging: ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, van een kind van twee jaren en degenen, die jonger waren, Mt. 2:16, ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ κάτω, 1 Kron. 27:23.

Κατώγεως, ων, onder den grond aanwezig, Act. Thom. 17:17.

Κατώδυνος, ον (ὀδύνη), in groote pijn of smart, 1 Sam. 1:10, 30:6, 2 Kon. 4:27, Symm. Jez. 29:2, Acta van Xantippe en Polyxena, 1, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 27, 8.

Κάτωθεν, van beneden af, Ex. 26:24, 27:5, 28:29, 36:28, 32, 38:24.

Κατώτερος, έρα, ερον (comp. van κάτω), lager (ὁ Χριστὸς) κατέβη εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, Ef. 4:9, dat velen verklaren van Christus nederdaling in de Hades of onderwereld (τὸν τόπον τὸν κάτω καλούμενον, Plat. Phaedo, p. 112 c). Τῆς γῆς is dan een Gen. partit. Waarschijnlijker evenwel is, dat bedoeld wordt de aarde zelve en dat de Gen. τῆς γῆς een Gen. van appositie is. De bedoeling is dan: de benedenste deelen van het heelal, die de aarde uitmaken.

Καῦδα, zie κλαύδη en Hand. 27:16.

Καυλακαῦ = קו לקו, regel op regel (Jez. 28:15), in de LXX ἐλπὶδα ἐπ' ἐλπίδι. In de taal der Gnostieken was het een woord van hoog gewicht, Iren. 678 B, 679 A, Hippol. Haer. 150, 49, Epiph. I, 324 C, 325 B, onjuist καυλαυκαύχ, καυλακαύχ.

Καυλακαύας, ὁ, Caulacauas, de Zaligmaker volgens de benaming van Basilides, Theod. IV, 349 C.

Καυλίσκος, ου, ὁ, kleine stengel, steel, roede, Diod. II, 521, 10, Jos. B. J. 7, 5, 5.

Καυλός, οῦ, ὁ, schacht, Ex. 25 : 30 (31), 38 : 14, Num. 8 : 4.

Καῦμα, ατος, τό (van καίω, καύσω), brand, bijz. van het branden der zon, gloed, hitte, Gen. 8 : 22, 31 : 40, Deut. 32 : 10, Openb. 7 : 16, 16 : 9.

Καυματίζω, door hitte verteren, verschroeien, zengen, blakeren, τινά, met bijgevoegd ἐν πυρί, Openb. 16 : 8; pass. Mt. 13 : 6, Mk. 4 : 6, met toegevoegd καῦμα μέγα, gekweld zijn door eene zeer groote hitte, Openb. 16 : 9, Antonin. 7, 64, Epict. diss. 1, 6, 26; 3, 22, 54; van de koorts, Plut. Mor. p. 100 d, 691 e.

Καῦσις, εως, ἡ, (van καίω) verbranding, Ex. 39 : 17, Lev. 6 : 9, 2 Kron. 13 : 11, Hebr. 6 : 8.

Καυσόω, ῶ, ώσω, van ὁ καῦσος, de brandende hitte of gloed. Vandaar verbranden, Pass. = branden. 2 Petr. 3 : 10, 12. Ook van het lijden aan koortshitte, Diosc. 1, 151. Theoph. Cont. 345, 8.

Καυστήρ, ῆρος, ὁ (καίω), brandijzer, Orig. I, 1144 A, Pseudo Just. 1189 A. Een merk, een brandmerk, Pallad. Laus. 1100 A, σταυροῦ.

Καυστήριον, ου, τό = καυτήριον, brandmerk, Strab. 5, 1, 9, Cels. bij Orig. 1, 1285 A, Lucian. 1, 619.

Καυστικός, brandend, zengend, 4 Makk. 6 : 27, 10 : 14.

Καύσων, ωνος, ὁ (καῦσις), brandende hitte, Gen. 31 : 40, Judith 8 : 3, Sir. 18 : 16, 43 : 22, Aquil. Ex. 10 : 13, Mt. 20 : 12. Brandende wind, Job 27 : 21, Hoz. 12 : 1, Jer. 18 : 17, ἄνεμος, Athen. bij Orib. I, 14, 7.

Καυτήρ, ῆρος, ὁ, brandmerk, Orig. II, 821 B, Jul. 309 C.

Καυτηριάζω, άσω, van τὸ καυτήριον, het brandijzer, brandmerken. In overdr. beteekenis 1 Tim. 4 : 2.

Καυχάομαι, ῶμαι, Fut. καυχήσομαι, LXX meestal voor הִתְהַלֵּל, in in het N. T. vaak bij Paulus. Roemen, zich beroemen, pralen, absol. 1 Kor. 1 : 31ᵃ, 4 : 7, 13 : 3, 2 Kor. 10 : 17ᵃ, 11 : 16, 18, 12 : 1, 6, 11 enz. Ef. 2 : 9, Jak. 4 : 16, τί, zich op iets beroemen, 2 Kor. 9 : 2, vgl. 7 : 14, 2 Kor. 11 : 30. Gevolgd door ἐν met den Dat. van het object, zich op iets beroemen, glorior in aliquo, Rom. 2 : 23, 5 : 3, 1 Kor. 3 : 21, 2 Kor. 5 : 12, 10 : 15, 11 : 12, 12 : 5, 9, Gal. 6 : 13 enz. 2 Thess. 1 : 4, Jak. 1 : 9, Jer. 9 : 23 enz. 1 Kron. 16 : 35, ἐν θεῷ, ἐν τῷ θεῷ, op God, Rom. 2 : 17, 5 : 11, 1 Kor. 1 : 31ᵇ, 2 Kor. 10 : 17ᵇ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Fil. 3 : 3; gevolgd door ἐπί met den Dat. van het object, Rom. 5 : 2, Spreuk. 25 : 14, Sir. 30 : 2, Diod. 16 : 70, περί τινος, 2 Kor. 10 : 8, εἴς τι, met het oog op, 2 Kor. 10 : 16. ὑπέρ met den Gen. ten voordeele, ten behoeve van iemand, 2 Kor. 7 : 14, 12 : 5. ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, als staande in de tegenwoordigheid van God, 1 Kor. 1 : 29.

Καύχημα, τος, τό (καυχάομαι), LXX voor תְּהִלָּה lof en תִּפְאֶרֶת, versiersel, schoonheid. 1) Datgene waarop men zich beroemt, oorzaak of grond van roemen, Rom. 4:2, 1 Kor. 9:15 enz. 2 Kor. 1:14, Fil. 2:16, τὸ καύχημα ἔχειν εἰς ἑαυτὸν μόνον, zijn roem beperkt tot zichzelven, Gal. 6:4. Τὸ κ. τῆς ἐλπίδος, de hoop, waarop wij ons beroemen, Hebr. 3:6.

Καύχησις, εως, ἡ (καυχάομαι), de roem, het roemen als handeling, Rom. 3:27, 2 Kor. 9:4, 11:10, 17, Jak. 4:16, στέφανος καυχήσεως, kroon, waarop men roemen kan, 1 Thess. 2:19, Ezech. 16:12, Spreuk. 16:31, ὑπέρ τινος, 2 Kor. 7:4, 8:24, ἐπί τινος, voor iemand, 2 Kor. 7:14, ἔχω καύχησιν ἐν Χ. Ι., Rom. 15:17, 1 Kor. 15:31, 2 Kor. 1:12. LXX vaak voor תִּפְאֶרֶת, 1 Kron. 29:13, Spreuk. 16:31.

Καυών, ὁ, כַּוָּן, eene soort offerkoek, Jer. 7:18.

Κάφ, de Hebr. כ, Eus. III, 788 C, Epiph. III, 244 A.

Καχυπόνους, ουν = καχύποπτος, argwaan koesterend, Philo II, 209, 9; 570, 49.

Καψάκης, ου, ὁ, kroes, kruik, 1 Kon. 17:14 τοῦ ἐλαίου, 19:6 ὕδατος. — Ook καμψάκης, Judith 10:15, Epiph. I, 425 C.

Κέγχρος, ου, ὁ, gierst, Jez. 28:25, Ezech. 4:9.

Κεγχρεαί (T. WH. Κενχρ., ῶν), αἱ, Kenchreae, een haven van Korinthe, ongeveer 60 stadiën van de stad, aan de Oostelijke zijde van den Isthmus, stapelplaats van den handel met Azië (Strabo, 8, p. 380), Hand. 18:18, Rom. 16:1.

Κεδέμ (קֶדֶם), het Oosten, Jer. 30:6, Ez. 25:4, 10.

Κέδρινος, van cederhout, Lev. 14:4, 6, 49, 51, 52, Num. 19:6.

Κέδρος, ου, ἡ, een cederboom, waarvan het hout eenen welriekenden geur heeft: χείμαρρος τῶν κέδρων, Joh. 18:1, 2 Sam. 15:23, 1 Kon. 15:23.

Κεδρών, ὁ, onverb. (bij Josephus Κεδρών, ῶνος), Kedron of Kidron (Hebr. קִדְרוֹן, vuil). Zoo heette in Jezus' dagen eene, door stedelijk vuil en afval verontreinigde beek, die tusschen Jeruzalem en den Olijfberg naar de Doode Zee stroomde en waarover een steenen brug naar genoemden berg voerde. Joh. 18:1 volgens den rec. Χείμαρρος Κεδρῶνος, Joseph. Antt. 8, 1, 5, φάραγξ Κεδρῶνος, ib. 9, 7, 3; B. J. 5, 6, 1; φάραγγι βαθείᾳ... ἡ Κεδρὼν ὠνόμασται, ib. 5, 2, 3.

Κεῖμαι *, liggen, zelden bij de LXX, Joz. 4:6, 2 Sam. 13:22, 2 Ezr. 6:1, Jez. 9:4, Jer. 24:1 voor verschillende Hebr. uitdrukkingen. Meermalen in de apocriefen en nog meer in het N. T. a) Liggen, van menschen, Lk. 2:12, 16 βρέφος ἐν φάτνῃ. Mt. 28:6, Lk. 23:53, vgl. Joh. 20:12 ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα. Van zaken, die ergens gevonden worden, Joh. 2:6 ὑδρίαι, vgl. Xen. Oec. 8, 19, εὐκρινῶς κείμεναι χύτραι. Jer. 24:1 = מוּעָד. Joh. 19:20 σκεῦος enz. Mt. 3:10, Lk. 3:9 ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται, niet = is gelegd, maar ligt daar en

behoeft slechts opgeheven te worden, 1 Kor. 3:11, 2 Kor. 3:15, Openb. 4:2 vgl. Dan. 7:9. In 't alg. = zich op eene plaats bevinden, in eenen toestand, 2 Makk. 3:11 ἀνὴρ ἐν ὑπεροχῇ κείμενος. 2 Makk. 4:31 οἱ ἐν ἀξιώματι κείμ. Vs. 34 ἐν ὑποψίᾳ. 1 Joh. 5:19 ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται, waar sommigen πονηρῷ volgens vs. 18, 19ᵃ als van het mannelijk geslacht opvatten en dan κεῖται verklaren als Pol. 6, 14, 6 ἐν τῇ συγκλήτῳ κεῖται, ligt bij den Senaat, is daarvan afhankelijk. Soph. Oed. C. 247: ἐν ὑμῖν ὡς θεῷ κείμεθα, wij hangen van u af, vgl. vs. 18 ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ. Vgl. plaatsen = liggen, gelegen zijn, Mt. 5:14, Openb. 21:16. Van verzameld geld en goed, Lk. 12:19, Ar. Ran. 624 (niet = opgelegd, waarvoor eene toevoeging als ἐπὶ τῇ τούτου τραπέζῃ, Isocr. 367 D, vereischt zou worden). — Dan b) met opgaaf van het doel = ergens met een bepaald doel zijn, zich daar bevinden, Lk. 2:34 κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν καὶ εἰς σημεῖον, vgl. Joz. 4:6 ἵνα ὑπάρχωσιν ὑμῖν οὗτοι εἰς σημεῖον κείμενον. Zoo niet Fil. 1:16 εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐ. κεῖμαι, waar κ. den toestand van den gevangen apostel aanduidt, maar wel 1 Thess. 3:3 εἰς τοῦτο κείμεθα. c) Overdr. b. v. van aanwezige, derhalve van kracht zijnde wetten, Thuc. 5, 102, 2 οὔτε θέντες τὸν νόμον οὔτε κειμένῳ πρῶτοι χρησάμενοι. 2, 37, 3 ὅσοι ἐπ' ὠφελίᾳ τῶν ἀδικουμένων κεῖνται καὶ ὅσοι ἄγραφοι ὄντες αἰσχύνην ὁμολογουμένην φέρουσιν. Zoo 2 Makk. 4:11, 1 Tim. 1:9, δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, waar de gedachte zeer duidelijk is, wanneer men slechts νόμος niet in de beteekenis van voorschrift opvat, maar = van kracht zijnde rechtsgeldigheid, die tegen de overtreding gericht is, zoodat derhalve de rechtsgeldigheid het wezenlijk bestanddeel van het begrip wet is.

Ἀντίκειμαι*, tegenover liggen, b. v. van Europa tegenover Azië, Hrdt. 6, 2, 4; tegenovergesteld zijn, dikwijls bij Aristot. in physische, dialectische en zedelijke beteekenis. Eveneens bij Plut. In het Bijbelsch Grieksch in zedelijke beteekenis = vijandig tegenover iemand staan, tegenstander zijn, zelden bij de LXX = שָׂטָן Zach. 3:1. = צֹרֵר Ex. 23:22 (sterker dan אֹיֵב, ἐχθρεύειν). Job 13:25 = רדף. 2 Makk. 10:26. In het N. T. = tegen zijn, tegenovergesteld zijn, 1 Tim. 1:10 εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται. Gal. 5:17 ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκειται, staan tegenover elkander. Vooral het als substantief gebezigde part. ὁ ἀντικείμενος, de als vijand tegenstaande, de tegenstander, eigen aan het Bijb. Grieksch, naar het schijnt, LXX = אוֹיֵב Esth. 9:2, Jez. 66:6, אִישׁ מִלְחָמוֹת 2 Sam. 8:10. צוֹרֵר Exod. 23:22, חרה Part. Niphal Jez. 41:11. Theodot, = שָׂטָן Job 1:6. — 1 Makk. 14:7, 3 Makk. 7:9, 2 Makk. 10:26. In het N. T. van hen, die zich tegenover Christus en zijne jongeren stellen (niet alleen weerstreven of niet gelooven), Lk. 13:17 πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ; 22:15, 1 Kor. 16:9, Fil. 1:28. Dat 1 Tim. 5:14 μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ

λοιδορίας χάριν niet de duivel bedoeld is, kan men uit Tit. 2 : 8, vgl. met vs. 5 opmaken. Bij het als substantivum gebezigde participium kan men vergelijken Krüger, § 50, 3, 4. 2 Thess. 2 : 4 dient het ter karakteriseering van den Antichrist als tegenstander, vijand van God en van het op God betrekking hebbende leven: ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα.

Κειράδες, Κιράδες, κιδάρες, waarschijnlijke lezing Κιαρές, קִרְיָתַיִם, Jer. 31 (48): 31, 36, eigennaam van eene stad in Moab.

Κειρία, ας, ἡ, in 't alg. = de band, bijz. van de banden, waarmede een lijk omwikkeld werd, grafdoek, tapijt, Spreuk. 7:16 (מַרְבַדִּים), Joh. 11 : 44.

Κείρω, Aor. 1 ἔκειρα, Aor. 1 Med. ἐκειράμην, scheren, een schaap, Hand. 8 : 32. Med. τὴν κεφαλήν = zich het hoofdhaar afscheren, Hand. 18 : 18; absoluut 1 Kor. 11 : 6.

Κείς, zie Κίς.

Κεκριμένως (κρίνω), afgescheiden, afgezonderd, met oordeel, met onderscheid, Plut. II, 1142 C, Eus. V, 228 B, Basil. I, 489 A.

Κεκρυμμένως (κρύπτω), in het geheim, mystisch, teg. ἀκρύπτως, Jer. 13 : 17, Orig. I, 1192 A, 1317 C, III, 396 B.

Κελαδέω, groot geraas maken, Aq. Jez. 49 : 13, 52 : 9, 54 : 1, 55 : 12.

Κελαδισμός, οῦ, ὁ, alarm, geschreeuw, Acta van Xant. en Polyx. 6.

Κελαρυσμός, ου, ὁ (κελαρύζω), het ruischen van water, van stroomen, Clem. A. I, 428 A.

Κέλευσις, εως, ἡ, L. jussus, bevel, Plut. II, 32 C, Athan. 1, 357 B, Act. Pet. et Paul. 3.

Κέλευσμα, ατος, τό (κελεύω), geroep, commando, bevel, signaal, aan dieren gegeven bij het rijden of op de jacht, of aan roeiers door den stuurman of κελευστής (Lcian. tyr. of catapl. c. 19), aan soldaten door een bevelhebber, Thuc. 2, 92, Spreuk. 24 : 62, met trompetgeschal, 1 Thess. 4 : 16. Passio Perp. 85 : 21.

Κελευστικῶς (κελευστικός), bevelend, vermanend, Athan. II, 1277 B.

Κελεύω, bevelen, gebieden, τινά, gevolgd door een Aor. Inf. Mt. 14 : 19, 28, Hand. 4 : 15, door den Acc. cum Aor. Inf. Mt. 18 : 25, 27 : 58, 64, Lk. 18 : 40, Hand. 5 : 34, 8 : 38, 22 : 30, 23 : 10, 25 : 6, 17. De Acc. ontbreekt, maar is gemakkelijk uit het verband aan te vullen, Mt. 8 : 18, 14 : 9, Hand. 12 : 19, 21 : 33, gevolgd door den Acc. met het Praes. Inf. Hand. 21 : 34, 22 : 24, 23 : 3, 35, 24 : 8, 25 : 21, 27 : 43. Volgens een gebruik, dat bij Homerus niet zeldzaam is, maar minder voorkomt in het proza, met den Dat. van een persoon, Plat. Rep. 3, p. 396 a, Thuc. 1, 44, Joseph. Antt. 20, 6, 2, Tob. 8 : 18, gevolgd door eenen Infinitivus, Mt. 15 : 35. Κελεύσαντός τινος, op iemands bevel, Hand. 25 : 23.

Κενεών, *ῶνος*, *ὁ*, opening, ledige ruimte, 2 Makk. 14 : 44.

Κενοδοξία, *ας*, *ἡ*, ijdele roem- of praalzucht, Fil. 2 : 3.

Κενόδοξος (van *κενός* en *ἡ δόξα*), door ijdele roem of praalzucht gedreven, Gal. 5 : 26.

Κενόκρανος, *ον* (*κρανίον*), met weinig denkbeelden, ledig van hoofd, onwetend, Sibyll. 3, 430.

Κενολατρεία, *ας*, *ἡ*, de vereering van ijdele dingen, Epiph. II, 736 D.

Κενοπαθέω, *ήσω*, valsche of ijdele, vage indrukken hebben, teg. *ἀληθῶς* of *τρανῶς καταλαμβάνω*, Orig. I, 488 D, II, 49 A.

Κενοπονέω, moeite te vergeefs doen, Philo I, 658, 19.

Κενός *, *ή*, *όν*, ledig, zonder inhoud tegenover *πληρής*, *μεστός*, LXX = רֵיקָם, רֵיק of רֵק, naast *μάταιος*, *ματαιότης* = שָׁוְא, enkele malen ook = כָּזָב, אָוֶן enz. Het duidt allereerst aan a) relatief, ledig van iets, òf met bijgevoegden Gen., b. v. *κενὸν δένδρων* (*πεδίον*) Plat. Rep. 10, 621 A. Zoo zeer dikwijls. Of zoo, dat de inhoud uit het verband is aan te vullen; vgl. Lk. 1 : 53 *πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς*. Vgl. *κενός* syn. *πεινῶν* Ps. 107 : 9 den grondslag van Lk. 1 : 53. Vgl. verder Gen. 31 : 42, Deut. 16 : 13, Mk. 12 : 3 *ἀπέστειλε κενόν* — vs. 2 *ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν τοῦ ἀμπελῶνος*. Lk. 20 : 10, 11. Dit maakt den overgang tot b) absoluut: ledig, òf waar niets is, òf waar datgene ontbreekt wat aanwezig moest zijn. Vgl. Xen. Mem. 3, 16, 6: *πότερον κενός*, *ἢ Φέρων τι*; zoo Sir. 32 : 4 *μὴ ὀΦθῇς ἐν προσώπῳ κυρίου κενός*. Daaraan sluit zich aan c) het veelvuldige gebruik op niet-zinlijk gebied, b. v. *κενὸς κόπος*, vruchtelooze, vergeefsche arbeid, waardoor niets uitgericht is, 1 Kor. 15 : 58. Vs. 10 *χάρις*; vgl. 2 Kor. 6 : 1. Vgl. *εἰς κενόν*, voor niets, tevergeefs, Gal. 2 : 2, Fil. 2 : 16, 1 Thess. 3 : 5, Job 39 : 16. — Hand. 4 : 25 *ἐμελέτησαν κενά* (zie Ps. 2 : 1). 1 Thess. 2 : 1 *ἡ εἴσοδος ἡμῶν ἡ πρὸς ὑμᾶς — οὐ κενὴ γέγονεν* heeft niet zoozeer op de uitwerking betrekking als op datgene wat de apostel met zich bracht en op de wijze, waarop hij werkte, vgl. vss. 2—12 evenals Rom. 15 : 19. Vgl. boven Sir. 33 : 4. — 1 Kor. 15 : 14 *κήρυγμα κενόν* = zonder inhoud, zonder waarheid. Vgl. *κενοὶ λόγοι*, ledige woorden, waarvan de inhoud niet werkelijk aanwezig is, die eigenlijk niets zeggen, onbeteekenend gezwets, Plat. Lach. 196 B. Deut. 32 : 47 *οὐχὶ λόγος κενὸς οὗτος ὑμῖν, ὅτι αὕτη ἡ ζωὴ ὑμῶν* = רֵיק. Sterker nog = דִּבְרֵי־שָׁקֶר Ex. 5 : 9 *μὴ μεριμνάτωσαν ἐν λόγοις κενοῖς*. Vgl. Job 21 : 34 *παρακαλεῖτέ με κενά*, Hab. 2 : 3 *ὅρασις — οὐκ εἰς κενόν*, לֹא יְכַזֵּב. Zoo Ef. 5 : 6 *ἀπατάτω κενοῖς λόγοις* — die niet kunnen uitwerken en geven wat het evangelie geeft. Kol. 2 : 8 *κενὴ ἀπάτη* = leugenachtig bedrog, waar onder den schijn van eene gave, van eenen gewichtigen ruil enz. in werkelijkheid niets gegeven wordt. Vgl. *κενὴ πρόΦασις*, *κενὴν κατηγορεῖν* enz. in het gewone Grieksch. — 1 Kor. 15 : 14 *κενὴ ἡ πίστις ὑμῶν*, vgl. Wijsh. 3 : 11

κενὴ ἡ ἐλπὶς αὐτῶν. — Jez. 29 : 8 εἰς κενὸν ἤλπισεν. Sir. 31 : 11 κεναὶ ἐλπίδες καὶ ψευδεῖς. Eveneens in het gewone Grieksch. Aesch. Pers. 804: κεναῖς ἐλπίσι πεπεισμένος. Dem. 18, 150 κενὴ πρόφασις καὶ ψευδής. In deze beteekenis synoniem μάταιος, ψευδής, waarvan het zóó onderscheiden is, dat κενός op den inhoud, μάτ. op inhoud en doel betrekking heeft, ψευδ. op den vorm. Vgl. Job 20 : 18, Jez. 59 : 4 enz. — Van personen evenals Jak. 2 : 20 ὦ ἄνθρωπε κενέ wordt het zoo absoluut zelden gebruikt. Op deze plaats komt met het verband het meest overeen de beteekenis opgeblazen, vgl. Plut. Mor. 541 B τοὺς ἐν τῷ περιπατεῖν ἐπαιρομένους καὶ ὑψαυχενοῦντας ἀνοήτους ἡγούμεθα καὶ κενούς. Vgl. ook het spreekwoord κενοὶ κενὰ λογίζονται. Soph. Ant. 709. Richt. 9 : 4 ἐμισθώσατο ἑαυτῷ ἄνδρας κενοὺς καὶ δειλούς, 11 : 3 συνεστράφησαν πρὸς Ἰεφθάε ἄνδρες κενοί, Hebr. רֵיקִים moet daarmeê niet vereenzelvigd worden. Of Jak. 2 : 20 met ῥακά Mt. 5 : 22 overeenstemt, het teeken der verachting, schijnt twijfelachtig, daar Jak. 2 : 20 geen persoonlijke verhouding tot den aangesprokene aanwezig is.

Κενοτάφια, τά, theraphim, beschermgod, beeld, 1 Sam. 19 : 13, 16 (תְּרָפִים).

Κενοφωνία, ας, ἡ (κενόφωνος), beuzelpraat, vaniloquium, ijdele redeneeringen over beuzelachtige onderwerpen, 1 Tim. 6 : 20, 2 Tim. 2 : 17, Dioscor. 1, Prooem. p. 311.

Κενόω *, ledig maken, ontledigen, a) relatief, met toegevoegden Genitief van den inhoud, b. v. Plut. Conv. 197 C οὗτος δὲ Ἔρως ἡμᾶς ἀλλοτριότητος μὲν κενοῖ, οἰκειότητος δὲ πληροῖ. Ook met den Acc. b. v. Poll 2, 62 κενοῦν ὀφθαλμούς. — b) Absoluut, òf van datgene wat er is of moest zijn, ontledigen — daar de inhoud uit het object te verklaren is — òf = iets tot niets terugleiden, vgl. κενός, b. Het eerste, b. v. οἰκίαι κενοῦνται = sterven uit, bij Thucyd. LXX alleen Jer. 14 : 2 αἱ πύλαι ἐκενώθησαν. 15 : 9 ἐκενώθη ἡ τίκτουσα ἑπτὰ = אֻמְלְלָה. Zoo Fil. 2 : 7 ἑαυτὸν ἐκένωσεν, waarmeê het begin van dien toestand van Jezus Christus aangewezen wordt, die vs. 8 door ἐταπείνωσεν ἑαυτόν aangeduid wordt. Om de uitdrukking goed te verstaan, herinnere men zich de geheele plaats vss. 6 enz. ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος κτλ. Van de bewering van Beyschlag (Christ. des N. T. S. 235), dat κενοῦν in het N. T. beteekent „seines Ansehens und seiner Ehre und Geltung berauben" is juist het tegendeel waar. Κενοῦν beteekent dat niet alleen in het N. T. nergens (zie de overige plaatsen onder c), maar ook in het gewone Grieksch nooit. Het object, aan welks verwijdering gedacht wordt, kan eer en aanzien zijn, maar slechts wanneer zulks uit het verband duidelijk is. Hier is het de μορφὴ θεοῦ, welke Christus opgaf, om de μορφὴ δούλου aan te nemen. Christus

liet na, het εἶναι ἴσα θεῷ, zooals het Hem krachtens zijne μορφὴ θεοῦ toekwam, tegenover de wereld door geweld te doen gevoelen. Zie onder ἁρπαγμός. Hij ontledigde zich van de μορφὴ θεοῦ, waardoor zijn geheele wezen bepaald was, om den prijs der μ. δούλου (zie δοῦλος), wat daardoor geschiedde, dat Hij ἐν ὁμοιώμ. ἀνθρ. kwam. Over de verhouding tusschen ἐκεν. en λαβών vgl. Krüger § 63, 6, 7, 8. Het laatste openbaart zich in het eerste. Over ὑπάρχων—ἡγήσατο vgl. Krüger § 56, 10; ὑπ. duidt niet iets aan wat oogenblikkelijk het geval is, maar wat gelijktijdig met ἡγ. te denken is. Vgl. 2 Kor. 8:9 δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν. Dat aàn een opgeven van het ik, van het goddelijk zelfbewustzijn niet te denken valt, bewijst juist μορφή — eene uitdrukking, die noodzaakt, den bestaansvorm niet met het subject zelf te vereenzelvigen. Zie μορφή, ὁμοίωμα. Christus heeft zichzelven door het opgeven van de μ. θ. κενός gemaakt (vgl. Lk. 1:53 πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς, derhalve ἐκένωσε syn. ἐπτώχευσε 2 Kor. 8:9), zooals van de van hare kinderen beroofde vrouw staat ἐκενώθη Jer. 15:9. Het optreden van Christus in de geschiedenis (vs. 8), het begin (vs. 7) en de onderstelling (vs. 6) van zijn historisch optreden betreffen hetzelfde subject — waaruit wij kunnen besluiten tot de praeëxistentie van Christus naar de onderstellingen van den apostel (ἐν. μ. θ. ὑπάρχων). — c) Overdr. = tenietmaken, vgl. κενός c. Rom. 5:14 κεκένωται ἡ πίστις, vgl. 1 Kor. 15:14. De weinige beteekenis van het geloof ziet op zijne uitwerking = vruchteloos, wat in de volgende woorden nog sterker uitgedrukt wordt: καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία. Eveneens 1 Kor. 1:17 ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, vgl. vs. 18 μωρία — δύναμις θεοῦ. Deut. 32:47 κενός — ζωή. 1 Kor. 9:15, 2 Kor. 9:3 τὸ καύχημα κενοῦται. Ἐκκενοῦν Hoogl. 1:2, Ps. 75:8, Ez. 5:2, Judith 5:19, Ps. 137:7, Gen. 24:20, 2 Kron. 24:11.

Κεντέω, prikken, steken, Orig. II, 1457 B.

Κεντηνάρια, τά, centenaria, van honderd ponden, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 45, 21.

Κέντησις, εως, ἡ, het prikken of steken, Greg. Naz. II, 224 B.

Κέντρον, ου, τό, (κεντέω), ieder stekend werktuig, bijv. de stekel of angel, waarvan sommige dieren als schorpioenen, wespen, enz. voorzien zijn, Openb. 9:10 en overdr. 1 Kor. 15:55, 56 (vgl. Hoz. 13:14), waar aan den dood zulk een wapen wordt toegekend. Verder ook de prikkel, waarmede trek- of lastdieren worden aangedreven, en van paarden = de spoor. Vandaar de spreekwoordelijke uitdrukking πρὸς κέντρα λακτίζειν = de achterpooten tegen de sporen of prikkels slaan, achteruitslaan, (Lat. adversus stimulum calces remittere, of contra stimulum calcitrare), ter aanduiding van een dwaas en pijnlijk wederstreven van hetgeen men niet ontwijken kan, Hand. 9:5, 26:14,

Pind. Pyth. 2, 173, Aeschyl. [Ag. 1624, cf.] Prom. 323, Eurip. Bacch. 795, Terent. Phorm. 1, 2, 28, Ammian. 18, 5.

Κεντυρίων, ωνος, ὁ, een Lat. woord centurio, van centum, honderd, bevelhebber, hoofdman van eene Rom. centurie, die oorspronkelijk uit honderd man bestond, Mk. 15 : 39, 44 enz. Polyb. 6, 24, 5, Martyr. Polyc. 1044 A.

Κένωμα, ατος, τό, (κενόω), ledige ruimte, gaping, opening, Polyb. 6, 31, 9, 11, Herm. Mand. 11, Aquil. Gen. 1, 2, Iren. 484 B, Clem. A. I, 504 A.

Κενῶς, ijdel, tevergeefs, Jez. 49 : 4, Jak. 4 : 5.

Κένωσις, εως, ἡ, ontlediging, Diosc. 2, 53, Stud. 812 C, δακρύων, het storten van tranen. — De κένωσις van den λόγος, Hippol. 832 A, B, 836 D, Greg. Naz. 1, 980 B, II, 104 A.

Κεπφόομαι, ώθην (κέπφος), bedot, bedrogen, verblind zijn, Spreuk. 7 : 22, Cic. Attic. 13, 40, Iren. 1, 13, 3.

Κεραία, ας, ἡ (WH. κερέα, zie hun App. p. 151), κέρας, ra van een schip, Lucian. II, 527, een kleine hoorn, uiterste, punt, door de Grieksche grammatici gebruikt voor de accenten en diacritische punten, Mt. 5 : 18, Lk. 16 : 17, van de kleine lijnen of projecties, waardoor de Hebreeuwsche letters, welke overigens gelijk zijn, van elkander verschillen als ח en ה, ר en ד, ב en כ. De bedoeling is dus: Niet het kleinste deel der wet zal voorbijgaan.

Κεραμεύς, έως, ὁ (κεράννυμι), een pottenbakker, Mt. 27 : 7, 10, Rom. 9 : 21. LXX voor יוֹצֵר.

Κεραμίδιον, τό, potje, scherfje, Act. Petr. 282, 24, 30.

Κεραμικός, ή, όν (κέραμος), uit pottenbakkersaarde of leem gemaakt, d. i. aarden, leemen, vandaar κ. γῆ, zooals een pottenbakker gebruikt, Hippocr. τέχνη, Plat. polit. p. 288 a, Openb. 2 : 27 (Dan. 2 : 41). De Grieken gebruiken gewoonlijk κεραμεοῦς, ᾶ, οῦν en κεράμιος. Vgl. Lob. ad Phryn. p. 147.

Κεράμιον, ου, τό (neutr. van het adj. κεράμιος), een aarden kan of kruik, die een μετρητής bevatte, ὕδατος, een kruik met water, Mk. 14 : 13, Lk. 22 : 10, Theoph. Caus. plant. 3, 4, 3, οἴνου, Jer. 42 : 5, Didache 13 : 6, Gesch. van Zosimus, 7, 8, Xen. Anab. 6, 1, 15, ἐλαίου, Joseph. Antt. 8, 13, 2.

Κέραμος, ου, ὁ (κεράννυμι), pottenbakkersaarde, het leem en vervolgens al wat daaruit vervaardigd is, dakpan of tegel. Lk. 5 : 19.

Κεράννυμι (κεραννύω), Aor. 1 ἐκέρασα, pf. pass. κεκέρασμαι (voor het meer gebruikelijke κέκραμαι). Mengen, vermengen, water met wijn mengen, voor of toedienen, inschenken, τινί τι, Openb. 14 : 10, 18 : 6.

Κέρας, ατος, plur. κέρατα, gen. άτων, τό, Hebr. קֶרֶן, een hoorn. a) Eigenl. van dieren, Openb. 5 : 6, 12 : 3, 13 : 1, 11, 17 : 3, 7, 12, 16.

b) Daar dieren, vooral ossen zich met hunne hoornen verdedigen, is de hoorn bij de Joden en ook bij andere volken een beeld van kracht en moed en wordt als zoodanig in allerlei uitdrukkingen gebezigd, Ps. 88 (89):18, 131 (132):17, 148:14, 1 Sam. 2:10, Sir. 47:5, 7, 11, 1 Makk. 2:41 enz. Vandaar *κέρας σωτηρίας* (van God, Ps. 17 (18):3, 2 Sam. 22:3), = een machtiger helper, de bewerker der bevrijding, van den Messias, Lk. 1:69. c) Overdr. eene uitstekende punt of hoek in den vorm van eenen hoorn, als van een altaar, Openb. 9:13, Ex. 29:12, Lev. 4:7, 18, 16:18, Ps. 117 (118):27, Am. 3:14.

Κέρασμα, ατος, τό, gemengde drank, wijn, Ps. 74 (75):8, Jez. 65:11.

Κεράστης, ὁ, basilisk, Spreuk. 23:32.

Κερατίζω, ίσω (κέρας) = κυρίσσω, met de hoornen stooten, Ex. 21:28, Deut. 33:17, Ps. 43:6, Philo I, 57, 13, Passio Perp. 91:15, 22.

Κερατίνη, ἡ, trompet (שׁוֹפָר), Richt. 3:27, 6:34, 7:8, 16, 18, 19, 20, 22, 2 Sam. 15:10.

Κεράτιον, ου, τό (verkleinw. van κέρας). 1) Een kleine hoorn. 2) In het N. T. de benaming van de hoornvormige vrucht van den Johannesbroodboom, waarvan de peul of schil in het Oosten tot voeding der varkens gebezigd werd. Alleen, in den zin van kost, voer, draf, Lk. 15:16.

Κερατιστής, οῦ, ὁ, die op den hoorn blaast, Ex. 21:29, 36.

Κερατοειδής, ές, (ΕΙΛΩ), op eenen hoorn gelijkend, Dion. H. V, 80, 3, Jos. B. J. 5, 5, 6.

Κεραυνίτης, ου, ὁ = κεραύνιος, α, ον, een edelgesteente, Clem. A. I, 540 B, λίθος.

Κεραυνόβολος, ον, L. fulminatus, als door den bliksem getroffen, Diod. 1, 13, 17, 75. Τὸ κεραυνόβολον τάγμα, legio fulminata, het twaalfde legioen, in Kappadocië gelegerd. Kerkelijke schrijvers verzekeren, dat het uit Christenen samengesteld was, wier gebed tot God onmiddellijk door eenen hevigen storm beantwoord was, die het leger van Markus Aurelius Augustinus van het dreigend gevaar redde, Apollin. H. 1296 A, Pseud. Auton. bij Justin. 436 B, Tertull. I, 295 A.

Κεραυνόομαι, door den bliksem getroffen worden, Arist. 104:9, 105:27, 106:1.

Κεραυνός, ὁ, bliksem, donderslag, בָּרָק, Job 38:35, Wijsh. 19:13, 2 Makk. 10:30.

Κερδαίνω, Fut. κερδήσω, Aor. 1 ἐκέρδησα (een Ionische vorm van κερδάω, dat latere schrijvers voor het vroegere ἐκέρδανα gebruiken (van κέρδος). Winnen, verkrijgen (Vulg. passim lucrifacio). a) Eigenl. τὸν κόσμον, Mt. 16:26, Mk. 8:36, Lk. 9:25; geld, Mt. 25:16, 17, 20, 22, absol. winst behalen, Jak. 4:13. b) Overdr. α) met woorden, die verlies, schade, beleediging aanduiden, om aan te duiden de winst, die voortvloeit uit het ontwijken of ontsnappen aan het gevaar, het verlies enz. =

zichzelven besparen, τὴν ὕβριν ταύτην καὶ ζημίαν, Hand. 27: 21, τό γε μιανθῆναι τὰς χεῖρας κερδαίνειν, zich vrijpleiten van de misdaad van broedermoord, Joseph. Antt. 2, 3, 2, ζήμιαν, Eur. Cycl. 312. β) τινά, iemand winnen voor het koninkrijk Gods, Mt. 18: 15; iemand winnen voor het geloof in Christus, 1 Petr. 3:1, 1 Kor. 9: 19—22, Χριστόν, Fil. 3: 8.

Κερδαλέη, ης, ἡ, samengetr. κερδαλῆ = ἀλωπεκῆ, de huid van een vos, Greg. Naz. I, 605 A.

Κέρδος, εος (ους), τό, winst, voordeel, Fil. 1: 21 (waarmeê men vgl. Ael. V, h. 4, 7 τοῖς κακοῖς οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος), Tit. 1: 11, Plur. Fil. 3: 7.

Κέρκος, ἡ, זָנָב de staart, Ex. 4: 4, Richt. 15: 4, Spreuk. 26: 17.

Κέρκωψ, ωπος, ὁ, eene apensoort, bedriegelijk, listig mensch, oorblazer, Spreuk. 26: 22.

Κέρμα, ατος, τό, van κείρω, ieder in zeer kleine deelen gesneden of geweven voorwerp, het schraapsel, het kleine stukje, bijz. klein geld, pasmunt, gew. in plur. Joh. 2: 15.

Κερματιστής, οῦ, ὁ (κερματίζω), een geldwisselaar = κολλυβιστής, Joh. 2: 14. In den voorhof der heidenen van den tempel te Jeruzalem werd handel gedreven in offerdieren, olie, wierook en andere voorwerpen, die voor de offers noodig waren. Voor dezen handel waren de geldwisselaars telkens noodig. Ook wisselden deze wisselaars vreemde muntspeciën in tegen halve sikkels, waarin de tempelschatting voldaan moest worden. — Caesarius 984, Heracl. 13, 14.

Κεφάλαιον, ου, τό (neutr. van κεφάλαιος, tot het hoofd behoorend). 1) Het voornaamste punt of de hoofdzaak, waarop het aankomt (Vulg. capitulum), Hebr. 8: 1. 2) De totale som eener rekening, het totale bedrag (Plut Fab. 4). Het kapitaal, onderscheiden van de interest (Plat. Legg. 5, 742 c.). Eene som gelds (Vulg. summa), Hand. 22: 28; zoo Lev. 6: 8, Num. 5: 7, 31: 26, Joseph. Antt. 12, 2, 3.

Κεφαλαιόω * of ἀνακεφαλαιόω, niet vaak in het gewone Grieksch, Act. en Med. = in hoofdpunten samenvatten, Thuc. Plat. en lateren. Thuc. 8, 53 λόγους ἐποιοῦντο ἐν τῷ δήμῳ κεφαλαιοῦντες ἐκ πολλῶν. Aristot. Mor. magn. 2, 9: καθόλου συνθέντας τὰ καθ' ἕκαστα κεφαλαιωσαμένους εἰπεῖν. Vandaar ἀνακεφ. = weder samenvatten, en wel a) herhalen. Aristot. Fragm. 123 (Opp. ed. Bekker V, 1499, 33 a): ἔργα δὲ ῥητορικῆς... προοιμιάσασθαι πρὸς εὔνοιαν, διηγήσασθαι πρὸς πίστιν, ἀγωνίσασθαι πρὸς ἀπόδειξιν, ἀνακεφαλαιώσασθαι πρὸς ἀνάμνησιν. Dion. Hal. Ant. Rom. 1, 90 τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν ἐν ταύτῃ δεδηλωμένων τῇ βίβλῳ. Quinctil. 6, 1: rerum repetitio et congregatio quae graece ἀνακεφαλαίωσις dicitur. Protev. Jac. 13, 1 εἰς ἐμὲ ἀνεκεφαλαιώθη ἡ ἱστορία τοῦ 'Αδάμ. Diensvolgens zal de beteekenis van het voorzetsel = iterum ook Rom. 13: 9 niet zijn af te wijzen: ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται. Alleen moeten wij opmerken, dat niet het κεφαλαιοῦν herhaald wordt, maar de voorgedragene zaak

wordt door het κεφαλ. herhaald en het κεφαλαιοῦν is daardoor een ἀνακεφ. Vgl. Plut. de puer. educ. 5, C συνελὼν τοίνυν ἐγώ φημι, ὅτι ἓν πρῶτον καὶ μέσον καὶ τελευταῖον ἐν τούτοις κεφάλαιον. Daarentegen b) herhaling van κεφαλαιοῦν is bedoeld Ef. 1 : 10 ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χῷ, alleen met dit onderscheid, dat κεφαλαιοῦν hier naar zijn object bepaald wordt. Aristot. de mund. 2: τὸ δὲ τῶν πλανήτων πλῆθος εἰς ἑπτὰ μέρη κεφαλαιούμενον is niet te vergelijken, daar κεφ. hier ouder gewoonte van het nadenken over de dingen staat. De uitdrukking Ef. 1:10 heeft noch in het gebruik van κεφαλαιοῦν noch in συγκεφαλαιοῦν (Xen. Plat. Aesch. Pol.) eene analogie. In plaats dat zij hier eene samenvattende werkzaamheid der reflectie aanduidt, is hier eene samenvoeging der objecten zelve — τὰ πάντα bedoeld en de gedachte geen andere dan Kol. 1:16, 20. Aan Christus als κεφαλή is niet te denken, zooals reeds het voorzetsel ἐν bewijst. Daarentegen moet op het Medium de nadruk gelegd worden: het is het geheim van den wil van God, alles weder voor zich in Christus samen te brengen, tot eene eenheid te brengen, den door de zonde tot stand gekomen toestand der wereld (zie κόσμος, οὐρανός) op te heffen en den oorspronkelijken toestand van het tezamen zijn in de gemeenschap met God te herstellen. Vgl. Rom. 11 : 35. Vandaar dat Chryst. ook ten minste bij μίαν κεφαλὴν ἅπασιν ἐπέθηκεν niet blijft staan, maar συνάψαι verklaart. Zie ook bl. 202.

Κεφαλή *, ἡ, a) phys. hoofd, LXX = ראשׁ (daarvoor ook in het oorspronkelijk verband ἄκρον, ἀρχή, ἄρχων, ἀρχηγός, ἡγούμενος, πρῶτος) — kenmerkend voor het verschil tusschen de Grieksche en Hebreeuwsche uitdrukking. Ook = גֻּלְגֹּלֶת, waarvoor tweemaal κρανίον. Mt. 5 : 36 enz. κινεῖν τὴν κ. Mt. 27 : 39, Mk. 15 : 29 = הֵנִיעַ רֹאשׁ Klaagl. 2 : 15, Ps. 22:8, Job 16 : 4; vgl. Sir. 12 : 18. Hom. Il. 5, 285, 376. In het hoofd culmineert het leven, vgl. Gen. 3 :15; het is het doel van de van het hart uitstroomende levensbewegingen, waarom ἐπαίρειν τὴν κεφαλήν, Lk. 21:28, vgl. Hand. 27: 34, de frischheid des levens, den levensmoed aanduidt, vgl. Jez. 35 : 10 εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν; daarentegen κλίνειν τὴν κ. de vermindering des levens, het einde, ook eene verzwakking, een gebroken zijn van de levenskracht aanduidend, Joh. 19:30, vgl. Mt. 8 : 20, Lk. 9 : 58, Jez. 6 : 5 — Zach. 2 : 4, Job 10 : 15, Ps. 75:5, 6, 145 : 14, 148 : 14. Voor de overeenstemming van hoofd en hart vgl. Jez. 1 : 5, 6. Vandaar dat bij eene schuld, waarbij het leven gemoeid is, het hoofd valt, Hand. 18 : 6 τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν, vgl. Mt. 23 : 35 ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα. 1 Sam. 25 : 39, Neh. 4 : 4, Ps. 7 : 17, Ez. 9 : 10, 11 : 21, 16 : 43, 22 : 31, Lev. 20 : 9, 11, 12, Jez. 2 : 19, 2 Sam. 1 : 16, 1 Kon. 2 : 33, 34, 37, Ez. 18 : 13, 33 : 4 enz. Hab. 3 : 13, Hdt. 2 : 39, Luc. Philop. 25, Aristoph. Nubb. 39, Spreuk. 10 : 6 εὐλογία κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν δικαίου. 11 : 26. Vgl. Ex. 9 : 14

ἐξαποστέλλω πάντα τὰ συναντήματά μου ἐπὶ τὴν καρδίαν σου. — Rom. 12 : 20. *ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ* (Spreuk. 25 : 21, 22) moet verklaard worden naar Ps. 140 : 10, 11, Spr. 24 : 17, 18, Ez. 10 : 2 enz. vs. 11. **b**) Wegens deze positie is het hoofd het alle levensuitingen beheerschende en samenvattende deel des lichaams, vgl. Kol. 1 : 18, *αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλ.*, 2 : 19 en staat op grond van den samenhang des levens in eene gebiedende verhouding tot de andere leden, vgl. Richt. 11 : 11, 2 Sam. 22 : 44. In dezen zin is het woord overdrachtelijk 1 Kor. 11 : 3 *παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χς ἐστιν, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ, κεφαλὴ δὲ τοῦ Χυ ὁ θς*. Ef. 5 : 23 *ἀνήρ ἐστι κεφ. τῆς γυναικὸς ὡς καὶ ὁ Χς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, αὐτὸς σωτὴρ τοῦ σώματος*. Ef. 1 : 22, vgl. vs. 23, 1 : 15, 16, Kol. 2 : 10. (De eenvoudige verhouding als gebieder of heerscher zonder verband met den samenhang des levens behalve Richt. 11 : 11, 2 Sam. 22 : 44 duidt *κεφαλή* in het Bijbelsch Grieksch niet aan, daar hiervoor het Hebr. ראשׁ door andere uitdrukkingen vertaald wordt, zie boven. Eerst in het Byzantijnsche Grieksch wordt het onder Christelijke invloeden zoo gebruikt). Vandaar figuurlijk *κεφαλὴ γωνίας*, ראשׁ פִּנָּה, hoeksteen, waarin de muren samenloopen en die de muren verbindt en samenhoudt, van Christus Mt. 21 : 42, Mk. 12 : 10, Lk. 20 : 17, 2 Petr. 2 : 7 naar Ps. 118 : 22. — Als uitstekend deel des lichaams Openb. 17 : 9 *αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ ἑπτὰ ὄρη εἰσίν*.

Κεφαλίς*, *ίδος*, *ἡ*, verkleinwoord van het voorafgaande, hoofdje. **a**) In het gewone Grieksch b. v. van een kapiteel.. Zoo LXX = ראשׁ Ex. 36 : 36, 38 : 29 (2 Kron. 3 : 15, 4 : 12 *κεφαλή*), כֹּתֶרֶת 1 Kon. 1 : 19, 30, anders *ἐπίθεμα*, צֶפֶת 2 Kron. 3 : 15. Ook = אֶדֶן, voetstuk van de zuil, Ex. 28 : 27, 28, vgl. Jos. Ant. 12, 2, 8 van de pooten van een gouden tafel: *τῶν ποδῶν αἱ κεφαλίδες* tegenover *ἡ βάσις* evenals van de vooruitspringende knoppen, haken des voorhangsels, וָו Ex. 26 : 32 enz. **b**) Eigenaardig is de vertaling va מְגִלַּת סֵפֶר Ps. 40 : 8, Ez. 2 : 9 door *κεφαλὶς βιβλίου*, מְגִלָּה = *κεφαλίς* Ezech. 3 : 1, 2, 2 Ezr. 6 : 2; ééns = *χάρτης* Jer. 26 : 23, anders bij Jer. = *χαρτίον*, 36 : 2 enz. Aq. Jer. 36 : 2 = *κεφαλίς*, terwijl hij Ps. 40 : 8 *εἴλημα* zet, Symm. *τεῦχος*. Niet waarschijnlijk is, dat aan den knop van de rol gedacht is. Veelmeer ligt voor de hand, dat de LXX gemeend hebben, het Hebr. מְגִלָּה evengoed door *κεφαλίς* te vertalen al גֻּלְגֹּלֶת door *κεφαλή*. Daarvoor getuigt Jez. 8 : 1, waar Aq. גִּלָּיוֹן גָּדוֹל door *κεφαλίδα μεγάλην* vertalen (LXX *τόμον χάρτου καινοῦ μεγάλου*, Symmach. *τεῦχος μέγα*), alsof het niet van גלה polire, maar van גלל „volvere” afgeleid werd (Delitzsch bij Hebr. 10 : 7). Dan zou *κεφαλίς* = rol. Daarmede komt Theodoretus overeen: *κεφαλίδα καλεῖ τὰ εἰλητὰ βιβλία*.

Κεφαλοτομέω, *ήσω* = *καρατομέω*, onthoofden. Theophr. bij Phryn. 341, Just. Tryph. 110.

Κεφουρῆς of χεφουρῆς, οῦ, het Hebr. כְּפוֹרִי, bassijn, schenkkan, schaal, 2 Ezr. 1 : 10, 8 : 27, 1 Kron. 28 : 17 κεφουρέ.

Κηδεία, ἡ, verzorging, begrafenis, 2 Makk. 4 : 49, 5 : 10.

Κηδεμονία, ἡ, begrafenis, 4 Makk. 4 : 4, 20.

Κηδεμονικῶς, bijw. zorgvuldig, waakzaam, Polyb. 5, 56, 4; 4, 32, 4; Jos. Ant. 11, 6, 6.

Κηδεμών, όνος, ὁ, verzorger, 2 Makk. 4 : 2.

Κηδέστρα, ας, ἡ (κηδεστής), L. socrus, schoonmoeder, Eus. II, 1112 B.

Κηδιάω = κήδω, bedroeven, bezorgd maken, schade teweegbrengen, Sir. 22 : 13.

Κηλιδόω, bevlekken, beschimpen, Jer. 11 : 22, Dan. 10 : 33.

Κηλίς, ῖδος, ἡ, vlek, schimp, Wijsh. 13 : 14, 2 Makk. 1 : 25.

Κημός, ὁ, muilband, muilkorf, Ps. 31 (32) : 9, Ez. 19 : 4, 9.

Κημόω, ῶ, ώσω, van ὁ κημός, de muilkorf of muilband, die aan paarden en andere dieren aangelegd werd, om hun het bijten te beletten, vandaar muilbanden. 1 Kor. 9 : 9, waar de rec. φιμόω leest.

Κῆνσος, ου, ὁ, een Latijnsch woord, census = ἀπογραφή, de schatting van iemands vermogen, waarnaar het door hem op te brengen hoofdgeld bepaald werd; vervolgens overdr. het hoofdgeld zelf = τέλος, Mt. 17 : 25, 22 : 17, 19, Mk. 12 : 14.

Κήνσωρ, ορος, ὁ, censor = τιμητής, Athan. 1, 365 A C.

Κῆπος, ου, ὁ, tuin, hof, Deut. 11 : 10, 1 Kon. 20 : 2, 2 Kon. 21 : 18, Lk. 13 : 19, Joh. 18 : 1, 26; 19 : 41.

Κηπουρός, ου, ὁ van het voorgaande woord en ὁ οὖρος (van ὁράω), de wachter, de opzichter van eenen hof, tuinman, hovenier. Joh. 20 : 15.

Κηρίολος, ου, ὁ (cerula) = κηρός, κηρίον, cereus, waskaars, Athan. I, 229 C, τῆς ἐκκλησίας.

Κηρίον, ίου, τό, de honigraat, μελίσσιον = van bijen. Lk. 24 : 42 in sommige getuigen, 1 Sam. 14 : 27, Spreuk. 16 : 24, 24 : 13.

Κηρογονία, ας, ἡ, het vormen van honigraten, 4 Macc. 14 : 19.

Κηρογραφέω, besmeren met was, Athen. 5, 30, Orig. III, 857 C.

Κηροπλαστεῖον, ου, τό (κηροπλάστης), beeld van was, Epiph. I, 301 B, 750 A.

Κηροπλαστέω, honigraten maken, Orig. I, 252 A, Method. 56 D.

Κηρός, οῦ, ὁ, waskaars, was, Ps. 21 (22) : 14, 57 (58) : 8, 67 (68) : 2, Eus. II, 984 B, Soz. 1537 A.

Κηρουλάριος, ου, ὁ (cerula), vervaardiger of verkooper van waskaarsen, Theoph. 758, Cedr. II, 39.

Κηρόχυτος, ον, gevormd van gesmolten was, van de kunst om in gebrande was te schilderen. Eus. II, 913 B, 1057 A.

Κήρυγμα *, τό, wat de heraut uitroept, bevel, vermelding, enz. LXX

2 Kron. 30 : 5 = קוֹל, van de opwekking om Paaschfeest te vieren. Jon. 3 : 2 = קְרִיאָה, de boodschap Gods aan de Ninevieten. Vgl. Mt. 12 : 41, Lk. 11 : 32 *μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ.* Op de overige plaatsen van de goddelijke boodschap des heils; Rom. 16 : 25 *κήρυγμα Ἰυ Χυ*, en zonder de nadere bepaling 1 Kor. 1 : 21, 2 : 4, 15 : 14, 2 Tim. 4 : 17, Tit. 1 : 3.

Κηρύσσω *, Fut. *κηρύξω*, oorspronkelijk bij Homerus het werk van een heraut verrichten, vandaar verder = als heraut iets uitroepen, verkondigen, b. v. koninklijke boodschappen, vergaderingen bijeenroepen, den oorlog aankondigen, *ἀγῶνας, σιγήν*, iemand als overwinnaar proclameeren enz. Steeds duidt het eene gewichtige, feestelijke, openlijke aankondiging aan onder het gezag van eene opperste macht, van het synonieme *ἀγγέλλειν* en comp. daardoor onderscheiden, dat het de eigenlijke manier der aankondiging, die onbepaald gehoor eischt, op den voorgrond stelt. Vgl. Sturz, Lex. Xen. s. v. *κῆρυξ*, Passow, Pape. Dem. pro cor. 18, 170: *ἣν γὰρ ὁ κῆρυξ κατὰ τοὺς νόμους φωνὴν ἀφίησι, ταύτην κοινὴν τῆς πατρίδος δίκαιόν ἐστιν ἡγεῖσθαι.* Overal sluit *κῆρυξ, κηρύσσειν* deze voorstelling van eene gezaghebbende, feestelijke en openlijke verkondiging, welke gehoor eischt, in zich, vgl. Plat. Legg. 8, 833 A, ook wanneer het op andere verhoudingen toegepast wordt, Plat. Vir. civ. 271 B: *τούτων γὰρ οὗτοι (οἱ πρόγονοι) κήρυκες ἐγένονθ' ἡμῖν τῶν λόγων, οἳ νῦν ὑπὸ πολλῶν οὐκ ὀρθῶς ἀπιστοῦνται.* Vandaar dat *κηρύσσειν* ook veel door dichters gebruikt wordt, b. v. Eur. Xec. 147: *κήρυσσε θεοὺς τούς τ' οὐρανίδας τοὺς θ' ὑπὸ γαῖαν.* Tro. 223 *τὰν Αἰτναίαν χώραν … ἀκούω κηρύσσεσθαι στεφάνοις ἀρετᾶς.* Soph. Ant. 450: *οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.* Trach. 97 enz. Op deze eigenaardigheid van het woord moet men goed letten tot recht begrip van het Bijbelsch spraakgebruik. Bij de LXX vinden wij het van de verkondiging van koninklijke boodschappen Gen. 41 : 43 (קרא). 2 Kron. 36 : 22 *παρήγγειλε κηρῦξαι ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐν γραπτῷ λέγων Τάδε λέγει Κῦρος βασιλεύς κτλ.* Dan. 5 : 31, Esth. 6 : 9, 11, openlijke bepalingen, Ex. 36 : 6 b. v. *νηστείαν, ἑορτήν* enz. Ex. 32 : 5, 2 Kon. 10 : 20, 2 Kron. 20 : 3, 24 : 9, Joël 1 : 14, 2 : 15, Jon. 3 : 5, 7. Verder bij de profeten van de aankondiging van den dag van Jahwe, den dag des gerichts, Joël 2 : 1, 3 : 9, Jon. 1 : 2, 3 : 2, vgl. Mich. 3 : 5 van de valsche profeten: *κηρύσσοντας εἰρήνην.* Jez. 61 : 1 *κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν*, vgl. Plut. Apophth. 197, B; *νικήσας … ἐκήρυξεν ἐν Ἰσθμίοις, ὅτι τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἀφίησιν.* Poet. Spreuk. 1 : 21, 8 : 1, Zef. 3 : 15, Zach. 4 : 9. Op de meeste van deze plaatsen = קרא (zie *καλεῖν*), somtijds קוֹל הֶעֱבִיר, הֵרִיעַ enz. Eene gewone uitdrukking voor eene bepaalde manier van verkondiging is het evenwel niet geworden. Daartoe dienen de compos. van *ἀγγέλλειν*, nl. *ἀναγγέλλειν, ἀπαγγέλλειν* = הִגִּיד, die in het N. T. meer op den achter-

grond staan, terwijl in het laatste voor de goddelijke verkondiging van heil het bij de LXX zeldzaam voorkomende ἐπαγγέλλειν, ἐπαγγέλλεσθαι voor de belofte, daarentegen voor de specifiek Nieuw-Testamentische verkondiging van de vervulde belofte εὐαγγελίζεσθαι en κηρύσσειν gebruikt worden.

Κηρύσσειν nl. heeft in het N. T. behalve Hand. 15 : 21, Rom. 2 : 21, Gal. 5 : 11 (waar evenwel de keus van het woord evenzoo onder den invloed staat van het verder gebruik daarvan als Mk. 1 : 4, Lk. 3 : 3 met het obj. βάπτ. μετανοίας, vgl. Hand. 10 : 37 evenals Lk. 24 : 47 μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, Lk. 4 : 10, Mk. 6 : 12) en Openb. 5 : 2 steeds evenals εὐαγγέλιον, εὐαγγελίζεσθαι betrekking op het Nieuw-Testamentische heil, zooals dan ook τὸ εὐ. hetzij met de nadere bepaling τῆς βασιλείας of zonder die bijvoeging dikwijls als object van κηρ. voorkomt, κηρ. καὶ εὐαγγελίζ. Lk. 8 : 1. Het is daardoor van εὐαγγελίζ. onderscheiden, dat dit het correlaat van ἐπαγγέλλειν is en de boodschap als de verkondiging van de vervulde belofte kenmerkt, terwijl bij κηρ. deze gedachte ontbreekt. Het object van κηρ. is deels βασιλεία τοῦ θεοῦ, εὐαγγέλιον τῆς βασ. εὐαγγ. τοῦ θεοῦ, deels Χς, ὁ λόγος enz. Zie beneden. Daaruit zou de keus van de uitdrukking verklaard kunnen worden. Zij heeft betrekking op de aankondiging van de lang verwachte βασιλεία τοῦ θεοῦ, waarin het koningschap Gods, van den machtigen heerscher en redder van zijn volk (zie βασιλεία) openbaar wordt. Met de βασιλεία, met den βασιλεύς komen overeen de κῆρυξ en zijn κηρύσσειν, zoodat derhalve κηρύσσειν den inhoud van de boodschap als boodschap des heils kenmerkt, εὐαγγ. haar naar hare verhouding tot de ἐπαγγελία als vervulling van de belofte, verwezenlijking van de hoop aanduidt. In εὐαγγ. ligt steeds de gedachte aan het verledene, duidt de verhouding van het tegenwoordige daartoe aan. Van διδάσκειν, waarmede κηρ. Mt. 4 : 23, 9 : 35 verbonden is, is het alleen formeel onderscheiden, nl. zóó dat het de plechtige en krachtige mededeeling van de goddelijke boodschap des heils, διδάσκειν de voortgaande onderwijzing, wat inhoud en samenhang daarmeê betreft, aanduidt. Het woord is klaarblijkelijk gekozen onder den indruk van het eenig karakter, waarmeê de Nieuw-Testamentische verkondiging van meet af optrad, vgl. Mt. 7 : 29, Lk. 14 : 19 enz. Bij Johannes vinden wij de uitdrukking niet, daarentegen wel bij de synoptici, — klaarblijkelijk overeenkomstig het verschijnsel, dat het synoptisch begrip van de βασιλεία τ. θ. bij Johannes alleen in het evangelie 3 : 3, 5 gevonden wordt. Het komt voor a) verbonden met een object en wel τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας Mt. 4 : 23, 9 : 35, 24 : 14, 26 : 13. τὸ εὐ. τοῦ θεοῦ Mk. 1 : 14, 1 Thess. 2 : 9. τὸ εὐαγγ. Mk. 13 : 10, 14 : 9, 16 : 15, Gal. 2 : 2, Kol. 1 : 23. De samenvoeging met εὐ. ontbreekt bij Lukas, die daarvoor heeft κηρύσσειν καὶ εὐαγγελίζε-

σθαι τὴν βασ. τ. θ. 8 : 1, κηρ. τὴν β. τ. θ. 9 : 2, Hand. 20 : 25, 28 : 31; verder τὸν Ιν Hand. 19 : 13, 2 Kor. 11 : 4. τὸν Ιν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ Hand. 9 : 20, vgl. 10 : 42. τὸν Χν Hand. 8 : 5, 1 Kor. 1 : 23, 2 Kor. 4 : 5, Fil. 1 : 15, vgl. 1 Kor. 15 : 12, 2 Kor. 1 : 19, 1 Tim. 6 : 16. τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως Rom. 10 : 8, τὸν λόγον 2 Tim. 4 : 2, vgl. Mk. 1 : 45 ἤρξατο κηρ. πολλὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον. Met een persoonlijk object in den zin van „iemand ontbieden" vinden wij het in het N. T. niet. Het zakelijke object staat òf in den Acc. òf is door eenen relatieven zin Mt. 10 : 27, Mk. 5 : 20, 7 : 36, Lk. 8 : 39, 12 : 3, éèns Mk. 6 : 12 door ἵνα aangesloten. Het pass. Mt. 24 : 14, 26 : 13, Mk. 13 : 10, 14 : 9, Lk. 12 : 3, 24 : 17, 2 Kor. 1 : 19, Kol. 1 : 23, 1 Tim. 3 : 16. De persoon, die de verkondiging hoort, staat in het gewone Grieksch in den Dat. of εἴς τινα, zooals ook in het N. T., waar wij ook nog vinden ἐν ἔθνεσιν 1 Tim. 3 : 16, vgl. 2 Kor. 1 : 19, Gal. 2 : 2, Kol. 1 : 23; καθ' ὅλην τὴν πόλιν Lk. 8 : 39, vgl. Mk. 5 : 20. — b) Zonder object vinden wij het alleen bij Homerus in de boven aangehaalde beteekenis, b. v. Il. 17, 325, terwijl het later niet meer zelfstandig staat, totdat het weder als zoodanig voorkomt in het Nieuw-Test. Grieksch, waar het evenwel overeenkomstig het overige gebruik de verkondiging des heils krachtens goddelijke volmacht aanduidt, inzoover zij met de grondleggende beteekenis van de boodschap en de feiten des heils, niet met de inleidende en voortgaande onderwijzing zich bezighoudt. Mt. 4 : 17, 10 : 7, 11 : 1, Mk. 1 : 38, 39, 3 : 14, 16 : 20, Lk. 4 : 44, Rom. 10 : 14, 15, 1 Kor. 9 : 27, 15 : 11. — Vgl. κηρύσσειν — ἀκούειν — πιστεύειν Rom. 10 : 14, 15, 1 Kor. 15 : 14, Kol. 1 : 23, 1 Tim. 3 : 16, 2 Tim. 4 : 17. — 1 Petr. 3 : 19 ἐν ᾧ (πνεύματι) καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν is het woord i. p. v. εὐαγγελίζεσθαι (4 : 6) gekozen met het oog op ἀπειθής (minder op ἐν φυλακῇ, vgl. Jez. 61 : 1), dat de toepassing van εὐαγγελίζεσθαι niet toeliet. Vgl. v. Zezschwitz, Petr. ap. de Christi ad inferos descensu sent., p. 31 sqq. — In het kerkelijk Grieksch werd het de technische uitdrukking voor het werk der diakonen, die bij het begin van de eucharistie de catechumenen en ongeloovigen verzochten zich uit de vergadering te verwijderen. Vgl. Suicer.

Κῆρυξ*, υκος, ὁ, heraut, een oproeper, een dienaar van de hoogste macht zoowel in vrede als in oorlog. Hij roept de ἐκκλησία samen, brengt de boodschappen over, enz. Bij Homerus moet hij ook zorg dragen voor alles wat op den offerdienst betrekking heeft. Poll. 8, 103, Xen. 2, 4, 20 ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, κ. τῶν μυστικῶν, nl. van de Eleusinische mysteriën. In lateren tijd was de heraut als de voorlezer van staatsboodschappen in dienst bij oorlogsverklaringen enz. Xen. Dem. enz. Alleen poëtisch in de algemeene beteekenis aanwijzer, die iets meedeelt, vermeldt, Soph. O. C. 1507; Eurip. El. 347. — Bij de LXX Gen.

41:43 וַיִּקְרָא = ἐκήρυξε κῆρυξ. Dan. 3:4 קָרֵא וְכָרוֹזָא = ὁ κῆρυξ ἐβόα (ἐκήρυξεν). Sir. 20:15 ἀνοίξει ἄφρονος τὸ στόμα ὡς κῆρυξ. In het N. T. duidt het woord behalve 2 Petr. 2:5 Νῶε δικαιοσύνης κήρυκα hem aan, die door God in den dienst van de verkondiging des heils gebruikt wordt, 1 Tim. 2:7, vgl. vss. 5, 6, 2 Tim. 1:11 εὐαγγέλιον εἰς ὃ ἐτέθην κῆρυξ καὶ ἀπόστολος. Beide benamingen wisselen af Hdt. 1, 21 en terwijl κῆρυξ den heraut aanduidt naar zijne opdracht en de volvoering daarvan, ligt in ἀπόστολος de betrekking tot den uitzender opgesloten. Κῆρυξ heet hij met het oog op zijne werkzaamheid, om de boodschap te brengen krachtens die volmacht, waarop ἀπόστολος heenwijst en waardoor tegelijk de beteekenis der boodschap aangeduid wordt. Hoe het van διδάσκαλος 1 Tim. 2:7, 2 Tim. 1:11 onderscheiden is, zie κηρύσσω.

Κῆτος, εος, (ους) τό, een zeemonster, walvisch, dolfijn, haai, Mt. 12:40 (Jon. 2:1, waar de LXX κήτει μεγάλῳ heeft voor דָּג גָּדוֹל).

Κηφᾶς, ᾶ, ὁ (Chald. כֵּיפָא, rots), Cefas = Petrus, de bijnaam van den apostel Simon, Joh. 1:42 (43), 1 Kor. 1:12, 3:22, 9:5, 15:5, Gal. 2:9, en sommige getuigen Gal. 1:18, 2:11, 14.

Κίβδηλος, ον, niet gezuiverd, van metalen, onecht, valsch, in de LXX ter vertaling van שַׁעַטְנֵז, van tweeërlei stof geweven, Lev. 19:19, Deut. 22:11.

Κιβώριον, ου, τό, eene soort van drinkvat of beker (Lat. ciborium). Alleen als variant in enkele Hss. en scholia, Hand. 19:24.

Κιβωτός, οῦ, ἡ, houten kast of kist. In het N. T. de verbondskist in den tempel van Jeruzalem, Hebr. 9:4, in den hemelschen tempel, Openb. 11:19. Van de ark van Noach, Mt. 24:38, Lk. 17:27, Hebr. 11:7, 1 Petr. 3:20, Gen. 6:14, 15, 16, 18, 19 (תֵּבָה), Ex. 25:9, 13, 14, 15, 20, 21 (אָרוֹן).

Κίδαρις, εως, ἡ, tulbant, Ex. 28:4, 35, 36, 29:9, 36:36, Lev. 8:13.

Κιθάρα, ας, ἡ, de cither, 1 Kor. 14:7, Openb. 5:8; 14:2; τοῦ θεοῦ, 15:2.

Κιθαρίζω, op de cither spelen, met ἐν ταῖς κιθάραις, Openb. 14:2, τὸ κιθαριζόμενον, wat op de cither gespeeld wordt, 1 Kor. 14:7.

Κιθαρῳδός, οῦ, ὁ (κιθάρα en ᾠδός, van ἀοιδός, een zanger), een citherspeler; iemand, die op de cither speelt en dat spel met zijnen zang begeleidt, Openb. 14:2, 18:22, Arist. 106:23, Diphil. in Athen. 6, p. 247 d, Plut. mor. 166 a, superl. κιθαρῳδότατος, Arstph. Vesp. 1278. Varro, De r. r. 2, 1, 3 „non omnes, qui habent citharam, sunt citharoedi."

Κιλικία, ας, ἡ, Cilicië, eene provincie van Asia Minor, ten N. begrensd door Cappadocië, Lycaonië en Isaurië, ten Z. door de Middellandsche Zee, ten O. door Syrië en ten W. door Pamphylië. De hoofdstad Tarsus was de geboorteplaats van Paulus, Hand. 6:9, 15:23, 41, 21:39, 22:3, 23:34, 27:5, Gal. 1:21.

Κινάνωμον (κιννάνωμον, ου, τό, Hebr. קִנָּמוֹן), de kaneel, de welriekende schors van den kaneelboom, die ook zelf zoo heet, Openb. 18 : 13.

Κινάρα σιδηρᾶ, ἡ, ijzeren staaf, Act. Petr. 168 : 8, 212 : 11.

Κινδυνεύω, εύσω, zich in gevaar begeven, wagen, gevaar loopen, in gevaar zijn, Lk. 8 : 23, 1 Kor. 15 : 30. Vaak in verzwakte beteekenis om de mogelijkheid of de waarschijnlijkheid uit te drukken van iets, dat men niet gaarne zou zien gebeuren = kans hebben, dreigen, Hand. 19 : 27, 40.

Κίνδυνος, ου, ὁ, het gevaar van allerlei aard, absoluut, Rom. 8 : 35, τινός = van de zijde van, doch ook in denzelfden of soortgelijken zin met ἐκ τινος en ἐν τινι, 2 Kor. 11 : 26. Zoo τῆς θαλάσσης, Plat. Euthyd. p. 279 e, De rep. 1, p. 332 e, θαλασσῶν, Heliod. 2, 4, 65.

Κινέω, ῶ, Fut. κινήσω, Aor. 1 Inf. κινῆσαι, Pass. praes. κινοῦμαι, Aor. 1 ἐκινήθην (van κίω, dichterlijk voor ΙΩ, εἶμι, Curtius, § 57). **1)** Eigenl. doen gaan, in beweging brengen. **a)** Eigenl. in pass. bet. zich bewegen, bewogen worden, ἐν θεῷ, in God, als de grond of bron van iedere levensverrichting, Hand. 17 : 28 (Gen. 7 : 21). Κινεῖν δακτύλῳ Φορτία = eenen vinger uitsteken om iets, hoe weinig ook, te bewegen, zich aan iederen arbeid of moeite onttrekken, Mt. 23 : 4. Τὴν κεφαλήν, heen en weer bewegen (teeken van bespotting), Mt. 27 : 39, Mk. 15 : 29. LXX voor הֵנִיעַ רֹאשׁ, Job 16 : 4, Ps. 21 (22) : 8, Sir. 12 : 18. **c)** Van eene plaats bewegen, τί ἐκ τοῦ τόπου, Openb. 2 : 5, ἐκ τῶν τόπων, pass. Openb. 6 : 14. **2)** Overdr. opwekken, verwekken, aansteken van twist, oproer, Hand. 24 : 5, ταραχήν, Joseph. B. J. 2, 9, 4, τὴν πόλιν, pass. Hand. 21 : 30.

Κίνημα, ατος, τό, beweging, beroering, opwekking, 1 Makk. 13 : 44, Polyb. 8, 19, 1.

Κίνησις, εως, ἡ (κινέω), beweging, beroering, τοῦ ὕδατος, Joh. 5 : 3.

Κινητός, ή, όν, bewegelijk, Athan. II, 843 A, Pseudo-Greg. Naz. III, 389 B, οὐσία. — Κινητὴ ἑορτή, een kerkelijk feest, waarvan de tijd door dien van het Paaschfeest, een feest, welks tijdsbepaling van den stand der maan afhangt, bepaald wordt. Tegenover ἀκίνητος ἑορτή. De voornaamste dusdanige feesten zijn Πάσχα, Ἀνάληψις, Πεντηκοστή. Horol.

Κιννάβαρι, εως, τό, vermiljoenkleur, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 67, 22.

Κινύρα, ας, ἡ, Hebr. כִּנּוֹר, een cither, 1 Sam. 10 : 5, 16 : 16, 1 Makk. 3 : 45, 13 : 51, Jos. Ant. 7, 12, 3,

Κιρνάω, mengen, gewoonlijk van water met wijn, Ps. 101 (102) : 9, van de tranen.

Κίς (L. T. Tr. WH. Κείς), ὁ, onverb. (קִישׁ van קוּשׁ), Kis, de vader van Saul, den eersten koning van Israel, Hand. 13 : 21.

Κισσάω, sterk verlangen naar iets hebben van zwangere vrouwen, ontvangen, Ps. 50 (51) : 5.

Κισσός, ὁ, de klimop, 2 Makk. 6 : 7.

Κίτριον, ου, τό, citreum = μῆλον Μηδικόν, citroen, Jos. Ant. 13, 13, 5. Ook κίτρον, Athen. 3, 29.

Κιχλιασμός, οῦ, ὁ = κιχλισμός, geginnik, gelach, Clem. A. I, 448 C.

Κιχλίζω, ίσω = καχχαχέω, ginniken, lachen, Philo II, 264, 43, Clem. A. I, 596 C.

Κιχράω, κίχρημι, Aor. 1 act. Impv. χρῆσον, leenen, τινί τι, Lk. 11:5.

Κιών, ὁ en ἡ, ονος, de zuil, Richt. 16:25, 26, 27, 1 Kon. 15:15.

Κλάδος, ου, ὁ (κλάω). a) De jonge spruit of scheut, welken men afbreekt om hem op eenen anderen boom te enten. b) Verv. in 't alg. = de tak, de twijg, Mt. 13:32, 21:8, 24:32, Mk. 4:32, 13:28, Lk. 13:19. Overdr. van de nakomelingen van zekeren stam, Rom. 11:16, 17, 18, 19, 21.

Κλαίω, Impf. ἔκλαιον, Fut. κλαύσω, Aor. 1 ἔκλαυσα. LXX voor בָּכָה, weenen, klagen, treuren. a) Intrans. Mk. 14:72, 16:10, Lk. 7:13, 38, Joh. 11:31, 33, 20:11, 13, 15, Hand. 9:39, 21:13, Openb. 18:15, 19, πολλά, waarvoor πολύ, Openb. 5:4, πικρῶς, Mt. 26:75, Lk. 22:62; weenen als teeken van smart over iets, Lk. 6:21, 25 (teg. γελῶν), Joh. 16:20, Rom. 12:15 (teg. χαίρειν), 1 Kor. 7:30, Fil. 3:18, Jak. 4:9, 5:1, van hen, die de dooden beweenen, Mk. 5:38 enz. Lk. 7:32, 8:52, ἐπί τινι, over iemand, Lk. 19:41. Vereenigd met πενθεῖν, Openb. 18:11, κλαίειν ἐπί τινα, Lk. 19:41, 23:28, met κόπτεσθαι, gevolgd door ἐπί τινα, Openb. 18:9. b) Weenen over, beweenen, betreuren, Mt. 2:18 en rec. bij Openb. 18:9.

Κλάσις, εως, ἡ (κλάω), het breken, τοῦ ἄρτου, Lk. 24:35, Hand. 2:42.

Κλάσμα, τος, τό (κλάω), een afgebroken stuk, meerv. van overblijfselen van het voedsel, Mt. 14:20, 15:37, Mk. 6:43, 8:8, 19, Lk. 9:17, Jak. 6:12, Xen. Cyn. 10, 5, Diod. 17, 13, Plut. Tib. Gr. 19.

Κλαύδη (L. Tr. WH. Καῦδα, ης, ἡ), Clauda of Cauda, de naam van een klein eiland bij Creta, tegen het Z., genoemd door Ptolem. 3, 17, 11 Κλαῦδος, door Pomp. Mela 2, 7 en Plin. H. n. 4, 20, 61 Gaudos (tegenwoordig Gaudo-nesi of Clauda-nesa), Hand. 27:16.

Κλαυδία, ας, ἡ, Claudia, eene Christelijke vrouw, 2 Tim. 4:21.

Κλαύδιος, ου, ὁ, Claudius. 1) Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, de Romeinsche keizer, die in 41 na Chr. aan de regeering kwam en door zijne vrouw Agrippina in het jaar 54 vergiftigd werd, Hand. 11:28, 18:2. 2) Claudius Lysias, een Romeinsch tribunus militaris, Hand. 23:26.

Κλαυθμός, οῦ, ὁ (κλαίω), LXX voor בְּכִי, geween, gejammer, geschrei, Mt. 2:18, 8:12, 13:42, 50, 22:13, 24:51, 25:30, Lk. 13:18, Hand. 20:37.

Κλαυθμών, ῶνος, ὁ, de plaats van het geween, Richt. 2:1, 5, 2 Sam. 5:23, 24, Ps. 83 (84):6.

Κλάω, Fut. κλάσω, breken, in het latere Grieksch vooral van het afbreken van bladeren, ranken van den wijnstok, vgl. κλῆμα, κλάδος, zie Rom. 11 : 20 Lchm. i. p. v. ἐξεκλάσθησαν. In het N. T. alleen ἄρτον of ἄρτους, brood breken om spijs te geven of te nemen (vgl. פרס לחם Jez. 58 : 7 LXX διαθρύπτειν τ. ἄρτ. Klaagl. 4 : 7 διακλῶν. Jez. 16 : 17 κλάω τὸν ἄρτ. = פרס; dit is de eenige plaats in de LXX). Hand. (20 : 11), 27 : 35. a) Van Christus bij de wonderbare spijzigingen, Mt. 14 : 19, 15 : 36, Mk. 8 : 6, 19 (waarvoor Mk. 6 : 41, Lk. 9 : 16 κατέκλασεν, Joh. 6 : 11 διέδωκεν), bij de instelling van het avondmaal Mt. 26 : 26, Mk. 14 : 22, Lk. 22 : 19, 1 Kor. 11 : 24. b) Κλᾶν τὸν ἄρτον duidt het avondmaal aan, Hand. 2 : 46, 20 : 7. Overdr. van het lichaam van Christus, hetwelk door Paulus vergeleken wordt bij een brood, hetwelk gebroken wordt om tot spijs te dienen, 1 Kor. 11 : 24, volgens den rec.

Κλεῖθρον, τό, het slot, Neh. 3 : 3, 6, 13, Job 26 : 13, 38 : 10.

Κλείς, κλειδός, Accus. κλεῖδα en κλεῖν, plur. κλεῖδας en κλεῖς, alles wat dient om te sluiten, grendel, slot, bijz. de sleutel. In het N. T. 1) in eigenl. zin, τοῦ φρέατος, Openb. 9 : 1, τῆς ἀβύσσου, Openb. 20 : 1. 2) Overdr. a) = de macht, bevoegdheid om over iets naar willekeur te beschikken, bijv. τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾅδου, Openb. 1 : 18, om den toegang tot iets te verleenen of te weigeren, bijv. τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, Mt. 16 : 19, en zoo ook in de uitdrukking ἔχειν τὴν κλεῖν τοῦ Δαυίδ, Openb. 3 : 7; b) = het middel, de gelegenheid om tot iets te geraken, bijv. τῆς γνώσεως, Lk. 11 : 52.

Κλείω, είσω, perf. pass. κέκλεισμαι, Aor. 1 pass. ἐκλείσθην, sluiten, toesluiten, 1) in eigenl. zin, τὴν θύραν, Mt. 6 : 6, 25 : 10, Lk. 11 : 7, Joh. 20 : 19, 26, Hand. 21 : 30, τὸ δεσμωτήριον, Hand. 5 : 23, τοὺς πυλῶνας, Openb. 21 : 25. 2) Overdr., τὸν οὐρανόν = den hemel sluiten, zoodat er geen regen uit kan nederdalen, Lk. 4 : 25, Openb. 11 : 6; τὰ σπλάγχνα ἀπό τινος = zijn hart voor iemand toesluiten, 1 Joh. 3 : 17; τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν = de deur of toegang tot het koninkrijk der hemelen afsluiten, Mt. 23 : 13, Openb. 3 : 7, 8.

Κλέμμα, ατος, τό, van κλέπτω, het ontvreemde, de diefstal, de bedriegerij, de listige handeling, Openb. 9 : 21.

Κλεόπας, of Κλεοπᾶς, ᾶ, ὁ, Hebr. eigennaam Kleopas. Zoo heette een der twee Emmausgangers, Lk. 24 : 18.

Κλέος, ους, τό (van κλέω, vgl. καλέω, ik maak bekend, roem, prijs), roem, eer, glorie, 1 Petr. 2 : 20.

Κλέπτης, ου, ὁ, van κλέπτω, de dief, Mt. 6 : 19, 20, 24 : 43, Joh. 12 : 6, enz.; ἔρχεσθαι ὡς κλέπτης, met of zonder de bijvoeging ἐν νυκτί, spreekw. = komen zonder te waarschuwen, 1 Thess. 5 : 2, 4, 2 Petr. 3 : 10, Openb. 3 : 3, 16 : 15; in 't algem. = bedrieger, spitsboef, Joh. 10 : 1, 8, 10.

Κλέπτω, ψω, stelen, absoluut Mt. 6:19, 20, 19:18, Mk. 10:19, Joh. 10:10, Rom. 2:21, 13:9, Ef. 4:28; ὁ κλέπτων niet = ὁ κλέπτης, maar = iemand, die gewoon is zich aan oneerlijkheid schuldig te maken; τί of τινά = heimelijk ontvreemden, wegnemen, Mt. 27:64, 28:13.

Κλεψιγαμία, ας, ἡ (κλεψίγαμος) = μοιχεία, Epiph. I, 1028 B.

Κλεψίγαμος, ον, overspelig, Sibyll. 2, 259.

Κλεψιλογέω, ήσω (κλεψίλογος), woorden of leeringen stelen, Hippol. Haer. 398, 88 παρά τινος.

Κλεψίλογος, ου, ὁ, hij, die woorden of leeringen steelt, Hippol. Haer. 128, 20; 384, 87.

Κλεψιμαῖος, ου, ὁ = κλοπιμαῖος, gestolen, Tob. 2:13, Method. 56 B.

Κλεψίνους, ουν, het verstand misleidend, Pseud. Ignat. 925 A.

Κληδονίζομαι (κληδών) = ὀττεύομαι, de toekomst voorspellen, Deut. 18:10, 2 Kon. 21:6, 2 Kron. 33:6.

Κληδονισμός, οῦ, ὁ, voorteeken, toovenarij, Deut. 18:14, Jez. 2:6, Epiph. II, 829 D.

Κλῆμα, ατος, τό (van κλάω), eigenl. wat van eene plant afgebroken wordt, jonge scheut of spruit, rank, Joh. 15:2, 4, 5, 6.

Κλημέντια, ων, τά (Κλήμης), Clementina, de Clementinische Homiliën, Pseud. Athan. IV, 432 B.

Κλήμης, εντος, ὁ, Grieksche vorm van den Lat. eigennaam Clemens. Zoo heette een medearbeider van Paulus, Fil. 4:3.

Κληρικός, ή, όν (κλῆρος), clericus, van de geestelijkheid. Subst. ὁ κληρικός, geestelijke. Cyprian Epist. 3, 2, Athan. 1, 533 A, II, 937 C, Basil. IV, 552 A, Cyrill. A. X, 16 A, 41 C, 365 A, van de lagere geestelijkheid. — Plur. οἱ κληρικοί, de geestelijkheid, collectief, Alex. A. 581 C, Eus. II, 893 B, Athan. I, 228 A, 233 A.

Κληροδοσία, ας, ἡ (κληροδότης), erfenis, erfdeel, bezit, Ps. 77:55, Diod. 5, 53, Philo I, 336, 41, Iren. 1240 C.

Κληροδοτέω, ήσω, door het lot aanwijzen, bepalen, als een erfdeel geven, 2 Ezr. 9:12, τοῖς υἱοῖς ὑμῶν, Ps. 77:25, Sir. 17:11, Philo II, 291, 2.

Κληρονομέω *, een κληρονόμος, erfgenaam zijn, Gal. 4:30 οὐ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. Vandaar met den Gen. der zaak bij de Attische redenaars en eerst in het latere Grieksch meestal met den Accus. (Lobeck, Phryn. 129, Matthiä § 329); somtijds ook met den Acc. van den persoon, die erft, LXX Gen. 15:3 יִירַשׁ אֹתִי, κληρονομήσει με. LXX = ירשׁ Kal en Hiphil, en נחל Kal en Hiphil, welke beide woorden gewoonlijk door κληρονομεῖν en κατακληρονομεῖν vertaald worden, het laatste meer dan het symplex = נחל. Het Nieuw-Testamentisch gebruik van het woord van het komen in het bezit van het heil, dat God belooft, dat op de wijze van een κληρονόμος geschiedt,

vgl. Mt. 25 : 34 en 1 Kor. 15 : 50^{b}, heeft zijne oorzaak in het begrip van de נחלה in het O. T. (zie κληρονομία), bepaald in de gave des heils van het O. T., Num. 33 : 54, waarbij נַחֲלָה en גּוֹרָל vereenigd voorkomen, zie κλῆρος Lev. 20 : 24. Vgl. Hebr. 12 : 17 van Ezau: θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν ἀπεδοκιμάσθη. Openb. 21 : 7. Wij vinden de constructies κληρον. τὴν γῆν Mt. 5 : 5, vgl. Ps. 25 : 13, 37 : 9, Ex. 23 : 30. κλ. θεοῦ βασιλείαν 1 Kor. 6 : 9, 10; 15 : 50, Gal. 5 : 21, Mt. 25 : 34, vgl. 1 Makk. 2 : 57. — τὰς ἐπαγγελίας Hebr. 6 : 12, εὐλογίαν 1 Petr. 3 : 9, σωτηρίαν Hebr. 1 : 14. ζωὴν αἰών. Mt. 19 : 29, Mk. 10 : 17, Lk. 10 : 25, 18 : 18. Van Christus gezegd Hebr. 1 : 4 κεκληρονόμηκεν ὄνομα, waar men zonder grond (vgl. reeds Sir. 6 : 3) κλ. in de algemeene beteekenis possidere en possidendum accipere verklaart. Vgl. Jez. 53 : 12, Fil. 2 : 9, 10. Het Bijbelsch Grieksch is niet gelijk te stellen met het analoge gebruik van het gewone Grieksch, b. v. Pol. 15, 22, 3 τὴν ἐπ' εὐσεβείᾳ δόξαν. 18, 38, 8 φήμην. Vgl. Spreuk. 3 : 35 δόξαν σοφοὶ κληρονομήσουσιν.

Κληρονομία *, ἡ, wat iemand tot κληρονόμος maakt, de erfenis, Mt. 21 : 38, Mk. 12 : 7, Lk. 12 : 13, 20 : 14. Erfelijk bezit Hand. 7 : 5. Bij de LXX het eigenlijke woord voor נַחֲלָה, waarvoor minder dikwijls κλῆρος gebruikt wordt. Ook = יְרֻשָּׁה en andere afgeleide woorden van ירשׁ. Met het gebruik van נַחֲלָה ter aanduiding van het beloofde heil op grond van de betrekking van God tot Israel — vgl. Num. 18 : 20, 34 : 2, Deut. 4 : 38, 1 Sam. 26 : 19, 2 Sam. 14 : 16, 20 : 1, 19, 21 : 3, 1 Kon. 8 : 36, 2 Kron. 6 : 27, Ps. 37 : 18, 105 : 11 enz. — hangt het Nieuw-Testamentisch gebruik van het woord samen zoowel van het beloofde als van het gegevene, inzoover de mensch als κληρονόμος het verkrijgt. Den goddelijken oorsprong dezer κληρ. zie Ef. 1 : 18 ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, waar κληρονομία met de eveneens tot het O. T. behoorende tegenovergestelde voorstelling bevat, volgens welke Israel נַחֲלָה יהוה is Deut. 4 : 20, 9 : 29, 32 : 9, Ps. 28 : 9, 78 : 71, 79 : 1, 94 : 5 enz. Deze voorstelling, welke Theodoretus bij Ps. 32 : 12 voorstaat, ἐκλεκτὸς λαὸς (zie Ef. 1 : 4) κληρονομία θεοῦ προσαγορευόμενος, πάλαι μὲν ὁ Ἰουδαϊκός, μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκλεγεὶς καὶ τῆς πίστεως τὰς ἀκτῖνας δεχόμενος, is in het N. T. ook 1 Petr. 5 : 3 (zie onder κλῆρος) niet overgegaan en op onze plaats laat het zoo nabij zijnde vs. 14 deze afwisseling van beteekenis niet toe, hoewel de Gen. αὐτοῦ deze opvatting aannemelijk maakt. Vgl. evenwel κληρ. πατέρων 1 Kon. 21 : 3, 4, Jez. 58 : 14. In onderscheiding van het gewone Grieksch komt voor wat Aristot. Pol. 5, 8 ontkent: τὰς κληρονομίας μὴ κατὰ δόσιν εἶναι, ἀλλὰ κατὰ γένος, zie Hand. 20 : 32 δοῦναι κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις. (Bij de constructie met ἐν vgl. 26 : 18, Num. 18 : 23, Job 42 : 15, Wijsh. 5 : 5 πῶς κατελογίσθη ἐν υἱοῖς θεοῦ καὶ ἐν ἁγίοις ὁ κλῆρος αὐτοῦ ἐστιν.). Hand. 7 : 5, Gal. 3 : 18, Ef. 5 : 5, Kol. 3 : 24, 1 Petr. 1 : 3, Hebr. 11 : 8.

Κληρονόμος *, ὁ, die een κλῆρος bezit, aan wien een κλῆρος toegedeeld is, zooals οἰκονόμος, die over een huis gesteld is, ἀγορανόμος, de marktmeester. Vgl. Plat. Rep. 1, 331, D ὁ τοῦ λόγου κληρονόμος, die de κλῆρος τοῦ λόγου heeft, die aan de beurt is van spreken. Het is een passieve vorm, Hebr. 11 : 7 δικαιοσύνης κληρονόμος, die den κλῆρος τῆς δικαιοσύνης heeft. In het N. T. komt, zooals ook meestal in het latere Grieksch, κλῆρος in deze samenstelling steeds van het erfelijk bezit voor. Vandaar κληρονόμος, die het erfelijk bezit verkregen heeft = erfgenaam, waartegen Hebr. 6 : 17 κληρονόμοι τῆς ἐπαγγελίας vgl. met vss. 12, 15 niet getuigt. Vgl. κληρονομεῖν = het erfelijk bezit verkrijgen. LXX alleen Richt. 18 : 7, 2 Sam. 14 : 7, Jer. 8 : 10, Mich. 1 : 15 = יוֹרֵשׁ, vgl. Sir. 23 : 22. Hoe op het bezitten de nadruk gelegd wordt, blijkt Gal. 4 : 1 ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νηπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου κύριος πάντων ὤν. Jak. 2 : 5, Tit. 3 : 7. Toch wordt het ook proleptisch gebruikt Mt. 21 : 38, Mk. 12 : 7, Lk. 20 : 14 οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, Gal. 4 : 1, Rom. 8 : 17. In het N. T. alleen om de eigenaardige verhouding van het goddelijk heil tot den mensch en omgekeerd aan te duiden als de verhouding tot een aan den mensch op grond van zijn kindschap overgebracht goddelijk bezit (vgl. Ef. 1 : 18 ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις). Vandaar κληρονόμοι θεοῦ Rom. 8 : 17; vgl. συγκληρονόμοι τοῦ Χυ en van Christus zelven Hebr. 1 : 2 ἔθηκε κληρονόμον πάντων; vgl. Rom. 4 : 13 van Abraham en zijn zaad: τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου. In deze beteekenis staat het absoluut Rom. 4 : 14, Gal. 3 : 29, 4 : 7.

Κλῆρος *, ὁ (waarschijnlijk van κλάω, zie Passow, Pape), het lot, allereerst a) het toedeelende lot, גּוֹרָל ; βάλλειν κλῆρον Mt. 27 : 35, Mk. 15 : 24 βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ τίς τί ἄρῃ. Lk. 23 : 34, Joh. 19 : 24 = הִפִּיל גּוֹרָל, gebruikelijk in het Grieksch en Hebr. Hand. 1 : 26 ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, נתן גּוֹרָל Lev. 16 : 8, הִשְׁלִיךְ Joz. 18 : 8, הוֹרָה Joz. 18 : 6, beiden = ἐκφέρειν κλῆρον LXX, הֵטִיל Spreuk. 16 : 33 = het lot afgeven; gevolg van de handeling ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν Hand. 1 : 26; vgl. Ezech. 24 : 6, Jon. 1 : 7, Hebr. נפל, vgl. Num. 33 : 54: יצא ל. Lev. 16 : 9 עלה ל. Dan b) het toegedeelde lot, Hand. 1 : 17 ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης. Vgl. κλήρῳ λαχεῖν Il. 23, 862; 24, 400. Hdt. 3, 83, Hesych. κλῆρος· τὸ βαλλόμενον εἰς τὸ λαχεῖν. Voor λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας Hand. 1 : 25 Lchm. en Tdf. τὸν τόπον, vgl. Suidas κλῆρος· τόπος, κτῆμα. In deze beteekenis = wat door het lot is toegekend Hand. 8 : 21 οὐκ ἔστι σοι μέρις οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, waarbij Bengel heeft: „Non est tibi pars pretio, nec sors gratis." Μέρις en κλῆρος zoo verbonden nog Deut. 10 : 9, 12 : 12, 14 : 27, 29, 18 : 1, Jez. 57 : 6. Juister te onderscheiden = μέρις een begrensd aandeel, κλῆρος een speciaal toegekend aandeel. — Het staat c) van het niet te verwerven, maar tebeurtvallend bezit, vooral van het erfdeel, het erfelijk bezit, Hand. 26 : 18,

Kol. 1:12; LXX נַחֲלָה, waarvoor evenwel veelmeer *κληρονομία*. Voor het verband met de beteekenis lot vgl. Ps. 16:1 (Delitzsch t. d. pl. „Die Messschnüre חֲבָלִים werden geworfen, Mich. 2:5 und fallen Jem. da, wo und soweit ihm sein Grundbesitz angewiesen ist, sodass נפל חבל Joz. 17:5 auch von dem Zufallen des zugemessenen Landestheiles selber gesagt is"). Joz. 13:23, Deut. 4:38 (vgl. *κληρονομία ἐν τοῖς ἡγιασμένοις*). Num. 33:54 הִתְנַחַלְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל. Vgl. Plat. Legg. 11, 823, D *τούτῳ τῶν ἄλλων χρημάτων ἐξέστω τῷ πατρὶ διδόντι ὅσα ἂν θέλῃ πλὴν τοῦ πατρῴου κλήρου καὶ τῆς περὶ τὸν κλῆρον κατασκευῆς πάσης*. In deze beteekenis is ook 1 Petr. 5:3 *κατακυριεύοντες τῶν κλήρων*, vgl. met vs. 2 verklaard naar Deut. 4:20 vgl. met Ex. 19:5, terwijl anderen verklaren: het den presbyters toebeschikte, de hun toegedeelde gemeenten vgl. Theophan. Hom. 12 bij Suic. 2, 111 *ὦ κλῆρος ἐμός*, als toespraak tot de toehoorders. Intusschen tegen deze laatste verklaring getuigt, dat *κλῆρος* in deze beteekenis eerst in het latere kerkelijke Grieksch en dan niet in het meervoud gevonden wordt, tegen de eerste verklaring evenwel getuigt eerst recht de pluralis, die in het geheele Bijbelsche Grieksch nooit evenals de singularis ter aanduiding van Israel als het eigendom van God dient, maar steeds alleen van het erfelijk verkregen bezit staat (behalve waar *κλ.* = lot), vgl. Gen. 48:6, Num. 32:19, 34:14, 15, 35:2, Joz. 23:4, Ps. 68:15, Jer. 12:13, Hoz. 5:7, — geheel evenals in het gewone Grieksch dat woord ter aanduiding van het grondbezit gevonden wordt, vgl. Hrdt. 1, 75; 9, 94, 2, Dion. Ant. rom. 9, 37, waar de voorstelling van den erfgenaam achterstaat bij die van een bijzonder vast gesteld eigendomsrecht. Op onze plaats evenwel ligt het des te meer voor de hand, daaraan te herinneren, daar in het verband van de vermaning de waarschuwing *μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων* staat tegenover de herinnering daaraan, dat het Gods kudde is, die de presbyters moeten weiden, vs. 2, dat zij aan Christus als den *ἀρχιποιμήν* ondergeschikt zijn vs. 4. Daaruit is dan ook te verklaren, dat klaarblijkelijk niet alleen om de afwisseling, maar met opzet het voorafgegane en volgende *ποίμνιον* vervangen is door *τῶν κλήρων*, hoewel juist *τοῦ ποιμνίου* bij *κατακυρ.* voortreffelijk zou gepast hebben. Diensvolgens zal de waarschuwing daarop doelen, niet als aan willekeur en haar geweld overgelaten eigendom te beschouwen, wat alleen het toevertrouwde eigendom van God is; tegenover *κατακυριεύειν* staat *τύποι γινόμενοι*, tegenover *τῶν κλήρων* staat *τοῦ ποιμνίου*. Vgl. ook v. Hofmann t. d. pl. wiens beroep op het gewone spraakgebruik niet daarom verworpen kan worden, omdat het aan het Bijbelsch Grieksch vreemd is (Kühl), terwijl het tegendeel juist is.

Κληρόω *, door het lot bepalen, met pers. object *τινὰ ἐπί τινι* of ook met dubbelen Acc. of volgenden Inf. = door het lot ergens voor be-

stemd worden, b. v. Eur. Hec. 102: *ἐκληρώθην δούλη*. Absol. = door het lot getroffen worden, waar dan het verband de beteekenis van het lot bepaalt, b. v. Dem. I, adv. Aristog. 25, 27: *πάντων ἄρτι κληρουμένων Ἀθηναίων*. Ep. ad Diogn. 5, 4: *κατοικοῦντες δὲ πόλεις Ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους ὡς ἕκαστος ἐκληρώθη*. LXX alleen 1 Sam. 14 : 41 *κληροῦται Ἰωνάθαν καὶ Σαούλ* = נִלְכַּד), vs. 42 *κατακληροῦσθαι*. Ook in het N. T. slechts éens Ef. 1 : 11 enz. *ἐν ᾧ* (sc. *τῷ Χῷ*) *καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες* . . . *εἰς τὸ εἶναι κτλ.* = in wien ons ook als daartoe vooruit bestemd het lot getroffen heeft, te zijn enz. Door deze combinatie van *ἐκληρ.* met *εἰς τὸ εἶναι*, die ook Hofmann aanneemt, zijn alle moeilijkheden van de verklaring van het woord weggenomen. De beide uitdrukkingen *ἐκληρώθημεν* en *προορισθέντες* hebben eene aanvulling noodig. Voegt men *εἰς τὸ εἶναι κτλ.* bij *προορισθέντες*, dan is *προορισθῆναι εἰς τὸ εἶναι κτλ.* inhoud en beteekenis van het lot, in het andere geval is dit *εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς* en *προορισθ.* is dan nadere bepaling van het subject. Dat het laatste alleen in het verband past, zie beneden. In geen geval kan *κληροῦσθαι* zelfstandig, m. a. w. *κληροῦσθαι τοῦ εἶναι κλῆρον θεοῦ, τοῦ εἶναι αὐτῷ λαὸν ἔγκληρον* Deut. 4 : 20 zijn, zoodat het daarin opgesloten begrip *κλῆρος* of *κλῆρος θεοῦ* was, zooals Erasmus en Bengel het opvatten, Erasmus: in sortem asciti; Bengel: eramus facti נַחֲלָה, hereditas domini. Het Bijbelsch spraakgebruik van *κλῆρος* getuigt er niet voor en het gewone spraakgebruik van *κληροῦν* getuigt er tegen. Aan het Med. = door het lot verkrijgen, waarnaar Grotius verklaart: *κληροῦν* dicitur qui alteri dat possessionem, *κληροῦσθαι* qui eam accipit (gelijk ook Harless: *ἔδωκε ἡμῖν κλῆρον*), is des te minder te denken, als ook dan de opgaaf van den inhoud niet zou mogen ontbreken, vgl. Philo, De vit. Mos. 3 *τὸν γὰρ μέσον ταῦτα τοῦ κόσμου τόπον κεκλήρωται*. Lucn. De luct. 2: *κεκληρῶσθαι γάρ φησι τὸν Πλούτωνα ἄρχειν τῶν ἀποθανόντων* Bij de boven voorgedragene opvatting mag men niet met Hofmann *ἐκληρ.* op de vroegere bestemming doen slaan en *προορ.* later bepalen, waarin zich het *κληρωθῆναι* geopenbaard heeft. Integendeel gaat het *προορ.* aan *ἐκλ.* vooraf. Het Part. Aor. staat hier om te bepalen, in verband waarmeê of in aansluiting waaraan de handeling van het verbum finitum voltrokken is, Krüger, § 53, 6, 7, 8.

Κληρωτί, bijw. bij het lot, Num. 33 : 54, Joz. 21 : 4, 5.

Κλῆσις *, *ἡ*, roeping, noodiging. Bij de LXX Jer. 31 (38) : 6 *ἔστιν ἡμέρα κλήσεως ἀπολογουμένων* (onjuiste vertaling voor יֶשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים in de beteekenis, die het in het klassieke Grieksch heeft. Terwijl het nl. daarin als term. technicus de roeping voor het gericht aanduidt, of de uitnoodiging tot deelneming aan eenen maaltijd (3 Makk. 5 : 14) of zooals Fil. 3 : 14 schijnt te onderstellen, ter verkrijging van eenen prijs, staat het in het N. T. van de goddelijke uitnoodiging tot zijn heil en rijk, (Rom. 11 : 29). De *κλῆσις* is de eerste handeling ter verwezenlijking

van de goddelijke verkiezing (vgl. 1 Kor. 1 : 26, 27, 2 Petr. 1 : 10 en ἐκλέγειν, ἐκλογή) aan hare objecten en heeft van de geroepenen bevestiging van noode, 2 Petr. 1 : 10: σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι. Deels wegens het subject — ἡ κλῆσις τοῦ θεοῦ Rom. 11 : 29 — deels wegens het doel — ἐλπὶς τῆς κλήσεως Ef. 1 : 18, 4 : 4 (ἐλπίς) — heet zij ἡ ἄνω κλῆσις, de roeping, die het karakter der hoogere wereld, van het bovenaardsche of hemelsche draagt, vgl. Hebr. 3 : 1 κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, wier uitgang, inhoud en doel hemelsch is (Delitzsch bij Hebr. 3 : 1). Zij is ἁγία 2 Tim. 1 : 9, omdat zij van God uitgaat en tot Zijne gemeenschap in tegenstelling met de zondige wereld bestemt, waarom van de geroepenen een ἀξίως περιπατεῖν τῆς κλήσεως Ef. 4 : 1 geëischt wordt, vgl. 2 Thess. 1 : 11. — Voor 1 Kor. 7 : 20 ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω, heeft men geheel onnoodig de beteekenis beroep, externa conditio, gevonden, die niet aan Dion. Hal. 4, 18 κλήσεις = classes, de Romeinsche burgerlijke ordeningen ontleend kan worden. Wie op aarde knecht is, wordt tot de vrijheid in Christus geroepen en omgekeerd. Zoo alleen is ook de attractie ᾗ ἐκλήθη te verklaren. Vgl. ἀπελεύθερος, bl. 695.

Κλητός *, ή, όν, adj. verb. = geroepen, uitgenoodigd, welkom, niet vaak in het gewone Grieksch. LXX = קְרֻאִים 2 Sam. 15 : 11, 1 Kon. 1 : 41, 49 = als gasten geroepen. Voor מְקֹרָאִי Jez. 48 : 12, dat met κλητός Rom. 8 : 28, 1 Kor. 1 : 24 overeenstemt, heeft de LXX ὃν ἐγὼ καλῶ. Daarenboven in de uitdrukking κλητὴ ἁγία = מִקְרָא קֹדֶשׁ Ex. 12 : 16, Lev. 23 : 2 enz. 1) Die tot eene functie geroepen is, Rom. 1 : 1, 1 Kor. 1 : 1, κλητὸς ἀπόστολος. Deze roeping is van Christus uitgegaan, κλ. ἀπὸ Ιυ Χυ 1 Kor. 1 : 1 (vgl. Mt. 4 : 21). Vgl. קרא Jez. 42 : 6, 49 : 1. 2) κλητοί van hen, tot wie de goddelijke κλῆσις overeenkomstig het goddelijk raadsbesluit des heils — τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλ. οὖσιν Rom. 8 : 28 — gekomen is, Rom. 1 : 6, 7, 1 Kor. 1 : 2, 24, Jud. 1, κλητοὶ ἅγιοι 1 Kor. 1 : 2, Rom. 1 : 7; οἱ ἐν θεῷ πατρὶ ἠγαπημένοι καὶ Ιυ Χῳ τετηρημένοι κλητοί Jud. 1, waar het begrip κλητοί schijnbaar eenen anderen inhoud heeft dan Mt. 20 : 16, 22 : 14 in de uitspraak van Christus: πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί, vgl. Openb. 17 : 14 οἱ μετ' αὐτοῦ κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί. Het verschil is evenwel slechts schijnbaar en het behoefde niet zóó vereffend te worden, dat in de apostolische benaming der Christenen door κλητοί de onderstelling der goddelijke roeping medegedacht is, terwijl de κλητοί in de uitspraak van Christus wel de roeping verkregen hebben, maar daaraan geen gehoor gegeven hebben. Dit weerspreekt tegelijk de situatie in de betreffende parabels, nl. Mt. 22 : 14, vgl. met vss. 11—13. Veel meer duidt κλητοί de (Oud- en Nieuw-Testamentische) deelgenooten des heils aan naar de door de goddelijke roeping hun bewezen genade. De goddelijke roeping is de grond van

den toestand des heils en waarborgt hunne bestemming (vgl. 1 Thess. 5:24). De roeping komt hier vooral in aanmerking als het feit, dat de zekerheid en de verwezenlijking des heils aanduidt. De *κλητοί* zijn als zoodanig ook *ἐκλεκτοί*. Van de *ἐκλεκτοί* evenwel zijn te onderscheiden niet de niet-uitverkorenen, die slechts geroepenen zijn, maar zij, wier verkiezing tenietgedaan is en die daarom nog slechts als *κλητοί* aangeduid worden in onderscheiding van hen, wier verkiezing een blijvend kenmerk van hun leven geworden is. Want — en dit is tegen de bestrijding van deze opvatting door K. Müller, Die göttliche Zuvorversehung und Erwählung, Halle, 1892, S. 70 ff. beslissend — de verkiezing ook in den Paulinischen zin van het begrip, dat geen ander is, dan het andere Bijbelsche begrip, kan tenietgedaan worden, vgl. Rom. 11:22, 1 Kor. 10:12, Gal. 5:4 en 2 Petr. 1:10 zou ook Paulus hebben kunnen schrijven. De inhoud van het begrip is dezelfde in de uitspraak des Heeren en in de apostolische brieven en juist daardoor verkrijgt die uitspraak die scherpte, dat zij aantoont, dat twee praedicaten, welke van nature samenbehooren, in de werkelijkheid veeltijds gescheiden zijn en daardoor eenen eigenlijk onnatuurlijken toestand blootlegt. Vgl. 2 Petr. 1:10 en onder *ἐκλεκτός*. — Rom. 1:6 zijn niet „door Jezus Christus geroepenen", maar „geroepenen, die Jezus Christus toebehooren" bedoeld.

Ἐγκαλέω, *ῶ*, *έσω*, compositum van *καλέω*, ik roep, vandaar eigenl. aan- of toeroepen, *τινί*, iemand aanspreken om hem te manen, later in het alg. = de schuld geven, bijz. in gerechtelijken zin = aanklagen, Hand. 19:38, 23:28, met den Gen. van de zaak waarvan, Hand. 19:40, of ook met *περί* cum Gen., Hand. 23:29, 26:2, 7; *κατά τινος*, = aanklacht inbrengen, als klager optreden tegen iemand, Rom. 8:33. Het woord komt zelden in de LXX voor, Zach. 1:4 = קָרָא, Spreuk. 19:5 *ἐγκαλῶν ἀδίκως* = פּוּחַ. Het passivum Ex. 22:8 *πάσης ἀπωλείας τῆς ἐγκαλουμένης* evenals in het gewone Grieksch *τὰ ἐγκαλούμενα*, de beschuldigingen, = אָמַר. In de apocriefen des O. V. Sir. 46:19, Wijsh. 12:12, beide malen zonder een zakelijk object.

Ἔγκλημα, *ατος*, *τό*, van *ἐγκαλέω* zie aldaar, de beschuldiging, aanklacht, Hand. 23:29, 25:16.

Ἀνέγκλητος, *ου*, *ὁ*, *ἡ*, *ον*, *τό*, van *α* priv. en *ἐγκαλέω*, ik klaag aan, vandaar onbesproken, onberispelijk, Xen. Hell. 6, 1, 4 *οὐκ ἀνέγκλητος ἂν δικαίως εἴης ἐν τῇ πατρίδι*. 3 Makk. 5:31, 1 Kor. 1:8, Kol. 1:22, 1 Tim. 3:10, Tit. 1:6, 7.

Ἐκκλησία, oorspronkelijk de verzameling der *ἔκκλητοι*, de door den heraut ontbodene vrije burgers van den staat, die over zijne belangen moesten raadplegen. Zoo komt *ἐκκλησία* in de LXX als vertaling voor van קְהִלָּה voor (Neh. 5:7). Vgl. ook Hand. 19:39. In de LXX wordt *ἐκκλησία* dikwijls toegepast op de vergadering van het Israelietische volk

= קָהָל en in de apocriefen des O. T. beteekent het vaak eveneens volksvergadering, samenkomst. Ook Hand. 7 : 38 wordt ἐκκλησία van de gemeente Israels gezegd. Het spraakgebruik evenwel wijzigde zich in de eerste eeuw der Christelijke jaartelling alzoo, dat συναγωγή van de vergadering of de verzameling der Joden werd gebruikt en ἐκκλησία van de gemeente des Nieuwen Verbonds. Evenals in het O. T. bij קָהָל in onderscheiding van עֵדָה niet eenvoudig aan eene vergadering van personen gedacht wordt, die door de natuurlijke orde der dingen bij elkander behooren, maar aan eene verzameling van menschen, die door eenen godsdienstigen band met elkander verbonden zijn, zoo was het ook bij ἐκκλησία. Men lette ten bewijze van het laatste vooral op het klassieke woord des Heeren Mt. 16 : 18.

In het N. T. bijz. **a)** = de gemeente of kerk als vereeniging der geloovige belijders van Christus, en daarom de gemeente Gods of des Heeren, of ook wel het lichaam van Christus genaamd, Mt. 16 : 18, Hand. 8 : 3, 14 : 23, 20 : 28, 1 Kor. 10 : 32, 11 : 22, 15 : 9, Gal. 1 : 13, 22, Ef. 1 : 22, 3 : 10, 21, 5 : 23 enz., Fil. 3 : 6, Kol. 1 : 18, Hebr. 12 : 23, Tim. 3 : 15; **b)** = de gemeente als afdeeling der Christelijke kerk aan eene bijzondere plaats, in uitgebreideren zin van de kerkelijke vereeniging der geloovigen in deze of die stad, dit of dat gewest, als de gemeenten van Jeruzalem, van Korinthe, van Azië enz., Hand. 8 : 1, 13 : 1, Rom. 16 : 1, 1 Kor. 16 : 19 enz.; in meer beperkten zin van dergelijke vereenigingen, die in den apostolischen tijd in bijzondere woningen vergaderden, dusgenaamde huisgemeenten, Rom. 16 : 5, 1 Kor. 16 : 19, Kol. 4 : 15, Filem. vs. 2; **c)** = de gemeentelijke samenkomst der geloovigen, de vergadering, 1 Kor. 11 : 18, 14 : 19, 28, 34, 35.

Ἐπικαλέω, zie bl. 749, 750.

Κλίβανος, ου, ὁ = κρίβανος. **1)** Een aarden bak, beneden breeder dan boven, waarin deeg gelegd en brood gebakken werd, תַּנּוּר, Ex. 8 : 3, Lev. 2 : 4, 26 : 26, Hoz. 7 : 4. **2)** Een oven, Mt. 6 : 30, Lk. 12 : 28.

Κλίμα (of κλῖμα) van κλίνω. **1)** neiging, helling, τῶν ὀρῶν, Polyb. 2, 16, 3. **2)** De aardgordel, de ondersteld helling of glooiing van de aarde, van de equator naar de polen, hemelstreek, Joseph. B. J. 5, 12, 2. **3)** Streek, landstreek, Rom. 15 : 23, 2 Kor. 11 : 10, Gal. 1 : 21; Polyb. 5 : 44, 6; 7, 6, 1; Hdian. 2, 11, 8.

Κλιμακτήρ, ῆρος, ὁ, trap, trede, Ezech. 40 : 22, 26, 31, 34, 37.

Κλίμαξ, ακος, ἡ, trap, Gen. 28 : 12, Neh. 3 : 15, 12 : 37.

Κλινάριον, ίου, τό, verkleinw. van κλίνη, bedje of beddeke. Hand. 5 : 15 (waar de receptus κλίνη leest).

Κλινάρχης, ου, ὁ (ἄρχω), de president van een κλίνη bij een feest, Philo II, 537, 17.

Κλινάς, άδος, ἡ = κλίνη, Eus. II, 1073 A.

Κλίνη, ης, ἡ, van κλίνω, alles, waarop men leunt, zich uitstrekt of nederlegt, bijz. = het bed of rustbed, van slapenden of zieken, Mt. 9 : 2, 6, Mk. 7 : 30, Lk. 5 : 18, 17 : 34. Vandaar εἰς κλίνην βάλλειν = op het ziekbed werpen, Openb. 2 : 22; = het rustbed, de met kussens bekleede lage bank, waarop de Oosterlingen bij den maaltijd aanlagen, Mk. 4 : 21, 7 : 4, Lk. 8 : 16.

Κλινήρης, ες, bedlegerig, Philo II, 317, 26, Jos. B. J. 2, 21, 6.

Κλινίδιον, ίου, τό, verkleinw. van κλίνη, bedje of beddeke, Lk. 5 : 19, 24.

Κλίνω, Aor. 1 ἔκλινα, pf. κέκλικα. 1) a) Trans. buigen, neigen, τὴν κεφαλήν, van een stervende, Joh. 19 : 30, τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, van verschrikten, Lk. 24 : 5. b) In de krijgstaal παρεμβολάς, φάλαγγας, Lat. inclinare acies, een leger tot wijken brengen, Hebr. 11 : 34 (μάχην Hom. Il. 14, 510, Τρῶας 5, 37, Ἀχαιοὺς, Od. 5, 59). c) Achteroverbuigen: τὴν κεφαλήν, om het hoofd ter ruste te leggen, Mt. 8 : 20, Lk. 9 : 58. 2) Intrans. neigen, bepaald van de zon, die ten ondergang neigt, en vandaar ook van den dag, die daalt, Lk. 9 : 12, 24 : 29.

Κλισία, ας, ἡ (κλίνω), eigenl. eene plaats om zich neder te vleien, vandaar een hut, een tent, leunstoel. In het N. T. alleen Lk. 9 : 14 in de spreekwijze κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα, wat eigenlijk beteekenen zou: aan banken van vijftig, doch ook kan worden opgevat alsof er stond: aan rijen van vijftig, naast elkander. Zoo ook Joseph. Antt. 12, 2, 12, Plut. Sert. 26.

Κλίτος, εος, τό, zijde, Ex. 25 : 11, 26 : 18 enz.

Κλοιός, ὁ, halsband, halsketting, Gen. 41 : 42, Deut. 28 : 48, 1 Kon. 12 : 4.

Κλονέω, in beroering, beweging brengen, Aq. Gen. 45 : 24, Ex. 15 : 14, 15.

Κλόνησις, εως, ἡ (κλονέω), beroering, Aquil. Job 3 : 17, 26; 14 : 1.

Κλοπιμαίως, bijw. heimelijk, steelsgewijze, Eus. II, 1416 B, VI, 613 A.

Κλοπή, ῆς, ἡ, van κλέπτω, de diefstal, in plur. Mt. 15 : 19, Mk. 7 : 22.

Κλοποφορέω, ήσω, stelen, bestelen, Gen. 31 : 26, Philo I, 91, 30.

Κλύδων, ωνος, ὁ (κλύζω, het klotsen der golven), golfslag, branding, of ook = golf, baar, Lk. 8 : 24, Jak. 1 : 6.

Κλυδωνίζομαι, ίσομαι, van het voorg. woord, golven, als de golven of baren op en nedergaan. Beeldspr. Ef. 4 : 14, Jez. 57 : 20, Joseph. Antt. 9, 11, 3.

Κλώθω, spinnen, fijn weven, Ex. 25 : 4, 26 : 1, 27 : 9, 16, 18.

Κλωπᾶς, ᾶ, ὁ (חַלְפַּי), misschien identisch met Alphaeus, vgl. Heinichen's aant. op Eus. H. e. 3, 11, 2. Klopas, de vader van den apostel Jakobus den kleine, en de echtgenoot van Maria, de zuster van de moeder van Jezus, Joh. 19 : 25 (ἡ τοῦ Κλωπᾶ, sc. γυνή).

Κλῶσμα, ατος, τό, draad, Num. 15 : 38.

Κνήθω, praes. pass. κνήθομαι (van κνάω, Inf. κνᾶν en Att. κνῆν) jeuken, schrijnen. Vandaar Pass. = aan jeuk lijden. Alleen 2 Tim. 4 : 3 κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν = jeuk gevoelende aan de ooren, van begeerte om iets te hooren, dat het gehoor streelt.

Κνήμη, ης, ἡ,' been, scheenbeen, Deut. 28 : 35, Richt. 15 : 8, Ps. 147 : 10.

Κνίδος, ου, ἡ, de eigennaam van het schiereiland Knidus in de Aegeesche Zee aan de Westkust van Karië en Klein-Azië. Eene daarop gelegene stad van denzelfden naam op de landengte Triopium was een hoofdzetel van den Venusdienst. Hand. 27 : 7.

Κνώδαλον (κλώδαλον), een wild, gevaarlijk dier, Wijsh. 11 : 15, Marci Diaconi Vita Porphyrii 63, 14.

Κοθωνός, ὁ = χιτών, כְּתֹנֶת, rok, lijfrok, onderkleed, 2 Ezr. 2 : 69.

Κοχλάζω (καχλάζω), ruischen, kletteren. De Apoc. v. d. Maagd, 4.

Κογχοστάτης, pan, (van κογχή, schelp), Act. van Xant. en Polyx. 21.

Κοδράντης, ου, ὁ, het Lat. quadrans, het vierde deel van iets, bijz. van de as. Vgl. ἀσσάριον. Mt. 5 : 26, Mk. 12 : 42, Hippol. Haer. 264, 39, Epiph. III, 286 A, Didach. 1 : 5.

Κοιλάς, άδος, ἡ = κοίλη, 1) holte, Diod. 5, 17. 2) Holte, vallei, Lev. 14 : 37, Num. 14 : 25, 1 Kron. 18 : 1, Polyb. 5, 44, 7, Diod. II, 529, 60.

Κοίλασμα, ατος, τό (κοιλαίνω), holte, net, Jez. 8 : 14.

Κοίλη Συρία, ἡ, Coele Syrië, Aristot. bij Jos. Apion. 1, 22, Beros. bij Jos. Apion. 1, 19, 1 Ezr. 2 : 16, 2 Makk. 3 : 5, Polyb. 1, 3, 1 enz.

Κοιλία, ας, ἡ (κοῖλος, hol). LXX voor בֶּטֶן, מֵעִים, קֶרֶב, רֶחֶם. Holte, buikholte. 1) Buik, onderlijf, maag, Mt. 12 : 40, 15 : 17, Lk. 15 : 16, 1 Kor. 6 : 13. Overdr. van de zinlijke lusten en begeerten, die in 's menschen buik of maag zetelen, Rom. 16 : 18, Fil. 3 : 19. Overdr. van 's menschen binnenste, Joh. 7 : 38, vgl. Openb. 10 : 9, 10. 2) Moederschoot (uterus), Lk. 1 : 41, 42, 44, 2 : 21, 11 : 27, 23 : 29, Joh. 3 : 4. Vandaar de spreekwijze: ἐκ κοιλίας μητρός = van den moederschoot, van kindsbeen af, Lk. 1 : 15, Hand. 3 : 2, 14 : 8, Gal. 1 : 15, vgl. Mt. 19 : 12.

Κοῖλος, η, ον, hol, uitgehold, ruim, Ex. 27 : 8, Lev. 13 : 32, 34.

Κοιλοσταθμέω (κοιλόσταθμος), maken met een gewelfd dak, 1 Kon. 6 : 9, 15,

Κοιλόσταθμος, ον, gewelfd, Hagg. 1 : 4, οἶκος, Cyrill. A. IV, 1028 B.

Κοίλωμα, ατος, τό, holte, Gen. 23 : 2, Ezech. 43 : 14.

Κοιμάω, ῶ, Pass. Praes. κοιμάομαι, κοιμῶμαι, Aor. 1 ἐκοιμήθην, Fut. 1 κοιμηθήσομαι (verwant met κεῖμαι, Curtius § 45), doen inslapen, in slaap doen vallen, overdr. kalmeeren, gerust stellen. Pass. slapen, in slaap vallen, Mt. 28 : 13, Lk. 22 : 45, Joh. 11 : 12, Hand. 12 : 6, LXX voor שָׁכַב. Overdr. en euphem. sterven, Joh. 11 : 11, Hand. 7 : 60, 13 : 36,

1 Kor. 7:39, 11:30, 15:6, 51, 2 Petr. 3:4. Οἱ κοιμώμενοι, κεκοιμημένοι, κοιμηθέντες, de dooden, Mt. 27:62, 1 Kor. 15:20, 1 Thess. 4:13—15; met ἐν Χριστῷ, 1 Kor. 15:18; van dezelfde beteekenis Jez. 14:8, 43:17, 1 Kor. 11:43, 2 Makk. 12:45, Hom. Il. 11, 241, Soph. Electr. 509.

Κοίμησις, εως, ἡ, het rusten, de slaap, de nachtrust, Joh. 11:13. Van den dood, Sir. 46:19, 48:13, het aanliggen, Plat. conv. p. 183 a.

Κοιμητήριον, τό, slaapkamer, begraafplaats, Die Kanones der wichtigsten altkirchl. Concilien von Lauchert, 73, 16.

Κοιμίζω, in slaap brengen, bevredigen, kalmeeren, Gen. 24:11, Richt. 16:14, 19, 1 Sam. 2:22.

Κοινῇ, bijw. gemeen, Sir. 18:1, 50:17, 2 Makk. 4:5, 9:26.

Κοινολογέομαι, ήσομαι, spreken met, gemeenschap oefenen met, 1 Makk. 14:9, Orig. III, 1072 C.

Κοινολογία, ας, ἡ, samenspraak, gemeenschapsoefening, 2 Makk. 14:22, Polyb. 2, 8, 7.

Κοινοποιέω, ήσω, gemeen maken, als gemeen beschouwen, bewijzen hetzelfde te zijn, Clem. A. II, 88 C, Orig. I, 664 B, 856 A, 880 C, 881 A, 885 A.

Κοινοπραγέω, handelen in gemeenschap met iemand, tegenover ἰδιοπραγέω, Polyb. 4, 23, 8; 30, 4, 6; Philo II, 72, 34; 341, 23; 559, 13, Plut. II, 380 A.

Κοινοπραγία, ας, ἡ, handeling in het openbaar, algemeene bezigheid, Polyb. 5, 95, 2, Philo II, 102, 24.

Κοινός, ή, όν (verwant met ξύν, σύν, met. Vandaar vooral bij Epicurus ξυνός voor κοινός). 1) Evenals bij Grieksche schrijvers van Hesiod. af (teg. ἴδιος), gemeen, Lat. communis, Hand. 2:44, 4:32, κοινὴ πίστις, Tit. 1:4, σωτηρία, Jud. 3. 2) Volgens een gebruik, vreemd aan het klassieke Grieksch, algemeen, Lat. vulgaris, door de Joden gesteld tegenover ἅγιος, ἡγιασμένος, καθαρός. Vandaar ontheiligd, Lat. profanus, Levitisch onrein (in het klassieke Grieksch βέβηλος), Mt. 7:2, 5, Rom. 14:14, Hebr. 10:29, Openb. 21:27, 1 Makk. 1:47, φαγεῖν κοινά, ib. 62, κοινοὶ ἄνθρωποι, profanum vulgus, Joseph. Antt. 12, 2, 14, οἱ τὸν κοινὸν βίον προῃρημένοι, 13, 1, 1, οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον οὐδὲ ὡς κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, Just. Apol. 1, 66, Ep. ad Diogn. 5, κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον, Hand. 10:14, κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον, ib. 10:28, 11:8, Justin. Dial. c. Tr. c. 20.

Κοινόω, ῶ, Aor. 1 Inf. κοινῶσαι, 1) in het klassieke Grieksch, gemeen maken. 2) a) Onrein maken, verontreinigen (βεβηλόω), Mt. 15:11, 18, 20, Mk. 7:15, 18, 20, 23, pass. Hebr. 9:13, τί, Hand. 21:28, γαστέρα μιαροφαγίᾳ 4 Makk. 7:6. b) Voor onrein verklaren, Hand. 10:15 (vgl. 28), 11:9.

Κοινωνέω, ῶ, Aor. 1 ἐκοινώνησα, pf. κεκοινώνηκα, iets met een ander gemeen hebben. Vandaar 1) = deelachtig zijn, deelen in, gemeenschappelijk hebben met, met den Gen. van de zaak, waarin men deelt, Hebr. 2 : 14, meer gewoon ook in het N. T. met den Dat. Rom. 15 : 27, 1 Tim. 5 : 22, 1 Petr. 4 : 13, 2 Joh. 11. 2) Met den Dat. van den persoon, τινί, = met iemand deelen, mededeelen, zijn deelgenoot zijn, εἴς τι en ἔν τινι, in eenige zaak, Gal. 6 : 6, Fil. 5 : 15; ook met den Dat. van de zaak = deelen, een deel dragen, helpen, voorzien in, Rom. 12 : 13. Mededeelen, Orig. ed. Montfauc. 11, 199 κοινωνῆσαι τῷ Παύλῳ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν.

LXX = חָבַר en afgeleide woorden, 2 Kron. 20 : 36 (Jez. 44 : 11), Job 34 : 8, Pred. 9 : 4, אֶרֹב Spreuk. 1 : 11, waar de LXX op de etymologie van het woord (nectere) gelet hebben.

Κοινωνία *, ἡ, 1) gemeenschappelijk aandeel aan iets, door een κοινόν teweeggebrachte gemeenschap, a) met den Gen. obj. van de zaak, waaraan men gemeenschappelijk deel heeft, Plat. Sophist. 250 E: ἡ τῆς οὐσίας κοινωνία. Tim. 87, E τῶν πόνων. Zoo in het N. T. 1 Kor. 10 : 16 κ. τοῦ αἵματος, τοῦ σώματος τοῦ Χυ. Door deze bepaaldheid van het begrip der κ. wordt de aangesloten zin vs. 17 verstaanbaar: ὅτι εἷς ἄρτος ἓν σῶμα οἱ πολλοὶ κτλ., dat niet als gevolgtrekking mag worden opgevat. Fil. 3 : 10 κ. τῶν παθημάτων τοῦ Χυ, gemeenschap (nl. evenals Christus en met Christus) aan het lijden van Christus. Vgl. het volgende συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ. b) De persoon, met wien een κοινόν verbindt, wordt in het gewone Grieksch door den Dat. of praeposities verbonden, b. v. Plat. Rep. 5, 466 C ἡ τῶν γυναικῶν κοινωνία τοῖς ἀνδράσιν. Eur. Iph. T. 254 τίς θαλάσσης βουκόλοις κ., Symp. 188 C: ἡ — πρὸς ἀλλήλους κ. Vgl. vir. civ. 283 D κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα μεγέθους καὶ σμικρότητος κοιν. Overal is evenwel bij κ. niet aan het eenvoudige verbonden zijn te denken, maar aan een κοινόν, dat verbindt. Hiermeê komt in het N. T. overeen 2 Kor. 6 : 14 τίς κοιν. φωτὶ πρὸς σκότος. 1 Joh. 1 : 3, 6 waar door de herinnering aan deze bepaaldheid van het begrip het verband eerst volkomen duidelijk wordt. Eveneens vs. 7 κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων. 2 Kor. 13 : 13 ἡ κοιν. του ἀγ. πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. Zie onder c. Den Dat. van den pers. vinden wij in het Bijbelsche Grieksch niet. Aan het gewone Grieksch is daarentegen vreemd c) de constructie met den Gen. obj. van den persoon, met wien de gemeenschap bestaat, want Plat. Sophist. 264 E ἡ τοῦ σοφιστοῦ κοιν. is Gen. subj. = in qua sophistes versatur communitate. Alleen γυναικὸς κοιν. Athen. 2, 69 C en omgekeerd κ. ἀνδρός Plut. conj. praec. 48 (145 D), beiden van huwelijksgemeenschap, kunnen hiervoor als voorbeeld van den Gen. obj. aangehaald worden, wat evenwel toch op een aan den eigenlijken zin van κοιν. vreemd gebruik van het woord als term. techn. rust. In het N. T. vinden wij

den Gen. van den persoon als Gen. obj. 1 Kor. 1 : 9 ἐκλήθητε εἰς κοιν. τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Daarentegen behoort 2 Kor. 13 : 13 ἡ κ. πνεύματος ἁγίου μετὰ πάντων ὑμῶν reeds wegens μετὰ π. ὑ. niet hiertoe, maar tot b, afgezien van de verbreking van de gelijkmatigheid, welke ontstaat, wanneer men πν. ἁγ. niet als Gen. subj. opvat. Twijfelachtig kan alleen zijn Fil. 2 : 1 εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ τις σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί. Daar evenwel παράκλ. παραμ. σπλ. κ. οἰκτ. openbaringen van het Christelijk leven zijn, kan daartusschen κοιν. πν. niet de gemeenschap des Geestes met de lezers, maar slechts de gemeenschap der lezers met den Heiligen Geest aanduiden, derhalve πν. Gen. obj. zijn, wanneer het niet van den Christelijken toestand der lezers zelven moet staan, in welk geval het Gen. subj. zou kunnen zijn. — Deze constructie met den Gen. obj. van den persoon is een besliste achteruitgang in het spraakgebruik. Daar de persoon als de zaak gedacht wordt, waaraan men deel heeft, gaat de scherpte van het oorspronkelijk begrip verloren; aan een tertium κοινόν, dat de gemeenschap bewerkt, wordt niet meer gedacht. Ook in het kerkelijk Grieksch is deze constructie zóó zeldzaam, dat Cremer geneigd is, de κοινωνία τῶν ἁγίων van het apostolisch symbool oorspronkelijk niet voor de communio sanctorum te houden, maar voor de communio sacrorum, zóodat communio sacrorum verklaring van het begrip der kerk is, enz. — d) Met den Gen. subj. 2 Kor. 13 : 13, Filem. 6 ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου = de gemeenschap, die uw geloof heeft en houdt, vgl. vs. 5, niet met Bengel: fides tua, quam communem nobiscum habes et exerces. Fil. 1 : 5 ἐπὶ τῇ κοιν. ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγ., waar voor de constructie van εἰς τὸ εὐαγγ. met κοιν. vgl. Plat. Rep. 4, 453 A δυνατὴ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη ἡ θήλεια τῇ τοῦ ἄρρενος κοινωνῆσαι εἰς ἅπαντα τὰ ἔργα, niet evenwel = gemeenschap aan het evangelie, maar voor het evangelie, ten goede van het evangelie, zooals op de aangehaalde plaats van Plato: deelnemen aan alle werken, d. i. gelijk geschikt voor alles; vgl. Rom. 15 : 26, 2 Kor. 9 : 13 onder 2. — Hieraan sluit zich aan e) het absolute κοινωνία, Hand. 2 : 42, Gal. 2 : 9.

2) De gemeenschap, welke men onderhoudt, van 1 onderscheiden als κοινωνεῖν als benaming van de bestaande verhouding of als de gemeenschappelijke deelneming aan iets, van de deelneming, welke men uitoefent. Vandaar = deelneming, welke zich door weldaden openbaart, Hebr. 13 : 16 τῆς δὲ εὐποιΐας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Verder verbonden met εἰς vgl. Rom. 15 : 26, vgl. vs. 27. 2 Kor. 9 : 13 δοξάζοντες τὸν θεόν . . . ἐπὶ τῇ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτούς, vgl. vs. 12 evenals 2 Kor. 8 : 4 δεόμενοι . . . τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. Verder wordt het woord in het kerkelijk Grieksch een synoniem van ἐλεημοσύνη, evenzoo een term. techn. als in het gebruik daarvan voor het heilig avondmaal. Vgl. Suiceri thes. s. v. — In de beteekenis societas,

congregatio vinden wij het nergens, zoodat daardoor ook de verklaring van κοινωνία τῶν ἁγίων in het 3e art. van het apostolicum door congregatio sanctorum schijnt buitengesloten te zijn. — LXX alleen Lev. 6:2. In de apocriefen alleen Wijsh. 8:18, 3 Makk. 4:6.

Κοινωνικός *, ή, όν, a) tot de gemeenschap behoorend, voor de gemeenschap bestemd. Aristot. Eth. Eud. 8, 10: κοινωνικὸν ζῷον ὁ ἄνθρωπος. Id. Polit. 3, 13: κοινωνικὴν ἀρετὴν εἶναί φαμεν τὴν δικαιοσύνην. Dikwijls bij Plut. b) die gaarne gemeenschap oefent, Plut. de aud. 11 (43, D); die gaarne met anderen deelt, vgl. onder κοινωνέω. Polyb. 18, 31, 7 κοινωνικῶς χρῆσθαι τοῖς εὐτυχήμασιν. Luc. Tim. 56: ἀνὴρ τῶν ὄντων κοινωνικός, niet = vrijgevig, maar praedicaat van den vrijgevigen man = die gaarne zijn vermogen met anderen deelt, daarvan meêdeelt, evenwel niet alleen milddadig, zooals het verband toont en Luc. Pisc. 35 bewijst: πολὺς ὁ περὶ τοῦ κοινωνικὸν εἶναι δεῖν ὁ λόγος καὶ ὡς ἀδιάφορον ὁ πλοῦτος. Aristot. Rhet. 2, 26. Zoo = mededeelzaam 1 Tim. 6:18 τοῖς πλουσίοις παράγγελλε ... εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς, eene samenstelling als εὐποιία en κοινωνία, Hebr. 13:16.

Κοινωνός *, ὁ, ἡ, het gewone woord in plaats van het meer zeldzame κοινών (zie κοινωνέω) = deelgenoot, die aan iets deelheeft, a) met den Gen. obj. van de zaak, 1 Kor. 10:18 κοινωνὸς τοῦ θυσιαστηρίου. 2 Kor. 1:7 τῶν παθημάτων, τῆς παρακλήσεως, 1 Petr. 5:1 ὁ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός, 2 Petr. 1:4 θείας κοιν. φύσεως, Sir. 6:10 κ. τραπεζῶν. Plut. praec. ger. rep. 26 (819, C): λάμβανε δὴ καὶ δίκης συνεργὸν καὶ πρεσβείας κοινωνόν. De Aud. 14 (45, E) κοινωνὸς γάρ ἐστι τοῦ λόγου καὶ συνεργὸς τοῦ λέγοντος. Gen. obj. van den persoon, Hebr. 10:33 κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων. 1 Kor. 10:20 τῶν δαιμονίων. LXX = חָבֵר Spreuk. 28:24 κοινωνὸς ἀνδρὸς ἀσεβοῦς. Jez. 1:21 κλεπτῶν. Mal. 2:4 ἡ κοινωνός σου = חֲבֶרְתְּ. Eveneens vrouwelijk. Plut. Brut. 13, 5: οὐ κοίτης μεθέξουσα καὶ τραπέζης μόνον, ἀλλὰ κοινωνὸς μὲν ἀγαθῶν εἶναι κοινωνὸς δ' ἀνιαρῶν. b) Met den Dat. van den persoon Lk. 5:10 κοινωνοὶ τῷ Σίμωνι, vgl. den Dat. van de zaak Eur. El. 637 ὅθεν γ' ἰδών σε δαιτὶ κοινωνὸν καλεῖ, zie onder κοινωνεῖν. c) De zaak, door een voorzetsel bijgevoegd Plat. Legg. 7, 810 C περί τινος. Sir. 41:16 κοινωνὸς καὶ φίλος περὶ ἀδικίας. In plaats van περί in het N. T. ἐν Mt. 23:30 αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. d) Absol. 2 Kon. 17:11, Filem. 17, 2 Kor. 8:23 κοινωνὸς ἐμὸς καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός; voor deze constructie met συνεργός vgl. de boven aangehaalde plaatsen uit Plutarchus.

Κοινῶς, bijw. gemeenschappelijk, Tob. 2:2, 5:13 enz.

Κοινωφελής, ές (ὄφελος), van algemeen nut, Philo I, 389, 28, II, 52, 19, Clem. R. 1, 48, πᾶσιν.

Κοιτάζομαι, zich nederleggen, rusten, slapen, Lev. 15:20, Deut. 6:7, 11:19, Ps. 103 (104):22, Hoogl. 1:7.

Κοιτασία, *ας*, *ἡ* (*κοιτάζω*), de bijslaap, Lev. 20:15.

Κοίτη, *ης*, *ἡ* (ΚΕΩ, ΚΕΙΩ, *κεῖμαι*, verwant aan *κοιμάω*). LXX vooral voor מִשְׁכָּב, שְׁכָבָה. a) Eene plaats om te rusten, bed, *εἰς τὴν κοίτην εἰσίν*, Lk. 11:7. b) Speciaal het huwelijksbed, *τὴν κοίτην μιαίνειν*, van echtbreuk, Joseph. Antt. 2, 4, 5, Plut. De fluv. 8, 3, Hebr. 13:4. c) Samenwoning, hetzij wettig of onwettig (Lev. 15:4 enz. 21—25, Wijsh. 3:13, 16), plur. *κοίταις*, scil. *περιπατεῖν* = ontuchtig wandelen, Rom. 13:13. Per meton. van de oorzaak voor het gevolg: *κοίτην ἔχειν ἔκ τινος* zwanger zijn van iemand, Rom. 9:10, *κοίτη σπέρματος*, Lev. 15:16, 22:4, 18:20, 23.

Κοιτίς, minder juist voor *κυτίς* = *κίστη*, Jos. Ant. 2, 9, 4.

Κοιτών, *ῶνος*, *ὁ* (van *κοίτη*, vgl. *νυμφών* enz.), een slaapkamer. Ὁ *ἐπὶ τοῦ κοιτ.* des konings kamerheer, die over de kamer de wacht houdt, Hand. 12:20, 2 Sam. 4:7, Ex. 8:3, 1 Ezr. 3:3. In het Attisch gewoonlijk daarvoor *δωμάτιον*.

Κόκκινος, *η*, *ον*, van *κόκκος*, de pit of kern eener boomvrucht, scharlakenrood, Gen. 38:28, Ex. 25:4, Lev. 14:4, 6, Joz. 2:18, 2 Sam. 1:24, 2 Kron. 2:7, 14, Mt. 27:28, Hebr. 9:19, Openb. 17:3. Het neutrum = een zelfstnw. een scharlakenrood kleed, Openb. 17:4, 18:12, 16.

Κόκκος, *ου*, *ὁ*, de pit of kern eener boomvrucht, of ook de zaadkorrel. Ὁ *κόκκος σινάπεως* = de korrel mosterdzaad, Mt. 13:31, 17:20 en de parall. pl. *Τοῦ σίτου* = (tarwe) graankorrel, Joh. 12:24, 1 Kor. 15:37. — **Κόκκος** is ook de naam van den scharlakeneik of steekpalm, op welks bladeren een zeker insect (de vrouwelijke schildluis) zijne eieren legt, die daarop eene soort van bes (de scharlakenbes) doet ontstaan, waaruit eene roode kleurstof (coccus tinctorius) vervaardigd wordt.

Κολαβρίζω, *ίσω* (*κόλαβρος*), met verachting behandelen, Job 5:4.

Κολάζω, *άσω* en *άσομαι*, Aor. 1 Med. *ἐκολασάμην*, van *κόλος*, afgeknot, verminkt. Vandaar b. v. *δένδρα* = boomen snoeien, besnoeien, inkorten. Gewoonlijk overdr. beteugelen, onder de tucht houden, tuchtigen, kastijden, straffen, Hand. 4:21, waar het Medium staat, terwijl wij het actief verwachten zouden. Pass. = gestraft worden, straf lijden of ondergaan, 2 Petr. 2:9, waar wij i. p. v. het Praesens het Futurum verwachten zouden.

Κολαιός of *κολεός* (תַּעַר), scheede, 1 Sam. 17:51 A.

Κολακεία (T. WH. *κία*), *ας*, *ἡ* (*κολακεύω*), vleierij; *λόγος κολακείας* = vleitaal, 1 Thess. 2:5.

Κολακεύω, vleien, 1 Ezr. 4:31, Job 19:17, Wijsh. 14:17, Just. Apol. I, 2, 3.

Κολάπτω, op iets slaan, pikken, pellen, ingraveeren, inhouwen, Ex. 32:16, 1 Kon. 7:9, 12, Sir. 45:11, 3 Makk. 2:27.

Κόλασις, εως, ἡ, van κολάζω, besnoeiing, beteugeling, straf, pijniging, Mt. 25:46, 1 Joh. 4:18, waar κόλασιν ἔχειν = peiniging in zich hebben, met zich brengen of straf voor zich weggelegd of te wachten hebben, t. w. tegen den oordeelsdag. Vgl. μισθὸν ἔχειν, Mt. 6:1.

Κολαστήριος, ον = κολαστικός, tuchtigend, straffend, Philo I, 496, 30; II, 22, 13, Greg. Naz. II, 412 A.

Κολάστρια, ας, ἡ, eene vrouw, die straft, Eus. III, 741 C.

Κολαφίζω, ίσω van ὁ κόλαφος, de oorveeg, iemand oorvijgen toedienen in ruimeren zin = iemand in 't aangezicht slaan, slaag geven, slaan, Mt. 26:67, Mk. 14:65, 2 Kor. 12:7; pass. = geslagen worden slaag krijgen, 1 Kor. 4:11, 1 Petr. 2:20.

Κολεός of κολεός, οῦ, ὁ, scheede, 2 Sam. 20:8, 1 Kron. 21:27 Ezech. 21:3, 4, 5.

Κολίανδρον = κορίανδρον, ου, τό, korianderzaad, Al. Num. 11:7.

Κολλάω, ῶ, Pass. Praes. κολλῶμαι, Aor. 1 ἐκολλήθην, Fut. 1 κολληθήσομαι, samenlijmen, samenvoegen, verder vast vereenigen. In he N. T. wordt alleen het passivum gevonden met reflexieve beteekenis = aanhangen, aankleven. LXX voor דָּבַק: ὁ κονιορτὸς ὁ κολληθεὶς ἡμῖν Lk 10:11; ἐκολλήθησαν αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ, hare zonden warel zoo veel, dat zij reikten tot aan den hemel, d. i. kwamen ter kenni van den hemel, Openb. 18:5 (de receptus heeft ἀκολουθεῖν). Vgl. bij deze laatste uitdrukking αἱ ἄγνοιαι ἡμῶν ὑπερήνεγκαν ἕως τοῦ οὐρανοῦ, 1 Ezr 8:72 (74), ὕβρις τε βίη τε οὐρανὸν ἵκει, Hom. Od. 15, 329; 17, 565 Van personen met den Dat. van de zaak, κολλήθητι τῷ ἅρματι, voeg bij den wagen, Hand. 8:29. Met den Dat. van den pers. om aan t duiden: het sluiten van eenen nauwen band, Barn. ep. c. 10, 3; 5, 8 met μετά in den Gen. van den pers. ibid. 10, 11; 19, 2, 6, Clem Rom. 1 Kor. 15:1, 30:3, 46:2. Τῇ γυναικί, Mt. 19:5, τῇ πόρνῃ 1 Kor. 6:16, τῷ κυρίῳ, 1 Kor. 6:17. Zichzelven bij iemand als ee makker voegen, gezelschap houden met, Hand. 5:13, 9:26, 10:28 Iemand volgen, aan zijne zijde staan, Hand. 17:34, 2 Sam. 20:2 1 Makk. 3:2, 6:21. Zichzelven aan een meester of patroon aan sluiten, Lk. 15:15. Met den Dat. van de zaak = zich voortduren aan iets geven, ergens voor werken, τῷ ἀγαθῷ, Rom. 12:9, ἀγαθῷ κρίσει δικαίᾳ, Barn. ep. 20, 2, τῇ εὐλογίᾳ, Clem. Rom. 1 Kor. 31:1.

Κόλλη, ης, ἡ, passer, Jez. 44:13.

Κόλλησις, εως, ἡ, het samenlijmen of soldeeren, Sin. Jez. 41:7.

Κολλούριον = κολλύριον, ου, τό, Diminut. van κολλύρα = een gro brood. Vandaar een op het deeg der κολλύρα gelijkend mengsel, da als oogenzalf gebruikt werd. In 't alg. = oogenzalf. Openb. 3:18 Hor. Sat. 1, 5, 30, Epict. Diss. 2, 21, 20; 3, 21, 21; Cels. 6, 6,

Κολλουρίς, ίδος, ἡ, = κολλυρίς, een grof brood, Jos. Ant. 7, 4, 2 τοῦ ἄρτου.

Κολλυβίζω, ίσω, groot geld voor klein geld inwisselen, Orig. III, 1448 A, 1444 C, ἀργύρια.

Κολλυβιστής, οῦ, ὁ, van ὁ κόλλυβος, het kleine geld, tevens het opgeld, dat voor het wisselen van vreemde en inlandsche munt aan den wisselaar betaald werd (vgl. op κερματιστής) = geldwisselaar, Mt. 21 : 12, Mk. 11 : 15, Joh. 2 : 15.

Κολλύρα, ας, ἡ, grof brood, koekje, 2 Sam. 13 : 6.

Κολλυριδιανοί, ῶν, οἱ (κολλυρίς), Collyridiani, eene secte, die ééns per jaar koeken offerde aan de Heilige Maagd, Epiph. II, 640 B.

Κολλυρίζω, ίσω, koekjes maken, 2 Sam. 13 : 6 κολλυρίδας.

Κολλύριον, zie κολλούριον.

Κολόβιον, ου, τό (κολοβός), colobium, een opperkleed zonder mouwen, Epiph. I, 172 B, II, 845 C.

Κολοβίων, ωνος, τό = κολόβιον, Epiph. I, 245 A, II, 205 C.

Κολοβοδάκτυλος, ου, ὁ, wiens vingers afgesneden zijn, zonder vingers, Hippol. Haer. 392, 27.

Κολοβόκερκος, ον, met eenen korten staart, Lev. 22 : 23, Chrys. IX, 657 E.

Κολοβόριν, ινος, ὁ, iemand met eenen stompen neus, Lev. 21 : 18.

Κολοβόρινος, ον = κολοβόριν, Cyrill. A. I, 781 C.

Κολοβός, stomp, gebroken, Aq. Sm. Jez. 37 : 27.

Κολοβότης, ητος, ἡ, kortheid, Aquil. Ex. 6 : 9, Pseud. Athan. IV, 541 B.

Κολοβόω, ῶ, Aor. 1 ἐκολόβωσα (van κολοβός = κόλος, vgl. κολάζω, bekorten, verkorten, inkorten, Mt. 24 : 22, Mk. 13 : 20, Arist. 108 : 29.

Κολοιός, ὁ, kraai, Tat. Or. 27 : 16.

Κολόκυνθα, ης, ἡ, = κολοκύντη, L. cucurbita, de kolokwint, pompoen, wonderboom, Jona 4 : 7, Just. Tryph. 107, Lucian. II, 132.

Κολοσσαεύς en (L. Tr. WH.) Κολασσαεύς; bij Strabo en volgens de inscr. Κολοσσηνός), έως, ὁ, Vulg. Colossensis, Kolosser. Zie den brief aan de Kolossers.

Κολοσσαί en Κολασσαί, ῶν, αἱ, Kolosse. Oudtijds eene groote en bloeiende stad, maar in Strabo's tijd een πόλισμα van Phrygië Major, gelegen aan de Lycus, niet ver van hare vereeniging met de Maeander en in de nabijheid van Laodicea en Hiërapolis (Hdt. 7, 30, Xen. An. 1, 2, 6, Strab. 12, 8, 13, Plin. H. n. 5, 41). Tegelijk met deze steden is het door eene aardbeving verwoest omstreeks 66 na Chr. Euseb. Chron. Ol. 210, Oros. 7, 7, Kol. 1 : 2. Vgl. de commentaren op den brief aan de Kolossers en het Bijbelsch Woordenboek van Riehm-Van Rhijn, t. d. pl.

Κόλπος *, ου, ὁ, 1) a) boezem, schoot; ἵμαντα κόλπῳ ἐγκατθεῖναι Il. 14, 219. b) Moederschoot. 2) a) Overdr. van de door het aandoen van den gordel ontstane zwelling van het kleed; b) inham van de zee, zeeboezem, Ital. golfo; c) dal tusschen hooge bergen. d) Αἰθέρος κ. van het gewelf des hemels Pind. Ol. 13, 85. — Aan deze beteekenis sluiten zich in het gewone Grieksch verschillende beeldsprakige uitdrukkingen aan. Zoo aan 1) a) de uitdrukking ἐπὶ κόλπον ἔχειν, κόλπῳ δέξασθαι, ὑποδέξασθαι bij Homerus van moederlijke liefde en voorzorg; aan 1) b) het gebruik van het woord van de diepte der zee. Aan 2) a) ὑπὸ κόλπον ἔχειν, φέρειν iets verbergen of verborgen houden (daar de vouw in het kleed als eene soort tasch gebruikt werd). Eveneens εἰς τὸν κόλπον ἑαυτοῦ πτύειν als uitdrukking van verachting. Rijker nog is het gebruik van het Lat. sinus, b. v. in sinu alicujus esse, aliquem gestare; verder van toevluchtsoord enz. Zelfstandig daarnaast staat het Bijbelsch spraakgebruik, dat wel in enkele uitdrukkingen daarmeê overeenkomt, maar natuurlijk niet allereerst daaruit verklaard wordt. LXX = חֵיק en enkele malen = חָפְנַיִם (holte van de hand Spreuk. 30 : 4), חֹצֶן Jez. 40 : 22. צַלַּחַת Spreuk. 19 : 24, 26 : 15. Zoo van de huwelijksgemeenschap Gen. 16 : 5: ἐγὼ δέδωκα τὴν παιδίσκην μου εἰς τὸν κόλπον σου. Deut. 13 : 6, 28 : 54, 56 enz. vgl. 1) a). Verder van liefderijke voorzorg Jez. 40 : 11 ἐν κόλπῳ φέρειν, 49 : 22. Aan 2) a) sluit zich aan Spreuk. 17 : 23 λαμβάνειν δῶρα ἀδίκως ἐν κόλποις. Spreuk. 19 : 24 ἐγκρύπτειν εἰς τοὺς κόλπους, 26 : 15, Job 23 : 12. Verder van de vergelding ἀνταποδιδόναι εἰς τὸν κόλπον τινὸς τὰς ἁμαρτίας, τὰ ἔργα Jez. 65 : 6, Jer. 32 : 18, Ps. 79 : 12, Spreuk. 16 : 32. Vgl. Ps. 35 : 13 ἡ προσευχή μου εἰς κόλπον ἀποστραφήσεται.

In het N. T. vinden wij het woord alleen bij Lukas en Johannes. Bij den eersten 6 : 38 van de vergelding δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν evenals in de uitdrukking ὁ κόλπος Ἀβραάμ 16 : 22, 23 ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραάμ en eindelijk Hand. 27 : 39 van een zeeboezem. Bij Joh. 13 : 23 ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ι͞υ, ὃν ἠγάπα ὁ Ι͞ς, vgl. vs. 25 ἐπιπεσὼν οὖν οὕτως ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ι͞υ, waarnaar klaarblijkelijk vs. 23 de uitdrukking met het oog op den aangesloten relatieven zin gekozen is ὃν ἠγάπα ὁ Ι͞ς. Daarenboven nog 1 : 18 ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. Indien dit slechts ter verklaring van de verhouding der liefde van Christus tot den Vader diende, waarvoor gewoonlijk op het Lat. in sinu alicujus esse gewezen wordt, zoo zou daardoor deze verhouding nauwelijks genoeg aangeduid zijn, om ἐκεῖνος ἐξηγήσατο in zijne tegenstelling met θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε te verklaren. Daarenboven blijft de keus van εἰς i. p. v. ἐν onverklaarbaar. De het laatst door Weiss aangenomen verklaring, dat ὁ ὢν κτλ. van den verhoogden Christus staat (Hofmann) en εἰς uitdrukt het gekomen zijn tot datgene wat in de voorstelling op den

voorgrond staat, is volgens Cremer onmogelijk; want datgene, wat en hoe Christus thans is, maakt wel begrijpelijk wat wij 16 : 12 enz. lezen, maar kan nooit bevestigen wat Christus gedurende Zijne omwandeling op de aarde aan de zijnen gegeven heeft. De uitdrukking moet op datgene betrekking hebben wat Hij toen reeds was. Cremer vindt op Oud-Testamentisch gebied eene andere verklaring dan die van de gemeenschap der liefde. Ruth 4 : 16 staat van den zoon van Ruth: Naomi nam het kind καὶ ἔθηκεν εἰς τὸν κόλπον αὐτῆς en vs. 17 ἐτέχθη υἱὸς τῇ Νωεμίν. Zoo is het leggen in den schoot het teeken van het echte kindschap, Job 3 : 12, ἱνατί συνήντησάν μοι τὰ γόνατα; vgl. Gen. 30 : 3 τέξεται ἐπὶ τῶν γονάτων μου καὶ τεκνοποιήσομαι κἀγώ. 50 : 23 οἱ υἱοὶ Μαχὶρ τοῦ υἱοῦ Μανασσῆ ἐτέχθησαν ἐπὶ μηρῶν Ἰωσήφ. Daarmeê hangt de opvatting van het troostwoord van Jez. 66 : 12 samen: τὰ παιδία αὐτῶν ... ἐπὶ γονάτων παρακληθήσονται evenals het woord van Mozes Num. 11 : 12. Uit deze opvatting kan ook volgens Cremer de benaming „Abrahams schoot" verklaard worden, als de plaats, waar die Israelieten komen, die na den dood tot hunne vaderen verzameld worden, Gen. 15 : 15, vgl. 4 Makk. 13 : 16.

Kunnen wij volgens Cremer hiernaar Joh. 1 : 18 verklaren, dan begrijpen wij de keus van het voorzetsel εἰς i. p. v. ἐν en verkrijgen wij den zin: Niemand heeft ooit God gezien. De eengeboren Zoon, die de echte, werkelijke en door den Vader erkende Zoon des Vaders is, juist die enz. De eenigheid van het Zoonschap verklaart het feit, dat Hij alleen, dat Hij wezenlijk in staat was, zulks te doen. Tegelijk wordt dan ook daardoor over de lezingen υἱός of θεός beslist, want slechts bij υἱός past ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. Zoo verklaart ook Chrysostomus: τίθησιν „ὁ ὢν ἐν κόλπ. τ. π." ἵνα νοῆται καὶ υἱὸς ἐξ αὐτοῦ. Eveneens laat Theophylactus het de γνησιότης aanduiden. Zie Thes. van Suicerus s. v. [1]).

Κόλπωμα, ατος, τό (κολπόω), boezem, Ezech. 43 : 13.

Κολυμβάω, ῶ, ήσω, zwemmen, duiken. Hand. 27 : 43.

Κολυμβήθρα, ας, ἡ (κολυμβάω), zwem- of badplaats, 2 Kon. 18 : 17, Neh. 2 : 14, Nah. 2 : 8, Joh. 5 : 2, 7, 9 : 7, Passio Perpet. 73 : 21, 24, 75 : 8. Doopvont, Clem. A. II, 764 D, Chrys. IX, 608 E.

Κολωνία, ας, ἡ, het Lat. colonia = Ῥωμαίων ἀποικία, eene Romeinsche volkplanting, Hand. 16 : 12, Eus. II, 481 B.

Κομάω, ῶ, ήσω, het hoofdhaar laten groeien, lang haar dragen, wat vooral te Athene voor mannen en jongelingen boven de 18 jaren, ἔφηβοι,

---

1) Ik vind deze verklaring van Joh. 1 : 18, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός zeer gezocht en houd mij liever aan de gewone = die in innige gemeenschap met den Vader verkeert, terwijl dan de beeldspraak aan het aanliggen in iemands schoot aan den maaltijd ontleend is. Ik sluit mij bij Weiss (zie hierhoven) aan. B.

ongebruikelijk was en daarom als een blijk van ijdele pronkzucht werd aangemerkt, 1 Kor. 11 : 14, 15.

Κόμβος, ου, ὁ, band, zak, Al. Gen. 42 : 35.

Κόμη, ης, ἡ, Lat. coma, hoofdhaar, 1 Kor. 11 : 15, Apoc. Petri 10.

Κόμης, ητος, zelden ιτος, ὁ, het Lat. comes, hoofdman, hoofdofficier, bestuurder, praefect, Eus. II, 1116 A, 1152 A, Athen. I, 261 D, 709 C, 712 A, II, 932 A, Basil. IV, 277 D.

Κομιδῆ, bijw. zorgvuldig, 4 Makk. 3 : 1.

Κομίζω, ίσω, Att. κομιῶ, Aor. 1, ἐκόμισαι van κομέω, ik bezorg of verzorg; vandaar bezorgen, verzorgen, van het noodige voorzien, beschikken, aandragen, aanbrengen. In 't alg. 1) in Act. = brengen, dragen, ἀλάβαστρον, Lk. 7 : 37. 2) Med. κομίζομαι, Fut. ίσομαι, Aor. 1 ἐκομισάμην, a) = voor zich wegdragen, weder- of terugkrijgen, van een op renten uitgezet kapitaal, Mt. 25 : 27; van een doode, die tot het leven wederkeert, τινὰ ἐκ νεκρῶν, Hebr. 11 : 19, b) overdr. van het wegdragen van loon, straf, enz. als τὰ διὰ τοῦ σώματος, 2 Kor. 5 : 10, μισθὸν ἀδικίας, 2 Petr. 2 : 13, en aldus ook Ef. 6 : 8, Kol. 3 : 25, Hebr. 10 : 36, 1 Petr. 1 : 9, 5 : 4.

Κόμμα, ατος, τό, het geslagene, de munt, 1 Makk. 15 : 6.

Κομμωτής, οῦ, ὁ (κομμόω), kapper, Clem. A. I, 593 B.

Κόμπος, ου, ὁ, geschreeuw, geraas, geroep, Ezr. 8 : 13, 3 Makk. 6 : 5.

Κομψότερον, comparat. (van κομψῶς, zorgvuldig, knap, bijz. op het lichaam, vgl. κομέω), knap, dus knapper, opgeknapt, beter. Κομψότερον ἔχειν = zich beter bevinden, beter worden, opknappen, Joh. 4 : 52. Epict. Diss. 3, 10, 13: ὅταν ὁ ἰατρὸς εἴπῃ· κόμψως ἔχεις. Cic. Epp. ad div. 16, 15 belle habere. Vgl. het Engelsche: he's doing nicely, Duitsch: er befindet sich hübsch; es geht hübsch mit ihm. Hesychius κομψότερον· βελτίωτερον, ἐλαφρότερον.

Κόνδυ, υος, τό, drinkbeker, bokaal, Gen. 44 : 2, 5, 9, 10, 12, 16, 17, Jez. 51 : 17, 22.

Κονδυλίζω, ίσω (κόνδυλος), met de vuist slaan, slaan, een misslag begaan, Am. 2 : 7, Maleach. 3 : 5, Eus. I, 305 D.

Κονία, ας, ἡ, stof, Deut. 27 : 2, 4, Job 28 : 4, 38 : 38, Am. 2 : 1.

Κονίαμα, ατος, τό, het aangestrekene met kalk, kalk, Dan. 5 : 1, 5.

Κονιάω (van κονία), met lijm bedekken, pleisteren, τάφοι κεκονιαμένοι. De Joden waren gewoon de ingangen der graven te bepleisteren als eene waarschuwing tegen verontreiniging door er aan te raken, Mt. 23 : 27; τοῖχος κεκον. = gewitte wand, is gezegd van een huichelaar, die zijne huichelarij onder een masker van vroomheid bedekt, Hand. 23 : 3.

Κονιορτός, ου, ὁ, van ἡ κόνις, het stof en ὄρνυμι, ik jaag op. Vandaar eigenl. = het opgejaagde stof, de stofwolk, die ontstaat, wanneer ergens veel beweging gemaakt wordt, Hand. 22 : 23. In ruimere be-

teekenis = κονία of κόνις = het stof, in de spreekwijze: ἐκτινάσσειν τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν = het stof der voeten, dat aan de voetzolen kleeft, afschudden, ten teeken, dat men alle gemeenschap met iemand verbroken heeft, niets meer met hem te maken wil hebben, Mt. 10:14, Lk. 9:5, 10:11, Hand. 13:51. In de LXX = אָבָק, Ex. 9:9, = עָפָר, Deut. 9:21.

Κόνις, ιος, εως, ἡ, stof, 3 Makk. 1:18, 4:6.

Κοντάριον, ίου, τό, kleine spies of speer, Sm. Ps. 34 (35):2.

Κοντός, οῦ, ὁ, stang, staaf, speer, 1 Sam. 17:7, Ezech. 39:9.

Κόνυζα, ης, ἡ, eene sterk riekende plant, vlooienkruid, donderkruid, Jez. 55:13.

Κοπάζω, άσω, van ὁ κόπος, de afgematheid na de inspanning, vandaar eigenl. moede worden, vervolgens = bedaren, ophouden; van den wind = gaan liggen, Gen. 8:1, 7, 8, 11, Num. 11:2, Mt. 14:32, Mk. 4:39, 6:51.

Κοπανίζω, stooten, stukstooten, 1 Kon. 3:1, 4:22.

Κοπετός, οῦ, ὁ, van κόπτομαι, Med. van κόπτω, het slaan op de borst als een teeken van rouw. Vandaar κοπετὸν ποιεῖσθαι ἐπί τινι = over iemand rouw bedrijven, Gen. 50:10, Ps. 29 (30):11, Sir. 38:17, Hand. 8:2.

Κοπή, ῆς, ἡ van κόπτω, de slag, het verslaan, Gen. 14:17, Deut. 28:25, Hebr. 7:1. Scheiding = ἀποστάσιον, Aquil. Deut. 24:1 βιβλίον κοπῆς, scheidbrief.

Κοπιάω, ῶ, άσω, van ὁ κόπος, de afgematheid na de inspanning. Vandaar in eigenl. zin = zich vermoeid gevoelen, moede worden, Mt. 11:28, Openb. 2:3, ἔκ τινος = van iets, Joh. 4:6. 2) Met inspanning arbeiden, tobben, zwoegen, absoluut, Mt. 6:28, Lk. 5:5, 12:27, Joh. 4:38, Hand. 20:35, 1 Kor. 4:12, 15:10, 16:16, Ef. 4:28, 2 Tim. 2:6; enz. ἔν τισι = bij of onder anderen werkzaam zijn, 1 Thess. 5:12; ἔν τισι = in iets, b.v. ἐν τῷ λόγῳ, 1 Tim. 5:17, ἐν κυρίῳ = in (den dienst van) den Heer, Rom. 16:12; εἴς τινα = voor iemand, in iemands belang, Rom. 6:16, Gal. 4:11; εἰς τοῦτο ὅτι = daarom omdat, daartoe, 1 Tim. 4:10; εἰς ὅ = waartoe, waarvoor, Kol. 1:29; εἰκῇ en εἰς κενόν = tevergeefs, vruchteloos, Gal. 4:11, Fil. 2:16.

Κόπος, ου, ὁ, van κόπτω in den zin van vermoeien. Vandaar 1) = de moeite, de last, bijz. in de spreekwijze, κόπον of κόπους παρέχειν τινί = πράγματα παρέχειν τινί = iemand moeite aandoen, het iemand lastig maken, Mt. 26:10, Mk. 14:6, Lk. 11:7, 18:5, Gal. 6:17. 2) Vermoeienis, vermoeiende arbeid, het zware werk, Joh. 4:38, 1 Kor. 3:8, 15:58, 2 Kor. 6:5, 10:15, 11:23, 27, 1 Thess. 1:3, 2:9, 3:5, 2 Thess. 3:8, Hebr. 6:10, Openb. 14:13.

Κοπόω, ώσω, vermoeien, Judith 13 : 1, Jos. Ant. 2, 6, 5, Sym
Jez. 7 : 13.

Κοπρία, ίας, ἡ, mesthoop, mestvaalt, 1 Sam. 2 : 8, 2 Kon. 9 : 3
Neh. 2 : 13, 3 : 13, 14, 12 : 31, Jez. 4 : 17, Lk. 14 : 35 en 13 : 8 volge
den receptus.

Κόπριον, ίου, τό = ἡ κόπρος (eig. Neutr. van κόπριος, ία, ιον) =
mest, plur. Lk. 13 : 8.

Κόπρος, ου, ὁ, mest, uitwerpselen, Ex. 29 : 14, Lev. 4 : 11, 8 : 1
16 : 27.

Κόπτω *, slaan, houwen, stooten, enz. b. v. boomen neervellen, takk
afbreken, menschen dooden; in de meest verschillende verhouding
gebruikt de LXX het = נכה Hiphil. naast πταίω, τύπτω enz. evena
כרת, waarvoor meermalen ἐκκόπτω en vooral als term. techn. διατίθημ
Med. daarentegen anders, zie beneden. a) Actief: slaan; van boome
Jez. 9 : 10 = גדע, vgl. 2 Kron. 34 : 7. — 1 Kon. 5 : 6, 2 Kon. 19 : 2
2 Kron. 2 : 8 = כרת, steeds van het vellen van hout. In het N.
Mt. 21 : 8, ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων. Mk. 11 : 8, Xen. Hell.
2, 29. — Menschen dooden, 2 Sam. 11 : 15, Ez. 9 : 5 enz. = הִכָּה
overdr. τὴν γῆν Jer. 46 : 13. Ook = door slaan of stooten bemoeilijke
vermoeien, Xen. Eq. 1 : 4, 8 : 7. Lastig vallen, bezwaren, Dem. Pl
Daarenboven het subst. κόπος en de afgeleide woorden. — b) Med. zi
slaan, uit droefheid (op de borst, heupen, enz.), plangere, = treure
klagen; LXX = ספד, dat ook enkele malen anders vertaald wordt. M
den Acc. van het lichaamsdeel, dat men slaat, τὰ μέτωπα Hdt. 2, 61
121, 8; κεφαλήν, Hom. Il. 22, 33. Zoo ook Ez. 6 : 9, 20 : 43. Ab
soluut = treuren, Lucn. De sacrif. 15, Mt. 11 : 17, 24 : 30. κοπετὸ
κόπτεσθαι 1 Makk. 4 : 39. ἐπί τινα, Openb. 1 : 7, 18 : 9 (Lchm. ἐπ' αὐτ
vgl. Zach. 12 : 10 κόψονται ἐπ' αὐτὸν κοπετὸν ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ). Verder oo
τινά, iemand beklagen, betreuren, Gen. 23 : 2, 50 : 10, 2 Sam. 11 : 26
Lk. 8 : 52, 23 : 27. Zoo ook in het gewone Grieksch 1 Makk. 2 : 70
9 : 20, 13 : 26 ἐκόψαντο αὐτὸν κοπετὸν μέγαν. Synon. πενθεῖν (Lucn. D
sacrif. 15), θρηνεῖν (Mt. 11 : 17, Lk. 23 : 27), κλαίειν (Lk. 8 : 52) me
voor de hand liggend verschil.

Κόπωσις, εως, ἡ (κοπόω), vermoeidheid, Pred. 12 : 12, Athan. II
1093 A.

Κορακόφωνος, ον (κόραξ, φωνή), schreeuwend als een raaf, Tatian. 837 A

Κόραξ, ακος, ὁ, de raaf, Lk. 12 : 24.

Κοράσιον, ίου, τό, verkleinw. van ἡ κορή, het meisje, de jonge dochter
In het klassieke Grieksch behoort deze vorm tot den meer gemeenzamen
spreekstijl, Diog. Laërt. 3, 33, Mt. 9 : 24, 14 : 11, Mk. 5 : 41, 6 : 22, 28
LXX נַעֲרָה, יַלְדָּה, Ruth 2 : 8, 21, 22, 23, 1 Sam. 9 : 11, 12, 10 : 30, 1 Kon
12 : 24, Joël 3 : 3, Zach. 8 : 5, Tob. 6 : 12, Judith 16 : 12, Esth. 2 : 2

Κορασιώδης, ες, als een meisje, Plut. II, 528 A, 645 D, Clem. A. I, 469 B.

Κορβᾶν (βάν WH.) en Κορβανᾶς, Acc. ᾶν, ὁ (Hebr. קָרְבָּן = δῶρον, gave, offer, volgens gelofte gebracht). 1) Κορβᾶν, eene gave, aan God aangeboden, Mk. 7 : 11, Joseph. Antt. 4, 4, 4, Contr. Apion. 1, 22, 4. 2) De schatkist, Mt. 27 : 6 (τὸν ἱερὸν θησαυρόν, καλεῖται δὲ κορβανᾶς, Joseph. B. J. 2, 9, 4).

Κορδακίζω, op het koord dansen, Tat. Or. 25, 1.

Κορέ (bij Joseph. Antt. 4, 2, 2 met de Grieksche uitgangen έου, ῇ, ῆν), ὁ (Hebr. קֹרַח), Korach, een man, die met anderen tegen Mozes opstond (Num. 16), Jud. 11.

Κορέννυμι (van κορέω), κορέσω, perf. pass. κεκόρεσμαι, Aor. 1 ἐκορέσθην, verzadigen, vooral Pass. en Med. = verzadigd worden, zich verzadigen, τινός = met of van iets, Hand. 27 : 38. Overdr. met ironie 1 Kor. 4 : 8.

Κόρη, ης, ἡ, 1) meisje, 2) appel van het oog, Deut. 32 : 10, Ps. 16 (17) : 8, Spreuk. 7 : 2, 20 : 20, 4 Makk. 18 : 21.

Κορίνθιος, ου, ὁ, Korinthisch, Korinthiër, Hand. 18 : 8, 2 Kor. 6 : 11.

Κόρινθος, ου, ἡ, Korinthe, de hoofdstad van eigenlijk Achaje, gelegen op de landengte van den Peloponnesus, tusschen de Aegeesche en de Ionische Zee (vandaar genoemd bimaris, Hor. Carn. 1, 7, 2, Ovid. Metam. 5, 407). De stad had twee havens, die van Kenchreën voor de schepen van Azië, en de ander, genaamd Lechaeon of Lechaeum, voor de schepen uit Italië. De stad werd verwoest door L. Mummius, den Romeinschen concul, in 146 vóór Chr., maar na verloop van eene eeuw opgebouwd door Julius Caesar, in 44 vóór Chr. De stad Korinthe was bekend door haren koophandel, letterkunde en kunsten, vooral door de studie van rhetorica en wijsbegeerte. Maar zij was ook berucht door hare weelde en haar zedelijk bederf, vooral door den dienst van Venus. Paulus kwam in de stad op zijne tweede zendingsreis 50 of 54 na Chr. en vond daar eene Christelijke gemeente, Hand. 18 : 1, 19 : 1, 1 Kor. 1 : 2, 2 Kor. 1 : 1, 23, 2 Tim. 4 : 20.

Κόριον, ου, τό, koriander, Ex. 16 : 14, 31, Num. 11 : 7.

Κορμός, οῦ, ὁ, stuk van een stam, romp, tronk, Aq. Th. Job 14 : 7, 8, Jez. 11 : 1.

Κορνήλιος, ου, ὁ, Cornelius, een Romeinsch certurio, die te Caesarea leefde en tot het Christendom bekeerd werd door Petrus, Hand. 10 : 1 enz.

Κοροκόσμιον, ου, τό (κορή, κόσμιον), sieraad van een meisje, Tatian. 524 B, Clem. A. I, 157 A, 544 B.

Κόρος, ου, ὁ (Hebr. כֹּר), een kor, de grootste inhoudsmaat voor drooge waren, elders ook Gomer genoemd = mud. Volgens Jozefus, Antt. 15, 9, 2 = 10 Attische medimnen, Lev. 27 : 16, Num. 11 : 32, 1 Kon. 4 : 22, 5 : 11, 2 Kron. 2 : 10, Lk. 16 : 7

Κόρος, ὁ (κορέννυμι), verzadiging, Marci Diaconi etc. 15, 21 τῶν δακρύων.

Κορύνη, ης, ἡ, kolf, zwaard, 2 Sam. 21 : 16.

Κόρυς, υθος, ἡ, helm, Wijsh. 5 : 18.

Κορυφαῖος, ου, ὁ, hoofd, van de apostelen Paulus en Petrus, Chrys. I, 371 E, Act. Petr. et Paul. 84, Phot. II, 28 A, Eus. II, 829 C κορυφαιότατος.

Κορυφή, ῆς, ἡ, hoofdschedel, heuvel, hoogte, Gen. 49 : 26, Ex. 17 : 9, 10, 19 : 20, 24 : 17, 38 : 16, Num. 14 : 40, 44.

Κορυφόω, iets tot de grootste hoogte brengen, pass. b. v. van zeer hoog gaande golven, Marci Diaconi etc. 47, 18 (ἐκορυφοῦτο τὰ κύματα).

Κορώνη, ης, ἡ, kraai, Jer. 3 : 2, Brief v. Jer. 54.

Κοσκινίζω, ziften, schiften. Aq. Sm. Am. 9 : 9.

Κόσκινον, ου, τό, zeef, Sir. 27 : 4.

Κοσμέω, ῶ, Aor. 1 ἐκόσμησα, pf. pass. κεκόσμημαι (κόσμος). 1) In orde brengen, bereiden, gereedmaken, Mt. 25 : 7, Hom. Od. 7, 13, τράπεζαν, Xen. Cyr. 8, 2, 6; 6, 11, Ezech. 23 : 41, Sir. 29 : 26. LXX vaak voor עָדָה, Jer. 4 : 30, Ezech. 16 : 13, 23 : 40. 2) Eigenl. οἶκον, pass. Mt. 12 : 44, Lk. 11 : 25, τὰ μνημεῖα, Mt. 23 : 29 (τάφους, Xen. Mem. 2, 2, 13), τὸ ἱερὸν λίθοις καὶ ἀναθέμασι, in 't pass. Lk. 21 : 5, τοὺς θεμελίους τοῦ τείχους λίθῳ τιμίῳ, Openb. 21 : 19, τινά, νύμφην, pass. Openb. 21 : 2, ἑαυτὰς ἔν τινι, 1 Tim. 2 : 9. Overdr. eer aandoen, tot sieraad verstrekken, Pind. Nem. 6, 78, Thuc. 2, 42, κεκοσμ. τῇ ἀρετῇ, Xen. Cyr. 8, 1, 21, ἑαυτάς, 1 Petr. 3 : 5, τὴν διδασκαλίαν ἐν πᾶσιν, Tit. 2 : 10.

Κοσμικός, ή, όν (κόσμος), behoorende tot de wereld (Vulg. saecularis). 1) Behoorende tot het universum, tot het algemeen τοὐρανοῦ τοῦδε καὶ τῶν κοσμικῶν πάντων, Aristot. Phys. 2, 4, tegenover ἀνθρώπινος, Lcian. paras. 11, κοσμικὴ διάταξις, Plut. consol. ad Apoll. c. 34. 2) Aardsch, τὸ ἅγιον κοσμικόν, het aardsche heiligdom, Hebr. 9 : 1. 3) Wereldsch, het karakter hebbend van dezen bedorven tijd: αἱ κοσμικαὶ ἐπιθυμίαι, Tit. 2 : 12.

Κοσμοπληθής, de wereld vervullend, 4 Makk. 15 : 31.

Κοσμοποιΐα, ας, ἡ, de schepping der wereld, 4 Makk. 14 : 7.

Κόσμιος, ον, wel gerangschikt, waardig, fatsoenlijk, zedig, 1 Tim. 2 : 9, 3 : 2, geregeld, Pred. 12 : 9.

Κοσμοφορέω, de wereld dragen, 4 Makk. 15 : 31.

Κοσμίως, waardig, voegzaam, fatsoenlijk, 1 Tim. 2 : 9.

Κοσμοκράτωρ *, ὁ, beheerscher van de wereld. Bij Paulus Ef. 6 : 12 οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου. Vgl. 2 : 2 ὁ ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος evenals 2 Kor. 4 : 4. Joh. 12 : 31, 14 : 30. Harless meent, dat in dit van de rabbijnen overgenomen begrip het begrip κόσμος minder op den voorgrond gesteld moest worden, b. v. volgens Schoettgen, die eene

plaats aanhaalt uit Beresch. rabba: „Abraham persecutus est quatuor קוזמוקרטורין = reges. Intusschen vgl. Buxtorf, Lex. rabb. s. v. „Sanherib fuit ק״, glossa, מושל בכל העולם כולי, Midb. rab. in fine.” Het is = monarcha universalis en duidt ook in zijne toepassing op de wereld der booze geesten niets anders aan. Alleen moet de nadruk vallen op het Nieuw-Testamentisch begrip van *κόσμος*. Vgl. ook Levy, Chald. Wörterd. über die Targ. unter שלט Jerus. Targ. Berach. 9, 13, 6: „Wenn der menschl. König einen Patron hat, so herrscht er über eine Eparchie, und selbst wenn er eine קוזמוקלטור ist, so herrscht er doch bloss über das Land u. s. w.” In het begrip ligt derhalve, zooals ook uit andere plaatsen bij Buxtorf blijkt, de nadruk op de zelfstandige heerschappij, die alle verdere ondergeschiktheid buitensluit, — een punt, dat Ef. 6:12 van beslissend gewicht is. Vgl. ook de van God gebruikte uitdrukking *παντοκράτωρ* 2 Kor. 6:18, Openb. 1:8, 4:8, 11:17, 15:3, 16:7, 14, 19:6, 15, 21:22. Bij de LXX 2 Sam. 5:10, 1 Kron. 11:9, Jer. 5:14, Am. 3:13, Zach. 1:3, Mal. 1:4 = אֱלֹהֵי צְבָאוֹת, יְהוָה צְבָאוֹת.

Κοσμοπλαστέω, *ήσω*, de wereld scheppen, Philo I, 496, 22.

Κοσμοπλάστης, *ου*, *ὁ*, Schepper van de wereld, Philo I, 329, 24.

Κοσμοποιΐα, *ας*, *ἡ*, het scheppen van de wereld, Philo I, 1, 15, Just. Cohort. 28, Clem. A. I, 164 A, Orig. I, 693 B.

Κοσμοπολίτης, *ου*, *ὁ* = wereldburger, kosmopoliet, Philo I, 1, 18, vrouw *ἡ κοσμοπολῖτις*, *ιδος*, wereldburgeres, Philo I, 657, 6, *ψυχαί*.

Κόσμος *, *ου*, *ὁ*, volgens Schenkl, Curtius, S. 138 van den stam *καδ*, zooals hij b. v. in *καίνυμαι*, blank poetsen, aanwezig is. Zoo ook Passow, Et. M. 1) Sieraad, LXX gewoonlijk = עֲדִי, Ex. 33:5, Jez. 49:18, Jer. 4:30, Ez. 7:20 enz. — Spreuk. 20:29, Jez. 3:18 = תִּפְאֶרֶת, syn. *δόξα*. Judith 1:15, 12:14, Sir. 6:30, 21:21, 22:17 enz. 1 Makk. 1:22, 2:11, 2 Makk. 2:2, 5:3. — Bij Sir. alleen in deze beteekenis. In het N. T. 1 Petr. 3:3 *ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν — κόσμος*. — 2) Orde, syn. *τάξις*, b. v. *οὐδενὶ κόσμῳ* bij Herodotus, zonder orde, tegenover *ἀκοσμία*, wanorde. Plat. Gorg. 504 A *τάξεως καὶ κόσμου τυχοῦσα οἰκία*. Overdr. bij Hrdt. Thuc. enz. ter aanduiding van wettische orde, staatsinrichting, b. v. *κόσμος τῆς πολιτείας*. Zoo niet in het Bijb. Grieksch, ook niet Sir. 26:11 *κάλλος ἀγαθῆς γυναικὸς ἐν κόσμῳ οἰκίας αὐτοῦ*, vgl. 43:8.

3) De orde der wereld, het geordende geheel der wereld. Volgens het getuigenis van Plutarchus (Mor. 886 B) heeft eerst Pythagoras het woord in dezen zin gebruikt: *Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὅλων περιοχὴν κόσμον ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως*. Volgens andere berichten evenwel moet Pythagoras de uitdrukking niet van het geheel der wereld, maar slechts van den hemel, bepaald van het geheel der hemellichamen gebezigd hebben. Diog. L. 8, 48: *τοῦτον ὁ Φαβωρῖνός φησι — τὸν οὐρανὸν πρῶτον*

ὀνομάσαι κόσμον. Zoo ook Phot. Bibl. 440, 27. Daarmeê stemt het spraakgebruik overeen, dat vooral in den beginne, maar ook nog in het latere Grieksch zoo den hemel aanduidt. Vgl. Xen. Mem. 1, 1, 11: *σκοπῶν ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων.* Isocr. 4, 179 (78 C) *γῆς ἁπάσης τῆς ὑπὸ τῷ κόσμῳ κειμένης.* Plat. Tim. 28 B: *ὁ δὴ πᾶς οὐρανὸς ἢ κόσμος ἢ καὶ ἄλλο ὅ τί ποτε ὀνομαζόμενος.* Daarnevens werd evenwel ook nog vóór Aristoteles allereerst in het wetenschappelijk spraakgebruik de wereld als *κ.* aangeduid, Plat. Gorg. 508: *φασὶν οἱ σοφοὶ καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν καὶ φιλίαν καὶ κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιότητα καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διὰ ταῦτα κόσμον καλοῦσιν.* Phaedr. 246 C enz. Bij Aristot. is het spraakgebruik geheel bepaald ter aanduiding zoowel van het geheel der wereld als van de wereldorde. De mund. 2 *κόσμος μὲν οὖν σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεως. λέγεται δὲ ἑτέρως ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις, ὑπὸ θεῶν καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένη. ταύτης δὲ τὸ μὲν μέσον, ἀκίνητόν τε ὂν καὶ ἑδραῖον, ἡ φερέσβιος εἴληχε γῆ, παντοδαπῶν ζῴων ἑστία τε οὖσα καὶ μητήρ. τὸ δ' ὕπερθεν αὐτῆς πᾶν τε καὶ πάντῃ πεπερατωμένον· ἧς τὸ ἀνωτάτω θεῶν οἰκητήριον οὐρανὸς ὠνόμασται.* Zoo ook b. v. bij de epigrammatici als Meleager, Antipater van Sidon (omstreeks 100 jaar vóór Chr.). Vgl. Philo, De incorruptibilitate mundi II, 488, 9—20.

Opmerkenswaardig is, dat bij de LXX *κόσμος* ter aanduiding van de wereld niet gevonden wordt. Zij vertaalt צְבָא הַשָּׁמַיִם door *κόσμος τοῦ οὐρανοῦ* Deut. 4 : 19, 17 : 3, Jez. 24 : 1, 40 : 26 en dat niet, zooals aangenomen wordt, op grond van eene onjuiste afleiding van צָבָא van צבה, zooals צְבִי = sieraad — waartegen ook de verdere vertaling van de uitdrukking door *δύναμις τ. οὐρ.* getuigt —, maar op grond van het boven genoemde spraakgebruik, volgens hetwelk *κόσμος* van het geordend geheel der hemellichamen gezegd wordt. Eveneens Jez. 13 : 10, waar in den Hebreeuwschen tekst niets daarmeê overeenstemt. Dat zij Gen. 2 : 1 de uitdrukking tegelijk op het aardsche gebied overbrachten: *συνετελέσθησαν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν*, deed de Hebreeuwsche uitdrukking zelve aan de hand, waarin reeds צָבָא op het aardsche gebied overgebracht was, terwijl men anders צְבָא הָאָרֶץ niet vindt. Deze plaats geeft de Bijbelsche uitdrukking voor het geordende geheel der wereld — hemel en aarde. Moest men zeggen, waarom in de taal des Bijbels eene benaming van het geheel der wereld niet gevonden wordt, dan zou men waarschijnlijk recht hebben, op de, het spraakgebruik ook der afzonderlijke benamingen bepalende, verbrokene betrekking tusschen hemel en aarde te wijzen. Zie *γῆ*, *οὐρανός*. Juist hieruit zou men kunnen verklaren, waarom in het N. T. het gebied van de *κόσμος* tot *τὰ κάτω* beperkt en tegenover *τοῖς ἄνω* gesteld wordt, Joh. 8 : 23.

In de apocriefen — boek der Wijsheid en 2 Makk. — vinden wij op Oud-Test. gebied het eerst κόσμος van de wereld en dat wel in de voor dit gebied noodzakelijke bepaaldheid als het geheel der schepping, waarom de κόσμος ook vooral in deze door de schepping gestelde verhouding van God daartoe gezien wordt, vgl. 2 Makk. 7:9 ὁ τοῦ κ. βασιλεύς. Vs. 23: ὁ τοῦ κ. κτίστης. 12:15 ὁ μέγας τοῦ κ. δυνάστης. 8:18, 13:14, Wijsh. 1:14, 5:21, 7:17, 9:9, 11:18, 23, 13:2, 16:17, 17:19, 18:24. Vgl. 5:21 συνεκπολεμήσει τῷ κυρίῳ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονας. 16:17 ὑπέρμαχος γὰρ ὁ κόσμος ἐστὶ δικαίων. De wereld draagt in haar geheel en in hare ordeningen een goddelijk karakter, niet alleen zooals volgens de beschouwing van het N. T. de teekenen harer afkomst. — De mensch staat in het centrum daarvan, Wijsh. 10:1 πρωτόπλαστος πατὴρ κόσμου μόνος κτισθείς, 9, 2, 3. Door de houding van den mensch is ook datgene de wereld binnengedrongen, wat oorspronkelijk aan haar vreemd was, θάνατος, πορνεία, Wijsh. 2:24, 14:14.

De Nieuw-Testementische beschouwing geeft aan deze uitdrukking eenen nieuwen inhoud. Ook voor haar is ὁ κόσμος het geheel der schepping Gods, Hand. 17:24 ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ en heeft een goddelijk karakter Rom. 1:20 τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Maar daarvan wordt overkomstig de in het scheppingsbericht te vinden Bijbelsche voorstelling slechts gesproken met het oog op den mensch, die de voornaamste plaats daarin inneemt. De wereld is de woonplaats der menschheid (zie beneden) en daarmede vindt de afgebrokene betrekking tusschen hemel en aarde, tusschen God en zijne schepping in de samenvatting van de laatste als κόσμος hare uitdrukking en dat doorgaans in de Nieuw-Testamentische geschriften, het meest in de Johanneïsche, waarin de toepassing van dit woord tegelijk daartoe dient, het geheele goddelijke heilswerk te kenmerken. — Het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik is als volgt te regelen:

a) Κόσμος, het geordend geheel van het door God geschapene (volgens de gewone voorstelling τὰ πᾶν, het universum) Hand. 17:24, Rom. 1:20, Joh. 17:5 πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι. Joh. 21:25; 1 Kor. 4:9. Vgl. de uitdrukking ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (ἀπ' ἀρχῆς κ. Mt. 24:21) Mt. 13:35, Lk. 11:50, Joh. 17:24, Ef. 1:4, Hebr. 4:3, 9:26, 1 Petr. 1:20, Openb. 13:8. In deze uitdrukking ligt evenwel reeds — vgl. Mt. 24:21 enz. καταβολή bl. 362 — de gedachte daaraan, dat de wereld b) de woonplaats der menschen is, of die orde der dingen, waarbinnen de menschheid zich beweegt, waarvan de mensch het centrum is. Joh. 16:21 ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. 1 Tim. 6:7 οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον. Vgl. Joh. 12:25 ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κ. τούτῳ. Wijsh. 9:2, 3, 10:1. In deze beteekenis staat van

Abraham Rom. 4 : 13 *κληρονόμον αὐτὸν εἶναι κόσμου*. Zoo — als woonplaats der menschheid — Mk. 16 : 15 *πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κτλ*. Ef. 2 : 12 *ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ*, Rom. 1 : 8, 1 Kor. 5 : 10, Kol. 1 : 6, 14 : 10, Mt. 4 : 8, 13 : 38, Mk. 14 : 9. Zij biedt zich aan den mensch aan om daarvan bezit te nemen en daarvan te genieten, Mt. 16 : 26, Mk. 8 : 36, Lk. 9 : 25, *κερδήσας τὸν κόσμον ὅλον*. 1 Kor. 7 : 31 *οἱ χρώμενοι τὸν κόσμον ὡς μὴ καταχρώμενοι*. 3 : 22 *εἴτε κόσμος εἴτε ζωή .... πάντα ὑμῶν*. 1 Joh. 3 : 17 *ὃ δ' ἂν ἔχῃ τὸν βίον τοῦ κόσμου*. Joh. 14 : 27, Jak. 2 : 5. Vgl. 1 Joh. 2 : 15—17. Als de orde der dingen, waarbinnen de menschheid zich beweegt, zijn de zonde en de dood in haar binnengedrongen, Rom. 5 : 12, 13, en op deze wijze bepaald door de menschheid is zij in haren bekenden toestand *ὁ κόσμος οὗτος* gekomen (vgl. Krüger § 51, 7, 7), Joh. 8 : 23, 12 : 25, 31, 13 : 1, 16 : 11, 18 : 36, 1 Joh. 4 : 17, 1 Kor. 1 : 20 (rec.), 3 : 19, 5 : 10, 7 : 31, Ef. 2 : 2, de inhoud van den *αἰὼν οὗτος*; vgl. 1 Kor. 1 : 20, Ef. 2 : 2 *ἐν ἁμαρτίαις περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου*, maar niet evenals deze gesteld tegenover een *κόσμος μέλλων*, maar tegenover de *βασιλεία τοῦ θεοῦ, τῶν οὐρανῶν*, vgl. Joh. 18 : 36 *ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου κτλ*. Jak. 2 : 5 *ὁ θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τῷ κόσμῳ — κληρονόμους τῆς βασιλείας*, eene hoogere orde der dingen Joh. 8 : 23 *ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· ὑμεῖς ἐκ τούτου τοῦ κόσμου ἐστέ, ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*. Joh. 11 : 9 *τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου*, vgl. 12 : 46 *ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα*. Mt. 5 : 14, Fil. 2 : 15. In deze beteekenis is ook niet meer zooals 2 Makk. enz. God de Koning en Heer der wereld, maar de Satan heeft zich tegenover Hem als zoodanig opgeworpen, Joh. 14 : 30 *ὁ τοῦ κόσμου* (rec. *τούτου*) *ἄρχων*. Joh. 12 : 31 *νῦν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω*. 16 : 11, vgl. Ef. 2 : 2, 3, 1 Joh. 5 : 19 (zie onder *κεῖμαι*) en eerst op het eind van de geschiedenis des heils heet het Openb. 11 : 15 *ἐγένετο ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τοῦ Χυ αὐτοῦ*. Dat leidt tot de onder **d**) te noemen nadere bepaling van het begrip. — Daar nu *κ.* als de orde der dingen beschouwd wordt, welker centrum de menschheid is, richt de blik zich vooral op de laatste en *κόσμος* duidt aan **c**) de menschheid in die orde der dingen, zooals zij zich daarin en daardoor openbaart. Mt. 18 : 7 *οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων*. 2 Petr. 3 : 6 *ὁ τότε κόσμος ἀπώλετο*. 2 : 5 *ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο — κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας*. Rom. 3 : 6 *πῶς κρινεῖ ὁ θεὸς τὸν κόσμον*; vs. 19 *ὑπόδικος πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ*. 1 Kor. 4 : 13 *ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου, πάντων περίψημα*, die niet tot die orde behooren. Zoo ook bij Johannes, 12 : 19, *ὁ κόσμος ὅλος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν*. Vgl. 2 Joh. 4 : 1, 3. — Zoo is het spraakgebruik voldoende voorbereid, dat onder *κόσμος* **d**) de wereld in den toestand der verwijdering van God aanduidt, zooals zij in de menschheid en daardoor voorgesteld wordt,

waarin de menschheid zich bevindt, de van God afgewende, tegenover Hem en Zijne openbaring vijandig staande menschheid. In deze beteekenis vinden wij het woord overal, behalve in de Handelingen, waar het alleen 17 : 24 voorkomt en behalve in 1 en 2 Thess., 2 Tim., Tit., Filem., Jud., 3 Joh., waar het in het geheel niet gelezen wordt. Ook bij κερδαίνειν τὸν κ. ὅλον Mt. 16 : 26 en parall. wordt deze beschouwing gehuldigd. Verder Mt. 5 : 14 ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Jak. 1 : 27 ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου. 4 : 4 ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα ἐστὶ τῷ θεῷ κτλ. 1 Petr. 5 : 9 ἡ ἐν κόσμῳ ἀδελφότης. 2 Petr. 1 : 4 ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς. 2 : 20 ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κυρίου κτλ. Ook Hebr. 11 : 7 κατέκρινε τὸν κόσμον. Vs. 38 ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κ. Vooral evenwel is deze beschouwing in het Paulinisch en nog meer in het Johanneïsch spraakgebruik uitgedrukt.

Bij Paulus behoort datgene wat tot de wereld behoort, tegelijk tot de αἰὼν οὗτος, 1 Kor. 1 : 20: ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κ.; 1 : 21, 3 : 20, Ef. 2 : 2, 3 en wat naar Gods wil is en van God afkomstig is principieel onderscheiden van wat tot de wereld behoort, 1 Kor. 2 : 12 τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου — τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ. 2 Kor. 7 : 10 ἡ κατὰ θεὸν λύπη — ἡ τοῦ κόσμου λύπη. Vgl. 1 Kor. 1 : 27, 28, 7 : 33, 34 τὰ τοῦ κόσμου — τὰ τοῦ κυρίου. Juist daarom is de wereld onderworpen aan het oordeel Gods Rom. 3 : 6, 19 en daarmeê aan het oordeel der verdoemenis 1 Kor. 11 : 32 ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Des te nadrukkelijker staat 2 Kor. 5 : 19 θεὸς ἦν ἐν Χῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ. 1 Tim. 3 : 16 ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, 1 : 15. Naar deze tusschen God en de wereld bestaande verhouding wordt de verhouding van de kinderen Gods, van de geloovigen tot de wereld bepaald, Fil. 2 : 15 τέκνα θεοῦ ἀμώμητα μέσον γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ (vgl. Mt. 5 : 14). Gal. 6 : 14, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταυρῶται κἀγὼ τῷ κόσμῳ (vgl. καινὴ κτίσις, vs. 15). 1 Kor. 6 : 2 οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσιν (vgl. Joh. 10 : 36). De uitdrukking τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου Gal. 4 : 3, Kol. 2 : 8, 20 duidt vgl. met Gal. 4 : 9 de beginselen aan, die van den van God afgekeerden toestand der menschheid afhangen. Zie nadere bijzonderheden onder στοιχεῖον.

Uit het Paulinisch spraakgebruik kunnen wij op het aanknoopingspunt wijzen, dat voor deze beteekenis van het woord κόσμος in het Rabbijnsche spraakgebruik aanwezig was. Wanneer nl. Paulus κόσμος en ἔθνη parallel zet Rom. 11 : 12 τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν; vgl. vs. 15 ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, zoodat derhalve de κόσμος de verblijfplaats der ἔθνη is — zoo komt dat overeen met de Rabbijnsche uitdrukking אֻמּוֹת הָעוֹלָם, τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου Lk. 12 : 30 in tegenstelling met Israel. Dat evenwel het Paulinisch begrip van de κόσμος niet beperkt is tot de niet-Israelieten, of de niet-

Christelijke menschheid, zien wij uit de boven aangehaalde plaatsen. Met betrekking tot κόσμος is deze gezichtskring voor Paulus zóó beperkt, dat niet meer de geheele niet Israelietische menschheid onder dit begrip valt —, voor Johannes zóó uitgebreid, dat ook het Israelietisch gebied onder het begrip κόσμος valt.

In het Johanneïsch spraakgebruik behoort κόσμος tot die uitdrukkingen, waarin vooral in haar gebruik in het verband der voorstelling de voornaamste punten van het gevoelen eens schrijvers zich concentreeren. Κόσμος is het geordend geheel der schepping Gods Joh. 17:5, 14, die orde der dingen, waarin de mensch geboren wordt 16:21, waarbinnen de mensch leeft en werkt 14:27: οὐ καθὼς ὁ κ. δίδωσιν· 1 Joh. 4:1, 3, 17, Ev. 3:19 τὸ Φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ Φῶς. 6:14, 11:27, de menschheid zelve, zooals zij binnen deze orde voorkomt Joh. 7:4 Φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κ,, vgl. 12:19 ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν. 1:19, 1 Joh. 2:2. De wereld is evenwel eene door het anti-goddelijk gedrag der menschheid, door zonde en vervreemding van God gekenmerkte orde der dingen, 1 Joh. 5:19 ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. Joh. 1:10 ὁ κόσμος, δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. 17:25, 7:7 τὰ ἔργα τοῦ κόσμου πονηρά ἐστιν. 16:20, 1 Joh. 4:4, 5. Juist daardoor ontbreekt aan de wereld het leven Joh. 6:33, 51, 1 Joh. 2:15—17 en zij is aan het oordeel onderworpen 12:31, vgl. 3:17, 12:47. Maar juist deze wereld is het voorwerp der liefde Gods, Joh. 3:16. In zulk eene orde der dingen kwam de Heiland Joh. 1:9, 10; 3:17, 19; 8:12, 9:5, 39, 10:36, 12:46, 16:28, 17:18, 18:37, 1 Joh. 4:9, 14 als een, die Zijnen oorsprong niet in deze orde der dingen heeft en daardoor bepaald was, 8:23, 17:14, 16 (vgl. 18:36), waarom Hij haar ook weder verlaat 13:1, 16:28, 17:11, evenwel niet zonder hare macht verbroken te hebben, 16:33 — ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, vgl. 1 Joh. 4:4, 5, nadat Hij het zoenoffer voor de zonden der geheele wereld geworden was, 1 Joh. 2:2 ἱλασμὸς περὶ ὅλου τοῦ κόσμου, vgl. Ev. 1:29: ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, om haar te redden, 3:17, 4:42 ὁ σωτὴρ τοῦ κ. ὁ Χς, 12:47. Vgl. nog Joh. 8:26, 14:17, 19, 31, 16:8, 17:9, 12, 13, 21, 23. Diensovereenkomstig wordt ook de verhouding der jongeren van Jezus tot de wereld bepaald 15:19 ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κ.; vgl. 17:11 οὗτοι ἐν τῷ κ. εἰσίν. 1 Joh. 4:17, Ev. 17:14 οὐκ εἰσιν ἐκ τοῦ κ. Vs. 16 οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου (vgl. 1 Joh. 4:5, 6; 5:4, 5) en de verhouding van de wereld tot de jongeren, 17:14 ὁ κ. ἐμίσησεν αὐτούς, vgl. 15:18, 19, 1 Joh. 3:1, 13. Het Johanneïsch spraakgebruik sluit evenals het Paulinische aan het Rabbijnsche spraakgebruik aan, maar aan eene andere, meer vulgaire beteekenis. Vgl. Joh. 14:22, 18:20, 12:19 met עלמא van het geheele

volk. Joh. 7 : 4 *Φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ.* „Innumeris vocibus occurrunt מידי כילי עלמא totus mundus fatetur, et כילי עלמא לא פליגי totus mundus non dissentit etc." Lightfoot. Buxtorf, Lex. Chald. talm. rabb., die op de uitdrukking עולם הגדול, עולם הקטין, makrokosmos en mikrokosmos wijst. Vgl. verder den overgang van de uitdrukking עולם הזה en הבא van de beteekenis „deze tijd" tot „deze wereld"; עלמא vulgare, leve, facile, commune, tritum, quod vulgo fit in mundo inter homines.

Κοσμοσώστης, ες, de wereld reddend, Act. Petr. 178.

Κόσυμβος, ου, ὁ, franje, Ex. 28 : 35 (39), netje voor het haar, Jes. 3 : 18.

Κοσυμβωτός, ή, όν (κόσυμβος), omzoomd, versierd, Ex. 28 : 4, χιτών.

Κοτύλη, ης, ἡ, bath, log, inhoudsmaat, Lev. 14 : 10, 12, 15, 21, 24, Ezech. 45 : 14.

Κούαρτος, ου, ὁ, Quartus. Een geloovige te Korinthe, Rom. 16 : 23.

Κοῦμι, = קוּמִי (van קוּם) = ἔγειρε, sta op, Mk. 5 : 41.

Κουρά, ας, ἡ (κείρω), het scheren, Deut. 18 : 4, Neh. 3 : 15, Job 31: 20.

Κουρεύς, εως, ὁ, scheerder, Richt. 16 : 19, Ez. 5 : 1.

Κουστωδία, ίας, ἡ, custodia = de wacht, krijgswacht, Mt. 27 : 65, 66; 28: 11.

Κουφίζω, ίσω, van κοῦφος, licht. Vandaar verlichten, πλοῖον = een schip licht maken, door b. v. de lading geheel of gedeeltelijk over boord te werpen. Hand. 27 : 38.

Κουφόγλωσσος, ον (κοῦφος, γλῶσσα), levendig, rad met de tong, Orig. III, 773 C.

Κόφινος, ου, ὁ, de korf, hengelmand. Van de korven der Joden, die, wanneer zij een heidensch land doortrokken, hunne spijzen met zich droegen en tegen verontreiniging bewaarden, Mt. 14 : 20, 16 : 9 enz.

Κοχλάζω = καχλάζω, koken, Act. et Martyr. Matt. 3 βόρβορος κοχλάζων, Apoc. Paul. 57, ruischen van eene rivier, Test. Abr. A, 99, 101.

Κόχλαξ, ακος, ὁ = κάχληξ, kei, vuursteen, 1 Sam. 14 : 14, 1 Makk. 10: 73.

Κόχλος, ου, ὁ = πορφύρα, de purperslak, Jos. Ant. 3, 2, 7.

Κράββατος (L. T. Tr. WH. κράβαττος), ℵ κράβακτος, ου, ὁ (Lat. grabatus), een woord van Macedonischen oorsprong = het Attische σκίμπους, rustbed, Mk. 2 : 4, 9, 11, 12, 6 : 55, Joh. 5 : 8 enz. Hand. 5: 15, 9 : 33.

Κραδαίνω, zwaaien, schudden, 2 Makk. 11 : 8, 3 Makk. 2 : 21.

Κράζω, κράξω, waarvoor in het N. T. het Fut. 3 pass. κεκράξομαι Lk. 19 : 40, waar ook het Fut. act. en het Fut. Med. κράξομαι gelezen wordt), Aor. ἔκραξα, Perf. 2 κέκραγα met de beteekenis van het Praesens, eigenl. klanknabootsend het krassen van de raven, in ruimeren zin = krijschen, schreeuwen, luidkeels roepen, Mt. 8 : 29, 9 : 27, 14 : 26, enz.

ook met de pleon. bijvoeging φωνῇ μεγάλῃ of ἐν φωνῇ μεγάλῃ, Mt. 27:50, Mk. 1:26, Hand. 7:57, 60, Openb. 14:15, 18:2, enz.; ὄπισθέν τινος = iemand achterna schreeuwen of roepen, Mt. 15:23, κράζω λέγων = κράζω καὶ λέγω, gevolg door de orat. dir. Mt. 8:29, 14:30, 20:30, enz. φωνὴν κράζειν = een woord of gezegde uitroepen, Hand. 24:21; van gebeden, κράζειν, scil. πρὸς τὸν θεόν = tot God roepen, God aanroepen, met de orat. dir. Rom. 8:15, Gal. 4:6, overdr. van steenen, die het uitschreeuwen, waar de menschen zwijgen, Lk. 19:40; van een loon, dat ten hemel schreeuwt (om wraak), Jak. 5:4.

Κραιπαλάω, bedwelmd zijn, een roes hebben, Ps. 77 (78): 65, Jez. 24:20, 28:9.

Κραιπάλη (WH. κρεπάλη), ης, ἡ (van κράς het hoofd en πάλλω, ik schud snel heen en weder, volgens Galenus en Clem. Alex. Paedag. 2, 2, 26), Lat. crapula, draaierigheid, duizeligheid, roes, bedwelming, als het gevolg der dronkenschap onderscheiden van μέθη, Lk. 21:34, waar het volgens sommigen per metonymiam staat voor zwelgerij. Aristph. Acharn. 277, Alciphr. 3, 24, Plut. Mor. p. 127 f.

Κρᾶμα, ατος, τό, mengsel. Wijn met water vermengd = κεκραμένος οἶνος, Philo I, 285, 4, 433, 28, Clem. A. I, 305 B. Wijn = οἶνος, Hoogl. 7:2, Plut. II, 140 F, Just. Apol. 1, 65 (67), Clem. A. I, 412 A, Theod. IV, 56 A.

Κρανίον, ίου, τό, eigenl. verkleinw. van τὸ κρᾶνον, het hoofd, de schedel (verwant met κρᾶς) = schedel. In het N. T. κρανίου τόπος = schedelplaats, Golgotha. Zie op Γολγοθά, Mt. 27:33, Mk. 15:22, Lk. 23:33, Joh. 19:17.

Κρᾶσις, εως, ἡ, vermenging, mengsel van water en wijn, Philo I, 390, 21, Athen. 2, 7 τοῦ οἴνου, 2, 23 τοῦ οἴνου πρὸς τὸ ὕδωρ.

Κράσπεδον, ου, τό, het uiterste van iets, waarin iets uitloopt, vooral van kleederen = zoom, rand, boordsel. In het N. T. = צִיצִת, waardoor de kwasten of franjes of snoertjes worden aangeduid, die de Joden ter herinnering aan de wet Gods aan de vier hoeken van hun opperkleed droegen (Num. 15:38, 39), en die bij de Farizeërs door hare bijzondere grootte in het oog vielen, Mt. 9:20, 14:36, 23:5, Mk. 6:56, Lk. 8:44.

Κραταιός, ά, όν, dichterl. = κρατερός, van τὸ κράτος, sterk, machtig, 1 Petr. 5:6.

Κραταιότης, ητος, ἡ, macht, sterkte, Ps. 45 (46): 3, Philo I, 110, 33.

Κραταιόω, ῶ, ώσω, van κραταιός, versterken, sterk maken; in het N. T. alleen in het passief, absoluut = sterk of versterkt worden, 1 Kor. 16:13; πνεύματι = naar den geest van de voorspoedige ontwikkeling der geestvermogens, Lk. 1:80, 2:40; δυνάμει = met kracht versterkt worden, Ef. 3:16.

Κραταίωμα, ατος, τό, het bevestigde, de vastigheid, 1 Sam. 2 : 32, Ps. 24 (25) : 14, 27 (28) : 8, 30 (31) : 3.

Κραταιῶς, bijw. machtig, Richt. 8 : 1, 1 Sam. 2 : 16.

Κραταίωσις, ἡ, sterkte, macht, Ps. 59 (60) : 7, 67 (68) : 35.

Κρατεύω, versterken, Tat. Or. 3 : 20, 30 : 19, 37 : 3.

Κρατέω, van τὸ κράτος, LXX hoofdzakelijk voor חָזַק en אָחַז, grijpen. 1) **Macht** hebben, machtig zijn, hoofd, meester zijn; absol. voor מָלַךְ Esth. 1 : 1, 1 Ezr. 4 : 38, ὁ κρατῶν, Wijsh. 14 : 19; οἱ κρατοῦντες, 2 Makk. 4 : 50; τινός, bestuurder van iemand zijn, Spreuk. 16 : 32, 17 : 2 (voor מָשַׁל), Wijsh. 3 : 8. Nooit zoo in het N. T. 2) **Bezit** van iets nemen, a) **meester** van iets zijn, verkrijgen, τῆς προθέσεως, Hand. 27 : 13. b) **Vasthouden** τῆς χειρός τινος, Mt. 9 : 25, Mk. 1 : 31, 5 : 41, 9 : 27, Lk. 8 : 54, τινὰ τῆς χειρός, iemand bij de hand nemen, Mk. 9 : 27, τινά, Hand. 3 : 11, τοὺς πόδας τινός, iemands knieën vastgrijpen, Mt. 28 : 9, overdr. τὸν λόγον, Mk. 9 : 10. c) Grijpen, de hand op iets of iemand leggen om hem in zijne **macht te krijgen**, τινά, Mt. 14 : 3, 18 : 28, 21 : 46, 22 : 6, 26 : 4, 48, 50, 55, 57, Mk. 3 : 21, 6 : 17, 12 : 12, 14 : 1, 44, 46, 49, 51, Hand. 24 : 6, Openb. 20 : 2, (2 Sam. 6 : 6, Ps. 136 (137) : 9, τί, Mt. 12 : 11. 3) **Houden**, a) **in de hand houden**, τὶ ἐν τῇ δεξίᾳ, Openb. 2 : 1, b) zorgvuldig **vasthouden**, niet laten gaan, ὃ ἔχετε, ἔχεις, Openb. 2 : 25, 3 : 11, τὸ ὄνομά μου, Openb. 2 : 13, iemands gezag, τὴν κεφαλήν = ἐκεῖνον ὅς ἐστιν ἡ κεφαλή, Christus, Kol. 2 : 19, τὴν παράδοσιν, Mk. 7 : 3 en 3—8, τὰς παραδόσεις, 2 Thess. 2 : 15, τὴν διδαχήν, Openb. 2 : 14 enz. Derhalve met **eenen** Gen. van de zaak, van zegeningen, waarin verschillende personen deelen, τῆς ὁμολογίας, Hebr. 5 : 14, τῆς ἐλπίδος, Hebr. 6 : 18. c) **Terughouden**, Hand. 2 : 24, τὰς ἁμαρτίας (teg. ἀφίημι), zonden vergeven, niet **toerekenen**, Joh. 20 : 23, gevolgd door ἵνα μή, Openb. 7 : 1, door τοῦ μή Lk. 24 : 16.

Κρατήρ, ῆρος, ὁ, mengvat, bekken, Ex. 24 : 6, 25 : 30, 32, 33, 34.

Κράτησις, εως, ἡ, heerschappij, macht, Wijsh. 6 : 3, Eus. II, 937, C.

Κράτιστος, η, ον, superl. van κρατύς (κράτος), machtigste, sterkste, **edelste**, beste, voc. κράτιστε, bij de aanspraak van voorname personen, Hand. 23 : 26, 24 : 3, 26 : 25. Sommigen meenen, dat het eenvoudig eene vriendschappelijke aanspraak is zooals Lk. 1 : 3 (vgl. Theophr. Char. 5, Dion. Hal. De orat. 1, Joseph. Antt. 4, 6, 8), omdat het Hand. 1 : 1 bij het noemen van denzelfden persoon is weggelaten.

Κράτος, εος, [van eenen stam, die aanduidt: volmaken, voltooien, (Curtius § 72)], τό, Hebr. עֹז. 1) Kracht, sterkte. 2) Macht, τὸ κράτος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, Ef. 1 : 19, 6 : 10, τῆς δόξης αὐτοῦ, Kol. 1 : 11, κατὰ κράτος, machtig, ηὔξανε, Hand. 19 : 20, overdr. eene krachtige daad, een werk van kracht, ποιεῖν κράτος, Lk. 1 : 51. 3) Macht, heerlijkheid, in doxologiën, 1 Tim. 6 : 16, 1 Petr. 4 : 11, 5 : 11, Jud. 25, Openb.

1 : 6, 5 : 13, τινός, (Gen. van het object), Hebr. 2 : 14 (τὸ Περσέων κράτος ἔχοντα, Hdt. 3, 69).

Κρατύνω, sterk, vast maken, bevestigen, Sap. Sal. 14 : 16.

Κραυγάζω, άσω, van het volgend woord = κράζω = schreeuwen, luidkeels roepen, Mt. 12 : 19, Hand. 22 : 23, Φωνῇ μεγάλῃ, Joh. 11 : 43, met de orat. directa, Joh. 19 : 15, met λέγων en de orat. directa, Joh. 18 : 40, 19 : 6, 12.

Κραυγή, ῆς, ἡ, van κράζω, het geschreeuw, het geroep, LXX voor זְעָקָה, צְעָקָה, שַׁוְעָה, תְּרוּעָה, enz., het geschreeuw, het geroep, Mt. 25 : 6, Hand. 23 : 9, Openb. 14 : 18, = het gekijf, getier van twistenden, Ef. 4 : 31, = het geschrei van weeklagenden, Openb. 21 : 4, het schreiend geroep van smeekenden, Hebr. 5 : 7.

Κραυρόω, ώσω (κραῦρος), hard, moeilijk maken, Philo II, 174, 11.

Κρεάγρα, ας, ἡ, vleeschtang, waarmeê men het vleesch uit de pot haalt, Ex. 27 : 3, 38 : 23, Num. 4 : 14.

Κρεανομέω, het verdeelen van het offervleesch, Lev. 8 : 19.

Κρεανομία, ας, ἡ (κρεάνομος), L. visceratio, verdeeling van vleesch, Lucian. I, 189, Clem. A. I, 240 C. (72 A. κρεωνομία).

Κρέας, ατος, τό, plur. τὰ κρεά, meer gebruikelijk dan τὰ κρέατα, het vleesch van geslachte dieren als spijze. Vooral in plur. (eigenl. = stukken vleesch, vleeschspijzen, vleeschgerechten), Rom. 14 : 21, 1 Kor. 8 : 13. LXX voor בָּשָׂר.

Κρείττων en κρείσσων, de lezingen verschillen, 1 Kor. 7 : 9, 11 : 17, Hebr. 6 : 9. **a**) Nuttiger, dienstiger, 1 Kor. 11 : 17, 12 : 31, Hebr. 11 : 40, 12 : 24, met πολλῷ μᾶλλον, Fil. 1 : 23, κρεῖσσον (bijw.) ποιεῖν, 1 Kor. 7 : 38; κρεῖττόν ἐστιν, het is voordeeliger, gevolgd door eenen Inf. 1 Kor. 7 : 9, 2 Petr. 2 : 21. **b**) Uitnemender, Hebr. 1 : 4, 6 : 9, 7 : 7, 19, 22, 8 : 6, 9 : 23, 10 : 34, 11 : 16, 35, κρ. ἐστι, gevolgd door eenen Inf. 1 Petr. 3 : 17.

Κρεμάζω, = κρεμάννυμι, Job 26 : 7.

Κρέμαμαι = κρεμάννυμι, 2 Sam. 18 : 10 ἐν τῇ δρυΐ.

Κρεμάννυμι, Fut. κρεμάσω, Aor. 1 pass. ἐκρεμάσθην, hangen, ophangen, pass. Lk. 23 : 39, τὶ ἐπί τι, Mt. 18 : 6, τινὰ ἐπί τινος, Hand. 5 : 30, 10 : 39, Gal. 3 : 13, in Medio κρέμαμαι ἔκ τινος = aan iets (van iets) afhangen, Hand. 28 : 4, overdr. ἔν τινι = aan iets hangen, zóó met iets verbonden zijn, dat het er mede staat of valt, Mt. 22 : 40.

Κρεμαστός, όν, ὁ, hangend. — ὁ κρεμαστὸς κῆπος of παράδεισος, van Babel. Beros. bij Jos. Ant. 10, 11, 1, Apion. 1, 19.

Κρεουργέω, ήσω (κρεουργός), vleesch snijden of als vleesch snijden, Philo II, 459, 22, enz. Jos. Ant. 13, 12, 6.

Κρεωβορέω, ήσω (κρεωβόρος), vleesch eten, Bardes. bij Eus. III, 465 A.

Κρεωλογέω, ησα (λέγω), vleesch verzamelen, Const. Apost. 6, 3.

Κρεωπώλης, ου, ὁ (πωλέω), vleeschverkooper, slager, Mach. bij Athan. 13, 43, Basil. I, 477 C.

Κρεωφαγέω, ήσω (κρεωφάγος), vleesch eten, Clem. A. I, 780 A, Orig. I, 541 B. Ook κρεαφαγέω, Epiph. II, 84 A.

Κρεωφαγία, ας, ἡ, het eten van vleesch, Philo II, 235, 3; Just. Tryph. 20, Tatian. 857 C.

Κρημνίζω, ίσω (κρημνός), in den afgrond storten, 2 Makk. 6:10, Hippol. 792 A.

Κρημνοβατέω, ήσω, in eenen afgrond klimmen, Philo II, 445, 10.

Κρημνοβάτης, ου, ὁ (βαίνω), iemand, die in eenen afgrond klimt, Greg. Naz. III, 1267 A.

Κρημνός, οῦ, ὁ (van κρεμάννυμι), eene plaats, die overhangt, steilte, steile rotswand, Mt. 8:32 en parallele plaatsen, Apoc. Petri 32, 33.

Κρήνη, ης, ἡ, bron, 2 Sam. 2:13, 4:12, 1 Kon. 3:1, 22:38, 2 Kon. 20:20.

Κρηπίδωμα, ατος, τό (κρηπιδόω), grondslag, bodem, Aquil. Ez. 43:14.

Κρηπίς, ῖδος, ἡ, schoen, grondslag, voorportaal, voorhof, Joël 2:17, 1 Makk. 9:43, 2 Makk. 10:26, oever, Job 3:15, 4:18, 1 Kron. 12:15.

Κρής, ὁ, plur. Κρῆτες, οἱ, Kreter of Kretenser, bewoner van het eiland Kreta, Hand. 2:11, Tit. 1:12. Op deze laatste plaats worden de Kretensers in navolging van een hunner dichters (waarschijnlijk Epimenides, omstreeks 600 vóór Chr.) als leugenachtig en traag voorgesteld.

Κρήσκης, ηντος, ὁ, Lat. Crescens, 2 Tim. 4:10.

Κρήτη, ης, ἡ, Creta of Candia, in de Middellandsche Zee, ten Z. van Griekenland. Het was zeer vruchtbaar, dicht bevolkt en vermaard als het vaderland van mannen als Minos, Daedalus, Epimenides enz. De bevolking stond in eene slechte reuk, Hand. 27:7, 12, 21, Tit. 1:5.

Κριθή, ῆς, ἡ, garst, Gen. 26:12, Ex. 9:31, Lev. 27:16, Deut. 8:8, Openb. 6:6.

Κρίθινος, η, ον, van garst bereid, bijv. ἄρτος, Joh. 6:9, 13.

Κρίκος = κίρκος = ὁ, haak, ring, armband, Ex. 26:11, 27:10. Job 38:6 is in den grondtekst aan grondvesten (A στῦλοι) gedacht, Jez. 58:5 in den grondtekst aan eene bies.

Κρίμα* (WH.) of κρῖμα (L. Tr.). In het latere Grieksch, waartoe het woord vooral behoort en diensvolgens in het Bijbelsch Grieksch, waarin wij het het meeste vinden, paroxytonon, zie Fritzsche bij Rom. 2:9 en Lobeck, Phryn. p. 107. Oordeel, Sext. Emp. adv. math. 9, 174 ἔστι γὰρ ἡ σωφροσύνη ἕξις ἐν αἱρέσει καὶ φυγαῖς σώζουσα τὰ τῆς φρονήσεως κρίματα. Het woord komt zelden voor; wij vinden het b. v. niet bij Xen. Plat. Dem. Aristot., zelden bij Polybius, Plut. Vooral a) de rechterlijke beslissing, Pol. 24, 1, 12 ἐγκαλοῦντες τοῖς κρίμασι ὡς παραβεβραβευμένοις. Zoo Joh. 9:39 εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον ἦλθον κτλ., dat naast 12:47

οὐκ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον alleen beteekenen kan: door de verhouding tegenover mij wordt beslist wat van den mensch worden zal, vgl. Lk. 2:34, Mt. 7:2 *ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε.* In het N. T. is het doorgaans **b**) eene voor den betrokken persoon ongunstige beslissing, eene beslissing, waarvan het gevolg de straf is; vgl. 2 Petr. 2:3 *οἷς τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει.* Rom. 3:8 *ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι*, vgl. vs. 6. Rom. 5:16 *τὸ γὰρ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα*, waar *κρίμα* tot *κατάκριμα* staat als *δώρημα* tot *χάρισμα* en *δικαίωμα*. Want reeds het rechterlijk onderzoek, laat staan het oordeel, onderstelt eene afdwaling. Vandaar dat *κρίμα λαμβάνειν, περισσότερον κρ. λαμβάνειν, μεῖζον κρίμα*, Mt. 23:14, Mk. 12:40, Lk. 20:47, Rom. 13:2, Jak. 3:1; *τὸ κρίμα βαστάζειν* Gal. 5:10 steeds in malam partem voorkomen; *κρίμα ἔχειν* 1 Tim. 5:12, vgl. *αἰτίαν ἔχειν*, schuld hebben, Rom. 2:2, 3, 1 Kor. 11:29, 34, 1 Tim. 3:6, 5:12, Hebr. 6:2, 1 Petr. 4:17, Jud. 4, Lk. 23:40, *ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶναι.* 24:20 *παραδιδόναι εἰς κρίμα θανάτου.* Hiermeê verwijdert het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik zich van dat der LXX, waarin *κρίμα* meer nog dan *κρίσις* = מִשְׁפָּט (= דִּין, דִּינָא alleen Job 36:17, Dan. 7:22, nooit = רִיב), en wel zelden van eene rechterlijke beslissing als Deut. 21:22 *ἐὰν δὲ γένηται ἐν τινὶ ἁμαρτίᾳ κρίμα θανάτου.* 32:41 *ἀνθέξεται κρίματος ἡ χείρ μου.* 1 Kon. 11:28 *ἤκουσαν πᾶς Ἰσραὴλ τὸ κρίμα τοῦτο ἃ ἔκρινεν ὁ βασιλεύς.* 1 Kron. 16:12, 14, Job 9:19, Ps. 9:17, Jez. 28:26, Jer. 21:12, 51:9, Ezech. 5:8, 10, 15, 7:27, 18:8, 23:24, 28:22, 30:19 (vgl. *κρίνειν* bij Ezechiël). Wijsh. 12:12. Anders staat het **c**) = recht, dat iemand heeft of hem toegekend wordt. Ex. 23:6 *οὐ διαστρέψεις τὸ κρίμα πένητος ἐν τῇ κρίσει αὐτοῦ*, Job 13:18, 19:7, 31:13, 32:9, 34:5, 6; 36:6 *κρίμα πτωχῶν δώσει.* Vs. 17, 40:3, Jez. 10:2. Verbonden met *δικαιοσύνη* Ps. 97:2, Jez. 1:27, 5:16, 9:7, Jer. 22:15, 23:5, Hoz. 6:5, Am. 5:7 enz. Vandaar ook met *ἔλεος, ἐλεημοσύνη*, zie onder *κρίνειν*. Ps. 103:6 *ποιῶν ἐλεημοσύνας ὁ κύριος καὶ κρίμα πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις.* Jer. 5:1, 9:23 enz. Daarmeê komt overeen in het N. T. Openb. 18:20 *ἔκρινεν ὁ θεὸς τὸ κρίμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς.* Openb. 20:4 *κρίμα ἐδόθη αὐτοῖς*, vgl. Dan. 7:22 *τὸ κρίμα ἔδωκεν τοῖς ἁγίοις ὑψίστου.* Dit recht, dat aan de verdrukten ten deel gevallen is, is tegelijk het gericht over de vijanden, Openb. 17:1 *δείξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης*, het recht, dat haar ten deel gevallen is, zie boven. Het meest evenwel staat nog bij de LXX *κρίμα* **d**) evenals מִשְׁפָּט in de beteekenis rechtsinstelling, recht, dat geldt, syn. חֹק, חֻקָּה (in welk geval 'מ ook meermalen door *δικαίωμα* vertaald wordt) synoniem *πρόσταγμα, δικαίωμα* Lev. 18:4, 5; 20, 22; 26:15, Num. 35:24 *κρινεῖ ἡ συναγωγὴ .... κατὰ τὰ κρίματα ταῦτα*, vs. 29 *ἔσται ταῦτα ὑμῖν εἰς δικαίωμα κρίματος*, חֻקַּת מִשְׁפָּט. Deut. 4:1, 8 enz. In deze beteekenis, die met het gebruik van het woord van oordeelen, besluit nemen over-

eenstemt, vinden wij het niet in het N. T., ook niet Rom. 11 : 33 ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, waar veelmeer het verband op de beteekenis **gericht** heenwijst. Het spraakgebruik in de apocriefen komt overeen met dat van de LXX, omdat ook daar, vooral bij Sirach, de beteekenis **recht** en vooral **rechtsbepaling** op den voorgrond staat. e) De beteekenis strijd, proces, 1 Kor. 6 : 7 κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν sluit aan מִשְׁפָּט = rechtszaak aan, Jer. 12 : 1 κρίματα λαλήσω πρὸς σέ en schijnt in het gewone Grieksch vreemd te zijn.

Κρίνινος, ον, gemaakt van leliën, Athen. 10, 53.

Κρίνον, ου, τό, de lelie, als soortnaam, Mt. 6 : 28, Lk. 12 : 27.

Κρίνω *, κρινῶ, κέκρικα, enz. Over de weglating van het augmentum syllabicum in het Plusquam perfectum Hand. 20 : 16 κεκρίκει i. p. v. ἐκεκρίκει zie Buttmann, § 83, 7, Winer § 12, 9, Kühner § 199, 11, scheiden, afzonderen, verwant met het Lat. cernere, ziften, crimen = τὸ κρινόμενον, Curtius 156, een onderscheid maken. Vandaar a) uitzonderen, uitkiezen. Zoo niet zelden bij Homerus, ook bij Herodotus, b. v. 6, 129 κρίνειν τινὰ ἐκ πάντων. Vgl. hiermede Plat. Rep. 3, 399 E. κρίνοντες τὸν Ἀπόλλω πρὸ Μαρσύου = voortrekken en in dezelfde beteekenis zonder vermelding van de vergelijking b. v. Aesch. Ag. 458: κρίνω δ' ἄφθονον ὄλβον = voortrekken, uitkiezen, over iets beslissen. Hiernaar wordt verklaard Rom. 14 : 5 κρίνειν ἡμέραν παρ' ἡμέραν — κρίνειν πᾶσαν ἡμέραν, vgl. Gal. 4 : 10. Eveneens 1 Kor. 2 : 2 οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδέναι. 2 Kor. 2 : 1 ἔκρινα τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν ἐν λύπῃ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, Rom. 14 : 13, 1 Kor. 7 : 37. Vandaar = besluiten, Hand. 20 : 16 κεκρίκει παραπλεῦσαι, 27 : 1, 16 : 4 δόγματα τὰ κεκριμένα. 21 : 25 κρίναντες μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτούς. 25 : 25, Tit. 3 : 12. Vgl. Isocr. 4, 46 τὰ ὑφ' ὑμῶν κριθέντα. Pol. 5, 52, 6 πρᾶξαι τὸ κριθέν. Verder = b) eene beslissing nemen, oordeelen. Zoo b. v. Xen. Cyrop. 4, 1, 5 ἵνα παρ' ὑμῖν αὐτοῖς ἀεὶ κρίνητε, πότερον ἡ ἀρετὴ μᾶλλον ἢ ἡ φυγὴ σώζει τὰς ψυχάς. Anab. 1, 9, 5, 20, 28 enz. Plat. Gorg. 452 C, κρίνεις σὺ μέγιστον ἀνθρώποις ἀγαθὸν εἶναι πλοῦτον. Zoo Lk. 12 : 57 ἀφ' ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον. Vgl. Hand. 4 : 19 εἰ δίκαιόν ἐστιν — κρίνατε. 1 Kor. 4 : 5 μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε. 10 : 15 κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι. 11 : 13. Object is òf de te beoordeelen zaak, bepaald de beslissing in kwestie, zooals op de aangehaalde plaatsen en Jak. 4 : 11 νόμον κρίνειν òf de plaats gehad hebbende beslissing, het oordeel zelf, zooals b. v. Hand. 15 : 19, 20 κρίνω μὴ παρενοχλεῖν — ἀλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι κτλ. (vgl. Winer § 44, 4, b). 2 Kor. 5 : 15 κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον. Hand. 3 : 13, 16 : 15 κεκρίκατέ με — πιστὴν εἶναι, vgl. Xen. An. 1, 9, 20, Hand. 26 : 8, Lk. 19 : 22, Joh. 7 : 24 μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε. Vgl. Joh. 8 : 15 κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε. Lk. 7 : 43 ὀρθῶς

κρίνειν. 1 Petr. 1 : 17 *ἀπροσωπολήμπτως*. Hand. 17 : 31 *ἐν δικαιοσύνῃ*. Openb. 19 : 11, Rom. 14 : 4 *σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει*. — In deze beteekenis — zonder den inhoud van het oordeel te noemen — staat *κρίνειν* van het zoeken van eene rechterlijke beslissing (het recht vinden van den rechter), b. v. Hand. 23 : 6 *περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν κρίνομαι*. 24 : 21 = over mij wordt gericht gehouden. 25 : 9, 10, 20, 26 : 6 *ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἐπαγγελίας ἕστηκα κρινόμενος*. Daaraan sluit zich het Medium aan in de beteekenis richten, Mt. 5 : 40 *τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι*, vgl. Eurip. Med. 609. 1 Kor. 6 : 6 *ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται*. 6 : 1. Zoo waarschijnlijk ook Rom. 3 : 4 *ὅπως νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε*, LXX Ps. 51 : 6 — בְּשָׁפְטֶךָ (vgl. Jez. 43 : 26, Jer. 2 : 9, 25 : 31, Richt. 4 : 5). Want wanneer de LXX *κρίν*. hier passief opgevat had, dan zou men moeten aannemen, dat zij בְּשָׁפְטֶךָ = בְּהִשָּׁפְטָךְ gelezen had. — Zoo staat *κρίνειν* van het treffen der beslissing en wel allereerst zóó, dat het resultaat bijgevoegd wordt evenals Hand. 13 : 46 *οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς*. 16 : 15 *εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ κυρίῳ εἶναι*. 26 : 8 *ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν*. Rom. 3 : 7 *ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι*. Daarmeê hangt samen c) het gebruik van het woord van de werkzaamheid van den rechter, van den vorst of van God ten gunste van zijn volk, *κρίνειν τινά* en somtijds bij de LXX *τινί* = iemand recht doen, overeenkomstig het gebruik van de drie Hebreeuwsche benamingen, waarvoor *κρίνειν* de gewone vertaling is, nl. דִּין, רִיב, שׁפט. Alle drie staan noch alleen noch voornamelijk van de rechterlijke werkzaamheid, welke den schuldige strafte, maar integendeel vooral van de rechterlijke werkzaamheid, die den onschuldige, verdrukte, of rechtvaardige recht doet, syn. *σώζειν, λυτροῦν, ῥύεσθαι, δικαιοῦν* en wel דִּין vooral met het object van den verdrukte, Gen. 49 : 16, Deut. 32 : 36, Ps. 54 : 3 (parallel *σώζειν*). Ps. 72 : 2, 135 : 14, Jer. 5 : 28, 21 : 12, 22 : 16, vgl. *τινί* Gen. 30 : 5; רִיב slechts somtijds met het object van den schuldige, evenwel zóó, dat het een gericht ten gunste van den onschuldige is, Gen. 50 : 34, 51 : 36, vgl. 1 Sam. 24 : 16, 25 : 39, Ps. 119 : 154 (parallel *λυτροῦν*), Jez. 49 : 25 (parallel *ῥύεσθαι*). 51 : 22. שׁפט staat allereerst met het object van den onschuldige Ps. 7 : 9, 10 : 18, 26 : 1, 35 : 24, 37 : 33 *οὐδὲ μὴ καταδικάσαι αὐτὸν ὅταν κρίνηται αὐτῷ*. 43 : 1, 72 : 4 (parallel *σώζειν*). 82 : 3 *κρίνατε ὀρφανὸν καὶ πτωχόν, ταπεινὸν καὶ πένητα δικαιώσατε*, vgl. Jez. 1 : 17, 23, Deut. 25 : 1 *ἐὰν προσέλθωσιν εἰς κρίσιν καὶ κρίνωσι καὶ δικαιώσωσι τὸν δίκαιον καὶ καταγνῶσι τοῦ ἀσεβοῦς*. 2 Sam. 18 : 19, 31, Spreuk. 29 : 14, Jez. 11 : 4, Zach. 7 : 9. Zoo in de beteekenis heerschen, waarvan de grondstelling die is van het beoefenen van het recht ten gunste van het volk, vgl. Gen. 18 : 25, Richt. 3 : 10, 4 : 4 enz. 1 Kon. 15 : 5, vgl. 1 Sam. 8 : 20 *καὶ δικάσαι ἡμᾶς βασιλεὺς ἡμῶν*. Ook waar het van de straffende daad van God staat, zooals in *κρίνειν τὴν γῆν, τὴν οἰκουμένην* enz. Ps. 94 : 2

ὑψώθητι ὁ κρίνων τὴν γῆν, ἀπόδος ἀνταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις. 96 : 13, Jez. 2 : 4, 66 : 16 enz. wordt steeds daaraan gedacht, dat het gericht over de vijanden een gericht ten gunste van zijn volk is, zoodat het κρίνειν een tweevoudig gevolg heeft: vergelding van straf voor de vijanden, δικαίωσις voor Israel. Slechts zelden staat het zonder deze bijzondere nevengedachte alleen van de bestraffing van den zondaar, zooals het schijnt, alleen bij Ezechiël 7 : 8, 11 : 10, 18 : 30, 20 : 36, 21 : 30, 22 : 2, 23 : 36, 24 : 14, 33 : 20, 36 : 19, 38 : 22. Ook in de apocriefen staat die gedachte op den voorgrond, vgl. Sir. 32 : 22, 45 : 26, vgl. 46 : 14. Sus. 52. Vgl. daarmeê in het N. T. zoowel δικαίως κρίνειν 1 Petr. 2 : 23, Mt. 19 : 28 κρίνοντες τὰς δώδεκα φύλας τοῦ Ἰσρ. Lk. 22 : 30, Hand. 7 : 7 τὸ ἔθνος ᾧ ἂν δουλεύσωσι κρινῶ ἐγώ. Openb. 6 : 10 οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς. Overigens treedt dit gezichtspunt bij het gebruik van het woord in het N. T. behalve in de Openb. 2 : 11, 6 : 10, 16 : 5, 18 : 8, 20 : 19, evenals in de plaatsen, waar κρίσις in Oud-Testamentischen zin gebruikt wordt (zie κρίσις e) beslist terug. Veelmeer wordt d) vooral wanneer het resultaat van de te nemen rechterlijke beslissing niet bijgevoegd wordt, zooals Mt. 7 : 1 μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, Hand. 13 : 27 enz. ondersteld, dat zulk eene rechtsverhouding op grond van eene werkelijke of voorgewende schuld volgt en de onderstelling van eene strafrechterlijke handeling vormt (vgl. Lat. crimen = τὸ κρινόμενον), vgl. 1 Kor. 11 : 32 κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν (vgl. Jez. 28 : 26 παιδευθήσῃ κρίματι θεοῦ σου κτλ.). Openb. 6 : 10 οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς. Joh. 16 : 11 ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, vgl. 12 : 31 νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κ. τ. ἐκβληθήσεται ἔξω. Hand. 23 : 3, Joh. 18 : 31, Rom. 2 : 27, 14 : 3, 4, 10, 13, 22 μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. 1 Kor. 5 : 12, 13, 6 : 2, 3, 11 : 31, Kol. 2 : 16, 2 Thess. 2 : 12, Hebr. 13 : 4, Jak. 4 : 11, 12, Joh. 8 : 26, 7 : 51 vgl. met Lk. 11 : 31. In deze beteekenis wordt het van het goddelijk eindoordeel gebruikt Rom. 2 : 12, 16 (vgl. 1 Kor. 4 : 5), 3 : 6, 1 Kor. 5 : 13, 2 Thess. 2 : 12, 2 Tim. 4 : 1, Hebr. 13 : 4. Als de praemisse van eene strafrechterlijke handeling is het doorgaans in het spraakgebruik van het Johanneïsch evangelie op te vatten (in de brieven vinden wij het niet, over Openb. 6 : 10, 16 : 5, 18 : 8, 20, 19 : 2, 11 zie boven, behalve 11 : 18, 20 : 12, 13). Joh. 3 : 18 ὁ πιστεύων οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται. Vs. 17 tegenover σωθῆναι. 5 : 22, 30, 7 : 51, 8 : 15, 16, 26, 50, 12 : 47, 48. — Dit gebruik sluit zich aan de beteekenis van het woord in het gewone Grieksch aan = iemand ter verantwoording roepen, aanklagen, iemand een proces aandoen, ὁ κρινόμενος de aangeklaagde, Lat. reus. Zie Passow, Woordenboek.

Κριός, οῦ, ὁ, bok, ram, Gen. 15 : 9, 22 : 13, 30 : 40, 2 Kron. 17 : 11.

Κρίσις *, εως, ἡ, de scheiding, afzondering, het richten, gericht. LXX

voor דִּין, רִיב bijna zonder uitzondering. Voor מִשְׁפָּט naast *κρίμα* eveneens bijna voortdurend (zie *κρίμα*). **a**) Beoordeeling, oordeel, Hrdn. 4, 5, 5 *ὀρθῇ κρίσει λογίζεσθαι.* Polyb. 17, 14, 10 *κρίσει πραγμάτων διαφέρεσθαι*, de dingen verschillend beoordeelen. Joh. 7 : 24 *τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.* Vooral **b**) van rechterlijke handelingen, gericht en dat wel allereerst in 't algemeen, zonder bijzondere gedachte aan het karakter der beslissing b. v. Xen. Hell. 4, 2, 6: *κρίσιν ποιεῖν*, een onderzoek bewerkstelligen. Verder van de gerechtelijke aanklacht, daar de rechtzaak schuld onderstelt. Lys. 13, 35 *κρίσιν ποιεῖν τινί.* In dit speciale gebruik: rechterlijke handeling, gericht, zooals het tegen de schuldigen optreedt en de onderstelling der veroordeeling is, vinden wij het woord betrekkelijk zelden in het gewone Grieksch, in het N. T. daarentegen bijna uitsluitend, terwijl de in het O. T. bijzonder uitgedrukte voorstelling van het gericht, dat recht verschaft, zich over den arme en verdrukte ontfermt, meer, hoewel ook niet geheel, op den achtergrond treedt. Zie onder e). De *κρίσις* als strafrechterlijke vgl. Jez. 3 : 13, Jer. 26 : 11, 16 (als vox media Pred. 8 : 5, 6, 11 : 9, 12 : 14). In het N. T. in strafrechterlijke beteekenis Mt. 5 : 21, 22 *ἔνοχος τῇ κρίσει.* Mk. 3 : 29 *ἔνοχος — αἰωνίου κρίσεως.* Hebr. 9 : 27 *ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις*, tegenover vs. 28 *σωτηρία.* Eveneens vgl. Joh. 5 : 29, *ἀνάστασις κρίσεως* tegenover *ἀν. ζωῆς.* Lk. 11 : 31 *ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει καὶ κατακρινεῖ* vs. 32. Mt. 12 : 41, 42, Hebr. 10 : 27 *φοβερὰ ἐκδοχὴ κρίσεως.* Jak. 2 : 13, vgl. 5 : 12, 2 Petr. 2 : 4 *εἰς κρίσιν τηρεῖσθαι*, vgl. Jud. 6. Vs. 15: *ἦλθε κύριος — ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων καὶ ἐλέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς κτλ.* Het is juist het karakteristieke van de rechtsverhouding en vooral van het goddelijk gericht, waarvan *κρίσις* op de meeste plaatsen staat, dat het zich tegen de schuldigen keert, en daarom is in onderscheiding van het O. T. dit het doel, ook 1 Joh. 4 : 17 *ἵνα παῤῥησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως*, waar *κρ.* vox media is, evenals 2 Thess. 1 : 5 *ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ θεοῦ κτλ.* Vandaar Joh. 5 : 24 *εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς ζωήν.* Joh. 16 : 8, 11, vgl. met 12 : 31 en ook 5 : 22 *οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ* staat *κρίσις*, evenals uit *οὐδὲ γάρ* blijkt, in eene zekere tegenstelling tot *ζωοποιεῖν* vs. 21. Vs. 27 *ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν* Vs. 29 *ἀνάστασις κρίσεως.* Is evenwel tot nu toe *κρίσις* in zulk eene speciale beteekenis bedoeld, dan zal het vs. 39 niet anders zijn: *ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν* en het praedicaat staat te nadrukkelijker, wanneer het het oordeel als onderstelling van de veroordeeling aanduidt. 8 : 16 *ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα, καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγώ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθινή ἐστιν.* Uit het spraakgebruik van het Johannes-evangelie blijft nog over: 3 : 19 *αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα.* Dat de

menschen zichzelven uitsloten van de gemeenschap des lichts en daarmeê des levens — een gevolg van hunne booze werken — dat duidt Christus als het gericht aan, vgl. vs. 18 ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται. Vs. 16 ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλ' κτλ. Dit zal in verband met het Johanneïsch leerbegrip zóó te verklaren zijn, dat de ongeloovige eene voorproef van het oordeel, d. i. van den daardoor bepaalden toestand heeft evenals de geloovige eene voorproef van het leven, vgl. ζωή bl. 842.

In de Openb. 14:7, 16:7, 19:2 wordt eveneens gedacht aan het oordeel tegen den schuldige, vgl. 19:2 καὶ ἐξεδίκησε τὸ αἷμα κτλ. evenwel met de bepaalde gedachte daaraan, dat het goddelijk gericht den druk van de gemeente Gods opheft. Zie onder e) evenals onder κρίνω. In het Paulinisch spraakgebruik vinden wij κρίσις alleen 2 Thess. 1:5 (zie boven) met dezelfde nevengedachte en 1 Tim. 5:24 τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι προάγουσαι εἰς κρίσιν — de openbare zonden zijn als de aanklagers gedacht, die den zondaar voor het gericht roepen, vgl. Thuc. 1:34 προκαλεῖν εἰς κρίσιν. Op deze plaats evenals Mt. 5:21, 22 van een menschelijk gericht. Ἡμέρα κρίσεως Mt. 10:15, 11:22, 24, 12:36, Mk. 6:11, 2 Petr. 2:9, 3:7, 1 Joh. 4:17, vgl. Jud. 6 κρίσις μεγάλης ἡμέρας, en Mt. 12:41, 42, Lk. 10:14, 11:31, 32 κρίσις van het eindgericht over de wereld, dat den schuldige verderf aanbrengt. — Verder duidt κρίσις c) het oordeel aan, de rechterlijke uitspraak, sententia, Plat. Gorg. 523, E ἵνα δικαία ἡ κρίσις ᾖ. Legg. 6, 757 B Διὸς κρίσις ἐστί. Zoo Jud. 9 οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, 2 Petr. 2:11 κρίσις βλάσφημος. Openb. 16:7, 19:2 δίκαιαι αἱ κρίσεις σου. d) De veroordeeling: Xen. An. 1, 6, 5 ἐξήγγειλε τοῖς φίλοις τὴν κρίσιν τοῦ Ὀρόντου ὡς ἐγένετο. (Hand. 8:33 ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη, zie onder e). Openb. 18:10 οὐαὶ οὐαί, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, — ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου. Mt. 23:33 φυγεῖν ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης. — e) Op eenige plaatsen heeft κρίσις eene andere beteekenis dan uit het gewone Grieksch verklaard kan worden, nl. Mt. 23:23 ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸ ἔλεος καὶ τὴν πίστιν. Lk. 11:42 παρέρχεσθαι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ. Hand. 8:33 ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη naar Jez. 53:8 zooals eindelijk Mt. 12:18 κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ, vs. 20 ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν. Tot goed begrip van deze uitdruikking moet men aan de onder κρίνειν besprokene voorstelling van het Oud-Testamentisch spraakgebruik denken, dat nl. de voornaamste rechterlijke werkzaamheid is, aan den verdrukte recht te doen, waardoor κρίνειν synoniem δικαιοῦν en parallel σώζειν, λυτροῦν is en κρίσις bijna synoniem met ἔλεος. Ps. 140:13 ποιήσει κύριος τὴν κρίσιν τοῦ πτωχοῦ. Jer. 5:28, 22:16 = דִּין. Zoo = מִשְׁפָּט Ps. 101:2 ἔλεος καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι. Ps. 33:5 ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν. 111:6 Jez. 1:17 ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε

ἀδικούμενον. 28 : 17 θήσω κρίσιν εἰς ἐλπίδα. 33 : 5, 40 : 27. Verder = רִיב Ex. 23 : 6, 1 Sam. 24 : 16, 25 : 39, Ps. 119 : 154, Jez. 34 : 8 ἡμέρα κρίσεως κυρίου καὶ ἐνιαυτὸς ἀποδόσεως, κρίσεως Σιών, Jer. 9 : 23 ὁ ποιῶν ἔλεος καὶ κρίμα καὶ δικαιοσύνην. Deze gedachte staat zóó op den voorgrond, dat het goddelijk gericht over de volken der wereld, bepaald het eindgericht als zoodanig voorkomt, dat aan zijn volk en aan zijne gemeente recht doet, Ps. 119 : 136, 122 : 5, Ezech. 28 : 26, 39 : 21 enz., waarvoor uit het N. T. 2 Thess. 1 : 5, Jud. 9, 15, Openb. 14 : 7, 16 : 7, 19 : 2 te vergelijken is. Onder den invloed dezer beschouwing is מִשְׁפָּט, dat gewoonlijk door κρίσις, κρίμα, veel minder door δικαίωμα vertaald wordt, recht, nl. zoowel het recht, dat ik heb, als dat de rechter uitoefent en ten deel laat worden, daar hij het recht doet zegevieren. Vandaar Mich. 7 : 9 עָשָׂה מִשְׁפָּט, ποιήσει τὸ κρίμα μου καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς. Vgl. Job 8 : 3 עִוֵּת מ״, het recht verkrachten of buigen. 34 : 12, eveneens הִטָּה מ׳ Ex. 23 : 6. Vandaar de veelvuldige constructie met den Gen. ἡ κρίσις μου, αὐτοῦ enz. = mijn voor het gericht te staven, van het gericht te vorderen recht, van δικαιοσύνη onderscheiden en daarmeê zóó verwant als het recht en de rechtvaardige zaak. Zie onder δίκαιος. Jez. 10 : 2 ἐκκλίνοντες κρίσιν πτωχῶν. Klaagl. 3 : 34, 58. Zoo Hand. 8 : 33 ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Diensvolgens is ook Mt. 12 : 18 κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ, vs. 20 ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν naar Jez. 42 : 1 enz. te verklaren van het recht en daarmeê van de rechtvaardige zaak van het volk. Van het recht, dat beoefend wordt, vgl. Jer. 17 : 11 ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως. Jez. 32 : 1 μετὰ κρίσεως ἄρχειν. Ps. 99 : 4 τιμὴ βασιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ· σὺ ἡτοίμασας εὐθύτητας, κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακὼβ σὺ ἐποίησας. Jez. 5 : 7, 26 : 8, 56 : 1 enz. In deze beteekenis = (recht verschaffend) recht (ten gunste van de onderdrukten) staat κρίσις Mt. 23 : 23, Lk. 11 : 42. Vgl. κρίμα, πίστις.

Κρίσπος, ου, ὁ, Lat. eigennaam Crispus. Zoo heette de overste der synagoge te Korinthe, die met de zijnen door Paulus bekeerd en gedoopt werd, Hand. 18 : 8, 1 Kor. 1 : 14.

Κριτήριον *, τό, werktuig van het κρίνειν, middel tot onderzoek, in verschillende betrekkingen toegepast op het vermogen om te oordeelen, toetssteen (Plat. Plut.), bij Aristot. verbonden met αἰσθητήριον en als nomen loci = gerechtshof. Het laatste in het latere Grieksch (Polyb. Diod., ook reeds bij Plat. Legg. 6, 767, B) behalve bij de toepassing in het wijsgeerig spraakgebruik wel het meest, evenwel in het geheel toch zelden, i. p. v. het gebruikelijke δικαστήριον, zie onder δικαστής. Jak. 2 : 6 οἱ πλούσιοι καταδυναστεύουσιν ὑμῶν καὶ αὐτοὶ ἕλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια, vgl. Sus. 49, 1 Kor. 6 : 2 εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων = wanneer gij de wereld moet richten, zijt gij dan onwaardig (d. i. niet goed genoeg) voor de geringste rechterstoelen (d. i. om ook in de ge-

ringste zaken recht te spreken). Vs. 4 *βιωτικὰ κριτήρια* = waar recht in aangelegenheden van het uitwendige of maatschappelijke leven gevonden kan worden. (Voor de hier aangenomen beteekenis **rechtszaak** kunnen wij geen bewijs vinden.) Diod. 1, 72 *προετίθησαν τῷ τετελευτηκότι κριτήριον τῶν ἐν τῷ βίῳ πραχθέντων*. LXX = gerechtshof, rechterstoel, Dan. 7 : 10, 26. *κρ. καθίζειν*, een gericht neerzetten = דִּינָא; 1 Kon. 7 : 7 = מִשְׁפָּט. Polyb. 9, 33, 12, zie onder *κριτής*. Vgl. Ex. 21 : 6, Hesych. *κριτήριον· δοκιμαστήριον, δικαστήριον*.

Κριτής *, οῦ, ὁ, die eene beslissing treft, Hand. 18 : 15 *κριτὴς τούτων* — sc. *ζητημάτων περὶ λόγου κτλ.* — *οὐ βούλομαι εἶναι*. Jak. 2 : 4 *οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν*. *Κριτής* is volgens sommigen zóó van *δικαστής* onderscheiden, dat de laatste naar recht en wet beslist, de eerste in alle overige gevallen naar billijkheid en met verstand. Zie *δικαστής*. Pol. 9, 33, 12 *οὐκ αὐτὸν ἀποδείξας κριτὴν ὑπὲρ τῶν ἀντιλεγομένων, ἀλλὰ κοινὸν ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων καθίσας κριτήριον*. In het N. T. komt evenwel *κριτής* geheel in de plaats van *δικ.* Alleen Lk. 12 : 14 lezen Griesbach en Tdf. *δικ.* i. p. v. *κριτής* en Hand. 7 : 27, 35 staat *δικ.* = שֹׁפֵט Ex. 2 : 14, waarmeê 13 : 20 *κρ.* overeenstemt. Dit staat in verband met het spraakgebruik der LXX, die שֹׁפֵט gewoonlijk door *κριτής*, zelden door *δικαστής* Ex. 2 : 14, Joz. 8 : 33, 23 : 2, 24 : 1, 1 Sam. 8 : 1, 2, Jez. 3 : 2 vertaalt, op welke plaatsen de keus van het woord nog eenig besef van het verschil verraadt, omdat daarin overal de gedachte aan de rechtspleging op den voorgrond staat. Ook bij *κριτής* wordt op vele plaatsen aan deze rechtspleging gedacht, zooals Deut. 1 : 16, 16 : 18, 19 : 17, 18, 21 : 2, 25 : 2, 2 Kron. 19 : 5 enz. Toch is zij slechts eene zijde van het aan de *κριταῖς* toegewezen ambt, Deut. 17 : 9 en vooral de richters van Israel heeten zoo wegens hunne positie aan het hoofd van het volk, daar zij Israel leiden en daaraan recht moeten verschaffen. Zie over de beteekenis van שׁפט onder *κρίνειν*. Richt. 2 : 16—19, Ruth 1 : 1, 2 Sam. 22 : 21. Het uitoefenen van het recht is het eigenlijke werk van het ambt van bestuurder, vgl. Ps. 148 : 11, en bijzonder God is richter als heerscher Jez. 33 : 22 *κύριος κριτὴς ἡμῶν, κύριος ἄρχων ἡμῶν*, het richten een uitvloeisel van zijne macht, Ps. 7 : 12, 50 : 6, 75 : 8. Daarvoor evenwel was het begrip van *δικαστής* niet genoegzaam, daar de *κριτής* in Bijbelschen zin de voltrekkende macht heeft. Beide benamingen komen samen voor 1 Sam 24 : 16. Hieruit is verklaarbaar, dat *κριτής* in het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik op den voorgrond staat. Bij Jak. 4 : 12 *εἷς ἐστὶ νομοθέτης καὶ κριτὴς ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι* vgl. de opmerking blz. 577. Hand. 10 : 42 *ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν*. Mt. 5 : 25, 12 : 27, Lk. 11 : 19, 12 : 58, 18 : 2, 6, Jak. 4 : 11. Verbonden met den Gen. qualitatis Lk. 18 : 6 *ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας* (vgl. 2 Tim. 4 : 8 *ὁ δίκαιος κρ.*), Jak. 2 : 4 *κριταὶ*

διαλογισμῶν πονηρῶν. In plaats van den Gen. object. κριτής τινος (Mt. 12 : 27, Lk. 11 : 19, Hand. 10 : 42, 18 : 15, Hebr. 12 : 23) staat Hand. 24 : 10 de Dativus: ὄντα σε κριτὴν τῷ ἔθνει τούτῳ, vgl. Krüger, § 48, 12, 1, waarbij evenwel op te merken is, dat κρ. hier evenals שֹׁפֵט = die ten gunste van iemand het recht handhaaft, vgl. κρίνειν met den Dat. Van God Hebr. 12 : 23, Jak. 5 : 9. Van Christus Hand. 10 : 42, 2 Tim. 4 : 8.

Κριτικός *, ή, όν, wiens taak en bijzondere geschiktheid is, om te oordeelen, Plat. Lucian. Strab. Hebr. 4 : 12, van den λόγος τοῦ θεοῦ: κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας. Basil. M. ὀφθαλμοὶ κριτικοὶ τοῦ κάλλους.

Ἀδιάκριτος *, a) niet te onderscheiden, b. v. φωνή, Polyb. 15, 12, 9, Luc. Jup. Trag. 25 ἀδιάκριτος λόγος, non dijudicatus, adhuc dubius (Steph. Thes. s. v.). Symm. Gen. 1 : 2 = בֹּהוּ. — b) In het N. T. alleen Jak. 3 : 17 praedicaat van de ἄνωθεν σοφία tegenover den strijd der σοφία ἐπίγειος vss. 14—16. Vandaar actief op te vatten, zooals meermalen de met α priv. samengestelde adjectiva verbalia (vgl. Krüger 41 : 11, 26), wat hier nog door de beteekenis van het passivum διακρίνεσθαι, in strijd zijn, gemakkelijk gemaakt wordt. Zie διακρίνεσθαι. Vandaar = onbevangen, onpartijdig. Bengel: „non facit discrimen, ubi non opus est." Wetstein: non duplex. Zoo niet in het gewone Grieksch. LXX Spreuk. 25 : 1: αὗται αἱ παιδεῖαι (Sin. Al. παροιμίαι) Σαλομῶντος αἱ ἀδιάκριτοι, waar in het Hebr. niets daarmeê overeenstemt. Zie bl. 101).

Ἀκατάκριτος *, ον, vreemd in het gewone Grieksch = niet veroordeeld, zonder veroordeeld te zijn, Hand. 16 : 37, 22 : 25.

Ἀνταποκρίνομαι *, tegen antwoorden, τινί Lk. 14 : 6, πρός τινα Lk. 14 : 5, τί op iets Job 32 : 12 οὐκ ἦν τῷ Ἰὼβ ἐλέγχων ἀνταποκρινόμενος ῥήματα αὐτοῦ ἐξ ὑμῶν, Hebr. ענה, evenals 5 : 29, 16 : 8. — Richt. 5 : 29 = הֵשִׁיב; ἀντιπόκρισιν διδόναι Job 13 : 22, 34 : 36. Het is = richten, al richtende tegenspreken Job 16 : 8 κατὰ πρόσωπόν μου ἀνταπεκρίθη. Rom. 9 : 20 σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; vgl. ἀντιλοιδορεῖν 1 Petr. 2 : 23. In het gewone Grieksch zelden.

Ἀνυπόκριτος *, bij de schrijvers van het gewone Grieksch weinig gebruikelijk = niet ervaren in de kunst van een tooneelspeler. In het Bijb. Grieksch, Wijsh. 18 : 16 ξίφος ὀξὺ τὴν ἀνυπόκριτον ἐπιταγήν σου φέρων. 5 : 19 ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνην, καὶ περιθήσεται κόρυθα κρίσιν ἀνυπόκριτον. Op de laatste plaats stelt ἀνυπκρ. het oordeel tegenover de προσωποληψία (vgl. Rom. 2 : 11). Op de eerste plaats wordt het goddelijk gebod (Ex. 11 : 12) aangeduid als ernstig bedoeld. Vgl. Hab. 2 : 3, 2 Petr. 3 : 9 enz. Daarenboven alleen in het N. T. en in het kerkelijke Grieksch = ongehuicheld, oprecht en dat wel ἀγάπη ἀνυπόκριτος Rom. 12 : 9, 2 Kor. 6 : 6; vgl. φιλαδελφία ἀνυπόκριτος 1 Petr. 1 : 22. πίστις αν. 1 Tim. 1 : 5, 2 Tim.

1:5. Vgl. Joh. 1:48 ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. Ongeveinsd Jak. 3:17 ἡ ἄνωθεν σοφία — ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος. Vgl. boven Wijsh. 5:19 evenals onder ἀδιάκριτος. Hesych. ἄδολος, ἀπροσωπόληπτος.

Διακρίνω, -νῶ, Aor. 1. διέκρινα, Aor. 1. pass. διεκρίθην, composit. van κρίνω ik scheid, van daar van elkander afscheiden en zoo onderscheiden, onderscheid maken, μεταξύ τινος καὶ τίνος = tusschen twee personen, Hand. 15:9; zonder μεταξύ met de nevenbeteekenis van voortrekken, 1 Kor. 4:7; = onderkennen, beoordeelen, Mt. 16:3, 1 Kor. 11:29, 31, 14:29; = beslissen, uitspraak doen als scheidsrechter, 1 Kor. 6:5, in Medio διακρίνομαι, met Aor. 1. pass. διεκρίθην in reflexieve beteekenis = woordenstrijd voeren, twisten, Hand. 11:2, Jud. vs. 9; in Passivo, volg. Nieuw-Testament. spraakgebruik = twijfelen (van eene keuze tusschen twee, waarover men heeft te oordeelen), zich bedenken, aarzelen, Mt. 21:21, Mk. 11:23, Hand. 10:20, 11:12; Rom. 4:20, 14:23 Jak. 1:6, 2:4 (waar anderen de beteekenis van onderscheid maken vasthouden, zoodat het medium hier voor het activum zou staan; vgl. Blass, Gramm. N. T. 1896, S. 181. Jud. vs. 22.

Διάκρισις, εως, ἡ, van het voorg. woord, de onderscheiding, Hebr. 5:14; voorts = de beoordeeling (waartoe men door onderscheiding komt), 1 Kor. 12:10, en wellicht ook Rom. 14:1.

Ἐγκρίνω, -νῶ, composit. van κρίνω zie aldaar, eigenl. door verkiezing iemand in eenen kring toelaten of opnemen, vervolgens in 't algemeen rekenen tot of onder, τινά τισι. 2 Kor. 10:12.

Κρόκη, ης, ἡ, draad, Lev. 13:48, 49, 52, 53.

Κρόκινος, ου, ὁ, voor מֹר = myrrhe, Spreuk. 7:17. Κρόκινος beteekent saffraankleurig.

Κροκόδειλος, ου, ὁ, krokodil, Lev. 11:29.

Κρόκος, ου, ὁ, de saffraan. Het staat voor myrrhe, Spreuk. 7:17, Hoogl. 4:14.

Κρόμυον, κρόμμυον, τό, ajuin, Num. 11:5, Ariot. 108:10.

Κρονικός, ἡ, όν, van Cronus. Just. Apol. 1, 67 ἡμέρα = ἡ τοῦ κρόνου ἡμέρα, Zaterdag.

Κρόνος, ου, ὁ, Cronus, Saturnus. — Ἡ τοῦ Κρόνου ἡμέρα, dies Saturni, Zaterdag, Tertull. I 371 A.

Κροσοί, ῶν, οἱ = θύσανοι, kwasten, franje, Ex. 28:22, 24 κρωσσοί.

Κροσός, οῦ, ὁ, (κρωσσός), band, strik, kwast, ketentje, Ex. 28:22, 24, 36:22.

Κροσωτός, ή, όν (κροσοί), met kwasten, franje, Ex. 28:14, Ps. 44:14.

Κρόταφος, ου, ὁ, de slaap aan het hoofd, Richt. 4:21, 22, 5:26.

Κροτέω, slaan, kloppen, 2 Kon. 11:12, Job 27:23, Ps. 46 (47):1, 97 (98):8.

Κρουνηδόν (κρουνός), bijw. met stroomen, 2 Makk. 14:15, Philo II, 114:30.

Κρούω, ούσω, verwant met κρότος, het door kloppen of slaan ontstane gedruisch, = kloppen, aankloppen, b. v. τὴν θύραν = aan de deur kloppen voor κόπτειν τὴν θύραν, Lk. 13:25, Hand. 12:13, Xen. Symp. 1, 11, Plat. Prot. p. 310 a, 314 d, Symp. 212 c. Zonder τὴν θύραν, Mt. 7:7 enz. Lk. 11:9, 10; 12:36, Hand. 12:16, Openb. 3:20.

Κρύος, τό, koude, ijs, Aq. Ps. 77 (78):47, Heracl. 36:10.

Κρυπτή, ook wel κρύπτη geschreven, ῆς, ἡ, verborgen plaats, hoek, gang, εἰς κρυπτήν, Lk. 11:33, Athen. 5 (4):205 a = κρυπτὸς περίπατος p. 206, Joseph. B. J. 5, 7, 1, Sueton. Calig. 58.

Κρυπτός, ή, όν (κρύπτω), verborgen, bedekt, geheim, Mt. 10:26, Mk. 4:22, Lk. 8:17, 12:2, ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος, het verborgen deel des menschen, de ziel, 1 Petr. 3:4. Neutr. ἐν τῷ κρυπτῷ = in het geheim, Joh. 7:4, 10; 18:20; ὁ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖος, hij, die innerlijk, door zijn hart en niet alleen door de besnijdenis een Jood is, Rom. 2:29. Τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, dingen, door de duisternis bedekt, 1 Kor. 4:5, τά κρυπτὰ τῶν ἀνθρ. de dingen, welke de menschen bedekken, Rom. 2:16, τὰ κρ. τῆς καρδίας, zijne geheime gedachten, gevoelens, verlangen, 1 Kor. 14:25, τὰ κρ. τῆς αἰσχύνης (zie αἰσχύνη, 1) 2 Kor. 4:2; εἰς κρυπτόν in eene verborgene plaats, Lk. 11:33, zie den rec.

Κρύπτω, Aor. 1 ἔκρυψα, Aor. 2 ἐκρύβην. LXX passim. a) Eigenl. τί, Mt. 13:44, 25:18, pass. Hebr. 11:23, Openb. 2:17; κρυβῆναι, verborgen zijn, aan de aandacht ontsnappen, Mt. 5:14, 1 Tim. 5:25; ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν, is heimelijk vertrokken, Joh. 8:59, κρύπτω ἐν met den Dat. van de plaats, Mt. 25:25, pass. 13:44, κεκρ. ἐν τῷ θεῷ, verborgen bij God in de hemelen, Kol. 3:3, τὶ εἰς τι, Lk. 13:21, ἑαυτὸν εἰς met den Acc. van de plaats, Openb. 6:15; τινὰ ἀπὸ προσώπου τινός, bedekken van het aangezicht van iemand, wegnemen, uit het gezicht gaan, Openb. 6:16, ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν, verborg zich voor hen, Joh. 12:36. b) Overdr., verbergen, opdat het niet bekend moge worden, κεκρυμμένος, in het geheim, Joh. 19:38, τὶ ἀπό τινος (Gen. van den pers.) Mt. 11:25, κεκρυμμένα, verborgenheden van Gods raadsbesluiten tot redding van zondaars, Mt. 13:35, ἀπ' ὀφθαλμῶν τινος, Lk. 19:42.

Κρυπτῶς, in het geheim, Tob. 12:6, 1 Makk. 10:79.

Κρυσταλλίζω, ίσω, van κρύσταλλος, kristalhelder, doorschijnend zijn, Openb. 21:11.

Κρισταλλόομαι, bevroren zijn, Philo II, 174, 9, 20; Act. Philipp. in Hellad. 19.

Κρύσταλλος, ου, ὁ (verwant met κρυσταίνω, stollen, κρύος, koude, vorst), het ijs en alles wat op ijs gelijkt, wat even glanzend en doorschijnend is, bijz. het kristal, glas en zelfs edelgesteenten, Openb. 4:6, 22:1.

Κρυφαῖος, αία, αῖον (κρύφα), verborgen, geheim, Jer. 23 : 24, Wijsh. 17 : 3, Mt. 6 : 18.

Κρυφῇ, bijw. in 't geheim, Gen. 31 : 26, Ex. 11 : 2. Ἐν κρυφῇ, in het geheim, Richt. 4 : 21, 9 : 31, Ruth 3 : 7, Ef. 5 : 12.

Κρυφιαστής, οῦ, ὁ (κρύφιος) = ἐξηγητής, vertolker, verklaarder, Aquil. Gen. 41 : 8.

Κρυφιμαῖος, α, ον, heimelijk verborgen, Act. Thom. 68 : 21.

Κρύφιος, ον. 1) Verborgen, geheim, Hermes Tr. Iatrom. 394, 26. 2) Zulk een = ὁ δεῖνα, Ruth 4 : 1, Ps. 9 : 1, 45 : 1.

Κρωσσοί, zie κροσσοί.

Κτάομαι, ῶμαι, Fut. κτήσομαι, Aor. 1 ἐκτησάμην, LXX voor קָנָה, verkrijgen, iets voor zichzelven verkrijgen. Κέκτημαι = ik bezit. Τί, Mt. 10 : 9, Hand. 8 : 20, ὅσα κτῶμαι, al mijne inkomsten, Lk. 18 : 12. Met den Gen. van den prijs, πολλοῦ, Hand. 22 : 28, met ἐκ en den Gen. van den prijs, Hand. 1 : 18. Τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος = zijn eigen vat, d. i. zijne eigene huisvrouw, 1 Thess. 4 : 4. Vgl. κτᾶσθαι γυναῖκα, eene vrouw trouwen, Ruth 4 : 10, Sir. 36 : 29, Xen. Symp. 2. Τὰς ψυχὰς ὑμῶν, het ware leven uwer ziel, uw waarachtig, eeuwig leven, Lk. 21 : 19.

Κτείνω, Fut. κτενῶ, dooden, Spreuk. 24 : 11, 25 : 5, Sir. 16 : 12, 3 Makk. 1 : 2.

Κτενιστός, ή, όν (κτενίζω), gekamd, fijn, Symm. Jez. 19 : 9, λίνον.

Κτῆμα, τος, τό (van κτάομαι, zooals χρῆμα van χράομαι), eene bezitting, Mt. 19 : 22, Mk. 10 : 22, Hand. 2 : 45, 5 : 1, Jos. Ant. 6, 14, 3.

Κτηνικός of κτηνίτης, tot het vee behoorend, Acta van Xantippe en Polyxena 31, 33.

Κτῆνος, ους, τό (van κτάομαι; vandaar eene bezitting, eigendom, vooral in vee), een beest, Lk. 10 : 34, plur. Hand. 23 : 24, Openb. 18 : 13. Het schijnt voor viervoetige dieren te staan tegenover de visschen en de vogels, 1 Kor. 15 : 39. Zoo ook voor בְּהֵמָה, Gen. 1 : 25 enz. 2 : 20.

Κτηνοτρόφος, ου, ὁ, schaapherder, Gen. 4 : 20, 46 : 32, 34, Num. 32 : 4.

Κτῆσις, εως, ἡ, bezit, Gen. 23 : 4, 9, 18, 20, 36 : 43, 46 : 6.

Κτήτωρ, ορος, ὁ (κτάομαι), bezitter, Hand. 4 : 34.

Κτίζω *, ἔκτισα, κέκτισμαι, ἐκτίσθην (met een euphonische σ), eigenl. bewoonbaar maken, aanbouwen, eene nederzetting stichten (volgens Curtius, S. 157, van den stam κτι, vgl. εὐκτίμενος, welgebouwd, περικτίονες, ἀμφικτίονες, bewoners, Sanskriet kshi, kshijâmi, wonen, kshitis, woning). Zoo Hom. Od. 11, 263 οἱ πρῶτοι Θήβης ἕδος ἔκτισαν. Eveneens Herodotus, die daarenboven ook κτίζειν χώρην, νῆσον verbindt: nederzetten, van nederzettingen voorzien. In 't algemeen: de eerste zijn in het tot stand brengen van eene zaak, stichten, b. v. κτίσαι ἑορτάν Pind. Ol. 6, 116, uitvinden, Soph. O. C. 715 ἵπποισι τὸν χαλινὸν κτίσας. Verder in 't algemeen iets bewerken, tot stand brengen.

Bij de LXX komt het vooral met het Hebr. ברא overeen, evenwel zóó, dat dit in Genesis uitsluitend door ποιεῖν, later afwisselend door ποιεῖν en κτίζειν, zeldzamer door ποιεῖν, evenwel niet, zooals gezegd wordt, later bijna uitsluitend door κτίζειν vertaald wordt, „als die Lehre von einer Schöpfung aus Nichts entstand" (Fürst, Hebr. Wörterb.). ברא = ποιεῖν Gen. 1 : 1, 21, 27, 5 : 1, 2, 6 : 7, Jez. 42 : 5, 43 : 1, 45 : 7, 12 enz.; = κτίζειν allereerst Deut. 4 : 32. Verder Ps. 51 : 12, 89 : 13, 48, 102 : 19, 104 : 30, 148 : 5, Jez. 22 : 11, 45 : 8, Ez. 29 : 13, 15, Am. 4 : 13. Κτίζειν is van het synonieme ποιεῖν zóó onderscheiden, dat het laatste de voorbereiding, het eerste de eerste voorbereiding, het begin of den oorsprong aanduidt. Vgl. Ef. 2 : 10 αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες. Vgl. ברא = ἄρχεσθαι, Gen. 2 : 3. ברא vinden wij alleen met God als subject. Vgl. Jez. 45 : 7, Jer. 31 : 22.

In de apocriefen komt κτίζειν gewoonlijk overeen met het Hebr. ברא van de wereld scheppende werkzaamheid Gods en dat wel zooals ook in het N. T. naast ποιεῖν, Judith 13 : 24, Wijsh. 1 : 14, 2 : 23, 13 : 3, Sir. 10 : 22, 15 : 14, 17 : 1, 23 : 29, 33 : 11 enz. Met het gewone spraakgebruik komt overeen 1 Esr. 4 : 53 κτίζειν πόλιν, vgl. Lev. 16 : 16 ἡ σκηνὴ ἡ ἐκτισμένη αὐτοῖς (misverstand van het Hebr. שֹׁכֵן). Sir. 7 : 16 γεωργία ὑπὸ ὑψίστου ἐκτισμένη. In het N. T. staat κτίζειν a) van de wereld scheppende werkzaamheid Gods, met object Mk. 13 : 19, Ef. 3 : 9, Openb. 4 : 11, 10 : 6; vgl. 1 Kor. 11 : 9, Kol. 1 : 16, 1 Tim. 4 : 3; zonder object Rom. 1 : 25. b) Van de soteriologische vernieuwing van den mensch, herstelling hetzij van den verloren geganen oorspronkelijken, hetzij van den normalen, van den tegenwoordigen toestand verschillenden aard, Ef. 4 : 24 ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρ. τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν κτλ., vgl. Kol. 3 : 10; Ef. 2 : 10, vgl. vs. 15. Soortgelijk in het Oude Testament alleen Ps. 51 : 12. Vgl. Plut. Cic. 22, 3 σωτῆρα καὶ κτίστην τῆς πατρίδος.

Κτίσις, εως, ἡ, stichting, b. v. τῆς πόλεως. Ook nederzetting in passieve beteekenis bij Polyb. 9, 1, 4. Inrichting, stichting, vgl. ἑορτὴν κτίζειν. Zoo 1 Petr. 2 : 13: ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει. De uitdrukking kan — vgl. vs. 14 — niet op menschelijke verordeningen betrekking hebben, zooals bij de in het gewone Grieksch dikwijls gebruikelijke tegenstelling tusschen ἀνθρώπινον en θεῖον voor de hand zou liggen, maar moet wegens vs. 14 de orde der res humanae aanduiden, vgl. Hofmann t. d. pl. en Aristot. Eth. Nikom. 10, 10 ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφία, d. i. staatsleer. — Niet bij de LXX. In de apocr. = schepping in passieve beteekenis en wel 1) het geschapene, Judith 9 : 12 βασιλεῦ πάσης κτίσεώς σου. Sir. 43 : 25. 2) Het geheel van het geschapene, de schepping, Judith 16 : 12 σοὶ δουλευσάτω πᾶσα ἡ κτίσις σου. Wijsh. 5 : 17, 16 : 24, 19 : 6, Sir. 49 : 16. Zoo ook behalve 1 Petr. 2 : 13 in het N. T. b. v. Mk. 13 : 19 ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἧς ἔκτισεν ὁ θεός. Mk. 10 : 6. En wel

eveneens a) wat geschapen is, het afzonderlijk schepsel. Rom. 1:25 ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. 8:39 οὔτε τις κτίσις ἑτέρα. Kol. 1:15 πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Hebr. 4:13. b) Het geheel van alles wat God geschapen heeft, de schepping, Mk. 10:6, 13:9, Rom. 1:20, 2 Petr. 3:4, Hebr. 9:11, Openb. 3:14; vgl. Sir. 43:25. c) Speciaal de menschheid (vgl. Sir. 49:16 ὑπὲρ πᾶν ζῶον ἐν τῇ κτίσει ἐδοξάσθη 'Αδάμ). Mk. 16:15 κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Eveneens Kol. 1:23 εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἐν πάσῃ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, vgl. 1 Tim. 3:16 ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν. Maar het is niet zeker, of, zooals velen willen, Rom. 8:19 ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, vss. 20, 21, 22 κτίσις de menschheid aanduidt. Want niet de menschheid, maar de menschheid met uitsluiting van de kinderen Gods en in tegenstelling met hen zou het moeten aanduiden, vgl. αὐτὴ ἡ κτίσις, vs. 21. Waar evenwel κτίσις de menschheid aanduidt, is het de menschheid zonder eenige reserve. Αὐτὴ ἡ κτίσις vs. 21 in tegenstelling met de τέκνα τοῦ θεοῦ is slechts mogelijk, wanneer κτίσις d) de schepping aanduidt, afgezien van de menschheid, zooals Wijsh. 5:17, 16:24, 19:6. Voor het daarvan gezegde συστενάζει καὶ συνωδίνει vgl. Jez. 35, Ps. 98:8, Jez. 55:12, Ezech. 31:15, Hoz. 2:21, 22, Am. 9:13, Hab. 2:11. Het Rom. 8:19 enz. uitgesprokene gevoelen staat in de scherpste tegenstelling met de creatuurvergoding 1:23 enz. e) Καινὴ κτίσις, nieuw schepsel, van de verloste en daardoor wedergeborene menschen 2 Kor. 5:17, Gal. 6:15. — De Grieksche vaderen onderscheidden 1) πρώτη κτίσις — ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή. 2) ἡ ἐκ τοῦ ὄντος ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολή, — δευτέρα, καινὴ κτίσις. 3) τρίτη κτίσις volgens Jez. 65:17, 66:22, samenvallend met de ἐξανάστασις τῶν νεκρῶν. Chrys. Basil. M.

Κτίσμα *, τος, τό, bij Strabo het gestichte, gebouwde, aanplanting, de stichting van de steden, b. v. Φάρος, Παρίων κτίσμα. Niet bij de LXX. Daarentegen in de apocriefen het geschapene, schepsel, Wijsh. 9:2, 13:5, 14:11, 3 Makk. 5:11, Sir. 38:24. Van het volk Israel Sir. 36:20 δὸς μαρτύριον τοῖς ἐν ἀρχῇ κτίσμασί σου. — In het N. T. = schepsel, het geschapene, 1 Tim. 4:4, Jak. 1:18, Openb. 5:13, 8:9.

Κτιστής, οῦ, ὁ, van κτίζω, stichter, grondvester, in het N. T. = de schepper, 1 Petr. 4:19.

Κτιστικός, ή, όν, geschapen, Epiph. II, 412 B.

Κτιστικῶς, bijw. geschapen, Epiph. II, 604 D.

Κτιστός, ή, όν, geschapen, Eus. II, 1540 C, Athan. II, 53 C.

Κτύπος, ὁ, geraas, gestamp, getrappel, Wijsh. 17:19.

Κύαθος, ου, ὁ, beker, schaal, Ex. 25:28 (29), 38:12 (37:16), Jer. 52:19.

Κύαμος, ου, ὁ, boon, 2 Sam. 17:28, Ez. 4:9.

Κυβεία (βία T. WH.), ας, ἡ (van κυβεύω en dit van κύβος, teerling

of dobbelsteen), dobbelspel, onvastheid, onzekerheid, bedriegerij, Ef. 4 : 14.

Κυβερνάω, ήσω, besturen, beraadslagen, Spreuk. 12 : 5, Wijsh. 10 : 4, 14 : 6.

Κυβέρνησις, εως, ἡ, van κυβερνάω, ik stuur (Lat. guberno). Het besturen van een schip, leiding, leering, 1 Kor. 12 : 28, Spreuk. 11 : 14, Job 37 : 12.

Κυβερνήτης, ου, ὁ (κυβερνάω), stuurman, Hand. 27 : 11, Openb. 18 : 17.

Κυβευτής, οῦ, ὁ, dobbelaar, Heracl. 13 : 29.

Κυβευτικός, ή, όν, bedriegelijk, Orig. I, 972 C.

Κύβος, ὁ, dobbelsteen, teerling, Job 38 : 38.

Κυδοιμός, οῦ, ὁ, gedruisch, alarm, Job 38 : 25.

Κῦδος, τό, roem, eer, Jez. 14 : 25.

Κυέω, κύω, zwanger worden, zijn, Jez. 59 : 4, 13.

Κύησις, ἡ, zwangerschap, Ruth 4 : 13.

Κυκλεύω, εύσω, van ὁ κύκλος, de kring, vandaar eenen kring vormen, beschrijven, en verder omringen, omsingelen. Openb. 20 : 9 (rec. κυκλόω).

Κυκλόθεν, bijw. van ὁ κύκλος, de kring, rondom, in de rondte, Openb. 4 : 8. Als voorzetsel met den Gen. = rondom, om, Openb. 4 : 3, 4, 5 : 11. LXX voor סָבִיב, Gen. 35 : 5, Ex. 7 : 24.

Κύκλος, ου, ὁ. 1) Cirkel, kring, 1 Ezr. 4 : 38 τοῦ οὐρανοῦ, Wijsh. 13 : 2, ἄστρων, Philo I, 227, 14, II, 280, 1. 2) Halsketting = μανιάκης Philo I, 62, 41, 50.

Κυκλοφορικός, ή, όν, bewegend in een cirkel, Philo I, 623, 28.

Κυκλόω, omgeven, omringen, Gen. 2 : 11, 13, Ex. 13 : 18, Num. 34 : 4, 5, Deut. 2 : 1, 3, 32 : 10, Joz. 6 : 6 (7), 2 Kon. 3 : 9, 2 Kron. 4 : 3, Ps. 7 : 7, Hoogl. 3 : 2.

Κύκλῳ, eigenl. Dativ. van ὁ κύκλος de kring, vervolg. adverbialiter = rondom, in 't rond, Rom. 15 : 19; vaak met verba, die met περί zijn samengesteld, als Mk. 3 : 34, 6 : 6; οἱ κύκλῳ ἀγροί, αἱ κύκλῳ κῶμαι = de omliggende dorpen, vlekken, Mk. 6 : 36, Lk. 9 : 12; als Praepos. c. Genit. = rondom, in een kring om, Openb. 4 : 6, 7 : 11.

Κύκλωμα, ατος, τό, het omgedraaide, cirkel, kring, 2 Kron. 4 : 2, Job 13 : 27, 33 : 11, 37 : 12, Ps. 139 (140) : 9, Ez. 43 : 17, 48 : 35.

Κύκλωσις, εωί, ἡ, omgeving, Sir. 43 : 12.

Κύκνειος, van de zwaan, 4 Makk 15 : 21.

Κύκνος, ου, ὁ, zwaan, Lev. 11 : 18, Deut. 14 : 16.

Κύλισμα, ατος, τό, van κυλίω, het gewentelde, de wenteling. Volgens sommigen = ἡ κυλίστρα, de wentelplaats, 2 Petr. 2 : 22.

Κυλισμός, οῦ, ὁ = ἡ κύλισις, de wenteling. Alleen als variant van κύλισμα, 2 Petr. 2 : 22.

Κυλίω, ίσω = κυλίνδω, Att. κυλινδέω, wentelen, rollen. In 't Pass.

met reflexieve beteekenis = zich wentelen, rollen, Mk. 9:20, Joz. 10:18, Am. 2:13.

Κυλικεῖον (ook κυλίκιον), schenktafel, schenkkast, beker, 1 Makk. 15:32.

Κυλλός, ή, όν, door jicht gekromd, lam of verlamd aan handen en voeten, Mt. 15:30, 31; = mank, verminkt, Mt. 18:8, Mk. 9:43.

Κῦμα, ατος, τό, golf, Ex. 15:8, Job 6:15, 11:16, 38:11, Ps. 41 (42):7, 45 (46):3.

Κυμαγωγή, ῆς, ή, voor κυματωγή, het breken der golven, branding, Jos. Ant. 15, 9, 6.

Κυμαίνω, opzwellen, opbruischen, Wijsh. 5:10, Jez. 5:30, 17:12, Jer. 6:23, 26 (46):7.

Κυμάτιον, ου, τό (κῦμα), voetstuk van een gewelf, Ex. 25:11, 25.

Κυμβαλίζω, ίσω, op de cymbaal spelen, Nehem. 12:27.

Κύμβαλον, ου, τό, van ὁ κύμβος, eene holle schaal, bekken, de cymbaal of het bekken als muziekinstrument. 1 Kor. 13:1. LXX 1 Kron. 13:8, 15:16, 19, 28, Ps. 150:5.

Κύμινον, ου, τό, het komijn, het zaad en de plant, voor het kruiden van de spijzen gebezigd. Voor כַּמֹּן, Jez. 28:25, 27, Mt. 23:23.

Κυνάριον, ου, τό (verkleinw. van κύων = κυνίδιον), een hondje, Mt. 15:26 enz. Mk. 7:27 enz.

Κυνηγέσιον, ου, τό, ludus bestiarius, wedstrijd van wilde dieren of van wilde dieren met menschen bij de openbare spelen. Martyr. Polyc. 12, Eus. II, 1469 C, Greg. Naz. II, 324 B.

Κυνηγέω, jagen, Gen. 25:27.

Κυνήγιον, ου, τό = κυνηγέσιον, jacht, Sir. 13:19.

Κυνηγός, οῦ, ὁ, jager, Gen. 10:9, 1 Kron. 1:10.

Κυνικός, ή, όν, caninus, als een hond, Plut. II, 133 B, 182 E. Snapachtig, 1 Sam. 25:3, Jos. Ant. 6, 13, 6. Κυνικὴ αἵρεσις of Φιλοσοφία, de Cynische secte of wijsbegeerte, Philo I, 352, 9. Κυνικὸς Φιλόσοφος, Cynisch wijsgeer, Philo II, 464, 26.

Κυνοκτονία, ας, ή (κυνοκτόνος), het dooden van honden, Eus. II, 817 B.

Κυνόμυια, ας, ή, vlieg van honden, Ex. 8:21, Philo II, 101, 22.

Κυοφορέω, zwanger zijn, Ignat. 660 A, Clementin. 2, 52, Iren. 1, 5, 6.

Κυοφορία, ας, ή, zwangerschap, Pseudo-Jos. Macc. 15, 16, Clem. A. I, 65 A, 1173 B.

Κυπαρίσσινος, van cypressenhout gemaakt, 1 Kon. 6:23, Neh. 8:15, Ez. 27:5, 24.

Κυπάρισσος, ή, cypres, 2 Kon. 19:23, Job 40:12, Hoogl. 1:17.

Κυπριάρχης, ου, ὁ, prefect van Κύπρος, 2 Makk. 12:2.

Κυπρίζω, ίσω (κύπρις), bloesem hebben, jeugdig zijn, krachtig groeien, Hoogl. 2:13.

Κυπρισμός, οῦ, ὁ (κυπρίζω), bloesem, bloem, Hoogl. 7:12.

Κύπριος, ου, ὁ, Cypriër, uit Cyprus, Cyprisch, Hand. 4:36, 11:20, 21:16.

Κύπρος, ου, ὁ, Cyprus, een eiland in de Middellandsche Zee, tegenover de kusten van Syrië en Cilicië gelegen. Het eiland was vruchtbaar, rijk aan mineralen en koper, welk metaal nog heden bij de meeste volken naar dit eiland genoemd wordt. In het N. T. vindt men van dit eiland de steden Salamis en Paphos, een hoofdzetel van den Venusdienst, waar Paulus de ontmoeting had met den toovenaar Bar-Jezus, Hand. 11:19, 13:4, 15:39, 21:3, 27:4.

Κύπρος, ου, ἡ, cyprus, een boom, Hoogl. 1:14, Jos. B. J. 4, 8, 3, Clem. A. I, 472, A.

Κύπτω, ψω, zich voorover buigen, bukken, Mk. 1:7, Joh. 8:6, 8. LXX vaak voor קָדַד.

Κυρεία, ας, ἡ = κυρία, gezag, macht, Dan. 11:3, 1 Makk. 8:24, Theodtn. Dan. 4:19, 6:26.

Κυρηναϊκός, ἡ, ον (Κυρηναῖος), Cyrenaicus, Cyreneïsch. Οἱ Κυρηναϊκοὶ φιλόσοφοι, Cyrenaici, de volgelingen van Aristippus van Cyrene, Clem. A. I, 1072 B, 1077 B.

Κυρηναῖος, ου, ὁ, (Κυρήνη), Cyreneër, uit Cyrene, Cyreneïsch, Mt. 27:32, Mk. 15:21, Lk. 23:26, Hand. 6:9, 11:20, 13:1.

Κυρήνη, ης, ἡ, geograf. eigennaam Cyrene. Zoo heette eene stad op de noordkust van Afrika, de hoofdstad van Libyë, dat naar haar Libya Cyrenaica genoemd werd, en de voornaamste der vijf steden, die aan ditzelfde gewest ook den naam van Libya Pentapolitana gegeven hadden. Een vierde deel harer bevolking bestond uit Joden, die dezelfde rechten als de overige inwoners genoten. Ook te Jeruzalem hielden zich vele Cyreneïsche Joden op, die daar eene eigene synagoge hadden, Hand. 2:10, 6:9. Velen van hen gingen tot het Christendom over, Hand. 11:20, 13:1. De bekende Simon van Cyrene was waarschijnlijk uit deze stad afkomstig, Mt. 27:32, Mk. 15:21, Lk. 23:26. Vgl. Riehm-Van Rhijn, Bijb. Woordenboek t. d. pl.

Κυρήνιος, ίου, ὁ, Grieksche vorm van den Lat. eigennaam Quirinius of Quirinus. Zoo heette de Romeinsche senator Publius Sulpicius Quirinus, van wien Lk. 2:2 verhaald wordt, dat in zijnen tijd, toen hij landvoogd van Syrië was, eene door Augustus bevolene volkstelling zou hebben plaats gehad. Dit zou geschied zijn, toen Jezus geboren werd. Toen evenwel was niet hij, maar Q. Sentius Saturninus landvoogd over Syrië. Quirinius werd eerst landvoogd, nadat Archelaüs verbannen en Judea eene Romeinsche provincie geworden was. Hij hield de volkstelling, die eerst tien jaren later plaats had, bedoeld in Hand. 5:37 (vgl. Joseph. Antt. 18, 1, 1). Vgl. Neutestamentliche Zeitgeschichte von O. Holtzmann, 1895, S 79, 81, 120.

Κυρία, ας, ἡ, heerschappij, macht, gezag, Jez. 40 : 10, Theodtn. Dan. 11 : 3, 4.

Κυρία, ας, ἡ, vrouw van κύριος = vrouwe bij deftige toespraak, of Κυρία als vrouwelijke eigennaam = Kyria, Lat. Curia, 2 Joh. 1 : 5.

Κυριακός, a) eigen aan den heer of heerscher, b. v. τὸ κυριακόν, staatseigendom, synoniem τὸ βασιλικόν (zelden). b) In het Nieuw-Testamentisch en kerkelijk Grieksch = aan Christus, den Heer eigen, tot Hem in bijzondere betrekking staande, b. v. 1 Kor. 11 : 20 κυριακὸν δεῖπνον, van het heilig avondmaal, Ignat. 669 B. Overeenkomstig deze uitdrukking moet Openb. 1 : 10 κυριακὴ ἡμέρα opgevat worden, dat in de oude kerk in den regel door den Zondag verklaard werd, den dag der gedachtenis van de opstanding des Heeren, vgl. Joh. 20 : 24—29, Hand. 20 : 7, 1 Kor. 16 : 2. Vgl. ook het op den voorgrond stellen van de opstanding des Heeren 1 : 5, 18, Barn. 15 ἄγομεν τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Ignat. ad Magnes. 9 μηκέτι σαββατίζοντες, ἀλλὰ κατὰ κυριακὴν ζῶντες. Vgl. ook Ev. Petri, c. 35 en 50 (ed. Harnack). Papias, 1257 A, λόγοι, Iren. 521 A λόγια. Clem. A. I, 320 B, 352 C, 364 A, 433 B, 465 B, 1212 B, οἶκος, kerk, Athan. I, 616 C, τόπος, kerk. II, 1265 C, ἄνθρωπος, de Heer Jezus. 1272 C, σῶμα van Jezus. Aster. 280 C, ἄνθρωπος. — Van den Zondag komt κυριακή, sc. ἡμέρα ook nog voor Ignat. 769 A, Iren. 1233 A, Clem. A. II, 161 A, II, 504 C, Tertull. I, 682 C, Orig. I, 1549 D, Greg. Naz. IV, 44 A κυριακὸν ἦμαρ. — Ἡ μεγάλη κυριακή, de groote Zondag, de Zondag van Paschen, Jejun. 1913 A, Athan. I, 232 C. — Ἡ καινὴ of νέα κυριακή, de nieuwe Zondag, Dominica in albis, Zondag na Paschen, ἡ κυριακὴ τοῦ ἀντίπασχα, Greg. Naz. II, 608 A. In het Horologium wordt die Zondag genoemd ἡ κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ naar Thomas, Joh. 20 : 26, Const. Apost. 5, 19. — Τὸ κυριακόν, het huis des Heeren, kerk, Orig. VII, 132 C, Eus. II, 833 C, 1432 B, Athan. I, 613 A, 792 D, II, 841 A, 941 B, 957 B.

Κυριεύω *, heer zijn, macht over iets hebben, met den Gen. Xen. Pol. Plut. Diod. Sic. Bij de LXX naast ἄρχειν (ook κατάρχειν, δεσπόζειν enz.) = משׁל, somtijds ook = רדה, ירשׁ, נגשׂ, nooit = מלך, βασιλεύω, waarvan het evenzoo verschilt als heerschen, beheerschen van regeeren. Het is opmerkelijk, dat het bij de LXX zelden, in het N. T. nooit van God (alleen Rom. 14 : 9 van Christus) gebruikt wordt ondanks den naam van God κύριος. LXX alleen Dan. 4 : 22, 29; 5 : 23 (evenals volgens eene onzekere lezing Ex. 8 : 22), waar het van de oppermacht van God boven de machten der aarde staat. Κυριεύειν is niet de eigenlijke, wezenlijke zelfopenbaring van God in Zijne openbaring en de vertaling van יהוה door κύριος komt alzoo noch met de goddelijke openbaring noch met de erkentenis van Israel aangaande God overeen. In het N. T. a) = heer zijn;

over iemand te beschikken hebben. Rom. 14 : 9 ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Bepaalder b) macht hebben, uitoefenen, τινός aan of over iemand. Lk. 22 : 25 οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν . . . ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως. 2 Kor. 1 : 24 οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν. Rom. 6 : 9 θάνατος. Vs. 14 ἁμαρτία. 7 : 1 νόμος. 1 Tim. 6 : 15 heet God κύριος τῶν κυριευόντων.

Κυριολογέω, ήσω = κυριολεκτέω, 1) een woord gebruiken in zijne voor de hand liggende beteekenis, Philo I, 183, 15, II, 18, 37; 92, 46, Just. Cohort. 21, Clem. A. II, 40 B. — 2) Iemand heer noemen, Just. Tryph. 56, Eus. IV, 268 B, C, V, 549 A, Basil. I, 753 A.

Κύριος *, eigenl. adjectief van κῦρος, macht, = machtig, b. v. Aristot. Pol. 3, 10: τὸ κύριον τῆς πόλεως, de heerschende macht. Verder = beslissend, geldig, rechtsgeldig, b. v. κυρία ἡμέρα, ἐκκλησία. Verder substant ὁ κύριος, de heer, bezitter, heerscher, vgl. Mt. 10 : 24, 25, 12 : 8, 15 : 27, 18 : 25, 27, 31, 32, 34, 20 : 8 enz. Van δεσπότης verschillend zooals hij, die de macht, het gezag heeft van hem, die de macht gebruikt, uitoefent. Vgl. Philo, Quis rer. div. haer. II, 476, 25 enz. Κύριος μὲν γὰρ παρὰ τὸ κῦρος, ὃ δὴ βέβαιόν ἐστιν εἴρηται κατ' ἐναντιότητα ἀβεβαίου καὶ ἀκύρου. δεσπότης δὲ παρὰ τὸν δεσμόν, ἀφ' οὗ δέος οἶμαι. Ὥστε τὸν δεσπότην κύριον εἶναι καὶ ἔτι ὡσανεὶ φοβερὸν κύριον, οὐ μόνον τὸ κῦρος καὶ τὸ κράτος ἁπάντων ἀνημμένον ἀλλὰ καὶ δέος καὶ φόβον ἱκανὸν ἐμποιῆσαι. Bij de LXX δεσπότης Gen. 15 : 2, 8, Jez. 5 : 14, Spreuk. 6 : 7, 29 : 26, 30 : 11, Jez. 1 : 24, 3 : 1, 10 : 33, Jer. 1 : 6, 4 : 10, Job 5 : 8. Vgl. de opmerking der grammatici, dat δεσπότης de verhouding van den heer tot den slaaf, κύριος tot de vrouw en kinderen aanduidt. Zie Pillon, Syn. grecs, p. 236 evenals Trench s. v. κύριος, δεσπότης. Hand. 4 : 24, Jud. 4, 2 Petr. 2 : 1, Openb. 6 : 10.

De LXX gebruikt κύριος allereerst ter vertaling van אָדוֹן en dat wel van den mensch als den heerscher, gebieder, Gen. 45 : 8, 9, Jez. 36 : 12, enz., van den heer tegenover den knecht, Gen. 24 : 12, 14, 27, 39 : 2, 7, van den echtgenoot Gen. 18 : 12, Am. 4 : 1. Bij de aanspraak aan den koning, 1 Sam. 26 : 18 enz., aan den vader, broeder, leermeester evenals in den omgang Gen. 23 : 6, 11, 15, 42 : 10, Num. 21 : 28 enz. evenals in het gewone Grieksch en in het Lat. dominus, Senec. ep. 3: obvios, si nomen non succurrit, dominos appellamus. Verder van God den אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ Joz. 3 : 11, 13, Ps. 97 : 5, Zach. 4 : 14, zonder deze toevoeging, Ex. 23 : 17, daarentegen als toevoeging bij יהוה Ex. 23 : 17, 34 : 23 (LXX hier יְהוִֹה = θεός, terwijl zij הָאָדוֹן יְהוִֹה צְבָאוֹת door κύριος ὁ δεσπότης Σ. vertaalt Jez. 1 : 24, 3 : 1, 10 : 33). Ook de pluralis als de pluralis majestatis in de beteekenis van het enkelvoud = κύριος Gen. 39 : 20, 42 : 30, 33, 1 Kon. 16 : 24, 22 : 17, Mal. 1 : 6; vgl. אֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים, κύριος κυρίων Deut. 10 : 17, Ps. 136 : 3, daarentegen אֲדֹנִים קָשֶׁה, κύριοι σκληροί, Jez. 19 : 4.

Zeer vaak komt deze pluralis met suffixen voor, LXX steeds sing. Gen. 24:51, 44:8, Ps. 45:12, 1 Kon. 1:43. Van God Ps. 135:5, 147:5, Neh. 8:10. Hieraan sluit zich אֲדֹנָי in de aanspraak van God aan (zoo geschreven in onderscheiding van אֲדֹנִי Gen. 19:2 κύριοι) Gen. 15:2 אֲדֹנָי יְהוִה, δέσποτα κύριε 18:3, Ex. 4:10, 13, 5:22, Joz. 7:7, Ps. 35:23 enz. en dan eenvoudig als naam van God (vgl. Gesenius—Kautzsch, § 121, 6, 3, Ewald § 178, 6) zeer dikwijls, LXX = θεός Ps. 77:2, Jez. 3:17, Hab. 3:18, Neh. 4:8 (14), δεσπότης Gen. 15:2, 8, Jer. 1:6, 4:10, waar אֲדֹנָי יְהוִה staat, anders steeds = κύριος, waarmeê zij ook anders dikwijls אֱלֹהִים vertalen, het meest in de boeken van Samuel en de Kronieken, zeer zelden in de Psalmen en bij Jezaja; bij de overige profeten niet. Verder bij Job = אֵל, אֱלוֹהַּ, שַׁדַּי. Dit אֲדֹנָי in de plaats van het slechts in den tempel bij het uitdeelen van den priesterzegen, overigens evenwel door misverstand van Lev. 24:16 niet, ook niet bij het uitdeelen van den zegen in de synagoge gebruikelijke יְהוָה wordt door de LXX meestal door κύριος zonder artikel vertaald, zeldzamer door ὁ κύριος Gen. 13:4, 18:33, 28:13, 39:23, Ex. 5:2, Ps. 34:1, 110:1, Job 1:7, Hab. 2:20; dikwijls door ὁ θεός, κύριος ὁ θ. (vooral in den Pentateuch), יְהוָה אֱלֹהִים door κύριος ὁ θεός, אֲדֹנָי יְהוִה door κύριος κύριος en ἀδωναὶ κύριος.

Diensvolgens komt nu ook in het N. T. κύριος voor 1) in algemeene beteekenis = heer, Mt. 12:8 κύριος γάρ ἐστι τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου Mk. 2:28, Lk. 6:5. In verhouding tot δοῦλος Mt. 10:24, 25, 13:27, 18:27, 31, 32, 34 enz. in de bedoelde gelijkenissen bij de synoptici, bij Joh. alleen 13:16, 15:15, 20, in de Hand. alleen 16:16, 19; in de brieven alleen Ef. 6:5, 9, Kol. 4:1. Van den echtgenoot 1 Petr. 3:6; van den bezitter, b. v. ἀμπελῶνος Mt. 20:8, 21:30, 40, Gal. 4:1 ὁ κληρονόμος κύριος πάντων ὤν. Vgl. ὁ κύρ. τῆς οἰκίας Mk. 13:38. Als benaming van den aanzienlijke, zoowel in den omgang als in de toespraak, Mt. 13:27, Hand. 16:30, 25:26, Joh. 12:21, Openb. 7:14. Over het aanspreken van Christus zie onder 3.

2) Naam van God, en dat wel a) praedicatief = אָדוֹן, אֱלֹהִים, Hand. 10:36 οὗτός ἐστι πάντων κύριος. Mk. 11:25 κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Lk. 10:21, Hand. 17:24, Openb. 11:4 ἐνώπιον τοῦ κ. τῆς γῆς. Mt. 9:38 ὁ κ. τοῦ θερισμοῦ. Openb. 11:15 ἐγένετο ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τοῦ Χυ αὐτοῦ. Over Jak. 3:9 zie beneden. Dit zijn de eenige plaatsen van deze soort. Vgl. 1 Kor. 8:5 θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί. Verder b) = אֲדֹנָי als vergoeding voor יְהוָה. Zoo vooral in de Oud-Testamentische aanhalingen, evenals in de inleidingsformule τὸ ῥηθὲν ὑπὸ κυρίου, Mt. 1:22, 2:15, vgl. ῥῆμα κυρίου Hand. 11:16, 1 Petr. 1:25, ὁ λόγος τοῦ κ. in de Hand. 13:48, 49, 15:35, 36, 16:32, 19:10 (20) evenals 1 Thess. 1:8, 2 Thess. 3:1, waarbij evenwel op het onder λόγος 2 c)

opgemerkte verschijnsel moet gelet worden, dat deze uitdrukking, die met de in het O. T. gewone benaming דְּבַר יְהוָה overeenstemt, in het N. T. buitengewoon zeldzaam voorkomt — slechts op de aangehaalde plaatsen — i. p. v. het in het N. T. gewoonlijk gebruikte ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Dit hangt weder daarmeê samen, dat דְּבַר יְהוָה de naam is van de aan de profeten gegeven godspraken, zoowel in bijzonderheden, als van de geheele hun ten deel gevallene openbaring, vgl. Jez. 9 : 7, 37 : 22, 38 : 7, Job 4 : 12 (הַדָּבָר absoluut van de wet, Deut 30 : 14, 32 : 47, Ps. 147 : 19; עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים Ex. 34 : 28, 1 Kron. 26 : 32, 2 Kron. 29 : 15), daarentegen ὁ λόγος τ. θ. in het N. T. samenvattende uitdrukking van de geheele verkondiging des heils en dat wel voornamelijk van de Nieuw-Testamentische verkondiging des heils (vgl. van het Oud-Testamentisch woord Mk. 7 : 13, Joh. 10 : 35), vgl. Hand. 10 : 36, Tit. 1 : 3, zie onder λόγος t. a. pl. Men kan daarom er aan twijfelen, of in de uitdrukking ὁ λόγος τ. κυρ. op de weinige plaatsen, waar zij gevonden wordt, κύριος niet Christus bedoelt, vgl. Hand. 16 : 32 met vs. 31, 19 : 10 met vss. 8, 9; zie onder N° 3. Ten minste Hand. 19 : 10 schijnt dit reeds vroeg het geval geweest te zijn, zooals de lezing τὸν λόγον τοῦ κυρίου Ἰυ bewijst, volgens welke ook Delitzsch vertaalt: דְּבַר יֵשׁוּעַ הָאָדוֹן. Ook de overige plaatsen, Hand. 13 : 48, 49 niet uitgezonderd, vgl. vs. 46, is de vertaling door דְּבַר הָאָדוֹן i. p. v. דְּבַר יְהוָה gepaster, wanneer men bedenkt, dat het laatste naar het Oud-Testamentisch voorbeeld toch altijd bepaalde godspraken doet verwachten waarmeê de vorm der evangelieverkondiging weinig overeenstemming heeft.

Verder vinden wij κύριος = אֲדֹנָי of יְהוָה nog in de Oud-Testamentische constructies ἄγγελος κυρίου Mt. 1 : 20, 24, 2 : 13, 19, 28 : 2, Lk. 1 : 11, Hand. 5 : 19, 7 : 30, 8 : 26, 12 : 23, δούλη κ. Lk. 1 : 38, πνεῦμα κ. Lk. 4 : 18, Hand. 8 : 39 χεὶρ κ. Lk. 1 : 66, Hand. 11 : 21, 13 : 11, ὦτα κ. Jak. 5 : 4 ὀφθαλμοί, πρόσωπον 1 Petr. 3 : 12, φωνή Hand. 7 : 31, ὁ ναὸς τοῦ κ. Lk. 1 : 9, ὁδὸς κ. Mt. 3 : 3, Mk. 1 : 3, Lk. 3 : 4, Joh. 1 : 23 Hand. 13 : 10, 18 : 25, vgl. vs. 26 νόμος κυρίου Lk. 2 : 23, 24, 39, δικαιώματα τοῦ κ. Lk. 1 : 6, φόβος τοῦ κ. Hand. 9 : 31, 2 Kor. 5 : 11 (ἡμέρα κ. Hand. 2 : 20 in de aanhaling uit Joël 2 : 28 enz., terwijl 1 Thess. 5 : 2 naar 2 Thess. 2 : 2 vgl. met vs. 1, 1 Kor. 5 : 5, 2 Kor. 1 : 14 κυρ. Christus aanduidt). Ἐν ὀνόματι κ. Mt. 21 : 9, 23 : 39, Mk. 11 : 9, Lk. 13 : 35, 19 : 38, Joh. 12 : 13, Jak. 5 : 10, 14, wanneer niet op deze beide plaatsen van den Jakobusbrief evenals vss. 7, 8 ἡ παρουσία τ. κ. na vergelijking van vs. 11 τὸ τέλος κ. Christus bedoeld is. Κύριος ὁ θ. meermalen in Oud-Testamentische aanhalingen, zelfstandig, Lk. 20 : 37 Openb. 1 : 8, 22 : 5. Openb. 22 : 6 komt het overeen met יְהוָה אֱלֹהִים κυρ. ὁ θς ὁ παντοκράτωρ, Openb. 4 : 8, 11 : 17, 15 : 3, 16 : 7, 21 : 22 = יְהוָה צְבָאוֹת of יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת (יְהוָה bij de LXX meermalen κύρ. ὁ θ.

Eindelijk vinden wij κύριος, ὁ. κ. = אדני voor יהוה, afgezien van d

Oud-Testamentische aanhalingen en deze aan het Oude Testament ontleende of daarmeê overeenkomstige constructies nog betrekkelijk zeldzaam in het verband van de Nieuw-Testamentische dictie als naam van God en dat wel in het evangelie van Mattheüs niet, in het evangelie van Markus alleen 5:19 ὅσα σοι ὁ κύριος πεποίηκε, zonder artikel Mt. 13:20 εἰ μὴ κύριος ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας, bij Lukas ὁ κύρ. behalve de aangehaalde plaatsen 1:6, 9, 2:23 alleen nog 1:28 ὁ κύριος μετά σου. 2:15 ὃ ὁ κ. ἐγνώρισεν ἡμῖν. Vs. 22 παραστῆσαι τῷ κ. Verder is het gearticuleerde κύριος in het evangelie van Lukas steeds de naam van Jezus, κύρ. zonder artikel daarentegen met uitzondering van κύριε in de toespraak tot Jezus de Godsnaam יהוה evenals reeds 1:15, 16, 17, 25, 32, 38, 45, 58, 66, 76; 2:23, 24, 26, 39. Zoo 3:4, 4:8, 12, 18, 19; 5:17, 10:27, 13:35, 19:38. In de Handelingen daarentegen bijna alleen met het artikel Hand. 2:47, 3:19, 5:9, 8:22, 24, 25, 10:33, 12:17, 13:2, 15:17, 21:20. Zonder artikel alleen in de Oud-Testamentische aanhalingen en de boven genoemde constructies. In het evangelie van Johannes alleen in de Oud-Testamentische aanhalingen en formules 1:23, 12:13, 38. Anders steeds van Christus. In de Paulinische brieven — wederom afgezien van de Oud-Testamentische punten van overeenstemming — κύριος zonder artikel als naam van God alleen 2 Kor. 8:21. Ef. 5:8, 1 Thess. 4:6, vgl. met vs. 7; met het artikel 1 Kor. 4:19, 10:9, 26, Ef. 5:17, 19, 2 Thess. 3:5, waar evenwel alleen 1 Kor. 10:26 ongetwijfeld een naam van God is, terwijl het op de overige plaatsen ook een naam van Christus zijn kan (zie onder 3), vgl. 1 Kor. 7:17 εἰ μὴ ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ κύριος, ἕκαστον ὡς κέκληκεν ὁ θε., 2 Tim. 1:18 δῴη αὐτῷ ὁ κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ κυρίου. Zie N° 3. In den brief aan de Hebreërs afgezien van de aanhalingen ὁ κ. als naam van God alleen 8:2, naam van Christus 2:3. In 1 Petr. behalve de aanhalingen slechts ééns ὁ κ. van God 2:13, in 2 Petr. zonder artikel 2:9, 11, 3:8, 9, 10. In den brief van Judas zonder artikel vss. 5, 14. ὁ κ. vs. 9; in den brief van Jakobus ὁ κυρ. 1:7, 4:15, wanneer hier niet evenals 5:10, 14 (zie boven) Christus bedoeld is, zoodat alleen 5:11 τὸ τέλος κυρίου εἴδετε, ὅτι πολύσπλαγχνός ἐστιν ὁ κ. καὶ οἰκτίρμων evenals 4:10: ταπεινώθητε ἐνώπιον κυρίου (andere lezing τοῦ κ.) en 5:4 τὰ ὦτα κυρίου overblijven; 3:9 vervangt het niet den Oud-Testamentischen naam van God, maar = אָדוֹן: εὐλογοῦμεν τὸν κύριον καὶ πατέρα, derhalve tot 2 a) behoorend. Dit op den achtergrond staan van den naam van God als κύριος zoowel overeenkomstig אָדוֹן, אֱלֹהִים, als ook אֲדֹנָי = יהוה hangt daarmeê samen, dat

3) Κύριος — hoewel niet voor יהוה (zie beneden) — vooral de naam van Christus geworden is. Terwijl afgezien van den Vocativus, κύριος van Christus in het evangelie van Mattheüs slechts tweemaal, 21:3, 28:6,

in het evangelie van Markus slechts 11 : 3 (en 16, 19, 20) en wel ὁ κ. staat, terwijl evenwel ook κ. als naam van God alleen Mk. 13 : 20, anders behalve de Oud-Testamentische aanhalingen en uitdrukkingen niet gevonden wordt, is in het evangelie van Lukas ὁ κ. van 2 : 23 af steeds benaming van Christus, κ. zonder artikel de naam van God. In het evangelie van Johannes komt met uitzondering van 1 : 23, 12 : 13, 38 (Oud-Testamentisch) κύριος van 4 : 1 (volgens sommige getuigen) of 6 : 23 af alleen van Christus voor. Hoe vroeg dit onderscheid gevormd is, bewijst de brief van Jakobus, waarin behalve de weinige, boven aangehaalde plaatsen, ὁ κ. en dat wel met de toevoeging ἡμῶν alleen 2 : 1, zonder toevoeging 1 : 1, 5 : 7, 8, 14, 15 en waarschijnlijk ook 5 : 10 Christus aanduidt. Behalve het evangelie van Mattheüs en Markus wordt κ. van Christus het minst door den brief aan de Hebreërs en in de Openbaring gebruikt, Hebr. 2 : 3, 7 : 14, 13 : 20 en in het op Christus betrekking hebbende citaat 1 : 10 van Ps. 102 : 26 enz., Openb. 11 : 8, 15, 14 : 13 (vgl. vs. 12), 17 : 14, 19 : 16, 22 : 20, 21; maar men mag niet over het hoofd zien, dat de brief aan de Hebreërs κ. als naam van God alleen in de aanhalingen en 8 : 2 gebruikt, en de Openbaring zich anders van de benaming van God κύριος ὁ θεός, evenals met de bijvoeging ὁ παντοκράτωρ bedient (zie boven), zoodat het eenvoudige κ. van God haar ook vreemd is. Over de Paulinische brieven zie beneden.

Wat nu deze benaming van Christus als κ. betreft, kan er geen sprake van zijn, dat daardoor de Oud-Testamentische Godsnaam יהוה door bemiddeling van אדני op Christus overgebracht wordt. Dit blijkt behalve op inwendige gronden uit vele verschilpunten in het gebruik van deze benaming. Terwijl van Christus zeer dikwijls κύριός τινος, μου ἡμῶν enz. en dat wel zóó dikwijls gevonden wordt, dat het alleen staande κύριος daarvan niet te onderscheiden is, komt יהוה, omdat het eigennaam is, nooit met suffixen voor en eveneens in het N. T. κύριος van God nooit met den Genitivus, behalve waar het = אדֹנך, אדנים, zie boven 2 a). Verder terwijl κύριος = יהוה met אלהים zóó verbonden wordt dat יהוה אלהים een der meest voorkomende namen van God is, waarbij dan de volgende Genitivus steeds van אֱלֹהֵי afhangt, wordt Christus de κύριος nooit als κ. ὁ θ̅ς̅. aangeduid, zooals toch voor de hand lag, wanneer de eigennaam יהוה aan Christus toekwam. Want dat is de grondstelling van het O. T., dat יהוה alleen God is. Verder zou ook niet te zien zijn, waarom juist bij de openbaring van God in Christus, vgl. Joh. 1 : 18, 2 Kor. 4 : 6, de gebrekkige vergoeding voor den gewichtigen naam van God moest behouden worden. Men vgl. ook X̅ς̅ κύριος, Lk. 2 : 11, dat = מְשִׁיחַ יהוה moest zijn, met 2 : 26 X̅ς̅ κυρίου, מְשִׁיחַ יהוה terwijl het eerste volgens Hand. 2 : 36 met X̅ς̅ βασιλεύς Lk. 23 : 2 overeenstemt (vgl. τὸ κυριακόν als naam van een zeker financieel bezit, syno

niem τὸ βασιλικόν. Vgl. verder Lk. 1 : 76 προπορεύσῃ πρὸ προσώπου κυρίου als nadere bepaling van hem, van wien gezegd wordt προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ, waar κύριος niet de naam van Jezus is, maar evenals ὁδὸς κ. Mt. 3 : 3 en parallele plaatsen terugziet op de Oud-Testamentische belofte van het komen van Jahwe, vgl. ἡμέρα κ., יוֹם יהוה, en de ἡμέρα κυρίου als ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ onder ἡμέρα. Ook moet op het boven genoemde resultaat gelet worden, dat de Godsnaam κύριος van het N. T. afgezien van Oud-Testamentische aanhalingen en constructies meer en meer op den achtergrond treedt, terwijl een andere naam daarvoor in de plaats komt en daartoe staat als de vervulling tot de voorspelling, nl. ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τ. κ. ἡ., nl. ὁ πατήρ, vgl. b. v. Zach. 14 : 7 met Mt. 24 : 36, 2 Kor. 6 : 17, 18, zie onder πατήρ. De eenige plaatsen, welke voor eene toepassing van den naam van God יהוה op Christus zouden kunnen getuigen, zijn Rom. 10 : 13 naar Joël 3 : 5 en Hebr. 1 : 10 naar Ps. 102 : 26. (Over 1 Kor. 10 : 4 en in verband daarmeê over vs. 9 zie onder πνευματικός). Intusschen Rom. 10 : 13 is niet Oud-Testamentische aanhaling, maar alleen Oud-Testamentische uitdrukking voor het aanroepen van Christus, dat den apostel zóó eigen is voor den Christenstand, dat hij daarnaar 1 Kor. 1 : 1 de Christenen aanduidt, vgl. onder ἐπικαλέω, zoodat het gebed tot Jahwe onder het Nieuwe Verbond het aanroepen van Christus wordt, zonder dat daarom Jahwe en Christus vereenzelvigd worden, vgl. Ef. 5 : 19, 20, 2 Tim. 1 : 18, waar κύριος = יהוה en van Christus onderscheiden wordt. Kon de apostel Christus κύριος noemen en kende hij Hem daarmeê — zooals de benaming overal bedoeld is — eene goddelijke betrekking tot ons toe, dan kon hij ook zulk eene Oud-Testamentische uitspraak op het aanroepen van Christus doen slaan zonder de meening te voeden, dat Christus = Jahwe. Wat evenwel Hebr. 1 : 10 betreft, kan de schrijver niet bedoelen, dat Christus = Jahwe, want niet op den naam κύριος komt het voor hem aan, maar alleen op de eeuwigheid van Christus, waarop hij zoo groot gewicht legt en op de reeds 1 : 2 uitgesprokene macht boven de wereld en den tijd.

Wat het ontstaan betreft van het gebruik van κύριος van Christus, is het nog door Schürer uitgesproken gevoelen (Neutest. Zeitgesch. 2. Aufl. 2, 256 ff.) niet houdbaar, dat men moet uitgaan van de toespraak tot de schriftgeleerden met רַבִּי, waarmede veelmeer in het Grieksch διδάσκαλε en bij Lukas daarnaast ἐπίστατα overeenkomt, Mt. 8 : 19, 12 : 38, 19 : 16, Lk. 5 : 5, 8 : 24, 45, 9 : 33, 49, 17 : 13; vgl. ῥαββί Mk. 9 : 5, 11 : 21, Mt. 26 : 45 niet in den zin van κύριε, Mt. 23 : 7, 8, Joh. 1 : 39, 50 vgl. met 13 : 13, Lk. 6 : 40, 46. Juist deze laatste plaatsen bewijzen, dat wel de overgang van διδάσκαλε tot κύριε voor de hand ligt, maar dat het onderscheid tusschen beiden niet eerst

bij Johannes, maar reeds in de synoptische traditie aanwezig is. Veelmeer sluit de toespraak κύριε aan het met Hebr. אֲדֹנִי 2 Kon. 4:16 (vgl. Hand. 16:30, 25:26) overeenstemmende מָר, מָרַן aan (vgl. μαρὰν ἀθά, 1 Kor. 16:22 en daarbij Kautzsch, Gramm. der bibl. Aram. S. 12, 174), over welk verschil tusschen רַב of רָב en רַבָּן zie Buxtorf, Lex. Chald. rabb. talm. s. vv. Het spraakgebruik van מר met toegevoegde Genitivi komt te volledig overeen met het Nieuw-Testamentische κύριος van Christus, dan dat niet ook de toespraak met κύριε zich daaraan zou hebben aangesloten. Wanneer רַבִּי vóór den tijd van Christus nog niet als titel, maar bij eene aanspraak gevonden wordt, bewijzen toch juist de aangehaalde plaatsen, dat het in den tijd van Christus ook bij aanspraken reeds in de bepaalde beteekenis van den gezaghebbenden leeraar gebruikt wordt, terwijl de aanspraak met κύριε niet zoozeer zijn gezag als leeraar op 't oog heeft, als in 't algemeen het verheven zijn van hem, dien men met eerbied begroet; vgl. Mt. 7:21, 22, 8:2, 6, 8, 20:30, 31, Mk. 7:28, 11:3, Lk. 6:46; vgl. ook het gebruik maken van de spreuk Mt. 10:24, 25 οὐκ ἔστιν μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ op de verhouding tusschen Jezus en zijne jongeren. Zoo ook is verklaarbaar, dat uit de toespraak de benaming ὁ κύριος ontstaan is, waarmeê ten slotte de erkenning van het Messiaansche karakter van Jezus verbonden is, en wel in den zin van zijne bijzondere macht, vgl. Mt. 22:43—45 en parall. naar Ps. 110:1. Vgl. verder ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει, Mt. 21:3 enz., dat zich toch onderscheidt van ὁ διδάσκαλος λέγει, Mt. 26:18 en parall. Het laatste doet ons besluiten tot eene bijzondere betrekking van Jezus tot den jonger zonder naam, in wiens huis hij het laatste Pascha viert, terwijl Mt. 21:3 ὁ κύριος hem bedoelt, die heeft te zeggen en te gebieden, en Jezus zichzelven zóó noemt (evenals Mt. 7:21 enz.), omdat Hij als Messiaansch koning in Jeruzalem zijn intrek wil nemen, vgl. Mt. 22:43 enz. (Zoo ook begrijpen wij het gevolg van ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει· εὐθὺς δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς. Tegen de opvatting, dat met ὁ κ. Jahwe bedoeld zou zijn, getuigt het artikel. Zie boven 2 b).) Tot dat ontstaan van den naam ὁ κύριος uit κύριε in den zin van erkenning, betuiging van eerbied leidt ook het eigenaardig verschijnsel in de synoptische overlevering, dat reeds Mt. 7:21, 28 de Heer eene erkenning eischt, zooals Hij ze Mt. 8:6, 8 enz., in het geloof van den hoofdman van Kapernaüm vindt, hoewel de naam ὁ κύριος, afgezien van Mt. 21:3 bij Mattheüs eerst na de opstanding 28:6 ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος gevonden wordt, bij Markus behalve 11:3 en afgezien van het aanhangsel 16:19, 20 in het geheel niet, want 5:19 ὅσα ὁ κύριός σοι πεποίηκε καὶ ἠλέησέ σε is ὁ κ. = יהוה. Wanneer nu bij Lukas de naam ὁ κ., zooals tevoren opgemerkt is, reeds zoo vroeg in het verhaal voorkomt, dat de schrijver onmogelijk aan zulk

een onderscheid tusschen deze benaming en de toespraak κύριε gedacht kan hebben, zooals het zou bestaan, wanneer κύριε = רַבִּי was, vooral daar hij dit ῥαββί zorgvuldig niet alleen door διδάσκαλε, maar ook door het hem alleen eigen zijnde ἐπιστάτα vertaalt, openbaart hij zich wel daardoor als den laatsten der synoptici, maar met het oog op Mt. 7 : 21, 28, 8 : 6, 8 kan daaruit evenmin de gevolgtrekking gemaakt worden, dat hij de oorspronkelijke beteekenis van de toespraak niet verstaat, als het gevoelen van Bengel bij Luk. 7 : 13 houdbaar is: „sublimis haec appellatio jam Luca et Joanne scribente usitatior et notior erat, quam Matthaeo scribente. Marcus medium tenet; initio doceri et confirmari debuit hoc fidei caput, deinde praesupponi potuit." Het hier boven gegeven overzicht van het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik, bepaald van den brief van Jakobus, zegt het tegenovergestelde. Dit verschijnsel zal anders verklaard moeten worden. Den wezenlijken overgang tot ὁ κύριος in den zin van de Messiaansche en tegelijk goddelijke macht, derhalve tot ὁ κύριος in de eigenaardige beteekenis, waarin het de benaming van Christus is, en de beteekenis, waarin Jezus dit praedicaat als naam van zichzelven bezigt, vormt zijn betoog over Ps. 110 : 1 bij de synoptici Mt. 22 : 43—45 en parall. De tegenstelling is hier niet tusschen „Gods Zoon" en „Zoon van David", want Zoon van God en Zoon van David sluiten elkander niet uit en de tegenstanders hadden op de vraag „wiens Zoon is de Messias?" eveneens kunnen antwoorden: „van God", in welk geval Jezus moeilijk had kunnen antwoorden zooals Lk. 10 : 28 ὀρθῶς ἀπεκρίθητε, maar hen nog meer had kunnen beschaamd maken, door te wijzen op Jez. 53 : 2 of andere uitspraken, vgl. Lk. 24 : 26. De tegenstelling is veelmeer „Davids Zoon" en toch „Davids Heer ter rechterhand van Jahwe", zoodat nog iets bijzonders aan den Zoon van David geschieden moet, en daarom in het verschil tusschen de tegenwoordige verschijning van Jezus en de voorspelling geen grond aanwezig is, niet in Hem te gelooven. Zij hebben slechts te wachten, vgl. Hand. 2 : 36 καὶ κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, Lk. 2 : 11, 24 : 26.

Het bovengenoemde verschil tusschen Mattheüs en Markus aan den eenen kant en Lukas aan den anderen kant doet in verband met de verhandeling over Ps. 110 : 1 evenals met Lk. 24 : 26, Hand. 2 : 36 en de beteekenis van de opstanding van Christus in 't algemeen — vgl. Rom. 1 : 4, 1 Kor. 2 : 8, Hand. 3 : 15 enz. 26, 4 : 10, 33, 5 : 30, 10 : 40 enz., 13 : 30 enz., 17 : 31 enz , 26 : 23, 1 Tim. 3 : 16, Jak. 2 : 1 zien, dat ὁ κύριος Christus in den zin van den tot goddelijke heerschappij gekomen Messias aanduidt, derhalve het Messiaansch karakter en de verheven waarde van Christus, zoodat met alle recht gezegd kan worden, dat door deze qualificatie aan Christus dezelfde verhouding tot ons toe-

gekend wordt als aan God, derhalve overeenkomstig het gebruik van אֲדֹנָי, אֱלֹהִים van God. Vgl. 2 Kor. 4 : 5 κηρύσσομεν Χν Ιν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ιν. Rom. 10 : 13 πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου σωθήσεται, vgl. met vs. 9; 1 Kor. 8 : 5, 6, 12 : 3. Met deze eigenaardige, Messiaansche hoogheid, waarin Jezus in verhouding tot Hem, die God is, tot ons staat, komt overeen de benaming, die de in Christus geloovenden karakteriseert als οἱ ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ 1 Kor. 1 : 1, vgl. Hand. 7 : 59, 9 : 14, 21; 22 : 16, 2 Tim. 2 : 22 evenals met Rom. 10 : 16, welke benaming niet in tegenstelling met de Joden-Christenen, derhalve met de in den Messias geloovende Joden, ontstaan is, daar zij niet geschikt is, zulk eene tegenstelling uit te drukken. Zij kon integendeel alleen op Israelietischen grondslag ontstaan en moest eene tegenstelling met het Jodendom, dat weigerde te gelooven, uitdrukken, want een Jood kan niemand als Messias erkennen, dien hij niet goddelijk moest vereeren en naast God stellen, en dat ondanks het Israelietisch monotheïsme. Want dat aan den Messias goddelijke eer toekomt, werd niet ontkend, alleen dat Jezus ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου met zijne aanspraak op zijn Messiaansch karakter zich deze waardigheid toekende, moest godlasterlijk zijn. Vgl. Mt. 26 : 63—65, Joh. 5 : 18, 10 : 33.

Zien wij zóó, dat de benaming van Jezus κύριος in godsdienstige beteekenis aanduidt, zoo blijkt, dat daar, waar wegens het ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ het gebruik van den anders door κύριος vervangen Oud-Testamentischen godsnaam יהוה in dezen vorm niet volgehouden kon worden, ook des te minder behoefte daarvoor was, als de meer gewichtige en duidelijke benaming van God als ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ noodzakelijk moest ontstaan. Eveneens is ook duidelijk, dat κύριος van Christus niet = יהוה kan zijn, want dit absolute ὁ κύριος of κύριος (vgl. ἐν κυρίῳ, zie beneden) kan niet anders bedoeld zijn dan κύριος Ις Hand. 1 : 21, 7 : 59, 8 : 16, 9 : 28, 11 : 20, 15 : 11, 19 : 5, 13, 17, 20 : 24, 35, 21 : 13, Rom. 10 : 9, 14 : 14, 1 Kor. 5 : 5, 11 : 23, 12 : 3, 2 Kor. 4 : 14, Gal. 6 : 17, Ef. 1 : 15, Fil. 2 : 19, Kol. 3 : 17, 1 Thess. 4 : 1, 2, 2 Thess. 1 : 7, Filem. 5, Openb. 22 : 20 of ὁ κ. Ις Χ Hand. 11 : 17, 16 : 31, 28 : 21, Rom. 1 : 7, 13 : 14, 1 Kor. 16 : 23, 2 Kor. 1 : 3, 13 : 13, Ef. 1 : 2, 6 : 23, Fil. 1 : 2, 2 : 11, 3 : 20, 1 Thess. 1 : 1, 2 Thess. 1 : 1, 2, 12, 1 Tim. 5 : 21, Tit. 1 : 4, Filem. 3, Jak. 1 : 1, dat voorkomt naast ὁ κύριος ἡμῶν Ις Rom. 4 : 24, Hebr. 13 : 20, 2 Petr. 1 : 2, ὁ κ. ἡμῶν Ις Χς of Ις Χς ὁ κ. ἡμ. Hand. 15 : 26, Rom. 1 : 4, 5 : 21, 7 : 25, 8 : 39, 15 : 6, 30, 16 : 18, 20, 24, 1 Kor. 1 : 2, 7, 8, 10, 5 : 4, 9 : 1, 15 : 31, 57, 2 Kor. 1 : 3, 8 : 9, 11 : 31, Gal. 1 : 3, 6 : 18, Ef. 1 : 3, 17, 3 : 14, 5 : 20, 6 : 24, Fil. 4 : 23, Kol. 1 : 3, 1 Thess. 1 : 3, 3 : 11, 13, 5 : 23, 28, 2 Thess. 1 : 12, 2 : 1, 14, 16, 3 : 6, 12, 18

1 Tim. 1:2, 12, 6:3, 14, 2 Tim. 1:3, Filem. 25, Jak. 2:2, 1 Petr. 1:3, 2 Petr. 1:8, 16, Jud. 17, 21. Vgl. *ὁ κ. ἡμῶν* Ις Hebr. 13:20, 2 Petr. 1:2, evenals *εἰπεῖν κύριον* Ιν 1 Kor. 12:3. *κηρύσσειν* Χν Ιν *κύριον* 2 Kor. 4:5. *εἷς κ.* Ις Χς 1 Kor. 8:6. (Aan de Johanneïsche brieven en de Openb. is dit *ὁ κ. ἡμ.* Ις Χς geheel vreemd). Evenmin als dit = יְהוָֹה יֵשׁוּעַ, יְהוָֹה יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ kan zijn, maar = יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ, יֵשׁוּעַ הָאָדוֹן, הָאָדוֹן, יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ אֱלֹהֵינוּ, is dan ook het alleen staande *ὁ κύριος* of alleen *κύριος* (vgl. *ἐν κυρίῳ*) iets anders dan הָאָדוֹן, בֵּאלֹהֵינוּ. Vgl. 1 Kor. 8:6 *ὁ αὐτὸς κ.* Hebr. 7:14; *ὁ κ. ἡμῶν.* Ef. 4:5 *εἷς κύριος.* Dit alleen staande *ὁ κ.* van Christus zie Rom. 14:4, 8, 1 Kor. 3:5, 4:5, 19, 6:13, 14, 17, 7:10, 12, 17, 32, 34, 35, 9:5, 14, 11:23, 26, 27, 29, 2 Kor. 3:17, 5:6, 8, 8:5, 19, 10:8, 18, 12:8, 13:10, Gal. 1:19, Ef. 5:10, 17, 19, 22; 6:7, 9(?), Fil. 4:5, Kol. 1:10, 3:23, 1 Thess. 1:6, 8, 4:15, 16, 17, 5:27, 2 Thess. 1:9, 2:2, 3:3, 5, 16, 2 Tim. 1:14, 16, 18, 22, 3:11, 4:8, 14, 17, 18, Jak. 1:7, 4:15, 5:7, 8, 14, 15, 1 Petr. 2:13, 2 Petr. 2:20. Zonder artikel Rom. 14:6, 1 Kor. 4:4, 7:22, 25, 10:21, 11:32, 14:37, 16:10, 2 Kor. 3:16, 17, 18, 11:17, 12:1, Ef. 6:8, Kol. 3:24, 4:1, 1 Thess. 4:15, vgl. vs. 17, 5:2, 2 Thess. 2:13, 5 Tim. 2:19, Jak. 5:11, 14 (2 Petr. 3:10? vgl. vs. 12), en vooral in de constructie *ἐν κυρίῳ* zie beneden. Over *ὁ λόγος τοῦ κυρίου* zie boven onder **2**) **b**). Na deze uitvoerige bewijsvoering, dat het absolute *κ.* op Christus ziet, terwijl voor de betrekking op God slechts die plaatsen overblijven, waar het verband nadrukkelijk er op wijst of daartoe noodzaakt, is het met het oog op het hier boven over *ὁ λόγος τοῦ θεοῦ* gezegde meer dan waarschijnlijk, onder *ὁ λόγος τοῦ κυρίου* het woord van Christus te verstaan, vgl. Lk. 10:16, het woord van de verkondiging des heils, gesteund door de autoriteit van Hem, over wien het handelt en die aan zijne getuigen de opdracht daarvoor gegeven heeft. Vgl. onder *μάρτυς*. Of het mogelijk is, zooals Hofmann bij 1 Thess. 4:1—6 meent, dat *κ.* somtijds zooals b. v. Rom. 14:1—12, 1 Tim. 2:14, 15, 19 enz., 1 Thess. 3:11—13 zonder bepaalde bijzondere betrekking op God of op Christus staat, is twijfelachtig. Men zal veelmeer — daar afgezien van de Oud-Testamentische aanhalingen uiterlijke kenteekenen ontbreken —, moeten zeggen, dat *κ.* slechts daar naam van God is door overname van den Oud-Testamentischen naam van God of van het Oud-Testamentische אֱלֹהִים, אָדוֹן, waar bepaalde gronden aanwezig zijn, het niet op Christus te doen slaan.

Van bijzonder gewicht is nu nog eene eigenaardigheid der Paulinische geschriften, welke de opvatting van *κύριος* als een goddelijk praedicaat van Christus bevestigt, nl. *ἐν κυρίῳ* (anders slechts Openb. 14:13 *οἱ ἐν κ. ἀποθνήσκοντες*. **a**) Rom. 16:11 *τοὺς ὄντας ἐν κυρίῳ*, Rom. 16:2,

8, 13, 1 Kor. 4:17, 7:22, 9:1, 16:13, Ef. 4:1 ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν κ. Ef. 5:8 νῦν δὲ φῶς ἐν κ., 6:21 πιστὸς διάκονος ἐν κ. Fil. 1:14 οἱ ἀδελφοὶ ἐν κ. Kol. 3:20 εὐάρεστος ἐν κ. 4:7 σύνδουλος ἐν κ. Ef. 2:21 ναὸς ἅγιος ἐν κ. 1 Thess. 5:12 προϊστάμενοι ὑμῶν ἐν κ., Filem. 16 ἀδελφὸς ἀγαπητὸς καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν κ., Rom. 16:2 κοπιῶν ἐν κ., 16:22 ἀσπάζεσθαι ἐν κ., 1 Kor. 1:31, 16:19, ἐν κ. καυχᾶσθαι, 2 Kor. 10:17. — 1 Kor. 7:39 γαμηθῆναι ἐν κ., Ef. 4:17 μαρτύρεσθαι ἐν κ., 1 Thess. 4:1 παρακαλεῖν ἐν κ., 6:1 ὑπακούειν ἐν κ., 6:10 ἐνδυναμοῦσθαι ἐν κ., Fil. 2:19 ἐλπίζειν ἐν κ. Ιυ., 2:24 πεποιθέναι ἐν κ., Gal. 5:10; vgl. Rom. 14:14. — Fil. 3:1 χαίρειν κ., 4:4, 10. — 4:1 στήκειν ἐν κ., 1 Thess. 3:8, 4:2 φρονεῖν ἐν κ. — Rom. 16:2 προσδέχεσθαι ἐν κ., Fil. 2:29. — Kol. 4:17 παραλαμβάνειν ἐν κ., Filem. 20 ὄνασθαί τινος ἐν κ. Daar ook ἀναπαύειν τινὰ ἐν κ. — 1 Kor. 15:58 ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν κυρίῳ. Eveneens bijna alleen Paulinisch is ἐν Χῳ, Rom. 8:1 οἱ ἐν Χῷ, 1 Kor. 1:30, ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Χῳ, Rom. 8:1 οἱ ἐν Χῳ, 1 Kor. 1:30 ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Χῳ, Rom. 16:7 πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χῳ. Gal. 3:28 εἷς ἐστὲ ἐν Χῳ. Vgl. Fil. 3:9 εὑρεθῆναι ἐν Χῳ, Ef. 2:12, 13 ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χυ — νυνὶ δὲ ἐν Χῳ Ιυ — ἐγγὺς ἐγενήθητε κτλ. Rom. 6:11 ζῆν ἐν Χῳ. 2 Tim. 2:12. — 1 Kor. 15:58 κοιμηθῆναι ἐν Χῳ. Kol. 2:6 περιπατεῖν ἐν Χῳ. Zoo in vele constructies Rom. 6:3, 9, 10, 8:39, 9:1, 12:5, 15:17, 1 Kor. 1:2, 3:1, 4:10, 15, 17, 15:19, 31, 16:24, 2 Kor. 2:17, 5:17, 12:2, 19, Gal. 1:22, 2:17, 6:17, Ef. 1:1, 2:10, 3:21, Fil. 1:1, 13, 2:2, 19, 3:3, 4:7, 21, Kol. 1:2, 28, 1 Thess. 2:14, 4:16, 1 Tim. 2:7, Filem. 8, 23. Behalve bij Paulus alleen 1 Petr. 3:16, 5:14. In al deze gevallen wordt aan eenen eigenaardigen band van het Christelijk subject met den Heer gedacht, die boven elken anderen band gaat, vgl. 1 Kor. 11:11. Daarnevens moeten wij dan achtslaan op **b**) de plaatsen, waar de heilsgoederen, het raadsbesluit des heils van God enz. als in Christus besloten, als in en met Hem aanwezig, voorgesteld worden, Rom. 6:23, 8:2, 39, 1 Kor. 1:4, 2 Kor. 5:19, Gal. 2:4, 3:14, Ef. 1:3, 2:2, 6, 3:11, 4:32, Fil. 2:5, 2 Tim. 2:10, 1 Petr. 5:10, waarbij ook wel behoort θύρα ἀνεῳγμένη ἐν κυρίῳ, 2 Kor. 2:12. Die uitdrukking duidt den band met Christus aan, welken hij gevoelt, die zijn leven in Christus gevonden heeft en Hem bezit, daarom in leven, handel en wandel op Hem vertrouwt, in één woord die Christus en zichzelven evenmin van elkander scheiden kan en mag (Ef. 2:12 enz.) als hij zijn heil van Christus scheiden kan en zoo correspondeeren dan met elkander de uitspraken betreffende het in Christus levende subject en het in Christus aanwezige object, het heil, het leven, b. v. ζῆν ἐν Χῳ Rom. 6:11, ζωὴ ἐν Χῳ 6:23, 8:2 enz. Voor hem, die in Christus of in Hem iets is, evenals voor datgene wat in den Heer geschiedt, is eveneens Christus bron en

oorzaak, de sfeer, waarin hij zich bevindt. De beteekenis dezer uitdrukking is niet eenvoudig grammatisch, maar bovenal uit het verband te verklaren, zooals dan ook de taalkundige parallelen uit het gewone Grieksch slechts ten deele licht geven. Vgl. Matthiä, Grammatik, § 577, Soph. Aj. 519: ἐν σοὶ πᾶσ' ἔγωγε σώζομαι. Hdt. 6, 109: ἐν σοὶ νῦν ἐστὶ ἢ καταδουλῶσαι Ἀθήνας ἢ ἐλευθερῶσαι. Hom. Il. 7, 102: νίκης πείρατ' ἔχονται ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι. Soph. Oed. 247: ἐν ὑμῖν, ὡς θεῷ, κείμεθα τλάμονες. Vgl. Hand. 17 : 28: ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Vgl. onder καί. Deze uitdrukking rust op de onderstelling, dat de geloofsgemeenschap met Christus van denzelfden aard is als de geloofsgemeenschap met God. Vgl. onder πίστις, πιστεύειν.

Κυριότης, ἡ, heerschappij, Ef. 1 : 21, Kol. 1 : 16 naast ἀρχαί, δυνάμεις, ἐξουσίαι, van engelenmachten en dat wel Ef. 1 : 21 misschien van booze machten. Vgl. onder ἀρχή en ἐξουσία. Kol. 1 : 16 evenwel schijnt deze opvatting onjuist te zijn. Dat 2 Petr. 2 : 10 κυριότητος καταφρονεῖν, Jud. 8 κυριότητα ἀθετεῖν (op beide plaatsen synoniem δόξαι) booze engelenmachten bedoeld zijn, is volgens 2 Petr. 2 : 11 noodzakelijk, hoewel niet volgens Jud. 9 (omdat daar eene conclusie a minori ad majus aanwezig kan zijn), maar is wel door de verbinding met δόξαι moeilijk, inzoover deze laatste benaming voor deze machten opvallend is. Zie verder Athan. I, 209 A, II, 173 D, Pseudo-Dion. 969 B. — Plur. αἱ κυριότητες, heerschappijen, een van de hemelsche rangorden, Orig. I, 472 D, 1069 C. — Heerschap, een titel, Greg. Decapolita. 1204 C Ἡ σὴ κυριότης.

Κυριοτόκος, ου, ἡ (τίκτω), de moeder des Heeren, de Maagd, Athan. II, 897 A, Pseud. Athan. IV, 965 C.

Κυρίως, bijw. eigenlijk, tegenover καταχρηστικῶς, συμβολικῶς, Philo I, 37, 21; 15, 27, Clem. A. I, 757 A.

Κυρόω, ῶ, ώσω, van τὸ κῦρος, de hoofdzaak, de macht of bevoegdheid om iets te bepalen. **a**) Bekrachtigen, kracht van wet aan iets geven, Gal. 3 : 15. **b**) Van de overheid, iets bij besluit vaststellen, en vandaar 2 Kor. 2 : 8 κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην = besluiten, d. i. bij besluit der gemeente bepalen, om hem liefde te bewijzen, hem weder in liefde aan te nemen.

Κυρτός, gekromd, gebogen, Lev. 21 : 20, 1 Kon. 21 (20) : 11.

Κύτος, τό, holte, ruimte, voorkomen, Ps. 64 (65) : 7, Dan. 4 : 9 (8), 19 (17).

Κύφω (κύπτω), buigen, neerslaan, Job 22 : 29.

Κυψέλη, ης, ἡ, eene ledige bergplaats, kist, korf, Hagg. 2 : 17 (16).

Κύων, κυνός, ὁ, ἡ, de hond, Lk. 16 : 21, 2 Petr. 2 : 22. Van menschen met eenen onreinen, heidenschen zin, verachtelijk. Volgens de Joodsche wet waren de honden onrein en de Joden noemden de heidenen

met eenen scheldnaam honden (2 Kon. 8 : 13, Mt. 15 : 26), Mt. 7 : 6, Fil. 3 : 2, Openb. 22 : 15.

Κώδιον, τό, schapenvacht, vlies, Neh. 3 : 15.

Κώδων, ωνος, ὁ, klokje, schelletje, Ex. 28 : 29, 30, 36 : 33, 34, 2 Kron. 4 : 13, Sir. 45 : 9.

Κωδώνιον, ου, τό, kleine κώδων, schel, bel, Jos. Ant. 3, 7, 4.

Κώθων, ωνος, ὁ, drinkschaal, drinkgelag, Jez. 8 : 17, 3 Makk. 6 : 31.

Κωθωνίζω (κώθων), drinken, zich bedrinken, 1 Ezr. 4 : 63.

Κῶλον, ου, τό, een lid van het dierlijk lichaam, vooral vooruitstekende, als handen, voeten, beenen, Lev. 26 : 30, Num. 14 : 29, 32, 1 Sam. 17 : 46. Voor פֶּגֶר en פְּגָרִים doode lichamen, gevallen in de woestijn, Hebr. 3 : 17 naar Num. 14 : 29, 32.

Κώλυμα, ατος, τό, hindernis, verhindering, Job 13 : 27.

Κωλυτής, οῦ, ὁ, die verhindert, Tat. Or. 7 : 23.

Κωλυτικός, verhinderend, 4 Makk. 1 : 3, 30, 2 : 6.

Κωλύω, Aor. 1 ἐκώλυσα, Aor. 1 pass. ἐκωλύθην (verwant met κόλος, ον, verminkt, besnoeid), afsnijden, verkorten, verhinderen, tegenhouden, LXX voor כָּלָא, מָנַע, Gen. 23 : 6, Ex. 33 : 6, 1 Sam. 25 : 26, 2 Sam. 13 : 13, τινά, gevolgd door een Inf. Mt. 19 : 14, Lk. 23 : 2, Hand. 16 : 6, 24 : 23, 1 Thess. 2 : 16, Hebr. 7 : 23; τί κωλύει με βαπτισθῆναι, Hand. 8 : 36. De Infinitivus wordt weggelaten, daar hij uit het verband gemakkelijk is aan te vullen, Mk. 9 : 38, 10 : 14, Lk. 9 : 49, 11 : 52, 18 : 16, Hand. 11 : 17, Rom. 1 : 13, 3 Joh. 10. Αὐτόν ontbreekt, omdat het pas is voorafgegaan, Lk. 9 : 50; de Acc. ontbreekt, die gemakkelijk uit het voorafgaande is aan te vullen, 1 Tim. 4 : 3. Geconstrueerd met τινά τινος, iemand van iets afhouden, Hand. 27 : 43. Met den Acc. van de zaak, sluiten, terughouden, τὴν παραφρονίαν, 2 Petr. 2 : 16; τὸ λαλεῖν γλώσσαις, 1 Kor. 14 : 39; τί, gevolgd door τοῦ μή, kan iemand het water verhinderen, dat zij niet gedoopt zouden worden, Hand. 10 : 47. In navolging van het Hebr. כָּלָא, gevolgd door מִן van den persoon en den Acc. van de zaak, weigeren, Lk. 6 : 29 (τὸ μνημεῖον ἀπὸ σοῦ, Gen. 23 : 6).

Κωμάρχης, ὁ, bestuurder van een dorp, opzichter, beambte, Esth. 2 : 3.

Κωμαστικός, ή, όν, vroolijk, opgewekt, jubelend, uitgelaten, Philo I, 372, 2, Clem. A. 1, 477 B.

Κώμη, ης, ἡ (verwant met κεῖμαι, κοιμάω), slaapplaats, rustplaats van de arbeiders in de velden, dorp, Mt. 9 : 35, 10 : 11, Mk. 11 : 2, Lk. 5 : 17, 9 : 52, en bij de synoptici passim, Joh. 11 : 1, 30. Met den naam van de stad, waarbij de dorpen liggen en tot welks grondgebied zij behooren, Καισαρείας, Mk. 8 : 27 (dikwijls zoo in de LXX voor בְּנוֹת met den naam van eene stad, Num. 21 : 32, 32 : 42). Per metonymiam, de bewoners van dorpen, Hand. 8 : 25. Gebruikt van eene kleine stad

als Bethsaïda, Mk. 8:23, 26, vgl. 22, Joh. 1:45. Van Bethlehem, Joh. 7:42, voor עִיר Joz. 10:39, 15:9, Jez. 42:11.

Κωμόπολις, εως, ἡ, een dorp, dat wat de grootte en het getal inwoners betreft, op eene stad gelijkt, marktvlek, steedsch dorp, Aq. Theodtn. Joz. 18:28, Mk. 1:38, Strabo 12, 2, 6.

Κῶμος, ου, ὁ (van κεῖμαι), feestgelag. Nachtelijke feestgelagen met optochten door de straten en omliggende κῶμαι ter eere van Bacchus en andere goden, waarbij gezongen werd vóór de huizen hunner vrienden en aanbidders, Rom. 13:13, Gal. 5:21, 1 Petr. 4:3. (Wijsh. 14:23, 2 Makk. 6:4).

Κωνωπεῖον, ου, τό (κώνωψ), conopeum, net tegen de muskieten, Judith 10:21, 13:15, 16:19.

Κώνωψ, ωπος, ὁ, ἡ, van ὁ κῶνος, de kegel of kegelvormige spits, de mug, naar zijn angel zoo genaamd, Mt. 23:24, waar sprake is van het doorziften van den wijn, om alle onreinheid daaruit te verwijderen. Vgl. Aristot. H. an. 5, 19.

Κώπη, ης, ἡ, greep, handvat, gevest, riem, Ez. 27:6. Acta Thomae 4:8, 14:17.

Κωπηλάτης, ου, ὁ, roeier, Ez. 27:8, 9, 26, 27, 29, 34.

Κῶς, Gen. Κῶ, ἡ, Cos (van Stanco of Stanchio, van ἐς τὰς Κῶ, zooals Stamboel van εἰς τὰν πόλιν, een klein eiland in de Aegeesche Zee, beroemd om zijne vruchtbaarheid vooral in koren en wijn, Hand. 21:1.

Κωσάμ, ὁ (van קֶסֶם), Cosam, een naam uit de geslachtslijst van Jezus, Lk. 3:28.

Κωφεύω, εύσω (κωφός), stil, rustig zijn, Richt. 16:2, 18:19, 2 Sam. 19:10, Job 6:24.

Κωφός, ή, όν, (κόπτω, slaan), verstompt, dof (Lat. obtusus). a) Van een belemmerd spraakvermogen = stom, Hab. 2:18, Mt. 9:32, 33, 12:22, 15:30, 31, Lk. 1:22, 11:14; b) van het gehoor = doof, Ex. 4:11, Jez. 43:8, Ps. 37 (38):14, Mt. 11:5, Lk. 7:22 = doofstom, Mk. 7:32, 37, 9:25.

Κωφόω, ώσω = κωφάω, stom, doof maken, Ps. 38:3, Philo I, 406, 24 enz.

Λ.

Λαβή, ῆς, ἡ, alles wat men aan kan vatten, handvat, oor, hengsel, greep, het hecht van een mes of zwaard, Richt. 3 : 22.

Λαβίς, ίδος, ἡ, voorwerp om aan te grijpen, tang, lepel, snuiter, Ex. 38 : 17, Num. 4 : 9, Jez. 6 : 6.

Λάβρος, ον, hevig, onstuimig, woest, van regen en wind enz., Job 38 : 25, 34, Spreuk. 28 : 3.

Λάγανον, ου, τό, laganum, eene soort pannekoek, Ex. 29 : 2, Lev. 2 : 4, 2 Sam. 6 : 19, Jos. Ant. 7, 4, 2.

Λαγνεία, ἡ, wellust, Act. Thom. 12 : 22.

Λαγχάνω, Fut. λήξομαι, Aor. 2 ἔλαχον, 1) door het lot, het noodlot, door beschikking der godheid iets tot zijn deel ontvangen, tot een ambt of handeling aangewezen worden, τινός, Lk. 1 : 9 en τί, Hand. 1 : 17, 2 Petr. 1 : 1. 2) Oneig. = loten, het lot werpen, trekken, περί τινος = over of om iets, Joh. 19 : 24.

Λαγών, όνος, ἡ, kloof, spleet, Jos. B. J. 4, 1, 1, Cleomed. 35, 20.

Λάζαρος, ου, ὁ (Rabb. לַעְזָר), waarschijnlijk hetzelfde als אֶלְעָזָר, dien God helpt (vgl. Philo, Quis haeres, § 12), volgens anderen = לֹא עֵזֶר, zonder hulp, Lazarus. 1) Een inwoner van Bethanië, de broeder van Maria en Martha, Joh. 11 : 1, 43, 12 1, 9, 17. 2) Een man uit de bekende gelijkenis van Jezus, Lk. 16 : 20, 23—25.

Λάθρᾳ (volgens Cobet en Kuenen, Praef. N. T. p. XII, niet λάθρα), bij Hom. λάθρῃ, bijw. van λανθάνω, heimelijk, in stilte, in het verborgen, Mt. 1 : 19, 2 : 7, Joh. 11 : 28, Hand. 16 : 37.

Λαϊκός, ή, όν (λαός), 1) van het volk, Clem. A. II, 57 A, ἀπιστία. 2) Van een leek, als subst. leek, tegenover κληρικός, Clem. R. 1, 40, ἄνθρωπος, Tertull. I, 1217 B, II, 922 B, Orig. III, 369 C, 553 B. 3) Profaan = βέβηλος, Aquil. 1 Sam. 21 : 4.

Λαϊκόω, ώσω (λαϊκος) = βεβηλόω, Aquil. Deut. 28 : 30, Ezech. 7 : 22.

Λαιλαπίζω, ίσω, wegvegen als met een λαῖλαψ, Aquil. Ps. 49 : 3, 57 : 10.

Λαῖλαψ (niet λαίλαψ), απος, ἡ, stormvlaag, hevige windbui met regen, 2 Petr. 2 : 17, λαῖλαψ ἀνέμου (vgl. ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ, Hom.

Il. 17, 57), een hevige stormwind, Job 21 : 18, 38 : 1, Wijsh. 5 : 15, 24, Sir. 48 : 9, Mk. 4 : 37, Lk. 8 : 23.

Λαιμαργία, ας, ἡ, gulzigheid, 4 Makk. 1 : 27.

Λακέω, ῶ, ήσω, Dor. vorm voor ληκέω, stamvorm van λάσκω, van onbezielde voorwerpen gebezigd. Eigenl. kraken, krakend uiteenspringen, vandaar = barsten, Hand. 1 : 18.

Λάκκος, ου, ὁ, diepte, gat, groef, Gen. 37 : 20 enz.

Λακτίζω, ίσω, van λάξ, met de verzenen of de pooten stootend, stampend. Vandaar = achteruitslaan, schoppen, πρός τι = tegen iets, Hand. 9 : 5 (volgens den rec.) en 26 : 14.

Λάκτισμα, τό, het schoppen met de hak, met den hiel, Passio Perpet. 79 : 2.

Λαλέω, ῶ, Impf. ἐλάλουν, Fut. λαλήσω. In het Bijbelsch Grieksch meer dan in het gewone Grieksch. LXX vaak voor דִּבֵּר of דָּבַר, zeldzamer voor אָמַר. Een geluid doen hooren, spreken. Men denkt hierbij aan den klank en de uitspraak, aan den vorm van de woorden, terwijl λέγω betrekking heeft op de bedoeling en den inhoud van het gesprokene. Vandaar dat λαλεῖν niet alleen van menschen gebezigd wordt, maar ook van dieren (van vogels, Mosch. 3, 47; verder Theocr. 5, 34); λαλοῦσι μέν, οὐ φράζουσι δέ, van honden en apen, Plut. Mor. II, p. 909 a, en ook van levenlooze voorwerpen, (als boomen, Theocr. 27, 56 (57), van eene echo, Dio C. 74, 21, 14). Alles wat is λεγόμενον is ook λαλούμενον, maar niet al wat is λαλούμενον is ook λεγόμενον.

1) Een geluid doen hooren, van levenlooze dingen, als βρονταί, Openb. 10 : 4, met τὰς ἑαυτῶν φωνάς, ib. 3, Openb. 4 : 1. Van het bloed van Christus, overdr. vergeving van zonden vragen, Hebr. 12 : 24, van den vermoorden Abel, om wraak roepen (zie Gen. 4 : 10), Hebr. 11 : 4. 2) Spreken, de tong of het vermogen gebruiken om te spreken, gearticuleerde geluiden doen hooren, absol. 1 Kor. 14 : 11, van den stomme, die het vermogen ontvangt om te spreken, Mt. 9 : 33, 12 : 22, 15 : 31, Lk. 11 : 14, Openb. 13 : 15, τοὺς ἀλάλους λαλεῖν, Mk. 7 : 37, ἐλάλει ὀρθῶς, ib. 35, van eenen stomme, μὴ δυνάμενος λαλεῖν, Lk. 1 : 20 (van afgoden, στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσι, Ps. 113 : 13 (115 : 5), 134 : 16, vgl. 3 Makk. 4 : 16); spreken tegenover zwijgen, stil zijn, λάλει κ. μὴ σιωπήσῃς, Hand. 18 : 9, tegenover hooren, Jak. 1 : 19, tegenover de innerlijke ervaringen der ziel, 2 Kor. 4 : 13 (Ps. 115 : 1), teg. ποιεῖν, Jak. 2 : 12. 3) Spreken, van den klank en den uitwendigen vorm van het spreken, τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, Hand. 2 : 6, ἑτέραις καιναῖς γλώσσαις, ib. 4, Mk. 16 : 17. 4) Vertellen, met den Acc. van de zaak, 2 Kor. 12 : 4. 5) Woorden gebruiken om zijnen geest en zijne gedachten te openbaren, spreken, absol. ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, Mt. 12 : 46, 17 : 5, 26 : 47, Mk. 5 : 35, 14 : 43, Lk. 8 : 49, 22 : 47, 60, met het bijw. κακῶς, καλῶς, Joh. 18 : 23, ὡς νήπιος

ἐλάλουν, 1 Kor. 13 : 11, ὡς δράκων, Openb. 13 :11, στόμα πρὸς στόμα, van mond tot mond, 2 Joh. 12 (Num. 12 : 8), εἰς ἀέρα λαλεῖν, 1 Kor. 14 : 9 ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ, Mt. 12 : 34, Lk. 6 : 45 ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖν, Joh. 8 : 44. Met den Acc. van de zaak, τί λαλήσω λαλήσητε, enz. Joh. 12 : 50, Mt. 10 : 19, Mk. 9 : 6, 13 : 11, τί, iets Mk. 11 : 23, Rom. 15 : 18, 1 Thess. 1 : 8, οὐκ οἴδαμεν τί λαλεῖ, Joh 16 : 18, ταῦτα, Lk. 24 : 36, Joh. 8 : 30, 17 : 1, 13, 1 Kor. 9 : 8, τ λαλούμενον, 1 Kor. 14 : 9, plur. Hand. 16 : 14, τὸν λόγον λαλούμενον, Mk 5 : 36, λόγους, 1 Kor. 14 : 19, ῥήματα, Joh. 8 : 20, Hand. 10 : 44, παρα βολήν, Mt. 13 : 33, βλασφημίας, Mk. 2 : 7, Lk. 5 : 21, ῥήματα βλασφημ εἴς τινα, Hand. 6 : 11, ῥήματα κατά τινος, Hand. 6 : 13, σκληρὰ κατ τινος, Jud. 15, ὑπέρογκα, Jud. 16, τὰ μὴ δέοντα, 1 Tim. 5 : 13, διεστραμ μένα, Hand. 20 : 30, τὸ ψεῦδος, Joh. 8 : 44, δόλον, 1 Petr. 3 : 10, Ps 33 (34) : 14, ἀγαθά, Mt. 12 : 34, σοφίαν, 1 Kor. 2 : 6 enz. μυστήρια, ib 14 : 2, gevolgd door ὅτι, Mk. 1 : 34, Lk. 4 : 41, in strijd met het klas sieke gebruik, gevolgd door eene directe rede, Mk. 14 : 31, Hebr. 5 : 5 11 : 18, elders ἐλάλησε λέγων (Hebr. יְדַבֵּר לֵאמֹר), gevolgd door eene direct rede, Mt. 14 : 27, 23 : 1, 28 : 18, Joh. 8 : 12, Hand. 8 : 26, 26 : 31 28 : 25, Openb. 17 : 1, 21 : 9, λαλοῦσα κ. λέγουσα, Openb. 10 : 8, λαλ met den Dat. van den persoon, tot iemand spreken, hem aanspreken Mt. 12 : 46, 23 : 1, Lk. 24 : 6, Joh. 9 : 29, 15 : 22, Hand. 7 : 38, 44 9 : 27, 16 : 13, 22 : 9, 23 : 9, Rom. 7 : 1, 1 Kor. 3 : 1, 14 : 21, 28 1 Thess. 2 : 16, Hebr. 1 : 2; van iemand, die beveelt, Mt. 28 : 18, Mk 16 : 19, met iemand spreken, Mt. 12 : 46, Lk. 1 : 22, 24 : 32, Joh 4 : 26, 12 : 29, ἑαυτοῖς ψαλμοῖς κ. ὕμνοις Ef. 5 : 19, οὐ λαλεῖν τινι, Joh 19 : 10, toespreken, begroeten, Mt. 14 : 27, λαλῶ τί τινι, Mt. 9 : 18 Joh. 8 : 25, 10 : 6, 14 : 25, 15 : 11, 18 : 20 enz. 2 Kor. 7 : 14, ῥήματα Joh. 6 : 63, 14 : 10, Hand. 13 : 42, οἰκοδομὴν κ. παράκλησιν, 1 Kor. 14 : 3 ἐπὶ ὀνόματι κυρίου, van de profeten, Jak. 5 : 10, τινὶ ἐν παραβολαῖς, Mt 13 : 3, 10, 13, 34, ἐν παροιμίαις, Joh. 16 : 25, ἐξ ἐμαυτοῦ, uit mijzelven uitspreken, wat ik zelf uitgedacht heb, Joh. 12 : 49, ἐκ θεοῦ, door god delijken invloed, 2 Kor. 2 : 17. Λαλεῖν wordt gebezigd van de Oud-Tes tamentische profeten, die hunne Godspraken doen hooren, Lk. 24 : 25 Hand. 3 : 24, 26 : 22, 2 Petr. 1 : 21, Jak. 5 : 10, van de verklaringe en profetische aankondigingen van God, Lk. 1 : 45, 55, Joh. 9 : 29 Hand. 7 : 6, vooral in den brief aan de Hebr. 1 : 1, 2, 3 : 5, 7 : 8 11 : 18, 12 : 25. Van God, den Heiligen Geest, van Christus word gezegd, λαλεῖν ἔν τινι, Hebr. 1 : 1, 2, Mt. 10 : 20, 2 Kor. 13 : 3, δι στόματός τινος, Lk 1 : 70, Hand. 3 : 21, διὰ Ἡσαΐου, Hand. 28 : 25, va engelen, Lk. 2 : 17, 20, Joh. 12 : 29, Hand. 10 : 7, 23 : 9, 27 : 25. Va den Heiligen Geest wordt gezegd λαλήσειν wat Hij aan de apostelen zi leeren, Joh. 16 : 13, ὁ νόμος als eene openbaring van God wordt gezeg

λαλεῖν τινι wat zij beveelt, Rom. 3:19, eindelijk zelfs van stemmen wordt gezegd λαλεῖν, Hand. 26:14, Openb. 1:12, 10:8. Bekend maken door spreken, spreken van, Mt. 26:13, Mk. 14:9, Lk. 24:36, Hand. 4:20. 6) Ook schrijvers noemen zich λαλοῦντες, wanneer zij hunne lezers zich als aanwezig voorstellen en het is, alsof zij hen toespreken, Rom. 7:1, 1 Kor. 9:8, 2 Kor. 11:17, 23, 12:19, Hebr. 2:5, 6:9, 2 Petr. 3:16. Λαλεῖν wordt gebezigd in den zin van bevelen, Hebr. 7:14. Het wordt niet gevonden in de brieven aan de Gal. en 2 Thess.

Λάλημα, τό, gebabbel, spotrede, als scheldwoord, babbelaar, 1 Kon. 9:7, Tob. 3:4, Ez. 23:10, 36:3.

Λαλητός, ή, όν (λαλέω), wel bespraakt, Job 38:14, Iren. 1237 A, Eus. VI 136 A.

Λαλιά, ᾶς, ἡ, van λάλος, babbelend, pratend. Vandaar subjectief = de spraak, d.i. de uitspraak of tongval, Mt. 26:73, Mk. 14:70, objectief = hetgeen gesproken wordt, τινός = iemands taal, woorden, zeggen, Joh. 4:42, 8:43.

Λαμά, Mt. 27:46 en λαμμᾶ, Mk. 15:34 (לָמָּה van Ps. 21 (22):1), waarom. De getuigen hebben λαμά, λεμά, λημά.

Λαμβάνω, Fut. λήψομαι, Aor. 2 ἔλαβον. LXX voor לָקַח, נָשָׂא, לָכַד en verscheidene malen voor אָחַז.

I) Nemen. 1) Met de hand nemen, iets nemen om het te gebruiken, absol. waar het verband toont wat genomen is, Mt. 26:26, Mk. 14:22, τὸν ἄρτον, Mt. 26:26, Hand. 27:25, τὸ βιβλίον, Openb. 5:7—9. Naar eene omslachtige manier van beschrijving wordt het ptcp. λαβών met den Acc. van het object geplaatst vóór een actief werkwoord, waar het niet altijd noodig schijnt de handeling van het nemen te vermelden (als λαβὼν κύσε χεῖρα, Hom. Od. 24, 398), Mt. 13:31, 33, 17:27, Mk. 9:36, Lk. 13:19, 21, Joh. 12:3, Hand. 2:23 rec. 9:25, 16:3, Hebr. 9:19; of het werkwoord λαβεῖν in een tempus finitum, gevolgd door καί, gaat vooraf als ἔλαβε τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐμαστίγωσεν, Joh. 19:1, 40, 21:13, Openb. 8:5; ook λαβεῖν τὸν ἄρτον ... καὶ βαλεῖν, enz. Mt. 15:26; Mk. 7:27, Joh. 19:23. Overdr. ἀφορμήν, Rom. 7:8, 11, ὑπόδειγμά τινός (Gen. van de zaak) τινα, Jak. 5:10, τὰ ἱμάτια, aandoen, Joh. 13:12 (ἐσθῆτα, ὑποδήματα, Hdt. 2, 37; 4, 78), μορφὴν δούλου, Fil. 2:7. In den mond nemen, om iets te eten, Joh. 13:30, Hand. 9:19, 1 Tim. 4:4. Iets nemen om te drinken, ὕδωρ, Openb. 22:17, ὄξος, Joh. 19:30, οὐκ ἔλαβε, Mk. 15:23. Iets opnemen om weg te dragen, τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, Mt. 10:38, ἄρτους, Mt. 16:5, 7, λαμπάδας, Mt. 25:1, ἔλαιον μεθ' ἑαυτῶν, ibid. 3. 2) Nemen om weg te dragen, zonder de gedachte aan geweld, τὰς ἀσθενείας, Mt. 8:17, met geweld, Mt. 5:40, Openb. 3:11, τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς γῆς, Openb. 6:4. 3) Nemen wat zijn eigendom is, zich toeëigenen, tot zijn eigendom maken. a) Opeischen, vragen,

voor zichzelven, τί, Joh. 3:27, ἑαυτῷ βασιλείαν, Lk. 19:12, met den Acc. van den pers. als gezelschap met zich medenemen, λαβὼν τ. σπεῖραν ἔρχεται, Joh. 18:3 (στρατὸν λαβὼν ἔρχεται, Soph. Trach. 259), λαμβ. γυναῖκα, eene vrouw nemen of trouwen, Mk. 12:19—22, Lk. 20:28—31 (Gen. 4:19, enz., Xen. Cyr. 8, 4, 16, Eur. Alc. 324, met ἑαυτῷ, Gen. 4:19, 6:2). b) Iets nemen, vasthouden en dan niet laten gaan, Lat. capio, τινά, Mt. 21:35, 39, Mk. 12:3, 8 en zeer dikwijls bij Grieksche schrijvers van Homerus af. Τί bezit van iets nemen, iets verkrijgen, Fil. 3:12, overdr. van gevoelens, emoties, die iemand aangrijpen (Lat. capio, occupo), τινὰ ἔλαβεν ἔκστασις, Lk. 5:26, φόβος, Lk. 7:16 (zeer dikwijls zoo bij Homerus als τρόμος ἔλλαβε γυῖα, Il. 3, 34, μὲ ἵμερος αἱρεῖ, 3, 446, χόλος, 4:23), Ex. 15:15, Wijsh. 11:13, πνεῦμα, Lk. 9:39, πειρασμός, 1 Kor. 10:13. c) Door list nemen, vangen, οὐδέν, Lk. 5:5, τινά, iemand door bedrog vangen, 2 Kor. 11:20, met δόλῳ, ib. 12:16. d) Bezit van iets nemen, zich toeëigenen, ἑαυτῷ τὴν τιμήν, Hebr. 5:4. e) Zoeken te verkrijgen, τὶ παρά τινος (Gen. v. d. pers.), Joh. 5:34, 41, afwisselend met ζητεῖν, ib. 44. f) Vergaderen, verzamelen, τὰ δίδραχμα, Mt. 17:24, τέλη ἀπό τινος, ib. 25, δεκάτας, Hebr. 7:8, καρπούς, Mt. 21:34, Mk. 12:2. 4) Iemand ontvangen, τινὰ ῥαπίσμασιν, Mk. 14:65 (Lat. verberibus aliquem accipere), τινὰ εἰς τὰ ἴδια, Joh. 19:27, εἰς οἰκίαν, 2 Joh. 10, εἰς τὸ πλοῖον, Joh. 6:21. Aannemen wat aangeboden is, niet weigeren of verwerpen, τινά, iemand om hem te gehoorzamen, Joh. 1:12, 5:42, 13:20, τί, ontvangen, Mt. 27:6, τὸν λόγον, in zijnen geest opnemen, Mt. 13:20, Mk. 4:16, τὴν μαρτυρίαν, het getuigenis gelooven, Joh. 3:11, 32, τὰ ῥήματα τινος, Joh. 12:48, 17:8. In navolging van het Hebr. נָשָׂא פָּנִים, πρόσωπον λαμβάνω, den persoon aannemen, op zijne macht, zijn rang, stand, uitwendige omstandigheden zien, en aldus iets onrechtvaardigs doen, partijdig handelen, Lk. 20:21, met ἄνθρωπον Gal. 2:6 (Lev. 19:15, Mal. 2:9, θαυμάζειν τὸ πρόσωπ. Deut. 10:17, Job 32:22. 5) Nemen, uitkiezen, τινὰ ἔκ τινων, pass. Hebr. 5:1. 6) Bij de beteekenis nemen moet een gebruik gevoegd worden, dat ook in het gewone Grieksch veel voorkomt, volgens hetwelk λαμβάνειν, bij een zelfst. nw. gevoegd, eene omschrijving vormt van het werkwoord, welks gedachte door het zelfst. nw. uitgedrukt is: λαμβ. ἀρχήν = ἄρχομαι, beginnen. Hebr. 2:3 (Polyb. 1, 12, 9, Aelian. V, h. 2, 28; 12, 53). λήθην τινός, vergeten, 2 Petr. 1:9 (Jos. Antt. 2, 6, 10; 9, 1, 4, 8, 44, ὑπόμνησίν τινος, aan iets herinnerd worden, 2 Tim. 1:5, πεῖράν τινος). Iets beproeven, proef nemen, Hebr. 11:29; ervaren, met den Gen. van de zaak, t. a. pl. vs. 36; συμβούλιον λαμβ. raad nemen = συμβουλεύεσθαι, beraadslagen, Mt. 12:14, 22:15, 27:1, 7, 28:12, θάρσος, moed grijpen, Hand. 28:15, τὸ χάραγμά τινος = χαράσσομαί τι, het merkteeken ontvangen, Openb. 14:9, 11, 19:20, 20:4.

II) Ontvangen (wat gegeven is), verkrijgen, absol. teg. αἰτεῖν, Mt. 7:8, Lk. 11:10, Joh. 16:24, teg. διδόναι, Hand. 20:35, Mt. 10:8, met den Acc. van de zaak, Mt. 20:9 enz. Mk. 10:30, Joh. 7:39, Hand. 2:38, 10:43, Rom. 1:5, 5:11, 1 Kor. 2:12, 9:24 enz. 2 Kor. 11:4, Gal. 3:14, Hebr. 9:15, Jak. 1:12, 5:7, 1 Petr. 4:10, Openb. 4:11, 5:12, μισθόν, Mt. 10:41, Joh. 4:36. Van straffen, κρίμα, Mt. 23:14, Mk. 12:40, Lk. 20:47, Jak. 3:1. Met Dat. incommodi, ἑαυτῷ, Rom. 13:2, οἰκοδομήν = οἰκοδοῦμαι, 1 Kor. 14:5, περιτομήν = περιτέμνομαι, Joh. 7:23. 'Εκ, een deel van iets, Openb. 18:4, τὶ παρά τινος, Joh. 10:18, Hand. 2:33, 3:5, 20:24, 26:10.

'Αντιλαμβάνω *, iets als vergelding nemen. Vooral in het Med. gebruikelijk = a) eene zaak aangrijpen, zich ergens mede bemoeien, b. v. met staatsaangelegenheden, πραγμάτων (Xen. Dem.), eene plaats bemachtigen, haar bezetten, (Thuc.), eene kunst of wetenschap beoefenen, b. v. ὀρχήσεως Plat. Legg. 7, 815, B, ἐπιστήμης Bar. 3:21, 1 Tim. 6:2 οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι, die zich beijveren wel te doen. Verder = iets verlangen, Thuc. 3, 22 πρὶν σφῶν οἱ ἄνδρες οἱ ἐξιόντες διαφύγοιεν καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀντιλάβοιντο. Bepaalder b) eene zaak of eenen persoon gunstig of welwillend gezind zijn, helpen, Plut. Pyrrh. 25, Diod. 11, 13 ὥστε δοκεῖν τὸ θεῖον ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν 'Ελλήνων. In deze beteekenis meestal bij de LXX, b. v. = עזר, 1 Kron. 22:17, 2 Kron. 28:23. חזק Piël en Hiph. Ps. 89:42, Lev. 25:35, 2 Kron. 28:15, Jez. 41:9, 51:18, Ez. 16:48 enz. (Zelden in andere constructies, zooals b. v. 2 Kron. 7:22, 1 Kon. 9:9 ἐγκατέλιπον κύριον θεὸν αὐτῶν .... καὶ ἀντελάβοντο θεῶν ἀλλοτρίων). Eveneens in de Oud-Testamentische apocriefen = helpen, gunstig gezind zijn, Wijsh. 2:18, Sir. 2:6, 3:12, 12:4, 7, 29:6, 20, Jud. 13:5, 1 Makk. 2:48, 2 Makk. 14:15. Zoo in het N. T. Hand. 20:35 ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων. Lk. 1:54 ἀντελάβετο 'Ισραὴλ παιδὸς αὐτοῦ. Vgl. συναντιλαμβάνεσθαι Rom. 8:26.

'Αντίληψις *, ἡ (ἀντίλημψις), eigenlijk het ontvangen van een losgeld. Verder de aanspraak, welke men op iets heeft, ook opvatting, waarneming, enz. Eindelijk ook het houvast dat men heeft, b. v. Diod. 1, 30 οὐδεμίαν ἀντίληψιν βοηθείας ἔχειν. Xen. Equ. 5, 7 van het aanvatten van den ruiter bij het bestijgen van het paard. Daaraan sluit zich aan de in het Bijbelsch Grieksch alleen voorkomende beteekenis hulp, overeenkomstig het gebruik van het werkwoord. (Vgl. ook het aan de LXX eigenaardige ἀντιλήπτωρ, helper, bijstand, Ps. 1:3, 4, 119:114 verb. met βοηθός. 2 Sam. 22:3 verb. met καταφυγή. Ps. 1:3, 4, 5:8 en meermalen in de Psalmen). Zoo LXX = עֶזְרָה Ps. 22:20, εἰς τὴν ἀντίληψίν μου πρόσχες. = עֹז Ps. 84:6 μακάριος ἀνὴρ οὗ ἐστιν ἀντίληψις αὐτοῦ παρὰ σοῦ, κύριε. = מָעוֹז Ps. 108:8 ἀντίληψις τῆς κεφαλῆς μου. = מָגֵן Ps. 89:19 ὅτι τοῦ κυρίου ἡ ἀντίληψις. = זְרוֹעַ Ps. 83:9 ἐγενήθησαν εἰς

ἀντίληψιν τοῖς υἱοῖς Λώτ. Eveneens in de apocriefen, vgl. Sir. 11 : 12, 51 : 7, 2 Makk. 8 : 19, 15 : 7, 1 Ezr. 8 : 27. Diensvolgens zal dan ook 1 Kor. 12 : 28 verklaard moeten worden, waar onder de tot opbouwing der gemeente door den Heer beschikte instellingen enz. ἀντιλήψεις naast κυβερνήσεις voorkomen, en zij derhalve op de ambtelijke gaven voor de ἀντίληψις betrekking hebben. De Grieksche uitleggers verstaan daarom terecht onder ἀντιλήψεις het werk der diakonen (maar niet alleen verzorging van armen en zieken, Theophyl. τὸ ἀντέχεσθαι τῶν ἀσθενῶν, vgl. διάκονος) evenals onder κυβερν. het werk der presbyters. Ook in het kerkelijk Grieksch vinden wij het woord in de beteekenis **hulp**. Zie Passio Perpet. 63 : 1.

Εὐλάβεια, ας, ἡ, van εὐλαβής, het gedrag van den εὐλαβής, van daar behoedzaamheid, maar ook naar de verwante beteekenissen van dit adject. = beduchtheid, vrees, vooral ook voor hoogere machten, en dan = **godvreezendheid, godsvrucht**, Hebr. 5 : 7; = **ontzag, vreeze**, Hebr. 12 : 28.

Εὐλαβέομαι, -βοῦμαι, Fut. -βήσομαι, Aor. 1. εὐλαβήθην, depon. pass. van het volgende woord, zich als een εὐλαβής gedragen, van daar **voorzichtig, op zijne hoede zijn**, Hebr. 11 : 7 (volgens anderen = vreezen, namelijk voor God); = duchten, bang zijn, gewoonlijk met μή cum Conj. Hand. 23 : 10.

Εὐλαβής, -έος, -οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van εὖ en λαμβάνω, ἔλαβον, ik neem, vat aan, van daar eigenlijk iets goed of voorzichtig aanvattend, en van daar overdracht. bedachtzaam, bedaard, voorzichtig in zijn doen, nauwgezet, angstvallig, in godsdienstigen zin = **godvreezend**, Lk. 2 : 25, Hand. 2 : 5, 8 : 2, 22 : 12.

Λάμεχ, ὁ, Hebr. לֶמֶךְ, Lamech, de vader van Noach, Gen. 5 : 25, Lk. 3 : 36.

Λαμμᾶ, zie op λαμά.

Λαμπαδεύω, εύσω, doen opflikkeren, lichten, Diod. 20, 7. — Med. lichten, Philo I, 478, 23.

Λαμπάδιον, τό, kleine fakkel, luchter, Ex. 38 : 16, 1 Kon. 7 : 49, voor גֻּלָּה oliekruik, Zach. 4 : 2, 3.

Λαμπάς, άδος, ἡ, van λάμπω, **lamp, fakkel**, Mt. 25 : 1, 3, 4, 7, 8, Joh. 18 : 3, Hand. 20 : 8, Openb. 4 : 5, 8 : 10.

Λαμπήνη, ης, ἡ, eene soort bedekte wagen, 1 Sam. 26 : 5, 7, Jez. 66 : 20. Voor מַד = tapijt, kleed, Richt. 5 : 10 in cod. A. κριτηρίων leest B.

Λαμπρός, ά, όν, van λάμπω, **blinkend, schitterend, glanzig, glinsterend**, van hemellichamen, ἀστήρ, Openb. 22 : 16, van gewaden, vooral = **schitterend wit** (λαμπρὰ τήβεννα, toga candida, Polyb. 10, 4, 8; 10, 5, 1), Lk. 23 : 11, Hand. 10 : 30, Jak. 2 : 2, 3. Van water = helder,

klaar, Openb. 22: 1. — In den Superl. als een titel, Eus. II, 325 C, 885 C, Athan. I, 385 A, 792 D.

Λαμπρότης, ητος, ἡ, van λαμπρός, de glans, τοῦ ἡλίου, Hand. 26 : 13.

Λαμπρῶς, bijw. van λαμπρός, van iemands levenswijze, prachtig, op grooten voet, Lk. 16: 19.

Λαμπτήρ, ῆρος, ὁ, luchter, kandelaar, Spreuk. 16 : 28, 20 : 20, 21 : 4, 24 : 20.

Λάμπω, ψω, schijnen, Mt. 5 : 15, Hand. 12 : 7, 2 Kor. 4 : 6. Overdracht. Mt. 5: 16, 2 Kor. 4 : 6, = glinsteren, afstralen, Mt. 17 : 2; van den bliksem = stralen, zijne stralen schieten, Lk. 17 : 24.

Λάμψις, εως, ἡ (λάμπω), het schijnsel, de glans, Baruch 4 : 2, Philo I, 72, 21.

Λανθάνω (van λήθω), λήσω, Aor. 2 ἔλαθον, = lateo = verborgen, onopgemerkt zijn of blijven, absoluut, Mk. 7 : 24, Lk. 8 : 47, τί τινα = iets voor iemand verbergen of hem onbekend blijven, Hand. 26 : 26, 2 Petr. 3 : 5, 8. Met een Participium om aan te duiden, dat de daarin vermelde handeling als in onwetendheid geschied is. Zoo ἔλαθον τοῦτο ποιήσας = ik deed dit zonder het te weten, Hebr. 13 : 2.

Λάξ, met den hiel, 4 Makk. 6 : 8.

Λαξευτήριον, ου, τό (λαξεύω), werktuig van den steenhouwer, Ps. 73 : 6, Hieron. I, 867 = dolatorium.

Λαξευτός, ή, όν, (van λᾶς en ξέω) gehouwen, gehouwen in steen, Deut. 4 : 49, Lk. 23 : 53, Orig. I, 904 C.

Λαξεύω, εύσω, in steenen bijtelen, houwen, Ex. 34 : 1, Judith 1 : 2, Jez. 9 : 10.

Λαογραφία, ας, ἡ, inschrijving, opschrijving, 3 Makk. 2 : 28.

Λαοδικεία (κία T. WH.), ας, ἡ, Laodicea, eene stad in Phrygië, gelegen aan de rivier de Lycus niet ver van Kolosse. Nadat die stad achtereenvolgens Diospolis en Rhoas genoemd was, werd zij Laodicea geheeten ter eere van Laodice, de vrouw van Antiochus II (261—246 vóór Chr.). De stad werd door eene aardbeving verwoest in 66 na Chr. tegelijk met Kolosse en Hiërapolis (zie Κολοσσαί) en naderhand opgebouwd door Markus Aurelius. Er was eene Christelijke kerk, Kol. 2 : 1, 4 : 13, 15, Openb. 1 : 11, 3 : 14. Zie Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn.

Λαοδικεύς, έως, ὁ, een Laodiceër, inwoner van Laodicea, Kol. 4 : 16 en rec. Openb. 3 : 14.

Λαοηγησία, ας, ἡ (ἡγέομαι), de leiding van het volk, Just. Tryph. 49.

Λαοκατάρατος, ον, uitgeworpen, vervloekt door het volk, Symm. Spreuk. 11 : 26.

Λαοξόος, ου, ὁ (λᾶς, ξέω), steenhouwer, Greg. Nyss. III, 1100 A.

Λαοπλάνος, ον, = πλανῶν τὸν λαόν, volksverleider, Jos. Ant. 8, 8, 5, Just. Tryph. 69, Eus. II 680 A, III, 413 A, VI, 697 B.

Λαός, οῦ, ὁ, Att. λεώς, volk, van den stam λαϜο. Vgl. Curtius, S. 362. In de Ilias duidt het (sing. en plur.) het krijgsvolk, somtijds het voetvolk aan, in onderscheiding van de ruiterij, het leger te land i. p. v. de zeemacht, de gewone krijgsknechten in onderscheiding van de aanvoerders. In de Odyssee de onderdanen tegenover de heeren, bij Pindarus het volk onder eenen bepaalden naam, b. v. Δωριεύς, Περσικός, Λυδῶν, Ἀργεῖος. Toch wordt het in het na-Homerisch Grieksch nog slechts zelden gebruikt, meermalen bij de treurspeldichters en Aristoph. daarentegen b. v. bij Xen. slechts ééns in een Homer. citaat, bij Thuc. en Dem. niet, bij Plato slechts enkele malen, bij Aristot. slechts in een door Plut. bewaard citaat, bij Polyb. en Plut. slechts enkele malen. Wanneer de LXX dit woord dikwijls gebruikt, daar zij עַם in onderscheiding van גּוֹי daardoor weergeeft, is de opname van dat aan het spraakgebruik betrekkelijk vreemde woord klaarblijkelijk uit de behoefte ontstaan, om aan het onderscheid van deze beide uitdrukkingen recht te laten wedervaren, waarvan עַם als benaming van het tot eene gemeenschap verbonden volk, nl. van Israel, גּוֹי menigte, schaar, vooral in de latere boeken van de niet-Israelietische volken gebruikt werd. Zie onder ἔθνος. Waar עַם vooral in het meervoud van andere volken staat, wordt het geregeld door ἔθνος vertaald. Voor גּוֹי staat λαός slechts op weinige plaatsen, Joz. 3 : 17, 4 : 1, Jez. 9 : 3, 26 : 2, 55 : 5, 58 : 2, Jer. 33 : 9, Ez. 20 : 41, 36 : 15, Zach. 14 : 14, waar het slechts op de drie laatste plaatsen gemakkelijk met ἔθνος verwisseld kon worden. לְאֹם wordt bijna even dikwijls door λαός als door ἔθνος vertaald, staat evenwel van Israel slechts Ps. 44 : 13. Zoo duidt nu λαός bij de LXX aan 1) het volk als geheel. Zoo waar het is syn. ἔθνος, in den regel in het meerv. Gen. 35 : 23, Ps. 2 : 1, 7 : 8, 9 : 9, 44 : 3, 105 : 44, 148 : 11, 149 : 7 = לְאֹם, Jez. 55 : 2, Ez. 20 : 41, 36 : 15, Zach. 14 : 14 = גּוֹי. 1 Kon. 8 : 61, 1 Kron. 6 : 33 = עַם. De sing. Gen. 25 : 23 = לְאֹם. Jer. 33 : 9 = גּוֹי, evenals waar het = עַם van niet-Israelietische volken Gen. 23 : 7, 12, 13, 26 : 11 enz. vgl. 25 : 8, waar van den dood van Abraham staat: προσετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Eenige malen ook in Ex. en de overige boeken, b. v. 2 Kon. 3 : 7 enz. 2 Kron. 13 : 9. De gedachte van het samenzijn staat ook op den voorgrond Jez. 26 : 2 εἰσελθέτω λαὸς φυλάσσων δικαιοσύνην. 58 : 2 λαὸς δικαιοσύνην πεποιηκώς = גּוֹי. 2) Het volk in onderscheiding van den koning, de priesters, de profeten als het geheel, dat tegenover den afzonderlijken persoon staat of van hem onderscheiden is, 2 Kon. 4 : 41 enz. 10 : 9, Deut. 2 : 32 enz. = עַם. Spreuk. 14 : 30 = לְאֹם. 3) Van het volk Israel, op de meeste plaatsen, daar de benaming van dat volk, Ἑβραῖοι, alleen in den mond van vreemden gevonden wordt, Ἰουδαῖοι alleen in Ezra, Nehem. Esth. Jer. Makk. en in het N. T., Ἰσραηλῖται alleen 4 Makk. en in het N. T. In vele gevallen, waar de

LXX λαός heeft, kan de Griek πλῆθος, ὄχλος of δῆμος gebruiken, om van volk te spreken, waardoor evenwel de monarchisch-nationale idee van het Israelietisch bewustzijn niet tot haar recht zou komen, en juist dat zou het zijn, dat de keus van de uitdrukking bepaalde. Vooral zien wij dit in de benaming van Israel als het volk Gods, λαὸς τοῦ θεοῦ, τοῦ κυρίου, bepaald in den mond Gods ὁ λαός μου, Ex. 3 : 7, 10, 12, 5 : 1, 6 : 7, 7 : 4, 14, 16, 18 : 1, 19 : 5, Deut. 7 : 6 enz.

Met het spraakgebruik der LXX komt dat van het N. T. overeen, waarin λαός 1) het volk als volksgemeenschap aanduidt, parall. ἔθνος Rom. 15 : 11, verb. met ἔθνος, φυλή, γλῶσσα Openb. 5 : 9, 7 : 9, 10 : 11, 11 : 9, 14 : 6, 17 : 15. Vgl. Lk. 2 : 31 evenals Hand. 4 : 25 naar Ps. 2 : 1, Joh. 11 : 50. Hoezeer de gedachte van het samenzijn onder één hoofd in de uitdrukking gevonden wordt, zie 1 Petr. 2 : 10 οἵ ποτε οὐ λαός, νῦν δὲ λαὸς θεοῦ. Vs. 9 ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν naar Ex. 19 : 5, 2 Kor. 6 : 16 naar Lev. 26 : 12, Hand. 15 : 14, 18 : 10. 2) Naam van het Israelietische volk in onderscheiding van de ἔθνη Hand. 26 : 17 ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν. 26 : 23, Rom. 15 : 10 ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ naar Deut. 32 : 43. Vgl. 2 Petr. 2 : 1 ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ... ψευδοδιδάσκαλοι in onderscheiding van de Nieuw-Testamentische gemeente des heils. Vgl. 1 : 1. — Nauwkeuriger ὁ λαὸς Ἰσραήλ Hand. 4 : 10, 13 : 24, vgl. Mt. 2 : 6, Lk. 2 : 32. τῶν Ἰουδαίων 12 : 11, evenals ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ Mt. 2 : 6, Lk. 1 : 68, 77, 2 : 32, Hand. 7 : 34, 23 : 5, Rom. 9 : 25, 26, 11 : 1, 2, 15 : 10, Hebr. 4 : 9, 8 : 10, 10 : 30, 11 : 25. — 2 Kor. 6 : 17, 1 Petr. 2 : 10, Openb. 18 : 4, 21 : 3 wordt de naam λ. τ. θυ op de Nieuw-Testamentische gemeente des heils overgebracht, vgl. Hebr. 4 : 9, 8 : 10.

3) Naam van het geheele Israelietische volk zonder bijzondere gedachte aan zijne eigenaardigheid, alleen als geheel, vgl. Lk. 1 : 10 τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ. Hand. 21 : 30, 36. πᾶς ὁ λαός Hand. 5 : 34, 10 : 41, 13 : 24, Lk. 3 : 21 enz., daarentegen b. v. Hand. 19 : 20 δῆμος van het volk te Efeze, 14 : 18 ὄχλοι van het volk te Lystre. — Zoo διδάσκειν, εὐαγγελίζεσθαι τὸν λαόν Lk. 3 : 18, 20 : 1, Hand. 4 : 2 enz. — Het volk wordt onderscheiden van de πρεσβύτεροι, ἄρχοντες Mt. 21 : 13, 26 : 3, 47, 27 : 1, vgl. vs. 25. Lk. 22 : 66, 23 : 13, Hand. 4 : 8 ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι, waar rec. en Tisch. 7 nog τοῦ Ἰσραήλ bijvoegen, zoodat het tweede deel der toespraak sterker is dan het eerste. — In de brieven komt λ. over 't algemeen zelden voor, het meest in den brief aan de Hebr. 2 : 17, 4 : 9, 5 : 3, 7 : 5, 11, 27, 8 : 10, 9 : 7, 19, 10 : 30, 11 : 25, 13 : 12. Daarenboven alleen evang. Hand. Rom. Kor. Petr. Jud. Openb. In het evangelie van Johannes alleen 8 : 2, 11 : 50, 18 : 14. Daarvoor dan zeer dikwijls οἱ Ἰουδαῖοι.

Λαπιστής, οῦ, ὁ, praler, pocher, Sir. 20 : 7.

Λάπτω, lekken, slurpen, Richt. 7 : 5, 6.

Λάρος, ὁ, meeuw, Lev. 11 : 15 (16).

Λαρυγγιάω, luid schreeuwen, Tat. Or. 2 : 12.

Λάρυγξ, γγος, ὁ, het voorste deel van de strot, de keel, het keelgat, Rom. 3 : 13.

Λασαία, Lasea. De naam van een der vele (100) steden van het eiland Creta, ons verder onbekend. Hand. 27 : 8.

Λάσκω, kraken, klinken, schreeuwen, Act. Thom. 25 : 14.

Λατομέω, ῶ, ήσω, van ὁ λατόμος (van ὁ λᾶς de steen en τέμνω), de steenhouwer, vandaar in steen houwen of uithouwen, τί, b. v. μνημεῖον ἐν πέτρᾳ, Ex. 21 : 33 enz. Mt. 27 : 60, Mk. 15 : 46.

Λατομητός, ή, όν, gehouwen steen, 2 Kon. 12 : 6, 12.

Λατομία, ας, ἡ, steengroeve, Maneth. bij Jos. Apion. 1, 26.

Λατόμος, ου, ὁ, steenhouwer, 1 Kon. 5 : 15, 2 Kon. 12 : 12, 1 Ezr. 5 : 53, 2 Ezr. 3 : 7, Jos. Ant. 11, 4, 1.

Λατρεία *, ας, ἡ, dienst, bep. godsdienst, zie λατρεύω. Joh. 16 : 2 λατρείαν προσΦέρειν τῷ θεῷ. Men moet vooral aan den offerdienst denken, vgl. Rom. 9 : 4 ὧν ... ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι κτλ., 12 : 1, Hebr. 9 : 1 δικαιώματα λατρείας. Vs. 6 οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες. Vgl. Plat. Phaedr. 244 E, s. v. λατρεύω. LXX = עֲבֹדָה Ex. 12 : 25, 26, Joz. 22 : 27, anders ook λειτουργία, b. v. Num. 8 : 25. Van θρησκεία onderscheidt het zich zóó, dat dit algemeener is, waar het niet in ongunstige beteekenis staat. Vgl. Jak. 1 : 26, 27, Hand. 26 : 5. Λατρεία is godsdienstige werkzaamheid, θρησκεία algemeene openbaring van de godsvrucht.

Λατρευτής, οῦ, ὁ, vereerder, aanbidder, Just. Tryph. 64.

Λατρευτός, ή, όν, dienstbaar, Ex. 12 : 16, ἔργον, Lev. 23 : 7, Num. 29 : 7.

Λατρεύω *, van λάτρις, dienaar, λάτρον, loon, vooral loon voor eenen bepaalden dienst, arbeidsloon, misschien samenhangend met ΛΑω, of volgens Curtius, S. 362 ff. met λάω, ἀπολαύω, genieten, λεία, ληΐς, buit (λαF). Hesychius verklaart λατρεύει· ἐλεύθερος ὢν δουλεύει. Volgens Ammonius wordt λάτρις van krijgsgevangenen gezegd. In het spraakgebruik wordt het zoowel van vrijwillige als van onvrijwillige overgave, van den dienst om loon en zonder loon gebezigd. In ieder geval is de sfeer der begrippen ruimer dan die der overige synoniemen δοῦλος, θεράπων, διάκονος, οἰκέτης. Het wordt zeldzamer gebruikt dan deze woorden. Toch schijnt het vooral van vrijwilligen dienst, van vrijwillige gehoorzaamheid te staan. Isocr. 217 C τοὺς δὲ τῷ κάλλει λατρεύοντας Φιλοκάλους καὶ Φιλοπόνους νομίζομεν εἶναι. Lucn. Nigrin. 15 λατρεύειν τῇ ἡδονῇ. Xen. Ages. 7 : 2 λατρεύειν νόμοις. Phocyl. 112: καιρῷ λατρεύειν. Soph. Oed. C. 105 ἀεὶ μόχθοις λατρεύων. Eusthath. Il. 1246, 10 λάτρις· ὁ ἐπιμίσθιος· ἀλλ' ὅμως ἐπὶ δούλων τέτακται· καὶ θῆτες, ὄντες ἐπελεύθεροι, μισθοῦ ὑπουργοῦσιν. Terwijl δοῦλος en οἰκέτης op den stand, θεράπων en διάκονος op het beroep betrekking heb-

ben, duidt λάτρις, λατρεύειν de vrijwillige of onvrijwillige verhouding der dienstbaarheid in 't algemeen, de verhouding van dienende onderwerping aan. In het Bijbelsch Grieksch komt λατρεύειν in eene nadere verhouding tot λειτουργεῖν, daar het evenals het eerste in het spraakgebruik tot de verhouding tot God beperkt is, alleen met dit onderscheid, dat λειτ. den ambtelijken eeredienst 'aanduidt, λατρ. de godsdienstige verhouding van het geheele volk. Zie λειτουργεῖν. Vgl. ook θρησκός, θρεσκεία, λατρεία.

Wat nu het Bijbelsch gebruik van het woord betreft, is het doorgaans beperkt tot den godsdienst. LXX = עבד in Ex., Deut., Joz. en Richt., terwijl het (ook van den godsdienst) 1 en 2 Sam. Kon. Kron. Psalm. en in de prof. boeken meestal door δουλεύειν vertaald wordt, dat in de historische boeken van menschelijke verhoudingen gezegd wordt. Slechts ééns staat λατρ. van menschelijke verhoudingen Deut. 28 : 48, waar overigens het parallelisme de keus van de uitdrukking bepaald heeft (vgl. ἔργον λατρευτόν Ex. 12 : 16, Lev. 23 : 7, 8, Num. 28 : 18. — Zoo Ex. 3 : 12, 4 : 23, 7 : 16, 10 : 3, 7, 8, 11, 26, 20 : 5, 23 : 24, 25, Deut. 4 : 19, 28, 5 : 9, 6 : 13, 10 : 12, 20, Joz. 22 : 5, 23 : 7, 24 : 2, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 31. In de apocriefen op de weinige plaatsen steeds van den godsdienst, Sir. 4 : 14, Jud. 3, 9, 1 Esr. 1 : 4, 4 : 54, 3 Makk. 6 : 6. Vgl. λατρεία 1 Makk. 1 : 43, 2 : 19, 22. Nu wordt ook in het gewone Grieksch het woord van den eeredienst gebruikt, en wel vooral van den offerdienst, Plat. Phaedr. 244 E: καταφυγοῦσα πρὸς θεῶν εὐχάς τε καὶ λατρείας. Apol. 23 C: διὰ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν. Eurip. Tro. 450 van Cassandra: ἡ Ἀπόλλωνος λάτρις. Toch is θεράπων, θεραπεύειν, θεραπεία van den eeredienst het eigenlijke woord. Dit evenwel is in het Bijbelsch Grieksch, zooals vooral uit het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik blijkt, vooral in de eigenlijke beteekenis plegen, wachten, zorg dragen, diensten bewijzen overgegaan, zoodat voor de godsdienstige verhouding, inzoover het Hebr. door עבד vertaald werd, geen ander woord overbleef dan λατρεύειν, λατρεία. Het staat, zooals de boven aangehaalde plaatsen bewijzen, niet alleen van den offerdienst, maar van de onderwerping aan God, van de gehoorzaamheid aan en de vereering van God.

Zoo ook in het N. T., waarin λατρεύειν hoofdzakelijk bij Luk. Hand. Hebr. gevonden wordt. a) Met het oog op den offer- en tempeldienst (vgl. λατρεύματα Eurip. Iph. Tr. 1275 van den tempeldienst) Lk. 2 : 37, Hand. 7 : 7, Hebr. 8 : 5 σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων; 9 : 9, 10 : 12, 13 : 10, Openb. 7 : 15, 22 : 3. b) Verder in 't algemeen de erkenning en openbaring van de afhankelijkheid van den mensch van God, Mt. 4 : 9, 10, Lk. 1 : 74, 4 : 8, Hand. 24 : 14, 26 : 7, 27 : 23, Rom. 1 : 9, Fil. 3 : 3, 2 Tim. 1 : 3, Hebr. 12 : 28. Van de afgoderij Hand. 9 : 42

λατρ. τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Rom. 1 : 25 ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Λάτρης, ου, ὁ, dienaar, Act. Thom. 73 : 6, 84 : 2.

Λαφυρεύω, εύσω (λάφυρον), plunderen, Judith 15 : 11.

Λάφυρον, τό, buit, 1 Kron. 26 : 27, 2 Makk. 8 : 30.

Λαχανεία, ας, ἡ (λαχανεύομαι), het kweeken van tuingewassen, moeskruiden, Deut. 17 : 10 κῆπος λαχανείας. Het inzamelen van voedsel = λαχανισμός, Jos. B. J. 4, 9, 8.

Λάχανον, ου, τό (van λαχαίνω, ik graaf), wat op omgespitten tuingrond groeit, in tegenstelling van in 't wild groeiende kruiden = tuingewas, moeskruid, groente, Gen. 9 : 3, Ps. 36 : 2, Mt. 13 : 32, Mk. 4 : 32, Lk. 11 : 42, Rom. 14 : 2, Act. Thom. 22 : 8.

Λαχανοειδής of λαχανώδης, ες, op groenten gelijkend, Philo II, 647, 25.

Λαχμός, οῦ, ὁ (λαγχάνω) = κλῆρος, lot, Just. Tryph. 97, Ev. Petr. 12.

Λαώδης, ες (λαός, ΕΙΔΩ), van het gewone volk, populair, Philo I, 80, 10, 21.

Λέαινα, ἡ, leeuwin, Job 4 : 10.

Λεαίνειν, glad maken, polijsten, 2 Kon. 22 : 42, Job 14 : 19, Ps. 17 (18) : 42.

Λεββαῖος, ου, ὁ, Grieksche vorm van Lebbeüs. Een der twaalf apostelen, ook Thaddeüs genoemd, volgens sommigen dezelfde als Judas, de zoon van Jakobus. Mt. 10 : 3.

Λέβης, ητος, ὁ, ketel, bekken, Ex. 16 : 3, 1 Kon. 2 : 14, 15, 2 Kon. 17 : 28.

Λεγεών en λεγιών (zie Inscripties bij Boeckh), ῶνος, ἡ, een legioen. Het getal soldaten van een legioen wisselde naar gelang van de tijden af. Het bestond uit 3000, maar ten tijde van Augustus wel uit 6826 man (= 6100 voetknechten, 726 man ruiterij), Mt. 26 : 52, Mt. 5 : 9, 15, Lk. 8 : 30.

Λέγω, ξω, oorspr. leggen (vgl. Lat. lego, Duitsch legen, Curtius, § 538), in slaap brengen. Bijeenleggen, verzamelen, optellen, vertellen, spreken. Zeggen, zóó eenmaal bij Hom. Il. 2, 222, dikwijls bij Pindarus en in het Attisch, ook vaak in de LXX. **1)** In 't algemeen **a)** absol. spreken, Hand. 13 : 15, 24 : 10, zeggen, gevolgd door de directe rede, Mt. 9 : 34, 12 : 44, 16 : 2, Mk. 3 : 30, Lk. 5 : 39, Joh. 1 : 29, 38, Jak. 4 : 13. De directe rede is voorafgegaan door het recitatieve ὅτι, Mt. 9 : 18, Mk. 1 : 5, 2 : 12, 3 : 21 enz. 5 : 28, 6 : 14 enz. 35, 7 : 20, Lk. 1 : 24, 4 : 41, 17 : 10, Joh. 6 : 14, 7 : 12, 8 : 33, 9 : 9, 41, 16 : 17, Hand. 2 : 13, 11 : 3, Hebr. 10 : 8, Openb. 3 : 17, gevolgd door den Acc. c. Inf. Lk. 11 : 18, 24 : 23, Joh. 12 : 29, Hand. 4 : 32 28 : 6 enz., gewoonlijk door ὅτι, Lk. 22 : 70, Joh. 8 : 48, 18 : 37, 1 Tim. 4 : 1. Gevolgd door eene indirecte vraag, Mt. 21 : 27, Mk. 11 : 33, Lk. 20 : 8. **b)** De

Nieuw-Testamentische schrijvers, vooral van de historische boeken, zijn gewoon het werkwoord λέγειν, gevolgd door eene directe rede, te voegen bij een ander werkwoord, dat reeds de gedachte aan spreken in zich bevat, of dat eene meening uitdrukt over eenen persoon of eene zaak, als τὸ ῥηθὲν ... προφήτου λέγοντος, Mt. 2 : 7, 8 : 17, 12 : 17, 13 : 35, κηρύσσων καὶ λέγων, Mt. 3 : 2, κράζειν καὶ λέγειν, Mt. 9 : 27, 21 : 15, Mk. 10 : 47, Lk. 4 : 41, Hand. 14 : 15, προσφωνεῖν καὶ λέγειν, Mt. 11 : 17, Lk. 7 : 32, ἀπεκρίθη καὶ λέγει, Mk. 7 : 28, αἰνεῖν τὸν θεὸν καὶ λέγειν, Lk. 2 : 13, γογγύζειν καὶ λέγειν, Joh. 6 : 42. Bij werkwoorden van spreken, oordeelen, enz. wordt λέγων toegevoegd (dikwijls zoo in de LXX voor לֵאמֹר), gevolgd door eene directe rede, ἀπεκρίθη λέγων, Mt. 25 : 9, 44, Mk. 9 : 38, Hand. 15 : 13, Openb. 7 : 13, εἶπε λ. Mk. 8 : 28, 12 : 26, 20 : 2 ἐμαρτύρησε, Joh. 1 : 32, κέκραγε λ. ib. 15, ἐδίδασκε λ. Mt. 5 : 2, ἀνεβόησε λ. Mt. 27 : 46, Lk. 9 : 38, ἀνέκραξε λ. Mk. 1 : 24, Lk. 4 : 34; ook na ᾄδειν, Openb. 5 : 9, 15 : 3, αἴρειν (of ἐπαίρειν) φωνήν, Lk. 17 : 13, Hand. 14 : 11, θαυμάζειν, Mt. 8 : 27, 9 : 33, 21 : 20, na προφητεύειν, Mt. 15 : 7, γογγύζειν, Mt. 20 : 12, εἶπεν ἐν παραβολαῖς, Mt. 22 : 1, παρέθηκε παραβολήν, Mt. 13 : 24, διεμαρτύρατο, Hebr. 2 : 6, ἐπήγγελται, Hebr. 12 : 26 enz. Het wordt op gelijke wijze gevoegd bij werkwoorden van allerlei soort, die eene handeling aanduiden, welke aan spreken doet denken, als ἐφάνη, φαίνεται λέγων, Mt. 1 : 20, 2 : 13, προσεκύνει λέγων, Mt. 8 : 2, 9 : 15, 14 : 33, 15 : 25; verder Mt. 8 : 3, 9 : 29, 14 : 15, Mk. 5 : 35, Lk. 1 : 66, 5 : 8, 8 : 38, 10 : 17, 15 : 9, 18 : 3, 19 : 18, Hand. 8 : 10, 18 enz. 12 : 7, 27 : 23 enz. 1 Kor. 11 : 25 enz. Aan den anderen kant wordt λέγω in zijne vormen van het tempus finitum toegevoegd aan de deelwoorden van andere werkwoorden, Mt. 27 : 41, Mk. 8 : 12, 14 : 45, 63, 67, 15 : 35. Lk. 6 : 20, Joh. 1 : 36, 9 : 8, Hand. 2 : 13, Hebr. 8 : 8, ἀποκριθεὶς λέγει, Mk. 8 : 29, 9 : 5, 19, 10 : 24, 51, 11 : 22, 33, Lk. 3 : 11, 11 : 45, 13 : 8. Κράξας λέγει, Mk. 5 : 7, 9 : 24, ἔγραψε λέγων (יִכְתֹּב לֵאמֹר, 2 Kor. 10 : 6, 2 Sam. 11 : 15 enz.), hij schreef met deze woorden of hij schreef deze woorden, Lk. 1 : 63, 1 Makk. 8 : 31, 11 : 57, Joseph. Antt. 11, 2, 2; 13, 4, 1. Ἔπεμψε of ἀπέστειλε λέγων, hij beval, dat door een boodschapper gezegd zou worden, Mt. 22 : 16, 27 : 19, Lk. 7 : 19 enz. 19 : 14, Joh. 11 : 3, Hand. 13 : 15, 16 : 35. Anders Mt. 21 : 37, Mk. 12 : 6. c) ἡ φωνὴ λέγουσα, Mt. 3 : 17, 17 : 5, Lk. 3 : 22, Openb. 6 : 6, 10 : 4, 8, 12 : 10, 14 : 13 enz. λέγειν φωνῇ μεγάλῃ, Openb. 5 : 12, 8 : 13, ἐν φωνῇ μ. ib. 14 : 7, 9. d) In overeenstemming met de Hebreeuwsche opvatting, die de gedachte als een inwendig spreken beschouwt, vinden wij λέγειν ἐν ἑαυτῷ, bij zichzelven spreken of denken of overleggen, Mt. 13 : 9, 9 : 21, Lk. 3 : 8, ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Openb. 18 : 7. e) Men gebruikt λέγειν van iemand niet alleen wanneer hij spreekt, maar ook wanneer hij schrijft, 2 Kor. 7 : 3, 8 : 8, 9 : 3, 4, 11 : 16, 21, Fil. 4 : 11. Zoo van de schrijvers van het O. T.

Rom. 10:16, 20, 11:9, 15:12, λέγει ἡ γραφή, Rom. 4:3, 10:11, 11:2, Jak. 2:23 enz. En eenvoudig λέγει, sc. ἡ γραφή, Rom. 15:10, Gal. 3:16, Ef. 4:8, 5:14, 16, λέγει, scil. ὁ θεός, 2 Kor. 6:2, λέγει Δαυῒδ ἐν ψαλμῷ Hand. 13:35, λέγει ὁ θεός, Hebr. 5:6 enz. **f**) Λέγειν wordt gebruikt van elke soort van spreken, als van onderzoek, Mt. 9:14, 15:1, 17:25, 18:1, Mk. 2:18, 5:30 enz., Lk. 4:22, 7:20, Joh. 7:11, 9:10, 19:10, Rom. 10:18, 11:1, 11 enz., gevolgd door εἰ interrog. Hand. 21:37, λέγει τις, Mk. 14:14, Lk. 22:11, van antwoord, Mt. 17:25, 20:7, Mk. 8:24, Joh. 1:21, 18:17, van toejuiching, Openb. 4:8, 10, van uitroep, Openb. 18:10, 16, van vragen, Mt. 25:11, Lk. 13:25, duidelijk maken, Hebr. 5:11. **g**) λέγω met den Acc. van de zaak, Lk. 9:33, 22:60, Filem. 21, τοῦτο Joh. 8:6, 12:33, τοιαῦτα Hebr. 11:14, ταῦτα, Lk. 8:8, 11:27, 45, 13:17, Joh. 5:34, Hand. 14:18, 1 Kor. 9:8. τάδε Hand. 21:11, Openb. 2:1, 8, 12, 18, 3:1, 7, 14, τί wat? Rom. 10:8, 11:4, Gal. 4:30, 1 Kor. 14:16, πολλά Joh. 16:12, τὰ λεγόμενα, Lk. 18:34, Hand. 28:24, Hebr. 8:1, ὑπό τινος, Hand. 3:6, 13:45, 27:11, zeker zijn, zekerlijk, Mt. 27:11, Mk. 15:2, Lk. 23:3, vgl. 22:70, Joh. 18:37. **h**) Met den Dat. van den persoon, tot wien iets gezegd wordt, gevolgd door eene directe rede, Mt. 8:20, 14:4, 18:32, 19:10, Mk. 2:17, 27, 7:9, 8:1, Joh. 1:43 (44), 2:10; λέγειν τινί· κύριε, κύριε, iemand als Heer begroeten, Mt. 7:21, Imper. λέγε μοι, Hand. 22:27; plur. Lk. 10:9; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ik verklaar u plechtig, bij Mt. Mk. Lk., waarvoor de Grieken ἐπ' ἀληθείας λέγω ὑμῖν, Lk. 4:25, en λέγω ὑμῖν ἀληθῶς, ib. 9:27; bij Johannes 25 malen van Christus: ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι (ὑμῖν), ik verklaar u plechtig, 1:51, 3:11 enz. Met de kracht van eene verzekering λέγω τινι, zonder ἀμήν, Mt. 11:22, 12:36, 23:39, Lk. 7:9, 28, 10:12, 12:8, 17:34, 18:8, 14; ναὶ λέγω ὑμῖν, Mt. 11:9, Lk. 7:26, 11:51, 12:5, λέγω σοι Lk. 12:59. Met eenen Dat. van de zaak = bevelen, Mt. 21:19, Lk. 17:6; in den zin van vragen, Lk. 23:30, Openb. 6:16, λέγω τινί τι, iemand iets zeggen, Mt. 10:27, 2 Thess. 2:5, τὴν ἀλήθειαν, Joh. 16:7; verklaren, Mk. 10:32, gevolgd door eene indirecte rede, Mt. 21:27, Mk. 11:33, Lk. 20:8; τινί τινα, tot iemand over iemand spreken, Joh. 8:27, Fil. 3:18. **i**) Λέγω, gevolgd door voorzetsels: πρός τινα, tot iemand, Mk. 4:41, 10:26, Lk. 8:25, 9:23, 16:1, Joh. 2:3, 3:4, 4:15, 6:5, 8:31, Hand. 2:7, 28:4, 17; gevolgd door het recitatieve ὅτι Lk. 4:21, πρός τινά τι, Lk. 11:53, 24:10. — Met betrekking tot iemand, Lk. 12:41, Hebr. 1:7, μετά τινος, Joh. 11:56, περί τινος, over of betreffende iemand, Mt. 21:45, Joh. 1:47, 2:21, 11:13, 13:18, 22, Hebr. 9:5; περί τινος, ὅτι Lk. 21:5, τὶ περί τινος, Joh. 1:22, 9:17, Hand. 8:34, Tit. 2:8, τινὶ περί τινος, Mt. 11:7, Mk. 1:30, 8:30, πρός τινα περί τινος, Lk. 7:24,

ὑπέρ τινος, voor iemand, om hem te verdedigen, Hand. 26 : 1; ἐπί τινα, met betrekking tot iemand, Hebr. 7 : 13, εἴς τινα, tegen iemand, Lk. 22 : 65. k) Met bijwoorden of met uitdrukkingen, die de kracht van bijwoorden hebben, καλῶς, Joh. 8 : 48, 13 : 13, ὡσαύτως, Mk. 14 : 31, τὶ κατὰ συγγνώμην, ἐπιταγήν, 1 Kor. 7 : 6, 2 Kor. 8 : 8, κατὰ ἄνθρωπον, Rom. 3 : 5, Gal. 3 : 15, 1 Kor. 9 : 8, Hand. 14 : 11.

2) Speciaal wordt λέγειν gebezigd om uit te drukken a) verzekeren, bevestigen, handhaven, gevolgd door eenen Acc. c. Inf. Mt. 27 : 23, Mk. 12 : 18, Lk. 20 : 41, 23 : 2, 24 : 23, Hand. 5 : 36, 8 : 9, 17 : 7, 28 : 6, Rom. 15 : 8, 2 Tim. 2 : 18, Openb. 2 : 9, 3 : 9; met de gedachte van aandringen op, περιτέμνεσθαι (dat gij moet enz.), Hand. 15 : 24 rec.; met den eenvoudigen Inf. zonder een subj. acc. Lk. 24 : 23, Jak. 2 : 14, 1 Joh. 2 : 6, 9; gevolgd door ὅτι, Mt. 17 : 10, Mk. 9 : 11, 12 : 35, Lk. 9 : 7, Joh. 4 : 20, 12 : 34, 1 Kor. 15 : 12; λέγω τινὶ ὅτι = iemand verklaren dat enz. Mt. 3 : 9, 5 : 20, 22, 12 : 36, 13 : 17, 17 : 12, 21 : 43, 26 : 21, Mk. 9 : 13, 14 : 18, 25, 30, Lk. 3 : 8, 10 : 12, 13 : 35, 14 : 24, 18 : 8, 19 : 26, 40, 21 : 3, 22 : 16, 37; Joh. 3 : 11, 5 : 24 enz. b) Leeren, met den Dat. van den persoon, gevolgd door eene directe rede, 1 Kor. 7 : 8, 12; τί τινι, Joh. 16 : 12, Hand. 1 : 3, τοῦτο gevolgd door ὅτι, 1 Thess. 4 : 15. c) Vermanen, aanraden, bevelen, met een Acc. van de zaak, Lk. 6 : 46, λέγουσι (sc. αὐτά) κ. οὐ ποιοῦσιν, Mt. 23 : 3, τί τινι, Mk. 13 : 37, Joh. 2 : 5, τινί, gevolgd door eenen Imperativus, Mt. 5 : 44, Mk. 2 : 11, Lk. 7 : 14, 11 : 9, 12 : 4, 16 : 9, Joh. 2 : 8, 13 : 29, 1 Kor. 7 : 12; λέγω met eenen Inf. van de zaak, die gedaan moet worden of vereischt wordt, Mt. 5 : 34, 39, Hand. 21 : 4, 21, Rom. 2 : 22, 12 : 3; gevolgd door ἵνα Hand. 19 : 4, περί τινος (Gen. van de zaak) gevolgd door ἵνα, 1 Joh. 5 : 16; gevolgd door μή met den Subj. 2 Kor. 11 : 16. In den zin van vragen, zoeken, met den Dat. van den persoon, gevolgd door eenen Impv. 1 Kor. 10 : 15, 2 Kor. 6 : 13; gevolgd door eenen Inf. Openb. 10 : 9. χαίρειν τινὶ λέγω = iemand groeten, verwelkomen, 2 Joh. 10. d) Bedoelen, meenen, τινά, Mk. 14 : 71, Joh. 6 : 71, τί, 1 Kor. 10 : 29. τοῦτο, gevolgd door eene indirecte rede, Gal. 3 : 17, τοῦτο, gevolgd door ὅτι, 1 Kor. 1 : 12. e) Iemand bij zijnen naam noemen = καλῶ τινα met den Acc. van het praedicaat τί με λέγεις ἀγαθόν, Mk. 10 : 18, 12 : 37, Lk. 18 : 19, Joh. 5 : 18, 15 : 15, Hand. 10 : 28, Openb. 2 : 20; pass. met een Nom. Mt. 13 : 55, 1 Kor. 8 : 5, Ef. 2 : 11, 2 Thess. 2 : 4, Hebr. 11 : 24; ὁ λεγόμενος, Mt. 1 : 16, 10 : 2, Joh. 20 : 24, Kol. 4 : 11; hij, die genoemd is, Mt. 9 : 9, 26 : 3, 14, 27 : 16, Mk. 15 : 7, Lk. 22 : 47, Joh. 9 : 11. Van voorwerpen, plaatsen, steden, enz. τὸ ὄνομαι λέγεται, Openb. 8 : 11, ptcp. genoemd, Mt. 2 : 23, 26 : 36, 27 : 33, Joh. 4 : 5, 11 : 54, 19 : 13, Hand. 3 : 2, 6 : 9, Hebr. 9 : 3; met ἑβραϊστί, Joh. 19 : 13, 17; toegepast op vreemde woorden, vertaald in het Grieksch, in den zin: dat is, Mt.

27 : 33, Joh. 4 : 25, 11 : 16, 21 : 2; ook ὃ λέγεται, Joh. 1 : 38, 20 : 16, Hand. 9 : 36. f) Uitspreken, spreken van, bedoelen, τί Ef. 5 : 12, volgens sommigen eene ellipse van λέγω 2 Kor. 9 : 6.

Λεηλατεῖν, buit maken, 2 Makk. 2 : 21.

Λεῖμμα, ατος, τό, van λείπω, het overblijfsel. Rom. 11 : 5, waar gedoeld wordt op de Joodsche belijders van Christus, als het overblijfsel der ware geloovigen uit vroegeren tijd.

Λεῖος, α, ον, glad, (lat. laevis), van een weg = effen, gebaand. Lk. 3 : 5.

Λείπω, -ψω, laten, overlaten, achterlaten, van daar 1) in Passivo = achterblijven; het particip. λειπόμενος = achterlijk, ἔν τινι = in iets Jak. 1 : 4; = te kort komen, gebrek hebben, τινός = aan iets, Jak. 1 : 5, 2 : 15; — 2) in Activo intransit. = het blijft over, ontbreekt, τί τινι = iets aan iemand, Lk. 18 : 22, Tit. 3 : 13; τὸ λεῖπον, τὰ λείποντα = het overblijvende, ontbrekende, nog onafgedane, Tit. 1 : 5.

Λειτουργέω, -ῶ, -ήσω, van λειτουργός, ik bekleed eene openbare bediening; in het N. T., naar het spraakgebruik der LXX, van het dienst doen der priesters, Hebr. 10 : 11, in ruimeren zin van de ambtsbediening van profeten en leeraars, τῷ κυρίῳ = den Heer dienen, Hand. 13 : 2; in 't algemeen = dienst bewijzen, τινὶ ἔν τινι = iemand met iets, Rom. 15 : 27. Het gewone Grieksch gaf geen aanleiding voor het gebruik, dat de LXX van λειτουργέω maakte, daar eerst laat en zeer zelden, bij Dionysius van Halicarnassus en Plutarchus, een woord van deze familie, λειτουργός, van de priesters voorkwam. De papyrussen evenwel bewijzen, dat λειτουργέω en λειτουργία voor den eeredienst in Egypte dikwijls gebezigd werd. Vooral voor den dienst aan het Serapeüm werd dit woord gebruikt. Vgl. G. A. Deissmann, Bibelstudien, 1895, S. 137, 138.

Λειτουργία, ίας, ἡ, van λειτουργός zie aldaar, de dienst aan den staat bewezen, bijzonder in republieken als Athene, door het bekleeden van een ambt, waartoe de gegoede burgers op hunne beurt van staatswege geroepen werden, zonder bezoldiging te genieten, of de daaraan verbonden onkosten vergoed te zien. In het N. T. (vgl. op het voorgaande woord) = het priesterambt, de priesterlijke bediening, Lk. 1 : 23, Hebr. 8 : 6; metonym. = de tempel- of eeredienst, Hebr. 9 : 21; overdr. van het ambt der evangeliebediening, Fil. 2 : 17; in ruimeren zin = dienstbetoon, hulpverleening, 2 Kor. 9 : 12, πρός τινα = aan, jegens iemand, Fil. 2 : 30.

Λειτουργικός, ή, όν, van het volgende woord, tot of bij den dienst behoorende; in het N. T. van personen = dienstdoende, dienstbare. Van de engelen als λειτουργικὰ πνεύματα Hebr. 1 : 14. Vgl. Deissmann, t. a. pl. S. 138, 139.

Λειτουργός, οῦ, ὁ, ἡ, -όν, τό, van λέϊτος, λεῖτος (ook λήϊτος, λῆτος,

van λαός), het volk betreffende, openbaar, en τὸ ἔργον het werk, vandaar die een openbaar werk in dienst van het volk verricht, een staatsambt bekleedt (vooral op eigen kosten, vgl. op λειτουργία); in het N. T. ὁ λειτουργός = de dienaar, τοῦ θεοῦ, Rom. 13 : 6, Hebr. 1 : 7; met terugslag op de priesterlijke bediening des O. V., Ἰησοῦ Χριστοῦ, Rom. 15 : 16; zoo ook overdr. τῶν ἁγίων = de bedienaar van het heilige of het heiligdom, Hebr. 8 : 2; in ruimeren zin = die als dienaar van anderen en voor anderen eenig werk verricht, de bezorging van iets op zich neemt, τινός, Fil. 2 : 25.

Λείχω, likken, 1 Kon. 20 (21) : 19, Ps. 71 (72) : 9.

Λειχήν, ῆνος, ὁ, uitslag, Lev. 21 : 20, 22 : 22.

Λείψανον, τό, overblijfsel, rest, Acta Thom. 94 : 31, 95 : 17, Tat. Or. 19 : 19.

Λεκάνη, ἡ, schotel, bekken, Richt. 5 : 25, 6 : 38, Acta Thom. 37 : 16.

Λεληθότως, bijw. heimelijk, ongemerkt, 2 Makk. 6 : 11, 8 : 1.

Λέξις, ἡ, het spreken, de uitdrukking, spreekwijze, Job 36 : 2, 38 : 1, Sir. prol. 15.

Λέντιον, ίου, τό, het Latijnsche woord linteum = een linnen doek of stuk linnen, door de slaven onder het werk als voorschot gebruikt, (zie Sueton. Caligula, c. 26). Joh. 13 : 4, 5.

Λεοντηδόν, bijw. als leeuwen, 2 Makk. 11 : 11.

Λεόπαρδος, ὁ, luipaard, Ignat. 692 A.

Λεπίζω, schillen, Gen. 30 : 37, 38, Tob. 3 : 17.

Λεπίς, ίδος, ἡ, eigenl. diminitiv. van τὸ λέπος de schors, de schil of schilfer, de schaal, de schub, de schil of schel, ook kleine metalen plaat, Lev. 11 : 9, 10, 12, Num. 16 : 38, Deut. 14 : 9, Hand. 9 : 18.

Λέπισμα, τό, het afgeschilde, Gen. 30 : 37.

Λέπρα, ας, ἡ, de uitslag der huid, bijz. de melaatschheid, die in Egypte en een gedeelte van Azië inheemsch was, en daar groote verwoestingen aanrichtte, Mt. 8 : 3, Mk. 1 : 42, Lk. 5 : 12, 13; vgl. Lev. 13.

Λεπρός, ά, όν, van τὸ λέπος de schub, voor λεπερός schubbig, bijz. van de huid = met blâren of korsten bedekt; vandaar ὁ λεπρός = de melaatsche (vgl. op λέπρα), Mt. 8 : 2, 10 : 8, 11 : 5 enz.; = de gewezen melaatsche, Mt. 26 : 6, Mk. 14 : 3, vgl. Mt. 11 : 5, τυφλοὶ ἀναβλέπουσι.

Λεπρόομαι, melaatsch worden, 2 Kon. 5 : 1, 27.

Λεπτολάχανον, τό, kleine groenten, Marci Diaconi etc. 81 : 14, 19.

Λεπτός, ή, όν, van λέπω ik schil af, eigenl. geschild, vandaar dun, fijn, en vervolgens in 't algemeen = klein; λεπτόν, scil. νόμισμα, = een klein stuk geld, in het N. T. de benaming der allerkleinste munt, ter waarde van een halven quadrant (zie op κοδράντης), of het achtste van een as (zie op ἀσσάριον), Mk. 12 : 42, Lk. 12 : 59, 21 : 2.

Λεπτουργία, ἡ, fijn werk van hout, Jos. Ant. 3, 6, 4, 15 : 5.

Λεπτύνω, dun, fijn maken, 2 Sam. 22 : 43, 2 Kon. 23 : 6, 15.

Λέπυρον, τό, schaal, schil, Hoogl. 4: 3, 6 : 6 (7).

Λέσχη, ἡ (λέγω), de plaats waar men tot praten samenkwam, gepraat, gezwets, Spreuk. 23 : 29 voor שִׂיחַ, klacht.

Λευΐ, ook Λευΐς, Accusat. Λευΐν, Hebr. alleen in éénen casus verbuigbaar, eigennaam Levi. Zoo heeten in het N. T. 1) de zoon van den aartsvader Jakob bij Lea, Hebr. 7 : 5, 9, en naar hem de stam van dien naam, Openb. 7 : 7; 2) de zoon van zekeren Simeon, een man uit de geslachtslijst van Jezus, Lk. 3 : 29; 3) de zoon van zekeren Melchi, in dezelfde geslachtslijst, Lk. 3 : 24; 4) de zoon van Alfeüs, Mk. 2 : 14, Lk. 5 : 27, 29, waarschijnlijk dezelfde als de apostel Mattheüs, vgl. Mt. 9 : 9.

Λευΐτης, ου, ὁ, nomen gentile van het voorgaande woord, in ruimeren zin = de afstammeling van Levi, den zoon van Jakob (zie op het voorgaande woord, en dus in 't algemeen een lid der drie Levietische geslachten Gerson, Kohath en Merari (Num. 3 : 17 enz.); in engeren zin = de Leviet, d. i. iemand behoorende tot een ander Levietisch geslacht dan dat van Aäron, in welk laatstgenoemde de priesterlijke waardigheid erfelijk was, terwijl aan de leden der overige de lagere verrichtingen van den eeredienst, als het openen, sluiten, bewaken des tabernakels, later des tempels, de reiniging der heilige vaten, enz., waren opgedragen, Lk. 10 : 32, Joh. 1 : 19, Hand. 4 : 36.

Λευϊτικός, ή, όν, van het voorgaande woord, tot de Levieten behoorende of betrekking hebbende, Levietisch, Hebr. 7 : 11.

Λευκαίνω, -ανῶ, van het volgende woord, infinit. Aor. 1 λευκᾶναι, = wit maken, wit verven, schitteren van het licht, Lev. 13 : 19, Ps. 50 (51) : 7, Mk. 9 : 3, Openb. 7 : 14.

Λεύκη, ἡ, = לִבְנֶה, de witte populier, Hoz. 4 : 13.

Λευκός, ή, όν, eigenl. licht, helder, blinkend, gewoonlijk = blank, wit (ὡς τὸ φῶς, ὡσεὶ χιών), Mt. 5 : 36, 17 : 2, 28 : 3, enz.; van akkers met rijpend graan, Joh. 4 : 35; ἐν λευκοῖς, scil. ἱματίοις, = in het wit, Joh. 20 : 12, Openb. 3 : 4, vgl. 4 : 4.

Λευκοφορέω, witte kleederen dragen, Marci Diaconi etc. 41 : 17.

Λεύκωμα, τό, het wit geverfde, witte vlek in het oog, staar, Tob. 2 : 10, 3 : 17, 6 : 8.

Λευχειμονέω, in 't wit gekleed zijn, Passio Perp. 69 : 5.

Λέων, οντος, ὁ, de leeuw, Hebr. 11 : 33, 1 Petr. 5 : 8, Openb. 4 : 7, enz., overdracht. ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα = de leeuw uit den stam van Juda, titel van den Messias van wege zijne alles overwinnende macht, Openb. 5 : 5; ἐῤῥύσθαι ἐκ στόματος λέοντος = gered worden uit den leeuwenmuil, d. i. spreekwoord. voor: uit dreigend doodsgevaar, uit de kaken des doods, 2 Tim. 4 : 17.

Λεωπετρία, ἡ, gladde steen, Ez. 24 : 7, 8, 26 : 4, 14.

Λήγω, ophouden, doen ophouden, 2 Makk. 9 : 7, 11, 18, 15 : 24.

Λήθη, ης, ἡ, van λήθω, λανθάνω zie aldaar, het vergeten, de vergetelheid, Lev. 5 : 15, Num. 5 : 27, 2 Petr. 1 : 9, in de spreekwijze, λήθην λαβών.

Λῆμμα, τό, alles wat men krijgt, ontvangst, inkomen, overblijfsel, 2 Sam. 14 : 7, 2 Kon. 19 : 4. Voor מַשָּׂא, den last, godspraak, Hab. 1 : 1, Zach. 9 : 1.

Ληνός, οῦ, ἡ, ook ὁ (vgl. Openb. 14 : 19: τὴν ληνόν — τὸν μέγαν, waarvoor de rec. alleen met minuskelhss. τὴν μεγάλην leest), drinkbak, Gen. 30 : 38, 41, de persbak, waarin het uitgeperste druivensap uit de daarboven geplaatste perskuip werd opgevangen, Mt. 21 : 33, Didache 13 : 3; overdr. van het strafgericht Gods over de boozen, die als druiven in de perskuip getreden worden, zoodat hun bloed als druivensap stroomt, Openb. 14 : 19, 20, 19 : 15, vgl. Jes. 63 : 3.

Ληραίνω, zwetsen, Tat. Or. 34 : 6.

Λῆρος, ου, ὁ, het geklap, of dwaas gesnap, de zotte praat, 4 Makk. 5 : 10, Lk. 24 : 11.

Ληρώδης, ες, zwetsend, pratend, 2 Makk. 12 : 44.

Λησμονέω, vergeten, Marci Diaconi etc. 22 : 15.

Λῃστήριον, τό, rooverbende, 2 Kron. 22 : 1, 36 : 5.

Λῃστής, ου, ὁ, van ληΐζομαι (van ληΐς buit) ik maak buit, vandaar de roover, Mt. 21 : 13, 26 : 55, 27 : 38, Lk. 10 : 30, Joh. 10 : 1, 2 Kor. 11 : 26 enz.

Ληταργέω, vergeten, Test. Abrah. B. 115.

Λῆψις, εως, ἡ, van λήβω, λαμβάνω zie aldaar, het ontvangen, de ontvangst, in tegenstelling van de uitgaaf, δόσις, Fil. 4 : 15.

Λίαν, adverb., zeer, Mt. 2 : 16, 4 : 8, 8 : 28, 27 : 14 enz.; met het pleonastische bijvoegsel: ἐκ περισσοῦ = uitermate zeer, bovenmatig, Mk. 6 : 51; ὑπὲρ λίαν, ook ὑπερλίαν geschreven, = al te zeer, vandaar ironisch: οἱ ὑπὲρ λίαν ἀπόστολοι = de overgroote (d. i. in de schatting van sommigen zoo bijzonder voortreffelijke) apostelen, 2 Kor. 11 : 5, 12 : 11.

Λίβανος, ου, ὁ, de wierookboom, doch vervolg. ook = ὁ λιβανωτός (zie aldaar) = de wierook zelf, en in dezen zin Ex. 30 : 34, Lev. 2 : 1, Mt. 2 : 11, Openb. 18 : 13.

Λιβανωτός, οῦ, ὁ, en ἡ, van het voorgaande woord, de wierook, de hars, van den boom λίβανος, die als reukwerk bij het offer gebruikt werd; in het N. T. = ἡ λιβανωτίς = het wierookvat, 1 Kron. 9 : 29, Openb. 8 : 3, 5.

Λιβερτῖνοι, ων, οἱ, het Latijnsche woord libertini, d. i. vrijgelatenen of afstammelingen van dezen. De Libertijnen, Hand. 6 : 9 vermeld, worden door eenigen, met beroep op Tacit. Ann. 2, 85, voor vrijgelatene Romeinsche slaven gehouden, die tot het Jodendom waren

overgegaan; door anderen voor Joden, die bij vroegere oorlogen in slavernij naar Rome weggevoerd, doch daar in vervolg van tijd vrijgelaten waren, en nu eene eigene synagoge te Jeruzalem hadden doen bouwen, voor diegenen uit hun midden, die zich in de hoofdstad der voorvaderlijke godsvereering metterwoon hadden nedergezet of tijdelijk ophielden.

Λιβύα, ας, ἡ, en Λιβύη, ης, ἡ, geograf. eigennaam van het landschap Libye op de Noordkust van Afrika, welks Zuidelijke en Westelijke grenzen niet nauwkeurig bepaald kunnen worden. Ten tijde der Romeinen werd het in drie deelen onderscheiden, Libya propria, Marmarica en Cyrenaïca (zie op Κυρήνη). Het laatste heette ook Pentapolis naar de vijf hoofdsteden Cyrene, Berenice, Arsinoë, Ptolemaïs, en Pentapolis, en telde ook Joodsche bewoners, Hand. 2 : 10.

Λιγύριον, τό, לֶשֶׁם, een edelgesteente, hyacinth, Ex. 28 : 19, 36 : 19, Ez. 28 : 13.

Λιθάζω,-άσω, van ὁ λίθος zie aldaar, steenigen, met steenen werpen, τινά, 2 Sam. 16 : 6, 13, Joh. 10 : 31, 32, 33, 11 : 8, Hand. 5 : 26, 14 : 19, 2 Kor. 11 : 25, Hebr. 11 : 37. De Mozaïsche wet bepaalde de straf der steeniging op onderscheidene misdrijven, als godslastering, sabbathschennis, echtbreuk enz.

Λίθινος, η, ον, van ὁ λίθος zie aldaar, steenen, van steen, Joh. 2 : 6, 2 Kor. 3 : 3, Openb. 9 : 20.

Λιθοβολέω, -ῶ, ήσω, van λιθοβόλος en dit van het volgende woord en βάλλω, vandaar met steenen werpen, steenigen, Mt. 21 : 35, 23 : 37, Joh. 8 : 5, Hand. 7 : 58, 59, 14 : 5, Hebr. 12 : 20.

Λίθος, ου, ὁ, de steen in verschillenden zin, als de kei- of kiezelsteen, Mt. 3 : 9, 4 : 3; = de bouw- of metselsteen, Mt. 24 : 2, Mk. 13 : 1, Lk. 21 : 5; = het steenblok, tot afsluiting van een grafkelder, Mt. 27 : 60, 66, Joh. 11 : 38; λίθος μυλικός = molensteen, Mk. 9 : 42, Lk. 17 : 2, vgl. Openb. 18 : 21; van edelgesteenten (in dezen zin bij de classici ook met ἡ), hetzij met of zonder τίμιος, 1 Kor. 3 : 12, Openb. 4 : 3, 17 : 4 enz.; metonym. voor hetgeen uit steen gehouwen is, als: gedenksteenen, Lk. 21 : 5; de steenen tafelen der wet (Ex. 24 : 12), 2 Kor. 3 : 7; steenen beeldwerk, Hand. 17 : 29; overdracht. heet Christus λίθος ζῶν, θεῷ ἐκλεκτός, ἔντιμος, λίθος ἀκρογωνιαῖος, λίθος προσκόμματος (vgl. over den zin hiervan op ἀκρογωνιαῖος), 1 Petr. 2 : 4, 6, 7, 8, en worden ook zij die in hem gelooven λίθοι ζῶντες genoemd, 1 Petr. 2 : 5; fig.: λίθοι τίμιοι van zuivere, echt Christelijke leeringen, 1 Kor. 3 : 12.

Λιθόστρωτος, -ου, ὁ, ἡ, -όν, τό, van het voorgaande woord en στρώννυμι zie aldaar, met steenen ingelegd, geplaveid, 2 Kron. 7 : 3, Hoogl. 3 : 10. Vandaar in neutro substantive en als nomen proprium = Lithostroton als Grieksche vertaling van het Arameesche Gabbatha (zie op

Γαββαθᾶ), = het plaveisel, d. i. een met mozaïekwerk ingelegde vloer, gelijk die waarop te Jeruzalem de rechterstoel van Pilatus stond, Joh. 19:13, en die niet zelden door Romeinsche legerhoofden en stadhouders op hunne tochten werd medegevoerd.

Λιθουργικός, de kunst het steenen houwen betreffend, Ex. 28:11, 31:5.

Λιθουργός, ὁ, steenhouwer, Sir. 45:11.

Λιθώδης, ες, steenachtig, Sir. 35 (32): 4.

Λικμάω, -ῶ, -ήσω, van ὁ λικμός de wan of werpschop om het koren van kaf te zuiveren, vandaar eigenlijk wannen, overdr. als kaf doen verstuiven, verstrooien; in het N. T. = doen uiteen stuiven, volgens anderen = vermorzelen, Mt. 21:44, Lk. 20:18.

Λικμητώρ, ορος, ὁ, hij die van kaf zuivert, Spreuk. 20:26.

Λιμαγχονέω, door honger verzwakken, laten hongeren, Deut. 8:3.

Λιμήν, ένος, ὁ, de haven, Hand. 27:8, 12.

Λίμνη, ης, ἡ, 1) = het stilstaand water, de poel, fig. τοῦ πυρός = de vuurpoel, Openb. 19:20, 20:10, 14, 15, vgl. 21:8; 2) = het stilstaande water, het meer, de vijver of waterkom, in het N. T. bijzonder van het meer Gennezaret, Lk. 5:1, 2, 8:22, 23, 33.

Λιμός, οῦ, ὁ en ἡ, van λίμπτομαι, λίπτομαι, ik begeer, verlang, vandaar eigenlijk het gulzig verlangen, de hevige trek, en vervolgens = de honger, hongersnood, Lk. 4:25, 15:14, 17, Hand. 7:11, 11:28, Rom. 8:35, 2 Kor. 11:27, Openb. 6:8, 18:8; in Plur. λιμοί van een hongersnood, die tegelijk aan verschillende oorden heerscht, Mt. 24:7, Mk. 13:8, Lk. 21:11.

Λιμώσσω, hongerig zijn, Ps. 58 (59): 6, 14.

Λίνεος, εα, εον, uit vlas gemaakt linnen, Ex. 28:38, Lev. 6:10, 13:48, 52, 16:4.

Λινοκαλάμη, ἡ, het vlas, Josua 2:6.

Λίνον, ου, τό, eigenlijk het vlas, de lijnzaadplant, vervolgens ook hetgeen daarvan gemaakt is; in het N. T. = de vlaspit eener lamp, Mt. 12:20 (vgl. op τύφω), en = het linnen, lijnwaad, Openb. 15:6.

Λῖνος, οῦ, ὁ, Grieksche eigennaam Linus; zoo heette een geloovige te Rome, 2 Tim. 4:21.

Λιπαίνω, vet maken, mesten, Deut. 32:15, Neh. 9:25.

Λιπαρός, ά, όν, van τὸ λίπος het vet, vandaar eigenlijk vet, vettig, maar ook overdr. = rijkelijk, glanzig, kostelijk, Openb. 18:14, waar τὰ λιπαρά hetzij van kostbare oliën en zalven, hetzij van andere zaken van weelde verstaan moet worken.

Λίπασμα, τό, het vet makende, vet, 1 Ezr. 9:51, Neh. 8:10.

Λιποθυμέω, in onmacht vallen, 4 Makk. 6:26.

Λιποτακτέω, het verlaten van het gelid, 4 Makk. 9:23.

Λίσσομαι, Fut. λίσομαι, bidden, smeeken, Job 17:2.

Λιτανεύω, bidden, smeeken, Ps. 44 (45) : 12.

Λιτός, ή, όν, glad, effen, onbeduidend, ijdel, Richt. 11 : 3 A (κενοί B) = רֵיק.

Λίτρα, ας, ή, lat. libra, eene zilveren munt, vroeger te Korinthe, later oök in Italië en op Sicilië gangbaar, doch vervolgens ook een Romeinsch gewicht (as librale) = een pond van 12 onzen, Joh. 12 : 3, 19 : 39, Marci Diaconi 46 : 18, 23.

Λιχνεία, ή, snoepachtigheid, 3 Makk. 6 : 36.

Λίψ, Λιβός, ό, eigenlijk de Zuidwestewind, doch vervolgens ook = het Zuidwesten, Gen. 13 : 14, 20 : 1, Hand. 27 : 12. 2 Kron. 32 : 30, 33 : 14, Dan. 8 : 5 beteekent λίψ het Westen. Zoo komt het ook bij de Egyptenaren voor. In een papyrus van 104 vóór Chr. lezen wij λιβὸς οἰκία Τέφιτος = in het Westen het huis van Thephis. Λίψ is in Hellas het Zuidwesten, Africus, omdat Libye, waarnaar Λίψ genoemd is, voor de Hellenen Zuid-Westwaarts ligt. Voor de Egyptenaren evenwel ligt Libye Westwaarts. Vandaar dat Λίψ bij hen het Westen aanduidt. Vgl. Deissmann, Bibelstudien, S. 139.

Λογεῖον, τό, de spreekplaats, de plaats in het theater vóór het proscenium, waarop de tooneelspelers stonden. In de LXX voor חֹשֶׁן, de borstlap van den hoogepriester, Ex. 28 : 15 enz.

Λογία, ας, ή (ook λογεία geschreven), gewoonlijk afgeleid van λέγω inzamelen. Deissmann evenwel S. 140 leidt het af λογεύω, verzamelen, dat in papyrussen en in inscripties gevonden wordt. Λογία of λογεία beteekent inzameling, collecte = συλλογή, 1 Kor. 16 : 1, 2. Λογεία komt 2e eeuw vóór Chr. ook in Egypte voor. De Χοαχύται of Χολχύται, eene vereeniging van personen, moesten bij het balsemen van de lijken een deel van de ceremoniën verrichten. Zij hadden het recht inzamelingen te doen en konden dat recht verkoopen. Zulk eene inzameling heette λογεία. Ook komt λογεία in den tijd van de Ptolemeën voor in den zin van belasting. Vgl. Deissmann, S. 139—142.

Λόγιος, ία, ον, van ό λόγος zie aldaar, welbespraakt, welsprekend, ook in 't algemeen = geleerd, wetenschappelijk gevormd (vgl. Passow in v.), Hand. 18 : 24, waar Apollos met den naam van ἀνὴρ λόγιος bestempeld wordt.

Λογομαχέω, -ῶ, -ήσω, van ό λόγος zie aldaar en μάχη, strijd, woordenstrijd voeren, 2 Tim. 2 : 14.

Λογομαχία, ίας, ή, van het voorgaande woord, de woordenstrijd, woordentwist, 1 Tim. 6 : 4.

Λογοποιέω, zeggen, Athen. 3 : 4, 42 : 2.

Λόγος *, ό, het woord, evenwel niet in grammatische beteekenis, waarvoor ῥῆμα, ὄνομα, ἔπος gebruikelijk is, maar steeds als vox het levend uitgesprokene woord, het woord niet naar zijnen uiterlijken vorm,

maar met het oog op de aan den vorm zich aansluitende geslachten (Passow), derhalve om het in het kort te zeggen, niet het woord der taal, maar van het gesprek, niet het woord als rededeel, maar als deel der rede. Het spraakgebruik kan als volgt geregeld worden:

1) in formeele beteekenis, daar er niet vooral de nadruk op gelegd wordt wat gesproken wordt, maar dat iets gezegd wordt; a) het woord als bestanddeel en vorm der rede, vooral in het meerv. Hes. Theogn. 890: ἐξαπατήσας αἱμυλίοισι λόγοισι. Xen. An: 2, 5, 16: ἥδομαι ἀκούων σου Φρονίμους λόγους. 2, 6, 4: ὁποίοις μὲν λόγοις ἔπεισε Κῦρον. Aesch. Prom. 214 λόγοισιν ἐξηγεῖσθαι. Plat. Dem. λόγους ποιεῖσθαι, spreken. Zoo Mt 12:37, 15:23, 22:46 enz., Lk. 23:9, Hand. 2:40, 16:36, 1 Kor. 2:4, 14:19, Ef. 5:16, 2 Petr. 2:3, 3 Joh. 10. — b) Het woord als de uitdrukking, waarvan men zich bedient; de taal, welke men bezigt, spreekwijze, enz. Vgl. Dem. 18, 256 εἰς τοιούτους λόγους ἐμπίπτειν ἀναγκάζομαι, ik word genoodzaakt zoo te spreken. Hand. 18:15, 1 Kor. 1:17, 2:1, 15:2, 2 Kor. 6:7, 10:10, 11, 11:6, Ef. 4:29, Kol. 4:6, 1 Thess. 1:5, 2:5. Vgl. de verhouding tusschen λόγος en γνῶσις, 1 Kor. 1:5 ἐπλουτίσθητε ... ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, waar γν. het verstaan van de Christelijke waarheid uitdrukt en λόγος de gave om haar uit te drukken. Vgl. 2 Kor. 11:6 εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. c) Het woord, de taal als handeling, niet als product, het spreken. Hand. 18:5 συνείχετο τῷ λόγῳ. Lk. 4:32, 1 Kor. 4:20. Zoo waar van den invloed van Christus door het woord sprake is, b. v. Mt. 8:8 μόνον εἰπὲ λόγῳ. 8:16 ἐξέβαλε τὰ πνεύματα λόγῳ. Lk. 7:7. — Hand. 14:12 enz. Zoo ook in de in het gewone Grieksch vaak voorkomende tegenstelling van λόγος en ἔργον, waarin ἔργον den inhoud van het woord daarvan scheidt of verbindt, of de algemeene verhouding tusschen spreken en handelen bedoeld wordt. Zie onder ἔργον. 2 Kor. 10:11, Kol. 3:17, 1 Joh. 3:18. Vgl. ook Kol. 2:23. Zie Hrdt. 3, 135. Lk. 24:19, Hand. 7:22, 2 Thess. 2:17. Vgl. 1 Tim. 4:12 τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ κτλ.

2) Het woord in materieele beteekenis als het gesprokene, de uitspraak, enz. zoowel van enkele uitspraken als van langere toespraken, mededeelingen, stellingen, vgl. Plato, Parm. 128 C τῷ Παρμενίδου λόγῳ. Theaet. 172 B τὸν Πρωταγόρου λόγον. Apol. 26 D τὰ 'Αναξαγόρου βιβλία τοῦ Κλαζομενίου γέμει τούτων τῶν λόγων. Zoo Mt. 12:32 ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. 15:12, 19:11 οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον. 19:22, 21:24, Mk. 11:29, Lk. 20:3, Mt. 26:44 τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών. Mk. 5:36, 9:10, 10:22, 14:39, Lk. 12:10, Joh. 2:22, 4:37. Vgl. Soph. Tr. 1 λόγος μὲν ἔστ' ἀρχαῖος. Joh. 4:39, 41, 50, 7:36, 40, 12:38, 15:20, 25, 18:9, 32, 19:8, 13, Hand. 6:5, 7:29, 20:38, 22:22, Rom. 9:9, 13:9, 1 Kor. 15:54, Gal. 5:14, 1 Thess. 4:15,

1 Tim. 1 : 15, 3 : 1, 4 : 9, 2 Tim. 2 : 11, Tit. 3 : 8, Hebr. 7 : 28. De pluralis οἱ λόγοι vat samen wat iemand in eene vrij lange rede of bij verschillende gelegenheden gesproken heeft. Mt. 7 : 24 van de bergrede ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους. 7 : 26, 28, 10 : 14, 19 : 1 ἐτέλεσε τοὺς λόγους τούτους. 24 : 35 οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. 26 : 1, Mk. 8 : 38, 10 : 24, 13 : 31, Lk. 3 : 4, 4 : 22, 6 : 47, 9 : 26, 28, 44, 21 : 23, 24 : 44, Joh. 10 : 19, 14 : 24, Hand. 2 : 22, 5 : 5, 24, 15 : 15, 24, 20 : 35, Rom. 3 : 4, 1 Thess. 4 : 18, 1 Tim. 6 : 3, 2 Tim. 1 : 13, 4 : 15, Openb. 1 : 3, 17 : 17, 19 : 19, 21 : 5, 22 : 6, 7, 9, 10, 18, 19. Vgl. Xen. Cyrop. 1, 5, 3 τοῖς λόγοις τούτοις πειθόμενοι. — b) In de plaats van dit meervoud komt dan de singularis ὁ λόγ. = de rede, uiteenzetting, enz. zoowel samenvattend wat iemand zegt, gezegd heeft of te zeggen heeft, als van langere uiteenzettingen, mondelinge of schriftelijke mededeelingen, enz. Vgl. Xen. Hell. 6, 4, 37 ἄχρι οὗ ὅδε ὁ λόγος ἐγράφετο. Hand. 1 : 1 τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων κτλ. Xen. An. 2, 1, 1 ἐν τῷ ἔμπροσθεν λόγῳ δεδήλωται. Zoo wordt de brief aan de Hebreërs aangeduid als λόγος τῆς παρακλήσεως, Hebr. 13 : 22. Vgl. Hand. 13 : 15 εἰ ἔστιν ἐν ὑμῖν λόγος παρακλήσεως. 1 Kor. 12 : 8, Hebr. 4 : 13, 5 : 11. — Van datgene wat iemand tegen een ander te zeggen heeft, klacht, Hand. 19 : 38 ἔχειν πρός τινα λόγον. Demosth. 35, 55 ἐμοὶ μὲν οὖν ἐστὶν ὦ ἄνδρες δικασταί, πρὸς τούτους ὁ λόγος· τούτοις γὰρ ἔδωκα τὰ χρήματα. Vgl. Mt. 5 : 32 παρεκτὸς λόγου πορνείας (19 : 9 Lchm.). Het gerucht, Mt. 28 : 15, Mk. 1 : 45, Lk. 5 : 15, Joh. 21 : 23, Hand. 11 : 22. Gesprek, Lk. 24 : 17.

Hieraan sluit zich aan c) de eigenaardig Nieuw-Testamentische uitdrukking ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, resp. ὁ λόγος κ. ε. het woord van de verkondiging des heils, bepaald alles wat God den mensch te zeggen heeft of zeggen laat. Ὁ λόγος alleen (vgl. het zeldzame הַדָּבָר Deut. 30 : 14, 32 : 47, Ps. 147 : 19) vinden wij Mk. 2 : 2, 4 : 14—20, 33, 8 : 32, 16 : 20, Lk. 1 : 20, Hand. 8 : 4, 10 : 44, 11 : 19, 14 : 25, 16 : 6, 17 : 11; in den textus receptus wordt 19 : 20 gelezen κατὰ κράτος ὁ λ. τοῦ κυρ. Tisch. en WH. anders. 20 : 7, Gal. 6 : 6 ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον. Fil. 1 : 14, Kol. 4 : 3, 1 Thess. 1 : 6, 1 Tim. 5 : 17, Jak. 1 : 21, 22, 23, 1 Petr. 2 : 8, 3 : 1. Vgl. 1 Joh. 2 : 7 ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιά ἐστιν ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε. Dat κ. ε. zoogenaamde woord is de uitdrukking van het geheim van Christus Kol. 4 : 3, het woord van de verkondiging des heils, λόγος ἀκοῆς 1 Thess. 2 : 13, Hebr. 4 : 2, vgl. ἀκοή. Hand. 15 : 7, Ef. 1 : 13, Kol. 1 : 5. Vgl. Hand. 13 : 26 ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἐξαπεστάλη. Het wordt ook nog aangeduid als ὁ λόγος τῆς καταλλαγῆς 2 Kor. 5 : 19, Hand. 20 : 32 ὁ λόγος τῆς χάριτος θεοῦ. 1 Kor. 1 : 16 ὁ λ. ὁ τοῦ σταυροῦ. Fil. 2 : 16 λόγος ζωῆς. Kol. 3 : 16 ὁ λόγος τοῦ Χυ. Hebr. 5 : 15 λ. δικαιοσύνης. Vgl. nog de eigenaardige benaming ὁ λ. τῆς ἀληθείας 2 Tim. 2 : 15 evenals Kol. 1 : 5, Ef. 1 : 13.

Dit zoo naar zijnen inhoud genoemde woord wordt naar zijnen oorsprong als ὁ λ. τοῦ θεοῦ aangeduid. Vgl. 2 Kor. 9:19: ὁ θς — θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. Hand. 10:36, 17:3, afwisselend met ὁ λ. Vs. 11. Lk. 8:11 ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, daarentegen vs. 12, 13, 15 alleen ὁ λόγος. Vgl. Mt. 13:19 ὁ λόγος τῆς βασιλείας, vss. 20—23 ὁ λόγος; vgl. 24:14 τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασ. Ὁ λόγος τοῦ θεοῦ bevat alles wat God den mensch te zeggen heeft en dat wel zooals dit in de Nieuw-Testamentische openbaring des heils openbaar wordt, waarom zooals het boven genoemde overzicht doet zien, met weinige uitzonderingen als Mk. 7:13, en Joh. 10:35 steeds het woord van de Nieuw-Testamentische heilsopenbaring daaronder verstaan moet worden. Vgl. 1 Petr. 1:23 enz. Hoe gewichtig het is, dit op te merken, blijkt uit de vergelijking van de overeenkomstige Oud-Testamentische uitdrukkingen. Ὁ λόγος τοῦ θεοῦ vinden wij in het O. T. zelden, Richt. 3:20, 1 Kron. 22:5 (Ps. 56:5, 11), want het woord der Oud-Testamentische verkondiging wordt doorgaans als דְּבַר יהוה, λόγος τοῦ κυρίου aangeduid, het woord van den God der heilsbelofte (want Jahwe duidt God als den God der heilsbelofte aan). Deze laatste uitdrukking is in het N. T. zeldzaam, alleen Hand. 8:25, 13:44, 48, 49, 15:35, 36; 16:32, 19:10, 1 Thess. 1:8, 2 Thess. 3:1. Des te meer evenwel komt die andere uitdrukking voor ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, waarin allereerst de autoriteit van dit woord op den voorgrond gesteld wordt. Vgl. Mk. 7:13, 1 Thess. 2:13. Bij Mt. vinden wij de uitdrukking niet, evenmin in het evangelie van Johannes, waar 10:35 niet van de Nieuw-Testamentische heilsbelofte staat. Mk. 7:13, Lk. 5:1, 8:11, 11:28, Hand. 4:31, 6:2, 7, 8:14, 11:1, 12:24, 13:5, 7, 44, 46, 17:13, 18:11, Rom. 9:6, 1 Kor. 14:36, 2 Kor. 2:17, 4:2, Kol. 1:25, 1 Thess. 2:13, 1 Tim. 4:5, 2 Tim. 2:9, Tit. 2:5, Hebr. 4:12, 13:7, 1 Petr. 1:23, 2 Petr 3:5, 7, 1 Joh. 2:14, Openb. 1:2, 9, 6:9, 20:4. Vgl. 19:9 οἱ λόγοι ἀληθινοί εἰσι τοῦ θεοῦ. Dit onderscheid van de Oud- en Nieuw-Testamentische uitdrukking is niet formeel, want nog een ander onderscheid komt daarbij. Van de mededeeling van het woord des heils aan de profeten staat doorgaans: דְּבַר יהוה הָיָה אֶל־, van het vernemen van het woord staat חָזָה דְּבַר יהוה Jez. 2:1, Mich. 1:1, Am. 1:1 (vgl. Ps. 89:20, Jer. 13:1, 1 Kron. 25:5). Juist deze uitdrukkingen zijn aan het N. T. nieuw behalve Joh. 10:35 πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, eene verwijzing naar een Oud-Testamentisch voorbeeld. In deze uitdrukkingen concentreert zich op bijzondere wijze het verschil van de Oud- en Nieuw-Testamentische heilsopenbaring betreffende het woord. Het woord des Heeren op Oud-Testamentischen grondslag staat, afgezien van de openbaring der wet, nog in die mate buiten de Oud-Testamentische gemeente des heils, dat het slechts enkele malen en op buitengewone wijze daartoe in betrekking

komt en er was nog eene bijzondere opening van een daarvoor geschikt orgaan noodig (חזה = zien van ecstatische toestanden). Ook staat דבר יהוה van de uitdrukkelijke godspraken en van de aan de profeten gegeven openbaring, maar is geen benaming van de geheele Oud-Testamentische verkondiging. In het O. T. ontbreekt eene samenvattende uitdrukking, vgl. Mal. 2:7 en alleen het absolute הַדָּבָר Deut. 30:14 kan men daarmeê vergelijken. In het N. T. is het woord Gods eene in en met Christus uit hare verborgenheid in de menschheid opgetredene macht, aanwezig in de Nieuw-Testamentische gemeente des heils, waarvoor de benaming דבר יהוה niet past, zoodat de invoering van eene nieuwe en toch voor den Israeliet aannemelijke benaming voor de hand lag. Hand. 10:36, 13:26, Tit. 1:3, 1 Petr. 1:23 enz. Vooral heet het nooit meer *ὁ λόγος τ. κ. ἐγένετο* (vgl. Joh. 1:14 *ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο*); daarentegen vgl. Hand. 6:7 *ηὔξανεν.* 12:24 *ηὔξ. καὶ ἐπληθύνετο.* 19:20, 2 Thess. 3:1, 2 Tim. 2:9. Joh. 17:14 *δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου.* Juist hieruit wordt *ὁ λόγος* als term. techn. verklaard. In verband met dit verschil tusschen *ὁ λόγ. τ. θ.* en דבר יהוה blijkt dan ook, dat het vooral in de Hand. 13:48, 49, 15:35, 36, 16:32, 19:10 (20) evenals 1 Thess. 1:8, 2 Thess. 1:1 te vinden *ὁ λόγος τοῦ κυρίου* met dit דבר יהוה niet gelijkgesteld kan worden, maar door דְּבַר הָאָדוֹן moet weergegeven worden als benaming van het woord, dat Christus zendt, overeenkomstig *κύριος* van Christus, zie onder *κύριος* **2**, **b** en **3**.

Hieraan kon zich dan het eenvoudigst aansluiten **d)** de Johanneïsche benaming van Christus als *ὁ λόγος* Joh. 1:1, 14, niet zoozeer van Hem, over wien het woord der evangelieverkondiging handelt, inzoover door de apostolische verkondiging Christus zelf tot de menschen komt (Hofmann, Schriftbew. 1. 109 ff.), of van Hem, die het Woord der woorden Gods, de openbaring der openbaringen wezenlijk is, de inhoud van de geheele Schrift, de inhoud der goddelijke openbaring en daarom ook van de menschelijke verkondiging van haar te allen tijde (Luthardt), want dit is niet de beteekenis van het overbrengen van een begripsnaam op eenen persoon, — maar Christus is en vertegenwoordigt daarom in zijnen persoon datgene wat God tot de wereld te zeggen heeft en gezegd heeft, het woord Gods, dat de wereld geldt en dat niet eerst thans verwerkelijkt geworden is, maar als degene, in wien reeds van begin af en derhalve vóór de grondlegging der wereld alles besloten is wat God tot de wereld te zeggen en aan te bieden heeft, wat Hij voor de wereld en van de wereld wil. Datgene wat God ons te zeggen heeft en de persoon van Christus dekken elkander van begin af, zoover wij kunnen terugdenken of terug te denken hebben, of zoolang er eene schepping Gods of eene wereld is, die van begin af op Hem aangewezen of aan Hem verbonden is. Zoo duidt dan *ὁ λόγος*, zooals het van meet af waar-

schijnlijk was, Christus aan in zijne verhouding tot ons, zijne beteekenis tot heil van de wereld en wij hebben in deze uitdrukking noch een philosophoumenon ter verklaring van het raadsel der wereld, zooals het de Logos van Philo is, noch een theologoumenon ter verklaring van de openbaring, zooals de Joodsche leer van het woord, מֵימְרָא.

Men heeft sedert Semler met voorliefde beproefd, die zg. Johanneïsche Logosleer tot Philo terug te leiden, maar begint tegenwoordig, vooral sedert Tholuck, aan dat Joodsche theologoumenon terug te denken, maar beiden ten onrechte. De Logosleer van Philo, welke aan Platonische, bepaald aan Stoïsche invloeden is toe te schrijven, ontstond uit de philosophische behoefte aan de verklaring van de wereld. Bij Philo is de Logos wat bij de Stoïci is de wereldziel, *νοῦς*, *λόγος*, de in de materie werkzame goddelijke gedachte. Wat Johannes evenwel van Christus als den Logos zegt, heeft niets met theologische of wijsgeerige wereldverklaring te maken, maar heeft ten doel, de beteekenis der geschiedenis in 't licht te stellen, die met de vleeschwording van het Woord begonnen is en die beslissend is voor de geheele wereld en voor haar evenals voor het levenslot van ieder persoonlijk. Hij, dien Johannes de Logos noemt, is de historische persoon van Jezus en terwijl de geschiedenis voor Philo niets is, dan onbeduidende en toevallige symboliseering van de gedachte, die als zoodanig niets geschiedkundigs heeft, is voor den evangelist de geschiedenis van Jezus de geschiedenis der waarheid zelve. Philo kent evenwel aan dat subject, dat hij Logos noemt, attributen toe, die in het N. T. aan Jezus Christus toegekend worden, b. v. *πρωτότοκος*, *πρωτόγονος*), *υἱός*, *εἰκών*, enz. Vgl. De confus. ling. p. 427 ed. M. *καὶ ἂν μηδέπω μέντοι τυγχάνῃ τις ἀξιόχρεως ὢν υἱὸς θεοῦ προσαγορεύεσθαι σπουδαζέτω κοσμεῖσθαι κατὰ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ λόγον, τὸν ἄγγελον πρεσβύτατον, ὡς ἀρχάγγελον πολυώνυμον ὑπάρχοντα· καὶ γὰρ ἀρχή, καὶ ὄνομα θεοῦ, καὶ λόγος* [*καὶ ὁ*] *οὗ* (Mang.) *κατ' εἰκόνα ἄνθρωπος, καὶ ὁρῶν Ἰσραήλ, προσαγορεύεται* .... *Καὶ γὰρ εἰ μήπω ἱκανοὶ θεοῦ παῖδες νομίζεσθαι γεγόναμεν, ἀλλά τοι τῆς ἀϊδίου εἰκόνος αὐτοῦ, λόγου τοῦ ἱερωτάτου· θεοῦ γὰρ εἰκὼν λόγος ὁ πρεσβύτατος*. Vgl. Lib. Alleg. III, 106 M. Uit de gelijkheid der attributen evenwel (zoover die bestaat) kan niet tot de identiteit der subjecten besloten worden. Wanneer nu ook verder Philo's idee van den Logos daarmeê overeen schijnt te komen wat in de proloog van het Johannesevangelie van den Logos te lezen staat, is toch slechts een blik op de redeneeringen van Philo noodig zooals de Somn. 655 en De Mund. opif. 5, om zoowel de formeele overeenstemming als het materieele verschil op te merken. De mund. opif. 5 lezen wij: *δηλονότι καὶ τὸ ὅλον εἶδος, ὁ σύμπας αἰσθητὸς οὑτοσὶ κόσμος, ὃ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀνθρωπίνης μίμημα θείας εἰκόνος. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀρχέτυπος σφραγίς, ὃ φάμεν εἶναι κόσμον νοητόν, αὐτὸς ἂν εἴη τὸ ἀρχέτυπος παράδειγμα, ἰδέα τῶν ἰδεῶν, ὁ θεοῦ λόγος*. De somn. 655: *Μὴ παρέλθῃς δὲ τὸ εἰρημένον*

(Gen. 31 : 12 LXX *ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ*), *ἀλλ' ἀκριβῶς ἐξέτασον, εἰ τῷ ὄντι δύο εἰσὶ θεοί· λέγεται γὰρ Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι, οὐκ ἐν τόπῳ τῷ ἐμῷ, ἀλλ' ἐν τόπῳ θεοῦ, ὡς ἂν ἑτέρου. Τί οὖν χρὴ λέγειν; ὁ μὲν ἀληθείᾳ θεὸς εἷς ἐστίν· οἱ δ' ἐν καταχρήσει λεγόμενοι πλείους .... Καλεῖ δὲ τὸν θεὸν τὸν πρεσβύτατον αὐτοῦ νυνὶ λόγον, οὐ δεισιδαιμονῶν περὶ τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων κτλ.* Derhalve niet in eigenlijken zin wordt de Logos God genoemd en is ook niet een wezen tusschen God en mensch, maar staat als de Goddelijke wereldidee tusschen God en wereld, welke laatste zelfs aan God meer verwant is dan de mensch. Niet eens te bewijzen is „dass der Logos dem Philo ein besonderes Wesen von mittlerischer Stellung zwischen Gott und der Welt, eine andere Hypostase als Gott sei" (Dorner, Entwickelungsgesch. der Lehre von der Person Christi I, 30). God zelf in zijne ideale betrekking tot de wereld, de wereldidee in God is de Logos en juist deze wereldidee als zoodanig, onderscheiden van God zelven, — de eerstgeboren Zoon van God in verhouding tot de wereld als den tweeden Zoon — is hij, die aan het hoofd gesteld is van de wereld, de gezant Gods tot de wereld, de middelaar voor de wereld bij God. Hoewel bij Philo (Dorner t. a. pl.) de leer van de onderscheidingen in God in beginsel voorkomt, openbaart zich toch bij de beschouwing van deze onderscheidingen zulk een verschil van alle Bijbelsche voorstellingen, vooral zulk eene groote verwijdering van de Johanneïsche beschouwingen, dat het meer dan ongerijmd was, de Johanneïsche Logosidee uit Philo te verklaren. Want met God en den Logos sluit zich voor Philo de werkelijke wereld als derde stadium der ontwikkeling van het goddelijke leven af en wanneer hij niet de dualistische beschouwing van de stof had, zou voor het stelsel van Philo niets anders overblijven dan de naam pantheïsme. Vgl. Lücke, Geschichtl. Erörterung der Logosidee in zijnen Comment. op het Ev. Joh. I, S 249—291. H. Schultz, Alttest. Theol. S. 817 ff. Siegfried, Philo von Alex. S. 219 ff. Delitzsch, Hebräerbrief, S. 151 ff. Heinze, Die Lehre von Logos in der griechischen Philosophie, 1872, Meyer—Weiss, Comm. zum Evang. Joh. 8. Aufl. S. 47 ff. Daarenboven A. Niedner, Zeitschr. f. hist. Theol. 1849, S. 337 ff. Schürer, Gesch. Isr. 2, 877 en de door hem vermelde litteratuur evenals bij Luthardt, Das Joh. Ev. I, S. 263.

Men zou ten minste eene correctie van deze Logosleer van Philo verwachten, wanneer de evangelist zich daaraan aangesloten had. De scherpe tegenstelling, waarin b. v. de Pastoraalbrieven van het N. T. met de behandeling van de geschiedenis en van de Schrift van het Alexandrijnsche Jodendom staan (zie s. v. *γενεαλογία, μῦθος*), maakt onbegrijpelijk, dat de proloog van ons evangelie geen strijd daartegen voert. Wilde men, om dit te verklaren, het evangelie later dateeren

uit den tijd, toen men in de kerk reeds begonnen was, den Logos van de speculatie der Grieken en van Philo op Christus te doen slaan, dan blijft bevreemdend, dat overigens — vooral in de methode van allegorische historie- en schriftverklaring ons evangelie geen spoor van zijnen tijd aanwijst. Men zal daarvan moeten afzien, den Johanneïschen Logos uit dien van Philo te verklaren, vooral daar de proloog met Oud-Testamentische begrippen in beslist niet Philonische beteekenis rekent.

Juist daarom zou het anders kunnen schijnen met de poging, tot Joodsche leer van מֵימְרָה terug te gaan, aan welker invloed het ook wel moet toegeschreven worden, dat Philo het in de Grieksche wijsbegeerte meer gebruikelijke νοῦς door λόγος vervangt, om zoo de mogelijkheid te verkrijgen, de gedachten der Grieksche wijsbegeerte en Joodsche theologie te combineeren, voor de Joden de Grieksche wijsbegeerte, voor de Grieken de Joodsche theologie, voor zichzelven evenwel beiden aannemelijk te maken De Joodsche theologie, beheerscht door de gedachten der oorspronkelijk zedelijk-godsdienstige, maar verder intellectueele ongenaaktbaarheid Gods maakte onderscheid tusschen God in Zijn voor de wereld ontoegankelijk bestaan (vgl. het niet uitgesprokene tetragrammaton יהוה:) en tusschen Gods openbaring door het woord. Vgl. bij Gen. 3 : 8 קל מימרא דיי. Ps. 128 : 5 יברכינך מימרא דיי. Richt. 6 : 12 מימרא דיי בסעדך = יהוה. Geheel hetzelfde duidt דִּבּוּרָא aan. Gen. 28 : 10 (Hier. Targ.) מן בגלל דהוה דבורא מתחמדא למללא עמיה, omdat het Woord verlangen had, met Hem te spreken. God zelf is het Woord, inzoover Hem dit ter bemiddeling zijner openbaring dient, — niet het Woord is God. Het Woord neemt, zonder dat daaraan zelfstandigheid of hypostase toegekend wordt, eene bemiddelende positie tusschen God en mensch is, zooals de δόξα, כָּבוֹד, שְׁכִינְתָּא, met welk laatste woord מימרא ook wel afwisselt. Zoo ook bij den Joodschen treurspeldichter Ezechiël (omstreeks 100 na Chr.) Exod. 99, van den brandenden braambosch: ὁ δ' ἐκ βάτου σοι θεῖος ἐκλάμπει λόγος· Θάρσησον ὦ παῖ λόγων ἄκου' ἐμῶν. Dat deze voorstelling zich tegelijk met de Messiaansche idee verbond, blijkt Gen. 49 : 18, waar de Jeruzalemsche Targum vertaalt: „ik wacht niet op de bevrijding door Simson of Gideon, maar op de verlossing door uw woord." Vgl. Weber, System der altsynagogalen palästinischen Theol. § 38 „Das Memra Jehovahs".

Intusschen is ook eene aansluiting aan dit Theologoumenon moeilijk. De Ἰουδαῖοι in het Johannesevangelie en de gewone vertolking van Israelietische terminologiën — vgl. 1 : 39, 42 enz. — laten niet toe, dat wij aannemen eene vertrouwdheid van den lezer met de Joodsche theologie. Evenmin kan men aan eene vertrouwdheid van Jezus' jongeren daarmeê denken, want het gebruik van eenige uit de taal der school in de taal van het gewone leven overgegane uitdrukkingen als αἰὼν οὗτος, μέλλων

bewijst dat niet. Hoe veel van de theologische school in de denkwijze der gemeente is overgegaan, laat zich slechts in zeer onbepaalde trekken aangeven. Veel zal het niet geweest zijn, zooals de souvereine verachting van de עם הארץ bewijst, die wij b. v. Joh. 7 : 49 van de zijde der schriftgeleerden zien en tot deze עם הארץ zullen wij ook Johannes moeten rekenen ondanks 18 : 15. De eenige Nieuw-Testamentische schrijver evenwel, die met de Joodsche theologie vertrouwd is, Paulus maakt zoo weinig daarvan gebruik, dat wij kunnen concludeeren tot eenen gemeenschappelijken afkeer bij de jongeren van Jezus, om zich daaraan zóó aan te sluiten als het geval geweest zou zijn, wanneer de Johanneïsche Logos van Christus daaraan ontleend was. Daarenboven is de leer van Memra een zuiver theologoumenon, om de mogelijkheid eener openbaring van den ongenaakbaren God te begrijpen, terwijl wij Joh. 1 : 1—18 niets minder dan zulk een theologoumenon voor ons hebben. Het zijn uitspraken, die uit de betrekking des geloofs tot Christus en slechts daaruit, niet uit eene wetenschappelijke reflectie voortvloeien, en die op deze betrekking des geloofs tot Christus en hare bevestiging berekend zijn, — uitspraken van zuiver godsdienstigen oorsprong en met een zuiver godsdienstig doel. Met de mogelijkheid om zich de openbaring voor te stellen, hebben zij niets te maken.

Denkt men aan het religieuse ontstaan en het doel van λόγος, dan zal men er ook van moeten afzien, met Tholuck λόγος te verklaren: „Der in welchem Gott die Fülle seines eigenen Seins vor sich selbst offenbart, ewige Offenbarung Gottes vor sich selbst", of met Weiss „der seinem ursprünglichen Wesen nach der Offenbarer Gottes ist". Is het laatste juister dan het eerste, inzoover λόγος Christus niet naar datgene noemt wat Hij voor God is, maar naar datgene wat Hij (van God) voor ons, voor de wereld is, zoo is toch de verklaring nog veel te theologisch gekleurd. Daarenboven is zij ook grammatisch niet juist, want het overbrengen van het begrip Woord op eenen persoon maakt den λόγος niet tot λέγων, de openbaring tot hem, die openbaart.

Dat het gezichtspunt van een zuiver en onmiddellijk godsdienstig belang in Christus beslissend moet zijn voor de verklaring van λόγος in het evangelie, blijkt ook uit de wijze, waarop 1 Joh. 1 : 1 en Openb. 19 : 13 dit begrip op Christus toegepast wordt. 1 Joh. 1 : 1 is ὁ λόγος τῆς ζωῆς niet de naam, maar de zedelijke qualificatie van Christus, niet van het evangelie, wat door περί buitengesloten wordt; τὸν λόγον τ. ζ. kon de schrijver niet zeggen wegens datgene wat hij vs. 9 toevoegt. Dit ὁ λόγος τῆς ζωῆς doet aan niets anders denken, dan aan het woord Gods in den in de H. S. gebruikelijken zin, aan datgene wat God tot de wereld te zeggen heeft. Openb. 19 : 13 vertegenwoordigt Christus Gods Woord, zooals het in de wereld op-

getreden is — want reeds lang draagt Hij dezen naam —, door haar evenwel niet aangenomen wordt, zoodat ten slotte in den beslissenden strijd zijne overwinnende macht openbaar moet worden. Wanneer evenwel op deze beide plaatsen niet de geringste aanleiding bestaat, aan theologische reflectie of speculatie te denken, zal ook ὁ λόγος Joh. 1:1, 14 dit niet eischen. In den beginne zegt Johannes, was Hij in wien alles besloten is, en die alles vertegenwoordigt wat God tot de wereld te zeggen heeft, — aan wien wij slechts behoeven te denken, om dit dadelijk naar zijnen geheelen inhoud en omvang voor oogen te hebben. Niet om zijn geschiedwerk in korte trekken tot aan het begin van de geschiedenis terug en vandaar verder te leiden, maar in specifiek-Christelijke, soteriologische beteekenis begint hij met ἐν ἀρχῇ. Dat reeds het begin der wereld en van hare geschiedenis niet zonder Hem te denken, van begin af de wereld aan Hem gebonden is, die Gods Woord voor ons vertegenwoordigt, is de eerste uitspraak, waaraan dadelijk de tweede aansluit, dat Hij datgene wat Hij van Godswege voor de wereld is, ook voor haar tot God is, de eeuwige middelaar van de verhouding der wereld tot God, zoodat van begin af voor niemand eene mogelijkheid bestond, tot den Vader te komen dan door Hem. Deze uitdrukking versterkt de gedachte, dat de wereld van begin af op Hem aangewezen is, zoowel wat de verhouding van God tot haar als wat hare verhouding tot God betreft, zoodat nu des te gemakkelijker de derde uitspraak zich aansluit: καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, hij was God, d. i. boven de wereld gesteld, en zoo is het niet eene den Messias eerst toegekende waardigheid, dat de wereld op Hem aangewezen is, maar het ligt in Zijn wezen. Zoo verheven is Hij boven de wereld, dien Johannes in het vleesch gezien heeft. Dit komt ook overeen met den inhoud der benaming ὁ υἱός τ. θ. in het Joh. evangelie. Zie onder υἱός. Van speculatie over de eeuwige verhouding van den Vader tot den Zoon, over de hypostatische verschillen in God bij de wezensgelijkheid enz. is in deze uitspraken niets gezegd, die slechts de waarde en de beteekenis van Christus voor de wereld op zulk eene wijze uitdrukken, dat niets hoogers gezegd kan worden. Verder danken deze uitspraken haar ontstaan evenmin aan theologische reflectie als dit bij de Paulinische uitspraken over de verhouding van Christus tot de schepping Kol. 1 het geval is; want het geloof, dat zich en de geheele wereld aan Christus voor eeuwig verbonden weet, weet daarmeê ook, dat de wereld van begin af aan Hem gebonden is; want de voor de wereld geldende goddelijke wil der liefde is onveranderlijk dezelfde. Daarom is ook Christus de bemiddelaar des levens van begin af.

e) Datgene wat besproken wordt, zaak, Lk. 4:36, Hand. 8:21.

8) Berekening, het in aanmerking nemen, b. v. Hand. 20:24

οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι. Theocr. 2, 61 ὁ δὲ μὲν λόγον οὐδένα ποιεῖ. Tdf. Tr. W. lezen Hand. 20:24 οὐδενὸς λόγου ποιοῦμαι τὴν ψυχὴν τιμίαν ἐμαυτῷ, vgl. Hdt. 1, 33 λόγου ποιεῖσθαί τινα. Fil. 4:15 εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως. vs. 17 εἰς λόγον ὑμῶν. Vooral = rekenschap, b. v. λόγον αἰτεῖν, διδόναι etc. Mt. 12:36, 18:23 enz. Hiertoe behoort ook Hebr. 4:13 πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος, met wien wij te doen hebben, aan wien wij rekenschap te geven hebben. Vgl. Bleek t. d. pl. Liban. Declam. II, 20 B τοῖς δὲ ἀδίκως ἀποκτενοῦσι καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς ἀνθρώπους γίνεται ὁ λόγος. Deze beteekenis leert men uit het verband der gedachten kennen, daar λόγ. πρός τινα ook naar het verband b. v. het tegenovergestelde beteekenen kan. Zie boven onder 2 b) en 1 Kon. 2:14, 2 Kon. 9:5. — 4) Dan ook nog verstand, inzicht, overleg. In het Bijbelsch Grieksch alleen Hand. 18:14 κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν, op verstandige wijze, rechtmatig, zooals meermalen in het gewone Grieksch κατὰ λόγον gebruikt wordt.

Λογικός *, ή, όν, 1) Tot de rede behoorend. 2) Tot het verstand behoorend, verstandig. Niet bij de LXX. Alleen 1 Petr. 2:2 τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε en Rom. 12:1 τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Op de laatste plaats staat het voor redelijk. Het is evenwel niet juist dit evenals νοερός, πνευματικός als tegenstelling van σωματικός op te vatten — tegenover de stoffelijke offers van het O. T. Veeleer zal men de λογικὴ λατρεία slechts als eenen godsdienst kunnen opvatten, die in tegenstelling zoowel met het vroegere heidensche gedrag 1 Kor. 12:2 als met den tot gewoonte geworden Oud-Testamentischen cultus — vgl. Jez. 1:12—15 — verstandig nadenken onderstelt. Vgl. λογικοὶ ἰατροί „medici qui ratione et methodo propria morborum remedia investigabant"; Steph. Thes. Niet λογικὴ λατρεία, maar θυσία ζῶσα is synoniem met de uitdrukking θυσίαι πνευματικαί, 1 Petr. 2:5. — 1 Petr. 2:2 daarentegen ziet Cremer geen mogelijkheid, λογικὸν γάλα voor redelijke melk te verklaren; want dat λογικόν de uitdrukking als eene geestelijke zou qualificeeren, is wederom niet te bewijzen. Dat de melk daardoor een voedsel voor den λόγος in den mensch als geestesvoedsel aan zou duiden, strijdt geheel met de beteekenis van het woord. Men zou hiervoor eer λόγιμος moeten verwachten, wanneer dit met λόγος = verstand samenhangend voorkwam. Λογικός beteekent slechts: met verstand begaafd. Men heeft daarom ook wel beproefd, λόγος van het Woord κ. ε. van het Woord Gods te verklaren, λογικὸν γάλα, melk, zooals zij van het Woord komt, in het Woord te vinden is, waarvoor ook het tweede adjectivum ἄδολον getuigt, vgl. 2 Kor. 4:2 μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.

Λόγιον *, τό, spreuk, uitspraak vooral van de orakelen der goden. Hesych. λόγια· θέσφατα, μαντεύματα, προφητεύματα, φῆμαι, χρησμοί. Overeenkomstig dit gebruik staat het bij de LXX = אִמְרֵי אֵל Num. 24:4,

Ps. 107 : 11, vgl. Ps. 12 : 7, 119 : 148. Zoo in het N. T. τὰ λόγια τοῦ θεοῦ Rom. 3 : 2, Hebr. 5 : 12, 1 Petr. 4 : 11, Hand. 7 : 38 ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα δοῦναι ὑμῖν. Het is niet, zooals ὁ λόγος τοῦ θεοῦ in 't algemeen datgene wat God te zeggen heeft, maar de uitdrukking voor de historische (Oud-Testamentische) openbaring daarvan, daar het samenvattende ὁ λόγος τοῦ θεοῦ eene specifiek Nieuw-Testamentische uitdrukking is, vgl. onder λόγος. 1 Petr. 4 : 11 is het niet ὡς λόγον θεοῦ, om de tegenstelling met de subjectiviteit van den spreker meer op den voorgrond te stellen.

'Αναλογία *, ἡ, van ἀνάλογος = ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον, Plat. Tim. 32 B: οὕτω δὴ πυρός τε καὶ γῆς ὕδωρ ἀέρα τε ὁ θεὸς ἐν μέσῳ θεὶς καὶ πρὸς ἄλληλα καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπεργασάμενος, ὅ τι πῦρ πρὸς ἀέρα, τοῦτο ἀέρα πρὸς ὕδωρ, καὶ ὅ τι ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, τοῦτο ὕδωρ πρὸς γῆν, ξυνέδησε καὶ ξυνεστήσατο οὐρανὸν ὁρατὸν καὶ ἁπτόν. Het substantivum somtijds bij Plato, meermalen eerst bij en sedert Aristoteles, = de juiste verhouding, de naar den maatstaf van de verschillende verhoudingen geëischte of aanwezige overeenstemming, niet de overeenstemming als gelijkheid. Aristot. H. A. 1, 1: ἔνια δὲ τῶν ζῴων οὔτε εἴδει τὰ μόρια ταὐτὰ ἔχει οὔτε καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἔλλειψιν, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν. Sext. adv. gramm. 229 ἡ ἀναλογία ὁμοίου καὶ ἀνομοίου ἐστὶ θεωρία. 'Αναλόγως, gelijksoortig, overeenstemmend, overeenkomstig, b. v. Sext. Pyrr. 1, 88: οἱ ἄλλοι ἀναλόγως. Jacobs, Anthol. 7, 12: κατιὼν καὶ πάλιν ἐπανιὼν ἀναλόγως. Bij Aristot. de arithmetische en geometr. proportie. Aristot. Eth. Nikom. 5, 6: ἡ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγων κτλ. — Plat. Tim. 32, C τὸ τοῦ κόσμου σῶμα — δι' ἀναλογίας ὁμολογῆσαν. Polit. 257, B οἱ τῇ τιμῇ πλέον ἀλλήλων ἀφεστᾶσιν, ἢ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ὑμετέρας τέχνης. Diod. 11, 25: διεμέρισε τοῖς συμμάχοις κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συστρατευσάντων τὴν ἀναλογίαν ποιησάμενος. In het N. T. Rom. 12 : 6 εἴτε προφητείαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. Is de onder πίστις gegeven verklaring van μέτρον πίστεως vs. 3 juist, dan kan niet daarvan sprake zijn, dat κατὰ τὴν ἀναλογίαν τ. π. = κατὰ τὸ μέτρον πίστεως. Er wordt niet gedacht aan eenen subjectieven maatstaf voor het geloof, maar aan eenen objectieven voor de profetie. Deze maatstaf is evenwel wederom niet het geloof in objectieven zin = doctrina fidei, waarin πίστις ook Hand. 6 : 7 vgl. met 17 : 31 niet voorkomt. De voorspelling moet in de juiste verhouding tot het geloof staan, daarmeê overeenstemmen, dat opbouwen en bevorderen, vgl. 1 Kor. 14 : 1 enz. Zie verder onder προφήτης.

Λογίζομαι *, tot λόγος, berekening, λέγω, tellen, terug te brengen = zich met rekeningen, berekeningen bezighouden (vgl. ὁπλίζομαι). Men vindt naast den medialen ook den pass. Aor. ἐλογίσθην, Fut. λογισθήσομαι met passieve beteekenis. Vgl. Krüger, § 39, 14, 2. In het gewone Grieksch vinden wij ook het Perf. λελόγισμαι in actieve en passieve beteekenis, vgl. Gen. 31 : 15 οὐχ ὡς αἱ ἀλλότριαι λελογίσμεθα αὐτῷ; in het

Nieuw-Testamentisch Grieksch ook het Praesens pass. Rom. 4 : 4, 5, 24, 9 : 8. Vgl. Sir. 40 : 19. a) Rekenen, berekenen, Xen. Cyrop. 8, 2, 18 λογίσαι, πόσα ἐστὶν ἕτοιμα χρήματα. 1 Kor. 13 : 5 οὐ λογίζεται τὸ κακόν.

Λογίζεσθαι τί τινι, iemand iets berekenen, in rekening brengen, òf waarvoor hij heeft in te staan, òf wat hem ten goede komt. Zoo 2 Kor. 5 : 19 μὴ λογισάμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα. Rom. 4 : 8 ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. 2 Tim. 4 : 16 μὴ αὐτοῖς λογισθείη. Rom. 4 : 4, 6, 11. Op deze laatste plaats is de uitdrukking b) geheel als term. techn. gebruikt van de rechtvaardigende werkzaamheid Gods, die hare meer volledige uitdrukking vs. 6 vindt. Het is de toerekening van de gerechtigheid, waarvan het correlaat de ontheffing van de schuld is. De nadruk ligt op λογισθῆναι, vgl. 4 : 10, 23 οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ vs. 24, waarvan de eigenlijke beteekenis uit het volgende blijkt. Door de LXX wordt nl. meer λογίζεσθαι τὶ εἴς τι, τινὰ εἴς τινα gezegd, waar de Grieken den dubbelen Acc. gebruiken. B. v. 1 Sam. 1 : 13 ἐλογίσατο αὐτὴν Ἡλὶ εἰς μεθύουσαν, iemand voor iets houden (hem ergens toe brengen, tot een zeker gebied), hem als iets aanzien, = חָשַׁב לְ Gen. 38 : 15, 1 Sam. 1 : 13, Job 13 : 24, 41 : 24 ἐλογίσατο ἄβυσσον εἰς περίπατον. Gen. 15 : 6 ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Spreuk. 17 : 28 ἀνοήτῳ ἐπερωτήσαντι σοφίαν σοφία λογισθήσεται. Ps. 106 : 31 καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Xen. Cyrop. 1, 2, 11 ταύτας τὰς ἡμέρας λογίζονται. Ael. H. n. 3, 11 τὸ μηδὲν ἀδικῆσαι τὸν τροχίλον, λογίζεται οἱ μισθόν. Zoo vinden wij εἰς οὐδὲν λογίζεσθαι, voor niets rekenen, achten, Hand. 19 : 27, Wijsh. 2 : 16, 3 : 17, 9 : 6. Dit nu meermalen in het Paulinisch spraakgebruik Rom. 2 : 26, 9 : 8. Hier wordt, waartoe het woord ook volkomen geschikt is (λογ. τὶ εἴς τι) de werkelijkheid niet in rekening gebracht, maar het tegenovergestelde daarvan aangenomen en diensovereenkomstig het gedrag of de handeling daarnaar ingericht. Er wordt op het bedoelde subject iets overgebracht en toegerekend wat daaraan op zichzelf niet eigen is, bepaald waar staat λογίζεσθαι τί τινι, εἴς τι, wordt aan den persoon iets in rekening gebracht per substitutionem. Het aanwezige object bekleedt de plaats van hem, dien het geldt. Het wordt daarvoor in de plaats gesteld. Zoo Rom. 4 : 9 ἐλογίσθη τῷ Ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. 4 : 3, 5, 22, Gal. 3 : 6, Jak. 2 : 23. Dat dit de Paulinische gedachte is, blijkt Rom. 4 : 4, waar het λογίζεσθαι τὶ εἴς τι vs. 3 als een λογίζεσθαι κατὰ χάριν opgevat wordt. Men leze in het verband vss. 3—5. Wanneer het λογίζεσθαι τὶ εἴς τι niet zulk een λογίζεσθαι κατὰ χάριν, een toerekenen per substitutionem was, moest op het einde staan: λογίζεται ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ. Nu komt het geloof in de plaats van de gerechtigheid, vgl. vs. 6 ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων — volgens vss. 7, 8 als vergeving van zonden op te vatten. Juist dit λογίζεσθαι per substitutionem κατὰ χάριν is een term. techn. voor de rechtvaardigende werk-

zaamheid Gods, 4 : 11 εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν δικαιοσύνην. 4 : 10, 23, 24. — Λογίζεσθαί τινα μετά τινος, iemand ergens toe rekenen. Lk. 22 : 37 μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. Mk. 15 : 28. — c) Rekenen, waardeeren, ergens voor houden. 1 Petr. 5 : 12, 2 Kor. 12 : 6. — Rom. 8 : 36 λογίζεσθαί τινα ὡς, 1 Kor. 4 : 1, 2 Kor. 10 : 2. Met Acc. c. Inf. Rom. 14 : 14, Fil. 3 : 13, 2 Kor. 11 : 5. Met een volgend ὅτι Hebr. 11 : 19. Met dubbelen Acc. Rom. 6 : 11. — d) Rekenen, besluiten, gevolg trekken. Xen. Hell. 6, 1, 5 enz. Rom. 3 : 28 λογιζόμεθα δικαιοῦσθαι πίστει ἄνθρωπον. 2 : 3. — e) Overwegen, Mk. 11 : 31, Joh. 11 : 50.

Λογισμός *, ὁ, rekening, berekening, overweging, b. v. λογισμῷ χρῆσθαι, ἐκ λογισμοῦ τι ποιεῖν, λογισμῷ τινὶ ποιεῖν τι, Thuc. Plat. Xen. Aristot. Derhalve van het aan het handelen voorafgaande, dat bepalende overleg. Aristot. Rhet. 1, 10: πράττεσθαι διὰ λογισμὸν τὰ δοκοῦντα συμφέρειν. (Vgl. Joh. 11 : 50 Tdf.). Aristot. Metaph. ἡ κατὰ προαίρεσιν κίνησις καὶ κατὰ τὸν λογισμόν. LXX = מַחֲשָׁבָה, Jer. 11 : 19, 18 : 11, 29 : 11 enz. Ps. 33 : 10, 11 syn. βουλή. Spreuk. 6 : 18 καρδία τεκταινομένη λογισμοὺς κακούς. Jer. 11 : 19 ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο λογισμὸν πονηρόν. Spreuk. 12 : 5 λογισμοὶ δικαίων κρίματα, κυβερνῶσι δὲ ἀσεβεῖς δόλους. In deze beteekenis 2 Kor. 10 : 4 van overleggingen en plannen, die aan het evangelie vijandig zijn: λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ. Daarentegen Rom. 2 : 15 van overleggingen, die op het handelen volgen: τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων en wel van λ., die, zooals het de regel is, eene aanklacht doen, of ook wat zeldzamer is, verdedigen, beiden overeenkomstig de νόμος γραπτὸς ἐν τ. καρδ., vgl. b. v. Antigone, evenals Rom. 5 : 7 het ἀποθανεῖν ὑπὲρ δικαίου. Zoo niet in het gewone Grieksch. Vgl. συνείδησις. — Eenigszins analoog is de aan de beteekenis berekening aansluitende meer zeldzame uitdrukking λογισμὸν ἀποδοῦναι, λ. ἑαυτῷ διδόναι, zich rekenschap geven, Plut. Philostr.

Διαλογίζομαι *, met iemand afrekenen, doordenken, overleggen, b. v. Plat. Soph. 231 C πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διαλογιζώμεθα. Zeldzamer διαλέγεσθαι = διαλέγειν κατὰ γένη τὰ πράγματα (Xen. Mem. 5, 5, 12). Zoo Xen. Mem. 3, 5, 1 διαλογιζόμενοι περὶ αὐτῶν ἐπισκοπῶμεν. Vgl. Mk. 9 : 33, 34. Het is zóó van διαλέγεσθαι onderscheiden, dat dit de discussie, διαλογίζεσθαι hoofdzakelijk de reflecteerende, berekenende overweging aanduidt, vandaar ook = bedenkelijk zijn, twijfelen; Xen. Hell. 6, 4, 20 διαλογιζόμενοι πῆ — ἀποβήσοιτο. Vgl. Lk. 3 : 15 διαλογιζομένων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χς. In het N. T. en bij de LXX, waar het zelden en alleen in de Psalmen voorkomt = חשב i. p. v. λογίζομαι, meestal van gedachten en overleggingen, die in den een of anderen zin verwerpelijk zijn. Ps. 10 : 2, 21 : 12, 35 : 20, 140 : 5. Zonder zulk eene slechte nevenbedoeling alleen Ps. 77 : 6: διελογισάμην ἡμέρας ἀρχαίας, καὶ ἔτη αἰώνια ἐμνήσθην. 119 : 59 διε-

λογισάμην τὰς ὁδούς σου καὶ ἐπέστρεψα τοὺς πόδας μου εἰς τὰ μαρτύριά σου. 2 Makk. 12 : 43 ὑπὲρ ἀναστάσεως διαλογιζόμενος. Vgl. Ael. V. H. 14, 43 (bij Schleusner) ὑπὲρ ἀνθρώπου ψυχῆς διαλογίζεσθαι. — In het N. T. Lk. 1 : 29, 3 : 15. Daarentegen Mt. 16 : 7, 8, Mk. 8 : 16, 17 als uiting van klein geloof, Mk. 2 : 6, 8, Lk. 5 : 21, 22 van de oppositie tegen Christus, vgl. Lk. 20 : 14. Ps. 21 : 12 ἔκλιναν εἰς σὲ κακά, διελογίσαντο βουλὴν κτλ. Ps. 36 : 4 ἀνομίαν διελογίσατο (al. ἐλογ.). 1 Makk. 11 : 8 διελογίζετο — λογισμοὺς πονηρούς. — Mt. 21 : 25, Mk. 11 : 31, Lk. 12 : 17 van den onrechtvaardigen rentmeester.

Διαλογισμός *, οῦ, ὁ, in het N. T. alleen met de nevenbedoeling van slechte gedachten en overwegingen. In het gewone Grieksch = a) afrekening, Dem. 36, 23, b) overlegging, bij Plat. Plut. Strab. Zoo ook Sir. 27 : 6 σκεύη κεράμεως δοκιμάζει κάμινος καὶ πειρασμὸς ἀνθρώπου ἐν διαλογισμῷ αὐτοῦ, vgl. vs. 6, 13 : 26, Ps. 40 : 6, Dan. 2 : 29, 30, 5 : 6, 10; 7 : 28. Hiertoe behooren uit het N. T. Rom. 1 : 21 ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν en 1 Kor. 1 : 20 κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν ὅτι εἰσὶ μάταιοι naar Ps. 94 : 11, waar reeds de in het N. T. doorgaande ongunstige beteekenis daarvan gebezigd wordt, die dan nog beslister in het gebruik van διαλ. van verwerpelijke gedachten, plannen enz. openbaar wordt. Zoo in het O. T. Ps. 56 : 6, 139 : 20, 146 : 4, Jez. 59 : 7, waar het verband inhoud en bedoeling van de διαλ. aangeeft. Daarmeê komt overeen in het N. T. spraakgebruik de toevoeging van πονηρός, κακός Mt. 15 : 19, Mk. 7 : 21, Jak. 2 : 4. Verder zonder zulk eene toevoeging Lk. 2 : 35, 5 : 22, 6 : 8, 9 : 46, 47, 1 Tim. 2 : 8, Fil. 2 : 14. Op de beide laatste plaatsen bepaalt de verbinding met ὀργή, γογγυσμός den zin. Eigenaardig zou zijn c) de beteekenis bedenkingen, twijfel, uitgaande van het verschil, dat aan alle overweging en overleg ten grondslag ligt (vgl. onder διαλογίζομαι Lk. 3 : 15) Lk. 24 : 38, Rom. 14 : 1, wanneer hier niet διαλ. = verwerpelijke gedachten, zoodat het zich aan het doorgaande Nieuw-Testamentische spraakgebruik aansluit. d) In de beteekenis samenspraak, welke Plut. Apophth. Alex. 101 gevonden wordt, staat het Sir. 9 : 15, Wijsh. 7 : 20. — Bij de LXX = מַחֲשָׁבָה, waarvoor evenwel gewoonlijk λογισμός staat.

Εὐλογέω *, in de praeterita met en zonder augm. in dezelfde Hss. b. v. ηὐλόγησα Gen. 24 : 1, 35, daarentegen vs. 48 εὐλόγησα evenals bij εὐδοκεῖν. Hebr. 7 : 6 heeft Lchm. den vorm ηὐλόγηκεν opgenomen, terwijl anders bij het Perf., waarvan behalve dezen vorm (Gen. 17 : 20, Ps. 129 : 8) nog slechts het Part. pass. εὐλογημένος gevonden wordt, de Hss. niet schijnen te varieeren. Volgens Tdf.[8] bij Lk. 24 : 30 kwam de vorm met augment van het Impf. en den Aor. bij Lk. vooral in den Sin. Alex. en Cantabr. voor. De Vatic. schijnt dien vorm nooit te hebben. Treg. heeft hem alleen Mt. 14 : 19 behouden, daarentegen

anders, zooals Tdf.[8] en Westc., overal den vorm zonder augment opgenomen.

Het woord is niet eigen aan het klassieke proza, komt daarentegen dikwijls bij de treurspeldichters en Aristph. voor, ook later in het proza zeldzaam. Alleen Polyb. heeft het meermalen, Aristot. ééns, Plut. niet. Bij Plato slechts eenige malen in de onechte geschriften uit lateren tijd (Min. en Axioch), bij Xen. Thuc. Dem. in het geheel niet. Het heeft met het tot het klassieke en latere Grieksch behoorende εὔλογος = verstandig, probabilis niets te maken (ééns in eenige codices der LXX in de beteekenis bespraakt Ex. 4:10 = אִישׁ דְּבָרִים, gewone lezing ἱκανός, Symm. εὔλαλος). Daarentegen komt het met het gebruik van εὐλογία, lof, overeen en is het het tegenovergestelde van het in het betere Grieksch eveneens zeldzame κακολογεῖν, smaden, kwaad van iemand spreken, vgl. Lobeck, Phryn. p. 200. Anders εὖ, κακῶς λέγειν. Aristot. Rhet. ad Alex. 4. Polyb. 1, 14, 4 tegenover ψέγειν, ἐλέγχειν. Plat. Min. 320, E: οἱ γὰρ ποιηταὶ μέγα δύναται εἰς δόξαν, ἐφ' ὁπότερ' ἂν ποιῶσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐλογοῦντες ἢ κατηγοροῦντες. Dio Cass. 42, 28 verbonden met θαυμάζειν.

In het Bijbelsche Grieksch komt εὐλογεῖν daarentegen des te meer voor, maar bijna zonder uitzondering als een zuiver godsdienstig begrip (vgl. 3 Makk. 6:11 εὐλογεῖν τοῖς ματαίοις). Over Rom. 16:18, de eenige plaats, waar εὐλογία zonder eenige godsdienstige beteekenis schijnt te staan, zie onder εὐλογία. Dit onderscheid tusschen het Bijbelsche en het gewone Grieksch heeft ook invloed op het spraakgebruik van Philo, aan wien weliswaar εὐλογεῖν, εὐλογία niet vreemd is, die evenwel gewoonlijk andere benamingen als εὐχή, ἔπαινος, εὐφημία gebruikt. Zie Loesner, Observv. Philon. bij Ef. 1:3. Ook bij Joseph. komen εὐλογεῖν, εὐλογία niet veelvuldig voor. Zie beneden.

In het Bijbelsch Grieksch is εὐλογεῖν, εὐλογία het tegenovergestelde van καταρᾶσθαι, κατάρα (vgl. Gen. 12:3, 27:29, Num. 22:12, 23:23, 24:9, 10, Deut. 30:1, 19) en komt voordurend overeen met het Hebr. ברך, meestal Piël = zegenen. Te onderscheiden is zoowel wie het object als wie het subject der handeling is.

1) Met een menschelijk subject en a) God als object εὐλογεῖν τὸν θεόν, κύριον, τὸ ὄνομα κυρίου, = zegenen, van dankende lofverheffing van God, zoowel in den vorm der aanbidding als in dien der verkondiging, vgl. Joseph. Ant. 7, 14, 11: τὸν θεὸν εὐλογεῖν ἤρξατο πατέρα τε καὶ γενέτορα τῶν ὅλων ἀποκαλῶν. Synon. ἐπαινεῖν, ὑψοῦν, ὑμνοῦν, vgl. Neh. 9:5 εὐλογεῖτε κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν .... εὐλογήσουσιν ὄνομα δόξης σου καὶ ὑψώσουσιν ἐπὶ πάσῃ εὐλογίᾳ καὶ αἰνέσει, Ps. 145:1. Zoo evenwel niet in de thora en de proph. prior., maar Kron., Neh., Job, Ps., Jez. Jer., Ez., Dan., vgl. 1 Kron. 29:10, Neh. 8:8, 9:5, Job 1:21, Ps. 16:7, 26:12 enz. Jez. 65:16, Jer. 31:23, Ez. 3:12, Dan. 2:19, 20. — Jez. 12:1,

38 : 19 = הוֹדָה. 64 : 11 = הִלֵּל. Vgl. Jos. Ant. 11, 4, 2 *οἱ Λευῖται καὶ οἱ Ἀσάφου παῖδες ἀναστάντες ὑμνοῦν τὸν θεόν, ὡς τὴν εἰς αὐτὸν εὐλογίαν Δαυΐδης κατέδειξε πρῶτος.* Meermalen in de apocriefen, b. v. Sir. 43 : 11, Tob. 4 : 19 enz. Zeer laat eerst met den Dat. Dan. 4 : 31 (Theodot.): *τῷ ὑψίστῳ εὐλόγησα καὶ τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα ᾔνεσα καὶ ἐδόξασα.* Sir. 50 : 22, 51 : 12, 1 Ezr. 4 : 58, 5 : 58, 2 Makk. 10 : 38; vgl. 3 Makk. 6 : 11 *τοῖς ματαίοις* = aanbiddend prijzen. Het is in dit geval intrans. = lofzingen, vgl. 1 Ezr. 5 : 57: *Λευῖται .... ὑμνοῦντες τῷ κυρίῳ καὶ εὐλογοῦντες κατὰ Δαυΐδ.* — In het N. T. met den Acc. Lk. 1 : 64, 24 : 53 *αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν θν̄.* Jak. 3 : 9. Absol. = Aan God lof en hulde brengen, Mt. 14 : 19 *λαβὼν τοὺς ἄρτους ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν.* Mk. 6 : 41, 8 : 7 rec. Westc. Mt. 26 : 26, Lk. 24 : 30, 1 Kor. 14 : 16. Daaraan sluit zich b) *εὐλογεῖν τι*, God lof en dank toebrengen, over iets prijzen, den lof Gods met iets verbinden. Vgl. Mk. 8 : 7 *εὐλογήσας αὐτὰ (τὰ ἰχθύδια) παρέθηκεν*, waar evenwel de Accus. van *παρέθ.* afhangt. Zoo slechts 1 Kor. 10 : 16 *τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν.* In het O. T. alleen 1 Sam. 9 : 13 *εὐλογεῖ τὴν θυσίαν καὶ μετὰ ταῦτα ἐσθίουσιν.* In het O. T. alleen 1 Sam. 9 : 13 *εὐλογεῖ τὴν θυσίαν καὶ μετὰ ταῦτα ἐσθίουσιν.* Anders komt nergens het menschelijke *εὐλογεῖν* (eerst recht niet in de onder 3) aangehaalde beteekenis) met een zakelijk object voor en dat onder dit (consecreerende) *εὐλογεῖν* niet een gebed om goddelijken zegen over het bedoelde object verstaan moet worden, bewijst *εὐχαριστήσας* Lk. 22 : 17, 19 evenals de door Lightfoot, Hor. Hebr. bij Mt. 26 : 26 medegedeelde Joodsche formules van zegeningen bij het Paschamaal, die alleen lof en dank aan God met betrekking tot de te vieren feesten bevatten.

2) Met God als subject, en dat wel a) met een menschelijk object van de genade, die God den mensch belooft, evenwel niet van de eenvoudige belofte, maar steeds van de toegezegde en medegedeelde gave. De aansluiting aan de grondbeteekenis blijkt uit het synonieme begrip *μεγαλύνειν* Gen. 12 : 2 *εὐλογήσω σε καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου καὶ ἔσῃ εὐλογημένος.* Vgl. Gen. 17 : 20, 22 : 17 verb. met *πληθύνειν.* 28 : 3 met *αὐξάνειν.* Voor de gave vgl. Num. 6 : 23, waar het verbonden is met *φυλάσσειν*, Ps. 28 : 9 met *σώζειν, ποιμαίνειν, ἐπαίρειν*, Ps. 67 : 1 met *οἰκτείρειν.* Ps. 29 : 10 *κύριος εὐλογήσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ.* Gen. 12 : 2 *ἔσομαι μετά σου καὶ εὐλογήσω σε.* Sir. 36 : 12 *ἐξ αὐτῶν εὐλόγησε καὶ ἀνύψωσε.* Het onderscheid is, dat het menschelijk *εὐλογεῖν* van God een verheffen met woorden, het goddelijk *εὐλογεῖν* een verheffen met de daad is. Men mag niet de toezegging van den goddelijken zegen tot het grondbegrip maken, terwijl men van plaatsen als Gen. 1 : 22, 28 uitgaat: *εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ θεὸς λέγων*, waarin aan een zegenend woord gedacht wordt, dat den zegen uitspreekt en belooft. Vgl. den zg. Aäronie-

tischen zegen Num. 6 : 23 enz. Men kan slechts onderscheiden tusschen het zegenen als belofte van de gave en genade en tusschen het zegenen als mededeeling daarvan, vgl. Gen. 12 : 2 enz. het Fut. εὐλογήσω σε. Slechts zelden staat εὐλογεῖν met God als subject in eerstgenoemde beteekenis, gewoonlijk in de laatstgenoemde. — In de apocriefen staat εὐλογεῖν met God als subject zelden, Sir. 1 : 13 Alex. εὐλογηθήσεται, Vat. εὑρήσει χάριν. 4 : 13, 36 : 12, Tob. 4 : 12, 13 : 12, Judith 15 : 10. In het N. T. Mt. 25 : 34 οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός. Hand. 3 : 26, Ef. 1 : 3 ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Gal. 3 : 8, 9, Hebr. 6 : 14 naar Gen. 22 : 17. — b) Met een zakelijk object, waartoe natuurlijk niet de collectiefbegrippen als σπέρμα Gen. 22 : 17 enz. οἶκός τινος 1 Kron. 17 : 27 enz. behooren, maar τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην Gen. 2 : 3, Exod. 20 : 11 τὸν ἄρτον Exod. 32 : 25, Deut. 18 : 5, 12, vgl. vs. 3; = zijne genade daarmede verbinden. Zoo noch in de apocr. noch in het N. T. Eigenaardig, maar binnen denzelfden kring van voorstellingen is Jos. Bell. Jud. 5, 9, 4 ὑμῖν δὲ τί τῶν εὐλογηθέντων ὑπὸ τοῦ νομοθέτου πέπρακται, waar τὰ εὐλ. niet = quae legis conditor comprobavit, maar: wat hebt gij van de geboden gedaan, waaraan de wetgever den zegen verbonden heeft? Vgl. Ant. 4, 8, 44.

Hieraan en niet aan 1) sluit zich 3) εὐλογεῖν aan met een menschelijk subject en object en dat wel 3) iemand de genade Gods, den zegen Gods beloven, zeldzamer verzwakt: wenschen, en nog zwakker: groeten, evenwel evenzoo min declaratief gebruikt als εὐλ. 2) vgl. het Fut. Gen. 12 : 2 enz., maar steeds refereerend, vgl. Gen. 12 : 3, 24 : 60, 27 : 4 enz. 28 : 1, 48 : 15, 16, 20, Exod. 39 : 44, Lev. 9 : 22 enz. Num. 6 : 23 enz. 23 : 20 enz. 24 : 1, 9, 10, Deut. 26 : 15, 27 : 12. Slechts eenmaal oogenschijnlijk declaratief Ps. 129 : 8 εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐν ὀνόματι κυρίου, waar evenwel het Perf. evenals het voorafgaande εὐλογία κυρίου ἐφ' ὑμᾶς te beschouwen en daarenboven aan het verzwakte gebruik = groeten te herinneren is 2 Kon. 4 : 29, 1 Kron. 16 : 43. Daarenboven vgl. Ruth 3 : 10, 2 Sam. 3 : 5 enz. εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ κυρίῳ (de Dat. komt overeen met לְ). Ps. 118 : 24 εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. Voor het begrip van dezen zegen vgl. Gen. 27 : 7 εὐλογήσω σε ἐναντίον κυρίου. Deut. 21 : 5 τοὺς Λευίτας ἐπέλεξε κύριος ὁ θς παρεστηκέναι αὐτῷ καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, evenals Deut. 23 : 5 οὐκ ἠθέλησε κύριος ὁ θς σου εἰσακοῦσαι τοῦ Βαλαὰμ καὶ μετέστρεψε . . . τὰς κατάρας εἰς εὐλογίαν. In deze beteekenis in de apocriefen zeer zeldzaam, in het N. T. daarentegen vooral zoo gebruikt. Mt. 5 : 44 rec. Lk. 2 : 34, 6 : 28, Rom. 12 : 14, 1 Kor. 4, 12, Hebr. 7 : 1, 6, 7, 11 : 20, 21, 1 Petr. 3 : 9. Verder in den aan Ps. 118 : 24 ontleenden groet εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος κτλ. Mt. 21 : 9, 23 : 39, Mk. 11 : 9, Joh. 12 : 23, niet = gegroet, noch = geprezen, maar (vgl. het Hosianna) òf „Gods genade over u", òf waarschijnlijker „God zij

geprezen over u", derhalve tot 1, b) behoorend, waarvoor Mk. 11:10 εὐλογημένη ἡ βασιλεία κτλ. zou kunnen getuigen, evenals Lk. 1:28, 42 εὐλογομένη σὺ ἐν γυναιξίν. Vs. 42 εὐλογημένος ὁ καρπὸς κτλ. vgl. onder εὐλογία. Vooral evenwel vgl. 2 Kron. 31:8 εὐλόγησαν τὸν κύριον καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ Ἰσρ. — b) Oneigenlijk gebruikt, aansluitend aan het zegenen bij het afscheid = afscheid geven, Ps. 10:3, Job 1:5 μήποτε ἥμαρτον καὶ εὐλόγησαν θεόν. Vss. 11, 21, 2:5. 2 Kon. 21:13 εὐλόγησε θεὸν καὶ βασιλέα. Zoo niet in de apocr. en het N. T. — Bij de LXX nog ἐνευλογεῖν, συνευλ., bij Jos. ook προευλ. Ant. 4, 8, 47 προευλογῆσαι τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν.

Εὐλογητός *, ή, όν (tegen den regel, Krüger § 22, 5, 7; vgl. Judith 13:18 εὐλογητή), adj. verb. in de beteekenis van het part. perf. pass. overeenkomstig בָּרוּךְ, 1) gewoonlijk van God εὐλ. ὁ θς, κύριος ὁ θς, κύριος = geprezen, geloofd. Zie εὐλογέω 1, a). Zoo Gen. 9:26, 14:20, 24, 27, 1 Sam. 25:32, 1 Kon. 1:48 enz., steeds in de Psalmen, eveneens in de apocriefen met de eenige uitzondering van Judith 13:18. Eveneens in het N. T. alleen van God Rom. 9:5, Lk. 1:68 εὐλ. κύριος ὁ θς. 2 Kor. 1:3, Ef. 1:3, 1 Petr. 1:3 εὐλ. ὁ θς. Rom. 1:25. 2 Kor. 11:31. Als naam van God Mk. 14:61 ὁ Χς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ, afgekort uit de gebruikelijke Rabbijnsche toevoeging bij het noemen van God ברוך הוא, nl. קדוש ברוך הוא. Als naam van God komt ברוך alleen nooit voor. Zie Wünsche, Neue Beiträge zur Erläuterung der Evangelien aus Talm. und Midr. S. 407. 2) Van menschen = door God gezegend, Gen. 24:31 εὐλ. κυρίου. 26:29 εὐλ. ὑπὸ κυρίου (Alex. daarentegen Vat. εὐλογημένος). Met den Dat., ontstaan uit de Hebr. ל, zie εὐλογεῖν 3), Ruth 2:20 εὐλογητός ἐστι τῷ κυρίῳ. 1 Sam. 15:13, Jud. 13:18. Dienvolgens is ook Deut. 7:14 εὐλογητὸς ἔσῃ παρὰ πάντα ἔθνη slechts aan de beteekenis gezegend, niet aan geprezen te denken, vgl. Gen. 12:3; 14:19 εὐλόγησε τὸν Ἄβραμ καὶ εἶπεν Εὐλογημένος Ἄβραμ τῷ θεῷ τῷ ὑψίστῳ. Zoo nergens in het O. T.

Εὐλογία *, ας, ἡ, bij dichters en prozaschrijvers = lof, roem, het wel spreken over iemand, act. en pass. Ook = schoone rede, schoonheid in de uitdrukking, Plat. Rep. 3, 400 D: εὐλογία καὶ εὐαρμοστία καὶ εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθμία (τῆς λέξεως) εὐηθείᾳ (τῆς ψυχῆς) ἀκολουθεῖ. Lucn. Lexiph. 1 εὔαρχός ἐστι ὁ λόγος καὶ πολλὴν τὴν εὐλογίαν ἐπιδεικνύμενος καὶ εὔλεξις (het laatste van de schoonheid eener enkele uitdrukking). Hieraan heeft men Rom. 16:18 aangesloten: διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων, want wegens ἀκακ. kan het niet in de beteekenis lof staan. Toch is het ook niet waarschijnlijk, dat het — vgl. LXX Ex. 4:10 — in de verbinding met χρηστολογία alleen op de schoonheid of het beheerschen van de uitdrukking betrekking heeft. De uitwerking van de χρηστολ. καὶ εὐλ. op de ἄκακοι wordt veelmeer ver-

klaard, wanneer εὐλ. aansluitend aan het doorgaande gebruik van εὐλογεῖν, εὐλογία in het Bijbelsch Grieksch ook hier in godsdienstige beteekenis staat, ongeveer = vrome rede. Ook bij Jos. en Philo staat εὐλογία alleen in godsdienstige beteekenis in de beide hierna aan te halen beteekenissen overeenkomstig het Hebr. בְּרָכָה.

1) Lof van God, overeenkomstig εὐλογεῖν τὸν θεόν. Zoo in het O. T. alleen Neh. 19 : 5 ὑψώσουσιν ὄνομα δόξης ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ καὶ αἰνέσει. In de apocr. Tob. 8 : 15 εὐλογητὸς εἶ σὺ ὁ θς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ καθαρᾷ καὶ ἁγίᾳ. Sir. 50 : 20. Evenzoo zou οὗ τὸ μνημόσυνον ἐν εὐλογίαις Sir. 45 : 1, 46 : 11, vgl. 1 Makk. 3 : 7 εἰς εὐλ. van den lof van God over of wegens iemand te verklaren zijn. Dit komt ten minste overeen met den wezenlijken aard van zulk eene εὐλογία, Sir. 45. Zoo heeft de LXX ook wel לִבְרָכָה Ps. 36 : 26 opgevat: τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν ἔσται. In het N. T. zoo Openb. 7 : 12 ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα τῷ θεῷ. 5 : 13 τῷ ἀρνίῳ ἡ εὐλ. Vs. 12 ἄξιος λαβεῖν ... δόξαν καὶ εὐλ., en eveneens naar het onder εὐλογεῖν 1, b) opgemerkte ook 1 Kor. 10 : 16 τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας.

2) Zegen (van εὐλογ. met God als subject), welken God belooft en geeft, vgl. den Gen. subj. εὐλ. τ. θεοῦ, Wijsh. 15 : 19, Sir. 11 : 22, 30 : 25. — a) Act. van de beloofde zegeningen tegenover κατάρα Deut. 11 : 29, 23 : 5 μετέστρεψε κύριος ὁ θς σου τὰς κατάρας εἰς εὐλογίας. Deut. 28 : 2, 33 : 23, Neh. 13 : 2, Jez. 8 : 34 enz. Jos. Ant. 4, 8, 44; evenwel gewoonlijk b) pass. van den inhoud dezer beloften, het goed, dat wat Gods genade geeft, Gen. 28 : 4, 39 : 5, 49 : 25, Ex. 32 : 29, Lev. 25 : 29 ἀποστέλλω τὴν εὐλογίαν μου ὑμῖν. Ps. 3 : 8 syn. σωτηρία. 21 : 4, 7, 24 : 5 syn. ἐλεημοσύνη (Hebr. צְדָקָה, zie onder δικαιοσύνη). Jez. 44 : 3, Zach. 8 : 13. Zoo in het N. T. en dat wel behalve Hebr. 6 : 7, 12 : 17, 2 Kor. 9 : 6 steeds in soteriologische beteekenis van het Nieuw-Testamentisch heilsgoed Gal. 3 : 14 ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλ. τοῦ Ἀβρ. γένηται. Voor dezen Gen. van het bezit vgl. Sir. 7 : 32, Ef. 1 : 3 εὐλογητὸς ὁ θς ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ κτλ. 1 Petr. 3 : 9 εὐλογίαν κληρονομεῖν (vgl. Hebr. 12 : 17). Rom. 15 : 29 ἐν πληρώματι, εὐλογίας ἐλεύσομαι (vgl. 1 : 11).

Eindelijk 3) zegen, den menschen toezeggen of beloven, a) act. van het woord van zegen, Gen. 27 : 12, 35, 36, 38 : 41, Sir. 3 : 8, 9, 2 Kron. 5 : 1. Zoo ook van den zegen van Aäron, Sir. 36 : 22 κατὰ τὴν εὐλ. Ἀαρὼν περὶ τοῦ λαοῦ σου. In het N. T. Jak. 3 : 10 ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα. b) Pass. van het goed, dat als zegen gegeven wordt, b. v. de benaming van geschonkene gaven als zegen, Gen. 33 : 11, 1 Sam. 25 : 27, 30 : 26, 2 Kor. 5 : 15, en zoo in het N. T. 2 Kor. 9 : 5.

Ἐνευλογέω *, LXX overeenkomstig בָּרֵךְ בְּ Gen. 12 : 3, 18 : 8, 22 : 18, 28 : 14 (26 : 4 Alex., daarentegen Vat. εὐλ.) Ps. 72 : 17 en zoo Sir. 44 : 21 evenals in het N. T. Gal. 3 : 8 ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ

ἔθνη naar Gen. 12 : 3, Hand. 3 : 25 ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται (Westc. εὐλ.) πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς naar Gen. 22 : 8, derhalve = iemand daarmede zegenen dat men een ander zegent, zoodat de beloofde en gegeven zegen aan den laatste verbonden is. Het woord is reeds wegens de samenstelling aan het gewone Grieksch vreemd.

Ὁμολογέω *, ὡμολόγησα, a) hetzelfde zeggen, Xen. Cyrop. 4, 5, 26, ἀναγνῶναι δέ σοι καὶ τὰ ἐπιστελλόμενα, ἔφη, βούλομαι, ἵνα εἰδὼς αὐτὰ ὁμολογῇς, ἄν τί σε πρὸς ταῦτα ἐρωτῶ. Vandaar bepalen, overeenstemmen, onderscheiden van συμφωνεῖν, waarmeê het b. v. Plat. Rep. 2, 403 D verbonden is, als de uitdrukkelijke, zich openbarende overeenstemming. Hdt. 1, 23 λέγουσι Κορίνθιοι, ὁμολογέουσι δέ σφι Λέσβιοι. 1, 171 οὕτω Κρῆτες λέγουσι, οὐ μέντοι ὁμολογέουσι τούτοισιν οἱ Κᾶρες. Verbonden met den Dat. van den persoon en den Acc. van de zaak. In plaats van den Accus. ook de Inf. περί τι, ἐπί τινι. — b) Toegeven, toestaan, bekennen, confiteri. Xen. Hist. gr. 3, 3, 11 ἠλέγχετο καὶ ὡμολόγει πάντα. Joh. 1 : 20 ὡμολόγησε καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός. 1 Joh. 1 : 9 ὁμολογεῖν τὰς ἁμαρτίας. Daaraan sluit zich aan de eene zijde aan de beteekenis profiteri, iets openlijk zeggen, niet verzwijgen enz., aan de andere zijde de beteekenis beloven. Het eerste Mt. 7 : 23, Hand. 24 : 14, Tit. 1 : 6, Hebr. 11 : 13. Vgl. Plato, Prot. 317 B ὁμολογῶ σοφιστὴς εἶναι. Het laatste Mt. 14 : 7 μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι. Hand. 7 : 17. Vgl. Xen. An. 7, 4, 22 πάντα ὡμολόγουν ποιήσειν. — c) Erkennen, en dat wel uitdrukkelijk zijne erkenning uiten, openbaren, belijden. Vgl. Thuc. 4, 62: τὴν ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένην ἄριστον εἶναι εἰρήνην. Xen. An. 5, 9, 27 πρὶν ἐποίησαν πᾶσαν τὴν πόλιν ὁμολογεῖν Λακεδαιμονίους καὶ αὐτὸν ἡγεμόνας εἶναι. Plat. Conviv. 202 B: ὁμολογεῖταί γε παρὰ πάντων μέγας θεὸς εἶναι. (Bij het disputeeren = den tegenstander recht geven, τὰ ὁμολογούμενα, waarover men het eens is, het algemeen erkende, enz. „Ὁμολογεῖν saepe est disputantium, inter quos convenit de aliqua re, qui e concessis disputant"; Lex. Xen.). Hand. 23 : 8 Σαδδουκαῖοι μὲν λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν μηδὲ ἄγγελον μήτε πνεῦμα, Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα. Mt. 10 : 32, Lk. 12 : 8, Openb. 3 : 5. Hieraan sluit zich aan het aan het N. T. eigenaardige ὁμολογεῖν met het object van den persoon van Jezus Christus, als uitdrukking zijner openlijke erkenning, Joh. 9 : 22 ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χν, ἀποσυνάγωγος γένηται (Mt. 10 : 32 ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων), waarvan de grondslag en de onderstelling het geloof in Hem is, Joh. 12 : 42 ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν, vgl. Rom. 10 : 9, 10 καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται .... στόματι δὲ ὁμολογεῖται. Hiernaar is de belijdenis van Christus de uitdrukking van het persoonlijk geloof in Hem en dat wel steeds met het oog op eene tegenstelling. Tegenover ἀρνεῖσθαι, zich aan zulk eene erkenning onttrekken, haar terugnemen, 1 Joh. 2 : 23 πᾶς ὁ ἀρνού-

σεις τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει· ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἔχει. Mt. 10:32, 33, Lk. 12:8. Daarenboven nog 1 Joh. 4:2 ὁμολ. Ἰν Χν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, vgl. onder ἔρχεσθαι. Vs. 3 ὁμολογεῖν τὸν Ἰν. Vs. 15 ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. 2 Joh. 7 οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰν Χν ἐρχόμενον ἐν σαρκί. "Οστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, Mt. 10:32, Lk. 12:8 is zonder parallel in het gewone Grieksch en wordt het beste naar analogie van het Hebr. הוֹדָה עַל Ps. 32:5, vgl. Neh. 1:6, 9:2 verklaard (LXX Neh. 1:6 ἐξαγορεύω ἐπὶ ἁμαρτίαις, vgl. Sir. 4:29), = wie met betrekking tot mij belijdenis aflegt, vgl. Hdt. 9, 48: πλεῖστον δὴ ἐν ὑμῖν ἐψεύσθημεν, wij zijn met betrekking tot u bedrogen, vgl. Bernhardy, S. 212. — 1 Tim. 6:12 ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν, vgl. Rom. 10:10 met vs. 9, waar het de erkenning van Christus als den κύριος is, vgl. vs. 13, waar van Christus staat: μαρτυρήσας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, naar Joh. 19:37. — d) Eigenaardig is Hebr. 13:15 ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως τῷ θεῷ τοῦτ' ἔστιν καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Een Dat. van deze soort vinden wij anders bij ὁμολ. noch in het gewone noch in het Bijbelsche Grieksch, waarin het woord, afgezien van het N. T. zelden voorkomt, zeker alleen Jer. 51:25 ὁμολογίας ὁμολογεῖν = beloven (נדר, gewoonlijk = εὔχομαι) en Job 40:9 ὁμολογήσω ὅτι δύναται ἡ δεξιά σου σῶσαι = הוֹדָה, dat anders geregeld door ἐξομολογεῖσθαι vertaald wordt. Het laatste staat meestal met den Dat. = prijzen, van den in den vorm der aanbidding zich uitsprekenden dank aan God. Zie beneden. Men zou kunnen aannemen, dat de schrijver van den brief aan de Hebreërs i. p. v. dit in het gewone Grieksch zeldzame en in deze beteekenis daaraan vreemde woord het meer gewone ὁμολ. gekozen heeft, dat wel is waar in deze beteekenis niet in het gewone Grieksch, maar wel bij Philo zoo voorkomt, Lib. alleg. I, 1, 60, 18 παραχωρεῖν θεῷ καὶ ὁμολογεῖν αὐτῷ. Vgl. ook onder ὁμολογία. Toch schijnt een andere grond voor de keus van dit woord te bestaan. 'Εξομολογεῖσθαι τῷ θεῷ zonder obj. is in het Oud-Testamentisch Grieksch term. tech. van dankende aanbidding. In deze beteekenis kan καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόμ. αὐτοῦ nauwelijks als zakelijke verklaring voor ἀναφέρειν θυσίαν αἰνέσεως τῷ θεῷ gelden. Hieraan wordt slechts recht gedaan en de samenhang met vs. 17 komt dan slechts goed uit, wanneer ὁμολ. τῷ ὀνόμ. gekozen is, om het in ἐξομολογεῖσθαι τῷ θεῷ, τῷ ὀνόμ. op den achtergrond staand moment der belijdenis uit te drukken, derhalve = (lovend) belijden, zoodat de Dat. i. p. v. ἐν of den gewonen Accus.. staat. Aan een verkort χάριν ὁμολ. Lucn. App. Jos.) valt natuurlijk niet te denken.

'Ομολογία *, ας, ἡ, a) overeenstemming; b) overeenkomst. Het laatste bepaald van verdragen met wederzijdsche beloften, Plat. Thuc. Isocr. enz. Daaraan sluit zich aan het gebruik bij de LXX = נְדָבָה, belofte,

Deut. 12 : 6, 17, Ex. 46 : 13, Am. 4 : 5; = נֶדֶר Lev. 22 : 18, Jer. 4 : 25, zie ὁμολογεῖν b). In het N. T. daarentegen c) in aansluiting aan ὁμολογεῖν c) = belijdenis, nader bepaald Hebr. 10 : 23 κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ, vgl. vs. 25. 2 Kor. 9 : 13 ὁμολ. εἰς τὸ εὐαγ., wanneer men niet εἰς τὸ εὐ. met het voorafgaande τῇ ὑποταγῇ verbinden moet. Voor de verbinding met ὁμ., vgl. Just. Mart. Dialog. c. Tryph. 47; Φυλάσσειν τὴν εἰς τὸν Χν τοῦ θεοῦ ὁμολογίαν, vgl. ὁμολογεῖν ἐν, ἐπί τινι. Hebr. 3 : 1 ὁ ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν. Absol. = de belijdenis van Christus (vgl. Rom. 10 : 10). 1 Tim. 6 : 12, 13, Hebr. 4 : 14. Men moet onderscheiden tusschen de belijdenis als handeling 2 Kor. 9 : 13, Hebr. 3 : 1, derhalve act. en de belijdenis in passieven zin als datgene wat beleden is of wordt, 1 Tim. 6 : 12, 13 ὁμολογεῖν τὴν καλὴν ὁμολογίαν. Hebr. 4 : 14 κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας, want κρατεῖν duidt niet aan een blijven bij datgene wat men doet, maar een zich vasthouden aan datgene wat men heeft. Eveneens Hebr. 10 : 23. — d) Éens vinden wij het in het Bijbelsch Grieksch in de beteekenis erkenning, dank, 1 Ezr. 9 : 8 δότε ὁμολογίαν δόξαν τῷ κυρίῳ, waar Fritzsche δόξαν als glossema verwijdert. Philo meermalen in deze beteekenis = lof, verheerlijking, geheel synon. met ἐξομολόγησις, dat daarvan slechts onderscheiden wordt als ἡ ἐκτὸς ἑαυτοῦ ὁμολογία, Lib. alleg. 1, 1, 60, 13.

Ὁμολογουμένως *, zooals door allen toegestemd wordt, onbetwistbaar, ontegenzeggelijk, „sine controversia, uno omnium consensu." Xen. An. 2, 6, 1 Κλέαρχος ὁμολογουμένως ἐκ πάντων τῶν ἐμπείρως αὐτοῦ ἐχόντων δόξαι γενέσθαι ἀνὴρ καὶ πολεμικός. Plat. Menex. 243 C ἄνδρες γενόμενοι ὁμολογουμένως ἄριστοι. In het N. T. 1 Tim. 3 : 16. Vgl. onder ὁμολογεῖν c).

Ἀνθομολογέομαι *, alleen in het med. a) mede instemmen, Dem. Pol. Plut. b. v. τοῖς εἰρημένοις. Plut. Brut. 16, 2 πρὸς ἀλλήλους ἔβλεψαν ἀνθομολογούμενοι διὰ τῶν προσώπων. Passio Perp. 87 : 12. Ook b) belijden, bekennen, Pol. 15, 27, 9 πρὸς οὐδὲν τῶν λεγομένων ἀνθομολογούμενος. Vandaar Jos. Ant. 8, 10, 3 τὰς ἁμαρτίας ἀνθομολογουμένους, kort tevoren als ἐξομολ. aangeduid. Zonder object van de belijdenis van zonden 1 Ezr. 8 : 90 προσευχόμενος ἀνθωμολογεῖτο κλαίων. Sir. 20 : 2 ὁ ἀνθομολογούμενος ἀπὸ ἐλαττώσεως κωλυθήσεται. c) Van dank, ἀνθ. χάριν, Plut. Aemil. Paul. 11, 1. Bij de LXX en in het N. T. zonder χάριν, Ps. 79 : 14 ἀνθομολογησόμεθά σοι = הוֹדָה. Lev. Sir. 17 : 22, 23 wisselen ἀνθομολογεῖσθαι en ἐξομολογεῖσθαι elkander af als dank en aanbidding. Vgl. 2 Ezr. 3 : 11 van de priesterlijke dankzegging ἀπεκρίθησαν ἐν αἴνῳ καὶ ἀνθομολογήσει, vgl. ἐξομολ. ἐναντίον τοῦ θεοῦ, κυρίου, Dan. 6 : 10, 2 Kron. 7 : 6.

Ἐξομολογέω *, alleen Lk. 22 : 6 in het actief, anders in het gewone evenals in het Bijbelsche Grieksch alleen in het Med. Wij vinden het alleen in het latere Grieksch, eenige malen bij Plut., evenwel over 't algemeen niet dikwijls. Het meest op Hellenistisch gebied bij Jos.

Philo en in het Bijbelsche Grieksch. Het duidt aan een versterkt ὁμολογεῖν (vgl. ἐξιλάσκεσθαι). a) = Belijden. Plut. Stoicor. repugn. 17 (1042 A). Anton. 59, 3 καλῶς πεποίηκας τὴν ἀλήθειαν ἄνευ βασάνων ἐξομολογησάμενος. Jos. Bell. Jud. 1, 32, 2 ἐξομολογοῦμαί σου τὴν ἐμαυτοῦ φρενοβλάβειαν. Ant. 8, 4, 2 τὰς ἁμαρτίας καὶ τὰς τῶν πατρίων νομίμων παραβάσεις. 1, 10, 3 ἐξομολογεῖσθαι πάντες ὥρμησαν ὅτι δικαίως αὐτοὺ ὁ θ̅ς̅ ὑπερόψεται. Zoo niet bij de LXX, want Dan. 9 : 4 προσευξάμην πρὸς κύριον ... καὶ ἐξομολογησάμην καὶ εἶπα is ondanks de vs. 5 volgende belijdenis van zonden niet in de beteekenis belijden te nemen, maar = prijzen, want de belijdenis van zonden vormt slechts den grondslag voor de erkenning van God vs. 7 σοὶ κύριε ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡμῖν ἡ αἰσχύνη. Daarentegen in het N. T. met het obj. τὰς ἁμαρτίας Mt. 3 : 6, Mk. 1 : 5, Jak. 5 : 16. b) Toestaan, Jos. Bell. Jud. 5, 10, 5 ἐξωμολογήσαντο δ' ὅπερ ἦσαν εἶναι δοῦλοι. 16, 5, 4 εἴ τις λόγῳ μὴ θεραπεύοιτο δοῦλον ἐξομολογούμενος. Plut. Num. 16, 2 Ῥωμύλου μὴ βουληθέντος ἐξομολογήσασθαι τῷ μέτρῳ τοῦ οἰκείου τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἀλλοτρίου. Lucn. Hermot. 75. Daaraan zou zich evenals bij ὁμολογεῖν de beteekenis toezeggen, beloven aansluiten, waarin het act. Lk. 22 : 6 staat: συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι· καὶ ἐξωμολόγησεν. In het Oud-Testamentisch Grieksch daarentegen en op de overige plaatsen van het N. T. komt het c) geregeld overeen met het Hebr. הוֹדָה van het danken van God, hiervan uitgaande, dat zulk een dank den vorm der belijdenis, der dankbare erkenning heeft, vgl. vooral de verbinding met den Acc. van het object Ps. 89 : 6 ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου. Tob. 12 : 22 ἐξωμολογοῦντο τὰ ἔργα τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ αὐτοῦ. (Vgl. ook Hand. 19 : 18 ἤρχοντο ἐξομ. καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. Openb. 3 : 5 heeft de rec. ἐξομ. i. p. v. ὁμολογήσω). Verder ἐξομ. τί τινι, iemand iets erkennend belijden = prijzen, Gen. 29 : 34, Ps. 107 : 15 ἐξομολογησάσθωσαν τῷ κυρίῳ τὰ ἐλέη αὐτοῦ καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρ. vgl. Tob. 11 : 16 ἐξομολογεῖτο ἐνώπιον αὐτῶν ὅτι. Dat de voorstelling van eene belijdenis ten grondslag ligt, bewijst vooral Ps. 42 : 6, 43 : 5 ἐξομολογήσομαι αὐτῷ Σωτήριον τοῦ προσώπου μου ὁ θ̅ς̅ μου. Vgl. ook het dikwijls volgende ὅτι 1 Kron. 16 : 34, Dan. 2 : 29, Ps. 54 : 8, 98 : 3, 139 : 14, Sir. 51 : 1. Vandaar = aanbiddend belijden, Fil. 2 : 11 πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ι̅ς̅ Χ̅ς̅ εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. Vgl. 2 Makk. 7 : 37 μετὰ ἐτασμῶν καὶ μαστίγων ἐξομολογήσασθαι διότι μόνος αὐτὸς θεός ἐστιν. Hierdoor wordt de overgang tot ἐξομολ. τινί zonder object gemakkelijk verstaanbaar = eerbied bewijzen, alleen τῷ θεῷ, κυρίῳ, van dankende aanbidding, vgl. Philo, Lib. alleg. 1, I, 59, 40 ὁ τῆς τοῦ θεοῦ φρονήσεως ἀσκητὴς ἐξομολογεῖτο εὐχαριστικῶς τῷ τὸ ἀγαθὸν ἀφθόνως δωρησαμένῳ, waar naar het verband εὐχαριστικῶς een wezenlijk, niet alleen toevallig deel van het ἐξομ. is. Zoo in alle overige plaatsen der LXX en in de apocr. b. v. 2 Sam. 22 : 50, 1 Kron. 16 : 8,

2 Kron. 5 : 12, 30 : 22. Met name dikwijls in de Psalmen, 6 : 5, 7 : 18, 9 : 2, 18 : 50, 28 : 7, 30 : 5, 10, 13 enz. Ἐξομ. τῷ ὀνόμ. θ. 2 Kron. 6 : 24, Ps. 122 : 4, 138 : 4, 140 : 14, 142 : 8, Sir. 51 : 1. — Het wordt dikwijls verbonden met αἰτεῖν, ψάλλειν, εὐλογεῖν. — Absol. Sir. 39 : 15.

In de apocr. is het een zeldzaam woord behalve Tob. 12 : 5 enz. nog slechts op weinige plaatsen als Sir. 51 : 12, 2 Makk. 8 : 27.

In het N. T. Mt. 11 : 25, Lk. 10 : 21 met Dat. en volgend ὅτι. Rom. 14 : 11 naar Jez. 45 : 23 Alex. evenals 15 : 9, Ps. 18 : 50.

Bij de LXX en in de apocriefen ook nog ἐξομολόγησις van de dankende aanbidding. Vgl. Deel I, bl. 730, 731.

Ἐκλέγω*. In het Bijbelsch Grieksch alleen in het medium (Aor. ἐξελέγην Tob. 1 : 4, 1 Ezr. 1 : 5) en tweemaal het pass. 1 Makk. 6 : 35, op welke laatste plaats de lezing weifelt, Tdf. Treg. Westc. ὁ ἐκλελεγμένος, rec. Lchm. ὁ ἀγαπητός. In het gewone Grieksch act. en med. Toch schijnt het activum ten minste in het latere Grieksch meermalen voor te komen. Bij Hrdt. vinden wij het medium, evenwel zelden. Het medium naast het activum vooral bij Xen., Plat., Dem., Thuc., Aristot., daarentegen b. v. niet bij Polybius, Dio Cass., Lucn., die slechts het activum gebruiken, zeer zelden bij Plut. Waar evenwel het medium gebezigd wordt, is het verschil met het activum duidelijk te herkennen. Het act. beteekent uitlezen, uitzoeken, verkiezen. Het med. sibi eligere, deligere, voor zichzelven iets uitzoeken. Dat in het Bijbelsch Grieksch alleen het med. gebruikelijk is, is te verklaren uit het Hebr. בחר, waarmeê het overeensteemt. (Alleen bij uitzondering voor andere uitdrukkingen. Behalve het met בחר gelijkstaande, meer zeldzame ברר, waarmeê het Ez. 20 : 38, Dan. 11 : 25, 12 : 9 overeenkomt, vgl. בָּרוּר, בָּבָר, הִתְבָּרֵר onder ἐκλεκτός, staat het slechts enkele malen voor לקח Spreuk. 24 : 32. קבץ Jer. 2 : 16 enz. Zelden wordt בחר door αἱρετίζειν vertaald, nog zeldzamer door αἱρεῖσθαι 2 Sam. 15 : 15, Job 34 : 4, Jer. 8 : 3, vgl. Spreuk. 16 : 17, 22 : 1, προχιρεῖσθαι Deut. 7 : 6, 10 : 15, Spreuk. 1 : 29. ἐξαιρεῖσθαι Deut. 31 : 11, Job 36 : 21. ἐπιλέγειν Ex. 17 : 9, 18 : 25, Jez. 8 : 3, 2 Sam. 10 : 9, 17 : 1). בחר evenwel sluit twee momenten in zich. Allereerst duidt het aan het belang van het kiezende subject, dat bedoelt eene te herstellen verhouding tusschen het object en het subject zelf. Verder duidt het aan eene bevoorrechting van het object boven andere van zijne soort of andere, daarmeê gelijkstaande en duidt eene keus daaruit aan. Het belang van het subject blijkt hieruit, dat het synoniem is met אהב Ps. 47 : 5, 78 : 68, Jez. 41 : 8, 49 : 7, 8, חפץ Jez. 56 : 4, 65 : 11, 66 : 3, 4, רָצוֹן Jez. 58 : 5, רחם Jez. 14 : 1, חמד Jez. 44 : 9 vgl. met 66 : 3, ידע Am. 3 : 2 vgl. met Deut. 7 : 6, אִוָּה Ps. 132 : 14, קרב Piël, Ps. 65 : 3, לקח Ps. 78 : 70. Vgl. het parallelisme van het object met עֶבֶד Ps. 105 : 26, Jez. 44 : 1, סְגֻלָּה Ps. 135 : 4 evenals de

toevoeging van de bestemming van het doel van het object vooral bij het בחר van God. De gedachte aan de keus van het object uit meerdere treedt slechts op weinige plaatsen op den achtergrond. Vgl. Gen. 6:2, 1 Sam. 8:18, 12:13, 2 Sam. 24:12, 1 Kon. 3:8, 8:44, Neh 9:7. Meestal valt die gedachte evenwel ook hier nog in het oog. Vgl. 1 Sam. 20:30 בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי, waar de vertaling van de LXX *σὺ μέτοχος εἶ τῷ υἱῷ Ἰεσσαί* aan de betrekking van dit בֹּחֵר tot het voorafgaande בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת geen recht laat wedervaren. Overal elders is de werkelijke of voorgestelde toestand die eener keus, niet alleen waar het gebied, waaruit gekozen wordt, of de voorrang nadrukkelijk genoemd wordt, als Deut. 18:5, 30:19, Joz. 24:15, 22, 1 Sam. 2:28, 1 Kon. 8:16, 18:23, 25, 2 Kon. 21:7, 1 Kron. 19:10, 21:10, 28:4, 5, 2 Kron. 6:5, 6, 33:7, Ez. 20:38 (gewoonlijk *ἐκ*, ééns 2 Sam. 6:21 *ὑπέρ τινα*), maar ook op de overige plaatsen, vgl. b. v. Gen. 33:11, Num. 16:5, 7, 17:5, Deut. 4:37, 7:7, 12:5, 17:10, 21:5, 1 Sam. 10:24, 16:8—10, 17:40, 2 Sam. 16:18, 1 Kon. 8:48, 11:13, 34, 36, 1 Kron. 15:2, Ps. 78:68, 70, 132:14, Jez. 7:15, 16, 40:20, 56:4, 58:5, 6, 65:11, 66:3, 4, Jer. 33:24. Bij *ἐκλέγειν* is deze betrekking op de verhouding van het object tot andere van zijne soort niet twijfelachtig, want in het geheele gewone spraakgebruik getuigt niets voor eene verzwakking van het voorzetsel en er zijn nauwelijks bewijzen noodig. Xen. Hell. 1, 6, 19 *ἐξ ἁπασῶν νεῶν τοὺς ἀρίστους ἐρέτας ἐκλέξας.* Plat. Rep. 7, 535 A *μέμνησαι οὖν τὴν προτέραν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων οἵους ἐξελέξαμεν ... τούς τε γὰρ βεβαιοτάτους καὶ τοὺς ἀνδρειοτάτους προαιρετέον.* Aristot. Rhet. ad Alex. 23 *τὰ μέγιστα ἐκλέγων.* Polyb. 3, 93, 4 *τῶν ἐργατῶν βοῶν ἐκλέξαντες ἐκ πάσης τῆς λείας τοὺς εὐρωστοτάτους.* Ibid. 114, 1 *οὓς πάντας Ἀννίβας ἐν τοῖς τῆς προγεγενημένης σκύλοις ἐκλέξας κατακεκοσμήκει*, eene plaats, die bijzonder geschikt is, het in het woord liggende begrip van het uitzoeken te doen zien. Datzelfde is het geval bij het med. Xen. Mem. 1, 6, 14 *τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες ... σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι καὶ ἄν τι ὁρῶμεν ἀγαθὸν ἐκλεγόμεθα.* Plat. Legg. 2, 670 D *ἐκλέγεσθαι τὰ προσήκοντα, ὃ τοῖς τηλικούτοις πρέπον.* Plat. Tim. 24 C *ἡ θεὸς ... ἐκλεξαμένη τὸν τόπον ἐν ᾧ γεγένησθε.* Dem. De cor. 18, 261, 45, 64 enz. Het medium onderscheidt zich van het activum slechts daardoor, dat de bestemming, waarvoor het object gekozen wordt, eene bestemming voor het verkiezende subject is; het subject kiest iets voor zichzelf. Diensvolgens vereenigt het med. *ἐκλέγεσθαι* juist de beide betrekkingen, welke in בחר vervat zijn = iets boven iets anders voor zich nemen, bestemmen; voor zich uitzoeken, verkiezen, en het is onjuist, dat de gedachte aan het uitzoeken uit iets anders bijzonder op den voorgrond gesteld moet worden, dat de voornaamste beteekenis evenwel die van de bepaling van het doel zou zijn. Juist daardoor

veelmeer, dat het dezen nadruk niet noodig had, onderscheidt zich ἐκλέγεσθαι van het synonieme αἱρεῖσθαι. Terwijl bij αἱρεῖσθαι het „voor zich bestemmen" de hoofdzaak is, en eene nadere bepaling noodig had, wanneer deze bepaling van het object door eene keus tot stand komt, wordt zulk eene bepaling bij ἐκλέγεσθαι niet vereischt en juist hierdoor is verklaarbaar, dat αἱρεῖσθαι, bepaald het Alex. αἱρετίζειν slechts zelden met בחר overeenstemt. Het een of ander van deze punten kan op den voorgrond staan, zoodat òf de verhouding van het object tot andere van zijne soort vooral beoogd wordt, òf dat de bestemming van het object voor het subject in de eerste plaats in aanmerking komt. Nergens evenwel wordt het een of ander geheel vergeten. De door de beteekenis uitzoeken oogenschijnlijk ontstane moeilijkheid met betrekking tot de goddelijke verkiezing wordt weggenomen door de eenvoudige overweging van de verschillende tegenstelling, waarin het ἐκλέγεσθαι plaats heeft, òf het object in onderscheiding van andere gekozen wordt, dan wel of de verkiezing de tegenstelling met de verwerping is. Beide zaken vallen over 't algemeen niet tezamen.

Om een goed overzicht te hebben, maken wij onderscheid tusschen ἐκλέγεσθαι in 't algemeen en ἐκλ. van de geschiedenis des heils in 't bijzonder. ἐκλ. a) In 't algemeen zich iets of iemand uitzoeken, verkiezen, τί, τινά en dat wel met nadere bepaling van plaats, getal enz. 2 Sam. 24 : 12, Ez. 20 : 38, Lk. 6 : 13, Joh. 15 : 19, Hand. 1, 24, 15 : 22, 25. Zonder zulk eene bepaling met eene niet uitgedrukte tegenstelling = voor zich iemand of iets uitzoeken. Gen. 13 : 11 ἐξελέξατο ἑαυτῷ Λὼτ πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου. Lk. 14 : 7 πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο. Jez. 66 : 3 ἐξελέξαντο ἃ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἠθέλησεν. Daartoe behoort ook Deut. 30 : 19 ἔκλεξαι τὴν ζωὴν ἵνα ζῇς σύ. Joz. 24 : 15 ἐκλέξασθε ὑμῖν σήμερον τίνι λατρεύσητε, εἴτε .... εἴτε .... vgl. vs. 22. Iets of iemand voor zich kiezen en het zich toeëigenen Lk. 10 : 42 ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο. Joh. 6 : 70, 13 : 18, 15 : 16. Dit verzwakt dan licht, zoodat de gedachte aan het uitzoeken op den achtergrond treedt en alleen de beslissing van den wil van het subject op een bepaald object overblijft. Vgl. Jez. 58 : 5, 6, 65 : 11, 66 : 3 ἐξελέξαντο τὰς ὁδοὺς αὐτῶν. — Verder zichzelven iets of iemand voor een bepaald doel of beroep verkiezen, b. v. βασιλέα 1 Sam. 8 : 18, met eenen dubbelen Accusativus of eene soortgelijke nadere bepaling zooals 1 Kon. 8 : 16 τοῦ εἶναι ἡγούμενον, vgl. 2 Kron. 6 : 5, 1 Kron. 15 : 2 αἴρειν τὴν κίβωτον. 28 : 5 καθίσαι κτλ. Zoo in het N. T. Hand. 1 : 2 οὓς (ἀποστόλους) ἐξελέξατο. 6 : 5 ἐξελέξαντο Στέφανον.

b) De overige Nieuw-Testamentische plaatsen Mk. 13 : 20, Hand. 13 : 17, 1 Kor. 1 : 27, 28, Jak. 2 : 5, Ef. 1 : 4 slaan op het בחר van de goddelijke verkiezing van Israel, den voorrang van Israel boven alle volken, opdat het in onderscheiding daarvan in eene bijzondere ver-

houding tot God sta, Deut. 14:2 καί σε ἐξελέξατο κύριος ὁ θεός σου γενέσθαι σε αὐτῷ λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν (zoo met ἀπό ook nog Sir. 45:16, anders ἐκ). Ps. 33:12, 135:4, Deut. 7:7 προείλετο κύριος ὑμᾶς καὶ ἐξελέξατο, vgl. vs. 6 σε προείλετο (בחר) κύριος ὁ θ̅ς̅ σου εἶναι αὐτῷ λαὸν περιούσιον παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, Ps. 47:5. Deze bevoorrechting of verkiezing van Israel tot eene bijzondere verhouding tot God is eene openbaring van vrije liefde. Vandaar de verbinding met ἐλεεῖν en ἀγαπᾶν. Vgl. Deut. 4:37 διὰ τὸ ἀγαπῆσαι αὐτὸν τοὺς πατέρας σου καὶ ἐξελέξατο τὸ σπέρμα αὐτῶν. 10:15. Jez. 14:1 ἐλεήσει κύριος τὸν Ἰακὼβ καὶ ἐκλέξεται ἔτι τὸν Ἰσραήλ, vgl. Zach. 1:17, 2:16, Jez. 42:2 ὁ ἠγαπημένος, Ἰσρ. ὃν ἐξελεξάμην. 41:8 σὺ δὲ Ἰσραὴλ παῖς μου, Ἰακὼβ ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Ἀβραὰμ ὃν ἠγάπησα. Ps. 78:68. Vgl. Rom. 11:28 κατὰ μὲν τὸ εὐαγγ. ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς, κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. Intusschen sluit deze bevoorrechting van Israel geen verwerping van de overige volken in, maar παρὰ πάντα τὰ ἔθνη Deut. 4:37, 10:15 vgl. 14:2 enz. moet naar het apostolisch woord Hand. 14:16 begrepen worden: ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν κτλ., vgl. Jez. 14:1 ἐλεήσει κύριος τὸν Ἰακὼβ καὶ ἐκλέξεται ἔτι τὸν Ἰσραήλ... καὶ ὁ γειώρας προστεθήσεται πρὸς αὐτοὺς καὶ προστεθήσεται πρὸς τὸν οἶκον Ἰακὼβ κτλ. Hier ligt de bij de verkiezing van Abraham uitgesprokene gedachte ten grondslag Gen. 12:3 ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς of Joh. 4:22 ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν en zij is alzoo eene verkiezing tot eene bijzondere roeping in de geschiedenis des heils. Met de verkiezing van Israel is het evenzoo gesteld als met de verkiezing van Levi met betrekking tot de overige stammen van Israel, die niet hunne verwerping insluit, maar hun ten goede moet komen, Deut. 18:5 αὐτὸν ἐξελέξατο κύριος ὁ θεός σου ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν σου παρεστάναι κτλ. vgl. onder ἱερεύς evenals Hebr. 5:1 met Num. 16:5, 7, 17:5 of evenals met de verkiezing van eene bepaalde plaats voor de woonstede Gods, Deut. 12:5 ὁ τόπος ὃν ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν ὑμῶν. Toch vormt de verwerping, verstooting, מאס, de tegenstelling met de verkiezing, Jez. 7:15 πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρά, ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν, geldt evenwel met betrekking tot de verkiezing van Israel niet het niet uitverkoren object, maar drukt, waar het gevonden wordt, slechts de opheffing van de verkiezing voor het uitverkoren object uit, Jez. 33:24 αἱ δύο πατριαὶ ἃς ἐξελέξατο κύριος ἐν αὐταῖς καὶ ἰδοὺ ἀπώσατο αὐτάς. Ps. 78:67, 68 vgl. met vs. 59. Exod. 32:32 enz. 14:1 ἐκλέξεται ἔτι τὸν Ἰσραήλ. Zach. 1:17, 2:16 en daarop maakt ook Jez. 41:9 geen uitzondering: ἐξελεξάμην σε καὶ οὐκ ἐγκατέλιπόν σε.

Hierdoor wordt de apostolische uiteenzetting Rom. 9—11 verstaanbaar, waar aan de eene zijde tegenover de ἐκλογή van Israel de ἐκλογὴ τῶν ἐθνῶν (niet van enkelen uit de ἔθνη) staat (vgl. de uitdrukking ἡ ἐπι-

στροφὴ τῶν ἐθνῶν Hand. 15: 3) en het ἥττημα van Israel als πλοῦτος ἐθνῶν geteekend wordt 11 : 12, vgl. vs. 13 ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, vs. 15 ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, vs. 25 τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν — aan den anderen kant evenwel het beginsel der ἐκλογή, de vrije, iedere aanspraak uitsluitende erbarming (9: 15) ter verklaring van het feit van het toenmaals aanwezige ἥττημα van Israel en van de beperking tot τινὲς ἐξ αὐτῶν (11 : 14) dient, vgl. 11 : 7 ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ τοῦτο οὐκ ἐπέτυχεν, ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν, vgl. vs. 11. Het beginsel der ἐκλογή van Israel brengt met zich, dat οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὗτοι Ἰσραήλ 9 : 6, want hiermeê overeenkomstig blijven (11 : 17) slechts zij overal als ἐκλογή, die haar aannemen met een geloof, dat alle aanspraak op recht laat varen. Zoo verstaan wij zoowel οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν 9 : 24 als ook 11 : 2 οὐκ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω en ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ καὶ οὕτως πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται 11 : 25, 26; vgl. vs. 28. De verwerping van allen uit Israel en de heidenen, die ten slotte niet zalig worden, is slechts eene opheffing van de verkiezing voor hen, de verkiezing evenwel blijft ἐκλογὴ Ἰσραήλ, ἐκλογὴ ἐθνῶν. Intusschen — en dit is van groot gewicht — de laatste uitdrukking gebruikt de apostel hier niet, hoewel hij onder de ἐκλεκτοί niet alleen hen opneemt, die tot het bondsvolk behooren en ook tegenover de gemeenten uit de heidenen schrijft, 1 Thess. 1 : 4 εἰδότες τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν, omdat hij in dit verband slechts met de vraag te maken heeft, of de goddelijke verkiezing van Israel boven de volken vervallen is. Daar hij evenwel het voortbestaan daarvan ondanks den tegenwoordigen toestand der dingen, die het tegenovergestelde doen vermoeden, wil aantoonen, kan hij hier het feit, dat ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην κατέλαβε δικαιοσύνην (9 : 30), niet als ἐκλογὴ ἐθνῶν aanduiden. Het verdere zie onder ἐκλεκτός, ἐκλογή. De hiertegen door K. Müller te berde gebrachte tegenwerping in zijn beneden aangehaald geschrift, S. 138, dat eene verkiezing, die kan worden opgeheven, niet den grond van de Paulinische zekerheid des heils vormen kan, wordt weggenomen door de eenvoudige verwijzing naar de de ἐκλεκτοῖς geldende waarschuwing voor het verliezen van het heil 8 : 13 11 : 22, vgl. met vs. 13. In het aan het Oude Testament ontleende begrip van verkiezing vinden wij slechts in zoover een verschil in de Nieuw-Testamentische leerbegrippen, dat Paulus de daarin vervatte beschouwing voortgezet heeft, juist evenals bij de begrippen σάρξ, πνεῦμα, νοῦς, διάνοια, in 't algemeen bij het psychologisch begripsmaterieel van het O. T., waarmeê Paulus slechts uitvoeriger en met scherper onderscheiding en toepassing rekent dan de overige Nieuw-Testamentische schrijvers.

Het werkwoord ἐκλέγεσθαι van de goddelijke verkiezing vinden wij

in het N. T. slechts zelden. Reeds in de apocriefen is het weinig in gebruik, zooals ook de zaak zelve daarin op den achtergrond treedt bij de verzwakte gedachte van de goddelijke voorzienigheid. Zie onder πρόνοια, πατήρ. Van de verkiezing van Israel staat het slechts 1 Makk. 10:32, van de verkiezing van den tempel, of van Jeruzalem, 1 Makk. 7:37, 3 Makk. 2:9, Tob. 1:4. Van de verkiezing van Mozes en Äëron voor hunne bijzondere roeping Sir. 45:4, 16 (vgl. Bar. 3:27), behalve alleen nog 1 Makk. 6:35 = uitzoeken en 1 Ezr. 5:1 = beslissen, een besluit nemen. Daarenboven zie ἐκλεκτός.

In het N. T. in den zin der bedeeling des heils alleen Mark. 13:20 διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς οὓς ἐξελέξατο ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας, 1 Kor. 1:27, 28, Jak. 2:5, Ef. 1:4. Het is duidelijk, dat de grondgedachte van de liefde, die aan den een boven den ander de voorkeur geeft, dezelfde is. Alleen is het niet meer Israel, dat het voorwerp dezer liefde is, vgl. bij Mk. 13:20 onder ἐκλεκτός, maar de leden der Nieuw-Testamentische gemeente des heils, die 1 Kor. 1:27, 28 door de hun wedervaren daad des heils (vs. 26 βλέπετε τὴν κλῆσιν ὑμῶν) in de daar geteekende verhouding tot de wereld gesteld zijn. Vgl. de verbinding met ἁγιάζειν, 2 Kron. 7:16, 2 Makk. 1:25. Eveneens ziet op de in de historie plaats gehad hebbende verkiezing van deze leden der Nieuw-Testamentische gemeente Jak. 2:5, waar alleen de bepaling van het doel toegevoegd wordt: πλουσίους ἐν πίστει καὶ κληρονόμους. Want dat de plaats gehad hebbende rangschikking tot de Nieuw-Testamentische gemeente des heils daaronder begrepen moet worden, bewijst de betrekking tot de vroegere belofte, waarmeê het tegenwoordige ἐξελέξατο overeenstemt. Van de eeuwigheid dezer verkiezing is noch 1 Kor. 1 noch hier sprake. Alleen Ef. 1:4 handelt over eene vóór-historische verkiezing, daar datgene wat de van de wereld afgezonderde Nieuw-Testamentische gemeente des heils is, teruggeleid wordt tot eene vóór-historische acte van God en de daaraan toegekende voorrang een voorrang is, welke reeds vóór de schepping haar is toegekend. Vgl. Mt. 25:34. Daarmeê wordt niet eene vóór-historische afzondering van de menschen in zulke, die aan het verderf en zulke, die aan de zaligheid gewijd zijn, uitgesproken, maar het is met deze vóór-historische ἐκλογή evenzoo gesteld als met de historische, vgl. vss. 11—13, 2:11, 3:6. Het niet verkoren zijn sluit niet reeds het verworpen zijn in zich. Het verschil is alleen, dat niet meer Israel en de ἔθνη, maar ἐκκλησία en κόσμος, bepaald de κόσμος οὗτος tegenover elkander staan. De laatste is als de woonplaats der υἱοὶ τῆς ἀπειθείας onderworpen aan het gericht.

Zoo hebben wij een drievoudig gebruik van ἐκλέγεσθαι. 1) Van de verkiezing tot eene bijzondere roeping in de geschiedenis des heils; 2) verkiezing tegenover verwerping van de uitverkorenen of de ongeloovig

gewordenen, 3) verkiezing tegenover verwerping van de aan het oordeel onderworpene wereld, van de niet-geloovig wordende, ongeloovig blijvende wereld. De onderstelling van Frank (System der chr. Wahrheit, I, S. 288 ff.), dat voor het begrip verkiezing onderscheiden moet worden tusschen de tegenstelling van de niet geroepenen en de geroepenen is slechts ten deele juist. Juist is de tegenstelling a) met de niet verkorenen, maar ook niet verworpenen; b) met de verkorenen, maar verworpenen, c) met de aan het oordeel onderworpene wereld. In de Christelijke gemeente vinden wij deze drievoudige tegenstelling tegelijkertijd. In de geschiedenis van Israel zien wij haar zich eerst ontwikkelen, vgl. onder κλητός, welker beteekenis bij de dogmatische bepaling van het begrip der verkiezing bij het gezichtspunt van hare verhouding tot de roeping gewoonlijk miskend wordt. — De verkiezing tot de roeping sluit de verkiezing voor de verlossing in zich, maar niet dadelijk het blijven der verkiezing en hiermede moet Rom. 9—11 gerekend worden.

Met de Oud-Testamentische afzondering van Aäron, Levi enz. komt in het N. T. overeen Hand. 1:4, 15:7.

De in de LXX vaak te vinden uitdrukking ἐκλέγ. ἔν τινι (1 Sam. 16:9, 10, Jer. 33:24 enz. vgl. onder αἱρετίζειν, θέλειν, εὐδοκεῖν) vinden wij in het N. T. niet. Hand. 15:7 ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο ὁ θ̅ς̅ διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη κτλ. is evenals Pol. 3, 114, 1 (zie boven) = eene keus doen uit enz.

Over het begrip verkiezing vgl. Tholuck, Römerbrief, S. 213, Hofmann, Schriftbeweis, I, 218 ff. Heilige Schrift des N. T. I, 160 ff. Beck, Versuch über Röm. 9, Beyschlag, Paul. Theodicee, S. 36 ff. Frank, System der chr. Wahrheit, I, S. 288 ff. K. Müller, Die göttl. Zuvorversehung und Erwählung, Halle, 1892, S. 100 ff. Dalmer, Zur Paulinischen Erwählungslehre, Greifswalder Studien an Cremer, 1895, S. 184 ff.

Ἐκλεκτός *, ή, όν, adj. verb. in de beteekenis van het part. perf. pass. = a) uitverkoren, afgezonderd, b. v. Plat. Legg. 12, 946 D εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς δικαστὰς εἰσαγέτω, waarvoor anders (b. v. 11, 926 D) ἐκκριτός. Verder b) uitgelezen, uitgezocht, voortreffelijk boven anderen van zijne soort. Zoo evenwel zelden in het gewone Grieksch. Daarentegen bij de LXX zeer dikwijls = בָּחוּר jongeling, בָּרִיא, חֶמְדָּה, חֵפֶץ, בָּרוּר, b. v. ἄνδρες ἐκλεκτοί Richt. 20:16, 34, 1 Sam. 13:2, 24:3, 26:2 = uitgelezen, uitgezochte manschap. 2 Ezr. 5:8, Jez. 54:12 λίθοι ἐκλεκτοί. Jer. 3:19 γῆ ἐκλεκτή: 22:7, Ezech. 31:16, Gen. 41:2, Hab. 1:16, Hagg. 2:8, Hoogl. 5:16. c) Uitverkoren in de onder ἐκλέγεσθαι b) behandelde Bijbelsche beteekenis gewoonlijk voor בָּחִיר 2 Sam. 21:6, 1 Kron. 16:13, Ps. 89:4, 105:6, 43, 106:5, 23, Jez. 42:1, 43:20, 45:4, 65:8, 15, 25 (נָבָר Part. Niph. van ברר 2 Sam. 22:27, Ps. 18:29).

In de apocriefen in deze beteekenis Sir. 46 : 1, 47 : 22, 49 : 6, Wijsh. 3 : 9, 4 : 15, Tob. 8 : 15, 2 Makk. 1 : 25. Zoo van een bijzonder persoon, met wien God eene bijzondere betrekking gesloten heeft, b. v. Mozes Ps. 106 : 23, vgl. Ps. 83 : 20 van David, in 't algemeen die tot eenen bijzonderen dienst en bijzondere verhoudingen tot God boven anderen uitverkoren is, b. v. van den knecht des Heeren bij Jez. 41 : 8, waarmeê men kan vergelijken 1 Tim. 5 : 21 *οἱ ἐκλεκτοὶ ἄγγελοι*. Analoog is Lk. 23 : 35 *ὁ Χς ὁ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτός* (*ἐκλελεγμένος*, *ἀγαπητός*). Hiertoe behoort ook 1 Petr. 2 : 4 (*λίθον*) *ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀποδεδοκιμασμένον*, *παρὰ δὲ θεῷ ἐκλεκτόν*. Verder van geheel Israel, het uitverkoren volk, zoowel *ὁ ἐκλεκτός μου*, Jez. 42 : 1, 45 : 4, vgl. 43 : 20 *τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτόν*, *λαόν μου ὃν περιεποιησάμην τὰς ἀρετάς μου διηγεῖσθαι*, als *οἱ ἐκλεκτοί* Jez. 65 : 9, 15, 22, Ps. 105 : 6, 43, 106 : 5, 1 Kron. 16 : 13 = בָּחִיר. Op de plaatsen van Jezaja vinden wij reeds de Nieuw-Testamentische beschouwing, dat *ἐκλεκτοί* d) hen aanduiden, die niet eenvoudig object der goddelijke verkiezing zijn in onderscheiding van de niet uitverkorenen, daarom evenwel nog niet verworpenen, maar die hunne eigenlijke tegenstelling vinden in Israel in de wel uitverkorenen, maar verworpenen. Zie onder *ἐκλέγεσθαι*. Deze nieuwe tegenstelling, die anders in de Oud-Testamentische voorstelling nog niet uitgedrukt is, maar die in het verloop van de tusschen God en Israel voorvallende geschiedenis zich noodzakelijk openbaren moest, vinden wij uitgedrukt in het woord des Heeren Mt. 20 : 16, 22 : 14: *πολλοὶ κλητοί*, *ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί*, dat als resultaat van de Oud-Testamentische ontwikkeling wel niets nieuws is, maar voor de eerste maal en op scherpe wijze het resultaat uit de vroegere geschiedenis trekt en als zoodanig juist aan het evangelie van Mt. eigen is. Deze tegenstelling ontbreekt wel in de brieven, maar moet niet als tegenstelling van de *ἐκλεκτοί* met de *κλητοί* worden opgevat, maar als tegenstelling met hen, wier verkiezing te niet gedaan is, 2 Petr. 1 : 10 en die daarom nog slechts als *κλητοί* aangeduid worden. Vgl. onder *κλητός*. Daaraan sluit zich evenwel het gebruik van het woord van hen aan, wier verkiezing eene blijvende geworden is = verkorenen, niet verworpenen, en zoo staat het dan van hen, die behooren tot de Nieuw-Testamentische gemeente des heils in onderscheiding van hen, die tegenover haar en den Heer staan, Mt. 24 : 22, 24, 31, Mk. 13 : 20, 22, 27, Lk. 18 : 7, bepaald in hun onderscheid van de wereld (zie *ἐκλέγεσθαι* s. f.) Rom. 8 : 33, Kol. 3 : 12, 2 Tim. 2 : 10, Tit. 1 : 1, 1 Petr. 1 : 1, 2 : 9. Vgl. Openb. 17 : 14 *κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί*. Als praedicaat van een afzonderlijk persoon kan *ἐκλεκτός* in deze beteekenis klaarblijkelijk niet gebruikt worden, maar alleen in den onder e) genoemden, of = *ἀγαπητός*, en zoowel Rom. 16 : 13 *Ῥοῦφος ὁ ἐ. ἐν κυρίῳ*, vgl. 1 Sam. 20 : 30 als 2 Joh. 13, wanneer daar niet *κυρία* de

naam der gemeente is. — Vgl. K. Müller, Die göttliche Zuvorversehung und Erwählung, Halle, 1892 en daartegen zoowel onder κλητός als onder ἐκλέγεσθαι.

Ἐκλογή *, ῆς, ἡ, vinden wij bij Plato en in het latere Grieksch en dat wel in de beteekenis keus, verkiezing. Plat. Rep. 3, 414 A ἡ ἐκλογὴ καὶ κατάστασις τῶν ἀρχόντων. Pol. 6, 10, 9 κατ' ἐκλογήν, naar verkiezing. Niet bij de LXX. Psalt. Sal. 7, 9 τὰ ἔργα ἡμῶν ἐν ἐκλογῇ καὶ ἐξουσίᾳ τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τοῦ ποιῆσαι δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν, vgl. ἐκλέγεσθαι Jez. 66 : 3. Jos. Bell.-Jud. 2, 8, 14 ἐπ' ἀνθρώπων ἐκλογῇ τό τε καλὸν καὶ τὸ κακὸν πρόκειται. In het N. T. alleen overeenkomstig בחר van de goddelijke verkiezing of afzondering, en wel 1) act. a) uitverkiezing, van een enkel persoon tot eene bijzondere roeping, Hand. 9 : 15 σκεῦος ἐκλογῆς ἐστί μοι οὗτος τοῦ βαστάσαι = uitverkoren werktuig. Anders b) van de goddelijke verkiezing, die Israel afgezonderd heeft en karakteristiek is voor het raadsbesluit des heils en zijne uitvoering. Vandaar ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις Rom. 9 : 11 en Rom. 11 : 5 κατ' ἐκλογὴν χάριτος, daar de verkiezing, welke alle aanspraken uitsluit, van de genade uitgaat, tot genade terugkeert. Rom 11 : 28 κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοί. Zie ἐκλέγεσθαι. Overgebracht op de Nieuw-Testamentische gemeente des heils en hare afzondering van de wereld, evenwel niet in den zin van het ἐκλεκτός der evang.: 1 Thess. 1 : 4 εἰδότες, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ θεοῦ, τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν. 2 Petr. 1 : 10 βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι. Zie onder ἐκλέγεσθαι. 2) Pass. het uitverkorene, b. v. Phryn. 1 ἐκλογὴ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων Ἀττικῶν. Zoo Rom. 11 : 7 de uitverkorenen, tegenover de verworpenen (zie ἐκλεκτός): ἡ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν.

Λογχεύω, met de lans steken, Act. Thom. 87 : 5.

Λόγχη, ης, ἡ, de punt of spits eener lans, de lans, speer, Richt. 5 : 8, 1 Sam. 17 : 7, Neh. 4 : 13, 16, 21, Joh. 19 : 34.

Λοιδορέω, ῶ, ήσω, van λοίδορος, schelden, lasteren, τινά, Gen. 49 : 23, Ex. 17 : 2, 21 : 18, Num. 20 : 3, 13, Joh. 9 : 28, Hand. 23 : 4, 1 Kor. 4 : 12, 1 Petr. 2 : 23.

Λοιδορία, ας, ἡ, het schelden, lasteren, Ex. 17 : 7, Num. 20 : 24, 1 Tim. 5 : 14, 1 Petr. 3 : 9.

Λοίδορος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, scheldend, smadend, lasterend; ὁ λοίδορος = de lasteraar, 1 Kor. 5 : 11, 6 : 10.

Λοιμεύομαι, verderven, Spreuk. 19 : 19.

Λοιμός, adj. verderfelijk, schandelijk, 1 Sam. 1 : 16, 2 : 12, 10 : 27, 25 : 17, 25.

Λοιμός, οῦ, ὁ, de pest, in 't algemeen van elke besmettelijke ziekte, Mt. 24 : 7, Lk. 21 : 11. Overdr van iemand, die door leer of wandel anderen verderft, Hand. 24 : 5.

Λοιμοφόρος, verderf aanbrengend, Marci Diaconi etc. 70, 14.

Λοιπός, ή, όν, van λείπω (perf. 2. λέλοιπα), overig. Οἱ λοιποί = de overigen, de tot eenen bepaalden kring behoorenden, Mt. 22 : 6, 27 : 49, αἱ λοιπαὶ παρθένοι = de overige maagden, Mt. 25 : 11. Op deze wijze ook met andere substantiva verbonden als Hand. 2 : 37, Rom. 1 : 13, 2 Kor. 12 : 13, Gal. 2 : 13, Fil. 4 : 3, 2 Petr. 3 : 16. Met den Genit. part. Lk. 18 : 11, Openb. 9 : 20. In ruimeren zin οἱ λοιποὶ πάντες = al de anderen, Fil. 1 : 13, in neutro plur. τὰ λοιπά = de overige dingen, het overige, Mk. 4 : 19, Lk. 12 : 26, 1 Kor. 11 : 34. Het neutr. sing. wordt adverbialiter gebruikt, om een nog overig tijdsverloop aan te duiden, = wat, verder, voortaan, Mt. 26 : 45, Mk. 14 : 41, 1 Kor. 7 : 29, Hebr. 10 : 13. Alleen λοιπόν Hand. 27 : 20; zonder begrip van tijd = voorts, voor het overige, Ef. 6 : 10, Fil. 3 : 1, 4 : 8, 2 Thess. 3 : 1. In denzelfden zin, doch zonder het art. 1 Kor. 1 : 16, 2 Kor. 13 : 11, 1 Thess. 4 : 1, 2 Tim. 4 : 8; τοῦ λοιποῦ, scil. χρόνου = verder, voortaan, Gal. 6 : 17. Ὃ δὲ λοιπόν, scil. ἐστί (quod reliquum est) = λοιπόν = voorts, 1 Kor. 4 : 2.

Λουκᾶς, ᾶ. Grieksche vorm van den Lat. eigennaam Lucas, samengetrokken uit Lucanus. Naam van een medearbeider en reisgenoot van Paulus, 2 Tim. 4 : 11, Filem. 24, waarschijnlijk dezelfde, die Kol. 4 : 14 ὁ ἰατρός genoemd wordt. Het derde evangelie en de Handelingen der apostelen worden hem toegekend.

Λούκιος, ου, ὁ, Grieksche vorm van Lucius. Zoo heette een man, uit Cyrene afkomstig, die als leeraar te Antiochië werkzaam was, Hand. 13 : 1. Hij wordt door sommigen vereenzelvigd met den Lucius van Rom. 16 : 21.

Λουτήρ, ῆρος, ὁ, waschvat, Ex. 30 : 18, 28, 31 : 9, 38 : 26, 27, Lev. 8 : 11, Num. 4 : 14.

Λουτρόν*, τό, het bad. Aansluitend aan het Bijbelsch gebruik van λούειν staat het van den doop, Ef. 5 : 26 ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. Tit. 3 : 5 ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας — waar aan het tusschen ontzondiging en wedergeboorte bestaande verband moet worden vastgehouden. Vgl. Joh. 3 : 8, 2 Kor. 5 : 17, Rom. 6 : 4. — Sir. 31 : 30 βαπτιζόμενος ἀπὸ νεκροῦ καὶ πάλιν ἁπτόμενος αὐτοῦ, τί ὠφέλησε τῷ λουτρῷ αὐτοῦ; — In het gewone Grieksch komt daarmeê eenigszins overeen λουτρά van zoen- en reinigingsoffers, Soph. El. 84, 434. LXX = רַחְצָה, Hoogl. 4 : 2, 6 : 5. — Van den doop Act. Petr. 266, 8.

Λούω*, part. perf. pass. ééns λελουσμένοι Hebr. 10 : 22 Tdf. WH., daarentegen Tregelles λελουμένοι, vgl. Krüger § 40. Lobeck bij Soph. Aj. p. 324, = baden, wasschen, terwijl νίζειν, νίπτειν = wasschen, afwasschen, πλύνειν wasschen van kleederen. Vgl. Joh. 13 : 10, Hand. 9 : 37,

16 : 33. Bijna alleen van menschen. Zelden zooals 2 Petr. 2 : 22 ὗς λουσαμένη, van dieren.

Terwijl in het gewone Grieksch voor godsdienstige wasschingen νίζειν, bepaald νίπτειν gebruikt wordt — vgl. Eur. Iph. T. 1191 ἁγνοῖς καθαρμοῖς νίψαι θέλω. Hom. Il. 2, 266: χερσὶ δ' ἀνίπτοισιν Διῒ λείβειν αἴθοπα οἶνον ἅζομαι, vgl. Mt. 15 : 2, 20, Mk. 7 : 2, 3, 5 — is bij de LXX λούειν het met het Hebr. רחץ overeenstemmende woord voor de theocratische wasschingen ten behoeve van de ontzondiging. Zie onder βαπτίζειν. Terwijl voor de Nieuw-Testamentische wasschingen ten behoeve van de ontzondiging βαπτίζειν opgenomen was, dient λούειν, λουτρόν, ἀπολούειν nog op eenige plaatsen daartoe, den inhoud van het tot term. techn. geworden βαπτίζειν op den voorgrond te stellen, en zooals Openb. 1 : 5 de ontzondiging uit te drukken. Hebr. 10 : 22 λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ. Openb. 1 : 5 τῷ λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν τῷ αἵματι αὐτοῦ. — Geheel ongebruikelijk voor de godsdienstige wasschingen is het woord in het gewone Grieksch niet geweest. Plut. Probl. Rom. 264 D, λούσασθαι πρὸ τῆς θυσίας. Soph. Ant. 1186: τὸν μὲν λούσαντες ἁγνὸν λουτρόν. — Van den doop Act. Petr. 260, 6.

Λοφιά, ᾶς, ἡ, nek, rug, verhooging, voor לָשׁוֹן tong, zeeboezem, Joz. 15 : 2, 5; 18 : 19.

Λοχεύω, ter wereld brengen, pass. voor עול, zogen Gen. 33 : 13, Ps. 77 (78) : 71.

Λύδδα, ης, ook ας volgens T. Tr. WH. Hand. 9 : 38) en Λύδδα, ων, τά (L. T. Tr. WH. Hand. 9 : 32, 35). Hebr. לד (1 Kron. 8 : 12, Ezr. 2 : 33, Neh. 11 : 35), Lydda, eene stad in Benjamin (Λύδδα κώμη, πόλεως τοῦ μεγέθους οὐκ ἀποδέουσα, Joseph. Antt. 20, 6, 2), ook Diospolis genoemd onder de heerschappij der Romeinen, omstreeks 9 mijlen van de Middellandsche Zee. Tegenwoordig Ludd, Hand. 9 : 32, 35, 38. Zie Woordenboek Riehm—Van Rhijn onder Lod en Buhl, Geographie des alten Palästina, S. 197.

Λυδία, ίας, ἡ. Geographische eigennaam van het Klein-Aziatisch landschap Lydië, waartoe Thyatira, Sardes en Philadelphia behoorden. Vervolgens ook de eigennaam eener vrouw, die uit Thyatire afkomstig, te Filippi handel dreef in purperstoffen en die waarschijnlijk naar het land harer geboorte Lydia, d i de Lydische werd bijgenaamd. Hand. 16 : 14, 40. De naam als die eener vrouw komt ook voor Horat. Carm. 1 : 8, 3 : 9. Zie Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Λυθρώδης, ες, met bloed bezoedeld, Wijsh. 11 : 6.

Λυκαονία, ας, ἡ, Lycaonië, een deel van Klein-Azië, gelegen tusschen Pisidië, Cilicië, Cappadocië, Galatië en Phrygië, welker voornaamste steden waren Lystre, Derbe en Iconium. De inwoners spraken eene vreemde taal, Hand. 14 : 6. Zie Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Λυκαονιστί (λυκαονίζω, de taal van Lycaönië gebruiken), in het Lycaonisch, Hand. 14 : 11.

Λυκία, ας, ἡ, Lycië, een bergachtige streek van Klein-Azië, omgeven door Pamphylië, Phrygië, Carië en de Middellandsche Zee, Hand. 27 : 5 (1 Makk. 15 : 23). Zie Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Λύκος, ου, ὁ, Hebr. זְאֵב wolf, Jer. 5 : 6, Ezech. 22 : 27, Zef. 3 : 3, Mt. 10 : 16, Lk. 10 : 3, Joh. 10 : 12, Arist. 108 : 8. Overdr. van dwaalleeraars, die door hunne valsche leeringen anderen in het verderf storten, Mt. 7 : 15, Hand. 20 : 29. Vgl. voor dit overdr. gebruik Hom. Il. 4, 471; 16, 156.

Λυμαίνομαι, depon. med. van ἡ λύμη, hoon, mishandeling, met woorden of daden; vandaar woeden tegen, mishandelen, te gronde richten, τινά. Hand. 8 : 3.

Λυμεών, ῶνος, ὁ, verderver, 4 Makk. 18 : 8.

Λυπέω, ῶ, ήσω, van λύπη, act. bedroeven, leed doen, τινά, 2 Kor. 2 : 2, fig. Ef. 4 : 30. Absolute = stof tot droefheid geven, 2 Kor. 2 : 5. Pass. = bedroefd worden, Mt. 14 : 9, 17 : 23, Joh. 16 : 20, 21 : 17, 2 Kor. 2 : 4 enz. Verdrietig zijn, zich gegriefd voelen, διά τι, Rom. 14 : 15. Syn. θρηνέω.

Λύπη, ης, ἡ, verbijstering, verwarring, in actieve en passieve beteekenis. Vandaar droefheid, kommer, smart, Lk. 22 : 45, Joh. 16 : 6, 20, 21, 22, Rom. 9 : 2, 2 Kor. 2 : 1. 2 Kor. 7 : 10 ἡ κατὰ θεὸν λύπη = de droefheid naar God, naar Gods wil, tegenover ἡ λύπη τοῦ κόσμου = de droefheid der wereldlingen, die alleen uit wereldsche motieven over bedreven kwaad smart gevoelen, Fil. 2 : 27, Hebr. 12 : 11, plur. λῦπαι = smarten, droefenissen, of ook meton. causa pro effectu = rampen, ongelukken, 1 Petr. 2 : 19.

Λυπηρός, bedroevend, krenkend, Gen. 34 : 7, Spreuk. 14 : 10, 15 : 1, 17 : 22, 26 : 23.

Λυρίζω, de lier bespelen, Sir. 9 : 4.

Λυσανίας, ου, ὁ, Lysanias. 1) De zoon van Ptolemeüs, die van 40 vóór Chr. bestuurder was van Chalcis, aan den voet van den berg Libanon, en die in het jaar 34 vóór Chr. gedood werd op aanstoken van Cleopatra, Jozef. Antt. 14, 7, 4 en 13, 3; 15, 4, 1, B. J. 1, 13, 1; vgl. B. J. 1, 9, 2. 2) Een tetrarch van Abilene in de dagen van Johannes den dooper en Jezus, Lk. 3 : 1. Onder het gebied, door de keizers Caligula en Claudius aan Herodes Agrippa I en Herodes Agrippa II toegekend, vermeldt Jozefus ἡ Λυσανίου τετραρχία (Antt. 18, 6, 10, vgl. 20, 7, 1), βασιλεία ἡ τοῦ Λυσανίου καλουμένη (J. o. 2, 11, 5), Ἀβίλα ἡ Λυσανίου (Antt. 19, 5, 1). Sommigen hebben ondersteld, dat hier Lysanias, de zoon van Ptolemeüs bedoeld was en dat de streek, waarover hij regeerde, zijnen naam bleef dragen zelfs na zijnen dood. Anderen

(zooals Credner, Strauss, Gfrörer, Weisse) ontkennen, dat er ooit een tweede Lysanias geweest is en beweren, dat Lukas op het dwaalspoor kwam door die bepaling van Abilene, zoodat hij zich verbeeldde, dat Lysanias tetrarch was ten tijde van Christus. Deze meening evenwel wordt dadelijk weersproken door het feit, dat Jozefus, Antt. 20, 7, 1 en B. J. 2, 12, 8, nadrukkelijk Chalcis onderscheidt van de tetrarchie van Lysanias. Evenmin is waarschijnlijk, dat de streek, waarover Lysanias, de zoon van Ptolemeüs, gedurende zes jaren regeerde, ook later haren naam van hem had. Daarom is het juister te besluiten, dat in de aanhalingen van Josephus, waar de tetrarchie van Lysanias bedoeld is, aan eenen tweeden Lysanias, misschien den kleinzoon van den eersten, gedacht moet worden. Hij zou dan identisch zijn met den eerste, over wien Lukas sprak. Vgl. Woordenboek Riehm—Van Rhijn s. v.

Λυσίας, ου, ὁ, Lysias. Zoo heette een Romeinsch bevelhebber (*χιλίαρχος*) van het leger te Jeruzalem. Hand. 23 : 26, 24 : 7, 22.

Λύσις, εως, ἡ, van *λύω*, losmaking, bevrijding, bijz. van eenen gevangene. Losmaking of opheffing der echtelijke verbintenis = scheiding, echtscheiding. 1 Kor. 7 : 27.

Λυσιτελέω, ῶ, ήσω, van *λυσιτελής* (van *λύω* en *τὰ τέλη* de verplichte uitgaven), de onkosten goed makende, d. i. winstgevend, nuttig, voordeelig, vandaar nuttig, voordeelig zijn, *τινί*, vooral onpersoonlijk *λυσιτελεῖ* = het is goed, nuttig, Tob. 3 : 6, Sir. 20 : 10, 14, 29 : 11, Lk. 17 : 2.

Λυσιτελής, nuttig, voordeelig, Sir. 28 : 21.

Λύστρα, ας, ἡ en *ων, τά*, Lystre, eene stad in Lycaonië, Hand. 14 : 6, 8, 21; 16 : 1 enz. 2 Tim. 3 : 11. Zie Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

*Λύτρον *, τό,* middel der lossing, bijna doorgaande benaming van het voor gevangenen betaalde of te betalen losgeld (in den regel in het meervoud), overeenkomstig het gebruik van *λύειν* voor het bevrijden van de gevangenen vooral door losgeld (Hom. Hrdt. Xen. Thuc. Plat.) Thuc. 5, 3 *λυθεὶς ἀνὴρ ἀντ' ἀνδρός*. Het komt evenals *λυτρόω* overeen met het Hebr. פדה en zijne afgeleide woorden en staat voor den Inf. Kal, bepaald Hiphil Lev. 19 : 20 van het losgeld voor eene maagd, Num. 18 : 15. Van het losgeld voor de eerstgeboorte, zooals = פְּדוּיֵ Num. 3 : 46—51, vs. 49 = פְּדוּיִם. Ex. 21 : 30 פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ van het כֹּפֶר het losgeld, waarmeê iemand zijn eigen leven loskoopt in geval dat een stuk vee, hetwelk hem toebehoort, den dood veroorzaakt. LXX = *λύτρα*: *ἐὰν δὲ λύτρα* (כֹּפֶר) *ἐπιβληθῇ αὐτῷ, δώσει λύτρα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ*, zie beneden (פְּדוּת = *λύτρωσις* en *ῥύεσθαι*). Daarenboven tweemaal op eene plaats = גְּאֻלָּה Lev. 25 : 51, 53 van het losgeld, dat een onvrij gewordene voor zich te betalen heeft (vss. 31, 32 *λυτρωτής*, vs. 48 *λύτρωσις*, zie onder *λυτρόω*). Eéns = מְחִיר Jez. 45 : 13 *τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων* (anders = *ἄλλαγμα, ἀντάλλαγμα*).

Daarnaast evenwel komt het nog overeen met כֹּפֶר, dat tweemaal door ἄλλαγμα (Jez. 5 : 12, 43 : 3), 1 Kon. 12 : 7 evenals Ps. 49 : 8 door ἐξίλασμα en Spreuk. 21 : 18 door περικάθαρμα vertaald wordt, op de overige plaatsen evenwel door λύτρον. Zoo wordt Ex. 21 : 30 פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ (zie boven) als כֹּפֶר aangeduid, LXX beide malen = λύτρον, terwijl volgens den Hebr. tekst het כֹּפֶר in het פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ bestaat. Ex. 30 : 12 moet bij eene volkstelling ieder een כֹּפֶר נַפְשׁוֹ, λύτρα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ geven, καὶ οὐκ ἔσται ἐν αὐτοῖς πτῶσις ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτῶν. Num. 35 : 31, 32 wordt verboden, כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ, λύτρα περὶ ψυχῆς παρὰ τοῦ φονεύσαντος τοῦ ἐνόχου ὄντος ἀναιρεθῆναι· θανάτῳ γὰρ θανατωθήσεται vgl. vs. 33. Spreuk. 6 : 35 staat van den toorn des mans, van de echtbreekster: לֹא יִשָּׂא פְּנֵי כָל־כֹּפֶר, bij slaat geen acht op een כֹּפֶר, door welke bedekking van de schuld of van den schuldige de straffeloosheid van den strafschuldige beoogd wordt, οὐκ ἀνταλλάξεται οὐδενὸς λύτρου τὴν ἔχθραν, οὐδὲ μὴ διὰ πολλῶν δώρων.

Deze laatste reeks van plaatsen heeft met de eerste reeks gemeen, dat כֹּפֶר een losgeld is, onderscheidt zich evenwel daarvan (ook Ex. 21 : 30 niet uitgezonderd) hierin, dat het doel daarvan bevrijding van straf is, waardoor het begrip wel met dat van verzoening overeenstemming heeft, evenwel zonder dat van offer in te sluiten. In het spraakgebruik van de LXX is derhalve λύτρον het losgeld, de prijs voor het vrijlaten van gevangenen, voor de aan God als offers toekomende eerstgeborenen evenals voor de bevrijding van het aan het oordeel onderworpene leven. Aan den invloed van het profane Grieksch van λύτρον in den zin van verzoening — niet alleen Aeschyl. Choeph. 48 λύτρον αἵματος, aansluitend aan λύειν van verzoenende handelingen, b. v. φόνον φόνῳ λύειν Soph. O. R. 100. Eur. Or. 510. Aeschyl. Choeph. 803 (791): ἄγετε, τῶν πάλαι πεπραγμένων λύσασθ' αἷμα προσφάτοις δίκαις „die de bloedschuld van alle daden verzoent met een nieuw strafgericht", maar ook van godsdienstige, ritueele verzoening, Plat. Rep. 2, 364 E λύσεις δὲ καὶ καθαρμοὶ ἀδικημάτων. Soph. El. 447: λυτήρια τοῦ φόνου, zoenmiddel; Luc. Dial. deor. 4, 2 εἰ δὲ ἐπανάξεις με, ὑπισχνοῦμαί σοι καὶ ἄλλον κριὸν τυθήσεσθαι λύτρα ὑπὲρ ἐμοῦ — is de vertaling van het Hebr. כֹּפֶר door λύτρον juist daarom moeilijk af te leiden, omdat in de bedoelde Bijbelsche plaatsen steeds aan eene betaling in geld gedacht wordt. De betaling in geld, niet de gedachte van het loskoopen van het oordeel en de straf bepaalt de keus van λύτρον.

Wij vragen of dit resultaat ook beslissend is voor de opvatting van Mt. 20 : 28, Mk. 10 : 45 ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, derhalve of ook hier de voorstelling van het offer, de gedachte aan een zoenoffer is aan te wijzen. De keus van het enkelvoud i. p. v. het ook bij de LXX gebruikelijke meervoud van het gewone Grieksch beslist de vraag des te

minder, als ook van de verzoening door offers in het gewone Grieksch het meervoud staat wegens de reeks van handelingen, waaruit zij bestaat. De singularis vindt op onze plaats zijnen grond in de vermelding van datgene wat als λύτρον gegeven wordt, van de ψυχή. Dit komt niet overeen met het meervoud λύτρα. Met het oog op andere overwegingen moet de vraag worden beslist. Het begrip λύτρον sluit de gedachte aan verzoening door offers niet in zich, maar het sluit dit ook niet uit, zooals het spraakgebruik van het gewone Grieksch bewijst. Of λύτρον een losgeld, een losprijs of eene bevrijdende verzoening door offers aanduidt, beslist het verband, waarin het staat. Inzoover de verzoening door het offer van de schuld en de straf bevrijdt, is zij even goed λύτρον als het losgeld, waarvoor de gevangene vrij wordt. De beslissing voor onze plaats is derhalve niet aan het begrip λύτρον te ontleenen, maar het hier aanwezige begrip van λύτρον is te bepalen naar datgene wat als λύτρον voorkomt. Dit is het in den dood gegeven leven des Heeren. Wanneer de Heer zijne overgave in den dood ten behoeve van onze bevrijding van de schuld uit het oogpunt van het offer beschouwt (Mt. 26 : 28, Mk. 14 : 20, Lk. 22 : 20, 1 Kor. 11 : 24, 25), hebben wij daar dezelfde voorstelling, en men kan daartegen niet opmerken, dat Hij zelf op eene andere plaats de beteekenis en de uitwerking van zijnen dood als Joh. 3 : 14, 6 : 51, 10 : 15, 12 : 32 uit een ander oogpunt beschouwt. Want het gezichtspunt van de bevrijding van oordeel en dood is Mt. 20 : 28, 26 : 28 hetzelfde en daarom is de vergelijking van deze twee uitspraken noodzakelijk. Wanneer de Heer door zijne overgave in den dood onze bevrijding bewerken wil, is deze bevrijding eene bevrijding van het strafgericht (vgl. Mt. 16 : 26, Mk. 8 : 37, vgl. met Ps. 51 : 18) en zijn dood offerdood en daarom is niet zoozeer λύτρον op zichzelf = verzoening, maar verzoening is het λύτρον, dat Hij op het oog heeft. Wanneer Christus zich hier evenals Mt. 16 : 26, Mk. 8 : 27 waarschijnlijk van het Hebr. woord כֹּפֶר bediend heeft en niet van het door Delitzsch hier gebruikte, alleen Ex. 21 : 30 en Ps. 49 : 9 te vinden פִּדְיוֹן, daar כֹּפֶר in onderscheiding van פדה en zijne derivata het gebruikelijke woord voor de verlossing van het aan het oordeel onderworpene leven is en פִּדְיוֹן נֶפֶשׁ op beide plaatsen alleen verklaring van het op beide plaatsen gebruikte כֹּפֶר is, kan men uit de vertaling daarvan door λύτρον i. p. v. het 1 Sam. 12 : 3 en Ps. 49 : 8 gekozene ἐξίλασμα toch niet het besluit trekken, dat daardoor een bewijs tegen de op onze plaats gevondene voorstelling van de verzoening door het offer gegeven is. Want het apostolisch spraakgebruik, waarop men voor het goed begrip van dezen overgang wijzen moet, bewijst, dat in deze kringen het begrip λύτρον, ἀντίλυτρον, λυτροῦν, ἀπολύτρωσις onwillekeurig met de voorstelling van het offer verbonden was, dat de ἀπολύτρωσις, het

ἐξαγοράζειν als doel en uitvloeisel van het offer beschouwd werd, vgl. onder ἐξαγοράζειν, λυτροῦν, ἀντίλυτρον en dat het dienvolgens de keus van ἐξίλασμα niet noodig had, dat daarenboven tegenover de latere bedenkingen tegen de boven genoemde opvatting ook niet had stand gehouden, daar het 1 Sam. 12 : 3 op de eene van de twee plaatsen, waar het = כֹּפֶר, beslist niet van de verzoening door het offer staat en alleen Ps. 49 : 8 de waarschijnlijkheid bestaat, dat de vertaler ἐξίλασμα gekozen heeft, omdat aan eene aan God te bewijzen verzoening gedacht wordt, waarvoor hij de noodige uitdrukking aan de terminologie van den offerdienst ontleende. Bij het constante in het gebruik van ἱλάσκεσθαι en de afgeleide woorden vinden wij ook 1 Sam. 12 : 3 slechts het overbrengen van een term. techn. op een ander gebied.

Wat ἀντὶ πολλῶν betreft, moet dat overeenkomstig het spraakgebruik (vgl. ook boven Thuc. 5 : 3) met λύτρον en niet met δοῦναι verbonden worden. Voor de voorstelling van de plaatsvervanging, welke de uitspraak bevat, vgl. Jez. 42 : 3, 4 ἐποίησα ἄλλαγμά σου Αἴγυπτον . . . δώσω ἀνθρώπους ὑπὲρ σου κτλ.; evenals de door Bretschneider aangehaalde plaatsen 4 Makk. 6 : 29 ἀντίψυχον λάβε τὴν ἐμὴν ψυχήν. 17 : 22 ἀντίψυχον τῆς τοῦ ἔθνους ἁμαρτίας. Voor λύτρον van de verzoening vgl. Act. Thom. 21 λύτρον αἰωνίων παραπτωμάτων. — De boven genoemde uiteenzettingen evenals die onder λυτρόω wijzen het juiste aan en verbeteren het onjuiste in de uiteenzettingen van Ritschl, Rechtf. u. Versöhn. II, S. 70 ff.

Λυτρόω *, eigenl. een losgeld te voorschijn brengen. Het actief niet van hem, die het losgeld geeft, maar die het ontvangt. Vandaar = tegen een losgeld vrijgeven. Vgl. Plat. Theaet. 165 E οὗ σε χειρωσάμενος — ἐλύτρου χρημάτων ὅσων σοί τε κἀκείνῳ ἐδόκει. Diod. 19, 73 τῶν στρατιωτῶν οὓς μὲν ἐλύτρωσεν. Med. door een losgeld bevrijden, loskoopen, Diod. 5, 17 ἀντὶ μιᾶς γυναικὸς τρεῖς ἄνδρας διδόντες λυτροῦνται. Pass. = gelost, bevrijd worden, Dem. 19, 170, ἵνα μὴ δοκεῖν — ἐκ τῶν ἰδίων λελυτρῶσθαι πένητες ἄνθρωποι. In het gewone Grieksch niet dikwijls, daarvoor gewoonlijk λύειν. Meermalen in het latere Grieksch b. v. bij Polyb. Plut. Diod. het met hetzelfde onderscheid der genera gebruikte compos. ἀπολυτρόω, dat wederom in het Bijbelsche Grieksch slechts tweemaal en dat wel in het medium gevonden wordt, Ex. 21 : 8 = פדה en Zef. 3 : 1 = גאל.

Bij de LXX alleen Med. en pass. overeenkomstig de Hebr. woorden גאל en פדה, waarvan het eerste daarnaast nog, maar minder dikwijls door ῥύεσθαι evenals door ἀγχιστεύειν (zie beneden) en slechts enkele malen anders, פדה daarentegen nog zeer zelden door ῥύεσθαι en ἀλλάσσειν en slechts zelden anders vertaald wordt. Daarenboven komt λυτροῦσθαι somtijds overeen met פרק Ps. 7 : 3, 136 : 24, Klaagl. 5 : 8, Dan. 4 : 24. פלט Pi. Ps. 32 : 7, קנה Pi. Zef. 3 : 16. פצה Ps. 144 : 10, שגב Piël Ps. 59 : 2. In het spraakgebruik verschillen גאל en פדה zóó, dat גאל voort-

durend gebruikt wordt voor het inlossen van verkocht (Lev. 25 : 25, 30, 33, 48, 49, 54) of aan God beloofd goed (Lev. 27 : 13, 15, 19, 20, 27, 28, 31, 33) evenals voor het invorderen van eene bloedschuld = wreken. Vandaar ook ἀγχιστεύειν Lev. 25 : 25, 26, Num. 5 : 8,. 35 : 12 enz. Deut. 19 : 6, 12, Joz. 20 : 3 enz. Ruth 2 : 20, 3 : 9, 12 enz. 4 : 1 enz. 2 Sam 14 : 11, omdat de plicht en het recht om weder en los te koopen zoowel den plicht als het recht van de bloedwraak aan den naasten bloedverwant toestond. פדה daarentegen staat speciaal van het lossen van de eerstgeborenen, Ex. 13 : 13, 15, 34 : 10, Num. 18 : 15, 17, alleen Lev. 19 : 20 van het loskoopen van eene onvrije, Lev. 27 : 29 van de verboden lossing van een חֵרֶם, terwijl vs. 31 van het afkoopen van een tiende גאל gebruikt wordt. Anders staan beide benamingen in den zin van bevrijding uit moeite, gevangenis en dat wel als term. techn. voor de goddelijke heilsdaad, welke Israel ervaren heeft, hoopt en bidt. De keus van de eene of andere uitdrukking volgt geen bepaalde regelen, maar schijnt slechts op de voorliefde van den schrijver te rusten. Zoo gebruikt Jezaja behalve 51 : 10 alleen גאל, terwijl in het eerste Psalmboek alleen, in het tweede voornamelijk פדה gebruikt wordt.

Met dit laatste gebruik komt het overeen, dat λυτροῦσθαι de algemeene beteekenis bevrijden, verlossen aanneemt en de gedachte aan een voor de bevrijding betaald losgeld geheel op den achtergrond treedt, waardoor het λυτροῦσθαι der LXX van dat van het gewone Grieksch (ook van het profane ἀπολυτροῦσθαι) onderscheiden is. Alleen Jez. 52 : 2 δωρεὰν ἐπράθητε, οὐ μετὰ ἀργυρίου λυτρωθήσεσθε (גאל), evenals, waar het heet, dat God zijn eigendom Deut. 9 : 26 of Israel zich ten eigendom verlost heeft — 2 Sam. 7 : 23, 1 Kron. 17 : 21, vgl. Zach. 10 : 8 evenals Ps. 49 : 8 — wordt de gedachte aan het loskoopen nog vastgehouden. Met גאל in deze beteekenis komt het overeen Ex. 6 : 8, 15 : 13, Jez. 41 : 14, 43 : 1, 14, 44 : 22—24, 52 : 3, 62 : 12, 63 : 9, Jer. 50 : 34, Klaagl. 3 : 57, Hoz. 13 : 13, Mich. 4 : 10, Ps. 71 : 23, 72 : 14, 74 : 2, 77 : 16, 103 : 4, 106 : 10, 119 : 159; פדה Deut. 7 : 8, 9 : 26, 13 : 5, 15 : 15, 21 : 8, 24 : 18, 2 Sam. 7 : 23, 1 Kron. 17 : 21, Neh. 1 : 10, Ps. 25 : 22, 26 : 10, 31 : 6, 34 : 23, 44 : 27, 130 : 8, Jez. 51 : 10, Jer. 15 : 21, 31 : 11, Hoz. 7 : 13, Mich. 5 : 4, Zach. 10 : 8. Het vermoeden kan licht worden uitgesproken, dat de gedachte aan de eigendomsverhouding, waarin Israel tot God staat, עַם סְגֻלָּה, zie περιούσιος, de aanleiding geweest is tot dit gebruik van גאל, פדה, λυτροῦσθαι, daar anders voor de synonieme woorden נצל, פלט, ישע, enz. ῥύεσθαι en σώζειν gebruikt zouden zijn.

Zoo dikwijls het woord in de soteriologische terminologie van het O. T. gevonden wordt, zoo zelden staat het in het N. T., zoodat wanneer niet het aan het O. T. vreemde, meer met het profane spraakgebruik overeenkomstige ἀπολύτρωσις er bij kwam, nauwelijks van een noemens-

waardig Nieuw-Testamentisch gebruik sprake zou kunnen zijn. Dit Nieuw-Testamentisch gebruik evenwel — ingesloten de beneden genoemde derivata en composita — komt weder niet overeen met het Oud-Testamentisch gebruik, inzoover in eene betrekkelijk kleinere reeks van plaatsen alleen de Oud-Testamentische voorstelling van de redding uit ellende en droefheid door eene daad van goddelijke liefde en almacht vastgehouden wordt — λυτροῦσθαι Lk. 24:21, λύτρωσις Lk. 1:68, 2:38, ἀπολύτρωσις Rom. 8:23, Ef. 1:14, 4:30, — terwijl op de overige plaatsen aan de bevrijding van de zondaars, van de zondige menschheid uit de macht der zonde gedacht wordt. Zoo vinden wij het in het O. T. slechts op ééne plaats, Ps. 130:8 καὶ αὐτὸς λυτρώσεται τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν (waarmede het Nieuw-Testamentische αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν Mt. 1:21 overeenstemt), maar ook hier met het verschil, dat Ps. 130:8 geen gedachte aan de bemiddeling van deze redding door verzoening of offers aanwezig is, terwijl op de bedoelde Nieuw-Testamensche plaatsen de verlossing onmiskenbaar als de door het offer van Christus bewerkte bevrijding van schuld en oordeel gedacht is. Dat λυτροῦσθαι, ἀπολύτρωσις als verlossing van de schuld gedacht is, stemt inzoover met het Oud-Testamentisch begrip, speciaal bij de profeten overeen, als de ellende van Israel, waaruit God zijn volk verlost, het gevolg van de zonde is (vgl. ἅγιος, δίκαιος), — een toestand, waarvoor Ps. 130:8 slechts de uitdrukking van hare algemeene erkenning is. Dat evenwel deze redding of verlossing door verzoening tot stand gebracht werd, is het resultaat van de Nieuw-Testamentische vorming daarvan door het Jez. 53 wel aanschouwde, maar toen nog niet begrepen zoenoffer van den Messias, en daarop, d. i. op de Nieuw-Testamentische openbaring van de verlossing rust het, dat het begrip daarvan deze nadere bepaaldheid in zich opneemt. Hier geldt dan het reeds onder ἀγοράζειν gezegde: Wanneer in het N. T. de belofte Jez. 52:3 δωρεὰν ἐπράθητε, οὐ μετ' ἀργυρίου λυτρωθήσεσθε in de vervulling haren vorm ontvangt, die 1 Petr. 1:18, 19 uitdrukt: οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χυ, komen hier de voorstellingen van offer en losgeld overeen en het begrip ontvangt de nadere bepaling van de door het offer van Christus bewerkte bevrijding van schuld en oordeel. De gedachte van eenen koopprijs, een losgeld komt weder tot haar recht, alleen met deze bepaling, dat het λύτρον een offer is.

Diensvolgens kunnen wij als volgt de weinige Nieuw-Testamentische plaatsen rangschikken a) in 't algemeen = bevrijden van de moeite en ellende, Lk. 24:21 ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ, overeenkomstig het Oud-Testamentische פדה מִבֵּית עֲבָדִים, מִכַּף עָרִיצִים, מִכָּל־צָרָה. b) Verlossen van de schuld en het oordeel door het

λύτρον van het offer van Christus. Zoo 1 Petr. 1:18 ἐλυτρώθητε .... ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς .... τιμίῳ αἵματι, waar de ματ. ἀναστροφή evenals Ps. 130:8 de ἀνομίαι als de schuld, niet als de levensbeweging gedacht is, waaraan de verlossing een einde maakt. Het laatste wordt door de toevoeging τιμίῳ αἵμ. verboden, dat op de verzoening wijst. Terwijl hier de gedachte aan het losgeld eenen nieuwen vorm verkrijgt, voegt Tit. 2:14 ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον daarbij de Oud-Testamentische gedachte van het verwerven van het eigendom. De band met het begrip van offer is door de combinatie met καθαρίσῃ verzekerd. (Over Ps. 49:8 zie onder λύτρον).

Λυτρών, ῶνος, ὁ, voor מוֹצָאָה, geheim gemak, 2 Kon. 10:27.

Λύτρωσις *, εως, ἡ, moest eigenlijk, wanneer het activum van λυτρόω de werkelijk oorspronkelijke beteekenis weergeeft, niet loskooping, maar het loslaten, het vrijgeven aanduiden. Het is evenwel zeer zelden in het gewone Grieksch en beteekent daarin actief Plut. Arat. 11 λύτρωσις αἰχμαλώτων = het loskoopen. In het Bijbelsche Grieksch = verlossing, bevrijding, en dat wel niet van het standpunt van het handelend subject, maar van dat van het object, derhalve passief, zooals dikwerf de substant. op -σις, Lat. io. LXX = פְּדוּת Ps. 130:7, 111:9. — Lev. 25:48. In het N. T. overeenkomstig λυτροῦσθαι a) = verlossing uit de ellende, Lk. 1:68 ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, vgl. vs. 71, 2:38 προσδεχόμενοι λύτρωσιν Ἱερουσαλήμ. b) Hebr. 9:12 van de door de verzoening plaats gehad hebbende bevrijding van de schuld en de straf der zonde: διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος.

Λυτρωτής *, ὁ, alleen in het Bijbelsch en kerkelijk Grieksch, verlosser, bevrijder. LXX = גֹּאֵל Ps. 19:15, 75:35, dat bij Jezaja, waar het meermalen in soteriologische beteekenis staat = ὁ ῥυόμενος, ῥυσάμενος, vgl. Jez. 49:7, 59:20, 47:4 enz. In het N. T. alleen Hand. 7:35 van Mozes.

Ἀντίλυτρον *, τό, behalve Orph. De lapid. 587 alleen in het Bijbelsch Grieksch en dat wel 1 Tim. 2:6 ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων = losgeld. Het λύτρον ἀντὶ πολλῶν Mt. 20:28, Mk. 10:45 is hier als ἀντίλυτρον aangeduid, om het optreden van Christus in plaats van allen op den voorgrond te stellen, voor wier welzijn het geschied is. Evenals Mt. 20:28, Mk. 10:45 eene betrekking op de verzoening aanwezig is, zoo ook hier, vgl. 1 Petr. 1:18, 19, daar toch het διδόναι ἑαυτόν niets anders dan de zelfovergave in den dood kan aanduiden. Vgl. Tit. 2:14, Gal. 1:4. — Ps. 49:9 vinden wij het volgens Origenes bij eenen vertaler, evenals in een Hs. van de Hexapla vs. 8 als glos bij ἐξίλασμα. De LXX heeft het woord niet.

Λυχνία, ας, ἡ, luchter, lamp, voetstuk, waarop de lamp geplaatst

werd, (מְנוֹרָה) Ex. 25 : 30 (31), 26 : 35, 30 : 27, 31 : 8, 35 : 16, 38 : 13, Mt. 5 : 15, Hebr. 9 : 2, Openb. 1 : 12.

Λύχνος *, ου, ὁ, (λυκ, ἀμφιλύκη, dageraad, λευκός, samenhangend met luceo, lucidus, lumen, luna), het licht, de lamp, Mt. 5 : 15, Mk. 4 : 21, Lk. 8 : 16, 11 : 36, 15 : 8, Openb. 18 : 23. Fig. de brandende lamp als beeld der waakzaamheid, Lk. 12 : 35, overdr. het menschelijk oog, dat de lichtstralen van buiten opvangt en zoo de duisternis wegvaagt, ὁ λύχνος τοῦ σώματος, Mt. 6 : 22, Lk. 11 : 34. Overdr. van het Lam, dat als de zon en de maan in het nieuwe Jeruzalem alle andere lichten overtollig maakt, Openb. 21 : 23. Van Johannes den dooper, die als een λύχνος καιόμενος καὶ φαίνων door zijne verkondiging licht deed opgaan in de duisternis rondom hem, Joh. 5 : 35. Van het profetisch woord, dat als eene lamp licht verspreidt, zoolang de dag nog niet is opgegaan, 2 Petr. 1 : 19. LXX voor נִיר, נֵר, נֵיר, Ex. 25 : 36, 27 : 20, 30 : 8, 38 : 16, 17, 39 : 17.

Λύω *, losmaken, teg. δέειν, binden. 1) Losmaken, a) met zakelijk object: losmaken, loswikkelen, b. v. τὸν ἱμάντα Mk. 1 : 7, Lk. 3 : 16. σφραγίδα, Openb. 5 : 2. τὸν δέσμον τῆς γλώσσης, Mk. 7 : 35, vgl. Lk. 13 : 16. Ook van het losmaken van het vee, vgl. Mt. 21 : 2. b) Met een persoonlijk object, iemand losmaken, bevrijden, b. v. ἐκ δουλείας, ἐκ δεσμῶν enz. Lk. 13 : 16, Hand. 22 : 30, Openb. 20 : 3, 7. Ook zonder bijvoeging λύειν τινά, iemand vrijlaten, hem van de straf bevrijden. Zie beneden. 2) Vernietigen, opheffen, ter zijde stellen, verbreken. Mt. 5 : 19 μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων. Joh. 7 : 23 τὸν νόμον. 10 : 35 τὴν γραφήν. 2 : 13 τὸν ναόν. 1 Joh. 3 : 8 τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Ef. 2 : 14 τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ enz. Men verschilt over de verklaring van Mt. 16 : 19 en 18 : 18. Sedert Lightfoot, Schöttgen, Wetstein heeft men deze uitdrukking afgeleid van het Rabbijnsche אָסַר en הִתִּיר, binden en losmaken = verbieden en toestaan (vgl. Dan. 9 : 6, 8; zeer vaak bij de vermelding van het onderscheid tusschen de scholen van Hillel en Schammaï) en het woord verklaard van de aan de jongeren medegedeelde macht om zedelijke voorschriften te geven. Daartegen zal men niet kunnen opmerken, dat dit spraakgebruik anders niet in het Bijbelsch Grieksch overgegaan is, daar het Nieuw-Testamentisch Grieksch meermalen zich aan de uitdrukkingen van de Joodsche theologie aansluit en van het Oud-Testamentisch Grieksch afwijkt. Toch bestaan tegen deze verklaring ernstige bedenkingen. Men zie o. a. Mt. 4 : 19, 23 : 3, 4. Het quantitatieve ὅσα 18 : 18 past niet in het Nieuw-Testamentisch denken en spreken. Eindelijk is op de tweede plaats in het verband zeker niet van eene wetgevende, maar van eene richtende autoriteit sprake, terwijl de sleutelen des hemelrijks ook op de eerste plaats niets anders doen verwachten. Vgl. Openb. 3 : 7 evenals 1 : 18 en het Paul. συγκλείειν Rom.

11 : 32, Gal. 3 : 22. Ook Jez. 22 : 22 is de macht der sleutelen eene rechterlijke, geen wetgevende macht, eene voorstelling, die niet past in den Bijbelschen kring van gedachten. Naar het begrip „sleutelen des hemelrijks" moet zich de verklaring van λύειν en δέειν richten, niet omgekeerd, wanneer niet de gedachte moet ontstaan, dat uit het recht om wetten te geven de rechterlijke macht voortvloeit — eene voorstelling, die wederom niet past in den kring der Nieuw-Testamentische beschouwingen van de taak en het recht van Jezus' jongeren. De ook door de Grieksche exegeten (Theophyl. Euthym.) gegevene verklaring van het vergeven en niet vergeven van zonden geeft, wat λύειν betreft, geen moeilijkheid, wel echter met betrekking tot δέειν, dat = κρατεῖν met het object van de zonde niet kan worden aangewezen. Λύειν ἁμαρτήματα beteekent niet alleen zonden weder goedmaken zooals Soph. Phil. 1224 λύσων ὅσ' ἐξήμαρτον, maar meer nog vergeven. Eur. Or. 596, 597 ἢ οὐκ ἀξιόχρεως ὁ θεὸς ἀναφέροντί μοι μίασμα λῦσαι. Plut. Mor. 195 F τὰ μὲν οὖν ἡμαρτημένα λελύσθω τοῖς ἠνδραγαθημένοις. Ibid. 214 ἐβούλοντο τὴν ἀτιμίαν λῦσαι καὶ τοὺς νόμους τηρεῖν. 404 περὶ τῆς ἁμαρτίας ἠρώτα τὸν θεόν, εἴ τις εἴη παράκλησις καὶ λύσις (vgl. Kypke, Obs. scr.). Philo, Vit. Mos. 669 λύσις ἁμαρτημάτων. Jez. 40 : 2 λέλυται αὐτῆς ἡ ἁμαρτία. Sir. 28 : 2 αἱ ἁμαρτίαι σου λυθήσονται. Men moet dan δέειν uit de tegenstelling met λύειν verklaren. Vgl. overigens ook Job 14 : 17 חָתֻם בִּצְרוֹר פִּשְׁעִי וַתִּטְפֹּל עַל עֲוֹנִי. Jez. 58 : 6 λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Gemakkelijker zou het zijn, wanneer men ὅ, bepaald ὅσα als collectieve benaming van personen gebruikte, waarvoor wel in den regel het neutr. van den sing. staat, doch ook zooals 1 Kor. 1 : 27, 28 de pluralis. Dan zou λύειν τινά beteekenen = iemand van de straf ontheffen, zooals Plat. Legg. 1, 637 B, vgl. Lk. 6 : 37 ἀπολύετε καὶ ἀπολυθήσεσθε en δέειν = binden, verbannen, vgl. Tob. 3 : 17, 8 : 3. Maar bezwaarlijk zou ὅσα voor het Grieksche oor in deze beteekenis aannemelijk klinken en daarenboven maakt het voorbeeld van Jez. 40 : 2, Sir. 28 : 2 dezen uitweg overbodig.

Λωβάω, iemand smadelijk behandelen, beschimpen, cum Acc. et Dat. Acta van Xantippe en Polyxena, 32. Gewoonlijk λωβάομαι. Homerus heeft λωβεύω.

Λῶμα, ατος, τό, slip, rand van een kleed, Ex. 28 : 29, 30, 36 : 32, 33, 34, 40.

Λωΐς, ίδος, ἡ, Loïs, de grootmoeder van Timotheüs, 2 Tim. 1 : 5.

Λωποδυτέω, berooven, plunderen, 1 Ezr. 4 : 24.

Λώτ, Lot, de zoon van Haran, een broeder van Abraham, Lk. 17 : 28, 29, 32, 2 Petr. 2 : 7.

M.

M, μ. De μ wordt in de Alexandrijnsche vormen bewaard, als λήμψομαι, ἀνελήμφθη, ἀνάλημψις, προσωπολήμπτης. Zie Tdf. Proleg. p. 72, Kuenen en Cobet, Praef. p. LXX, Scrivener, Introd. p. 14.

Μαάθ, ὁ (מָעַט, klein zijn), Maäth, een man uit de geslachtslijst van Jezus, Lk. 3 : 26.

Μαγαδάν, zie het volgend woord.

Μαγγανευτής, οῦ, ὁ, toovenaar, bedrieger, Eus. IV, 224 A.

Μαγγανικός, ή, όν, bedriegelijk, Epiph. I, 309 C.

Μάγγανον, ου, τό, middel om te tooveren of te bedriegen, Eus. II, 617 C, Epiph. II, 160 A.

Μαγδαλά, eene plaats aan de Westkust van de Zee van Galilea, dicht bij Tiberias, Zuidwaarts daarvan gelegen. Volgens Gesenius (Thesaurus, 1, p. 267) identisch met מִגְדַּל־אֵל (toren van God), eene versterkte stad in Naftali (Joz. 19 : 38). In den Jeruzalemschen Talmud מגדל (Magdal of Migdal). Tegenwoordig Medschel of Medjdel, een Mohammedaansch dorp met de ruïnen van eenen ouden toren, Mt. 15 : 39 volgens sommige getuigen. Andere getuigen lezen Μαγαδάν, Vulg. Magedan. Vgl. Buhl, Geographie des alten Palästina, S. 225, 226.

Μαγδαληνή, ῆς, ή (Μαγδαλά), Magdalene, eene vrouw van Magdala, Mt. 27 : 56, 61, 28 : 1, Mk. 15 : 40, 47, 16 : 1, 9, Lk. 8 : 2, 24 : 10, Joh. 19 : 25, 20 : 1, 18.

Μαγεδών (Openb. 16 : 16 WH.), voor Ἀρμαγεδών.

Μαγεία (T. WH. μαγία), ας, ή. De wetenschap en godsdienst der Perzische magiërs. Veelal in slechten zin van de geheime kunsten van hen, die zich met sterrenwichelarij en bezweringen ophielden. Plur. = tooverkunsten, Hand. 8 : 11.

Μαγειρεῖον, τό, kookplaats, Ez. 46 : 23, 24.

Μαγειρεύω, kok zijn, koken, Klaagl. 2 : 21.

Μαγείρισσα, ή, kookster, 1 Sam. 8 : 13.

Μάγειρος, ὁ, eigenl. iemand die kneedt (μάσσω), broodbakker, ook slager, 1 Sam. 9 : 23, 24, Ez. 46 : 24.

Μαγεύω, εύσω, van μάγος, een magiër zijn, in de wijsheid der magiërs

ingewijd zijn, het bedrijf van een magiër uitoefenen, tooverij plegen, Hand. 8:9, Didache 2:2. Eur. Iph. 1338, Plut. Artax. 3, 6.

Μαγίς, ἡ, trog, van den bakker, de gekneede massa, brood, Richt. 7:13.

Μάγος, ου, ὁ, de magiër, benaming van zekere wijzen en priesters, die gelijk vroeger in Babel (vgl. Dan. 2:48), zoo later in het Perzische rijk eene in verschillende klassen afgedeelde kaste of orde vormden. Zij hielden zich inzonderheid bezig met het onderzoek der natuur en hare verborgene krachten en grondden daarop de aanspraak op het bezit der kunst van sterrenwichelarij, droomuitlegging enz. In lateren tijd werden allen, die zich met tooverkunsten ophielden, magiërs genoemd. In het N. T. 1) de Oostersche wijzen, die het kindeke Jezus kwamen begroeten, Mt. 2:1, 7, 16; 2) van zekeren Joodschen leugen-profeet of toovenaar (Bar-Jezus, ook Elymas geheeten), die met het heidensch bijgeloof van den stadhouder Sergius Paulus zijn voordeel deed, Hand. 13:6, 8.

Μαγώγ, ὁ, onverbuigb. eigennaam Magog. Op de stamlijst Gen. 10:2 een der zonen van Jafet. Ezech. 38:2, 4 is het de naam van eenen volksstam uit het verre Noorden, reeds door Jozefus en door anderen voor dien der Scythen gehouden. — Openb. 20:8 is Magog de naam der volken, waarmede, op het eind van het duizendjarig rijk, Satan zijnen laatsten aanval op het Godsrijk waagt.

Μαδαρόω, kaal maken, Neh. 13:25 R.

Μαδάω, uitvallen van het haar, kaalhoofdig zijn, Lev. 13:40, 41, Ez. 29:18.

Μαδιάμ, ἡ, Grieksche vorm van Midian (מִדְיָן). Zoo heette een landschap van steenachtig Arabië, Z. O. van Kanaän gelegen, naar den stamvader zijner bewoners, een zoon van Abraham bij Ketura, Gen. 25:2, Hand. 7:29.

Μάζα, ἡ, van μάσσω, het geknede, vooral gerstebrood, Dan. Bel 26, 27.

Μάζος, ὁ, de tepel. In plurali = de borst. Volgens Suidas doorgaans van den man, gelijk ὁ μαστός, doorgaans van de vrouw. In het N. T. als variant op Openb. 1:13 (waar sommige get. μαστός lezen).

Μάθημα, τό, het geleerde, Jer. 13:21.

Μαθηματικός, ὁ, sterrenwichelaar, Didache 3:4.

Μαθητής *, ὁ, de leerling, tegenover διδάσκαλος, εὑρέτης. Dikwijls bij Xen. Plat. enz. = μανθάνων Xen. Mem. 1, 2, 17. Mt. 10:24 οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. Vs. 25: ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. Lk. 6:40. In het N. T. alleen in de evang. en de Hand. en wel 1) οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου Mt. 11:2, Mk. 2:18, Lk. 5:23, 7:18, Joh. 3:25. καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων Mk. 2:18. Joh. 9:28 σὺ μαθητὴς εἶ ἐκείνου, ἡμεῖς δὲ τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί. Μαθ. is meer dan leerling.

Het duidt den aanhanger aan, die de hem gegevene onderwijzing bewaart en als richtsnoer beschouwt. Vgl. Plat. Apol. 33 A *οὕς οἱ διαβάλλοντες ἐμέ φασιν ἐμοὺς μαθητὰς εἶναι. ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς πώποτ' ἐγενόμην. εἰ δέ τις ἐμοῦ λέγοντος καὶ τὰ ἐμαυτοῦ πράττοντος ἐπιθυμεῖ ἀκούειν ... οὐδενὶ πώποτε ἐφθόνησα.* Xen. Mem. 1, 6, 3 *οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητὰς μιμητὰς ἑαυτῶν ἀποδεικνύουσιν.* In deze beteekenis staat het vooral 2) van de jongeren van Jezus, *ὁ Ις καὶ οἱ μαθ. αὐτοῦ*, Mt. 9 : 19. Vgl. Lk. 14 : 26, 27, 33, Joh. 8 : 31, 15 : 8. Vgl. Joh. 9 : 27, Mt. 5 : 1 met 4 : 22. Zoo a) van de twaalf jongeren van Jezus, *οἱ δώδεκα μ.* Mt. 11 : 1, bepaald *οἱ ἕνδεκα μ.* Mt. 28 : 16, die gewoonlijk als *οἱ μαθ. αὐτοῦ* aangeduid worden als Mt. 5 : 1, 8 : 23, 25, 9 : 10 enz., ook alleen *οἱ μαθηταί* Mt. 14 : 19, Mk. 9 : 14 enz. Ook met den dat. zie Krüger, § 48, 12, 1 *οἱ σοὶ μαθηταί* Mk. 2 : 18, Joh. 15 : 8. Verder b) van alle aanhangers van Jezus, Mt. 8 : 21, Lk. 6 : 13 *προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν.* 6 : 17 *ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ.* 7 : 11, Lk. 1 : 17, 10 : 23, Joh. 6 : 60, 61. Daaruit wordt gevormd c) de benaming van hen, die in Christus gelooven (Joh. 8 : 31, zie boven), eenvoudig als *μαθηταί.* Vgl. het woord van Aristoteles *δεῖ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα*, De soph. el. II, p. 165 b, 3. Mt. 10 : 42 *ὃς ἂν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ... εἰς ὄνομα μαθητοῦ.* 18 : 6 *ἕνα τῶν μικρῶν τούτων πιστευόντων εἰς ἐμέ.* Zoo behalve op deze plaats overal in de Hand., vgl. Hand. 1 : 15, 6 : 1, 2 (vgl. met 4 : 32), 7, 9 : 1, 10, 19, 25, 26, 38, 11 : 29, 13 : 52, 14 : 20, 22, 28, 15 : 10, 16 : 1, 18 : 23, 27, 19 : 1, 9, 30, 20 : 1, 7, 30, 21 : 4, 16. 11 : 26 *χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς.* Het meest opvallend is de benaming der jongeren van Johannes te Efeze *μαθηταί*, Hand. 19 : 1 verstaanbaar door de verhouding van Johannes tot den Messias, van wien hun alleen nog onbekend was, dat het Jezus was. Vgl. vs. 4. Daaruit blijkt evenwel, dat *μ.* juist de aanhangers van Christus, van den Messias zijn, gewichtig voor het verband tusschen de Oud- en Nieuw-Testamentische geloovigen.

Μαθήτρια *, *ας, ἡ,* naast *μαθητρίς*, alleen in het latere Grieksch (Diod. Sic. Diog. Laert. Phil.), leerlinge, vrouwelijke jonger. In den Nieuw-Testamentischen zin van *μαθητής* Hand. 9 : 36.

Μαθητεύω *, a) bij Plut. en lateren, overeenkomstig de woordvorming intrans. = leerling zijn, b. v. Plut. Mor. 837 C *ἐμαθήτευσε δ' αὐτῷ καὶ Θεοπόμπος.* Zoo Mt. 27 : 57 *ἐμαθήτευσε τῷ Ιυ* van Jozef van Arimathea in den Nieuw-Testamentischen zin van *μαθητής*. In het kerkelijk Grieksch vinden wij ook nog het med. Passiv. *μαθητεύεσθαί τινι*, door iemand onderwezen worden, iemands leerling zijn, b. v. *ὁ ἅγιος Ἱερόθεος τῷ ἁγίῳ Παύλῳ ἐμαθητεύθη*, Basil. M.; Ignat. ad Eph. 10: *ὑμῖν μαθητευθῆναι*, door u geleerd te worden, van u te leeren. Zoo kan men ook Mt. 13 : 52

verklaren: πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν — die een jonger van het hemelrijk is —, want juist de verschillende lezingen ἐν τῇ βασιλ. of εἰς τὴν βασ. doen zien, dat de gewone verklaring eene onjuiste verklaring van deze uitdrukking is. Daardoor verkrijgt ook wat van dezen γραμμ. gezegd wordt, zijn eigenlijk licht. Wat hij te voorschijn brengt, heeft hij van het hemelrijk ontvangen. — Op de overige plaatsen van het N. T. staat het **b**) trans. = iemand onderwijzen, leeren, hem tot een jonger maken, in den Nieuw-Testamentischen zin van μαθητής, vgl. juist Mt. 10 : 42 — de eenige plaats, waar behalve in de Hand. μ. in deze beteekenis staat, bij denzelfden evangelist, die 28 : 19 schrijft: μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη — welk μαθητεύειν volgens vss. 19, 20 in βαπτίζειν en διδάσκειν bestaat. Eveneens Hand. 14 : 21 εὐαγγελιζόμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην μαθητεύσαντες ἱκανούς. — Deze transitieve beteekenis vinden wij ook nog somtijds bij verba op εύω: b. v. 1 Kon. 1 : 43 ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ ἐβασίλευσε τὸν Σαλωμών. 1 Sam. 8 : 22, Jer. 7 : 6. — 1 Makk. 8 : 13.

Μαθουσάλα (WH. σαλά), ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Methusalah, die in het geslachtsregister van Lk. 3 : 37 voorkomt.

Μαῖα, ἡ, min, voedster, vroedvrouw, Gen. 35 : 17, 38 : 28.

Μαιμάσσω, van het verkeeren in heftige gemoedsbeweging, onstuimig verlangen, Job 38 : 8, Jer. 4 : 19.

Μαϊνάν, ὁ (WH. Μεννά) onverbuigb. Hebr. eigennaam Maïnan, die in het geslachtsregister van Lk. 3 : 31 voorkomt.

Μαίνομαι (van den stam μεν, μένω, μέμονα), Fut. μανοῦμαι, waanzinnig zijn, zich met woorden of daden als een waanzinnige aanstellen, raaskallen, Joh. 10 : 20, Hand. 12 : 15, 26 : 24, 25, 1 Kor. 14 : 23.

Μαίομαι, verlossen, helpen, van de vroedvrouw, Ex. 1 : 16, Job 38 : 8.

Μακαρίζω *, Fut. μακαριῶ, **a**) gelukkig prijzen, Hom. Hrdt. Xen. Thuc. Plut. enz. LXX = אִשֵּׁר Gen. 30 : 12, Job 29 : 11, Ps. 72 : 17, Mal. 3 : 12, 15, Sir. 11 : 28 enz. In het N. T. alleen Lk. 1 : 48, Jak. 5 : 11. De constructie τινά τινος (Plat., Isocr., Xen., Plut.) alleen 4 Makk. 1 : 10. **b**) Gelukkig prijzen. Zoo niet in het gewone Grieksch, daarentegen in het Oud-Testamentische Ps. 41 : 3, Jer. 3 : 12, 9 : 16, Sir. 25 : 23. — Daarvan μακαριστός = μακάριος Spreuk. 14 : 21, 16 : 20, 29 : 18, 2 Makk. 7 : 24.

Μακάριος *, α, ον, welgelukzalig. In het gewone Grieksch, doch ook bij dichters, vooral bij Euripides voorkomende nevenvorm van μάκαρ (volgens Curtius 161 van denzelfden stam als μακρός, μῆκος, μακεδνός), dat bij Homerus en Hes. voorkomt van de goden in onderscheiding van de aan de ellende en den dood onderworpene menschen (Il. I, 339: πρός τε θεῶν μακαρῶν πρός τε θνητῶν ἀνθρώπων); bij Hes. Plat. Dem. en anderen ook benaming van de afgestorvenen, vgl. Xen. Ag. 11, 8 νομίζων

τοὺς μὲν καλῶς ζῶντας οὕτω εὐδαίμονας, τοὺς δὲ εὐκλεῶς τετελευτηκότας ἤδη μακαρίους. Μακάριος wordt van menschen en toestanden gebruikt, volgens Hesych. en Suid. = ὁ πάντοτε ἐν ἀγαθῷ ὤν, εὐδαίμων, toch oorspronkelijk sterker en idealer dan εὐδαίμων ter aanduiding van eenen toestand, zooals die eigen is aan goden, die boven het aardsche leed en den strijd verheven zijn. Zie onder μακαρισμός. Dit zien wij nog bij Aristoteles, voor wien μακάριος tegenover ἐνδεής degene is, die geen goed mist en die Eth. Nik. 10, 8 tusschen goddelijke en menschelijke gelukzaligheid dit onderscheid maakt, dat aan de laatste alleen het praedicaat εὐδαιμονία toekomt, want τοῖς μὲν θεοῖς ἅπας ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις, ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει. Xen. Plat. Plut. en anderen verbinden meermalen om eene meer volledige uitdrukking te verkrijgen, μακ. καὶ εὐδαίμων, vgl. Xen. Cyr. 8, 3, 48, Plat. Rep. 1, 354 A, Plut. De aud. poet. 6 (25 A). Maar het eigenlijke woord ter aanduiding van menschelijk geluk blijft εὐδαίμων, εὐδαιμονία (daarnevens ook het meer poëtische εὐτυχής evenals het Homer. en poëtische ὄλβιος), zooals dan b. v. bij Stobeüs in het gedeelte περὶ εὐδαιμονίας het woord μακάριος niet eenmaal gevonden wordt. Het is toch nog een boven de εὐδαιμονία uitgaande toestand, hoewel het grondbegrip hetzelfde is, nl. ἡ παντελὴς τῶν ἀγαθῶν ἕξις ἢ καὶ τελειότης βίου κατὰ φύσιν εὐροοῦντος (Plut. l. c).

Het is te begrijpen, dat het Bijbelsch Grieksch de uitdrukkingen εὐδαίμων, εὐτυχής niet opgenomen heeft. Toch moet de grond daarvoor niet alleen in het heidensch karakter dezer uitdrukkingen te zoeken zijn, maar tegelijk in de diepere, de meer ideale voorstelling, die als vanzelve slechts de keus had tusschen μακάριος en ὄλβιος, wanneer εὐδαίμ. en εὐτυχ. wegvielen. Het poët. ὄλβιος was ongeschikt. Voor de Bijbelsche voorstelling was μακάριος het meest gepast.

Μακάριος komt overeen met het Hebr. אַשְׁרֵי ה' en wordt allereerst in zuiver aardsche beteekenis gebruikt, syn. καλῶς σοι ἔσται Ps. 127 : 2; tegenover ἐμπεσεῖν κακοῖς Spreuk. 28 : 14. Vgl. zoo Gen. 30 : 13, 1 Kon. 10, 8, 2 Kron. 9 : 7, Ps. 34 : 9. Meestal evenwel wordt het gebruikt van den toestand, waarin iemand zich verblijdt over de genade en het heil van God, vgl. Jez. 56 : 2 met vs. 1 ἤγγικε γὰρ τὸ σωτήριόν μου παραγενέσθαι καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι. Zoo aardsch de openbaring dezer gelukzaligheid is, zoo heeft zij toch niet alleen het karakter, dat zij goddelijke werking des heils en der genade is (Ps. 32 : 1, 33 : 12, 65 : 4), maar ook, dat zij slechts aanwezig is, waar de overeenkomstige verhouding tot God bestaat, zoodat zij het verwachte goed van dezulken vormt, van wie het heden aan vijandigen druk onderworpen is, — vgl. o. a. Deut. 23 : 29, Ps. 34 : 9 met vss. 10 enz. 40 : 5 met vs. 2 enz. 65 : 5, 85 : 16, 94 : 12 met vs. 13 enz. 106 : 3 met vs. 4, 42 : 1 met vs. 2 enz. 145 : 5 met vs. 7 enz. Jez. 30 : 18, Mal. 3 : 12 — ja ook innerlijk in

het genot van de genade en de gemeenschap met God daar aanwezig is, waar de uitwendige toestand daarmede niet overeenstemt, vgl. Ps. 32:1, 2, 84:5 enz. Job 5:17. — In de apocriefen treedt het godsdienstig-zedelijk belang slechts op weinige plaatsen op den voorgrond, zooals Sir. 34:15, 50:28, 29 (anders nog Wijsh. 3:13, Sir. 14:1, 2, 20, 25:8, 9 enz.).

In het N. T. is *μακάριος* een godsdienstig bepaald begrip, de levensvreugde en de bevrediging van hem uitdrukkend, die Gods genade en heil ervaren heeft of zal, het eerste ook geheel afgezien van de uitwendige toestanden. Alleen Hand. 20:35, 26:2, 1 Kor. 7:40, vgl. vs. 28 staat het zonder deze betrekking op de ervaring des heils. Anders evenwel duidt het, van menschen beschouwd, steeds een door de heilsopenbaring bepaald geluk aan. De diepere opvatting in verhouding tot de Oud-Testamentische voorstelling, vooral het meer innerlijk, geestelijk karakter is met de Nieuw-Testamentische heilsopenbaring en erkentenis des heils gegeven, niet evenwel (Achelis bij Mt. 5:3) door de toepassing van het begrip op God, zooals deze alleen 1 Tim. 1:11, 6:15 aanwezig is. Wij vinden het a) van God 1 Tim. 1:11, 6:15, b) van menschen. Het naast bij het gewone Grieksch (behalve de boven aangehaalde plaatsen Hand. 20:35 enz.) staat Openb. 14:13 *μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι.* 20:6 *μακ. καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ.* Het naast bij het Oud-Testamentisch gebruik staat het in de zaligsprekingen der bergrede Mt. 5:3—11, Lk. 6:20—22, Rom. 4:7, 8 naar Ps. 32:1, 2, Openb. 22:14 *μακάριοι οἱ πλύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, ὅτι κτλ.* Specifiek Nieuw-Testamentisch Joh. 20:29 *μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.* Mt. 13:16, 16:17, Lk. 10:23, 1 Petr. 4:14 *μακάριοι, ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται.* Daarenboven Mt. 11:6, 16:17, 24:46, Lk. 1:45, 7:23, 11:27, 28, 12:37, 38, 43; 14:14, 15, 23:29, Joh. 13:17, Jak. 1:12, 25, 1 Petr. 3:14, Openb. 1:3, 16:15, 19:9, 22:7. c) Ééns met een zakelijk substantief Tit. 2:13 *τὴν μακαρίαν ἐλπίδα* (vgl. *μακαρίζειν*, gewoonlijk = gelukkig prijzen, maar Ps. 41:3, Jez. 3:12, 9:16 = gelukkig maken).

Μακαρισμός *, *οῦ, ὁ*, het gelukkig prijzen, zaligprijzing. Plat., Aristot., Plut. Sol. 27:7 *ᾧ δ' εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν. ὁ δὲ ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμὸς ὥσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα καὶ στέφανός ἐστιν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος.* In het Bijbelsche Grieksch alleen Rom. 4:6, 9, Gal. 4:15.

Μακεδονία, *ας, ἡ*, geograf. eigennaam van het landschap Macedonië, ten Noorden van Griekenland gelegen, Zuidwaarts door Epirus en Thessalië, Oostwaarts door Thracië en de Aegeesche Zee, Noordwaarts door Dardanië en Moesië, Westwaarts door Illyrië begrensd. Na den tijd van

hilippus en Alexander den groote, die een groot deel van Griekenland eroverden, werd het van zelf als een Grieksche staat beschouwd, gelijk et ook later als Romeinsch wingewest met een gedeelte van het oude riekenland verbonden bleef, Hand. 16 : 9, 10, 12, Rom. 15: 16, 1 Kor. 6:5, 2 Kor. 1 : 16, Fil. 4: 15, 1 Thess. 1 : 7, 1 Tim. 1 : 3 enz. Vgl. et Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v.

Μακεδών, όνος, ὁ, de Macedoniër, Hand. 19: 29, 27 : 2, 2 Kor. 9 : 2, 4; ls appositie met ἀνήρ verbonden, Hand. 16 : 9.

Μάκελλον, (ook μάκελον en μάκελος geschreven), τό, (Lat. macellum) benaming eener afgesloten plaats (φραγμός, δρυφακτός), waar geslacht vleesch, gevogelte, visch enz. werd verkocht, en dus ongeveer van dezelfde beteekenis als κρεωπώλιον (Plutarch. Quaest. Rom. c. 54, Dio Cass. 61, 18 τὴν ἀγορὰν τῶν ὄψων, τὸ μάκελλον) = vleeschhal, vleeschmarkt, 1 Kor. 10 : 25.

Μακράν (eigenl. acc. fem. van μακρός, zie aldaar, scil. ὁδὸν = een verren weg), bijw. van plaats en tijd, doch in het N. T. alleen in plaatselijke beteekenis, ver, veraf, verre weg, tegenovergesteld aan ἐγγύς, zie aldaar, Ef. 2 : 17; a) in eigenl. zin, Lk. 15 : 20; ἀπό τινος = ver van iets, of iemand af, Mt. 8 : 30, Joh. 21 : 8; οἱ εἰς μακράν, scil. ὄντες = die veraf wonen, d. i. de verst verwijderde volken, Hand. 2 : 39, vgl. ἔθνη μακράν, Hand. 22 : 21 en hierbij Winer's Gr. S. 206; b) oneigenl., in spreekwijzen als οὐ μακρὰν εἶναι ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ = niet verre zijn van het koninkrijk Gods, d. i. bijna geschikt om daarin binnen te gaan, Mk. 12 : 34; οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου, Hand. 17 : 27 van God gezegd = van niemand verre, en daardoor voor ieder gemakkelijk te vinden; οἱ ὄντες μακράν, Ef. 2 : 13, 17 van de heidenen gebezigd, als door hunne zondige blindheid van God verwijderd, buiten zijn verbond geplaatst, van alle hoop verstoken, zonder God in de wereld, vgl. Ps. 12. LXX passim voor רָחוֹק.

Μακρόθεν, adverb. van μακρός, zie aldaar (vgl. over den uitgang -θεν ter uitdrukking van het plaatselijk begrip van waar, Buttmann's Gr. § 116, 4), van verre, uit de verte, Lk. 18 : 13, 22 : 54; in het N. T. meestal verbonden met de Praepositie ἀπό, zonder dat de beteekenis daardoor gewijzigd wordt, Mt. 27 : 55, Mk. 5 : 6, 14 : 54, Lk. 16 : 23 enz. LXX passim voor מֵרָחוֹק, רָחוֹק.

Μακροθυμέω, -ῶ, -ήσω, van μακρόθυμος (van μακρός zie aldaar en ὁ θυμός zie aldaar) lankmoedig, langzaam in het besluiten en handelen (het tegenovergestelde van ὀξύθυμος), vandaar 1) = langzaam, geduldig te werk gaan, lankmoedig zijn, absolute, 1 Kor. 13 : 4; εἴς τινα = ten aanzien van, of jegens iemand, 2 Petr. 3 : 9; in denzelfden zin ook ἐπί τινι, Mt. 18 : 26, 29, Lk. 18 : 7, en πρός τινα, 1 Thess. 5 : 14; 2) = geduldig zijn, geduld oefenen, absolute, Hebr. 6 : 15, Jak. 5 : 7, 8; ἐπί τινα = met iets of iemand, Jak. 5 : 7.

Μακροθυμία, ας, ἡ, van μακρόθυμος, zie op het voorgaande woord 1) = de lankmoedigheid, waarmede God de zonden der menschen verdraagt, Rom. 2:4, 9:22, 1 Petr. 3:20, 2 Petr. 3:15; door Christus omtrent zijne vervolgers betoond, 1 Tim. 1:16; als Christelijke deugd Gal. 5:22, Ef. 4:2, Kol. 3:12; Clem. Rom. 1 Kor. 64, Barn. ep. 2, 2) = het geduld, de volharding onder allerlei lijden en tegenstand Jer. 15:15, 2 Kor. 6:6, Kol. 1:11, 2 Tim. 3:10, 4:2, Jak. 5:1 Clem. Rom. 1 Kor. 13:1, Ign. ad Eph. 3:1.

Μακρόθυμος, ον, lankmoedig, langzaam in het besluiten, teg. ὀξύθυμος Ex. 34:6, Num. 14:18, Ps. 7:11, 85 (86):15.

Μακροθύμως, adverb. van μακρόθυμος, zie op μακροθυμέω, geduldig Hand. 26:3.

Μακρονοσία, ἡ, langdurige ziekte, Act. Petri 279, 9.

Μακρός, ά, όν, lang, 1) van plaats = ver, ver gelegen (lat. longinquus), Lk. 15:13, 19:12; 2) van tijd = lang, langdurig, Mt. 23:14 (volgens den Rec.), Mk. 12:40, Lk. 20:47, op welke plaatsen μακρὰ προσεύχεσθαι = lang bidden, of lange, uitgerekte gebeden doen.

Μακρότης, ητος, ἡ, lengte, Deut. 30:20, Ps. 20 (21):4.

Μακροχρονίζω, lang duren, leven, Deut. 17:20, 32:27.

Μακροχρόνιος, ἰου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van het voorgaande woord en ὁ χρόνος zie aldaar, lang levend, Ex. 20:12, Deut. 5:16, Ef. 6:3.

Μάκρυμμα, τό, gruwel, het met afschuw verstootene = תּוֹעֵבָה 2 Ezr. 9:1, 11.

Μακρύνω, verlengen, uittrekken, verwijderen, van zich stooten, versmaden, Richt. 18:22, Ps. 21 (22):19, 39 (40):11.

Μάκτρα, ἡ, trog, Act. Petri 100, 3.

Μαλάβαθρον, τό, de Indische betel (kruidkunde), piper betel, een sterk riekend blad, Sext. Hoogl. 2:17.

Μάλαγμα, τό, pleister, Wijsh. 16:20, Ez. 30:21.

Μαλακία, ίας, ἡ, van het volgende woord, en vandaar eigenlijk de weekheid, weekelijkheid, verwijfdheid, ook gebrek aan veerkracht, slapheid. In het N. T. komt het steeds voor in verbintenis met νόσος en beteekent daar, evenals in de LXX (= חֳלִי), de lichamelijke zwakheid of kwaal, Mt. 4:23, 9:35, 10:1.

Μαλακός, ή, όν, van μαλάσσω ik maak week, zacht, vandaar 1) in eigenlijken zin van al wat zich op het gevoel als week of zacht voordoet, bijv. μαλακὰ ἱμάτια, of ook alleen τὰ μαλακά, = zachte kleederen of stoffen, Hom. Od. 23, 290, Artem. Oneir. 1, 78; ἐσθής, Hom. Od. 23, 290, χιτών, Hom. Il. 2, 42, Mt. 11:8, Lk. 7:25; 2) trop. = verwijfd, wulpsch, wellustig (vgl. het Lat. cinaedus, qui muliebria patitur), 1 Kor. 6:9, Diog. Laërt. 7, 173.

Μαλαλεήλ, (ook Μαλελεήλ geschreven), מַהֲלַלְאֵל = prijzende God), , onverbuigb. Hebr. eigennaam Malaleël, die in het geslachtsregister uk. 3 : 37 voorkomt.

Μάλιστα, adverb. in superlativo van den positivus μάλα zeer, vanaar = het meest, vooral, inzonderheid, Hand. 20 : 38, 25 : 26, 36 : 3, Gal. 6 : 10 enz.

Μᾶλλον, adverb. in comparativo van den positivus μάλα zeer, vanaar meer, om eenen hoogeren graad uit te drukken. Het wordt in deze eteekenis 1) gevolgd door ἤ (ook ἤπερ, Joh. 12 : 43) = meer dan, Mt. 8 : 13, Joh. 3 : 19, Hand. 4 : 19, 5 : 29, 2 Tim. 3 : 4, Hebr. 11 : 25; f door den Genitivus comparandi, 1 Kor. 14 : 18; 2) absolute gebruikt, zoodat het punt van vergelijking door den samenhang wordt aangewezen, n welk geval het, naar den eisch van het verband, door liever, veeleer, zoo steeds bij negaties of na een verbod, Mt. 10 : 6, 28, 27 : 24, Mk. 5 : 26, of in vragen met οὐ of οὐχί, Mt. 6 : 30, 1 Kor. 5 : 2, 6 : 7, 9 : 12), les te meer, nog meer, (dan anders het geval zou geweest zijn) kan worden overgezet, Lk. 5 : 15, Joh. 5 : 18, 19 : 8, Hand. 9 : 22, 2 Kor. 2 : 7, Fil. 3 : 4 enz.; 3) versterkt of nader bepaald door verbintenissen als: πόλλῳ μᾶλλον = veel meer, Mt. 6 : 30, Mk. 10 : 48, Rom. 5 : 9, 2 Kor. 3 : 9 enz.; πόσῳ μᾶλλον = hoeveel te meer, Mt. 7 : 11, 10 : 25, Lk. 12 : 24, 28, Rom. 11 : 12, 24, Filem. vs. 16, Hebr. 9 : 14; τοσούτῳ μᾶλλον = zooveel te meer, Hebr. 10 : 25; μᾶλλον καὶ μᾶλλον = meer en meer, Fil. 1 : 9; μᾶλλον δέ, = ja veeleer, ja nog meer, Rom. 8 : 34, Gal. 4 : 9, Ef. 5 : 11; 4) gebezigd bij een positivus tot omschrijving van den comparativus, bijv. καλόν ἐστι μᾶλλον, Mk. 9 : 42 = het is beter; μακάριόν ἐστι μᾶλλον, Hand. 20 : 35 = het is zaliger, vgl. ook 1 Kor. 9 : 15, Gal. 4 : 27, alsmede eene spreekwijze als: μᾶλλον εὐδοκέω, 2 Kor. 5 : 8 = ik wil liever, geef er de voorkeur aan; 5) tot versterking bij den comparativus gevoegd (zie Winer's Gr. S. 214), als μᾶλλον περισσότερον, Mk. 7 : 36, = ἐκ περισσοῦ μᾶλλον, Mk. 14 : 31, en περισσοτέρως μᾶλλον, 2 Kor. 7 : 13, = nog veel (of des te) meer; πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον, Fil. 1 : 23 = zeer veel beter, verreweg het beste (van de twee waartusschen de keuze aan Paulus gegeven was); ook behooren hiertoe comparatieve uitdrukkingen als: μᾶλλον διαφέρειν τινός, Mt. 6 : 26, = voortreffelijker zijn dan iemand, hem te boven gaan, μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἔρχεσθαι, Mk. 5 : 26; = van kwaad tot erger vervallen, περισσεύειν μᾶλλον, 1 Thess. 4 : 1, 10, = nog meer overvloedig zijn of zich betoonen, μᾶλλον αἱρεῖσθαι, Hebr. 11 : 25 = liever verkiezen. Met den superlativus verbonden, komt μᾶλλον zoo min in het N. T. als bij de ongewijde schrijvers voor, en zoo ook niet 2 Kor. 12 : 9, waar het niet bij ἥδιστα, maar bij den ganschen zin behoort, vgl. Winer's Gr. S. 214.

Μάλχος, ου, ὁ, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Malchus;

(מֶלֶךְ) zoo heette een dienaar van den hoogepriester, wien Petrus ee oor afhieuw, Joh. 18:10.

Μάμμη (ook μάμμα geschreven), ἡ, eigenl. eene nabootsing va den klank, waarmede het kind om zijne moeder roept, in lateren tij = ἡ τήθη = de grootmoeder, 4 Makk. 16:9, 2 Tim. 1:5.

Μαμωνᾶ*, ᾶ, ὁ (niet μαμωνᾶς = מָמוֹנָא, stat. emph. van מָמוֹן), zooa alle unciaal-Hss. en de meeste minuskel-Hss. lezen i. p. v. de in weinig minuskel-Hss. te vinden schrijfwijze van den rec. μαμμωνᾶ. Zoo noem Christus Lk. 16:9, 11 het aardsche goed, geld en goed, met eene aa het latere Hebreeuwsch en Chaldeeuwsch ontleende uitdrukking om di in de uitdrukking οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ (vs. 13, Mt. 6:24 als den eigennaam van een afgod te kunnen gebruiken (v. Hofmann b Lk. 16:9), vgl. Ef. 5:5 πλεονέκτης ὅ ἐστιν εἰδωλολάτρης. De Targumi gebruiken מָמוֹן, מָמוֹנָה voor de verschillende Hebr. uitdrukkingen voo geld en goed, die dat naar zijne waarde als כֶּסֶף, חַיִל, הוֹן, of naa zijnen oorsprong als בֶּצַע, of naar zijn doel als שֹׁחַד, כֹּפֶר aanduiden b. v. Gen. 37:26, Ex. 21:30, Richt. 5:20, Jez. 45:13, 55:1, Ps 44:12, 49:11 enz. Vgl. Levy, Chald. Wörterbuch über die Targumim s. v., Levy, Neuhebr. u. Chald. Wörterbuch über die Talmudim und Mi draschim. Buxtorf, Lex., Chald. talm. et rabb. s. v. Het is derhalv eene uitdrukking, die alle soort van bezit, winst aanduidt, eene alge meene waardebepaling. Tegen de door Drusius beproefde, door Buxtor op de eerste plaats genoemde verklaring van de uitdrukking als gecon traheerd uit מאמונא van אמן, evenals ממרא i. p. v. מאמרא van אמר ge tuigt, dat nergens eene aanwijzing van den oorspronkelijken vorm als i מֵימַר, מֵימְרָא, מַאֲמָר gevonden wordt. Ook de vertaling der LXX va אֱמוּנָה, Jez. 33:6 door θησαυροί, Ps. 37:7 door πλοῦτος getuigt daarvoo niet; want Jez. 33:6 is het zeer twijfelachtig, of θησ. met אמונה of nie veelmeer met het volgende חֹסֶן overeenstemt en Ps. 37:3 is ποιμάνθη ἐπὶ τῷ πλούτῳ = רְעֵה אֱמוּנָה misschien eene niet goed begrepene para phrase, of de LXX heeft, zooals dikwerf aangenomen wordt, אֱמוּנָה i. p. v הֲמוֹנָה gelezen, zooals הָמוֹן Jez. 60:5 = menigte, rijkdom. Eene ander afleiding beproeft Gesenius. Thesaur. s. v. טמן, ממון = מַטְמוֹן = voor raadskamer, verborgen schat (zoo ook Meyer bij Mt. 6:24), waarbi evenwel minstens de verdubbeling van de tweede מ geëischt werd, di in de Hebreeuwsche en Chaldeeuwsche uitdrukking nergens is aan te wijzen. Delitzsch, Hor. Hebr. en Talm. bij Lk. 16:9 (Zeitschr. f. Luth Theologie, 1876, S. 600) en Levy, Neuhebr. Wörterb., leiden het woord van מהן in den zin van מנה toedeelen af, gevormd als מָקוֹם van קום, = het toegedeelde, het vermogen. Dezelfde afleiding wordt in eene aardig heid van een Haggad. Midrasch (Tanchuma Matth.) met eene onjuiste verklaring van de eerste מ = מִן gegeven, ממון van מנה = tellen (zie

de plaats bij Levy, Neuhebr. Wörterb. onder זמן III: „ממין, d. i. wat gij telt, heeft geen waarde"). Volgens Kautzsch, Grammatik des Bibl. Aram. Mit einer kritischen Erörterung der Aram. Wörten im N. T. 1884, S. 10 bestaat de stam מכן niet. Lagarde, Göttinger Gel. Anz. 1884, S. 278 leidt het woord af van מעמון, stam עמן, verzwakt tot מאמון, dan מאמן of ממון. Of evenwel het toch klaarblijkelijk uit eenen lateren tijd afkomstige woord van een niet in het Hebr., maar alleen in het Arab. bewaard verbum afgeleid moet worden, is nog de vraag. Hofmann neemt met betrekking tot de vertaling der LXX van Ps. 37 : 3 aan, dat het uit מַהֲמוֹן, eene woordvorming als מַשְׂאוֹן of מִסְדְּרוֹן samengetrokken en volheid in dezelfde beteekenis als הָמוֹן Jez. 60 : 5 beteekent. Intusschen het bij Buxtorf en Levy met talrijke bewijzen gegeven overzicht van het spraakgebruik getuigt niet voor eene grondbeteekenis volheid, maar alleen voor eene bepaling van de waarde van het bezit. Vgl. A. Meyer, Jesu Muttersprache, S. 51. — Voor het gevoelen, dat bij de Syriërs een met Plutus overeenkomstige god den naam Mammon gedragen heeft, getuigt niet het minst de eenige als bewijs aangehaalde plaats Tert. adv. Marc. 4, 33. Zie Tholuck bij Mt. 6 : 24. — Over den Gen. τῆς ἀδικίας en het epitheton ἄδικος zie deze woorden. — Denzelfden eisch als de Heer Lk. 16 : 9, evenwel met eene andere waardeering van het bezit, spreekt de Rabbijnsche eisch uit, dat de mensch zijn goed zouten moet, nl. door weldoen, מלח ממון צדקה, weldoen is het zout van den rijkdom (het zout als noodzakelijk bestanddeel van ieder offer). Zie Buxtorf t. a. pl.

Μαναά, *μαναάν*, *μαναάμ* = מִנְחָה, geschenk, onbloedig offer, 2 Kon. 8 : 8, 9, 17 : 3, 4, 20 : 12, = *μανάχ* 2 Kon. 17 : 3.

Μαναήν, ὁ, מְנַחֵם, trooster, onverbuigb. Hebr. eigennaam Manahen; zoo heette een Christelijk leeraar te Antiochië, volgens sommigen zoogbroeder van den viervorst Herodes, Hand. 13 : 1. Deissmann, Bibelstudien, S. 179—181, verklaart vooral met het oog op de inscripties σύντροφος van Hand. 13 : 1 door „vertrouwde."

Μανασσῆς, ῆ, ῇ, Accusat. ῆν en ῆ, ὁ, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Manasse, מְנַשֶּׁה van נָשָׁה, vergeten, zoo heette 1) een der kleinzonen van den aartsvader Jakob, en naar hem de stam, die uit hem gesproten is, Openb. 7 : 6, 2) een der koningen van Juda, zoon en opvolger van Hizkia, in het geslachtsregister Mt. 1 : 10 vermeld.

Μάνδρα, ἡ, eene ingeslotene ruimte, stal, Richt. 6 : 2, 1 Sam. 13 : 6, 2 Sam. 7 : 8, klooster, Epiph. 1, 156 D, II, 340 A.

Μανδραγόρας, ὁ, = דּוּדָאִים, liefdeappelen, poma amatoria. Aan het gebruik daarvan schreef men kracht toe in rebus venereis, Gen. 30 : 14, 15, 16.

Μανδύας, ὁ, overkleed, mantel, Richt. 3 : 16, 1 Sam. 17 : 38, 39.

Μανθάνω, *μαθήσομαι*, Aor. 2. *ἔμαθον*, perf. *μεμάθηκα* (zie Buttmann's

Gr. § 114), 1) = leeren, absolute 1 Kor. 14:31, 1 Tim. 2:11, 2 Tim 3:7; met bijgevoegd object in Accusat., Joh. 7:15, Rom. 16:17 1 Kor. 14:35, Ef. 4:20, Fil. 4:9, Openb. 14:3; seq. Infinit., 1 Kor 4:6, Fil. 4:11, 1 Tim. 5:4 (waar de Pluralis μανθανέτωσαν ten onrecht door sommigen met χήρα als collectiv. verbonden wordt, maar afhang van het subject, dat in het voorafgaande τέκνα ἢ ἔκγονα ligt opgesloten) Tit. 3:14; seq. Particip., in den zin van zich aanwennen, en alzoo in strijd met het doorgaand klassisch spraakgebruik, volgens 't welk het in deze constructie steeds inzien, waarnemen, bemerken beteekent, 1 Tim 5:13 (vgl. echter Winer's Gr. S. 310, 311, en Naber, die met Hol werda en anderen voor μανθάνουσι: λανθάνουσι wil gelezen hebben); ἀπ τινος = van iemand of iets, Mt. 11:20, 24:32, Kol. 1:7; in ongeveer denzelfden zin παρά τινος, 2 Tim. 3:14; ἐν τινι = aan iemand, d.i aan iemands voorbeeld, 1 Kor. 4:6; 2) = vernemen, Jos. Ant. 5, 8 11, μαθεῖν τὴν αἰτίαν τῆς ἰσχύος seq. ὅτι, Hand. 23:27; met ἀπό τινο = van iemand, Gal. 3:2. LXX = למד, passim.

Μανία, ίας, ἡ, van μαίνομαι zie aldaar, de razernij, de waanzin, Ps. 39 (40):4, Hoz. 9:7, 8, Hand. 26:24.

Μανιάκης, ὁ, halsband, halsketting, 1 Ezr. 3:6, Dan. 5:7, 16, 29.

Μανιώδης, ες, als razend, onzinnig, 3 Makk. 5:45.

Μάννα, (in de LXX ook μάν geschreven), τό, onverbuigb. Arameesche vorm van het Hebreeuwsche woord mân (מָן) = het manna, d. i. waarschijnlijk zeker honigzoet sap, 't welk uit de in Arabië te huis behoorende Tarfa-struik (Tamarix Mannifera) gevloeid en door de nachtelijke koude gestold, in dien verharden toestand als korrels op den grond valt, waar het in den vroegen morgen moet worden opgezameld, omdat het anders weder smelt. Vgl. verder het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn op het woord. — In het N. T. wordt a) van het manna gewaagd, dat aan de Israelieten in de woestijn tot voedsel strekte, Joh. 6:31, 49, 58 (vgl. Ex. 16:14, 15); b) van dat, hetwelk in den tempel in een gouden kruik ter gedachtenis bewaard werd, Hebr. 9:4 (vgl. Ex. 16:33, 34); c) in symbolischen zin van de hemelspijs, die bestemd is het leven der gelukzaligen hiernamaals te onderhouden, Openb. 2:17.

Μαντεία, ἡ, waarzegging, voorspelling, Num. 23:23, Deut. 18:10, 14.

Μαντεῖον, τό, orakelspreuk, orakel, Num. 22:7, Ez. 21:22.

Μαντεύομαι, -εύσομαι, van ὁ μάντις de ziener, profeet, waarzegger, depon. med. (waarvan de actieve vorm ook bij de classici nauwelijks voorkomt), waarzeggen, profeteeren, Deut. 18:10, 1 Sam. 28:9, 1 Sam. 28:9, 2 Kon. 17:17, Hand. 16:16.

Μαραίνω, -ανῶ, eigenlijk iets, dat brandt, uitdooven, blusschen, vandaar in passivo μαραίνομαι (fut. 1. μαρανθήσομαι) = uitgaan, in den zin

van ophouden te branden, Passio Perpet. 65 : 21, 69 : 25, doch vervolgens ook in 't algemeen = vervallen, verwelken, wegkwijnen, Jak. 1 : 11, Jos. B. J. 6, 5, 1, waar het overdracht. gebezigd wordt, en als variant van μωραίνω (zie aldaar) ook Mt. 5 : 13, Lk. 14 : 34.

Μαραναθά, twee met Grieksche letters geschreven Syro-chaldeeuwsche woorden מָרַנָא תָא = maranatha, waarvan de beteekenis niet is: de Heer komt of zal komen, maar „Onze Heer, kom!" Vgl. A. Meyer, Jesu Muttersprache, S. 50, 1 Kor. 16 : 22, Didache 10, 6.

Μαργαρίτης, ου, ὁ, de parel, waarover vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn op dit woord, Mt. 13 : 45, 46, 1 Tim. 2 : 9, Openb. 17 : 4, 18 : 12, 16, 21 : 21. De spreekwoordelijke uitdrukking, Mt. 7 : 6, βάλλειν μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων = parelen aan de zwijnen voorwerpen, beteekent het heilige aan versmading prijsgeven, gelijk bijv. daar geschiedt, waar het woord Gods aan vijanden der waarheid verkondigd wordt. Vgl. A. Meyer, Jesu Muttersprache, S. 81, die bij parelen denkt aan de bepalingen van de wet. Het „heilige" zou dan zijn „ring" = wet.

Μάρθα, ας, (niet ης, zie Blass' Gramm. N. T. S. 25), ἡ, Hebr. eigennaam Martha (מַרְתָא, domina). Zoo heette de zuster van Lazarus en Maria, Lk. 10 : 38, 40, 41, Joh. 11 : 1 enz., 12 : 2.

Μαρία, ίας, ἡ, ook wel onverbuigb. Μαριάμ, ἡ, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Mirjam (מִרְיָם), Maria. Zoo heette 1) de moeder des Heeren, Mt. 1 : 16, 18 env., 2 : 11, 13 : 55, Mk. 6 : 3, Lk. 1 : 27 env., 2 : 5 env., Hand. 1 : 14; 2) Maria uit Magdala zie op Μαγδαληνή; 3) de zuster van Martha en Lazarus, Lk. 10 : 39, 42, Joh. 11 : 1 enz.; 4) de moeder van Jakobus den kleine en Joses, Mt. 27 : 56, Mk. 15 : 40, 47, 16 : 1, Lk. 24 : 10, ook wel onder den naam van de andere Maria aangeduid, Mt. 27 : 61, 28 : 1, en dezelfde, die Joh. 19 : 25 de vrouw van Klopas (d. i. Alfeus, zie op dit woord) genoemd wordt; 5) de moeder van Johannes Markus, Hand. 12 : 12; 6) eene geloovige te Rome, wier liefdediensten geroemd worden, Rom. 16 : 6. Vgl. over de in dit Art. opgenoemden het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Μάρκος, ου, ὁ, Marcus. Volgens de overlevering de schrijver van het tweede evangelie. In de Handel. (12 : 25, 15 : 37, 39, vgl. 13 : 5, 13) wordt hij Johannes Markus genoemd. Hij was de zoon van eene zekere Maria, die te Jeruzalem woonde, misschien door Petrus tot het Christendom bekeerd en daarom zijn zoon genoemd (1 Petr. 5 : 13). Hij was de neef van Barnabas en later medgezel van Paulus en van Petrus, Hand. 12 : 12, 25, 15 : 37, 39, Kol. 4 : 10, 2 Tim. 4 : 11, Filem. 24 (23), 1 Petr. 5 : 13. Vgl. Eus. H. e. 2, 15 sqq. 3, 39. Sommigen beweren, dat er twee Markussen geweest zijn. Zie Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn s. v.

Μαρμάρινος, van marmer, Hoogl. 5 : 15..

Μάρμαρον, τό, (ook μάρμαρος, ὁ, scil. λίθος), van μαρμαίρω glinsteren, flikkeren, vandaar eigenlijk hetgeen van glinsterende witheid is (en daarom bij Homerus ook in de beteekenis van λευκός, zie Pape sub v.), doch vervolgens in 't algemeen van harden, uit de rots gehouwen steen, en in lateren tijd bijzonder van de door witheid en glans uitmuntende steensoort, die wij marmer heeten, Brief van Jer. 72, Openb. 18 : 12.

Μαρμαρύσσω, flikkeren, glinsteren, Tat. Or. 24 : 24.

Μάρσιππος, ὁ, buidel, zak, Gen. 42 : 27, 28, 43 : 12, 18, 21.

Μαρτυρέω, -ῶ, -ήσω, van ὁ μάρτυς zie aldaar, 1) = getuigen, getuigenis afleggen, van hetgeen men gezien, gehoord, of op eenige andere wijze waargenomen of ervaren heeft, absolute of alleen door λέγων met den volgenden zin verbonden, Joh. 1 : 32, 1 Joh. 5 : 7, 3 Joh. vs. 12; met een uitgedrukten of verzwegen objects-accusativus, Joh. 3 : 11, 32, 10 : 25, 19 : 35, 1 Joh. 1 : 2, Openb. 22 : 20; seq. ὅτι c. Indicat., Joh. 1 : 34, 4 : 39, 44, 12 : 17, 1 Joh. 4 : 14; met περί τινος = van of omtrent iets of iemand, Joh. 1 : 7, 8, 15, 2 : 25, 5 : 31, 36, 37, 39, en elders in ditzelfde evangelie; met het nomen conjug. verbonden, μαρτυρίαν μαρτυρεῖν (zie Winer's Gr. S. 200), Joh. 5 : 32, 1 Joh. 5 : 9, 10, Openb. 1 : 2; 2) = getuige zijn, als getuige optreden, getuigen, voor of tegen iets of iemand, absolute, Hand. 23 : 11 (waar de bijvoeging εἰς 'Ρώμην als constructio praegnans moet verklaard worden, waarover zie Winer's Gr. S. 547), 26 : 5; met τινί, als Dativ. commodi of incommodi met of zonder volgend ὅτι, Joh. 3 : 28, Hand. 22 : 5; met περί τινος = van iets, Joh. 18 : 23; met κατά τινος = tegen iemand, 1 Kor. 15 : 15; seq. Accusat., in de praegnante spreekwijze ὁμολογίαν μαρτυρεῖν, 1 Tim. 6 : 13, waarover vgl. de comm. t. d. pl.; 3) = getuigen, in den zin van betuigen, met nadruk verzekeren, iets als zijne vaste overtuiging uitspreken, Joh. 13 : 21, 2 Kor. 8 : 3 (over de parenthetische constructie zie Winer's Gr. S. 496); τινι = iemand betuigen, hem de nadrukkelijke verzekering geven, Hebr. 10 : 15, Openb. 22 : 16, 18; 4) = getuigenis geven, τινί = aan iets of iemand, a) in den ruimeren zin van ergens voor erkennen, voor iets uitkomen, Mt. 23 : 31, Joh. 18 : 37, of ook in dien van de waarheid van iemands verklaring staven, hetgeen zoowel door zaken als door personen geschieden kan, Joh. 5 : 33, 36, 39, 10 : 25, Hand. 10 : 43; in passivo μαρτυρεῖσθαι ὑπό τινος = getuigenis hebben of ontvangen van iets, d. i. daardoor gestaafd of bekrachtigd worden, Rom. 3 : 21; b) met nadruk in den zin van goede getuigenis geven van, τινί = iets of iemand, Lk. 4 : 22, 11 : 48, Joh. 3 : 26, Hand. 13 : 22, Rom. 10 : 2, Gal. 4 : 15, Kol. 4 : 13, 3 Joh. vs. 3, 6, 12 (waar de Dativ. van den persoon uit het voorgaande moet worden ingevuld); ook met ἐπί τινι, Hebr. 11 : 4; in passivo

= van goede getuigenis voorzien zijn; gunstig bekend staan, absolute, Hand. 6:3; seq. ὅτι, Hebr. 7:8, of met Nominativ. c. Infinit.. Hebr. 11:4, 5, om uit te drukken wat van iemand tot zijn lof gezegd wordt; met διά τινος = door of van wege iets, Hebr. 11:39; ἔν τινι = ten aanzien van, 1 Tim. 5:10; ὑπό τινος = geprezen door, of te goeder naam bekend staande bij iemand, Hand. 10:22, 16:2, 22:12; impersonaliter μαρτυρεῖταί τινι ὑπό τινος = iemand wordt door iemand goede getuigenis gegeven, 3 Joh. vs. 12; 5) in medio, alleen naar later spraakgebruik = μαρτύρομαι, betuigen, bezweren, Hand. 26:22, 1 Thess. 2:12, op de eerste van welke plaatsen echter ook μαρτύρομαι gelezen wordt, en bij de gewone lezing het med. ook wel in den zin van het act. = getuigen wordt opgevat.

Μαρτυρία, ας, ἡ, van het voorgaande woord, het afleggen van getuigenis, de getuigenis in subjectieven zin (en alzoo eigenlijk in onderscheiding van τὸ μαρτύριον zie aldaar), 1) van hetgeen iemand a) gehoord, gezien of bijgewoond heeft, Joh. 19:35, 21:24, of b) door geestelijke ervaring heeft leeren kennen, Joh. 1:7, 19, 3:11, 32, 33; περί τινος = aangaande of van iemand, Hand. 22:18, waarvoor ook wel eenvoudig een Genitiv. objecti gezet wordt, bijv. ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ Χριστοῦ = de getuigenis van, d.i. aangaande J. Chr., Openb. 1:9, 20:4, vgl. 6:9; 2) = de getuigenis voor het gericht, Mark. 14:56, 59, Lk. 22:71, Joh. 8:17; κατά τινος = tegen iemand, ten zijnen laste, Mk. 14:55; 3) = de getuigenis, a) in den zin van hetzij gunstige of ongunstige verklaring, die men omtrent iets of iemand aflegt, 1 Tim. 3:7, Tit. 1:13, 3 Joh. vs. 12, of b) van hetgeen tot staving of bevestiging van iets wordt aangevoerd, Joh. 5:31, 34, 36, 8:13, 14, 1 Joh. 5:9, 10, 11, waartoe spreekwijzen behooren als: τὴν μαρτυρίαν τινὸς λαμβάνειν = iemands getuigenis aannemen, d.i. toelaten, als geldig aanmerken, 1 Joh. 5:9; παρά τινος = van iemand getuigenis nemen, d.i. zich daarop tot zijne rechtvaardiging beroepen, Joh. 5:34; μαρτυρίαν ἔχειν = een getuigenis hebben, waarop men zich beroepen kan, Joh. 5:36; ἐν ἑαυτῷ = in zich, d i. in zijne eigene gemoedservaring, 1 Joh. 5:10. — Martelaarschap, Iren. 690 C, Martyr. Polyc. 1029 A.

Μαρτύριον *, τό, het getuigenis; in den regel de bevestigende of bekend makende uitspraak zooals 2 Kor. 1:12 τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν. Dan ook van zaken, die iets getuigen, b. v. Plato, Legg. 12, 943 C τὸν στέφανον ἀναθεῖναι μαρτύριον εἰς κρίσιν. Zoo Jak. 5:3 ὁ ἰὸς αὐτῶν (τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργυρίου) εἰς μαρτύριον ὑμῖν κεῖται — nl. ter bevestiging van de volgende aanklacht: ἐθησαυρίζεσθε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Vgl. Ruth 4:7. Daarenboven in het gewone Grieksch in de beteekenis bewijs. — Wanneer de Nieuw-Testamentische verkondiging van het heil τὸ μαρτύριον τοῦ Χυ genoemd wordt, getuigenis van Christus 1 Kor. 1:6,

vgl. 1 Tim. 1 : 6 μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίου ἡμῶν, rust dit hierop, dat de verkondiger zijne uitspraak, als op eigen kennis rustend, met het gezag van een op de werkelijkheid rustend getuigenis bekleedt, dat de verkondiging des heils eene vaststaande waarheid weergeeft, vgl. Hand. 4 : 33 δυνάμει μεγάλῃ ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου Ἰυ. 2 Thess. 1 : 10 ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς. Vgl. bij Hand. 5 : 32 onder μάρτυς. 1 Tim. 2 : 6 ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις, te vergelijken met λεγόμενον = naar het spreekwoord. Bij καιρ. ἰδ. vgl. Tit. 1 : 2, 3; derhalve = zooals getuigd, verkondigd wordt te zijner tijd, overeenkomstig datgene wat verkondigd is. — De zoo gevormde verkondiging des heils wordt 1 Kor. 2 : 1 τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ, analoog het Oud-Testamentische עֵדוּת יהוה, datgene wat Jahwe getuigt, openbaart, Ps. 19 : 8, 119 : 14 enz. — Vgl. ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, אֹהֶל־הָעֵדוּת, Num. 9 : 15, Hand. 7 : 44, Openb. 15 : 5 (onjuiste vertaling der LXX voor אֹהֶל מוֹעֵד). Deze betrekking op de Nieuw-Testamentische heilsfeiten ligt wel overal in het εἰς μαρτύριον van de synoptische evangeliën, dat allereerst Mt. 8 : 4, Mk. 1 : 44, Lk. 5 : 14 in het gebod des Heeren voor de genezen melaatschen gevonden wordt, om zich aan den priester te vertoonen en de door Mozes geboden gave te offeren εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Kon men hier aan de beteekenis nog twijfelen, zoo doet eene vergelijking met de overige plaatsen zien, dat wij bij μαρτύριον overal denzelfden inhoud moeten aannemen = opdat zij bericht krijgen van het feit van den gekomen Christus, den Messias, zooals Bengel zegt: „de Messia presente." Mt. 10 : 18, vgl. Mk. 13 : 9, Lk. 21 : 13 ἀποβήσεται ὑμῖν εἰς μαρτύριον, nl. voor de vs. 12 vermelden: Mt. 24 : 14 κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐ. τῆς βασ. ... εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Bij Mt. 8 : 4 wijst Bengel treffend naar Joh. 5 : 36. Alleen Mt. 6 : 11, Lk. 9 : 5 τὸν κονιορτὸν ... ἀποτινάξατε εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς (Mk. 6 : 11 αὐτοῖς) zal men evenals Jak. 5 : 3 moeten verklaren, doch niet zonder het oog te slaan op de plaats gehad hebbende verkondiging des heils. — Hebr. 3 : 5 Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ εἰς μαρτύριον ... τῶν λαληθησομένων, ter openbaring van datgene wat enz. Vgl. 1 Petr. 1 : 11 προμαρτύρομαι. — Martelaarschap, Ignat. 645 A, Martyr. Polyc. 1029 B. — Kapel, aan een martelaar gewijd, Eus. II, 1088 D, 1093 A. — Een martelaarsboek, Nic. II, 861 D.

Μαρτύρομαι, (in het N. T. alleen in het Praesens gebr.), van μάρτυς, deponens med., eigenl. = zich tot getuige nemen, als getuige aanroepen, bijv. τὸν θεόν, doch vervolgens ook in ruimeren zin διαμαρτύρομαι = plechtig betuigen, τινί seq. ὅτι, Hand. 20 : 26, Gal. 5 : 3; zonder τινί, met Accus. c. Inf., Ef. 4 : 17.

Διαμαρτύρομαι, (= διαμαρτυρέω), Fut. -μαρτυροῦμαι, Aor. 1. -εμαρτυράμην, depon. med., composit. van μαρτύρομαι, ik betuig, roep tot ge-

tuige, Deut. 4:26 (הֵעִיד), 30:19, 31:28, met de versterkte beteekenis van het simplex a) = betuigen (attestor), abs., maar ook met den acc. van hetgeen den inhoud van het getuigenis uitmaakt, Hand. 8:25, 10:42, 18:5, 20:21, 23, 24, 23:11, 1 Thess. 4:6, Hebr. 2:6; b) = bezweren, dringend bidden (obtestor), Lk. 16:28, Hand. 2:40; ἐνώπιόν τινος, 1 Tim. 5:21, 2 Tim. 2:14, 4:1.

Μάρτυς *, υρος, ὁ, dat. plur. μάρτυσι, wordt door Curtius en Schenkl (Griech. Deutsch. Schulwörterbuch) van den Sanskrietwortel smri, smarâmi, herinneren, afgeleid, smrtis, herinnering, Lat. memor, Oud-Hoogd. mari, Märe, Märchen, eigenl. iemand, die herinnert. In het Zend mar zich herinneren, kennen, vermelden, mareti, leer. Goth. merjan, κηρύσσειν. — = Getuige, die van iets af weet, derhalve iemand, die iets bevestigen kan, ter kennis kan brengen. LXX = עֵד. Mt. 26:65 τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἴδε νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν. Mk. 14:63, Plat. Polit. 340, A τί δεῖται μάρτυρος; αὐτὸς γὰρ ὁ Θρασύμαχος ὁμολογεῖ. Mt. 18:16 ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα. Eveneens Hand. 7:58, 2 Kor. 13:1, 1 Tim. 5:19, Hebr. 10:28. Gewoonlijk zal men slechts daarop moeten letten, dat de getuige iets bevestigt, evenwel in vele gevallen ook daarop, dat hij iets meêdeelt en deze mededeeling met zijn eigen gezag bevestigt. Zoo b. v. Hand. 6:13: ἔστησαν μάρτυρας λέγοντας· Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα λαλῶν κτλ. Zoo is aan het eerste — bevestiging — te denken, wanneer 2 Kor. 1:23 staat: μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμαι, vgl. Mal. 3:5. Daarentegen alleen aan het medeweten van den getuige, Rom. 1:9 μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεός. Fil. 1:8, 1 Thess. 2:5: θεὸς μάρτυς. Vs. 10, 1 Tim. 6:12, 2 Tim. 2:2. — Hebr. 12:1 τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων worden zij getuigen genoemd, die ervaring van datgene hebben wat van ons geëischt wordt, nl. van het geloof, 10:35 enz. 11:6 enz. 12:2. Het is evenwel onmogelijk — zooals het beproefd is — het actieve, hoogstens intrans. μάρτυς met het pass. μαρτυρεῖσθαι 11:2, 4, 5, 39 te verbinden, als zou het staan met het oog op het hun wedervaren getuigenis. Dit pass. μαρτυρεῖσθαι kan het begrip niet bepalen, hoogstens als bevestiging van de μάρτυρες in hunne eigenaardigheid als getuigen beschouwd worden. Hunne beteekenis voor ons als getuigen is aan vs. 40, niet aan vs. 39 te ontleenen. — Aan het N. T. eigen is a) de benaming van hen, die de heilsfeiten verkondigen, als μάρτυρες met den Gen. van den persoon of de geschiedenis van Jezus, b. v. Hand. 1:6 ἔσεσθέ μου μάρτυρες ἔν τε Ἰερουσαλὴμ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Openb. 11:3 τοῖς δυσὶ μάρτυσί μου, waaraan zich het gebruik van de afgeleide woorden aansluit. Vgl. ook διαμαρτύρομαι, ἐπιμαρτυρεῖν. 1 Kor. 15:15 ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ. Dit rust op de beteekenis, die de apostelen als verkondigers van het evangelie in hunne qualiteit als getuigen van Jezus voor

zich in aanspraak nemen. Hand. 2 : 32, 3 : 15, 10 : 39, 13 : 31, 40, 41; 1 Petr. 5 : 1. Vandaar Hand. 1 : 22 *μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως σὺν ἡμῖν γενέσθαι ἕνα τούτων*. 22 : 15 *ἔσῃ μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους ὧν ἑώρακας καὶ ἤκουσας*. 26 : 16. Zij bevestigen door hunne eigene ervaring wat van Christus geldt, Hand. 5 : 32, vgl. met vs. 31 en Joh. 15 : 26, 27. — b) *Μάρτυς* als benaming van hen, die om hunne belijdenis van Christus den dood ondergaan hebben, Hand. 22 : 20 *τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου*. Openb. 2 : 13 *Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου ὁ πιστὸς ἀπεκτάνθη*. 17 : 6 *ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ιυ*. Dit is evenwel niet zóó te verstaan evenals in het kerkelijk Grieksch, dat hun dood de vorm van hun getuigenis geweest is — vgl. Const. Ap. 5, 9, 923 *ὁ ἐν μαρτυρίῳ ἐξελθὼν ἀψευδῶς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, οὗτος ἀληθινὸς μάρτυς ἀξιόπιστος ἐν οἷς συνηγωνίσατο τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τοῦ οἰκείου αἵματος* — maar met het oog op het hunnen dood veroorzakend getuigenis van Jezus, vgl. 17 : 6 de onderscheiding van *ἅγιοι* en *μάρτυρες*; 20 : 4 *αἱ ψυχαὶ τῶν πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν Ιυ*. — c) Openb. 1 : 5 wordt Jezus Christus genoemd *ὁ μάρτυς ὁ πιστός*. 3 : 14 *ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός*, dat ook 22 : 20 *λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα* niet anders verklaard kan worden dan: die de in Apocalypse bevatte mededeeling geeft van datgene *ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει*, 1 : 1. Vgl. het begin *ἀποκάλυψις Ιυ Χυ ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ θεός*.

Μαρυκάομαι, herkauwen, Deut. 14 : 8.

Μασσάομαι, beter *μασάομαι*, *-ῶμαι*, *-ήσομαι*, depon. med. (van *μάσσω*, *μάω* ik betast, kneed), kauwen, *τὰς γλώσσας* = zich op de tong kauwen, eene uitdrukking van gelijksoortige beteekenis als ons: zich op de lippen bijten, *ἐκ πόνου* = van pijn, Openb. 16 : 10.

Μάσσω, kneden, hevig beroeren, Jer. 4 : 19 (הָמָה).

Μαστιγόω, *-ῶ*, *-ώσω*, = *μαστίζω*, zie aldaar, geeselen, met roeden slaan, *τινά*, Mt. 10 : 17, 20 : 19, 23 : 34, Mk. 10 : 34, Lk. 18 : 33, Joh. 19 : 1; overdracht., in ruimeren zin = slaan, van God als hij den mensch met lijden bezoekt, Hebr. 12 : 6 (vgl. Spreuk. 3 : 12). LXX vooral voor הִכָּה Deut. 25 : 2, 3, 2 Kron. 25 : 16, Spreuk. 19 : 25.

Μάστιξ, *ιγος*, *ἡ*, 1) = de geeselroede of zweep in eigenl. zin; *μάστιξιν ἀνετάζεσθαί τινα* = door geeseling iemand tot bekentenis zoeken te brengen, Hand. 22 : 24; *μαστίγων πεῖραν λαμβάνειν* = de geeselproef ondergaan, Hebr. 11 : 36; 2) oneigenl. en overdracht. = de tuchtroede, waarmede God den mensch bezoekt om hem te straffen, en vandaar = het lijden, de pijn, in het N. T. in het bijzonder van zekere hardnekkige lichaamskwalen, Mk. 3 : 10, 5 : 29, 34, Lk. 7 : 21. LXX vaak voor שׁוֹט 1 Kon. 12 : 11, 14, 2 Kron. 10 : 11, 14, Job 5 : 21.

Μαστός, *οῦ*, *ὁ*, verwant met *μαδ*, *μαδαρός*, *μαδάω*, Lat. madeo, madidus, de moederborst, Lk. 11 : 27, 23 : 29; in 't algemeen = de

vorst, Openb. 1 : 13, waar echter ook μαζός (vgl. op dit woord) gelezen wordt.

Ματαιολογία, ίας, ἡ, van het volgende woord, ijdel geklap, beuzelpraat. Plut. de puer. educ. 9 (6, F), Porphyr. De abstin. 4, 16, 1 Tim. 1 : 6.

Ματαιολόγος, ου, ὁ en ἡ, van μάταιος en λέγω, de ijdele klapper, bedrieger, die anderen slechts wat voorpraat, Tit. 1 : 10.

Ματαιοπονία, ἡ, vergeefsche moeite, Clem. R. 1, 19.

Μάταιος *, αία, ον (ook met twee uitgangen). IJdel, nietig, in finale en causale beteekenis. a) In finale beteekenis: nietig, onnut; Chrys. τὸ πρὸς μηδὲν χρήσιμον. Eurip. Phoen. 1666 μάταια μοχθεῖν, zich tevergeefs bemoeien. Aristot. tegenover ἱκανόν. Het is evenwel meer dan ἀνωφελής, daar het niet alleen negatief berispt, maar iets als doelloos en verwerpelijk karakteriseert, verkeerd, doelloos, wat niet te rechtvaardigen is. Eurip. Cycl. 662: μάταιόν τι δρᾶν τινα. — 1 Kor. 15 : 17 ματαία ἡ πίστις ὑμῶν, ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. Vgl. vs. 14 κενή, Tit. 3 : 9 εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι (de ζητήσεις καὶ γενεαλογίαι κτλ.). — Μάταιον was volgens den Griek de zonde als het ijdele, doellooze, het door en door dwaze, Nägelsbach, Nachhom. Theol. 6, 2. Daarbij staat vooral de finale beteekenis op den voorgrond, inzonderheid wanneer men met Nägelsbach als zakelijke verklaring het Hom. οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα Od. 8, 329 opvat, vgl. Hes. Opp. 265 οἷ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων· ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη. Xen. Hell. 6, 3, 11 τὸ πλεονεκτεῖν ἀκερδές. — Aesch. Choeph. 918 πατρὸς μάται, de schuld des vaders. Eumen 337 αὐτουργίαι μάταιοι. Dit gebruik van het woord geeft aan 1 Petr. 1 : 18 bijzonder gewicht ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς. Wij moeten evenwel niet bij de beteekenis doelloos blijven staan, maar b) de beteekenis zonder grond, nietig daarbij nemen. Plat. Ax. 369 C μάταιος οὖν ἡ λύπη. Soph. 231 B περὶ τὴν ματαίαν δοξοσοφίαν. Xen. Ven. 12, 13 ἐκ τῶν ματαίων λόγων ἔχθρας ἀναιροῦνται. Vandaar niet alleen μάταια ἔπεα = beleedigende, kwade woorden, Hrdt. 7, 15, 1, waarvoor 7, 13 ἀεικέστερα ἀποῤῥίψαι ἔπεα ἐς ἄνδρα πρεσβύτερον (vgl. ματαιότητες Ps. 38 : 12), maar λόγος μάτ. = verdicht, gelogen, Hdt. 2, 118, 1 εἰ μάταιον λόγον λέγουσιν οἱ Ἕλληνες τὸ περὶ Ἴλιον γενέσθαι ἢ οὔ. Ez. 13 : 6, 7, 8, 9 = כָּזָב parall. λόγος ψευδής, μαντεία ματαία. Zef. 3 : 13 οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν οὐδὲ μὴ λαλήσουσι μάταια. Ps. 4 : 3 syn. ματαιότης en ψεῦδος. Vgl. Aristot. De gener 1, 8 ψεῦδος καὶ μάταιον. Het staat tegenover σπουδαῖος, degelijk, flink, ernstig, en drukt uit volkomen verachting. „Jedoch scheint es, als ob das Wort nur in der Sprache der Dichter eine so ernste Bed. angenommen hat, die in ihm liegende Verachtung in der der Prosa und des Alltaglebens von einer ähnl. Beimischung sittl. Unwillens freigeblieben ist, vgl. Aristot. Eth Nicom. 4, 13 von dem Prahler

φαύλῳ μὲν ἔοικεν, μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός," Schmidt, Die Ethi[k] der alten Griechen (Berlin, 1882), 1, S. 363. In het Bijbelsch Grieks[ch] is het in den strengsten zin de uitdrukking van onbepaalde verwerping daar het bij de LXX = שָׁוְא (daarnaast ook ψευδής, κενός), הֶבֶל (z[ie] ματαιότης), אָוֶן (ἄνομος, παράνομος, ἀνομία), כָּזָב (anders ψευδής). Het moe[t] van eenen persoon of eene zaak zeggen, dat niets daaraan is. Vardaa[n] benaming van de afgoden als μάταια tegenover θεὸς ζῶν, Hand. 14:1[5] ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ θεὸν ζῶντα. Vgl. Jer. 2:5 ἐπορεύθησα[ν] ὀπίσω τῶν ματαίων καὶ ἐματαιώθησαν. Zoo de LXX = שְׂעִיר Lev. 17:7 2 Kron. 11:15. אֱלִיל Zach. 11:17. הֶבֶל Jer. 2:5, 8:19, vgl. 10:15 55:18, 1 Kon. 16:13, 2 Kon. 17:15, Am. 2:4 = כָּזָב. — Vgl. oo[k] 1 Kon. 16:2 τὸ μάταια = חַטָּאת. — Jon. 2:9 φυλασσόμενοι μάταια κα[ὶ] ψευδῆ. Van de valsche profeten μαντεύεσθαι μάταια, כָּזָב Ez. 13:6—9 vgl. Zach. 10:2, Klaagl. 2:14, Ez. 21:29. Zoo van innerlijke holhei[d] en nietigheid, 1 Kor. 3:20 κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν ὅτ[ι] εἰσὶ μάταιοι, naar Ps. 94:11, Tit. 3:9. Vgl. ματαιολογία, 1 Tim. 1:6, ματαιολόγος, Tit. 1:10. — Vgl. ook תֹּהוּ = μάταιος Jez. 44:9, 45:19, 49:4, 59:4, evenals Mal. 3:14 εἴπατε Μάταιος ὁ δουλεύων τῷ θεῷ = שָׁוְא.

Ματαιότης, τητος, ἡ, van het voorgaande woord, de ijdelheid, niets-waardigheid, abstract. pro concr. in den zin van opgesmukte beuzel-taal, hoogdravende onzin, bombast, 2 Petr. 2:18; = verdwaasdheid, in de spreekwijze περιπατεῖν ἐν ματαιότητι τοῦ νοός, van het leiden va[n] een heidenschen, en daarom dwazen wandel (zie op μάταιος) gezegd, Ef. 4:17; = broosheid, vergankelijkheid, Rom. 8:20. LXX = הֶבֶל Klaagl. 1:2, 2:1 enz., Ps. 31:7, 78:33. Ps. 52:9 = הַוָּה. Ps. 26:4 = שָׁוְא, evenals ook 119:37, 139:20 λήψονται εἰς ματαιότητα τὰ[ς] πόλεις σου.

Ματαιόω, -ῶ, -ώσω, van μάταιος, vandaar ijdel, onnut maken, in zedelijken zin dwaas maken, tot dwaasheid brengen; Melet. De nat. hom. 5, 21 ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν διαλογισμοῖς. In passivo = ver-dwaasd worden, tot dwaasheid vervallen, 1 Sam. 26:21, 2 Sam. 24:10, Jer. 2:5, Rom. 1:21.

Ματαίως, tevergeefs, ijdel, 1 Kon. 20(21):25, Job 35:16.

Μάτην *, bijw. eigenl. acc. van μάτη, vgl. εἰς μάτην in dezelfde beteekenis = ijdel, tevergeefs; het beteekent zoowel = nietig, als doelloos, wat niet nuttig is, niet betaamt en vat beiden samen = dwaas, ijdel. Oorspronkelijk a) = wat niet baat, niet nuttig is; Aesch. Prom. 44: τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα μὴ πόνει μάτην. Ps. 127:1, 2 εἰς μάτην. Ez. 14:23 οὐ μάτην πεποίηκα πάντα = חִנָּם. Jer. 2:30 μάτην ἐπάταξα τὰ τέκνα ὑμῶν, παιδείαν οὐκ ἐδέξασθε. Vgl. Tit. 3:9 ζητήσεις ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι, zie onder μάταιος. Aristot. Eth. Nicom. 1, 1 ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς. b) = ongegrond, onwaar, leugenachtig, tegenover ἀληθές. Soph. Philoct.

145: λέγοντες εἴτ' ἀληθὲς εἴτ' σὺν μάτην. Ps. 39 : 12 πλὴν μάτην πᾶς ἄνθρωπος = הֶבֶל Jer. 8 : 8 εἰς μάτην ἐγενήθη σχοῖνος ψευδὴς γραμματεῦσιν. Synon. δωρεάν, beiden = חִנָּם Ps. 35 : 7, Spreuk. 3 : 20. = שָׁוְא onwaar, leugenachtig, Ps. 41 : 7. Zoo ook Mt. 15 : 9, Mk. 7 : 7, μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, naar Jez. 29 : 3.

Ματθαῖος, (ook wel Μαθθαῖος geschreven zie o. a. WH.), ου, ὁ, gewoonlijk verklaard als een Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Matthia (מַתִּיָה) gave Gods, Mattheüs. Beter is naar analogie van חַגַּי (van חַג feest), Gr. Ἀγγαῖος en זַכַּי, Ζακχαῖος, de afleiding van het Aram. מַתַּי = מַת, een man, plur. מְתִים. Zoo heette één van 's Heeren twaalf apostelen, waarschijnlijk dezelfde, die vroeger Levi (zie aldaar) genoemd werd en een zoon van Alfeüs was. Hij werd te Kapernaüm, waar hij als Romeinsch tolbeambte geplaatst was, met Jezus bekend, Mt. 9 : 9, 10 : 3, Mk. 3 : 18, Lk. 6 : 15, Hand. 1 : 13. Vgl. over hem alsmede over het evangelie aan hem toegekend, het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn.

Ματθάν, ὁ, L. T. Tr. WH. Μαθθάν (מַתָּן, een gift), onverbuigb. Hebr. eigennaam Matthan, die in het geslachtsregister Mt. 1 : 15 voorkomt.

Ματθάτ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Matthat, (מַתַּת van נָתַן) die tweemaal in het geslachtsregister Lk. 3 : 24 en 29 voorkomt.

Ματθίας, L. Tr. WH. Μαθθίας, α, ὁ, Hebr. eigennaam Matthias (vgl. op Ματθαῖος), volgens sommigen (zie het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn op den naam) een samengetrokken vorm van Mattathias. Zoo heette de apostel, die in de plaats van Judas door het lot verkozen werd, Hand. 1 : 23, 26.

Ματταθά, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Mattatha, die in het geslachtsregister Lk. 3 : 31 voorkomt.

Ματταθίας, ίου, ὁ, Hebr. eigennaam Mattathias, die tweemaal in het geslachtsregister Lk. 3 : 25 en 26 voorkomt.

Μαῦρος, donker, zwart, Act. Petri et Pauli 16.

Μαυρότριχος, ον, met zwarte haren, Martyr. Barthol. 2

Μάχαιρα, ας, (Jonisch ook ης, dativ. ῃ, vgl. Blass' Gr. S. 25 en Winer-Schmiedel's Gramm. S. 80), ἡ, verwant met μάχη en vgl. het Lat macto, eigenl. een groot mes of slachtmes, en vervolg. = het zwaard. LXX voor מַאֲכֶלֶת, Gen. 22 : 6, 10, Richt. 19 : 29 Alex., en חֶרֶב, Gen. 27 : 40, 31 : 26, 34 : 25, 26, 48 : 22. Mt. 26 : 47, 51, 52, 55, Lk. 22 : 38, Joh. 18 : 10, 11, Hand. 12 : 2, Hebr. 11 : 34 (bij welke plaats vgl. op στόμα) enz.; als het symbool van strijd, verdeeldheid, Mt. 10 : 34; van een gewelddadigen dood, Rom. 8 : 35; van het recht der overheid over leven en dood, Rom. 13 : 4; overdracht. heet het woord Gods μάχαιρα τοῦ πνεύματος = zwaard des geestes, als het geestelijke wapen des Christens in zijnen strijd met den booze, Ef. 6 : 17.

Μάχη, ης, ἡ, de strijd, het gevecht, de slag. LXX o. a. voor רִיב Gen. 13 : 7, 2 Kon. 22 : 44, Spreuk. 17 : 1. In het N. T. alleen in de ruimeren zin van twist, oneenigheid, 2 Kor. 7 : 5, 2 Tim. 2 : 23, Jak 4 : 1; μάχαι νομικαί = twisten over de wet, hare voortdurende geldig heid ook voor heidenen, enz., Tit. 3 : 9.

Μαχητής, οῦ, ὁ, strijder, Richt. 3 : 29, 5 : 23, 12 : 2.

Μάχιμος, krijgshaftig, strijdvaardig, twistziek, kijfachtig, 2 Ko 19 : 25, Spreuk. 21 : 9, 19.

Μάχομαι, -έσομαι, en -ήσομαι (Att. -οῦμαι), verwant met μάχαιρα mactare, Curtius, S. 327, van μάχη, depon. med., eigenl. strijden, va oorlogvoerende partijen; vervolg. in ruimeren zin 1) = vechten, hand gemeen zijn, Hand. 7 : 26; 2) = twisten, vooral met woorden, kijven 2 Tim. 2 : 24, Jak. 4 : 2; πρός τινα = met iemand, Joh. 6 : 52.

Με = ἐμέ, zie op ἐγώ.

Μεγαλαυχενία, ἡ, aanmatiging, pralerij, Sibyll. 8, 76.

Μεγαλαυχέω, -ῶ, -ήσω, van μεγαλαυχής (van μεγάλος, eenen vero derden vorm van μέγας, en αὐχέω zich beroemen) = μεγάλουχος pochend pralend, vandaar eigenl. = groot spreken, zich hoogmoedig aanstellen pralen, en vandaar ook zooveel als zich veel vermeten, verstouten. LX voor גָּבַהּ, Zef. 3 : 11, Ez. 15 : 50, עָרַץ, Ps. 9 : 39. In het N. T. Jak. 3 : 5

Μεγαλεῖον, τό, (מְגִלָּה) = εὐαγγέλιον, evangelie, evangelistarium, Cyrill Scyth. V, S. 264 C.

Μεγαλεῖος, εία, εῖον, groot in den zin van grootsch, heerlijk, vandaar substantive μεγαλεῖα = groote (vooral van groote macht getuigende) dingen, Deut. 11 : 2, Tob. 11 : 15, Ps. 70 (71) : 19, 104 (105) : 1, Lk 1 : 49; τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ = de groote daden Gods, Hand. 2 : 11.

Μεγαλειότης, τητος, ἡ, van het voorgaande woord, de grootheid majesteit, heerlijkheid van de godheid, Lk. 9 : 43; van de godin Diana Hand. 19 : 27; van den Heer Jezus Christus, 2 Petr. 1 : 16. In de LXX o. a. Jez. 40 (33) : 9, 1 Ezr. 1 : 5.

Μεγαλοδωρέομαι, prachtige geschenken geven, Jos. Ant. 12, 4, 9.

Μεγαλοποιέω, groot maken, vergrooten, Sir. 50 : 22.

Μεγαλοπρεπής, -έος, -οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van μέγας en πρέπει het past, vandaar van personen van hoogen stand = deftig, een grooten staat voerend; op de eenige plaats in het N. T., 2 Petr. 1 : 17, van de δόξα τοῦ θεοῦ (Schechinah) in den zin van hoog, luister- of majesteitsvol. Vgl. op δόξα.

Μεγαλοῤῥημοσύνη, ἡ, grootspraak, 1 Sam. 2 : 3.

Μεγαλοῤῥήμων, ον, grootsprekend, pralerig, Ps. 11 (12) : 3, 3 Makk. 6 : 4.

Μεγαλύνω, -υνῶ, van μέγας zie aldaar, 1) = groot maken, in eigenl. zin als maat, Mt. 23 : 5; overdracht. τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετά τινος = zijne barmhartigheid (met d. i.) aan iemand groot maken, d. i. zich zeer barm-

aartig jegens hem betoonen, hem hooge gunst bewijzen, Lk. 1:58; b) = groot maken in den zin van verheffen, prijzen, τινά en τί, Lk. 1:46, Hand. 5:13, 10:46, 19:17; in pass. met ἔν τινι = in, d.i. aan of door iets, Fil. 1:20; met ἐν seq. Dativ. van den persoon in plur., 2 Kor. 10:15, volgens sommigen = geprezen worden onder enz.; anderen daarentegen meenen, niet zonder grond, hier eene toespeling te vinden op het voorafgaande οὐ γὰρ ... ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς (d. i. wij rekken ons niet te ver uit, zoeken onze werkzaamheid niet uit te breiden buiten den ons aangewezen kring), zoodat μεγαλύνομαι in tegenstelling hiermede zou beteekenen: grooter worden, in grootte toenemen, d. i. zich tot grooteren werkkring geroepen zien. Vgl. Meyer—Heinrici t. d. pl. LXX b.v. voor הִגְדִּיל Gen. 19:19, 1 Sam. 12:24 B.

Μεγάλως, adverb. van μέγας, grootelijks, zeer, Fil. 4:10.

Μεγαλωσύνη, ης, ἡ, van het volgende woord (naar den verouderden vorm μέγαλος), de grootheid, heerlijkheid; van God (bij wijze van titel) gebezigd = de Majesteit, Hebr. 1:3, 8:1; in verbinding met δόξα, κράτος, ἐξουσία, ter lofverheffing van God, = majesteit, Jud. vs. 25. LXX voor גֹּדֶל, גְּדֻלָּה Deut. 32:3, 2 Sam. 7:21.

Μέγας, μεγάλη (van den verouderden grondvorm μέγαλος), μέγα, zie over de onregelmatige verbuiging van dit Adject. Buttmann § 64, in Comparat. μείζων (eenmaal, 3 Joh. vs. 4, tot μειζότερος verdubbeld, waarover zie Winer—Schmiedel's Gr. S. 97), in Superlat. μέγιστος (alleen 2 Petr. 1:4), groot, grooter, grootst, in verschillenden zin, a) als ruimtemaat = groot van gedaante of omvang in 't algemeen, of meer bepaaldelijk wat de hoogte, lengte of breedte der voorwerpen aangaat, Mt. 27:60, Mk. 13:2, 16:4, Lk. 22:12, Joh. 21:11, Hand. 10:11, 11:5, 1 Kor. 16:9, 2 Tim. 2:20, Openb. 6:4, 8:8, 10, 9:14, 11:8, 18:21, 20:1, 11, 21:10, 12; in Comparat., Mt. 13:32, Lk. 12:18; b) van den lichamelijken groei of wasdom en daarnaar gemeten leeftijd = groot, in den zin van volwassen, oud, Hand. 8:10, 26:22, Hebr. 8:11, 11:24; over den Comparat. ὁ μείζων (in tegenstelling met ὁ ἐλάσσων de jongere) vgl. op dit woord; c) van kracht en vermogen = groot, hevig, zwaar, sterk, en in dien zin gebezigd van natuurverschijnselen als: ἄνεμος Joh. 6:18, γαλήνη Mt. 8:26, λαῖλαψ Mk. 4:37, σεισμός Mt. 8:24, χάλαζα Openb. 16:21; van gemoedsbewegingen als θυμός Openb 12:12, ἀγάπη Joh. 15:13, λύπη Rom. 9:2, φόβος Hand. 5:5, χαρά, Hand. 8:8; van bijzondere feiten of toestanden, als: ἀνάγκη Lk. 21:23, διωγμός Hand. 8:1, θλίψις Hand. 7:11, ῥῆγμα Lk. 6:49, λιμός Hand. 11:28; van lichamelijke en zielsaandoeningen, als: πυρετός Lk. 4:38, ἔκστασις Mk. 5:42, enz.; van geluiden als: κραυγή Hand. 23:9, φωνή in de zeer menigvuldig voorkomende spreekwijze φωνῇ μεγάλῃ κράζειν, λέγειν, ἀναβοᾶν, enz. = met luider stem roepen, zeggen, Mt. 27:50, Mk. 1:26,

15 : 34, Lk. 1 : 42, 8 : 28, 19 : 37, enz.; *φωνὴν μεγάλην ἀφιέναι* = een luiden kreet slaken, Mk. 15 : 37; d) van gewicht en beteekenis = groot in den zin van voornaam, belangrijk, bijv. *ἐντολή* Mt. 22 : 36, 38, Mk. 12 : 31 enz.; van feest- of gerichtsdagen, die bijzonder heilig, plechtig, of ontzagwekkend zijn, Joh. 7 : 37, 19 : 31, Hand. 2 : 20, Jud. vs. 6; van zware schuld of straf, Joh. 19 : 11, Jak. 3 : 1; van hetgeen zich onderscheidt door pracht of kostbaarheid, bijv. *δοχή*, *δεῖπνον*, Lk. 5 : 29, 14 : 16; van al hetgeen in eenig opzicht de gewone maat der dingen overtreft = bijzonder, buitengewoon, in de spreekwijze *μέγα εἰ* = het is iets groots, iets bijzonders indien, 1 Kor. 9 : 11, 2 Kor. 11 : 15, en bij substantiva als: *σημεῖον* Hand. 6 : 8, *ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ* Hand. 8 : 10, *μυστήριον* Ef. 5 : 32; in het Neutr. van den Comparat. *μείζω*, *μείζονα*, substantive = grootere, d. i. meer buitengewone, dingen, Joh. 1 : 51, 5 : 20; e) van aanzien, macht en waardigheid, en in dien zin van God, naar Zijne geheel eenige grootheid en heerlijkheid gedacht, Tit. 2 : 13, of, in Comparativo, naar Zijne meerderheid boven den overste der wereld, 1 Joh. 4 : 4; van afgoden, om het aanzien, waarin zij bij hunne vereerders stonden, Hand. 19 : 27, 28, 34, 35; van menschen, om de macht waarmede zij bekleed zijn, in de uitdrukking *οἱ μεγάλοι* = de grooten, de machtigen (der aarde), Mt. 20 : 25, Mk. 10 : 42, of die zij voorwenden boven anderen te bezitten, Hand. 8 : 9 (waar Valckenaer, V. d. S. Bakhuyzen, Verh. Conject. t. d. pl. en Blass, Acta apostolorum, 1895, p. 108 het als onecht uit den tekst willen verwijderd hebben); om den hoogen rang of staat, dien zij in de maatschappij innemen = voornaam, aanzienlijk, en in dien zin verbonden met titels als: *βασιλεύς* Mt. 5 : 35, *προφήτης* Lk. 7 : 16, *ἀρχιερεύς* Hebr. 4 : 14, *ἱερεύς* Hebr. 10 : 21, *ποιμήν* Hebr. 13 : 20; om hunnen hoogen rang in het godsrijk = groot, grooter dan anderen, Mt. 5 : 19, 20 : 26, Lk. 1 : 15, 32, 9 : 48; in Comparativo, om aan te duiden, dat iemand meerder is dan een ander, Mt. 11 : 11, Lk. 7 : 28, 22 : 26, 27, Joh. 8 : 53, 13 : 16, 15 : 20, 2 Petr. 2 : 11.

Μέγεθος, *εος*, *ους*, *τό*, van het voorgaande woord, de grootheid, grootte, Ef. 1 : 19.

Μεγιστᾶνες, *ων*, *οἱ*, van *μέγας* zie aldaar, een woord van lateren tijd, de grooten, rijksgrooten, (Magnaten), Mk. 6 : 21, Openb. 6 : 15, 18 : 23, Acta Thom. 8 : 24. Vulg. principes. LXX voor אַדִּיר, Jer. 14 : 3, גְּדוֹלִים, Jon. 3 : 7, Nah. 3 : 10, רַבְרְבָן, Dan. 5 : 23, שָׂרִים, Jez. 34 : 12, Jer. 24 : 8. Lat. megistanes, Tac. Ann. 15 : 27, Suet. Calig. 5.

Μέγιστος, *η*, *ον*, Superlativ. van *μέγας* zie aldaar.

Μεθερμηνεύω, *-εύσω*, Composit. van *ἑρμηνεύω*, uit de eene taal in de andere overzetten, vertalen, vertolken, Mt. 1 : 23, Mk. 5 : 41 enz.

Μέθη, *ης*, *ἡ*, verwant met *τὸ μέθυ* de wijn (doch ook iedere bedwel-

mende drank, zie Pape in v.), de dronkenschap, roes, in Singulari Lk. 21:34, in Plurali (waarover vgl. Winer's Gr. S. 159) Rom. 13:13, Gal. 5:21. שֵׁכָר, Spreuk. 20:1, Jez. 28:7, שִׁכָּרוֹן, Ez. 23:32, 39:19.

Μεθίστημι en μεθιστάνω (1 Kor. 13:2 volgens den Rec. en Tischend.; vele Hss. lezen echter ook daar μεθίστημι), μεταστήσω, Composit. van ἵστημι. In het N. T. alleen in transitieve beteekenis gebezigd, 1) in eigenl. zin = verzetten, verplaatsen, 1 Kor. 13:2; = overplaatsen, overbrengen, Kol. 1:13; 2) oneigenl. en overdracht. = omzetten, omkeeren, d. i. afvallig maken, Hand. 19:26, = afzetten, van een ambt ontzetten, wegzenden, absolute Hand. 13:22; τινός (waarvoor in sommige Hss. ook ἔκ τινος gelezen wordt), Lk. 16:4. In de LXX Deut. 17:17, 30:17, Tob. 14:8, Richt. 7:9, cod. A, 9:29, 10:16, cod. A. 1 Sam. 6:12, 1 Kon. 15:13 enz.

Μεθοδεία *, ας, ἡ (μέθοδος), het nagaan, vervolgens van het geordend behandelen van een zeker onderwerp, μεθοδεύω, systematisch tewerkgaan, iets methodisch doen, b. v. οἱ τὰ δημόσια τέλη μεθοδεύοντες, die de belastingen innen, — bij Du Cange. Van de rhetorische kunstgrepen der redenaars, Philo, de Vit. Mos. II, 167, 19 οὐχ ὅπερ μεθοδεύουσιν οἱ λογοθῆραι καὶ σοφισταί, πιπράσκοντες ... δόγματα καὶ λόγους. In 't algemeen = verschalken. Polyb. 38, 4, 16. Vgl. Chrys. bij Ef. 6:11 μεθοδεῦσαι ἐστὶ τὸ ἀπατῆσαι καὶ διὰ συντόμου ἑλεῖν. 2 Sam. 19:28 μεθώδευσεν ἐν τῷ δούλῳ σου = וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ. Zoo ook μέθοδος = list, 2 Makk. 13:18 κατεπείρασε διὰ μεθόδων τοὺς τόπους. — Artemid. 3, 25 ἀπάτη καὶ μέθοδος. = List, kunstgreep — zooals het schijnt alleen Ef. 4:14, 6:11 en somtijds in het kerkelijk Grieksch. Hesych. τέχναι. Zonar. ἐπιβουλαί, ἐνέδραι, δόλοι. Ef. 4:14 πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. 6:11 στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου.

Μεθοδεύω, nagaan, vervolgen, methodisch behandelen, bedriegen, voor רגל Piël, 2 Sam. 19:27 (28), bedriegen, belasteren.

Μεθόριον, ου, τό, eigenl. het Neutr. van μεθόριος, ὁ, ἡ, -ον, τό (ook met drie uitgangen), aangrenzend, substantive = hetgeen aan iets grenst, d. i. de omstreek, de grens, bijzonder in Plurali, Joz. 19:27 cod. A, Sm. Ez. 47:8, Mk. 7:24.

Μεθύσκω, μεθύσω, Aor. 1. pass. ἐμεθύσθην, van μεθύω, door drank bedwelmen, dronken maken, en vandaar in Pass. = zich bedrinken, dronken zijn, Gen. 9:21, 43:34, Deut. 32:42, 1 Sam. 1:13, 14, 25:36, 2 Sam. 11:13, 1 Kon. 16:9, Lk. 12:45, 1 Thess. 5:7; οἴνῳ, Ef. 5:18.

Μέθυσμα, τό, bedwelmende drank, 1 Sam. 1:11, 15, Hoz. 4:11.

Μέθυσος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van μέθυ zie op μέθη, dronken, doch ook die dit plegen te zijn = dronkaard, 1 Kor. 5:11, 6:10.

Μεθύω, -ύσω, van μέθυ zie op μέθη, dronken zijn = μεθύσκω, Mt.

24 : 49, Joh. 2 : 10, Hand. 2 : 15, 1 Kor. 11 : 21, 1 Thess. 5 : 7; τινος = van iets, eig. en fig., Openb. 17 : 2, 6.

Μεῖζον, eigenl. het Neutr. van μείζων, als Adverb. = des te meer Mt. 20 : 31.

Μειζότερος, α, ον, verdubbelde vorm van den Comparat. van μέγ zie aldaar.

Μείζων, -ονος, ὁ, ἡ, ον, τό, Comparativ. van μέγας, zie aldaar grooter, meerder, Mt. 11 : 11, 18 : 1, Lk. 7 : 28, 12 : 18, Joh. 1 : 51 en van den leeftijd = de oudere, de oudste van twee (eigenl. de meerde of grootere) Rom. 9 : 12. Over den Comparativ. als Superlativ. plaatsen als Mt. 13 : 22, Lk. 22 : 26, 1 Kor. 13 : 13, vgl. Winer's G S. 216.

Μειόομαι, minder worden, afnemen, Sir. 43 : 7.

Μειράκιον, τό, knaap, 2 Makk. 7 : 25, 4 Makk. 8 : 14, 11 : 24, 14:

Μεῖραξ, ακος, ὁ en ἡ, knaap en meisje, 4 Makk. 14 : 6, 8. Som migen breggen het in verband met het Lakonische εἴρην, jongeling va af 20 jaren in Sparta. Anderen vergelijken het Sanskriet, márja-s man, marja-ká-s, mannetje. Vgl. Curtius, Etymologie, S. 594.

Μέλαθρον, τό, kamerzoldering, groote balken, die de zoldering dragen, dakbalken, dak, ook huis, 1 Kon. 6 : 5, 7 : 20.

Μελαθρόω, met balken verbinden, bevestigen, 1 Kon. 7 : 5.

Μέλαν, ανος, τό, eigenlijk het Neutr. van het volgende woord, het zwarte, zwart; als Substantiv. bijzonder = de inkt vgl. ons: zwart op wit), 2 Kor. 3 : 3, 2 Joh. vs. 12, 3 Joh. vs. 13.

Μελάνθιον, τό, zwarte komijn, korianderzaad = קֶצַח, Jez. 28 : 25, 27

Μελανόομαι, zwart worden, Job 30 : 30 A., Hoogl. 1 : 6.

Μέλας, -λαινα, αν, Genit. -λανος, -λαίνης, λανος, zwart, donker kleurig, Lev. 13 : 37, Spreuk. 23 : 29, Mt. 5 : 36, Openb. 6 : 5, 12. Vgl op het voorgaande woord.

Μελεᾶς, ᾶ, (zie over dezen Genit. op Ἀγρίππας), ὁ, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Melea, die in het geslachtsregister Lk. 3 : 31 voorkomt.

Μέλει, Impf. ἔμελε, Fut. μελήσει, verbum impersonale (van het bij de Classici slechts zelden voorkomende personale μέλω, μελήσω, ik ben een voorwerp van zorg, ga ter harte), met den Dativ. van den persoon bijv. μέλει μοι = het gaat mij ter harte, ik bekommer er mij over, er is mij aan gelegen, terwijl het voorwerp der bezorgdheid, of van het aan gelegen zijn, daarbij geplaatst wordt in Nominativo in de spreekwijze: οὐδέν μοι μέλει = ik geef er niets om, bekommer er mij volstrekt niet om, Hand. 18 : 17; of in Genitivo, 1 Kor. 9 : 9 (waar echter ook anders gelezen wordt); of, en vooral met περί τινος, Mt. 22 : 16, Mk. 12 : 14, Joh. 10 : 13, 12 : 6, 1 Petr. 5 : 7; of met een volgend ὅτι =

lat, Mk. 4 : 38, Lk. 10 : 40; eene enkele maal staat μέλει ok absolute, loch zóó dat het voorwerp der bekommernis uit den samenhang moet vorden ingevuld, t. w. 1 Kor. 7 : 21, waar μή σοι μελέτω = bekommer ı daar niet over.

Μελετάω, -ῶ, -ήσω, van μελέτη (van μέλω zie op μέλει) de zorg, de zorgvuldige behandeling, de oefening, studie, (in welken laatsten zin net bij de Classici vooral van declamatorische oefeningen gebezigd werd), vandaar 1) = ter harte nemen, behartigen, τί, 1 Tim. 4 : 15; in ongunstigen zin = het hart op iets zetten, zich bezig houden met iets, iets bedenken, bijv. κένα = ijdele plannen, Hand. 4 : 25; 2) = zich (in het voordragen eener rede) oefenen, overdenken wat men spreken zal (instudeeren), Mk. 13 : 11. LXX vaak voor הָגָה Joz. 1 : 8, Job 27 : 4, Ps. 1 : 2, 2 : 1.

Μελέτη, ἡ, zorg, voorzorg, Job 33 : 15, 37 : 2. Ps. 18 (19) : 14.

Μέλι, ιτος, τό, de honig, Openb. 10 : 9, 10; μέλι ἄγριον = wilde honig (waarover zie op ἄγριον en vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn), Gen. 43 : 11, Ex. 3 : 8, 17, Mt. 3 : 4, Mk. 1 : 6.

Μελίζω, verdeelen, in stukken deelen. Het komt in het gewone Grieksch ook voor = zingen, bezingen. Lev. 1 : 6, Richt. 19 : 29, 20 : 6, 1 Sam. 4 : 7.

Μέλισσα, ἡ, de bij, Deut. 1 : 44, Richt. 14 : 8.

Μελίσσιος, ίου, ὁ, ἡ, ον, τό, = μελισσαῖος, van ἡ μέλισσα de bij, vandaar = van bijen, door bijen gemaakt, Lk. 24 : 42, waar het bij κηρίον (zie aldaar) staat.

Μελισσών, ὁ, plaats van de bijen, waar zij zich verzamelen, 1 Sam. 14 : 25.

Μελισταγής, ές, honig druppelend, Acta van Xantippe en Polyxena 8.

Μελίτη, ης, ἡ, geograf. eigennaam van het eiland Melite, tegenwoordig Malta, Hand. 28 : 1. Vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn op den naam.

Μέλλω, μελλήσω, Impf. ἔμελλον en ἤμελλον zie Buttmann § 83 1) = van plan zijn, voornemen, denken iets te doen, iets gaan of willen doen, in deze en de andere beteekenissen meestal gevolgd door den Infinitiv. van het Futurum, maar ook van het Praesens en Aoristus (zie Winer's Gr. S. 298 f.), Mt. 2 : 13, Lk. 10 : 1, 19 : 4, Joh. 6 : 6, Hand. 18 : 14, 20 : 3, 27 : 30; vandaar 2) bij wijze van Conjugatio periphrastica voor het Futurum, ter aanduiding van hetgeen gebeuren zal of aanstaande is, = zullen, Lk. 19 : 11, 21 : 36, Hand. 17 : 31; vooral van hetgeen onmiddellijk of zeer spoedig staat te geschieden, b. v. ἤμελλε τελευτᾶν, ἀποθνήσκειν, Lk. 7 : 2, Joh. 4 : 47 = hij lag op sterven (eigenl. zou zóó gaan sterven); μέλλειν εἰσιέναι, Hand. 3 : 3, = juist willen binnengaan, ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, Hand. 16 : 27, = op het punt staan om zich van het leven te berooven enz.; hiertoe behoort het veelvuldig gebruik van het

Particip. met het Art. zonder volgenden Inifinitiv., in den zin van toekomend, toekomstig, als: ὁ αἰὼν ὁ μέλλων = de toekomende eeuw, Mt 12:32, Ef. 1:21, ἡ μέλλουσα ζωή = het toekomende leven, 1 Tim. 4:8 ὁ μέλλων, scil. 'Αδάμ, = de toekomstige Adam, Rom. 5:14; en zoo ook: τὸ κρίμα τὸ μέλλον, Hand. 24:25, ἡ οἰκουμένη, ἡ πόλις ἡ μέλλουσα, Hebr. 2:5, 13:14, ἡ δόξα, 1 Petr. 5:1, ἡ ὀργή, Mt. 3:7, τὰ ἀγαθὰ μέλλοντα, Hebr. 9:11, 10:1 (vgl. op ἀγαθός); in het Neutr. Plur. substantieve τὰ μέλλοντα = de toekomende dingen, Kol. 2:17, als zoodanig tegenovergesteld aan τὰ ἐνεστῶτα, Rom. 8:38, 1 Kor. 3:22; εἰς τὸ μέλλον, scil. ἔτος, tegen het aanstaande jaar, Lk. 13:9; zonder zulk eene bepaalde invulling = voor de toekomst, het vervolg, voor later, 1 Tim. 6:19; 3) μέλλω wordt, gelijk bij de Classici (zie Pape in v.), zoo ook in het N. T. zeer vaak gebruikt van hetgeen naar den loop van het lot, of volgens den te voren bepaalden gang van het Godsbestuur, of naar de onverbreekbare wetten van samenhang tusschen oorzaak en gevolg, met zekere noodwendigheid geschieden moet (vgl. het Hoogd. sollen), ofschoon het in elk dier gevallen toch door ons zullen of zouden kan worden overgebracht, als Mt. 11:14: 'Ηλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι = Elia, die (naar de profetiën) komen zou, vgl. ook H. 16:27, 17:22, Lk. 22:23, 24:21, Joh. 7:39, Hand. 28:6, 1 Thess. 3:4, enz.; 4) met aansluiting aan de beteekenis van willen of gaan doen (zie boven), heeft μέλλω ook die van zich bedenken, er over denken, in den zin van iets willen doen, zonder het nog werkelijk of reeds dadelijk te doen, d. i. dralen, talmen, aarzelen, Hand. 22:16.

Μέλος, εος, ους, τό, 1) in eigenl. zin = het lid van een menschelijk of dierlijk lichaam, Mt. 5:29, 30, Rom. 12:4, 1 Kor. 12:12, Jak. 3:5, 6. Hiertoe behooren ook die plaatsen in de brieven van Paulus, waar de verschillende leden van 's menschen lichaam (evenals de tong op de aangehaalde plaatsen uit Jakobus) als organen van het geestelijk leven gedacht worden, en in dien zin bij den nog onbekeerden mensch als uitvoerders van den wil der zonde, bij den bekeerden daarentegen als wapenen of werktuigen der gerechtigheid, Rom. 6:13, 7:5, 23, Kol. 3:5; 2) oneigenl. = lid eener vereeniging, in de veel gebezigde beeldspraak, waardoor de Christelijke kerk wordt vergeleken bij een lichaam (σῶμα), waarvan Christus het hoofd (ἡ κεφαλή) is, Rom. 12:5, 1 Kor. 12:12 enz. In dezen zin heeten de Christenen in hunne betrekking tot den Heer: μέλη Χριστοῦ, 1 Kor. 6:15, of μέλη τοῦ σώματος Χριστοῦ, Ef. 5:30, en in hunne betrekking tot elkander: ἀλλήλων μέλη, Ef. 4:25.

Μελχί, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Melchi, die tweemaal in het geslachtsregister Lk. 3:24, 28 voorkomt.

Μελχισεδέκ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Melchisedek (מַלְכִּי־צֶדֶק).

Zoo heette een priester-koning van Salem, tijdgenoot van Abraham (Gen. 14:18), als type van den Christus voorgesteld Hebr. 5:6, 10, 6:20, 7:1 enz.

Μελῳδέω, zingen, 4 Makk. 8:15.

Μελῳδία, ἡ, het zingen, de melodie, 4 Makk. 15:21.

Μεμβράνα, ης, ἡ, het Lat. membrana, eigenl. de huid, die de leden (membra) bedekt, vervolgens de tot schrijven bereide dierenhuid, het perkament, (waarover vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn op het woord schrijfkunst), 2 Tim. 4:13, Acta Barn. 6 fin.

Μέμφομαι, -ψομαι, Depon. Med., afkeuren, berispen, seq. Dativ. pers. = verwijten, Mk. 7:2 (volgens den Rec.), Rom. 9:19, Hebr. 8:8.

Μεμψίμοιρος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van het volgende woord, en ἡ μοῖρα het lot, de lotsbeschikking, vandaar = iemand, die klaagt over zijn lot, de ontevredene, Jud. vs. 16.

Μέμψις, εως, ἡ, van μέμφομαι zie aldaar, het verwijt, de klacht, de ontevredenheid. Job 15:15 A, 33:10, 23, Kol. 3:13, als variant van μομφή, waarvan het in beteekenis en gebruikswijze niet verschilt.

Μέν, door vocaalverkorting uit μήν, (dor. μάν) ontstaan (waarover vgl. Hartung, Lehre von den Partikeln der Gr. Sprache, II. s. 390, 402 f.), eene conjunctio discretiva, waarvan men zich bij het maken eener onderscheiding of tegenstelling bedient, en die dan ook meestal door eene daaraan beantwoordende particula adversativa in het tweede lid van den zin pleegt gevolgd te worden, wel, wel is waar. Men onderscheidt een regelmatig en een onregelmatig gebruik van dit woord. 1) Regelmatig wordt het gebezigd in correlatieve gezegden, wanneer het, alleen of in verbinding met andere partikels, in den vóórzin staat, en in den nazin δέ, of eene daarvoor in plaats tredende partikel, gevonden wordt, als Mt. 3:11, 9:37, 13:32, 20:23, 22:8 enz.; in dit geval dient μέν a) om eene eigenlijke tegenstelling in te leiden = wel — doch, bijv.: τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, Mt. 26:41, = de geest is wel gewillig, doch het vleesch is zwak; ἐγὼ μὲν ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, 1 Kor. 5:3, = naar het lichaam wel afwezig, doch naar den geest tegewoordig; ὧδε μὲν — ἐκεῖ δέ, Hebr. 7:8, = hier wel is waar — doch ginds; voor δέ staat ook wel eene andere adversatieve partikel, bijv. Rom. 14:20: πάντα μὲν καθαρά, ἀλλὰ κτέ. = alle dingen zijn wel rein, maar enz.; Lk. 22:22: ὁ μὲν υἱὸς ... πορεύεται ... πλὴν οὐχὶ κτέ. = de Zoon ... gaat wel heen ... wee echter enz.; b) tot onderscheiding of vergelijking van personen of zaken, die, als te gelijk met of nevens elkander bestaande, afzonderlijk opgenoemd worden, Rom. 8:17, 1 Kor. 1:23, Jud. vs. 8; bijzonder in de spreekwijzen: ὁ μὲν — ὁ δέ = de een, de ander, Mt. 13:23, 22:5, in Plurali οἱ μὲν — οἱ δέ = eenigen — anderen, Hand. 14:4, 17:32,

Fil. 1 : 16, 17, waarvoor ook ὃς μὲν — ὃς δέ, Mt. 21 : 35, 25 : 15, in Plurali, 2 Kor. 2 : 16, 2 Tim. 2 : 20 ὃς μὲν — ὁ δέ, Rom. 14 : 2, ὃς μὲν — ἄλλος δέ, Mt. 13 : 4, 1 Kor. 12 : 8, ἄλλος μὲν — ἄλλος δέ, 1 Kor. 15 : 39, οἱ μὲν — ἄλλοι δέ, Mt. 16 : 14, Joh. 7 : 12, τινὲς μὲν — τινὲς δέ. Fil. 1 : 15; hiertoe behoort ook de adverbiale uitdrukking: τοῦτο μὲν τοῦτο δέ = deels — deels, Hebr. 10 : 33; c) in beide gevallen wordt μέν vaak verbonden met andere (causatieve) partikels, die echter hare eigenaardige beteekenis behouden en ook op de constructie van geen invloed zijn, als Hand. 13 : 36, 37: Δαυὶδ μὲν γὰρ ... ἐκοιμήθη ... ὃν δέ ὁ θεὸς ἤγειρεν κτέ. = David toch is wel ontslapen, maar dien God opgewekt heeft enz.; vgl. ook Hand. 23 : 8, Rom. 2 : 25, 3 : 2: πρῶτον μὲν γάρ = vooreerst toch wel, of: en wel vooreerst, Rom. 5 : 16, 1 Kor. 11 : 7, Hebr. 12 : 10; met ἀλλά in plaats van δέ in de apodosis, Hand. 4 : 16, 1 Kor. 14 : 17; Mk. 16 : 19, 20: ὁ μὲν οὖν κύριος ... ἀνελήφθη ... ἐκεῖνοι δέ κτέ. = de Heer nu werd wel opgenomen ... doch zij enz., vgl. ook Lk. 3 : 18, 19, Hand. 17 : 12, 17, 28 : 5. — 2) Tot het onregelmatig gebruik van μέν behoort a) de weglating van δέ of eene andere daarvoor in de plaats tredende particula adversativa in de apodosis, hetgeen niet zelden het geval is, α) waar de tegenstelling op eenige andere wijze duidelijk genoeg te voorschijn treedt, bijv. Joh. 11 : 6, 7: τότε μὲν ἔμεινε ... δύο ἡμέρας, waar de tegenstelling door het volgende ἔπειτα μετὰ τοῦτο, Hebr. 12 : 9: εἶτα τοὺς μὲν ... πατέρας εἴχομεν παιδευτάς, waar zij door het vragende οὐ πολλῷ μᾶλλον κτέ. wordt uitgedrukt; β) waar die tegenstelling verzwegen wordt, doch zóó dat zij uit het verband genoegzaam blijkt, bijv. Kol. 2 : 23: ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα κτλ., waar men in gedachte heeft in te vullen: maar die ook niet meer hebben, dan dat; γ) waar zulk eene tegenstelling in 't geheel niet bestaat, of althans verder gelegen is, in welk geval μέν soms geheel onvertaald kan blijven, of althans eene beteekenis verkrijgt, waarin het, evenals ons wel in sommige verbindingen, geene tegenstelling vereischt bijv. Rom. 7 : 12: ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος κτλ. = zoodat de wet wel heilig is enz., d. i. zoodat, wat de wet betreft, deze wel enz. Vgl. v. Hengel a. h. l.; δ) waar de samenhang der rede anakoluthisch wordt afgebroken, zoodat de tegenstelling, die de lezer verwacht had, achterwege blijft, waartoe men plaatsen kan brengen als: Hand. 1 : 1, 19 : 4, Rom. 1 : 8: πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ κτλ., 3 : 2, 10 : 1, 2, 1 Kor. 11 : 18, 2 Kor. 12 : 12; b) de elliptische weglating van μέν zelf in de protasis, waar in de apodosis δέ voorkomt, hetgeen dan het geval kan zijn, wanneer in de laatste eene tegenstelling gebezigd wordt, die den auteur, bij het nederschrijven der eerste, niet noodwendig voor den geest behoefde te zijn. Hiertoe behooren onderscheidene plaatsen van het N. T., als: Mk. 1 : 8, Lk. 11 : 47, Hand. 17 : 18 (καί τινες -οἱ δέ), Rom. 16 : 19, 1 Kor. 2 : 15, 1 Petr. 2 : 14,

n anderen, ofschoon de afschrijvers op vele daarvan μέν hebben ingevoegd, en het dien ten gevolge ook in sommige uitgaven gevonden wordt. Vgl. verder over deze en meer andere bijzonderheden, het gebruik van μέν betreffende, Hartung l. l. II. S, 390 ff., 402 ff., Buttmann § 149. S. 449, Pape, Passow, Winer's Gr. S. 391 f., 492 ff., 407 f., Alex. Buttmann's Gr. S. 312 ff.

Μενοῦνγε, eigenl. μὲν οὖν γε, eene uitdrukking, bij krachtige betuigingen door eene vraag, bedenking of uitroep uitgelokt, en die Suidas verklaart door: τὸ ἀληθές, μᾶλλον μὲν οὖν, = wel ja! ja voorzeker! (Lat. imo vero), Lk. 11 : 28, Rom. 9 : 20, 10 : 18, Fil. 3 : 8 (op al deze plaatsen volgens den Rec.; de lezing is echter meestal zeer onzeker, daar vele Hss. òf μενοῦνγε geheel weglaten, òf er μὲν οὖν voor in plaats stellen).

Μέντοι, samengesteld uit μέν zie aldaar en de enklitische partikel τοι (over welker afleiding en beteekenis vgl. Hartung's Partikellehre, II, S. 336 ff.), eene verbindingspartikel, die gebezigd wordt, om het redebeleid, meestal in meer of minder adversatieven zin, voort te zetten = toch, intusschen, evenwel, echter, Joh. 4 : 27, 7 : 13, 20 : 5, 21 : 4, 2 Tim. 2 : 19, Jak. 2 : 8, ὅμως μέντοι doet de tegenstelling nog sterker uitkomen = toch evenwel, desniettemin, Joh. 12 : 42, en als variant: Jud. vs. 8, waar echter in de meeste Hss., voor ὅμως, ὁμοίως gelezen wordt. Jak. 2 : 8, Jud. 8 evenwel is de adversatieve beteekenis zeer verzwakt. Zie Blass' Grammatik, S. 263.

Μένω, μενῶ, Aor. 1, ἔμεινα, perf. μεμένηκα (vgl. Buttmann § 101), plusqpf. μεμενήκειν (zonder Augm. zie 1 Joh. 2 : 19 en vgl. Buttmann § 83), 1) intrans. = blijven, verblijven, a) van personen, in den zin van ergens vertoeven, verblijf houden, absol. Joh. 1 : 39; met bijgevoegde plaatsbepaling, Mt. 10 : 11, 26 : 38, Lk. 9 : 4, Joh. 2 : 12 enz.; in den zin van het blijven aan, het niet verlaten van eene plaats, Joh. 19 : 31, Hand. 27 : 31; met Praeposities verbonden, als: μετά τινος, σύν τινι, παρά τινι = bij iemand blijven of verblijf houden, Lk. 24 : 29, Joh. 4 : 40, 14 : 16, Hand. 9 : 43, 18 : 3, καθ' ἑαυτόν = op zich zelven wonen, Hand. 28 : 16; ἐπί τινα = op iemand, Joh. 1 : 32, 33, praegnant van den H. Geest gezegd, die op Jezus nederdaalde om bij Hem te blijven; b) van personen en zaken, in den zin van blijven bestaan, in wezen blijven, voortleven of voortduren, absolute, Joh. 15 : 16, 1 Kor. 13 : 13, 2 Kor. 3 : 11, Fil. 1 : 25, Hebr. 13 : 1, 14, 2 Petr. 1 : 23; met bijgevoegde tijdsbepaling, als: ἕως ἄρτι, 1 Kor. 15 : 6, ἕως ἔρχομαι Joh. 21 : 22, 23, εἰς τὸν αἰῶνα, Joh. 8 : 35, 12 : 34, Hebr. 7 : 24, 1 Joh. 2 : 17, ὀλίγον, Openb. 17 : 10; c) van het blijven, voortgaan, of volharden in zekeren toestand, staat of betrekking, b. v. ἄγαμος = ongehuwd blijven, 1 Kor. 7 : 11, μόνος = alleen blijven, Joh. 12 : 24, ἀσάλευτος = onbe-

wegelijk blijven, Hand. 27 : 41, ἱερεύς = priester blijven, Hebr. 7 :
inzonderheid met ἔν τινι, in de figuurlijke spreekwijzen: ἐν τῷ θανά
1 Joh. 3 : 14, ἐν τῷ φωτί, 1 Joh. 2 : 10, ἐν τῇ σκοτίᾳ, Joh. 12 : 46,
πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ, 1 Tim. 2 : 15; waar ἔν τινι op een p
soon betrokken wordt, drukt het, in Johanneïschen spreekstijl, de na
verbintenis of levensgemeenschap uit, waarin iemand met hem bli
Joh. 6: 56, 14 : 10, 15 : 4 enz., 1 Joh. 2 : 6, 24, 27, 28, 3 : 6,
4 : 12, 13, 15, 16; op eene zaak betrokken, drukt het een voortdure
gehecht zijn of vasthouden aan, vervuld zijn met, volharden bij iets
b. v. ἐν τῷ λόγῳ, ἐν τῇ διδαχῇ, Joh. 8 : 31, 2 Joh. vs. 9, vgl. ook 2 Ti
3 : 14; 2) trans. (vgl. het Lat. maneo) = wachten, afwachten, τινά
iemand, Hand. 20 : 5, 23.

Ὑπομένω *, a) intrans. terugblijven, Lk. 2 : 43, Hand. 17 : 14.
wachten, syn. καρτερεῖν. Zoo 1 Petr. 2 : 20 κολαφιζόμενοι —, πάσχο
ὑπομενεῖτε. Het duidt vooral de psychologische bepaaldheid van
Messiaansche of de Christelijke hoop aan, zooals zij in den strijd
het tegenwoordige leven geboren wordt. Zie ὑπομονή, ἐλπίς. Mt 10 :
24 : 13, Mk. 13 : 13, ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Vgl. Lk. 21 :
ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσεσθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Vandaar tegenover ἀρνεῖ
2 Tim. 2 : 12 εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀρνησόμεθα, κἀκ
ἀρνήσεται ἡμᾶς· εἰ ἀπιστοῦμεν κτλ. Rom. 12 : 12 τῇ ἐλπίδι χαίροντες,
θλίψει ὑπομένοντες. Bij de LXX komt het vooral overeen met קוה
en Piël van het wachten op de hulp Gods, gewoonl. met den Acc.
25 : 3, 5 σὺ εἶ ὁ θς ὁ σωτήρ μου καὶ σὲ ὑπέμεινα ὅλην τὴν ἡμέραν. Vs.
27 : 14 (verb. met ἀνδρίζεσθαι, κραταιοῦσθαι), 37 : 9, 34, 40 : 1, 52 :
56 : 7, 69 : 7, 130 : 5, Spreuk. 20 : 12, Jez. 40 : 31, 49 : 23, 51 : 5, 60 :
Jer. 14 : 22, Klaagl. 3 : 25. Met den Dat. Jez. 25 : 9, Klaagl. 3 :
Ps. 33 : 20, Mich. 7 : 7. Synon. πεποιθέναι Ps. 25 : 2, vgl. Ps. 69 :
ὑπέμεινα συλλυπούμενον καὶ παρακαλοῦντα. Nadere bijzonderheden zie on
ἐλπίς. Absoluut vinden wij het bij de LXX in deze beteekenis slec
zelden, Dan. 12 : 2. Jez. 64 : 4 = חכה Klaagl. 3 : 21, 26, Job 14 :
= הוחיל, terwijl het in het N. T. met God als object verbonden wor
Diensvolgens zou het Oud-Testamentisch gebruik onder b) zijn samen
vatten, trans. = op iemand wachten, Xen. An. 4, 1, 21; in gunsti
zoowel als in ongunstige beteekenis, vgl. Ps. 119 : 95 ἐμὲ ὑπέμειναν
ἁμαρτωλοὶ τοῦ ἀπολέσαι με. Met een zakelijk object, iets (goeds) ve
wachten, afwachten, Jez. 59 : 9 ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς ἐγένετο αὐτ
σκότος. Vgl. Jer. 14 : 19 ὑπεμείναμεν εἰς εἰρήνην, καὶ οὐκ ἦν ἀγαθά, εἰς καιρ
ἰάσεως, καὶ ἰδοὺ ταραχή. Verder = iets (zwaars) verdragen, uithouden
zich laten welgevallen, 1 Kor. 13 : 7 ἡ ἀγάπη πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπο
μένει. 2 Tim. 2 : 10 πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς. Hebr. 12 : 2 σταυρ
12 : 3 ἀντιλογίαν. 12 : 7 παιδείαν. Van strijders = standhouden, b.

m. Il. 16, 814 οὐδ' ὑπέμειναν Πάτροκλον. Vgl. ἀνδρικῶς ὑπομεῖναι — ἀνδρῶς φεύγειν. Plat. Theaet. 177, b. Hebr. 10 : 32 πολλὴν ἄθλησιν. k. 1 : 12 πειρασμόν.

Ὑπομονή *, ἡ, het terugblijven, achterblijven, b. v. Πελοποννησίων ὑ. Ἰταλίᾳ Dion. Hal. Ant. Rom. 1, 44. Wat de Grieksche uitdrukking treft, zou men 1 Kron. 29 : 15 ook alzoo kunnen opvatten: ὡς σκιὰ ἡμέραι ἡμῶν ἐπὶ γῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπομονή. Toch komt deze opvatting et overeen met het Hebr. מִקְוֶה hoop, vgl. Job 14 : 2, 5, 7. — Het oord vinden wij alleen in het latere Grieksch overeenkomstig het anders bruikelijke καρτερία, καρτέρησις enz. = het uithouden, verduren. Het eest in het Bijb. en kerkelijk Grieksch, daar de LXX het gebruikt ast ἐλπίς, ὑπόστασις voor de de hoop aanduidende Hebr. uitdrukkin- n מִקְוֶה, תִּקְוָה (1 Kron. 29 : 15, 2 Ezr. 10 : 2, Jer. 14 : 8, 17 : 13, . 39 : 8, Job 14 : 19, Ps. 9 : 19, 62 : 6, 71 : 5. Zie ἐλπίς. Dat het ldzamer dan ἐλπίς gebruikt wordt, hoewel קוה = ὑπομένειν, zou hieruit rklaard kunnen worden, dat het woord in het gewone Grieksch de edachte aan hoop, het uitzicht op iets toekomstigs, geheel ontbreekt. et duidt daar alleen aan het verduren, b. v. van de planten, het andvastige, het geduld in het dragen, waarmeê op Bijbelschen grond- ag de hoop onmiskenbaar verbonden is. Met het gebruik van het ewone Grieksch komt overeen 4 Makk. 1 : 11, 9 : 9 (verb. met κακοπάθεια nz.) van het standvastige in de vervolging, terwijl Sir. 2 : 14, 16 : 13, 7 : 18, 41 : 2 dichter bij תִּקְוָה staan. Vgl. overigens 4 Makk. 17 : 4 τὴν ἐλπίδα τῆς ὑπομονῆς βεβαίαν ἔχουσα πρὸς τὸν θεόν. Het duidt in het Bijb. rieksch aan a) de eigenaardige psychologische bepaaldheid, die aan e hoop op het gebied van de oeconomie des heils aan de ééne zijde oor haar alle onzekerheid uitsluitend karakter, aan de andere zijde vereenkomstig hare eigene voorstelling in den strijd van het tegen- woordige aan dit leven eigen is. Vandaar is b. v. Jahwe de ὑπομονὴ Ἰσραήλ, Jer. 14 : 8, 17 : 13. Vgl. Ps. 27 : 14, 39 : 8, 71 : 5 enz. Daaruit ijn te verklaren de uitdrukkingen 2 Thess. 3 : 5 ὑπομονὴ Χυ, het geduldig wachten op Christus, Openb. 3 : 10 ὁ λόγος τῆς ὑπομονῆς μου, het woord, dat over de ὑπ. handelt — het woord der voorspelling, vgl. 1 Thess. 1 : 3 ὑπομονὴ τῆς ἐλπίδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ. Vgl. verder Rom. 15 : 5 ὁ θεὸς τῆς ὑπομονῆς, vs. 13 τῆς ἐλπίδος, met vs. 4: ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν, waar ὑπομονή evenals παράκλησις iets is, wat de Schrift aanbiedt, wat slechts gezegd kan worden, wanneer ὑπομ. evenals תִּקְוָה een goed is, Ps. 71 : 5, Jer. 14 : 9. Vgl. verder de trilogie πίστις, ἀγάπη ὑπομονή Tit. 2 : 2 met 1 Kor. 13 : 13 πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη. Soortgelijk 1 Tim. 6 : 11, 2 Tim. 3 : 10. — Lk. 21 : 19 ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν met betrekking tot de openbaring van het Messiaansche heil. Evenals 2 Thess. 3 : 5,

Openb. 3 : 10 moet ook Openb. 1 : 9 opgevat worden: συγκοινωνὸς ἐν τ
θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ Χυ Ιυ, wanneer deze lezing van den re
althans juister is dan het verklarende ἐν Χῳ Ιυ. Deze aan ὑπομ. aa
sluitende voorstellingen geven aan de woorden Openb. 13 : 10, 14 : 1
hare bijzondere beteekenis. Als de eigenaardige bepaling van de hoo
komt het geduld voor Rom. 8 : 25, 2 Petr. 3 : 12; Kol. 1 : 11, vgl. m
vs. 12. Als zoodanig zich openbarend in den strijd van het tegenwoo
dige leven Rom. 5 : 3, 4, Jak. 1 : 3, 4. — 2 Thess. 1 : 4, Hebr. 10 : 3
vgl. Openb. 14 : 12, Hebr. 12 : 1, Openb. 2 : 2, 3 : 19, 2 Petr. 1 : 6 -
b) Lk. 8 : 15 καρποφορεῖν ἐν ὑπομονῇ. Rom. 2 : 7, 2 Kor. 12 : 12 τὰ σημε
τοῦ ἀποστόλου κατηργάσθη — ἐν πάσῃ ὑπομονῇ is het eenvoudig = volha
ding, vgl. Plut. Pelop. 1 αἰσχρῶν λόγων καὶ πράξεων ὑπομονή. — 2 Ko
1 : 6 ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν. 6 : 4 ὡς θε
διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν κτλ. = lijdzaamheid, geduld i
het lijden. — Het verschil met ἐλπίς is hierin gelegen, dat de ἐλπίς o
het toekomstig goed gericht is, de ὑπομονή daarentegen met het tege
woordig kwaad rekent.

Μεριδάρχης, ὁ, aanvoerder van eene legerafdeeling, 1 Makk. 10 : 6
Jos. Ant. 12, 5, 5.

Μεριδαρχία, ἡ, het ambt en de waardigheid van den voorgaand
1 Ezr. 1 : 5, 11, 5 : 4, 8 : 28, Jos. Ant. 15, 7, 3.

Μερίζω, -ίσω, van ἡ μέρις zie aldaar, 1) = deelen, verdeelen, a) i
eigenlijken zin alleen in Medio, in de spreekwijze: μερίζεσθαί τι μετά τιν
= iets met iemand deelen, onder elkander verdeelen, Lk. 12 : 13
b) overdracht. in den zin van tweespalt maken, en vandaar in passi
met reflexieve beteekenis = met zichzelven in tweespalt, in zich ze
verdeeld zijn, Mk. 3 : 26; καθ' ἑαυτοῦ of ἐφ' ἑαυτόν praegnant van lichame
gezegd, waarvan de onderling verdeelde leden tegen elkander opstaan
Mt. 12 : 25, 26, Mk. 3 : 24, 25; hiertoe behoort volgens sommige
ook 1 Kor. 1 : 13: μεμέρισται ὁ Χριστός; = is Christus gedeeld? d. i
is dezelfde strijd of tweespalt in Christus, die onder u bestaat? andere
echter: Is de éene Christus in verschillende Christussen verdeeld? Vgl
Meyer—Heinrici t. d. pl. 1 Kor. 7 : 34 beteekent de uitdrukking: μεμέ
ρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος volgens het verband: de vrouw en de maag
zijn niet hetzelfde, d. i. zijn van elkander onderscheiden (of, zooals wi
zouden zeggen: zijn twee), staan tegen elkander over wat ieders belang
en streven betreft; 2) in Activo met een Accusativ. van de zaak en
Dativ. van den persoon = uitdeelen, toedeelen, τί τινι = aan iemand
Rom. 12 : 3, 1 Kor. 7 : 17, 2 Kor. 10 : 13, Hebr. 7 : 2; = verdeelen, τί
πᾶσι = onder allen, d. i. aan allen een deel geven, Mk. 6 : 41.

Μερικός, gedeeltelijk, Heracl. 50 : 12, Athen. 34 : 8.

Μέριμνα, ας, ἡ, van den stam μερ, μαρ en samenhangend met μέρος

(vgl. Curtius, Etym. S. 330, 331), en dus van iets gezegd, dat het gemoed verdeelt, d. i. de zorg, bekommernis, 1 Petr. 5 : 7; in Plur., Lk. 8 : 14; μέριμναι βιωτικαί, Lk. 21 : 24, zie op βιωτικός; μέριμνά τινος (Genit. objecti) = zorg voor iets of iemand, 2 Kor. 11 : 28; over μέριμνα en μέριμναι τοῦ αἰῶνος (τούτου), Mt. 13 : 22, Mk. 4 : 19, zie op αἰών.

Μεριμνάω, -ῶ, -ήσω, van het voorgaande woord, zorgen, in den dubbelen zin van zorg dragen voor en van bezorgd zijn over, absolute Mt. 6 : 27, 31, Lk. 12 : 25; seq. πῶς, Mt. 10 : 19; τινί = voor iets, Mt. 6 : 25, περί τινος = voor of over iets, Mt. 6 : 28; in denzelfden zin ook εἴς τι in de uitdrukking: εἰς τὴν αὔριον = voor den dag van morgen, Mt. 6 : 34; ὑπέρ τινος = voor iemand, 1 Kor. 12 : 25 (waar τὸ αὐτό = op dezelfde wijze); met een Accusativ. in spreekwijzen als: τὰ ἑαυτῆς, τὰ τοῦ κυρίου, τοῦ κόσμου, Mt. 6 : 34, 1 Kor. 7 : 32, 33, 34, Fil. 2 : 20. Hiertoe behoort ook Fil. 4 : 6: μηδὲν μεριμνᾶτε, welke uitdrukking niet moet worden opgevat alsof er περὶ μηδενός stond, maar adverbialiter = wees in niets of geen opzicht bezorgd, vgl. op μηδείς.

Μεριμνητής, ὁ, onderzoeker, navorscher, Acta van Xantippe en Polyxena 24.

Μερίς, ίδος, ἡ, evenals τὸ μέρος, zie aldaar, van μείρομαι ik verdeel door het lot, = het deel, het gedeelte, bijv. van een land, Hand. 16 : 12; oneigenl. van het deel, het goed, dat iemand voor zich begeert, in tegenstelling met dat waarnaar anderen streven, Lk. 10 : 42; = het aandeel, ἔν τινι = aan iets, Hand. 8 : 21; in denzelfden zin τινός, Kol. 1 : 12; μετά τινος = het gemeenschappelijke, de gemeenschap, wat men met iemand deelt of gemeen heeft, 2 Kor. 6 : 15.

Μερισμός, οῦ, ὁ, van μερίζω de deeling, verdeeling, scheiding, Hebr. 4 : 12, Arist. 103 : 10, Tat. Or. 5 : 24; in Plurali μερισμοί = be- of uitdeelingen, Hebr. 2 : 4.

Μερισταί, ῶν, οἱ, Meristae, eene Joodsche secte, Just. Tryph. 80.

Μεριστής, οῦ, ὁ, van μερίζω zie aldaar, de verdeeler, de scheidsman in boedelzaken, uitvoerder van een uitersten wil, boedelredder, Lk. 12 : 14.

Μέρος, εος, ους, τό, vgl. voor de afleiding op μέρις. 1) = het deel, gedeelte of stuk van een of ander geheel, a) in gewonen zin, Lk. 11 : 36, Openb. 16 : 19; met vermelding van het geheel waarvan in Genitivo, bijv. τῆς οὐσίας, ἰχθύος, Lk. 15 : 12, 24 : 42, doch ook vaak zóó, dat zulk een Genitiv. er uit het verband moet worden bijgedacht, als Joh. 19 : 23, waar τῶν ἱματίων, Hand. 5 : 2, waar τῆς τιμῆς, Ef. 4 : 16 (volgens den Rec. en Tischend.), waar τοῦ σώματος moet worden ingevuld; b) = de partij, d. i. de vereeniging van een zeker aantal personen, die zich door hunne beginselen onderscheiden van het geheel, waarvan zij een gedeelte uitmaken, Hand. 23 : 6, 9, waar wij bij μέρος in gedachte τοῦ συνεδρίου aan te vullen hebben; ook wel in den zin van kaste, klasse of gilde,

als vereeniging dergenen, die een zelfde vak of bedrijf uitoefenen, Hand. 19:27; c) naar Hellenistisch spraakgebruik in Plurali = de streek, landstreek, het land als deel van een grooter geheel, in spreekwijzen als: τὰ μέρη γῆς τινος, bijv. τῆς Γαλιλαίας = het land van Galilea, Mt. 2:22, Δαλμανουθά = de landstreek van Dalmanutha, Mk. 8:10 enz., τὰ μέρη ἐκεῖνα = die landstreek, Hand. 20:2; τὰ ἀνωτερικὰ μέρη = de bovenlanden of bergstreken, Hand. 19:1. Hiertoe behoort ook de uitdrukking, Ef. 4:9: εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς = naar de lagere (d. i. lager gelegen) streken der aarde, ofschoon hier t. pl. μέρη niet in alle getuigen gevonden wordt; d) insgelijks in Plurali = de zijde of kant van iets, dat als meer zulke zijden of kanten hebbende gedacht wordt, bijv. Joh. 21:6: εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου = aan de rechterzijde van het schip. Meer of minder adverbiale spreekwijzen zijn: μέρος τι = ten deele, gedeeltelijk, 1 Kor. 11:18; ἀνὰ μέρος = bij beurte, van personen die elkander afwisselen, 1 Kor. 14:27; ἀπὸ μέρους = voor een deel, eenigermate, Rom. 11:25, 15:15, 24, 2 Kor. 1:14, 2:5; ἐκ μέρους = bij gedeelten, elk afzonderlijk, 1 Kor. 12:27; = ten deele, voor een gedeelte, d. i. stuksgewijze, 1 Kor. 13:9, 12, en van hier substantive τὸ ἐκ μέρους = hetgeen ten deele is, d. i. het gebrekkige in tegenstelling met het volkomene (τὸ τέλειον), 1 Kor. 13:10; κατὰ μέρος = afzonderlijk, stuk voor stuk, Hebr. 9:5; ἐν τῷ μέρει τούτῳ = in dezen deele, in dit opzicht, 2 Kor. 3:10, 9:3, 1 Petr. 4:16 (waar echter voor μέρος ook ὄνομα gelezen wordt). Hiertoe behoort ook de uitdrukking Kol. 2:16: ἐν μέρει ἑορτῆς = op het stuk van, d. i. waar het de vraag geldt naar een feest; 2) = het deel of aandeel, dat iemand aan iets heeft, of dat hem wordt toegekend, ἔν τινι, Openb. 20:6, 22:19; = het lot dat iemand ten deele valt, Openb. 21:8; μέρος ἔχειν μετά τινος = met iemand gemeenschap hebben, zijn deel- of lotgenoot zijn, Joh. 13:8; τὸ μέρος τινὸς τιθέναι μετά τινος = iemand tot iemands lotgenoot maken, Mt. 24:51, Lk. 12:46.

Μεσάζω, -άσω, = μεσόω, als variant waarvan het Joh. 7:14 in sommige Hss. gelezen wordt. Vert. van Philipp. 2.

Μέσακλον, τό, voor מְנוֹר, weversboom, 1 Sam. 17:7.

Μεσευθύς, έος, ὁ, juist in het midden. Zoo heet bij de Pythagoreërs het getal 6, omdat het ligt tusschen 2 en 10, Clem. A. II, 365 A.

Μεσημβρία, ίας, ἡ, van μέσος en ἡμέρα, vandaar 1) = de middag, het middaguur, Hand. 22:6, Ev. Petr. 15; 2) = het Zuiden, als de hemelstreek, waarin de zon 's middags staat, Hand. 8:26. Vgl. over de weglating van het Artikel in spreekwijzen als κατὰ, περὶ μεσημβρίαν, Winer's Gr. S. 110.

Μεσιτεύω, -εύσω, van het volgende woord, vandaar in overdracht. zin = bemiddelend of als middelaar optreden, tusschen beide komen,

Polyb. 11, 34, 3, Joseph. Ant. 4, 6, 7, Philo, De spec. legg. III, 7, Hebr. 6 : 17.

Μεσίτης *, *ου*, *ὁ*, de bemiddelaar. Het woord is vreemd aan het Att. Grieksch. Wij vinden het bij Philo, Joseph. Polyb. Diod. Lucn. van vredesonderhandelaars, Polyb. 28, 15, 8 *τοὺς Ῥοδίους μεσίτας ἀποδεῖξαι*. Vgl. Jos. Ant. 16, 2, 2 *τῶν παρ' Ἀγρίππα τινῶν ἐπιζητευμένων μεσίτης ἦν*. Phil. De vit. Mos. II, 160, 14 *οἷα μεσίτης καὶ διαλλακτὴς οὐκ εὐθὺς ἀπεπήδησεν, ἀλλὰ πρότερον τὰς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἱκεσίας καὶ λιτὰς ἐποιεῖτο, συγγνῶναι τῶν ἡμαρτημένων δεόμενος*. Lucn. Amor. 27 *τράπεζα, Φιλίας μεσῖτις*. Vgl. *μεσιτεύω*. Polyb. 11, 34, 3 *μεσιτεῦσαι τὴν διάλυσιν εὐνοϊκῶς*, de verzoening bewerken. Suid. *μεσίτης· ὁ εἰρηνοποιός· μεσέγγυος· μεσίτης, ἐγγυητής, μέσος δύο μερῶν*. Verder = hij, die voor iets optreedt (borg staat), Diod. 4, 54 *μεσίτην γεγονότα τῶν ὁμολογιῶν*, die voor de beloften instaat. Jos. Ant. 4, 6, 7 *ταῦτα δὲ ὀμνύντες ἔλεγον, καὶ θεὸν μεσίτην, ὧν ὑπισχνοῦντο, ποιούμενοι*. Volgens Moeris komt in het Attisch Grieksch daarmeê overeen *μετέγγυος* (Hesych. *μεσέγγυος, μεσίτης*), de borg, die voor de bemiddeling tusschen twee partijen borgtocht geeft, waarvoor de gewone uitdrukking *μεσίδιος, μεσιδιωθῆναι* was (Lob. Phryn. p. 121, 122). *Μεσίδιος* vinden wij op éene plaats van Aristoteles (Eth. Nik. 5, 4), waar anderen *μεσόδικος* lezen. = *μέσος, δικαστής* Thuc. 4, 83, Aristot. Eth. Nik. 5, 4 *καὶ καλοῦσιν ἔνιοι μεσιδίους (τοὺς δικαστὰς) ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσιν, τοῦ δικαίου τευξόμενοι*, d. i. wanneer zij aan beide partijen recht doen. Klaarblijkelijk komt *μεσίτης* met deze uitdrukkingen minder overeen. Eer zouden wij daarmeê *διαιτήτης, διαλλακτήρ, διαλλακτής* kunnen vergelijken, de scheidsrechter, die, voordat de *δικαστής* zijne werkzaamheid uitoefent, de processen vreedzaam had bij te leggen. Vgl. Philo, t. a. pl. — In de LXX vinden wij het Job 9 : 33 *εἴθε ἦν ὁ μεσίτης ἡμῶν καὶ ἐλέγχων καὶ διακούων ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων*, derhalve = *διαιτήτης*, eene uitbreiding van de Hebreeuwsche uitdrukking לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ יָשֵׁת יָדוֹ עַל־שְׁנֵינוּ, er is tusschen ons geen scheidsrechter, die zijne hand op ons beiden legt.

In het N. T. in overdracht. beteekenis = de middelaar, onderhandelaar of tusschenpersoon, Gal. 3 : 19. Met den Gen. van de personen tusschen wie hij persoonlijk optreedt, Gal. 3 : 20. Zie de commentaren op den brief aan de Galatiërs van Cramer en Baljon. = Hij die de partijen vereenigt, den vrede bewerkt, 1 Tim. 2 : 5. In den brief aan de Hebreërs wordt Christus *μεσίτης* genoemd in de beteekenis van borg, die voor iets instaat (Diod. Sic. 4, 54 *μ. τῶν ὁμολογιῶν*), evenwel niet alleen = die daarvoor borgstaat, maar die de vervulling bewerkt. Vgl. Hebr. 7 : 22, 8 : 6, 12 : 24. Hij is tegenover de menschen de persoon, die hun de nieuwe, betere *διαθήκη* waarborgt, terwijl Hij tegenover God de hoogepriester is. Vgl. 7 : 20—22.

Μεσονύκτιον, *ίου*, *τό*, van *μέσος* en *ἡ νύξ*, eigenl. het neutrum van

het Adjectiv. μεσονύκτιος middernachtelijk, vandaar de middernacht, in spreekwijzen als: μεσονυκτίου = te middernacht, Richt. 16 : 3, Ruth 3 : 8, Ps. 118 (119) : 62, Lk. 11 : 5, κατὰ τὸ μεσονύκτιον = omstreeks middernacht, Hand. 16 : 25, μέχρι μεσονυκτίου = tot middernacht of tot midden in den nacht, Hand. 20 : 7; = middernacht als tweede nachtwake (vgl. op ἀλεκτοροφωνία), Mk. 13 : 35.

Μεσοποταμία, ας, ἡ, van μέσος en ὁ ποταμός, geograf. eigennaam Mesopotamië, waaronder men de landstreek te verstaan heeft, die zich ten Zuiden van den Taurus, tusschen de rivieren de Tigris en Euphraat, tot aan Babylonië of de Perzische golf uitstrekte, Hand. 2 : 9, 7 : 2. Vgl. Arrian. Anab. Alex. 7, 7; Tac. Ann. 6, 37; אֲרַם נַהֲרַיִם, Gen. 24 : 10. Vele Joden woonden er volgens Joseph. Antt. 12, 3, 4. Zie Bijbelsch Woordenboek van Riehm—Van Rhijn t. d. pl.

Μέσος, η, ον, midden, in het midden, tusschen in, 1) als Adjectief geconstrueerd, zoowel ter bepaling a) van tijd, bijv. μέσης νυκτός, ἡμέρας μέσης (vgl. over dezen Genitiv. van tijd Winer's Gr. S. 186 = te middernacht of midden in den nacht, op den middag of midden op den dag, Mt. 25 : 6, Hand. 26 : 13, als b) van plaats, bijv. Joh. 19 : 18: μέσον δὲ τὸν Ἰησοῦν = en Jezus in het midden, Hand. 1 : 18: ἐλάκησε μέσος = hij is midden door gebarsten of door midden gebarsten; met den Genitiv. van de personen of zaken, in 't midden waarvan zich iemand of iets bevindt, bijv. Joh. 1 : 26: μέσος ὑμῶν ἕστηκε = hij staat midden onder u, of in uw midden, Mt. 14 : 24: τὸ πλοῖον μέσον τῆς θαλάσσης ἦν = het schip was midden op zee (vgl. Mk. 6 : 47 en zie Winer's Gr. S. 418), Lk. 23 : 45: ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα μέσον = het voorhangsel scheurde doormidden of midden door; 2) het neutr. τὸ μέσον = het midden wordt zeer vaak substantive gebruikt in verbindingen en spreekwijzen als: εἰς τὸ μέσον = in het midden eener vergaderplaats of eener vergaderde menigte, Mk. 3 : 3, Lk. 4 : 35, 5 : 19, 6 : 8, Joh. 20 : 19, 26; dezelfde formule doch zonder het Art., dat bij μέσον vaak ontbreekt, Mk. 14 : 60; ἐκ μέσου = uit het midden, met den Genetiv. van den kring van personen waaruit, Mt. 13 : 49, Hand. 17 : 33; overdracht. ἐκ τοῦ μέσου αἴρειν = Lat. e medio tollere = uit den weg ruimen, Kol. 2 : 14, en ἐκ μέσου γενέσθαι = uit den weg geruimd zijn, 2 Thess. 2 : 7; ἐν τῷ μέσῳ = in het midden, Mt 14 : 6, Joh. 8 : 9; dezelfde formule, doch zonder het Art. met den Genitiv. van den kring waarin, bijv. Lk. 2 : 46: ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων = in het midden of te midden der leeraars, Mt. 18 : 20, Mk. 9 : 36, Lk. 22 : 27, 24 : 36, Hand. 1 : 15, 2 : 22, 1 Thess. 2 : 7, Openb. 5 : 6, of van een woord waardoor eene plaatsbepaling wordt uitgedrukt, als: τῆς θαλάσσης, Mk. 6 : 47, τῆς αὐλῆς, Lk. 22 : 55, τῆς πλατείας, Openb. 22 : 2, enz.; ook, in praegnante constructie, bij verba van beweging naar eene plaats, Mt. 10 : 16, 18 : 2,

k. 8:7, 10:3, Joh. 8:3, Hand. 4:7, 27:21, vgl. op ἐν; ἀνὰ μέσον, et den Genetiv. van den persoon of de zaak = midden op, Openb. :17, = midden door, Mk. 7:31, = onder, tusschen, Mt. 13:25, Kor. 6:5, vgl. op ἀνά; διὰ μέσου seq. Genit. = midden door, of oor het midden van, Lk. 4:30, 17:11, Joh. 8:59; κατὰ μέσον, in uitdrukking κατὰ μέσον τῆς νυκτός = tegen of omstreeks midderacht, Hand. 27:27; 3) adverbialiter wordt μέσον gebruikt = te midden an, midden onder, Fil. 2:15.

Μεσόγειος, = μεσόγαιος = μεσώγεως, midden in 't land gelegen, cta Petri 273, 3.

Μεσότοιχον, ου, τό, bij Gr. schrijvers ook μεσότοιχος, ὁ, van het voorande woord en ὁ τοῖχος de muur of wand, vandaar de middel- tusschen- of scheidsmuur, Ef. 2:14, waar het figuurlijk voorkomt van de Mozaïsche wet, met hare veelvuldige voorschriften omtrent rein en onrein, aardoor het maatschappelijk verkeer tusschen Joden en heidenen, als oor een scheidsmuur, belemmerd werd.

Μεσουράνημα, ατος, τό, van μεσουρανέω midden aan den hemel staan an de zon, die hare middaghoogte bereikt heeft), en dit van μέσος en οὐρανός, vandaar eigenlijk de stand der zon midden aan den hemel, doch ervolgens ook metonym. = het midden des hemels, Openb 8:13, 4:6, 19:17.

Μεσόω, -ῶ, -ώσω, van μέσος, vandaar op het midden, op de helft f te halverwege zijn, Ex. 12:29, 34:22, Joh. 7:14.

Μεσσίας, ίου, ὁ, Grieksche vorm van het Hebr. nomen appellativum מָשִׁיחַ = ὁ Χριστός = de gezalfde, welke benaming onder het O T. aan e Israelietische koningen van wege hunne zalving gegeven werd, en van aar op den beloofden heilvorst uit Davids stam is overgebracht, Joh. :42, 4:25.

Μεστός, ή, όν, vol, vervuld van, opgevuld met, τινός = van of met ets, in eigenlijken zin van zaken, LXX = מָלֵא, Esth. 5:2, Spr. 6:34, Jah. 1:10, Ez. 37:1, Joh. 19:29 (indien het woord daar in den tekst ehoort, wat Holwerda, Uitlegk. Aant. bl. 28, betwijfelt), 21:11; overracht. van personen, die al hunne gedachten op iets richten, er geheel an vervuld zijn, Mt. 23:28, Rom. 1:29, 15:14; figuurlijk, Jak. :8, 17, 2 Petr. 2:14.

Μεστόω, -ῶ, -ώσω, van het voorgaande woord, vullen, vol maken, in het erf. passiv. = vol zijn, van waar het Particip. μεμεστωμένος als adject. = ol, zat, τινός = van iets, 3 Makk. 5:1, 10, Hand. 2:13, Didache 2:5.

Μετά, van den stam amā (Sanskr.) of van sama (Sanskr. vgl. sammt). Vgl. Curtius, Etymologie, S. 209. Praepositie met den Genitiv. en Accusativ. (alleen bij dichters ook met een Dativ.), waarover vgl. Buttmann § 147, S. 433, Winer's Gr. S. 336 f., 359, Alex. Buttmann's

Gr. S. 228, 291. Naar zijne grondbeteekenis geeft μετά in het algemee de orde te kennen, waarin zekere voorwerpen, hetzij als naast en ond elkander bestaande, of als elkander opvolgende gedacht moeten worde Vandaar óf = met, bij, onder, tusschen, óf = achter, na, over.

1) In de eerstgenoemde beteekenis steeds met den Genitiv., en w **a)** van den persoon, ter uitdrukking van een samen- begeleid- of o geven zijn, als Mt. 16 : 27: μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ = met (d. i. begele of omstuwd door) zijne engelen; Lk. 24 : 5: ζητεῖν τὸν ζῶντα μετὰ τ νεκρῶν = den levende zoeken bij of onder (d. i. te midden van) dooden; Mt. 22 : 16: μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν = met (d. i. in vereeniging m de Herodianen; van een zijn bij iemand, in zijn gezelschap of tege woordigheid, als Mk. 2 : 19: ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι = terwijl bruidegom bij hen is; Joh. 13 : 33: ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι = nog vo korten tijd ben ik bij u; vandaar, in overdracht. zin, van het staan a iemands zijde, het oefenen van gemeenschap met hem, vooral in de v gebezigde spreekwijze: εἶναι μετά τινος (vgl. μένειν en διαμένειν μετά τιν Lk. 22 : 28, Joh. 14 : 16, 1 Joh. 2 : 19), of = met iemand zijn, d. tot zijn aanhang, partij, of kring behooren, Mt. 12 : 30, 26 : 69, 7 Mk. 14 : 67, Lk. 11 : 23, Joh. 15 : 27 (waartoe ook behoort de uitdr king οἱ μετά τινος, voorzoover zij niet zelden meer dan een bloot to vallig of tijdelijk samenzijn, t. w. eene aanwezigheid bij iemand als zij vrienden, makkers of volgelingen, te kennen geeft, Mt. 26 : 51, Mk 1 : 3 Lk. 8 : 45, Tit. 3 : 15), of = met iemand zijn, in den zin van met h medewerken, hem hulp verleenen, Mt. 1 : 23, 28 : 20, Lk. 1 : 28, 6 Hand. 7 : 9, Rom. 15 : 33, 2 Kor. 13 : 11, 2 Joh. vs. 2 enz.; van hand lingen, die in vereeniging of gemeenschap met anderen plaats hebbe bijv. ζῆν, ἐσθίειν, φαγεῖν, συνάγειν, πορνεύειν, λαλεῖν, λέγειν, χαίρειν, κλαίε enz., μετά τινος, Mt. 9 : 11, 12 : 30, 17 : 3, Lk. 2 : 36, 22 : 15, Jo 4 : 27, 9 : 37, 11 : 56, Rom. 12 : 15, Gal. 2 : 12, Openb. 2 : 22, 17 : van daden of toestanden, die zekere onderlinge verhouding of wede zijdsche betrekking te kennen geven, bijv. κοινωνίαν ἔχειν = gemeensch hebben, 1 Joh. 1 : 3, κρίματα ἔχειν = te recht gaan, 1 Kor. 6 : 6, συνᾶραι λόγον = afrekening houden, Mt. 18 : 23, συμφωνεῖν = overeen komen, Mt. 20 : 2, μερίζεσθαι = deelen, Lk. 12 : 13, πολεμεῖν = krij voeren, Openb. 2 : 16, εἰρηνεύειν = vrede houden, Rom. 12 : 18, με τινος = met iemand; zoo ook in de spreekwijze: οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ μετά τινος = het is zoo tusschen twee menschen gelegen of gesteld Mt. 19 : 10; μέρος ἔχειν, τιθέναι μετά τινος; van een reflexief begrip, i de spreekwijze: μεθ' ἑαυτοῦ, bijv. ἔχειν = bij zich hebben, Mk. 14 : 7 Joh. 12 : 8, λαμβάνειν, παραλαμβάνειν = met zich mede nemen, Mt 12 : 45, 18 : 16, 25 : 3; — **b)** van de zaak, ter uitdrukking van iets dat iemand bij zich heeft of met zich voert, Mt. 24 : 31, 25 : 4, 26 : 47

Joh. 18 : 3, of dat bij iets anders behoort, Joh. 19 : 40; van de gemoedsstemming, het krachtsbetoon en dergelijke uitdrukkingen, waarmede het verrichten van iets als 't ware vergezeld gaat, als: μετὰ αἰσχύνης = met schaamte, Lk. 14 : 9; μετὰ χαρᾶς = met vreugde, Mt. 13 : 20; en zoo ook μετὰ σπουδῆς, παῤῥησίας, εὐχαριστίας, μακροθυμίας, ἐπιταγῆς, enz., Mk. 6 : 25, Hand. 2 : 29, 24 : 3, Ef. 4 : 2, Tit. 2 : 15; of van de omstandigheden, waarmede het gepaard gaat, als: μετὰ δακρύων = onder tranen, Mk. 9 : 24; μετὰ διωγμῶν = onder vervolgingen, Mk. 10 : 30; μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν = onder handoplegging, 1 Tim. 4 : 14; μετὰ ὅρκου = onder of met eede, Mt. 14 : 7 enz.; of van iets, waardoor de toedracht eener zaak nader gekenmerkt wordt, als: μετὰ φωνῆς μεγάλης = met luider stem, Lk. 17 : 15, vgl. Mt. 24 : 31; μετὰ ἀφροῦ = tot schuimbekkens toe, of schuimbekkend, Lk. 9 : 39; of van dingen, met behulp waarvan men iets volbrengt of tot iets werkzaam is, als: μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ = met een opgeheven arm, Hand. 13 : 17; μετὰ τῆς κουστωδίας = met (d. i. met behulp van) de wacht, Mt. 27 : 66. In enkele spreekwijzen dient μετά c. Genit. eenvoudig om eene nauwere verbinding, dan door καί wordt daargesteld, tusschen twee zaken aan te duiden, bijv. ἀγάπη μετὰ πίστεως = liefde met geloof (d. i. in het geloof geworteld), Ef. 6 : 23, vgl. Fil. 4 : 6, Kol. 1 : 11, 1 Tim. 1 : 14.

2) In de tweede der boven vermelde beteekenissen wordt μετά steeds door een Accusativ. gevolgd, oorspronkelijk ter uitdrukking van een doel, dat men achterna gaat, of om welks wille men zich ergens heen begeeft (vgl. Pape in v.), doch vervolgens ook ter aanduiding a) van eene opeenvolging in plaats = achter, in welken zin het evenwel in het N. T. alleen Hebr. 9 : 3 voorkomt; b) inzonderheid (evenals ook bij de Classici) van eene opeenvolging in tijd = na, over, als: μεθ' ἡμέρας ἕξ = na zes dagen, d. i. (dit tijdsverloop als verstreken gedacht) zes dagen later, Mt. 17 : 1; μετὰ δύο ἡμέρας = over twee dagen, d. i. (dit tijdsverloop nog als toekomstig beschouwende) twee dagen verder, Mt. 26 : 2, evenzoo met onmiddelijke tijdsbepalingen als: χρόνος, μῆνες, ἔτη, Mt. 25 : 19, Hand. 28 : 11, Gal. 1 : 18, 3 : 17; doch ook met andere woorden verbonden, waardoor zulk eene tijdsbepaling middellijk wordt uitgedrukt, b. v. Substantiva, die de eene of andere gebeurtenis of omstandigheid vermelden, als: μετὰ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος = na de Babylonische ballingschap, Mt. 1 : 12; μετὰ τὴν θλίψιν = na de verdrukking, Mt. 24 : 29, μετὰ τὴν ἄφιξίν μου = na mijn vertrek, Hand. 20 : 29; μετὰ τὸ ψωμίον = na de bete, d. i. na het nemen daarvan, Joh. 13 : 27; of een feest, als: μετὰ τὸ πάσχα = na het Paaschfeest. Hand. 12 : 4; of den naam van een persoon, die op een bepaalden tijd leefde of werkzaam was, als: μετὰ τοῦτον = na dezen, d. i. na het optreden van dezen, Hand. 5 : 37, 7 : 5, 13 : 25, 19 : 4; of eene handeling of daad,

die als aan eene andere voorafgegaan gedacht wordt, als: μετὰ τὰ λόγους τούτους = nadat hij deze woorden gesproken had, Lk. 9:28 μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν = na de voorlezing, Hand. 13:15; μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν = na eene eerste en tweede vermaning, Tit. 3:10; in de plaats van zulke Substantiva treedt niet zelden een Infinitiv. met het Art. in spreekwijzen als: μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με = na mijne opstanding Mt. 26:32 (vgl. Mt. 27:53: μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ); μετὰ τὸ δειπνῆσαι = na den maaltijd, Lk. 22:20, 1 Kor. 11:25; met het Neutrum van het Pron. demonstrativ. of van sommige Adjectiva van maat of hoeveelheid vormt μετά adverbiale verbindingen, als: μετὰ τοῦτο of μετὰ ταῦτα = daarna, Mk. 16:12, Lk. 10:1, 12:4, 18:4, Joh. 2:12, 11:7, 11 enz., μετὰ μικρόν, μετὰ βραχύ = kort daarna, Mt. 26:73, Mk. 14:70 Lk. 22:58.

In de samenstelling beteekent μετά eene gemeenschap, een deel hebben, deelnemen of deel geven, als μεταδίδωμι, μετέχω, μεταλαμβάνω een overgang naar elders of in een anderen toestand, als μεταβαίνω μεταβάλλω; een terugkeer of veranderd streven, als μεταμέλομαι, μετανοέω; een beweging van achter of achterna, als μετάγω, enz.

Μεταβαίνω, -βήσομαι, Aor. 2. -έβην, Imperativ. μετάβηθι, Particip μεταβάς, -βᾶσα, -βάν, Perf. -βέβηκα, composit. van βαίνω ik ga, vandaar overgaan, van de eene plaats naar de andere, ἔκ τινος εἴς τι, Wijsh 7:27, 19:19, 2 Makk. 6:1, 9, 24, Lk. 10:7; van den eenen toestand in den anderen, overdracht. Joh. 5:24, 1 Joh. 3:14; πρός τινα, Joh 13:1; ook eenvoudig = heen of weggaan, met ἀπό τινος, ἐντεῦθεν of ἐκεῖθεν, ter uitdrukking van den terminus a quo, Mt. 8:34, 11:1, 12:9 15:29, Joh. 7:3, Hand. 18:7; fig. ook van levenlooze voorwerpen met ἐκεῖ als terminus ad quem, Mt. 17:20.

Μεταβάλλω, -βαλῶ, composit. van βάλλω, omwerpen, omdraaien, omkeeren, veranderen en vandaar in Medio = zich omkeeren, d. i. overdr = van meening veranderen, Ex. 7:17, 20, 10:19, Lev. 13:3, 4, 7 10, 13, 16, 17, 20, 25, 55, Job 10:8, Hand. 28:6, waar het Particip ticip. μεταβαλλόμενοι, volgens een gewoon spraakgebruik, ook door omgekeerd, daarentegen kan worden overgezet. Heracl. 40:60.

Μεταβολή, ἡ, omwerping, verandering, zwenking, afval, Sir. 37:11 S, Jez. 30:32, 47:15, 3 Makk. 5:40 R.

Μετάβολος, adj. veranderlijk en subst. ὁ, = μεταβολεύς, kleinhandelaar, handelaar, Jez. 23:2, 3.

Μεταγράφω, overschrijven, copieeren, Herm. Vis. 2, 1, Iren. 1225 A., Clem. A. II, 355 A. Vertalen, Lucian. II, 29.

Μετάγω, -άξω, composit. van ἄγω, eigenl. achterna leiden of brengen, doch vervolgens ook = overbrengen, van de eene plaats naar de andere, 1 Kon. 8:47, 48, 2 Kron. 6:37, 36:3, Esth. 8:17; in het

N. T. = wenden of sturen, van paarden en schepen. LXX voor סיר en שׁבה. Jak. 3:3, 4. Zie verder Tat. Or. 24:3, 7 enz.

Μεταγωγή, ἡ, het wegvoeren, verandering, Arist. 103:2.

Μεταδιδάσκω, afleeren, beter leeren, Philo I, 172, 41.

Μεταδίδωμι, -δώσω, composit. van δίδωμι, mededeelen, absolute, of met den Dativ. van den persoon aan wien, en den Accusativ. op de vraag: wat of waarvan, Tob. 7:9, Job 31:17, Spreuk. 11:26 = שׁבר Hiph. Van het geven van aalmoezen, Lk. 3:11, Rom. 12:8, Ef. 4:28; van het mededeelen van geestelijke gaven, als χάρισμά τι, Rom. 1:11, τὸ εὐαγγέλιον, 1 Thess. 2:8.

Μετάθεσις, εως, ἡ, van μετατίθημι, 1) = de overbrenging of verplaatsing. Hebr. 11:5, waar men om bijzondere redenen veelal wegneming (zoo b. v. Syn. Vert. Weizsäcker vertaalt: Entrückung) vertaalt, vgl. op μετατίθημι; 2) = de verandering, overgang, Hebr. 7:12, 12:27.

Μεταίρω, -αρῶ, composit. van αἴρω, van eene plaats wegnemen en naar eene andere brengen, 2 Kon. 16:17, 25:11, Ps. 79 (80):8, Spr. 22:28; in het N. T. alleen intransitief (vgl. ons: opbreken) = vertrekken, zich naar elders begeven, ἐκεῖθεν = vandaar, Mt. 13:53; ἀπό met den Genitiv. loci, Mt. 19:1.

Μετακαλέω, -ῶ, -ήσω, composit. van καλέω, naar elders roepen; in Medio 1) = tot zich roepen, ontbieden, Hand. 7:14, 10:32, 20:17, 24:25.

Μετακινέω, -ῶ, -ήσω, composit. van κινέω, door beweging van zijne plaats brengen, ergens afrukken of aftrekken; in Passivo = afgebracht, af- of losgerukt worden. Ἀπό τινος = van iets, Deut. 19:14, 32:30, 2 Sam. 15:20 cod. B, overdracht. Kol. 1:23.

Μετάκλησις, ἡ, herroeping, terugroeping, Jos. Ant. 17, 3, 3, B. J. 1, 31, 1.

Μεταλαμβάνω, -λήψομαι, Aor. 2. -έλαβον, composit. van λαμβάνω, deelachtig worden, erlangen, genieten, τινός = iets, 2 Makk. 4:21, 11:6, 12:5, 8, 21, 13:10, 23, 15:1, 2 Tim. 2:6, Hebr. 6:7, 12:10; τροφῆς = voedsel tot zich nemen of gebruiken, d. i. eten, Hand. 2:46, 27:33, 34 (waar de Rec. echter προσλαμβάνω leest); τί = krijgen, verkrijgen, bijv. καιρόν, Hand. 24:25.

Μετάληψις, εως, ἡ, van het voorgaande woord, het gebruik (in tegenstelling van de onthouding) van spijzen, 1 Tim. 4:3.

Μεταλλεύω, in de aarde graven, zoeken, onderzoeken, Athen. 12:22.

Μεταλλάσσω. Zie deel I, bl. 175.

Μεταμέλομαι, -ήσομαι, Depon. passiv. met Aor. 1. passiv. μετεμελήθην en Fut. 1. pass. μεταμεληθήσομαι, van het onpersoonlijke μεταμέλει μοι het berouwt mij, van daar berouw gevoelen of krijgen, zich bedenken, hetzij in den zin van leed of spijt over iets gevoelen, of van de daar-

door bewerkte verandering van gezindheid of voornemen, Ex. 13 : 17, 1 Sam. 15 : 35, Mt. 21 : 29, 32, 27 ; 3, 2 Kor. 7 : 8, Hebr. 7 : 21.

Μεταμορφόω *, omvormen, veranderen. Gewoonlijk ἀλλοιοῦν, ἑτεροιοῦν, μεταβάλλειν. Allereerst van den lichamelijken vorm. Ammon. 92 μεταμορφοῦσθαι· μεταχαρακτηρισμὸς καὶ μετατύπωσις σώματος εἰς ἕτερον χαρακτῆρα. Zeldzaam van zedelijke verandering (μεταβάλλειν τοὺς τρόπους). Symmach. Ps. 34 : 1 ὅτε μετεμόρφωσε τὸν τρόπον αὐτοῦ, LXX ἠλλοίωσε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, van de verandering van den uitwendigen vorm. In het N. T. van de verheerlijking van Christus Mt. 17 : 2 μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κτλ. Mk. 9 : 2. Vgl. Lk. 9 : 29 ἐγένετο τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον. Het is met het oog op de geheele verschijning van het menschelijke wezen, wanneer de apostel zegt 2 Kor. 3 : 18 τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα κτλ., vgl. vss. 7, 17. Daarentegen van de verandering van den zedelijken habitus, van de levensbeweging, Rom. 12 : 2 μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός. Vgl. μορφή en σχῆμα Fil. 2 : 7. Fil. 3 : 21 μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

Σύμμορφος *, ον, van gelijken vorm. Hoogst zelden in het gewone Grieksch Lucn. Amor. 39 γραῖες δὲ καὶ θεραπαινίδων ὁ σύμμορφος ὄχλος κτλ. Rom 8 : 29 οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κτλ. zie onder εἰκών. Met den Dat. Fil. 3 : 21.

Συμμορφίζω, in vele getuigen van Fil. 3 : 10 i. p. v. συμμορφόω, beide vormen, in het gewone Grieksch onbekend en anders nog slechts in het kerkelijk Grieksch = van gelijken vorm maken, pass. gelijk worden, Fil. 3 : 10 συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, vgl. 2 Kor. 4 : 10, Gal. 6 : 17.

Μεταμφιάζω, een ander kleed aantrekken, veranderen, Act. Petri 88, 4.

Μεταναστεύω, wegtrekken, zich ergens heen begeven, Ps. 10 (11) : 2, 51 (52) : 5.

Μετανοέω, een in het gewone Grieksch niet veelvuldig voorkomend woord, verbindt twee beteekenissen van het voorzetsel, daarna anders denken, vgl. Stob. Floril. 1, 14 οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. a) Zijn gevoelen, zijne meening veranderen, syn. μεταγινώσκειν, Plat. Enthym. 279, C. Xen. Cyr. 1, 1, 3. Plut. Camill. 12, 3, Crass. 11, 2. b) Berouw toonen, berouw hebben, Xen. Hell. 1, 7, 19 οὐ μετανοήσαντες ὕστερον εὑρήσετε σφᾶς αὐτοὺς ἡμαρτηκότας τὰ μέγιστα εἰς θεούς τε καὶ ὑμᾶς αὐτούς. Lucn. De saltat. 84 ἀναπνήψαντα μετανοῆσαι ἐφ' οἷς ἐποίησεν, ὥστε καὶ νοσῆσαι ὑπὸ λύπης. Vgl. Ignat. ad Smyrn. 9 ἀνανῆψαι καὶ εἰς θεὸν μετανοεῖν. Meermalen bij Plut. zoowel absoluut als μ. τί, ἐπί τινι, περί τινος, als met het Part. Aor. Camill. 29 : 3: συγγνώμην τε

ιεσμένοις δοῦναι καὶ δίκην εἰ μὴ μετανοοῦσιν ἐπιθεῖναι τοῖς αἰτίοις. Ag. 19, 5: φύτητεν εἰ μετανοεῖ τοῖς πεπραγμένοις, daarna evenwel ἐπί τινι. Galb. ι: 4 μετανοεῖν περὶ τῶν γεγονότων. De adulator. 36 (74, C.) βέλτιον δὲ τὰς ἱμαρτίας φυλάττεσθαι τοῖς συμβουλεύουσι πειθόμενον ἢ μετανοεῖν ἁμαρτόντα ὰ τοὺς κακῶς λέγοντας. Pueror. ed. 14 (10, F.) enz. Het duidt evenwel ıergens eene verandering van de zedelijke gezindheid, levensrichting aan, naar heeft altijd betrekking op bijzonderheden in het gedrag (zooals dan n 't algemeen het gewone Grieksch niets kent wat analogie heeft met ıet Bijbelsch begrip van boete en bekeering). Anders in het Bijbelsch Grieksch, evenwel slechts hier en daar in het Oud-Testamentisch Grieksch, ;erwijl het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik een volledig begrip van μετάνοια heeft, dat tot op dien tijd niet aanwezig was. De LXX vertaalt μετανοεῖν = נִחַם, naast μεταμέλεσθαι, syn. ἐπιστρέφειν, vgl. Jer. 18: 8 καὶ ἐπιστραφῇ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ πάντων τῶν κακῶν αὐτῶν, καὶ μετανοήσω περὶ τῶν κακῶν ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. 1 Sam. 15: 29, Jer. 4: 28. Toch staat het in zedelijke beteekenis (zooals ἐπιστρέφειν = שׁוּב) van eene verandering van de geheele verhouding en dat wel in de zedelijk-godsdienstige beteekenis, die in het gewone Grieksch vreemd is, alleen Jer. 8: 6, 31: 19; op alle overige plaatsen (1 Sam. 15: 29, Jer. 4: 28, 18: 8, 10, Joël 2: 13, 14, Am. 7: 3, 6, Jon. 3: 10, 4: 3, Zach. 8: 14, vgl. Gebed van Man. 4, 7) van eene zinsverandering van God met betrekking tot zijne genomene, bedreigde of reeds ten uitvoer gebrachte besluiten, derhalve behoorend onder a). In de apocriefen in zedelijk-godsdienstige beteekenis nog Sir. 17: 24 (19), 48: 15 ἐν πᾶσι τούτοις οὐ μετενόησεν ὁ λαὸς καὶ οὐκ ἀπέστησαν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, terwijl Wijsh. 5: 3 onder a) behoort.

In het N. T. daarentegen staat het doorgaans (met zeldzame uitzondering als Lk. 17: 3, 4, 2 Kor. 12: 21) in het spraakgebruik der synoptische evangeliën, met name Lukas, evenals Hand. en Openb., waarin het enkele plaatsen uitgezonderd, alleen te vinden is (vgl. μετάνοια) in godsdienstig-zedelijke beteekenis betreffende de geheele houding, de richting van het persoonlijk leven, zooals het vroeger nauwelijks gebruikt was, maar duidelijk te verstaan was in het verband van de geheele evangelieverkondiging. Het duidt eene verandering aan in het zedelijk denken, in de zedelijke reflectie (zie νοῦς), die op de zondige handeling volgen moet, a) allereerst μετανοεῖν ἔκ τινος, Openb. 2: 21 ἐκ τῆς πορνείας. Vs. 22, 9: 20, 21, 16: 11, Hand. 8: 22 ἀπὸ τῆς κακίας = zich van iets bekeeren, niet alleen het laten, maar ook de gezindheid daarvan afwenden en veranderen. Dan b) zonder toevoeging = zich bekeeren in zedelijk-godsdienstige beteekenis, Mt. 3: 2, 4: 17, 11: 20, 21, 12: 41, Mk. 6: 12, Lk. 10: 13, 11: 32, 13: 3, 5, 15: 7, 10, 16: 30, Hand. 2: 38, 17: 30, 2 Kor. 12: 21, Openb. 2: 5, 16, 21, 3: 3, 19, 16: 9.

Het gevoel van berouw, smart, het leedgevoel ligt ook daarin opgesloten, vgl. Lk. 17 : 3, 4 ἐὰν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ καὶ ἑπτάκις ἐπιστρέψῃ πρός σε λέγων· μετανοῶ. 2 Kor. 12 : 21 μὴ — πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ. 2 Kor. 7 : 9 ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Het synonieme ἐπιστρέφειν vult het begrip positief aan en staat daartoe als toekeering tot God tot afkeering van de zonde, zonder dat hierdoor de verhouding volledig uitgedrukt was. De toestand die met de μετάνοια begint, eindigt in eene verhouding, waarin de μετανοῶν door de bekeerende genade komt te staan. Zie ἐπιστρέφειν. Hand. 3 : 19 μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε. 26 : 20 μετανοεῖν καὶ ἐπιστρέφειν εἰς τὸν θεόν. Vgl. Hand. 20 : 21. Verbonden met πιστεύειν Mk. 1 : 15. Nadere bijzonderheden bij μετάνοια.

Μετάνοια *, ας, ἡ, zinsverandering, berouw. In het betere Grieksch zeldzaam. Meer bij Polyb. Lucn. en vooral bij Plato. a) Zinsverandering Thuc. 3, 36, 4: τῇ ὑστεραίᾳ μετάνοιά τις εὐθὺς ἦν αὐτοῖς καὶ ἀναλογισμὸς κτλ. Pol. 4, 66, 7. Zoo ook Geb. van Man. vss. 7, 8 van de zinsverandering van God, die i. p. v. de straf vergeving schenkt (zie μετανοεῖν) σὺ γὰρ εἶ κύριος ὕψιστος, εὔσπλαγχνος, μακρόθυμος, μετανοῶν ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων. Σὺ κύριε κατὰ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου ἐπηγγείλω μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν τοῖς ἡμαρτηκόσι σοι, καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν σου ὥρισας μετάνοιαν ἁμαρτωλοῖς εἰς σωτηρίαν. Vs. 8 σὺ οὖν κύριε ὁ θεὸς τῶν δικαίων οὐκ ἔθου μετάνοιαν δικαίοις . . . τοῖς οὐχ ἡμαρτηκόσι, ἀλλ' ἔθου μετάνοιαν ἐπ' ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ. Wanneer op de eerste plaats μετάνοια wegens het voorafgaande μετανοῶν van de zinsverandering van God staat, zou het ook verder zoo zijn op te vatten en μετάν. ἐπ' ἐμοί naar μετανοεῖν ἐπί τινι zijn te verbinden. Eveneens als synoniem van ἄφεσις kon het ook staan, Wijsh. 12 : 19 εὐέλπιδας ἐποίησας τοὺς υἱούς σου, ὅτι δίδως ἐπὶ ἁμαρτήμασι μετάνοιαν evenals 11 : 24 ἐλεεῖς δὲ πάντας, ὅτι πάντα δύνασαι, καὶ παρορᾷς ἁμαρτήματα ἀνθρώπων εἰς μετάνοιαν. Intusschen maakt toch 12 : 10 κρίνων δὲ κατὰ βραχὺ ἐδίδους τόπον μετανοίας οὐκ ἀγνοῶν . . . ὅτι οὐ μὴ ἀλλαγῇ ὁ λογισμὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα deze opvatting twijfelachtig en men zou bij 11 : 24 eer Hand. 17 : 30 kunnen vergelijken, zoodat deze plaatsen onder b) zouden behooren. b) Berouw, verbetering, Pol. 18, 16, 7 tegenover ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολή. Zoo het meest in zedelijke beteekenis met betrekking tot voorafgegane zonden, evenwel ook in 't algemeen met betrekking tot datgene wat men niet gedaan wenscht te hebben, Plut. Timol. 6, 2 αἰσχρὸν γὰρ ἡ μετάνοια ποιεῖ καὶ τὸ καλῶς πεπραγμένον. Van beteekenis voor de voorstelling is het verband met λύπη. De μετανοῶν betreurt het voorafgegane als zonde. Vgl. Plut. Mor. 961, D αὐτοὶ δὲ καὶ κύνας ἁμαρτάνοντας καὶ ἵππους κολάζουσιν, οὐ διακενῆς, ἀλλ' ἐπὶ σωφρονισμῷ λύπην δι' ἀλγηδόνος ἐμποιοῦντες αὐτοῖς, ἣν μετάνοιαν ὀνομάζομεν. De μετάν. is wel μετάν. τῆς γνώμης, maar dit niet alleen en niet identisch met

τροπὴ γνώμης, maar als τῶν πεπραγμένων μ. (Plut. Alex. 11, 4) tegelijk een gevoelen, en eene zekere stemming, vgl. Plut. Mor. 10, 4 ἔσχε μέν τις τροπὴ γνώμης καὶ μετάνοια τὸν βάρβαρον. 39 : 3 πάντας οὖν ἔκπληξις ἔσχεν, εἶτ' οἶκτος καὶ μετάνοια τῆς γνώμης καὶ κατάμεμψις ἑαυτῶν κτλ. Timol. et Aem. T. parall. 2, 6 μετανοίᾳ καὶ λύπῃ ταπεινωθείς. Lucn. De calumn. 5 van een beeld der μετάνοια: ἐπεστρέφετο ἐς τοὐπίσω δακρύουσα καὶ μετ' αἰδοῦς πάνυ τὴν 'Αλήθειαν προσιοῦσαν ὑπέβλεπεν. Soortgelijk De merc. cond. 42. Vgl. verder Plut. de adulat. 12 (56, A.), 28 (68, F.) τὸ νουθετοῦν καὶ μετάνοιαν ἐμποιοῦν. Ceb. tab. 9. Het zou derhalve niet juist zijn, de echte beteekenis van het woord in deze beteekenis door zinsverandering i. p. v. door berouw te willen weergeven.

In het Oud-Testamentisch Grieksch komt het zelden voor. De LXX heeft het slechts Spreuk. 14 : 15: ἄκακος πιστεύει παντὶ λόγῳ, πανοῦργος δὲ ἔρχεται εἰς μετάνοιαν, eene niet juiste vertaling van het Hebr. עָרוּם יָבִין לַאֲשֻׁרוֹ in elk geval tot a) behoorend (= hij bezint zich). Ook in de apocriefen vinden wij het slechts op weinige plaatsen, hier evenwel in de aan het gewone Grieksch vreemde (zie μετανοεῖν) zedelijk-godsdienstige beteekenis = boete, bekeering, van eenen geheelen afkeer van de vroegere levensrichting. Zoo Wijsh. 12 : 10 (en misschien 11 : 24, 12 : 19, zie boven onder a). Sir. 44 : 15 'Ενὼχ — ὑπόδειγμα μετανοίας ταῖς γενεαῖς. Eveneens bij Philo meermalen. Quod det. pot. ins. I, 210, 4 δέχεσθαι μετάνοιαν parall. μετακλαίειν καὶ μεταστένειν τῆς παλαιᾶς διαίτης ἑαυτούς. De monarch. II, 220, 46: Ἔνιοι δὲ τοσαύτῃ κέχρηνται μανίας ὑπερβολῇ, ὡς οὐδ' ἀναχώρησιν ἑαυτοῖς πρὸς μετάνοιαν ἀπολιπόντες. De poenit. II, 405.

In deze zedelijk-godsdienstige beteekenis vormt het een der Nieuw-Testamentische grondbegrippen, vooral in de geschriften van Lk., somtijds bij Paulus, in den brief aan de Hebreeërs en 2 Petr. Voor de juiste opvatting van het begrip, zooals het voorbereid is door het Oud-Testamentische שׁוּב, waardoor Delitzsch het volkomen juist vertaalt, moet men op het grondleggend gebruik daarvan in de prediking van den Dooper en van Jezus μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ κτλ. Mt. 3 : 2 μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγ. Mk. 1 : 15 letten. Juist hier blijkt, dat de μετάνοια niet eenvoudig is = zinsverandering, opname van nieuwe motieven en bedoelingen i. p. v. de vroegere onjuiste en zondige in de richting van zin en leven, maar = bekeering, komen in eene verhouding tot God, die niet meer zooals vroeger in strijd is met Gods wil. In den op geen verdere bewijsgronden steunenden eisch ligt het oordeel, dat het volk in strijd leeft met Zijne wet, dat zijne houding niet met den bekenden en erkenden wil en met de wet van God overeenstemt. Vgl. Lk. 1 : 16, 17. Daarmee hangt samen, dat de vorm, waarin de vervulling van de heilsbelofte, het rijk Gods of het hemelrijk optreedt, niet overeenstemt met de verwachtingen en dat de aanwezige vervulling niet anders eene toe-

eigening van het heil worden kan, dan bij de onderstelling van eene erkenning daarvan, welke slechts door erkentenis van de eigen verkeerdheid en afkeer van God en Zijne bevelen tot stand kan komen. Vandaar de constructie μετάνοια καὶ πίστις Mk. 1 : 15 tot een begrip = boetvaardig geloof. Het geloof aan de tegenwoordigheid des heils is slechts mogelijk, daar het tegelijk de μετάνοια in zich sluit en deze onderstelt weder de erkenning van de tegenwoordigheid des heils. Juist daarom kan μετάνοια niet eenvoudig door zinsverandering vertaald worden, maar is het = boete, bekeering, terwijl het wat het verledene betreft, hetzelfde zegt wat ἐπιστροφή met het oog op de toekomst uitdrukt en daarvan zóó verschilt, dat μ. van de verhouding, ἐπιστρ. van het komen in eene verhouding staat. De μ. ziet terug op hetgeen gedaan is, Hebr. 6 : 1 ἀπὸ νεκρῶν ἔργων en dat wel μετὰ λύπης 2 Kor. 7 : 9, vgl. boven de plaatsen uit Plut. Lucn. Geb. van Man. Fil. en keert zich tot God en Zijne waarheid. Vgl. 2 Tim. 2 : 25 δῷ αὐτοῖς ὁ θς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Hand. 20 : 21 ἡ εἰς τὸν θεὸν μεταν., vgl. 2 Kor. 7 : 9 ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν met vs. 10 ἐλυπ. γὰρ κατὰ θεόν. Hand. 11 : 18 εἰς ζωήν. 2 Kor. 7 : 10 εἰς σωτηρίαν. Verbonden met ἄφεσις ἁμαρτιῶν Lk. 24 : 47. Vgl. βάπτισμα μετανοίας Mt. 3 : 11, Mk. 1 : 4, Lk. 3 : 3, Hand. 13 : 24, 19 : 4. Anders nog Mt. 3 : 8, Lk. 3 : 8, 5 : 32, 15 : 7, Hand. 5 : 31, 26 : 20, Rom. 2 : 4, Hebr. 6 : 6, 2 Petr. 3 : 9. Bij Hebr. 12 : 17 vgl. Wijsh. 12 : 10. — Lactant. VI, 24: „Quem facti sui poenitet, errorem suum pristinum intelligit; ideoque Graeci melius et significantius μετάνοιαν dicunt, quam nos latine possumus resipiscentiam dicere, resipiscit enim ac mentem suam quasi ab insania recipit, quem errati piget, castigatque se ipsum dementiae et confirmat animum suum ad rectius vivendum; tum illud ipsum maxime cavet, ne rursus im eosdem laqueos inducatur." Test. XII patr. Rub. 1 (520): ἑπτὰ ἔτη μετενόησα ἐνώπιον κυ ... πενθῶν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ μου. Jud. 15 (607) μετανοήσας — πᾶσαν εὐφροσύνην οὐκ εἶδον.

Μεταξύ, verwant met μετά, tusschen, 1) als Praepositie met den Genitiv., om eene ruimte tusschen twee personen of zaken aan te duiden, Mt. 23 : 35, Lk. 11 : 51, 16 : 26, Hand. 12 : 6, of een onderscheid, Hand. 15 : 9, of eene handeling, onderhandeling enz. tusschen twee partijen, Mt. 18 : 15, waartoe ook Rom. 2 : 15 schijnt te behooren; 2) als Adverbium van tijd in de spreekwijze: ἐν τῷ μεταξύ scil. χρόνῳ = in dien tusschentijd, intusschen of inmiddels, Joh. 4 : 31; εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον, Hand. 13 : 42, vertaalt men doorgaans, met het oog op het verband (vgl. vs. 44): op den naasten sabbat. Blass, Acta apost. p. 154: μεταξύ = ἑξῆς (D), ex usu rariore (Josephus, Plut. Mor. 240 B; in N. T. praeterea Act. 23 : 24 β, tum ep. Barn. 13, 1 Clem. Rom. 44).

Μεταπέμπω, -ψω, composit. van πέμπω, naar iemand zenden, in den

in van om iemand zenden, d. i. ontbieden, laten halen; in Passivo Aor. 1. μεταπεμφθείς = ontboden zijnde, Gen. 27 : 45, Num. 23 : 7, 2 Makk. 15 : 31, Hand. 10 : 29 (vgl. over het Partic. bij het hoofdwoord Winer's Gr. S. 307); gewoonlijk in Medio (Aor. 1. μετεπεμψάμην), τινά, Hand. 10 : 5, 29, 11 : 13, 24 : 24, 26; met εἰς op de vraag waarheen? Hand. 10 : 22, 25 : 3.

Μεταπίπτω, omvallen, omslaan, veranderen, LXX voor פָּשָׂה, zich uitbreiden van eene ziekte, Lev. 13 : 5, 6, 7, 8.

Μεταρσιόω, in de hoogte verheffen, Tat. Or. 17 : 21.

Μεταστοιχειόω, de natuur of den vorm van iets veranderen, Philo I, 449, 16, Greg. Naz. III, 1021 A.

Μεταστρέφω, -ψω, composit van στρέφω, aan iets eene andere richting of wending geven, omkeeren, en vandaar in Passivo (Aor. 2. -εστράφην) = verkeeren, veranderen, εἴς τι = in iets, Ex. 14 : 5, Deut. 23 : 5, 1 Sam. 10 : 9, Hand. 2 : 20, Jak. 4 : 9. = omkeeren, in den ongunstigen zin van iets anders maken dan het oorspronkelijk was, verdraaien, vervalschen, verknoeien (vgl. het Lat. perverto), b. v. eene leer, Gal. 1 : 7.

Μετασχηματίζω, -ίσω, composit. van σχηματίζω (v. τὸ σχῆμα zie aldaar) ik geef een gestalte of vorm, vandaar 1) in eigenl. zin = eene andere gedaante geven, vervormen, veranderen, τί, Fil. 3 : 21; in Medio = zich eene andere gedaante geven, d. i. de gedaante, het voorkomen aannemen, εἴς τινα = van iemand (eigenl. zich vervormen in of tot iemand), 2 Kor. 11 : 13, 14; ook met ὥς τις = zich voordoen, aanstellen, als iemand, 2 Kor. 11 : 15; 2) oneigenl. τὶ εἴς τινα = iets op iemand overbrengen, toepassen, eene oratorische figuur, waardoor men iemand tot voorbeeld stelt van iets dat men met het oog op anderen gezegd heeft, 1 Kor. 4 : 6. LXX 4 Makk. 9 : 22 μετασχημ. εἰς ἀφθαρσίαν.

Μετατίθημι, μεταθήσω, Aor. 1, -έθηκα, composit. van τίθημι, omzetten, verplaatsen, en vandaar 1) in eigenl. zin τινὰ εἴς τι = iemand ergens heen brengen, overbrengen, Hand. 7 : 16, of = over-, wegvoeren, Hebr. 11 : 5, waar men εἰς τὸν οὐρανόν of πρὸς τὸν θεόν pleegt in te vullen, en met het oog op Gen. 5 : 24 (לָקַח אֹתוֹ) doorgaans wegnemen vertaalt (evenals μετάθεσις = wegneming). 2) Oneigenl. in het Med. = zich omkeeren, verplaatsen, in den overdr. zin van tot iets anders (een ander gevoelen) overgaan, ἀπό τινος εἴς τι = van iemand (d. i. van iemands leer) tot iets (d. i. eene daarmede strijdige) overgaan, Gal. 1 : 6; = veranderen, in den zin van op anderen overgaan, Hebr. 7 : 12; het Passiv. als Med. met actieve beteekenis = doen overgaan, veranderen, verkeeren, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ εἰς ἀσέλγειαν = de genade Gods in ongebondenheid, Jud. vs. 4.

Μετατρέπω, omwenden, omkeeren, 4 Makk. 6 : 5, 7 : 3, 12, 15 : 11, 18.

Μεταφέρω, wegdragen, wegbrengen, 1 Kor. 13 : 3; 1 Ezr. 2 : 10 A, R,

Μετάφρενον, τό, het deel des lichaams, dat tusschen de schouders ligt, ook rug, Deut. 32 : 11, Ps. 67 (68) : 13.

Μετέλευσις, ἡ, met ποιεῖσθαι, najagen, Just. Apol. 1, 43.

Μετέπειτα, Adverb., composit. van ἔπειτα, daarna, naderhand later, Hebr. 12 : 17.

Μετέρχομαι, tusschengaan, rondgaan, 1 Sam. 5 : 8, 9, ergens op losgaan, heengaan, vervolgen, 1 Makk. 15 : 4.

Μετέχω, μεθέξω Aor. 2. μετέσχον, perf. μετέσχηκα, composit. van ἔχω deel, aandeel hebben, deelachtig zijn, τινός, Hebr. 2 : 14; = een deel uitmaken van, behooren tot, b. v. φυλῆς ἑτέρας = een anderen stam Hebr. 7 : 13; = mede bezitten, hebben, 1 Kor. 9 : 12; = van iets (dat voor meer anderen bestemd is) genieten of gebruiken, zijn deel er van hebben, inzonderheid van voedsel, Hebr. 5 : 13, waartoe ook behoort de metonymische uitdrukking: μετέχειν τραπέζης Κυρίου, 1 Kor. 10 : 21; absolute 1 Kor. 10 : 30, waar men echter uit het verband τῆς τροφῆς of τοῦ βρώματος kan invullen, en 1 Kor. 9 : 10, waar Tisch. en Westcott-Hort ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν lezen, = ook zijn deel hebben of bekomen; een enkele maal met ἔκ τινος = van iets, 1 Kor. 10 : 17.

Μετεωρίζω, ίσω, van μετέωρος (van μετά en eenen stam var, verhoogen, verheffen, waarvan ook ὅρος. Zie Curtius, Etymologie, S. 348), in de hoogte geheven, in de lucht zwevend, doch vervolgens ook overdracht van een door vrees, hoop, kommer, vreugde en derg. geslingerd gemoed (zie Pape in v.), vandaar in Activo = opwinden, in een staat van spanning brengen, in Passivo = in spanning verkeeren, onzeker, weifelend zijn, zich verontrusten. Ps. 130 (131) : 1, Mich. 4 : 1, Ez. 10 : 16, 17, 19 2 Makk. 5 : 17, 7 ; 34, Lk. 12 : 29, waar J. Weiss (comm. t. d. pl.) verklaart: „ein sich überheben in seinen Wünschen und Bedürfnissen." Vgl verder Test. Abrah. A, B, 79, 107.

Μετεωρισμός, ὁ, verheffing der ziel door hoop, enz. Ps. 41 (42) : 7 87 (88) : 7 voor מִשְׁבָּר, brandende golf.

Μετέωρος, zich hoog verheffend, hoog boven de aarde, licht, zwevend, wankelbaar, onvast, licht bewogen van de ziel, Richt. 1 : 15, 2 Sam 22 : 28, Jer. 2 : 12, 13.

Μετοικεσία, ίας, ἡ, van μετοικέω, ik breng mijne woonplaats naar elders over, ik verhuis, vandaar eigenl. de verhuizing, doch vervolgens ook = μετοικία = het wonen ergens als μέτοικος, d. i. als vreemdeling = de ballingschap; zoo in het N. T. met den Genitiv. Βαβυλῶνος = de Babylonische ballingschap, Mt. 1 : 11, 12, 17. LXX = גּוֹלָה, גָּלוּת, 2 Kon. 24 : 16, 25 : 27 cod. A, 1 Kron. 5 : 22.

Μετοικία, ἡ, verhuizing, het mede wonen op eene plaats, 1 Kon. 8 : 47, 1 Kron. 6 : 15.

Μετοικίζω, -ίσω, (waarvan de Aor. 1. μετῴκισα), maar ook -ιῶ, com-

osit. van οἰκίζω, oorspronkelijk ik bouw of sticht een huis, doch vervolgens ook ik vestig iemand ergens elders, vandaar = doen verhuizen, naar eene andere woonplaats overbrengen, τινὰ εἰς γῆν τινα, Richt. 2 : 3 A, Kron. 5 : 6, 26, Hand. 7 : 4, 43, Tat. Or. 22 : 15.

Μέτοικος, ον, omtrekkend, vreemdeling, bijwoner, Jer. 20 : 3.

Μετουσία, ἡ, deelname, Tat. Or. 22 : 14.

Μετοχή, ῆς, ἡ, van μετέχω, het deelgenootschap, de gemeenschap, Ps. 121 (122) : 3, 2 Kor. 6 : 14.

Μέτοχος, -ου, ὁ, ἡ, -ου, τό, van μετέχω, 1) adjective = deelachtig, τινός (over welken Genit. vgl. Blass' Gr. S. 104) = iets, Ez. 8 : 13, Hebr. 3 : 1, 6 : 4; γίνεσθαι = in iets deelen, zich iets ten deel zien vallen, Hebr. 12 : 8; ook met den Genitiv. van den persoon in de metonym. uitdrukking: μέτοχος τοῦ Χριστοῦ = Christus deelachtig, d. i. het heil waarvan Hij de bewerker is, Hebr. 3 : 14; 2) substantive ὁ μέτοχος = de makker, de gezel of kameraad, medegenoot, Ps. 44 (45) : 7, 118 (119) : 63, Lk. 5 : 7; = de gelijke, in den zin van denzelfden rang, dezelfde waardigheid bekleedende, van een koning onder zijne medeheerschers, Hebr. 1 : 9.

Μετρέω, -ῶ, -ήσω, van τὸ μέτρον, meten, ἔν τινι = met iets, Ex. 16 : 18, Num. 35 : 5, Ruth 3 : 15, Mt. 7 : 2, Mk. 4 : 24; ook alleen met den Dativ. modalis of instrumentalis, Lk. 6 : 38, in Passivo μετρεῖταί μοι = mij wordt toegemeten, Mt. 7 : 2, Mk. 4 : 24 = de maat nemen van, Openb. 11 : 1, 2, 21 : 15, 16, 17; overdracht. = afmeten, schatten, τινὰ ἔν τινι = iemand naar iemand, 2 Kor. 10 : 12.

Μετρητής, οῦ, ὁ, van het voorgaande woord, eigenl. de meter, vervolg. = de metretes, d. i. de benaming eener maat van vloeibare waren, beantwoordende aan de Hebr. בַּת en 72 romeinsche sextariën (volgens sommiger berekening ongeveer een half anker, volgens anderen nagenoeg 39 Ned. Liter) inhoudende, Joh. 2 : 6. Act. Thom. 68 : 15, 16. Vgl. over deze maat. Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn onder Maat.

Μετριοπαθέω, -ῶ, -ήσω, van μετριοπαθής (van μέτριος matig, gematigd, en τὸ πάθος) zachtmoedig, toegevend, vandaar = toegevend zijn, τινί = jegens of ten aanzien van iemand, Hebr. 5 : 2.

Μετριότης, ἡ, matigheid, bescheidenheid. Als naam van bisschoppen voor ἐγώ, Iren. 441 B, Tert. I, 1210 B.

Μετριόφρων, ον, matig, zedig, Orig. VII, 129 B.

Μετρίως, Adverb. van μέτριος, matig, vandaar = matig, eenigermate, juist van pas; οὐ μετρίως = niet weinig, in geen geringe mate. Hand. 20 : 12.

Μέτρον, ου, τό, de maat, 1) als werktuig om hetzij den inhoud of de uitgebreidheid van eenig voorwerp te meten, in de spreekwoordelijke uitdrukking Mt. 7 : 2, Mk. 4 : 24; hiertoe behoort ook μέτρον κάλαμος,

Openb. 21 : 15 (volgens Tischendorf en Westcott-Hort, niet volgens de Rec. die μέτρον weglaat) = maatstok, meetriet, en μέτρον ἀνθρώπου Openb. 21 : 17 = menschenmaat, d. i. die onder de menschen gebruikelijk is; 2) als bepaling eener zekere grootte of hoeveelheid, in de spreekwoordelijke uitdrukking Lk. 6 : 38; ἐκ μέτρου adverbialiter = met mate met de negatie = niet met mate, d. i. in matelooze volheid, Joh. 3 : 34 (waar echter ook ἐκ μέρους gelezen wordt); figuurl. of overdracht. in spreekwijzen als: μέτρον πίστεως = de mate des geloofs, Rom. 12 : 3 μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ = de mate der gave (die iemand) van Christus (ontvangen heeft), Ef. 4 : 7; μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ = de maat der rijpheid of volwassenheid, gevorderd voor, of waarop men komt tot de levensvolheid, (d. i. het geheel vervuld zijn van het leven) van Christus, Ef. 4 : 13; vgl. ook 2 Kor. 10 : 13, Ef. 4 : 16

Μέτωπον, (van μετά en ὤψ, oog), τό, de plaats tusschen de oogen voorhoofd, Openb. 7 : 3, 9 : 4, 13 : 16. LXX voor מֵצַח, Ex. 28 : 34 1 Sam. 17 : 49.

Μέχρι, voor een vokaal ook wel μέχρις (vgl. Pape in v., Blass' Gr. S. 20), gewoonlijk als praepositie c. Genit. (vgl. Blass' Gr. S. 124), tot tot aan, tot ... toe, met het oog op zeker eindpunt of doel, en als zoodanig a) van plaats, als: μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ = tot Illyrië toe, Rom 15 : 19; b) van tijd, als: μέχρι μεσονυκτίου = tot middernacht, Hand 20 : 7; μέχρι τῆς σήμερον = tot op den huidigen dag, Mt. 11 : 23, 28 : 15 hiertoe behooren ook tijdsbepalingen, aan het optreden van zekere personen of aan het plaats hebben van zekere gebeurtenissen ontleend als: μέχρι Μωσέως = tot op Mozes, Rom. 5 : 14; μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου = tot op de verschijning van den Heer, 1 Tim. 6 : 14; μέχρι καιροῦ διορθώσεως = tot op den tijd der herstelling (den Messiaanschen tijd), Hebr. 9 : 10, μέχρι τέλους = ten einde toe, Hebr. 3 : 6, 14; met den Genitiv. van het Pron. relativ. verbonden, μέχρις οὗ scil. χρόνου, en seq. Conjunct. met of zonder ἄν, = totdat, Mk. 13 : 30; c) van zekeren trap of graad in spreekwijzen als: ὑπήκοος μέχρι θανάτου = gehoorzaam tot den dood, d. i. door zich zelfs daaraan te onderwerpen, Fil. 2 : 8; μέχρι δεσμῶν = tot banden toe, d. i. zelfs tot in gevangenschap, 2 Tim. 2 : 9; μέχρις αἵματος = ten bloede toe, d. i. tot den marteldood toe, Hebr. 12 : 4; over de uitdrukking μέχρι θανάτου ἐγγίζειν, Fil. 2 : 30, zie op ἐγγίζειν; 2) eene enkele maal komt het in het N. T. als Conjunctie voor = μέχρις οὗ = totdat (vgl. ons tot in de pl. van totdat), Ef. 3 : 13.

Μεχωνώθ voor מְכֹנוֹת, stellingen, 1 Kon. 7 : 27, 28, 30, 32, 34.

Μή, eene ontkenningspartikel, die als Adverbium, als Conjunctie en als Vraagwoord gebezigd wordt. Zij onderscheidt zich daardoor in 't algemeen van de andere ontkenningspartikel οὐ, dat deze gezet wordt, waar men eenvoudig iets als (objectieve) niet zoo zijnde wenscht aan te

aiden, b. v. Joh. 3 : 18: ὁ πιστεύων ... οὐ κρίνεται = die gelooft ... ordt niet geoordeeld, terwijl μή alleen ontkent, wat men zich heeft edacht of voorgesteld, b. v. ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν = maar die niet gelooft, is alreeds geoordeeld, omdat hij niet eloofd heeft, waarbij niet een bepaald feit wordt genegeerd, maar lleen (subjectieve) iemand gedacht wordt, die en voor zoover hij niet elooft. Vgl. over μή Winer's Gr. S. 420 ff., en de door hem aangeaalde schrijvers en Blass, Gramm. S. 209, 212, 248 ff.

1) Als adverbium = niet (Lat. non) staat μή a) in een voorwaardeijken zin met ἐάν seq. Conj. Aor. als ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν = indien uwe gerechtigheid niet meerder is, d. i. in (het hier slechts gedachte) geval dat enz., Mt. 5 : 20, of met εἰ, als: εἰ μὴ ἦλθον ... ἁμαρτίαν οὐκ εἴχον = indien (d. i. in het veronderstelde geval dat) ik niet gekomen ware, Joh. 15 : 22; over εἰ μή, door eene andere negatie voorafgegaan = niet dan om (Lat. nonnisi) vgl. op εἰ; b) in uitdrukkingen, die eene zekere bedoeling te kennen geven, en alsdan verbonden met ἵνα of ὅπως seq. Conj. = dat, opdat niet, Mt. 7 : 1, Hand. 8 : 24 enz., of met εἰς, gevolgd door den Infinit. met het Art. = om niet, daartoe dat niet, opdat niet, b. v. Hand. 7 : 19: εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι = opdat zij niet in het leven zouden blijven, of in denzelfden zin ook met πρός, b. v. 2 Kor. 3 : 13: πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ = opdat de kinderen Israels niet zouden zien, of met den Infinit. finalis τοῦ μή (waarover vgl. Winer's Gr. S. 290 ff. en Blass, S. 230), Lk. 4 : 42, 24 : 16 enz., waarvoor ook somwijlen de Infinit. staat, Lk. 22 : 40; c) bij de voorstelling, hetzij van het gevolg van iets, met ὥστε, Mt. 8 : 28 enz., met εἰς τό seq. Infinit. = zoodat niet, 1 Kor. 9 : 18, Hebr. 11 : 3, of van de reden, de oorzaak van iets, met διὰ τό seq. Infinit. = omdat niet, Mt. 13 : 6 enz., waarvoor ook Dativ. van den Infinit., τῷ μή, gebezigd wordt, 2 Kor. 2 : 13, vgl. Winer's Gr. S. 293 f.; d) bij het uitdrukken van een wensch, verbod, besluit, opwekking en derg., vooral seq. Imperativo en wel in praes., als: μὴ θησαυρίζετε, μὴ κρίνετε, μὴ φοβεῖσθε enz, Mt. 6 : 19, 7 : 1, 10 : 28 enz., of in Aor., als: μὴ ἀπέλθητε, μὴ φοβηθῆτε enz., Mt. 10 : 5, 26; seq. Optativo, b. v. in de bekende formule: μὴ γένοιτο = dat geschiede niet! dat zij verre! Lk 20 : 16, Rom. 3 : 4, 6 enz.; seq. Conjunctivo in praes., om iets, dat nooit geschieden moet, uit te drukken, b. v. μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ = laat ons niet met woorden liefhebben, 1 Joh. 3 : 18, in Aor. daarentegen om eene voorbijgaande handeling te kennen te geven, b. v. Joh. 19 : 24, μὴ σχίσωμεν αὐτόν = laat ons hem niet scheuren, vgl. Mk. 10 : 19, Openb. 10 : 4, 11 : 2 enz., zie Winers's Gr. S. 444 ff.; e) in relatieve constructies met ἄν, als ὃς ἂν μὴ ἔχῃ = wie niet heeft (d. i. niet een bepaalde persoon, maar iemand, die als niet hebbende gedacht wordt,

vgl. Winers's Gr. S. 426), Lk. 8:18, vgl. ook Mt. 10:14: ὃς ἂν μὴ δέξηται, Hand. 3:23: πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ, Lk. 9:5: ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται; f) bij vragen, met de particula disjunctiva ἤ verbonden, ἢ μή = of niet, Mk. 12:14, vgl. Winer's Gr. S. 451; g) bij Infinitivi, hetzij al of niet met het subject in Accusativo geconstrueerd, na verba dicendi cogitandi, judicandi, imperandi etc., b. v. Mt. 22:23: λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν = die zeggen, dat er geen opstanding is, Lk. 20:7: ἀπεκρίθησαν μὴ εἰδέναι πόθεν = zij antwoordden, dat zij niet wisten van waar; inzonderheid ook waar de Infinitiv. zelf subject der rede is, als 2 Petr. 2:21 κρεῖττον ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι = het ware hem beter niet gekend te hebben, of substantive met het Art. in Genit. na verba prohibendi etc. b. v. Hand. 10:47: κωλῦσαι τὸ ὕδωρ τοῦ μὴ βαπτισθῆναι = het water weren dat niet gedoopt zouden worden; Hand. 14:18: μόλις κατέπαυσαν τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν = zij weerhielden nauwelijks de scharen van te offeren in Accusat. b. v. 1 Kor. 4:6 volgens den overgeleverden tekst ἵνα μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν = opdat gij zoudt leeren niet te denken (eigenl. het niet denken) boven enz.; ook in Nominat., b. v. Rom. 14:21 καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα = het is goed geen vleesch te eten, vgl. Winer's Gr. S. 427; h) bij Participia, wanneer zij óf betrekking hebben, niet op bepaalde personen of zaken, maar op zekere soort of kring, dien men zich denkt, als Mt. 12:30: ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ = wie niet met mij is, d. i. tot dien kring van menschen behoort, die zich niet aan mijne zijde scharen (terwijl ὁ οὐκ ὢν μετ' ἐμοῦ van een bepaald persoon gezegd zou wezen, die niet met hem was), vgl. Mt. 22:24: 25:29, Joh. 10:1, Hand. 15:38, Rom. 14:3, 2 Kor. 4:18 enz.; óf wanneer zij wel op bepaalde personen of zaken betrekking hebben, doch van dezen alleen voorwaardelijk iets zeggen, of iets dat alleen gedacht wordt, b. v. Gal. 6:9: θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι = wij zullen maaien, als (in het ondersteld geval dat) wij niet verslappen; Lk. 11:24: διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκον κτέ. = hij trekt door dorre streken, rust zoekende, en die niet vindende, d. i. als hij die niet vindt; vgl. Mt. 1:19, Lk. 12:47, 48, Joh. 7:15, Rom. 5:13, 8:4, 1 Kor. 10:33, Hebr. 4:15 enz. vgl. Winer's Gr. S. 428 f.

Om de ontkennende kracht van μή te versterken, wordt het ook wel met οὐ verbonden, οὐ μή = geenszins, in geenen deele, volstrekt of in 't geheel niet. Naar het gevoelen der meeste grammatici van den nieuweren tijd moet deze formule elliptisch verklaard worden, b. v. οὐ μὴ ποιήσῃ = οὐ δέδοικα of οὐ φόβος, οὐ δέος ἐστί (er is geen vrees voor) μὴ ποιήσῃ, ofschoon eene dergelijke invulling op vele plaatsen niet wel past. Zij heeft in het N. T. het Fut. Indicat., doch vooral den Aor. Conjunct. na zich (het Praes. Conjunct. komt alleen bij de Classici voor, terwijl het Praes. Indicat. alleen als variant in enkele Hss. wordt aan-

troffen); a) het Fut. Ind. in spreekwijzen als Mt. 16 : 22: οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο = dat zal u geenszins geschieden, d. i. er bestaat geen vrees dat enz., 26 : 29, 35, Lk. 22 : 34, Joh. 20 : 25 enz.; ook bij vragen om den nadruk te verhoogen, als Lk. 18 : 7 (waar ook de Conj. Aor. gelezen wordt): οὐ μὴ ποιήσει ὁ θεὸς τὴν ἐκδίκησιν; = zal God geen recht doen? laat dit zich niet met zekerheid verwachten? b) den Aor. (1 en 2) Conjunct., als Mt. 5 : 18: οὐ μὴ παρέλθῃ = gaat geenszins voorbij, 5. 20: οὐ μὴ εἰσέλθητε, = gij gaat geenszins in, 23 : 39, 24 : 2, 34, 35, Lk. 6 : 37, Joh. 6 : 37 enz.; insgelijks bij vragen, als Joh. 11 : 56: τί δοκεῖ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν; = wat dunkt u? zou hij niet op het feest komen? 18 : 11: οὐ μὴ πίω αὐτό = zou ik dien niet drinken? Wat overigens het onderscheid betreft, dat door sommigen gemaakt is tusschen het Fut. Ind. en den Aor. Conj., als zou in dit verband door het eerste een bepaalde, door den tweeden een onbepaalde tijd worden aangeduid, dit kan met te minder zekerheid op het N. T. worden toegepast wegens het verschil van lezing, dat op menige plaats bestaat. Vgl. over οὐ μή Winer's Gr. § 449 f., Blass' Gramm. S. 204 ff. en over de beteekenis van den Aor. Winer, S. 248.

2) Als Conjunctie in afhankelijke zinsneden beantwoordt μή aan het Lat. ne a) = dat niet, bij verba, waardoor eene vrees of bezorgdheid wordt uitgedrukt, als ὅρα, βλέπε, σκόπει, φοβοῦμαι en derg., en regeert α) den Indicativ. wanneer het vermoeden tevens wordt uitgedrukt, dat iets, waarvoor men vreest of bezorgd is, werkelijk plaats heeft, gehad heeft, of hebben zal; zoo met Indicat. Praes., Lk. 11 : 35: σκόπει μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν = zie toe, dat niet het licht in u duisternis zij; met Fut. Kol. 2 : 8: βλέπετε μή τις ἔσται ὑμᾶς ὁ συλαγωγῶν = ziet toe, dat niet iemand opsta, die u tot zijn buit maakt; β) den Conjunctiv., waar men vrees of bezorgdheid uitspreekt voor iets, dat alleen als mogelijk gedacht wordt; zoo met Praes. Hebr. 12 : 15: ἐπισκοποῦντες ... μή τις ῥίζα πικρίας ἐνοχλῇ, doch meer gewoonlijk met Aor., als Mt. 24 : 4: βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ, Lk. 21 : 8, Hand. 13 : 40, 1 Kor. 10 : 12, Hebr. 12 : 25 enz.; b) = opdat niet = ἵνα μή, met den Conjunct. na een Praes. of Imperativ., als Gal. 6 : 1: σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς; met den Optativ. na een Praeterit., Hand. 27 : 42, waar echter in plaats van διαφύγοι in de beste Hss. διαφύγῃ gelezen wordt (zoo ook Tischendorf en Westcott-Hort). Over de verbinding van μή in deze beteekenis met ποτέ en πώς zie op μήποτε en μήπως. Vgl. verder Winer's Gr. S. 446 ff., Blass, S. 208 ff.

3) Als vraagwoord (vgl. het Lat. ne) staat μή (vgl. μήτι, waar een ontkennend antwoord ondersteld of verwacht wordt, in onderscheiding van οὐ, dat een toestemmend antwoord doet verwachten, = toch niet, met den Indicat. in alle tempora, als Mt. 7 : 9: μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;

= hij zal hem toch geen steen geven? 9:19: μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ νυμφῶνος πενθεῖν; = de bruiloftsgezellen kunnen immers niet treure Lk. 6:39, 22:35, Joh. 3:4, 7:31 (waar echter ook μήτι gele wordt); μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσει = zal hij wel meer (d.i. hij zal t wel niet meer) teekenen doen? Rom. 3:5: μὴ ἄδικος (scil. ἐστί) ὁ θ = God is toch niet onrechtvaardig?, 9:14, 1 Kor. 12:29, 30 e wordt aan μή nog οὐ toegevoegd = μὴ οὐ (niet te wisselen met οὐ dat slechts eene versterkte ontkenning is, zie boven aan het slot van dan behoort οὐ tot het verbum, waarvan het de negatie aanduidt, ter de vraag door μή wordt uitgedrukt, als Rom. 10:18: μὴ οὐκ ἤκουσ = zij zijn toch niet zonder, of in den toestand van niet te hooren (ἀκούειν) geweest? d. i. zij hebben de gelegenheid daartoe toch niet gem v. 19, 1 Kor. 9:4, 5, 11:22. Vgl. over μή als vraagpartikel Win Gr. S. 453 ff., Blass, S. 248.

Μήγε, zie op γέ en εἰ δὲ μή.

Μηδαμῶς, adverb. = μηδὲ ἀμῶς (van den stam ἀμο, ἀμόθεν, ἀμ Curtius, Etymologie, S. 393) = op (niet eene d. i.) geenerlei wij geenszins, Gen. 18:25, 19:7, 1 Sam. 2:30, Hand. 10:14, 11:8.

Μηδέ, eene uit μή en δέ samengestelde partikel, die van οὐδέ ond scheiden is, gelijk μή van οὐ (zie op μή), en van μήτε, gelijk het d junctive δέ van het adjunctive τέ, zoodat μηδέ de eene ontkenning bij andere voegt, μήτε daarentegen eene ontkenning in verschillende dee oplost, bijv. Mt. 7:6: μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ (= en ook ni evenmin) βάλητε enz.: daarentegen Lk. 9:3: μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁ μήτε ῥάβδον μήτε πήραν, μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον, waar de afzonderl opgenoemde voorwerpen slechts onderdeelen zijn van het geheel, dat d μηδέν genegeerd wordt, vgl. Winer's Gr. S. 432 ff. De beteekenis μηδέ is, a) wanneer het door μή wordt voorafgegaan = ook niet, ev min, noch, als Mt. 6:25: μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν ... μηδὲ τῷ σώμ ὑμῶν = weest niet bezorgd voor uw leven ... en evenmin (of: no voor uw lichaam, 7:6, 10:14, 22:29, Lk. 17:23, Joh. 4:15, 14: enz.; b) wanneer het meermalen achter elkander staat: μηδὲ -μηδέ noch — noch, Mk. 8:26 (waar echter de lezing varieert), Lk. 14:1 Rom. 14:21, 1 Kor. 10:7; 8, 9, 10; c) = zelfs niet, niet eens, M 2:2, 3:20 (waar de rec. ten onrechte μήτε leest), Ef. 5:3.

Μηδείς, μηδεμία, μηδέν, Genit. μηδενός, μηδεμιᾶς, voor μηδὲ εἷς ook niet één, geen één, niemand, in het Neutr. = niets, als subjecti negatie onderscheiden van het objective οὐδείς gelijk μή van οὐ (zie op μ Mt. 16:20, 17:9, Lk. 6:35, Hand. 28:18, enz.; vooral bij ver van verbieden, evenals μή met den Imperativ., Lk. 3:13, 9:3, 1 K 3:18, 21, 10:24, Ef. 5:6, Tit. 2:15, 1 Joh. 3:7; met den Conjunct en ἵνα: Mt. 16:20, 17:9; zonder ἵνα: Lk. 3:14, 10:4, Hand. 16:2

met een voorafgaand ὅρα, ὁρᾶτε = zie, ziet toe! Mt. 8 : 4, Mk. 1 : 44; in dit verband door een Imperativ. gevolgd: Mt. 9 : 30; door eene andere negatie als μή of μηκέτι voorafgegaan (waardoor op de ontkenning nog meer nadruk gelegd wordt, zie Winer's Gr. S. 442 f.), Mk. 11 : 14 (waar de rec. echter οὐδείς leest), Hand. 4 : 17, 2 Kor. 13 : 7, 1 Petr. 3 : 6; het Neutr. μηδέν staat adverbialiter = in niets, in geen opzicht, zonder, Hand. 10 : 20, 11 : 12, 1 Kor. 10 : 25, 27, Jak. 1 : 6, vooral na verba als βλάπτειν, Lk. 4 : 35, ὠφελεῖσθαι, Mk. 5 : 26, μεριμνᾶν, Fil. 4 : 6, ὑστερεῖν, 2 Kor. 11 : 5; in denzelfden zin ἐν μηδενί, 2 Kor. 7 : 9, Fil. 1 : 28, Jak. 1 : 4; overdracht. Gal. 6 : 3: μηδέν ἐστι = hij is niets, d. i. hij heeft geene verdiensten, waarop hij zich voor God beroemen kan.

Μηδέποτε, adverb., van μηδέ, zie aldaar, nooit, nimmer, 2 Tim. 3 : 7.

Μηδέπω, adverb., van μηδέ en πώ nog (zie Pape in v.), dat van οὐδέπω eveneens verschilt als μή van οὐ (zie op μή) = nog niet, nog niet eens, Hebr. 11 : 7.

Μῆδος, ου, ὁ, de Meder, d. i. de inwoner van Medië, over welk landschap van Midden-Azië vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn, Hand. 2 : 9.

Μηκέτι, van μή en ἔτι met ingeschoven κ naar den vorm van οὐκέτι, waarvan het onderscheiden is als μή van οὐ (zie op μή en vgl. Winer's Gr. S. 420), = niet meer, niet langer, bij de uitdrukking van een doel met een voorafgaand ἵνα, 2 Kor. 5 : 15, Ef. 4 : 14, εἰς τό seq. Infinit., 1 Petr. 4 : 2, den Infinit. finalis met τοῦ, Rom. 6 : 6, van het gevolg eener omstandigheid met ὥστε, Mk. 1 : 45, 2 : 2, of van het bedoeld gevolg eener handeling met een bijgevoegd Particip., Hand. 13 : 34: μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθοράν = om niet meer tot bederf terug te keeren; van een grond of aanleiding, met Particip., als Rom. 15 : 23, 1 Thess. 3 : 1, 5: μηκέτι στέγων = het niet langer uithoudende, inzonderheid van eene opwekking, waarschuwing of verbod, seq. Imperat., Joh. 5 : 15, Ef. 4 : 28, 1 Tim. 5 : 23, seq. Conjunct., Mt. 21 : 19, Mk. 9 : 25, Rom. 14 : 13, seq. Optat., Mk. 11 : 14, of met een Infinit., die van een ander verbum afhankelijk is, Hand. 4 : 17, 25 : 24 (waar de bijeenvoeging van μή en μηκέτι dient om de negatie te versterken, vgl. Winer's Gr. S. 442 f.), Ef. 4 : 17.

Μῆκος, εος, ους, τό, de lengte, Gen. 6 : 15, 12 : 6, 13 : 17, Ex. 25 : 9, 22, 26 : 2, 8, 13, 27 : 1, 9, 11, 18, 28 : 16, 30 : 2, Openb. 21 : 16, overdracht. Ef. 3 : 18.

Μηκύνω, -υνῶ, van het voorgaande woord, lang maken, verlengen, in Passivo = lang worden, van eene plant, die in de hoogte opschiet, in wasdom toeneemt, Jez. 44 : 14, Ez. 12 : 25, 28, Mk. 4 : 27, waar μηκύνομαι volgens anderen het Med. is.

Μῆλον, τό, schaap, geit, klein stuk vee, Gen. 30:14, Sprei 25:11, Hoogl. 2:3, 5.

Μηλωτή, ῆς, ἡ, van τὸ μῆλον het schaap of de geit, de schap vacht, 1 Kon. 19:13, 19, 2 Kon. 2:8, 13, 14, Hebr. 11:37.

Μήν, eene Partikel, waarover zie op ἦ μήν.

Μήν, μηνός, ὁ, de maand, Lk. 1:36, Openb. 9:15; vaak in A cusat. op de vraag: hoelang? Gen. 5:11, 8:3, 4, 5, 13, 14, 1 1:24, 56, Hand. 7:20, enz.; bij andere tijdsbepalingen met Praepo ties als ἐν, Lk. 1:26; ἐπί, Lk. 4:25, (vgl. Jak. 5:17), Hand. 19: εἰς = tot of tegen, Openb. 9:15; μετά, Hand. 28:11; κατὰ μῆνα maandelijks, maand voor maand, Openb. 22:2; ποιεῖν μῆνας τρεῖς drie maanden (ergens) doorbrengen, Hand. 20:3; παρατηρεῖν μῆνας maanden onderhouden, wordt Gal. 4:10 gezegd met het oog op de Israel gebruikelijke feestelijke viering van den dag der nieuwe maa zie Num. 28:11, 1 Sam. 20:5, Ps. 81:4, 5.

Μηναγύρτης, ου, ὁ, een priester van Cybele, die iedere maand rom trok om te bedelen, Philo II, 316, 27.

Μηνιαῖος, gedurende eene maand, eene maand lang, Lev. 27: Num. 3:15, 22, 28.

Μηνίαμα, = μήνιμα, τό, aanleiding tot toorn, toorn, Sir. 40:5

Μηνιάω = μηνίω, toornen, Sir. 10:6.

Μῆνις, ἡ, toorn, Gen. 49:7, Num. 35:21.

Μηνίσκος, ὁ, = שַׂהֲרֹנִים, kleine maantjes, een halssieraad, Rich 8:21, 26, Jez. 3:18.

Μηνύω, -ύσω, (vgl. het Lat. moneo), in 't algemeen = iets ve borgens bekend maken, en vandaar = aanduiden, aanwijzen, aa toonen, 2 Makk. 3:7, 6:11, 14:37, 3 Makk. 3:28, 4 Makk. 4: cod. R., Lk. 20:37; = te kennen geven, zeggen, onder de aandac brengen, 1 Kor. 10:28; bijzonder in den zin van aangeven, aan overheid, Joh. 11:57, Hand. 23:30.

Μὴ οὐ (οὐκ), zie op μή.

Μήποτε, eene Partikel uit μή en ποτέ samengesteld, die zich dezelfde wijze van οὔποτε en οὐδέποτε onderscheidt als μή van οὐ, evenals μή Adverbium, Conjunctie of Vraagwoord kan zijn. 1) A adverb. van tijd = nimmer, Hebr. 9:17, vgl. Blass, S. 249; 2) a Conjunctie = opdat niet misschien, niet soms, meest met den Conjunc Aor., doch ook wel met Indicat. Fut., b. v. Mk. 14:2, Hebr. 3:12 wordt μήποτε gebruikt na verba van vreezen, beducht zijn, toezien, a προσέχειν, βλέπειν, φοβεῖσθαι, Lk. 21:34, Hebr. 2:1, 3:12, 4:1, waa toe ook gebracht kan worden Mt. 25:9, alwaar een φοβούμεθα uit de samenhang moet worden ingevuld en οὐκ bij ἀρκέσῃ behoort, in 't alge meen bij de uitdrukking van een zeker doel, al of niet met ἵνα, al

t. 4:6, 5:25, 7:6, Lk. 14:29 enz.; hiertoe behoort ook Hand. :39, waar het voorafgaande δυνήσεσθε (of δύνασθε) moet worden opgevat de praegnante beteekenis van: gij kunt niet willen beproeven. 3) Als aagwoord = of wel, of misschien, in direkte vragen met den Indicat., h. 7:26; in indirekte nu eens met den Conjunct., als 2 Tim. 2:25, an weer met den Optativ., als Lk. 3:15, naar de voor het verschillend ebruik dier Modi bestaande regelen.

Μήπου, Conjunctie uit μή en het enklitische πού samengesteld, = at niet soms, bij verba van vreezen, met den Conjunct. Hand. 27:29, aar de rec. echter μήπως heeft, en ook wel μήπω gelezen wordt.

Μήπω, ontkenningspartikel, uit μή en het enklitische πώ, nog, samengesteld, = nog niet, Rom. 9:11, Hebr. 9:8; als Conjunctie = μήπως f μήπου = dat niet (ook bij de Classici in deze beteekenis), alleen als ariant, Hand. 27:29.

Μήπως, uit μή en het enklitische πώς, eenigszins, op eenigerlei ijze, samengesteld, 1) als Conjunctie = opdat niet misschien, met den onjunct., 1 Kor. 9:27, 2 Kor. 2:7, 9:4, met den Indicat., Gal. 2:2 waar τρέχω echter Conjunct. Praes. is); bij verba van vreezen, toezien, cht geven, als φοβεῖσθαι, βλέπειν, = dat niet misschien, met den Conjunct., Hand. 27:29 (vgl. op μήπου), 1 Kor. 8:9, 2 Kor. 11:3, 12:20; loch ook met den Indicat. (vgl. Blass' Gr. S. 235) Gal. 4:11, waartoe ook gebracht kan worden de elliptische uitdrukking Rom. 11:21: μήπως (D.F.G.L.) οὐδὲ σοῦ φείσεται, die van een verzwegen φοβοῦμαι of iets dergelijks schijnt af te hangen = zoo vrees ik, dat hij ook u niet zal sparen, of: als hij dan ook u maar spaart! 2) Als vraagwoord = of niet misschien, bij twijfelende of indirecte vragen, met Indicat. en Conjunct., 1 Thess. 3:5.

Μηρίον, τό, = כֶּסֶל, weekdarm, Lev. 3:4, 10, 15, 4:9, 6:34, Job 17:25.

Μηρός, ου, ὁ, het dijbeen, de heup, Gen. 24:2, 9, 32:25, 31, 32, 46:26, 47:29, 50:23, Openb. 19:16.

Μηρυκάομαι, herkauwen, Lev. 11:26.

Μήρυμα, τό, het getrokkene, draad, snoer, Jos. B. J. 4, 8, 4.

Μηρυκισμός, ὁ, het herkauwde (= גֵּרָה), Lev. 11:3, 4, 5, 7, 26.

Μητατεύω (μιτατεύω), tot woningen der soldaten maken, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. p. 52, 11 (fecit militum metata id est domicilia).

Μήτε, eene uit μή en het enklitische τέ samengestelde partikel, over welker gebruik in onderscheiding van μηδέ vgl. Blass' Gr. S. 256 en op μηδέ, = noch, μήτε-μήτε = noch-noch, door eene andere negatie als μή, μηδέ of μηδέν voorafgegaan; Mt. 5:34, 35, 36, Lk 9:3, Hand. 23:8, 1 Tim. 1:7, Jak. 5:12, Openb. 7:1, 3, zonder deze: Mt. 11:18,

Hand. 23 : 12, 21, 27 : 20, Hebr. 7 : 3; door *μή* versterkt zou *μήτε* Mk. 3 : 20 voorkomen, indien daar niet beter *μηδέ* gelezen werd; dat *μήτε* ook op andere plaatsen voor *μηδέ* zou staan, als Hand. 23 : 8 (*μήτε ἄγγελον*), Ef. 4 : 27, 2 Thess. 2 : 2, rust alleen op eene verkeerde lezing van den textus receptus; Tischend. heeft daar overal *μηδέ* hersteld.

Μήτηρ, *έρος*, sync. *μητρός*, *ἡ*, de moeder, Mt. 1 : 18, 2 : 11 enz.; zonder Art. in de spreekwijze *ἐκ κοιλίας μητρός*, Mt. 19 : 12, Hand. 3 : 2, Gal. 1 : 15 (vgl. Blass' Gr. S. 147 en zie op *κοιλία*); fig. of overdracht. van iemand die als moeder beschouwd en geëerd wordt, Mt. 12 : 49, 50; van eene stad als moederstad (*μητρόπολις*) Gal. 4 : 26, of van eene stad als bron en hoofdzetel van zekere zonden, Openb. 17 : 5, over de elliptische weglating van *μήτηρ*, Mk. 15 : 47, 16 : 1, Lk. 24 : 10, zie Blass' Gr. S. 94.

Μήτι, uit *μή* en het Pronom. indefinit. *τί*, iets, ietwat, samengesteld, een vraagwoord, waarop 1) een ontkennend antwoord verwacht wordt = toch niet? Mt. 7 : 16, 26 : 22, Mk. 4 : 21, Lk. 6 : 39, Joh. 8 : 22, 18 : 35, Hand. 10 : 47, 2 Kor. 1 : 17, 12 : 18, Jak. 3 : 11; 2) een bevestigend antwoord = niet? niet wel? Mt. 12 : 23, Joh. 4 : 29, 7 : 31 (waar echter ook *μή* gelezen wordt); *μήτι γε* = en dan niet? d. i. hoeveel te meer! 1 Kor. 6 : 3; over *εἰ μήτι*, Lk. 9 : 13, zie op *εἰ*.

Μήτιγε, zie op het voorgaande woord.

Μήτις, Gen. *μήτινος*, uit *μή* en het Pronom. interrogativ. *τίς* samengesteld, = toch niet iemand? niemand immers? bij vragen, waarop een ontkennend antwoord wordt verwacht, Joh. 4 : 33, 7 : 48.

Μήτρα, *α*, *ἡ*, van *ἡ μήτηρ*, de baarmoeder, de moederschoot, Gen. 20 : 18, 29 : 31, 30 : 22, 49 : 25, Lk. 2 : 23, Rom. 4 : 19.

Μητραλοίας, (ook *μητρολώας* vgl. Blass, S. 8, 21), *ου*, *ὁ*, van *ἡ μήτηρ*, en *ἀλοιάω* = *ἀλοάω* eigenlijk dorschen, overdracht. slaan, verslaan, vandaar = die zijne moeder verslaat, de moedermoorder, 1 Tim. 1 : 9.

Μητρογαμία, *ἡ*, het huwelijk met zijne eigene moeder, Eus. III, 512 A.

Μητροκωμία, *ἡ*, eene voorname plaats, maar geen stad, Epiph. I, 849 A.

Μητρόπολις, *εως*, *ἡ*, van *ἡ μήτηρ* en *ἡ πόλις*, de moederstad, Joz. 10 : 2, 14 : 15, 12 : 13, 21 : 11. Zoo heet in de onderteekening van 1 Tim. Laodicea als de hoofdstad van Phrygia Pacatiana.

Μητροπολίτης, *ὁ*, metropolitaan, de bisschop van de voornaamste plaats eener diocese, Greg. Naz. II, 396 B. Bij Lauchert, Die Kanones der wichtichsten altkirchlichen Concilien, 1896, passim.

Μηχανάομαι, kunstig inrichten, bouwen, listig inrichten, bedenken, Esth. 8 : 13, 3 Makk. 5 : 5, 22, 28.

Μηχανεύω = *μηχανάομαι*, 2 Kron. 26 : 15, 3 Makk. 6 : 22 A.

Μηχανή, ἡ, hulpmiddel, werktuig, middel, 2 Kron. 26 : 15, 1 Makk. 5:30, 6:20, 31, 37, 51, 52, 3 Makk. 4 : 19.

Μία, Feminin. van εἷς.

Μιαίνω*, μιανῶ, ἐμίανα, Perf. pass. μεμίασμαι, Num. 5 : 13 en μεμίαμμαι Wijsh. 7 : 25, Tob. 2 : 9, vgl. Kühner § 264, A, 4. De laatste vorm is door Lchm. Tdf. Treg. Westcott ook Tit. 1 : 15 overgenomen. Daar μιαίνω niet tot die werkwoorden behoort, die de ν voor een consonant verwerpen (vgl. Aor. 1 pass. ἐμιάνθην evenals het subst. μίανσις van de LXX Lev. 13 : 44), zoo is μεμίανται de 3e ps. sing., vgl. Krüger 33, 3, 8. = verontreinigen, bezoedelen, bevlekken, synon. μολύνω, waarvan het in het spraakgebruik zóó verschilt, dat het het gewone woord voor de godsdienstige uitwerking van eene zondige daad is, derhalve = ontwijden, daarentegen μολύνειν niet in godsdienstige beteekenis = schenden, beschimpen. Het duidt niet in de eerste plaats de uitwerking van de zondige daad op den zondaar, de schuld, als veelmeer de uitwerking op anderen aan, op het land, de gemeenschap, waarin de zondaar zich bevindt, vgl Thuc. 2, 102, 5 ὡς τῆς γε ἄλλης (sc. γῆς) αὐτῷ μεμιασμένης. Plat. Legg. 9, 868 A: ὅστις δ' ἂν τῶν ἀποκτεινάντων πάντων μὴ πείθηται τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἀκάθαρτος ὢν ἀγοράν τε καὶ ἆθλα καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ μιαίνῃ. Plat. Sull. 35, 2 τὴν οἰκίαν. Vandaar ook met het object θεούς, τὸ θεῖον. Eerst in de tweede plaats is de dader zelf μεμιασμένος, daar hij met het μίασμα beladen is. Plat. Rep. 10, 621 C τὴν ψυχὴν οὐ μιανθησόμεθα. Phoed. 81 B ἐὰν δὲ μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος (ψυχὴ) τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται. Vgl. Nägelsbach, Nachhom. Theol. 6, 20, S. 357. Het woord komt in het proza, ook bij de lateren zelden voor. Xen. Aristot. Pol. hebben het niet, Thuc. ééns, Plat en Plut. zelden, daarentegen meer bij de treurspeldichters, vooral bij Aeschylus. Overigens zie μίασμα.

Uit dezen toestand kunnen wij het spraakgebruik der LXX verklaren, die טמא Kal door ἀκάθαρτος εἶναι, daarentegen Piël en Hithpael door μιαίνειν τινά, τί, vertaalt, de reflex. Niphal door het pass., b. v. Lev. 5:3, 11 ,23, 43, 18 : 24, Ez. 4 : 11 enz., dat in het gewone Grieksch zeer zelden voorkomt. Het object is in den regel wat door de zonde getroffen is, niet alleen b. v. eene beleedigde vrouw, Gen. 34 : 5, 13, 27 enz., maar het land, waarin gezondigd wordt, Lev. 18 : 28, Num. 5:3, Deut. 21 : 23, Jer. 2 : 7 enz., het heiligdom, Lev. 15 : 30, 20 : 3. Vandaar ook van de ontwijding van afgodische altaren, van de afgoden, enz. 2 Kon. 23 : 8, 10, 13, Jez. 30 : 22. De zonden, waardoor zulk eene bevlekking plaats heeft, zijn de als βδελύγματα aangeduide, vgl. Lev. 11:23, Jer. 7 : 29, Judith 9 : 4. Zie βδέλυγμα.

In de apocriefen komt het woord zelden voor. Het gebruik is hetzelfde, vgl. 1 Makk. 1 : 45, Jud. 9, 8 synon. βεβηλοῦν. 1 Ezr. 1 : 47, 1 Makk. 4 : 45, 14 : 36. Van Levietische verontreiniging 1 Makk. 1 : 63,

ἐπελέξαντο ἀποθανεῖν ἵνα μὴ μιανθῶσι τοῖς βρώμασι καὶ μὴ βεβηλώσωσι διαθήκην ἁγίαν. — 7 : 34, 4 Makk. 5 : 34, 7 : 6, Tob. 2 : 9. Bij de uitdrukking Wijsh. 7 : 25 οὐδὲν μεμιαμμένον εἰς αὐτὴν (sc. τὴν σοφίαν) παρεμπίπτει vgl Soph. Ant. 1044 θεοὺς μιαίνειν οὔ τις ἀνθρώπων σθένει. Test. XII patr Benj. 8.

In het N. T. komt het woord zeer zelden voor, Joh. 19 : 28 ἵνα μὴ μιανθῶσιν van Levietische of theocratische verontreiniging, die men lijdt vgl. 1 Makk. 1 : 63. Jud. 8 σάρκα μιαίνουσιν moet volgens het spraakgebruik van zonden van wellust staan, vgl. vs. 7 en σάρκα duidt eveneens volgens het spraakgebruik niet het eigen vleesch aan. Hebr. 12 : 15 μὴ μιανθῶσιν οἱ πολλοί duidt de uitwerking van de zonde van afval op de gemeente aan, vgl. vs. 16. Eveneens zal ook Tit. 1 : 15 πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς· τοῖς δὲ μεμιαμμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις, vgl. met vss. 14, 16 βδελυκτοὶ ὄντες op zulke zonden betrekking hebben, die van de gemeenschap met God uitsluiten.

Μιαιφονία, ἡ, bezoedeling door moord, moord, 4 Makk. 9 : 9, 10 : 11

Μιαρός, verontreinigd, bezoedeld, 2 Makk. 4 : 19, 5 : 16, 7 : 34 9 : 13, Acta Thomae 37 : 7, 76 : 32.

Μιαροφαγεῖν, onreine spijzen eten, 4 Makk. 5 : 3, 19, 25, 27, 8 : 1

Μιαροφάγος, onreine spijzen etend, De Apoc. v. d. Maagd 14.

Μιαροφονία, bezoedeling door moord, moord, 4 Makk. 9 : 9 A.

Μίασμα *, τος, τό, bevlekking, verontreiniging, onreinheid, vuil; zooals het schijnt, alleen in godsdienstig-zedelijke beteekenis, en dat wel allereerst a) van de bevlekking van een object (niet van het subject) door bedrevene zonden, zoodat het reiniging van noode had. Aeschyl. Suppl. 265, Soph. Oed. R. 313. Antiph. Tetral. 3, 1, 3; zoo is de moordenaar een μίασμα van zijn land. Verder evenwel ook b) van de uitwerking van de zonde op het subject, van de zonde zelve, b. v. Antiph. 5, 82: πολλοὶ ἤδη ἄνθρωποι μὴ καθαροὶ χεῖρας ἢ ἄλλο τι μίασμα ἔχοντες συνεισβάντες εἰς τὸ πλοῖον συναπώλεσαν μετὰ τῆς αὐτῶν ψυχῆς τοὺς ὁσίως διακειμένους τὰ πρὸς τοὺς θεούς. Vgl. Nägelsbach, Nachhom. Theol. S. 358. Ps. Dem. 59, 86 ἵνα μὴ μιάσματα μηδ᾽ ἀσεβήματα γίγνηται ἐν τοῖς ἱεροῖς. Bij de LXX zelden. Alleen Jer. 32 : 34 = שִׁקּוּץ, Lev. 7 : 8 = פִּגּוּל, derhalve overeenkomstig βδέλυγμα, en in dezelfde beteekenis Ezech. 33 : 31 = בֶּצַע. Jud. 9 : 4 ἐβδελύξαντο μίασμα αἵματος αὐτῶν. 9 : 2, 13 : 16, 1 Makk. 13 : 50. In deze beteekenis als datgene wat staat tegenover de gemeenschap met God, vinden wij het dan ook 2 Petr. 2 : 20 ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κυρίου κτλ.

Μιασμός, οῦ, ὁ, verontreiniging, zonde, van μιαίνειν, van zonden, die eene bijzondere verzoening eischen, Plut. Sol. 12, 3 ἄγη καὶ μιασμοὺς δεομένους καθαρμῶν. In het Bijbelsche Grieksch alleen in de apocriefen

n ééns in het N. T. 1 Makk. 4:43: λίθοι μιασμοῦ van den op het θυσιαστήριον des tempels opgerichten heidenschen βωμός, vgl. vs. 44, .:60, 6:7. Test. XII patr. Lev. 17 ἔσται μιασμός, ὃν οὐ δύναμαι εἰπεῖν ἐνώπιον κυρίου καὶ ἀνθρ. Wijsh. 14:26 wordt onder de heidensche gruwelen van het heidendom ψυχῶν μιασμός in het nauwste verband met de zonden van ontucht opgeteld, zonder dat wij kunnen bepalen, wat daaronder moet verstaan worden. Het Platonische τὴν ψυχὴν μιαίνεσθαι (zie boven) is klaarblijkelijk niet bedoeld. In het N. T. 2 Petr. 2:10 τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευομένους overeenkomstig σάρκα μιαίνειν Jud. 8.

Ἀμίαντος *, ον, onbevlekt, rein. Zie deel I, bl. 192. Bij Pind. bepaling van het licht, Theogn. bepaling van het water. Plat. Legg. 6, 777 E ὁ ... ἀμίαντος τοῦ τε ἀνοσίου πέρι καὶ ἀδίκου σπείρειν εἰς ἀρετῆς ἔκφυσιν ἱκανώτατος ἂν εἴη. Plut. Pericl. 39, 2 εὐμενὲς ἦθος καὶ βίον ἐν ἐξουσίᾳ καθαρὸν καὶ ἀμίαντον Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι. Plut. Nik. 9, 5: ἀμίαντος καὶ ἀπόλεμος βίος. Met καθαρός verb. ter versterking Plut. Mor. 383 B, 395 E, Num. 9:5. Diensvolgens wordt niet alleen de ontkenning van een μίασμα, van eene zonde bedoeld, maar meer in 't algemeen en tegelijk sterker = ver van iedere bevlekking.

Zoo is het ook met het gebruik van het woord in het Bijbelsche Grieksch, vooral in het N. T. Bij de LXX vinden wij het niet. In de apocriefen herinnert slechts 2 Makk. 14:36, 15:34 aan het gebruik van μιαίνω van afgodische gruwelen. Op de overige plaatsen staat het òf van onbevlekte maagdelijke en van echtelijke kuischheid, zooals Plut. Num. 9:5, Wijsh. 3:13 ἡ ἀμίαντος ἥτις οὐκ ἔγνω κοίτην ἐν παραπτώματι, Hebr. 13:4 ἡ κοίτη ἀμίαντος (vgl. Openb. 14:4 μολύνειν), òf meer in 't algemeen = door geen gemeenschap met de zonde bevlekt (zoo juister dan door geen zonde bevlekt, overeenkomstig μιαίνω). Wijsh. 8:19, 20 ψυχὴ ἀγαθὴ — σῶμα ἀμίαντον, zie Grimm bij de plaats. Hebr. 7:26 ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, vgl. 2 Kor. 5:21 τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν. Jak. 1:27 θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ θεῷ. In dezelfde beteekenis van de hemelsche goederen, Wijsh. 4:2 τὸν τῶν ἀμιάντων ἄθλων ἀγῶνα νικήσασα. 1 Petr. 1:4 εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ ἀμάραντον, op welke plaats het evenwel facultatief staat: dat niet bevlekt kan worden, zooals het aardsche bezit onder de zonde lijdt. Vgl. Wijsh. 7:25 onder μιαίνω.

Μῖγμα (niet μίγμα), ατος, τό, van het volgende woord, het mengsel. Sir. 38:8, Joh. 19:39, waar in Cod. B alsmede in Cod. ℵ het hier niet passende ἕλιγμα (van ἕλισσω, ἑλίσσομαι, ik wind, draai om, ik kronkel) = het gewondene of windsel, de kronkeling gelezen wordt.

Μίγνυμι, Fut. (v. μίσγω) μίξω, Aor. 1. ἔμιξα, Perf. pass. μέμιγμαι, mengen, vermengen, met den Dativ., τινι = met iets, Openb. 15:2; in

denzelfden zin met ἔν τινι, Openb. 8:7, met μετά τινος, Mt. 27:34, Lk. 13:1, (op welke laatste plaats het meer figuurl. gebezigd wordt).

Μικρός, ά, όν, Comparativ. μικρότερος, 1) als lengtemaat a) van ruimte = klein, Mt. 13:32, Mk. 4:31, Jak. 3:5; hiertoe behoort ook de spreekwijze: μικρὸς τῇ ἡλικίᾳ = klein van persoon, Lk. 19:3, vgl. op ἡλικία; het Neutr. μικρόν, adverbialiter = een weinig, Mt. 26:39, Mk. 14:35; b) van tijd, = kort, klein, in de spreekwijze: μικρὸν χρόνον = een korten tijd, Joh. 7:33, 12:35, Openb. 20:3; μετὰ μικρόν (scil. χρόνον) kort daarna, Mt. 26:73, Mk. 14:70; het Neut. adverbialiter = een weinig (tijds), nog kort, Joh. 13:33, 14:19, 16:16 enz., Hebr. 10:37; 2) ter bepaling a) van hoeveelheid = weinig, 1 Kor. 5:6, Gal. 5:9, of b) van hoegrootheid = klein, gering, Lk. 12:32, Openb. 3:8; het Neutr. adverbialiter = een weinig, een klein weinigje, 2 Kor. 11:1, 16; 3) van den leeftijd = jong, jonger, Mk. 15:40, Hand. 8:10: ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου = van jong tot oud, Openb. 11:18, 13:16, 19:5, 18, 20:12. G. A. Deissmann, Bibelstudien, S. 142, noemt verschillende plaatsen uit papyrussen, waar μικρός van den leeftijd gebruikt wordt. Hij wijst ook naar 2 Kron. 22:1. 4) Van rang en aanzien = gering, in Comparat. = de geringere, d. i. de minste, Mt. 10:42, 11:11, 18:6, 10, 14, Mk. 9:42, Lk. 7:28, 9:48, 17:2; hiertoe kunnen ook gebracht worden Hand. 26:22 en Hebr. 8:11, ofschoon μικρός l. t. pl. wellicht beter in den zin van jong wordt opgevat.

Μικρύνω (σμικρύνω), klein maken, verkleinen, 1 Kron. 16:19, 17:17, Ps. 88 (89):45.

Μικρῶς, Adv. in geringe mate, 2 Makk. 14:8.

Μίλητος, ου, ἡ, geografische eigennaam van de stad Milete (thans Melasso), hoofdstad van Jonië in Klein Azië, aan den mond der rivier Meander op een landtong, niet ver van Efeze gelegen. Zij dreef een levendigen handel en scheepvaart, waarvoor zij door hare vier havens uitnemend geschikt was, en had in vóórchristelijken tijd, behalve aan een orakel van Apollo, ook aan de geboorte der wijsgeeren Thales en Anaximander groote vermaardheid te danken. Hand. 20:15, 17, 2 Tim. 4:20. Zie Bijbelsch Woordenboek van Riehm—Van Rhijn.

Μίλιον, ίου, τό, van het Lat. mille = duizend afgeleid, de Romeinsche mijl van duizend schreden (milliarium). Mt. 5:41.

Μίλτος, ὁ, = שָׁשַׁר, eene roode kleur, sandrak, rood rattekruid, Wijsh. 13:14, Jer. 22:14.

Μιμέομαι, -οῦμαι, -ήσομαι, Depon. med. van ὁ μῖμος, de navolger, nabootser, bijz. de tooneelspeler, = navolgen, nadoen, τινα en τι, Ps. 30 (31):6, Wijsh. 4:2, 15:9, 4 Makk. 9:23, 13:9, 2 Thess. 3:7, 9; Hebr. 13:7, 3 Joh. vs. 11.

Μιμηλός, ή, όν, navolgend, Clem. A. I, 445 C.

Μιμητής, οῦ, ὁ, van het voorgaande woord, de navolger, τινός = van nand, 1 Kor. 4 : 16, 11 : 1, Ef. 5 : 1, 1 Thess. 1 : 6, 2 : 14, Hebr. :12; = van iets, 1 Petr. 3 : 13 (met K L P; in ℵ A B C evenwel vindt en ζηλωτής).

Μιμία, ἡ = μίμησις, het navolgen, nabootsen, Philo II, 598, 33.

Μιμνήσκω (verlengde vorm van μνάω, μνάομαι), μνήσω, ik herinner, eng te binnen, bijz. in Passivo en Medio μιμνήσκομαι, Aor. 1 pass. μνήσθην, Fut. μνησθήσομαι, Perf. μέμνημαι = ik herinner mij, gedenk, en gedachtig, met den Genitiv. van den persoon of de zaak, in Praes. Hebr. 2 : 6, 13 : 3, vooral in Perf. of Aor., Mt. 26 : 75, Lk. 23 : 42, 4 : 8, Hand. 11 : 16, 1 Kor. 11 : 2, 2 Tim. 1 : 4, 2 Petr. 3 : 2, Jud. s. 17; met ὅτι = zich herinneren dat, Mt. 5 : 23, 27 : 63, Joh. 2 : 17, 2, 12 : 16, of met ὡς, = zich herinneren hoe, Lk. 24 : 6; in bijzonderen zin wordt God gezegd aan iemand of iets gedachtig te zijn door e betooning Zijner barmhartigheid, Lk. 1 : 54, 72, Hebr. 2 : 6, waartoe ok behoort de van God gebezigde uitdrukking: τῶν ἀνομιῶν τινος οὐ μὴ μνησθῆναι = iemands overtredingen niet meer gedenken, d. i. vergeven, Hebr. 8 : 12, 10 : 17; μιμνήσκομαι met passieve beteekenis, vooral in Aor. = gedacht, in herinnering of aandenken gebracht worden, met ἐνώπιόν τινος = bij iemand, Hand. 10 : 31, Openb. 16 : 19.

Μιμολόγος, ον, tooneelstukjes opzeggend, Philo II, 345, 28, Jos. Vit. 3.

Μῖμος, ὁ, navolger, Acta van Xantippe en Polyxena 21.

Μίξις, of μῖξις, ἡ, vermenging, vaak in het gewone Grieksch = bijslaap. Wijsh. 14 : 25.

Μισάνθρωπος, menschenhatend, menschenhater, 4 Makk. 11 : 4.

Μισάρετος, de deugden hatend, 4 Makk. 11 : 4.

Μίσγω, vermengen, Hoz. 4 : 2, Jez. 1 : 22.

Μισέω, -ῶ, -ήσω, van τὸ μῖσος, de haat, de vijandschap, vandaar 1) τινά = a) haten, vijandig gezind zijn tegen, als Mt. 5 : 43, μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου (waar over het Fut. bij geboden i. p. v. den Imperat. vgl. Blass' Gr. S. 204), 24 : 10, Lk. 19 : 14, Joh. 15 : 18, 25, Tit. 3 : 3, 1 Joh. 2 : 9 enz.; het Part. praes. pass. met het verb. substantiv. = gehaat zijn of worden van of door, Mt. 10 : 22, 24 : 9, Mk. 13 : 13, Lk. 21 : 17 enz.; b) volgens sommigen hyperbol. voor: geene of mindere liefde betoonen, achter stellen, verwaarloozen, Mt. 6 : 24, Lk. 14 : 26, Rom. 9 : 13. 2) τί, a) = haten, verafschuwen, verfoeien, als τὸ φῶς, Joh. 3 : 20, ἀνομίαν, Hebr. 1 : 9; figuurl. Jud. vs. 23, waar sprake is van het kleed als door zonde besmet, alleen omdat het met het vleesch in aanraking geweest is; het Particip. perf. passiv. μεμισημένον = verafschuwd, verfoeielijk, Openb. 18 : 2; b) = niet liefhebben, gering achten, zoodat men er geen prijs op stelt om het te behouden,

gelijk althans velen het in figuurl. spreekwijzen als: μισεῖν τὴν ἑαυ ψυχήν, σάρκα, Joh. 12:25, Ef. 5:29, willen hebben opgevat, do vgl. hierboven.

Μισητός, gehaat, Gen. 34:30, Spreuk. 24:39.

Μισθαποδοσία *, ἡ, evenals het volgende woord alleen in het Bijbel en kerkelijk Grieksch i. p. v. het gewone μισθοδοσία, met hetzelfde v schil en op gelijke gronden. Van de goddelijke vergelding, zie μισθός, a) Van de vergelding in den zin van belooning Hebr. 10:35, μὴ ἀ βάλητε οὖν τὴν παῤῥησίαν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μεγάλην μισθαποδοσίαν. 11: ἀπέβλεπεν (Μωσῆς) εἰς τὴν μισθ. b) Van de vergelding als straf He 2:2 πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν.

Μισθαποδότης *, ου, ὁ, alleen Hebr. 11:6 en in het kerkelijk Griek van God. In het gewone Grieksch μισθοδότης, met het verschil, dat l laatst hem aanduidt, die het loon betaalt, μισθαποδότης evenwel geko is om het begrip der goddelijke vergelding, waarmeê ἀποδιδόναι als gebruikelijke uitdrukking beter evereenstemt dan het simplex. Vgl. 6:4, 18, 12:27, Rom. 2:6, 12:17, 1 Thess. 5:15, 2 Tim. 4:1 1 Petr. 3:9, Openb. 18:6, 22:12. Zie μισθός, b), Hebr. 11:6.

Μισθός *, οῦ, ὁ, loon. De mededeeling, dat het zoowel merces praemium beteekent, waardoor dan de moeilijkheden van het Bijbelsc speciaal van het Nieuw-Testamentische begrip weggenomen zouden w den, is onjuist. Het „praemium" wordt slechts van uit een bepaald zichtspunt als μισθός aangeduid. Zie onder b). — a) Loon, vergoedi voor bewezene diensten of voor werk, b. v. van de soldij der soldate het loon van schippers, wachters, leermeesters, pleitbezorgers, het vo de burgers vastgestelde loon voor het bezoek van de volksverzamelinge in 't kort voor elke bedongene of toegezegde vergoeding voor beweze diensten; Dem. pro cor. 18, 51: εἰ μὴ καὶ τοὺς θεριστὰς καὶ τοὺς ἄλλο μισθοῦ πράττοντας φίλους καὶ ξένους δεῖ καλεῖν τῶν μισθωσαμένων. Thuc. 142, 2 ὀλίγων ἡμερῶν ἕνεκα μεγάλου μισθοῦ δόσεως ἐκείνοις ξυναγωνίζεσθ Plot. (in Steph. Thes.): τὸ δὲ παρ' ἡμῖν ὀψώνιον μισθὸν λέγουσι καὶ σιτηρέσι Zoo in de LXX geregeld = שָׂכָר (slechts ééns = ναῦλον, vaargeld, Jo 1:3), Gen. 30:18, 28, 32, 33, 31:8, Ex. 2:9, 22:15, Num. 18:3 Deut. 15:18, 24:15, 2 Kron. 15:7, Mich. 3:11, Tob. 2:12, 14 en Sir. 31:22. In het N. T. Mt. 20:8, Lk. 10:7, 1 Kor. 3:8, 1 Ti 5:18, Jak. 5:4, Jud. 11. De uitdrukking ὁ μισθὸς τῆς ἀδικίας Han 1:18 (vgl. met 2 Petr. 2:15 μ. ἀδικίας ἠγάπησεν) van het loon van de verrader Judas is niet gelijk te stellen met μισθὸς ἀδικίας 2 Petr. 2:1 φθαρήσονται κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας, zie onder c). — b) Somtijds word in het gewone Grieksch μ. ook ter aanduiding van een „praemium" ge bruikt, eene vergelding voor bewezene diensten, die niet den loongere ten goede komen, derhalve geen bepaalde waarde hebben. Dit is ee

overbrengen van het woord op een aan het begrip eigenlijk vreemd gebied en rust daarop, dat de erkenning, welke door het „praemium" uitgedrukt wordt, van uit het gezichtspunt der vergelding beschouwd wordt, hoewel een verworven, door een verdrag verkregen recht niet aanwezig is. Zoo somtijds bij Plato, b. v. Rep. 10, 614 A ἃ μὲν τοίνυν ζῶντι τῷ δικαίῳ παρὰ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἆθλά τε καὶ μισθοὶ καὶ δῶρα γίγνεται πρὸς ἐκείνοις τοῖς ἀγαθοῖς οἷς αὐτὴ παρείχετο ἡ δικαιοσύνη. 2, 363 D: ἡγησάμενοι κάλλιστον ἀρετῆς μισθὸν μέθην αἰώνιον. Plut. Regg. apophth. 183 D ἀνδραγαθίας σὺ πατραγαθίας μισθοὺς καὶ δωρεὰς δίδωμι. Lucn. Vitt. auct. 24: μόνος ὁ σπουδαῖος μισθὸν ἐπὶ τῇ ἀρετῇ λήψεται. Over 't algemeen evenwel is dit gebruik zeer zeldzaam, ook bij Plut. Lucn. In het Bijbelsch Grieksch daarentegen staat het betrekkelijk vaak van die vergelding, die God hun geeft, die op Hem hopen en Zijnen wil doen, van de door de genade of heil aanbrengende gerechtigheid Gods bekroonde vergelding, zoodat Paulus Rom. 4 : 4 onderscheid maakt tusschen het κατὰ χάριν en κατὰ ὀφείλημα toegekende loon, vgl. Rom. 4 : 5. De apostel denkt aan het voorbeeld van Abraham en daar vinden wij juist dit begrip van een κατὰ χάριν toegezegd loon in verband met dat van de gerechtigheid, Gen. 15 : 1, vgl. vs. 6. Eveneens zal de heil aanbrengende openbaring van de gerechtigheid Gods in den Messiaanschen tijd hun, die geloovig daarop gewacht hebben, loon verschaffen, Jez. 40 : 10, 62 : 11, vgl. Jer. 31:16. De hier aanwezige beschouwing (vgl. Ruth 2 : 12, Spreuk. 11 : 21 ὁ σπείρων δικαιοσύνην λήψεται μισθὸν πιστόν) hangt ten nauwste samen met het begrip van de heil aanbrengende gerechtigheid Gods, die zich de zaak der rechtvaardigen aantrekt en zich als zoodanig genadig bewijst. Zie onder δίκαιος, δικαιοσύνη. Het is dezelfde beschouwing, waarop 1 Joh. 1 : 9, 2 Kor. 4 : 8 enz. rusten, zonder dat eene kunstmatige vereffening met het begrip genade noodig was. De goddelijke genade is het bewijzen van de gerechtigheid Gods en het bewijs Zijner gerechtigheid is genade. De genade sluit de vergelding niet uit, maar in (vgl. Sir. 2 : 8 met vs. 1, zie beneden). Onjuist is onderscheid te maken tusschen de genade, die den zondaar en het loon, dat daarenboven den begenadigde als zoodanig toekomt. Wat God belooft en wat Hij verleent, is alles genade en is tegelijk gerechtigheid naar gelang van het gezichtspunt, dat op den voorgrond staat. In deze beteekenis staat μισθός van de in het gericht aan de knechten Gods ten deel vallende vergelding, Openb. 11 : 18, 22 : 12. Vgl. μισθαποδότης en μισθαποδοσία in den brief aan de Hebreërs. Vandaar μισθός in de rede van Jezus Mt. 5 : 12 ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. 5 : 46, 6 : 1 μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν οὐρανοῖς. Vss. 2, 5, 16, 10 : 41 μισθὸν προφήτου, δικαίου λήψεται. Vs. 42 οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Mk. 9 : 41, Lk. 6 : 23, 25. In het verband dezer voorstelling staat dan ook Joh. 4 : 36 ἤδη ὁ θερίζων

μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον κτλ., evenals niet minder 1 Kor. 3 : 8 ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Vs. 14 εἴ τινος τὸ ἔργον μενεῖ ὃ ἐποικοδόμησεν, μισθὸν λήψεται. 9 : 17 εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω. Vs. 18. 2 Joh. 8. Vgl. Mt. 19 : 27 enz. Vgl ἀνταπόδοσις Kol. 3 : 24. Diensvolgens is het onjuist, wanneer Ritschl met geheele miskenning van den Oud-Testamentischen grondslag dezer voorstelling beweert, dat door Mt. 5 : 10, 11, 10 : 37—39, Mk. 10 : 28—31 de combinatie tusschen werk en loon tot het gebied van het bepaalde doel van Jezus overgebracht wordt. Want wanneer het er op aankomt het rijk Gods als loon te ontvangen, moeten de werkzaamheden en opofferingen door den dienst ten opzichte van den stichter van het godsrijk aangeduid zijn. Ritschl heeft door zijne theorie van de gerechtigheid Gods (Rechtf. u. Versöhnung II. 337) den Oud-Testamentischen grondslag van het begrip der goddelijke gerechtigheid miskend. Vgl. uit de Oud-Testamentische apocriefen Wijsh. 2 : 22 οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια, θεοῦ οὐδὲ μισθὸν ἤλπισαν ὁσιότητος 5 : 15 δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι καὶ ἐν κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, vgl. vs. 16, 10 : 17 ἀπέδωκεν ὁσίοις μισθὸν κόπων αὐτῶν, Sir. 2 : 8 οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον πιστεύσατε αὐτῷ, καὶ οὐ μὴ πταίσῃ ὁ μισθὸς ὑμῶν, vgl. vss. 9—11 διότι οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος καὶ ἀφίησιν ἁμαρτίας καὶ σώζει ἐν καιρῷ θλίψεως, 11 : 15, 16, 20, 36 : 21 δὸς μισθὸν τοῖς ὑπομένουσί σε 51 : 30.

De verhandelingen van B. Weiss, Die Lehre Christi vom Lohne (in het „Deutsche Zeitschrift für christliche Wissenschaft, 1853, N° 40 ff), Mehlhorn, Der Lohnbegriff Jesu (Jahrbb. für protest. Theol. 1876, S. 721 ff.), Neumeister, Die neutestamentliche Lehre vom Lohn, Halle, 1880, miskennen den Oud-Testamentischen grondslag van het begrip en geven daarom geen voldoend resultaat. Ook bij Menken, Christliche Homilieen (Schriften, IV, S. 138—160 over Hebr. 11 : 26) ontbreekt de aanwijzing van den Oud-Testamentischen grondslag. Wanneer Pfleiderer, Paulinismus, S. 95 zegt, dat μισθός en χάρις tegenstellingen zijn, die elkander buitensluiten, is voor het Bijbelsch begrip van het loon evenals voor dat van de genade het tegendeel juist. Alleen χάρις en ὀφείλημα zijn voor Paulus tegenstellingen, die elkander uitsluiten.

c) De keerzijde van deze vergelding is de straf, waarvan het woord evenwel in het gewone Grieksch alleen euphemistisch gebruikt wordt, vgl. Plat. Legg. 1, 650 A μισθὸς ζημιώδης van de gevaarlijke gevolgen van een onbedachtzaam gedrag. Eur. Hippol. 1050: μισθὸς γὰρ οὗτός ἐστιν ἀνδρὶ δυσσεβεῖ. 2 Makk. 8 : 33 τὸν ἄξιον τῆς δυσσεβείας ἐκομίσατο μισθόν. Zoo in het N. T. 2 Petr. 1 : 13, zie boven.

Daarvan in het N. T. μίσθιος, huurling, Lk. 15 : 17, 19, μισθοῦσθαι, huren, in zijnen dienst nemen, Mt. 20 : 1, 7, μίσθωμα, het gehuurde, Hand. 28 : 30 = ἴδιον μίσθωμα = eene eigene gehuurde woning, μισθωτός,

Ex. 12 : 45, 22 : 15, Lev. 19 : 3 (שָׂכִיר), Mk. 1 : 20, Joh. 10 : 12, 13, huurling, knecht.

Μῖσος, τό, de haat, 2 Sam. 13 : 15, Ps. 24 (25) : 19.

Μίτρα, ἡ, gordel. In de LXX tulband = מִצְנֶפֶת, Ex. 28 : 33, 29 : 5, 36 : 36, 40, Lev. 8 : 9.

Μιτυλήνη (beter: Μυτιλήνη) ης, ἡ, geograf. eigennaam der hoofdstad van het eiland Lesbos in de Aegeïsche zee, Mitylene (thans Castro), de geboorteplaats van Alcaeus, Sappho en Pittacus, Hand. 20 : 14. Zie Bijb. Woordenboek van Riehm—Van Rhijn.

Μιχαήλ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam van den aartsengel Michael (Hebr. מִיכָאֵל = wie is als God?), Jud. vs. 9, Openb. 12 : 7, vgl. Dan. 10 : 13, 12 : 1, en zie op Γαβριήλ.

Μνᾶ, μνᾶς, ἡ, de mina, als gewicht en als munt = 100 drachmen, d. i. ongeveer 40 Gld. van onze munt, 1 Kon. 10 : 17, 1 Ezr. 5 : 45, 2 Ezr. 2 : 69, Lk. 19 : 13, 16 enz. Vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn bij Gewichten.

Μνάομαι, zie op μιμνήσκω.

Μνάσων, ωνος, ὁ, Grieksche eigennaam Mnason; zoo heet Hand. 21 : 16 een geloovige belijder van Jezus uit Cyprus.

Μνεία, ας, ἡ, van μνάομαι, zie op μιμνήσκω, de gedachtenis, de herinnering, het aandenken, met den Genitiv. obj. τινός = aan iemand, Fil. 1 : 3; μνείαν ποιεῖσθαί τινος = iemand gedenken, melding van hem maken (in dezen zin ook bij de Classici; vgl. het Lat.: mentionem facere alicujus), Rom. 1 : 9, Ef. 1 : 16, 1 Thess. 1 : 2, Filem. vs. 4; μνείαν ἔχειν τινός = iemand in gedachtenis houden, zijner gedachtig zijn, 1 Thess. 3 : 6, en in denzelfden zin περί τινος, 2 Tim. 1 : 3.

Μνῆμα, ατος, τό, van μνάομαι, zie op μιμνήσκω, eigenl. het aandenken of gedenken, waardoor ons iets of iemand herinnerd wordt, vervolgens meer bepaaldelijk (ook bij de Classici) van grafteekens, graftombes (Lat. monumenta sepulcralia) gebezigd en vandaar metonym. = het graf, de grafstede; Mk. 5 : 5, Lk. 8 : 27, 23 : 53, 24 : 1, Hand. 2 : 29, 7 : 16, Openb. 11 : 9. De graven der Joden waren meestal buiten de steden en dorpen aangelegd, en bestonden óf uit natuurlijke spelonken, óf uit ruime kelders, in de rotsen daarvoor uitgehouwen, die, om de lijken tegen het roofgedierte te beschermen, met een zwaren steen gesloten werden, en om de voorbijgangers tegen aanraking te waarschuwen, jaarlijks op nieuw met gips of kalk plachten gewit te worden. Vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn onder Graven.

Μνημεῖον, είου, τό, van μνάομαι, zie op μιμνήσκω, = μνῆμα, evenals dit oorspronkelijk het gedenkteeken, bijzonder op een graf, en vervolgens = het graf, de grafstede zelve, over welker inrichting vgl. het

voorgaande Art., Mt. 8:28, 23:29, 27:52, 60, Lk. 11:44, 47, 48, 24:2, Joh. 5:28, 19:41, Hand. 13:29 enz.

Μνήμη, ης, ἡ, van μνάομαι, zie op μιμνήσκω, = μνεία, de gedachtenis, de herinnering, in de spreekwijze: μνήμην ποιεῖσθαί τινος = aan iets gedenken, in herinnering brengen, Ps. 29 (30): 4, 96 (97): 12, 144 (145): 7, 2 Petr. 1:15, (waar ook μνεία gelezen wordt).

Μνήμη, ἡ = מָנֶה, een Hebr. gewicht, Epiph. III, 289.

Μνημονεύω, -εύσω, van μνήμων gedachtig, vandaar gedenken, gedachtig zijn, zich herinneren, absolute, Mk. 8:18; meestal met τινός = gedenken aan iets of iemand, Ex. 13:3, 2 Sam. 14:11, Lk. 17:32, Joh. 16:4, 21, Hand. 20:35, Kol. 4:18, Hebr. 11:15, 13;7; bijz. τῶν πτωχῶν = aan de armen, om hen te verzorgen, Gal. 2:10; in denzelfden zin met τινά, 2 Tim. 2:8, τί, Mt. 16:9, 1 Thess. 2:9, Openb. 18:5; seq. ὅτι = daaraan dat, Hand. 20:31, Ef. 2:11, 2 Thess. 2:5, 3:3; met περί τινος = μνείαν of μνήμην ποιεῖσθαι περί τινος = gewagen, melding maken van iets, Hebr. 11:22.

Μνημόσυνον, ου, τό, eigenl. het Neutr. van μνημόσυνος (v. μνήμων gedachtig) de gedachtenis bewarende, vandaar τὸ μνημόσυνον = de gedachtenis, het aandenken, τινός = aan iemand, Ex. 3:15, 12:14, 13:9, 17:14, 28:12, Mt. 26:12, Mk. 14:9; ook Hand. 10:4, waar sommigen bij μνημόσυνον aan een gedachtenisoffer denken. Vgl. Comm. Meyer—Wendt t. d. pl.

Μνησικακέω, aan geleden kwaad denken, haatdragend zijn, Gen. 50:15, Spreuk. 21:24, Didache 2:3.

Μνηστεύω, -εύσω, van μνηστός ten huwelijk begeerd of gevraagd, vandaar = ten huwelijk vragen, naar de hand dingen van, γυναῖκα = eene vrouw; in Passivo, μνηστεύομαι, Aor. 1. ἐμνηστεύθην, Partic. perf. μεμνηστευμένος, van een meisje = verloofd, ten huwelijk gegeven worden, τινί = aan iemand, Mt. 1:18, Lk. 1:27, 2:5.

Μνηστηριώδης, ες, als een minnaar, Clem. A. I, 449 A.

Μογιλάλος, -ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van het volgende woord en λάλος sprekend, bespraakt, vandaar = zwaar bespraakt, moeilijk sprekende, Jez. 35:6, Mk. 7:32. De lezing μογγιλάλος, die in onderscheidene Hss. gevonden wordt, is foutief. Vgl. Blass, Gramm. S. 25.

Μόγις, Adverb. verwant met ὁ μόγος en ὁ μόχθος, de arbeid, de inspanning, vandaar = niet zonder moeite, bezwaarlijk, nauwelijks, haast niet, Wijsh. 9:16, 3 Makk. 7:6, Lk. 9:39, waar echter ook μόλις gelezen wordt. Tusschen μόγις en μόλις varieeren ook de Handschriften der Grieksche schrijvers zeer vaak.

Μόδιος, ίου, ὁ, een korenmaat, de modius der Grieken en Romeinen, vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn onder Gewichten. Mt. 5:15, Mk. 4:21, Lk. 11:33.

Μοι, zie op ἐγώ.

Μοιράω, verdeelen, Philo I, 152, 19; 156, 48. Μοιράομαι, als zijn eel verkrijgen, Athen. 56 : 24.

Μοιχαλίς, ίδος, ἡ, van ὁ μοιχός, een woord van lateren tijd, waarvoor bij vroegere schrijvers ἡ μοιχάς (als het femin van μοιχός) gebezigd erd, 1) als Substantiv. = de overspeelster, de echtbreekster, Rom. :3, Jak. 4 : 4 en zoo ook, naar 't schijnt, 2 Petr. 2 : 14, waar echter ok wel μοιχαλία (van elders onbekend) of μοιχεία gelezen wordt, en aar men, naar het voorbeeld van alle oude overzettingen, doorgaans verspel vertaalt; 2) als Adjectiv. = overspelig, overdracht. naar het praakgebruik des O. T. = het verbond brekend, trouweloos (jegens od), Mt. 12 : 39, 16 : 4, Mk. 8 : 38.

Μοιχάω, -ῶ, -ήσω, van ὁ μοιχός, tot overspel verleiden, in het Med. οιχάομαι, -ῶμαι = echtbreuk plegen, overspel bedrijven, absolute, Jer. :8, 5 : 7, Mt. 5 : 32, 19 : 9, Mk. 10 : 12; ἐπὶ γυναῖκα = jegens of egen eene (t. w. zijne wettige) vrouw, Mk. 10 : 11.

Μοιχεία, ας, ἡ, het overspel, de echtbreuk, in Sing. Joh. 8 : 3, al. 5 : 19 (op welke plaatsen echter verschil van lezing bestaat); in lur., Mt. 15 : 19, Mk. 7 : 21.

Μοιχεύω, -εύσω, van het volgende woord = μοιχάω, een μοιχός zijn, bsolute = echtbreuk plegen, overspel bedrijven, Mt. 5 : 27 (waar over ω met het Fut. in plaats van den Imperativ. bij aanhaling van geboden er wet vgl. Blass' Gr. S. 204), 19 : 18, Mk. 10 : 19, Lk 16 : 18, Rom. :22, 13 : 9, Jak. 2 : 11; τινά = met iemand, Mt. 5 : 28; in Passivo an eene vrouw, die zich tot overspel laat verleiden, Mt. 5 : 32, Joh. :4; μετά τινος, Openb. 2 : 22.

Μοιχός, οῦ, ὁ, de echtbreker, overspeler, Job 24 : 15, Ps. 49 (50) : 18, k. 18 : 11, 1 Kor. 6 : 9, Hebr. 13 : 4, Jak. 4 : 4.

Μόλιβος, μόλυβος, ὁ, lood, Ex. 15 : 10, Num. 31 : 22.

Μόλις, Adverb., waarschijnlijk verwant met μῶλος de arbeid, de inspanning (vgl. Pape in v.), vandaar = μόγις, te nauwernood, met moeite, Spreuk. 11 : 31, Wijsh. 9 : 16, Hand. 14 : 18, 27 : 7, 8, 16, Rom. 5 : 7, 1 Petr. 4 : 18.

Μολόχ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Moloch of Molech (Hebr. מֶלֶךְ = koning) van een afgod der Ammonieten, die door menschenoffers geëerd werd, en voor wien, in vroegeren en lateren tijd, ook door de Israelieten altaren werden opgericht (vgl. Lev. 18 : 21, 20 : 2—4, 1 Kon. 11 : 7), Hand. 7 : 43, waar Amos 5 : 26 naar de LXX wordt aangehaald, terwijl de Hebr. tekst heeft מַלְכְּכֶם = uws konings. Vgl. Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn onder Moloch.

Μολύνω *, Perf. pass. μεμόλυμμαι, 2 Makk. 14 : 3, evenals ook in den bij lateren te vinden vorm μεμόλυσμαι, 1 Ezr. 8 : 83. Volgens Curtius,

S. 370 samenhangend met μέλας, malus, = bezoedelen, verontreinige syn. μιαίνω, waarvan het op zedelijk gebied in het spraakgebruik zi verschilt, dat het niet evenals dit van het bezwaren van anderen do de schuld van den zondaar gebezigd wordt, en in het geheel niet in d door de tegenstelling tusschen μίασμα en κάθαρσις bedoelde godsdiensti zedelijke beteekenis staat, maar dat het zich deels bepaalt tot zonde van wellust, μολ. τινά = iemand schenden, deels het αἰσχρὸν van h gedrag op den voorgrond stelt = beschimpen, onteeren, vernederen e aldus tot μιαίνειν staat als onteeren tot ontwijden. In deze beteeken wordt het dan ook niet hoofdzakelijk van de uitwerking der handeli op een ander object, maar op het subject gebruikt, vgl. Plut. De supe stit. 3 (166 B) τὴν αὐτῶν γλῶσσαν διαστρέφοντας καὶ μολύνας. Plat. Re 7, 535 E ὥσπερ θηρίον ὕειον ἐν ἀμαθίᾳ μολύνεσθαι.

Dit verschil met μιαίνω vinden wij in het Bijbelsch Grieksch, waar wij het zelden aantreffen, niet. Het staat a) zinlijk = טָבַל Gen. 37:3 טִנֵּף = Hoogl. 5 : 3; vgl. de vrije vertaling Ez. 7 : 17, 21 : 7. b) Overd komt alleen Tob. 3 : 15 met het gewone spraakgebruik overeen, οὐ ἐμόλυνα τὸ ὄνομά μου καὶ τὸ ὄν. τοῦ πατρός μου = onteeren. Daarentege op alle overige plaatsen in godsdienstig-zedelijke beteekenis = veron reinigen, ontwijden van datgene wat onder de kategorie van het βδέλυγ valt, zie onder μιαίνω. Jer. 23 : 11 = חָנֵף. Jez. 65 : 4 = פִּגֻּל; vgl. Je 23 : 15 μολυσμός = חֲנֻפָּה. 44 : 4 μόλυνσις = תֹּעֵבָה. Daarenboven no Jez. 59 : 3, 63 : 3 גאל Niph. en Hiphil. Zach. 14 : 2 = שׁגל en Jer. 12 : 1 בִּיס. Meermalen in de apocriefen, Sir. 13 : 1 ὁ ἁπτόμενος πίσσης μολυνθήσεται καὶ ὁ κοινωνῶν ὑπερηφάνῳ ὁμοιωθήσεται αὐτῷ, vgl. 22 : 13, 21 : 28 μολύνει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ ψιθυρίζων, vgl. vs. 27 parall. καταρᾶσθαι. 1 Makk. 1 : 3 2 Makk. 6 : 2 van de ontwijding van het heiligdom door heidensch gruwelen, 2 Makk. 6 : 2 μολῦναι τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν καὶ προσονομάσαι Διὸς Ὀλυμπίου. 1 Ezr. 1 : 80 γῆ μεμολυσμένη μολυσμῷ τῶν ἀλλογενῶν τῆ γῆς. Vandaar 2 Makk. 14 : 3 ἑκουσίως μεμολυμμένος ἐν τοῖς τῆς ἐπιμιξία χρόνοις van de verloochening en den afval. Vgl. 7 : 1.

Zoo nu op de weinige plaatsen van het N. T., waar het staat, va bevlekking met heidensche zonden, Openb. 3 : 4 οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτι αὐτῶν, vgl. vs. 5 ὁμολογήσω τὸ ὄνομα αὐτοῦ met Mt. 10 : 32, 33. — Openb 14 : 4 μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν, niet naar Lev. 15 : 18 te verklaren want er bestaat verschil tusschen ἀκάθαρτος εἶναι, bepaald γίνεσθαι en μολυνθῆναι (zie ook onder μιαίνω), maar van de πορνεία, bepaald van den afval, vgl. vs. 8. Tegen de verklaring van de echtelijke gemeenschap ge tuigt het spraakgebruik. Vgl. Zach. 14 : 4 αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται. Ook 1 Kor. 8 : 7 is de uitdrukking gekozen met het oog op de gemeenschap met heidensche zonden: ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται. Daardoor eerst verkrijgt deze uitspraak haar volle licht.

Μολυσμός *, οῦ, ὁ, bezoedeling, verontreiniging, bevlekking; in het ewone Grieksch zelden, Plut. Mor. 779 C εὗρε Διόνυσον ὥσπερ βιβλίον αλίψηστον, ἤδη μολυσμῶν ἀνάπλεων. In het Bijbelsche Grieksch zelden n overeenkomstig het gebruik van de verba van verontreiniging door eidensche zonden. Jer. 23 : 15 = חֲנֻפָּה: ἀπὸ τῶν προφητῶν Ἱερουσαλὴμ ἐξῆλθε μολυσμὸς πάσῃ τῇ γῇ. 1 Ezr. 8 : 83 zie onder μολύνω. 2 Makk. :27 πρὸς τὸ μὴ μετασχεῖν τοῦ μολυσμοῦ, vgl. 6 : 2. Op de eenige plaats an het N. T. 2 Kor. 7 : 1 καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ, bepaalt evenals 1 Kor. 8 : 7 (zie onder μολύνω) het karakter van aan het heidendom igenaardige zonden, de gemeenschap met de heidenen, vgl. 6 : 14—17. Men moet alles wegdoen wat in strijd is met de gemeenschap met God en het heil en op deze tegenstelling wijst μολ. Zie onder μιαίνω.

Μομφή, ῆς, ἡ, van μέμφομαι = ἡ μέμψις, het verwijt, de klacht, de ontevredenheid; ἔχειν μομφὴν πρός τινα = zich over iemand te beklagen, hem iets te verwijten hebben, ontevreden over hem zijn, Kol. 3 : 13, waar echter ook μέμψις en ὀργή gelezen wordt.

Μονάζω, alleen zijn, Ps. 101 (102) : 7. Verlaten, Joannes Malalas, 373, 6. ὁ μονάζων = μοναχός, monnik, Athan. I, 229 A, II, 964 A.

Μονανδρία, ἡ, het hebben van éénen man (μόνανδρος, univiratus zijn), Tertull. I, 1289 A.

Μόναρχος, ον, alleen besturend, Eus. II, 1177 C.

Μοναστήριος, ον (μοναστής), behoorend tot de eenzaamheid, τὸ μοναστήριον, eene cel, Philo II, 475, 15, Athan. II, 837 A. Klooster, Athan. I, 532 A.

Μοναστής, ὁ, monnik, Basil. IV, 645 A.

Μονάστρια, ἡ, non, Chrys. III, 596 B, Isid. 389 C.

Μοναχικός, ή, όν, behoorend tot een monnik, Isid. 177 A, Soz. 1077 C.

Μοναχός, ή, όν, alleen, Greg. Naz. III, 1004 A. Monnik, Athan. I, 532 A, Passio Perp. 67 : 11.

Μονή, ῆς, ἡ, van μένω, het blijven, verwijlen aan eene plaats, in het N. T. = de woning, het verblijf, Joh. 14 : 2, vgl. ook 1 Makk. 7 : 38; μονὴν ποιεῖσθαι (bij de Classici = oponthoud maken, talmen) παρά τινι = bij iemand gaan wonen, Joh. 14 : 23, waar deze uitdrukking schijnt te moeten verklaard worden uit de Oud-Testamentische voorstelling van het wonen Gods onder zijne vrome vereerders, Lev. 26 : 11, 12, Ezech. 37 : 27, 28, vgl. Openb. 21 : 3. — Klooster = μοναστήριον, Athan. I, 368 C. Het leven van een monnik, Greg. Naz. III, 1052 A.

Μονήρης, alleen, eenzaam, βίος, bij Lauchert, Die Kanones der wichtigsten altkirchl. Concilien, 1896, passim.

Μόνιμος, ον, blijvend, volhardend, Gen. 49 : 26.

Μονογενής, zie deel I, bl. 439.

Μονοειδής, ες, eenvormig, van eenerlei soort of gedaante, Heracl. 37:5

Μονόζωνος, met één gordel, licht gewapend, 2 Sam. 22 : 30, 2 Kon. 5 : 2, 6 : 23.

Μονόκερως, eenhoornig, Num. 23 : 22, Deut. 33 : 17.

Μονόμαχος, ὁ, alleenstrijder, Passio Perpet. 77 : 23, 95 : 4.

Μόνον, Adverb., eigenl. het Neutr. van het volgende woord, alleen, slechts, maar, Mt. 5 : 47, 9 : 21, Mk. 5 : 36 enz.; met andere woorden verbonden, als εἰ μὴ μόνον = dan alleen, Mt. 21 : 19, Mk. 6 : 8, Hand. 11 : 19; καὶ μή en καὶ οὐ μόνον = en niet slechts, niet maar, Gal. 4 : 18, Jak. 1 : 22, 2 : 24; οὐ μόνον — ἀλλὰ καί (waarvoor ook wel μὴ μόνον naar de regelen voor het verschillend gebruik van μή en οὐ zie op μή) = niet alleen — maar ook, Mt. 21 : 21, Joh. 5 : 18, 13 : 9, Fil. 2 : 12 (waar πολλῷ μᾶλλον treedt in de plaats van καί); vgl. ook 1 Joh. 5 : 6, waar καί bij ἀλλά ontbreekt, omdat de tegenstelling in het tweede lid van den zin niet op het water als zoodanig, maar op het water alleen betrekking heeft; elliptisch wordt μόνον gebruikt in spreekwijzen als μόνον μή, μόνον ἵνα, b. v. Gal. 2 : 10: μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν = alleen (dit werd onder ons overeengekomen of afgesproken) dat wij enz., 5 : 13: μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί = alleen (vermaan ik u) maakt die vrijheid niet tot enz.; ook in de bij Paulus veelvuldig voorkomende spreekwijze: οὐ μόνον δέ = en dit niet alleen, Rom. 5 : 3, 11, 8 : 23, 9 : 10, 2 Kor. 8 : 19.

Μόνος, η, ον, 1) = alleen, in den zin van afzonderlijk, op zich zich zelven, zonder anderen, Mt. 14 : 23, 18 : 15, Joh. 8 : 16, 16 : 32; nog versterkt door de bijvoeging van κατ' ἰδίαν, Mk. 9 : 2; ook van zaken, Lk. 24 : 12, Joh. 12 : 24; 2) = alleen, met bepaalde uitsluiting van anderen of iets anders, van personen, Mk. 6 : 47, Lk. 24 : 18, Rom. 11 : 3, 1 Kor. 9 : 6, 14 : 36, Kol. 4 : 11, 2 Tim. 4 : 11, Hebr. 9 : 7; van zaken, Mt. 4 : 4; in dezen zin ook vaak versterkt door εἰ μή, Mt. 12 : 4, 17 : 8, Fil. 4 : 15, Openb. 9 : 4; 3) = alleen, in tegenstelling met anderen, Lk. 10 : 40, Gal. 6 : 4, en in dien zin vooral van God gebezigd, als den volstrekt eenige, die geen ander als Zijns gelijke naast zich heeft, en als zoodanig het eenig waardige voorwerp van aanbidding is, Joh. 5 : 44, Joh. 17 : 3, Rom. 16 : 27, 1 Tim. 1 : 17, 6 : 15, 16, Jud. vs. 4, 25, Openb. 15 : 4.

Μονόφθαλμος, -ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van het voorgaande woord en ὀφθαλμός, oog, éénoogig, Mt. 18 : 9, Mk. 9 : 47.

Μονόω, -ῶ, -ώσω, van μόνος, iemand of iets alleen doen zijn, in een toestand van verlatenheid brengen, en vandaar in Passivo (partic. perf. μεμονωμένος), bijzonder van weduwen, = alleen of verlaten zijn, achterblijven. 1 Tim. 5 : 5.

Μόριον, τό, klein gedeelte, Athen. 28 : 8.

Μόρος, ὁ, het toegedeelde lot, 2 Makk. 9 : 28, 13 : 7.

Μορφή *, ἡ, de vorm, die aan een wezen eigen is, synon. εἶδος, de rm als de uiterlijk waarneembare verschijning. Ἰδέα, de vorm, inzoover ze de bijzondere aard van het object is, derhalve het object in zijne genaardige soort. Σχῆμα = de habitus. Hofm. bij Rom. 15 : 2 „σχῆμα die Zuständlichkeit des Subjects an sich, μορφή in ihrer Erscheinung r den Andern." Aristot. Metaph. 6 λέγω δὲ τὴν μὲν ὕλην οἷον τὸν χαλκόν, ν δὲ μορφὴν τὸ σχῆμα τῆς ἰδέας. Kateg. 8 τέταρτον γένος ποιότητος σχῆμά καὶ ἡ περὶ ἕκαστον ὑπάρχουσα μορφή. Phys. Auscult. 1 : 7 γίγνεται πᾶν τε τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς μορφῆς. Plut. Morph. 1013 C, αὐτός τε γὰρ κόσμος οὗτος καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον αὐτοῦ συνέστηκεν ἔκ τε σωματικῆς οὐσίας νοητῆς· ὧν ἡ μὲν ὕλην καὶ ὑποκείμενον, ἡ δὲ μορφὴν καὶ εἶδος τῷ γενομένῳ παρέσχε. Aesch. Suppl. 496: μορφῆς οὐχ ὁμόστολος φύσις, is niet van zelfde soort, komt niet met de verschijning overeen. Aeschyl. Prom. 10: Θέμις καὶ Γαῖα, πολλῶν ὀνομάτων μορφὴ μία. Plut. Mor. 1064 A: μεταβαλεῖν εἰς θηρίου μορφὴν τὸ εἶδος. In dezen zin = vorm, zooals deze an iemand eigen is, Dan. 4 : 33 ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ (Theod.; LXX = δόξα). Dan in 't algemeen van den vorm, waarin iets optreedt. Plat. Rep. 2, 380 D ἆρα γόητα τὸν θεὸν οἴει εἶναι καὶ οἷον ἐξ ἐπιβουλῆς φαντάζεσθαι ἄλλοτε ἐν ἄλλαις ἰδέαις, τότε μὲν ἄλλον γιγνόμενον καὶ ἀλλάττοντα τὸ αὐτοῦ εἶδος εἰς πολλὰς μορφάς, τότε δὲ κτλ. Vooral van den menschelijken, lichamelijken vorm, vgl. Dan. 5 : 6, 9, 10; 7 : 28 = זִיו, evenals ook 4 : 33. (LXX hier ὅρασις en ἕξις, daarentegen 3 : 19 ἡ μορφὴ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἠλλοιώθη = צְלֵם, waar Theodot. ὄψις. Vgl. Nestle, Stud. u. Krit. 1893, 1, 173 ff.). Anders bij de LXX Jez. 44 : 13 = תַּבְנִית: ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀνδρός. — Job 4 : 16 = תְּמוּנָה: οὐκ ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου, Wijsh. 18 : 1 φωνὴν μὲν ἀκούοντες, μορφὴν δὲ οὐχ ὁρῶντες. — In het N. T. alleen Mk. 16 : 12 en Fil. 2 : 6, 7 ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων — μορφὴν δούλου λαβών. Evenals μορφὴ δούλου den vorm, die verhouding van eenen knecht kenmerkt, den aan eenen knecht eigen vorm als uitdrukking van zijnen stand, van de verhouding, waarin hij staat, zoo is μορφὴ θεοῦ de goddelijke vorm als de uitdrukking van den goddelijken stand of de betrekking, de benaming van datgene wat anders positief als δόξα τοῦ θεοῦ aangeduid wordt. Vgl. Joh. 17 : 5 zie onder δόξα. Vgl. Joh. 5 : 37: τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ. 1 Joh. 3 : 2. De formeele benaming is gekozen zoowel met het oog op het parallelisme met μ. δούλου, als ook omdat in de eerste plaats aan den stand, niet aan de natuur, het wezen gedacht werd. Uit de goddelijke verhouding is Christus overgegaan in de verhouding van een knecht met terzijdestelling van alles wat Hem bijzonder eigen was. Zoo is ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων wel niet identisch, maar parallel met ὤν εἰκὼν τοῦ θεοῦ en Meyer wijst terecht

naar Hebr. 1 : 3: ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Dat μ. θεοῦ „die gottheitl. Anlage einer in der Entwickelung begriffenen also geschichtl. Person" aanduidt (Beyschlag, Christol. des N. T. S. 237) behoeft ter wederlegging nauwelijks de herinnering daaraan, dat μ. δούλου nooit den eenvoudigen aanleg tot δοῦλος aanduidt, geheel afgezien van het spraakgebruik, waarin μ. nooit aanduidt, wat iemand nog niet is, maar wat iemand naar zijnen toestand is. Evenmin kunnen wij goedkeuren den laatsten voorslag van Beyschlag, het van het bestaan van eenen ideaalmensch in eenen stand als een god te verklaren — wat met het volgende ἐν ὁμοιώμ. ἀνθρ. γεν. niet overeenkomt. Zie Beyschlag, Neutest. Theol. 2, 84. Vgl. σύμμορφος Rom. 8 : 29, Fil. 3 : 21 evenals de bij Bretschneider en Grimm s. v. te vinden bewijzen uit Philo, Jos. en de apocriefe litteratuur voor μορφὴ θεοῦ, b. v. Jos. c. Ap. 2, 22, 3, Phil. Leg. ad Caj. 14, Test. XII patr. Benj. 10 προσκυνοῦντες τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα ἐν μορφῇ ἀνθρώπου ταπεινώσεως. Ook volgens Nestle t. a. pl. grenst μορφή in beteekenis aan δόξα (Joh. 1 : 14, Hebr. 1 : 3). Nadere bijzonderheden over de plaats kan men vinden onder ἁρπαγμός en κενόω.

Μορφόω *, vormen. Het woord vinden wij niet dikwijls en ook waar het is = afbeelden, kunnen wij de beteekenis gemakkelijk tot de grondbeteekenis vormen (b. v. ἄμορφα μορφοῦν bij Philo) terugvoeren, evenals Anth. 1, 33, 1 μορφῶσαι τὸν ἀσώματον = in eenen vorm afbeelden. Clem. Alex. Strom. 6, 935 μορφώσαντες ξύλα καὶ λίθους κτλ. Aq. Jez. 44 : 13 en verder in den tekst der LXX overgegaan: ἐμόρφωσεν αὐτὸ (scil. τὸ ξύλον) ἐν παραγραφίδι = תאר. In het N. T. Gal. 4 : 19 οὓς πάλιν ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῇ Xς ἐν ὑμῖν. Men moet zoowel aan 2 : 20 denken ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Xς als aan Rom. 8 : 29 προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. 2 Kor. 3 : 18 τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα.

Μόρφωμα, τό, beeld, Arist. 101, 7.

Μόρφωσις *, εως, ἡ, de vorming; a) het vormen, b. v. Theophr. Char. pl. 3, 7, 4: μόρφωσις τῶν δένδρων ὕψει τε καὶ ταπεινότητι καὶ πλάτει, van het kweeken van boomen. b) In het N. T. pass. beeld, vorm, van μορφή verschillend evenals het afgebeelde van het oorspronkelijke. Rom. 2 : 20 ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ — eene uitdrukking als τύπος διδαχῆς 6 : 17. Daarenboven vgl. 2 Tim. 2 : 5 ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι — vgl. Aeschyl. Supp. 496 μορφῆς οὐχ ὁμόστολος φύσις. Vgl. μόρφωμα bij Aq. Gen. 31 : 19 en meermalen = תְּרָפִים.

Μοσχάριον, τό, tak, twijg, Gen. 18 : 7, 8, jong dier, een var, Ex. 24 : 5, 29 : 1, 3, 36, Lev. 9 : 2.

Μοσχοποιέω, -ῶ, -ήσω, van μόσχος en ποιέω, een kalf, (in afbeeldsel) maken, Hand. 7 : 41. Ex. 32 ; 4 ἐποίησε μόσχον.

Μοσχοποιΐα, ἡ, het maken van een kalf, Just. Tryph. 7.

Μόσχος, ου, ὁ, ἡ, afleiding onzeker, zie Curtius, S. 593, eigenl. de jonge spruit of scheut van eene plant, vervolgens overdracht van de jonge spruiten van menschen en dieren, en vandaar bijzonder = de jonge koe, het kalf, Luk. 15 : 23, 27, 30, Hebr. 9 : 12, 19, Openb. 4 : 7.

Μοτόω, een wond van pluksel voorzien, genezen, Hoz. 6 : 2.

Μοῦ, zie op ἐγώ.

Μουσικός, ἡ, όν, van ἡ μοῦσα de Muze en vervolgens ook eene der schoone kunsten, die onder de bescherming der Muzen stonden, inzonderheid de zangkunst, vandaar in den ruimsten zin = de schoone kunsten betreffende, dan daarin ervaren, bijzonder in de zangkunst, d. i. (substantive) = de zanger, Openb. 18 : 22.

Μοχθέω, zich inspannen, moeite doen, 1 Ezr. 4 : 22, Jez. 62 : 8.

Μοχθηρός, vol moeite, kommer, ellende, Sir. 26 : 5, 27 : 15.

Μόχθος, ου, ὁ, verwant met ὁ μόγος de arbeid, de inspanning, vandaar in 't algemeen = de moeite, de kommer of strijd, waarmede een arbeid gepaard gaat, 2 Kor. 11 : 27, 1 Thess. 2 : 9, 2 Thess. 3 : 8, op al welke plaatsen het in pleonastische verbinding met κόπος voorkomt, om het daarin reeds opgesloten denkbeeld nog meer te doen uitkomen.

Μοχλός, ὁ, hefboom, Ex. 27 : 26, 28, 29.

Μυγάλη, ἡ, veldmuis, Lev. 11 : 30.

Μυελός, οῦ, ὁ, het merg, vet, Gen. 45 : 18, Job 21 : 24, in plur. en figuurl. Hebr. 4 : 12.

Μυελόω, van merg, vet voorzien, Ps. 65 (66) : 15.

Μυέω, -ῶ, ήσω, van μύω (van μυ, Sanskr. mukas, stom, Lat. mutus, Curtius, Etymologie, S. 336), zich sluiten, van de lippen of oogen, eigenlijk in de geheimen en verborgenheden der Mysteriën inwijden; vervolgens in ruimeren zin, τινὰ ἔν τινι, = inwijden, onderrichten, in Passivo (perf. μεμύημαι) = ingewijd zijn in iets, eene kunst verstaan, Fil. 4 : 12. Const. Apost. 6 : 15, 7 : 38, 8 : 7, 8 ὁ μυούμενος, een doopcandidaat.

Μυθεύομαι, spreken, Arist. 104 : 26.

Μυθικός, tot de sagen of mythen behoorend, Arist. 109 : 16.

Μῦθος *, ου, ὁ, a) bij Hom. en de treurspeldichters, woord, rede, zoo somtijds ook nog bij Plato, b. v. Epin. 980 A κατὰ τὸν ἡμέτερον μῦθον. Tim. 29 D, anders niet in het proza. Ééns nog in het Bijb. Grieksch Sir. 20 : 19 ἄνθρωπος ἄχαρις μῦθος ἄκαιρος. Anders b) in het proza = verhaal en dat wel sage, tegenover λόγος, d. i. datgene wat waar is, hetzij van de geloofwaardige geschiedenis of de beteekenis van datgene wat als μῦθος aangeduid is, vgl. Plat. Legg. 3, 683 D ὥς γε λέγεται τὸ τοῦ μύθου. Tim. 22 C τοῦτο μύθου μὲν σχῆμα ἔχον λέγεται, τὸ δ' ἀληθές ἐστι κτλ. 26 E μὴ πλασθέντα μῦθον, ἀλλ' ἀληθινὸν λόγον. Met name van

de sagen der goden en helden uit den voortijd, Rep. 1, 330 D, Legg 9, 865 D *οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι*. 7, 804 E *μ. παλαιοί*. 1, 636 C; maar ook van iedere verdichting, Plat. Phaed. 61 B *ὅτι τὸν ποιητὴν δέοι ποιεῖ μύθους, οὐ λόγους*, derhalve tegenover niet omschrevene rede, eene rede zonder beeldspraak, vgl. Prot. 320 C, 324 D; van de fabelen van Aesopus Phaed. 60 C; van de fabel der tragedie. De *μῦθος* heeft geen historische waarheid, Plut. Thes. 28 : 1 *περιφανῶς ἔοικε μύθῳ καὶ πλάσ-ματι*, vgl. 29 : 1 *εἰσὶ μέντοι λόγοι κτλ.*, maar wel eene kern van waarheid, waarvan zij de inkleeding is, waarom zij bij de opvoeding van kinderen hare plaats of beteekenis heeft, Plat. Rep. 2, 377 A: *πρῶτο τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν. τοῦτο δέ που, ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν, ψεῦδος, ἔνι δ καὶ ἀληθῆ*, 10, 887 D. Vandaar dat aan den eenen kant *μῦθος* en *ἀλήθεια* tegenover elkander staan, Aristot. Hist. an. 9, 12 van de pygmeën *οὐ γάρ ἐστι τοῦτο μῦθος, ἀλλ' ἔστι κατὰ τὴν ἀλήθειαν γένος μικρὸ* maar ook aan den anderen kant *ἐν σχήματι μύθου* waarheid voorgedragen wordt, Aristot. Metaph. 11, 8: *παραδέδοται δὲ παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ πα παλαιῶν ἐν μύθου σχήματι καταλελειμμένα τοῖς ὕστερον ὅτι θεοί τέ εἰσιν οὗτ καὶ περιέχει τὸ θεῖον τὴν ὅλην φύσιν. τὰ δὲ λοιπὰ μυθικῶς ἤδη προσῆκται πρ τὴν πειθὼ τῶν πολλῶν καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσι* Vgl. de an. 1, 3 *κατὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς μύθους*. Met het *πλάσμα* gelijk gesteld, is het daarvan zóó onderscheiden, dat het eerste de kunstmatige verdichting, *μῦθος* de vanzelf ontstane, uit den voortijd afkomstige sage is, waarmeê dan nog als tweede onderscheid verbonden is wat Sext. Emp. contra math. 1, 263 (ed. Bekker 658, 21 sqq.) zegt: *τῶν ἱστορου-μένων τὸ μέν ἐστιν ἱστορία τὸ δὲ μῦθος τὸ δὲ πλάσμα. ὧν ἡ μὲν ἱστορία ἀληθῶ τινῶν ἐστὶ καὶ γεγονότων ἔκθεσις .... πλάσμα δὲ πραγμάτων μὴ γενομένω μὲν ὁμοίως δὲ τοῖς γενομένοις λεγομένων .... μῦθος δὲ πραγμάτων ἀγενήτω καὶ ψευδῶν ἔκθεσις*. Vgl. Pyrrhon. Institut. 1, 147 (34 : 11): *μυθικὴ δὲ πίστις ἐστὶ πραγμάτων ἀγενήτων τε καὶ πεπλασμένων παραδοχή* in onderscheiding van de *δογματικὴ ὑπόληψις*. Speciaal wordt het woord van de in een historisch kleed optredende godsdienstige overleveringen gebruikt, van de sagen van goden en helden, die de Stoïcijnen gaarne verklaarden. De *μῦθος* vordert als zoodanig, als verhaal van op zichzelf onmogelijke en ondenkbare gebeurtenissen, verklaring, vgl. Ceb. Tab. 1: *ἐν ᾧ* (sc. *πίνακι*) *ἦν γραφή τις ξένη καὶ μύθους ἔχουσα ἰδίους οὓς οὐκ ἠδυνάμεθα συμ-βαλεῖν τίνες καὶ πόθεν ἦσαν*. Ibid. 21. Plut. mor. 996 C van de mythe van Dionysos: *ἀνηγμένος ἐστὶ μῦθος εἰς παλιγγενεσίαν*. Id. De aud. poet. 4 (19 B): *οὓς* (sc. *μύθους*) *ταῖς πάλαι μὲν ὑπονοίαις, ἀλληγορίαις δὲ νῦν λεγο-μέναις, παραβιαζόμενοι καὶ διαστρέφοντες κτλ.* Daaruit is de allegorese van de Stoïci en onder hunnen invloed die van Philo met toepassing van dezelfde beschouwing op den inhoud van Genesis ontstaan, welken hij door zijne handelwijze tot mythen maakte.

In het N. T. alleen in de Pastoraalbrieven en 2 Petr. 1 : 16 en dan eneens in godsdienstige beteekenis, 2 Petr. 1 : 16 οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν κτλ., ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες, waar rhalve het begrip — door de toevoeging σεσοφ. als kunstige mythen n die van de oude overlevering onderscheiden, vgl. Lucn. De conscr. stor. 50 — op de geschiedenis des Heeren toegepast wordt. Daarentegen de Pastoraalbrieven, waar 2 Tim. 4 : 4 οἱ μῦθοι en ἡ ἀλήθεια geheel nders dan in het gewone Grieksch μῦθος en ἀλήθεια tegenover elkander esteld worden, zijn daaronder als Ἰουδαϊκοῖς μύθοις Tit. 1 : 14 niet de agen van goden en helden te verstaan, maar Joodsche overleveringen, naraan 1 Tim. 4 : 7 de praedicaten βέβηλοι καὶ γραώδεις toegekend orden, vgl. Plat. Rep. 1, 350 ὥσπερ ταῖς γραυσὶ τοὺς μύθους λεγούσαις, Tim. 1 : 4 met γενεαλογίαι verbonden, zooals ook in het gewone Grieksch eiden als begrippen, die bij elkander behooren, verbonden worden. Zie nder γενεαλογία. Het is mogelijk, maar niet noodzakelijk, daaronder verleveringen, die niet in den Bijbel voorkomen, te verstaan, alleen et deze bepaling, dat zij niet zuiver als zoodanig, maar in hare behandeling als geallegoriseerde geschiedenissen naar datgene, wat daarvan emaakt wordt, in aanmerking komen.

Μύησις, ἡ, het inwijden in de mysteriën, Philo I, 156, 17, Clem. A. I, 88 A. Doop, Soz. 1008 C, bij Lauchert, Die Kanones u. s. w. S. 8.

Μυῖα, ἡ, vlieg, 2 Kon. 1 : 2, 3, 6, 16 B.

Μυκάομαι, -ῶμαι, Depon. med., een klank nabootsend woord = oeien, van runderen, doch ook van leeuwen gebezigd, en dan = rullen, Openb. 10 : 3.

Μυκτήρ, ῆρος, ὁ, neus, neusgat, bek van de lamp, Num. 11 : 20, 2 Kon. 19 : 28, Job 40 : 21.

Μυκτηρίζω, -ίσω, van ὁ μυκτήρ, ῆρος, de neus, het neusgat, eigenlijk den neus optrekken, overdracht. = bespotten, in Passivo = zich laten bespotten, Job 22 : 19, Jer. 20 : 7, Gal. 6 : 7, Clem. Rom. 1 Kor. 3 : 1.

Μυκτηρισμός, ὁ, bespotting, Neh. 4 : 4, Job 34 : 7, Ps. 34 (35) : 16.

Μύλη, ἡ, molen, meerv. = μύλακροι, kiezen, baktanden, dentes molares, Job 29 : 17, Ps. 57 (58) : 6.

Μυλικός, ή, όν, van het volgende woord, tot den molen behoorende, λίθος μυλικός, = een molensteen, Mk. 9 : 42, Lk. 17 : 2, op welke plaatsen ook wel eenigszins anders gelezen wordt. Vgl. op het volgende woord.

Μύλος, ου, ὁ, 1) = ἡ μύλη, ης, de molen, Mt. 24 : 41 (waar de Rec. echter μυλών leest), Openb. 18 : 22; 2) volgens later spraakgebruik ook = de molensteen, Openb. 18 : 21, ὀνικός geheeten, omdat hij door ezels in beweging werd gebracht, Mt. 18 : 6, Mk. 9 : 42, Lk. 17 : 2 (op al welke plaatsen de lezing echter varieert tusschen μύλος ὀνικός en λίθος μυλικός). De Israëlieten bedienden zich oudtijds alleen van handmolens,

uit twee steenen bestaande, waarvan de onderste vast lag, de bovenste daarentegen beweegbaar was. Het malen was het werk van slaven of slavinnen. Op het daardoor veroorzaakte eigenaardige geluid doelt *φωνὴ μύλου*, Openb. 18 : 22, vgl. Jer. 25 : 10. Vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn onder Molen.

Μυλών, *ῶνος*, *ὁ*, niet *μύλων*, *μύλωνος*, van *ἡ μύλη* zie op het voorgaande woord, vandaar de molen, als plaats waar gemalen wordt, = het molenhuis, Jer. 52 : 11, Mt. 24 : 41, op welke laatste plaats echter ook *μύλος* gelezen wordt.

Μυλωνικός, *ή*, *όν*, Adjectiv. van het voorgaande woord, tot den molen behoorende, *λίθος* = molensteen, Mk. 9 : 42.

Μυξωτήρ, *ὁ*, = *μυκτήρ*, neusgat, neus, pijp, waardoor de olie uit de kruik in de lamp vloeit, Zach. 4 : 12.

Μύρα, (ook Μύῤῥα geschreven), *ων*, *τά*, geograf. eigennaam der stad Myra, in het Klein-Aziatisch landschap Lycië niet ver van de kust gelegen, Hand. 27 : 5

Μυρεψικός, behoorend tot het bereiden van welriekende zalven, Ex. 30 : 25, 35, Hoogl. 3 : 6.

Μυρεψός, welriekende zalven bereidend, Ex. 30 : 25, 35, 38 : 25.

Μυριάς, *άδος*, *ἡ*, van *μυρίος*, zeer veel, ontelbaar, vandaar = een ontelbare menigte, een zeer groot getal, duizendtal b. v., doorgaans in Plurali, Lk. 12 : 1, Hand. 21 : 20, Hebr. 12 : 22, Jud. vs. 14; als Abstractum van *μύριοι* (Plur. van *μυρίος*) een eigenlijk telwoord = tienduizendtal, myriade, Hand. 19 : 19 (waarbij vgl. op *ἀργύριον*), Openb. 5 : 11, 9 : 16, waar de uitdrukking *μυριάδες μυριάδων* = tienduizendmaal tienduizendmaal, of tienduizendtallen van myriaden.

Μυρίζω, *-ίσω*, van *τὸ μύρον*, zalven, balsemen, met heilige olie na den doop zalven, Mk. 14 : 8, Iren. 664 B, 665 A, Tert. I, 1206 C.

Μυρίος, *ία*, *ίον*, zeer veel, ontelbaar, duizenden, doorgaans in Plurali, 1 Kor. 4 : 15, 14 : 19; ook wel het bepaalde getal tienduizend, in welk geval de Nominativ. plur., met verandering van het accent, door de grammatici *μύριοι* pleegt geschreven te worden (waarover zie Pape in v.), Mt. 18 : 24.

Μυρισμός, *ὁ*, zalf, Judith 16 : 8.

Μυρμήκια of *μυρμηκία*, *ἡ*, uitwas, wrat, L. verruca, Philo II, 225, 20.

Μυρμηκιάω, aan wratten lijden, Lev. 22 : 22.

Μύρμηξ, *ὁ*, mier, Spreuk. 6 : 6, 24 : 60.

Μυρμηκολέων, *ὁ*, mierenleeuw, Job 4 : 11.

Μυροβάλανος, *ἡ*, eene soort van noot, waaruit eene welriekende zalf-olie geperst werd, Jos. B. J. 4, 8, 3.

Μυροβαφής, *ές*, in olie gedompeld, Clem. A. I, 528 A.

Μυροβρεχής, ές, met olie bevochtigd, 3 Makk. 4 : 6.

Μύρον, ου, τό, van μύρω vloeien, een van zelf uitvloeiend welriekend plantensap of harst, bijzonder van den mirtenboom (zie Pape in v.), doch vervolgens in 't algemeen gebezigd van iedere welriekende zalf of zalf-olie. LXX vooral voor שֶׁמֶן, Hoogl. 1 : 3, 4, Am. 6 : 6. Mt. 26 : 7, Mk. 14 : 3, Lk. 7 : 37, 23 : 56, Joh. 12 : 3, Openb. 18 : 13. Over de gewoonte der Oosterlingen om zich vooral bij gastmalen te zalven, en over de bestanddeelen, waaruit de bij deze en andere gelegenheden, ook bij heilige plechtigheden, gebruikte oliën waren samengesteld, vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn op de artt. Zalf en Zalven.

Μυροφόρος, ον, welriekende zalven brengend, dragend, Pseudo. Athan. IV, 1064 A. Αἱ μυροφόροι γυναῖκες, de vrouwen, die Jezus lichaam wilden zalven, Sophrns. 3985 A. Ἡ κυριακὴ τῶν Μυροφόρων, de derde Zondag na Paschen, Epiph. Mon. 209 B, 268 C.

Μυρσίνη, ἡ, mirtentak, Neh. 8 : 15, Jez. 41 : 19, 55 : 13.

Μυρσινός = μυῤῥινός, van mirten, Acta Thomae 7 : 2, 8 : 15.

Μυρσινών, ὁ, mirtenbosch, Richt. 1 : 35 A.

Μῦς, μυός, ὁ, de muis, Lev. 11 : 29, 1 Sam. 5 : 6, 6 : 1.

Μυσαρός, vuil, schandelijk, afschuwelijk, Lev. 18 : 23.

Μυσάρχης, ὁ, bewerker van de schanddaad, 2 Makk. 5 : 24.

Μυσία, ας, ἡ, geograf. eigennaam van het landschap Mysië, in Klein-Azië aan de kust der Aegeïsche zee tusschen de Propontis en Lydië, binnen welks gebied onder meer andere steden Pergamus en Troas gelegen waren, Hand. 16 : 7, 8.

Μύσος, τό, alles wat afschuw wekt, schandelijke handeling, Wijsh. 12 : 6, 2 Makk. 6 : 19.

Μυσταγωγέω, inleiden in de mysteriën, avondmaal vieren, doopen, Clem. A. II, 112 A, 608 A, Orig. I, 1000 B, Athan. I, 276 C.

Μυσταγωγία, ἡ, het inleiden in de mysteriën, de sacramenten, Iren. 628 B, 661 A, Eus. II, 65 A, doop, Concilium quinisextum, LXXXIV, 7.

Μύσταξ, ακος, ὁ, bovenlip en de daaraan groeiende baard, knevelbaard, les moustaches, 2 Sam. 19 : 24 (25).

Μυστήριον *, ου, τό, van μύω, sluiten, toesluiten, b. v. de lippen, de oogen, intrans. zich sluiten, ook van wonden, schelpen, samenhangend met het Lat. mutus, zie Passow, Curtius, Schenkl, derhalve de sluiting of datgene wat voor het sluiten dient en daar μύειν eigenlijk van de organen der mededeeling en waarneming staat = datgene wat de waarneming evenals de mededeeling sluit, verhindert, uitsluit, — het geheim. In het gewone Grieksch in den regel in het meervoud τὰ μυστήρια als benaming van de godsdienstig-politieke geheimzinnige leer, mysteriën, nl. van de Eleusinische, waarin eene geheime en stil te zwijgen mededeeling

aan de ingewijden medegedeeld werd. Vgl. Hdt. 2, 51, 2 οἱ δὲ Πελασγ ἱερόν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ (sc. Ἑρμέω) ἔλεξαν, τὸ ἐν τοῖσι ἐν Σαμοθρηϊ μυστηρίοισι δεδήλωται. Zoo duidt μυστήριον allereerst niet datgene aan w zich aan de kennis onttrekt of onttrokken is, maar formeel eene med deeling van verborgene dingen, die van haren kant weder verborgen mo gehouden worden, of welke als zoodanig zonder speciale mededeeli onbekend is. Dit zien wij uit de beide opmerkingen van eenen scholia bij Aristoph. Ran. 459; Av. 1073. Op de eerste plaats staat: μυστή δὲ ἐκλήθη παρὰ τὸ τοὺς ἀκούοντας μύειν τὸ στόμα καὶ μηδενὶ ταῦτα ἐξηγεῖσθ μύειν δέ ἐστι κλεῖν τὸ στόμα. Op de tweede plaats staat van den Eleusinische mysteriën verachtenden Diagoras: τὰ μυστήρια πᾶσι διηγε κοινοποιῶν αὐτὰ καὶ μικρὰ ποιῶν καὶ τοὺς βουλομένους μυεῖσθαι ἀποτρέπ Vandaar Theodoretus bij Rom. 11 : 25 μυστήριόν ἐστι τὸ μὴ πᾶσι γνώριμ ἀλλὰ μόνον τοῖς θεωρουμένοις. Het duidt in de tweede plaats in 't algeme datgene aan wat aan de kennis, de openbaarmaking onttrokken is of mo zijn. Zoo bij Menander: μυστήριόν σου μὴ κατείπῃς τῷ φίλῳ — wat gij g heim wilt of moet houden. Marc. Ant. 4, 5: ὁ θάνατος τοιοῦτον οἷον γένε φύσεως μυστήριον. Plat. Theaet. 156 A ὧν μέλλω σοι τὰ μυστήρια λέγειν.

In beide, nauw aan elkander grenzende beteekenissen ook in Bijbelsch Grieksch en dat wel met uitzondering van Sir. 17 : 21, 22 : 27 : 16, Tob. 12 : 7, 11, Judith 2 : 2, 2 Makk. 13 : 2, steeds in go dienstige beteekenis, waarbij evenwel is op te merken, dat het vreem is in het Oud-Testamentisch Grieksch tot op Daniël en eenige plaats der apocriefen. In Daniël komt het overeen met het Chald. רָז Da 2 : 18, 19, 27, 28, 29, 30, 47, 4 : 6 van datgene wat God op bijzon dere wijze geopenbaard heeft en wat slechts verklaring noodig hee Verder Wijsh. 2 : 22 οὐκ ἔγνωσαν τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ van de raadsbesluit Gods (vgl. μ. τῆς βουλῆς Judith 2 : 2 evenals Wijsh. 4 : 17); 6 : 24, v den heidenschen eeredienst 14 : 15, 23. Theodot. vertaalt Ps. 25 : 14 Job 15 : 8 סוֹד יהוה, bepaald סוֹד אֱלוֹהַּ door μυστήριον, Aq. ἀπόρρητο LXX κραταίωμα en σύνταγμα. Theodot. ook nog Spreuk. 20 : 19 = סוֹד Theodot. en Symm. Jez. 24 : 16 = רָזִי. Het is geen eigenlijk Oud Testamentisch begrip. Vgl. Tob. 12 : 7 μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύψαι, τ δὲ ἔργα τοῦ θεοῦ ἀνακαλύπτειν ἐνδόξως. Eerst van het standpunt der godde lijke openbaring wordt van een tot nu toe verborgen goddelijk μυστήρ gesproken, zonder evenwel in een of ander opzicht met het profane gebied aanrakingspunten te hebben. Wijsh. 8 : 4 van de wijsheid: μύστις ἐστὶ τῆ τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης is door de gewone beschouwing bepaald. Het duidt aan a) formeel: de eene bijzondere mededeeling — openbaring — eischende bekendmaking van verborgene dingen. Wijsh. 6 : 27 οὐκ ἀποκρύψω ὑμῖ μυστήρια. Rom. 16 : 25 μυστήριον σεσιγημένον. 11 : 25 οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν τὸ μυστήριον τοῦτο. 1 Kor. 2 : 7 λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ. Ef. 6 : 19

ιωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου. 1 Tim. 3 : 9 ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς ίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, 3 : 16 τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Zoo is ook ıidelijk, wat de Heer van de verborgenheden van het hemelrijk zegt Mk. : 11 ὑμῖν τὸ μυστήριον δέδοται τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω ἐν τραβολαῖς πάντα γίνεται ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι κτλ., de mededeeling ın de verborgenheden van het hemelrijk wordt hun in gelijkenissen geven enz., terwijl Mt. 13 : 11 en Lk. 8 : 10 in de constructie γνῶναι τὰ . τῆς βασ. de verborgene zaak zelve als μ. aangeduid is, nl. het aan e algemeene erkentenis zich onttrekkende feit van de in Christus aanezige tegenwoordigheid des heils. — Uit de aangehaalde plaats is uidelijk, dat μυστήριον hier de benaming van eene op goddelijke openaring rustende mededeeling is, de mededeeling van de heilswaarheid, ızoover deze door goddelijke openbaring medegedeeld wordt of geworden ı, en dit kan als de Bijbelsche of Nieuw-Testamentische beteekenis van e uitdrukking beschouwd worden. In deze beteekenis vinden wij het voord ook nog 1 Kor. 4 : 1 οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ. 13 : 2 ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν. Kol. 3 : 3 λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χυ.. Kol. 2 : 2. Zoo ook wanneer de lezing ıcht was 1 Kor. 2 : 1. b) Datgene wat zich aan de kennis onttrekt, het verborgene als object der goddelijke openbaring, terwijl het woord in de onder a) bepaalde beteekenis meer formeele benaming is. Zoo vooral Mt. 13 : 11, Lk. 8 : 10 evenals Ef. en Kol. Ef. 1 : 9 γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ. 3 : 3 κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον. Vs. 4 ἡ σύνεσίς μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χυ, vgl. vs. 6. Vs. 9 τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ... ἐν τῷ θεῷ. Kol. 1 : 26 τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ... νυνὶ δὲ ἐφανερώθη, vgl. vs. 27 τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστιν Χς ἐν ὑμῖν. Openb. 10 : 7 ἐτελέσθη τὸ μυστήριον τοῦ θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισε τοὺς ... προφήτας. Vgl. Dan. 2 : 18, 19, 27—30, 4 : 6, Wijsh. 2 : 22 τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ, de verborgene wetten der goddelijke wereldregeering, Gods geheime raadsbesluiten. Sir. 22 : 22, 27 : 16, 17 τὰ μυστήρια τοῦ φίλου. Vs. 21, Tob. 12 : 7, 11: μυστήριον βασιλέως. Judith 2 : 2 ἔθετο μετ' αὐτῶν τὸ μυστήριον τῆς βουλῆς αὐτοῦ. 2 Makk. 13 : 21 προσήγγειλε τὰ μυστήρια τοῖς πολεμίοις. Zoo ook nog 1 Kor. 14 : 2 πνεύματι λαλεῖ μυστήρια. 15 : 15 μυστήριον ὑμῖν λέγω. 2 Thess. 2 : 7 τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἐνεργεῖται. Ef. 5 : 32 τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν. Zoo in de Openb. 1 : 20 τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων — datgene wat onder de zeven sterren verborgen is. 17 : 17 σοὶ ἐρῶ τὸ μυστήριον τῆς γυναικός en het opschrift μυστήριον op het voorhoofd dezer vrouw 17 : 5. Zoo is het in het kerkelijk Grieksch dikwijls de benaming van een σύμβολον en τύπος, van eene παραβολή, zonder evenwel in deze beteekenis, zooals Hatch, Essays in Biblical Greek, p. 57—62 wil, overtegaan. Symbool, type, parabel bevatten een μυστήριον, waarop

zij heenwijzen, dat zij voorstellen, zooals de gelijkenissen van Jezus, die niet zelve een μυστ. zijn, maar waarvan de inhoud Mt. 13 : 11 als τὰ μ. τῆς βασ. τ. οὐρ. aangeduid wordt. Meer bewijzen ook de door H. aangehaalde bewijzen uit Just. M. (Apol. 1 : 27, Dial. c. Tryph. 40, 44, 68, 78, Melito fragm. 9) niet. Vgl. Anrich, Das antike Mysterienwesen in seinem Einfluss auf das Christentum, 1894.

Μύστης, ὁ, de in de mysteriën ingewijde, Wijsh. 12 : 6.

Μυστικῶς, in 't geheim, 3 Makk. 3 : 10. Mystisch, Clem. A. II, 97 B.

Μυχός, ὁ, de binnenste plaats in een huis, het binnenste gedeelte, Wijsh. 17 : 4, 14.

Μυωπάζω, -άσω, van μύωψ, μύωπος (van μυεῖν τοὺς ὦπας de oogen toeknijpen), kortzichtig, bijziende zijn, 2 Petr. 1 : 9.

Μωκάομαι, spotten, honen, Sir. 31 (34) : 18, Jer. 28 : 18.

Μῶκος, ὁ, spot, hoon, Sir. 36 (33) : 6.

Μώλωψ, ωπος ὁ, de door een slag teweeggebrachte bloedige plek, de striem of wond, Gen. 4 : 23, Ex. 21 : 25, Jez. 1 : 6, 1 Petr. 2 : 24.

Μωμάομαι en μωμέομαι, -ῶμαι, -ήσομαι, Aor. 1. ἐμωμησάμην, Depon. med. van het volgende woord, = een smet of blaam werpen op, aanwrijven, τινὰ ἔν τινι = iemand wegens eene zaak, 2 Kor. 8 : 20; Aor. 1. pass. ἐμωμήθην met pass. beteekenis = beklad worden, een smet krijgen, Spreuk. 9 : 7, Wijsh. 10 : 14, 2 Kor. 6 : 3.

Μῶμος, ου, ὁ, de berisping, de spot, de hoon; als abstract. pro concr. van menschen gebezigd = de schandvlek, de smet (van zekeren kring), Lev. 21 : 16, Deut. 15 : 21, Hoogl. 4 : 7, Dan. 1 ; 4, 2 Petr. 2 : 13.

Ἄμωμος*, ὁ, ἡ. Zie Deel I, bl. 196. = zonder berisping, zonder gebrek, tegenover ἔμμωμος, dat Aq. en Symm. Mal. 1 : 14 i. p. v. διεφθαρμένον van de LXX hebben, dat evenwel anders in het gewone Grieksch vreemd is. Ἄμωμος komt in het gewone Grieksch weinig voor. Hes. Thes. 259 : Φυήν τ' ἐρατὴ καὶ εἶδος ἄμωμος. Anacr. bij Stob. Eccl. 66, 6 κόμης ἄμωμον ἄνθος. Aeschyl. Pers. 185 : δύο γυναῖκε — κάλλει ἀμώμω. Hrdt. 2, 177 ἄμωμος νόμος. a) Dikwijls bij de LXX als gewone vertaling van תָּמִים (alleen somtijds = τέλειος, ὁλόκληρος, ὅσιος enz.), Ex. 29 : 1, Lev. 1 : 3, 10, 22 : 21, vgl. de tegenstelling vs. 22; Num. 6 : 14, 19 : 2 van de offerdieren, die zonder gebreken zijn. (Vgl. 1 Makk. 4 : 42 van de priesters. Eveneens bij Philo). Daarmeê komt in het N. T. overeen 1 Petr. 1 : 19 ἐλυτρώθητε τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χυ. Hebr. 9 : 14 ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ. b) Overgebracht op zedelijk-godsdienstig gebied, 2 Sam. 22 : 24, Ps. 15 : 2, 18 : 24, 37 : 18, 119 : 1, 80, Spreuk. 11 : 5, 20, ὁδός Ps. 101 : 2, 6; met νόμος Ps. 19 : 8. Ook epitheton van God Ps. 18 : 31. — In het N. T. zoo verbonden met ἅγιος. Ef. 1 : 4, 5 : 27, Kol. 1 : 22 ἀγ. καὶ ἀμ. καὶ ἀνεγκλήτους. Openb. 14 : 5 ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη ψεῦδος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν. — Chrys. verbindt ἀμωμότης

n τελειότης. Op de overige plaatsen wisselt het in de Hss. af met het μώμητος.

Μωμοσκοπέω, naar een gebrek zien, onderzoeken, Clem. R. 1, 41, Orig. 1, 480 C.

Μωραίνω, -ανῶ, van μωρός, eigenlijk zich dwaas, onnoozel aanstellen, om gedragen; in het N. T. ook transitive, τινά = iemand tot een dwaas maken, tot dwaasheid brengen, en vandaar in Passivo (Aor. ἐμωράνθην) = dwaas, verdwaasd worden, het verstand verliezen, Rom. 1 : 22; τὴν σοφίαν = de wijsheid tot dwaasheid maken, d. i. haar ten toon stellen als niets wetende, 1 Kor. 1 : 20; ook wel van zaken gebezigd, die zekere geestige of prikkelende eigenschappen bezitten, b. v. het zout = laf, flauw, smakeloos maken, en vandaar in Passivo = zijn smaak verliezen, Mt. 5 : 13, Lk. 14 : 34, waar ook μωραίνεσθαι gelezen wordt, hetgeen door Prof. Naber (Mnemosyne, 1881 p. 275) wordt aanbevolen.

Μωρία, ας, ἡ, van μωρός, de dwaasheid, domheid, het tegenovergestelde van ἡ σοφία, 1 Kor. 1 : 18, 21, 23, 2 : 14, 3 : 19.

Μωρολογέω, dwaas spreken, Clem. A. I, 452 C, Athan. I, 425 C.

Μωρολογία, ας, ἡ, van het volgende woord en ὁ λόγος, de dwaze praat of zotteklap, Ef. 5 : 4.

Μωρός, ά, όν, (Att. μῶρος, eigenlijk stomp, traag, (van bevatting), in ruimeren zin = dom, dwaas, onwijs, onnoozel, het tegenovergestelde van σοφός of Φρόνιμος, a) van personen, Mt. 5 : 22, 7 : 26, 23 : 17, 25 : 2, 3, 8; μωρὸς εἶναι, γενέσθαι, van iemand gezegd, die opzettelijk onwijs wil zijn, d. i. prijs geeft wat hij vroeger als wijsheid beschouwde of door anderen daarvoor gehouden wordt, 1 Kor. 3 : 18, 4 : 10; b) van zaken, als ζητήσεις, 2 Tim. 2 : 23, Tit. 3 : 9; hiertoe behoort ook het gebruik van μωρός als Substantivum, τὸ μωρόν, in de spreekwijze: τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, 1 Kor. 1 : 25 = het dwaze Gods, d. i. wat God doet of van Zijnentwege geschiedt en in het oog der wereld dwaasheid is, en in Plurali in de spreekwijze: τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, 1 Kor. 1 : 27, = het dwaze der wereld, d. i. wat door de wereld voor dom en onwetend gehouden wordt, dat gedeelte der menschen derhalve, dat van wijsgeerige of wetenschappelijke ontwikkeling verstoken is.

Μωσῆς, έως, Dativ. σεῖ en σῇ, Accusat. σῆν en σέα, maar ook en meer algemeen aangenomen: Μωϋσῆς, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Moseh of Mozes (מֹשֶׁה). Zoo heette de bekende wetgever Israels, Mt. 17 : 3, Mk. 1 : 44, Lk. 2 : 22, Joh. 3 : 14, Hand. 7 : 20—44, Rom. 5 : 14, 1 Kor. 9 : 9, 2 Kor. 3 : 7, 2 Tim. 3 : 8, Hebr. 3 : 16, 11 : 23, 24, Jud. vs. 9, Openb. 15 : 3, enz.; metonym. voor de wet of de schriften van Mozes, Lk. 16 : 29, 31, 24 : 27, Hand. 15 : 21. Vgl. over Mozes het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn.

N.

Ναασσών, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Naässon, die in het ge slachtregister Mt. 1 : 4 en Lk. 3 : 32 voorkomt.

Νάβλα, ἡ, = νάβαλ = נֵבֶל, נֶבֶל, een harp of lier, 1 Sam. 10:5 2 Sam. 6:5, 1 Kon. 10 : 12.

Ναγγαί, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Naggaï, die in het ge slachtregister Lk. 3 : 25 voorkomt.

Ναγέβ = נֶגֶב = het Zuiden, Joz. 10 : 40, 11 : 16, Ez. 20 : 46.

Ναζαρέτ (ook Ναζαρέθ en Ναζαράθ), ἡ, onverbuigb. geograf. eigennaam der stad Nazareth in Galilea (tegenw. het dorp en-Nâsirah), niet ver van den berg Tabor, waar Jezus werd opgevoed. Zij lag in een vruchtbaar en bloemrijk oord, en ontleende daaraan volgens sommigen haren naam: de bloeiende (van het Hebr. נֵצֶר = jonge spruit). Volgens anderen beteekent het hoedster, wachtster. Mt. 2 : 23, 4 : 13, Mk. 1 : 9 enz. Vgl. over Nazareth het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn en Buhl, Geographie des alten Palästina, S. 215, 216.

Ναζαρηνός, οῦ, ὁ, Nomen gentile van het voorgaande woord, de Nazarener, gelijk Jezus door zijne landgenooten genoemd werd, omdat Nazareth zijne vaderstad en eerste woonplaats was, Mk. 1 : 24, 14 : 67, 16 : 6, Lk. 4 : 34.

Ναζιραῖος, ὁ, = נָזִיר, Nazireër, Richt. 13 : 5 A.

Ναζωραῖος, ου, ὁ, evenals het voorgaande woord Nomen Gentile van Ναζαρέτ, de Nazarener, Mt. 26 : 71, Joh 18 : 5, Hand. 2 : 22 enz. Mt. 2 : 23 wordt de omstandigheid dat Jezus een Nazarener heeten kon voorgesteld als de vervulling eener profetie. Wij hebben dit waarschijnlijk te verklaren uit de Messiaansche plaats Jez. 11 : 1 (vgl. Zach. 3 : 8, 6 : 12), waar de toekomstige zoon van David als een spruit of scheut (Hebr. נֵצֶר) uit den stam van Izaï wordt voorgesteld, als derhalve een naam dragende, die van zelf aan den naam der stad Nazareth (zie op Ναζαρέτ) denken deed. Als bijnaam der aanhangers van Jezus komt Nazarener in het N. T. voor Hand. 24 : 5.

Ναθάν, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Nathan; zoo heette een zoon van David, in het geslachtregister van Jezus, Lk. 3 : 31, vermeld.

Ναθαναήλ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Nathanael (Hebr. נְתַנְאֵל = Θεόδωρος = Theodorus); zoo heette een leerling van Jezus, volgens ommigen dezelfde, die bij de synoptici Bartholomeüs heet, Joh. 1 : 46—50, 21 : 2; vgl. het Bijb. Woordenboek van Riehm—Van Rhijn.

Ναί, adverb. bij toestemming of bevestiging der waarheid van iets, ja, wel ja, ja gewis, Mt. 9 : 28, 11 : 9, 26, 15 : 27, 17 : 25 enz.; versterkt door verdubbeling, ναὶ ναί = ja, ja! Mt. 5 : 37, of door de verbintenis met ἀμήν, Openb. 1 : 7; als Substantivum met het Art. in spreekwijzen als: ἤτω ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, Jak. 5 : 12 = uw ja zij ja! (zegt eenvoudig ja als gij ja meent); ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναί, 2 Kor. 1 : 17 = opdat bij mij het ja ja zij ('t daarbij blijve, ook in weerwil van veranderde omstandigheden); ook bij wijze van praedikaat, hetzij met of zonder Art., als 2 Kor. 1 : 19: Χριστὸς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν = Christus was niet ja en neen (niet dubbelzinnig of met zichzelven in tegenspraak, beloften doende, die Hij niet zou houden), maar het is in Hem tot ja geworden, en vs. 20: ἐπαγγελίαι θεοῦ ἐν αὐτῷ τὸ ναί = de beloften Gods zijn in Hem ja, d. i. Hij heeft die beloften vervuld.

Ναΐν, ἡ, geogr. eigennaam der stad Naïn in Galilea, niet ver van Kapernaüm en den Tabor, aan den Noordelijken voet van den Hermon gelegen, ter plaatse waar nu nog een klein gehucht, Nein, gevonden wordt, Lk. 7 : 11. Vgl. Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn en Buhl, Geographie des alten Palästina, S. 217.

Νᾶμα, τό, het vloeiende, sap, bron, Hoogl. 8 : 2, wijn van het avondmaal, Pseudo-Chrys. XII, 778 C.

Ναός, οῦ, ὁ, voor ναϝϝος, verwant met ναίω, wonen, van den stam νας, Curtius, Etymologie, S. 314, 315, eigenlijk iedere woning, doch vervolgens in het bijzonder (ook bij de Classici) = de woning van een God op aarde, d. i. een tempel of godshuis, vooral de inwendige tempelruimte, die onmiddellijk voor den eeredienst zelven bestemd was, en waar in heidensche tempels het beeld der godheid stond. In het N. T. 1) in eigenlijken zin a) van den Jeruzalemschen tempel = ἱερόν, = het geheele heiligdom of tempelgebouw, Mt. 23 : 16, 26 : 61, Joh. 2 : 20; b) van het in 't midden daarvan zich bevindende heilige der heiligen met het voorhof der priesters, Mt. 23 : 35, 27 : 51, Lk. 1 : 9, 21, 22; c) fig. van den tempel in het nieuwe hemelsche Jeruzalem, Openb. 3 : 12, 7 : 15, 11 : 1 enz.; d) van tempelgebouwen in het algemeen, Hand. 7 : 48, 17 : 24; e) van de zilveren afbeeldsels van den Dianatempel te Efeze, Hand. 19 : 24; 2) overdracht. a) van het lichaam des Heeren, Joh. 2 : 19, 21; b) van de gemeente, als woonstede van den Geest Gods, 1 Kor. 3 : 16, 17, 2 Kor. 6 : 16, Ef. 2 : 21, 2 Thess. 2 : 4; c) van het lichaam der geloovigen, als tempel van den heiligen Geest, 1 Kor. 6 : 19.

Ναούμ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Nahum, die in het geslachtsregister Lk. 3 : 25 voorkomt

Νάπη, ἡ, wouddal, boschrijk dal, Num. 21 : 19 (20), 24 : 6.

Νάρδος, ου, ἡ, de Nardus, eene grasachtige plant, waaruit in het Oosten, gelijk ook bij de Grieken en Romeinen, eene kostbare zalfolie bereid werd. In het N. T. = de nardus-olie zelf, Mk. 14 : 3, Joh. 12 : 3. Vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn.

Ναρδόσταχυς, υος, ἡ, nardusbloesem, Apoc. Petri 10.

Ναρκάω, stijf, lam worden, Gen. 32 : 25, 32, Job 33 : 19.

Νάρκισσος, ου, ὁ, eigenlijk de naam eener plantsoort, de narcissus aldus geheeten om haren verdoovenden geur (van ναρκάω ik verstijf). In het N. T. alleen als eigennaam, Narcissus, Rom. 16 : 11, waar men volgens sommigen aan den invloedrijken vrijgelatene en geheimschrijver van den Romeinschen Keizer Claudius te denken heeft.

Ναστός, ἡ, όν, vastgedrukt, gekneed, gestampt, Philo I, 330, 29.

Ναυαγέω, -ῶ, ήσω, van ἡ ναῦς en ἄγνυμι ik breek, vandaar schipbreuk lijden, a) in eigenlijken zin, 2 Kor. 11 : 25; b) overdracht., περὶ τὴν πίστιν = ten aanzien van het geloof, d. i. aan het geloof schade lijden, het geheel of gedeeltelijk verliezen. 1 Tim. 1 : 19.

Ναύκληρος, ου, ὁ, van het volgende woord en ὁ κλῆρος, de eigenaar of gezagvoerder van een schip, de kapitein of schipper, onderscheiden van den κυβερνήτης, Hand. 27 : 11.

Ναῦλον, τό, vaargeld, vracht, Jona 1 : 3.

Ναῦς, Genit. (att.) νεώς, (dor.) ναός, Dat. νηΐ en ναΐ, Accusat. ναῦν, verwant met νάω, νέω, ik zwem, van den stam snu of sna = lavare, Curtius, Etymologie, S. 313, (vgl. het Lat. navis, van no, nato), het schip, Hand. 27 : 41.

Ναύτης, ου, ὁ, van het voorgaande woord, de zeevarende, de zeeman, bijzonder de matroos, de roeislaaf; in Plurali οἱ ναῦται, van de gezamenlijke bemanning van een schip, het scheepsvolk, Hand. 27 : 27, 30, Openb. 18 : 17.

Ναυτικός, het schip of het varen betreffend, matroos, 1 Kon. 9 : 27, Jona 1 : 5.

Ναχώρ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Nahor; zoo heette de grootvader van Abraham, in het geslachtregister van Jezus vermeld, Lk. 3 : 34.

Νεανεία, νεανιεία, ἡ, jeugd, Philo I, 258, 37, 38.

Νεανίας, ου, ὁ, (verwant met νεάν, ᾶνος = νέος), eigenlijk Adjectiv. = jeugdig, doch meestal als Substantiv. = de jongeling, de jonge, nog ongehuwde man, Hand. 7 : 58, 20 : 9, en voorts volgens den gewonen tekst ook Hand. 23 : 17, 18, 22, op welke plaatsen echter ook νεανίσκος gelezen wordt.

Νεᾶνις, ιδος, ἡ, jong meisje, Ex. 2 : 8, Deut. 22 : 19.

Νεανίσκος, ου, ὁ, verwant met νεανίας (waarvan het eigenl. een diminutive vorm is), de jongeling Mt. 19:20, 22, Mk. 14:51, 16:5, Lk. 7:14, Hand. 2:17, 1 Joh. 2:13, 14, ook wel = de jongen, in den zin van de dienaar, Mk. 14:51, Hand. 5:10.

Νεάπολις, εως, ἡ, (van νέος en ἡ πόλις = Nieuwstad), Neapolis. Zoo heette onder meer andere steden van dien naam (zie Pape in v., waar er acht worden opgeteld) eene havenstad van Macedonië, op de kust der Egeïsche Zee, aan de Strymonische Golf, Hand. 16:11.

Νέβελ, τό = נֵבֶל, zak, 1 Sam. 1:24, 2 Sam. 16:1.

Νεβρός, ὁ, het jong van een hert, Hoogl. 2:9, 17.

Νεεμάν, (ook wel Ναιμάν en Νεμάν geschreven), ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Naäman (Hebr. נַעֲמָן); zoo heette een Syrisch krijgsbevelhebber, Lk. 4:27.

Νεῖκος, τό, krakeel, twist, strijd, Spreuk. 10:12, 22:10, 29:22.

Νεκριμαῖος, van doode dieren, τὸ νεκριμαῖον = het doode lichaam, 1 Kon. 13:30 A.

Νεκροβόρος, ον (βιβρώσκω), dooden verslindend, Orig. III, 368 A, Eus. VI, 557 A.

Νεκρομαντεία, ας, ἡ, doodenbezwering, Just. Apol. 1, 18, Clem. A. I. 69 B.

Νεκρός, verwant met ὁ νέκυς, υος, nex, necare, het lijk, 1) subst. ὁ νεκρός, οῦ, a) in eigenl. zin α) = het doode lichaam, het lijk, Mt. 23:27, waar ὀστέα νεκρῶν = doodsbeenderen, 28:4, waar ὡσεὶ νεκροί = als lijken, Mk. 9:26, Openb. 16:3, waar men bij αἷμα ὡς νεκροῦ aan geronnen, in staat van ontbinding verkeerend bloed te denken heeft; β) = de doode, de afgestorvene, als persoon, Mt. 8:22, Lk. 7:15 (waar ὁ νεκρός verstaan moet worden in den zin van: die tot hiertoe dood geweest was), Rom. 4:17, Hebr. 9:17, 11:35; met nadruk van zulken, in wie alle leven is uitgebluscht, en die alzoo hebben opgehouden te bestaan, Mt. 22:32, Mk. 12:27, Lk. 20:38; in bijzonderen zin in Plurali, hetzij met of zonder Art., in tegenstelling met οἱ ζῶντες (de nog levenden) van al degenen gezegd, die door den dood van de aarde zijn weggenomen en naar het doodenrijk of den Hades (vgl. op ᾅδης) overgebracht = de dooden, Mt. 10:8, 11:5, Lk. 7:22, 24:5, Hand. 10:42, 17:32, 26:8, Rom. 14:9, 1 Kor. 15:15, 16, 29 enz., 1 Thess. 4:16 (waar οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ van zulken verstaan moet worden, die stervende in Christus geloofden), 2 Tim. 4:1, 1 Petr. 4:5, 6, Openb. 11:18, 14:13. Hiertoe behooren uitdrukkingen als ἐγείρειν, ἐγείρεσθαι, ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν en ἀπὸ τῶν νεκρῶν, Mt. 14:2, 17:9, 27:64, Lk. 9:7, 24:46, Joh. 2:22, 20:9, enz. = uit den staat, waarin de dooden verkeeren, tot het leven wederbrengen, terugkeeren, d. i. uit de dooden opwekken, opstaan; ἀνάστασις ἐκ νεκρῶν, Lk. 20:35, Hand. 4:2, = opstanding

uit de dooden, ἀνάστασις νεκρῶν of τῶν νεκρῶν, Mt. 22 : 31, Hand. 17 : 32, 23 : 6, 24 : 21, 26 : 23, Rom. 1 : 4, 1 Kor. 15 : 21, Hebr. 6 : 2 = opstanding der dooden; ζωὴ ἐκ νεκρῶν, Rom. 11 : 15 = het leven, d. i. de herleving uit de dooden, ofschoon deze plaats ook wel figuurl. van de wedergeboorte tot een nieuw en heerlijk leven (der Joodsche natie als natie) wordt opgevat; ἀνάγειν ἐκ νεκρῶν, Rom. 10 : 7, Hebr. 13 : 20, vgl. op ἀνάγω; πορεύεσθαι ἀπὸ νεκρῶν, Lk. 16 : 30, = van (uit het midden van) de dooden henengaan; ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, Kol. 1 : 18, = de eerstgeborene uit de dooden, d. i. de eerste der dooden, die tot een eeuwig leven is opgestaan, vgl. Openb. 1 : 5, waar hetzelfde denkbeeld door ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν wordt uitgedrukt; oneigenl. en overdracht. = de geestelijk doode, d. i. die nog niet door Christus tot een nieuw leven opgewekt, in geestelijken doodslaap verzonken ligt, Mt. 8 : 22, Lk. 9 : 60 (op welke plaatsen de tweeërlei beteekenis, waarin het woord νεκροί gebezigd wordt, aan het gezegde den vorm van een ὀξύμωρον geeft), Joh. 5 : 21, 25, Rom. 6 : 13, Ef. 5 : 14, waar ἐκ νεκρῶν verstaan moet worden van den toestand dergenen, wier zedelijke levenswerkzaamheid door de overheersching der zonde onderdrukt of vernietigd is. — 2) Als Adjectivum komt νεκρός, ά, όν, insgelijks in de beide hier vermelde beteekenissen voor, a) eigenl. = dood in lichamelijken zin, Hand. 5 : 10, 20 : 9, 28 : 6, Openb. 1 : 17, 18, 2 : 8; aan den dood onderworpen, bestemd om te sterven, zoo althans volgens sommigen, Rom. 8 : 10. b) oneigenl. en overdr. α) van personen = geestelijk of zedelijk dood, Lk. 15 : 24, 32 (waar νεκρός ook wel figuurl. wordt opgevat = zoo goed als dood, t. w. voor zijne betrekkingen), Kol. 2 : 13, Openb. 3 : 1; νεκρός τινι, óf = dood voor iets, zoodat men heeft opgehouden daarvoor te leven, er alle betrekking mede heeft afgebroken, b. v. τῇ ἁμαρτίᾳ, Rom. 6 : 11; óf = dood door iets, dat als de oorzaak gedacht wordt, waardoor men van geestelijk leven en heil verstoken is, b. v. τοῖς παραπτώμασι, Ef. 2 : 1, 5; β) van zaken, die werkzaamheid en invloed missen (mortui instar iners) = onvermogend, werkeloos, krachteloos, b. v. de ἁμαρτία daar waar geen wet is, Rom. 7 : 8, of die zonder waarde of vrucht voor het leven zijn = zielloos, nutteloos, ijdel, in welken zin Hebr. 6 : 1, 9 : 14 van ἔργα νεκρά gesproken wordt, en Jak. 2 : 17, 20, 26 de πίστις zonder de werken dood wordt genoemd.

Νεκρόω *, dood maken, ter dood brengen, pass. sterven, afsterven. In het gewone Grieksch later en zeer zeldzaam. Zooals het schijnt vooral van niet levende wezens, b. v. Plut. De prim. frig. 21 (954 E) van de bevrorene aarde: ἔστησε τὴν ἕξιν ἐκπαγεῖσαν καὶ νεκρωθεῖσαν. Phil. De mund. 2, 620, 13 τὸ ὕδωρ — ἀκίνητον ἐαθὲν ὑφ' ἡσυχίας νεκροῦται. Overdr. = ongevoelig maken, verstompen, zie νέκρωσις Bretschneider, vgl. Anton. 7, 2 τὰ δόγματα πῶς ἄλλως δύναται νεκρωθῆναι. Daaraan sluit zich aan

Rom. 4 : 17 σῶμα νενεκρωμένον, van het lichaam, dat niet meer de kracht heeft om te verwekken. Eveneens Hebr. 11 : 12 ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν καὶ ταῦτα νενεκρωμένου. Daarentegen Kol. 3 : 5 νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπ τῆς γῆς sluit zich aan vs. 3 aan: ἀπεθάνετε γάρ en beteekent niet: werkeloos maken, maar: doen ophouden, want niet de drijfveeren, maar de openbaringen van het zondige leven worden als τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς aangeduid.

Νέκρωσις *, εως, ἡ, zelden en slechts bij lateren en dat wel, zooals het schijnt, niet in actieve, maar in passieve beteekenis = in den zin van het afgestorven zijn. Zoo bij Galen., Aret., bij 2 Kor. 4 : 10 τὴν νέκρωσιν τοῦ Ιυ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ιυ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ, vgl. Rom. 8 : 36, 1 Kor. 15 : 31, Gal. 6 : 17. De onderstelling van eene actieve beteekenis voor deze plaats is niet noodzakelijk; past niet bij het tegenovergestelde ζωή en komt niet met het doel eener samenvatting van vss. 8, 9 overeen. — Daarenboven Rom. 4 : 19 τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάῤῥας evenals bij Galen. van gestorvene leden.

Νέμω, verdeelen, med. iets onder elkander verdeelen, weiden, Gen. 36 : 24, 41 : 3, 18, 19.

Νεογνός, uit νεόγονος, pas geboren, 3 Makk. 1 : 20.

Νεόδορος, ον, pas afgetrokken (van de huid) = νεόδαρτος, Jos. B. J. 3, 7, 10.

Νεοκατήχητος, ον, pas onderwezen, Clem. A. I, 293 A.

Νεόνυμφος, pas gehuwd, Test. Abrah. A 87.

Νέος *, α, ον, nieuw, nog niet oud, d. i. jong, frisch. Wel te onderscheiden van ἡ νεός, scil. γῆ of ὁ νεός, scil. ἀγρός, braakland. Vgl. οἶνος νέος Mt. 9 : 17, Mk. 2 : 22, Lk. 5 : 37, 38 tegenover οἶνος παλαιός, vs. 39. Wat nog niet lang bestaat, b. v. νέοι θεοί meermalen van Zeus enz. tegenover de Titanen. Νέος μαθητής, een nieuweling, Aristot. Eth. Nik. 1, 3. LXX meestal = נַעַר, alleen Lev. 23 : 16, 26 : 10, Num. 28 : 26, Hoogl. 7 : 13 = חָדָשׁ. De verhouding tot καινός is deze, dat het niet op zichzelf het oude verdringt en in de plaats daarvan komt, maar dat het in 't algemeen alleen het oud zijn en wat daartoe behoort van zich uitsluit. Derhalve διαθήκη νέα Hebr. 12 : 24, niet omdat het de παλαιά verdringt, maar omdat het niet is als de παλαιά, 7 : 18, 19, 8 : 13. Eveneens is Kol. 3 : 10 op te vatten: ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον κτλ., waar ἀνακαιν. de uitsluiting en verdringing van den ouden mensch aanduidt, terwijl νέος met de παλιγγενεσία Tit. 3 : 5, met ἄνωθεν γεννηθῆναι Joh. 3 : 3 overeenkomt. Vgl. Ps. 103 : 5 ἀνακαινισθήσεται ἡ νεότης σου. Dezelfde verhouding tot παλαιός merken wij 1 Kor. 5 : 7 op: ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθώς ἐστε ἄζυμοι. — Anders behalve Tit. 2 : 4 (vrouw.) de comparat. νεώτερος Lk. 15 : 12, 13, 22 : 26, Joh. 21 : 18, Hand. 5 : 6, 1 Tim. 5 : 1, 2, 11, 14, Tit. 2 : 6, 1 Petr. 5 : 5. Behalve καινός hebben wij nog als synoniem πρόσφατος Hebr. 10 : 20. Beteekent

νέος wat nog niet lang bestaan heeft, *καινός* wat in tegenstelling met het vroegere nog niet bestond, *πρόσφατος* duidt aan wat juist nu geworden is. Hebr. 10 : 20 zou *καινὴ ὁδός* eveneens staan tegenover 9 : 8 als *νέα* Vandaar *πρόσφατος*. *Καινός* is wat het oude verdringt, derhalve duidt het steeds eene verhouding tot iets anders, vroegers aan. *Νέος* wat nog niet oud is, derhalve niet in verhouding tot eenen anderen, maar tot eenen lateren toestand van hetzelfde subject.

Νεοσσός (in de Hss. ook wel samengetrokken in *νοσσός*), *οῦ*, *ὁ*, van het voorgaande woord, het jonge, pasgeboren dier, het jong, vooral van vogels. LXX voor בֵּן als Lev. 12 : 8, voor יֶלֶד Job 38 : 41. Lk. 2 : 24. Acta Thomae, 36 : 8.

Νεοσύστατος, *ον*, pas samengebracht, Jos. B. J. 2, 8, 9, nieuwelingen van de Esseërs.

Νεοτελής, *ές*, pas ingewijd, pas gedoopt, Const. Apost. 8 : 15.

Νεότης, *τητος*, *ἡ*, van *νέος*, de jeugd, de jonkheid of jeugdige leeftijd, 1 Tim. 4 : 12. LXX vaak voor נְעוּרִים, Gen. 8 : 21, Job 31 : 18 enz. Vooral in de spreekwijze: *ἐκ νεότητος* = van der jeugd af, van jongs af, Mt. 19 : 20, Mk. 10 : 20, Lk. 18 : 21, Hand. 26 : 4.

Νεόφυτος, *-ου*, *ὁ*, *ἡ*, *-ον*, *τό*, van *νέος*, eigenlijk nieuw geplant of gewassen, van boomen; in het N. T. overdr. = pas bekeerd, t. w. tot het geloof in Christus, een nieuweling, 1 Tim. 3 : 6. In de LXX Job 14 : 9, Ps. 127 (128) : 3, 143 (144) : 12, Jez. 5 : 7.

Νεοφώτιστος, *ον*, pas verlicht, pas gedoopt, Martyr. Poth. 1421 B, Greg. Nyss. III, 429 B, Marci Diaconi etc. 69, 3.

Νεόω *, vernieuwen. Zelden in het gewone Grieksch. Jer. 4 : 3 *νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα* (nieuw land) *καὶ μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθαις*. Iets meer in het gewone Grieksch *νεάω*, een braakland ploegen, nieuw land voor het zaaien gereedmaken.

'Ανανεόω *, vernieuwen, verjongen. Suid. *ἀναζωπυρῆσαι*, *ἀνανεῶσαι*, *ἀνεγεῖραι*, *ζωῶσαι*. Het activum vinden wij zelden, b. v. Marc. Anton. 4, 3 *ἀνανέου σεαυτόν*. Job 33 : 24 *ἀνανεώσει αὐτοῦ τὸ σῶμα ὥσπερ ἀλοιφὴν ἐπὶ τοίχου*. Aquila Ps. 29 : 2 *ἀναν. με*. Het Medium in transitieve beteekenis des te meer bij Thuc. Herodian Polyb. Diodor.; *παλαιὰν φιλίαν* Thuc. 7, 33, 1 Makk. 12 : 1, 10, 16. *τὴν μάχην* Hrdt. 4, 15, 16. Nooit evenwel staat het Medium in reflexieve beteekenis = vernieuwen. Dat de beteekenis zich herinneren, b. v. Lucn. Amor. 8 *ἡρωϊκοὺς μύθους ἀνανεούμενος*. Sext. Pyrrh. hyp. 3, 268 *ἀναμιμνησκόμενοι καὶ ἀνανεούμενοι ταῦτα ἅπερ ᾔδεσαν* slechts eene speciale toepassing van de beteekenis: zich (sibi) iets weder opfrisschen, vernieuwen is, kunnen wij gemakkelijk inzien, ook wanneer wij de meer volledige uitdrukking *ἀνανεοῦσθαί τι τῇ μνήμῃ* Thom. Mag. p. 28 niet hadden. Men moet daarom Ef. 4 : 23 *ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν* als passivum beschouwen, vgl. 2 : 10, 4 : 24.

Νέρων, ωνος, ὁ, Grieksche vorm van den eigennaam des Romeinhen keizers Claudius Domitianus Nero Caesar, van wien melding gehiedt in hetgeen aan den voet van den tweeden brief aan Timotheüs sommige Hss. gelezen wordt, en daaruit in den gewonen tekst is ergenomen.

Νεῦμα, τό, wenken, het knikken van het hoofd, het knippen van oogen, Jez. 3:16, 2 Makk. 8:18.

Νευρά, νευρία, ἡ, pees aan den boog, snaar, touw, zeel, Richt. 16:7, 8, 9.

Νευροκοπέω, de pezen doorsnijden, verlammen, Gen. 49:6, Deut. 21:4.

Νεῦρον, τό, draad, spier, gewicht, zenuw, snoer, touw, Gen. 32:32, 33:24.

Νεύω, -εύσω (Lat. nuo), knikken, wenken, door eene beweging met het hoofd aan iemand een sein of teeken geven, om iets te doen, met den Dativus en Infinit. finalis, Spreuk. 4:25 Joh. 13:24, Hand. 24:10.

Νεφέλη, ης, ἡ, (Lat. nebula), Diminutiv. van τὸ νέφος, de nevel, de wolk, Mk. 13:26, Lk. 12:54, 21:27, Hand. 1:9, 1 Thess. 4:17, Openb. 1:7 env.; met de bijvoeging τοῦ οὐρανοῦ, Mt. 24:30, 26:64, Mk. 14:62; νεφέλη φωτεινή, Mt. 17:5 (waar ook wel φωτός gelezen wordt, over welken Hebraïseerenden Genitiv. ter uitdrukking van een adjectief begrip vgl. Blass, Gramm., S. 96, 97) = een lichtende, glanzige nevel of wolk, naar sommiger gevoelen met weerslag op de dikke, zware wolken, waarin (Ex. 19:2, 16) de Sinaï bij de wetgeving gehuld was; bijzonder van de wolkkolom in de woestijn (Ex. 13:21, 22, Ps. 99:7, vgl. op δόξα), 1 Kor. 10:1, 2; figuurl. worden valsche leeraars Jud. vs. 12 νεφέλαι ἄνυδροι (het tegenovergestelde van νεφέλαι ὑετοῦ, Sir. 35:20) = waterlooze wolken, genoemd, omdat zij, evenals wolken, die voorbij drijven, zonder zich in regen te ontlasten, heil beloven, doch de daarop gebouwde verwachting teleurstellen; vgl. de gelijksoortige beeldspraak, 2 Petr. 2:17.

Νεφθαλίμ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Neftalim of Naftali; zoo heette een zoon van den aartsvader Jakob, en naar hem de stam van dien naam, Mt. 4:13, 15, Openb. 7:6.

Νέφος, εος, ους, τό, (volgens Curtius, Etym. S. 294 van onzekere afkomst) de wolk (Lat. nubes), vooral bij de dichters in gebruik; overdracht. (volgens Hesych. = ἄθροισμα πλῆθος) in den zin van eene groote menigte of dichte schare, b. v. μαρτύρων. Hebr. 12:1.

Νέφωσις, ἡ, het bewolkt zijn, Philo I, 13, 15; 27, 43.

Νεφρός, (afleiding onzeker, Curtius, Etymologie, S. 316), οῦ, ὁ, doorgaans in Plurali (als het Lat. renes), de nieren, door de Joden כְּלָיוֹת geheeten, en als een voorname zetel van menschelijke gemoedsaandoeningen beschouwd. Vandaar de aan hun spraakgebruik ontleende

uitdrukking van God, Openb. 2:23: ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας = die nieren en harten doorzoek, d. i. 's menschen geheele binnenste ken en doorgrond, vgl. Ps. 7:10, 26:2, Wijsh. 1:6, 1 Makk. 2:24. Het woord komt elders in het N. T. niet voor.

Νεωκόρος, -ον, ὁ, ἡ, van νεώς, Att. voor ναός, en κορέω ik veeg, reinig, maak schoon, vandaar oorspronkelijk adjective = den tempel reinigend, en vervolgens substantive = de tempelwachter, -bewaarder, of -verzorger (Lat. aedituus), vooral in lateren tijd een eeretitel, dien geheele steden (bijzonder in Kl.-Aziё) aannamen en op hare munten uitdrukten, wanneer zij den Romeinschen Keizer een eeretempel binnen hare muren hadden opgericht. Hand. 19:35, waar met blijkbaren terugslag op dit gebruik, Efeze νεωκόρος τῆς Ἀρτέμιδος = de tempelbewaarster van Diana genoemd wordt.

Νέωμα, τό, het pas geploegde land, braakland, Jer. 4:3.

Νεώς, ὁ, tempel, 2 Makk. 6:2, 9:16.

Νεωτερίζω, vernieuwen, 4 Makk. 3:21.

Νεωτερικός, ἡ, όν, van νεώτερος, den Comparativ. van νέος, vandaar wat met den aard van een νεώτερος overeenkomstig is, aan de jeugd, de jonkheid eigen, 2 Tim. 2:22.

Νεωτεριστής, ὁ, hij, die nieuwigheden invoert, vernieuwt, Jos. Ant. 17, 9, 3.

Νεώτερος, zie op νέος.

Νή (verwant met ναί), Partikel bij plechtige aanroeping of bezwering in gebruik, en gevolgd door den Accusativ. van het voorwerp, waarop men zich beroept (vgl. Hermann, Ad Vigerum de Idiot. Gr. p. 424) = bij, als νὴ τὸν Δία of νὴ Δία, νὴ τοὺς θεούς = bij Zeus, bij de Goden. In het N. T. komt dit woord slechts éénmaal voor, 1 Kor. 15:31, in de spreekwijze, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω = bij den roem, dien ik over u heb, vgl. op καύχησις.

Νήθω, (= νέω), νήσω, spinnen, Mt. 6:28, Lk. 12:27.

Νηπιάζω, -άσω, van het volgende woord, als een kind doen, kinderlijk, kinderachtig, zijn, τινί = met betrekking tot, d. i. in iets, b. v. τῇ κακίᾳ, 1 Kor. 14:20.

Νήπιος, ία, ον, Att. ook met twee uitgangen, van de onscheidbare ontkenningspartikel νη (waarover vgl. Hartung's Partikellehre II, S. 89 ff.) en ἔπος, woord, of εἴπω ik spreek, vandaar eigenlijk van het kind, dat nog niet spreken kan (vgl. het Lat. infans), het jonge kind, Mt. 21:16; in ruimeren zin = het kind in tegenstelling van een volwassen man, 1 Kor. 13:11, Gal. 4:1; overdracht. wordt νήπιος, evenals ons kind gebezigd van het kinderlijk standpunt, waarop iemand nog naar zijne geestelijke ontwikkeling of vatbaarheid staat, en beantwoordt nu eens aan ons: minderjarig, nog onder voogdij staande, en als zoodanig onvrij,

al. 4 : 3, waar het tegen υἱός d. i. volwassen zoon (vs. 6) overstaat; dan ader aan ons: onwetend, onkundig, Mt. 11 : 25, Lk. 10 : 21 (op welke aatsen het tegen σοφός en συνετός overstaat), Rom. 2 : 20; of aan onerren Hebr. 5 : 13, waar het door het voorafgaande ἄπειρος κτέ. verklaard ordt en tegen τέλειος (vs. 14) overstaat; of aan: onvatbaar, zwak van vatting, 1 Kor. 3 : 1, waar νήπιος ἐν Χριστῷ = σαρκικός, in tegenstelling et πνευματικός, = een kind in Christus, d. i. in het begrip van Chrislijke, uit hunnen aard geestelijke dingen; of aan: onvast, zwak en bestendig, Ef. 4 : 14, waar de beeldspraak is ontleend aan het kind, at, nog geene vaste beginselen hebbende, en daardoor onderscheiden an den τέλειος ἀνήρ (vs. 13), de ontvangen indrukken licht voor andere at varen en ten gevolge daarvan aan allerlei verleiding blootstaat.

Νηπιότης, ἡ, jeugd, jonkheid, Hoz. 2 : 15, Ez. 16 : 22.

Νηρεύς, έως, ὁ, Grieksche eigennaam Nereus; zoo heette een georige te Rome, Rom. 16 : 15.

Νηρί, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Neri, een man uit de gechtslijst van Jezus, Lk. 3 : 27.

Νησίον, ίου, τό, Diminutiv. van het volgende woord, het eilandje, Hand. 27 : 16.

Νῆσος, ου, ἡ, van νέω ik zwem, vandaar eigenlijk het zwemmende land, van een land gezegd, dat van alle zijden door water omgeven is, = een eiland, Hand. 13 : 6, 27 : 26, 28 : 1, 7, 9, 11, Openb. 1 : 9, : 14, 16 : 20.

Νηστεία, ας, ἡ, van het volgende woord, in 't algemeen = het asten, de onthouding van spijs, hetzij deze vrijwillig of uit nooddwang eschiedt, 2 Kor. 6 : 5, 11 : 27. Doorgaans echter hebben wij hierbij in eer bijzonderen zin te denken aan het vasten als een overoud godsienstig gebruik, dat, althans in latere tijden, algemeen bij de volken an het Oosten werd of ook nu nog wordt aangetroffen, en welks eigenardig karakter vooral in boetedoening en zelfkastijding gelegen is. De et van Mozes had slechts éénen jaarlijkschen openbaren vastendag verrdend, t. w. den grooten verzoendag (Lev. 23 : 26—32). Na de Babyonische ballingschap echter werden nog meer zoodanige dagen daaraan oegevoegd, terwijl wij buitendien in de geschiedenis nog melding gemaakt vinden van verschillende andere buitengewone vastendagen, waarop ansch Israel zich verootmoedigde voor den Heer, om vergeving of uitredding van Hem af te smeeken (Richt. 20 : 26, 1 Sam. 7 : 6, 31 : 13, enz.). Bij deze openbare kwamen voorts de bijzondere vasten, die op onbepaalde tijden, zonder wettelijk voorschrift, doch overeenkomstig den isch van ieders godsdienstige behoeften en gemoedsstemming, gedurende korter of langer, door bijzondere personen gehouden werden (vgl. b. v. 1 Sam. 1 : 7, 20 : 34, 2 Sam. 1 : 12 enz.), en die, wanneer zij meer

dagen achtereen werden voortgezet, slechts in onthouding van de gewone spijs schijnen bestaan te hebben. Bovenmate ijverig betoonden zich in dit opzicht de latere Farizeërs, die het vasten als een verdienstelijk werk beschouwden, en twee dagen van iedere week daarvoor plachten af te zonderen, den vijfden dag (Donderdag), waarop Mozes den top van den Sinaï beklommen had, en den tweeden (Maandag), waarop hij vandaar was teruggekeerd. Vgl. bij dit en het volgende Art. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn en Prof. Houtsma, Over de Israelietische Vastendagen (Versl. en Meded. Koninklijke Akademie van Wet. Afd. Letterkunde, 1897). — In het N. T. wordt van νηστεία slechts éénmaal in den zin van openbaren vastendag melding gemaakt, t. w. Hand. 27 : 9, waar, om aan te duiden dat het seizoen voor de scheepvaart welhaast verloopen zou zijn, gezegd wordt, dat de vaste, d. i. de vaste op den grooten Verzoendag (die in October inviel), reeds voorbij was. Volgens eene conjectuur van Bentley (bij Ellis, p. 27) echter zou hier voor τὴν νηστείαν: τὸν ἐτησίαν, scil. ἄνεμον, moeten gelezen worden en zou er derhalve sprake zijn van den als passaatwind jaarlijks (ἐτησίας van ἔτος) omstreeks de hondsdagen in de Aegeïsche zee heerschende Noordwestenwind. — Van bijzondere vasten hebben wij te verstaan: Mt. 17 : 21, Mk. 9 : 29, Lk. 2 : 37, Hand. 14 : 23, alsmede 1 Kor. 7 : 5, indien de woorden τῇ νηστείᾳ καὶ daar niet als onecht uit den tekst verwijderd moeten worden.

Νηστεύω, -εύσω, van het volgende woord, vasten, zich voor korter of langer van spijs onthouden, in het N. T. alleen als godsdienstig gebruik, waarover zie op νηστεία, Mt. 4 : 2, 6 : 16, 9 : 14, Mk. 2 : 18, Lk. 18 : 12, Hand. 10 : 30 (waar de lezing echter niet zeker is), 13 : 2, 3. LXX voor צוּם Richt. 20 : 26 etc. In „Die jüngst entdeckten Sprüche Jesu," van Harnack, 1897, Logion 2, vinden wij (S. 8): ἐὰν μὴ νηστεύσητε τὸν κόσμον, waar νηστεύειν τὸν κόσμον beteekent: de wereld vaarwel zeggen, daarmeê breken = ἀποτάσσεσθαι.

Νῆστις, ιος en ιδος, ὁ, ἡ, in Plurali νήστεις (ook νήστιες en νήστιδες), van de onscheidbare ontkenningspartikel νη (waarover vgl. Hartung's Partikellehre II. S. 89 ff.) en ἐσθίω ik eet, vandaar eigenlijk niet etende, d. i. vastende, doch vervolgens ook niet gegeten hebbende of zonder eten (= ἄσιτος, ἄδειπνος, Suid.), d. i. nuchter, Mt. 15 : 32, Mk. 8 : 3.

Νηφάλιος (in de Codd. ook wel de latere vorm νηφάλεος), α, ον, met twee uitgangen, van het volgende woord, = nuchter, niet door wijn bedwelmd; ook wel overdracht. = bezonnen, wakker, in welken zin het schijnt te moeten verstaan worden op plaatsen als: 1 Tim. 3 : 2, 11, Tit. 2 : 2.

Νήφω, -ψω, nuchter zijn, zich niet aan wijn te buiten gaan; overdracht. = zich bezonnen, wakker, voorzichtig gedragen, en in dien

zin op plaatsen als: 1 Thess. 5:6, 8, 2 Tim. 4:5, 1 Petr. 1:13, 4:7, 5:8.

Νίγερ, ὁ, eigenl. het Lat. Adjectiv. niger, zwart; als Nomen proprium Niger, gelijk zekere Simeon werd bijgenaamd, die Hand. 13:1 onder de profeten en leeraars der gemeente te Antiochië vermeld wordt.

Νικάνωρ, ορος, ὁ, van het volgende woord, Grieksche eigennaam Nikanor; zoo heette een der zeven eerste diakenen, Hand. 6:5.

Νικάω, -ῶ, -ήσω, van het volgende woord, overwinnen, 1) intransit. = de zege behalen, de overhand in een twist of strijd behouden, Rom. 3:4, Openb. 2:7, 11 enz.; 2) transit., τινά = iemand overwinnen, Lk. 11:22, Openb. 11:7, 13:7; ook bij persoonsverbeelding τί, b. v. τὸ κακόν, Rom. 12:21, waar tevens eene omschrijving van den Dativ. instrumentalis door ἔν τινι gevonden wordt, over welke vgl. Alex. Buttmann's Gr. S. 157 f.; figuurl. wordt in het N. T., vooral naar Johanneïsch spraakgebruik, νικάω ook gebruikt van de overwinning, die Jezus als de Christus, en met Hem zijne geloovige belijders wegdragen over de vijandige machten (ὁ κόσμος, ὁ πονηρός), waardoor het Godsrijk in zijne grondvesting en uitbreiding belemmerd wordt, Joh. 16:33, 1 Joh. 2:13, 14, 4:4, 5:4, 5, vgl. Openb. 5:5, 6:2, 12:11, 17:14.

Νίκη, ης, ἡ, de overwinning, de zege. 1 Joh. 5:4, waar ἡ νίκη metonym. staat voor de macht, die haar doet behalen.

Νικόδημος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Nikodemus; zoo heette de bekende Joodsche overste, van de sekte der Farizeërs, die des nachts tot Jezus kwam (Joh. 3:1 env.), in eene vergadering van het Sanhedrin, waarvan hij lid was, dezen verdedigde (Joh. 7:50), en met Jozef van Arimathea zijn lijk ter aarde bestelde (Joh. 19:39 enz.).

Νικολαΐτης, ου, ὁ, etymolog. van het volgende woord, de Nikolaïet, d. i. een uit de kettersche sekte der Nikolaïeten, Openb. 2:6, 15 vermeld. Dat deze Nikolaïeten, wier grondstellingen meer heidensch dan Christelijk blijken geweest te zijn, voor werkelijke of gewaande navolgers van den diaken Nikolaüs (Hand. 6:5) zouden moeten gehouden worden, is eene zeer oude, doch tegenwoordig veelal verworpen bewering. Met meer recht daarentegen schijnt men uit hunne gelijkstelling met de Bileamieten (Openb. 2:14) te mogen afleiden, dat de naam, hun door den schrijver der Apocalypse gegeven, symbolisch verstaan moet worden, en Nikolaüs de vertaling is van het Hebr. בִּלְעָם (van בָּלַע = νικᾶν en עָם = λαός = volksbedwinger). Vgl. verder over hen het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn en „Die Offenbarung Johannis” von W. Bousset, 1896, S. 240.

Νικόλαος, ου, ὁ, de Grieksche eigennaam Nikolaüs (vgl. over de etymologie op het voorgaande woord); zoo heette een der zeven eerste diakenen. Hand. 6:5.

Νικόπολις, εως, ἡ (etymologie van het volgende woord en ἡ πόλις), de geograf. eigennaam Nikopolis, welken oudtijds verscheidene steden gedragen hebben. Welke van dezen Tit. 3 : 12 bedoeld wordt, is niet met zekerheid uit te maken. Sommigen plaatsen haar in Thracië, anderen in Epirus, nog anderen in Cilicië. Vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn.

Νῖκος, εος, ους, τό, latere vorm van ἡ νίκη, de overwinning, de zege, Mt. 12 : 20 en voorts: 1 Kor. 15 : 54 (waar εἰς νῖκος = tot overwinning toe, d. i. zoodat hij volkomen overwonnen is), 55, 57.

Νινευΐ, ἡ, Hebr. vorm van den geograf. eigennaam Nineve (Grieksch Νῖνος, Lat. Ninus). Zoo heette de wijdvermaarde hoofdstad van het Assyrische rijk, over welker ligging enz. vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn. Lk. 11 : 32.

Νινευΐτης, ου, ὁ, van het voorgaande woord, de Nineviet, de burger van Nineve, Mt. 12 : 41, Lk. 11 : 30.

Νιπτήρ, ῆρος, ὁ, van het volgende woord, het waschvat of -bekken, de waschkom, Joh. 13 : 5. Het komt bij de Classici niet voor.

Νίπτω (latere Praesensvorm van νίζω, dat aan dit woord zijne overige tijden ontleent, zie Passow in v.), -ψω, wasschen, bijz. van handen en voeten, wat onder de Joden veelvuldig placht te geschieden, terwijl bepaaldelijk de voetwassching tot de eerste plichten der wellevendheid behoorde, die de gastheer door zijne knechten aan zijne gasten liet verrichten. LXX voor רחץ. a) in Activo, τοὺς πόδας τινός = iemands voeten, Joh. 13 : 5, 6, 8, 12, 14, 1 Tim. 5 : 10 (waar de voetwassching als een bewijs van gastvrije liefde wordt voorgesteld); τίνα, synekdoch. voor τοὺς πόδας τινός, Joh. 13 : 8; b) in Medio, νίπτομαι, ik wasch mij, Joh. 9 : 7, 11, 15; τὸ πρόσωπόν μου = het aangezicht, Mt. 6 : 17, τὰς χεῖρας = de handen, Mt. 15 : 2, Mk. 7 : 3, τοὺς πόδας = de voeten, Joh. 13 : 10.

Νίτρον, τό, alcali, loogzout, Jer. 2 : 22.

Νιφετός, ὁ, sneeuwbui, regenbui, Deut. 32 : 2, Dan. 3 : 68.

Νοέω *, waarnemen, opmerken, duidt het geestelijk correlaat van de zinlijke waarneming aan, de bewuste of in het bewustzijn komende werkzaamheid van de νοῦς. Vgl. onder νοῦς. Zoo van Homerus af, die de zuiver zinnelijke waarneming (ἰδεῖν, ἀθρεῖν) van het door eene verstandelijke werkzaamheid vergezelde en eerst op het ἰδεῖν volgend νοεῖν wel onderscheidt: τὸν δὲ ἰδὼν ἐνόησεν. Il. 11, 559 οὐκ ἴδεν οὐδ' ἐνόησεν. Od. 13, 318 enz. LXX = בִּין Hiphil en Hithp. 2 Sam. 12 : 19, Spreuk. 1 : 2, 6, 8 : 5, 19 : 25, 20 : 24 (gewoonlijk γιγνώσκω, συνίημι; somtijds, maar zeer zelden, ook κατανοεῖν). שׂכל Hiph. Spreuk. 1 : 3, 16 : 23, Jez. 44 : 18 enz. (gewoonlijk συνιέναι), evenwel niet dikwijls, zooals ook niet in het N. T. a) Waarnemen, opmerken, in onderscheiding van

ene eenvoudige aandoening van de zinnen. Spreuk. 23 : 1 *νοητῶς νοεῖ τὰ παρατιθέμενά σοι.* b) Opmerken, verstaan, begrijpen, inzien, synon. *συνιέναι*, Mk. 7 : 18, 8 : 17, 2 Tim. 2 : 7. Van het synonieme *γιγνώσκειν* Plat. Rep, 6, 508 D *ἐνόησέ τε καὶ ἔγνω αὐτό*) is het zóó onderscheiden, dat het meer de verhouding tot het object aanduidt, *γινώσκειν* daarentegen overeenkomstig den iteratiefvorm, het gedrag; 2 Sam. 12 : 19 *ἐνόησε Δαυὶδ ὅτι τέθνηκε τὸ παιδάριον.* Ef. 3 : 4 *νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου.* 2 Tim. 2 : 7 *νόει ὃ λέγω.* Ef. 3 : 20 *τῷ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν.* Mt. 15 : 17, 16 : 9, 11, Mk. 7 : 18, 1 Tim. 1 : 7. Bij Rom. 1 : 20 *τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται*, vgl. Wijsh. 13 : 4 *νοησάτωσαν ἀπ' αὐτῶν πόσῳ ὁ κατασκευάσας αὐτὰ δυνατώτερός ἐστιν.* Sir. 34 : 15 *νόει τὰ τοῦ πλήσιον ἐκ σεαυτοῦ.* Hebr. 11 : 3 *πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ.* — Zonder object Mt. 24 : 15, Mk. 13 : 14 *ὁ ἀναγινώσκων νοείτω.* — c) Joh. 12 : 40 *ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ νοήσωσι τῇ καρδίᾳ* (vgl. Jez. 44 : 18 *ἀπημαυρώθησαν τοῦ βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν καὶ τοῦ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ αὐτῶν*) duidt het zelfstandig de werkaamheid van den *νοῦς*, bepaald van de *καρδία* aan = verstandig zijn, denken, nadenken, zooals bij Homerus *νοεῖν φρεσί* Od. 1, 322 enz. evenals het Participium *νοῶν, νοήσας*, nadenkend, vgl. *νοητῶς*, Spreuk. 23 : 1. *νοήμων*, Spreuk. 10 : 6, 20; 14 : 37 enz. — Eigenaardig aan het Bijbelsch spraakgebruik is de afleiding van de met *νοεῖν* aangeduide werkzaamheid van het hart, Joh. 12 : 40, Jez. 44 : 18 (vs. 19 *οὐκ ἐλογίσατο τῇ ψυχῇ αὐτοῦ*, Hebr. לֵב). 1 Sam. 4 : 20 *οὐκ ἐνόησεν ἡ καρδία αὐτῆς* = לֹא־שָׁתָה לִבָּהּ. Spreuk. 16 : 23 *καρδία σοφοῦ νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος.* Is de *νοῦς*, zooals duidelijk is, een orgaan van den geest, dan is hij tegelijkertijd eene functie van het hart. Zie onder *καρδία* de betrekking tusschen geest en hart. Daar zoo bij het *νοεῖν* het persoonlijk leven van den mensch betrokken is, blijkt, dat het een zedelijk karakter heeft. Zie *νοῦς*, *μετανοεῖν*. Vgl. Hebr. 4 : 12 *κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας.*

Νόημα *, *τό*, het product der werkzaamheid van de *νοῦς* (bepaald van de *καρδία*, zie onder *νοεῖν*, vgl. Fil. 4 : 7 *φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χῳ Ιυ*). a) De gedachte, het denken, speciaal het zedelijk reflecteerende denken 2 Kor. 3 : 14: *ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν.* 4 : 4 *ὁ θς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων.* 11 : 3 *μή πως — φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χν.* De voor de beteekenis denkkracht, verstand aangehaalde weinige bewijzen kunnen van de beteekenis denken, nadenken worden afgeleid, b. v. Hom. Od. 18, 215 *οὐκέτι τοι φρένες ἔμπεδοι οὐδὲ νόημα.* Plut. Conv. 197 E *ἣν* (sc. *ᾠδὴν*) *ᾄδει* (sc. *ἔρως*) *θέλγων πάντων θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων νόημα* is het = zin, gezindheid. Zie b). Vandaar ook 2 Kor. 10 : 5 *αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χυ* niet = verstand, maar zooals 3 : 14,

11 : 3 het denken, alleen met deze bepaling, dat de singularis hetzelf collectief uitdrukt wat daar in het meervoud is uitgedrukt. b) Gedach — de gezindheid, zin; Hom. Hes. Pind. 2 Kor. 2 : 11 οὐ γὰρ αὐτοῦ νοήματα ἀγνοοῦμεν. Bar. 2 : 8 ἀποστρέψαι ἕκαστον ἀπὸ τῶν νοημάτων τ καρδίας αὐτῶν τῆς πονηρᾶς. 3 Makk. 5 : 30, Fil. 4 : 7. — De LXX he het woord niet.

'Ανόητος*, ον, 1) pass. ongedacht, onbegrijpelijk. 2) Gewoonlijk act wie niet denkt, nadenkt, onverstandig, Lk. 24 : 25 ἀνόητοι καὶ βραδεῖς καρδίᾳ. Gal. 3 : 1, 3; wiens denkkracht nog onontwikkeld is, vgl. Pl Gorg. 464 D ἐν ἀνδράσιν οὕτως ἀνοήτοις ὥσπερ οἱ παῖδες. Zoo Rom. 1 : σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί. Dikwijls duidt het een zedelijk v wijt aan (Lk. 24 : 25, Gal. 3 : 1, 3), zooals nl. in tegenstelling m σώφρων van hem, die zijne lusten niet beheerscht. Zoo Tit. 3 : 3 ἦμεν γ ποτε ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις. Plut. M 22 C τοῖς ἄφροσι καὶ ἀνοήτοις, οὓς δειλαίους καὶ οἰκτροὺς διὰ μοχθηρίαν ἐστὶ 1063 A. Vgl. Spreuk. 15 : 21, 19 : 1. Vgl. νοῦς. Het komt ook bij zak lijke substantiva zooals γνώμη, δόξα, ἐλπίς en staat in zedelijke betee nis, b. v. τὰ ἀνόητα = ἀφροδίσια Ar. Nubb. 416: οἴνου τ' ἀπέχει γυμνασίων καὶ τῶν ἄλλων ἀνοήτων. Zoo 1 Tim. 6 : 9 ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοή Vgl. ἄνοια 2 Tim. 3 : 9. — Bij de LXX slechts somtijds = אֱוִיל, r Spreuk. 15 : 21, 17 : 29. כְּסִיל 19 : 1, vgl. Jer. 10 : 8.

"Ανοια*, ας, ἡ, onverstand, dwaasheid. Tegenover νοῦς Plat. Phae 270, A. Tim. 86, B δύο ἀνοίας γένη, τὸ μὲν μανία, τὸ δ' ἀμαθίαν, vanda een verwijt bevattend Georg. 514, E: εἰς τοσοῦτον ἀνοίας ἐλθεῖν. Lk. 6 : 1 2 Tim. 3 : 9. LXX Spreuk. 22 : 15, Pred. 11 : 10. — Wijsh. 15 : 1 19 : 3, 2 Makk. 4 : 6 tegenover πρόνοια, parall. μαίνεσθαι vs. 4. — Vs. 4 14 : 5, 15 : 33, 3 Makk. 3 : 16, 20.

Δυσνόητος*, ον, moeilijk verstaanbaar, Lucn. Alex. 54: χρησμός. Di Laert. 9, 13 καταβέβληται λόγον — δυσνόητόν τε καὶ δυσεξήγητον. Z 2 Petr. 3 : 14.

Διανοέω, bedenken, Gen. 6 : 5, 6, 8 : 21, Ex. 34 : 4, Heracl. 5: 30 : 3.

Διάνοια, ἡ, eigenlijk het nadenken, doordenken, overwegen, δι νοεῖσθαι, doordenken, overdenken, overleggen, nadenken, wordt in dezelf beteekenissen, denzelfden omvang en nog meer gebruikt dan het oo spronkelijke νοῦς, alleen met deze bepaling, dat de gedachte van d reflexie door het voorzetsel op den voorgrond gesteld wordt, en dat w de woordvorming betreft, de beteekenis werkzaamheid der reflexie ga boven de andere: vermogen van de reflectie. (Niet bij Hom.) Het duid a) evenals νοῦς aan het vermogen om te erkennen, het verstand, b. Xen. Mem. 3, 12, 6: καὶ λήθη δὲ καὶ ἀθυμία καὶ δυσκολία καὶ μανία πο λλάκις διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν εἰς τὴν διάνοιαν ἐμπίπτουσιν. Vgl. Ex

ι:9 σοφὸς τῇ διανοίᾳ. Bij Plato dikwijls evenals νοῦς van de ziel in genstelling met σῶμα. Ook is διάν. het orgaan van het zedelijk denken, in de zedelijke reflectie, Plat. Phaedr. 256, C: ἅτε οὐ πάσῃ δεδογμένα ῇ διανοίᾳ πράττοντες. Verder b) het denken, nadenken, reflecteeren at de woordvorming betreft, de eerste beteekenis) Plat. Soph. 263, E ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γενόμενος τοῦτ' αὐτὸ ἡμῖν ὠνομάσθη διάνοια. c) Gezindheid, meening, doel, gedachte. Herodot. ocr. Thucyd. enz.

Daaruit dat het meer gebruikt wordt dan νοῦς, laat zich ook verklaren, dat het laatste bij de LXX zeer zelden voorkomt, διάν. daarentegen meermalen daar gevonden wordt, hoewel niet zóó veelvuldig als het spraakgebruik van het gewone Grieksch zou doen verwachten, en dat wel = לֵב, לֵבָב, alleen waar eene werkzaamheid van de reflectie aan het hart egekend wordt (Gen. 17 : 17, 24 : 45, 27 : 41, Jez. 35 : 4, 57 : 11 enz.) eene bewuste verhouding ter sprake komt (Lev. 19 : 17, Num. 15 : 37, eut. 7 : 17, 29 : 18; wil, gewilligheid, Ex. 35 : 21, 24), zonder dat eene gelmatigheid in deze overdrachtelijke beteekenis te zien is. Zie καρδία. erbonden met σοφία, σύνεσις Ex. 35 : 33, σοφὸς τῇ διανοίᾳ Ex. 28 : 3, 5:9, 24, 36 : 1, Job 9 : 4, vgl. Spreuk. 2 : 10. Ἔκστασις διανοίας Deut. 8:28, vgl. Gen. 45 : 26. Verder somtijds = קֶרֶב Jer. 31 : 33 (Hebr. :10, 10 : 16). מַחֲשָׁבָה Jez. 55 : 9. Vgl. 1 Kron. 29 : 18 φύλαξον ταῦτα ἐν διανοίᾳ καρδίας λαοῦ σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ κατεύθυνον τὰς καρδίας αὐτῶν πρὸς σε = לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ. In het N. T. duidt het aan a) het vermogen om te erkennen, 1 Joh. 5 : 20 δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν, vgl. 1 Kor. 2 : 16 τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου —; ἡμεῖς δὲ νοῦν Χυ ἔχομεν. Het beteekent hier niet het natuurlijk vermogen om te erkennen, maar het door den Heiligen Geest vernieuwde, pas bewerkte vermogen, 1 Kor. 2 : 10—16, 2 Kor. 4 : 6. Vgl. Ef. 1 : 17, 18 ἵνα ὁ θς — τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι κτλ., waar τῆς διανοίας p. v. de vaststaande lezing τῆς καρδίας niet eene onbijbelsche verandering daarvan is (Harless), maar eene met het spraakgebruik der LXX gelijkgestelde wijze van uitdrukking. Vgl. Ef. 4 : 18. Speciaal is διάν. het vermogen van zedelijke reflectie, zedelijke erkenning of zooals νοῦς het door den zedelijken prikkel beheerschte bewustzijn, het bewustzijn als orgaan van den zedelijken prikkel, 1 Petr. 1 : 13 ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν. Hebr. 8 : 10 διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν. 10 : 16 (Jer. 31:33). Mt. 22 : 37: ἀγαπήσεις κύριον τὸν θν σου . . . καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου — zooals de vergelijking van Mk. 12 : 30, Lk. 10 : 25 met Deut. 6 : 5 bewijst, eene toevoeging bij den ten grondslag liggenden tekst, waaruit Mt. daarvoor וּבְכָל־מְאֹדֶךָ weglaat. Spreuk. 9 : 10 τὸ γὰρ γνῶναι νόμον διανοίας ἐστὶν ἀγαθῆς. Juist als dit bewustzijn reproduceert ook de διάν. evenals de νοῦς de verdorvenheid van den zedelijken prikkel, Ef. 4 : 18 τὰ ἔθνη

περιπατεῖ ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ ὄντες, τ
Ex. 9 : 21, Num. 32 : 7, Deut. 29 : 18, Joz. 14 : 8, 1 Makk. 11 :
2 Makk. 2 : 2. Vandaar Ef. 2 : 3 ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τ
διανοιῶν (= gedachten). Vgl. Lk. 10 : 27. — b) Zin, gezindheid, somtij
gedachte. Vandaar het meervoud Ef. 2 : 3, Num. 15 : 37, Joz. 5 : 1. -
Is διάνοια in de onder a) genoemde beteekenis functie van het hart, z
is het daarin product daarvan, Lk. 1 : 51 ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτ
2 Petr. 3 : 1 διεγείρω ὑμῶν — τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν. Kol. 1 : 21 ἐχθροὺς
διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς. — Het werkwoord διανοεῖσθαι, zie διανο
van plan zijn, overleggen, enz. meermalen in de LXX en in de apocri
fen, niet in het N. T.

Διανόημα *, ατος, τό, wat iemand vanszins is, hetzij gedachte, meeni
of besluit, Plat. Xen. enz., somtijds ook bij de LXX, Jez. 55 : 9 ἀπέχ
τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. Spreuk. 15 : 25 (Ez. 14 : 3,
van de afgoden, גִּלּוּלִים, de willekeurige beelden van het hart der afv
ligen). Meermalen bij Sir. 22 : 16 δ. βουλῆς, 24 : 29, 25 : 5, 32 : 1
42 : 20. — In het N. T. alleen Lk. 11 : 17 = gedachte, waar Mt. 12 :
heeft ἐνθυμήσεις.

Ἔννοια *, ἡ, overweging, inzicht, begrip. Ἐννοεῖν, van zins zijn, b
denken, erkennen, syn. ἐνθυμεῖσθαι. Xen. Cyrop. 4, 2, 3 ἐννοηθέντες
οἷά τε πάσχουσιν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων . . . ταῦτα ἐνθυμουμένοις ἔδοξεν αὐτ
νῦν καλὸν εἶναι ἀποστῆναι. An. 2, 4, 5: ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι μὲν καὶ ταῦτ
πάντα· ἐννοῶ δ' ὅτι, εἰ νῦν ἄπιμεν, δόξομεν ἐπὶ πολέμῳ ἀπιέναι καὶ παρὰ τ
σπονδὰς ποιεῖν. Mem. 1, 7, 2, 3; 2 Sam. 20 : 15, Jez. 41 : 20, Job 1 :
Ἐνθυμ. = overwegen, ἐννοεῖν = bedenken, 1 Makk. 2 : 61, de bewus
erkentenis insluitend. De beteekenis van ἔννοια = gedachte ontwikke
zich in de beide beteekenissen gedachte, meening, gezindheid — erke
ning, begrip. a) Voor het eerste vgl. Xen. Cyrop 1, 1, 1 ἔννοια και
ἡμῖν ἐγένετο, de gedachte, overweging kwam bij ons op. Diod. Sic. 14, 5
τὰς αὐτὰς ἐννοίας ἔχει περὶ τοῦ πολέμου. Ibid. 2, 30 ἑρμηνεύοντες τοῖς ἀν
θρώποις τὴν τῶν θεῶν ἔννοιαν (al. εὔνοιαν). Eurip. Hel. 1026. Isocr. 5, 15
τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιεῖν τινί. Zoo in het N. T. 1 Petr. 4 : 1 τὴν αὐτὴ
ἔννοιαν ὁπλίσασθε. Hebr. 4 : 12 κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας
met welke constructie men πάθη ἐπιθυμίας zou kunnen vergelijken, πάθ
overeenkomstig ἐνθυμ., ἐπιθυμ. overeenkomstig ἔννοι. Delitzsch ἐνθυμήσει
de in het gemoed ontstane bewegingen, voorstellingen, phantasiebeelde
(vgl. Mt. 9 : 4, 12 : 25, Hand. 17 : 29); ἔννοιαι de in het zelfbewust
leven zich ontwikkelende gedachtenreeksen. — In deze ethische bepaald-
heid bij de LXX alleen Spreuk. 23 : 19 in het meervoud: ἄκουε υἱέ, κα
σοφὸς γίνου, καὶ κατεύθυνε ἐννοίας σῆς καρδίας. Daarentegen niet in het
enkelvoud zooals 1 Petr. 4 : 1. Vgl. Wijsh. 2 : 14 ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἔλεγχο
ἐννοιῶν ὑμῶν. De op Spreuk. 3 : 20 τήρησον δὲ ἐμὴν βουλὴν καὶ ἔννοιαν rus-

ende verklaring van Hesychius: ἔννοια· βουλή wordt weerlegd door eene vergelijking met Spr. 1 : 4 ἵνα δῷ — παιδὶ νέῳ αἴσθησίν τε καὶ ἔννοιαν = 1) inzicht, erkentenis, vgl. 5 : 1, 2 = בִּינָה (Spreuk. 4 : 1, 23 : 4), דַּעַת Spreuk. 18 : 15); מְזִמָּה (Spreuk. 1 : 4; 3 : 21, 5 : 2, 8 : 12), דֶּרֶךְ (Spr. 3 : 19). — Aristot. = erkentenis, voorstelling. Eth. Nikom. 9, 11 ἡ παρουσία τῶν φίλων ἡδεῖα οὖσα καὶ ἡ ἔννοια τοῦ συναλγεῖν ἐλάττω τὴν λύπην ποιεῖ, communicati doloris cogitatio. 10 : 10 πάθει γὰρ ζῶντες . . . τοῦ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος οὐδ' ἔννοιαν ἔχοντες. Zoo beslist het meest in het gewone Grieksch.

Εὐνοέω *, welgezind zijn, somtijds Hrdt. Xen. treurspeldichters, Plat. in 't algemeen evenwel zelden. LXX Dan. 2 : 43 οὐκ ἔσονται ὁμονοοῦντες οὔτε εὐνοοῦντες ἀλλήλοις, Theodot. προσκολλώμενοι. Esth. 6 : 18 tegenover ἐπιβουλεύειν. 3 Makk. 7 : 11. In het N. T. alleen Mt. 5 : 25 ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ. Daar het overal van welwillende gezindheid staat, kan het ook hier niet de eenvoudige toegevendheid tegenover de aanspraken van den ἀντιδ. aanduiden, maar eischt de verandering van de bestaande verhouding in de tegenovergestelde, zoodat het tot διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου vs. 24 versterkend staat. Dit komt overeen met de opmerking van Elsner, Comment. crit. phil. in ev. Mt. I, p. 145, dat vijandige machten bij het sluiten van den vrede zwoeren, voortaan ἀδόλως εὐνοήσειν τῷ ἄλλῳ, vgl. Polyb. 3, 11, 7. Dem. Adv. Aristocr. 23, 181.

Εὔνοια *, ας, ἡ, welwillendheid, goede gezindheid, liefde. In het Att. evenals in het latere Grieksch dikwijls, in het Bijbelsch Grieksch alleen in de boeken van de Makkabeën, b. v. πρός τινα 1 Makk. 11 : 33, 2 Makk. 12 : 30 enz. εἴς τινα 2 Makk. 9 : 26, 15 : 30; zooals ééns in het N. T. Ef. 6 : 7 ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις . . . μετ' εὐνοίας δουλεύοντες ὡς κυρίῳ, waarbij Elsner, Observ. wijst naar Lucn. bis. accus. 16: ἀνδράποδον ὃ μόνον εἶχεν εὔνουν καὶ πιστόν en andere plaatsen. Daarenboven leest de receptus het 1 Kor. 7 : 3 τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω i. p. v. τὴν ὀφείλην, volgens een niet algemeen spraakgebruik, waarvoor Wetstein en Loesner, Observ. phil. bewijzen geven.

Νοήμων, ον, nadenkend, verstandig, Spreuk. 1 : 5, 10 : 5.

Νοθεύω, als onecht beschouwen, Philo I, 288, 8. Bederven, Wijsh. 14 : 24, Philo II, 48, 41.

Νόθος, η, ον, Attisch ook met twee uitgangen, buiten echt verwekt, onecht (het tegenovergestelde van γνήσιος); substantive = een natuurlijke zoon, een bastaard, Wijsh. 4 : 3, Hebr. 12 : 8, waar het tegen υἱός overstaat.

Νόθως, onecht, vervalscht, onoprecht, 3 Makk. 3 : 17.

Νομάς, άδος, ὁ, ἡ, de kudden weidend, van personen, en weidend, van het vee, 1 Sam. 28 : 24, 1 Kon. 3 : 1, 4 : 23.

Νομή, ῆς, ἡ, van νέμω ik verdeel, deel uit, bijzonder spijs en drank,

met τὰ ποίμνια: ik weid, voeder het vee. LXX voor מִרְצָה, מַרְעִית, הָ Gen. 47:4, 1 Kron. 4:39 enz. Allereerst a) = de weide, in welke zin het figuurl. Joh. 10:9 gebezigd wordt; b) overdr. van het weiden zich voeden, d.i. het om zich heen grijpen, zich verspreiden van bran (τοῦ πυρός), of van booze kankerachtige gezwellen aan het menschelij lichaam (ergens νομαὶ σαρκὸς θηριώδεις genoemd, zie Passow in v.), en zo in de spreekwijze, νομὴν ἔχειν = voorteten, voortvreten, d.i. voortwoek ren, ὡς γάγγραινα, 2 Tim. 2:17.

Νομίζω, -ίσω, van ὁ νόμος, vandaar oorspronkelijk gewoon of ge bruikelijk achten, en dan 1) = tot gebruik of gewoonte hebben, ge woon zijn, plegen, seq. Infinit., in welken zin het Hand. 16:13, i Passivo, veelal wordt opgevat (Statenvertaling en Vissering; andere brengen ook deze plaats tot die sub 2) vermeld, Weizsäcker, Das neu Test. übersetzt, „wo wir annahmen" en de Engelsche vertaling van 1881 die οὗ ἐνομίζετο overzet door: where we supposed); 2) in het algemee = achten, ergens voor houden, meenen, gelooven, veronderstellen, al solute, Lk. 3:23; seq. Infinit., 1 Kor. 7:36; seq. Accusat. c. Infinit Lk. 2:44, Hand. 7:25, 8:20, 14:19, 16:27, 17:29, 1 Kor. 7:26 1 Tim. 6:5; met ὅτι, Mt. 5:17, 10:34, 20:10, Hand. 21:29.

Νομικός*, ή, όν, a) betreffende de wet, daartoe behoorend, bij Ari toteles tegenover ἠθικός. Tit. 3:9 μάχαι νομικαί, betreffende de Joodsch wet. b) Van personen: bekend met de wet. Strab. 12, 539: ἐξηγητ τῶν νόμων, καθάπερ οἱ παρὰ Ῥωμαίους νομικοί (jurisconsulti). Zoo waa schijnlijk Tit. 3:13, daar Ζηνᾶς geen Joodsche, maar een Grieksch eigennaam is. Op de bedoelde plaatsen c) van de Joodsche γραμματε als πατρίων ἐξηγηταὶ νόμων Jos. Ant. 17, 6, 2, evenals dezen in verban met de Farizeërs, Lk. 7:30, 14:3 vgl. Mt. 22:35 εἷς ἐκ τῶν Φαρισαίω νομικός met Mk. 12:28 εἷς τῶν γραμματέων. Vgl. verder Lk. 11:45, 46 52 met Mt. 23:23, 25, 27, 29, 30. Daarenboven Lk. 10:25. Daa op alle plaatsen, waar zij vermeld worden, vragen betreffende de we in aanmerking komen, de Schriftgeleerden evenwel ook als autoriteite in vragen betreffende de profetie optreden Mt. 2:4, 13:52 enz., moge wij het vermoeden uitspreken, dat γραμματεῖς het begrip van de soor is, νομικοί speciaal de onderwezenen in de wet en het recht onder hen Vgl. νομοδιδάσκαλος Lk. 5:17, Hand. 5:34; men denke aan de in he recht onderwezene bijzitters van het Sanhedrin en van de overige recht banken. Νομοδιδάσκαλος zou dan die νομικοί aanduiden, die zich aan he onderricht in de wet wijdden. Vgl. Buxtorf, Tiberias, c. 8. Lex. rabb s. vv. תלמיד, תלמוד, ספר, רב, רבא enz. Lightfoot, Hor. Hebr. bij Lk 10:25 (de doctoribus Judaeorum) en 11:45 Leyrer, Schriftgelehrte P. R. E.[1], Strack., P. R. E.[2], Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn s. v

Νομίμως, overeenkomstig de wet, wettig, 2 Tim. 2:5 v. ἀθλεῖν

dat zoowel op de manier van strijden betrekking heeft = overeenkomstig de wetten van den kampstrijd als op de voorbereiding tot den strijd, vgl. 1 Kor. 9 : 25. Voor het eerste vgl. Aristid. De pac. 2, p. 403 (bij Wetstein) = ἔξω τῶν νομίμων τρόπων μάχεσθαι. Voor het laatste Arr. Epict. 3, 10: δός μοι ἀπόδειξιν εἰ νομίμως ἤθλησας, εἰ ἔφαγες ὅσα δεῖ, εἰ ἐγυμνάσθης κτλ. Hippocr. 1, 15: οἱ νομίμως ἀθλοῦντες ἐπὶ δὲ τοῦ ἀρίστου τὸν ἄρτον μόνον ἐσθίουσιν, ἐπὶ δὲ τοῦ δείπνου τὸ κρέας. — Daarenboven nog slechts 1 Tim. 1 : 8 καλὸς ὁ νόμος ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, dat niet = overeenkomstig het wezen der wet, maar = zooals wet en recht het eischen. Het heeft volgens het verband niet betrekking op hoorders en daders, maar op de leermeesters, niet op de vervulling, maar op de toepassing van de wet, die op hen gemaakt moet worden, die zij geldt, vgl. κεῖται vs. 9. De leermeesters moeten er op letten, voor wie de wet bepaald is, nl. voor de overtreders.

Het adjectief komt in het Bijbelsch Grieksch zelden voor. Alleen in de apocriefen 2 Makk. 4 : 11, 4 Makk. 5 : 35, 7, 15, 6. Anders alleen het substantive neutrum τὸ νόμιμον, τὰ νόμιμα, meestal in de constructie νόμ. αἰώνιον Ex. 12 : 14, 24, 29 : 28, 30 : 31, Lev. 6 : 18, 22, 7:26, 10: 9 enz. = חֹק, חֻקָּה, somtijds = תּוֹרָה, in dit geval evenwel alleen in het meervoud Gen. 26 : 5, Ex. 43 : 11 enz. Derhalve = wettelijke bepaling, recht. In de apocriefen τὰ νόμ. ἀλλότρια; τῶν ἐθνῶν, ἡμῶν κτλ., slechts éèns τοῦ κυρίου 1 Ezr. 1 : 46.

"Ανομος *, ον, a) sine lege, zonder wet, b. v. Plat. Polit. 302 E ἄνομος μοναρχία = legibus carens. Zoo tegenover ὑπὸ νόμον 1 Kor. 9 : 21 en dat wel met het oog op datgene wat in Bijbelsche beteekenis νόμος is, de van kracht zijnde ordening Gods van het Oude Verbond: τοῖς ἀνόμοις ἐγενόμην ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος θεοῦ, ἀλλ' ἔννομος Χυ. Allereerst is de Oud-Testamentische orde des heils bedoeld, welke de heidenen missen, vgl. Esth. 4 ἐμίσησα δόξαν ἀνόμων καὶ βδελύσσομαι κοίτην ἀπεριτμήτων καὶ παντὸς ἀλλοτρίου. Rom. 2 : 12 ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται. Zoo wordt ook de toevoeging μὴ ὢν ἄνομος θεοῦ eerst verklaarbaar, wanneer zij bedoeld is als Rom. 3 : 31 νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν, vgl. 8, 3, 4. Eveneens van de heidenen Hand. 2 : 23 διὰ χειρὸς ἀνόμων προσπήξαντες. — b) Wat niet met de wet overeenstemt, zich daartegen verzet, contra legem, — de negatieve uitdrukking voor datgene wat in het gewone Grieksch meer positief door παράνομος wordt aangeduid. In het Bijbelsch Grieksch meestal als substantief, adj. in het N. T. alleen 2 Petr. 2 : 8. Xen. Mem. 4, 4, 13 νόμοι πόλεως — ἃ οἱ πολῖται συνθέμενοι ἅ τε δεῖ πράττειν καὶ ὧν ἀπέχεσθαι ἐγράψαντο. Νόμιμος — ὁ κατὰ ταῦτα πολιτευόμενος, ἄνομος δὲ ὁ ταῦτα παραβαίνων. Syn. ἄδικος, ἀσεβής, ἀνόσιος. "Αδικος is hij, die den menschen onrecht doet, ἄνομος, die op de wet geen achtslaat. Nog

sterker is ἀνόσιος, dat de krachtigste uitdrukking is voor de aanwijzi van een overmoedig, zondig handelen. Xen. Rep. Laced. 8, 5: οὐ μὴ ἄνομον, ἀλλὰ καὶ ἀνόσιον θεὶς τὸ πυθοχρήστοις νόμοις μὴ πείθεσθαι. In h Bijbelsch Grieksch is ἄνομος, ἀνομία praedicaat van den zondaar, van zonde om haar naar haar karakter als losmaking van de goddelij levensorde te kenmerken; vgl. de benaming van den antichrist als ἄνομος κ. ε., omdat daarin deze losmaking van Gods wil belichaamd 2 Thess. 2:8 met vs. 3, 4. Het woord komt niet zelden bij de LX voor, evenwel niet voor een bepaald Hebreeuwsch woord. Het Part. r van רשׁע wordt door ἄνομος, παράνομος, ἀσεβής vertaald. Vgl Ps. 51:1 Jez. 1:28, 53:12 (Mk. 15:28, Lk. 22:37). — Het meest nog = ri naast ἀσεβής en ἁμαρτωλός, zie onder ἄδικος. Ps. 104:36, 1 Sam. 24:1 1 Kon. 8:3, Hab. 3:12. — עָרִיץ Jez. 29:20 ἐξέλιπεν ἄνομος καὶ ἀπώλ ὑπερήφανος καὶ ἐξωλοθρεύθησαν οἱ ἀνομοῦντες ἐπὶ κακίᾳ. — חָנֵף Jez. 9:1 10:6. מַשְׁחִית Jez. 1:4. Somtijds ook = אָוֶן, עָוֹן, zie ἀνομία. — het N. T. nog 1 Tim. 1:9 in dezelfde beteekenis.

Ἀνομία *, ἡ, a) de wetteloosheid. Plat. Rep. 9, 575 A ἐν πά ἀναρχίᾳ καὶ ἀνομίᾳ ζῶν. b) Het niet achtslaan op de wet, die zi buiten de wet stelt, tegenover ἔννομος. Zoo steeds in het Bijbels Grieksch. Tegenover δικαιοσύνη Xen. Mem. 1, 2, 24 ἄνθρωποι ἀνομίᾳ μᾶλλ ἢ δικαιοσύνῃ χρώμενοι. Zoo ook Mt. 23:28, Rom. 6:9, 2 Kor. 6:1 τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ, Hebr. 1:9. Van de voornaams benamingen voor zonde staat het het minst voor חַטָּאת, minder dikwij voor פֶּשַׁע, daarentegen naast ἁμαρτία en ἀδικία even dikwijls voor עָוֹן slechts אָוֶן wordt enkele malen anders vertaald. Daarenboven komt h overeen met meer speciale uitdrukkingen als חָמָס Ps. 55:9: εἶδον ἀνομί καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πόλει. Jez. 53:9 ἀνομία — δόλος. Ez. 7:23. לֵץ Ps. 37:1, 89:23. רֶשַׁע Ps. 5:4, 45:9, Ez. 3:19. שֶׁקֶר Ps. 7:15. - Dikwijls staat het parallel ἁμαρτία. Het duidt de zonde aan in ha verhouding tot de wet en den wil van God, datgene wat haar tot schul maakt. Vgl. Rom. 5:13, 7:13. Dat de zonde ἀνομία is, is de gron voor de toerekening daarvan. Vandaar 1 Joh. 3:4 πᾶς ὁ ποιῶν τ ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ, καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία. Vgl. 1 Jo 2:3, 3:22, 5:2, 3. Ez. 46:20 τὰ ὑπὲρ τῆς ἀνομίας = אָשָׁם, schuld offer. Mt. 7:23, 13:41, Rom. 4:7, Hebr. 8:12, 10:17, Tit. 2:14 Evenals תּוֹרָה de geheele godsopenbaring als levensregel en ordening va het volk aan kan duiden (zie νόμος), zoo ook ἀνομία de absolute ver nieuwing daarvan. Vandaar 2 Thess. 2:7 τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας Mt. 24:14.

Ἔννομος *, ον, eigenlijk wat zich binnen de wet bevindt, door de we bepaald, tegenover παράνομος. Aesch. Sppl. 379: δίκας οὐ τυγχάνουσι ἀνόμου. Polyb. 2, 47, 6 τὴν ἔννομον βασιλείαν εἰς τυραννίδα μεταστῆσαι

gl. Xen. Mem. 1, 2, 44. In het N. T. Hand. 19:39 ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ, zie ἐκκλ. 1 Kor. 9:21 μὴ ὢν ἄνομος θεοῦ, ἀλλ' ἔννομος Χυ, vgl. Gal. 6:2, 1 Kor. 3:23. In het Bijbelsch Grieksch alleen nog in den proloog van Sirach ἐννόμως βιώσις en het adverbium Spreuk. 31:26. Zelden in het gewone Grieksch van personen = getrouw aan de wet, zich binnen de wet bewegend, b. v. Plat. Rep. 4, 424 E ἔννομοι καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες.

Παράνομος *, ον, tegen de wet, staande tegenover de wetten, b. v. in de Attische rechtspraak παράνομα van voorstellen betreffende de wet, die met de heerschende wetten strijden, vgl. 2 Makk. 4:11 τὰς μὲν νομίμους καταλύων πολιτείας παρανόμους ἐθισμοὺς ἐκαίνιζεν. ('Αντινομία duidt de tegenspraak der wet met zichzelve aan, zoodat het niet voorkomende ἀντίνομος = die wet tegen wet stelt). Anders in het gewone Grieksch van de overtreding van de wet, Plat. Apol. 31 A: διακολύων πολλὰ ἄδικα καὶ παράνομα ἐν τῇ πόλει γίγνεσθαι. Vir. civ. 539 E παράνομος δόξει γεγονέναι ἐκ νομίμου. 302 E τὰ κατὰ νόμους ἄρχειν καὶ παρανόμως. Vandaar boosaardig, de wetten met voeten tredend, verbonden met δεινός. Plat. Phaedr. 254, A. Plut. Praec. ger. reip. 13 (807, F.) ἐπ' ἔργῳ παρανόμῳ καὶ δεινῷ φεύγοντα δίκην. Plut. Tit. Flam. 13, 1 ἐξωλέστατον καὶ παρανομώτατον τύραννον. Plat. Phaedr. 113 E φόνους παρανόμους.

In het Bijbelsch Grieksch alleen bij de LXX, zelden in de apocriefen, niet in het N. T., want de godsdienstige benaming van den zondaar en van de zonde is eene andere en voor de sterke benaming daarvan is het niet voldoende, vgl. 2 Thess. 2:3, maar komt ook niet overeen met het karakter van het N. T. LXX = בְּלִיַּעַל (somtijds ook ἀσεβής, ἄφρων, ἀποστασία) Deut. 13:13, Richt. 19:22, 2 Sam. 16:7, 20:1, 23:5, 1 Kon. 21:10, 13, Ps. 41:9, 101:3. = בֹּגֵד Spreuk. 2:22, 11:6, 13:2, 21:18, 22:12, 23:2, zoo ook אָוֶן, חוֹלֵל, חָמָס enz. Gewoonlijk als epitheton van personen of subst. manl. = verachter van de wet. Zakelijk Ps. 41:9, 101:3, Wijsh. 3:16, 2 Makk. 4:11. Het ontbreken van het woord in het N. T., niet alleen bij Paulus, is karakteristiek voor de geheele grondbeschouwing van het N. T., vgl. Joh. 1:17.

Παρανομέω *, een παράνομος zijn, als zoodanig tegen de wet handelen, de wet verachten, vandaar ook = zondigen, zoowel τί als εἴς τι, met betrekking tot iets, b. v. εἰς θεούς, εἰς μαντεῖον. Ook τινά = iemand mishandelen. Eene godsdienstige kleur heeft het woord in het gewone Grieksch niet. Het staat daar alleen in juridische beteekenis, terwijl ἀδικεῖν staat in sociale beteekenis. LXX Ps. 26:4 = עלם Part. Niph. (arglistig). Ps. 71:4 = עָוֵל. 75:5 = הָלַל. 119:51 = הֵלִיץ, ὑπερήφανοι παρηνόμουν ἕως σφόδρα (voor deze toevoeging vgl. Thuc. 3:67). 4 Makk. 5:16, 19, 26, 8:12. In het N. T. alleen Hand. 23:2 κρίνων

με κατὰ τὸν νόμον καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι. Vgl. Plat. Vit. civ. 307, E onder ἄνομος.

Παρανομία *, ἡ, de aard en handelwijze van een παράνομος = overtreding, ongehoorzaamheid, wanbedrijf, Isocr. 168, C ἁρπαγὴ καὶ βία καὶ κατάλυσις τῶν ἐθῶν. Zelden bij de LXX, Ps. 37 : 7, Spreuk. 5 : 22, 10 : 27. — 4 Makk. 2 : 11, 4 : 19, 9 : 3 τύραννε παρανομίας. — In het N. T. alleen van Bileam zonder speciale betrekking op de wet. Vandaar in 't algemeen = zonde.

Νόμισμα, ατος, τό, van νομίζω, oorspronkelijk al hetgeen door gewoonte of gebruik gewettigd is, het algemeen aangenomene, bijzonder de in een staat geldigen koers hebbende, d. i. gangbare munt, munt, specie (Lat. numisma), 2 Ezr. 8 : 36, Mt. 22 : 19.

Νομοδιδάσκαλος *, ὁ, leeraar der wet. Het komt in het gewone Grieksch niet voor en eveneens niet in het Oud-Testamentisch Grieksch. Alleen in het N. T. en hier slechts driemaal. Waarschijnlijk eerst later op Joodschen grondslag ontstaan, om de autoriteiten van de leer der wet, תַּלְמוּד, doctrina, aan te duiden. Zoo Hand. 5 : 34 van Gamaliël (vgl. 22 : 3, Lk. 2 : 46), Lk. 5 : 17 Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι .... ἐκ πάσης κώμης κτλ. — 1 Tim. 1 : 7 heeft het betrekking op de reeds vs. 4 (μῦθοι καὶ γενεαλογίαι, vgl. μάχαι νομικαί Tit. 1 : 14, 3 : 1) bedoelde Joodsche dwaalleeraars van de Alexandrijnsche school (in onderscheiding van die van den brief aan de Galatiërs), die evenzoo als autoriteiten met betrekking tot het O. T. optraden als de Farizeërs.

Νομοθεσία *, ἡ, wetgeving en dat wel a) van de handeling als b) van het product daarvan, de wettelijke inrichting van eene gemeente, vgl. Diod. Sic. 12, 11: ἐπισκεψάμενος τὰς ἁπάντων νομοθεσίας enz. evenals bij Dion. Hal. 2 Makk. 6 : 23 τῆς ἁγίας καὶ θεοκτίστου νομοθεσίας ἀκολούθως. 4 Makk. 5 : 34, 17 : 16 τίνες οὐκ ἐθαύμασαν τοὺς τῆς θείας νομοθεσίας ἀθλητάς. Daardoor is deze beteekenis voor Rom. 9 : 4, waar zij door het naast elkander stellen van ὧν .... αἱ διαθῆκαι (sing. bet. zie διαθήκη) καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι geëischt wordt, verzekerd.

Νομοθετέω *, een νομοθέτης zijn, wetten maken, τινί, daarentegen in 't pass. = door wetgeving bepalen, b. v. Plat. Legg. 3, 701 D: ὅπως νομοθετουμένη πόλις ἐλευθέρα τε ἔσται καὶ φίλη ἑαυτῇ καὶ νοῦν ἕξει, deshalve = de door wetten bestuurde stad, de door wetten geregelde gemeente. Zoo zeer dikwijls bij Plato, ook Isocr. Dem. Aristot. Plut. Diod. LXX = ירה Hiphil. Ex. 24 : 12 τὰς ἐντολὰς ἃς ἔγραψα νομοθετῆσαι αὐτοῖς. Deut. 17 : 10, Ps. 25 : 12. Met den Acc. Ps. 25 : 8, 26 : 11, 119 : 33, 102, 2 Makk. 3 : 15. In het N. T. Hebr. 7 : 11 ὁ λαὸς ἐπὶ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης νενομοθέτηται. 8 : 6 ἡ καινὴ διαθήκη ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται, — eene uitdrukking, die slechts mogelijk is, wanneer de beteekenis der wet niet in het voorschrift opgaat.

Νομοθέτης *, ὁ, wetgever, die de wetten verordent, γράφει, van νόμον θεῖναι, de werkzaamheid daarvan aanduidend, die voor anderen wetten maakt, terwijl νόμον θέσθαι van het volk gezegd wordt, dat wetten vaststelt. Vandaar dat het laatste het meest gebruikelijk is van de Grieksche wetgeving, terwijl νόμον τιθέναι staat van Drako, Solon, νομοθέτης, die wet vaststelt, νομοθέται in Athene van hen, die de wet moesten herzien. Vgl. Thuc. 8, 97, 2. LXX Ps. 9 : 21 κατάστησον κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς· γνώτωσαν ἔθνη, ὅτι ἄνθρωποι εἰσίν, waar de LXX מוֹרָה i. p. v. מוֹרָא = מוֹרָא gelezen heeft. In het N. T. alleen Jak. 4 : 12, vgl. Ps. 9:20, 21 κριθήτωσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου, κατάστησον νομοθέτην ἐπ' αὐτούς.

Νόμος *, ὁ, gebruik, zede, recht, wet als vastgestelde bepaling. Hes. and. Hrdt. b. v. Hes. Thes. 66: Μοῦσαι — μέλπονται πάντων τε νόμους καὶ ἤθεα κέδνα. Hrdt. 1, 132 ἄνευ μάγου οὔ σφι νόμος ἐστὶ θυσίας ποιέεσθαι. 1, 61 ἐμίσγετο οἱ οὐ κατὰ νόμον. 3, 28 νόμον πάντων βασιλέα φήσας εἶναι · usus est tyrannus. Het woord moet worden teruggeleid tot νέμω, verdeelen, besturen, vgl. νέμεσις, νεμέσεια, en hangt volgens Curtius 313 ff. samen met Numa, Numitor, numerus. Cic. de Leg. 1, 19: „Legem doctissimi viri Graeco putant nomine a suum cuique tribuendo appellatum." Plut. Conv. Disp. 2, 644 C οἱ νόμοι τῆς ἴσα νεμούσης εἰς τὸ κοινὸν ἀρχῆς καὶ δυνάμεως ἐπώνυμοι γεγόνασιν. Daar het begrip doet denken aan eene vaste orde, wordt νόμος zoowel gebruikt van den toonaard als van de wijze in de muziek. Vgl. Deut. 32 : 46 = שִׁירָה. Het is vooral de naam van ordeningen van den staat en van het recht, van de wetten en inrichtingen, vgl. Arist. Rhet. ad Alex. 2 νόμος δέ ἐστιν ὁμολόγημα πόλεως κοινὸν διὰ γραμμάτων προστάττον πῶς χρὴ πράττειν ἕκαστα. Id. Pol. 7, 4: νόμος τάξις τίς ἐστι, καὶ τὴν εὐνομίαν ἀναγκαῖον εὐταξίαν εἶναι, ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς οὐ δύναται μετέχειν τάξεως· θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τόδε συνέχει τὸ πᾶν. Plat. Legg. 1, 644 D: ὃ (λογισμός) γενόμενος δόγμα πόλεως κοινὸν νόμος ἐπωνόμασται. Vandaar worden de νόμοι zoowel in de ἔθη als de geschrevene van de ongeschrevene wetten in dien zin onderscheiden, waarin γράφειν van den wetgevenden arbeid gebruikt wordt. Schol. Thuc. 2, 37, Plat. Legg. 8, 841 B: παρ' αὐτοῖς ἔστω νόμιμον, ἔθει καὶ ἀγράφῳ νομισθὲν νόμῳ. Plut. Lyk. 13: μία οὖν τῶν ῥητρῶν ἦν, ὥσπερ εἴρηται, μὴ χρῆσθαι νόμοις ἐγγράφοις. Arist. Rhet. 1, 10, 2 νόμος δ' ἐστὶν ὁ μὲν ἴδιος, ὁ δὲ κοινός. λέγω δὲ ἴδιον μὲν καθ' ὃν γεγραμμένον πολιτεύονται· κοινὸν δὲ ὅσα ἄγραφα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι δοκεῖ. Vgl. γράφειν, γράμμα en de Nieuw-Testamentische benaming van de Oud-Testamentische wet als γράμμα. In Athene heetten vooral de wetten van Solon νόμοι, die van Drako θεσμοί. Verder is νόμος de vaste uitdrukking voor de van staatswege bestaande en als regel geldende wet, hetzij door overlevering hetzij door eene bijzondere wetgevende macht ingevoerd; Herodot. treurspeldicht. Aristot. Thuc. Xen. Plat. en in 't algemeen,

terwijl Homerus, die het woord in de Odyssea en Ilias nog niet kent, voor dit begrip θέμιστες heeft. Zie Passow. Daar νόμος de wet als werkzamen regel en orde aanduidt, is het verklaarbaar, dat het woord eerst door de vorming van een geordend staatsleven de beteekenis wet verkreeg, waarbij wij moeten opmerken, dat het woord nooit eenen eenvoudigen geformuleerden eisch, maar steeds de heerschende, werkzame, toegepaste orde aanduidt, volgens welke alles geregeld wordt. Het is toegepaste, doorgezette orde (zoo ook in de muziek van de wijs), vgl. boven Cicero en Plut. t. a. pl. Plat. Legg. 10, 904, A οἱ κατὰ νόμον ὄντες θεοί. Zoo zegt Herodotus van de door eene bepaling, niet door de natuur vastgestelde grenzen van Arabië: λήγει δὲ αὕτη, οὐ λήγουσα εἰ μὴ νόμῳ, ἐς τὸν κόλπον τὸν Ἀράβιον. Als zulk een terminus ter aanduiding van de bestaande, openlijke ordening van een algemeen wezen, is het vanzelf de vertaling van het Hebr. תּוֹרָה van de in Israel opgerichte en werkzame ordening van God, die slechts zelden = θεσμός (Spreuk. 1 : 8 parall. παιδεία), ἐντολή (Deut. 17 : 19, 2 Kon. 21 : 8, 2 Kron. 12 : 1, 30 : 16), πρόσταγμα (2 Kron. 19 : 10, Jer. 32 : 23, 44 : 23), τάξις (Spr. 31 : 26 τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσῃ αὐτῆς). Het spraakgebruik der LXX in de vertaling van תּוֹרָה en in de toepassing van νόμος is bijzonder constant.

Het laatste wordt bijna alleen nog voor חֹק, חֻקָּה gebruikt, חֹק anders meestal = δικαίωμα, dat zeldzamer voor חֻקָּה staat. Beiden evenwel meermalen = νόμιμον, πρόσταγμα, dan = νόμος. Voor מִצְוָה is ἐντολή de gewone uitdrukking, slechts ééns = νόμος, Spreuk. 6 : :20 parall. θεσμός, dat daarenboven, naar het schijnt, alleen nog Spreuk. 1 : 8 gevonden wordt. Het andere Grieksche synoniem δόγμα heeft de LXX niet. Ez. 20 : 26 is het de lezing van den Vat. i. p. v. δόμασι. Theodt. Dan. daarentegen gebruikt het meermalen, terwijl het Dan. LXX ontbreekt. Wat nu deze Grieksche synoniemen betreft, is νόμος allereerst het meest uitgebreide begrip, zooals reeds de samenvoeging en onderscheiding van νόμοι en ἔθη bewijst, nooit ἐντολαί, προστάγματα, δικαιώματα, δόγματα καὶ ἔθη. Ook nooit θεσμοὶ καὶ ἔθη, want θεσμός is een synoniem ἔθος, daar het zelf somtijds de instelling van het oude gebruik als onwrikbaar, van de goden afstammend aanduidt en dan in het bijzonder van feestelijke gebruiken en bepalingen evenals in het dichterlijk spraakgebruik van koninklijke bepalingen voorkomt. De Drakonische wetten, die waarschijnlijk met dit woord begonnen, waren eene codificatie van het oude, geheiligde recht, θεσμός = de wet als vaststaand gebruik. Ἐντολή, opdracht, bevel staat van de afzonderlijke bepaling, van de bestanddeelen, eischen der wet in het bijzonder (vgl. Mt. 22 : 36, Ef. 2 : 15, Hebr. 7 : 5, 9 : 19). Het naast daarmeê verwant is πρόσταγμα, ordening, regeling. Νόμος evenwel is het algemeene begrip. Vgl. ὁ νόμος κελεύει,

παγορεύει. Het duidt de bestaande, geldende wettische orde aan, welke iet alleen regelt, maar bepaalt, niet alleen gebiedt en verbiedt, maar egeert, hare vervulling in het leven roept, zich stelt tegenover de nietervulling. Het duidt niet alleen een voorschrift aan, maar de bestaande n gehandhaafde orde. Νόμος wordt een ἐντολή, een πρόσταγμα alleen enoemd met het oog hierop, dat het de algemeen geldende, het leven ormende openbare orde is. Vgl. Esth. 1 : 19 van een uit te vaardigen oninklijk gebod: γραφήτω κατὰ τοὺς νόμους Μήδων καὶ Περσῶν vgl. met ss. 8, 13, 15. Betrekkelijk zeldzaam staat het van enkele wetten. leermalen de pluralis οἱ νόμοι van het geheel der van kracht zijnde en et gemeene leven bepalende verordeningen — zoo nooit αἱ ἐντολαί, τὰ καιώματα enz. In alle de wetgeving en de toepassing der wetten beloelende uitdrukkingen wordt νόμος gebruikt, b. v. νόμον θεῖναι, θέσθαι, ράφειν, κυροῦν, λύειν, κατὰ νόμους, ἐκ τῶν νόμων, τοῦ νόμου, νόμοι κείμενοι. ωθεστῶτες enz. Zoo wordt het, zooals gezegd is, vanzelf gebruikt ter ertaling van תּוֹרָה, dat in het spraakgebruik een wezenlijk collectief berip is, van enkele wetten alleen in Ex. Lev. Num. evenals Ez. 43 : 11, 2 — behalve 7 : 22, 22 : 26 de eenige plaats in Ezechiël. Als collecief begrip komt het Ex. 18 : 16, 20, 24 : 12, Lev. 26 : 46 en van Deut. f bestendig voor en dat wel van de wet van Mozes, de wet van Jahwe. lleen in de Spreuken heeft de naam תּוֹרָה een ruimer begrip dan dat an de geschrevene wet van den Sinaï (Delitzsch, Prov. S. 35, die er egelijk op wijst, dat men den naam Israel in het Spreukenboek teverpeefs zoekt), vgl. Spreuk. 28 : 4, 9, 29 : 18 met 6 : 23, 13 : 15, 28 : 7. ij de profeten eveneens van de wet Gods of van Israel. Alleen Mich. : 2, Jez. 2 : 3, 51 : 4 van de thora van Zion in onderscheiding van die an Sinaï (Delitzsch). Daarenboven in andere beteekenis alleen nog Sam. 7 : 19 זֹאת תּוֹרַת הָאָדָם, waarschijnlijk aansluitend aan תּוֹרָה van e afzonderlijke wetten.

Zoo is תּוֹרָה, νόμος in het spraakgebruik van het O. T. een bepaald, oncreet begrip, zooals het meestal ook in de apocriefen voorkomt, meestal ὁ νόμος, bij Jezus Sirach gewoonlijk evenals eenige malen in het oek der Wijsheid zonder artikel, van de wet van Israel en wel zóó, at de voorstelling steeds den goddelijken oorsprong en de bepaling voor f de geldigheid in Israel daarmeê verbindt, derhalve = de van God fkomstige, aan Israel gegevene, in Israel opgerichte wet. Eene uitreiding van het spraakgebruik vinden wij in de apocriefen slechts in oover als ὁ νόμος 2 Makk. 2 : 18 met terugslag op Ex. 19 : 6, Deut. 30 : 1—5 eveneens het wetboek bedoelt, als de formule ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται 2 Makk. 15 : 9 de geheele heilige Schrift van Israel aanwijst.

Formeel is het spraakgebruik van het geheele Bijbelsche Grieksch van dat van het gewone Grieksch daardoor onderscheiden, dat in het

laatste de geheele wetgeving en de inrichting van het gewone leven doorgaans door het meervoud aangeduid wordt, de singularis daarentegen va afzonderlijke wetten, van datgene wat in enkele gevallen gebruikelijk e recht is, gebezigd wordt, b. v. Xen. Cyr. 1, 4, 28 ἡ καὶ ἐν Περσαῖς νόμ ἐστὶν οὗτος συγγενεῖς φιλεῖν; Hrdn. 4, 2, 2 τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ τελευτή σαντος πολυτελεῖ κηδείᾳ καταθάπτουσιν ἀνθρώπων νόμῳ. 5, 5, 10 ἀνεζωσμέν χιτῶνας ποδήρεις καὶ χειριδωτοὺς νόμῳ Φοινίκων, evenals soortbegrip, zeld als collectief begrip, zooals Plat. De leg. 314, b τὰ δόγματα ταῦτα κ ψηφίσματα νόμον εἶναι. Vgl. Krüger bij Thuc. 1, 77, 2: „ὁ νόμος wur in der Prosa keineswegs so allgemein wie unser „das Gesetz" collect gebraucht, wenn es auch z. B. mit Beziehung auf eine Stelle des Pind (Plat. Gorg. 484 B), so vorkommt, bei (Hrdt. 3, 28, 2) Plat. Pro 337 D, de Legg. 680 b. Dagegen dieselbe Stelle wiedergebend οἱ πόλε βασιλῆς νόμοι, Symp. 196 C, vgl. Aristot. Pol. 3, 3. Jedenfalls erschei ὁ νόμος nicht so bei Thukydides." Daarentegen is νόμος in het Bijbelsch Grieksch vooral collectiefbegrip; van enkele wetten b. v. ὁ νόμος τῆς ὁλ καυτώσεως, τῆς τικτούσης, τῆς λέπρας, τοῦ λεπροῦ, τῆς ζηλοτυπίας alleen de boeken Exod. Lev. Num. en Ez. 43 : 12, evenals = דָּת Esth. 1: 13, 4 : 15. In de apocriefen alleen 3 Makk. 1 : 12 (niet 4 Makk. 2: in het N. T. alleen Rom. 7 : 2 ὁ νόμος τοῦ ἀνδρός, evenals Joh. 19: Het meervoud vinden wij in het O. T. alleen Neh. 9 : 13 ἔδωκας αὐτ κρίματα εὐθέα καὶ νόμους ἀληθείας, προστάγματα καὶ ἐντολὰς ἀγαθάς. J 31 : 33 διδοὺς δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ καρδίας αὐ γράψω αὐτούς. Dan. 9 : 10 Theodot. πορεύεσθαι ἐν τοῖς νόμοις ὧν ἡμῶν, w de LXX heeft: κατακολουθῆσαι τῷ νόμῳ αὐτοῦ — dit alleen de plaats waar het = תּוֹרָה en dat wel Jer. 31 : 33 naar het enkelv., Neh. 9 : 1 Dan. 9 : 10 naar het meervoud, terwijl Ex. 18 : 20, Lev. 26 : 46 meervoud in de LXX door het enkelvoud vertaald wordt. Spreuk. 6 : = מִצְוָה, Jer. 31 : 36 = חֹק, Jer. 33 : 25 en Ez. 5 : 6 = חֻקָּה, even Esth. 1 : 15, 19, 3 : 8 = דָּת. In de apocriefen komt het meervoud me malen in de boeken van de Makkabeën voor en dat wel 1 Makk. 10 : 37, 2 Makk. 4 : 17, 7 : 9 collectief, 1 Makk. 11 : 34, 57 van de afzonderlijke wetten. In het N. T. daarentegen staat het meervoud alleen Hebr. 8 : 10; 10 : 16 in de aanhaling uit Jer. 31 : 33. — Opmerkelijk is nog, dat in het boek Esther νόμος, bepaald νόμοι van Medische en Perzische wetten staat, evenals dat Jer. 31 : 36, 33 : 25 de νόμοι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς met betrekking tot zon, maan en sterren, licht en duisternis als beeld van Gods trouw staan.

In het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik moeten wij onderscheid maken tusschen νόμος in het algemeen of het begrip νόμος en de concrete toepassing van het begrip op de goddelijke wet van Israel, waarbij wij evenwel niet over 't hoofd mogen zien, dat de toepassing van het

egrip in zekere Paulinische uitdrukkingen bepaald is door datgene, wat 'aulus van de wet Israels te zeggen heeft, derhalve met eene toepassing an het begrip van zijne concrete verschijning in Israel op iets anders elijkstaat.

1) Νόμος in 't algemeen, wet, bestaande en zich openbarende of erwezenlijkende orde; zoo a) van eenen geldenden regel, volgens welken en handelen moet, alleen Joh. 19 : 7 ἡμεῖς νόμον ἔχομεν καὶ κατὰ τὸν όμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν. b) In de uitdrukkingen ὁ νόμος τοῦ νοός ου, ἕτερος νόμος ὁ ὢν ἐν τοῖς μέλεσί μου, ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας Rom. :23—25, 8 : 2 ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χῳ Ιυ κτλ. Gal. 6 : 2 νόμος τοῦ Χυ. Evenals de laatste uitdrukking met het oog op den όμος, waarvan tot nu toe, het laatst 5 : 23 sprake geweest is, gekozen s en naar analogie van de uitdrukking νόμος τοῦ θεοῦ Rom. 7 : 22, 25, :7 νόμος κυρίου (vgl. Deut. 33 : 10, 2 Kon. 10 : 33, 1 Kron. 16 : 40, 2 : 12, 2 Kron. 6 : 16, 14 : 4, 17 : 9, 25 : 4, 34 : 14, 35 : 26, Neh. :10, 20, 9 : 3, 26, 29, 34, 10 : 28 enz., Jez. 1 : 10, 5 : 24, 30 : 9, 2 : 24, 51 : 7, Jer. 6 : 19, 8 : 8, 9 : 12, 16 : 10, Hoz. 4 : 6, 8 : 1, Am. : 4, steeds in de Psalmen) gevormd is ter aanduiding niet zoozeer an datgene wat Christus verlangt, van Zijn voorschrift, maar van datgene wat Hij in het leven geroepen heeft als de in het leven en het edrag der Christenen zich openbarende, in de gemeente (vgl. ἀδελφοί s. 1) bestaande orde — zijn ook Rom. 7 en 8 de uitdrukkingen gekozen met het oog op de in Israel geldende wet en duidt νόμος niet een oorschrift aan, maar eene werkzame macht, ὁ νόμος τῆς ἁμ. καὶ τοῦ ανάτου en dat wel de macht, die van de οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ τουτέστιν ἐν τῇ αρκί μου ἁμαρτία uitgaat en zonde en dood te voorschijn roept, vgl. Rom. 7 : 17, 18, 9—11; daarmeê komt overeen ὁ νόμος τοῦ πνεύματος ῆς ζωῆς ἐν Χῳ Ιυ 8 : 2, de van den Geest uitgaande macht des levens, waardoor de κατὰ πνεῦμα περιπατοῦντες in staat zijn, πνεύματι τὰς πράξεις οῦ σώματος θανατοῦν 8 : 13. De νόμος τοῦ νοός 7 : 13 is de door den νοῦς oegestemde νόμος τοῦ θεοῦ, inzoover hij door de νοῦς opgenomen en daaran uitgaand, het θέλειν bewerkt, maar ongeschikt is, het κατεργάζεσθαι ὸ καλόν vs. 18 tot stand te brengen. Het is duidelijk, dat men hier iet overal met de beteekenis voorschrift uitkomt. Met het begrip is dezelfde voorstelling verbonden, zooals b. v. Hes. opp. 274: τόνδε γὰρ νθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων, ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ . . . ἔσθειν ἀλλήλους. Νόμος is ordenende macht. Voorschriften zijn niet op zichzelven beschouwd νόμος, maar zullen of moeten eerst κατὰ νόμον, κατὰ νόμους gegeven worden, vgl. Esth. 1 : 19 (zie boven). De wet drukt zich uit in ντολαῖς, δόγμασιν (vgl. Ef. 2 : 15), gaat evenwel niet daarin op, vgl. 2 Kor. 3 : 6. Dit is van gewicht voor datgene wat Paulus van de wet van Israel zegt. Zie beneden.

2) Concreet van de wet van Israel, ook als wet van Mozes, wet Gods. Het eerste in het O. T. Joz. 8 : 31 enz. 34, 23 : 6, 2 Kron. 23 : 18, 1 Ezr. 3 : 2, 7 : 5 (vgl. Neh. 9 : 14 *νόμον ἐνετείλω αὐτοῖς ἐν χειρὶ Μωσῆ δούλου σου*); in het N. T. Lk. 2 : 22, Hand. 13 : 39, 15 : 5, 28 : 23, Joh. 7 : 23, 1 Kor. 9 : 9, Hebr. 10 : 28. Deze benaming is in het N. T. niet eene algemeen historische, maar eene bepaald soteriologische benaming van de Israelietische wet, die haar naar de beteekenis van Mozes voor de geschiedenis des heils aanduidt. Vgl. Joh. 1 : 17 *ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰυ̅ Χυ̅ ἐγένετο.* 5 : 45 *Μωσῆς εἰς ὃν ἠλπίκατε*, vgl. vs. 46. Hand. 6 : 11 *λαλεῖν ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν θεόν.* 7 : 35, 44, 21 : 21 *ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωσέως.* Rom. 5 : 14 *ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως.* 1 Kor. 10 : 2 *πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο.* 2 Kor. 3 : 7 enz. Hebr. 3, Gal. 3 : 19 enz. — Voor de uitdrukking *νόμ. θυ̅, κυρίου* zie boven evenals Lk. 2 : 23, 24, 39, *ὁ νόμ. τῶν Ἰουδαίων, ἡμῶν, ὑμῶν, ὁ ἡμέτερος νόμος* Joh. 7 : 51, 8 : 17, 15 : 25, 18 : 31, 19 : 7, Hand. 23 : 29, 24 : 6, 25 : 8 vgl. *ὁ πατρῷος ν.* Hand. 22 : 3, 18 : 15 *ζητήματα περὶ νόμου τοῦ καθ' ἡμᾶς.*

In deze concrete beteekenis staat het a) van een afzonderlijk, als wet bestaand gebod, Rom. 7 : 2 *ὁ νόμ. τοῦ ἀνδρός* evenals *ὁ νόμος τοῦ λεπροῦ*, Lev. 14 : 2, zie boven. Vgl. ook Joh. 19 : 7, Hebr. 7 : 16, Jak. 2 : 8 *εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν κατὰ τὴν γραφήν· ἀγαπήσεις κτλ.* niet van het voornaamste gebod, ceterorum regum quasi regina, Knapp zie onder *βασιλικός* — ook niet evenals Hrdn. 2, 14, 2 *νόμῳ βασιλικῷ καλλιερήσας*, op eene wijze, die voor koningen geldt, more imperatorio, maar van de geheele wet, vgl. Rom. 13 : 9 evenals op onze plaats. Vs. 10 *ὅστις γὰρ ὅλον τὸν ν. τηρήσει, πταίσῃ δὲ ἐν ἑνί.* Anders evenwel steeds b) collectief van de het geheele leven van Israel beheerschende wet Gods, de Oud-Testamentische wet in haren geheelen omvang. Mt. 5 : 18 *ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου.* 22 : 36 *ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ.* 23 : 23 *τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου.* Lk. 2 : 27 *κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ ν.* 10 : 26, 16 : 17, Hand. 6 : 13, 7 : 53, 15 : 24, 18 : 13, 21 : 20, 24, 26, 22 : 12, 23 : 3. In de Paulinische brieven, Hebr. en Jak. ook zonder artikel, evenwel behalve Rom. 4 : 15 en 5 : 20 niet in den Nominatief; in den regel ontbreekt het art. in de gevallen, waar het meer op het begrip aankomt, dat evenwel steeds voorgesteld wordt als dat zijne historische openbaring en uitdrukking in de Oud-Testamentische wet gevonden heeft en bezit. Zoo vooral in de plaatsen, waar *νόμος* met en zonder artikel elkander afwisselen; Rom. 2 : 14, 15, 23, 27, 4 : 15 *ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται· οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις.* Vgl. ook Hebr. 10 : 8 *αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται* behalve de door Tdf. Treg. Westcott opgenomen lezing *κατὰ νόμον*, zooals ook 8 : 4 beide lezingen gevonden worden. Daarentegen

:5, 9:22 κατὰ τὸν νόμον. Dat evenwel ook νόμος zonder artikel de in Israel gegevene wet bedoelt, blijkt het duidelijkst Rom. 5: 13 ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. vs. 20 νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. Vgl. 5:14 ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως. Νόμος datgene wat wet is, nl. de ordening van God, de uitdrukking van den goddelijken wil heeft eene historische openbaring, ὁ νόμος — genus en species vallen samen. (In de historische boeken van het N. T. staat νόμος behalve Lk. 2:23, 24, waar als nadere bepaling νόμος κυρίου gesteld is, nooit zonder artikel. Meermalen in de apocriefen des N. V.).

Men laat aan de Nieuw-Testamentische uitspraken, bepaald aan de Paulinische en die van den brief aan de Hebreërs over de Oud-Testamentische wet geen recht wedervaren, wanneer men het wezen van de wet in de formuleering van de zedelijke en godsdienstige eischen ziet en men zich door de valsche onderscheiding tusschen de geopenbaarde en de in het hart geschrevene wet of de wet des gewetens laat leiden. Zulk eene onderscheiding, die het wezen van de zoogenaamde geopenbaarde wet òf in de bepaald uitgedrukte, schriftelijke vaststelling van de zedelijk-godsdienstige eischen òf in een plus daarvan in verhouding tot de wet des gewetens ziet, baat voor Paulus niet. Want afgezien daarvan, dat hij met het oog op Jer. 31:31 vgl. met 2 Kor. 3:3 moeilijk in dezen zin onderscheid zou hebben kunnen maken, wanneer hij niet aan de ἔθνη, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν Rom. 2:15 vgl. met vs. 26 enz. als zoodanig eenen natuurlijken voorrang boven Israel geven wilde, bestaat ook voor hem geen bepaald onderscheid tusschen de eischen en de ἔργα van Israels wet aan de éene zijde en de wet des gewetens aan de andere zijde. Anders zou hij niet hebben kunnen zeggen: ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται Rom. 2:11. Vgl. 1:31 οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν. De wet had Israel moeten beschermen voor het oordeel, maar heeft het niet kunnen doen, niet omdat zij slechts de geformuleerde eisch was, maar omdat zij iets bewerkte en daarin moet het wezen der wet gezocht worden. Zij oefent eene macht uit, waardoor de ἐντολαί daarvan eerst hare beteekenis verkrijgen. Hier moeten wij herinneren aan hetgeen hierboven bij de vergelijking der synoniemen gezegd is. Voorzeker legt Paulus nadruk op den geformuleerden eisch Rom. 7:7—11, maar toch slechts, omdat hij het middel is, waardoor de wet hare werkingen uitoefent bij hen, die ὑπὸ νόμον zijn. De eischen zijn volgens hem niet vervallen Rom. 13:9, 10, Gal. 5:23 κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος, hoewel hij Rom. 7:6 zegt: νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα. Vgl. 3:31 νόμον οὖν καταργοῦ-

μεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν. 8 : 4 ἵνα τὸ δικαίω τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. Ef. 2 : 15 Χς ... ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νό τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας vgl. met vss. 8—10. Het ὑπὸ νό εἶναι beteekent voor hem iets anders dan τὸν νόμον, τὸ θέλημα γινώσκ Rom. 2 : 18. Het wezen der wet leeren wij kennen uit hetgeen hij 5 : 1 zegt: ἁμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. 4 : 15 ὁ νόμος ὀργὴν κατεργά ται· οὗ δὲ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις en dit komt niet tot stand d de formuleering van den eisch, maar daardoor, dat het aan den eis rechtskracht verleent, dat het dien tot de orde van het gemeene lev verheft, doorzet, het leven daaraan verbindt, het van de vervulli daarvan afhankelijk maakt, en voor de niet-vervulling straf eisc Zoo behooren tot de wet belofte en vloek en dat wel niet de formul die beiden bevat, de dreiging, maar de bewerking of voltrekking, v Gal. 3 : 10, 12, 13, Rom. 3 : 19 ὅσα ὁ νόμος λέγει τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλ ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ. Wanne Rom. 3 : 20 staat: διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, mogen wij niet ve geten, dat de apostel daarmeê de uiteenzetting over het oordeel beslui dat de Schrift over Israel velt en dat de erkentenis van de zonde - verootmoedigend genoeg — door de ervaring van hare gevolgen m kracht opgedrongen wordt, vgl. Rom. 6 : 21 enz. 5 : 20 enz. 7 : 10. Z is voor den apostel de wet de door de νομοθεσία (9 : 4) van kracht zijn ordening Gods, de goddelijke rechtsorde, waarvan het doel is, Isra lot en toekomst en hoop aan hare vervulling te verbinden, die even met het oog op den toestand, dat τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεό τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται Rom. 8 : 7 feitelij niets anders bewerkt dan het oordeel, 4 : 15 ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζετ en daarom wanneer het doel goed begrepen wordt, niets anders overla dan op een heil uit genade, χωρὶς ἔργων νόμου te wachten, zoodat ὁ νόμος van uit dit gezichtspunt eene wet is, die geloof verlangt, νόμ πίστεως, 3 : 27, terwijl Israel haar slechts opvat als wet, die werken ve langt, νόμος ἔργων, t. a. pl. en 9 : 31, 32 Ἰσραὴλ διώκων νόμον δικαιοσύν εἰς νόμον οὐκ ἔφθασεν. διατί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων. Omd zij evenwel zelve slechts hare vervulling, de ἔργα en het heil aan elkand verbindt en daarom in werkelijkheid het heil ontzegt, moet de apostel die haar 3 : 27 νόμος πίστεως noemt, tegenover de Galatiërs, die in d wet hun heil wilden zoeken, zeggen: ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλ ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς, Gal. 3 : 12 en daarom vs. 10: ὅσοι ἐ ἔργων νόμου εἰσίν, ὑπὸ κατάραν εἰσίν. Daarbij blijft evenwel staan Gal 3 : 21, 24 ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιω θῶμεν. Vs. 23 ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσα ἀποκαλυφθῆναι πίστιν. Zoo wordt Paulus' leer van de wet eerst duidelijk terwijl men de juiste opvatting daarvan onmogelijk maakt, wanneer men

ın de onderscheiding tusschen de geopenbaarde wet en de wet van
ıt geweten uitgaat en met een openbaringsbegrip rekenend, dat niet
ıt Bijbelsche is, het wezen daarvan in de — hetzij beperkte, hetzij
ılkomene — formuleering van de zedelijke en godsdienstige eischen
elt. Vooral wordt duidelijk, dat en waarom zij, die het evangelie
loovig aannemen, niet meer ὑπὸ νόμον zijn, 6 : 14 nl. niet door eene
tere, hoogere kennis, maar als verlosten, ἐξηγορασμένοι ἐκ τῆς κατάρας
ῦ νόμου Gal. 3 : 13, als δικαιωθέντες, wien de zonden vergeven zijn Rom.
: 24—5 : 1. Duidelijk wordt dat en waarom Christus τὸ τέλος τοῦ νόμου
, Rom. 10 : 4 εἰς δικαιοσύνην πάντι τῷ πιστεύοντι, zoodat waarheid is:
τηργήθητε ἀπὸ Χυ οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτός ἐξεπέσατε Gal.
: 4, hoewel de vraag ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ; als res
bominanda ontkend wordt Gal. 3 : 20. Want daar de wet niet alleen
ıeoretisch, maar in werkelijkheid zonde en vloek met elkander ver-
ındt, omdat zij τῶν παραβάσεων χάριν bij de belofte gekomen is (Gal.
: 18) of παρεισῆλθεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα Rom. 5 : 20, is zij
ıgeschikt ζωοποιῆσαι Gal. 3 : 21, integendeel τὸ γράμμα ἀποκτέννει 2 Kor.
: 6, d. i. de wet als onverbrekelijk vastgestelde orde doodt, voltrekt
ıt oordeel, vgl. Rom. 2 : 27: σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παρα-
άτην νόμου (γράμμα niet = letter, maar = vastgestelde wet). Juist
ıarom is van beteekenis Rom. 7 : 4 ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος
ı, vs. 6 κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου. Gal. 2 : 19 διὰ νόμου ἀπέθανον —
ῷ συνεσταύρωμαι. En wederom ondanks dat de gerechtigheid en daarmeê
et leven niet uit de wet voortvloeien Gal. 2 : 21, blijft de orde der wet
ıó onverbrekelijk bestaan, dat het doel bij de zending en de overgave
ın Christus is, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, Rom. 8 : 4,
gl. νόμον ἱστῶμεν Rom. 3 : 31, 13 : 9, 10. Met deze opvatting van de
ıet hangt dan de onder 1) b) besprokene overdrachtelijke beteekenis
ın het begrip samen. Daarom is ἐν νόμῳ εἶναι gedacht als ἐν Χῳ en
ν νόμῳ δικαιοῦσθαι is tegelijk ἀπὸ Χυ κατηργηθῆναι. Dit zou zoo niet uit-
gedrukt kunnen worden, wanneer het wezen der wet in de formuleering
estond.

Men zal niet kunnen zeggen, dat deze opvatting van de wet als de
ich openbarende goddelijke orde van het recht specifiek Paulinisch is.
'aulinisch is slechts de krachtige, duidelijke toepassing in aansluiting
ıan de formuleering van de betrekking tusschen wet en evangelie en
ıerhalve de erkenning: τέλος γὰρ νόμου Χς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ
ιστεύοντι Rom. 10 : 4. Zijne opvatting evenwel van het karakter der
Oud-Testamentische wet komt overeen met het begrip van νόμος in het
gewone Grieksch en in 't algemeen met het algemeene begrip van wet
van rechtskracht voorziene rechtsorde) evenals met de Oud-Testamenti-
sche voorstelling. Dat ook daarin de wet niet in het voorschrift op-

gaat, maar de van kracht zijnde orde aanduidt, ligt reeds in de uit-
drukkingen, waarin νόμος met den Genit. van de wetten betreffende
melaatschheid, offers enz. staat, b. v. Num. 5 : 30 ποιήσῃ αὐτῇ ὁ ἱερεὺς
πάντα τὸν νόμον τοῦτον betreffende de νόμος ζηλοτυπίας. Vgl dan de be-
palingen Ex. 12 : 49, Num. 15 : 15, 26 betreffende de besnijdenis, offer
en ontzondiging voor vreemden, proselieten evenals voor inheemsche per-
sonen en volksgenooten, νόμος εἷς ἔσται ὑμῖν καὶ τοῖς προσηλύτοις en dat
niet alleen betreffende den eisch, welken zij vervullen, maar ook be-
treffende de wijze, waarop met hen gehandeld moet worden, νόμος εἷς
ἔσται καὶ δικαίωμα ἕν, תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד, Num. 15 : 16. Want de wet
gaat niet op in hare voorschriften. Hiermede hangt nauw samen, dat
evenals de bepalingen en voorschriften, zoo ook vloek en zegen tot de
wet behooren, Deut. 25 : 16 tot 28 : 68 (vgl. het juridisch begrip van
eene lex imperfecta, die niet toegepast kan worden, omdat de straf-
bepalingen ontbreken). Alleen wanneer onder de wet de tot gezag en
macht verhevene, in het leven zich voltrekkende goddelijke rechtsbe-
paling verstaan wordt, kunnen wij uitspraken als Deut 4 : 7, 8 en Ps.
78 : 5 enz., 147 : 19 enz. begrijpen. Vgl. ook de verhouding tusschen
διαθήκη en νόμος onder διαθήκη. Want dat is het voorrecht van Israël
evenals de groote ernst zijner geschiedenis, dat daarin zonde en oordeel,
gehoorzaamheid en heil onverbrekelijk aan elkander verbonden zijn, Ps.
81 : 10 enz., Jez. 42 : 24 enz., 48 : 17—19, 57 : 17 enz., zóó onverbreke-
lijk, dat het uitblijven van het gericht over de goddeloozen en zondaars
een der moeilijkste problemen vormt, vgl. Ps. 73. Daarin is de be-
teekenis gelegen van de wetgeving, bepaald van de openbaring op den
Sinaï, dat de goddelijke rechtsorde voor Israel openbaar wordt en dat
Israels geschiedenis in verband met zijn gedrag eene werkzaamheid Gods
in oordeel en genade openbaart als geen andere geschiedenis, vgl. Hand.
14 : 16. Dit is de beteekenis van de νομοθεσία, die daar nog gevoeld
wordt, waar men de goddelijke daad der rechtvaardiging en door haar
de verlossing als vrucht van de gehoorzaamheid aan de wet, van de
werken der wet verwacht, die evenwel tegelijk weder miskend wordt,
omdat men de door de wet bewerkte kennis van de goddelijke eischen,
het bezit van de theorie voor het wezenlijke houdt, Rom. 2 : 17 enz.
Die onderscheiding tusschen geopenbaarde wet en wet van het geweten
ligt op dezelfde lijn van de Joodsche miskenning van de wet, waartegen-
over Paulus de eigenlijke beteekenis van de wet doet gevoelen.

Hetzelfde gevoelen, dat de wet niet in hare voorschriften opgaat,
eene werkende, iets uitwerkende orde is, zien wij ook in den brief aan
de Hebreërs, Hebr. 10 : 1 σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.
7 : 19 οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος. Vandaar Hebr. 7 : 5, 12 μετατιθεμένης
γὰρ τῆς ἱερωσύνης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. Zie ook 7 : 11,

:6 onder νομοθετέω. Alleen merke men op, dat de brief aan de
ebreërs wezenlijk (hoewel niet alleen, vgl. 2 : 2, 8 : 9 enz. 10 : 16, 28)
at de zg. ceremonieele wet te maken heeft en diensvolgens datgene wat
wet positief geeft, in aanmerking neemt, Paulus daarentegen datgene
at de wet door ontzegging uitwerkt, de brief aan de Hebreërs de een-
udige σκιὰ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, Paulus de ὀργή en de θάνατος. Deze
ide beschouwingen sluiten elkander niet uit, maar staan tot elkander
s de beide deelen der wet, waarvan de onderscheiding van elkander
eds in de wet zelve te vinden is, vgl. Ex. 34 : 28 ἔγραψεν ἐπὶ τῶν
λακῶν τὰ ῥήματα ταῦτα τῆς διαθήκης, τοὺς δέκα λόγους. Deut. 10 : 4,
:22 ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησε κύριος πρὸς πᾶσαν τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ...
ὶ οὐ προσέθηκε. De decaloog is de hoofdzaak en het uitgangspunt van
geheelé wet. Daarvan gaat de geheele regeling van het leven in
rael in godsdienstig en maatschappelijk opzicht uit. Zij verbindt Israels
estaan aan hare vervulling. Zij levert het ongehoorzame volk over aan
et oordeel en ontzegt daaraan het heil, waarop het hoopt. Alle vloek
n zegen moet op aarde ondervonden worden, is ook in de geschiedenis
an Israel ondervonden en zou nog veel meer ondervonden zijn, wanneer
od niet lankmoedig geweest was (Rom. 3 : 26). Daarnaast komt de cere-
monieele wet van den eeredienst over offers en priesters, opdat niet Israels
estaan door de aanhoudende overtreding gevaar zou loopen, opdat God
iet genoodzaakt zou worden, eenen anderen weg in te slaan, en opdat
et volk in het verbond der genade zou blijven (zie onder ἱλάσκομαι,
ρεύς, θυσία). Zoo is het mogelijk, dat Paulus van zichzelven zeggen kan
il. 3 : 6 κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος ondanks Rom.
:7—11 vgl. Lk. 1 : 6, Hand. 23 : 3, 26 : 4, 5. Want zulk eene ge-
echtigheid gaf de wet, welke hare overtreding met den vloek straft,
oor de instelling der verzoening, waarvan het onvoldoende evenwel
ndervonden werd. Vgl. Ps. 40 : 7, 50, 51 : 18, Jez. 1, Jer. 6 : 20, 7 : 22 enz.
gl. met 17 : 26, 31 : 14, 33 : 11, 18, 1 Sam. 15 : 22 enz. Mt. 9 : 13.
oo heeft de wet wel ἀγαθά, maar in waarheid slechts σκιὰν τῶν μελ-
λόντων ἀγαθῶν Hebr. 7 : 5, vgl. 9 : 10: δικαιώματα σαρκὸς μέχρι καιροῦ διορ-
θώσεως ἐπικείμενα, want de voortdurende herhaling van de offers bewijst,
at zij niet in staat zijn κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα Hebr.
:9, veelmeer slechts ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. Men
an niet zeggen, dat Paulus slechts van de zedelijke wet, den decaloog
preekt, de brief aan de Hebreërs daarentegen van de ceremonieele wet.
Vanneer Paulus Gal. 5 : 3 zegt: μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περι-
τεμνομένῳ ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι, denkt hij (vgl. 4 : 10)
an de geheele wet van Israel, vgl. Fil. 3 : 5, 6 evenals het ἱλαστήριον
Rom. 3 : 25 (vgl. bl. 920). Daar staat het ontzeggen van het heil door
le wet tegenover de zonde op den voorgrond, terwijl de brief aan de

Hebreërs overeenkomstig aanleg en doel van het ongenoegzame w datgene wat de wet biedt, uitgaat. Voor Paulus evenals voor d schrijver van den brief aan de Hebreërs is de wet de Oud-Testamentisc orde des heils en dat wel de ontoereikende orde des heils. Paul evenwel rekent met de tegenstelling van oordeel en redding, van zon en gerechtigheid en rekent daarom met het ontzeggen van het heil do de wet op grond van de daardoor niet verhinderde, maar integend te voorschijn geroepene zonde of den strijd van de zonde tegen de w (Rom. 7) en moet daarom vooral den decaloog in oogenschouw nem De brief aan de Hebreërs daarentegen rekent met datgene wat de w van het heil werkelijk geeft, met de wet als de Oud-Testamentisc heilsorde, bemiddelaarster van het heil en moet daarom over de b palingen daarvan over offers en priesters handelen, Hebr. 7:5, 28 *νόμος ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς*. 9:22 *ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κα τὸν νόμον*, 7:16, 8:4, 9:19, 10:8, evenwel niet zonder dat hij we dat de wet meer wil en verder reikt, vgl. 10:28 *ἀθετήσας τις νό Μωσέως — ἀποθνήσκει*, evenals 2:2, 9:15, vgl. 8:10, 10:16 de aa haling uit Jer. 31:33. Daarmeê komt ook overeen, dat de heils werking in den brief aan de Hebreërs als *καθαρίζειν* in aanmerking ko terwijl Paulus met de goddelijke heilsdaad van het *δικαιοῦν* overeenkoms de profetische belofte te maken heeft. Vgl. het begrip van צַדִּיק bij profeten en in de Psalmen. Diensvolgens verschillen de Paulinische u spraken en de uiteenzettingen van den brief aan de Hebreërs niet m van elkander dan de beide deelen der wet, vooral niet zóó, dat K 2:16, 17 vgl. met vs. 9 enz. (zie onder *σωματικῶς*) iets on-Paulinis zou bevatten.

Diensvolgens hebben ook overeenkomst met elkander de Paulinisc uitdrukkingen over het *προστεθῆναι*, *παρεισελθεῖν* van de wet Gal. 3:1 Rom. 5:20 en de uitspraak van den brief aan de Hebreërs 9:1 *δικαιώματα σαρκὸς μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα*, hoe tegenovergeste ook de uitwerkingen zijn, waarvan sprake is. Omdat Paulus ha delt over de gerechtelijke tegenstelling van de wet met de zonde, brief aan de Hebreërs over de heiligende tegenstelling (Hebr. 2:1 9:13, 10:10, 14, 29, 13:12), zoo moet daaraan elke onmiddellij of middellijke verhouding tot de verwezenlijking des heils of tot h heilsgoed worden ontzegd, Rom. 3:21 *χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφα ρωται*, vgl. vss. 27, 28, 4:13 *οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία*, 8:3 *τὸ γ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς κτλ.* Vs. 4 *ἵνα δικαίωμα τοῦ νόμου κτλ.* 9:31, 10:5, Gal. 2:21, 3:18, Fil. 3:9. Z is niet tegen Gods beloften Gal. 3:21, vgl. Rom. 4:13 enz., maar be werkt niet, dat men de vervulling verkrijgt, omdat zij *ἐς ὀργὴν κατεργά ζεται* Rom. 4:15, omdat *συνέκλεισεν ἡ γραφή* (vgl. Rom. 3:10 enz.: *καθ*

γραπται met vs. 19 ὅσα ὁ νόμος λέγει) τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν Gal. 3 : 22, l. vs. 23 ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκλειόμενοι εἰς κτλ., en zoo is ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν vs. 24. Vandaar il. 3 : 10 ὅσοι ἐξ ἔργων νόμου εἰσίν, ὑπὸ κατάραν εἰσίν, Christus evenwel ᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, ὅτι γραπται· ἐπικατάρατος κτλ. Gal. 3 : 13. Ja daaraan is zelfs eigen (vgl. m. 7 : 13 τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία ι τοῦ ἀγαθοῦ κτλ. Vgl. vs. 7 ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. Vs. 12, 14, 16) ne oorzakelijke betrekking tot de zonde, Rom. 2 : 27 σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου. 7 : 8 χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά, l. vs. 9. Vs. 5 τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου. 5 : 20, Kor. 15 : 56 ἡ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. Zoo omvattend is de rkzaamheid der wet, welke beginnend met het ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ιαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς κτλ. Rom. 7 : 8 de ervaring geeft van de zonde i het oordeel en alzoo de ἐπίγνωσις τῆς ἁμαρτίας bewerkt Rom. 3 : 20, :7 en daarnaar is de beteekenis van de heilsopenbaring af te meten m. 7 : 6 κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου. Vs. 4 ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ. Gal. :5 ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. 2 : 19 διὰ νόμου ἀπέθανον — Χῳ συνεσταύρωμαι. Rom. 6 : 14 ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ μον ἀλλὰ ὑπὸ χάριν. Vgl. Gal. 4 : 21, 5 : 18. Omdat het doel der wet wat Rom. 3 : 19 uitgesproken wordt, is van kracht 1 Tim. 1 : 8, 9 λὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ ῖται, ἀνόμοις δὲ κτλ. zie onder κεῖμαι, νομίμως — eene uitspraak, die ereenstemt met de uiteenzettingen in de brieven aan de Romeinen en Galatiërs.

Niet te ontkennen is, dat de Paulinische verkondiging veel dieper is n die van den brief aan de Hebreërs ondanks hare elementen van waarid. Het onderscheid evenwel hangt met het verschillend adres samen. den brief aan de Hebreërs heeft men te maken met Joden, die in den ssias gelooven, bestreden door hunne ongeloovige volksgenooten, maar t los van de gemeenschap van Israel, Paulus daarentegen verkondigt tzelfde heil voor Joden en heidenen, omdat beiden onder de zonde n, beiden aan het oordeel onderworpen zijn, de ἔθνη zooals vanzelf reekt, de Joden ondanks de wet door de wet overeenkomstig de door mzelven opgedane ervaring. Vgl. Hand. 13 : 29. Dat voor het goed rstaan van beiden het begrip van de wet niet voldoende is, die daarin echts den geformuleerden eisch ziet, ligt voor de hand.

Ook Jakobus rekent met hetzelfde begrip van wet als Paulus. De et schrijft niet alleen voor, maar zooals hare vervulling eischt, 2 : 8, 0, 11, werkt zij ook iets uit, 2 : 9 ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς παραβάται, waarmede niet alleen eene theoretische instelling van de wet beoeld is. 2 : 12 ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι. Het is de

orde, die God als rechter handhaaft 4 : 11. Vgl. onder νομοθέτης. Ot de νόμος ἐλευθερίας, νόμος τέλειος ὁ τῆς ἐλευθ. 1 : 25 zie het onder ἐλευθ aangeteekende, bl. 691. Overal handelt Jakobus over de wet Go zooals Israel haar heeft en heeft geen aanleiding, over de verhoud daarvan tot de Nieuw-Testamentische heilsopenbaring te spreken.

Van constructies, waarin νόμος voorkomt, vinden wij nog νόμος ἔργ Rom. 3 : 27, vgl. ἔργα νόμου 3 : 20, 28, 9 : 32, Gal. 2 : 16, 3 : 2, 5, νόμος δικαιοσύνης Rom. 9 : 31. νόμον γράφειν is de term. techn. voor vaststelling van de wet (zie γράφω γράμμα), Deut. 27 : 3, 8, 31 : 9, Jez. 8 : 32, 34, 23 : 6 enz. νόμον πράσσειν Rom. 2 : 25. τελεῖν 2 : φυλάσσειν 6 : 13. πληροῦν 13 : 8, Gal. 5 : 14, τὸν νόμον ποιεῖν Gal. 5: Joh. 7 : 10, vgl. ποιητὴς τοῦ νόμου Rom. 2 : 13. ἀκροατὴς τοῦ νόμου t. a. ὑπὸ νόμον εἶναι Rom. 4 : 14, Gal. 3 : 10. τὸν νόμον γινώσκειν Rom. 7 vgl. Joh. 7 : 49. νόμον καταργεῖν, ἱστάναι Rom. 3 : 31. Vgl. ἐν νόμῳ ἁμ τάνειν Rom. 2 : 12 met ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαι Gal. 3 : 11, 5 : 4. Daarenbo nog 1 Kor. 9 : 8, Gal. 3 : 17, 5 : 23. — Het woord vinden wij niet Ko en 2 Thess. 2 Tim. Tit. Filem. 1, 2 Petr. 1, 2, 3 Joh. Jud. Openb.

Eindelijk c) duidt ὁ νόμος de wet in hare schriftelijke vaststell aan, הַתּוֹרָה; volledig סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה Joz. 8 : 31 enz. תּוֹרַת יְהוָה 2 Kron. 17 : 8 סֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים Deut. 28 : 61. Zoo Mt. 12 : 5, Lk. 10 : Joh. 10 : 34, 1 Kor. 9 : 9. Toch is niet alleen aan den Pentateuch denken, vgl. Joh. 12 : 34, 15 : 25, zooals ook תּוֹרָה niet alleen van wet staat, maar van elke het leven des volks bepalende goddelijke op baring Vgl. b. v. Jez. 1 : 10, 2 : 3, 8 : 16 enz., zoodat de geheele go openbaring als Israels νόμος kan worden aangeduid, vooral inzoover in hare schriftelijke vaststelling een normatief karakter heeft. And wordt de geheele schriftelijke vastgestelde godsopenbaring als ὁ νόμος oἱ προφῆται aangeduid, Mt. 5 : 17, 7 : 12, 11 : 13, 22 : 40, Lk. 16 : 1 Hand. 13 : 15, 24 : 14, 28 : 23, Rom. 3 : 21. καὶ οἱ ψαλμοί Lk. 24 : Aan dit gebruik van νόμος van de schriftelijke vaststelling daarvan sl zich het misverstand van het begrip aan. Vgl. Grafe, Die paulin. Le vom Gesetz nach den vier Hauptbriefen, 2. Aufl. '93, Prof. Van Mane Theol. Tijdschr. 1894, bl. 222.

Νομός, ὁ, ook νομή, ἡ, plaats om te weiden, woonplaats, lan streek, gewest (vooral in Egypte), Jez. 19 : 2 (vgl. Deissmann, Bib studien, S. 143), Jer. 10 : 25.

Νοσέω, -ῶ, -ήσω, van ἡ νόσος, vandaar krank, ziek of lijdende zij overdracht. ook van ziekten van den geest (vgl. ons krankzinnig zijn) e voorts van allerlei hartstochten, zedelijke verkeerd- of zwakheden, waa aan iemand lijdt, (vgl. οἱ περὶ δόξαν νοσοῦντες, bij Passow uit Plutarch aangehaald), en zoo ook op de eenige plaats in het N. T., 1 Tim. 6 : waar νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας = lijdende, d. i. in een toestan

rkeerende van ziekelijke behoefte of lust aan twistvragen en woor-nstrijd.

Νόσημα, ατος, τό, van het voorgaande woord, de ziekte of krank-id, Joh. 5 : 4 (welk vs. echter waarschijnlijk slechts een later bijvoegsel helst).

Νόσος, ου, ἡ, de ziekte of krankheid, Mt. 4 : 23, 24, 8 : 17, 9 ; 35,) : 1, Mk. 1 : 34, Lk. 4 : 10, 6 : 17, 7 : 21, 9 : 1, Hand. 19 : 12.

Νοσσεύω, uitbroeien, Sir. 1 : 15, Jez. 34 : 15, Jer. 31 : 28.

Νοσσιά, ᾶς, ἡ, samengetrokken uit νεοσσιά, van νέος, het nest met jongen, het broedsel van een vogel, en van daar ook de jongen, kiekens, Lk. 13 : 34, waar in sommige Hss. τὰ νοσσία (vgl. het vol-nde woord) gelezen wordt.

Νοσσίον, ου, τό, samengetrokken uit νεόσσιον, Diminutiv. van νεοσσός, n νέος, in 't algemeen een jong dier, bijzonder 't jong van een vogel, t kieken, Mt. 23 : 27, en volgens sommige Hss. ook Lk. 13 : 34, vgl. et voorgaande woord.

Νοσσοποιέω, uitbroeien, nestelen, Jer. 13 : 22, 4 Makk. 14 : 16.

Νοσσός, zie op νεοσσός.

Νοσφίζω, -ίσω, van het Adverb. νόσφι zijwaarts, ter zijde, afzon-erlijk (Lat. seorsim), vandaar verwijderen, afzonderen, en vervolgens ok = wegnemen, wegleggen, van hier in Medio = voor zich weg-emen, of -leggen, iets aan iets onttrekken, ἀπό τινος = van iets ach-erwege houden. Hand. 5 : 2, 3; ook absolute = ontvreemden, ver-uisteren, stelen, Tit. 2 : 10.

Νότος, ου, ὁ, de Zuiden- of liever Zuidwestenwind (in Griekenland oorgaans met nevels en vochtigheid vergezeld, waaruit zich de ver-antschap laat verklaren met woorden als νοτίς nat, vochtigheid, νοτίζω evochtigen; vgl. daarentegen Lk. 12 : 55), Hand. 27 : 13, 28 : 13, doch ervolgens ook = het Zuiden of Zuidwesten, als hemelstreek, Mt. 12 : 42, Lk. 11 : 31, 13 : 29 (waar het tegen ὁ βοῤῥᾶς wordt overgesteld), Openb. 21 : 13.

Νουθεσία *, ἡ, zelden in het gewone Grieksch voor νουθέτησις, somtijds bij Phil. Jos. en anderen. Welmeenende, maar ernstige terechtwijzing, vermaning. Tit. 3 : 10 αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν νουθεσίαν καὶ δευτέραν παραιτοῦ. — 1 Kor. 10 : 11 vgl. vs. 10. Ef. 6 : 4 ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου, waar κυρ. is Gen. subj., bepaald qualit. Vgl. Judith 8 : 27 εἰς νουθέτησιν μαστιγοῖ κύριος τοὺς ἐγγίζοντας αὐτῷ. Zij juist, terechtwijzing zooals de Heer haar vordert, staat tegenover den toorn, Wijsh. 16 : 5, 6, 11 : 11 en daardoor correspondeert deze vermaning met de voorafgaande μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, want onderstelling van παροργίζειν vertoornen, tot toorn prikkelen is dat men zelf in toorn ont-steekt. Vgl. 1 Kor. 4 : 14. Παιδ. evenals νουθεσία heeft het doel van den

ἄνθρωπος τέλειος Kol. 1 : 28, Ef. 4 : 13 op 't oog, alleen met deze bepaling dat de νουθεσία tegenover de afdwalingen staat en de richting der παιδ aangeeft. — Wijsh. 16 : 6 εἰ νουθεσίαν πρὸς ὀλίγον ἐταράχθησαν. Vgl. νουθέτημ Job 5 : 17 = מוּסָר.

Νουθετέω *, op iemands gemoed of gezindheid werken, verb. met de Acc. van den persoon. Steeds in den zin van eene verbetering, dat men eene zekere oppositie te overwinnen heeft en haar werking op de νοῦς niet door straf breken, opheffen wil. Vandaar schijnbaar = κολ ζειν, vgl. Plat. Gorg. 479 A μήτε νουθετεῖσθαι μήτε κολάζεσθαι μήτε δίκ διδόναι, staande tegenover straf, welke vermeden moet worden, ha voorafgaande. Vgl. 1 Sam. 3 : 13 καὶ οὐκ ἐνουθέτει αὐτοὺς καὶ οὐδ' αὐτ van de verwerpelijke weekheid van Eli tegenover zijne zonen, die zel niet tot de geringste reactie besluiten kan. 1 Kor. 4 : 14 tegenov ἐντρέπειν vgl. 2 Thess. 3 : 15 μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδε φόν. Vgl. verder 1 Thess. 5 : 12 met vs. 14. Het beteekent daarom welmeenend vermanen, terechtwijzen, waarschuwen, herinneren, leeren om onrecht af te weren, enz. Ook = bevredigen. Soph. Oed. Col. 119 νουθετούμενοι φίλων ἐπῳδαῖς. Verb. met διδάσκειν Plat. Legg. 8, 845 B Kol. 1 : 28, 3 : 16. De oorspronkelijke voorstelling is die van welmeene den ernst, waarmeê men op iemands zin of gezindheid, naar gelan de omstandigheden zijn, door leering, vermaning, waarschuwing, terecht wijzing, invloed uitoefent. (In de algemeene beteekenis leeren, onder wijzen slechts zelden. Job 38 : 18 = הִתְבּוֹנֵן, 34 : 3 = בִּינָה). Job 4 : εἰ γὰρ ἐνουθέτησας πολλοὺς καὶ χεῖρας ἀσθενοῦς παρεκάλεσας = יִסַּר. Vg 1 Thess. 5 : 12. — Wijsh. 11 : 11 τούτους μὲν γὰρ ὡς πατὴρ νουθετῶν ἐδοκ μασας, ἐκείνους δὲ ὡς ἀπότομος βασιλεὺς καταδικάζων ἐξήτασας. 12 : 2 τοὺ παραπίπτοντας κατ' ὀλίγον ἐλέγχεις καὶ — ὑπομιμνήσκων νουθετεῖς ἵνα κτλ 12 : 26 οἱ δὲ παιγνίοις ἐπιτιμήσεως μὴ νουθετηθέντες ἀξίαν θεοῦ κρίσιν πειρά σουσιν. — In het N. T. behalve t. a. pl. nog Hand. 20 : 31, Rom. 15 : 14 Het doel zie Kol. 1 : 28.

Προνοέω *, te voren opmerken, bedenken, vooruit zorgen. Xen. Mem. 2, 10, 3 προνοεῖν καὶ προβουλεύεσθαι, syn. ἐπιμελεῖσθαι met verzwakte beteekenis der praepositie = tevoren zorgen, ergens acht op slaan. Vgl. Lat. providere. Vooral dikwijls in het Medium. Voor de goddelijke voorzorg of voorzienigheid, waarvoor het werkwoord zeldzamer gebezigd wordt dan het subst. πρόνοια, staat in den regel het activum. — In het Bijbelsch Grieksch zeer zelden. LXX Job 24 : 15 = שָׁמַר, waar evenwel de Alex. προσνοεῖν leest en Spreuk. 3 : 4 προνοοῦ καλὰ ἐνώπιον κυρίου, waar de LXX שֵׂכֶל i. p. v. שֶׂכֶל gelezen heeft. Dan. 11 : 37 ἐπὶ τοὺς θεοὺς τῶν πατέρων οὐ μὴ προνοηθῇ καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ γυναικὸς οὐ μὴ προνοηθῇ, Theodot. οὐ συνήσει = בִּין, = zich ergens om bekommeren. In de apocr. het activum προνοεῖν τινός = voor iemand zorgen Wijsh. 13 : 16, het Med.

et pass. Aor. 2 Makk. 14:9, met volgend μήποτε 3 Makk. 3:24; ως 1 Ezr. 2:25. Eens het activum van de goddelijke voorzienigheid Wijsh. 6:8 μικρὸν καὶ μέγαν αὐτὸς ἐποίησεν ὁμοίως τε προνοεῖ περὶ πάντων.
In het N. T. lezen Lchm. Tdf. Treg. Westc. het activum προνοοῦμεν ὰρ καλὰ κτλ. (naar Spreuk. 3:4) i. p. v. rec. προνοούμενοι, zooals Rom. 2:17, daarentegen 1 Tim. 5:8, Tdf. Treg. Westc. εἰ δέ τις τῶν ἰδίων - οὐ προνοεῖται i. p. v. προνοεῖ (Lchm.).

Πρόνοια *, ας, ἡ, a) het vooruitzien. Zoo evenwel zeer zelden. De eteekenis van het voorzetsel is nog behouden in de uitdrukking ἐκ ρονοίας, met voorbedachten rade. Dikwijls bij Hrdt. Plat. en anderen. oo Joz. 20:3, de eenige plaats der LXX, evenwel slechts in weinige lss. τῷ πατάξαντι ψυχὴν ἀκουσίως ἄνευ προνοίας = בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי־דָעַת. Dan) met verzwakte beteekenis der praep. voorzorg, b. v. πρόνοιαν ἔχειν τινός, oor iemand of iets zorg dragen. Zoo Rom. 13:14 τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας. 2 Makk. 4:6 ἄνευ βασιλικῆς προνοίας ἀδύνατον υχεῖν εἰρήνης Hand. 24:3 διορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς ρονοίας. c) Van de goddelijke voorzienigheid, zooals deze in de doelatige inrichting der natuur is waar te nemen (zelden en bijna alleen ij dichters van de voorzorg voor een enkel mensch en eerst in lateren ijd, b. v. bij Dion. Hal. van de goddelijke leiding in de geschiedenis. ie Nägelsbach, Nachhom. Theol. 1, 58). Zoo bij Hrdt. 3, 108, 1 τοῦ είου ἡ προνοίη, ὥσπερ καὶ οἰκός ἐστι, ἐοῦσα σοφή, ὅσα μὲν ψυχήν τε δειλὰ αὶ ἐδώδιμα, ταῦτα μὲν πάντα πολύγονα πεποίηκε, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ κατεσθιόμενα, τα δὲ σχέτλια καὶ ἀνιηρά, ὀλιγόγονα. Xen. Mem. 1, 4, 6; 4, 3, 6. Plat. Tim. 30 C: τόνδε τὸν κόσμον ... διὰ τὴν τοῦ θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν. 44 C: περὶ σωμάτων κατὰ μέρη τῆς γενέσεως καὶ περὶ ψυχῆς, δι' ἃς τε αἰτίας καὶ ρονοίας γέγονε λεῶν. Niet bij Aristoteles. Daarentegen zeer dikwijls bij Plut. en wel tegelijk met het oog op de geschiedenis, niet alleen met et oog op de natuur, Consol. ad Apoll. 34 (119 F) κατὰ τὴν τῶν ὅλων ρόνοιαν καὶ τὴν κοσμικὴν διάταξιν. De def. oracul 47 (436 D), wanneer Plato zien en hooren physisch verklaart, loochent hij daarmeê niet τὸ ατὰ λόγον καὶ προνοίας ὁρατικοὺς καὶ ἀκουστικοὺς γεγονέναι. De puer. educ. 5 3 C). Vooral spreekt hij daarvan in het geschrift „Cur Pythia nunc non reddat oracula" en „De def. orac." Hij noemt haar afwisselend ἡ οῦ θεοῦ πρόν. of absol. ἡ πρόν., verbindt haar met de εἱμαρμένη, zoodat et dikwijls schijnt, alsof het is het geneutraliseerde godsbegrip zooals de oorzienigheid in de taal der diplomaten en van het nieuwere atheïsme. Vgl. evenwel vooral „De def. oracul." 29 (426 F): τίς ἀνάγκη πολλοὺς ἶναι Δίας, ἂν πλείονες ὦσι κόσμοι, καὶ μὴ καθ' ἕκαστον ἄρχοντα πρῶτον καὶ ἡγεμόνα τοῦ ὅλου θεὸν ἔχοντα καὶ νοῦν καὶ λόγον, οἷος ὁ παρ' ἡμῖν κύριος πάντων καὶ πατὴρ ἐπονομαζόμενος; ἢ τί κωλύσει τῆς τοῦ Διὸς εἱμαρμένης καὶ προνοίας ὑπηκόους πάντας εἶναι καὶ τοῦτον ἐφορᾶν ἐν μέρει καὶ κατευθύνειν

ἐνδιδόντα πᾶσιν ἀρχὰς καὶ σπέρματα καὶ λόγους τῶν περαινομένων; Pol 25, 1, 10 μετὰ τῆς τῶν θεῶν προνοίας komt overeen met ἐὰν ὁ κ θελήσῃ καὶ ζήσομεν Jak. 4 : 15. (Bij Aristoteles vinden wij het beg niet). Zie ook onder πατήρ.

Het is in hooge mate karakteristiek, dat aan de Heilige Sch dit begrip vreemd is, hoewel zij eene providentia Dei specialissima natuur en geschiedenis leert. Maar hoe weinig het vooral in de laat verhouding daarmeê overeenkomt, blijkt dadelijk, wanneer men ziet, het op eenige plaatsen in de apocriefen de gedachte van de openbar Gods in Zijne verkiezende liefde vervangt en verzwakt, Wijsh. 14 : δὲ σὴ πάτερ διακυβερνᾷ πρόνοια, ὅτι ἔδωκας καὶ ἐν θαλάσσῃ ὁδὸν κτλ (14 : 21). 17 : 2 φυγάδες τῆς αἰωνίου προνοίας ἔκειντο (Ex. 10 : 21). 3 Ma 4 : 21 τοῦτο δὲ ἦν ἐνέργεια τῆς τοῦ βοηθοῦντος τοῖς Ἰουδαίοις ἐξ οὐρανοῦ π νοίας ἀνικήτου. 5 : 30, 4 Makk. 9 : 24 δι' ἧς (sc. εὐσεβείας) ἡ δικαία πάτριος ἡμῶν πρόνοια τῷ ἔθνει γενηθεῖσα τιμωρήσειεν τὸν ἀλάστορα τύραν 13 : 18 ἅπερ (sc. τῆς ἀδελφότητος φίλτρα) ἡ θεία καὶ πάνσοφος πρόνοια πατέρων τοῖς γεννωμένοις ἐμέρισε κτλ. 17 : 22 διὰ τοῦ αἵματος τῶν εὐσε ἐκείνων καὶ τοῦ ἱλαστηρίου τοῦ θανάτου αὐτῶν ἡ θεία πρόνοια τὸν Ἰσρ προκακωθέντα διέσωσε. Het begrip πρόνοια is onderscheiden van de op baring der soteriologische verkiezende liefde Gods zooals het Niet Testamentisch begrip van vader van het begrip, zooals wij het bui den Bijbel om vinden. Zie onder πατήρ en ἐκλέγεσθαι. In verband n den Bijbelschen gedachtenkring zou de πρόνοια samenvallen met Hand. 14 : 16, 17, 17 : 26, 27, 30 gezegde, terwijl het voor de verho ding van God tot de Oud- en Nieuw-Testamentische gemeente des he niet voldoende is. Vgl. Mt. 10 : 28 enz.

Ὑπονοέω *, a) ongemerkt, in stilte denken, vermoeden, Hrdt., Pla Plut., Sir. 23 : 21, Deut. 7 : 25 ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοιῶσαι καιροὺς κτλ. = ה hij zal daaraan denken, beproeven te veranderen, enz. Het Med. Judi 14 : 14. In het N. T. Hand. 13 : 25, 27 : 27. b) Vooral in malam parte argwaan voeden, τὶ εἴς τινα, maar ook τινά, περί τινος, argwaan jege iemand voeden, Thuc., Plut. enz. Tob. 8 : 16. Met een zakelijk obje Hand. 25 : 18 οὐδεμίαν αἰτίαν ἔφερον ὧν ἐγὼ ὑπενόουν πονηράν.

Ὑπόνοια *, ας, ἡ, a) vermoeden, meening, als ongegrond tegenov ἀλήθεια Thuc. 2 : 4, Sir. 3 : 23 ὑπ. πονηρά (parall. ὑπόληψις) van de dries heid = waan. b) Verdenking, argwaan, Dem. Plat. enz. Zoo ὑπόνοι πονηραί 1 Tim. 6 : 4, waar het adj. niet eerst de beteekenis verdenkin aanwijst, maar de verdenking zelve als een onrecht beschouwt, waardoo de poging van Hofmann onjuist blijkt, die πονηραί 1 Tim. 6 : 4 van ὑπόνοι scheidt, omdat ὑπ. op zichzelf reeds argwaan voeden (in malam partem) beteekent.

Νουμηνία, ίας, ἡ, samengetrokken vorm van het Att. νεομηνία, va

; en ἡ μήνη de maan (of volgens anderen ὁ μήν de maand), vandaar nieuwe maan, welker verschijning in Israel met offers en op feeste-
:e wijze gevierd werd, Lev. 23 : 24, Num. 28 : 11 enz., 1 Sam. 20 : 5,
ı. 8 : 5, 1 Makk. 10 : 34, vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—
n Rhijn. Kol. 2 : 16.

Νουνεχῶς, Adverb. van νουνεχής (van het volgende woord en ἔχω),
:stand hebbende, verstandig, vandaar = verstandig, Mark. 12 : 34,
ta Petri 278.

Νοῦς *, ὁ, gewoonlijk naar de 2e declinatie. Daarentegen in het
T. en in het latere, vooral het kerkelijke Grieksch, wat den Gen.
Dat. betreft, naar de 3e declinatie νοός, νοΐ; de Acc. νόα evenwel
aan het Nieuw-Testamentisch Grieksch vreemd. Daarvoor νοῦν. Het
ord is van denzelfden stam als γιγνώσκω, Lat. nosco en duidt aller-
rst aan 1) het orgaan van geestelijke waarneming en erkentenis, het
gaan van het bewuste leven. Vgl. Plut. Mor. 961 A, ᾗ καὶ λέλεκται·
ς ὁρῇ καὶ νοῦς ἀκούει, τἄλλα κωφὰ καὶ τυφλά, ὡς τοῦ περὶ τὰ ὄμματα
ὦτα πάθους, ἂν μὴ παρῇ τὸ φρονεῖν, αἴσθησιν οὐ ποιοῦντες. Vandaar de
elvuldige identificatie van νοῦς en ψυχή bij de wijsgeeren, vgl. Aristot.
e anim. 1, 2, die geneigd is, onderscheid te maken en νοῦς als δύναμις
ς περὶ τὴν ἀλήθειαν op te vatten. De νοῦς is het orgaan van het aan de
andelingen voorafgaande bewustzijn of hetgeen geschied is, erkennende
ı beoordeelende bewustzijn. Vgl. nl. het veelvuldige ἐν νῷ ἔχειν τι. Het
a) in 't algemeen het orgaan van het denken en erkennen — het
rstand. Speciaal b) het orgaan van de zedelijke gezindheid, Soph.
ed. R. 600 : οὐκ ἂν γένοιτο νοῦς κακὸς καλῶς φρονῶν. Hom. Il. 9, 554:
ἶλος νόον οἰδάνει. Zoo 2) duidt νοῦς het denken aan, de zedelijke erken-
ing zelve: verstand — gezindheid. Zoo b. v. νοῦν ἔχειν, verstand hebben,
rstandig zijn, o. a. Hom. Od. 1, 3: πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ
ν ἔγνω. Speciaal duidt het in bijzondere gevallen de overweging, het
oel, besluit aan, zooals Homerus als synoniemen βουλή, μῆτις, θυμός
aarmeê verbindt. In deze beteekenis evenwel ook meestal slechts bij
lomerus. De LXX gebruikt het woord over 't algemeen zeer zelden,
ó zelden, dat in haar spraakgebruik een eigenaardige gedachtenkring
aarvoor niet is aan te wijzen. Zoo gebruikt zij het voor לֵב, לֵבָב
x. 7 : 23: οὐκ ἐπέστησε τὸν νοῦν αὐτοῦ οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ. Jez. 10 : 7 ἀπαλλάξει
νοῦς αὐτοῦ (לְהַשְׁמִיד בִּלְבָבוֹ; tevoren לְבָבוֹ לֹא־כֵן יַחְשֹׁב, τῇ ψυχῇ οὐχ οὕτως
λόγισται). 10 : 12 ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν. 41 : 22 ἐπιστήσομεν
ν νοῦν καὶ γνωσόμεθα. Job 7 : 17 προσέχεις τὸν νοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Joz.
14 : 7 ἀπεκρίθην αὐτῷ λόγον κατὰ τὸν νοῦν αὐτοῦ — misverstand van דָּבָר
כַּאֲשֶׁר עִם־לְבָבִי. Voor רוּחַ staat het ééns Jez. 40 : 13 τίς ἔγνω νοῦν κυρίου,
את־רוּחַ יהוה. Op andere soortgelijke plaatsen lezen wij eenvoudig καρδία,
πνεῦμα (vgl. לֵב = διάνοια). Daarenboven = אֹזֶן Job 33 : 16 ἀνακαλύπτει

νοῦν ἀνθρώπου. Verder komt het bij de LXX niet voor. Ook in de ap
criefen vinden wij νοῦς betrekkelijk zelden en zonder bepaald omschreve
beteekenis. Wijsh. 4 : 12 ῥεμβασμὸς ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἄκακον, v
Rom. 16 : 18 τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. Sus. 9 διέστρεψαν τὸν νοῦν αὐτ
1 Ezr. 2 : 8 ἐβοήθησαν ἐν πᾶσιν, ἐν ἀργυρίῳ ... κτήνεσι καὶ εὐχαῖς ὡς πλ
σταις πολλῶν ὧν ὁ νοῦς ἠγέρθη. Judith 8 : 14 πῶς τὸν νοῦν τοῦ θεοῦ ἐπιγνώσε
καὶ τὸν λογισμὸν αὐτοῦ κατανοήσετε; parall. βάθος καρδίας ἀνθρώπου ο
εὑρήσετε, καὶ λόγους τῆς διανοίας αὐτοῦ οὐ λήψεσθε. 2 Makk. 15 : 8 ἔχοντ
δὲ κατὰ νοῦν τὰ προγεγονότα αὐτοῖς ἀπ' οὐρανοῦ βοηθήματα. 1 Ezr. 9 :
ἐπέδωκαν τὸν νοῦν εἰς τὸν νόμον. 3 Makk. 1 : 25. Alleen Wijsh. 8 : 15 sta
geheel buiten den kring der Bijb. voorstellingen: φθαρτὸν γὰρ σῶμα βαρύ
ψυχὴν καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφροντίδα, waar νοῦς in den
der Grieksche wijsbegeerte het geestelijke wezen van den mensch aa
duidt parallel ψυχή, en niet, zooals bij Aristoteles, daarvan als de
van het geheel onderscheiden (ψυχὴ νοητική), maar zooals bij Philo h
centrale wezen daarvan. Vgl. Siegfried, Philo von Alex. S. 249 ff.

Daarentegen is in het N. T., waarin het woord behalve Lk. 24 : 4
Openb. 13 : 18, 17 : 9 alleen in de Paulinische geschriften gevond
wordt, eene bepaald ontwikkelde voorstelling aan te wijzen. Terwijl h
Lk. 24 : 45 διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς het vermog
aanduidt om te kennen, vgl. Openb. 13 : 18, 17 : 9 = verstand, dui
het bij Paulus aan a) het reflecteerend bewustzijn 1 Kor. 14 : 14, 15, 1
onderscheiden van de onmiddellijke aandrift des geestes, zooals die b.
in de glossolalie openbaar wordt. Vs. 14 ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσ
τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς ἄκαρπός ἐστιν (doet, werkt niet
Vs. 19 ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλ
κατηχήσω, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. Fil. 4 : 7. Als een zoodanig b
wustzijn is het b) niet zoozeer het vermogen van te denken als n
natedenken, het orgaan van het zedelijk denken en de zedelijke erke
ning, het intellectueele orgaan van de zedelijke drijfveer, Rom. 7 : 25 τ
μὲν νοΐ δουλεύω νόμῳ θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας. Vs. 23 βλέπω δὲ ἕτερ
νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, orgaan de
geestes, parallel συνείδησις Tit. 1 : 15, vgl. Rom. 7 : 25 τῷ μὲν νοΐ δουλεύ
νόμῳ θεοῦ met Rom. 1 : 9 τῷ θεῷ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου en 2 Tim. 1 :
ᾧ λατρεύω ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Vandaar Ef. 4 : 23 ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματ
τοῦ νοὸς ὑμῶν (vgl. onder πνεῦμα II, c; er is ook eene sarkische bepaald
heid van de νοῦς, zie het volgende). Als orgaan van het zedelijk denken
erkennen en oordeelen, als zedelijk bewustzijn komt het in aanmerkin
Rom. 14 : 5 ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέρ
ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοΐ πληροφορείσθω. Rom. 12 : 2 μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαι
νώσει τοῦ νοός, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. Evenals de
zedelijken aandrang des geestes stelt het aan den anderen kant de ver

ırvenheid van den zedelijken prikkel voor, zooals deze het vleesch, ι σάρξ beheerscht. Vandaar Kol. 2 : 18 φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς ψκὸς αὐτοῦ en diensovereenkomstig moet de uitdrukking worden opgevat om. 1 : 28, Ef. 4 : 17, 1 Tim. 6 : 5; vgl. Plat. Legg. 10, 888 A τοῖς τω τὴν διάνοιαν διεφθαρμένοις. 2 Tim. 3 : 8 ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι ιτεφθαρμένοι τὸν νοῦν. — c) Het bewustzijn niet als vermogen, maar als ıbitus — de gezindheid duidt het aan 1 Kor. 1 : 10 κατηρτισμένοι ἐν τῷ ῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. 2 : 16 τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ... ἡμεῖς νοῦν Χυ ἔχομεν. Vgl. Rom. 11 : 34, Jez. 40 : 13. — Moeilijk is 2 Thess. :2 εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοὸς μηδὲ θροεῖσθαι, waar verklaring van de Wette niet onaannemelijk zou zijn: „bewusste Fassung des Gemütes" en diensvolgens met Calvijn: „mentem vocat compositam fidem, quae in sana doctrina acquiescit", wanneer een bewijs daarvoor bijgebracht kon worden. 1 Kor. 1 : 10 kan niet aangehaald worden. n de wel passende beteekenis nadenken, overlegging schijnt νοῦς alleen ı adverbiale combinaties voor te komen, zooals νόῳ, σὺν νόῳ enz. Het meest voor de hand ligt wegens de combinatie met θροεῖσθαι het σαλευθῆναι ἀπὸ τοῦ νοός naar analogie van νοῦν ἔχω, mentis compos sum, νοῦν ποβάλλειν te verklaren, derhalve synoniem πλανᾶσθαι. — Over de verhouding tot het hart zie νοεῖν enz. Vgl. Hatch, Essays in Biblical Greek. Oxford, 1889, p. 94 sqq.

Νυκτερεύω, waken, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 5 : 5.

Νυκτερινός, ή, όν, nachtelijk, bij nacht, Job 4 : 13, 20 : 8.

Νυκτερίς, ίδος, ή, nachtvogel, vledermuis, Lev. 11 : 19, Deut. 14 : 18.

Νυκτεγερσία, ή, het waken gedurende den nacht, Philo I, 155, 47.

Νυκτικόραξ, ακος, ή, nachtraaf, Lev. 11 : 17, Deut. 14 : 16.

Νυκτοφαής, ές, schijnend in den nacht, Orig. I, 1344 A.

Νυκτόχροος, ον, donker gekleurd, duister, Hippol. Haer. 186, 16.

Νύκτωρ, bijw. bij nacht, des nachts, Sir. 38 : 27, 2 Makk. 12 : 6.

Νυμφαγωγός, ὁ, die de bruid uit het ouderlijk huis naar den bruidegom voert, Gen. 21 : 22, 32.

Νυμφᾶς, ᾶ, ὁ, Grieksche eigennaam Nymfas; zoo heette een Christen te Laodicea, Kol. 4 : 15.

Νύμφη, ης, ή, (vermoedelijk van den verloren geganen worden νύβω, Lat. nubo, = bedekken, omdat de bruid gesluierd tot den bruidegom gebracht werd, zie Passow in v.), de verloofde of bruid, de jong gehuwde vrouw, Joh. 3 : 29, Openb. 18 : 23, 21 : 2, 9, 22 : 17; bij latere schrijvers ook in ruimeren zin van iedere gehuwde vrouw, doch meestal met het nevenbegrip van jeugdigheid, en vandaar ook in tegenstelling met πενθερά = de schoondochter, Mt. 10 : 35, Lk. 12 : 53. Hebr. כַּלָּה, Gen. 38 : 11, 24.

Νυμφίος, ίου, ὁ, van het voorgaande woord, de bruidegom, de jong

gehuwde man, Mt. 9 : 15 en de parall. plaatsen, 25 : 1 env., Joh. 2 : 9
3 : 29, Openb. 18 : 23.

Νυμφών, ῶνος, ὁ, van ἡ νύμφη, de bruidkamer, waar het huwelijk
bed gespreid was, (de uitgang -ων geeft vaak eene plaats te kenne
vgl. κοιτών, ἐλαιών, ἀφεδρών), Mt. 9 : 15, Mk. 2 : 19. Lk. 5 : 34, op well
plaatsen de uitdrukking υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, eigenl. = zonen der bruid
kamer, moet verstaan worden van hen, die bij de Classici παρανύμφ
heetten, d. i. de vrienden van den bruidegom, die met hem op den wag
gezeten waren, om de bruid af te halen en naar zijne woning o
te brengen. Vgl. het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn ond
Huwelijk.

Νυμφοστόλος, ον, = het voorgaande woord en = de bruid kleeden
versierend, Jos. Ant. 5, 8, 6, Eus. II, 869 D.

Νῦν, LXX voor עַתָּה, passim. Adverb. 1) van tijd = nu, thans, ni
alleen van het tegenwoordige oogenblik, maar ook van eene lange
tijdruimte, die aan het verledene of de toekomst tegenovergesteld wor
a) met het Praesens, Joh. 4 : 18, 23, 9 : 21, 12 : 31, 16 : 5, Hand. 7 : 4
enz., b) met Perfecta, die de beteekenis van het Praesens hebben, al
ἔγνωκα, οἶδα, Joh. 8 : 52, 16 : 30, 17 : 7, Hand. 12 : 11, 2 Kor. 5 : 16
enz., of die eenen als blijvend gedachten toestand uitdrukken, al
τετάραγμαι = ik ben ontroerd, Joh. 12 : 27; c) met zuivere Praeterit
waar van iets sprake is, dat als pas gebeurd wordt voorgesteld, het
een Perfectum als Joh. 14 : 29, 15 : 24, Hebr. 12 : 26, hetzij een Aor
als: Mt. 26 : 65, Joh. 13 : 31, Rom. 5 : 9, 11, 11 : 31, enz., hetzij ee
Impf. als: Joh. 11 : 8; d) met een Futurum, om eene handeling t
kennen te geven, die op het punt is van, of althans weldra staat t
geschieden, Joh. 12 : 31, of met een Praesens, waardoor zulk eene n
toekomstige handeling als na op handen wordt aangeduid, Joh. 16 : 5
17 : 13; e) met den Imperat. Aor. op plaatsen als: Lk. 22 : 36, Ro
6 : 19, Fil. 2 : 12; f) met ἵνα seq. Aor. conj., 1 Kor. 16 : 12, Ef. 3 : 1
Als tijdpartikel komt νῦν voor in tegenstelling met het verledene, Ro
5 : 11, 6 : 21, 11 : 30, 16 : 26, Gal 4 : 29, Ef. 3 : 5, 5 : 8, Fil. 1 : 20
Hebr. 11 : 16, 1 Petr. 2 : 10; met de toekomst, Mk. 10 : 30 (waar h
door de pleonastische bijvoeging ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ nog nader verklaar
wordt), Lk. 6 : 21, 25, Joh. 13 : 36, Rom. 11 : 31, Hebr. 2 : 8, 2 Pet
3 : 18, 1 Joh. 3 : 2, Jud. vs. 25. Door de verbinding met het Art., ὁ
ἡ, τὸ νῦν, wordt het adjectieve begrip tegenwoordig uitgedrukt, al
ἡ νῦν Ἱερουσαλήμ, Gal. 4 : 25, = het tegenwoordige Jeruzalem; οἱ νῦ
οὐρανοί 2 Petr. 3 : 7, = de tegenwoordige hemelen; ὁ νῦν καιρός, Rom
3 : 26, 8 : 18, 2 Kor. 8 : 14 = de tegenwoordige (d i. deze) tijd; ove
τὸ νῦν ἔχον, Hand. 24 : 25, zie op ἔχω; ὁ νῦν αἰών 1 Tim. 6 : 17, 2 Tim
4 : 10, Tit. 2 : 12, = de tegenwoordige (d. i. deze) eeuw of wereld, vgl

) αἰών; ἡ νῦν ζωή, 1 Tim. 4 : 8 = dit leven. Met het Art. wordt νῦν
ɔor bijvoeging van Praeposities tot een ander Adverbiaalbegrip verbon-
ɔn in elliptische spreekwijzen als: ἀπὸ τοῦ νῦν scil. χρόνου = van 'nu
ɪn, Lk. 1 : 48, 12 : 52, 22 : 69, Hand. 18 : 6, 2 Kor. 5 : 16; ἕως τοῦ
ν = tot nu toe, Mt. 24 : 21, Mk. 13 : 19; in diezelfde beteekenis ook:
χρι τοῦ νῦν, Rom. 8 : 22, Fil. 1 : 5; in Plurali τὰ νῦν = nu, alsnu,
and. 4 : 29, 5 : 38, 17 : 30, 20 : 22, 27 : 22; ook met andere tijd-
artikels verbonden, komt νῦν voor in spreekwijzen als: νῦν ἤδη = nu
eds, 1 Joh. 4 : 3; νῦν οὔπω = nu nog niet, Hebr. 2 : 8; bijz. in tegen-
ællingen of vergelijkingen, als: ποτέ-νῦν, νῦν δέ of καὶ νῦν = toen-nu,
f ook nu, Rom. 6 : 21, Gal. 4 : 9, 29; ποτέ-νῦν = eens, eertijds-nu,
al. 1 : 23; νῦν-καὶ οὔπω = nu — en nog niet, 1 Joh. 3 : 2; — 2) van
gische opvolging, om een samenhang tusschen twee voorstellingen aan
) duiden, gelijk door ons: als of daar dit zoo is, dit zoo zijnde, onder
eze omstandigheden (jam vero, re sic comparata), of in 't algemeen
m een voortgang der rede aan te wijzen = nu, zoo, alzoo, insgelijks
et verschillende tempora, Lk. 2 : 29 (waar νῦν geen eigenlijken tijd-
artikel is, maar de gevolgtrekking inleidt, die uit al het vooraf gegane
emaakt wordt: daar of alzoo mijne oogen uw heil gezien hebben, zoo
at gij enz.), 11 : 39, waar νῦν ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι = Nu gij Farizeërs!
l. i. brachylogisch voor: gij moogt waarlijk wel zoo denken of spreken,
erwijl gij doet gelijk gij doet! (ofschoon νῦν h. t. pl. ook door velen uit
en verzwegen πάλαι verklaard wordt, zie Meyer—Weiss t. d. pl. in de
[e] uitgaaf, in de 8[e] anders); καὶ νῦν = en nu, zoo dan, Joh. 17 : 5,
Hand. 3 : 17, 10 : 5, 22 : 16, 1 Joh. 2 : 28; νῦν in dezen zin door οὖν
ersterkt = nu dan, dan nu, Hand. 15 : 10, 23 : 15; bijzonder vaak bij
egenstellingen, νῦν δέ = maar of doch nu, om te kennen te geven,
lat het met eene zaak anders gelegen is, Lk. 19 : 42, Joh. 8 : 40, 9 : 41,
18 : 36, Rom. 3 : 21, 1 Kor. 7 : 14, Hebr. 9 : 26, 11 : 16, Jak. 4 : 16; —
3) νῦν heeft in sommige gevallen, bijzonder bij Imperativi, slechts de
macht van eene enklitische Partikel, en wordt alsdan bij de Classici
(doch niet bij de Attische prozaschrijvers, vgl. Passow in v.) ook wel tot
νῦν of νύ verkort. Voorbeelden daarvan in het N. T. (ofschoon het daar
steeds νῦν geschreven wordt) zijn: ἄγε νῦν = welaan nu! Jak. 4 : 13,
5 : 1; καὶ νῦν δεῦρο = zoo kom nu! Hand. 7 : 34; zoo ook: καταβάτω νῦν
= hij kome nu af! Mt. 27 : 42, Mk. 15 : 32; ῥυσάσθω νῦν αὐτόν = hij
redde hem nu! Mt. 27 : 43; ἀντλήσατε νῦν = schept nu! Joh. 2 : 8. Vgl.
over de beteekenis en het gebruik van νῦν Hermann. ad Vig. p. 425 s.

Νυνί, Attische versterking van νῦν door het demonstrative ι (vgl. Hartung's Partikellehre II. S. 59, 225) = nu, van hetgeen juist nu geschiedt, Hand. 22 : 1 bijzonder νυνὶ δέ, hetzij om eene tegenstelling van het tegenwoordige met het verledene of de toekomst uit te drukken

= doch nu, doch op dit oogenblik, Rom. 6:22, 7:6, 15:23, 25 1 Kor. 5:11, 2 Kor. 8:11, 22, Filem. vs. 9, 11; of om door eene a andere stelling eene logische gevolgtrekking in te leiden = maar nu Rom. 7:17, 1 Kor. 13:13, 14:6, 15:20. Vgl. op *νῦν* 1) en 2).

Νύξ, *νυκτός*, *ἡ*, (LXX voor לַיִל en לַיְלָה, de nacht) 1) in eigenl. zi van den tijd, dat de zon beneden den gezichtseinder is, Joh. 13:30 Hand. 27:27, enz., welke tijdruimte bij de Joden in vier nachtwake (zie op *ἀλεκτοροφωνία*) verdeeld werd, Mt. 14:25, Mk. 6:48; hierto behooren verschillende adverbiale tijdsbepalingen, aangehaald a) doo den casus van het woord, als: *νυκτός* = des nachts, Mt. 2:14 28:13 enz.; *ἡμέρας καὶ νυκτός* = dag en nacht (het geheele etma door), Lk. 18:7, Hand. 9:24, 1 Thess. 2:9, Openb. 4:8; *μέσης νυκτ* = in het midden van, of midden in den nacht, Mt. 25:6; *νυκτί*, o de vraag wanneer? b. v. *ταύτῃ τῇ νυκτί*, *τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ* = dien nacl of in dien nacht, Lk. 12:20, 17:34, Hand. 12:6, vgl. Hand. 23:11 *νυκτά*, op de vraag hoelang? in de spreekwijze: *νυκτὰ καὶ ἡμέραν* = nacht en dag, Mk. 4:27, Lk. 2:37, Hand. 20:31; *τὰς νύκτας* in 't alg in tegenstelling met *τὰς ἡμέρας* = des nachts, van meer nachten achte een, Lk. 21:37; zonder Art, doch met bepaalde aanwijzing van he getal der nachten, dat iets heeft voortgeduurd, Mt. 4:2, 12:40 b) door verbinding met Praeposities, als: *διὰ τῆς νυκτός* = gedurend den nacht, Hand. 5:19, 16:9, 23:31; *δι' ὅλης τῆς νυκτός* = den g heelen nacht door, Lk. 5:5; *ἐν νυκτί* = des nachts, Hand. 18:9 1 Thess. 5:2; *ἐν τῇ νυκτί*, in tegenstelling met *ἐν τῇ ἡμέρᾳ*, = b nacht, fig., Joh. 11:10; *ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ* = in dezen nacht, Mt. 26:31 34, Mk. 14:30, vgl. ook Joh. 21:3; *κατὰ μέσον τῆς νυκτός* = tege het midden van den nacht, omstreeks middernacht, Hand. 27:27; — 2) in overdracht. zin van een voor werken ongeschikten tijd, Joh. 9:4 waar de nacht des doods bedoeld wordt; in tegenstelling van *ἡμέρα* va den nacht der zonde en onwetendheid, die over het heidendom lag uit gespreid, Rom. 13:12; van een tijd van geestelijken doodslaap, di voor den Christen (als *υἱὸς φωτός*, *υἱὸς ἡμέρας*) behoort te zijn voorbij gegaan, 1 Thess. 5:5.

Νύσσω, Att. *νύττω*, *-ξω*, steken, doorsteken, doorboren, *τί τινι* = iets met iets. Joh. 19:34, Ev. Petri 3:9.

Νυσταγμός, *ὁ*, het knikken, slapen, Ps. 131 (132):4, Sir. 34 (31):2

Νυστάζω, *-ξω* (van *νεύω*), eigenl. knikken met het hoofd, vooral i den slaap (vgl. ons: knikkebollen), en vandaar a) in gewonen zin = slaperig, dommelig worden, insluimeren, Mt. 25:5, waar het van *καθεύδ* onderscheiden wordt; b) overdracht. = talmen, dralen, als iemand, die door slaap bevangen is, of ook = rusten, blijven rusten, van een vonnis, dat onuitgevoerd blijft, 2 Petr. 2:3.

Νυχθήμερον, ου, τό, van ἡ νύξ en ἡ ἡμέρα, eigenl. het Neutr. van ιχθήμερος, een dag en nacht durende, = een dag en nacht, een geeel etmaal. Het woord is van lateren tijd en komt in het N. T. lleen voor 2 Kor. 11 : 25.

Νῶε, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Noach. Zoo heette de beende aartsvader, die met de zijnen den zondvloed overleefde, Mt. 4: 37, 38, Lk. 3 : 36, 17: 26, 27, Hebr. 11: 7, 1 Petr. 3: 20, 2 Petr. 2: 5.

Νωθρός, ά, όν, = νωθής, Spr. 22 : 29, Sir. 4 : 29, Hebr. 6 : 12. ταῖς κοαῖς = traag van ooren, d. i. om iets, dat men hoort, in zich op te emen, en dus traag van begrip, onbevattelijk, Hebr. 5 : 11.

Νῶναι, ῶν, αἱ, = het Lat. nonae, Eus. II, 1484 B, Passio Perp. 1: 1, 5.

Νῶτος, ου, ὁ, (bij de Attische schrijvers in sing. doorgaans Neutrum: ὁ νῶτον, zie Passow in v.), de rug, zoowel van menschen als van dieren. len. 9 : 23, Rom. 11 : 10.

Νωτοφόρος, op den rug dragend, 2 Kron. 2 : 2 (1).

Νωχελεύομαι (νωχελής), langzaam, traag zijn, Aquil. Spreuk. 18 : 9.

Ξ.

Ξανθοποιέω, geel maken, Const. Apost. 1 : 3.

Ξανθός, ή, όν, geel, Lev. 13 : 36.

Ξαντίζω, geel maken, geel kleuren. Ook geel zijn, zie Lev. 13 : 3[illegible] 31, 32.

Ξανθικός, οῦ, ὁ, de eerste maand van het Macedonische jaar = April, 2 Makk. 11 : 30, 33, 38, Acta Thomae 14 : 30.

Ξενηλατέω, vreemden verdrijven, Athen. 31 : 17.

Ξενία, ας, ὁ, volgens sommigen van ξένος en vandaar eigenl. [illegible] toestand eens vreemdelings; volgens anderen (zie Passow in v.) eige[illegible] het feminin. van ξένιος, tot de gastvriendschap behoorende, = de ga[illegible] vrijheid, gastvriendschap, en vervolgens metonym. ook van de ontvang[illegible] zelve, die men ergens als vreemdeling geniet, = de huisvesting, of v[illegible] de woning, = het verblijf of logies, waarin men die huisvesting tijdelij[illegible] vindt, Hand. 28 : 23, Filem. vs. 22.

Ξενίζω, -ίσω, van ξένος, 1) in eigenl. zin een vreemdeling of gas[illegible] vriend bij zich in huis ontvangen of opnemen, huisvesten, τινά, Han[illegible] 10 : 23, Hebr. 13 : 2; in Passivo ξενίζομαι = gehuisvest zijn, als ga[illegible] ontvangen worden (hetzij in den zin van ergens tijdelijk inwonen, of i[illegible] dien van ons: logeeren), Hand. 10 : 18; παρά τινι; Hand. 10 : 6, 21 : 16 ook ἐν οἰκίᾳ τινός, Hand. 10 : 32; 2) overdracht. = bevreemden, b[illegible] vreemding of verwondering wekken, vandaar ξενίζοντά τινα = iets, d[illegible] door zijne nieuwheid bevreemdt, verrast, iets vreemds, iets nieuw[illegible] Hand. 17 : 20; in Passivo = vreemd vinden, verrast worden, verwonder[illegible] staan, τινί of ἐν τινι = verwonderd staan over iets, 1 Petr. 4 : 4, 12.

Ξένιος, gastvrij, 2 Makk. 6 : 2.

Ξενισμός, ὁ, het nieuwe, ongewone eener zaak, nadeelige verand[illegible] ring, Test. Abrah. B 117.

Ξενιτεία, ή, het leven van een vreemde of in den vreemde, Wijsh 18 : 3, Acta van Xantippe en Polyxena 26, 30, 34.

Ξενοδοχεῖον, = ξενοδοκεῖον, τό, logement, herberg, xenodochium Epiph. II, 504 B, Hier. II, 70 C, Acta Thomae 5 : 12, 13 : 27, 38 : 6

Ξενοδοχέω, ook -δοκέω, -ῶ, -ήσω, van ξενοδόχος, die een gastvrien[illegible]

erbergt, en dit van het volgende woord en δέχομαι, = vreemdelingen astvrij ontvangen, herbergen. 1 Tim. 5 : 10.

Ξενολεξία, ἡ, vreemde taal, Epiph. I, 709 D.

Ξενολογέω, vreemden, huursoldaten werven, 1 Makk. 4 : 35, 11 : 38, 5 : 3.

Ξένος, η, ον, 1) Adject. = vreemd, van vreemden oorsprong, b. v. ξένα δαιμόνια = vreemde godheden, Hand. 17 : 18; overdr. = vreemd, van διδαχαί, die in het geloof van een Christen niet te huis behooren, Hebr. 13 : 9; ξένον τι = iets vreemds, iets nieuws of buitengewoons, dat verbazing wekt, 1 Petr. 4 : 12; ξένος τινός = vreemd aan of vervreemd van iets, Ef. 2 : 12; — 2) substantive ὁ ξένος = de vreemdeling in tegenstelling met ὁ πολίτης, ἐγχώριος (de burger, landzaat of inboorling), of ook in onderscheiding van ὁ πάροικος, ὁ παρεπίδημος (de bijwoner), Mt. 25 : 35, 38, 43, 44, 27 : 7, Hand. 17 : 21, Ef. 2 : 19, Hebr. 11 : 13, 3 Joh. vs. 5 (volgens den gewonen tekst; Tischend. heeft het Adjectiv.); = de gastvriend of gastheer, Rom. 16 : 23.

Ξενοτάφιον, τό, begraafplaats voor vreemdelingen, Theoph. 164, 18.

Ξέστης, ου, ὁ, de Romeinsche Sextarius (v. sextus, waaruit het Grieksche woord is ontstaan), d. i. een inhoudsmaat voor droge en vloeibare waren, overeenkomende met het vierde van een Romeinschen modius of het zesde van een Romeinschen congius, in het N. T. metonym. van de kan of het vat, dat daartoe gebruikt werd. Mk. 7 : 4, 8.

Ξεστός, geschaafd, gehouwen, Sir. 22 : 17, Am. 5 : 11.

Ξέω, schaven, glad maken, Job 7 : 5 A.

Ξηραίνω, ανῶ, Aor. 1, ἐξήρανα, pass. ἐξηράνθην, perf. pass. ἐξήρασμαι en ἐξήραμμαι (vgl. Buttmann's Gr. § 101), van ξηρός, drogen, uitdrogen; van planten = doen verdorren, Jak. 1 : 11; in Passivo = verschroeien, verdorren, Mt. 13 : 6, 21 : 19, 20, Mk. 4 : 6, 11 : 20, 21, Lk. 8 : 6, Joh. 15 : 6, 1 Petr. 1 : 24; ἐξηράνθη ὁ θερισμός, Openb. 14 : 15, = de oogst is verdord, d. i. overrijp; van vloeistoffen = opdrogen, Openb. 16 : 12, en zoo ook metonym. van eene bron, die ophoudt te vloeien, Mk. 5 : 29; ook van lichaamsdeelen, die ten gevolge (naar 't schijnt) van een belemmerden omloop der vochten verdorren, d. i. verstijven of verlammen, b. v. χεὶρ ἐξηραμμένη (elders ook ξηρά genoemd, zie op het volgende woord) = eene verstijfde of verlamde hand, Mk. 3 : 1 (vgl. 1 Kon. 13 : 4); in denzelfden zin, en door eene dergelijke oorzaak, van den geheelen mensch, Mk. 9 : 18, waar anderen echter ξηραίνεται vertalen door: hij teert uit. Naber, Mnemosyne, 1878, p. 96, stelt voor ξηραίνεται a. t. pl. te veranderen in ξαίνεται = ligt als verslagen.

Ξηρασία, ἡ, droogte, dorheid, Richt. 6 : 37, 39, 40.

Ξηρός, ά, όν, droog, dor; van hout, ξύλον, Lk. 23 : 31; waar het tegenover ὑγρός staat, in eene spreekwoordelijke uitdrukking (aan eene

onder de Joden gangbare beeldspraak ontleend, vgl. Ps. 1 : 3, Ezec 20 : 47, 21 : 3, Jud. vs. 12), welker zin schijnt te zijn, dat het go gericht de goddeloozen niet zou sparen, waar de rechtvaardige zoov te lijden had; van menschelijke lichaamsdeelen = stijf, lam, χεὶρ ξη δεξιὰ ξηρά, Mt. 12 : 10, Lk. 6 : 6, 8, of ook van den geheelen mens = lam, Joh. 5 : 3 (vgl. op het voorgaande woord); ἡ ξηρά scil. γῆ (wa voor bij de Classici: τὸ ξηρόν) = het droge scil. land, d. i. het va land in tegenstelling van de zee, Mt. 23 : 15, Hebr. 11 : 29.

Ξηροφαγία, ἡ, xerophagia, het eten van droog voedsel, Clem. A. 413 A, Hippol. Haer. 436, 79.

Ξηρῶς, droog, letterlijk, Epiph. II, 336 B.

Ξίφος, τό, zwaard, Joz. 10 : 28, 30, 32, 33, 35, Apoc. Petri 3

Ξόανον, τό, wat uit hout gesneden is, vooral afgodsbeeld, Aq. I 6 : 4, Apoc. Petri 33, Acta Thomae 52 : 22.

Ξύλινος, ίνη, ινον, van ξύλον, houten, van hout gemaakt, Lev. 11 : 3 15 : 12, 2 Tim. 2 : 20, Openb. 9 : 20.

Ξυλοκόπος, ὁ, houthakker, Deut. 29 : 11, Joz. 9 : 21.

Ξύλον, ου, τό, (gewoonlijk afgeleid van ξύω, schaven, glad make 1) in 't algemeen = het hout, brand- of timmerhout, 1 Kor. 3 : 1 Openb. 18 : 12 (waar echter verschil van lezing bestaat); 2) ook (evens enkele malen bij de Classici, zie Passow in v.) = levend hout, L 23 : 31, waar τὸ ὑγρὸν ξύλον tegenover τὸ ξηρόν staat, zelfs = δένδ de boom, in de spreekwijze: τὸ ξύλον τῆς ζωῆς = de levensboom (Ge 2 : 9, 3 : 22), Openb. 2 : 7, 22 : 2, 14, 19 (op welke laatste plaats Rec. echter βίβλος leest); 3) bijzonder alles wat van hout gemaakt i b. v. een stok, als wapentuig, Mt. 26 : 47, 55, Mk. 14 : 43, 48, L 22 : 52; een kruishout of kruispaal, Hand. 5 : 30, 10 : 39, 13 : 29, G 3 : 13, 1 Petr. 2 : 24, een houten blok, als straftuig voor de slave en wel zulk een, dat hun om den hals werd gedaan, of: voetblok = ξυλοπέδη, ποδοκάκη of ποδοστράβη, Lat. nervus, waarin hunne voeten g stoken werden, Hand. 16 : 24.

Ξυλοπέδη, ης, ἡ, houten balk voor de voeten der gevangenen, Aquil Job 13 : 27.

Ξυλοφορία, ἡ, het dragen van hout, Neh. 10 : 34.

Ξυλοφόρια, ων, τά, = σκηνοπηγία, het opslaan van een tent, loo huttenfeest, Jos. B. J. 2, 17, 6.

Ξυλόω, tot hout maken, van hout maken, bouwen, 2 Kron. 3 : 5 Jer. 22 : 14.

Ξυνωρίς, ἡ, voor צֶמֶד פָּרָשִׁים, paren van ruiters, ruiters op paarden paarsgewijze, Jez. 21 : 9.

Ξυράω, -ῶ, latere vorm van ξυρέω, -ῶ, -ύσω, van τὸ ξυρόν (van ξύω schaven), het scheermes, vandaar = scheren, den baard of het hoofd

ar afscheren; in Passivo = geschoren worden, zich laten scheren, Kor. 11 : 5, 6; met den Accusativ. van het zakelijk object (waarover ı Alex. Buttmann's Gr. S. 164), τὴν κεφαλήν = zich het hoofd laten heren (ten teeken van volbrachte gelofte), Hand. 21 : 24.

Ξυρόν, τό, scheermes, Num. 6 : 5, 8 : 7.

Ξυστός (ξύω), geschaafd, gehouwen, 1 Kron. 22 : 2, 1 Ezr. 6 : 9.

Ξύω (ξέω), schaven, Job 2 : 8, 7 : 5.

O.

'Ο, ἡ, τό, waarschijnlijk van den grondvorm τός, τή, τό, waar de casus obliqui zijn afgeleid, (vgl. τοί, ταί voor οἱ, αἱ bij Homerus de Ionische schrijvers), terwijl in het Masc. en Femin. van den eerst persoon de beginletter is weggevallen (zie Passow in v.), de, het, in Grieksch deels als Pronomen, deels als Artikel gebruikt (vgl. het Ho duitsch: der, die, das), en wel **a**) als Articulus praepositivus, in w geval het de kracht heeft, òf van een aanwijzend Voornaamwoord, van een Lidwoord; of **b**) als Articulus postpositivus, als wanneer in beteekenis overeenkomt met het betrekkelijk voornaamwoord. In N. T. komt het alleen voor als Articulus praepositivus, en wel:

I) Als Pronomen demonstrativum = deze, die, dit; **a**) in gewo rede met een bijgevoegd Substantiv., Hand. 9 : 2: τῆς ὁδοῦ = van di weg; 16 : 12: πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας = de eerste stad van deel van Macedonië; 23 : 30: ἐπιβουλὴ εἰς τὸν ἄνδρα = een aanslag teg dezen man; ook alleen met terugslag op een vroeger genoemd subje Hand. 17 : 28: τοῦ (scil. Διός) γὰρ καὶ γένος ἐσμέν = want wij zijn ook z (eigenlijk: diens) geslacht: **b**) in disjunctieve zinnen, of bij meer of m directe tegenstellingen, in spreekwijzen als: ὁ μέν — ὁ δέ = deze gene, dit — dat, Mt. 13 : 23, 22 : 5, 1 Kor. 7 : 7, Gal. 4 : 22, Plurali: οἱ μέν — οἱ δέ = sommigen — anderen, Hand. 14 : 4, 17 : 3 28 : 24, Ef. 4 : 11, Fil. 1 : 16, 17; ὁ μέν — ἄλλος δέ = de een, de ande Mt. 13 : 4, 5, 7, 8; met nog een volgend ἕτερος δέ, Mt. 16 : 14; o τινες δέ — οἱ δέ = eenigen of enkelen — anderen, Hand. 17 : 18; on Mt. 26 : 67, 28 : 17, waar οἱ δέ in dezen zin zonder een voorafgaand μέν voorkomt, **c**) in den loop van een historisch verhaal, ὁ δέ, οἱ δ = hij of zij, deze of dezen nu, ter onderscheiding van, of in tegen stelling met een ander subject, Mt. 2 : 5, 9, 9 : 31, 13 : 29, Lk. 1 : 29 en

II) Als eigenlijk Artikel, bepalend Lidwoord, staat ὁ, ἡ, τ 1) vóór een zelfstandig naamwoord, om aan te wijzen, dat het Sub stantivum, waarbij het behoort, de benaming is van een bepaald, b spreker of hoorder, schrijver of lezer bekend, voorwerp; het wordt der halve geplaatst **a**) bij Appellativa, welke benamingen zijn van voorwerpen

aarvan er òf slechts één bestaat, en die dus door hunne éénheid zelve grensd zijn, bijv. ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα, waartoe ook de men van abstrakte begrippen, deugden, ondeugden enz. gebracht kunn worden, als ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγάπη, τὸ ἀγαθόν, τὸ τέλειον enz.; òf van lke uit de daarvan bestaande soort één of meer als bekend veronderld of aangeduid en van de overige afgezonderd worden, b. v.: Mt. 2:20: ψάλαβε τὸ παιδίον = neem het kind (waarvan in het verband gesproken rd); 4:20, 21, τὰ δίκτυα, ἐν τῷ πλοίῳ = de netten, het schip, waarede zij hun visschersbedrijf uitoefenden, 9:24: οὐ γὰρ ἀπέθανε τὸ κοράσιον : het vs. 18 bedoelde) meisje is niet dood; Hand. 9:40: ἐπιστρέψας πρὸς σῶμα = zich keerende tot het lichaam, t. w. der gestorvene Tabitha z.; òf die, door de eene of andere bijgevoegde bepaling, van de soort, aartoe zij behooren, worden uitgezonderd, als: α) door een volgend Subantivum in Genitivo, b. v. Mt. 4:17: ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν = het oninkrijk der hemelen, Lk. 1:9: τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας = de gewoonte n het priesterschap; aldaar: ὁ ναὸς τοῦ κυρίου = de tempel des Heeren;) door een Pronomen possessiv. dat of vóór het Nomen staat, of tot eerderen nadruk er achter wordt geplaatst, in welk laatste geval het Art. erhaald wordt, b. v. Gal. 6:11: τῇ ἐμῇ χειρί = met mijne hand; vs. 13: τῇ ὑμετέρᾳ σαρκί = in uw vleesch; Joh. 5:30: ἡ κρίσις ἡ ἐμή, τὸ θέλημα τὸ ἐμόν = mijn oordeel, mijn wil; zoo ook door den Genitiv. van et Pron. personale, dat daardoor de kracht van een possessiv. verrijgt, b. v. Lk. 1:13: ἡ δέησίς σου = uw gebed; aldaar ἡ γυνή σου = we vrouw; vs. 68: ὁ λαὸς αὐτοῦ = zijn volk; 7:46: ἤλειψέ μου τοὺς πόδας = zij heeft mijne voeten gezalfd; 8:55: τὸ πνεῦμα αὐτῆς = haar eest; hiertoe behooren insgelijks de gevallen, waarin het Nomen uit et verband moet worden bijgedacht, b. v. Lk. 5:33: οἱ δὲ σοί, scil. μαθηταί; Mt. 20:14, 15: ἆρον τὸ σόν = neem het uwe, d. i. het u toeomende loon; ἐν τοῖς ἐμοῖς = met het mijne, d. i. mijn geld; γ) door Pronomina demonstrativa als: οὗτος, ἐκεῖνος, αὐτός, ὁ αὐτός, of door een Correlativum als τοιοῦτος, b. v. Mt. 4:3: οἱ λίθοι οὗτοι; Lk. 2:25: ὁ ἄνθρωπος οὗτος: 6:12: ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; Mt. 27:8: ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος; Lk. 2:1: ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις; 12:47: ἐκεῖνος ὁ δοῦλος; Joh. 5:36: αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ; 1 Kor. 1:10: ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ; Mk. 9:37: ἓν τῶν τοιούτων παιδίων, 2 Kor. 12:3: οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον; δ) door Adjectiva, of daarvoor in plaats tredende Participia, die tot nadere bepaling van het Nomen dienen, in welk geval dit hetzij achteraan geplaatst wordt, of, en dan in den regel met herhaling van het Lidwoord, vooraan, b. v. Lk. 8:15: ἡ καλὴ γῆ, vgl. met vs. 8: ἡ γῆ ἡ ἀγαθή; Hand. 13:46: ἡ αἰώνιος ζωή, vgl. met 1 Joh. 1:2, 2:25: ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος, en 1 Joh. 5:20, waar althans de Rec. (niet Tischend.) het Art. vóór ζωὴ αἰώνιος heeft, Lk. 12:10: τὸ ἅγιον πνεῦμα, waarvoor Mt. 12:32:

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, welke laatste vorm vooral in het N. T. menigvuldi voorkomt; vgl. voorts Hand. 10:42: ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτής = de door God verordende rechter; Rom. 9:16: τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ = de zich ontfermenden Gods; staat de Adjectief-bepaling echter bij wijze va praedikaat, dan behoort het Artikel alleen bij het Subject, en word daar dus onmiddellijk vóór geplaatst, terwijl het praedicaat of in de zin vooraan of achteraan staat, b. v. Mt. 5:3: μακάριοι οἱ πτωχοὶ τ πνεύματι = zalig zijn de armen van geest; daarentegen vs. 12: ὁ μισθ ὑμῶν πολύς = uw loon is groot; 1 Kor. 1:25: τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώ τερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί = het dwaze Gods is wijzer dan de menschen hiertoe behoort het gebruik der Adjectiva van hoeveelheid: ὅλος en πολ (vgl. op beide woorden), die het Lidwoord of vóór of achter zich hebben of, met herhaling van het Art., geheel achteraan in den zin kunne staan, b. v. Mt. 5:29: ὅλον τὸ σῶμά σου = uw geheele lichaam; M 16:26: τὸν κόσμον ὅλον = de geheele wereld; Mk. 12:37: ὁ πολὺς ὄχλ = de groote schare; Hand. 26:24: τὰ πολλὰ γράμματα; Gal. 4:27 πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου; Hebr. 5:11: πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος; doch ook Lk. 7:47: αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί = hare vele zonden; Openb 17:1: ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῶν πολλῶν = aan de vele wateren; — wat πᾶς πᾶσα, πᾶν betreft, dit heeft, adjectieve gebruikt, in Singulari zoowel al in Plurali eene verschillende beteekenis, naarmate het al of niet met ee Substantivum verbonden is, dat het Artikel heeft; zoo is πᾶσα πόλις = iedere stad, πᾶσα ἡ πόλις daarentegen (Mt. 8:34) = de geheele stad en duidt derhalve het eerste het bijzondere in de veelheid, het laatst de geheelheid in de eenheid aan; schijnbare uitzonderingen op dien regel zijn plaatsen als Mt. 2:3: πᾶσα Ἱεροσόλυμα = geheel Jeruzalem en Hand. 2:36: πᾶς οἶκος Ἰσραήλ = het geheele huis Israels, waar he Art. ontbreekt, omdat op de eerste plaats het naamwoord een Nomen proprium is, op de tweede als zoodanig beschouwd en gebruikt wordt alleen Ef. 2:21 maakt eene werkelijke uitzondering, indien daar (me Tischend., niet met den Rec. die het Art. heeft) πᾶσα οἰκοδομή moet ge lezen worden; de plaats van het Art. is doorgaans na, doch ook meer malen vóór πᾶς, b. v. Gal. 5:14 ὁ πᾶς νόμος, vgl. ook Hand. 20:18 1 Tim. 1:16, en zelfs daarvan gescheiden door het tusschenin gesteld Nomen b. v. Joh. 5:22: τὴν κρίσιν πᾶσαν; in Plurali heeft het Substantiv., waarmede πάντες, πᾶσαι, πάντα verbonden is, al of niet het Art., naar mate het van eene bloote algemeenheid, of van eene door het verband als anderszins (b. v. door een volgenden Genetiv.) bepaalde soort of hoeveelheid verstaan moet worden, b. v. 1 Tim. 4:10: σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων = een behouder (in het algemeen) van alle menschen, daarentegen Hand. 10:43: πάντες οἱ προφῆται = al de (uit Israels geschiedenis bekende) profeten; Rom. 5:12: εἰς πάντας ἀνθρώπους = tot alle menschen, d. i. in

et algemeen tot al wat mensch heet, maar daarentegen Lk. 24 : 47: εἰς πάντα τὰ ἔθνη = aan of onder al de volken, als zoovele eenheden gedacht; de hier vermelde regel lijdt uitzondering, wanneer het Substantiv. en Nomen prop. is, b. v. Hand. 17 : 21: Ἀθηναῖοι πάντες = al de Atheners (ofschoon ook daar weder de soort als eene algemeenheid gedacht wordt, zoodat de bijzondere personen, die eene uitzondering zouden kunnen maken, niet in aanmerking worden genomen), en waar voor het Nomen een Pronomen personale of demonstrativum in de plaats treedt, b. v. Joh. 1 : 16: ἡμεῖς πάντες, Hand. 17 : 7 : οὗτοι πάντες, enz.; de plaats van het Art. is ook hier doorgaans tusschen πάντες en het Substantiv. waarbij het behoort, doch het staat ook wel in den zin vooraan, b. v. Hand. 16 : 26: αἱ θύραι πᾶσαι, vgl. 2 Kor. 13 : 2, Fil. 1 : 13; ε) door bij wijze van Appositie bijgevoegde verklaringen, waarin eene nadere bepaling van het voorwerp ligt opgesloten, en voor welke dan het Lidwoord staat, of, wanneer ook het Nomen dit heeft, herhaald wordt, b. v. Mt. 7 : 13: ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν = de weg des verderfs; 23 : 19: τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον = het altaar, dat de gave heiligt; Joh. 14 : 10: ὁ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων = de Vader, die in mij blijft; maar ook gelijk op plaatsen als Hand. 10 : 41: μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις = aan de getuigen, vroeger verkoren; 18 : 15: περὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς = over uwe wet; 26 : 22: ἐπικουρίας τυχὼν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ = met Gods hulp; Rom. 9 : 30: δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως = de gerechtigheid uit geloof, vgl. 10 : 5: τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου = de gerechtigheid uit de wet; = b) bij Substantiva, waardoor de soort van een voorwerp in haar geheel wordt aangeduid, zonder dat op de daartoe behoorende individuen als zoodanig acht wordt geslagen, b. v. ὁ ἐργάτης = de arbeider, Lk. 10 : 7; ὁ μεσίτης = de middelaar, Gal. 3 : 20; ὁ κληρονόμος = de erfgenaam, Gal. 4 : 1; zoo ook in Plurali, οἱ ἀετοί = de arenden (als vogelsoort), Mt. 24 : 28; hiertoe behooren ook zulke gevallen, waarin een Adjectiv. substantive gebruikt wordt, of eene Adjectiefbepaling aan het Nomen wordt toegevoegd, om eene bepaalde soort of klasse van voorwerpen uit te drukken, b. v. ὁ δίκαιος, Rom. 1 : 17, Gal. 3 : 11, 1 Petr. 4 : 18; ὁ, ἡ ἄγαμος, 1 Kor. 7 : 32, 34, ὁ ἰσχυρός, Mt. 12 : 29; ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος = iemand van de goede soort, Mt. 12 : 35; ὁ ποιμὴν ὁ καλός = een herder van de goede soort, Joh. 10 : 11; zoo ook ὁ σπείρων, Mt. 13 : 3, = de zaaier, d. i. niet bepaald die of die persoon, maar onbepaald een uit de velen, die zich met zaaien bezig houden, tot wier bedrijf dit behoort, vgl. ὁ ἀροτριῶν, ὁ ἀλοῶν, 1 Kor. 9 : 19; ook in Plurali, b. v. οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί = de ware aanbidders (als soort gedacht), Joh. 4 : 23; αἱ ἐν γαστρὶ ἐχοῦσαι καὶ αἱ θηλαζοῦσαι = de zwangeren en zogenden in het algemeen, Mt. 24 : 19; οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες = zij, die goed hebben, d. i. de gegoeden of

rijken (als een stand of klasse van menschen), Mk. 10 : 23; voorts zulke Adjectiva of Participia, die, substantive gebruikt, van een bepaald subject verstaan moeten worden; zoo heet b. v. de Satan ὁ πειράζων = de verzoeker, Mt. 4 : 3, en ὁ πονηρός = de booze, Mt. 6 : 13, 13 : 19, enz.; οἱ ἄνομοι = de wetteloozen, d. i. de heidenen, 1 Kor. 9 : 21; ἀνακείμενοι, οἱ κεκλημένοι = de gasten, de genoodigden, Mt. 22 : 3, 11 Mk. 6 : 22, 28; οἱ βόσκοντες = de hoeders, Mt. 8 : 33; οἱ βαστάζοντες = de dragers, Lk. 7 : 14; ook samengestelde participiale uitdrukkingen, als: ὁ παραδιδούς με (d. i. Judas), Mt. 26 : 46; ὁ διώκων ἡμᾶς (d. i. Saulus) Gal. 1 : 23; ἐκ τοῦ καλοῦντος ἡμᾶς (d. i. God); Gal. 5 : 8; ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου (d. i. God), Openb. 4 : 9 vgl. vs. 11; — c) bij Substantiva die als praedikaat met een ander Nomen verbonden zijn, wordt in het N. T. niet zelden het Artikel geplaatst, b. v. Mt. 6 : 22: ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός = het oog is de lamp des lichaams; Mk. 6 : 3: οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων; = is deze niet de (ons allen bekende) timmerman? Joh. 1 : 4: ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων = het leven was het licht der menschen; 1 Joh. 3 : 4: ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία = de zonde is de ongerechtigheid; 2 Kor. 3 : 17: ὁ (lees οὗ) κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν = de Heer is de Geest; vgl. hiermede andere plaatsen, waar het praedikaatnomen geen Artikel heeft, b. v. Joh. 1 : 1: θεὸς ἦν ὁ λόγος = het Woord was God; 4 : 24: πνεῦμα ὁ θεός = God is geest; 6 : 63: τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστιν = de woorden, die ik tot u spreek, zijn geest en zijn leven; Joh. 8 : 44, waar het eenmaal met en eenmaal zonder Art. voorkomt: ὅτι ψεύστης ἐστί, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ = want hij is een leugenaar en de vader er van; — d) bij Substantiva, die in den Nominativ. staan, in plaats en met de beteekenis van den Vocativus, b. v. Mk. 10 : 47: ὁ υἱὸς Δαυίδ, ἐλέησόν με (vgl. vs. 48); Lk. 18 : 11: Θεός, εὐχαριστῶ σοι; Joh. 19 : 3: χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, enz.; — e) bij eigennamen wordt het Lidwoord niet vereischt, daar zij ook zonder dat slechts een bepaald voorwerp beteekenen; het wordt er echter, gelijk bij de Classici, zoo ook in het N. T. zeer dikwijls voorgeplaatst, en wel α) bij geografische eigennamen, vooral van landen (zooals men nog heden spreekt van: de Paltz, de Elzas, die Schweiz, la Suisse, la France, l'Italie, enz.), als: Ἀχαΐα, Ἀσία (doch vgl. Hand. 6 : 9, 1 Petr. 1 : 1), Γαλιλαία, Βιθυνία (doch vgl. 1 Petr. 1 : 9), Κιλικία (doch vgl. Hand. 15 : 23 en eld.), Ἰταλία, Συρία (doch vgl. Hand. 15 : 23, 21 : 3), Σαμαρία (doch vgl. Lk. 17 : 11 en elders), Κρήτη (doch vgl. Tit. 1 : 5), enz.; alleen Αἴγυπτος heeft nooit het Art., vgl. Alex. Buttmann's Gr. S. 76; van stroomen, die nooit zonder Artikel zijn als: ὁ Ἰορδάνης, Εὐφράτης, Κεδρών (doch vgl. op dit woord), Σιλωάμ; minder regelmatig van steden (waarover vgl. Alex. Buttmann's Gr. t. a. pl.), en vooral dan niet, wanneer zij met Praeposities, εἰς, ἐν, ἐκ inzonderheid, verbonden

n, vgl. b. v. plaatsnamen als: Δάμασκος, Ἱερουσαλήμ, Καπερναούμ, ντιόχεια, Ἔφεσος, Τάρσος; alleen Τύρος en Ῥώμη maken op dit punt eermalen eene merkwaardige uitzondering; in 't algemeen schijnt van le geografische eigennamen, bepaaldelijk van steden, te gelden, dat het Artikel missen, wanneer zij voor de eerste maal in een verhaal orkomen, in geval van herhaling echter het lidwoord ontvangen, b. v. and. 17 : 15: ἕως Ἀθηνῶν, dan echter vs. 16 en 18 : 1: ἐν ταῖς Ἀθήναις, τῶν Ἀθηνῶν; Hand. 17 : 10: εἰς Βέροιαν, dan echter vs. 13: ἐν τῇ Βεροίᾳ; — bij namen van personen hangt de plaatsing van het Artikel in het rieksch van een spraakgebruik af, dat moeilijk onder vaste regels geacht kan worden. Ook de Hss. variëren op dit punt meer dan op le andere, zoodat het vaak zelfs twijfelachtig is, of het bepalend lidw. or een Nomen prop. al dan niet moet gelezen worden. Het meest hijnt men in dit opzicht op de duidelijkheid gelet te hebben, zoodat en b. v. het Art. veelal plaatste voor onverbuigbare eigennamen, welker sus op geene andere wijze bleek, b. v. τῷ Ἰωσήφ, Mt. 1 : 18, ὁ Ἰωσήφ, 24, ὁ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ, Hand. 7 : 8, enz.; niet zelden ook bij de sus obliqui van zulke, die men gewoon was in Nominativo zonder Art. schrijven, vgl. b. v. Στέφανος, Hand. 6 : 8, met τῷ Στεφάνῳ, vs. 9, Στέφανον, 7 : 59, 8 : 2; Φίλιππος, Hand. 8 : 5, met τοῦ Φιλίππου, vs. 6; och deze regels zijn niet zonder veelvuldige uitzonderingen, evenals dit et geval is met nog een anderen, volgens welken de naam van een ersoon, voor het eerst genoemd wordende, doorgaans zonder, in den erderen loop des verhaals echter doorgaans met het Art. zou voorkomen, l. b. v. Hand. 8 : 1, 3 met 9 : 1, 8, doch vgl. ook Mt. 27 : 24, 58 et vs. 62, Mk. 15 : 1, 14, 15 met vs. 43, enz. — 2) Vóór Adjectiva ordt het Artikel geplaatst, a) wanneer zij bij wijze van appositie bij et Nomen gevoegd worden, b. v. τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάρθαρτον, Mk. 1 : 26, διαλογισμοὶ οἱ κακοί, Mk. 7 : 21; b) wanneer zij substantive gebruikt orden, b. v. ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, Mk. 1 : 24; ὁ τυφλός, Mk. 10 : 51; οἱ τέλειοι, Kor. 2 : 6 enz. (vgl. boven op II. 1. b); vooral behoort hiertoe het ebruik der Neutra Adjectivorum, die door het Artikel tot Substantiva orden, b. v. τὸ καλόν, τὸ κακόν, Rom. 7 : 21; τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, Rom. : 3; τὸ μωρὸν, τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, 1 Kor. 1 : 25; in Plurali; τὰ πνευματικά, τὰ σαρκικά, 1 Kor. 9 : 11; τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ, Rom. 1 : 20; τὰ καλὰ ὠφέλιμα, Tit. 3 : 8, enz.; c) sommige Adjectiefbepalingen ondergaan oor de plaatsing van het Art. tegelijk eene wijziging van beteekenis, gl. b. v. ἄλλοι en ἕτεροι = andere of anderen, met οἱ ἄλλοι, οἱ ἕτεροι = e overige; πολλοί = vele of velen, met οἱ πολλοί = velen in tegenstelling van één of eenigen, de menigte; πάντες = alle, allen, met οἱ άντες = al tezamen; vgl. ook het Neutrum πολύ met τὸ πολύ, ὀλίγον net τὸ ὀλίγον (2 Kor. 8 : 15). — 3) Vóór Participia, evenals vóór Ad-

jectiva, behalve in de boven (II. 1. b) bedoelde gevallen, a) wanne zij wel substantive gebruikt worden, doch niet op een bepaald subje maar op eene geheele soort betrekking hebben, zoodat zij door e Pron. relativ. indefinit. met het Verbum finit. zouden kunnen omschrey worden, = de mensch, die enz., b. v. ὁ κλέπτων (niet = ὁ κλέπτης, v op κλέπτω, maar) = die steelt, Ef. 4 : 28; ὁ ἀδικῶν = die onrecht do Kol. 3 : 25; ὁ ἀγαθοποιῶν, ὁ κακοποιῶν = die goed doet, die kwaad do 3 Joh. vs. 11; in Plurali: οἱ ἀπολλύμενοι, οἱ σωζόμενοι, die verloren gaa die behouden worden, 1 Kor. 1 : 18; οἱ πιστεύοντες = die gelooven, d. de geloovigen in het algemeen, 1 Kor. 14 : 22, οἱ καθεύδοντες, οἱ μεθυσ μενοι = die slapen, die dronken zijn, 1 Thess. 5 : 7; οἱ πειραζόμενοι die verzocht worden, Hebr. 2 : 18, enz.; zoo ook in samengestelde u drukkingen, als: οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες = die in de renbaan loope 1 Kor. 9 : 24; οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ = die in Christus ontslapen zij 1 Kor. 15 : 18; οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι = die de weldaad o vangen, 1 Tim. 6 : 2 (vgl. op ἀντιλαμβάνομαι); b) hiertoe behoort o het veelvuldig gebruik van het Neutr. der Participia, hetzij absolut als: τὸ γεγονός = het gebeurde, Hand. 13 : 12; τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κι ριζόμενον = hetgeen op de fluit of cither gespeeld wordt, 1 Kor. 14: τὸ μένον = hetgeen blijft, 2 Kor. 3 : 11; τὸ ἀνῆκον = hetgeen voegza is, Filem. vs. 8; in Plurali, τὰ βλεπόμενα = hetgeen gezien wor 2 Kor. 4 : 18; τὰ λείποντα = het ontbrekende, Tit. 1 : 5; τὰ μὴ κα κοντα = hetgeen niet betamelijk is, Rom. 1 : 28; hetzij geconstruee als: τὸ γεννώμενον ἔκ τινος = hetgeen uit iemand geboren wordt, L 1 : 35; τὸ περισσεῦον τινός = het overschot van iets, Mt. 14 : 20; τὸ ὑπ έχον τῆς γνώσεως = de uitnemendheid der kennis, Fil. 3 : 8; τὰ γεγρα μένα ἐν τῷ βιβλίῳ = wat in het boek geschreven is, Openb. 22 : 19 en c) wanneer zij de kracht van een Verbum finit. hebben, en daarvoor de plaats tredende, wat in het Grieksch veelvuldig geschiedt, hetzij e Infinit. regeeren, bijv.: ὁ δοκῶν ἑστάναι = die meent te staan, 1 K 10 : 12; οἱ βουλόμενοι πλουτεῖν = die rijk willen zijn, 1 Tim. 6 : 9; λέγων ἐν αὐτῷ μένειν = die zegt in hem te blijven, 1 Joh. 2 : 6; τ μελλόντων πιστεύειν = van degenen, die gelooven zullen, 1 Tim. 1 : 1 of een objects-accusativ. hebben, als: ὁ ἑωρακώς ἐμέ = die mij gezi heeft, Joh. 14 : 9; ὁ ἀγαπῶν με = die mij liefheeft, Joh. 14 : 21, 2 of op eenige andere wijze geconstrueerd zijn, als: ὁ λαλῶν τῷ Μωσῇ = die tot Mozes sprak, Hand. 7 : 44; ὁ μένων ἐν ἐμοί = die in mij blijf Joh. 15 : 5; τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου = wat door den engel g schiedde, Hand. 12 : 9 enz.; d) wanneer zij als appositie aan het hoof woord worden toegevoegd, niet om te kennen te geven, dat, ho wanneer, of waartoe eene handeling heeft plaats gehad (in welk gev het Particip. zonder Lidwoord staat, en door: terwijl, nadat, daa

ordien, kan worden opgelost, b. v. αὐτὸς ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον ὑπέστρεψεν hij ging in het schip en keerde terug, Lk. 8 : 37; ὁ θεὸς ἀναστήσας παῖδα αὐτοῦ = God, nadat hij Zijnen knecht opgewekt heeft, Hand. :26; τὸν νόμον τελοῦσα = terwijl of doordien zij de wet volbrengt, Rom. :27; πιάσαι με θέλων = om mij te vatten, 2 Kor. 11 : 32 enz.), maar een handeling of toestand als tot het subject, waartoe het Part. hoort, betrekking hebbende te kenmerken, b. v.: ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων τῷ κρυπτῷ = uw vader, die in het verborgen ziet, Mt. 6 : 4; οἱ διάκονοι οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ = de dienaars, die het water geschept hadden, h. 2 : 9; Ἰησοῦν τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς = Jezus, die ons redt n den toorn, 1 Thess. 1 : 10; ἀξίως τοῦ θεοῦ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς = de waardig, die u roept, 1 Thess. 2 : 12; τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν θεὸν = de heidenen, die God niet kennen, 1 Thess. 4 : 5 enz.; in Passivo, τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον = de verborgenheid, die verborgen is, Kol. 1 : 26; τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι = de genade, mij gegeven, al. 2 : 9 enz.; hiertoe behoort het veelvuldig gebruik van Participia met t Art. als: ὁ λεγόμενος, ὁ καλούμενος, ὁ ἐπικαλούμενος, ὁ ἐπικληθείς = e genaamd of bijgenaamd wordt, van personen, Mt. 10 : 2, 26 : 14, and. 10 : 18, 13 : 1, enz.; van zaken, Lk. 23 : 33, Hand. 9 : 11, 10 : 1; et zelden staat zoo ook het Particip. met het Art. als bepaald praedikaat bij een onbepaald subject, b. v.: νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι = ne wet, die levend kan maken, Gal. 3 : 21; μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν = dat niet iemand u tot zijn buit make, Kol. 2 : 8; δυνάμεις οὐχ τυχούσας = niet gewone krachten, Hand. 19 : 11; ἀτμὶς ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη = een damp, die zich voor korten tijd vertoont, Jak. 4 : 14; πολυτιμότερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου = kostelijker dan goud, dat verloren aat, 1 Petr. 1 : 7, enz. (vgl. hierbij nog Alex. Buttmann's Gr. S. 81, 4). — 4) Vóór Infinitivi staat het Art. in het Neutrum sing., τό, en l a) in Nominativo, waar zulk een Infinit. voor den 1sten naamval n een Substantivum gebruikt wordt, b. v. τὸ ἀγαπᾶν τὸν θεόν, τὸν πλησίον God, den naaste lief te hebben, Mk. 12 : 33; τὸ θέλειν = het willen, om. 7 : 18; τὸ ἐπιτελέσαι = het volbrengen, 2 Kor. 8 : 11; b) in nitivo, α) waar hij afhangt van een voorafgaand Nomen, = het Lat. erundium op i, b. v. ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν = de tijd om te baren, Lk. :57; τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν = de macht om te treden, Lk. 10 : 19; καιρὸν τοῦ παραδοῦναι = gelegenheid om over te leveren, Lk. 22 : 6; zoo na meer andere woorden, als: ἐπιποθία, καιρός, ὅρκος, πίστις, ἐπιθυμία, χρεία, ὥρα, enz.; over den Genitiv. τοῦ ἀτιμάζεσθαι, Rom. 1 : 24, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν, Rom. 8 : 12; β) na sommige Adjectiva, als βραδύς, k. 24 : 25; ἕτοιμος, Hand. 23 : 15; ἄξιος, 1 Kor. 16 : 4; γ) na Verba, ie dezen casus regeeren, als: ἐξαπορεῖσθαι, 2 Kor. 1 : 8; καταπαύειν, Hand. 14 : 18; κατέχειν, Lk. 4 : 42; λαγχάνειν, Lk. 1 : 9; δ) ook na ver-

schillende andere Verba, ter uitdrukking van ons om, b. v. πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι = geloof hebben om gezond te worden, Hand. 14:9; συνέθεντο τοῦ ἐρωτῆσαί σε = zij zijn overeengekomen om u te verzoeken, Hand. 23:20; of in nog ruimere constructie, met de beteekenis van ons dat b. v.: προσηύξατο τοῦ μὴ βρέξαι = hij bad (er om), dat het niet zou regenen, Jak. 5:17; ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι = hun aan te schrijven, dat zij zich onthouden, Hand. 15:20; of = zoodat (ὥστε), b. v. ἐκάκωσε — — τοῦ ποιεῖν ἔκθετα = zoo dat zij te vondeling moesten leggen, Hand. 7:19; μετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον = hij werd weggenomen, zoodat hij den dood niet zag, Hebr. 11:5; οὐ μετεμελήθητε τοῦ πιστεῦσαι = gij hebt geen berouw gehad, zoodat gij (daarna) geloofdet, Mt. 21:32; bijz. = opdat, om, ten einde (ἵνα), om een toeleg of bedoeling uit te drukken (Infinit. finalis, waarover vgl. Alex. Buttmann Gr. S. 232), welke spreekvorm door de oudere Grammatici ten onrechte uit een verzwegen χάριν of ἕνεκα verklaard werd, b. v.: ζητεῖν τὸ παιδίον τοῦ ἀπολέσαι αὐτό = om het te dooden, Mt. 2:13; παραγίνεται — — τοῦ βαπτισθῆναι = om gedoopt te worden, Mt. 3:13; ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν = om te zaaien, Mt. 13:3; διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς = opdat zij de Schriften verstonden, Lk. 24:45, en over de constructie van ἐγένετο met den Infinit. in Genit., Hand. 10:25 vgl. de duistere plaats Openb. 12:7, zie Winer's Gr. 7. Ausg. S. 307, 308; ε) na Praeposities, die een Genit. regeeren, als ἀντί, Jak. 4:15; ἕνεκα 2 Kor. 7:12; ἐκ Mt. 11:1; πρό Lk. 2:21; c) in Dativo, α) absoluut om eene oorzaak uit te drukken = wegens, omdat, b. v. τῷ μὴ εὑρεῖν Τίτον = wegens het niet vinden van Titus, 2 Kor. 2:12; of ook eene bedoeling = opdat; zoo althans volgens den Rec. 1 Thess. 3:3: τῷ μηδένα σαίνεσθαι = opdat niemand wankele, waar echter met alle Hss. maar voor τῷ schijnt te moeten gelezen worden: τό; β) na de Praep. ἐν, voornl. om eene verhouding van tijd of gelijktijdigheid uit te drukken = onder, onderwijl, terwijl, b. v. ἐν τῷ σπείρειν αὐτόν = terwijl hij zaaide, Mt. 13:4, vgl. Mt. 27:12, Mk. 6:48, Lk. 1:8, 21, 2:6, 27, 5:12 enz. doch ook overeenkomstig andere beteekenissen van ἐν (vgl. op dit woord) b. v. Lk. 12:15, Hand. 4:30, 11:15, Hebr. 2:8; d) in Accusativo α) wanneer hij het object van een ander Verbum is, b. v. οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν = ik weiger niet te sterven, Hand. 25:11; κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὑρίσκω = het doen van het goede vind ik niet, Rom. 7:18 vgl. Lk. 7:21, 2 Kor. 8:11; hiertoe behooren ook zulke plaatsen, waar een voorafgaand τοῦτο door zulk een Infinit. verklaard wordt, b. v. τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα, Rom. 14:13, vgl. 2 Kor. 2:1; voorts eenige ruimere constructies, waarin hij min of meer bij wijze van Accusat. absolutus gebezigd wordt, vgl. Rom. 4:13, Fil. 4:10, 1 Thess. 4:6; β) na Praeposities, die een Accusat. regeeren, als: διά Lk. 2:4

;, Mt. 20 : 19; μετά, Hand. 10 : 41; πρός Lk. 18 : 1. — 5) Het Artikel taat bij telwoorden, en wel a) bij Cardinalia, die substantive gebruikt orden, als: ὁ εἷς, Mt. 24 : 40, οἱ δύο, ἑπτά, ἐννέα, δέκα: enz. Mt. 21:31, 2:26, Lk. 17 : 17; vooral οἱ δώδεκα en οἱ ἕνδεκα = de twaalve, de elve, ls gezelschapsnaam der apostelen, Mt. 26 : 20, 47, Lk. 24 : 9, enz.;) bij Ordinalia, als: ὁ πρῶτος, οἱ πρῶτοι = de eerste, eersten, Mt. 1:28, Lk. 11 : 26, ὁ δεύτερος, ὁ τρίτος, Mt. 22 : 26; substantive gebruikt, n spreekwijzen als: τὸ τρίτον, τὸ τέταρτόν τινος = het derde, vierde deel an iets, Openb. 6 : 8, 8 : 7; hiertoe behooren ook adverbiale uitdrukingen als: τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον, = andermaal, ten derden male, 2 Kor. 3:2, Jud. vs. 5, Mk. 14 : 41. — 6) Het Artikel staat bij Praeposities et den door haar geregeerden casus, ter omschrijving van zekere Subtantiva of Adjectiva, als: εἷς τῶν μετὰ Ἰησοῦ = één uit hen, die bij ezus waren, Mt. 26 : 51; οἱ περὶ τὸν Παῦλον = Paulus en zijn reisezelschap, Hand. 13 : 13; οἱ ἀπὸ Ἰταλίας = die van Italië, de broeders it Italië, Hebr. 13 : 24; οἱ ἐν Λαοδικείᾳ = de broeders te Laodicea, Kol. 4 : 13; οἱ ἐν Χριστῷ = de geloovige belijders van Christus, Rom. 8:1; vgl. ook Mt. 24 : 17, Mk. 5 : 1, Lk. 2 : 39, 8 : 12, 9 : 62, 14 : 32, 14:33, enz. — 7) Het Artikel staat bij Adverbia van tijd of plaats, en wel a) tot omschrijving van een Adjectiefbegrip in spreekwijzen als: τὸ μεταξὺ σάββατον = de volgende Sabbat, Hand. 13 : 42; αἱ πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτίαι = zijne voormalige zonden, 2 Petr. 1 : 9; αἱ πρότερον ἡμέραι = de vorige dagen, Hebr. 10 : 32; ὁ νῦν καιρός = deze tijd, Rom. 3 : 26; ὁ ἔσω ἄνθρωπος = de inwendige mensch, Ef. 3 : 16; ἡ ἄνωθεν σοφία = de wijsheid van boven, Jak. 3 : 17, vgl. vs. 15; b) absolute, d. i. met weglating van het Substantivum en daarvoor in de plaats tredende, in spreekwijzen als: ἡ σήμερον, ἡ ἑξῆς, ἡ αὔριον, ἡ ἐπαύριον (scil. ἡμέρα) = de dag van heden, morgen, Mt. 27 : 8, 61, Lk. 7 : 11, enz.; οἱ ἔξω (scil. ὄντες) die buiten zijn, 1 Kor. 5 : 12; vgl. ook εἰς τὰ ὀπίσω, Mk. 13 : 16, Joh. 18 : 6; ἕως τοῦ νῦν, Mk. 13 : 19; ἐκ τῶν ἄνω, Joh. 8 : 23, enz.; vgl. ook Joh. 19 : 23, Rom. 1 : 13, 2 Kor. 11 : 28, Kol. 3 : 1, 2, 1 Thess. 4:12; met een volgenden Genitiv., die door een verzwegen Nomen geregeerd wordt, als: τὸ ἔξωθεν, τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου = het uit- en inwendige des bekers, Mt. 23 : 25, 26. — 8) Het Art. staat bij ieder ander woord, dat geen Substantivum is, zoo het substantive gebruikt wordt, b. v. ὁ ἀμήν = de Amen, d. i. de Waarachtige, Openb. 3 : 14; ἡ οὐαί = het wee, Openb. 9 : 12, 11 : 14; hiertoe kan ook gebracht worden de staande uitdrukking, die in de Apocalypse tot omschrijving van den naam Jahwe dient: ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, Openb. 1 : 4, 8, 4 : 8, vgl. 11:17, 16 : 5; zelfs enkele letters kunnen op deze wijze tot Substantiva gemaakt worden, b. v.: τὸ Α καὶ τὸ Ω = de Alfa en de Omega, Openb. 1:8, 21 : 6, 22 : 13. — 9) Elliptisch wordt het Artikel gebruikt met

een volgenden Genitivus, a) van personen, om eene nauwe betrekkin tusschen twee aan te duiden, b. v. Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου, scil. μήτη Mk. 15 : 47, 16 : 1; ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου, scil. γυναικός, Mt. 1 : 6; Ἐμμὸρ τ Συχέμ, scil. πατήρ, Hand. 7 : 16; Ἰούδας Ἰακώβου, scil. υἱός, Lk. 6 : 1 waar anderen ook ἀδελφός invullen; voorts, in Plurali, in spreekwijz als: οἱ Ἀριστοβούλου, Ναρκίσσου = het gezin, de betrekkingen von Arist bulus, Narcissus, Rom. 16 : 10, 11; οἱ Χλόης, 1 Kor. 1 : 11, enz., waa naar ook gevormd is eene uitdrukking als: οἱ τοῦ Χριστοῦ = de vriend of aanhangers van Christus, Gal. 5 : 24; b) van zaken, om de betre king van iets op iets of iemand anders uit te drukken, b. v. τὸ τ συκῆς = de zaak van den vijgeboom, d. i. hetgeen aan dezen geschi is, Mt. 21 : 21; τὸ τῆς παροιμίας = wat in het spreekwoord ligt, 2 Pet 2 : 22; τὸ ἑαυτοῦ, τὸ τοῦ ἑτέρου = zijn eigen, des anderen zaak, belan of voordeel, 1 Kor. 10 : 24; τὸ τῆς αὔριον = wat tot den dag van morg behoort, wat hij zal opleveren, Jak. 4 : 14; bijz. in Plurali, als: τ καίσαρος, τὰ τοῦ θεοῦ = wat des keizers, wat Gods is, wat hun toekom Mt. 22 : 21; vgl. ook spreekwijzen als: τὰ τῆς εἰρήνης, τὰ τῆς σαρκός, τ τοῦ πνεύματος, τὰ τοῦ πατρός μου, τὰ τῶν ἀνθρώπων, τὰ ἑαυτῶν enz. -

10) Het Neutrum van het Artikel wordt in het N. T. niet zelden g bruikt a) om geheele zinsneden in te leiden, vooral bij aanhalingen a Mt. 19 : 18: τὸ „σὺ φονεύσεις" κτέ., vgl. ook Rom. 13 : 9, Gal. 5 : 1 of bij indirekte vragen, als Lk. 9 : 46: τὸ τίς ἂν εἴη μείζων; 22 : 4 τ πῶς αὐτὸν παραδῷ, enz.; b) om op enkele woorden bij aanhaling a anderszins nadruk te leggen, als: τὸ „ἀνέβη", Ef. 4 : 9; τὸ „ἔτι ἅπαξ Hebr. 12 : 27, en zoo ook τὸ ναί, τὸ οὔ, 2 Kor. 1 : 17; τὸ Ἄγαρ, Gal. 4 : 2

III) Het Artikel wordt in het Grieksch niet overal gezet, waar o taaleigen dit schijnt te vereischen, of waar dit volgens het Grieksch spraakgebruik zelf geschieden kan. De weglating heeft in den reg echter niet willekeurig plaats, maar alleen dan wanneer het subject u zichzelf of om andere redenen genoeg bepaald is, om zonder vrees voo dubbelzinnigheid het Bepalend Lidwoord te kunnen missen. Zoo staa 1) bij Nomina propria, vooral bij namen van personen, het Art. zee dikwijls niet, inzonderheid wanneer zij door de eene of andere appositi nog nader bepaald worden, als Ἄννα προφῆτις, Lk. 2 : 36, Νικόλα προσήλυτος, Hand. 6 : 5, Σίμων βυρσεύς, Hand. 10 : 32; vgl. verder hier boven **II. 1.** e). 2) Het ontbreekt insgelijks vaak bij appellativa, di voorwerpen aanduiden, waarvan er slechts één bestaat, en daarom i zeker opzicht als nomina propria beschouwd kunnen worden, gedeeltelijk ook als zoodanig optreden, b. v. ἥλιος, γῆ, θάλασσα, οὐρανός; θεός, κύριο Χριστός, πνεῦμα ἅγιον, διάβολος, κόσμος, κτίσις, θάνατος, enz.; 3) bij ab stracta, die de benaming zijn van een bepaalden toestand, eigenschap, deugd of ondeugd, als δικαιοσύνη, ἀγάπη, πίστις, κακία, ἁμαρτία, πλεονεξία,

ντηρία; 4) onder zekere omstandigheden, vooral waar de bepaaldheid enoegzaam uit den samenhang blijkt, bij naamwoorden van onbepaalde eteekenis, als: ἀγορά, ἀγρός, πρόσωπον, ὀφθαλμός, δεῖπνον, ἐκκλησία, θύρα, όλις, νόμος (van de Mozaïsche wet), νεκροί, μέσον, ὥρα, καιρός, ἀρχή, ήρ, γυνή, (= de gehuwde vrouw), πατήρ, μήτηρ, υἱός, γονεῖς; 5) bij lomina, die door een volgenden Genitivus nader bepaald worden, en at niet alleen wanneer het hoofdwoord de benaming van een bepaald oorwerp is, maar ook in andere gevallen, b. v.: βίβλος γενέσεως = het eslachtsboek, Mt. 1 : 1; χεὶρ κυρίου = de hand des Heeren, Lk. 1 : 66; μέρα ὀργῆς = de dag des toorns, Rom. 2 : 5; ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου = et begin des evangelies, Mk. 1 : 1; inzonderheid wanneer het hoofdroord met den daarvan afhankelijken Genetiv. tot één begrip samenloeit, b. v. μορφὴ θεοῦ, μορφὴ δούλου = gestalte Gods, knechtsgestalte, Fil. 2 : 6, 7; θάνατος σταυροῦ = kruisdood, vs. 8; χεῖρες ἀνθρώπων = aenschenhanden, Mk. 9 : 31; 6) bij Naamwoorden, die nader bepaald vorden a) door een Pronomen, b. v.: ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου = het s verborgen voor uwe oogen, Lk. 19 : 42; δήσαντες αὐτοῦ πόδας = zijne voeten gebonden hebbende, Mt. 22 : 13; αὐτός μου ἀδελφός = die is mijn broeder, Mt. 12 : 50; ἐκ δεξιῶν μου = aan mijne rechterzijde, Hand. 2 : 34, enz.; b) door een telwoord, b. v. ἦν ὥρα τρίτη = de derde ure, Mk. 15 : 25, vgl. vs. 33; ἀπὸ πρώτης ἡμέρας = van den eersten dag af, Hand. 20 : 18; πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν = de eerste en de tweede wacht, Hand. 12 : 10; 7) bij Substantiva (daaronder ook vele der onder 4) opgenomen), die met eene Praepositie tot een adverbiaalbegrip of tot een staanden spreekvorm verbonden worden, b. v. κατὰ μεσημβρίαν, Hand. 8 : 26; ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου, Openb. 7 : 2; ἀπ' ἀγορᾶς, Mk. 7 : 4; ὀψὲ σαββάτων, Mt. 28 : 1, enz.; 8) bij de verbinding van twee of meer Naamwoorden door καί of ἤ staat het Art. meestal slechts éénmaal, indien zij van hetzelfde geslacht zijn, a) wanneer zij als onderdeelen van een geheel, tot dezelfde klasse behoorende beschouwd kunnen worden, b. v. Mk. 15 : 1: οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων; Ef. 2 : 20: τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν; Rom. 1 : 20 ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης; b) wanneer twee praedikaten van hetzelfde subject door καί verbonden worden, b. v. Ef. 6 : 21: ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος; hiertoe behoort ook de veel voorkomende formule: ὁ θεὸς καὶ πατήρ, Ef. 5 : 20, Kol. 1 : 3, 1 Thess. 1 : 3, 3 : 13, Jak. 1 : 27, 3 : 9, Openb. 1 : 6; daarentegen behooren hier wel niet toe plaatsen als Tit. 2 : 13 en 2 Petr. 1 : 1, waar naar alle waarschijnlijkheid niet θεός, maar alleen σωτήρ praedikaat is van den volgenden Genitiv. Ἰησοῦ Χριστοῦ, vgl. Alex. Buttmann's Gr. S. 85; c) wanneer bij het eerste Nomen eene bepaling gevoegd wordt, die ook van het tweede geldt, b. v. 1 Thess. 2 : 12: εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν; Ef. 3 : 5: τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις; zoo

ook Fil. 1:20: κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, waar de bepalende Genitiv. achter het tweede naamwoord staat; d) hetzelfde geldt van Adjectiva of Participia, wanneer zij als praedikaten van hetzelfde Subject naast elkander staan, b. v. Mk. 9:35: τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφόν Lk. 6:47: πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρός με, καὶ ἀκούων μου τῶν λόγων, καὶ ποιῶν αὐτούς; Hand. 3:14: ὑμεῖς τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, enz. — Vgl verder over de plaatsing of weglating van het Artikel behalve Pape Alex. Buttmann's Gr. S. 74—90, F. Blass, Grammatik des Neut. Gr S. 150 ff.

Ὀβελίζω, een woord of een zin met de ὀβελός, een kritisch teeken aanduiden, Orig. I, 461 C, III, 1293 B.

Ὀβελίσκος, ὁ, spits, Job 41:21 (22), 4 Makk. 11:19.

Ὀβελός, οῦ, ὁ, een kritisch teeken, aanduidend dele, Orig. I, 57 A Basil. I, 89 A, Epiph. III, 241 E.

Ὀβολός, ὁ, muntstuk, = גֵּרָה, Ex. 30:13, Lev. 27:25. = אֲגוֹרָה 1 Sam. 2:36.

Ὄβρυζος, ον, = ἄπεφθος, van zuiver goud. τὸ ὄβρυζον, obryzum zuiver goud, Hier. III, 834, Corsian. I, 511 A.

Ὀγδοάς, άδος, ἡ, ogdoas, het getal acht, Clem. A. I, 1368 B, II 368 A. Voor de Gnostische ogdoades zie Iren. 448, 473 A, 493 B Clem. A. I, 1372 A, Hippol. Haer. 276, 52, 366, 36.

Ὀγδοήκοντα, Nomen Cardinale, tachtig, Lk. 2:37, 16:7.

Ὄγδοος, η, ον, het Ordinale van ὀκτώ, de achtste, Lk. 1:59, Hand. 7:8, Openb. 17:11, 21:21; 2 Petr. 2:5: ὄγδοον Νῶε — — ἐφύλαξε eigenl. = Hij heeft Noach als achtsten bewaard, d. i. eene verkorte spreekwijze voor: Noach met zeven anderen.

Ὄγκινος, ου, ὁ, Lat. uncinus, haak. Hesych. ἁρπάγη. Een kwellings werktuig, niet ongelijk aan eene vogelpoot, misschien = ξυστήρ en ὄνυξ Acta Philipp. 34.

Ὄγκος, ου, ὁ, volgens Buttmann, Lexil. I, S. 288, van den ongebr. wortel ἔγκω, waarvan ἐνεγκεῖν zie op φέρω, en vandaar = φόρτος, de last de zwaarte van een lichaam, de vracht. In het N. T. alleen Hebr. 12: = last, in den overdracht. zin van hindernis.

Ὅδε, ἥδε, τόδε, τοῦδε, τῆσδε, τοῦδε, Pronomen demonstrativ., samen gesteld uit ὁ (over welks pronominale beteekenis vgl. aldaar op I.) en de enklitische partikel δέ, = deze, dit, van οὗτος daardoor vooral onder scheiden, dat dit eene gegevene voorstelling herhaalt, terwijl ὅδε op het geen in de voorstelling is heenwijst, a) vóór een Substantiv. met Art. δεικτικῶς, b. v. ἥδε ἡ πόλις = gindsche stad; Jak. 4:13; b) met terug slag op een subject, dat in het naast voorafgaande genoemd is, Lk 10:39, en volgens den Rec. ook Lk. 16:25, waar Tischendorf en Westcott-Hort echter met alle Unciaalhss. ὧδε lezen; c) meestal met

›etrekking tot het naast volgende, inzonderheid om een geheelen volgen-len zin, een geheel verhaal en derg. in te leiden, er de aandacht vooruit ›p te vestigen; zoo bepaaldelijk in het Neutr. plur. *τάδε* bij Verba van ›eggen enz., b. v. *τάδε λέγει* = dit zegt, zoo spreekt, Hand. 21 : 11,)penb. 2 : 1, 8, 12, 18, 3 : 1, 7, 14, ook Hand. 15 : 23 zou hiertoe be-›ooren, indien de bijvoeging *τάδε* d. t. pl. niet kritisch verdacht was.

'Οδεύω, *-εύσω*, van *ἡ ὁδός*, gaan, reizen, absolute = op reis zijn, ›ich op weg bevinden. 1 Kon. 6 : 12 A, Lk. 10 : 33.

'Οδηγέω, *-ῶ*, *-ήσω*, een *ὁδηγός* zijn, *τινά* = iemand den weg wijzen, ›em leiden, geleiden, Mt. 15 : 14, Lk. 6 : 39; *ἐπί τι* = ergens naar ›oe, Openb. 7 : 17; overdracht. = onderwijzen, onderrichten, Hand. 8 : 31; ›ινὰ εἴς τι = door onderwijs tot de kennis van iets inleiden, Joh. 16 : 13 ›waar voor *εἴς τι* echter ook *ἐν τινι* gelezen wordt).

'Οδηγός, *οῦ, ὁ*, van *ἡ ὁδός* en *ἡγέομαι* = *ὁδηγητήρ*, de wegwijzer, ›eidsman, gids, in eigenl. zin: Hand. 1 : 16; overdracht. van leeraars ›ls leidslieden van onkundigen, Mt. 23 : 16, 24; *τινός*, Mt. 15 : 14, ›Rom. 2 : 19.

'Οδοιπορέω, *-ῶ*, *-ήσω*, een *ὁδοιπόρος* (van *ἡ ὁδός* en *πείρω*, door heen ›gaan, oversteken, waarvan ook *πόρος*, *πορεύομαι*), een voetganger of ›eiziger zijn, vandaar = op weg zijn, reizen. Hand. 10 : 9.

'Οδοιπορία, *ίας*, *ἡ*, de gang, weg, reis, de tocht of reistocht, Joh. 4 : 6, 2 Kor. 11 : 26.

'Οδοποιέω, *-ῶ*, *-ήσω*, van *ὁδοποιός* (van *ἡ ὁδός* en *ποιέω*) die den weg ›aakt of baant, vandaar = een weg maken, banen. Als Variant van ›ὸν *ποιέω*, Mk. 2 : 23.

'Οδός *, *ἡ*, 1) weg, baan, Mt. 2 : 12 enz. a) Met Gen. subj. *ὁδός τινος*, ›e weg, welken iemand gaat, waarop men gaat, b. v. *ὁδὸς ποταμοῦ*, ›ivierbed; *οἰώνων ὁδοί*, de wegen der vogelen (Sophocles); *ἡ ὁδὸς τῶν βασι-λέων* Openb. 16 : 12, *ὁδ. κυρίου* Mt. 3 : 3, Mk. 1 : 2, 3, Lk. 1 : 76, 3 : 4, ›: 27, Joh. 1 : 23. b) Met Gen. obj. Mt. 10 : 5 *ὁδὸς ἐθνῶν*. Hebr. 9 : 8 ›ήπω *πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν*. Vgl. 10, 19, 20: *ἔχοντες παῤῥησίαν* ›ς *τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι* $\overline{Iυ}$, *ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον* ›αὶ *ζῶσαν*. Vgl. Jer. 2 : 8 enz. Zoo ook in de constructies *ὁδοὶ ζωῆς* Hand. ›: 28, vgl. Gen. 3 : 24 *φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς*. Mt. 7 : 13, 14 *εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν — τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ* ›πάγουσα *εἰς τὴν ζωήν*. Hand. 16 : 17 *καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας*. ›om. 3 : 17 *ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν*, dat in den oorspronkelijken tekst is = den weg tot vrede, tot heil, niet weg, waarlangs heil door de be-›okken personen verbreid wordt (Philippi), vgl. Jez. 59 : 8[b] כֹּל הֹרֵךְ בָּהּ לֹא ›ידַע שָׁלוֹם. Lk. 1 : 79 *κατευθῦναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης*. — ›n de uitdrukking *ὁδὸν θαλάσσης* Mt. 4 : 15 moet men *ὁδόν* naar het Hebr. דֶּרֶךְ als een voorzetsel opvatten = zeewaarts. De LXX heeft het Jez.

8 : 25, dat Mt. 4 : 15 ten grondslag ligt, zoo verklaard. Vgl. 1 Ko
8 : 48 προσεύξονται πρὸς σὲ ὁδὸν γῆς αὐτῶν = naar hun land gekeerd, De
1 : 19, 1 Kon. 8 : 48 (Ex. 18 : 5 ἀνάβλεψον — πρὸς βοῤῥᾶν = דֶּרֶךְ צָפוֹנָה
Analogiën daarvoor vinden wij verder in het gewone Grieksch niet, a
gezonderd εἰκόνα en πέραν, oorspronkel. accus. van πέρα, het ginds g
legene land, Aesch. Suppl. 249. Vgl. Schenkl, Griech.-Deutsches Wö
terbuch. — 2) Weg, gang, tocht, reis, Mt. 10 : 10, 1 Thess. 3 : 10.
3) Niet zelden wordt ὁδός in het gewone Grieksch synoniem met μέθο
gebruikt = wijze, waarop men iets doet, tot iets komt, meestal m
eene toegevoegde zakelijke bestemming, zooals b. v. Isocr. ad Dem. 2,
ὅσοι τοῦ βίου ταύτην τὴν ὁδὸν ἐπορεύθησαν. Pind. Ol. 8, 13 πολλαὶ ὁδοὶ εὐπ
γίας. Zelden absoluut: de manier van handelen, zooals Thuc. 3, 6
ἄδικον ὁδὸν ἰέναι. In het Bijbelsch Grieksch is dit gebruik nog veelvul
ger. Ook zonder bijvoeging komt ὁδός daar in laatst genoemde beteeke
voor. Daar duidt ὁδός aan = דֶּרֶךְ a) formeel de manier iets te doe
te verkrijgen, ergens toe komen, b. v. ὁδοὶ ζωῆς, ὁδὸς εἰρήνης, σωτηρίας e
Zoo Joh. 14 : 6 ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή, waar ὁδός alle
daarom met de andere zelfstandige begrippen gecoördineerd is, omd
de inhoud uit vss. 4, 5 blijkt. Zuiver in formeele beteekenis = μέθο
zonder nadere bepaling, zou het alleen 1 Kor. 12 : 31 staan: ζηλοῦτε
τὰ χαρίσματα τὰ μείζονα· καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι, wann
dit op het in de eerste helft van het vers gezegde ζηλοῦτε betrekki
had. Dit wordt evenwel door 14 : 1 onwaarschijnlijk gemaakt: διώκ
τὴν ἀγάπην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά. Want met het oog hierop is
liefde, waaraan de apostel 12 : 31 enz. denkt, niet de weg, waarla
naar de gaven des Geestes gestreefd moet worden, wat ook door 13 : 1,
8—10 weêrsproken wordt, maar zij is iets, wat op zichzelf de gav
niet eischt, en zonder hetwelk de gaven in ieder geval waardeloos zi
Niet in de ontwikkeling van de gaven, maar in de betooning van
liefde moet zich het Christelijk gemeenschapsleven bewegen, — dat
het, wat de apostel de lezers leeren wil en daarom is meer aannemelij
ὁδός niet als formeele bepaaldheid van het ζηλοῦν te nemen, maar b) a
de levenswijze, als de methode van handel en wandel in 't algeme
(zooals in de boven aangehaalde plaats van Thuc.), de weg, waarlan
het leven zich beweegt of zich bewegen moet (een verschil als tussch
ὁδός 1 en 2). Zoo 1 Kor. 4 : 17 ὃ ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς
Χῳ. Jak. 5 : 20 ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ. Jud. 11 τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησα
Hand. 14 : 16 εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. Rom. 3 : 1
σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. Jak. 1 : 8, 2 Petr. 2 : 1
Vgl. Jez. 30 : 31 αὕτη ἡ ὁδός, πορευθῶμεν ἐν αὐτῇ. Hieraan sluit zich d
uitdrukking vast ὁδός, ὁδοὶ δικαιοσύνης, inzoover de Genitief niet als Ge
tief van het subject of object, maar als Genitief van den inhoud of va

e hoedanigheid te beschouwen is. 2 Petr. 2 : 21 κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς ἢ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικ. Vgl. Spreuk. 21 : 16 ἀνὴρ πλανώμενος ἐξ ὁδοῦ δικαιοσύνης. 8 : 20 ἐν ὁδοῖς δικ. περιπατῶ. 12 : 28 ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης ζωή, ὁδοὶ δὲ μνησικάκων εἰς θάνατον. 16 : 31 : στέφανος καυχήσεως γῆρας, ἐν δὲ ὁδοῖς δικαιοσύνης εὑρίσκεται. Mt. 21 : 12 ἦλθεν γὰρ Ἰωάννης πρὸς ὑμᾶς ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης (zie ἔρχομαι). Vgl. 2 Petr. 2 : 15 καταλιπόντες εὐθεῖαν ὁδόν. Hand. 13 : 10, 2 Petr. 2 : 2 δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται. Analoog is ἡ ὁδός, αἱ ὁδοὶ τοῦ θεοῦ, κυρίου, inzoover het de wegen aanduidt, die God wil, dat de menschen inslaan. Vgl. Ps. 25 : 12 τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν κύριον; νομοθετήσει αὐτῷ ἐν ὁδῷ ᾗ ᾑρετίσατο. Zóo Mt. 22 : 16 τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις (Mk. 12 : 14, Lk. 20 : 21). Hebr. 3 : 10 ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου. Ps. 18 : 22 ἐφύλαξα τὰς ὁδοὺς κυρίου. Gen. 18 : 19 φυλάξουσι τὰς ὁδοὺς κυρίου ποιεῖν δικαιοσύνην. Deut. 10 : 12, Ps. 25 : 4, Hand. 13 : 10, vgl. met Jer. 6 : 16, Ps. 18 : 31, 27 : 11, 1 Kon. 3 : 14. Daarentegen met dezelfde uitdrukking de wegen, die God inslaat, Zijn handelen aangeduid, Rom. 11 : 33, Openb. 15 : 3. Ook Hand. 18 : 25 κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου. Vs. 26 ἀκριβέστερον ἐξέθεντο αὐτῷ τὴν τοῦ θεοῦ ὁδόν schijnt overeenkomstig het verband beter in deze beteekenis verklaard te moeten worden: de wegen, welke God (ter bewerking en openbaring van het heil, voor de uitvoering van Zijn raadsbesluit des heils) ingeslagen heeft. Vgl. ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Ἰυ vs. 25. Vgl. Ps. 18 : 31, 77 : 15, 20, 103 : 7, 145 : 18, Jes. 55 : 8, 9. Nog blijft over c) het gebruik van het woord in de Hand. ter aanduiding van de in de Christelijke gemeenschap openbaar wordende levensrichting; Hand. 24 : 14 κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν οὕτως λατρεύω τῷ πατρῴῳ θεῷ. 22 : 4 ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα. Zonder nadere bepaling Hand. 9 : 2 ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας. 19 : 9 κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους. Vs. 23, 24 : 22. Ter verklaring van deze uitdrukking kan men bezwaarlijk tot דֶּרֶךְ van den eeredienst volgens Am. 8 : 14 (volgens de verklaring der Targumim) teruggaan. Want afgezien van de tegen deze verklaring gemaakte bedenkingen (Hitzig) staat deze plaats te zeer alleen en bewijst volstrekt niet, dat דֶּרֶךְ, alleen staande, eene bepaalde, godsdienstige richting aanduidt. Eene aansluiting aan het spraakgebruik van het gewone Grieksch is minder moeilijk aan te wijzen, inzoover ten minste op ééne plaats het woord ongetwijfeld van wijsgeerige stelsels of scholen staat. Lucn. Hermotim. 46: ἔχεις μοί τινα εἰπεῖν ἁπάσης τοῦ πεπειραμένον ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ ὅς τά τε Πυθαγόρου καὶ Πλατῶνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Χρυσίππου καὶ Ἐπικούρου καὶ τῶν ἄλλων λεγόμενα εἰδὼς τελευτῶν μίαν εἵλετο ἐξ ἁπασῶν ὁδῶν ἀληθῆ τε δοκιμάσας καὶ πείρᾳ μαθὼν ὡς μόνη ἄγει εὐθὺ τῆς εὐδαιμονίας; vgl. Hand. 24 : 14.

Ὀδούς, ὄντος, ὁ, de tand, Mt. 5 : 38, 8 : 12, Mk. 9 : 18, Hand. 7 : 54, Openb. 9 : 8.

'Ὀδυνάω, -ῶ, -ήσω, pijn, smart, droefheid veroorzaken; in Passiv ὀδυνάομαι, -ῶμαι, 2 ps. ὀδυνᾶσαι = smart, pijn lijden, Lk. 16 : 24, 2 ἐπί τινι = bedroefd, bezorgd zijn over iets, Hand. 20 : 38; het Partic ὀδυνώμενος, ter omschrijving = met smart, bezorgdheid, angst, Lk. 2 : 4

'Ὀδύνη, ης, ἡ, (misschien samenhangend met ἔδω), = de smart, pijn, in lichamelijken, maar ook in geestelijken zin = zielesmart pijn, droefheid, zorg, Rom. 9 : 2; in Plurali, 1 Tim. 6 : 10.

'Ὀδυνηρός, smartelijk, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 26 : 19.

'Ὀδυρμός, οῦ, ὁ, van ὀδύρομαι, ik weeklaag, jammer, vandaar weeklacht, het gejammer, Mt. 2 : 18, 2 Kor. 7 : 7.

'Ὀδώνιον, τό, odo of udo = ποδόπαννον, slopkous, Epiph. I, 1033

'Ὀζίας, ου, ὁ, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Uzia Uzzia (עֻזִּיָּה); zoo heette een koning van Juda, in het geslachtregist van Jezus, Mt. 1 : 8, 9 vermeld.

Ὄζω, Fut. ὀζήσω, rieken, een (hetzij aangenamen of stinkende reuk van zich geven; van een lijk, dat in staat van ontbinding verkee Joh. 11 : 39. Het woord komt elders in het N. T. niet voor.

Ὅθεν, Adverb., van het Pron. relat. ὅ en de enklitische Partikel die als Suffixum van een Nomen de beweging van ergens vandaan kennen geeft (vgl. οἴκοθεν, οὐρανόθεν, van huis, uit den hemel), Correlat van het vragende πόθεν, = vanwaar, om den uitgang of oorsprong v iets aan te duiden, en zoo a) in gewonen plaatselijken zin, Mt. 12 : 4 25 : 24, 26 (waar over de Attractie van ὅθεν voor ἐκεῖθεν ὅπου, zie Al Buttmann's Gr. S. 247), Lk. 11 : 24, Hand. 14 : 26, 28 : 13; figuu Hebr. 11 : 19, waar het op het voorafgaande ἐκ νεκρῶν terugslaat; b) abstracte redeneering, ter aanwijzing van de bron, den oorsprong v iets, = waaruit, 1 Joh. 2 : 18; van den grond, de oorzaak van iet = waarom, weshalve, vanwaar, Hand. 26 ; 19, Hebr. 2 : 17, 3 : 1, 7 : 2 8 : 3, 9 : 18.

'Ὀθόνη, ης, ἡ, fijn lijnwaad of linnen en hetgeen daaruit vervaa digd is, b. v. een linnen laken, Hand. 10 : 11, 11 : 5.

'Ὀθόνιον, ίου, τό, Diminutiv. van het voorgaande woord, in 't algeme gezegd van een van een klein stuk linnen, een linnen lap of reep; bij van de zwachtels of windsels, ook wel het pluksel, tot het verbind van wonden gebruikt; in het N. T. alleen van de windsels of grafdoeke waarmede in het Oosten de lijken omwikkeld werden, Lk. 24 : 12, Jo 19 : 40, 20 : 5, 6, 7.

Οἰακίζω, besturen, Job 37 : 10.

Οἰάκωσις, ἡ, het besturen, leiden, Aquila Job 37 : 12.

Οἴαξ, ακος, ὁ, stuurrad, 4 Makk. 7 : 3.

Οἶδα, zie onder εἴδω. Het is ook = εἴωθα, gewoon zijn, Clemen 576 C, Orig. VII, 32 A.

Οἰησίσοφος, ον, = δοκησίσοφος, wijs in eigen schatting, Philo, I, 5, 38. Iren. 633 B, Clem. A. I, 938 B.

Οἰησίφρων, ον, = het voorgaande, Cyrill. A. VI, 404 C.

Οἰκειακός, ή, όν, zie op οἰκιακός.

Οἰκεῖος *, α, ον, tot het huis behoorend, verwant, syn. συγγενής, doch ier de naaste verwantschap aanduidend. Tegenover ἀλλότριος, vreemd. het N. T. subst. οἰκεῖοι, huisgenooten, Ef. 2 : 19: οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ ἰροικοι, ἀλλ' ἐστὲ συμπολῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ, „Angehörige s Hauses Gottes", vgl. vs. 19 en οἶκος, b; πάροικος. Lev. 25 : 23 ἐμὴ ἐστιν ἡ γῆ, διότι προσήλυτοι καὶ πάροικοι ἐστὲ ἐνώπιόν μου. Ook 1 Tim. :8 εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ is het manlijk; ant wanneer men het als neutrum neemt, zoo zou τὰ ἴδια de eigene ngelegenheden en τὰ οἰκεῖα de speciale huiselijke aangelegenheden aaniiden, welke onderscheiding niet is toe te laten. Veeleer staat het heel als τὰ ἴδια van privaataangelegenheden, vgl. Thuc. 2, 40: ἐνὶ δὲ ῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια. Vandaar ἴδιοι = de toeehoorenden in 't algemeen, οἰκεῖοι = de naaste toebehoorenden of verranten. Vgl. Jer. 3 : 5 ὁ οἰκεῖος τοῦ πατρός = בֵּית אָבִיו. Vgl. verder Lev. 3 : 17, 20 : 19. Dit ligt ook bij προνοεῖν het meest voor de hand, dat ewoonlijk met den Gen. van personen verbonden wordt. Bij Gal. 6 : 10 ἱ οἰκεῖοι τῆς πίστεως vgl. Polyb. 5, 87, 3: οἰκ. τῆς ἡσυχίας. 4, 57, 4 λίαν ἰκείους ὄντας τῶν τοιούτων ἐγχειρημάτων. 14, 9, 5 πάντα ἦν οἰκεῖα τῆς ιταβολῆς.

Οἰκεσία, ἡ, = οἰκετεία, huisgezin, 2 Kon. 19 : 25.

Οἰκετεία, ας, ἡ, het gezin, bepaaldelijk de daartoe behoorende laven en dienstboden. Mt. 24 : 45 (volg. Tischend.; de Rec. heeft θεραπεία).

Οἰκέτης, ου, ὁ, eigenl. die ergens in huis is of woont, tot het huis ehoort, de huisgenoot; vervolg., naar een zeer gewoon spraakgebruik, = de huisbediende, de slaaf of knecht, Lk. 16 : 13, Hand. 10 : 7, Rom. 4 : 4, 1 Petr. 2 : 18.

Οἰκέτις, ἡ, dienstmaagd, slavin, Ex. 21 : 7, Lev. 19 : 20, Spr. 24 : 58.

Οἰκέω *, 1) intrans. wonen, gewoonlijk met een volgend ἐν, zooals Rom. 7 : 17, 18, 20; 8 : 9, 11, 1 Kor. 3 : 16. Op deze plaatsen overgebracht op zedelijke of geestelijke verhoudingen, Rom. 7 : 17, 20 ἡ ἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Vs. 18: οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ ἀγαθόν. 8 : 9 πνεῦμα θεοῦ ἰκεῖ ἐν ὑμῖν, zooals 1 Kor. 3 : 16, waarvoor Hrdt. 2, 166: οὗτος ὁ νομός ἐν νήσῳ οἰκέει niet is aan te halen, omdat daar beslist niet νόμος, maar νομός pagus te lezen is, zooals het voorafgaande Καλασιρίων δὲ οἵδε ἄλλοι νομοί εἰσι en de onmiddellijk aansluitende nadere bepaling ἀντίον Βουβάστιος πόλιος noodzakelijk maken (zie o. a. de uitgaaf van Prof. Van Herwerden t. d. pl.). — Van de verhoudingen in het huwelijk 1 Kor. 7 : 12 οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ. Vs. 13 οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, zooals Soph. Oed. R. 990:

Πόλυβος ἧς ᾤκει μέτα. — 2) Trans. bewonen, zelden bij Hom., dikwijl bij Hdt. en de Attici. 1 Tim. 6:16 Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. Vgl. Gen 24:13; Spreuk. 10:30, 2 Makk. 5:17, 6:2. Daaraan sluit het gebruik van het participium ἡ οἰκουμένη, sc. γῆ, allereerst aan „die von Griechen bewohnte Erde im Gegensatz der Barbarenländer" — Hdt. 4, 110, Dem p. 242, 1; 85, 17; Schaef, app. 1, 477, Maetzner, Lycurg. 100 —, verder toen de Grieken onder Romeinsche heerschappij kwamen, de geheel orbis romanus ... eerst later de geheele bewoonde aardbol, Passow, Wb Wat nu het Bijb. spraakgebruik betreft, zou ἡ οἰκουμένη Ex. 16:35 het land Kanaän schijnbaar aanwijzen. Het is evenwel klaarblijkelijk slecht eene onjuiste vertaling van het Hebr. אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת, het bewoonde land tegenover de woestijn. Ook Jos. Ant. 8, 13, 4 περιπέμψας κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ζητήσοντας τὸν προφήτην Ἠλίαν. 14, 7, 2: πάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἰουδαίων καὶ σεβομένων τὸν θεόν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆν Εὐρώπης εἰς αὐτὸ συμφερόντων staat het niet van het Joodsche land Vgl. voor de eerste plaats 1 Kon. 18, voor de andere Hand. 24:5. Het duidt steeds òf de geheele bewoonde aarde aan, de gansche wereld in 't algemeen, òf zooals zij haar in de samenvatting van het Romeinsch rijk is voorgesteld. Bij de LXX alleen het eerste, 2 Sam. 22:16, Ps. 18:16, Jez. 34:1, Ps. 9:9, 20:8, 49:1, 96:13. Zoo ook in de apocriefen Wijsh. 1:7, Bar. 6:62 enz. Daarentegen in het N. T. zoowel in dezen ruimeren zin, b. v. Hebr. 1:6, Hand. 17:31 vgl. met Ps. 9:9 als ook in de meer beperkte beteekenis van het Romeinsche rijk, Lk. 2:1 ἐξῆλθε δόγμα παρὰ καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Hand. 17:6 — een spraakgebruik, dat evenwel niets gemeen heeft met de oorspronkelijke beperking tot de wereld der Grieken in onderscheiding van de landen der barbaren, maar dat de universalistische tendenz van het Romeinsche rijk uitdrukt. Wanneer wij dit vasthouden, wordt de vraag overbodig, of op een van de overige plaatsen van het N. T. het woord de geheele wereld of alleen het Romeinsche rijk aanduidt, Mt 24:14, Lk. 4:5, 21:26, Hand. 11:28, 19:27, 24:5, Openb. 3:10 12:9, 16:14. — Eigenaardig is voor het N. T. de beteekenis ἡ οἰκουμένη ἡ μέλλουσα Hebr. 2:5, syn. αἰὼν μέλλων, daarvan onderscheiden als tijd en ruimte, en Hebr. 2:5 gekozen met het oog op 1:6, 10, 11 Zeer juist is niet ὁ κόσμος μέλλων tegenover ὁ κόσμος οὗτος gezegd, daar κόσμος reeds eene zedelijke waarde heeft en diensovereenkomstig slechts κ. οὗτος zijn kan. Vgl. onder κόσμος.

Παροικέω *, a) aan de zijde wonen, Richt. 5:17 naar den Alex.: Ἀσὴρ παρῴκησε παρ' αἰγιαλὸν θαλασσῶν (vgl. het transitieve gebruik Isocr. 74 D Ἕλληνες τὴν Ἀσίαν παροικοῦσιν, de kusten van Azië bewonen). Bij iemand wonen Richt. 17:11, vgl. Ps. 61:5; in de nabijheid wonen. Meermalen bij Thuc. Zoo in het Bijbelsch Grieksch alleen Ps. 94:17

ρὰ βραχὺ παρῴκησε τῷ ᾅδῃ ἡ ψυχή μου (op deze plaats = יֹשֵׁב). Op de overige plaatsen van het Bijbelsch Grieksch staat het b) in eene, i het betere Grieksch vreemde, eerst in het latere Grieksch te vinden beteekenis van vreemden, die zonder burgerrecht en recht op eene vaste plaats ergens wonen, Diod. Sic. 13, 47: οἱ παροικοῦντες ξένοι. Julian. Christ. 209 D: δουλεῦσαι δὲ ἀεὶ καὶ παροικῆσαι. In deze beteekenis vertaalt de LXX het Hebr. גּוּר daardoor (zelden anders, b. v. κατοικεῖν, προσέρχεσθαι enz.), somtijds ook יָשַׁב. Vgl. Gen. 12 : 10, 19 : 9, 35 : 27, 7 : 4, Ex. 6 : 4, Ruth 1 : 1, 2 Sam. 4 : 3, Richt. 17 : 8, 9, 2 Kor. 8 : 1 gl. met Ps. 61 : 4, Jez. 16 : 4, Jer. 44 : 14, derhalve = als vreemdeling ergens wonen. (Tweemaal ook transitief Gen. 17 : 8, Ex. 6 : 4 τὴν γῆν ἣν παρῳκήκασιν, vgl. onder a). Zoo in het N. T. Hebr. 11 : 9. — Lk. 24 : 18 lezen Tdf. Treg. Westc. σὺ μόνος παροικεῖς Ἰερουσαλήμ, derhalve trans., terwijl rec. Lchm. ἐν Ἱερ. lezen, bij de LXX de gewone verbinding, somtijds εἰς.

Παροικία *, ας, ἡ, alleen in het Bijbelsch en het kerkelijk Grieksch. = a) Het wonen in den vreemde zonder burgerrecht. LXX = מְגוּרִי Ps. 119 : 54. גּוּר Ps. 120 : 5, Wijsh. 19 : 10, Sir. Prol., Zach. 9 : 12. In het N. T. Hand. 13 : 17 en overdr. 1 Petr. 1 : 17 τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον vgl. 1 : 1 ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς. 2, 11, 12 τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Zoo Phil. De Cherub. I, 160, 47 sqq. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ὥσπερ εἰς καινὴν πόλιν ἀφῖκται τόνδε τὸν κόσμον, ἧς πρὸ γενέσεως οὐ μετεῖχε, καὶ ἀφικόμενος παροικεῖ, μέχρις ἂν τὸν ἀπονεμηθέντα τοῦ βίου χρόνον διαντλήσῃ — met betrekking tot Lev. 25 : 23. Vgl. ook Quis rer. div. haer. I, 511, 40 bij Loesner, Observv. phil. p. 476. Carpzov. sacr. exerc. in p. ad Hebr. p. 518. b) De vreemde plaats, het vreemde land, de woonplaats van hem, die ergens geen thuis heeft, zoo 2 Ezr. 8 : 34: οἱ ἐλθόντες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας υἱοὶ τῆς παροικίας. Judith 5 : 9, 1 Ezr. 5 : 7. Vgl. Sir. 41 : 5.

Πάροικος *, ον, a) naburig. In deze, in het profane Grieksch gewone beteekenis komt het woord in het Bijbelsch Grieksch niet voor. Vgl. παροικία, παροικεῖν. Het duidt veelmeer overeenkomstig het gebruik van het Bijbelsch Grieksch hem aan, b) die woont zonder recht om te wonen in het gewone Grieksch μέτοικος), LXX = גֵּר, Gen. 15 : 13 πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ. Ex. 2 : 22 πάροικός εἰμι ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ. 18 : 3, Lev. 25 : 23, 35, 47, Ps. 39 : 13, 119 : 19. (Dikwijls is גֵּר ook = προσήλυτος Ex. 12 : 48, Lev. 19 : 33, Num. 9 : 14, 15 : 14, Joz. 20 : 9, Jer. 7 : 6, Zach. 7 : 10). = תּוֹשָׁב Ex. 12 : 45, Lev. 22 : 10, 25 : 6 τῷ παροίκῳ τῷ προσκειμένῳ πρὸς σέ, dat Gen. 23 : 4, Ps. 39 : 13 = παρεπίδημος, die korten tijd op eene vreemde plaats gewoond heeft. תּוֹשָׁב is eigenlijk de bijwoner, in onderscheiding van גֵּר, die slechts voor korten tijd ergens vertoeft. Het woord wordt evenwel meermalen zooals Gen.

23 : 4, Lev. 25 : 35, 47 met גֵּר tot een begrip verbonden, tegenov
אֶזְרָח Num. 19 : 14, 15 : 30, אָח Deut. 1 : 16 — en zoo is ook 1 Pe
2 : 11 ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους één begrip, terwijl παρεπιδ. het
πάροικ. uitgedrukte gemis aan woning sterker op den voorgrond stelt
Ef. 2 : 19 οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι het laatste dezelfde beteeke
heeft in verhouding tot ξένοι. Het begrip laat zich op velerlei wij
toepassen. Terwijl Lev. 25 : 23, 35 Israel als de gast en bijwoner
Jahwe voorkomt, vgl. Ps. 39 : 13, drukt Ps. 119 : 19 vgl. met He
11 : 9, 14 enz. uit het missen van eene aardsche woning met het
op eene andere toekomst. 1 Petr. 2 : 11 duidt de Christenen aan
betrekking tot de wereld, Ef. 2 : 19 daarentegen de heidenen in hun
natuurlijke verhouding tot de ἁγίοις, welke door hunne bekeering e
verhouding der συμπολῖται geworden is. Het heeft geen betrekking op
Oude, maar op de Nieuw-Testamentische gemeente van God. (De ond
οἰκεῖος aangehaalde plaats Lev. 25 : 23 is niet als eene parallele pla
te beschouwen). Anders nog Hand. 7 : 6 πάροικος ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ. 7 :

Οἴκημα, ατος, τό, hetgeen bewoond wordt, de woning, het gebo
of huis, Tob. 2 : 14, Wijsh. 13 : 15, Ez. 16 : 24, bij de Grieken in v
schillenden zin gebezigd, en zoo ook vaak in dien van gevangenhu
huis van bewaring (arrest), in welke beteekenis het ook op de een
plaats van het N. T., Hand. 12 : 7, voorkomt.

Οἰκητήριον, ίου, τό, van οἰκέω, de woonstede, woning, 2 Kor. 5:
Jud. vs. 6.

Οἰκήτωρ, ὁ, bewoner: 1 Kron. 4 : 41 A, Spreuk. 2 : 21.

Οἰκία, ας, ἡ, van ὁ οἶκος, waarvan het in beteekenis vaak niet v
schilt, ofschoon toch b. v. in het Attische recht tusschen οἰκία en οἶ
een gelijksoortig onderscheid placht gemaakt te worden als tusschen
huis en huishouden, zoodat onder het eerste uitsluitend het woonh
verstaan werd, vgl. Pape en Passow in v.; vandaar a) eigenl. =
huis, de woning, Mt. 2 : 11, 7 : 24, 8 : 14, 9 : 23, enz.; οἱ ἐν τῇ οἰ
scil. ὄντες = die in het huis zijn, de huisbewoners, huisgenooten,
5 : 15; εἰς οἰκίαν = in huis, 2 Joh. vs. 10; ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν = van
eene huis in het andere, Lk. 10 : 7; — figuurl. Joh. 14 : 2: ἐν τῇ οἰ
τοῦ πατρός μου = in het huis mijns Vaders, d. i. den hemel; 2 Kor. 5:
ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία = ons aardsche woonhuis, d. i. het aardsche lichaa
als woonstede van den geest; οἰκία ἀχειροποίητος αἰώνιος = een woonhu
niet met handen gemaakt en eeuwig, d. i. een onsterfelijk, hemels
lichaam, 2 Kor. 5 : 1; — b) metonymice α) = de bewoners van
huis, leden van een gezin, het huisgezin, Mt. 10 : 13, 12 : 25, 13 :
1 Kor. 16 : 15; hieraan ontleend schijnt ook de uitdrukking, Fil. 4 :
οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας = die van het huis des Keizers zijn, d. i.
geloovigen tot het keizerlijke hof of gezin behoorende; β) = het goe

t vermogen, in de spreekwijze: κατεσθίειν τὴν οἰκίαν τινός = iemands is opeten, d. i. van zijn goed leven, teren, Mk. 12:40, Lk. 20:47.

Οἰκιακός, ή, όν, ook οἰκειακός geschreven, = οἰκεῖος, van ὁ οἶκος, tot t huis of het gezin behoorende; substantive: ὁ οἰκιακός = de huisgeot. Mt. 10:25, 36.

Οἰκίζω, een huis vesten, bouwen, doen wonen, Job 22:8, Sir. :3, 38:32.

Οἰκογενής, ές, in het huis geboren, van een slaaf, tegenover gecht, Gen. 14:14, 15:2, 3, 17:12, 13, 23, 27.

Οἰκοδεσποτέω, -ῶ, ήσω, als heer des huizes werkzaam zijn, en vandaar 't algemeen, ook van vrouwen = het huisbestier voeren, de huisading besturen, 1 Tim. 5:14.

Οἰκοδεσπότης, ου, ὁ, van ὁ οἶκος en δεσπότης, een woord van lateren d, waarvoor door meer klassieke schrijvers οἴκου δεσπότης gebezigd ard = de heer des huizes, de huisvader, Mt. 10:25, 13:27, 52,):1, Mk. 14:14, Lk. 12:39, 22:11, waar pleonastisch οἰκοδεσπότης ῆς οἰκίας staat.

Οἰκοδομέω *, een huis bouwen, iets bouwen, πόλιν, πύργον, τάφους etc. t 7:24, 26, 21:33, 23:29, 26:61, 27:40, Mk. 12:1, 14:58,):29, Lk. 4:29, 6:48, 49, 7:5, 11:47, 48, 12:18, 14:28, 38, 7:28, Joh. 2:20, Hand. 7:47, 49. Beeldsprakig en overdrachtelijk Petr. 2:5 ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε, οἶκος πνευματικός. Mt. 21:42 λίθον ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες. Mk. 12:10, Lk. 20:17, 1 Petr. 2:7, l. onder οἶκος. Gal. 2:18 εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ. Mt. 6:18 ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. Rom. 15:20 van t apostolisch werken, ἐπ' ἄλλον θεμέλιον οἰκοδομῶ. b) Een aan de Heilige chrift eigenaardig oneigenlijk gebruik van het woord van objecten, aarop het anders niet kan worden toegepast, komt in het gewone rieksch niet voor. Xen. Cyrop. 8, 7, 15 μὴ οὖν ἃ οἱ θεοὶ ὑφήγηνται ταδὲ εἰς οἰκειότητα ἀδελφοῖς μάταιά ποτε ποιήσητε, ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα εὐθὺς οἰκοδομεῖτε ἄλλα φιλικὰ ἔργα is het woord aan het voorafgaande οἰκειότης danken. Alleen het Hebr. van het O. T. geeft de noodige grondslagen oor het Nieuw-Testamentisch gebruik. Daar wordt בָּנָה, bouwen, van erstel en de bevordering van het geluk en het welzijn van iemand gezigd, Mal. 3:15 καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται πάντες ποιοῦντες ἄνομα, καὶ ἀντέστησαν τῷ θεῷ καὶ ἐσώθησαν. Ps. 8:5 καθελεῖς αὐτοὺς καὶ οὐ μὴ οἰκοδομήσεις αὐτούς. Jer. 1:10, 12:16, 8:9, 31:4, 33:6, 7, 42:10, Job 22:23. Vgl. 1 Kor. 8:1 ἡ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. 10:23 πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. Tegenover καθαιρεῖν Ps. 28:5, Pred. 3:3, Jez. 9:17, καταλύειν Rom. 14:20, vgl. 2 Kor. 10:8 ἧς (ἐξουσίας) ἔδωκεν ὁ ὁς. εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν. 13:10. Vgl. ἀνοικοδομεῖν Hand.

15 : 16 naar Am. 9 : 11. In het N. T. duidt het aan eene werkzaam-heid, die betrekking heeft op den Christelijken heilsstaat en zijn bevordering, de bevordering van het werk Gods, Rom. 14 : 19, 20 den wasdom en de genade en de kennis van Jezus Christus, 2 Petr. 3 : 18, de vorming van het innerlijk leven, Ef. 4 : 16, vooral in de Christelijke gemeenschap, waarin deze werkzaamheid zich moet open-baren. Vgl. alle hierop betrekking hebbende plaatsen. Verbonden met *παρακαλεῖν*, 1 Thess. 5 : 11 *παρακαλεῖτε ἀλλήλους καὶ οἰκοδομεῖτε εἷς τὸν ἕνα* vgl. 1 Kor. 14 : 3; *ὁ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν.* 1 Kor. 10 : 23, vgl. met vs. 24, Rom. 14 : 19, vgl. met vs. 20, 1 Kor. 14 : 4 *ὁ λαλῶν γλώσσῃ ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· ὁ δὲ προφητεύων ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ.* Vs 17. Oneigenlijk 1 Kor. 8 : 17 *ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν.* Med. Hand. 9 : 31 *ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία . . . οἰκοδομουμένη καὶ πορευομένη τῷ φόβῳ τοῦ κυρίου κτλ.* Vgl. *οἰκοδομή*, *ἐποικοδομεῖν*.

Οἰκοδομή *, ἡ, ongebruikelijk in het gewone Grieksch, evenwel door Aristoteles, Plutarchus, Diod., Ael., Philo en Jos. somtijds gebezigd. Zie daarover uitvoerig Lobeck, Phryn. 487 sqq. Eigenlijk het bouwen als handeling. Vervolgens ook het gebouw. a) Het bouwen, overdr. de opbouwing, in den eigenaardigen Nieuw-Testamentischen zin van *οἰκοδομεῖν*, de bevordering van het heilswerk Gods in de Christelijke gemeente, bij den bijzonderen persoon en bij het geheel. Rom. 14 : 19, 20 *τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους· μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ.* 2 Kor. 10 : 8 *ἧς (ἐξουσίας) ἔδωκεν ἡμῖν ὁ κύριος εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν*, evenals 13 : 10, Ef. 4 : 12 *οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι κτλ.* Vs. 13. Vs. 16 *ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα — τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ.* Daarenboven nog Rom. 15 : 2, 1 Kor. 14 : 3, 5, 12, 26, 2 Kor. 12 : 19, Ef. 4 : 29. b) Het gebouw, Mt. 24 : 1, Mk. 13 : 1, 2, 1 Kron. 29 : 1, Ezech. 40 : 2. Beeldsprakig 1 Kor. 3 : 9 *θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί· θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομή ἐστε.* 2 Kor. 5 : 1 *οἰκοδομὴν ἐκ θεοῦ ἔχομεν*, vgl. het voorafgaande *οἰκία* en het vs. 2 volgende *οἰκητήριον*. Ef. 2 : 21 *πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν κυρίῳ* van de Christelijke gemeenschap; *πᾶσα οἰκ.* = alles wat gebouwd wordt, zooals 1 Kor. 3 : 9 Vgl. *συνοικοδομεῖν*.

Οἰκοδόμος *, ου, ὁ, die een huis of in 't algemeen iets bouwt, bouwmeester, b. v. *οἰκ. φραγμῶν*, Jez. 58 : 12; 2 Kon. 12 : 11, 22 : 6, 1 Kron. 14 : 1. In het N. T. Hand. 4 : 11 *ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδόμων* (Lchm. en Tdf. i. p. v. *οἰκοδομούντων* Ps. 118 : 22, Mt. 21 : 42. Het zijn diegenen, die aan den tempel bouwen — bepaald aan datgene wat in de Nieuw-Testamentische beteekenis huis Gods is.

Οἰκονομέω, -ῶ, -ήσω, van *οἰκονόμος*, vandaar = rentmeester zijn, het beheer voeren. Lk. 16 : 2.

Οἰκονομία *, ἡ, bestuur van het huis, vermogen (van zijn eigen of van
een vreemde Xen. Oecon. 1); overgebracht ook op het staatsbestuur
ristot. Polit. 3, 11: ἡ βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνος οἰκονομία).
. 16 : 2, 3, 4. Paulus past het woord toe op het hem toevertrouwde
ibt 1 Kor. 9 : 17 οἰκονομίαν πεπίστευμαι sc. τοῦ εὐαγγελίζεσθαι vs. 16;
l. οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ 4 : 1. Moeilijker is eene goede explicatie van
uitdrukking te geven op de overige plaatsen, Ef. 1 : 10 γνωρίσας ἡμῖν
μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ
οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν. 3 : 2 εἴγε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν
ς χάριτος τοῦ θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς. Vs. 9, Kol. 1 : 25, 1 Tim.
:4. Op de laatste plaats moet οἰκονομία θεοῦ klaarblijkelijk datgene
nduiden wat Timotheüs doen moet en met het oog waarop hij datgene
oet vermijden wat het in den weg staat. Vandaar = οἰκονομίαν οἴκου
ῦ, waarnaar dan ook Kol. 1 : 25 te verklaren is. Bij τὴν δοθεῖσάν μοι
iar vgl. Lk. 16 : 3: ἀφαιρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ' ἐμοῦ. Op de plaatsen
in den brief aan de Efeziërs evenwel drukt het klaarblijkelijk ook iets
it wat de apostel doen moet, evenwel slechts zóó, dat de apostel
aaraan deel heeft, terwijl het, op zichzelf beschouwd, meer uitdrukt
i op de met het πλήρωμα τῶν καιρῶν begonnen verkondiging en de toe-
gening van het heil betrekking heeft. Heeft men beproefd onderscheid
i maken, nl. naardat het woord de werkzaamheid van een gebiedend of
in een onderworpen subject aanduidt (Harless bij Ef. 1 : 10), dan doet
ze onderscheiding geweld aan het spraakgebruik aan. Οἰκονομία duidt
! a) actief eene besturende werkzaamheid aan òf van den eigenaar of
in den dienaar (vgl. Xen. Oec. 1); òf het duidt b) passief de inrichting,
geling of besturing van het huis aan, ook b. v. de dispositie van een
schrift of van eene rede (Plut.). In deze passieve beteekenis moet het
i de plaatsen van den brief aan de Efeziërs beschouwd worden. De
oeilijkste plaats is 1 : 10 κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς
κονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν. Men kan vragen wat als object van
i οἰκον. te beschouwen is, wat bestuurd moet worden. Hofmann vat
i zoodanig het πλήρωμα τῶν καιρῶν op en wil de uitdrukking met het
g hierop verklaren wat οἰκονομεῖν τὸ πλήρωμα τ. κ. beteekenen zou en
t zou naar analogie van de uitdrukking οἰκονομεῖν τὴν ὕλην Lucn. Histor.
nscr. 51 een op de volheid der tijden gericht handelen beteekenen,
it daaraan een met het doel overeenkomstig gebruik geeft. Intusschen
ων. τὴν ὕλην duidt niet het gebruik, maar de vorming van de stof aan.
iet aan de vorming van het πλήρ. τ. κ. wordt gedacht, daar dat reeds
p zichzelf een vorm van de καιροί is, waaruit niet als uit de ὕλη iets
nders gevormd wordt. Het πλήρ. τ. κ. blijft wat het is. Het is een tijd-
ip, waarop iets geschiedt, niet waaruit eerst iets gemaakt wordt. Het
bject van de οἰκον. ν. is in het relatieve ἣν gegeven. Het is het godde-

lijk raadsbesluit, de *εὐδοκία*, dat volvoerd moet worden of tot *οἰκον*
bestemd is. De Gen. *τοῦ πληρ. τ. κ.* wijst geene karakteristieke eig
aardigheid aan (Meyer), maar doelt geheel in 't algemeen op: het t
behooren. Het ten uitvoer brengen van het raadsbesluit des heils b
hoort aan de volle maat, d. i. aan het eind der tijden, zooals Calovi
en Rückert juist verklaren: „dispensatio propria plenitudini temporu
Ook 3:2, 9 is object van de *οἰκον.* het heil, vs. 2 *τῆς χάριτος.* Vs.
τοῦ μυστηρίου nl. inzoover het naar vastgestelde, goddelijk bepaalde o
den menschen medegedeeld wordt. — Toegepast op de incarnatie, Ign
660 A, Just. Typh. 30, 31, 45, Athen. 936 A. — *Λατρεία τῆς οἰκονομί*
de viering van het avondmaal, Epiph. II, 828 C. — Aalmoes, liefdegi
Epiph. II, 829 A, 508 A.

Οἰκονομικῶς, bijw. met het oog op de oeconomia, Clem. A. I, 405
964 C. Op bedekte wijze, Orig. I, 77 B.

Οἰκονόμος, *ὁ*, die het huis, gezin, vermogen bestuurt (Plat. X
Aristot. Plut.), in 't algemeen beheerder. LXX = עַל־הַבַּיִת, 1 Kon. 4:
16:9, 18:3, Jez. 36:3, 22, Lk. 12:42, 16:1, 3, 8, Gal. 4:2, Ro
16:23 *ὁ οἰκον. τῆς πόλεως*, rentmeester der stad. Overdr. 1 Kor. 4
οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπηρέτας Χ̅υ̅ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θ
Tit. 1:7 *δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς θεοῦ οἰκονόμον.* 1 Pe
4:10 *εἰς ἑαυτοὺς τὸ χάρισμα διακονοῦντες ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάρ*
θεοῦ. Om deze overdrachtelijke beteekenis te verstaan, moeten wij o
merken, dat de *οἰκον.* naar beide zijden positie te nemen heeft: met h
oog op den Heer, wien hij verantwoording schuldig is, 1 Kor. 4:2, I
16:1 enz., verder met het oog op hen, die hij in naam van zij
heer besturen of leiden moet, Lk. 12:42 *τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμ*
Φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας διδόναι ἐν καιρῷ σιτομέτ
(bij vs. 43 vgl. Mt. 19:28). Bij 1 Petr. 4:10 vgl. *αὐτοῦ* Mt. 25:14—
met 1 Kor. 7:14, 26, 12:28.

Οἰκόπεδον, *τό*, plaats, waarop een huis of eene stad staat, gro
slag, bodem, Ps. 101 (102):6, 108 (109):10.

Οἶκος *, *ου*, *ὁ*, huis. LXX = בַּיִת. a) De woning. Mt. 9:6, 7
meermalen. Met *ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ* wordt tweeërlei aangeduid: allere
de tempel (reeds Ex. 23:19, 34:26, Jez. 6:24) als plaats van
heilige tegenwoordigheid Gods Vgl. Gen. 28:17, 22, Ex. 25:8, 27:
29:42—46, 40:34 enz., 1 Kor. 8:18 *οἰκοδομεῖν οἶκον τῷ ὀνόματι*
θεοῦ. Ex. 43:4 *δόξα κυρίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον.* Hand. 7:49 *ποῖον οἶ*
οἰκοδομήσετέ μου, λέγει κύριος, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; zoo
12:4, 21:13, Mk. 2:26, 11:17, Lk. 16:27, 19:46, Joh. 2:16,
Hand. 7:47. Alleen *ὁ οἶκος* ter aanwijzing van den tempel Lk. 11:
vgl. 2 Kron. 35:5, Ez. 43:4, 12. *ὁ οἶκος ὑμῶν* als tempel van Isr
Mt. 23:38, vgl. met Jer. 12:7, Ps. 84:4, Jez. 64:10: „unser heili

d herrliches Haus, darin dich unsere Väter gepriesen, ist vom Feuer rbrannt" (Zunz). Zie Cremers geschrift over Mt. 24 : 25, S. 2 ff. — rder is ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ de naam voor de gemeente Gods, hoewel ook t, zooals Delitzsch bij Hebr. 10 : 21 zegt, de gewone Bijbelsche be- ming daarvan. Want in de meeste Nieuw-Testamentische plaatsen, lke daarvoor aangehaald kunnen worden, is niet onmiddellijk de ge- eente Gods, maar de tempel Gods aangeduid. Vgl. Hoz. 8 : 1 met 9 : 8, , Ps. 69 : 10 met Joh. 2 : 17. Maar Jer. 12 : 7 bewijst, hoe nauw e beteekenissen aan elkander verwant zijn en Rom. 15 : 3 wordt Ps. : 10 op de gemeente Gods toegepast evenals Joh. 2 : 17 op den tempel. m. 12 : 7 evenwel, waaraan Hebr. 3 : 2 enz. aansluit: Μωσῆς — ἐν τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι, בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא duidt onmiskenbaar het k Gods aan als het huis Gods, waarvan het bestuur aan Mozes evertrouwd is. Men kan daarom niet zeggen, dat deze benaming n Israel voortgevloeid is uit het begrip van het huis als familie (Keil j Zach. 9 : 8), maar zij duidt het volk of de gemeente evenals den mpel als plaats van de tegenwoordigheid Gods aan. Vgl. Lev. 26 : 11, 2. Dit was evenwel eerst in volkomen mate waar, toen de Nieuw- estamentische ἐκκλησία bestond, die werkelijk was, wat de tempel orafschaduwde, de wezenlijke plaats van Gods tegenwoordigheid. Tim. 3 : 15 πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ῶντος. Vgl. 1 Kor. 3 : 16, 2 Kor. 6 : 16, Ef. 2 : 19. Vandaar Hebr. 3 : 6 οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς. 1 Petr. 2 : 5 ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε, οἶκος πνευμα- ικὸς κτλ. Vgl. Ef. 2 : 22 κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι. — Hebr. 10 : 21 ἔχοντες — ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ staat de uitdrukking niet n de gemeente Gods, waartegen reeds het verband met vs. 19 getuigt, aar vgl. 9 : 11, 10 : 19, Ps. 36 : 9 van het hemelsche heiligdom (ἡ εἰκὼν ῶν πραγμάτων, ἡ μείζων καὶ τελειοτέρα σκήνη). b) Huisgenooten, familie, uc. 1, 137, Xen. Cyrop. 1, 6, 17. (Meermalen οἰκία). Mt. 10 : 21, Lk. : 27, 69, Hand. 10 : 2, 11 : 14, 16 : 15, 31, 18 : 8, 1 Kor. 1 : 16, Tim. 1 : 16, 4 : 19, Tit. 1 : 11, Lk. 2 : 4 ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ moet ó opgevat worden, dat de twaalf stammen Φυλαί genaamd worden, e zich in מִשְׁפָּחוֹת, πατριαί, gentes, verdeelden, waarvan de leden οἶκοι, miliën vormden. Vgl. Num. 1 : 2, 1 Kron. 23 : 11, 24 : 7 enz. Οἶκος σραήλ Mt. 10 : 6, Hand. 2 : 36, 7 : 42, vgl, Lk. 1 : 33, Hand. 7 : 46 is ne veelvuldig voorkomende Oud-Testamentische uitdrukking, die het lk met zijnen stamvader insluit (vgl. Rom. 9 : 6). Zie Ruth 4 : 11. —) Huishouding, Hand. 7 : 10, 1 Tim. 3 : 4, 5, 12, Hebr. 3 : 2.

Οἰκουμένη, ης, (femin. partic. praes. pass. van οἰκέω), ἡ scil. γῆ, de ewoonde aarde, bij de Classici bijz. van de Grieksche wereld in tegen- telling van de landen door barbaren bewoond, later ook van den ge- elen orbis Romanus, en eerst bij zeer late schrijvers van den geheelen

bewoonden aardbodem. In het N. T. 1) in laatstgenoemden zin, dus = de wereld in 't algemeen, Mt. 24 : 14, Lk. 4 : 5 (waar in Hs. ὁ κόσμος staat), 21 : 26, Rom. 10 : 18 (vgl. v. Hengel a. h. l.), Hebr. 1: Openb. 3 : 10, 16 : 14; hiertoe behoort ook de uitdrukking: ἡ οἰκουμ ἡ μέλλουσα, Hebr. 2 : 5 = de toekomstige wereld, d. i. de wereld geli zij zijn zal onder de heerschappij van den Christus; 2) = de wereld den zin van een zeer uitgestrekt, doch niet binnen bepaalde grenz beperkt, gedeelte van den bewoonden aardbodem, Hand. 11 : 28, 24 : 3) van een bepaald gedeelte der wereld; inzonderheid = het Romei sche rijk, Lk. 2 : 1; 4) metonymice = de bewoners der aarde, Han 17 : 31; in denzelfden zin hyperbolisch = de geheele wereld, Ha 17 : 6, 19 : 27, Openb. 12 : 9 (vgl. Joh. 12 : 19, waar in denzelfden ὁ κόσμος gebruikt wordt).

Οἰκουμενικός, ή, όν, oecumenicus, algemeen, oecumenisch, Orig. 109 A, Pamphil. 1553 C. Οἱ οἰκουμενικοὶ θρόνοι, de zetels van de bi schoppen van Rome, Constantinopel, Alexandrië, Antiochië en Jeruz lem, Theoph. 4, 12. Οἰκουμενικὸς πατριάρχης, een titel van de bisscho pen van Rome en Constantinopel, Chalc. 1268 C, Const. (536), 981

Οἰκουργέω, eene huishouding besturen, Clem. R. 1, 1.

Οἰκουργός, οῦ, ὁ, ἡ, όν, τό, van οἶκος en ἔργω = ἐργάζομαι, huiswe doende, huiselijken arbeid verrichtende. Dit woord, dat noch door Pap noch Passow vermeld wordt, moet volgens Tischendorf (die het eene v rara sed non inaudita noemt; vgl. Bredschneider in v., volgens wien h eene vox nulla is) Tit. 2 : 5 gelezen worden in plaats van οἰκουρός (Rec Hij steunt daarbij op het gezag der meeste Hss., ook van den Sina Ook Cobet en Kuenen hebben 't t. d. pl. onveranderd uit den Alexandı nus overgenomen.

Οἰκουρικός, ή, όν, van het huis, Lucian. III, 373, Clem. A. I, 641.

Οἰκουρός, οῦ, ὁ, ἡ, van οἶκος en οὖρος, zie op θυρωρός, het huis b wakende, overdracht. in huis blijvende, het huis houdende, en vanda van vrouwen gebezigd = huiselijk, ingetogen. Tit. 2 : 5, volgens de Rec.; doch vgl. οἰκουργός.

Οἰκτείρημα, ατος, τό, = οἰκτιρμός, medelijden, Jer. 38 : 3.

Οἰκτείρω *, Mt. Fut. οἰκτερῶ, Aor. ᾤκτειρα, in het Bijbelsch Grieks steeds οἰκτειρήσω Ex. 33 : 19, 1 Kon. 8 : 50, Ps. 102 : 14, Jer. 13 : 1 Mich. 7 : 19, Klaagl. 3 : 31 ᾠκτείρησα Ps. 4 : 2, 59 : 6, 67 : 2, 2 Ko 13 : 23 enz. Vgl. Lobeck, Phryn. 741. = Medelijden hebben, van οἶκτι het beklagen, medelijden. Geconstrueerd wordt τινὰ ἐπί τινι, ieman beklagen, wegens iets betreuren, Xen. Oecon. 2, 4, ook τινὸς ἕνεκ evenals alleen τινός. Opvallend Jer. 13 : 14 οὐκ οἰκτειρήσω ἀπὸ διαφθ αὐτῶν. Het is zóó van ἔλεος, ἐλεεῖν onderscheiden, dat dit laatste h hulpzame openbaring van het medelijden, οἶκτος alleen de betuigin

larvan aanduidt. Pillon: „οἶκτος pitié se manifeste par des signes ou ie démonstration." Diensovereenkomstig οἰκτείρω van het gevoel en van ine uiting, evenwel niet van de daaruit voortvloeiende openbaring. Vgl. genover μακαρίζειν Xen. An. 3, 1, 19. Plut. De aud. poet. 8 (27 D) ιτείρειν ἄξιον ἢ βδελύττεσθαι τὴν φιλοπλουτίαν. De superst. 1 (165 A): ώπας (sc. κρίσεις καὶ ὑπολήψεις) ἄξιόν ἐστιν οἰκτείρειν ὁμοῦ καὶ δυσχεραίνειν. aaruit is te verklaren, dat het van de Hebr. synoniemen חנן en רחם hofdzakelijk met het laatste overeenkomt. חנן gewoonlijk = ἐλεεῖν, inder dikwijls οἰκτ., evenzoo רחם Pi., daarentegen οἰκτιρμός geregeld = רַחֲמִים, zeldzamer ἔλεος, evenals רַחוּם = οἰκτίρμων, slechts ééns = ἐλεήμων, aarentegen חַנּוּן geregeld = ἐλεήμων en slechts ééns = οἰκτίρμων. Vgl. רַחֲמִים = τὰ σπλάγχνα 2 Kor. 6 : 12, 7 : 18, Spr. 12 : 10 τὰ σπλάγχνα ἐν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα. Fil. 2 : 1 σπλ. καὶ οἰκτιρμοί. Kol. 3 : 12 σπλ. κτιρμοῦ.

In het O. T. is het overigens geheel synoniem met ἐλεεῖν en duidt venals dit de openbaring der barmhartigheid aan, derhalve = barmartig zijn, zich erbarmen. In verhouding tot ἐλεεῖν, ἔλεος is het het terkere woord, terwijl het de aandoening of het gevoel meer uitdrukt n het gewicht daarop laat vallen. Vgl. niet alleen waar het is = חנן zoals Ps. 4 : 2, 67 : 1, 102 : 14 = καιρὸς τοῦ οἰκτειρῆσαι αὐτήν enz., maar ok = רחם Ps. 102 : 14 ἀναστὰς οἰκτειρήσεις τὴν Σιών. 103 : 13, Jez. 0 : 18. Jer. 12 : 7, οὐ φείσομαι ἐπ' αὐτοῖς καὶ οὐ μὴ οἰκτειρήσω αὐτούς. Klaagl. 3 : 31 ὁ ταπεινώσας οἰκτειρήσει. Mich. 7 : 19. Ook tegenover ὀργή, ργίζεσθαι, niet tegenover θυμός, Ps. 60 : 1 ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθεῖλες ἡμᾶς, ὠργίσθης καὶ ᾠκτειρήσας ἡμᾶς. Ps. 77 : 10 οἰκτιρμοί — ὀργή.

Beide uitdrukkingen, ἐλεεῖν en οἰκτείρειν, worden evenals חנן en רחם zoral van God gebruikt, zeldzamer van menschen, van wie οἰκτ. Spreuk. ł: 10, Ps. 37 : 21, 112 : 5. רחם 1 Kon. 8 : 50, Ps. 103 : 13. Nog meer in ἔλεος, ἐλεεῖν treedt οἰκτείρειν, οἰκτιρμός op den achtergrond bij χάρις, it het specifiek Nieuw-Testamentische woord voor de reddende en barmende liefde Gods is. Zie ἔλεος, χάρις. Het meest treedt οἰκτείρω p den achtergrond, dat in het N. T. slechts ééns, Rom. 9 : 15, in eene anhaling uit Ex. 33 : 15 gevonden wordt (verb. met ἐλεεῖν om het beip volledig uit te drukken), terwijl οἰκτιρμός, οἰκτίρμων ten minste eenige alen aangetroffen worden. Dit zal hoofdzakelijk hiermeê samenhangen, it οἰκτείρειν evenals οἶκτος en de afgeleide woorden in het gewone rieksch slechts de uitdrukking van het gevoel uitdrukken en wel slechts m deele daarmeê, dat οἰκτιρμός, οἰκτίρμων in het gewone Grieksch bijna ı onbruik zijn geraakt.

Οἰκτιρμός *, οῦ, ὁ, medelijden, barmhartigheid, zeer zelden in het ewone Grieksch, dikwijls bij de LXX, waar het evenwel behalve Zach. :16, 7 : 9, 12 : 10, Dan. 9 : 18 steeds in het meervoud staat, aanslui-

tend aan רַחֲמִים, waarvoor het de gewone vertaling is. Met uitzondering van Zach. 7 : 9 en Dan. 9 : 24 staat het slechts van de barmhartigheid Gods. Op de laatste plaats in 't oog vallend met den Gen. οἱ οἰκτ. πενήτων. Van God 2 Sam. 24 : 14, 1 Kon. 8 : 50, 1 Kron. 21 : 1 2 Kron. 30 : 9, Neh. 1 : 11, 9 : 19, 27, 28, 31, Ps. 25 : 6, 40 : 12, 51: 69 : 17, 77 : 10, 79 : 8, 103 : 4, 106 : 46, 119 : 77, 156, 145 : 9, J 63 : 15, Klaagl. 3 : 22, Dan. 1 : 9, 2 : 18, 9 : 9, 19, Hoz. 2 : 19, Za 1 : 16. Dikwijls vooral in de Psalmen, verbonden met ἔλεος. — In apocriefen komt het zeldzamer voor, ééns van menschen, 4 Makk. 6 : 2 van God in het meervoud, Geb. v. Man. 7, 3 Makk. 2 : 20, 6 : 2. het enkelvoud Sir. 5 : 6, Bar. 2 : 27, 1 Makk. 3 : 44.

In het N. T. van menschen Fil. 2 : 6 σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, K 3 : 12 σπλ. οἰκτιρμοῦ (rec. ῶν). Van God Rom. 12 : 1 διὰ τῶν οἰκτ. τ. 2 Kor. 1 : 3 ὁ πατὴρ τῶν οἰκτ. Zonder nadere bepaling Hebr. 10 : 28.

b) Opvallend, maar niet onverklaarbaar staat het in het enkelvoud Dan. 9 : 18 in de beteekenis: klacht in het gebed, gebed, en zoo mis schien ook Zach. 12 : 10 πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ, op de beide plaatsen = תַּחֲנוּנִים.

Οἰκτίρμων *, ον, ονος, zelden en alleen in het latere Grieksch, medelijdend, barmhartig. LXX geregeld = רַחוּם, ééns = חַנּוּן Ps. 145: חֹנֵן Ps. 109 : 12. רַחֲמָנִי Klaagl. 7 : 10. Overal behalve op de beide laatste plaatsen van God en dan steeds met ἐλεήμων verbonden, somtijds o nog met μακρόθυμος en πολυέλεος.

In het N. T. slechts driemaal, Lk. 6 : 36 van menschen, Lk. 6 : 3 en Jak. 5 : 11 van God, op de laatste plaats verbonden met πολύσπλαγχνος.

Οἶκτος, ὁ, medelijden, 3 Makk. 1 : 4 R, 5 : 49, 6 : 22, Jos. A 5, 5, 2.

Οἰκτρός, ά, όν, medelijdend, Wijsh. 18 : 10, 3 Makk. 5 : 27.

Οἶμαι, zie op οἴομαι.

Οἴμμοι, οἴμοι, uitroep van smart, medelijden, verrassing, Rich 11 : 35, 1 Kon. 17 : 20, Job 10 : 15.

Οἰμωγή, ἡ, het weegeklag, het gejammer, 3 Makk. 6 : 17.

Οἰμώζω, Fut. οἰμώξομαι, weeklagen, jammeren, 4 Makk. 12 : 15.

Οἰνοδόχος, ὁ, bottelier, keldermeester, Tob. 1 : 22.

Οἰνόμελι, ιτος, τό, oenomeli, wijn en honig met elkander vermengd Ignat. 680 B.

Οἰνοποτέω, wijn drinken, Spreuk. 24 : 74.

Οἰνοπότης, ου, ὁ, van οἶνος en ὁ πότης, de drinker of zuiper, vandaar = de wijndrinker of -zuiper, Spr. 23 : 20, Mt. 11 : 19, Lk. 7 : 34.

Οἰνοπώλιον, τό, oenopolium, plaats, waar men wijn verkoopt, Basil III, 456 B.

Οἶνος (met het digamma aeol. ϜΟΙΝΟΣ = vinum), ου, ὁ, de wijn

in eigenl. zin Lk. 1 : 15, 10 : 34, Joh. 2 : 3, Rom. 14 : 21, enz.; οἶνος ꞏς = jonge wijn of most, Mt. 9 : 17 en de parall. plaatsen; ἐσμυρνιꞏμένος = gemirrede wijn, d. i. met mirre gekruid of aangemengd, en ꞏardoor tot een verdoovenden drank gemaakt, Mk. 15 : 23; μεθύσκεσθαι ꞏῳ = zich dronken drinken aan wijn, Ef. 5 : 18, waarvoor ook ἐκ τοῦ ꞏου, Openb. 17 : 2; οἴνῳ προσέχειν δεδουλωμένος εἶναι = aan den wijn verꞏaafd zijn, 1 Tim. 3 : 8, Tit. 2 : 3; — 2) figuurl. en overdracht. ὁ οἶνος ꞏῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ = de wijn van Gods gramschap of toorn, d. i. waarꞏoor God in Zijnen toorn Zijne verachters bedwelmt, welke beeldspraak ꞏrstaan moet worden van de zware bezoeking, die Hij over hen zou ꞏengen, Openb. 14 : 10; ὁ οἶνος τῆς πορνείας = de wijn der hoererij, d. i. ꞏ toover- of zwijmeldrank, waardoor de lust tot hoererij wordt opgewekt, ꞏpenb. 17 : 2, waar Rome, het steun- en middelpunt der afgoderij, onder ꞏt beeld eener wellustige vrouw wordt voorgesteld, die daardoor hare ꞏinnaars tot zich trekt; over ὁ οἶνος τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας, Openb. 14 : 8, ꞏ8 : 3 en τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, Openb. 16 : 19, 19 : 15, vgl. òp θυμός.

Οἰνοφλυγέω, dronken zijn, Deut. 21 : 20.

Οἰνοφλυγία, ίας, ἡ, van οἰνόφλυξ, -γος, ὁ, ἡ, (van het voorgaande ꞏoord en φλύω, overvloeien, overloopen), die zich aan wijn te buiten ꞏaat, vandaar de staat van zoo iemand = de dronkenschap. 1 Petr. 4 : 3.

Οἰνοχοέω, wijn inschenken, Gen. 40 : 13.

Οἰνοχόη, ἡ, schenkkan om den wijn uit het vat in de bekers te ꞏoen, Pred. 2 : 8.

Οἰνοχόος, ὁ, schenker, Gen. 40 : 20, 1 Kon. 10 : 5.

Οἴομαι, samengetr. οἶμαι, impf. ᾠόμην, meenen, gelooven, denken, ꞏeq. ὅτι, Jak. 1 : 7; seq. Infinit., Fil. 1 : 17 (16 volgens den Rec.); seq. ꞏccusat. c. Infinit., Joh. 21, 25, waar over den Aor. na een hypothetiꞏchen zin in plaats van het Fut. vgl. Winer's Gramm. 7. Ausg. S. 313.

Οἷον -εἰ -πως, om zoo te zeggen, Hippol. 588 D, Cyr. A. I, 152 D.

Οἷος, α, ον, betrekkelijk correlativum van het vragende ποῖος, hoeꞏanig? en het aanwijzende τοῖος, zoodanig, a) = zoodanig als, zooals, ꞏelijk, met weerslag op een Demonstrativum als τοιοῦτος, 1 Kor. 15 : 48, ꞏ Kor. 10 : 11, ὁ αὐτός, Fil. 1 : 30; b) ook zonder dat zulk een demonꞏtrativ. is uitgedrukt, Mt. 24 : 21, Mk. 9 : 3, 2 Kor. 12 : 20, 2 Tim. 3 : 11, ꞏpenb. 16 : 18; c) Bij indirekte vragen = hoe, hoedanig, welk een, ꞏat, Lk. 9 : 55, 1 Thess. 1 : 5; d) de spreekwijze οὐχ οἷον ὅτι, Rom. 9 : 6, ꞏordt zeer verschillend verklaard, òf = het is niet mogelijk dat, òf ꞏmet vergelijking der elders voorkomende spreekwijze οὐχ ὅτι = ik zeg ꞏniet dat), alsof er stond: οὐ τοῖον δὲ λέγω, οἷον ὅτι = ik zeg dat niet ꞏalsof, d. i. niet alsof, òf eindelijk brachylog. voor οὐ τοιοῦτόν ἐστιν ὅτι = het is er volstrekt niet zóó mede gelegen, het is er ver van af.

Οἰστρηλασία, ἡ, het steken van een paardevlieg, woede, 4 Makk. 2 : 4.

Οἰστρηλατέω, steken (zie het voorgaande), in woede doen ontsteken, doen razen, Acta Petri 84 : 16.

Οἶστρος, ὁ, paardevlieg, hevige smart, razernij, 4 Makk. 2 : 3, 3 : 1

Οἰφί, τό = אֵיפָה, אֵפָה, epha, Lev. 5 : 11, 6 : 20, Num. 5 : 15.

Οἴχομαι, gaan, weggaan, Gen. 12 : 4, 25 : 34, 31 : 19.

Οἴω, ongebr. grondvorm van οἴσω, Fut. van φέρω.

Οἰωνίζομαι, het vliegen en schreeuwen der vogels waarnemen, voorspellen, opmerken, Gen. 30 : 27, 44 : 5, 15, Lev. 19 : 26.

Οἰωνισμός, ὁ, voorspelling uit de vlucht der vogels, waarneming, Gen. 44 : 5, 15, Num. 23 : 23.

Οἰωνόβρωτος, ον, door de roofvogels opgegeten, 2 Makk. 9 : 1 3 Makk. 6 : 34 R.

Οἰωνός, ὁ, een alleen vliegende vogel, zooals de roofvogel, waar men acht sloeg tot het doen van voorspellingen, tooverij, Num. 24 :

Οἰωνοσκόπος, ὁ, vogelwichelaar, Didache 3 : 4.

Ὀκλάζω, hurken, bukken, op de knieën vallen, 1 Kon. 8 : 54, 19 : 1

Ὀκνέω, -ῶ, -ήσω van ὁ ὄκνος, dralen, talmen, vandaar = dralen, toeven, uitstellen. Hand. 9 : 38.

Ὀκνηρός, ά, όν, van ὁ ὄκνος, vandaar a) = traag, Mt. 25 : 2 σπουδῇ = in (het betoonen van) ijver, Rom. 12 : 11; b) = bedenking, aarzeling verwekkend, en vandaar = hinderlijk, lastig: τινί = iemand ophouden, hem last veroorzaken, Fil. 3 : 1.

Ὀκταήμερος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van ὀκτώ, acht en ἡμέρα, acht dagen oud. Fil. 3 : 5 in de spreekwijze: περιτομῇ ὀκταήμερος = ten aanzien van de (mij toegediende) besnijdenis acht dagen oud, d. i. besneden ten achtsten dage.

Ὀκτάτευχος, ου, ἡ, bestaande uit 8 boeken, Eus. III, 88 D.

Ὀκτώ, οἱ, αἱ, τά, het onverbuigb. Nomen cardinale acht, Lk. 2 : 2 9 : 28, Joh. 5 : 5, Hand. 9 : 33, 1 Petr. 3 : 20, enz..

Ὄλβος, ὁ, gelukzaligheid, zegen, Sir. 30 : 15.

Ὀλεάριος, ου, ὁ, bewaarder van kleederen, Epiph. I, 445 B.

Ὀλεθρεύω, zie op ὀλοθρεύω.

Ὀλέθριος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό (ook met drie uitgangen), doodelijk, verderf aanbrengend. Als variant (door Lachm. opgenomen) van ὄλεθρος 2 Thess. 1 : 9.

Ὄλεθρος, ου, ὁ, van ὄλω ongebr. grondvorm van ὄλλυμι, ik verderf vandaar = het verderf, het onheil, de ondergang, 1 Kor. 5 : 5, 1 Thess. 5 : 3, 2 Thess. 1 : 9 (volgens den Rec.); 1 Tim. 6 : 9.

Ὀλέκω, vernietigen, dooden, 4 Makk. 8 : 19.

Ὀλετήριος, α, ον, verderfelijk, noodlottig, Epiph. I, 177 B.

Ὀλιγοδεής, ές, weinig behoevend, Philo I, 116, 27, Clem. A. I 1020 B.

Ὀλιγόπιστος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό en ἡ πίστις, een woord van het N. T., ingeloovig, Mt. 6:30, 8:26, 14:31, 16:8, Lk. 12:28. Passio rp. 63:8.

Ὀλίγος, η, ον, Adjectiv. van hoeveelheid en hoegrootheid, a) het genovergestelde van πολύς, veel, en dus = weinig, gering, Mt. 7:14, 37, 15:34, 20:16, Mk. 6:5, Lk. 12:48, waar bij ὀλίγας moet rden ingevuld: πληγάς en op δέρω, Hand. 17:4, 12, 1 Petr. 3:20, enz.; tijdsbepalingen, om den duur aan te wijzen, als: χρόνον οὐκ ὀλίγον = t weinig, geen korten, d. i. een vrij geruimen tijd, Hand. 14:28; ἐς ὀλίγας ἡμέρας = voor weinige dagen, Hebr. 12:10; voorts elliptise spreekwijzen als: πρὸς ὀλίγον, scil. χρόνον = voor korten tijd, Jak. 14; δι' ὀλίγων scil. ῥημάτων = met korte woorden, beknoptelijk, 1 Petr. 12; ἐν ὀλίγῳ, hetgeen òf voor het klassieke δι' ὀλίγων = διὰ βραχέων at. paucis) staat, Ef. 3:3, òf voor ἐν ὀλίγῳ scil. χρόνῳ = binnenkort, lijk het schijnt te moeten worden opgevat Hand. 26:28, 29, ofschoon t daar ook anders verklaard wordt, vgl. Meyer—Wendt, t. d. pl. en ass, Acta Apostolorum, 1895, p. 270; — b) het tegenovergestelde n μέγας, groot, en dus = klein, gering, onbeduidend, Mt. 25:21, 23, c. 7:47, Hand. 12:18, 15:2, 19:23, 24, 27:20, 2 Kor. 8:15, k. 3:5; het Neutr. plur. ὀλίγα = eenige kleinigheden, Openb. 2:14; — het Neutr. sing. ὀλίγον wordt adverbialiter gebruikt = weinig, in genge mate, Lk. 7:47, (ὀλίγον ἀγαπᾷ); = een weinig, van plaats, Mk. 19, Lk. 5:3; van tijd, Mk. 6:31, 1 Petr. 1:6, 5:10, Openb. 17:10.

Ὀλιγοψυχέω, klein-, mismoedig zijn, Num. 21:4, Richt. 8:4 A.

Ὀλιγόψυχος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό en ψυχή, kleinmoedig, mismoedig, Thess. 5:14.

Ὀλιγόω, klein maken, Richt. 10:16, 2 Kon. 4:3.

Ὀλιγωρέω, -ῶ, ήσω, van ὀλίγωρος (van ὀλίγος en ἡ ὥρα, de zorg, voorrg, verwant met ὁ οὖρος, vgl. op θυρωρός) nalatig, onachtzaam, vandaar : verwaarloozen, gering achten, weinig geven om, τινός = iets (zie lex. Buttmann's Gr. S. 143). Spreuk. 3:11, Hebr. 12:5, Marci Diaconi c. 17:17.

Ὀλίγως, Adverb. van ὀλίγος, bij de Classici slechts zeer zelden oorkomende (vgl. Pape op ὀλίγος), = nauwelijks, te nauwernood, Petr. 2:18 (volgens Tischendorf; anderen ὀλίγον; Rec. ὄντως en zoo ok de Sinaït.).

Ὀλισθάνω, ὀλισθαίνω, uit-, afglijden, Spreuk. 14:19, Sir. 3:24, 9:9.

Ὀλίσθημα, τό, gladheid, glibberigheid, Ps. 34 (35):6, 55 (56):13.

Ὀλκή, ἡ, het trekken, sleuren, gewicht (= מִשְׁקָל), Gen. 24:22, Num. 7:13, 2 Sam. 21:16. Athen. 74:5.

Ὄλλυμι*, Fut. ὀλῶ (vgl. in het N. T. 1 Kor. 1:19 naar de LXX λέσω), Aor. ὤλεσα, Perf. II ὄλωλα, evenals de meeste perfecta van deze

soort intrans. in de beteekenis van het ὄλλυμαι, ὀλοῦμαι, ὠλόμην. Döde lein, Homer., Gloss. 2163 vergelijkt ὄλωλα met ὀλολύζω, schreien, huilen dat door Curtius wegens de verschillende stamvocaal (υ in ὀλολύζω) g heel verworpen wordt. Schenkl, Wörterb., beschouwt als eigenlijke vorm ὄλνυμι en houdt een verband met het Lat. volnus, vulnus vo mogelijk. Het woord vinden wij als simplex meestal alleen in dichte lijke taal. In het proza ἀπόλλυμι. Het duidt 1) evenals het Lat. perde in sterkere en zwakkere beteekenis aan a) te gronde richten, verderven van levende wezens, meestal = ombrengen, dooden. Soph. Oed. C 395: νῦν γὰρ θεοί σ' ὀρθοῦσι, πρόσθε δ' ὤλλυσαν. b) Verliezen, Hom. O 19, 274 ἑταίρους ὤλεσε καὶ νῆα. Vooral θυμόν, ψυχήν enz. = het leve verliezen. 2) Med. en Perf. II intransitief verderven = omkomen, gronde gaan; van levende wezens meestal in geval van eenen geweld dadigen dood. Doch ook zonder het verlies van het leven in te sluiten ὄλωλα = ik ben verloren, te gronde gericht, geruïneerd. Het grond begrip is niet dat van vernietiging, maar dat van verderven, de ve dervende macht, die het subject uitoefent of (intrans.) niet verhindere kan. — In het N. T. alleen ἀπόλλυμι. De LXX daarentegen heeft h simplex op verscheidene plaatsen = אָבַד Job 4 : 11, Spreuk. 1 : 3 10 : 29, 11 : 7, בָּעַת Job 18 : 11, כָּרַת Spreuk. 2 : 22. שָׁדַד Jer. 48 : 15, 18, 20, 49 : 3, 9, vgl. 31 : 2. Zie verder ἀπόλλυμι.

Συναπόλλυμι, 1) trans. tegelijk verderven, met elkander te grond richten, Thuc. Dem. Plut. Gen. 18 : 28, Deut. 29 : 19 = סָפָה. Ps. 26 : = אָסַף. 2) Med. en Perf. 2 intrans. met elkander te gronde gaa Hrdt., Thuc., Plat., Plut., Gen. 19 : 15, Num. 16 : 26 = סָפָה. Wijs 10 : 3, Sir. 8 : 15. Zoo in het N. T. Hebr. 11 : 31.

Ὀλοθρευτής, ου, ὁ, de verderver, 1 Kor. 10 : 10.

Ὀλοθρεύω, in de Hss. ook ὀλεθρεύω geschreven (en daaruit uit deze vorm door Tischendorf overgenomen), een woord van lateren tijd, v ὄλεθρος = verderven, dooden, Hebr. 11 : 28.

Ὁλοκάρπωμα, τό, een offer, geheel uit vruchten bestaande, Le 5 : 10, 16 : 24.

Ὁλοκάρπωσις, ἡ, het brengen van zulk een offer, Gen. 8 : 20, 22 :

Ὁλοκαύτωμα, ατος, τό, (עֹלָה, עוֹלָה), van ὁλοκαυτόω = ὁλοκαυτε ik breng een brandoffer, Ex. 29 : 18, 30 : 20, 28, 32 : 6, (en dit va ὁλόκαυτος scil. θυσία, een brandoffer, samengesteld uit ὅλος geheel e καυτός, eigenl. καυστός, Adject. verbale van καίω, καύσω, ik verbrand = geheel of in zijn geheel verbrand), het brandoffer, het voornaamste de offers door de wet van Mozes voorgeschreven, uit één of meer mannelijk offerdieren bestaande, die door den offeraar, of in sommige gevallen doo de priesters geslacht, en bij gedeelten op het altaar gelegd werden, om daar (in onderscheiding van andere offers, waarbij slechts enkele stuk

m werden uitgekozen) geheel tot asch te verbranden, Mk. 12:33, ebr. 10:6, 8.

'Ὁλοκαύτωσις, ἡ, het brengen van een brandoffer, Ex. 29:25, Lev. :34.

'Ὁλοκληρία, ας, ἡ, eigenl. de volkomenheid, volledigheid, ongehondenheid, doch vervolgens ook de toestand van iemand, die geen :hamelijk gebrek heeft (zooals wij wel plegen te zeggen: wien niets ankeert), d. i. de gezondheid, gaafheid, Hand. 3:16.

'Ὁλόκληρος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὅλος en ὁ κλῆρος, vandaar eigenl. ›or het lot iets in zijn geheel deelachtig, doch vervolgens in ruimeren n = geheel, volkomen, ongeschonden (Lat. integer), in zedelijken zin : zonder gebrek, onberispelijk, 1 Thess. 5:23, Jak. 1:4.

'Ὀλολύζω, -ξω, klanknabootsend woord (Lat. ululare), bij de Grieken zonderheid gebruikt van het luid aanroepen der goden, hetzij om hen › danken of iets van hen af te smeeken; vervolgens in ruimeren zin = uilen, janken, weeklagen, Jak. 5:1.

'Ὀλόῤῥιζος, met wortel en al, geheel en al, Job 4:7, Spreuk. 15:5.

"Ὅλος, η, ος, Adjectiv., geheel, gansch, van eene zaak, die met al are deelen gedacht wordt, b. v. ὅλη ἡ Γαλιλαία = geheel Galilea, Mt. :23; ὅλον τὸ σῶμα = het gansche lichaam, Mt. 6:22; ὅλον τὸ συνέδριον = de raad in zijn geheel, Mk. 14:55, en zoo ook van andere zaken, Mk. 15:16, Lk. 8:43, Joh. 7:23, 11:50, enz.; ook bij tijdsbepalingen, als ὅλη ἡ ἡμέρα = de geheele dag, Mt. 20:6, ἡ νύξ, Lk. 5:5; schoon meestal met het Art. er vóór, wordt het echter ook niet zelden, onder herhaling van het Art., achter het Nomen geplaatst, Mt. 16:26, Rom. 16:23, 1 Joh. 5:19, Openb. 6:12, 12:9, 16:14; bij een praedikaat, hetzij Adjectiv. of Verb., geplaatst, beteekent ὅλος: geheel of ansch en al, b. v. φωτεινὸς ὅλος = geheel en al licht, Lk. 11:36; καθαρὸς ὅλος = geheel en al rein, Joh. 13:10: ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον, scil. λευρον = totdat het geheel en al gezuurd is, Mt. 13:33; ἐν ἁμαρτίαις ὺ ἐγεννήθης ὅλος = gij zijt gansch en al in zonden geboren, Joh. 9:34; iertoe kan ook gebracht worden de spreekwijze: τοῦτο ὅλον γέγονεν = it is geheel en al (d. i. dit is alles zoo, of: dit alles is eeniglijk) geschied, Mt. 1:22, 21:4, 26:56, adverbialiter: δι' ὅλου = in zijn geeel, geheel door (van boven tot onder), Joh. 19:23.

'Ὁλοσηρικός, geheel van zijde, Marci Diaconi etc. 41:5.

'Ὁλοσχερής, ές, geheel, volledig, Ez. 22:30 A, 3 Makk. 5:31.

'Ὁλοτελής, έος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό en τὸ τέλος, eigenl. geheel volindigd, d. i. volkomen, geheel. 1 Thess. 5:23, waar ἁγιάσαι ὑμᾶς λοτελεῖς zooveel schijnt te zijn als: heilige uwe geheele persoonlijkheid, die hier verder naar hare deelen beschreven wordt. Anderen nders.

Ὀλοφύρομαι, weeklagen, 3 Makk. 4 : 2, 4 Makk. 16 : 5.

Ὀλυμπᾶς, ᾶ, (over welken Genit. zie op Ἀγρίππας), ὁ, de Grieksch eigennaam Olympas, welken een geloovige te Rome droeg, Rom. 16 : 1

Ὄλυνθος, ου, ὁ, de navrucht van een vijgeboom, die zelden rij wordt, de wintervijg, Openb. 6 : 13.

Ὀλύρα, ἡ, eene soort graan als paardevoeder gebruikt, spel Ex. 9 : 32, Ez. 4 : 9.

Ὅλως, Adverb. van ὅλος, in 't geheel, in 't algemeen, Mt. 5 : 34 1 Kor. 5 : 1, 6 : 7, 15 : 29.

Ὁμαλίζω, gelijk, effen maken, Sir. 21 : 10.

Ὁμαλισμός, ὁ, het gelijk, effen maken, Micha 7 : 12.

Ὄμβρος, ου, ὁ, de regen, inzonderheid de slagregen, stortvlaag (Lat. imber) en als zoodanig onderscheiden van ὑετός, de gewone regen Lk. 12 : 54.

Ὁμείρομαι (volgens Hesych. = ἐπιθυμέω = ἱμείρομαι). Dit woord dat 1 Thess. 2 : 8 in alle Unciaalhss. gelezen wordt, komt in dezen vorm bij geen Griekschen schrijver voor, wordt dan ook door Lexicografen als Pape en Passow niet vermeld, en door Cobet en Kuenen (Praef. p. CIII) onder de „errores manifesti" van B gerangschikt. Volgens Naber Mnemosyne, 1881, p. 200 zou voor ὁμειρόμενοι : οὐ φειδόμενοι moeten ge lezen worden Vgl. Baljon, Theol. Stud. 1888, bl. 188, 189.

Ὁμήγυρις, ιος, ἡ, verzameling, vergadering, Tat. Or. 29 : 1.

Ὅμηρος, ὁ, plur. meest τὰ ὅμηρα, onderpand, 1 Makk. 1 : 10, 8 : 7

Ὁμιλέω, -ῶ, -ήσω, van ὅμιλος, eigenl. met iemand in gezelschap zijn omgaan, verkeeren, doch vervolgens ook (vgl. woorden aan de taal de samenleving ontleend, als: converseeren, confereeren) = zich onder houden, in gesprek zijn, onderhandelen, vergaderen, πρός τινα, περί τινος = met iemand, over iets, Lk. 24 : 14; ook τινί, Hand. 24 : 26, absolute, Lk. 24 : 15, Hand. 20 : 11.

Ὁμιλία, ας, ἡ, het samenzijn, verkeer, de omgang, maar ook (vgl op ὁμιλέω) = het gesprek, de samenspreking, en waarschijnlijk in dezen zin (wegens den Pluralis) 1 Kor. 15 : 33, waar Paulus zich van een vers regel uit den Thaïs van Menander bedient (vgl. Grotius a. h. l.).

Ὅμιλος, ου, ὁ, van ὁμοῦ en ἡ ἴλη, de hoop, de schare, vandaar iedere verzameling van menschen, de troep, de drom, de menigte, het (aan zekere plaats vergaderde) volk. Openb. 18 : 17 volgens den Rec. die alleen met minuskelhss.: ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος leest; Tischendorf: ὁ ἐπὶ τόπον πλέων.

Ὁμίχλη, ης, ἡ, van ὀμιχέω = ὀμίχω, wateren, water maken (Lat. mingo, mejo), welke afleiding echter niet zeker is, de nevel, de mistige lucht, Job 24 : 20, 38 : 9, 2 Petr. 2 : 17, volgens Tischendorf; de Rec. heeft νεφέλη.

Ὄμμα, ατος, τό, van ὄπτω, ὄπτομαι, perf. ὦμμαι, zie op ὁράω, het g, aangezicht, aanblik, Spr. 6:4, 7:2, 9:18. Mt. 20:34 (waar hter ook ὀφθαλμός gelezen wordt), Mk. 8:23.

Ὀμνύω = ὄμνυμι, Fut. ὀμόσω, doch meer gewoon ὀμοῦμαι; Aor. 1. ὤσα (zie Buttmann's Gr. II. S. 255) = zweren, iets met een eed vestigen, verzekeren, hetzij om de waarheid van iets te staven, of om n eene belofte nadruk bij te zetten, absolute, Mt. 5:34, Hebr. 6:16; rsterkt door de verbinding met ὅρκος, hetzij in Accusat., ὅρκον ὀμνύναι : een eed zweren, Lk. 1:73, Jak. 5:12, of in Dat., ὅρκῳ ὀμνύναι = j eede verzekeren, Hand. 2:30; de persoon of zaak, waarbij men reert, staat òf in Accusat., b. v. τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, Jak. 5:12; òf et Praeposities, als εἴς τι, Mt. 5:34; ἔν τινι, Mt. 5:34, 36, 23:16 z., Openb. 10:16; κατά τινος, Hebr. 6:13, 16; de persoon, wien de rzekering bij eede gegeven wordt, staat in Dat., Mk. 6:23, Hand. :30, Hebr. 3:18; of met πρός c. Accusat., Lk. 1:73; de inhoud der zekering of belofte wordt uitgedrukt, òf door den blooten Accusat., v. ἐπαγγελίαν, Hand. 7:17; òf seq. orat. dic., hetzij met of zonder t recitat. ὅτι, Mt. 26:74, Mk. 6:23, 14:71, Hebr. 7:21; òf naar ebr. spreekmanier met εἰ, Hebr. 3:11, 4:3; òf door den Infinit. in enit., Lk. 1:73; òf door het Fut. van den Infinit., Hand. 3:18.

Ὁμοθυμαδόν, Adverb., van ὁμός, gelijk, eens, eenerlei, en ὁ θυμός, de n, het gemoed, vandaar = eendrachtig, eensgezind, eenstemmig, Hand. :14, 2:1, 46 (volgens den Rec.; Tischend. leest ὁμοῦ), 4:24, 15:25, om. 15:6; = eenparig, als één man, Hand. 7:57, 18:12, 19:29.

Ὁμοιάζω, -άσω, van ὅμοιος, gelijk zijn, gelijken, absol., Mk. 14:70 net den Rec.; Tischend. laat de laatste woorden van dit vs. weg); τινί = op of naar iets, Mt. 23:27, waar echter in de meeste Hss. παρομοιάζω gelezen wordt.

Ὁμοιοπαθής, έος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό en πάσχω (ἔπαθον) = dezelfde waarwordingen hebbende, in denzelfden toestand geplaatst, van gelijke atuur, τινί = als iemand anders, Hand. 14:15, Jak. 5:17.

Ὅμοιος *, α, ον, van ὁμός, samenhangend met ἅμα, het Latijnsche imul, similis, Oud-Hoogduitsch sama (idem), „sammt," Curtius, 22; = gelijksoortig, gelijk. Vgl. ποῖος, οἷος, zie beneden. — Het duidt e overeenstemming der hoedanigheid aan, terwijl ἴσος op de quantiteit etrekking heeft. Ὅμοιος vergelijkt, ἴσος (Sanskr. vishu = naar beide ijden, Curtius, 378) komt op dezelfde lijn, het staat van een zelfde andeel, bezit enz. en duidt b. v. de billijkheid, gerechtigheid van den echter aan of van een oordeel, terwijl ὅμοιος de rechter met anderen ergelijkt, het oordeel kenmerkt als overeenstemmend met een ander ordeel. Ἰσότης duidt aan gelijkmatigheid, rechtsgelijkheid, billijkheid, μοιότης de overeenstemming b. v. van het wezen, de soort, het aan-

zien, het beeld, enz. Plat. Legg. 8, 848 B: τὴν τῆς ὁμοιότητος ἰσότη ἡ νομὴ πᾶσιν ἀποδιδότω τὴν αὐτήν. Het werkwoord ἰσοῦν = gelijkst len, ὁμοιοῦν = gelijk maken, doen overeenstemmen, vergelijken. V Aristot. Kat. 6: τὸ λευκὸν ἴσον τε καὶ ἄνισον οὐ πάνυ ἀλλ' ὅμοιον, ὥστε πόσου μᾶλλον ἂν εἴη ἴδιον τὸ ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεσθαι. Ὅμοιος en ἴ zijn niet onderscheiden als gelijkvormigheid en gelijkheid in de me kunde, zoodat ὅμοιος minder zou zijn dan ἴσος. Zij leggen geenen ve schillenden maatstaf aan, maar duiden dezelfde zaak van verschille gezichtspunten aan, zoodat zij in vele gevallen met elkander verwiss kunnen worden, zooals zij dan ook ter aanvulling en versterking van h begrip zeer dikwijls met elkander verbonden worden, vgl. b. v. Plat. Pa men. 140 E enz. Οἱ ὅμοιοι b. v. duidt als term. techn. in Sparta dezulk aan, die gelijke rechten op de overheidsambten hadden in ondersch ding van de ὑπομείονες, bij de Perzen ὁμότιμοι, vgl. Hermann, Grie Staatsaltertümer, § 47, 10; Sturz, Lex. Xen.; Xen. Hell. 3, 5, 5; Re Lac. 10, 7 enz. Οἱ ἴσοι καὶ ὅμοιοι bij Thuc., Dem. enz. = die gelij rechten hebben, οἱ ἴσοι vinden wij niet alleen staand. Anders ook οἱ ὅμ de mannen van dezelfde partij, van dezelfde gezindheid, ὁ ὅμ. van d vriend Plat. Gorg. 510 B, vgl. Conv. 195 B. Ὁμοίως is het gemeenza b. v. μοῖρα het gemeenzame lot, waaraan velen of allen aandeel hebbe dat zij deelen, ἴση μοῖρα, hetzelfde lot, Il. 9, 318, 11, 705, — e verschil, dat dan zeer gemakkelijk veronachtzaamd wordt, Plat. Rep. 5 472 D τὴν ἐκείνοις μοῖραν ὁμοιοτάτην ἕξειν. Niet de gelijkheid, die versc mogelijk maakt, de eenvoudige gelijkvormigheid duidt ὅμοιος aan, ma de gelijkheid, die in overeenstemming bestaat, vandaar zeer dikwijls καὶ ὅμοιον = een en hetzelfde. Vgl. ὅμοιος met het volgend οἷος b. v. Xe Hell. 4, 2, 11: καὶ ταῦτα ὅμοιος εἶ οἷόσπερ καὶ τἄλλα, dezelfde als vroege Mk. 14 : 70 rec.: καὶ ἡ λαλία σου ὁμοιάζει. Evenals ἴσος en ὅμοιος als i de meetkunde onderscheiden worden, sluit ἴσος dat verschil uit, terwi ὅμοιον niet zoozeer een verschil op den voorgrond stelt, maar de ove eenstemming bij het verschil of ondanks het verschil, Aristot. Metaph. 9,

Zoo ook in het geheele Bijbelsche Grieksch = gelijksoortig, gelij Bij de LXX niet dikwijls, slechts ééns overeenkomstig het partikel de vergelijking כְּ Ez. 31 : 8. Het meest = מִין naast γένος Lev. 11 : 14, 15 16, 19, 22, Deut. 14 : 13—18. — Gen. 2 : 20 οὐχ εὑρέθη βοηθὸς ὅμοιο αὐτῷ = כְּנֶגְדּוֹ vgl. Job 37 : 23 οὐχ εὑρίσκομεν ἄλλον ὅμοιον τῇ ἰσχυῖ αὐτο Spreuk. 26 : 4, Hoogl. 2 : 9. — Jez. 14 : 14 ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ = דמה, vgl. Dan. 3 : 26 ἡ ὅρασις τοῦ τετάρτου ὁμοία υἱῷ θεοῦ. 7 : 5 θηρίον ἕτερ ὅμοιον ἄρκτῳ. — Job 41 : 25 οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἐπὶ τῆς γῆς ὅμοιον αὐτῷ = בִּמְשָׁל Eveneens in de apocriefen, vgl. Wijsh. 18 : 11 ὁμοίᾳ δίκῃ δοῦλος ἅμα δεσπότ κολασθεὶς καὶ δημότης βασιλεῖ τὰ αὐτὰ πάσχων. Wijsh. 16 : 1 δι' ὁμοίων ἐκο λάσθησαν ἀξίως. 11 : 14. Judith 12 : 3, 3 Makk. 11 : 20, Wijsh. 13 : 7 πρότερ

νὴν τὴν ὁμοίαν πᾶσιν ἴσα κλαίων. 15 : 16 οὐδεὶς γὰρ αὐτῷ ὅμοιον ἄνθρωπος φύει πλάσαι ὤν. 4 Makk. 14 : 14 τὰ ἄλογα ζῶα ὁμοίαν εἰς τὰ ἐξ αὐτῶν νόμενα συμπάθειαν καὶ στοργὴν ἔχει τοῖς ἀνθρώποις. Zoo ter aanduiding n de wezens van dezelfde soort, Sir. 13 : 14 πᾶν ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον τῷ καὶ πᾶς ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ. 27 : 9 πετεινὰ πρὸς τὰ ὅμοια τοῖς καταλύσει. 28 : 4 ἐπ' ἄνθρωπον ὅμοιον αὐτῷ οὐκ ἔχει ἔλεος. Sir. 13 : 15, b met vs. 16, Tob. 8 : 6. Van gelijke soort, iemands gelijke, Sir. 30 : 4 καὶ γὰρ αὐτῷ κατέλιπε μετ' αὐτόν. 44 : 19, 45 : 6, 48 : 4, 1 Makk. 9 : 29. lijk in de verschijning Tob. 7 : 2 ὡς ὅμοιος ὁ νεανίσκος οὗτος τῷ ἀδελφῷ ». Zie ook onder ὁμοίως.

Niet anders in het N. T. Zoo stelt het a)[1] de beide geboden, die hoofdsom der wet vormen, gelijk, Mt. 22 : 38, 39: αὕτη ἐστὶν ἡ γάλη καὶ πρώτη ἐντολή, δευτέρα ὁμοία αὐτῇ. Mk. 12 : 31. Het overige, t van dezelfde soort is, duidt het aan Gal. 5 : 21 καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, dat reeds eene reeks ἔργα τῆς σαρκός opgeteld is. Vgl. Jud. 7 τὸν ιον τρόπον τούτοις ἐκπορνεύσασαι κτλ. Verder vgl. Joh. 8 : 55 ἔσομαι οιος ὑμῖν ψεύστης, een leugenaar van uws gelijke. Mt. 11 : 16 ὁμοία ἐστὶ ιδαρίοις. Lk. 7 : 31, 32. Eveneens is de gelijkheid, niet de gelijkormigheid bedoeld Hand. 17 : 29, vgl. Rom. 1 : 23, Hand. 18 : 18 τίς ία τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ. 13 : 4, 1 Joh. 3 : 2 ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, waar r gelijkheid niet ziet op de zedelijke hoedanigheid, die vs. 3 en 2 : 29 een onderstelling voor de gelijkheid met Christus (vs. 5) in Zijne toeomstige openbaring 2 : 28 en den tegenwoordigen toestand Zijner heerlijkeid, Joh. 17 : 24, is.

b) Bij onderstelling van het verschil duidt het de overeenstemming a, die toch aanwezig is, zooals Joh. 9 : 9 ἄλλοι ἔλεγον ὅτι οὗτός ἐστιν, λοι ἔλεγον· οὐχί, ἀλλὰ ὅμοιος αὐτῷ ἐστιν, waar wij gelijkvormig verlen moeten. Daarentegen kunnen wij de vertaling gelijk bewaren, ar het in beeldspraak en gelijkenissen staat. Mt. 13 : 31, 33, 44, , 47, 52, 20 : 1, Lk. 6 : 47, 48, 49, 12 : 36, 13 : 18, 19, 21 (bij k. ὡς). Openb. 1 : 13, 15, 2 : 18, 4 : 3, 6, 7, 9 : 7, 10, 19, 11 : 1, : 2, 11, 14 : 14, 16 : 13, 21 : 11, 18.

Geconstrueerd wordt het evenals in het gewone Grieksch meestal et den Dat., met den Gen. alleen Joh. 8 : 55 (Lchm. Westc. ὑμῖν). . 13 : 4. De in het gewone Grieksch veelvuldige kortheid van uitukking, dat datgene wat met twee subjecten overeenstemt, niet herald, maar als overeenstemming met het 2e subject zelf opgevat wordt, osls ὁμοίαν ταῖς δούλαις εἶχε τὴν ἐσθῆτα Xen. Cyrop. 5, 1, 4, vinden wij ok in het Bijbelsch Grieksch meermalen, Job 37 : 23, Dan. 3 : 25, Makk. 14 : 14 (zie boven). Wijsh. 11 : 14, Jud. 7, Openb. 9 : 7, 10 : 19, 6 : 13. Vgl. 1 Ezr. 5 : 67 ὁμοίως γὰρ ὑμῖν ἀκούομεν τοῦ κυρίου ἡμῶν.

Ὁμοιότης *, ητος, ἡ, de gelijkheid, overeenstemming en daardoor be-

werkte gelijkvormigheid. Plat. Tim. 75 D τὰ νεῦρα κύκλῳ περὶ τὸν τράχηλον ἐκόλλησεν ὁμοιότητι. Charm. 166 B ὁμοιότητά τινα ζητεῖς αὐτῇ; ταῖς ἄλλαις. Legg. 8, 836 E τὴν τῆς εἰκόνος ὁμοιότητα. Tim. 81 D τὰ μὲν τῆς τροφῆς εἰσιόντα οὐκέτι δύναται τέμνειν εἰς ὁμοιότητα ἑαυτοῖς. Pol. 6, 53, 5 ἡ δὲ εἰκών ἐστι πρόσωπον εἰς ὁμοιότητα διαφερόντως ἐξειργασμένον καὶ κατὰ τὴν πλάσιν καὶ κατὰ τὴν ὑπογραφήν. Plut. De aud. poet. 7 (25 C) τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἀληθοῦς οὐ προλείπει. Ad princ. iner. 3 (780 E) ἄρχων εἰκὼν θεοῦ τοῦ πάντα κοσμοῦντος, οὐ Φειδίου δεόμενος πλάττοντος ... ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν εἰς ὁμοιότητα θεῷ δι' ἀρετῆς καθιστάς. Overal, ook waar een verschil bestaat, wordt niet daarop, maar op de overeenstemming opmerkzaam gemaakt. In het Bijbelsch Grieksch komt het zelden voor. In de LXX alleen Gen. 1 : 11 = מִין (zie ὅμοιος): κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα. 4 Makk. 15 : 3 ψυχῆς δὲ καὶ μορφῆς ὁμοιότητα εἰς μικρὸν παιδὸς χαρακτῆρα θαυμάσιον ἐναποσφραγίζοντα. Wijsh. 14 : 9 ἐξεβιάσατο τῇ τέχνῃ τὴν ὁμοιότητα εἰς τὸ κάλλιον, hier van het beeld = gelijkheid. In het N. T. alleen Hebr. 7 : 15 καθ' ὁμοιότητα Μελχισ. ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, een priester van eene andere soort dan de Levietische, een priester gelijk Melchizedek was. 4 : 15 πεπειρασμένον κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμ.

Ὁμοιόω *, ὡμοίωσα, ὡμοίωκα; Rom. 9 : 29 ὁμοιώθημεν i. p. v. ὡμ. — Zie ook de Alex. Jez. 1 : 9 als ἐξομολογεῖτο Tob 11 : 16. ὀνομάσθη 1 Makk. 14 : 10 enz. Zie Sturz, De dial. Mac. et Alex. p. 124; gelijkmaken, doen overeenstemmen, in het Bijbelsch Grieksch ook gelijk achten, voor gelijk houden. Pass. gelijk worden, gelijken. 1) Act. a) gelijk, overeenstemmend maken, b. v. εἴδωλόν τινι. Eur. Hel. 33. Plat. Parm. 148 ὡμοίου δὲ ποῦ τὸ ἕτερον. Zoo LXX = דמה Jez. 40 : 18, 25, 46 : 5 τίνι με ὡμοιώσατε; ἴδετε, τεχνάσασθε. Ez. 31 : 2, Hoz. 4 : 5, Wijsh. 13 : 14 Sir. 36 : 17, 38 : 27, 45 : 2. Zoo niet in het N. T. b) Gelijk schatten, vergelijken. Zoo zeer zelden in het gewone Grieksch. Plut. Cim. et Lucull. 1, 5 οὐ γὰρ ἄξιον ὁμοιῶσαι τῷ νοτίῳ τείχει τῆς ἀκροπόλεως ... τοὺς ἐν Νέᾳ πόλει θαλάμους κτλ. Vgl. ὁμοίωσις, vergelijking, Lucn. Pro imag. 1. Vgl. verder ἀφομοιοῦν. LXX = דמה Hoogl. 1 : 8. Klaagl. 2 : 13, Wijsh. 7 : 9, Sir. 37 : 24. In het N. T. Mt. 7 : 24, 11 : 16, Mk. 4 : 30, Lk. 7 : 31, 13 : 18, 20. — 2) Het meest in het gewone Grieksch evenals in het Bijbelsch Grieksch het pass. ὁμοιοῦσθαι gelijkgemaakt worden, in de hist. tijden = gelijk zijn, gelijken. Plat. Rep. 6, 498 E: ἄνδρα ἀρετῇ παρισωμένον καὶ ὡμοιουμένον. Thuc. 4, 92, 6: ὧν χρὴ μνησθέντας ἡμᾶς τούς τε πρεσβυτέρους ὁμοιωθῆναι. 5, 103, 2: ὃ ὑμεῖς ... μὴ βούλεσθε παθεῖν μηδὲ ὁμοιωθῆναι τοῖς πολλοῖς. Zoo in de LXX = דמה Niph. Jez. 1 : 9 ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. Ez. 31 : 18, Hoz. 4 : 6, 12 : 10, Zach. 1 : 12 Ps. 144 : 4 ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη, αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὡσεὶ σκιὰ παράγουσιν. Ps. 89 : 7 τίς ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θυ; Ps. 83 : 1, 49 : 13 21, 107 : 7. = משל Niph. Ps. 28 : 1, 143 : 7. = אות Niph. (inwilligen

egeven) Gen. 34 : 15 ἐν τούτῳ ὁμοιωθησόμεθα ὑμῖν. Vs. 22: ἐν τούτῳ μόνον ὁμοιωθήσονται ἡμῖν οἱ ἄνθρ. Vs. 23, vgl. οἱ ὅμοιοι van degenen, die gelijke echten hebben. — In beelden en gelijkenissen = gelijken, gelijkvormig zijn, Hoogl. 2 : 17, 7 : 7, 8 : 14, Ez. 32 : 2 = דמה Niph. — In de apocr. Sir. 13 : 1, 25 : 11, 1 Makk. 3 : 4. Van nagebootste gelijkvormigheid bij ontbrekende gelijkheid alleen Bar. 6 : 39: τοῖς ἀπὸ τοῦ ὄρους λίθοις ὡμοιωμένοι εἰσὶ τὰ ξυλινὰ καὶ τὰ περίχρυσα καὶ τὰ περιαργύρια, οἱ δὲ θεραπεύοντες αὐτὰ καταισχυνθήσονται. — In het N. T. Mt. 6 : 8 μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς. Hand. 14 : 11 οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν = als de gelijke van den mensch, als aan ons gelijk. Vgl. Eur. Bacch. 1348: ὀργὰς πρέπει θεοὺς οὐχ ὁμοιοῦσθαι βροτοῖς. Hebr. 2 : 17 ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, niet = gelijk worden, maar = gelijken. Rom. 9 : 29 naar Jez. 1 : 9. In de gelijkenissen ἡ βασ. τ. οὐρ. ὡμοιώθη, ὁμοιωθήσεταί τινι Mt. 13 : 24, 18 : 23, 22 : 2, 25 : 1, vgl. 7 : 26.

Ὁμοίωμα *, τος, τό, het gelijkgemaakte, beeld, afbeelding. Plat. Parm. 132 D τὰ μὲν εἴδη ταῦτα ὥσπερ παραδείγματα ἑστάναι ἐν τῇ φύσει, τὰ δὲ ἄλλα τούτοις ἐοικέναι καὶ εἶναι ὁμοιώματα. 133 D, waar αἱ ἰδέαι en hunne ὁμοιώματα onderscheiden worden. Vgl. Tim. Locr. 94 A. Phaedr. 205 B ὁμοιώματα δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης. Aristot. Eth. Nik. 5, 12. Id. Hermen. 1 τὰ παθήματα τῆς ψυχῆς ὁμοιώματα τῶν πραγμάτων enz. Het woord komt in het gewone Grieksch zelden voor, duidt nooit (ook bij Aristot. niet) abstract de gelijkheid of overeenstemming, maar steeds concreet het overeenstemmende, gelijkgemaakte beeld aan, syn. εἰκών, alleen met deze uitzondering, dat in ὁμοίωμα de verhouding tot een ander, de overeenstemming op den voorgrond staat en het begrip bepaalt, terwijl εἰκών het voorwerp vertegenwoordigt, vgl. Deut. 4 : 16 μὴ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ. Jez. 40 : 19 εἰκόνα ἐποίησε τέκτων ... ὁμοίωμα κατεσκεύασεν αὐτόν. Vgl. ook Plut. ad princ. inerud. 3 onder ὁμοιότης. Ὁμοίωμα is eene sterkere uitdrukking van εἰκών; het laatste kan ook het oorspronkelijke beeld zijn, inzoover het voorstelt wat afgebeeld wordt, ὁμ. nooit. Εἰκών kan weinig overeenstemming bewijzen, ὁμοίωμα evenwel bevat de grootste overeenstemming.

Bij de LXX vinden wij het zeer dikwijls. Het is de gewone vertaling voor דְּמוּת (zelden ὁμοίωσις, éénś ὅμοιος, ἰδέα, εἰκών) eveneens voor תַּבְנִית (somtijds παράδειγμα, eenmaal ὁμοίωσις, τύπος, μορφή), evenals תְּמוּנָה (tweemaal = δόξα, eenmaal = μορφή), daarentegen צֶלֶם gewoonlijk = εἰκών, zelden = ὁμοίωμα. — Hoezeer het het beeld aanduidt als iets, dat met iets anders gelijkgemaakt is, blijkt uit de aangehaalde plaatsen Deut. 4 : 16, Jez. 40 : 19, evenals Ex. 20 : 4 οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρ. κτλ. vgl. Deut. 4 : 25, 5 : 8. Hoe beslist de overeenstemming in aanmerking genomen moet worden, bewijst Jez. 40 : 18 τίνι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε αὐτόν (vgl. vs. 25 τίνι με ὡμοιώσατε),

waar het niet is = *εἰκών*, oorspronkelijk beeld, maar met welk een gelijke wilt gij mij vergelijken? waar is iets gelijksoortigs, waarme[de] gij mij vergelijken kunt? Vandaar is ook te verklaren de overgang in [de] beteekenis vorm, gestalte, ook waar niet aan eene afbeelding g[e-] dacht wordt zooals Deut. 4 : 12 *ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τ[οῦ] πυρός . . . καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε κτλ.* Vs. 15 *οὐκ εἴδετε πᾶν ὁμ. ἐν τῇ ἡμέ[ρᾳ]*

Zoo duidt *ὁμ.* aan a) het gelijkgemaakte, de afbeelding = רמ[ות] 2 Kon. 16 : 10. 2 Kron. 4 : 13. תַּבְנִית Deut. 4 : 16, 17, 18. = תְּמוּ[נָה] Ex. 20 : 4, Deut. 4 : 16, 23, 25, 5 : 8. = צֶלֶם 1 Kon. 6 : 5, 11. - 1 Makk. 3 : 49, Sir. 31 : 3, 38 : 28. Het gelijke Jez. 40 : 18 = רמו[ת] b) De vorm, waarin iets is, waarin iets gezien wordt. Zoo = תְּמוּ[נָה] Deut. 4 : 12, 15. = תַּבְנִית Joz. 22 : 23: *ἴδετε ὁμοίωμα τοῦ θυσιαστη[ρίου] κυρίου* (daarentegen vgl. 2 Kon. 16 : 10 *ἀπέστειλε τὸ ὁμ. τοῦ θυσ.* = [de] afbeelding van het altaar, Ps. 144 : 12 *περικεκοσμημέναι ὡς ὁμοίωμα ναοῦ* = דְּמוּת Ez. 1 : 5 *ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων καὶ αὕτη ἡ ὅρα[σις] αὐτῶν· ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐπ' αὐτοῖς.* Vs. 16: *τὸ εἶδος τῶν τροχῶν ὡς εἶδ[ος] θαρσεὶς, καὶ ὁμοίωμα ἓν τοῖς τεσσάρσιν.* Vs. 22, 26, 8 : 2 *ὁμοίωμα ὡς εἶδ[ος] ἀνθρώπου.* 10 : 1, 10, 21, 22 *ὁμ. ὡσεὶ στερέωμα.* 23 : 15 *ὁμοίωμα υἱ[ῶν] Βαβυλῶνος.* Zoo dan ook Ez. 8 : 3, 10 : 8 evenals Ps. 144 : 12 *ἠλλάξαν[το] τὴν δόξαν αὐτῶν ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἔσθοντος χόρτον* = דְּמוּת. Het i[s] duidelijk, dat ook in deze beteekenis, ja daarin eerst recht niet a[an] het verschil tusschen gelijkheid en gelijkvormigheid te denken is. Z[ie] onder *ὅμοιος.* Maar de gedachte aan het afgebeelde, het punt van d[e] vergelijking verdwijnt.

Naar dit spraakgebruik moet ook het Nieuw-Testamentisch gebrui[k] van het woord beoordeeld worden. Op zichzelf beschouwd, zou ὁ[μ.] hetzelfde als het passieve *ὁμοίωσις*, nl. de overeenstemming, de gelij[k-] vormigheid beteekenen. Maar aan het spraakgebruik is deze beteeken[is] vreemd. Nergens is zij noodig. Daarentegen is evenwel ook nergens d[e] beteekenis afbeelding toe te passen, maar overal staat het in de o[ok] in het O. T. veelvuldig voorkomende beteekenis vorm en dat wel al[s] concretum, niet als abstractum. Zoo Openb. 9 : 9 *τὰ ὁμοιώματα τ[ῶν] ἀκρίδων ὅμοιοι ἵπποις ἡτοιμασμένοις εἰς πόλεμον.* Rom. 1 : 3 *ἤλλαξαν τὴν δόξ[αν] τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρ. καὶ πετεινῶν κτλ.* waarbij men vgl. Ps. 144 : 12. Wat hier als *εἰκών* aangeduid wordt, i[s] Ex. 20 : 4, Deut. 4 : 16 enz. *ὁμ.*; datgeen evenwel wat in de plaats va[n] God gesteld wordt, is eene godsgestalte en dat wel de vorm van ee[n] beeld, enz. Eveneens Rom. 6 : 5 *σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τ[οῦ] θανάτου αὐτοῦ* — wij zijn samengegroeid niet met de gelijkheid, maa[r] met den vorm (reproductie) van zijnen dood zelven, die de doop is, v[gl.] *συνετάφημεν* vs. 4. Vs. 10 *τῇ ἁμ. ἀπέθανεν.* Vs. 11 *λογίζεσθε ἑαυτοὺς εἶν[αι] νεκροὺς μὲν τῇ ἁμ.* Gal. 5 : 24 *οἱ τοῦ Χυ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν.* Kol. 2 : 11

2. Er staat niet τῷ θανάτῳ, omdat zijn dood door den doop aangeduid wordt. — Moeten wij de beteekenis gelijkvormigheid afwijzen, dan al ook Rom. 5 : 14 τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμ. τῆς παραβάσεως Ἀδάμ de beteekenis vorm (reproductie) verstaanbaar zijn. Want zonde is bedoeld, die als vorm van de zonde van Adam haar vertegenwoordigt, zoodat zij tot ὁμ. παρ. Ἀ. wordt, of met de nadere bepaaldheid, dat zij elk een ὁμ. is. Diensvolgens is ook de mogelijkheid buitengesloten, de beide nog overige plaatsen Rom. 8 : 3 en Fil. 2 : 7 anders op te vatten Rom. 8 : 3 ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας. Er is hier niet aan eene eenvoudige gelijkvormigheid met verwijzing naar het verschil te denken (zie onder ὅμοιος), wat bij ὁμοίωμα nooit het geval is; er is ook in 't algemeen niet aan eene afbeelding van de σ. ἁ. te denken. Het middel, waardoor de Zoon optrad, was een ὁμοίωμα σ. ἁ.; Hij was een vorm van het vleesch der zonde zooals wij. Vgl. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο Joh. 1 : 14 en ἐν σαρκὶ ἐληλυθώς 1 Joh. 4 : 2. Eveneens Fil. 2 : 7 ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, geworden wat en zooals de menschen zijn, zoodat Hij daardoor een ὁμοίωμα ἀνθρώπου was καὶ σχήματι εὑρ. ὡς ἄνθρ. Zie vooral Holsten in de „Jahrb. für prot. Theol." 1875, S. 451. Dezelfde „Zum Ev. des Paulus u. Petr." S. 437, die alleen het verschil tusschen de beteekenissen beeld en vorm niet genoegzaam in het oog vat. Zeller in de „Jahrb. f. wissensch. Theol." 1870, S. 301 ff. schrijft aan ὁμ. juist de beide beteekenissen toe, die als onjuist zijn af te wijzen, nl. die van het abstr. gelijkvormigheid en die van het onderscheid van gelijkheid. Zoo de meeste exegeten. Vgl. ook het compositum ἀφομοίωμα onder ἀφομοιόω.

Ὁμοίως *, op gelijke wijze, duidt volledige overeenstemming aan. Bij de LXX zelden, Spreuk. 19 : 29, Esth. 1 : 18, Ez. 45 : 11. In de apocriefen Wijsh. 6 : 8 ὁμοίως προνοεῖ περὶ πάντων. 11 : 12 ἀπόντες καὶ παρόντες ὁμοίως ἐτρύχοντο. 15 : 7, Sir. 24 : 11, Tob. 12 : 3, 1 Ezr. 5 : 67, 6 : 30, 8 : 20, 2 Makk. 10 : 36, Sir. 18 : 9 τῶν αὐτῶν ὁμοίως καὶ ἀγαθῶν καὶ κινδύνων μεταλήψεσθαι. 4 Makk. 11 : 15 εἰς τὰ αὐτὰ γὰρ γεννηθέντες καὶ τραφέντες ὑπὲρ τῶν αὐτῶν καὶ ἀποθνήσκειν ὀφείλομεν ὁμοίως. In het N. T. Mt. 22 : 26 ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος. 26 : 35, 27 : 41, Mk. 15 : 31, Lk. 3 : 11, 5 : 10, 33, 6 : 31, 10 : 32, 37, 13 : 3, 16 : 25, 17 : 28, 31, 22 : 36, Joh. 5 : 19, 6 : 11, 21 : 13, Rom. 1 : 27, 1 Kor. 7 : 3, 4, 22, Hebr. 9 : 21, Jak. 2 : 25, 1 Petr. 3 : 1, 7, 5 : 5, Jud. 8, Openb. 2 : 15, 8 : 12. Opmerkenswaardig is Mk. 4 : 16 καὶ οὗτοι ὁμοίως εἰσὶν οἱ κτλ. vgl. vs. 15. Lk. 16 : 25 ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά. Bij Rom. 1 : 27 ὁμοίως τε καὶ οἱ ἄρρενες (Tdf.[8]. Treg. W.) vgl. Xen. Cyrop. 1, 6, 25: τῶν ὁμοίων σωμάτων οἱ αὐτοὶ πόνοι οὐχ ὁμοίως ἅπτονται ἄρχοντός τε ἀνδρὸς καὶ ἰδιώτου. De re equ. 1, 3 ὁμοίως βαίνουσι τῷ τε ἰσχυροτάτῳ καὶ τῷ μαλακωτάτῳ τοῦ ποδός. Diensovereenkomstig moeten wij vertalen: „evenals

ook de mannen," terwijl de door Griesb. Lchm. Tdf7. opgenomen lezing van den Alex. ὁμοίως δὲ καί = evenals ook de mannen, vgl. Pol. 4, 87, 7 ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος διέταξε.

Ὁμοίωσις *, εως, ἡ, a) act. het gelijkmaken, de vergelijking. In laatst genoemde beteekenis Lucn. Pro imag. 19. In eerstgenoemde Plat. Epin. 990 D τῶν οὐκ ὄντων ὁμοίων ἀλλήλοις φύσει ἀριθμῶν ὁμοίωσις. Gewoonlijk en in het Bijb. Grieksch steeds b) pass. het gelijkgemaakte en dat wel (in onderscheiding van ὁμοίωμα) niet het beeld, de zaak zelve, maar datgene wat daarin overeenstemt met iets anders, de overeenstemming, gelijkheid, Plat. Theaet. 176 B φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. Aristot. De plant. 2, 6 πολλάκις ἐν φυτοῖς ἄλλο φυτὸν γεννᾶται οὐ τοῦ αὐτοῦ εἴδους καὶ τῆς αὐτῆς ὁμοιώσεως, waar ὁμ. = gelijkheid in soort. Plut. De adulat. 9 (53 C) Sext. Emp. hypot. pyrrhon. 75: καθ' ὁμοίωσιν κρίνειν, naar analogie. Overi 't algemeen niet dikwijls in het gewone Grieksch. LXX = דְּמוּת Ps. 58 : 5 θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τῆς ὄφεως. Gen. 1 : 26 κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Zoo Jak. 3 : 9: τοὺς ἀνθρώπους καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότας. Het is ook niet noodig, eene beteekenis beeld aan te nemen Ez. 1 : 10 ὁμοίωσις προσώπων αὐτῶν προσ. ἀνθρώπου κ.τ.λ., waar men veel-meer aan Aristot. l. l. moet herinneren. Diensvolgens ook niet Dan. 10 : 16 ὡς ὁμοίωσις υἱοῦ ἀνθρ. ἥψατο τῶν χειλέων μου, dat veelmeer = als iemand, die tot de υἱοὶ ἀνθρ. behoort. Ez. 8 : 10 naar den Alex.: πᾶσα ὁμοίωσις ἑρπετοῦ καὶ κτήνους, hier = תַּבְנִית, Grieksch gedacht, maar niet = beeld, maar: zuivere gelijkheid of zuivere soort van enz.

Ὁμολογητής, ὁ, belijder van het Christelijk geloof, die ondanks vervolging getrouw bleef, Clem. A. I, 1293 A.

Ὁμολογήτρια, ας, ἡ, belijderes, Marci Diaconi etc. 18 : 16. 9 : 53, 10 : 6.

Ὁμομήτριος, ον, van dezelfde moeder, Gen. 43 : 16, 29.

Ὁμονοεῖν, gelijkgezind zijn, overeenstemmen, Lev. 20 : 5, Dan. 2 : 43.

Ὁμόνοια, ἡ, overeenstemming, eensgezindheid, Ps. 54 (55) : 14, 82 (83) : 5.

Ὁμοπάτριος, van denzelfden vader, Lev. 18 : 11.

Ὁμορέω, cum Dat. aangrenzen, nabuur zijn, 1 Kron. 12 : 40, Ez. 16 : 26.

Ὅμορος, ον, aangrenzend, Num. 35 : 5, 2 Kron. 21 : 16.

Ὁμόσκηνος, ον, in dezelfde tent wonend, Test. Abrah. A 97.

Ὁμόσπονδος, ον, deelnemend aan het drankoffer, etend aan denzelfden disch, deelhebbend aan een verbond, 3 Makk. 3 : 7.

Ὁμότεχνος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὁμός, gelijk, eenerlei, en ἡ τέχνη, van eenerlei beroep, hetzelfde bedrijf of handwerk uitoefenend, Hand. 18 : 3.

Ὁμοῦ, Adverb. van ὁμός, samen, tezamen, in den zin van gelijke-

ijk, tegelijk, Joh. 4:36, 20:4, = bijeen, Joh. 21:2, Hand. 2:1 volg. Tischend.; de Rec. heeft ὁμοθυμαδόν), en in somm. Hss. ook 20:18.

'Ομόφρων, ονος, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὁμός en φρονέω, eensdenkend, eensgezind, 1 Petr. 3:8.

'Ομόω, grondvorm van eenige tijden van ὀμνύω of ὄμνυμι.

'Ομφακίζω, onrijp zijn, Jez. 18:5.

'Ομφάλιον, τό, navel, Passio Perp. 75:8.

'Ομφαλός, ὁ, navel, knop, steel, Rich. 9:37, Job 40:11, Hoogl. ':2 (3).

"Ομφαξ, ακος, ἡ, onrijpe druif, Job 15:33, Spreuk. 10:26.

"Ομως, evenals ὁμός, zie op ὁμοῦ, Adverb., nochtans, evenwel, toch, versterkt door μέντοι, Joh. 12:42. Het woord komt buitendien nog op twee plaatsen in het N. T. voor, en wordt daar uit eene min nauwkeurige constructie verklaard, waarover vgl. Alex. Buttmann's Gr. S. 264, . w. 1 Kor. 14:7, waar het, aan een verzwegen καίπερ beantwoordende, bij πῶς γνωσθήσεται behoort, en Gal. 3:15, waar het tot οὐδεὶς ἀθετεῖ moet getrokken worden (al is het — toch).

"Ον, ὄντος, Neutr. van het Particip. ὤν, οὖσα, van het Verb. εἰμί.

"Οναγρος, ὁ = ὄνος ἄγριος, de wilde ezel, Ps. 103 (104):11, Sir. 13:19, Acta Thomae 48:26.

"Οναρ, τό, een Defectiv., alleen in Nominat. en Accusat. gebr. = ὄνειρος, waarvan de overige Casus gevormd worden, de droom; in het N. T. κατ' ὄναρ = in den droom, Mt. 1:20, 2:12, 13, 19, 22, 27:19.

'Ονάριον, ίου, τό, Diminutiv. van ὁ ὄνος, de kleine of jonge ezel, het ezelveulen, Joh. 12:14.

'Ονειδίζω, -ίσω, van ὄνειδος, a) = smaden, beschimpen, honen, τινά, Mt. 5:11, 27:44 (waar de Rec. alleen alleen met eenige minuskelhss. den Dativ. heeft), Mk. 15:32, Lk. 6:22, Rom. 15:3, 1 Tim. 4:10 (waar echter verschil van lezing bestaat), 1 Petr. 4:14; b) = verwijten, verwijtingen doen, bestraffen, absolute, Jak. 1:5; met τινά seq. ὅτι, Mt. 11:20, en τί τινος, insgelijks door ὅτι gevolgd, Mk. 16:14.

'Ονειδισμός, οῦ, ὁ, de smaad, beschimping, Rom. 15:3, 1 Tim. 3:7, waar εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπίπτειν zeugmatisch verklaard moet worden uit het volgend παγίδα, waarbij het Verbum eigenl. behoort, Hebr. 10:33, 11:26, 13:13.

"Ονειδος, εος, ους, τό, van ὄνομαι, ὄνοσαι, ik smaad, schimp (vgl. Buttmann's Gr. § 114), vandaar = de smaad, de schimp, de schande, Lk. 1:25.

'Ονειροκριτικός, ἡ, όν, betrekking hebbend op de verklaring van droomen, Philo I, 659, 27.

'Ονειροπομπός, οῦ, ὁ, hij, die droomen geeft, eene soort demon, Just. Apol. 1, 18, Iren. 673 A.

Ὄνειρος, ὁ, de droom, Wijsh. 18 : 17, 19, 2 Makk. 15 : 11.

Ὄνημι of ὀνάω, ongebr. wortel van ὀνίνημι (zie over de Reduplicati Buttmann's Gr. § 112. Anm. 22), ὀνήσω, nuttig zijn; in Medio ὀνίναμαι Fut. ὀνήσομαι, Aor. ὠνήμην, Optat. ὀναίμην (Buttmann l. l. § 114), = genot, nut of vreugde hebben, voordeel trekken, τινός = van iemand Filem. vs. 20.

Ὀνήσιμος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Onesimus, waarvan de etymo lögische beteekenis (ὀνήσιμος = nuttig, voordeelig) in den brief aa Filemon tot woordspelingen aanleiding geeft. In het N. T. heet zoo ee weggeloopen en door Paulus bekeerde slaaf van Filemon, behalve in de brief aan dezen vs. 10, Kol. 4 : 9.

Ὀνησίφορος, ου (etymol. = nut of voordeel aanbrengend), ὁ, Griek sche eigennaam Onesiforus. Zoo heette een geloovige, wiens huisgez vermeld wordt 2 Tim. 1 : 16, 4 : 19.

Ὀνικός, ή, όν, van ὁ ὄνος, de ezel, vandaar van een ezel, op ezel betrekking hebbende; in verbinding met μύλος = ezelmolen, Mt. 18 : 6 Mk. 9 : 42, Lk. 17 : 2. Vgl. verder op μύλος.

Ὀνίνημι, helpen, voordeel aanbrengen, Tob. 3 : 8, Sir. 30 : 2.

Ὀνοκένταυρος, ὁ, ezelcentaurus, eene soort aap zonder staart, Je 13 : 22, 34 : 11.

Ὄνομα*, τό, van denzelfden stam als νοῦς, γιγνώσκω, nl. ΓΝΟ, oor spronkelijk misschien ὄγνομα (Ion. οὔνομα), vgl. het Lat. cognomen, Sanskr. nâman van gnâ — noscere; vandaar kenteeken; = benaming naam en dat wel a) gewoonlijk de eigennaam. Bij Hom. alleen va personen, later ook van zaken. In het N. T. behalve Mk. 14 : 32, Lk 1 : 26, Openb. 3 : 12, 13 : 17 alleen van personen, Mt. 27 : 32, Mk 5 : 22, Lk. 1 : 5, 27 enz. Het noemen van den naam wordt ingeleid door ὀνόματι (Xen. Plat. vgl. Krüger § 48, 15, 17), Mt. 27 : 32, Lk 1 : 5, 5 : 27 enz., waarbij de naam zelf in den door het hoofdwoord geregeerden casus staat. De Acc. τοὔνομα = τὸ ὄνομα alleen Mt 27 : 57. b) Het grootst en het meest eigenaardige deel van het Nieuw Testamentisch spraakgebruik sluit zich aan de beteekenis van den naam aan en bouwt alleen op de grondslagen van het O. T. voort. Het Hebr. שֵׁם beteekent oorspronkelijk teeken, kenteeken, vgl. Jes. 55 : 13 naast אוֹת: ἔσται εἰς ὄνομα καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον. Gen. 11 : 4 נַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם van den torenbouw van Babel. De naam is het teeken van hem, die hem draagt. Hij duidt datgene aan wat den drager karakteriseert of karak teriseeren moet en als zoodanig voor den dag komt. Vgl. de naamgeving van de dieren Gen. 2 : 20 met den naam: τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐχ εὑρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ. Gen. 3 : 20, 5 : 20, 29, 16 : 11, 17 : 19, 27 : 36 de namen der kinderen Jacobs enz. Vooral treedt dit op den voorgrond bij naams veranderingen als Gen. 17 : 5, 15, Ruth 1 : 20 enz. Van deze beteekenis

an den naam vinden wij sporen in het gewone Grieksch in de tegenstelling van náam en zaak, b. v. Eurip. Or. 454: ὄνομα, ἔργον δ' οὐκ χουσιν οἱ φίλοι. Vgl. Openb. 3 : 1 ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς, καὶ νεκρὸς εἶ. Over eze beteekenis van het noemen van eenen persoon zie Mt. 1 : 21 καλέσεις ὸ ὄνομα αὐτοῦ Ιν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν κτλ. Vss. 23, 25, Lk. 1 : 13, 1, 63, 2 : 21, Mk. 5 : 9 λεγιὼν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοί ἐσμεν. Openb. 19 : 12, 3, 9 : 11, vgl. 13 : 17, 15 : 2 enz. Daarop rust de verwisseling van amen en het geven van eenen bijnaam; Mk. 3 : 16 ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ ίμῶνι Πέτρον. Vs. 17, vgl. Mt. 16 : 18, Lk. 9 : 54 enz. Hand. 4 : 36, 3 : 8, Fil. 2 : 9 ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. Hebr. 1 : 4. Iiermeê hangt dan ook de beteekenis van uitspraken samen als Openb. : 17 τῷ νικῶντι δώσω — ὄνομα καινόν. 3 : 12 γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα οῦ θεοῦ μου — καὶ τὸ ὄνομά μου τὸ καινόν. 22 : 4. De naam vertegenwoordigt den drager, vgl. Fil. 4 : 3 ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βιβλίῳ ζωῆς. k. 10 : 20, Hand. 1 : 15, 19 : 13, 26 : 9. Ef. 1 : 21 ὑπεράνω πάσης ρχῆς . . . καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου κτλ., waaruit het βαπτίζειν εἰς ὸ ὄνομά τινος Mt. 28 : 19, Hand. 19 : 5 te verklaren is, vgl. 1 Kor. : 13 ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; vss. 14, 15 waar Paulus zegt, lat hij zelf niemand gedoopt heeft, opdat niemand zegge, dat zij ot zijnen naam gedoopt zijn, vgl. 1 Kor. 10 : 2 πάντες εἰς τὸν Μωσῆν βαπτίσαντο. Rom. 6 : 2 εἰς Χν Ιν (zie onder βαπτίζω). Toch bestaat usschen εἰς τὸ ὄνομά τινος en εἴς τινα nog het verschil, dat de naam itdrukking niet van datgene is wie, maar wat iemand is. Vgl. Mt. 0 : 41, 42 εἰς ὄνομα προφήτου, δικαίου, μαθητοῦ τινὰ δέχεσθαι. Mk. 9 : 41 ; γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕδατος ἐν ὀνόματι ὅτι Χυ ἐστέ. 1 Petr. 4 : 16 δὲ ὡς Χριστιανός, μὴ αἰσχυνέσθω, δοξαζέτω δὲ τὸν θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ. Iand. 3 : 16 ἐστερέωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Doorgaans bepaalt de naam voor nderen datgene wat iemand is, wat iemand voor anderen is, vgl. de amen Ismael, Izak, Jakob en diens zonen, Mozes, de kinderen van en profeet, Jez. 7 : 3, 8 : 3 enz., zooals reeds daaruit blijkt, dat de aam door anderen gegeven wordt, waartegen de bijzondere gevallen iets zeggen, waarin iemand zichzelven eenen naam geeft — niet om ijnentwil, maar om anderen. Daartegen getuigt niet Openb. 2 : 17 ομα καινόν, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ λαμβάνων, dat te vergelijken is met Sam. 12 : 25 = Nathan noemde Salomo's naam Jedidja בַּעֲבוּר יהוה. Gveneens is het gesteld met de naamsverwisseling Abraham, Israel, 'etrus enz. Doopen op den naam is derhalve doopen op datgene wat emand voor de doopenden is. Het is derhalve niet eene eenvoudige mschrijving voor den persoon, maar de meer volledige uitdrukking. Vgl. Mt. 18 : 20 συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα. Dit is vooral daar op te merken, vaar van den naam van God of van Christus sprake is. De naam van God duidt alles aan wat God voor de menschen is, en moet dit zóó te

erkennen geven, dat de menschen diensoverkomstig God moeten kenne
Hij is voor de menschen uitdrukking van datgene wat God is, daar h
samenvat wat wij van God weten en aan God hebben. Zoo is hij d
geconcentreerde uitdrukking van onze van God zelven afkomstige kennis
Gods — want wij danken dien naam aan de eigene openbaring Gods —
hij is de bron en het middel van onze betrekking tot God (*ἐπικαλεῖσθ*
τὸ ὄν. κυρίου, ἐπὶ τῷ ὀν., ἐν τῷ ὀν. Gen. 26 : 25, 21 : 33, 1 Kon. 18 : 24
25, vgl. vs. 26, Ps. 79 : 6, 80 : 19, 99 : 6, 105 : 1, 115 : 4, 116 : 4, Je
64 : 7 (Jer. 3 : 19), Klaagl. 3 : 54, Joël 3 : 5, Zach. 13 : 9) en ons
belijdenis van God. Vandaar 2 Sam. 6 : 6 van de arke des Verbonds
ἐφ' ἣν ἐπεκλήθη τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τῶν δυνάμεων καθημένου ἐπὶ τῶν χερουβ
ἐπ' αὐτῆς. In Zijnen naam openbaart God zich aan de menschen, vg
Gen. 16 : 13 en vooral Ex. 6 : 3: Ik ben verschenen aan Abraham, Iz
en Jakob בְּאֵל שַׁדַּי וּשְׁמִי יהוה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם. Ex. 3 : 15 זֶה שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה
זִכְרִי לְדֹר דֹּר — en waar iets daarvan openbaar is, daar is de naam va
God. Vgl. Ex. 20 : 24 *ἐν παντὶ τόπῳ οὗ ἐὰν ἐπονομάσω τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ κ*
ἥξω πρὸς σέ, καὶ εὐλογήσω σε. 1 Kon. 5 : 3 *οὐκ ἠδύνατο οἰκοδομῆσαι οἶκον τ*
ὀνόματι κυρίου vgl. met 3 : 2 *οἶκος τῷ κυρίῳ*, Hebr. לְשֵׁם יהוה. 8 : 43 *ἵνα*
γνῶσι πάντες οἱ λαοὶ τὸ ὄνομά σου — derhalve de naam God is uitdru
king (openbaring) van datgene wat God als de God der heilsopenbarin
is (vgl. *δόξα*, evenals het verband tusschen de eerste en de tweede be
in het gebed des Heeren) en niet alleen uitdrukking, maar voor d
erkenning en het gebruik der menschen bepaalde mededeeling daarva
Vgl. boven Ex. 20 : 24, 1 Kon. 14 : 21 *ἣν (πόλιν) ἐξελέξατο κύριος θέσθαι τ*
ὄνομα αὐτοῦ ἐκεῖ. 2 Kon. 21 : 4, 7, 23 : 27, 2 Kron. 6 : 33, 33 : 4, Ps
48 : 11 *κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ θεός, οὕτως καὶ ἡ αἴνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατ*
τῆς γῆς. Jez. 26 : 8 naar uwen naam en uwe gedachtenis staat de be
geerte der ziel. Jez. 18 : 7, Jer. 14 : 7, Jez. 52 : 6, 63 : 14, 16, 19
64 : 1, vgl. Joh. 17 : 6 *ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις.* Vs. 26, 12 : 28
δόξασόν σου τὸ ὄν. Hieruit zijn te verklaren de velerlei beteekenissen
waarin van den naam des Heeren sprake is, zooals ook Ex. 23 : 21 va
den engel, die Israel leiden en behoeden zal: שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ. (Op te merke
is, dat אֱלֹהִים niet de eigenlijke naam van God is, niet nom. propr.)
Het verschil tusschen *ὄνομα* en *δόξα τοῦ θεοῦ, κυρίου = θ.* zou slechts di
zijn, dat het eerste de openbaring van datgene is wat God voor ons is
in Zijnen naam evenwel dit voor ons op die wijze openbaart, dat daar
door onze verhouding tot Hem bepaald wordt; want de naam moet door
ons genoemd of geheiligd worden. Hij dient en is bestemd voor de ver
houding en den omgang van persoon met persoon. Eveneens duidt in
het N. T. de naam van Christus datgene aan wat Christus is, Mk. 6 : 14
φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Vgl. de boven aangehaalde plaats
Hebr. 1 : 4, Fil. 2 : 9, Hand. 3 : 16, 4 : 12 *οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ*

τηρία· οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον — τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ θῆναι ἡμᾶς. 9 : 15 βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν. Openb. 2 : 3 ιτεῖς τὸ ὄνομά μου. Vandaar de uitdrukking πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ h. 1 : 12, 2 : 23, 3 : 18, 1 Joh. 5 : 13. τῷ ὀνόμ. τοῦ υἱοῦ τ. θυ 1 Joh. 23, vgl. Hand. 3 : 16 ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόμ. αὐτοῦ en vandaar ook de naming van hen, die in Hem als den Messias gelooven en diensvolgens :h in het gebed tot Hem wenden als οἱ ἐπικαλούμενοι τὸ ὀν. τοῦ κυρ. ἡμ. X. Zie onder ἐπικαλέω. Men moet steeds bedenken, dat in den naam et alleen uitgedrukt is wat Christus is, maar dat juist dit in den naam or ons duidelijk moet zijn, dat wij den naam gebruiken moeten. Vanar ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα τ. κυρ Hand. 2 : 21 enz. 2 Tim. 2 : 19 πᾶς ὁ μάζων τὸ ὄνομα κυρίου. Dan worden ook zulke uitdrukkingen duidelijk s Joh. 20 : 31 ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. (Vgl. Joh. !: 5, 6). Rom. 1 : 5 ὑπακοὴν πίστεως — ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Mt.): 29 ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ... ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου. 24 : 9, k. 13 : 13, Lk. 21 : 12, 17 ἔσεσθε μισούμενοι — διὰ τὸ ὄνομά μου. Joh. 5 : 21. Vgl. Joh. 17 : 11, 12 ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου. Hand. 5 : 41, : 16, 15 : 26, 21 : 13. Vooral is op datgene wat iemand is volgens de steekenis van zijnen naam acht te slaan bij het veelvuldig gebruik, dat ts geschiedt, iemand iets doet in den naam van God of van Jezus hristus. Dit ποιεῖν τι ἐν ὀνόματί τινος komt niet in het gewone Grieksch oor (vgl. hiertegen Deissmann, Bibelstudien, S. 145) en wel niet daarom, mdat (Buttmann, Grammatik des N. T. § 147, 10) ten gevolge van osterschen invloed iets dat aan het voorzetsel oorspronkelijk vreemd was n met het gewone spraakgebruik in strijd, steeds er bijgevoegd was, nl. e beteekenis van de Hebr. בְּ als aanduiding van het middel (bij personen = διά met den Gen., adjutus opera), maar omdat zulk eene waardeering an den naam aan het gewone Grieksch vreemd is. Wij kunnen wel aanemen, dat eerst het Christendom het gebruik van „in naam van enz." i de Westersche talen ingevoerd heeft. Toch is de בְּ in בְּשֵׁם in vele gellen de aanduiding van het middel, maar slechts in de minste. Zoo Ps. 18 : 10, 11, 12 τῷ ὀνόματι κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς. Ps. 54 : 13 ὁ θεός, ἐν ῷ ὀνόματί σου σῶσόν με (vgl. Mt. 9 : 34 ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια). Wij zullen wel niet mistasten, wanneer wij in de meeste gevallen de בְּ in בְּשֵׁם als de ב der begeleiding beschouwen, b. v. αλεῖν ἀλήθειαν ἐν ὀνόμ. κυρίου. 1 Kon. 22 : 16, 2 Kron. 18 : 15, 1 Sam. 7 : 45 σὺ ἔρχῃ πρός με ἐν ῥομφαίᾳ — κἀγὼ πορεύομαι πρός σε ἐν ὀνόμ. υρίου θεοῦ. Mich. 4 : 5 πορευσόμεθα ἐν ὀνόμ. κυρ. 1 Kon. 18 : 32 ᾠκοδόμησε ίθους ἐν ὀνόματι κυρίου. 18 : 24 βοᾶτε ἐν ὀνόματι θεοῦ ὑμῶν, καὶ ἐπικαλέσομαι ν τῷ ὀν. κυρίου τοῦ θεοῦ μου. Het subject komt in begeleiding, verbinding net, vandaar met de kracht van enz. Vgl. ἔρχεσθαι ἐν ῥομφαίᾳ, ἐν ῥάβδῳ, 1 Kor. 4 : 21. ἐκβάλλειν τὰ δαιμ. ἐν ἄρχοντι κτλ. Mt. 9 : 20 enz. De

openbaring Gods, door den naam uitgedrukt, brengt de bedoelde handeling of uitdrukking in betrekking tot Hem, verbindt ze met Hem, vestig ze op Hem, vandaar dikwijls ἐπ' ὀνόμ. b. v. εὐλογεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόμ. αὐτ Deut. 21 : 5, λαλεῖν, προφητεύειν ἐπὶ τῷ ὀνόμ. Jer. 11 : 21, 26 : 16, 20 2 Kron. 33 : 18. Dit kan zóó ver gaan, dat de handelende als plaatsvervanger van den betrokken persoon optreedt, vgl. 1 Kon. 21 : 8 ἔγραψ βιβλίον ἐπὶ τῷ ὀν. Ἀχαάβ, waar evenwel in een ander geval eene ander vertaling gekozen is. Esth. 8 : 8 γράψατε καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ ὀνόμ. μου. Vs. τοῦ βασιλέως ἐπιτάξαντος. Vs. 10 διὰ τοῦ βασιλέως. Het verband moe evenwel op de plaatsvervanging wijzen en deze mag in geen geval al regel gesteld worden. Niet altijd vervangt de handelende hem, op wie hij betrekking heeft. Deze betrekking moet daarop wijzen, dat de betrokken persoon de handeling vervult. Vgl. Jer. 14 : 14 ψευδῆ οἱ προφῆτ προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς καὶ οὐκ ἐνετειλάμ αὐτούς. 29 : 23. Het ἐν ὀν. wordt met dit ἐπ' ὀν. geheel gelijkgesteld vgl. 1 Sam. 25 : 5 ἐρωτήσατε αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὀνόμ. μου εἰς εἰρήνην met vs. λαλοῦσι τοὺς λόγους τούτους ἐν τῷ ὀνόμ. Δαυίδ. Verder naast εὐλογεῖν ἐ τῷ ὀν. ook ἐν 2 Sam. 6 : 18, 1 Kron. 16 : 2. λαλεῖν, προφητεύειν ἐν Zach. 13 : 13, 1 Kron. 21 : 19, Mich. 4 : 5. Ook de eenvoudige Dativ in dezelfde constructies προφητεύειν τῷ ὀν. Jer. 26 : 9, 29 : 21. λαλεῖν τ ὀν. Jer. 44 : 16, Deut. 18 : 22, vgl. Mt. 7 : 22, Jak. 5 : 10.

In 't algemeen zal men moeten zeggen, dat daarin de vermelding van de oorzaak ligt, waarop de handeling of werking volgt, die daarto recht geeft of het gezichtspunt, waaruit de handeling beschouwd word en die haar bepaalt, enz. Vgl. voor deze beteekenis van den Dat. Wi § 31, 6. Ongetwijfeld is dit overal het geval waar ἐπὶ τῷ ὀν. staat, vg Mt. 18 : 5 ὃς ἂν δέξηται ἓν παιδίον τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀν. μου, Mk. 9 : 37, Lk 9 : 48, Mk. 9 : 39 ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀν. μου. Lk. 24 : 47 κηρυχθῆνα ἐπὶ τῷ ὀν. Ιυ. Mt. 24 : 5 πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόμ. μου λέγοντε ἐγώ εἰμι ὁ Χς. Mk. 13 : 6, Lk. 21 : 8 βαπτίζειν ἐπὶ τῷ ὀνόμ. Hand. 2 : 38 Hetzelfde is bij ἐν ὀν. het geval Lk. 9 : 17 τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ἡμ ἐν τῷ ὀνόμ. σου. Mt. 21 : 9 ἐρχόμενος ἐν ὀν. κυρίου. 23 : 39, Joh. 5 : 43 12 : 13, 1 Kor. 6 : 11 ἀπελούσασθε — ἐν τῷ ὀν. τ. κυρ. Ιυ καὶ ἐν τῷ πνεύματ τοῦ θεοῦ ἡμῶν. Hand. 16 : 18 παραγγέλλω σοι ἐν ὀνόμ. Ιυ Χυ ἐξελθεῖν ἀπ αὐτῆς. 2 Thess. 2 : 6, Fil. 2 : 10 ἵνα ἐν τῷ ὀν. Ιυ πᾶν γόνυ κάμψῃ. Vgl zoo αἰνεῖν, δοξάζειν ἐν ὀν. enz. 1 Petr. 4 : 16, Ps. 105 : 31, 1 Kron. 16 : 10 Dit kan tot de uitdrukking der bemiddeling voortgaan, ongeveer = krachtens, b. v. Hand. 4 : 10 ἐν τῷ ὀν. Ιυ Χυ οὗτος παρέστηκεν ὑγιής. Mk 16 : 17, 9 : 38, Lk. 9 : 49, Hand. 4 : 7. (Toch wordt in dit geval ook διὰ τοῦ ὀν. gezegd, Hand. 4 : 30 τέρατα γίνεσθαι διὰ τοῦ ὀν. τοῦ ἁγίο παιδός σου Ιυ.). Maar dat het juist in instrumentale beteekenis staat, is wel het zeldzaamste geval. Datgene wat de handeling kenmerkt

mogelijk maakt, in 't Grieksch gedacht de sfeer, waar zij zich beweegt, — dit is naar zijne verschillende opvattingen de beteekenis van ἐν ὀν. (vgl. Lys. in Agor. 130, 42 ἀπέκτειναν ἐν ταύτῃ τῇ προφάσει). Zoo εὐχαριστεῖν ἐν ὀν. τοῦ κυρ. ἡμῶν Ιυ Χυ Ef. 5:20 αἰτεῖν ἐν τῷ ὀνόμ. Joh. 14:13, 14, 15:16, 16:23, 24, 26. Evenmin als εὐχαριστεῖν ἐν ὀν. Χυ eene dankzegging in de plaats van Christus is (vgl. Ps. 89:13, 17 ἐν τῷ ὀν. σου ἀγαλλιάσονται), evenmin is, om dit tegen eene schijnbaar diepzinnige verklaring op te merken, αἰτεῖν ἐν ὀν. Χυ een bidden, waarbij de bidder als plaatsvervanger van Christus voorkomt. Veelmeer is het omgekeerd een bidden, waarbij Christus zelf optreedt, daarop rustend, dat Christus ons heeft vervangen en vervangt, waarbij Christus middelaar is. Bij συναχθῆναι ἐν τῷ ὀνόμ. τοῦ κυρίου 1 Kor. 5:4 vgl. Mt. 18:20 συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα. De bevestiging van deze opvatting vinden wij behalve op de aangehaalde plaatsen Joh. 10:25, 14:26, 1 Petr. 4:14, Jak. 5:14 enz.

Vgl. Oehler, Art. Name, PRE², 10, 411 ff. Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn, Art. Naam, Leyrer, Art. Name in Zeller's Bibl. Wörterb. 2, 293 ff. Deissmann, Bibelstudien, S. 143—145, Prof. Brandt, Ὄνομα en de doopsformule in het N. T. Theol. Tijdschr. 1891, bl. 565—611. Prof. Brandt verklaart Mt. 28:19 βαπτίζειν εἰς κτλ. (לְשֵׁם) door: doopen voor, om te doen behooren tot den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest. De opvatting van naam in die beteekenis, waardoor het met gewone praeposities gecombineerd, tot eene samengestelde praepositie worden kan, schijnt in de Semietische talen zeer oud te zijn.

'Ονομάζω, άσω, noemen, a) in den zin van een naam geven, Lk. 6:13, 14; in Pass. ὀνομάζεσθαι = den naam dragen van, d. i. heeten, genaamd worden, 1 Kor. 5:11; ἔκ τινος = naar iemand, Ef. 3:15; πᾶν ὄνομα ὀνομαζόμενον = iedere naam die genoemd wordt, d. i. welke ook, wie of wat men ook noeme, Ef. 1:21; — b) = een naam uitspreken, τὸ ὄνομα Κυρίου, 2 Tim. 2:19; ἐπί τινα = over iemand, bij bezweringen, Hand. 19:13; — c) = den naam van iets of iemand noemen, ten teeken van bekendheid met een persoon of zaak, Rom. 15:20, 1 Kor. 5:1, of om de gedachte daarop te richten, Ef. 5:3. Vgl. overigens over de beteekenis van dit woord in onderscheiding van εἶναι, waarmede het soms verward wordt, Winer's Gr. 7ᵉ Ausg. S. 572, en op καλέω.

'Ονομαστί, bij of met name, Esth. 2:14 A.

'Ονομαστός, genoemd, te noemen, beroemd, Gen. 6:4, Num. 16:2, Deut. 26:19.

'Ονοματογραφία, ἡ, het schrijven van den naam, 1 Ezr. 6:12, 8:49 B.

Ὄνος, ου, ὁ, ἡ, de ezel, de ezelin, Mt. 21:2, 5, 7, Lk. 13:15, 14:5 (volgens den Rec.; Tischend. met de meeste Hss.: υἱός; volgens

Holwerda en anderen moet hier echter οἶς of ὄϊς = schaap gelezen worden), Joh. 12 : 15.

Ὄντως, Adverb., van het Particip. ὤν, ὄντος (van εἰμί), waarlijk, in waarheid, werkelijk, Mk. 11 : 32, Lk. 23 : 47, 24 : 34, Joh. 8 : 36, 1 Kor. 14 : 25, Gal. 3 : 21, 2 Petr. 2 : 18 (volgens den Rec.; Tischend. ὀλίγως); met het Art. ὁ, ἡ, τὸ ὄντως = die waarlijk is hetgeen hij schijnt of zich uiterlijk vertoont, 1 Tim. 5 : 3, 5, 16; ἡ ὄντως ζωή = het ware leven, 1 Tim. 6 : 19 (volgens Tischend.; Rec. αἰώνιος).

Ὄνυξ, υχος, ὁ, klauw, Ex. 30 : 34, Lev. 11 : 7, Deut. 14 : 8.

Ὀνυχίζω, de klauwen verdeelen, Lev. 11 : 3, 4, 7, 16, Deut. 14 : 6, 7, 8. Nauwkeurig onderzoeken = ἀκριβολογοῦμαι, Clem. A. I, 1144 B.

Ὀνύχιον, τό, deminut. van ὄνυξ, onyx, een edelgesteente, Ex. 28 : 20, 36 : 20, Ez. 38 : 13.

Ὀνυχιστήρ, ὁ, die de nagels afsnijdt, het splijten van de hoeven, Lev. 11 : 3, 4, 26.

Ὀξέως, bijw. scherp, spits, hartstochtelijk, snel, Wijsh. 3 : 18, 16 : 11, Joël 3 : 4.

Ὄξος, εος, ους, τό, de edik of azijn (Lat. acetum), Mt. 27 : 34, 48, Mk. 15 : 36, Lk. 23 : 36, Joh. 19 : 20, 30.

Ὀξυδερκέω, een scherp gezicht hebben, Philo I, 309, 10; 393, 16.

Ὀξύνω, scherp maken, opwekken, opzetten, Wijsh. 5 : 21.

Ὀξύς, εῖα, ύ, van den stam ακ, verwant met ὠκύς, ἄκρος, ἀκμή; vgl. Curtius, Etymologie, S. 131, a) = scherp, puntig, snijdend, Openb. 1 : 16, 2 : 12 enz.; b) = snel, haastig, Rom. 3 : 15.

Ὀξυχολία, ἡ, toornigheid, opvliegendheid, Herm. Mand. 5 : 1, Orig. IV, 657 B.

Ὀξυωπής, ές, scherp van gezicht, Phil. II, 38, 33.

Ὀπή, ῆς, ἡ, het gat, de opening, in het N. T. a) = hol, spleet, kloof, Hebr. 11 : 38; b) van bronnen = ader, Jak. 3 : 11 (volgens de gewone opvatting; men doet echter beter met aan de oorspronkelijke beteekenis van opening vast te houden en dus b. v. te vertalen: mond, t. w. van de welput).

Ὄπισθεν, bij dichters voor een consonant ook wel ὄπισθε, a) Adverb. van plaats, van achteren, achter (tegenovergesteld aan ἔμπροσθεν), Mt. 9 : 20, Mk. 5 : 27, Openb. 4 : 6, 5 : 1; b) als Praepos. c. Genit. = achter, na, Mt. 15 : 23, Lk. 23 : 26.

Ὀπίσθιος, ον, van achteren, Ex. 26 : 23, 27, 36 : 27, 1 Kon. 7 : 25.

Ὀπισθοφανής, ές, achterwaarts gekeerd, gewend, Gen. 9 : 23 A.

Ὀπίσω, 1) Adverb., ook van tijd, doch in het N. T. alleen van plaats, achter, achterwaarts, Lk. 7 : 38; ἐπιστρέφειν ὀπίσω = terugkeeren, Mt. 24 : 18, vgl. de parall. plaatsen; τὰ ὀπίσω = hetgeen achter is, fig. met ἐπιλανθάνομαι, Fil. 3 : 14; met ἀπέρχομαι εἰς = achteruit of

eruggaan, eig. Joh. 18:6, fig. 6:66; βλέπειν εἰς = achterom zien, g. Lk. 9:62; στρέφεσθαι εἰς = zich omkeeren, Joh. 20:14; — 2) als raepos. c. Genit., a) van plaats = achter, Openb. 1:10, 12:15; met erba van beweging, als ἔρχεσθαι, ἀπέρχεσθαι, ὑπάγειν, ἀκολουθεῖν, πορεύεσθαι, of een Adverb. als δεῦτε, in eig. of fig. zin, Mt. 4:10, 19, 10:38, 6:23, 24, Mk. 1:20, 8:34, Lk. 9:23, 21:8, Joh. 12:19; ἀφιστάναι of ἀποσπᾶν τινά ὀπίσω τινός, praegn. = iemand afvallig maken en chter zich trekken, om hem te volgen, zich bij zijne partij aan te luiten, Hand. 5:37, 20:30; ἐκτρέπεσθαι ὀπίσω τινός = afwijken om mand achterna te gaan, zijnen wil te doen, b. v. ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ, Tim. 5:15; πορεύεσθαι, ἀπέρχεσθαι ὀπίσω σαρκός = het vleesch achterna andelen, ontuchtig leven, 2 Petr. 2:10, Jud. vs. 7; over θαυμάζειν πίσω τινός, Openb. 13:3, zie op θαυμάζω; b) van tijd = na, Mt. 3:11, Mk. 1:7, Joh. 1:15, 27, 30.

Ὀπλή, ῆς, ἡ, klauw, hoef, Ex. 10:26, Lev. 11:3, 4, 5, 7, 26.

Ὀπλίζω, -ίσω, wapenen; in Med. = zich wapenen, toerusten, τί = net iets (vgl. Alex. Buttmann's Gr. S. 167), 1 Petr. 4:1.

Ὀπλίτης, ὁ, een zwaar gewapende, Num. 32:21.

Ὀπλοδοτέω, cum Acc. τινα, van wapenen voorzien, 1 Makk. 14:32.

Ὀπλοθήκη, ἡ, eene plaats, waar de wapenen neergelegd en bewaard worden, 2 Kron. 32:27.

Ὀπλολογέω, de wapenen verzamelen, ontwapenen, 2 Makk. 8:27, Philo II, 530, 30.

Ὅπλον, ου, τό, (volgens Curtius, Etym. S. 460, van den stam ἐπ, gl. ἕπω), oorspr. elk tuig of werktuig, gereedschap, doch vervolgens bijz. van oorlogstuig = het wapen, eig., Joh. 18:3; fig. en overdracht.: τὰ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν, 2 Kor. 10:4 = de wapenen waarmede wij strijd voeren; τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, 2 Kor. 6:7, zijn de wapenen, die de δικαιοσύνη den Christelijken strijder verschaft, vgl. verder op δεξιός. Ὅπλα ἀδικίας, δικαιοσύνης, Rom. 6:13 = wapenen volgens anderen h. t. pl. = werktuigen, doch vgl. v. Hengel, a. h. l.) n dienst der ongerechtigheid, der gerechtigheid; τὰ ὅπλα (volgens sommige Hss. τὰ ἔργα τοῦ φωτός, Rom. 13:12 = de wapenen of wapenrusting, die een wandel in het licht (waarheid en gerechtigheid) den Christen verleent.

Ὀπλοποιός, ον, wapenen makend, Jos. Ant. 6, 3, 5.

Ὀποβάλσαμον, τό, sap van den balsemboom, Jos. Ant. 14, 4, 1, B. J. 4, 8, 3.

Ὁποθενδηποτοῦν, van eenige plaats, waarvandaan ook, Jos. Ant. 1, 29.

Ὁποῖος, οἷα, οἷον, onbep. Pronomen relativ., correlativ. van het vragende ποῖος en het aanwijzende τοῖος, hoedanig, welk een, wat voor, door τοιοῦτος voorafgegaan, zoodanig een, als, Hand. 26:29; ook bij

indirecte vragen gebruikt, seq. Indicat., 1 Kor. 3 : 13, Gal. 2 : 6 1 Thess. 1 : 9, Jak. 1 : 24.

'Οπότε, Adverb., correlativ. van πότε, wanneer? en vooral door zijne meerdere onbepaaldheid onderscheiden van ὅτε, waarmede het ook wel verwissel wordt, toen, als eenmaal, Lk. 6 : 3, waar echter ook ὅτε gelezen wordt.

"Οπου, Adverb. correlativ. van ποῦ, waar? (Mk. 14 : 14) = waar alwaar, a) meest in zuiver plaatselijken zin, als relativ. sluitende on eene voorafgaande plaatsbepaling, b. v.: ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν οὐρανῷ, τόπ enz., Mt. 6 : 19, 20, 28 : 6 enz.; door ἐκεῖ gevolgd, Mt. 6 : 21, Mk 6 : 55, Lk. 17 : 37, Jak. 3 : 16; met ἄν of ἐάν verbonden (doorgaans seq Conjunct., doch vgl. Mk. 6 : 56, waar het Impf. Indicat. gevonden wordt) = waar ook, overal waar, Mt. 24 : 28, 26 : 13, Mk. 9 : 18, 14 : 9, 14 Jak. 3 : 4, Openb. 14 : 4; met Verba van beweging, als ἀπέρχεσθαι ὑπάγειν, = waarheen, Lk. 9 : 57, Joh. 8 : 21, 22, 13 : 33, 36, vgl. Jak 3 : 4, Openb. 14 : 4; trop. Kol. 3 : 11, waar ὅπου ἔνι = ἔνεστι = waar in; b) oneigenl. wordt ὅπου bij wijze van Conjunctie ook van zekere verhoudingen of omstandigheden gebezigd = waar, in den zin (waarin dit nog wel gebruikt wordt) van wanneer, als, 1 Kor. 3 : 3, vgl. Hebr 9 : 16, 10 : 18, Jak. 3 : 16.

'Οπτάνω = ὀπταίνω en ὀπτάζω, verlengde vorm van ὄπτω, zie op ὁράω zien, in Passivo = gezien worden, verschijnen, zich vertoonen, τινί = aan iemand, Hand. 1 : 3.

'Οπτασία, ας, ἡ, alleen bij latere schrijvers = ὄψις, in het N. T = ὅραμα = het gezicht of visioen, de verschijning, Lk. 1 : 22, 24 : 23 Hand. 26 : 19, 2 Kor. 12 : 1.

'Οπτάω, ήσω, braden, roosteren, Gen. 11 : 3, Deut. 16 : 7, 1 Sam 2 : 15.

'Οπτός, ή, όν, van ὀπτάω, ik braad of rooster, gebraden, gebakken Lk. 24 : 42.

'Οπώρα, ας, ἡ, volgens sommigen (vgl. Curtius, Etymologie, S. 355) van ὄπις (verwant met ἕπομαι, ik volg) ὥρα, zooveel als natijd; volgens anderen van ὀποῦ (Genit. van ὀπός) ὥρα, zooveel als tijd der nat- of vochtigheid, eigenlijk de tijd, die op den zomer volgt, de zoogenaamde hondsdagen, vervolgens daar in dat gedeelte des jaars de vruchten vooral rijpen, metonym. ook van die vruchten zelve gebruikt, vooral = de boomvrucht, het ooft, het fruit. Daar ὀπός ook sap beteekent, verklaren sommigen ὀπώρα ook wel van den tijd, waarin de vruchten sappig en dus rijp beginnen te worden, met behoud overigens van dezelfde metonymische beteekenis, Openb. 18 : 14, waar ἡ ὀπώρα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου = ἡ ὀπώρα ἧς ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου, d. i. waar uwe ziel naar smacht of snakt, de lust uwer ziel.

Ὀπωροφυλάκιον, τό, hut van iemand, die den oogst bewaakt, Ps. 78 79): 1, Micha 1 : 6.

Ὅπως, Adverb., Correlativ. van het vragende πῶς, hoe? = hoe, p wat wijze, in dezen zin echter slechts éénmaal in het N. T., Lk. 4:20, gebruikt, op alle overige plaatsen daarentegen als Conjunctio nalis = dat, opdat, in het N. T. altoos met een Conjunctiv., na een raesens, Mt. 6 : 2, 16; een Praeterit., Mt. 8 : 17, 12 : 14, 26 : 59; een ut., Mt. 23 : 35, Hand. 24 : 26 (waar echter verschil van lezing betaat); ook vaak na een Imperativ., Mt. 2 : 8, 5 : 16, 45, 6 : 4, enz.; ooral na Verba van bidden, vermanen en derg., als δέομαι, Mt. 9 : 38; ροσεύχομαι, Hand. 8 : 15; εὔχομαι, Jak. 5 : 16; αἰτοῦμαι, Hand. 9 : 2; ωτάω, Hand. 23 : 20; παρακαλέω, Hand. 25 : 3; negatief ὅπως μή = dat, pdat niet, Mt. 6: 18, Lk. 16 : 26, Hand. 20: 16, 1 Kor. 1 : 29; waar et bedoelde gevolg als nog onzeker of van de vervulling van eenige oorwaarde afhankelijk gedacht wordt, komt ὅπως ook wel voor in verinding met ἄν. Zoo in het N. T. Lk. 2 : 35, Hand. 3 : 19, 15: 17, om. 3 : 4, terwijl Mt. 6 : 5 de echtheid van ἄν onzeker is, en daar in lk geval eene andere verklaring schijnt te eischen (vgl. op ἄν). Zie erder over ὅπως Blass' Gr. N. T. S. 206 ff., en over zijn onderscheid net ἵνα, waar beide Conjuncties naast elkander gebruikt worden (vgl. Kor. 1 : 27—29, 2 Kor. 8 : 14, 2 Thess. 1 : 12), Van Hengel op om. 9 : 17.

Ὅραμα, ατος, τό, van ὁράω, eigenl. het geziene, aanschouwde, verolgens de aanblik, het schouwspel; in het N. T. = het gezicht of isioen, de verschijning (vgl. op ὀπτασία) Mt. 17 : 9; ἰδεῖν, βλέπειν ὅραμα, land. 12 : 9, 16 : 10; ἐν ἐκστάσει, Hand. 11 : 5; διὰ τῆς νυκτός, Hand. 6:9; ἰδεῖν ἐν ὁράματι, Hand. 10: 3, vgl. verder nog Hand. 7 : 31, :10, 12, 10 : 17, 19, 18 : 9.

Ὅρασις, εως, ἡ, van ὁράω, eigenl. het zien, het vermogen om te zien, n het N. T. a) = het aanzien, voorkomen, zooals iets zich aan onzen lik voordoet, vandaar ὁράσει = van aanzien, in voorkomen, Openb. :3; b) = ὅραμα = het gezicht of visioen, Hand. 2 : 17, Openb. 9 : 17.

Ὁρατός, ή, όν, Adjectiv. verbale van het volgende woord, zichtbaar, ienlijk, te zien, vandaar substantive τὰ ὁρατά = het zichtbare, d. i. de innenwereld, Kol. 1 : 16.

Ὁράω, -ῶ, perf. ἑώρακα (over den 3. pers plur. ἑώρακαν, voor -ασι, k. 9 : 36 en Kol. 2 : 1 in sommige Hss., Plusqpf. ἑωράκειν (zie wat het ugment betreft, Buttmann's Gr. § 84, Anm. 12), in Passivo (wat chter niet in het N. T. voorkomt) ὁράομαι, -ῶμαι, Impf. ἑωρώμην, ὡρώμην, gl. het Composit. προωρώμην, Hand. 2 : 25, Perf. ἑώραμαι, terwijl van den ngebr. wortel ὄπτω, ὄπτομαι tijden worden afgeleid als het Fut. ὄψομαι over den 2. ps. ὄψει voor -ῃ, Mt. 27 : 4, Joh. 11 : 40, vgl. Winer's Gr.

ed. Schmiedel, S. 114), de Aor. 1. Med. ὤψάμην (2. ps. plur. Conjunct. Lk. 13:28), de Aor. 1. pass. ὤφθην, het Fut. 1. pass. ὀφθήσομαι, het zeldzaam voorkomende Perf. pass. ὦμμαι, en van den wortel εἴδω de Aor. 2 act. εἶδον, Infinit. ἰδεῖν = zien, 1) met de oogen des lichaams of des geestes gewaar worden, a) Active, doorgaans met een Objectscasus, τινά of τί, Mk. 16:7, Lk. 17:22, Joh. 3:11, enz.; ὀπτασίαν Lk. 1:22, 24:23; ὁράσεις, Hand. 2:17; absolute, slechts door een bijgevoegd εἴς τινα de richting waarheen aanwijzende, Joh. 19:37; evenals de Verba van waarnemen en erkennen in het algemeen (vgl. Alex. Buttmann's Gr. S. 258), met het Partic. in Accusat., in plaats van den Infinit., Mt. 24:30, Joh. 1:52; bijz. τὸ πρόσωπόν τινος = iemands aangezicht zien, in den zin van iemands persoonlijke tegenwoordigheid genieten, Hand. 20:25, en Kol. 2:1, waar de uitdrukking οὐχ ἑωράκασι πρόσωπόν μου ἐν σαρκί door and. ook wordt opgevat in den zin van mij niet persoonlijk kennen; fig. τοῦ θεοῦ, van de zalige gemeenschap der geloovigen met God in het nieuwe Jeruzalem, Openb. 22:4; in gelijksoortigen zin: ὁρᾶν τὸν θεόν of τὸν κύριον, Mt. 5:8, Hebr. 12:14; daarentegen van het kennen van God, Joh. 6:46, 1 Joh. 3:2, 6, 3 Joh. vs. 11; ἑωρακέναι τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ = de gedaante Gods gezien hebben, door openbaring kennen, Joh. 5:37; ὁρᾶν τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ = de heerlijkheid Gods zien, gelijk deze zich in wondervolle daden aan het geloofsoog openbaart, Joh 11:40; — b) Passive, ὤφθην = gezien worden, d. i. verschijnen, zich vertoonen, τινί, voor ὑπό τινος, = aan iemand, Hand. 7:26; bijz. van engelen, afgestorvenen, opgewekten, Mt. 17:3, Lk. 1:11, 22:43, 24:34, Hand. 13:31, 1 Kor. 15:5, 6, 7, 8; van God, Hand. 7:2, 30; van Christus in Zijne heerlijkheid of bij Zijne wederkomst, Hand. 9:17, 26:16, 1 Tim. 3:16, Hebr. 9:28; ook van zaken. die door iemand in ekstatischen toestand gezien worden, Hand. 2:3, Openb 11:19, 12:1, 3; — 2) oneigenl. = zien in geestelijken zin, d. i. bemerken, bespeuren, met den Objectsaccusativ. seq. Partic. (zie boven), Hand. 8:23, Hebr. 2:8; met ὅτι, Jak. 2:24; = toezien, op letten, in den zin van wel bedenken, Hand. 22:26 (waar ὅρα echter waarschijnlijk onecht is); bijz. = zich wachten, op zijne hoede zijn, absolute, doch nauw verbonden met Verba als βλέπειν, προσέχειν, φυλάσσειν ἀπό τινος, waardoor insgelijks een zich wachten voor iets wordt te kennen gegeven, Mt. 16:6, Mk. 8:15, Lk. 12:15; geconstrueerd met μή of een daarmede samengesteld woord, en gevolgd door een Conjunctiv. of Imperativ. = dat niet of dat niemand, Mt. 8:4, 9:30, 18:10, 24:6, Mk. 1:44, 1 Thess. 5:15; hiertoe behoort ook de brachylog. uitdrukking: ὅρα μή, Openb. 19:10, 22:9, waar uit het voorgaande προσκυνήσῃς μοι moet worden bijgebracht; ook zonder μή, slechts gevolgd door den Conjunct., Hebr. 8:5; = in aanmerking nemen, letten of bedacht zijn op, of,

zoals wij plegen te zeggen, weten, in de spreekwijzen: σὺ ὄψῃ, ὑμεῖς ὄψεσθε = dat moet gij weten, dat is úwe zaak, Mt. 27:4, 24, Hand. 8:15.

ΟΠ, stam van het Fut. bij ὁράω, ὄψομαι, Aor. pass. ὤφθην, Fut. pass. ὀφθήσομαι.

Πρόσωπον *, τό, = τὸ πρὸς τοῖς ὠψὶ μέρος, het aangezicht, zooals μέτωπον, voorhoofd, = τὸ μετὰ τοὺς ὦπας. Bij Hom. en de Att. duidt π. het aangezicht en verder datgene wat gezien wordt, aan, aanzien. Gewoonlijk van personen, zelden van dieren, nog zeldzamer van dingen. Zie de woordenb. Dan ook het voorste gedeelte, het front (inzoover het aangezicht de richting bepaalt), gewoonlijk van het leger, ook van schepen, enz. Eerst in het latere Grieksch, meermalen bij Polybius, de persoon, bij Lucn. de persoon, die op het tooneel optreedt, Lucn. De calumn. 6, aansluitend aan de beteekenis: masker, bij Dem. Lucn. Poll., vgl. Lat. persona. „Pro homine ipso, quatenus aliquam personam sustinet, Aristot. Rhet. 2, 517, Epicur. Stob. Ecl. 1, 218 et innumeris Polybii, Dionysii, aliorumque locis. ἐκεῖνα τὰ πρόσωπα, illi, Longin. 14, 6. θηλυκὸν πρ. Artem. 2, 36, Melamp. Div., p. 462 ἱερατικὸν πρ. Apsines Τέχν. 287. ἐλεεινόν Synes. Ep. 154, 293 et saepissime apud Jurisconsultos Graecos." Lob. Phryn. 380. In deze beteekenis staat het in het kerkelijk Grieksch syn. ὑπόστασις, ἰδιότης van de drieëenheid. In het Bijbelsch Grieksch schijnt het in deze beteekenis nergens voor te komen, ook niet in de verbinding πρόσωπον λαμβάνειν, zie verder b). — Afgezien van enige eigenaardig plastische constructies, die van het Hebr. spraakgebruik van פָּנִים afgeleid moeten worden, komt het N. T.isch spraakgebruik geheel met het gewone spraakgebruik overeen. Het duidt aan a) aangezicht, Mt. 6:16, 17, 17:2, 6, 26:39, 67, Lk. 9:29, Hand. 6:15, 2 Kor. 11:20, Openb. 10:1 enz. Het aangezicht bepaalt de richting en de richting geeft het doel, de intentie, het plan aan, evenwel zonder het, wat den inhoud betreft, te bepalen. Vgl. 1 Petr. 3:12 ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά, vgl. Openb. 20:11 οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγε κτλ. Vandaar plastische uitdrukkingen, waarvoor het gewone Grieksch geen analogiën heeft, Lk. 9:51 αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήριξε τοῦ πορεύεσθαι εἰς Ἱερ. nog opvallender vs. 53 τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον εἰς Ἱερ. Vgl. Jer. 42:15 ἐὰν ὑμεῖς δῶτε τὸ πρόσωπον ὑμῶν εἰς Αἴγυπτον. Vs. 17 οἱ θέντες τὸ πρόσωπον αὐτῶν εἰς γῆν Αἴγ. ἐνοικεῖν ἐκεῖ. 2 Sam. 17:11 τὸ πρόσωπόν σου πορευόμενον ἐν μέσῳ αὐτῶν. Met het aangezicht keert zich de persoon iemand toe, Ex. 33:15 εἰ μὴ αὐτὸς σὺ συμπορεύῃ = אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים. Daaruit is te verklaren de keus van de uitdrukking Lk. 9:51, 53, want het was de tegenwoordigheid te Jeruzalem, die Jezus verkozen had en waarom de Samaritanen Hem niet wilden ontvangen. Met deze be-

teekenis van πρόσωπον komen ook overeen de constructies met εἰς, ἐν, κατά, πρό, ἀπό = voor iemand. 2 Kor. 8 : 24 τὴν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν . . . ἐνδεικνύμενοι εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν. Vgl. Eur. Hipp. 720 ἐς πρόσωπόν τινος ἀφικνεῖσθαι, iemand onder de oogen komen. 2 Kor. 2 : 10 κεχάρισμαι . . . ἐν προσώπῳ Χυ. Openb. 6 : 16 κρύψατε ἡμᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ κτλ. 12 : 14, 20 : 11, Hand. 3 : 20, 5 : 41, 7 : 45. κατὰ πρόσωπον, voor oogen, onder de oogen Hand. 3 : 13, 2 Kor. 10 : 1, 7, vgl. Gal. 2 : 11 κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, waarvan het ἀντιστῆναι κατὰ πρόσωπόν τινος Deut. 7 : 24, 9 : 2, Richt. 2 : 14, 2 Kron. 13 : 7 slechts zóó verschilt, dat in het eerste geval κατὰ πρόσωπον adverbiaal staat, zooals Polyb. 25, 5, 1 κατὰ πρ. λέγειν, in 't aangezicht zeggen; Plut. Caes. 17: ἡ κατὰ πρ. ἔντευξις, mondeling onderhoud. Algemeener Lk. 2 : 31. πρὸ προσώπου τινός Mt. 11 : 10, Mk. 1 : 2, Lk. 1 : 76, 7 : 27, 9 : 25, Hand. 13 : 24 πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ = in 't aangezicht. Vgl. Hebr. 9 : 24 ἐμφανισθῆναι τῷ πρ. τοῦ θυ. Door het toekeeren van het gelaat wil de persoon tegenwoordig zijn. Vgl. boven 2 Sam. 17 : 11, 2 Kor. 10 : 1 κατὰ πρ. tegenover ἀπών. Hand. 20 : 25 οὐκέτι ὄψεσθε τὸ πρ. μου. Daarin is de persoon te erkennen en daarin drukt zich uit wat daaraan eigenaardig is. Gal. 1 : 22 ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ Kol. 2 : 1, 1 Thess. 2 : 13, 3 : 10 Hand. 6 : 15 εἶδον τὸ πρ. αὐτοῦ ὡσεὶ πρ. ἀγγέλου, 1 Kor. 13 : 12 πρόσωπον πρὸς πρόσωπον βλέπειν, vgl. met Gen. 32 : 31. — 2 Kor. 3 : 7 μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι εἰς τὸ πρ. Μωσέως διὰ τὴν δόξαν τοῦ πρ. αὐτοῦ vgl. met vs. 13, 18 met vs. 15. Vandaar ook 2 Kor. 4 : 6 πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν πρ. Χυ niet = persoon. Dit is het ook wat de uitdrukking πρόσωπον τοῦ θεοῦ bepaalt: de tegenwoordigheid, bepaald de eigen heerlijkheid Gods, Mt. 18 : 10, Hebr. 9 : 24, Openb. 22 : 2, 1 Sam. 13 : 12, 1 Kon. 13 : 6, Dan. 9 : 13, Klaagl. 4 : 16, Ps. 31 : 13, 42 : 6, Ex. 33 : 14. Vgl. Ex. 33 : 20, 23. Zoo breidt zich πρ. uit

b) tot de algemeene beteekenis aanzien, gestalte, bij Pindarus en de treurspeldichters, evenwel in het gewone Grieksch betrekkelijk zeldzamer dan in het Bijbelsche Grieksch. Mt. 16 : 3 τὸ πρόσ. τοῦ οὐρ. Lk. 12 : 56, Hand. 17 : 26, Jak. 1 : 11 ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου τοῦ χόρτου ἀπώλετο. Het is meer dan waarschijnlijk, dat zich hieraan de Bijbelsche spreekwijze λαμβάνειν πρόσωπον van „partijdig zijn" aansluit, Lk. 20 : 21, Gal. 2 : 6, Sir. 4 : 22, 32 : 13, zoodat πρ. niet in de beteekenis persoon genomen mag worden. De uitdrukking is ontstaan door het Hebr. נָשָׂא פָנִים, tegenover הֵשִׁיב פָּנִים, 1 Kon. 2 : 16, 17, 20, 2 Kron. 6 : 42. Juist deze tegenstelling maakt het waarschijnlijk, dat פָּנִים evenals πρ. in de beteekenis aangezicht of aanzien te nemen is. Verder spreekt hiervoor nog dit, dat פָּנִים in de beteekenis persoon niet is te vinden en ook met suffixen nooit als eene eenvoudige omschrijving van den persoon dient, maar steeds meer of minder de tegenwoordigheid van een persoon

drukt. Zie onder a). De vergelijking van de parallele uitdrukking έπειν εἰς πρ., ὁρᾶν εἰς πρ. Mt. 22 : 16, Mk. 12 : 14, 1 Sam. 16 : 7, 1. Lk. 20 : 21 evenals θαυμάζειν πρόσωπα Jud. 16, verheft de waarschijnlijkheid tot zekerheid. Vgl. Job 34 : 19, waar θαυμάζειν πρ. = נָשָׂא פָנִים. o verklaart zich ook de δόξα προσώπου Sir. 32 : 15. — Eene andere aats, waar aan het woord de beteekenis persoon zou zijn toe te nnen, vinden wij in het N. T. niet. De eenige anders nog hiervoor ngehaalde plaats 2 Kor. 1 : 11 ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα ὶ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν wordt reeds hierdoor weggenomen, dat t al door διὰ πολλῶν verboden is, in ἐκ πολλῶν πρ. niets dan eene oschrijving van den persoon te zien. Men moet hier eer aan Joh. :1, Lk. 9 : 29, 18 : 13 herinneren en πολλῶν πρόσωπα construeeren, ar het aangezicht van den dankende tot God gekeerd is. Διὰ πολλῶν ar analogie van δι' ὀλίγων, βραχέων, πλειόνων bij verba van spreken op vatten (Hofm.), is taalkundig niet geoorloofd. De geheele uitdrukking elt het vrije, opgewekte εὐχαριστεῖσθαι op den voorgrond. Vgl. bij 2 Kor. : 11 mijn „Novum Testamentum graece," Pars II a. h. l. en mijn „De ekst der Brieven van Paulus enz." bl. 137, 138. — Het woord komt et voor in het evangelie en de brieven van Johannes.

Προσωποληψία *, ἡ, partijdigheid, het aanzien van den persoon, Rom. : 11, Ef. 6 : 9, Kol. 3 : 25, Jak. 2 : 1. Eveneens προσωπολήπτης, προσωληπτέω, Hand. 10 : 34, Jak. 2 : 9. Ἀπροσωπολήπτως 1 Petr. 1 : 17.

Εὐπροσωπέω *, bij kerkelijke en Byzantijnsche schrijvers, van het in et gewone Grieksch niet zeldzame εὐπρόσωπος, die een schoon aanzicht, voorkomen heeft, Xen. Mem. 1, 3, 10, Plat. Alc. 1, 132 A. harm. 144 D. Suid. = εὔμορφος. Ook overgebr. op woord en gesprekken, en hier ook met de tegenstelling van schijn en werkelijkheid, = eveinsd, b. v. Hdt. 7, 168, 2 ὑπεκρίναντο μὲν οὕτω εὐπρόσωπα. Dem. 19, 49 λόγους εὐπροσώπους καὶ μύθους. Vandaar: zich uiterlijk goed voordoen. al. 6 : 12 θέλουσι εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, vgl. beneden σάρξ en Mt. 23 : 28 evenals onder ἀρέσκω.

Εὐπρόσωπος, ον, schoon van aanzien, Gen. 12 : 11.

Ὄργανον, τό, werktuig, instrument, 2 Sam. 6 : 5, 14, 1 Kron. 6 : 32, 5 : 16.

Ὀργή, ῆς, ἡ, niet bij Homerus (daarvoor θυμός), éëns bij Hes., erder dikwijls. Oorspronkelijk de neiging of drift in psychologische eteekenis (vgl. ὀργάω, zwellen, drijven, b. v. van dieren, van de natuurjke, niet bepaald wellustige geslachtsdrift enz , zooveel van de gemoedsesteldheid in 't algemeen, indoles, Plat. Legg. 10, 908 E τοὺς μὲν ὑπ' οίας ἄνευ κακῆς ὀργῆς τε καὶ ἤθους γεγενημένους, als vooral van de verouding en het gedrag tot anderen bepalende, zich daarin openbarende riften, en dat wel zoowel van de liefde als van den toorn, het eerste

evenwel zelden, b. v. ὀργὰς ἐπιφέρειν τινι = liefhebben, iemand geneig zijn, Thuc. 8 : 33, Schol. τὸ ἐπιφέρειν ὀργὴν ἐπὶ τοῦ χαρίζεσθαι καὶ συγχ[..]ρεῖν ἔταττον οἱ ἀρχαῖοι. Vooral van toorn, syn. θυμός, waarmeê het di[..]wijls ter versterking verbonden wordt en waarvan het zóó verschilt, d[..] θυμός de gemoedsbeweging, ὀργή de verschijning en openbaring daarva[..] θυμός de innerlijke gemoedsgesteldheid, ὀργή de zich openbarende onwilli[..]heid aanduidt. Vgl. het in het Bijbelsch Grieksch vaak voorkomen[..] θυμῷ ὀργίζεσθαι. Thuc. 2, 11, 3 καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ καὶ δι' ὀργῆς [..] ἐπιχειρήσεις γίγνονται. Zoo bepaalt Zeno volgens Diog. Laert. 7, 113 [..] ὀργή als τιμωρίας ἐπιθυμία τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως, daare[..] tegen θυμός als ὀργὴ ἀρχομένη. Zeer dikwijls vinden wij ὀργῇ χρῆσθαι ὀργὴν of ὀργῇ ποιεῖσθαι, daarentegen θυμῷ χρῆσθαι zeer zelden, θυμὸν [..] θυμῷ ποιεῖσθαι nooit. Leerzaam is ook Thuc. 2, 11, 5 οἱ λογισμῷ ἐλάχιστ[..] χρώμενοι θυμῷ πλεῖστα ἐς ἔργον καθίστανται. Plat. Euthyphr. 7 B verbin[..] ἔχθρα καὶ ὀργαί, stelt Epinom. 976 A πνεύματος ὀργή en φιλία, ven[..] iram et favorem, tegenover elkander, wat bij θυμός niet gevonden word[..] Dit verschil maakt het mogelijk, ὀργή en θυμός naast elkander op t[..]tellen onder de uitingen van eene tegenstrevende en afgunstige gezin[..]heid. Kol. 3 : 8 ἀπόθεσθε ... ὀργὴν θυμὸν κακίαν βλασφημίαν αἰσχρολογία[..] Ef. 4 : 31 πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργή enz., terwijl aan den andere[..] kant het verschil toch niet groot genoeg is, om een wezenlijk onde[..]scheid te maken, zoodat de verbinding juist van deze synoniemen aa[..] de uitdrukking eene zekere volledigheid geeft. Vgl. Lucn. De calumm. 23 εὐθὺς ἐξέρρηξε τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμὸν ἐξέχεε καὶ τέλος τὴν ἀπολογίαν προσ[..]μενος ἔγνω μάτην κατὰ τοῦ φίλου παρωξυμμένος, terwijl ὀργή en θυμός nooi[..] in verbinding met het in het proza zeldzaam voorkomende χόλος, he[..] poëtische κότος en vooral niet met μῆνις gevonden worden, welk laatst[..] woord den blijvenden toorn, de onverzoenlijke gezindheid, wrok, aanduidt Diog. L. l. c. μῆνις δέ ἐστιν ὀργὴ πεπαλαιωμένη καὶ ἐπίκοτος, ἐπιτηρητικὴ [..]

Voor het Bijbelsch Grieksch is karakteristiek, dat μῆνις daaraa[..] zoo goed als vreemd is. Bij de LXX vinden wij het Gen. 49 : 7 ἐπικατά[..]ρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν (אַף) ὅτι αὐθάδης καὶ μῆνις αὐτῶν (עברה) ὅτι ἐσκληρύνθη Jez. 16 : 6 van de zonde van Moab ἡ ὕβρις αὐτοῦ καὶ ἡ μῆνις αὐτο[..] גְּאוֹנוֹ וְעֶבְרָתוֹ, van den dag des gerichts van Jahwe ἡμέρα κυρίου μήνιδο[..] καὶ ὀργῆς i. p. v. θυμοῦ κ. ὀ., het werkwoord μηνίω, voortdurend toorne[..] = נטר, den toorn bewaren, Lev. 19 : 18, Ps. 103 : 9, Jer. 3 : 12 Daarenboven vinden wij μῆνις, μηνίω, μηνιάω Sir. 27 : 30, 28 : 5, 7, 10 : [..] Op zichzelf zou dit zeldzaam voorkomen van μῆνις niet veel beteekenen, wanneer het niet bij de Grieken de term. techn. was voor den onverzoenlijken toorn der godheid, der goden, niet alleen bij dichters, maar ook bij Hrdt. Plat. Ael. enz. Het grootste deel van het Bijbelsch Grieksch van de woorden θυμός en ὀργή met de daaraan beantwoordende Hebr.

naamingen heeft op Gods toorn betrekking. Van menschelijken toorn omt het betrekkelijk zelden voor. Overeenkomstig het Grieksche spraakgebruik zou *μῆνις* oogenschijnlijk meer voor de hand hebben gelegen dan *ὀργή* en *θυμός*. Dat de LXX het woord toch niet overnam, maar *ὀργή* en *θυμός* gebruikte, heeft zijnen goeden grond niet daarin, dat *μῆνις* te mythologisch gekleurd is, maar daarin dat de toorn Gods, van Jahwe, iets geheel anders is dan de *μῆνις* der Grieksche goden. De *μῆνις* der goden is onverbiddelijk en onverzoenlijk, zij openbaart zich evenzoo in de door *ὕβρις* verdiende strafgerichten als in de haat en nijd der goden, - de *μῆνις* der goden heeft een satanisch element. Vgl. Nägelsbach, Hom. Theol. 1, 3 Aufl. v. Autenrieth 1, 14 ff., Nachhom. Theol. 1, 31 ff. Zij komt overeen met het *ἀεὶ φθονερὸν τὸ θεῖον*, zie onder *ἱλάσκεσθαι*. Anders evenwel de toorn Gods. Deze is af te wenden, komt ook niet uit eene gezindheid voort, die van nature jegens de menschen onwelwillend gezind is, maar wordt opgewekt door de zonden der menschen, hetzij door gebrek aan onderwerping, afval en afgoderij, of door den voortdurenden strijd tegen Gods wil en openbaart zich eindelijk meestal als het einde van het goddelijk geduld in de wel verdiende strafgerichten en het laatste strafgericht. Van God staat Ps. 103 : 9 *οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μηνιεῖ*. Jer. 3 : 12 *ἐλεήμων ἐγώ εἰμι καὶ οὐ μηνιῶ ὑμῖν εἰς τὸν αἰῶνα*. Het was voor de LXX onmogelijk *μῆνις* van Gods toorn te gebruiken, terwijl aan den anderen kant de Grieken *ὀργή* hoogst zelden van de goden gebruikten en dan alleen van sommige uitingen van toorn, *θυμός* zoover ik zien kan, nooit.

Bij de LXX komen nu *ὀργή* en *θυμός* overeen met de Hebreeuwsche synoniemen אַף, זַעַף, חֵמָה, חֳרִי, חָרוֹן, עֶבְרָה, קֶצֶף, רֹגֶז en wel zóó, dat van de twee meest gewone benamingen אַף en חֵמָה de laatste vooral door *θυμός*, (75 maal), zeldzamer door *ὀργή* (23 maal), אַף 87 maal door *θυμός*, meer dan 100 maal door *ὀργή* vertaald worden; חָרוֹן, חֳרִי, קֶצֶף, רֹגֶז meer door *ὀργή* dan door *θυμός*, זַעַף, כַּעַז, עֶבְרָה bijna even dikwijls door beide. Daarnaast vinden wij voor גְּעָרָה naast *θυμός* nog *ἐπιτίμησις*, *ἀπειλή*, *ἀπώλεια*, *ἐλεγμός*, voor כַּעַס nog *ὀργίλος*, *παρόργισμα*, *παροργισμός*, voor עֶבְרָה nog *ὅρμημα*, voor קֶצֶף éêns *παροξυσμός*, *παροργισμός*, voor רגז *πικραίνω*, *ταράσσω*, voor חָרוֹן éêns *ὀνειδισμός*: Enkele malen worden גֵּעָה, כֹּחַ, נַחַם, קִנְאָה, ראשׁ door *θυμός*, סַעַר, עָוֹן, מַשָּׂא, נְאָצָה, סִפָּה door *ὀργή*, en רוּחַ éêns door *ὀργή* en door *θυμός* vertaald. Van de werkwoorden wordt קָצַף vooral door *ὀργίζεσθαι*, zeer zelden door *θυμοῦσθαι*, אָנַף gelijkmatig door beide woorden vertaald. Alles samengenomen, vinden wij *θυμός* en *ὀργή* even dikwijls en wel vooral van den goddelijken toorn, het meest beide benamingen verbonden, *θυμὸς ὀργῆς*, zeldzamer *ὀργὴ θυμοῦ* Num. 12 : 9, 2 Kron. 28 : 11; vgl. *θυμοῦσθαι ὀργῇ*, *ὀργίζεσθαι θυμῷ*; of met *καί* verbonden of met elkander parallel; alleen staand vinden wij *θυμός*

veel zeldzamer dan ὀργή. Een verschil laat zich nauwelijks bepalen. Alle
zouden wij kunnen opmerken, dat עָוֹן éêns door ὀργή vertaald word
waar θυμός moeilijk geschikt geweest zou zijn, Jez. 26 : 21 ἰδοὺ κύριος ἀ
τοῦ ἁγίου ἐπάγει τὴν ὀργὴν ἐπὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς = עָוֹן, derhal
ὀργή de vergelding voor עָוֹן, de misdaad, die geboet moet worden. Nu
11 : 11 is het de lezing van den Alex. i. p. v. ὁρμή van den Vat. = מַשָּׂא
Volgens Ps. 30 : 6 ὀργὴ ἐν τῷ θυμῷ σου καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ ἡ
vooral de zich openbarende ongewilligheid, θυμός de ongewilligheid v
het gemoed, — vgl. de boven genoemde opmerkingen over het spraa
gebruik van het gewone Grieksch.

De toorn Gods is het tegenovergestelde van het welgevallen Go
(Ps. 30 : 6: רָצוֹן, θέλημα) en wordt openbaar in de tegenover Zijne gena
en heil staande openbaringen. Diensvolgens beteekenen de genoem
Hebreeuwsche uitdrukkingen en θυμός en ὀργή de zich in het strafgeric
openbarende afkeer van God tegenover ἔλεος, ἐλεεῖν, οἰκτείρειν, οἰκτιρμ
ἀγαπᾶν, σωτηρία, ῥύεσθαι, vgl. Jez. 60 : 10 διὰ γὰρ ὀργήν μου ἐπάταξά
καὶ διὰ ἔλεον ἠγάπησά σε (קֶצֶף). Deut. 13 : 17 ἵνα ἀποστραφῇ κς ἀπὸ θυμ
τῆς ὀργῆς αὐτοῦ καὶ δώσῃ σοι ἔλεος καὶ ἐλεήσῃ σε. 2 Kron. 30 : 8, E
32 : 12 παῦσαι τῆς ὀργῆς τοῦ θυμοῦ σου καὶ ἵλεως γενοῦ ἐπὶ τῇ κακίᾳ τ
λαοῦ σου. Ps. 78 : 38, Jez. 12 : 1, 63 : 6, 7, Jer. 36 : 7, Ez. 7 : 8, 8 : 1
2 Kron. 12 : 7, Spreuk. 27 : 4 ἀνελεήμων θυμὸς καὶ ὀξεῖα ὀργή. Wat Go
misnoegen opwekt, Richt. 6 : 39 μὴ δὴ ὀργισθήτω ὁ θυμός σου ἐν ἐμοὶ κ
λαλήσω ἔτι ἅπαξ, Gen. 18 : 30, 32 — zoodat Hij Zijn aangezicht a
wendt —, vgl. het parallele ἀποστρέφειν τὸ πρόσωπον Jer. 33 : 5, Deu
31 : 17, 2 Kron. 30 : 8, 2 Kon. 24 : 20 enz. Vgl. Jer. 32 : 31 met vss. 29, 3
ἦσαν ποιοῦντες τὸ πονηρὸν κατ' ὀφθαλμούς μου ... ὅτι ἐπὶ τὴν ὀργήν μου κ
ἐπὶ τὸν θυμόν μου ἦν ἡ πόλις αὕτη κτλ. 2 Kron. 34 : 25 ἀνθ' ὧν ἐγκατέλιπ
με καὶ ἐθυμίασαν θεοῖς ἀλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσί με ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρ
αὐτῶν. Jer. 8 : 19 παρώργισάν με ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν — derhalve d
oorzaak van Zijnen toorn is de afgoderij van Israel. Vgl. Deut. 6 : 15
7 : 4, 9 : 19, 26, 32 : 21, Num. 25 : 3, 2 Kon. 13 : 3, 22 : 17, de a
valligheid Jez. 5 : 25, 42 : 25, Ez. 7 : 8, Lev. 26 : 28, 2 Kron. 34 : 2
het morren van het volk in de woestijn Num. 11 : 1, Achans diefst
Joz. 7 : 26, Sauls ongehoorzaamheid, Davids volkstelling 2 Sam. 24 : 1
de ontheiliging van Gods naam Ez. 20 : 13, van den Sabbat Neh. 13 : 18
de overtreding van de wet door verdrukking van weduwen en weezen
Ex. 22 : 23, in 't algemeen de zonde, ἁμαρτία, ἀσέβεια, ἀνομία, ἀδικία
ἀκαθαρσία Jez. 13 : 9, 48 : 9, 65 : 5 enz. Ez. 9 : 8, 20 : 13, Job 19 : 2
θυμὸς γὰρ ἐπ' ἀνόμους ἐπελεύσεται. 36 : 12, 13, 17 οὐχ ὑστερήσει δὲ ἀπ
δικαίων κρίμα, θυμὸς δὲ ἐπ' ἀσέβεις ἔσται. Nah. 1 : 2 ἐκδικῶν κς μετὰ θυμ
τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ. Het tegenovergestelde van toorn is derhalve ver
gevende genade, vergeving van zonden, ἀφιέναι, καλύπτειν τὰς ἁμαρτ.α

s. 85 : 3, 4, Mich. 7 : 9, vgl. Ps. 6 : 2 μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ ῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. Ps. 32 : 1, 2, 4. — Maar niet alleen tot Israel epaalt zich Gods toorn, wanneer het het verbond verbreekt, zoodat le‹‹hts met het oog op de bondsbetrekking van God tot Israel het begrip epaald zou kunnen worden (Ritschl), maar hij strekt zich ook uit over e heidenen, de ἔθνη, en dat niet alleen over de verleiders van Israel, oals Num. 22 : 22 over Bileam, Jez. 13 : 3; 14 : 6 over Babel, vgl. Jez. 0 : 27; 63 : 3 over Sodom, vgl. Jer. 10 : 25 ἔκχεον τὸν θυμόν σου ἐπὶ ἔθνη ὰ μὴ εἰδότα σε. — ὅτι κατέφαγον τὸν 'Ιακώβ, Ps. 79 : 6, Hab. 3 : 12, Ps. 8 : 50 over Egypte, Ez. 20 : 34, maar b. v. ook over Sodom en Gomorra, dama en Zeboïm Deut. 29 : 22, over Nineve Jon. 3 : 9, zoodat men ggen kan, dat alle zonde, die volhardt in het verachten van God en an Zijnen wil, ten slotte Gods toorn opwekt, hoewel eerst op het eind f op het laatst. Vgl. het verband tusschen Gods toorn en de verharding an Israel, 2 Kron. 30 : 8, Ps. 95, evenals de bedreiging met de ἡμέρα ργῆς, zooals de dag van Jahwe zijn zal, Zef. 1 : 15, 2 : 2, 3 (vgl. onder μέρα), zoodat de bijzondere zonden als de diefstal van Achan, de volks-elling van David enz. als bijzondere hoogtepunten van de zondige ver-ouding te beschouwen zijn, als zonden, waarin eene bijzondere maat an verzet tegen God uitgesproken is. 2 Ezr. 8 : 22: χεὶρ τοῦ θεοῦ ἐπὶ άντας τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν εἰς ἀγαθόν, καὶ κράτος αὐτοῦ καὶ θυμὸς αὐτοῦ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγκαταλείποντας αὐτόν. De goddelijke ὀργή is nooit het isnoegen op zichzelf, maar de openbaring daarvan.

De toorn Gods brengt de vergelding ἀνταπόδοσις en ἐκδίκησις, vgl. x. 22 : 23, Jez. 66 : 15, Lev. 26 : 28, Ez. 25 : 14—17, Mich. 5 : 15, Ez. 6 : 38, 24 : 8, Nah. 1 : 2, 6, Zef. 3 : 8, Ez. 7 : 8. Zelden wordt het eil aanbrengende κρίνειν daaraan ontleend zooals Ez. 5 : 15 ἐν τῷ ποιῆσαί ε ἐν σοὶ κρίματα ἐν ἐκδικήσει θυμοῦ μου, daarentegen weder en evenzoo ef. 3 : 8, Jer. 2 : 35, 24 : 13 ἐμπλήσω τὸν θυμόν μου, vs. 14: κατὰ τὰς δούς σου κρινῶ σε, terwijl κρίσις en θυμός Jez. 10 : 24 tegenover elkander taan: παίδευσον ἡμᾶς κύριε πλὴν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ. Job 36 : 17 οὐχ στερήσει δὲ ἀπὸ δικαίων κρίμα, θυμὸς δὲ ἐπ' ἀσέβεις ἔσται. Nooit wordt de oorn met de gerechtigheid Gods in verband gebracht, maar staat daar egenover, vgl. Ps. 69 : 25 ἔκχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργήν σου met vs. 28 μὴ ἰσελθέτωσαν ἐν δικαιοσύνῃ σου. Vs. 29 μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν. Ja van Gods gerechtigheid wordt de afwending van Gods toorn afgesmeekt. Dan. 9 : 16 δέσποτα, κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου ἀποστραφήτω ὁ θυμός σου καὶ ὀργή σου ἀπὸ τῆς πόλεως, waar Theodot. verbetert: ἐν πᾶσιν ἐλεημοσύνη σου. Van-daar ook dat Jez. 42 : 13 enz. Zach. 1 : 15 enz. de toorn Gods tot heil zijner knechten en van zijn volk zich openbaart (vgl. het ἐμβριμᾶσθαι van Jezus Joh. 11 : 33, 36 bij het graf van Lazarus). Dit rust op het oogpunt, waaruit in het O. T. Gods richten en gerechtigheid vooral beschouwd

wordt, zie onder κρίνω, δίκαιος, δικαιοσύνη, daar het doel van het rechterlij ambt en van de juridische gerechtigheid is, aan de lijdenden, aan d verdrukten recht te verschaffen, hen als rechtvaardigen voor te stellen de zonden te vergeven, Mich. 7 : 9 ὀργὴν κυρίου ὑποίσω ὅτι ἥμαρτον αὐτ ἕως τοῦ δικαιῶσαι αὐτὸν τὴν δίκην μου καὶ ποιήσει τὸ κρίμα μου καὶ ἐπάξει εἰς τὸ φῶς, ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, vgl. boven Ps. 69 : 29, 2 : vgl. met vs. 12 μή ποτε ὀργισθῇ κς καὶ ἀπολεῖσθε ἐξ ὁδοῦ δικαίας. Daar is evenwel ook niet buitengesloten, het straffend handelen van God Zijn richten in te sluiten en van de gerechtigheid Gods af te leiden zooals dan beide begrippen ook in het N. T. in dit opzicht gebrui worden. Evenzoo staat het met het verband tusschen den toorn en heiligheid Gods. Hoewel de heiligheid Gods zich evenzoo in het oorde als in de verlossing openbaart (zie onder ἅγιος), wordt toch de toor hoogst zelden met de heiligheid in verband gebracht, zooals Jez. 10: enz. vgl. met vs. 17; 26 : 20, Ez. 20 : 21, 36 : 18 enz. Ps. 78 : 38 v met vs. 41, terwijl Hoz. 11 : 9 staat: οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμ μου ... διότι θεὸς ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἅγιος. Ez. 38 : 16—1 Het zou evenzeer onjuist zijn in den toorn Gods niet eene openbari Zijner heiligheid te zien. Heiligheid en gerechtigheid zijn soteriologis bepaalde begrippen, waarvan de eigenlijke openbaring de heil aanbre gende openbaring Gods is, zoodat strafgericht en toorn slechts als tege stelling daar voorkomen, waar de objecten deze goddelijke openbari tegenstaan.

Als openbaring van Gods toorn komt alles voor wat straf is vo de zonde, wat het tegenovergestelde is van openbaringen der barmharti heid (zie boven). Zoo sommige van Israels ervaringen in de woestij de overgave in de hand der vijanden, de ondergang der Egyptenar in de Roode Zee, het wegvoeren van Israel in ballingschap, de ve woesting van het land, alle ellende en verderf, die over Israel kome Ex. 22 : 23, 32 : 11, 12, Num. 22 : 22, 25 : 3, 4, 32 : 13, Deut. 6 : 1 7 : 4, 9 : 19, 29 : 22, 26 καὶ ὠργίσθη κς θυμῷ ἐπὶ τὴν γῆν ἐκείνην ἐπαγ γεῖν ἐπ' αὐτὴν κατὰ πάσας τὰς ἀρὰς τὰς γεγραμμένας ἐν τῷ βιβλίῳ τ νόμου τούτου. Vs. 27, 31 : 17, 32 : 22, Richt. 2 : 14, 2 Kon. 13 : 3, 24 : Ps. 78 : 49, 50, Jez. 5 : 25, 9 : 11, 16, 20, 10 : 4, 13 : 3, 9, 30 : 34 : 2, Jer. 4 : 26, Ps. 21 : 10, 56 : 8, 77 : 10 enz. De openbaring va Gods toorn brengt het tegenovergestelde van ἀγαθόν. Vandaar dat θυμ en ἀγαθόν tegenover elkander worden gesteld. 2 Ezr. 8 : 22 χεὶρ τοῦ θε ἡμῶν ἐπὶ πάντας τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν εἰς ἀγαθόν, καὶ κράτος αὐτοῦ καὶ θυμ αὐτοῦ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγκαταλείποντας αὐτόν. Dit handelen van God al rechter concentreert zich in de straf des doods, zooals aan den andere kant gerechtigheid, heil en leven met elkander correspondeeren. Vgl. Ps 95, Jez. 7 : 28, Klaagl. 3 : 42, Ps. 85 : 4, vgl. vs. 7: ζωοῦν. Ps. 90 : 7, 1

ıze in het O. T. veelvuldig voorkomende tegenstelling tusschen leven = il en dood = onheil verbiedt ons de hypothese van Ritschl over te men, „dass der Anlass die Vorstellung vom Zornaffecte auf Gott zu ziehen, ursprünglich in den Erfahrungen von unerwarteter gewaltsamer ərnichtung des Lebens solcher Israeliten liege, welche ihre Verpflichtung gen den Bund gröblich verletzt hatten" (Rechtf. und Versöhnung 2, 5), — eene hypothese, die ten doel heeft een onderscheid tusschen Oud- en Nieuw-Testamentische wijze om van Gods toorn te spreken, arin te vinden, dat in het N. T. de voorstelling van Gods toorn niet ɔer ter beoordeeling van tegenwoordige verschijnselen aangewend, maar leen nog eschatologisch toegepast wordt. Daarover zie beneden. Niet leen Hand. 5:1 enz. wordt Gods toorn niet genoemd, maar ook niet Sam. 6:19, vgl. 2 Kron. 26:19, 20.

De toerekening van de zonden en hare vergelding i. p. v. de openıring van barmhartigheid en heil volgt uit Gods toorn (vgl. Jer. 18:23 ı ἀθωώσῃς τὰς ἀδικίας αὐτῶν καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἀπὸ προσώπου σου μὴ ἀλείψῃς ... ἐν καιρῷ θυμοῦ σου ποίησον ἐν αὐτοῖς. Lev. 26:28 παιδεύσω ιᾶς ἐγὼ ἑπτάκις κατὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν). Is Gods toorn geopenbaard, ın is er, opdat hij ophoude, eene verzoening noodig, Num. 16:46 ἱλασαι περὶ αὐτῶν· ἐξῆλθε γὰρ ὀργὴ ἀπὸ προσώπου κυρίου, vgl. vs. 45. Kron. 29:10, vgl. vs. 8, is noodig het breken met de bepaalde zonde, ı bekeering 2 Ezr. 10:10 enz. 2 Kron. 30:8; Ex. 32:12 bewerkt de ɔorbede van Mozes het ophouden van Gods toorn; Joz. 7:26 bewerkt ı bestraffing van den schuldige de bevrijding van het volk van het richt van Gods toorn, vgl. Deut. 13:17 enz. Men moet evenwel vastɔuden, dat aan den eenen kant de openbaring van Gods toorn niet gewend kan worden, wanneer de tijd daarvoor gekomen is, want hij eene door menschelijke handelingen bewerkte eigenschap Gods. oogstens na zijne verschijning kan de toorn afgewend worden, de volle twerking daarvan tegengegaan worden, zoodat God weder afstand doet, ch afwendt van Zijnen toorn, 2 Kron. 12:12, 29:10, 2 Ezr. 10:14, um. 25:4. Daarop doelen de gebeden der boetvaardigen, der lijdenən en verdrukten in de Psalmen en bij de profeten. Vandaar dat wij nderscheid moeten maken tusschen den toorn Gods, die op het gebed p kan houden — vgl. Ps. 30:6, 78:38, 50, 90:7, 9, 103:9, Jez. 0:25, 54:8, 60:10, Ez. 5:13, Mich. 7:9, 18 — en tusschen eene penbaring van den toorn εἰς τέλος, Ps. 79:5, 103:9, Jez. 66:15, gl. Ez. 6:12, Ps. 44:24, 74:1, 89:47 en van zulk eenen aard is e toorn op den oordeelsdag. Aan den anderen kant evenwel moet men ods toorn voorkomen, Deut. 6:15, 13:17, Zef. 2:2, 2 Ezr. 10:14, gl. Hoz. 11:9 en daartoe zijn vooral de priesters en de dienst aan het eiligdom bestemd, opdat Gods toorn niet over Israel ontbrande, Num.

18 : 5 *φυλάξεσθε τὰς φυλακὰς τῶν ἁγίων καὶ τὰς φυλακὰς τοῦ θυσιαστηρίου καὶ οὐκ ἔσται θυμὸς ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ.* Zoo staat Israels eeredienst in betrekking tot Gods toorn en met het oog op de verhouding van den offerdienst tot de zonden des volks en der bijzondere personen kan het begrip van Gods toorn niet zóó beperkt worden, dat de toorn Gods de vergelding voor den in den cultus zich openbarenden afval is, maar de beschouwing zal deze zijn, dat de offerdienst ten doel heeft, den door de zonde anders verdienden toorn af te wenden. De zonde in den eeredienst niet alleen de afval (vgl. Ps. 50, Jez. 1) wekt Gods toorn op, die a gewend moet worden. Zoo moeten wij dan onderscheid maken tusschen den dreigenden toorn, die door den offerdienst moet voorkomen worden en tusschen den geopenbaarden toorn, om welks opheffing gebeden en of welks verandering gewacht wordt, Ps. 85 : 6, Jez. 10 : 25, 54 : 8, Mich. 7 : 9 enz. Deze verandering brengt de Messiaansche tijd. In verband hiermeê erkent men, dat de gevolgen der zonde, waar zij openbaar worden, zooals b. v. in het verkorten van het leven Ps. 102 : 11, 12, 24 25, in 't algemeen in den dood en de daaraan voorafgaande smarten Ps. 90, aan Gods toorn moeten worden toegeschreven. Met het oog op de verhouding evenwel van de beloofde verlossing tot het oordeel, dat Israel bedreigt, bepaald tot het oordeel des doods, moet het als onjuist worden beschouwd, de verlossing niet met den reeds aanwezigen toorn van God in verband te brengen. Veelmeer heeft zij — inzoover aan het voorspellend element in den eeredienst gedacht wordt — in de eerste plaats betrekking op den toekomstigen toorn, welken men tegemoetgaat, daarentegen in de profetie op den reeds geopenbaarden toorn. Overigens vgl. onder *ἱλάσκεσθαι.* Zoo is Gods toorn de uitdrukking voor Gods verzet tegen de zonde, dat openbaar zal worden. Het goddelijk misnoegen is aanwezig ook vóór de openbaring daarvan, zooals de *μακροθυμία*, het geduld Gods, getuigt, want deze is een uitstel van de uiting daarvan. De toorn ontstaat niet eerst met de voltrekking van het oordeel. Waar van Gods toorn sprake is, vinden wij steeds de voorstelling van het zich openbarend misnoegen.

In de apocriefen treedt van de beide Grieksche uitdrukkingen *θυμ*… bijna geheel op den achtergrond. Wij vinden het van Gods toorn alleen Bar. 1 : 13, 2 : 13, 20, Jud. 9 : 8, Sir. 5 : 6 *ἔλεος καὶ ὀργὴ παρ' αὐτ*… *καὶ ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καταπαύσει ὁ θυμὸς αὐτοῦ.* 18 : 24 absoluut zonder Genitief Wijsh. 18 : 21, 19 : 1 *τοῖς δὲ ἀσεβέσι μέχρι τέλους ἀνελεήμων θυμὸς ἀνέστη.* Daarentegen is *ὀργή* de gewone benaming van het zich openbarend misnoegen van God tegen de zondaren geworden. Alleen is in de apocriefen daarvan minder sprake dan in het O. T. 1 Makk. 1 : 64 3 : 8, 2 Makk. 5 : 20 *ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ τοῦ παντοκράτορος ὀργῇ πάλιν ἐν τῇ τοῦ μεγάλου δεσπότου καταλλαγῇ μετὰ πάσης δόξης ἐπανωρθώθη.* 7 : 33

:8: τῆς ὀργῆς τοῦ κυρίου εἰς ἔλεον τραπείσης. 1 Ezr. 8:21, 9:13, Jud. :9, Wijsh. 5:20, 11:9, 16:5, 18:20, 23, 25, Sir. 5:6, 7:16 νήσθητι ὅτι ὀργὴ οὐ χρονιεῖ. 16:11 ἔλεος γὰρ καὶ ὀργὴ παρ' αὐτοῦ, δυνάστης ἐξιλασμῶν καὶ ἐκχέων ὀργήν 23:16, 33:7, 39:23, 44:17 Νῶε ... ἐν καιρῷ ὀργῆς ἐγένετο ἀντάλλαγμα, διὰ τοῦτο ἐγενήθη κατάλλειμμα τῇ γῇ. 45:19, 7:20, Geb. Man. 5 ἀνυπόστατος ἡ ὀργὴ τῆς ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς ἀπειλῆς σου.

Op dezen Oud-Testamentischen grondslag rust het Nieuw-Testamentisch begrip van Gods toorn. 'Οργή duidt ook in het N. T. steeds et zich vooral in vergelding openbarend misnoegen aan. Hoezeer de gedachte aan vergelding, aan het voltrekken van de straf de voorstelling beheerscht, blijkt vooral Rom. 13:14 van de overheid θεοῦ διάκονός ἐστιν ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Vs. 5 διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν. Het staat 1) van menschelijken toorn Ef. 4:31 πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ, vgl. vs. 32. Kol. 3:8 ἀπόθεσθε ... ὀργὴν θυμὸν κακίαν βλασφημίαν. 1 Tim. 2:8 προσεύχεσθαι ... ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ. Jak. 1:19, 20: ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὀργήν· ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην θεοῦ οὐκ ἐργάζεται, waar δικ. θ. evenzoo een soteriologisch begrip is als bij Paulus, vgl. 2:23, 24 Rom. 4:15, wanneer men niet θεοῦ als Gen. qual. beschouwen wil. Van Jezus wordt gezegd Mk. 3:5 περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς. Vgl. ὀργίζεσθαι Mt. 5:22, 18:34, 22:7, Lk. 14:21, 15:28, Ef. 4:26. Van de afkeerigheid tegen God en de gemeente Gods, Openb. 11:18, 12:17. — 2) Van Gods toorn, a) van eenen in het tegenwoordige openbaar gewordenen, van het heil uitsluitenden toorn van God, 1 Thess. 2:16 ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος, vgl. boven Ps. 79:5, 103:9, Jez. 57:16 enz. Men moet evenwel opmerken, dat de uiterlijk waarneembare voltrekking van het gericht nog niet heeft plaats gehad, maar dat de apostel slechts den Hand. 18:6 besproken toestand op 't oog heeft: τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν· καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι. Vgl. 2 Kor. 2:16, 3:14. Verder nog Lk. 21:23 ἔσται ὀργὴ τῷ λαῷ τούτῳ, vgl. vs. 22 ἡμέραι ἐκδικήσεως αὗταί εἰσι τοῦ πλησθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα, evenals vs. 24 ἄχρι οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν. Daarenboven van den in het O. T. voorkomenden toorn Gods over Israel in de woestijn Hebr. 3:11, 4:3 ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου· εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου, vgl. 3:17 ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ (Ps. 95:8 enz. Num. 14:22 enz.). Ook Rom. 13:4 (zie boven) beteekent ὀργή den toorn Gods over hen, die het kwade doen, en welken de overheid openbaren moet.

Op alle overige plaatsen staat het b) niet evenals in het Oude Testament van den in verschillende gebeurtenissen zich openbarenden toorn van God, om dien naar zijne beteekenis te waardeeren, maar van

Gods toorn tegen de zonde, die zich tegen Gods wil verzet. Deze toorn zal eens op den dag des gerichts openbaar worden. De toorn Gods is in het N. T. een wezenlijk eschatologisch begrip, evenwel niet zóó, dat hij eenvoudig iets toekomstigs is, maar inzoover in de toekomst Gods toorn ten volle openbaar zal worden, die thans zich uit in het ont- zeggen van het heil. Vgl. 1 Thess. 2:16 met 1:10, Rom. 1:18, zie beneden. Bij het laatste gericht zal het heil worden ontzegd als een gevolg van het goddelijk misnoegen, zooals Gods toorn onder het Oud Verbond openbaar werd in de menigvuldige gerichten over het afkeerig Israel, over zijne vijanden evenals over de heidensche verachting van God. Deze toorn (vgl. de ἡμέρα ὀργῆς Zef. 1:18, 2:2, 3, met de ἡμ. ὀ. Klaagl. 1:13, 2:1) heet ἡ ὀργὴ ἡ ἐρχομένη, μέλλουσα Lk. 3:7, 1 Thess. 1:10 Ἰν τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης. Mt. 3:7 Φυγεῖ ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς. Ef. 5:6 διὰ ταῦτα γὰρ (vgl. vs. 5) ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Kol. 3:6 δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργ τοῦ θεοῦ. Rom. 5:9 δικαιωθέντες — σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς volgens hetwelk de ὀργή het tegenovergestelde van de δικαίωσις uitwerkt de toerekening en bestraffing van de zonde. 1 Thess. 5:9 οὐκ ἔθετο ἡμᾶ ὁ θς εἰς ὀργὴν ἀλλὰ εἰς περιποίησιν σωτηρίας. Dit ontzeggen van het hei door de straffende vergelding volgt op den dag van de openbaring van het oordeel, die daarom als ἡμέρα ὀργῆς aangeduid wordt Rom. 2:5 De zaak wordt evenwel sedert zóó voorgesteld, alsof deze toorn Gods tot dusver niet aanwezig was. Terwijl hij in de Openb. in zijne tot de laatste periode behoorende verschijning voorkomt (Openb. 11:18 ἦλθε ἡ ὀργή μου καὶ ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι. 6:17 ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη τῆ ὀργῆς αὐτοῦ. Vs. 16, 14:10, 16:19, 19:15), vindt men Joh. 3:36 ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν de voorstelling, dat de toorn Gods reeds op den betrokken persoon rust, waarbij men niet alleen aan het ἤδη κέκριται vs. 18 en in 't algemeen aan de Johanneïsche voorstelling denken moet, dat, wat tot de toekomst behoort, in het tegenwoordige reeds aanwezig is, zooals het goed des heils van het eeuwige leven, zoo ook de toorn Gods, — maar vooral daaraan, dat de Messiaansche hoop eene hoop op opheffing van het aanwezige, reeds sedert lang over Israel beslotene gericht is. Evenals de ὀργὴ ἡ μέλλουσα Mt. 3:7, neemt ook deze ὀργὴ μένουσα alleen eenen Oud-Testamentischen vorm aan en beiden sluiten elkander niet uit, want de ὀργὴ ἡ μέλλουσα is, zooals vooral Joh. 3:36 vgl. met vs. 18 duidelijk wordt, alleen de voltooiing van de eerste. De eerste is evenwel niet alleen de vroeger reeds plaats gehad hebbende en sedert nog aanwezige, maar tegelijk van het ongeloof van Israel (vs. 32, 33) afhankelijke reactie van het goddelijk misnoegen, de toorn, die uit het ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν vs. 35 voortvloeit. Op soortgelijke, hoewel niet op dezelfde wijze moet men over de Paulinische voorstelling

ordeelen. Wel is ook voor Paulus de goddelijke ὀργή een wezenlijk schatologisch begrip in den zin van het ontzeggen van het heil, zooals it de boven aangehaalde plaatsen blijkt, waar ἡ ὀργή als het tegenoverestelde van het door de goddelijke genade tot stand gekomen heil vooromt, dat in de eindbeslissing van het toekomstig rechtvaardig oordeel iods besloten wordt over hen, die het treft, de υἱοὶ τῆς ἀπειθείας. Het ijn evenwel niet eerst dezen, wier gedrag den goddelijken toorn opwekt, iaar τέκνα ὀργῆς zijn ook anderen, die tegenover het evangelie nog geen ositie hebben kunnen nemen en dat wel τέκνα φύσει ὀργῆς overeenkomstig e ἐπιθυμίαι τῆς σαρκός, waarin zij wandelen, Ef. 2 : 3. Zie beneden. Op en rust de toorn Gods, die eens eindigt met het ontzeggen van het eil. Deze toorn ontstaat niet eerst op dien dag, wat ook dan in ποκαλύπτεται ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ Rom. 1 : 19 niet zou opgesloten zijn, anneer hier ondanks het Praesens van den toekomstigen toorn sprake ras. Want de reden, welke Ritschl daarvoor opgeeft, dat ἀποκαλ. bij 'aulus eene ontdekking aanduidt, waardoor het ontdekte eerst werkeijk ontstaat, is, zooals bij ἀποκαλ. getoond werd, onjuist. Maar het aat ook niet aan, het Praesens Rom. 1 : 19 uit eene levendige voorsteling van de toekomst, of zooals Ritschl wil, daaruit te verklaren, dat le apostel alles wat bij hem op grond van Oud-Testamentische voorpelling van de toekomst zeker is, in het Praesens, derhalve niet in len vorm van voorspelling of heenwijzing naar de toekomst, maar in len vorm van eene stelling pleegt uit te drukken. Dit is het geval Kor. 3 : 13, waar de apostel zijne uitspraken over de toekomst op ulk eene stelling, nl. dat de toekomstige dag ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, loet rusten. Maar dit geldt voor onze plaats des te minder als de onniddellijk voorafgaande δικαιοσύνη θεοῦ ἐν τῷ εὐαγγ. ἀποκαλύπτεται niet toeaat, datzelfde werkwoord in denzelfden tijd dadelijk anders op te vatten. Iet in het evangelie aanwezige feit, waardoor het δύναμις θεοῦ εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι is, de aanwezigheid van het δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν staat tegenover het eveneens aanwezige eit, de andere aanwezigheid, ja deze openbaring der δικ. θεοῦ wordt daarloor versterkt, dat niet eerst iets toekomstigs ons wacht, maar het tegenovergestelde van deze reddende openbaring aanwezig is, een toestand, vaaruit de goddelijke kracht van het evangelie door de daarin aangeodene δικ. θ. redt. Vgl. het met dit verband van vs. 19 met vs. 18 door γάρ overeenkomstige ἵνα Gal. 3 : 22. De toorn Gods, het oordeel openaart zich overal, waar menschen de waarheid in ongerechtigheid tegenouden (vgl. Mt. 13 : 13—15). Deze tegenwoordige openbaring van toorn vijst de apostel aan in de in het heidendom waar te nemen leiding van God vss. 24, 26, 28, die eindigt met een laatste gericht vs. 32, dat ieidenen en Joden 2 : 5 onmiskenbaar tegemoetgaan, wanneer zij niet

door het evangelie worden gered. Zoo redt de genade eerst goed van den toekomstigen toorn 5 : 9, omdat zij diegenen aan den reeds aanwezigen toorn onttrekt, die haar geloovig aannemen. Evenals de heidenen zijn ook de Joden onderworpen aan het oordeel, Rom. 4 : 15 ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται vgl. met vs. 15^b en 5 : 13. Want evenmin ἁμαρτία ἐλλογεῖται juist volgens 5 : 13 iets toekomstigs is, evenmin is de ὀργή 4 : 15 iets, dat eerst in de toekomst openbaar wordt. Integendeel: zoowel aan heidenen als Joden openbaart zich Gods toorn. Hij bedreigt hen niet eerst. Vgl. onder νόμος. Alleen kon deze toorn worden afgewend, terwijl de toekomstige toorn niet afgewend kan worden evenals iedere openbaring van toorn εἰς τέλος, 1 Thess. 2 : 16. Daarin ligt de groote beteekenis van het δικαιωθῆναι en van den levenden Christus, dat voor de καταλλαγέντες en δικαιωθέντες, die van den toekomstigen toorn gered zijn (vgl. 3 : 23) geldt: πολλῷ μᾶλλον σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. Wat nog dit ἀπ' οὐρανοῦ betreft, kunnen wij daarvoor, dat dit niet op een openbaring van den grooten dag des oordeels wijst, aan Mt. 21 : 25 herinneren. Eindelijk vgl. ook Rom. 3 : 5 μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; wat niet beteekent: die met den toorn dreigt, maar evenals πόλεμον ἐπιφ., beoorlogen, δίκην, τιμωρίαν ἐπιφ. de straf voltrekken, zoo τὴν ὀργ. toorn openbaren, van de reeds dikwijls en ook thans plaats hebbende ontzegging van het heil voor de ἄπιστοι vs. 3, die evenzoo rechtvaardig is als dit ongetwijfeld van het toekomstige gericht gezegd kan worden vs. 6. Vgl. Rom. 11 : 11, 19, 25.

Terwijl zoo de verwantschap tusschen de Paulinische en de Johanneïsche beschouwing niet te miskennen is, mogen wij evenwel een ander punt niet over het hoofd zien, waar Paulus meer met de Apocalypse dan met het evangelie van Johannes overeenstemt. Hij beschouwt nl. de tegenwoordige geschiedenis als eenen tijd van de lankmoedigheid en het geduld van God, waaraan de toekomstige dag des Heeren een einde maakt, Rom. 2 : 5 θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, vgl. vs. 4 τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; 9 : 22 θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν . . . ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν (gereed tot het verderf, zie καταρτίζω), waar overigens σκεύη ὀργῆς niet alleen σκεύη ὀργῆς τῆς μελλούσης zijn, maar als σκληρυνθέντες vaten van den reeds daarop rustenden toorn vs. 18. Vgl. Openb. 6 : 10, 17. Met de gedachte aan Gods toorn verbindt zich, zoozls vanzelf spreekt, de gedachte aan den toekomstigen dag des toorns, hetzij men hierop lette, dat Gods toorn reeds geopenbaard is, of dat hij nog teruggehouden wordt door het geduld Gods. Hij zweeft over de wereld, totdat hij zich eindelijk openbaart aan hen, die i. p. v. de redding daarvan aan te nemen, bij hun κατέχειν τὴν ἀλήθ. ἐν ἀδικίᾳ, dat zij tot nu toe reeds getoond hebben, volharden als υἱοὶ τῆς

πειθείας, Ef. 2:2. Aan deze ὀργή, waarop τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ van Mt. 25:41 betrekking heeft, moeten de geloovigen et gericht over hunne bestrijders overlaten, Rom. 12:19 μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ. Het is ook deze zich ééns openbarende oorn, waarom alle die wandelen in de ἐπιθυμίαι τῆς σαρκός genoemd vorden τέκνα φύσει ὀργῆς, omdat en zoolang zij daaraan onderworpen ijn, vgl. vss. 4—7, evenals 1 Thess. 1:4, volgens hetwelk de verlosing eene redding is van deze onderwerping aan Gods toorn. Het φύσει f. 2:3 moet verklaard worden op grond van de ἐπιθυμίαι τῆς σαρκός n τέκνα φύσει ὀργῆς zegt niet, dat zij de ὀργή niet kunnen ontgaan. Vgl. e υἱοὶ τῆς βασιλείας Mt. 8:12, die ondanks het feit, dat zij zulks zijn, erworpen worden.

Vgl. Ritschl, Rechtfertigung und Versöhnung, II, 119 ff., evenals iens geschrift „De ira Dei", 1859. Weber, Vom Zorne Gottes, 1862, f. Orelli, Alttestamentliche Prämissen zur neutestamentlichen Versöhnungslehre, in Luthardt's Zeitschr. f. chr. Wiss. 1884, 1, S. 22 ff. Prof. Van Leeuwen, Bijbelsche Godgeleerdheid, I, 1892, bl. 104 enz.

'Οργιάω, de orgiën vieren, in den dienst der orgiën inwijden, brullen van den leeuw, Jez. 5:29.

'Οργίζω, -ίσω, vertoornen, toornig maken; in het N. T. alleen in Passivo ὀργίζομαι, Aor. 1. ὠργίσθην = toornig worden, vertoornd zijn, absolute, Mt. 18:34, 22:7, Lk. 14:21, 15:28, Ef. 4:26 (waar over den Imperativ. permissivus vgl. Winer's Gramm. 7. Ausg. S. 292), Openb. 11:18, τινί of ἐπί τινι = op iemand, Mt. 5:22, Openb. 12:17.

'Οργίλος, η, ον, van ὀργή, oploopend, driftig, lichtgeraakt, Ps. 17 (18):48, Tit. 1:7, Didache 3:2.

'Οργυιά, ᾶς, ἡ, van ὀρέγω, benaming eener lengtemaat ter grootte van twee uitgestrekte mansarmen met de daartusschen gelegen borst = vadem, Hand. 27:28.

'Ορδινεύω, bevelen, Acta Petri 182, 4; 186, 9.

'Ορέγω, -ξω, reiken, strekken, uitstrekken; in het N. T. alleen in Medio, oorspr. = zich uitstrekken naar iets, en vandaar overdracht. = streven, trachten, τινός = naar iets verlangen, er belust op zijn, 1 Tim. 3:1, 6:10 (waar het min correct op φιλαργυρία terugslaat, terwijl de schrijver dacht aan datgene, waarop de φιλαργυρία haar streven richt), Hebr. 11:16.

'Ορεινός, ή, όν, van τὸ ὄρος, bergachtig; ἡ ὀρεινή, scil. χώρα, volgens een ook bij de klassieken niet zelden voorkomend elliptisch spraakgebruik = het gebergte, berg- of hoogland, Gen. 14:10, Num. 13:30, Lk. 1:39, 65.

"Ορεξις, εως, ἡ, van ὀρέγω, ὀρέγομαι, het streven, trachten naar iets, de begeerte, de lust, Rom. 1:27.

'Ορθοδοξία, ἡ, zuivere meening, zuiver gevoelen, teg. κακοδοξία, Ep. II, 172 A, Athan. 1, 237 D. 'Η κυριακή of ἑορτὴ τ. ὀρθ., de eerste Zondag in de vasten, Porph. Cer. 191, 151, 18.

'Ορθοτομία, ας, ἡ, het recht snijden, de juiste, gezonde verklaring van de leer, Clem. A. II, 544, Eus. II, 308 B.

'Ορθοποδέω, -ῶ, -ήσω, van ὀρθόπους, οδος rechtuitgaande (van ὀρθός en ὁ πούς de voet), een woord, dat bij de Classici niet schijnt voor te komen en in het N. T. slechts overdracht. gebezigd wordt = rechtuit (in rechte richting) afgaan, πρός τι = op iets, Gal. 2 : 14 (waar het tegenovergestelde van slinksche wegen of zijpaden bewandelen bedoeld wordt. Misschien moeten wij daar ὀρθοπλοοῦσι lezen. Zie den comm. van Baljon op den brief van Paulus aan de Galatiërs blz. 37.

'Ορθός *, ἡ, όν, recht en dat wel 1) a) rechtop, tegenover hem, die onderligt, verb. met στῆναι, ἱστάναι. Zoo in het N. T. Hand. 14 : 30. Vgl. Bar. 6 : 27, 1 Ezr. 9 : 46, Ez. 1 : 7. Vandaar b. v. tegenover het vernietigde, vgl. Bar. 6 : 27. b) Overdr. van standvastigheid, goeden moed, blijde verwachting. Zoo in het Bijb. Grieksch alleen Mich. 2 : 3 οὐ μὴ πορευθῆτε ὀρθοί = לֹא תֵלְכוּ רוֹמָה. 4 Makk. 6 : 7 ὀρθὸν εἶχε καὶ ἀκλινῆ τὸν λογισμόν. 2) Recht, tegenover wat krom is, σκολιόν, vgl. tegenover κυρτή 1 Kon. 20 : 11; vandaar van de richting = recht uit; a) zinlijk Hebr. 12 : 13 τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε naar Spreuk. 4 : 11, Jer. 31 : 9: ὁδῷ waarmeê het ook Spreuk 12 : 15, 14 : 12, 16 : 25 verbonden is. Spreuk 4 : 25 οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν = נֹכַח. De LXX heeft het even wel, zooals het parallele δίκαια bewijst, niet naar het Hebreeuwsch eigenlijk opgevat. b) Zeer dikwijls overdrachtelijk = juist, waarachtig, recht goed, syn. ἀληθινός, δίκαιος, b. v. λόγος, μάρτυς, νόμος, κατὰ τὸ ὀρθὸν δικάζειν enz. Zoo bij de LXX = יָשָׁר (gewoonlijk εὐθύς, zelden δίκαιος; somtijds anders), ook יֹשֶׁר, מֵישָׁרִים, Spreuk. 8 : 6 tegenover σκολιόν vs. 8 21 : 8; tegenover παράνομος 11 : 6, δόλιος 12 : 6, ἀπαίδευτος 15 : 15, 16 : 1 λόγος ὀρθός parall. χείλη δίκαια, Mich. 2 : 7, Spreuk. 23 : 16, Mich. 3: τὰ ὀρθὰ διαστρέφειν parall. βδελύσσεσθαι κρίμα. Vgl. ὀρθῶς κρίνειν Wijsh. 6 : 4 Λογίζεσθαι 6 : 4. Λαλεῖν Deut. 5 : 28, 18 : 17 = הֵיטִיב, Num. 27 : 7 Gen. 40 : 16, Ex. 18 : 17 = טוֹב. Gen. 4 : 7 ὀρθῶς προσφέρειν. 1 Makk. 11 : 43 ποιεῖν. Spreuk. 11 : 2 πορεύεσθαι = בְּיֹשֶׁר. Ez. 22 : 30 ἀναστρέφεσθαι Zoo niet in het N. T. Ook niet ὀρθοῦν, bij de LXX Esth. 7 : 9, 2 Ezr. 6 : 11, Gen. 37 : 7 in eigenlijke beteekenis zooals ook Sir. 27 : 14, Bar. 6 : 27. Overdr. 1 Ezr. 1 : 21 ὠρθώθη τὰ ἔργα 'Ιωσίου ἐνώπιον τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ πλήρει εὐσεβείας.

'Ορθοτομέω *, een woord als ὀρθοδρομέω, ὀρθοποδέω, καινοτομέω vinden wij alleen in het Bijbelsch Grieksch en wel tweemaal bij de LXX. Spreuk 3 : 6 πάσαις ὁδοῖς σου γνώριζε αὐτήν (sc. τὴν σοφίαν), ἵνα ὀρθοτομῇ τὰς ὁδούς σου. 11 : 5 δικαιοσύνη ἀμώμους ὀρθοτομεῖ ὁδούς, ἀσέβεια δὲ περιπίπτει ἀδικίᾳ

enals éêns in het N. T. 2 Tim. 2:15 σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας en n de laatste plaats overgegaan in het kerkelijk Grieksch. Bij de LXX mt het beide malen overeen met ישר Piël, waarvoor met hetzelfde ject Ps. 5:9 κατευθύνειν, vgl. Spreuk. 4:26, 9:15, 15:22, 29:28, 119:5. Voor Spr. 3:6 is de beteekenis duidelijk = gereed maken, n weg effenen, banen overeenkomstig het gebruik van τέμνειν Thuc. 100 ὁδοὺς εὐθείας ἔτεμε. Hrdt. 4, 136 τετμημένη ὁδός, een gebaande g. Pind. Plat. Plut. Ook Spreuk. 11:5 zou zoo opgevat kunnen rden. De gedachte aan τέμνειν ὁδόν in de andere beteekenis „eenen g inslaan, vervolgen" zou dan evenwel de voorkeur verdienen, die ar gelang van het verband dan plaats heeft, waar de weg hetzij naar nen aard hetzij naar zijn doel nader bepaald wordt. Zie de woordeneken. Daarvoor getuigt niet alleen het epitheton ἀμώμους, maar de genaardig gevormde tegenstelling in het tweede lid. In elk geval oefent beide plaatsen het spraakgebruik van τέμνειν invloed uit.

Men kan vragen, of dit ook 2 Tim. 2:15 het geval is. Een overrachtelijk gebruik van de beteekenis „eenen weg banen" aan te nemen , afgezien van de zeldzaamheid van het woord, reeds daarom ondoenlk, omdat ὀρθοτ. hier een ander object dan ὁδός heeft. De poging om uitdrukking als een van de offers overgenomen beeld te verklaren el. Beza), heeft de samenstelling met ὀρθός tegen zich, dat van de legalis victimarum sectio ac distributio" niet gebruikt wordt en alleen richting, niet de juistheid van het τέμνειν aanduidt. Dat geldt van door Luther en anderen, nog het laatst door Beck aangenomene opting, van de juiste behandeling van het goddelijk woord naar zijne zonderlijke bestanddeelen en naar de afzonderlijke behoeften (naar k. 12:42 enz.). De juistheid van deze gedachte, op zichzelve beschouwd, slist daarom nog niet voor de uitdrukking op onze plaats. Allereerst n men vragen, of τέμνειν niet zooals boven met ὁδός, zoo ook met γος, ῥῆμα enz. verbonden wordt. Dit is met betrekking tot het simlex niet het geval. Maar wel vinden wij zoo συντέμνειν verbonden in e beteekenis: het woord kort maken, zich kort uitdrukken (met en onder λόγους, meermalen evenwel daarmeê), waaraan zich in het Bijb. rieksch de uitdrukking λόγον συντελεῖν καὶ συντέμνειν Jez. 40:22, λόγος υντετμημένος vs. 23 het puntige, korte en bondige woord aansluit (in et N. T. Rom. 9:28). Daarmeê staat in de toepassing van τέμνειν op et object λόγος onze uitdrukking gelijk, zoodat ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας = het woord der waarheid zóó opvatten en uitdrukken, dat et een λόγος ὀρθός is, vgl. onder ὀρθός, d. i. dat het wezenlijk λόγ. τῆς ἀλ. is. Vgl. μόρφωσις τῆς εὐσεβείας vs. 5. Dat werkelijk aan deze zaak, an de scherpe en nauwkeurige voorstelling der waarheid gedacht wordt,

zou evenzoo uit ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος vs. 15 als uit de vermaning vs. 16 voortvloeien: τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο. Tot eene andere ver- klaring komt men ook niet, wanneer men naar analogie van καινοτομ… een geheel op den achtergrond treden van τέμνειν aanneemt en evenal dit (oorspr. eene technische uitdrukking voor het bewerken van een steen = nieuw maken, vernieuwen, veranderen, zoo ὀρθοτ. verklaart door juist of recht maken. In het kerkelijk Grieksch is het van onze plaat overgegaan als synoniem van het begrip der orthodoxie. Vgl. Const. Ap 7, 30 ὀρθοτομεῖν ἐν τοῖς τοῦ κυρίου δόγμασιν. Euseb. H. e. 4, 3 ἐξ οὗ κατ… δεῖν ἐστὶ λαμπρὰ τεκμήρια τῆς τε τοῦ ἀνδρὸς διανοίας καὶ τῆς ἀποστολικ… ὀρθοτομίας. Theod. Stud. p. 474 A: ὑποδεικνύων ὀρθὴν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐξ ἅπασαν ὀρθοτομίαν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας (in den Thes. van Steph. s. v.) Vgl. Chrysost. bij Suicer.: τέμνε τὰ νόθα καὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ πολλῆς τῆ σφοδρότητος ἐφίστασα καὶ ἔκκοπτε ... τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος πάντ… τὸ περιττὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ κηρύγματος ἔκτεμε. Anna Comnena, Alexia 14, 8 (ed. Schopen II, p. 301, 8): τούτους τὴν ὀρθοτόμον ἐδίδασκε πίστ… ἐξελέγχων τὸ διεστραμμένον τῆς αὐτῶν αἱρέσεως. Eveneens Oecum., Theophy Vgl. 2 Kor. 4 : 2, 10 : 13. Uit de oudere litteratuur vgl. Deyling, Ob- servatt. sacr. I, 617—654. Elsner, Observatt. sacr. 2, 311 sqq. Kypke Observv. sacr. 2, 370 sq. C. H. Lange, Idea doctoris sacri ex 2 Tim 2 : 15 delineata, in ejusdem observv. sacr. p. 267—345, waar een uit- voerig overzicht van de verschillende verklaringen te vinden is.

Ἀνορθόω*, oprichten, Hrdt. Xen. Plat. Thuc. enz. en dat wel a) maken dat iets staat en bestaat, LXX = כּוּן, vooral van Davids troon, 2 Sam 7 : 13, 16, 26, 1 Kron. 17 : 12, 14 enz., Jer. 10 : 11, 33 : 2, Ps. 20 : 9 b) Maken, dat iets weder staat, LXX זקף, Ps. 145 : 14, 146 : 8, κύρι… ἀνορθοῖ πάντας τοὺς κατεῤῥαγμένους. Sir. 11 : 12 ἐκ ταπεινώσεως. Zoo i… het N. T. Hebr. 12 : 12 τὰ παραλελυμένα γόνατα. Hand. 15 : 16 τὴν σκηνὴ Δαυεὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, parall. ἀναστρέφειν, naar Am. 9 : 11, waar de LXX heeft ἀνοικοδομεῖν. Pass. Lk. 13 : 13 ἀνορθώθη i. p. v. ἀνωρθώθη, zooals meer malen bij de LXX, vooral bij de met een ο beginnende werkwoorden ὁμοιοῦν, ὁμολογεῖν enz. Zoo Buttmann, S. 30, Sturz, S. 124.

Ἐπανόρθωσις*, εως, ἡ, van het in het gewone Grieksch veel gebruikt ἐπανορθόω, herstellen, weder in den vroegeren, beteren toestand brengen b. v. πολιτείαν, βίον, τὸ πεσόν; 2 Makk. 2 : 22 τοὺς μέλλοντας καταλ… νόμους ἐπανορθῶσαι. 5 : 20 ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ τοῦ παντοκράτορος ὀργῇ πάλ… ἐν τῇ τοῦ μεγάλου δεσπότου καταλλαγῇ μετὰ πάσης δόξης ἐπανωρθώθη. Overdr = gebreken weder goedmaken, Med. zijne gebreken weder goedmaken vgl. ἐπανόρθωμα ἁμαρτήματος, ἀδικήματος, bij Plat. Aristot., ook Dem. τῶ… ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων — welke uitdrukking opmerkelijk ge- noeg in het Bijbelsch Grieksch niet gevonden wordt. 2 Makk. 15 : 1… ἐπ' ἀρετὴν παρορμῆσαι καὶ ψυχὰς νέων ἐπανορθῶσαι (Fritzsche ἐπανδρῶσαι)

ındaar ἐπανόρθωσις a) herstelling, 1 Makk. 14:34, 1 Ezr. 8:52. Overdr. verbetering, Plat. Tim. Locr. 104 A, van de kunsten en tenschappen. Plut. De aud. poet. 34 B, 35 E. De rat. aud. 16 (46 D): θεσίας πρὸς ἐπανόρθωσιν ἤθους ὥσπερ Φαρμάκῳ δάκνοντι λόγῳ χρωμένης ἐλέγντι. Zoo in het N. T. 2 Tim. 3:16 van de heilige Schrift: ὠΦέλιμος . πρὸς ἐλεγμόν, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν κτλ. Phil. allegor. 1, I,), 43, ἐ. ἤθους. Plut. Lyc. 25, 2 zie onder διόρθωσις.

Διόρθωσις *, εως, ἡ, van διορθόω, in den rechten toestand, orde bren-n, overeenkomstig de beteekenis van ὀρθός òf in 't algemeen: in de ede richting, Aristot. de part. animal. 4, 9; orde, Isocr. 4, 181, van-ıar vaststellen, LXX Jez. 16:5, 62:7 = כּוֹנֵן, recht maken, ὁδούς Jer. :2, 4 = הֵיטִיב. Wijsh. 9:18 (διορθώτης Wijsh. 7:14), òf = weder op-chten, herstellen, zoo vooral in het latere Grieksch, Pol. Plut. Diod. enz. ιχήματα Pol. 4, 24, 4 = berispen, verbeteren. Het Med. komt meer oor dan het Act. Vandaar διόρθωσις a) juiste inrichting of orde, Plat. Legg. 642 A, Polyb. 1, 1, 1. Zoo evenwel zelden. Gewoonlijk b) herstelling, rechtbrenging, Arist. Pol. 6, 8, Polyb. 3, 118, 12: τῶν πολιτευμάτων, ok in zedelijke beteekenis b. v. Pol. 1, 35, 6, waar διόρθ. verklaard ordt = ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιον μετάθεσις. 2, 56, 14 τύπτεσθαι ... ἐπὶ διορθώσει ὶ μαθήσει. Diod. 1, 75 wordt de straf als ἀρίστη διόρθωσις τῶν ἁμαρτη-άτων aangeduid. Jos. Ant. 2, 4, 4 μετάνοια ἐπ' ὀδύνῃ γενησομένη, οὐκ ὶ διορθώσει τῶν ἡμαρτημένων, hier in de zedelijke beteekenis = delicto-ım emendatio. Vgl. ibid. 10, 4, 1, τὰ ἁμαρτήματα διορθοῦν συνετῶς. lut. Lyc. 25, 2 ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν εἰς νουθεσίαν καὶ διόρθωσιν. De rat. aud. 0 D πρός τινα διόρθωσιν ἢ Φυλακὴν τῶν ὁμοίων sc. ἁμαρτημάτων. In het ijbelsch Grieksch slechts ééns, Hebr. 9:10 δικαιώματα σαρκὸς μέχρι ιρου διορθώσεως ἐπικείμενα. Hier overeenkomstig het voorafgaande παρα-ολή — τελειῶσαι vs. 9 in de eerste beteekenis = juiste orde, inzetting, odat de uitdrukking χρόνοι ἀποκαταστάσεως Hand. 3:21 niet te ver-elijken is. Alleen het verband kan beslissen, òf διόρθ. in de eerst ge-oemde òf in de tweede beteekenis opgevat moet worden. — Daarentegen όρθωμα, dat Lchm. Tdf. Treg. Westc. Hand. 24:3 i. p. v. κατόρθωμα zen = verbetering, vgl. Aristot. Pol. 1, 13, Plut. Num. 17, 4: τὸ ερὶ τὸν νόμον διόρθωμα = correctio legis, verbetering van eene wet.

Ἐπιδιορθόω *, behalve Tit. 1:5 en daaraan zich aansluitend in het erkelijk Grieksch overigens slechts in eene inscriptie, Boeckh, Inscr. ', 409, 9 ἐπιδιορθῶσαι, dat het Activum heeft, terwijl Tit. 1:5 de zing tusschen den Actieven en Medialen vorm weifelt: Tdf., Treg., Vestc.: ἀπέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, Lchm. ἐπιδιορθώσῃς. Maar van διορθοῦν beide vormen gebruikelijk zijn, maar het Medium meer oorkomt, moeten wij waarschijnlijk aan ἐπιδιορθώσῃ de voorkeur geven. Voor de beteekenis zouden twee dingen van gewicht zijn, nl. het ge-

bruik van ἐπιδιόρθωσις in de rhetorica en het object τὰ λείποντα. H
laatste herinnert aan de beteekenis verbetering, inzoover het o
brekende een gebrek is, dat moet worden verholpen; διορθοῦν τὰ λείπ
laat slechts aan een defect denken in onderscheiding van τὰ λοιπά. V
Philo, In Flacc. II, 535, 15: χρηστὰς ὑπογραφεις ἡμῖν ἐλπίδας καὶ π
τῆς τῶν λειπομένων ἐπανορθώσεως, waar de beteekenis „reparatio eoru
quae nobis desunt" naar het verband niet twijfelachtig is. Daarbij kom
dat het bij de rhetoren de naam eener rhetorische figuur tegenov
προδιόρθωσις is, waardoor de redenaar tevoren (προδι) of daarna eene do
hem bedoelde of puntige uitdrukking verbetert, vgl. Herodian. De figuri
bij Walz., Rhett. graeci, 8, 596, Tiber. ibid. 535, Anonym. ibid. 69
Diensvolgens zou ἐπιδιορθοῦσθαι τὰ λείποντα beteekenen = de gebreken wed
vergoeden. In geen geval wijst ἐπί op het vroegere, dat de schrijv
reeds gedaan heeft, waarop datgene nu volgen moet, wat aan Titus o
gedragen wordt, maar evenals bij ἐπανορθοῦν op eenen vroegeren of and
ren, beteren toestand van het object, waarin het hersteld moet worde

Ὀρθόω, recht zetten, Ev. Petri 11.

Ὀρθρίζω, -ίσω, van ὁ ὄρθρος, een Hellenistisch woord, waarvoor vroeg
ὀρθρεύω gebezigd werd, 's morgens vroeg op zijn, iets verrichten, Lk
21 : 38, waar ὤρθριζε πρὸς αὐτόν als constructio praegnans is op te vatte
= kwam 's morgens vroeg tot hem.

Ὀρθρινός, ή, όν, latere vorm voor ὄρθριος, tot den morgen behoorend
in den vroegen morgen, Lk. 24 : 22 (met Tischend.; de Rec. heeft ὄρθρια
en Openb. 22 : 16 (volgens A, 91 πρωϊνός; volgens ℵ B: πρωϊνός), waa
ὁ ἀστὴρ ὁ ὀρθρινός (evenals ὁ πρωϊνός) = de morgenster.

Ὄρθριος, ία, ον, (ook van 2 uitgangen) = ὀρθρινός, Lk. 24 : 22
waar γενόμεναι ὄρθριαι zooveel is alsof er stond: γενόμεναι ὄρθρου = di
's morgens vroeg (ergens heen) geweest zijn, over welk gebruik van ee
Adjectiv. ter uitdrukking van een Adverbiaalbegrip men vgl. Winer
Gramm. 7. Ausg. S. 433.

Ὄρθρος, ου, ὁ, (verwant met ὄρω = ὄρνυμι, opgaan, opstaan; vgl. he
Lat. orior., ortus), de vroege morgen of ochtend, de tijd vóór en om
streeks het aanbreken van den dag, de ochtendschemering; in het N. T
alleen in de adverbiale spreekwijzen: ὄρθρου = des morgens vroeg, de
ochtends, Joh. 8 : 2; ὄρθρου βαθέως = in den zeer vroegen ochtendstond
met het krieken van den dag, Lk. 24 : 1; ὑπὸ τὸν ὄρθρον = tegen den
ochtend, Hand. 5 : 21. — De morgendienst, officium matutinum, Basil
III, 1013 A.

Ὀρθῶς, Adverb. van ὀρθός, recht, richtig, juist, met werkwoorden
als κρίνειν, ἀποκρίνεσθαι, λέγειν, διδάσκειν, Lk. 7 : 43, 10 : 28, 20 : 21; λαλεῖν
ὀρθῶς, in tegenstelling van μογιλαλεῖν, = goed of behoorlijk spreken, Mk.
7 : 35, vgl. vs. 32.

'Ορίζω * (van ὅρος, grens), a) begrenzen, de grenzen vaststellen, vgl. um. 34:6, Joz. 13:27, 15:11, 18:19. Van de ruimte op den tijd ergebracht, tijd bepalen, vgl. Plat. Legg. 9, 864, E ὃν χρόνον ὁ νόμος ισεν. Jos. Ant. 6, 5, 3: εἰς τὸν ὡρισμένον καιρόν. Zoo Hebr. 4:7 ἡμέραν. eiden verbonden Hand. 17:26: ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς θεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν. Dan b) in 't algemeen, vaststellen, belen, b. v. νόμον, θάνατον, ζημίαν enz. Spreuk. 16:30, Hand. 11:29: ισαν ... πέμψαι = besluiten. Lk. 22:22 κατὰ τὸ ὡρισμένον. Hand. :23 ἡ ὡρισμένη βουλὴ τοῦ θεοῦ. Met een persoonlijk object en dubbelen c. vinden wij het zeer zelden in het gewone Grieksch. In het N. T. and. 17:31 μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν. Hand. 10:42 τός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. Uit het geone Grieksch wordt hiervoor als voorbeeld aangehaald Meleag. Anthol. l. 12, 158, 7: σὲ γὰρ θεὸν ὥρισε δαίμων = bepalen. Met dubbelen c. ook ζημίαν τὸν θάνατον Dinarch. 98, 6. Onjuist is, wanneer gezegd ordt, dat dit niet eene verklaring of een besluit ten opzichte van mand aanduidt, maar het stellen in eene functie. Wanneer het laatste k niet buitengesloten is, inzoover het gevolg van de bedoelde verаring is, kunnen wij toch niet aanwijzen, dat ὁρίζειν in deze gevallen ts anders dan eene verklaring, eene vaststelling ten opzichte van mand aanduidt, een inwerken op het object. Het laatste is ook niet gesloten in de aangehaalde plaats. Meleag. l. l., vgl. Eurip. Hel. 1670: ίζειν θεόν, den eeredienst van eene godheid invoeren. Daarentegen iden andere voorbeelden tot de beteekenis: iemand voor iets veraren. Vgl. Xen. Mem. 4, 6, 4 ὁ τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδὼς ὀρθῶς εὐσεβὴς ὡρισμένος εἴη. Zoo vooral in het Med. Xen. Men. 4, 6, 8: ῶς ἂν ὁριζοίμεθα δικαίους εἶναι τοὺς εἰδότας τὰ περὶ ἀνθρώπους νόμιμα. Hell. 3, 8: ὁρίζονται τοὺς εὐεργέτας αὐτῶν ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι. Plat. Theaet. 0, D; 187, C, Aristot. Eth. 3, 6: τὸν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. et hangt alleen van het verband af, of eene verklarende of eene vastellende bepaling bedoeld is, of het beteekent: voor iets of tot iets rklaren; verklaren, bepalen wat iemand en dat hij iets is, òf veraren, bepalen, wat hij zijn moet. Het laatste is klaarblijkelijk het val op de beide aangehaalde plaatsen Hand. 10:42, 17:31. Daarengen wijst het verband Rom. 1:3: τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ εῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, dat het hier = voor den Zoon n God verklaard worden, nl. dat Hij het is, niet dat Hij het moet jn, daar het laatste niet met het voorafgaande τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γεν. ereen zou komen, en veelmeer een voorafgaand περὶ τοῦ 'Ιησοῦ of Χριστοῦ ischte. Wanneer V. Hofmann t. d. pl. daartegen opmerkt, dat de oristus de verklaring eischt: „die daartoe bestemd geworden is, Zoon an God krachtens enz." te worden, terwijl die verklaring het Part. perf.

zou eischen, zou men met nog meer recht het tegenovergestelde kunn beweren — vgl. Hand. 10:42. Curtius Gramm. § 492, 502 —, wanne het verband deze opvatting toeliet.

Προορίζω *, tevoren bepalen, vaststellen. Zelden komt het voor alleen bij latere schrijvers. In het Bijbelsch Grieksch alleen in het N. a) met een zakelijk object: 1 Kor. 1:7 ἣν (σοφίαν) προώρισεν ὁ θεὸς τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν. Met eenen volgenden Acc. c. Inf. = tevor besluiten (zooals ὁρίζειν met Acc. c. Inf.) Hand. 4:28 ὅσα — ἡ βο σου προώρισε γενέσθαι. b) Met een persoonlijk object, waar een dubb Acc. of eene vergoeding voor den tweeden Acc. geëischt wordt (zie ὁρίζει zooals Rom. 8:29 οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υ αὐτοῦ, vgl. Ef. 1:5 προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν. Ef. 1:11 ἐν ᾧ καὶ ἐκ ρώθημεν προορισθέντες — εἰς τὸ εἶναι κτλ. vs. 12. Deze bepaling van l doel moet klaarblijkelijk Rom. 8:30 uit vs. 29 worden aangevuld: δὲ προώρισεν, τούτους καὶ ἐκάλεσεν. Want προορίζειν is alleen een forme niet (zooals προγινώσκειν Rom. 8:29) een zelfstandig en volledig b grip. Juist daarom wordt niet zoozeer daaraan gedacht, wie de o jecten van het raadsbesluit zijn, maar aan het doel, aan datgene w zij moeten zijn. Dit, het zg. tweede object, behoort tot het wezen v het begrip. Genen zijn accidenteel, behooren tot de geschiedenis, t wijl het προορίζειν zelf aan de geschiedenis voorafgaat. Zie προγινώσκ ἐκλέγειν.

Ὁριοθετέω = ὅρια τίθημι, grenzen stellen, beperken, afperken, palen, Deut. 19:14.

Ὅριον, ίου, τό, eigenlijk het Neutr. van het Adject. ὅριος (vgl. ὁ de grens) tot de grenzen behoorend, aangrenzend, doch vervolgens o substantive = ὅρος = de grens; bijz. in Plurali τὰ ὅρια met de metony beteekenis van het door zekere grenzen ingesloten gebied, Mt. 2:1 4:13, enz., Mk. 5:17, 7:31, 10:1, Hand. 13:50.

Ὁρισμός, ὁ, begrenzing, grens, Ex. 8:12, Num. 30:3, beslu Dan. 6:7, 12.

Ὁριστικῶς, juist, duidelijk, Clem. A. I, 812 A.

Ὁρκίζω, -ίσω, eigenlijk = ὁρκόω = iemand doen zweren, beëedige vervolgens ook = bezweren (Lat. obsecro), met dubb. Accusativ. v den persoon, dien men bezweert, en van hem, wiens naam men daar inroept = iemand bij iemand, b. v. σὲ τὸν θεόν, Mk. 5:7 (vgl. M 26:63, waar ἐξορκίζω met κατά seq. Genit. geconstrueerd wordt), Han 19:13, 1 Thess. 5:27, waar echter ook ἐνορκίζω gelezen wordt.

Ὁρκισμός, ὁ, eed, Gen. 21:31, 32, Lev. 5:1.

Ὅρκος, ου, ὁ, de eed, Mt. 14:9, Hebr. 6:16, 17; ἀποδιδόναι τ ὅρκους τινί = iemand zijne eeden voldoen, d.i. datgene, waartoe m zich bij eede verbonden heeft, zijne bezworen geloften, Mt. 5:33; ἐπι

ῳ ὀμνύναι, Lk. 1 : 73, Hand. 2 : 30, Jak. 5 : 12, zie op ὀμνύω; μετά μεθ' ὅρκου = bij of onder eede, Mt. 14 : 7, 26 : 72.

'Ορκωμοσία, ίας, ἡ, een woord van lateren tijd, van ὀρκωμοτέω een d zweren (van ὅρκος en ὀμνύω), de eedzwering, verzekering van iets bij de, Ez. 17 : 18, 19, Hebr. 7 : 20, 21, 28, Jos. Ant. 16, 6, 2.

'Ορμάω, -ῶ, -ήσω, in beweging zetten, aanzetten, drijven; bijz. (en o steeds in het N. T.) intransit. = zich (in snelle beweging stellen, i.) storten, werpen, met εἴς τι, bijv. εἰς τὴν θάλασσαν = in zee, Mt. t. 8 : 32 en de parall. pll.; = ijlen, driftig loopen naar, komen aanormen, Hand. 19 : 29, waar wij ὥρμησαν ὁμοθυμαδόν zouden kunnen verlen door: zij stormden of liepen te hoop; ook met ἐπί τινα = zich ɜrpen op iemand, om hem te grijpen, op hem aanvallen, Hand. 7 : 57.

'Ορμή, ῆς, (van ὄρω = ὄρνυμι, bewegen), ἡ, de heftige aandrang, ınloop of aanval, bijzonder van strijders, doch vervolgens ook van dere innerlijke aandrift, die zich in daden openbaart, en vandaar = ı begeerte, het verlangen, de lust, Jak. 3 : 4; = het voornemen, de ıeleg of poging, met den Infinit. Aor., Hand. 14 : 5.

'Ορμημα, ατος, τό, van ὁρμάω, het voorwerp van eene onderneming, ıne begeerte of een streven. Het wordt van hevige gemoedsaandoeningen ıbezigd. Zoo in de LXX voor עֶבְרָה, toorn, Am. 1 : 11, Hoz. 5 : 10. In et N. T. Openb. 18 : 21, waar ὁρμήματι (vgl. ἐν ὁρμήματι, 1 Makk. 6 : 33) ɔoveel schijnt te zijn als: met geweld, in groote vaart (als van een ıllenden steen).

'Ορμίσκος, ὁ, Deminut. van ὅρμος, halskettingje, Gen. 38 : 18, 25, oogl. 1 : 10.

'Ορμος, ὁ, halsketting, Gen. 49 : 13, Ez. 27 : 11.

'Ορνεον, ου, τό, Deminutiv. (in vorm, niet in beteekenis) de vogel, penb. 18 : 2, 19 : 17, 21.

'Ορνίθιον, τό, vogeltje, Lev. 14 : 4, 5, 6, 7, 49.

'Ορνιθοσκοπέω, de vogelen waarnemen, om uit de vlucht de toekomst ı voorspellen, Lev. 19 : 26.

'Ορνιθοσκοπία, ἡ = οἰωνοσκοπία, zie het voorgaande woord, Const. post. 2, 62.

'Ορνις, ιθος, ὁ, ἡ, de vogel, de wilde en tamme in 't algemeen, bijɔnder ὁ ὄρνις = de haan, ἡ ὄρνις = de hen, en zoo ook Mt. 23 : 37, k. 13 : 34.

'Ορογλυφέω, iemand benadeelen door de grenspalen te verzetten, onst. Apost. 1, 1 (vgl. Deut. 19 : 14, 27 : 17, Spreuk. 23 : 10).

'Οροθεσία, ίας, ἡ, van ὁροθέτης, die de grenzen bepaalt, en dit van ὅρος de grens en τίθημι ik zet of stel, vandaar = de grensbepaling, le (bepaalde of gestelde) grens, Hand. 17 : 26.

'Ορος, εος, ους, τό, Plur. τὰ ὄρη, Genit. zonder samentrekking ὀρέων

Openb. 6 : 15, van ὄρω = ὄρνυμι opstijgen, zich verheffen, dus eigenl iedere verhevenheid, hoogte, vervolgens = de berg of heuvel, het g bergte, Mt. 4 : 8, 5 : 1, 14 enz., sommigen (b. v. Tisch.) met de b naming als een indeclinabile in Nominativo er bijgevoegd, Lk. 19 : 2 21 : 37, waar zij dan niet ἐλαιῶν, zooals ik met Blass meen, dat g schreven moet worden (zie mijn Novum Test graece a. h. l.), maar ἐλα lezen, Hand. 7 : 30, 38, Gal. 4 : 24, Hebr. 12 : 22, Openb. 14 : 1; μεθιστάνειν = bergen verzetten, spreekwoordelijk voor: de grootste zwaren te boven komen, 1 Kor. 13 : 2, vgl. de gelijksoortige spre wijzen: Mt. 17 : 20, 21 : 21, Mk. 11 : 23.

Ὅρος, ὁ, grens, vaste termijn, definitie, Ex. 9 : 5, Neh. 2 : 6; b sluit, regel, Hippol. Haer. 450, 69 ἐκκλησιαστικός.

Ὄροφος, ὁ, riet,' vooral van daken, 4 Makk. 14 : 15.

Ὀρόφωμα, τό, dak, 2 Kron. 3 : 7, Ez. 41 : 26.

Ὅρριον, ὡρεῖον, τό, horreum, magazijn, bergplaats, Acta Petri 104 : 3

Ὀρτυγομήτρα, τό, kwartelmoeder, een met de kwartels voorttrekke vogel, Ex. 16 : 13, Num. 11 : 31, 32.

Ὄρυξ, υγος, ook ὄρυς, υος, ὁ, een gazel, Deut. 14 : 5.

Ὀρύσσω, -ττω, -ξω, a) = graven, τί, Mk. 12 : 1; τὶ ἔν τινι = i ergens in, Mt. 21 : 33; ook zonder Objects-accusativ., alleen met ἐν τ Mt. 25 : 18 (volgens de gewone lezing, vgl. hieronder); b) = opgrav b. v. τὴν γῆν = den grond, Mt. 25 : 18 (volgens ℵ B C *L, 33 enz.).

Ὀρφανός, ἡ, όν, in 't algemeen = beroofd (Lat. orbus), bijz. vader- of ouderloos, substantive = wees, Ex. 22 : 22 (21), 24 (2 Deut. 10 : 18, 14 : 29, 24 : 17, Joh. 14 : 18, Jak. 1 : 27.

Ὀρχέομαι, -οῦμαι, -ήσομαι, Aor. ὠρχησάμην, Depon. Med. (van onzek afleiding, sommige brengen het terug tot ὄρω = ὄρνυμι bewegen; ande door letterverplaatsing, tot χορός), = dansen, huppelen, springen, 11 : 17, 14 : 6, Mk. 6 : 22, Lk. 7 : 32.

Ὅς, ἥ, ὅ, het ἄρθρον ὑποτακτικόν, vgl. Blass, Gramm. N. T. S. 1 Correlativ. van het vragende πος (waarvan nog πόσος, hoeveel? hoegroo en het aanwijzende τος (zie op ὁ, ἡ, τό), oudtijds evenals het Art. ὁ, ἡ, als Pronomen demonstrativ. in gebruik, en zoo ook 1) in het N. T., a) splitsing of onderscheiding, in spreekwijzen als: ὃς μέν — ὃς δέ = d — gene, de een — de ander, Mt. 21 : 35, 25 : 15 (waar drie perso daardoor onderscheiden worden), Lk. 23 : 33, Rom. 14 : 2, 1 Kor. 11 : in Plurali, Hand. 27 : 44, 2 Kor. 2 : 16, Jud. vs. 22; in het Neut ὃ μέν — ὃ δέ, Mt. 13 : 8, Rom. 9 : 21, 2 Tim. 2 : 20; ook wel ὃς μέν ἄλλος δέ — ἕτερος δέ = de een — een ander — een derde, 1 Kor. 12 : 9; ἃ δέ — ἄλλα δέ — ἄλλα δέ, Mt. 13 : 4—8; anakoluthisch volgt 1 K 12 : 28 op οὓς μέν een δεύτερον -τρίτον; ten onrechte daarentegen heeft m aan ὅς zulk een demonstratief (in plaats van een relatief) karakter t

kend op plaatsen als 2 Kor. 4 : 6, waar de copula ἐστί moet worden invuld, Rom. 16 : 27, 1 Kor. 2 : 9, waar de constructie anakolutisch is. — Als Pron. relativum pleegt ὅς zich, wat genus en numerus betreft, te chten naar het voorafgaande Nomen, terwijl het den casus aanneemt, e bij het Verbum behoort, waarmede het geconstrueerd wordt, b. v. ὁ τὴρ ὃν εἶδον, Mt. 2 : 9, ἓν τῶν πλοίων, ὃ ἦν Σίμωνος, Lk. 5 : 3, enz.; afjking van dien regel heeft echter plaats, a) bij Attractie, α) wanneer t, in plaats van wegens het regeerende Verbum in Accusativo gezet te rden, den casus obliquus (Genit. of Dativ.) van het Nomen volgt, b. v. ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, Mt. 24 : 50, τῇ παραδόσει ὑμῶν ᾗ παρεδώκατε, Mk. 7 : 13, z.; deze constructie is in het N. T. de meest gewone, ofschoon er ook aatsen zijn, waar zij niet gevolgd wordt, b. v. Hebr. 8 : 2: τῆς σκηνῆς · ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος; β) wanneer omgekeerd het Nomen zijnen casus rliest en in dien van het relativum overgaat; en wel òf zóó, dat het ne oorspr. plaats in den zin behoudt, als Mt. 21 : 42: λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη, Lk. 1 : 73: ὅρκον (voor ὅρκου; er gaat ησθῆναι vooraf) ὃν ὤμοσε; òf zóó, dat het ook zijne plaats voor het lativum inruimt en daarachter gezet wordt, b. v. Mk. 6 : 16: ὃν ἐγὼ πεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστι, Lk. 19 : 37: περὶ πασῶν ὧν εἶδον δυνάμεων; ervan te onderscheiden zijn gevallen van attractie als Mt. 7 : 2: ἐν ᾧ ἔτρῳ μετρεῖτε, 24 : 44: ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, enz., waar wel het Nomen met et relativum inéén valt, doch zonder dat er eene casusverandering laats heeft, vgl. ook Lk. 1 : 4, 24 : 1, Joh. 6 : 14, Hand. 7 : 20, 15 : 11, om. 7 : 19; — b) waar ὅς, wat genus en numerus betreft, zich niet ar het voorafgaande, maar naar het volgende Nomen richt, hetgeen mwijlen bij verklarende tusschenzinnen het geval is, inzonderheid waner dit tweede Nomen den schrijver als het eigenl. hoofdwoord, de genl. benaming van een persòon of zaak, voor den geest moet gestaan ebben, b. v. Gal. 3 : 16: τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός, Mk. 15 : 16: ς αὐλῆς, ὅ ἐστι πραιτώριον. — Tot het eigenaardig gebruik van ὅς als ron. relativ. behoort voorts nog, dat het zeer dikwijls het Pron. demonrat. in zich sluit, gelijk ook wij voor: degene — welke, datgene — at, eenvoudig wie, wat plegen te zeggen, b. v. Joh. 1 : 46: ὃν ἔγραψε ωσῆς — εὑρήκαμεν, 3 : 11: ὃ οἴδαμεν λαλοῦμεν, enz.; ook bij verschil n casus, doch zóó dat het relativ. volgens de regelen der attractie ie boven) den casus heeft, die door het Verbum of de Praepos., aarvan het afhangt, geregeerd wordt, b. v. Mt. 6 : 8, οἶδε ὁ πατὴρ ὑμῶν ' χρείαν ἔχετε, waar het weggelaten demonstrativ. in Accusat. zou hebn moeten staan; 19 : 11: οὐ πάντες (Nominat.) χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, λλ' οἷς δέδοται; Hand. 21 : 16: ἄγοντες παρ' ᾧ ξενισθῶμεν Μνάσωνα, vgl. ok Lk. 6 : 34, 7 : 43, 47, 17 : 1, Joh. 3 : 34, 11 : 3, Rom 4 : 7, 6 : 21, nz.; het Neutrum ὅ wordt niet zelden gebezigd om de hoofdgedachte

van een voorafgaanden zin op te nemen, en slaat dus op dien geheel zin terug, b. v. Openb. 21 : 8: τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομ πυρὶ καὶ θείῳ, ὅ ἐστιν ὁ θάνατος ὁ δεύτερος; Hand. 2 : 32: τοῦτον τ. Ἰ. ἀν στησεν ὁ θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμὲν μάρτυρες; met ἐστι, λέγεται, ἑρμηνε ται verbonden, wordt het gebezigd om de verklaring van een woo of naam in te leiden, b. v. Mk. 7 : 11: κορβᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, 12 : 4 λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης, enz.; brachylogische of eenigszins adverbia spreekwijzen zijn: ἀνθ' ὧν = daarom dat, zie op ἀντί; ἐφ' ᾧ = dewij zie op ἐπί; ἀφ' οὗ = sedert, zie op ἀπό; ἄχρις, ἕως of μέχρις οὗ totdat, zie op deze drie woorden; ἐν ᾧ, ἐν οἷς = terwijl, zie op ἐν; bijwoord van plaats οὗ = waar, Mt. 2 : 9, Lk. 4 : 16, 17, Hand. 7 : 2 enz.; bij Verba van beweging = waarheen, Lk. 10 : 1, 24 : 28; ἐξ οὗ van waar; over ὃς ἂν en ὃς ἐάν met Conjunct., zie op ἄν en ἐάν. — Ὅς als Pron. relativ. komt in het N. T. nog voor in verbinding m de partikels γε en περ, zoo ὅσγε = die ook, Rom. 8 : 32; ὅσπερ welke ook maar, Mk. 15 : 6; over ὃς δήποτε = welke ook, vgl. δήποτε. — 3) Of ὅς in het N. T. (bij de Classici nooit) ook als Pro interrogativ. bij directe vragen gebezigd wordt, hangt af van den zi dien men aan de eenige hiertoe betrekkelijke plaats, Mt. 26 : 50: ἑταῖ ἐφ' ὃ πάρει meent te moeten geven. Vgl. Winer (Gr. 7e Ausg S. 157 die de vraag met het oog op die plaats toestemmend beantwoordt, do dit gebruik „ein Missbrauch der sinkenden Gräcität" noemt. Bl (Gramm. N. T. S. 172) noemt het gebruik van ὅστις of van ὅς in ee directe vraag „ganz unglaubhaft." Hij meent, dat Mt. 26 : 50 ἑταῖρε αἶρε of uit ἑταῖρε αἶρε ontstaan is = neem wat gij komt halen. Bij i directe vragen, die door οὐκ ἔχω, οὐκ οἶδα ingeleid worden, is dit gebru van ὅς minder ongewoon, en strekt het zelfs om nog iets anders uit drukken, dan wanneer het vraagwoord τί gebezigd was, Lk. 11 : 22 : 60, Joh. 13 : 7.

Ὁσάκις, Adverb. van tijd, Correlativ. van het vragende ποσάκις het aanwijzende τοσάκις, evenals ὅσος, waarvan het afkomt, van πο en τόσος, zoo vaak, zoo dikwijls, met ἄν of ἐάν c. Conj., 1 Kor. 11 : 2 26, Openb. 11 : 6.

Ὅσγε, ἥγε, ὅγε, zie op ὅς.

Ὁσήποτε, zie op ὅς en vgl. op δήποτε.

Ὅσιος*, α, ον, ook ὁ, ἡ, Plat. Legg. 8, 831, Dion. Hal. A. R. 5, 7 τὴν ὅσιον ἀρχήν. 1 Tim. 2 : 8 ἐπαίρειν ὁσίους χεῖρας. Daarenboven vind wij den vrouwelijken vorm in het Bijbelsch Grieksch alleen nog Spreu 22 : 11 ὁσίας καρδίας, Wijsh. 7 : 27 εἰς ψυχὰς ὁσίας. 2 Makk. 12 : 45 ὁσ καὶ εὐσεβὴς ἡ ἐπίνοια. Anders steeds het masculinum of neutrum en d wel meest als substantief = heilig. Het schijnt oorspronkelijk eene o goddelijk evenals op menschelijk recht rustende verhouding van piëte

n te duiden, hetzij dat dit praedicaat hem toegekend wordt, die op lk eene verhouding aanspraak heeft te maken, hetzij dat het hem toemt, die in zulk eene piëteitsbetrekking (van Gods en rechtswege) iat, derhalve zoowel van boven naar beneden als van beneden naar ven, eerwaardig. Xen. An. 2, 6, 25 worden ὅσιοι καὶ ἀλήθειαν ἀσκοῦντες ἐπίορκοι καὶ ἄδικοι tegenover elkander gesteld. Od. 16, 423: οὐδ' ὁσίη κακὰ ῥάπτειν ἀλλήλοισιν, = nefas. Aesch. Sept. 1010: ἱερῶν πατρῴων ὅσιος μομφῆς ἄτερ τέθνηκεν tegenover ἐπιορκοὶ καὶ ἄδικοι. Zoo heet Xen. Cyrop. 5, 56 χωρίον ὅσιον eene heilige plaats, die als zoodanig geëerbiedigd niet betreden mag worden. Daarentegen Aristoph. Lys. 743: ὦ πότνι' Λειθυί' ἐπίσχες τοῦ τόκου ἕνος ἂν εἰς ὅσιον ἀπέλθῃ χωρίον eene plaats, iarvan het betreden van rechtswege verzekerd is, zoodat in dit op:ht aan het χωρίον βέβηλον het praedicaat ὅσιον toekomt. Met δίκαιος rbonden b. v. Plat. Legg. 2, 663 B ζῆν τὸν ὅσιον καὶ δίκαιον βίον is het verklaren naar Plat. Gorg. 507 B: περὶ μὲν ἀνθρώπους τὰ προσήκοντα ιάττων δίκαι' ἂν πράττοι, περὶ δὲ θεοὺς ὅσια. Polyb. 23, 10, 8 παραβῆναι ὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δίκαια καὶ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια. Vgl. Lk. :75 onder ὁσιότης. Ducang.: „Observat Goarus ad Euchology. p. 402: ii nunc Confessor in Latinorum officiis habetur, si monachus sit ὅσιον, communem in civitate vitam duxerit, δίκαιον nuncupari." In verband et ἱερός, b. v. Thuc. 2, 52: ἐς ὀλιγωρίαν ἐτράποντο καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων ιοίως. Plat. Legg. 9, 878 B: κοσμεῖν τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ τοῖς ίοις, menschelijk heilige dingen, zooals „pro aris et focis dimicare." ic. in Phil. 2: repetebant praeterea deos penates, patrios, aras, focos, rem familiarem. — Vgl. onder ἅγιος.

In het Bijbelsch Grieksch hebben wij nu het eigenaardig verschijnsel, it een door de LXX als term. techn. gebruikt woord in het N. T. bijna et voorkomt. De LXX nl. gebruiken ὅσιος somtijds voor זַךְ Spreuk.):11. טְהוֹר Spreuk. 22:11. תָּם Spreuk. 29:10. תֹּם Spreuk. 10:29. תָּם Spreuk. 2:21 parall. εὐθύς. Am. 5:10 λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο. יָשָׁר eut. 32:4 θεὸς πιστὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία, δίκαιος καὶ ὅσιος κύριος. שָׁלוֹם eut. 29:19 ὅσιά μοι γένοιτο, voortdurend evenwel = חָסִיד, dat alleen r. 3:12 = ἐλεήμων. Spreuk. 2:8 = εὐλαβούμενος, Ps. 89:29 en Kron. 6:41 חֲסִידֶיךָ = οἱ υἱοί σου, naast Ps. 132:9, 16 = οἱ ὅσιοί σου; lich. 7:2 = εὐσεβής, Alex. εὐλαβής, bijna overal = ὅσιος. De beteekeis חָסִיד is naar die van חֶסֶד te bepalen (vgl. Hupfeld bij Ps. 4:4). it = geneigdheid, goedheid, is de uitdrukking geworden voor de eilige liefde Gods jegens zijn volk Israel, en dat zoowel als bron als en gevolge van de verkiezing en het verbond tusschen beiden (Hupfeld a. pl.). Overgebracht op de menschen (vgl. Gen. 21:23, waar LXX = δικαιοσύνη) staat het „nicht etwa von der entsprechenden Bundesgesinnung des Israelitischen Volkes gegen Gott" (auch 2 Chron. 6:42,

vgl. Jes. 55 : 3, 57 : 1 nicht), „sondern fast ausschliessl. von der Li
und Barmherzigkeit gegen andere Menschen kraft des heil. Band
(Bundes)... Im Sprachgebrauch fast stets von oben nach unten, selt
von unten nach oben" (ders.) חָסִיד nu, van God Jer. 3 : 12 en Ps. 145:
is volgens Hupfeld een passieve vorm en duidt hem aan, wien חֶסֶד eig
is, met חֶסֶד begaafd, en van menschen in betrekking tot God duidt h
hen steeds aan naar hunnen van de חֶסֶד Gods afhankelijken toesta
(חֲסִידִים absoluut alleen Ps. 149 : 1, 5; anders steeds met den naam v
God verbonden). Volgens Delitzsch bij Ps. 4 : 4 moet het evenwel n
passieve beteekenis hebben, „denn Gott selbst heisst Ps. 145 : 17 ד
und nach 12, 2 vgl. Jes. 51 : 1 ist חָסִיד s. v. a. אִישׁ חֶסֶד, also nicht d
welcher חֶסֶד erfährt, der Begnadigte oder Geliebte, sondern der, welch
חֶסֶד übt (Prov. 11 : 17) d. i. Menschen nach Gottes Willen und G
selbst (vgl. Jer. 2 : 9 mit Ps. 144 : 2), zum Gegenstande seiner Lieb
bethätigung macht;" intusschen kan het zeldzame gebruik van het woo
in actieve beteekenis zeer goed afgeleid zijn van de oorspronkelijk pa
sieve beteekenis, daar de חָסִיד als zoodanig een karakter heeft, waara
dadelijk gedacht wordt, wanneer het genoemd wordt. In elk geval wo
den zoo diegenen vooral genoemd, in wie de betrekking tusschen G
en Zijn volk in haren normalen vorm openbaar wordt (vgl. Rom. 9 : 6,
Ps. 50 : 5) en zoo ontstaat de nevenbeteekenis pius, cf. sanctus, v
2 Sam. 22 : 26, Ps. 18 : 26 *μετὰ ὁσίου ὁσιωθήσῃ*, zoodat parallel st
Ps. 79 : 10 *οἱ ἀγαπῶντες τὸν κύριον*, vgl. Ps. 31 : 34 *ἀγαπήσατε τὸν κύ
πάντες οἱ ὅσιοι αὐτοῦ*. Ps. 72 : 2 *δοῦλος*. — חָסִיד = *ὅσιος*, Deut. 33:
2 Sam. 22 : 26, Ps. 4 : 4, 12 : 2, 18 : 26, 32 : 6, 43 : 1, 86 : 2, Jer. 3:
Ps. 16 : 8, 50 : 5, 62 : 11, 79 : 2, 145 : 17, 149 : 1, 5, 2 Kron. 6 : 41.

Geen woord van de Grieksche taal zou beter ter vertaling van ד
gepast hebben dan juist *ὅσιος*, inzoover het eene op recht of gewoon
rustende heiligheid aanduidt. Wij moeten nog opmerken, dat *ὅσιος*
het gewone Grieksch slechts zelden en alleen dan van personen gebez
wordt, wanneer het alleen of in verband met *δίκαιος* staat, derhalve h
Gode gewijd zijn op den voorgrond komt. Niet evenwel, wanneer *ἱε*
daarnaast gelezen wordt (zie boven). חָסִיד daarentegen alleen van persone
LXX evenwel Jez. 55 : 3 *τὰ ὅσια Δαβίδ*, de bewijzen van Gods verbo
aan David, de aan David ten deel gevallene heilige bondsliefde van Go
Deut. 29 : 19 (18) *ὅσιά μοι γένοιτο* = שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי. Vgl. Wijsh. 6 : 10
φυλάξαντες ὁσίως τὰ ὅσια, 2 Makk. 12 : 45: *ὅσια καὶ εὐσεβὴς ἡ ἐπίνοια*.
In de apocriefen daarenboven *οἱ ὅσιοι* Wijsh. 4 : 15 parall. *οἱ ἐκλεκτοὶ* τ.
10 : 17, 18 : 1, 5, Sir. 39 : 24, 1 Makk. 7 : 17. Vgl. *ὅσιοι παῖδες ἀγ*
Wijsh. 18 : 9, 10 : 15 *λαὸν ὅσιον καὶ σπέρμα ἄμεμπτον*. Sir. 39 : 13 *υἱοὶ*
Wijsh. 7 : 27 *ψυχὴ ὁσία*. Gebed van Azarja 64 : *ὅσιοι καὶ τάπεινοι κα*
Het staat van de verhouding tot God zooals Wijsh. 4 : 15.

Het kan opvallend schijnen, dat de taal van het N. T. een be-
kkelijk zoo gering gebruik van dit woord maakt. Wij vinden het
chts Hand. 2 : 27, 13 : 35 in de aanhaling uit Ps. 16 : 8 *οὐ δώσεις τὸν
όν σου κτλ.* Hebr. 7 : 26 *τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὅσιος, ἄκακος*
ι. — klaarblijkelijk in de theocratische beteekenis van het Oud-Testa-
ntische חָסִיד. Openb. 15 : 4, 16 : 5 van God, zooals Jer. 3 : 12, Ps.
5 : 17. — Over Hand. 13 : 34 *τὰ ὅσια Δαβίδ* naar Jez. 55 : 3, zie boven.
1 Tim. 2 : 8 *προσεύχεσθαι ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας* vgl. Ps. 16 : 8, 32 : 6,
enals Plato, Eutyphr. 14 E onder *ὁσιότης*. — Zoo ook nog Tit. 1 : 8
der de verschillende, voor den opziener geëischte praedicaten on-
ddellijk naast *δίκαιος* en diensvolgens als in dezelfde constructie in
t gewone Grieksch, zooals ja ook *δίκαιος* hier in de beteekenis van
t gewone spraakgebruik staat (zie onder *δίκαιος* en 1 Thess. 2 : 10
der *ὁσίως*) = nauwgezet. Derhalve als eene eigenaardige benaming
n de deelgenooten van het Nieuwe Verbond en in zijne bijzonder
jbelsche beteekenis vinden wij het, hoewel men het zou kunnen ver-
ıchten, niet. Daarentegen komt daarvoor in de plaats van het met
t Oud-Testamentisch *ἐκλογή* overeenstemmende חָסִיד het Nieuw-Testa-
entische *οἱ ἅγιοι* (het Hebr. קְדוֹשִׁים komt slechts zelden in het O. T.
or. Als substantief alleen Deut. 33 : 3, Ps. 16 : 3, 34 : 10, 89 : 6, 8,
b 5 : 1 vgl. 15 : 15, praedicatief slechts op eenige andere plaatsen),
lllediger *ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι* Kol. 3 : 12 en dit laatste zou als de eigen-
ke vergoeding van het Oud-Testamentisch woord te beschouwen zijn.
olgens de opvatting van Delitzsch zou eer het zeldzame *οἱ ἅγιοι καὶ
στοί* Ef. 1 : 1, Kol. 1 : 2 daarmeê overeenkomen. — Vgl. Al. Schmidt,
thik der alten Griechen 1, 308, 338. Meinke, Der Platon. und neu-
st. Begriff der *ὁσιότης*, Stud. und Krit. 1884, S. 743 ff.

'Οσιότης*, ἡ, de in het bewijzen van de plichten der piëteit zich
tende heiligheid in het godsdienstige en sociale leven, b. v. Diod. Sic.
c. 546, 52: *τῆς τε πρὸς γονεῖς ὁσιότητος καὶ τῆς πρὸς θεοὺς εὐσεβείας.*
lat. Eutyphr. 14 E *ἐπιστήμη ἄρα αἰτήσεως καὶ δόσεως θεοῖς ἡ ὁσιότης ἂν
ι.* Schol. ad Eurip. *ὁσ. λέγεται τὸ πρὸς θεὸν ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον δίκαιον.*
j komt voor naast *σωφροσύνη* en *δικαιοσύνη* Plat. Prot. 329 C. Bij de
XX alleen Deut. 9 : 5 = יֹשֶׁר, 1 Kon. 9 : 4 = תֹּם, beide malen *ὁσιότης
ρδίας* als zedelijk godsdienstige hoedanigheid. Spreuk. 14 : 32 *ὁ πεποιθὼς
ἑαυτοῦ ὁσιότητι δίκαιος* met eene klaarblijkelijke verandering van den
kst. Zie Delitzsch t. d. pl. Meermalen nog in het Boek der Wijsheid,
: 22 *οὐδὲ μισθὸν ἤλπισαν ὁσιότητος.* 5 : 19 *λήψεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον
ιότητα.* 14 : 30 *ἀδίκως ὤμοσαν ἐν δόλῳ καταφρονήσαντες ὁσιότητος.* Het ver-
egenwoordigt hier klaarblijkelijk het begrip, dat het in het gewone
rieksch heeft (overdr. van God 9 : 3 *ἵνα διέπῃ τὸν κόσμον ἐν ὁσιότητι καὶ
ικαιοσύνῃ, καὶ ἐν εὐθύτητι ψυχῆς κρίσιν κρίνῃ*), zooals ook in de LXX. Daaren-

tegen in het N. T., waar het slechts tweemaal, beide malen met δικαιοσ.
verbonden voorkomt, Lk. 1:75 λατρεύειν τῷ θεῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικ. ἐνώπ
αὐτοῦ. Ef. 4:21 ὁ καινὸς ἄνθρ. ὁ κατὰ θεὸν κτισθεὶς ἐν δικ. καὶ ὁσιότητι τ
ἀληθείας, zal het, daar δικ. hier in specifiek Bijbelsche beteekenis
nemen is, òf als synoniem van δικ. ter versterking van het begrip zi
op te vatten, òf volgens het onder ὅσιος opgemerkte = de aard, h
karakter van een mensch, die in het verbond met God is opgenomen.
Een titel, gegeven aan bisschoppen, monniken en somtijds aan d
keizer, Eus. II, 1024 B, ἡ σή. 1077 A, ἡ ὑμετέρα, 1192 C, ἡ ὑμ
Athan. I, 532 B, 700 A, Basil. IV, 385 A.

Ἀνόσιος *, onheilig, profaan, zonder eerbied. Ook in passieve b
teekenis b. v. νεκὺς ἀνόσιος van eenen onbegraven doode. — LXX Ezec
22:9 ἀνόσια ποιεῖν. Wijsh. 12:4, 2 Makk. 7:34, 8:32, 3 Makk. 2:
5:8, 4 Makk. 12:11. In het N. T. met βέβηλος verbonden, v
2 Makk. 7:34, 3 Makk. 3:2, 2 Tim. 3:2 γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστ
ἀνόσιοι.

Ὁσίως *, in het gewone Grieksch alleen staand = juste, pure; ὁσί
θύειν = rite. Vaak verbonden met δικαίως, b. v. Plat. Rep. 1, 331, a:
ἂν δικαίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διαγάγῃ en verder = godvreezend. 1 The
2:10 ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν ἐγενήθημεν, vgl. 2 Kor. 5:
εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ κυρίου ἀνθρώπους πείθομεν. Wijsh. 6:10 οἱ φυλάξ
τες ὁσίως τὰ ὅσια ὁσιωθήσονται.

Ὀσμή, ῆς, ἡ, van ὄζω, de reuk, hetzij geur of stank; in eerstg
noemden zin Joh. 12:3, waar het door de bijvoeging τοῦ μύρου genoe
zaam bepaald wordt; Ef. 5:2, Fil. 4:18, op welke plaatsen, m
zinspeling op de welriekende offergeuren, die van het altaar opstege
van eene ὀσμὴ εὐωδίας gesproken wordt, waarover zie op εὐωδία; f
2 Kor. 2:14: ἡ ὀσμὴ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ van de kennis van God, d
zich als een aangename geur verspreidt gelijk de rook van een Hem t
eere ontstoken reukoffer, vgl. vs. 15; zoo ook vs. 16, waar Paulus, m
het oog op de beeldspraak in het vorige vs., zich, d. i. het door he
verkondigde woord Gods (of zoover hij de verkondiger daarvan was, v
vs. 17), een reuk des doods voor den een, een reuk des levens vo
den ander noemt.

Ὅσος, η, ον, Correlativ. van het vragende πόσος hoe groot? h
veel? enz. en het aanwijzende τόσος, (of τοσοῦτος) zoo groot, zoo veel,
zoo — als; a) bij de bepaling der grootte van iets = zoo groot al
Openb. 21:16; b) van den duur van den tijd = zoo lang als, in spree
wijzen als: ὅσον χρόνον, Mk. 2:19; ἐφ' ὅσον χρόνον, Rom. 7:1, 1 Kor. 7:3
Gal. 4:1; ook met weglating van χρόνον, Mt. 9:15, 2 Petr. 1:13; ἔτι μικρ
ὅσον ὅσον (ook bij de Classici niet ongebr.) = nog maar zeer weinig tij
(zooals wij in het dagelijksche leven wel zeggen: een klein beetje), Heb

:37; e) van getal en hoeveelheid = zoovelen, zoo veel als, Mt. 14:36, .11:8, Joh. 6:11, Hand. 2:39, 4:6, 34, Rom. 6:3 (vgl. op deze en rgelijke plaatsen over de beteekenis van ὅσος, Kremer, Theol. Tijdschr. 69, I), 8:14, 2 Kor. 1:20, Gal. 3:27 enz., = al wie, al wat, en n steeds in Plurali, hetzij met een daar voorgeplaatst πάντες, πάντα, ι. 13:44, 22:10, Joh. 10:8, 11, 16:15, 17:7, Hand. 3:24, of ader dat, Mt. 17:12, Mk. 10:21, Lk. 4:23, Joh. 11:22, 21:25, ınd. 4:28, Rom. 3:19, Fil. 4:8, Openb. 1:2; tot meerderen nadruk ms met een volgend οὗτος = al wie — die, Rom. 8:14, Gal. 6:12 gl. daarentegen plaatsen als Rom. 2:12, Gal. 3:10 enz.), of αὐτός, h. 1:12; over ὅσος ἄν; d) van het gewicht of belang van eenige zaak al wat, of wat al, d.i. wat al groots, heerlijks, krachtigs, Mk. 3:8, ι. 8:39, 9:10, Hand. 15:4, of naar den aard van het verband ook anderen zin, b.v. Hand. 9:13: ὅσα κακά = wat al kwaads, vs. 16: α δεῖ αὐτὸν παθεῖν = hoeveel of hoe zwaar hij lijden moet; e) van den aad of de mate van iets, in vergelijkende voorstellen, waartoe beooren adverbiale spreekwijzen als: ὅσον — — μᾶλλον περισσότερον = at ook — des te meer, Mk. 7:36; ὅσῳ, door een Comparativ. voorgegaan, = des te — naarmate, Hebr. 8:6; in denzelfden zin ook lgende op τοσούτῳ Hebr. 1:4, of τοσούτῳ μᾶλλον Hebr. 10:25; ὅσα - τοσοῦτον = naarmate — in diezelfde mate, Openb. 18:7; ἐφ' ὅσον = voor zoover, voor zooveel als, Mt. 25:40, 45, Rom. 11:13; καθ' ὅσον = in zoo verre, Hebr. 3:3, in de apodosis door κατὰ τοσοῦτον gevolgd, Hebr. 7:20, 22, door οὕτω, Hebr. 9:27.

"Οσπερ, ἥπερ, ὅπερ, zie op ὅς.

'Οστέον, ὀστοῦν, οῦ, τό, in Plur. Nom. en Acc. ὀστέα (niet ὀστᾶ, als het Attisch, vgl. Blass, Gramm. S. 25, Genit. ὀστέων (niet ὀστῶν), het en of gebeente, Plur. = beenderen, Mt. 23:27, Lk. 24:39, Joh. ':36, Ef. 5:30, Hebr. 11:22.

"Οστις, ἥτις, ὅτι (beter ὅ, τι, ter onderscheiding van de Conjunctie ι), Genit. Masc. en Neutr. οὗτινος of ὅτου (over welken nevenvorm zie ittmann's Gr. § 77, 3), Fem. ἧστινος, Composit. van het relatieve ὅς het onbepaalde τις, Pron. relativ.; 1) = al wie, ieder die, al wat, t. 18:28, 23:12, Lk. 14:27, Jak. 2:10; door πᾶς voorafgegaan, t. 7:24, 10:32; gevolgd door οὗτος, Mt. 18:4, Fil. 3:7, door αὐτός t. 5:39, 10:33, 12:50, 13:12; met Conjunct. Aor. met of zonder , Mt. 10:33, 18:4, Joh. 2:5, Ef. 6:8; met Conjunct. Praes. = wie, at ook, Gal. 5:10, Koloss. 3:17, 23; — 2) ὅστις kan ook (en in het T. is dit zelfs meest het geval) op een bepaald subject terugslaan, odat het vaak moeielijk of geheel onmogelijk is, het van het gewone at. ὅς te onderscheiden, Mt. 7:26, 16:28, 20:1, 25:1, 27:55, k. 2:4, 10:42, Joh. 8:53, Hand. 17:10 enz.; meer tot de betee-

kenis van als die (quippe qui) schijnt ὅστις te naderen op plaatsen a
Mt. 7:15, Lk. 1:20, Hand. 10:41, 1 Tim. 1:4. — Tot het eig
aardig gebruik van ὅστις behoort voorts nog, dat het in Plurali (οἵτιν
niet alleen van den 3den, maar ook van 1sten en 2den persoon gebez
wordt = wij die, gij die, Rom. 6:2, Gal. 5:4, alsmede dat het zi
evenals ὅς in genus en numerus niet zelden richt naar het volgen
Nomen, dat als hoofdwoord beschouwd wordt, 1 Kor. 3:17, Ef. 3:1
6:2, Koloss. 3:5, 1 Tim. 3:15; vgl. Hand. 16:12, Ef. 4:19, wa
het verschil daaruit wel zal moeten verklaard worden, dat de schrijv
een ander woord (πόλις, ἄνθρωποι, vgl. Ef. 4:18: ἐσκοτισμένοι voor d
geest had, waarop hij het relativ. terug liet slaan. Adverbialiter sta
ἕως ὅτου = totdat, Lk. 13:8, 22:16 en enkele andere plaatsen, wa
de lezing echter varieert, nl. Lk. 12:50, 15:8, 22:18, Joh. 9:18
tot zoolang als, d. i. terwijl, Mt. 5:25. Vgl. Blass, Gramm. S. 169, 2

Ὀστράκινος, η, ον, Adjectiv., van τὸ ὄστρακον gebakken aarde
leem, of ook een daaruit vervaardigd voorwerp, vandaar = aard
leemen, σκεύη ὀστράκινα = aarden of leemen vaten, potten, Lev. 6:2
11:33, 14:5, 2 Tim. 2:20; fig. als beeld van zwakheid, gebrekk
heid, 2 Kor. 4:7.

Ὄστρακον, τό, schaal, potscherf, Job 2:8, Ps. 21 (22): 15, Sir. 22:

Ὀσφραίνομαι, ruiken, snuffelen, speuren, Gen. 8:21, 27:27,
30:38, Lev. 21:31.

Ὄσφρησις, εως, ἡ, van ὀσφραίνομαι ik ruik, de reuk, als zintuig (L
olfactus), 1 Kor. 12:17.

Ὀσφύς, ύος, ἡ, in Plur., zonder contractie, ὀσφύες, en ὀσφύας,
heup of lende, waar de gordel zich bevond, Gen. 37:34, Ex. 12:
(voor מָתְנַיִם). Mt. 3:4, Mk. 1:6; over de daaraan ontleende voorst
ling van omgorde lendenen als het beeld der bereidvaardigheid, geree
heid, Lk. 12:35, Ef. 6:14, 1 Petr. 1:13, zie op ἀναζώννυμι. Na
Hebr. spraakgebruik: ἐκ τῆς ὀσφύος τινὸς ἐξέρχεσθαι = uit iemands len
voortkomen, d. i. lichamelijk van hem afstammen, Hebr. 7:5, vgl. vs.
en vandaar ook eene fig. uitdrukking als καρπὸς τῆς ὀσφύος τινός, Ha
2:30 = iemands afstammeling of nakomeling.

Ὅταν, eigenlijk ὅτ' ἄν, vgl. op beide woorden, Adverb. van tij
doorgaans met den Conjunctiv. = wanneer, als voorwaardelijke tijdsb
bepaling, a) om iets aan te duiden dat gebeuren kan of zal, doch zond
nadere aanwijzing wanneer of hoe vaak het bedoelde geval plaats hee
en dan meest in Aor. bij wijze van Fut. exact., Mt. 23:15, Mk. 8:3
Lk. 17:10, Joh. 4:25, 21:18, Hand. 23:35, Rom. 11:27, 1 Ko
15:24, 2 Thess. 1:10, 1 Joh. 2:28, Openb. 9:5; door τότε gevolg
Mt. 9:15, 24:15, 25:31, Mk. 2:20 enz.; b) of iets dat meermal
gebeurt of gebeuren kan, zonder juist aan een bepaald tijdstip gebond

zijn (= het Lat. quotiescumque), en dan meest in Praes., Mt. 5 : 11, 2, 5, 6, 16, 10 : 23, 15 : 2 enz.; c) of (en dan insgelijks in Praes.) iets toekomstigs of wat gebeuren kan eenvoudig als feit te vermelden, t. 26 : 29, Lk. 11 : 2, 12 : 11, Joh. 7 : 27 (vgl. vs. 31), Rom. 2 : 14, Thess. 5 : 3, Openb. 18 : 9; d) of eindelijk om alleen het verband aan duiden tusschen twee feiten of als mogelijk gedachte gevallen, waarin het een het ander onderstelt, waartoe plaatsen gebracht kunnen worden als Mk. 4 : 31, 32, Joh. 9 : 5, 1 Kor. 3 : 4, 15 : 27, 1 Joh. 2. — Slechts enkele malen komt ὅταν met den Indicativ. voor en eft dan eenvoudig den tijd te kennen wanneer iets geschiedt, met it., Tit. 3 : 12, Openb. 4 : 9 (waar echter ook verschil van lezing beaat); met een Impf. Mk. 3 : 11. Vgl. verder over het gebruik van ἂν Blass, Gramm. S. 213 ff. 266.

"Οτε, Adverb. van tijd (correlaat met het vragende πότε en het aanjzende τότε), = als wanneer, toen, na een tijdbepalend Nomen, b. v. ε, ἡμέρα, ook eenvoudig = dat, Joh. 4 : 21, 23, 5 : 25, 16 : 25, Rom. : 16 (waar voor ὅτε echter ook ᾗ gelezen wordt). Het heeft in den gel den Indicativ. na zich (slechts éénmaal in het N. T. een Conmctiv., Lk. 13 : 35, waarover vgl. Blass, S. 213, en daarvan, naar n aard der handeling, alle tempora, als: het Praes., Joh. 9 : 4, Hebr. : 17; het Praes. historicum Mk. 11 : 1; het Impf. (van voormalige geoonten of toestanden), Mk. 14 : 12, 15 : 41, Joh. 17 : 12, 21 : 18, m. 6 : 20, 7 : 5, 1 Kor. 12 : 2, 13 : 11, Gal. 4 : 3, Kol. 3 : 7 enz.; t Perf., wat bij de Classici hoogst zeldzaam is (zie Passow in v.) en k in het N. T. slechts éénmaal voorkomt, 1 Kor. 13 : 11, waar ὅτε e tweede maal) door nu of sedert kan worden overgezet; den Aor., t. 7 : 28, 9 : 25, 12 : 3, 13 : 26, Mk. 4 : 6, Lk. 2 : 21, Joh. 1 : 19, and. 1 : 13, Rom. 13 : 11, Gal. 1 : 15, Tit. 3 : 4, Hebr. 7 : 10, Openb. 1 enz.; den Aor. voor het plusqpf., Mk. 15 : 20, Joh. 13 : 12, Hand. :2, Openb. 5 : 8, 10 : 10; voor het Perf., Gal. 4 : 4; het Fut., Lk. :22, Joh. 4 : 21, 23, 5 : 25, 16 : 25, Rom. 2 : 16 (zie boven), Tim. 4 : 3.

"Ο, τε, ἥ τε, τό, τε, zie op τέ.

"Οτι, eigenl. het Neutr. van het Pron. relativ. ὅστις, als Conjunctie gl. het Lat. quod en ons dat), 1) = dat, a) na Verba van zeggen, rklaren, gelooven, weten, waarnemen, gevoelen enz., als: λέγω, γράφω, ῶω, δοκέω, οἶδα, πιστεύω, νομίζω, συνίημι, δείκνυμι, μαρτυρέω, γινώσκω enz., t. 3 : 9, 4 : 6, 12, 6 : 7, 32, 9 : 28, 10 : 34, 16 : 12, 21, 23 : 31, : 32 enz., in welk geval het in beteekenis overeenkomt met den Accus. Infinit., waar het éénmaal zelfs, Hand. 27 : 10, anakoluthisch vóór plaatst wordt; b) na een Adjectiv. verbale met het Verbum substantiv., s: γνωστόν ἐστι = het is bekend, Hand. 13 : 38, 28 : 22, 28, waartoe

ook behooren elliptische spreekwijzen als δῆλον (scil. ἐστί) ὅτι 1 K
15:27, Gal. 3:11, 1 Tim. 6:7, φανερὸν ὅτι Hand. 4:16; c) bij vrage
voorstellen als: ποταπός ἐστιν οὗτος ὅτι, = welk een is deze, dat, M
8:27; τίς οὗτός ἐστιν ὅτι, Mk. 4:41, Lk. 8:25; τί γέγονεν ὅτι = w
is de reden, hoe komt het, dat, Joh. 14:22, waarvoor ook alleen τί ὅ
Mk. 2:16 (volgens A C Γ Δ Π), Lk. 2:49; τίς ὁ λόγος οὗτος ὅτι = w
voor een woord is dit, dat, Lk. 4:36; d) ὡς ὅτι, vooral bij de me
deeling of overbrenging van zekere woorden of gevoelens = als d
2 Kor. 5:19, 11:21, 2 Thess. 2:2, Clem. Hom. 1:7; e) elliptisch m
de negatie: οὐχ ὅτι — ἀλλά = niet dat — maar, Joh. 7:22, 2 K
1:24; — 2) redengevend = omdat, dewijl, want, Mt. 5:3—12, 9:
15:23, 16:8, 17, 17:15, 23:14, Mk. 1:34, 3:30, Lk. 1:37, 4
enz.; versterkt door διὰ τοῦτο = daarom — omdat, Joh. 10:17, 12:1
39; met de negatie, οὐχ ὅτι — ἀλλ' ὅτι = niet omdat — maar omd
Joh. 6:26, 12:6; οὐδ' ὅτι = noch omdat, Rom. 9:7; — 3) als d
genaamd recitativum staat τι na Verba dicendi niet zelden pleonastis
om de oratio recta in te leiden, zoodat het in de vertaling weggela
en door een lees- of aanhalingsteeken (:) vervangen kan worden, b.
Mt. 7:23, 9:18, 19:8, 26:72, 74, 75 enz. — Vgl. voorts over
Blass, S. 225 ff.

Ὅτου, Genit. van het Pron. relativ. ὅστις, alleen in de adv
spreekwijze ἕως ὅτου, waarover zie op ὅστις.

Ὀτρύνω, aanzetten, opwekken, 3 Makk 5:46.

Οὗ, Gen. van het Pron. relativ. ὅς, als Adverb. gebruikt, zie
ὅς 2) tegen het einde.

Οὐ, vóór een vocaal met spiritus lenis οὐκ, met spiritus asper οὐ
het Adverb. niet, waardoor iets als niet zijnde aangeduid, d. i. ontk
wordt, en over welks onderscheid met μή zie op dit woord. Het wo
gezet 1) bij Verba, a) om te kennen te geven, dat het daarin opgeslo
begrip op het Subject van den zin niet toepasselijk is, b. v. οὐκ ἔ
μου ἄξιος = hij is mijns niet waardig, Mt. 10:37; b) met het F
Indicat. verbonden, om (naar Hebreeuwsch spraakgebruik voor den I
perativ.) een verbod uit te drukken, b. v.: οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσ
οὐκ ἐπιορκήσεις, Mt. 5:21, 27, 33, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί = wees n
gelijk de geveinsden, Mt. 6:5, vgl. Mt. 4:4, 7, 19:18, Hand. 23:
Rom. 7:7, 1 Kor. 9:9, 1 Tim. 5:18; c) bij vragen waarop (in ond
scheiding van μή, zie aldaar 3) een toestemmend antwoord verwa
wordt, b. v. Mt. 6:26: οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; waarop
onderstelde antwoord luidt: immers ja; of zulke vragen, die op v
wijtenden of bestraffenden toon worden uitgesproken, en waarin zek
bedreiging ligt opgesloten, indien er niet aan voldaan mocht word
b. v. Hand. 13:10: οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου; = zult gij n

louden enz.; of zulke, die eene verwondering te kennen geven, b. v. 4:13: οὐκ οἴδατε τὴν παραβολὴν ταύτην; vgl. ook vs. 38, 14:37 enz.; eigenaardig is ook nog het gebruik van οὐ vóór Verba, die met opzet or een schrijver of spreker gekozen zijn, om het daaraan eigen be-ip te kunnen negeeren, en alzoo, bij wijze van Litotes, in het tegen-ergestelde om te keeren, b. v. wanneer in de plaats van οἶδα gezegd rdt: οὐκ ἀγνοέω = ik weet zeer goed, 2 Kor. 2:11; voor κωλύω of s derg.: οὐκ ἐάω, Hand. 16:7, 19:30, 28:4; vgl. ook spreekwijzen οὐ θέλω, Mt. 21:29, 23:37, οὐκ οἶδα; Mt. 21:27; 2) bij Nomina bstantiva of Pronomina, a) hetzij als Subject der rede, b. v. Joh. 14:22: ὁ Ἰσκαριώτης = niet de Iskariot; Hand. 2:34: οὐ γὰρ Δαυὶδ ἀνέβη want niet David is (niet: David is niet) opgevaren; Hebr. 8:2: ὁ ριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος = de Heer en niet een mensch, vgl. ook 12:8; Joh. vs. 1: καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος = en niet alleen ik, vgl. ook Mk. 14:29, Kor. 7:10, 9:12; b) of als Object, b. v. Mt. 9:13: ἔλεον θέλω καὶ θυσίαν = barmhartigheid wil ik, niet (of geen) offerande; vgl. ook Kor. 3:2: γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα; 1 Kor. 4:19: οὐ τὸν γον τῶν — ἀλλά enz.; Mk. 9:37: οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ κτέ. = hij ontvangt niet mij, maar; c) ook bij zulke Nomina of Pronomina in casu obliquo wordt οὐ gevonden, in Genit. b. v. 1 Kor. 2:6: σοφία οὐ τοῦ ῶνος; in Dat., 1 Kor. 6:13: σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ; Hebr. 5:4: οὐχ ἑαυτῷ; evenzoo in verbindingen met Praeposities, als: οὐκ ἐξ ὑμῶν, οὐκ ἐξ ργων Ef. 2:8, 9, vgl. Hand. 24:18, 1 Kor. 1:17, 7:6, Gal. 1:1, ebr. 7:11, 16 enz.; d) eigenaardig is ook de naar het Hebr. gevormde erbinding van een Nomen substantiv. met οὐ in de spreekwijzen: οὐ λαός, ἔθνος (Hebr. לֹא־עַם) = een niet-volk, d. i. wat in betrekking tot God een volk was, t. w. de heidenen, Rom. 9:25, 10:19, 1 Petr. 2:10; 3) bij Adjectiva of daarvoor in de plaats tredende Participia, b. v. l. 3:1: ἐμοὶ οὐκ ὀκνηρόν = mij niet lastig; 1 Thess. 2:1: οὐ κενὴ γέγονεν; 1 Kor. 5:6: οὐ καλὸν τὸ καύχημα; Rom. 8:20: οὐχ ἑκοῦσα; veelal rekt deze verbinding om (evenals bij het Verbum, zie boven) het tegen-eel van het daarin opgesloten begrip te sterker te doen uitkomen, b. v. Kor. 1:26: οὐ πολλοὶ σοφοί = (niet vele, d. i.) slechts weinige wijzen; Hand. 28:2: οὐ τὴν τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν = eene (niet gewone, d. i.) meer dan gewone menschlievendheid; Hand. 12:18: τάραχος οὐκ ὀλίγος = eene (niet geringe, d. i.) groote opschudding, vgl. 19:24, 21:39, l:20; — 4) bij Adverbia en adverbiale uitdrukkingen, of eenvoudig egeerend, als: οὐ φανερῶς = niet openlijk, Joh. 7:10; οὐ μόνον = niet lleen of slechts, 2 Kor. 7:7 enz.; οὐχ οὕτως = niet alzoo, Lk. 22:26, l. 4:20; of evenals bij de Adjectiva (zie boven) het begrip in zijn egendeel veranderend, b. v. Hand. 20:12: οὐ μετρίως = niet weinig, in een geringe mate, d. i. zeer; Lk. 21:9: οὐκ εὐθέως = niet aanstonds,

d. i. vooreerst of nog in lange niet; Rom. 3:9, 1 Kor. 5:10: οὐ πά = niet geheel en al, d. i. volstrekt niet, in geenen deele; 5) bij ontkennend antwoord staat οὐ, evenals ναί bij een bevestigend, en teekent dan neen, geenszins, Mt. 13:29, Joh. 1:21; ook wel dubl Mt. 5:37 (vgl. op ναί), of ter versterking οὐ γάρ = wel neen, aldus, Hand. 16:37; als Substantiv. τὸ οὔ, 2 Kor. 1:17, 18, 19, 5:12, waarover zie op ναί; — 6) door eene andere negatie gevol heeft οὐ òf eene sterker ontkennende kracht, b. v. Joh. 8:15: ἐγὼ κρίνω οὐδένα vgl. Mk. 5:37, Lk. 23:53 (waar drie negaties samentreff Joh. 6:63, 11:49, 15:5, Hand. 4:12, 1 Kor. 9:15, 2 Kor. 11: Openb. 21:4; òf het heft de ontkenning op en verandert haar in e bevestiging, Hand. 4:20, 1 Kor. 12:15. — Over οὐχ ὅτι — ἀ zie op ὅτι.

Οὐά, Interjectie = ons ha! (Lat. vah!) om op spottenden to verbazing of afschuw uit te drukken, Mk. 15:29.

Οὐαί, Interjectie (alleen bij schrijvers van lateren tijd), om sm of toorn uit te drukken = wee! (Lat. vae!) meestal met Dativ. van d persoon of de zaak, waarop het betrekking heeft, Mt. 11:21, 18: 23:13 enz., waartoe ook plaatsen behooren, waar wegens eene brac logie deze Dativ. ontbreekt, b. v. Lk. 17:1, waar οὐαὶ δὲ δι' οὗ st voor: οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ (vgl. Mt. 26:24, Mk 14:21); m Nominativ. in plaats van den Vocativ., Openb. 18:10, 16, 19; in ve binding met Praeposities, als ἀπό, ἔκ τινος, om de zijde aan te wijzen vanwaar de bedoelde jammer dreigt, Mt. 18:7, Openb. 8:13 (op well plaats het tevens driemaal herhaald wordt, gelijk H. 18:10, 16, 1 tweemaal); — substantive, zonder Art. gebruikt, 1 Kor. 9:16, οὐ μοί ἐστιν = het is mij een wee, d. i. een smart of straf; op eigenaardi wijze met het Art., ἡ οὐαί, Openb. 9:12, 11:14 = het wee, d. i. plaag (ongeveer = ἡ θλῖψις, ἡ ταλαιπωρία, en daarom ook volgens Blas Gr. S. 32 als een feminin. gebruikt).

Οὐδαμινός, ή, όν, nietswaardig, Jos. Ant. 17, 2, 4.

Οὐδαμῶς, Adverb. van οὐδαμός (van οὐδέ en ἀμός, dat alleen in d samenstelling voorkomt = een) ook niet een, geen een = geenszin volstrekt niet, Mt. 2:6.

Οὐδέ, disjunctive Ontkenningspartikel of Adverb. (samengesteld u οὐ en δέ), van οὔτε in den regel evenzoo onderscheiden als μηδέ va μήτε, vgl. op μηδέ, 1) met eene voorafgaande ontkenning, a) = en niet noch, evenmin, na οὐ, Mt. 6:28, 10:24, 23:13 enz.; οὔπω, Mt. 16:9 οὐδείς, Mt. 11:27, 22:46, Mk. 13:32, Lk. 11:33; ἵνα μή, Openb. 9:4 herhaald = noch — noch, Mt. 6:26, 12:19, Mk. 8:17, Joh. 1:13 1 Thess. 2:3, Openb. 5:3, 7:16; b) = ook niet, Mt. 6:15, 21:27 24:36, 25:45, 1 Kor. 15:13, 16 enz. Hiertoe behoort ook een

ıts als 1 Joh. 2 : 23, waar de ontkenning door een zinverwant Ver-
ı als ἀρνεῖσθαι wordt uitgedrukt; 2) in den aanvang of het midden
rede zonder voorafgaande ontkenning = ook of zelfs niet, niet
s, Mt. 6 : 29, 8 : 10, Mk. 16 : 13, Joh. 8 : 11; door eene voorafgaande
volgende negatie versterkt, Mt. 27 : 14, Lk. 18 : 13, Joh. 5 : 22,
nd. 7 : 5; ἀλλ' οὐδέ (volgens de augmentatieve beteekenis van ἀλλά)
ja ook-niet (Lat. ne quidem), Lk. 23 : 15, Hand. 19 : 2, 1 Kor 3 : 2,
3, Gal. 2 : 3; οὐδὲ οὕτως = ook zóó niet, Mk. 14 : 59, onderscheiden
ı οὕτως οὐδέ = zoo ook-niet; Joh. 15 : 4; οὐδὲ εἷς, οὐδὲ ἕν, door meer-
ren nadruk onderscheiden van het hieronder volgende woord = niet
ı enkele, niet één, Mt. 27 : 14, Joh. 1 : 3, Hand. 4 : 32, Rom. 3 : 10,
Kor. 6 : 5 (waar echter verschil van lezing bestaat); of het met den
rd van het Grieksch overeen te brengen is, dat οὐδέ, althans in de
teekenis van ook niet, niet eens, door οὔτε gevolgd wordt, is eene
rag, die, ook met het oog op het verschil tusschen δέ en τέ (zie op
δέ), doorgaans ontkennend door de Grammatici beantwoordt wordt.
ı het N. T. komt zulk eene verbinding twee malen voor, Gal. 1 : 12,
Thess. 2 : 3, indien ook daar ten minste niet οὐδέ in plaats van οὔτε
lezen moet worden. Vgl. Blass, Gr. S. 259.

Οὐδείς, οὐδεμία, οὐδέν. Blass schrijft S. 24: „Bei οὐθείς, μηθείς hat
ch unregelmässiger Weise das δ von οὐδ(ὲ) μηδ(έ) mit dem Spir. von εἷς
ı θ vereinigt (sonst θ = τ + spir. Sie finden sich seit der letzten
tischen Zeit bei Schriftst. (Aristot), auf Inschr. und Papyrus". Zoo in
nige Hss. van het N. T. Lk. 23 : 14, Hand. 15 : 9, 1 Kor. 13 : 2, 3,
Kor. 11 : 8. Gen. οὐδενός, οὐδεμιᾶς, οὐδενός van οὐδέ en εἷς, μία, eigenl.
: ook niet een, zonder den nadruk van οὐδὲ εἷς (zie op οὐδέ), vandaar
: geen, geen een, niemand, en door zijn objectief karakter onder-
heiden van het subjective μηδείς. Het staat 1) of adjective en dan
ı bij Nomina substantiva = geen (nullus), Mk. 6 : 5, Lk 4 : 24, 16 : 13,
h. 16 : 29, 18 : 38, 19 : 4, 11, Hand. 25 : 18, 27 : 22, 2 Kor. 7 : 5,
l. 4 : 15, 1 Joh. 1 : 5, met Gen. partitivus οὐδεὶς τῶν = geen of nie-
and van de, 1 Kor. 2 : 8, vgl. Lk 4 : 26, 27, 1 Kor. 14 : 10, Jak.
:8 enz.; ook met ἐκ τῶν, Joh. 7 : 19, 16 : 5; b) bij andere woorden,
e substantive gebruikt worden, als οὐδὲν ἕτερον = niets anders, Hand.
l : 21; οὐδὲν κακόν = niets kwaads, Hand. 23 : 9, 28 : 5; — 2) of
bsolute = geen een, niemand (nemo), Mt. 6 : 24, 9 : 16, 17 : 8 enz.;
et εἰ μή = niemand (anders) dan, Mt. 19 : 17, Joh. 3 : 13; in het
eutr. = niets (nihil) Mt. 5 : 13, 17 : 20 enz., met den Genit. Lk. 18 : 34;
et ἐκτός τινος = niets buiten, Hand. 26 : 22; = niets in den overdr.
n van niets beteekenend, bijz. οὐδὲν εἶναι, Mt. 23 : 16, 18, Joh.
:54, 1 Kor. 7 : 19, 8 : 4 (waar ook wel anders vertaald wordt),
Kor. 12 : 11 (vgl. Alex. Buttmann's Gr. S. 111); vandaar ook eene

spreekwijze als: εἰς οὐδὲν γίνεσθαι = te niet gaan, Hand. 5 : 36; ad
bialiter = niet met al, in geenerlei opzicht, Mt. 27 : 24, Hand. 25
2 Kor. 12 : 11, Gal. 4 : 1. — Οὐδείς komt somwijlen voor verbonden
en versterkt door andere negaties, Mt. 22 : 16, Mk. 5 : 35, 9 : 8, 16
Lk. 23 : 53, Joh. 19 : 11, Hand. 4 : 12, vgl. op οὐ; over de formule
ἐστιν ὅς met Indicat. vgl. Blass, Gr. S. 250, 251.

Οὐδέποτε, Adverb., van οὐδέ en ποτέ, vandaar eigenl. ook niet o
d. i. nooit, nimmer, van μηδέποτε onderscheiden als οὐδέ van μηδέ en
van μή; bijz. bij Praeterita, Mt. 7 : 23, Lk. 15 : 29, Joh. 7 : 46, H
10 : 14, 11 : 8, 14 : 8; doch ook met het Fut., Mt. 26 : 33, als
met een Praesens in zulke gevallen, waar dit een in de toekomst vo
durenden toestand beschrijft, en dus, zonder daarom in de plaats
het Fut. te staan, dit toch in zich sluit (vgl. Alex. Buttmann's
S. 176 ff.), 1 Kor. 13 : 8, Hebr. 10 : 1, 11; bij vragen, Mt. 21 : 16,

Οὐδέπω, Adverb., van οὐδέ en het enklitische πώ, nog = nog n
van μεδέπω onderscheiden als οὐδέ van μηδέ en οὐ van μή. Het staat ste
bij Praeterita, Joh. 20 : 9, vgl. 7 : 39, waar echter ook anders gele
wordt; met andere negaties verbonden en daardoor versterkt, als: οὐ
οὐδείς = nog nooit iemand, Joh. 19 : 41, vgl. Lk. 23 : 53, Hand. 8:
1 Kor. 8 : 2, op welke plaatsen de lezing insgelijks varieert.

Οὐθείς, οὐθέν, zie op οὐδείς.

Οὐκέτι, Adverb., van οὐ, οὐκ, en ἔτι, onderscheiden van μηκέτι
οὐ van μή = niet meer, niet langer, verder niet, Mt. 19 : 6, Lk. 15:
Joh. 4 : 42, 6 : 66 enz.; = niet meer, niet weder, Hand. 20 : 25,
Rom. 6 : 9, 2 Kor. 1 : 23; zonder begrip van tijd, alleen in logisc
zin bij het maken eener gevolgtrekking = niet meer, Rom. 7 : 17;
andere negaties versterkt als οὐδεὶς οὐκέτι, Mt. 12 : 34, Openb. 18:
οὐκέτι οὐ of οὐδέν, Mk. 7 : 12, 15 : 5, Openb. 18 : 14; zelfs οὐκέτι οὐ
Mk. 14 : 25; door een tusschengeplaatst Verbum gescheiden, Openb. 10
οὐκ ἔσται ἔτι (volgens den Rec., die h. t. pl. echter slechts op een
minuskelhss. rust; ℵ'A B C P lezen οὐκέτι ἔσται). Dat οὐκέτι somwijlen
pleonastisch voor οὐ zou staan, is ten onrechte door sommigen bewe

Οὐκοῦν, Adverb., van οὐ, οὐκ en οὖν, door het spraakgebruik ond
scheiden van het slechts anders geaccentueerde οὔκουν, dat steeds, he
in vragende of bevestigende voorstellen, dan niet, alzoo niet
teekent, terwijl οὐκοῦν daarentegen, in plaats van te ontkennen,
ons dan, alzoo beantwoordt. Dit verlies zijner oorspronkelijke negati
kracht is echter slechts schijnbaar, daar het alleen door eenen
anderden vorm van uitdrukking wordt teweeg gebracht. Zoo b. v.
de eenige plaats des N. T.'s Joh. 18 : 37: οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ, w
men οὐκοῦν eigenlijk van het overige behoort af te zonderen en te
talen: is 't dan niet zoo? niet waar dus? gij zijt een koning? hetg

slechts korter aldus luidt: Gij zijt dan toch een koning? Vgl. s, S. 267 (also doch).

Οὐλή, ἡ, geheelde wond, likteeken, Lev. 13: 2, 10, 19, 23, 28, 56, Passio Perp. 75 : 7.

Οὖλος = ὅλος, geheel, Apoc. Petri 10.

Οὐ μή, zie op μή.

Οὖν, eene logische partikel, die, evenals γάρ en δέ, nimmer vooraan t, en dient tot aanwijzing van het syllogistisch verband (dat echter r of minder los kan zijn, meer of minder duidelijk te voorschijn en) tusschen de elkander opvolgende gezegden, = dan, alzoo, halve, dus, bijgevolg. Het staat, 1) naar het meest gewone gek, bij gevolgtrekkingen, die a) uit het voorafgaande direct worden leid, Mt. 3 : 8, 10, 10 : 16, 19 : 6 enz.; in dien zin vaak met ἄρα bonden, Rom. 5 : 18, 7 : 3, 25, 8 : 12, 9 : 16, 18, Ef. 2 : 19, 1 Thess. 5; in voorwaardelijke zinnen met ἐάν of εἰ, Mt. 5 : 23, 6 : 23 enz.; aanwijzing van een oorzakelijk verband, met ἐπεί = dewijl dan, br. 2 : 14, 4 : 6; bij vragen, Mt. 13 : 27, 56, Lk. 3 : 10, Joh. 1 : 21 , waartoe ook behoort het elliptische τί οὖν bij Paulus, voor τί οὖν μεν of iets dergelijks, = wat dan? Rom. 3 : 9, 6 : 15, 11 : 7, vgl. 1, 1 Kor. 10 : 19, 14 : 15; b) bij zulke, die ofschoon niet opzettelijk aakt wordende, toch uit het geheele voorafgaand redebeleid voortien, waartoe vooral ook het veelvuldig gebruik van οὖν bij de medeling van gesprekken in het vierde evangelie gebracht kan worden, k b. v. Joh 1 : 22, 2 : 18, 4 : 9, 33, 5 : 10, 19, 6 : 28 enz.; — er verbinding van gedachten, die meer uiterlijk dan innerlijk samengen, en alzoo meer uitsluitend tot aaneenschakeling der rede = nu, , a) waar in den loop van het verhaal of de rede eene gebeurtenis omstandigheid vermeld wordt, die in zooverre haren grond in eene afgaande heeft, dat zij als daarop gevolgd, of in nauw verband mede gedacht wordt, Joh. 4 : 5, 6, 28, 13 : 6 enz.; met tijdikels als ὅτε, ὡς, ὅταν, Mt. 21 : 40, Joh. 2 : 22, 4 : 1, 40 enz.; in n zin ook vaak met μέν verbonden (μὲν οὖν), Joh. 19 : 24, Hand. 1, 17 : 12, 17, 30, 1 Kor. 6 : 7, 9 : 25, Fil. 2 : 23, Hebr. 7 : 11; waar de rede, na afgebroken te zijn, weder wordt opgevat, 1 Kor. , 11 : 20, 14 : 11, 2 Kor. 7 : 1, of c) waar iets tot nadere verklaring als voorbeeld aan de rede wordt toegevoegd, Mt. 6 : 2, 22, Rom. 20, Jak. 4 : 4. Vgl. over het verschillend gebruik van οὖν Blass, 267.

Οὔπω, Adverb., van οὐ en het enklitische πω nog, vandaar = nog , van μήπω onderscheiden gelijk οὐ van μή; met het Praesens, Mt. 6, Mk. 13 : 7 (waar ἐστί worde ingevuld), Joh. 7 : 6, 8 : 57, Hebr. 3; met Praeterita, Joh. 3 : 24, 7 : 8, 30, 11 : 30, 20 : 17, 1 Kor.

3 : 2, Openb. 17 : 10; bij vragen, Mt. 16 : 9, Mk. 4 : 40 (waar e verschil van lezing bestaat), 8 : 17.

Οὐρά, ᾶς, ἡ, verwant met ὄῤῥος (vgl. Curtius sub voce) het uite van het stuitbeen, waar bij dieren de staart begint = de staart, D 28 : 13, 44, Openb. 9 : 10, 19, 12 : 4.

Οὐράνιος, in het Bijbelsch Grieksch slechts met twee uitgangen het gewone Grieksch meestal met drie, hemelsch, vooral van de god Niet bij de LXX (Dan. 4 : 23 zie onder ἐπουράνιος), zelden in de a criefen, 2 Makk. 9 : 10, 3 Makk. 6 : 18, 4 Makk. 9 : 15, 11 : 3. epitheton van God 1 Ezr. 6 : 15. In het N. T. στρατιὰ οὐράνιος van engelen, Lk. 2 : 13, οὐράνιος ὀπτασία, Hand. 26 : 19, vgl. vs. 13; οὐράνια σημεῖα in physische beteekenis Xen. Cyr. 1, 6, 2. Anders all bij Mt. ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος Mt. 6 : 14, 26, 32 en 5 : 48, 23 : 9, i. p. v. ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Verder ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, Mt. 15: 18 : 35. Over de beteekenis van dezen naam zie onder οὐρανός.

Οὐρανόθεν, van den hemel, alleen bij Hom. Hes. en enkele ma bij latere dichters. Niet in de LXX. In de apocriefen alleen 4 Ma 4 : 10. In het N. T. Hand. 14 : 17, 26 : 13.

Οὐρανοκλῖμαξ, ακος, ὁ, de hemelladder (Jakobs droom), Philo 620, 12; 659, 21.

Οὐρανός *, ὁ, de hemel, Sanskr. Várunas, omvatter van het al, gens Bopp van den stam var, bedekken, Curtius, 350. Hebr. שָׁמַיִם waarschijnlijk een pluralis van de abstractie, zooals אֱלֹהִים, חַיִּים, Job 16 : 19, vgl. αἰῶνες, τὰ ἅγια enz. Vandaar ook de in het gewo Grieksch ongebruikelijke pluralis οἱ οὐρανοί (= alles wat hemel is), met betrekking tot de voorstellingen van den hemel zeker niet al sterk is op te vatten. De eenige uitdrukking — om dit hier dade op te merken —, die op meer dan éénen hemel wijst, 2 Kor. 12 ἕως τρίτου οὐρανοῦ zou zeer goed uit dit meervoud afgeleid kunnen word Zie overigens onder b). Anders komen het enkelvoud en het meervo in zulke gelijksoortige gevallen voor, dat een onderscheid nauwelij aannemelijk is.

a) In physische beteekenis: de zich boven de aarde bevindende haar omsluitende hemel, waaronder de aarde en alles wat zich daar bevindt, en dat wel zóó, dat de uitdrukking ὑπὸ τὸν οὐρανόν in de een plaats minder eene afhankelijkheidsbetrekking dan eene zekere eenhe van datgene, wat zoo genoemd wordt, aanduidt. Luk. 17 : 24 (waar te vgl. Winer's Gramm. 7. Ausgabe, S. 550, Spreuk. 8 : 22). Kol. 1: ἡ κτίσις ἡ ὑπὸ τὸν οὐρανόν. Hand. 2 : 5 ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν 4 : 12 οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανόν. Vgl. תַּחַת הַשָּׁמַיִם Pr 1 : 13, 2 : 3, 3 : 1, Plat. Ep. 7, 326 C τῶν ὑπὸ τὸν οὐρ. ἀνθρώπων. Het eene zinrijke, boven de aarde heenwijzende benaming, wanneer b. v.

e zelve ἡ ὑπ' οὐρανόν genoemd wordt, Spreuk. 8 : 28, Job 18 : 4, , 34 : 13 = אֶרֶץ, תֵּבֵל, vgl. Job 38 : 13, Ex. 17 : 14, Ps. 36 : 6. — is de plaats der sterren, Mt. 24 : 29, Hebr. 11 : 12, Openb. 6 : 13 , der wolken Mt. 24 : 30 enz., welker krachten en openbaringen op aarde invloed uitoefenen, Mt. 16 : 2, 3, 24 : 29 (zie onder δύναμις) . 5 : 18. Daarmeê vormt de aarde het geheel der schepping, Mt. 18, 24 : 35, Mk. 13 : 21, Lk. 12 : 56, 16 : 17, Hand. 14 : 15, Jak. .8. Vgl. Hand. 4 : 24 ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Plat. Euthyd. 296 D πρὶν οὐρανὸν καὶ γῆν γενέσθαι. l. ook Ef. 1 : 10, Kol. 1 : 16, 20). Het meervoud Mt. 24 : 29, 31, , 13 : 25, 2 Petr. 3 : 5, 7, 10, 12, 13. — Vgl. 2 Petr. 3 : 7 οἱ νῦν νοὶ καὶ ἡ γῆ. Vs. 13: καινοὺς οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν — προσδοκῶμεν enb. 21 : 1.

b) De godsdienstige beschouwing verbindt met den hemel, die zich ren de aarde bevindt en haar omsluit, de voorstelling van de woning ds, Mt. 5 : 34 θρόνος ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Hand. 7 : 49, Openb. 11 : 19 ὁ ναὸς θ. ἐν τῷ οὐρ., zoodat naast de benaming οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος Hand. : 24, Mt. 11 : 25 de andere karakteristieke benaming gevonden wordt θεὸς τοῦ οὐρανοῦ Openb. 11 : 13, אֱלֹהֵי שָׁמַיִם, Neh. 1 : 4, 5 προσεύχεσθαι πιον τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρ. 2 : 4 enz. Gen. 24 : 7; vgl. Ps. 96 : 5. Daaraan it zich het in den mond des Heeren bij Mt. zeer veelvuldige ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρ. aan Mt. 5 : 16, 45, 48, 6 : 1, 9, 7 : 11, 21, 10 : 32, , 12 : 50, 16 : 17, 18 : 10, 14, 19, 23 : 9. Bij Mk. slechts 11 : 25, 26. . heeft deze benaming niet. Alleen ὁ πατὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει 11 : 13; l. Sir. 48 : 20 ὁ ἅγιος ἐξ οὐρανοῦ ταχὺ ἐπήκουσεν αὐτῶν. Lk. 11 : 2 is de ing onzeker. Ook Johannes kent de uitdrukking niet. Op deze wijze rdt allereerst de verhevenheid Gods uitgedrukt. Vgl. Ps. 2 : 4, 11 : 4, 5 : 3, Pred. 5 : 1, 2 Kron. 20 : 6, Hebr. 8 : 1 ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς γαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ps. 68 : 13 ὁ ἐπουράνιος = שַׁדַּי, zooals ook het gewone Grieksch, vgl. Aristot. De mund. 2: τοῦ κόσμου τὸ ἄνω, ὃ οἰκητήριον. Deze verhevenheid des hemels boven de aarde ligt ten ondslag aan eene geheele reeks van uitspraken en uitdrukkingen zoo- i b v. Rom. 1 : 18 ἀποκαλύπτεται ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ. Kol. 4 : 1 ἔχετε ιον ἐν οὐρανῷ. Hebr. 12 : 25 ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν. Joh. 3 : 13. Zij geeft n de openbaringen Gods en aan Zijn spreken hare waarde, vgl. Hebr. : 25 εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἐξέφυγον ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι τὸν χρηματίζοντα, λῷ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι. Wat van den hemel , is van God afkomstig en geldt onbepaald voor de aarde en voor de den hemel aangewezene menschheid (vgl. Bengel bij Mt. 6 : 10: „coelum est norma terrae"); vgl. Mt. 21 : 25 τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου πόθεν ; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων, vgl. vs. 26 ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρ., ἐρεῖ ἡμῖν τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; Joh. 3 : 13. Vgl. φωνὴ ἐξ οὐρ. Lk. 3 : 22,

Mk. 1 : 11, Gal. 1 : 8 ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖ
Vandaar de eisch van een teeken van den hemel tot bewijs va
Messiaansch karakter van Jezus, Mt. 16 : 1, vgl. Mt. 24 : 30, Lk. 9
Daarom heeft het gaan van Christus naar den hemel de beteekeni
verhooging tot goddelijke eer en heerlijkheid, Mk. 16 : 19, Lk. 24
Hand. 1 : 10, 11, 2 : 34, vgl met Joh 3 : 13, Hebr. 4 : 14, 8 : 1, 9
1 Petr. 3 : 22 en eischt van de menschen voor Christus onbep
erkenning en onderwerping, vgl. Hand. 2 : 34—36 met Ef. 1 : 20-
Fil. 2 : 9—11. Maar het is niet alleen de verhevenheid, welke
hemel eigen is. Hij vormt juist eene andere, hoogere orde der din
die zich van de tegenwoordige onderscheidt zooals de bewoners
hemels, de engelen, van de menschen, Mt. 22 : 30, ὡς ἄγγελοι ἐ
οὐρανῷ εἰσίν. (De hemel de woonplaats der engelen Mt. 24 : 30,
12 : 25, 13 : 32, Lk. 2 : 15, 15 : 7, 10, 22 : 43, Gal. 1 : 8, Joh. 1 : 52
ook der booze engelen tot een bepaald tijdpunt, vgl. Lk. 10 : 18, Op
12 : 7 enz., Ef. 6 : 10). Dat de hemel eene hoogere orde der di
in zich sluit, ziet men 1 Kor. 15 : 47 ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκ
δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ, vgl. vss. 48, 49. Joh. 1 : 52. Daarom bes
tusschen hemel en aarde het verschil als tusschen het onvergankelijk
het vergankelijke element, Mt. 6 : 20 θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐ
ὅπου οὔτε σὴς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει. Lk. 12 : 33, Mk. 10 : 21, 2 Kor.
ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ ... ἔχομεν οἰκίαν — ἐ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς, vgl. vs. 2. Fil. 3 : 20, Kol. 1 : 5, 1 Petr. 1 : 4 εἰς κλ
νομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ ἀμάραντον, τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς. He
10 : 34. Vgl. Hebr. 12 : 28 βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες. 2 T
4 : 18. Eenige notie van dit verschil tusschen hemel en aarde vin
wij ook in het gewone Grieksch, b. v. Aristot. De coel. 1, 3 πάντες
ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσι ὑπόληψιν, καὶ πάντες τὸν ἀνωτάτω τῷ θείῳ τ
ἀποδιδόασιν, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, ὅσοιπερ εἶναι νομίζουσι θεούς, δηλ
ὡς τῷ ἀθανάτῳ τὸ ἀθάνατον συνηρτημένον. Het zich aan dit natuurl
onderscheid aansluitende zedelijke verschil tusschen hemel en aarde (
6 : 10 γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς) oefent mi
invloed uit op het gebruik van het woord, hoewel deze voorstelling
verder (zie ἄνω, γῆ) met kracht op den voorgrond treedt.

Terwijl het nu in het Oud-Testamentische evenals in het gew
Grieksch de verhevenheid en heerlijkheid is, die het karakter des hem
bepaalt, komt er in het N. T. bij, dat de hemel de woonplaats God
en dat hij eene hoogere orde der dingen in zich sluit. (Het ontbre
van dit element in het O. T. zal wel met de Oud-Testamentische esc
tologie samenhangen).

Daar nl. de hemel de woonstede Gods is, is iedere betrekking
den mensch tot God eene betrekking tot den hemel en de zond

:h weet zich zoowel van God als van den hemel gescheiden, Lk. 3: οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι εἰς τὸν οὐρανόν. Vgl. 15 : 18, ιαρτον εἰς τὸν οὐρανόν, waar geen noodzakelijkheid bestaat, οὐρ. als ıaam op te vatten, waardoor de belijdenis verzwakt zou worden, l het ἁμ. εἰς τὸν οὐρ. op eene beschouwing als Deut. 32 : 1, Jez. 1 : 2, . 1 : 2, Rom. 1 : 19 wijst en de verloren zoon zeggen wil: ik heb anders te wachten dan Gods gericht.

Vandaar de richting naar den hemel bij het gebed Mk. 6 : 41, 7 : 34, 17 : 1 enz. Vgl. ook Mt. 16 : 19, 18 : 18. Daarmeê hangt samen, de hemel de plaats der heilsgoederen is (de plaats der gelukzalig- ı, die het karakter des hemels als van eene hoogere orde der ın dragen. Vgl. Joh. 3 : 13, Kol. 1 : 5, 1 Petr. 1 : 4 en vooral de gaande benaming van het rijk Gods als βασιλεία τῶν οὐρανῶν bij Mt. βασιλεία. Vgl. Mt. 5 : 12 μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Mt. 10 : 21 θησαυρὸν ἐν τῷ οὐρανῷ. Hebr. 12 : 23 ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμ- ν ἐν οὐρανοῖς. Lk. 10 : 20, Openb. 11 : 22; zooals dan ook van den ıel de mededeeling des heils volgt Joh. 6 : 21 enz. vs. 33: ὁ γὰρ ς τοῦ θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. 32: οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ πατήρ μου σιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. In de laatste open- ing van het heil komt de stad Gods van den hemel naar beneden, nb. 21 : 2, 10. Vgl. ἐπουράνιος.

Wat nu eindelijk de verhouding van het meervoud tot het enkelvoud reft, kunnen wij bezwaarlijk een verschil aanwijzen, vgl. b. v. Mk. :21 met Mt. 5 : 12, Mk. 12 : 25 met Mt. 22 : 30. Daarbij komt, wij weliswaar bij Mt. Paul. Hebr. 2 Petr. meer het meervoud dan enkelvoud vinden, bij Mk. daarentegen alleen 1 : 10, 11, 11 : 25, 26, :25, bij Lk. Hand. 2 : 34, 7 : 56, terwijl Lk. 6 : 35, 10 : 20, 11 : 2, :26 de lezing bestreden wordt. Johannes heeft in het evangelie het ervoud niet. In de Openb. alleen 12 : 12. In de brieven vinden wij woord alleen op de onechte plaats 1 Joh. 5 : 7 in het enkelvoud. ben 2 Kor. 12 : 2 is in werkelijkheid van meer dan éénen hemel ake: ἁρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Vergelijkt men vs. 4 ἡρπάγη εἰς τὸν ράδεισον met Openb. 2 : 7, 21 : 3, 10, volgens hetwelk het paradijs in ı hemel is, evenwel op de plaats, welke vooral de plaats der heerlijk- d Gods is, vgl. Openb. 21 : 23; — vergelijkt men verder Hebr. 4 : 14 ιηλυθότα τοὺς οὐρανούς met 9 : 24 εἰσῆλθεν ὁ Χς εἰς τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφα- ισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ, dan is de zaak misschien zóó te denken, t Paulus drie concentrische kringen onderscheidt: den hemel in phy- sche beteekenis, die zich boven de aarde uitstrekt; den hemel in al- meen godsdienstige beteekenis tegenover de aarde en daarin weder de ats van de centrale tegenwoordigheid Gods in het paradijs. Het zou

niet ondenkbaar zijn, dat de meervoudige vorm den apostel de
drukking aan de hand gedaan had. Op een dergelijk ontstaan
ook, wat de Rabbijnsche opvatting betreft, de daarop betre
hebbende bronnen. Vgl. Schoettgen, Hor. Hebr. et talm. t. d.
Wat overigens de betrekking van den hemel tot de alomtegenwoordi
Gods betreft, die in de Schrift elders zoo sterk op den voorgrond g
wordt, moeten wij tusschen alomtegenwoordigheid en tegenwoordi
des heils juist zóó onderscheiden als tusschen alomtegenwoordighe
openbaring.

Over οὐρανός als Godsnaam of juister als dien naam vervan
Lk. 15:18, 21 — evenwel niet Mt. 21:25, Mk. 11:30, Lk. 2
Joh. 3:27 — zie deel I, bl. 384. Rosenthal, Das erste Makka
buch, 1867, S. 10. Keil, Comment. über die Bücher der Makka
S. 20 ff. Zie ook ἐπουράνιος, in het gewone Grieksch Godsnaam, i
Bijbelsch Grieksch hoogstens als epitheton van God.

Οὐρανοφοίτης, of οὐρανόφοιτος, ον, wandelend in den hemel, Greg.
III, 474 A, 1532 A, Eus. III, 305 D.

Οὐρβανός, οῦ, ὁ, Lat. eigennaam Urbanus; zoo heette een
arbeider van Paulus te Rome, Rom. 16:9.

Οὐρέω, wateren, 1 Sam. 25:22, 34, 1 Kon. 12:24.

Οὐρίας, ου, ὁ, Hebr. eigennaam Uria; zoo heette de man
Bathseba (2 Sam. 11:3 enz.), Mt. 1:6.

Οὐριοδρομέω, zeilen met eenen gunstigen wind, Philo II, 571, 5

Οὖρον, τό, urine, 2 Kon. 18:27, Jez. 36:12.

Οὖς, ὠτός, ὠτί, Plur. ὦτα, ὤτων, ὠσίν (Ion. οὖας, οὔατος), τό,
oor, als werktuig des gehoors, Mt. 13:15, Mk. 7:33, Lk. 22:
1 Kor. 12:16; synekdochisch Mt. 13:16: μακάρια τὰ ὦτα ὑμῶν
μακάριοι ὑμεῖς; evenzoo 1 Kor. 2:9: οὖς οὐκ ἤκουσε voor οὐδεὶς (
ἤκουσε; aan het dagelijksche (deels gnomische, deels hebraiseere
spraakgebruik ontleend zijn spreekwijzen als: λαλεῖν πρὸς τὸ οὖς =
het oor zeggen, d. i. aan iemand iets in het bijzonder, zoodat hij a
het hoort, Lk. 12:3; ἀκούειν εἰς τὸ οὖς = in 't oor hooren, d. i.
in het bijzonder tot iemand gesproken wordt, Mt. 10:27; daarent
ἀκούεσθαι εἰς τὰ ὦτα τινός = gehoord worden door, d. i. ter oore ko
aan iemand, Hand. 11:22; in denzelfden zin γίνεσθαι, εἰσέρχεσθαί εἰ
ὦτα τινός, Lk. 1:44, Jak. 5:4; πληροῦσθαι ἐν τοῖς ὠσί τινος = in iem
ooren, d. i. door het vernemen van iemands woorden, vervuld wor
Lk. 4:21; τιθέσθαι εἰς τὰ ὦτα = in de ooren wegleggen, d. i. wèl
houden en ter harte nemen, Lk. 9:44; συνέχειν τὰ ὦτα = de oo
toe houden, stoppen, Hand. 7:57; ἀπερίτμητος τοῖς ὠσί = onbesne
van ooren, d. i. geestelijk onvatbaar, te verstompt om het woord G
te kunnen verstaan, vgl. op ἀπερίτμητος, Hand. 7:51; τοῖς ὠσί βα

ν = zwaar van gehoor zijn, d. i. hardhoorig of als doof zijn voor en ons gezegd wordt, Mt. 13:15, Hand. 28:27; bijz. ὁ ἔχων ὦτα ν ἀκουέτω = die ooren heeft om te hooren (die hooren kan en oe in de gelegenheid is), die hoore (make zich die gave en die enheid ten nutte), Mt. 11:15, 13:9, 43, vgl. Openb. 2:7 enz., enz., 13:9; ditzelfde denkbeeld in vragenden vorm Mk. 8:18; istisch Rom. 11:8: ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν = ooren om niet te hooren, waarmede hij niet hooren kan, doove ooren.

Οὐσία, ας, ἡ, van οὖσα, het Partic. van εἰμί, eigenl. het zijnde, nde (substantia), verder het aanwezende, wat ergens is of aanwezig m vervolgens van hetgeen iemand bezit, zijn goed, zijn vermogen, 15:12, 13.

Οὐσιόω, in het aanzijn roepen, Philo I, 332, 31.

Οὐσιώδης, ες, met wezen, substantie, Philo I, 109, 16.

Οὔτε, eene adjunctive ontkennings-partikel (samengesteld uit οὐ en over welker onderscheid met οὐδέ = noch zie Blass, Gr. S. 259; -οὔτε = noch-noch, Mt. 6:20, 22:30, Lk. 14:35, Joh. 4:21, 17, 8:19, 9:3, Hand. 15:10, 28:21, 1 Kor. 3:7 enz.; verschei- malen achtereenvolgens, Hand. 24:12, 25:8, Rom. 8:38, 39, or. 6:9, 10, Openb. 9:20; met eene voorafgaande negatie, die rdoor in hare onderdeelen wordt opgelost, Mt. 12:32, of ook zóó, daarmede eenvoudig andere negaties door οὔτε gecoördineerd worden, nb. 5:4; 9:21; οὔτε-καί ter verbinding van eene ontkenning met de stiging van iets anders (vgl. ons: van den eenen kant niet, van den eren kant wel), Joh. 4:11, 3 Joh. vs. 10; οὔτε door eene volgende atie versterkt, Openb. 21:4; met οὐδείς alsof er οὐδέ stond = nand-ook niet, Mk. 5:3 (A Π; ℵ B C D L Δ lezen οὐδέ); zoo ook Lk. 26 οὔτε (= οὐδέ) ἐλάχιστον = ook het geringste niet. Hiertoe be- rt ook Lk. 20:36: οὔτε γάρ, waarvoor sommige Hss. insgelijks het mmatisch zuiverder οὐδὲ γάρ lezen, terwijl anderen γάρ weglaten, om volgende ἀποθανεῖν δύνανται met de in vs. 35 voorafgaande negaties coördineeren, doch juist daardoor mede getuigenis afleggen voor de lheid der gewone lezing. Men houde in het oog, dat, gelijk hier, op een aantal andere plaatsen οὐδέ voor οὔτε, en omgekeerd, in de s. gevonden wordt.

Οὗτος, αὕτη, τοῦτο (waarschijnlijk uit eene versmelting der prono- male vormen ὁ τοῖος enz. met αὐτός ontstaan), Pronomen demonstrati- m, deze, dit, dat òf de plaats van een Substantivum vervangt, òf, nadere bepaling, aan andere naamwoorden wordt toegevoegd. Vgl. ss, S. 166. 1) Substantive gebruikt, heeft het betrekking a) op een rafgaand subject, waarmede het in den regel (doch niet altoos, zie v. Mt. 13:38, Rom. 2:14 en vgl. op ὅς 2)), in genus en numerus

overeenkomt, en wel gewoonlijk, in onderscheiding van ἐκεῖνος, o| naastbij zijnde subject der rede, b. v. Mt. 21:38, 26:71, 27:37, 1:32, 16:1, 18:14, 23:51, 52, Joh. 1:2, 7 enz.; somwijlen echt een meer verwijderd subject, Joh. 9:33, Hand. 4:11, 7:19, 1 5:20, 2 Joh. vs. 7, vgl. ook Hand. 8:26: αὕτη ἐστὶν ἔρημος, waar bezwaarlijk anders dan op ὁδός kan slaan; somwijlen wordt οὗτος gebezigd om op iets, waarvan in het voorafgaande gewaagd is, als bekends of beruchts terug te wijzen, b. v. 1 Kor. 5:3: τὸν οὕτω κατεργασάμενον = die dit, d. i. die zoo iets, dat booze stuk, ge heeft, vgl. Joh. 8:40, Hand. 15:38; of om na een tusschenzin hoofdzin weder met nadruk op te vatten, en het subject der rede van nieuws op den voorgrond te plaatsen, b. v. Lk. 23:52, waar zooveel is als: deze man dan, van wien al het bovenstaande (vs. 50, gezegd werd; vgl. ook Hand. 7:35, waar τοῦτον terugwijst naar gezegde vs. 27; 10:40, waar het betrekking heeft op hem, wiens n in den aanvang van vs. 38 genoemd werd; of na relativa of rel constructies als Mt. 24:13: ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται; 20:17: λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος κτέ; Joh. 8:26 ἤκουσα-ταῦτα λέγω; Rom. 8:30: οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε met καί verbonden, òf eenvoudig = en deze, Lk. 16:1, Hand. 1 Rom. 11:27, òf emphatisch, hetzij meer of minder δεικτικῶς = deze, Lk. 20:28, 22:56, 59; = en wel (Lat. isque), om eene nad bepaling van het Subject te geven, Lk. 19:9, 1 Kor. 2:2; hier behoort ook de spreekwijze καὶ οὗτος — καὶ οὗτος = zoowel deze gene, 1 Kor. 6:13; — b) op hetgeen volgt, Mt. 10:2, Lk. 4: 13:6, Joh. 1:15, 19, Hand. 1:16, 2 Kor. 1:12, Ef. 3:8, 2 T 2:19, Jak. 1:27; hiertoe behoort ook de verbinding van οὗτος met en ἵνα, b. v. 1 Joh. 1:5: αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία — ὅτι κτέ.; 3:11: ἐστὶν ἡ ἀγγελία — ἵνα, vgl. vs. 23, 5:3, 11, 14, alsmede Joh. 3: 15:12, 17:3, 2 Joh. vs. 6; bijz. het Neutrum τοῦτο, met éene de zelfde Conjuncties, als met ὅτι, Hand. 20:29: οἶδα τοῦτο ὅτι; 24: ὁμολογῶ δὲ τοῦτο σοι ὅτι; Rom. 6:6: τοῦτο γινώσκοντες ὅτι; 1 Kor. 15: τοῦτο δέ φημι ὅτι; met ἵνα, Joh. 6:39: τοῦτο ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πα ἵνα, vgl. vs. 29, 40; voorts in spreekwijzen als 1 Joh. 4:13: ἐν τ γινώσκομεν ὅτι = hieraan weten of erkennen wij, dat; Lk. 10:20: τούτῳ μὴ χαίρετε ὅτι = verheugt u niet hierin of hierover, dat; J 15:8: ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου ἵνα = hierin is mijn Vader v heerlijkt, dat; 1 Joh. 4:17: ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν = hierin is de liefde bij ons volmaakt geworden, dat; ook met ἐὰν ὅταν, 1 Joh. 2:3, 5:2; in andere constructies, als met orat. dir., G 3:17: τοῦτο δὲ λέγω = doch dit zeg ik (hetgeen dan volgt); met e Nomen of daarvoor in de plaats tredenden Infinit. met Art. als prae

als 2 Kor. 13:9: τοῦτο εὔχομαι, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν = dit wensch uwe volmaking; 2 Kor. 2:1: ἔκρινα ἐμαυτῷ τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν ἐν πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν = ik had besloten, niet weder tot u te komen droefheid, vgl. 7:11; met den Infinit., Ef. 4:17, Jak. 1:27; εἰς met Infinit. finalis, Hand. 26:16; διὰ τοῦτο met een Particip. op het vooruit wijst = daarom-omdat, Mk. 12:24, 2 Kor. 4:1; oe behoort ook het epexegetische τοῦτ' ἔστι, waardoor eene nadere laring van het voorafgaande wordt ingeleid = dat is, dat wil en, Mt. 27:46, Mk. 7:2, Hand. 1:19, Rom. 10:6, Hebr. 2:14, etr. 3:20 enz.; c) δεικτικῶς op een subject, dat werkelijk tegenrdig is, of waarop de aandacht met nadruk gevestigd wordt, in den l met het Art. vóór het Nomen, Mt. 3:3, Mk. 9:7, Hand. 8:10, 28. Hiertoe kunnen ook gebracht worden verbindingen met Pronoa als: αὐτὸς οὗτος = deze zelf, Hand. 24:15, 20, 25:25; τοῦτο ί of αὐτὸ τοῦτο = juist dit, 2 Kor. 2:3, 7:11, Fil. 1:6; of met tiva, waardoor het subject nader en scherp bepaald wordt, als: Mt. :10: οὗτος ἐστι περὶ οὗ γέγραπται; 1 Petr. 5:12: ταύτην εἶναι ἀληθῆ ν τοῦ θεοῦ εἰς ἣν ἑστήκατε (en geene andere). — 2) Adjective wordt ς bij andere Nomina geplaatst, a) bij een alleen staand Nomen substiv., meest met het Art., Mt. 28:15, Mk. 7:6, Lk. 1:29, Joh. 60 enz.; zonder het Art., Lk. 1:36; nu eens vóór het Nomen met Art., b. v. Mk. 7:29, Lk. 2:2, Joh. 6:58, 60, 9:16; 11:47, nd. 1:11, 23:13 enz., dan weder daarachter, b. v. Mt. 24:34, Mk. :39, Lk. 2:25, 4:36, Joh. 2:20, 7:49, Hand. 4:22, 9:21, :26 enz.; b) bij een Nomen, dat door een Adjectiv. nader bepaald met het Art. vóór beiden, als Lk. 21:3: ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη; der het Art.: Lk. 24:21: τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει; Hand. 24:21: ἡ μιᾶς ταύτης φωνῆς; 2 Petr. 3:1: ταύτην δευτέραν γράφω ἐπιστολήν; bijzonder bij πάντες en ἅπαντες = deze allen, Mk. 7:23, Lk. 1:65, :4, Hand. 2:7, Hebr. 11:30; πάντα ταῦτα of ταῦτα πάντα = dit s, Mt. 13:34, 19:20, 24:2 enz. — 3) Adverbialiter wordt οὗτος bruikt in spreekwijzen als: καὶ ταῦτα = en dat wel, Hebr. 11:12; τοῦτο = en dit ook of te meer, Rom. 13:11; καθὼς-ταῦτα = οὕτως gelijk-zóó, Joh. 8:28; αὐτὸ τοῦτο = daarom, 2 Petr. 1:5; τοῦτο — τοῦτο δέ = deels-deels, Hebr. 10:33; τρίτον τοῦτο = nu voor derde maal, 2 Kor. 13:1.

Οὕτως, voor een consonant gewoonl. οὕτω geschreven, Adverbium, ι οὗτος = zoo, alzoo, aldus, op deze wijze, 1) bij vergelijkingen, rafgegaan of gevolgd door andere relative partikels, als ὡς-οὕτως = ijk-zoo, Hand. 23:11, maar ook οὕτως-ὡς = zoo-als, Ef. 5:28, 33; ὡς-οὕτως, Lk. 11:30, Joh. 3:14, maar ook οὕτως-καθώς, Lk. 24:24; ὥσπερ, ὥσπερ — οὕτως, Rom. 12:5, Ef. 5:24; ook ὃν τρόπον-οὕτω καί

= gelijkerwijs — zoo ook, 2 Tim. 3 : 8, vgl. 1 : 11, 27 : 25, en ὅσον-οὕτω καί = voorzoover als — zoo ook, Hebr. 9 : 27, 28; hi behoort ook, wanneer op een voorafgaand εἰ in de apodosis οὕτως v om eene gelijksoortigheid, een eveneens zijn met het vroeger gezeg kennen te geven = zoo — evenzoo, 1 Thess. 4 : 14, Openb. 1 alsmede de spreekwijze ὃς μὲν οὕτως — ὃς δὲ οὕτως = de een zo dus) — de ander zoo, 1 Kor. 7 : 7; 2) buiten dadelijke vergelij slechts om den aard of de wijze van eene handeling, of de omsta heden, waaronder iets plaats heeft, te kenmerken, a) bij verba doen, Mt. 5 : 16, 6 : 9, 24 : 46, Lk. 1 : 25 enz.; van bevinden = d. i. in dezen staat of toestand, Lk. 12 : 38, 24 : 24; het verbum ook uit het verband moeten worden bijgedacht, zooals Lk. 22 : 26, tegen het vs. 25 bedoelde κυριεύειν, ἐξουσιάζειν wordt gewaarschuwd; bij verba, waardoor een zijn, een zóó gelegen zijn met of het zich vinden in zekeren toestand, wordt uitgedrukt, als εἶναι, γίνεσθαι, = zoo zijn, zoo blijven, Mt. 1 : 18, 11 : 26, Mk. 4 : 26, 1 Kor. 7 40 enz.; over οὕτως ἔχειν zie op ἔχω; na Participia, niet pleonasti maar om iets als een gevolg van de daardoor beschreven handelin toestand, of althans in nauw verband daarmede staande, te kenme = en zoo, Joh. 4 : 6, Hand. 20 : 11, 27 : 17, vgl. Hebr. 6 : 15; o vragende voorstellen = zoo? (Lat. siccine?), Mt. 26 : 40, Mk. 7 Joh. 18 : 22; b) bij adjectiva of Adverbia, als οὕτω φοβερόν, Hebr. 12 οὕτω μέγας, Openb. 16 : 18, οὕτω ταχέως, Gal. 1 : 6; 3) οὕτως heeft s wijlen een nadruk, waardoor het beantwoordt aan ons geaccentuee zóó (zóó groot, zóó zeer, of iets derg.); zoo doorgaans, waar het Adjectiva of Adverbia geplaatst wordt, zie boven; doch ook in an verbindingen, b. v. Mk. 2 : 12: οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν = zóó hebben 't nog nooit gezien; 1 Joh. 4 : 11: εἰ οὕτως ὁ θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς = in God ons zóó liefgehad heeft; bijzonder met ὥστε met Infinit. = zóó Joh. 3 : 16, Hand. 14 : 1.

Οὐχ, zie op οὐ.

Οὐχί, ontkenningspartikel = ου, vooral bij vragen in gebruik, = n Mt. 5 : 46, 47, 6 : 25, 10 : 29, Lk. 6 : 39, 12 : 6, Joh. 11 : 9, H 5 : 4, Rom. 3 : 29, 1 Kor. 1 : 20, Hebr. 3 : 17 enz.; ἀλλ' οὐχί = μᾶλλον = niet veeleer? Lk. 17 : 8, 1 Kor. 5 : 2, 2 Kor. 3 : 8, in stel uitspraken = niet, Joh. 13 : 11, 1 Kor. 10 : 29; ἀλλ' οὐχί = maar n Joh. 13 : 10, in antwoorden = neen! Lk. 1 : 60, 13 : 3, 5, 16 : 30.

Ὀφειλέτης *, ου, ὁ, in het gewone Grieksch bij Plato, Plut. en ande alleen = de schuldenaar, nooit de schuldige. In het Bijbelsch Griek alleen in het N. T. en in beide beteekenissen. 1) a) De schulden Mt. 18 : 24 ὀφ. μυρίων ταλάντων. Algemeener = die jegens iemand eenen dienst verplicht is, met den Dat. Rom. 1 : 14 Ἕλλησι. 8 : 12 σ

den Gen. Rom. 15 : 27. b) De schuldige, Mt. 6 : 12 ἀφήκαμεν τοῖς
τα; ἡμῶν, die zich tegen ons bezondigd hebben, daarom onze
denaars zijn, voldoening schuldig. Zie onder ὀφείλημα. Lk. 13 : 4
ι ὅτι αὐτοὶ ὀφειλέται ἐγένοντο παρὰ πάντας ἀνθρ. met betrekking tot
oogenschijnlijk ondervonden goddelijk strafgericht (met opzet staat
het zwakkere ἁμαρτωλός), zooals מְחַיָּיב, Part. Pass. van חוב, niet
n den wettelijk tot eenen dienst verplichte, maar den voor schuldig
aarde, strafschuldige, schuldig gewordene, חַיָּב in de Targumim
door schuld beladene, den zondaar in onderscheiding van den recht-
lige, den zondelooze, זַכָּא. Zoo wordt b. v. het wereldrijk Am. 9 : 8
חי מלכותא het zondige rijk genoemd, en Constantinopel קרתא חייבתא,
et schuld beladene stad. Vgl. Levy, Chald. Wörterb. über die Tar-
m I, 253, Neuhebr. und Chald. Wörterb. über die Talmudim 2,
43. Daarvoor in het gewone Grieksch ὀφλών, ὠφληκώς. — 2) Hij,
verplicht is, in zedelijke beteekenis, overeenkomstig ὀφείλω 2, Gal.
μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν
ν ποιῆσαι. Daar hier wezenlijk aan de voorschriften der wet betref-
le de offers gedacht wordt, zal misschien de uitdrukking eveneens
het latere חייב overeenstemmen, daar dat in den Talmud van hem
t, die door eene zonde schuldig is om te offeren, b. v. חַיָּיבֵי חַטָּאת,
ten gevolge van de zonde zondoffers brengen moeten; כל דְאִתְחַיַּב
א לקרבן, quisquis debet, reus est, aut tenetur offerre sacrificium
us, Buxtorf s. v. חוב. Daardoor wordt het verband met vs. 4 κατηρ-
τε ἀπὸ Χυ οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε nog sterker
hierover ook Spreuk. 14 : 9 onder ὀφείλω.

Ὀφειλή *, ῆς, ἡ, alleen in het Nieuw-Testamentisch Grieksch (vgl.
eck, Phryn. p. 89 sqq.) a) Schuld, die betaald moet worden, Mt.
32. b) Verplichting, een plicht, welken men iemand schuldig is,
. 13 : 7, 1 Kor. 7 : 3.

Ὀφείλημα *, τό, a) in het gewone Grieksch alleen de schuld in den
van „debitum aes alienum," niet culpa of reatus. Plat. Legg. 4,
B ἀποτίνειν τὰ πρῶτα τε καὶ μέγιστα ὀφειλήματα. Aristot. Eth. Nik.
5; 9, 12. Over 't algemeen evenwel zeer zelden, gewoonlijk τὸ
λόμενον, τὰ ὀφειλόμενα of χρέος, het eerste ook van andere verplich-
n, b. v. loon, belastingen, het tweede van schulden en van mis-
n, die goedgemaakt moeten worden. Het verwante ὄφλημα vinden
ook van de geldelijke straf. Bij de LXX vinden wij ὀφείλημα = debi-
, schuld Deut. 24 : 12; eveneens 1 Ezr. 3 : 19 evenals 1 Makk. 15 : 8
βασιλικόν. Anders niet in het Oud-Testamentische Grieksch. In het
w-Testamentische daarvoor τὸ ὀφειλόμενον, zie ὀφείλω. Alleen Rom.
4 van het verschuldigde loon: ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν ἀλλὰ
κ ὀφείλημα, in het gewone Grieksch concreet τὸ ὀφειλόμενον, vgl. Plat.

Rep. 1, 332 C: *διενοεῖτο μὲν γάρ, ὅτι τοῦτ' εἴη δίκαιον, τὸ προσῆκον ἑκ*
ἀποδιδόναι, τοῦτο δὲ ὠνόμασε ὀφειλόμενον. b) Daarentegen vinden wij
woord in het gewone Grieksch niet zooals Mt. 6 : 12, vgl. vs. 14. I
vindt men niet eene eenzijdig negatieve beschouwing van de zonde
het nalaten van den plicht. Eer kan men zeggen, dat *παράπτ.* dat
aanduidt, wat iemand achter zich heeft, *ὀφ.* wat hij door het *παρ*
voor zich heeft. Want het woord sluit zich aan het latere חֹ֫ב, אָ
חוֹבְתָא (zie onder *ὀφείλω, ὀφειλέτης*) aan = 1) debitum, creditum, הַב ל
debitor, creditor, 2) officium debitum tegenover רְשׁוּ, het vrijwillige,
eindelijk 3) als term. techn. = culpa, reatus, peccatum. Zie Buxt
Levy t. a. pl. In laatstgenoemde beteekenis duidt חוֹבָא aan de zo
inzoover zij geboet moet worden, waarvoor genoegdoening moet geg
worden (zie *ὑπόδικος*), b. v. Targ. bij Ps. 109 : 7 וצלותיה תהי לחובתא,
gebed worde hem als zonde toegerekend; 2 Sam. 12 : 13 ה אעבר חובך
Jahwe heeft uwe zonde weggenomen; Deut. 22 : 26 חובת דין לקטול, *ἁ*
τημα θανάτου; Lev. 20 : 20 חוביהון יקבלין, *ἁμαρτίαν αὐτῶν λήψονται.*
werkw. חוב duidt eigenlijk aan: schuldig, verplicht zijn, verder st
schuldig zijn, Pael חַיֵּיב zondig, schuldig maken, verleiden evenals sc
dig maken = veroordeelen, b. v. Jez. 34 : 5 עמא דחייבית לדינא, een v
dat ik ter bestraffing veroordeeld heb. Vgl. Dan. 1 : 10 אֶת־רֹאשִׁי לַמֶּלֶךְ חַ
eene uitdrukking als Plut. Luc. 21, 6, zie onder *ὀφείλω*, Theodot.: *κατ*
κάσητε τὴν κεφαλήν μου τῷ βασιλεῖ. Ithpa. zondig, schuldig worden =
leid worden, schuldig worden = veroordeeld worden. De zonde is *ὀφείλη*
inzoover zij den zondaar de verplichting oplegt boete te doen, gen
doening te geven, straf te ondergaan. Dat is ook het geval Mt. 18
enz. vgl. Lk. 11 : 4. Het is van gewicht, dat alleen het evangelie
Mt. deze uitdrukking heeft, waarvoor Lk. *ἁμαρτίας* schrijft en Delit
heeft in de 5e uitgaaf van het Hebr. N. T. Lk. 11 : 4 i. p. v. חֵינוּ
juister evenals Mt. 6 : 12 חוֹבֹתֵינוּ geschreven. Dat Lk. *ὀφείλειν, ὀφειλ*
gebruikt, maar *ὀφείλημα* niet, kan hieraan worden toegeschreven,
het laatste in den zin van culpa, reatus voor het Grieksche oor
veel vreemder klinken moest, hoewel in het gebed tot God aan
mogelijk misverstand van de uitdrukking (vgl. Mt. 18 : 32) niet te den
is. Juist aan de bevreemdende gewaarwording, die de Grieksch s
kende ondervinden moest, zal het zijn toe te schrijven, dat het w
in het N. T. verder niet gevonden wordt. Niet in de uitdrukking,
zichzelve beschouwd, maar in den inhoud der bede is de scherpte
de tegenstelling gelegen, waarin tot dit *ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα* i
het gebed van Apollonius van Tyana staat, Philostr. Vit. Ap. 1, 11
Tholuck, Bergpredigt): *ὦ θεοί, δοίητέ μοι τὰ ὀφειλόμενα* — sc. *ὑμῶν κ*
of *μοι*, niet *μου*.

'Οφείλω *, *ὀφειλήσω, ὤφελον*, ep. *ὄφελον*, dat in dezen vorm tot C

orden is (= utinam 1 Kor. 4 : 8, 2 Kor. 11 : 1, Openb. 3 : 15 met Ind. Praet., Gal. 5 : 12 met den Ind. Fut.) = schuldig zijn, verht zijn. 1) a) schuldig zijn, allereerst eene geldelijke schuld moeten len, Mt. 18 : 23, Lk. 7 : 41, 16 : 5, 7, Filem. 18. Bij de LXX in beteekenis alleen Deut. 15 : 2, Jez. 24 : 2. 'Ο ὀφείλων = de schulaar (Aristot.) Ez. 18 : 7. In de apocr. 1 Makk. 10 : 43, 13 : 15, 39. ὀφειλόμενον = de schuld, Xen. Plat. Mt. 18 : 30, 34. — Daaraan t zich b) het in het gewone Grieksch zeer zeldzame gebruik van de f aan, die iemand naar wet en recht verplicht is te betalen, b. v. ῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν Lys. 1, 32. Vgl. Plat. Crat. 400 C ἕως ἂν τῃ τὰ ὀφειλόμενα parallel met het voorafgaande δίκην διδόναι. Gewoonevenwel wordt het afgeleide ὀφλισκάνω zoo gebruikt. In deze betenis vinden wij ὀφείλω = schuldig zijn, strafschuldig zijn in de LXX, euk. 14 : 9 οἰκίαι παρανόμων ὀφειλήσουσι καθαρισμόν, οἰκίαι δὲ δικαίων δεκταί. de apocriefen Wijsh. 12 : 15 τὸν μὴ ὀφείλοντα κολασθῆναι καταδικάσαι ἀτριον ἡγούμενος τῆς σῆς δυνάμεως, 4 Makk. 11 : 15: ἀποθνήσκειν ὀφείλο-. Vs. 3 περὶ πλειόνων ἀδικημάτων ὀφειλήσῃς τῇ οὐρανίῳ δίκῃ τιμωρίαν. b. 6 : 13 ὀφειλήσει θάνατον κατὰ τὴν κρίσιν τῆς βίβλου Μωσέως. De Dat. jsh. 12 : 20 ὀφειλόμενοι θανάτῳ, die den dood onderworpen zijn (vgl. t. Luc. 21, 6: Μιθριδάτην ἀπάξων ὀφειλόμενον τοῖς Λουκούλλου θριάμβοις) at de tegenovergestelde voorstelling zooals Wijsh. 12 : 15 ὀφείλων κοῆναι niet: zij zijn den dood schuldig, maar zij behooren den dood . — In het N. T. Joh. 19 : 7 ὀφείλει ἀποθανεῖν. Absoluut Mt. 23 : 16 ὃ ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χυσῷ τοῦ ναοῦ, ίλει en eveneens vs. 18, waaraan zich dan aansluit ὀφ. τινί, eene uld tegen iemand op zich hebben (door verzuim, vergissing) Lk. 11 : 4, t met de oorspronkelijke beteekenis onder a) nauw verwant is. Zie n. 13 : 8: μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν, vgl. vs. 7. st hier blijkt tegelijk duidelijk de aansluiting van dit in het Oudtamentisch Grieksch alleen te vinden, in het Nieuw-Testamentisch eksch aan de evangeliën eigenaardige gebruik, waarin ook ὀφείλειν de onder 2) aangeduide beteekenis behalve Joh. 13 : 14, Lk. 17 : 10 gevonden wordt, waarvoor in het latere Grieksch geen analogiën aanig zijn, aan het latere Hebreeuwsch, waarin een en hetzelfde woord van de positieve verplichting evenals van de schuld staat. Zoo duidt zoowel hem aan, die verplicht is iets te doen als hem, die schuldig strafbaar is wegens de overtreding van de wet. Zie onder ὀφείλημα. de eerstgenoemde beteekenis komt het overeen met ὀφ. in den zin 2) ergens toe verplicht zijn, moeten, synon. δεῖ, dat meer de noodelijkheid aanduidt, ὀφείλω de persoonlijk-zedelijke verplichting, het ate de noodzakelijkheid, het moeten, het tweede wat gevorderd of ischt wordt. Vgl. deel I, bl. 492. Bij de LXX en de apocriefen niet in

deze beteekenis. Daarentegen in het N. T. met den volgenden Inf. I Joh. 13 : 14, Rom. 15 : 1, 1 Kor. 7 : 36, 9 : 10, 11 : 7, 10, 2 12 : 11, 14, Ef. 5 : 28, 2 Thess. 1 : 3, Hebr. 5 : 3, 12, 1 Joh. 3 : 16, 4 : 11, 3 Joh. 8. Met Inf. Aor. Lk. 17 : 10, Rom. 15 : 27, 1 5 : 10, Hebr. 2 : 17. Met den Acc. Rom. 13 : 8, vgl. 1 Kor. 7 : lezing τῇ γυναικὶ ... τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω i. p. v. ὀφειλήν.

Ὄφελον, onattische vorm van den Aor. 2 van het voorgaande w ὤφελον (zooals nog hier en daar in de Hss. geschreven wordt) eige = ik had moeten, tot uitdrukking van den wensch, dat iets had m geschieden, wat niet geschied is. Het verloor echter in het latere Grie zijne oorspronkelijke beteekenis geheel en al en kreeg die van eene wone Conjunctie, bij wenschende uitroepen gebezigd = het Lat. uti = och of! och dat! Het heeft een Indicativ. na zich (vgl. ec Openb. 3 : 15, waar althans de Rec. den Optativ. heeft), en daar den Aor. 1 Kor. 4 : 8, het Impf. 2 Kor. 11 : 1, of ook het Fut. Gal. 3 : Vgl. Blass S. 202.

Ὄφελος, εος, ους, τό, van ὀφέλλω, doen zwellen, toenemen, grooten, vandaar = het voordeel of nut, de winst, de bate; Job 15 τί τὸ ὄφελος; = wat baat het? Jak. 2 : 14, 16, τινί, 1 Kor. 15 : 32

Ὀφθαλμοδουλεία, ας, ἡ, van ὁ ὀφθαλμόδουλος (van het volg. w en ὁ δοῦλος), de oogendienaar, die zijn werk dan alleen naar eisch richt als het oog des meesters hem gadeslaat, de oogendienst, Ef. 6 : Kol. 3 : 22.

Ὀφθαλμός, οῦ, ὁ, (van ὄπτω, part. Aor. ὀφθείς, zien), het oog, a) eigenl. zin = het lichamelijk oog als het werktuig des gezichts, M 9 : 29, 26 : 43, Mk. 9 : 47, Lk. 6 : 20, Joh. 9 : 6, Hand. 9 : 40, 1 Ko 12 : 17, Gal. 4 : 15, Openb. 7 : 17; ἐπαίρειν τοὺς ὀφθαλμούς = de oog opheffen, opslaan, Mt. 17 : 8, Lk. 6 : 20; τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν = blinden ziende maken, Joh. 10 : 21; ὀφθαλμός synekdochisch voor d geheelen persoon, Mt. 13 : 16, Lk. 2 : 30, 4 : 20, 10 : 23, 1 Kor. 2 : Openb. 1 : 7; anthropomorfisch van God, Hebr. 4 : 13, 1 Petr. 3 : 1 spreekwoordelijk: ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ = oog om oog (het zoog naamde jus talionis), Mt. 5 : 38; ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ = in een oogwenk een oogenblik, 1 Kor. 15 : 52; βλέπειν τὸ κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τ ἀδελφοῦ κτέ., zooveel als: de geringste fout of verkeerdheid in andere opmerken (vgl. op κάρφος), Mt. 7 : 3, 4, Lk. 6 : 42; voorts kunne hiertoe gebracht worden spreekwijzen als: ὁρᾶν τι τοῖς ὀφθαλμοῖς = ooggetuige van iets zijn, 1 Joh. 1 : 1; προγράφειν τινά τινι κατ' ὀφθαλμούς = iemand zóó levendig afschilderen, dat hij een ander als 't ware voor d oogen staat, Gal. 3 : 1; ὑπολαμβάνειν τινὰ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τινος = iemand aan iemands oog of blik onttrekken, zoodat hij hem niet meer zien kan, Hand. 1 : 9; b) figuurl. of overdracht., waar òf iets van het

nelijk oog gezegd wordt, dat strekt om eene hoogere waarheid in rorm van beeldspraak op te helderen, b. v. Mt. 6:22, 23 en Lk. 4, waar dit oog door Jezus de lamp van het lichaam wordt ged, doch dat gezond (ἁπλοῦς) of ziekelijk (πονηρός) zijn kan, en in aatste geval zijnen dienst niet of niet naar behooren verricht, om hoorders te doen gevoelen, dat het evenzoo in geestelijk opzicht e zuiverheid van hunnen waarheidszin (τὸ φῶς τὸ ἐν σοί) aankwam; et woord ὀφθαλμός zelf eene hoogere beteekenis heeft = het geesteoog of oog des geestes, waarmede hij menschen en dingen aanawt, in theoretischen zin = kenvermogen, in praktischen = hart, ed; hiertoe behooren α) uitdrukkingen als: πεφωτισμένοι ὀφθαλμοὶ καρδίας (of τῆς διανοίας volgens den Rec. met eenige minuskelhss.) rerlichte oogen des harten of des gemoeds, d. i. vatbaarheid om de telijke dingen te verstaan, Ef. 1:18; καμμύειν τοὺς ὀφθαλμούς = de en toesluiten voor de waarheid, Mt. 13:15, Hand. 28:27 (in een at uit Jez. 6:10 volgens de LXX); τυφλοῦν of σκοτίζειν τοὺς ὀφθαλ- ; τινος = iemands oogen verblinden of verduisteren, d. i. hem been de waarheid te zien of te erkennen, Joh. 12:40, Rom. 11:10 . de boven aangeh. plaatsen uit Jez. en Ps. 60:23, 24, volgens LXX); κρυβῆναι ἀπὸ ὀφθαλμῶν τινος, Lk. 19:42, zie op κρύπτω; ι ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν τινος, Rom. 3:18, zie op ἀπέναντι; ἀνοίγειν διανοίγειν τοὺς ὀφθαλμούς τινος = iemands oogen (voor de waarheid) n opengaan, ontsluiten, Lk. 24:31, Hand. 26:18; vgl. voorts min meer overdr. uitdrukkingen als Mk. 8:18, Lk. 24:16, Hand. 9:18, n. 11:8, Openb. 3:18; ook eene uitdrukking als Mt. 21:42: θαυστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, waar sprake is van de wijze waarop ons geestes- ; een ontvangen indruk beoordeelt, onze zienswijze; β) bij het prakhe gebruik van ὀφθαλμός behooren zulke plaatsen, waar het overdr. ι 's menschen zedelijken toestand gebezigd wordt, b. v. ὀφθαλμὸς πονηρός een boos oog, d. i. nijd, afgunst, Mk. 7:22, vgl. Mt. 20:15; of waar ι het oog gezegd wordt, dat het iemand ergert, door nl. zondige drif- ι in zijn hart op te wekken, Mt. 5:29, 18:9; ὀφθαλμοὺς ἔχειν μεστοὺς χαλίδος wordt 2 Petr. 2:14 van zulken gezegd, wier hart vol is van erspeligen lust en wien de ontuchtigheid als 't ware de oogen uitziet; ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, 1 Joh. 2:16, beteekent de begeerte of zinnenit, die uit het zien der zinnelijke dingen in 's menschen hart ontstaat.

'Οφιομάχης, ες, met slangen strijdend, Lev. 11:22.

'Οφιόμορφος, ον, den vorm van een slang hebbend, Epiph. I, 468 A.

Ὄφις, εως, ὁ, de slang, Mt. 7:10, 10:16, Mk. 16:18, Joh. 3:14 gl. Num. 21:8, 9), 1 Kor. 10:9, 2 Kor. 11:3, Openb. 9:19; fig. : ὁ διάβολος, Openb. 12:9, 20:2; overdr. van doortrapte huichelaars, t. 23:33.

'Οφλέω, zich schuldig maken, op zich laden, Ev. Petri 48.

'Οφρύς, υος, ἡ, veelal (en dan in Plur.) bij de Grieksche schrij van de wenkbrauwen gebezigd, doch vervolgens ook in 't algemeen ie verhooging, bolle of oploopende rand, bijz. = de rand van een b Lk. 4:29.

'Οφφίκιον, τό, officium, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 37:2

'Οχεία, ἡ, het bespringen, bijliggen van dieren, Sir. 36 (33):6.

'Οχετηγία, ἡ, het leiden van water in kanalen, Greg. Naz. III, 2

"Οχημα, τό, wagen, Act. Thom. 48:31, 49:11.

'Οχλαγωγέω, de groote hoop, het volk samenroepen, Amos 7:1

'Οχλέω, -ῶ, -ήσω, van ὁ ὄχλος, eigenl. door oploop onrust teweeg brengen, vervolgens in ruimeren zin = last veroorzaken, Tob. 6:8; Pass. met ἀπό of ὑπό = last hebben van, gekweld worden door, ἀπὸ ὑπὸ πνευμάτων, Lk. 6:18, Hand. 5:16.

'Οχληρία, ἡ, onrust, moeilijkheid, dwaasheid, Pred. 7:26.

'Οχλοποιέω, van ὄχλος en ποιέω, een oploop doen ontstaan, het v in beweging brengen, Hand. 17:5.

"Οχλος, ου, ὁ, eigenl. de volkshoop, de verwarde en dicht op gepakte volksmenigte (als zoodanig bij de Grieken tegenovergesteld ὁ δῆμος = het wettig en ordelijk vergaderde volk), en vandaar in N. T. a) = de schare, die iemand volgt, zich om hem samendrin de menigte, in Singulari, Mt. 9:23, 13:2, 15:10, 33, 17:14, 20: enz.; maar ook in Plurali (de menigte gedacht als uit verschillen troepen of hoopen bestaande), Mt. 5:1, 7:28, 9:8, 33, 36, 11: 12:46, 13:2 enz.; met nadere bepalingen als: πολύς = eene gro schare of menigte, Mt. 14:14; πάμπολυς, Mk. 8:1; ἱκανός, Mk. 10:4 in Plur. ὄχλοι πολλοί = talrijke (van verschillende zijden samengevloei scharen, Mt. 4:25; αἱ μυριάδες τοῦ ὄχλου = de duizenden van mensch Lk. 12:1; b) = eene menigte, eene hoop menschen van zekere soo als: τελωνῶν, Lk. 5:29, μαθητῶν, Lk. 6:17, ἱερέων, Hand. 6:7; hiert behoort ook ὄχλος ὀνομάτων, Hand. 1:15 (vgl. op ὄνομα), ὄχλος τῶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων, Joh. 12:9; c) = het volk in tegenstelling met zij hoofden, het gepeupel (vgl. het verwante Lat. vulgus), Mt. 14:5, 21:2 46, 27:15, 20, Mk. 15:11, Lk. 23:4, Joh. 7:12, Hand. 17: d) metonym. = de oploop, de opschudding van het in beweging g brachte volk, het op de been gebrachte gepeupel, Lk. 22:6, Hand. 24:1

'Οχυρός, ά, όν, vast, duurzaam, stevig, Ex. 1:11, Num. 13:29, 32:2

'Οχυρόω, vastmaken, bevestigen, Joz. 6:1, 2 Kron. 11:11.

'Οχύρωμα, ατος, τό, van ὀχυρόω, bevestigen, versterken, vaste plaat vandaar de vesting, sterkte of burcht, het bolwerk, Gen. 39:20, 40:1 41:14. In figuurl. zin 2 Kor. 10:4.

'Οχύρωσις, ἡ, het bevestigen, 1 Makk. 10:11, 14:10.

Ὀψάριον, ίου, τό, Diminutiv. van τὸ ὄψον, welke naam (van ἕψω, koken
›id) gegeven werd aan alle spijzen, die op het vuur bereid en bij
›rood als toespijs gebruikt werden, bijz. aan visch, vandaar evenals
grondwoord = visch, vischje (gebakken of om te bakken), Joh.
, 11, 21 : 9, 10, 13.

Ὀψέ, Adverb., verwant met ὄπις, ὀπίσω, en waarschijnlijk evenals
woorden afkomstig van ἕπω, volgen, = laat, bijz. van den tijd
den dag = avond, Mk. 11 : 19; met den Genit., Mt. 28 : 1: ὀψὲ
σαββάτων = 's avonds na den Sabbat, of laat op den Sabbatdag
zevenden dag der week); als benaming van eene der waken, waarin
acht verdeeld was (vgl. op ἀλεκτοροφωνία), Mk. 13 : 35.

Ὀψίζω, laat doen, laat zijn of komen, 1 Sam. 17 : 16 A, Sir. 36 : 31.

Ὀψικεύω, begeleiden, in eene processie gaan, Test. Abrah. A 87,
, Theoph. 177, 8, 697, 7, Leont. Cypr. 1688 A.

Ὄψιμος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, laat, Ex. 9 : 32, Deut. 11 : 14, Spreuk.
15, Jak. 5 : 7, waar ὑετὸς ὄψιμος = de najaarsregen, of wellicht
ɪr de late of spade regen, omdat men daarbij te denken heeft aan
regen, die kort vóór den oogsttijd, in het late voorjaar, in Palestina
gt te vallen.

Ὄψιος, ία, ον, van ὀψέ, laat, a) adjective Mk. 11 : 11, waar ὀψίας
οὔσης τῆς ὥρας = op een laat uur, of toen het reeds laat, d. i. laat
den dag, was; b) substantive: ἡ ὀψία (scil. ὥρα = de avond, hetzij
ruimeren zin, of meer bepaald de tijd na het ondergaan der zon
ekend op 6 uur 's namiddags) tot aan middernacht, Mt. 14 : 15, vgl.
vs. 23, Mk. 1 : 32, Joh. 20 : 19 enz.

Ὄψις, εως, ἡ, van ὄπτω, ὄπτομαι, zien, vandaar eigenl. het zien,
gezicht, de aanblik, vervolgens a) = het aangezicht, het gelaat,
, Joh. 11 : 44, Openb. 1 : 16, Ev. Petr. 3 : 9; b) = het uiterlijk
zien, de schijn, in de spreekwijze: κρίνειν κατὰ ὄψιν, Joh. 7 : 24.

Ὄψον, τό (ἕψω), de gekookte spijs, tegenover brood, toespijs. Tob.
2, 7 : 8.

Ὀψοποίημα, τό, smakelijk toebereide spijs, Judith 12 : 1.

Ὀψώνιον, ίου, τό, van τὸ ὄψον, zie op ὀψάριον, en ὠνέομαι, koopen,
daar eigenl. de koop toespijs of visch, doch vervolgens in ruimeren
de proviand of mondkost, en vandaar a) van krijgslieden = de
dij, in Plurali, Lk. 3 : 14; ἰδίοις ὀψωνίοις = op eigen kosten, zonder
oldiging, 1 Kor. 9 : 7; b) overdracht. = het loon, de vergelding voor
, Rom. 6 : 23, 2 Kor. 11 : 8. Vgl. Ernesti ad Hesych. gloss. sacr.
218. Deissmann, Bibelstudien, 1895, S. 145.

Π.

Παγετός, ὁ, vorst, ijs, Gen. 31 : 40, Sir. 3 : 15, Bar. 2 : 25.

Παγιδεύω, -εύσω, een strik spannen, overdracht. τινὰ ἐν λόγ
iemand in zijne eigene woorden vangen, verstrikken, 1 Sam. 2
Mt. 22 : 15.

Παγίς, ίδος, ἡ, van πήγνυμι, Aor. 2. ἔπαγον, vastzetten, a) alle
vasthoudt, de strik, de val, of valstrik, fig. Joz. 23 : 13, Tob. 14
Lk. 21 : 35, waar ὡς παγίς zooveel is als: geheel onverhoeds (alsof
door een strik overvallen wordt); = b) overdracht. van den valstri
verleiding of des verleiders, 1 Tim. 3 : 7, 6 : 9, 2 Tim. 2 : 26; =
tot verderf, Rom. 11 : 9 (in een citaat uit Ps. 69 : 23, 24 volge
LXX), Didache 2 : 4.

Παγκρατής, ές, alleenheerschend, almachtig, 2 Makk. 3 : 22 A

Παγκρατιάζω, zich oefenen in gymnastische toeren, Passio Perp. 7

Πάγος, ὁ, bergspits, rotspunt, al wat bevroren is, ijs, rijp, v
Ex. 16 : 14, Job 37 : 10, Sir. 43 : 22.

Πάθημα *, τος, τό, 1) het lijden, wat geleden, gedragen w
meestal in het meervoud. In het Bijb. Grieksch alleen in het N. T
sing. alleen Hebr. 2 : 9 διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, waar het noch
zakelijk is noch is toe te laten, πάθ. in de zeldzame beteekenis:
staan, synon. ὑπομονή is op te vatten (Grimm), want niet op de ho
van Christus, maar op het wedervaren komt het aan. Vgl. het vo
gaande ἠλαττωμένον. Anders steeds het meervoud Rom. 8 : 18, 2
1 : 6, 7, 2 Tim. 3 : 11, Hebr. 2 : 10, 10 : 32, 1 Petr. 5 : 9. Τὰ πα
2 Kor. 1 : 5 en 1 Petr. 4 : 13 duidt evenals Fil. 3 : 10, 1 Petr. 5 :
wat Christus geleden heeft, 1 Petr. 1 : 11 τὰ εἰς Χ̅ν̅ παθήματα, da
wat Christus lijden moest, gekozen wegens vs. 10 οἱ περὶ τῆς εἰς
χάριτος προφητεύσαντες. Bij Kol. 1 : 24 ἐν τοῖς παθήμ. ὑπὲρ ὑμῶν vgl
σχειν ὑπέρ evenals 2 Kor. 1 : 5, Fil. 3 : 10. — 2) Syn. πάθος, van d
drukken, aandoeningen, stemmingen; zoo eerst bij Aristot., zeldz
dan πάθος. Zie Bonitz, Index Arist. 554. Ar. Metaph. 4, 14: ἀρετ
κακία τῶν παθημάτων μέρος τι. Poet. 1: ἤθη καὶ πάθη καὶ πράξεις.
2, 22; ἤθη καὶ πάθη καὶ ἕξεις. Polit. 1, 5: τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ

μενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. Plut. Pomp. 8, 6. Zoo rekent t. ἔλεος en φόβος onder de παθήματα. Zie onder πάθος. Op zich-eschouwd, vox media en als zoodanig gebruikt, duidt παθήματα later de verwerpelijke affecten of driften aan, onder welker heer-pij de mensch verkeert, Plut. De occulte vivendo 2 (1128 E): τοὺς ; βίους καὶ τὰ τῆς ψυχῆς παθήματα (zooals dan volgens Aristot. de ετα in 't algemeen de κάθαρσις noodig hebben, Poet. 6). Diens-s bij Paulus τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν Rom. 7 : 5 vgl. met vs. 14. : 24 οἱ τοῦ Χυ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ἐπιθυμίαις. θήματα zijn de prikkels der zonde, die den mensch beheerschen dwingen (vgl. Rom. 7 : 25), zoolang hij zich aan de ἐπιθ. overgeeft. θ. beheerschen hem, terwijl hij zich door de ἐπιθ. beheerschen laat.

Παθοκράτεια, ἡ, heerschappij over de hartstochten, 4 Makk. 13 : 5, 16.

Πάθος *, ους, τό, 1) datgene wat iemand ondervindt, lijdt, tegenover ποίημα, πρᾶξις, b. v. μακάριον πάθος πάσχειν Plat. Hipp. min. 363 D, nlijk = lijden. Verder 2) van de aandoeningen der ziel, gewaar-ingen, driften, welke men niet vrij en willekeurig opwekt, maar door men meêgesleept wordt, zoowel in goeden als in verkeerden Plat. Aristot., vgl. Ar. Eth. Nikom. 2 : 4: τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα ἐστί, πάθη δυνάμεις ἕξεις . . . λέγω δὲ πάθη μὲν ἐπιθυμίαν, ὀργήν, φόβον, ;, φθόνον, χαράν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ τη. Verder bij de Stoïcijnen onnatuurlijke begeerten, als uitingen een verdorven verstand, λόγος πονηρός, gedacht, zie Grimm bij kk. 1 : 1. Daaraan sluit zich het Paulinisch begrip aan Rom. 1 : 26 ωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. 1 Thess. 4 : 5 μὴ ἐν πάθει ἐπιθυ-vgl. vs. 4, de ἐπιθυμία als datgene gedacht, dat den mensch meê-l, waardoor hij zich laat onderwerpen. Zie onder πάθημα. Ook 3 : 5 νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, , ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία κτλ., is aan een speciaal πάθος uit het gebied van de zg. vleeschelijke zon-te denken, maar de uitdrukkingen volgen elkander in een klimax n de klimax is gelegen in de steeds ruimer wordende begrippen. . omvat meer dan πορν. (zie Rom. 1 : 24), πάθος evenwel is niet met r te beperken tot het ἐρωτικὸν πάθος Plat. Phaedr. 265 B, tot de ρία, het πυροῦσθαι 1 Kor. 7 : 5, 9, waarvoor geen voorbeelden zijn te halen; want de door Meyer daarvoor aangehaalde plaats Plat. 352 bevat niets van een πάθος en Dem. 805, 14 (26, 18) verbiedt ἐξαίφνης μετ' ὀργῆς πάθεσιν ἐπακολουθεῖν deze beperking. Veelmeer is den mensch bindende hartstocht bedoeld, waarboven de ἐπιθυμία inzoover nog uit gaat, dat daarin de mensch zichzelven beheerscht nderwerpt. De hoogste mate van godvervreemding in de πλεονεξία te , kan op Bijbelschen grondslag niet bevreemden. — Behalve op

deze plaatsen vinden wij πάθος in het Bijbelsche Grieksch nog dikwijls 4 Makk., welks inhoud 1 : 1 de beantwoording is van de vr εἰ αὐτοδέσποτός ἐστι τῶν παθῶν ὁ εὐσεβὴς λογισμός. De schrijver eve heeft niet het Stoïcijnsche begrip van de πάθη en evenmin het Paul sche, maar echt Joodsch-Farizeesch het in het Semipelagianisme tredende begrip van de pura naturalia, want de πάθη zijn hem κινήματα τοῦ σώματος en ὀρέξεις τῆς ψυχῆς, welke, op zichzelf beschou niet staan tegenover het wezen van het verstand, maar daardoor bonden moeten worden (1 : 29 ἐξημεροῖ, vs. 35: φιμοῦν), om niet overtreding van de wet en daardoor tot zonde te worden. Vgl. Grimm, Comment. op 4 Makk.

Συμπάσχω *, samen, met iemand lijden, hetzelfde lijden, Plat. Cha 169 C ταὐτὸν τοῦτο. In het latere Grieksch (Pol. Plut.) vindt men meer dan in het klassieke. In het Bijb. Grieksch alleen Rom. 8: 1 Kor. 12 : 26.

Συμπαθής *, ές, mede gevoelend, medelijdend. Speciaal = me lijdend. 1 Petr. 3 : 8 staat het in de eerste beteekenis: πάντες ὁμόφρ συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὔσπλαγχνοι, ταπεινόφρονες, vgl. 1 Kor. 12: Rom. 12 : 15. Stob. Floril. 74, 61 a (Phint.): δεῖ δὲ τὰν εὐνομουμέναν τ ὅλαν αὐτὰν δι' ὅλας τεταγμέναν, συμπαθέα τε καὶ ὁμοιόνομον ἦμεν. Pol. 14, 10: πρὸς τὸ θάρσος ἐμβαλεῖν καὶ συμπαθεῖς ποιῆσαι τοὺς παρακαλουμέ 2, 56, 7. Aristot. Probl. 14, 40: συμπαθὴς ἐστιν ὁ ἀκροατὴς τῷ ᾄδοντι

Συμπαθέω *, a) medegevoelen, dezelfde gewaarwording hebben, τα Aristot. Plut. enz. tegelijk lijden, Plut. Coriol. 29, 4. b) Medelijd hebben. In deze beteekenis meer dan συμπάσχειν. Plut. Timol. 14, Met den Dat. zoowel van den persoon als van de zaak, Isocr. Di Hal. enz. Plut. Marcell. 19, 1 δακρῦσαι καὶ τῷ μέλλοντι γίνεσθαι συμπαθ De cap. ex inimicis util. 9 (90 F): τὸν δὲ καὶ πταίσαντι συμπαθήσαντα δεηθέντι συλλαβόμενον. In het Bijbelsche Grieksch alleen Hebr. 4: ταῖς ἀσθενείαις. 10 : 34 τοῖς δεσμίοις (Lchm. Tdf. Treg. Westc. i. p. δεσμοῖς μου rec.).

Μετριοπαθέω * (zie deel II, bl. 285) behoort evenals μετριοπαθ μετροπάθεια tot het latere Grieksch. Door Diog. L. 5, 1 als Aristoteli overgeleverd volgens een fragment bij Stob. Floril. 1, 71 reeds door d Pytagoreër Archytas gebruikt. In de schrijftaal eerst laat voorkomen Plut. Dion. Hal. App. Jos. Philo. Μετριοπαθής = die in zijne gevoele de maat houdt. Diog. L. 5, 31: ἔφη δὲ (ὁ 'Αριστοτ.) τὸν σοφὸν μὴ εἶ μὲν ἀπαθῆ, μετριοπαθῆ δέ. Dezelfde tegenstelling Sext. Emp. 3, 235: μὲν τοῖς δοξαστοῖς ἀπαθὴς εἶναι, ἐν δὲ τοῖς κατηναγκασμένοις μετριοπαθ 236: ὡς μὲν γὰρ ἄνθρωπος αἰσθητικὸς πάσχει, μὴ προσδοξάζων δὲ ὅτι τοῦτο πάσχει κακόν ἐστι φύσει, μετριοπαθεῖν. Vooral staan μετριοπαθής, μετριοπάθεια μετριοπαθεῖν van: de maat houden in toorn en smart, zoodat het verba

ıalt wat bedoeld is. Zoo b. v. van smart Plut. Consol. ad Ap. 3 ꞁ D); De fratern. am. 18 (489 C) enz. Dikwijls bij Philo. Van den 'n Plut. De ira cohib. 10 (485 C): οὕτως ἔστιν εἰπεῖν πρὸς τὸν θυμόν· ιστρέψαι μὲν δύνασαι καὶ διαφθεῖραι καὶ καταβαλεῖν, ἀναστῆσαι δὲ καὶ σῶσαι ψείσασθαι καὶ καρτερῆσαι πραότητός ἐστι καὶ συγγνώμης καὶ μετριοπαθείας, ırvoor als voorbeelden Camillus, Metellus, Aristides, Socr. aangehaald den. Adv. Col. 22 (1119 C). Dion. Hal. Ant. Rom. 8, 61 οὐκ ἐπῆν οὖ τοῖς τρόποις ... οὐδὲ δὴ τὸ εὐδιάλλακτον καὶ μετριοπαθές, ὅποτε δι' ṭς τῳ γένοιτο. Jos. Ant. 12, 3, 2. Dat het niet beteekent: toegevend- l bewijzen, maar den toorn matigen, zich matigen, zoodat voor gevendheid en vergeving plaats overblijft, blijkt Philo, Allegor. 3, I,), 1: Μωσῆς δὲ ὅλον τὸν θυμὸν ἐκτέμνειν καὶ ἀποκόπτειν οἴεται δεῖν τῆς ψῆς οὐ μετριοπάθειαν, ἀλλὰ συνόλως ἀπάθειαν ἀγαπῶν. De μετριοπαθής ıeerscht zijnen toorn in plaats van hem te laten uitwerken of zich ıraan over te geven. Krebs, Observv. scr. e Fl. Jos. bij deze plaats wijst naar Jos. Ant. 5, 7, 7: εἰς ἱκετείας ἐτρέποντο τοῦ θεοῦ καὶ θυσίας φερον, παρακαλοῦντες αὐτὸν μετριόσαντα καὶ πρὸς τὴν δέησιν αὐτῶν ὑπα- ὄντα παύσασθαι τῆς ὀργῆς. Met συμπαθής heeft het niets gemeen, zooals 'n door den Dat. van Hebr. 5 : 2 vgl. met Hebr. 4 : 15 gemeend heeft. ꞉ μ. beheerscht zijnen toorn, zijn μετριοπαθεῖν komt τοῖς πλανωμένοις καὶ νοοῦσιν ten goede. Hij beheerscht zichzelven tegenover de zondaars, er zondigen diensvolgens door die uitdrukkingen aangeduid wordt, die ʒelijk op toegevendheid, verontschuldiging wijzen. De Dat. bij verba n eene zekere stemming zie Krüger 48, 8. Vgl. Wetstein, Kypke, ırpzovius, Bleek bij deze plaats.

Συγκακοπαθέω *, behalve 2 Tim. 1 : 8, 2 : 3 (zie κακοπαθέω) alleen in t kerkelijk Grieksch = tezamen, tegelijk met iemand lijden. Op beide aatsen wekt Paulus Timotheüs op, met hem te lijden, wat in zijn roep gedragen of geleden moet worden. Op de eerste plaats drukt j dit uit door συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγ., nadat hij tevoren aanduidt, e de wereld staat tegenover het getuigenis Gods en zijner getuigen. :9 wordt ὡς καλὸς στρατιώτης Χ. Ι. niet daarom toegevoegd, omdat κοπαθεῖν, κακοπάθεια vooral van moeiten en bezwaren gebezigd wordt, e in den krijgsdienst gedragen moeten worden, want zulk een gebruik ın het simplex geeft niet zóó den doorslag, dat het de voorstelling heerscht, maar het voegt vs. 4 een nieuw gezichtspunt er bij. Vgl. enwel deel II, bl. 21 onder κακοπαθεῖν.

Παιάν, ᾶνος, ὁ, plechtig lied, dank-, loflied, zegezang, 2 Makk. 15 : 25.

Παιγνία, ἡ, scherts, spot, spel, Richt. 16 : 27, Jer. 29 (49) : 16.

Παίγνιον, τό, spel, scherts, Wijsh. 12 : 26, 15 : 12, Hab. 1 : 10.

Παιδαγωγός *, οῦ, ὁ, oorspronkelijk de slaaf, die de knapen uit het uis naar het gymnasium leidde. Verder opvoeder, wiens taak de παιδεία

was, uit den stand der niet-vrijen, zoodat b. v. de wijsgeer wel διδάσκαλος, maar niet παιδαγωγός, daarentegen de παιδαγωγός tegelijk διδάσκαλος kon zijn. In het Bijbelsche Grieksch alleen bij Paulus Gal. 3:24 ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν εἰς Χν̄, waar εἰς niet mag verleiden, aan het oorspronkelijk begrip te denken. Vgl. Plut. Num. 15:1 παιδαγωγία πρὸς τὸ θεῖον. Overeenkomstig het Bijb. gebruik van παιδεύειν, παιδεία en overeenkomstig de Paulinische opvatting van de beteekenis en de werkzaamheid van de wet is de vertaling tuchtmeester de meest gepaste. Diensvolgens ook vs. 25: ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν (vgl. 4:2). Ook 1 Kor. 4:15 ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας κτλ. kan men deze beteekenis vasthouden vgl. vs. 14 οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶν. Vgl. Plut. Lycurg. 17:1 προσεῖχον οἱ πρεσβύτεροι ... οὐ παρέργως ἀλλὰ τρόπον τινὰ πάντες οἰόμενοι πάντων καὶ πατέρες εἶναι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἄρχοντες, ὥστε μήτε καιρὸν ἀπολείπεσθαι, μήτε χωρίον ἔρημον τοῦ νουθετοῦντος τὸν ἁμαρτάνοντα καὶ κολάζοντος.

Παιδάριον, ίου, τό, Diminutiv. van ὁ παῖς, het kleine kind, bij de Classici van jongens en meisjes beiden, naar Hellenistisch spraakgebruik (vgl. Pape in v.) uitsluitend van de eersten, en dus = het knaapje of jongetje, jongske, Mt. 11:16 (volgens den Rec., doch alleen met enkele minuskelhss.; de andere getuigen: παιδίον), Joh. 6:9.

Παιδεία *, ας, ἡ, Act. opvoeding, onderwijzing, onderricht, vorming. Verder passief zoowel het geheele gebied van datgene, waarin onderwezen wordt als de verkregene vorming, in de onder παιδεύειν genoemde beperking. In het Bijb. Grieksch daarentegen overeenkomstig het Bijb. spraakgebruik van παιδεύειν, evenwel inzoover daarvan verschillend, dat in de apocriefen de gedachte aan tuchtiging voor de opvoeding meer op den achtergrond treedt dan bij παιδεύειν, hoewel ook niet zóó, dat het, ook waar het den habitus van den πεπαιδευμένος of ook datgene wat als onderwijzing gegeven wordt, aanduidt, eene andere vertaling toeliet dan tucht, zooals het dan ook steeds in zedelijk-godsdienstige beteekenis staat. a) Act. tucht, zoowel terechtwijzing als tuchtiging, bij de LXX voortdurend = מוּסָר, dat slechts eenmaal door νουθέτημα, διδασκαλία, νόμος, σοφία (ook ὑπήκοος, παιδεύτης, παιδεύειν) vertaald wordt. Het duidt nooit eenvoudig onderwijzing aan, ook niet Sir. 50:27: παιδείαν συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐξάραξα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, want zij is tegelijk voor de ἀπαίδευτοι 51:23 bestemd. Zie ἀπαίδευτος. Parallel ἔλεγχος Spreuk. 12:1 ὁ ἀγαπῶν παιδείαν — ὁ μισῶν ἐλέγχους. 15:10. Vgl. 13:19, 15:5, 32, 3:11 μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. 5:12, 6:23, 22:15 ῥάβδος καὶ παιδεία, zooals Sir. 30:33, Job 20:3 π. ἐντροπῆς μου. Deut. 11:2, Ps. 50:17, Spreuk. 15:5. Vandaar verbonden met θλῖψις Jez. 26:16 ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν. Vgl. Jer. 5:3,

)reuk. 24 : 32 ὕστερον ἐγὼ μετενόησα, ἐπέβλεψα τοῦ ἐκλέξασθαι παιδείαν. eze beteekenis heeft zóó de overhand, dat ook Jez. 53 : 5 niet anders verklaren is: παιδεία εἰρήνης ὑμῶν ἐπ' αὐτόν. Uit de apocriefen (vooral ir. en Wijsh.) vgl. Sir. 22 : 6 μάστιγες καὶ παιδεία. 23 : 2, 51 : 26 τὸν ἰάχηλον ὑμῶν ὑπόθετε ὑπὸ ζυγὸν καὶ ἐπιδεξάσθω ἡ ψυχὴ ὑμῶν παιδείαν. 2 : 5 μὴ αἰσχυνθῇς περὶ παιδείας τέκνων πολλῆς. 18 : 13 vgl. met vs 12, 5 : 14 met vs. 17. De uitdrukkingen δέχεσθαι, ἐκδέχεσθαι, λαμβάνειν, λέγεσθαι, μισεῖν παιδείαν enz. beteekenen = terechtwijzing aannemen, lief-ebben, enz. Spreuk. 3 : 11, 4 : 1, 13, 5 : 12, 8 : 10, 13, 12 : 1, 15 : 5, 2, 19 : 20, 27, 23 : 23, 24 : 32, Jer. 2 : 30, 5 : 3, 7 : 28, 17 : 23, 2 : 33, 35 : 13, Zef. 3 : 3, 8. Verb. met φόβος τοῦ κυρίου Zef. 3 : 8, ir. 35 : 14. Doel: αἴσθησις, γνῶσις, μετάνοια Spreuk. 8 : 10, 12 : 1, 24 : 32, gl. Jer. 17 : 23 ἐσκλήρυναν τοῦ μὴ δέξασθαι παιδείαν, Sir. 23 : 2, 3. Is de erechtwijzing eene wezenlijke tuchtiging, dan geldt 2 Makk. 6 : 12 λογί-εσθαι τὰς τιμωρίας μὴ πρὸς ὄλεθρον ἀλλὰ πρὸς παιδείαν τοῦ γένους ἡμῶν εἶναι. : 33 εἰ δὲ χάριν ἐπιπλήξεως καὶ παιδείας ὁ ζῶν κύριος ἡμῶν βραχέως ἐπώρ-γισται καὶ πάλιν καταλλαγήσεται τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις. Diensovereenkomstig in het N. T. Hebr. 12 : 5, 7, 8, 11 van de tuchtiging, Ef. 6 : 4 en 2 Tim. 8 : 16 = terechtwijzing — dit de eenige plaatsen in het N. T. — In de apocriefen vinden wij het nog b) pass. zoowel van datgene, waarin of waartoe gerechtvaardigd wordt, als van de houding van den πεπαιδευμένος. Het eerste Sir. 21 : 19 πέδαι ἐν ποσὶν ἀνοήτου παιδεία. Vs. 21 ὡς κόσμος χρυσοῦ φρονίμῳ παιδεία. 9 : 1 μὴ διδάξῃς ἐπὶ σεαυτὸν παιδείαν πονηράν. Het laatste Sir. 1 : 14 σοφία καὶ παιδεία φόβος κυρίου. 8 : 10 μανθάνειν παιδείαν. Wijsh. 1 : 5 ἅγιον πνεῦμα παιδείας φεύξεται δόλον κτλ. Vgl. 2 : 12, 3 : 11.

Παιδευτής *, οῦ, ὁ, a) opvoeder, leermeester. Plut. Lyc. 12 : 4 : π. ἐλευ-θερίας. Camill. 10, 3 π. καὶ διδάσκαλος. Meermalen bij Plat. In het Bijbelsch Grieksch zelden. Sir. 37 : 19 ἀνὴρ πανοῦργος πολλῶν παιδευτής. b) Op de weinige andere plaatsen overeenkomstig het Bijbelsche παι-δεύειν in zedelijk-godsdienstige beteekenis 4 Makk. 9 : 6 en dat wel = die terechtwijst, tuchtigt, Hoz. 5 : 2 (= מוּסָר). Hebr. 12 : 9 πατέρας εἴχομεν παιδευτάς. Rom. 2 : 20 π. ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, waar παιδευτής en διδάσκαλος onderscheiden zijn zooals ἄφρ. en νήπ.

Παιδεύω *, oorspr. een kind opvoeden, zoo evenwel zelden, b. v. Xen. Rep. Lac. 1, 3; gewoonlijk = opvoeden, van de geestelijk-zedelijke vorming van een kind tot zijne zelfstandigheid, π. τινὰ κακόν, σώφρονα, εἰς, πρὸς ἀρετήν, τέχνην enz. Plat. Apol. 24, E. οἵδε τοὺς νέους παιδεύειν οἷοί τ' εἰσὶ καὶ βελτίους ποιεῖν. Xen. Mem. 1, 3, 5 διαίτῃ δὲ τὴν ψυχὴν ἐπαίδευσε καὶ τὸ σῶμα. Verbonden met νουθετεῖν Plat. De aud. poet. 4 (20 E), ook met den Acc. van de zaak π. τὰ προσήκοντα Xen. Mem. 4, 2, 23. Van alle daarop doelende werkingen, inrichtingen, onderwijzing,

Xen. Rep. Lac. 2, 8, meestal evenwel van intellectueele inwer
Vandaar onderwijzen, onderrichten, syn. διδάσκειν Plat. Theag. 12
vandaar πεπαιδευμένος tegenover ἀπαίδευτος, ἰδιώτης, vooral van de
geeren, Plat. Prot. 342 E enz.

Het Bijbelsch spraakgebruik is verre daarvan verwijderd. 1) In zin van onderwijs, vorming staat het in het Oud-Testamentisch Gri niet, ook niet in de apocriefen. Alleen Hand. 7 : 22 ἐπαιδεύθη Μωσ πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων. 22 : 3 παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ πεπαιδευμένος κ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου. Doorgaans neemt het veelmeer 2) van Hebr. יָסַר, יִסֵּר, waarvoor de LXX het geregeld gebruikt (alleen 4 : 3 = νουθετεῖν) overeenkomstig de verbinding daarvan met (meestal = ἐλέγχειν, Spreuk. 3 : 12 = παιδεύειν) de beteekenis: tere wijzend opvoeden, tucht uitoefenen, tuchtigen, waarin het in het wone Grieksch geheel vreemd is en dat wel met het oog op het go dienstige leven in zedelijk-godsdienstige beteekenis en bedoeling, zoo het — behalve in de apocriefen — zelden van terechtwijzing door wo en onderwijs, meestal = tuchtigen staat. Alleen in de apocriefen, paald bij Sirach = terechtwijzen. Zie ook onder παιδεία. a) Tere wijzen, Deut. 4 : 37 ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐγένετο ἡ φωνὴ αὐτοῦ παιδεῦσαι Parall. διδάσκειν Ps. 94 : 10 ὁ παιδεύων ἔθνη οὐχὶ ἐλέγξει, ὁ διδάσκων ἄν γνῶσιν. Vs. 12 μακάριος ὁ ἄνθρωπος ὃν ἂν σὺ παιδεύσῃς κύριε καὶ ἐκ τοῦ ν σου διδάξῃς αὐτόν. Want steeds wordt gedacht aan het doel van ἀποστρέφειν, bepaald ἐπιστρέφειν. Jer. 31 : 18, Ez. 23 : 48, Sir. 18 : 1 Vgl. Spreuk. 29 : 19 λόγος οὐ παιδευθήσεται οἰκέτης σκληρός. Vandaar d nog Spreuk. 9 : 7 niet den κακός, maar den σοφός de παιδεία, aan gen τιμωρία toekomt. Terwijl bij παιδεία bij Sir. en Wijsh. dikwijls de b teekenis **terechtwijzing** verzwakt wordt tot zedelijk-godsdienstige ond wijzing, verliest παιδεύειν bijna nooit de betrekking op datgene wat d onderwijzing heeft terecht te wijzen. Alleen in het Perf. Fut. en d Aor. treedt zij hier en daar op den achtergrond, zonder evenwel geh verdwenen te zijn. Zoo Sir. 40 : 29 ἀνὴρ ἐπιστήμων καὶ πεπαιδευμέ φυλάζεται. 6 : 21 ἐὰν θέλῃς παιδευθήσῃ. 21 : 12, 23: ἀνὴρ πεπ. tegenov ἄφρων. 26 : 14 οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα πεπαιδευμένης ψυχῆς. Tob. 4 : 14 πεπαιδευμένος ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ σου. Wijsh. 6 : 26, evenwel vgl. 21 : 1 ἄνθρωπος συνεθιζόμενος λόγοις ὀνειδισμοῦ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις οὐ μὴ παιδε 31 : 9 ἀνὴρ πεπαιδευμένος ἔγνω πολλά, καὶ ὁ πολύπειρος ἐκδιηγήσεται σύνεσ 34 : 19, 42 : 8. Vgl. Ps. 2 : 10, 11. In de meeste gevallen is het b) = tuchtigen, parall. ἐλέγχειν, Ps. 6 : 1, 38 : 1 μὴ τῷ θυμῷ ἐλέγξῃς με, μ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. 94 : 10, 38 (39) : 11 ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομ ἐπαίδευσας ἄνθρωπον. Spreuk. 9 : 7, Jer. 2 : 19 en dat wel gewoonlijk va de tuchtiging door het goddelijk gericht Lev. 26 : 18 ἐὰν ἕως τούτου ὑπακούσητέ μου, καὶ προσθήσω τοῦ παιδεῦσαι ὑμᾶς ἑπτάκις ἐπὶ ταῖς ἁμαρτί

Vss. 24, 28. Jez. 28:26, Jer. 6:8, Hoz. 7:12, Ez. 23:48, 31:18, wier doel overeenkomstig de beteekenis van het goddelijk ›n (zie *κρίνειν, κρίσις*) niet het verderf, maar het heil is, Jer. 10:24 *ισον ἡμᾶς κύριε, πλὴν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ*. 30:11 *παιδεύσω σε ίσει*, לַמִּשְׁפָּט, Jez. 46:28 *εἰς κρίμα*. Ps. 118:18 *παιδεύων ἐπαίδευσε κύριος καὶ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκέ με*. Wijsh. 11:9 *ὅτε γὰρ ἐπειράσθησαν ρ ἐν ἐλέει παιδευόμενοι ἔγνωσαν πῶς μετ' ὀργῆς κρινόμενοι ἀσεβεῖς ἐβασα-ο*, vgl. vs. 10, 3:5, 12:22 *ἡμᾶς σὺν παιδεύων τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ἐν γητι μαστιγοῖς, ἵνα σου τὴν ἀγαθότητα μεριμνῶμεν κρίνοντες, κρινόμενοι δὲ οκῶμεν ἔλεος*. Eveneens 2 Makk. 6:16. Vandaar in het N. T. 1 Kor. 32 *κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ κυρίου παιδευόμεθα ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατα-κεν*. Hier overal is *παιδεύω* = tuchtigen in onderscheiding van len, derhalve = tucht oefenen. Het begrip tuchtigen in verhouding lat van opvoeding en in onderscheiding van dat van straf is voort-›eid uit dit Bijbelsche *παιδεύειν*, zooals het zich noodzakelijk tegen keert, die op te voeden is, opdat hij een *πεπαιδευμένος* worde, *ὑων τῷ κυρίῳ*. Vandaar ook van menschelijke opvoeding door tuchti-, Spreuk. 19:18 *παίδευε υἱόν σου*. 29:17, Sir. 7:13 *παίδευσον τὰ ι, κάμψον ἐκ νεότητος τὸν τράχηλον αὐτῶν*, vgl. Jer. 17:23, Sir. 30:2, 13. In den zin van *μαστιγοῦν* 1 Kon. 12:11, 14, 2 Kron. 10:11. Deut. 21:18, 22:18.

In het N. T. afgezien van de reeds aangehaalde plaats 1 Kor. 11:32 dezelfde beteekenis van tuchtiging ten behoeve van opvoeding Hebr. 6 *ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει*. Vss. 7, 10. Openb. 3:19 *ὅσους ἂν ἐλέγχω καὶ παιδεύω*. Niet anders ook in de Pastoraalbrieven, 2 Tim. 25, Tit. 2:12, van geestelijken invloed (niet alleen terechtwijzing, Ps. 16:7), daarentegen 1 Tim. 1:20 *οὓς παρέδωκα τῷ σατανᾷ ἵνα δευθῶσι μὴ βλασφημεῖν* (vgl. 1 Kor. 5:5) van goddelijke tuchtiging. niet zedelijk-godsdienstige beteekenis synoniem *μαστιγοῦν* Lk. 23:16, (vgl. Joh. 19:1). 2 Kor. 6:9 *ὡς παιδευόμενοι καὶ μὴ θανατούμενοι*, als 1 Kon. 12:11, 14, 2 Kron. 10:11. — *Παιδεύειν* kon slechts op-at worden in zedelijk-godsdienstige beteekenis van de tuchtiging ten ›oeve van de opvoeding, wanneer men den invloed laat gelden, welken goddelijke waarheid of de godsdienst der openbaring overal met zich ›cht, waar hij verkondigd werd.

Παιδιόθεν, Adverb., bij latere schrijvers voor het klassieke *ἐκ παιδός, παιδίου* of *ἐκ παιδίων*, = van kinds of van jongs af, Mk. 9:21.

Παιδίον, ίου, τό, Diminutiv. van *ὁ παῖς*, het kind, hetzij jongen, Mk. 24, of meisje, Mk. 5:39; zoowel het pasgeboren kind, Joh. 16:21, ›br. 11:23, als het reeds verder in jaren gevorderde, Lk. 7:32, of k zonder dat de leeftijd nader wordt aangeduid, Mt. 14:21, 18:2; *παιδία τινός* = de kinderen van iemand, Lk. 11:7, Hebr. 2:13;

in de Johanneïsche schriften, evenals: τέκνον, υἱός, θυγάτηρ enz., vriendelijke toespraak, Joh. 21:5, 1 Joh. 2:14, 18; overdracht. tegenstelling van τέλειος, om een lagen trap van geestelijke ontwikkel aan te duiden, 1 Kor. 14:20, waar παιδία ταῖς φρεσίν = kinderen (d aan kinderen gelijk) in of naar het verstand.

Παιδίσκη, ης, ἡ, Diminutiv. van ἡ παῖς evenals ὁ παιδίσκος van ὁ π vandaar eigenl. = het jonge meisje, de jonge dochter; vooral in late tijd (ofschoon b. v. ook reeds bij Herodotus) = de jonge slavin dienstmaagd, en uitsluitend in dien zin in het N. T. Mt. 26:69, 14:66, 69, Lk. 12:45, Joh. 18:17, Hand. 12:13, 16:16, Gal. 4: Didache 4:10.

Παιδοφθορέω, knapen schenden, Didache 2:1, Barn. 19:4.

Παίζω, Fut. παίξω, παίξομαι en παιξοῦμαι, van ὁ παῖς; vandaar als kinderen spelen, dartelen, vroolijk zijn, Gen. 21:9, 26:8, 32:6, 1 Kor. 10:7.

Παῖς*, δός, ὁ, kind, knaap, somtijds ook ἡ παῖς, dochter, mei Zoo meermalen bij Homerus, anders zeldzamer, Xen. Plut., vgl. X Cyrop. 4, 6, 2, ἄπαις εἰμὶ ἀῤῥένων παίδων. In het Bijbelsch Griek enkele malen, Gen. 24:28, vgl. vs. 57, 34:12, Deut. 22:15, 16, 25, 28, = נַעֲרָה. Ruth 2:6 = נַעַר. Luk. 8:51, 54. a) Met het o op de afstamming, het kind, de zoon, b. v. παίδων παῖδες, kindskinder Zoo zelden in het Bijbelsche Grieksch = בֵּן Spreuk. 4:1, 20:7, 2 Kon. 2:24, Pred. 4:13. נַעַר Spreuk. 29:15, 3 Makk. 5:49, mee malen 4 Makk., waar ook de uitdrukking gevonden wordt οἱ Ἀβρα παῖδες 6:17, 22, vgl. 9:18, 18:1, 23 waarvoor de LXX υἱοί heeft. het N. T. alleen Joh. 4:51. b) Met het oog op den leeftijd = kin knaap, Od. 18, 62: παῖς ἔτ' ἐών. Xen. Hell. 7, 5, 15, καὶ παῖδας γεραιτέρους. Plat. Conv. 204 B δῆλον ... τοῦτό γε ἤδη καὶ παιδί. Tim. 22 Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν. Lucn. Dial. meretr. 4, ἄπειρός ἐστι καὶ παῖς ἔτι. Met het oog hierop verschilt παῖς van υἱός τέκνων; terwijl het laatste de afkomst aanwijst, υἱός het toebehooren zie onder τέκνον —, onderscheidt παῖς de kinderen als de jongeren de ouderen. Het wordt daarom ook naar gelang van de tegenstelling tot γέρων òf tot de volwassenen, niet alleen van de kinderen op den kinde lijken leeftijd gebruikt, maar ook synoniem νεανίας, νεανίσκος, even zeldzamer, b. v. παῖς κόρη, een jong meisje. In het Bijbelsch Grieksc vgl. ἐκ παιδός, van jongsaf, Gen. 46:35, 2 Makk. 6:35, 15:12. In he N. T. = kind, knaap, Mt. 2:16. Ἰς ὁ παῖς, Lk. 2:43. Verder Mt 17:18, 21:15, Lk. 9:42. Daarentegen = jongmensch Hand. 20:1 synon. νεανίας vs. 9. Zoo bij de LXX = נַעַר Gen. 18:7, 22:3, 5, 19 Num. 22:22, 1 Kon. 20:15, Neh. 6:15; Job 1:15, 17, 29:5, Spreuk 1:4, 29:15, 21, dat nog meermalen = παιδάριον, daarnevens ook

ἰον, νεανίσκος, νέος, נַעֲרָה (zie boven) naast νεᾶνις, παιδίσκη, κοράσιον, θένος. Eindelijk c) in aansluiting aan het onderscheid in leeftijd (vgl. ı. Mem. 3, 16, 6, evenals נער = παῖς, terwijl waar geen verhouding dienstbaarheid aanwezig is, παιδίον, παιδάριον gebruikt wordt), evenals aansluiting aan de met het verschil in leeftijd samenhangende onderchiktheid (vgl. evenzoo bij πρεσβύτερος de ondergeschiktheid) of aan ı plicht der gehoorzaamheid duidt het ook den dienaar aan. Evenwel r 't algemeen niet vaak in het gewone Grieksch, vaak in de toespraak ', παῖδες, Xen. Cyneg. 6, 18. Plat. Charm. 155, A, Conv. 212 C, st in het latere Grieksch geheel syn. δοῦλος Plut. Alcib. 4, 5, De ılat. 24 (65, C), 31 (70, E) enz. Niet bij Thuc. Dem. Aristot. Lucn. t schijnt eene mildere uitdrukking te zijn dan δοῦλος en zijne synomen en alleen de onderwerping aan te wijzen, terwijl δοῦλος de geıdenheid op den voorgrond stelt. In het Bijbelsch Grieksch is dit het ›rnaamste gebruik van het woord bij de LXX, terwijl het bijna even :wijls als δοῦλος met het Hebr. עֶבֶד overeenstemt. Men kan nauwelijks ı verschil vinden. Weliswaar komt εἶναι, γίνεσθαί τινι δοῦλον, εἰς δοῦλον ıer voor dan παῖδα, εἰς παῖδα, maar het laatste vinden wij toch ook v. Gen. 47 : 19, 25, 2 Kron. 10 : 7, 12 : 8, Jer. 34 : 11, 16. Dat de rhouding van den παῖς tot den Heer eene meer verwante, de afstand van n δοῦλος grooter is, blijkt 2 Sam. 13 : 24 πορευθήτω δὴ ὁ βασιλεὺς καὶ παῖδες αὐτοῦ μετὰ τοῦ δούλου σου (vgl. 1 Sam. 25 : 41). Toch komt dit ıchts zelden voor. In enkele boeken wordt vooral δοῦλος gebruikt (Sam. ›n. Psalm.), in andere παῖς (Gen Kron. Jez. Jer. Ez.). Vooral wordt k de uitdrukking עֶבֶד יהוה zoowel door δοῦλος als door παῖς κυρίου verıld. Vgl. Jez. 1 : 1, 7, 13, 12 : 6, 13 : 8, 14 : 7, 22 : 2, 4, 5. — 2 Sam. 5 enz. 1 Kon. 8 : 23 enz. wordt consequent δοῦλος κυρ. gezet, 1 Kron. : 4 enz. wisselen δοῦλος en παῖς κ. af. In de Psalmen staat met weinige ızonderingen (18 : 1, 36 : 1, 69 : 19, 86 : 16) δοῦλος, bij Jezaja daarenȝen eveneens met weinige uitzonderingen (48 : 20, 49 : 3, 5, 63 : 17, : 8) παῖς κυρ. 20 : 3, 22 : 20, 41 : 8, 9, 42 : 1, 43 : 10, 44 : 1, 2, , 26, 45 : 4, 49 : 6, 50 : 10, 52 : 13. In de apocriefen, waarin welisıar παῖς meermalen = dienaar, vinden wij παῖς θεοῦ, κυρίου zeldzamer n δοῦλος — vgl. Wijsh. 9 : 4, 5, 12 : 7, 20, 19 : 6, Bar. 1 : 20, 2 : 20, , 28, 3 : 36, 1 Ezr. 6 : 27 — over 't algemeen evenwel beide uitukkingen niet dikwijls. In het N. T. παῖς = dienaar (en dat wel meer ın in de beteekenis kind) Mt. 8 : 6, 8, 13, 14 : 2, Lk. 7 : 7, 12 : 45, : 26 π. κυρίου. Lk. 1 : 54 Ἰσραήλ. 1 : 69 en Hand. 4 : 25 Δαυίδ. Op de erige plaatsen van Christus met het oog op de Oud Testamentische voorıelling van den עבד יהוה Mt. 12 : 18 (naar Jez. 42 : 1), Hand. 3 : 13, 26, : 27, 30. Daarentegen wordt in de overige geschriften, vooral in de aulinische brieven, voor de bijzondere verhouding der dienstbaarheid,

waarin iemand tot den God des N. T. staat, δοῦλος gebruikt, in de s criefen het laatste ook van de leden des N. V. — Παιδίσκη bij de L en in het N. T. alleen = maagd; παιδίον, παιδάριον = kind, knaap. Vgl. Höhne, Zum neutest. Sprachgebrauch II. υἱός, τέκνον, παῖς in Luthar Zeitschr. f. kirchl. Wissenschaft, 1882, S. 57 ff.

Παίω, Fut. παίσω en παιήσω, Aor. ἔπαισα, = slaan, met de vla hand of met de vuist, Ex. 12 : 13, Num. 22 : 28, Mt. 26 : 68, Lk. 22 :(met het zwaard, Mk. 14 : 47, Joh 18 : 10; = raken, treffen, met giftigen angel = steken, Openb. 9 : 5.

Πακατιανή, ῆς, ἡ, geograf. eigennaam Pacatiana; zoo heette gedeelte van Phrygië, waarvan Laodicea (zie op dit woord) de hoofds was. Alleen in het (onechte) onderschrift van den 1sten Br. aan Ti

Παλάθη, ἡ, gedroogde vruchten, in langwerpigen vorm sam gedrukt, marmelade van vijgen, noten, 1 Sam. 25 : 18, 30 : 12, 2 K 4 : 42, 20 : 7.

Πάλαι *, duidt het verledene aan tegenover het heden = in het v ledene, zoowel: reeds lang geleden, vroeger, als reeds langer tegeno wat juist geschied is. Zoo staat het tegenover νῦν Plat. Theact. 239, Phil. 15, D. Tim. 19 D en tegenover ἄρτι Plat. Theaet. 142, A. ὀψὲ X An. 4, 5, 5 οἱ ὀψὲ προσιόντες — οἱ πάλαι ἥκοντες. In het Bijb. Griek zelden. Men moet onderscheid maken, of datgene wat besproken wor voorbij is, sedert langeren of korteren tijd voorbij, dan wel of het re lang of langer bestaat. a) Wat voorbij is, Hebr. 1 : 1 πάλαι λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλ. ἡμῖν. 2 Pe 1 : 9 λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτημάτων, van προγεγονότα ἁμ. Rom. 3 : 25 zóó verschillend, dat de ἁμ. niet als in h verledene geschied, maar als tot een verleden behoorend, aangedu worden, dat thans ten gevolge van de καθαρισμός voorbij is. Vgl. Delitzsc Hebr. N. T. bij beide plaatsen. Wijsh. 11 : 14, 12 : 27. Zoo ook v datgene wat wel is waar nog niet lang, maar toch reeds voorbij is, reeds langer geleden, Mk. 15 : 44 εἰ πάλαι ἀπέθανεν (Lchm. Treg. West ἤδη). b) Reeds lang, van datgene wat niet voorbij is, maar reeds lang duurt. Zoo Esth. 2 : 7 οἱ πάλαι καὶ νῦν δυσμενεῖς. Xen. An. 4, 5, 5 πάλαι ἥκοντες. 3 Makk. 4 : 1 τῆς προκατεσκιρρωμένης αὐτοῖς πάλαι κατ διάνοιαν, μετὰ παρρησίας νῦν ἐκφαινομένης ἀπεχθείας. Zoo Jud. 4: οἱ πάλ προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα. Hiertoe zou ook te rekenen zijn Je 37 : 26 οὐ ταῦτα ἤκουσας πάλαι, ἃ ἐγὼ ἐποίησα. Mt. 11 : 21 en Lk. 10 : 1 πάλαι ἂν μετενόησαν. Plat. Rep. 6, 506 B ᾔσθα καὶ πάλαι καταφανὴς κτλ. 1, 336 B τίς ὑμᾶς πάλαι φλυαρία ἔχει.

Παλαιός *, ά, όν, oud en dat wel zoowel van datgene wat vroege was als wat reeds lang bestaat. a) Wat vroeger was, wat tot het ver ledene behoort; zoo vooral van menschen, die in vroegere tijden geleef

ɔen, οἱ παλαιοί, de ouden, Hom Plat. Plut. enz. Plat. Crat. 418 B
·αλαιοὶ οἱ ἡμέτεροι, vgl. Xen. Mem. 3, 5, 9 οἱ παλαιότατοι πρόγονοι.
ɔp. 5, 5, 8 οἱ πάλαι πρόγονοι. Plat. Legg. 8, 848 D: οἱ πάλαι ἄνθρ.
Wijsh. 12 : 3 τοὺς παλαιοὺς οἰκήτορας τῆς ἁγίας σου γῆς μισήσας.
Iakk. 6 : 21 οἱ παλαιοὶ χρόνοι. In het N. T. zoo hoogstens 2 Kor.
14 ἡ παλαιὰ διαθήκη. Daar evenwel διαθήκη hier van de Schriften des
Γ. staat (ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς π. δ.), kunnen wij eer λόγοι παλαιοί van
uit den ouden tijd afkomstige mythen, Xen. Cyneg. 13 : 17, παλαιὸς
ς Plut. Phaed. 70 C enz. vergelijken. Het behoort derhalve onder b).
Wat sinds lang bestaat, oud in jaren, enz., van vroegeren tijd. Zootegenover καινός als νέος. Zoo meestal in het gewone Grieksch, LXX
in het N. T. Verbonden met ἱμάτιον, σάκκος, ἀσκος, οἶνος enz. Lev.
: 22, 26 : 10, Jez. 9 : 4, 5, Jer. 38 : 11, Mt. 9 : 16, 17, Mk. 2 : 21, 22,
. 5 : 36, 37, 39, 1 Kor. 5 : 7, 8, 1 Joh. 2 : 7 ἐντολὴ παλ. ἣν εἴχετε
ἀρχῆς. Vgl. Plat. Legg. 1, 636 B: π. νόμιμον. 2, 659 B ὁ π. νόμος.
ι. 6, 51 κατὰ τὸ νόμιμον τὸ παλαιὸν καὶ ἀρχαῖον. Zoo ook 2 Kor. 3 : 14
. Hebr. 8 : 13. — Mt. 13 : 52. Als praedicaat van personen zegt het,
t of wat zij sedert vroegeren of langeren tijd zijn. Zoo van God,
n. 7 : 9, 13, 22: ὁ παλαιὸς ἡμερῶν (= עַתִּיק) vgl. πεπαλαιωμένος ἡμερῶν
s. 52 en wat de zaak betreft, Deut. 32 : 17 θεοὶ καινοὶ καὶ πρόσφατοι,
οὐκ ᾔδεσαν οἱ πατέρες. Ps. 55 : 20 ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. (Vgl.
arentegen Plat. Phaedr. 274 C οἱ παλ. θεοί, de vroegere goden).
ιn menschen b. v. φίλος, ξεῖνος, die dat van oudsher is. Zoo in het
ulinische ὁ παλαιὸς ἄνθρ. tegenover καινός Rom. 6 : 6, Ef. 4 : 22; νέος
κκαινούμενος, Kol. 3 : 9. Toch is de betrekking tegelijk op het verleene niet af te wijzen. Wat wij (ὁ π. ἡμῶν ἄνθρ. Rom. 6 : 6) van meetaf
n in onderscheiding van den door Christus bewerkten en door den
op toegeëigenden toestand des heils en wat wij derhalve geweest zijn,
t tot het verledene behoort en behooren moet, duidt de uitdrukking
n, die, afgezien van de onderstellingen, die de verkondiging des heils
edt, den Griek, hoewel ook langzamerhand, ondanks haar vreemdortig karakter verstaanbaar kon zijn in verband met het begrip der
λιγγενεσία. Zie verder ἄνθρωπος, deel I, bl. 216.

Παλαιότης *, τος, ἡ, ouderdom, het oud zijn, Aeschin. Dio Cass.,
ıenwel over 't algemeen zeer zelden. In het Bijbelsch Grieksch alleen
om. 7 : 6 δουλεύειν ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.
aar het πν. in de plaats van het γράμμα komt, is het laatste in beekking tot het eerste iets wat tot het verledene behoort, dat, inzoover
et nog waarde heeft, uit eenen nu verleden tijd afkomstig is en geen
echt van bestaan meer heeft. Vgl. Hebr. 8 : 13.

Παλαιόω *, oud maken, pass. oud worden, in beide beteekenissen van
παλαιός. Het activum, zooals het schijnt, alleen bij de LXX en in het

N T. a) Iets oud maken; bewerken, dat het tot het verledene beh
Zoo LXX = עתק Kal. en Hiphil., het laatst = act., het eerste = p
Job 9:5 ὁ παλαιῶν ὄρη, parallel καταστρέφων αὐτά (= עתק Hiphil),
halve = hij maakt de bergen tot iets verledens. Eveneens 32:15
λαίωσαν λόγους, zij hebben opgehouden te spreken. 14:18 ὄρος πί
πεσεῖται καὶ πέτρα παλαιωθήσεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς. Vooral evenwel
בלה, vervallen, verdwijnen, παλαιοῦσθαι = vergaan, verouderen.
van kleederen, schoenen, maar ook van personen. Act. Klaagl. 3
ἐπαλαίωσε σάρκα μου καὶ δέρμα μου, ὀστᾶ μου συνέτριψεν. Jez. 65:22
γὰρ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν παλαιωθήσουσιν οἱ ἐκλεκτοί μου = verbruik
Pass. Deut. 29:5, Joz. 9:5, 13, Neh. 9:21, Ps. 102:27, Jez. 51
Ezech. 47:13, Ps. 49:15 ἡ βοήθεια αὐτῶν παλαιώσεται ἐν τῷ ᾅδῃ.
32:3 ἐπαλαιώθη τὰ ὀστᾶ μου. Van personen Job 13:28, Jez. 50
Ps. 18:46. Vgl. Sir. 14:17 πᾶσα σὰρξ ὡς ἱμάτιον παλαιοῦται· ἡ γὰρ
θήκη ἀπ' αἰῶνος Θανάτῳ ἀποθανῇ. Bar. 3:10 ἐπαλαιώθης ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ
προσελογίσθης μετὰ τῶν εἰς ᾅδου. Plat. Conv. 208 B τῷ τὸ ἀπιὸν καὶ πα
ούμενον ἕτερον νέον ἐγκαταλείπειν tegenover τῷ παντάπασι τὸ αὐτὸ ἀεὶ εἶ
Tim. 59 C. Plut. Cur. Pythia 4 (396 B): ὑφ' ἑαυτοῦ παλαιούμενος ὁ χαλ
ἀποπνεῖ καὶ μεθίησι τὸν ἰόν. — Zoo in het N. T. Lk. 12:33 βαλλάντια
παλαιούμενα. Hebr. 1:11 naar Ps. 102:27. b) Oud maken. Zoo
act. Hebr. 8:13 ἐν τῷ λέγειν καινὴν πεπαλαίωκε τὴν πρώτην, tot iets o
gemaakt, wat tot het verledene wel nog niet behoort, maar spoedig
hooren moet. Pass. oud worden, sedert langen tijd bestaan. Zoo me
malen bij Plut. οἶνος παλαιούμενος, παλαιοῦται. De puer. educ. 8 (5 E
μόνος γὰρ ὁ νοῦς παλαιούμενος ἀνηβᾷ καὶ ὁ χρόνος τἄλλα πάντ' ἀφαιρῶν
γήρᾳ προστίθησι τὴν ἐπιστήμην. Zoo bij de LXX = עתק Job 21:7 ἀσεβ
ζῶσι, πεπαλαίωνται καὶ ἐν πλούτῳ. Lev. 13:10 λέπρα παλαιουμένη =
Niph. Sir. 9:10, 11:20, Sus. 52. Bij Hebr. 8:13 τὸ δὲ παλαιούμενον
γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ cf. Plut. Conv. disp. 7, 3, 4 (702 C): τὸ
(sc. ἔλαιον) οὐκ ἔχον διαπνοήν ... ταχὺ παλαιοῦται καὶ ἀπογηράσκει, waar
blijkt, dat καὶ γηρ. niet praedicaat, maar versterking van παλ. is, ἐγγ
ἀφ. evenwel niet appos., maar praedicaat (tegen Hofmann t. d. pl.)
wat oud wordt, is de verdwijning nabij.

Παλαιστή, ἡ, vlakke hand, lengtemaat, palm, Ex. 25:23 (25
Ez. 40:5. Ook παλαιστής, οῦ, ὁ geschreven, dat anders worstelaar
strijder is.

Παλαίστρα, ἡ, worstelperk, 2 Makk. 4:14.

Παλαίω, worstelen, Gen. 32:24 (25), Richt. 20:33.

Παλαίωμα, τό, wat oud gemaakt is, ouderdom, in de LXX voo
שַׁחַק, dunne wolk, hemelgewelf, Job 36:28, 37:18, 21.

Παλάτιον, τό, palatium, Palestijnsche heuvel, Acta van Xantipp
en Polyxena 37, Acta Petri 128, 23, 193, 7.

Πάλη, ης, ἡ, van πάλλω (verwant met βάλλω) zwaaien, slingeren, ıdden, de strijd of worstelstrijd, overdracht. Ef. 6 : 12.

Παλιγγενεσία, ας, ἡ, zie deel I, bl. 439—441.

Πάλιν, Adverb., waardoor eene tegenstelling met of herhaling van ·gere handelingen of toestanden wordt uitgedrukt, a) = terug, weder, ·al bij verba van komen en gaan, Mk. 11 : 27, Joh. 4 : 3, 6 : 15 . vs. 3), 10 : 40, 11 : 7, 14 : 3, Hand. 18 : 21, Gal. 1 : 17, 2 : 1, doch bij verba van andere beteekenis, als Joh. 10 : 17, 18: πάλιν λαμ-ειν = terugnemen; Gal. 2 : 18: πάλιν οἰκοδομεῖν = weder opbouwen, Hebr. 6 : 1; b) = wederom, in den zin van andermaal, nogmaals, 4 : 8, 19 : 24, 21 : 36, Mk. 4 : 1, 14 : 69, 70, Lk. 23 : 20, Joh. 1 : 35, 13, 12 : 28, enz.; εἰς τὸ πάλιν = voor den tweeden keer, 2 Kor. 13 : 2 ar het volgens sommigen bij ἔλθω, volgens anderen bij οὐ φείσομαι ıoort); versterkt door de verbinding met δεύτερον of ἐκ δευτέρου, Mt. : 42, Joh. 4 : 54, 21 : 16, Hand. 10 : 15; met ἄνωθεν, Gal. 4 : 9; c) = lerom, in den zin van wijders, al verder, in den voortgang der rede, . 5 : 33, 13 : 44, 45, 47, enz.; d) = wederom in den zin van weder-ɪrig, evenzeer, Mt. 4 : 7, Joh. 12 : 39.

Παλλακίς, ἡ (= παλλακή), bijwijf, 2 Sam. 20 : 3, Job 19 : 17.

Πάλλω, zwaaien, Med. zich snel bewegen, springen, schudden, ·en, 2 Ezr. 9 : 3, 5.

Παλμός, ὁ, het zwaaien, polsslag, Philo II, 637, 33, Const. Apost. 32.

Παμβότανον, τό, het kruid, Job 5 : 25.

Παμμελής, ές, in allerlei melodiën, 3 Makk. 7 : 16.

Παμμιαρός, όν, zeer boos, goddeloos, 4 Makk. 10 : 17.

Παμμιγής, ές, uit allerlei bijeenvermengd, 2 Makk. 3 : 21, 12 : 13.

Παμπληθεί, Adverb., van het Adjectiv. παμπληθής (van πᾶς en τὸ ῆθος), en evenals dit = met de gansche menigte, d. i. allen tezamen, temaal of altegader, Lk. 23 : 18.

Παμπληθής, ές, met de geheele menigte, in grooten getale, voltallig, Makk. 10 : 24.

Πάμπολυς, -πόλλη, -πολυ, van πᾶς en πολύς = zeer groot, talrijk, ın eene menigte of schare, Mk. 8 : 1.

Παμφάγος, ον, alles verterend, Test. Abrah. A. 77.

Παμφυλία, ας, ἡ, geograf. eigennaam van het Klein-Aziatische land-ɪhap Pamphylië, ten Noorden, Westen en Oosten door Galatië, Kappa-ɒcië, Lycië, Phrygië en Cilicië ingesloten, en ten Zuiden door de Mid-ellandsche zee bespoeld, Hand. 2 : 10, 13 : 13, 14 : 24, 15 : 38, 27 : 5.

Πάμφυλος, ον, uit alle stammen of geslachten vermengd, 2 Makk. ·: 9, 12 : 27 R, 4 Makk. 4 : 11.

Πανάγιος, α, ον, zeer heilig, Clem. R. 1, 35, Clem. A. I, 349, C,

Ἡ πχναγία, een naam, aan Maria gegeven, Hippol. 840 A. Een t van bisschoppen, vaak in den superl. Ephes. 1304 D.

Πανάρετος, ον, geheel of zeer deugdzaam, Test. Abrah. A. Passio Perp. 95 : 12.

Πανάριον, τό, broodbak = ἀρτοθήκη, ἀρτοφόριον, Sext. 651, 29. De t van een werk van Epiphanius, Epiph. I, 157 D, 833 A = κιβώτιον ἰατρ

Πάνδεινος, ον, zeer vreeselijk, geweldig, 4 Makk. 3 : 15, Arist. 104 :

Πανδοχεῖον, ου, τό, voor πανδοκεῖον, en vandaar het herbergiersh = de herberg, het logement, Lk. 10 : 34. Vgl. het Bijb. Woorde van Riehm—Van Rhijn, Dl. I, blz. 786 enz.

Πανδοχεύς, έως, ὁ, voor πανδοκεύς, van πᾶς en δέχομαι, en vand die allen bij zich ontvangt = de herbergier, kastelein of waard, l 10 : 35.

Πανεπίσκοπος, ον, alles overziende, bemerkende, Wijsh. 7 : 23, Cle A. I, 681 A, 1109 C, Greg. Naz. III, 517 A.

Πανεύφημος, ον, zeer prijzenswaardig, Acta Petri 178.

Πανήγυρις, -ιδος, ἡ, zie deel I, bl. 82—84.

Πανηγυρισμός, ὁ, het vieren van een feest, het houden van ee feestelijke samenkomst, Wijsh. 15 : 12.

Πανθαμάρτητος, ον, met alle zonden behept, Didache 5 : 2.

Πανθήρ, ὁ, panther, Hoz. 5 : 14, 13 : 7.

Πανόδυρτος, -δυρκτος, πάνδυρτος, ον, zeer beklaagd, 3 Makk. 4 : 13 : 7.

Πανοικί = πανοικεί, beiden voor het meer klassieke πανοικίᾳ of πα κησίᾳ, Adverb., van πᾶς en οἶκος, = met het geheele huis of huisgen Hand. 16 : 34, Ex. 1 : 1, 3 Makk. 3 : 27 R, Acta Petri 251 : 8, 253 : 283 : 15.

Πανοικία, ἡ, het geheele huis, Gen. 50 : 8, 22, Ex. 1 : 1 A.

Πανοπλία, ας, ἡ, van πάνοπλος (van πᾶς en τὸ ὅπλον) geheel d.i. v top tot teen of zwaar gewapend, met schild, helm, borstharnas, schee bedeksel, zwaard en speer, vandaar = de (volle) wapenrusting, L 11 : 22; fig. ἡ πανοπλία τοῦ θεοῦ = de wapenrusting Gods, d. i. de do God verleende geestelijke wapenen, Ef. 6 : 11, 13.

Πανούργευμα, τό, listige handelwijs, Judith 11 : 8, Sir. 1 : 7; 42 : 1

Πανουργεύω, listig zijn, schelmachtig handelen, 1 Sam. 23 : 22.

Πανουργία, ας, ἡ, de loosheid, valschheid, sluwheid, Lk. 20 : (waar ook wel πονηρία gelezen wordt), Num. 24 : 22, 1 Kor. 3 : 1 2 Kor. 4 : 2, 11 : 3, Ef. 4 : 14, Heracl. 6 : 20.

Πανοῦργος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van πᾶς en ἔργω = ἐργάζομαι, die all kan doen, tot alles bekwaam, en vandaar in goeden zin = bekwaam schrander, slim; daarentegen in slechten zin, en zoo meestal = listig leep, loos, sluw, Job 5 : 12, Spreuk. 12 : 16, 2 Kor. 12 : 16.

Πανταχῇ, beter πανταχῇ (vgl. Blass Gramm. S. 8), Adverb., van πᾶς, ι, allerwege, Hand. 21 : 28 (volgens ℵ A B; H L P lezen πανταχοῦ).

Πανταχόθεν, Adverb., van πᾶς, van alle kanten, van heinde en ver, 1 : 45 (volgens E G U V Γ; ℵ A B C D K enz. lezen πάντοθεν.

Πανταχοῦ, Adverb., van πᾶς, overal, allerwege, Mk. 16 : 20, Lk. , Hand. 17 : 30 enz.

Παντέλεια, ἡ, volmaking, Philo I, 38, 6; 157, 45.

Παντελής, έος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van πᾶς en τέλος, geheel volein-, volkomen; vandaar de adverbiale spreekwijze: εἰς τὸ παντελές = ελῶς = volkomen, ten volle, Hebr. 7 : 25; bij eene negatie in 't ge-of volstrekt niet, Lk. 13 : 11.

Παντελικός, ἡ, όν, geheel, Athen. 32 : 9.

Πάντη, of beter πάντῃ (vgl. Blass Gramm. S. 8), Adverb., van πᾶς, allerlei wijze, in ieder opzicht, Hand. 24 : 3.

Παντέλειος, ον, volmaakt, Philo I, 10, 26, II, 148, 7; 35, 46 van getal 10.

Παντοδαπός, ἡ, όν, veelsoortig, veelvuldig, Arist. 102 : 27, 104 : 5.

Πάντοθεν, Adverb., van πᾶς, van alle zijden, Mk. 1 : 45 (vgl. op ταχόθεν), Lk. 19 : 43, Joh. 18 : 20 (als variant van πάντες), Hand. 9 : 4.

Παντοκράτωρ, ορος, ὁ, van πᾶς en κρατέω, de Albeheerscher, de ıachtige, als praedicaat van God, 2 Sam. 5 : 10, 7 : 8, 25, 26, 27, Kor. 6 : 18, Openb. 1 : 8, 4 : 8 enz.

Πάντοτε, Adverb., van πᾶς, voor ἑκάστοτε, altijd, immer, steeds, 26 : 11, Lk. 15 : 31, 18 : 1, Joh. 6 : 34, Rom. 1 : 10, 1 Kor. 15 : 58 enz.

Πάντως, Adverb., van πᾶς = in 't geheel, in 't algemeen, 1 Kor. 10, 9 : 10; = in allen gevalle, althans, 1 Kor. 9 : 22; = op alle nier, volstrekt, Hand. 18 : 21, 21 : 22; met de negatie = geenszins, strekt niet, Rom. 3 : 9, 1 Kor. 16 : 12; in onderstellende zinnen = llig, zeker, Lk. 4 : 23, Hand. 28 : 4.

Πάπυρος, ὁ, ἡ, de papyrusplant, papyrus, die in Egypte groeit, 8 : 11, 40 : 16.

Παρά, ook wel Adverb., bij, daarnevens, doch gewoonl. als Prae-itie gebruikt en dan in eigenl. of overdracht. zin de onmiddellijke bijheid van een subject beteekenende, vanwaar iets komt, waar zich bevindt of geschiedt, in de richting waarvan zich iets beweegt. Het rdt geconstrueerd

1) met den Genitivus = van, van wege, van de zijde van, in-derheid in verbinding met persoonsbenamingen, a) bij verba, waar-or een komen van iemands wege, op zijnen naam of last, wordt uit-drukt, b. v. Lk. 8 : 49: ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου = er kwam nand van wege (d. i. een afgevaardigde van) den overste; zoo ook, halve plaatsen als Mk. 14 : 43, Lk. 2 : 1, 6 : 19 de plaatsen in het

evangelie van Johannes, waar van een geestelijk komen of uitgaan den Vader gesproken wordt, 15:26, 16:27, 28, 17:8, vgl. 1; 5:44; b) bij Passiva, om evenzoo te kennen te geven, niet dat door iemand (ὑπό), maar in 't algem. van zijnentwege geschiedt, zo de persoon, tot wien eene daad wordt teruggeleid, niet als onmidd zelf handelend wordt voorgesteld, b. v. ἀποστέλλεσθαι παρά τινος, Joh. waar van Johannes den dooper schijnt gezegd te worden, niet da onmiddellijk door God gezonden was, maar dat hij eenen last volbr die, langs welken weg dan ook, van Godswege tot hem was geko τὰ λελαλημένα παρὰ κυρίου, Lk. 1:45 = hetgeen van den Heer (d. i. door, maar op last van den Heer) gezegd is; κατηγορεῖσθαι παρά : Hand. 22:30 = van den kant van (d. i. niet persoonlijk door) ie beschuldigd worden; c) bij verba van zijn, geschieden of geschied om de herkomst van iemand of iets aan te duiden, als: εἶναι = in den zin van afkomstig zijn, in het evang. van Joh. 6:46, 7: 9:16, 33, 17:7, vgl. 2 Joh. vs. 3; γίνεσθαι = geschieden, Mt. 21: Mk. 12:11; d) in 't algemeen bij verba, waardoor iets als herko van zekeren persoon gedacht wordt, bijz. α) bij verba van nemen, vangen, begeeren, koopen enz. als: λαμβάνειν, Mk. 12:2, Joh. 5: 41, 44, 10:18, Hand. 2:33, 17:9, 20:24, 26:10, Jak. 1:7, Op 2:27, vgl. Gal. 1:12, 1 Thess. 2:13, 4:1, 2 Thess. 3:6; δέχεσ Fil. 4:18; αἰτεῖν, Mt. 20:20, Joh. 4:9, Hand. 3:2, 9:2, Jak. 1 ζητεῖν, Mk. 8:11, Lk. 11:16, 12:48; ἐλπίζειν, Lk. 6:34; κομίζει 6:8; γίνεσθαι τινί = geworden, Mt. 18:19; ὠνεῖσθαι, Hand. 7: ἀγοράζεσθαι, Openb. 3:18; ook ἔχειν = ontvangen hebben, Hand. 9: en εὑρίσκειν = erlangen, 2 Tim. 1:18; hiertoe behooren insgelijks el tische uitdrukkingen, waarbij het Particip. passiv. van een verbum ontvangen in gedachte moet worden ingevuld, b. v. Hand. 26:12: ἐξουσίας τῆς παρὰ τῶν ἀρχιερέων = met de volmacht, van de overpriest ontvangen; β) bij verba van zenden, toezenden, als: πέμπειν Joh. 15: of van geven, verstrekken, waartoe elliptische spreekwijzen behooren Lk. 10:7: πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν = drinkende hetgeen u door voorgezet wordt; 2 Thess. 3:8: οὐδὲ ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος = hebben geen door iemand gegeven brood (d. i. niemands brood) geget Fil. 4:18: τὰ παρ' ὑμῶν = wat van u komt, d. i. uwe gaven; γ) verba van hooren, vernemen, vragen enz., als: ἀκούειν, Joh. 1: 6:45, 7:51, Hand. 10:22, 2 Tim. 2:2; πυνθάνεσθαι, Mt. 2:4; ἀκριβ Mt. 2:7, 16; e) in uitdrukkingen aan het gewone spraakgebruik o leend, waardoor eene zekere betrekking van herkomst wordt aangedu als: τὰ παρ' αὐτῆς πάντα = al wat van haar was, al het hare, M 5:26; οἱ παρ' αὐτοῦ = die van zijne maagschap waren, zijne nabesta den, Mk. 3:21.

!) Met den Dativus beantwoordt παρά geheel aan ons bij, en strekt
n zin a) tot gewone plaatsbepaling, b. v.: εἱστήκεισαν παρὰ τῷ σταυρῷ,
19 : 25 = zij stonden bij het kruis; b) tot aanduiding α) van het
bevinden, zijn of blijven in iemands naasten kring, zijn huis of
ring, Lk. 11 : 37, Joh. 1 : 40, 4 : 40, Hand. 9 : 43, 10 : 6 enz.; in
ren of figuurl. zin, Joh. 14 : 17, 23, 25, 1 Kor. 7 : 24; β) van dien
, die omgeving zelve, en van hetgeen daarin geschiedt of plaats vindt,
8 : 38, 17 : 5, 1 Kor. 16 : 2; vooral met den Pluralis, als wanneer
iet zelden de beteekenis van onder verkrijgt, Mt. 21 : 25, 22 : 25,
5, Hand. 26 : 8, Kol. 4 : 16, Openb. 2 : 13; c) overdracht. wordt
gebezigd waar sprake is van hetgeen tot den kring van iemands
t, bezit of bevoegdheid behoort, in spreekwijzen als: παρὰ ἀνθρώποις
ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ τῷ θεῷ πάντα δυνατά (ἐστί), Mt. 19 : 26; εὑ-
ν τι παρά τινι, Mt. 8 : 10, Lk. 1 : 30; ἔχειν, Mt. 6 : 1, Joh. 17 : 5;
an gevoelens, die hem persoonlijk eigen zijn, als 't ware bij hem
iden worden, b. v. οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ, Rom. 2 : 11,
5 : 9 = bij God is geen aanneming des persoons, vgl. 2 Kor. 1 : 17,
1 : 17; bijz. waar men zich iemand als rechter of beoordeelaar
t = bij, d. i. voor zijne vierschaar, in zijne schatting, b. v. Gal.
1: οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ θεῷ = niemand wordt bij (d. i. in het
eel van) God gerechtvaardigd, vgl. ook Rom. 2 : 13, 9 : 14, 2 Thess.
; Lk. 2 : 52: χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις = in genade bij (d. i. in
schatting van) God en menschen; Rom. 12 : 16: μὴ γίνεσθε φρόνιμοι
ἑαυτοῖς = zijt niet wijs bij u zelven, d. i. in uwe eigen meening,
zoo ook op plaatsen als Hand. 26 : 8, 1 Kor. 3 : 19, Jak. 1 : 27,
etr. 2 : 4, 20, 2 Petr. 3 : 8. Vgl. verder over het gebruik van παρά
atiivus Blass, Gramm. S. 135.

3) Met den Accusativus heeft παρά de grondbeteekenis van er langs
ver heen, van eene beweging langs eene lijn of grondvlak gezegd,
laar a) = aan, langs, bij, α) bij verba van beweging, b. v.: περι-
εῖν παρὰ τὴν θάλασσαν = aan de zee, of de zeekust langs wandelen,
4 : 18; πίπτειν παρὰ τὴν ὁδόν = langs of bij den weg vallen, Mt.
4; σπείρειν, Mt. 13 : 19; vooral ook van beweging naar eene plaats,
als eene zekere uitgestrektheid gedacht wordt, b. v. ἔρχεσθαι παρὰ
θάλασσαν = aan de zee (op het strand) komen, Mt. 15 : 29, vgl.
2 : 13, waar ἐξῆλθε praegnant verklaard moet worden = hij ging
en kwam, Hand. 16 : 13; ῥίπτειν of τιθέναι παρὰ τοὺς πόδας τινός =
iemands voeten (langs den grond) werpen of nederleggen, Mt. 15 : 30,
d. 4 : 35, 37, 7 : 58; in dezelfde constructie met πίπτειν, Lk. 8 : 41;
bij verba van rust, als: εἶναι, Hand. 10 : 6; καθῆσθαι, Mt. 20 : 30,
8 : 35; στῆναι, Lk. 6 : 1, 2, 7 : 38; ook in spreekwijzen, waarbij
k een verbum in gedachte moet worden ingevuld, als παρὰ θάλασσαν

= aan zee, Hand. 10:35; παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης = aan oever der zee, Hebr. 11:12; hiertoe behoort insgelijks de oneigen uitdrukking Hand. 22:3: παρὰ τοὺς πόδας τινὸς πεπαιδευμένος = iemands voeten (zittende) onderwezen, vgl. op πούς; b) = over, heen, buiten, waarbij de voorstelling ten grondslag ligt, dat een weging haar doel niet treft, maar er overheen gaat, te buiten of vo streeft, en vandaar in overdrachtelijken zin α) bij vergelijkingen = b meer dan, b. v. Lk. 13:2: ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας = zondaars b allen, d. i. meer dan ieder ander, ook van ongelijksoortige voorwer als: Rom. 1:25: ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα = zij vere de schepping boven den Schepper (volgens anderen: met voorbijgang d. i. in plaats van, vgl. Weiss, Comm. 1891, S. 88); zoo ook in sp wijzen als 2 Kor. 8:3: παρὰ (niet ὑπέρ, zooals de Rec. leest) δύ = boven vermogen; Hebr. 11:11: παρὰ καιρὸν ἡλικίας = boven geschikten of gezetten leeftijd; bijz. in verbinding met Comparativi, Lk. 3:13: πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν = meer dan wat u g is, vgl. Hebr. 1:4, 3:3, 9:23, 11:4, 12:24; of met compara uitdrukkingen, als Rom. 12:3: ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ = niet hooger zich) denken dan betaamt; 14:5: κρίνειν ἡμέραν παρ' ἡμέραν = den e dag hooger achten of stellen dan den anderen; of met ἄλλος, voor ἤ, als 1 Kor. 3:11: θεμέλιον ἄλλον — — παρὰ τὸν κείμενον = een a fondament dan enz.; de aard der vergelijking kan ook medebrengen παρά, in plaats van door boven of meer dan, door onder of mi vertaald moet worden, b. v. Hebr. 2:7: ἠλάττωσας αὐτὸν — — ἀγγέλους = gij hebt hem minder gemaakt dan (eigenl. onder of ben de engelen; hiertoe behoort ook de spreekwijze 2 Kor. 11:24: τ ράκοντα παρὰ μίαν = veertig min (eig. buiten) één, op één na, negenendertig; β) ter aanduiding der overschrijding van zekere gren regelen of plichten, waardoor men (vgl. ons: overtreden) in strijd iets handelt, en vandaar in tegenstelling met κατά in den zin volgens, overeenkomstig met = tegen, in uitdrukkingen als: παρὰ νόμον = tegen de wet, Hand. 18:13; παρὰ φύσιν = tegen de na Rom. 1:26; παρ' ἐλπίδα = tegen hoop, d. i. in strijd met alle wachting, Rom. 4:18; παρὰ τὴν διδαχήν = tegen de leer, Rom. 16 zoo ook Gal. 1:8, 9, waar παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα = in strijd met een ander dan) hetgeen wij verkondigd hebben; c) tot de meer zame beteekenissen van παρά ook bij de Classici behoort die van d wegens, om, ter aanduiding van den grond waarop, of het m waardoor iets geschiedt (vgl. behalve het Lat. propter, van pr misschien ook het Eng. by en spreekwijzen als ons: bij monde, b gratie Gods enz.), en daarnaar moet in het N. T. ook verklaard wo 1 Kor. 12:15, 16, waar παρὰ τοῦτο = hierom, deswege, diensvolg

omdat hij dit zegt. Vgl. over het gebruik van παρά c. Acc. Blass, 35.

In de samenstelling is παρά = bij, aan, als in παραθαλάσσιος; = bij, als in παρακαλέω, παραλαμβάνω; = langs, voorbij, als in παραπλέω; = over, als in παραδίδωμι, παραχειμάζω, enz.

Παραβαίνω, παραβάλλω, παράβασις, παραβάτης zie deel I, bl. 355, 363.

Παραβιάζομαι, -βιάσομαι, composit. v. βιάζομαι, Dep. Med., met ɜld iets bewerken, doorzetten; τινά = iemand met geweld nood-ɜn, dwingen, Lk. 24 : 29, Hand. 16 : 15, op welke plaatsen het ɜand leert, dat wij aan vriendelijken drang te denken hebben.

Παραβολεύομαι, -εύσομαι, van παράβολος ligtvaardig wagende, roekeloos, ɜaar = zich in gevaar begeven, zich niet ontzien, τῇ ψυχῇ = wat leven betreft, d. i. zijn leven in de weegschaal stellen, op het spel en. Fil. 2 : 30, volgens de meeste Hss., terwijl C K L P παραβουλεύο- lezen.

Παραβολή, zie deel I, bl. 363.

Παραβουλεύομαι, -εύσομαι, composit. v. βουλεύομαι, vandaar = zich ɜht beraden, onberaden te werk gaan, τινί = ten aanzien van iets, . iets in de weegschaal stellen, op het spel zetten, Fil. 2 : 30 vol-ɜs C K L P.

Παραβραβεύω, als scheidsrechter een onrechtvaardig vonnis vellen, . Or. 10 : 5, 41 : 10.

Παραγγελία, παραγγέλλω, zie deel I, bl. 36.

Παραγίνομαι, eigenl. -γίγνομαι, -γενήσομαι, composit. v. γίνομαι, eig. = er bij zijn, tegenwoordig zijn, en in dien zin ook in het N. T. ɜele malen, als: Hand. 21 : 18, 23 : 35; met het nevenbegrip van ɜand bij- of ter zijde staan voor het gericht, 2 Tim. 4 : 16 (volgens ɜmige getuigen συμπαραγίνομαι; meestal echter, evenals ook bij de ɜssici, b) met het oog op de voorafgegane beweging = komen, aan-ɜen, er bij komen, absolute: Mt. 3 : 1, waar παραγίνεται Ἰωάννης ɜeel is als: kwam (uit zijne afzondering) te voorschijn, d. i. trad op, 19 : 16, Joh. 3 : 23, Hand. 5 : 21, 22, 25, 1 Kor. 16 : 3 enz.; met ɜrzetsels verbonden als ἀπό, ἐκ of παρά τινος, Mt. 3 : 13, Mk. 14 : 43, . 11 : 6; εἰς, πρός, ἐπί τι of τινα, Mt. 2 : 1, Lk. 7 : 4, 8 : 19, Hand. : 14, 15 : 4; ἐπί τινα, in den zin van op iemand afkomen, Lk. 22 : 52; ɜ Infinit. finalis, Lk. 12 : 51; met een Particip. in Aor. ter aanwijzing ɜ het doel van de komst, Hand. 24 : 17; door een Substantiv. als ɜedicaat in den casus van het hoofdwoord gevolgd, Hebr. 9 : 11, waar παραγενόμενος ἀρχιερεύς = komende d. i. optredende (zie boven) als ɜogepriester.

Παραγράφω, ergens naast, over heen schrijven, uitschrappen, Jos. ɜ. 15, 3, 4.

Παράγω, -άξω, composit. v. ἄγω, bij de Classici bijna uitsl[...] transitief = ter zijde voeren, voorbij leiden; bij lateren en in het intransit. = voorbijgaan, a) in eigenl. zin, Mt. 20 : 30, Mk. 2 Joh. 9 : 1; παράγων ἐκεῖθεν, Mt. 9 : 9, praegnant voor: vandaar kom en voorbij (het tolhuis) gaande, vgl. vs. 27, waar het voorbijgaan [...] blinden betrekking heeft; b) overdracht., van dingen die onbest[...] zijn en hun einde tegemoet gaan, 1 Kor. 7 : 31, 1 Joh. 2 : 8, [...] denzelfden zin in het Passiv. of Med., 1 Joh. 2 : 17.

Παραδειγματίζω, -ίσω, composit. v. δειγματίζω, in 't algemeen = voorbeeld stellen, Acta Petri 162 : 15, 208 : 26, in het N. T. in o[...] stigen zin = ten toon of aan de kaak stellen, Num. 25 : 4, Ez. 28 Mt. 1 : 19 (waar echter ook het simplex gelezen wordt), Hebr. [...]

Παράδεισος, ου, ὁ, een woord, waarschijnlijk van Perzischen sprong, dat lusthof beteekent, in de latere geschriften der Joden (2 : 8, Pred. 2 : 5, Hoogl. 4 : 13) in den Hebr. vorm פַּרְדֵּס voorkomt door de LXX gebezigd is ter vertaling van גַּן עֵדֶן Gen. 2 : 8. In Nieuwe Testament alleen figuurl. = het paradijs, als de verblijfp der gelukzaligen, de derde hemel (in onderscheiding van den wo[...] en den sterrenhemel) of hemel van Gods heerlijkheid, Lk. 23 2 Kor. 12 : 4; als woonstede Gods nog nader gekenmerkt door de voeging τοῦ θεοῦ, Openb. 2 : 7, vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van I sub voce en G. A. Deissmann, Bibelstudien, 1895, S. 146.

Παραδέχομαι, -δέξομαι, composit. van δέχομαι, a) = aanneme[...] het N. T. slechts in overdracht. zin, τί = iets voor goed of [...] erkennen, er zijne toestemming aan geven, λόγον, μαρτυρίαν, κατηγ[...] Mk. 4 : 20, Hand. 22 : 18, 1 Tim. 5 : 19; τινά, van een zoon ge[...] dien men voor zijn echten zoon erkent, Hebr. 12 : 6; b) = overne[...] van de zeden en gebruiken van anderen, Hand. 16 : 21; c) = opne[...] in den zin van gastvrij ontvangen, Hand. 15 : 4 (volgens ℵ A B D[2] C E H L P lezen ἀποδέχομαι).

Παραδιατριβή, ῆς, ἡ, composit. v. διατριβή het tijdverbruik, van in ongunstigen zin = het tijdverdrijf, de onnutte bezigheid, (in Plu 1 Tim. 6 : 5, volgens den Rec.; Tischend. leest: διαπαρατριβή, vgl dit woord.

Παραδίδωμι, -δώσω, Impf. -εδίδων, Aor. 1 -έδωκα, Aor. 2 -έδων, Plus ook zonder augment. -δεδώκειν, composit. v. δίδωμι, overgeven, in schillende beteekenis, a) = toevertrouwen aan iemands opzicht, be of hoede, overhandigen, in zijne handen of tot zijne beschikking stel Mt. 11 : 27, 25 : 14, 20, 22, Lk. 4 : 6, Hand. 27 : 1; hiertoe beho[...] spreekwijzen als Joh. 19 : 30: παρέδωκε τὸ πνεῦμα scil. τῷ θεῷ = hij den geest (t. w. over aan God); Hand. 14 : 26, 15 : 40: παραδιδόναι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ = iemand aan Gods genade (overgeven of toe

en, d. i.) bevelen; 1 Petr. 2:23: παρεδίδου τῷ κρίνοντί δικαίως hij (zijne twistzaak) in de hand van Hem, die rechtvaardig oordeelt; afgeven, het bezit, bestuur of opzicht op een ander overdragen, ι, 1 Kor. 15:24; ook τινά τινι, Hand. 28:16 (volgens den Rec.); overbrengen, overleveren, van zaken die men door mondelinge of 'telijke mededeeling ter kennisse van anderen brengt, Mk. 7:13, .:2, Hand. 6:14, 1 Kor. 11:2, 23, 15:3, 2 Petr. 2:21, Jud. ; d) bijz. = over, d. i. prijs geven, α) aan het geweld van anderen, ›reekwijzen als: ἑαυτὸν ὑπέρ τινος, Gal. 2:20, Ef. 5:2, 25; τὴν ', τὸ σῶμα αὐτοῦ, Hand. 15:26, 1 Kor. 13:3, doch vooral in onigen zin = met vijandige bedoeling in iemands macht stellen, d. i. everen, uitleveren, τινὰ εἰς χεῖράς τινος, Mt. 17:22; aan het gericht, νέδρια Mt. 10:17, εἰς συναγωγάς Lk. 21:12; τινά τινι, b. v. τῷ κριτῇ):25, τοῖς βασανισταῖς Mt. 20:18; met bijvoegingen als: εἰς θάνατον 10:21, εἰς κρίμα θανάτου Lk. 24:20, εἰς φυλακήν Hand. 8:3, εἰς ι Mt. 24:9, εἰς τὸ σταυρωθῆναι Mt. 26:2, om het bedoeld gevolg handeling te kennen te geven; hiertoe behooren ook al de plaatsen, ' van Judas Iskariot gezegd wordt, dat hij Jezus aan zijne vijanden ι overgeleverd door hun de plaats, waar deze zich ophield, te vern, Mt. 10:4, 26:15 env., 27:3, 4, Mk. 3:19, 14:10 env., 22:4 env., Joh. 6:64, 71, 12:4, 13:2 env., 18:2, 5, 21:20, or. 11:23; β) figuurl. in de spreekwijze: παραδίδοναί τινα τῷ σατανᾷ iemand aan den satan overgeven, van onbekeerlijken gezegd, over een vloek wordt uitgesproken, waardoor zij, als onder de macht den vorst der duisternis overgebracht, ophouden tot de gemeente ehooren, of aan lichamelijk en geestelijk verderf zijn prijs gegeven, im. 1:20; εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, 1 Kor. 5:5; γ) overdracht. van staat van godsdienstige verblinding en zedelijke ontaarding, waartoe in Zijnen heiligen raad gewild heeft, dat de mensch, die Zijne oogen het licht der waarheid gesloten heeft, van lieverlede komen zal, d. 7:42, Rom. 1:24, 26, 28; e) eene enkele maal in het N. T., 4:29, = overlaten, laten, in den zin van toelaten, toestaan, gegen. Vgl. τῆς ὥρας παραδιδούσης, Polyb. 22, 24, 9.

Παραδοξάζω, tot het voorwerp van bewondering maken, Ex. 8:22, l, 11:7.

Παράδοξος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ἡ δόξα, als 't ware voor: παρὰ τὴν ὤν tegen de gewone meening of verwachting indruischend, vandaar ongeloofelijk, verwonderlijk, vreemd, Lk. 5:26.

Παράδοσις, εως, ἡ, van παραδίδωμι (zie op c), de overlevering, d. i. mondelinge of schriftelijke mededeeling eener zaak aan anderen. In N. T., in objectieven zin a) van de godsdienstige of zedelijke voorriften, die niet in de wet waren vervat, maar door het mondelinge

onderwijs der Joodsche leeraars van geslacht tot geslacht werden voo geplant, in sing. en dan collective, met de bijvoeging τῶν πρεσβυτέ of ἀνθρώπων, om haar, wat gezag en oorsprong betreft, van ὁ νόμο: τ θεοῦ te onderscheiden, Mt. 15:2, 3, 6, Mk. 7:3 env., Kol. 2:8; plur., en dan disjunctive, Gal. 1:14; b) in navolging van dit spraa gebruik in de Paulinische brieven ook enkele malen van de leering en vermaningen, welke de lezers mondeling van den apostel ontvang hadden, 1 Kor. 11:2, 2 Thess. 2:15, 3:6.

Παραδρομή, het naast, nevenloopen, voorbijloopen, 2 Makk. 3:2

Παραζηλόω, -ῶ, -ώσω, composit. v. ζηλόω (zie op 2), alleen bij late schrijvers in gebruik, τινά = iemand jaloersch maken, zijn naijver o wekken, Rom. 11:11, 14; ἐπί τινι = op of tegen iemand, Rom. 10:1 (in een citaat uit Deut. 32:21 volgens de LXX); τὸν κύριον = den He jaloersch of naijverig maken, door Zijne eer aan de demonen te geven 1 Kor. 10:22, waar over den Indicativ., ter uitdrukking van iets di reeds werkelijk geschiedt vgl. Winer's Gramm. 7e Ausg. S. 267.

Παραζώνη, ἡ, gordel, 2 Sam. 18:11.

Παραθαλάσσιος, ία, ον, ook met twee uitgangen, van παρά en θάλασσα, aan zee gelegen, 2 Kron. 8:17, Ez. 25:9, Mt. 4:13.

Παραθαρσύνω, bemoedigen, Apoc. Petr. 5.

Παράθεσις, ἡ, het bij iets plaatsen, uiteenzetting, 2 Kon. 6:2 2 Kron. 11:11; samenvoeging, vergelijking, Heracl. 4:8.

Παραθεωρέω, -ῶ, -ήσω, composit. v. θεωρέω, iets bij of naast iets ander zien, om eene vergelijking te maken, doch vervolgens ook = er voorb zien, d. i. overdr. = over 't hoofd zien, verwaarloozen, veronachtzamen Hand. 6:1.

Παραθήκη, ης, ἡ, minder goed Attisch voor παρακαταθήκη, waarvoo het op de bedoelde plaatsen van het N. T. in de Hss. gelezen wordt en waarmede het in beteekenis overeenkomt, van παρατίθημι, ik le iets bij iemand neder in bewaring, vandaar het in bewaring gegevene het toevertrouwde, in 't algemeen = het pand, onder welke benamin 1 Tim. 6:20, 2 Tim. 1:12, 14 figuurl. gesproken wordt van het aa Timotheüs toevertrouwde leeraarsambt.

Παραθολόω, aansteken, bederven, Athen. 43:19.

Παραινέω, -ῶ, -ήσω, composit. v. αἰνέω, vermanen, raden, aanraden Hand. 27:9, 22.

Παρακαθίζω, -ίσω, composit. v. καθίζω, vandaar er bij nederzetten intransit. = zich er bij nederzetten, er bij gaan zitten, Lk. 10:39.

Παρακαλέω, -ῶ, -έσω, Aor. 1. -εκάλεσα, Perf. pass. -κέκλημαι, Aor 1. p. -εκλήθην, composit. v. καλέω, a) = er bij roepen, ontbieden noodigen, τινά = iemand; in dezen zin echter niet in het N. T. dan mogelijk bij Hand. 28:20; b) = op- of toeroepen, in den zin van ver

nen, aanmanen, opwekken, absolute, Hand. 2:40, 2 Kor. 5:20; Tim. 4:2, Hebr. 10:25 (waar echter ἑαυτούς uit het verband kan llen bij gedacht), 1 Petr. 5:12; τινά, Hand. 15:32, 16:40, Rom. :1, 1 Kor. 1:10 enz.; τινὰ ὑπέρ τινος = over of wegens iets, 1 Thess. 2 (waar voor ὑπέρ in den Rec. περί gelezen wordt): τινά τινι = met i. door middel van) iets, λόγῳ, Hand. 20:2; τί, om den inhoud der - of vermaning uit te drukken, Lk. 3:18, 1 Tim. 6:2, Tit. 2:15; r eene orat. dir. gevolgd, 1 Kor. 4:16; meestal echter door een nit. Praes. of Aor., de strekking der vermaning aanwijzende, Hand. :23, 14:22, 27:33, 34, 2 Kor. 2:8, Fil. 4:2, 1 Thess. 4:10, l. vs. 3; eene enkele maal met een Acc. c. Inf., 2 Kor. 6:1; met ἵνα, Kor. 1:10, 2 Thess. 3:12, c) naar een later spraakgebruik = aanpen om, d. i. bidden, verzoeken, smeeken, absolute, 1 Kor. 4:13 eizsäcker (N. T.) vertaalt „trösten"; Vissering daarentegen zet παρακαμεν over door: wij spreken vriendelijk en wordt daarin door de Synole Vert. gevolgd); τινά, Mt. 8:5, 18:32, 26:53, Hand. 16:9, 28:20 e echter boven op a), 2 Kor. 12:8, 18 enz.; de inhoud der bede rdt aangegeven door den Infinit. Aor., Mk. 5:17, Lk. 8:41, Hand. 31, 9:38 enz.; of door den Infinit. finalis met τοῦ, Hand. 21:12; door een Acc. c. Inf., Hand. 24:4; of door Conjuncties als ὅπως, ἵνα, k. 8:34, 14:36; of door λέγων met de orat. dir., Mt. 8:5, 31, Hand. :15; ook wel door περί τινος = voor iemand, Filem. vs. 10; d) volns datzelfde spraakgebruik (in het N. T. in al de drie Modi, bij de assici alleen in Medio), ook in den zin van door vriendelijke (als 't ware: ldende) toespraak aanmoedigen, opbeuren, d.i. troosten, vertroosten, ά, Mt. 2:18, 5:4, Lk. 16:25, Hand. 20:12, 2 Kor. 1:4, 7:13, :11; τὰς καρδίας, Ef. 6:22; ἐπί τινι = over iemand, 2 Kor. 7:7, Thess. 3:7.

Παρακαλύπτω, -ψω, composit. v. καλύπτω, bedekken, verbergen, genl. door er iets voor te houden; τὶ ἀπό τινος = iets voor iemand, overdracht. zin, Lk. 9:45.

Παρακαταθήκη, ης, ἡ, van παρακατατίθημι, ik leg iets bij iemand neder bewaring = ἡ παραθήκη, waarvoor het 1 Tim. 6:20, 2 Tim. 1:14 in n Rec. met eenige minuskelhss. gelezen wordt. Vgl. verder op παραθήκη.

Παράκειμαι, -κείσομαι, composit. v. κεῖμαι, bij of voor de hand liggen; overdracht. zin παράκειταί τι τινί = iemand ligt iets bij of voor de and, d. i. hij komt er gemakkelijk toe, is er toe geneigd, Rom. 7:18 21.

Παράκλησις, εως, ἡ, van παρακαλέω, a) = de aan- of vermaning, vooral in den zin van godsdienstige toespraak tot leering, terechtijzing of aanmoediging, Rom. 12:8, 1 Kor. 14:3, 1 Thess. 2:3, Tim. 4:13, Hebr. 12:5; λόγος παρακλήσεως = woord van vermaning,

Hand. 13 : 15, Hebr. 13 : 22; hiertoe behoort waarschijnlijk ook: παρακλήσεως = zoon der vermaning (volgens anderen echter: der troosting, zie hieronder), gelijk de naam Barnabas, Hand. 4 : 36. klaard wordt; β) in 't algemeen = opwekking, aansporing, aandr 2 Kor. 8 : 4, 17, Hebr. 6 : 18; b) volgens een later spraakgebr. (vgl παρακαλέω d) = de troost, de vertroosting, objective van hetgeen ie sterkt onder leed of smart, Hand. 15 : 31, 2 Kor. 1 : 4, 5, 6, 7, 7, 13, Fil. 2 : 1; met ἐπί τινι, van de zaak waardoor de troost w aangebracht, Filem. vs. 7; met een Genitiv. auct. in spreekwijzen παράκλησις τῶν γραφῶν Rom. 15 : 4, τοῦ ἁγίου πνεύματος Hand. 9 : 31; τῆς παρακλήσεως of πάσης παρακλήσεως = de God der vertroosting of alle vertroosting, d. i. die al datgene schenkt, wat wij behoeven om troost te zijn, Rom. 15 : 5, 2 Kor 1 : 3; metonym. van de zalig zelve, waarin iemand zijn troost zoekt of vindt, Lk. 2 : 25, 6 : 24, 2 Thess. 2 : 16.

Παράκλητος, ου, ὁ, van παρακαλέω, eigenl. er bij of te hulp roepen, substantive vooral van iemand gezegd, die een ander voor gericht bijstaat, zijne zaak bepleit (vgl. het Lat. advocatus), en van in 't algemeen = helper of raadsman, in het evangelie van Joh figuurl. van den H. Geest, die de jongeren onder allen strijd bijst en in de waarheid leiden zou, 14 : 16, 26, 15 : 26, 16 : 7; 1 Joh. van Jezus zelven, door wiens verzoenend optreden de geloovige vi vindt bij God.

Παρακοή, παρακούω, zie deel I, bl. 142, 143.

Παρακολουθέω, -ῶ, -ήσω, composit. v. ἀκολουθέω, vergezellen, bege den, volgen, met den Dat. In het N. T. overdracht. a) van iets, dat iets anders onafscheidelijk is, er uit volgt, er als van zelf mede gepa gaat, van de teekenen gezegd, die het optreden der geloovigen ver zellen, Mk. 16 : 17; b) van het met nauwgezetheid vervolgde onderz eener zaak = nagaan, nasporen, Lk. 1 : 3; in zedelijken zin van betrachten van zekeren regel = zich houden aan, opvolgen, navolg 1 Tim. 4 : 6, 2 Tim. 3 : 10.

Παρακύπτω, -ψω, composit. v. κύπτω, ergens bij nederbukken, het nauwkeuriger te bezien, Lk. 24 : 12, Joh. 20 : 5; praegnant met τι = bukken om ergens in te zien, Joh. 20 : 11; overdracht. = inzi in iets (εἴς τι) hebben, doorgronden, Jak. 1 : 25, 1 Petr. 1 : 12, Petri 55, 56.

Παραλαμβάνω, -λήψομαι, Aor. 2. -έλαβον. Over den 3. ps. pl παρελάβοσαν, 2 Thess. 3 : 6, zie Winer—Schmiedel, Gramm. S. 11 N° 14. Composit. van λαμβάνω, er bij nemen, vervolgens a) in gewon zin, α) = medenemen, Mt. 2 : 13, 4 : 5, 24 : 40, 41, Mk. 4 : 36, 9 : 10, Joh. 19 : 16, Hand. 15 : 39, 21 : 24, 26; μεθ' ἑαυτοῦ = met zi

nemen, Mt. 12 : 45, Mk. 14 : 33, vgl. Mt. 18 : 16; β) = bij of tot nemen, Mt. 20 : 17; πρός τινα, Joh. 14 : 3; in bijz. zin: γυναῖκα, : 20, 24; b) overdracht. = aannemen, τινά = iemand erkennen hetgeen hij is of zijn wil, Joh. 1 : 11; = overnemen, ontvangen, 4 : 17, Hebr. 12 : 28; inzonderheid in het N. T. in tegenstelling met δίδωμι, zie aldaar op c), van het ontvangen eener mondeling overerde leer, met den Infinit., Mk. 7 : 4; τί, 1 Kor. 15 : 1, 3, Gal. , Fil. 4 : 9; ἀπό τινος 1 Kor. 11 : 23, παρά τινος Gal. 1 : 12, 1 Thess. 3, 4 : 1, 2 Thess. 3 : 6; ook τινά, in de spreekwijze: παραλαβεῖν τὸν ὀν Ἰησοῦν τὸν κύριον = Christus Jezus den Heer ontvangen hebben, in Hem hebben leeren gelooven of onderwezen zijn, Kol. 2 : 6.

Παραλέγομαι, Med. van παραλέγω, eigenl. er zich bij leggen; in de epstaal met ww. als γῆν, νῆσον en dergelijke verbonden = er langs n, voorbij zeilen (vgl. het Lat. legere oram), Hand. 27 : 8, 13.

Παράληψις, ἡ, overname, aanneming, Tat. Or. 19 : 9.

Παράλιος, ίου, ὁ, ἡ, -ον, τό, = πάραλος, v. παρά en τὸ ἅλς, aan de gelegen; ἡ παράλιος scil. χώρα = de zeekust, het kustland, Gen. 13, Lk. 6 : 17.

Παραλλαγή, ῆς, ἡ, = ἡ παράλλαξις, v. παραλλάσσω doen afwisselen, nderen = de afwisseling, verandering, Jak. 1 : 17, Athen. 27 : 12.

Παράλλαξις, ἡ, afwisseling, onderscheid, Athen. 7 : 21.

Παραλλάσσω, laten afwisselen, veranderen, voorbijgaan, overtreden, ijken, zich verwijderen, zich onderscheiden, 1 Kon. 4 : 27 (5 : 7), zr. 1 : 9, Spreuk. 4 : 15.

Παραλογίζομαι, -ίσομαι, Depon. med., composit. v. λογίζομαι, zich ekenen, een valsch besluit maken; ook transit. = door drogredenen leiden, om den tuin leiden, τινά, Kol. 2 : 4, Jak. 1 : 22.

Παραλυτικός, ἡ, όν, oorspr. = aan ééne zijde verlamd, door beroerte jicht, paralytisch, in onderscheiding van ἀπόπληκτος, waarbij men aan geheele lichaam te denken heeft. Dit verschil tusschen paralysis apoplexie schijnt echter in lateren tijd niet streng in acht genomen zijn, Mt. 4 : 24, 8 : 6, 9 : 2 enz.

Παραλύω, -ύσω, composit. v. λύω, ter zijde of van ter zijde los maken; medische term van het gevolg eener beroerte of jichtkwaal, waarbr de banden, zenuwen en spieren, aan eene zijde van het lichaam 't ware losgemaakt worden, d. i. hunne veerkracht en werking verten; vandaar παραλελυμένος = παραλυτικός, Lk. 5 : 18, 24, Hand. 7, 9 : 33; figuurl. γόνατα παραλελυμένα = verlamde, d. i. moede of atte knieën, Hebr. 12 : 12.

Παραμένω, -μενῶ, composit. v. μένω, a) eigenl., τινί = bij iemand jven, Fil. 1 : 25 (met vele getuigen; andere lezen: συμπαραμένω); πρός α, 1 Kor. 16 : 6; absolute, Hebr. 7 : 23, waar sommigen παραμένειν

verklaren = in het leven blijven, anderen = aanblijven, t. w. in priesterambt; b) overdracht. = bij iets blijven, er in volharden, er standvastig naar gedragen, Jak. 1 : 25.

Παραμυθέομαι, -οῦμαι, -ήσομαι, Depon. med., composit. v. μυθ ik spreek, vandaar eigenl. vriendelijk of vertroostend toespreken, volgens a) = troosten, vertroosten, tot kalmte of tot bedaren breng τινά, Joh. 11 : 31; περί τινος = over iemand, t. w. over zijn gemis verlies, Joh. 11 : 19; b) = aanmoedigen, opbeuren, 1 Thess. 2 : 11, 5:

Παραμυθία, ίας, ἡ, van ὁ μῦθος het woord, eigenl. de vriendelij toespraak, vervolgens = de vertroosting, de bemoediging, 1 Kor. 14

Παραμύθιον, ίου, τό, = ἡ παραμυθία = de vertroostende toespra Fil. 2 : 1, Test. Abrah. B. 117.

Παρανομέω, -ῶ, -ήσω, van παράνομος (van παρά en ὁ νόμος) strijdig de wet, vandaar = de wet schenden, tegen de wet handelen, Ha 23 : 3, waar het Partic. παρανομῶν, als nadere bepaling van den hoofdz kan worden overgezet door: in strijd met de wet.

Παρανομία, ίας, ἡ, eigenl. de aard en handelwijze van een παράνομ vervolgens = de overtreding, de ongehoorzaamheid, het wanbedrij 2 Petr. 2 : 16.

Παράνομος, ον, tegen het gebruik, tegen de wet, overtreder van wet, Deut. 13 : 13, Richt. 19 : 22.

Παράπαν, geheel en al, in 't algemeen, 1 Kon. 11 : 10, Zef. 3:

Παραπέμπω, toezenden, wegzenden, versmaden, Athen. 13 : 19.

Παραπικραίνω. -ανῶ, Aor. 1. -επίκρανα, composit. v. πικραίνω, verb teren. In overdracht. zin, Deut. 31 : 27, 32 : 16, Hebr. 3 : 16, waar θεόν als object moet worden bijgedacht.

Παραπικρασμός, οῦ, ὁ, de verbittering, Hebr. 3 : 8, 15.

Παραπίπτω *, a) zinlijk daarnaast vallen, wegvallen, toevallig erge op stooten enz. Zoo nergens in het Bijb. Grieksch. b) Overdr. = vallen, tenietgaan; zoo alleen Esth. 6 : 10 μὴ παραπεσάτω σου λόγο נפל, vgl. Ruth 3 : 18, Lk. 16 : 17 onder πίπτω. c) In zedelijke beteek nis, zich vergissen, missen, vinden wij het somtijds bij Polybius, b. naast ἀγνοεῖν, 18, 19, 6: τοῖς δ' ὅλοις πράγμασιν ἀγνοεῖν ἔφη καὶ παραπ πτειν αὐτόν, waar derhalve tegelijk de verontschuldiging in het oog ge wordt. Aangevuld wordt door bijgevoegden Genit. 12, 7, 2: τῆς ἀληθεί 8, 13, 8 τοῦ καθήκοντος. Vgl. 3, 54, 5 τῆς ὁδοῦ den weg voorbijsnelle en dien missen. Vgl. Polyb. 16, 20, 5 περὶ τῆς τῶν τόπων ἀγνοίας — τὸ μεγάλην εἶναι τὴν παράπτωσιν, οὐκ ὤκνησα γράψαι. 15, 23, 5 εἰς ταῦτ ἄγνοιαν ἢ καὶ παράπτωσιν, οὐκ ὤκνησα γράψαι. Eenmaal zoo bij Xen. Hel 1, 6, 4, ὅτι Λακεδαιμόνιοι μέγιστα παραπίπτοιεν ἐν τῷ διαλλάττειν τοὺς ναυάρχους. Meerdere voorbeelden voor dit spraakgebruik uit het gewon Grieksch ontbreken.

In het Bijbelsch Grieksch daarentegen behalve Esth. 6 : 10 slechts evenwel met het verschil, dat in het Bijbelsch Grieksch de uitking het gewicht der zonde door datgene wat daardoor tot stand men is, en tegelijk de schuld van de zonde op den voorgrond stelt, = מעל Ezech. 22 : 4 *ἐν τοῖς αἵμασιν αὐτῶν οἷς ἐξέχεας παραπέπτωκας ἐν τοῖς ἐνθυμήμασί σου οἷς ἐποίεις ἐμιαίνου.* Op de overige plaatsen = , dat een bewust, bedriegelijk handelen aanduidt. Dit wordt Ezech. 13, 15 : 8, 18 : 24, 20 : 27 door *παραπ.* vertaald, 1 Kron. 5 : 25 = εῖν. 10 : 13 *ἀνομεῖν τῷ θεῷ.* Vgl. Lev. 5 : 21, Num. 5 : 27, Deut. 32 : 51, 7 : 1, 22 : 20, 2 Kron. 12 : 2. Verder = *ἀφίστημι* 2 Kron. 26 : 18, 19, 22, 29 : 6, 30 : 7, hier overal *ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ κυρίου.* — Ez. 13 *γῆ ἣ ἐὰν ἁμάρτῃ μοι τοῦ παραπεσεῖν παράπτωμα.* 15 : 8 *ἀνθ' ὧν ἔπεσον παραπτώματι.* 18 : 24 *ἐν τῷ παραπτώματι αὐτοῦ ᾧ παρέπεσε, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ αἷς ἥμαρτεν, ἐν αὐτοῖς ἀποθανεῖται.* 20 : 27 *ἕως τούτου ὠργισάν με οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τοῖς παραπτώμασιν αὐτῶν ἐν οἷς παρέπεσαν ἐμέ*, vgl. *παραπ. εἰς* bij Polybius van eenen vijandigen aanval. Het betent derhalve het zondige niet acht slaan op datgene, waartegen men bezondigt. Men moet meer tot *πίπτειν*, zich ergens in storten, dan π. = vallen teruggaan. Vgl. de woordenboeken onder *πίπτω*. Van- Hebr. 6 : 6 *ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας — καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν κτλ.* J. B. Carpzovius merkt op: π. eandem am *ἀποστῆναι ἀπὸ θεοῦ ζῶντος* 3 : 12 notionem habet hebr. מעל, i. e. ad laicas superstitiones vel gentilismum relabi. — In het boek „De Wijsid" vinden wij het in de ruimere beteekenis van het gewone Grieksch. 10 *ἵνα μάθητε σοφίαν καὶ μὴ παραπέσητε.* 12 : 2 *τοὺς παραπίπτοντας κατ' γον ἐλέγχεις.* Anders niet in het Bijbelsche Grieksch.

Παραπλέω, -εύσω, composit. v. *πλέω*, voorbij varen, Hand. 20 : 16.

Παραπλήξ, ῆγος, verbaasd, verschrikt, Acta Petri 243 : 1.

Παραπλήσιον, eigenl. Neutr. van het Adjectiv. *παραπλήσιος*, aan iets cht bij komende, nagenoeg gelijk; als Adverb. = het meer gebr. *παραησίως*, Fil. 2 : 27, waar *ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ* = hij is doodelijk ank, of zooals wij plegen te zeggen, bij den dood af geweest, d. i. ne ziekte was van hoogst zorgelijken aard.

Παραπλησίως, Adverb., van *παραπλήσιος*, na, nabij, nagenoeg; verlgens ook in ruimeren zin = al evenzoo, desgelijks, Hebr. 2 : 14.

Παραπορεύομαι, -εύσομαι, composit. v. *πορεύομαι*, a) = langs iets of mand heengaan, d. i. voorbijgaan, absolute, Mk. 11 : 20; het Partic. ls Substantiv. = de voorbijganger, Mt. 27 : 39, Mk. 15 : 29; b) volgens en later spraakgebruik ook met *διά* geconstrueerd = door henen gaan, an een weg gezegd, die door iets heen leidt, zoodat men, dien bewanlelend, het daar aan gelegene langs gaat; zoo: *διὰ τῶν σπορίμων*, Mk. : 30. Op beide plaatsen bestaat echter verschil van lezing.

Παράπτωμα *, τό, alleen in het latere Grieksch, en ook daar ni gebruikelijk, 1) = vergissing, dwaling, b. v. van eenen schrijver (Lo De subl. 36, 2); in zedelijke beteekenis bij Polyb. 9, 10, 6 = ve sing, dwaling. Meermalen bij de LXX en in het N. T. en hier ni deze ruimere beteekenis. Vgl. Wijsh. 3 : 13 μακαρία στεῖρα ἡ ἀμία ἥτις οὐκ ἔγνω κοίτην ἐν παραπτώματι. 10 : 1 van de zonde van Ada σοφία — ἐξείλατο αὐτὸν ἐκ παραπτώματος ἰδίου. Ez. 14 : 13, 15 : 8, 18 = מַעַל (zie boven). Verder = עָוֶל, verkeerdheid, Ez. 3 : 20 ἐν τῷ στρέφειν δίκαιον ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ ποιήσῃ παράπτωμα. 18 : 26 פֶּשַׁע Ezech. 14 : 11 ἵνα μὴ μιαίνωνται ἔτι ἐν πᾶσι τοῖς παραπτώμασιν 18 : 22, Job 36 : 9 ἀναγγελεῖ αὐτοῖς τὰ παραπτ. αὐτῶν ὅτι ἰσχύσουσι = חֲבוּלָה, Dan 6 : 22 ἐνώπιον δὲ σοῦ παράπτωμα οὐκ ἐποίησα. Verder somtijds zwakker, nl. = שְׁגִיאוֹת, vergissing, dwaling, Ps. 18 : 13 שְׁחִיתָה, Dan. 6 : 4. Met uitzondering van Ps. 18 : 13 staat het ov van zulke zonde, die als schuld beschouwd wordt en waarvan de zond zich als zoodanig bewust is of wordt. Παράπτωμα sluit niet, zooals het gewone Grieksch, de verontschuldiging in zich (zie παραπίπτειν en ἀγνοεῖν), maar buiten en duidt de zonde aan als eene schending van recht. Zie Wijsh. 3 : 13 en de tegenstelling daarmeê. Vandaar zou het als synoniem met παράβασις kunnen beschouwen, dat de zonde schending van eenen bepaalden levensregel en derhalve als schuld schouwt. Vgl. Rom. 5 : 14 ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι παραβάσεως Ἀδάμ met vs. 15: οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτως καὶ τὸ χάρισμα en vs. 19 διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀ. Daarmeê stemt overeen het bruik van παράπτ., waar aan toerekening of vergeving gedacht wor Mt. 6 : 14, 15 ἀφιέναι τὰ παραπτ. Mt. 11 : 25, Rom. 4 : 25 παρεδόθη τὰ παραπτ. ἡμῶν. Rom. 5 : 16 τὸ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων δικαίωμα. Vs. 20 νόμος παρεισῆλθεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παραπτ. vgl. G 3 : 19, 2 Kor. 5 : 19, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτ. αὐτῶν. Kol. 2 : χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτ. Ef. 1 : 7 ἡ ἄφεσις τῶν παραπτ. V ook νεκροὶ τοῖς παραπ. καὶ ταῖς ἁμ. Ef. 2 : 1, 5, Kol. 2 : 13. Intussch komt het toch niet geheel met παράβασις overeen, dat slechts ée (Hebr. 9 : 15) in verband met de verlossing genoemd wordt, ande alleen waar aan toerekening en bestraffing gedacht wordt (vgl. Heb 2 : 2), terwijl παράπτ. in het Paulinisch spraakgebruik (waar het behal Mt. 6 : 14, 15, Mk. 11 : 25, Jak. 5 : 16 alleen gevonden wordt) ju dikwijls in verband met het ontslaan van de straf staat. Vgl. de tege stelling met χάρισμα Rom. 5 : 15, 16, overal evenwel om het gewic van de vergeving of verlossing juist door deze uitdrukking te kenmerke Alleen Gal. 6 : 1 ἐὰν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἔν τινι παραπτώματι schijnt he anders te zijn. Intusschen moet ook hier door de keus der sterke ui drukking de plicht des te meer ingescherpt worden, waarop de nadru

καταρτίζειν ἐν πνεύματι πραΰτητος wijst; het is derhalve eene zonde, ; onwillekeurig het tegenovergestelde, derhalve toorn bewerkt. Mis-n zal men moeten zeggen, dat παράβασις de zonde als handeling tief aanduidt tegenover de erkende levensorde, bij παράπτ. evenwel jk gedacht wordt aan den daardoor ontstanen toestand, het lijden het subject, dat de bepaalde orde niet houdt, waardoor het woord nder geschikt is, zoowel eene groote schuld aan te duiden (LXX, bij Philo in de door Mangey uit Nicol. Dam. verzamelde fragmenten 48 ὅταν ἄνθρωπος κατορθώσῃ βίον ἐνάρετον δι' ἀσκήσεως καὶ ἀγαθῆς πολι-καὶ ἔστιν ὑπὸ πάντων ἐγνωσμένος, ὅτι ἔστιν εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν καὶ ἐκπέσῃ εἰς ἁμαρτίαν τοῦτό ἐστι παράπτωμα· ἀνῆλθεν γὰρ εἰς τὸ ὕψος ὐρανοῦ καὶ πέπτωκεν εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ᾅδου), als in 't algemeen alle le, ook de onbekende, niet gewilde (Ps. 18 : 13, Gal. 6 : 1), inzoover slechts als tegenstelling met wat recht is, derhalve als schuld in merking komt; „π. is mortal sin," Trench. De uitdrukking vereenigt viteit en passiviteit. Vandaar Rom. 5 : 18 tegenover δικαίωμα en duidt zonde aan in hare gevolgen voor het subject. Vgl. παράπτωμα, neder-;. Zoo is het mogelijk, dat παράπτ. overeenkomstig de beteekenis het werkwoord synoniem het soortbegrip ἁμαρτία is, vgl. Rom. 20 ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμ. en bevat ἁμαρτία παράβασις. — Wij vinden het nog Rom. 5 : 15, 17, 18. Dat het met eigenaardig gesteld is, bewijst ook het feit, dat het ten minste in ; vroegere, kerkelijke Grieksch zeer zelden voorkomt en daar slechts de in het gewone Grieksch gebruikelijke beteekenis, vgl. Herm. Mand. 7 παράπτωμά τι ὃ σὺ ἀγνοεῖς. 4, 4, 4. Barn. Ep. ad Hebr. 19, 4. — Nederlaag, val, Diod. 19, 100. Rom. 11 : 11 τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ ηρία τοῖς ἔθνεσιν. Vs. 12. Vgl. πίπτειν vs. 11.

Παραῤῥέω, -ρεύσομαι, Aor. 2 Pass. -εῤῥύην (met actieve beteekenis), nposit. van ῥέω, eigenl. voorbij vloeien; overdracht. = voorbij iets engaan zonder er acht op te slaan, of zonder er deel aan te ver-ijgen, d. i. door onverschilligheid of onachtzaamheid zich iets laten tgaan, Spreuk. 3 : 21, Jez. 44 : 4, Hebr. 2 : 1.

Παραῤῥίπτω, ter zijde werpen, aan gevaren blootstellen, 1 Sam. 2 : 36, . 83 (84) : 10.

Παράσημον, ου, τό, eigenl. het Neutr. van παράσημος, van παρά en τὸ μα, van een teeken voorzien, het teeken, als ken- of onderscheidings-erk, het wapen, bijzonder van een schip of stad, Hand. 28 : 11.

Παρασιωπάω, verzwijgen, voorbijgaan, Gen 24 : 21, 34 : 5, Num. 30 : 4.

Παρασκευάζω, -άσω, composit. van σκευάζω, ik bereid, vandaar = toe-reiden, aanstalten maken tot, b. v. τὸ δεῖπνον, Hand. 10 : 10; het Perf. ass. παρεσκεύασμαι, of het Partic. παρεσκευασμένος εἰμί = gereed, klaar jn, 2 Kor. 9 : 2, 3; in het med. = zich toerusten; εἰς πόλεμον, 1 Kor. 14 : 8.

Παρασκευή, ῆς, ἡ, van παρά en ἡ σκευή, de toe- of uitrusting voorbereiding. In het N. T. = τὸ προσάββατον, d. i. de dag of av die aan den Sabbat voorafging en waarop men zich tot de Sabb viering voorbereidde, Mt. 27 : 62, Mk. 15 : 42, Lk. 23 : 54, Joh. 19 : 31, 42.

Παρασυμβάλλω, vergelijken, Ps. 48 (49) : 12, 20.

Παρασύρω, ter zijde, voorttrekken, Tat. Or. 41, 7.

Παρασφαλίζω, door iets daarnevens komends verzekeren, med. 3 : 8 R.

Παράταξις, ἡ, het naast of tegen elkander stellen, vooral van rangschikking van het leger voor den strijd, slagorde, wedijver, N 31 : 5, 14, 21, 27, Richt. 6 : 26.

Παρατάσσω, naast of tegenover elkander stellen, vooral in slag stellen, Gen. 14 : 8, Ex. 17 : 9, 10, Num. 1 : 45, 21 : 23, 26 : 2.

Παρατείνω, -τενῶ, Aor. 1. -έτεινα, composit. v. τείνω, ik rek, breid, = uitbreiden, rekken, τὸν λόγον = zijne rede voortzetten, Hand. 20

Παρατηρέω, -ῶ, -ήσω, composit. v. τηρέω, in Act. en in Med. eig van ter zijde waarnemen, op iets of iemand loeren, vandaar a) = spieden, belagen, met een vijandig doel bewaken, τινά, Mk. 3 : 2, 6 : 7, 14 : 1. 20 : 20; τί, Hand. 9 : 24, Passio Perp. 63 : 29, 85 : b) = nauwgezet waarnemen, onderhouden, in acht nemen, b. v. ἡμέ μῆνας enz., vgl. op μήν, Gal. 4 : 10.

Παρατήρησις, εως, ἡ, de waarneming (observatio), b. v. τῶν ἀστ ook van de vlucht der vogelen als heil- of onheilspellend teeken, 17 : 20, in de uitdrukking: μετὰ παρατηρήσεως = onder waarneming, met uiterlijke kenteekenen, waardoor het voor het oog waarneemb wordt, dus op zichtbare wijze.

Παρατίθημι, -θήσω, composit. v. τίθημι, bij, aan of voor plaats zetten, stellen, vandaar a) = voorzetten, τινί τι, van spijzen = vo dienen, Mk. 6 : 41, 8 : 6, Lk. 9 : 16 (op welke plaatsen het object het voorafgaande moet worden bijgedacht), 10 : 8, 11 : 6, 1 Kor. 10 : παρέθηκε τράπεζαν, scil. αὐτοῖς, Hand. 16 : 34 = richtte de tafel voor h aan, dischte voor hen op of zette hun te eten voor (Lat. mensam posuit); b) = voorstellen, overdracht. = voordragen, τινί τι, b. v. παρ βολήν, Mt. 13 : 24, 31; = door onderricht aantoonen, bewijzen, in me seq. ὅτι, Hand. 17 : 3; c) = bij iemand iets in bewaring plaatsen nederleggen, in pand geven, (vgl. op παραθήκη), en vandaar in me overdracht. = toevertrouwen, opdragen, aanbevelen, in beschermin geven, τινί τι, Lk. 12 : 48, 1 Tim. 1 : 18, 2 Tim. 2 : 2; τὸ πνεῦμα ε χεῖρας τοῦ θεοῦ = zijnen geest in Gods handen (in Zijne hoede en t Zijne beschikking) stellen, Lk. 23 : 46; het passiv. als med. 1 Petr. 4 : 19 ὡς πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν (τῷ θεῷ) = dat zij hun

ι bevelen aan, d. i. zich geheel en al ter beschikking stellen van, met een volkomen vertrouwen overgeven aan God; ook τινά τινι, τῷ θεῷ, τῷ κυρίῳ = iemand Gode of den Heer bevelen, d. i. aan hoede opdragen, Hand. 14 : 23, 20 : 32.

Παρατρέχω, snel voorbijloopen, snel loopen, 1 Sam. 22 : 17, 2 Sam. l, 1 Kon. 1 : 5, 14 : 27.

Παρατυγχάνω, -τεύξομαι, Aor. 2. -έτυχον, composit. v. τυγχάνω, daar of toevallig zijn, tegenwoordig zijn, zich bevinden, Hand. 17 : 17.

Παραυτίκα, Adverb., van παρά en αὐτίκα terstond, in een oogwenk, aar = oogenblikkelijk, met het Art. ὁ, ἡ, τὸ παραυτίκα = een nblik durend, kortstondig, 2 Kor. 4 : 17.

Παραφέρω, -οίσω, Aor. 2. -ήνεγκον, composit. v. φέρω, er nevens dragen, bijdragen, en vandaar a) in gewonen zin = doen voorbijgaan, τί τινος, Mk. 14 : 36, Lk. 22 : 42; in pass., Jud. vs. 12: νεφέλαι ὑπὸ ων παραφερόμεναι = wolken, door winden voorbij gedreven of weg- erd; b) overdracht. = wegslepen, vervoeren, in pass. = zich laten eslepen, διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις, Hebr. 13 : 9.

Παραφρονέω, -ῶ, -ήσω, composit. v. φρονέω, van het juiste begrip geheel valen, van zijn verstand, d. i. krank- of waanzinnig zijn, 2 Kor. 11 : 23.

Παραφρονία, ίας, ἡ, = παραφροσύνη, de toestand of het wezen van παράφρων, een krank- of waanzinnige, d. i. de waanzin, krank- of innigheid, 2 Petr. 2 : 16.

Παράφρων, ον, waanzinnig, Wijsh. 5 : 20.

Παραφυάδιον, τό, klein uitspruitsel, Barn. 4 ℵ.

Παραφυάς, άδος, ἡ, zijtak, uitspruitsel, Ps. 79 (80) : 11, Ez. 17 : 22 A, rm. Sim. VIII : 1.

Παραχάραγμα, τό, valsche munt, Clem. A. II, 525 C.

Παραχαράκτης, ὁ, vervalscher, Basil. I, 29 C.

Παραχαράσσω, valsche munt slaan, vervalschen, Philo II, 562, 21, ι. Ant. 15, 9, 2, 854 B, Tat. Or. 41 : 7.

Παραχειμάζω, -άσω, composit. v. χειμάζω, den winter doorbrengen, rwinteren, Hand. 27 : 12, 28 : 11, 1 Kor. 16 : 6, Tit. 3 : 12.

Παραχειμασία, ίας, ἡ, de overwintering, Hand. 27 : 12.

Παραχρῆμα, Adverb., eigenl. voor παρὰ τὸ χρῆμα = bij de zaak, ndaar = terstond, dadelijk, onmiddellijk, onverwijld, Mt. 21 : 19, 20, ι. 1 : 64, 4 : 39 enz., Hand. 3 : 7, 5 : 10 enz.

Παραχωρέω, ter zijde gaan, plaats maken, wijken, 2 Makk. 2 : 28, : 11, toestaan, veroorloven, Act. Andr. 15.

Παρδάλειος, α, ον, van een panter, 4 Makk. 9 : 28.

Πάρδαλις, εως, ἡ = de panter, het luipaard (een verschil tusschen πάρδαλις en πάνθηρ kenden de ouden eigenlijk niet), Hoogl. 4 : 8, Hab. : 8, Sir. 28 : 23, Openb. 13 : 2, Passio Perp. 89 : 25, 91 : 2.

Παρεγχειρέω, de hand aan iets leggen, ondernemen, Philo II, 6 Jos. Ant. 3, 8, 9.

Παρεγχείρησις, ἡ, valsch argument, Clem. A. II, 265 A, 544 Orig. I, 629 A.

Παρεδρεύω, -εύσω, van πάρεδρος er bij zittende, subst. de bijzitter, m gezel, makker of deelgenoot, vandaar τινί = bestendig bij iets z met iets omgaan, er aan verbonden zijn, Spreuk. 1:21, 8:3, 1 K 9:13, Test. Abrah. A 78.

Πάρεδρος, ὁ, bijzitter, deelnemer, makker, Just. Apol. 1, 18, Ir 581 B, 673 A, 681 B, Tert. II, 692 B.

Παρειμένος (παρίημι), verslapt, krachteloos, verlamd, Act. Petri 274

Πάρειμι, -έσομαι, composit. v. εἰμί, er bij zijn, vooral in den van aanwezig, tegenwoordig zijn, Lk. 13:1, of van: hier, daar, er zij zich bevinden of gekomen zijn, Mt. 26:50, Joh. 7:6, 11:28, Ha 10:21, Openb. 17:8 (waar echter verschil van lezing bestaat); ἐπί, ἐ πιόν τινος = bij iemand, voor iemands aangezicht (vgl. op ἐνώπιον), Ha 10:33, 24:19, vgl. 2 Petr. 1:12, waar ἐφ' ἡμῖν of iets dergelij moet worden ingevuld; praegnant met Praepp. of Adverbia, die eene b weging te kennen geven, als εἰς of πρός τινα = naar of tot iemand g komen zijn en nu bij hem zijn, Hand. 12:20, 2 Kor. 11:8, Kol. 1: ἐνθάδε, Hand. 17:6; het Partic. παρών, οὖσα, όν, abs. = tegenwoord zijnde, bij iemand of in zijne tegenwoordigheid, 2 Kor. 10:2, 11, 11: 13:2, 10; τῷ πνεύματι = naar of in den geest (vgl. op ἄπειμι), 1 K 5:3; τὸ παρόν = het tegenwoordige, Hebr. 12:11, waar πρὸς τὸ πα zooveel is als: voor het tegenwoordige of wat het tegenwoordige betref πάρεστί τινί τι = iets is bij iemand aanwezig, voorhanden, hij heeft bezit iets, 2 Petr. 1:8, 9, waartoe ook gebracht kan worden: τὰ παρ scil. τινί = hetgeen voorhanden is, wat iemand heeft, Hebr. 13:5.

Παρεισάγω, -άξω, composit. v. εἰσάγω, er naast of van ter zijde bi nenbrengen = heimelijk of ter sluik invoeren, figuurl. van kettersch leeringen, 2 Petr. 2:1.

Παρείσακτος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, heimelijk of ter sluik binnengekomen ingeslopen, Gal. 2:4.

Παρεισδύω, of παρεισδύνω, -δύσω, composit. v. εἰσδύω (v. εἰς en δύω) i indringen, vandaar er naast of van ter zijde, d. i. heimelijk (in zekere kring) binnendringen, insluipen, Jud. vs. 4, Jos. B. J. I, 24, 1.

Παρεισέρχομαι, -ελεύσομαι, Aor. 2. ἦλθον, composit. v. εἰσέρχομαι, neve of te gelijk met iets of iemand, d. i. er bij komen, ook met ongunstig nevenbeteekenis = indringen, binnendringen, Rom. 5:20, Gal. 2:4.

Παρεισφέρω, -οίσω, Aor. 1. -ήνεγκα, composit. v. εἰσφέρω, ik draag e aan bij of toe, vandaar = mede bijdragen, er bij aanbrengen, aan wenden, besteden, overdracht., 2 Petr. 1:5.

Παρέκ, παρέξ, behalve, daarnaast, daarboven, cum Gen. Richt. :6, Ruth 4:4, 1 Sam. 20:39 B, 21:9.

Παρεκδέχομαι, verkeerd verstaan, verklaren, Orig. I, 536 C, III, 6 C.

Παρεκτός, Adverb., composit. v. ἐκτός, buiten; τὰ παρεκτός = wat r buiten ligt, d. i. het verdere, overige, 2 Kor. 11:28; als Praep. ienit. = behalve, uitgezonderd, Mt. 5:32, Hand. 26:29.

Παρελέγχω, berispen, afkeuren, 2 Makk. 4:33.

Παρέλκω, daarnaast trekken, ter zijde trekken, trekken, talmen, tellen, Sir. 4:1, 3, 29:5, 8.

Παρεμβάλλω, bij iets inwerpen, bijschuiven, bijplaatsen, bijbrengen, ens tusschenschuiven, invallen, eenen inval doen, Gen. 32:1, 33:18, 14:9, 15:27, 17:1.

Παρεμβολή, ῆς, ἡ, van παρεμβάλλω, ik stel of voeg er tusschen in, onder van eene slagorde, die men daardoor opstelt, vandaar = de gorde of het (in slagorde geschaarde) leger, Hebr. 11:34, Openb. :9; ook van de geregeld opgeslagen tenten van een leger, vandaar het legerkamp, de legerplaats, Hebr. 13:11, 13, waar van de legerats der Israelieten in de woestijn gesproken wordt; omheining, muur, sio Perp. 73:29. In het N. T. ook van gebouwen, voor het verblijf : krijgslieden bestemd of gebruikt, b. v. de burcht Antonia te Jeruem = de legerplaats, de kazerne, Hand. 21:34, 37, 22:24 enz.

Παρενθυμέομαι, ergens geen acht op slaan, verwaarlozen, Philo I, , 48, II, 344, 21, Herm. Mand. 5:2, Clem. A. I, 369 C.

Παρενοχλέω, -ῶ, -ήσω, composit. v. ἐνοχλέω, er bij lastig maken, ergens bemoeielijken, kwellen, τινί = iemand, Richt. 14:17, 16:16 A, Sam. 28:15, Hand. 15:19.

Παρεξηγέομαι, verkeerd verklaren, verstaan, Celsus bij Orig. I, 77 C, Just. Tryph. 84 fin. Athan. I, 517 D, Basil. IV, 765 C.

Παρεξίστημι, daarnaast stellen, Pass. buiten zichzelven zijn, waannig worden, Hoz. 9:7, Polyb. 32, 7, 6.

Παρεπίδημος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van παρά en ἐπίδημος, zie op ἐπιδημέω, or een tijd onder een vreemd volk woonachtig, subst. = de bijwoner, eemdeling, Gen. 23:4 en Ps. 38 (39):12 voor תּוֹשָׁב; Hebr. 11:13, Petr 1:1, 2:11. Vgl. G. A. Deissmann, Bibelstudien, 1895, S. 146, 147.

Πάρεργον, τό, bijwerk, bijzaak, toegift, Sm. Spreuk. 26:22.

Παρερμήνευμα, τό, verkeerde vertolking, Epiph. II, 473 C.

Παρέρχομαι, -ελεύσομαι, Aor. 2. -ῆλθον, Perf. -ελήλυθα, composit. v. χομαι, a) = langs- of voorbijgaan, absolute, Lk. 18:37; διὰ τῆς ὁδοῦ - den weg langs gaan, Mt. 8:28; τινά, τί, Mk. 6:48, Hand. 16:8;) van den tijd = voorbijgaan, d. i. verstrijken, Mt. 14:15; νηστεία αρελήλυθε = de vasten (d. i. de vastentijd) is voorbij, Hand. 27:9; ὁ

παρεληλυθὼς χρόνος = de verloopen tijd, 1 Petr. 4 : 3; overdracht, den zin van vergaan of ondergaan, zijn einde bereiken, Mt. 5: 24 : 34, 35, 2 Kor. 5 : 17, Jak. 1 : 10, 2 Petr. 3 : 10, Openb. 21 : 1 (1, 49, 79; ℵ A B: ἀπέρχομαι); c) = langs heen- d. i. weggaan, wijk ἀπό τινος = van iemand, figuurl. Mt. 26 : 39, 42, Mk. 14 : 45; d) voorbij- of overheen gaan, in den overdracht. zin van verwaarloo veronachtzamen, overtreden, κρίσιν, ἐντολήν, Lk. 11 : 42, 15 : 29; e) er bij komen, Lk. 12 : 37, 17 : 7, Hand. 24 : 7.

Πάρεσις, εως, ἡ, van παρίημι, eigenl. het doorlaten, laten gaan; ἁμαρτημάτων = het ongestraft laten of voorbijzien van gepleegde zond en daardoor onderscheiden van ἄφεσις = vergeving, kwijtschelding, R 3 : 25.

Παρευδοκιμέω, in roem overtreffen, uitmunten, Jos. Ant. 7, 9, 8; 8, 9

Παρευημερέω, in geluk of roem overtreffen, Philo I, 41, 7, II, 11,

Παρέχω, -έξω, Aor. 2. -έσχον, Perf. -έσχηκα, composit. v. ἔχω, a) voorhouden, toereiken, bieden, τινί τι, Lk. 6 : 29; b) = verschaff aanbrengen, Hand. 16 : 16; het med. in dezelfde beteekenis, Hand. 19 : = verleenen, schenken, Lk. 7 : 4, 1 Tim. 6 : 17; τινὶ πίστιν = iem zekerheid verleenen of schenken, Hand. 17 : 31; c) = veroorzaken, vo of teweeg brengen, ζητήσεις, 1 Tim. 1 : 4; = berokkenen, aando b. v. κόπους of κόπον τινί = iemand moeite aandoen, Mt. 26 : 10, 14 : 6, Lk. 11 : 7, 18 : 5, Gal. 6 : 17; d) = bewijzen, betoonen, trachten, b. v. φιλανθρωπίαν, ἰσότητά τινι, Hand. 28 : 2, Kol. 4 : 1; in m = zich betoonen, ἑαυτόν-τί, Tit. 2 : 7.

Παρηγορία, ίας, ἡ, van παρήγορος (v. παρά en ἀγορεύω, ik spre voer het woord) door toespraak vertroostend, bemoedigend, vanda naar later spraakgebruik = troost, bemoediging, opbeuring, 4 Mak 5 : 12, 6 : 1, Kol. 4 : 11.

Παρθένεια, τά, gezangen van maagden. In de LXX voor בְּתוּלִים maagdelijkheid, Deut. 22 : 14, 15, 17, 20, Richt. 11 : 37, 38.

Παρθενία, ας, ἡ, = παρθενεία, de staat eener παρθένος = de maagd lijke staat, Sir. 15 : 2, 42 : 10, Lk. 2 : 36.

Παρθενικός, ἡ, όν, maagdelijk, Joël 1 : 8, Hippol. 864 B.

Παρθένος, ου, ἡ, a) substant. = de maagd, het jonge (huwbaa meisje, Mt. 25 : 1, 7, 11; = de ongehuwde vrouw, in tegenstelling ἡ γυνή, Mt. 1 : 23, Lk. 1 : 27, 1 Kor. 7 : 25, 28, 34; symbolisch de Christelijke gemeente, 2 Kor. 11 : 2; = de huwbare dochter, θυγάτηρ verbonden, Hand. 21 : 9; ἡ παρθένος τινός = iemands huwba dochter, 1 Kor. 7 : 36, 37, 38; b) adject. = παρθένιος = maagdelijk figuurl. Openb. 14 : 4.

Παρθενών, ὁ, kamer voor maagden, nonnenklooster, Athan. II, 84 A, Greg. Naz. III, 1067 A, Greg. Nyss. III, 996 D.

Πάρθος, ου, ὁ, de Parther, d. i. de inwoner van het Aziatisch land-
ap Parthië, ten oosten van Medië gelegen, waarover vgl. het Bijb.
ordenb. Riehm—Van Rhijn sub voce, Hand. 2 : 9, waar van Joden
Parthië sprake is.

Παρίημι, -ήσω, composit. v. ἵημι, ik zet in snelle beweging, zend,
p enz., vandaar eigenl. = er bij nederlaten, loslaten; in Passivo
rf. παρεῖμαι) = er bij nederhangen, van handen, die hare veerkracht
loren hebben = moede, slap, Hebr. 12 : 12 (in een citaat uit Jez.
: 3, volgens de LXX).

Πάρινος, in de LXX voor שֵׁשׁ, van wit marmer, Esth. 1 : 6.

Παριστάνω, zie op het volgende woord.

Παρίστημι, bij latere schrijvers ook παριστάνω (Rom. 6 : 13, 16),
ήσω, composit. v. ἵστημι, en even als dit Primitivum in eenige Tem-
a transitief, in andere intransitief, vgl. op ἀνίστημι. 1) Als transitiv.
het Praes., Impf., Fut. en den Aor. 1. activ., a) = er bij stellen,
zijde of ter beschikking stellen, τινά τινι, Mt. 26 : 53; b) = voor
iand stellen, in iemands tegenwoordigheid brengen, aan iemand voor-
llen, τινά τινι, Hand. 23 : 33; τῷ κυρίῳ, in cerimoniëelen zin, Lk. 2 : 22;
rtoe behoort ook 2 Kor. 4 : 14, waar ἑαυτῷ uit het verband moet
rden bijgedacht; met den Accusat. van het praedicaat (Particip. of
ject.) = als iets (in zekere hoedanigheid) voorstellen, b. v. ἑαυτὸν
ντα = zich zelven aan iemand als levend, Hand. 1 : 3, en zoo ook
plaatsen als: Hand. 9 : 41, 2 Kor. 11 : 2, Ef. 5 : 27, 2 Tim. 2 : 15;
= stellen, in den zin van daarstellen, tot iets maken (Lat. sisto),
v. τινὰ τέλειον, Kol. 1 : 28; κατενώπιόν τινος = in iemands oog of
hatting, aldaar vs. 22; van stellen tot, met het nevenbegrip van wijden
n iets of iemand, Rom. 6 : 13, 16, 19, 12 : 1; d) = bestellen, d. i.
rgen dat iets voorhanden zij, Hand. 23 : 24; e) overdracht. van hetgeen
en zoekt vast te stellen = ἵστημι = staven, bewijzen, voor den
chter, τί, Hand. 24 : 13; τινά τινι = iemand bij iemand rechtvaar-
gen, zoo ten minste, naar 't schijnt, 1 Kor. 8 : 8, waar anderen echter
n praedicaat als δοκίμους in gedachte invullen, anderen op andere
jze eene uitdrukking pogen te verklaren, waarvoor in het Grieksche
algebruik geene analogie te vinden is, en die dan ook in enkele Hss.
t blijkbare correctuur (συνίστημι voor παρίστημι) aanleiding gegeven
eft. 2) Als Intransit. in het Perf., Plusqpf., den Aor. 2. activ., als-
ede in het Med., a) = er bij staan, Mk. 14 : 47, 15 : 39, Joh. 18 : 22;
νί = bij of naast iemand, Hand. 1 : 10, 9 : 39, 27 : 23; overdracht.
= bijstaan, helpen, Rom. 16 : 2, 2 Tim. 4 : 17; b) = daar staan, ἐνώ-
ιόν τινός, Hand. 4 : 10; vooral van dienaars, die in staande houding de
evelen hunner heeren afwachten, Lk. 19 : 24, Hand. 23 : 2, 4, en zoo
ok Lk. 1 : 19; c) = staan voor, in den zin van terecht staan, τινί,

Hand. 27 : 24, in Med., τῷ βήματί τινος, Rom. 14 : 10; d) van gebe tenissen = voor de deur staan, nabij, ophanden zijn, Mk. 4 : 29; v personen = opgestaan en nu in aantocht zijn, Hand. 4 : 26 (in e citaat uit Ps. 2 : 2 volgens de LXX).

Παρμενᾶς, ᾶ, de Grieksche eigennaam Parmenas; zoo heette e van de zeven eerste diakenen, Hand. 6 : 5.

Παροδεύω, voorbijgaan, Wijsh. 1 : 8, 2 : 7, 5 : 14, 6 : 22.

Παρόδιος, ον, op reis zijnde, Didache 12 : 2.

Πάροδος ου, ἡ, van παρά en ἡ ὁδός, de weg ergens voorbij, l voorbijgaan: vandaar de spreekwijze: ἐν παρόδῳ = in het voorbijgaa ter loops, 1 Kor. 16 : 7. Voorbijganger, 2 Sam. 12 : 4.

Παροικέω, -ῶ, -ήσω, composit. v. οἰκέω, eigenl. naast of bij (andere wonen, vandaar = ergens als vreemdeling verkeeren, vreemdeling zij Lk. 24 : 18; praegnant met εἰς = als vreemdeling gaan wonen, He 11 : 9.

Παροικία, ίας, ἡ, het zijn ergens als vreemdeling, de vreemdeli schap, Hand. 13 : 17; figuurl. van het leven hier op aarde, 1 Petr. 1:1

Πάροικος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van παρά en οἶκος, eigenl. die naast iema woont, naburig; naar later spraakgebruik = de bijwoner, die van eld komt wonen op eene plaats, waar hij geen burgerrecht geniet (Lat. i quilinus), de vreemdeling, Hand. 7 : 6, 29; figuurl. van de Christene wier vaderland de hemel is, 1 Petr. 2 : 11; van de heiden-Christene als vroeger, doch nu niet meer uitgesloten van de rechten der burge van het Godsrijk, Ef. 2 : 19.

Παροιμία, ίας, ἡ, van πάροιμος (van παρά en οἶμος, de weg, waarv ook προοίμιον) aan of bij den weg, vandaar eigenl. iets dat bij den we gezegd wordt, een algemeen bekend en gangbaar gezegde, d. i. ee spreekwoord (Hesychius; volgens Suidas sub voce van πάροιμος in de zin van afwijkend van den gewonen weg, en dus eene min gewone ui drukking), 2 Petr. 2 : 22; in het N. T. evenals in de LXX (waar he Hebr. מָשָׁל er door vertaald wordt, Spreuk. 1 : 1, 25 : 1, Sir. 6 : 35 8 : 8, 18 : 29, 39 : 3, 47 : 17) ook wel in ruimeren zin = de beeld spraak, gelijkenis, spreuk, Joh. 10 : 6, 16 : 25, 29.

Πάροινος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van παρά en ὁ οἶνος, = παρῴνιος, eigen bij of aan den wijn, aan het drinken daarvan en vandaar = aan de drank, een drinker of dronkaard, 1 Tim. 3 : 3, Tit. 1 : 7.

Παροίχομαι, -οιχήσομαι, Perf. -ῴχημαι, Depon. med., composit. va οἴχομαι, ik ga, vandaar = voorbijgaan, verloopen van den tijd, Hand 14 : 16.

Παροιστράω, verbitteren, in woede doen ontsteken, Hos. 4 : 16, Ez 2 : 6, Orig. I, 892 A.

Πάροιστρος, ον, heftig, woedend, Orig. I. 884 C, 889 C.

Παρολισθάνω of -ξίνω, ongemerkt binnensluipen, binnenglijden, Jos. J. 7, 8, 3.

Παρολκή, ἡ, vertraging, uitstel, Jos. Ant. 16, 11, 8, Clement. 64 B, il. III, 321 B.

Παρομοιάζω, -άσω, ergens op gelijken, veel van hebben, τινί, Mt. : 27.

Παρόμοιος, -οία, -οιον, van παρά en ὅμοιος, vrij wel gelijk of gelijkend, l hebbende van, dergelijk, Mk. 7 : 8, 13.

Παροξύνω, -υνῶ, composit. van ὀξύνω, ik maak scherp of spits, eigenl. ens aan scherp maken, aanzetten, doch vervolgens in overdracht. eekenis = ophitsen, toornig maken, verbitteren. In Passivo = verrnd, boos, driftig worden, Hand. 17 : 16, 1 Kor. 13 : 5.

Παροξυσμός, οῦ, ὁ, en evenals dit in overdracht. beteekenis = de cherping van, prikkel, aansporing tot, met den Genit. obj. Hebr. : 24; in ongunstigen zin = de opwinding, de verbittering, Hand. : 39.

Παροράω, voorbijzien, verkeerd zien, 1 Kon. 10 : 3, Job 11 : 11, h. 3 : 11.

Παροργίζω, -ίσω, Fut. att. -ιῶ, composit. van ὀργίζω, boos maken, rtoornen, krenkend bejegenen, τινά, Ef. 6 : 4, Kol. 3 : 21 (met l C D* E* F G; B D^b et^c E** K: ἐρεθίζω); τινὰ ἐπί τινι = iemands toorn wekken tegen iemand, Rom. 10 : 19 (in een citaat uit Deut. 32 : 21 gens de LXX).

Παροργισμός, οῦ, ὁ, de opgewekte toorn, boosheid, toornigheid, . 4 : 26.

Παροριστής, ὁ, die de grenzen overtreedt, overtreder, Clement. 360 C.

Παροτρύνω, -υνῶ, composit. van ὀτρύνω, ik wek op, spoor aan, aansen, opstoken, Hand. 13 : 50.

Παρουσία, ίας, ἡ, van πάρειμι in zijne dubbele beteekenis van er n of tegenwoordig zijn, en van gekomen zijn en er nu zijn, zie op t woord, en vandaar a) = de tegenwoordigheid, Neh. 2 : 6 A, 2 Makk. 12, 15 : 21, 3 Makk. 3 : 17, 2 Kor. 10 : 10, Fil. 2 : 12; b) = de mst, de aankomst, 1 Kor. 16 : 17, 2 Kor. 7 : 6, 7, τινὸς πρός τινα, l. 1 : 26; bijz. van de komst of wederkomst van Christus, Mt. 24 : 3 z., 1 Kor. 1 : 8, 15 : 23, 1 Thess. 2 : 19 enz., 2 Thess. 2 : 1 enz., k. 5 : 7, 8, 2 Petr. 1 : 16, 3 : 4, 12, 1 Joh. 2 : 28. „De Bijbelschrijvers bben met dit laatste (d. i. met παρουσία) nog iets meer en iets anders llen uitdrukken dan alleen Zijne komst, Zijn komen of wederkomen, weten het onverwachte, het snelle, het plotselinge van Zijne komst, . a. w. de gedachte: Zijne komst zal tegelijkertijd Zijne tegenwoordigeid zijn" (Prof. E. H. Van Leeuwen, De Parousie-verwachting in het . T. 1898, bl. 7).

Παροψίς, ίδος, ἡ, van παρά en τὸ ὄψον de toebereide spijze, vand
eigenl. een bijschotel met lekkernij; metonym. = de kleine schotel en
het schoteltje of schaaltje, waarin de spijs wordt opgedragen, Mt. 23:
Παῤῥησία, ιας, ἡ, van πᾶν (zie op πᾶς) en ἡ ῥῆσις het spreke
zeggen, vandaar a) eigenl. het zeggen van alles, d. i. de vrijmoedighei
openhartigheid, rondborstigheid in het spreken, Hand. 4 : 13; vooral
verba van zeggen, verkondigen enz., als: λαλεῖν, εἰπεῖν, γνωρίζειν, ἀπ
γέλλειν, en wel α) in Dativo: παῤῥησίᾳ = vrij uit, Mk. 8 : 32, Joh. 7 :
= zonder omwegen, Joh. 10 : 24; = ronduit, zonder iets te verberge
Joh. 11 : 14, 18 : 20; in dezen laatsten zin bijz. in tegenstelling met
παροιμίαις, Joh. 16 : 25, 29; β) of geconstr. met Praepp., als: ἐν π
ῥησίᾳ, Ef. 6 : 19, Fil. 1 : 20; μετὰ παῤῥησίας, Hand. 2 : 29, 4 : 29,
28 : 31; γ) hiertoe behoort ook de spreekwijze, Joh. 7 : 4: ἐν παῤῥ
εἶναι = op aller tong, in ieders mond zijn, van iemand, over wien
en openlijk gesproken wordt; b) in ruimeren zin = de moed, de v
moedigheid, openheid in handel en gedrag, in spreekwijzen als: ἔχ
παῤῥησίαν seq. Infinit., Filem. vs. 8; εἴς τι, Hebr. 10 : 19; παῤῥησίᾳ
openlijk, Joh. 11 : 54; ἐν παῤῥησίᾳ = in het openbaar, Kol. 2 : 15; bij
= de vrijmoedigheid in tegenstelling met de verlegenheid, schroom
vrees, die de vrucht is van schuldgevoel, πρός τινα = tegenover of
iemand, 2 Kor. 7 : 4; vooral met het oog op de verhouding, waarin
geloovige door de hem verleende schuldvergeving staat tot God als Vad
niet als rechter, Ef. 3 : 12, 1 Tim. 3 : 13, Hebr. 3 : 6, 4 : 16, 10 : 3
1 Joh. 2 : 28, 3 : 21, 4 : 17, 5 : 14.
Παῤῥησιάζομαι, -άσομαι, Depon. med., vrijmoedig, rondborstig, v
uit spreken, Hand. 18 : 26, 19 : 8; ἐν τῷ ὀνόματί τινος = in iema
naam, d. i. bij het prediken van dien naam, Hand. 9 : 27, 28; ἐν τ
= in iets, d. i. bij het verkondigen daarvan, b. v. van het evangeli
Ef. 6 : 20; ἐπί τινι = over of van iemand, Hand. 14 : 3; verbonden m
verba van zeggen of spreken, en dan in Participio vóór zulk een ve
bum geplaatst = met vrijmoedigheid, Hand. 13 : 46, 26 : 26; of o
gekeerd door zulk een verbum in Participio gevolgd, Hand. 19 : 8;
met zulk een verbum in Infinit. verbonden, en dan = den moed,
vrijmoedigheid hebben om, 1 Thess. 2 : 2, waar ἐν τῷ θεῷ God als
bron aanwijst, waaruit de spreker zijnen moed had geput.
Παρωμίς, ίδος, ἡ, zie ἐπωμίς, Num. 1 : 50, Ex. 28 : 14.
Πᾶς, πᾶσα, πᾶν, Genit. παντός, πάσης, παντός, Pronomen indefinit
dat substantive en adjective gebruikt wordt, en strekt om òf de bi
zondere deelen van eenig voorwerp onder een algemeen begrip, het
collective = alle, of disjunctive = ieder, elk, samen te vatten; of h
voorhanden en bij elkander zijn van al die deelen uit te drukken
geheel, gansch.

1) Substantive a) zonder het Art. α) in Singulari = ieder, een
ːr, Mk. 9:49, Lk. 6:40, 16:16; met een Particip. verbonden b. v.
τὸς ἀκούοντος τὸν λόγον, Mt. 13:19, eigenl. = ieder, als hij het woord
rt; door een Relativ. gevolgd, als πᾶς ὅς, Mt. 19:29, Lk. 12:8,
12:48, 14:33, Hand. 2:21, Gal. 3:10; πᾶς ὅστις, Mt. 7:24,
32; in het Neutr. πᾶν ὅ = al wat, Joh. 6:37, 39, 17:2, Rom.
23; πᾶν ὅτι, Kol. 3:17, 23; hiertoe behoort ook de veel bij Paulus
rkomende adverbiale spreekwijze: ἐν παντί = in alles, d. i. in ieder
icht, alleszins, 2 Kor. 4:8, 6:4, 7:5, 16, 9:8, 11, 11:6, 9,
5:24, Fil. 4:6, 12, 1 Thess. 5:18; β) in Plurali πάντες = allen,
. de menschen in 't algemeen, Mt. 10:22, Lk. 20:38, Joh. 3:31,
23, 6:45, 1 Kor. 4:13, 15:22, Gal. 6:10; allen die tot een
eren kring, klasse of soort behooren, Mt. 21:26, 22:27, 28, 26:33,
. 1:27, 37, 2:12, 5:40, 6:39, Lk. 1:63, 2:3 enz.; het Neutr.
ντα = alles, omvat òf in absoluten zin alles wat bestaat of geschiedt,
ı. 1:3, Hand. 17:24, Rom. 9:5, 1 Kor. 15:27, Ef. 4:6, Hebr.
8, 4:13; òf in relatieven zin alleen al die dingen, die als gezamen-
e deelen eener meer of minder scherp bepaalde soort voor den geest
ı schrijvers of sprekers stonden, b. v. Mt. 5:18: ἕως ἂν πάντα γένηται
totdat het alles (wat door de wet bedoeld of geboden is) geschied
zijn; 19:26: παρὰ θεῷ πάντα δυνατά = bij God is alles mogelijk,
i. al datgene waaraan hier gedacht wordt en dat voor menschen
nogelijk is, vgl. ook Mk. 4:34, 7:37, 9:12, Lk. 1:3, 10:22,
Kor. 6:12, 10:31, Fil. 3:8, 4:13, 18 enz.; πάντες ὅσοι = allen
, zoovelen als, πάντα ὅσα = al wat, Mt. 21:22, 22:10; tot dit
ıstant. gebruik van πᾶς in Plur. kunnen voorts nog gebracht worden
'eekwijzen als het adverbiale πάντα (eigenl. Accusat. Graecus) = κατὰ
ντα, zie op κατά, in alles, bij alle gelegenheden, Hand. 20:35, 1 Kor.
25; εἰς πάντα = in (eigenl. ten aanzien van) alles, 2 Kor. 2:9; ἐν
σιν = in alle opzichten, 2 Kor. 11:6; πρὸ πάντων = vóór of boven
es, Jak. 5:12, 1 Petr. 4:8; — b) met het Art., in Plurali, οἱ
ντες = zij allen of met hen allen, allen gezamenlijk, Mk. 14:64,
nd. 19:7, Rom. 11:32, 1 Kor. 9:22, 2 Kor. 5:15, Ef. 4:13, Fil.
21; τὰ πάντα = het of dat alles, wat op de behandelde zaak be-
kking heeft, Mk. 4:11, Hand. 17:25, Rom. 8:32, Ef. 5:13, Fil.
8; of zonder zulk eene beperking = het al, of wat bestaat of ge-
ıiedt, Rom. 11:36, 1 Kor. 8:6, 11:12, 15:27, 28, Ef. 1:10, 11,
10, Hebr. 2:8; = het gansche menschdom, Gal. 3:22.

2) Adjective wordt πᾶς met Nomina substantiva of daarvoor in
ıats tredende woorden verbonden, a) zonder Artikel, om iets in zijne
ivere algemeenheid uit te drukken, b. v.: πᾶν δένδρον = iedere boom,
nder onderscheid, Mt. 3:10; πᾶσα θυσία = ieder offer, welk ook,

Mk. 9:49, vgl. Lk. 3:5, 10:1, 11:17, Joh. 2:10, Hand. 2:4
10:35, Rom. 3:4, 1 Kor. 1:2, 2 Tim. 3:16, 17 enz.; in Plur
Hand. 22:15, Rom. 5:12, 18, 1 Thess. 2:15, 1 Tim. 2:4, 4:1
op welke plaatsen van de menschen of het menschelijk geslacht in
algemeen gesproken wordt; zoo ook Hebr. 1:6: πάντες ἄγγελοι θεοῦ
alle engelen Gods; Ef. 3:8: τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων = den g
ringsten van al wat heilig, d. i. Christen, heet, vgl. vs. 18, waar a
bepaalde subjecten gedacht wordt en ἅγιοι dus het Art. heeft; voor
wordt πᾶς, hetzij in Sing. of in Plur., vóór Nomina abstracta zond
Art. geplaatst, om uit te drukken al wat tot het wezen daarvan behoor
of op de verschillende vormen betrekking heeft, waarin dat wezen zi
naar buiten openbaart, b. v. πᾶσα δικαιοσύνη = al wat tot de gerecht
heid behoort, door deze geëischt wordt, Mt. 3:15; πᾶσα ἀκαθαρσία
alle mogelijke onreinheid, Ef. 5:3; πᾶς δόλος, πᾶσα ῥᾳδιουργία = a
bedrog, alle list, door vijandschap tegen de waarheid ingegeven, Ha
13:10, πᾶσαι καταλαλιαί = al wat de kwaadsprekendheid kan voor
brengen, daaruit voortkomt, 1 Petr. 2:1; hiertoe behooren ook woord
als: ἐξουσία, Mt. 28:18, δύναμις, Kol. 1:11; χαρά, Rom. 15:13; φόβ
1 Petr. 2:18; σοφία, σύνεσις, Kol. 1:9; νοῦς, Fil. 4:7 enz.; voor
zulke spreekwijzen, waarin πᾶς de beteekenis van allerlei, allerhan
verkrijgt = παντοδαπός, παντοῖος, b. v.: πᾶσα νόσος = allerlei ziekt
Mt. 4:23 enz. Wordt πᾶς onmiddelijk met eene negatie verbonden, d
wordt het daardoor uitgedrukte begrip eenvoudig omgezet, b. v.: οὐ
πάντες = niet allen, Joh. 13:10, 11; οὐ πᾶσα σάρξ = niet alle vleesc
1 Kor. 15:39; behoort de negatie echter tot het verbum van den zi
dan wordt οὐ of μὴ πᾶς zooveel als οὐδείς, μηδείς, en kan veeltijds do
geen, niemand, niets, worden overgezet, b. v.: οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰ
= geen vleesch zou behouden worden, Mt. 24:22, en zoo ook
plaatsen als Joh. 12:46, Rom. 3:20, Gal. 2:16, Ef. 4:29, 5:
1 Joh. 2:21, 3:15, Openb. 7:1, 16, 18:22, 21:27, 22:3;
b) met het Art., α) in Singulari = geheel, gansch, b. v. πᾶσα ἡ
= de geheele aarde, Mt. 27:45; πᾶς ὁ ὄχλος = de gansche schar
Lk. 6:19; β) in Plurali = al de, b. v. πάντες οἱ μαθηταί = al
leerlingen, Mt. 26:35; ook achteraan geplaatst, αἱ θύραι πᾶσαι =
de deuren, Hand. 16:26; hiertoe behooren ook omschrijvingen v
Nomina door Participia, wanneer er op personen of zaken van ee
bepaalde soort gedoeld wordt, b. v.: πάντες οἱ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντ
= al de verkoopers en koopers, die daar waren, Mt. 21:12; πάντα
γενόμενα = al het (daar juist) gebeurde, Mt. 18:31; nog nader bepaal
door een Pron. demonstr. als: πάντα τὰ συμβεβηκότα ταῦτα, Lk. 24:1
voorts omschrijvingen met Praepp., als: πάντες οἱ εἰς μακράν, Hand. 2:39
πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, Rom. 9:6; πάντες οἱ ἐν Χριστῷ, 1 Petr. 5:14; πάν

ἐν αὐτοῖς, Hand. 14 : 15; ook achteraan geplaatst, οἱ σὺν ἐμοί of μετ ἐ πάντες, Gal. 1 : 2, Tit. 3 : 15; τὰ παρ' αὐτῆς πάντα, Mk. 5 : 26; τὰ ' ἐμὲ πάντα, Kol. 4 : 7; met Adverbia als: πάντα τὰ ὧδε, Kol. 4 : 9; Pronomina possessiva, die met πᾶς verbonden zijn, staat het Art., wijl πᾶς zelf vóór of achter wordt geplaatst, als: πάντα τὰ ἐμά = al mijne, Lk. 15 : 31, en τὰ ἐμὰ πάντα, Joh. 17 : 10; daarentegen ontekt het bij de personalia, als: ἡμεῖς πάντες, 1 Kor. 12 : 13; πάντες ἡς, Hand. 2 : 32; ὑμεῖς πάντες, 1 Petr. 5 : 14; πάντες ὑμεῖς, 1 Thess. 2; αὐτοὶ πάντες, 1 Kor. 15 : 10; πάντες αὐτοί, Hand. 4 : 33; evenzoo demonstrativa, als: οὗτοι πάντες, Hand. 1 : 14, 17 : 7; ταῦτα πάντα, . 13 : 34; ook πάντες οὗτοι, Hand. 2 : 7, en πάντα ταῦτα, Mk. 7 : 23. l. bij het bovenstaande, wat het gebruik en de beteekenis van het t. bij πᾶς betreft, op ὁ, ἡ, τό.

Πάσσαλος, ὁ (πήγνυμι), houten nagel, pen, Ex. 27 : 19, 37 : 18, : 21 (20), 38 : 9, 21.

Πάσσω, Fut. πάσω, strooien, sprengen, Ex. 9 : 8, 10, 2 Sam. 16 : 13.

Παστός, ὁ, vrouwenverblijf, slaapkamer, bruidskamer, Ps. 18 (19) : 5, ël 2 : 16, 1 Makk. 1 : 27, Act. Thom. 8, 13.

Παστοφόριον, τό, kamer bij den tempel te Jeruzalem, 1 Kron. 9 : 26, : 28, 26 : 16, 18. Het wordt op papyrussen gebezigd van het Serapeüm van cellen in het Serapeüm. Zie G. A. Deissm., Bibelstud., 1895, S. 147.

Πάσχα, το, Aramesche vorm van het onverbuigb. Hebr. woord, dat scha beteekent (פֶּסַח van פָּסַח = hij ging voorbij) en het offer of feest n dien naam in de eerste plaats moest kenmerken als ingesteld ter : gedachtenis van de bewaring der Israelieten, toen de Heer de eerstborenen der Egyptenaren sloeg (Ex. 12 : 27). Het komt in het N. T. or in de beteekenis a) van het Paaschfeest = ἡ ἑορτὴ τοῦ πάσχα, Mt. ; : 2, Mk. 14 : 1, Lk. 2 : 41, 22 : 1, Joh. 2 : 13, 23, 6 : 4, 11 : 55, : 1, 13 : 1, 18 : 39, 19 : 14, Hand. 12 : 4; b) van het Paaschoffer, d. i. t offer- of paaschlam, dat op den eersten avond van het feest in den mpel geslacht werd, om vervolgens, in zijn geheel gebraden, door den uisvader met zijne huisgenooten en gasten nog dienzelfden avond genuttigd te worden; in dezen zin in spreekwijzen als: φαγεῖν τὸ πάσχα = het paaschlam eten, Mt. 26 : 17, Mk. 14 : 12, 14, Lk. 22 : 11, 15, oh. 18 : 28; θύειν τὸ πάσχα = het paaschlam slachten, Mk. 14 : 12, k. 22 : 7; figuurl. wordt Christus het voor de zonden der wereld geachte paaschlam genoemd, 1 Kor. 5 : 7; c) van den Paaschmaaltijd, ı spreekwijzen als: ποιεῖν τὸ πάσχα = het paaschmaal aanrichten, ouden, Mt. 26 : 18; = instellen, verordenen, Hebr. 11 : 28; ἑτοιμάζειν ὸ πάσχα = het paaschmaal gereed maken, toebereiden, Mt. 26 : 19, Mk. 14 : 16, Lk. 22 : 8, 13. Vgl. over het Pascha en de wijze, waarop et gevierd werd, het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn sub voce.

Πάσχω *, ἔπαθον, πείσομαι, πέπονθα (vgl. πένθος) tegenover de n werkzaamheid = eenen invloed van buiten lijdelijk ondergaan. Vand zoowel εὖ πάσχειν als κακῶς πάσχειν, evenwel zóó, dat het zonder t voeging steeds in ongunstige beteekenis staat, wanneer niet het obj iets anders zegt. Zie Passow, Pape. Vandaar iets kwaads ondervinde lijden. Bij de LXX zelden, alleen Ez. 16 : 5, Am. 6 : 6, Esth. 9 : Meermalen in de apocriefen 1) a) iets ervaren. Zoo slechts eenmaal het Bijb. Grieksch Gal. 3 : 4 τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ, waar het verba verbiedt, aan lijden te denken, vgl. οὖν vs. 5. Plut. adv. Colot. 7 (1110 τοῖς γὰρ οὕτω πάσχουσιν ἔσται τοιοῦτον (sc. χρῶμα λευκόν), οὐκ ἔστιν δὲ μὴ πάσχουσι. Vgl. Kypke, Observv. sacr. 2, 277, die nog wijst n Jos. Ant. 3, 15, 1 ὑπομνῆσαι μὲν ὅσα παθόντες ἐξ αὐτοῦ καὶ τηλι εὐεργεσιῶν μεταλαβόντες ἀχάριστοι πρὸς αὐτὸν γένοιντο. Dion. Hal. 7, 5 ταύτας ὑμῖν ὁ δῆμος, ὦ βουλή, τὰς καλὰς ἀμοιβάς, ἀνθ' ὧν ἔπαθε π.λλ ὄντων καὶ μεγάλων ... ἀπέδωκεν. — Anders steeds b) iets lijden, kwa ervaren, met den Acc. van het object, οὐδὲν κακόν Hand. 28 : 5. παθήμα 2 Kor. 1 : 6. ὀλίγον 1 Petr. 5 : 10. πολλά Mt. 16 : 21, 27 : 19, Mk. 5 : 2 8 : 31, 9 : 12, Lk. 9 : 22, 17 : 25. τοιαῦτα Lk. 13 : 2. ταῦτα Lk. 24 : 2 2 Tim. 1 : 12. ὅσα Hand. 9 : 16, vgl. Openb. 2 : 11, Hebr. 5 : 8, 1 The 2 : 14. Meestal evenwel zonder object = lijden. Eenmaal κακῶς πάσχε Mt. 17 : 15, Lchm. ἔχει (vgl. Treg. Westc.); οὕτως Lk. 24 : 46, ἀδι 1 Petr. 2 : 19, anders evenwel zonder zulk eene nadere bepaling 17 : 12, Lk. 22 : 15, Hand. 1 : 3, 3 : 18, 17 : 3, 1 Kor. 12 : 26, Heb 9 : 26, 13 : 12; 1 Petr. 2 : 20, 23, 3 : 17, 4 : 1, 15, 19. De oorzaa aanleiding door διά τι, διά τινα Mt. 27 : 19, 2 Tim. 1 : 12, 1 Petr. 3 : 1 vgl. 2 Makk. 6 : 30, 7 : 18, 32, Esth. 9 : 26, 4 Makk. 9 : 8, 10 : 1 περί τινος 1 Petr. 3 : 18. In het N. T. meestal ὑπέρ τινος Hand. 9 : ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου. Fil. 1 : 29 ὑπὲρ Χυ. 2 Thess. 1 : 5 ὑπὲρ τῆς βασ. τ. van het lijden van Christus om ons, 1 Petr. 2 : 21, 4 : 10 ὑπὲρ ἡμ 3 : 18 περὶ ἁμαρτιῶν ἔπαθε δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων (Lchm. Tdf. Treg. West ἀπέθανεν voor ἔπαθεν). 2) Van gewaarwordingen, stemmingen, gemoed toestanden, die door indrukken van buiten ontstaan zijn, Plat. Th enz. Zoo Ez. 16 : 5 τοῦ παθεῖν τι ἐπί σοι = חמל, en Am. 6 : 6 οὐκ ἔπασχ οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ Ἰωσήφ = חלה Niph. (bij Plat. πρός τινα, b. v. Ep 399 C. Gorg. 485 A).

Παθητός *, ή, όν, alleen in het latere Grieksch, meermalen bij Pl tarchus, gewoonlijk tegenover ἀπαθής en verbonden met θνητός = aa indrukken, lijden blootgesteld. Zoo Plut. De anim. procreat. 27 (1026 I θνητὴ καὶ περὶ τὰ σώματα παθητὴ μέρις τῆς ψυχῆς. Amator. 19 (765 B) θνητὰ παθητά. Pelop. 16, 5 Ἡρακλῆς καὶ Διόνυσος ἐκ μεταβολῆς ἀρετῇ θνητὸν καὶ παθητὸν ἀποβαλόντες. Num. 8 : 7. De eenvoudige mogelijkhei of geschiktheid schijnt het zeer zelden aan te duiden, b. v. Plut. pla

2, 7 (887 D) coll. Sext. Emp. adv. math. 10, 311. (Cic. De nat. um 3, 12 π. Φύσις, patibilis natura, het vermogen om te gevoelen). d. 26 : 23 εἰ παθητὸς ὁ Χς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως κτλ. overeenstig de constructie met θνητός bij Plut. Dikwijls bij Just. M. Dial. 'ryphone 36, 39, 68 αἱ γραφαὶ τὸν Χν καὶ παθητὸν καὶ προσκυνητὸν καὶ ἀποδεικνύουσιν enz. Ignat. ad Polyc. 3, 2 τὸν δι' ἡμᾶς παθητόν, τὸν ι πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα. Ad Eph. 7, 2 tegenover ἀπαθής.

Παταγητικός, ή, όν, klappend, geraas makend, Clem. A. I, 500 A.

Πάταρα, άρων, τά, geograf. eigennaam der hoofdstad van het Kleinıtische landschap Lycië, Patara, aan de zee gelegen en vermaard r een tempel en orakel van Apollo, Hand. 21 : 1.

Πατάσσω, -ξω, bij de Classici ook intransit., in het N. T. alleen ısit. a) = slaan, kloppen, τινά, Mt. 26 : 51; τὴν γῆν, Openb. 11 : 6; van een engel als volvoerder van het goddelijk strafgericht, Hand. 23; ἔν τινι = met iets, b. v. een zwaard, Lk. 22 : 49, Openb. 19 : 15; πλευρὰν τινος = iemand op de zijde kloppen, aanstooten, Hand. 7; b) = een doodelijken slag toebrengen, verslaan, τινά, Mt. 26 : 31, 14 : 27, Hand. 7 : 24. In de LXX vaak voor נָכָה Hiphil, b. v. Gen. 21, 14 : 15 R, 19 : 11, 32 : 11 (12) enz.

Πατέω *, van πάτος, de betreden weg, waarvan pad, Pfad (zie Weiıd, Deutsches Wörterb. 2, 330). Curtius 270 = treden, betreden. X somtijds = דרך, ook somtijds = הלך, ירד, רמס enz. Treden, reden, τρίβον Job 22 : 15, Jez. 42 : 16. τόπον Deut. 11 : 24, vgl. Jez. : 5; b) treden, ergens op treden. Am. 2 : 7 ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς. 10 : 19 ἐπάνω ὄφεων, vgl. καταπατεῖν Ps. 91 : 13. Dikwijls οἶκον, λῆνον, να enz. Jez. 25 : 10 Richt. 9 : 27, Neh. 13 : 15, Jer. 48 : 33, Klaagl. 16, Jez. 16 : 10, Joël 3 : 13. In het N. T. Openb. 14 : 20, 19 : 15. erdr. met voeten treden als teeken van verachting, van haat, enz. ια, τιμὰς θεῶν enz. Zoo Jez. 1 : 12 τὴν αὐλήν μου. Openb. 11 : 2 τὴν ιν τὴν ἁγίαν. Lk. 21 : 24. Meermalen in deze beteekenis καταπατεῖν, treden, = רמס, רצץ, שאף, בוס Ps. 7 : 6, Jez. 28 : 3, 63 : 6, 18, 34 : 18, Jez. 5 : 11, Ps. 56 : 2, 3, 57 : 4, 1 Makk. 3 : 45, 51 τὰ ιά σου καταπεπάτηται καὶ βεβήλωται. In het N. T. Mt. 5 : 13, 7 : 6, 8 : 5, Hebr. 10 : 29.

Πάτημα, τό, wat vertreden is, 2 Kon. 19 : 26, Ez. 34 : 19.

Πατήρ *, τρός, ὁ, vader, in het meervoud de voorvaderen. Ook als reerende toespraak van jongeren tot ouderen. Overdr. wordt het van ondvester eener inrichting, kunst, van den bewerker van eenen toeand gebruikt, b. v. Plat. Menex. 240 E. οὐ μόνον τῶν σωμάτων τῶν ἡμεέων πατέρας ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Hiermede is evenwel Rom. 4 : 11, 2, 16, 17, 18 niet gelijk te stellen; vs. 11 εἰς τὸ εἶναι 'Αβραὰμ πατέρα ἐντων πιστευόντων, zooals vs. 12 bewijst: καὶ πατέρα περιτομῆς τοῖς οὐκ ἐκ

περιτομῆς μόνον ἀλλὰ καὶ (τοῖς) στοιχοῦσιν τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, want er wordt niet gedacht aan de tijdel betrekking, maar aan de zedelijke levensgemeenschap met Abraha zooals σπέρμα vss. 13, 16 bewijst, Gal. 3 : 1 enz., evenals ook Joh. 8 : 3 37, 39, 41, 42, 44. Περιτομή is evenals ἐκλογή niet benaming van handeling, maar van het daarnaar genoemde volk Gods.

Over 't algemeen is het Bijbelsch spraakgebruik niet verschille van dat van het gewone Grieksch. Eigenaardig is alleen aan het N. de naam van God als Vader, welke geen natuurlijke verhouding tussch God en menschen wil uitdrukken zooals het Grieksche πατὴρ ἀνδρῶν θεῶν τε van Zeus, vgl. Jos. Ant. 4, 8, 24: πατὴρ τοῦ παντὸς ἀνθρώ γένους (vgl. Hebr. 12 : 9 τοὺς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας tegenover τῷ πατρὶ τ πνευμάτων), ook niet de door goddelijke πρόνοια en εὔνοια gestelde et sche verhouding. Vlg. Tholuck bij Mt. 6 : 9: „Was die Heiden in dies Namen hineinlegten, giebt Diod. Sic. Bibl. V, 72 an: πατέρα δὲ (κα προσαγορευθῆναι) διὰ τὴν φροντίδα καὶ τὴν εὔνοιαν τὴν εἰς ἅπαντας, ἔτι δὲ τὸ δοκεῖν ὥσπερ ἀρχηγὸν εἶναι τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. So setzt auch Pl De superstit. 6 dem τυραννικόν das πατρικόν entgegen und sagt, dass d δεισιδαίμων . . . mit Unrecht in der Gottheit nur das Erstere anerkenn Vgl. Zinzow, Ζεὺς πατήρ u. θεὸς πατήρ, eine religionsgeschichtliche Par lele, in Luthardt's Zeitschrift für kirchl. Wissenschaft u. kirchl. Leb 1882, S. 189 ff. Ewald, Die Lehre der Bibel von Gott, Bd. II, S. 20 De Nieuw-Testamentische naam van God als Vader duidt de bijzond bondsbetrekking van eene door God gestelde gemeenschap der liefde des levens zoo praegnant mogelijk aan. Vgl. υἱός, τέκνον, ἀδελφός. D blijkt reeds daaruit, dat in verhouding tot het O. T. deze naam v God eene beslist Nieuw-Testamentische is, en dat niet zóó, alsof teg over een Oud-Testamentisch particularisme deze reeds aan het heidend niet vreemde beschouwing gehuldigd werd, volgens welke God de A vader moest zijn. Deze Nieuw-Testamentische benaming is door de Ou Testamentische geschiedenis des heils voorbereid en is geen verzwakki van eene Oud-Testamentische beschouwing, maar eene vervulling daarva Ook in het O. T. wordt de vaderlijke betrekking van God tot Israel a de concentratie van de geheele Oud-Testamentische geschiedenis des hei opgevat, Deut. 32 : 6, Jez. 63 : 16, Jer. 31 : 9, Mal. 1 : 6, 2 : 10, Je 3 : 4, 19 en diensovereenkomstig meermalen de kinderlijke betrekki van Israel tot God, Ex. 4 : 22, Deut. 14 : 1, 32 : 19, Jez. 1 : 2, Je 31 : 20, Hoz. 1 : 10, 11 : 1. Vgl. Joh. 8 : 41 ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεό (Bij Ps. 89 : 27, 28 vgl. υἱός c). Maar dit heeft betrekking op de bij zondere bondsbetrekking, welke God door verkiezende liefde tussche zichzelven en het geheele volk gesloten heeft, waarop dan niet alle Israels bestaan als volk, maar vooral het uitzicht op de verlossin

. Het kenmerkt de apocriefen, wanneer zij niet alleen eenvoudig
s beschouwing vasthouden, zooals Tob. 13:4 *καὶ θεὸς αὐτὸς πατὴρ*
ν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας, vgl. met Jez. 63:16, maar haar algemeener
atten en van de bijzondere bondsbetrekking eene natuurlijke verhou-
; maken, zooals Sir. 21:1 *πάτερ καὶ δέσποτα ζωῆς μου*. Vs. 4 *πάτερ*
θεὲ ζωῆς μου. Hier oefent de beschouwing van het heidendom invloed
en bestaat volstrekt niet eene diepere opvatting van het individueele
lerlijke bewustzijn, vgl. Wijsh. 14:3 *ἡ δὲ σή πάτερ διακυβερνᾷ πρόνοια*.
ır dan het *πατρικόν τι* van Plutarchus ligt ook niet in 3 Makk. 5:7
μενα θεὸν αὐτῶν καὶ πατέρα, hoewel hier eene herinnering aan Ps.
:13 te bespeuren is, want vgl. 3 Makk. 6:3, waar de toespraak
God met *πάτερ* het slot van het begin van het gebed vormt, maar
allel staat vs. 2 *τὴν πᾶσαν διακυβερνῶν ἐν οἰκτιρμοῖς κτίσιν*. Eveneens
8 vgl. met vs. 9 *πολυέλεε, τῶν ὅλων σκεπαστά*. Dit kan niet met
68:6 vergeleken worden, waar God speciaal de vader der weezen
oemd wordt. Eenmaal komt *πατήρ* voor als de uitdrukking van het
ividueele kinderlijke bewustzijn, Wijsh. 2:16, waar van den rechtvaar-
e gezegd wordt: *ἀλαζονεύεται πατέρα θεόν* en hier vinden wij reeds
e samenvatting van de Oud-Testamentische beloften, zooals Paulus
ır 2 Kor. 6:19 geeft. (Eigenaardig en moeilijk is Sir. 51:10 *ἐπεκα-*
λεσάμην κύριον πατέρα κυρίου μου, te vgl. met Ps. 110:1). Volgens Ewald
ı. pl. S. 210 zou vgl. met 23:1, 4 *κυρίου μου* uit den tekst zijn te
wijderen. Daarentegen Fritzsche: „haud dubie erravit interpres, cum
teret *π. κυρίου μου*, scriptor videtur אבי ואדוני, *πατέρα μου καὶ κύριον*
ırasse." Bij Job 34:36 vgl. Delitzsch. Daar is אָבִי niet = mijn
ler, maar dialectisch = ik bid smeekend, van eenen anderen stam,
ı, van het Arabisch af te leiden. Over 't algemeen evenwel komt ook
e benaming van de bondsbetrekking zelden in het O. T. voor. Wij
den haar slechts op de aangehaalde plaats en de voorstelling be-
ırscht niet het geheele leven en denken evenals in het N. T. Dit zien
ook nog in de latere litteratuur der synagoge. Zeer in 't algemeen
ıden wij den individueelen vadernaam bij de rabbijnen in de eeuwen na
r. In de nationale beteekenis wordt hij ook gebruikt in de gebeden
ook in het Kaddisch. Toch is opmerkelijk, dat eene zekere vrees be-
ınd, dien naam als praedicaat van de gemeenschap te gebruiken. Jer.
4, 19 vertaalt de Targumist אָבִי slechts door רִבּוֹנִי, Jez. 63:16 slechts
rgelijkenderwijze: „Gij zijt onze Heer en uwe weldaden zijn zóó talrijk
er ons als die van een vader over zijne kinderen." Met het oog op
t voormalig gebruik kan men niet anders gelooven, dan dat het con-
ınte gebruik van *πατὴρ ὑμῶν* in den mond van Christus voor zijne jonge-
n iets ongewoons moest hebben. Zie Tholuck, Bergpredigt, bij Mt.
:9. Terecht maakt Achelis, Bergpredigt, bij Mt. 6:9 er op opmerk-

zaam, dat in het O. T. deze naam van God en van Israel als zoon
kinderen Gods gebruikt wordt, om de verplichting van Israel tot tro
jegens Jahwe te motiveeren en om de wanverhouding van Israel tussch
het zóó zijn en het moeten zijn op frappante wijze uit te drukk
(Deut. 32:6, 19, Jez. 1:2, Mal. 1:6, 2:10) en daarmeê sam
hangend om de onverdiende erbarming van Jahwe tegenover het trou
looze Israel in 't licht te stellen (Jez. 63:16, 64:8, Jer. 31:9, 2
zoodat het kindschap van Israel wel op Gods verkiezing en roepi
rustte, waarmeê evenwel Israels verhouding tot God en daarom ook z
toenmalige toestand niet overeenkwam. Daaruit is te verklaren, dat a
den eenen kant juist in den strijd om verlossing (Ewald) Jez. 63:1
64:8 deze naam gebruikt wordt, aan den anderen kant evenwel d
geen constante benaming van God wordt, veelmeer juist dit beroep
God als Vader op de toekomst des heils wijst, waaraan deze na
eigenaardig moest zijn. Vergelijken wij nu 2 Kor. 6:18 *καὶ ἔσομαι ὑ*
εἰς πατέρα καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος παν
κράτωρ — eene plaats, die wij zoo nergens in het O. T. vinden en d
klaarblijkelijk niets is dan eene samenvatting van de Oud-Testamentisc
beloften (vgl. boven Wijsh. 2:16), — zoo ligt het voor de hand,
den naam van God als Vader in den mond van Christus juist zulk ee
samenvattende verwijzing naar het O. T., speciaal naar de Oud-Test
mentische bondsbetrekking, wat hare beloften betreft, te vinden. H
nieuwe en eigenaardige bestaat dan niet zoozeer in het gebruik van d
vadernaam zelven als in de individueele toepassing: *πατὴρ ὑμῶν*, ni
ἡμῶν (zoo alleen Mt. 6:9), *σοῦ* (zoo met het pron. sing. alleen M
6:4, 6, 18); maar weder niet in deze aan het O. T. op zichzelve ni
vreemde toepassing en nog minder daarin, dat deze toepassing tot de
kring der jongeren beperkt is, maar daarin, dat zij door *ὁ πατ*
μου in den mond van Christus bewerkt is en daardoor op die open
baring Gods heenwijst, welke in het O. T. object der belofte was. Z
beneden. Zoo staat de uitdrukking *πατήρ* tot het O. T. in dezelfde ver
houding als b. v. *βασιλεία τῶν οὐρανῶν* en het invoeren van dezen naa
in de het geheele godsdienstige bewustzijn beheerschende plaats kom
overeen met den aangebroken tijd der zaligheid. De vadernaam Go
is de specifiek Nieuw-Testamentische naam van God, omdat de Nieuw
Testamentische tijd de tijd der vervulling is. Hij is derhalve niets minde
dan uitdrukking van eene door Jezus bewerkte nieuwe Godserkentenis
zooals dan ook het gebruik van dezen naam volgens de evangelische
berichten doorgaans geen bevreemding verwekt. Bevreemding, ja mee
dan dat, wekt slechts, dat Jezus Hem *πατὴρ ἴδιος* noemt, Joh. 5:18,
10:33. Juist evenwel zooals Jezus van Hem spreekt, duidt hij de
aanwezigheid van eene nieuwe, hoogste Godsopenbaring aan, maar be-

ld van eene lang beloofde en verlangde, die slechts door de Joden t erkend wordt, Mt. 11 : 25 enz., Joh. 5 : 37, 38. Zie beneden. Hij niet alleen de naam van eene gezindheid Gods, maar hij duidt God dengenen aan, die een feit verricht heeft en diensovereenkomstig zich ens ons gedraagt als den God der verlossing en dat wel van de in geschiedenis tot stand gekomene verlossing. Vgl. bij Mt. 28 : 19 onder ὄμα. — Deze opvatting wordt beslist daardoor bevestigd, dat het ividualiseeren van de vaderlijke betrekking van God, in plaats van ar algemeen te maken, beperkt wordt tot den kring der jongeren, i. der geloovigen, vgl. Lk. 12 : 32 μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον· ὅτι ὄκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν met Lk. 10 : 21—24. Mt. : 20 οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ ιοῦν ἐν ὑμῖν. Wel is het te veel gezegd, dat Christus dezen naam nooit de toespraak tot de groote menigte gebruikt. Vgl. Mt. 23, 9 met vs. 1 de bedoelde plaatsen der bergrede met Mt. 5 : 1, 28. De uitdrukking den wij nog Mt. 5: 16, 45, 48; 6 : 1, 6, 8, 14, 15, 18, 26, 32, 11, 21, 10 : 29, 18 : 14, Mk. 11 : 25, 26, Lk. 6 : 36, 12 : 30. Maar heeft juist voor de jongeren een bepaald gewicht en eene bijzonre waarde. Vgl. Joh. 20 : 17, de eenige plaats, waarin π. ὑμῶν bij hannes gevonden wordt: πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς ναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν. Mt. 13 : 43 τότε οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ... ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Dit leidt reeds tot die erlijke en speciale vaderlijke. betrekking Gods, zooals in de Nieuwstamentische kinderlijke betrekking der geloovigen tot God openbaar rdt en den inhoud en omvang der evangelieverkondiging uitmaakt, m. 8 : 15, Gal. 4 : 6, 1 Joh. 3 : 1. Vgl. θς πατὴρ ἡμῶν Rom. 1 : 7, Kor. 1 : 3, 2 Kor. 1 : 2, Gal. 1 : 4, Ef. 1 : 2, Fil 1 : 2, 4 : 20. Kol. : 2, 1 Thess. 1 : 1, 3, 3 : 11, 13, 2 Thess. 1 : 1, 2, 2 : 16, 1 Tim. 1 : 2, lem. 3. Bij Ef. 4 : 6 εἷς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων vgl. vss. 3—5. Zoo enwel wordt de bovengenoemde opvatting, volgens welke dit πατήρ den mond van Christus eigenaardig Nieuw-Testamentisch is en de ntrale vervulling der beloften aanduidt, daardoor bevestigd, dat ὁ τὴρ ὑμῶν niet alleen beslist parallel gaat met ὁ πατήρ μου, vgl. Mt. : 11, 21, 10 : 29, 32, 33, 18 : 10, 14, 19, 20 : 23 met 13 : 43 enz., aar daardoor bewerkt wordt. Het gebruik van den vadernaam van od hangt ten nauwste samen met het Messiaansche zelfbewustzijn van ezus. Omdat Jezus weet, dat Hij de Zoon Gods, de Messias is, moet ij God Zijnen Vader noemen. Maar zoo doende is dadelijk de vaderaam van God voor het volk der belofte, voor de gemeente Gods, voor e Messiaansche gemeente in den zin van vervulling der gelofte gegeven. uist daarop rust slechts, dat niemand den Vader kent dan alleen de oon en wien het de Zoon wil openbaren, Mt. 11 : 27, vgl. Joh. 5 : 37.

Evenzoo komt het met den wezenlijken toestand overeen, dat niem den Zoon kent dan de Vader, en de weinigen, die het van den Va hooren, wien het de Vader openbaart, Mt. 11 : 26, 16 : 17, Joh. 6 : 45. Want alleen de voor de verlossing door God uitverkorene, de Z Gods (zie υἱός, 1) kan weten, dat de tijd daar is, waarin de vaderli betrekking van God zich openbaart. Slechts door Hem kan zij op baar worden Nog duidelijker is dit zichtbaar in het absolute ὁ πα naast ὁ πατήρ μου, Mt. 11 : 27, vgl. 24 : 36 met 25 : 24, 26 : 39, w Christus klaarblijkelijk met betrekking tot de kinderlijke verhouding zi zelven niet met de jongeren, maar de jongeren met zichzelven coördine waarvoor van bijzonder gewicht is, dat Christus nooit — behalve in gebed — πατὴρ ἡμῶν zegt. Er bestaat derhalve eene eigenaardige trekking tusschen Christus en den Vader (van gewicht voor het beg van ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ), Lk. 9 : 26, 11 : 13. Bij de synoptici ὁ πατή 11 : 25, 26, 27, 28 : 19, Mk. 13 : 22, Lk. 9 : 26, 10 : 21, 22, 11 : 2, ὁ πατήρ μου Mt. 7 : 21, 10 : 32, 33, 11 : 27, 12 : 50, 15 : 13, 16 : 18 : 19, 35, 20 : 23, 25 : 34, 26 : 29, 39, 42, 53. (Mk. 8 : 38, 14 : Lk. 2 : 49, 10 : 22, 22 : 29, 24 : 49 (22 : 42, 23 : 46). Vgl. Hand. 1 : 4, Vooral vinden wij bij Johannes dit absolute ὁ πατήρ, dat de tussch Christus en den Vader bestaande verhouding en tegelijk de verhou van God tot de jongeren, bepaald tot de gemeente Gods aanduidt. Vgl. J 4 : 21, 23, 5 : 45, 6 : 27, 10 : 15, 14 : 8, 9, 13, 16, 15 : 16, 26, 16 : 25 met 20 : 17. Juist deze laatste plaats bewijst, dat aan de ruim vaderlijke betrekking van God de bijzondere verhouding van Christus Zoon tot den Vader ten grondslag ligt. Vgl. Joh. 5 : 17, 18, πατέρα ἴ ἔλεγε τὸν θεόν. De Johanneïsche plaatsen zijn: 1 : 14, 18, 3 : 35, 5 : 20, 21, 22, 23, 26, 36, 37, 45, 6 : 27, 37 (39 rec.), 44, 45, 46, 8 : 16, 18, 27, 29, 10 : 15, 17, 30, 36, 38; 12 : 26, 49, 50, 14 : 8, 9, 10, 11, 13, 16, 24, 26, 28, 31, 13 : 1, 15 : 9, 16, 26, 16 : 15, 16, 17, 23, 25, 26, 27, 28, 32, 18 : 11, 20 : 21. Op vele v deze plaatsen is ὁ πατήρ allereerst slechts = ὁ πατήρ μου. Op ev zoovele plaatsen evenwel sluit deze benaming de betrekking van God de jongeren beslist in zich. Het is een naam van God, die in den mo van Christus ook voor hen, tot wie Hij spreekt, bijzondere beteeke heeft en hun voor zichzelven en voor hunne verhouding tot God v klaring geeft. Men vergelijke daarnevens ὁ πατήρ μου bij Johannes, 2 : 1 5 : 17, 43, 6 : 32, 40, 65, 8 : 19, 28, 38, 49, 54, 10 : 18, 25, 3 37, 14 : 2, 7, 12, 20, 21, 23, 28, 15 : 1, 8, 10, 15, 23, 24, 16 : (17 : 1, 5, 11, 21, 24, 25), 20 : 17. Klaarblijkelijk rust dit meer gemeene ὁ πατήρ op ὁ πατήρ μου. Wat God voor Jezus is, en waardo Jezus de Christus is, dat is Hij (in Christus en om Christus' wil, vgl. 14 : enz. 1 Joh. 2 : 22, 23) ook voor anderen (vgl. Joh. 1 : 12). Vgl. voor

ήρ in den mond van den evangelist Johannes, 1 : 14, 18, 13 : 1, 3
1 Joh. 1 : 2, 3, 2 : 1, 13, 15, 16, 23, 24, 3 : 1, 4 : 14, (5 : 7 rec.),
oh. 3, 4, 9. (Eveneens Hand. 2 : 33). Daarentegen Openb. ὁ πατήρ
2 : 27, 3 : 5, 21, vgl. ὁ πατήρ αὐτοῦ 1 : 6, 14 : 1. Geheel dezelfde
rstelling vinden wij geobjectiveerd in de apostolische brieven, waar
st θς πατὴρ ἡμῶν (zie boven), θεὸς ὁ πατήρ 1 Kor. 8 : 6, θεὸς πατήρ
. 1 : 1, 3, Ef. 6 : 23, Fil. 2 : 11, Kol. 3 : 17, 1 Thess 1 : 1, 2 Tim.
2, Tit. 1 : 4, 1 Petr. 1 : 2, 2 Petr. 1 : 17 (2 Joh. 3), Jud. 1; (ὁ) θς
πατήρ 1 Kor. 15 : 24, Ef. 5 : 20 (Kol. 3 : 17 rec.), Jak. 1 : 27, 3 : 9, ὁ
ήρ Rom. 6 : 4, Ef. 2 : 18, vgl. Rom. 8 : 15, Gal. 4 : 6, 1 Petr. 1 : 17 —
volledige uitdrukking ὁ θς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ Rom. 15 : 6,
Kor. 1 : 3, 11 : 31, Ef. 1 : 3, 3 : 14, Kol. 1 : 3, 2 Petr. 1 : 3 komt.
dere bijzonderheden kan men vinden onder υἱός, τέκνον). Ὁ πατὴρ
οἰκτιρμῶν 2 Kor. 1 : 3, τῆς δόξης Ef. 1 : 17, τῶν φώτων Jak. 1 : 17 is
e nadere bepaling (φῶς op de laatste plaats aanduiding van alle heil,
onder φῶς). Is πατήρ de eigenaardig Nieuw-Testamentische naam
God en is de boven gegeven verklaring juist, dat in dezen naam
God de vervulling van de Oud-Testamentische beloften geconcentreerd
dan staat πατήρ voor het Oud-Testamentische יהוה en vervangt de
genoegzame vertolking daarvan door אדני, κύριος, dat als naam van
l in het N. T. bijna alleen in de Oud-Testamentische aanhalingen
onden wordt. Vgl. de nadere bijzonderheden onder κύριος. Hiermeê
nt ook overeen, dat יהוה, geheel afgezien van de taalkundige ver-
ring, de bijzondere naam van God in het O. T. is voor de bedee-
; des heils (vgl. Hofmann, Schriftbeweis, I, 87 ff.) en dit is in het
T. ὁ πατήρ.

Πάτμος, ου, ἡ, geograf. eigennaam Patmos; zoo heette een, tot de
genaamde Sporaden behoorend, dor en onvruchtbaar eilandje in de
ische zee, niet ver van de Jonische kust (tegenwoordig Patmo of
mosa), waar Johannes volgens Openb. 1 : 9 was.

Πατράδελφος, ὁ, vaders broeder, oom, Richt. 10 : 1, 2 Sam. 23 : 9,
1 Kron. 27 : 32.

Πατραλοίας, (ook πατραλῴας of πατρολῴας, zie Blass, Gramm. S 8,
, ου, ὁ, van ὁ πατήρ en ἀλοιάω, zie op μητραλοίας, vandaar = die
vader slaat, de vadermoorder, 1 Tim. 1 : 9.

Πατριά *, ἡ, a) wat naar den vader genoemd wordt, hem toebehoort,
hem afkomstig is (adj. πάτριος) — het geslacht, de afkomst — zoo
Herodot. synoniem γένεσις 2, 143, vgl. 146, 3, 75. Verder b) de
m, synon. φυλή, Hrdt. 1, 200: εἰσὶ τῶν Βαβυλωνίων φυλαὶ τρεῖς. Be-
ve op deze plaatsen schijnt het in het gewone Grieksch niet gebrui-
ijk te zijn. Meermalen daarentegen in de laatste beteekenis in het
jelsch Grieksch. Bij de LXX = מִשְׁפָּחָה Ex. 6 : 15, Deut. 29 : 18,

Lev. 25 : 10. Het best komt overeen בֵּית אָב, Ex. 6 : 25 αὗται αἱ ἀρχ… πατριᾶς Λευιτῶν κατὰ γενέσεις αὐτῶν. Num. 1 : 2, 18, vgl. vs. 16, h… zooals dikwijls, waar het met het verband overeenkomt, overeenkom… het eenvoudige אָב, אָבוֹת. Vgl. in 't algemeen Ex. 6 : 25, 12 : 3. … is in 't algemeen enger dan φυλή, מִשְׁפָּחָה en duidt den familieband … het geslacht aan en van het huis binnen den stam, verbonden met … πατριῶν, πατριᾶς, waardoor de reeks van het meer algemeene tot … bijzondere zou zijn: φυλή, πατριά, οἶκος, Ex. 12 : 3, Num. 1 : 2, 4, … 2 : 2, 2 Kron. 17 : 14 vgl. met Num. 1 : 16, 17 : 3. αἱ πατριαὶ τῶν φυλ… Num. 32 : 28 vgl. met 31 : 26, Joz. 19 : 51, Num. 1 : 44. Vgl. Judith 8 : … Tob. 5 : 10, 11, 1 Ezr. 1 : 4, 5 : 4 enz. Zoo Lk. 2 : 4 ἐξ οἴκου καὶ πατρ… Δαυΐδ. In ruimere beteekenis c) = volk, volksstam, geslacht, Ha… 3 : 25; ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς, G… 12 : 3 = כֹּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה, vgl. Ps. 22 : 28, 96 : 7, 1 Kron. 16 : 28 … constructie αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν. Ef. 3 : 14, 15 κάμπτω τὰ γόνατά μου π… τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς κ… ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται mag men niet verklaren: van wien alles wat na… eenen vader genoemd wordt, zijnen naam draagt, n.l. den naam een… πατριά, בֵּית אָב. Want afgezien van de ver afliggende en op deze pla… niet goed te verstane gedachte, dat elke verhouding tusschen vader … stamvader en geslacht van eenen goddelijken oorsprong is af te leide… kan πᾶσα πατριά, nadat de πατήρ niet onbepaald gelaten, maar genoe… is, slechts die πατριαί aanduiden, die van dezen πατήρ zijn af te leide… de πατριαί der kinderen Gods zoowel in den hemel als op de aard… Dan verkrijgt de samenvatting van de πατριαὶ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς - vgl. Hebr. 12 : 22, 23 — beteekenis voor een verband, dat met … verwijzing naar de voleindiging en de eeuwigheid — vss. 19—21, v… 4 : 13 — sluit en het zal niet noodig zijn, onder π. ἐν οὐρ. de engel… als בְּנֵי אֱלֹהִים te verstaan, nl. wanneer men daaraan denken wil, d… πατριά evenals πατήρ op de Nieuw-Testamentische heilsopenbaring wij… en betrekking heeft op het behooren tot de gemeente des heils.

Πατριάρχης, ου, ὁ, van πατριά en ἄρχω, ik begin, ga vooraan (vg… over den uitgang -αρχης voor -αρχος Blass, Gramm. S. 28, 68); h… hoofd, de stamvader van een geslacht, de aartsvader, 1 Kron. 24 : 3… 27 : 22, Hand. 2 : 29, 7 : 8, 9, Hebr. 7 : 4.

Πατρικός, ή, όν, van ὁ πατήρ, van de vaderen of voorvaderen a… komstig, voorvaderlijk, Gen. 50 : 8, Lev. 22 : 13, Gal. 1 : 14.

Πατρίς, ίδος, ἡ, eigenl. een feminin. van πάτριος, vaderlandsch (va… ὁ πατήρ), bijz. ἡ γῆ = de vaderlandsche bodem of grond. Het wer… echter reeds vroegtijdig ook substantive gebruikt = het vaderland, i… 't algemeen de plek, waar iemand zijn te huis heeft (vgl. het Hoog… Heimat) en vandaar in het N. T. in de dubbele beteekenis a) va…

ɜrland, Joh. 4 : 44, Hebr. 11 : 14; b) vaderstad, Mt. 13 : 54, 57, 6 : 1, 4, Lk. 4 : 23, 24.

Πατρόβας, α, (over dezen Genitiv. vgl. Blass, Gramm. S. 25), ὁ, ·ksche eigennaam Patrobas; zoo heette een Christen te Rome, Rom. 14.

Πατροπαράδοτος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὁ πατήρ en παραδίδωμι, van ʀaderen door overlevering ontvangen, voorvaderlijk, 1 Petr. 1 : 18.

Πάτρων, ωνος, ὁ, = patronus, Acta Petri 259 : 12.

Πατρώνυμος, ον, genoemd naar den vader, Ignat. 685 B.

Πατρῷος, α, ον, van ὁ πατήρ, van den vader of de voorvaderen door nis ontvangen = vaderlijk, voorvaderlijk, νόμος, Hand. 22 : 3; ἔθη ρῷα, Hand. 28 : 17; ook evenals bij de Classici θεὸς πατρῷος, van God gezegd, die van oudsher door een volk of stam vereerd werd, ıd. 24 : 14.

Παῦλος, ου, ὁ, de Romeinsche eigennaam Paulus. Zoo heette 1) de oemde heidenapostel van dien naam. Men vergelijke hierbij de namen ιλα en Παυλῖνος. Παῦλος ook wel Σαῦλος, of in den Arameeschen vorm ιύλ (שָׁאוּל) geheeten. Paulus, de Jood met Romeinsch burgerrecht, zooals dat Hellenistische Joden veelvuldig deden (vgl. Hand. 12 : 25, : 1), van kindsbeen af eenen dubbelen naam gedragen hebben. Komt naam Paulus eerst Hand. 13 : 9 voor, dan blijkt hieruit niet, dat ılus zich bepaald als heidenapostel den naam Paulus gegeven heeft. r volgt m. i. hieruit alleen, dat Paulus zich van den daar vermelden . af in zijnen omgang met andere volken meer bepaald met dien ım begon te noemen. Vgl. Deissmann, Bibelstudien, S. 181—186, Hand. 13 : 9 verklaart: „Saulos, der auch ausserdem Paulos hiess" et „Saulos, der von jetzt an auch Paulos hiess"). 2) Sergius Paulus, ɔconsul van Cyprus, met wien de apostel Paulus op een zijner zen- ıgstochten voor korten tijd in aanraking kwam, Hand. 13 : 7.

Παύω *, volgens Curtius 270 samenhangend met paulus, paucus, uper, doen ophouden, in het Bijbelsch Grieksch slechts zelden het tivum, in het N. T. alleen 1 Petr. 3 : 10. LXX Job 6 : 26, Jez. 58 : 12, . 34 : 14, Spreuk. 18 : 18, in de Apocr. alleen het med. 1) Act. Doen houden, τί, Job 6 : 26 = eindigen; τινά τινος, maken, dat iemand ɜt iets ophoudt, in het gewone Grieksch zelden met ἀπό, in het Bijb. ·ieksch Ps. 34 : 14, 1 Petr. 3 : 10. Zelden met den eenvoudigen Gen. ›reuk. 18 : 18 ἀντιλογίας παύει κλῆρος, vgl. Od. 4, 35, Il. 4, 191. — Med. en pass. = nalaten, ophouden. Het med. staat gewoonlijk ıar van een ophouden volgens eigen wensch, het pass. waar van een ›houden door geweld sprake is (Passow). a) Met nadere bepaling, ıarmeê ophouden, gewoonlijk met Part. Praes. Gen. 11 : 8, 18 : 33, 4 : 18, 22, 27 : 30 enz. (= כָּלָה, gewoonlijk συντελεῖν, meermalen ook

ἐκλείπειν). Tob. 5 : 22, 14 : 1, 1 Makk. 2 : 23, Sir. 28 : 6 enz. In h. N. T. Lk. 5 : 4, Hand. 5 : 42, 6 : 13, 13 : 10, 20 : 31, 21 : 32, Ef. 1 : 1 Kol. 1 : 9, Hebr. 10 : 2. Met den Gen. Ex. 32 : 11, Joz. 7 : 26, J 1 : 24; vgl. den Gen. van den Inf. Jer. 51 : 58 τοῦ ἀναγινώσκειν. 2 Sa 15 : 24, Ex. 9 : 28. Meermalen met ἀπό Ps. 34 : 14, Jez. 1 : 16, 2 : 2 Jer. 26 : 3, 13, 19. Ook evenals in het latere proza met den Inf. J 38 (31) : 36 ἐὰν παύσωνται οἱ νόμοι οὗτοι ἀπὸ προσώπου μου . . . καὶ τὸ γέ Ἰσραὴλ παύσεται γενέσθαι ἔθνος κατὰ πρόσωπόν μου. Éens ook met den D Job 32 : 1 ἐπαύσατο Ἰὼβ ῥήμασιν. Éens met ἐκ 1 Kron. 21 : 22 παύσετ ἡ πληγὴ ἐκ τοῦ λαοῦ, vgl. Jez. 7 : 27 οὐ παύσεταί μου ὁ θυμὸς ἐν τοῖς ὑ εναντίοις. 2 : 22 παύσασθε ὑμῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. — Het Perf. πέπαυμαι: ik houd op, ben gereed, als voortdurende toestand, in het Oud-Test mentisch Grieksch meermalen, maar steeds passief gedacht van datge wat ten einde gebracht is, Jez. 24 : 8, 11, 26 : 10, 32 : 10, 33 : 8, onder b). Passief moet het ook worden opgevat 1 Petr. 4 : 1 ὁ παθ σαρκὶ πέπαυται ἁμαρτίας. Taalkundig is de beteekenis van πέπ. ἁ niet geheel te verklaren, omdat daardoor zoowel een gedrag kan uitgedrukt, b. v. Isocr. 19, 6 πεπαυμένοι τῆς ὀργῆς αὐτῶν ἀκροᾶσθε καὶ τοὺς ἐλέγχους ἤδη θέλοντες ἀποδέχεσθε, vgl. παύσασθαι τῆς ὀργῆς, τῆς ὕβρεως Hrdn. 7, 10, 9; 2, 4, 1 als een toestand zooals Aristot. Oecon. 2 (ed. Bekker, 1352, 22 a) τοὺς νομάρχους πεπαῦσθαι τῆς προφάσεως. Dio Cas 46, 49: τῆς ἀρχῆς ὡς καὶ παρὰ τὰ πάτρια ἀποδημήσας ἐπαύθη. 45 : 1 πεπαυμένοι τῆς στρατείας ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν — van het eind van een voor eenen bepaalden tijd ingesteld ambt. Nu maakt ook 1 Petr. 4 : 1 reeds ἁμαρτία waarschijnlijk, dat het einde van eenen toestand bedoeld is. Vgl. Plat. Legg. 6, 784 C, νουθετοῦσαι καὶ ἀπειλοῦσαι πα όντων αὐτοὺς τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀμαθίας, vgl. Hipp. Min. 372 E, waar ἁμαρτία evenals ἀμαθία niet als eene handeling, maar als eene hoedanigheid gedacht is. Beslist wordt de vraag reeds door het 1 Petr. 4 : 2 volgende finale εἰς τὸ μηκέτι . . . βιῶσαι, dat alleen synoniem uitdrukking voor πεπ. ἁμ. zou zijn, wanneer het laatste een gedrag aanduidde. Niet een gedrag, maar een wedervaren is het, wat het met εἰς τὸ κτλ. uitgedrukte bedoelt. Het wedervaren is aangegeven door ὁ παθὼν σαρκί, zijne beteekenis door πεπ. ἁμ., zijn doel door εἰς τὸ κτλ. Men moet daarom aan Rom. 6 : 11 νεκροὺς τῇ ἁμαρτίᾳ vgl. vss. 6, 7 herinneren. (Vgl. ook Bengel, v. Hofm.). — b) Absoluut: ophouden, tot rust laten komen enz. naar gelang van het verband, b. v. Gen. 49 : 19; Jez. 13 : 21 = רבץ. Ex. 31 : 16, Jez. 16 : 10, 24 : 8, 33 : 8, Jer. 31 : 36 = שׁבת, op de laatste plaats (zie boven) eerst ook = מבּשׁ. Ex. 9 : 34 αἱ φωναὶ ἐπαύσαντο καὶ ἡ χάλαζα. Vs. 35 πέπαυται ὁ ὑετός = חדל. — Sir. 18 : 6, 23 : 16, 34 : 17, vgl. Job 6 : 7, 14 : 11. Ook παῦσιν παύεσθαι Jer. 48 : 2. Het Perf. Pass. = ten einde zijn, Ex. 9 : 35, Jez. 16 : 10,

8, 11, 26:10, 32:10, 33:8. — In het N. T. Lk. 8:24 ἐπαύσαντο ὁ ἄνεμος καὶ ὁ κλύδων τοῦ ὕδατος) καὶ ἐγένετο γαλήνη. 11:11 ἐπαύσατο προσευχόμενος. Hand. 20:1 μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον. 1 Kor. 8 γλῶσσαι παύσονται.

Ἀναπαύω *, Fut. med. ἀναπαήσομαι Openb. 14:13 Lchm. Tdf. Treg. stc. ἐπαναπαήσομαι Lk. 10:8 Tdf.[8], Westc. naar analogie van den r laten en zeldzamen Aor. ἐπάην, vgl. Buttmann § 114, Kühner § 343, n ophouden, τινά τινος, nl. laten uitrusten, tot rust brengen, med. usten. Dikwijls in het Oud-Testamentisch, zeldzamer in het Nieuwtamentisch Grieksch. 1) Act. laten uitrusten, LXX = הֵנִיחַ (naast απαύειν), ἀπό τινος 2 Sam. 7:11, 1 Kron. 22:9, Jez. 14:3. Zonder voeging τί, iets doen ophouden, Sir. 18:15. ἀν. τινά, iemand verkking, rust verschaffen, 1 Kron. 22:18 ἀνέπαυσεν ὑμᾶς κυκλόθεν. — 34:15 = רבץ Hiph. Spreuk. 29:17 παίδευε υἱόν σου καὶ ἀναπαύσει Sir. 3:6 ὁ εἰσακούων κυρίου ἀναπαύσει μητέρα αὐτοῦ. Zach. 6:8 ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐν γῇ βοῤῥᾶ = הֵנִיחוּ אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן. In het T. 1 Kor. 16:18 ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ὑμῶν = verkwikken. eneens Filem. 20 ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα, vgl. vs. 7. Mt. 11:28 γὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, zie onder ἀνάπαυσις. Tegen het gebruik van het wone Grieksch met den Dat. = iemand rust geven, 1 Kon. 5:4. Med. en passief uitrusten a) van iets, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν 1 Kron. 22:9, th. 9:22. ἀπὸ τῶν πολέμων., Esth. 9:16. Vgl. ἐκ μακρᾶς ἀναπεπαυμένος ὁδοῦ Plat. Crit. 106 A. Openb. 14:13 ἐκ τῶν κόπων. Gewoonlijk enwel b) zooals ook in het gewone Grieksch absoluut = uitrusten, sten. LXX = נוּחַ, רבץ, שׁכן, שׁקט en somtijds anders. Allereerst trusten van den arbeid of van moeite, Ex. 23:12, Deut. 5:14, th. 9:17, 18, Job 3:13, 17, 26, Jez. 14:7, 30, 57:20, Jer. 49:23, . 16:41. Zoo in het N. T Mt. 26:45, Mk. 6:31, 14:41, Lk. 12:19. et passivum Klaagl. 5:5 ἐδιώχθημεν, ἐκοπιάσαμεν, οὐκ ἀνεπαύθημεν. Zoo t Perf. 2 Kor. 7:13 syn. παρακέκλησθαι, vgl. Filem. 7. Zie onder παύω. gl. ook Jez. 14:4). Daaraan sluit zich aan de beteekenis: ten einde men, gereed zijn, Jer. 42:10; zijn einde vinden b. v. van het sterven lut. Pomp. 80, 4. Consol. ad Apoll. 16 (110 F): πότερον συμφερόντως επαύσατο τὸν βίον ἐκλιπών. Zoo Sir. 22:9, 45:23. Vgl. Spreuk. 21:16 ἡρ πλανώμενος ἐξ ὁδοῦ δικ. ἐν συναγωγῇ γιγάντων ἀναπαύσεται. Jez. 14:4 ῶς ἀναπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν καὶ ἀναπέπαυται ὁ ἐπισπουδαστής. Verder afezien van datgene wat voorafgegaan is = rusten, ergens blijvend zijn, achten. Het eerste = שׁכן, Jez. 57:12 ὕψιστος ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος, arall. κατοικῶν 13:21, 32:16, 34:17. Verder = נוּחַ Spreuk. 14:33 καρδίᾳ ἀγαθῇ ἀνδρὸς ἀναπαύσεται σοφία naar eenige Hss., terwijl andere iet verbum geheel weglaten. Pred. 7:10 θυμὸς ἐν κόλπῳ ἀφρόνων ἀναπαύσεται. Jez. 11:2 ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Vgl. Zach.

6:8 evenals Spreuk. 21:21. Zoo in het N. T. 1 Petr. 4:14 τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται. Vgl. ἐπαναπαύε[illegible] Lk. 10:6, Num. 11:25, 26, 2 Kon. 2:16. In den zin van rusten wachten staat het Dan. 12:13 ἀναπαύου· ἔτι γὰρ ἡμέρα καὶ ὥρα ἀναπλήρωσιν συντελείας [καὶ ἀναπαύσῃ] καὶ ἀναστήσῃ εἰς τὸν κλῆρόν σου συντέλειαν. Zoo Openb. 6:11 ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρὸν ἕως [illegible] ρώσωσι κτλ. In het gewone Grieksch schijnt het in de beide laat[illegible] beteekenissen niet voor te komen. Zie deel I, bl. 205.

Ἀνάπαυσις *, εως, ἡ, steeds passief a) beëindiging, einde, Xen. Hi[illegible] 2, 11: καὶ διὰ σπονδῶν καὶ δι' εἰρήνης γίγνεται πολέμου ἀνάπαυσις. Zoo het Bijb. Grieksch alleen Job 7:18, 21:23 zooals ἀναπαύεσθαι van [illegible] sterven. b) Het uitrusten, de verkwikking, Plut. De puer. educ. (9 C.): ἡ ἀνάπαυσις τῶν πόνων ἄρτυμά ἐστιν. Meermalen bij Xen., zeld[illegible] bij Plato, dikwijls bij Aristot. Plut. enz. Dikwijls bij de LXX = [illegible] מְנוּחָה (daarnaast ook κατάπαυσις) en geregeld = שַׁבָּתוֹן, zooals somt[illegible] anders. Dikwijls bij Sir. Het staat van het uitrusten van den arb[illegible] of van voorafgaande onrust en strijd Gen. 8:9, Klaagl. 1:4, Ruth 1:[illegible] Jer. 45:3, Mich. 2:10, Ps. 115:7. Van den Sabbat Ex. 16:23, 31:1[illegible] 35:2, Lev. 16:31, 23:3, 24, 39, 25:4, 5, vgl. vs. 8. — Sir. 6:[illegible] 11:17, 20:20 enz. Verder = rusten, blijven, zonder te denken a[illegible] voorafgaande onrust of moeite, Ps. 132:8, 1 Kron. 28:2. In het N.[illegible] zelden, Openb. 14:11 οὐκ ἔχουσιν ἀνάπαυσιν ... οἱ προσκυνοῦντες τὸ θη[illegible] van het ophouden van hunne smart (niet zooals Wijsh. 4:7 van de r[illegible] der gelukzaligen. Vgl. Sir. 38:23). 4:8 ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν ἡμέρας [illegible] νυκτὸς λέγοντες, zonder stoornis. Plut. Lyc. 22:2 μόνοις ἀνθρώποις ἐκεί[illegible] τῆς εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήσεως ἀνάπαυσιν εἶναι τὸν πόλεμον. Bij Mt. 11:[illegible] εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, vgl. Ps. 115:7 ἐπίστρεψον ψυχή [illegible] εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι κύριος εὐηργέτησέ σε, vss. 8, 9, Sir. 6:[illegible] Daarentegen c) = blijven, Mt. 12:43, Lk. 11:24.

Ἐπαναπαύω * (Fut. med. ἐπαναπαήσομαι Lk. 10:6, Tdf[8] Westc. [illegible] ἀναπ.), alleen in het latere Grieksch en zeer zelden, het activum alle[illegible] Richt. 16:26 volgens den Alex.: ἐπανάπαυσόν με δὴ κτλ. laat mij u[illegible] rusten, dat ik steune enz. Anders steeds med. LXX = נִשְׁעַן Niph. [illegible] נוּחַ en dat wel a) ergens op uitrusten, Hrdn. 2, 1, 2: ἐς ὕπνον κατε[illegible] ροντο κατεχούσαις τε ταῖς χερσὶ τὰ δοράτια ἐπανεπαύοντο, zij rustten u[illegible] daar zij op de handen steunden, die enz. Zoo = נִשְׁעַן Niph. 2 Ko[illegible] 5:18 ἐπὶ τῆς χειρός, op de hand steunen. 7:2 ἐπὶ τὴν χεῖρα. Ezec[illegible] 29:7. — 2 Kon. 7:18 τῇ χειρί. Overdr. 1 Makk. 8:12 μετὰ δὲ τῶν φίλων καὶ τῶν ἐπαναπαυομένων αὐτοῖς van bondgenooten. Mich. 3:11 [illegible] τὸν κύριον ἐπανεπαύοντο, vgl. Jez. 14:6 ἀνεπαύσατο πεποιθώς. Zie Ro[illegible] 2:17 εἰ δὲ ... ἐπαναπαύῃ νόμῳ καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ. b) Ergens op ruste[illegible] zie onder ἀναπ., LXX = נוּחַ Num. 11:25, 26 τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐ[illegible]

. 2 Kon. 2: 16 het Perf. in de beteekenis van het Praesens. Zie er παύω. Zoo Lk. 10: 6 ἐπαναπαήσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν (Mt. 13: ἔρχεσθαι ἐπί τινα).

Πάφος, ου, ἡ, geograf. eigennaam Paphos; zoo heetten twee Cypri-; steden, die als Oud- en Nieuw-Paphos onderscheiden werden. Oud-hos was de beroemde zetel van den Venusdienst. Het andere Paphos enwoordig Baffa), waarvan Hand. 13: 6, 13 gesproken wordt, en waar Romeinsche Proconsuls hun verblijf hielden, was eene havenstad aan de stzijde van het eiland. Vgl. Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn, t. d. pl.

Πάχνη, ἡ, de rijp, Job 38: 24, 29, Ps. 77 (78): 47.

Πάχος, τό, dikte, Num. 24: 8, 1 Kon. 7: 15.

Παχύνω, -υνῶ, van παχύς, eigenl. dik, vet, vleezig, dik, vet worden, h vervolgens ook wegens de schade, die de geest door de overmatige te van het lichaam lijdt (vgl. Pape en Passow in v.), overdracht. zoo l als stomp, log, traag, van daar in Passivo (Aor. 1. ἐπαχύνθην) = n worden, verstompen, en in dien zin in het N. T. Mt. 13: 15, nd. 28: 27.

Παχύς, εῖα, ύ, dik, vet, vleezig, 1 Kon. 12: 10, 24, 2 Kron. 10: 10.

Πεδάω, boeien, binden, verstrikken, Richt. 16: 21, Tob. 8: 3 S, b 36: 8.

Πέδη, ης, ἡ, evenals πέδον, πέζα en hunne derivata van denzelden sprong met ὁ πούς, waarvan de Genit. in het Dorisch niet ποδός, ar πεδός luidde (vgl. het Lat.: pes, pedis), de voetboei, gewoonlijk in rali, Richt. 16: 21, 2 Sam. 3: 14, Mk. 5: 4, Lk. 8: 29.

Πεδινός, ἡ, όν, van τὸ πέδον, de vlakke grond, ook wel de vlakte, daar = vlak; τόπος πεδινός = vlakke plaats, vlakte (tegenstelling ι ὀρεινός), Deut. 4: 43, 11: 11, Joz. 9: 1, Lk. 6: 17, Gesch. van simus 3.

Πεδίον, τό, veld, vlakte, Gen. 4: 8, 11: 2, 14: 17.

Πεζεύω, -εύσω, van πεζός (zie over de etymol. op πέδη) te voet ande, voetganger, vandaar eigenl. te voet gaan, een tocht te voet af-gen, doch vervolgens ook in tegenstelling met een zeetocht = over d gaan of reizen, Hand. 20: 13.

Πεζῇ, eigenl. Dativ. fem. van πεζός, ἡ, όν, te voet gaande; adver-liter = te voet, doch volgens Grieksch spraakgebruik ook = over d, Mt. 14: 13, Mk. 6: 33

Πεζικός, ἡ, όν, de voetknechten betreffend, 1 Makk. 15: 38, 16: 5, Makk. 1: 1.

Πεζομαχία, ἡ, veldslag te voet of op het land, 4 Makk. 17: 24.

Πεζός, ἡ, όν, te voet gaand, voetganger, Ex. 12: 37, Num. 11: 21, cht. 5: 15 A.

Πειθαρχέω, -ῶ, -ήσω, van πείθαρχος (van πείθω en ἡ ἀρχή) aan over-

heden of bevelhebbers onderdanig, vandaar in denzelfden zin = o
danig zijn, gehoorzamen, ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, Tit. 3 : 1; θεῷ, Hand. 5:
32; in ruimeren zin = gehoor geven aan, luisteren naar iemand,
Hand. 27 : 21.

Πειθός, ἡ, όν, W.H. πιθός, van πείθω, zooals Φειδός van Φείδομαι,
Adjectiv. dat in beteekenis moet overeenkomen met πίθανος (Jos. A
8, 9 πιθανοὶ λόγοι) = overredend, welsprekend, maar nergens el
voorkomt dan 1 Kor. 2 : 4, waar alle Unciaal-Hss. het lezen.

Πειθώ, όος, οῦς, ἡ, als Nomen propr. de naam van de Godin
overreding, Peitho, als Appellativ. = de overredingsgave of -kun
welsprekendheid. In sommige minuskel-Hss. 1 Kor. 2 : 4, waar ech
volgens sommigen voor: ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις op inwendige grond
noodzakelijk gelezen moet worden: ἐν πειθοῖ σοφίας. Zoo Cobet en Kue
in de Praefatio hunner uitgave van het N. T. p. CXXIV; vgl. m
„De tekst der brieven van Paulus enz." bl. 44, 45 en mijn „Nov
Test. graece" a. h. l.

Πείθω *, πείσω, ἔπεισα. Dichterlijk ook Aor. II ἔπιθον, Hom. πέπ
Het pass. of med. πείθομαι, πείσομαι, ἐπείσθην (Hom. ἐπιθόμην) met h
Perf. 2 πέποιθα, dat evenwel in het Att. proza zeer zeldzaam is. H
door Grimm, „Deutsches Wörterbuch" onder „Binden" Curtius, 2
Bopp en Pott en anderen aangenomen verband met het Sanskr. band
binden, wordt in den laatsten tijd wegens den neusklank van den wor
opgegeven, zoodat πεῖσμα, strik, touw niet van πείθω, maar van πε
bandh afgeleid wordt (πενθερός), en de bij Plut. Consol. ad Apoll. 1
(106 D) μέγα γάρ ἐστι τὰ μετὰ πείσματος τεθαῤῥηκότως εἰπεῖν, evenals b
Arr. Sext. Emp. te vinden beteekenis: overtuiging, vertrouwen van lat
ren oorsprong, aan het gevondene en in zijne vorming niet meer be
grepene woord eerst later toegekend is. Vgl. onder πιστός.

1) Actief, overreden, door woorden winnen, bewegen. Mt. 27 : 2
28 : 14, Hand. 12 : 20. 13 : 43, 18 : 4, 19 : 26 tegenover het uitoefen
van geweld, 2 Kor. 5 : 11 ἀνθρώπους πείθομεν, vgl. Xen. Mem. 1, 2, 4
οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς μὴ πείσαντες, ἀλλὰ κρατοῦντες. Deze beteeken
wordt nader bepaald door het verband, b. v. tevreden stellen, stillen
Hand. 14 : 19, vgl Xen. Hell. 1, 7, 4 τοιαῦτα λέγοντες ἔπειθον τὸν δῆμ
1 Joh. 3 : 19 πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν. Mt 28 : 14 ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο
τοῦ ἡγέμονος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν. Ieman
voor zich winnen, b. v. τοὺς δικαστὰς ἀργυρίῳ. Vgl. δῶρα θεοὺς πείθει, δῶ
αἰδοίους βασιλῆας Hes. bij Plat. Rep. 3, 390 E. Eurip. Med. 964 πείθ
δῶρα καὶ θεοὺς λόγος, over welke beschouwing vgl. onder ἱλάσκεσθαι
syn. ἀρέσκειν. Zoo Gal. 1 : 10 ἄρτι ἀνθρώπους πείθω ἢ τὸν θεόν; ἢ ζη
ἀνθρώποις ἀρέσκειν. Waartoe men iemand overhaalt, wordt door ἵνα Mt
27 : 20, door den Inf. Hand. 13 : 43, 26 : 28, den Acc. Hand. 19 :

ν τὸ περὶ τῆς βασ. τ. θ. uitgedrukt. Vgl. den dubbelen Acc. Hand. 23 πείθων αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Ιυ (op beide plaatsen laat Tdf. het tantiveerende τά weg) = met overredende woorden ergens van ken, vgl. Soph. O. C. 1442 μὴ πείθ' ἃ μὴ δεῖ.

2) Het med. pass. (vgl. Krüger, § 53, 6) = zich laten overreden, tuigen, Hand. 17 : 4, 21 : 14, Lk. 16 : 31 εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται. — Overtuigd zijn, d. 26 : 26, Lk. 20 : 6, Rom. 8 : 38, 14 : 14, 15 : 14, 2 Tim. 1 : 5, 12, r. 6 : 9, 13 : 18. Met den Dat. der relatie τινί (niet dynamische Dat., r deze in den regel van onpersoonlijke begrippen gevonden wordt), ergens voor, voor iemand laten overtuigen, winnen, hem toegeven, oorzamen, vertrouwen, Hand. 28 : 24 οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ πίστουν. 27 : 11 τῷ ναυκλήρῳ ἐπείθετο μᾶλλον ἢ τοῖς ὑπὸ Παύλου λεγομένοις. d. 5 : 36, 37, 40. Gehoorzamen, Jak. 3 : 3, Rom. 2 : 8, Hebr. 13 : 17, . 5 : 7. Zich aan iemand toevertrouwen, Hand. 23 : 21. — Het geik van het 2e Perf. πέποιθα = zich hebben laten overtuigen, eene rtuiging hebben aangaande enz., ergens op vertrouwen, is omvanger dan die van het Perf. pass. πέπεισμαι, overtuigd zijn, gelooven. Formeel, datgene waarvoor of diegene, aangaande wien ik eene overging heb, staat in den regel in het gewone Grieksch in den Dativus. inhoud van de overtuiging wordt door den Inf. toegevoegd, Fil. 1 : 14. 2 Kor. 10 : 7 εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ Χυ εἶναι. Ook zonder Dat. met genden Acc. c. Inf. Rom. 2 : 19 πέποιθας σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι. Vgl. h. Aj. 769: πέποιθα τοῦτ' ἐπισπάσειν κλέος, ik heb de hoop of het trouwen, dezen roem te verkrijgen. Met ὅτι Fil. 1 : 6 πεποιθὼς αὐτὸ το ὅτι, waar αὐτὸ τοῦτο absol. Acc. = juist daarom 1 : 25. Overigens t het Bijbelsch Grieksch daarin af, dat het verbindt πεποιθέναι ἐπί , ὅτι Lk. 18 : 9. ἐπί τινα ὅτι 2 Thess. 3 : 4, 2 Kor. 2 : 3. εἴς τινα ὅτι . 5 : 10. b) Zonder verdere inhoudsopgaaf: zijn vertrouwen ergens stellen = zichzelven iemand toevertrouwen, zich hem overgeven. τινί Filem. 21. ἐπί τινι Hebr. 2 : 13, 2 Kor. 1 : 9, Lk. 11 : 22, . 10 : 24. ἐπί τινα Mt. 27 : 43. — ἔν τινι Fil. 2 : 24, 3 : 3, 4. In dienstige beteekenis Mt. 27 : 43, Mk. 10 : 24, 2 Kor. 1 : 9, Fil. 3, 4, Hebr. 2 : 13. Vgl. πεποίθησις. Hier is een eigenaardig verschil chen het Oud- en Nieuw-Testamentisch Grieksch op te merken. οιθέναι dient voor de LXX — welke andere vormen van πείθω dan Perf. met zijn Plusquamperfectum behalve Spreuk. 26 : 15, 1 Sam. : 8, 1 Kon. 20 : 33, Esth. 4 : 4 niet heeft — ter vertaling van בטח arnaast bijna even dikwijls ἐλπίζω, ééns θαῤῥεῖν, en het Part. = ἀσφα-), בֶּטַח (naast ἐλπίς, εἰρήνη), מִבְטָח, zeldzamer = חסה, waarvoor geonlijk ἐλπίζειν, evenals = שׁען Niph. (somtijds anders), enkele malen = נתן Hiphil, מהר Piël enz. Het staat nl. van het vertrouwen op

God en is bij de LXX het eigenlijke woord voor het Godsbetrouw waarvoor het N. T. πιστεύειν heeft. Zoo b. v. 2 Kon. 18 : 20, 21, Ps. 25 : 1, 114 : 16, 118 : 8, 125 : 1, 135 : 18, Spreuk. 16 : 20, 28: 29 : 25, Jez. 36 : 7, 50 : 10 enz. In de apocriefen zeldzamer. Met Dat. Sir. 35 : 23, gewoonlijk ἐπὶ τῷ θεῷ 2 Makk. 7 : 40, 8 : 18, Wi 3 : 9, 16 : 24, Sus. 35, Gebed van Azarj. 16. Vgl. ook Wijsh. 14: ἀψύχοις πεποιθότες εἰδώλοις. Het duidt in onderscheiding van πιστεύειν vertrouwen aan van hem, die hulp verwacht, terwijl πιστεύειν het b des heils aanduidt. In het N. T. komt dit gebruik van het woord sle sporadisch op de aangehaalde plaatsen voor. Dat het woord in het wone Grieksch van de godsdienstige verhouding of als karakterist daarvan niet voorkomt, is gemakkelijk te begrijpen. Homerus kent πείθεσθαι op de teekenen en wonderen der goden. Het is evenwel n de persoon der goden, aan wien de πειθόμενος πείθεται.

Πεινάω, -ῶ, Fut. -άσω, Aor. 1. -ασα (volgens later spraakgebr. -ήσω, -ησα, vgl. Blass, Gramm. S. 46, πεινᾷ voor πεινῇ, Rom. 12: πεινᾶν voor πεινῆν, Fil. 4 : 12); van ἡ πεῖνα, de honger, vandaar = hon ren, honger hebben of lijden, in gewonen zin, Gen. 41 : 55, D 25 : 18, Mt. 4 : 2, 12 : 1, 3, 21 : 18, 25 : 35 enz., 1 Kor. 4 : 11, 11: 34, Fil. 4 : 12; in tegenstelling met πλουτεῖν = gebrek lijden, Lk. 1: figuurl. οὐ πεινᾶν, verbonden met οὐ διψᾶν, als beeld van bevredi geestelijke behoeften, Joh. 6 : 35; van gelukzaligheid, Openb. 7: overdracht. = sterk verlangen, sterke begeerte hebben naar, bij Classici meest met den Genit., bij latere schrijvers en in het N. T. den Accusat., τὴν δικαιοσύνην, Mt. 5 : 6, vgl. Lk. 6 : 21, 25.

Πεῖρα *, ἡ, samenhangend met περάω, doordringen, peritus, experi periculum etc. evenals met fahren, erfahren, Curtius S. 272. 1) A a) = proef, 4 Makk. 8 : 2. Daaraan sluit zich aan b) in het O Testamentisch Grieksch het gebruik van het woord = πειρασμός in d zin zoowel van verzoeking als aanvechting, aansluitend aan het gebr van πεῖρα in vijandige beteekenis, Thuc. 7, 21, 5, ἰέναι οὖν ἐκέλευο τὴν πεῖραν [τοῦ ναυτικοῦ] καὶ μὴ ἀποκνεῖν. Zoo = verzoeking, Deut. 33 ἐπείρασαν αὐτὸν ἐν πείρᾳ = מַסָּה. = aanvechting Wijsh. 18 : 20 ἥψατο καὶ δικαίων πεῖρα θανάτου. Vs. 25 ἦν γὰρ μόνη ἡ πεῖρα τῆς ὀργῆς ἱκα Ook 2) pass. de door de proef verkregene ervaring, b. v. εἰς πεῖράν τι ἔρχεσθαι, leeren kennen; ἐν πείρᾳ τινὸς γίγνεσθαι, met iemand beke worden; πεῖραν ἔχειν, weten, Xen. Mem. 4, 1, 5, 2 Makk. 8 : 9. In h N. T. alleen πεῖραν λαμβάνειν, Hebr. 11 : 29 πίστει διέβησαν τὴν ἐρ θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς γῆς, ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησ Vs. 36 ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν ἔλαβον. De uitdrukking wordt i tweevoudige beteekenis gebruikt, actief = beproeven — zoo Hebr. 11 : 2 Deut. 28 : 56 — passief = ervaren 11 : 36. Mogelijk is deze twe

dige opvatting niet zoowel daardoor, dat πεῖρα in beide beteekenissen rkomt, als daardoor dat ook de beteekenis van λαμβάνειν tweevoudig nl. zuiver actief = nemen, aangrijpen; πεῖραν λαμβ. eene proef wagen, als ἔργον λαμβάνειν Xen. Mem. 1, 7, 2, Hrdt. 3, 71, 2 τὴν μέντοι ζείρησιν [ταύτην] μὴ οὕτω συντάχυνε ἀβούλως, ἀλλ' ἐπὶ τὸ σωφρονέστερον ἦν λάμβανε. Verder eene meer passieve: ontvangen, verkrijgen. Juist ırdoor is het mogelijk, dat nu ook de beteekenis van λαμβάνειν verlert naar gelang van de beteekenis van zijn object, en in geen taal het opvallend, wanneer naast elkander een woord in tweevoudige bekenis voorkomt, waar aan niets anders dan aan den overgang van ieve in passieve beteekenis bij een verbaalsubstantief, zooals πεῖρα is, lacht wordt. Terwijl het in vele van de gewoonlijk aangehaalde atsen twijfelachtig is, of niet de passieve beteekenis boven de actieve stellen is, staat πεῖραν λαμβ. ongetwijfeld in actieve beteekenis Xen. rop. 6, 1, 54: ἐλάμβανε τοῦ ἀγωγίου πεῖραν· καὶ πολὺ ῥᾷον ἦγε τὰ ὀκτω γη τὸν πυργὸν κτλ., ἢ κτλ. Mem. 1, 4, 18: τῶν θεῶν πεῖραν λαμβάνῃς απεύων, εἴ τι σοὶ θελήσουσι κτλ. Voor de meer voorkomende passieve teekenis vgl. Diod. Sic. 12, 24: τὴν θυγατέρα ἀπέκτεινεν, ἵνα μὴ τῆς ρεως λάβῃ πεῖραν enz.

Πειράζω *, πειράσω, Pass. πεπείρασμαι, ἐπειράσθην, Med. ἐπειράσω, Openb. :2 rec , bij Hom. en in het latere Grieksch, evenwel over 't algemeen lden = πειράω, beproeven, van δοκιμάζειν allereerst zóó verschillend, ıt πειρ. eene inspanning van kracht eischt, δοκιμάζειν daarentegen eene tellectueele handeling aanduidt = onderzoeken, beproeven, goeduren, billijken. Vgl. δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα Rom. 2:18. Juist daarin ı, dat πειρᾶν, πειράζειν niet zonder inspanning van krachten te denken , moet de verklaring voor het spraakgebruik te zoeken zijn, waarin ze beide woorden van alle pogingen gebruikt worden, die eene zekere spanning vereischen (b. v. σθένεος πειρᾶν, Il. 15, 359, zijne kracht proeven, terwijl een ἀνὴρ δοκιμασθείς een — als mondig — erkend an is), speciaal evenwel van die pogingen, die tegen iets of iemand richt zijn, Schol. bij Aristoph. Pl. 575: ὃ πειράζουσι μὲν τὰς πτέρυγας, τασθαι δὲ οὐ δύνανται. Daartegen getuigt niet πειράζω in de beteekenis ıvorschen, uitvragen, Od. 9, 281 ὡς φάτο πειράζων, ἐμὲ δ' οὐ λάθεν εἰδότα ιλλά, ἀλλά μιν ἄψοῤῥον προσέφην δολίοις ἐπέεσσιν. Want het is een tegen mand gerichte proef. Dit vijandig karakter ontbreekt in δοκιμάζειν, ıt veeleer zóó naar de tegenovergestelde positieve zijde gekeerd is, ıt het in de beteekenis billijken overgaat, terwijl πειράζειν het resulıat ten minste nog onderscheiden laat, hoewel het een bepaald negaef resultaat, den tegenstander te vellen, op 't oog heeft. Vgl. Plut Mor. 30 A εἰ δοκίμιον ἔχει τινὶ τρόπῳ, πειράζεται ὁ πολύφιλος, met Isocr. 1, 25: ιίμαζε τοὺς φίλους ἐκ τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας. Jak. 1:12 μακάριος ἀνὴρ

ὃς ὑπομένει πειρασμόν, ὅτι δόκιμος γενόμενος κτλ., vgl. met vs. 13. 2 K
8 : 22 ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα vgl. met Ope
2 : 2 ἐπείρασας τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς ἀποστόλους εἶναι καὶ οὐκ εἰσίν, καὶ ε
αὐτοὺς ψευδεῖς. Zoo beteekent δοκιμάζεσθαι beproefd zijn, beproefd
vonden worden, 1 Petr. 1 : 7, 1 Tim. 3 : 10, 1 Thess. 2 : 4 καθὼς δεδ
μάσμεθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον. Vgl. daarmeê Hebr. 4:
πεπειρασμένον κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. Daar even
πειράζειν, πειρᾶν, zoodra het vijandig doel niet of minder in aanmerk
komt, op zichzelf nog onverschilliger is dan δοκιμάζειν en in geheel
gemeene beteekenis gebruikt wordt, zooals b. v. het part. perf. pa
1 Sam. 17 : 39 enz. (zie πειράω) = ervaren, geoefend zijn, kennen,
kunnen πειράζειν en δοκιμάζειν bijna geheel synoniem staan, hoewel e
zeker verschil altijd overblijft. Vgl. 2 Kor. 13 : 5 ἑαυτοὺς πειράζετε εἰ ἐ
ἐν τῇ πίστει, ἑαυτοὺς δοκιμάζετε· ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς ὅτι Χ. Ἰς
ὑμῖν; εἰ μήτι ἀδόκιμοί ἐστε. Ps. 26 : 2 δοκίμασόν με, κύριε, καὶ πείρασόν
Sir. 27 : 5. En daar ook bij δοκιμάζειν een onverwacht resultaat kom
kan, kunnen beide woorden zelfs in ongunstige beteekenis synonie
staan, zooals Hebr. 3 : 9 rec. ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν
waar evenwel de betere lezing met de met deze benamingen zich ve
bindende voorstellingen beter overeenstemt: ἐπείρασαν οἱ πατέρες ὑμ
δοκιμασίᾳ. In elk geval kan, waar beslist aan eene vijandige beproevin
aan eene verzoeking gedacht wordt, slechts πειράζειν, niet δοκιμάζειν g
bruikt worden. Daaruit is dan verklaarbaar, dat in bepaalde gevalle
πειράζειν van de altijd nog meer algemeene beteekenis bestrijden in d
bepaalde beteekenis tot zonde verzoeken overgaat (vgl. Jak. 1 : 2, 1
met vss. 13, 14) en dat de eene keer van Abrahams verzoeking ka
gesproken worden, (Hebr. 11 : 17), terwijl het eene andere maal hee
μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι. Tusschen δοκιμάζειν e
πειράζειν τινά bestaat derhalve een verschil als tusschen onderzoeken e
beproeven, alleen met deze restrictie, dat πειράζειν niet altijd in de
concrete beteekenis staat. In het N. T. vinden wij het evenwel in d
beteekenis beproeven slechts zelden. Zie beneden.

De LXX gebruikt πειράζειν gewoonlijk voor het Hebr. נִסָּה, op d
proef stellen, in goede en slechte beteekenis. In het N. T. in goed
beteekenis alleen Hand. 16 : 7 (24 : 6), Joh. 7 : 6, 2 Kor. 13 : 5, Openb
2 : 2. Wij vinden 1) πειράζειν τι, iets beproeven, Hand. 16 : 7 ἐπείραζον
πορευθῆναι. 24 : 6 τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι. Vgl. Deut. 4 : 34 εἰ ἐπεί
ρασεν ὁ θεὸς εἰσελθὼν λαβεῖν ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἔθνους ἐν πειρασμῷ καὶ ἐ
σημείοις κτλ.; vgl. Deut. 7 : 19, 29 : 3 onder πειρασμός. Zonder object
Richt. 6 : 39. 2) πειράζειν τινά, iemand op de proef stellen, Dan. 1 : 12, 14,
1 Kon. 10 : 1 ἦλθε πειράσαι αὐτὸν ἐν αἰνίγματι. In zedelijke beteekenis
naar gelang van het subject a) = beproeven, op de proef stellen, Od.

281 ὣς φάτο πειράζων, ἐμὲ δ' οὐ λάθεν εἰδότα πολλά. Plut. Cleom. 7, 3: μὲν πρῶτον διετράχθη πειράζεσθαι δοκῶν· ὡς δὲ ἐπείσθη μὴ ψεύδεσθαι τὸν ·ούμενον, hier op glad ijs brengen. Zoo van God = op de proef len, Gen. 22 : 1 ὁ θεὸς ἐπείρασε τὸν 'Αβρ. Deut. 13 : 4 πειράζει κύριος ὁς σου ὑμᾶς εἰδέναι εἰ ἀγαπᾶτε τὸν θεὸν ὑμῶν. Richt. 2 : 22 τοῦ πειράσαι αὐτοῖς τὸν 'Ισραήλ, εἰ φυλάσσονται τὴν ὁδὸν κυρίου. Richt. 3 : 1, Ps. 26 : 2 μασόν με, κύριε, καὶ πείρασόν με. Vgl. hiermeê in het N. T. Hebr. :17, Joh. 6 : 6. — 2 Kor. 13 : 5. Soortgelijk Plut. Apophth. lac.) A: τίνι τρόπῳ πειράζεται ὁ πολύφιλος; 'Ατυχίᾳ, vgl. Sir. 6 : 7 onder ασμός. — b) = op de proef stellen, òf uit wantrouwen, òf met ndige, booze bedoeling, verzoeken, beproeven te verleiden. In den van wantrouwen nl. τὸν θεὸν πειράζειν Ex. 17 : 2, 7, Num. 14 : 22, Jez. 12, Ps. 78 : 56, Deut. 6 : 16, 9 : 22, 33 : 8. Vgl. Hand. 5 : 9, 15 : 10, Kor. 10 : 9, vgl. Mt. 4 : 7, Lk. 4 : 12 ἐκπειράζειν. — Openb. 2 : 2. der beslist om iemand in zijne macht te krijgen en te verderven, Mt. :1, 18 : 35, 19 : 3, 22, Mk. 8 : 11, 10 : 2, 12 : 15, Lk. 11 : 16, 20 : 23 h. 8 : 6 rec) van de pogingen, Christus in den val te doen loopen. araan sluit zich πειράζειν aan van de aanvechtingen en het lijden, die de geloovigen het geloof bemoeilijken en daardoor het heil bedreigen, Kor. 10 : 13 οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, Openb. 2 : 10, . πειρασμός — en speciaal = tot zonde verleiden, Mt. 4 : 1 πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. 4 : 3 ὁ πειράζων van den duivel, zooals ook Thess. 3 : 5, Mk. 1 : 13, Lk. 4 : 2, 2 Kor. 7 : 5 μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ τανᾶς. Openb. 3 : 10. Vgl. Trench s. vv. δοκιμάζω, πειράζω: „while πειράζειν y be used, but exceptionally (?) of God, δοκιμάζειν could not be used Satan, seeing that he never proves that he may approve, or tests it he may accept." Zonder bepaald subject het pass. πειρασθῆναι, rzocht worden, Gal. 6 : 1 μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς. Hebr. 2 : 18, 4 : 15 1 : 37 rec.). Jak. 1 : 13 μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι. ὁ γὰρ θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα. Vs. 14 ιστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος. — er de aansluiting aan het gewone spraakgebruik zie onder πειράω. Het jbelsch-godsdienstig-zedelijk begrip van verzoeking tegenover de beoeving, die tot godsdienstig-zedelijke volmaking leidt, ontbreekt in het wone Grieksch. Zie πειρασμός.

Πειρασμός*, ὁ, Att. πείρασις, dit = verzoeking, ook van de verleking tot ontucht, Thuc. 6, 56. Het begrip πειρασμός is evenwel imer. In het gewone Grieksch slechts op ééne plaats — Diosc. praef. 1 ὡς ἐπὶ παθῶν πειρασμούς van geneeskundige proeven — terwijl bij Aristeles πειραστικός gevonden wordt; ἡ διαλεκτικὴ πειραστικὴ περὶ ὧν ἡ φιλοφία γνωριστική, ἡ δὲ σοφιστικὴ φαινομένη, οὖσα δ' οὔ, Metaph. 3, 2; De phist. elench. 2 λόγοι πειραστικοί (ter onderscheiding van διδασκαλικοί,

διαλεκτικοί en ἐριστικοί) οἱ ἐκ τῶν δοκούντων τῷ ἀποκρινομένῳ καὶ ἀνάγκα εἰδέναι τῷ προσποιουμένῳ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην. Daarentegen meermalen het Bijbelsch Grieksch en daar 1) a) het onderzoek, het beproeven, S 27 : 5 σκεύη κεραμέως δοκιμάζει πῦρ, καὶ πειρασμὸς ἀνθρώπου ἐν διαλογισ αὐτοῦ. Vs. 7 πρὸ λογισμοῦ μὴ ἐπαινέσῃς ἄνδρα, οὗτος γὰρ πειρασμὸς ἀνθρώπ 1 Makk. 2 : 52 Ἀβραὰμ ἐν πειρασμῷ εὑρέθη πιστός, zooals Sir. 45 : 20 tot πειράζειν τινά 2) a) terug te leiden; daarentegen b) aan πειρᾶσθ πειράζεσθαι, zich inspannen, aansluitend (zie πειράω); moeite, arbei naast σημεῖον, τέρας Deut. 4 : 34 ἐπείρασεν ὁ θεὸς εἰσελθὼν λαβεῖν ἐα ἔθνος — ἐν πειρασμῷ καὶ ἐν σημείοις. 7 : 19 τοὺς πειρασμοὺς τοὺς μεγάλ οὓς ἴδοσαν οἱ ὀφθαλμοί σου, τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα μεγάλα. 29 : 3 (מַסָּה), synoniem met δυνάμεις (Duitsch „Kraftproben"). Volgens Deut. 8 : kan het zóó verklaard worden, dat de daden Gods voor Israel ten d hadden, het te beproeven. Verder 2) in vijandige beteekenis van πει ζειν τινά 2) b) en dat wel a) bestrijding, aanvechting, waarbij iem op de proef gesteld wordt, hetzij uit wantrouwen, hetzij om te verl ven, altijd zóó, dat aan het zedelijk-godsdienstig gehalte gedacht wor Vgl. Mt. 26 : 41 προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦ πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. Mk. 14 : 38, Lk. 22 : 28, 40, 46; 8 : 13 καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται, vgl. met Mt. 13 : 21; γενομένης δὲ θλίψεω διωγμοῦ ... σκανδαλίζεται. Het zijn aanvechtingen van zinlijken a (Hand. 20 : 19 δουλεύων τῷ κυρίῳ μετὰ — πειρασμῶν τῶν συμβάντων μ ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων) met zedelijke tendenz; vgl. 1 Petr. 4 : 12 ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ὑμῖν γινομένῃ. 2 Petr. 2 : 9 κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι; vgl. vs. 8 βασανίζειν (Isocr. 1, 12 s δοκιμάζειν, aanduidend het onderzoek der waarheid, terwijl het woo later in de beteekenis: folteren overgaat, verder = kwellen; vandaar de voorstelling nog samenhangend met πειράζειν). 1 Kor. 10 : 13, Jak. 1 : 12, 1 Petr. 1 : 6, Openb. 3 : 10. Vgl. Sir. 2 : 1 εἰ προσέρχῃ δουλεύειν κυ ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν, vgl. vss. 4, 5; 6 : 7 εἰ κτᾶσαι φίλο πειρασμῷ κτῆσαι αὐτόν. 36 : 1. Hiertoe behoort ook Gal. 4 : 14 τὸν πειρασ ὑμῶν (zoo thans algemeen i. p. v. μοῦ) τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσα κτλ. inzoover de uiterlijke verschijning van den apostel en zijn lijden ie hinderlijks waren voor zijne roeping, daar zijne hoorders en lezers, 't algemeen zijne gemeenten zich daarboven hadden te verheffen. — Ze voor de hand ligt nu de overgang tot b) de zuiver zedelijk-godsdienstig beteekenis verzoeking, die den toestand des heils in gevaar breng daar zij de volmaking tegenwerkt, vgl. πλανᾶν, Mt. 24 : 11, 24, π πειράζειν, πειράζεσθαι 2) b). Zoo 1 Tim. 6 : 9 ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν κ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τ ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Dit is de eenige Nieuw-Testamentisch plaats, waar het gebruikt wordt als πειράζεσθαι Jak. 1 : 13, 14. Ande

ils πειράζεσθαι τὸν θεὸν van het wantrouwen jegens God, — zoo Hebr. | ἡ ἡμέρα τοῦ πειρασμοῦ = מַסָּה Ex. 17 : 7, Deut. 6 : 16, 9 : 22, Ps. 8 (Deut. 33 : 8 = πεῖρα) — of zooals πειράζειν τινά van de verzoeking zonde. Zoo niet in het Oud-Testamentisch Grieksch. In het N. T. 6 : 13 μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς τὸν πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ροῦ komen beide gedachten samen in het woord: aanvechting (door n) en verzoeking (door bekoring en lust).

De moeilijkheid van de plaats lost zich op door het verband; έρειν εἰς τὸν πειρασμόν is niet = πειράζειν τινά, maar het tegenoverge-le van ῥύεσθαι ἐκ πειρασμοῦ 2 Petr. 2 : 9 en staat naast ἐᾶν πειρασθῆναι .or. 10 : 13. De bede staat parallel met de aanwijzing Mt. 26 : 41 Lk. 22 : 31 enz. Men zal zich niet vergissen, wanneer men dit ι. εἰς τ. π. vooral als het tegenovergestelde van de in de vijfde bede smeekte vergeving van de zonden opvat en daarmeê als het tegen-gestelde van 1 Kor. 10 : 13, Openb. 2 : 10, 3 : 10, derhalve van de gave van Gods zijde aan de verzoeking, vgl. vooral Openb. 3 : 10 ὡ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι ἐπὶ τῆς ιμένης ὅλης πειράσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς. Het kan wegens de ;ende tegenstelling ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ (zie onder πονηρός) ; slaan op λυπηθῆναι εἰ δέον ἐστὶν ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς 1 Petr. 1 : 6, :. 1 : 2, maar evenals πειρασμός in vijandige beteekenis staat, moet εἰσφέρ. εἰς τ. π. iets vijandigs zijn, wanneer God tegen ons is, vgl. Kron. 32 : 31, Ps. 22 : 1, 27 : 9 enz. en dat is Hij niet in Zijne be-evingen, maar in de overgave van den mensch aan de machten der de. Zoo verkrijgt de bede gewicht als bede der gemeente. — Het -Testamentisch gebied kent het begrip verzoeking in onderscheiding verleiding niet. De het naast daarbij komende voorstelling van de leiding van de menschen door de godheid komt niet eens overeen de Rom. 1 : 24 enz. ontwikkelde gedachten. — Over het begrip oeking vgl. Vilmar, Theol. Moral, § 13, Köster, Die biblische Lehre der Versuchung, Gotha, 1859. Palmer, Art. Versuchung in PRE[1] 17, ff., 2. Auflage von Kähler. Daarenboven de handboeken van Ethiek Harless, Schmidt, Wuttke en anderen.

Ἐκπειράζω *, beproeven, onderzoeken, navorschen. Vreemd in het one Grieksch, zelden bij de LXX = נִסָּה, Deut. 8 : 16 = beproeven, άζειν 2) a); 6 : 16 = verzoeken, πειράζειν 2) b). In de laatst ge-mde beteekenis steeds in het N. T. Mt. 4 : 7: κύριον, Lk. 4 : 12. Ps. : 18. — 1 Kor. 10 : 9 τὸν Χν. Vgl. Lk. 10 : 25.

Πειρατεύω, zeeroof plegen, kapen, aanvallen, Gen. 49 : 19, Job 7 : 1.

Πειρατήριον, τό, beproeving, onderzoek, Ps. 17 (18) : 29, Job 7 : 1, : 17, 19 : 12, Gesch. van Zosimus 18.

Πειρατής, ὁ, zeeroover, Job 16 : 10, 25 : 3.

Πειράω *, Att. waarvoor in het latere Grieksch en reeds bij Home πειράζω gevonden wordt, Perf. Pass. πεπείραμαι. a) Act. = beproe moeite doen. Met den Acc. van den persoon = iemand verzoeken, trachten te verleiden, eenen vijandigen aanval tegen hem onderne hem op de proef stellen. Plut. Brut. 1, 10 τοὺς φίλους ἐπὶ Καί πειρᾶν, trachten op te zetten. (Vooral van de verleiding tot ontu Daaraan sluit zich aan Hebr. 4 : 15 πεπειραμένον κατὰ πάντα καθ' ὁ τητα χωρὶς ἁμαρτίας. Toch is hier meer het Bijbelsch gebruik van π op het woord overgebracht, daar het in zulk eene speciale beteek in het gewone Grieksch toch niet gebruikelijk is, en ook waar het de verleiding tot ontucht staat, altijd een object als γυναῖκα he terwijl ook vooral het perf. pass. in eene andere, aan het medi aansluitende beteekenis gebruikt wordt. Zie beneden. — Gewoon b) medium beproeven, zich inspannen. Hand. 9 : 26 E H L P ἐπει daarentegen ℵ A B C ἐπείραζεν. 26 : 21, 2 Makk. 2 : 23, 10 : 12, 11: 3 Makk. 1 : 25, 2 : 32, 4 Makk. 12 : 2, hier overal met eenen genden Inf. Met den Aor. pass. ἐπειράθην, terwijl ἐπειρασάμην beha bij Thuc. in het Attisch Grieksch ongebruikelijk is, vgl. Krüger Thuc. 2, 5, 3. Zoo in het Bijbelsch Grieksch Sir. 31 : 10 ὃς οὐκ ἐπει ὀλίγα οἶδεν, vgl. vs. 9 parall. ἀνὴρ πεπαιδευμένος, ὁ πολύπειρος. Vgl. 1 Makk. 12 : 10 ἐπειράθημεν ἀποστεῖλαι. In het gewone Grieksch d wijls met den Gen. van den persoon, iemand verzoeken, hem op proef stellen, gewoonlijk in vijandige beteekenis, zoowel zinlijk den strijd: zich met iemand meten; zoo ook τείχους πειρᾶσθαι, Th 2, 18, vgl. Hrdt. 8, 100; als ook zedelijk: iemand op de proef st len, meestal als uitdrukking van wantrouwen, wanneer men arg jegens iemand koestert, hem op de proef stelt, zijne betrouwbaarh waarheid wil onderzoeken (Passow). Het zedelijk begrip van verzoeki zooals het aan het Bijbelsch πειράζειν eigen is, is evenwel niet da gelegen en is slechts door dit spraakgebruik mogelijk gemaakt. Hoo zakelijk wordt daarbij gedacht aan de te verkrijgen kennis van iema Vgl. Plat. Ep. VI, 323 A: πεπειραμένος Ἐράστου πλέονα ἢ σύ = kenn Zoo is het perf. pass. in de beteekenis (beproefd hebben, eigenl. pass gedacht) bij ervaring kennen, synon. ἐπίσταμαι gebruikelijk. Vgl. Hier. 2, 6: πεπειραμένος οἶδα. Zoo 1 Sam. 17 : 39 οὐ πεπείραμαι (= anders = πειράζειν). Anders vinden wij het woord niet in het Bijb Grieksch.

Πεισμονή, ῆς, ἡ, = ἡ πεῖσις en τὸ πεῖσμα, van πείθω, de overre (Act.), maar ook het overreed zijn, het zich laten overreden (P d. i. de gehoorzaamheid, volgzaamheid, het vertrouwen, Gal. 5 : 8, het wel denkelijk in eerstgenoemden zin verstaan moet worden. mijn' comm. op Gal. 1889, bl. 234.

Πέλαγος, εος, ους, τό, misschien verwant met πλάξ of πλήσσω, de
bijzonder de diepte der zee, de volle zee, Mt. 18:6 (waar ἐν τῷ
ἔγει τῆς θαλάσσης beantwoordt aan ons: midden in of in de diepte
zee, en dus niet pleonastisch te verklaren is), van eene bepaalde,
: een aangrenzend land genoemde zee (vgl. Passow in v.), Hand.
5.

Πελεκάν, ᾶνος, ὁ, boomspecht, pelikaan, Lev. 11:18, Deut. 14:18.

Πελεκάω, met een bijl houwen, 1 Kon. 5:1 (5:18), Arist. 108:19.

Πελεκητός, ή, όν, behouwen, 1 Kon. 10:11, 12, 22.

Πελεκίζω, -ίσω, van ὁ πέλεκυς de bijl, vandaar met den bijl afhouwen,
al iemands hoofd afslaan, d.i. onthoofden, τινά, Openb. 20:4.

Πέλεκυς, εως, ὁ, bijl, 1 Kon. 6:7, Ps. 73 (74):6.

Πελιδνός = πελιός, zwartachtig, blauwzwart, loodkleurig, Spreuk.
:29.

Πελιόω = πελιχίνω, lijkkleurig maken, pass. lijkkleurig zijn, Klaagl.
10.

Πέλμα, τό, schoenzool, Ez. 4:17, Acta van Xantippe en Po-
ena 37.

Πελταστής, ὁ, een lichtgewapend soldaat, die in plaats van een
ot schild (ὅπλον) een klein (πέλτη) draagt, 2 Kron. 14:8 (7), 17:17.

Πέλτη, ή, een klein schild zonder rand (ἴτυς), Ez. 23:24, 45:24.

Πέμπτος, ή, ον, Nomen ordinale, van πέντε, de vijfde, Openb.
9 enz.

Πέμπω, -ψω, Aor. 1. ἔπεμψα, zenden, sturen, τινά, Hand. 25:25,
; bijzonder iemand als bode of afgezant, Lk. 7:10, 16:27, Joh.
22, Fil. 2:28 (waar over den Aor., naar briefstijl voor het Praes.,
. Blass, Gramm. S. 190); in dezen zin van personen door God ge-
iden, Lk. 4:26, Joh. 4:34, Rom. 8:3 enz.; ook zonder τινά, of
ἐς, dat er uit het verband moet worden bijgedacht, Hand. 10:32,
. vs. 5, vooral in Partic. Aor. met het verbum finit., b. v.: πέμψας
εκεφάλισε, Mt. 14:10; τί, Mt. 22:7, δῶρα, Openb. 11:10; ἐνέργειαν
άνης = de werking eener dwaling zenden, d. i. eene dwaling hare
werking laten voortbrengen, van God gezegd 2 Thess. 2:11; τὸ δρέπανον
de sikkel zenden, t. w. in het graan, Openb. 14:15, 18; het doel
r zending wordt uitgedrukt door den Infinit. finalis, Joh. 1:33, 1 Kor.
:3, Openb. 22:16, of door εἴς τι, Hand. 11:29, Fil. 4:16 (waar
hter verschil van lezing bestaat), 1 Thess. 3:2; de persoon, aan wien
zending geschiedt, staat in Dativo, Joh. 15:26, Hand. 11:29, 1 Kor.
:17, Fil. 2:19, of met πρός c. Acc., Lk. 7:6, 19, Joh. 16:7 enz.;
plaats waarheen met εἰς, Mt. 2:8, Mk. 5:12, Lk. 15:15, 16:27,
and. 10:5 enz., terwijl παρά τινος uitdrukt, dat de zending van iemands
ege geschiedt, Joh. 15:26.

Πένης, ητος, ὁ, ἡ, -ες, τό, van πένομαι, eigenl. ik werk voor m dagelijksch brood, en vervolgens ook ik ben arm, behoeftig, en vand (vgl. het Lat. penuria) = arm, behoeftig, in bekrompen omstandighei verkeerende (doch niet geheel = πτωχός), 2 Kor. 9:9.

Πενθερά, ᾶς, ἡ, femin., de schoonmoeder, Deut. 27:23 A, R 1:14, Mt. 8:14, 10:35 en de parall. plaatsen.

Πενθερός, -οῦ, ὁ, de vader der vrouw, de schoonvader, Gen. 38:1 25, 1 Sam. 4:19, Joh. 18:13.

Πενθέω, -ῶ, -ήσω, treuren, klagen, in het algemeen gezegd, Mt. 5: 9:15, 1 Kor. 5:2; met κλαίω verbonden, Mk. 16:10, Lk. 6:25, J 4:9, Openb. 18:15, 19; met aanwijzing van het voorwerp, waarom men treurt of klaagt, door ἐπί τινι, Openb. 18:11, of ook door d Accusativ., 2 Kor. 12:21.

Πενθικός, ἡ, όν, het treuren betreffend, Ex. 33:4, 2 Sam. 14:

Πένθος, εος, τό, de droefheid, treurigheid, vooral over eenen doo en vandaar = de rouw, Gen. 27:41, 35:8, 50:4, 10, 11, Jak. 4: Openb. 18:7, 8, 21:4.

Πενία, ἡ, behoeftigheid, armoede, Job 36:8, Spreuk. 6:1 10:4, 15.

Πενιχρός, ά, όν, = πένης arm, armoedig, behoeftig, Ex. 22:2 Spreuk. 28:15, Luk. 21:2.

Πένομαι, zich inspannen, vermoeien, Ex. 30:15, Lev. 14:2 25:25, 35.

Πενταετής, ές, vijfjarig, Lev. 27:5, 6.

Πεντάκις, Adverb. van getal, van πέντε, vijfmaal, 2 Kor. 11:24.

Πεντακισχίλιοι, αι, α, Nomen cardinale, vijfduizend, Mt. 14:21 e

Πεντακόσιοι, αι, α, Nomen cardinale, vijfhonderd, Lk. 7:41, 1 K 15:6.

Πέντε, οἱ, αἱ, τά, onverbuigb. Nomen cardinale, vijf, Mt. 14:17 e

Πεντεκαιδέκατος, η, ον, Nomen ordinale, de, het vijftiende, Lk. 3:

Πεντήκοντα, οἱ, αἱ, τά, onverbuigb. Nomen cardinale, vijftig, L 7:41 enz.; ἀνὰ πεντήκοντα = bij vijftigtallen, Mk. 6:40, vgl. op ἀ

Πεντηκόνταρχος, ὁ, aanvoerder van vijftig man, Ex. 18:21, 25.

Πεντηκοστή, ῆς, ἡ, eigenlijk feminin. van het Nomen ordinale πεντηκοστός, de vijftigste, doch met weglating van het daarbij behooren ἡμέρα = de vijftigste dag (t. w. na het Paaschfeest), in het N. T. g bruikt als benaming van het Pinksterfeest, een der drie hooge Isra litische feesten, waarop aan Jahwe de eerstelingen van den oogst werde aangeboden, en in lateren tijd tevens gedacht werd aan de wetgevin op Sinaï (zie tractaat Pesachim 68, b), Hand. 2:1, 20:16, 1 Kor. 16: Vgl. het Bijb. Woordenboek van Riehm—Van Rhijn.

Πέπειρος, α, ον, rijp, Gen. 40:10.

Πέποιθα, Perf. 2. van πείθω.

Πεποίθησις *, εως, ἡ, vertrouwen. Alleen behoorend tot het latere eksch (Jos. Phil. Sext. Empir.). Lob. Pryn. 294: πεποίθησις οὐκ εἴρηται, ; ἤτοι πιστεύειν ἢ πεποιθέναι. LXX 2 Kon. 18 : 20, Aquila Ps. 4 : 9 εἰς οίθησιν καθίσεις με. LXX ἐπ' ἐλπίδι κατῴκισάς με. Aquila en Theodo- ι Hoz. 2 : 18, waar de LXX ἐλπίς heeft, Symmachus εἰρήνη. In het T. 2 Kor. 1 : 15, 3 : 4, 8 : 22, 10 : 2, Ef. 3 : 12, Fil. 3 : 4.

Πέπων, ον, rijp, Num. 11 : 5.

Πέρ, enklitische partikel, van dezelfde afkomst als περί (vgl. het L. per), waardoor op het woord, waarbij zij wordt aangehangen, een sterkende nadruk gelegd wordt, beantwoordende in tegenstellingen ı ons wel in hoewel, 1 Kor. 8 : 5, waar daarentegen de zinleden ıstemmig zijn, aan ons al in althans, alzoo, 1 Kor. 8 : 13. Vgl. over re oorspronkelijke kracht en daarop gegrond gebruik Hartung's Parellehre I. S. 325 ff., en zie voorts, wat hare beteekenis in het N. T. ıreft, op ἐάνπερ, εἴπερ, ἐπείπερ, ἐπειδήπερ, ἤπερ, καίπερ, ὅσπερ, ὥσπερ.

Περαίνω, voleindigen, volvoeren, 1 Sam. 12 : 21 B, Hab. 2 : 5, Tat. . 6 : 19, 22 : 20.

Περαιτέρω, Adverb. van περαίτερος, Comparat. van πέρα, verder, ider, wijders, voorts, Hand. 19 : 39 (volgens B; ℵ A D^gr H L P lezen ρὶ ἑτέρων).

Πέραν, verwant met περί, πέρ (Hartung's Partikellehre I. S. 328), ἀepos. c. Genit. over, aan de overzijde, bijzonder van een water, Mt. 15, 25 enz.; zeer dikwijls, ook bij de Classici, met het Art. τὸ πέραν de overzijde, de overkant, Mt. 8 : 18, 28; τῆς θαλάσσης, τῆς λίμνης, k. 5 : 1, Lk. 8 : 22.

Πέρας, ατος, τό, het einde, de grens, in spreekwijzen als: τὰ πέρατα τῆς γῆς, τῆς οἰκουμένης = de einden der aarde, der bewoonde ereld, d. i. de verst gelegen landen, Mt. 12 : 42, Lk. 11 : 31, Rom.): 18; = het einde van iets, dat eenigen tijd heeft aangehouden, ἀντιλογίας, Hebr. 6 : 16.

Περασμός, ὁ, einde, Pred. 4 : 8; 16, 12 : 12.

Περάτης, ὁ, die van de overzijde komt (= עִבְרִי), Gen. 14 : 13.

Πέργαμος, ου, ἡ, geograf. eigennaam eener vermaarde stad van Mysië ı Klein-Azië, Pergamus, waarover vgl. het Bijb. Woordenboek van iehm—Van Rhijn, Openb. 1 : 11, 2 : 12.

Πέργη, ης, ἡ, geograf. eigennaam eener zeestad van Pamphylië in lein-Azië, Perge, waar zich een beroemde tempel van Diana bevond, land. 13 : 13, 14, 14 : 25.

Πέρδιξ, ικος, ὁ, ἡ, patrijs, Sir. 11 : 30, Jer. 17 : 11, Acta Thom. 8 : 11, 16, 19.

Περί, Praepositie (zelden, en in het N. T. nooit, als Adverb.), met

den Genit., Dativ. (met dezen Casus echter alleen buiten het N. T.) Accusat., waarvan de grondbeteekenis doelt op een gaan of zich u breiden over eene of meer zijden van eene oppervlakte en daardo onderscheiden van ἀμφί, dat bepaaldelijk op twee tegenovergestelde zijd betrekking heeft = om, over, vgl. Pape en Passow in v., Hartun Partikellehre, S. 328, 330 en Blass, Gramm. S. 131.

1) Met den Genitiv., a) in zuiver plaatselijken zin van de omgevi van een voorwerp = rondom, om-heen, nagenoeg alleen bij dichters plaats van den Dativ., waarmede het in die beteekenis doorgaans ple geconstrueerd te worden; hiertoe behoort geene andere plaats van h N. T. dan Hand. 25 : 18, waar vele uitleggers περὶ οὗ met σταθέντες v binden, ofschoon anderen het op αἰτίαν ἐπέφερον doen slaan; b) overd om α) een voorwerp te kenmerken als het middelpunt eener rede handeling = over, van, aangaande; zoo vooral bij Verba van zegge verklaren, gevoelen, meenen, weten, vernemen, vragen, hooren enz., b. λέγειν, Mt. 11 : 7; εἰπεῖν, Mt. 16 : 11; διηγεῖσθαι, Mk. 5 : 16; διαγνωρίζει Lk. 2 : 17; λαλεῖν, Lk. 2 : 17; ἀπαγγέλλειν, Lk. 7 : 18; διαλογίζεσθαι, L 3 : 15; μαρτυρεῖν, Joh. 1 : 7, 15; ἐρωτᾶν, Lk. 4 : 38, Joh. 18 : 19; δεῖσθαι Lk. 22 : 32; διενθυμεῖσθαι, Hand. 10 : 19; πιστεύειν, Joh. 9 : 18; δοκεῖ Mt. 22 : 42; οἶδα, Mt. 24 : 36; ἀκούειν, Hand. 9 : 13 enz.; ook bij Su stantiva, als φήμη, ἦχος, λόγος, διήγησις, Lk. 1 : 1, 4 : 14, 37, 5 : 1 ζήτησις, Joh. 3 : 25; γογγυσμός, Joh. 7 : 12; δέησις, Ef. 6 : 18 enz.; β) ruimeren zin om de betrekking aan te duiden, waarin eene rede of ha deling tot eenig voorwerp staat = met betrekking tot, ten aanzien va wat betreft of aangaat, bijv.: περὶ δὲ τῶν παρθένων = wat nu de maagd betreft, 1 Kor. 7 : 25, vgl. 8 : 1, 4, 16 : 1, 12 enz.; zoo ook vooral m een vooropgeplaatst Artikel in uitdrukkingen als: τὰ περὶ τῆς βασιλεί τοῦ θεοῦ = de zaken of aangelegenheden, die het Godsrijk betreffe Hand. 1 : 3, 8 : 12, 19 : 8; ἡ περὶ σοῦ μνεία = de herinnering uwen pe soon betreffende, d. i. het aandenken aan u, 2 Tim. 1 : 3; inzonderhe behoort hiertoe de veel gebezigde spreekwijze τὰ περί τινος = hetge iemand betreft, zijne zaken, verrichtingen of aangelegenheden, Lk. 22 : 3 24 : 19, 27, Hand. 18 : 25, 23 : 11, 15, 24 : 10, 28 : 15, 23, 31, E 6 : 22, Fil. 1 : 27, 2 : 19, 20, Kol. 4 : 8; in vele gevallen laat de hi bedoelde betrekking zich in het Nederduitsch ook op andere wijze wede geven, b. v. door voor, als: προσεύχεσθαι περί τινος = voor iemand bidden Hand. 8 : 15; in, in de spreekwijze 3 Joh. vs. 2, περὶ πάντων = in alle in ieder opzicht, waarvoor anderen echter ter dezer plaatse meenen moeten vertalen: vóór of boven alles (περί = prae), γ) ook de beweeg grond of bedoeling eener handeling wordt door περί c. Genit. uitgedru = om, wegens, om — wil, b. v. Rom. 8 : 3 ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψα ... περὶ ἁμαρτίας = God Zijnen Zoon zendende om der zonde wil, vg

)r. 10 : 6, 18, 1 Petr. 3 : 18, 1 Joh. 2 : 2, 4 : 10; εὐχαριστεῖν περί : = over of wegens iemand danken, 1 Kor. 1 : 4; καυχᾶσθαι, 2 Kor. : 8; διαπορεῖσθαι, Lk. 24 : 4, Hand. 5 : 24; ook in de spreekwijze οὐ ει μοι περί τινος = ik stoor mij aan, geef of bekommer mij om mand of om niets, Mt. 22 : 16, Mk. 12 : 14.

2) Met den Accusativ., a) om eene plaatselijke omgeving uit te kken = om, omheen. b. v. περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ = om zijne lende, 3 : 4, Mk. 1 : 6; περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ = om zijnen hals, Mk. 9 : 42, ἦτο ὄχλος περὶ αὐτόν = er was eene schare om of rondom hem ge- en, Mk. 3 : 32; περὶ τὴν συκῆν = om den vijgeboom heen, Lk. 13 : 8; rtoe behooren de spreekwijzen: οἱ, αἱ, τὰ περὶ τόπον τινά = de men- en uit de omstreken of den omtrek van eene plaats, Mk. 3 : 8, = die omtrek zelf, Hand. 28 : 7 en οἱ περί τινα = οἱ ἀμφί τινα, . óf iemands gevolg, b. v. οἱ περὶ αὐτόν, Mk. 4 : 10, Lk. 22 : 49, οἱ ὶ τὸν Παῦλον, Hand. 13 : 3, óf iemand met zijn gevolg, omgeving ervan geen voorbeelden in het N. T.), óf ook wel (doch slechts bij ere schrijvers) de hoofdpersonen van zekeren kring, zonder dat daarbij n zijne omgeving bepaaldelijk gedacht wordt, in welken zin men dan egt te verstaan Joh. 11 : 19: πρὸς τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν (vol- ns de gewone lezing; vele Hss. echter zooals ℵ B C* L X hebben ὶ τήν) = tot Martha en Maria, b) bij approximatieve tijdsbepalin- n = het Lat. circa = omstreeks, tegen, b. v. περὶ τρίτην ὥραν, τάρτην φυλακήν, μεσημβρίαν, enz., Mt. 20 : 3, 5, 6, 9, 27 : 46, Mk. 48, Hand. 10 : 9, 22 : 6; c) overdracht. van het voorwerp waarom ne handeling zich beweegt; of met betrekking waartoe iets plaats eft, en alzoo vaak in gevallen, waarin het nog meer regelmatig den nitiv. pleegt te regeeren (zie boven) = omtrent, ten aanzien van, naar den aard van ons spraakgebruik en de eischen van het ver- nd = aan, van, met, voor, in, als 1 Tim. 1 : 19: περὶ τὴν πίστιν ναύγησαν = zij hebben schipbreuk geleden aan of ten aanzien van n geloof, vgl. op ναυαγέω; 6 : 4: νοσῶν περὶ ζητήσεις = lijdende aan istvragen (vgl. op νοσέω); vs. 21: περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν = zij n van (eigenlijk ten aanzien van) het geloof afgedwaald, vgl. 2 Tim. : 18; 2 Tim. 3 : 8: ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν = niet proefhoudend in t geloof, of wat het geloof betreft; Tit. 2 : 7: περὶ πάντα = in alles, alle opzichten; Mk. 4 : 19: αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι = de begeerten, e zich naar het overige (d. i. naar allerlei andere dingen) uitstrekken, k. 10 : 40: περὶ πολλὴν διακονίαν = met veel bedienens (vgl. op περι- πάω); vs. 41: περὶ πολλά = over of omtrent vele dingen; eigenaardig nog de hiertoe behoorende spreekwijze: τὰ περί τινα = hetgeen iemand etreft, zijne zaken of aangelegenheden, Fil. 2 : 23.

In de samenstelling beteekent περί a) de omgeving = van rondom,

van alle zijden, b. v. περιβάλλω, περιοικέω; overdracht. = heel en a zeer, b. v. περικρύπτω, περίλυπος; b) de beweging in verschillende richti = in de rondte, naar alle zijden, b. v. περιβλέπω, περισπάω; c) de zich zelve terugkeerende beweging = rond, om, b. v. περιάγω, πε έρχομαι; overdracht. = over, overig, b. v. περιλείπω.

Περιάγω, -ξω, Composit. van ἄγω, a) transit. (en zoo steeds bij Classici) = rondleiden, omvoeren, τινὰ γυναῖκα = iemand als vrou d. i. zich door haar als echtgenoote laten vergezellen, 1 Kor. 9 : 5; b halve op deze plaatsen overal elders in het N. T. b) intransit. = ron trekken, met Accusativ. van de plaatsen waardoor, Mt. 4 : 23, 9 : 3 23 : 15, Mk. 6 : 6; absolute = rondgaan, omgaan, Hand. 13 : 11.

Περιαιρέω, -ῶ, -ήσω, Aor. 2. -εῖλον, Composit. van αἱρέω, zie op αἱ ομαι, eigenlijk iets omringends wegnemen, doch vervolgens ook = va alle zijden, d. i. geheel en al wegnemen; zoo b. v. figuurlijk 2 Kor. 3 : 1 overdracht. ἁμαρτίας = zonden wegnemen, d. i. uitdelgen, Hebr. 10 : 1 τὴν ἐλπίδα = de hoop benemen, Hand. 27 : 20; ἀγκύρας = de anke (eigenlijk de ankertouwen) kappen, Hand. 27 : 40.

Περιάπτω, aanbinden, vasthechten, rondom aansteken, van vuu Lk. 22 : 55.

Περιάργυρος, van alle zijden van zilver, zilveren, Br. Jer. 8, 39, 7

Περιαργυρόω, verzilveren, Ex. 27 : 11, 37 : 15, 17, 18.

Περιαστράπτω, -ψω, Composit. van ἀστράπτω, omstralen, omschijnen τινά en περί τινα, Hand. 9 : 3, 22 : 6.

Περιβάλλω, -βαλῶ, Composit. van βάλλω, even als het Primitiv. va verschillende plaatsbewegingen gebruikt, en zoo = omringen met, op werpen om, in de uitdrukking: περιβάλλειν χάρακα πόλει, Lk. 19 : 43 inzonderheid echter, en zoo overal elders in het N. T., van het om doen, aandoen of aantrekken van kleedingstukken, alleen met τινά = iemand kleeden, Mt. 25 : 36, 38 (waar σε uit het verband moet worde bijgedacht), 43; τινά τι, b. v. ἐσθῆτα, ἱμάτιον, = iemand iets aan doen, Lk. 23 : 11, Joh. 19 : 2; in Medio, en zoo ook in het Particip Perf. Pass. περιβεβλημένος = zich kleeden, absolute = gekleed gaan Mt. 6 : 29, Lk. 12 : 27; τί = iets aandoen, aantrekken, Mt. 6 : 31 Hand. 12 : 8, Openb. 3 : 18; ἐν τινι = gekleed gaan in of beklee worden met, Openb. 3 : 5; vgl. voorts voor het gelijk geconstrueerd Particip. περιβεβλημένος plaatsen als Mk. 14 : 51, 16 : 5, Openb. 4 : 4, 7 : 9, 13 enz.

Περιβιόω, overleven, in het leven behouden, Ex. 22 : 18 (17), 3 Makk. 5 : 18.

Περιβλέπω, -ψω, Composit. van βλέπω, rondzien, in het N. T. alleen in Medio, a) absolute = om zich heen zien, rondzien, Mk. 9 : 8, 10 : 23; met Infinit. fin., Mk. 5 : 32; b) met Accusat. van den persoon

le zaak, τινάς of τινά = in het rond aanzien, Mk. 3 : 5, 34 (waar nog versterkt wordt door κύκλῳ), 11 : 11, Lk. 6 : 10.

Περιβόητος, ον, rondom uitgeschreeuwd, berucht, beroemd, 2 Makk. !2.

Περιβόλαιον, ου, τό, van περιβάλλω, wat men omdoet, omslaat, het ıl, de mantel, Ex. 22 : 27, Deut. 22 : 12, Hebr. 1 : 12; = het be-sel, de kap, de sluier, 1 Kor. 11 : 15.

Περιβολή, ἡ, het omwerpen, omarmen, aandoen van kleederen enz., kleederen zelve, omvang, omweg, Gen. 49 : 11, Sir. 11 : 4, 50 : 11, ı. 7 : 9, 2 Makk. 3 : 26, Gesch. van Zosimus 7.

Περίβολος, ὁ, het omgevende, omsluiting, omtrek, muur, Sir. 50 : 2, 40 : 5, 42 : 20, 1 Makk. 14 : 48.

Περιγραφή, ἡ, omschrijving, omtrek, Heracl. 2 : 8.

Περιγράφω, omschrijven, Tat. Or. 2 : 24, 20 : 23.

Περιδέξιον, τό, armband, Ex. 35 : 22, Num. 31 : 50.

Περιδέω, -ήσω, Perf. -δέδεκα, Perf. Pass. -δέδεμαι, Composit. van δέω, binden, τί τινα, Joh. 11 : 44.

Περιδρέμω, zie op περιτρέχω.

Περιδρομή, ἡ, het omloopen, omloop, Jos. Ant. 20, 11, 2.

Περίειμι, rondom iets zijn, vóór anderen zijn, overtreffen, Job 27 : 3, , 31 : 21.

Περιεργάζομαι, -άσομαι, Depon. Med., Composit. van ἐργάζομαι, eigenl. rken buiten eene zaak om, d. i. óf zich met onnutte dingen bezig ıden, zich onnoodig vermoeien, óf zich met eens anders zaken be-eien, Wijsh. 8 : 5, Sir. 3 : 23, 2 Thess. 3 : 11.

Περιεργία, ἡ, bemoeiing met de zaken van anderen, toovenarij, ·iergia, Passio Perp. 87 : 14, Iren. 580 A, 678 A, Eus. II, 1021 B.

Περίεργος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van περί en τὸ ἔργον, a) van personen zich ophoudende met beuzelingen of met zaken waarmede men niet maken heeft, kleingeestig, beuzelachtig, 1 Tim. 5 : 13; b) van zaken, περίεργα = beuzelingen, nietigheden, bijzonder van ijdele toover-nsten, Hand. 19 : 19.

Περιέρχομαι, -ελεύσομαι, Aor. 2. -ῆλθον, Composit. van ἔρχομαι, rond-ın, met Accusat. van het plaatselijk voorwerp, τὰς οἰκίας, 1 Tim. 13; abs. = rondtrekken, omzwerven, omloopen, Hand. 19 : 13, Hebr. : 37; van zeevarenden = omvaren, Hand. 28 : 13.

Περιέχω, -έξω, Aor. 2. περιέσχον, Composit. van ἔχω, omvat houden; ·rdracht. van de vrees, de verbazing, die iemand bevangt, Lk. 5 : 9; inhouden, bevatten, van een brief of geschrift, Hand. 23 : 25; in-nsit. of in pass. beteekenis = vervat zijn, 1 Petr. 2 : 6.

Περίζωμα, τό, gordel, Gen. 3 : 7, Ruth 3 : 15, Jer. 13 : 1, 2, 4, 6, 7.

Περιζώννυμι, -ζώσω, Composit. van ζώννυμι, omgorden, in Medio περι-

ζώννυμαι, -ζώσομαι, Aor. 1. -εζωσάμην, absolute = zich omgorden,
12:37, 17:8, Hand. 12:8; τὴν ὀσφύν = zich de lende omgorden,
τινι = met iets, figuurl. Ef. 6:14; in Passivo, Particip. Perf. περι-
σμένος, = omgord zijn, figuurl. Lk. 12:35; met πρός τινι en περί τι
het omgorde lichaamsdeel, en den Accusativ. der zaak, waarmede
omgordt, Openb. 1:13, 15:6.

Περίθεμα, τό, het rondom geplaatste, rooster, Ex. 38:24 (4), h
band, Richt. 8:26.

Περίθεσις, εως, ἡ, van περιτίθημι, een woord van lateren tijd,
eigenlijk omzetten zou moeten beteekenen = het omdoen, omhan
van sieraden, 1 Petr. 3:3.

Περιΐστημι, -στήσω, Composit. van ἵστημι, a) transit. = in het r
zetten, plaatsen; in de intransit. tempora (Perf., Plusqpf., Aor. 2.
en de tijden van het Med.) = in het rond staan, Joh. 11:42, Ha
25:7; b) = omzetten, verplaatsen, in het Med. zich verplaatsen,
plaats veranderen, en vandaar naar 't schijnt, doch slechts bij lat
schrijvers = omheen of uit den weg gaan, τί = voor iets; overdra
= ontwijken, vermijden, 2 Tim. 2:16, Tit. 3:9.

Περικαθαίρω, van alle kanten reinigen, bezweren, Didache 3:4.

Περικάθαρμα, ατος, τό, van περικαθαίρω, ik reinig of zuiver van
zijden, vandaar hetgeen bij het reinigen opgeveegd wordt, het vuil
afval; figuurl. van iemand, die de algemeene verachting draagt, τοῦ κόσ
= het uitvaagsel der wereld. In Plurali 1 Kor. 4:13. In de L
Spreuk. 21:18 voor כֹּפֶר, rantsoen, zoenmiddel.

Περικαθίζω, rondom iets stellen, plaatsen, omsingelen, Deut. 20:
19, Joz. 10:5, 31, 34, 36, 38, Richt. 9:50 A.

Περικαλύπτω, -ψω, Composit. van καλύπτω, door iets, dat er omh
gedaan wordt, bedekken, τὸ πρόσωπόν τινος, of ook alleen τινά = iema
gelaat bedekken, opdat hij niet kunne zien, Mk. 14:65, Lk. 22:
= overdekken, overtrekken, τινί = met iets, Hebr. 9:4.

Περικατέχω, omgeven, insluiten, Philo I, 657, 21, Jos. B. J. 3, 7,
6, 4, 5.

Περίκειμαι, -κείσομαι, Depon. med., composit. van κεῖμαι, a) = o
gelegen zijn, omgeven; ἔχειν τι περικείμενον, met Dativ. van den perso
= iets om zich heen hebben, van iets omgeven zijn, Hebr. 12:1; b)
wijze van Perf. Pass. van περιτίθημι, met περί τι = om iets heen legge
om iets doen, b. v. om iemands hals, Mk. 9:42, Lk. 17:2; met e
Accusat. van de zaak = om hebben, aan hebben, Hand. 28:20, τὰ
ἅλυσιν περίκειμαι = ἅλυσις περίκειταί μοι = ik draag of heb een kete
aan; overdr. Hebr. 5:2: περίκειται ἀσθένειαν = περίκειται αὐτῷ ἀσθέν
= hij draagt zwakheid aan zich, is er mede behept.

Περικεκομμένως, verkort, Just. Tryph. 118.

Περικεφαλαία, ας, ἡ, eigenl. Feminin. van het Adject. περικεφάλαιος περί en ἡ κεφαλή) het hoofd omgevend, vandaar = het hoofd-el, 1 Sam. 17:5, 38, 49, 2 Kron. 26:14, bijzonder de helm; arl. 1 Thess. 5:8; Ef. 6:17: τοῦ σωτηρίου = de helm des heils, die bestaat in, of u verschaft wordt door het heil, waarop gij ›t.

Περικοπή, ἡ, verminking, tooi, opschik. — Pericoop, passage, Just. ›h. 65, 72, Clem. A. I, 1141 B, II, 356 A.

Περικρατής, -εος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van περί en κράτος, (vgl. ἀκρατής ἐγκρατής), eigenlijk geheel en al in zijne macht hebbende, en vandaar machtig, τινός = iets machtig of meester, Hand. 27:16.

Περικρύπτω, -ψω, Aor. 2. -έκρυβον (vorm van lateren tijd, zie Blass' S. 40 ff.), Composit. van κρύπτω, van alle zijden bedekken, ver-gen, Lk. 1:24.

Περικυκλόω, -ῶ, -ώσω, Composit. van κυκλόω, omringen, omsingelen, uiten, Lk. 19:43.

Περιλαμβάνω, omvangen, omarmen, Gen. 29:13, 33:4, 48:10, sio Perp. 81:22, 83:7.

Περιλάμπω, -ψω, Composit. van λάμπω, van alle zijden schijnen, len; transit. τινά = iemand omschijnen, omstralen, Lk. 2:9, Hand. :13.

Περιλείπω, -ψω, Composit. van λείπω, overlaten; in Passivo περι-λομαι = overblijven, overzijn, 1 Thess. 4:15, 17.

Περιληπτός, te bevatten, te begrijpen, Tat. Or. 4:27.

Περίλυπος, ον, ὁ, ἡ, -ον, τό, van περί en ἡ λύπη, eigenl. van alle en door droefheid overmand, als overstelpt, d. i. zeer bedroefd, eel ter neder geslagen, Mt. 26:38, Mk. 6:26, 14:34, Lk. 18:23, 24, sio Perp. 65:23, 83:2.

Περιμένω, -νῶ, Composit. van μένω, blijven wachten, met Accusat. den persoon of de zaak = wachten op, afwachten, Hand. 1:4.

Περινοέω, overleggen, Athen. 8:12.

Πέριξ, een versterkt περί, beide als Praepos. en als Adverb. ge-ikt = rondom; ὁ, ἡ, τὸ πέριξ = omgelegen, omliggend, Hand. 5:16.

Περιοδευταί, visitatoren, Die Kanones der wichtigsten altkirchl. Con-en, Lauchert, 1896, S. 78, 8.

Περιοδεύω, rondreizen, rondgaan, 2 Sam. 24:8, Zach. 1:10, 11, 7. Van artsen, genezen door het voorschrijven van een diëet, Acta Xantippe en Polyxena 1.

Περιοικέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van οἰκέω, omwonen; τινά = rondom land, in zijne nabuurschap wonen, Lk. 1:65.

Περιοικοδομέω, rondom bouwen, omsluiten, Job 19:8, Jer. 52:4, . 26:8.

Περίοικος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van περί en ὁ οἶκος, omwonend, nabu substantive = die in iemands omtrek woont, de nabuur, Gen. 19: 29, Deut. 1:7, Lk. 1:58.

Περιονυχίζω, de nagels afsnijden, Deut. 21:12.

Περιοργής, ές, zeer vertoornd, Jos. Ant. 18, 8, 1.

Περιούσιος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van het Particip. Praes. fem. van ι εἰμι in de beteekenis van over, overig zijn, waarvan ook het Subst ἡ περιουσία = de overvloed, het overgegaarde, het fortuin of vermo dat men zich verkregen of overgewonnen heeft; van hier is περιούσι rijk, gegoed, vermogend, en dan ook = aanzienlijk, uitgelezen, 2:14, waar men het, met het oog zekere plaatsen van het O. T. (19:5, Deut. 7:6), waar Israel Gods eigendom of סְגֻלָּה genoemd wo en in navolging der LXX, die dit woord door λαὸς περιούσιος vert veelal door eigen pleegt over te zetten.

Περιοχή, ῆς, ἡ, van περιέχω, omvang, de inhoud of ook een in zelf afgerond gedeelte, d.i. hoofdstuk, van een geschrift, Hand. 8: In de LXX o. a. voor מְצַד, burcht, bergvesting, 1 Sam. 22:4, 2 Sam. 5:7, 9, 17.

Περιπατέω *, a) rondgaan, LXX meermalen = הלך Kal, Piël, Hit waarvoor evenwel gewoonlijk πορεύεσθαι. Gen. 3:8, Ex. 21:19, E 2:11, Sir. 9:13, 10:26, Sus. 8 enz. In het N. T. παρὰ τὴν θάλα Mt. 4:18, Mk. 1:16. ἐπὶ τῆς θαλ. Mt. 14:26, Mk. 6:48, 49, 6:19. ἐπὶ τὴν θάλ. Mt. 14:25, ἐπὶ τὰ ὕδατα Mt. 14:29, ἐπάνω τ 11:49. ἐν τῷ ἱερῷ Mk. 11:27, Joh. 10:23. ἐν τῇ Γαλιλ., Ἰουδ., ἐν Ἰουδ. Joh. 7:1, 54. ὅπου θέλεις Joh. 21:18. Absol. Mt. 9:5, 11 15:31, Mk. 2:9, 5:42, 8:24, 12:38, 16:12, Lk. 5:23, 7: 20:46, 24:17, Joh. 1:36, 5:8, 9, 11, 12, Hand. 3:6, 8, 9, 14:8, 10, Openb. 2:1, 9:2. b) Overdr. in het klassieke Griek van den omgang der wijsgeeren met hunne leerlingen = al wandel leeren en disputeeren, zooals Aristoteles dat placht te doen, περίπ de disputatie, ook van de school van Aristoteles gebruikt. Daar sluit evenwel het Bijbelsch, bepaald Nieuw-Testamentisch gebruik het woord in overdrachtelijke beteekenis evenmin aan als de beteek van ἀκολουθεῖν, vgl. παρακολουθεῖν τῇ διδασκαλίᾳ 1 Tim. 4:6, 2 Tim. 3: met 2 Makk. 9:27 παρακολουθοῦντα τῇ ἐμῇ προαιρέσει, dat met het am lando meêgedeelde onderricht niets te maken heeft. Veelmeer komt gebruik van het woord = wandelen in zedelijke, bepaald in zedel godsdienstige beteekenis met het Oud-Testamentische הלך overeen, zoo het aan de moderne talen eigenaardige gebruik van den zedelijk wandel alleen uit de taal der Heilige Schrift voortvloeit. Terwijl LXX הלך ook in deze beteekenis gewoonlijk door πορεύεσθαι vertaa met toevoegingen als νόμῳ, προστάγμασιν, ἐν νόμοις, ἐν ὁδῷ κυρίου, ἐπ

ιλίμ, ματαίων, τῶν ἐνθυμημάτων, ἐνώπιον κυρίου enz., zeer zelden evenwel ır περιπατεῖν (2 Kon. 20 : 3, Spreuk. 8 : 20, Pred. 11 : 9, in de apoefen niet), staat daarentegen in het N. T. πορ. zeer zelden in deze bekenis (Lk. 1 : 6, Hand. 9 : 31, 14 : 16, 1 Petr. 4 : 3, 2 Petr. 2 : 10, 3 : 3, l. 11, 16, 18), daarvoor nl. in het Paulinisch en Johanneïsch spraakıruik περιπατεῖν (daarenboven slechts Mk. 7 : 8 κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν σβ. Hand. 21 : 21 τοῖς ἔθεσι. Hebr. 13 : 9 ἐν βρώμασι), waarbij nog het schil heerscht, dat bij Paulus de psychologische bepaaldheid, in het T. het gebied en de richting op den voorgrond staat, terwijl Johannes, ›als dikwijls bij Jezaja en somtijds in de Psalmen, aan de beeldsprae uitdrukking ἐν φωτί, σκοτίᾳ de voorkeur geeft. Wij vinden a) in het hanneïsch spraakgebruik ἐν τῇ σκοτίᾳ Joh. 10 : 23, 1 Joh. 2 : 11, ἐν τῷ ὅτει 1 Joh. 1 : 6, vgl. Joh. 11 : 9, 10, Jez. 9 : 2, 50 : 10. ἐν τῷ φωτί Joh. 1 : 7. ὡς τὸ φῶς ἔχετε Joh. 12 : 35. διὰ τοῦ φωτός Openb. 21 : 24. l. Jez. 60 : 3, Ps. 89 : 16. Anders nog μετά τινος Joh. 6 : 66, Openb. 4. καθὼς ἐκεῖνος 1 Joh. 2 : 6. ἐν ἀληθείᾳ 2 Joh. 4, 6, 3 Joh. 3, 4. Vgl. ἀληθινῇ Jez. 65 : 2, γυμνός Openb. 16 : 15, vgl. Jez. 20 : 2. Zie onder μνός. — b) In het Paulinisch spraakgebruik alleen Rom. 13 : 13 ὡς ἐν ἱρᾳ εὐσχημόνως. Ef. 5 : 8 ὡς τέκνα φωτός. Met adverbiale bepaling σχημόνως 1 Thess. 4 : 12. ἀκριβῶς Ef. 5 : 15. ἀτάκτως 2 Thess. 3 : 6, 11, l. 1 Thess. 4 : 1 ἀξίως τοῦ θεοῦ τοῦ καλοῦντος κτλ. 1 Thess. 2 : 12, vgl. . 4 : 1. Kol. 1 : 10, 1 Kor. 7 : 17. ἐν ἐπιθυμίαις Ef. 2 : 2. ἐν παραπτώμασιν . 2 : 10, Kol. 3 : 7. ἐν καινότητι ζωῆς Rom. 6 : 4. ἐν σοφίᾳ Kol. 4 : 5. ματαιότητι τοῦ νοός Ef. 4 : 17. ἐν ἀγάπῃ Ef. 5 : 2, κατὰ ἀγάπην Rom. l : 15. ἐν Χῳ Kol. 2 : 6. κατὰ σάρκα Rom. 8 : 4, 2 Kor 10 : 2, vgl. ἐν ρκί 10 : 3, κατὰ πνεῦμα Rom. 8 : 4. πνεύματι Gal. 5 : 16, 2 Kor. 12 :18. τὰ ἄνθρωπον 1 Kor. 3 : 3. διὰ πίστεως, οὐ δι' εἴδους 2 Kor. 5 : 7. Oudestamentische voorbeelden voor deze manier van uitdrukking bestaan et. Het is eene zelfstandige verdere ontwikkeling van het Oud-Testaentisch spraakgebruik, waarvoor πορεύεσθαι minder gepast was.

Περιπείρω, -περῶ, Aor. 1. -έπειρα, Composit. van πείρω ik dring, boor, eek door iets heen, en vandaar in de versterkte beteekenis van het rimitivum = doorboren, doorsteken, in overdracht. zin, 1 Tim. 6 : 10.

Περιπίπτω, -πεσοῦμαι, Aor. 2. -έπεσον, Composit. van πίπτω, eigenl. illen om, over iets heen, tusschen in, vandaar = vervallen, geraken, q. Dativo, b. v.: λῃσταῖς = onder roovers, Lk. 10 : 30 ; πειρασμοῖς = ı verzoekingen, Jak. 1 : 2; maar ook met εἰς, b. v. εἰς τόπον διθάλασσον : op eene droogte, Hand. 27 : 41.

Περιπλέκω, omwikkelen, omwinden, 2 Sam. 18 : 9, Ps. 49 (50) : 19, 18 (119) : 61.

Περιποιέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van ποιέω, eigenl. maken, dat er iets verig zij of dat er iets overblijve, in het leven behouden, Gen. 12 : 12,

en vandaar overhouden, overwinnen of- leggen, in ruimeren zin = ve werven; in Medio περιποιέομαι, οῦμαι = zich verwerven, τί, Gen. 31 : 1 Hand. 20 : 28, 1 Tim. 3 : 13.

Περιποίησις, εως, ἡ, a) in actieven zin = het behoud, de bewarin ψυχῆς, Hebr. 10 : 39; = de verwerving, verkrijging, winst, σωτηρία 1 Thess. 5 : 9; δόξης, 2 Thess. 2 : 14; b) in passieven zin = het ve worvene, d. i. de bezitting, het eigendom, figuurl. van de gemeente het ware Israel, het volk van God, Ef. 1 : 14, waar ἡ περιποίησις zoov is als λαός, ὃν περιεποιήσατο, en 1 Petr. 2 : 9, waar λαὸς εἰς περιποίη scil. ἐσόμενος (vgl. Mal. 3 : 17 naar de LXX) = een ten eigendom b stemd of uitverkoren volk.

Περιπόλιον, τό, wachthuis, het veld, dat rondom de stad lig 1 Kron. 6 : 71 (56).

Περίπτερος, ον, rondom vliegend, rondspattend van vonken vuur Hooglied 8 : 6. Ook bij οἶκος van eenen met eenen zuilenrij omgev tempel of kamer, Am. 3 : 15.

Περιπτύσσω, omgeven, omarmen, omsingelen, Athen. 53 : 10.

Περίπτωμα, τό, ongeval, toeval, Ruth 2 : 13, 2 Sam. 1 : 6.

Περιραίνω, rondom besprengen, natmaken, Lev. 14 : 7, 51, Num. 8 :

Περιραντίζω, = περιραίνω, Num. 19 : 13, 20, Ez. 43 : 20 A.

Περιῤῥήγνυμι, -ῥήξω, Composit. van ῥήγνυμι, rondom afscheuren, b zonder van het van 't lijf scheuren van kleederen, Hand. 16 : 22.

Περισκελής, ές, het been omgevend, τὰ περισκελῆ, beenbedekkinge Ex. 28 : 38 (42), 36 : 36, Lev. 6 : 10.

Περισκυθίζω, de huid aftrekken, 2 Makk. 7 : 4.

Περισπασμός, ὁ, het rondtrekken, wegtrekken. In de LXX vo עִנְיָן, moeilijke bezigheid, werk, Pred. 1 : 13, 2 : 23, 26, 3 : 10.

Περισπάω, -ῶ, -άσω, Composit. van σπάω, her- en derwaarts trekke aftrekken, overdracht. = afleiden, te weten iemands aandacht; in Med = zich laten afleiden, druk in de weer of bezig zijn, zoodat men a andere dingen niet denkt, περί τι, Lk. 10 : 40.

Περισπόριον, τό. In de LXX voor מִגְרָשׁ, plaats voor het vee om weiden, gegeven aan de Levieten, Joz. 21 : 2, 3, 8, 11, 19.

Περισσεία, ας, ἡ, van περισσεύω, de overvloed, overmaat, Rom. 5 : 1 2 Kor. 8 : 2, en volgens sommigen ook Jak. 1 : 21 (in den zin van h de perken te buiten gaande), waar Bouman en Haupt echter over blijfsel, Beyschlag „das Ueberschäumende der Seele" vertalen, vg Beyschlag en Spitta, Comm. t. d. pl.; εἰς περισσείαν, adverbialiter = over vloedig, ruim, rijkelijk, 2 Kor. 10 : 15.

Περίσσευμα, ατος, τό, a) = het overtollige, d. i. meer dan iema behoeft, in tegenstelling van ὑστέρημα gebrek, 2 Kor. 8 : 14; = he overschot, na voorziening in de behoeften, b. v. κλασμάτων, Mk. 8 : 8

= ἡ περισσεία in de spreekwijze: τὸ περίσσευμα τῆς καρδίας = de
rvloed of volheid des harten, d. i. waar het hart van vervuld is, van
rloopt, Mt. 12 : 34, Lk. 6 : 45.

Περισσεύω, -εύσω, eigenlijk een zeker getal of maat te boven gaan,
rtollig zijn, vervolgens in ruimeren zin a) = overschieten, overblij-
ı, b. v. τὰ περισσεύσαντα κλάσματα = de overgeschotene brokken,
ı. 6 : 12; in denzelfden zin τὸ περισσεῦον (substantive = τὸ περίσσευμα)
κλασμάτων, Mt. 14 : 20, 15 : 37; met τινί als Dativ. commodi, Lk.
17, Joh. 6 : 13; b) = in overvloed zijn of hebben, en vandaar α) van
ffelijke zaken = overvloed hebben, absolute, in tegenstelling van
ερεῖσθαι, Fil. 4 : 12, 18; seq. Gen. = van iets, Lk. 15 : 17; τὸ περισ-
ον τινι = iemands overvloed, Mk. 12 : 44, Lk. 21 : 4, vgl. 12 : 15;
ισσεύειν εἴς τι = meer dan het noodige tot iets hebben, 2 Kor. 9 : 8;
Passivo, περισσεύομαι = overvloedig begiftigd worden, ontvangen,
. 13 : 12, 25 : 29; β) van geestelijke zaken = overvloedig, in ruime
rijke mate toegerust zijn, ἔν τινι = aan of met iets, Rom. 15 : 13,
Kor. 15 : 58, Kol. 2 : 7; = overvloedig zijn met (d. i. in het verleenen
bewijzen van) iets, εἴς τινα = jegens iemand, Rom. 5 : 15, 1 Thess.
12; τὶ εἴς τινα = iets aan of bij iemand overvloedig maken, d. i. het
m in ruime mate of overvloed verleenen, 2 Kor. 9 : 8; c) = over-
›edig, d. i. uitermate groot, aanzienlijk of aanmerkelijk zijn, 2 Kor.
5, 9 : 12, Fil. 1 : 26; vandaar = uitmunten, uitnemender zijn dan,
n personen, 1 Kor. 8 : 8, 14 : 12; τινί en ἔν τινι = door of in iets,
Kor. 8 : 7; van zaken, 2 Kor. 3 : 9; bijzonder van deugden of hoeda-
gheden, die zich door grootte of voortreffelijkheid onderscheiden, b. v.
δικαιοσύνη, Mt. 5 : 20, waar het nog door πλεῖον versterkt wordt; d) =
ervloedig worden, d. i. toenemen, τῷ ἀριθμῷ = in getal, Hand. 16 : 5;
n de ἀλήθεια τοῦ θεοῦ gezegd in den zin van in al ruimer en ruimer
ate te voorschijn treden, Rom. 3 : 7; met μᾶλλον verbonden = al
eer en meer toenemen, 1 Thess. 4 : 10; ἔν τινι = in iets, Fil. 1 : 9.

Περισσολογέω, te veel spreken, Just. Tryph. 128, Epiph. II, 668 C.

Περισσός, ή, όν, Adjectiv., van περί in de beteekenis van over, van-
aar hetgeen zekere maat overtreft of te buiten gaat, d. i. = wat meer
dan, met den Genitiv. van het vergeleken voorwerp, Mt. 5 : 37; =
iitengewoon, bijzonder, Mt. 5 : 47; τὸ περισσόν τινος, substantive = wat
mand vooruit heeft, zijn voorrecht, Rom. 3 : 1; περισσὸν ἔχειν = meer
an genoeg, volop hebben, Joh. 10 : 10; περισσόν ἐστί τι = iets is over-
odig, overtollig, 2 Kor. 9 : 1; adverberbiale uitdrukkingen zijn: ἐκ
εριττοῦ = des te meer, Mk. 14 : 31; als pleonastisch bijvoegsel bij λίαν
= uitermate zeer, Mk. 6 : 51; ὑπερεκπερισσοῦ = ten zeerste, ten sterkste,
Thess. 3 : 10, 5 : 13; ditzelfde woord als Praepositie met den Genitiv.
= ver boven, veel meer dan, Ef. 3 : 20. — In Comparativo περισσότερος

= grooter, wat omvang of gewicht betreft, en dus naar den eisch v
het verband ook = meerder, zwaarder enz. Mk. 12 : 40, Lk. 12 : 4, 4
20 : 47, 1 Kor. 12 : 23, 24, 2 Kor. 2 : 7 (vgl. bij deze plaatsen over h
gebruik van den Comparativ. Blass, S. 58 ff.); het Neutrum περισσότε
scil. τί, met Genit. = meer dan, Mt. 11 : 9, Lk. 7 : 26; als Adver
bij Adjectiva of Verba geplaatst = nog te meer, Hebr. 6 : 17, 7 : 1
door μᾶλλον versterkt = nog veel meer, Mk. 7 : 36, met Genit. = me
dan, 1 Kor. 15 : 10; περισσότερόν τι = nog wat meer, 2 Kor. 10 : 8.

Περισσοτέρως, Adverb. van den Comparativ., te meer, des te me
veel meer, ter uitdrukking eener vergelijking, die door het verba
wordt aangewezen, Mk. 15 : 14 (waar ook περισσῶς gelezen wordt), 2 K
1 : 12, 2 : 4, 7 : 15, 11 : 13, 12 : 15, Gal. 1 : 14, Fil. 1 : 14, 1 The
2 : 17, Hebr. 2 : 1, 13 : 19; versterkt door de bijvoeging van μᾶλλον
nog veel meer, 2 Kor. 7 : 13.

Περισσῶς, Adverb. van περισσός, zeer, uitermate, geweldig, Mt. 27 : 2
Mk. 10 : 26, Hand. 26 : 11.

Περιστερά, ᾶς, ἡ, de duif (eigenlijk het wijfje alleen; de doffer he
bij latere schrijvers περιστερός), Mt. 3 : 16; 10 : 16, 21 : 12, Mk. 1 : 1
11 : 15, Lk. 2 : 24, 3 : 22, Joh. 1 : 32, 2 : 14, 16, Acta Thomae 36 :
58 : 3.

Περιστολή, ἡ, bekleeding, Ex. 33 : 6, Sir. 45 : 7.

Περιστόμιον, τό, opening, mond, Ex. 28 : 28 (32), 36 : 31, Job 15 : 2
30 : 18.

Περιστρέφω, ronddraaien, Gen. 37 : 7, Num. 36 : 7, 9.

Περίστυλον, τό, zuilengang, gaanderij, Ez. 40 : 17, 18, 42 : 3.

Περισύρω, rondtrekken, Gen. 30 : 37, 2 Makk. 7 : 7.

Περισχίζω, rondsplijten; van eene rivier zich om eene plaats he
verdeelen en haar rondom besproeien, Ez. 47 : 15, 48 : 1.

Περιτειχίζω, ommuren, eene plaats door een muur versterken, i
sluiten, Hoz. 10 : 14, Gesch. v. Zosimus 9.

Περίτειχος, τό, verschansing, 2 Kon. 25 : 1, Jez. 25 : 1, Dan. 9 : 25

Περιτέμνω *, aan alle kanten snijden, afsnijden, besnijden, LXX
מָהַל, met περικαθαρίζειν verwisseld, Deut. 30 : 6, vgl. Lk. 19 : 23 en
beslist alleen van de x. ἑ. zoo genoemde besnijdenis, dat, waar מוּל m
een ander object = afsnijden, zooals Job 14 : 2, Ps. 90 : 6, 118 : 10, 11, 1
ook eene andere vertaling gekozen is (ἐκπίπτω, ἀποπίπτω, ἀμύνομαι
hoewel het gewone Grieksch de vertaling door περιτ. zou toegelate
hebben, nl. Ps. 118 : 10, 11, 12. Slechts eenmaal staat περιτ. met e
ander object dan ἀκροβυστία, nl. met σάρκα, ἀρσενικόν, υἱόν enz., nl. E
16 : 4 τὸν ὄμφαλον = כָּרַת, dat Ex. 4 : 25 van de besnijdenis staat x. ἑ
Jer. 4 : 4 overeenkomstig סוּר Hiph., maar ook in den zin van besnijd
nis: περιτμήθητε (הִמֹּלוּ) τῷ θεῷ ὑμῶν καὶ περιτέμνεσθε (הָסִרוּ voor περιελ

σκληροκαρδίαν ὑμῶν. Anders overal = מָּל Gen. 17 : 10, 11, 12, 14, 24, 25, 26, 27, 21 : 4, 34 : 15, 17, 22, 24, Ex. 12 : 44, 48, Lev. 3, Deut. 10 : 16, Joz. 5 : 2, 3, 4, 7, 8, Jer. 4 : 4, 9 : 24. Zoo bij t. het Medium = zich besnijden 2, 36, 2: τὰ αἰδοῖα ὧλλοι μὲν ἐῶσι ἐγένοντο, πλὴν ὅσοι ἀπὸ τούτων ἔμαθον, Αἰγύπτιοι δὲ περιτάμνονται. Ibid. : 1 μοῦνοι πάντων ἀνθρώπων Κόλχοι καὶ Αἰγύπτιοι καὶ Αἰθίοπες περιτάμνον- ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα. Eveneens het med. Diod. Sic. 3, 32, Jos. c. 1, 22, 5; 2, 13, 4, 5, 6, Ant. 1, 10, 5; het actief Ant. 1, 12, 2. passief ook daar. Het Med. bij Philo. Bij de LXX het actief Gen. 23, 27, Ex. 4 : 25, 12 : 44, 48, Lev. 12 : 3, Joz. 5 : 2, 3, 4, 7, lakk. 1 : 60 enz. 2 Makk. 6 : 11, 4 Makk. 4 : 25. Het passief Gen. 10, 12, 13, 14, 26, 34 : 15, Joz. 5 : 8, Jer. 9 : 24, Ez. 16 : 4. Het l. met Aor. med. Gen. 17 : 24, 25, 34 : 17, 22, Deut. 10 : 16, met . pass., bepaald Fut. Gen. 17 : 11, Jer. 4 : 4, Jud. 14 : 10. In het N. T. act. Lk. 1 : 59, 2 : 21, Joh. 7 : 22, Hand. 7 : 8, 15 : 5, 16 : 3, 21 : 21. Paulus alleen het pass. of med. 1 Kor. 7 : 18, Gal. 2 : 3, 5 : 2, 3, 12, 13, Kol. 2 : 11, vgl. Hand. 15 : 1, 24. — Vgl. Bijb. Woordenb. hm—Van Rhijn t. d. pl. Orelli, PRE[3], Oehler. Theol. des Alt. Test. 37 ff. enz. In het N. T. komt de besnijdenis nog het meest voor in e beteekenis voor het behooren tot het bondsvolk, derhalve naar hare eekenis voor de geschiedenis des heils (Judith 14 : 10 περιετέμετο τὴν κα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ καὶ προσετέθη πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραήλ, vgl. Jos. . 23 τούτους περιτέμνεσθαι τῶν Ἰουδαίων ἀναγκαζόντων, εἰ θέλουσιν εἶναι ' αὐτοῖς), voor de verplichting onder de wet in aanmerking (vgl. od. 5 : 1 enz. Gal. 5 : 2, 3 en ὀφειλέτης); naar hare symbolische beteenis Kol. 2 : 11. Vgl. Philo, De sacrificantibus II, 258, 5 sqq. De r. Abr. I, 450, 41 sqq.

Περιτίθημι, -θήσω, Aor. 1. -έθηκα, Aor. 2. -έθην, partic. -θείς, Comit. van τίθημι, om- bij- of omheen zetten, van kleederen = om- of ı doen, τινί τι, Mt. 21 : 33, 27 : 28, Mk. 15 : 17 (waar over den vorm τιθέασιν, voor -τιθεῖσιν, zie Winer—Schmiedel, Gramm. 1894, S. 118); ook op plaatsen als Mt. 27 : 48, Mk. 15 : 36, Joh. 19 : 29, waar de ze, waarop de spons om den rietstok bevestigd werd, niet nader wordt geduid, en men (daar de stok er waarschijnlijk doorheen werd geken) περιτίθημι het best vertaalt door er opsteken (zoo Syn. Vert. en izsäcker, N. T. 1894), of anders door er aandoen; overdr. τιμήν τινι eer bijzetten, met eer omgeven, van het voldoen aan de eischen der baarheid, betamelijkheid, 1 Kor. 12 : 23.

Περίτιος, ὁ, Peritius, eene Macedonische maand = Φεβρουάριος, Jos. t. 8, 5, 3.

Περιτομή*, ἡ, besnijdenis, in het gewone Grieksch zeer zelden = van rondom besnijden. In het Bijbelsch Grieksch behalve Jer. 11 : 16

van de κ. ἑ. zoo genaamde besnijdenis van de ἀκροβυστία en dat wel de LXX alleen Ex. 4 : 26 = מוּלֹת, Gen. 17 : 12 = מהל Inf. Niph. 11 : 16 (misverstand van het Hebr. הֲמֻלָּה, gedruisch), staat het het afhouwen van eenen boom. Niet in de apocriefen, zelden bij Ant. 1, 10, 5, de plur. ibid. 1, 12, 2 μετὰ τοσαύτας ἡμέρας ἔθος ἔχου οἱ Ἰουδ. ποιεῖσθαι τὰς περιτομάς. Meermalen daarentegen bij Philo (diens geschrift „De circumcisione" I, 210—212), evenals in het N. waar het behalve Joh. 7 : 22, 23, Hand. 7 : 8, 10 : 45, 11 : 2 alleen de Paulinische geschriften voorkomt en dat wel a) actief de besnijdenis als instelling, Joh. 7 : 22, Gal. 5 : 11 εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω. Kol. 2: Hand. 7 : 8 ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς, zie διαθήκη. Gewoonlijk even b) pass. Joh. 7 : 23 περιτομὴν λαμβάνειν. Rom. 4 : 11 σημεῖον ἔλαβε τομῆς. Rom. 4 : 10, waar περιτομή formeel gelijkstaat met ἀκροβυστία περιτομῇ εἶναι, in den toestand der besnijdenis zijn, tegenover ἐν ἀ βυστίᾳ εἶναι. Vgl. Rom. 2 : 25, 26, waar περιτομή eveneens = het sneden zijn. Vs. 27 κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα σε διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου, waar διά niet is = in door het voorschrift der wet en de besnijdenis bewerkte eigensch maar = door bemiddeling van wet en besnijdenis toch niets meer een παραβάτης zijn. Vgl onder νόμος bl. 350. Rom. 3 : 1, 1 Kor. 7: Gal. 5 : 6, 6 : 15, Fil 3 : 5. Daaraan sluit zich aan c) π. als na van Israel naar zijne besnijdenis, Ef. 2 : 11 ὑμεῖς τὰ ἔθνη ἐν σαρκί λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, onder ἀκροβυστία, bl. 145—147. Zoo Rom. 3 : 30, 4 : 9, 12, 15 Gal. 2 : 7, 8, 9, Fil. 3 : 9 ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή. Kol. 3 : 11. V daar οἱ ἐκ περιτομῆς, die daartoe behooren, in de verklaring wel onderscheiden van οἱ ἐκ νόμου, Rom. 4 : 14, 16, οἱ ἐξ ἐριθείας R 2 : 8, meer locaal op te vatten zooals Kol. 4 : 11 οἱ ὄντες ἐκ π. Ha 10 : 45 οἱ ἐκ π. πιστοί. Zoo Hand. 11 : 2, Rom. 4 : 12, Gal. 2: Tit. 1 : 10.

De besnijdenis naar hare symbolische beteekenis zie Rom. 2: π. καρδίας ἐν πνεύματι. Vgl. Kol. 2 : 11. Naar hare beteekenis voor geschiedenis des heils Rom. 3 : 1 enz. 4 : 11, Fil. 3 : 5.

Περιτρέπω, -ψω, Composit. van τρέπω, ik keer of wend, van eigenlijk omkeeren, verkeeren, omwenden, met Accusat. van den pers = iemand in eenen tegenovergestelden toestand brengen, b. v. τινὰ μανίαν = een verstandig mensch tot razernij brengen, doen overslaan Hand. 26 : 24.

Περιτρέχω, -θρέξομαι, Aor. 2 ἔδραμον, Composit. van τρέχω, rond loopen, met Accusativ. van de plaats, b. v. τὴν περίχωρον, Mk. 6 : 55.

Περιφέρεια, ἡ, het rondtrekken, omvang, peripherie. In de LXX voor הוֹלֵלוֹת, dwaasheid, Pred. 9 : 3, 10 : 13.

Περιφερής, ές, ronddragend, ronddraaiend, rond, Ez. 41 : 10, akk. 13 : 5.

Περιφέρω, -οίσω, Aor. 2. -ένεγκον, Composit. van φέρω, ronddragen, ragen, Mk. 6 : 55 (waar echter verschil van lezing bestaat); figuurl. τῷ σώματι = iets in het lichaam met zich omdragen, 2 Kor. 4 : 10; Passivo overdracht. = rond- of omgevoerd, geslingerd worden, τινί door iets, Ef. 4 : 14, Hebr. 13 : 9 (sommige getuigen παραφέρομαι); τινός, Jud. vs. 12.

Περιφράσσω, rondom insluiten, 1 Kon. 10 : 22, Job 1 : 10, Sir. 28 : 24.

Περιφρονέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van φρονέω, nauwkeurig overdenken, r ook er als 't ware over heen denken, zoodat men er niet verder iet, en vandaar = verachten, versmaden, τινός (bij de Classici τινά) iemand, Tit. 2 : 15 (waar ook καταφρονέω gelezen wordt).

Περιχαρής, ές, bovenmatig verheugd, Job 3 : 22, 29 : 22, 3 Makk. 14.

Περιχέω, over iets gieten, strooien, 2 Kron. 29 : 22, 2 Makk. 3 : 17.

Περιχρυσόω, vergulden, 1 Kon. 10 : 18, Jez. 30 : 22.

Περίχωρος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van περί en χῶρος de streek, wat in de streek gelegen is; in het N. T. ἡ περίχωρος scil. γῆ of χώρα = de streek, de omtrek, Gen. 13 : 10, 11, 12, 19 : 17, 25, Mt. 14 : 35, 1 : 28, Lk. 3 : 3, 4 : 37, Hand. 14 : 6; metonym. van de bewoners er omstreek, Mt. 3 : 5.

Περίψημα, ατος, τό, van περιψάω ik veeg, wisch rondom af, vandaar nlijk het vuil, dat bij het vegen van iets afkomt; overdracht. van and, die als vuil behandeld wordt, het voorwerp is van hoon of verting (vgl. περικάθαρμα) = de voetwisch of iets dergelijks, 1 Kor. 4 : 13.

Περίψυξις, ἡ, afkoeling, verfrissching, Athen. 56 : 1.

Περκάζω, donkerkleurig worden, Sir. 51 : 15, Am. 9 : 13.

Περπερεύομαι, -εύσομαι, Depon. Med. van lateren tijd, van πέρπερος herig, praalziek, blufferig, vandaar als een πέρπερος spreken of hann, pochen, pralen, bluffen, 1 Kor. 13 : 4.

Περσίς, ίδος, ἡ, Grieksche eigennaam Persis; zoo heette eene gerige te Rome, Rom. 16 : 12.

Πέρυσι, Adverb., van πέρα over zeker tijdpunt heen, verleden jaar; het N. T.: ἀπὸ πέρυσι sinds verleden jaar, 2 Kor. 8 : 10, 9 : 2.

Πέσσω, πέττω, week maken, doen rijp worden, stoven, koken, bakken, 19 : 3, Ex. 12 : 39, 16 : 23, Lev. 2 : 4.

Πέταλον, τό (van πετάννυμι), het blad van een boom, iedere uitgeide vlakte, tafel. In de LXX vaak voor צִיץ, de gouden plaat van muts of tulband van den hoogepriester, Ex. 28 : 32 (36), Lev. 8 : 9, Kon. 6 : 18 A.

Πετάννυμι, uitspreiden, uiteenvouwen, 2 Sam. 22 : 11, Job 26 : 11.

Πετάομαι, -ῶμαι, latere, onattische vorm voor πέτομαι, vgl. Wine Schmiedel Gramm. S. 130, vliegen, Openb. 4 : 7, 8 : 13, 12 : 14, 14 19 : 17, op welke plaatsen echter ook πέτομαι gelezen wordt. Acta P 82 : 5, 8, 164 : 15

Πετεινός, ή, όν, Adject., gevleugeld, vliegend; in het Neutr. s stantive τὸ πετεινόν = de vogel, het gevogelte, Gen. 1 : 20, 21, 22, Mt. 13 : 4, Mk. 4 : 4, Lk. 12 : 24, Rom. 1 : 23, Jak. 3 : 7; zeer dik met de bijvoeging: τοῦ οὐρανοῦ = des hemels, der lucht, waarin leven, Mt. 6 : 26, 8 : 20, 13 : 32, Mk. 4 : 32, Lk. 9 : 58, 13 : 19, Ha 10 : 12, 11 : 6.

Πέτομαι, πετήσομαι, Depon. Med., vliegen, Gen. 1 : 20, Job 5 9 : 26, Openb. 4 : 7 enz.; vgl. op πετάομαι.

Πέτρα, ας, ή, de rots of klip, Ex. 17 : 6, 33 : 21, 22, Num. 20 Mt. 7 : 24, 25, 27 : 51, 60, Mk. 15 : 46; = de rotsachtige streek bodem, Lk. 8 : 6, 13; = het rotshol, de spelonk of grot, Ope 6 : 15, 16; allegorisch, als het zinnebeeld der standvastigheid, Mt. 16 : 1 Kor. 10 : 4 heet Christus, met zinspeling op de rots, die volgens overlevering de Israelieten op hunnen tocht door de woestijn verge had, πέτρα πνευματική = de geestelijke rots; 1 Petr. 2 : 7 : πέτρα σκ δάλου, = eene rots of klip der ergernis, waaraan de ongeloovigen stooten en te gronde gaan.

Πέτρινος, steenen, Joz. 5 : 2, 3, 21 : 40, 24 : 31, Sm. Ex. 4 : 25.

Πετροβόλος, ον, steenen werpend, slingerend, 1 Sam. 14 : 14, 41 : 19 (20), Wijsh. 5 : 22.

Πέτρος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Petrus, etymolog. van ὁ πέτρ eigenlijk de steen, doch ook wel = ή πέτρα de rots (Chald. כֵּף Aram. כֵּיפָא) = rotsman, vgl. op Κηφᾶς. Deze naam werd door Je gegeven aan den apostel Simon, zoon van Jona, Mt. 16 : 18, Joh. 1 : enz. Vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Πετρώδης, -εος, -ους, ὁ, ή, -ες, τό, van ὁ πέτρος de steen of rots τὸ εἶδος, naar steen of rots gelijkende, steenachtig, rotsachtig; τὸ πετρ = de rotsgrond, Mt. 13 : 5, 20, Mk. 4 : 5, 16.

Πευκή, ή, pijnboom, pijnboomtak, 1 Kon. 5 : 10 (24), Jez. 60 :

Πεύκινος, van den pijnboom afkomstig, 1 Kon. 5 : 8 (22), 6 : 32, 34.

Πέψις, ή, het koken, Hoz. 7 : 4 voor אֹפֶה, het omkeeren van brood bij het bakken, Athen. 51 : 27.

Πήγανον, ου, τό, de ruit of wijnruit (Lat. ruta), een sterkrieke kruid, door de Joden bij hunne spijzen gebruikt en in hunne tuin gekweekt, Lk. 11 : 42. Vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Πηγή, ῆς, ή, de bron, in eigenl. zin, Joh. 4 : 6, Jak. 3 : 11, 1 Openb. 8 : 10, 14 : 7; figuurl. van de heilsleer van Jezus, als bron v

ıtelijk leven in den mensch, Joh. 4 : 14; πηγὴ τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς, beeld van de gelukzaligheid der verlosten in het nieuwe Jeruzalem, ɪnb. 21 : 6, vgl. 7 : 17; πηγαὶ ἄνυδροι = uitgedroogde bronnen, als ld van dwaalleeraars, wier leer eene bron van teleurstelling voor de kenden is, 2 Petr. 2 : 17; πηγὴ τοῦ αἵματος metonym. voor ῥύσις τ. α. bloedstroom, bloedvloeiing, Mk. 5 : 29, vgl. Lk. 8 : 44.

Πήγνυμι, πήξω, Aor. 1. ἔπηξα, eigenl. vastmaken, bevestigen, ver- ɟens ook in elkander voegen, samenstellen, en vandaar = bouwen, . σκηνήν, Hebr. 8 : 3.

Πηδάλιον, ίου, τό, van τὸ πηδόν, het breed uitloopende gedeelte van roeispaan, het roer van een schip. In de schepen der ouden be- den er zich doorgaans twee, een van voren en een van achteren; waren dan door een dwarshout met elkander verbonden en werden ɪr één man bestuurd; vgl. Pape en Passow in v. Hand. 27 : 40, ɾ. 3 : 4.

Πηλίκος, η, ον. Adjectiv., Correlativ. van het relatieve ἡλίκος en het nonstratieve τηλίκος, hoe groot, Gal. 6 : 11, Hebr. 7 : 4.

Πήλινος, η, ον, uit leem of klei gemaakt, Job 4 : 19, 13 : 12.

Πηλός, οῦ, ὁ, het leem, de aarde of klei, door den pottenbakker bruikt, Gen. 11 : 3, Ex. 1 : 14, 2 Sam. 22 : 43, Rom. 9 : 21; ook wel βόρβορος slijk, en in dien zin Joh. 9 : 6 enz.

Πηλουργός, όν, in leem of klei werkend, Wijsh. 15 : 7.

Πήρα, ας, ἡ, de reiszak, van leder vervaardigde en aan riemen er de schouders hangende ransel of knapzak van voetgangers, Judith ᑊ: 5, 13 : 10, Mt. 10 : 10, Mk. 6 : 8, Lk. 10 : 4 enz.

Πῆχυς, εως, ὁ, Genit. Plur. πηχῶν voor πήχεων, eigenl. de onderarm elleboog, vervolgens als lengtemaat = de el (d. i. de lengte van den derarm tot aan den top van den middelsten vinger), Gen. 6 : 15, 16, :20, Mt. 6 : 27, Lk. 12 : 25, Joh. 21 : 8, Openb. 21 : 17.

Πιάζω, -άσω, Dorisch voor πιέζω (vgl. O. Hofmann, Die Griechischen ialekte, 1893, Bd. 2, S. 276), vasthouden, vatten, τινὰ τῆς χειρός = mand bij de hand, Hand. 3 : 7; = vatten, grijpen, in den zin van vangen nemen, Joh. 7 : 30, 32, 44, 8 : 20, 10 : 39, 11 : 57, Hand. ꞁ: 4, 2 Kor. 11 : 32; van visschen en andere dieren = vangen, Joh. l : 3, 10, Openb. 19 : 20.

Πιέζω, -έσω, Perf. Pass. πεπίεσμαι, drukken, stampen, persen, k. 6 : 38.

Πιθάκνη, ἡ, vat, Tat. Or. 21 : 19.

Πιθανολογία, ας, ἡ, van πιθανολόγος, van πιθανός overtuigend, over- edend en ὁ λόγος, zóó sprekend dat men anderen overreedt, wegslepende aal, fraaiklinkende woorden, Kol. 2 : 4.

Πίθηκος, ὁ, aap, Arist. 108 : 9.

Πικραίνω, -ανῶ, Aor. 1. Pass. ἐπικράνθην van πικρός, a) eigenl. = bitt maken, in Pass. Openb. 8 : 11; figuurl. πικραίνειν τὴν κοιλίαν τινός iemands maag of buik bitter maken, d. i. hem inwendig smart bereide Openb. 10 : 9, 10; b) overdracht. = verbitteren, in den zin van to maken, vertoornen; in Pass. = bitter of verbitterd worden, in too geraken, πρός τινα = tegen iemand, Kol. 3 : 19.

Πικρία, ας, ἡ, de bitterheid in eigenl. en overdracht. zin, Han 8 : 23, waar χολὴ πικρίας = χολὴ πικρά = bittere gal (vgl. over de omschrijving van een Adjectief-begrip door den Genit. Blass, Gram S. 96), Rom. 3 : 14, Ef. 4 : 31, Hebr. 12 : 15, waar ῥίζα πικρίας wortel van iets bitters, d. i. die iets bitters voortbrengt (vgl. De 29 : 18), Didache 4 : 10.

Πικρός, ά, όν, eigenl. spits, scherp, doordringend, van den sma = wrang, bitter, Jak. 3 : 11; overdracht. Jak. 3 : 14.

Πικρῶς, Adverb., bitter; overdracht. van eene diepe smart, die zi in tranen lucht geeft, Mt. 26 : 75, Lk. 22 : 62.

Πιλάτος, ου, ὁ, ook Πιλᾶτος, Romeinsche naam Pilatus. Zoo he in het N. T. de bekende landvoogd van Judea, door wien Jezus o aandrang der Joden tot den kruisdood veroordeeld werd, Mt 27 : 2 en Vgl. over hem het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn. — Ἄκτ Πιλάτου, de Acta van Pilatus, Just. Apol. 1, 35, Epiph. I, 885 Πιλάτου ὑπομνήματα, Eus. II, 809 D, 85 C.

Πίμπλημι of πλήθω, van den wortel πλάω of πλέω (vgl. Curtius Etym. § 366), Fut. πλήσω, Aor. 1. ἔπλησα, Aor. 1. Pass. ἐπλήσθη Perf. p. πέπλησμαι, van πλέος, πλεῖος, Att. πλέως vol, a) in eigenl. z α) van ruimte = vol maken, vullen, τί, Lk. 5 : 7; τί τινος, = met iets Mt. 27 : 48, Joh. 19 : 29; ook van personen, b. v. ἀνακειμένων, Mt. 22 : 10 β) van tijd, waar deze gedacht wordt als eene bepaalde tijdsruimte binnen welke iets vervuld wordt d. i. af- of ten einde loopt, b. v. Lk 1 : 23: ὡς ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ = toen de dage zijner priesterlijke bediening vol of vervuld, d. i. ten einde waren, vgl 2 : 22; seq. Infinit. met τοῦ om de gebeurtenis aan te wijzen, waardoor die tijdsruimte wordt afgesloten, b. v. Lk. 2 : 6: ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν = de dagen dat zij baren zoude (d. i. harer zwangerschap liepen ten einde; τινί = voor iemand, Lk. 1 : 57; b) overdracht., in Passivo, α) = vervuld worden, met de intransit. beteekenis die aan πλήθω eigen is = vervuld zijn, vol zijn, om den gemoedstoestand van iemand te beschrijven, die geheel door iets beheerscht of bezig gehouden wordt, b. v. πνεύματος ἁγίου, Lk. 1 : 15, 41, 67, Hand. 2 : 4, 4 : 8, 31, 9 : 17, 13 : 9; θυμοῦ, Lk. 4 : 28; φόβου, Lk. 5 : 26; ἀνοίας, Lk. 6 : 11; θάμβους, Hand. 3 : 10; ζήλου, Hand. 5 : 17, 13 : 45; hiertoe kan ook gebracht worden de uitdrukking Hand. 19 : 29: ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη (me-

ym. voor: de burgers der stad) τῆς συγχύσεως = de geheele stad
ıakte in de war of in verwarring; β) éénmaal = πληροῦμαι = ver-
l worden, d. i. tot voleindiging komen, tot stand komen, van dingen,
te voren zijn aangekondigd, Lk. 21 : 22 (volgens ℵ A B D L; C X
en πληροῦμαι).

Πίμπρημι, meer gebruikelijk Praesensvorm dan πιμπράω en πρήθω,
t. πρήσω, Aor. 1. ἔπρησα, in Passivo πίμπραμαι, Perf. πέπρημαι, Fut.
ισθήσομαι, opblazen, doen zwellen, ook = ontsteken, aansteken;
ıdaar in Passivo, als ziekteverschijnsel = ontsteking krijgen aan een
vond lichaamsdeel, b. v. ten gevolge van een giftigen adderbeet, Hand.
: 6 (in sommige Hss. ook Hebr. 11 : 37, waar ἐπρήσθησαν voor ἐπρί-
ισαν en ἐπειράσθησαν gelezen wordt).

Πινακίδιον, ίου, τό, Diminutiv., het bordje, bijzonder het schrijfbordje,
. 1 : 63.

Πίναξ, ακος, ὁ, van onzekere afleiding (volgens sommigen van een
rouderd πίνος = pinus, zoodat het iets zou moeten beteekenen van
inboomenhout vervaardigd; volgens anderen, door verwisseling, op
ɔrische wijze van de λ met de ν, van πλάξ, een plaat of ander plat
orwerp; vgl. Pape en Passow in v.; Buttmann's Gr. I. S. 74), het
ɔrd, bijzonder het tafelbord, oudtijds van hout, doch later ook van
ıdere stoffen vervaardigd, Mt. 14 : 8, 11, 23 : 25, Mk. 6 : 25, 28,
k. 11 : 39.

Πίνω, Fut πίομαι, 2de persoon sing. πίει (oorspronkelijke vorm
ἔσαι, Lk. 17 : 8), Aor. 2. ἔπιον, inf. πιεῖν (Joh. 4 : 7 in de Hss. ook
ῖν en πῖν geschreven), Perf. πέπωκα (van den ongebr. wortel πόω),
rinken, a) in gewonen zin, absolute, Mt. 27 : 34, Lk. 17 : 8, Joh. 4 : 7,
, Hand. 9 : 9 enz.; τί, b. v. οἶνον, Lk. 1 : 15, Rom. 14 : 21, vgl. Mt.
: 25, 31, Mk. 16 : 18, Joh. 6 : 53 enz.; metonym. τὸ ποτήριον = den
eker, voor den inhoud daarvan, 1 Kor. 10 : 21, 11 : 26, 27; ἀπό τινος
= van iets, Lk. 22 : 18; in denzelfden zin ἔκ τινος, Mt. 26 : 29, Joh.
: 13, 14, Openb. 14 : 10; 18 : 3; doch ἔκ τινος ook van hetgeen waaruit
edronken wordt, Mt. 26 : 27, 1 Kor. 11 : 28, of van de bron waaruit
e drank ontspringt, 1 Kor. 10 : 4; figuurl. zijn spreekwijzen als Mk.
0 : 38, 39: ποτήριον πίνειν = een beker drinken of ledigen, d. i. zich
an zekere lotsbestemming onderwerpen; voorts: Joh. 6 : 53, waar Jezus
rijst op de noodzakelijkheid der levensgemeenschap met hem; Joh. 7 : 37,
raar Jezus zich of zijne heilsleer bij eene bron van levend water ver-
elijkt; Hebr. 6 : 7, waar de grond gezegd wordt den regen in te drinken;
) tot het eigenaardig gebruik van πίνω behoort, waar het voorkomt in
erbinding met ἐσθίω, Aor. ἔφαγον, om óf eene levenswijze aan te duiden,
lie zich door geen strenge onthouding van die of anderen onderscheidt,
Mt. 11 : 19, Lk. 7 : 34; óf in uitdrukkingen als: ἐσθίειν καὶ πίνειν μετά

τινος, ἐνώπιόν τινος, ἐπὶ τῆς τραπέζης τινός, een gemeenzamen omgang m
iemand aanschouwelijk voor te stellen, Lk. 5 : 30, 13 : 26, 22 : 30;
eindelijk als beeld van een weelderig, zorgeloos leven, Lk. 12 : 4
17 : 27, 28, 1 Kor. 10 : 7, 15 : 52. In laatstgenoemden zin ook na
τρώγω, Mt. 24 : 38.

Πιότης, ητος, ἡ, van πῖος, bijvorm van πίων vet, de vettigheid,
boomen = de sappigheid, Gen. 27 : 28, 39, 1 Kon. 13 : 3, Rom. 11 :

Πιπράσκω, zonder Fut. en Aor. in Activo, Perf. πέπρακα, Perf.
πέπραμαι, Aor. 1. ἐπράθην, Partic. πραθείς, verkoopen, τί of τινά,
13 : 46, 18 : 25, Hand. 2 : 45, 4 : 34, 5 : 4; met den Genit. van d
prijs waarvoor, Mt. 26 : 9, Joh. 12 : 5; figuurl. en praegnant τινὶ
τινα = iemand (als slaaf) aan een ander verkoopen en daardoor ond
de macht van dezen brengen, Rom. 7 : 14.

Πίπτω*, πεσοῦμαι, ἔπεσον, in het Bijbelsch Grieksch sedert Lchm. T
in den Alex. vorm van den Ind. ἔπεσα, πέπτωκα, a) zinlijk = valle
LXX = נפל, waarmeê het bijna geheel in het spraakgebruik overee
komt, Mt. 7 : 27; zich nederwerpen, Mt. 2 : 11 enz.; nedervallen, Ha
15 : 16 σκηνὴ Δαυὶδ ἡ πεπτωκυῖα Hebr. 3 : 17. Dikwijls b) overdr. =
gronde gaan, vgl. Soph. Trach. 84: ἢ σεσώσμεθα ἢ πίπτομεν. Dem. 16 :
ἐὰν Θηβαῖοι σωθῶσι καὶ μὴ πέσωσι. Pol. 1, 35, 5 πολίτευμα ἄρδην πεπτω
10, 33, 4. Zoo Openb. 17 : 10 οἱ πέντε ἔπεσαν, ὁ εἷς ἔστιν. 18 : 2 ἔπεσ
ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη. Lk. 16 : 17 τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν
Mt. 5 : 18 παρέρχεσθαι). 1 Kor. 13 : 8 ἡ ἀγάπη οὐδέποτε πίπτει. Ruth 3 : 1
1 Sam. 3 : 19. Dit c) in soteriologische beteekenis Rom. 11 : 11
ἔπταισαν ἵνα πέσωσιν, vgl. vs. 22: ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομία, ἐπὶ
σὲ χρηστότης θεοῦ, ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι. 1 Kor. 10 : 12 ὁ δοκῶν ἑστά
βλεπέτω μὴ πέσῃ, vgl. vs. 8 ἔπεσαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κτλ. Rom. 14 : 4 κυ
στήκει ἢ πίπτει. Vgl. Ps. 141 : 10, Spreuk. 11 : 28, 24 : 16, 17, Pre
4 : 10, Sir. 1 : 30, 2 : 7. πτῶσις Lk. 2 : 34. In zedelijke beteekenis =
missen, dwalen, staat het zelfstandig zonder toevoeging zelden of nooit
Plat. Phoed. 100 E τούτου ἐχόμενος ἡγοῦμαι οὐκ ἄν ποτε πεσεῖν, ἀλ
ἀσφαλὲς εἶναι, derhalve niet tegenover eene zekere zedelijke hoogte
maar in den zin van het aan gevaren blootstellen van het subject, de
halve zeer nauw verwant aan het Bijbelsch Grieksch. Ook in constru
ties als εἰς κακότητα, ἀνανδρίαν, ὀργήν, of met den Dat. δυσπραξίαις, αἰσχ
Het is hier = tot schande vervallen, in toorn geraken, enz. Ook i
het Bijbelsch Grieksch staat het nergens in zedelijke beteekenis, oo
niet Spreuk. 24 : 16 ἑπτάκις γὰρ πεσεῖται δίκαιος καὶ ἀναστήσεται, οἱ
ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν κακοῖς. Vgl. vs. 17 ἐὰν πέσῃ ὁ ἐχθρός σου, μὴ ἐπιχα
ἐπ᾽ αὐτῷ. Ps. 20 : 9, 27 : 2, 37 : 24. Diensvolgens moet ook Hebr. 4 : 11 ver
klaard worden: ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας, wa
ἐν noch als in π. ἐν ῥομφαίᾳ, ἐν παγίδι Ps. 35 : 8, 141 : 10 enz. i. p. v. de

(vgl. μαχαίρᾳ Jez. 3 : 24) staat, noch ook als het dichterlijke πίπτειν p. v. εἰς, b. v. ἐν ὕπνῳ Pind. Isthm. 4, 39, ἐν κλύδωνι καὶ Φρενῶν γματι Eur. Herc. fur. 1092, maar als Esth. 4 : 16. Thuc. 1, 77 ἐν ὁμοίοις νόμοις τὰς κρίσεις ποιεῖν, zie Kühner § 431, 1, 3, c. Zoo is te verklaren τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι τ. ἀ. = op de wijze, zooals juist voorbeeld van ongeloof toont, want niet hetzelfde, maar juist dit ekent τῷ αὐτῷ en niet ἐν τῷ αὐτῷ ἀπ. staat er, omdat niet dit on- of naar zijnen aard, maar tegelijk naar zijne gevolgen voorgesteld lt, waardoor het een ὑποδ. is. — Openb. 2 : 5 μνημόνευε οὖν πόθεν τωκας καὶ μετανόησον is weliswaar hiernaar niet te verklaren, daar verband niet op een vervallen uit den toestand des heils, niet op ondergaan, maar op eene handeling wijst. Men kan ook niet aan e zedelijke beteekenis van πίπτειν denken, maar πόθεν staat evenals ers πίπτειν ἔκ τινος = ergens uit raken, ergens van vervallen, hier de πρώτη ἀγάπη en daarmeê tegelijk van den toestand, waarin de r niet iets κατ᾽ αὐτοῦ had vs. 4. — Vgl. Hupfeld bij Ps. 20 : 9.

Πισιδία, ας, ἡ, geogr. eigennaam Pisidië; zoo heette eene tusschen mphylië, Phrygië, Lycië en Galatië in gelegen landstreek van Klein- ië, Hand. 13 : 14, 14 : 24.

Πίσσα, ἡ, pik, zoowel hard als vloeibaar, teer, Sir. 31 : 1, Jez. 34 : 9.

Πισσόω, bepekken, teren, van haar ontdoen, Clem. A. I, 577 B.

Πιστεύω *, niet = een πιστός zijn en als zoodanig handelen, want n zouden wij nauwelijks begrijpen, dat het woord alleen aan het in gewone Grieksch uiterst zeldzame actieve πιστός aansloot en alleen passieve πιστεύομαι het passieve πιστός opneemt, — eene gewich- e bedenking tegen het gevoelen, dat πίστος, πίστις ooit de beteekenis vertrouwen en trouw in een en hetzelfde subject samenvatten. iden staan steeds tot elkander als subject en object. Deze opmerking lt daartoe, dat voor πιστεύω aan eene vergelijking met παιδεύω, ἀγορεύω de voorkeur gegeven moet worden, want niet te ontkennen is, dat object, waarop de πιστεύων betrekking heeft, steeds een πιστόν, πιστός derhalve = zich openbaren als iemand, die met een πιστόν, πιστός maken heeft, d. i. vertrouwen, gelooven, allereerst alleen met den t. van de zaak of den persoon, dien men vertrouwt, die tot het τεύειν verplicht, verder met den Dat. van den persoon en den Acc. n de zaak en vandaar overgaand in de transitieve beteekenis, welke n passivum toelaat, allereerst onpersoonlijk van datgene wat als πιστόν ngenomen wordt, dan ook persoonlijk πιστεύομαι, men vertrouwt mij, word πιστός (pass.) vgl. Phil. De sacrific. Abel et Cain I, 181, 33: πιστευθῆναι χάριν καταφεύγουσιν εἰς ὅρκον ἄνθρωποι, vgl. πεπιστευμένος, trouw, oprecht, in het latere Grieksch, waaruit dan ook voor het lief de beteekenis toevertrouwen voortvloeit Het woord vinden wij

niet bij Homerus, maar eerst in het Attische en latere Grieksch, zon dat het spraakgebruik in het latere wezenlijk veranderde.

a) Vertrouwen, *τινί*, en dat wel allereerst zakelijk Xen. An. 3, 1, *εἰς λόγους αὐτοῖς ἄνευ ὅπλων ἦλθον πιστεύσαντες ταῖς σπονδαῖς.* 5, 2, *τοῖς ἱεροῖς πιστεύσας· οἱ γὰρ μάντεις ἀποδεδειγμένοι ἦσαν κτλ.* Maar re vroeg merken wij de bij *πιστός* reeds op te merken verzwakking, het *πιστόν* niet meer eene aan het object eigene, maar slechts eene d het oordeelend subject daaraan toegekende bepaaldheid is. Vand b. v. verbonden met *τύχῃ* Thuc. 5, 112, 2: *τῇ μέχρι τοῦδε σωζούσῃ* *πιστεύοντες.* Polyb. 10, 3, 7; 7, 3. Plut. Apophth. lac. 224 D *πῶ τις μάλιστα διαφυλάσσοι τὰ πάροντα τῶν ἀγαθῶν; εἰ μὴ πάντα τῇ* *πιστεύοι.* Ook *χρήμασι* Pol. 6, 2, 10. *εἰκότι* Plat. Rep. 10, 603 B. Pol 5, 62, 6 *πόλεις πιστεύουσαι ταῖς παρασκευαῖς καὶ ταῖς ὀχυρότησι τῶν* Dem. 44, 3: *ἡμεῖς μὲν ταῖς ἀληθείαις πιστεύοντες εἰσεληλύθαμεν . . .* *τῇ παρασκευῇ καὶ τοῖς ἀναλώμασιν ἰσχυροζόμενοι.* Xen. Mem. 1, 2, 55 *οἰκεῖος εἶναι πιστεύων.* Verder persoonlijk iemand vertrouwen, Aesch. Ctesiph. 1: *ἐγὼ δὲ πεπιστευκὼς ἥκω πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς, δεύτερον δὲ* *νόμοις.* Soph. Philoct. 1360: *θεοῖς τι πιστεύσαντα τοῖς τ' ἐμοῖς λόγοις.* E Or. 1108: *σίγα νῦν· ὡς γυναιξὶ πιστεύω βραχύ.* Xen. An. 1, 9, 8 In strijd met het begrip van *πιστόν*, dat eene verhouding tusschen tw aanduidt, dikwijls ook *π. ἑαυτῷ.* Ps. Dem. 50, 16, Thuc. 3, 5, 2, P 6, 2, 10. Ook uitgebreid *τινί τι* Xen. An. 1, 3, 16: *εἰ δέ τι κα* *ἡγεμόνι πιστεύσομεν.* Mem. 4, 4, 17. Verder *τινὶ εἴς τι* Xen. Vect. 2, *εἰ δοκοῖεν Ἀθηναῖοι εἰς τὰς μάχας αὐτοῖς μᾶλλον πιστεύειν ἢ ἀλλοδα* Geheel anders daarentegen is gedacht Ps. Dem. 50, 16: *οἱ ναῦται* *στεύοντες αὐτοῖς ἐπὶ τῷ δύνασθαι ἐλαύνειν*, waar niet aan doel en bedoeling maar aan grond van het vertrouwen gedacht is. Zoo oogenschijnlij niet in het latere Grieksch. Hiervan het passivum met pers. subject, *στεύομαι*, mij wordt vertrouwen geschonken, Xen. Cyrop. 6, 1, 39: *σε πιστευθῆναι ὑπὸ τῶν πολεμίων.* An. 7, 6, 33 Plat. Lach. 181 B. Dem. 58, 44: *πιστεύονται μᾶλλον παρ' ὑμῖν.* Het participium *ὁ πιστευ* die groot vertrouwen geniet, in aanzien staat. Aeschin. in Ctesiph. *ἀνὴρ ἐν Θήβαις πιστευθεὶς ὡς οὐδεὶς ἕτερος.* Dem. 20, 25: *δυοῖν ἀγα* *πλούτου καὶ τοῦ πρὸς ἅπαντας πιστεύεσθαι, ἔστι τὸ τῆς πίστεως ὑπά* Aristot. Pol. 5, 5: *πάντες δὲ τοῦτο ἔδρων ὑπὸ τοῦ δήμου πιστευθέντες,* *πίστις ἦν ἡ ἀπέχθεια ἡ πρὸς τοὺς πλουσίους.* Zelfs met den Dat. Arist Pol. 3, 16: *τοὺς ἰατροὺς ὅταν ὑποπτεύωσι πιστευθέντες τοῖς ἐχθροῖς δια* *διὰ κέρδος.* Meermalen bij Polyb. *παρά τινι* 8, 26, 10; 22, 12, 11 zonder zulke nadere bepaling. Plut. conj. praec. 36: *ποιεῖ τὸ πιστ* *δοκεῖν πιστεύεσθαι, καὶ τὸ φιλεῖν φιλεῖσθαι.* Voor het onpersoonlijke *πιστεύ* *ται τινι* vinden wij bij deze beteekenis geen voorbeeld, maar alleen de onder **b**) te noemen beteekenis g e l o o v e n.

b) Daar het middel van het πιστωθῆναι het woord was (zie onder ..ς), sprak vanzelf, dat πιστεύειν voornamelijk van het woord en het r het woord medegedeelde gebezigd werd en zoo ontwikkelde zich der het spraakgebruik in de beteekenis vertrouwen, gelooven, zoowel t den Dat. van de zaak als van den persoon. Verder τινί τι en dan en τί. Met eenen zakelijken Dat. Soph. El. 886: τῷ λόγῳ. Plat. aed. 88 C, Legg. 7, 798 D, τοῖς εἰρημένοις Pol. 9, 33, 1 en τοῖς γρα-μένοις 5, 42, 9 enz. Hrdn. 8, 3, 4 μὴ πιστεύειν ὑποσχέσεσι τυράννου ὅρκου. 2, 13, 3; 15, 8. Verder met eenen pers. Dat. Aristot. Rhet. 14 οὔτε πᾶσι πιστεύοντες οὔτε πᾶσιν ἀπιστοῦντες. Hrdn. 2, 1, 10 λέγουσιν ὁ οὐ πεπίστευκας. Pol. 15, 26, 6 τοῖς εἰδόσι τὴν ἀλήθειαν enz. Zeldzamer τι, Aesch. Pers. 800: εἴ τι πιστεῦσαι θεῶν χρὴ θεσφάτοισι. Eur. Hel. 6: λόγοις ἔμοισι πίστευσον τάδε. Xen. Apol. 15: μηδὲ ταῦτα εἰκῇ πιστεύσητε θεῷ. In plaats van den Acc. ook de Inf. b. v. Xen. Cyr. 4, 5, 45: εἰς ἡμῖν πιστεύετε καλῶς διαπεφυλάχθαι. Meermalen daarentegen alleen of met eenen volgenden Inf., ook Acc. c. Inf. of ὅτι, vgl. Xen. Conv. 8, 8: 17, Pol. 8, 19, 4; 4, 10, 1; 2, 39, 8; 16, 22, 5. Plat. Gorg. 4 A ἃ ἐγὼ ἀκηκοὼς πιστεύω ἀληθῆ εἶναι. Aristot. Analyt. pr. 2, 23: πι-στεύομεν ἅπαντα διὰ συλλογισμοῦ ἢ δι' ἐπαγωγῆς. Ook πιστεύειν περί, ὑπέρ τινος, Plat. Lyc. 19, 4: περὶ τούτων οὔτε ἀπιστῆσαι ῥᾴδιον οὔτε πιστεῦσαι. Dem. Pro cor. 10: τούτῳ μηδ' ὑπὲρ τῶν ἄλλων πιστεύετε. Hieraan sluit ch het passivum aan = geloofd worden, τινί, Thuc. 2, 35, 1 μὴ ἐν ἀνδρὶ πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι εὖ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι πιστευθῆναι, anneer niet hier de Dat. nog van ἐν afhankelijk is. In elk geval komt eze beteekenis zeldzaam voor. Het subject van het pass. is zoowel de zaak die als de persoon, die geloofd wordt. Het eerste Xen. Hier. 5, 2 μὲν ἄδικοι πιστευόμενοι. Dem. 32, 4 ἐπιστεύοντο ἃ περὶ ἀλλήλων ἔλεγον. lat. Legg. 1, 636 D παρὰ Διὸς αὐτοῖς οἱ νόμοι πεπιστευμένοι ἦσαν γεγονέναι. ristot. Rhet. 3, 17, τὰ πράγματα δεῖ πιστεύεσθαι. Meermalen nog in het latere Grieksch b. v. Pol. 3, 9, 2: μὴ πιστευθῇ παρά τισιν. 18, 28, 8 enz. 6, 12, 3: καταπεφήμισται καὶ πεπίστευται παρὰ τοῖς Βαργυλιήταις διότι τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἄγαλμα οὔτε νίφεται οὔτε βρέχεται. Met pers. subj. Xen. Cyr. 5, 3, 17. An. 7, 7, 25 πιστευθεὶς ἀληθεύσειν ἃ ἔλεγες. Hrdn. 2, 10, 4 ὧς δὲ τῶν ἐκεῖ στρατιωτῶν, οὓς ἐψεύσατο, οὐκέτι πιστεύεται. Vgl. boven onder a).

c) Aan dit πιστεύειν τινί τι sluit zich dan weder aan: iemand iets toevertrouwen, evenwel zeer zelden of misschien in het geheel niet bij de Att., want Xen. Mem. 8, 36: οἶμαι ... ταῦτα πάντα τῷ τὴν ψυχὴν ... πιστεῦσαι behoort onder a). Alleen Mem. 4, 4, 17 τινὶ π. ἡγε-μονίαν ἢ φρουραρχίαν ἢ πόλεις behoort hiertoe. Meermalen daarentegen in het latere Grieksch, Pol. Plut. Diod. Hrdn. enz. b. v. Plut. Mor. 91 E: οὐ πιστεύειν τοὺς ἀλλοτρίους τῷ προδόντι τοὺς ἰδίους. De curios. 9,

519 E: οἰκέταις καὶ ξένοις πιστεύομεν μᾶλλον ἐπιστολὰς καὶ σφραγῖδας enz. Hrdn. 7, 5, 5: πιστεῦσαι σεαυτὸν ἐλπίδι κρείττονι. Meermalen n het passief πιστεύεσθαί τι, iets toevertrouwd verkrijgen, Pol. 8, συνέβαινε τὸν Καμβῦλον πεπιστεῦσθαί τι τῶν Φυλακτηρίων, met iets vertr worden. 31, 26, 7 τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὅλων ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ook πι εσθαί τι παρά τινος Pol. 3, 69, 1. In plaats van den Acc. ook περί en de eenvoudige Genitivus bij Pol. Diod. enz.

Dit is het woord, dat in het Nieuw-Testamentisch Grieksch zo heel een godsdienstig begrip geworden is, dat het nauwelijks anders in godsdienstige beteekenis voorkomt. Wel laat men πιστεύειν dikwij het gewone Grieksch, hoewel ook niet veel meer dan in de boven gehaalde plaatsen op de goden slaan — vgl. nog Plat. Epinom. 98 πιστεύσας τοῖς θεοῖς εὔχου — niet evenwel als de eigenlijke openba van de godsdienstige houding en nog minder zoo, dat het ooit zo in het N. T. ook zonder opgaaf van object een zelfstandig, godsdie begrip kon worden. Het eigenlijke gebied van het begrip is dat van menschelijke gemeenschap, van den omgang, waarvan het slechts ns dan voorkomt, toegepast op goddelijke objecten. Eens Plut. De superst vinden wij het in godsdienstige beteekenis en dat wel in de onder b) geduide beteekenis zonder toevoeging als tegenstelling van het atheïs maar klaarblijkelijk niet zóó, dat het op zichzelf reeds het godsdien vasthouden van het geloof aan het bestaan der goden aanduidt, maar samenhang geeft als object aan: οὐκ οἴεται θεοὺς εἶναι ὁ ἄθεος· ὁ δὲ δε δαίμων οὐ βούλεται, πιστεύει δὲ ἄκων· ἀπιστεῖν γὰρ φοβεῖται. In hoever dit πιστεύειν van π. = vertrouwen onderscheidt, vgl. daarvoor D 19, 109: ἐπίστευσα ἐξηπατήθην ἥμαρτον, ὁμολογῶ, en hoe weinig aan persoonlijk vertrouwen in verhouding tot de goden ten minste later dacht wordt, blijkt Aristot. Rhet. 2, 17: ὑπερηφανώτεροι μὲν οὖν κα γιστότεροι διὰ τὴν εὐτυχίαν εἰσίν, ἓν δ' ἀκολουθεῖ βέλτιστον ἦθος τῇ εὐτυχ ὅτι φιλόθεοί εἰσι καὶ ἔχουσι πρός τὸ θεῖόν πως, πιστεύοντες διὰ τὰ γιγνό ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς τύχης. Het πιστεύειν τοῖς θεοῖς is toch altijd slechts e handeling in een enkel geval, geen levensbepaaldheid en zelfs da waar men niet verbergen kan, dat het ongeloof de schuld aan ondergang van een volk heeft, wordt de ἀπιστία altijd naar haar obj nader bepaald en is geen zelfstandig begrip, terwijl Josephus ἀπιστ zonder toevoeging in godsdienstige beteekenis gebruikt, Ant. 10, 8, 3 een bewijs, dat zijn begrip van πιστεύειν τῷ θεῷ Ant. 2, 6, 5; 15, 3, 14, 4; 20, 2, 4, Bell. Jud. 3, 8, 7 een ander is en de gehe levensverhouding bepaalt, zooals dan ook het πιστεύειν τοῖς γράμμασι c. Ap. 1, 8, vgl. 2, 39 en πιστεύοντες ἐπισκοπεῖν θεὸν τοὺς ἑαυτῶν 2:16 wijst op π. als verhouding des levens.

Dit gebruik van πιστεύειν bij Josephus behoort tot de overblijfsel

zijnen godsdienst, waarvan hij zich niet heeft kunnen ontdoen en . voort uit het O. T., waarin het bij de LXX geregeld = האמין. ge malen daarvoor ἐμπιστεύειν ἐν Deut. 1 : 32, 2 Kron. 20 : 20 (in pocriefen met den Dat., evenals εἰς τινα Sir. 38 : 31, ἐπί τινι 3 Makk. , eenmaal καταπιστεύειν ἐν Mich. 7 : 5; πείθεσθαι Spreuk. 26 : 25. lve de constructies van het gewone Grieksch vinden wij nog πιστεύειν τινος Job 4 : 18, 15 : 15, 24 : 22, ἐν τινι Jer. 12 : 6, Ps. 78 : 22, 6 : 24, Sir. 35 : 21, vgl. ἐμπιστ. en καταπ. ἐν; verder ἐπί τινι Jez. 16, 3 Makk. 2 : 7, ἐπί τινα Wijsh. 12 : 2, waarbij nog komt, dat de tructie met εἰς Sir. 38 : 31 geheel anders bedoeld is dan het eigenlijk met π. te verbinden εἰς Xen. Vect. 2, 4, zie onder a), inzoover dat πί in het gewone Grieksch nooit op de verhouding tot personen be-king heeft. Deze constructies vloeien niet alleen voort uit de aan Hebreeuwsch ten grondslag liggende voorstelling, maar hebben haren d in de grootere kracht van de Hebreeuwsche uitdrukking, en het pmerkelijk, dat zij behalve Jer. 12 : 6, Sir. 35 : 21, 38 : 31, overal het in godsdienstige beteekenis gebruikte woord te vinden zijn. האמין, τεύειν staat in niet-godsdienstige beteekenis Gen. 42 : 20, 45 : 26, it. 28 : 66, 1 Sam. 27 : 12, 1 Kon. 10 : 7, 2 Kron. 9 : 6, 32 : 15, 4 : 18, 9 : 16, 15 : 15, 22, 31, 24 : 22, 29 : 24, 39 : 11, 24, Spreuk. : 15, Jer. 12 : 6, 40 : 14, Klaagl. 4 : 12, Hab. 1 : 5. In godsdienstige eekenis met den Dat. Gen. 15 : 6, Ex. 4 : 5, 8, 9, 30, 14 : 31, 19 : 9, m. 14 : 11, 2 Kon. 17 : 14, Ps. 78 : 32, 106 : 12, 24, 119 : 66, Jez. : 1 evenals Jer. 25 : 8 (= שָׁמַע), ἐν τινι Ps. 78 : 22, Dan. 6 : 23. τινι Jez. 28 : 16. Somtijds alleen staande Num. 20 : 12, Ps. 115 : 10, . 7 : 9, vgl. Inf. met τοῦ Ps. 27 : 13. In de apocriefen in niet-gods-nstige beteekenis τινί 1 Makk. 7 : 7, Tob. 2 : 14, Sus. 41, 1 Ezr. 4 : 28, . 12 : 10, 13 : 11, 19 : 15, 36 : 31, 35 : 22, ἐν Sir. 35 : 21. τινί τι jsh. 14 : 5. Het pass. zakelijk 3 Makk. 3 : 21 enz., persoonlijk πιστεύ-ι τι, men vertrouwt mij iets toe, Esth. 6 : 5 τῶν πιστευθέντων χειρίζειν ων τὰ πράγματα, vgl. zonder object = ik vind vertrouwen, 1 Sam. :12 ἐπιστεύθη Δαυὶδ ἐν τῷ Ἀγχοῦς σφόδρα. In godsdienstige beteekenis τινί Wijsh. 16 : 26, 18 : 6, Sir. 2 : 6, 8; 11 : 19, 35 : 23, Jud. 14 : 10, Makk. 7 : 21. ἐπί τινα Wijsh. 12 : 2. Absoluut 1 Makk. 2 : 59, Sir. 13. Voor π. in godsdienstige beteekenis is het de vraag, of het ondbegrip dat van vertrouwen, of dat van gelooven, erkenning is en armeê tegelijk, of de persoon of het woord het eigenlijke, de voor-elling beheerschende object is.

Daar π. geheel het Hebr. האמין opneemt, waarvan de beteekenis j πίστις besproken wordt, brengt de tegenstelling, waartegenover האמין aat, met zich, dat het begrip van geloof, van erkenning op den orgrond staat. Zelden staat het alleen in de beteekenis van vertrou-

wen zooals Wijsh. 14 : 5 ἐλαχίστῳ ξύλῳ πιστεύουσιν ἄνθρωποι ψυχάς,
het = toevertrouwen. Want daar steeds bij האמין aan een òf
gedacht wordt, is de openbaring van het vertrouwen die van erk
van de waarheid en betrouwbaarheid van datgene, waarop he
trouwen gericht is. Geen vertrouwen bestaat zonder geloof.
weinig evenwel beteekent het zg. gelooven in intellectueele beteek
het is van belang, dat het op de weinige plaatsen, waar het zóó
met den Acc. van de zaak, met een volgend ὅτι of in het passief
Hab. 1 : 5 ἔργον ἐργάζομαι ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται
Klaagl. 4 : 12 οὐκ ἐπίστευσαν βασιλεῖς γῆς ὅτι εἰσελεύσεται ἐχθρὸς καὶ
βων διὰ τῶν πυλῶν Ἱερουσ. Gen. 42 : 20 πιστευθήσονται τὰ ῥήματα
Want daar het geloof gewoonlijk met de overwinning van eene bep
tegenstelling te maken heeft, om zijn object en zichzelf daaraan
te houden (vgl. Phil. De sacrif. Ab. et C. I, 176, 23: πιστ. ταγὺ
σωτῆρι θεῷ), bestaat er ook geen geloof, dat niet vertrouwen was.
vinden wij allereerst πιστεύειν τινι, waar het de verhouding tot e
knecht Gods als Mozes aanduidt = hem gelooven, wat hij zegt a
richt, zich laten overtuigen, Exod. 4 : 5, 8, 19 : 9, Jez. 53 : 1 vgl.
4 : 30 ἐπίστευσεν ὁ λαὸς σημείοις, evenals vs. 8: ἐὰν δὲ μὴ πιστεύσωσι
μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς τοῦ σημείου τοῦ πρώτου πιστεύσουσί σοι τῆς φ
τοῦ σημείου δευτέρου en de nog meer opvallende constructie vs. 9 ἐὰν
πιστεύσωσί σοι (sc. τῷ κυρίῳ) τοῖς δυσὶ σημείοις. Dat evenwel daardoor
het eenvoudige voor waar houden van de woorden bedoeld is (vgl.
λόγοις, ῥήμασιν, λαλοῦσιν 1 Kon. 10 : 7, 2 Kron. 9 : 6, Jer. 25 : 8, Kla
4 : 12, Hab. 1 : 5), maar iemand vertrouwen blijkt 2 Kron. 32
μὴ οὖν ἀπατάτω Ἐζεκίας καὶ μὴ πεποιθέναι ὑμᾶς ποιείτω κατὰ ταῦτα, κα
πιστεύετε αὐτῷ, ὅτι οὐ μὴ δύνηται ὁ θεὸς ... τοῦ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ
Vgl. vooral Jer. 12 : 6 μὴ πιστεύσῃς ἐν αὐτοῖς ὅταν λαλήσουσιν. Hoe
wichtig onder bepaalde omstandigheden de erkenning is zooals Jez. 43
ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε καὶ συνῆτε ὅτι ἐγώ εἰμι, zoo is dat toch nerg
het eenige en nauwelijks het eerste. Vgl. ook Spreuk. 14 : 15 ἄκ
πιστεύει παντὶ λόγῳ. Het begrip kan daartoe zooals Gen. 42 : 20, Kla
4 : 12, Hab. 1 : 5 gereduceerd worden, nooit evenwel waar het e
godsdienstige handeling aanduidt. Het πιστεύειν sluit het εἰσακούειν
zich en bedoelt niet eenvoudig gehoorzamen zooals b. v. 2 Kon. 17
schijnen kan: οὐκ ἤκουσαν καὶ ἐσκλήρυναν τὸν νῶτον αὐτῶν ὑπὲρ τὸν νῶ
τῶν πατέρων αὐτῶν, waar de Alexandr. toevoegt: οἳ οὐκ ἐπίστευσαν κυ
θεῷ αὐτῶν. Maar noch hier noch elders, waar π. in godsdienstige
teekenis staat, is dit de eigenlijke inhoud van het begrip. Niet ee
in de opvallende constructie Ps. 119 : 66 ταῖς ἐντολαῖς σου ἐπίστευσα
Sir. 35 : 23: ὁ πιστεύων νόμῳ προσέχει ἐντολαῖς is dit het geval. Vgl. da
het parall. καὶ ὁ πεποιθὼς κυρίῳ οὐκ ἐλαττωθήσεται. Want hier zooals overa

van πιστεύειν sprake is, wordt tegelijk gedacht van eene handeling, t de zaligheid leidt, want het object van het godsdienstige πιστεύειν het O. T. steeds een soteriologisch, ook Jon. 3:5 καὶ ἐπίστευσαν ιες Νινευὴ τῷ θεῷ, want de vlucht van Jona 1, 1, 2 is slechts hier-rerklaarbaar, dat het doel van zijn κήρυγμα de redding van Nineve et dreigend gericht was. Vgl. 3:10. Diensvolgens is π. = zonder spraak vertrouwen, zich toevertrouwen. Vgl. Ex. 14:31 ἐφοβήθη ὁ ·ὸν κύριον καὶ ἐπίστευσαν τῷ θεῷ καὶ Μωσῇ τῷ θεράποντι αὐτοῦ. Deut. , Num. 14:11 ἕως τίνος οὐ πιστεύουσί μοι ἐπὶ πᾶσι τοῖς σημείοις, Ps. 2 οὐκ ἐπίστευσαν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ, vgl. vs. 22. Zoo ook τῷ λόγῳ :. Ps. 106:12, 24, Jer. 25:8, vgl. 12:6. Vooral treedt dit op oorgrond in de constructie πιστεύειν τῷ θεῷ evenals in het absolute ιειν, het eerste Gen. 15:6, Num. 14:11, Deut. 9:23 (Ex. 13:31), n. 17:14. ἐν τ. θ. Ps. 78:22, Dan. 6:23. ἐπί met den Dat. Jez. 6: ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ (sc. λίθῳ κτλ.) οὐ μὴ καταισχυνθῇ (Vat. abso-ὁ πιστεύων); het laatste Num. 20:12 οὐκ ἐπιστεύσατε ἁγιάσαι με κτλ. 16:1, Jez. 7:9. Vgl. Ps. 26:13 πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ κυρίου. :t en doel van het geloof is altijd de zaligheid, in één woord: ge-:n is een Messiaansch begrip, daar alle goddelijke leiding in eenig and staat met het Messiaansche heil en ten slotte daarop doelt. daar ook de verbinding met ἐλπίζειν Ps. 78:22. (Vgl. voor deze op zaligheid gerichte eigenschap van het πιστεύειν o. a. Deut. 28:66: ιθήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτὸς καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου. Job 15:22 μὴ ευέτω ἀποστραφῆναι ἀπὸ σκότους. Vs. 31. Jer. 12:6 μὴ πιστεύσῃς ἐν :ς ὅτι λαλήσουσι πρός σε καλά).

In de apocriefen blijft de psychologische bepaaldheid dezelfde — doel van het geloof blijft de ervaring van de zaligheid, hoewel ook in Messiaansche beteekenis. Πιστεύειν is vertrouwen, Wijsh. 16:26 ῥῆμά σου τοὺς σοὶ πιστεύοντας διατηρεῖ. Sir. 2:6 πίστευσον αὐτῷ καὶ ·ήψεταί σου, parall. ἔλπισον ἐπ' αὐτόν. Vs. 8 οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον εύσατε αὐτῷ, parallel ἐλπίσατε εἰς ἀγαθά. 11:20, 4 Makk. 7:21 στευκῶς τῷ θεῷ vgl. 19 πιστεύοντες ὅτι θεῷ οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἀλλὰ ζῶσι 2 Makk. 3:12. (Ook Judith 14:10 kunnen wij deze betrekking afwijzen: ἰδὼν πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ θς 'Ισραὴλ ἐπίστευσε τῷ θεῷ σφόδρα περιετέμετο τὴν σάρκα κτλ. καὶ προσετέθη πρὸς τὸν οἶκον 'Ισρ. = hij werd ·ovig). Vgl. Sir. 14:5 ἐλαχίστῳ ξύλῳ πιστεύουσι ἄνθρωποι ψυχάς. Wijsh. 2 τοὺς παραπίπτοντας κατ' ὀλίγον ἐλέγχεις καὶ ἐν οἷς ἁμαρτάνουσιν ὑπο-μιμνήσκων νουθετεῖς ἵνα ἀπαλλαγέντες τῆς κακίας πιστεύσωσιν ἐπὶ σέ, κύριε 6. Absoluut 1 Makk. 2:59 πιστεύσαντες ἐσώθησαν ἐκ φλογός. Sir. 2:13 καρδίᾳ παρειμένῃ ὅτι οὐ πιστεύει = zijn vertrouwen op God stellen. de apocriefen wordt het begrip geloof meer het algemeene Godsver-uwen, eene algemeene opvatting van Oud-Testamentische gedachten,

zooals zij b. v. bij πατήρ, ἐκλογή, πρόνοια nader en nog scherper i gedrukt is.

Over Jozefus zie boven. Over het geloofsbegrip der synagoge ond Πίστις B). Philo gebruikt πιστεύειν meer dan πίστις en niet met zij wijsbegeerte, maar met zijne Oud-Testamentische afkomst zal het same hangen, dat hij het in האמין vervatte moment van eene overwin van eene tegenstelling zóó sterk uitdrukt, wanneer hij telkens πιστεύ en ἐνδοιάζειν tegenover elkander stelt. Vgl. Rer. div. haer. I, 487, τὸ μὲν ἀπορεῖν ἐνδοιάζοντος τὸ δὲ μηκέτι ζητεῖν πεπιστευκότος ἔργονι. D. imm I, 273, 24: τὴν περὶ τὸ ὂν ἀνενδοίαστον ἔγνω βεβαιότητα ἥ λέγεται πε στευκέναι. De nom. mut. I, 605, 21, 26 bij Gen. 15:6 ἀκόλουθον ἦν τὸ ἐνδοιάσαι τῷ πεπιστευκότι. Cf. De post. Cain. I, 228, 31. De con ling. I, 409; 39. De Mos. 3, II, 175, 25: οὐκ ἐνδοιάζουσι μόνον ἀλλὰ κ ἀπιστοῦσιν. De Mos. II, 116, 47 τὰ ὅπλα καὶ μηχανήματα ἡμῶν καὶ πᾶ ἡ δύναμις ἐν μόνῳ τῷ πιστεύειν θεῷ κεῖται. Daarom ook legt hij er de nadruk op Rer. div. haer. I, 485, 47: μόνῳ θεῷ χωρὶς ἑτέρου προσπα λήψεως οὐ ῥᾴδιον πιστεῦσαι διὰ τὴν πρὸς τὸ θνητὸν ᾧ συνεζεύγμεθα συγγένε en hij neemt de tegenstelling van אֱלֹהִים en בָּשָׂר op zijne wijze op in D mund. opif. I, 10, 4: πιστεύουσι τοῖς φαινομένοις μᾶλλον ἢ θεῷ. Zie verd onder πίστις. Dat evenwel dit πιστεύειν evenals bij de LXX geloove is, blijkt uit de tegenstelling daarvan met π. λογισμῷ Alleg. 3, I, 133 4 enz., uit de verbinding Μωυσῇ, προφήτῃ π., cf. Rer. div. haer. I, 514 40: Ἀβραὰμ θεοπροπίοις καὶ τισι θεσφάτοις πεπιστευκώς. De Abr. II, 40, περὶ ὧν ὁ θεὸς ὁμολογεῖ τί προσῆκεν ἀνθρώπους ἢ βεβαιότατα πιστεύειν. Ook volgens hem is de zaligheid het einddoel en de werking van het geloof De sacrif. Ab. et C. I, 176, 23: μὴ πεπιστευκότες παγίως τῷ σωτῆρι alleen met deze bepaling, dat zijn begrip van zaligheid evenals God object van het geloof bepaald wordt naar de tegenstelling tusschen onveranderlijke en het gewordene, tusschen God en wereld, het onein dige en het eindige, geest en stof. Wat de constructie betreft, vinden wij bij Philo het persoonlijk object alleen in den Dat., het zakelijk object in den Dat., Acc. met volgend ὅτι of Inf. of Acc. c. Inf. Het passivum met een zakelijk object en ééns met een persoonlijk object. De verbinding met praeposities komt bij hem geheel niet voor.

Zoo is dat begrip van πιστεύειν voorbereid, waarmeê het N. T. rekent, boven alles dit, dat de beslissende erkenning op den voorgrond getreden is. Daardoor is tegelijk mogelijk geworden, dat π. dadelijk in het begin van de godsdienstige verhouding komt te staan en niet alleen de echtheid daarvan aanduidt. Eigenaardig evenwel en overeenkomstig de wezenlijke ontwikkeling is dit, dat volgens het op de zaligheid gerichte einddoel van het geloof het begrip in het N. T. steeds tot de godsopenbaring van Christus geconcentreerd is, tot de tegenwoordigheid des

ι. Vgl. Joh. 3:36 ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ ἀπειθῶν υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν (bij dit μένει onder ὀργή II, bl. 438). Juist zóó kan het niet opvallen, dat het be- niet als in het O. T. alleen hier en daar optreedt, maar op bijzon- wijze een der Nieuw-Testamentische fundamenteele begrippen of het lamenteele begrip van de godsdienstige houding zelve vormt, zoodat het aan het O. T. in deze beteekenis vreemde πίστις daarnaast ıt. Het is eigenaardig aan de Johanneïsche geschriften en hun ont- m op den Oud-Testamentischen grondslag, dat daarin — afgezien de Openbaring — πίστις slechts ééns, 1 Joh. 5:5, gevonden wordt, ers evenals in het O. T. πιστεύειν, terwijl Paulus van het subst. een l ruimer gebruik maakt dan van het verbum. Daarentegen is het ssiaansch karakter van het begrip bij Johannes zóó beslist uitgedrukt, de betrekking van het geloof op God zeer op den achtergrond treedt h. 14:1, 1 Joh. 4:16, 5:10), terwijl deze verhouding bij Paulus t die tot Christus gelijkstaat. Eindelijk evenwel hangt met deze be- kenis van πιστεύειν eveneens de eigenaardige constructie met praepo- ies evenals het veelvuldig gebruik van het zelfstandige π. samen, dat k bij Philo nog zelden voorkomt. In niet-godsdienstige beteekenis iden wij het activum in het N. T. alleen Hand. 9:26, 1 Kor. 11:18 de beteekenis gelooven, voor waar erkennen. Ook 1 Kor. 13:7, ἀγάπη — πάντα πιστεύει, kan het in geen andere beteekenis staan, ant in de beteekenis vertrouwen heeft het nooit den Acc. bij zich. e vraag kan slechts zijn, of πάντα πιστεύει in godsdienstige beteekenis aat en zegt, dat de liefde alles voor den ander gelooft — wat zich or het volgende πάντα ἐλπίζει aanbeveelt, want dat het slechts = voor m hopen, niet = van hem hopen, ligt voor de hand. Daarenboven mt met deze opvatting overeen het psychologisch verband tusschen loof en liefde. Zie onder ἀγάπη, I, bl. 20. Wordt dit niet aangenomen, n blijft slechts over, het op de door de liefde gemaakte en vastge- udene onderstelling der waarheid van den ander te doen slaan — ne in dit verband niet goed passende beteekenis. Daarenboven nog de constructie π. τινί τι, toevertrouwen, Lk. 16:11 εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ αμωνᾶ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει; en Joh. 2:24 πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ), αὐτὸς δὲ ὁ Ις οὐκ ἐπίστευσεν αὐτὸν ὑτοῖς. Anders slechts het pass. πιστεύομαί τι bij Paulus = mij wordt its toevertrouwd, Rom. 3:2 ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. 1 Kor. 9:17 δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι. Gal. 2:7 πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς προβυστίας. 1 Thess. 2:4 δεδοκιμάσμεθα ὑπὸ τοῦ θυ πιστευθῆναι τὸ εὐαγ- έλιον. 1 Tim. 1:11 κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ... ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ. Tit. 1:3 ὃ κήρυγμα ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ. (Daarentegen bij π. gelooven behoort het assivum. 1 Tim. 3:16 ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ en 2 Thess. 1:10 ἐπιστεύθη

τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς, waar weliswaar ἐφ' ὑμᾶς niet bij μαρ voegen is als Lk. 9 : 5 — want μαρτ. ἐπί τινα is een getuigenis t iemand — maar bij ἐπιστ. behoort, overeenkomstig πιστεύεσθαι πρ Hrdn. 2, 10. 4, παρά τινι Pol. 3, 9, 2; ἐν ὑμῖν evenals ἐν κόσμῳ 1 3 : 16 (vgl. Aesch. in Ctes. 531, zie boven bl. 570) kon de apostel schrijven; παρ' ὑμῖν en πρὸς ὑμῶν was te onbepaald. De eenvou Dativus kon wegens de dan voor de hand liggende verbinding met misverstaan worden, zoodat alleen ὑφ' ὑμῶν of ἐφ' ὑμᾶς overbleef, dan ἐφ' ὑμᾶς de tegenstelling met het ongeloovige Israel vss. 6- 1 Thess. 2 : 16 het best op den voorgrond stelde.

Voor de nadere bepaling van het begrip zal het 't best zijn, eerst het Johanneïsch en het Paulinisch spraakgebruik te ondersche en daarna de opvatting der overige Nieuw-Testamentische geschrift voorzoover zij niet ter vergelijking genoemd is, gade te slaan.

A) Het Johanneïsch spraakgebruik.

Terwijl het Paulinisch gebruik van de constructie πιστεύειν τινί gaat en πιστεύειν τι of met eene vergoeding van den Acc. door ὅτι slechts eene zeer ondergeschikte plaats inneemt, gaat omgekeerd Johanneïsch gebruik van het bij het godsdienstig begrip in het O. vreemde πιστεύειν τι, of ὅτι uit, dat in ruimere of in mindere mate in aanmerking komende Nieuw-Testamentische geschriften hebben daardoor verklaarbaar is, dat bij de Nieuw-Testamentische openbar en tegenover de oppositie daartegen aan een bepaald object gedac wordt, zonder hetwelk het geloof niet bestaat. Zoo wordt tegeli duidelijk, hoe beslist de wijze en de inhoud van het geloof door object bepaald wordt. **a)** πιστεύειν τι, iets gelooven, voor waar houd doen gelden, erkennen, ergens van overtuigd zijn en zich daarn richten. Zie boven onder **b)**. Zoo Joh. 11 : 26 πιστεύεις τοῦτο; vgl. 25, 26, 1 Joh. 4 : 16 ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπη ἔχει ὁ θς ἐν ἡμῖν. Vgl. π. zonder object Joh. 10 : 25 εἶπον ὑμῖν καὶ πιστεύετε. Van de overige Nieuw-Testamentische geschriften behoor hiertoe Hand. 13 : 41 ἔργον ὃ (rec. ᾧ) οὐ μὴ πιστεύσητε ἐάν τις ἐκδιηγῆ ὑμῖν, vgl. Mt. 24 : 23, 26, Lk. 22 : 67 ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἐὰν ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. Uit het Paulinisch spraakgebruik 1 Kor. 11 : μέρος τι πιστεύω en in godsdienstige beteekenis alleen 1 Tim. 3 : 16 ἐπιστ ἐν κόσμῳ. **b)** Met eenen volgenden Inf. alleen Hand. 15 : 11 διὰ τ χάριτος τοῦ κυρίου Ιυ πιστεύομεν σωθῆναι καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι. **c)** M een volgend ὅτι Mt. 9 : 28: πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Mk. 11 : ὃς ἂν . . . μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύῃ ὅτι ὃ λαλεῖ γίνετ Vs. 24 πιστεύετε ὅτι ἐλάβετε. Hand. 9 : 26 μὴ πιστεύοντες ὅτι ἐστι μαθητ Jak. 2 : 19 σὺ πιστεύεις ὅτι εἷς ὁ θεός ἐστιν. Vgl. Hand. 27 : 25 πιστεύω γὰ τῷ θεῷ ὅτι οὕτως ἔσται καθ' ὃν τρόπον λελάληταί μοι. In deze evenals

nder b) aangehaalde constructie zien wij duidelijk, hoe afhankelijk
›egrip πιστεύειν van zijn object is. Is Jak. 2 : 19, Hand. 9 : 26 het
p voor waar houden voldoende, dieper wordt het opgevat Mt.
3, Mk. 11 : 23, 24, Hand. 15 : 11 en het beteekent daar vertrouwen.
eens in de Paulinische geschriften, waaraan het weliswaar niet
nd is, evenwel slechts zelden aangenomen wordt, nl. Rom. 6 : 8 εἰ
τεθάνομεν σὺν Χῷ πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ. 1 Thess. 4 : 14 εἰ
πιστεύομεν ὅτι Ις ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη. Rom. 10 : 9 ἐὰν πιστεύσῃς ἐν τῇ
ᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. Overtuiging en ver-
wen behooren bij elkander en het verband wijst aan, of het een of
ander op den voorgrond staat, zooals Rom. 10 : 9 vgl. met vs. 10,
3, overtuiging, erkenning, 6 : 8 en 1 Thess. 4 : 14 vertrouwen. Even-
ι Hebr. 11 : 6 πιστεῦσαι δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ ὅτι ἔστιν κτλ., vgl.
vs. 1; 4 : 3.

In de Johanneïsche geschriften, vooral in het evangelie, dat met
ongeloof der Joden even principieel rekent als het evangelie van Mt.
, het Messiaansch karakter van Jezus overeenkomstig het geloof van
ıel vinden wij deze constructie bijzonder dikwijls; Joh. 4 : 21 πίστευέ
, ὅτι ἔρχεται ὥρα. 8 : 24 ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε
ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. 10 : 38 ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε (al. γινώσκητε) ὅτι
ἐμοὶ ὁ πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. 11 : 27 ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χς ὁ
; τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον εἰσερχόμενος. Vgl. 6 : 69, 11 : 42 ἵνα πιστεύ-
τιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας, vgl. 17 : 3, 13 : 19 ἵνα πιστεύσητε ὅταν γενήται
ἐγώ εἰμι. 14 : 10 οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί
ἐν; vs. 11 πιστεύετέ μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ π. κτλ. εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα
τὰ πιστεύετε. 16 : 27: Hij zelf, de Vader, heeft u lief, want gij hebt
j liefgehad καὶ πεπιστεύκατε ὅτι ἐγὼ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον. Vs. 30 ἐν
τῷ πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθες. 17 : 8 ἔγνωσαν ἀληθῶς ὅτι παρὰ σοῦ
ῆλθον, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. Vs. 21 ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ
σύ με ἀπέστειλας. 20 : 31 γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ις ἐστὶν ὁ Χς ὁ
ς τοῦ θεοῦ. 1 Joh. 5 : 1 ὁ πιστεύων ὅτι Ις ἔστιν ὁ Χς. Vs. 5 ὁ υἱὸς τοῦ
ῦ vgl. met vs. 10.

Maken deze plaatsen het aannemelijk, dat bij Johannes πιστεύειν in
eerste plaats erkenning aanduidt, tot dezelfde conclusie komen wij
k door andere overwegingen. Vgl. b. v. 3 : 12 εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν,
ὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἂν ἐὰν εἴπω ὑμῶν τὰ ἐπουράνια πιστεύετε; met vs. 11
αρτυροῦμεν καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε. Men lette verder op
constructie met γινώσκειν 6 : 39, 10 : 37, 38 (zie onder γινώσκω, vgl.
ez. 43 : 10), vooral ook 17 : 8, 21 enz. evenals de verhouding van de
erken van Christus en van den Zoon tot het geloof, Joh. 4 : 48 ἐὰν μὴ
ημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε. 10 : 37, 38, 14 : 11, 6 : 36
ἑώρακατέ με καὶ οὐ πιστεύετε. 20 : 8 εἶδε καὶ ἐπίστευσεν. 20 : 29 ὅτι ἑώρακάς

με, πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. Vgl. vs. 1 : 51, 4 : 39—42 οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκό καὶ οἴδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου.

Toch moeten wij bij het begrip erkenning niet blijven staan. stelt en sluit in zich eene persoonlijke verhouding van den geloove tot datgene wat hij gelooft, nl. tot de heilsopenbaring, waaraan o gedacht wordt en deze persoonlijke verhouding, waarin het object het geloof invloed uitoefent op de verhouding van het subject daar is die van vertrouwen, — in de verbinding met ὅτι tot het feit zijne beteekenis en daaruit voortvloeiend d) in de constructies τινί, τινα tot den persoon van Christus of tot God. Dat πιστεύειν τι Johannes aansluit aan πιστεύειν τι, bepaald aan het begrip: voor w houden, derhalve niet = iemand erkennen, maar = erkennen iemand zegt, zijne woorden vertrouwen, blijkt Joh. 2 : 22 ἐπίστευσαν γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. 5 : 47, 12 : 38 (vgl. Lk. 1 : 20, 24 : Hand. 24 : 14, 26 : 27, 1 Joh. 4 : 1). Allereerst ook in deze beteeke staat Joh 5 : 46 εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐ ἐκείνος ἔγραψεν. 8 : 31 ἔλεγεν — πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαί Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ (vgl. vs. 30 ταῦτα οὖν λαλοῦν πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν en hiermeê weder vs. 24: ὅτι ἐγώ εἰμι). 8 ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι. Vs. 46. 10 : 37 vgl. met vs. 3 14 : 11. Maar men mag niet over het hoofd zien, dat ook in dit ge objectief als uitdrukking van het geloof niet het woord als uitdrukki van eenen bepaalden wil, maar van eene verhouding voorkomt, waarme zij, die het hooren, rekenen moeten. Vgl. onder ἀπείθεια het versch met ἀπιστία. Het is overal het eigen getuigenis van Jezus, waar gedacht wordt, wanneer Hij daarvan spreekt, dat men in Hem gelooe moet — en daaruit vloeit dan voort de verhouding tot zijnen persoo de erkenning van Christus, waarop Joh. 5 : 46 vgl. met vss. 37— beslist heenwijst. (Men merke ook op het synoptische πιστεύειν τινί M 21 : 26, 32, Mk. 11 : 31, Lk. 20 : 5, vgl. Lk. 7 : 29 οἱ τελῶναι ἐδικαίωσ τὸν θεὸν βαπτισθέντες κτλ.). Hieraan sluit zich nu aan de bijzonde plaats 1 Joh. 3 : 23 αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ιυ Χυ (anders εἰς τὸ ὄν. Joh. 1 : 12, 2 : 23, 3 : 18, 1 Jo 5 : 18). — De naam van Jezus is datgene wat van Hem geldt, welk erkenning naar 's Vaders gebod is (vgl. Joh. 6 : 29, 16 : 9). Vgl. no 1 Joh. 5 : 10 ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν αὐτ ὁ μὴ πιστεύων τῷ θεῷ ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τ μαρτυρίαν ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Het πιστεύειν τῷ θ God gelooven, openbaart zich in de erkenning van Zijn getuigenis, εἰς τὴν μαρτυρίαν en consequent in de erkenning van Hem, voor wien het getuigenis gegeven is. Verder vgl. Joh. 5 : 38 ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖν

ητῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε met vs. 39 (αἱ γραφαί) μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ met 37 ὁ πέμψας με πατήρ, ἐκεῖνος μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ. Vs. 24 ὁ τὸν γον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με. Dat bij dit πιστεύειν τῷ : of τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ vs. 47 aan het bovengenoemd wezen van het loof gedacht wordt, blijkt uit het zelfstandige πιστεῦσαι van vs. 44. : erkenning van het getuigenis van God, het getuigenis van Christus derhalve de erkenning van Christus — dat is het eerste punt in het loofsbegrip bij Johannes. Evenals met het πιστεύειν τῷ θεῷ het πιεύειν εἰς τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, bepaald εἰς τὸν υἱόν samenhangt, zoo met στεύειν τῷ Χῳ het πιστεύειν εἰς τὸν Χν, dat op vele plaatsen met een orafgaand of volgend π. ὅτι overeenstemt, vgl. 8 : 24 ἐὰν γὰρ μὴ πιεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι ἀποθανεῖσθε κτλ. met vs. 30 ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος ολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. 11 : 42 ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας, gl. met vs. 45 πολλοὶ οὖν — θεασάμενοι — ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Dat ook ı deze constructie — πιστεύειν εἰς — de eerste gedachte die van erkening is, blijkt duidelijk Joh. 7 : 5 οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς ὑτόν, vgl. vss. 3, 4, 31, 48. Vgl. ook Joh. 12 : 46 ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ et vs. 48 ὁ ἀθετῶν ἐμὲ καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μου. In geen geval ervangt in deze constructie εἰς αὐτόν den Dat., maar πιστεύειν staat laar oorspronkelijk zelfstandig = in eene geloovige betrekking staan tot, zooals b. v. Plut. Lyk. 20: περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐπιστολῶν οὔτε ἀπιστῆσαι ῥᾴδιον οὔτε πιστεῦσαι. Ons: ergens aan gelooven s ontstaan uit het Nieuw Testamentische πιστεύειν εἰς. Vgl. Joh. 6 : 29, 30 de afwisseling tusschen τινί en εἰς τινά. Wij vinden πιστεύειν εἰς Χν Joh. 2 : 11, 3 : 16, 18, 36, 4 : 39, 6 : 29, 40 (47), 7 : 5, 31, 38, 39, 48, 8 : 30, 9 : 35, 36, 10 : 42, 11 : 25, 26, 45, 48, 12 : 11, 37, 42, 44, 46, 14 : 1, 12, 16 : 9, 17 : 20, 1 Joh. 5 : 13. Vgl. vooral voor de beteekenis erkennen 11 : 25—27, 12 : 44 met 1 Joh. 5 : 10. De eenige Johanneïsche plaats, waar eene andere praepositie staat, is Joh. 3 : 15, waar Lchm. ἐπ' αὐτόν, Tdf. ἐν αὐτῷ i. p. v. den rec. εἰς αὐτόν leest.

Men kan evenwel niet ontkennen, dat hier aan het Johanneïsch begrip van het geloof door het begrip erkenning niet genoegzaam recht wedervaart. Nergens is het eene formeele erkenning zooals Jak. 2 : 19 πιστεύεις ὅτι εἷς ὁ θεός ἐστιν. Met de erkenning is steeds eene bepaalde openbaring daarvan verbonden (vgl. 9 : 38 πιστεύω κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, met vs. 35 σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; vss. 30, 31, 36), eene daardoor bepaalde verhouding tot den persoon en dit is het aanhangen (zijn jonger worden 5 : 46, 8 : 31, 9 : 27, zie μαθητής); vgl. 11 : 48 ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτὸν καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι κτλ. 16 : 31 ἄρτι πιστεύετε vgl. vs. 32 κἀμὲ μόνον ἀφῆτε. 10 : 26 ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, οὐ γάρ ἐστε ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν vgl. met vs. 27: τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει — καὶ ἀκολουθοῦσί μοι. 6 : 69; 1 : 12.

Deze dingen zijn klaarblijkelijk ook in πιστεύειν τινί Joh. 6 : 30 vgl. ı vs. 29 vervat, τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι. Vs. ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ὁ θεός. Vgl. vooral ook Mt. 27 : 42, l 15 : 32 ὁ Χς ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ· καταβάτω νῦν ἀπὸ σταυροῦ, ἵνα ἴδω καὶ πιστεύσωμεν. Eerst de combinatie van deze twee punten: Chri erkennen en Hem daarom aanhangen, laat aan het Johanneïsche στεύειν recht wedervaren, en hieruit is verklaarbaar de overgang tot begrip vertrouwen, Joh. 3 : 19 ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐν αὐτῷ, waar en wel nu ook eene andere praepositie gekozen is, bepaald door de betr king tot de koperen slang vs 14 (Tdf. ἐν, Lchm. ἐπ' αὐτόν). Waar nu op de eenige plaats Joh. 14 : 1 πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς ἐμὲ στεύετε het woord vertrouwen beteekenen moet en niet vasthoude dat zeer gemakkelijk aan de andere gewone beteekenis aansluit, kunn wij des te minder inzien, wanneer men bedenkt, dat daar eene kri aanstaande is. Men vgl. overigens, waarop Weiss, Johann. Lehrbegri S. 23 opmerkzaam maakt, hoe dit πιστεύειν vs. 2 aan de onbedriegelij heid van het woord van Christus aansluit.

Nu kunnen wij zeggen: Bij Johannes beteekent πιστεύειν de erke ning van Christus als den Heiland der wereld (vgl. 4 : 39 enz.), v Zijne betrekking tot den Vader en van de daardoor bepaalde verhoud tot de wereld (zie πιστεύειν ὅτι) en de uit deze erkenning voorvloeien gemeenschap met Hem, het Hem aanhangen. Zoo staat dan c) het o deze wijze bepaalde πιστεύειν absoluut Joh. 1 : 7, 18, 51; 4 : 41, 42 48, 53; 5 : 44, 6 : 47, 64, 9 : 38, 10 : 25, 26, 11 : 15, 40, 12 : 39, 47 14 : 29, 16 : 31, 19 : 25, 20 : 31 (vgl. 3 : 12, 6 : 36, 20 : 8, 25, 29 Dat aanhangen heeft ten gevolge de ontvangst en het bezit van goederen des heils, vgl. 6 : 68, 10 : 26, 27 ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν· τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει καὶ ἀκολουθοῦσί μοι κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς. Zoo 3 : 12, 16, 18 36; 6 : 35, 40, 47, 7 : 38, 11 : 25, 26, 20 : 21. Vgl. 1 : 12, 5 : 39 8 : 24, 12 : 36 ὡς τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε Vs. 46: ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ — dit vgl. met 8 : 12 ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. 11 : 40 ἐὰν πιστεύσῃς ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ.

Men erkent, dat taalkundig het Johann. πιστεύειν aan de onder b genoemde beteekenis in het gewone Grieksch aansluit, zonder dat het ooit een aannemen op goed geloof, maar in volle, vaste overtuiging aanduidt. Vgl. de combinatie van π. en εἰδέναι Aristot. Anal. poet. 2 δεῖ πιστεύειν τε καὶ εἰδέναι τὸ πρᾶγμα κτλ. ... εἴπερ ἴσμεν διὰ τὰ πρῶτα καὶ πιστεύομεν, κἀκεῖνα ἴσμεν τε καὶ πιστεύομεν μᾶλλον κτλ. enz. Dit ligt ook in πίστις op de eenige Johanneïsche plaats 1 Joh. 5 : 4. Historisch

wel en wat den inhoud betreft, sluit het aan het Oud-Testamentische εύειν aan en niet zoozeer aan πιστεύειν τῷ θεῷ of ἐν θεῷ als aan πιειν in de betrekking tot de boden en knechten Gods. Vgl. Joh. 5:46 ıals 14:1 met Ex. 14:31 ἐπίστευσαν τῷ θεῷ καὶ Μωσῇ τῷ θεράι αὐτοῦ.

B) Het Paulinisch begrip en spraakgebruik.

Ook in het Paulinisch spraakgebruik ligt in πιστεύειν beslist de ·tuigde, beslissende erkenning zooals die in de combinatie met Acc., ὅτι enz. is uitgedrukt. Zie onder A). a) Vgl. Rom. 4:20 ͺνaμώθη τῇ πίστει δοὺς δόξαν τῷ θεῷ evenals de ὑπακοὴ πίστεως Rom. 5, 16:26 en de verhouding van het πιστεύειν tot het κηρύσσειν Rom. :14, 16, 1 Kor. 15:2, 11, Ef. 1:13. Vgl. ook onder πίστις. Maar πιστεύειν τι vinden wij slechts tweemaal en de eene maal ten minste t in godsdienstige beteekenis, 1 Kor. 11:18 μέρος τι πιστεύω. 13:7 ἀγάπη πάντα πιστεύει. Bij b) πιστεύειν ὅτι wil het begrip of de chologische vorming van πιστεύειν geheel, zooals boven gezegd is, ır zijn object bepaald worden en dat de betrekking van het subt tot dit object tegelijk die van het overtuigde vertrouwen is, is op weinige plaatsen, waar wij deze constructie vinden, Rom. 6:8, :9, 1 Thess. 4:14 — even duidelijk als op de eenige plaats, waar c) met den Inf. voorkomt, Rom. 14:2 ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, t begrip overtuiging niet voldoende is, maar π. het overtuigde ver›uwen aanduidt, waarmeê de betrokken persoon doet wat van hem ɛegd wordt, vgl. de tegenstelling ὁ δὲ ἀσθενῶν, zooals dan ook πιστεύειν ɪr beslist in godsdienstige beteekenis staat, vgl. vs. 1 τὸν δὲ ἀσθενοῦντα πίστει. In 't algemeen evenwel is voor het Paulinisch begrip van slissende beteekenis de tweevoudige of drievoudige opmerking, ten rste dat in het spraakgebruik van den apostel de Oud-Testamentische nsluiting in uitdrukkelijke aanhalingen voor den dag komt — Rom. 3 en Gal. 3:6 naar Gen. 15:6, Rom. 9:33 naar Jez. 28:16, Rom. ·:16 naar Jez. 53:1, 2 Kor. 4:13 naar Ps. 116:10; vgl. bij πίστις ›m. 1:17, Gal. 3:11 naar Hab. 2:4; dat ten tweede diensvolgens et evenals bij Johannes πιστεύειν in zijne betrekking tot den knecht ın God, of van Christus, maar de betrekking van het geloof tot God :t uitgangspunt vormt evenals eindelijk ten derde, dat het absolute π., ıt eene betrekkelijk ruimere plaats inneemt, dat gelooven in God in ijne heilsopenbaring in Christus aanduidt. Vgl. vooral Rom. 3:5 de ɜrhouding van onze ἀπιστία tot de πίστις θεοῦ. Diensvolgens vormt) de constructie πιστεύειν τινί of εἴς τινα den grondslag van het Paulisch begrip en dit duidt overeenkomstig het onder πίστις gevonden esultaat de erkenning van God in Zijne heilsopenbaring in Christus an, die aanneemt wat Hij aanbiedt en zich zoo voor eeuwig aan Hem

aansluit en op Hem steunt. Gelooven, vertrouwen en wel zoo, dat de beslissende, van het verledene zoowel als van het ongeloof sc dende houding is, dit is het Paulinisch begrip van πιστεύειν. Terwij Johannes (vgl. Ev. 5 : 24, 46, 12 : 38, 39, 44) slechts aan de gevo van de verhouding tot den God der heilsopenbaring, aan Zijne b en getuigenissen gedacht wordt, zien wij bij Paulus in πίστις, πισ de gedachte aan den nieuwen vorm, men zou bijna zeggen de nie vorming van eene betrekking tot God. Voor het verschil tusschen o tuiging en vertrouwen vgl. 2 Tim. 1 : 12 οἶδα ᾧ πεπίστευκα καὶ πέπε ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάξαι. Daar het op de tegenw dige zaligheid betrekking heeft, op eene niet gehoopte en verwac maar plaats gehad hebbende openbaring des heils van God (vgl. ἔχ τὴν ἀπολύτρωσιν Ef. 1 : 7, Kol. 1 : 14), is het geloof niet een zich o gevend, maar een aannemend vertrouwen, of vertrouwelijke aannen van de genade des heils, terwijl het in Oud-Testamentische vormen verwachting daarvan is. Π. τινί vinden wij behalve 2 Tim. 1 : 12 Rom. 4 : 3, Gal. 4 : 6 ἐπίστευσε Ἀβραὰμ τῷ θεῷ. Tit. 3 : 8 ἵνα φροντ καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες θεῷ. Daarentegen is in het ge Grieksch het vertrouwen vooral overgave en het verschil met het P linische πιστεύειν is juist daarin gelegen, dat het grondbegrip dat ongetwijfelde erkenning is.

Voor de kwestie van het vertrouwen vgl. ook de combinatie θαῤῥεῖν 2 Kor. 5 : 7, 8 en de boven aangehaalde plaatsen Dem. 2, 67. Thuc. 4, 108, 4 evenals Sir. 2 : 12—14 οὐαὶ καρδίαις δειλαῖς καὶ χε παρειμέναις, καὶ ἁμαρτωλῷ ἐπιβαίνοντι ἐπὶ δύο τρίβους. Οὐαὶ καρδίᾳ παρει ὅτι οὐ πιστεύει· διὰ τοῦτο οὐ σκεπασθήσεται· οὐαὶ ὑμῖν τοῖς ἀπολωλεκόσι ὑπομονήν. In plaats van den Dat. vinden wij dan verder πιστεύειν ἐπ. en wel Rom. 4 : 5 ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ. Vs. 24 ἐπὶ τὸν ἐγείρα Iν. Πιστεύειν εἰς beteekent steeds de directe betrekking van het gel tot Christus Rom. 10 : 14, Gal. 2 : 16, Fil. 1 : 29; eveneens ἐπί met Dat. 1 Tim. 1 : 16, Rom. 9 : 33. Vgl. voor dit met het Johanneïs πιστεύειν εἰς identische π. Sir. 38 : 31 πάντες οὗτοι εἰς χεῖρας αὐτῶν ἐπ στευσαν. Behalve op deze plaatsen vinden wij πιστεύειν e) zonder nad bepaling als de qualificatie van de vertrouwelijke betrekking tot den G der genade, der heilsbelofte, Rom. 1 : 16, 3 : 22, 4 : 11, 18, 10 : 4, 13 : 11, 15 : 13, 1 Kor. 1 : 21, 3 : 5, 14 : 22, 2 Kor. 4 : 13, Gal. 3 : 2 Ef. 1 : 13, 19, 1 Thess. 1 : 7, 2 : 10, 13, 2 Thess. 1 : 10. Vgl. voor Rom. 4 : 17, 18, 21.

Πιστεύειν in de overige Nieuw-Testamentische geschriften.

Bij Jakobus staat 2 : 19 de erkenning op den voorgrond, vs. daarentegen het vertrouwen en met vergelijking van datgene wat Jakobu anders van de πίστις zegt, zien wij 2 : 18 enz., dat het in erkennin

aue geloof eigenlijk ten onrechte zoo genoemd wordt. Vgl. πίστι:. π. ὅτι. 2 : 23 τῷ θεῷ naar Gen. 15 : 6. Absoluut 2 : 19 καὶ τὰ ια πιστεύουσι καὶ φρίσσουσιν.
Bij Petrus zijn eveneens de beide zijden der erkenning, van het ıngen en vertrouwen verbonden. Vgl. 1 Petr. 1 : 8 met 2 : 6, 7; . Wij vinden πιστεύειν εἰς Χν 1 Petr. 1 : 8, τοὺς διὰ τοῦ Χυ πιστεύον- ις θν 1 : 21 (Lchm. Tdf. Treg. Westc. πιστούς); ἐπὶ τῷ Χῳ 2 : 6 naar 28 : 16. Absoluut 2 : 7. — In den brief van Judas alleen vs. 5 τὸ ιιν τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν evenals het Hebr. לא האמין. In den aan de Hebreërs π. ὅτι 11 : 6. Absoluut 4 : 3, vgl. onder πίστις.
Vergelijken wij nu nog het spraakgebruik van de Handelingen en de synoptische evangeliën, dan zien wij, dat naar gelang van het verband de erkenning of het vertrouwen op den voorgrond staat. eerste zie Hand. 11 : 21 πολύ τε ἀριθμὸς ὁ πιστεύσας ἐπέστρεψεν ἐπὶ ύριον. 18 : 8 ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο en zoo ook het zelfstandige ύειν Hand. 2 : 44, 4 : 4, 32, 8 : 13, 13 : 1, 15 : 7. Vertrouwen 10 : 43, 39 enz. Wij vinden het met den Dat. 5 : 14, 16 : 34, 18 : 8. εἰς 43, 14 : 23, 19 : 4. ἐπί met den Acc. 9 : 42, 11 : 17, 16 : 31, 22, 19. standig nog 13 : 48, 14 : 1, 15 : 3, 17 : 12, 34, 18 : 27, 19 : 2, 18, 20, 25. In de synoptische evangeliën = erkennen en aanhangen 9 : 42, Mt. 18 : 6 π. εἰς ἐμέ. 27 : 42 ἐπ' αὐτόν (andere lezing ἐπ' αὐτῷ iet eenvoudige π. vgl. Mk. 15 : 32). Zelfstandig Mk. 15 : 32, 16 : 16, 17, 8 : 12, 13, 50, vgl. 1 : 44 = aannemen en vertrouwen Mk. 1 : 15 π. ῷ εὐαγγ. Zelfstandig Mt. 8 : 13, 21 : 22. Mk. 5 : 36, 9 : 23, Lk. 8 : 50.
De Oud-Testamentische constructie πιστεύειν ἐν vinden wij in het ıw-Testamentisch Grieksch behalve Mk. 1 : 15, Joh. 3 : 15 nergens. het Oud-Testamentisch Grieksch nog ἐμπιστεύειν Deut. 1 : 32: ἐν τῷ ι τούτῳ οὐκ ἐνεπιστεύσατε κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν, 2 Kron. 20 : 21 ἀκούσατέ ... ἐμπιστεύσατε ἐν κυρίῳ θεῷ ὑμῶν καὶ ἐμπιστευθήσεσθε· ἐμπιστεύσατε ·ροφήτῃ αὐτοῦ καὶ εὐοδωθήσεσθε = הֶאֱמִין en נֶאֱמַן. Meermalen in de riefen met den Dat., ἐπί τινι en εἰς τινα, zelden evenwel in gods- stige beteekenis zooals Sir. 2 : 10. ἐμπ. νόμῳ Sir. 36 : 3. Het woord olgens Sturz, De dial. mac. et alex. p. 146 Alexandrijnsch. Καταπι- ειν ἐν Mich. 7 : 5 = הֶאֱמִין.
Het werkwoord ontbreekt 2 en 3 Joh. en in de Openb.
Volgens het voorgaande heeft het Nieuw-Testamentisch begrip van geloof drie voorname kenmerken, die elkander aanvullen, hoewel r gelang van het verband het eene of andere kenmerk op den voor- nd treedt: erkenning van de heilsopenbaring en aanneming van den rin vervatten inhoud, zich overgevende gemeenschap (aanhangen) en slotte het van zijne zaak zekere vertrouwen (en daarmeê tegelijk p) op den God des heils of op Christus. Bij geen enkel Nieuw-

Testamentisch schrijver staat een dezer punten geheel op den achterg en het resultaat van het boven genoemde overzicht bevestigt wa onder πίστις zullen zien. Vgl. Schlatter, Der Glaube im N. T., Lei 1885, die S. 11—105 vooral het spraakgebruik van de synagoge, Polybius, Josephus, Philo volledig behandelt en verder het gebruik het N. T. van de in aanmerking komende begrippen maakt, grondij spreekt. Haussleiter, Was versteht Paulus unter christlichem Glau Greifswalder Studien an Cremer, 1895, S. 161—181.

Ὀλιγοπιστία *, van ὀλιγόπιστος = קְטַן אֲמָנָה, vgl. Buxtorf, Lex. Talm. Soter 48 b, ἡ, kleingeloof, gebrek aan geloof, dat door T Tr. Westc. Mt. 17 : 20 volgens den Sin. en den Vat. i. p. v. ἀπιστία lezen wordt: διατί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν. Evenals deze lezing tot Lk. 9 : 41 staat, staat Mt. 8 : 26 tot 4 : 40, Lk. 8 : 25.

Πιστικός, ἡ, όν, = πιστός in den zin van echt, onvervalscht, δόκιμος (van gewaarborgde afkomst of hoedanigheid), γυνὴ πιστ. οἰκουρὸς καὶ πειθομένη τῷ ἀνδρί, Artem. Oneir. 2, 32; Epiph. I, 108 Joann. Mosch. 2936 D. Het komt in het N. T. alleen voor: Mk. 1 en Joh. 12 : 3, waar van Nardus-olie sprake is. Overdracht. τὸ πιστ. τῆς καινῆς διαθήκης κρᾶμα, Euseb. Demonstr. evang. 9, 8.

Πίστις *, ἡ, het geloof. Een woord, dat meer dan een gewone teekenis heeft voor de geschiedenis van het ontstaan van de taal van Christendom, daar hier alle taalvormende elementen, het voorbeeld O. T., de beteekenis van het woord op godsdienstig gebied in het wone Grieksch, evenals de geschiktheid van het woord, om de Chri lijke beschouwing weder te geven, samentreffen, om aan de éene het voor den geest van het N. T. passende woord te geven, aan anderen kant juist aan dit woord eenen specifieken inhoud te verschaf

A) Spraakgebruik van het gewone Grieksch.

Πίστις — tot πιστόν staande als συνείδησις tot συνειδός — volgt zijne beteekenis en zijn gebruik geheel het adjectief, zoodat evenals daa onderscheid gemaakt moet worden tusschen eene passieve en acti beteekenis, en ook hier is de passieve beteekenis in het spraakgebr de eerste. Hrdt. heeft het slechts in deze beteekenis. Nergens loop de actieve en de passieve beteekenis in elkander, maar zij zijn ste onderscheiden als subj. en obj. Zie onder πιστεύω.

1) Pass. en zakelijk het wezen van het πιστόν, de betrouwbaarhe in het meervoud alles wat de betrouwbaarheid bewijst, verzekert, wa borgt. Niet bij Hom. Hes. Pind. Evenals πιστόν, πιστὰ διδόναι, λαμβάνει ποιεῖν of ποιεῖσθαι, zegt men ook πίστιν, πίστεις δίδ. enz. en verbindt l met ὅρκια, vgl. Xen. Cyrop. 7, 1, 44 συνομολογήσαντες ἔδοσαν πίστιν ἔλαβον. Hell. 7, 1, 44: ἐγὼ ὑμῖν ταύτην τὴν πίστιν ἐμαυτοῦ δίδωμι. 3, 4,

3, 74, 1 φίλον προσεκτέωντο πίστι λαβόντες καὶ ὁρκίοισι. 9, 106: τε καταλαβόντες καὶ ὁρκίοισι. Thuc. 5, 30, 4: θεῶν πίστεις ὀμόσαντες ι ὅρκοι θεῶν Xen. An. 2, 5, 7; 3, 1, 22; 2, 10. Vgl. Plut. Num. ın den tempel van de Πίστις: τὴν μὲν Π. ὅρκον ἀποδεῖξαι Ῥωμαίοις τον. Eurip. Med. 13, 414: ἀνδράσι μὲν δόλιαι βουλαί, θεῶν δ' οὐκέτι ἄραρε = betrouwbaarheid, waarvoor de goden instaan. Thuc. 5, 2: τοὺς Λακεδαιμονίους πείθει, πίστιν αὐτοῖς δούς. Plat. Crit. D. Phaedr. 256 D, Legg. 3, 701 C: ὅρκων καὶ πίστεων καὶ τὸ των θεῶν μὴ φροντίζειν. Polyb. 11, 29, 3: πάλιν ἀθετήσαντες τοὺς καὶ τὴν πίστιν. 4, 17, 11: ἐπὶ τῶν σφαγίων τοὺς ὅρκους καὶ τὰς ς ἐδίδοσαν ἀλλήλοις. 9, 36, 12: ὅσιόν ἐστι τὸ τὰς ἐγγράπτους πίστεις ιῶν. Diensvolgens πίστιν ἐπιθεῖναι, προσθεῖναι bij Dem. = zich voor ɜed aanbieden. Plut. Amator. 761 E. Vandaar ook: onderpand van ɾ, waarborg, bewijs daarvoor, Xen. An. 1, 2, 26: οὔτε πρότερον ... ἤθελε πρίν ... πίστεις ἔλαβε. Aeschyl. Fr. 281: οὐκ ἀνδρὸς ὅρκοι πίστις ὅρκων ἀνήρ. Zoo dikwijls bij Pol. 21, 14, 8: πίστιν δὲ τούτων ὁμήρους ῦναι. 2, 52, 4: ἱκανὴν δὲ πίστιν παρέσχετο τῆς πρὸς τὰ μέλλοντα κοις. 23, 1, 9: τελευταίῳ δ' ἐχρήσατο μαρτυρίῳ πρὸς πίστιν τῶν εἰρημένων. h. Oed. Col. 1632: δός μοι χερὸς σῆς πίστιν. Verzwakt bij de redenaars de voor het gericht te geven bewijsmiddelen. Dikwijls zoo in het ɪrvoud 3, 100, 3: πίστεις ἐδίδου τῶν ἐπαγγελιῶν enz. In het wijsgeerig ɪakgebruik bewijs. Plat. Phaed. 70 B: τοῦτο οὐκ ὀλίγης παραμυθίας ι καὶ πίστεως. Zoo dikwijls bij Aristot. Rhet. b. v. 3, 13: τούτων δὲ ὲν πρόθεσίς ἐστι τὸ δὲ πίστις, ὥσπερ ἂν εἴ τις διέλοι ὅτι τὸ μὲν πρόβλημα ὲ ἀπόδειξις, die dan ook de uitdrukkingen πίστεις ποιεῖσθαι, ἐπιφέρειν, βάνειν = bewijs leveren, bewezen worden, gebruikt. Vgl. ook Hrdn. 3, 5: οὐκ ἔχον κολακείας ὑποψίαν ἀλλὰ δεῖξιν καὶ πίστιν εὐνοίας. Verder persoonlijke betrouwbaarheid, trouw, die men bewijst. Zoo enkele en bij Xen., b. v. Anab. 1, 6, 3 τῆς πρόσθεν φιλίας ὑπομνήματα καὶ τεως. 3, 3, 4, Aristot. Eth. m. 2, 11: ἡ φιλία ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι. . Eud. 7, 2: οὐκ ἔστιν ἄνευ πίστεως φιλία βέβαιος. Meermalen evenwel ıt in het latere Grieksch, vooral dikwijls bij Polybius, b. v. 38, 1, 8: ζοντες ἔχειν αὐτὸ (τὸ ἔθνος) πίστιν μάλιστα τῶν ἑλληνικῶν. 7, 12, 9: ανέστατον καὶ μέγιστον δεῖγμα περὶ τοῦ τί δύναται προαίρεσις καλοκαγαθικὴ πίστις. 1, 43, 3: μεγάλας δωρεὰς καὶ χάριτας ὑπισχνούμενος ἐὰν ἐμνωσι τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει. 2, 61, 10: προείλοντο στέρεσθαι ... ἁπάντων λήβδην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναγκαιοτάτων χάριν τοῦ μὴ προδοῦναι τὴν πρὸς συμμάχους πίστιν. 3, 33, 8: ἐκδεσμεύων τὴν ἑκατέρων πίστιν εἰς ἀλλήλους. (Meermalen πίστις πρός τινα dan εἴς τινα). Vandaar ook παρακαλεῖν τὸν εἰς τήν τινος π., se fidei alicujus permittere 18, 21, 5. 10, 34, 1: ἄτον μὲν τοὺς Ἰβέρους εἰς τὴν αὐτῶν φιλίαν καὶ πίστιν ἐνεδήσατο διὰ τῆς ὁμήρων ἑκάστοις ἀποδόσεως enz. 22, 25, 3: παραλαβεῖν ἐν πίστει τι παρά

τινος. Zoo ook ééns bij Dem. 32, 16: εἰ μὲν εἰς πίστιν ἔδωκας „pec credidisti nullo pignore interveniente," tegenover εἰ δὲ ἀπιστῶν ἐτύ κτλ. Vgl. onder 2) a). Zeer dikwijls ook bij Hrdn. b. v. 1, 6, 13, 8; 3, 12, 10 enz. Zoo wordt gezegd φυλάσσειν, διαφυλ., διατηρεῖν τὴν π. Polyb. 1, 7, 9; 78, 8; 10, 16, 6. Hrdn. 1, 7, 6. Cass. exc.: τὴν πρὸς Νέρωνα π. ἐτήρησε. Jos. B. jud. 2, 12: μὴ γυναῖκα τηρεῖν πρὸς ἕνα πίστιν. Verzwakt en overgebracht op datgen iemand spreekt: geloofwaardigheid, Aristot. Eth. Nikom. 10, 9: μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχει τινά, τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐκ τῶν καὶ τοῦ βίου κρίνεται. Polyb. 4, 33, 1 ὁ λόγος οὗτος ἔχει μὲν ἴσως κα τῶν πάλαι γεγονότων πίστιν. Eveneens § 7, 11, 32, 16, 2 enz. 2, 1, 3 ἐνδεχομένην πίστιν ἕξειν ᾤοντο τὴν φήμην. Plut. Dem. et Cic. ὅσα τοὺς γράφοντας διαφεύγοντα σωτηρίᾳ μνήμης ἐπιφανεστέραν εἴληφε τ

2) In actieve beteekenis vinden wij het woord vaak in het la Grieksch. Het is evenwel aan het Attische Grieksch niet vreemd duidt dan overeenkomstig het actieve πιστός aan: vertrouwen, overtui en wel zóó, dat het a) in de beteekenis vertrouwen subjectief duidt = het vertrouwen, dat iemand wekt, objectief = het vertrou dat hij geniet. Dat deze beteekenissen zoo naar analogie van πιστ elkander behooren, blijkt duidelijk Xen. Hier. 4, 1: πίστεως ὅστις ἐλ στον μετέχει, πῶς οὐχὶ μεγάλου ἀγαθοῦ μειονεκτεῖ; ποία μὲν γὰρ ξυν ἡδεῖα ἄνευ πίστεως ὁμιλία, ποῖος δὲ θεράπων ἡδὺς ἀπιστούμενος; diensvolge moeten wij onderscheiden α) subj. vertrouwen, dat men in iemand stel Soph. Oed. C. 950: ᾧ πίστιν ἴσχων τήνδ' ἐχειρούμην ἄγραν. Plat. Phaed 275 a: ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτ ὑφ' αὐτῶν ἀναμιμνησκομένους. Thuc. 6, 53, 2 διὰ πονηρῶν ἀνθρώπων π πάνυ χρηστοὺς τῶν πολιτῶν ξυλλαμβάνοντες κατέδουν. Soph. Oed. R. 14 νῦν γ' ἂν τῷ θεῷ πίστιν φέροις. Plat. Deff. 415 D: παρακαταθήκη δόμα πίστεως — vgl. boven διδόναι, ἐνδεῖσθαι εἰς πίστιν, παραλαβεῖν ἐν π. Polyb. 8, 21, 3 ἔκρινε μὴ πᾶσαν εἰς τὸν Βῶλιν ἀνακρεμάσαι τὴν π. 24, 12, ἐπαγγελλόμενος ἀμεταμέλητον αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν π. 10, 17, 5. Hrdn. 2, 4, πίστει γνώμης ὅτι μηδένα ἑκὼν ἀδικήσει. Toch komt het woord in de beteekenis in het geheele Grieksch zelden voor, ook in den zin vertrouwen, Thuc. 1, 120, 4: ἐνθυμεῖται οὐδεὶς ὁμοίᾳ τῇ πίστει καὶ ἔργ ἐπεξέρχεται. 6, 17, 1. Plut. De adulat. 65 d πίστιν καὶ θράσος δι Meermalen β) obj. het vertrouwen, dat men geniet, erkenning, aanzien waarin men staat. Dem. in Lept. 20, 25: τῇ πόλει δυοῖν ἀγαθοῖν ὄντ πλούτου καὶ τοῦ πρὸς ἅπαντας πιστεύεσθαι μεῖζόν ἐστι τὸ τῆς πίστεως ὑπ χειν. Pro Phorm. 36, 57: πίστις μέντοι Φορμίωνι παρὰ τοῖς εἰδόσι καὶ τα των καὶ πολλῷ πλειόνων χρημάτων ἐστί. Zoo zeer dikwijls in het later Grieksch. Polyb. 8, 26, 7 βουλόμενος — ἐκείνοις πίστιν παρασκευάζειν τ τοὺς πολίτας, vgl. 9, 10: ἐπιστεύοντο παρὰ τοῖς Ταραντίνοις. 13, 4, 8: τα

ὅτην περιεποιήσατο πίστιν καὶ δύναμιν. 24, 2, 16; 1, 7, 12: βουλόμενοι ιθαι παρὰ τοῖς συμμάχοις τὴν αὐτῶν πίστιν. 2, 39, 4; 6, 2, 13: ης ἀποδοχῆς ἔτυχε καὶ πίστεως παρ' αὐτῷ. Vgl. 1, 43, 4; 12, 14, 7, δ' ἂν οὐκ εἰκότως τυγχάνοι συγγνώμης οὐδὲ πιστέως ὑπ' οὐδένος. 30, μεγίστην παρ' αὐτῷ πίστιν εἶχε. 32, 22, 5; 3, 64, 11 πάντων δὲ ὰ τὴν τοῦ λέγοντος πίστιν καὶ διὰ τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν ἐκθύμως ιν πρὸς τὸ κινδυνεύειν. Eveneens dikwijls bij Plut. Pyrrh. 26, 8 ὁ υμος — δοκῶν δὲ βίαιος εἶναι καὶ μοναρχικὸς οὔτ' εὔνοιαν οὔτε πίστιν ἀλλ' Ἀρεὺς ἐβασίλευεν. Perikl. 33, 1 ἔτι μείζονα πίστιν ἔσχε καὶ παρὰ τοῖς πολίταις. Caes. 62, 2: πίστιν εἶχε μεγάλην παρ' αὐτῷ. 10, 3, Brut. 47, 5, De adulat. 72 a: εὔνοιαν καὶ πίστιν ἔχουσαν οἱ ἰτὰ μὲν ἁμαρτάνειν, ἐπανορθοῦσθαι δὲ τοὺς φίλους ὥσπερ αὐτοὺς δοκοῦντες Hrdn. 1, 6, 6. Hieraan zou zich het gebruik van het woord in de t verzwakte beteekenis aansluiten, nl. in de beteekenis waardig-, aanzien, waarmeê iemand in eene bepaalde positie bekleed is en zóó, dat het woord allereerst gebruikt wordt ter aanduiding van een t als bewijs van vertrouwen overeenkomstig de trouw, waarop ge-nd wordt, Pol. 5, 41, 2 ἐπέστη ἐπὶ τὰ πράγματα Σελεύκου τἀδελφοῦ ην αὐτῷ τὴν πίστιν ἐγχειρίσαντος, cf. 3: τυχὼν δὲ ταύτης τῆς ἐξουσίας. 35, 8: ἡ τῆς ἐφοδείας πίστις εἰς τοὺς ἵππεις ἀνατίθεται. 16, 22, 2; 27, 8 ὃς παραλαβὼν τὴν πίστιν ταύτην. Plut. Num. 16, 4. Dan volledig on. δόξα, aanzien, waarmeê het ter versterking van het begrip verden wordt, Plut. praec. ger. reip. 3 (799 B) ἕως ἂν ἰσχὺν ἀγωγὸν ἐκ ς καὶ πίστεως κατασκευάσηται. Perikl. 15, 5: αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου ὲς δύναμις, ἀλλ' ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις τοῦ ἀνδρός. Cat. min. 7. Sertor. 3, 3: εἰς ὄνομα καὶ πίστιν προήχθη. Eumen. 1, 2. Marcell. 2 τοῦ πλεῖστον ἔχοντος ἀξίωμα πίστεως καὶ συνέσεως.

Verder b) overtuiging, zekerheid als eene innerlijke gebondenheid ι het object, op vertrouwen gegrond. Dem. Pro cor. 18, 215: σωσύνης πίστιν περὶ ὑμῶν ἔχοντες ἔδειξαν. Zoo dikwijls in het wijsgeerig aakgebruik en dat wel zóó, dat Plato onderscheid maakt tusschen ; van zijne gronden bewuste, op kennis gegronde, het object ver-ιande weten en de πίστις; hoewel ook niet zóó, dat daarom de πίστις zekerder is — integendeel, ook zij verlangt bevestiging, Legg. 12, 6 C: τοῖς φυλακῆς μεθέξουσι μὴ ἐπιτρέπειν, ὃς ἂν μὴ διαπονήσηται τὸ πᾶσαν ττιν λαβεῖν τῶν οὐσῶν περὶ θεῶν. D: δύ' ἐστὸν τὼ περὶ θεῶν ἄγοντε εἰς στιν, vgl. Tim. 40 D, E, maar de zekerheid van het weten, van de ιστήμη, komt geheel overeen met het object, de πίστις is zuiver sub-ctieve overtuiging en kan daarom op een dwaalspoor geraken, waarom ɜt er op aankomt, of zij π. ὀρθή, syn. δόξα ὀρθή is, Rep. 10, 601 E ῦ αὐτοῦ ἄρα σκεύους ὁ μὲν ποιητὴς πίστιν ὀρθὴν (syn. δόξα ὀρθή 602 A) ερὶ κάλλους τε καὶ πονηρίας, ξυνὼν τῷ εἰδότι καὶ ἀναγκαζόμενος ἀκούειν παρὰ

τοῦ εἰδότος, ὁ δὲ χρώμενος ἐπιστήμην. Tim. 37 B λόγος ἀληθὴς γιγν — ὅταν μὲν περὶ τὸ αἰσθητὸν γίγνηται — δόξαι καὶ πιστεῖς γίγνονται καὶ ἀληθεῖς, ὅταν δὲ αὖ περὶ τὸ λογιστικὸν ᾖ ... νοῦς ἐπιστήμη τε ἐξ ἀ ἀποτελεῖται. De π. is niet ὑπόθεσις, op zichzelve beschouwd (vgl. πιστός), want haar inhoud moet waarheid zijn en zij komt slechts de waarheid, Tim. 29 C, ὅτι γὰρ πρὸς γένεσιν οὐσία, τοῦτο πρὸς ἀλήθεια. Maar in onderscheiding van de ἐπιστήμη bestaat daarb mogelijkheid van dwaling. Aristoteles maakt dit onderscheid niet. hem is π. eene handeling van het weten en ontstaat niet alleen αἴσθησις, maar door ἐπαγωγή en συλλογισμός, Phys. auscult 8, 8. post. 2, 3 enz. en is niet synoniem δόξα, maar altijd daarmeê nood lijk verbonden, De anima 3, 3: δόξῃ μὲν ἕπεται πίστις, οὐκ ἐνδέχεται δοξάζοντα οἷς δοκεῖ μὴ πιστεύειν. Daardoor begrijpen wij de verzwakking het begrip, die in het latere Grieksch het spraakgebruik beheerscht, π. in deze beteekenis met het passieve π. in den zin van geloofwaar heid overeenstemt en eveneens de vaste overtuiging als de „bona fi van eene traditioneele meening kan aanduiden, derhalve evenals ge zoowel eene vaste overtuiging uit kan drukken als eenè eenvoudige ning of een vermoeden. Het eerste bij Polyb. 6, 57, 1: ὅτι μὲν τοῖς οὖσιν ὑπόκειται φθορὰ καὶ μεταβολή, σχεδὸν οὐ προσδεῖ λόγων ἱκανὴ τῆς φύσεως ἀνάγκη, παραστῆσαι τὴν τοιαύτην πίστιν. 1, 4, 9, 10 steit ἐπιστήμη met ἐμπειρία καὶ πίστις gelijk en plaatst haar tegenover 1, 5, 5 τῆς γὰρ ἀρχῆς ἀγνοουμένης ἢ καὶ νὴ Δί' ἀμφισβητουμένης ἕξης οὐδὲν οἷόν τε παραδοχῆς ἀξιωθῆναι καὶ πίστεως· ὅταν δ' ἡ περὶ ὁμολογουμένη παρασκευασθῇ δόξα, τότ' ἤδη καὶ πᾶς ὁ συνεχὴς λόγος τυγχάνει παρὰ τοῖς ἀκούουσιν. Daarenboven in deze beteekenis 4, 40, 11, 40, 4. Daarentegen van overgeleverde meening Plut. Sert. 6. ὥστε μέχρι τῶν βαρβάρων δῖχθαι πίστιν ἰσχυρὰν αὐτόθι τὸ Ἠλύσιον εἶναι κτλ. Cic. 41, 4 τὴν οὐσίαν αὐτῆς ὁ Κικέρων ἐν πίστει κληρονόμος διεφύλαττ waar ἐν π. = naar het algemeene gevoelen.

In deze beteekenis wordt het woord op godsdienstig gebied gebru van het geloof aan de goden, d. i. van de algemeene overtuiging, kenning van hun bestaan, hunne macht, hunne heerschappij, Plat. Ti 40 E. Legg. 12, 996 D, E. Plut. De puer. educ. 14 (10 F); ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνων μυστηρίων πίστιν τὴν ἀπὸ τῶν θεῶν μεταφέρωμεν πίστιν. Cur Pyth etc. 18 (402 E): δεῖ γὰρ μὴ μάχεσθαι πρὸς τὸν Θέωνα, μηδὲ ἀναιρεῖν με τῆς μαντικῆς ἅμα τὴν πρόνοιαν καὶ τὸ θεῖον, ἀλλὰ τῶν ὑπεναντιοῦσθαι δοκούντων λύσεις ἐπιζητεῖν, τὴν δὲ εὐσεβῆ καὶ πάτριον μὴ προΐεσθαι πίστιν. Amator. 1 (756 B): μεγάλου μοι δοκεῖς ἅπτεσθαι καὶ παραβόλου πράγματος, μᾶλλον δὲ ὅλως τὰ ἀκίνητα κινεῖν τῆς περὶ θεῶν δόξης ἣν ἔχομεν, περὶ ἑκάστου λόγον ἀπαιτῶν καὶ ἀπόδειξιν· ἀρκεῖ γὰρ ἡ πάτριος καὶ παλαιὰ πίστις ... ἀλλ' τις αὐτὴ καὶ βάσις ὑφεστῶσα κοινὴ πρὸς εὐσέβειαν, ἐὰν ἐφ' ἑνὸς ταράττηται

λεύηται τὸ βέβαιον αὐτῆς καὶ νενομισμένον, ἐπισφαλὴς γίγνεται πᾶσι ͻπτος. Deze πίστις betreffende de goden is iets anders dan sub- : aanneming, geloof op subjectief toereikende gronden. Wel staat Gorg. 524 A dienaangaande: ταῦτ' ἔστιν, ἃ ἐγὼ ἀκηκοὼς πιστεύω εἶναι, maar zij heet nooit μοῦ, ἡμῶν, τινὸς π., maar deze π. is het der groote menigte betreffende de goden. Dienaangaande geldt: ως τῷ νόμῳ πιστευτέον, nl. hun, die van de goden afstammen en ok in staat zijn, mededeeling daarvan te doen. Deze π. als het der groote menigte is ook niet vertrouwen op de goden, maar l de Griek zulk vertrouwen — hoewel niet als grondtrek van de ienstige houding — kent en daarvan πιστεύειν gebruikt, bezigt hij van deze π. niet het werkwoord πιστεύειν, maar νομίζειν, dat juist algemeene erkenning en aanneming uitdrukt. Vgl. Xen. Mem. 1, οὓς ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων. Het is de πίστις betreffende νενομισμένοι θεοί en juist omdat over de π. aangaande τὸ νενομισμένα ιdeld wordt, is de naam πίστις te gebruiken, waarbij men evenwel mag vergeten, dat nergens π. op zichzelf reeds het godsdienstig of uitdrukt, maar slechts daar, waar uitdrukkelijk van de περὶ θεῶν gesproken wordt. Wordt deze intellectueel als πίστις gekenmerkt, eene algemeen gedeelde overtuiging van het bestaan en het heerschen goden of der godheid, nergens is deze π. eene betrekking tot de heid, maar slechts een gevoelen betreffende de godheid. Niet het ngste bewijs leidt daartoe, dat wanneer ook niet in de taal der rift dan toch misschien in den volksmond slechts de godsdienstige :houwing als π. aangeduid is, laat staan dan de godsdienstige verding. Wanneer eenmaal — Soph. Oed. R. 1445: νῦν γ' ἂν τῷ θεῷ ιν φέροις — π. vertrouwen beteekent en ook anders wel van πιστεύειν τῷ θεῷ, τοῖς θεοῖς, maar niet in den zin van vertrouwen sprake is — ι. Apol. Socr. 15: μηδὲ ταῦτα εἰκῇ πιστεύσητε τῷ θεῷ. Mem. 1, 1, 5: τα τίς ἂν ἄλλῳ πιστεύσειεν ἢ θεῷ; πιστεύων δὲ θεοῖς πῶς οὐκ εἶναι θεοὺς ιζεν; cf. Plat. Gorg. 512 E: μὴ γὰρ τοῦτο μὲν τὸ ζῆν ὁποσονδὴ χρόνον γε ὡς ἀληθῶς ἄνδρα ἐατέον ἐστι καὶ οὐ φιλοψυχητέον, ἀλλ' ἐπιτρέψαντα ι τούτων τῷ θεῷ καὶ πιστεύσαντα ταῖς γυναιξίν, ὅτι τὴν εἱμαρμένην οὐδ' ἂν ἐκφύγοι — zoo wordt toch anders nooit de godsdienstige betrekking or πίστις, πιστεύειν in den een of anderen zin aangeduid, het minst den zin van vertrouwen. Want dit lag niet in den geest van de beschouwingen der Grieken over het wezen der godheid en hare verhouding t de menschen. Zie ἵλεως, ἱλάσκομαι. Wat Xen. van Socrates bericht: deze levendige verhouding tot de godheid is een bijzonder eigendom van ͻcrates... De goden staan niet als levende, sprekende machten voor et bewustzijn, zoodat tot hen eene innerlijke verhouding van het geloof a het vertrouwen mogelijk was. Tegenover die verre onbekende machten

is onderwerping, die zich bij hunne beslissing nederlegt, **het** een
gelijke. Ook de Stoa trok die grenslijn niet verder. Het **bleef** bij
dachte: aan de goden toegeven, hen volgen, gehoorzamen. **Het** ve
wen, *πιστεῦσαι τοῖς θεοῖς*, werd niet bereikt" (Schlatter, t. a. pl. S.
M. a. w. het actieve *πίστις* is nergens een godsdienstig **begrip**, maa
slechts hier en daar op de godsdienstige objecten **toegepast** fo
intellectueel begrip. Wel heeft het passieve *πίστις* een **godsdien**
inhoud en wanneer *π. θεῶν* gezegd wordt, is steeds *π.* in **passie**
teekenis bedoeld. Zie boven **1) a)**. Vgl. *τὰς πίστις σέβεσθαι* **Hrdt.** 3
Ook Pol. 28, 1, 9: *ἡ σύγκλητος ἀπεκρίθη ... γράψαι περὶ τούτων πρὸς*
μαῖον, ὡς αὐτῷ δοκεῖ συμφέρειν ἐκ τῆς ἰδίας πίστεως is *π.* **niet** gods
of godsdienstigheid, zooals men ten onrechte, op een **dwaalspoor**
door Schweighäuser's juiste Latijnsche verklaring: p r o **r e l i g i o n e**
aangenomen heeft, maar *παρακαλεῖν, ἐνδεῖσθαι εἰς πίστιν τινός* **1) b**,
vergelijken. De trouw en betrouwbaarheid hebben een **godsdienstig**
rakter, de *π.* in actieve beteekenis is eene verhouding van **het** inte
waarvan de wijsgeerige reflexie gebruikt maakt, om in **aansluiting**
aan van een verschil tusschen *π.* en *ἐπιστήμη* te spreken, **dat** *ἐπ*
altijd nog iets anders is dan het onderscheid bij ons tusschen gel
en weten, dat hieraan zijn uitgangspunt ontleend heeft.

B) LXX, synagoge en Philo.

Voor de LXX bestond geen aanleiding, het begrip *πίστις* in act
beteekenis te nemen en daaraan eenen nieuwen inhoud te geven, waa
zij ook *π.* nooit in den zin van g e l o o f gebruikt. Want noch wordt
zulk een godsdienstig geloof, waarvan het act. *π.* bij de Grieken
bruikt wordt, in het O. T. gesproken, vgl. Ps. 14 : 1, noch geen
Hebr. tekst aanleiding tot een met הֶאֱמִין, *πιστεύειν*, overeenstem
subst. *πίστις* = geloof in godsdienstige beteekenis. אמן en zijne afgel
woorden zijn het, waarvoor *πιστός*, *πιστοῦν*, *πίστις*, *πιστεύειν* voorkom
maar niet deze alleen, maar daarnaast komt de andere reeks *ἀλη*
ἀλήθεια, *ἀληθινός*, *ἀληθεύειν* en wel zóó, dat het werkwoord אמן, dat bij
alleen in Niph. en Hiph. voorkomt, door *πιστόω* en *πιστεύω*, Part. Ni
door *πιστός* of *ἐν ἀληθείᾳ*, אֱמֶת geregeld door *ἀλήθεια* (slechts een
malen door *πίστις*, zie beneden, ook bij uitzondering door *δικαιοσύνη*
ἐλεημοσύνη), daarentegen אֱמוּנָה naar eene bepaalde onderscheiding de
door *πίστις*, deels door *ἀλήθεια* vertaald wordt. Vgl. onder *ἀλήθ*
I, bl. 153. Het gebruik van *πίστις* bij de LXX komt overeen met h
passieve *π.* in het gewone Grieksch in den zin van t r o u w, betrou
baarheid van hem, die trouw en geloof houdt, alleen met deze bepalin
dat bij het gebied van het gemeenschapsleven, bij de Grieken het eig
lijke gebied van de *πίστις*, waarop het doel van het *πιστόν* lag, die va
de verhouding tot God kwam, wat wel herinnert aan de *πίστις*

or de goden instaan, en die door de goden geprezen wordt, ets geheel anders, nl. gemeenschap met God is, vgl. Deut. 32 : 20 ἐξεστραμμένη ἐστίν, υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις αὐτοῖς, בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם. tegen Spreuk. 12 : 22 zelfs de pluralis: βδέλυγμα κυρίῳ χείλη ψευδῆ, οιῶν πίστεις δεκτὸς παρ' αὐτῷ van de de gemeenschap onder men- bepalende π. Daarvan staat het gewoonlijk overeenkomstig het אֱמוּנָה 1 Sam. 26 : 23, 2 Kon. 12 : 16, 22 : 7, 1 Kron. 9 : 22, , 2 Kron. 31 : 12, 15, 34 : 12, Ps. 37 : 3, Spreuk. 12 : 17, Jer. 3, 9 : 3, Neh. 11 : 23 (אֲמָנָה). Alleen 2 Kron. 19 : 9 en Jez. 11 : 5 t de LXX het met toepassing op menschen door ἀλήθεια en dat m de licht verklaarbare reden, nl. Jez. 11 : 5 van den Messiaan- koning ἔσται δικαιοσύνῃ ἐζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ καὶ ἀληθείᾳ εἰλη- τὰς πλευράς, omdat π. in deze constructie voor het Grieksche oor teekenis aanzien, δόξα καὶ τιμή gehad zou hebben en omdat van echter zelven, die over de π. te oordeelen heeft, niet π. gezegd Op den laatsten grond ook 2 Kron. 19 : 9 οὕτω ποιήσετε ἐν φόβῳ , ἀληθείᾳ καὶ ἐν πλήρει καρδίᾳ = πίστις. Van Gods trouw staat dikwijls, maar slechts driemaal vertaalt de LXX het door π. Ps. , Klaagl. 3 : 23, Hoz. 2 : 22 (evenals אֱמֶת Spreuk. 3 : 3, Jer. 28 : 9, 11), waar telkens de gedachte eene bijzondere schakeering overeen- stig de Grieksche voorstelling van π. verkrijgt, daar de gemeen- psverhouding tot God en tot Zijn volk op den voorgrond treedt, ijl zij voor de אֱמוּנָה Gods steeds ἀλήθεια gebruikt, vgl. Ps. 40 : 11, 6, naast חֶסֶד 88 : 12, 89 : 2, 3, 25, 34; 98 : 3, 100 : 5, parall. 89 : 6, 9, 25, Hoz. 2 : 22, Ps. 96 : 16. Vgl. onder ἀλήθεια I, bl. 158. meer het op de verhouding tot God slaat, duidt het de bondstrouw die tegelijk het uitgangspunt der trouw binnen de gemeenschap is, Jer. 5 : 5 met vss. 1, 3. Zoo Jer. 7 : 28, Hab. 2 : 4, zie beneden. ook πιστός. Dit is evenwel iets anders dan de Nieuw-Testamentische ις; vgl. Neh. 9 : 38 ἐν πᾶσιν τούτοις ἡμεῖς διατιθέμεθα πίστιν, כֹּרְתִים אֲמָנָה, πίστιν, πίστεις ποιεῖσθαι bij bondssluitingen, bondsverdragen, Hrdt. 8, 2; 9, 92, Xen. Hell. 1, 3, 12, Thuc. 4, 51. Ook in de apo- fen is het spraakgebruik niet anders. Πίστις is steeds trouw, ge- nlijk in verhouding van mensch tot mensch, in verhouding tot God hts Wijsh. 3 : 14, Sir. 1 : 24, 15 : 15 (40 : 12?), 45 : 4. Ook 4 Makk. :21, 16 : 22 duidt ἡ πρὸς θεὸν π. vgl. met 17 : 2 niets anders dan uw aan. Sir. 49 : 10 evenwel: ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐν πίστει ἐλπίδος is ἐλπίδος noch vertrouwen op hoop, noch vertrouwen, dat in hoop staat (ongeveer gelijk 1 Petr. 1 : 21), maar het beteekent: door de acht van de betrouwbaarheid, van de zekerheid der hoop. Alleen . 22 : 23, 27 : 16 staat het Act. = vertrouwen.

Zoo heeft het geheele Oud-Testamentische Grieksch geen plaats,

waarin πίστις evenals in het N. T. de verhouding van den mensc
God en tot Zijne openbaring aanduidt. Op de bedoelde plaatsen
het noch het vertrouwen, noch de erkenning aan, zegt niet, van w
aard het vertrouwen is, maar noemt alleen eene hoedanigheid, t
bondstrouw. Wel sluit trouw vertrouwen in zich. Dat evenwel h
op de bedoelde plaatsen noch hoofdzakelijk noch van ter zijde n
gelegd wordt, ligt evenzeer voor de hand, als dat het Nieuw-T
mentisch begrip van π. dat van vertrouwen, erkenning is. Is de o
scheiding van πίστις in passieve en actieve beteekenis, overeenko
het gebruik van πιστός juist, dan heeft πίστις bij de LXX steeds
passieve, — in het N. T. met weinige uitzonderingen eene ac
beteekenis. Men kan nog vragen, of het met de nog overig zijnde p
Hab. 2 : 4, die speciaal voor de Paulinische π. zóó beslissend is, a
gesteld is. De Hebr. tekst heeft: וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה, de LXX vert
ὁ δὲ δίκ. ἐκ πίστεώς μου ζήσεται, Alex. ὁ δὲ δίκ. μου ἐκ π. ζ. (De l
van den Alex. is niet van eene lezing צדיקי af te leiden, maar o
vatten als inversie van het door ἐκ van π. gescheide μου zooals
9 : 15). De LXX volgt eene andere, door Hiëronymus genoemde l
van den Hebreeuwschen tekst בֶּאֱמוּנָתִי, die te verklaren is uit de
eens door haar gevolgde onjuiste lezing נַפְשִׁי i. p. v. נַפְשׁוֹ in het
versdeel. Vgl. Kautzsch, De Vet. Test. locis a Paulo ap. allegatis, l
1869, p. 71 sqq. Dan evenwel bevat deze plaats niet het begrip ge
en π. μου is niet: vertrouwen op mij, maar mijne trouw, overeenkom
de vertaling van het eerste versdeel οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐ
ἐκ πίστεώς μου ζήσεται. Dat Hebr. 10 : 38 toch, hoewel de schrijver
lezing der LXX volgt, niet aan de trouw van God denkt, maar μου
Gen. obj. opvat, getuigt voor den sterken invloed van het Nieuw-Te
mentisch begrip πίστις. De vraag wordt dan nu, waar de aansluit
daarvoor te zoeken is, wanneeer de LXX het begrip — ten minste
haar gebruik van het woord πίστις — niet heeft.

In het O. T. wordt betrekkelijk weinig van het geloof gesprok
zoo weinig, dat de behoefte aan een met het werkwoord overeenst
mend substantivum nog niet bestond. De verhouding ten opzichte
God wordt vooral genoemd de vreeze des Heeren. De vraag of m
gelooft, dat Hij er is, wordt niet ernstig gedaan en waar zij ged
wordt, wordt zij als dwaasheid gebrandmerkt. Men moet Zijnen
doen, in Zijne geboden wandelen, Zijn verbond houden en Hem g
denken (Ex. 3 : 15) en dan ook op Hem hopen, wachten en vertrouw
(בטח, חסה, קִוָּה, חִכָּה, הוֹחִיל, יִחֵל, ἐλπίζειν, μένειν, προσ-, ὑπομένειν, πεπ
θέναι. Maar slechts zelden wordt in deze beteekenis van האמין, πιστεύε
gesproken. Dit slechts op enkele gewichtige plaatsen. Zoo allereerst
het begin van de geschiedenis des heils, bij Abraham, Gen. 15 : 6,

, Ex. 4 : 31: *καὶ ἐπίστευσεν ὁ λαός*, volgens het bericht van Mozes .e hem ten deel gevallene Godsopenbaring, vgl. vss. 1, 5, 8, 9, Ex. 1, na het volbrengen van den uittocht en den ondergang der .enaren: *ἐφοβήθη δὲ ὁ λαὸς τὸν κύριον καὶ ἐπίστευσε τῷ θεῷ καὶ Μωσῇ ρἀποντι αὐτοῦ*. Vgl Ps. 106 : 12. — Deut. 9 : 23, waar aan de itneming van Kanaän gedacht wordt: *ἠπειθήσατε τῷ ῥήματι κυρίου τοῦ ἡμῶν καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ*. Vgl. Deut. 1 : 32, Ps. 78 : 22, 32, 24. — Ex. 19 : 9, waar aan de aanstaande wetgeving en bondsıg gedacht wordt: *ἰδοὺ ἐγὼ παραγίνομαι πρὸς σὲ ἐν στύλῳ νεφέλης ἵνα ῃ ὁ λαὸς τοῦ λαλοῦντός μου πρὸς σὲ καί σοι πιστεύσωσιν εἰς τὸν αἰῶνα*. ɜr 2 Kron. 20 : 20, waar aan eene beslissing gedacht wordt, wan-Josaphat het volk tegen de Ammonieten en de Moabieten aan wil ın: *ἐμπιστεύσατε ἐκ κυρίῳ θεῷ ὑμῶν καὶ ἐμπιστευθήσεσθε· ἐμπιστεύσατε οφήτῃ αὐτοῦ καὶ εὐοδωθήσεσθε*. Vgl. Jez. 7 : 9, 28 : 16, 53 : 1, evenals e prediking van Jona te Nineve, Jon. 3 : 5 *ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευὴ εῷ*. Vooral evenwel wordt van niet gelooven gesproken en הֶאֱמִין :omt bijna nog meer voor dan de positieve uitdrukking, Ps. 27 : 13,)n. 17 : 14, Ps. 78 : 22, 32, 106 : 24, Num. 20 : 12, Deut. 9 : 23, 7 : 9, 53 : 1, Num. 14 : 11. Van een enkel persoon vinden wij האמין ın Ps. 116 : 1, 119 : 66, Dan. 6 : 24. Overal wordt gedacht aan eene issing van ver reikende, tot de toekomst zich uitstrekkende beteekenis, :ij aan eene beslissing, hetzij aan eene bewering in eenen bedenke-ın toestand, nergens aan dat zich vasthouden aan God en vertrouwen Hem, dat deels in het dagelijksche leven te bewijzen is, deels de ht is van de uren der beslissing en van de in de verzoeking behaalde winning. Van האמין is slechts sprake, waar eene tegenstelling moet wonnen worden, een òf òf, en daartoe zijn de boven genoemde verba geschikt, maar slechts האמין, meestal met בּ, zeldzamer met לְ Ex. l, 8, 9, Jez. 53 : 1. Met het volgend כִּי Ex. 4 : 5, vgl. Job 9 : 16. de Hiphil van אמן, vastmaken, bouwen, steunen, beteekent het: zijn (Job 39 : 24), aan iets vasthouden, ergens op steunen, ver-ıwen (Job 4 : 18, 15 : 15, 39 : 12), met een volgend אֶת־ (Richt. 20), iets voor zeker, betrouwbaar houden (1 Kon. 10 : 7, 2 Kron. 6, Klaagl. 4 : 12, Jer. 40 : 14), van eene zaak zeker zijn, Deut. :66, Job 24 : 22. In betrekking tot God beteekent het: zich aan m vasthouden, het op Hem steunend, zich aan Hem overgevend ver-uwen, dat van zijnen God zeker is en daardoor aan het subject zelf theid verleent, 2 Kron. 20 : 20 הַאֲמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְתֵאָמֵנוּ. Het ord is ondanks zijn zeldzaam gebruik toch reeds zoozeer voor eene paalde godsdienstige verhouding gebruikt, dat het ook zonder nadere paling zelfstandig dat zich overgevend vertrouwen en de verwachting den God des heils uitdrukt, zooals Jez. 7 : 9 אִם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ.

28:16 הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ. Ps. 27:13, 116:1. (Nadere bijzonder onder *ἀλήθεια*, I, bl. 153). Het is de aanduiding van die verho die in beslissende tijden de verzoeking overwint, God aangrijpt, vasthoudt en zoo Hem heeft. Het zegt, hoe men God houdt en

Juist dit, dat het de verhouding in beslissende tijden aandui het de overwinning van eene tegenstelling bevat, verklaart veel; eerst, dat het betrekkelijk zelden voorkomt, dat het niet het g woord voor het vaststaand vertrouwen op God in allerlei toestand maar voor het vasthouden van God in bijzondere toestanden, het voor het beslissend geloof. Daarom neemt het ook het begrip e ning in zich op en gaat daarin over, terwijl het het geloof a woord, de boodschap en de boden Gods aanduidt (vandaar de const met לְ) Jez. 53:1, 2 Kron. 20:20. Vooral is dit het geval bij הֶאֱמִין want in beslissende tijden wordt gedacht aan de tegenover de schappen en eischen Gods in den strijd tegen verzoeking en aanve bestaande erkenning, het Ja of Neen, waar of niet waar van de of de belofte Gods. Deze overgang van het zich steunen, verl erkennen, voor waar houden en diensovereenkomstig zich gedrag niet evenals in het Grieksch eene verzwakking van de oorspronk voorstelling, maar het wijst aan de eerste daad van het beslissend g

Duidt evenwel האמין het geloof aan in zijne beslissende openb ter bevestiging tegenover eene verzoeking, dan is begrijpelijk, d schrijver van den brief aan de Hebreërs Hebr. 11 bij alle op den v grond staande *πρεσβύτεροι*, de beteekenisvolle personen van het O. als het eigenlijk beslissende in hun leven, juist dit geloof noemen want alles wat de schrijver daar vermeldt, komt overeen met dat wat de eigenlijke inhoud van het האמין is. Het is altijd geloof in beslissende ure, het overwinnend geloof. Deze beschouwing van de teekenisvolle personen en tijden van het O. V. van uit dit gezichts is reeds in de synagoge gevonden en moest zich aan haar opdring hoe meer de toestand van Israel na de ballingschap daarop wees, het vasthouden van zijnen godsdienst, het zich vasthouden aan God de hoop op betere tijden juist op die wijze en in die vormen den nad te leggen, zooals האמין het uitdrukt. Daardoor wordt dan duidelijk, de vorming of de overname van een met het werkwoord overeenkom zelfstandig naamwoord volgen moest.

In het O. T. ontbreekt nl. voor האמין het overeenkomstige substantivum. Want אֱמוּנָה komt overeen met het part. pass. אָמוּן, אֵמֻן duidt aan de vastheid, betrouwbaarheid, trouw, derhalve *πίστις* in p sieve beteekenis. Zie boven. Vgl. Ex. 17:12 וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה, *χεῖ ἐστηριγμέναι*. Jez. 33:6 אֱמוּנַת עִתֶּיךָ (vgl. met 39:8). Jer. 15:18 *ὕδωρ ψευδὲς οὐκ ἔχον πίστιν*. Vgl. ook onder *πιστός* als aequivalent vo

Maar van de drie plaatsen, waar אֵמֻן, אֱמוּנָה in specifiek
.enstige beteekenis gevonden wordt — Deut. 32 : 20, Jer. 7 : 28,
2 : 4 — brengt juist de laatste eene belangrijke schrede verder en
; tot het werkwoord האמין Gen. 15 : 6, Jez. 7 : 9, 2 Kron. 20 : 20.
'erband zelf wijst voor אֱמוּנָה, zooals Hitzig het uitdrukt, „auf die
he Gesinnung, wenn man so will die Ueberzeugungstreue", juist
p, dat de rechtvaardige door al het lijden, dat hem wedervaart
›or de aanvechtingen, welke hij moet doorstaan, zich niet van
God laat afkeeren, op wien hij hoopt. Want zijne rechtvaardige
is juist zijn vasthouden aan God, zijne hoop op God, waarom hij
.nvechtingen draagt. In deze aanvechting moet hij volharden, want
›orspelling moet ondanks het schijnbaar uitstel toch vervuld en hij
worden. Zoo heeft אֱמוּנָה betrekking op zijne volharding bij de
:chtingen en is de eigenschap van den אמן: Ps. 78 : 8 „dat zij niet
als hunne vaderen, een afkeerig en ongehoorzaam geslacht, wier
niet vast was," וְלֹא נֶאֶמְנָה אֶת־אֵל רוּחוֹ, vgl. vs. 7. Deut. 32 : 20,
9 : 8. Van hier tot de aanduiding van het vaste vertrouwen op God,
.s Hebr. 10 : 38 de plaats opvat, door אֱמוּנָה is slechts éène schrede,
e de synagoge gedaan heeft, daar het Talmudische הֵימָנוּתָא, הֵימְנוּ
alleen de trouw, maar ook juist het vertrouwend geloof aanduidt en
op deze plaats zóó verklaard wordt, ja zelfs de erkenning, het voor
r erkennen en belijden beteekent, later dan ook verzwakt tot het al-
in eenen eenvoudigen assensus bestaand voor waar houden. Zie Levy,
ld. Wörterb. Vgl. Weber, System der altsynagogalen paläst. Theol.
95: „Es wird der Glaube Abrahams im Unterschiede von der אמנה
Fürwahrhaltens in Beresch. Rabba, C. 52 ausdrücklich הבטחה eine
: Zuversicht, ein rückhaltloses Vertrauen auf Gott genannt." Ook
Hebr. אֱמוּנָה, of אֲמָנָה bevat het begrip vertrouwen, geloof; אֱמוּנַת חֲכָמִים
t. Ab. 6, 5 is geloof aan de wijzen. Men spreekt van קְטַנֵּי אֲמָנָה,
'ὀπιστοι, vgl. Buxtorf s. v. קָטָן. Schlatter t. a. pl. S. 34 vat ook
22 : 23, 27 : 16 πίστις = אֱמוּנָה in den zin van vertrouwen op.

Zoo hebben wij hier inderdaad het substantivum voor het begrip
τις in actieve, godsdienstige beteekenis als aanduiding van het ver-
uwen, het steunen op God en de erkenning van Zijne openbaring,
ı Zijne boodschap en boden, van Zijnen wil overeenkomstig האמין בְּ
לְ, ה' of כִּי. Toch is niet te ontkennen, dat het niet zoo in het
ddelpunt van het godsdienstige leven staat als in het N. T. Het is
ne, hoewel de hoogste openbaring daarvan, en toch niet de eigen-
te, samenvattende openbaring, waardoor alleen men God en wat van
m komt, heeft. Vgl. Sir. 35 : 23 ὁ πιστεύων νόμῳ προσέχει ἐντολαῖς καὶ
πεποιθὼς κυρίῳ οὐκ ἐλαττωθήσεται.

Anders staat het bij Philo, bij wien overigens op merkwaardige

wijze het zelfstandig naamwoord in godsdienstige beteekenis zeld is dan het werkwoord. Zie onder *πιστεύω*. Hij rekent zeer besl dit in de synagoge aanwezige begrip naar de beide daarin vervatt punten van vertrouwen en erkenning, Hij spreekt van Abrahams *πρὸς τὸν θεόν*, De Abr. II, 39, 36: *ὡς τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως ἀγάμ ἄνδρα πίστιν ἀντιδίδωσιν αὐτῷ, τὴν δι' ὅρκου βεβαίωσιν ὧν ὑπέσχετ* wat weliswaar met „trouw voor trouw" overeenstemming heeft, daarmeê niet verward moet worden, want *π.* op de eerste plaats naar het verband het volkomen vertrouwen, vgl. t. a. pl. 29: *τὸ νήσεως καὶ σοφίας, τῆς πρὸς θεὸν πίστεως ἐρασθέντα.* 18 *τὴν πρὸς τὸ Ὂν αὐτῷ* (sc. *τῷ Ἀβρ.*) *μαρτυροῦσιν οἱ χρησμοί, τὴν βασιλίδα τῶν ἀρετῶν* Migr. Abr. I, 442, 41 met het oog op Gen. 15:5 *εἰπὼν οὐχ ἣν δε ἀλλ' ἣν σοι δείξω, εἰς μαρτυρίαν πίστεως ἣν ἐπίστευσεν ἡ ψυχὴ θεῷ, τῶν ἀποτελεσμάτων ἐπιδεικνυμένη τὸ εὐχάριστον, ἀλλ' ἐκ προσδοκίας τῶν λόντων.* De confus. ling. I, 409, 39 met betrekking tot Deut. *εἴρηται γάρ· σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ· ἵνα ἐνδοιασμὸν καὶ ἐπαμφοτ ἀβεβαίου ψυχῆς διαθέσεις, ἀποδυσάμενος τὴν ὀχυρωτάτην καὶ βεβ διάθεσιν, πίστιν ἐνδύσηται.* Stond hier het begrip vertrouwen op voorgrond, elders dat van erkenning, De poster. Cain. I, 228, 3 *ἤδη πότε ἀψευδοῦς δόξης μεταλαβὼν ἀβεβαίου ἐνδοιασμοῦ βεβαιοτάτην ἀλλάξηται.* De Mos. II, 95, 5: *νομίσας τοὺς θεασαμένους ἐκ τῆς ἐπεχ ἀπιστίας εἰς πίστιν τῶν λεγομένων μεταβαλεῖν.* (Andere plaatsen bij Sc ter, t. a. pl. S. 548. Grotius, Carpzovius, Wettstein bij Hebr. 11 Schneckenburger, Annott. in ep. Jac. p. 130 sqq. Dähne, Jüdisch-A Religionsphil. 1, 372 ff. Siegfried, Philo von Alex. S. 307). Intuss is tweeërlei niet te miskennen. Het begrip van de *π.* bij *Philo* o scheidt zich daardoor van het Nieuw-Testamentische, dat het niet de houding tot God aanduidt, maar zooals Schlatter zegt: Het is nie begin van de op God betrekking hebbende levensbeweging, maar einde, niet haar grond, maar haar doel (t. a. pl. S. 91). Het begrip is de אֱמוּנָה Hab. 2:4, aan den נֶאֱמָן (zie *πιστός*) meer verwant dan de Nieuw-Testamentische *πίστις*. Verder onderscheidt het begrip bij P zich daardoor, dat voor Philo het object des geloofs niet de bondst Gods is, hoewel hij ook daaraan vasthoudt, de Mos. II, 179, 15: *τὰ μὲν ἤδη συμβέβηκε, τὰ δὲ προσδοκᾶται· διότι πίστις τῶν μελλόντων προγεγονότων τελείωσις.* Maar niet zoozeer God is in zijne voor de komst bewaarde openbaring object en grond des geloofs, maar God het ware zijn, *τὸ Ὄν*, zoodat daardoor het geloof in God en zijne loften tegenover het vertrouwen op de zienlijke en aardsche dingen sta Quis rer. div. haer. I, 485, 46, nadat hij de *π.* *τελειοτάτη ἀρετῶν* genoemd heeft: *μόνῳ θεῷ χωρὶς ἑτέρου προσπαραλήψεως οὐ ῥᾴδιον πιστεῦσαι τὴν πρὸς τὸ θνητὸν ᾧ συνεζεύγμεθα συγγένειαν, ὅπερ ἡμᾶς καὶ χρήμασι*

ὶ ἀρχῇ καὶ φίλοις, ὑγείᾳ τε καὶ ῥώμῃ σώματος καὶ ἄλλοις πολλοῖς ει πεπιστευκέναι. Het niet letten op het zichtbare loopt uit op het de tegenstelling tusschen het zijn en de materie, tusschen en zinlijkheid bestaande verhouding. Daardoor redt Philo voor grip πίστις die zekerheid, welke hij beschrijft De nom. mut. I, : τὴν γὰρ πίστιν οὕτω βέβαιόν φησι δεῖν εἶναι ὡς μηδὲν διαφέρειν τῆς ὂν τῆς ἀρτίου καὶ περὶ πάντα πλήρους.

'anneer nu Philo meer met het begrip πίστις rekent dan de ge, ligt dit hieraan, dat hier voor hem een vóor zijne speculatie ler passend woord bestond en het gebruik, dat hij daarvan maakt, n teeken, dat in de synagoge of zelfs in de taal van het godsg gemeenschapsleven het woord reeds meer inheemsch geworden Hoe weinig dit het geval is, bewijst Josephus, wiens gebruik van ιν in godsdienstige beteekenis — zie onder πιστεύω — wel uit Joodsche afkomst voortvloeide, maar die nergens het subst. πίστις ze beteekenis gebruikt, terwijl hij het wel van de trouw van God , c. Ap. 2, 27, 2 τοῦ θεοῦ τὴν πίστιν ἰσχυρὰν παρεσχηκότος.

)) Het Nieuwe Testament.

Zoo zijn de onderstellingen gegeven voor het gebruik, dat het N. T. iet subst. πίστισ gemaakt heeft en voor het gebruik van het begrip of als de benaming van de eigenaardige verhouding, waardoor men heeft en houdt en alles heeft wat van Hem komt. Het gewone :sch heeft het woord — verder niets. Want dat πίστις eene erkenis, die van εἰδέναι verschilt, — Hebr. 11 : 27 πίστει κατέλιπεν Αἴν — τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησεν, 11 : 1 ἔστι δὲ πίστις ἐλπιὼν ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, Joh. 20 : 29 μακάριοι ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. 1 Petr. 1 : 8 εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὁρῶντες πιστεύδὲ κτλ. — heeft met de onderscheiding tusschen πίστις en ἐπιι, met het door Plutarchus genoemde λόγον ἀπαιτεῖν καὶ ἀπόδειξιν te maken. Integendeel vgl. 1 Petr. 3 : 8 ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπον πάντι τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος. 1 : 21: ὥστε πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰσ θεόν. 2 Tim. 1 : 12 οἶδα ᾧ πεπίστευκα. m. 4 : 4 τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. Filem. 6, evenals verhouding van πιστεύειν en γινώσκειν onder γινώσκω, verder de verling tusschen πίστις en εἶδος, bepaald εἴδεσθαι, 2 Kor. 5 : 7, onder . De Nieuw-Testamentische tegenstelling met het zinlijk waarneemis iets geheel anders en daarenboven is het wel een praedicaat, r niet het eenige, en evenmin eene difinitie van het geloof, wanneer r. 11 : 1 staat, dat het is πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Want zien sluit onder andere omstandigheden het geloof niet uit, maar erkt het, en het geloof houdt daarmeê niet op, dat het zien aanig is, Joh. 4 : 42, 20 : 27, 1 Joh. 1 : 1 enz., Lk. 10 : 23 enz. De tegen-

stelling rust slechts daarop, dat het geloof tegelijk met de ho
maken heeft, 1 Petr. 1 : 21, Rom. 4 : 18 παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπ
Rom. 8 : 24, 25, 15 : 13, Joh. 11 : 40. Het is eene overtuigde
haren grond en haar recht zekere erkenning van de goddelijke
openbaring, bepaald van de waarheid, — vgl. 1 Petr. 3 : 15,
2 Thess. 2 : 11 enz. evenals ὑπακοὴ πίστεως Rom. 1 : 5, 16 : 26, —
daardoor geëischte aansluiting van het geloovig subject aan het
zijner erkenning, aan God in Zijne openbaring, de persoonlijk
meenschap met den God en den Heer des heils in zich sluite
eindelijk eene verhouding van onbepaald, maar toch volkomen, me
tegenstrijdigheden van het heden, met de αἰὼν οὗτος beslist rek
vertrouwen, zooals al deze punten vooral in de voorstelling der H
lingen op den voorgrond treden. Dit alles is in het Grieksche
zoover het woord op godsdienstig gebied toegepast werd, niet ve
alleen het begrip: erkenning, maar in welk eene geringe mate!

Het is slechts het voor de vertaling geschikte woord, dat het
wone Grieksch heeft. Met de ontwikkeling van het begrip is de s
goge op grond van het O. T. voorgegaan. Maar ook hier staat de
niet zóó, dat het Nieuw-Testamentisch begrip van πίστις slechts een
dig uit de synagoge overgenomen is. Het staat dichter bij de syn
dan bij de beschouwing van Philo, want noch de Oud-Testament
beschouwing van het verschil tusschen אֱלֹהִים, רוּחַ en בָּשָׂר Jez. 31
2 Kron. 32 : 8, Jer. 17 : 5, noch het Nieuw-Testamentische 2 Kor. 4 :
Rom. 4 : 18 komen met het begrip van Philo overeen. Maar het beg
wordt voller en bepaalder. Het komt geheel anders dan tot nu to
het alles beheerschende middelpunt van het godsdienstige leven; de
der πίστις wordt begrijpelijker. Alle andere benamingen van de do
voor God geëischte verhouding, nl. het begrip van de vreeze Gods —
onder φόβος —, het δουλεύειν, λατρεύειν enz. treden op den achtergro
de ὑπομονή en ἐλπίς zijn duidelijk en beslist openbaringen van de πί
van het πιστεύειν. In het geloof is alles wat anders op godsdienstig
bied geëischt wordt, opgesloten en gaat daarvan uit en daarom kan
substantivum niet meer gemist worden. In dit opzicht is de brief aan
Hebreërs, vooral H. 11 leerrijk. Het substantivum heeft meer tot de t
der synagoge dan tot het leven der gemeente behoord. Want daaruit
verklaarbaar een eigenaardig verschijnsel in de Johanneïsche geschrifte
de Openbaring ingesloten. Terwijl in de laatste πίστις nog nauwe v
wantschap met אמונה Hab. 2 : 4 heeft, komt het anders slechts 1 Jo
5 : 8 voor, hoewel het verbum πιστεύειν vooral in het evangelie eene ro
name plaats inneemt, — ook een bewijs daarvoor, dat tot hiertoe niet
die mate van geloof gesproken werd als voortaan in het N. T., tegeli
eene bijdrage voor de tijdsbepaling van de Johanneïsche geschriften.

st dit door de synagoge slechts voorbereide op den voorgrond van het geloofsbegrip, de verandering, welke daardoor met de qualificaties van de godsdienstige verhouding plaats heeft, het n van het gevoelen, dat het geloof het beheerschend middelpunt t godsdienstig leven is, het middel en de wijze, waardoor men ı wat van God komt, heeft en behoudt, het middel om God te n en tot God te komen, heeft verklaring noodig. Dit rust niet e verandering van de godsdienstige beschouwingen, zooals men en met het oog op de Paulinische verkondiging zou kunnen , hoewel ook de nieuwe waardeering van het geloof, zooals zij in ulinische verkondiging gezien wordt, daarmeê samenhangt. Dit en en dat wel in het nauwste rapport met de beteekenis van in het O. T. is, wanneer zij hier boven juist ontwikkeld is, even sch juist en op zakelijke wijze gemotiveerd als het gebruik van bstantivum in het spraakgebruik der synagoge.

nl. Jezus de Messias, dan is daarmeê de eigenlijke beslissende ı de eisch van eene beslissing ingetreden. Daar Jezus dadelijk e tegenspraak ontmoet, komt de eisch op van een òf — òf, òf ειν òf μὴ πιστεύειν. Daarmeê treedt bij πιστεύειν de beslissende ning op den voorgrond. Wij begrijpen de combinatie tusschen ύειν en ὁμολογεῖν en de benaming πιστοί en ἄπιστοι in den zin van bewijzen of niet bewijzen van deze erkenning, zoodat men zeggen dat πίστις, πιστεύειν, πιστός in deze beteekenis wezenlijk door de stelling met μὴ πιστεύειν, ἄπιστος, ἀπιστία bepaald was. Verder t de Messias zóó op, dat zijn optreden in strijd is met de geerde verwachtingen en toch het geloof in Hem geen afstand kan van de vervulling van alle op de voorspelling rustende verwachn. Wie daarom Jezus als den Messias erkent, moet daaraan vasten, dat hij van Hem alles, al het heil verkrijgen zal. Zoo ver- zich dan met de beslissende erkenning het onbepaalde vertrouwen, Jezus ook eischt. Vgl. Mt. 8:10, 9:28, 17:20, Mk. 1:15, Joh. 40 enz. Deze erkenning en dit vertrouwen zijn van dien aard, dat egenover allen oogenschijnlijken strijd en het daarop rustend onof zich moeten openbaren, Mk. 4:10, 15:32, Lk. 8:25, 24:25, 11:26, 20:27 enz.

Zoo verkrijgen wij zoowel uit het feit van de verschijning van den sias als uit haren aard een drievoudig resultaat, zoowel dat nu alles het geloof aankomt, dat het beslister dan vroeger in het middelpunt het godsdienstig leven optreedt, als ook dat de aard van het geloof de verhouding tot God zich niet alleen in het geloof in Jezus als den istus openbaart, maar daarin verandert. Hiervan leggen zoowel de evangeliën als het Johanneïsch evangelie getuigenis af. Terwijl het

laatste van het werkwoord nog ruimer gebruik maakt dan zelfs d
linische geschriften, geven de synoptische evangeliën naast het
woord het zelfstandig naamwoord op zulk eene wijze, dat het onm
is, het gebruik daarvan niet van Jezus zelven af te leiden. Wat
evenwel Paulus van het geloof spreekt, betreft niet de wijze, m
waarde van dit zich op Jezus concentreerend geloof en onderschei
van datgene wat de evangelische berichten bevatten slechts zóó
daarin het geloof als de normale openbaring van hen voorkomt,
den troost van Israel wachten en bij wie dat geloof wel eene bre
het volk veroorzaakt, zonder evenwel eene afscheiding in hun
geestelijk leven tot stand te brengen, terwijl bij Paulus het geloo
breuk met zijn eigen godsdienstig verleden was en hij datzelfde
als eene breuk met het verleden eischte. Het verschil is teruggel
het tusschen hem en de overige jongeren bestaande verschil tu
eenen normalen Jood (Farizeër) en eenen normalen Israeliet (vgl.
nael). Deze ten tijde van Jezus eerst in uitzicht staande breuk
met zich, dat eerst na de voltrekking deze beteekenis van het g
begrip voltooid is, dat derhalve de Paulinische verkondiging eerst
tief het op de taal inwerkend proces voltooit, zooals ook uit de
gehad hebbende breuk te verklaren is, dat het werkwoord zóó d
in het Johannes-evangelie voorkomt.

Daarmeê is de plaats, die in het N. T. aan het geloof toe
even volledig verklaard als de niet meer af te wijzen invoering va
substantivum in het spraakgebruik. Welk van de in het geloofsb
vervatte punten naar het tekstverband op den voorgrond staat, is m
naar psychologische gezichtspunten te beslissen. Over 't algemeen k
wij πίστις als een met overtuiging van het Messiaansch karakte
Jezus gekoesterd vertrouwen op God en Christus opvatten, dat a
tegenspraak wederstand biedt tegenover διακρίνεσθαι, twijfelen, van
wiens vertrouwen weifelt, vgl. Mt. 21 : 21, Mk. 4 : 40, Hebr. 6 : 12, 1
Jak. 1 : 6. Openb. 13 : 10, 14 : 12: ἡ ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ... οἱ τη
τὴν πίστιν Ἰυ. Andere bijzonderheden onder πιστεύω.

Wat nu het spraakgebruik van πίστις in het N. T. betreft,
het voor: 1) pass. = trouw, Rom. 3 : 3 μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν
τοῦ θεοῦ καταργήσει, met betrekking tot de λόγια τ. θ. vs. 2, =
alleen Ps. 33 : 4, Klaagl. 3 : 23, Hoz. 2 : 22, anders van Gods
door ἀλήθεια vertaald, vgl. vs. 7. Vgl. ook onder πιστός. Dat Pa
hier π. en niet zooals vs. 7 ἀλήθεια gebruikt, is bepaald door het
afgaande ἐπιστεύθησαν en de tegenstelling met ἀπιστία, daar de go
lijke en de menschelijke verhouding tegenover elkander gesteld mo
worden, vgl. onder ἀλήθεια, bl. 158. Van de trouw onder menschen
23 : 23 ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸ ἔλεος κα

'gl. Jer. 5 : 1 enz. evenals boven I, bl. 592. Tit. 2 : 10 μὴ νοσφιζο-
ἀλλὰ πᾶσαν πίστιν ἐνδεικνυμένους ἀγαθήν. Bij Gal. 5 : 22 ὁ καρπὸς
. . . ἀγαθωσύνη, πίστις, πραΰτης vgl. Sir. 1 : 24, 45 : 4. Dit zeld-
ebruik van het passieve π. heeft zijnen grond klaarblijkelijk in
terking van het spraakgebruik, dat het woord in zijne actieve
nis vaststelt ter aanduiding van het geloof.

Act. geloof = het latere הֵימָנוּ ,אֱמוּנָה, הֵימְנוּתָא, אֱמָנָה. Het
omt het bij het Oud-Test. אֱמוּנָה, אֵמוּן, alleen met het verschil,
t in het vertrouwen zich openbarende trouw, de geloofstrouw
lt en daardoor sluit het woord het dichtst bij het synag. הימנו
de Openb. 13 : 10 verb. met ὑπομονή. Maar ook hier is het reeds
Testamentisch geloof in Jezus, vgl. 14 : 12. Daarenboven nog
2 : 13 οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου ἐν ταῖς ἡμέραις κτλ. Vs. 19.
et minder nauw is dit verband nog in den brief aan de Hebreërs
wijzen, waarin de constructie 6 : 12 μιμηταὶ τῶν διὰ π. καὶ μακρο-
κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας (vgl. 3 : 14) evenals vooral het ge-
van Hab. 2 : 4 in 10 : 38, 39, vgl. vss. 35, 36 dit verband dui-
doen zien. Omdat daar de beide helften van den grondtekst
et worden, en de πίστις van den rechtvaardige tegenover de ὑποστολή
l wordt, waarbij de verzoeking voor de hand ligt en zoo door de
ling de vermaning tot bewaring van de παῤῥησία en ὑπομονή vs. 35
rkt wordt, zien wij, dat de schrijver aan de openbaring van het
in de aanvechting, aan het geloof, dat de verzoekingen overwint,

Aan het begrip van de Oud-Testamentische אמונה wordt in
ting aan het spraakgebruik der synagoge en ten gevolge van
teekenis, welke het geloof door de verschijning van Jezus Christus
gen heeft, het in den grondtekst slechts ondersteld moment van
האמי ontleend en dit als π. in actieve beteekenis aangeduid. Dat
π. Hebr. 11 geheel met het Oud-Testamentische האמין overeenstemt,
n wij hier boven aangewezen. Zoo dan ook 13 : 7 ὧν ἀναθεωροῦντες
κβασιν τῆς ἀναστροφῆς μιμεῖσθε τὴν πίστιν. Vandaar ook 12 : 2
ντες εἰς τὸν τῆς π. ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ιν, vgl. vs. 4. Maar ook
enkomstig אֱמָנָה van de erkenning, echter eveneens in den zin van
Hebr. 11 : 3 πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ. Vs. 6
δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον
ὅτι ἔστιν κτλ. en vooral 4 : 2 οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους
υγκεκερασμένος τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν. De erkenning van de met
itus gekomene tegenwoordigheid des heils en het vertrouwen passen
ons het verband duidelijk bij elkander 10 : 22: προσερχώμεθα μετὰ
ῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως en zoo zullen wij in den brief aan
Hebreërs in het geloof dit verband tusschen erkenning en wachtend
rouwen hebben aan te nemen (vgl. π. ἐπὶ θν 6 : 1), waardoor het ge-

loof voor hem, die het bezit, zich openbaart als ὑπόστασις τῶν μένων, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων 11 : 1 (zie onder ἔλεγχος en de ervaring bewerkt, welke 11 : 2 uitspreekt: ἐν αὐτῇ ἐμαρτυ οἱ πρεσβύτεροι.

Ook het gebruik van het woord in den brief van Jakobus wijs eigenaardige schakeering in aansluiting aan אֱמוּנָה, trouw, aan; zoo begrijpen wij daar de onderscheiding van eene eenvoudige ning, van de πίστις νεκρά 2 : 14, 17, 18, 20, 25 van de πίστις, τῶν ἔργων ἐτελειώθη evenals de combinatie van het getuigenis der S Gen. 15 : 6 met de offerande van Izak 2 : 21—23, zooals zij in de goge gebruikelijk was, vgl. 1 Makk. 2 : 52, Sir. 44 : 21, waarin moment in het leven van Abraham zóó op den voorgrond gesteld als het offer van Izak (Schlatter, S. 40). Het is niet genoeg te ze dat het geloofsbegrip in den brief van Jakobus staat tegenover he voudig voor waar houden, maar geloof is bij Jakobus het zich trouwend vasthouden aan God. Slechts wanneer wij deze eigenaardi van het nauw aan de אֱמוּנָה van het O. T. en aan de verandering dit begrip in de synagoge aansluitende geloofsbegrip opmerken, i mogelijk, het probleem van den brief juist in het oog te vatten. het ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις vs. 22 wordt dan verstaanbaar. Zie συνεργέω. Vandaar 1 : 2, 3 de band tusschen πειρασμοί en πίστις. dat geloof is het geloof in Christus niet als eene bijzonderheid scheiden, maar het is geloof in Jezus Christus onzen Heer der heer heid en dat 2 : 1 μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ κυρίου Ἰυ Χυ τῆς δόξης niet eenvoudige erkenning van Jezus is, blijkt uit τὸ ἐν πν. vs. 5 en de volgende uiteenzetting over de π. Daarenboven αἰτεῖν ἐν πν. 1 : 6 en ἡ εὐχὴ τῆς π. 5 : 15.

Evenzoo is het gesteld 1 Petr. 1 : 5 τοὺς ἐν δυνάμει θεοῦ φρουρουμένους διὰ πίστεως εἰς σωτηρίαν. Vs. 7 ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς π. . . . εὑρεθῇ ἔπαινον . . . ἐν ἀποκαλύψει Ἰυ Χυ. Vs. 9 κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς π. σωτηρίαν ψυχῶν en het ἀντίστητε στερεοὶ τῇ π. εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων κτλ. is gegroeid uit het Oud-Testamentische הֶאֱמִין. Zoo eerst w de zin 1 : 21 ὥστε τὴν π. ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς θν geheel duide vgl. ook onder πιστός. Daarentegen doet zich 2 Petr. 1 : 1 (niet even vs. 5) reeds een andere invloed gelden, evenals Jud. 3, 20.

In de synoptische evangeliën treedt duidelijk de beslissende erk ning met het oog op het geloof in Jezus op den voorgrond en wel eene erkenning, die ook een onbegrensd vertrouwen op Jezus st Men doet die bedoelde plaatsen geen recht, wanneer men het wo voornamelijk in den zin van vertrouwen opvat. Het wordt niet verzw tot het begrip erkenning, maar integendeel juist deze erkenning is belangrijke geloofsopenbaring. Men moet vasthouden, dat π. een

g godsdienstig begrip is, waarvan het object allereerst God is. ιar Mk. 11 : 22 ἔχετε πίστιν θεοῦ, waar in de parallele plaatsen 7 : 20, 20 : 21, Lk. 17 : 6 π. zonder nadere bepaling niet alleen ı zin van vasthoudend, ongetwijfeld vertrouwen staat, maar tegelijk e gewillige erkenning van datgene wat God geeft te gelooven. De od gerichte π. is het, waarop Jezus voor zich aanspraak maakt. ; het, die Hem erkent, vgl. Mt. 8 : 10 οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην εὗρον · met Lk. 18 : 8 πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὑρήσει τὴν ὶ τῆς γῆς, · Daardoor verkrijgt het woord van Jezus van de π. ὡς : σινάπεως Mt. 17 : 20 (Lk. 17 : 6) in verband met de genezing van maanzieken knaap Mk. 9 : 23 vgl. vs. 24 πιστεύω· βοήθει μου τῇ ίᾳ eerst zijne volle beteekenis zooals Mt. 9 : 2 en parall. ἰδὼν ὁ Ἰς π. αὐτῶν zijn bevreemdend karakter verliest. Het geloof, waarnaar ȝ vraagt, Mk. 4 : 40 πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν, of Lk. 8 : 25 ποῦ ἐστὶν ἡ μῶν; en waarvan Hij zegt: ἡ π. σου σέσωκέ σε Mt. 9 : 22, Mk. 5 : 34, 52, Lk. 7 : 50, 8 : 48, 17 : 19, 18 : 42 vgl. Mt. 9 : 29 κατὰ τὴν π. ' γενηθήτω ὑμῖν. 15 : 28 ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις, evenals waarom bidt, Lk. 22 : 32 μὴ ἐκλείπῃ ἡ π. σου en om welks versterking de ;eren bidden, Lk. 17 : 5 πρόσθες ἡμῖν πίστιν, is altijd hetzelfde op l gerichte, zich aan Hem vasthoudend geloof, dat zich in de verıding tot Jezus in die mate openbaart, dat het van Jezus verwacht ι het van God verwacht en zoo wordt het geloof in Jezus, d. i. eene :enning van, een zich vasthouden aan Hem, hoop en vertrouwen op m, vgl. 11 : 22 met vs. 21 evenals vs. 24 en Mt. 20 : 21, 22 met , 18 : 19, 20. M. a. w. het op God gerichte geloof is altijd het geɫ in Jezus, erkenning van en vertrouwen op Jezus en dat niet als ıe afzonderlijke handeling, maar als eene voortdurende eigenschap, ι. 17 : 20, Mk. 11 : 22, waarin het verband met אמונה ook hier zichtar is. Juist de overweging, dat π. reeds een vaststaand, bepaald ·dsdienstig begrip is, dat op de verhouding tegenover Jezus toegepast ›rdt, doet ons het eerst juist goed verstaan in de evangelische geschie:nis, waarbij wij nog opmerkzaam maken, dat wel is waar het werkoord πιστεύειν reeds in de voorgeschiedenis Lk. 1 : 20, 45, het substanvum evenwel eerst in de geschiedenis van Jezus zelve gevonden wordt.

Deze betrekking van het geloof in Christus, zijne verandering in et geloof in Christus is bijzonder duidelijk in de eigenaardige uitdrukıng van Hand. 3 : 16 ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ κτλ., vgl. in het ·egin ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ evenals 1 Petr. 1 : 21 τοὺς δι' αὐτοῦ πιστοὺς εἰς θεόν.

Zoo ligt nu voor de hand te spreken van de Paulinische opvatting van het geloof in Christus, waaraan ook de Handelingen deel hebben. Er is geen ander geloof dan dat op Jezus Christus betrekking heeft.

Geloof is geloof in Christus. Dit geloof is het middel, waardoor God en Zijn heil verkrijgen kan. Daardoor onderscheidt zich de N Testamentische tijd als de tijd der openbaring van het geloof va Oud-Testamentischen tijd als dien van de opwekking tot het geloof, 3 : 26 πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμέ τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι. Vs. 24: ὁ νόμος παιδαγωγὸς γέγονεν. Vgl. Rom. 11 : 32 συνέκλεισε γὰρ ὁ θς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθει τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. 9 : 30, Hand. 17 : 31 πίστιν παρασχὼν πᾶσιν. De en het aanwezig zijn van het geloof ook in het O. V. worden niet kend, zooals het beroep op Abraham in de uiteenzetting Rom. 4 en 3 : 8, 9 evenals op Hab. 2 : 4 bewijst en dienstvolgens bestaat wezenlijk verschil met Hebr. 11. Maar daar alle leiding van Israel d doelde, ten slotte voor Jezus het Messiaansche geloof te vinden, 3 : 24 enz. en het geloof tot nu toe de belofte tot object had Gal. 3 enz. 4 : 21 enz., is eerst de tijd der vervulling de eigenlijke tijd van geloof en het geloof het middel datgene te bezitten wat God in en Christus gegeven heeft. Daar zoo het geloof heilsweg is, staat het te over νόμος en zijne eischen, de ἔργα Rom. 3 : 27, 28, 4 : 2, 5, 13, 16, 9 : 30, 32, Gal. 2 : 16, 3 : 2, 5, 12, 23, Ef. 2 : 8. Het is het loof, dat de juist gebruikte en in toepassing gebrachte wet door werking Rom. 3 : 19, Gal. 2 : 22, 23 bedoelt. Vandaar dat de wet νόμος πίστεως is, Rom. 3 : 27. God verwacht dat geloof bij Israel vinden voor het evangelie van Christus. Hij maakt het mogelijk, ge het den heidenen. Vandaar de onderscheiding Rom. 3 : 30 δικαιώσει περι μὴν ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. Zoo wordt het versch sel, dat de Oud-Testamentische qualificatie van de godsdienstige houding in het N. T. voor den eisch des geloofs wijken moet, eerst verband met de Paulinische verkondiging ten volle begrijpelijk.

Ook Paulus sluit zich, zooals zijn beroep op Hab. 2 : 4, Gen. 15 in Rom. 1 : 17, 4 : 3, Gal. 3 : 11 bewijst, aan het in den zin van h actieve האמין opgevatte אֱמוּנָה en daarmeê aan de daaraan in de syn goge toegekende beteekenis aan. Evenals de brief aan de Hebreë 10 : 38 ontleent hij aan het passieve אמונה Hab. 2 : 4 het daarin niet uitgesprokene, maar onderstelde האמין en is daartoe naar het hie boven opgemerkt ten volle gerechtigd. (Dat hij niet באמונתי maar אמונה gelezen heeft, blijkt uit de weglating van het in het Grieksch onnoodig pronomen). Alleen onderscheidt zich het gebruik, dat hij van deze plaats maakt, van dat van den brief aan de Hebreërs daardoor, dat bij hem het in den brief aan de Hebreërs nog op den voorgrond staande begrip van trouw in de modificatie van het wachtend vertrouwend geheel op den achtergrond treedt en alleen het erkennend en de gave Gods, Christus aannemend vertrouwen op den voorgrond gesteld wordt, — dit

band zoowel met de levensrichting en ontwikkeling van den apostel
n zijn afzonderlijk beroep in verhouding tot de definitief gewordene
sverwerping van de zijde van Israel. Geloof is voor Paulus evenals
t geheele N. T. een zelfstandig, vaststaand godsdienstig begrip en
wordt geloof in Jezus, vgl. Rom. 4:23, 24, maar — tegenover
πιστία van Israel en van alle ἄπιστοι — valt al het gewicht op de
ning en de aanneming van Christus, van de heilsdaad Gods in
op de beslissing, welke ook de beslissing van het lot door het
el Gods bewerkt. Vandaar Rom. 1:5 ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν
πακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Ἰυ Χυ. 16:16,
. 6:7 ὑπήκουον τῇ π. 13:8 διαστρέψαι ἀπὸ τῆς π. 17:31 πίστιν
ἔχων πᾶσιν. Gal. 1:23 ὁ διώκων ἡμᾶς ποτὲ νῦν εὐαγγελίζεται τὴν π. ἥν
ἐπόρθει. Zoo geeft Paulus geen vermindering van het begrip, maar
ts eenen versterkten nadruk van zijne niet alleen niet daarvan los
aken, maar blijvende en beslissende eerste momenten. Paulus schrijft
het geloof dadelijk, niet eerst op het einde datgene toe wat de
fte Hab. 2:4, Jez. 7:9 als τὸ τέλος τῆς πίστεως (vgl. 1 Petr. 1:9)
stelt en dit weder in verband daarmeê, dat nu de tijd vervuld is
. 4:4) en derhalve de beslissende erkenning en aanneming van de
l Gods, van Christus geeft en bewerkt wat de אמונה bedoelde en
pte. Daarom is voor Paulus ook evenals in de Nieuw-Testamentische
chriften het geloof, waarover hij handelt, het geloof in Christus, de
oovige erkenning en het vertrouwen op Christus, ook wanneer het er
uitdrukkelijk bij gezegd is of waar het genoemd wordt π. πρὸς τὸν
1 Thess. 1:8, vgl. Kol. 2:12 συνηγέρθητε διὰ τῆς π. τῆς ἐνεργείας
θυ τοῦ ἐγείραντος τὸν Χν ἐκ νεκρῶν. Ef. 1:19 evenals onder πιστεύω.
n de opvatting, dat het wezen van het geloof bij Paulus of ergens
het N. T. overgave aan God en aan Christus is, vinden wij geen
oor. Integendeel: aanneming van God en van Christus zou men
eten zeggen, om ook het λογίζεσθαι εἰς δικαιοσύνην te begrijpen.

Wat nu overigens het spraakgebruik van dit voornamelijk Paulinisch
oord in het N. T. betreft, moeten wij het op de volgende wijze ordenen:

a) Met nadere bepalingen en wel allereerst met praeposities: Hebr.
1 π. ἐπὶ θν. 1 Thess. 1:8 ἡ π. ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν θν. Filem. 5 ἣν ἔχεις
ς τὸν κύριον. Vgl. boven bij Polyb. en Philo. Met ἐν overeenkomstig
στεύειν ἐν vinden wij het Gal. 3:26 πάντες υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ διὰ τῆς π. ἐν
Ἰυ. Ef. 1:15 ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς π. ἐν τῷ κυρίῳ Ἰυ. 1 Tim. 3:13
π. τῇ ἐν Χῳ Ἰυ. 2 Tim. 3:15 τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ
ίστεως τῆς ἐν Χῳ Ἰυ. Daarentegen Rom. 3:25 ὃν προέθετο ὁ θς ἱλαστήριον
ὰ πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ is ἐν τῷ αἵμ. eene tweede nadere bepaling
n den vorm eener praepositie bij ἱλ. (vgl. onder ἱλαστήριον I, bl. 921,
22) en διὰ π. is als bij προέθετο ἱλ. behoorend, goed te begrijpen na

δικαιώσει διὰ π. vs. 30 en πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, Hand. 17 : 31.
heeft Christus Jezus aan de wereld gegeven als een ἱλαστήριον, wa
wij door middel van het geloof deel ontvangen. Wanneer ἐν τῷ
αἵματι overeenkomstig het begrip ἱλ. nauw daarmeê te verbinden is,
ook διὰ π. en niet met προέθ. Vgl. 2 Tim. 3 : 15 σωτηρία διὰ π. V
π. εἰς Χν Hand. 24 : 24, 26 : 18, Kol. 2 : 5, Hand. 20 : 21 π. εἰ
κύριον ἡμῶν. Met eenen volgenden Gen. en dat wel α) met eenen
obj., allereerst zakelijk 2 Thess. 2 : 13 π. ἀληθείας, Delitzsch הָאֱמֶת ה
Fil. 1 : 27 ἡ π. τοῦ εὐαγγελίου. Hand. 3 : 16 ἐπὶ τῇ π. τοῦ ὀνόματος
Met eenen persoonlijken Gen. Mk. 11 : 22 ἔχετε πίστιν θυ. Rom. 3 :
δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Χυ Ιυ. 3 : 22 ἵνα ἡ ἐπαγγελία
πίστεως Ιυ Χυ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν. Ef. 3 : 12 ἐν ᾧ sc. Χῳ Ιυ ἔχομεν
παῤῥησίαν καὶ προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Fil. 3 : 9
δικαιοσύνην τὴν διὰ πίστεως Χυ. Gal. 2 : 20, Jak. 2 : 1, Openb. 2 : 13, 14
Zoo ook Rom. 3 : 16 εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως
Ιυ. Wanneer Haussleiter (Der Glaube Jesu Christi und der christl. Gl.
Neue kirchl. Zeitschrift, II, 2, 3) den Gen. hier als Gen. subj. en
in π. Ἀβρ. 4 : 16 wil verklaren en deze door Jezus zelven beoefend
in den zin van geloof dan ook in διὰ πίστεως 3 : 25, ja zelfs in
1 : 17 als het objectieve beginsel onzer rechtvaardiging vindt, moet
wel erkennen, dat het op zichzelf niet alleen mogelijk, maar ook
zakelijk is, van het geloof van Jezus te spreken (vgl. Mt. 27 : 43). Of
N. T. echter het ook nog elders behalve Mt. 27 : 43 doet, is quaestie
en Hebr. 12 : 2 is voor verschillende uitlegging vatbaar. Fil. 2 : 8 even
zegt met ὑπήκοος toch iets anders en men kan niet zonder meer
naar analogie van ὑπακοὴ πίστεως aanvullen. Wanneer evenwel
12 : 2 zóó opgevat wordt, zoo wordt dit mogelijk gemaakt door
begrip πίστις in den zin van den brief aan de Hebreërs, zooals
is aangetoond. Het Paulinisch begrip π. evenwel maakt dit voor
Paulinische dictie onmogelijk. Het laat, wanneer Ιυ Gen. subj. is,
π. Ιυ evenals in π. θυ 3 : 3 alleen de beteekenis trouw open. Ho
men de beteekenis geloof vast, dan moeten wij een tweevoudig geloof
begrip voor Paulus aannemen, het geloof, welks subject de zondaar
het geloof, welks subject de rechtvaardige is, en dat dan, wat den
houd betreft, van dat geloofsbegrip verschilt zooals het geloofsbegrip
den brief aan de Hebreërs van het Paulinisch begrip. Dan evenwel
het hoogst bevreemdend zijn, dat Paulus van dit geloofsbegrip geen ander
toepassing maakt dan met betrekking tot de houding van Jezus. Ook
zou nog het bewijs noodig zijn, dat π. in dit geval de trouw van Jezus
jegens God en niet jegens ons aanduidt, zooals in π. θυ 3 : 3. De opvatting
ting van Haussleiter wordt gedrukt door eene niet toe te laten verwarring
van de begrippen trouw en vertrouwen, die nergens in elkander over

›f uit elkander volgen, maar in het Bijbelsch Grieksch even scherp ıssieve en actieve beteekenis van elkander onderscheiden zijn als gewone Grieksch Iς evenzoo goed object van het geloof en van rkondiging is als Iς Xς, vgl. Rom. 10:9, 1 Kor. 12:3, 2 Kor. 14 en wanneer het object van πιστεύειν in den Gen. bij het subst. .tst wordt, kan een juist taalgevoel daaronder slechts den Gen. obj. an, òf men moet π. passief in den zin van trouw en dan evenals 3:3 van trouw tegenover ons nemen, — eene beteekenis, die dan el opgedrongen moet heeten evenals Rom. 3:3. Bij 3:26 moeten renwel niet 5:3, maar Mk. 11:22 en π. Iυ Openb. 14:12 verın, welke laatste plaats van des te meer gewicht is als zij met ›egrip π. rekent, dat overeenkomt met dat van den brief aan de ëers en toch Iυ als Gen. obj. opvat. Zulk een persoonlijke Gen. rinden wij bij het act. π. in het gewone Grieksch nergens. Alleen heeft haar in de door Schlatter aangehaalde plaats Bell. Jud. 6, ἄρα γε ἤδη κεκόρεσθε τῶν τῆς πατρίδος κακῶν ... ἔπειτα καὶ φανερὸν Ρωμαίους πόλεμον; ἄρα γε πλήθει πεποιθότες ... πίστει τοιγαροῦν συμν; Eenen zakelijken Gen. obj. vinden wij ten minste bij Philo jds, τῶν μελλόντων, τῶν λεγομένων, ἑαυτοῦ. Eveneens in het synag. הֵימָנוּתָא in den Jeruzalemschen Targum bij Gen. 16:2, vgl. Levy, l. Wb. Dat het in het N. T. zoo betrekkelijk veelvuldig is en wel aitdrukking van de betrekking van het geloof in Christus, rust op ›ovengenoemde Nieuw-Testamentische vaststelling van het geloofsıp, die het tot zulk eenen duidelijken term. techn. maakt, dat de ›kenis van den toegevoegden Gen. van zelf blijkt. Dat is aan Haussr ontgaan. Wanneer het β) Gen. subj. is, is het òf de Gen. auc— zoo Kol. 2:12 συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θυ ἐγείραντος τὸν Xν ἐκ νεκρῶν, derhalve wat anders obj. van het geloof wordt hier als bewerkend subject voorgesteld, vgl. Ef. 1:19 — òf Gen. poss. duidt het diegenen aan, die het geloof en dat wel altijd op Christus betrekking hebbend geloof bezitten, Mt. 9:2, 29, 15:28, ı. 1:8 enz. Bij κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Tit. 1:1 vgl. Openb. 17:14 οἱ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί.

b) Zonder nadere bepaling, maar juist zoo steeds in de Nieuwtamentische beteekenis van het begrip (waarvoor Hand. 3:16 ἡ π. διὰ ἰυ vooral kenmerkend is, zie boven). Zoo behalve op de aangehaalde atsen van de synoptische evangeliën, van den brief aan de Hebreërs, . enz. nog Hand. 14:22 ἐμμένειν τῇ π. 16:5 ἐστερεοῦντο τῇ π. Kol. 23, 1 Petr. 5:9, Rom. 14:1 ἀσθενεῖν τῇ π. Rom. 4:19, 20, 1 Kor. :13 στήκετε ἐν τῇ π. Rom. 11:20, 2 Kor. 1:24, 13:1 εἶναι ἐν τῇ π. Tim. 2:15 μένειν ἐν π. 2 Tim. 4:7 τηρεῖν τὴν π. 2 Kor. 8:7 περισσεύειν τῇ π. 10:15 αὐξανομένης τῆς π. ὑμῶν. 2 Thess. 1:3, Kol. 2:7

βεβαιοῦσθαι ἐν τῇ π. 1 Tim. 1 : 19 ἔχων π. Jak. 2 : 1, 14, 18, Tit. ὑγιαίνειν ἐν τῇ π. 2 : 2, 2 Kor. 5 : 7 διὰ πίστεως περιπατεῖν. Rom. ἐκ π. ζῆν. Gal. 3 : 11, Hebr. 10 : 38, vgl. ἐν π. ζῆν Gal. 2 : 20. διαστρέψαι ἀπὸ τῆς π. Hand. 13 : 8, 2 Tim. 2 : 18, ἀνατρέπουσι τὴν π. 1 Tim. 1 : 19 περὶ τὴν π. ἐναυάγησαν. 4 : 1 ἀποστήσονταί τινες 1 Tim. 5 : 8 τὴν π. ἤρνηται. Vs. 12: τὴν πρώτην π. ἠθέτησαν. 6 : 1 πλανήθησαν ἀπὸ τῆς π. Vs. 21 περὶ τὴν π. ἠστόχησαν. 2 Tim. 3 : κιμοι περὶ τὴν π. (karakteristiek vóor de Pastoraalbrieven zijn deze vuldige uitdrukkingen voor den afval enz.). Verder het Paulinis πίστεως εἶναι, οἱ ἐκ π. Gal. 3 : 7, 9, 12, 22, Rom. 4 : 16, 3 : 26. Hebr. 10 : 39 ἐσμὲν πίστεως tot het geloof behooren, vgl. Rom. 14: 23; ἐκ πίστεως δικαιοῦν, δικαιοῦσθαι, de aansluiting van de rechtvaar aan het geloof aanduidend, Rom. 3 : 20 δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστε ἀκροβυστίαν διὰ τῆς π. Rom. 5 : 1, Gal. 2 : 16, 3 : 8, 14, δικαιοσύν στεως Rom. 4 : 11, 13. ἐκ π. 9 : 30, 10 : 6, Fil. 3 : 9 μὴ ἔχων ἐμὴ οσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χυ, τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνη τῇ πίστει. Vgl. Rom. 1 : 17 ἐκ πίστεως εἰς πίστιν. 4 : 5 λογίζεται αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. Vs. 9. De πίστις komt verbonden voor met ἀ Ef. 6 : 23, 1 Thess. 3 : 6, 5 : 8, 1 Tim. 1 : 14, 4 : 12, 6 : 11, 2 1 : 5, 13, 2 : 22, Gal. 5 : 6, 1 Kor. 13 : 13, Openb. 2 : 19; met ὑ ὑπομονή 1 Kor. 13 : 13, 2 Thess. 1 : 4, Openb. 13 : 10. Daarenb vinden wij het woord nog Hand. 6 : 5, 8, 11 : 24, 14 : 27, 15 : 9, 1 : 8, 12, 3 : 31, 4 : 12, 5 : 2, 10 : 8, 17, 12 : 6, 1 Kor. 2 : 5, 15 : 17, 2 Kor. 1 : 24, 4 : 13, Gal. 5 : 5, 22, 6 : 10, Ef. 3 : 17, 4 : 5, 6 : 16, Fil. 1 : 25, 2 : 17, Kol. 1 : 4, 1 Thess. 1 : 3, 3 : 2, 5, 7, 2 Thess. 3 : 2, 1 Tim. 1 : 2, 4, 2 : 7, 3 : 9, 4 : 6, 6 : 12, 2 Tim. 1 3 : 10, Tit. 1 : 1, 4, 3 : 15, Filem. 6: ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστε ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν εἰς Χν Ἰν. H 10 : 22, 13 : 7, Jak. 1 : 3, 6, 2 : 1, 5, 14, 17, 18, 20, 22, 26, 5 : 1 Petr. 1 : 5, 7, 9, 21, 2 Petr. 1 : 1, 5, Jud. 3, 20. — Er blijven eenige andere plaatsen over, waar πίστις oogenschijnlijk niet deze houding tegenover de tegenwoordigheid des heils in Christus aan duiden, allereerst Rom. 12 : 3 ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως, vgl. H 17 : 31 πίστιν παρασχὼν πᾶσιν. Nu zijn naar vs. 6 klaarblijkelijk charismata als dit verschillend μέτρον π. op te vatten, d. i. het ge is en moet aan alle geloovigen gemeenzaam zijn (vgl. vs. 6 κατὰ ἀναλογίαν τῆς π.) en is de gemeenschappelijke grondslag van de cha mata. Aan eene verschillende mate des geloofs, eenen verschillen graad te denken, daartoe geeft noch dit verband (vgl. vss. 4 enz.) n het Paulinisch geloofsbegrip aanleiding. Wanneer niet een verschil a wezig is, rust dit toch niet op goddelijke verdeeling, want het gel als Gods gave is overal hetzelfde. Niet de uitdrukkingen μέτρον πίσ

ɪnz. zijn, zooals Weiss wil, te vergelijken, daar zij de volle mate ijsheid, der jeugd aanduiden, maar de charismata zelve of het χάρισμα zullen als μέτρον πίστεως zijn aangeduid, niet om de des geloofs te onderscheiden, maar als de voor de openbaring des s door God bijzonder toegewezene en daarvoor verschillend afgee ruimte, zoover als, in welke maat en naar welke richting zich ı de gemeente moet openbaren, vgl. Lucn. Salt. 82: ὑπερβαινόντων ·ρον τῆς μιμήσεως καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτεινόντων καὶ εἰ μέγα τι δεῖξαι ιπερμέγεθες ἐπιδεικνυμένων. Diensvolgens is μέτρον π. eene maat waarn het geloof blijven moet. — 1 Kor. 13:2 is gemakkelijk te verı door de vergelijking van Mt. 21:21, Lk. 17:5, 6 en hieraan ch wel het gemakkelijkst 1 Kor. 12:9 aansluiten.

Πιστός *, ή, όν, oorspr. adj. verb. van πείθειν, zoodat de tweevoudige, ɜn pass. beteekenis van de verschillende beteekenissen van πείθεσθαι ı leiden is, allereerst gehoorzamen, vandaar volgzaam. Vgl. Xen. 2, 4, 30 τὴν χώραν οἰκείαν καὶ πιστὴν ποιεῖσθαι. 2, 3, 29, Tit. 1:6 ἔχων πιστά vgl. met 1 Tim. 3:4 τέκνα ἔχειν ἐν ὑποταγῇ. Uit deze ·kenis: volgzaam, onderworpen (Hesych. bij Xen. Hell. 2, 4, 30 θής) zou dan de beteekenis voortvloeien betrouwbaar, op wien of ·op men vertrouwen kan, b. v. ὅρκια, τεκμήρια, μάρτυς, getrouw, b. v. ·λος, φύλαξ, ἑταῖρος. Aan πείθεσθαι = vertrouwen zou dan de actieve ekenis: vertrouwend aansluiten. Toch getuigt het spraakgebruik te minder voor deze bewuste aansluiting aan het gebruik van πείθεσθαι, niet alleen het gebruik van het woord in den zin van gehoorm, volgzaam zeldzaam is, maar ook in lateren tijd de combinatie zakelijke substantiva op den voorgrond staat en eerst in het Attiɜ en latere Grieksch de combinatie met persoonlijke substantiva op voorgrond staat. Vgl. nog Plat. Crat. 437 B: τὸ πιστὸν (al. πιστοῦν) ἐν παντάπασι σημαίνει, evenals de herhaalde verbinding met βέβαιος. , evenals de op zeer vroegtijdige vorming heenwijzende vorm (vgl. ırentegen πειστός in de comp. ἄπειστος, δύσπειστος, εὔπειστος evenals πτέον, die onmiddellijk aan πείθεσθαι aansluiten), noodzaakt des te er er toe, alleen het spraakgebruik zelf voor de begripsbepaling enals voor de verhouding van de pass. en act. beteekenis tot elkander slissend te doen zijn, daar het tot dusver niet gelukt is, de grondteekenis van πείθειν of van den stam πιθ. vast te stellen. In 't algeeen kan met betrekking tot de tweevoudige, pass. en act. beteekenis n de ook bij andere adjectiva verbalia te vinden onderscheiding herherd worden, b. v.. res considerata, eene wel overlegde zaak, homo nsideratus, bedachtzaam, bezonnen. Maar het spraakgebruik bewijst, at deze onderscheiding bij π. niet plaats heeft, maar dat de in het ewone Grieksch hoogst zeldzame actieve beteekenis eveneens anders te

verklaren is, evenals het eigenaardig Nieuw-Testamentisch spraakge[bruik] van π. in actieve beteekenis.

Voor de met πιστός verbonden voorstelling moet men op de volg[ende] punten letten: ten eerste de — hoewel onjuiste — afleiding van [πείθω] bij Plato t. a. pl. en de veelvuldige verbinding met βέβαιος. Verder het, ook wanneer het met zakelijke substantiva verbonden is, oorspro[nke]lijk steeds op eene verhouding tusschen personen betrekking heeft [en] betrouwbaarheid van den éénen persoon voor den anderen persoon [aan]duidt en eindelijk ten derde, dat het middel der verzekering voo[r] betrouwbaarheid, zooals Döderlein, Homer. Gloss. S. 874 opm[erkt,] wezenlijk slechts het woord is, dat als πιστόν geldt. Hieruit is te [ver]klaren, zooals wij zullen zien, het geheele spraakgebruik en voor[al] bij dit woord geheel eigenaardige verhouding van de actieve en pas[sieve] beteekenis en ook de betrekking van de beide beteekenissen van πείθ[εσθαι] gehoorzamen en vertrouwen, tot elkander. Is de voorstelling die het betrouwbare, vaststaande, dan begrijpen wij ook, dat de LXX voornamelijk voor het Part. Niph. van אמן, נֶאֱמָן, in verband met h[et] vertaling van אמת, אֱמוּנָה, הֶאֱמִין gebruikt. Zie onder ἀληθής en πίστι[ς]. Wij kunnen het spraakgebruik op de volgende wijze bepalen:

1) Pass. betrouwbaar, vast, waaraan men zich houden, wa[arop] men vertrouwen kan. a) Van zaken: ὅρκια, τέκμαρ, τεκμήρια, σύμβ[ολα,] συμβόλαιον, Hom. Pind. Hrdt, altijd evenwel voor de verhouding [van] personen tot elkander. Vgl. πιστόω, b. v. πιστοῦν τινὰ ὅρκοις Thuc. 4, πιστωθῆναι ὅρκῳ τινί Od. 15, 436. Het neutrum als substantief π[ιστὰ] δοῦναι καὶ λαβεῖν, onderpanden van trouw geven en ontvangen, van [den] eed, van gijzelaars, enz. Dikwijls bij Xen. en tot het latere Griek[sch] b. v. Polyb. 2, 22, 3; 41, 15. Verder ook πιστὰ φρονεῖν Pind. Ol. 3, πιστὸν ἔχειν τι, iets zeker achten, tegenover οὐ βέβαιον Thuc. 1, 141, Od. 11, 456: ἐπεὶ οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν, volgens Döderlein, Hom. Gl. 874: „Für Frauen giebt es keinen heil. Eid mehr, nicht etwa: [οὐ] πιστευτέον γυναιξίν, oder οὐκέτι πιστὰ τὰ τῶν γυναικῶν," vgl. Thuc. 3, Zoo bij de LXX Jez. 55:3 διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δ[αυὶδ] τὰ πιστά, aangehaald Hand. 13:34 חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים, Ps. 89:50 en [τὰ] πιστά Il. 2, 124; 4, 155; 22, 262. Od 24, 483, Xen. Ages. 3 μέγα καὶ καλὸν κτῆμα ... ἀνδρὶ στρατηγῷ τὸ ὅσιον καὶ πιστὸν εἶναί τε ὄντα ἐγνῶσθαι. Op dezelfde lijn ligt διαθήκη πιστή Ps. 89:29. [ὅρκος] 4 Makk. 7:15, μαρτυρία Ps. 19:8 (Sir. 34:23), ἐντολαί Ps. 111: vgl. Sir. 36 (33):3 ἄνθρωπος συνετὸς ἐμπιστεύσει νόμῳ, καὶ ὁ νόμος α[ὐτῷ] πιστὸς ὡς ἐρώτημα δικαίων. Hos. 6:9 ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ [εἶδον] πιστά, vgl. Soph. Tr. 77: μαντεῖα π. Overal hier = נֶאֱמָן. Daarenteg[en] verwijderen zich onder den invloed van de met נאמן verbonden voorst[el]ling (zie onder ἀληθής, πίστις) van het spraakgebruik van het gewo[ne]

:sch de verbinding met οἶκος 1 Sam. 2 : 35, 25 : 28, 1 Kon. 11 : 38, Jez. 22 : 23, 25. ὕδωρ Jez. 33 : 16. καρποί Sir. 37 : 22, 23, zelfs πονηραὶ καὶ πισταί Deut. 28 : 59, waar de LXX נאמן (aanhoudend, nd) nu eens door θαυμαστός, dan weer door πιστός vertaalt. Bij erbinding met οἶκος, τόπος is evenmin Thuc. 1, 68, 1: τὸ πιστὸν , ὦ Λακεδαιμόνιοι, τῆς καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς πολιτείας καὶ ὁμιλίας ἀπιστοτέ- ἐς τοὺς ἄλλους, ἥν τι λέγωμεν, καθίστησι te vergelijken, zooals τὴν ν πιστὴν ποιεῖσθαι bij Xen. (zie boven), want in beide gevallen heeft etrekking op de houding van personen, zooals πόλις πιστή, μητρόπο- r. Jez. 1 : 21, 26, vgl. πόλις δικαιοσύνης vs. 26, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη 21. In het N. T. behalve de aanhaling Hand. 13 : 34 naar Jez. 55 : 3 3 Joh. 5 πιστὸν ποιεῖς ὃ ἂν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοῦτο ξένους, : καὶ τοῦτο ξένους er op wijst, dat het naar analogie van πιστὰ ποιεῖν its als in de uitdrukking π. φέρειν, τηρεῖν, φυλάσσειν (fidem servare) laard kan worden. — Daarenboven nog in de Pastoraalbrieven ver- len met λόγος 1 Tim. 3 : 1, 2 Tim. 2 : 11, Tit. 1 : 9, 3 : 8, π. ὁ ς καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος 1 Tim. 1 : 15, 4 : 9 en eindelijk Openb. 5, 22 : 6: οὗτοι οἱ λόγοι π. καὶ ἀληθινοί. Zoo ook in het gewone ksch reeds Hrdt. 8, 83: τοῖσι δὲ Ἕλλησι ὡς πιστὰ δὴ τὰ λεγόμενα ἦν. t. Tim. 49 B: πιστῷ καὶ βεβαίῳ χρήσασθαι λόγῳ, ook τὰ λεγόμενα τά, πισταὶ ὑποθέσεις. Aristot. Rhet. 2, 1: πρὸς τὸν λόγον ὁρᾶν, ὅπως δεικτικὸς ἔσται καὶ πιστός. Meermalen verder in het latere Grieksch yb. 15, 7, 1 ἀγωνιῶ σε μή ποτε οὐ πεισθῇς διὰ ταῦτα ἐμοῖς λόγοις καίπερ ι πιστοῖς. 3, 9, 4: πᾶν τὸ λεγόμενον πιστὸν ἡγεῖσθαι. 38, 3, 11: vgl. στος, ongeloofelijk. Arr. An. 2, 7, 2 ἐπεὶ οὐ πιστὸς αὐτῷ ὁ λόγος ἐφαί- ο. Dio Cass. 37, 35: εἰ δ' οὖν τισὶ καὶ πιστὸν ἐδόκει εἶναι. Plut. Conv. (160 D): δεῖ τοῖς ἐχθροῖς καὶ περὶ τῶν πιστῶν ἀπιστεῖν, τοῖς δὲ φίλοις τὰ ἄπιστα πιστεύειν. Het is duidelijk, dat in deze verbinding het ord langzamerhand zeer verzwakt is in beteekenis. Terwijl het oor- ronkelijk het absoluut vaste en betrouwbare woord aanduidt — vgl. Hrdt. t. a. pl. ὡς πιστά, evenals Döderlein, Hom. Glossar. 874: ὅρκῳ πτωθῆναι, zichzelven tot trouw verplichten, door middel van zijn woord, nder een verzekeringspand, — zooals ook nog bij de LXX in de ver- nding met μαρτυρία, ἐντολή, νόμος en eveneens in de plaatsen der Apo- lypse, — daalt het reeds bij Plato en Aristoteles en nog meer in het tere Grieksch tot de benaming van de eenvoudige geloofwaardigheid. et is niet meer eene aan het object eigene, daarvan onafscheidbare epaaldheid, maar eene door het oordeelende subject daaraan toegekende igenschap. Plat. Phaed. 107 B τὰς ὑποθέσεις τὰς πρώτας εἰ πισταὶ ὑμῖν εἰσιν, ὅμως ἐπισκεπτέαι σαφέστερον, vgl. het voorafgaande ὑπὲρ τοῦ μεγέθους, περὶ ὧν οἱ λόγοι εἰσί . . . ἀναγκάζομαι ἀπιστίαν ἔτι ἔχειν παρ' ἐμαυτοῦ περὶ τῶν εἰρημένων en het gevoel van deze incongruentie van het gewone

Grieksch zal Chrysostomus er toe bewogen hebben, het toch anders bevreemdende woord bij 1 Tim. 3:1, 4:9 te verklaren: π. ὁ λ τουτέστιν ἀληθής.

b) Van personen meermalen bij Hom. b. v. Il. 15, 437; 17, 557, 589 en naar het schijnt, van eene geheel bijzonder nauwe bet king, zooals in de Germaansche bloedverwantschap van broeders: Il. 331: τὸν δὲ Μενεσθῆος μεγαθύμου πιστὸν ἑταῖρον, in elk geval oorspronk niet zoozeer trouw in actieven zin als degene, op wien men zich ver Daarop wijst ook de tegenstelling πολέμιος, b. v. Xen. Hell. 2, 3, τοσούτῳ ἐχθίον προδοσία πολέμου, ὅσῳ πολεμίοις μὲν ἄνθρωποι καὶ σπέν καὶ αὖθις πιστοὶ γίγνονται. Vgl. Il. 21, 286 χειρὶ δὲ χεῖρα λαβόντες ἐπι σαντ' ἐπέεσσιν, evenals dat het bij Homerus slechts als epitheton ἑταῖρος gevonden wordt — nog Il. 18, 235, 460, Od. 15, 538 uit zonden Il. 16, 147: πιστότατος δὲ οἱ ἔσκε μάχῃ ἔνι μεῖναι ὁμοκλήν, evenwel ook de ἑταῖρος bedoeld is. Vgl. Il. 24. 63 κακῶν ἑταῖ ἄπιστε, vgl. s. v. ἄπιστος. Bij Pindarus daarentegen is het spr gebruik uitgebreid, Nem. 10, 54: θεῶν πιστὸν γένος. 78: ἐν πόνῳ π βροτῶν καμάτου μεταλαμβάνειν. Verbonden met μάρτυς Pyth. 1, 88; 12, Hes. Theog. 537: φύλακες, πιστοί, vgl. Xen. Cyrop. 7, 5, 66, ver ook met ἄγγελος, bij Xen. dikwijls met φίλος. Zoo gaat het over in beteekenis getrouw, verbonden met den Dat. Hoezeer evenwel nog passieve beteekenis van het woord op den voorgrond staat, bewijst schertsend woord Aristoph. Pl. 27: τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετῶν πιστότατον ἡγοῦ σε καὶ κλεπτίστατον. — Zoo nu bij de LXX praedicaat van μάρτυς Spreu 14:5, 27 (אֱמוּנִים, אֱמֶת). Ps. 89:38, Jer. 42:5 ἔστω κύριος ἐν ἡμῖν μάρτυρα δίκαιον καὶ πιστόν, לְעֵד אֱמֶת וְנֶאֱמָן. Ook hier is de beteeke betrouwbaar, op wien men aan kan, de meest voor de hand liggen Vgl. Jez. 8:2 μάρτυράς μοι ποίησον πιστοὺς ἀνθρώπους. Neh. 13:33 π ἐλογίσθησαν ἐπ' αὐτοὺς μερίζειν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῶν, die ook met het He נֶאֱמָן het meest overeenkomt. Spreuk. 25:13 ἄγγελος π. Num. 12: θεράπων. 1 Sam. 22:14 δοῦλος. 2:37 ἀναστήσω ἐμαυτῷ ἱερέα πιστόν, ὃς πάν τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ μου καὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ μου ποιήσει, vgl. het volgend καὶ οἰκοδομήσω αὐτῷ οἶκον πιστόν. 1 Sam. 3:20 π. Σαμουὴλ εἰς προφή γενέσθαι. Zoo is het dan ook praedicaat van God, als van dengene op wien men zijn betrouwen stellen kan. Vgl. boven Pind. Nem. 10, 5 Zoo Deut. 7:9 γνώσῃ ὅτι κύριος ὁ θ̅ς̅ σου οὗτος θεός, θεὸς πιστός, ὁ λάσσων διαθήκην καὶ ἔλεος κτλ. Jez. 49:7 π. ἐστιν ὁ ἅγιος Ἰσρ. (נֶאֱמָן Deut. 32:4 θ̅ς̅ πιστός, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία, δίκαιος καὶ ὅσιος κύριος, אֱמוּנָה zie πίστις. Zoo in het N. T. van God 1 Kor. 1:9 π. ὁ θ̅ς̅, δι' οὗ ἐκλή θητε κτλ., vgl. met vs. 8 ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους κτλ. 1 Kor 10:13, 2 Kor. 1:18, 1 Thess. 5:24, 2 Thess. 3:3, 2 Tim. 2:13 Hebr. 10:23, 11:11, 1 Joh. 1:9 π. ἐστι καὶ δίκαιος ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰ

ríας, 1 Petr. 4 : 19 οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θυ πιστῷ κτίστῃ ριθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Vooral is daaraan gedacht, dat God ne is, op wien men onbepaald vertrouwen kan, tot wien men bidden enz., derhalve meer dan getrouw, want de trouw is slechts eene ndere openbaring dezer eigenschap. Op grond van deze doorgaande ıkenis van πιστὸς ὁ θς moet dan ook 2 Tim. 2 : 13 εἰ ἀπιστοῦμεν, ς πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται naar analogie van . 3 : 3 verstaan worden, waar de πίστις θυ tegenover de ἀπιστία toe dient, het woord van de rechtvaardiging des zondaars uit genade n door het geloof voor te bereiden. Diensvolgens wordt ook van stus gezegd Openb. 19 : 11 ὁ καθήμενος ἐπὶ τὸν ἵππον λευκόν (οὗ τὸ ι ὁ λόγος τοῦ θυ vs. 13) π. καὶ ἀληθινός, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ μεῖ en 1, 5 heet Hij ὁ μάρτυς ὁ πιστός, 3 : 13 καὶ ἀληθινός, derhalve alleen geloofwaardig, maar onbepaald betrouwbaar. Vgl. onder a). in de combinaties met οἰκονόμος Lk. 12 : 42 ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ θεραπείας αὐτοῦ τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον (vgl. Neh. 13 : 13, ıam. 2 : 37); 1 Kor. 4 : 2. δοῦλος Mt. 24 : 45, 25 : 21, 23. διάκονος 6 : 21, Kol. 1 : 7, 4 : 7, vgl. Lk. 16 : 10—12, 19 : 17, 1 Kor. 4 : 17, . 4 : 9, 1 Tim. 1 : 12 πιστόν με ἡγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν. 1 Kor. 25 γνώμην δίδωμι ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου πιστὸς εἶναι. 2 Tim. 2 : 2 ταῦτα θου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι. 1 Kor. 17 ὅς ἐστιν μου τέκνον ἀγαπητὸν καὶ π. ἐν κυρίῳ. 1 Petr. 5 : 12 moeten aan de beteekenis betrouwbaar vasthouden, die eerst Openb. 2 : 10 υ πιστὸς ἄχρι θανάτου, vs. 13 Ἀντείπας ὁ μάρτυς μου ὁ πιστός μου, ὃς κτάνθη in de beteekenis vast, getrouw voorkomt. De sfeer, waarin betrouwbaarheid of trouw openbaar wordt of zich openbaren moet, rdt bijgevoegd door ἐν 1 Tim. 3 : 11, Lk. 16 : 10, 12, 19 : 17. ἐπί τι . 25 : 21, 23. De Accus. Hebr. 2 : 13 πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεόν, τὸ ἱλάσκεσθαι κτλ. is niet met π., maar met ἀρχ. te verbinden, en t zoozeer Spreuk. 25 : 13 is te vergelijken: ἄγγελος π. τοὺς ἀποστείλαντας αὐτόν, waar de Acc. door het voorafgaande ὠφελεῖ beheerscht rdt, maar 1 Sam. 2 : 35, 3 : 20. Zie boven. — Het menigvuldige bruik van het woord ter aanduiding van personen wordt niet door het raakgebruik van het gewone Grieksch, maar door het voorbeeld van t Hebr. נֶאֱמָן bepaald, dat zich ook nog bij

2) het gebruik van het woord in actieve beteekenis in het N. T. et gevoelen.

In het gewone Grieksch nl. komt deze beteekenis zoo zelden voor, waar zij voorkomt, verschilt zij nog zoo veel van πιστός in Nieuwestamentische beteekenis, dat men zal moeten besluiten van elke aansluiting aan het spraakgebruik van het gewone Grieksch af te zien. De omerische bewijsgronden vallen weg, wanneer de verklaring van Dö-

derlein van οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν de juiste is. Dan evenwel blijven over (behalve het eene enkele maal voorkomende π. = gehoorza dat evenwel moeilijk van πείθεσθαι, gehoorzamen, is af te leiden, n van de beteekenis vast, betrouwbaar) enkele bewijsgronden bij Thu dides, Plato en de treurspeldichters voor de beteekenis **vertrouwe** terwijl zij aan het latere Grieksch geheel vreemd is. Bij Thuc. en P vinden wij voor deze beteekenis slechts één bewijs, Thuc. 1, 68 8, 9, 2: ἀρνουμένων τῶν Χίων τὸ πιστὸν duidt het de **getrouwheid** Eveneens 2, 40, 4 οὐ τοῦ ξυμφέροντος μᾶλλον λογισμῷ ἢ τῆς ἐλευθερίας πιστῷ ἀδεῶς τινὰ ὠφελοῦμεν, wegens het betrouwbaar karakter van mannen, die zelven van beproefde rechtvaardigheid ook van and slechts het goede, geen ondank verwachten (Krüger), daarentegen **trouwen** 6, 72, 4 τὴν δὲ εὐψυχίαν αὐτὴν ἑαυτὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ τῆς στήμης θαρσαλεωτέραν ἔσεσθαι, waar evenwel de verklaring van den schol μετὰ τοῦ πεποιθέναι τῇ ἐπιστήμῃ meer zin- dan woordverklaring is. Duide is de beteekenis Plat. Legg. 7, 824 νυκτερευτὴν κυσὶ καὶ πλεκταῖς π evenals bij de treurspeldichters, Soph. O. C. 1031: ὅτῳ σὺ πιστὸ ἔδρας τάδε. Aesch. Pers. 55: τοξουλκῷ λήματι πιστούς. Prom. 919 πεδαρσίοις κτύποις πιστός. Of dit gebruik aan ἄπιστος in actieve beteeke aansluit of direct van πείθεσθαι = vertrouwen afgeleid moet word kunnen wij niet beslissen. Zeker is slechts, dat het aan de mee schrijvers van het latere Grieksch vreemd is. Polybius kent het gebr niet. Alleen het bijwoord πιστῶς komt bij hem eenmaal in deze bet kenis voor, 3, 98, 5 τοῦτον μὲν ἄκακον ὄντα τὸν ἄνδρα καὶ πρᾷον τῇ φύ πιστῶς δὲ τὰ πρὸς αὐτὸν διακείμενον vgl. 4, 42, 6: ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρ πρὸς τοὺς ἀπίστως διακειμένους. Xen. Hier. 4, 2: πιστῶς ἔχειν πρός τι cf. Dem. adv. Phorm. 34, 49 οὐκοῦν ἄτοπον εἰ τῆς ἐκείνου μαρτυρίας πρὸς τοῦ ἀποστεροῦντος πιστῶς ἀκούσεσθε, τὸ δ' ὑπὲρ τῶν ἀποστερουμένων ἄπ ἔσται παρ' ὑμῖν. Lys. 18, 15: ὑμεῖς αὐτοὶ φανήσεσθε πιστότερον πρὸς ἐκ ἢ πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς διακείμενοι. Bij Diod. Sic. Dion. Hal. App. Arr. Hrd Lucn. vinden wij het zoo niet, want Hrdn. 2, 10, 3: τὸ πιστὸν ὑμῶν πρὸς θεοὺς σεβάσμιον duidt het aan de trouw en het meermalen bij he te vinden πιστός τινι wijst aan eenen vertrouwde. Alleen Dio Cass. 3 12 ἦν πρὸς οὐδένα ἔτι πιστός, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τέκνων ὑποτοπήσας τ ἀπέσφαξεν komt deze beteekenis weder voor. Aan het Nieuw-Testament sche πιστός of πιστοί als benaming der geloovigen ligt evenwel niet de beteekenis = vertrouwend ten grondslag. Vgl. οἱ ἐκ περιτ. πιστοί, Hand 10:45, 1 Tim. 4:3 τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. Joh. 20:2 μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. Hand. 16:1 υἱὸς γυναικὸς Ἰουδαίας πιστ 2 Kor. 6:15 τίς δὲ συμφώνησις Χυ πρὸς Βελίαρ, ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετ ἀπίστου; 1 Tim. 5:16 εἴ τις πιστὴ ἔχει χήρας. 6:2 οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντ δεσπότας. Veelmeer zou dit Nieuw-Testamentisch actieve πιστός met he

ᵹve π. in den zin van geloofwaardig overeenstemmen, zooals het 'e πιστός van het gewone Grieksch = qui fidit alteri met het pass. = cui alter fidit (derhalve eigenlijk geen werkelijk nieuwe actieve kenis, vgl. onder πιστόω), waarbij daarenboven nog op te merken at het actieve π. zonder nadere bepaling in het gewone Grieksch gevonden wordt. Het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik betreffende ıct. πιστός heeft zijnen grond in het passieve π. als equivalent voor zooals wij het Ps. 101 : 6 οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς ıll. (הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים) vinden. Vgl. Neh. 9 : 8 van Abraham: εὗρες τὴν xν αὐτοῦ πιστήν, verder in het meervoud in de apocriefen Wijsh. 3 : 9 πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ συνήσουσιν ἀλήθειαν, καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν . Sir. 1 : 14 parall. φοβεῖσθαι τὸν θν. Vs. 24. 1 Makk 3 : 13 ἤθροισεν ις . . . ἐκκλησίαν πιστῶν μετ' αὐτοῦ ἐκπορευομένων εἰς πόλεμον. Dit is „umfassende Bz. des Frommen" (Schlatter, Der Glaube im N. T. 5), wiens naam volgens Pirk. Aboth 6 : 1 צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן is, Job 17 : 4, waar de LXX צַדִּיק door πιστός vertaalt. De נאמן is hij, trouw en vast in de wet en tot de wet staat, zich daaraan houdt als zoodanig bevonden wordt, 1 Makk. 2 : 52 van Abraham: οὐχὶ ἐν πειρασμῷ εὑρέθη πιστὸς καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην; vgl. Sir. 44 : 19, 20, Iakk. 1 : 2 μνησθείη ὁ θς τῆς διαθήκης αὐτοῦ τῆς πρὸς 'Αβρ. καὶ 'Ισ. καὶ ι. τῶν δούλων αὐτοῦ τῶν πιστῶν. Zoo ook bij Phil. De post. Kain. I,), 23: 'Αβρ. ὁ π. ἐπώνυμος parallel ὁ δίκαιος Νῶε. Dat hieraan aller- st het Paulinische π. = geloovig aansluit, zou naar Gal. 3 : 9 ὥστε ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ 'Αβρ. ongetwijfeld zijn, want ὁ π. ᾽ρ. was een gewone naam van Abraham. Even ongetwijfeld is, dat begrip eene verandering ondergaat, bepaald door het begrip van de אֱמֻנָה, אֵ in de synagoge, die het activum האמין opgenomen heeft, door het Nieuw-Testamentisch begrip van de πίστις. Volgens Gal. 3 : 9 ι π. = ὁ ἐκ πίστεως. Nu is evenwel niet te miskennen, dat 2 Kor. 15, Ef. 1 : 1, Kol. 1 : 2 evenals in de Pastoraalbrieven 1 Tim. 4 : 3, , 12, 5 : 16, 6 : 2 — de eenige plaatsen, waar π. in deze beteekenis halve Hand. 10 : 45, 16 : 1, 15, Joh. 20 : 27, 1 Petr. 1 : 21, Openb. : 14 gevonden wordt — niet aan het volle begrip van het geloof te nken is, maar daartoe staat als ὅτε ἐπιστεύσαμεν Rom. 13 : 11 tot ιστεύομεν 6 : 8, m. a. w. dat in πιστός, afgezien van Gal. 3 : 9 (evenals ın 1 Petr. 1 : 21, Openb. 17 : 14), die zijde van de πίστις op den orgrond staat, volgens welke zij erkenning van de verkondiging des ıils en belijdenis van Christus is (het eerste punt van de ὑπακοὴ πίστεως om. 1 : 5, 16 : 26), of dat het actieve π. met het passieve π. in den n van geloofwaardigheid (zie boven) overeenstemt als tegenstelling met πιστος. Zoo ook Joh. 20 : 27 μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός. Zoo ver- rijgen wij voor het Nieuw-Testamentische actieve πιστός die onderschei-

ding a) in aansluiting aan נֶאֱמָן, maar vervormd door het synag en Nieuw-Testamentische begrip van πίστις 1 Petr. 1 : 21 τοὺς δι' πιστοὺς (Sin. πιστεύοντας) εἰς θεὸν τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ αὐτῷ δόντα, ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς θεόν (vgl. 1 I 2 : 52, Sir. 44 : 19, 20). Openb. 17 : 14 οἱ μετ' αὐτοῦ κλητοὶ καὶ ἐκ καὶ πιστοί. Vgl. 13 : 10 ὧδέ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πίστις τῶν ἁγίων. 1 ὧδε ἡ ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστίν, οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ θυ κα πίστιν Ιυ. Gal. 3 : 9 ὁ π. Ἀβρ. in Paulinische beteekenis = ὁ ἐκ πί b) Tegenover ἄπιστος (terwijl de beteekenis onder a) hare tegenst met ἀπειθής hebben zou) Joh. 20 : 27, 2 Kor. 6 : 15 en zonder deze t stelling in den zin van erkenning van het evangelie van Christus, I 10 : 45, 16 : 15 εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ κυρίῳ εἶναι. 16 : 1, Ef. Kol. 1 : 2, 1 Tim. 4 : 3, 10, 12, 5 : 16, 6 : 2. Zoo is π. in den zin geloovig een Nieuw-Testamentisch begrip, nauwelijks formeel bereid door het spraakgebruik van het gewone Grieksch en aansl aan de verzwakking van het passieve π. in den zin van geloofwa Naar het onder ἄπιστος aangeduide spraakgebruik van het N. T. men den indruk niet van zich weren, dat aan dit gebruik van dat van ἄπ. vooraf is gegaan en dat daarvandaan de benaming Christenen als π. in de Paulinische brieven afkomstig is.

Wij vinden het woord niet bij Mk. Rom. Fil. Filem. 2 Joh. actieve beteekenis vinden wij het in de overige geschriften niet bij Lk. 1 en 2 Thess. 2 Tim. Tit. Hebr. 1 en 3 Joh.

Πιστόω *, a) van het passieve πιστός: iemand πιστός maken door π δοῦναι, λαβεῖν, in het gewone Grieksch bijna alleen in het Medium bruikelijk, zelden het pass., het act. alleen Thuc. 4, 88 πιστώσ αὐτὸν τοῖς ὅρκοις οὓς τὰ τέλη τῶν Λακεδαιμονίων ὀμόσαντα αὐτὸν ἐξέπεμ Want door het πιστὰ δοῦναι, λαβεῖν moet de regel naar eene tegeno gestelde verhouding bevestigd worden. Zoo bij Hom. Il. 21, 286: δὲ χεῖρα λαβόντες ἐπιστώσαντ' ἐπέεσσιν. 6, 233 χεῖράς τ' ἀλλήλων λαβ καὶ πιστώσαντο. Vgl. Xen. Hell. 6, 1, 18: τὰ πιστὰ ἔδοσαν ἀλλήλοις. pass. Hom. Od. 15, 436 εἴ μοι ἐθέλοιτέ γε, ναῦται, ὅρκῳ πιστωθῆναι ἀπή μ' οἴκαδ' ἀπάξειν = zich bij iemand πιστός maken, bij hem voor borg staan. Bij de schrijvers van het klassieke Grieksch vinden wij woord behalve in de aangehaalde plaatsen van Thuc. weinig, somti bij de treurspeldichters en dat wel het Med. Soph. Oed. C. 650: σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι. Eur. Iph. A. 66: ἐπεὶ δ' ἐπιστώθησ vgl. vs. 58: ὅρκους συνάψαι δεξιάς τε συμβαλεῖν μνηστῆρας ἀλλήλοισι. D wijls daarentegen in het latere Grieksch, vooral bij Polybius en Hrd en hier niet alleen met een persoonlijk object. Polyb. 18, 22, 6: πιστ σάμενοι περὶ τῶν ὅλων πρὸς ἀλλήλους, data invicem et accepta fide. 8, 17, τοῦτον — διὰ πλειόνων λόγων πιστωσάμενος καὶ παρασκευάσας εὔνουν ἑαυ

ρόθυμον, maar ook aansluitend aan het verzwakte πιστός in den zin eker, geloofwaardig, met een zakelijk object = zeker, geloofwaaraken, bevestigen enz. Pol. 1, 43, 5: πιστωσάμενοι τὰς προτεινομένας ις δωρεὰς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ῥᾳδίως ἔπεισαν αὐτοὺς μένειν. Dikwijls bij en bij dezen alleen met een zakelijk object, b. v. 1, 14, 6: τὰ θήσαντα ἐκ τῆς ἀποβάσεως τὴν προϋπάρχουσαν φήμην ἐπιστώσατο. 3, 7, 4 ται τὴν διαβολὴν ταύτην ἡ ἀπόβασις. 4, 1, 11 τοῦ Ἀντωνίνου δώροις ς καὶ ὅρκοις τὴν πρὸς τὸν γάμον σπουδήν τε καὶ εὔνοιαν πιστουμένου αι ὁ βάρβαρος. 1, 2, 6 μόνος βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις οὐδὲ δογ- γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ σώφρονι βίῳ ἐπιστώσατο. Lucn. Hipp. 1: ὁμοίοις τὰς τῶν λόγων ὑποσχέσεις ἐπιστώσαντο. Philopseud. 5: ὅμως (sc. τὰ ἄπιστα καὶ μυθώδη) ἐπιστώσατο. Pro imag. 17: σὺ τοῦ λόγου ίσω τὴν ἀλήθειαν. Vgl. Aristot. Frgm. 123, p. 1499: ἔργον ῥήτορος ὡς θεοδέκτης, προοιμιάσασθαι πρὸς εὔνοιαν, διηγήσασθαι πρὸς πιθανότητα, σασθαι πρὸς πειθώ, ἐπιλογίσασθαι πρὸς ὀργὴν ἢ ἔλεον. Plut. De mus. 3 A); De anim. procr. in Tim. Plat. 5 (1014 A): πιστούμενος τῷ καὶ παραμυθούμενος ὡς ἔνεστι τὸ ἄφθες τοῦ λόγου καὶ παράδοξον· 9 A): τῷ αὐτοκινήτῳ πιστουμένη τὸ ἀγέννητον αὐτῆς = geloofwaardig n, bewijzen. Eveneens Plut. Conv. disp. 1, 10, 3 (628 E). Galb. , Num. 8 : 10. Philo gebruikt in alle door Schlatter, Der Glaube N. T. S. 551 aangehaalde plaatsen het Med. = bewijzen, pass. = zen worden, zelfs met een persoonlijk object. Lib. alleg. 3, I, 128, 48. — b) Op het actieve πιστός heeft betrekking Od. 21, 218: ἀριφραδές ἄλλο τι δείξω, ὄφρα μ' εὖ γνῶτον πιστωθῆτόν τ' ἐνὶ θυμῷ. Oed. Col. 1039: σὺ δὲ ἔκηλος μίμνε πιστωθεὶς ὅτι ἣν μὴ θάνω ἐγὼ ν οὐχὶ παύσομαι κτλ. Dit zijn de eenige bewijsplaatsen uit het ge- Grieksch voor dit gebruik. Vgl. in plaats daarvan Hrdn. 2, 11, 2 να παρὰ τῶν στρατιωτῶν εὔνοιαν ἐπιστώσατο, majorem benevolentiam m sibi fecit.

In het Oud-Testamentisch Grieksch vinden wij dikwijls het act. akk. 7 : 24: δι' ὅρκων ἐπίστου ἅμα πλουτιεῖν καὶ μακαριστὸν ποιήσειν θέμενον ἀπὸ τῶν πατρίων νόμων, waar wel eenige Hss. ἐπιστοῦτο lezen, activum evenwel vaststaat door 12 : 25, waar geen varianten vooren: πιστώσαντος αὐτοῦ διὰ πλειόνων τὸν ὁρισμὸν ἀποκαταστήσειν κτλ. dit gebruik niet met Thuc. 4, 88 te vergelijken is, ligt voor de d. Want bij 2 Makk. 7 : 24 moeten wij niet ἑαυτόν aanvullen, maar volgende Inf. is het zakelijke object, de ὁρισμός, zooals het 12 : 25 , de verplichting, die bekrachtigd wordt en πιστοῦν staat hier zooals ῶσθαι met een zakelijk object in het latere Grieksch = geloof- rdig maken, bevestigen. Zoo bij de LXX 2 Sam. 7 : 25 τὸ ῥῆμα ὃ ησας πίστωσον ἕως τοῦ αἰῶνος = הָקֵם. Anders is ook 1 Kron. 17 : 14 bedoeld: πιστώσω αὐτὸν ἐν οἴκῳ μου καὶ ἐν βασιλείᾳ αὐτοῦ ἕως αἰῶνος

= הֶעֱמִיד, bevestigen, vgl. onder πιστός. Het Medium alleen 1 Kon. 1: γένοιτο οὕτως, πιστώσαι κύριος ὁ θς τοῦ κυρίου μου = יֹאמַר יהוה כֵּן. dezelfde beteekenis het passivum met een zakelijk subject en dat allereerst van woorden 1 Kon. 8 : 26: πιστωθήτω ἕως αἰῶνος τὸ ῥῆμα Δαυὶδ τῷ πατρί μου. 1 Kron. 17 : 23 ὁ λόγος σου πιστωθήτω ἕως 2 Kron. 6 : 17, Ps. 93 : 7 τὰ μαρτύριά σου ἐπιστώθησαν σφόδρα. Vgl. τὸ ὄνομα 1 Kron. 17 : 24, 2 Kron. 1 : 9. Dat het hier meer is geloofwaardig maken, geloofwaardig worden, dat de oude kracht beteekenis in het veranderde spraakgebruik opleeft, zie onder π Overal is het hier = אמן Niph., ook waar het als οἶκος πιστός 2 Sam. 7 : 16: πιστωθήσεται ὁ οἶκος αὐτοῦ καὶ ἡ βασ. αὐτοῦ ἕως ἐνώπιόν μου, parallel ὁ θρόνος ἀνωρθωμένος. Daarentegen staat het dic bij het oorspronkelijk spraakgebruik, waar het met een persoo subject staat van de trouw in de bondsbetrekking met God. Het st dan ook hier van de beproefdheid in de trouw en sluit zich aan π getrouw, aan Ps. 78 : 37 = אָמַן Niphal Sir. 27 : 17, 29 : 3. Het verschijnsel met betrekking tot de genera verbi bij de LXX. Zie β

In het Nieuw-Testamentisch Grieksch vinden wij het woord al 2 Tim. 3 : 14 σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνων ἔμ Met het oog op de vastheid van het spraakgebruik van het la Grieksch, dat geen spoor van het van het actieve πιστός afgele πιστωθῆναι (zie boven onder b) heeft, zou het verkeerd zijn, het hier πιστεύειν te verklaren (vgl. onder μανθάνω), hoewel het in het lat kerkelijk Grieksch in den kanselstijl altijd zoo gevonden wordt, G Naz. (bij Steph. Thes. πιστώθητι τοῖς τύποις τῶν ἥλων, zie Joh. 20: Er blijft niets anders over dan het naar Ps. 78 : 7, 37, Sir. 27: 29 : 3 te verklaren = als trouw bewezen worden, zich trouw betoo

Πιττάκιον, τό, lap, stuk papier, pittacium, Athan. II, 800 C.

Πίων, πῖον, vet, Gen. 46 : 29, 49 : 15, 20, Num. 13 : 21 (1 Kron. 4 : 40.

Πλαγιάζω, dwars plaatsen, scheef maken, ter zijde wenden, den goeden weg afkeeren, doen vallen, Jez. 29 : 21, Ez. 14 : 5.

Πλάγιος, α, ον, dwars, scheef, schuin. Τὰ πλάγια = de zijde Gen. 6 : 16, Ex. 25 : 31 (32), 26 : 13, Lev. 1 : 11.

Πλανάω, -ῶ, -ήσω, a) in Activo = doen afdwalen of verdolen, in de LXX vaak voor הִתְעָה, 1 Kron. 33 : 9, Ps. 106 : 40, in het N. alleen overdr. α) = misleiden, bedriegen, Mt. 24 : 4, 5, 11, 24, M 13 : 5, 6, Joh. 7 : 12, 1 Joh. 2 : 26, 3 : 7, Heracl. 22 : 17; ἑαυτὸν = zich zelven bedriegen, 1 Joh. 1 : 8; β) = verleiden tot zonde, Open 12 : 9, 13 : 14, 19 : 20, 20 : 3, 8, 10; b) in Passivo eig. = op dwaalspoor gebracht worden, doch vervolgens ook = dwalen, verdwalen, om- of ronddwalen, in gewonen zin, LXX voor תָּעָה Ps. 57 (58) : 3,

)5) : 10, Mt. 18 : 12, 13, Hebr. 11 : 38; fig. 1 Petr. 2 : 25, 2 Petr.
); ἀπό τινος = van iets afdwalen, Jak. 5 : 19; overdr. α) = dwa-
zich bedriegen of vergissen, Mt. 22 : 29, Mk. 12 : 27, 1 Kor. 6 : 9,
33 enz.; β) = zich laten misleiden of verleiden, Lk. 21 : 8, Joh.
7, 2 Tim. 3 : 13, Openb. 18 : 23.

Πλάνη, ης, ἡ, de dwaling, afdwaling, in het N. T. alleen overdr.,
ensu activo = het bedrog, Mt. 27 : 64, 1 Thess. 2 : 3; = de ver-
ng, Ef. 4 : 14, 2 Petr. 3 : 17; b) sensu passivo = de dwaling in
nstelling met de waarheid, 2 Thess. 2 : 11, 1 Joh. 4 : 6; = de
ling of afdwaling in zedelijk-godsdienstigen zin, d. i. de zondige
eerdheid, Rom. 1 : 27, Jak. 5 : 20, 2 Petr. 2 : 18, Jud. vs. 11.

Πλάνησις, het uit elkander jagen, verslaan, Tob. 14 : 6 S, Jez.
14, 22 : 5.

Πλανήτης, ου, ὁ, van πλανάω, dwalend, omdwalend, ἀστέρες πλανῆται
n. Mem. 4, 7, 5) = dwaalsterren, een beeld der valsche leeraars,
. vs. 13.

Πλάνος, ὁ, ἡ, ον, τό, dwalend, zwervend, vandaar volgens sommigen
stantive ὁ πλάνος = de zwerver, vagebond, Mt. 27 : 63; overdr. =
driegelijk, πνεύματα πλάνα = dwaalgeesten, 1 Tim. 4 : 1 (πλάνοι ἄνθρω-
, Jos. B. J. 2, 13, 4); substantive ὁ πλάνος = de bedrieger, Mt.
: 63 (volgens de gewone opvatting), 2 Kor. 6 : 8, 2 Joh. vs. 7. Vgl.
ασμοπλάνος, Didache, 16, 4.

Πλάξ, πλακός, ἡ, eigenl. ieder plat, vlak lichaam, Gesch. van Sosi-
s, 7, 18, 21, Acta Thomae, 77 : 17, 21, 22, bijz. een tafel of plaat,
. 31 : 18, 32 : 15, 16, 19; αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, Hebr. 9 : 4 = de
eenen) platen of tafelen, waarin de wet der tien geboden gegraveerd
s, en met het oog waarop Paulus van de harten der geloovigen fig.
reekt als: πλάκες σάρκιναι, 2 Kor. 3 : 3.

Πλάσμα, ατος, τό, het (vooral uit leem of was) gevormde, het
aaksel, vormsel, borduursel, Job 40 : 14 (19), Ps. 102 (103) : 14,
om. 9 : 20.

Πλάσσω, Fut. πλάσω, Aor. 1 ἔπλασα, Aor. 1 pass. ἐπλάσθην, uit
eke, kneedbare stoffen, bijz. leem of was, iets vormen, maken, Gen.
: 7, 8, 8, 15, 19, Ex. 32 : 4, Deut. 32 : 6, Rom. 9 : 20, 1 Tim. 2 : 13.

Πλάστιγξ, ιγγος, ἡ, de tong aan de balans, de balans zelve, Wijsh.
1 : 22, 2 Makk. 9 : 8.

Πλαστός, ἡ, ὁ, eigenl. gevormd of gemaakt naar de voorstelling des
unstenaars, vandaar overdr. van hetgeen alleen in de verbeelding be-
taat = verzonnen, verdicht, valsch, 2 Petr. 2 : 3.

Πλατεῖα, ας, ἡ, eigenl. het Femin. van πλατύς, sc. ὁδός, de straat,
Gen. 19 : 2, Richt. 19 : 15, 17, 20, 2 Sam. 21 : 12, Mt. 6 : 5, Lk.
10 : 10 enz.

Πλαστούργημα, τό, het gevormde, beeld, gedicht, De Apoc. v. Sadrach 5.

Πλάτανος (πλατύς), ὁ, de plataan, zóó geheeten, omdat hij zijn takken wijd uitspreidt, Gen. 30 : 37, Sir. 24 : 14.

Πλάτος, εος, ους, τό, de breedte, Openb. 21 : 16; fig. Ef. 3 : 18; τῆς γῆς metonym. van de oppervlakte der aarde, voor zoover zij zich in de breedte uitstrekt, Openb. 20 : 9.

Πλατύνω, υνῶ, perf. pass. πεπλάτυμαι (3 pers. sing. πεπλάτυνται), Aor. 1 pass. ἐπλατύνθην, breed maken, verbreeden, Gen. 9 : 27, 26 : 22, 28 : 14, Mt. 23 : 5; overdr. in Passivo = verwijd, verruimd worden, in de uitdrukking 2 Kor. 6 : 11: ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται = mijn hart is verruimd geworden, heeft ruimer plaats dan vroeger voor genegenheid, vgl. vs. 13.

Πλατύπους, ποδος, met breede voeten, Acta Petri 108 : 13.

Πλατύς, εῖα, ύ, wijd, breed, ruim, Gen. 34 : 10, 21, Richt. 18 : 10, Mt. 7 : 13.

Πλατυσμός, ὁ, uitbreiding, ruimte, 2 Sam. 22 : 20, 37, Ps. 17 (18) : 19, 117 (118) : 5.

Πλέγμα, ατος, τό, van πλέκω, het gevlochtene, het vlechtwerk, de vlecht, bijz. de haarvlecht, 1 Tim. 2 : 9 (waar als variant ook κατα-πλέγμα gelezen wordt).

Πλεῖστος, η, ον, Superlativ. van πολύς, de, het meeste, zeer veel, Mt. 11 : 20, 21 : 8: τὸ πλεῖστον, adverbialiter = ten hoogste, op zijn meest, 1 Kor. 14 : 27.

Πλείων, ονος, ὁ, ἡ, Neutr. πλεῖον of πλέον, in Plur. πλείονες, πλείονα, πλείους, Comparativ. van πολύς, meer, evenals de Positiv. niet alleen in getal, maar ook in grootte, rang of waarde, terwijl de vergelijking wordt uitgedrukt door den Genitiv., Mt. 6 : 25, 12 : 41, 42 enz.; door ἤ, Mt. 26 : 53, Joh. 4 : 1; door παρά, Hebr. 3 : 3, 11 : 4 (op welke laatste plaats Cobet gist dat, voor πλείονα: ἡδίονα moet gelezen worden, Mnemosyne 1860, p. 309 sqq.); met eene bijgevoegde negatie, b. v. μὴ ἐπὶ πλέον, door πλήν en den Genitiv., Hand. 15 : 28; waar eene eigenl. vergelijking ontbreekt, kan de Plur. πλείους soms vertaald worden door verscheidene, b. v. ἔτη = verscheidene jaren, Hand. 24 : 17; ἡμέραι = verscheidene dagen, Hand. 25 : 14; met het Art., οἱ πλείονες, οἱ πλείους = de meerderheid, het grootste getal of de meesten, Hand. 19 : 32, 27 : 12, 1 Kor. 9 : 19, 15 : 6; τὸ πλεῖον = het meeste, Lk. 7 : 43; adverbialiter staat πλεῖον met den Genitiv. der vergelijking = meer dan, Mt. 5 : 20, Joh. 21 : 15; absolute = het meest van twee, Lk. 7 : 42; ἐπὶ πλεῖον = nog meer, nog langer of verder, Hand. 4 : 17, 20 : 9, 24 : 4, 2 Tim. 3 : 9; hiertoe behoort echter niet 2 Tim. 2 : 16, waar ἐπὶ πλεῖον bij ἀσεβείας behoort, en dus óf moet worden opgevat alsof er stond:

πλείονα ἀσέβειαν = tot een meer (d. i tot een nog hoogeren trap) goddeloosheid, òf zoo, dat de Genitiv. der vergelijking door ἀσεβείας lt uitgedrukt = tot meer dan (d. i. tot nog iets ergers dan) leloosheid.

Πλέκω, -ξω, vlechten, samenbinden of -snoeren, bijz. van het vlechder haren, en ook van kransen. In laatstgenoemden zin Mt. 27:29, 15:17, Joh. 19:2.

Πλέον, zie op πλείων.

Πλεονάζω, -άσω, meer zijn, bijz. meer dan noodig, en vandaar = rvloedig, rijkelijk, menigvuldig, zijn, τί τινι = iets overvloedig of elijk hebben, 2 Petr. 1:8; = meerder, d. i. grooter of menigvuldi-, worden, toenemen, Rom. 5:20, 6:1, 2 Kor. 4:15, Fil. 4:17, 'hess. 1:3; volgens later spraakgebruik ook in tegenstelling van ττονέω, ik kom te kort = te veel of over hebben, 2 Kor. 8:15 (in citaat uit Ex. 16:18 volgens de LXX); ook als een transitiv., τινά = iemand doen toenemen, of rijker maken aan iets, 1 Thess. 3:12.

Πλεονάκις, comp. van πολλάκις, meermalen, Tob. 1:6, 5:6, Ps. 5 (106):43.

Πλεονασμός, ὁ, overvloed, overdrijving, Lev. 25:37, Spreuk. 28:8, . 18:8.

Πλεονεκτέω, -ῶ; -ήσω, van πλέον en ἔχω, meer hebben, voor- of voort hebben, doch vervolgens ook een πλεονέκτης zijn, d. i. zich hebchtig of inhalig gedragen, zich zoeken te bevoordeelen, winst of ordeel trachten te trekken, τινά = van iemand, 2 Kor. 7:2, 12:17, ; = afwinnen, bedriegen, benadeelen, 1 Thess. 4:6; in Passivo met ὑ τινος, 2 Kor. 2:11.

Πλεονέκτης, ου, ὁ, van πλέον en ἔχω, de heb- of baatzuchtige, inlige, die zich zoekt te bevoordeelen ten koste van anderen, 1 Kor. :10, 11, 6:10, Ef. 5:5.

Πλεονεξία, ίας, ἡ, van πλεονεκτέω, de winst, het voordeel, vervolgens k het streven van iemand, die op winst en voordeel uit is, steeds eer wil hebben, de hebzucht, baatzucht, inhaligheid, Lk. 12:15, Rom. :29, Ef. 4:19, 5:3, Kol. 3:5, 1 Thess. 2:5, 2 Petr. 2:3, 14; etonym., in tegenstelling van εὐλογία = een betoon van karigheid, ne afgedwongen gift, 2 Kor. 9:5; in Plurali αἱ πλεονεξίαι, van de rmen en daden waarin de hebzucht of inhaligheid zich openbaart, k. 7:22.

Πλευρά, ᾶς, ἡ, de zijde van het (menschelijk of dierlijk) lichaam f van een ander voorwerp, Gen. 2:21, 22, Num. 33:55, Joh. 19:34, 0:20, 25, 27, Hand. 12:7.

Πλευρόν, τό, vgl. πλευρά, gew. het meervoud, de zijden, Ex. 27:7, 0:4, 2 Sam. 13:34 A.

Πλέω, Fut. πλεύσομαι, varen, absolute, Lk. 8 : 23; εἰς τόπον τινὰ naar eene plaats, Hand. 21 : 3, 27 : 6; ἐπὶ τόπον = op eene plaats Openb. 18 : 17, (volgens ℵ A B C; P en eenige minuskelhss. lezen ἐπὶ τ πλοίων); met den Accusativ., Hand. 27 : 2, waar echter ook wel εἰς ἐπί gelezen wordt; οἱ πλέοντες μετά τινος = iemands tochtgenooten, zee, Hand. 27 : 24.

Πληγή, ῆς, ἡ, van πλήσσω, de slag, klap, stoot of houw, Lk. 10 : 12 : 48, Hand. 16 : 23, 33, 2 Kor. 6 : 5, 11 : 23; metonym. = de de een slag of houw toegebrachte wonde, πληγὴ τῆς μαχαίρας = eene wo door den slag van een zwaard veroorzaakt, Openb. 13 : 14, τοῦ θανά = eene doodwond of doodelijke wond, Openb. 13 : 3, 12, overdr. zware rampen of onheilen, die als slagen treffen = de plaag, Openb. 9 : 18, 20, 11 : 6 enz.

Πλῆθος, εος, ους, τό, de menigte of veelheid, het groote aantal Hebr. 11 : 12; met den Genitiv. van verschillende voorwerpen, al στρατιᾶς οὐρανίου, Lk. 2 : 13; ἰχθύων, 5 : 6; Φρυγάνων, Hand. 28 : 3; α ἁμαρτιῶν, Jak. 5 : 20, 1 Petr. 4 : 8; bijz. = de menigte, d. i. volk menigte, de volkshoop, Mk. 3 : 8 (waar het evenals op meer ande plaatsen, schoon niet altijd, als een Collectiv. het Verbum in Plur bij zich heeft), Lk. 23 : 1, Hand. 2 : 6, 6 : 5 enz.; nader bepaald do Nomina in Genit. als τοῦ λαοῦ, Lk. 1 : 10, 6 : 17, 23 : 27; τῆς περιχώρ τῆς πόλεως, Lk. 8 : 37, Hand. 14 : 4; van eene uit menschen bestaan menigte in 't algemeen, met soortbepalende Genitivi als: τῶν ἀσθενούντ Joh. 5 : 3; τῶν μαθητῶν, Hand. 6 : 2; τῶν πιστευσάντων, Hand. 4 : 32; Plurali, πλήθη = gansche hoopen of scharen, Hand. 5 : 14.

Πληθύνω, -υνῶ, van ἡ πληθύς = τὸ πλῆθος, a) transit. = vermeerde ren, vermenigvuldigen, in grootte of aantal doen toenemen, Gen. 1 : 2 28, 3 : 16, 2 Kor. 9 : 10, Hebr. 6 : 14: in Passivo πληθύνομαι = toe nemen, aanwassen, grooter of talrijker worden, Mt. 24 : 12, Hand. 6 : 7 : 17, 9 : 31, 12 : 24; met den Dativ. commodi = aan iemand vermee derd of vermenigvuldigd, d. i. steeds rijkelijker of in steeds ruime mate verleend worden, 1 Petr. 1 : 2, 2 Petr. 1 : 2, Jud. vs. 2; b) o intransit. = πληθύω = vermeerderen, in aantal toenemen, Hand. 6 :

Πλήθω, zie op πίμπλημι.

Πλήκτης, ου, ὁ, van πλήσσω, eigenl. die van zich af, of er op lo slaat, de strijdlustige, de strijder, 1 Tim. 3 : 3, Tit. 1 : 7.

Πλημμέλεια, ἡ, misslag, onbedrevenheid (eig. in het zingen), in de LXX vaak voor אָשָׁם, Lev. 5 : 15, 16, 18, 19, 6 : 5, 17, 31, 32, 35, 37

Πλημμελέω, eene fout of misslag begaan, eig. in het zingen, Lev 4 : 13, 22, 5 : 6, 15, 17, 19, Athen. 74 : 3.

Πλημμέλημα, τό = πλημμέλεια, Num. 5 : 8, 2 Ezr. 10 : 19, Jer. 2 : 5, Athen. 71 : 1, Acta Thomae 66 : 32.

Πλήμμυρα, ας, ἡ, van πλήμη of πλήμμη, nevenvorm van ἡ πλήσμη, loed van de zee, het vloedgetij of wassende water, de vloed, de trooming, Job 40: 18 (23), Lk. 6: 48, Jos. Ant. 2, 10, 2, Philo, pif. mund. § 19.

Πλήν, veelal afgeleid van πλέον, meer, vandaar er over, er buiten, s Praepositie c. Genit. = buiten, uitgenomen, behalve, Hand. 8: 1; omparativi en woorden als οὐκ ἄλλος, μηδείς = dan, Mk. 12: 32, 8: 10, Hand. 15: 28, 27: 22; πλὴν ὅτι = dan dat, Hand. 20: 23, ls Conjunctie voorop geplaatst ter inleiding van een nieuwen zin, door zekere beperking of tegenstelling wordt uitgedrukt = daarenn, nochtans, evenwel, maar, doch, echter, Mt. 11: 22, 24, 18: 7, 39, 64, Lk. 6: 24, 35, 10: 11 enz., 1 Kor. 11: 11, Ef. 5: 33, 1: 18, 3: 16, 4: 14, Openb. 2: 25.

Πλήρης, εος, ους, ὁ, ἡ, ες, τό, der stam πλα, van πίμπλημι, vol, omen, volledig; δώδεκα κόφινοι πλήρεις = twaalf korven vol, Mt. 20, vgl. 15: 37; van graan, dat zijn vollen wasdom heeft, Mk. 28; van een loon waaraan niets ontbreekt, 2 Joh. vs. 8; met den it. = vol, in den zin van gevuld of opgevuld, Mk. 6: 43, 8: 19; rdracht. van personen, die in groote mate met iets behept zijn, b. v. ρας, Lk. 5: 12, of wier gemoed van iets overvloeit, in goeden of chten zin, b. v. πίστεως, χάριτος, Hand. 6: 5, 8, δόλου, θυμοῦ, Hand. : 10, 19: 28; of die rijkelijk begaafd zijn met, voorzien van iets, b. v. ύματος ἁγίου, Lk. 4: 1, Hand. 6: 3, 7: 55, 11: 24; ἀγαθῶν ἔργων, nd. 9: 36.

Πληροφορέω *, alleen in het Bijbelsch en kerkelijk Grieksch en eerst r laat ook elders. Zie beneden. = een πληροφόρος zijn en als zoonig handelen = vol maken, aanvullen, a) πληροῦν, vgl. Lk. 1: 1 περὶ ν πεπληροφορημένων ἐν ὑμῖν πραγμάτων met Hand. 19: 21 ὡς δὲ ἐπληρώθη ῦτα. Evenals evenwel πληροῦσθαι, bepaald πληρωθῆναι niet eenvoudig = νέσθαι, γεγονέναι (vgl. Openb. 21: 6), zoo nog minder πεπληροφ. εἶναι. ar πληροφορεῖν volgens de juiste opmerking van Hofmann tot πληροῦν aat als τελεσφορεῖν (tot den einde verdragen) tot τελεῖν, moet dit uitdrukt zijn, dat het tot hunne vervulling gekomene feiten zijn, waarvan schrijver spreekt, die als zoodanig het object van de apostolische rkondiging en van het apostolisch onderricht vss. 2, 3 vormen. Aan e beteekenis: tot volle zekerheid brengen, is des te minder te denken, aar zij slechts bij een persoonlijk object plaats heeft en daar duidelijk ls afgeleide voorstelling voorkomt. Dat 2 Tim. 4: 5, 17, Pred. 8: 11 an deze beteekenis geen sprake kan zijn, spreekt vanzelf. 2 Tim. 4: 5 ὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. 4: 17 ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ. Vgl πληροῦν τὸ εὐαγγ., τὸν λόγον τ. θ. onder πληρόω 2). Eveneens = = πληροῦν Pred. 8: 11, ἐπληροφορήθη ἡ καρδία τοῦ ποιῆσαι, מָלֵא לֵב לַעֲשׂוֹת,

waarvoor Esth. 7 : 5 τολμᾶν voorkomt. b) Hieraan sluit zich he
voudigst Rom. 4 : 12 aan: πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται δυνατός ἐστι
overeenkomstig het voorafgegane ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, zooals ons: e
vol van zijn, Test. XII patr. Gad 2 ἐπληροφορήθην τῆς ἀναιρέσεως αὐτ
was geheel vol daarvan, hem te dooden. Vandaar Rom. 4 : 21 = g
overtuigd zijn, in welke beteekenis het in het kerkelijk Grieksch
malen gevonden wordt. Rom. 14 : 5 ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοΐ πληροφ
Zoo verklaart Hesychius ἐπιστώθη· ἐπείσθη, ἐπληροφορήθη. Ign. ad Ma
8 εἰς τὸ πληροφορηθῆναι τοὺς ἀπειθοῦντας, ὅτι εἷς θεός ἐστιν. Ibid. 11
ροφορεῖσθαι ἐν τῇ γεννήσει καὶ τῷ πάθει καὶ τῇ ἀναστάσει τῇ γενομ
καιρῷ τῆς ἡγεμονίας Ποντίου Πιλάτου. Id. ad Smyrn. 1: πεπληροφορη
εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀληθῶς ὄντα κτλ., hier in de beteekenis in het
geloof staan, zooals op de bedoelde plaats van de langere recensi
Ignatiaansche brieven ongetwijfeld is. — De beteekenis van het
geheel overtuigd, vast zijn, moet ook Kol. 4 : 12 gevonden worden
στῆτε τέλειοι καὶ πεπληροφορημένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ θεοῦ. Vgl. H
t. d. pl. — In de beteekenis: iemand overtuigen (tevreden stellen) vi
wij het later bij Phot. Bibl. 41, 29 πολλοῖς ὅρκοις καὶ λόγοις πληροφ
τες Μεγάβυζον. Het oudste spoor van het woord vinden wij Pred. 8
waarom men het voor eenen Alexandrijnschen vorm gehouden heeft

Πληροφορία *, ας, ἡ, volheid, alleen in het Nieuw-Testamentisc
kerkelijk Grieksch en dat wel steeds in de van πληροφορεῖν met e
soonlijk object afgeleide beteekenis: volkomene zekerheid, zoo waar
met eenen Gen. verbonden is, Hebr. 6 : 11 τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπ
πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους, vgl. 3 : 6 τὴν παῤῥησία
τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατέχειν. Niet de hoop
volgemaakt worden, maar wij moeten van de hoop geheel vervuld
den enz. 10 : 22 προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ π
vgl. Rom. 4 : 21, Kol. 2 : 2 πᾶν τὸ πλοῦτος τῆς πληροφορίας τῆς συν
Deze beteekenis wordt bevestigd door 1 Thess. 1 : 5 τὸ εὐαγγέλιον
ἐγενήθη — ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ. Zoo in het kerkelijk Grieksch Ign.
Magn. 11 ταῦτα ὁ γνοὺς ἐν πληροφορίᾳ καὶ πιστεύσας. Hesych. πληροφ
βεβαιότης, zooals Theophylactus bij 1 Thess. 1 : 5 verklaart, die bij H
10 : 22 opmerkt: πίστις ἡ ἀπηρτισμένη καὶ τελειοτάτη. Voor de afleid
van πλ. τινά getuigt ook de eigenaardige verklaring, welke Hesych.
den κατοιόμενος Hab. 2 : 5, den met zichzelven ingenomen en opgebla
man geeft: ὁ μετὰ πληροφρίας πιστεύων. Vgl. Ernesti, Glossae sac
Hesychii, p. 176.

Πληρόω *, vol maken, aanvullen; absol. vervullen. LXX = מִלֵּא. All
eerst van de ruimte en dan van andere verhoudingen. 1) Relat.
volmaken, aanvullen, òf τί τινος, òf zóó, dat het subject den inho
van het object vormt. a) τί τινι, locaal, Mt. 13 : 48, Joh. 12 : 3. Overd

2 : 2 εὐφροσύνης. Rom. 15 : 13 χαρᾶς, zooals 2 Tim. 1 : 4, Hand.
? χαρᾶς καὶ πνεύματος ἁγίου. Rom. 15 : 14 γνώσεως. Lk. 2 : 40 σοφίας,
5 : 28 πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν. Zelden, maar
somtijds in het gewone Grieksch met den Dat. (b. v. Eur. Herc.
72, Plut. De plac. phil. 1, 7 συμπεπληρωμένον πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς),
Rom. 1 : 29 ἀδικίᾳ. 2 Kor. 7 : 4 παρακλήσει. In plaats daarvan ἐν
: 18 πληροῦσθε ἐν πνεύματι tegenover μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ. Kol. 2 : 10
ν αὐτῷ πεπληρωμένοι, waar de verklaring „van Christus vervuld zijn"
envoudigst en het meest ongedwongen bij het verband past en dat
: ontwikkelt, vgl. Ef. 1 : 23, terwijl een zelfstandig πληροῦσθαι,
ρωμένος in zedelijke of soteriologische beteekenis = τέλειος naar
gie van Fil. 4 : 18 niet is aan te wijzen. Vgl. ook Huther bij Kol.
, waar òf πεπληρωμένοι met ἐν παντὶ θελήματι te verbinden òf vol-
sommige getuigen πεπληροφορημένοι te lezen is. Eene reden, ter
jding van de constructie πληροῦσθαι ἐν met Harless het werkwoord
andig op te vatten en op al deze plaatsen de weinig passende ver-
ig: bevredigd zijn (derhalve in soteriologische beteekenis van den
and des heils) op te vatten, bestaat niet. Analoog is πληροῦσθαι εἰς
τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ Ef. 3 : 19 i. p. v. den eenvoudigen Acc. zooals
1 : 11 καρπὸν δικαιοσύνης (καρπῶν rec.). Kol. 1 : 9 τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ
ματος αὐτοῦ. Ook deze constructie is vreemd in het gewone Grieksch
het intrans. ὁ θεὸς — πεπληρώκει μακαριότητα Plut. De placit. phil.
maar moet toch worden vastgehouden, omdat een absoluut πλη-
αι in de daarbij passende beteekenis niet is aan te wijzen. Vgl.
17 : 23 τετελειωμένοι εἰς ἕν. Xen. Cyrop. 2, 1, 5: Ἀρτακάμαν λέγουσι
ς εἰς ὀκτακισχιλίους ἄγειν. Het πᾶν τὸ πλήρ. τ. θ. is het doel, waarop
ῦσθαι ziet. — b) Het subject vormt den inhoud van het object
1. 2 : 2 ἦχος ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον. Joh. 16 : 6 ἡ λύπη πεπλήρωκεν
τὴν καρδίαν. Hand. 5 : 3 ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί
τλ. Ef. 4 : 10 τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. Voor het
op de laatst genoemde plaats vgl. Xen. Hell. 6, 2, 14: τὰς ναῦς
ροῦτο καὶ τοὺς τριηράρχους ἠνάγκαζε. 6, 2, 35: αὐτὸς πληρωσάμενος τὴν
ἐξέπλει. Eveneens bij Dem. Plut. Polyb.

2) Absoluut: vervullen, b. v. Lk. 3 : 5 φάραγξ πληρωθήσεται. Mt.
32: πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν, vgl. Dan. 8 : 23, 2 Makk.
4, 1 Thess. 2 : 16 εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας. 4 Makk.
15 τὴν εἰς θν εὐσέβειαν. Vgl. 2 Kor. 7 : 1 ἐπιτελεῖν ἁγιωσύνην. Zoo
het gewone Grieksch in verschillende beteekenissen; b. v. een getal
maken, eenen wensch, eene gelofte vervullen, handelingen volbren-
, iets uitrichten, Hand. 19 : 21; vgl. 1 Kor. 7 : 51 ἀνεπληρώθη τὸ ἔργον
ποίησε Σολωμὼν κτλ., πληρωθῆναι, bevredigd, verzadigd zijn, vgl. Fil.
18. In het Nieuw-Testamentisch Grieksch nog menigvuldiger, syn.

τελεῖν, τελειοῦν = eindigen, afsluiten, b. v. τὰ ῥήματα Lk. 7 : 1 vgl 7 : 28, 1 Kon. 1 : 14. ἔργον Hand. 14 : 26, Openb. 3 : 2, vgl. Hand. 1: 19 : 21. ἔξοδον Lk. 9 : 31, vgl. δρόμον Hand. 13 : 25; geheel herst b. v. ὑπακοή 2 Kor. 10 : 6, χαρά, Joh. 3 : 29, 15 : 11, 16 : 24, 17 1 Joh. 1 : 4, 2 Joh. 12. Vooral van de voorspellingen ἵνα πληρ ῥηθέν Mt. 1 : 22, 2 : 15, 17, 23, 4 : 14, 8 : 17, 13 : 35, 21 : 4, ἡ γραφή, αἱ γραφαί, Mt. 26 : 54, 56, Mk. 14 : 49, 15 : 28, Lk. Joh. 13 : 18, 17 : 12, 19 : 24, 36, Hand. 1 : 16, Jak. 2 : 23. ὁ λόγ 12 : 38, 15 : 25, 18 : 9, 32, vgl. Hand. 13 : 27. In aansluiting da Lk. 24 : 44 δεῖ πληρωθῆναι πάντα. Hand. 3 : 18 θεὸς . . . ἐπλήρωσεν Lk. 22 : 16 ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τ. θ. = verwezenlijken bij Lk. 22 : 16 onder βασιλεία). Ook τὸ εὐαγγ. Rom. 15 : 19 en Kol. τὸν λόγον τ. θ. vgl. ἀναπληροῦν Mt. 13 : 14. Dit sluit aan aan he wone πληροῦν τὴν ἐπαγγελίαν Ar. Epict. 3, 23, τὰς ὑποσχέσεις Hrd 7, 9. De uitdrukking is juist zoo gedacht als πληροῦν τὴν ἐπιθυμία 127 : 5; πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης 2 Thess. 1 : 11. τὰ αἰτήματά τ 20 : 6. Vs. 5 πᾶσαν τὴν βουλήν σου πληρώσαι, zoodat zij op éene lijn met πληροῦν τὸν νόμον, de wet vervullen, verwezenlijken, Hdt. 1, ἐκπλῆσαι τὸν νόμον. Zoo Rom. 13 : 8, Gal. 5 : 14. Vgl. Mt. 3 : 15 δικαιοσύνην, 5 : 17. Rom. 8 : 4 ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡ 1 Makk. 2 : 55. Ook πληροῦν καιρόν is niet, zooals men gezegd h Hellenistisch, eigenaardig aan het Bijbelsch Grieksch, maar vinden eveneens, hoewel zeldzamer in het gewone Grieksch, b. v. Plat. L 9, 866 A ἐὰν δὲ — τοὺς χρόνους μὴ ἐθέλῃ πληροῦν ἀποξενούμενος τοὺς ἐ νους, si tempora non vult complere peregrinationis praescripta = sluiten, van het einde eener bepaalde tijdruimte, hetzij dat zij vo of achteruit afgemeten wordt. Zoo in het O. T. = מָלֵא Kal en Gen. 29 : 21, Jer. 15 : 12, Klaagl. 4 : 18, Sir. 26 : 2, Gen. 25 : 24, 12 : 4, 25 : 30, vgl. vs. 29 = תמם. Wijsh. 4 : 13, Tob. 8 : 20, 10 : 1 Vgl. Hand. 7 : 23, 30, 9 : 23, 24 : 27, Joh. 7 : 8. Bijzonder van tijden van de bedeeling des heils, Mk. 1 : 15 πεπλήρωται ὁ καιρός, Gen. 29 : 21, van het afgesloten verleden en het ingetreden tijdstip, dat deze uitdrukking niets zegt van een hoogtepunt der ontwikkeli maar juist het tegenovergestelde: de tijd is het einde, hetzij de tijd wachten, hetzij de tijd der wereld, naar gelang van het verband. het laatste bedoeld, dan is tegelijk aan de uitdrukking τὰ τέλη αἰώνων te denken, zoodat de komst van Christus in tegenstelling verband staat met de intrede van de aanstaande goddelijke κρίσις. ook onder πλήρωμα — Lk. 21 : 24 ἄχρι οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν.

Πλήρωμα *, τος, τό, steeds in passieve beteekenis, alleen verschillen naar gelang het van het relatieve of het absolute πληροῦν is af te den. — 1) Relatief, a) datgene, waarvan iets vol is, waarmede

d is, vervulling, b. v. de bemanning van de schepen, de bewoners ene stad, b. v. Aristid. II, 282 παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας καὶ πάντα ; πόλεως πληρώματα. Zoo τὸ πλήρωμα τῆς γῆς, 1 Kor. 10 : 26, Ps. , Jer. 8 : 16, Ez. 12 : 19, 19 : 7, 30 : 12. τῆς οἰκουμένης, Ps. 50 : 12, 2. τῆς θαλάσσης Ps. 96 : 11, 99 : 7, 1 Kron. 16 : 32, Pred. 4 : 6 αα δρακός, een handvol. Eveneens Joh. 1 : 16 ἐκ τοῦ πληρώματος ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, vgl. vs. 15 πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Mk. πόσων σπυρίδων πληρώματα κλασμάτων. 6 : 43. Ook b) = datgene loor iets vol is, aangevuld wordt, complementum, Plat. Rep. 2, Σ πλήρωμα δὴ πόλεώς εἰσι καὶ μισθωτοί = tot eene eigenlijke stad ren ook kooplieden. Zoo Mt. 9 : 16, Mk. 2 : 21 van het op een r in het kleed gezet stuk. Vgl. ἀναπληροῦν τὸ ὑστέρημα 1 Kor. 16 : 17, ! : 30. ἀνταναπληροῦν Kol. 1 : 24. — a) Absoluut datgene wat volakt, aangevuld, vol, geheel is, b. v. geheelheid, Rom. 11 : 12 τὸ α αὐτῶν. Vs. 25 τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν. 15 : 29 πλ. εὐλογίας Xυ. 2 : 9 πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Daarentegen 1 : 19 ἐν αὐτῷ εὐδό- πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι moet men met V. Hofmann πᾶν τὸ πλή- op τὰ πάντα vs. 16 doen slaan = het geheel van alles wat is, vergelijking van Ef. 1 : 10. Daar in elk geval een Genitief moet ;evuld worden, getuigt daartegen niet, dat πλ. anders niet in deze ekenis voorkomt. Vandaar aan te vullen τῶν πάντων uit vs. 20. Ook 3 : 19 ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ kan men niet aan volheid van datgene wat God is, denken, maar de naar God gende, van Hem afkomstige volheid, de volle maat Zijner genade en n. Want aan eenen wasdom van de inwoning Gods (vgl. 2 Kor. 6, Joh. 14 : 23) is op Bijbelsch standpunt niet te denken. — Van eind van eenen tijd (zie πληρόω) Gal. 4 : 4 ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. 1 : 13 τῶν καιρῶν. Naar het onder πληροῦν opgemerkte is deze uitking van τὰ τέλη τῶν αἰώνων 1 Kor. 10 : 11 (vgl. πληροῦν en συντελεῖν onden Tob. 8 : 20) alleen daardoor onderscheiden, dat het laatste tijdruimte, het eerste het tijdstip aanduidt. Gal. 4 : 4 zegt eigenlijk s anders dan wat Zach. 14 : 7 beeldsprakig uitgedrukt is: πρὸς ἑσπέραν α φῶς. — Van de vervulling van de wet Rom. 13 : 10 πλήρωμα οὖν ν ἡ ἀγάπη. — Τὸ πλήρωμα τοῦ Xυ, de volheid van Christus, τοῦ τὰ τα ἐν πᾶσι πληρουμένου wordt Ef. 1 : 23 de gemeente genoemd, omdat rin openbaar wordt wat Christus, ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρούμενος is, inhoud van zijn wezen, die 4 : 13 de maat bepaalt, waarop het met οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τοῦ Xυ vs. 12 aankomt. Eene onjuiste verklaring die van Calvijn, Hofmann, Kolbe, dat de gemeente Christus aanvult, t zonder haar Christus ledig is, dat zij Hem tot Christus maakt. ήρωμα staat dan in den zin van 1, a).

Ἀναπληρόω *, a) aanvullen, vervullen, in plaats van iets anders of het

ontbrekende. Zoo Gen. 2 : 21 ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς, waar evenw
de Acc. van datgene wat ter aanvulling dient, niet met het gew
Grieksch overeenstemt. Object is de plaats, enz. Zoo 1 Kor. 14:
ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, waar evenwel niet verklaard mag word
die de plaats aanvult, bezet, van de plaats in de verzameling der
meente (Wendt), want overal duidt deze uitdrukking (τὴν ἕδραν, χ
enz.) niet het innemen van eene plaats, maar het komen van een an
in de betrokkene plaats aan. Zoo Plat. Tim. 79 B, ἀναπλ. τὴν ἕδ
nl. den verlaten zetel. Ibid. 17 A τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος ἀναπληροῦν μ
voor de afwezigen in de plaats komen. Zoo op alle, door Kyp
Observv. sacr. aangehaalde en sedert herhaalde plaatsen. Daarom m
τόπος in de beteekenis plaats, positie opgevat worden, en ὁ ἀναπλ.
τόπον τ. ἰδ. is hij, die wel niet ἰδιώτης in de Christelijke gemeente
(zie vss. 23, 24), maar tegenover den in glossen sprekende de pla
inneemt, die anders de ἰδιώτης heeft, want vs. 16 is van gemeenteled
sprake in onderscheiding van vss. 23, 24. (Terecht wijst Elsner, O
servv. sacr. en na hem Hofmann voor deze beteekenis van τόπος aa
Arr. Epict. 2, 4, 5: φίλου οὐ δύνασαι τόπον ἔχειν, δούλου δύνασαι). Analo
is de Hebr. uitdrukking מלא מקום אבותיו, de plaats der vaderen v
vullen, zie Buxtorf s. v. מקום — b) Volledig maken, b. v. τὴν ἀλήθει
Plut. Cim. 2, 4, Dem. Epp. 1, 10 τὴν ἰδίαν ὀργήν. Zoo 1 Kon. 7:
ἔργον. Sir. 24 : 26 σύνεσιν. Gen. 15 : 16 οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμ
τίαι (שָׁלֵם), vgl. 1 Thess. 1 : 26 = de maat der zonden geheel v
maken (derhalve versterking van πληροῦν in dezelfde constructie). Meest
in het Bijbelsch Grieksch van den tijd, Ex. 23 : 26 τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμ
σου ἀναπληρῶν ἀναπληρώσω = voleindigen, zooals overal, waar aan
tallen gedacht wordt. Daarentegen αἱ ἡμέραι ἀναπληροῦνται = kom
ten einde, Esth. 1 : 5, 2 : 12, Gen. 29 : 28, Ex. 7 : 25, Lev. 12 : 6, Je
60 : 20 ἀναπληρωθήσονται αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους σου. Zoo niet in het N.
Zie πληροῦν. Daarentegen evenals πληροῦν van de vervulling van de w
en van de belofte en dat wel, zooals het schijnt, sterker dan he
simplex = geheel, ten einde toe vervullen, zoodat πληροῦν het feit o
zichzelf, ἀναπλ. de wijze daarvan aantoont. Zoo komt in Mt. 13 : 1
ἀναπληροῦται αὐτοῖς ἡ προφητεία het αὐτοῖς tot zijn recht. 1 Ezr. 1 5
εἰς ἀναπλήρωσιν ῥήματος κυρίου. Gal. 6 : 2 καὶ οὕτως ἀναπληρώσετε τὸν νόμ
τοῦ Χυ.

Ἀνταναπληρόω*, daarentegen vervullen, vgl. Gen. 2 : 21 ἀνεπλήρωσε
σάρκα ἀντ' αὐτῆς. Zeer zelden in het gewone Grieksch. Dem. 14, 17
van het wederkeerig karakter der subjecten, ἀνταναπληροῦντας πρὸ
εὐπορωτάτων ἀεὶ τοὺς ἀπορωτάτους. Zoo ἀνταναπλήρωσις Epic. bij Diog.
Laert. 10, 48 = wederkeerige vergoeding. Met betrekking tot het
object Dio Cass. 44, 48: ἵν' ὅσαν καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐκ τοῦ νομίσμ

τὸ τελειότατον καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐξουσίας ἐνέδει τοῦ ἐκ τῆς παρὰ ἄλλων συντελείας ἀνταναπληρωθῇ, van iemand, wien alle hoogste staats-ten, die anders elk afzonderlijk opgedragen en vervuld worden, men opgedragen worden, opdat in geen enkel opzicht een eerbewijs ıreke. Dikwijls bij Apollon. Alex. synt. 1, 19; 3, 255, 330. Vgl. mann, De synon. N. T. I, 230. 1, 19 ἡ ἀντωνυμία (pronomen) — ιναπληροῦσα καὶ τὴν θέσιν τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν τάξιν τοῦ ῥήματος — vullend voor iets opkomen, zoodat het verschil met ἀναπληροῦν slechts rin gelegen is, dat de plaatsvervanging nog bijzonder uitgedrukt is. boven Gen. 2 : 21. In het Bijbelsch Grieksch alleen Kol. 1 : 24 καὶ ιναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χυ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ ατος αὐτοῦ. Dat aan datgene wat Christus geleden heeft, iets ont-ekt, wat Hem niet heeft kunnen treffen en slechts den apostel in e eigenaardige positie als heidenapostel trof (Hofm.), kan de ge-hte niet zijn. Evenmin evenwel dat het lijden van den apostel slechts ıvulde wat tot nu toe aan zijn eigen lijden ontbroken zou hebben eyer), waarvoor nauwelijks ἀναπληροῦν of προσαναπλ. zou gezegd kunnen rden, maar hoogstens πληροῦν. Daar aan het lichaam van Christus, n de gemeente het lijden des apostels ten goede komt, zal ἀνταναπληρῶ beteekenen, dat de apostel met zijn lijden instaat voor datgene, ıt bij de gemeente in hare volle lijdensgemeenschap met Christus nog tbreekt, daar zich in hem concentreert wat de wereld, door haat ;en Christus en zijne gemeente gedreven, doet. Het is de sterkste drukking daarvoor, dat het lijden des apostels om der wille van het ıngelie aan de gemeente ten goede komt, 2 Kor. 1 : 5, 6, Ef. 3 : 13 komt overeen met het feit, dat vervolging vooral de hoofden der ge-ıente treft. Zie onder πάθημα en vgl. Calvijn, Bengel, Thomasius t. d. pl.

Πλησιάζω, naderen, 2 Makk. 6 : 4, Heracl. 18 : 25.

Πλησίον *, bijw. neutr. van πλησίος, α, ον (van πέλας), nabij, Joh. 4 : 5; πλησίος, de buurman, de naaste; meermalen bij Homerus, zeldzamer ı de Attici, die het adverbiale πλησίον als substantief opvatten: ὁ πλη-ν, de naaste; nl. de medemensch. LXX = רֵעַ Ex. 2 : 13, 20 : 17, : 14, Deut. 5 : 18, Lev. 19 : 13, waardoor de volks- en stamgenoot ıngeduid wordt, in 't algemeen de band, het behooren tot iets. Vgl. Sam. 15 : 28, 28 : 17, waar David Sauls naaste genoemd wordt. Vgl. ›k אִישׁ — רֵעַ, de een, de andere Gen. 11, 3, Richt. 6 : 29 enz. erder = עָמִית 5 : 21, 19 : 15 (gemeenschap, band). = אָח Gen. 26 : 31, ev. 25 : 14, Joël 2 : 8. Deze Oud-Testamentische beperking van de itdrukking tot de volksgenooten enz. (vgl. Mt. 5 : 43) geeft eene diepere pvatting aan de opvatting van het gewone Grieksch, waarin ὁ πλησίον uivis alius is, zelfs de tegenstander, wanneer hij zich in de nabijheid evin lt, zooals Dem. Conon. 15 juist den tegenstander ὁ πλησίον noemt

(vgl. Hand. 7 : 27, Jak. 4 : 12) Plat. Rep. II, 373 D ἡ τῶν πλησίον ;
= nabuur; Theaet. 174 B ὁ πλησίον καὶ ὁ γείτων. Het is de benaı
van eene zuiver uitwendige verhouding = de evenmensch. Polyb.
12, 4: πικρὸς γὰρ γεγονὼς καὶ ἀπαρχίτηρος ἐπιτιμητὴς τῶν πέλας, εἰ
ἂν καὶ ὑπὸ τῶν πλησίον αὐτὸς ἀπαρχιτήτου τυγχάνοι κατηγορίας, wa
πέλας, οἱ πλησίον = alii.

Aan de Oud-Testamentische diepere opvatting sluit de Ni
Testamentische uitbreiding aan, die in den gemeenschapsband ook
op wil nemen, die niet in de volksgemeenschap ingesloten zijn,
10 : 29 enz. Daar hij, met wien ik juist te doen heb, als mijn na
aangeduid wordt, of liever ik mijzelven als zijnen naaste met het
op mijn plicht beschouwen moet (zie beneden), moet ik den band
gemeenschap vasthouden, die hem zoo nauw tot mij brengt, dat
mijzelven niet van hem scheiden kan. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σ..
σεαυτόν Lev. 19 : 18, Mt. 5 : 43, 19 : 19, 22 : 39, Mk. 12 : 31,
Lk. 10 : 27, Rom. 13 : 9, Jak. 2 : 8. Vgl. Hebr. 8 : 11, Ef. 4 : 25, R
13 : 10, 15 : 2. Terwijl in het Bijbelsch begrip van den naaste de
drukking van eene met de bloedverwantschap gelijke positie ligt,
πέλας alleen de andere, die uiterlijk bij mij staat, ook wanneer hij
tegenstander is, Dem. Conon. 15. Vandaar dat reeds Gataker, (
crit. p. 526 en na hem Brunck bij Soph. Ant. 479: οὐ γὰρ ἐκπ
φρονεῖν μέγ', ὅστις δοῦλός ἐστι τῶν πέλας, het alleen oogenschijnlijk Ch
telijke van de uitdrukking aanduiden, de laatste met de woorden: „
subide vertit Johnsonus, qui servus est proximi. Οἱ πέλας sunt alii
πέλας alius quivis". Nägelsbach, Nachhom. Theologie 239 (5, 2,
„Durch die christl. Ansicht von der allgem. Liebe erhalten weiter man
bürgerliche Ausdrücke einen relig. Nebensinn, den sie ausserhalb
Christentums nicht haben konnten... Thie nahiston (superl. von na
sind im althochdeutschen die bürgerl. Nachbarn... In diesem Sin
gehört das Wort der althochd. Sprache an ohne Beziehung auf das Chri
tentum. Wenn dagegen das althochd. „der nahisto", unser „der Nächst
so viel heisst als Mensch, Mitmensch überhaupt, so konnte dies n
durch einen Glauben geschehen, der alle Menschen für Brüder u
Nachbarn erklärt..... Denn erst durch die Ausfassung des Christentums
wie sie Christus im Gleichniss vom barmherzigen Samariter aussprich
erhielt der alttest. Ausdruck wirklich seine weltumfassende Bedeutung
R. V. Raumer, Die Einwirkung des Christentums auf die althoch
Sprache, S. 401. Vgl. ook φιλανθρωπία, I, bl. 218. Terwijl Israel e
zijne theologen in de kwestie naar den omvang en naar de grenzen va
de liefde tot den naaste niet tot eene beslissing gekomen zijn, leer
Christus vragen: Ben i k niet hier de naaste, die in aanmerking komen
moet? Lk. 10 : 36. Vgl. Gal. 6 : 10, 2 Petr. 1 : 7.

Πλησμονή, ῆς, ἡ, van πλήθω, πίμπλημι, tegenovergesteld aan ἔνδεια, ας, de verzadiging, oververzadiging, Gen. 41: 30, Ex. 16:3, 8, Lev. .9, 26 : 5, overdr. Kol. 2 : 23.

Πλήσσω, -ξω, Aor. 2. pass. ἐπλήγην, slaan, treffen, Ex. 9 : 31, 32, ;, 22 : 2 (1), Num. 25 : 14, Openb. 8 : 12, waar van hemellichamen maan en sterren) sprake is, die voor een gedeelte geslagen worden, t zij een tijd lang voor dat deel geen licht van zich geven, d. i. isterd worden.

Πλινθεία, ἡ, het maken of bakken van tichelsteenen, Ex. 1 : 14, , 14, 18, 19.

Πλίνθος, ἡ, de tichelsteen, Gen. 11 : 3, Ex. 5: 16, 24: 10, Mich. 7 : 11.

Πλοιάριον, ίου, τό, Diminutiv. het scheepje, de schuit, Mk. 3 : 9, 6, Joh. 6 : 22, 21 : 8.

Πλοῖον, ου, τό, van πλέω, het schip, Jak. 3 : 4; bij de Grieken bijer het koopvaardij- of vrachtschip, en zoo in het N. T. Hand. 20 : 13, 2, 3, 27 : 2, 6, 10 enz.; doch ook van schepen en scheepjes voor g ander doeleinde, b. v. de vischvangst bestemd, en zoo doorgaans et N. T., Mt. 4 : 21, Mk. 1 : 19, Lk. 5 : 2, Joh. 6: 17 enz.

Πλόκαμος, ὁ, haarvlecht, Apoc. Petri 24.

Πλοκή, ἡ, het vlechten, weven, vlechtsel, weefsel, strik, list, Ex. 14, 1 Kon. 6 : 18 A, Sir. 41 : 19 S, Ez. 7 : 10 A.

Πλόος, sgtr. πλοῦς, ὁ, Genitiv., volgens later spraakgebruik, πλοός, πλέω, de vaart of scheepvaart, de zeereis, Wijsh. 14 : 1, Hand. 21 : 7, 9, 10.

Πλούσιος, ία, ιον, van ὁ πλοῦτος, Adj., rijk, a) aan tijdelijk goed, tegenovergestelde van πτωχός, Mt. 27 : 57, Lk. 12 : 16, 14 : 12, 19 enz.; substantive met of zonder Art. = de of een rijke, Mt. 23, Mk. 12 : 41, Lk. 6 : 24, 16 : 21, 1 Tim. 6 : 17, Jak. 1 : 10, 6, Openb. 6 : 15, 13 : 16; b) aan hoogere, geestelijke goederen, enb. 2 : 9, 3 : 17; ἔν τινι = aan iets, Jak. 2 : 5; ook van God gezegd rijk ἐν ἐλέει, = aan barmhartigheid, Ef. 2 : 4; van Christus, die n is geweest, πλούσιος ὤν = terwijl Hij rijk was, t. w. aan geestelijke ren, waardoor hij anderen verrijkte, 2 Kor. 8 : 9.

Πλουσίως, Adverb., rijkelijk, overvloedig, Kol. 3 : 16, 1 Tim. 6 : 17, . 3 : 6, 2 Petr. 1 : 11.

Πλουτέω, -ῶ, -ήσω, van ὁ πλοῦτος, rijk zijn, a) aan tijdelijk goed, Tim. 6 : 9; het Particip. πλουτῶν als Substantiv., Lk. 1 : 53; ἔκ τινος van of door iets, Openb. 18 : 3, 19; ἀπό τινος = door iemand, Openb. 18 : 15; b) fig. of overdracht. = rijk zijn aan hemelsche, geestelijke goederen, 1 Kor. 4 : 8, Openb. 3 : 17, 18; τινί = door of ten gevolge van iets, 2 Kor. 8 : 9 (waar het tegen πτωχεία overstaat); ἔν τινι = aan iets, 1 Tim. 6 : 18; praegnant met εἴς τινα = voor of jegens

iemand, van den Heer gezegd, die aller behoeften kan vervullen, Rö 10:12; anders daarentegen Lk. 21:21, waar μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν niet rijk in God, d. i. arm aan de (hemelsche) schatten, die bij G zijn weggelegd.

Πλουτίζω, -ίσω, rijk maken, verrijken; in het N. T. alleen in over zin, τινά = iemand naar geest en hart verrijken met geestelijke he goederen, 2 Kor. 6:10; in Passivo πλουτίζομαι = rijk zijn, verr worden, ἔν τινι = aan of met iets, 1 Kor. 1:5; εἴς τι = tot iets, d tot zeker doel, 2 Kor. 9:11.

Πλοῦτος, ου, ὁ, (2 Kor. 8:2, Ef. 2:7, 3:8, 16, Fil. 4:19, K 1:27, 2:2, in vele Hss., τὸ πλοῦτος), waarschijnlijk van πλέος v voor πλέοτος, de rijkdom, a) in het algemeen van het bezit van e begeerden schat, Hebr. 11:26; b) bijz. = het tijdelijk vermogen, 13:22, 1 Tim. 6:17, Openb. 18:16; c) τινός, α) als Genitiv. sub Jak. 5:2; overdracht. van God, wiens genadegaven onuitputtelijk zij Rom. 11:33, Fil. 4:19; van Christus als Heiland der gansche wereld Ef. 3:8; van het verheerlijkte Lam, als waardig over eene volheid v genadegaven te beschikken, Openb. 5:12; ook van andere subjecten als κόσμου, ἐθνῶν, Rom. 11:12, waar de verwerping der Joden als schat, de rijkdom der heidenen (in geestelijk opzicht) wordt voorgesteld β) met den Genit. obj., van God, om den onmetelijken overvloed v zekere tot Zijn wezen behoorende eigenschappen uit te drukken, als: χρηστότητος, Rom. 2:4; τῆς δόξης, Rom. 9:23; τῆς χαρίτος, Ef. 1: d) metonym. = overvloed, in den zin van overvloedige betooning ἁπλότητος, 2 Kor. 8:2.

Πλύνω, -νῶ, Aor. 1, ἔπλυνα, wasschen, af- of uitwasschen, spoelen bijzonder van kleederen, Openb. 7:14, 22:14, op welke plaatsen echter ook anders (ἐπλάτυναν, πλατύνοντες) gelezen wordt; doch ook van ander voorwerpen, b. v. τὰ δίκτυα, Lk. 5:2, waar sommigen evenwel aa ἀποπλύνω (A C[3] R Γ Δ) de voorkeur geven.

Πλωτός, ή, όν, varend, drijvend, zwemmend, bevaarbaar, Job 40:2 (31), 2 Makk. 5:21 R.

Πνεῦμα*, τό, I) a) phys. de wind, Joh. 3:8, Hebr. 1:7, 1 Kon 18:45, 19:11, Job 1:19, Ps. 104:4, 147:18, 148:8. Pred. 1:6 enz Dat Joh. 3:8 τὸ πν. πνεῖ van den Geest Gods staat, niet van den wind kan door Jez. 40:8, 24, Ps. 147:18 niet bewezen worden, want hier wordt de wind als Gods werk aangeduid. Vgl. Sir. 43:18. — b) Physiol. de adem, 2 Thess. 2:8 ὃν ὁ κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. Plat. Tim. 79 B. De adem als teeken en voorwaarde des levens, b. v. τὸ πνεῦμα ἔχειν διά τινα Polyb. 31, 28, 4 = aan iemand het leven te danken hebben; τὸ πν. ἀφιέναι Eur. Hec. 571. Aeschin. Pers. 507. τάχιστα πνεῦμ' ἀπέῤῥηξεν βίου van eenen gewelddadigen dood. Verder

= leven, Aristot. de mund. 4 οὐδὲν γάρ ἐστιν ἄνεμος πλὴν ἀὴρ πολὺς καὶ ἄθροος· ὅστις ἅμα καὶ πνεῦμα λέγεται. λέγεται δὲ ἑτέρως πνεῦμα ἥ ν φυτοῖς καὶ ζώοις καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία. . Eurip. Suppl. 533: ἀπῆλθε πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα, τὸ σῶμα δ' ἐς γῆν· in physiologische beteekenis, meermalen in het gewone Grieksch, ral in dichterlijke taal en bij lateren. Daarentegen nooit in psychosche beteekenis als een deel van het menschelijk wezen en zijn soonlijk leven.

Anders in het Bijbelsche Grieksch, waarin πνεῦμα geheel met het br. רוּחַ overeenstemt, wel ook allereerst physisch = wind, verder rsiologisch = adem, leven, evenwel II) in verband met de godsnstige beschouwing van het ontstaan en het wezen van het menschee leven, bepaald van de verhouding tusschen God en mensch en met gene wat de Schrift van den Geest Gods zegt, vooral in psychologiie beteekenis en dit in zulk eenen omvang en met zulk eenen nadruk, ; b. v. de moderne talen het begrip geest, zelfs het woord geest 'st aan den invloed van het Christendom te danken hebben. Zie V. Raumer, Ueber Geist und Seele nach dem Grundbegriff ihrer rman. Benennungen, bij Delitzsch, Bibl. Psychol. 2. Aufl. S. 119 ff. gl. ook Hildebrand, Art. „Geist" in Grimm's Deutsch-Wörterbuch VI, , 2, S. 2623 ff. Met het Hebr. רוּחַ komt het bij de LXX bijna overal rereen in de beteekenis wind ἄνεμος, daarentegen in physiol. en psychol. teekenis geregeld πνεῦμα, in zuiver physiologische beteekenis somtijds πνοή (Gen. 7 : 22, Jez. 38 : 16, vgl. Wijsh. 2 : 2, Sir. 30 : 29, 2 Makk. :31, 7 : 9; in psychologische beteekenis alleen Spreuk. 1 : 23, 11 : 13, er evenwel in 't algemeen van het innerlijke van den mensch), vgl. eenaal αἷμα Job 6 : 4; in psychologische beteekenis somtijds, maar zeer lden ψυχή (Gen. 41 : 8, Ex. 35 : 20, vgl. ὀλιγόψυχος Jez. 54 : 6, 57 : 15, preuk. 14 : 31. ὀλιγοψυχία Ps. 55 : 9, vgl. Judith 17 : 19 ὠλιγοψύχησε τὸ νεῦμα αὐτῶν), καρδία Ez. 13 : 3. θυμός Job 15 : 13, Spr. 18 : 14, 29 : 11, zech. 39 : 29 Zach. 6 : 8. νοῦς Jez. 40 : 13. φρόνησις Joz. 5 : 1 en andere erklarende omschrijvingen als λόγος, φθέγμα, στόμα, ὀργή enz. (πν. aat daarenboven = חַיִּים Jez. 38 : 12. נְשָׁמָה 1 Kon. 17 : 17 zooals oor misverstand van den Hebreeuwschen tekst Job 7 : 15, Jez. 11 : 3)·

Πνεῦμα evenals רוּחַ en ψυχή evenals נֶפֶשׁ zijn, wat de grondbeekenis betreft, gelijk en duiden den levensadem aan, alleen met het nderscheid, dat πνεῦμα en רוּחַ den adem als voorwaarde, נֶפֶשׁ en ψυχή ls openbaring des levens, beiden diensvolgens het innerlijk karakter an den mensch, datgene waardoor hij leeft en wat in hem leeft, aanduiden. In hoever een zakelijk verschil daartusschen bestaat, moet uit et spraakgebruik blijken, waarin allereerst te onderscheiden is het νεῦμα van den mensch en het πνεῦμα van God.

1) Van het menschelijk πνεῦμα. a) Het dichtst bij het spraa
gebruik van het gewone Grieksch komen Grieksche uitdrukkingen a
Lk. 8 : 55 ἐπέστρεψε τὸ πν. αὐτῆς. Ez. 37 : 8 van dooden: רוּחַ בָּהֶם
Hab. 2 : 19 van het afgodsbeeld כָּל־רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ, vgl. Openb. 13 :
ἐδόθη αὐτῷ δοῦναι πνεῦμα τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα καὶ λαλήσῃ ἡ εἰκών. Ope
11 : 11 π. ζωῆς ἐκ τοῦ θεοῦ εἰσῆλθεν αὐτοῖς. Jak. 2 : 26 τὸ σῶμα χωρὶς πνε
ματος νεκρόν ἐστιν. Toch gaat deze gelijkheid niet ver. Want ook d
πν. Aristot. De mund. 4 is zuiver physiologisch bedoeld, terwijl in d
aangehaalde plaatsen van het Bijbelsch spraakgebruik πν. psychologis
opgevat is. Vgl. vooral Openb. 13 : 15. In de heilige Schrift nl. ko
b) het πν. als het eigenlijk innerlijk karakter van den mensch voo
datgene wat in hem leeft en werkt, tegenover zijn σῶμα, zijne σά
1 Kor. 5 : 3 ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πν., ἤδη κέκρικα ὡς παρών. Ko
2 : 5 τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πν. σὺν ὑμῖν εἰμί. 1 Kor. 5 : 5 εἰς ὄλεθ
σαρκός, ἵνα τὸ πν. σωθῇ, vgl. 1 Petr. 4 : 6 ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπ
σαρκί, ζῶσι δὲ κατὰ θεὸν πνεύματι, zie beneden; 1 Kor. 7 : 34 ἵνα ᾖ ἁγ
καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πν. Vandaar 1 Kor. 2 : 11 τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀ
θρώπου εἰ μὴ τὸ πν. τοῦ ἀνθρ. τὸ ἐν αὐτῷ; Mk. 2 : 8 ἐπιγνοὺς ὁ Ἰς τῷ π
αὐτοῦ. Lk. 1 : 80 ἐκραταιοῦτο τῷ πν. 2 : 40 ἐκραταιοῦτο τῷ πν. (ontbre
bij Tdf. Tr. W.) πληρούμενον σοφίας. Aan deze tegenstelling zal ook
denken zijn Openb. 1 : 10, 4 : 2 ἐγενόμην ἐν πνεύματι κτλ. vgl. met 2 Ko
12 : 2, 3 εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτός, χωρὶς τοῦ σώματος. Beslissend daarvo
en tegen de opvatting van πν. van den den mensch aangrijpenden Gee
Gods — waarvoor Mk. 1 : 23, 5 : 2 niet aangehaald kunnen worde
omdat daar de bedoelde Geest nader bepaald is — is Openb. 21 : 1
ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι. Wanneer de Geest Gods bedoeld was, dan
evenals Lk. 4 : 1 niet alleen het artikel, maar ook een ander werkwo
hebben moeten staan: ἤγετο ἐν τῷ πν. εἰς τὴν ἔρημον. — Dit innerlij
karakter is ook bedoeld Mt. 5 : 3 πτωχοὶ τῷ πν., doch zie beneden. Va
dit πν. zijn ook de uitingen van den wil af te leiden, Hand. 19 : 2
ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ πν., vgl. Mt. 26 : 11 τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, zooals o
alle aandoeningen van het persoonlijke leven daarop invloed uitoefenen
Hand. 17 : 16 παρωξύνετο τὸ πν. αὐτοῦ ἐν αὐτῷ. Joh. 11 : 33 ἐνεβριμήσατ
τῷ πν. 13 : 21 ἐταράχθη τῷ πν Mk. 8 : 12 ἀναστενάξας τῷ πν. αὐτ
Lk. 10 : 21 ἠγαλλιάσατο ἐν τῷ πν. (waar evenwel Tisch. Tr. W. τῷ ἁγ
bijvoegen, waardoor eene geheel andere en vreemde voorstelling ontstaat
zie beneden). In dit opzicht staat het vaak met ψυχή of καρδία parallel
vgl. 1 Kor. 5 : 3 met 1 Thess. 2 : 17 προσώπῳ οὐ καρδίᾳ. Hand. 19 : 2
met 11 : 23 τῇ προθέσει τῆς καρδίας. Joh. 13 : 21 met 12 : 27 νῦν ἡ ψυχ
μου τετάρακται. Mt. 26 : 38, Joh. 14 : 1, 27 μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδ
Lk. 1 : 47 μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου
ἐπὶ κτλ. 1 Kor. 16 : 18 ἀνέπαυσε γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν, 2 Kor.

13 ἀναπέπαυται τὸ πν. αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν vgl. met Mt. 11 : 29 παυσιν ταῖς ψυχαῖς (Filem. 7, 20 τὰ σπλάγχνα). Vgl. Ps. 23 : 3 נַפְשִׁי יְ. Verder vgl. Gen. 45 : 27, Joz. 2 : 11, 1 Sam. 30 : 12, Ps. : 13, Ex. 6 : 9, Ps. 51 : 19, 34 : 19, Jez. 66 : 2, 25 : 4, Spreuk. : 32, 25 : 28, Mt. 26 : 38, Mk. 14 : 35, Joh. 12 : 27, 3 Joh. 2, Hand. : 22, 15 : 24. Vgl. Roos, Fundamenta psych. scr. II, 21—32. Maar h is een verschil in het gebruik van ψυχή en πνεῦμα niet te ontmen, dat tot een zakelijk verschil tusschen beiden leidt. Wanneer ι. 2 : 26 staat: τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν, zou het aan het belsch spraakgebruik geheel vreemd zijn, in plaats daarvan χωρὶς χῆς te zeggen, hoewel b. v. van de zielen der afgestorvenen sprake Openb. 6 : 9, 20 : 4. Ondanks het deelhebben van het πνεῦμα (vgl. ren, evenals uit het O. T. Ps. 51 : 14, Ex 35 : 21 evenals de spreekze הֵעִיר אֶת־רוּחַ 1 Kron. 5 : 26, 2 Kron. 21 : 16, 36 : 22, 2 Kron. 1 enz.) aan het willen en begeeren komt als subject van het willen oit het πν. voor, maar het subject daarvan, subject van de geneigdid, van het bevallen en het mishagen is slechts de ziel (Jez. 26 : 8, b 23 : 13, Spreuk. 21 : 10, Mich. 7 : 1, Deut. 12 : 20, 14 : 26, 1 Sam. 16, Ps. 42 : 3, 63 : 2 enz. zie onder ψυχή). De ψυχή evenals het πν. n subjecten van het erkennen en het zelfbewustzijn (waarvan het gaan het καρδία), vgl. Job 7 : 21, Ps. 139 : 14, Spreuk. 19 : 2, 1 Sam.) : 4, 1 Kron. 28 : 12, Ps. 77 : 7, 1 Kor. 2 : 11 en toch zou bezwaarlijk Kor. 2 : 11 τὸ πν. τοῦ ἀνθρ. τὸ ἐν αὐτῷ ook afgezien van de parallel it den Geest Gods met ἡ ψυχή verwisseld kunnen worden. Met σώζειν ψυχήν als tegenstelling van ἀπολέσαι komt overeen 1 Kor. 5 : 5 σώζειν πν. en toch zou Lk. 17 : 33 en op de parall. plaatsen niet de laatste drukking i. p. v. de eerste kunnen staan. Het sterven wordt wel als n opgeven van het πνεῦμα, als een overgeven van de ψυχή aangeid, — het eerste van Christus Mt. 27 : 50, Lk. 23 : 46, Joh. 19 : 30, n Stefanus Hand. 7 : 59 vgl. Lk. 8 : 55, 1 Kon. 17 : 21; het laatste n Christus Joh. 10 : 15, 17, Mk. 10 : 45 en daarenboven Joh. 13 : 37, , 15 : 13, Mt. 10 : 39, Gen. 35 : 18. Maar geheel onmogelijk in het jbelsch spraakgebruik zou het zijn, Joh. 10 : 11 τὸ πνεῦμα τιθέναι ὑπὲρ ῶς of Mt. 20 : 28 τὸ πνεῦμα δοῦναι λύτρον ἀντὶ πολλῶν te zeggen. Verder orden ψυχή en σῶμα, πνεῦμα en σῶμα tegenover elkander gesteld, maar nder dat overal de eene tegenstelling voor de andere in de plaats n komen (zie de boven aangeh. pl. en onder ψυχή). Daarentegen orden σάρξ en ψυχή ondanks de onderscheiding Gen. 9 : 15, 16, Lev. 7 : 11, 14, vgl. met Gen. 6 : 17 καταφθεῖραι πᾶσαν σάρκα ἐν ᾗ ἐστὶ πνεῦμα ῆς, nooit evenals σάρξ en πνεῦμα tegenover elkander gesteld (uitgezonerd 1 Petr. 2 : 11 ἀπέχεσθαι σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς υχῆς — waar evenwel niet σάρξ en ψυχή evenals σάρξ en πν. elkander

bestrijdende machten zijn), niet eens in de boven genoemde algemee teekenis van de tegenstelling van het innerlijk karakter tot het lich lijk bestaan, laat staan dan in de verdere hier beneden te bespreken n bepaaldheid als elkander bestrijdende machten, zooals dan b. v. nooi de ziel in verhouding tot de σάρξ gezegd zou worden wat Paulus 6:8 zegt. Vooral evenwel wordt de ψυχή, נֶפֶשׁ als het subject des l voorgesteld en dient daarom ter aanduiding van het subject, daaren πν., רוּחַ nooit Vgl. 1 Kor. 15:45, Gen. 2:7, Ez. 18:4, 20. Psych. scr. II, 9: „Primus Adam anima viva ... vocatus est, sp nunquam; secundus Adam Christus dicitur spiritus, quamvis ipse plenam sui glorificationem etiam animae suae mentionem faceret," opmerking, die weliswaar in dezen vorm niet juist uitgedrukt want dat Christus hier en 2 Kor. 3:17 als πν. aangeduid wordt, eene andere reden, zie onder 2). Πν. is niet eene benaming van persoon van Christus en dient nooit als eene benaming van eenen soon zooals ψυχή, ook niet in de onbepaalde beteekenis levend we zooals in het gewone Grieksch nu en dan, vgl. Ath. 12, 530 ff Νίνος πάλαι ποτ' ἐγενόμην πνεῦμα, νῦν δὲ οὐκέτ' οὐδέν, ἀλλὰ γῆ πεποι evenals in zijn epigram πνεῦμα γάρ εἰμι μόνον (vgl. Steph. Thes. Is er een bepaalde grens, waarbuiten πνεῦμα en ψυχή niet afwis gebruikt en met elkander verwisseld kunnen worden (zie onder ψ evenals Cremers Art. in Herzog—Plitt, P. R. E³, 5, S. 1 ff.), maar sc van elkander gescheiden zijn, dan zal nog slechts de vraag kunnen staan, of het slechts verschillende gezichtspunten zijn, vanwaar innerlijk karakter van den mensch nu eens als πν. dan weder al aangeduid wordt, derhalve of alleen de benamingen van elkander on scheiden zijn, of dat tusschen πν. en ψ. in den mensch een zak onderscheid gemaakt moet worden. Tot het laatste noodzaken ons H 4:12 ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος. 1 Thess. 5.23 ὁλόκληρον τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ... τηρηθείη. Herinne wij ons, dat ziel en geest wel onderscheiden worden, maar niet als en lichaam, geest en lichaam van elkander gescheiden kunnen wor en letten wij op de boven aangehaalde plaatsen Jak. 2:26, Ez. 37 Hab. 2:19, Openb. 11:11, evenals het onder c) aangehaalde gebr van πνεῦμα, waar aan de mogelijkheid ψυχή te schrijven, niet in minst te denken valt, en eindelijk op de verhouding van den Heilig Geest tot het menschelijk πν. (2, d), dan zullen wij πνεῦμα, רוּחַ het levensbeginsel moeten onderscheiden van de ψυχή, נֶפֶשׁ als het subj des levens; de ziel heeft het πν. in zich en dat staat zelfstandig ontvangend in alle betrekkingen van het gevoelsleven. Wat dan de ve houding van πν. en καρδία betreft, zien wij uit de onmogelijkheid, sterven met eene gelijke uitdrukking door het woord **hart** aan de duide

ɔor παραδιδόναι τὸ πν., τιθέναι τὴν ψυχὴν κτλ., hoewel daarvan staat: ύτης ἔξοδοι ζωῆς Spreuk. 4 : 23, dat de verhouding op de volgende bepaald kan worden: de geest beginsel, de ziel subject, het hart le plaats en orgaan des levens, eene verhouding, die het mogelijk ,, ook alle drie benamingen van het innerlijke van den mensch te iken.

'uist deze onderscheiding tusschen geest en ziel is eigen aan de e Schrift en het eigenaardig karakteristieke in die voorstelling van ezen des menschen, waarmeê de openbaringsgodsdienst rekent. Zij aan den openbaringsgodsdienst eigenaardige uitdrukking, het juiste l voor de behoefte, welke b. v. Plato bewoog, in de ziel tusschen ager en hooger, sterfelijk en onsterfelijk, verstandelijk en niet-ndelijk deel te onderscheiden, en daaraan is toe te schrijven, dat ieuwere talen onder den invloed van het Christendom gemakkelijk egrip geest opgenomen hebben. Nadere bijzonderheden in Cremers ɔij Herzog-Plitt, t. a. pl. S. 4.

Het is nl. niet genoeg, het πνεῦμα eenvoudig als het levensbeginsel te duiden, maar het is het van God afkomstige levensbeginsel, s dit reeds op de plaatsen is, waar πν. zoowel aan den mensch als het dier toegekend wordt, Pred. 3 : 19, 20, Jez. 42 : 5, Ps. 104 : 29, — vgl. Hebr. 12 : 29 ὁ πατὴρ τῶν πνευμάτων tegenover οἱ τῆς σαρκὸς πατέρες evenals Num. 16 : 22, 27 : 16 אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר, waar de . tengevolge van hare eigenaardige metaphysica en hare eigenaardige tting van de tegenstelling tusschen geest en vleesch als tusschen l en stof zooals ook op andere plaatsen iets geheel anders tevoor-nbrengt door hare vertaling: θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός. geest is het goddelijk levensbeginsel der ziel, het met het leven anente, maar niet daarmeê identische goddelijke levensbeginsel, — aar de onderscheiding tusschen lichaam, ziel en geest, 1 Thess. 3, waarmeê overigens de onderscheiding tusschen geest en ziel (zie n) overeenstemt. Over de vraag, of wij dichotomie of trichotomie ten aannemen*, zie onder ψυχή. Het verschil van geest en ziel drukt vooral daarin uit, dat het aan den geest eigenaardig is, ζωοποιοῦν ijn, zooals daarentegen aan de ziel, ψυχὴ ζῶσα te zijn (1 Kor. 15 : 45, Joh. 6 : 23, 2 Kor. 6 : 3), en ψυχὴ ζῶσα wordt eveneens als πν. wel aan den mensch als aan het dier toegekend, Gen. 1 : 24, 2 : 7, 0, 16, Lev. 17 : 10, 11, 14, 15. Maar de mensch is toch iets nders Gen. 2 : 20 (Hebr. en LXX); 1 : 26, 27 en dit bijzondere kt zich juist in het levensbeginsel uit, dat hij in zijne ziel in zich agt, zooals hij dan ook zijn leven niet krachtens de de geheele schep-g bepalende levenskracht Gods heeft evenals de dieren Gen. 1 : 24, vs. 2, niet als door de schepping door de kracht van Gods Geest

voortgebracht natuurproduct (vgl. Pred. 3 : 19, 20), maar dat op
zondere wijze ontvangen heeft door bijzondere goddelijke mededeeli
Tegenover het in de natuur heerschende levensbeginsel als geest
Gods Geest staat zelfstandig het in den mensch werkzame levensbegin
eveneens geest van Gods Geest. Hiermeê zal samenhangen, dat πν.
in 't geheel niet in die mate aan de overige schepselen toegekend wo
als נֶפֶשׁ, dat de voorstelling bij πν. iets specifiek menschelijks op 't
heeft. Vgl. Hab. 2 : 10, Openb. 13 : 15. In den mensch is nl.

c) het πνεῦμα als goddelijk levensbeginsel het beginsel van
daaraan eigenaardige, het bepalende leven (vgl. Gen. 1 : 26, 27 met
4 : 24, Kol. 3 : 10), dat de ziel in zich draagt en in zich laat be
schen (waarom b. v. van de ziel gezegd wordt wat van den, van G
afkomstigen, steeds de goddelijke natuur in zich hebbenden ge
niet gezegd kan worden: zondigen, sterven). Het is nl. werkzaam
lijdend in alle verhoudingen van het godsdienstige leven, Ps. 34 :
51 : 19, Jez. 61 : 1, 66 : 2, Ps. 31 : 6, Jez. 26 : 9, 38 : 15—17,
78 : 8, 32 : 2, Spreuk. 16 : 2, Ps. 51 : 12, Ezech. 13 : 2, Jez. 29 :
In het N. T. is het vooral Paulus, die met deze in het O. T. te
den beschouwing rekent, zooals dan ook juist bij hem de psycholo
sche beschouwingen van het O. T. hare sterkste uitdrukking gevond
hebben. In de overige Nieuw-Testamentische geschriften behalve op
onder b) reeds aangehaalde plaatsen alleen 1 Petr. 3 : 4 ὁ κρυπτὸ
καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέως καὶ ἡσυχίου πνεύματος. 4 : 6
κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκί, ζῶσι δὲ κατὰ θεὸν πνεύματι. Joh. 4 :
προσκυνεῖν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. In de synoptische evangeliën all
Lk. 1 : 47 ἠγαλλίασε τὸ πν. μου. 1 : 80 ἐκραταιοῦτο πνεύματι (2 : 40, 10 :
zie boven). Mk. 2 : 8, 8 : 12, zie boven; evenals Mt. 26 : 41, Mk. 14 :
τὸ μὲν πν. πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής en Mt. 5 : 3 οἱ πτωχοὶ τῷ πν., d
innerlijk onder den druk van ontbering en behoefte lijden, zonder d
daarom deze behoefte alleen van geestelijken aard behoeft te zijn, vg
πενθοῦντες vs. 5. Τὸ πν. is hier niet overeenkomstig de constructie
de gave van het Messiasrijk, en daarom ook niet οἱ πτ. τ. πν. „dans
die echten Israelitenseelen, welche ihres Mangels an wahrhaftig
göttl. Leben inne geworden waren und in dem verheissenen Geiste Jh
das wussten, was allein im Stande war, ihrem Elend abzuhelfen
(Achelis). Noch het object noch het gebied van het gebrek wordt m
τῷ πν. aangeduid, maar men moet daarvan uitgaan, dat allereerst over
eenkomstig het Oud-Testamentisch voorbeeld de uiterlijke en innerlijk
levenstoestanden als in overeenstemming met elkander gedacht worden
Vgl. πλούσιος en οἱ πεπιστευκότες ἐπὶ τοῖς χρήμασι, Mk. 10 : 24 evenals Ps
10 : 2, 12, 17, 12 : 6, 14 : 6, 22 : 27, 37, 68 : 11, Jez. 41 : 14 en
(עֲנִי רוּחַ en אֶבְיוֹן), verder Spreuk. 23 : 4, 28 : 11, 20, Sir. 13 : 2, 4,

is deze opvatting van de uitspraak van Christus geen beperking in houding tot die von Lk. 6 : 20 μακάριοι οἱ πτωχοί, nog minder een rbrengen van de armoede van het Oud-Testamentische אֶבְיוֹן op het stelijk gebied, terwijl de oorspronkelijk uitsluitende betrekking tot de rone armoede wegvalt (Achelis), maar slechts toevoeging van het ook Lk. te vinden gezichtspunt, bij wie de πτωχοί beschouwd worden als zoodanigen, die innerlijk onder de ontberingen lijden, die hun toend met zich brengt. Zij hebben niets anders dan dat zij hun toevlucht God nemen en op Zijne hulp wachten. Hun uitwendige toestand sluit e innerlijke ontbering, de uitwendige behoefte eene godsdienstige in h en komt bij dit gezichtspunt in aanmerking. Vgl. Mt. 11 : 5 πτωχοὶ γγελίζονται. Zoo eerst zien wij dan ook, dat die uitzonderingen onder rijken, wien de rijkdom geen hinderpaal voor hun leven met God vorden is, niet buitengesloten zijn evenals hieruit voortvloeit de juiste klaring van de vermaningen 1 Kor. 7 : 29, Jak. 1 : 9, 10, vgl. Jer. 23, Ps. 62 : 11. Vgl. onder πτωχός, πραΰς. — Op al deze plaatsen het de gedachte aan het goddelijk karakter des levens, dat de keus n πνεῦμα bepaalt, en het is juist dit gezichtspunt, dat het Paulinisch raakgebruik beheerscht, alleen met deze uitzondering, dat, zooals en wel zeggen mag, Paulus met volle bewustheid en helderheid over kracht van dit begrip daarvan gebruik maakt, terwijl het gebruik iarvan bij de overige schrijvers meer in aansluiting aan het in Israel wone spraakgebruik volgt. De Geest is het, waardoor de mensch voor d leeft, Rom. 1 : 9 τῷ θεῷ λατρεύω ἐν τῷ πν. μου, waarvoor 2 Tim. 1 : 3 λατρεύω ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, want de συνείδ. is de bepaaldheid van het lfbewustzijn door het goddelijk levensbeginsel, den geest, resultaat n de werkzaamheid des geestes in het hart; aan den anderen kant enwel wordt de συνείδ. ook bepaald door het eigen karakter en had in n geval als het boven genoemde eene nadere bepaling van noode, wat j πν. nooit het geval is (terwijl het bij καρδία staan en ontbreken kan, v. καθαρὸς τῇ κ., ἐκ καρδίας, vgl. onder συνείδησις en καρδία). 1 Kor. 4 : 14 τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, vgl. vss. 15, 16, waar niet alleen oals Joh. 4 : 23, Ef. 6 : 18 διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι het deel hebben van den geest als den diepen grond van het gebedsleven bedoeld is, maar een bidden, dat alleen den geest, niet bewerkt door de νοῦς en zonder bepaalde uitdrukking vinden, geschiedt. Eveneens vss. 15, 16 ψάλλειν, εὐλογεῖν πνεύματι, n diensvolgens ook vs. 2 ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, πνεύματι λαλεῖ μυστήρια. il. 3 : 3 πνεύματι θεῷ λατρεύειν (wanneer daar niet θεοῦ te lezen is, zie d). Ef. 4 : 23 ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν — want er is ok eene sarkische bepaaldheid van den νοῦς, vgl. vs. 17, Kol. 2 : 18, Rom. 1 : 28 evenals Rom. 7 : 23, 25. Deze beteekenis van den geest

voor het goddelijke leven bepaalt ook de uitdrukking 2 Tim. 4:22 κύριος μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Filem. 25 ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ιυ Χυ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Gal. 6:10. Fil. 4:23 (vgl. „et cum spiritu tuo") 1 Kor. 6:20 δοξάσατε τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πν. ὑμῶν waar de woorden καί — ὑμ. met Lchm. Tdf. Tr. W. uit den tekst moeten worden weggelaten.

Om zijne positie in het persoonlijke, op God betrekking hebbend leven is het de geest des menschen, welken Gods Geest, d. i. God in Zijne Nieuw-Testamentische tegenwoordigheid des heils (zie onder 2) ontmoet, Rom. 8:16 αὐτὸ τὸ πνεῦμα (sc. υἱοθεσίας) συμμαρτυρεῖ τῷ πν. ἡμῶν ὅτι τέκνα θῦ ἐσμέν, zie onder συμμαρτυρέω. Vgl. 1 Kor. 2:11. Op dit contact dat in het geloof en voor den geloovige plaats vindt, rust het, dat de geloovige in zijnen geest aan zijn verloste leven deel ontvangt, zich van het feit van de verlossing zijns levens bewust wordt, Rom. 8:10 εἰ δὲ Χς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πν. ζωὴ διὰ δικαιοσύνην waar δικαιοσύνη geen zedelijke hoedanigheid is, maar zooals overal in verband met de gedachten van dezen brief de toestand van hem, die in het geloof het oordeel Gods voor zich heeft, de in het geloof aangegrepene gerechtigheid, zoodat van eene, door eene natuurlijke inwoning van den H. Geest bewerkte justitia infusa, hetzij in R. C. geest hetzij in den geest van Osiander geen sprake kan zijn — Des te verstaanbaarder wordt ἡ χάρις μετὰ τοῦ πν. ὑμῶν op de aangehaalde plaatsen evenals 1 Kor. 5:5 εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πν. σωθῇ. De reeds door de tegenstelling van het innerlijke leven des menschen met zijne lichamelijkheid en hare beteekenis voor zijn bestaan bepaalde strijd tusschen σάρξ en πνεῦμα (zie boven b) en vgl. Kol. 2:5, 1 Kor. 5:3 σῶμα en πν. 1 Petr. 3:3, 4) wordt daardoor eene zedelijk-godsdienstige tegenstelling, die Rom. 7:18, 20 in de tegenstelling tusschen νοῦς en σάρξ, νόμος τοῦ νοός en νόμος ἐν τοῖς μέλεσιν bestaat. Deze zoo gevormde tegenstelling is wel niet aan Paulus eigen, maar bestaat ook Mt. 26:41 en parall. plaatsen evenals 1 Petr. 4:6, is evenwel bij Paulus het sterkst uitgedrukt en het duidelijkst gebruikt, daar hij niet alleen Rom. 7 de zelfkennis tot de onderscheiding van het ik van het ik in de daar aanwezige duidelijkheid en scherpte dieper opvat, maar vooral ten gevolge van de Nieuw-Testamentische mededeeling des Geestes (zie 2) tot de erkentenis van de in het persoonlijke leven van den mensch, in zijn geloofsleven zich openbarende tegenstelling tusschen den Heiligen Geest Gods en de σάρξ leidt, de specifiek Nieuw-Testamentische openbaring van de Oud-Testamentische tegenstelling tusschen בָּשָׂר en רוּחַ of אֱלֹהִים (zie 2, d) Men moet niet, zooals beproefd wordt in het Art. „Geist" PRE[2] 5, 7 onderscheid maken tusschen πνεῦμα als het den mensch van nature eigen levensbeginsel en πνεῦμα als zijn door goddelijke geestesmededeeling

ernieuwd levensbeginsel. Want hoewel, zooals vooral Rom. 8 : 10 blijkt, st πνεῦμα het is, dat door de genade des heils het leven als verlost ezit en ervaart, rust dit toch niet op eene vervulling van het πνεῦμα et een nieuw πνεῦμα, maar op het geloof en het is en blijft het den ensch van nature eigene, het natuurlijke πν., dat deze evenals ook de om. 8 : 16 geteekende ervaring opdoet. De Geest als Nieuw-Testamensche gave des heils is nooit de eigen geest des menschen. Nooit staat aarvan τὸ ἐμόν, ὑμῶν πνεῦμα. Hij is, hoewel in het geloof in den mensch onend, door het geloof door hem aangegrepen en vastgehouden, doch ok tegenover den geloovige zelfstandig. Hij is en blijft πν. ἅγιον, πν. ῦ θεοῦ, Χυ. Vgl. onder 2, d), zooals ook het verschil tusschen ψυχικός n πνευματικός s. v. ψυχικός.

2) Van het goddelijk πνεῦμα. Zooals het begrip van het menschelijk νεῦμα van het innerlijke van den mensch uitgaat, is het nu ook met et begrip van den Geest Gods. a) Evenals het πνεῦμα het innerlijke ezen van den mensch is, is ook 1 Kor. 2 : 11 τὸ πνεῦμα τοῦ θυ het nnerlijke wezen van God, dat zich in de openbaring uit. Maar daarmeê s dadelijk eene tweede voorstelling verbonden, die van het voornaamste ewicht op Oud-Testamentisch gebied is, en in het N. T. hare scherp eformuleerde uitdrukking vindt, daar b) de geest als levenskracht in aanmerking komt. Het beginsel, dat de schepselen levend maakt, is l. van God en Gode op oorspronkelijke wijze eigen. Diensvolgens is e Geest Gods het aan God eigen zijnde en scheppend zich openbarende evensbeginsel der schepping. Zoo Gen. 1 : 2. Want de in de schepselen wonende geest, waarvan het bestaan der schepselen afhangt, is van od afkomstig en bindt dat aan God, Job 12 : 10, 33 : 4, 34 : 14, Ps. 04 : 29, Jez. 42 : 5. God is een God der geesten van alle vleesch, um. 16 : 22, 27 : 16, voor de menschen ὁ πατὴρ τῶν πνευμάτων in nderscheiding van οἱ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρες, Hebr. 12 : 9. Waar leven s, daar is geest en de geest wijst op God terug, want hij is Gods eeken en aan God eigen en daarom is de geest der schepping het van od afkomstige, op Hem wijzende en de schepselen op God wijzende evensbeginsel daarvan, geest van Gods Geest, en als zoodanig het punt, vaar God en de schepselen elkander ontmoeten. Dat de Geest Gods le verwekkende, dragende en bewarende kracht van al het geschapene s, is de doorgaande beschouwing van het O. T., die in het N. T. hare uitdrukking vindt in het den Geest naar zijn wezen toekomenden epitheon ζωοποιοῦν, Joh. 6 : 63, 1 Kor. 15 : 45, 2 Kor. 3 : 6, waarvan de volle eteekenis eerst in verband met de Nieuw-Testamentische heilsopenbaring blijkt. Vandaar πν. θεοῦ ζῶντος, 2 Kor. 3 : 3. — Zoo is nu de Geest Gods de kracht, waardoor God werkt, vandaar de combinatie met δύναμις, Lk. 1 : 35 πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει

σοι. Vgl. Lk. 4 : 14, Rom. 1 : 4, 15 : 13, 1 Kor. 2 : 4 ἐν ἀποδείξει πνεύ[ματος] τος καὶ δυνάμεως. Gal. 3 : 5, Ef. 3 : 16, 1 Thess. 1 : 5, 2 Tim. 1: Hebr. 2 : 4, Lk. 24 : 49 ἕως οὗ ἐνδύσησθε ἐξ ὕψους δύναμιν, vgl. met Ha[nd.] 1 : 5. Vgl. ook de uitdrukking 1 Kor. 5 : 4 συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐ[μοῦ] πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰυ, waar niet (vgl. Rom. 15: σὺν τῷ πν. ἁγίῳ gezet is, omdat allereerst aan een gericht geda[cht] wordt, vgl. 2 Thess. 1 : 7. Vgl. verder de Oud-Testamentische tegenstell[ing] tusschen בָּשָׂר en רוּחַ Jez. 3 : 3, בָּשָׂר en אֱלֹהִים, zie onder σάρξ B, Vgl. Jez. 40 : 7, 2 Kron. 32 : 8, Jer. 17 : 5, evenals verder onder c) en

Als de kracht, waarin God werkt en zich openbaart, is [d]e Ge[est] Gods het ook, waarop c) alle openbaring Gods in haren vollen omva[ng] teruggevoerd wordt, waarom ook in de Heilige Schrift meestal in d[e] beteekenis daarvan als het middel der openbaring Gods, als bron middel der openbaring sprake is. Op grond van de onder ἅγιο[ς] sprokene verhouding tusschen God en de wereld heet Hij קֹדֶשׁ יהוה : Ps. 51 : 13, Jez. 63 : 10, 11, vgl. Ps. 143 : 10, evenwel nog zeer zeld[zaam] in het O. T. en nooit alleen רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, en nog minder רוּחַ קָדוֹשׁ, wijl in de rabbijnsche litteratuur רוּחַ הַקֹּדֶשׁ (πν. ἁγιωσύνης Rom. 1: term. tech. voor den geest van het goddelijke werken, van de goddelij[ke] openbaring is, om Hem als Geest Gods te karakteriseeren, die in zij[ne] verhouding tot Israel als de Heilige openbaar wordt. Deze naam is h[et], die in het N. T. gebezigd wordt als de gewone benaming van den Ge[est] Gods, vgl. onder ἅγιος, πν. ἅγιον = Geest van den God der heilsope[n]baring, in en door welken het onderscheid Gods van de wereld even[als] zijne verhouding tot haar openbaar wordt (ook de juridische verhoudi[ng] Joh. 16 : 8). Zoo wordt Hij genoemd zoowel in zijne specifiek Nie[uw-] Testamentische openbaring, inzoover Hij als Geest der goddelijke teg[en]woordigheid des heils haar aan de wereld, aan de Nieuw-Testamentisc[he] gemeente des heils geeft, zooals ook als degene, van wien alle ope[n]baring, ook de Oud-Testamentische afkomstig is, zoodat b. v. aan de eenen kant van de νόμος gezegd wordt, dat hij πνευματικός is, Rom. 7 : 1[4], terwijl aan den anderen kant de oekonomie van de wet als διακο[νία] γράμματος ἀποκτείνοντος onderscheiden wordt van de διακονία πνεύματ[ος] ζωοποιοῦντος 2 Kor. 3 : 6, Rom. 2 : 29. Het is dezelfde Heilige Geest Go[ds] in zijne openbaring des heils of dezelfde Heilige Geest, door welken G[od] in het O. T. van oudsher zich op buitengewone wijze in betrekking stel[de] tot de wereld door krachtige daden (vgl. Zach. 4 : 6) of door verlichting van zijne knechten, enz. en in welken Hij in den tegenwoordigen t[ijd] des heils eene nieuwe inwoning in de Nieuw-Testamentische gemeente de[s] heils verkregen heeft, vgl. Hand. 2 : 16 enz. Daaraan is ontleend de god[delijke] spraak der profeten, datgene wat aan dezen te hooren en te zien gegeve[n] is, Num. 24 : 2, 1 Sam. 10 : 6, 10, 2 Sam. 23 : 2, Jez. 42 : 1, 61 : 1

h. 3:8, Zach. 7:12, Neh. 9:30, vgl. in het N. T. Lk. 1:15 πνεύματος ου πλησθήσεται Lk. 1:41, 67, 2:25—27. Hij rust allen toe, die in bijzonderen dienst van God staan en Zijn werk in de wereld of in volk moeten ten uitvoer brengen, Gen. 41:38, Ex. 31:3, 35:31, n. 24:2, 27:18, Richt. 3:10, 6:34, 11:29, 14:6, 2 Sam. 23:2, on. 22:24 enz. Vandaar Mk. 12:36, Mt. 22:43 Δαυὶδ ἐν πνεύματι εἶ αὐτὸν κύριον. Vgl. voor dit ἐν. overeenkomstig het Hebr. בְּ Ps. 48:7, . 4:4, 11:4. Daarvoor Hand. 11:28 ἐσήμανε διὰ τοῦ πν. 2 Petr. 21 ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἀπὸ θεοῦ ἄνθρωποι. Vandaar ook juist de Heilige Geest het subject van het profetische, bepaald het schriftwoord is, Hand. 1:16 προεῖπε τὸ πν. τὸ ἅγ., zooals vooral den brief aan de Hebreërs het woord van de H. S. des O. T. als een ειν, δηλοῦν, μαρτυρεῖν van den Heiligen Geest aangeduid wordt, Hebr. 7, 9:8, 10:15. Hij zal op bijzondere wijze het kenmerk van den ssias zijn Jez. 11:1, 2, 61:1 en zal in den tijd des heils het eigenm van het geheele volk Gods worden, Joël 3:1, Jez. 44:3, 4, Ez. :26 enz. Door den Geest is Izaks geboorte mogelijk geworden tegener de geboorte van Ismael κατὰ σάρκα, Gal. 4:29 ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα. Vgl. de Oud-Testamentische tegenstelling van בָּ en רוּחַ. Door Hem wordt de geboorte van den Messias bewerkt, t. 1:18 εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγ. Vs. 20 τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πν. ἐστιν ἁγίου. Lk. 1:35 πν. ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε. Hij wordt t deel van Jezus bij den doop voor zijn Messiaansche werk Mt. 3:16, k. 1:10. Lk. 3:22. Hand. 10:38 ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θς πνεύματι ἁγίῳ ὶ δυνάμει, evenwel niet zonder dat een verschil tusschen zijne Messiansche en de andere theocratische toerusting duidelijk is, Joh. 1:33 ἐφ' ὃν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτος ἐστιν ὁ βαπτίζων πν. ἁγ. vs. 32, zoodat Jezus daardoor de Hem boven alle andere nechten Gods kenmerkende eigenschappen heeft, waaraan Hij ondanks ijne geboorte ἐκ πν. voor Zijne Messiaansche werkzaamheid behoefte ad (vgl. het verschil tusschen den toestand der genade en de ambtsenade) en heeft haar in die mate als Hij ze noodig had, nl. Joh. 3:34 γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσι τὸ πν. sc. ὁ θεός. Op deze plaats wordt gedacht — gl. onder ῥῆμα deel I, bl. 791 — aan de vervulling van de heilsbelofte n wanneer God haar vervult, geeft Hij den Geest, die de inhoud dezer elofte is, Jez. 11:2, 44:3, 4 enz. (διδόναι τὸ πν. nooit van de Oud-Testamentische toerusting) niet naar eene bepaalde maat voor eene bepaalde taak, maar begiftigt den Messias zóó, dat Hij in onderscheiding van alle overige knechten Gods zóó werken kan, als de Dooper niet ééns n staat was, maar slechts als verwachting had uitgesproken, 1:26, 27, 33. Vandaar Mt. 12:28 ἐκ πν. θεοῦ (over dit ἐν zie boven) ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια 12:18, Mk. 3:29, Lk. 4:18, Mt. 3:11 βαπτίσει

ἐν πν. ἁγ. Mk. 1 : 8, Lk. 3 : 16, Joh. 1 : 33. Met het oog hierop en verband met deze nieuwe wijze, waarop de Heilige Geest in en i Christus werkt, moet dan ook Lk. 9 : 55 verstaan worden: οὐκ οἴ ποίου πνεύματός ἐστε (door Lchm. Tr. Tdf. W. weggelaten, door W. eene gewichtige lezing van den Westerschen tekst op den rand geplaa Hiertoe behooren ook de plaatsen Mt. 4 : 1 Ις ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον τοῦ πν. Mk. 1 : 12, Lk. 4 : 1, 14 ὑπέστρεψεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πν. εἰς Γαλ., evenals Rom. 1 : 4 τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πν. ἁ ωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. 1 Tim. 3 : 16 ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώ πν. 1 Petr. 3 : 18 θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι, want hier onder πν. niet tegenover de lichamelijkheid het innerlijke, geestel wezen bedoeld is zooals 4 : 6, waardoor de ζωοποίησις in elk geval n deze zelfde analogie niet zou samenvallen met de opstanding, wann deze niet ondanks 1 : 3, 21 als eene zuiver geestelijke opgevat m worden, — dat veelmeer de tegenstelling tusschen πν. en σάρξ dezel is als Rom. 1 : 4, bewijst het daar volgende: ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν. Ἐν πνεύματι κηρύσσειν kan naar analogie het Bijbelsch spraakgebruik niets anders beteekenen dan: spreken de kracht van den Heiligen Geest. Vgl. ἐν πνεύματι λαλεῖν, βαπτίζειν Het is geen begrensd gebied, met het oog waarop het θανατωθῆναι ζωοποιηθῆναι van Christus geldt, maar het zijn tegenovergestelde machte die dat beide bewerkt hebben. Eveneens is 1 Tim. 3 : 16 het πν. ni zijn eigen πν., in welks kring zijne δικαίωσις gevolgd is, maar het is h goddelijk πν., door welks kracht de δικαίωσις van Christus gevolgd i vgl. ἐν ὕδατι, ἐν πνεύματι βαπτίζειν, evenals 1 Kor. 6 : 11 ἀπελούσασθ ἡγιάσθητε, ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀν. τ. κυρ. ἡμ. Ιυ Χυ καὶ ἐν τῷ πνεύματι τ θεοῦ ἡμῶν en eveneens ἐν Hebr. 10 : 9. — Hebr. 9 : 14 ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ tegenover τὸ ἀσθενές van de eerst διαθήκη en hare bepalingen, die slechts voor eenen tijd werkzaam waren μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα, — vandaar hier πν. αἰώνιον, dat niet de geest van het persoonlijk leven van Jezus, maar den geest van Zijn ambt aanduidt, waaraan hier het praedicaat αἰώνιον toegevoegd wordt i. p. v. het anders gewone ἅγ., uit het bedoelde oogpunt. Ook behoor hiertoe de tegenstelling tusschen πν. en σάρξ zooals zij Joh. 6 : 63 bestaat τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ γὰρ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστιν. Over Joh. 3 : 6 zie beneden.

Het is dezelfde Heilige Geest, in en door welken God zich openbaart, welken Christus juist daarom d) als den Geest der genade en des heils belooft, waardoor de zaligheid het eigendom zijner geloovigen worden moet, Lk. 11 : 13 δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν. Hand. 1 : 5 vgl. vs. 4 περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός. Want de mededeeling van den Geest is de eigenlijke inhoud en daarom ook de ver-

ıg van de belofte. Vandaar ook de uitdrukking ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἰς, vgl. Gal. 3 : 2, 5, 14 ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λάβωμεν. Geest, waardoor God op bijzondere wijze in die gemeente woont, le Geest, zooals Hij de gave des heils van het N. T. is, mede-əld aan de deelgenooten van het N. V. is het, die κ. ἁ. als πν. in de Christelijke gemeente aangeduid wordt, of waaraan ge-t wordt, wanneer in verband met het Christelijk geloofsleven van Heiligen Geest sprake is. Van Hem geldt daarom Joh. 7 : 39 τοῦτο πε περὶ τοῦ πν. οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· οὔπω γὰρ τνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, vgl. 1 : 32, 36, 6 : 63. stus belooft Hem aan zijne jongeren als den ἄλλος παράκλητος Joh. 17, 26, 15 : 26, 16 : 13 (zie παράκλητος deel II, bl. 506), die Gods ι op aarde behartigen zal, waarvan de zending en mededeeling het alijke doel van het heilswerk van Christus is, Joh. 14—16, vgl. ən ἡ ἐπαγγελία τ. π. en waarvan de tegenwoordigheid voor de jonge-, voor de geloovigen de tegenwoordigheid van Christus meer dan ver-dt. Diensvolgens is Hij de Geest Gods en van Christus, in wien God Christus tegenwoordig zijn, zonder daarmeê vereenzelvigd te worden. l. Rom. 8 : 9 enz. Gal. 4 : 6, Fil. 1 : 19, 1 Petr. 4 : 14. (Dat 2 Kor. 17 ὁ (of οὗ) δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν geen vereenzelving bestaat, blijkt het volgende: οὗ δὲ τὸ πν. κυρίου. De Heer is wat de wet, het ίμα niet was, nl. τὸ ζωοποιοῦν en daarom τὸ πν. en Hij is dit in de ;enwoordigheid van Zijnen Geest). Daarop rust, dat van dezen in de ɜuw-Testamentische gemeente aanwezigen Heiligen Geest op dezelfde ze gesproken wordt als van God en Christus, zelfstandig werkend en ch niet afgescheiden van God en van Christus, daarom gecoördineerd ı. 28 : 19 βαπτίζοντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου εύματος, de Vader de bron, de Zoon de bemiddelaar, de Heilige Geest tegenwoordigheid en het levend en leven gevende goed van de be-lte en vervulling. 2 Kor. 13 : 13 ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ιυ Χυ καὶ ἡ ἀγ. τ. καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγ. πν. μετὰ πάντων ὑμῶν. 1 Kor. 12 : 11 πάντα δὲ ῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ αὐτὸ πν. διαιροῦν ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. Ef. 4 : 4—6,)h. 14—16.

In dezen in de gemeente blijvenden Heiligen Geest (Joh. 1 : 33, and. 2 : 4, 17, 38, 8 : 17, 19 : 2 enz. 1 Joh. 3 : 24 ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ι μένει ἐν ὑμῖν, ἐκ τοῦ πν. οὗ ἡμῖν ἔδωκεν) heeft de gemeente hare zalig-eid, welke Hij bevestigt, waarvan Hij het onderpand is (vgl. σφραγί-εσθαι Ef. 1 : 13, 4 : 30, 2 Kor. 1 : 22, βεβαιοῦν Hebr. 2 : 3) vgl. 1 Kor. : 12 οὐ τὸ πν. τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πν. τὸ ἐκ θεοῦ, ἵνα εἴδωμεν ὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, vgl. met vs. 11, Rom. 5 : 5 ἡ ἀγάπη τοῦ εοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. Rom. 8 : 15, 16 αὐτὸ πν. συμμαρτυρεῖ τῷ πν. ἡμῶν (bevestigt of getuigt

met onzen geest, zie *συμμαρτυρέω*), *ὅτι ἐσμὲν τέκνα θυ*. Vgl. verder 1 P
4 : 14 *τὸ πνεῦμα τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ τὸ τοῦ θυ πν. ἐφ' ὑμᾶς ἀ*
παύεται. Daarom staat Hij ook in het nauwste verband met de
geving van zonden, evenwel niet als daarvan onderscheiden als de ee
of als de tweede gave, Hand. 2 : 38 *βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ*
ὀνόματι Ιυ Χυ εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ
πν. en is daarvan het onderpand, *ἀῤῥαβών*, en eerstelingsgave, *ἀπα*
van de toekomstige voleinding en verlossing, 2 Kor. 1 : 22, 5 : 5,
1 : 13, Rom. 8 : 17, 23, vgl. *ἀπαρχή*, *ἀῤῥαβών*. (Hiermeê zal de
drukking 1 Joh. 4 : 23 *ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν* — vgl. 3:
ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πν. οὗ ἡμῖν ἔδωκεν. — Ha
2 : 17, 18 *ἀπὸ τοῦ πν. μου*, vgl. 1 Kor. 2 : 12 *τὸ πν. τὸ ἐκ θεοῦ ἐλάβ*
samenhangen). Vandaar dat de zonde tegen Hem zoo zwaar is,
Mt. 12 : 31 *ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται*, Ef. 4 : 30
λυπεῖτε τὸ πν. τὸ ἅγιον. 1 Thess. 4 : 8 *ἀθετεῖ τὸν δόντα τὸ πν. αὐτοῦ*
ἅγιον εἰς ὑμᾶς. Hand. 5 : 3 *ψεύσασθαι τὸ πν. τὸ ἅγιον.* Vs. 9 *πειράσαι*
πν. τοῦ κυρίου. Hebr. 10 : 29 *τὸ πν. τῆς χάριτος ἐνυβρίσας.* Hij maakt
gemeente tot eenen tempel Gods, d. i. tot de plaats zijner tegenwoordi
heid (vgl. *ἡ κατάπαυσις τοῦ θυ* Hebr. 3 : 12, Num. 10 : 33, Ps. 132 : 8, 1
Jez. 11 : 10). 1 Kor. 3 : 16 *ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πν. τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν*
Ef. 2 : 22 *συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ θυ ἐν πν.*, vgl. 1 Petr. 2:
οἶκος πνευματικός, woont evenwel niet in de gemeente als geheel, ma
in ieder lid der gemeente, ieder deelgenoot als zoodanig. Vgl. de ui
drukking Hebr. 6 : 4 *μέτοχοι γενηθέντες πνεύματος ἁγίου*, waar niet zoo
van de gemeente als van de in gevaar van afval verkeerende leden daar
van sprake is; verder vgl. de afwisseling van getal Rom. 8 : 11 *τὸ*
πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ιν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ... διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ὑμῖν πν.
vs. 9 *πνεῦμα θυ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ... εἴ τις πνεῦμα θυ οὐκ ἔχει.* Vgl. vs. 14
ὅσοι πνεύματι θυ ἄγονται οὗτοι υἱοί εἰσιν θυ. 2 Tim. 1 : 14 *τὴν καλὴν παρα*
θήκην φύλαξον διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. Vandaar ook
Rom. 9 : 1 *συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως ἐν πν. ἁγ.* (vgl. anders Rom.
1 : 9, 2 Tim. 1 : 3), waar de apostel er zeker niet aan denkt, dat de
Heilige Geest in zijne eigenaardigheid als Geest der gemeente het ge
tuigenis van zijn geweten bevestigde. Rom. 8 : 16 *αὐτὸ τὸ πν. συμμαρτυ*
τῷ πν. ἡμῶν, vgl. vs. 9. Diensvolgens kan de apostel met zijne tot den
afzonderlijken persoon geldende vermaning 1 Kor. 6 : 19 zeggen: *τὰ*
σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πν. Hiermeê komt de voor een ieder
noodzakelijke wedergeboorte als eene geboorte *ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος*
vgl. *βαπτίζεσθαι ἐν πν. ἁγίῳ* 1 : 33. Vgl. Tit. 3 : 5 *ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτρ*
παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγ. met vs. 3 *ἦμεν γάρ ποτε κ*
ἡμεῖς ἀνόητοι κτλ., evenals 1 Kor. 6 : 11 *καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλὰ ἀπε*
λούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ιυ Χ

ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. Deze wedergeboorte wordt daarom als)danig aangeduid, omdat zij redding des levens van het verderf, van t oordeel des doods is — vgl. ἔσωσεν ἡμᾶς Tit. 3 : 5, zooals de ζωὴ ὠνιος als tegenstelling met den dood. Joh. 3 : 14—16 —, derhalve ɔëigening van het heil, en niet omdat zij vernieuwing van het gods-ɔnstig-zedelijk element, van het menschelijk πνεῦμα is. Door de be-ɔiging met den H. Geest d. i. door de werkzaamheid van den H. Geest ɔrdt het individu deelgenoot des heils en daardoor lid van de gemeente s heils, — niet omgekeerd —, zoodat hij voortaan wat hij van ɔristus of van Godswege is, heeft en ervaart alleen in dit verband, ɔar steeds op grond van de ten deel gevallene gave des H. Geestes , heeft en ervaart. (Alleen mogen wij niet vergeten, dat de plaats ɔn Gods tegenwoordigheid op aarde, derhalve van den H. Geest, de ɔaats, vanwaar Hij werkt, de gemeente des heils is, zoodat geen ɔrkzaamheid daarvan, ook geen toeëigening van het heil buiten de ɔmeente om plaats heeft, Hand. 2 : 38, 41, 8 : 17. Juist dit aan te ɔjzen, is het doel van de Hand. 10 : 41 enz. berichte gebeurtenis. Vgl. ok Hand. 19 : 1 enz.

De plaats zijner tegenwoordigheid in den mensch is het hart als ɔet middelpunt van het persoonlijk leven, 2 Kor. 1 : 22 ὁ δοὺς τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. 5 : 5. Gal. 4 : 6 ἐξαπέστειλεν ὁ θς ·ὸ πν. τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν. Rom. 5 : 5 ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγ. τοῦ δοθέντος ἡμῖν, niet ɔenwel alsof van daaruit eene natuurlijke werkzaamheid daarvan als ɔanzelve plaats had, wat door 2 Petr. 1 : 3 ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης vgl. met vs. 4 ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως niet bewezen wordt; want wanneer de goddelijke δύναμις vs. 3 de Geest is, is daarom de θεία φύσις vs. 4 niet datgene wat wij als natuur van het beginsel van het persoonlijk leven onderscheiden, maar daarmeê is, zooals het volgende ἀποφυγόντες κτλ. bewijst, het tegenover de zondige en aan de φθορά onderworpen κόσμος staande karakter gedacht. Zooals de aangehaalde Paulinische plaatsen bewijzen, heeft de Christen alleen in het geloof den H. G. d. i. God in Zijne genade en Zijn heil, vgl. vooral het αὐτὸ τὸ πν. συμμαρτυρεῖ τῷ πν. ἡμῶν Rom. 8 : 16 evenals Gal. 3 : 5, 5 : 5, 2 Kor. 4 : 13, Ef. 1 : 13, 2 : 18. Van nature werkt de Geest als Geest der profetie, als Geest der Oud-Testamentische ambtsgenade, ja ook van de Nieuw-Testamentische charismata, maar niet als Geest van den Nieuw-Testamentischen toestand des heils, als de Geest van het kindschap, die het geloof onderstelt en bevordert, vgl. 1 Kor. 6 : 17 ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι. Ook de oogenschijnlijk naar ἐν πνεύματι λαλεῖν enz. gevormde uitdrukking ἐν πνεύματι εἶναι van de geloovigen Rom. 8 : 9, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ

ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, getuigt niet voor de voorstelling eener natuurlijke werkzaamheid van den Heiligen Geest als het nieuwe levensbeginsel, maar staat gelijk met *εἶναι ἐν Xῳ* en is hier om het parallelisme of de tegenstelling met *εἶναι ἐν σαρκί* gekozen, om de bepalende macht van den Geest tegenover die des vleesches te stellen, vgl. vs. 14, zonder daarmeê te bedoelen, dat Hij ook op de wijze van het vleesch werkte, wat door de uit het verband op te maken erkentenis van het karakter en de werkzaamheid van den Geest buitengesloten is. Ja, men moet veelmeer zeggen, dat, wanneer de Geest Gods als een nieuw levensbeginsel de plaats van het natuurlijk *πνεῦμα* innam, i. p. v. tegenover den mensch zelfstandig te zijn, juist deze uitdrukking *ἐν πν. εἶναι* niet gekozen had kunnen worden, daar de verhouding van de *σάρξ* tot het persoonlijk leven en hare positie in het organisme van de menschelijke natuur het wel mogelijk maakt, *ἐν σαρκὶ εἶναι* te zeggen, het karakter van het menschelijk *πν.* evenwel eene analoge uitdrukking onmogelijk maakt, wanneer niet — waarvan hier geen sprake kan zijn — aan dat *ἐν πν. γεγονέναι* Openb 1 : 10 gedacht moest worden. Juist dat *ἐν πν.* wijst op de zelfstandigheid van den Geest, waarvan hier sprake is, op den Heiligen Geest Gods, niet op den Geest als een, hoewel vernieuwd, toch altijd menschelijk levensbeginsel en dan moet uit het verband blijken, hoe men dit *ἐν πνεύματι εἶναι* zich moet voorstellen. — Door de van den Heiligen Geest uitgaande versterking van het geloof (vgl. Rom. 1 : 11 *ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς*, vgl. 1 Petr. 5 : 12 *ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ θυ εἰς ἣν στῆτε*) komt de versterking van den inwendigen mensch tot stand Ef. 3 : 16 *ἵνα δώῃ ὑμῖν . . . δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον*, welks taak het is, het geloof en den toestand des heils te bewaren en te bevestigen tegenover de ons in onze *σάρξ* onderwerpende *νόμος ἁμαρτίας*, Rom. 8 : 2 *ὁ νόμος τοῦ πν. τῆς ζωῆς ἐν Xῳ Iυ ἠλευθέρωσέ με* (Tdf. W. *σε*) *ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.*

Hierdoor wordt verklaarbaar de met de Oud-Testamentische tegenstelling van בָּשָׂר en רוּחַ, בָּשָׂר en אֱלֹהִים overeenkomstige, maar door de deelgenooten van het Nieuw-Testamentische heil, de geloovigen, op nieuwe wijze, nl. in hun persoonlijk leven ervarene tegenstelling van dit *πνεῦμα* met de *σάρξ*, zooals Paulus die doortrekt, en die niet samenvalt met de tegenstelling van *πνεῦμα* en *σάρξ*, zooals die bestaat Mt. 26 : 41 *τὸ μὲν πν. πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.* 2 Kor. 7 : 1 *μολυσμὸς σαρκὸς καὶ πν.* Gal. 6 : 8 *ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα — εἰς τὸ πνεῦμα.* Kol. 2 : 5 *τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πν. σὺν ὑμῖν εἰμι.* Fil. 3 : 3 *οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες*, hetzij dan dat hier, zooals waarschijnlijk is, *πν. θεοῦ* moet gelezen worden. De tegenstelling tusschen *πν.* en *σάρξ* is

het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik is viervoudig: 1° menschelijk πν. a) het innerlijke tegenover de lichamelijkheid, b) het goddelijk levensbeginsel des menschen tegenover het zondige in de lichamelijkheid. 2° Goddelijk πν. a) als beginsel van de goddelijke openbaring tegenover de σάρξ en de daarop rustende wijze van het menschelijk bestaan, van de geschiedenis, Rom. 1 : 4, Gal. 4 : 29 enz. (zie onder c). b) Als Nieuw-Testamentische gave des heils, als Geest van de Nieuw-Testamentische bedeeling tegenover de σάρξ, zooals zij de door haar den menschen overkomene en hun eigene zondige bepaaldheid in zich sluit. Deze laatste, aan de Paulinische geschriften eigenaardige vorm van de bij Johannes zoo alleen 3 : 6 τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστιν, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν (vgl. voor de aansluiting van deze uitdrukking 6 : 63) gevonden tegenstelling kan als de meest ontwikkelde opvatting en openbaring van de Oud-Testamentische tegenstelling tusschen בָּשָׂר en רוּחַ aangeduid worden, zooals zij ook slechts op grond van de Nieuw-Testamentische tegenwoordigheid des heils erkend en opgevat kan worden. Overal, waar zij bij Paulus behalve op de onder 1) b) en c), 2) c) aangehaalde plaatsen gevonden wordt, is zij niet de tegenstelling van het aan den geest van nature eigene goddelijke levensbeginsel met de σάρξ, van den νόμος τοῦ νοός tot de νόμος τῆς ἁμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσιν Rom. 7, maar van den aan den Christen eigen zijnden Heiligen Geest, waaraan hij in het geloof deel heeft, van den Geest, die hem als geloovige bepaalt, versterkt, regeert, tot de σάρξ en omdat juist de Christen dezen geest in het geloof heeft, ondervindt hij de tegenstelling daarvan tot de σάρξ in zijn persoonlijk leven, zonder dat daarom het πνεῦμα ἅγιον in de plaats van zijne hem van nature eigene πνεῦμα gekomen is of daarmeê eene natuurlijke verbinding verkregen heeft. Dat dit πν. ἅγιον bedoeld is, blijkt duidelijk Rom. 8 : 9 οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, waarnaar ook vs. 4 κατὰ σάρκα, κατὰ πν. περιπατεῖν, vs. 5 οἱ κατὰ σάρκα ὄντες, οἱ κατὰ πν., vs. 6 τὸ φρόνημα τῆς σαρκός — τοῦ πν. is op te vatten, vgl. vs. 2 ὁ νόμος τοῦ πν. τῆς ζωῆς ... ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου met vs. 14 ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται, evenals vooral vs. 16 αὐτὸ τὸ πν. συμμαρτυρεῖ τῷ πν. ἡμῶν, waar het verschil tusschen dezen geest en onzen geest duidelijk uitgedrukt is. Dat nu vs. 10 εἰ δὲ Χς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην niet τὸ πν. ἅγ., niet het vs. 9 bedoelde πν., maar het menschelijke πν. bedoeld is, blijkt uit de tegenstelling met σῶμα, waarom ook niet τὸ πν. Χυ evenals vs. 9, maar Χς geschreven is. — Rom. 8 : 13, Gal. 3 : 3 ἐναρξάμενοι πνεύματι νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε, vgl. met vs. 5 ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν τὸ πν. 5 : 16 πνεύματι περιπατεῖσθε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. Vs. 17 ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πν. τὸ δὲ πν. κατὰ τῆς σαρκός. Vs. 18

εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε (vgl. Rom. 8 : 14). Vs. 19 τὰ ἔργα τῆς σα terwijl vs. 22 parallel staat niet τὰ ἔργα, maar ὁ καρπὸς τοῦ πν. Di volgens zal ook wel 6 : 8 ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ... εἰς τὸ πν. hie behooren. In deze tegenstelling moet de uitdrukking Gal. 5 : 22 wo opgevat: εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. Vgl. 2 Kor. 12 οὐ τῷ αὐτῷ πν. περιεπατήσαμεν. De taak des Christens is zich door de Geest steeds meer geheel te laten bepalen en regeeren, daaraan deel te ontvangen, Ef. 5 : 18 μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ ... ἀλλὰ πληροῦσθε ἐ 2 : 18. De ψυχικοί hebben er geen deel aan, Jud. 19 ψυχικοὶ πνεῦμα ἔχοντες, terwijl 2 Tim. 1 : 7 staat οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θς πνεῦμα δειλ ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ. Ook 1 Kor. 4 : 21 (vgl. vs. evenals Gal. 6 : 1 wordt aan den Heiligen Geest gedacht. Vgl. πίστεως 2 Kor. 4 : 13; υἱοθεσίας tegenover δουλείας Rom. 8 : 15, overigens de beteekenis van υἱοθεσία eveneens tegen de opvatting getu dat de Heilige Geest eene natuurlijke vereeniging met ons πν. aang Hij is het — zooals dit met zijn wezen als de openbaring van God des heils overeenstemt, — door welken wij aan de gemeensc der wereld ontrukt, in de gemeenschap met God komen, 1 Kor. 6: 2 Thess. 2 : 13 ἁγιασμὸς πνεύματος evenals 1 Petr. 1 : 2. Hij is de meenschapsband van de deelgenooten des heils Fil. 1 : 27 στήκετε ἐ πν. Ef. 2 : 18, Fil. 2 : 1 εἴ τις κοινωνία πνεύματος. Ef. 4 : 3 τηρεῖν τὴν ἑν τοῦ πν. Vs. 4 ἓν σῶμα καὶ ἓν πν. Vgl. 1 Kor. 6 : 17 ὁ δὲ κολλώμενος τ ἓν πνεῦμά ἐστιν. Het is deze Heilige Geest, die in de plaats van de O Testamentische γράμμα komt. Rom. 7 : 6 ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καιν πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος, vgl. 2 : 29 περιτομὴ καρδίας ἐ οὐ γραμμ., waar niet alleen uitwendige — ἐν σαρκί — en inwendig καρδίας —, maar tegelijk Oud-Test. (γρ.) en Nieuw-Test. (πν.) besnij door de kracht van de wet en door de kracht van den Geest tegen elkander gesteld worden en Paulus slechts hem als eenen wezenlijk Ἰουδαῖος erkent, die de Nieuw-Testamentische heilsopenbaring aanne Hij spreekt evenwel niet van den Jood, afgezien van de Nieuw-Test mentische heilsopenbaring, derhalve van den Oud-Testamentischen J Dezelfde tegenstelling tusschen πν. en γρ. zie 2 Kor. 3 : 6 onder e).

e) Op de werkzaamheid van dezen met den Oud-Testamentische Geest Gods als beginsel der openbaring identischen, maar nu op nieuw wijze werkenden, in de gemeente aanwezigen en den deelgenooten de heils eigen zijnden Geest rust nu ook de geschiktheid der jongere hunne bijzondere taak in den dienst der Nieuw-Testamentische heil openbaring te vervullen als eene διακονία πνεύματος οὐ γραμμάτος 2 Kor 3 : 6, Mt. 10 : 20 τὸ πν. τοῦ πατρὸς ὑμῶν λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Mk. 13 : 11. Lk 12 : 12 ἅγ. πν. διδάξει ὑμᾶς. Joh. 15 : 26, 27 τὸ πν. τῆς ἀληθεία μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε. 20 : 22 λάβετε πν. ἅγ.

ων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται αὐτοῖς. Vgl. 1 Kor. 2 : 4, 10 enz. 7 : 40 τὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· δοκῶ δὲ κἀγὼ πν. θυ ἔχειν, waar klaarblijkelijk de ·ilige Geest van den Christenstand bedoeld is (vgl. 1 Kor. 10 : 11, Ef. 4). Vgl. 2 Kor. 6 : 6 συνιστάντες ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διάκονοι ἐν πν. ἀγ., t niet van des apostels bijzonder beroep, maar van den Christenstand 't algemeen geldt. Omdat het dezelfde Heilige Geest van God en van ristus is, die de knechten Gods in het O. V. voor hunne bijzondere ık toerustte, zonder als Geest der gemeente tegenwoordig te zijn (vgl. ım. 16 : 3 enz.), en deze nu in de gemeente van het N. V. blijvend en zóó nwezig is, dat de verhouding, waarin Hij tot hare leden staat, tegelijk ne andere is, dan waarin Hij tot de eene bijzondere roeping hebbende len der Oud-Testamentische gemeente stond, zoo is deze voorbereiding n de eene bijzondere roeping hebbende leden der Nieuw-Testamentische meente met die van de Oud-Testamentische getuigen ondanks dit verhil toch zóó overeenstemmend, dat die der laatsten 1 Petr. 1 : 11 teruggeleid kan en moet worden tot τὸ ἐν αὐτοῖς πν. Χυ 1 Petr. 1 : 11. Het is tijd de in de Nieuw-Testamentische gemeente aanwezige Heilige Geest, e de apostelen vervult, en b. v. profetische uitspraken geeft, zooals de eest Gods hetzelfde in de Oud-Testamentische getuigen gewerkt heeft, onder dat beiden in de uitdrukking onderscheiden worden, vgl. Hand. : 16, 28 : 25 met 20 : 23 τὸ πν. τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι έγον. 1 Tim. 4 : 1 τὸ δὲ πν. ῥητῶς λέγει. Hand. 7 . 51 ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πν. ῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς en juist dit maakt voor e gemeente het beproeven van de geesten mogelijk, 1 Joh. 4 : 1 μὴ αντὶ πν. πιστεύετε ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν. Vss. , 6 ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ πν. τῆς ἀληθείας καὶ τὸ πν. τῆς πλάνης vgl. met : 24, 2 : 20, 27. Daarom kan Paulus zeggen 2 Thess. 5 : 19 τὸ πν. μὴ σβέννυτε, προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε, πάντα δὲ δοκιμάζετε. Vervuld van ıen Heiligen Geest, spreekt Petrus Hand. 4 : 8 en beroept zich op dien Heiligen Geest, zooals Hij uitgestort is Hand. 5 : 32 καὶ ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων καὶ τὸ πν. τὸ ἅγιον ὃ ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ. Men moet onderscheid maken tusschen datgene wat deze Geest voor alle leden der gemeente is en daarin werkt en tusschen de bijzondere werkzaamheid daarvan voor alle in het verband met het leven des heils van de Nieuw-Testamentische gemeente te vinden verplichtingen, vgl. Hand. 13 : 2 λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ . . . εἶπε τὸ πν. τὸ ἅγ. ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βάρναβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. Vs. 4 ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγ. πν. Vgl. 11, 12 met vs. 15, 13 : 9 met vs. 52, 4 : 31, 15 : 28 ἔδοξε τῷ πν. τῷ ἁγ. καὶ ἡμῖν 16 : 6 κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγ. πν. Vs. 7 οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πν. Ιυ. 20 : 28 ἐν ῷ ὑμᾶς τὸ πν. τὸ ἅγ. ἔθετο ἐπισκόπους. 21 : 4 τῷ Παύλῳ ἔλεγον διὰ τοῦ πν. μὴ ἐπιβαίνειν εἰς 'Ιερ. Vs. 11. Niet eens wordt het onderscheid gemaakt,

dat in deze gevallen steeds de volledige, gearticuleerde vorm τὸ πν. ἅγ. gebezigd werd. Deze staat ook b.v. 8:18 (Tr.) vgl. met vs. 10:44, 47 enz. —, maar ook 4:8 staat πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου. Vs. 6:3, 5, 7:55. Uit dat verschil van de algemeene en de bijzond werkzaamheid van denzelfden Heiligen Geest van de Nieuw-Testam tische gemeente, zooals dat vooral in de χαρίσματα in de gemeente bijzondere werkingen van dezen Geest (zie χάρισμα) voor den dag ko blijkt juist, hoezeer de verhouding daarvan tot de Oud-Testamentis en de Nieuw-Testamentische gemeente verschillend is en hoe juist Hand. 2:16 te vinden opvatting van de Nieuw-Testamentische gemee als de door de uitstorting van den Heiligen Geest tot woonplaats de blijvende tegenwoordigheid Gods gemaakte gemeente is (eene vatting, waarmeê de verwachting van eene nieuwe uitstorting van Geest in strijd is). Alles wat in de gemeente bestaat van gaven krachten tot hare opbouwing, is eveneens het uitvloeisel van den daarin aanwezigen, niet buitengewoon aan den een of ander gege Geest evenals het geloof en het leven der gemeente zelf, vgl. Ha 20:28 ἐν ᾧ (sc. ποιμνίῳ) ὑμᾶς τὸ πν. ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους. 1 Kor. 12: πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πν. διαιροῦν ἑκάστῳ καθὼς βούλε Vgl. Rom. 12:3 enz. 1 Kor. 12:12 enz. 27 enz. Vandaar ook mogelijkheid van een ζηλοῦν τὰ πνευματικά, 1 Kor. 14:1 en het wo 1 Kor. 14:32 πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσηται. Waar de Heili Geest op zulk eene wijze werkt, heeft eene φανέρωσις τοῦ πν. pla 1 Kor. 12:7, zich openbarend in διαιρέσεις χαρισμάτων vs. 4, waarv een geheele reeks opgeteld wordt, vss. 8—10. Vgl. 14:2, 12, 14 15, 16, vgl. μερισμοὶ πνεύματος Hebr. 2:4 — niet alsof slechts χαρίσματα bestonden, maar dat zijn die χαρίσματα, welke de Kor thische gemeente kende. Voor alle gewone en blijvende, evenals voo alle buitengewone en tijdelijke behoeften heeft de Nieuw-Testamentisch gemeente in dezen Geest Gods den waarborg van het bezit van de noodige krachten, waarvan de opwekking van het geloof afhankelijk is vgl. 1 Kor. 12:31, 14:1, 2 Tim. 1:6 ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τ χάρισμα τοῦ θυ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. — Over τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ θυ Openb. 1:4, 4:5, 5:6, vgl. Hofmann, Schrift-beweis I, 200, volgens wien „der Geist nicht, wie er in Gott, sondern wie er für Gottes Walten in der Welt ist, gemeint sein will. Darum erscheint er denn auch in seiner göttlichen (richtiger wohl geschichtlichen) Mannigfaltigkeit, gleichwie die Kirche in der Siebenzahl der Gemeinden. Die Siebenzahl stammt aus dem Gesichte. Wo dagegen die Kirche als die Braut angeschaut wird, da ist dann auch der Geist der Eine", Openb. 22:17. Daar de Geest zich in het werk van den afzonderlijken persoon openbaart, ligt het voor de hand, van zulk eene werkzaamheid

te spreken als 1 Joh. 4 : 1 μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάτὰ πνεύματα, εἰ ἐκ θεοῦ ἐστιν. vs. 2. Iedere φανέρωσις τοῦ πν. (1 Kor. 7) komt zelf als een πν. voor, men zou kunnen zeggen als geïndiviliseerd πν. en daaruit verklaart zich het meervoud 1 Kor. 14 : 32 ἱματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσηται, vgl. met 1 Joh. 4 : 1.

Dat van den Heiligen Geest, zooals Hij als Geest van de Nieuwtamentische zaligheid aanwezig is en werkt, vooral in de Paulinische :hriften melding gemaakt wordt, zou zijnen grond niet alleen hebben de scherpe onderscheiding van de Oud- en Nieuw-Testamentische onomie des heils, die het Paulinische denken of geloofsbewustzijn van apostel beheerscht, — want dan zou men hetzelfde ook in den ɜf aan de Hebreërs verwachten —, maar in de behoefte van den ›stel, om zijne uiteenzettingen psychologisch te vormen in aansluiting ı de psychologische beschouwingen van het O. T., welke bij hem op ınd van de Nieuw-Testamentische ervaring des heils en de door haar rerkte zelfkennis eenen rijkeren inhoud verkrijgen (zie onder σάρξ). ewel nu afgezien van de evangeliën en de Handelingen in de nietulinische geschriften van den Heiligen Geest in Nieuw-Testamentischen ı veel zeldzamer sprake is — alleen Hebr. 2 : 4, Jak. 4 : 5, 1 Petr. 2, 22, 2 : 5, 3 : 18, 4 : 14, 1 Joh. 3 : 24, 4 : 2, 13, 5 : 6, 8 (vgl. ῖσμα 1 Joh. 2 : 20, 27), Openb. 2 : 7, 11, 17, 29, 3 : 6, 13, 22, ?: 17, — behoort toch juist deze erkentenis tot de meest op den orgrond staande punten van overeenstemming van alle Nieuw-Testaɜntische geschriften. Zelfs de uitspraken van het Joh. evangelie over n Heiligen Geest als παράκλητος, wanneer deze benaming zegt, dat ij Gods zaak bij ons behartigt, vormt slechts de scherp geformuleerde tdrukking voor de overal aanwezige beschouwing van zijne beteekenis 'enals het Joh. μένειν Joh. 1 : 33, 1 Joh. 3 : 24, vgl. het Paulinische ιεῖν, het Petr. οἶκος πνευματικός. Met het Johanneïsche ἐλέγχειν Joh. ł: 8 vgl. men de Paulinische ἀπόδειξις πνεύματος καὶ δυνάμεως 1 Kor. : 4; met Joh. 16 : 10 vgl. 1 Tim. 3 : 16 enz. Zelfs de Paulinische ·genstelling tusschen πν. en γράμμα is, hoewel ook niet zóó uitgedrukt, an het Joh. evangelie niet vreemd. Zie Joh. 4 : 24.

3) Uitgaande van de benaming van het innerlijke van den mensch oor πν. ligt het voor de hand, voor de benaming van een wezen, dat e lichamelijkheid mist of niet noodig had, zoodat derhalve slechts atgene openbaar wordt wat bij ons het innerlijke is als leven, adem, uist dat woord te gebruiken, dat dit innerlijk karakter aanduidt. Zoo .k. 24 : 37 ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν Vs. 39 πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ χει. Daarop rust, dat de gestorvenen geesten genoemd worden, Hand. 23 : 9 εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος; 1 Petr. 3 : 19 τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν ἐκήρυξεν. Hebr. 12 : 23 πνεύματα δικαίων τετελειωμένων. Het is

de bestaansvorm, die deze uitdrukking bepaalt, die ook in het la
Hebreeuwsch gevonden wordt (vgl. Buxtorf, Lex. talm. ed. Fisc
p. 1099). Anders is wel van zielen der afgestorvenen sprake. Op
6:9 ψυχαὶ τῶν ἐσφαγμένων, vgl. 20:4 αἱ ψυχαὶ τῶν πεπελεκισμένων,
evenwel worden de gestorvenen zelve als zielen aangeduid (met
zondering van het raadselachtige spraakgebruik Lev. 19:28, 21
22:4, Num. 5:2, 9:6, 10. Zie Cremers Artikel PRE[2], 5; S.
omdat de ziel als zoodanig wel den dood doorstaat, de benaming
evenwel — vgl. ψυχὴ ζῶσα — als term. techn. steeds het individ
zijne stoffelijke organisatie of zijnen bestaansvorm aan deze zijde
het graf aanduidt, nooit in zijnen door den dood veroorzaakten besta
vorm. Het eigenaardig verschil, dat de gestorvenen geesten, de le
den zielen genoemd worden, terwijl men misschien het tegenovergest
verwachten zou, heeft met de psychologische verhouding tusschen ge
en ziel niets te maken, maar heeft hierin zijnen grond, dat πν.
geschikt is, dezen bestaansvorm uit te drukken. — Zoo worden ook
engelen met het oog op hunnen bestaansvorm πνεύματα genoemd, He
1:14: πν. λειτουργικά en bij de vergelijking van deze plaats zou
verklaring van 1:7 ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λει
γοὺς πυρὸς φλόγα, volgens welke πν. en πυρὸς φλόγα de verschijnin
vormen van de boden en dienaren Gods zijn, de juiste blijken te z
terwijl Hand. 23:9 het boven genoemde verschil tusschen ἄγγελ
πν. bestaat. In de Talmudische literatuur schijnt רוּחַ zoo slechts
de demonen gebruikt te worden, evenwel steeds met eene bepala
toevoeging — zie onder 4). — Aan dit den bestaansvorm aanduide
πν. sluit nu ook Joh. 4:24, zooals daar uit het verband blijkt,
πνεῦμα ὁ θεός, d. i. boven de zinlijke bemiddeling en beperktheid van
bestaan verheven, vgl. 17:24, 25, 1 Kon. 8:27, Jez. 66:1, Ha
7:48. Dat dit de inhoud van deze uitspraak is, blijkt uit de tege
stelling met vss. 20, 21, terwijl anders meer daarin ligt. Vgl. Jez. 31:
Ps. 56:5 enz., wat slechts hier niet ter sprake komt. De uitspraa
πν. ὁ θεός bevat niets nieuws, — niet eens de gevolgtrekking, welk
Jezus maakt: τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πν. καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνε
nieuw (vgl. 1 Kon. 8:27); nieuw is slechts de omvang, waarin Christu
haar met de gelijktijdige erkenning van het toenmalige recht der
Israelietische beperktheid (vs. 22) doet gelden: οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ
ἐν Ἱεροσολύμοις vs. 21, daar Hij op de met het geestelijk karakter
God overeenkomstige gemoedsgesteldheid van den bidder wijst in strijd
met het uitwendig karakter van de wettisch bepaalde plaats der aan-
bidding, welke juist als zoodanig voor bedrog plaats open liet Jez. 29:13,
Mt. 15:8, waaruit de toevoeging ἐν ἀλ. te verklaren is. Alleen mag deze
niet beperkt worden tot de subjectieve waarachtigheid tegenover de

ıelarij in den vorm — want daarin zou eene veroordeeling van den
even in zijn recht erkenden Israelietischen eeredienst gelegen zijn —,
r de ἀλ. duidt de προσκύνησις als eene zoodanige aan, die werkelijk
heeft en vindt. Daarmeê komt dan ook overeen ἔρχεται ὥρα κτλ.
23. De subjectieve waarachtigheid en het tijdelijk recht zijn ook bij
aanbidding van Israel te Jeruzalem niet buitengesloten, maar on-
ts het περιπατεῖν ἐν ἀλ., δουλεύειν τῷ κυρ. ἐν ἀλ. 1 Sam. 12 : 24,
on. 2 : 4, Ps. 144 : 19 staat de Oud-Testamentische aanbidding tot
Nieuw-Testamentische als de σκιά tot de ἀλ. Zij is eene afschaduwing
de aanbidding, zooals zij worden moet, vgl. 1 : 18 — en dit eerst,
het πν. ὁ θεός is het specifiek Nieuw-Testamentische in deze uit-
ıak van Christus. Vgl. Bengel: tacite novi foederis suavitatem innuit.
Maar ook de beteekenis van den Vadernaam van God. Vgl. de in
brief aan de Hebreërs uitgedrukte tegenstelling tusschen σάρξ en
ἴδησις, δικαιώματα σαρκός Hebr. 9 : 9, 10, 13. Zie onder σάρξ evenals
Paulinische tegenstelling tusschen πν. en γράμμα vooral Rom. 2 : 29,
5 en de Johanneïsche tegenstelling tusschen νόμος en χάρις καὶ ἀλ.
18.

4) Daaraan aansluitend, dat πν. de eigenlijke levenskracht is —
. de combinatie en het parallelisme tusschen πν. en δύναμις — wordt
ıe het leven van binnen bepalende macht πν. genoemd en naar analo-
ı van πν. ἅγιον worden de Satanische machten zóó aangeduid. Zoo
2 : 2 τὸ πνεῦμα τὸ νῦν ἐνεργοῦν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, vgl. met
Kor. 4 : 4 ἐν οἷς ὁ θς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων
tegen de opmerking van Bengel: „non hic ipse princeps dicitur spi-
us, sed spiritus est h. l. principium illud internum, ex quo fluunt
tiones infidelium, oppositum spiritui filiorum Dei.” Is de laatste tegen-
elling juist en is juist deze geest van de kinderen Gods de Heilige
eest, dan is ook die geest niet de eigen geest der ongeloovigen, maar
: Satanische geest. Vgl. Ef. 6 : 11. Wanneer Rom. 11 : 8 naar Jez.
): 10 een πν. κατανύξεως, רוּחַ תַּרְדֵּמָה als gave Gods aangeduid wordt,
dit dezelfde beschouwing als Richt 9 : 23, 1 Sam. 16 : 15, 23, 18 : 10,
): 9, waar de 16 : 15 רוּחַ אֱלֹהִים רָעָה genoemde geest vs. 23 רוּחַ אֱלֹהִים
eet, vgl. Ps. 143 : 10, daar deze het leven in het booze bepalende,
erbannende macht als van God gezonden optreedt, zonder daarom Gods
igen Geest te zijn. Vgl. Ez. 36 : 27. — Geheel in 't bijzonder worden de
emonen πν. genoemd, wel is waar steeds met eene toevoeging, πνεῦμα
κάθαρτον Mt. 10 : 1, 12 : 43, Mk. 1 : 23, 26, 27, 3 : 11, 30, 5 : 2, 8, 13,
: 7, 7 : 25, 9 : 25, Lk. 4 : 36, 6 : 18, 8 : 29, 11 : 24, Hand. 8 : 7, Openb.
6 : 13, 14, 18 : 2, vgl. Lk. 4 : 33 πν. δαιμονίου ἀκαθάρτου evenals πν.
πονηρόν Mt. 12 : 45, Lk. 7 : 21, 8 : 2, 11 : 26, Hand. 19 : 12, 13, 15, 16.
πν. ἀσθενείας Lk. 18 : 11. πν. ἄλαλον καὶ κωφόν Mk. 9 : 17, 25. Zonder

bijvoeging alleen Mk. 9 : 20, maar met betrekking tot het vs. 17 vo… gegane πν. ἄλαλον. Lk. 10 : 20 τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται, vgl. v… τὰ δαιμόνια. Vs. 19 πᾶσα ἡ δυνάμις τοῦ ἐχθροῦ. Lk. 9 : 39 πνεῦμα λαμ… αὐτὸν καὶ ἐξαίφνης κράζει καὶ σπαράσσει αὐτόν. Vg. Hand. 16 : 18 Π… ἐπιστρέψας τῷ πν. εἶπεν met vs. 16 παιδίσκη ἔχουσα πνεῦμα πύθωνα. — uitdrukking Mk. 5 : 2 ἄνθρωπος ἐν πν. ἀκαθάρτῳ evenals ἐν πν. Mt. 22 :… Lk. 2 : 27 enz. is = in de macht daarvan staande. — Opmerkelijk dat πν. van demonen bij Mt. zeer zelden staat, terwijl δαιμόνιον do… synoptici gewoonlijk gebruikt wordt.

Na het voorafgaande kunnen wij voor πνεῦμα in 't algemeen t… beteekenissen onderscheiden als: geest als levensbeginsel of de het le… bepalende macht en den geest als openbaringsvorm. Dat men van … laatste gebruik van het woord niet uit moet gaan alsof het wezenl… van het begrip in de tegenstelling met de zinlijkheid, de eindigh… bestond, leert de beschouwing van het Oud-Testamentische רוּחַ, dat … beslist mogelijk den eigenlijken grondslag van het begrip vormt en … wezenlijk en in de eerste plaats de levenskracht bevat, zooals zij over… waar leven is, zich openbaart en tot God teruggeleid wordt, zoodat … Geest niet zoozeer en niet alleen God en schepselen van elkander on… scheidt, maar vóór alle dingen de schepselen met God verbindt. H… in de vertaling der LXX te vinden gevoelen, dat aan den openbarin… vorm aansluit, is, zooals uit de vertaling van den grondtekst bl… (zie II, bl. 639 evenals onder σάρξ) niet het Bijbelsche, maar aan … Grieksche wijsbegeerte ontleend, — waarmeê van de scherpzin… uiteenzettingen van Holsten de grondslag is weggenomen.

Vgl. o. a. Roos, Fundamenta psychol. scr. 1769, cap. II, Be… Umriss der Bibl. Seelenlehre, II, 10 ff. Th. Harnack, Jesus der Chr… S. 150 ff. Delitzsch, System der bibl. Psychol. 2. Aufl. 1, 29… Holsten, Zum Evang. des Paulus und Petrus, S. 365 ff. Wendt, D… Begriff. Fleisch und Geist im bibl. Sprachgebrauch, 1878, V. Zezschw… Prof. Gräc. und bibl. Sprachgeist, S. 33 ff. Auberlen, Art. Geist in d… P R E[1] evenals het artikel van Cremer in P R E[2], Gloël, Der heil… Geist in der Heilsverkündigung des Paulus, 1888. Hatch, Essays i… bibl. Greek, p. 126 ff. M. Beversluis, De heilige Geest en zijne werk… gen volgens de Schriften des Nieuwen Verbonds, 1896.

Πνευματικός *, ή, όν, in het gewone Grieksch alleen in physische … physiologische beteekenis, gewoonlijk in de eerste = winderig, en… (Aristot. Theophr. enz.), wat tot den adem behoort; in psychologische beteekenis zeldzaam, b. v. Plut. De san. tu. 13 (129 C) bij zekere ziekte-verschijnselen δεῖ σκοπεῖν καὶ μνημονεύειν, ἂν μηδὲν ᾖ πνευματικόν, ὅτι σω… τικόν ἐστιν αἴτιον ὑποστολῆς τινὸς ἢ καθάρσεως δεόμενον, vgl. tevoren … καὶ τὰ τῆς ψυχῆς κινήματα τὸ σῶμα μηνύει πρὸς νόσον ἐπισφαλῶς ἔχειν. …

Bijbelsch Grieksch alleen in het N. T. (behalve 1 Petr. 2 : 5 — vgl. bijw. Openb. 11 : 8 — alleen in de Paulinische geschriften) en daar ıts in godsdienstige of soteriologisch-psychologische beteekenis = ›orend tot den Heiligen Geest of door het πν. ἅγ., den Geest Gods ıald, geestelijk. a) In godsdienstige beteekenis: tot den Geest Gods, Heiligen Geest, waardoor alle werkingen van God voltrokken worden, ›orend; daardoor bepaald, daarvan afkomstig. Zoo 1 Kor. 10 : 3 τὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον. Vs. 4 πόμα πνευματικὸν ἔπιον. Hier wordt ıcht aan spijs en drank, zooals zij door bijzondere goddelijke werking stand gekomen zijn, waardoor zij zich van het gewone voedsel onder- ıiden (vgl. onder πνεῦμα, 2, b), Exod. 16 : 12—25, 17 : 5, 6, Deut. ı5. De uitdrukking πνευματικὴ πέτρα wijst op den oorsprong van het er als niet eigen aan de zichtbare, natuurlijke rots, waaruit het ıit, maar — vgl. Deut. 8 : 15 met Ex. 17 : 6 — inzoover het de Heer, rots van Israel Deut. 32 : 4, 15 : 18, uit de rots liet vloeien, waarop zich vertoonde. De toevoeging ἀκολουθοῦσα moet duidelijk maken, ke rots de apostel bedoelt, nl. niet die van Horeb Ex.17 : 6 הַצּוּר בְּחֹרֵב. — rtoe behooren ook de uitdrukkingen χάρισμα πνευματικόν Rom. 1 : 11 τὰ πνευματικά van de gaven des Geestes en der genade Rom. 15 : 27, Kor. 9 : 11, 14 : 1 ζηλοῦτε τε τὰ πνευματικά = φανερώσεις τοῦ πνεύματος : 7. 1 Kor. 2 : 13 πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες = τὰ ὑπὸ θεοῦ ρισθέντα ὑμῖν vs. 12, πνευματικοῖς = ἐν διδακτοῖς πνεύματος vs. 13. Ef. 3 εὐλογία πνευματική. Eveneens ὁ πνευματικός, die door den Geest ds aangegrepen is, 1 Kor. 14 : 37 εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι ἢ πνευμα- ός, Bengel: propheta species, spiritualis genus, vgl. Hoz. 9 : 7 אִישׁ הָרוּחַ, ϑρωπος ὁ πνευματοφόρος. 1 Kor. 12 : 1 περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐ θέλω ὑμᾶς νοεῖν, vgl. vs. 3 οὐδεὶς ἐν πν. θεοῦ λαλῶν. Dit als substantief beschouwde πν. mag niet verward worden met ὁ πν. in soteriologisch-psychologi- ıe beteekenis, zie b), daar hier niet aan de algemeene, maar aan de zondere werkzaamheid van den Heiligen Geest gedacht wordt evenals אִישׁ הָרוּחַ Hoz. 9 : 7, vgl. ὑπὸ πνεύματος θεοῦ φερόμενοι ἀπὸ θεοῦ ἄνθρ. Petr. 1 : 21. ἐν πνεύματι Mt. 22 : 43. — b) In soteriologisch-psycholo- sche beteekenis: door den Heiligen Geest van de toeëigening des heils s het nieuwe, goddelijke levensbeginsel bepaald, 1 Kor. 15 : 44: σπείρε- ι σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. εἰ ἔστι σῶμα ψυχικόν, ἔστι ὶ πνευματικόν. Vs. 46: οὐ πρῶτον τὸ πνευματικὸν ἀλλὰ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ νευματικόν, vgl. vs. 50 σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναν- ι. Zoo subst. ὁ πν., die door den Heiligen Geest bepaald is, Rom. : 14 ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται. Vs. 11 τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰν ἐκ κρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Tegenover σάρκινος 1 Kor. 3 : 1 οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ῖν ὡς πνευματικοῖς ἀλλ' ὡς σαρκίνοις. Tegenover ψυχικός 1 Kor. 2 : 15 πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα. Gal. 6 : 1 ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε

τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραΰτητος. Ef. 5 : 19 en Kol. 3 : 16 ᾠδαὶ πνευματικαί, Kol. 1 : 9 σύνεσις πνευματική, van datgene wat de de zaligheid toeëigenende Heilige Geest gewerkt heeft. Nergens is πνευματικός geestelijk in zuiver psychologische beteekenis (πνεῦμα 1, a), maar steeds = geestelijk in godsdienstige beteekenis, en wel zoo, dat daarbij aan den Heiligen Geest Gods in Zijne werkzaamheid in de geschiedenis der goddelijke openbaring en in Zijne werkzaamheid als beginsel van de toeëigening des heils, aan den Geest der goddelijke genade in den zin van πνεῦμα 2) gedacht wordt. Diensvolgens is ook οἶκος πνευματικός 1 Petr. 2 : 5 niet = ἀχειροποίητος (de Wette), daar dit van zelf spreekt voor zulk een huis, maar omdat daarmeê het resultaat van het voorafgaande καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε aangeduid moet worden, wordt daardoor die eigenaardigheid van het huis aangewezen, welke uit de eigenaardigheid van de samen te voegen steenen blijkt, die in een door den Heiligen Geest Gods gewerkt en doordrongen leven staan, vgl. Ef. 2 : 22 κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι. Eveneens 1 Petr. 2 : 5 ἀνένεγκαι πνευματικὰς θυσίας. Het aan de Duitsche taal eigenaardige verschil tusschen geistig en geistlich, dat aan den invloed van het Christendom zijn ontstaan te danken heeft, is aan de Grieksche taal reeds daarom vreemd, omdat het πνεῦμα in psychologische beteekenis niet kent. Dat het in de Heilige Schrift niet gevonden wordt, hangt met den specifiek godsdienstigen inhoud daarvan samen.

Πνευματικῶς *, alleen in het Nieuw-Testamentisch en kerkelijk Grieksch, en daar evenals het adjectief in het N. T. in godsdienstige beteekenis = geestelijk, op eene door den Heiligen Geest bewerkte manier, of op de manier van den Heiligen Geest, 1 Kor. 2 : 14 ψυχικὸς δὲ ἄνθρ. ... τοῦ πνεύματος θεοῦ . . . οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. Openb. 11 : 8 ἥτις (sc. ἡ πόλις ἡ μεγάλη) καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καὶ Αἴγυπτος.

Πνευματοφόρος, ον, door den goddelijken Geest gedragen, bezield, Hoz. 9 : 7, Zef. 3 : 4, Herm. Mand. 11.

Πνεύμων, ὁ, de long, meerv. de ingewanden, 1 Kon. 22 : 34, 2 Kron. 18 : 33.

Πνέω *, waaien, ademen, Mt. 7 : 25, 27, Lk. 12 : 55, Joh. 3 : 8, 6 : 18, Hand. 27 : 40, Openb. 7 : 1. LXX = נשׁב Kal en Hiph. Jez. 40 : 8, 24. Ps. 147 : 18, Sir. 43 : 17, 20, 2 Makk. 9 : 7.

Πνίγω, -ίξω, verstikken, worgen, versmoren, in Passivo intransit. = stikken, smoren, Mk. 5 : 13; overdracht. = benauwd maken, τινά, Mt. 18 : 38, waar anderen de meer eigenl. beteekenis van het woord door: bij den hals of bij de keel grijpen zoeken weder te geven.

Πνικτός, ή, όν, ge- of verstikt, geworgd, versmoord; vandaar substantive τὸ πνικτόν = het verstikte, d. i. het vleesch van dieren, die niet

ıcht waren, waarvan het volgens de Mozaïsche spijswetten ongeoorl was te eten, Hand. 15 : 20, 29, 21 : 25.

Πνοή, ῆς, ἡ, van πνέω, de wind, Hand. 2 : 2; = de adem, Gen. , 7 : 22, 2 Sam. 22 : 16, Hand. 17 : 25.

Ποά, πoία, ἡ, gras, kruid, Spreuk. 27 : 25, voor בֹּרִית, een soort , zuiveringsmiddel, Mal. 3 : 2, Jer. 2 : 22.

Ποδήρης, ὁ, een tot de voeten afhangend kleed, Ex. 25 : 6 (7), 4, 27, 29 : 5, 35 : 9.

Ποδήρης, -εος, ους, ὁ, ἡ, -ες, τό, van ὁ πούς en den stamvorm ἄρω, ıen, sluiten, vandaar = om de voeten sluitend, tot aan de voeten end, van een gewaad, Openb. 1 : 13, waar χιτών er moet worden edacht.

Ποδηροφορέω, lange kleederen dragen, Clem. A. I, 556 A.

Ποθεινός, ή, όν, waarnaar men verlangt, gewenscht, geliefd, Job 25, Spreuk. 6 : 8, 4 Makk. 13 : 26.

Πόθεν, Adverb. van waar? waar van daan? bij directe en indirecte gen, a) van plaats, Joh. 3 : 8, 4 : 11, Openb. 7 : 13; in praegnante ıstructie, Mt. 15 : 33, Mk. 8 : 4, Joh. 6 : 5; fig., Openb. 2 : 5; b) van komst, Mt. 13 : 54, 56, 21 : 25, Lk. 13 : 25, 20 : 7, Joh. 2 : 9, 7 : 27, 14, 9 : 29, 30, 19 : 9; c) van oorzaak, Mt. 13 : 27, Mk. 12 : 37, Lk. 43, Joh. 1 : 49, Jak. 4 : 1.

Ποθέω, wenschen, begeeren, Esth. 3 : 13, Spreuk. 7 : 15, Wijsh. 4 : 2.

Ποιέω, -ῶ, -ήσω, Lat. facio, efficio, ago, Aor. 1. ἐποίησα (3 pers. ır. Optat. ποιήσειαν in de meeste Codd. Lk. 6 : 11 voor ποιήσαιεν), rf. πεποίηκα, Plusqpf. zonder Augment. πεποιήκειν, Mk. 15 : 7, komt voor twee hoofdbeteekenissen, die van elkander onderscheiden zijn gelijk s maken (dat van eene werking met hare zinnelijk waarneembare ucht of uitwerksel gezegd wordt) en doen (van de subjectieve werkamheid, de voortgezette handeling of bezigheid); 1) = maken, a) van ıorwerpen die men in 't aanzijn roept, te voorschijn brengt, α) in geonen zin = vervaardigen, τί, Mt. 17 : 4, Joh. 9 : 11, 14, Hand. 7 : 40, 3, 9 : 39, Openb. 13 : 14, vgl. Joh. 18 : 8, waar ποιεῖν door maken in en zin van aanmaken, aanleggen vertaald moet worden; ἔκ τινος, van e stof waaruit, Joh. 2 : 15, 9 : 6, Hand. 17 : 26, Rom. 9 : 21; ook van oortbrengselen van den geest, bijv. λόγον ποιεῖσθαι = een bericht of erhaal vervaardigen, opstellen, Hand. 1 : 1; β) van God gezegd = cheppen, in de LXX voor עָשָׂה of בָּרָא, Gen. 1 : 7, 16, 21, 25, Lk. 1 : 40, Hand. 4 : 24, 7 : 50, 17 : 24, Hebr. 1 : 2, Openb. 14 : 7; = door zijne scheppende kracht werken, bewerken, Hebr. 13 : 21; ὁ ποιήσας = κτίσας = de Maker of Schepper, Mt. 19 : 4; γ) in physischen zin = voortbrengen, b. v. κλάδους, Mk. 4 : 32; ἐλαίας, Jak. 3 : 12; bijz. καρπούς, Mt. 3 : 10, 7 : 17, 18, 19, 13 : 26, Openb. 22 : 2; fig. καρπὸν ἄξιον τῆς

μετανοίας, Mt. 3:8, vgl. 13:23, 21:43; van eene bron, ὕδωρ, Jak. 3:1 δ) overdracht. = verwerven, gewinnen, ἑαυτῷ βαλλάντια, φίλους, L 12:33, 16:9; = winnen, overwinnen, πέντε τάλαντα, Mt. 25:1 πέντε μνᾶς, Lk. 19:18 (vgl. vs. 16, waar hetzelfde denkbeeld door τῷ εργάζομαι wordt uitgedrukt), vgl. Polyb. 2, 62, 12; pecuniam maxima facere, Cic. Verr. 2, 2, 6. Hiertoe brengen sommigen ook 1 Kor. 15:2 door τί ποιήσουσι te vertalen: wat zullen zij (er bij) winnen; **b)** van feite gebeurtenissen of toestanden, die men doet ontstaan, veroorzaakt teweegbrengt; hiertoe behooren α) spreekwijzen als: ποιεῖν εἰρήνην = vre maken, Ef. 2:15, Jak. 3:18; διαθήκην = een verbond tot stand bre gen, Hebr. 8:9; διχοστασίας, σκάνδαλα = tweespalt, ergernis verwe ken, Rom. 16:17; ἐπισύστασιν = een oploop maken, Hand. 24:1 καθαρισμόν = reiniging te weeg brengen, Hebr. 1:3; met een Dati commodi, b. v. λύτρωσιν τῷ λαῷ = verlossing voor het volk bewerke Lk. 1:68, vgl. Hand. 15:3; β) spreekwijzen als: ἄριστον, δεῖπνον of ἀγ ποιεῖν = een gastmaal houden of aanrichten, Mk 6:21, Lk. 5:2 14:12; γάμους, Mt. 22:2; hiernaar zijn ook uitdrukkingen gevormd al ἑορτὴν ποιεῖν = feest houden, in den zin van mede vieren, aan de vieri deelnemen, Hand. 18:21 (volgens den Rec.), en τὸ πάσχα = het paasc maal houden, Mt. 26:18; κρίσιν = gericht houden, Joh. 5:27, Ju vs. 15; γ) spreekwijzen, waarin ποιεῖν, hetzij met een Acc. c. Infinit. met ἵνα verbonden, de beteekenis heeft van: maken, bewerken of teweeg brengen, dat iets geschiedt, b. v. Matth. 5:32: ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι = die maakt (is oorzaak), dat zij overspel doet, vgl. Mk. 1:17, 7:37, 8:25, Lk. 5:34, Joh. 6:10, Hand. 3:12 (waar de Infinit. door het Art. in Genit. tot een Substantivum gemaakt wordt), 17:26; hierto behoort ook Mt. 4:19: ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς scil. γενέσθαι, vgl. Mk. 1:17. Joh. 11:37: ποιῆσαι ἵνα μὴ ἀποθάνῃ = maken, dat hij niet gestorven ware, vgl. Kol. 4:16; en zoo ook Openb. 3:9: ποιήσω αὐτοὺς ἵνα ἥξ. = ik zal maken dat zij komen, vgl. 13:12, 16; **c)** van personen of zaken, die men iets of tot iets maakt, α) van personen, met dubb. Accusat. van Subject en Praedikaat in spreekwijzen waarin het Praedikaat een Nomen substantiv. is, als Joh. 6:15: ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα, vgl. Hand. 2:36, Hebr. 1:7, Openb. 3:12, 5:10; een Nomen adjectiv. als Mt. 20:12: ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας, vgl. 19:4, 26:73; 28:14. Mk. 3:12, Joh. 5:11, 15, 18, 16;2; hiertoe behooren ook pll., waar het Praedikaat uit het verband moet worden bijgedacht en ποιεῖν τι-dus zooveel is als iemand aanstellen, Mk. 3:14, Hebr. 3:2. Dit maken heeft vaak alleen in de voorstelling plaats, en dan beantwoordt ποιεῖν aan hetgeen wij door: ergens voor houden, verklaren plegen uit te drukken, b. v. Joh. 8:53: τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; = voor wien houdt of verklaart gij u zelven? vgl. 10:33, 19:7, 1 Joh. 1:10, 5:10; β) van

:en, **als** Joh. 2:16: μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου,
. 4:46, Mt. 21:13, Mk. 11:17, Lk. 19:46, 1 Kor. 6:15; of als
2:14: ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν, vgl. ook pll. als 2 Petr. 1:10,
enb. 21:5; = ergens voor houden, verklaren, Mt. 12:33; **d**) ποιεῖν
rdt **zeer** vaak met Adjectiva of Substantiva verbonden ter omschrijving
ı het begrip van handeling, dat daarin ligt opgesloten; α) met Adjec-
a, als Mt. 3:3, waar εὐθείας ποιεῖτε = εὐθύνατε = recht maken (Joh.
23), vgl. Mt. 5:36, Hand. 7:19, Hebr. 12:13, Openb. 12:15, 21:5,
al welke pll. de verbinding van ποιεῖν met een Adjectiv. voor een
rbum in de plaats treedt; β) met Substantiva, in spreekwijzen als:
ιβούλιον ποιεῖν = raad houden, beraadslagen = συμβουλεύεσθαι, Mk.
6; ἐκδίκησιν ποιεῖν = ἐκδικεῖν, Lk. 18:7, 8; συνωμοσίαν ποιεῖν = συνο-
ύναι, Hand. 23:13; συστροφὴν ποιεῖν = συστρέφεσθαι, Hand. 23:12;
δραν ποιεῖν = ἐνεδρεύειν, Hand. 25:3; ἀναβολὴν ποιεῖν = ἀναβάλλεσθαι,
ınd. 25:17; ἐκβολὴν ποιεῖν = ἐκβάλλειν, Hand. 27:18; μνείαν ποιεῖν —
ᾶσθαι, Rom. 1:9; πρόνοιαν ποιεῖν = προνοεῖσθαι, Rom. 13:14; πρόθεσιν
ιεῖν = προτίθεσθαι, Ef. 3:11, vgl. 1:9; τὴν δέησιν ποιεῖσθαι = δεῖσθαι,
l. 1:4; πόλεμον ποιεῖν = πολεμεῖν, Openb. 11:7; γ) eene enkele maal
aar klassisch spraakgebruik) ook met een adverb., in de spreekwijze:
ιεῖν τινα ἔξω = iemand buiten doen staan, Hand. 5:34; **e**) tot het
igenaardig gebruik van ποιεῖν behoort ook nog zijne verbinding met
jdsbepalingen (vgl. ons: het lang maken en derg.), waardoor het de
eteekenis verkrijgt van doorbrengen, vertoeven, verwijlen, als ποιεῖν
ρόνον of χρ. τινά = eenigen tijd vertoeven, Hand. 15:33, 18:23; zoo
ok μῆνας τρεῖς, Hand. 20:3; νυχθήμερον, 2 Kor. 11:25; ἐνιαυτὸν ἕνα,
ak. 4:13; — **2**) = doen, **a**) in den zin van handelen, werkzaam zijn,
bsolute, Mt. 20:12; in verschillende constructie om den aard, de
ijze of het voorwerp der werkzaamheid uit te drukken, α) met Ad-
erbia van hoedanigheid, als: καλῶς ποιεῖν = wél doen, goed handelen,
Kor. 7:37; met een volgend Particip. waardoor de handeling nader
eschreven wordt = met of door iets te doen; Hand. 10:33, Fil. 4:14;
ρεῖσσον ποιεῖν = beter doen, 1 Kor. 7:38; van vergelijking als: ὥσπερ,
ὕτω, ὁμοίως, ὡς, Mt. 6:2, Lk. 1:25, 3:11, 9:54; β) met den Ac-
cusat. objecti, = iets doen, Mt. 5:46, 47, 6:3, 8:9, 12:2, 3,
13:28 enz.; τὰ ἔργα τινός = iemands werken doen, d. i. handelen zooals
hij, Joh. 8:41; καλόν = goed, d. i. het goede of wat goed is, doen,
Jak. 4:17; ἄξια πληγῶν = doen wat slagen verdient, Lk. 12:48; ἔλεος
= barmhartigheid doen, Jak. 2:13; ἐλεημοσύνην = aalmoezen doen,
Mt. 6:2, 3; γ) met een Particip. ter omschrijving van het Verbum finit.
in spreekwijzen als: τί ποιεῖτε κλαίοντες = wat doet gij te weenen? d. i.
waarom weent gij? Hand. 21:13; δ) met opzicht tot den persoon of de
zaak waarop de handeling overgaat, τινά τι = met of aan iemand iets

doen, Mt. 27 : 22; ook in de spreekwijze: εὖ ποιεῖν τινα = iemand doen, Mk. 14 : 7; τινί τι, Mt. 20 : 32, 25 : 40 enz.: κακά = i kwaad doen, Hand. 9 : 13: τὸ ἱκανόν = iemand genoegen doen, z geven, hem tevreden stellen, Mk. 15 : 15; ποιεῖν τι ἔν τινι = op de of andere wijze met iemand of iets handelen, Mt. 17 : 12, Lk. 2 μετά τινος = met iemand doen, Hand. 14 : 27; ἔλεος μετά τινος = lijden met iemand (door daden) toonen, Lk. 1 : 72, 10 : 37; b) m oog op het gevolg eener handeling, α) = iets verrichten, b. v. σ τέρατα ποιεῖν = teekenen, wonderen verrichten, Joh. 2 : 23, Hand. 6 zoo ook ἔργα, Joh. 5 : 36; δυνάμεις, Mt. 7 : 22; κράτος = een kr werk doen of verrichten, Lk. 1 : 51; μεγαλεῖα = groote dingen d Lk. 1 : 49; ἐξουσίαν, Openb. 13 : 12; β) = betrachten, volbrengen, voeren, b. v. τὴν ἀλήθειαν, τὴν χρηστότητα, τὴν δικαιοσύνην = de waarh het goede, de gerechtigheid doen, d. i. betrachten, Joh. 3 : 21, R 3 : 12, 1 Joh. 3 : 7; ἔργον εὐαγγελιστοῦ = het werk van een evang volbrengen, 2 Tim. 4 : 5; zoo ook τὸν νόμον, Joh. 7 ; 19; τὰ τοῦ ν Rom. 2 : 14; ἀγαθόν τι, τὸ ἀγαθόν, τὰ ἀγαθά, Mt. 19 : 16, Joh. 5 : Rom. 7 : 19; τὸ καλόν, Rom. 7 : 21; bijz. van hetgeen geschiedt ter voering van een ontvangen last of bevel, b. v.: τὸ θέλημά τινος, 21 : 31; τὰ διαταχθέντα, Lk. 17 : 9; ἔργον τινός = het door iemand gedragen werk, Joh. 10 : 37; τὴν γνώμην, τὰς ἐντολάς τινος, Openb. 17 : 22 : 14 enz.; in tegenstelling hiermede ook: τὴν ἀνομίαν, τὴν ἁμαρ enz., Mt. 13 : 41, Joh. 8 : 34.

Ποίημα, ατος, τό, eigenlijk het gemaakte of gedane, vandaar h maaksel, werk, gewrocht, Richt. 13 : 12, 1 Sam. 8 : 8, 19 : 4, R 1 : 20, Ef. 2 : 10.

Ποίησις, εως, ἡ, van ποιέω, het doen, Ex. 28 : 8, 32 : 35; ἡ π τινός = iemands (wijze van) doen, Jak. 1 : 25.

Ποιητής, οῦ, ὁ, van ποιέω, eigenlijk die iets vervaardigt of ma voortbrengt of schept, vandaar a) naar klassisch spraakgebruik bijzon van hem, die een gedicht maakt = de dichter, Hand. 17 : 28; b) in h N. T. heeft ποιητής echter ook de beteekenis van: die iets doet, vand ὁ ποιητὴς τοῦ νόμου (bij de Classici = ὁ νομοθέτης, die de wet maa de wetgever) Rom. 2 : 13 = ὁ ποιῶν τὸν νόμον = die de wet betra naleeft, d. i. de volbrenger der wet in tegenstelling van ὁ ἀκροατής; o ook Jak. 4 : 11, en in spreekwijzen als: ποιητὴς λόγου = dader de woords, d. i. die de plichten volbrengt door het woord hem opgeleg Jak. 1 : 22, 23; ἔργου = dader des werks, d. i. der wet, Jak. 1 : 25.

Ποικιλία, ἡ, het bont maken, versieren, borduren, borduursel, v siersel, Ex. 27 : 16, 35 : 35, 36 : 15 (39 : 8), Richt. 5 : 30. Menigv digheid, talrijkheid, Tat. Or. 19 : 2.

Ποικίλλω, bont maken, borduren, weven, Ps. 44 (45) : 9, 13 (15

Ποίκιλμα, τό, wat bont gemaakt is, borduursel, weefsel, Jer. 13 : 23, 3 : 15, 27 : 16.

Ποικίλος, η, ον, eigenlijk bont, gevlekt, vervolgens ook in overdr. ›ont dooreen, menigvuldig, verschillend van soort en vandaar = ei, allerlei, Gen. 30 : 37, 39, 40, 31 : 8, 10, 12, Mt. 4 : 24 en arall. plaatsen; 2 Tim. 3 : 6, Tit. 3 : 3, Hebr. 2 : 4, 13 : 9, Jak. , 1 Petr. 1 : 6; = veelvoudig, van iets dat op verschillende wijzen ı verschillende vormen te voorschijn treedt, 1 Petr. 4 : 10.

Ποικιλτής, ὁ, hij, die bont maakt of kleederen borduurt, Ex. 26 : 36, 6, 15, 35 (39).

Ποικιλτικός, ή, όν, behoorend tot het borduren, weven, Ex. 37 : 21, 38 : 36.

Ποικιλτός, ή, όν, bont gemaakt, Ex 35 : 35, 37 : 21, Richt. 5 : 30.

Ποιμαίνω*, ποιμανῶ, ἐποίμανα, weiden; LXX = רָעָה, dat zeldzamer βόσκω Gen. 29 : 7 enz. a) Van de herders, Gen. 30 : 31, Lk. 17 : 7, or. 9 : 7. b) Van vorsten, aanvoerders = besturen, regeeren, be-kelijk zelden zoowel in het gewone Grieksch als in het Bijbelsche eksch, 2 Sam. 5 : 2, 7 : 7, 1 Kron. 11 : 2, 17 : 6, vgl. Ps. 49 : 15 ὡς βατα ἐν ᾅδῃ ἔθεντο, θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς, καὶ κατακυριεύσουσιν αὐτῶν εὐθεῖς τὸ πρωῒ καὶ ἡ βοήθεια αὐτῶν παλαιωθήσεται. Zeldzamer van de erheden in 't algemeen zooals Jer. 6 : 3, 22 : 22, 23 : 2 (zie onder μήν), daarentegen c) dikwijls van God, die zijn volk recht doet en il geeft, die de helper der verdrukten is en het Messiaansche heil ıft, Ps. 23 : 1, 28 : 9, 80 : 2 (78 : 71 enz.), Jez. 40 : 11, Ez. 34 : 10, 23, ch. 7 : 14. Vgl. Zach. 11 : 4 enz. evenals de vertaling der LXX Ps. : 3. In aansluiting hieraan in het N. T. van den Messias Mt. 2 : 6 μανεῖ τὸν λαόν μου naar Mich. 5 : 1—4, Openb. 7 : 17 van Zijn op de ligheid betrekking hebbend werken, waarvan de keerzijde (evenals bij νειν) een ποιμαίνειν ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ Openb. 2 : 27, 12 : 5, 19 : 15 is, aarvan het object zijn de verdrukkers van de gemeente, bepaald τὰ η. Daarmeê hangt nauw samen ποιμαίνειν van den bewarenden en rzorgenden dienst van hen, die in den dienst en in navolging van hristus ποιμένες zijner gemeente zijn, aan wie het toezicht daarop aan-evolen is, Hand. 20 : 28 προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ κυρίου κτλ. Petr. 5 : 2 ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ θεοῦ. Joh. 21 : 16 ποίμαινε ὰ πρόβατά μου (zie ἀρχιποίμην). Vgl. Jer. 3 : 15, 23 : 4. Vandaar Jud. 12 αυτοὺς ποιμαίνοντες, vgl. Jer. 5 : 3, Ez. 34 : 2 enz. — Vgl. ook βόσκω in verdrachtelijke beteekenis Jez. 5 : 17, 14 : 30, 49 : 9, Ez. 34 : 2 enz. Joh. 21 : 16.

Ποιμενικός, ή, όν, het hoeden betreffend, 1 Sam. 17 : 40, Zach. 11 : 15.

Ποιμήν *, ένος, ὁ, herder, volgens Curtius 281 van den stam p. beschermen, Sanskr. pājús, die behoedt of beschermt. Bij Hom. en [illegible] bijnaam van de vorsten, π. λαῶν. In het Bijbelsch Grieksch a herder, רֹעֶה Gen. 4 : 2, 13 : 7, 8, Mt. 9 : 36, 25 : 32, Mk. 6 : 34 2 : 8, 15, 18, 20. Verder b) overdr. van de leidslieden, die voor volk zorgden; zoo van Mozes, die het volk door de Roode Zee voer Jez. 63 : 11. — Jez. 3 : 15, Zach. 11 : 5, 8. Van aanvoerders Jer. [illegible] Toch wordt het zelfst. nm. zelden van vorsten gebezigd (vgl. ποιμαι[illegible] 2 Sam. 5 : 2, 7 : 7). Num. 27 : 16 enz. ἐπισκεψάσθω κς ὁ θς ἄνθρωπον τῆς συναγωγῆς ταύτης, ὅστις ἐξελεύσεται ... καὶ ... εἰσελεύσεται πρὸ προσ[illegible] αὐτῶν καὶ ὅστις ἐξάξει ... καὶ ... εἰσάξει αὐτοὺς καὶ οὐκ ἔσται ἡ συναγ[illegible] κυρίου ὡσεὶ πρόβατα οἷς οὐκ ἔστιν ποιμήν — bij de aanstelling van Jo[illegible] (vgl. Hebr 4 : 8). Meermalen daarentegen het meervoud van de overh[illegible] als de bestierders van het recht tegenover het volk, tegenover w[illegible] wanbestuur de profeten optreden, Jer. 23 : 1 enz. Ez. 34 : 2 enz. Za[illegible] 10 : 3 enz. Jer. 2 : 8 οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου καὶ οἱ ποιμ[illegible] καὶ οἱ προφῆται, vgl. onder κρίνω, κριτής, in wier plaats in den Messia[illegible] schen tijd Jahwe zelf als herder zich Zijn volk zal aantrekken en da[illegible] aan recht en zaligheid (δικαιοσύνη καὶ σωτηρία, zie δικαιοσύνη, δικαι[illegible] geven zal Jez. 40 : 11, Ez. 34 : 11, 12, en Zijnen knecht, den Mes[illegible] tot herder zal geven, Ez. 34 : 23, 37 : 24, Jez. 40 : 11. Zoo is de[illegible] Ps. 23 : 1 uitdrukking van het vertrouwen, dat God aan de verdrukt[illegible] recht zal doen en het hiernaar geteekende beeld sluit datgene in [illegible] onder δικαιόω, δικαιοσύνη naar den soteriologischen inhoud dezer begrip[illegible] pen ter sprake is gekomen. Zoo moeten dan ook de Nieuw-Testame[illegible] sche beelden Mt. 9 : 36 en parall. evenals de vergelijking Joh. 10 : 1[illegible] in hunne soteriologische beteekenis worden opgevat en eveneens Hebr. 13 : 20 ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου. 1 Petr. 2 : 25 ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενοι, ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν, waar ποιμήν en ἐπισκ. zóó verschillen, dat de π. het heil bewerkt, de ἐπ. bewaart, vgl. Hand. 20 : 28, 1 Petr. 5 : 2. Daaraan sluit zich aan c) Ef. 4 : 11 de benaming van de ἐπίσκοποι of πρεσβύτεροι van de Christelijke gemeente of van hunne ἡγούμενοι in onderscheiding van [illegible] in verband met de διδάσκαλοι als ποιμένες: Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, voor welke combinatie men vgl. 1 Tim. 5 : 17, 1 Petr. 5 : 2 enz. Voor het verschil 1 Kor. 12 : 28, 29 κυβερνήσεις en διδάσκαλοι. Jer. 2 : [illegible] Overigens zie onder ποιμαίνω, ἀρχιποίμην.

Ποίμνη *, ἡ, a) de kudde, LXX = עֵדֶר alleen Gen. 32 : 16. In het N. T. Lk. 2 : 8, 1 Kor. 9 : 7. b) Overdrachtelijk van het volk of de gemeente Gods als het object van Gods zorg, Mt. 26 : 31 τὰ πρόβατα

οίμνης, waar in den grondtekst Zach. 13 : 7 alleen staat τὰ πρόβατα.
10 : 16 μία ποίμνη εἷς ποιμήν. Het is de gemeente Gods in haar van de zaligheid. Zie ποίμνιον.

Ποίμνιον, ου, τό, kudde, LXX = עֵדֶר. a) De kudde, nl. τῶν προβά- Gen. 29 : 2, 3 enz. b) Overdrachtelijk van het volk Israel Jer. 7 τὸ π. κυρίου, vgl. Zach. 10 : 3, Ex. 34 : 1, daar het niet zoozeer enigte aan moet duiden, maar het volk als object van de heil engende werkzaamheid Gods. In het O. T. bijna alleen beeldig Ps. 78 : 52, Jez. 40 : 11, Jer. 13 : 20, 31 : 10, 24, Ez. 34 : 12. t N. T. alleen van de gemeente Gods, zooals zij door de goddelijke aamheid verzameld is en zich in hare zaligheid verheugt. Zie ποιμήν, op de bedoelde plaatsen in aanmerking genomen moet worden, 12 : 32, Hand. 20 : 28, 29, 1 Petr. 5 : 2, 3.

Ποῖος, ποία, ποῖον, vragend Correlativum van het betrekkelijk οἷος, = , wat voor een, wat, hoedanig, Mt. 19 : 18, Mk. 12 : 28, Lk. 5 : 19 r over den Genitiv. zonder διά, dat er met enkele minuskelhss. den Rec. wordt bijgevoegd vgl. Blass, Gramm. S. 106), Joh. 10 : 32, l. 23 : 34, Rom. 3 : 27, 1 Kor. 15 : 35, Jak. 4 : 14, 1 Petr. 1 : 11, b. 3 : 3.

Πόκος, ὁ, de afgeschorene, nog niet bewerkte schapenwol, vlies, penvacht, Richt. 6 : 37, 38, 39, 40, 2 Kon. 3 : 4.

Πολεμέω, -ῶ, -ήσω, krijg voeren, oorlogen, a) in eigenl. zin, absolute, nb. 19 : 11; κατά τινος (voor het klassische τινί of πρός τινα) = tegen nd, alleen in eene Variant op Openb. 12 : 7; meermalen daaren- n in dienzelfden zin: μετά τινος (wat bij de Classici eigenl. zou be- enen: met iemand als bondgenoot), Openb. 12 : 7, 13 : 4, 17 : 14; overdracht. = strijden, vechten, μετά τινος = iemand bestrijden, echten, τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματος, Openb. 2 : 16; = twisten, Jak. 4 : 2. le LXX vooral voor נִלְחַם.

Πολεμικός, ή, όν, den krijg betreffend, oorlogzuchtig, Deut. 1 : 41, t. 18 : 11, 16 A, 17 A, 1 Sam. 8 : 12.

Πολέμιος, met drie en met twee uitgangen, den oorlog betreffend, · vijandelijk, 1 Kron. 18 : 10, 1 Ezr. 4 : 4, 2 Ezr. 8 : 31.

Πολεμιστής, ὁ, krijgsman, Num. 31 : 27, 28, 32, 42, 49, 53, Deut. 14, 16.

Πόλεμος, ου, ὁ, van den stam παλ, πάλλω, πάλη, vgl. het Lat. pello, lum, vandaar oorspr. de beweging, het gewoel, bijzonder het strijdwoel, de slag, en vervolgens in het algemeen = de oorlog, de krijg, in eig. zin, Mt. 24 : 6, Mk. 13 : 7, Lk. 14 : 31, 1 Kor. 14 : 8, Hebr. 11 : 34, enb. 9 : 7, 9, 11 : 7, 12 : 7 enz.; b) overdr. = strijd, twist, Jak. 4 : 1.

Πολιά, ιά, ἡ, voor שֵׂיבָה, grijze haren, ouderdom, Richt. 8 : 32 A, th 4 : 15, 1 Kon. 2 : 6 A. R., Spreuk. 20 : 29.

Πολιορκέω, eene stad insluiten, belegeren, Joz. 10 : 29, 31, 3 Richt. 2 : 18, 9 : 31 A, 2 Sam. 20 : 15, 2 Kon. 16 : 5, 17 : 4, 5.

Πολιορκία, ἡ, belegering van eene stad, 1 Ezr. 2 : 23, Spreuk. 1 Jer. 19 : 9.

Πόλις, εως, ἡ, verwant met πόλος middelpunt van beweging, den wortel πέλω, πέλομαι, de stad, a) in 't algemeen Mt. 5 : 14, 10 Lk. 13, 22, Hand. 5 : 16 enz.; met den naam, waaronder zij be staat, hetzij in Genitivo, als: Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας, 2 Petr. 2 : 6, den casus van het hoofdwoord, als: ἐν πόλει Ἰόππῃ, Hand. 11 : 5, Lk. 1 : 26, 2 : 4, 39, Hand. 16 : 14, 27 : 8; met andere bepalin als: ἡ πόλις τινῶν, b. v. Ἐφεσίων, Δαμασκηνῶν, Hand. 19 : 35, 2 Kor. 11 πόλις χώρας τινός, b. v. τῆς Σαμαρείας, Μακεδονίας, Joh. 4 : 5, H 16 : 12: ἡ ἰδία πόλις = de stad, waar iemand metterwoon gevestigd te huis behoort, Mt. 9 : 1, of van waar hij afkomstig is, Lk. 2 : πόλις Δαυΐδ = de stad Davids, waaruit het geslacht van dezen oorsprong heeft, d. i. Bethlehem, Lk. 2 : 4, 11; voorts αἱ ἔξω, αἱ πόλεις enz., Hand. 5 : 16, 26 : 11; b) bijz. van Jeruzalem, α) in eig zin, ἡ πόλις = de stad, als de wel bekende hoofdstad des lands, 26 : 18, 28 : 11, Lk. 24 : 49, Hand. 12 : 10; ἡ ἁγία πόλις, ἡ πόλις ἠγαπημένη = de heilige, de geliefde stad, binnen welker muren tempel staat, Mt. 4 : 5, 27 : 53, Openb. 11 : 2, 20 : 9, 21 : 2, 10; πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως = de stad des grooten konings, d. i. God, Mt. 5 : 35; β) figuurl. van het nieuwe of hemelsche Jeruzalem, πόλις ἡ μέλλουσα, Hebr. 11 : 10, 16, 12 : 22, 13 : 14, Openb. 3 : 12 en c) metonym. de stad voor hare bewoners, Mt. 8 : 34, 21 : 10, Mk. 5 : 1 Lk. 4 : 43, Hand. 13 : 44, 14 : 21, 17 : 5, 16 enz.

Πολιτάρχης, ου, ὁ = ὁ πολίαρχος en ὁ ἄρχων de gezagvoerder, be velhebber, vandaar = de stadsbevelhebber, commandant (praefectus urbi Hand. 17 : 6, 8.

Πολιτεία, ας, ἡ, van πολιτεύω, het burger zijn van een staat, van daar het burgerschap, 2 Makk. 4 : 11, 6 : 23 A, Ef. 2 : 12, = het bu gerrecht, Hand. 22 : 28.

Πολίτευμα, ατος, τό, eigenl. het staatsbestuur of de staatsregeling of ook het deelnemen der burgers aan dat staatsbestuur volgens bepaal beginselen; in het N. T. alleen Fil. 3 : 20, waar sommigen het door burgerschap, anderen met het oog op de beteekenis, die het grondwoord heeft op plaatsen als Hand. 23 : 1, Fil. 1 : 27, het door wandel vertalen.

Πολιτεύω, -εύσω, staatsburgerlijk handelen, door deelneming aan de zaken van den staat, zich als burger gedragen, vooral in Medio, πολιτεύομαι, met het Perf. pass. πεπολίτευμαι, Heracl. 40 : 44; in het N. T. in ruimeren zin = zich gedragen, wandelen, Fil. 1 : 27; τῷ θεῷ = voor God, d. i. in Zijnen dienst, Hand. 23 : 1.

Πολίτης, ου, ὁ, van ἡ πόλις, de burger van een stad of staat, Hand. 9; ook wel in ruimeren zin, οἱ πολῖται χώρας τινός = de bewoners landstreek, Lk. 15:15; πολίτης τινός = iemands medeburger of man, Lk. 19:14, Hebr. 8:11.

Πολλάκις, Adverb., van πολύς, dikwijls, vaak, meermalen, Mt. 17:15, 5:4, Joh. 18:2, Hand. 26:11, Rom. 1:13, 2 Tim. 1:16, Hebr. enz.

Πολλαπλασίων, -ονος, ὁ, ἡ, -ον, τό, latere vorm van πολλαπλάσιος, πολύς, veelvoudig, vele malen meer of grooter, Mt. 19:29 (B L; D X hebben ἑκατονταπλασίων), Lk. 18:30.

Πολλοστός, ή, όν, een van velen, 2 Sam. 23:20, Spreuk. 5:19.

Πολυάνδριον, τό, plaats, waar vele menschen samenkomen. In de L voor גַּיְא dal, Jer. 2:23, 19:2, 6 en voor הָמוֹן, geruisch, igte, Ex. 39:16. Ook algemeene begraafplaats, Philo B 86, 2 Makk. 4, Jos. B. J. 5, 1, 3.

Πολυέλεος, ον, zeer barmhartig, Ex. 34:6, Num. 14:18, Neh. 9:17.

Πολυεύσπλαγχνος, -ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van πολύς en εὔσπλαγχνος, zeer mhartig of medelijdend. Alleen als variant van πολύσπλαγχνος, c. 5:11.

Πολυήμερος, ον, veeldaagsch, Deut. 6:24 A, 22:7, 25:15.

Πολυκτημοσύνη, ἡ, groot vermogen, Clem. A. I, 433 C, 592 B.

Πολυλογία, ίας, ἡ, van πολυλόγος woorden- of redenrijkheid, woornvloed, Mt. 6:7.

Πολυμερῶς, Adverb. van πολυμερής, uit vele deelen bestaande, veelmenigvuldig, Hebr. 1:1.

Πολυόμματος, ον, met veel oogen, De Apoc. v. d. Maagd 30.

Πολύορκος, ον, veel zwerend, Sir. 23:11, 27:14.

Πολυοχλία, ἡ, groote menigte, Job 31:34, 39:7.

Πολυπληθία, ίας, ἡ, = πολυπλήθεια, van πολυπληθής talrijk, de groote menigte. Alleen als variant van ὅλον τὸ πλῆθος Hand. 14:7.

Πολυποίκιλος, -ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van πολύς en ποίκιλος, zeer veelvoudig, Ef. 3:10.

Πολυπραγμονέω, velerlei dingen ondernemen, Heracl. 5:61.

Πολυσάλευτος, ον, zeer bewogen, Acta van Xantippe en Polyxena 7.

Πολύς, πολλή, πολύ, Genit. πολλοῦ, πολλῆς, πολλοῦ, veel, a) van getal, α) adjective = talrijk, Mt. 8:30, 9:10, 13:17 enz.; bij collectiva, als ὄχλος, ὄχλοι, Mt. 12:15, 14:14, Joh. 12:9; λαός, Hand. 18:10; πλῆθος, Mk. 3:7, 8, Lk. 5:6; β) substantive, πολλοί = (onbepaald) velen, Mt. 7:22, 8:11 enz.; met den Genitiv. partitiv., Mt. 3:7; ἐκ τινῶν, Joh. 10:20, 11:19; met het Art., οἱ πολλοί = velen in tegenstelling van één, Rom. 5:15, 19, 12:5, 1 Kor. 10:17, of = de meesten, de groote menigte, in tegenstelling van weinigen, Mt.

24 : 12; b) van uitgebreidheid, α) van duur = lang, b. v. πολὺς λ.. = een lang verhaal, Hebr. 5 : 11, en in verbinding met eene algemeen tijdsbepaling, als: μετὰ χρόνον πολύν = na langen tijd, Mt. 25 : 19 vg Lk. 8 : 29; daarentegen = veel in meer speciale bepalingen als: ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, Hand. 16 : 18; ἐκ πολλῶν ἐτῶν, Hand. 24 : 10; Mk. 6 : 35 ἤδη ὥρα πολλή kunnen wij moeielijk anders vertalen dan: reeds laat (vg het Hoogd. wie viel Uhr); van ruimte = groot, uitgestrekt, b. v. ὕδατα Joh. 3 : 23, Openb. 1 : 15, 17 : 1, 19 : 6; c) van hoeveelheid of ho grootheid, α) in extensieven zin, bij Substantiva waardoor een collectie begrip wordt uitgedrukt, = veel, groot, overvloedig, als: μισθός, Mt. 5 : 12; θερισμός, Mt. 9 : 37; καρπός, Joh. 12 : 24; β) in intensieven zin om de grootte of veelsoortigheid van iets aan te duiden, b. v. ὀδυρμὸς πολύς, Mt. 2 : 18; δύναμις πολλή, Mk. 13 : 26; σιγὴ πολλή, Hand. 21 : 40 ἀγάπη πολλή, Ef. 2 : 4; θλῖψις πολλή, 1 Thess. 1 : 6, en derg.; d) het Neutrum van πολύς wordt vaak adverbialiter gebrukt, α) in Singular. πολύ = veel, zeer, b. v.: πολὺ πλανᾶσθαι, ἀγαπᾶν, συμβάλλεσθαι = zeer dwalen, liefhebben, nuttig zijn, Mk. 12 : 27, Lk. 7 : 47, Hand. 18 : 27 bijzonder bij den Comparativ., als: πολὺ σπουδαιότερος = veel ijveriger, 2 Kor. 8 : 22; πολὺ τιμιώτερος = veel kostelijker, 1 Petr. 1 : 7; hiertoe behoort ook πολλῷ in comparatieve uitdrukkingen als: πολλῷ μᾶλλον = veel meer, veeleer, Mt. 6 : 30, Mk. 10 : 48, Lk. 18 : 39, Rom. 5 : 9. 1 Kor. 12 : 22 enz.; πολλῷ πλείους = veel meer, van vele andere personen, Joh. 4 : 41; adverbiaal zijn ook spreekwijzen als: μετ' οὐ πολύ = niet lang daarna, Hand. 27 : 14; ἐπὶ πολύ = lang, langen tijd, Hand. 28 : 6; ἐν πολλῷ = na langeren tijd, Hand. 26 : 29 (waar het tegen ἐν ὀλίγῳ overstaat, vgl. op ὀλίγος); β) in Plurali, πολλά = veelzins, zeer, omstandig, bij Verba als: κηρύσσειν, ἐπιτιμᾶν, παρακαλεῖν, διαστέλλεσθαι, Mk. 1 : 45, 3 : 12, 5 : 10, 43; = menigmaal, veelvuldig, als: πταίειν πολλά, Jak. 3 : 2; = veel, dikwijls, als: νηστεύειν πολλά, Mt. 9 : 14; hiertoe behoort ook τὰ πολλά = meestal, gedurig, Rom. 15 : 22 (waar ook πολλάκις gelezen wordt).

Πολύσημος, ον = πολυσήμαντος, hebbend veel beteekenissen, Clementin. 25 B.

Πολύσπλαγχνος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, en τὰ σπλάγχνα, = πολυεύσπλαγχνος, zie op dit woord.

Πολυσύνθετος, ον, uit veel bestanddeelen samengesteld, Eus. II, 1392 C.

Πολυσύστατος, ον, = het voorgaande woord, Hippol. Haer. 358, 13.

Πολυτελής, -εος, ὁ, ἡ, -ές, τό, van πολύς, en τὸ τέλος in den zin van uitgave, kosten, vandaar eigenl. die veel uitgeeft, groote kosten maakt, doch vervolgens ook van hetgeen veel kosten vereischt = kostbaar, duur, als λίθους 1 Kron. 29 : 2 νάρδος, Mk. 14 : 3; ἱματισμός, 1 Tim. 2 : 9, Barn. 6 (א), overdracht. = kostelijk, uitnemend, 1 Petr. 3 : 4.

Πολύτιμος, -ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van πολύς en ἡ τιμή de waarde of
; = van hoogen prijs of groote waarde, kostbaar, Mt. 13:46,
7 (als Variant van βαρύτιμος), Joh. 12:3; in Comparativo πολυτι-
ρος, 1 Petr. 1:7.
Πολυτρόπως, Adverb., van πολύτροπος (van πολύς en ὁ τρόπος de wijze),
voudig, op velerlei wijze, 4 Makk. 3:21, Hebr. 1:11.
Πολύχηλος, ον, met vele hoeven, Philo II, 353, 40.
Πολυωρέω, teg. ὀλιγωρέω, zeer voor iets zorg dragen, Deut. 30:9 A.
11 (12):8.
Πόμα, ατος, τό, Att. πῶμα, van πόω ongebr. wortel van πίνω (perf.
s. πέπομαι) de drank, 1 Kor. 10:4, Hebr. 9:10.
Πομπεύω, geleiden, in optocht voeren, Acta Petri 255, 5.
Πονέω, werken, smart veroorzaken, lijden, Gen. 49:15, Ex. 31:6 R,
Sam. 14:15 A, Athen. 48:18, Didache 5:2.
Πονηρία *, ἡ, phys. = 1) slechte gesteldheid, b. v. καρπῶν, ὀφθαλμῶν
. zoo = רֹעַ Jer. 24:2, 3, 8. Verder = kwaad, ongeluk, רָעָה Neh.
3, 2:17, Jer. 48:16, Pred. 2:21, 11:10. 2) Zedelijke slechtheid,
; kwade, LXX = רַע, רָעָה en dat wel allereerst a) in algemeen
lelijk-godsdienstige beteekenis, synon. ἁμαρτία, daarvan evenwel in-
over onderscheiden, dat πον. het verwerpelijk karakter sterker op den
orgrond stelt. Aangeduid wordt, dat het karakter op het booze ge-
ht is, uit het kwade voortvloeit. Vgl. Plat. Theaet. 176 B, Soph.
8 D: Er zijn δύο κακῶν γένη in de ziel, τὸ μὲν πονηρία καλούμενον ὑπὸ
ν πολλῶν, νόσος αὐτῆς σαφέστατα ὄν, τὸ δὲ ἄγνοιαν καλοῦσι. Zelden komt
het Bijbelsch Grieksch de πον. voor als eigenschap van personen
oals Jez. 47:10, Ps. 7:10, 73:8, 141:4, Deut. 31:21; gewoonlijk
s eigenschap van de handelingen, het karakter (zie ἁμαρτία) Dan.
1:27 αἱ καρδίαι αὐτῶν εἰς πονηρίαν. Jez. 59:7 εἰς πον. τρέχουσιν. Ps.
:4, Jer. 44:22 ἀπὸ προσώπου πονηρίας πραγμάτων ὑμῶν καὶ ἀπὸ τῶν
δελυγμάτων ὑμῶν. Vandaar in het meervoud αἱ πον. Jer. 6:29, 32:32,
3:5, Jez. 1:16, Wijsh. 19:13 (anders in de apocriefen alleen het
nkelvoud). Evenzoo duidt het in het N. T. steeds het booze aan in
ijne krachtige openbaring. Vgl. de tegenstelling 1 Kor. 5:8 μηδὲ ἐν
ύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Zoo
taat Hand. 3:26 ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν met
etrekking niet tot het zondig karakter in 't algemeen, maar tot de
ijzondere zonde van Israel, vgl. vss. 19, 23, Jer. 44:22. Ef. 6:12
ὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας kenmerkt deze geestelijke wezens als staande
egenover God en de Hebr. 1:14 genoemde πνεύματα, want God schept
wel κακά (Jez. 45:7), nooit evenwel τὸ πονηρόν. Zie onder πονηρός. Van-
daar duidt πονηρία hier aan b) speciaal de boosheid, arglistigheid, die
er op uit is, anderen kwaad te doen. Vgl. Mt. 12:45, Ex. 32:12 μετὰ

πονηρίας ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀποκτεῖναι ἐν τοῖς ὄρεσι κτλ. 10 : 10, Richt. 11 :
Ps. 55 : 17, 94 : 23. Zoo Rom. 1 : 29 πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ πον
πλεονεξίᾳ κακίᾳ. Mt. 7 : 22 μοιχεῖαι πλεονεξίαι πονηρίαι δόλος. Lk. 11
γέμει ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας evenals in het verhaal van den schatting
penning. Mt. 22 : 18 γνοὺς δὲ ὁ Ἰς τὴν πονηρίαν αὐτῶν εἶπε Τί με πειράζετε

Πονηρός *, ά, όν, samenhangend met πόνος, arbeid, moeite, armoede; = slim, tegenstrevig, lastig, in ethische bet. boos. In bei gevallen tegenover χρηστός. — 1) a) in physische beteekenis = slecht b. v. πονηρὸν σῶμα, een ziekelijk lichaam, πονηρὰ τροφή van bedorven voedsel; πονηρῶς ἔχειν, in eenen slechten toestand zijn, Thuc. 7, Xen. An. 7, 4, 12: ὅτι ἐν πονηροῖς τόποις σκηνῷεν καὶ πλησίον εἶεν οἱ πολέμιοι. Van een moeilijk en gevaarlijk terrein. Aristot. Eth. Nikom. 3, τὸ δὲ λέγειν ὡς οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς οὐδ᾽ ἄκων μάκαρ κτλ. Openb. 16: ἕλκος κακὸν καὶ πονηρόν = boos; vgl. Job 2 : 7 ἔπαισε τὸν Ἰὼβ ἐν ἕλκει πονηρῷ. (In deze beteekenis bij de Attici πόνηρος geaccentueerd). Mt. 7 : 18: καρποὶ πονηροί, vruchten, die niet deugen, tegenover καλός; vgl. Je 24 : 8 τὰ σῦκα τὰ πονηρά, ἃ οὐ βρωθήσονται ἀπὸ πονηρίας αὐτῶν. Mt. 6 : ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμα σκοτεινὸν ἔσται, een oog, tegenover ἁπλοῦς vs. 22, Lk. 11 : 34, Hebr. יָשָׁר, תָּם gezond. Vg Just. Mart. Apol. I, p. 34: ἐκ γενετῆς πονηροὺς ὑγιεῖς πεποιηκέναι. Gen 41 : 19. — Ook van onheil aanbrengende zaken, b. v. πονηρὰ βουλεύματα ongunstige raadslagen. Ar. Lys. 517, πονηροὶ ἄνεμοι, tegenwinden, Dion. Hal. Ant. 1, 52. Zoo ἡμέραι πονηραί van ongunstige, moeilijke tijden Ef. 5 : 16, 6 : 13 ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ. Gal. 1 : 4 ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ. Vgl. Gen. 47 : 9 μικραὶ καὶ πονηραὶ γεγόνασιν αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου. Ps. 41 : 2 ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ κύριος 37 : 19, Pred. 9 : 12, Mich. 2 : 3 enz. Op verschillende plaatsen is evenals bij κακός b) de zinlijke met de zedelijke beteekenis verbonden, wanneer en inzoover wat iemand voor kwaad overkomt tegelijk zedelijk verwerpelijk is. Zoo Hand. 28 : 21 ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν. 3 Joh. 10 λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς. Mt. 5 : 11 ὅταν — εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ᾽ ὑμῶν ψευδόμενοι (Tdf. καθ᾽ ὑμῶν πᾶν πονηρόν). Evenzoo ἐνθυμήματα πονηρά, vijandige, booze gedachten, Mt. 9 : 4 vgl. Mk. 7 : 22 ὀφθαλμὸς πονηρός als species van τὰ πονηρά, zooals Mt. 15 : 19 διαλογισμοὶ πονηροί, Joh. 2 : 4, 1 Tim. 6 : 4 ὑπόνοιαι πονηραί. 2 Tim. 4 : 18 ῥύσεταί με ὁ κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ καὶ σώσει εἰς τὴν βασ. αὐτοῦ vgl. vs. 17. Het neutrum zelfstandig τὸ πονηρόν, het kwaad, dat het booze of de boozen toevoegen; daarentegen wordt nooit het door God beschikte kwaad door de LXX door τὸ πονηρόν aangeduid, maar door κακόν, κακά, — de eenige eigenaardigheid van het gebruik van κακ. van de LXX — en overeenkomstig dit spraakgebruik der LXX ook het Nieuw-Test. πον. Slechts somtijds vinden wij πον. bij deze kwalen als

lj. b. v. ἕλκος, νόσος enz. het meest opvallend Deut. 6 : 22 ἔδωκε κύριος σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα καὶ πονηρὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἐν Φαραῷ. Jez. 23 : 15 ἄξει κύριος ὁ θεὸς ἐφ' ὑμᾶς πάντα τὰ ῥήματα τὰ πονηρά, wat evenwel idelijk duidelijk wordt, wanneer men overweegt, dat in beide gevallen πονηρός de σημεῖα en ῥήματα op ongewone wijze zou qualificeeren. Zoo nu πον. in het N. T. Mt. 5 : 39 μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. Eveneens dan ook de plaatsen 2 Thess. 3 : 3 ὁ κύριος φυλάξει ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, vgl. vs. 2, 5. Joh. 17 : 15 οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ, vgl. de aansluiting van deze bede aan de haat der wereld vs. 14. Mt. 6 : 13 ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Wat deze laatste plaats betreft, is de tegelijk zinlijke en zedelijke opvatting van ἀπὸ τοῦ πον. door het tweevoudig karakter van het voorafgaande πειρασμός aan de hand gedaan, vgl. 1 Kor. 10 : 10—13, 2 Petr. 2 : 9, Jak. 1 : 2, 12 enz. 1 Petr. 1 : 6, 4 : 12—14.

2) In zedelijke beteekenis = slim, erg, boos, komt het overeen met: wat niet deugt. Het is nl. in het Grieksch de tegenstelling met χρηστός, van personen gebruikt, die hun beroep nauwgezet vervullen, b. v. van eene flinke huisvrouw, goede ouders, burgers. Πονηρός is de concrete verschijning van een κακός; het laatste duidt meer het wezen en het karakter aan, het eerste den invloed en de waarde van iemands handelingen voor anderen. Vgl. Eur. Hec. 596: ὁ πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός. Is κακός de benaming van iemands wezen, dan πονηρός van iemands waarde. Met het oog op de afleiding ligt het voor de hand, dat πονηρός in zedelijke beteekenis het booze aanduidt, in zoover het een afstootelijk, huitend karakter heeft, iets afschuwwekkends (dit nl. zou het algemeene gezichtspunt zijn, vanwaar het phys. en zedelijke πον. te begrijpen is). Anders Plut. Soph. 228, D, zie onder πονηρία. Wat den omvang van het begrip betreft, vgl. b. v. Xen. Mem. 2, 6, 19, 20: οὔτε γὰρ τοὺς πονηροὺς ὁρῶ φίλους ἀλλήλοις δυναμένους εἶναι· πῶς γὰρ ἂν ἢ ἀχάριστοι ἢ ἀμελεῖς ἢ πλεονέκται ἢ ἄπιστοι ἢ ἀκρατεῖς ἄνθρωποι δύναιντο φίλοι γενέσθαι; οἱ μὲν οὖν πονηροὶ πάντως ἔμοιγε δοκοῦσιν ἀλλήλοις ἐχθροὶ μᾶλλον ἢ φίλοι πεφυκέναι. Ἀλλὰ μήν — οὐδ' ἂν τοῖς χρηστοῖς οἱ πονηροί ποτε συναρμόσειαν εἰς φιλίαν· πῶς γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ ποιοῦντες τοῖς τὰ τοιαῦτα μισοῦσι φίλοι γένοιντ' ἄν; εἰ δὲ δὴ καὶ οἱ ἀρετὴν ἀσκοῦντες κτλ.

Bij de LXX is het de meest gewone vertaling van רַע, dat zeldzamer door κακός vertaald wordt, daarentegen het subst. רָעָה gewoonlijk = τὰ κακά, ἡ κακία; over het verschil in de vertaling door πονηρός of κακός, zie deel I bl. 22. Het Hebr. רַע beteekent het booze als het onaangename (Fürst, Hebr. Wörterb.) of als het vijandige (Gesenius). Het komt meer voor dan רָשָׁע, dat volgens zijne oorspronkelijke beteekenis met ἄδικος overeen zou komen, maar als de eigenlijk godsdienstige benaming van het booze gewoonlijk door ἀσεβής, ook door ἁμαρτωλός en ἄνομος vertaald wordt.

Terwijl ἄδικος in het Bijbelsch Grieksch in onderscheiding van δι… alleen in sociale beteekenis staat, ἁμαρτωλός in godsdienstige beteek… κακός in physische en zedelijke beteekenis, is πον., inzoover het nie… physische beteekenis staat, de zedelijk-godsdienstige benaming van… booze, zoowel als adj. als vooral als subst. τὸ πον. ἔναντι, ἐναντίον, ἐν… κυρίου en zonder deze toevoeging. In het N. T. verbonden met ἄνθρ… Mt. 12:35, 2 Thess. 3:2, 2 Tim. 3:13. LXX 1 Sam. 25:3, E… 7:6, Gen. 28:8, 38:7, vgl. de karakteristiek Mk. 7:21—23. … 1 Joh. 3:12, tegenover δίκαιος. 2 Joh. 11. Joh. 3:19, 7:7, Kol. 1:… vgl. Lk. 3:19, 2 Ezr. 9:13, Pred. 4:4. ῥᾳδιούργημα Hand. 18:4, … Hand. 17:5. γενεά Mt. 12:39, 45, 16:4, Lk. 11:29. εἶδος 1 Th… 5:22. καύχησις Jak. 4:16. καρδία πον. ἀπιστίας Hebr. 3:12, waar … het karakter der πονηρία nader bepaalt. Vgl. Jer. 11:8, Spreuk. 26:… συνείδησις Hebr. 10:22. δοῦλος Mt. 18:32, 25:16, Lk. 19:22. Πονηρο… πονηροί Mt. 5:45 ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς 7:11, 13:49, 22:10, Lk. 6:… 11:13. ὁ πον. = wie boos is 1 Kor. 5:13, Deut. 17:7. Daarenten… ὁ πον. benaming van den duivel Mt. 13:19, Ef. 6:16 τὰ βέλη τοῦ … 1 Joh. 2:13, 14 νενικήκατε τὸν πον. 5:18 ὁ πον. οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ. 3:… Καῒν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, vgl vs. 10 τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ — τοῦ διαβό… Twijfelachtig kan zijn, of men Mt. 13:38 τὰ τέκνα τοῦ πονηροῦ — … διαβόλου verklaren, of het als Gen. neutr. beschouwen moet, waarto… evenwel niet de tegenstelling τὰ τ. τῆς βασιλείας getuigt, sc. τοῦ … Vgl. τὸ πονηρόν, het zedelijk booze, Mt. 5:37, Rom. 12:9. Over 1 Jo… 5:19 ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμὲν καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πον. κεῖται, zie onde… κεῖμαι I bl. 82. — Vgl. het Oud-Testamentische הָרָע, τὸ πον. τὰ … b. v. Deut. 4:25, 9:18, Ps. 51:6, Jez. 65:12, 66:4, Num. 32:… enz. — Daarenboven nog πνεύματα πονηρά, de booze geesten, … hunne werkzaamheid genoemd, Mt. 12:45 τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα … παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, die … verderfelijker zijn. Lk. 7:21, 8:2, 11:26, Hand. 19:12, 13, 15, 1… Richt. 9:23, 1 Sam. 16:14 enz. 18:10, 19:9. Anders meestal ἀκάθαρτ…

Πονηρόφρων, ονος, kwaadgezind, Didache 3:6.

Πόνος, ου, ὁ, van den stam πεν, πένομαι, vermoeienden arbeid ver… richten, vandaar eigenl. de zware arbeid, vervolgens overdracht. — … moeite, het verdriet; Kol. 4:13 (met A B C; D** en *** E lezen ζῆλ… Openb. 21:4; = de smart, de pijn, Openb. 16:10, 11.

Ποντικός, ή, όν, Nomen gentile van Πόντος, Pontisch; τῷ γένει = uit Pontus afkomstig, Hand. 18:2.

Πόντιος, ίου, ὁ, de Romeinsche eigennaam Pontius, als voornaam door het geslacht gedragen, waartoe de bekende landvoogd Pilatus behoorde, Mt. 27:2, Lk. 3:1, Hand. 4:27, 1 Tim. 6:13.

Πόντος, ου, ὁ, geogr. eigennaam van het Klein-Aziatische landschap

tus, dat zich langs de Zuidelijke kust der Zwarte Zee (Pontus Euxi- uitstrekte, en onder Nero een Romeinsch wingewest werd, Hand. ', 1 Petr. 1 : 1. Vgl. het Bijbelsch Woordenb. Riehm-van Rhijn s. v.

Πόπλιος, ίου, ὁ, Grieksche vorm van den Romeischen eigennaam lius; zoo heette een Romeinsch bewindhebber op het eiland Malta tijde der schipbreuk van Paulus, Hand. 28 : 7, 8.

Πορεία, ας, ἡ, de gang, de weg, de reis; πορείαν ποιεῖσθαι = reizen, 13 : 22; overdr. in Plurali = iemands gangen of paden, zijn streven r eenig levensdoel, Jak. 1 : 11 (waar cod. 30 ἐν ταῖς εὐπορείαις leest, ook Mangey en v. d. Sande Bakhuyzen gissen. Vgl. Baljon, Theol. d. 1891. bl. 377, 378).

Πορεύω, -εύσω, van ὁ πόρος, de weg door of over iets heen, de doorovertocht, vandaar op den weg of ergens heen brengen; gewoonl. in dio πορεύομαι, Fut. -εύσομαι, met Perf. en Aor. 1) van het Passivum, ·όρευμαι, ἐπορεύθην, zich op weg begeven, gaan, heengaan, reizen, in eigenl. zin, α) absolute, Mt. 2 : 9, 8 : 9, 11 : 7, 28 : 11, Lk. 10 : 38, : 36 enz.; β) in Participio met een Verbum finitum verbonden, om . gaan of heengaan als eene voorafgaande handeling aan te duiden ,l. op λαμβάνω), Mt. 2 : 8, 10 : 7, 11 : 4, 22 : 15 enz.; γ) met verıillende bepalingen, als: van plaats, door ἀπό τινος, Mt. 24 : 1; διά ·ός, Mt. 12 : 1; πρός τινα, Mt. 26 : 14, Lk. 15 : 18, Joh. 16 : 28, 20 : 17; τι, Lk. 1 : 39; ἐντεῦθεν, Lk. 13 : 31;ποῤῥωτέρω; Lk. 24 : 28; ἕως τινός, ınd. 23 : 23; van doel, door ἐπί τι, Lk. 15 : 4, of τινά, Hand. 25 : 12; k εἴς τι, Lk. 14 : 31; door een volgend Particip. Praes. of Fut. = om , Hand. 22 : 5, Rom. 15 : 25; in denzelfden zin door een Infin. finalis, ι. 2 : 3, 14 : 19, 31, Joh. 14 : 2; seq. ἵνα, Joh. 11 : 11; van aard en jze, door σύν τινι, Lk. 7 : 6; ἔμπροσθέν τινος, Joh. 10 : 4; τὴν ὁδόν, Hand. : 39; κατὰ τὴν ὁδόν, Hand. 8 : 36; ἐν εἰρήνῃ, Hand. 16 : 36; in denzelfden n ook εἰς εἰρήνην, Lk. 7 : 50, 8 : 48; b) fig. of overdr. πορεύεσθαι = heenıan, nl. uit dit leven, d. i. sterven, Lk. 22 : 22, vgl. הָלַךְ, Gen. 15 : 2; ; θάνατον, εἰς φυλακήν = zich aan dood of gevangenschap onderwerpen, k. 22 : 33; van iemands levenswandel, in uitdrukkingen als πορεύεσθαι ίσω τινός = iemand achterna gaan, hem op zijne roepstem volgen, Lk. 1 : 8; ὀπίσω σαρκός = het vleesch achterna wandelen, aan zinnelijke ısten botvieren, 2 Petr. 2 : 10; ταῖς ὁδοῖς τινος = in iemands voetstapen treden, Jud. vs. 11; ταῖς ὁδοῖς ἑαυτοῦ = zijn eigen gang gaan, Hand. 4 : 16; τῷ φόβῳ τοῦ κυρίου = in (d. i. overeenkomstig) de vreeze des Heeren wandelen, Hand. 9 : 31; ἔν τινι, om den kring aan te wijzen, ›innen welken iemands wandel zich beweegt, Lk. 1 : 6, 1 Petr. 4 : 3, 2 Petr. : 10; κατά τι, van den regel, dien hij volgt, 2 Petr. 3 : 3, Jud. vs. 16, 18; het Particip. πορευόμενος verbonden met een Verbum finit. = onder het voortgaan (op het levenspad), of gelijk wij zeggen: gaandeweg, Lk. 8 : 14.

Πορθέω, -ῶ, -ήσω, bijvorm van πέρθω (Lat. perdo) = verwoesten, b. v. τὴν ἐκκλησίαν, en bij wijze van abstractum pro concreto ook πίστιν, Gal. 1 : 13, 23, τινά = uitroeien, verdelgen, te gronde richte Hand. 9 : 21.

Πορισμός, ου, ὁ, van πορίζω, eigenl. ik breng op weg, vervolg. breng aan, verschaf, en vandaar in Medio, πορίζεσθαι, zich aan- of ve schaffen, verwerven = het gewin, de verdienste of kostwinning, Wijs 13 : 19, 14 : 2, 1 Tim. 6 : 5, 6.

Πόρκιος, ίου, ὁ, Grieksche vorm van den Romeinschen eigennaa Porcius, als geslachtsnaam gedragen door den bekenden landvoog Festus, Hand. 24 : 27.

Πορνεία, ας, ἡ, de hoererij, de ontucht, a) in eigenl. zin, α) in h algemeen Mt. 15 : 19, 1 Kor. 6 : 13, 2 Kor. 12 : 21, Gal. 5 : 19, Ef. 5: Kol. 3 : 5, 1 Thess. 4 : 3; β) bijz. = μοιχεία = overspel, echtbreu Mt. 5 : 32, 19 : 9, Joh. 8 : 41, waar ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα zooveel als: wij zijn geen bastaarden; πορνεία wordt van eene bloedschendig betrekking gebezigd 1 Kor. 5 : 1; hiertoe behooren ook plaatsen als Han 15 : 20, 29, 21 : 25, indien daar ten minste, zooals velen meenen, sprak is van huwelijken in door de wet verboden graden; b) fig. naar Heb spraakgebruik van de afgoderij (waarschijnlijk om de ontucht, die daa mede gepaard placht te gaan), Openb. 2 : 21, 9 : 21 enz. (vgl. Num 25 : 1, 2).

Πορνεῖον, τό, hoerenhuis, Ez. 16 : 25, 31, 39.

Πορνεύω, -εύσω, a) in eigenl. zin = een hoereerder of ontuchtige zijn, hoereeren, boeleeren, 1 Kor. 6 : 18; van het plegen der ontucht, h met de afgoderij gepaard ging, 1 Kor. 10 : 8, Openb. 2 : 14, 20; b) overdracht. = heulen met, in zondige betrekking staan tot iemand, μετά τινος, Openb. 17 : 2, 18 : 3, 9.

Πόρνη, ης, ἡ, van περάω, πέρνημι, ik verkoop, drijf handel (vooral van menschen), vandaar die zichzelve verkoopt, de hoer, meretrix, Mt. 21 : 31, 32, Lk. 15 : 30, 1 Kor. 6 : 15, 16, Hebr. 11 : 31, Jak. 2 : 25; fig., naar het Hebr. spraakgebruik, van eene vrouw, die afgoderij bedrijft of daartoe verlokt, Openb. 17 : 1, 5, 15, 16, 19 : 2, op welke plaatsen de stad Babel (d. i. Rome) als ἡ πόρνη ἡ μεγάλη, of καθ' ἐξοχ' als ἡ πόρνη wordt voorgesteld, omdat zij het voornaamste steun- of brandpunt was der afgoderij.

Πορνικός, ή, όν, behoorend aan eene hoer, Spreuk. 7 : 10, Ez. 16 : 24.

Πόρνος, ου, ὁ, de hoereerder, de ontuchtige, 1 Kor. 5 : 9 enz., 6 : ... Ef. 5 : 5, 1 Tim, 1 : 10, Hebr. 12 : 16, Openb. 21 : 8, 22 : 15.

Πόρος, ὁ (πείρω), de weg over een stroom, doortocht, overtocht, opening, weg, 1 Kon. 10 : 28 A, 1 Makk. 12 : 40 A R.

Πόῤῥω, Adverb , van πρό = het Lat. porro (in zijne eerste beteek-

== verre, verre af, Mt. 15 : 8, Mk. 7 : 6, Lk. 14 : 32; in Compara- πορῥωτέρω = verder, Lk. 24 : 28.

Πόῤῥωθεν, Adverb., van verre, uit de verte, Lk. 17 : 12, Hebr. 11 : 13.

Πορφύρα, ας, ἡ, eigenl. de purperslak, doch vervolgens ook de bare, slechts bij prachtgewaden gebruikte kleurstof, onder den naam purper bekend, die uit een vocht, door genoemd schelpdier in rst kleine hoeveelheid afgescheiden, bereid wordt (vgl. Bijb. Woor- boek Riehm—Van Rhijn s. v.), alsmede de kleedingstukken of -stoffen, daarmede geverfd zijn. In laatstgenoemden zin alleen in het N. T., 15 : 17, 20, Lk. 16 : 19, Openb. 17 : 4, 18 : 12.

Πορφύρεος, έα, εον, gecontr. πορφυροῦς, ᾶ, οῦν, purperen, purper- rig, ἱμάτιον, Joh. 19 : 2, 5; ook zonder Substantiv. waarop het be- king heeft == purper, d. i. eene daarmede gekleurde stof, Openb. 4, 18 : 16.

Πορφυρόπωλις, -ιδος, ἡ, femin. van ὁ πορφυροπώλης, de purperverkooper, . die handel drijft in met purper gekleurde stoffen (van ἡ πόρφυρα en ιέω, ik verkoop), vandaar = de purperverkoopster, Hand. 16 : 14.

Ποσάκις, Adverb., van πόσος, hoe vaak, hoe menigmaal, bij uit- pen, Mt. 23 : 37, Lk. 13 : 34; bij vragen, Mt. 18 : 21.

Πόσις, εως, ἡ, van πο, vgl. πίνω, het drinken als handeling, Rom. : 17, Kol. 2 : 16; = de drank = τὸ πόμα, Joh. 6 : 55.

Πόσος, η, ον, Correlativ. van het aanwijzende τόσος en het betrekke- ke ὅσος, hoe veel, bij vragen, Mt. 15 : 34, 16 : 9, 10; bij uitroepen, ι. 15 : 17; bij indirekte vragen, Hand. 21 : 20; ook van andere ver- udingen, als van grootte = hoe groot, Mt. 6 : 23, 2 Kor. 7 : 11; van d, in de spreekwijze: πόσος χρόνος ἐστί = hoe lang is 't dat, of sinds e lang, Mk. 9 : 21; het Neutr. als Substantiv., in Singulari, πόσον = e veel? Lk. 16 : 5; in Plurali πόσα = hoe menig, hoe velerlei, Mt. : 13, Mk. 15 : 4; de Dativ. πόσῳ staat zeer vaak adverbialiter bij den omparativ., als: πόσῳ μᾶλλον = hoeveel te meer, Mt. 7 : 11, 10 : 25, k. 11 : 13, Rom. 11 : 24, Filem. vs. 16, Hebr. 9 : 14; πόσῳ χείρων = oeveel erger, Hebr. 10 : 29. Hiertoe behoort ook eene uitdrukking als: όσῳ διαφέρει = hoeveel gaat te boven, waarin de vergelijking in het erkwoord ligt opgesloten, Mt. 12 : 12, vgl. Lk. 12 : 24.

Ποταμός, οῦ, ὁ, doorgaans afgeleid van πόω ongebr. wortel van πίνω, aarvan ook ποτός drinkbaar, vandaar eigenl. drinkbaar zoet water, in egenstelling van het ondrinkbare zilte zeewater, vervolg. = de rivier, le stroom, Hand. 16 : 13, 2 Kor. 11 : 26, Openb. 8 : 10, 9 : 14 enz.; = de (door zware regens opgezwollen, alles onder water zettende) berg- stroom, in Sing. en Plur., Mt. 7 : 25, 27, Lk. 6 : 48, 49; fig. ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος = stroomen van levend water, Joh. 7 : 38.

Ποταμοφόρητος, -ου, ὁ, van ποταμός en φορέω, door den stroom ge-

dragen of weggedragen, Openb. 12 : 15, waar ἵνα αὐτὴν ποταμοφόρητον ποιήσῃ zooveel is als: opdat hij haar door den stroom zou doen wegvoeren.

Ποταμώδης, ες, de gedaante eener rivier hebbend, De Gesch. Zosimus 2.

Ποταπός, ή, όν, bij de Classici ποδαπός, volgens sommigen van π of πόθεν, waar, vanwaar, en δαπής, ταπός, den wortel van ww. als δάπεδον, ἔδαφος, τόπος en derg.; volgens anderen van ποῦ of πόθεν en ἀπό (vgl. Pape, Lexicon en Curtius, Etymologie, S. 537), eigenl. = vanwaar? uit welk land? welken stam of geslacht? volgens een later spraakgebruik ook van de hoedanigheid van iemand of iets (plane idem quod ποῖος Cobet) = wat voor, wat voor een, welke, hoedanige, en in dien zin a) van personen, Mt. 8 : 27, Lk. 7 : 39, 2 Petr. 3 : 11; b) van zaken Mk. 13 : 1, Lk. 1 : 29, 1 Joh. 3 : 1.

Πότε, Correlativ. van het aanwijzende τότε en het betrekkelijke ὅτε wanneer, bij direkte vragen, Mt. 25 : 37 enz., Mk. 13 : 4, Lk. 21 : 7, Joh. 6 : 25; maar ook bij indirekte, voor ὁπότε, Mt. 24 : 3, Mk. 13 : 33, 35, Lk. 17 : 20; ἕως πότε = tot wanneer? d. i. hoe lang? Mt. 17 : 17, Mk. 9 : 19, Joh. 10 : 24, Openb. 6 : 10.

Ποτέ, Adverb. van tijd, eens, ooit, in direkte rede en bij vragen, a) = eens, α) van het verledene = vroeger, voormaals, Joh. 9 : 13, Rom. 7 : 9, 11 : 30 enz.; ἤδη ποτέ = nu eens, eens weder, Fil. 4 : 10, hiertoe behoort ook Gal. 2 : 6: ὁποῖοί ποτε ἦσαν = wat zij (de apostelen) eens waren, t. w. door hunnen persoonlijken omgang met Jezus; anderen: wat zij dan ook waren, t. w. in de schatting der menschen, β) van de toekomst = eenmaal, Lk. 22 : 32; ἤδη ποτέ = nu eens, eindelijk eens, Rom. 1 : 10; b) = ooit, bij vragen, 1 Kor. 9 : 7, Hebr. 1 : 5, 13; met eene negatie, Ef. 5 : 29, 2 Petr. 1 : 21; met οὐ μή = μήποτε = nimmer 2 Petr. 1 : 10.

Πότερον, eigenl. het Neutr. van πότερος, welke van beiden? als vraagwoord in indirekte rede en door ἤ gevolgd = of, Joh. 7 : 17.

Ποτήριον, ίου, τό = ὁ ποτήρ, waarvan het naar den vorm een Diminutiv. is, volgens anderen eigenl. het Neutr. van een niet gebr. Adjectiv. ποτήριος, de beker of drinkbeker, de kelk, het glas, a) in eigenl. zin, Mt. 23 : 25, 26, 27, Mk. 7 : 4, 8, Openb. 17 : 4; met Genitiv. van den inhoud, als: ψυχροῦ, Mt. 10 : 42; ὕδατος, Mk. 9 : 41; van innerlijke betrekking, in spreekwijzen als: ποτήριον τῆς εὐλογίας = beker der zegening, d. i. waarover de zegening is uitgesproken, 1 Kor. 10 : 16, vgl. op εὐλογία; κυρίου, δαιμονίων = beker des Heeren, der demonen, d. i. die u met dezen in gemeenschap stelt, 1 Kor. 10 : 21 (vgl. vs. 16); b) metonymisch staat ποτήριον voor hetgeen hij bevat (continens pro contento) in de spreekwijze πίνειν ποτήριον, 1 Kor. 10 : 21, 11 : 26, 27, 28. Hiertoe behooren ook plaatsen als Lk. 22 : 20, 1 Kor. 11 : 25, waar de beker

f, in plaats van den daarin vervatten wijn, als beeld van het bloed ; N. Verbonds wordt voorgesteld; c) fig. wordt, naar Hebr. spreeknier, ποτήριον gebezigd van het lot, dat den mensch beschoren is, ;. van het lijden dat hem wordt opgelegd = de lijdensbeker, Mt. : 39, 42 en de parall. plaatsen; met πίνειν verbonden = zich aan ı lot of lijden onderwerpen, Mt. 22 : 22, 23, Joh. 18 : 11; τῆς ὀργῆς, l. τοῦ θεοῦ = de beker des toorns of der gramschap Gods, als beeld ı de goddelijke wraak en het lijden dat deze over de goddeloozen engt, Openb. 14 : 10, 16 : 19.

Ποτίζω, -ίσω, van ὁ πότος, drenken, te drinken geven, τινά, Mt. : 35, 37, 42, 27 : 48, Mk. 15 : 36, Rom. 12 : 20; βοῦν, Lk. 13 : 15; ά τι = iemand iets te drinken geven, Mt. 10 : 42, Mk. 9 : 41; fig. Kor. 3 : 2, waar het niet alleen met γάλα, maar (alsof het in 't alg. eden beteekende) ook met βρῶμα verbonden is; ook 1 Kor. 12 : 13: πνεῦμα ἐποτίσθημεν = wij zijn met éénen geest (t. w. bij den doop) drenkt geworden (volgens de lezing van ℵ B C* D*; Dc E K lezen εἰς πνεῦμα = tot éénen geest, d. i. tot deelneming daaraan); τινὰ ἐκ ος = iemand ergens van doen drinken, te drinken geven, Openb. l : 8; van planten = besproeien, bevochtigen, 1 Kor. 3 : 6, 7, 8.

Ποτίολοι, ων, οἱ, geogr. eigennaam eener dicht bij Napels (het oude eapolis) gelegen zeestad van beneden-Italië (Campanië), Puteoli, 'oeger Dicaearchië geheeten, thans Pozzuoli, Hand. 28 : 13.

Πότος, ου, ὁ, van πόω ongebr. wortel van πίνω, het drinken, bijz. et gezamenlijke, of het drinken aan gastmalen en vandaar = het rinkgelag, 1 Petr. 4 : 3.

Πού, enklitisch Adverb., eens, bij zekere gelegenheid, ergens, Hebr. : 6, 4 : 4; = zoo wat, ongeveer, wel, Rom. 4 : 19.

Ποῦ, vraagwoord, waar? a) in indirekte rede, Mt. 2 : 2, Mk. 14 : 14, ık. 8 : 25, Joh. 1 : 39, Rom. 3 : 27, 1 Kor. 1 : 20 enz.; b) in indirekte oorstellen = waar, voor ὅπου, met Indicat., Mt. 2 : 4, Mk. 15 : 47, oh. 1 : 40, 11 : 57, Openb. 2 : 13 enz.; met Conjunct., Mt. 8 : 20; c) bij 'erba van beweging als: ἔρχεσθαι, πορεύεσθαι, ὑπάγειν staat ποῦ ook wel 'oor ποῖ = waarheen, Joh. 3 : 8, 7 : 35, Hebr. 11 : 8, 1 Joh. 2 : 11 enz.

Πούδης, εντος, ὁ, Grieksche vorm van den Romeinschen eigennaam Pudens. Zoo heette een geloovige te Rome, 2 Tim. 4 : 21.

Πούς (vroeger meestal ποῦς geschreven), ποδός, ὁ, de voet, van menschen, Mt. 10 : 14, 18 : 8, 22 : 13 enz.; ook van dieren, Mt. 7 : 6, Openb. 13 : 2; over νίπτειν τοὺς πόδας τίνος vgl. op νίπτω; λύειν τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν = het schoeisel der voeten ontbinden, d. i. zooveel als de schoenen uittrekken, als teeken van eerbied, Hand. 7 : 33; ditzelfde bij anderen te doen, was het werk van slaven, Hand. 13 : 25; over ἀδύνατος εἶναι τοῖς ποσίν, Hand. 14 : 8, zie op ἀδύνατος; voorts komt πούς veelvuldig

voor in uitdrukkingen, die meer of minder spreekwoordelijk, figuu[r]-
of overdrachtelijk zijn op te vatten, als ἐκτινάσσειν τὸν κονιορτὸν τῶν π[ο]
Mt. 10:14, zie op κονιορτός; βῆμα ποδός = een voet of voetstap gro[n]
voor het geringste stuk, Hand. 7:5; ὑποπόδιον τῶν ποδῶν = voetba[nk]
voetschabel, gelijk de aarde wordt genoemd in betrekking tot G[od]
wiens troon is in de hemelen, Mt. 5:35, Hand. 7:49; τιθέναι
ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τινος = iemand aan iemands gezag onderwerp[en]
Hand. 2:35, Hebr. 1:13, 10:13, vgl. de gelijksoortige (aan Ps
volgens de LXX ontleende) uitdrukking: ὑποτάσσειν τι ὑποκάτω τῶν π[οδῶν]
τινος, Hebr. 2:8; ook behoort hiertoe gebracht te worden Rom. 16:
συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, over de verklaring waar[van]
zie op συντρίβω; van leerlingen wordt gezegd, dat zij aan de voeten v[an]
een (iets hooger gezeten) leeraar nederzitten of onderwijs ontvang[en]
Lk. 10:39, Hand. 22:3; εἰς, πρός of παρὰ τοὺς πόδας τινὸς πίπτειν
aan iemands voeten vallen, gold bij de Oosterlingen voor eene betuig[ing]
van eerbiedige hoffelijkheid, Mk. 5:22, Lk. 8:41, Joh. 11:32; τιθ[έναι]
τι παρὰ τοὺς πόδας τινός = iets aan iemands voeten nederleggen, d.
hem in beheer of bewaring overgeven, Hand. 4:35, 37, 5:2, 7:
synekdochisch staat πούς of de Plur. πόδες voor den geheelen mensch,
spreekwijzen, die een komen of gaan te kennen geven, Lk. 1:79, Ha[nd.]
5:9, Rom. 3:15, 10:15.

Πρᾶγμα, ατος, τό, van πράσσω, a) = de gedane of gebeurde zaa[k],
de daad, het feit, Lk. 1:1, 2 Kor. 7:11, Hebr. 6:18; b) overgaa[nde]
in de beteekenis van ἡ πρᾶξις, = de zaak, de handeling, waarme[de]
men bezig is of die men voorneemt, Mt. 18:19, Hand. 5:4, Ro[m.]
16:2; bijz. van handels- of rechtszaken en derg., 1 Kor. 6:1, 1 Th[ess.]
4:6. Hiertoe behoort ook Jak. 3:16: πᾶν φαῦλον πρᾶγμα = all[erlei]
gemeene of leelijke handelingen; c) in den ruimsten zin, afgesche[iden]
van het begrip der handeling, waardoor iets tot stand komt = de zaa[k],
het ding, Hebr. 10:1, 11:1.

Πραγματεία, ας, ἡ, de werkzaamheid, het bedrijf, de verrichtin[g],
1 Kon. 7:33, 9:1, 10:22 (B), 2 Tim. 2:4, Tat. Or. 25:5.

Πραγματεύομαι, -εύσομαι, Depon. med., van πρᾶγμα, werkzaam zij[n]
in of voor eene zaak; bijz. van geld- of handelszaken = handel drijven,
zaken doen, Lk. 19:18, Tat. Or. 38:19.

Πραιτώριον, ίου, τό, het Latijnsche woord praetorium (eigenl. h[et]
Neutr. van praetorius) van praetor, oorspronkelijk als verkorting gebezig[d]
van tabernaculum praetorium = praetors- of veldheerstent in het leger,
doch naderhand ook van de woning, waarin de landvoogd van een
Romeinsch wingewest (oudtijds steeds een praetor) zijn verblijf hield en
recht sprak. Tot zulk een verblijf diende den landvoogden over Judea
zoowel wanneer zij zich tijdelijk te Jeruzalem ophielden, als te Cesarea

r de zetel van het Romeinsche bestuur gevestigd was, een paleis Herodes, dat vandaar den naam ontving van πραιτώριον. Van dat Jeruzalem wordt gesproken in de lijdensgeschiedenis, Mt. 27 : 27, 15 : 16, Joh. 18 : 28, 33, 19 : 9; van dat te Cesarea, Hand. 23 : 35. :endien wordt πραιτώριον in het N. T. gebezigd van de kazerne of rplaats der cohors praetoria, d. i. de keizerlijke garde of lijfwacht Rome, door Tiberius opgericht (Suet. 37), of naar het gebruik van woord praetorium bij de Romeinen van die cohors zelve, Fil. 1 : 13.

Πράκτωρ, ορος, ὁ, van πράσσω onder a, γ), de benaming van een mbte te Athene, wiens taak het was boeten en belastingen van atswege in te vorderen. In het N. T. alleen (tweemaal) Lk. 12 : 58, ır men het door deurwaarder zou kunnen vertalen, of anders door ı woord van ruimere beteekenis als: gerechtsdienaar, ambtenaar. In LXX Jez. 3 : 12 voor נֹגֵשׂ, heerscher. In de papyrussen komt het ık voor voor beambte. Vgl. Deissmann, Bibelstudien, 1895, S. 152.

Πρᾶξις, εως, ἡ, van πράσσω, het doen, het bedrijf, de handeling verrichting, Mt. 16 : 27 (waar ook wel τὰ ἔργα gelezen wordt), Lk. : 51. In Plurali Hand. 19 : 18 en in het opschrift boven dit boek; n de zoogenaamde levensverrichtingen, lichamelijke functies of werkinn, waarin het dierlijk leven zich openbaart, Rom. 12 : 4, en in dien ı fig. van den ouden, in tegenstelling van den nieuwen, geestelijken ensch, Rom. 8 : 13, Kol. 3 : 9. Met κακή verbonden Ev. Nicod. 1.

Πραότης, ητος, ἡ, de zachtzinnigheid, zachtmoedigheid, in tegenelling met ἀγριότης = ruwheid, woestheid, en ὀργιλότης = opvliegendid, drift, 1 Kor. 4 : 21, Gal. 5 : 23, Ef. 4 : 2, Kol. 3 : 12, 1 Tim. 6 : 11, Tim. 2 : 25 enz. In de LXX voor עֲנָוָה, Ps. 44 (45) : 4.

Πρασιά, ᾶς, ἡ, eig. het tuinbed, voor bloemen of groenten aanlegd, Hom. Od. 7, 127; 24, 247, Sir. 24 : 31; Mk. 6 : 40, waar πρασιαὶ ασιαί zooveel schijnt te beteekenen als perksgewijze, d. i. in partijen f groepen.

Πρασοειδής, ές, πρασώδης, lookachtig, Tatian. 852 B.

Πράσσω of πράττω, Fut. πράξω, Perf. πέπραχα, pass. πέπραγμαι, oen, a) transitive, α) τί = met iets bezig of doende zijn, zich inaten, bemoeien, Hand. 19 : 19, 1 Kor. 9 : 17, 1 Thess. 4 : 11; β) = errichten, volbrengen (perago), van hetgeen men gehouden is te doen, ıls: ἔργα ἄξια τῆς μετανοίας, Hand. 26 : 20, ἀγαθόν, Rom. 9 : 11, 2 Kor. 5 : 10; νόμον = τὰ τοῦ νόμου, Rom. 2 : 25 van slechte en ongeoorloofde laden = begaan, bedrijven, ἄξιόν τι θανάτου, ἄτοπόν τι, φαῦλα enz. Lk. 23 : 15, 41, Joh. 3 : 20, Hand. 25 : 11 enz.; τί τινι, b. v. κακόν = iemand kwaad doen, Hand. 16 : 28; τὶ πρός τινα = iets doen tegen iemand, Hand. 26 : 9; in Passivo, πεπραγμένον εἶναι van feiten in 't alg. = gebeurd of geschied zijn, Hand. 26 : 26; γ) = maken, in den zin

van maken dat men aan iets komt, eischen, vorderen, in- of opvorderen (exigo), van belastingen of verschuldigde gelden (waarvan ook πράκτωρ), Lk. 3 : 13, 19 : 23; b) intransitive = handelen, zich gedragen (ἀπέναντί τινος = in strijd met iets, Hand. 17 : 7; = het maken, d. i. (volgens een ook bij ons zeer gewoon spraakgebruik) zich bevinden, hebben, met Adverbia als εὖ, κακῶς en derg., Hand. 15 : 29: εὖ πράξετε = zult gij u wél bevinden (t. w. bij het doen van hetgeen hier wordt voorgeschreven); hiertoe kan ook gebracht worden eene uitdrukking als Ef. 6 : 21: τί πράσσω = hoe ik het maak, d. i. niet alleen wat ik doe, maar ook wat er met mij gebeurt, en hoe ik mij daaronder houd en gedraag (τὰ κατ' ἐμέ, τὰ περὶ ἡμῶν, vs. 22). Vgl. over het onderscheid tusschen πράσσω en ποιέω Passow in v. Men kan vaak dit verschil opmerken, dat π. = facere en πρ. = agere.

Πραϋπάθεια, ας, ἡ, een woord, dat bij de Classici niet voorkomt, van πραϋπαθής, zachtmoedig, vandaar de zachtmoedigheid, 1 Tim. 6 : 11. Philo, De Abrah. § 37, Ignat. ad Trall. 8, 1.

Πραΰς *, εῖα, ΰ, Att. in het Masc. en Neutr. sing. πρᾶος, ον, Fem. en Plur. steeds van πραΰς. In het Bijb. Grieksch vinden wij πρᾶος 2 Makk. 15 : 12. Overigens πραΰς. Over de vormen πρᾶος, πρᾷος, πραότης, πραΰτης vgl. Curtius, Etymologie, S. 283 en Blass, Gramm. S. 8. De beteekenis zou geen moeite baren, wanneer niet afgezien van 1 Petr. 3 : 4 de in de overige N. T.ische plaatsen aan het Oud-Testamentisch spraakgebruik aansloten en dat weder onder den invloed stond van het Hebr. origineel. In het gewone Grieksch = zachtmoedig, mild, syn. ἵλεως, μέτριος, φιλάνθρωπος, εὐμενής, cf. Plato, Legg. 7, 792 E, Rep. 8, 566 E πᾶσι ἵλεώς καὶ πρᾶος εἶναι προσποιεῖται. Polyb. 18, 20, 7; 21, 13, 6; 9, 23, 2, verbonden met ἥμερος. 3, 52, 6 met εὐλαβής. 10, 26, 1 met δημοτικός. 3, 5 met ἄκακος. Xen. Cyrop. 6, 1, 37 πρᾶός τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων. Tegenover χαλεπός Plat. Rep. 6, 493 B. Legg. 1, 634 C βίαιος Plat. Legg. 1, 645 A, Symp. 197 D πραότητα μὲν πορίζων, ἀγριότητα δ' ἐξορίζων. Rep. 2, 375 C δεῖ πρὸς μὲν τοὺς οἰκείους πρᾴους εἶναι, πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους χαλεπούς. — πόθεν ἅμα πρᾶον καὶ μεγαλόθυμον ἦθος εὑρήσομεν; ἐναντία γάρ που θυμοειδεῖ πραεῖα φύσις. Diensvolgens is het de benaming van iemand, die zachtmoedig, vriendelijk, genadig handelt. Bij dragen of lijden vinden wij het zeldzamer, zooals Plat. Crit. 43 B ὡς ῥᾳδίως αὐτὴν καὶ πρᾴως φέρεις en duidt dan meer aan eene zekere onverschilligheid en onaandoenlijkheid. In het Oud-Testamentisch Grieksch daarentegen is het wezenlijk de benaming van hem, die zachtmoedig, stil, in de hoop op God het onrecht draagt en slechts zelden (Zach. 9 : 9) van iemand die zachtmoedig handelt. Het komt bij de LXX overeen met de beide Hebreeuwsche woorden עָנָו en עָנִי (alleen Joël 4 : 11 ὁ πραΰς ἔστω μαχητής door misverstand van den Hebreeuwschen tekst anders, daar הַנְחַת ...

afgeleid werd). Het is het eigenlijke woord voor עָנָו Num. 12 : 3, 25 : 9, 34 : 3, 37 : 11, 76 : 10, 147 : 6, 149 : 4, naast ταπεινός, uk. 3 : 34, Jez. 11 : 4, Zef. 2 : 3, vgl. ταπείνωσις Spreuk. 16 : 20, ijl het door πτωχός Ps. 69 : 33, Spreuk. 14 : 21, Jez. 29 : 19, πένης 10 : 18, 22 : 27 vertaald wordt. Daarentegen wordt עָנִי alleen Job 4, Jez. 26 : 6, Zach. 9 : 9 door πραΰς vertaald, anders hoofdzakelijk : πτωχός, verder door πένης, ταπεινός en zeldzamer door ἀσθενής, πτω enz. Diensvolgens heeft waarschijnlijk de LXX ענו en עני genlijk onderscheiden als gedrag, houding en toestand. Men mag ıwel niet ontkennen, dat op de plaatsen, waar het = ענו, misschien maar ook slechts misschien — met uitzondering van Ps. 76 : 10 en n. 12 : 3, men het even goed door πτωχός had kunnen vertalen, der den zin te veranderen, want overal wordt van de עֲנִיִּים, אֶבְיוֹנִים zelfde gezegd als van de עֲנָוִים. Ja men moet zeggen, dat op de ıste plaatsen, vooral Ps. 37 : 11 (zie beneden) de gedachte aan be-ıldheid en volheid verliezen zou, wanneer niet de toestand, waarin ı de עֲנָוִים bevinden, ten minste op den voorgrond stond. Nergens ı de עֲנָוִים zoodanigen, die zooals Polyb. 18, 20, 7 als overwinnaars, 'halve van uit de hoogte πραΰτης bewijzen, maar steeds zijn het ıenden, niet personen, die macht bezitten. Vgl. hiervoor de vertaling : LXX Joël 4 : 11 ὁ πραΰς ἔστω μαχητής. Hiervan uitgaande, heeft ıpfeld bij Ps. 9 : 13 een zeker verschil tusschen עָנָו en עָנִי met beslist-id bestreden en wil hij het meervoud עֲנָוִים en עֲנִיֵּי slechts als eenen ıer gemakkelijken en geliefden nevenvorm opvatten. Daartegen ge-gt het feit, dat op verschillende plaatsen het Ketib עֲנִיִּים het Keri עֲנָ naast zich heeft (Ps. 9 : 13, 10 : 12, Spreuk. 3 : 24, 14 : 21, 16 : 19) omgekeerd Ps. 9 : 19 en Jez. 32 : 7 het Ketib ענוים het Keri עניים. ıar de gewone verhouding tusschen Keri en Ketib zou dit niet alleen ı antiquarische belangen van de Masorethen rusten, maar op een ıpaald verschil in beteekenis wijzen, dat evenwel na het hier boven ızegde niet al te groot kan zijn. Gesenius, Hitzig, Delitzsch vatten ? als passieven vorm op ter aanduiding van iemand, die in den toe-and van gebogenheid door lijden, עָנִי gekomen is (Delitzsch bij Ps. : 13), עָנָו daarentegen als actieven vorm, Hitzig = den geest buigend, til, ootmoedig, of volgens Delitzsch overeenkomstig de onzijdige be-eekenis van ענה, „welches wie das Subst. עֲנָוָה zeigt, nicht das Leiden, ondern die Leidentlichkeit d. i. Demut und Sanftmut bedeutet.” Hierin ıeeft Hupfeld gelijk, dat ook bij עָנִי het zedelijk-godsdienstig gezichts-ɔunt niet kan ontkend worden, waarvoor hij terecht naar Ps. 18 : 28, Jez. 66 : 2, Spreuk. 3 : 24 wijst, maar ook nog Ps. 37 : 14, 72 : 2, 140 : 13, Jez. 3 : 15, 49 : 13, Ez. 16 : 49 enz. had kunnen aanhalen. Eveneens moeten wij hem hierin gelijk geven, dat עָנָו niet het zedelijk

begrip alleen uitdrukt, maar wezenlijk en in de eerste plaats den lijde
toestand, vgl. Ps. 69 : 33, Spreuk. 14 : 21, Jez. 29 : 19, 61 : 1 en vo
Ps. 37 : 11, waar de gedachte, dat de ענוים het land bezitten zul
eerst daardoor ten volle hare beteekenis verkrijgt, dat zij de verdruk
zijn. Aldus is de onderscheiding van Hulsius, Theol. Jud. p. 163,
עני = conditione, ענו = virtute humilis is, niet zoo staande te hou
Aan den anderen kant is niet te ontkennen, dat ענו nooit zooals dikw
עני alleen conditione humilis aanduidt (vgl. Ps. 109 : 22, Jez. 58
Lev. 19 : 10, 23 : 22), zoodat een oorspronkelijk verschil tusschen be
vormen erkend moet worden, daarin bestaande, dat עָנִי oorspronke
conditione, עָנָו steeds conditione ac virtute humilis aanduidt, waarv
ook nog daarop gewezen kan worden, dat het substant. עֲנָוָה niet h
lijden, maar de houding aanduidt van hem, die zich stil en ootmoe
aan het lijden onderwerpt, Spreuk. 15 : 33, 18 : 12, 22 : 4, Zef. 2:
ja dat het zelfs eenmaal van de nederbuigende genade Gods staat P
18 : 36, vgl. עַנְוַת־צֶדֶק Ps. 45 : 5. Dat nu de עניים in hetzelfde lic
verschijnen als de ענוים, is niet hieraan toe te schrijven, dat ook עָנִי
beteekenis conditione ac virtute aanneemt, of zooals Hupfeld het u
drukt, dat beide woorden in gelijke mate het zedelijk correlaat of da
gene wat nevenbegrip van nederigheid en armoede moet zijn, nl. oo
moed en zachtmoedigheid moeten opnemen (zooals omgekeerd de overmoe
correlaat is van den rijkdom), omdat de armen en verdrukten als o
schuldig lijdenden, als vrome lijders ondersteld worden, maar heeft ee
andere reden. De עניים zijn steeds conditione, de ענוים steeds conditio
ac vitute humiles, komen als dezulken voor, voor wie God vooral
Zijne heilsopenbaring instaat. Want het is het gevoelen van het O. T
dat in de eenvoudige werkelijkheid van het leven en van de wereld d
armen en ellendigen evenals de weduwen en weezen geen recht hebben
aan het geweld onderworpen zijn, zonder tegenstand te kunnen biede
zoodat God en Gods gerechtigheid hunne eenige hoop en toevlucht is
Vgl. Ps. 10 : 2, 14, 12 : 6, 14 : 6, 35 : 10, 37 : 14, 40 : 18, 69 : 3
70 : 6, 72 : 2, 4, 74 : 21, 109 : 22, Jez. 3 : 14, 15, 14 : 32, 32 : 7
58 : 6, 7, Ez. 18 : 12, 22 : 29, Am. 8 : 4, Spreuk. 14 : 20, 19 : 4, Job
29 : 12, 34 : 27, 28 enz. Hun lijden is onrecht dragen — zoo zou me
zich juister uitdrukken, dan wanneer men met Hupfeld hen als onschul
lijdenden, als vrome lijders voorstelt, waardoor het gezichtspunt ver-
andert. Niet als rechtschapenen, maar als degenen, die onrecht dragen
komen zij in aanmerking. Daaraan sluit zich het verschijnsel aan, dat
tegenover de machthebbers der wereld de εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ Ps. 37 : 14.
140 : 13 de δίκαιοι zich in dien toestand bevinden, ja dat de positie in
de wereld van het volk Gods die der עניים is, waardoor ten slotte het
parallelisme van de עניים, אביונים en het volk Gods Ps. 72 : 2, 149 : 4

49 : 13, 54 : 11 verklaard wordt. Niet de arme is rechtschapen, vordt als zoodanig beschouwd, maar de rechtschapene is arm, wordt rukt, hem wordt geweld aangedaan, zooals het een steeds geldende l is, dat de godvreezende tegenover de wereld steeds in de meer ıstige positie verkeert. Hij kan geen tegenstand bieden, want hij ft en vindt behalve God niemand, die zich zijne belangen aantrekt. is de toestand van den עָנִי, — hij kan geen weerstand bieden en dt dan tot עָנָו, d. i. hij biedt ook geen tegenstand. De πτωχός wordt ten gevolge van zijnen toestand πραῦς, de lijdende tot iemand, die agt, ὁ μὴ ἀντιστὰς τῷ πονηρῷ, Mt. 5 : 39, waarin wij de authentieke klaring van het πραῦς uit den mond van Hem mogen vernemen, die πραῦς καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ was (1 Petr. 2 : 23). God, die de zaak rechtvaardigen recht doet, neemt den arme en onderdrukte aan en zich zijn lot aantrekken. Hij heeft niet alleen als ענו, maar reeds dat hij עני is, het oordeel Gods voor zich. Dit is het zedelijk-lsdienstige of beter soteriologische gezichtspunt, vanwaar de אביונים, :ע, ענוים beschouwd worden en waaruit beide dingen te verklaren zijn, ›wel dat zij zonder onderscheid dezulken zijn, voor wie God optreedt voor wie het Messiaansche heil bestemd is en bereid wordt (vgl. Sam. 22 : 28, Ps. 69 : 3, Jez. 61 : 1 enz.) als dat ook de אביונים, ענ onwillekeurig zedelijk gewaardeerd worden als de ענוים en zoo ook ze benamingen het zedelijk nevenbegrip opnemen, vgl. πτωχός, ταπεινός. ›o zien wij voor de beteekenis van πραΰς, dat het te vergelijken is et πτωχός, waarmeê het overeenstemt als benaming van den toestand, conditio, en waarvan het daardoor onderscheiden is, dat het de rhouding in dien toestand uitdrukt. De πτωχός evenals de עני lijdt, πραῦς evenals de עָנָו draagt, duldt; gene is de verongelijkte, die in ınmerking komt als degene, wien onrecht geschied is, hij lijdt en kan et zich verzetten, — daarvoor zal God zich over hem ontfermen, hem rhoogen en zijn recht doen zegevieren. Hij biedt geen weerstand, ıaar gaat den nederigsten weg. Hiermeê komt de tegenovergestelde ›estand overeen, waarin God hem stellen zal.

Hoe gewichtig deze Oud-Testamentische beschouwing allereerst voor e beide makarismen van de bergrede Mt. 5 : 3, 4 (vgl. Lk. 6 : 20 enz.) s, ligt voor de hand. Allereerst zien wij, dat er zakelijk geen wezen-ijk verschil tusschen de recensie bij Lukas en die bij Mt. bestaat. De ekst van Lukas (die oorspronkelijker is dan die van Mt.) ontwikkelt lezelfde gedachte op meer Oud-Testamentische manier. De πτωχοί Lk. 5 : 20 enz. en πτωχοὶ τῷ πνεύματι Mt. 5 : 3 zijn dezelfde אֶבְיוֹנִים, עֲנִיִּים zie onder πτωχός), en met hunne onderdrukking komt de belofte overeen. De πραεῖς Mt. 5 : 4 zijn de ענוים, en met hun tegenwoordig gemis komt de vorm der belofte overeen. Men moet evenwel in 't algemeen opmerken,

dat de πτωχοί, πραεῖς, πενθοῦντες (Jez. 61 : 2, 3, 66 : 10, Sir. 48 : 24 πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην (vgl. onder δικαιοσύνη), ja ten sl alle objecten der zaligsprekingen dezelfde zijn, die ten gevolge er verband met hunnen toestand op Gods heil wachten, en telkens van e ander gezichtspunt in aanmerking komen, waardoor een klimax in makarismen bij Mt. ontstaat, allereerst in de verhouding van de twe hoofddeelen vss. 3—6 en 7—10, bepaald 12 tot elkander, en dan ieder afzonderlijk gedeelte van zin tot zin — waaruit geen opeenvolgi in de ontwikkeling van het innerlijke leven gemaakt mag worden.

Ook πραΰς, toegepast op Jezus, sluit zich aan het Oud-Testam tisch spraakgebruik aan. Dit is Mt. 21 : 5 bij het juist hierin met LXX overeenkomstige citaat uit Zach. 9 : 9 het geval: ἰδοὺ ὁ βασιλεύς ἔρχεταί σοι πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς κτλ., LXX ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς ἔρχεταί σοι δίκα καὶ σώζων, αὐτὸς πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς κτλ. Zij hebben het Hebr. נוֹשָׁע הוּא onjuist opgevat en daarom ook onjuist vertaald. In plaats van op de toestand hebben zij het op de handeling doen slaan, terwijl het δίκαιος καὶ σωζόμενος, iemand, die Gods oordeel voor zich heeft en de heilsdaad Gods ervaart, niet die de zaligheid van God ontvangen heeft, waardoor al te gemakkelijk de gedachte verduisterd wordt. Daar zij nu הוּא bij het volgende trekken, verkrijgen zij eene tegenstelling welke zij wederom verzachten, daar zij עָנִי zooals Job 24 : 4, Jez. 26 : door πραΰς i. p. v. door πτωχός of ταπεινός vertalen en zich daarbij met het oog op vs. 10 en in onderscheiding van Job 24 : 4 en Jez. 26 : (waar עָנִי eveneens = πραΰς) waarschijnlijk door de Polyb. 18, 20, te vinden beschouwing laten leiden. Want de vertaling van נוֹשָׁע door σώζων i. p. v. door σωζόμενος getuigt niet daarvoor, dat zij hier πραΰς de gewone Oud-Testamentische beteekenis opgevat hebben, waarin de ענוים object van de goddelijke openbaring des heils zijn. Dit verhindert evenwel niet, voor Mt. 21 : 5 deze beteekenis te bewaren, want niet zonder eenig doel zal δίκαιος καὶ σώζων van de LXX weggelaten zijn, dat bij deze opvatting niet paste. Daarvoor getuigt ook het bericht van den intocht te Jeruzalem Joh. 12 : 16, volgens hetwelk de jongeren het feit van de vervulling van de voorspelling van Zacharia eerst na de verheerlijking van Jezus door de opstanding begrepen. De Messiaansche koning verschijnt op eene wijze, die tegenovergesteld is aan de gekoesterde verwachtingen, als een die geholpen moet worden, niet als iemand, die macht uitoefent, toegerust en te paard. Wat de profeet in een beeld had gezien en wat hij verkondigt, wordt letterlijk vervuld en juist dat contrast, dat vóór de opstanding den jongeren onbegrijpelijk was, wordt hun later duidelijk. Jezus doet als עָנִי, ταπεινός = עָנִי, πραΰς zijnen intocht, ὁ μὴ ἀντιστὰς τῷ πονηρῷ.

Nog blijft over Mt. 11 : 29 ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθε

ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Ταπ. τῇ καρδ. wijst klaarelijk op het O. T. terug, vgl. Ps. 34 : 19 ἐγγὺς κύριος τοῖς συντετριμς τὴν καρδίαν καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει. Ps. 76 : 10 ἐν τῷ τῆναι εἰς κρίσιν τὸν θεὸν τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραεῖς τῇ καρδίᾳ. Men niet over het hoofd zien, dat de toevoeging τῇ κ., τῷ πν. al naar ng van de omstandigheden òf den toestand òf zooals bij εὐθὺς τῇ κ. 37 : 14 de houding aanwijst, al naardat het adjectief eenen toestand ›ene houding aanwijst. Het is nu de vraag, òf hier de uitspraak Christus op zijnen toestand òf op zijne houding wijst. Zoowel een als het ander zou bij den eigenaardigen toestand met be:king tot de Bijbelsche begrippen πραΰς en ταπ. mogelijk zijn. ›en zou in het eerste geval Jezus zichzelven als voorbeeld van dat ›of voorstellen, dat van Gods heil, de ἀνάπαυσις τῆς ψυχῆς zeker is. het laatste geval evenwel, wanneer πραΰς en ταπ. de verhouding aanden, zou bezwaarlijk aan het voorbeeld van Christus te denken zijn, ar — en dit komt ook alleen met de bedoeling van de uitspraak nals vooral met den eisch ἄρατε τὸν ζυγόν μου en de belofte ἐγὼ ·παύσω ὑμᾶς overeen — aan de verhouding ten opzichte van hen, Hij tot zich noodigt. De plaats is de hoogste uitdrukking van het ›ssiaansche zelfbewustzijn van Jezus en daarmeê komt overeen, dat Hij n zichzelven Gods עַנְוָה Ps. 18 : 36 vgl. Ps. 45 : 5 toekent. Vgl. Ps. 3 : 6, Jez. 57 : 15. Zonder eischen te doen, niet als een rechter, die ›geldt, staat Hij tegenover de vermoeiden en beladenen en Hij legt hun en al te zwaar juk op. — Zoo staat Mt. 11 : 29 boven het gewone bruik van πραΰς, maar niet anders dan zooals Gods עַנְוָה zich van die ·r menschen onderscheidt. Zie boven.

Πραΰτης, ητος, ἡ, = πραότης, de zachtmoedigheid, zachtzinnigheid, ık. 1 : 21, 3 : 13, 1 Petr. 3 : 15.

Πρέπει, 3 pers. van πρέπω, impf. ἔπρεπον, dat alleen in dezen per›on gebruikt wordt, passen, gelijken, en vandaar overdracht. = passen, ›tamen. Het wordt a) doorgaans onpersoonlijk (doch vgl. Blass' N. T. r. S. 235) gebruikt = het past of betaamt, τινί = aan iemand, Ef. : 3, Hebr. 2 : 10; τὶ πρέπει τινί = iets betaamt aan iemand, t. w. m te doen, 1 Tim. 2 : 10, Tit. 2 : 1; voor πρέπει staat ook wel πρέπον ἐστί met Inf. of Acc. c. Inf., Mt. 3 : 15, 1 Kor. 11 : 13; b) met een ›ubjects-Nominativus, Hebr. 7 : 26: τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς = :ulk een hoogepriester betaamde of voegde ons. Vgl. Alex. Buttmann's ›r. S. 239.

Πρεπόντως, op betamelijke wijze, Heracl. 19 : 8.

Πρεσβεία, ας, ἡ, ouderdom, waardigheid, recht van den eerstgeborene, Aeschyl. Pers. 4, Plato, De rep. 6, Paus. 3, 1, 4; 3, 3, 8; het gezantschap, of metonym. = de gezanten zelve, Lk. 14 : 32, 19 : 14.

Πρεσβευτής, οῦ, ὁ, vgl. op πρεσβύτης.

Πρεσβεύω, -εύσω, van ὁ πρέσβυς, eig. de oude, door leeftijd eerwa dige, dan ook van iemand, die een aan zijn gevorderden leeftijd geëe redigden rang in den staat bekleedt, bijz. van hem, aan wien e onderhandeling van wege dien staat is toevertrouwd, de gezant of v tegenwoordiger, en vandaar = gezant zijn, als gezant handele werkzaam zijn, ὑπέρ τινος = in het belang van iemand of iets, 2 K 5:20, Ef. 6:20.

Πρεσβυτέριον*, τό, 1) het ambt van oudste, Sus. 50. 2) Het coll der oudsten en dat wel a) τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ ἀρχιερεῖς τε καὶ γρ ματεῖς Lk. 22:66 naam van het Sanhedrin, staande tot de πρεσβυτ zooals de 70 oudsten in hunne positie boven het geheele volk tot πρεσβ. van de afzonderlijke plaatsen, de plaatselijke overheden; even Hand. 22:5 ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον. b) Het college der ou sten in de Christelijke gemeente, 1 Tim. 4:14.

Συμπρεσβύτερος*, ὁ, alleen 1 Petr. 5:1 en in het kerkelijk Grieks 1 Petr. 5:1 πρεσβυτέρους οὖν τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος κα waar de herinnering gegeven wordt, om door de waardigheid niet verantwoordelijkheid te vergeten (vss. 2, 3). De apostel stelt zijne eig waardigheid gelijk met die der Christelijke gemeente.

Πρεσβύτερος*, α, ον, a) ouder, Lk. 15:25 ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτε (Joh. 8:9). 1 Petr. 5:5 νεώτεροι ὑποτάγητε πρεσβυτέροις. 1 Tim. 5: Hand. 2:17. b) οἱ πρεσβύτεροι = de voorvaderen, Hebr. 11:2 ἐν ταύ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Mt. 15:2 ἡ παράδοσις τῶν πρεσβυτέρ Mk. 7:3, 5, synon. ἀρχαῖοι Mt. 5:21, 27, 33. Vgl. Sir. 44:1 πατέρ In deze beteekenis weinig in het gewone Grieksch. — c) Aanduiding van eene waardigheid, eene ambtelijke positie, vgl. het ambt van πρέσβ bij de Spartanen, de γερούσια, de senatus, de oudsten der Egyptenare Gen. 50:7, der Moabieten en der Midianieten, Num. 22:7. Het woord komt veelvuldig in Egyptische papyrussen en in Klein-Aziatische in scripties voor als aanduiding van iemand, die een zeker ambt bekleedt, die tot een bepaald college behoort Vgl. Deissmann, Bibelstudien, S. 153—155. Hebr. זְקֵנִים, allereerst aan de natuurlijke waardigheid van den ouderdom aansluitend en daarop rustend. Wij vinden zulk oudsten a) in Israel als de vertegenwoordigers van het geheele volk, wier beslissing voor het geheele volk van kracht is, Ex. 3:16, 18, 4:29 vgl. met vs. 31, 19:7 vgl. met vs. 8 en het zijn waarschijnlijk de hoofden van de geslachten en familiën naar den maatstaf van het eerstgeboorterecht. Vgl. 1 Kor. 8:1, 3. Uit hen kiest Mozes naar het goddelijk gebod een bijzonder college van 70 mannen, die met hem de lasten des volks moeten dragen, Num. 11:16 en derhalve niet meer vertegenwoordigers van het volk zijn. Vgl. Deut. 27:1 met Exod. 19:7.

8 : 10. Daaraan sluit zich, hoewel misschien niet in eene histori-continuïteit de instelling van het Sanhedrin aan, naast hetwelk de ling der oudsten door geheel Israel gaat, Sus. 5, Judith 10 : 7, kk. 12 : 6, 35, Lk. 7 : 3, vgl. Mt. 26 : 59 οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρε-ρει καὶ τὸ συνέδριον ὅλον (Lchm. Tdf. Treg. Westc. verwerpen κ. οἱ πρ.). 22 : 66 συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς, ἐνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον ἑαυτῶν. Bij de oudsten in elke stad le overheid (Lk. 7 : 3) moeten wij onderscheid maken tusschen de ten κ. ε., die in verband met de hoogepriesters het Sanhedrin den (zie πρεσβυτέριον), derhalve de oudsten, die de overheid of de ers van het geheele volk zijn en de in het geheele land zich be-ende oudsten van iedere afzonderlijke plaats. In het N. T. verbonden de ἀρχιερεῖς en γραμματεῖς Mt. 16 : 21, 26 : 3, 27 : 41, Mk. 8 : 31, 27, 14 : 43, 53, 15 : 1, Lk. 9 : 22, 20 : 1, Hand. 6 : 12; vgl. Mt. 23, 26 : 27, 57, 27 : 1, 3, 12, 28 : 12, Lk. 22 : 52, Hand. 4 : 5, 23, 21 : 1, 23 : 14, 25 : 15. Vgl. Winer, Realwörterb. Art. Aelteste, edrium, Synagoge, evenals dezelfde artikelen in Herzogs Realencycl. Riehm's Woordenb., bew. door Prof. Van Rhijn. Schürer, Neutest. geschichte II, S. 23, S. 145 ff. enz.

Aan deze inrichting sluit zich b) ten minste allereerst de naam rβύτεροι als benaming van de προεστῶτες 1 Tim. 5 : 17 in de Christe-e gemeenten aan, die overal (κατ' ἐκκλησίαν Hand. 14 : 23, κατὰ πόλιν 1 : 5) aangesteld werden (καθιστάναι Tit. 1 : 5, χειροτονεῖν Hand. : 23 = verkiezen). De eerste opmerking over hen Hand. 11 : 30, ar de Antiocheensche jongeren hunne gaven voor de broederen in lea aan de presbyters zenden en dat wel (vgl. 12 : 25) aan de pres-ers van Jeruzalem, getuigt voor deze aansluiting. Wanneer deze telling, die voor de geloovige gemeenten in Israel als vanzelf ont-nd, eenmaal aanwezig was, bestond geen grond, voor dezelfde in-lling in heidensch-Christelijke gemeenten eene andere aansluiting te eken. Daarenboven doet Hand. 12 : 25 vermoeden, dat wij de begin-len van het presbyterschap Hand. 6 in de zeven zg. diakenen voor s hebben, die de apostelen trouw ter zijde stonden, zie διάκονος; vgl. Petr. 5 : 1 πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος evenals gemeenschap tusschen de apostelen en de oudsten, Hand. 15 : 2, 6, 3 : 4; vgl. 4 : 22 ἀπ. καὶ πρ. καὶ ἡ ἐκκλ. vs. 26: καὶ οἱ ἀδελφοί. Hun llen dan, inzoover zij bij de afwezigheid der apostelen hun werk over-amen, Hand. 20 : 17, 18 enz., diakenen op dezelfde wijze, maar mis-chien in geringere mate, ter zijde gestaan hebben, zooals vroeger zij elve den apostelen. Over hunnen werkkring vinden wij de noodige anwijzingen Hand. 15, 20 : 28 enz. 1 Tim. 5 : 17, Jak. 5 : 14, 1 Petr. : 1. Vgl. ἐπίσκοπος, de Grieksch gekleurde benaming, die van πρ.

onderscheiden' is als de benaming van den last van de waardighei
Behalve de aangehaalde plaatsen nog Hand. 21 : 18. — 2 Joh. 1 e
3 Joh. 1 noemt Johannes zich ὁ πρεσβύτερος zonder verdere toevoeg
en quaestieus is, of de apostel zich om zijnen ouderdom (vgl. Fil. 9
òf om zijn ambt (1 Petr. 5 : 1) zoo genoemd heeft. In den regel ve
eenigt men beide verhoudingen en geeft de prioriteit aan de laatste. —
Vgl. Hatch, Gesellschaftsverfassung der christl. Kirche im Altertum
deutsch von A. Harnack, 1883.

c) In de Openb. komen nog 24 oudsten voor tegelijk met de 4 ζ
bij Gods troon, Openb. 4 : 4, 10, 5 : 5, 6, 8, 11, 14, 7 : 11, 13, 11 : 1
14 : 3, 19 : 4 (plaatsvervangers van Israel en van de volken, vgl. Je
24 : 23).

Πρεσβύτης, ου, ὁ, van ὁ πρέσβυς, zie op πρεσβεύω, een oud ma
iemand van gevorderden leeftijd, Lk. 1 : 18, Tit. 2 : 2, Filem. vs.
(waar sommigen, met het oog op den nog niet ver gevorderden leefti
van Paulus, πρεσβευτής = gezant willen gelezen hebben).

Πρεσβῦτις of ῦτις, ιδος, ἡ, eene oude vrouw, Apocr. Act. et. Marty
Matth. 28, Const. Apost. 2, 28, 57; 3, 5, Tit. 2 : 3.

Πρήθω, zie op πίμπρημι.

Πρηνής, έος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, Att. πρανής, voorover, over he
hoofd (Lat. pronus); πρηνὴς γενέσθαι = voorover storten, Hand. 1 : 1

Πρίζω = πρίω, -ίσω, zagen, doorzagen, Hebr. 11 : 37, waar va
eene doodstraf sprake is, die oudtijds soms op krijgsgevangenen wer
toegepast, en welke volgens de overlevering ook de profeet Jezaja zo
ondergaan hebben. Arist. 108 : 19.

Πρίν, Adverb. van tijd, te voren, vroeger, eer; meer gebr. als Con
junctie, hetzij op zich zelf, hetzij met ἤ verbonden, πρὶν ἤ, en in beid
gevallen = alvorens, vóórdat, seq. Infinit. Aorist., om óf iets uit te
drukken dat door iets vroegers reeds werd voorafgegaan, Mt. 1 : 1
Joh. 8 : 58 (waar cod. D πρὶν Ἀβραάμ zonder Inf. γενέσθαι leest, zoodat
πρίν als praepositie met Gen. staat evenals ἕως c. Gen.) 14 : 29, Hand
7 : 2; óf (bij wijze van Fut. exact.) iets dat volgen zal op iets, dat
nog gebeuren moet, Mt. 26 : 34, Mk. 14 : 72, Lk. 22 : 61; Joh. 4 : 49,
Hand. 2 : 20; seq. Conjunctivo, waar de hoofdzin eene negatie bevat en
sprake is van iets, dat nog gebeuren zal, Lk. 2 : 26, 22 : 34; seq. Op-
tativo, waar πρίν betrekking heeft op iets dat alleen als mogelijk, als
kunnende gebeuren, gedacht wordt, Hand. 25 : 16.

Πριοποιέω, in de taal der Gnostieken = πρίν τι εἶναι ποιεῖν, ἐκ τοῦ
μὴ ὄντος παραγαγεῖν τὰ πάντα, scheppen uit niets, Hippol. Haer. 228, 46.

Πρίσκα, ης, ἡ, de Romeinsche eigennaam Prisca, de oude; zoo
heette de vrouw van Aquila, Rom. 16 : 3, 2 Tim. 4 : 19.

Πρίσκιλλα, ης, ἡ, Diminutiv. van den voorgaanden naam, Priscilla.

rdoor dezelfde persoon wordt aangeduid, Hand. 18:2, 18, 26, .or. 16:19.

Πρίω, zie op πρίζω.

Πρίων, ονος, ὁ, zaag, 2 Sam. 12:31, 1 Kron. 20:3.

Πρό, Praepositie met den Genitiv., voor, a) van plaats, als: πρὸ θυρῶν = voor de deur, Hand. 5:23, 12:6, Jak. 5:9; πρὸ τοῦ ὤνος, τῆς πόλεως, Hand. 12:14, 14:13; hiertoe behoort ook de ɜekwijze: πρὸ προσώπου τινός = voor iemands aangezicht, d.i. voor and uit, Mt. 11:10, Mk. 1:2, Lk. 1:76, 9:52; 10:1; b) bijzonder tijd, α) bij ww. waardoor eene direkte tijdsbepaling wordt uitgedrukt, : πρὸ καιροῦ = vóór den (voor iets bestemden of geschikten) tijd, 8:29, 1 Kor. 4:5; πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν, Hand. 5:36, 21:38; ɑzoo: πρὸ τῶν αἰώνων, 1 Kor. 2:7; πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, 2 Kor. :2; πρὸ χρόνων αἰωνίων, 2 Tim. 1:9, Tit. 1:2; hiertoe behoort ins-ȷks Joh. 12:1: πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα = vóór zes dagen, of zes ;en te voren, t. w. naar het invallende Pascha berekend, d. i. zes ;en vóór het Pascha, β) bij ww. of uitdrukkingen, die eene omstan-heid, gebeurtenis of handeling te kennen geven, en waarin zulk eene lsbepaling indirekt ligt opgesloten, als: πρὸ τοῦ ἀρίστου = vóór den altijd, Lk. 11:38; πρὸ καταβολῆς κόσμου = vóór de grondlegging der reld, Joh. 17:24, Efez. 1:4, vgl. ook Mt. 24:38, Lk. 21:12, Joh. :55, 13:1, Kol. 1:17, 2 Tim. 4:21, Hebr. 11:5; πρὸ προσώπου τῆς ὁδοῦ τινός, Hebraïseerend voor πρὸ τῆς εἰσ. τ. vóór iemands optreden, ɩnd. 13:24; met den Infinit. in Genit., als πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι = ɔrdat gij bidt, Mt. 6:8, vgl. Lk. 2:21, 22:15, Joh. 1:49, 13:19, :5, Hand. 23:15, Gal. 2:12, 3:23; γ) bij persoonsbenamingen ɑraan de voorstelling van zeker tijdstip verbonden is, als: πρὸ ὑμῶν vóór u, Mt. 5:12; πρὸ ἐμοῦ, = vóór mij, Joh. 5:7, 10:8, Rom. :7, Gal. 1:17; c) ook van rang, van hetgeen iets anders in waarde ertreft of te boven gaat, = voor, boven, in een spreekwijze als: πρὸ ιντων = vóór alles, boven al, Jak. 5:12, 1 Petr. 4:8. — In de menstelling beteekent πρό vóór, te voren (van tijd); voor, naar voren ɪn plaats, porro; in laatstgenoemde beteekenis ook overdracht. in den ɑ van overhellend); vooraan, en daardoor in het oog vallend, te ıorschijn; voor, boven (van rang of door voorkeur), enz. In de LXX ɩak voor לִפְנֵי.

Προαγγελτικός, ἡ, όν, tevoren aankondigend, Just. Apol. 1, 32, 45.

Προαγγελτικῶς, profetisch, Just. Apol. 1, 36.

Προαγόρευσις, ἡ, het vooruit zeggen, Jos. B. J. 2, 8, 12.

Προάγω, zie onder ἄγω, deel I, bl. 85.

Προαίρεσις, ἡ, voornemen, besluit, plan, keus, Richt. 5:2 A, Jer. 8:5.

Προαιρέω, -ῶ, -ήσω, Composit. v. αἱρέω, zie op αἱρέομαι, uitnemen, bij-

zonder uit den voorraad; gewoonlijk in Medio *προχιρέομαι*, *-οῦμαι* = ad iets (voor of boven iets anders) uitnemen, verkiezen, en vandaar ove dracht. = besluiten, voornemen, 2 Kor. 9 : 7.

Προαιτιάομαι, *-ῶμαι*, *-άσομαι*, Composit. van *αἰτιάομαι*, te voren be schuldigen, seq. Accusat. c. Infinit., Rom. 3 : 9.

Προακούω, *ούσω*, Aor. 1. *-ήκουσα*, Composit. van *ἀκούω*, vooraf of voren hooren, *τί* = van iets, Kolos. 1 : 5.

Προαμαρτάνω, *-ήσομαι*, Perf. *-ημάρτηκα*, Composit. van *ἁμαρτάνω*, voren zondigen, 2 Kor. 12 : 21, 13 : 2.

Προαύλιον, *ίου*, *τό*, van *πρό* en *ἡ αὐλή*, het voorhof of voorhuis, onderscheiding van het binnenplein, Mk. 14 : 68.

Προβαίνω, *-βήσομαι*, Perf. *-βέβηκα*, Aor. 2. *προέβην*, Partic. *προβάς* Composit. van *βαίνω* ik ga, voortgaan, voorwaarts gaan, Mt. 4 : 21 Mk. 1 : 19; overdracht. van den leeftijd, *προβεβηκέναι ἐν ταῖς ἡμέραις* het meer klassieke: *τῇ ἡλικίᾳ* of *τὴν ἡλικίαν*) = in leeftijd gevorderd bejaard of bedaagd zijn, Lk. 1 : 7, 18, 2 : 36.

Προβάλλω, *-βαλῶ*, Composit. van *βάλλω*, voortduwen of -stooten, Hand. 19 : 33, waar anderen **voorslaan** vertalen, doch tegen het band; overdracht. van boomen; *προβάλλειν* scil. *φύλλα* = bladeren voort brengen, uitloopen, Lk. 21 : 30. Met bijgegevoegd *καρπόν* Jos. Antt. 8, 19, Epict. 1, 15, 7.

Προβατεία, *ἡ*, het houden van vee, Jos. Ant. 1, 2, 2.

Προβατικός, *ή*, *όν*, tot het vee, bijzonder het klein vee, tot schapen betrekking hebbende, Joh. 5 : 2, waar *ἡ προβατική* scil. *πύλη* (Hebr. = שַׁעַר הַצֹּאן vgl. Neh. 3 : 1) eene der poorten van Jeruzalem beteekent, t. w. de Schaapspoort.

Προβάτιον, *ίου*, *τό*, het schaapje, figuurl. benaming van 's Heeren be lijders, Joh. 21 : 17 (volgens Tischend.; de Rec. heeft *πρόβατον*).

Πρόβατον, *ου*, *τό*, volgens de gewone, door anderen als onjuist ver worpene afl. van *προβαίνω*, vandaar eigenlijk het voorwaarts gaand, vervolgens (om zijne wijze van beweging in onderscheiding van vliegende, kruipende en zwemmende dieren) gebezigd ter aanduiding van een vier voetig dier, bijzonder een der kleinere huisdieren, inzonderheid a in eigenlijken zin, een schaap; in Singulari (bij de Classici hoogst zeld zaam), Mt. 12 : 11, 12, Lk. 15 : 6, Hand. 8 : 32, in Plurali, *τὰ πρόβατα* Mt. 7 : 15, 9 : 36, 10 : 16, Joh. 2 : 14, 15, Openb. 18 : 13 enz.; *πρόβατα σφαγῆς* = slachtvee, schapen ter slachting bestemd, Rom. 8 : 36; b of overdracht., *α*) als het beeld van menschen in het algemeen, in zoo ver zij aan geestelijk opzicht en leiding behoefte hebben, en gemis daarvan, gelijk herderlooze schapen, aan allerlei onheil zijn bloot gesteld, Mt. 9 : 36, 10 : 6, 15 : 24, Mk. 6 : 34, 1 Petr. 2 : 25; *β*) hen, die deze leiding gehoorzaam volgen (de vromen), in tegenstelling

ı de wederspannigen, die onder het beeld van bokken (ἔριφοι, ἐρίφια) rden aangeduid, Mt. 25 : 32, 33, Joh. 10 : 3, 4, 27; δ) πρόβατον wordt : gebruikt als het beeld der weerloosheid tegenover geweld en verıkking, Rom. 8 : 36; der zachtmoedige lijdzaamheid, Hand. 8 : 32. de LXX vooral voor צֹאן, שֶׂה, כֶּבֶשׂ en כֶּשֶׂב.

Προβιβάζω, -άσω, Aor. 1. -εβίβασα, Composit. van βιβάζω ik doe of t gaan, voor of naar voren doen komen, τινά, Hand. 19 : 33; = der brengen, en vandaar overdracht. τινά = iemand ergens toe ıngen, overhalen, opzetten, Mt. 14 : 8.

Πρόβλημα, τό, het voorgeworpene, wat tot bescherming voorgeıden wordt, beschutting, Richt. 14 : 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 48 (49) : 4.

Προβλέπω, -βλέψω, Composit. van βλέπω, voorzien, vooruitzien; in t N. T. in Medio (Aor. 1. -εβλεψάμην) van God gezegd, voor zoover j den loop der dingen voorziet, d. i. in de toekomst regelt en bestuurt, vandaar gelijkbeteekenend met beschikken, verordenen (vgl. het Lat. ovideo), τὶ περί τινος, Hebr. 11 : 40.

Προγίνομαι, Depon. Med., Composit. van γίνομαι, voorheen of te ren geschieden, Rom. 3 : 25.

Πρόγονος, ου, ὁ, van προγίνομαι (Perf. 2. προγέγονα) vroeger ontstaan worden, vandaar = vroeger geboren en alzoo ouder; ὁ πρόγονος ook : de stamvader, in Plurali = de voorouders, voorvaderen, 2 Tim. 1 : 3; : de ouders of grootouders, 1 Tim. 5 : 4, waar de kinderen of kleinnderen eener weduwe vermaand worden voor deze te zorgen en alzoo ırgelding te doen niet alleen aan hunne moeder of grootmoeder, maar ık aan hun overleden vader of grootvader.

Προγραφή, ῆς, ἡ, proscriptio, vogelvrijverklaring. Inscriptio, titel ın een psalm of van een boek, Orig. II, 1061 A, 1069 B, Eus. V, 53 B.

Προγράφω, -ψω, Composit. van γράφω, te voren (d. i. zoowel in lang ɜrloopen tijden, als in het naast voorgaande oogenblik) schrijven, Rom. 5 : 4, Ef. 3 : 3; τινὰ εἴς τι in rechterlijken zin = iemand ergens toe erwijzen (vgl. het Lat. proscribo), Jud. vs. 4; τινά τινι = iemand aan en ander als 't ware voorteekenen, afschilderen (volgens de beteekenis, ie het simplex heeft van teekenen, schilderen), Gal. 3 : 1, vgl. op ὀφθαλμός.

Προγυμνασία, ἡ, voorbereiding, Clem. A. I, 728 B.

Πρόδηλος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, Composit. van δῆλος, volkomen of voor eder duidelijk, zoodat ieder 't weten of beoordeelen kan, openbaar, dom bekend, 1 Tim. 5 : 24, 25, Hebr. 7 : 14.

Προδίδωμι, -δώσω, Composit. van δίδωμι, vooruitgeven, eerst geven, Rom. 11 : 35 (in eene vrije aanhaling uit Job 41 : 2, waar het oorspr. vóór zijn, voorkomen = προφθάνω heeft).

Προδότης, ου, ὁ, in den zin van prijsgeven, uit- of overleveren, verraden (Lat. prodo), de verrader, van Judas, Lk. 6 : 16, 2 Tim. 3 : 4 τινός, Hand. 7 : 52, Athan. I, 588 A.

Προδρέμω, zie op προτρέχω.

Πρόδρομος, ου, ὁ, ἡ, de voorlooper, Hebr. 6 : 20. Van Johannes de dooper, Clem. A. I, 65 A, II, 400 A. Heracl. 8 : 22.

Πρόεδρος, ὁ, voorzitter, Philo II, 484, 5 van de Therapeuten. Voor = ἐπίσκοπος, bisschop, Eus. II, 748 A, Greg. Naz. III, 1139 A, Greg. Nyss. III, 453 A.

Προεῖδον, Aor. 2, van προοράω, Composit. van εἶδον en op ὁράω, vooruit zien, vooruitzien, Hand. 2 : 31, Gal. 3 : 8.

Πρόειμι, tevoren bestaan, van eeuwigheid af bestaan, Herm. Sim. 5, 6, Iren. 445 A, Clem. A. I, 61 C, Hippol. Haer. 136, 3, Eus. II, 61

Προεῖπον, Composit. van εἶπον, Perf. act. προείρηκα, pass. προείρημαι a) = te voren of vroeger zeggen, 2 Kor. 7 : 3, 13 : 2, Gal. 1 : 9, 5 : 21 1 Thess. 4 : 6; passive: ῥήματα προειρημένα = woorden, die te voren gesproken zijn, 2 Petr. 3 : 2, Jud. vs. 17; b) = voorzeggen, vooruitzeggen Mt. 24 : 25, Mk. 13 : 23, Hand. 1 : 16, Rom. 9 : 29.

Προελπίζω, -σω, Composit. van ἐλπίζω, vooruit hopen, zijne hoop stellen, ἔν τινι = op iemand, Ef. 1 : 12.

Προενάρχομαι, ἀρξομαι, Depon. Med., Composit. van ἐνάρχομαι (en dit van ἄρχομαι) aanvangen, een aanvang met iets maken, vroeger, vooraf beginnen, 2 Kor. 8 : 6; τί = met iets, vs. 10.

Προεόρτιος, ον, = προέορτος, ον, aan een feest voorafgaand. Τὰ προεόρτια, de dag, voorafgaand aan een kerkelijk feest, Stud. 757 B. De volgende dagen worden aldus genoemd: Sept. 7, 13, Nov. 20, Febr. 1, Maart 24, Aug. 5, 14, Horol. De προεόρτια van Kerstfeest vallen op 20 Dec., die van Epiphaniënfeest op 2 Jan.

Προέρχομαι, -ελεύσομαι, Depon. Med., Composit. van ἔρχομαι, a) = voortgaan, verder gaan (in de richting voor zich uit), Mt. 26 : 39, Mk. 14 : 35; met Accusat. van den weg, dien men vervolgt, ῥύμην μίαν, Hand. 12 : 10; b) = voor (iemand) uit gaan, α) in plaatselijken zin = iemand voorgaan, τινά, Lk. 22 : 47; fig. ἐνώπιόν τινος, Lk. 1 : 17; β) van tijd = vooruit gaan, Hand. 20 : 5; ἐπὶ τὸ πλοῖον = naar het schip, Hand. 20 : 13; εἰς ὑμᾶς = naar u, 2 Kor. 9 : 5.

Προετοιμάζω, -άσω, Composit. van ἑτοιμάζω, vooruit of te voren bereiden, τί, Ef. 2 : 10, waar οἷς (scil. ἔργοις ἀγαθοῖς) προητοίμασεν door Attractie staat voor: ἃ προητοίμασεν; overdracht. τινὰ εἴς τι = iemand tot iets, d. i. zoo maken, dat hij geschikt is tot iets, Rom. 9 : 23.

Προευαγγελίζομαι, -ίσομαι, Depon. Med., Composit. van εὐαγγελίζομαι, zie op εὐαγγελίζω, tevoren de of eene blijde boodschap (St. Vert.: het evangelie) verkondigen, τινί, Gal. 3 : 8.

Προευτρεπίζω, tevoren in orde brengen, gereedmaken, Marci Diaconi ι Porphyrii 65 : 14.

Προέχω, ἕξω, Composit. van ἔχω, in Medio προέχομαι, eig. voor zich den, en vandaar overdracht. = voorwenden, voorgeven, Rom. 3 : 9, ır προεχόμεθα; naar deze opvatting = gebruiken wij voorwendsels, . zoeken we ons te dekken of verontschuldigen wij ons? Anderen: ben wij iets vooruit? of: zijn wij beter? welke verklaring wel past het verband, doch onbestaanbaar wordt geacht met de beteekenis προέχω in Medio.

Προηγέομαι, -οῦμαι, -ήσομαι, Depon. Med. Composit. van ἡγέομαι, raan gaan en den weg wijzen, bij de Classici met Dativ. of ook wel ιit. van den persoon en Accusat. van de zaak, b. v. τινὶ ὁδόν; over-.cht. = voorgaan (anderen met zijn voorbeeld), en zoo in het N. T. maal met τινὰ τινι = iemand in of met iets, Rom. 12 : 10.

Προήγορος, ὁ, woordvoerder, 2 Makk. 7, 2, 4; Orig. I, 1344 A.

Πρόθεσις, εως, ἡ, van προτίθημι, a) = de voorstelling, tentoonstel-ξ, in de uitdrukking: οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως = לֶחֶם הַפָּנִים, לֶחֶם הַמַּעֲרֶכֶת ıarvoor Hebr. 9 : 2, als Abstr. pro concr.: ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων) = de ınbrooden, d. i. de twaalf broodkoeken, die naar het voorschrift der t (Lev. 24 : 5—9) op de tafel des Heeren in het heilige, als voor n aangezicht, neergelegd en iederen Sabbat door nieuwe vervangen rden en die, als den Heer gewijd, alleen door de priesters mochten nuttigd worden, Mt. 12 : 4, Mk. 2 : 26, Lk. 6 : 4. Vgl. Deissmann, belstudien, S. 155, die wijst op een soortgelijk gebruik in den tempel n Saturnus te Alexandrië, waarvan sprake is in een papyrus van het ıuvre (60bis); b) = hetgeen iemand zich voorstelt, d. i. α) = zijne doeling of plan, Hand. 27 : 13, 2 Tim. 3 : 10; β) = zijn besluit of ornemen, van menschen, Hand. 11 : 23, waar τῇ προθέσει τῆς καρδίας met het voornemen des harten, d. i. gelijk zij eenmaal (t. w. bij hunnen ıop) in hun hart hadden voorgenomen; bijzonder van God, waar sprake van het door Hem gemaakte en volvoerde verlossingsplan, waartoe ıreekwijzen behooren als: κατὰ πρόθεσιν, κατ' ἰδίαν πρόθεσιν, Rom. 8 : 28, f. 1 : 11, 2 Tim. 1 : 9; ἡ πρόθεσις τῶν αἰώνων = het eeuwig voornemen, f. 3 : 11; ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις = het voornemen, dat op vrije keuze verkiezing berust, Rom. 9 : 11.

Προθεσμία, ας, ἡ, eigenl. het femin. van προθέσμιος, Composit. van σμιος, wet, instelling, gebruik, van τίθημι, door wet of gebruik bepaald, n vandaar = vooruit bepaald of vastgesteld; ἡ προθεσμία, scil. ἡμέρα de vooruit bepaalde dag of termijn, Gal. 4 : 2.

Προθυμία, ας, ἡ, de geneigdheid, gewilligheid of lust tot iets, le bereidwilligheid of bereidvaardigheid, Hand. 17 : 11, 2 Kor. 8 : 11 waar τοῦ θέλειν, om de tegenstelling met τὸ ἐπιτελέσαι te sterker

te doen uitkomen, min of meer pleonastisch is bijgevoegd), 12, 1!
9 : 2.

Πρόθυμος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, Composit. van θυμός, gewillig, berei
willig, Mt. 26 : 41, Mk. 14 : 38; het Neutr. τὸ πρόθυμον als Substanti
= ἡ προθυμία (ook bij de Classici in dien zin gebruikt) komt voor Rom
1 : 15 in de spreekwijze: τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον = mijn zin, mijn lust
streven is het. Anderen vatten πρόθυμον ook hier adjective op, als Pra
dikaat namelijk van τὸ κατ' ἐμέ = al wat in mij is, is gewillig of ge
neigd.

Προθύμως, gewillig, gaarne, met lust of ijver, 1 Petr. 5 : 2.

Πρόθυρον, τό, voordeur, voorplein, voorportaal, toegang, Gen. 19 :
Richt. 19 : 27, 1 Sam 5 : 4, 1 Kon. 7 : 50, Marci Diaconi Vita Po
phyrii 35 : 17, 42 : 5.

Προΐημι, vooruitzenden, wegzenden, Ex. 3 : 19, Job 7 : 19, 27 :
Prijsgeven, van het leven, Arist. 111 : 16.

Προικίζω, uitrusten, De Apoc. van Sadrach 6.

Προΐστημι, -στήσω, Composit. van ἵστημι, als Verbum transit. -
vooraan of ergens voor plaatsen; in de intransit. tempora (Perf. Plusqu
en Aor. 2. act., Praes. en Impf. med.) = voor of vooraan staan, vandaa
overdracht. a) = voorstaan, in den zin van aan het hoofd staan, h
bestuur of opzicht voeren, καλῶς, 1 Tim. 5 : 17; τινός, b. v. τέκνων, ο
enz., 1 Thess. 5 : 12, 1 Tim. 3 : 4, 12; ὁ προϊστάμενος = de voorstande
d. i. bestuurder of opziener, Rom. 12 : 8; b) = voorstaan in den zi
ijver betoonen voor, met zorg behartigen, b. v. καλῶν ἔργων, Tit. 3 : 8, 14

Προκαλέω, -ῶ, -έσω, Composit. van καλέω, voor den dag of te voor
schijn roepen; in Medio van iemand die een ander oproept om voor de
dag te komen, bijzonder ten strijde, en vandaar = uitdagen, uittarten
(vgl. het Lat. provoco), τινά, Gal. 5 : 26.

Προκαταρτίζω, -ίσω, Composit. van καταρτίζω, vooruit gereed make
2 Kor. 9 : 5.

Προκατάρχω, beginnen, Athen. 12 : 20.

Προκαταλαμβάνω, vooraf grijpen of innemen, vooraf op iets besla
leggen, Richt. 1 : 12, 13, 3 : 28, 7 : 24, 9 : 50 A, 12 : 5, 20 : 39 B.

Προκατέχω, voorhouden, bezetten, Athen. 4 : 10.

Πρόκειμαι, -κείσομαι, Depon. Med., Composit. van κεῖμαι, eigenlijk
er voor of vooraan liggen, vervolgens meer in 't algemeen voor de hand
liggen, gereed liggen en vandaar (hetzij de voorwerpen, waarop het be-
trekking heeft, al of niet gezien kunnen worden) a) = voorhanden,
aanwezig zijn, er zijn, overdracht. 2 Kor. 8 : 12; met een Substantief
als Praedikaat in Nominativo, δεῖγμα = als toon- of voorbeeld, Jud.
vs. 7 (καλὸν ὑπόδειγμά σοι πρόκειται, Jos. B. J. 6, 2, 1); b) bij wijze
van Perf. passiv. van προτίθημι = voorgesteld zijn, van een doel of taak.

van iets dat voor iemand in gereedheid is gebracht, zoodat hij 't als
rare vóór zich ziet, Hebr. 6 : 18; τινί, Hebr. 12 : 1, 2.

Προκηρύσσω, -ττω, -ξω, Composit. van κηρύσσω, eigenlijk vooraf door
heraut openlijk doen bekend maken, Xen. Resp. Lac. 11, 2, dan
: van den heraut of van den persoon zelven, die de aankondiging
it, Soph. El. 684; = vooraf openlijk verkondigen, prediken, Hand.
20 (Rec. met eenige minuskelhss.; ℵ A B C D: προχειρίζω), 13 : 24,
. Antt. 10, 5, 1.

Προκοπή, ῆς, ἡ, de voortgang op den weg, overdracht. = de voorgang, vordering, wasdom, Sir. 51 : 17; 2 Makk. 8 : 8, Aristeas 27,
. 1 : 12, 25, 1 Tim. 4 : 15.

Προκόπτω, -ψω, Composit. van κόπτω, volgens Pape en anderen
enlijk door slaan uitrekken, gelijk bij metaal geschiedt dat geplet
rdt (Lat. procudo), volgens Passow eigenlijk vooruit of voor zich
en slaan en daardoor verder brengen (in tegenstelling dus met
κόπτω); vandaar overdracht. = bevorderen, bevorderlijk zijn, als In-
nsit. (gelijk het ook door Attische schrijvers in Activo gebezigd wordt)
vorderen, voort- of vooruitgaan, toenemen, τινί = in iets, Lk. 2 : 52;
τινι ὑπέρ τινα = verder in iets gaan dan een ander, hem overtreffen,
l. 1 : 14; ἐπί τι = in zekere richting voortgaan, b. v. ἐπὶ τὸ χεῖρον
van kwaad tot erger, 2 Tim. 3 : 13; over ἐπὶ πλεῖον ἀσεβείας, 2 Tim.
: 16, 3 : 9, vgl. op πλείων; van tijd, b. v. ἡ νύξ = de nacht is ge-
rderd, d. i. voor een groot deel verloopen of voorbijgaan, Rom. 13 : 12,
st. M. Dial. c. Tryph. 277 d, ἡ ἡμέρα προκόπτει.

Πρόκριμα, ατος, Composit. van τὸ κρίμα, het vooroordeel (Vulg. praedicium) 1 Tim. 5 : 21. Galen. Rat. men. 8: Ἱπποκράτει ἑαυτοὺς προκρίνοντες.
όκριμα wijst het ongunstig vooroordeel aan. Πρόσκλισις de positieve be-
nstiging. Het laatste is de onderstelling van het πρόκριμα.

Προκυρόω, -ῶ, -ώσω, Composit. van κυρόω, te voren of vooruit be-
rachtigen, Gal. 3 : 17, Eus. Praep. Evang. 10, 4.

Προλαμβάνω, -λήψομαι, Aor. 2. -έλαβον, Aor. 1. pass. -ελήφθην, Conj.
ηφθῶ, Composit. van λαμβάνω, vooruit nemen, δεῖπνον, 1 Kor. 11 : 21;
an ruimte en tijd = op iemand voor krijgen, hem door snelheid voor
omen, inhalen, en vandaar overdracht. = onverwachts overvallen, ver-
assen, betrappen, τινὰ ἔν τινι, Gal. 6 : 1; seq. Infinit. iets vooruit of bij
oorbaat doen, Mk. 14 : 8.

Προλέγω, -ξω, Composit. van λέγω, vooruit of te voren zeggen, 2 Kor.
3 : 2, Gal. 5 : 21, 1 Thess. 3 : 4.

Πρόλημμα, τό, wat men vooruit neemt, voordeel, Tat. Or. 4 : 17,
28 : 24.

Πρόληψις, ἡ, duistere voorstelling, vermoeden, voorgevoel, Athen.
5 : 24.

Προμαρτύρομαι, Depon. Med., Composit. van μαρτύρομαι, te voren getuigen, 1 Petr. 1 : 11.

Πρόμαστος, ον, met vooruitstekende borsten, Porphyr. bij Eus. III, 196 D, γυνή.

Προμελετάω, -ῶ, -ήσω, Composit. van μελετάω, vooraf zich oefenen, bestudeeren, overdenken, Lk. 21 : 14.

Προμεριμνάω, -ῶ, -ήσω, Composit. van μεριμνάω, vooruit bezorgd zijn, Mk. 13 : 11, Clem. Alex. Strom. 4, 9, 72.

Πρόναος, ον, zich vóór den tempel bevindend, Heracl. 13 : 9.

Προνηστεύω, tevoren vasten, Didache 6 : 4.

Προνοητής, ὁ, hij, die voorzorgsmaatregelen neemt, Acta van Xantippe en Polyxena 8, 9.

Προνοητικῶς, bijw. met voorzorg, voorzichtig, bedachtzaam, Jos. Ant. 11, 5, 8.

Προνομεύω, buit maken, Num. 24 : 17, 31 : 9, 32, 58, Deut. 2 : 35, 3 : 7, 12, 20 : 14.

Προνομή, ἡ, het fourageren, de buit, Num. 31 : 11, 12, 32, Deut. 20 : 14

Προνομία, ἡ, privilegium, privilege, Philo I, 6, 34, II, 23, 1, Jos. Ant. 1, 19, 7.

Προνόμιον, τό, een aan de νόμος voorafgaand gezang, prvilege, Marci Diaconi Vita Porphyrii 40, 24; 46, 7.

Προνουμηνία, ἡ, de dag vóór nieuwe maan, Judith 8, 6.

Πρόοδος, ἡ, het gaan uit eene plaats, Iren. 1228 A. Rondreis van eenen Keizer, Jos. Ant. 18, 4, 6, Just. Apol. 1, 55. Uitgang van den Heiligen Geest, Greg. Naz. I, 1077 C, 1211 A, Did. A, 460 B.

Προοράω, -ῶ, Fut. -όψομαι, Perf. προεώρακα, Aor. προεῖδον, Composit. van ὁράω, te voren of vooraf zien, Hand. 21 : 29; in Medio = vóór zich zien τινά, Hand. 2 : 25, waar προωρώμην (Impf.) ἐνώπιόν μου de (naar de LXX gevolgde) vertaling is van שִׁוִּיתִי לְנֶגְדִּי (Ps. 16 : 8) eigenl. = ik stelde voor mij.

Προπάσχω, Aor. 2. -έπαθον, Composit. van πάσχω, vooraf of te voren lijden, 1 Thess. 2 : 2.

Προπάτωρ, -ορος, ὁ, van πρό en ὁ πατήρ, de voorvader of stamvader, Test. Abrah. A. 85, Rom. 4 : 1.

Προπηδάω, voorspringen, Jos. B. J. 5, 2, 5; 6, 1, 3, Tatian. Or. 5, 22.

Προπέμπω, -ψω, Composit. van πέμπω, verder of voorwaarts zenden, in het N. T. met τινά, in den zin van iemand zijnen tocht helpen voortzetten, tot de reis uitrusten, Rom. 15 : 24, 1 Kor. 16 : 6, 11, 2 Kor. 1 : 16, Tit. 3 : 13, 3 Joh. vs. 6; = iemand weg- of een eindweegs verder brengen, uitgeleide doen, Hand. 15 : 3, 20 : 38, 21 : 5.

Προπετής, έος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van πρό en πίπτω (naar den ongebr. wortel πέτω), eigenl. voorover hangend of vallend (vgl. het Lat

aeceps en ons: hals over kop). Vandaar overdracht. van eene handeıg = overijld, onbedacht, Hand. 19 : 36; van personen = onbezonnen, htvaardig, Spreuk. 10 : 14, 13 : 3, Sir. 9 : 18, 2 Tim. 3 : 4, Clem. R. Cor. 1 : 1.

Προπίπτω, voorover vallen of geworpen worden, Ps. 21 (22) : 29, Makk. 12 : 39.

Προπορεύω, -εύσω, Composit. van πορεύω, en even als dit gewoonlijk Medio προπορεύομαι, vooraan- of vooruitgaan, τινός = voor iemand tgaan, aan het hoofd van eene optrekkende volksmassa, Hand. 7 : 40; ρὸ προσώπου τινός = voor iemands aangezicht, als bode, Lk. 1 : 76. Van e voorhoede van een leger, 1 Makk. 9 : 11, Xen. Cyr. 4, 2, 23.

Πρόπτωσις, ἡ, het voorover vallen, 2 Makk. 3, 21; 13, 12.

Πρόπυλον, τό = προπυλαῖον, voorhof, Am. 9 : 1, Zef. 1 : 9.

Πρός, ook wel als Adverbium gebruikt = daarbij, daarenboven, och gewoonl. (en in het N. T. steeds) als Praepositie met den Genitiv., Dat., vooral met den Accusativ.

1) Met den Genitiv. beteekent πρός de van een bepaald voorwerp uitgaande richting, derhalve iets als uitgangspunt, niet alleen in plaatsel. zin, maar ook in logischen zin als grond, oorzaak van iets anders. Vandaar dat πρός in deze constructie niet zelden vertaald kan worden door: om, wegens, in het belang van, en zoo ook op de eenige plaats in het N. T., waar het den Genitiv. regeert: Hand. 27 : 34, waar τοῦτο πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει = dit is het belang uwer redding, d. i. uwe redding vordert dit, is de reden waarom dit moet geschieden.

2) Met den Dativ. beteekent πρός de onmiddellijke nabijheid = bij of aan, Mk. 5 : 11: πρὸς τῷ ὄρει (met Tischend.; de Rec. heeft πρὸς τὰ ὄρη = aan den berg; zoo ook Joh. 18 : 16, 20 : 11 (met Tischend.; de Rec. heeft ook hier een Accusativ.), 20 : 12 en Openb. 1 : 3, waar περιζωσμένος πρὸς τοῖς μαστοῖς = aan de borst omgord; ook met Verba van beweging, wanneer de plaats waarheen te gelijk eenigermate als eind- of rustpunt gedacht kan worden, en in dien zin b. v. Lk. 19 : 37: ἐγγίζοντος αὐτοῦ πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν = toen Hij naderde tot (d. i. in de nabijheid was van) de helling van den Olijfberg.

3) Met den Accusativ. beteekent πρός a) in zuiver plaatselijken zin, α) de richting naar de zijde van een voorwerp, hetzij persoon of zaak, = naar, tot, en wordt dan gebruikt na Verba van beweging (hetzij in beweging zijn, of in beweging zetten), als Verba van gaan of komen, ἔρχεσθαι, ἥκειν, πορεύεσθαι, παραγίνεσθαι, ἀναχωρεῖν, ἀνακάμπτειν, ὑπάγειν, enz., Mt. 2 : 12, 3 : 5, 13, 14, 25 : 9, 26 : 8, Mk. 3 : 7, 5 : 19, Lk. 6 : 47, Joh. 6 : 37 enz. Hiertoe behoort ook het praegnante gebruik van παρεῖναι met πρός, zie op πάρειμι; van zenden of brengen, als ἀποστέλλω, πέμπω, φέρω, ἄγω, Mt. 21 : 34, Mk. 1 : 32, 9 : 17, 11 : 7, Lk. 7 : 19, 20 enz.;

ook na Substantiva, die zulk eene beweging te kennen geven, als εἴσοδος, παρουσία, προσαγωγή enz., Ef. 2 : 18, Fil. 1 : 26, 1 Thess. 2: 3 : 11; zoo ook ἐπιστολή, Hand. 9 : 2; β) de richting waarin iets g schiedt of zich bevindt, en die bepaald wordt door het voorwerp waarb aan of tegenover het gezegde plaats heeft, in uitdrukkingen als: πίπτ πρὸς τοὺς πόδας τινός = aan iemands voeten vallen, Mk. 5 : 22; θάπτ τινὰ πρός τινα = iemand bij iemand begraven, Hand. 5 : 10, τὰ π τὴν θύραν = de plaats bij de deur, d. i. uit het vertrek naar de teg over gelegen huisdeur toe, het voorhuis, Mk. 2 : 2, vgl. 11 : 4; πρὸς τ θάλασσαν = aan de zee, naar de zee gekeerd, Mk. 4 : 1; πρὸς τὸ = bij het vuur, daar voor gaande staan, Mk. 14 : 54; hiertoe behoor ook spreekwijzen als: πρὸς τὸ οὖς = aan het oor, Lk. 12 : 3; στόμα π στόμα = mond tegenover mond, d. i. mondeling, 2 Joh. vs. 12; πρόσω πρὸς πρόσωπον = aangezicht tegenover aangezicht, d. i. met eigen o 1 Kor. 13 : 12; γ) soms staat πρός c. Acc., waar zich een Dat. liet w wachten, omdat in de door het Verbum uitgedrukte handeling e voorafgaande beweging ligt opgesloten, b. v. Mt. 26 : 18: πρὸς σὲ ποιῶ πάσχω = ik kom bij u aan huis om het pascha te houden; 3 : 1 ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν κεῖται = de bijl is gelegd en ligt nu (κεῖμαι als pass. van τίθημι) aan den wortel enz.; — b) overdracht. de betrekki van personen tot elkander, en zoo α) in den ruimsten zin die van h zijn bij elkander (niet als een bloot lokaal bijeenzijn gedacht, waarvo παρά of πρός c. Dat. zou gebruikt worden, maar als het zijn bij, ve keeren met iemand tot wien men in de eene of andere betrekking sta b. v. als medeburger, als leermeester en leerling enz.) = bij, on na Verba van zijn, blijven, wonen, zich gedragen, als εἶναι, Mt. 13: Mk. 9 : 19; γίνεσθαι, 1 Kor. 2 : 3; παρεῖναι, 2 Kor. 11 : 8, Gal. 4 : 18, ἐπιμένειν, παραμένειν, 1 Kor. 16 : 6, 7, Gal. 1 : 18; ἀναστρέφεσθαι, 2 K 1 : 12; περιπατεῖν, Kol. 4 : 5; hiertoe behoort ook κατέχειν τινὰ πρὸς ἑαυτ Filem. vs. 13; β) het zich richten tot elkander met woorden, en vand bij Verba van zeggen, spreken, bidden, roepen, als: εἶπον, λέγειν (ἀνοίγειν τὸ στόμα, 2 Kor. 6 : 11), διαλέγεσθαι, λαλεῖν, ὁμιλεῖν, συλλαλ ἀπαγγέλλειν, συζητεῖν, ἀποκρίνεσθαι, εὔχεσθαι, δεῖσθαι (vgl. spreekwijzen al κάμπτειν τὰ γόνατα, ἱκετηρίας προσφέρειν πρὸς τὸν θεόν, Ef. 3 : 14, Heb 5 : 7), βοᾶν (vgl. αἴρειν φωνήν, Hand. 4 : 24) enz., Mt. 3 : 15, Mk. 1 : 4 : 41, 8 : 16, 9 : 16, Lk. 1 : 19, 4 : 4, 36, 18 : 7, 24 : 14, Hand. 8 : 2 16 : 36, 2 Kor. 13 : 7 enz.; ook bij Substantiva als φωνή, Hand. 10 : προσευχή, Hand. 12 : 5; λόγος, Hand. 13 : 15, 2 Kor. 1 : 18; ζήτη Hand. 15 : 2; ἐντολή, Hand. 17 : 15, ἀπολογία, Hand. 22 : 1, δέησις, Rom 10 : 1; βλασφημία, Openb. 13 : 6; γ) het gericht zijn der gedachten o iemand, dien men b. v. sprekende bedoelt, in de uitdrukking: λέγει πρός τινα = iets van of met het oog op iemand zeggen, Mk. 12 : 1

. 12 : 41, 20 : 19, Rom. 10 : 21, Hebr. 1 : 7; δ) de wederzijdsche rich-
g der gezindheid, d. i. de zedelijke verhouding tot elkander, zoowel
ie welwillende, vriendschappelijke, in uitdrukkingen als: εἰρήνην ἔχειν
ς τινα = met iemand in vrede zijn, Rom. 5 : 1; μακροθυμεῖν πρός τινα
lankmoedig jegens iemand zijn, 1 Thess. 5 : 14; ἐνδείκνυσθαι πραότητα
τ. = iemand zachtmoedigheid betoonen, Tit. 3 : 2, vgl. ook 2 Kor.
15, 2 Tim. 2 : 24, Filem. vs. 5; als eene vijandige, weerstrevende,
ι.: γογγυσμὸς γίνεται πρός τινα = er ontstaat een gemor tegen iemand,
nd. 6 : 1; ἐν ἔχθρᾳ εἶναι πρὸς ἑαυτούς = met elkander in vijandschap
ı, Lk. 23 : 12; ἀσύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους = onderling oneenig, Hand.
: 25; ἔχειν τι πρός τινα = iets tegen iemand hebben, Hand. 24 : 19,
l. 23 : 30; πρᾶγμα ἔχειν πρός τινα = een geding of geschil met iemand
bben, 1 Kor. 6 : 1; vgl. voorts fig. uitdrukkingen als: πάλη πρὸς αἷμα,
; ἀρχάς enz., Ef. 6 : 12; ἀνταγωνίζεσθαι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, Hebr. 12 : 4;
de betrekking waarin, het standpunt waarop men zich tegenover
deren plaatst of geplaatst is, b. v.: διατίθεσθαι διαθήκην πρός τινα =
n verbond met iemand sluiten, Hand. 3 : 25, Hebr. 10 : 16; ἀπρόσκοπον
νείδησιν ἔχειν πρὸς τὸν θεόν = een onergerlijk geweten hebben bij (in
trekking tot) God, Hand. 24 : 16; hiertoe behooren ook spreekwijzen
ı: καύχημα, παῤῥησίαν, πεποίθησιν, εἰρήνην, χάριν ἔχειν πρός τινα = in
met betrekking tot anderen in het bezit van iets zijn, Hand. 2 : 47,
ɔm. 4 : 2, 2 Kor. 3 : 4, 7 : 4, 1 Joh. 3 : 21, 5 : 14; — c) de verhouding,
ıarin personen en zaken onderling of tot elkander staan, als α) van
doeling met iets, of van de geschiktheid om aan zeker doel, zekere
hoeften te beantwoorden, vóór Nomina subst. = tot, ten of ter, b. v.
Kor. 10 : 11: ταῦτα ἐγράφη πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν = dit werd beschreven
t onze waarschuwing; Hand. 27 : 12: ἀνευθέτου τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος
ὸς παραχειμασίαν = daar de haven ongeschikt was ter overwintering;
orts in uitdrukkingen als: τὰ πρὸς τὴν χρείαν = wat noodig is om in
behoeften te voorzien, het noodige, Hand. 28 : 10; τὰ πρὸς εἰρήνην =
at tot vrede dient, geschikt is dien aan te brengen, Lk. 19 : 42; πρὸς
; = waartoe? met welk doel? Joh. 13 : 28; πρὸς οἰκοδομήν = tot stich-
ng, Rom. 15 : 2; πρὸς τὸ συμφέρον, τὸν καταρτισμόν τινος, 1 Kor. 12 : 7,
f. 4 : 12; πρὸς δόξαν, 2 Kor. 1 : 20; πρὸς πειρασμόν 1 Petr. 4 : 12; vóór
en Infinit. met Art. = om, opdat, b. v. Mt. 6 : 1: πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς
= om van hen gezien te worden, vgl. 5 : 28, 13 : 30, 26 : 12, 2 Kor.
: 13, Ef. 6 : 11, 2 Thess. 3 : 8; bij Adjectiva = tot, als: ὠφέλιμος
ρός τι = nuttig tot iets, 1 Tim. 4 : 8, 2 Tim. 3 : 16, vgl. 2 Kor. 2 : 16,
1 : 8, Ef. 4 : 29, Tit. 1 : 16, 1 Petr. 3 : 15; β) van het einddoel of de
trekking van iets, b. v. waar van eene krankheid gezegd wordt dat zij
iet is πρὸς θάνατόν, den dood niet ten gevolge zal hebben,. Joh. 11 : 4,
f fig. van eene ἁμαρτία πρὸς θάνατόν gesproken wordt, 1 Joh. 5 : 16, 17;

zoo ook bij Verba, die eene handeling te kennen geven, welke zekere uitkomst leiden moet, b. v.: πρὸς εὐσέβειαν = tot godsvru 1 Tim. 4 : 7; πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν = tot hun eigen verd 2 Petr. 3 : 16, vgl. Hebr. 5 : 14, 9 : 13; γ) van de betrekking op of iemand = met het oog op, er op slaande of doelende, of derg., in uitdrukkingen als Mt. 19 : 8; πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν met het oog op uwe hardheid van hart; Lk. 18 : 1: πρὸς τὸ δεῖν πά προσεύχεσθαι = daarop ziende, er op wijzende, dat men altoos bi moest; hiertoe behooren spreekwijzen als: τὰ πρὸς εἰρήνην = wat den vrede betrekking heeft, d. i. vredesonderhandelingen, Lk. 14 (doch vgl. hierboven onder c, α); πρὸς τὸν θεόν, τὰ πρὸς τὸν θεόν = betrekking of met opzicht tot, d. i. tegenover God, Rom. 4 : 2, 15 Hebr. 2 : 17, 5 : 1; πρὸς ταῦτα, bij verba dicendi, = met betrek of in antwoord hierop, Lk. 14 : 6, Rom. 8 : 31, vgl. Mt. 27 : 14; τί ἡμᾶς; τί πρὸς σέ; wat gaat het ons, of u, aan? Mt. 27 : 4, Joh. 21 : 23; πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος = tot wien wij (als verantwoordelijk) in trekking staan, met wien wij te doen hebben, Hebr. 4 : 13; δ) den maatstaf, waarnaar iemand zich richt of iets afmeet = naar, ποιεῖν πρὸς τὸ θέλημά τινος = naar iemands wil doen, Lk. 12 : 47; τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης = volgens de regelen, die de kunst der leiding leert, Ef. 4 : 14; πρὸς ἃ ἔπραξεν = naar hetgeen hij gedi heeft, 2 Kor. 5 : 10; hiertoe brengt men ook de duistere uitdrukki Jak. 4 : 5: πρὸς φθόνον eig. = naar of volgens (hetgeen de) afgunst naijver (doet) d. i. op afgunstige wijze, naijverig; in vergelijkende st stellen = bij, als Rom. 8 : 18 οὐκ ἄξια πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν = te beteekenen hebben, nietsbeduidend zijn (vergeleken) bij de toekoms heerlijkheid; d) bij tijdsbepalingen wordt πρός gebruikt in den zin tegen, van een naderend tijdstip, als πρὸς ἑσπέραν = tegen den av haast avond, Lk. 24 : 29; = voor, om een tijdsverloop aan te dui waar binnen iets plaats heeft, als πρὸς καιρόν = voor een tijd, een lang, Lk. 8 : 13, 1 Kor. 7 : 5; πρὸς ὥραν, πρὸς καιρὸν ὥρας = voor e uur, waarvoor wij echter plegen te zeggen: voor een oogenblik, J 5 : 35, 2 Kor. 7 : 8, Gal. 2 : 5, 1 Thess. 2 : 17, Filem. vs. 15; ὀλίγας ἡμέρας = voor weinige dagen, Hebr. 12 : 20; hiertoe behoor ook spreekwijzen als: πρὸς ὀλίγον = voor korten tijd, Jak. 4 : 14; τὸ παρόν = voor het tegenwoordige, voor het oogenblik, Hebr. 12 : 11 In de samenstelling beteekent πρός de beweging naar, een komen of voegd worden bij, een zich bevinden aan of nevens iets enz.

Προσάββατον, ου, τό, Composit. van τὸ σάββατον, de voorsabbat, dag of avond vóór den sabbat (vgl. op παρασκευή), Judith 8 : 6, 91 (92): tit. S. 92 (93) : tit. Mk. 15 : 42.

Προσάγω, -ξω, Aor. 2. -ήγαγον, Composit. van ἄγω, a) = brengen

›f bij, τινά τινι = iemand bij iemand, Hand. 16:20; met ὧδε = ter omschrijving van den Dativ. van den sprekenden persoon, Lk. ; figuurl. τῷ θεῷ = tot God brengen, d. i. met het oog op den ng dien Christus tot God als Vader geopend heeft, zooveel als in gemeenschap herstellen, met Hem verzoenen, 1 Petr. 3:18, vgl. ː: 18, 3:12; anderen verklaren deze uitdrukking = Gode ten offer ;en, d. i. toewijden, toeheiligen; b) ook intransitive en dan = ren, nader komen, Hand. 27:27: ὑπενόουν προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν ːij bemerkten dat hun land naderde, d. i. dat zij land voor zich len. Vgl. Baljon, Novum Test. graece, a. h. l.

Προσαίτης, ου, ὁ, de bedelaar, Mk. 10:46 (volgens Tischend.; Rec.: ιιτῶν) Joh. 9:8 (volgens Tischend.; Rec.: τυφλός).

Προσαναβαίνω, -βήσομαι, Aor. 2 -έβην, Composit. van ἀναβαίνω, boven- of nog verder op gaan, ἀνώτερον = aan het hooger eind (eener), d. i. hooger op gaan zitten, Lk. 14:10.

Προσαναλίσκω, -λώσω, Aor. 1 -ανήλωσα. en ανάλωσα, Composit. van ίσκω, er (nog meer) aan te koste leggen, verspillen, τί τινι, Lk. 8:43.

Προσανατίθημι, -θήσω, Aor. 2 Med. -εθέμην, Composit. van ἀνατίθημι, bij opleggen, bij- of toevoegen, τί, en in dien zin ook in Medio, τι, Gal. 2:6; = zich voegen of vervoegen, b. v. bij iemand om d, d. i. te rade gaan, raadplegen met, τινί, Gal. 1:16.

Προσανέχω, -έξω, Composit. van ἀνέχω, eig. er bij ophouden, er voor ın, dan ook overdracht. in den zin van wachten. Als variant Hand. :27, waar men volgens deze lezing schijnt te moeten vertalen: dat ι land wachtende (d. i. nabij) was. Vgl. op προσάγω. Op iets hopen, achten, Tat. Or. 19:28.

Προσαπειλέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van ἀπειλέω, nog daarbij of boven- n bedreigen, Hand. 4:21, waar het in denzelfden zin in Medio ge- igd wordt.

Προσάπτω, aansteken, van vuur, Marci Diaconi Vita Porphyrii 58, 4, ıvatten, Tat. Or. 9:4.

Προσβολή, ἡ, het toewerpen, de aanval, 2 Makk. 3:5, Marci Dia- ıi Vita Porphyrii 3, 4.

Προσδαπανάω, -ῶ, -ήσω, Composit. van δαπανάω, nog meer uitgeven, koste leggen, Lk. 10:35.

Προσδέχομαι, -ξομαι, Depon. Med., Composit. van δέχομαι, a) = op- afwachten, in den zin van opnemen, ontvangen, τινά = iemand als iend of gast, Lk. 15:2, Rom. 16:2, Fil. 2:29; τί = iets aannemen lijk het gegeven wordt, zich ergens in schikken, iets verdragen of ılden, het afwachten, b. v. τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων, Hebr. 10:34; et een negatie = iets niet aannemen, d. i. weigeren, Hebr. 11:35; ne enkele maal, Hebr. 11:13, zou προσδέχομαι met een zakelijk Object

ontvangen, in den zin van verkrijgen, deelachtig worden, moeten beteekenen, indien d. t. pl. de lezing van A juist was; b) wachten, wachten op, verwachten, verbeiden, τινά = wachten op iemands komst, Lk. 12:36; τί = op iets als de vervulling eener hoop of belofte, Mk. 15:43, Lk. 2:25, 38, 23:51, Hand. 23:21, 24:15, Tit. 2:13, Jud. vs. 21.

Προσδοκάω, -ῶ, -ήσω, Composit. van het zeldzame δοκάω (verwant met δοκεύω, vgl. op ἀποκαραδοκία) oppassen, opwachten, en vandaar = op iets of iemand wachten, voorbereid of bedacht zijn op, verwachten, hopen, vermoeden, τινά = iemands komst, Mt. 11:3 (waar evenals Lk. 7:19, 20 προσδοκῶμεν doorgaans als Conjunct. verstaan wordt), Lk. 1:21, 8:40, Hand. 10:24; τί = iets toekomstigs, 2 Petr. 3:12, 13, 14; seq. Accusat. c. Infinit., waar het Subject van den laatstgenoemde een ander dan van het hoofdwoord is, Hand. 28:6, of met een blooten Infinit., waar beider Subject hetzelfde is, Hand. 3:5. Het object van προσδοκάω moet vaak uit den samenhang worden ingevuld of bijgedacht, b. v. Mt. 24:50, Lk. 12:46: ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ = ten dage dat hij 't niet verwacht of vermoedt, t. w. dat de heer komen zal; Hand. 27:33: προσδοκῶντες = al wachtende, t. w. op uitkomst; 28:6: πολὺ αὐτῶν προσδοκώντων = toen zij lang stonden te wachten, t. w. op hetgeen zij gedacht hadden, dat gebeuren zou; hiertoe behoort ook Lk. 3:15: προσδοκῶντος τοῦ λαοῦ = toen het volk in verwachting was, t. w. van hetgeen Johannes aangaande zichzelven verklaren zou (vs. 16).

Προσδοκία, ας, ἡ, van προσδοκέω, Ion. voor προσδοκάω, de verwachting, het vermoeden, hetzij hoop of vrees; in den zin van angstige verwachting, met τινός als Genetiv. objecti = van iets dat staat te gebeuren, Lk. 21:26; naar het meest gewone gevoelen daarentegen met een Genit. subjecti Hand. 12:11: ἐκ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ = uit al de verwachting des volks, d. i. (bij wijze van Abstr. pro Concr.) uit al hetgeen het volk verwacht had, dat met mij gebeuren zou.

Προσεάω, ῶ, άσω, Composit. van ἐάω, ergens heen laten, d. i. toelaten ergens te komen, τινά, Hand. 27:7.

Προσεδρεύω, -εύσω, van πρόσεδρος, er bij zittend, subst. de bijzitter, en vandaar = er bestendig bij, of overdracht. = mede bezig zijn; τινί, er bij behooren, er aan verbonden zijn, 1 Kor. 9:13, Protev. Jac. 23, 1, Jos. c. Ap. 1, 7, 1; 1, 9, 1.

Προσεξομολογέομαι, daarenboven belijden, Didache 14:1.

Προσεργάζομαι, -άσομαι, Depon. Med., Composit. van ἐργάζομαι, door arbeid er bij verwerven, er bij verdienen of winnen, Luk. 19:16.

Προσεχής, ές, verbonden, aangrenzend, Athen. 61:14.

Προσέχω, -ξω, Composit. van ἔχω in de grondbeteekenis van houden,

andaar = op iets aanhouden, bijz. in de scheepstaal, al of niet met ναῦν verbonden, op iets aansturen; in het N. T. alleen overdr., a) voor προσέχειν τὸν νοῦν = zijne aandacht op iets richten (vgl. het Lat. animum adverto), τινί = op iets acht slaan, letten, bijz. van woorden der vermaning, en dan = met belangstelling daarnaar luisteren, er gehoor aan geven, Hand. 8:6, 16:14, Hebr. 2:1, 2 Petr. 1:19; van personen = op iemand toezien, passen, Hand. 20:28; vandaar ἑαυτῷ προσέχειν = voor zichzelven toezien, zich hoeden, oppassen, Lk. 17:3, Hand. 5:35; praegnant met ἀπό τινος = zich wachten of in acht nemen voor, Lk. 12:1; of seq. μήποτε c. Conj., Lk. 21:34; ook zonder ἑαυτῷ met ἀπό τινος = voor iets, Mt. 16:6, 11, 12, of = voor iemand, Mt.7:15, 10:17, Lk. 20:46; seq. Infinit. met μή, Mt. 6:1; b) = vasthouden, zich houden of hechten aan, α) van personen, τινί = iemand aanhangen, volgen, Hand. 8:10, 11, 1 Tim. 4:1; β) van zaken = zich houden met, hechten, aandacht schenken aan, 1 Tim. 1:4, Tit. 1:14; zich bestendig bezig houden of voortgaan met, aan- of volhouden, ἀναγνώσει, 1 Tim. 4:13; — zich wijden aan, τῷ θυσιαστηρίῳ = het altaar bedienen, Hebr. 7:13; = gehecht of verslaafd zijn aan, b. v. οἴνῳ πολλῷ, 1 Tim. 3:8 (vgl. Tit. 2:3); c) in Medio, προσέχομαι, in den onder b) opgegeven zin van het Activ., 1 Tim. 6:3, volgens de lezing van א*. Eene variant is προσέρχομαι. In de LXX voor קָרַב en נָגַשׁ.

Προσήκω, tot een zeker punt komen, zich uitstrekken, προσήκει πρός τινα, het betreft iemand; προσήκει μοι, het past, betaamt mij, komt mij toe, 1 Ezr. 5:51, Jez. 32:4 R, 1 Makk. 10:39 R.

Προσηλόω, -ῶ, ώσω, Composit. van ἡλόω, vastnagelen, vandaar aan iets vastnagelen, τί τινι, Kol 2:14, waar fig. van de wet gezegd wordt, dat zij, voor zoover zij door de tegen haar gepleegde overtredingen van der menschen schuld getuigde, met Christus aan het kruis vastgenageld, en daardoor zelve der vervloeking prijs gegeven, d. i. als schuldbrief vernietigd was. Vgl. de commentaren. Acta Petri 69:14.

Προσηλυτεύω, als vreemdeling in eene plaats wonen, Ez. 14:7.

Προσθήκη, toevoegsel, toegift, Marci Diaconi Vita Porphyrii 26:21.

Πρόσκαιρος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van πρός en ὁ καιρός, eig. tijdig, doch vervolgens ook van zaken = tijdelijk, slechts een tijd lang durende, vergankelijk, 2 Kor. 4:17 (bij D* E F G), 18, Hebr. 11:25; van personen die, wat zij zijn, slechts een tijd lang zijn = voor een tijd, onbestendig, veranderlijk, Mt. 13:21, Mk. 4:17, Clem. Hom. 20, 2 ὁ παρὼν καὶ πρόσκαιρος κόσμος. Te goeder uur, Heracl. 14:2, 40:3.

Προσκαλέω, -ῶ, έσω, Composit. van καλέω, aanroepen, toeroepen, er bij roepen; in Medio, προσκαλέομαι, -οῦμαι, -έσομαι, Aor. 1 -εκαλεσάμην, met het Perf. pass. -κέκλημαι in de beteekenis van het Med., a) = tot zich roepen, ontbieden, Mt. 10:1 enz., Mk. 3:13 enz., Lk. 7:18 enz.,

Hand. 5:40, 6:2, 23:17, 18, 23, Jak. 5:14 = roepen, van G gezegd, die de menschen door het evangelie tot Zijne aanbidding gemeenschap roept, Hand. 2:39; van den Heiligen Geest, die tot volbrenging van eenig werk roept, met εἴς τι, Hand. 13:2; ook met Infinit. finalis, om het doel der roeping uit te drukken, Hand. 16:

Προσκαρτερέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van καρτερέω, standvastig blijve volharden, volhouden, van καρτερός, κάρτος, κράτος, τινί = bij of in iet τῇ διδαχῇ τινος, Hand. 2:42, Heracl. 5, 62; τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου, Ha 6:4; vooral τῇ προσευχῇ, Hand. 1:14, Rom. 12:12, Kol. 4:2, = tot zeker doel aanhoudend of rusteloos werkzaam zijn, Rom. 13: ἐν τόπῳ τινί = zich aan eene plaats blijven ophouden, in het bez er van volharden, Hand. 2:46; met den Dativ. personae τινί = ste bij iemand blijven, om of bij hem zijn, hem overal volgen, Mk. 3: Hand. 8:13, 10:7. Voor הִתְחַזֵּק Num. 13:21 (20).

Προσκαρτέρησις, εως, ἡ, de volharding, Ef. 6:18.

Προσκεφάλαιον, αίου, τό, van πρός en ἡ κεφαλή, wat zich tegen h hoofd aan bevindt, en vandaar eig. = het hoofdkussen, Ez. 13:18, doch vervolgens ook in ruimeren zin de benaming van het kussen waarmede op een schip de zitplaats der matrozen en stuurlieden kleed was, Mk. 4:38.

Προσκληρόω, -ῶ, -ώσω, Composit. van κληρόω, bij het lot toedeelen toevoegen; vandaar in Passivo van iets uit veel dat iemand ten deel valt, Hand. 17:4, waar τινες ἐξ αὐτῶν προσεκληρώθησαν τῷ Παύλῳ = eenigen uit hen (uit de velen, aan wie hij het evangelie verkondigd had) vielen (als 't ware) aan Paulus ten deel, d. i. vielen hem toe.

Πρόσκλησις, εως, ἡ, van προσκαλέω, het ergens bij roepen, bij de schrijvers bijz. van het roepen of dagen voor, d. i. de aanklacht bij rechter, de dagvaarding, 1 Tim. 5:21, waar κατὰ πρόσκλησιν zoovee moeten beteekenen als: langs den weg van rechten, door uwe zaak voor de (burgerlijke) rechtbank te brengen, vgl. vs. 19.

Προσκλίνω, -νῶ, Composit. van κλίνω, aan of tegen aan leunen; Passivo (Aor. 1 -εκλίθην) overdracht, τινί = zich bij iemand aansluiten zijne partij of zijde kiezen, hem aanhangen, Hand. 5:36.

Πρόσκλισις, εως, ἡ, eig. het aanleunen, doch vervolgens overdracht = de voorliefde voor iets of iemand, de neiging, partijdigheid, 1 Tim. 5:21, waar echter ook πρόσκλησις gelezen wordt. Clem. R. 1 Cor. 21: κατὰ προσκλίσεις, 50, 2, cf. 47, 3 δίχα προσκλίσεως ἀνθρωπίνης.

Προσκολλάω, -ῶ, -ήσω, Composit. van κολλάω, ergens aan vast lijmen of in 't algemeen hechten; in Passivo er aan vast zijn, vast kleven, vandaar overdracht. τινί of πρός τινα = iemand aanhangen, aankleven hem trouw verbonden zijn, Gen. 2:24 A, Lev. 19:31, Num. 36:7, Deut. 11:22, Mt. 19:5, Mk. 10:7, Hand. 5:36, Ef. 5:31. LXX voor

Πρόσκομμα, ατος, τό, van προσκόπτω, datgene waarop of waartegen
ı stoot, de aanstoot of hindernis; overdracht., in zedelijken zin =
aanstoot, d. i. iets wat iemand in zijn geloof hindert of schokt, waar
zich met zijn verstand aan ergert, of wat hem op den weg van
:htsbetrachting doet struikelen; zoo op plaatsen als Rom. 9 : 32, 33,
'etr. 2 : 7, waar Christus λίθος προσκόμματος = een steen des aan-
ɔts wordt genoemd, t. w. voor de Joden, die hem uit ongehoorzaam-
d verwierpen (Jez. 8 : 14 voor אֶבֶן נֶגֶף); Rom. 14 : 13: τιθέναι πρόσκομμά
= iemand aanstoot geven, iets wat hij op zijn standpunt voor onge-
loofd moet houden en daardoor hem aan 't wankelen brengt; vs. 20:
ίειν διὰ προσκόμματος = eten met of onder aanstoot, d. i. zoo dat
n daardoor aanstoot geeft; 1 Kor. 8 : 9: πρόσκομμα γενέσθαι τινί =
ıand een aanstoot worden, van eene handeling gezegd, die men zich-
ven kan veroorloven, doch waardoor anderen tot iets verlokt worden,
t voor hen zonde is. In de LXX voor מוֹקֵשׁ, valstrik, Ex. 23 : 33,
: 12.

Προσκοπή, ῆς, ἡ, = πρόσκομμα, de aanstoot; διδόναι προσκοπήν τινι
iemand aanstoot geven, iets doen, wat hinderlijk of schadelijk is
or zijn geloof, 2 Kor. 6 : 3. In de LXX voor כִּשָּׁלוֹן, val, Spr. 16 : 18
'aecus Ven.

Προσκόπτω, -ψω, Composit. van κόπτω, aanslaan, aanstooten, a) in
w. zin van den wind, die tegen iets aanslaat, τινί, Mt. 7 : 27; bijz.
n het stooten met den voet tegen iets, τὸν πόδα πρὸς λίθον, Mt. 4 : 6;
k zonder τὸν πόδα = zich stooten, Joh. 11 : 9, 10; b) overdr. τινί =
ch aan iets stooten, van degenen gezegd, die zich verzetten tegen iets,
ıt hunne overtuiging of wenschen in den weg staat, en daardoor eene
ɔrzaak van val of struikeling voor hen wordt, Rom. 9 : 32, 1 Petr. 2 : 8;
τινι = aan iets aanstoot nemen, er iets zondigs in zien, Rom. 14 : 21.

Πρόσκρουμα of κρουσμα, τό, aanstoot, Tat. Or. 4, 15.

Προσκρούω, aanstooten, tegen iemand, iemand ontmoeten, iemand
eleedigen, Job 40 : 18 (23), Sir. 13 : 2, 2 Makk. 13 : 19 R.

Προσκυλίω, -ίσω, Composit. van κυλίω, tegen aan rollen of wentelen,
i τινι of ἐπί τι, Mt. 27 : 60, Mk. 15 : 46, Aristoph. Vesp. 202.

Προσκυνέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van κυνέω (Fut. κύσω, Aor. ἔκυσα), Lat.
dorare, kussen, vandaar eig. kussende iets aanraken (b. v. de voeten,
e knieën, of ook wel den grond), doch vervolgens ook in ruimeren zin
an het eerbetoon, waardoor in het Oosten de mindere aan zijnen meer-
lere bij begroeting of toespraak hulde placht te bewijzen, en dat bij
le Perzen (vgl. Nepos in vita Cononis, 3) daarin bestond, dat de eerste
zich voor den laatste nederwierp en den grond kuste, bij de Israelieten
n eene meer of minder diepe buiging, waarbij het hoofd niet zelden
den grond raakte, en die soms meermalen achtereen werd herhaald:

vandaar a) waar het προσκυνεῖν op menschen betrekking heeft = nederbuigen, vereeren, huldigen, begroeten, τινί (volgens later spraakgebruik) bij de Classici steeds τινά, waarvan in het N. T. alleen enkele tot b) behoorende voorbeelden worden aangetroffen, vgl. Mt. 4 : 10, Lk. 24 : 52, Joh. 4 : 23, 24, Openb. 9 : 20, 13 : 12, 14 : 9, 11), Mt. 2 : 2, 8 : 2, 9 : 18, 14 : 13 enz.; met de bijvoeging: πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας τινός = voor iemand te voet of aan zijne voeten vallende, Hand. 10 : 25; ἐνώπιον τῶν ποδῶν τινος = iemand, aan zijne voeten neergebogen, huldigen, Openb. 3 : 9; b) met het oog op God of andere voorwerpen der aanbidding = nederknielen, aanbidden, godsdienstige hulde bewijzen, τῷ θεῷ of τὸν θεόν, Mt. 4 : 10, Lk. 4 : 8, Openb. 7 : 11, 11 : 16, 19 : 4, vgl. Joh. 4 : 21, 23, Openb. 4 : 10, 19 : 10; absolute, doch zóó, dat toch aan God gedacht moet worden, Joh. 4 : 20, 12 : 20, Hand. 8 : 27, 24 : 11; hiertoe behoort waarschijnlijk ook Hebr. 11 : 21, waar dan de bijvoeging ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ praegnant verklaard moet worden = bij aan God (God) leunende op enz. Met de bijvoeging πέσων ἐπὶ πρόσωπον, 1 Kor. 14 : 25; met betrekking tot andere subjecten, waaraan godsdienstige hulde gebracht wordt, of die op aanbidding aanspraak maken, Mt. 4 : 9, Mk. 15 : 19, Openb. 9 : 20, 13 : 4, 19 : 20; ἐνώπιόν τινος, Lk. 4 : 7, Openb. 15 : 4. In de LXX vaak voor הִשְׁתַּחֲוָה.

Προσκυνητής, οῦ, ὁ, de aanbidder, vereerder (van God), Joh. 4 : 23.

Προσλαλέω, ῶ, ήσω, Composit. van λαλέω, toespreken, τινί = met iemand zich onderhouden, praten, in gesprek treden, Hand. 13 : 43, 28 : 20.

Προσλαμβάνω, λήψομαι, Composit. van λαμβάνω, er bij nemen, in Medio a) = bij, tot of met zich nemen, τινά, van iemand gezegd, dien men bij zich aan huis opneemt, herbergt, Hand. 28 : 2; welwillend ontvangt, Filem. vs. 12, 17; ter zijde of zooals wij zeggen apart neemt, om onder vier oogen met hem te spreken, Mt. 16 : 22, Mk. 8 : 32, Hand. 18 : 26; zich ter hulpe neemt, meêneemt, Hand. 17 : 5; b) overdr. = iemand aannemen, d. i. zich over hem ontfermen, zijne belangen zich aantrekken, van menschen onderling, Rom. 14 : 1, 15 : 7, van God en Christus, voorzoover zij zich aan der menschen behoud in genade hebben laten gelegen liggen, Rom. 14 : 3, 15 : 7; c) τινός = van iets tot zich nemen, inzonderheid τροφῆς = voedsel gebruiken, Hand. 27 : 36 (vgl. vs. 34, waar het in den Rec. in Activo voorkomt, doch met ℵ A B C μεταλαμβάνω moet gelezen worden); in denzelfden zin ook τί, Hand. 27 : 33.

Πρόσληψις, εως, ἡ, Vulg. assumptio, de aanneming, in den overdr. zin van in genade aannemen, Rom. 11 : 15, waar het tegenover wordt gesteld aan ἀποβολή.

Προσλογίζομαι, bij iets tellen of rekenen, Lev. 27 : 18, Ps. 87 (88) : 4, Sir. 7 : 16.

Προσμένω, -νῶ, Composit. van μένω, er bij blijven, a) in eigenl. zin.

τινί = bij iemand blijven, Mt. 15 : 32, Mk. 8 : 2; ἐν τόπῳ τινί = ergens nog langer blijven, 1 Tim. 1 : 3, vgl. Hand. 18 : 18, **b)** overdracht. = volharden, uithouden, τινί = bij iemand, d. i. in zijne gemeenschap, Hand. 11 : 23; = blijven bij, d. i. volharden in iets, ταῖς δεήσεσι = in de gebeden, 1 Tim. 5 : 5; hiertoe behoort ook Hand. 13 : 43, waar προσμένειν τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ zooveel schijnt te zijn als: volharden in het geloof aan de genade van God.

Προσομιλέω, omgang, verkeer hebben met, Tat. Or. 6 : 5.

Προσορμίζω, -ίσω, Composit. van ὁρμίζω (van ὅρμος, reede of ankerplaats), in Medio voor anker gaan, vandaar in Medio προσορμίζομαι (met den Aor. 1 pass. προσωρμίσθην) = voor anker gaan liggen, of in ruimeren zin = aanleggen, Mk. 6 : 53, Dio Cass. 41, 48; 64, 1.

Προσοφείλω, -ήσω. Composit. van ὀφείλω, er nog bij, nog bovendien schuldig zijn, τί τινι. In figuurl. zin, Filem. vs. 19.

Προσοχή, ἡ, opmerkzaamheid, Wijsh. 6 : 18, 12 : 20, Sir. prol. 13.

Προσοχθίζω, -ίσω, Composit. van ὀχθίζω = ὀχθέω (voor de afleiding vgl. Curtius, Etym. S. 193), last hebben, bezwaard zijn, vandaar τινί = bezwaar hebben tegen, d. i. vertoornd, gramstorig zijn op of verdrietig over iemand, Gen. 27 : 46, Lev. 18 : 25, 28, 20 : 22, 26 : 15, Hebr. 3 : 10, (in een citaat uit Ps. 95 : 10 volgens de LXX), 17. In de LXX voor גָּעַל, קוּא, קוּץ.

Προσόχθισμα, τό, afkeer, afschuw, Deut. 7 : 26, 1 Kon. 11 : 33, 16 : 32.

Πρόσοψις, ἡ, uiterlijk aanzien, voorkomen, aanblik, Dan. 2 : 31, 7 : 20, 2 Makk. 6 : 18.

Πρόσπεινος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van πρός en ἡ πεῖνα, de honger, hongerig, volgens sommigen (wegens de versterkende kracht, die πρός in eenige Composita heeft) = zeer hongerig. Het woord komt elders niet voor en in het N. T. alleen Hand. 10 : 10.

Προσπήγνυμι, -πήξω, Composit. van πήγνυμι, vastmaken of hechten aan iets, τινί, Hand. 2 : 23, waar τῷ σταυρῷ er uit het verband moet worden bijgebracht, en het dus door kruisigen vertaald kan worden.

Προσπίπτω, -πεσοῦμαι, Aor. 2 -έπεσον, Composit. van πίπτω, **a)** er op of tegen aan vallen, met het oog op de richting waarin de beweging plaats heeft, en zoo b. v. van den wind, die op een huis valt, d. i. daarop neder- of tegen aanslaat; Mt. 7 : 25; **b)** met het oog op de plaats waar de beweging eindigt = er bij, er aan, er voor vallen of nedervallen, bijz. als huldebetoon van minderen of smeekelingen, τινί = voor iemand nedervallen, Mk. 3 : 11, 5 : 33, Lk. 8 : 28, 47, Hand. 16 : 29; in denzelfden zin: τοῖς γόνασί τινος = aan iemands knieën vallen, Lk. 5 : 8, en πρὸς τοὺς πόδας τινός = aan iemands voeten, Mk. 7 : 25.

Προσποιέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van ποιέω, er bij doen, bij maken of

verwerven; doorgaans als Depon. Med. προσποιοῦμαι = er zich iets bij verwerven of daarnaar trachten, overdracht. = zich iets aanmatigen zich het voorkomen van iets geven, en vandaar ook seq. Infinit. = den schijn aannemen, veinzen, zich aanstellen alsof, Lk. 24 : 28.

Προσποίησις, ἡ, het voor zich winnen of verwerven, gemaaktheid, voorwendsel, Marci Diaconi Vita Porphyrii 9 : 7.

Προσποιήτως, voorgewend, gehuicheld, Marci Diaconi Vita Porphyrii 44 : 11.

Προσπορεύομαι, -εύσομαι, Composit. van πορεύομαι, zie op πορεύω, gaan, toegaan, τινί = tot of naar iemand, Mk. 10 : 35.

Προσρήγνυμι, -ρήξω, Composit. van ῥήγνυμι, tegen iets breken of losbreken, van een storvloed gezegd, die met geweld tegen iets aanslaat en daardoor breekt, τινί, Lk. 6 : 48, 49.

Πρόσρημα, τό, aanspraak, groet, Athen. 67 : 11.

Πρόσταγμα, τό, bevel, Gen. 24 : 50 A, 26 : 5, 47 : 26, Marci Diaconi Vita Porphyrii 33, 24.

Πρόσταξις, ἡ, verordening, bevel, Marci Diaconi Vita Porphyrii 25, ..

Προστάσσω, -ττω, -άξω, Composit. van τάσσω, bijeen of in orde stellen doch vervolgens ook van zaken, waarop men orde stelt = verordenen in den zin van gelasten, bevelen, gebieden, absolute, Lk. 5 : 14; τινί, Mt. 1 : 24, 21 : 6; τί, Mt. 8 : 4, Mk. 1 : 44; τινί τι, Hand. 10 : 33; seq. Accusat. c. Infinit., Hand. 10 : 48; in den zin van regelen, bepalen, προστεταγμένοι καιροί = bepaalde tijden, d. i. welker duur tevoren geregeld is, Hand. 17 : 26 (א A B D² E; de Rec. heeft: προτάσσω). LXX voor צִוָּה

Προστάτης, ὁ, hoofd, opzichter, 1 Kron. 27 : 31, 29 : 6, 2 Kron. 8 : 10, hoofd der monniken, Passio Perpet. 77, 22.

Προστάτις, ιδος, ἡ, femin. van ὁ προστάτης, van προΐστημι, de voorstanderes, d. i. beschermster of verzorgster, Rom. 16 : 2, waar van eene diakones sprake is. Vgl. Heinrici, Z. f. w. Th. 1876, S. 517 ff.

Προστήκω, ergens aan vastsmelten, vasthechten, Athen. 34 : 24.

Προστίθημι, -θήσω, impf. προσετίθην (en -ετίθουν, εις, ει, Hand. 2 : 47; vgl. Blass, Gramm. S. 48), Aor. 1 -έθηκα, Aor. 2 -έθην (Imperat. πρόσθες), Aor. 1 pass. -ετέθην, Fut. 1 pass. -τεθήσομαι, Composit. van τίθημι, a) = bijzetten, en in dien zin met πρός τινα, Hand. 13 : 36, waar het in Passivo van een doode gezegd wordt, die bij reeds vroeger gestorvenen wordt verzameld, nl. in de Sjeool, בֵּית מוֹעֵד לְכָל־חָי, Job 30 : 23; b) = bijdoen, in den zin van er bij- of toevoegen, τινί τι = iemand bij of boven hetgeen hij reeds heeft iets schenken, Lk. 17 : 5; in Passivo. Mt. 6 : 33, Lk. 12 : 31; = bij iets dat hij ontvangt iets anders bijvoegen, Hebr. 12 : 19; ook τινί τινα, van eene menigte, waaraan nog meer personen worden toegevoegd, Hand. 2 : 41, 47, 5 : 14, 11 : 24; τί τινι = iets aan iets anders toevoegen, Gal. 3 : 19, waar de wet (ὁ νόμος) gezegd

ordt aan de belofte (ἡ ἐπαγγελία vs. 18) te zijn toegevoegd; τὶ ἐπί τι = ergens iets bijvoegen, om het te vergrooten, Mt. 6 : 27, Lk. 12 : 25; ἐπί τινι = ergens bij doen, aan toevoegen, van eene booze handeling, aardoor de maat van vroegere nog voller wordt gemaakt, Lk. 3 : 20;) in navolging van het spraakgebr. der LXX, die het Hebr. יָסַף daar- oor vertaald hebben, wordt προστίθημι (in Act. en Med.) in het N. T. venals bij Jozefus niet zelden in verbinding met andere Verba geplaatst, m de herhaling of voortzetting der daardoor uitgedrukte handeling te ennen te geven, ter omschrijving alzoo van het Adverbiaalbegrip weder, ijders, ook nog, als προσθεὶς εἶπε = zeide hij bij hetgeen hij tot hier-)e gezegd had, d. i. zeide hij ook nog, Lk. 19 : 11; προσέθετο πέμψαι וַיֹּסֶף לִשְׁלֹחַ) = hij voer voort te zenden, d. i. hij zond wederom (vgl. Mk. 12 : 4: πάλιν ἔπεμψε) Lk. 20 : 11, 12; προσέθετο συλλαβεῖν = hij voer oort gevangen te nemen, d. i. hij nam ook nog gevangen, Hand. 12 : 3.

Προστρέχω, -θρέξομαι, Aor. 2 προσέδραμον (van den ongebr. wortel ῥέμω), Composit. van τρέχω, toeloopen, er op aan loopen, Mk. 9 : 15, 10 : 17, Hand. 8 : 30.

Προστρίβω, van iets wrijven, toerekenen, aanwrijven, Athen. 4 : 3.

Προσφάγιον, ίου, τό, van πρός en φαγεῖν (Aor. van ἐσθίω) eten, een woord van lateren tijd = ὄψον of προσόψημα (vgl. over het eerste dezer woorden op ὀψάριον) = toespijs, om bij brood te gebruiken, Joh. 21 : 5.

Πρόσφατος, ον, ὁ, ἡ, ον, τό, (volgens anderen πρό-σφατος van πρό en σφάττω, slachten), van φένω, Perf. πέφαμαι (van den ongebr. wortel φάω), dooden; vandaar = pas gedood, en dus eigenl. van het nog versche vleesch; overdracht. = frisch, nieuw, versch, Num. 6 : 3, Deut. 32 : 17, Ps. 80 (81) : 9, met ὁδός Hebr. 10 : 20, waar het woord met het oog op de σάρξ van Christus opzettelijk schijnt gekozen te zijn. Sir. 9 : 10, Pred. 9 : 1.

Προσφάτως of προ-σφάτως, Adverb., pas, zeer onlangs, kersversch, nuperrime, Deut. 24 : 5, Ez. 11 : 3, Hand. 18 : 2.

Προσφέρω, -οίσω, Aor. 1 -ήνεγκα, Aor. 2 -ήνεγκον, Perf. -ενήνοχα, Perf. pass. -ενήνεγμαι, Aor. 1 p. -ενέχθην, Composit. van φέρω, a) = aanbrengen of -dragen, bij- of toebrengen, τί = iets (ergens of bij iemand) brengen, Mt. 25 : 20; τινί τι = iemand iets brengen, δηνάριον, Mt. 22 : 19; δῶρα, χρήματα = iemand geschenken brengen, geld aanbieden, Mt. 2 : 11, Hand. 8 : 18; ὄξος τινί, waarvoor ook juister: τῷ στόματί τινος = edik aan iemands mond brengen, Lk. 23 : 36, Joh. 19 : 29; ook τινά τινι = iemand bij of tot iemand brengen, Mt. 4 : 24, 8 : 16, 9 : 2, 32, 19 : 13, Mk. 10 : 13; b) in rechterlijken zin = brengen voor iemand als rechter, of voor eene rechtbank, τινά τινι, Lk. 23 : 14; ἐπί τινα, Lk. 12 : 11; c) in godsdienstigen zin: προσφέρειν τῷ θεῷ of πρὸς τὸν θεόν = Gode ten offer brengen, τί, b. v. θυσίαν, ἱκετηρίας, Hand. 7 : 42, Hebr.

5 : 7, 11 : 4; λατρείαν, Joh. 16 : 2, vgl. op λατρεία; ἑαυτόν, van Christ gezegd, Hebr. 9 : 14, 25; in denzelfden zin ook absolute, of alleen m τί, doch zóó, dat het verband van zelf aan eene godsdienstige handling doet denken, Mt. 5 : 23, 24, 8 : 4, Mk. 1 : 44, Lk. 5 : 14, Hand. 21 : 26, Hebr. 5 : 1, 3, 11 : 17 enz.; **d)** in Passivo, τινί = tot iemand gebracht worden, d. i. hem tegenkomen, overdracht. = bejegenen, zich jegens hem gedragen, hem behandelen, Hebr. 12 : 7. In de LXX vaak voor הִקְרִיב, הֵבִיא, הִגִּישׁ, en somtijds voor הֶעֱלָה, waar van offers sprake is, 2 Kron. 29 : 7, Jer. 14 : 12.

Προσφιλής, έος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van πρός en φιλέω, **lief, beminnelijk, vriendelijk**, Fil. 4 : 8.

Προσφορά, ᾶς, ἡ, van προσφέρω, de aanbrengst, en vandaar metonym. = de gave, het geschenk; bijz. in godsdienstigen zin = de aan God gebrachte gave, het offer, de offerande, Hand. 21 : 26, 24 : 17, Hebr. 10 : 14, 18; naast, en daardoor in onderscheiding van θυσία, Ef. 5 : 2 Hebr. 10 : 5, vgl. vs. 8; met een Genitiv. apposit.: προσφορὰ τῶν ἐθνῶν = het offer der heidenen, d. i. de Gode toegebrachte heidenen, Rom. 15 : 16; τοῦ σώματος Ἰησοῦ = het offer des lichaams, d. i. het geofferde lichaam van Jezus, Hebr. 10 : 10. Anderen verklaren den Genitiv. in deze beide plaatsen als een Genitiv. objecti.

Προσφυής, ές, daaraan gegroeid, vastgehecht, Athen. 52 : 33, 54 : 31.

Προσφωνέω, -ῶ, -ήσω, Composit. van φωνέω, **a)** = toeroepen, toe- aanspreken, τινί, Mt. 11 : 16, Lk. 7 : 32, Hand. 22 : 2; ook zonder τινί, doch zóó, dat de aangesproken persoon door het verband wordt aangewezen, Lk. 13 : 12, 23 : 20, Hand. 21 : 40; **b)** = tot zich roepen, zóó ten minste naar de gewone verklaring Lk. 6 : 13, ofschoon προσφωνεῖν in dien zin (met uitzondering eener enkele plaats bij Jozefus, Ant. 7, 7, 4) nergens elders schijnt voor te komen, en men het dus ook hier wellicht beter door aan- of toespreken vertaalt.

Προσχαίρω, χαρήσομαι, Composit. van χαίρω, er zich bij of over verheugen. Als variant van προστρέχω, Mk. 9 : 15.

Προσχέω, bij iets gieten, Ex. 24 : 6, 29 : 16, Lev. 1 : 5, 11.

Πρόσχημα, τό, wat men voor zich houdt, uiterlijk sieraad, pracht, glans, kleeding (der monniken), Marci Diaconi Vita Porphyrii 4 : 17, 32 : 17, 43 : 8, 71 : 14, Chalc. Canon 4.

Πρόσχυσις, εως, ἡ, van προσχέω, er bij gieten, de begieting, besprenging, Hebr. 11 : 28, waar gedoeld wordt op het bevel, aan de Israelieten kort vóór hunnen uittocht uit Egypte gegeven, om hunne drempels en deurposten met bloed te bestrijken (Exod. 12 : 21 enz.).

Πρόσχωμα, τό, het vuil, dat de stroom doet aanspoelen, aangespoeld land. In de LXX voor סֹלְלָה, aarden wal, 2 Sam. 20 : 15, 2 Kon. 19 : 32, Dan. 11 : 15.

Προσψαύω, -αύσω, aanraken, betasten, ergens aanraken, aanroeren, ί, Lk. 11:46.

Προσωποληπτέω, -ῶ, -ήσω, als een προσωπολήπτης handelen, en dus = 'σωπον λαμβάνειν — den persoon aanzien, d. i. partijdig zijn, Jak. 2:9.

Προσωπολήπτης, ου, ὁ, ἡ, van τὸ πρόσωπον en λαμβάνω, de aannemer s persoons, d. i. iemand, die den persoon aanziet, partijdig is, ınd. 10 : 34.

Προτάσσω, -ττω, -ξω, tevoren bepalen of regelen, b. v. καιρούς, Hand. :26 (volg. den Rec.; ℵABD[2]E: προστάσσω), Acta Thomae 52:21.

Προτείνω, -ενω, strekken, rekken, spannen, er voor spannen, Hand. :25, in de uitdrukking: προτείνειν τινὰ τοῖς ἱμᾶσιν = iemand voor de men spannen, t. w. door hem in gebogen houding aan een lagen eselpaal met riemen vast te binden.

Προτείχισμα, τό, voormuur, 2 Sam. 20:15, 1 Kon. 20(21):3, Kron. 32:5, Hoogl. 2:14.

Πρότερον, Adverb., eerst, 2 Kor. 1:15, Hebr. 4:6, 7:27; met het 't. adjective ὁ, ἡ, τὸ πρότερον — vorig, voormalig, van vroeger, b. v. έραι, Hebr. 10:32, ἐπιθυμίαι, 1 Petr. 1:14.

Πρότερος, έρα, ερον, een Comparativ. van πρό (evenals ἀπώτερος van ·ό, ὑπέρτερος van ὑπέρ), vandaar — verder, voor of vooraan; van tijd : vroeger, vorig, Ef. 4:22; het Neutr. τὸ πρότερον adverbialiter = ότερον = vroeger, tevoren, voormaals, Joh. 6:62, 9:8, Gal. 4:13, Tim. 1:13.

Προτίμησις, ἡ, het eeren of schatten boven anderen, Marci Diaconi ita Porphyrii 31, 22.

Προτρέπω, -ψω, wenden, keeren, in 't algemeen eene richting geven, ındaar voorwaarts richten, voortdrijven; overdr. (in Act. en Medio) = ınsporen, opwekken, Hand. 18:27.

Προτρέχω, -θρέξομαι, Aor. 2 -έδραμον (van den ongebr. wortel δρέμω), omposit. van τρέχω, vooruitloopen, ἔμπροσθεν = voor anderen uit naar ıne vooruitgelegene plaats, Lk. 19:4 (waar echter door EFGHL προτρέχω gelezen wordt), Joh. 20:4, waar τάχιον τοῦ Πέτρου pleonastisch . Vgl. Blass, Gramm. S. 289.

Προϋπάρχω, -άρξω, tevoren zijn; vóór een ander Verbum niet zelden evenals b. v. τυγχάνω en προστίθημι), ter omschrijving van een Adverbiaalegrip, als προϋπῆρχον ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς ἑαυτούς = zij waren tevoren ıet elkander in vijandschap, Lk. 23:12; προϋπῆρχεν ... μαγεύων, = ij dreef tevoren tooverij, hield zich daarmede vroeger op, Hand. 8:9, enzij men d. t. pl. προϋπῆρχεν niet met μαγεύων, maar alleen met ἐν τῇ όλει verbindt, in welk geval het overgezet zou moeten worden: hij ield zich tevoren op in de stad, waar hij enz. Zoo Weizsäcker, Das Neue Test. übersetzt en Wendt, Comm. 1888, t. d. pl.

Πρόφασις, εως, ἡ, van προφαίνω, voorlichten, laten schijnen of verschijnen, vertoonen, overdracht. van hetgeen iemand voor den dag of te voorschijn brengt, zegt, vandaar a) = het voorgeven, voorwendsel, Joh. 15 : 22; Hand. 27 : 30: προφάσει = onder voorwendsel; 1 Thess. 2 : 5: ἐν προφάσει πλεονεξίας = met een voorwendsel, waarachter zich hebzucht verbergt; b) = de schijn, προφάσει = voor den schijn, Mt. 23 : 14 en de parall. plaatsen; in tegenstelling met ἀληθείᾳ = in oprechtheid, Fil. 1 : 18.

Προφέρω, -οίσω, voor den dag halen, te voorschijn brengen, τί ἔκ τινος, Lk. 6 : 45.

Προφθάνω, -φθάσω, Aor. 1 -έφθασα, voorkomen, τινὰ λέγων, van iemand, die een ander voorkomt door het antwoord op eene nog niet uitgesproken vraag of bedenking, Mt. 17 : 25.

Προφράσσω, omheinen, beschutten, Marci Diaconi Vita Porhyrii 53 : 18.

Προχαιρετίζω, tevoren verwelkomen, Test. Abrah. A 78.

Προχειρίζω, -ίσω, van πρόχειρος (van πρό en χείρ), voor de hand, gereed, vandaar voor de hand houden of maken, dat het voor de hand is, bereiden, gereed maken, overdracht. = bestemmen, τινὰ τινι = iemand voor iemand, en zoo in Passivo Hand. 3 : 20 (volg. ℵ A B C D E P, eenige minuskelhss. προκηρύσσω); doorgaans in Medio προχειρίζομαι, Aor. 1 -εχειρισάμην = voor zich bereiden, gereed maken of houden, overdr. van personen = bestemmen, aanwijzen, aanstellen, met Accusat. van het praedikaat, τινά τι = iemand tot iets, Hand. 26 : 16, seq. Infinit. fin. = om iets te enz., Hand. 22 : 14.

Πρόχειρος, ον, bij de hand, gereed, bereid, gemakkelijk, Orig. I, 375 B, 364 B, Marci Diaconi Vita Porphyrii 77 : 12.

Προχειροτονέω, --ῶ, --ήσω, eig. een aan het Atheensche staatsleven ontleende term = vooraf stemmen, vervolgens ook in ruimeren zin = vooraf tot iets bestemmen, verkiezen, τινά, in Passivo, Hand. 10 : 41.

Πρόχορος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Prochorus; zoo heette een der eerste zeven diakenen, Hand. 6 : 5.

Πρόχυσις, ἡ, het uitgieten of uitschudden, plengen, Clementin. 108 A.

Προχώρημα, τό, vuil, uitwerpselen, excrementa, Ez. 32 : 6, Orig. I, 1109 B.

Πρόωρος, ον, vóór zijnen tijd, Philo II, 314, 44.

Πρύμνα, ης, ἡ, eigenl. het Femin. van πρυμνός, ή, όν, uiterste of achterste, vandaar = ἡ πρυμνὴ ναῦς, het achterste gedeelte van een schip, de achtersteven, tegenover πρῶρα, Mk. 4 : 38, Hand. 27 : 29, 41.

Πρύτανις, εως, ὁ, praefect, Athan. I, 625 A τῆς πόλεως, van Alexandrië.

Πρώθυπνος, ον, in den eersten slaap, bij het begin van den nacht, Acta van Xantippe en Polyxena, 13.

Πρωΐ, Adverb., van πρό, vroeg, 's morgens vroeg, a) in 't al-
;meen van het begin van den dag, den vroegen morgen, Mt. 16 : 3,
k. 1 : 35, 11 : 20, 16 : 9, Joh. 18 : 28, 20 : 1; ἐπὶ τὸ πρωΐ = zeer
oeg, Mk. 16 : 2; met of zonder het Art., in verbinding met andere
dverbb. of Praepp., als ἅμα πρωΐ = met den morgenstond, in de
oegte, Mt. 20 : 1; ἐπὶ τὸ πρωΐ = tegen den morgen, Mk. 15 : 1
'aar ἐπὶ τὸ in ℵ A B C D L echter ontbreekt); ἀπὸ πρωΐ ἕως ἑσπέρας
= van den morgen tot den avond, Hand. 28 : 23; b) bijz. van den
d der vierde nachtwake (vgl. op ἀλεκτοροφωνία) = de morgenstond,
k. 13 : 35.

Πρωΐα, ας, ἡ, eig. het Femin. van πρώϊος (van πρωΐ), vroeg, vroeg-
idig, vandaar ἡ πρωΐα scil. ὥρα = het morgenuur, de morgenstond,
Sam. 23 : 4, Ps. 64 : 10, 3 Makk. 5 : 25, Aristeas 34, Mt. 27 : 1,
ih. 21 : 4; πρωΐας = des morgens, Mt. 21 : 18.

Πρώϊμος, η, ον, = πρώϊος, van πρωΐ, vroeg, niet alleen op den dag,
aar ook in het jaar, Jak. 5 : 7, waar ὑετὸς πρώϊμος = de vroege of
)orjaarsregen, d. i. de regen, die in het begin des jaars (bij de Israe-
eten October) in Palestina nedervalt en een geruimen tijd pleegt aan
: houden. Vgl. op ὄψιμος.

Πρωϊνός, ἡ, όν, van πρωΐ, volgens sommigen een latere vorm van
ρώϊος, van den morgen, tot den morgen behoorende, Gen. 49 : 27, Ex.
) : 41, Eus. V, 409 B, σύνοδοι, samenkomsten in den morgen. Τὸ πρωϊνόν,
e morgen, 1 Ezr. 5 : 50; ὁ ἀστὴρ ὁ πρωϊνός = de morgenster, Openb.
: 28, 22 : 16 (waar de Rec. echter ὀρθρινός leest).

Πρῷρα (uit πρώειρα), ας, ἡ, van πρό, het voorste gedeelte van een
hip, de voorsteven, teg. ἡ πρύμνα, Hand. 27 : 30, 41.

Πρωρεύς, ὁ, de onderstuurman, die zijne plaats op den voorsteven
ın het schip had, Jona 1 : 6, Ez. 27 : 29.

Πρωτεύω, -εύσω, van πρῶτος, de eerste zijn, den eersten rang be-
leeden, ἐν πᾶσιν = in alles, in ieder opzicht, Kol. 1 : 18.

Πρωτοβολέω, nieuwe vruchten voortbrengen, Ez. 47 : 12.

Πρωτογένειος, ον, met zijnen eersten baard, Philo I, 159, 38, II,
32, 24.

Πρωτογέννημα, τό, de eerstgeborene, Ex. 23 : 16, 19, 34 : 26, Lev.
: 14, 23 : 17, 19.

Πρωτοκαθεδρία, ας, ἡ, van πρῶτος en καθέδρα, de eerste of voorste
laats, ἐν ταῖς συναγωγαῖς, Mt. 23 : 6, Mk. 12 : 39, Lk. 11 : 43, 20 : 46,
lerm. Mand. 11, Clem. A. II, 328 B.

Πρωτοκαθεδρίτης, ὁ, die de eerste plaats bekleedt, Herm. Vis.
, 9.

Πρωτοκάμαρος, ον, van de eerste καμάρα, een Gnostisch woord.
Hippol. Haer. 186, 31 ἀνατολή.

Πρωτοκλησία, ας, ἡ, van πρῶτος en καλέω, de eerste noodiging, t.
een gastmaal, Mt. 23 : 6 volgens Γ Δ $Θ^b$ L.

Πρωτοκλισία, ας, ἡ, van πρῶτος en κλισία, de eerste of hoogste plaat-
bijz. aan den maaltijd, waarbij de Oosterlingen op rustbedden aanlag.
(vgl. op κλίνη), Mt. 23 : 6 (waar ook πρωτοκλησία gelezen wordt), Mk
12 : 39, Lk 14 : 7, 8, 20 : 46, Clem. A. II, 536 C.

Πρωτοκουρία, ἡ, de eerste schering of wol, Tob. 1 : 6.

Πρωτόπλαστος, ον, het eerst gevormd, geschapen, van Adam en Eva
Wijsh. 7 : 1, 10 : 1, Just. Trag. 1580 B, Tatian. 852 A, Iren. 690 B
954 C, Hippol. 684 B.

Πρῶτος, η, ον, sgtr. uit πρόατος, Dorisch πρᾶτος, een Superlat. van ...
waarvan ook de Comparativ. πρότερος, eerste, eerst, 1) als Adjectiv. met
of zonder Art. a) van getalsorde = de eerste, en wel α) = de eerste
van twee, waar wij πρότερος met den Gen. verwacht zouden hebben, vgl.
Blass, S. 34, Mt. 21 : 28, Joh. 19 : 32, Hand. 1 : 1, 1 Kor. 14 : 30, 15 : 45
47, Hebr. 9 : 2, 6, Openb. 20 : 5; β) van eene grootere reeks, Mt. 10 : 2
22 : 25, 26 : 17, Lk. 14 : 18, 16 : 5, 19 : 16, Hand. 13 : 33, 20 : 18, Fil.
1 : 5; γ) als het begin eener reeks tegenover ἔσχατος, waardoor de reeks
gesloten wordt, Mt. 19 : 30, 20 : 8, 27 : 64 enz.; b) van tijdsorde, doch
zóó dat er ook vaak eene zekere getalsverhouding door wordt uitgedrukt
α) = de eerste, in den zin van vroegere, 1 Tim. 5 : 12, Hebr. 9 : 2 enz.
Openb. 2 : 4, 21 : 1 enz.; hiertoe behoort ook het Neutr. plur. als Sub-
stantiv., τὰ πρῶτα = hetgeen vroeger was, de vroegere toestand, Openb.
21 : 4, en zoo ook Mt. 12 : 45, 2 Petr. 2 : 20, vgl. op ἔσχατος; β) bij
wijze van Appositie = als eerste, d. i. het eerst van twee of meer, Joh.
20 : 4, 8, Hand. 27 : 43, Rom. 10 : 19, 1 Joh. 4 : 19; γ) met een Genit.
τινός = de eerste, d. i. eer dan of vóór iemand, Joh. 1 : 15, 30; c) van
rangorde = de eerste in den zin van voornaamste, deftigste, aanzien-
lijkste, beste of grootste, α) adjective, Mt. 22 : 38, Lk. 15 : 22, Hand.
17 : 4, 1 Tim. 1 : 15; β) substantive, ὁ πρῶτος = de voornaamste der
ingezetenen van eene plaats, Hand. 28 : 7; in Plurali, οἱ πρῶτοι — de
grooten in tegenstelling met het mindere volk, Mk. 6 : 21, Lk. 19 : 47.
Hand. 13 : 50, 25 : 2, 28 : 17; — 2) het Neutrum πρῶτον wordt adver-
bialiter gebruikt, a) van tijdsorde = eerst, d. i. α) = vooraf, vóór iets
anders, Mt. 8 : 21, 17 : 10, Lk. 9 : 61, 10 : 5, Rom. 15 : 24, 2 Tim. 1 : 5
in dezen zin gevolgd door andere Adverbia van tijd als ἔπειτα, εἶτα, ...
of καὶ τότε, ter aanduiding van hetgeen alsdan of daarna zal of nog
plaats hebben, Mt. 5 : 24, 7 : 5, 12 : 29, Mk. 3 : 27, Joh. 2 : 10, 1 Kor.
15 : 46, 1 Thess. 4 : 16, 1 Tim. 3 : 10; β) = de eerste maal, voor de
eerste maal, Hand. 7 : 12, 15 : 14; γ) seq. Genitivo personae = het
eerst van twee, d. i. eer dan, vóór een ander, Joh. 15 : 18; δ) τὸ πρῶτον
= eerst, het eerst, Joh. 10 : 40, 12 : 16, 19 : 39; b) van volgorde α) =

rst, d. i. in de eerste plaats, hetzij al of niet met insluiting van het grip der opvolging in den tijd, Rom. 1:8, 1 Kor. 11:18, 12:28, Kor. 8:5, 1 Tim. 5:4; hiertoe behoort ook de uitdrukking: Ἰουδαίῳ πρῶτον καὶ Ἕλληνι = eerst den Jood en ook (d. i. dan ook, vervolgens) n Griek, Rom. 1:16, 2:9, 10, wanneer πρῶτον daar echt is; β) = oreerst, Hebr. 7:2, Jak. 3:17; c) van rangorde = eerst, in den zin n allereerst, vooral, voornamelijk, Mt. 6:33, 2 Petr. 1:20, 3:3; ῶτον πάντων, 1 Tim. 2:1.

Πρωτοστατέω, vooraan staan in de rij, Athen. 49:4.

Πρωτοστάτης, ου, ὁ, van πρῶτος en ἵστημι, die vooraan of in het rste gelid staat, de aanvoerder of voorvechter, het hoofd, Job 15:24, ρέτεως, Hand. 24:5, Hippol. Haer. 6, 76.

Πρωτοσύστατος, ον, het eerst gevormd of geschapen, Clementin. 6, 6.

Πρωτοτοκεῖον, πρωτοτόκιον, τό. In het meervoud = בְּכֹרָה, het eerst-boorterecht, Gen. 25:31, 32, 33, 34, 27:36, Deut. 21:17.

Πρωτοτοκεύω, het eerstgeboorterecht op iemand overdragen, Deut. 1:16.

Πρωτοτοκέω, den eerstgeborene baren, 1 Sam. 6:7, Jer. 4:31.

Πρωτοτόκια, ίων, τά = τὰ πρωτοτοκεῖα, zooals de LXX op sommige laatsen heeft, het eerstgeboorterecht, Hebr. 12:16.

Πρωτοτύπως, origineel, Basil. III, 316 B, Cyrill. H. 853 A.

Πταῖσμα, τό, aanstoot, misslag, fout, zonde, Jos. Ant. 7, 7, 1, asilid. 1265 A, Orig. I, 556 B, III, 617 B.

Πταίω -αίσω (verwant met πίπτω), transitive = aan stooten, omtooten, doen vallen, τί en τινά, meestal intransitive = stooten, πρός τι = tegen iets, δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν λίθον, Polyb. 31, 19, 5, en ten gevolge laarvan struikelen. 1 Sam. 4:2, 3 staat πταίω tweemaal, eerst intrans. lan trans. = Niphal en Qal van נָגַף. Vgl. Deissmann, Bibelstudien, S. 62. In het N. T. alleen overdracht. = struikelen, in den zin van overtreden, een zondigen mistred begaan, Rom. 11:11; πολλά (zie op πολύς), Jak. 3:2; ἔν τινι = in, d. i. in betrekking tot of ten aanzien van iets, b. v. ἐν νόμῳ, Jak. 2:10, vgl. 3:2: ἐν λόγῳ, waar men de constructie ook wel als Dativ. instrumentalis verklaart (vgl. op ἐν 5); met het nevenbegrip van zich in het verderf storten, ten val brengen, 2 Petr. 1:10. LXX voor נוֹקַשׁ Niph. נָגַף Qal, Niph.

Πτέρνα, ης, ἡ, de hiel, Gen. 3:15, 25:26, 49:17, Joh. 13:18, waar over de (ook Ps. 41:10 gebezigde en daaraan ontleende) spreekwoordelijke uitdrukking: ἐπαίρειν τὴν πτέρναν ἐπί τινα, van iemand gezegd, die uit zondigen moedwil of haat een ander beleedigt of krenkt, vgl. op ἐπαίρω. Men kan haar ook verstaan in den zin van: zich verraderlijk aanstellen tegen iemand (vgl. het Lat. supplantare en ons: iemand den voet lichten). Vgl. Suiceri Thes. op πτερνίζειν. LXX voor עָקֵב.

Πτερνίζω, met den hiel slaan, bedriegen, Gen. 27 : 36, Hoz. 12 : 3,4.

Πτερνισμός, ὁ, het slaan met den hiel, 2 Kon. 10 : 19, Ps. 40 (41) : 9.

Πτερορβόλος, ον, de vleugelen verliezend, Pseudo-Athan. IV, 909 B.

Πτερόν, τό, vleugel, Lev. 1 : 16, Ps. 103 (104) : 12 S', Dan. 7 : 4.

Πτερύγιον, ου, τό, de kleine vleugel, van verschillende voorwerpen gezegd, die, door plaatsing of gedaante, eenige overeenkomst met een vleugel hebben. LXX voor כָּנָף. Van de vinnen der visschen, Lev. 11 : 9 enz., van een gedeelte van een kleed, Ruth 3 : 9, 1 Sam. 24 : 5. In het N. T. πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ eig. = tempelvleugel, het vooruitspringende einde van het van eene borstwering voorziene schuins toeloopende dak van den tempel = ἀκρωτήριον. Τοῦ ἱεροῦ moet wel van τοῦ ναοῦ, het eigenlijke hoofdgebouw van den tempel onderscheiden worden. Men heeft bij πτερύγιον ook gedacht aan de tinne van de στοὰ βασιλική aan de Zuidzijde van den tempelhof, die volgens Jozefus, Ant. XV, 11, 5 zich zóó hoog boven eenen stijlen afgrond verhief, dat men begon te duizelen, wanneer men zich er op bevond. Het artikel vóór πτερύγ. duidt aan, dat eene bepaalde tinne bedoeld werd. Vgl. Euseb. H. e. II, 23, 12. Mt. 4 : 5, Lk. 4 : 9.

Πτέρυξ, υγος, ἡ, van πτερόν (van πέτομαι), de veder, vandaar de vleugel, Mt. 23 : 37, Lk. 13 : 34, Openb. 4 : 8, 9 : 9, 12 : 14. LXX voor כָּנָף.

Πτερωτός, ή, όν, gevleugeld, Gen. 1 : 21, Deut. 4 : 17, Ps. 77 (78) : 27.

Πτηνός, ή, όν, van πέτομαι (Aor. ἔπτην), gevederd, gevleugeld, vliegend; τὰ πτηνά substantive = de vogels, het gevogelte, 1 Kor. 15 : 39.

Πτήσσω, verschrikken, van schrik schuw wegkruipen, Deut. 1 : 21, 2 Kon. 19 : 26 A R, Job 38 : 17.

Πτίλλος, πτίλος, (τοὺς ὀφθαλμούς) voor תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ, die een vlek op het oog heeft, Lev. 21 : 20.

Πτοέω (ook πτοιέω en πτοιάω), -ῶ, -ήσω, schuw maken, angst aanjagen; in Passivo, πτοέομαι, οῦμαι, Aor. 1 ἐπτοήθην = angstig worden, beangst zijn, Ex. 19 : 16, Deut. 31 : 6, 1 Kron. 22 : 13, 2 Kron. 20 : 15, 32 : 7, Job 11 : 16, 23 : 15, Lk. 21 : 9, 24 : 37.

Πτόησις (ook πτοίησις), εως, ἡ, het beangstigen, de beangstiging; doch vervolgens sensu passivo = de angst of schrik, Spreuk. 3 : 25, Sir. 50 : 4, 1 Petr. 3 : 6, waarbij vgl. vs. 14.

Πτολεμαΐς, ΐδος ἡ, geogr. eigennaam eener versterkte havenstad van Palestina aan de Middellandsche Zee, Ptolemaïs. Zij heette oudtijds Akko. Zij droeg in den Romeinschen tijd den naam, waaronder zij in het N. T. voorkomt, Hand. 21 : 7, en dien zij ontleend schijnt te hebben aan een der Ptolemeërs (waarschijnlijk eenen ouderen dan den Egyptischen vorst Ptolemaeus Lathurus, door wien zij omstreeks eene eeuw vóór Chr. veroverd werd). De stad heette in den tijd der kruistochten

, Jean d'Acre, en tegenwoordig Akka. Vgl. het Bijb. Woordenboek ehm—Van Rhijn, Dl. I, blz. 52 op het woord Akko.

Πτύξις, ἡ, het vouwen = πτύξ, de vouw, Job 41 : 4 (5).

Πτύον, ου, τό, Att. πτέον, de wan of wanschop, werktuig om het ιan in de hoogte te werpen en daardoor van het wegstuivende kaf te iveren, Mt. 3 : 12, Lk. 3 : 17.

Πτύρω, -υρῶ, schuw, schichtig maken; in Passivo πτύρομαι = schichtig ırden, in ruimeren zin = zich verschrikt of vervaard laten maken, l. 1 : 28.

Πτύσμα, ατος, τό, van πτύω, het uitgespuwde, speeksel, Joh. 9 : 6.

Πτύσσω, -ύξω, vouwen, toevouwen, bijz. van kleederen, van boeken, e op opgerolde bladen geschreven waren = toerollen, toedoen (in genstelling van ἀναπτύω, Lk. 4 : 20.

Πτυχίον, τό, verkleinw. van πτυχή, boekje, ook πτυκτίον en πυκτίον schreven, Greg. Naz. III, 332 B, Athan. I, 600 C.

Πτύω -ύσω, spuwen, Lat. spuo, abs. Mk. 7 : 33; εἴς τι = ergens in, k. 8 : 23; χαμαί = op den grond, Joh. 9 : 6.

Πτῶμα, ατος, τό, van πίπτω, de val, de in- of nederstorting; van vende wezens, het gevallene, en vandaar πτῶμα νεκροῦ = het lijk; .ter ook zonder νεκροῦ, en zoo in het N. T., Mt. 14 : 12 (א B C D L; F G K M enz. σῶμα), 24 : 28, Mk. 6 : 29, Openb. 11 : 8, 9.

Πτῶσις, εως; ἡ, van πίπτω, de val, in eigenl. zin, Ex. 30 : 12, Job 5 : 23, Mt. 7 : 27; overdr., in tegenstelling met ἀνάστασις, van de ver- edering, den onder- of achteruitgang, die het gevolg is van zondige erblinding, Lk. 2 : 34. LXX voor נֶגֶף, מַגֵּפָה.

Πτωχεία, ας, ἡ, het bedelen, de bedelstaat, vervolgens in ruimeren in = de armoede, 2 Kor. 8, 9, Openb. 2 : 9; 2 Kor. 8 : 2: ἡ κατὰ ἀθους πτωχεία = de diepe armoede, vgl. op βάθος. LXX voor עֳנִי.

Πτωχεῖον, τό, armenhuis, ptocheum, hospitaal, Greg. Naz. III, 48 C, Chalc. Can. 8.

Πτωχεύω, εύσω, eig. bedelen, als bedelaar leven, dan ook = arm, ehoeftig zijn, Ps. 33 (34) : 10, 2 Kor. 8 : 9. LXX voor דָּלַל, יָרַשׁ, רוּשׁ.

Πτωχός *, ή, όν, arm (vgl. πτώσσω, bukken, schuw vluchten), sterker lan πένης, de arme, terwijl πτωχός is de bedelaar of de ellendige. De πένης is hij, die niet genoeg verdienen kan, de πτωχός die ondersteuning noodig heeft. Mt. 19 : 21, 26 : 9, 11, Mk. 10 : 21, 12 : 42 enz. 14 : 5, 7, Lk. 14 : 13, 21, 16 : 20, 22, 18 : 22, 19 : 8, 21 : 6, Joh. 9 : 8 rec. 12 : 5, 6, 8, 13 : 29, Rom. 15 : 26, Gal. 2 : 10, Jak. 2 : 2, 3, 5, 6, Openb. 13 : 16. Overdr. Gal. 4 : 9 ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, die niets kunnen uitwerken of vermogen. Zie στοιχεῖον. Anders met betrekking tot den toestand en het bezit des heils, Openb. 3 : 17 πτωχὸς καὶ τυφλὸς καὶ γυμνός. Dit is eene verdere ontwikkeling van het gebruik, dat

waarschijnlijk voortgevloeid is uit de Mt. 5 : 3, 11 : 5, Lk. 4 : 18, 6 : 20, 7 : 22 en beeldsprakig ook Lk. 14 : 13, 21, 16 : 20, 22 opgenomen Oud-Testamentische beschouwing, die onder πραΰς besproken is, volgens welke de armen — als degenen, die verongelijkt worden en onrecht dragen — het zijn, voor wie het heil Gods bepaald is, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται Mt. 11 : 5, Lk. 7 : 22, 4 : 18 πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς naar Jez. 61 : 1. Vandaar de zaligspreking Lk. 6 : 20 μακάριοι οἱ πτωχοί, ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασ. τ. θ. Mt. 5 : 3 μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασ. τ. οὐρ. Over den Oud-Testamentischen grondslag van deze makarismen zie onder πραΰς. Wij moeten hier nog aanwijzen, dat Mt. 5 : 3 οἱ πτωχοὶ τῷ πν. geen beperking met betrekking tot Lk. 6 : 20 bevat, die daardoor weggenomen wordt, dat Lk. 6 : 20 onmiddellijk de jongeren toegesproken worden. De toevoeging τῷ πν. geeft nergens in het O. T., waaraan zij ontleend is, eene beperking te kennen, hetzij door onderscheiding van het innerlijke van het uiterlijke, of van het bewuste van het onbewuste, of door betrekking van τῷ πν. op de Nieuw-Testamentische gave des heils (Achelis), wat in de bedoelde Oud-Testamentische constructies רוּחַ nooit beteekent. Vgl. עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ Jez. 66 : 2, דַּכְּאֵי־רוּחַ Ps. 34 : 19, דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ Jez. 57 : 15. רוּחַ is in deze constructies steeds het innerlijke van den mensch, waarin hij bij zijnen toestand lijdt of tot zoover het leed van zijnen toestand dringt en hem drukt, zoodat het niet eene beperking, maar eene versterking uitdrukt. Vgl. נִשְׁבְּרֵי־לֵב Ps. 34 : 19 en andere constructies met לֵב, b. v. Ps. 109 : 16 אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאֵה לֵבָב, waardoor, zooals reeds onder πραΰς gezegd is, niet eene bepaalde wijze, maar de volheid van datgene wat het adj. uitdrukt, aangewezen wordt. Zoo bedoelt ook Mt. 5 : 3 de πτ. τῷ πν. de πτ., omdat zij diep, inwendig, door de armoede, gedruktheid en het geweld van buiten lijden. Πτωχός komt bij de LXX hoofdzakelijk overeen met עָנִי Lev. 19 : 10, 23 : 22, 2 Sam. 22 : 28, Job 29 : 12, 34 : 28, 36 : 6, Ps. 10 : 2, 12 : 6, 14 : 6, 22 : 25, 25 : 16, 34 : 7, 35 : 10, 37 : 14, 40 : 18, 68 : 11, 69 : 30, 70 : 6, 72 : 2, 74 : 21, 86 : 1, 87 : 16, 102 : 1, 109 : 22, 140 : 13, Jez. 3 : 14 en 41 : 17, 58 : 7, vgl. vs. 6, Ez. 16 : 49, 18 : 12, 22 : 29, Am. 8 : 4, Hab. 3 : 13 (zeldzamer = ταπεινός, ἀσθενής enz. zie onder πραΰς). Verder = אֶבְיוֹן, 1 Sam. 2 : 8, Esth. 9 : 22, Ps. 9 : 19, vgl. vs. 17, 18, 72 : 12 vgl. vs. 13 enz. 82 : 3, 4, 109 : 16, 132 : 15, Spreuk. 14 : 31, 31 : 20, Jez. 14 : 30. דַּל Ps. 72 : 12, 113 : 7, Spreuk. 19 : 4, 17, 22 : 9, 22, 28 : 3, 8, 29 : 14, Jez. 10 : 2, 14 : 30, Jer. 5 : 4, 39 : 10, Am. 2 ; 7, 4 : 1, 8 : 6, Job 34 : 27 enz. Lev. 19 : 15, 2 Kon. 24 : 14, 25 : 12, עָנָו Ps. 69 : 33, Spreuk. 14 : 21, Jez. 29 : 19, 61 : 1. Daarenboven nog = רָשׁ en somtijds חֶלְכָה, יָתוֹם enz. Verder vgl. πένης = אֶבְיוֹן, דַּל, עָנִי Jez. 10 : 2, Pred. 6 : 8, Spreuk. 31 : 9, 20, Ps. 9 : 13, 19, 72 : 12, 74 : 21, 109 : 16.

ut. 15 : 11, 24 : 14 enz. עָנָו (Ps. 10 : 18, 22 : 27), רָשׁ en somtijds
ders. Deze plaatsen geven tegelijk het volledige materiaal van de hier
aanmerking komende beschouwing, vgl. vooral Ps. 82 : 3, 4, Job 34 : 27
z. Ps. 10 : 2, 37 : 14, 72 : 2, 140 : 13, Jez. 32 : 7. Hiernaar zouden
. 5 : 3 de πτωχοὶ τῷ πν. = עֲנִיֵּי רוּחַ, de πραεῖς vs. 4 = עֲנָוִים zijn.

Πτωχοτροφία, ἡ, het voeden of ondersteunen van de armen, Basil.
, 592 C, Greg. Naz. II, 505 A.

Πυγμή, ῆς, ἡ, waarschijnlijk, evenals het Adverb. πύξ, met de vuist,
γών, de elleboog, van een verouderden wortel πύκω, en verwant met
ὑκη en andere woorden, die iets, dat spits toeloopt, te kennen geven
ok met het Lat. pungo, pupugi) = de vuist, de spits gebalde hand.
k. 7 : 3, waar ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας = indien zij de handen
et met de of tot een vuist gewasschen, d. i. naar het schijnt, niet
echts even afgespoeld, maar, door wrijving der (daardoor tot een vuist
ineengesloten) handen tegen en over elkander, opzettelijk gereinigd
ebben. Wij zouden zeggen: stevig, duchtig of zorgvuldig. De Vulgaat
rtaalt het Grieksche woord door crebro, en heeft dus óf anders (b. v.
υκνά, wat reeds door Erasmus gegist werd) gelezen, óf voor de oorsp.,
ı zijn oog onverstaanbare, en daarom verkeerde lezing iets anders in
e plaats gesteld. Opmerkelijk is het, dat de gissing van Erasmus thans
ok door den Cod. Sinaït., die deze lezing heeft, gestaafd wordt; zie
p πυκνός. LXX voor אֶגְרֹף (Ex. 21 : 18, Jez. 58 : 4).

Πυθμήν, ὁ, diepte, grond, bodem, Test. Abrah. A, 101. In de
XX voor שָׂרִיג, wijnrank, Gen. 40 : 10, 12; voor קָנֶה, halm, Gen.
1 : 5, 22. Voor דֶּרֶךְ weg, Spreuk. 14 : 12, 16 : 25.

Πύθων, ωνος, ὁ (volgens Curtius, Etymologie, S. 286 van den stam
υ, πύθω), de Python, d. i. oorspr. de naam van den draak, die in het
gebied van Pytho aan den voet van den Parnassus in Phocis woonde en
het orakel van Delphi bewaakte, totdat hij door Apollo verslagen werd;
n lateren tijd echter werden waarzeggers, buiksprekers enz. ook wel
πύθωνες geheeten, en vandaar dat men πνεῦμα πύθωνος, Hand. 16 : 16,
pleegt te verstaan in den zin van δαιμόνιον μαντικόν = een waarzeggende
geest.

Πυκάζω, dichtmaken, vastmaken, bevestigen, goed van iets voorzien,
Ps. 117 (118) : 27, groenen van een boom, Job 15 : 32, Hoz. 14 : 9.

Πύκασμα, τό (πυκάζω), touw, koord, Symm. Ps. 117 (118) : 27 (LXX
ἐν τοῖς πυκάζουσιν).

Πυκνός, ή, όν, verwant met πυγμή, eig. dicht, ineengedrongen, Ez.
31 : 3 A, van eene vaste stof, maar ook van eene opeengepakte schare;
vervolgens van hetgeen dicht op elkander volgt, gedurig geschiedt, en
vandaar = gedurig, telkens wederkeerend, 1 Tim. 5 : 23, het Neutrum
plur. πυκνά adverbialiter = dikwijls, telkens, Mk. 7 : 3 (volgens א;

ABLN enz. πυγμῇ), Lk. 5:33; in Comparativo = meermalen, meer dan eens, Hand. 24:26.

Πυκνῶς, dikwijls, Didache 16:2.

Πυκτεύω -εύσω, van ὁ πύκτης, de vuistvechter (Lat. pugil; Eng. boxer), vandaar de kunst van den πύκτης uitoefenen, met de vuist vechten, ἐκ 1 Kor. 9:26.

Πύλη, ης, ἡ, van πέλω, de deur, inzonderheid de poort eener stad, Gen. 19:1, 28:17, 34:20, Lk. 7:12, Hand. 9:24, Hebr. 13:12; van den tempel, Hand. 3:10; van eene gevangenis, Hand. 12:10; zinnebeeldig wordt van eene enge en breede poort gesproken, Mt. 7:13, 14, Lk. 13:24 (waar echter door ℵBDL θύρα gelezen wordt); πύλαι ᾅδου, Mt. 16:18 = poorten van den Hades of het doodenrijk, is eene bij de Grieken en Romeinen zoowel als de Hebreërs gangbare omschrijving van het doodenrijk zelf, dat men gewoon was zich als door zulke poorten versterkt en afgesloten voor te stellen. Vgl. ook Sap. 16:13, 3 Makk. 5:51 en Grimm bij deze laatste plaats. In de LXX πύλη vaak voor שַׁעַר, ook voor דֶּלֶת en פֶּתַח.

Πυλών, ῶνος, ὁ, de voordeur of voorpoort, d. i. de hoofdingang van een gebouw, bijz. van een paleis, tempel of ander groot gebouw, waaraan zich verschillende πύλαι bevonden (vgl. Hand. 3:10, 12:10), Gen. 43:19, Richt. 18:16 A, 1 Kon. 6:8, Mt. 26:71, Lk. 16:20, Hand. 10:17, 12:14. In deze poort was eene kleinere deur, bestemd voor degenen die bij nacht wenschten te worden ingelaten, ἡ θύρα τοῦ πυλῶνος = de poortdeur, Hand. 12:13, πυλών = πύλη = stadspoort, en in dien zin in Plurali, Hand. 14:13, Openb. 21:12 enz., 22:14.

Πυλωρός, ὁ, deurwachter = שׁוֹעֵר, 1 Kron. 9:17, 21, 15:18, 23, 24.

Πυνθάνομαι, Fut. πεύσομαι, Aor. 2 ἐπυθόμην, Depon. Med., vragen, navraag doen, vernemen, door eene direkte vraag gevolgd, Hand. 4:7, 10:29, 23:19; door eene indirekte met den Indicat., Hand. 10:18; met den Optativ., om iets als tot de voorstelling des vragenden behoorende te kenmerken, Lk. 15:26, 18:36, Joh. 13:24, Hand. 21:33 (waar eerst de Optativ. en vervolgens de Indicativ. gebezigd wordt); παρά τινος en τὶ παρά τινος = iets van iemand vernemen, er hem naar vragen, Mt. 2:4, Joh. 4:52; bijz. van het instellen van een gerechtelijk onderzoek, περί τινος = naar of over iemand, Hand. 23:20; seq. ὅτι = vernemen, in den zin van door vragen te weten komen, Hand. 23:34.

Πυξίον, τό, diminut. van πυξίς, schrijftafel, Ex. 24:12, Hab. 2:2, Jez. 30:8.

Πύξος, ἡ, de buksboom, Jez. 41:19.

Πύον, τό, etter, Apoc. Petri 3.

Πῦρ, πυρός, τό, misschien van het Sanskr. pu, zuiveren, vgl. Cur-

us, S. 286, het vuur, a) in gewonen zin, Mt. 3:10, 13:40, 17:15, k. 22:55, Hand. 28:5 enz.; als Genitiv. attributiv. vaak met andere, ooral zinverwante Nomina verbonden, ter Hebraïseerende (doch ook aan ndere talen niet vreemde) omschrijving van een Adjectiefbegrip = vurig, randend, gloeiend, als φλόξ, ἄνθρακες, λαμπάδες, στῦλοι πυρός, Hand. :30, Rom. 12:20, Hebr. 1:7, Openb. 4:5, 10:1, 19:12; over πυρὸς ῆλος, Hebr. 10:27, zie op ζῆλος; κάμινος τοῦ πυρός = brandende of eete oven, Mt. 13:42; daarentegen voor een ander Nomen in Genit. ls: πῦρ φλογός = vuur van een vlam, daarin bestaande, d. i. een lammend vuur, 2 Thess. 1:8 (waar echter door BDgr.Egr.FG φλὸξ υρός = vuurvlam gelezen wordt); b) oneigenl. wordt πῦρ gebezigd van le verwoesting door het vuur aangericht = de brand, Hand. 2:19, ! Petr. 3:7; van den bliksem, Lk. 9:54, 17:29, Openb. 8:7, 20:9, gl. Hebr. 12:18; c) tot het fig. en overdracht. gebruik van πῦρ beιoort, waar het gebezigd wordt als beeld van twist en tweedracht, ʟk. 12:49, vgl. Jak. 3:6, waar de tong een vuur wordt genoemd om ıet kwaad dat zij sticht; of als beeld van het goddelijk strafgericht over de onbekeerlijken, in de uitdrukking: βαπτίζειν ἐν πυρί = met vuur doopen, Mt. 3:11, Lk. 3:16, vgl. op βαπτίζω. Inzonderheid komt πῦρ zoo voor bij de voorstelling van de onderaardsche strafplaats der boozen onder het beeld van een brandenden oven (κάμινος τοῦ πυρός) Mt. 13:42, 50, of vuurpoel (λίμνη τοῦ πυρός) Openb. 19:20, 20:10, 14, 15, vgl. 21:8. Deze plaats heet elders ook γέεννα τοῦ πυρός = vuurhel (vgl. op γέεννα), terwijl het daarin brandende vuur ἄσβεστον, αἰώνιον = onuitbluschbaar, eeuwig wordt genoemd op plaatsen als Mt. 18:8, Mk. 9:43 (vgl. vs. 44), Jud. vs. 7 enz. LXX voor אֵשׁ.

Πυρά, ᾶς, ἡ, eigenl. datgene waarop iets verbrand wordt, de vuurhaard en bijz. de brandstapel, vervolgens ook hetgeen verbrand wordt zelf, de bijeengehoopte brandstof, het vuur of houtvuur, Judith 7:5, Wijsh. 17:6, Sir. 51:4, 1 Makk. 12:28, 2 Makk. 1:22, Hand. 28:2, 3.

Πύργος, ου, ὁ, (verwant met ons: burcht, de toren, bijz. een der wachttorens, die zich op den muur van versterkte steden plachten te bevinden, en in dien zin waarschijnlijk Lk. 13:4; vervolgens in ruimeren zin van een hoog, torenvormig, of met torens voorzien gebouw, dat hetzij tot verdediging of tot woning diende, Gen. 11:4, 5, 8, Mt. 21:33, Mk. 12:1, Lk. 14:28. LXX = מִגְדָּל.

Πυργοποιΐα, ας, ἡ, het bouwen van eenen toren, Philo, B, 86.

Πύργωσις, ἡ, het bouwen van eenen toren, Philo I, 505, 15.

Πυρεῖον, πυρίον, τό, koolpan, vuurbekken, Ex. 27:3, 38:22, 23, 24, Lev. 10:1, 16:12, Num. 4:14.

Πυρέσσω, -ττω, -ξω = febricito, koortsig zijn, de koorts hebben, Mt. 8:14, Mk. 1:30.

Πυρετός, οῦ, ὁ, van τὸ πῦρ, de brandende hitte of gloed, bij ziektebeschrijving = de koorts, Mt. 8 : 15, Mk. 1 : 31, Lk. 4 : 38, 39, Joh. 4 : 52, Hand. 28 : 8. Bij Lk. 4 : 38 vgl Galen. De different. feb. l. 1 σύνηθες τοῖς ἰατροῖς ὀνομάζειν . . . τὸν μέγαν τε καὶ μικρὸν πυρετόν.

Πυρίκαυστος, ον, met vuur verbrand, Jez. 1 : 7, 22 A, 9 : 5 (4), 64 : 11 (10).

Πύρινος, ίνη, ον, van τὸ πῦρ, vurig, er als vuur uitziende en blinkende, vuurrood, Sir. 48 : 9, Ez. 28 : 14, 16, Openb. 9 : 17.

Πυρόλαβον, τό, vuurdrager, Arist. 105 : 19.

Πυρός, ὁ, weit, tarwe, Gen. 30 : 14, Ex. 9 : 32, 29 : 2, 34 : 22, Deut. 8 : 8.

Πυρόω, -ῶ, -ώσω, van τὸ πῦρ, in Activo = branden, in brand steken, verbranden, Judith 8 : 27, Ps. 16 (17) : 3; in het N. T. in Passivo, πυρόομαι, -οῦμαι, Perf. πεπύρωμαι, a) in eig. zin = door vuur verteerd, verbrand worden, 2 Petr. 3 : 12; βέλη πεπυρ. brandende pijlen, vuurpijlen, d. i. een soort van werptuig, van brandende stoffen voorzien, vooral om schepen in brand te steken (de malleolus der Romeinen), Ef. 6 : 16; b) oneig. van metalen: ἐν καμίνῳ πεπυρωμένα = in den oven, d. i. in het vuur gebrand of gegloeid, en vandaar de fig. uitdrukking: πόδες πεπυρωμένοι Openb. 1 : 15; Openb. 3 : 18: χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρός = goud door vuur gelouterd of beproefd (Hebr. צָרַף Zach. 13 : 9, Ps. 11 (12) : 6); c) overdracht. = branden, van pijn of smart, 2 Makk. 4 : 38, 10 : 35, 14 : 45, 2 Kor. 11 : 29, van onkuische begeerte, 1 Kor. 7 : 9.

Πύρπνοος, ον = πυρίπνοος, vuur spuwend, Wijsh. 11 : 18.

Πυρπολέω, zich bij het vuur bezighouden, vuur aansteken, het onderhouden, met vuur verwoesten, 4 Makk. 7 : 4.

Πυῤῥάζω, -άσω, rood, roodachtig zijn, Mt. 16 : 2, 3.

Πυῤῥάκης, ες, roodachtig, Gen. 26 : 25, 1 Sam. 16 : 12, 17 : 42.

Πυῤῥίζω, rood zijn, Lev. 13 : 19, 42, 43,

Πυῤῥιχισμός, ὁ = τὸ πυῤῥιχίζειν, ἡ πυῤῥίχη, de krijgsdans, Jos. Ant. 19, 1, 14.

Πυῤῥός, ά, όν, van τὸ πῦρ, eig. vuurkleurig, d. i. vuurrood, doch vervolgens ook van allerlei kleurmengingen, waarin rood den boventoon heeft, b. v. ros, rosachtig; = rood, Gen. 25 : 30, Num. 19 : 2, 2 Kon. 3 : 22, 5 : 17 R, Hoogl. 5 : 10; = ros, Openb. 6 : 4, 12 : 3. LXX voor אָדֹם.

Πύῤῥος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Pyrrhus. Zoo heet Hand. 20 : 4 de vader van zekeren Sopater, een geloovige uit Berea, die Paulus een eindweegs begeleidde.

Πυρσεύω, door vuur of fakkels een teeken geven, Job 20 : 10 B, S, Spreuk. 16 : 28.

Πυρφόρος, ον, vuurdragend, brengend, schitterend, lichtend, Job 41 : 20 (21), Obadja 1 : 18 A S².

Πύρωσις, εως, ἡ, van πυρόω, eig. de verhitting, het branden, vervolg. de brand, vuur, Openb. 18 : 9, 18, overdracht. = de hitte of vuur-)ef des lijdens, 1 Petr. 4 : 12; ἡ πυρ. τ. δοκιμασίας, Didache 16 : 5.

Πυρωτής, ὁ, smid, Neh. 3 : 8.

Πύσμα, τό, onderzoek, vraag, Philo I, 99, 13, 202, 45, 321, 27.

Πώ, eene enklitische Partikel, waarover zie op μήπω, μηδέπω, οὔπω οὐδέπω.

Πώγων, ωνος, ὁ, baard, Lev. 13 : 29, 30, 14 : 9, 19 : 27, 21 : 5, Sam. 21 : 13 (14).

Πωγωνοτροφέω, den baard laten groeien, Tatian. 860 A.

Πωλέω, -ῶ, -ήσω, grondvorm van het Depon. med. πωλέομαι, veel n eene plaats verkeeren, daar dikwerf komen of heengaan, en evenals ; van πέλω (veeltijds πέλομαι) aankomen, in beweging zijn ergens heen, rsari; vandaar bijz. van hen gezegd, die eene plaats plegen te be-eken, daar verkeeren om hunne waren om te zetten (vgl. ons werk-)ord markten, en de verwantschap in het Latijn tusschen venio en neo, ventito en vendito) = verkoopen, absolute, en in tegenstelling et ἀγοράζω, Lk. 17 : 28, Openb. 13 : 17; τί, Mt. 13 : 44, 19 : 21, Mk.) : 21 enz.; τί τινος = voor zekeren prijs, Mt. 10 : 29; het Particip. οἱ πωλοῦντες substantive = de verkoopers, de kooplieden, Mt. 21 : 12,) : 9 enz. LXX voor מָכַר.

Πωλητήρ, ὁ, verkooper, Philo I, 161, 31.

Πῶλος, ου, ὁ, ἡ, Lat. pullus, het veulen van een paard, doch ver-)lgens ook in 't algemeen het jong van een dier; in het N. T. bijz. van en ezel, het ezelveulen, Mt. 21 : 2 enz., Mk. 11 : 2 enz., Lk. 19 : 30 enz.; ῶλος ὄνου, Joh. 12 : 15.

Πώποτε, Adverb., van πώ en ποτέ, van het verledene = nog ooit, an de toekomst = ooit nog, met een negatie = nog nooit, nooit meer, k. 19 : 30, Joh. 1 : 18, 5 : 37, 6 : 35, 8 : 33, 1 Joh. 4 : 12.

Πωρόω *, van πῶρος, benaming van eene steensoort (tufsteen, ook van ene soort marmer) en verder van een knobbelachtig gezwel, jichtknob-)els enz. Daarvan πωρόω = versteenen, verharden; verder een knobbel-;ezwel veroorzaken, verharden. Daaraan sluit het Nieuw-Testamentisch ;ebruik aan, dat πωρόω van de slechte verhouding van den mensch tot God toepast, syn. σκληρύνεσθαι, σκληροκαρδία. Dat het niet van een adjec-ief πωρός, blind, is af te leiden, bewijst Mk. 6 : 52 ἦν αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη vgl. met Mt. 13 : 15 ἐπαχύνθη ἡ κ. τοῦ λαοῦ τούτου. Joh. 12 : 40 ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν naar Jez. 6 : 10 = הַשְׁמֵן, waar de LXX heeft ἐπαχύνθη. Dat het hiervan op τὰ νοήματα toegepast wordt 2 Kor. 3 : 14 vgl. vs. 15, ligt evenzoo voor de hand, als het overbrengen op den persoon zelven Rom. 11 : 7 οἱ λοιποὶ ἐπωρώθησαν (Pass. vgl. vs. 8). Het duidt de door tegenstrevigheid tegen

de indrukken der goddelijke openbaring gevolgde ongeschiktheid, om verdere indrukken te ontvangen en zich te laten helpen en redden; derhalve de onontvankelijkheid voor de openbaring Gods. Vgl. Hesych. πώρωσις ἀναισθησία en daardoor is het synoniem, hoewel niet identisch met σκληρύνειν, dat het toppunt der verharding aanduidt. — Bij de LXX vinden wij het ééns Job 17 : 7 πεπώρωνται γὰρ ἀπὸ ὀργῆς οἱ ὀφθαλμοί μου = כֵּהָה, waar de Alex. πεπήρωνται leest. Niet onmogelijk is, dat het door Suidas en andere lexicographen aangehaalde, anders niet aan te wijzen πωρός, blind, eerst op grond van deze plaats gevormd is. Dat πεπώρωνται hier de verblinding, de onontvankelijkheid der oogen met een aan eenen anderen pathologischen toestand ontleend woord aan kan duiden, ligt des te meer voor de hand als Joh. 12 : 40 τυφλοῦν en πωροῦν, hoewel met verschillende objecten, toch synoniem naast elkander staan.

Πώρωσις *, εως, ἡ, verharding, Plut. Galen. In het N. T. overgebracht op de onontvankelijkheid voor de goddelijke heilsopenbaring, Mk. 3 : 5 en Ef. 4 : 18 π. τῆς καρδίας. Rom. 11 : 25 π. ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν ἄχρις κτλ., van de verharding van Israel gedurende de καιροὶ ἐθνῶν. Vgl. Theodoret. bij Ef. 4 : 18 πωρ. τὴν ἐσχάτην ἀναλγησίαν ἐκάλεσε, bij Ernesti, Glossa sacr. Suid. s. v. Harless t. d. pl.

Πώς, eene enklitische partikel, waarover zie op εἴπως en μήπως.

Πῶς, Adverb. van het verouderde πός, vragend Correlativ. van .. (waarvan ook ποῖ, ποῦ, πῶ, πόθεν enz.), hoe, 1) als Vraagpartikel, a) bij direkte vragen = hoe? op welke wijze? α) seq. Indicat., bij vragen, die eenvoudig ten doel hebben iets te vernemen, Lk. 10 : 20, Joh. 9 : 10, 26, 1 Kor. 15 : 35; bij zulke, die een gevoel van verwondering of verstoordheid te geven, of eene zijdelingsche wederlegging in zich sluiten (hoe is het mogelijk, hoe kan het zijn dat enz), Mt. 7 : 4, 12 : 29, 34, 21 : 20, 22 : 12, 45, Mk. 12 : 35, Lk. 1 : 34, 20 : 41, Joh. 3 : 9, 1 Kor. 15 : 12, Gal. 4 : 9 enz.; in dezen vaak met andere Partikels verbonden, als: πῶς οὖν = hoe dan? hoe dan toch? d. i. hoe is het in een gegeven geval mogelijk of denkbaar dat, Mt. 12 : 26, 22 : 43, Joh. 6 : 42, 9 : 19, Rom. 10 : 14; anders daarentegen Rom. 4 : 10, waar πῶς zijne gewone kracht behoudt; καὶ πῶς = en hoe dan? indien dit zoo is, dit moet worden toegestemd? Lk. 20 : 44, Joh. 12 : 34, 14 : 5, 9, Hand. 2 : 8; πῶς δέ, na een voorafgegaan πῶς οὖν = en hoe? om iets als even onmogelijk als iets anders aan te duiden, Rom. 10 : 14, 15; πῶς οὐ = hoe komt het, dat niet? waarom niet? Mt. 16 : 11, Mk. 4 : 40, 8 : 21, Lk. 12 : 56, daarentegen πῶς οὐχί = hoe is het mogelijk of denkbaar, dat niet? waardoor dus de mogelijkheid van iets anders ontkend en de inhoud der vraag te sterker bevestigd wordt, Rom. 8 : 32, 2 Kor. 3 : 8. β) seq. Conjunct. Aor., waar gevraagd wordt, hoe iets zou moeten of

nnen gebeuren, dat als onmogelijk moet gedacht worden, Mt. 23:33; k met οὖν, Mt. 26:54; γ) eene enkele maal seq. Optat. met ἄν, waar vragende zich iets als onmogelijk denkt, Hand. 8:31; b) bij in-ekte vragen en afhankelijke voorstellen = ὅπως (waarvoor het, met zondering van eene enkele plaats, overal in het N. T. gebezigd wordt) hoe, α) seq. Indicat., om de wijze te beschrijven, waarop iets rkelijk geschiedt of behoort te geschieden: Mt. 6:28, Mk. 12:41, :. 8:18, Joh. 9:21, 1 Kor. 3:10, Ef. 5:15 enz., of heeft plaats had: Mk. 5:16, Lk. 8:36, Joh. 9:15, Hand. 9:27, 11:13, of schieden zal: Mk. 11:18, 1 Kor. 7:32, 33, 34 (op welke laatste aatsen echter ook grammatisch beter de Conjunct. gelezen wordt); seq. Conjunct., waar alleen vraag is naar de mogelijkheid van iets, e het zou kunnen geschieden, Mt. 10:19, Mk. 14:1, 11, Lk. 12:11, :2; — 2) bij uitroepingen staat πῶς in de beteekenis van hoe! vóór ljectiva en Adverbia, Mk. 10:23, 24, Lk. 18:24; = hoe! hoe zeer! ór Verba, Lk. 12:50, Joh. 11:36.

P.

Ῥαάβ of Ῥαχάβ, ἡ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Rachab = רָחָב; zoo heette de burgeres van Jericho, bij welke de door Jozua uitgezonden verspieders hunnen intrek namen (Joz. 2 : 1), Mt. 1 : 5, Hebr. 11 : 31, Jak. 2 : 25. Ῥαχάβη, ἡ, bij Jos. Antt. 5, 1, 2.

Ῥαββί, het Hebr. woord Rabbi (רַבִּי van רַב veel, groot, vgl. het Lat. magister van mac, magnus, en ons: Meester), de eeretitel der Joodsche leeraars ten tijde van Jezus, Mt. 23 : 7, 8. Ook Jezus werd met dien titel door zijne leerlingen en anderen toegesproken, Mt. 26 : 25, 49, Mk. 9 : 5, 11 : 21, Joh. 1 : 39, 50, 3 : 2 enz. Vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn bij Rabbi.

Ῥαββουνί, ook ῥαββονί, het Arameesche woord Ribbôn of Rabbôn (רִבּוֹן, רַבָּן) met het Pron. 1 ps. = mijn Rabbi, mijn Meester, welke titel bij de latere Joden als de eervolste gold, waarmede leerlingen eenen leeraar begroetten, Mk. 10 : 51, Joh. 20 : 16.

Ῥαβδίζω, -ίσω, Aor. 1 pass. ἐῤῥαβδίσθην (ook met éene ρ), met roeden slaan, stokslagen geven, slaan, Richt. 6 : 11, Ruth 2 : 17, Hand. 16 : 22, 2 Kor. 11 : 25.

Ῥάβδος, ου, ἡ, a) = de roede of staf (Lat. virga, verber), Gen. 30 : 37, 38, 39, Hebr. 9 : 4, Openb. 11 : 1; b) = de roede als tuchtmiddel, de stok, 1 Kor. 4 : 21; c) = de staf om op te leunen, de wandelstaf of -stok, Mt. 10 : 10, Mk. 6 : 8, Lk. 9 : 3, Hebr. 11 : 21; d) = de staf als teeken van waardigheid en macht, de schepter of heerscherstaf, Hebr. 1 : 8, Openb. 2 : 27, 12 : 5, 19 : 15. LXX vooral voor מַטֶּה en שֵׁבֶט.

Ῥαβδοῦχος, ου, ὁ, van ῥάβδος en ἔχω, eig. een bundel roeden of staven dragende of voerende, en vandaar in 't algemeen een titel van magistraatspersonen, wier bevoegdheid, om orde en tucht te handhaven, door dit teeken werd aangeduid, doch te Rome meer bepaald van hen, die het recht hadden de fasces door Lictoren voor zich uit te doen dragen, en vervolgens ook van die Lictoren zelven, d. i. de dienaars of gerechtsdienaars, die voor de overheidspersonen uitgingen, orde en rust moesten bewaren en de lijfstraffen voltrokken. In laatstgenoemden zin Hand. 16 : 35, 38.

Ῥαγάς, άδος, ἡ, reet, spleet, kloof, Jez. 7 : 19.

Ῥαγαύ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Ragau (= רְעוּ, vriend), die het geslachtregister van Jezus, Lk. 3 : 35, voorkomt.

Ῥάδαμνος, ὁ, jonge twijg, scheut, Job 8 : 16, 14 : 7, 15 : 32, 40 : 17 (22).

Ῥᾳδιουργέω, lichtzinnig handelen, veronachtzamen, Jos. Vit. 65, Cels. j Orig. 1, 1096 A, Iren. 437 A.

Ῥᾳδιούργημα, ατος, τό, van ῥᾳδιουργέω (van ῥᾳδιουργός, lichtzinnig, ὁ διουργός, de deugniet of schelm, en dit van ῥᾴδιος, licht, lichtzinnig ı den stam van ἐργάζομαι), lichtzinnig handelen, schelmerij plegen, ındaar het schelmstuk, misdrijf, Hand. 18 : 14.

Ῥᾳδιουργία, ας, ἡ, van ῥᾳδιουργέω, de lichtzinnigheid, beginsellooze echtheid in het handelen, de boosheid of slechtheid, vooral van den ɜdrieger of oplichter, en vandaar ook = booze streken, arglistigheid, and. 13 : 10, Marci Diaconi Vita Porphyrii 1, 15.

Ῥᾳθυμέω, lichtzinnig, nalatig, zorgeloos zijn, Gen. 42 : 1, Judith : 16, Sir. 35 (32) : 11, 2 Makk. 6 : 4.

Ῥᾳθυμία, ἡ, zorgeloosheid, nalatigheid, 3 Makk. 4 : 8.

Ῥαίνω, sprengen, besprengen, bestrooien, Ex. 29 : 21, Lev. 4 : 17, : 9, 8 : 11, 14 : 16, 27.

Ῥακά, Grieksche vorm van het Chald. woord רֵיקָא, dat door de ıoden van Jezus' tijd als scheldnaam gebezigd werd, en leeghoofd, lomkop of deugniet schijnt te moeten beteekenen, Mt. 5 : 22. Het woord ɜ eene afkorting van רֵיקָן, vacuus. Vgl. Kautzsch, Gramm. Bibl. Aram. 889, S. 10.

Ῥάκος, εος, ους, τό, van ῥήγνυμι, het gescheurde en gelapte kleed, och ook de lomp of lap, Jez. 64 : 6 (5), Jer. 45 (38) : 11, Mt. 9 : 16, Mk. 2 : 21, Apoc. Petri 30.

Ῥαμά, ἡ, onverbuigb. geograf. eigennaam eener stad, een weinig ıoordelijk van Jeruzalem gelegen, in het stamgebied van Benjamin, Rama, Mt. 2 : 18.

Ῥάμνος, ἡ, doornstruik, Richt. 9 : 14, 15, Job 40 : 17 (22) S, Ps. 57 (58) : 9.

Ῥαντίζω *, ἐράντισα, Hebr. 9 : 19 i. p. v. ἐῤῥάντισα, Part. Perf. pass. ῥεραντισμένοι i. p. v. ἐῤῥαντ. Hebr. 10 : 22 Tdf. eveneens Lchm. Treg. Westc. In het gewone Grieksch ῥαίνω = besprengen. Het woord komt ook bij de LXX zeldzamer voor dan ῥαίνω en compos. Wij vinden het slechts Ps. 51 : 8 = חִטֵּא, 2 Kon. 9 : 33 (daarenboven ῥαντισμός Num. 19 : 9, 13 : 20, 21, Zach. 13 : 1), daarentegen ῥαίνω = נזה Lev. 6 : 20. הִזָּה Lev. 8 : 11, dat Exod. 29 : 21, Lev. 4 : 17, 5 : 9, 8 : 11, 14 : 16, 27, 16 : 14, 15, 19, Num. 19 : 4 = ῥαίνω, Lev. 4 : 6, 8 : 30 = προσραίνω, Lev. 14 : 7, 51, Num. 19 : 18, 21; 8 : 7 = περιῤῥαίνω, Lev. 6 : 27 (20) = ἐπιῤῥαντίζω. De verhouding tusschen ῥαντίζω en ῥαίνω is dezelfde als tus-

schen βαπτίζω en βάπτω, derhalve eigenlijk de besprenging uitoefenen. נזה duidt evenals זרק de ritueele handeling der bloedbesprenging aan. Het laatste woord wordt gebruikt, wanneer al het bloed besprengd wordt, het eerste in geval een gedeelte bij het altaar uitgegoten wordt (vandaar LXX voor זרק in den regel προσχέειν Lev. 1, besprenging met water van de asch der roode koe Num. 19. Van het besprengen van het bloed Lev. 3:2, 8, 13, 7:4, [14] enz.). De bloedbesprenging evenwel is de vorm van het overbrengen van het offerbloed voor de bemiddeling van zijne verzoenende kracht, de vorm van de aan de verzoening aansluitende reiniging. Vandaar met het volgend καθαρίζειν, ἀφαγνίζειν, ἁγιάζειν, ἐξιλάσκεσθαι, Lev. 8:11, 30, 14:7, 27, 16:14, 15, vgl. vss. 16, 19, Num. 8:7, 19:19. Men heeft tot nu toe niet genoeg opgemerkt, dat de bloedbesprenging in den regel slechts bij het heiligdom of bij het altaar geschiedde voor de ontzondiging — zie καθαρίζειν — en alleen in bijzondere gevallen eene besprenging ook van den mensch of van het volk plaats had — eene opmerking, die voor de beteekenis van de Oud-Testamentische offers — μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα (Hebr. 9:9) — van het grootste gewicht is. Eene besprenging van de personen vond nl. alleen plaats bij het sluiten van het verbond Ex. 24, de priesterwijding van het geslacht van Aäron Ex. 29:21, bij de reiniging van melaatschheid en door het besprengingswater van de asch der roode koe bij de verontreiniging door dooden, Lev. 14, Num. 19. De beide laatste gevallen zijn evenzeer verwant als melaatschheid en dood en de beide eerste harmonieeren eveneens. Hier wordt gedacht aan de sluiting van een verbond tusschen God en Zijn volk — vandaar de volbrenging van de verzoening naar beide zijden door den middelaar. Daar wordt gedacht aan het opheffen van eene gemeenschap met datgene wat tot het oordeel over de zonde behoort, terwijl het met het karakter van de offers als voorloopige verzoening overeenstemt, dat slechts eene werking van Gods zijde plaats had, daarentegen eene zoodanige van de zijde der menschen eenmaal slechts bij het begin gevonden werd en verder daar, waar melaatschheid en gemeenschap met den dood door het toebehooren van beiden tot het gericht de bondsbetrekking eigenlijk ophieven. Zoo ten minste schijnt de zaak beschouwd te moeten worden om te begrijpen, dat de Nieuw-Testamentische besprenging met het bloed van Christus (Hebr. 12:24 αἷμα ῥαντισμοῦ) alleen aan Ex. 24 (vgl. 1 Petr. 1:2 met 2:9 ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτόν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον κτλ. naar Ex. 19:6) en Num. 19 aansluit. Aan beide zijden droeg zij goede gevolgen, Hebr. 9:13, 19, 21, 23, 10:22, hoewel van de verdere besprenging van het heiligdom of het altaar, zooals zij bij den geregelden offerdienst plaats had, Ex. 40, Lev. 8, 30 geen melding gemaakt wordt. Vgl. evenwel Jos. Ant. 3, 8, 6, die bericht, dat de tent der samen-

komst en de daarbij behoorende voorwerpen met het bloed der ταῦροι en κριοί besprengd zijn, gedeeltelijk overeenkomstig de besprenging met bloed op den grooten Verzoendag. Vgl. Hebr. 10:22 met 9:14.

Ῥαντισμός *, ὁ, de besprenging. Alleen in het Bijbelsch en kerkelijk Grieksch LXX Num. 19:9, 13, 20, 31: ὕδωρ ῥαντισμοῦ = מֵי נִדָּה, water voor onreinheid; 31:23 = τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγνισμοῦ, waarmeê het bloed van Christus op Nieuw-Testamentisch gebied als αἷμα ῥαντισμοῦ Hebr. 12:24 overeenstemt, vgl. Hebr. 9:13 enz. 1 Petr. 1:2 εἰς ῥαντισμὸν αἵματος Ιυ Χυ — de deelneming aan de door Christus bewerkte verzoening aanduidend. Vgl. hiermeê ook 1 Joh. 5:6 οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος κτλ., οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον κτλ., vgl. Joh. 1:33, 3:5, 19:34—36. (Oud-Testamentisch is de vorm der reiniging, die door de verzoening bewerkt wordt).

Ῥαντός, ή, όν, bevochtigd, Gen. 30:32 R, 33, 35, 39, 31:10, 12.

Ῥαπίζω, -ίσω, Aor. 1 ἐῤῥάπισα (ook ἐράπισα geschreven), van ἡ ῥαπίς, de roede of stok, vandaar eig. met roeden slaan, stokslagen geven, doch vervolgens ook van het toedienen van slagen of klappen met de vlakke hand (ῥαπίσαι· τὸ πατάξαι τὴν γνάθον ἁπλῇ τῇ χειρὶ οἷον τὸ ἐπὶ κόῤῥης, Pape in v.), en zoo Mt. 5:39, waar ἐπὶ τὴν σιαγόνα er wordt bijgevoegd, en misschien ook Mt. 26:67, waar het absolute staat, doch waar het in elk geval van κολαφίζω onderscheiden wordt. Ev. Petri 9. Acta Thomae 4:40, 7:10.

Ῥάπισμα, ατος, τό, eig. de stokslag, doch ook wel = de slag of klap met de vlakke hand, de oorveeg of kinnebakslag, Jez. 50:6, Mk. 14:65, Joh. 18:22, 19:3, Didache 1:4.

Ῥάπτω, naaien, tezamen voegen, binden, Gen. 3:7, Job 16:16 (15).

Ῥάσσω, -ξω, = ἀράσσω, zie Meyer, Gr. Gramm. 2, § 163, slaan, smijten, stooten, Judith 9:8, 16:10, Lk. 9:39, Herm. Mand. 11, en bovendien als variant van ῥήσσω, Mk. 9:18 (Cod. D).

Ῥαφανοφαγία, ἡ, het eten van kool of radijs, Hippol. Haer. 436, 79.

Ῥαφιδευτής, ὁ, iemand, die naait, borduurt, Ex. 27:16, Orig. III, 1312 B.

Ῥαφιδευτός, ή, όν, geborduurd, Ex. 37:21.

Ῥαφίς, ίδος, ἡ, van ῥάπτω, naaien, de naald = βελόνη, Mt. 19:24, Mk. 10:25, Lk. 18:25.

Ῥαχάβ, zie op Ῥαάβ.

Ῥαχήλ, ἡ = רָחֵל, schaap, onverbuigb. Hebr. eigennaam Rachel; zoo heette de meest geliefde van Jakobs vrouwen, de jongste dochter van Laban en de moeder van Jozef en Benjamin, wier graf was te Bethlehem (Gen. 35:19, 20) Mt. 2:18, vgl. Jer. 31:15.

Ῥάχις, ἡ, de ruggegraat, 1 Sam. 5:4, voor גֶּרֶם, gebeente, Job 40:13 (18).

'Ῥάχος, ου, ῥάχη, ης, ἡ, doornstruik, Barn. 7, 745 A.

'Ῥεβέκκα, ἡ = רִבְקָה, van רָקַב, binden, die de mannen boeit door hare schoonheid, onverbuigb. Hebr. eigennaam Rebekka; zoo heette de vrouw van den aartsvader Izaäk, Rom. 9 : 10.

'Ῥέγχω, snurken, Jona 1 : 5, 6.

'Ῥέδη, ἡ, het Lat. rheda, een woord van lateren oorsprong, volgens sommigen aan het Gallisch ontleend, de wagen (met vier, in onderscheiding van τὸ ἅρμα met twee wielen), Openb. 18 : 13.

'Ῥεμβασμός, ὁ, zwijmel, nl. der begeerlijkheid, het woelen der hartstochten, Wijsh. 4 : 12.

'Ῥεμβεύω = ῥέμβομαι, rondgaan, ronddwalen, Jez. 23 : 16, Arist. 106 : 25, 28.

'Ῥεμβός, ή, όν, ronddolend, dwalend, Pseudo-Ignat. 828 A, 905 B, Pseudo-Athan. IV, 857 D.

'Ῥεμφάν (ook 'Ῥομφάν en 'Ῥεφάν geschreven), ὁ, de onverbuigb. (volgens sommigen Oud-Egyptische) eigennaam Remphan of Rephan, door de LXX gebezigd Amos 5 : 26 ter overzetting van het daar voorkomende כִּיּוּן, waarvoor zij schijnen gelezen te hebben Kaiwan, d. i. de bij de Arabieren en Perzen gebruikelijke naam der planeet Saturnus. Vandaar de vermelding van dien naam Hand. 7 : 43, waar de genoemde plaats uit Amos den spreker voor den geest heeft gestaan, en dienen moet ten bewijze, dat de voorvaderen der Israelieten zich aan afgodischen sterrendienst hadden schuldig gemaakt.

'Ῥέω, ῥεύσω (bij de Classici ῥυήσομαι), vloeien, vlieten, Joh. 7 : 38. In de LXX vaak voor זוּב.

'Ῥέω, ongebr. wortel van het Perf. εἴρηκα, Perf. pass. εἴρημαι, Fut. ῥηθήσομαι en εἰρήσομαι, Aor. 1 pass. ἐῤῥήθην, Particip. ῥηθείς, zeggen, spreken, bijz. van hetgeen door God, of van Godswege, door den mond der profeten gesproken werd, met διά of ὑπό τινος, Mt. 1 : 22, 2 : 23 enz.; τινί = tot iemand, b. v. τοῖς ἀρχαίοις, Mt. 5 : 21 = tot de ouden (niet door d. o., en zoo ook Rom. 9 : 12, 26, Gal. 3 : 16 (waar het met ἐπαγγελίαι als Subject verbonden is om te doen uitkomen, dat de hier bedoelde beloften bij wijze van godspraak gegeven waren), Openb. 6 : 11, 9 : 4.

'Ῥήγιον, ίου, τό, geogr. eigennaam der zeestad Rhegium, tegenwoordig Reggio, aan de uiterste Zuidelijke spits van Beneden-Italië, tegenover Sicilië, in het gebied der Bruttii gelegen, Hand. 28 : 13. Afgeleid van ῥήγνυμι. Het beteekent spleet in het land (door de straat van Messina).

'Ῥῆγμα, ατος, τό, de breuk of scheur, stuk, van een kleed, 1 Kon 11 : 30, 31, 12 : 24 B, in de wanden van een bouwvallig huis, Lk. 6 : 49.

'Ῥήγνυμι, nevenvorm ῥήσσω (Mk. 2 : 22, 9 : 18), Fut. ῥήξω, Aor. ἔῤῥηξα, a) in eigenl. zin α) = scheuren, breken, doen barsten, τί, Mt.

): 17, Mk. 2 : 22, Lk. 5 : 37; τινά = verscheuren, van woeste of wilde beesten, Mt. 7 : 6; hyperbol. en fig. van een' boozen geest, die door schokken en stuiptrekkingen het lichaam eens lijders vaneenrijt, verscheurt, Mk. 9 : 18, Lk. 9 : 42; b) oneig. = losmaken, losbreken, en in dien zin bijz. = ῥήγνυμι φωνήν, φθόγγον, αὐδήν, door de Classici oorspronkelijk gezegd van stommen en kinderen, die hunne stem losmaken, d. i. beginnen te spreken, doch vervolgens ook in den ruimeren zin gebezigd van de stem verheffen, uit- of losbarsten. Gal. 4 : 27 (in een citaat uit Jez. 54 : 1 volgens de LXX).

Ῥησά, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Rhesa, die in het geslachtregister van Jezus voorkomt, Lk. 3 : 27.

Ῥῆσις, ἡ, het zeggen, de rede, woord, 2 Ezr. 5 : 7, Spreuk. 1 : 6, 23, 2 : 1, 4 : 5, 20.

Ῥήσσω, zie op ῥήγνυμι.

Ῥητίνη, ἡ, hars, gom (van ῥεῖν, omdat het vanzelf uit de boomen vloeit), Gen. 37 : 25, 43 : 11, Jez. 8 : 22.

Ῥητολογία, toespraak, Tatian. 884 C, Eus. III, 824 C.

Ῥήτωρ, ορος, ὁ, van het ongebr. ῥέω, de redenaar, de (openbare) spreker, Hand. 24 : 1.

Ῥητῶς, duidelijk, Clem. A. I, 1317 B.

Ῥῖγος, εος, ους, τό, koude, vorst, Deut. 28 : 22.

Ῥίζα, ης, ἡ, de wortel, a) in gewonen en eigenl. zin, van boomen en planten, Mt. 3 : 10, 13 : 6 en de parall. plaatsen; ἐκ ῥιζῶν = van den wortel af, Mk. 11 : 20; fig. heet het van een onstandvastig belijder van Christus: οὐκ ἔχει ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ = hij heeft geen wortel in zich zelven, d. i. het in hem geplante woord heeft, wegens gebrek aan vatbaarheid van den bodem zijns gemoeds, geen wortel daarin geschoten, Mt. 13 : 21, vgl. Mk. 4 : 17, Lk. 8 : 13; b) overdr. wordt ῥίζα gebezigd α) = oorsprong, oorzaak, 1 Tim. 6 : 10; Hebr. 12 : 15: ῥίζα πικρίας = wortel der bitterheid, d. i. die bittere vruchten voortbrengt, als beeld van een ongeloovige, die door zijn verkeerden wandel kwaad in de gemeente sticht (vgl. Deut. 29 : 18); β) van een menschelijken stam- of geslachtboom, waarvan de ῥίζα het hoofd of den grondvester van het geslacht voorstelt, de κλάδοι de afstammelingen, Rom. 11 : 16, 17, 18, waar ῥίζα verstaan moet worden van de aartsvaders (vgl. vs. 28) als stamvaders der Joodsche natie, op welke de geloovig geworden heidenen, als takken op den stam, waren ingeënt; overdr. heet de Messias: ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί, Δαυίδ = de wortel van Izaï, van David, in plaats van de spruit uit dien wortel (waarvan de stam als uitgehouwen gedacht wordt), d. i. de verre nakomeling uit dat schijnbaar ten ondergang bestemde geslacht, Rom. 15 : 12, Openb. 5 : 5, 22 : 16. LXX voor שֹׁרֶשׁ.

Ῥιζόω, -ώσω, wortel doen schieten, inplanten; in Passivo = wortelen,

wortel schieten, overdracht. = vast staan, ἐῤῥιζωμένος, Vulg. radicati, ἐν ἀγάπῃ = in de liefde, als grond of beginsel van handel en wandel, Ef. 3 : 17; ἐν αὐτῷ, t. w. τῷ κυρίῳ = in (d. i. in het geloof aan of de geloovige gemeenschap met) Hem, Kol. 2 : 7.

Ῥιναυλέω, door den neus blazen, snuiven, Tatian. Or. 25, 8.

Ῥιπή, ῆς, ἡ, van ῥιπτέω, de worp of zwaai, in 't algemeen de snelle beweging van iets, en vandaar ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ = oogwenk, oogenblik, Vulg. ictus oculi, 1 Kor. 15 : 52, waar in sommige Hss. echter ῥοπῇ gelezen wordt.

Ῥιπίδιον, τό, eene soort waaier, Const. Apost. 8, 12.

Ῥιπίζω, van ἡ ῥιπίς, de blaaspijp of waaier, vandaar eigenl. = wind maken, hetzij om aan te blazen of om af te koelen, doch vervolgens ook = door wind in beweging zetten, en zoo b. v. van baren, die door den wind opgestuwd of voortgezweept worden, Dan. 2 : 35, Jak. 1 : 6.

Ῥιπιστός, ή, όν, aangeblazen, geveegd, luchtig, Jer. 22 : 14.

Ῥιπτέω, in het Praes. en Impf. ook wel ῥίπτω, Fut. ῥίψω, Aor. 1 ἔῤῥιψα, Particip. ῥίψας, Perf. pass. ἔῤῥιμμαι, a) in eig. zin α) = werpen, smijten, τινά en τι, Mt. 15 : 30, 27 : 5, Lk. 4 : 35, 17 : 2; β) = weg- of afwerpen, van zich smijten, τὰ ἱμάτια, Hand. 22 : 23; γ) in de scheepstaal = uitwerpen, van ballast, Hand. 27 : 19; = uitbrengen, van ankers, Hand. 27 : 29; b) overdracht. = wegwerpen ten teeken van verachting, d. i. verwerpen, veronachtzamen, verwaarloozen, en volgens velen Mt. 9 : 36, waar het Passiv. ἐῤῥιμμένοι door anderen echter wordt opgevat in den zin van terneder geworpen t. w. door (d. i. uitgeput van) vermoeidheid. Vgl. mijn Novum Test. graece a. h. l.

Ῥίς, ινός, ἡ, de neus, Job 27 : 3, 40 : 19, 20, Ps. 113 : 14, Spreuk. 11 : 22.

Ῥιψοκίνδυνος, ον, zich in het gevaar stortend, roekeloos, Jos. B. J. 7, 4, 2.

Ῥιψοκινδύνως, roekeloos, Clem. R. 1, 14, Clem. A. I, 1053 A, Eus. IV, 15, 27.

Ῥόα, ἡ, granaatappel, Ex. 28 : 29 (33), 36 : 32, Num. 13 : 24 (23).

Ῥοβοάμ, ὁ = רְחַבְעָם, Εὐρύδημος, uitbreiding van het volk, of het volk heeft zich uitgebreid, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Rehabeam; zoo heette de zoon en opvolger van Salomo, onder wiens regeering de scheuring van het Israelietische rijk in twee deelen plaats had, Mt. 1 : 7.

Ῥόδη, ης, ἡ, het vrouwelijk van een verloren gegaan adjectivum ῥόδος, rozig, Grieksche eigennaam Rhode. Zoo heette eene dienstmaagd, Hand. 12 : 13 vermeld en de vrouw te Rome, aan wien Hermas door zijn vader verkocht werd, Herm. Gez. 1, 1.

'Ρόδον, τό, roos, Wijsh. 2:8, Sir. 24:14, 39:13, 50:8, Apoc. Petri 8.

'Ρόδος, ου, ἡ, geogr. eigennaam Rhodus; zoo heette een tegenover Karië gelegen, tot de groep der Cycladen behoorend eiland, in de oudheid zeer beroemd, onder anderen door het kolossale standbeeld der zon, dat aan den ingang der haven stond, Hand. 21:1.

'Ρόδου δένδρον, rozeboom, Passio Perp. 79:26, 83:9.

'Ροδοφόρος, ον, rozen dragend, 3 Makk. 7 : 17 R.

'Ροιζέω, ruischen, suizen, snorren, 2 Kon. 13:17 A, Hoogl. 4:15.

'Ροιζηδόν, Adverb., van ὁ ῥοῖζος, het geruisch of gedruisch door snel bewogen lichamen gemaakt, vandaar = met gedruisch, in snelle vaart, snorrend, 2 Petr. 3 : 10.

'Ροῖζος, ὁ, geruisch, gesnor, Wijsh. 5:11, Ez. 47 : 5 A.

'Ροΐσκος, ὁ, een kleine granaatappel, Ex. 28:29, 30, 36:32, 33, 34.

'Ρομφαία, ας, ἡ, het groote en breede zwaard of slagzwaard, waarvan vooral de Thraciërs en andere barbaarsche volken zich in den krijg bedienden en dat over den rechterschouder gedragen werd; = zwaard, Gen. 3:24, Ex. 5:21, 32:27,. 1 Kon. 1:51, 2:8, Openb. 1:16, 2:12 (op welke plaatsen het δίστομος heet), 16 (waar men aan het 1:16 bedoelde zwaard te denken heeft), 6:8, 19:15, 21; als beeld van een zieldoorborend lijden, Lk. 2:35. In het ev. v. Nicod. 26 wordt de aartsengel Michael, die het Paradijs bewaart, genoemd ἡ φλογίνη ῥομφαία. In de LXX ῥομφ. vaak voor חֶרֶב.

'Ροπή, ῆς, ἡ, van ῥέπω, neigen, overhellen of overslaan, bijz. van de weegschaal op het punt van overslaan, de neiging, de doorslag, volgens sommige Hss. 1 Kor. 15:52, waar ῥοπὴ ὀφθαλμοῦ zooveel schijnt te moeten beteekenen als oogopslag, doch waar de lezing ῥιπή de voorkeur verdient. Vgl. ook Joz. 13:22 = zwaard, Spreuk. 16:11 = weegschaal, Wijsh. 11:22 = doorslag, 18:12 = oogenblik.

'Ρουβήν, ἡ = רְאוּבֵן, ziet een zoon, Gen. 27 : 32, onverbuigb. Hebr. eigennaam Ruben; zoo heette de oudste zoon van Jakob bij Lea, en naar hem de stam van dien naam, Openb. 7:5. Jos. Antt. 1, 19, 8 'Ρούβηλος.

'Ρούθ, ἡ = רוּת voor רְעוּת, vriendschap, vriendin, onverbuigb. Hebr. eigennaam Ruth; zoo heette de schoondochter van Naomi, die na den dood haars mans deze uit Moab naar Juda volgde, en daar met Boas, een der voorvaderen van David, in het huwelijk trad, Mt. 1:5.

'Ροῦφος, ου, ὁ, de Romeinsche naam Rufus; zoo heette a) een der zonen van Simon van Cyrene, Mk. 15:21; b) een geloovige te Rome, die misschien wel dezelfde was, Rom. 16:13.

'Ροών, ὁ, tuin van granaatboomen. Voor הֲדַדְרִמּוֹן, Hadadrimmon, Zach. 12:11.

'Ρύαξ, ακος, ὁ, iedere stroom, die opwelt, vooral vuur- of lava stroom. Ez. 40 : 40 = opgang.

'Ρυθμίζω, in evenredigheid brengen, afdeelen, afpassen, Jez. 44 : 13

'Ρυθμός, ὁ, maat, rhythmus, in 't algemeen iedere beweging, di gelijkmatig voortgaat (ῥέω), evenredigheid, stemming, aard, wijze, E 28 : 15 (מַעֲשֶׂה), 2 Kon. 16 : 10 (תַּבְנִית), Hoogl. 7 : 1 (2) (חַמּוּק).

'Ρύμη, ης, ἡ, van ἐρύω, trekken, eig. de doortocht, vervolgens = de nauwe straat of steeg, ook wel straat in 't algemeen, Tob. 13 : 18 Spreuk. 31 : 23, Sir. 9 : 7 S', Mk. 6 : 2, Lk. 14 : 21 (waar het va πλατεῖα onderscheiden wordt), Hand. 9 : 11, 12 : 10.

'Ρύομαι *, niet in het Attisch proza; over den Aor. ἐρυσάμην, Aor pass. ἐρύσθην, i. p. v. ἐῤῥ. zie Winer, ed. 1867, § 13, 1, a. Buttmann S. 29. Het is = uittrekken, redden, bewaren, syn. σώζειν. Alleen wordt bij ῥύομαι nog sterker het bewaren of de herstelling aangeduid Samengetrokken uit Fερύομαι Fρύομαι, vandaar oorspronkelijk ἐρύομαι ἐρύω, trekken, scheuren. De beteekenissen moeten eigenlijk zóó ge rangschikt worden als de samenhang met den Sanskritstam vri aan wijst: 1) wentelen, trekken; 2) met iets omwikkelen, omringen, inhul len, bedekken (vgl. volvo, volumen, volva), d. i. beschermen, afweren redden (Schenkl). Naar gelang van het verband duidt het zoowel redden uit als bewaren voor een gevaar aan, redden en (niet of bewaren, daar de voorstelling van het woord noodzakelijk beide samenvat en de redding tegelijk bewaring, de bewaring redding is Nu eens treedt het een, dan het ander op den voorgrond. Men kan ook niet zeggen, dat in zekere constructies de eene of andere beteekenis is aan te nemen. Zoowel zonder opgaaf van de nadere omstandigheden met den eenvoudigen Acc. van den persoon, ῥύεσθαί τινα, als ook wanneer het heet ῥ. τινά τινος, ἔκ τινος, ἀπό τινος, overal vinden wij de beide beteekenissen. Zoo ῥύεσθαί τινα = redden, Hrdt. 4, 187, ed. v. Herw. ἢν δὲ καίουσι τὰ παιδία σπασμὸς ἐπιγένηται, ἐξεύρηταί σφι ἄκος· τράγου οὖρον ἐπισπείσαντες ῥύονταί σφεα. Daarentegen = beschermen, verdedigen, Hrdt. 6, 7: ἔδοξε πεζὸν μὲν στρατὸν μὴ συλλέγειν ἀντίξοον Πέρσῃσι, ἀλλὰ τὰ τείχεα ῥύεσθαι αὐτοὺς Μιλησίους. Het verschil is alleen, of het gevaar reeds bestaat of dreigt, of het aanwezig of alleen mogelijk is. Het is aanwezig op verschillende wijzen en het subject wordt aan het gevaar onttrokken. Kamphausen „Gebet des Herrn" bij Mt. 6 : 13 maakt onderscheid tusschen ῥ. ἀπό en ἐκ, het eerste = bewaren voor, het laatste = redden van. De beteekenis der praeposities pleit daar wel voor, maar niet het spraakgebruik. Beide constructies vinden wij in de beide beteekenissen en wel zóó, dat het verband moet beslissen, welke voorstelling op den voorgrond staat. Vgl. Hrdt. 5, 49, 11 ῥύσασθε Ἴωνας ἐκ δουλοσύνης = redden uit de dienstbaarheid. Lucn. Asin. 33: ὅ...

ὑύσατό με ἐκ τοῦ θανάτου δεινὰ ἐπ' ἐμοὶ βουλευσάμενος „μηδαμῶς" ἔφη, ἀποσφάξῃς ὄνον καὶ ἀλεῖν καὶ ἀχθοφορεῖν δυνάμενον, beschermen, bewaren oor den dood. Met ἀπό wordt het in het gewone Grieksch slechts elden verbonden. Alleen Soph. Oed. R. 1351 wordt aangehaald: ὅς μ' πό τε φόνου ἔρρυτο κἀνέσωσεν, waar de in twee momenten verdeelde haneling voor ἐρ. de beteekenis bewaren eischt, — eene plaats, die even- ɾol van het gewone spraakgebruik zóó afwijkt, dat de Hss. de glos λαβέ μ' of ἔλυσέ μ' in den tekst opgenomen hebben. Meermalen daarntegen vinden wij ῥύεσθαι ἀπό in het Bijbelsch Grieksch, hoewel niet oo dikwijls als ῥ. ἐκ en beide constructies in beide beteekenissen. Men :an niet eens zeggen, dat bij ῥύεσθαι ἀπό de beteekenis beschermen ıet meest voorkomt. Ῥύεσθαι komt bij de LXX overeen met גאל, ישע liph. נצל Hiph. נצר, פלט Piël enz., vooral נצל Hiph. In de meeste ge- 'allen wordt het met ἐκ verbonden. Vgl. Gen. 48 : 16: ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμε- ·ός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν (גאל). Exod. 14 : 30 ἐκ χειρὸς τῶν Αἰγ. (= ישע). Eveneens Richt. 8 : 34 enz. = redden van. In dezelfde beteekenis ἀπό, met ἐκ afwisselend, vgl. 2 Sam. 19 : 9 ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἀπὸ πάντων τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ αὐτὸς ἐξείλετο ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἀλλοφύλων. Ps. 18 : 49 ὁ ῥύστης μου ἐξ ἐχθρῶν ὀργίλων ... ἀπὸ ἀνδρὸς ἀδίκου ῥύσῃ με, terwwijl men 2 Sam. 22 : 49 leest ἐξ ἀνδρὸς ἀδικημάτων ῥύσῃ με (= נצל). Ps. 17 : 13 ῥύσῃ τὴν ψυχήν μου ἀπὸ ἀσεβοῦς (= פלט) is het beslist = redden van, vgl. vs. 14. Eveneens Ps. 39 : 8 ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν μου ῥῦσαί με (נצל). Ez. 37 : 23 ῥύσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν ὧν ἡμάρτοσαν ἐν αὐταῖς καὶ καθαριῶ αὐτούς (ישע). Vgl. daarentegen Wijsh. 10 : 13 ἡ σοφία ἐξ ἁμαρτίας ἐῤῥύσατο αὐτόν = bewaren voor, met het oog op Gen. 38 : 7—9. — Met Spr. 11 : 4 οὐκ ὠφελήσει ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρᾳ θυμοῦ καὶ δικαιοσύνη ῥύσεται ἀπὸ θανάτου, vgl. Tob. 4 : 10 ἐλεημοσύνη ἐκ θανάτου ῥύεται. — 12 : 9 waar beide malen ondanks de verschillende voorzetsels klaarblijkelijk hetzelfde moet worden uitgedrukt. 1 Ezr. 8 : 60 ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῆς εἰσόδου ἀπὸ παντὸς ἐχθροῦ vertaalt de Zurichsche vertaling: „Er errettete uns von allen feindl. Angriffen." 1 Makk. 12 : 15 ἐῤῥύσθημεν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν. 3 Makk. 6 : 10 ῥυσάμενος ἡμᾶς ἀπὸ ἐχθρῶν χειρός. Ps. 120 : 2. Ook Ps. 17 (18) : 29 ἐν σοὶ ῥυσθήσομαι ἀπὸ πειρατηρίου behoort hiertoe. — Daarentegen = beschermen, bewaren, Ps. 140 : 1 ἐξελοῦ με κύριε ἐξ ἀνθρ. πονηροῦ, ἀπὸ ἀνδρὸς ἀδίκου ῥῦσαί με, waar het overeenkomt met het Hebr. נצר. Eveneens Job 33 : 17 τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ πτώματος ἐῤῥύσατο (חָשַׂךְ). Spreuk. 2 : 12 ἵνα ῥύσηταί σε ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς καὶ ἀπὸ ἀνδρὸς λαλοῦντος μηδὲν πιστόν. De verhouding is deze: ῥύεσθαι ἐκ komt meer voor dan ῥύεσθαι ἀπό en duidt zeldzamer dan dit bewaren aan, maar ῥ. ἀπό is toch nog meer redden dan bewaren.

In het N. T. vinden wij a) ῥύεσθαί τινα Mt. 27 : 43, 2 Petr. 2 : 7. — b) ἐκ Rom. 7 : 24, 2 Kor. 1 : 10, 2 Tim. 3 : 11, 4 : 17, 2 Petr. 2 : 9,

vgl. Lk. 1 : 74 Aor. pass. — Kol. 1 : 13, 1 Thess. 1 : 10 syn. λυτροῦν, ἀπολυτροῦν, σῴζειν in soteriologische beteekenis, vgl. Lk. 1 : 74, Rom. 11 : 26. — e) ἀπό Mt. 6 : 13, 2 Tim. 4 : 18. — Rom. 15 : 31, 1 Thess. 1 : 10, 2 Thess. 3 : 2 overeenkomstig het verband = bewaren, daar aan de toekomst gedacht wordt. — d) Absoluut Rom. 11 : 26 ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος = גֹּאֵל. Het artikel duidt de soort aan.

Ῥυπαρεύομαι, -εύσομαι, ἐῤῥυπαρεύθην, Depon. Pass., van ῥυπαρός, zich vuil maken, bezoedelen, verontreinigen, Openb. 22 : 11.

Ῥυπαρία, ας, ἡ, de vuilheid, onreinheid. In overdr. zin Jak. 1 : 21.

Ῥυπαρός, ά, όν, Adjectiv., vuil, morsig, van het schamele, haveloose kleed eens armen, Zach. 3 : 4 (3), 5 (4), Jak. 2 : 2; in overdracht. zedelijken zin = onrein, Openb. 22 : 11.

Ῥυπάω, -ήσω, vuil, bezoedeld, besmet of verontreinigd zijn. In overdracht. zedelijken zin, Openb. 22 : 11: ὁ ῥυπῶν = die besmet of verontreinigd is, indien het daar ten minste niet van ῥυπόω moet worden afgeleid.

Ῥύπος, ου, ὁ, de vuilheid, onreinheid, van het lijf, b. v. σαρκός, Job 9 : 31, 11 : 15. Overdracht., Job 14 : 4, Jez. 4 : 4, 1 Petr. 3 : 21.

Ῥυπόω, -ώσω, vuil maken, bezoedelen, besmetten, verontreinigen. In overdracht. zedelijken zin, Openb. 22 : 11, waar volgens den Rec. ῥυπωσάτω (i. p. v. ῥυπαρευθήτω of ῥυπανθήτω) moet gelezen worden. Bij deze lezing van den gewonen tekst moet ook het voorafgaande ῥυπῶν als Particip. van het transit. ῥυπόω (niet van ῥυπάω) worden opgevat.

Ῥύσις, εως, ἡ = ῥεῦσις, ἡ, van ῥέω, ῥεύσω, het vloeien, Lev. 15 : 2, 3, 13, 15, 19, 25, 26, 28, 30, 33, 20 : 18, Deut. 23 : 10 (11), τοῦ αἵματος = de bloedvloeiing, Mk. 5 : 25, Lk. 8 : 43, 44.

Ῥύστης, ὁ, redder, bevrijder, Ps. 17 (18) : 2, 48; 69 (70) : 5, 143 (144) : 2, 3 Makk. 7 : 23, Acta Petri 281 : 25.

Ῥυτίς, ίδος, ἡ, van ἐρύω, trekken, vandaar hetgeen de huid trekt of samentrekt, de rimpel. Overdr. Ef. 5 : 27.

Ῥωμαϊκός, ή, όν, Adjectiv. gentilicium van Ῥώμη, Romeinsch, Lk. 23 : 38.

Ῥωμαῖος, ου, ὁ, Nomen gentile van Ῥώμη, de Romein, Joh. 11 : 48, Hand. 2 : 10 enz.

Ῥωμαϊστί, Adverb., van ῥωμαΐζω, op zijn Romeinsch, in de Romeinsche, d. i. Latijnsche, taal, Joh. 19 : 20.

Ῥώμη, ης, ἡ, de sterkte, de lichaamskracht, Spreuk. 6 : 8. 2 Makk. 3 : 26, 3 Makk. 2 : 4, 3 : 14 R.

Ῥώμη, ης, ἡ, Geograf. eigennaam van de wereldstad Rome, de hoofdstad van Italië en van het geheele Romeinsche rijk, Hand. 18 : 2, 19 : 21, 23 : 11, 28 : 14, 16, Rom. 1 : 7, 15, 2 Tim. 1 : 17.

Ῥώννυμι (zeldzamer ῥωννύω), ῥώσω, Perf. pass. ἔῤῥωμαι, Imperativ. ἔῤῥωσο, in Plurali ἔῤῥωσθε, sterken, bekrachtigen; in Passivo = sterk, krachtig worden, in Perf. = sterk, krachtig, in goeden staat of welstand zijn, en vandaar aan het slot van brieven de gebruikelijke groet: ἔῤῥωσο of ἔῤῥωσθε = het Lat. vale! valete! = vaar- of vaartwel! 2 Makk. 9:20 R, 11:21, 28, 33, Hand. 15:29, 23:30. Ἔρρωσο καὶ ὑγίαινε, Dio Cass. 61, 13.

Ῥώξ, ῥωγός, ἡ = ῥάξ, ῥαγός, ἡ, druif, Lev. 19:10, Jez. 65:8.

Ῥωποπώλης, ὁ, kleinhandelaar, רֹכֵל, 1 Kon. 10:15 A, Neh. 3:31, 32.

Ῥῶς = רֹאשׁ = κεφαλή, Ez. 38:3.

Ῥωστικός, ή, όν, versterkend, Hier. bij Clem. A. I, 105 A.

Ῥωχμός (ῥέγχω), ὁ, het snurken, Clem. A. I, 496 A.

Σ.

Σαβαχθανεί, de met Grieksche letters geschreven Syrochaldeeuwsche uitdrukking שְׁבַקְתַּנִי, in een aan Ps. 22 : 1 ontleend gezegde gebruikt in plaats van het daar voorkomende עֲזַבְתָּנִי, en evenals dit = gij hebt mij verlaten, Mt. 27 : 46, Mk. 15 : 34.

Σαβαώθ, het Hebr. woord Zebaoth (צְבָאוֹת, plur. van צָבָא) = heir- of legerscharen, κύριος σαβαώθ = Heer der legerscharen, eene aan het O. T. (vgl. 1 Sam. 15 : 2, Ps. 24 : 10, Jez. 1 : 9, 24, 2 : 12 enz.) ontleende benaming van Jahwe, waardoor deze werd aangeduid, volgens sommigen als de aanvoerder van Israels legermachten, volgens anderen als gebieder der geestenscharen, die Zijnen troon omringen (vgl. 2 Kron. 18 : 18), of van het sterrenheir (vgl. Jez. 40 : 26, Jer. 33 : 22). Zij beteekent zooveel als de Almachtige, waarom de LXX er b. v. 1 Kon. 19 : 10, 14, 1 Kron. 11 : 9, 17 : 7 ook wel παντοκράτωρ voor in plaats gesteld hebben. Rom. 9 : 29, Jak. 5 : 4. Vgl. over de oorspronkelijke beteekenis van dezen naam Prof. J. J. P. Valeton Jr. in het „Lehrbuch der Religionsgeschichte" von Prof. Chantepie de la Saussaye, 1897, S. 264.

Σαββατίζω, den Sabbat vieren, Ex. 16 : 30, Lev. 23 : 32, 26 : 35, 2 Kron. 36 : 21, Logion 2, zie „Die jüngst entdeckten Sprüche Jesu" von A. Harnack, 1897.

Σαββατισμός, οῦ, ὁ, van σαββατίζω, ik vier den Sabbat, houd Sabbat of rustdag, vandaar eig. de sabbatsviering, het rustdag houden, vervolgens meer bepaald ter uitdrukking van het begrip van rust, dat daarmede verbonden is = rusttijd, rust, Hebr. 4 : 9.

Σάββατον, ου, τό, in Plurali τὰ σάββατα, Dativ. τοῖς σάββασι (metaplastisch voor τοῖς σαββάτοις, van den ongebr. Nominativ. σάββας, vgl. Blass' Gr. S. 29), Grieksche vorm van het Hebr. שַׁבָּת (van שָׁבַת, rusten, uitrusten) = de Sabbat, d. i. rustdag, waartoe de zevende dag der week was ingesteld, en waarop alle arbeid verboden was (Exod. 20 : 8—11. Vgl. over den Joodschen Sabbat het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn t. d. pl. In het N. T. wordt σάββατον gebruikt, a) in gew. en eigenl. zin van den wekelijkschen rustdag, Mt. 12 : 8, Mk. 2 : 27, Lk. 23 : 54, Joh. 5 : 9, Hand. 13 : 27 enz.; ἡμέρα τοῦ σαββάτου = Sabbatdag, Lk.

13 : 14, 14 : 5, Joh. 19 : 31, σαββάτου ὁδός = Sabbatsgang, van den afstand gezegd, waarop een Jood op Sabbat zich van zijne woonplaats mocht verwijderen (2000 ellen, ongeveer een kwartier uur gaans) Hand. 1 : 12; σαββάτῳ of ἐν σαββάτῳ, en ook met bijgevoegd Art. = op Sabbat, Mt. 12 : 2, 24 : 20, Lk. 6 : 7, 14 : 3, Joh. 7 : 23 enz; τὸ σάββατον in Acc. = gedurende of op den Sabbat, Lk. 23 : 56: over σάββατον δευτερόπρωτον, Lk. 6 : 1 zie op δευτερόπρωτον; de Pluralis, σάββατα, beteekent óf het gewone meervoud = Sabbatdagen, Hand. 17 : 2; óf wordt, wat in het N. T. niet zelden het geval is, als een enkelvoud gebruikt hetzij naar analogie der namen van feesttijden als τὰ ἐγκαίνια, ἄζυμα, γενέσια enz. hetzij bij wijze van nabootsing van den Aram. vorm שַׁבְּתָא), Lk. 4 : 16, Hand. 13: 14, 16 : 13, vgl. ook Kol. 2 : 16; zoo ook in de uitdrukking: ὀψὲ σαββάτων, Mt. 28 : 1, waarover zie op ὀψέ, en in de veel voorkomende spreekwijze: ἐν τοῖς σάββασι of τοῖς σάββασι = op den Sabbat, op een Sabbatdag, Mt. 12 : 1, 5, 10, 11, 12, Mk. 1 : 21, 2 : 23, 24, 3 : 2, 4, Lk. 4 : 31, 6 : 2, 13 : 10; — b) synekdochisch van den geheelen tijd, die van den eenen tot den anderen Sabbat verloopt, d. i. de week, en zoo in Singulari in spreekwijzen als: πρώτῃ σαββάτου = op den eersten dag der week, Mk. 16 : 9; δὶς τοῦ σαββάτου = tweemaal 's weeks, Lk. 18 : 12; in Plurali, met enkelvoudige beteekenis: ἡ μία σαββάτων = de eerste dag der week, Mt. 28 : 1, Mk. 16 : 2, Lk. 24 : 1, Joh. 20 : 1, 19, Hand. 20 : 7; κατὰ μίαν σαββάτων = op iederen eersten dag der week, 1 Kor. 16 : 2.

Σάγη, ἡ, bepakking van paarden, muildieren, zadel, 2 Makk. 3 : 25.

Σαγήνη, ης, ἡ, volgens sommigen van σάσσω, σάττω, vol maken, vol proppen, en dus verwant met woorden als σάγη, σάγμα enz., het sleepnet of ander groot net, waarmede veel visch tegelijk gevangen kan worden, Hab. 1 : 15, 16, Mt. 13 : 47; net in 't algemeen Pred. 7 : 27 (26).

Σαδδουκαῖος, ου, ὁ, de Sadduceër, d. i. de aanhanger van de Joodsche sekte der Sadduceërs, die haren naam ontleende, hetzij aan zekeren Zadok, door den Talmud als haar stichter genoemd, hetzij aan het Hebr. woord צַדִּיקִים, dat rechtvaardigen beteekent. Vgl. over de Sadduceërs en hetgeen hen van andere goddienstige sekten van dien tijd kenmerkend onderscheidde, het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v. In het N. T. wordt van hen gewag gemaakt Mt. 3 : 7, 16 : 1 enz., 22 : 23, 34, Mk. 12 : 18, Lk. 20 : 27, Hand. 4 : 1, 5 : 17, 23 : 6, 7, 8.

Σαδώκ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Zadok, die in het geslachtregister van Jezus voorkomt, Mt. 1 : 14. צָדוֹק komt als eigennaam in het O. T. vaak voor.

Σαθρός, ά, όν, komt in het gewone Grieksch in allerlei bet. voor als: gebarsten, gespleten, lek, gebrekkig, ongezond, onverstandig, dwaas, gevaarlijk. Van hout, verrot, Job 41 : 18 (19), Wijsh. 14 : 1.

Σαθρόω, gebrekkig maken, verdrukken, Richt. 10 : 8 A (B θλίψει).

Σαίνω, σανῶ, misschien van een ongebr. wortel σάω en daardoor verwant met σείω, eigenl. schudden, kwispelen (van honden met hun staart), snel heen en weer bewegen, doch dan ook overdracht. van gemoedsbewegingen, hetzij = verontrusten, of = streelen, vleien (b. v. met een ijdele hoop), 1 Thess. 3 : 3, waar Lachmann, en ook Cobet en Kuenen in hunne uitgave van Cod. B (vgl. de Praef. p. XC), i. p. v. τὸ (niet τῷ) μηδένα σαίνεσθαι, willen gelezen hebben: τὸ μηδὲν ἀσαίνεσθαι. Het woord ἀσαίνω, dat een latere vorm schijnt te zijn van ἀσάω = walging verwekken, in Pass. ἀσάομαι = walging gevoelen, overdracht. = onlustig gestemd zijn, zou dan h. t. pl. opgevat moeten worden in den zin van ἄχθεσθαι, χαλεπῶς φέρειν = aegre ferre = zich bezwaard gevoelen, zich laten verdrieten, of iets derg. Holwerda slaat voor i. p. v. ἀσαίνεσθαι, waartegen hij bezwaar heeft, te lezen: ἀναίνεσθαι = weigeren, afslaan (Lat. recusare). Vgl. mijn „Novum Test. graece" a. h. l.

Σάκκος, ου, ὁ, in 't algemeen gezegd van eene grove soort van doek uit haar, bijz. geitenhaar, geweven, en van hetgeen daaruit vervaardigd is, bijz. = de zak (Hebr. שַׂק); Openb. 6 : 12, en in dien zin meer bepaaldelijk de benaming van een ruw en vormloos, als een zak om het lijf hangend, en alleen door een gordel om de lendenen bevestigd opperkleed, dat ten teeken van rouw en droefheid door boetgezanten (Jez. 20 : 2, vgl. Mt. 3 : 4), maar ook door treurenden of smeekelingen (Gen. 37 : 34, 1 Kon. 20 : 32, 21 : 27) en boetelingen (Jon. 3 : 5) gedragen werd, Mt. 11 : 21, Lk. 10 : 13, Openb. 11 : 3. Vgl. Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn t. d. pl.

Σαλά, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Sala (שֶׁלַח), die in het geslachtregister van Jezus, Lk. 3 : 35, voorkomt.

Σαλαθιήλ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Salathiël, of gelijk hij 1 Kron. 3 : 17 eigenl. heet: Sealthiël (שְׁאַלְתִּיאֵל), die in het geslachtregister van Jezus Mt. 1 : 12 als de zoon van Jechonia, Lk. 3 : 27 als de zoon van Neri voorkomt.

Σαλαμίς, ῖνος, ἡ, geograf. eigennaam Salamis; zoo heette (behalve het uit de Grieksche geschiedenis bekende eiland van dien naam tegenover Athene) eene der groote steden van het eiland Cyprus. Nadat Salamis door eene aardbeving verwoest was onder Konstantijn den Groote, is het herbouwd door Konstantijn II en Constantia genaamd. Hand. 13 : 5. Vgl. Riehm—Van Rhijn t. d. pl.

Σαλείμ, ἡ, ook Σαλήμ geschreven, onverbuigb. Hebr. eigenn. Salim of Salem, zoo heette eene kleine stad aan den rechteroever der Jordaan: 8 mijlen Zuidwaarts van Bethsean of Scythopolis, Joh. 3 : 23. Vgl. F. Buhl, Geographie des alten Palästina, 1896, S. 206.

Σαλεύω, -εύσω, van ὁ σάλος, in 't algemeen iets in slingerende of

schommelende beweging zetten, heen en weder bewegen of slingeren, b. v. van een schip door den wind of de baren, vandaar a) in gew. zin α) = schudden, van een riet door den wind, Mt. 11 : 7, Lk. 7 : 24; van eene maat, die met de hand geschud wordt, Lk. 6 : 38; van den grond door eene aardbeving, Hand. 4 : 31, 16 : 29; β) metonym., als antecedens pro consequente = doen wankelen, aan het wankelen brengen, Lk. 6 : 48, Hebr. 12 : 26; in Passivo = wankelen, aan het wankelen geraken, d. i. de beweging, die aan een val pleegt vooraf te gaan, Mt. 24 : 29 en de parallele plaatsen; figuurl. τὰ σαλευόμενα = hetgeen wankelt, zijnen val nabij is, van de aardsche dingen, die bestemd zijn voorbij te gaan, in tegenstelling van τὰ μὴ σαλευόμενα, d. i. de hemelsche dingen, die bestemd zijn stand te houden, Hebr. 12 : 27; b) overdr. van het opwekken van hartstochten of aandoeningen, waardoor het gemoed in beweging gebracht wordt, τοὺς ὄχλους = de menigte in opschudding brengen, opwinden, Hand. 17 : 13; in praegn. constr. τινὰ ἀπὸ τοῦ νόου = iemand verontrusten of schokken, zoodat hij het hoofd kwijt raakt, zijne bezinning verliest, 2 Thess. 2 : 2.

Σαλήμ, ἡ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Salem. Zoo heet in het N. T. a) dezelfde stad, die ook Σαλείμ genoemd werd; b) de stad, waar Melchizedek zijn koninklijken zetel had, Hebr. 7 : 1, 2, vgl. Gen. 14 : 18. Volgens sommigen hebben wij ook deze te houden voor het onder a) vermelde Salem of Salim, in de nabijheid van Beth-sean of Scythopolis. Volgens Flavius Jozefus (Antt. 1, 10, 2) daarentegen, wiens gevoelen dat van vele zijner tijdgenooten was en ook thans nog aanhangers telt (zie Riehm—Van Rhijn, II, bl. 57), was Salem (of Σόλυμα gelijk hij schrijft) de oude naam van Jeruzalem (Ἱεροσόλυμα) en zou Melchizedek dus in ver vervlogen dagen over de stad geheerscht hebben, waar later de zetel van Juda's koningen stond. Tegen het gevoelen van Jozefus heeft men opgemerkt, dat de oude naam van Jeruzalem Jebus was en dat de naam Salem Ps. 76 : 3 (LXX εἰρήνη) eene speling is.

Σαλμών, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Salmon (שַׂלְמוֹן, Ruth 4 : 21), die in het geslachtregister van Jezus voorkomt, Mt. 1 : 4, 5, Lk. 3 : 32.

Σαλμώνη, ης, ἡ, geograf. eigennaam Salmone (of Salmonium, Samonium); zoo heette een voorgebergte of kaap aan de Noord-Oostelijke zijde van het eiland Creta, tegenover Cnidus en Rhodus (tegenwoordig kaap Sidero), Hand. 27 : 7. Vgl. Riehm—Van Rhijn s. v.

Σάλος, ου, ὁ, in 't algemeen iedere slingerende of schommelende beweging, bijz. van eene opgeruide of woelende zee, vandaar = het golfgewoel, het golfgeklots, Lk. 21 : 25. In het algemeen = wankeling, Ps. 54 (55) : 22, 65 (66) : 9, 120 (121) : 3.

Σάλπιγξ, ιγγος, ἡ, de bazuin of krijgstrompet, bij welker schellen klank andere sterke geluiden vergeleken worden, Openb. 1 : 10, 4 : 1;

waardoor het signaal ten strijde wordt gegeven, 1 Kor. 14 : 8; door het blazen waarop andere gewichtige gebeurtenissen worden aangekondigd, als: de verschijning van God op Sinaï, Hebr. 12 : 19, de wederkomst van Christus en het jongste gericht, Mt. 24 : 31, 1 Kor. 15 : 52 (waar *σάλπιγξ* metonym. staat voor *σάλπισμα* = bazuingeklank of trompetgeschal), 1 Thess. 4 : 16 (waar *σάλπιγξ θεοῦ* fig. moet verstaan worden van eene bazuin gelijk zij in den hemel ter eere Gods geblazen wordt, vgl. *κιθάρα τοῦ θεοῦ* Openb. 15 : 2), de apokalyptische plagen Openb. 8 : 2, 6, 13, 9 : 14. In de LXX o. a. voor חֲצֹצְרָה en שׁוֹפָר.

Σαλπίζω, *-ίσω*, (Hellenistisch voor *-ίγξω*), op de bazuin blazen, trompetten, om een teeken te geven of eene gewichtige gebeurtenis op plechtige wijze aan te kondigen, b. v. de wederkomst van Christus, 1 Kor. 15 : 52 (waar het ontbreken van *ὁ σαλπιγκτής* als subject van *σαλπίσει* uit het gewone spraakgebruik moet verklaard worden), de apokalyptische plagen, Openb. 8 : 6 enz., 9 : 1, 13, 10 : 7, 11 : 15; *ἔμπροσθεν αὐτοῦ* = voor zich uit bazuinen, in den zin van ophef maken, Mt. 6 : 2. LXX o. a. voor חֲצֹצֵר en תָּקַע.

Σαλπιστής, *οῦ*, *ὁ*, Hellenistisch voor *σαλπιγκτής*, de bazuinblazer of trompetter, Openb. 18 : 22.

Σαλώμη, *ης*, *ἡ*, Hebr. eigennaam Salome. Zoo heette de vrouw van Zebedeüs, de moeder van Jakobus en Johannes, eene der trouwste vriendinnen van Jezus, Mk. 15 : 40, 16 : 1, vgl. Mt. 20 : 20, 21, 27 : 56 enz. — Denzelfden naam droeg ook de dochter van Herodias, ofschoon zij daarmede niet in het N. T. wordt aangeduid, Mt. 14 : 6. Vgl. Jos. Ant. XVIII, 5, 3.

Σαμάρια, *ας*, *ἡ*, ook vaak *Σαμάρεια* geschreven, geogr. eigennaam Samaria (Hebr. שֹׁמְרוֹן). Zoo heette a) de hoofdstad van het rijk van Israel, het latere Samarië, in den stam van Efraïm gelegen. Zij wordt in het N. T. niet genoemd, tenzij men met sommigen meenen mocht, de uitdrukking *εἰς πόλιν τῆς Σαμαρίας*, Hand. 8 : 5, van haar te moeten verstaan, wat echter niet waarschijnlijk is, vgl. Joh. 4 : 5; b) het landschap Samarië, ten Noorden door Galilea, ten Oosten door de Jordaan, ten Zuiden door Judea, en ten Westen door de Middellandsche Zee begrensd, Lk. 17 : 11, Joh. 4 : 4, 5, 7, Hand. 1 : 8, 8 : 1 enz., 9 : 31, 15 : 3; metonym. = de inwoners van Samarië, Hand. 8 : 14. Vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v.

Σαμαρίτης, *ου*, *ὁ*, ook *-είτης* geschreven, de Samaritaan, d. i. de burger der stad Samaria of de inwoner van het landschap Samarië. In het N. T. alleen in laatstgenoemden zin, Mt. 10 : 5, Lk. 9 : 52, 10 : 33, 17 : 16, Joh. 4 : 9, 39, 40, 8 : 48 (waar de benaming Samaritaan als een soort van scheldnaam, ongeveer als ons ketter, gebezigd wordt), Hand. 8 : 25. In het Hebr. שֹׁמְרֹנִים, 2 Kon. 17 : 29.

Σαμαρῖτις, ook -εῖτις, ιδος, ἡ, de Samaritaansche; γυνὴ Σαμαρῖτις = eene vrouw uit Samarië, daar te huis behoorende, Joh. 4:9. Σαμαρῖτις χώρα, Jos. B. J. 3, 3, 4.

Σαμβύκη, ἡ, een driehoekig muziekinstrument met vier snaren, dat de hoogste tonen had, sambuca, Dan. 3:5, 7, 10, 15. De vrouw, die daarop speelde, heette σαμβυκίστρια.

Σαμοθράκη, ης, ἡ, geogr. eigennaam van een eiland in de Egeïsche Zee, niet ver van de Thracische kust, Samothrace, oudtijds zeer vermaard door de mysteriën van de Kabiren, Hand. 16:11.

Σάμος, ου, ἡ, geogr. eigennaam van een eiland in de Egeïsche Zee, tegenover de Ionische kust, Samos, bekend als een voorname zetel der Hera- of Junodienst en als de geboortegrond van Pythagoras. Een winstgevende tak van nijverheid bestond voor zijne bewoners in het vervaardigen van eene zeer gezochte soort van aarden vaatwerk, Hand. 20:15.

Σαμουήλ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Samuel (Hebr. שְׁמוּאֵל voor שְׁמוּעַ־אֵל = van den Heer verhoord of afgebeden, 1 Sam. 1:20, 27); zoo heette de bekende profeet en richter van dien naam, de stichter der profetenscholen, de zoon van Elkana en Hanna, over wien men vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn. Hand. 3:24, 13:20, Hebr. 11:32.

Σαμψών, ὁ, d. i. Σαμ-π-σών, onverbuigb. Hebr. eigennaam, gelijk hij in de LXX geschreven werd, Sampson (Hebr. שִׁמְשׁוֹן, van שֶׁמֶשׁ, dus beter Simson). Zoo heette de door zijne lichaamskracht vermaarde richter van dien naam, de zoon van Manoah (Richt. 13:1 enz.). Hebr. 11:32.

Σανδάλιον, ου, τό, Diminutiv. van σάνδαλον, een Perzisch woord en evenals dit = de schoenzool, die, van hout of leder vervaardigd, en met riemen aan den voet bevestigd, in Griekenland en Rome zoowel als in het Oosten vooral door de vrouwen, doch ook door de mannen gedragen werd. Naarmate zij den voet minder beschutte, maakte zij eene gedurige wassching van dezen te meer noodzakelijk. Het af- en aanbinden daarvan behoorde tot het nederigste slavenwerk. Joz. 9:5, Jez. 20:2 = נַעַל, Mk. 6:9, Hand. 12:8. Zie over het onderscheid tusschen σανδάλιον en ὑπόδημα op het laatste dezer woorden, en vgl. voorts het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn onder schoen.

Σανίδωμα, τό, dek, scheepsdek, eene laag planken, 3 Makk. 4:10.

Σανιδωτός, ἡ, όν, gemaakt van planken, Ex. 27:8.

Σανίς, ίδος, ἡ, de plank, 2 Kon. 12:9, Hoogl. 8:9, Ez. 27:5, Hand. 27:44.

Σαούλ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam (Hebr. שָׁאוּל = de afgesmeekte), met een Griekschen uitgang ook tot Σαῦλος vervormd, bij Jos. Σάουλος; zoo heet in het N. T. a) Saul, de zoon van Kis, de eerste koning van Israel, Hand. 13:21; b) de apostel Paulus, Hand. 9:4, 17, 22:7, 13, 26:14. Vgl. onder Παῦλος.

Σαπρία, ἡ, vuilheid, stank, de toestand van een verrot lichaam. Job 2:9, 7:5, 8:16, 17:14, 21:26.

Σαπρός, ά, όν, van σήπω (Aor. 2 pass. ἐσάπην), in 't algemeen van alles gezegd wat in staat van ontbinding of bederf verkeert, en vandaar a) in gewonen zin, α) van dierlijke voorwerpen, b. v. visch = rot, bedorven, stinkend, Mt. 13:48; β) van boomen, die door ouderdom hunne sappen verloren hebben = vermolmd, en zoo ook van vruchten, die aan zulk een vermolmden boom gegroeid zijn = onbruikbaar, rottig, slecht, Mt. 7:17, 18, 12:33, Lk. 6:43; b) overdracht. van woorden of daden, die van zedelijke verdorvenheid getuigenis geven, b. v. λόγος σαπρός = zedelooze, onkiesche of oneerbare taal, Ef. 4:29.

Σαπρότης, ἡ, vuilheid, stank, Test. Abrah. B 118.

Σαπφίρα, ης, Aram. שַׁפִּירָא, schoone, vgl. Blass, Gramm. S. 8. Hebr. vrouwennaam met Gr. uitgang Saffira; zoo heette de vrouw van Ananias, Hand. 5:1.

Σάπφειρος, ου, ἡ, volgens Blass, Gramm. S. 8 -ιρος, Grieksche vorm der Hebr. benaming van een edelgesteente van hemelsblauwe kleur, de saffier (Hebr. סַפִּיר), waarover vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn onder Edelgesteente. Ex. 24:10, Job 28:6, 16, Hoogl. 5:14, Jes. 54:11, Ez. 1:26, Openb. 21:19.

Σαράβαρα, τά, = סַרְבָּלִין, Dan. 3:21, 27, waarschijnlijk over het bloot lichaam gedragen onderkleederen (zoo o. a. Kautzsch, Die heilige Schrift des A. T. t. d. pl.). Sommigen denken aan een broek.

Σαργάνη, ης, ἡ, het vlechtwerk, bijz. de korf of mand, 2 Kor. 11:33.

Σάρδεις, εων, αἱ, geograf. eigennaam Sardes; zoo heette de aloude hoofdstad van Lydië, op de Noordelijke helling van den berg Tmolus, aan den Pactolus gelegen, en bekend zoowel door haren rijkdom als door de wulpschheid harer bevolking, Openb. 1:11, 3:1, 4.

Σάρδινος, ίνη, ινον = σάρδιος.

Σάρδιον, ίου, τό, het Neutr. van het volgende woord. In de LXX τὸ σάρδιον voor אֹדֶם, Ex. 28:17, 36:17 (39:10). Er zijn twee soorten van deze steenen, waarvan Theophr. De Lapid. 16, 5 § 30, ed. Schneid. zegt: τοῦ γὰρ σαρδίου τὸ μὲν διαφανὲς ἐρυθρότερον δὲ καλεῖται θῆλυ, τὸ δὲ διαφανὲς μὲν μελάντερον δὲ καὶ ἄρσεν. Orph. De Lapid. 16, 5 αἱματόεντα σάρδια.

Σάρδιος, ὁ, ἡ, ον, τό, eig. Adjectiv. gentile van Σάρδεις, de Sarder, doch vervolgens ook scil. λίθος = τὸ σάρδιον = de sardersteen of sardius, d. i. eene andere benaming voor kornalijn, Openb. 4:3, 21:20.

Σαρδόνυξ, -όνυχος, ὁ, van σάρδιον en ὁ ὄνυξ, als benaming eener soort van edelgesteente, de Onyx = de Sardonyx, insgelijks eene soort van kornalyn, met witte en hoog gele of bruine strepen, Openb. 21:20.

Σάρεπτα, ων, τά, geogr. eigennaam Sarepta (Hebr. צָרְפַת, gieterij).)o heette eene Fenicische stad, tusschen Tyrus en Sidon gelegen, k. 4 : 26 (vgl. 1 Kon. 17 : 9).

Σαρκικός *, σάρκινος. Deze lezingen weifelen Rom. 7 : 14, 1 Kor. : 1, 3, 2 Kor. 1 : 12, Hebr. 7 : 16. σαρκικός komt voor Rom. 15 : 27, Kor. 9 : 11, 2 Kor. 10: 4, 1 Petr. 2 : 11, Lchm. Tdf. Westc. lezen ook Kor. 3 : 3, 2 Kor. 1 : 12 σαρκικός. Alleen σάρκινος komt voor 2 Kor. : 3. Bij de LXX σάρκινος, terwijl σαρκικός voorkomt 2 Kron. 32 : 8 ompl.

Σαρκικός, ή, όν = κατὰ σάρκα, eigenaardig aan het vleesch, a) wat e σάρξ toebehoort Rom. 15 : 27 εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν ὰ ἔθνη, ὀφείλουσιν καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. 1 Kor. 9 : 11 ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ ρίσομεν; b) door de σάρξ als de menschelijke natuur in hare lichame- jke verschijning bepaald, vgl. onder σάρξ bij Deut. 5 : 26, 2 Kor. 10 : 4 ὰ ὅπλα τῆς στρατίας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ, vgl. Jer. 7 : 5 enz. c) Aan de σάρξ als de zondige menschelijke natuur eigen, Petr. 2 : 11 ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ ῆς ψυχῆς, Didache 1 4. Vgl. Polyc. ad Phil. 5 πᾶσα ἐπιθυμία κατὰ τοῦ νεύματος στρατεύεται, vgl. s. v. ἐπιθυμία. Over 1 Kor. 3 : 3, 2 Kor. 1 : 12 ie beneden.

Σάρκινος *, η, ον, van het vleesch, vleeschen, 2 Kor. 3 : 3 οὐκ ἐν πλαξὶ ιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ [καρδίας] σαρκίναις. Vgl. 2 Kron. 32 : 8 μετὰ αὐτοῦ βραχίονες σάρκινοι, μεθ' ἡμῶν δὲ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν. Vgl. toevoeging bij Esth. 1 : 7 θαυμασθῆναι βασιλέα σάρκινον εἰς αἰῶνα. Ez. 11 : 19 en 36 : 26 καρδία αρκίνη teg. λιθίνη. Op alle overige plaatsen, uitgezonderd 1 Kor. 3 : 3, waar Lchm. Tdf. Treg. Westc. σαρκικοί, Cod. D F G σάρκινοι, 2 Kor. 1 : 12, waar alleen F G σαρκίνῃ lezen, is in de nieuwere tekstrecensies σάρκινος gesteld boven σαρκικός. Het laatste komt in het niet-Bijbelsche Grieksch iet voor (alleen bij Aristot. H. a. 10, 2 ὅταν δὲ σαρκικώτερα ᾖ τὴν χρόαν ὰ σημεῖα), vanwaar het indringen van σάρκινος in den tekst te verklaren s. Daar evenwel in de boven aangehaalde plaatsen alleen σαρκικός voor- komt, moeten wij aannemen, dat bij de verklaring het meer massieve σάρκινος door het meer abstracte σαρκικός moet vervangen worden. Zoo Rom. 7 : 14 ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, tegenover ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, waar σάρκινος eenen zeer goeden zin geeft. Vgl. vs. 18 οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν. Vgl. Ps. 78 : 39. Het verschil is evenals dat tusschen σάρξ εἰμι en κατὰ σάρκα εἰμί (Rom. 8 : 5). Evenzoo 1 Kor. 3 : 1 οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, waar de sterkere uitdrukking gekozen is, terwijl vs. 3 (behalve Cod. D F G) σαρκικοί, vs. 4 zelfs ἄνθρωποι voorkomt, daar het feit, dat de Korinthiërs σαρκικοί en ἄνθρωποι zijn, den apostel tot de

uitdrukking σάρκινοι brengt, daar zij alleen hunne zondige menschelijke natuur op den voorgrond stellen, maar niet toonen, dat de Geest Gods in hen woont, vgl. vs. 16 οὐκ οἴδατε ὅτι — τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. 2 Kor. 1 : 12 vindt men σαρκίνῃ in F G, en komt ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ overeen met σοφὸς κατὰ σάρκα 1 Kor. 1 : 26. Daarentegen is Hebr. 7:16 de lezing ὃ οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης γέγονεν i. p. v. σαρκικῆς door Griesb. Lchm. Tdf. opgenomen, waar het voorschrift der wet ἐντολὴ σαρκίνη genoemd wordt, omdat het de priesterschap aan de natuurlijke afstamming verbindt en met het vleesch samengegroeid is.

Σαρκοβόρος, ον (σάρξ, βιβρώσκω), vleesch etend, Philo II, 238, 13, Clem. A. I, 1008.

Σαρκογενής, ές, uit het vleesch geboren, Greg. Naz. III, 462 A, κτλ.

Σαρκολάτρης, ὁ (λατρεύω), iemand, die het vleesch dient, aanbidt, een zinlijk mensch, Greg. Naz. III, 185 C, 467 A.

Σαρκομανέω, losbandig zijn, Ephr. III, 403 F.

Σαρκόω, tot vleesch maken, vetmesten. Med. tot vleesch worden. Vooral van de incarnatie = σὰρξ γίγνομαι, Iren. 541 B, 939 A, B, Clem. A. II, 744 B.

Σάρκωσις, ἡ, het tot vleesch maken. De incarnatie = ἐνανθρώπησις, Iren. 933 B, 939 A, Clem. A. I, 796 B, Hippol. 621 D.

Σάρξ *, κός, ἡ, vleesch. A) spraakgebruik van het gewone Grieksch. a) als substantie van het menschelijke en dierlijke leven onderscheiden en verbonden met ὀστέα, ὀστοῦν en αἷμα, Aristot. Hist. an. 3, 2: ἀρχαὶ πάντων τούτων (κύστεως ὑμένος τριχῶν πτερῶν κτλ.) τό τε ὀστοῦν καὶ ἡ σάρξ, vgl. Bonitz, ind. Aristot. s. v. Eur. Med. 1200: σάρκες δ' ἀπ' ὀστέων . . . ἀπέῤῥεον. Bij Homerus, die slechts ééns ter onderscheiding van een enkel stuk vleesch Od. 19, 450 het enkelvoud gebruikt, evenals bij de treurspeldichters, maar ook bij Plat. en Aristot. het meervoud ter aanduiding van de massa, het enkelvoud aanduiding van de substantie (Passow), b. v. σάρκας βιβρώσκειν Soph. Trach. 1054 enz. Aristot. Metereol. 2, 3: τῷ δ' ἱδρῶτι συνεκρινομένης ἐκ τῶν σαρκῶν. Van κρέας daarin verschillend, dat dit het geslachte vleesch, het vleesch als spijs aanduidt. — Als substantie van het lichaam duidt het ook b) het lichaam zelf naar zijne substantie aan. Zoo in tegenstelling met νοῦς Aeschyl. Sept. 622: γέροντα τὸν νοῦν, σάρκα δ' ἡβῶσαν φέρει, waaraan zich c) het door Epicurus en zijne school en door Plutarchus meermalen aangenomen gebruik van σάρξ in psychologische beteekenis aansluit, de lichamelijkheid, inzoover zij het middel en door eene voor de hand liggende omzetting het subject van het zinlijk genot of van de zinlijke gewaarwordingen is = zinlijkheid, „corpus hominis vivi ejusque vita animalis," Wyttenbach, Animadverss. in Plut. opp. Mor., De sanit. tu. 126 C. Zoo haalt Plut. Epicurus aan „De tu. sanit. 22 (35 C): τῆς

ἐν ὑμνουμένην σαρκὸς εὐστάθειαν, evenals meermalen in het geschrift „non osse suaviter vivi secundum Epicuri decreta," b. v. c. 2 (1087 B): ὅσα διὰ σαρκὸς ἐπιτερπὴς κίνησις, ἐφ' ἡδονήν τινα καὶ χαρὰν ψυχῆς ἀναπεμπομένης F. ἡδοναὶ — — ἔξαψιν ἅμα καὶ σβέσιν ἐν τῇ σαρκὶ λαμβάνουσιν. 088. F 1089 D, E: τὸ μὲν ἡδόμενον τῆς σαρκὸς τῷ χαίροντι τῆς ψυχῆς περείδοντες. 1090 A, E, F al. 1096 C: αἱ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαι, van de p het zinlijk genot gerichte begeerten; ibid. D τὰ τοῦ σώματος πάθη, gl. Diog. Laert. 10, 145: εἰ δὲ ἡ διάνοια τοῦ τῆς σαρκὸς τέλους καὶ πέρατος αβοῦσα τὸν ἐπιλογισμόν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ αἰωνίου φόβους ἐκλήσασα, τὸν αντελῆ βίον παρεσκεύασε. In dezelfde beteekenis gebruikt Plutarchus elf het woord „De virt. et vit." 3 (101 B): ταῖς μὲν γὰρ τῆς σαρκὸς δοναῖς ἡ τοῦ σώματος εὐκρασία καὶ ὑγίεια χώραν καὶ γένεσιν δίδωσι· τῇ δὲ υχῇ οὐκ ἔστιν ἐγγενέσθαι γῆθος οὐδὲ χαρὰν βεβαίαν. Consol. ad Apollon. 3 (107 F): τὸ γὰρ μὴ δεδουλῶσθαι σαρκὶ καὶ τοῖς πάθεσι ταύτης διάγειν, φ' ὧν κατασπώμενος ὁ νοῦς τῆς θνητῆς ἀναπίμπλαται φλυαρίας, εὔδαιμόν τι αὶ μακάριον. Conv. VII, sap. 16 (159 B): τοῦτό ἐστι τὸ μίασμα τῆς σαρκὸς μῶν. De sera num. vind. 22 (565 B). De exil 1 (599 C): μὴ τῆς αρκὸς πυνθάνεσθαί τι πέπονθε, μηδὲ τῆς ψυχῆς εἰ διὰ τὸ σύμπτωμα τοῦτο χείρων γέγονε. Convival. disp. 5 prooem. (672 E) τὴν ψυχὴν ὥσπερ ἐκμαγεῖον ἢ κάτοπτρον εἰκόνας καὶ εἴδωλα τῶν ἐν σαρκὶ γιγνομένων αἰσθήσεων ἀναδεχομένην. Ibid. 6, 2, 1 (688 D). Ibid. 8, 9, 3 (734 A). Anders schijnt in deze beteekenis σάρξ niet te zijn gebruikt.

B) LXX en apocriefen.

Bij de LXX komt σάρξ naast κρέας (resp. σῶμα, zie onder b), met בָּשָׂר overeen en wel met dit verschil, dat κρέας, dat alleen als vertaling van בָּשָׂר gevonden wordt, alleen van het voor spijs dienende vleesch staat, hetzij voor de gewone spijs Num. 11, 13, 18, 1 Kon. 17 : 6 enz. hetzij van dat van het offer Lev. 7 : 5 enz. Ps. 50 : 13, Jez. 65 : 4 enz., derhalve van het geslachte vleesch. Slechts ééns vinden wij het als substantie van het lichaam Job 10 : 11 δέρμα δὲ καὶ κρέας με ἐνέδυσας, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις με ἔνειρας, waar het evenwel zuiver als een der bestanddeelen van het lichaam, derhalve zuiver stoffelijk staat, terwijl de combinatie δέρμα en σάρξ b. v. Lev. 13 : 18, 24, 38, 39 ἐν τῷ δέρματι τῆς σαρκός, Klaagl. 3 : 4 ἐπαλαίωσε σάρκα μου καὶ δέρμα μου, ὀστέα μου συνέτριψεν anders gevormd is. Nooit staat σάρξ van het offervleesch, en waar het als object van φαγεῖν voorkomt zooals Gen. 40 : 19, Lev. 26 : 29, Deut. 28 : 55, 1 Sam. 17 : 44, 2 Kon. 9 : 36, Job 19 : 22, 31 : 31, Ps. 27 : 2, 79 : 2, Pred. 4 : 5, Jez. 9 : 20, 10 : 18, 49 : 26, Jer. 19 : 9: Ezech. 32 : 5, Dan. 7 : 5, Zach. 11 : 9 is dit steeds iets onnatuurlijks en dient meestal als uitdrukking van een gericht of van eene bestrijding, derhalve beeldsprakig, zooals het dan ook in deze combinatie steeds van het vleesch der menschen staat, terwijl κρέας het vleesch van dieren

is. Slechts eenmaal staat op deze wijze κρέας Zach. 11 : 16: τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, maar in verband met een beeld, dat de keus van deze sterk zinlijke uitdrukking rechtvaardigt.

Daar zoo het gebruik van σάρξ, afgemeten naar het gebruik van het gewone Grieksch, minder ruim is dan dat van het Hebr. בָּשָׂר, breidt het zich in aansluiting aan het Hebr. woord verder uit dan het gebruik van het gewone Grieksch. Het beteekent **a)** zooals daar de substantie van het menschelijke en dierlijke leven, onderscheiden en verbonden met ὀστέα, ὀστοῦν, αἷμα, van het lichaam der dieren evenwel alleen Lev. 4 : 11, Gen. 41 : 2, 3, 4, 18, 19 ἑπτὰ βόες, ἐκλεκταὶ, λεπταὶ ταῖς σαρξί (vgl. Zach. 11 : 16). Ez. 23 : 20 ἦσαν ὡς ὄνων αἱ σάρκες αὐτῶν אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם, waar evenwel σάρκες is syn. αἰδοῖα; anders steeds van menschen. Meestal staat in deze beteekenis het meervoud Gen. 40 : 19, Num. 12 : 12, Job 2 : 5, 6 : 12, 13 : 14, 14 : 22, 19 : 20, 21 : 6, 33 : 21, 25, Zach. 14 : 12, Dan. 1 : 15 en op de meeste plaatsen, waar σ. object is van φαγεῖν. De sing. in deze beteekenis alleen Gen. 2 : 21 ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀπ' αὐτῆς. Ez. 4 : 7 εἰς τὴν χρόαν τῆς σαρκὸς αὐτῆς Lev. 13 : 10, 18 : 24, 38, 39, 43, 2 Kon. 4 : 34, 5 : 10, 14, Klaagl. 3 : 4. Zoo ook in de constructie σὰρξ καὶ ὀστέα, b. v. Ps. 102 : 6 ἐκολλήθη τὸ ὀστοῦν μου τῇ σαρκί μου. Job 2 : 5 ἅψαι τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ en vooral ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων τινὸς καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός τινος Gen. 2 : 23; 29 : 14 van de verwantschap, gecontraheerd ὀστοῦν τινος καὶ σὰρξ τινός εἰμι Richt. 9 : 2, 2 Sam. 29 : 13 ὀστέα καὶ σάρκες τινός, waar van meerdere personen sprake is, 2 Sam. 5 : 1, 19 : 12, 1 Kron. 11 : 1, vgl. met 2 Sam. 19 : 13 en nog korter alleen σ. τινος, Gen. 37 : 27: ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ σὰρξ ἡμῶν ἐστίν, vgl. Neh. 5 : 5 νῦν ὡς σὰρξ ἀδελφῶν ἡμῶν σὰρξ ἡμῶν, ὡς υἱοὶ αὐτῶν υἱοὶ ἡμῶν, eene voor het Grieksche oor zeer vreemd klinkende uitdrukking, dat de LXX Jez. 58 : 7 וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם door ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει vertaalt, vgl. Lev. 25 : 49 ἀπὸ τῶν οἰκείων τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐκ τῆς φυλῆς αὐτοῦ λυτρώσεται αὐτόν. 18 : 6 ἄνθρ. πρὸς πάντα οἰκεῖα σαρκὸς αὐτοῦ οὐ προσελεύσεται κτλ. — Naar deze zijne substantie wordt **b)** het lichaam zelf genoemd, Ex. 30 : 32 (ἔλαιον ἄλειμμα χρίσεως ἅγιον) ἐπὶ σάρκα ἀνθρώπου οὐ χρισθήσεται. 2 Kon 6 : 30, Lev. 21 : 5 het meervoud, omdat van meerderen sprake is: ἐπὶ τὰς σάρκας αὐτῶν οὐ κατατεμοῦσιν ἐντομίδας. Zoo in de verbinding van καρδία, resp. ψυχή en σάρξ Ps. 16 : 9, 38 : 8, 63 : 2, 84 : 3, Pred. 2 : 3, 11 : 10, Ezech. 11 : 19, 36 : 26, 44 : 7, 9 (vgl. Ps. 28 : 7 = לֵב) en zonder deze tegenstelling Ps. 38 : 4, 109 : 24 (doch vs. 22 καρδία); 119 : 120, Pred. 5 : 5. Toch is dit ook in het gewone Grieksch niet veelvuldige gebruik van σάρξ betrekkelijk zeldzaam bij de LXX, die in dit geval בָּשָׂר meestal door σῶμα vertaalt (anders voor גְּוִיָּה, נְבֵלָה en somtijds anders, meestal = lijk) Lev. 6 : 10, 14 : 10, 15 : 2, 3, 13,

, 19, 16:4, 24, 26, 28, 17:16, 19:28 (op de parallele plaats :5 σάρκες). 22:7, 1 Kon. 21:27 (parall. 2 Kon. 6:30 σάρξ). Job :14 σάρκες δὲ σώματος αὐτοῦ κεκόλληνται = מַפְּלֵי בְשָׂרוֹ דָבֵקוּ. Spr. 5:11 ἡνίκα ἂν κατατριβῶσι σάρκες σώματός μου = בִּכְלוֹת בְּשָׂרְךָ וּשְׁאֵרֶךָ. De in constructie σὰρξ καὶ ὀστέα τινός bep. σάρξ τινος van de verwantschap bruikte pluralis, wanneer van meerderen sprake is, bewijst, dat σ. lereerst aanduidt de substantie van het vleesch in zijne concrete verhijning, verder het naar zijne substantie genoemde lichaam. Hoe zeer gedachte aan de substantie, aan de stof op den voorgrond staat, wijst Ps. 38:4, vgl. met vs. 8 en Ps. 109:24, waar de dichterlijke hildering van den lichamelijken toestand ook nog uitspraken over de τέα, γόνατα enz. toevoegt. Neemt men het poëtisch spraakgebruik et in aanmerking, dan blijven nog slechts weinige gevallen over, waar ἰρξ het lichaam, de lichamelijkheid aanduidt. Dat Gen. 17:13 ἔσται διαθήκη μου ἐπὶ τῆς σαρκὸς ὑμῶν alleen aan de beteekenis lichaam te enken is, bewijst vs. 17 περιτέμνεσθαι τὴν σάρκα. Vs. 24, 25 περιετέμνετο ἰν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ, vgl. vs. 11, Lev. 12:3, waar het woord de beteekenis van eene bepaalde kunne genomen is, zooals Ez. 23:20 n misschien ook Pred. 5:5. — Niet aan σ. in de beteekenis lichaam, aar aan σ. als substantie van het lichaam sluit c) de uitbreiding van et begrip in verhouding tot het gewone spraakgebruik aan, dat nl. σ. lle levende schepselen, vooral de menschheid, de menschen aanduidt, peciaal in onderscheiding van God of den Geest Gods. Allereerst is et praedicaat van de schepselen, Ps. 78:39, Jez. 31:3 (Hebr.). leesch zijn de schepselen naar hunne verschijning en de voorwaarde an hun bestaan en door het vleesch behooren zij bij elkander, zooals ij de menschen de band des vleesches de verwantschap vormt. Zoo taat van man en vrouw Gen. 2:24 ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν en ien. 6:3 staat van de menschen διὰ τοῦ εἶναι αὐτοὺς σάρκας (het meeroud zooals boven van de bloedverwanten bij meerdere subj.). Verder ordt het benaming van het subject zooals Ps. 56:4, Deut. 5:26 (23) en peciaal heeten alle levende schepselen πᾶσα σάρξ, nader π. σ. ἐν ᾗ ἐστὶ νεῦμα ζωῆς Gen. 6:17, 7:15, vgl. ψυχὴ ζῶσα ἐν πάσῃ σαρκὶ ἐπὶ τῆς ῆς Gen. 9:15, 16. π. σ. κινουμένη ἐπὶ τῆς γῆς Gen. 7:21, Lev. 17:11, 4 αἷμα πάσης σαρκὸς οὐ φάγεσθε, ὅτι ψυχὴ πάση σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστί. Num. 18:15, Ps. 136:25 enz. Vooral wordt daaronder de menschheid erstaan Gen. 6:3, 12, Ps. 65:3, 145:22, Jez. 40:5, 6, 66:16, 23, 24, Jer. 25:31, Joël 3:1, Zach. 2:13. Niet van de tegenstelling an ψυχή of νοῦς en σάρξ, die het gebruik van σάρξ bij Epicurus en Plut. beheerscht, gaat dat gebruik uit en evenmin kan men dit aansluiten aan σάρξ van de lichamelijkheid in onderscheiding van καρδία, ψυχή of νοῦς (zie **A**, **b** en **c**, **B**, **b**), maar de schepselen heeten zóó,

omdat de σάρξ, de draagster en bewerkster van haar bestaan (zie boven) hare natuur voorstelt, en wel vooral hare tegenstelling of haar versch. van God en den Geest Gods, want vleesch is niet Geest, die van G. komt en slechts van uit God aan de schepselen eigen is. Vgl. Num. 16:22, 27:16, waar de LXX אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר door θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός vertaalt en eene geheel andere tegenstelling tussch. πν. en σ. teweegbrengt. Jez. 31:3: Egypte is mensch en niet God zijne paarden בָּשָׂר וְלֹא רוּחַ, LXX ἵππων σάρκας καὶ οὐκ ἔστι βοήθεια — een bewijs, dat de LXX de eigenlijke beteekenis van de Hebreeuwsch benaming niet begrepen of veranderd heeft in de daar anders gewon tegenstelling tusschen geest en stof. Gods Geest behoudt en vernietig de schepselen, die vleesch zijn, Jez. 40:7, vgl. Job 12:10, 34:14 Ps. 104:29, 30. Het vleesch is in deze tegenstelling onmachtig Ps. 56:4 ἐν τῷ θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι σάρξ. Ps. 78:39 ἐμνήσθη ὅτι σάρξ εἰσι, πνεῦμα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέφον (πν. niet in de beteekenis van geest, maar = adem, wind). Jez. 40:6 πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου (vgl. vs. 7 ἐξηράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε, waar de Vat. en Alex. de woorden ὅτι πνεῦμα κυρίου ἔπνευσεν εἰς αὐτό weglaten). De tegenstelling tusschen het vleesch en de schepselen, vooral den mensch en God is evenwel niet alleen die van zwakheid en kracht Ps. 56:5, 2 Kron. 32:8 μετὰ αὐτοῦ βραχίονες σάρκινοι, μεθ' ἡμῶν δὲ κύριος ὁ θς ἡμῶν. Jer. 17:5 ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον καὶ στηρίσει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ κυρίου ἀποστῇ ἡ καρδία αὐτοῦ, maar tegelijk eene zedelijke tegenstelling Deut. 5:26 τίς γὰρ σὰρξ ἥτις ἤκουσε φωνὴν θεοῦ ζῶντος ... καὶ ζήσεται; vgl. Ex. 33:20, Jez. 6:5, want alle vleesch heeft zijnen weg op aarde bedorven Gen. 6:3, 12, 13 vgl. met 1:31 en daarom zal het oordeel Gods over alle vleesch gaan Jez. 40:5—7, 49:26, 66:16, Jer. 12:12, 25:31, 45:5, Ez. 20:48, 21:4, 5, Zach. 2:13; maar ook de heilsopenbaring is bestemd voor alle vleesch Jez. 40:5 enz. 66:23 enz. Joël 2:28, Zach. 2:13 en zij zal eene uitstorting zijn van den Geest Joël 2:28 vgl. Jez. 44:3, Ez. 36:26, 27.

Dit is ook het Oud-Testamentisch begrip van σάρξ = בָּשָׂר, waarmee ook de apocriefen rekenen. Alleen wordt daar de verhouding tot of de tegenstelling met God nergens uitgedrukt, de nederigheid en vergankelijkheid slechts zelden Sir. 14:17, 18, 40:8, het sterkst Sir. 28:5: αὐτὸς σὰρξ ὢν διατηρεῖ μῆνιν, τίς ἐξιλάσεται τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ; Als substantie van het (menschelijk) lichaam Sir. 19:12, Judith 14:10; vgl. het meervoud Wijsh. 12:5, 19:21, Sir. 38:28, Judith 16:17, 2 Makk. 9:9 4 Makk. 6:6, 7:13, 9:20, 15:15, 20, Bar. 2:3. Vgl. de uitdrukking σῶμα σαρκὸς αὐτοῦ Sir. 23:16. De lichamelijkheid, het lichaam zelf drukt σάρκες uit Sir. 25:25, 34:1; daarentegen σάρξ Sir. 44:20

enals Gen. 17 : 13, vgl. ἡ σ. τῆς ἀκρ:β. αὐτοῦ Judith 14 : 10. Πᾶσα
ρξ vinden wij evenals in het O. T. Sir. 1 : 10, 13 : 16, 17 : 4, 18 : 13,
: 29, 38, Jud. 2, 3, 10 : 13 enz. Alleen σάρξ τινος van de verwant-
hap treffen wij niet aan. Daarentegen vinden wij somtijds eene tweevou-
ge uitbreiding van de uitdrukking, nl. dat de latere Hebr. uitdrukking
: בָּשָׂר (zie onder αἷμα) overeenkomt met σάρξ καὶ αἷμα Sir. 14 : 18,
: 31 (vgl. 1 Makk. 7 : 17 σάρκας ὁσίων σου καὶ αἵματα αὐτῶν ἐξέχεαν)
enals de uitdrukking τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, 4 Makk. 7 : 18 ὅσοι τῆς εὐσε-
ίας προνοοῦσιν ἐξ ὅλης καρδίας, οὗτοι μόνοι δύνανται κρατεῖν τῶν τῆς σαρκὸς
θῶν, die sterker nog aan de ἐπιθυμίαι τῆς σαρκός, τὰ τοῦ σώματος πάθη,
onderscheiding van de ψυχή, of van den νοῦς bij Plutarchus (of Epi-
urus) herinnert dan aan de meer Oud-Testamentische uitdrukking Sir.
3 : 16 ἄνθρωπος πόρνος ἐν σώματι σαρκὸς αὐτοῦ οὐ μὴ παύσηται ἕως ἂν
καύσῃ πῦρ.

Jozephus kent het Bijbelsch gebruik van σάρξ niet en evenmin rekent
hilo met dit begrip. Wel handelt hij daarover in het geschrift „De
igantibus" I, 266, 32 sqq. met aansluiting aan Gen. 6 : 3, Lev. 18 : 1
n zegt: αἴτιον τῆς ἀνεπιστημοσύνης μέγιστον ἡ σὰρξ καὶ ἡ πρὸς σάρκα οἰκείωσις.
e door de φόρτος τῶν σαρκῶν bezwaarde zielen ἄνω μὲν βλέπειν εἰς τὰς
ὐρανίους περιόδους ἀδυνατοῦσι, κάτω δὲ ἑλκυσθεῖσαι τὸν αὐχένα βιαίως δίκην
τετραπόδων γῇ προσεῤῥίζωνται (ed. Bibliotheca sacra Patrum eccl. graec.
I, 1828 t. d. pl.). Maar de uitdrukking past toch niet in zijn stelsel.
Vat hij, om zich ten minste van Bijbelsche uitdrukkingen te bedienen,
an de σάρξ als de naar de substantie genoemde lichamelijkheid zeggen
noest, zegt hij van het σῶμα, welks geringschatting hij in de benaming
laarvan als τὸ ... νεκρὸν ἡμῶν in tegenstelling tot τὸ κράτιστον τὸ ἐν ἡμῖν,
ψυχὴ ἢ νοῦς uitdrukt. Wat echter ethisch of ethisch-godsdienstig in het
Bijbelsch begrip van σάρξ gevonden wordt, kan hij daarom niet waar-
leeren, omdat zijne onderscheiding tusschen de door den band der ziel
met het lichaam ontstane αἴσθησις en den νοῦς hem op andere wegen leidt,
samenhangend met de intellectueele, ascetische strekking van zijn systeem,
die alle gewicht op deze beide zijden van de geestelijke natuur des men-
schen en hare ontleding doet vallen. Vgl. de ontleding van het wezen der
ziel in het geschrift „Quod deterius potiori insidiatur" I, 206, 41 sqq.
Niet dat de Schrift den mensch σάρξ, maar dat zij hem ψυχή noemt,
vormt het uitgangs- en middelpunt van de psychologie van Philo, die dan
verder door de aan de Grieksche wijsbegeerte ontleende vereenzelviging
van ψυχή en νοῦς beheerscht wordt. In de plaats van de godsdienstig-zede-
lijke beschouwing van den mensch komt de intellectueel-ascetische. Vgl.
Carpzov, Sacr. exercitatt. in ep. ad Hebr. ex Philone Al. p. 106. Dähne,
Alex. jüd. rel. phil. I, 288 ff. Siegfried, Philo von Alex. S. 235 ff. De
echte ontwikkeling van het Oud-Testamentisch begrip, waartegenover de

anthropologie van Philo staat, vinden wij in het N. T. en bijzonder bij Paulus. In de latere literatuur der synagoge is van den Oud-Testamentischen vorm van het begrip alleen בשׂר, resp. בְּסַר, בִּשְׂרָא ter aanduiding van den mensch naar zijne onmacht en vergankelijkheid evenals בָּשָׂר וָדָם in dezelfde beteekenis overgebleven. Zie Buxtorf onder בְּסַר, Levy, Wörterb. über die Targumum s. v.; eene ethisch-godsdienstige opvatting vinden wij daar niet.

C) Het Nieuw-Testamentisch begrip en spraakgebruik.

Allereerst moeten wij opmerken, dat σάρξ behalve 1 Kor. 15 : 39 en Openb. 19 : 18 in het geheele Nieuw-Testamentische spraakgebruik alleen van de menschelijke σάρξ staat.

1) In de niet-Paulinische geschriften.

a) Evenals in het gewone en het Oud-Testamentische Grieksch duidt σάρξ het vleesch aan als substantie en wel als substantie van het lichaam, waaruit evenals uit de ὀστέα het lichaam bestaat, Lk. 24 : 39, πνεῦμα σάρκα (zoo Lchm. Treg. Westc. Tdf.[7], terwijl Tdf.[8] σάρκας) καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει. De pluralis σάρκες anders alleen in de constructie σάρκας τινὸς φαγεῖν Jak. 5 : 3, Openb. 17 : 16, 19 : 18, vgl. vs. 21 πάντα τὰ ὄρνεα ἐχορτάσθησαν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν, waarvan hetzelfde geldt, evenals van dezelfde Oud-Testamentische uitdrukking, zie onder B). Evenals σὰρξ καὶ ὀστέα de substantie van het lichaam vormen — welke uitdrukking dan verkort wordt tot het eenvoudig σάρξ (zie B, a) —, vormen σὰρξ καὶ αἷμα de substantieele basis, de dragers van het menschelijke leven (vgl. Lev. 17 : 14 ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστίν), Hebr. 2 : 14 ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχεν τῶν αὐτῶν en daarop rust Joh. 6 : 53, 54, 55, 56 de onderscheiding van ἡ σάρξ μου (sc. ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς vs. 51) in σάρξ en αἷμα, het eerste als βρῶσις, het tweede als πόσις voor het eeuwige leven beschouwd. b) Als substantie van de menschelijke lichamelijkheid of van het lichaam duidt σ. dat zelf in zijne eigenaardigheid (σῶμα als organisme) aan. Zoo in de Oud-Testamentische aanhalingen Hand. 2 : 26 (Ps. 16 : 9), vgl. vs. 31 : οὐδὲ ἡ σάρξ αὐτοῦ εἶδεν διαφθοράν. Vs. 30 rec. τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χν. Hebr. 10 : 20 διὰ τοῦ καταπετάσματος τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, vgl. vs. 10 σῶμα. Vs. 22 komt het op de hoedanigheid van het σῶμα aan en eveneens 1 Petr. 4 : 1 πάσχειν σαρκί. Vs. 2 τὸ ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιῶσαι χρόνον evenals 3 : 21 οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα κτλ. Immers σῶμα en συνείδησις zouden, wanneer het spraakgebruik het toeliet, ze tegenover elkander te stellen, alleen het uiterlijke en het innerlijke onderscheiden, terwijl de σάρξ het slechte uiterlijke tegenover het edele innerlijke aanduidt, daar het het lichaam naar zijne substantie met een woord noemt, dat tegelijk eene waardeering uitdrukt. De σάρξ is het, waarin evenals waardoor de mensch zijn leven heeft, het

ven, waardoor en waarin hij aan de menschen toebehoort en onder e hij vertoeft, 1 Petr. 4:2. Vandaar Hebr. 5:7 ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ρκὸς αὐτοῦ. 12:9 τοὺς τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας (tegenover τῷ πατρὶ ιν πνευμάτων. Vgl. Num. 16:22, 27:16), waarop de beteekenis van uitspraak van Christus Joh. 6:51 rust: ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς ῦ κόσμου ζωῆς, ἡ σάρξ μου ἐστίν. Terwijl παραδιδόναι τὸ πνεῦμα Joh.): 30 het feit van de overgave van het leven uitdrukt en τιθέναι τὴν υχήν 10:17 de zelfovergave aanduidt, wordt Joh. 6:51 aan de hoeınigheid gedacht, waarom het dit aardsche of menschelijke leven van hristus is, waarom de Joden niet in Hem gelooven, dat door Zijne vergave als levensbrood het middel des eeuwigen levens worden moet, gl. vss. 52, 53. Σάρξ te zijn, is de eigenaardigheid van het menschejk lichaam; daarin het leven te hebben, de eigenaardigheid van den iensch, waarom ook van echtelieden staat, b. v. Gen. 2:24 ἔσονται δύο εἰς σάρκα μίαν Mt. 19:5, Mk. 10:8, vgl. Mt. 19:6, Mk. 10:8. Daar zij het is, welke voor Christus daartoe diende, zijn heilswerk uit e voeren, daar Hij als een, die aan ons gelijk was, optrad, is Hij ἐν αρκὶ ἐληλυθώς 1 Joh. 4:2, vgl. 1:1, 3, 7, 2:2, 3:8, 4:9, 10, 5:6, vant de σάρξ maakte Zijn sterven mogelijk, vgl. Hebr. 2:14 ἵνα διὰ τοῦ ανάτου καταργήσῃ κτλ. Het part. praes. 2 Joh. 7 οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰν Χν ρχόμενον ἐν σαρκί heeft betrekking op de leer, het Perf. op het historisch eit. — Diensvolgens is Christus θανατωθεὶς μὲν σαρκί 1 Petr. 3:18, αθὼν σαρκί 1 Petr. 4:1. — Als benaming van het lichamelijk karakter van den mensch naar zijne hoedanigheid staat c) de σάρξ tegenover het goddelijk levensbeginsel, tegenover het πνεῦμα, en wel allereerst als le tegenstelling met het levensbeginsel en de σάρξ, die den samenhang ler natuur bewerkt, Hebr. 12:9 ὁ πατὴρ τῶν πνευμάτων ... οἱ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρες (Num. 16:22, 27:16, vgl. Gen. 6:17), niet zooals b. v. bij Paulus als tegenstelling alleen van het innerlijke en uiterlijke, zooals Kol. 2:5, zie beneden. Verder als tegenstelling van het slechte, zondig bepaalde, tegenover het goddelijk levensbeginsel staande lichaam; zoo 1 Petr. 4:6 ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκί, ζῶσι δὲ κατὰ θεὸν πνεύματι en Mt. 26:41 τὸ μὲν πν. πρόθυμον, ἡ δὲ σάρξ ἀσθενής. Mk. 14:38. Deze tegenstelling is verwant, maar niet identisch met de onder e) ter sprake komende tegenstelling tusschen vleesch en Geest Gods. — Omdat in de σάρξ de eigenaardigheid der menschen zich openbaart, dient σάρξ ter benaming van den mensch in deze zijne eigenaardigheid, Mt. 19:5 ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, vs. 6 ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο ἀλλὰ σάρξ μία, Mk. 10:8 en πᾶσα σάρξ duidt Mt. 24:22, Mk. 12:20, Lk. 3:6, Joh. 17:2, Hand. 2:17, 1 Petr. 1:24 evenals in het O. T. wel niet alle schepselen aan, maar toch de geheele als vleesch zich voorstellende menschheid. Daar Christus één met haar werd, kan ook van Hem

gezegd worden: ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο Joh. 1 : 14, door zijnen oorsprong evenals de kinderen Gods (οὐκ ἐκ θελήματος σαρκός Joh. 1 : 13, vgl. Joh. 3 : 6 τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστιν) en zooals deze oorsprong het met zich brengt, daarvan onderscheiden, maar ook daarvan door datgene wat Hij was (ὁ λόγος θεός) verschillend. Overigens evenwel was Hij zóó door de σάρξ bepaald, dat Zijne zelfovergave in den dood de overgave van Zijn vleesch is. Zie boven. Wat evenwel aan deze uitspraak hare bijzondere waarde verleent, blijkt daaruit, dat e) evenals in het O. T. de σάρξ vooral het verschil tusschen mensch en God uitdrukt, Mt. 16 : 17 σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἐκάλυψέ σοι ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (zie boven), vgl. Joh. 1:14 met vs. 13 οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν en dit verschil geeft eerst aan de uitspraak Joh. 1:14 vgl. met vs. 1 haar volle gewicht: ὁ λόγος, ὃς ἦν θεὸς πρὸς τὸν θεόν, σὰρξ ἐγένετο, zonder daarom Hem, die in de σάρξ kwam en door haar υἱὸς ἀνθρώπου werd, Joh. 5 : 27 en wiens σάρξ de σὰρξ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρ. is Joh. 6 : 53, geheel gelijk te stellen met πᾶσα σάρξ: καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός κτλ. Want hoewel ook dit verschil tusschen mensch en God, בָּשָׂר en אֱלֹהִים een verschil tusschen vleesch en Geest, בָּשָׂר en רוּחַ is, sluit toch Christus daarmeê, dat Hij van Zijn vleesch als het middel van Zijn heilswerk spreekt, niet uit, dat Hij den Geest bezit. Integendeel Hij is de eerste en eenige onder allen, die σάρξ zijn, die den Geest bezit, Joh. 1 : 32, 33, 3 : 34. Daarom zegt Hij, waar Hij er den nadruk op legt, dat τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, niet ἡ σάρξ μου οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν, maar ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν Joh. 6 : 63, want niet ἡ σάρξ in 't algemeen, maar ἡ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις 6 : 55. Vgl. Hebr. 9 : 14 διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ, vgl. 10 : 20 ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. 1 Petr. 3 : 18 θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι, vgl. onder πνεῦμα, bl. 646. Wat Zijne σάρξ Hem van πᾶσα σάρξ onderscheidt, is datgene wat Hem geschikt maakt de Verlosser te zijn, de menschen daarentegen behoefte geeft aan verlossing. De menschen toch onderwerpen zich niet aan God en aan Zijnen Geest, maar volgen hunne eigene lusten, hunne begeerten, die niet op God gericht zijn, maar het door de σάρξ bepaalde leven. 1 Joh. 2 : 16 πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστίν, vgl. vs. 17 ἡ ἐπιθυμία τοῦ κόσμου — τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. 1 Petr. 4 : 2 εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις ἀλλὰ θελήματι θεοῦ τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιῶσαι χρόνον, vgl. met vs. 1 ὁ παθὼν σαρκὶ πέπαυται ἁμαρτίας (zie onder παύω). Vandaar het verwijt κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε Joh. 8 : 15 sc. οὐ κατὰ θεόν. Niet de zondige begeerlijkheden in 't algemeen zijn

edoeld, wanneer 2 Petr. 2:18 van ἐπιθυμίαις σαρκός sprake is, maar gl. met vs. 10 τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίαις μιασμοῦ πορευομένους (zie nder μιασμός) de κ. ε. zoo genaamde vleeschelijke zonden; vgl. Jud. 7 ἐκπορνεύσασαι καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας. Vs. 8 σάρκα μὲν μιαίνουσιν net het Oud-Testamentische בָּשָׂר in de beteekenis van eene bepaalde unne Lev. 12:3, Ez. 23:20, Pred. 5:5 samenhangend (zie boven B, b). Dat de uitdrukking in deze speciale beteekenis staan kan, rust toch laarop, dat bij de menschheid, zooals zij is, zonde en σάρξ of eene vanverhouding tegenover God en Zijnen Geest (πνεῦμα) aan elkander gebonden zijn, want daardoor wordt het ὀπίσω σαρκὸς πορεύεσθαι tegelijk ot een πορ. ἐν ἐπιθυμίαις μιασμοῦ en is evenzoo uit den booze als het φίνειν κατὰ σάρκα. Deze tegenstelling vindt hare scherpste, met de Paulinische tegenstelling tusschen σάρξ en πνεῦμα overeenkomstige uitdrukking Joh. 3:6, τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστιν καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν.

Hoe zelden σάρξ in de synoptische evangeliën en de Handelingen gevonden wordt, vertoonen toch de boven genoemde weinige plaatsen niet alleen alle trekken van het Oud-Testamentisch begrip, σ. als benaming van de lichamelijke substantie, Lk. 24:39 (Hand. 2:26, 31), als benaming van den mensch en van de menschheid naar dit praedicaat Mt. 19:5, 6, 24:22, Mk. 10:8, 13:20, Lk. 3:8, Hand. 2:17, maar kenmerken ook het onderscheid van God Mt. 16:17 en brengen deze gedachte weder tot die van eene wanverhouding tegenover het goddelijk levensbeginsel, Mt. 26:41, Mk. 14:38. De beide laatste punten ontbreken in de geschriften van Lukas, waarin ondanks hunne Paulinische richting, maar wegens hunne Grieksche kleur het woord het meest zeldzaam is.

Veelvuldiger is het gebruik, dat de Johanneïsche en Petrinische geschriften, de brief van Judas evenals de brief aan de Hebreërs van het woord maken. Zij voegen er geen nieuwe gezichtspunten aan toe, maar de voorstelling wordt vollediger. Terwijl het spraakgebruik van den brief aan de Hebreërs tot σάρξ als benaming van de lichamelijke substantie beperkt is, beteekent het toch niet alleen lichaam, maar dient daartoe, het aardsch-menschelijk bestaan zelf te karakteriseeren. Zuiver als de substantie, die met het bloed den grondslag en de bemiddeling van ons daardoor gequalificeerd bestaan vormt, komt het voor Hebr. 2:14, 12:9. Christus is daarin verschenen, zoodat Zijn bestaan en Zijn heilswerk daardoor bepaald was en zich daarnaar vormde 5:7, 10:20. Als de kenmerkende openbaring van ons bestaan is zij het ook, die in haar overwicht de Oud-Testamentische δικαιώματα tot δικαιώματα σαρκός maakte 9:10 (vgl. ἐντολὴ σαρκίνη 7:16 met διὰ πνεύματος αἰωνίου 9:14) en waartoe de werkzaamheid van de Oud-

Testamentische orde des heils wegens het ontbreken van den Geest zal beperkte 9:13: τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα (vgl. Num. 19:7) d. i. de werkingen evenals de bepalingen van de Oud-Testamentische oeconomie des heils hebben in de als σάρξ gekenmerkte lichamelijke openbaring van het leven zoowel haar naaste object als hare grenzen. Bereikt wordt slechts dit, dat de σάρξ niet hindert voor de gemeenschap der Oud-Testamentische bedeeling des heils met hare beloften en verwachtingen, vgl. Rom. 8:3, 7, 14. Vgl. Apol. C. A. 254: „dicebantur in lege quaedam propitiatoria sacrificia propter significationem seu similitudinem, non quod mererentur remissionem peccatorum coram Deo, sed quia mererentur remissionem peccatorum secundum justitiam legis, ne illi pro quibus fiebant excluderentur ab ista politia." Het O. T. drukt zich nooit zoo uit als de brief aan de Hebreërs, maar het begrip σάρξ, waarmeê de brief aan de Hebreërs rekent, is toch geen ander dan het Oud-Testamentische en rust op de Oud-Testamentische tegenstelling tusschen vleesch en geest, Hebr. 9:14, 12:9, uitgebreid als Mt. 26:41, Mk. 14:38 en het πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, dat ook aan de σάρξ de zonde toerekent, heeft zijne Oud-Testamentische onderstelling in den eisch van רָחַץ בְּשָׂרוֹ Lev. 14:10, 15:13, 16, 16:4 enz.

In de Johanneïsche geschriften is het allereerst de tegenstelling tusschen het goddelijke en het menschelijke bestaan, dat in de benaming van het laatste naar het dit kenmerkende σάρξ is uitgedrukt en dat tegelijk de Oud-Testamentische tegenstelling tusschen de goddelijke macht en de onmacht des vleesches is, Ev. 1:44, 3:6, 6:63, en deze tegenstelling ontwikkelt daar, waar zij zich overeenkomstig de σάρξ als tegenstelling openbaart of openbaar wordt, een begeeren, dat als overeenkomstig de σάρξ zondig is 8:15, 1 Joh. 2:16, wat afgezien van Gen. 6:3, 12 wel geen Oud-Testamentische uitdrukking is, ook verder gaat dan Mt. 26:41, maar evenals het πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα van den brief aan de Hebreërs op de lijn ligt, waarop het begrip בָּשָׂר zich beweegt en evenzoo staat het met de uitspraken van de Petrinische brieven en van den brief van Judas, zoowel waar σάρξ en zonde als 1 Petr. 4:1 schijnen samen te hangen als waar het bijzonder begrip van vleeschelijke zonden optreedt 2 Petr. 2:10, 18, Jud. 7, 8, 23.

2) In de Paulinische geschriften.

Het meest uitgebreide gebruik maakt Paulus van dit begrip en doet alle daarin vervatte punten zóó gelden als zij zich in het licht van de werkzaamheid des Heiligen Geestes openbaren, en wel zóó, dat de Oud-Testamentische tegenstelling tusschen רוּחַ en בָּשָׂר tot eene tegenstelling tusschen het Nieuw-Testamentische πνεῦμα ἅγιον en σάρξ wordt, in welk licht dan de σάρξ, zooals zij ook ervaren wordt, als zal-

κρτίας voorkomt, terwijl de Mt. 26 : 41 uitgedrukte tegenstelling anders gedrukt wordt en zich als tegenstelling tusschen νοῦς en σάρξ voordoet. a) Σ. is allereerst benaming van de lichamelijke substantie, ver- nden met ὀστέα Ef. 5 : 30 μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ (vgl. Lk. 24 : 39). Alleen staand 1 Kor. : 39 οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σάρξ, ἀλλὴ δὲ σὰρξ κτηνῶν κτλ. (de eenige ulinische plaats, waar σ. van andere schepselen gebruikt wordt), vgl. ι. 38, 40 σῶμα. 1 Kor. 6 : 16 ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν, ·νται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ef. 5 : 31 vgl. met vs. 28 (Mt. 19 : 5, 6, k. 10 : 8). In de combinatie σ. κ. αἷμα daarentegen wordt aan de edanigheid gedacht. Zie het volgende. Zelden wordt b) het lichaam lf naar deze zijne substantie genoemd, die het kenmerkt en dit in genstelling met het πνεῦμα, — het eerste punt in de bij Paulus veel- ldig voorkomende tegenstelling. Vgl. Kol. 2 : 5 τῇ σαρκὶ ἄπειμι ἀλλὰ ' πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί met 1 Kor. 5 : 3 ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ ύματι. Kol. 2 : 5 is σάρξ gekozen zooals reeds vs. 1: τὸ πρόσωπόν μου ἐν ρκί, omdat de lichamelijke afwezigheid meer dan vergoed werd door gemeenschap des Geestes of in den Geest, waarachter alles wat σάρξ et, ver staan moet. Vgl. ook 2 Kor. 7 : 5 οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ ρξ ἡμῶν met 2 : 13 οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου. 1 Kor. 7 : 28 ψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν. 5 : 5 εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. veral evenwel waar σάρξ het lichaam aanduidt, is het het lichamelijke, at in aanmerking komt en waaraan door de benaming daarvan naar are substantie herinnerd wordt. Dat lichamelijke staat tegenover het νεῦμα 2 Kor. 7 : 1 μολυσμὸς σαρκὸς καὶ πν., bep. de καρδία Rom. 2 : 28 ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή tegenover vs. 29 περιτομὴ καρδίας ἐν νεύματι οὐ γράμματι (waar overigens πν. staat van den Nieuw-Testamen- schen Heiligen Geest zooals de tegenstelling met γράμμα bewijst, niet an het innerlijke, dat door καρδία is uitgedrukt). Ef. 2 : 11 τὰ ἔθνη ἐν αρκὶ οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου. ol. 2 : 13 ἀκροβ. τῆς σαρκός. Gal. 6 : 13 ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσων- αι, Deut. 10 : 16, Ez. 36 : 26, 44 : 7, 9 evenals ψυχή en σάρξ b. v. Ps. 2 : 2, 84 : 3, deels en vooral met het onderscheid van God en den Geest ods, die zich in zwakheid en hulpbehoevendheid uitspreekt 2 Kor. 7 : 5 gl. met vs. 6 ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θς. 2 Kor. : 11 ἵνα ἡ ζωὴ τοῦ Ιυ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν. Fil. 1 : 22 τὸ ζῆν ν σαρκί, vs. 24 τὸ ἐπιμένειν τῇ σαρκί vgl. vs. 20 ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγα- υνθήσεται Χς ἐν τῷ σώματι μου, εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου en dat zich veral tegen God en Zijne openbaring stelt, waar het zich als σ. doet elden, 2 Kor. 13 : 3 ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευό- μεθα, Rom. 13 : 14 τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας. Men nag, om dit niet uit het oog te verliezen, in al deze gevallen σάρξ

niet door lichaam, hoogstens door lichaam des vleesches verklaren. In de meeste gevallen evenwel is niet alleen de vertaling vleesch voldoende, maar wordt alleen dan aan de gedachten des apostels recht gedaan, inzoover hij niet aan het lichaam als zoodanig, maar aan datgene wat het lichaam kenmerkt, denkt. Vgl. Gal. 6 : 13 *θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται* met vs. 12 *ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί* evenals Rom. 4 : 1—10, 11, 2 Kor. 11 : 18 *κατὰ σάρκα καυχᾶσθαι.* Fil. 3 : 3, 4 *πεποιθέναι σαρκί, ἐν σαρκί*, vgl. vs. 5, Rom. 4 : 1 *τί ἐροῦμεν εὑρηκέναι Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα;* vgl. vss. 10, 11, Kol. 2 : 13 *νεκροὶ ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν.* Zoo zeer denkt de apostel aan het begrip *σάρξ*, aan datgene wat de *σάρξ* vertegenwoordigt en wat zich daarin openbaart, dat de verschijning zelve op den achtergrond treedt, en c) de Oud-Testamentische benaming van de menschheid *πᾶσα σάρξ* zeer zelden bij hem gevonden wordt, Rom. 3 : 20 *οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σάρξ ἐνώπιον αὐτοῦ*, zonder *ἐνώπιον αὐτοῦ* Gal. 2 : 16; daarenboven nog 1 Kor. 1 : 29 *ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σάρξ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.* Hiertoe zou ook nog de constructie *σάρξ καὶ αἷμα* behooren ter aanduiding van datgene wat de mensch in zijne van God en alle niet-aardsche wezens verschillende eigenaardigheid is, Gal. 1 : 16, 1 Kor. 15 : 50, Ef. 6 : 12.

Daarentegen komt d) bij den apostel de *σάρξ* als datgene wat ons bestaan kenmerkt, in aanmerking als datgene wat den natuurlijken samenhang der menschheid bewerkt, vgl. Gen 2 : 23, 24, 1 Kor. 6 : 16, Gal. 4 : 23, *ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται.* Vs. 29 *ὁ κατὰ σάρκα γεννηθείς* tegenover *ὁ κατὰ πνεῦμα*, waar *κ. σ.* beteekent: naar de in de *σάρξ* aanwezige voorwaarden der menschelijke natuur; Rom. 8 : 9 *τὰ τέκνα τῆς σαρκός* tegenover *τῆς ἐπαγγελίας*, vgl. 4 : 19. (Vandaar de σάρξ object van wellust — niet bij Paulus — Jud. 7, 2 Petr. 2 : 10, 18, vgl. Sir. 23 : 16 en onder **B, b**). Vandaar ook *σ.* van de verwantschap Rom. 11 : 14 *εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα* vgl. met 9 : 3 *ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα.* 9 : 5 *ἐξ ὧν ὁ Χς τὸ κατὰ σάρκα.* 1 : 3 *ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα.* 1 Kor. 10 : 18 *βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα.* Vgl. in het O. T. Jez. 58 : 7, Richt. 9 : 2, 2 Sam. 5 : 1, 19 : 13, Gen. 2 : 23. — De *σάρξ* is de menschelijke vorm, niet losgemaakt van zijne lichamelijke verschijning, maar daarmeê verbonden, waardoor Christus *τὸ κατὰ σάρκα* Rom. 9 : 3 een lid van het volk Israel, bepaald van de menschheid is, 1 Tim. 3 : 16 *ἐφανερώθη ἐν σαρκί.* Kol. 1 : 22 *νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ* (vgl. Hebr. 10 : 20, 12 : 9, 1 Joh. 4 : 2) en dit gaat zoo ver, dat Rom. 8 : 3 staat: *ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας* (zie onder *ὁμοίωμα*), vgl. onder **f**). — Aan de *σάρξ* nl. is e) alles eigen, wat den natuurlijken aard der menschen kenmerkt, vgl. 1 Kor. 3 : 4 *ἄνθρωποι* parallel vs. 3 *σαρκικοί ἐστε καὶ κατ' ἄνθρωπον περιπατεῖτε.* Rom. 6 : 19 *ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν*

: σαρκὸς ὑμῶν, waarom deze natuurlijke, op den grondslag der natuur stende, daarvan afkomstige, daardoor werkende en zich openbarende genaardigheid als κατὰ σάρκα aangeduid wordt 1 Kor. 1 : 26 σοφοὶ κατὰ ρκα parallel vs. 27 τοῦ κόσμου, vgl. vs. 20, 21, 25. Vandaar de tegenelling met de καινὴ κτίσις 2 Kor. 5 : 16, 17 en het parallelisme met ὁ λαιὸς ἄνθρωπος Rom. 6 : 6, 8 : 3 enz., terwijl het ook parallel is met ἔξω ἄνθρ. 2 Kor. 4 : 11, 16, Kol. 1 : 24. Deze aan den mensch door σάρξ in haar van nature eigen zijnde geaardheid wordt steeds van n godsdienstig standpunt beschouwd. Het is de natuur, welke den ensch tegenover God op de basis van zijn vleeschelijk bestaan en rhalve in zijn vleesch eigen is, en zoo vormt zich dan de Oud-Testamentische tegenstelling tusschen God en mensch, tusschen רוּחַ en בָּשָׂר, oals zij Rom. 1 : 3, 4, hoewel in scherperen vorm bestaat: τοῦ γενομένου σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ εῦμα ἁγιωσύνης, vgl. 1 Tim. 3 : 16 ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πν. ie onder δικαιόω, δικαιοσύνη) tot de tegenstelling tusschen πνεῦμα en σάρξ et de bepaling, dat het het Nieuw-Testamentische πνεῦμα ἅγιον is, de eest van de tegenwoordigheid Gods, zooals de deelgenooten van het ieuwe Verbond dien ervaren, Rom. 8 : 1 οἱ μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦντες λλὰ κατὰ πνεῦμα. Gal. 3 : 3 ἐναρξάμενοι πνεύματι νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε. al. 6 : 8 ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, ὁ δὲ πείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. Dat deze tegentelling niet te verwarren is met de onder c) besprokene tegenstelling an de σάρξ tot het door πνεῦμα bepaalde karakter of met de tegentelling tot het πνεῦμα des menschen, afgezien van de inwoning van en Heiligen Geest, maar dat zij eene tegenstelling vormt met den eiligen Geest van den goddelijken tijd des heils, bewijzen Rom. 8 : 4—9, 2—15, Gal. 5 : 16, 17, 18, 19, 22. Vgl. vs. 24 οἱ δὲ τοῦ Χυ τὴν σάρκα ταύρωσαν met Rom. 6 : 6 ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη. Gal. : 25. Vgl. onder πνεῦμα 2, d). Deze tegenstelling is (uitgezonderd oh. 3 : 6) specifiek Paulinisch, zoodat nu de tegenstelling tusschen σάρξ n πνεῦμα bij Paulus in haren geheelen omvang voorkomt, nl. 1) als egenstelling van de σάρξ tot het menschelijk πν. a) als tegenstelling van et lichamelijke tot het innerlijke, b) als tegenstelling van het slechte chamelijke tot het innerlijke goddelijke levensbeginsel in den mensch; n als tegenstelling van de σάρξ tot het goddelijke πνεῦμα, α) tot het ν. als beginsel van alle goddelijke openbaring, β) tot den Nieuw-estamentischen Heiligen Geest van God. Zie onder πνεῦμα bl. 650. In eze laatste specifiek-Paulinische tegenstelling evenals daarmeê overeenomstig vinden wij nu

f) de ook in de overige Nieuw-Testamentische geschriften aanwezige, naar niet zoo rijke uiteenzetting van het verband tusschen σάρξ en zonde

op die wijze, dat σ. in de uitgesprokene of ondersteelde tegenstelling met dit πνεῦμα de daardoor den mensch ten deel gevallene en hem eigene zondige bepaaldheid in zich sluit. Zij is σὰρξ ἁμαρτίας Rom. 8 : 3, want zij is door de zonde bepaald, en brengt met het leven tegelijk de zonde en hare gevolgen met zich. Het lichaam is een σῶμα τῆς σαρκός in deze beteekenis Kol. 2 : 11, vgl. 1 : 22, waardoor de leden van het lichaam de zetel van de νόμος τῆς ἁμαρτίας worden Rom. 7 : 23 vgl. met vs. 5 ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Zij is de zetel der zonde Rom. 7 : 20 ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ — vs. 18 τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου — ἁμαρτία, vgl. 8 : 13, waaruit tegelijk blijkt, dat de σάρξ niet zelf evenals πνεῦμα een beginsel, nl. beginsel der zonde is, maar alleen de zetel en het middel daarvan, dat als zoodanig en als orgaan van de levensmededeeling tegenover het πνεῦμα staat en in den vorm van een beginsel als eene den persoon bepalende macht werkt. Vgl. Rom. 8 : 5 οἱ κατὰ σάρκα ὄντες met vs. 8 οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες. 2 Kor. 10 : 2, 3 ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. De apostel maakt onderscheid tusschen σάρξ en νοῦς, in welken νοῦς de Geest als het algemeene goddelijke levensbeginsel evenals in het geweten werkt en zegt Rom. 7 : 25 ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοΐ δουλεύω νόμῳ θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας en kan hier niet πνεῦμα gebruiken (zooals Mt. 26 : 41) om der wille van de andere tegenstelling tusschen σάρξ en πνεῦμα, waarmeê hij rekent en die hij H. 8 gebruikt. Aan den anderen kant evenwel staat ook de νοῦς evenals het πνεῦμα onder den invloed van de σάρξ — al naarmate de persoon tot zijnen vleeschelijken aard staat, zoodat de νοῦς, waarmeê men volgens Rom. 7 : 25 God dienen moet (vgl. σῶμα 1 Kor. 6 : 20, Rom. 12 : 1, nooit zoo σάρξ). evenwel een νοῦς τῆς σαρκός is, Kol. 2 : 18 φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Ef. 2 : 3 ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν ter verklaring van ἀναστρέφεσθαι ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκός, vgl. σῶμα τῆς σαρκός nog Rom. 7 : 23 vgl. met vss. 5, 20, 6 : 13 evenals κατὰ σάρκα ζῆν parallel de πράξεις τοῦ σώματος Rom. 8 : 12, 13. Verder φρόνημα τῆς σαρκός Rom. 8 : 6, 7, vs. 5 τὰ τῆς σαρκὸς φρονεῖν evenals ἐπιθυμία τῆς σαρκός Gal. 5 : 16, 24, vgl. vs. 17, Ef. 2 : 3, Rom. 13 : 14, Kol. 2 : 23, ἐν ἀφειδίᾳ σώματος — πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. Gal. 5 : 13 εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί. Het komt er op aan, van welke zijde de σάρξ in 't oog gevat wordt. Dat evenwel de gedachte aan haar verband met de zonde niet bijzonder uitgedrukt moet worden, bewijzen plaatsen als Rom. 8 : 3, 1 Kor. 5 : 5, 2 Kor. 12 : 7 ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί. Vgl. 1 Petr. 4 : 1 enz.

Wanneer volgens eenen oppervlakkigen indruk de Paulinische wijze om van de σάρξ te spreken, nauw verwant schijnt te zijn met de wijze, waarop Plutarchus naar het voorbeeld van Epicurus daarvan spreekt en

ıze verwantschap eerst recht bevestigd schijnt te worden door de tegenelling van σ. en νοῦς Rom. 7 : 25, kan toch aan den anderen kant et ontkend worden, dat de ἐπιθυμίαι τῆς σαρκός bij Plutarchus slechts ın deel van datgene zijn wat Paulus τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τοῖς ἰλεσιν ἡμῶν Rom. 7 : 5 of τὰ ἔργα τῆς σαρκός Gal. 5 : 19 noemt. De ·ιθυμίαι τῆς σ. bij Plutarchus verschillen van de Paul. ἐπιθυμία σ. Gal. : 16 evenzoo als het tegenovergestelde νοῦς bij Plut. en πνεῦμα, sc. νιον bij Paulus. De σάρξ bij Plut. is de zinlijkheid, τὰ τοῦ σώματος ἤθη, αἱ ἐπιθ. τῆς σ., τῇ σ. δεδουλῶσθαι duidt alleen de zinlijke genotıcht aan. De σάρξ bij Paulus is de natuurlijke basis van ons leven, aardoor de zonde over ons komt. De Paulinische beschouwing met al ıre openbaringen van de σάρξ wortelt geheel in de Oud-Testamentische ıanier van uitdrukking en brengt den geheelen inhoud van dit voor de ud-Testamentische godsdienstige beschouwing van de menschelijke naıur zoo gewichtige begrip op grond van en in verband met de per›onlijke ervaring van zonde en zaligheid, op grond van zijne kennis en rvaring van het πνεῦμα ἅγιον, d. i. van God in Zijne tegenwoordigheid es heils tot volkomene uitdrukking en gaat derhalve uit van de Oud'estamentische tegenstelling tusschen בָּשָׂר en אלהים of רוח, vgl. 1 Kor. ;: 1, 3, 16. Het spraakgebruik van Plutarchus, dat wij ook in het Lat. bij Seneca vinden, gaat uit van de tegenstelling tusschen de νοῦς ɪn de zinlijkheid. Het geeft een aanknoopingspunt, waarmeê de evan;elieverkondiging beginnen kan, evenwel niet waaruit het gevoelen zich ɪntwikkelt, hoe de νοῦς bij Plutarchus evenzoo onder het begrip van de οῦς τῆς σαρκός, van de θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν valt, als lat het in zijne uitingen de Rom. 7 : 25 uitgedrukte tegenstelling tot ἀρξ wordt. Men moet derhalve bij de opmerking van Wyttenbach ij Plut. Mor. p. 126 C blijven staan: „Epicurea consuetudo loquendi ıanavit ex colluvione vulgi; ecclesiasticus σαρκός usus latissime ille ıatens ex Hebraeo fonte fluxit."

Vgl. o. a. Holsten, Ueber die Bed. des Wortes σάρξ im Lehr›egriffe der Paulus, 1855 (afgedrukt in zijn „Zum Evangelium der Paulus ınd Petrus, 1868). Wendt, Die Begriffe Fleisch und Geist im Bibl. ;prachgebrauch, evenals Cremers Artikel „Fleisch" PRE[2] en de daar e vinden litteratuur. Gloël, Der heil. Geist in der Heilsverkündigung les Apostels Paulus, Halle 1886. I, 1: Der Stand im Fleisch. Hatch, Essays in Biblical Greek, p. 110 etc. H. J. Holtzmann, Lehrbuch der Neutest. Theologie, 1896, II, S. 10 ff.

Σάρον, τό = σάρος, ὁ, de bezem, Hippol. Haer. 268, 89.

Σαρούχ of Σερούχ, ὁ, שְׂרוּג = שָׂרִיג, wijnrank, onverbuigb. Hebr. eigennaam Saruch of Seruch, die in het geslachtsregister van Jezus voorkomt, Lk. 3 : 35. Vgl. ook Gen. 11 : 20 enz.

Σαρόω, -ῶ, -ώσω, latere on-Att. vorm voor σαίρω, van ὁ σάρος of τὸ σάρον, de bezem, vandaar = vegen, schoonvegen, uitstoffen, Mt. 12 : 44, Lk. 11 : 25, 15 : 8.

Σάῤῥα, ας, ἡ, (שָׂרָה, vorstin), Hebr. eigennaam Sara. Zoo heette de vrouw van den aartsvader Abraham (vgl. Gen. 17 : 15), Rom. 4 : 19, 9 : 9, Hebr. 11 : 11, 1 Petr. 3 : 6.

Σάρων, ωνος, ὁ, geogr. eigennaam Saron; zoo heette de vruchtbare vlakte tusschen Joppe en Cesarea, waarover vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn op den naam, Hand. 9 : 35.

Σατᾶν, ὁ, onverbuigb. Hebr. woord (שָׂטָן), Satan, 1 Kor. 11 : 14, 2 Kor. 12 : 7, waarbij vgl. op ἄγγελος bl. 29.

Σατανᾶς, ᾶ, Satan, d. i. tegenstander, vijand, tegenpartij. bijz. van een aanklager voor het gericht gezegd, en dan in beteekenis overeenkomende met het Grieksche διάβολος, waarmede het in het N. T. soms promiscue gebruikt wordt als benaming van het hoofd der booze geesten (vgl. Mt. 4 : 1 met vs. 10, Lk. 4 : 2 met vs. 8), terwijl op andere plaatsen de beide woorden als twee verschillende benamingen naast elkander geplaatst worden (Openb. 12 : 9, 20 : 2). Er wordt van den Satan gewaagd a) als tegenstander van het Godsrijk, die zijne macht gebruikt om de oprichting en uitbreiding er van te verhinderen, en onder wiens heerschappij allen zijn of vervallen die de waarheid wederstaan, Mt. 12 : 26, Mk. 4 : 15, Lk. 10 : 18, Hand. 26 : 18, Rom. 16 : 20, 1 Kor. 5 : 5, 1 Tim. 1 : 20, Openb. 2 : 13 enz.; b) als den bijzonderen vijand der menschen, die hen tot zonde zoekt te verleiden, Mt. 4 : 10, Mk. 1 : 13, Lk. 22 : 3, 31, Joh. 13 : 27, Hand. 5 : 3, 1 Kor. 7 : 5, 2 Kor. 2 : 11, 11 : 14, 1 Tim. 5 : 15; of hen op andere wijze kwelt of belemmert, Lk. 13 : 16, 1 Thess. 2 : 18; c) fig. in het gezegde Mt. 16 : 23, Mk. 8 : 33, ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ = ga weg achter mij, satan! waarmede Jezus Petrus toespreekt, om te kennen te geven, dat deze Hem tot een Satan was, door Hem van Zijne roeping af te trekken.

Σατανικός, ή, όν, Satanisch, Athan. I, 765 B, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 71, 1.

Σάτον, ου, τό, Grieksche vorm van het Hebr. סְאָה, dat in het Aram. סָאתָא luidde, waardoor eene maat voor droge waren, het derde deel eener Epha inhoudende, werd aangeduid, de Seah, over welke vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn, onder Maat, Hagg. 2 : 11 (10), Mt. 13 : 33, Lk. 13 : 21. Jos. Antt. 9 4, 5 ἰσχύει δὲ τὸ σάτον μόδιον καὶ ἥμισυ ἰταλικόν.

Σατραπεία, ἡ, satrapie, stadhouderschap, land of ambt van een satraap, vorstendom, Joz. 13 : 3., Richt. 3 : 3, 16 : 18 A, 1 Sam. 6 : 18 A.

Σατράπης, ὁ, Perzisch woord, satraap, stadhouder van den koning van Perzië, vorst, Richt. 5 : 3, 16 : 5 A, 8 A, 18 A, 1 Sam. 5 : 8.

Σαῦλος, ου, ὁ, Grieksche vorm van den Hebr. eigennaam Saul (vgl.
p Σαούλ), Saulus, door Paulus gedragen, Hand. 7:58, 8:1 enz. Zie
nder Παῦλος en Σαούλ.

Σβέννυμι, σβέσω. Aor. 1 ἔσβεσα, blusschen, uitblusschen of uitdooven,
) in eig. zin, Mt. 12:20, Ef. 6:16, Hebr. 11:34; in Passivo, σβέν-
νυμαι = uitgebluscht worden, uitgaan, Mt. 25:8, Mk. 9:44, 46, 48;
) overdr. τὸ πνεῦμα = den Geest uitdooven, d. i. door minachting of
espotting der werkingen van den Geest in anderen, de openbaring
aarvan belemmeren, 1 Thess. 5:19. Met ἀγάπην Hoogl. 8:7, met τὰ
πάθη, 4 Makk. 16:4. In de LXX vaak voor כָּבָה, Lev. 6:12 (5), 13 (6),
Sam. 14:7 enz.

Σβεστήριος, α, ου, uitblusschend, Philo I, 238, 34; 350, 46.

Σβεστικός, ή, όν, eerwaardig, Clem. A. I, 140 C, Orig. I, 968 A.

Σεαυτοῦ, ῆς, οῦ, samengetr. σαυτοῦ, ῆς, οῦ, Pron. reflexiv. 2 personae
it σύ en αὐτός, alleen in Genit., Dat. en Acc. gebruikt, en oorspr.
loch ook bij de Grieken, naar 't schijnt, in Singulari niet na Homerus)
gescheiden geschreven (vgl. σοῦ αὐτῆς, Lk. 2:35) = van, aan u zelven,
u zelven. Het wordt gew. in tegenstelling met andere subjecten ge-
bezigd en heeft dan nadruk, Mt. 22:39, 27:40, Lk. 4:23, 23:39,
Joh. 21:18, Hand. 9:34, Rom. 2:21, 1 Tim. 4:16 enz.; met die
tegenstelling echter ontbreekt ook vaak zulk een nadruk, en nadert het
tot de beteekenis van een eenvoudig Pron. personale, Mt. 4:6, 8:4,
Joh. 8:53, 10:33, 14:22, 17:5, 1 Tim. 4:7.

Σεβάζομαι * = σέβομαι. Enkele malen bij Hom. en in het latere
Grieksch. In het N. T. Rom. 1:25 van den heidenschen eeredienst
ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Σέβασμα *, τό, alleen in het latere Grieksch i. p. v. σέβας, a) voor-
werp van heilige, eerbiedige vereering, in het Bijbelsch Grieksch alleen
in heidensche beteekenis, Wijsh. 14:20 τὸν πρὸ ὀλίγου τιμηθέντα ἄνθρωπον
νῦν σέβασμα ἐλογίσαντο. 15:17, Bel en draak 27. Zoo Hand. 17:28
ἀναθεωρῶν τὰ σεβ. ὑμῶν. 2 Thess. 2:4 ὁ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον
θεὸν ἢ σέβασμα, waarbij men vgl. Dan. 11:36, 37, Jud. 8, 2 Petr 2:10.
Ook evenals σέβας, b) = σέβασις, de eerbied, het betoonen van eer-
biedige vereering. Clem. Alex. Strom. 7, 829 πατὴρ σεβάσματι καὶ σιγῇ
σεβαστός.

Σεβασμίως, eerwaardig, Clem. A, I, 140 C, Orig. I, 968 A.

Σεβαστός, ή, όν, van σεβάζομαι, eig. geëerd of eerwaardig, doch
vervolgens ook gebezigd ter vertaling van het Lat. augustus = heilig,
hoog verheven, met majesteit bekleed, en vandaar ὁ Σεβαστός = Augus-
tus, d. i. de (met ons Z. Majesteit overeenkomende) titel of bijnaam des
Romeinschen keizers, Hand. 25:21, 25; als daarvan afgeleid Adjectiv.
= keizerlijk, Hand. 27:1. Dit epitheton ornans werd aan sommige

legioenen of cohorten om betoonde dapperheid gegeven, Ptol. 2, 3, 30
2, 9, 18; 4, 3, 30 λεγεὼν σεβαστή. Ala augusta ob virtutem appellata. Corpus inscript. Lat. VII, n. 340, 341, 344. Vgl. Schürer, Z. f. wiss. Theol. 1875, S. 413 ff.

Σέβω*, van den stam σεβ, vgl. Lat. severus, Grieksch σεμνός. Het het heeft de grondgedachte van eerbiedige vereering (Curtius, Schenkl en wordt voornamelijk van de verhouding der menschen tegenover de goden gebruikt = met eerbied terugtreden, hen vereeren (vgl. Prellwitz). Het activum bijna alleen bij de treurspeldichters, daarentegen bij Homerus en de Attici meestal Med., Praes. en Imperf. met Aor. pass. ἐσέφθην. Het Fut. σεβήσομαι, Diog. L. 7, 120. ἐσεψάμην Phot. 19, 7. Hesych. σέβεσθαι· αἰδεῖσθαι, ἐντρέπεσθαι, προσκυνεῖν, αἰσχύνεσθαι (over de laatste beteekenis zie beneden). Xen. Mem. 4, 4, 19 ἐγὼ μὲν θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους (sc. ἀγράφους) τοῖς ἀνθρώποις θεῖναι· καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις πρῶτον νομίζεται θεοὺς σέβειν. Id. Ag. 11, 1 τὰ ἱερὰ καὶ ἐν τοῖς πολεμίοις ἐσέβετο. In 't algemeen wordt het van elke verhouding van eene zekere piëteit gebruikt, Xen. Cyrop. 8, 8, 1: οἱ ἀρχόμενοι Κῦρον ὡς πατέρα ἐσέβοντο. Hell. 7, 3, 12: ὃν ἄνδρα ἀγαθὸν κομισάμενοι ἔθαψάν τε ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. Het staat in a) trans. en intrans. beteekenis. α) trans. eeren, vereeren, vreezen — van de verhouding tegenover de goden en alles wat ὅσιον is (zie ἀσεβής enz.). Plat. Phaedr. 251 A ὡς θεὸν σέβεται. Legg. 17, 777 D ὁ φύσει καὶ μὴ πλαστῶς σέβων τὴν δίκην. Zoo staat het bij de LXX = יָרֵא Joz. 4 : 24 ὅπως γνῶσι πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὅτι ἡ δύναμις τοῦ κυρίου ἰσχυρά ἐστιν, καὶ ἵνα ὑμεῖς σέβησθε κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν ἐν παντὶ ἔργῳ. 22 : 25, Job 1 : 9, Jon. 1 : 9 τὸν κύριον θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέβομαι. Vgl. Jez. 29 : 13 parallel τιμᾶν. Wijsh. 15 : 6, 18, Bel en Draak 4 : 23 van den heidenschen eeredienst. Daarentegen Gebed van Azarja 9, 67 σέβ. τὸν θεόν in Bijbelsche beteekenis, 2 Makk. 1 : 3 met de bijvoeging καὶ ποιεῖν αὐτοῦ τὰ θελήματα καρδίᾳ μεγάλῃ καὶ ψυχῇ βουλομένῃ. 3 Makk. 3 : 4 καὶ τῷ τούτου νόμῳ πολιτευόμενοι. Bel en Draak vs. 5 οὐ σέβομαι εἴδωλα χειροποίητα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα θεόν. Anders יָרֵא meestal = φοβεῖσθαι. In het N. T. Mt. 18 : 9, Mk. 7 : 7 naar Jez. 29 : 13, Hand. 18 : 13 παρὰ τὸν νόμον ἀναπείθει οὗτος τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν θεόν. Hand. 19 : 27 van den heidenschen eeredienst. Hand. 16 : 14 en 18 : 7 van de vreeze Gods bij hen, die geen Joden zijn, vgl. 10 : 2 Κορνήλιος εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν θεόν. Vgl. Jos. Ant. 14, 7, 2: πάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἰουδαίων καὶ σεβομένων τὸν θεόν. — b) Intrans. Hesychius = αἰσχύνεσθαι, het onrecht schuwen. Het is niet eigenlijk intrans. maar alleen zonder object = godvreezend. Tot deze onderstelling leidt het Nieuw-Testamentisch gebruik van het absolute σέβεσθαι = godvreezend zijn, van de proselyten, Hand. 13 : 43 οἱ σεβόμενοι προσήλυτοι. 17 : 4 οἱ σεβ. Ἕλληνες. Vs. 17 οἱ Ἰουδ. καὶ σεβόμενοι

:50 οἱ δὲ Ἰουδ. παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας, vgl. het evenzoo solute οἱ φοβούμενοι 2 Kron. 5 : 6. Dat het dan in het gewone Grieksch een van de vreeze voor het onrecht gebruikt wordt, niet van de nwgezette uitoefening van datgene wat recht is, blijkt uit het karakter n de vreeze Gods, vgl. ook het prof. εὐσεβής, dat eerst door het vernd zóó positief wordt. Plat. Tim. 69 D σεβόμενοι μιαίνειν τὸ θεῖον. Vgl. n Dobschütz, Texte und Unters. XI, 1894, S 46, 47.

Σειρά, ᾶς, ἡ, van εἴρω, ik vlecht of knoop, ik rijg aaneen, en vanar óf = de strik (zooals door Scythen en Perzen in den oorlog tegen n vijand gebruikt werd), óf = de keten, ketting, (volgens den gew. kst) 2 Petr. 2 : 4, waar het waarschijnlijk in laatstgen. zin verstaan oet worden = δεσμός, zooals op de parall. plaats Jud. vs. 6 gelezen ordt. In de LXX touw, snoer, Richt. 16 : 13, 14, 19, Spreuk. 5 : 22.

Σειρήν, ῆνος, ὁ, in de LXX voor יַעֲנָה, בַּת־יַעֲנָה, jonge struisvogel, ich. 1 : 8, Jez. 13 : 21, voor תַּן, jakhals, Jez. 34 : 13, 43 : 20.

Σειρός, ου, ὁ = σιρός, waarvoor het in de Hss. staat (de Sinaït. eft echter σιρός), de groeve of kuil, bijz. om graan in te bergen. In ABC 2 Petr. 2 : 4, waar dan de duistere afgrond der Scheool de ιρός heet, waarin de gevallen engelen geworpen zijn om tot het oorel bewaard te worden. KLP lezen σειρά.

Σεισμός, οῦ, ὁ, de schok, de schudding of beving, bijz. van de arde, en in dien zin vaak (ook bij de Classici) zonder dat er γῆς of θεινός wordt bijgevoegd = de aardbeving, Mt. 24 : 7, 27 : 54, 28 : 2, and. 16 : 26, Openb. 6 : 12, 8 : 15 enz.; in ruimeren zin = heftige eweging of beroering, gelijk b. v. een storm in de zee doet ontstaan, t. 8 : 24. LXX vaak voor רַעַשׁ, Job 41 : 20 (21) enz.

Σείω, σείσω, Aor. 1 pass. ἐσείσθην, a) in gewonen zin = schokken, hudden, in schuddende beweging zetten van een boom, die door den ind geschud wordt, Richt. 5 : 4, 2 Sam. 22 : 8, Openb. 6 : 13; bijz. n het schudden van den grond door eene aardbeving, Mt. 27 : 51, ebr. 12 : 26, b) overdr., in Pass. = in opschudding of in rep en roer omen, Mt. 21 : 10; = beven, trillen, sidderen, ἀπὸ φόβου = van angst f vrees, Mt. 28 : 4.

Σεκοῦνδος, ου, ὁ, de Romeinsche eigennaam Secundus. Zoo heette en geloovige uit Thessalonika, die Paulus een eindweegs vergezelde, land. 20 : 4.

Σελεύκεια, ας, ἡ, geogr. eigennaam Seleucia; zoo heette naar haren tichter, Seleucus Nicator, eene voorname stad van Syrië, niet ver van ntiochië, aan de zeekust tegenover Cyprus gelegen, Hand. 13 : 4.

Σελήνη, ης, ἡ, in de LXX voor יָרֵחַ, Gen. 37 : 9, Deut. 4 : 19 enz., e maan, Mt. 24 : 29, Mk. 13 : 24, Lk. 21 : 25, Hand. 2 : 20, 1 Kor. 5 : 41, Openb. 6 : 12, 8 : 12, 12 : 1, 21 : 23.

Σεληνιάζομαι, -άσομαι, in het N. T. alleen als Med. = σεληνιαζ (insgel. van lateren tijd) = maanziek (Lat. lunaticus) zijn, wat van ba werd gezegd, die aan epilepsie of vallende ziekte leden, omdat n meende, dat de verschijnselen dezer krankheid met het wassen de maan in verband stonden, Mt. 4:24, 17:15.

Σελίς, ἡ, een reep papyrus; sommige strooken werden tot een bla samengelijmd; vandaar bladzijde, kolom, Jer. 43:23, Greg. Naz. II 399, 409 A.

Σεμεΐ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigenn. Semeï of Simeï (שִׁמְעִי, beroem die in het geslachtsregister van Jezus voorkomt, Lk. 3:26.

Σεμίδαλις, εως, ἡ, de meelbloem, het fijnste gedeelte van gemale tarwe. = סֹלֶת, Gen. 18:6, Ex. 29:2, 40, Lev. 2:1, 2, 4, 5, 7; Openb 18:13.

Σεμνεῖον, τό, eerwaardige of heilige plaats, van de Therapeuten Philo II, 475, 14; 476, 23. Klooster, Leo, Novell. 216.

Σεμνός, ἡ, όν, van σέβομαι, eer- of achtingswaardig, van personen 1 Tim. 3:8, 11, Tit. 2:2: van handelingen = edel, waardig of eer-waardig, Fil. 4:8.

Σεμνότης, τητος, ἡ, de waardigheid, eer- of achtbaarheid, Tim. 2:2, 3:4, Tit. 2:7. Als een titel Eus. II, 1116 A.

Σέργιος, ου, ὁ, de Romeinsche eigenn. Sergins; zoo heette een Proconsul van Cyprus, Sergius Paulus, die door Paulus bekeerd werd, Hand. 13:7.

Σερούχ, zie op Σαρούχ.

Σήθ, ὁ, שֵׁת, Gen. 4:35, daar van שִׁית, stellen, afgeleid, onverbuigb. Hebr. eigenn. Seth; zoo heette de derde zoon van Adam, in het geslachtsregister van Jezus vermeld, Lk. 3:38.

Σήμ, ὁ, bij Jos. Σήμας = שֵׁם, naam, onverbuigb. Hebr. eigenn. Sem; zoo heette een der zonen van Noach, in het geslachtsregister van Jezus vermeld, Lk. 3:36.

Σημαίνω, -ανῶ, Aor. 1 ἐσήμανα (voor het meer gewone ἐσήμηνα), van τὸ σῆμα het teeken, vandaar eig. = teekenen, een teeken of kenteeken geven, doch vervolgens ook = door een teeken kenbaar maken, en vandaar = aanduiden, beduiden, te kennen geven, τί, Hand. 25:27, en zoo ook Openb. 1:1, waar de objectsacc. uit het verband moet worden ingevuld; seq. Acc. c. Inf., Hand. 11:28; in indirecte rede, Joh. 12:33, 18:32, 21:19.

Σημαιοφόρος, ὁ, vaandeldrager, Lat. signifer, Polyb. 6, 24, 6, Jos. B. J. 6, 1, 7.

Σημαντήρ, ῆρος, ὁ = δακτύλιος, zegelring, Jos. Ant. 11, 16, 12, Clem. A. I, 632 C.

Σημασία, ἡ, het geven van een teeken of bevel, ook het teeken

, Num. 10:5, 6, 7, 29:1, 36:6. In de LXX ook voor מִסְפַּחַת, lag, melaatschheid, Lev. 13:2, 6, 7, 8. Bedoeling, beteekenis, t. Apol. 2, 6.

Σημεῖον, ου, τό, in de meeste opzichten = τὸ σῆμα, in 't algemeen het teeken, merkteeken; bijz. a) = het herkennings- of onderscidingsteeken, waaraan een persoon of zaak wordt gekend, Mt. 48, Rom. 4:11 (σημεῖον περιτομῆς), 2 Thess. 3:17; de (ook wel toe gebrachte) uitdrukking 1 Kor. 14:22: αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν ι οὐ τοῖς πιστεύουσιν ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις schijnt te moeten verklaard den: de glossen hebben iets te beteekenen (d. i. ongeveer = zijn zijn bestemd) niet voor de geloovigen, maar voor de ongeloovigen; het teeken of merkteeken, waaraan de geloofwaardigheid van iemand iets herkend of beproefd kan worden, het bewijs, Lk. 2:12, Joh. 18, 2 Kor. 12:12; c) = het voorteeken, waardoor de verschijning ı iemand of iets wordt aangekondigd, in welken zin het in het N. T. :. van de zichtbare (vooral natuur-) verschijnselen gebezigd wordt, aan de komst van den Zoon des menschen vooraf zouden gaan, 24:3, 30, Mk. 13:4, Lk. 21:7, 11, 25, Hand. 2:19. Hiertoe ıoort ook de uitdrukking Mt. 16:3 τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν = de ꞉kenen der tijden, d. i. omstandigheden, waardoor de geest en richɩg van een tijdvak eigenaardig gekenmerkt worden, en die voor den denkende heenwijzen op, de voorboden zijn van hetgeen komen zal; = het wonderteeken, waaronder in het N. T. α) al zulke buitenwone daden of gebeurtenissen begrepen worden, die de openbaring ı eener hoogere dan menschelijke macht, en dus hem, die ze verht, of aan wien zij geschieden, als den vertegenwoordiger of afgezant ds kenmerken, Mt. 12:38, 39, 16:1, 4 en de parallele plaatsen, . 23:8, Joh. 3:2, 9:16, 10:41, 1 Kor. 1:22, 2 Kor. 12:12. z. wordt het in dezen zin toegepast op de wonderwerken van Christus zijne vroegste verkondigers of belijders, Mk. 16:17, 20, Joh. 2:11, , 4:53, 6:2, 7:31, 11:47, 12:18, 37, 20:30, Hand. 2:43, 16, 22, 30, 5:12, 6:8, Hebr. 2:4 enz.; β) ook van personen rdt gezegd, dat zij zelven een teeken zijn of tot een teeken gesteld n, voorzoover zij in zichzelven, hunne woorden of daden, of ook hetgeen met hen geschiedt, de blijken vertoonen hunner goddelijke nding, waartoe uitdrukkingen behooren als Lk. 2:34: οὗτος κεῖται εἰς μεῖον ἀντιλεγόμενον = deze (de Christus) is beschikt tot een teeken, ıt wedersproken wordt, d. i. het is Zijn lot om als gezant des Allerıogsten door woord en daad van Zijnen Zender te getuigen, doch genspraak te vinden en verworpen te worden; Lk. 11:30: ἐγένετο Ἰωνᾶς μεῖον τοῖς Νινευΐταις = Jona was een teeken voor de Ninevieten, t. w. ıor zijn persoonlijk optreden te Nineve als prediker van Gods gerechtig-

heid, vgl. Mt. 12:39, 40, waar τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ naar eene latere ove levering verklaard wordt van Jona's driedaagsch verblijf in den buik v den visch; γ) oneig. wordt σημεῖον gebezigd van de bedriegelijke toove kunsten, waardoor valsche Christussen, valsche profeten of booze geest de zinnen der geloovigen zouden pogen te misleiden, Mt. 24:24, M 13:22, 2 Thess. 2:9, Openb. 13:14, 14, 16:14, 19:20; δ) enke malen ook = teeken in den zin van beeld, zinnebeeld, voorstelling waardoor iets afgebeeld wordt, Openb. 12:1, 3, 15:1. In de LX vaak = אוֹת.

Σημειόω, -ῶ, -ώσω = σημαίνω, en alzoo = teekenen, een teeke geven, gew. in Medio σημειοῦμαι = voor zich teekenen of aanteekene aanteekening houden, τινά = iemand aanteekenen, om hem niet vergeten of uit het oog te verliezen, 2 Thess. 3:14 (waar διὰ τῆς ἐπ στολῆς bij het voorg., en dus niet bij σημειοῦσθε behoort, vgl. mij „Novum Test. graece").

Σήμερον, Att. τήμερον, τήμερα, volgens sommigen = τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, Adverb. van tijd, heden, d. i. a) met betrekking tot den teg woordigen of loopenden dag = van daag, Mt. 6:11, 16:3, 21:2 Lk. 2:11, 19:5, 9, 23:43, Hand. 4:9 enz.; ἡ σήμερον ἡμέρα = d dag van heden, Hand. 20:26; ook met weglating van ἡμέρα, Han 19:40, waar περὶ τῆς σήμερον (eig.: over den dag van heden) zooveel is als: wegens hetgeen heden is voorgevallen; σήμερον in onderscheidin van αὔριον, d. i. morgen, Mt. 6:30, Lk. 12:28, 13:32, 33, Jak. 4:13 daar in het spraakgebruik van het gewone leven ook de nacht soms t den dag (eig. het etmaal) gerekend werd, beantwoordt σήμερον ook v aan ons van nacht, en wordt gebruikt met het oog zoowel op de voorbijgeganen nacht, Mt. 27:19, als op den nacht die komt, Mk. 14:30, Lk. 22:34; b) in ruimeren zin wordt σήμερον gezegd van den tegenwoordigen tijd, het tegenwoordige oogenblik, het heden in tegen stelling van reeds verloopene of nog toekomstige tijden, Hebr. 3:7 13, 15, 4:7, 13:8, op welke laatste plaats de bijeenvoeging: χθὲς κα σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας eene omschrijving bevat van het geheele ver ledene, tegenwoordige en de toekomst. Vooral in de meermalen voor komende spreekwijze: ἄχρι, ἕως of μέχρι τῆς σήμερον of τῆς σήμερον ἡμέρας = tot op heden, tot op den huidigen dag, d. i. tot op dezen tijd of tot dit tijdstip toe, Mt. 11:23, 27:8, 28:15, Rom. 11:8, 2 Kor. 3:14, 15. In de LXX vaak voor הַיּוֹם.

Σήπω, -ψω, doen rotten, tot bederf doen overgaan; gew. in Passivo σήπομαι, en dan, evenals in het Perf. 2. act. σέσηπα = verrotten, Job 16:8 (7), 19:20, 33:21, Jak. 5:2, Arist. 108:14.

Σηρικός, ή, όν, Adjectiv., van ὁ σήρ, waardoor zoowel een Indische volksstam wordt aangeduid, van welken de ouden de zijde bekwamen

Σῆρες = de Seriërs), als de daarnaar genoemde zijdeworm, vandaar zijden, en in het Neutr. van hetgeen daaruit gemaakt is = zijde, len stof, Openb. 18 : 12. Jos. B. J. 7, 5, 4 ἐσθῆτεσι σηρικαῖς.

Σής, Gen. σεός of σητός, ὁ, de mot of kleedermot, Job 4 : 19, : 18, 20, 32 : 22, Mt. 6 : 19, 20, Lk. 12 : 33.

Σητόβρωτος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van σής en βιβρώσκω, door de motten teerd, opgevreten, Job 13 : 28, Jak. 5 : 2.

Σθένος, τό, kracht, sterkte, vermogen, Job 4 : 10, 16 : 16 (15), : 14, 3 Makk. 2 : 2.

Σθενόω, vreemd in het gewone Grieksch. Alleen 1 Petr. 5 : 10 = sterken. Hesych. σθενώσει· ἐπισχύσει, δυναμώσει. Niet = σθένω, dat rans. = sterk zijn, vermogen, δύνασθαι.

Ἀσθενής *, ές, onmachtig, krachteloos, a) in het gewone Grieksch na alleen zinlijk = zwak, krachteloos, onvermogend; μικρός τε καὶ ἰσχρὸς καὶ ἀσθενής tegenover καλός, μέγας, ἰσχυρός Xen. Mem. 2, 6, 12. o van lichamelijke krachten, van zintuigen, van het getal van het ger, van eene vesting enz. Xen. Cyrop. 8, 7, 6 γῆρας ἀσθενέστερον τῆς ἥτητος γιγνόμενον. 2 Kor. 10 : 10 αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησίν, βαρεῖαι καὶ χυραί, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενὴς καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος. 1 Kor. : 22 van de leden des lichaams. 1 Petr. 3 : 7 van de vrouw ἀσθενέστε- ν σκεῦος. — 1 Kor. 1 : 25 τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων τίν — met betrekking tot den gekruisigden Christus vs. 23. — Vs. 27 ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θς, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά. 1 Kor. 4 : 10. iermede vgl. het synonieme πένης = Hebr. עָנִי Spreuk. 22 : 22, = ... Ez. 17 : 14 βασιλεία ἀ. Num. 13 : 19, Job 4 : 3 = רָפָה, 1 Sam. : 10 κύριος ἀσθενῆ ποιήσει ἀντίδικον αὐτοῦ = חתת. Verder = ziek Mt. : 39, 43, 44, Lk. 9 : 2, 10 : 9, Hand. 4 : 9, 5 : 15, 16, 1 Kor. : 30. — b) Overgebracht op geestelijk gebied Hebr. 7 : 18 τὸ τῆς τολῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές. Gal. 4 : 9 τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα. Zoo er zelden in het gewone Grieksch, bij Thuc. Aristot. verbonden met γος, συλλογισμός. Hdt. 4, 95: Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφίστῃ Πυθα- ῥῃ. Somtijds bij Jos. c) Wij vinden het in het geheel niet in het wone Grieksch en bij de LXX van zedelijke toestanden. Zoo allereerst Kor. 8 : 9, 10, 9 : 22 ὁ ἀσθενής, οἱ ἀσθενεῖς, van hen, die gedrukt jn, zich bezwaard gevoelen, de ἐξουσία missen (8 : 9), waardoor de postel zeggen kan: πάντα μοι ἔξεστι 1 Kor. 6 : 12, 10 : 23. Zoo staat Thess. 5 : 14 ἀσθ. naast ὀλιγόψυχος. (Vgl. ἀσθενόψυχος 4 Makk. 15 : 5). andaar 1 Kor. 8 : 7 συνείδησις ἀσθενὴς οὖσα. Klaarblijkelijk is dit gebruik van het woord eveneens door het tegenoverstaande ἐξουσία ontstaan, als door verkorting van het volledige ἀσθενεῖν τῇ πίστει Rom. 14 : 1; vgl. ἀσθενεῖν vss. 2, 21, 1 Kor. 8 : 9, 11, 12; ἀσθένημα Rom. 15 : 1. Anders staat het Rom. 5 : 6 ἔτι γὰρ Χς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσε-

βῶν ἀπέθανεν. Daar wij ἀσθενής, ἀσθένεια, ἀσθενεῖν nergens in het N. T. absoluut van zedelijke onmacht vinden, geeft het wel bezwaar, het in het oog op de gedachte Rom. 7 : 18 vgl. met Mt. 26 : 41, τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής syn. met het volgende ἁμαρτωλός Rom. 5 : 8 op te vatten, waarom Fritzsche, Hofmann het stellen tegenover het ontvankelijk maken voor de liefde Gods door de ontvangst van den Heiligen Geest vs. 5, zoodat het door deze tegenstelling zijne beteekenis moet verkrijgen. Maar Rom. 5 : 5 is van zulk eene ontvankelijkheid geen sprake. Zie onder ἀγάπη bl. 19. Men moet daarom ἀσθενής tegenover den Rom. 5 :1—5, voor vss. 2, 3 geschilderden toestand van den geloovige voor den toestand des zondaars verklaren, die van de zaligheid en het leven verre verwijderd is, vgl. Ps. 6 : 2 ἐλέησόν με, κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι· ἴασαί με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου κτλ. = אֻמְלַל. Vgl. ἀσθενεῖν Ps. 9 : 3 ἀσθενήσουσι καὶ ἀπολοῦνται ἀπὸ προσώπου σου. Ps. 106 : 12 καὶ ἐταπεινώθη ἐν κόποις ἡ καρδία αὐτῶν, ἠσθένησαν καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν. Men zou νεκρός kunnen vergelijken. Vgl. Wijsh. 13 : 17 parallel ἄψυχος, νεκρός.

Ἀσθένεια, ἀσθενέω, ἀσθένημα zie deel I, bl. 320, 321.

Σιαγών, όνος, ἡ, het kinnebakken, de wang, = לְחִי Richt. 15 : 14, 15, 16, 17, 19, Job 21 : 5, Ps. 31 (32) : 9, Mt. 5 : 39, Lk. 6 : 29, Ev. Petr. 9.

Σιγάω, -ῶ, -ήσω (Ex. 14 : 14, Sir. 20 : 7) of -ήσομαι, Aor. 1 ἐσίγησα zwijgen, stilzwijgen, a) gew. intransit. en dan óf = niet spreken, zich stil houden, Lk. 9 : 36, 20 : 26, Hand. 12 : 17, 1 Kor. 14 : 28, 34, óf = ophouden met spreken, Lk. 18 : 39 (waar de Rec. echter σιωπάω leest), Hand. 15 : 12, 13, 1 Kor. 14 : 30; b) transit. = verzwijgen, en van hier in Passivo σιγάομαι, perf. σεσίγημαι = verzwegen worden, van iets waarover niet gesproken of het stilzwijgen bewaard wordt, Rom. 16 : 25.

Σιγή, ῆς, ἡ, volgens sommigen van σίζω, ik zeg, st! om stilte te gebieden (vgl. ons: sussen), doch Kluge Et. Wtb. vergelijkt hoewel aarzelend σιγάω en oudhoogd. swîgên, oudsaks. swîgôn, zwijgen. Σιγή = het zwijgen, de stilte, Wijsh. 18 : 14, 3 Makk. 3 : 23, Hand. 21 : 40, Openb. 8 : 1.

Σιδηραγωγέω, ijzer aantrekken, van den magneet, Hippol. Haer. 106, 12.

Σιδήριον, τό, ijzeren werktuig, wapen, Deut. 19 : 5, 2 Kon. 6 : 5, 6, Job 19 : 24 S (voor בַּרְזֶל).

Σίδηρος, ου, ὁ, het ijzer, Gen. 4 : 22, Num. 31 : 22, Openb. 18 : 12.

Σιδηροῦς, -ᾶ, -οῦν, ijzeren, van ijzer vervaardigd, Hand. 12 : 10, Openb. 2 : 27, 9 : 9, 12 : 5, 19 : 15.

Σιδηρόω, in ketenen slaan, Acta Petri 166 : 14

Σιδών, ῶνος, ἡ, צִידוֹן, geogr. eigennaam der aloude Fenicische havenstad Sidon (tegenw. Saida, over welker geschiedenis en uitgebreiden koophandel vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn sub voce.) Mt.

21, 22, 15:21, Mk. 3:8, 7:24, 31, Lk. 4:26, 6:17, 10:13, 14, ıd. 27:3.

Σιδώνιος, α, ον, Sidonisch; ἡ Σιδωνία scil. χώρα = het Sidonische ndgebied, Lk. 4:26; ὁ Σιδώνιος = de Sidoniër, de burger van Sidon, ad. 12:20.

Σικάριος, ίου, ὁ, het Lat. sicarius (van sica, een dolk) = die een k draagt, d. i. de bandiet of sluipmoordenaar, Hand. 21:38, waar n in ruimeren zin aan eene soort woestelingen te denken heeft, die roof en moord leefden, en overal te vinden waren, waar uitzicht tond op plundering en buit. Vgl. over de σικάριοι Jos. B. J. 2, 17, 6; tt. 20, 8, 10. Syn. φονεύς.

Σίκερα, τό, een Hebr. woord (שֵׁכָר), gew. onverbuigb., ofschoon bij sebius, Praep. evang. 6, 10, 8 ook de Genitiv. σίκερος voorkomt = rke drank in 't algemeen, en zoowel gebezigd van kunstwijn uit ichten vervaardigd, b. v. cider, als van uit graan gestookte en min meer opwekkende of bedwelmende dranken als bier, brandewijn, enz. . 1:15, waar op de Nazireërsgelofte wordt gezinspeeld (Num. 6:2—4), sch. v. Zosimus 7.

Σίκλος, ὁ (שֶׁקֶל), sikkel, Ex. 30:23, 24, 39:1 (38:24), Lev. 5:15.

Σικυήρατον (-ήλατον), tuinbed, waarop meloenen, komkommers, enz. oeien, Jez. 1:8, Br. v. Jer. 70.

Σικυών, ῶνος, ὁ, eene van augurken, pompoenen voorziene plaats, ıst. Tryph. 107. Men zal daar evenwel moeten lezen κικυών = קִיקָיוֹן, onderboom (vgl. Jona 4:6—10).

Σίλας, Gen. α bij Jos. Vita 17, Dat. — ᾳ, Act. — αν, ὁ, verkorting ın Σιλουανός (Silvanus), Romeinsche eigenn. Silas. Zoo heette een aanenlijk lid der Antiocheensche gemeente, Hand. 15:22, 27, die het rofetisch ambt aldaar bekleedde, Hand. 15:32, en later den apostel aulus op zijne zendingstochten door Klein-Azië en Griekenland vergeelde, Hand. 15:40, 16:19 enz., 17:4 enz., 18:5.

Σίλις, ὁ, silex, keisteen, basalt, rots, Acta Petri 211:11.

Σιλουανός, οῦ, ὁ, Romeinsche eigennaam Silvanus; zoo heette een ıedehelper der apostelen, herhaaldelijk door Paulus in zijne brieven enoemd, 2 Kor. 1:19, 1 Thess. 1:1, 2 Thess. 1:1, ook door Petrus ermeld, 1 Petr. 5:12, en dien men voor denzelfde pleegt te houden ls Silas, van wien in de Handelingen gesproken wordt.

Σιλωάμ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigenn. Siloam of Siloah שִׁלֹחַ, van שָׁלַח, zenden, (waarom Joh. 9:7 het woord door ἀπεσταλμένος verklaard wordt). Zoo heette een badwater of vijver in het Zuidoostelijke gedeelte van Jeruzalem (Jos. B. J. 5, 4, 1), welks naam (gezonden) schijnt aan te duiden, dat het water er kunstmatig naar toe geleid werd, Joh. 9:7, 11, vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v. Doorgaans

meent men, dat van ditzelfde Siloam ook Lk. 13:4 gesproken wor
Anderen echter willen t. d. pl. gedacht hebben aan een klein armoed
dorpje van dien naam aan den Zuidwestelijken voet des Olijfbergs.

Σιμικίνθιον, ου, τό = *σημικίνθιον*, d. i. het Lat. semicinctium (van sen
half en cingo, omgorden) = de schort, het voorschoot, die slechts h
halve lijf bedekte en vooral door werklieden gedragen werd. Hand. 19:1

Σίμων, ωνος, ὁ, een goed Grieksche naam = *Συμεών*, de transscript
van שִׁמְעוֹן van שָׁמַע, hooren; zoo heette in het N. T. 1) Simon, de zo
van Jona, bijgenaamd Petrus, een der twaalf apostelen, Mt. 4:1
16:17, Mk. 1:29, 30, Lk. 22:31, 24:34, Joh. 1:43, 13:6, 21:
Hand. 10:5, 2 Petr. 1:1 enz.; 2) Simon, bijgenaamd de Kananeër
Kananieter, of ook Zelotes, insgelijks een apostel van Jezus, over wi
vgl. op Καναναῖος, Mt. 10:4, Mk. 3:18, Lk. 6:15, Hand. 1:13; 3) Simon
een van de broeders van Jezus, Mt. 13:55, Mk. 6:3; 4) Simon, d
melaatsche, Mt. 26:6, Mk. 14:3; 5) Simon, een Farizeër, die Jez
ter maaltijd noodigde, Lk. 7:40, 43, 44; 6) Simon van Cyrene, d
het kruis van Jezus droeg, Mt. 27:32, Mk. 15:21, Lk. 23:2
7) Simon, de vader van Judas Iskariot, Joh. 6:71, 12:4, 13:2, 2
8) Simon, de magiër of toovenaar, die de gaven des Heiligen Gees
voor geld wilde koopen, Hand. 8:9 enz.; 9) Simon, de lederbereid
of leerlooier, een burger van Joppe, bij wien Petrus eenigen tijd g
huisvest was, Hand. 9:43, 10:6, 17, 32.

Σινᾶ, of *Σινά*, *ὁ*, onverbuigb. geogr. eigenn. Sina of Sinaï (Heb
סִינַי). Zoo heet de berg in woest Arabië, waar de afkondiging der Mo
zaïsche wet heeft plaats gehad (Ex. 19), en welks Noordelijkste sp
den naam van Horeb droeg, Hand. 7:30, 38, Gal. 4:24, 25.

Σίναπι, εως, τό, Att. doorg. *νᾶπυ*, de mostaard of mosterd (Lat.
sinapi), uit het zaad eener plant vervaardigd, die denzelfden naam
draagt en in het Oosten, waar zij veelvuldig in het wild groeit, een
aanmerkelijk grooteren wasdom verkrijgt dan bij ons, zoodat Jezus hau
(volgens de gew. opvatting) in een Zijner parabelen vergelijkenderwijze
een boom heeft kunnen noemen. Anderen willen daar echter ten on-
rechte aan een werkelijken boom (den Chardal of mostaardboom) gedacht
hebben, Mt. 13:31, 17:20. Vgl. Riehm—Van Rhijn s. v.

Σινδών, όνος, ἡ, een woord van onzekere afleiding (volgens som-
migen van *Σιδών*, volgens andereu van *Σινδός* = *Ἰνδός*), Sindon, d. i.
eigenl. eene soort van geweven stof, hetzij fijn of grof, uit Indische
boomwol vervaardigd, Indisch katoen, doch vervolgens metonym. ook
van hetgeen daaruit vervaardigd is = het kleed, dat bij wijze van
hemd over het bloote lijf gedragen werd, Richt. 14:12, 13 A, Spreuk.
31:24 (סָדִין), Mk. 14:51, 52, en ook gebezigd werd tot inwikkeling
van dooden, Mt. 27:59, Mk. 15:46, Lk. 23:53, Ev. Petri 24. Vgl.

lt. 2, 86, die van de Egyptenaren zegt κατείλισσουσι πᾶν αὐτοῦ (scil. νεκροῦ) τὸ σῶμα σινδόνος βυσσίνης.

Σινιάζω, -άσω, van τὸ σινίον, de zeef, een woord van lateren tijd, en of ziften, gelijk men doet met het gemalen graan om er de vere bestanddeelen van af te scheiden. Lk. 22:31, waar het fig. egd wordt van den Satan, die begeerd had, dat de leerlingen van us in zijne macht gesteld werden, om hen te kunnen ziften als de we, d. i. hen aan eene reinigingsproef te onderwerpen, waartegen wel niet bestand zouden blijken te zijn, vgl. Job 1:6—12, 2:1—6.

Σιρός, zie op Σειρός.

Σισόη, ἡ, haarvlecht, σισόην ποιεῖν = הִקִּיף, rondom scheren, Lev. :27.

Σιτευτός, ή, όν, Adjectiv. verbale van σιτεύω (van ὁ σῖτος), voederen, sten, vandaar gemest, vetgemest, Richt. 6:25 A, 28 A, 1 Kon. 4:23, :. 26 (46):21, Lk. 15:23, 27: 30.

Σιτικός = σιτινός, tot het koren behoorend, Arist. 103:3.

Σιτίον, ου, τό, van ὁ σῖτος, en evenals dit zoowel het koorn of graan, het daaruit bereide brood, of in nog ruimeren zin = het voedsel, spijze of kost. Het wordt gew. in Plurali, τὰ σιτία, gebruikt, en o ook op de eenige plaats in het N. T., Hand. 7:12 (waar de Rec. et HP τὰ σῖτα, gebr. Plur. van het masc. ὁ σῖτος leest).

Σιτιστός, ή, όν, Adjectiv. verbale van σιτίζω (van ὁ σῖτος), voederen, esten, vandaar = σιτευτός = gemest, vetgemest. Mt. 22:4, waar het eutrum Plurale, τὰ σιτιστά, gebezigd wordt van allerlei gemeste dieren, nder dat aan eene bepaalde soort gedacht wordt, ongeveer zooals wij uden zeggen: het vette vee, d. i. het mestvee. Jos. Antt. 8, 2, 4.

Σιτοδεία, ἡ, gebrek aan voedsel, brood, Lev. 26:26, Neh. 9:15.

Σιτομετρέω, graan of levensmiddelen uitdeelen, Maneth. bij Jos. pion 1, 14, Gen. 47:12, 14.

Σιτομέτριον, ίου, τό, van σῖτος en μετρέω, een woord van lateren jd, de bepaalde maat spijs, die voor iemand bestemd is, d. i. het intsoen, het maal of eten, Lk. 12:42.

Σιτοποιός, όν, spijzen bereidend, Gen. 40:17, 20 R.

Σῖτος, ου, ὁ, in Plurali τὰ σῖτα, het koorn of graan, bijz. de tarwe, lt. 3:12, 13:25, 29, 30, Mk. 4:28, Lk. 3:17, 16:7, 22:31, Joh. 2:24, Hand. 7:12, 27:38, 1 Kor. 15:37, Openb. 6:6, 18:13.

Σιχάρ, ἡ, ook Συχάρ geschreven, geogr. eigenn. Sichar of Sychar, olgens Hiëronymus (Quaest. in Genes. ed. Lagarde 66) en naar het ewone gevoelen (zie Riehm—Van Rhijn t. d. pl.) eene naamsverbastering an Sichem of Sychem, de bekende stad van dien naam in Samaria vgl. op Συχέμ), volgens anderen de naam van een klein dorp in de nabijheid van Sichem, tegenwoordig Askar geheeten, Joh. 4:5. Eus.

Onomasticon, ed. T. Larsow en G. Parthey, 1862, p. 346 ondersch Sichar van Sichem: Συχάρ, πρὸ τῆς Νέας πόλεως πλησίον τοῦ χωρί ἔδωκεν Ἰακὼβ Ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Vgl. Buhl, Geographie des alten P S. 203.

Σιών, ὁ, onverbuigb. geogr. eigenn. Sion of Zion (צִיּוֹן). **Zoo** hee in engeren zin de Zuidwestelijkste en tevens hoogste der **heuvelen**, den grondslag van Jeruzalem uitmaakten, en waarop de **bovenstad** den daartoe o. a. behoorenden burcht, de paleizen van David **en** Salo en de graven der koningen gebouwd was. In ruimeren zin **wordt** Si gebezigd als eene meer plechtige benaming van geheel **Jeruzalem**. b als tempelstad en als de aloude zetel der koningen uit **Davids** sta huis. In het N. T. staat het in laatstgenoemden zin Rom. 9 : 33, 11 : 1 Petr. 2 : 6; ἡ θυγάτηρ Σιών = de dochter Sions, d. i. **insgelijks** Jeruzalem, en metonym. voor hare bewoners, Mt. 21 : 5, **Joh.** 12 : 1 figuurl. en symbolisch τὸ ὄρος Σιών = de berg Sion, als **type** van hemelsche Jeruzalem, de woonplaats van God en de **gezaligden**, He 12 : 22, Openb. 14 : 1. Vgl. over Sion het Bijb. Woordenb. **Riehm**-Van Rhijn op Zion.

Σιωπάω, -ῶ, -ήσω, doch gew. ήσομαι, van ἡ σιωπή, het **zwijgen**, stilte, vandaar **a**) eigenl. = zwijgen, stilzwijgen, hetzij in **den** zin niet spreken, niets zeggen, Mt. 26 : 63, Mk. 3 : 4, 9 : 34, Lk. 19 : 4 of van ophouden met spreken, zich (verder) stil houden, **Mt.** 20 : 3 Hand. 18 : 9; of ook van niet kunnen spreken, geen **geluid** kunne geven, Lk. 1 : 20; **b**) overdracht. = bedaren, tot rust **komen**, worden, van eene opgeruide zee, Mk. 4 : 39, vgl. sileo bij **de Lat.** dich ters. Syn. ἡσυχάζω.

Σκαλίς, ίδος, ἡ, houweel, Jos. B. J. 2, 8, 9, Hippol. **Haer.** 482,

Σκάλλω, omgraven, eggen, overdr. onderzoeken, Ps. 76 (77) : Heracl. 136 : 12.

Σκαμβός, ή, όν, krom, gebogen, Ps. 100 (101) : 3.

Σκάμνιον, τό, scamnum, bank, stoel, De gesch. v. d. **Maagd** 13.

Σκανδαλίζω *, alleen in de apocriefen, het N. T. en **het kerkel** Grieksch evenals Aq. Ps. 26 (27) : 2, 30 (31) : 11, **Spreuk.** 4 : 12; vgl. Jez. 8 : 15 σκανδαλωθήσονται, niet bij de LXX = het handelen **tot** iemand verderf en val. **a**) Zonder bepaalde gedachte **aan** de verleiding = iemand ongedacht in het verderf storten, Pass. = **ongedacht** in het verderf komen. Zoo alleen Sir. 9 : 5 παρθένον μὴ καταμάνθανε, μή σκανδαλισθῇς ἐν τοῖς ἐπιτιμίοις αὐτῆς. 23 : 8 parall. καταλειφθῆναι. Ook Sir. 35 : 15 zou hiertoe behooren: ὁ ζητῶν νόμον ἐμπλησθήσεται αὐτοῦ κα ὁ ὑποκρινόμενος σκανδαλισθήσεται ἐν αὐτῷ. **b**) Daarentegen Ps. **Sal.** 16 : 7 en in het N. T. steeds van eene aanleiding tot anti-goddelijke **handelin**gen en het daardoor ontstane verderf, deteriorem facere **et** offendere.

lat het act. = ergernis geven, pass. = ergernis nemen. Psalt. Sal. 7 ἐπικράτησόν μου, ὁ θς, ἀπὸ ἁμαρτίας πονηρᾶς καὶ ἀπὸ πάσης γυναικὸς ρᾶς σκανδαλιζούσης ἄφρονα, vgl. vs. 8 καὶ μὴ ἀπατησάτω με κάλλος γυναικὸς ινομούσης. Zoo het act. Mt. 5 : 29, 30 εἰ ὁ ὀφθαλμός, ἡ χεὶρ ... δαλίζει με. Eveneens 18 : 8, 9, Mk. 9 : 43, 45, 47, 1 Kor. 8 : 13 εἰ ια σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου — ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω, vss. 7—12. Niet van de verleiding, maar van het brengen tot antilelijke handelingen en het daardoor ontstane verderf, waarop dan nadruk ligt, staat het Mt. 17 : 27 ἵνα μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς. Joh. l τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει. Daarentegen = listig in het verderf lokken storten, bewerken, dat iemand eenen weg inslaat, waarop hij onerkt zich in het verderf stort (afvalt en verderft), Mt. 18 : 6 ὃς δ' ἂν νδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ. Mk. 9 : 42 vgl. 43 enz. Lk. 17 : 2. Het pass. = geërgerd worden, d. i. getroffen den door een σκάνδαλον, iets voor een σκ. houden (zie σκάνδαλον b), 15 : 12 οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθησαν, zij hielden het r een σκ., vgl. 9 : 3 οὗτος βλασφημεῖ. 24 : 10 σκανδαλισθήσονται πολλοί, 13 : 21 γενομένης θλίψεως διὰ τὸν λόγον εὐθὺς σκανδαλίζεται (Mk. 4 : 17) Lk. 8 : 13 ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται. Zoo ook Joh. 16 : 1 ταῦτα ἀληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε. Mt. 26 : 33 εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται σοί, ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι. Rom. 14 : 21 ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου σκόπτει ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ Treg., terwijl Tdf. Westc. alleen lezen σκόπτει. Vgl. deel II bl. 707 en 2 Kor. 11 : 29 τίς ἀσθενεῖ — τίς νδαλίζεται; De constructie σκανδ. ἔν τινι Mt. 11 : 6, 13 : 57, 26 : 31, 33, . 6 : 3, Lk. 7 : 23 evenals Sir. 9 : 5, 35 : 15 moet niet instrumentaal rden opgevat, maar duidt datgene aan, waarin het σκανδ. gezien, onden wordt of wat als σκ. beschouwd wordt. Zie σκάνδαλον, b).

Σκάνδαλον*, τό, met zijne afgeleide woorden, alleen in het Bijbelsch kerkelijk Grieksch, de Alexandrijnsche vorm voor σκανδάληθρον, dat is krumme Stellholz in der Falle bez., an dem die Lockspeise sitzt d das, vom Thiere berührt, losprallt, die Falle zuschlagen macht und s Tier fängt, Poll. 7, 114, 10, 156; met. σκανδάληθρ' ἱστὰς ἐπῶν Ar. h. 687, Einer der einem Anderen gleichsam Wortfallen stellt, um den gner darin wie in Schlingen zu fangen," Passow. Dat σκάνδαλον met ne afgeleide woorden alleen in het Bijbelsch of kerkelijk Grieksch gednden wordt, ligt in het begrip, dat in het Bijbelsch Grieksch daarmeê rbonden is, dat daarbuiten niet gevonden wordt. Het komt bij de (X overeen met מוֹקֵשׁ (daarnaast ook somtijds = παγίς, dat anders פַּח, רֶשֶׁת), en onderscheidt zich van dat woord eigenlijk overeenmstig παγίς zóó, dat bij παγίς steeds de gedachte aan de op den htergrond staande benadeeling van het bepaalde voorwerp, bij σκάνλον tegelijk aan den toestand van hem, die nadeel ondervinden moet,

gedacht kan worden. Niet overal vindt dat bij σκανδ. plaats, b. v. ...
Ps. 140 : 5, 141 : 9, 69 : 22 = מוֹקֵשׁ, waar het geheel parallel is πα...
evenals Ps. 50 : 20, waar τιθέναι σκάνδαλον parall. καταλαλεῖν. Ps. 119 : 1...
Lev. 19 : 14, 1 Sam. 25 : 31 = מִכְשׁוֹל. Daarentegen duidt het eene ...
leiding tot eene houding aan, die het verderf met zich brengt, Richt. 2 :
ἔσονται ὑμῖν εἰς συνοχὰς καὶ οἱ θεοὶ αὐτῶν ἔσονται ὑμῖν εἰς σκάνδαλον, vgl. ...
οὐδὲ τοῖς θεοῖς αὐτῶν προσκυνήσετε. 8 : 27 ἐποίησεν αὐτὸ Γεδεὼν εἰς Ἐφὼδ ...
ἔστησεν αὐτὸ· ἐν πόλει αὐτοῦ Ἐφραθά· καὶ ἐξεπόρνευσε πᾶς Ἰσρ. ὀπίσω αὐ...
ἐκεῖ καὶ ἐγένετο τῷ Γεδεὼν καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ εἰς σκῶλον, Alex. σκάνδαλ...
1 Sam. 18 : 21 δώσω αὐτὴν αὐτῷ καὶ ἔσται αὐτῷ εἰς σκ. In de apocr. voor
van een in eene hinderlaag liggend verderf, Judith 5 : 1 ἔθηκαν ἐν ...
πεδίοις σκάνδαλα. 1 Makk. 5 : 4, Sir. 27 : 23 ἐν τοῖς λόγοις σου δώσει σκά-
δαλον, in 't algemeen wat iemand kwetst, waaraan hij zich stoot S...
7 : 6; slechts ééns wordt misschien aan den door σκ. veroorzaakte...
tot verderf gewordenen toestand gedacht, Wijsh. 14 : 11 διὰ τοῦτο κα...
εἰδώλοις ἐθνῶν ἐπισκοπὴ ἔσται, ὅτι ἐν κτίσματι θεοῦ εἰς βδέλυγμα ἐγενήθη...
καὶ εἰς σκάνδαλα ψυχαῖς ἀνθρώπων καὶ εἰς παγίδα ποσὶν ἀφρόνων, vgl. Ri...
8 : 27; evenwel ook Ps. 106 : 36.

In het N. T. wordt het begrip σκάνδαλον vooral daardoor bepaald, dat het eenen toestand te voorschijn roept, die tot verderf leidt. Ze... zamer duidt het alleen eene verborgene, onverwachte oorzaak van he... verderf aan. a) Het laatste is het geval Rom. 9 : 33 ἰδοὺ τίθημι ἐν Σ... λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ κατα-σχυνθήσεται, zooals 1 Petr. 2 : 8 naar Jez. 8 : 14, waar de LXX he... צוּר מִכְשׁוֹל = πέτρας πτῶμα, parall. λίθου πρόσκομμα. Eveneens R... 11 : 9 naar Ps. 69 : 23. Vgl. Lev. 19 : 14 ἀπέναντι τυφλοῦ οὐ προσθ... σκάνδαλον. Psalm. Sal. 4 : 27 ῥύσεται ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς σκανδάλου παρανό... parall. ἀπὸ ἀνθρώπων δολίων καὶ ἁμαρτωλῶν. b) Daarentegen is op ... meeste plaatsen het σκάνδαλον iets wat aanleiding geeft tot eenen ... verderf wordenden toestand, wat tot zonde en val leidt; Openb. 2 : 1... ὃς ἐδίδασκεν τῷ Βαλὰκ βαλεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, φα... εἰδωλόθυτα καὶ πορνεῦσαι, vgl. Richt. 7 : 27. Zoo 1 Kor. 1 : 23 ἡμεῖς ... κηρύσσομεν Χν ἐσταυρωμένον Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν (vgl. βδελυγμὸς καὶ σκάνδαλον 1 Sam. 25 : 31) en eveneens Gal. 5 : 11 τὸ σκάν-δαλον τοῦ σταυροῦ. In dezen zin kan het gedrag van iemand voor een ander tot πρόσκομμα ἢ σκάνδαλον worden Rom. 14 : 13 en men moet σκοπεῖ... τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν ... ποιοῦντας, want de σκ. zijn datgene wat voor anderen tot afwending van de zaligheid van God (b. v. tot afval, zie onder σκανδαλίζω) en daardoor tot verderf wordt, Mt. 18 : 7, Lk. 17 : 1. Vgl. Lev. 4 : 3 אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם ... ἐὰν ἁμάρτῃ τοῦ τὸν λαὸν ἁμαρτεῖν. Om der wille van deze tegenstelling is σκ. c) datgene waaraan men als aan een gruwel aanstoot neemt, ...

standpunt van hem, die het van zich wijst (synon. βδελυγμός 1 Sam. :31), zooals Christus tot Petrus zegt Mt. 16:23 σκάνδαλον εἶ ἐμοῦ, οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Daarentegen 1 Joh. 2:10 ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῷ φωτὶ μένει καὶ σκάνδαλον οὐκ ἔστιν ἐν ῷ behoort onder a), vgl. vs. 11 οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Met het oog hierop is het begrip ergernis het N. T. zóó bepaald, dat σκ. formeel datgene is wat òf om Gods des geloofs wil verworpen moet worden, òf verworpen schijnt te ten worden, het laatste 1 Kor. 1:23, Gal. 5:11 vgl. σκανδαλίζειν. t den inhoud betreft, is ergernis datgene wat staat tegenover den penbaarden wil van God en hem, dien het gegeven wordt, in strijd t God brengt en daarmeê in het verderf stort. Wanneer aan Christus ıen ergernis gegeven wordt Mt. 16:23, beteekent zulks, dat Hij verht wordt, den voor Hem verordenden heilsweg te verlaten. Het bep ergernis kan niet aan Mt. 16:23 ontleend worden, maar deze ats moet uit het gebruik, dat elders van het begrip ergernis geakt wordt, verklaard worden.

Σκαπανεύς, ὁ = σκαφεύς, graver, Jos. Ant. 6, 3, 5, Just. Apol. 1, 55.

Σκάπτω, -ψω, graven, Jez. 5.:6, Lk. 6:48, 13:8, 16:3.

Σκάριφον, τό, schets, ontwerp, Marci Diaconi Vita Porphyrii, , 23; 63, 1.

Σκάφη, ης, ἡ, in 't algemeen ieder uitgehold voorwerp, kuipwan, ktrog, schaal, schotel, Dan. Bel 32, 33, doch vervolgens ook meer ι. = de boot of sloep, Hand. 27:16, 30, 32.

Σκαφίδιον, τό, kleine boot, Clem. A. II, 625 A.

Σκελίζω, in de hoogte heffen, wegslingeren, Jer. 10:18, Athan. II, 9 C.

Σκελοκοπέω, het breken van de beenen, Ev. Petri 14.

Σκέλος, ους, τό, de schenkel, het scheenbeen, tusschen de knie en : uiteinde van den voet, Lev. 11:21, 1 Sam. 17:6, 2 Sam. 22:37, r. 26:7, Am. 3:12, Joh. 19:31, 32, 33.

Σκέπαρνον, τό, tweesnijdende bijl, 1 Kron. 20:3, Jez. 44:12.

Σκέπασμα, ατος, τό, van σκεπάζω, dekken, bedekken, het deksel, a alles wat tot dekking van het lichaam dient, 1 Tim. 6:8.

Σκεπαστής, ὁ, hij, die bedekt, verbergt, Ex. 15:2, Deut. 32:38, . 70 (71):6.

Σκέπαστρον, τό, bedekking, sluier, Symm. Job 34:18.

Σκεπεινός, ή, όν, bedekt, beschermd, Neh. 4:13.

Σκέπη, ης, ἡ, bedekking, bedekte plaats, scherm, schut, Gen.):8 R, Ex. 26:7, Richt. 5:8 A, 9:15 A, 1 Sam. 25:20, Ps.) (17):8.

Σκέπω = σκεπάζω, bedekken, Ex. 26:7 A, Job 26:9 A.

Σκευᾶς, ᾶ, ὁ, Sceva, eigenn. van zekeren Joodschen overprie[...] Hand. 19 : 14.

Σκεύασμα, ατος, τό, het toebereide, huisraad, Judith 15 : 11.

Σκευή, ῆς, ἡ, wat tot de uitrusting van iemand of iets behoort, [...] πλοίου = het scheepsgereedschap, -tuig, vaten, touwwerk enz. Hand. 27:[...]

Σκεῦος, ους, τό, a) in algemeen = het gereedschap of werkt[...] het huisraad, α) in eigenl. zin, Mt. 12 : 29, Mk. 3 : 27, 11 : 16, L[...] 17 : 31, Openb. 18 : 12; Hebr. 9 : 21: τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας = [...] gereedschap van den tempeldienst; τὸ σκεῦος, in de scheepstaal = [...] zeil, of eig. de takel, waarmede dit bestuurd wordt, de schoot, Ha[...] 27 : 17, waar χαλάσαντες τὸ σκεῦος zooveel is als: de schoot loslaten[...] β) overdr. van menschen, die als werktuigen in de hand van ander[...] den dienst van dezen volbrengen, Hand. 9 : 15, waar σκεῦος ἐκλ[...] = σκεῦος ἐκλεκτόν = een uitverkoren werktuig (gewoonl. vat); b) [...] = vat, α) in eig. beteekenis, doch zóó, dat men in den ruimsten [...] aan allerlei soort van vaatwerk, vooral tot huiselijk gebruik, pott[...] schotels enz., te denken heeft, Lk. 8 : 16, Joh. 19 : 29, Rom. 9:[...] 2 Tim. 2 : 20: ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργ[...] ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Op[...] 2 : 27: σκεύη κεραμικά = pottebakkers werk, aarden of leemen vat[...] potten, pannen enz. Hiertoe brengt men ook doorgaans Hand. 10:[...] (vgl. vs. 16, 11 : 5): σκεῦός τι ὡς ὀθόνην, hoewel de vertaling door [...] daar zeer ongepast is, en men beter doet een woord van meer al[...] meene of althans minder bepaalde beteekenis te kiezen, b. v.: di[...] voorwerp; β) fig. of overdracht. Rom. 9 : 22, 23; σκεύη ὀργῆς, ἐλέο[...] vaten des toorns, der ontferming, de eersten als beeld van de onge[...] vigen, de anderen van de geloovigen, voor zoover zij de voorwe[...] zijn der betooning van Gods gerechtigheid, of van Zijne barmhartighe[...] 2 Kor. 4 : 7 bezigt Paulus σκεῦος ὀστράκινον = aarden (en daardo[...] zoowel min kostbaar als licht breekbaar) vat als beeld van het zwak[...] aan allerlei lijden blootgestelde lichaam, waarmede hij genoodzaakt w[...] den hem opgelegden dienst te volbrengen; 2 Tim. 2 : 21 heet hij, [...] zich volkomen gereinigd heeft, σκεῦος εἰς τιμήν = een vat tot eer, d. i. t[...] een eervol gebruik bestemd; 1 Petr. 3 : 7 wordt de vrouw, in vergelijki[...] van den man, een zwakker, teeder vat genoemd; ook 1 Thess. 4:[...] meent men doorgaans, dat onder de benaming τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος one[...] van iemands eigene vrouw gesproken wordt (vgl. op κτάομαι), ofschoo[...] anderen haar ten onrechte verstaan van iemands eigen lichaam. Vg[...] Comm. W. Bornemann, 1894, S. 170. In de LXX voor כְּלִי.

Σκευοφύλαξ, ακος, ὁ, in de recensie van Lucianus 1 Sam. 17:[...] voor שׁוֹמֵר הַכֵּלִים, oppasser van de bagage. Vgl. G. A. Deissman[...] Bibelstudien, 1895, S. 156.

Σκηνή, ῆς, ἡ, een woord van onzekere afleiding, naar 't schijnt vreemden oorsprong, waarvan het Lat. scena afkomt. In de LXX : אֹהֶל, מִשְׁכָּן, סֻכָּה. a) = de tent, hut of loofhut, Gen. 4:20, 8, 13:3, 4, 5, 18:1, 2, 6, 9, 10, 25:16, 26:25, 31:25, 17:4, Mk. 9:5, Lk. 9:33, Hebr. 11:9; b) in ruimeren zin = woning, of woonstede, in welken zin Lk. 16:9 fig. gesproken wordt de αἰώνιοι σκηναί = de eeuwige woonsteden, die voor de zaligen in hemel zijn toebereid, en Openb. 13:6, 21:3 van de σκηνὴ τοῦ θεοῦ de woonstede Gods in het Nieuwe Jeruzalem; c) bijz. = de tent abernakel, op Gods bevel door Mozes opgericht, en waarin de Arke Verbonds, als het zinnebeeld van Gods wonen onder Zijn volk, be- rd werd (vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn), Hebr. 8:5, 21, 13:10; ἡ πρώτη σκηνή = het voorste gedeelte van den taber- el, of het dusgenaamde heilige, in onderscheiding van het heilige heiligen of allerheiligste (σκηνὴ ἡ λεγομένη ἅγια ἁγίων), dat door een dijn of voorhangsel (zie op καταπέτασμα) daarvan was afgescheiden, r. 9:1, 2, 3, 6, 8; ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, Hand. 7:44, Openb. 15:5, op μαρτυρίον; allegorisch wordt van den hemel of het hemelsche igdom als van den waren en tevens volmaakteren tabernakel ge- oken Hebr. 8:2, 9:11; ἡ σκηνὴ τοῦ Μόλοχ = de tent of tabernakel Moloch, de Molochstempel, een draagbaar heiligdom, Hand. 7:43. het Oosten was men gewoon op reis en bij militaire tochten de beel- van de goden met daarvoor bestemde kastjes mede te nemen. Van- r ἡ ἱερὰ σκηνή van de Carthagers Diod. 20, 65. d) = hut, als ver- iningswoord van huis in de fig. beteekenis van stamhuis, geslacht, in aan Am. 9:11 (voor סֻכָּה) ontleende uitdrukking: σκηνὴ Δαυΐδ = het een hut vervallen huis van David, Hand. 15:16.

Σκηνογραφέω, afschilderen, Clem. A. II, 277 C.

Σκηνοπηγέω (πήγνυμι), eene tent vastmaken, Jos. Ant. 13, 11, 1, en. 10:59.

Σκηνοπηγία, ίας, ἡ, van σκηνή en πήγνυμι, eig. de tentenbouw, het slaan van tenten, doch vervolgens de gew. benaming van het Joodsche ofhuttenfeest, ingesteld tot herdenking aan het leven in de woestijn ev. 23:24—43), Deut. 16:16 (סֻכָּה), 31:10, 1 Ezr. 5:51, Joh. 7:2. l. over dit feest het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Σκηνοποιός, οῦ, ὁ, ἡ, van σκηνή en ποιέω, in 't algemeen die tenten akt of hutten bouwt, en vervolgens meer bijz. = de tentenmaker n beroep, waaronder wij in het N. T. waarschijnlijk niet te denken bben aan iemand, die het voor tenten doorgaans gebruikte grove licische haardoek zelf vervaardigde, wat ook niet passen zou bij het bestendige leven van Paulus, maar aan iemand, die dit doek nader rwerkte (σκηνοποιός dus in den zin van σκηνοῤῥάφος, Ael. V. H. 2, 1),

en ofschoon hij zijn beroepsnaam vooral aan het maken van tenten ontleende, zijne kunstvlijt toch wel terzelfdertijd op nog andere doeleinden gericht zal hebben. Hand. 18 : 3. Dat de rabbijnen een handwerk leerden, om daardoor in hunne behoeften te voorzien, is bekend.

Σκῆνος, ους, τό, = eig. ἡ σκηνή, doch in het gebruik (ook bij de Grieksche wijsgeeren) alleen overdracht. van het aardsche, bijz. het menschelijk lichaam, als woning van de ziel, uitgez. Boeckh, Corp. inscripp. Vol. 2, N° 3071. Vandaar ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους = ons aardsche tenthuis of -woning, d. i. ons sterfelijk lichaam, 2 Kor. 5 : 1, 4. Vgl. ook Wijsh. 9 : 15.

Σκηνόω, ῶ, -ώσω, eig. zijne tent opslaan, zich legeren, vervolgens in ruimeren zin a) = wonen, zijn verblijf of woonstede hebben; ἐν τίνι τινί = ergens, Openb. 12 : 12, 13 : 6; μετά τινος = bij iemand, Openb. 21 : 3; ἐν τισι = onder of te midden van anderen, fig. van den σὰρξ geworden λόγος, Joh. 1 : 14; b) overdracht. ἐπί τινα = iemand overdekken, overschaduwen, als 't ware door een tent over hem uit te spannen, waardoor de zonnestralen van hem worden afgekeerd, Openb. 7 : 15, vgl. vs. 16. In de LXX = אָהַל en שָׁכַן.

Σκήνωμα, ατος, τό = σκῆνος. Tent = אֹהֶל, Num. 16 : 27 A, Deut. 33 : 18, Joz. 3 : 14, Richt. 7 : 8 A, 19 : 9, 20 : 8, 1 Sam. 4 : 10. Bijz. van het menschelijk lichaam als woning van de ziel gebruikt, 2 Petr. 1 : 13, 14; ook van de woning of vaste verblijfplaats van een God, d. i. (in onderscheiding van de verplaatsbare tent of tabernakel der Israelieten in het vóór-Salomonische tijdvak) een Godshuis of tempel, Hand. 7 : 46.

Σκῆπτρον, τό, een voorwerp, waarop men steunt (σκήπτω), staf. schepter, Wijsh. 6 : 21, 7 : 8. Ook voor שֵׁבֶט, stam, tribus, 1 Sam. 2 : 28, 9 : 21, 10 : 19, 20, 21, 14 : 27, 43, 15 : 17, 1 Kon. 8 : 16. Bass. Soz. 1605 A, Porph. Cer. 502, 11.

Σκιά, ᾶς, ἡ, de schaduw, a) in gew. en eig. zin, van het lommer der boomen, Mk. 4 : 32; van de schaduw, die door iets of iemand op de hem omringende voorwerpen geworpen wordt, Hand. 5 : 15; b) oneig. = het schaduwbeeld, waardoor de trekken van het oorspronkel. slechts flauw worden teruggegeven, Kol. 2 : 17, Hebr. 8 : 5, 10 : 1; c) fig., in den zin van dichte donkerheid, waarin geen lichtstraal vermag door te dringen, in de naar het Hebr. (צַלְמָוֶת) gevormde uitdrukking: σκιὰ θανάτου = umbra mortis = schaduw des doods, Mt. 4 : 16, Lk. 1 : 79, waar zij overdracht. gebezigd wordt, om den toestand van hen te beschrijven, wien het aan alle geestelijk licht ontbrak.

Σκιαγραφέω, Lat. adumbro, in flauwen, ruwen omtrek iets afbeelden, afschaduwen, Iren. 637 B, Clem. A. I, 561 C.

Σκιαγραφία, ίας, ἡ, Lat. adumbratio, ruwe omtrek, afbeelding, afschaduwing, Athen. 924 A, Clem. A. I, 56 B, 324 A.

Σκιαγράφος, ὁ, schilder, Wijsh. 15 : 4.

Σκιάζω, beschaduwen, verdonkeren, bedekken, Ex. 38 : 8 (37 : 9), n. 9 : 18, 22 B.

Σκιαμαχία, ίας, ἡ, spiegelgevecht, Philo I, 153, 45.

Σκιρτάω, -ῶ, -ήσω, verwant met σκαίρω, huppelen, springen, opsprin-, dansen, van blijdschap, Gen. 25 : 22, Ps. 113 (114) : 4, 6, Lk. 41, 44, 6 : 23, op welke laatste plaats het parallelistisch met χαίρω bonden is.

Σκληραγωγέω, hard opvoeden, eene harde levenswijze volgen, Jos. t. 10, 10, 2.

Σκληραγωγία, ίας, ἡ, harde, strenge tucht, harde levenswijze, Philo 352, 18. Acta van Xanthippe en Polyxena 16.

Σκληραύχην, ενος, ὁ, ἡ, hardnekkig, onhandelbaar, Philo I, 114, 17, m. A. I, 201 B.

Σκληροδίαιτος, ον, van eene harde levensmanier, Philo I, 640; 660, 35. 163, 13 βίος.

Σκληροκαρδία, ας, ἡ, van σκληρός en καρδία, eig. de hardheid van hart, i. de halsstarrigheid, weerbarstigheid, stijfhoofdigheid = עָרְלַת לֵבָב, ut. 10 : 16, Sir. 16:10, Jer. 4 : 4; Mt. 19 : 8, Mk. 10 : 5, 16 : 14.

Σκληρός *, όν, droog, dor, ruw, hard, b. v. γῆ, ξύλον, ἀήρ, ἄνεμος enz. an lichaamsgesteldheid: stijf, mager. Overdr. onbuigzaam, hard, niet egevend, onbarmhartig enz. LXX = קָשֶׁה (ook = σκληροτράχηλος, ληροκάρδιος, σκληροπρόσωπος), slechts enkele malen anders, b. v. = אַבִּ, פָּרִיץ enz. a) Zinlijk, evenwel zelden in het Bijbelsch Grieksch, reuk. 27 : 16, Jak. 3 : 4 ἄνεμος, Ps. 17 : 4 ὁδός, Wijsh. 11 : 4 λίθος. nders b) overdr. ἔργα, harde, moeilijke, zware arbeid, Ex. 1 : 14, 6 : 9, eut. 26 : 6. δουλεία 1 Kon. 12 : 4, 2 Kron. 10 : 4, Jez. 14 : 3. Hiertoe ehoort Hand. 26 : 14 σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. — ἀλγηδόνες Makk. 6 : 30. λαλεῖν, ἀποκρίνεσθαι, δεικνύναι σκληρά = hard, onvriende-jk, onbarmhartig, Gen. 42 : 7, 30, 1 Kon. 12 : 13, Ps. 60 : 3. λόγος ud. 15, vgl. χείρ 1 Sam. 5 : 7. λιμός Jez. 8 : 21. Vgl. 1 Kon. 14 : 6 νὼ εἰμι ἀπόστολος πρός σε σκληρός. Ook Joh. 6 : 60 σκληρός ἐστιν ὁ λόγος τος· τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; is niet naar analogie van σκληρὰ φράσις an moeilijk verstaanbare beeldsprakige uitdrukking (vgl. Dion. Hal. De Thuc. 30: σκληραγωγῶν τὴν λέξιν), maar = terugstootend, hard, vgl. s. 61 τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; zooals ook anders σκληρὰ λέγειν in het ewone Grieksch gebruikt wordt. Vgl. ook Jez. 21 : 2 φοβερὸν τὸ ὅραμα αὶ σκληρὸν ἀνηγγέλη μοι. In psychologische beteekenis = hard, onbuig-aam, niet toegevend, b. v. ζῆλος, Hoogl. 8 : 6. θυμός Jez. 28 : 2. τράχηλος Deut. 31 : 27 (vgl. σκληροτράχηλος Ex. 33 : 3, 5, 34 : 9. Deut. 9 : 6, 13, Bar. 2 : 30 οὐ μὴ ἀκούσωσί μου, ὅτι λαὸς σκληροτράχηλός ἐστιν. Sir. 16 : 11). σκληρὸς τὴν καρδίαν Spreuk. 28 : 14 tegenover εὐλάβεια. Sir. 3 : 26, 27:

καρδία σκληρὰ βαρυνθήσεται πόνοις καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς προσθήσει ἁμαρτίαν ἐπ' ἁμαρτίαις (vgl. σκληροκαρδία, σκληροκάρδιος evenals Num. 16 : 26 ἀποσχίσθητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῶν σκληρῶν τούτων, waar het = רָשָׁע. Verder vgl. Ez. 2 : 4 υἱοὶ σκληροπρόσωποι καὶ στερεοκάρδιοι). Ook = hard van hart, onbarmhartig, Jez. 19 : 4, 1 Sam. 25 : 3, 2 Sam. 3 : 39, Mt. 25 : 24. Hoe σκληρότης bedoeld is, kan alleen het verband aanwijzen, daar het spraakgebruik zich niet evenals bij het Bijbelsche σκληρύνειν naar één zijde ontwikkeld heeft.

Σκληρότης *, τητος, ἡ, zinlijke hardheid, overdr. van harde, onbuigzame gezindheid, evenwel zelden zoo in het gewone Grieksch, gewoonlijk (Plat. Aristot. Plut. enz.) van de lichamelijke gesteldheid. In het Bijbelsch Grieksch zeer zelden, a) zinlijk Jez. 4 : 6; anders b) overdr. = gestrengheid Jez. 28 : 27, waar de LXX het concr. חָרוּץ als een abstractum vertaalt; 2 Sam. 22 : 6 σκληρότητες θανάτου = מֹקְשֵׁי־מָוֶת. Psychol. alleen Deut. 9 : 27 μὴ ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν σκληρότητα τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τὰ ἀσεβήματα = קְשִׁי, vgl. onder σκληρός. Niet in de apocr.; in het N. T. alleen Rom. 2 : 5 in den zin van Deut. 9 : 27.

Σκληρουχία, ίας, ἡ, gestrengheid, harde behandeling, Jos. Ant. 8, 8, 2.

Σκληρύνω *, alleen in het latere Grieksch (Hippocr. Galen.) = hard, stijf maken, verharden, in zinlijke beteekenis. Daarenboven alleen in het Bijbelsche en kerkelijke Grieksch, LXX act. = הִקְשָׁה, Pass. = קָשָׁה, somtijds ook = חזק Kal en Pi., waar dit לֵב tot object heeft. Zoo wordt het woord in het Bijbelsch Grieksch de term. techn. voor de verharding des harten, van de onbuigzaamheid van den onboetvaardige ten opzichte van de heilsopenbaring van God, zooals σκληρός somtijds, σκληροκαρδία, σκληροκάρδιος, σκληροτράχηλος steeds gebruikt wordt. Zie onder σκληροκαρδία. Zelden staat het anders, zooals Gen. 49 : 7 ἐπικατάρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν ὅτι αὐθάδης, καὶ ἡ μῆνις αὐτῶν ὅτι ἐσκληρύνθη van hardheid, stijfhoofdigheid. Vgl. Richt. 4 : 24 χεὶρ σκληρυνομένη. 2 Kron. 10 : 4 τὸν ζυγόν. 2 Kon. 2 : 10 ἐσκλήρυνας τοῦ αἰτήσασθαι. 2 Sam. 19 : 43 ἐσκληρύνθη ὁ λόγος, zie onder σκληρός. Anders steeds in godsdienstig-zedelijke beteekenis 1) het act. hard maken, verharden a) met mensch. subject, σκληρύνειν τὸν τράχηλον Deut. 10 : 16, 2 Kron. 30 : 8, 36 : 13, Neh. 9 : 16, 17, 29, Jer. 7 : 26, 17 : 23, 19 : 15, 1 Ezr. 1 : 48. τὸν νῶτον 2 Kon. 17 : 14. τὰς καρδίας Ps. 95 : 8. In het N. T. Hebr. 3 : 8, 15, 4 : 7 naar Ps. 95 : 8. Hier overal = הִקְשָׁה. Vgl. Exod. 13 : 15 ἐσκλήρυνε Φαραὼ ἐξαποστεῖλαι ἡμᾶς. b) Met God als subject van de verharding (tegenover ἐλεεῖν Rom. 9 : 18), die de zonde door overgave aan de zonde straft (vgl. Rom. 1 : 21, 24, 26, 38: παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν) en dat wel in die mate, dat Hij voor den onboetvaardige, die zich niet veranderen wil, die bekeering bemoeilijkt en ten slotte onmogelijk maakt of den persoon, die zich verhardt, nu ook van Zijne zijde ver-

rdt. Exod. 7 : 3 σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραώ. Deut. 2 : 30 τὸ πνεῦμα τοῦ = הִקְשָׁה. Daarenboven τὴν καρδίαν Exod. 4 : 21, 9 : 12, 10 : 20, , 11 : 10, 14 : 4, 8, 17 van de verharding van Farao door God = ׳ (vgl. Joz. 11 : 20 κατισχύειν τὴν καρδίαν. Jer. 5 : 3 στερεοῦν τὸ πρόσω-). Rom. 9 : 18 ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει met het g op de verharding van Farao. 2) Pass. = hard worden, verhard rden in den verl. tijd = hard zijn (vgl. 2 Sam. 19 : 43 ἐσκληρύνθη λόγος ἀνδρὸς Ἰούδα ὑπὲρ τὸν λόγον ἀνδρὸς Ἰσραήλ) קשׁה alleen in de t hiertoe behoorende plaatsen, 2 Sam. 19 : 43, Richt. 4 : 24, Gen. : 7. Daarentegen = חָזַק, ἐσκληρύνθη ἡ καρδία Φ. Ex. 7 : 22, 8 : 19, 35. Zoo in het N. T. Hebr. 3 : 13 ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τις ἐξ ὑμῶν άτῃ τῆς ἁμαρτίας. Hand. 19 : 9 ὡς δέ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπείθουν, ar de passieve beteekenis mogelijk, de mediale niet noodzakelijk

In de beteekenis hard geworden zijn vinden wij den Aor. alleen r. 30 : 12 θλάσον τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ὡς ἔστι νήπιος, μή ποτε σκληρυνθεὶς πειθήσῃ σοι.

Σκολιός, ά, όν, = krom, gekromd, a) eig., in tegenstelling van θύς, van een bochtigen weg, Lk. 3 : 5; b) overdr. van personen = rkeerd, bedorven, in de uitdrukking: γενεὰ σκολιά = een bedorven, taard geslacht, Hand. 2 : 40, Fil. 2 : 15; in tegenstelling van ἀγαθός ἐπιεικής, van meesters gezegd = onredelijk, onbillijk, 1 Petr. 2 : 18.

Σκολιότης, ἡ, kromte, kromheid, overdr. bedriegelijkheid, nl. τῆς υχῆς, Ez. 16 : 5.

Σκόλοψ, οπος, ὁ, eig. ieder voorwerp, dat spits uitloopt, bijz. een untige paal om te spietsen, doch vervolgens ook = een splinter of oorn, Num. 33 : 55, Sir. 43 : 19, 2 Kor. 12 : 7, op welke laatste plaats e uitdrukking: ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί overdr. schijnt te moeten verstaan worden van zekeren zwaren druk waaronder Paulus gebogen ging. gl. Comm. Heinrici, 1890, t. d. pl.

Σκοπεύω, bezien, beschouwen, Ex. 33 : 8, 1 Sam. 4 : 13, Job 39 : 29.

Σκοπέω, -ῶ, alleen in Praes. en Impf. gebruikt, terwijl het de vormen an het Perf., Fut. en den Aor. aan σκέπτομαι ontleent, eig. omzien, itzien, den blik bedachtzaam op of naar iets heen richten, sterker an βλέπω, vandaar overdr. a) = zien, achtslaan, letten, τί = op ets, d. i. het oog op iets hebben, er naar streven, er zijn hart op etten, 2 Kor. 4 : 18, Fil. 2 : 4; τινά = op iemand, als voorbeeld ter navolging, Fil. 3 : 17; insgelijks met τινά, doch in ongunstigen zin = p iemand voor wien men zich te wachten heeft, Rom. 16 : 17; b) = oezien, acht geven, oppassen, omzichtig of op zijne hoede zijn, seq. μή, Lk. 11 : 35; hiertoe behoort ook Gal. 6 : 1: σκοπῶν σεαυτὸν μὴ καὶ σύ = toeziende, dat ook gij zelf niet.

Σκοπιά, ᾶς, ἡ, eene plaats, vanwaar men vrij rond kan zien, wacht-

toren, hoogte, Num. 23 : 14, 33 : 52, Richt. 10 : 17, 11 : 29, 1 Kon. 15 : 22. In de laatste drie plaatsen voor מִצְפָּה, מִצְפָּה.

Σκοπός *, οῦ, ὁ, van den stam σκεπ, σκέπτομαι, σκοπέω, σκοπή, σκοπιά, per metathesin samenhangend met spähen, vgl. Curtius, S. 168. 1) Verspieder, wachter, iemand, die toezicht houdt, Hom. Soph. Xen. Plut. LXX geregeld = צֹפֶה, 1 Sam. 14 : 16, 2 Sam. 18 : 24 enz. Jer. 6 : 17, Ez. 3 : 17 enz. — 2) Datgene waarnaar men onderzoek doet, doel, Hom. Soph. Plat. Aristot. Plut., LXX Job 16 : 13 κατέστησέ με ὥσπερ σκοπόν, Klaagl. 5 : 12 = מַטָּרָה. Wijsh. 5 : 22. In het N. T. alleen Fil. 3 : 14 κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον.

Σκορακίζω, iemand naar de raven, de galg wenschen, verachtelijk behandelen, Philo I, 139; 384, 19.

Σκόροδον, afgekort σκόρδον, ου, τό, knoflook, Num. 11 : 5, Arist. 108 : 10.

Σκορπιακή, ἡ, scil. ἀντίδοτος, scorpiace, middel tegen den steek van een scorpioen, Tert. II, 121, tit.

Σκορπίδιον, τό, scorpio, eene werpmachine (in den oorlog), 1 Makk. 6 : 51.

Σκορπίζω, -ίσω, -ιῶ, een woord van Ionischen of Macedonischen oorsprong, dat bij de Attici (bij hen σκεδάννυμι) niet voorkomt, a) = verstrooien, uit elkander drijven of jagen, van eene kudde schapen, Joh. 10 : 12, in tegenstelling met συνάγω, verzamelen, bijeenbrengen, Mt. 12 : 30, Lk. 11 : 23, waar de beeldspraak insgel. aan eene kudde ontleend is; in Passivo σκορπίζομαι, Aor. 1 ἐσκορπίσθην = naar verschillende zijden uiteengaan, verstrooid worden, Joh. 16 : 32; b) = uitstrooien, om zich heen strooien, van iemand gezegd, die tot verkwistens toe mild is in het geven, 2 Kor. 9 : 9, in de aanhaling van Ps. 112 : 9 volgens de LXX, waar het ter vertaling van het Hebr. פִּזַּר gebezigd wordt.

Σκορπίος, ίου, ὁ, de schorpioen, een tot de klasse der Arachnoïden behoorend dier, dat hoewel veel kleiner, in gedaante eenige overeenkomst met de rivierkreeft heeft, zich aan vochtige plaatsen bij voorkeur ophoudt, en (wat vooral van den Scorpio afer geldt, zwarten rotsschorpioen) met zijnen van achteren geplaatsten angel gevaarlijke steken kan toebrengen, Deut. 8 : 15, 1 Kon. 12 : 11, 14 = עַקְרָב, Lk. 10 : 19, 11 : 12, Openb. 9 : 3, 5, 10. Vgl. over den schorpioen het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn en Dr. J. Th. de Visser, Hebr. Archeol. 1898, bl. 134.

Σκοτάζω, verduisteren, Ps. 104 (105) : 28, Pred. 12 : 3, Micha 6 : 14.

Σκοτεινός, ή, όν, van ὁ σκότος, duister, donker, teg. φωτεινός, Gen. 15 : 12, 2 Kon. 5 : 24, Job 10 : 21, Mt. 6 : 23, Lk. 11 : 34, 36.

Σκοτία, ας, ἡ, de duisternis, het donker of de donkerheid, a) eig. van de nachtelijke donkerheid, Joh. 6 : 17, 20 : 1; περιπατεῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ = in den donker of in de duisternis wandelen, Joh. 12 : 35, vgl. 8 : 12;

τῇ σκοτίᾳ, van eene plaats, waar men niet bespied wordt = in het rborgen, overgesteld tegen ἐν τῷ φωτί = in het openbaar, Mt. 10 : 27, ː. 12 : 3; b) overdr. α) van de geestelijke duisternis, die in gemis van t licht der ware kennis van God met de daaruit voortgevloeide zonȝe vervreemding van Hem bestaat, in welken zin σκοτία alleen in de hanneïsche schriften gebezigd wordt; hiertoe behooren de spreekwijzen: αι, μένειν, περιπατεῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, Joh. 8 : 12, 12 : 46, 1 Joh. 2 : 9, 11; h. 1 : 5: τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει = het licht schijnt in de duisternis, n het goddelijk openbaringslicht, dat in de door zonde verduisterde ɪreld dringt; 1 Joh. 2 : 8: ἡ σκοτία παράγεται = de duisternis gaat orbij, t. w. het tijdperk van zondige blindheid, waardoor de verschijng van het licht der wereld werd voorafgegaan; metonymice staat ἡ οτία voor οἱ ἐν τῇ σκοτίᾳ ὄντες, Joh. 1 : 5; β) van het wezen Gods, ılks absolute reinheid (waarheid, heiligheid, liefde) positief als licht ῶς) wordt gedacht, en daarom ook negatief zóó kan beschreven worɪn: σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία = er is in Hem volstrekt geene geenerlei duisternis, 1 Joh. 1 : 5.

Σκοτίζω, -ίσω, -ιῶ, duister maken, verduisteren, a) in eigenl. zin, in assivo, van hemellichamen, die verduisterd worden, Mt. 24 : 29, Mk. 3 : 24, Lk. 23 : 45 (waar ook ἐκλείπω gelezen wordt), Openb. 8 : 12, : 2; b) overdr. insgelijks in Passivo, van het verduisterd zijn naar den eest, d. i. de toestand van hen, die, van het licht der ware kennis an God verstoken, in zondige blindheid omtasten, Ef. 4 : 18, synekochisch in dezen zin ook: ἡ καρδία, οἱ ὀφθαλμοί τινος, voor den geheelen ersoon, Rom. 1 : 21, 11 : 10.

Σκοτόδινος, ον, duizelig, Chrys. III, 578 A.

Σκοτομήνη, ἡ, duistere nacht, donkerheid, Ps. 10 (11) : 3.

Σκότος, ους, Dat. -ει, τό (bij de Classici ook, en zelfs overwegend, lasculini generis, ὁ σκότος, doch in het N. T. in dien vorm alleen Iebr. 12 : 18, indien daar ten minste niet in plaats van σκότῳ met ACD*P ζόφῳ gelezen moet worden), de duisternis, de donkerheid,) in eigenl. zin, Mt. 27 : 45, Mk. 15 : 33, Lk. 23 : 44, Hand. 2 : 20; an iemand, die plotseling blind wordt, zoodat zijne oogen het dagicht niet meer zien kunnen, wordt gezegd, dat duisternis op hem alt, Hand. 13 : 11; τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους = wat de duisternis bedekt ıoudt, daarin verborgen is, d. i. fig. voor: de geheimste daden of overeggingen, 1 Kor. 4 : 5; b) metonymice = eene duistere plaats, gelijk le Grieken zich vooral de onderwereld plachten voor te stellen, en zoo ›ok in het N. T. van de strafplaats der boozen in den Hades, Mt. 8 : 12, 22 : 13, 25 : 30, alsmede 2 Petr. 2 : 17 en Jud. vs. 13, op welke pll. ὁ ζόφος τοῦ σκότους zooveel is als: de dichtste of donkerste duisternis, vgl. op ζόφος; c) overdr. = ἡ σκοτία, van de duisternis der zonde, d. i.

de geestelijke blindheid, waarin de wereld tot op Christus verzonken lag, en waaraan ook sedert allen ten prooi zijn, die het door Christus ontstoken licht ongeloovig van zich weren, Mt. 4:16, Lk. 1:79, 11:35, Joh. 3:19, Hand. 26:18, Rom. 2:19, 2 Kor. 4:6, 6:14, Ef. 5:8, 1 Thess. 5:4, 5, 1 Petr. 2:9, 1 Joh. 1:6; ἔργα τοῦ σκότους = werken der duisternis, d. i. handelingen, die door het licht van Gods woord bestraft worden, Rom. 13:12, Ef. 5:11. Deze duisternis, als de samenvatting van al het blinde, zondige en ongoddelijke, dat in de wereld gevonden wordt, dacht men zich ook wel als eene macht, waarvan de booze zich bediende om het Godsrijk te bestrijden, en vandaar uitdrukkingen als: κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, Ef. 6:12, ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους, Kol. 1:13, vgl. Lk. 22:53, waar deze uitdrukking met toespeling op het nachtelijk uur van het aan Jezus gepleegde verraad gebezigd wordt, en tevens dient om dat verraad als een werk te kenmerken, dat alleen de macht der duisternis kon doen ten uitvoer brengen. LXX vooral voor חֹשֶׁךְ.

Σκοτόω, -ώσω, verduisteren, in duisternis hullen, Richt. 4:21, Job 3:9, 30:30, Openb. 16:10. — Overdr. ἐσκοτωμένοι τῇ διανοίᾳ Ef. 4:18.

Σκρινίον, τό, scrinium, chartarium, eene kist voor het bewaren van documenten, Chalc. 1029 B, Cyrill. A. X, 377 A.

Σκύβαλον, ου, τό, bij Suidas afg. van κυσὶ βαλεῖν, als 't ware = τὸ τοῖς κυσὶ βαλλόμενον = wat aan de honden wordt toegeworpen; in 't algemeen wordt het gezegd van al hetgeen men wegwerpt, omdat men er niets aan heeft, of omdat men er gaarne van bevrijd wil zijn, en vandaar ongeveer zooveel als ons: prul of prullegoed, lor, vod, of ook = vuilnis, vuil (Hesych. verklaart het door κόπρος = mest), Sir. 27:4, Jos. B. J. 5, 13, 7, Fil. 3:8.

Σκύθης, ου, ὁ, de Scyth, d. i. iemand behoorende tot een der verschillende Nomadische stammen, die ten Noorden van den Pontus Euxinus tot diep in Azië toe rondzwierven en geacht werden zelfs de meest barbaarsche volken in ruwheid en onbeschaafdheid te overtreffen, Kol. 3:11.

Σκυθίζω, -ιῶ, leven als een Scyth, Clem. A. 792 A.

Σκυθισμός, ὁ, Scythisme, de toestand der wereld van Noach af tot het bouwen van Babels toren, Epiph. I, 165.

Σκυθρωπάζω, knorrig, ontevreden zijn, een zuur gezicht zetten, Ps. 34 (35):14, 37 (38):6, 41 (42):9.

Σκυθρωπός, οῦ, ὁ, ἡ, -όν, τό (ook met 2 uitgangen), van σκυθρός (van σκύζομαι, knorren, meesmuilen), knorrig, wrevelig, somber, en ἡ ὤψ, de blik of aanblik (teg. φαιδρός, Xen. Mem. 3, 10, 4), vandaar σκυθρωπὸν εἶναι = er knorrig of somber uitzien, een donker gezicht zetten of donker zien, Gen. 40:7, Neh. 2:1, Sir. 25:23, Mt. 6:16, Lk. 24:17.

Σκυλακευτικός, ή, όν, behoorend tot het verzorgen van honden, Philo , 202, 7, ἐπιστήμη.

Σκυλευτής, οῦ, ὁ, roover, *plunderaar, Aq. Ez. 23 : 15, 23.

Σκυλεύω, den gedooden vijand de wapenen berooven, berooven, Ex. :22, 12 : 36, 1 Kron. 10 : 8, 2 Kron. 14 : 13 (12).

Σκύλλω, -υλῶ, Aor. 1 ἔσκυλα, eigenl. de huid afstroopen, de haren ıttrekken, dus = villen, plukken; overdracht. = plagen, kwellen, ırmoeien, lastig vallen, τινά, Mk. 5 : 35, Lk. 8 : 49, Test. Abrah. B 107; ı Passivo, partic. perf. ἐσκυλμένος Mt. 9 : 36 (Vulg. vexati; L leest :λελυμένος); met de beteekenis van het Med. = zich zelven plagen, zich ıoeite geven, last aandoen, Lk. 7 : 6.

Σκῦλον (of σκύλον), ου, τό, hetgeen men den overwonnen vijand heeft fgestroopt, zijne wapenrusting, in 't algemeen = de buit, gewoonlijk ı Plurali, Ex. 15 : 9, Num. 31 : 11, 12, 26, Lk. 11 : 22.

Σκύμνος, ὁ, ieder jong dier, vooral een jonge leeuw, Gen. 49 : 9, ſum. 23 : 24, 24 : 9, Deut. 33 : 22, Richt. 14 : 5.

Σκυτάλη, ης, ἡ, handboom, Ex. 30 : 4, 5, stok, staf, 2 Sam. ·: 29, 1 Kon. 12 : 24 B.

Σκωληκόβρωτος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van σκώληξ en βίβρωσκω, door de ıormen verteerd of opgegeten, Hand. 12 : 23. Vgl. 2 Makk. 9 : 9.

Σκώληξ, ηκος, ὁ, de worm, bijz. die op lijken aast, Ex. 16 : 20, 24, Deut. 28 : 39, Mk. 9 : 44, 48, waar dezelfde fig. uitdrukking voorkomt als Jez. 66 : 24 (vgl. Sir. 7 : 17, Judith 16 : 17); Apoc. Petri 25, 27.

Σκῶλον, ου, τό, aanstoot, hindernis = σκάνδαλον, Ex. 10 : 7, Deut. 7 : 16, Richt. 8 : 27.

Σκώπτω, spotten, schertsen, bespotten, Sir. 10 : 10.

Σμαράγδινος, ίνη, ινον, smaragden, van smaragd, sc. λίθος, Openb. 4 : 3.

Σμάραγδος, ου, ὁ, bij vroegere schrijvers ook vrouwelijk. Cf. Theophr. lap. 4, 23. Benaming van een edelgesteente van groene kleur, de smaragd, waarover vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn t. d. pl. Ex. 28 : 9, 17; 35 : 13 B, Openb. 21 : 19.

Σμηνεύω, zwermen, van τὸ σμῆνος, bijenzwerm, Epiph. I, 237 B.

Σμύρνα, ης, ἡ = μύῤῥα, de mirre of myrrhe, eene soort van welriekende gom of hars, die uit den stam der Arabische mirre- of myrtestruik vloeit, en waarover vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn, de Visser, Archeol. bl. 105. Ex. 30 : 23, Ps. 44 (45) : 8 = מֹר, מוֹר, Mt. 2 : 11, Joh. 19 : 39.

Σμύρνα, ης, ἡ, in ℵ ζμύρνα geschreven, geogr. eigennaam der vermaarde haven- en handelstad Smyrna, hoofdstad van Ionië in Klein-Azië, aan een naar haar genoemden inham der Egeïsche Zee, 40 mijlen ten Noorden van Efeze gelegen (tegenw. Ismir). Openb. 1 : 11, 2 : 8 (op

de laatste plaats met ℵCPQ; de Rec. leest voor: τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐκκλησ. volgens 1, arm. τῆς ἐκκλ. Σμυρναίων).

Σμυρναῖος, ου, ὁ, ἡ, de Smyrnenser, de inwoner van Smyrna, Openb. 2 : 8 volgens 1, arm.

Σμυρνίζω, -ίσω, -ιῶ, van ἡ σμύρνα, intrans. = naar mirre smaken, trans. = met mirre aanzetten of -mengen, kruiden, en zoo in Passivo (partic. perf. ἐσμυρνισμένος), op de eenige plaats des N. T.'s, Mk. 15 : 23 ἐσμυρν. οἶνον, Vulg. murratum vinum. Zie Plin. h. n. 14, 15. Over de gewoonte om ter dood veroordeelden als verdoovenden drank wijn met wierook of mirre toe te dienen, vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn op het Art. Azijn.

Σμύρνινος, η, ον, van mirre, Esth. 2 : 12.

Σοβάς, άδος, ἡ, publieke vrouw, Philo II, 266.

Σόδομα, ων, τά, Grieksche vorm van den Hebr. eigenn. Sodom (סְדֹם); zoo heette de wel bekende stad in het dal Siddim, waar Lot heeft gewoond, en wier ondergang Gen. 19 : 24, 25 beschreven wordt. Mt. 10 : 15, 11 : 23, 25, Lk. 10 : 12, 17 : 29 enz.

Σολομών, ῶνος, (ook wel ῶντος), ὁ, Grieksche (volgens het spraakgebruik der LXX onverbuigb.) vorm van den Hebr. eigennaam Salomo (שְׁלֹמֹה). Zoo heette de om zijne wijsheid vermaarde zoon en opvolger van David, Mt. 1 : 6, 6 : 29, 12 : 42, Joh. 10 : 23, Hand. 7 : 47 enz.

Σορός, οῦ, ἡ, eig. een vat (of urn) om het gebeente eens afgestorvenen in te bewaren; vervolgens in ruimeren zin = de kist, de lijk- of doodkist. Gen. 50 : 26, Job 21 : 32, Lk. 7 : 14, Acta Thomae 94 : 8.

Σός, σή, σόν, Pron. possessiv. van den 2den pers. van σύ, uw, uwe, uw, a) adjective met een Substantiv. verbonden, Mt. 7 : 3, 22, 24 : 3, Joh. 18 : 35 enz.; b) substantive met het Art. τὸ σόν, τὰ σά = het uwe, Mt. 20 : 14, 25 : 25, Lk. 6 : 30 enz.; οἱ σοί = de uwen, d. i. uwe betrekkingen, Mk. 5 : 19.

Σουδάριον, ίου, τό, het Lat. sudarium (van sudor, het zweet), de doek, waarmede men zich het zweet afwischt, de hand- of zakdoek, Lk. 19 : 20, Hand. 19 : 12. Dat men zich van zulke doeken ook bediende om het gelaat van afgestorvenen te omwikkelen, blijkt uit Joh. 11 : 44, 20 : 7.

Σουσάννα, ης, ἡ, Grieksche vorm van den Hebr. eigenn. Susanna (שׁוֹשַׁנָּה, lelie). Zoo heette eene der vriendinnen van Jezus, die Hem op zijne tochten vergezelden, Lk. 8 : 3.

Σοφία *, ίας, ἡ, wijsheid, wordt evenals het adj. allereerst van iedere vaardigheid en geschiktheid in handwerken en kunsten gebruikt (Hom. Pind., somtijds nog bij Xen. Plat.), vooral van de geschiktheid voor de kunst, vooral dichtkunst, muziek, ook beeldhouwkunst en schilderkunst. Xen. An. 1, 2, 8 ἐνταῦθα λέγεται Ἀπόλλων ἐκδεῖραι Μαρσύαν, νικήσας ἐρίζοντα οἱ περὶ σοφίας, vgl. Mem. 1, 4, 2, 3, waar Homerus, Sophocles, Poly-

ὑus, Zeuxis als dezulken aangehaald worden, die ἐπὶ σοφίᾳ bewonderd ·den. Verder duidt het de geschiktheid en ervarenheid in alle aan- ɜgenheden van het bijzondere en openbare leven aan, Plat. Legg. 3, ' C: εἴ τι τέχνης ἦν ἐχόμενον σπουδαίως ηὑρημένον ἢ πολιτικῆς ἢ καὶ σοφίας ς ἑτέρας, en eindelijk het dieper inzicht in den grond en het ver- ıd der dingen, in de beteekenis en de eischen van het leven, die zoodanig met de σωφροσύνη gepaard gaat en aan den bezitter daarvan e positie boven de dingen en de daarvan uitgaande affecties geeft, . Xen. Mem. 4, 6, 7; 3, 9, 4; 4, 5, 6. Plut. De justo 375 C. stot. Metaph. 1, 1 τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἴτια καὶ τὰς ;ὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες. ibid. 9: ὅλως δὲ ζητούσης τῆς σοφίας περὶ τῶν νερῶν τὸ αἴτιον, in deze laatste beteekenis evenwel gewoonlijk φιλοσοφία, ıdat de σοφία meer practisch en zedelijk gevormd, de φιλοσοφία meer ellectualistisch opgevat moet worden, Plat. Menex. 247 A πᾶσα ἐπιστήμη ριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία οὐ σοφία φαίνεται. het latere Grieksch wordt het woord steeds zeldzamer, terwijl het ;elijk in het Oud-Testamentisch en Hellenistisch Grieksch eene voor- me plaats bekleedt.

Bij de LXX komt het met weinige uitzonderingen, waarin in plaats ıarvan φρόνησις, σύνεσις, ἐπιστήμη (nooit γνῶσις) gesteld is, overeen met ɛt Hebr. חָכְמָה. Dit staat evenals het adj. חָכָם, σοφός, a) van bijzon- ɪre geschiktheid voor eenen kunstigen arbeid, 1 Kron. 28:21 πᾶς ὁθυμος ἐν σοφίᾳ κατὰ πᾶσαν τέχνην, afgeleid van de begiftiging met den ɛest Gods, Ex. 31:3, 35:29; ter versterking van het begrip verbon- ɪn met αἴσθησις, Ex. 28:3, σύνεσις 35:33, ἐπιστήμη 36:1. Meermalen ıidt het aan b) eene boven de gewone geestelijke begaafdheid en ont- ikkeling gaande mate van begaafdheid, kennis, ervaring, die hem, die ıar bezit, in staat stelt, van alles rekenschap te geven 1 Kon. 4:33, ɜt verborgene te kennen en na te vorschen, 2 Sam. 14:20 ὁ κύριός μου φὸς καθὼς σοφία ἀγγέλου τοῦ θεοῦ, τοῦ γνῶναι πάντα τὰ ἐν τῇ γῇ. Dan. :30, 5:12, 15, recht te spreken 1 Kon. 10:19 en ook dit op grond an de goddelijke gaven, 1 Kon. 4:29, 2 Kron. 1:10 enz. Vooral venwel is wijsheid c) het goed begrip van het recht en den wil van lod als van datgene wat de grond aller dingen is, wat aan een volk en voorrang geeft boven andere volken en hem, die haar heeft, tot ene goede leidsvrouw is, Spreuk. 28:26 ὃς πέποιθε θρασείᾳ καρδίᾳ ὁ τοιοῦτος ἄφρων, ὃς δὲ πορεύεται σοφίᾳ σωθήσεται en in deze beteekenis staat Iob 28:28 ἰδοὺ ἡ θεοσέβειά ἐστι σοφία, τὸ δὲ ἀπέχεσθαι ἀπὸ κακῶν ἐστὶν πιστήμη. Ps. 111:10 ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου κτλ. Spreuk. 8:10, 16:4. Ps. 37:30 στόμα δικαίου μελετήσει σοφίαν καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ λαλήσει ιρίσιν, vgl. 49:4. Deze in den diepsten grond godsdienstige wijsheid, waarmeê zich de παιδεία in Bijbelsche beteekenis (zie παιδεύω) verbindt

en welke daardoor eigen en vreemde zonde tegenwerkt en den mensch bewaart, sluit ook het overige gebied van het bewuste leven van hare werkzaamheid niet uit, onderwerpt ze, zooals in 't algemeen het geheele leven, aan hare godsdienstige tucht, daar zij iemand in staat stelt om te leiden. Zie onder σοφός. Zij komt zooals boven onder a) parallel voor met φρόνησις, σύνεσις, ἐπιστήμη, b. v. Spreuk. 4 : 5, 8 : 1, 10 : 23, Jez. 33 : 6, waaronder zij het dichtst staat bij de ἐπιστήμη, die het in iets bedreven zijn aanduidt, terwijl σοφία de eigenschap van hem is, die ἐπιστήμη in de ruimste mate bezit. Van φρόνησις is zij onderscheiden als wijsheid van goed verstand; σύνεσις ziet op de opvatting en de waardeerende, taxeerende reflectie. Men vindt haar met γνῶσις verbonden vooral in „de Prediker", b. v. 1 : 16, 17, 18, 2 : 21, 9 : 10, Spreuk. 30 : 3. Hierbij wordt het subject door het object bepaald, terwijl de σοφία actief en productief is; γνῶσις is eene verhouding ten opzichte van bepaalde objecten, of een verworven bezit, dat de verhouding bepaalt. De σοφία staat boven de ἐπιστήμη, γνῶσις, σύνεσις, φρόνησις, daar zij nooit zonder dezen bestaat, ze allen tevoorschijnbrengt, zelve evenwel niet daardoor tevoorschijngebracht wordt, Spreuk. 10 : 25, ἡ σοφία ἀνδρὶ τίκτει φρόνησιν. Pred. 1 : 18 ἐν πλήθει σοφίας πλῆθος γνώσεως. Zij is hem, die haar bezit, niet als van zelf eigen, maar als eene gave Gods en als vrucht van ἔλεγχος en παιδεία, zooals zij zelve deze tevoorschijnbrengt, Spreuk. 2 : 6, 10, 3 : 13, 29 : 15, 30 : 3. Zij is daarom d) in de eerste plaats aan God zelven eigen, van wien zij afkomstig is, en als zoodanig is zij wijsheid Gods, van God verschillend, Spreuk. 8 : 22 enz., Job 28 : 24 enz. Zij is die eigenschap van God, die zich in de schepping en onderhouding van de wereld openbaart, Spreuk. 3 : 19 enz. 8 : 22 enz. Job 28 : 24 enz., evenals in de volbrenging van Zijnen wil, in de leiding van de geschiedenis en het levenslot der menschen, Jer. 10 : 11, 51 : 15, waarin het feit van eene rechtsordening op aarde gegrond is, die en waarin zij zelve erkend wil worden, eene zedelijke macht, die zich openbaart, Spreuk. 8 : 1 enz. Inzoover zij zóó in de natuur en de menschheid heerscht, in hare wetten zich kenbaar maakt, ligt het voor de hand, haar niet zoozeer van God te onderscheiden, als veelmeer haar als iets objectiefs te beschouwen, waaraan evenzoo als aan God en aan de wereld zelfstandigheid toekomt, Job 28 : 24 enz. Spreuk. 8 : 22 enz.

Diensvolgens is de wijsheid het vormend beginsel van de scheppende macht Gods en evenzoo de van God afkomstige vormende kracht van de menschelijke verhouding tegenover God en wereld, die het hart met vreeze Gods en vertrouwen op God vervult, voor gebrek aan tucht en zelfvertrouwen bewaart, Spreuk. 28 : 26, Pred. 12 : 1 enz. en den weg tot het leven uit zonde en oordeel erkent, Ps. 51 : 8.

Daar tegenover staat eene niet van God afkomstige wijsheid, die aard gaat met overmoed, zelfvertrouwen en eigen heerlijkheid, die het oordeel Gods onderworpen is en voor God te schande gemaakt ·dt, Jez. 29 : 14, Jer. 9 : 21. Zie onder σοφός.

Met die wijsheid van godsdienstig-zedelijken aard en goddelijke omst rekenen onder de apocriefen vooral Sir., Wijsh. en Bar. In boek der Wijsheid openbaart zich de wijsheid Gods in de door de ilige Schrift berichte geschiedenis in het terechtbrengen van hem, die ›r de zonde op den verkeerden weg gebracht is, en is als wijsheid ds tegelijk het eigendom van hen, die de wegen Gods erkennen, staan en inachtnemen, zie vooral Wijsh. 10, terwijl in het boek van ıus Sirach de menschelijke wijsheid als levenswijsheid voorkomt, die ›rtvloeit uit de vreeze Gods. De wijsheid Gods wordt in verband met ne alwetendheid zóó opgevat, dat Hij, zooals de niet nader ontwikkelde γαλεῖα τῆς σοφίας αὐτοῦ bewijzen, geenen raad noodig heeft. Hij weet een te handelen en heerschen, 42 : 17 enz. In beide geschriften wordt t begrip reeds verzwakt, daar de schijnbare verdere ontwikkeling van in de geschiedenis des heils zich openbarende wijsheid, Wijsh. 10, haar ıt alleen samenvoegt met goddelijke πρόνοια (II, 359 enz.), maar haar k nog op de wijze van de wereldziel der Stoïcijnen opvat 7 : 22 enz., rwijl Jezus Sirach de menschelijke wijsheid ten slotte als nuchtere rstandelijkheid verklaart. De groote godsdienstig-zedelijke kracht van ›reuken en Prediker wijkt voor eene behagelijke, met zichzelve ingemene reflexie, totdat in het 4e boek der Makk. eene bepaling voormt, die meer het karakter vertoont van de Grieksche of Stoïsche ›vatting van de φιλοσοφία dan van de Bijbelsche σοφία. In de ontkkeling evenwel komen Stoïsche moraal en Mozaïsche gestrengheid n de wet met elkander verbonden voor: σοφία δὴ τοίνυν ἐστὶν γνῶσις ίων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τῶν τούτων αἰτίων 1 : 16, vgl. Cic. De f. 2, 43: „princeps omnium virtutum est illa sapientia quam σοφίαν raeci vocant. Prudentiam enim quam Graeci φρόνησιν dicunt, aliam ıandam intelligimus, quae est rerum expetendarum fugiendarumque ientia; illa autem sapientia quam principem dixi rerum est divinarum que humanarum scientia." Vgl. Grimm, Comm. S. 288. Het voornaamste gewicht rust op de intellectueele zijde, waarop de apathie van en wijze steunt.

Philo ontwikkelt op zijne eigenaardige wijze de gedachte van de cheppende wijsheid Gods op de manier, waarop wij dit bij de behandeling an zijne Logosleer hebben uiteengezet. Zie λόγος II, 195 enz. Van de ijbelsche gedachte blijft in den grond der zaak slechts het woord over. e historische openbaring van de goddelijke wijsheid wordt verzwakt ot allegoriën en de openbaring van de den mensch ten deel gevallene

wijsheid wordt eene onaandoenlijke ascese. Vgl. Siegfried, Philo v. Alex., S. 215 ff.

Het Nieuwe Testament zet voort het echte Oud-Testamentische begrip en wel op deze wijze, dat het, hoewel niet zóó in het middelpunt staande als in het O. T., toch juist in zijne hoofdgedachte opgevat en gebruikt is geworden. a) De wijsheid Gods komt wel niet evenals in het O. T. voor als het besturende beginsel van de schepping en onderhouding der wereld, waaruit de wet en het recht van Israel voortvloeit, maar het is toch slechts eene verscherping van den Oud-Testamentischen gedachtengang, wanneer zij wezenlijk in hare openbaring in de heil aanbrengende werkzaamheid Gods, bijzonder in de specifiek Nieuw-Testamentische heilsopenbaring en de wegen Gods met Zijn volk, bepaald met Zijne gemeente gezien wordt, waarop Hij, wetend wat Hij doet, dit zóó doet en tot stand brengt, dat geen kritiek noch op het einddoel noch op de wijze, waarop dit bereikt wordt, uitgeoefend kan worden. Het naast bij de Oud-Testamentische manier van uitdrukking staan Openb. 7:12 ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ θεῷ ἡμῶν. 5:12 ἄξιός ἐστι τὸ ἀρνίον ... λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν κτλ., waaraan zich dan Rom. 11:33, op de uiteenzetting van HH. 9—11 terugziende, aansluit: ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ. Gemakkelijk is vanhier de overgang gemaakt tot de andere Paulinische plaatsen, waar de wijsheid Gods zich openbaart in het door Christus voor de gemeente tot stand gebrachte raadsbesluit des heils, 1 Kor. 2:7: λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θς κτλ. 1:21 ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος τὸν θεόν. Ef. 3:10 ἵνα γνωρισθῇ νῦν ... διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ κατὰ πρόθεσιν κτλ. Met het oog hierop moet ook 1 Kor. 1:24 de benaming van Christus als θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία opgevat worden. Op eene, aan Spreuk. 8:21 enz. herinnerende wijze wordt van deze in de geschiedenis des heils zich openbarende wijsheid gesproken Mt. 11:19 ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς (waar Tdf. Treg. Westc. ἔργων lezen, Treg. evenwel het in de parallele plaats Lk. 7:35 in de meeste getuigen gevondene τέκνων hier ten minste op den kant schrijft). Vgl. onder δικαιόω I, bl. 567. Het sterkst komt de objectiveering der wijsheid voor Lk. 11:49 διὰ τοῦτο καὶ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ εἶπεν· ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους ... ἵνα ἐκζητηθῇ κτλ., waarvoor Mt. 23:34 διὰ τοῦτο ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, waar Christus het subject is. Het is bij Lukas niet eene aanhaling, maar eene uitspraak van het raadsbesluit Gods, uitgedrukt als Ps. 110:1 εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. Met deze concentratie van de goddelijke wijsheid tot hare openbaring in de geschiedenis hangen nu ook de Nieuw-Testamentische uitspraken samen b) van de menschelijke wijsheid,

›over zij in den dieperen Oud-Testamentischen zin opgevat wordt. der godsdienstige beteekenis staat het er evenals in het met het O. T. reenkomstige spraakgebruik Mt. 12 : 42, Lk. 11 : 31 σ. Σολομῶνος. ıd. 7 : 22 σ. Αἰγυπτίων. Verder Openb. 13 : 18 ὧδε ἡ σ. ἐστίν. 17 : 9 ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν van de geschiktheid, om verborgene dingen te 'en kennen, zooals 2 Sam. 14 : 20, Dan. 2 : 30 enz. Daarentegen in l-Testamentisch godsdienstige beteekenis van het verstaan van den wil de wegen Gods en de geschiktheid, daarvan getuigenis af te leggen, 13 : 54 πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη; vgl. het voorafgaande ἐδίδασκεν. . 6 : 2 τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα τούτῳ; Lk. 2 : 40, 52, vgl. 47; de σοφία ı Jezus als jongeling is de grond van zijne σύνεσις en ἀποκρίσεις. Hoe list de geschiktheid tot zelfstandig handelen, spreken en getuigen ırin gelegen is, blijkt Lk. 21 : 15 δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν. Hand. 10 οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει. 6 : 3, 10, Kol. 1 : 28 νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον καὶ διδάσκοντες π. ἀ. ἐν πάσῃ ρίᾳ 3 : 16. De betrekking tot het raadsbesluit des heils en den wil n God vindt men vooral Ef. 1 : 8, 9, Kol. 1 : 9, 2 : 3 ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι, vgl. vs. 8. 1 Kor. 1 : 20 Χς ενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ. 2 Petr. 3 : 15 κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ σοφίαν ραψεν ὑμῖν en zoo zal men wel λόγος σοφίας en λόγος γνώσεως 1 Kor. !: 8 zóó moeten onderscheiden, dat het laatste analoog is met het rste zooals de ἑρμηνεία γλωσσῶν met de γένη γλωσσῶν vs. 10, zoodat λ. φίας eene boven het algemeene begrip van den goddelijken raad des heils tgaand begrip bevat, dat de λ. γν. duidelijk maakt en toepast. Hare 'aktische beteekenis voor de openbaring van het Christelijk karakter zie ol. 4 : 5 ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. Zie φός. Naar deze met de Oud-Testamentische חָכְמָה in Nieuw-Testamensche bepaaldheid overeenkomstige zijde komt het begrip voor Jak. 1 : 5, : 13, 15, 17. Zij is de bijzondere, met de heilswerkzaamheid Gods, ıet den Geest Gods overeenkomstige gave, zoowel waar aan buitenewone als waar aan algemeene, Christelijke geschiktheid gedacht wordt, lk. 6 : 2, Hand. 6 : 3, 1 Kor. 12 : 8, Ef. 1 : 8, 17, Kol. 1 : 9, Jak. 1 : 5, : 15, 17 ἡ ἄνωθεν σοφία en staat ook in dit opzicht evenals wat den ıhoud betreft, tegenover c) de σ. ἐπίγειος ψυχική, Jak. 3 : 15, σαρκική ! Kor. 1 : 12, ἀνθρώπων 1 Kor. 2 : 5, ἀνθρωπίνη 2 : 13, τοῦ αἰῶνος τούτου . Kor. 2 : 6, τοῦ κόσμου τούτου 1 : 20, 3 : 19, vgl. 1 Kor. 1 : 17, 19, 21; !: 1, 4, Kol. 3 : 16. — Over de verhouding van het begrip tot de synoniemen φρόνησις, σύνεσις, γνῶσις Ef. 1 : 8, Kol. 1 : 9, 2 : 3, zie boven bl. 792. Vgl. Oehler, Die Grundzüge der alttest. Weisheit, Tübingen, 1854, Theol. les N. T. § 235 ff. Schultz, Alttest. Theologie, 4. Aufl. S. 477 ff., 512 ff. Delitzsch, Comm. op de Spreuken, Inleid. § 4. Siegfried, Philo von Alex. S. 23, 215 ff. en G. Heine, Synonymik des Neut. Gr. 1898, S. 139.

Sophia is in het gnostische systeem van Valentinus een uitvloei van ἄνθρωπος en ἐκκλησία. Haar man is θελητός, Iren. 449, 481, 485, 5..

Σοφίζω, -ίσω, a) = wijs maken, onderwijzen, leeren, τινά, 2 Ti 3 : 15; b) = wijsmaken, in den zin van door verzinsels bedriegen, b. in Medio, τί = uitdenken, verzinnen; vandaar in Passivo, σοφίζ.. partic. Perf. σεσοφισμένος, van iets dat slim of vernuftig uitgedacht, w zonnen is om anderen te misleiden, b. v. μῦθος, 2 Petr. 1 : 16. — Me hoog van zichzelven denken, zich als een wijze voordoen, Sir. 7 : 5, 10 :.

Σοφιστής, ὁ, wijze (חָכָם, חֲכָמִים), Ex. 7 : 11, Dan. 1 : 20, 2 : 14, 1 24, 48.

Σοφός *, ή, όν, volgens Curtius 512 samenhangend met σαφής, h Lat. sapere, Oud-Hoogd. saf, Saft, zoodat de grondbeteekenis is smak (anders Prellwitz). Niet bij Hom. en Hes. Wel heeft Homerus op een plaatsen het subst. σοφία. Wijs, van iedere voortreffelijkheid en vaardi heid in de een of andere zaak, hetzij handwerk hetzij kunst, vandaar geschikt, ervaren, bekwaam en eindelijk vooral in het Attisch Griek van het diepere inzicht in den grond en het verband der dingen hunne wetten, zooals de wijsgeer deels daarnaar streeft, deels ze l = wijs. In het Bijbelsch Grieksch bij de LXX = חָכָם, dat slech somtijds = συνετός (נָבוֹן, מַשְׂכִּיל), φρόνιμος (נָבוֹן, מֵבִין) en wel a) dezulken, die kunstvaardig zijn, Ex. 28 : 3, 35 : 9, 25: ταῖς χερσὶ ... enz. 1 Kron. 22 : 16 τεχνῖται καὶ οἰκοδόμοι λίθων καὶ τέκτονες ξύλων ... πᾶς σοφὸς ἐν παντὶ ἔργῳ. 2 Kron. 2 : 7, 13, 14, meestal in dit geval τῇ διανοίᾳ Ex. 28 : 3, 35 : 25, 36 : 1 enz. τῇ καρδίᾳ Ex. 35 : 9, begiftig met goddelijke gaven, Ex. 28 : 3 λάλησον πᾶσι τοῖς σοφοῖς τῇ διανοίᾳ ... ἐνέπλησα πνεύματος αἰσθήσεως. 36 : 1 πᾶς σοφὸς τῇ διανοίᾳ, ᾧ ἐδόθη ... καὶ ἐπιστήμη ἐν αὐτοῖς συνιέναι ποιεῖν κτλ. Dan b) van de ervarenheid de geschiktheid voor het beheer van openlijke aangelegenheden, Deut. 1 : 13 δότε ἑαυτοῖς ἄνδρας σοφοὺς καὶ ἐπιστήμονας καὶ συνετοὺς εἰς τὰς φυλὰς ὑμῶν, καὶ καταστήσω ἐφ' ὑμῶν ἡγουμένους ὑμῶν. Vs. 15, vgl. 16 : 19 2 Sam. 13 : 3, 1 Kon. 2 : 9, Jez. 19 : 11, 12. c) Van bijzondere kennis en ervaring in alle dingen, 2 Sam. 14 : 20 ὁ κύριός μου σοφὸς καθὼς ... ἀγγέλου τοῦ γνῶναι πάντα τὰ ἐν τῇ γῇ. 2 Kron. 2 : 12 ἔδωκε τῷ Δα... υἱὸν σοφὸν καὶ ἐπιστάμενον ἐπιστήμην καὶ σύνεσιν, vooral van de kennis van verborgene dingen, Gen. 41 : 8, Jer. 9 : 16, vgl. Dan. 2 : 12 enz. 4 : 3, 15, 5 : 7, 8, 16. Hier krijgt nu de wijsheid, zooals de Heilige Schrift die opvat, eene bijzondere eigenaardigheid. Allereerst houdt deze wijs heid, zooals zij in de wereld zich openbaart, tegenover God geen stand. Job 5 : 13 ὁ καταλαμβάνων σοφοὺς ἐν τῇ φρονήσει, βουλὴν δὲ πολυπλόκων ἐξέστησεν. Ps. 49 : 11, Jer. 8 : 8, 9, 9 : 22, Jez. 29 : 14. Want de rechte wijsheid is de kennis van Gods recht en wet Deut. 4 : 6, 32 : 6, Spreuk. 10 : 9. De wezenlijke verstandige is daarom tegelijk δίκαιος Pred.

1, wien alle uitspraken in Spreuk. en Pred. gelden, vgl. Ps. 107:43. de Psalmen slechts hier en 49:11). Zie onder σοφία. Diensvolgens eten wij tusschen σοφοί in alledaagsche beteekenis en tusschen σοφοί geestelijke beteekenis onderscheid maken. Wijsheid in laatstgenoemde eekenis mag evenwel niet beperkt worden tot de verhouding tot de t Gods. Bedoeld is de wijsheid, zooals deze zich in alle verhoudingen s levens, private en openbare, vertoont. Vgl. Spreuk. 14:1, 29:8, 9.

In de apocriefen, waarin het woord vooral bij Sir., zeldzamer Wijsh. 1 Ezr., in 't algemeen veel zeldzamer dan het subst. gevonden wordt, het — met uitzondering van 1 Ezr. 4:42, waar het = verstandig, 3:5, 9, 5:6, waar het = vol tact en inzicht steeds in deze laatste delijk-godsdienstige beteekenis gebruikt, parall. δίκαιος Wijsh. 4:17, βούμενος τὸν θεόν Sir. 10:24 vgl. vs. 23, 18:26, 36:2 enz. en duidt m aan, die door Gods leiding en gaven oog gekregen heeft voor de tuur, geschiedenis, wat behoort en niet behoort, voor Gods wegen en erken en die diensvolgens wandelt. Vgl. de beschrijving Wijsh. 7:15 enz. s. 21 ὅσα τέ ἐστιν κρυπτὰ καὶ ἐμφανῆ ἔγνων, ἡ γὰρ πάντων τεχνῖτις ἐδίδαξέν ε σοφία. De wijze of rechtvaardige staat eenzaam, miskend en verolgd onder de mannen van zijn geslacht, Wijsh. 4:7 enz., maar πλῆθος φῶν σωτηρία κόσμου Wijsh. 6:24. Over 4 Makk. 7:23 μόνος γὰρ ὁ οφὸς καὶ ἀνδρεῖός ἐστι τῶν παθῶν κύριος, zie onder σοφία. Als praedicaat an den de wereld besturenden God staat het slechts ééns Sir. 1:8 ἐστὶ σοφός, φοβερὸς σφόδρα..

Het spraakgebruik van het N. T. staat daartoe in eene eigenaardige erhouding. Daar het godsdienstig begrip van σοφός daaraan, afgezien an Mt. 23:34, Jak. 3:13 en eenige andere plaatsen vreemd is, en aar aan den anderen kant σοφός bijna alleen in malam partem staat, ou het kunnen schijnen, alsof het Oud-Testamentische σοφός juist in leze beteekenis het spraakgebruik langzamerhand beheerscht had. Dit u zou des te wonderlijker zijn, daar toch de godsdienstige opvatting van het begrip in de schriften van de Chokma door Mt. 23:34, Jak. 3:13 onbepaald erkend wordt. Het kan eer toevallig schijnen, dat σοφός in bonam partem zoo zelden staat. Men kan dit verschijnsel als volgt verklaren. Herinnert men zich de beteekenis, welke het begrip חָכָם en חָכְמָה in de theologische school van Israel en het daardoor beheerschte godsdienstige leven en denken van het volk verkregen heeft, zooals daarvan Jezus Sirach en de Wijsh. v. Sal. getuigenis afleggen, — herinnert men zich verder de verzwakking, die het begrip en de zaak reeds in deze geschriften, vooral in vergelijking met de Spreuken gekregen hebben, voegt men daarbij het 4e boek der Makkabeën en het bekende geschrift „De rationis imperio", waarin dit begrip wijsheid geheel met het Grieksche begrip φιλόσοφος verbonden is — zie verder σοφία —,

dan kan men de conclusie trekken, dat het juist het Oud-Testamentisc begrip van חכם in zijne in den loop der geschiedenis meer en meer pla vindende verbastering is, dat het Nieuw-Testamentische σοφός sensu m opneemt en daarover het vonnis velt. Daarvoor getuigen de same voeging van σοφός en γραμματεύς 1 Kor. 1 : 20, het op de schriftgele den en oversten des volks slaande woord des Heeren Mt. 11 : 25, L 10 : 21, evenals de veroordeeling van de σοφία τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶ τούτου, οἳ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Het begrip חָכְמָה is in zij zuiverheid ook nog in het N. T. van kracht. Zie σοφία. In hare histo sche openbaring evenwel, in hare vertegenwoordigers, de חֲכָמִים, is de wijsheid zóó een geworden met de van God afkeerige menschelijke wereldsche menschheid, de φιλοσοφία καὶ κενὴ ἀπάτη κατὰ τὴν παράδ ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου Kol. 2 : 8, dat zij onder het oo deel van het O. T. zelf over de verwerpelijke wijsheid valt, zooals d Paulus 1 Kor. 1 : 19 (naar Jez. 29 : 14) en 3 : 19, 20 (naar Job 5 : 1 Ps 94 : 11) zich juist op dit Oud-Testamentisch oordeel beroept.

Wij vinden σοφός a) als epitheton van den kunstvaardigen arbeid 1 Kor. 3 : 10 ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων. Van de geschiktheid voor openba aangelegenheden 1 Kor. 6 : 5 οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν οὐδεὶς σοφὸς ὃς δυνήσε διακρῖναι ἀνὰ μέσον τῶν ἀδελφῶν; b) aansluitend aan de aan het O. eigenaardige diepere opvatting van het begrip Rom. 16 : 19 θέλω δὲ ὑμ σοφοὺς εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν, eene wijze van ui drukking, die ook in den geest der Grieken was. Ef. 5 : 15 βλέπετε ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι κτλ. waar de godsdienstige zijde reeds sterker op den voorgrond treedt, vgl vs. 17 μὴ γίνεσθε ἄφρονες (vaak de tegenstelling van σοφός in de Spreuk en Pred.), ἀλλὰ συνίετε τί τὸ θέλημα κυρίου, en nog beslister Jak. 3 : 13 τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργ αὐτοῦ ἐν πραΰτητι σοφίας, vgl. vss. 15, 17: ἡ ἄνωθεν σοφία (vgl. Jez. 11 : 2 Wijsh. 1 : 4 enz). 1 Kor. 3 : 18 εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶ τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Nadrukkelijk wordt het Oud-Testamentisch begrip erkend en opgenomen, Mt. 23 : 34: ἀποστέλλω πρ ὑμᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, vgl. 13 : 52. — Als epitheto van God vinden wij het Rom. 16 : 27 μόνος σοφὸς θεός, zooals ook rec Beng. 1 Tim. 1 : 17, Jud. 25 lezen. Vgl. 1 Kor. 1 : 25 τὸ μωρὸν τοῦ θεο σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. c) In ongunstige beteekenis van de aan de wereld als zoodanig eigen zijnde en daardoor de wanverhouding van de wereld tot God uitdrukkende wijsheid, waartoe ook de wijzen van Israel vervallen zijn, overeenkomstig het begrip κόσμος in Israel en wat daarmeê samenhangt (zie κόσμος, ἐκλεκτός). Zoo met het oog op de wijzen van Israel Mt. 11 : 25 ἔκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας ταῦτα νηπίοις. Lk. 10 : 21. Vgl. 1 Kor. 1 : 20 ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς;

συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; waar de wijzen in en buiten Israel onder zelfde oordeel vallen als σοφοὶ κατὰ σάρκα, 1 Kor. 1 : 26, vgl. vss. 25, 1 : 19, 3 : 18, 20, Rom. 1 : 22 φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, vgl. 28 παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θς εἰς ἀδόκιμον νοῦν. — Zonder een afkeurend deel, maar in de gewone beteekenis van een σοφός staat het Rom. 14 Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί.

Σπάδων, ωνος, ὁ, gesneden, eunuch (= סָרִיס), Gen. 37 : 36, Jez. 39 : 7.

Σπαθαρικόν, τό = θέριστρον, een wijd dun bovenkleed der vrouwen, ךָ, Symm. Jez. 3 : 23.

Σπαθίον, τό = σπάθη, zwaard, Theoph. 489, Mauric. 1, 2.

Σπάλαξ, ακος, ὁ, ook ἀσπάλαξ, mol, Lev. 11 : 30 A².

Σπανία, ας, ἡ, ook wel Ἱσπανία geschreven, geogr. eigenn. Spanje, i. het oude Hispania met het aangrenzende Lusitania (tegenw. Portu-) en dus het geheele Pyrenaeïsche schiereiland. Ten tijde van Paulus s Spanje eene Romeinsche provincie, waar zich ook vele Joden tterwoon hadden nedergezet. Vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van ijn sub voce. Rom. 15 : 24, 28.

Σπανίζω, -ίσω, zeldzaam, schaarsch zijn, 2 Kon. 14 : 26, berooven, b 14 : 11 van het uitdrogen von eene zee = אָזַל.

Σπανίως, zeldzaam, Clem. A. I, 608 C σπανιαίτατα, superlat.

Σπάνος, ὁ, Spanjaard, Eus. II, 1061.

Σπαράσσω, Att. -ττω, -ξω, verwant met σπάω, σπαίρω, trekken, heen weder trekken, schokken, 2 Sam. 22 : 8, Jez. 4 : 19, Dan. 8 : 7, Makk. 4 : 6, van de stuiptrekkingen, die een booze geest in het haam eens epileptischen lijders doet ontstaan, τινά, Mk. 1 : 26, 9 : 20, ;, Lk. 9 : 39.

Σπάργανον, τό, luier. Philo II, 361 ἐξ αὐτῶν σπαργάνων, van der ugd af aan.

Σπαργανόω, -ώσω, van τὸ σπάργανον, de windsel of luier, in windsels ikkelen, Job 38 : 9, Ez. 16 : 4, βρέφος Lk. 2 : 7, 12.

Σπαρτίον, τό, kleine lis, touw, Gen. 14 : 23, Joz. 2 : 18, Richt. 5 : 12, Job 38 : 5.

Σπασμός, ὁ, het trekken van het zwaard, 2 Makk. 5 : 3.

Σπαταλάω, -ήσω, van ἡ σπατάλη, de weelderigheid, dartelheid, eelderig of dartel leven, brassen, Sir. 21 : 15, Ez. 16 : 49, 1 Tim. 5 : 6, ak. 5 : 5.

Σπατάλιον, τό, eene manier om het haar op te maken, haarvlecht, onst. Apost. 1, 3.

Σπαταλός, όν, zwelgend, weelderig, Bardes. Bij Eus. III, 469 A.

Σπάω, -άσω, Aor. 1 ἔσπασα, in Activo, doch vooral in Medio, Aor. 1 σπασάμην = trekken, uittrekken, τὴν μάχαιραν = het zwaard trekken, Num. 22 : 23, 31, Joz. 5 : 12 (13), Richt. 8 : 10 = שָׁלַף, Mk. 14 : 47, Hand. 16 : 27.

Σπεῖρα, ook σπείρα, ας (of ης, vgl. Blass, Gramm. S. 25 en Deissmann, Neue Bibelst. S. 14), ἡ, het Lat. spira, oorspr. alles wat gedraaid, gewonden of gevlochten is, b. v. een gevlochten band, een bundel, d..., vervolgens ook als krijgsterm = de bende, d. i. eig. eene afdeeling zwaargewapende voetknechten, overeenkomende met den Romeinschen manipulus, waarvan er drie of vier een cohors uitmaakten, Hand. 10:1, 21:31, 27:1; doch ook wel in ruimeren zin te verstaan van eene afdeeling krijgsvolk, ergens op wacht of in bezetting, of tot een bepaald doel uitgezonden, Mt. 27:27, Mk. 15:16, Joh. 18:3, 12.

Σπειρηδόν, bijw., in menigten of benden, 2 Makk. 5:2, 12:20.

Σπείρω, σπερῶ, ἔσπειρα, Perf. pass. ἔσπαρμαι, Aor. 2 p. ἐσπάρην, strooien, uitstrooien, zaaien, a) in eigenl. zin, Mt. 6:26, 13:3, 4, 25 enz.; met het Nomen σπέρμα, σπόρος, Mt. 13:24, Lk. 8:5; met plaatsbepalende Praepp. als: εἴς τι, ἔν τινι, ἐπί τινος, ἐπί τι en παρά τι, Mt. 13:19, 20, 22, 23, 24, Mk. 4:16, 20; ἀνὰ μέσον τινός, Mt. 13:25. Hiertoe behooren ook spreekwoordelijke uitdrukkingen als: θερίζω ὅπου οὐκ ἔσπειρα = ik oogst (d. i. zoek vruchten in te zamelen) waar ik niet gezaaid heb, d. i. ik verg meer dan ik recht heb te eischen, Mt. 25:25; ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει = die spaarzaam zaait, zal ook spaarzaam oogsten, 2 Kor. 9:6; ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων = de een zaait, de ander maait, Joh. 4:37; ὃ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει = wat iemand zaait, dat maait hij ook, Gal. 6:7; b) fig. of overdr. τὸν λόγον = het woord (bij een zaad vergeleken) zaaien, d. i. het evangelie verkondigen, Mk. 4:14, ...; καρπὸν δικαιοσύνης = de vrucht der gerechtigheid, d. i. een zaad uitstrooien, dat die vrucht voortbrengt, Jak. 3:18; σῶμα = een lichaam zaaien, d. i. aan de aarde toevertrouwen, opdat het, evenals een zaadkorrel, in heerlijker staat uit zijnen doodslaap verrijze, 1 Kor. 15:36, 42 enz.; σπείρειν εἰς τὴν σάρκα = in het vleesch zaaien, d. i. zijne vleeschelijke lusten volgen, en als zoodanig overgesteld tegen σπείρειν εἰς τὸ πνεῦμα = in den geest zaaien, d. i. een geestelijk leven leiden, Gal. 6:8.

Σπέκλον, τό, speculum, L. lapis specularis, een mineraal, Bas. I, 61 B.

Σπεκουλάτωρ, ορος, ὁ, Lat. speculator, de bewaker, d. i. een van de lijfwacht eens konings of veldheers, die door hunne gebieders ook tot de voltrekking van doodvonnissen gebezigd werden (vgl. Senec. De ira 1, 16, De benef. 3, 25), Mk. 6:27, Acta Petri 115:17.

Σπένδω, σπείσω, plengen, d. i. een drank- of plengoffer brengen; in Passivo σπένδομαι = geplengd worden, d. i. fig. voor: een gewelddadigen dood sterven, waarbij het uitgestorte bloed wordt gedacht als een plengoffer voor de zaak, waarvoor men lijdt, Fil. 2:17, 2 Tim. 4:6. LXX voor נָסַךְ

Σπέρμα *, τος, τό, zaad, zoowel datgene wat gezaaid wordt, dat de
men van nieuwe vruchten bevat als ook het gezaaide, wat uit het
.d te voorschijn komt. In de eerste beteekenis beeldsprakig Jos. Ant.
5, 3 παρεκάλει δὲ τὸν θεὸν σπέρμα τι καὶ λείψανον ἐκ τῆς τότε συμφορᾶς
-ῶν καὶ αἰχμαλωσίας περισώσαντα καὶ πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν οἰκείαν
' ἀποκαταστήσαντα. Ibid. 12, 7, 3, τὰ αἴσχιστα παθεῖν καὶ μηδὲ σπέρμα
γένους ὑμῶν ὑπολειφθῆναι. Plat. Tim. 23 B: περιλειφθέντος ποτὲ σπέρματος
ἐχέος. Zoo LXX = שָׂרִיד Deut. 3:3 ἐπατάξαμεν αὐτὸν ἕως τοῦ μὴ
-xλιπεῖν αὐτοῦ σπέρμα. Jez. 1:9 εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
!ρμα en naar deze plaats Rom. 9:27. Zoo ook Jez. 14:22 ἀπολῶ
-ῶν ὄνομα καὶ κατάλειμμα καὶ σπέρμα, שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד. 15:9 ἀρῶ τὸ
!ρμα Μωὰβ καὶ τὸ κατάλοιπον Ἀδαμά, פְּלֵיטַת מוֹאָב. Ook Jez. 6:13
!ρμα ἅγιον τὸ στήλωμα αὐτῆς volgens Q^mg (zie Swete, The Old Test.
94, t. d. pl.) zou hiertoe behooren. Uit de apocr. vgl. Wijsh. 14:6
ἔλιπεν αἰῶνι σπέρμα γενέσεως. 1 Ezr. 8:88 ἕως τοῦ μὴ καταλιπεῖν ῥίζαν
σπέρμα καὶ ὄνομα ἡμῶν. Oorspr. eigenlijk van het zaad van planten
bruikt, wordt σπ. verder ook toegepast op levende wezens en diens-
lgens moet het spraakgebruik geregeld worden. Hebr. זֶרַע. 1) Van
anten, a) zaad; in het N. T. Mt. 13:24, 27, 32, 37, 38, 2 Kor. 9:10.
et meervoud Mk. 4:31, 1 Kor. 15:38 zooals ook in het gewone Grieksch
n verschillende soorten van zaad, Lev. 26:16, Dan. 1:12; anders
z. 61:11. b) Het gezaaide, het zaad, 1 Sam. 8:15 καὶ τὰ σπέρματα
ῶν καὶ τοὺς ἀμπελῶνας ὑμῶν ἀποδεκατώσει, Hebr. זַרְעֵיכֶם, de eenige plaats,
aar het meervoud van זֶרַע gevonden wordt, Alex. τὸ σπέρμα ὑμῶν. —
Overgebracht op levende wezens, a) van manlijk zaad, zoo bij Xen.
at. Aristot. Plut. enz. Zie de woordenboeken. Vgl. uit het Bijbelsch
iekscb Lev. 15:16, 17:18 enz. Niet in het N. T. Bij Hebr. 11:11
l. onder καταβολή I, bl. 362. Alleen 1 Joh. 3:9 πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ
ὁ θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει sluit zich aan
t gebruik aan en σπ. θεοῦ is volgens het verband de goddelijke kracht,
e het goddelijk leven werkt in de geloovigen, waaraan zij hun godde-
k karakter te danken hebben, derhalve de hun ten deel gevallen
eilige Geest. Vgl. Joh. 1:13. b) Van de nakomelingschap. Dit gebruik
ın het woord neemt in het Bijbelsch Grieksch overeenkomstig זֶרַע de
iimste plaats in en komt overeen met het poëtisch gebruik van σπέρμα
. het gewone Grieksch, maar mag hiermeê niet verward worden. Het
ijbelsche σπέρμα blijft geheel op zichzelf staan en houdt zich aan
et Hebr. זֶרַע.

In het gewone Grieksch vinden wij σπέρμα van de nakomelingschap,
oals gezegd is, alleen in het poëtisch spraakgebruik bij Pind. en de
eurspeldichters, bij wie alle door Georgi, Vindiciae N. T. ab Hebrais-
nis p. 87 sqq. te vinden voorbeelden worden aangetroffen. Thuc. 5, 16, 5,

is aan eene orakelspreuk ontleend en op de eenige plaats van de proza-schrijvers Plat. Legg. 9, 853 C ἄνθρωποί τε καὶ ἀνθρώπων σπέρμασι νομοθετοῦμεν is de uitdrukking met opzet als eene beeldsprakige gekozen, ontleend aan het zaad der planten om der wille van eene dadelijk daarop volgende beeldsprakige uiteenzetting. Als poëtische uitdrukking mist σπέρμα in deze beteekenis zoo zeer de vaste grenzen, binnen welke het gebruikt wordt, dat het b. v. Soph. Od. R. 1077 τοὐμὸν δ' ἐγώ, κεἰ σμικρόν ἐστι, σπέρμ' ἰδεῖν βουλήσομαι den vader aanduidt, derhalve aan 2, a) aansluitend, vgl. Soph. Oed. Col. 214: τίνος εἶ σπέρματος ξεῖνε, πατρόθεν; terwijl σπ. van de nakomelingschap aan de beteekenis zaad (1, b) aansluit. Verder duidt σπ. ook niet allereerst collectief de nakomelingschap aan, het minste alle nakomelingen, maar allereerst en meestal de afzonderlijke personen, het kind, de spruit, zoon of dochter. Zoo Aeschyl. Choeph. 496: σπέρμα Πελοπιδῶν. Sept. 456: Μεγαρεὺς Κρέοντος σπέρμα. Prom. 705: Ἰνάχειον σπ., de dochters van Inachus; zeldzamer daarentegen collectief = alle kinderen (niet eene eigenlijke nakomelingschap), b. v. Soph. Trach. 1147: κάλει τὸ πᾶν μοι σπέρμα τῶν ὁμαιμόνων. Eur. Med. 669: παίδων ἐρευνῶν σπέρμ' ὅπως γένοιτό μοι. Meermalen bij Aeschyl. Dat evenwel ook deze collectieve beteekenis een zuiver poëtisch gebruik van het woord is en niet het minst op een vast spraakgebruik rust, blijkt daaruit, dat in plaats van dit collectieve enkelvoud dikwijls het meervoud gevonden wordt. Soph. Oed. Col. 600: γῆς ἐμῆς ἀπηλάθην πρὸς τῶν ἐμαυτοῦ σπερμάτων. 1275 ὦ σπέρματ' ἀνδρὸς τοῦδ', ἐμαὶ δ' ὁμαίμονες.

Het Bijbelsche σπέρμα daarentegen is overeenkomstig het Hebr. זֶרַע in de eerste plaats een collectief begrip, ja men kan zeggen alleen collectiefbegrip, daar op de weinige plaatsen, waar het van één persoon staat, zooals Gen. 4 : 25, 1 Sam. 1 : 11, deze ééne persoon de nakomelingschap is en in zich bevat of vertegenwoordigt. Vgl. 1 Sam. 2 : 20 ἀποτίσαι σοι κύριος σπέρμα ἐκ τῆς γυναικὸς ταύτης met 1 : 11 δῷς τῇ δούλῃ σου σπέρμα ἀνδρός = זֶרַע אֲנָשִׁים, proles mascula. Bij Gen. 4 : 25 ἐξανέστησέ μοι ὁ θεὸς σπ. ἕτερον ἀντὶ Ἄβελ ὃν ἀπέκτεινε Καΐν, vgl. vs. 26, 3 : 15. Behalve op die beide plaatsen met betrekking tot een enkel persoon nog slechts Gen. 21 : 13 evenals 2 Sam. 7 : 12, 1 Kron. 17 : 11 in de aan David gegevene belofte, op de laatste plaats וַהֲקִימֹתִי אֶת זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה מִבָּנֶיךָ. Zooals Jez. 59 : 21 מִפִּי זַרְעֲךָ מִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ bewijst, duidt זֶרַע allereerst de onmiddellijke nakomelingschap, de kinderen aan, Gen. 15 : 3, 21 : 13. Vandaar ook σπ. eenmaal = בֵּן Deut. 25 : 5, evenwel voornamelijk alle nakomelingen, die tot éénen stamvader terug geleid kunnen worden. Vandaar Gen. 13 : 16 ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς γῆς. 15 : 13, 18, 22 : 17 πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου. 28 : 14, 32 : 12 enz. Daarom gaat het ook in de beteekenis geslacht, sta-

'er, b. v. זֶרַע הַמַּמְלָכָה, זֶרַע הַמְּלוּכָה, stirps regia 2 Kon. 11 : 1, 25 : 25, ır. 41 : 1 en van het geheele volk Israel 2 Ezr. 9 : 2 παρήχθη σπέρμα ἅγιον ἐν λαοῖς τῶν γαιῶν, wanneer niet deze plaats tot 2, a) behoort. ı het duidt in uitdrukkingen als σπ. τῶν δούλων σου Ps. 69 : 37, Spreuk. l : 18 σπ. δικαίων, Jez. 65 : 23 σπ. εὐλογημένον, זֶרַע בְּרוּכֵי יהוה, Jez. 1 : 4 זֶרַע מְרֵעִים, σπ. πονηρόν, Jez. 57 : 4 זֶרַע שָׁקֶר, σπ. ἄνομον, Ps. 37 : 28 זֶרַע רְשָׁעִים zooals anders γέννημα eene geestelijk-zedelijke gemeenschap ın zonder dat aan stamverwantschap gedacht wordt. Vgl. Gesenius, hes. s. v. Speciaal wordt זֶרַע, σπέρμα, van het volk Israel als de ıkomelingschap van Abraham of Jakob gebruikt, waartoe dan Ismael ı Ezau met hunne nakomelingschap niet gerekend worden, vgl. Gen. l : 12 ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα met vs. 13 καὶ τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης εἰς ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτόν, ὅτι σπέρμα σόν ἐστιν. Gen. 28 : 4, 3, 14, Ps. 105 : 6, Jez. 41 : 8, Jer. 33 : 25, 2 Kon. 17 : 20, Jez. 45 : 25, ər. 31 : 36, 37, Neh. 9 : 2. — Daarenboven nog van enkele geslachten, oals het geslacht van Aäron, David, enz.

Overal is — die zeldzame gevallen uitgezonderd — זֶרַע en diens-olgens σπέρμα een collectiefbegrip, in plaats waarvan het meervoud ooit gevonden wordt. Dat blijft het ook in de Oud-Testamentische pocriefen Wijsh. 3 : 16, 10 : 15, 12 : 11, Sir. 1 : 13, 10 : 19, 41 : 6, 4 : 11, 12, 13, 21, 45 : 15, 21 enz. 46 : 9, 47 : 20 enz. Tob. 1 : 1, 9, : 12, Geb. v. Azarj. 12, 1 Makk. 5 : 62, 7 : 14, 2 Makk. 7 : 17, Makk. 6 : 3. Alleen Sus. 56 wordt een enkel persoon toegesproken: πέρμα Χαναὰν καὶ οὐκ Ἰούδα, τὸ κάλλος ἐξηπάτησέ σε, maar dan om te eleedigen.

Een collectivum blijft σπ. ook in het N. T. vgl. Openb. 12 : 17 μετὰ ῶν λοιπῶν τοῦ σπέρματος αὐτῆς sc. τῆς γυναικός. Zoo duidt het aan de akomelingen als kinderen, Mt. 22 : 24, 25, Mk. 12 : 19—22, Lk. 20 : 28.)e uitdrukking ἐκ σπέρματος Δαυίδ Joh. 7 : 42, Rom. 1 : 3, 2 Tim. 2 : 8 ou tot 2ᵃ gebracht kunnen worden. Evenwel is ook hier de beteekenis akomelingschap de meest aannemelijke. Vgl. Ps. 89 : 5 ὤμοσα Δαυὶδ τῷ ούλῳ μου· ἕως τοῦ αἰῶνος ἑτοιμάσω τὸ σπέρμα σου, καὶ οἰκοδομήσω εἰς γενεὰν αὶ γενεὰν τὸν θρόνον σου, welke plaats terugwijst naar 2 Sam. 7 : 12. Vgl. Hand. 13 : 23 τούτου (sc. Δαυὶδ) ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν γαγε τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα Ἰν. Op alle overige plaatsen σπ. Ἀβραάμ, Lk. : 55, Joh. 8 : 33, 37, Hand. 3 : 25, 7 : 5, 6, Rom. 4 : 13, 16, 18,) : 7, 8, 11 : 1, 2 Kor. 11 : 11, Gal. 3 : 29, Hebr. 2 : 16, 11 : 18. Met et oog op dit constante spraakgebruik, speciaal bij Paulus, ligt het iet voor de hand, dat Gal. 3 : 16 τῷ δὲ Ἀβραὰμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι αὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. οὐ λέγει· καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν ἀλλ' ὡς φ' ἑνός· καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός de apostel, voor wien anders et enkelvoud steeds een collectief begrip is, het enkelvoud en het

meervoud onderscheidt als nakomeling en nakomelingschap, zooals vs. εἰ δὲ ὑμεῖς Χυ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστέ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρ waarop vs. 16 ziet: ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, klaarblijkelijk σπέρμα collectief moet worden opgevat. Vgl. verder bij de verklaring van Gal. 3 : 16 de commentaren op den brief van Paulus aan de Galatiërs van wijlen Prof. Cramer en van Baljon.

Σπερματίζω, zaad, vrucht voortbrengen = σπερμαίνω, Exod. 9:3 Lev. 12 : 2.

Σπερματισμός, ὁ, bevruchting, Lev. 18 : 23.

Σπερμολόγος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van σπέρμα en λέγω, vandaar ei zaadkorrels lezende, opzamelende, doch vervolgens eene benaming v vogels, die van zulke zaadkorrels leven, bijz. de kraai of spreeuw, vanhier overdr. ὁ σπερμολόγος substantive, volgens het gewone gevoel = de klapper, zwetser of babbelaar, volgens anderen van iemand g zegd, die alles opraapt, van allerlei afval leeft, en vandaar = de la looper, deugniet, of iets derg. Hand. 17 : 18, Tat. Or. 6 : 24. Eusta bij Hom. Od. 5, 490 σπερμολόγοι· οἱ περὶ τὰ ἐμπόρια καὶ ἀγορὰς διατρί τες διὰ τὸ ἀναλέγεσθαι τὰ ἐκ τῶν φορτίων ἀποῤῥέοντα καὶ διὰ ζῆν ἐκ τούτ

Σπεύδω, -εύσω, a) gew. intransit. = spoeden, zich spoeden, haaste met Infinit., Hand. 20 : 16; in Imperat. door καί met het Verbum der b doelde handeling, insgel. in Imperat., verbonden, Hand. 22 : 18; in Parti cipio, σπεύσας, bij het hoofdwerkwoord om het adverbiaalbegrip haastig snel uit te drukken, Lk. 2 : 16, 19 : 5, 6; b) transit. τί, zoowel iets bespoedigen, als = ijverig naar iets trachten, streven, in eene welke beteekenissen het 2 Petr. 3 : 12 voorkomt. LXX voor מִהַר,

Σπήλαιον, ου, τό = ἡ σπῆλυγξ, van τὸ σπέος, het hol = het h de spelonk of grot, Gen. 19 : 30, Hebr. 11 : 38, Openb. 6 : 15; van de spelonk als begraafplaats, Gen. 25 : 9, Joh. 11 : 38; σπήλαιον λῃσ (naar de vertaling der LXX van Jer. 7 : 11) = roovershol, Mt. 21: en de parallele plaatsen.

Σπιθαμή, ἡ, een span, de ruimte tusschen den uitgestrekten dui en de pink, Ex. 28 : 16, 36 : 16, (39 : 9), Richt. 3 : 16.

Σπιλάς, άδος, ἡ, de uitstekende rotspunt, de klip; fig. van mensche door wier schuld of toedoen iets, dat op zichzelf goed is, verderfelij kan worden, Jud. vs. 12 = σκάνδαλα, waar anderen, met het oog op parallele plaats 2 Petr. 2 : 13, σπιλάς = σπίλος verklaren.

Σπίλος (niet σπῖλος vgl. Blass, Gramm. S. 15), ου, ὁ, de vlek smet, Ef. 5 : 27; van personen wier tegenwoordigheid iets bederft verontreinigt = de schandvlek, 2 Petr. 2 : 13.

Σπιλόω, -ώσω, bevlekken, besmetten, Jak. 3 : 6, Jud. vs. 23.

Σπινθήρ, ῆρος, ὁ, vonk, Wijsh. 2 : 2, 3 : 7, 11 : 18, Sir. 11 : 32, 28 : 1 42 : 22.

Σπλαγχνίζω, -ίσω, gewoon in Medio σπλαγχνίζομαι met Aor. 1 pass. πλαγχνίσθην, innig medelijden gevoelen, diep bewogen zijn, absolute, t. 20 : 34, Mk. 1 : 41, Lk. 10 : 33, 15 : 20; τινός, ἐπί τινι of ἐπί τινα = et iemand of met iemands lot, Spreuk. 17 : 5 A, Mt. 14 : 14, 15 : 32, : 27, Mk. 6 : 34, 8 : 8, 9 : 22, Lk. 7 : 13; περί τινος = over of ten nzien van iemand, Mt. 9 : 36. Het activum σπλαγχίζω vinden wij Makk. 6 : 8 = σπλαγχνεύω = iemand offermaaltijden laten houden.

Σπλάγχνον, ου, τό, het ingewand, bijz. een deel daarvan, gew. en het N. T. alleen in Plurali, τὰ σπλάγχνα = de ingewanden, bijz. de eer edele deelen als het hart, de long en de lever (Lat. viscera); in eigenl. zin, 2 Makk. 9 : 15, 4 Makk. 5 : 29, Hand. 1 : 18; b) overdr. 's menschen binnenste, zijn hart, als zetel der gemoedsbewegingen, negenheid, liefde, medelijden, enz., 2 Kor. 6 : 12, 7 : 15, Filem. vs. 7,), 1 Joh. 3 : 17; σπλάγχνα ἐλέους = het medelijdend hart, van God zegd, Lk. 1 : 78; in denzelfden zin σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, Kol. 3 : 12; ἐν πλάγχνοις τινός = met het hart van iemand, d. i. met de liefdevolle elangstelling, de hartelijkheid, die hem eigen is, Fil. 1 : 8; evenzoo = art in den zin van liefdevolle belangstelling, hartelijkheid, Fil. 2 : 1; metonym. van het voorwerp van iemands liefde en toegenegenheid, de uitdrukking: τὰ ἐμὰ σπλάγχνα = mijn hart, Filem. vs. 12. Zoo oemt Darius zijne moeder en kinderen zijne eigen ingewanden, Curt. , 14, 22; meum corculum, Plaut. Cas. 4, 4, 14; meum cor, id. Poen. 2, 154. Spreuk. 12 : 10 staat σπλάγχνα voor רַחֲמִים, dat de LXX nders door οἰκτιρμοί, Ps. 24 (25) : 6, 39 (40) : 12 en door ἔλεος Jez. 7 : 6 vertaalt.

Σπόγγος, ου, ὁ, ook σφόγγος geschreven, fungus, de spons, Mt. 7 : 48, Mk. 15 : 36, Joh. 19 : 29.

Σποδιά, ᾶς, ἡ, aschhoop, asch, Lev. 4 : 12, Num. 19 : 10, 17.

Σποδοειδής, ές, aschkleurig, aschgrauw, Gen. 30 : 39, 31 : 10, 12.

Σποδός, οῦ, ἡ, de asch, Gen. 18 : 27, a) van een verbrand offerier, als reinigingsmiddel, Hebr. 9 : 13 (vgl. Num. 19 : 9); b) ten teeken an rouw en droefheid door de Oosterlingen gebezigd, om zich het oofd en aangezicht mede te bestrooien, Mt. 11 : 21, Lk. 10 : 13. 'Ἐν ἀκκῳ καὶ σποδῷ κάθημαι, vgl. Jon. 3 : 6, Jez. 58 : 3, 61 : 3, Jer. 6 : 26, sth. 4 : 1, 3, 1 Makk. 3 : 47.

Σπονδεῖον, σπονδίον, τό = קְשָׂוָה, kan, Ex. 25 : 28 (29), 38 : 12 (37 : 16), Num. 4 : 7.

Σπονδή, ῆς, ἡ, plenging, drankoffer, Gen. 35 : 14, Ex. 29 : 40, 41, 0 : 9.

Σπορά, ᾶς, ἡ, van σπείρω, het zaaien, doch vervolgens ook het aaisel of gezaaide, het zaad. In overdracht. zin, 1 Petr. 1 : 23.

Σπόριμος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van σπείρω, bezaaid of tot bezaaiing be-

stemd, geschikt, Gen. 1 : 29, Lev. 11 : 37; het Neutr. Plur. τὰ σπόριμα = het bouwland of koornveld, Mt. 12 : 1 en de parallele plaatsen.

Σπόρος, ου, ὁ, van σπείρω, het zaaien, doch vervolgens ook van hetgeen gezaaid wordt, het zaad, het zaaisel of zaaikoorn, Ex. 34 : 21, Lev. 26 : 5, 20, 27 : 16, Mk. 4 : 26, 27, Lk. 8 : 5, 11; figuurl. van de middelen om nut te stichten of wel te doen en de vruchten daarvan in te oogsten, 2 Kor. 9 : 10.

Σπουδάζω, -άσω (2 Petr. 1 : 15 voor het meer gebr. -άσομαι), van ἡ σπουδή, eig. zich spoeden, spoed maken, doch vervolgens ook = zich beijveren, allen ijver in het werk stellen, met Infinit. Praes. of Aor., Gal. 2 : 10, Ef. 4 : 3, 1 Thess. 2 : 17, 2 Tim. 2 : 15, 4 : 9, 21, Tit. 3 : 12, Hebr. 4 : 11, 2 Petr. 1 : 10, 3 : 14; eene enkele maal ook met Acc. c. Inf., 2 Petr. 1 : 15.

Σπουδαῖος, αία, ον, van ἡ σπουδή, eigenl. spoedmakend, vlug, doch vervolgens ook in zedelijken zin = ijverig, flink, wakker, 2 Kor. 8 : 22; in Comparativo σπουδαιότερος, met πολύ, 2 Kor. 8 : 22; zonder direkte vergelijking = nog al ijverig, nog al wakker, d. i. te ijverig, te wakker om eene aansporing noodig te hebben, 2 Kor. 8 : 17; het Neutr. van den Comparativ. σπουδαιότερον, adverbialiter, studiosius = ijverig genoeg, zeer ijverig, 2 Tim. 1 : 17.

Σπουδαίως = ijverig, doch vervolgens ook = zorgvuldig, Tit. 3 : 13; = met aandrang, ernstig, Lk. 7 : 4; in comparativo σπουδαιοτέρως = des te eer, des te liever, of (volg. sommigen) des te spoediger, Fil. 2 : 28.

Σπουδή, ῆς, ἡ, a) = de spoed, de haast, Mk. 6 : 25, Lk. 1 : 39; b) = de ijver, zorgvuldigheid, vlijt, wakkerheid, waarmede men iets doet of behartigt, de ernst, de belangstelling, waarmede men zich aan iemand of iets laat gelegen zijn (het Lat. studium), 2 Kor. 7 : 11, 8 : 7, 8, Hebr. 6 : 11; σπουδὴν πᾶσαν παρεισφέρειν, ποιεῖσθαι = allen ijver bij-zetten, in het werk stellen, 2 Petr. 1 : 5, Jud. vs. 3; ἐν σπουδῇ = met ijver, Rom. 12 : 8; τῇ σπουδῇ ὀκνηρός = traag, achterlijk in het betoonen van ijver, Rom. 12 : 11; ἡ σπουδὴ ὑπέρ τινος = de ijver voor of belang-stelling in iemand, 2 Kor. 7 : 12, 8 : 16.

Σπυρίς, ίδος, ἡ, ook σφυρίς geschreven, verwant met σπεῖρα, een ronde gevlochten korf of mand om iets in te dragen, een brood- of vischkorf, Mt. 15 : 37, 16 : 10, Mk. 8 : 8, 20, Hand. 9 : 25. Daarvan wordt een verkleinwoord σπυρίδιον, σφυρίδιον gevormd.

Σταγών, όνος, ἡ, druppel, Job 36 : 27, Ps. 64 (65) : 10, 71 (72) : 6.

Στάδιον, ου, τό, ook (vooral in Plurali) στάδιος, ου, ὁ, van ἵστημι, de vaste of bepaalde afstand, bijz. de lengte van eene renbaan, dat was (naar de beroemdste der oudheid, die van Olympia, berekend) = een stadium = 600 Grieksche of 625 Romeinsche voeten (Plin. H. N. 2, 23 (21), 85) = het dertigste gedeelte van een uur of 2 minuten

ians, 2 Makk. 11 : 5, 12 : 10, 29, Lk. 24 : 13, Joh. 6 : 19, 11 : 18, penb. 14 : 20, 21 : 16; = het loopperk, de renbaan, gelijk er zich in meeste Grieksche steden van eenige beteekenis een placht te bevinden, die, behalve tot wedloopen, ook tot andere lichaamsoefeningen, als orstelen en derg., gebezigd werden, 1 Kor. 9 : 24.

Στάζω, άσω, doen druppelen, druppelen, vlieten, van iets afdruipen, vallen, Ex. 9 : 33, Richt. 5 : 4, 6 : 38, 2 Sam. 21 : 10, 2 Kron. 12 : 7.

Σταθμίον, τό, weegschaal, Lev. 19 : 35, 36, 27 : 25, Deut. 25 : 13.

Σταθμός, ὁ, plur. τὰ σταθμά, weegschaal, gewicht, Gen. 43 : 21, Lev.): 26, 1 Kon. 7 : 47. Deurpost, Ex. 12 : 7, 22, 23. Dagreis, Num. 33 : 1.

Σταῖς, σταιτός, τό, weitemeel, met water tot deeg gemengd, Ex. ?: 34, 39, 2 Sam. 13 : 8, Jez. 7 : 18.

Στακτή, ῆς, ἡ, myrre- of kaneelolie, Gen. 37 : 25, 43 : 11, Ex.): 34, 1 Kon. 10 : 25.

Στάμνος, ου, ὁ, ἡ, van ἵστημι, eigenl. een staander, bijz. een aarden it of kan voor het bewaren van wijn of ook wel andere vloeibare aren, de kruik, Ex. 16 : 33, 1 Kon. 12 : 24, Hebr. 9 : 4.

Στασιαστής, οῦ, ὁ, van στασιάζω, ik ben oproerig, maak oproer, indaar = de oproermaker, oproerling, muiteling, Mark. 15 : 7.

Στασιοποιέω, ήσω, opstand verwekken, Jos. Ant. 17, 5, 5.

Στάσις, εως, ἡ, van ἵστημι, transit. = de plaatsing, intransit. = et staan of opstaan, en vandaar a) = de stand of standplaats, in de preekwijze: στάσιν ἔχειν = eene standplaats hebben of houden, d. i. estaan, in stand blijven, voortduren, locum habere, Hebr. 9 : 8; b) de pstand, het oproer, Mk. 15 : 7, Lk. 23 : 19, 25, Hand. 19 : 40; = de veespalt, verdeeldheid, twist, Hand. 15 : 2, 23 : 7, 10, 24 : 5. De LXX iaakt een vreemd gebruik van στάσις, Nah. 3 : 11 = מָעוֹז, vesting, Kron. 28 : 2 = הֲדֹם, voetbank. Jez. 6 : 13 heeft Symmachus het voor מַצֶּבֶת, truncus. De LXX gebruikte στάσις zeker voor ieder recht optaand voorwerp. Zoo komt στάσις ook op papyrussen en in inscripties oor. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 157.

Στασιώδης, ες, oproerig, Tat. Or. 27 : 3.

Στατήρ, ῆρος, ὁ, van ἵστημι, in de beteekenis van afwegen, eigenl. ider gewicht, doch vervolgens bijz. de benaming van zekere Grieksche gouden of zilveren) munt, de stater, die ten tijde van Jezus ook in 'alestina gangbaar was. De zilveren stater gold vier drachmen, en stond lus in waarde met den sikkel gelijk, Mt. 17 : 27. Vgl. Gesch. van den N.-Test. tijd door O. Holtzmann, bew. door Dr. J. Hartog, 1898, bl. 148.

Στατίων, ωνος, ἡ, statio, de wacht, Herm. Sim. 5 : 1. Dies stationum, 'astendagen, Woensdag en Vrijdag. Tert. I, 1181 A.

Σταυρός *, οῦ, ὁ, van den stam στα in ἵστημι, Lat. instaurare, restau-'are, Curtius 221. 1) Paal, palissade, Hesych. σταυροί· οἱ καταπεπηγότες

σκόλοπες, χάρακες καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα. Hom. Hrdt. Thuc. Xen. 2) Strafpaal, een martelwerktuig voor de straf van het ἀνασκολοπίζειν Hrdt. 4, 202, om misdadigers op gruwelijke wijze ter dood te brengen, vgl. Hom. Il. 18, 176; in den vorm 3) van het vierarmige kruis (2 Sam. 21 : 5—9?) van de Puniërs bij de Romeinen gekomen. Zie Zöckler, Das Kreuz Christi, S. 70. De straf van de kruisiging werd gehouden voor de gruwelijkste en hoogste (summa supplicia, supremum, crudelissimum teterrimumque, Cic. Verr. 5, 64), en werd oorspronkelijk alleen bij de slaven toegepast, zoodat kruisiging en servile supplicium van gelijke beteekenis waren (Cic. Pro Clu. 66, Phil. 1, 2, Liv. 22, 23, Plaut. Mil. 2, 4, 19. Tac. Hist. 4, 3, 11; Ann. 3, 50 enz.), doch ook bij vrijen, maar slechts humiles en bewoners van de provinciën; cives mochten niet gekruisigd worden. De misdaden, waarop deze straf stond, zijn rooverij op straat en op zee, sluipmoord, valsche getuigenis, oproer en hoog verraad, Pauly, Realencycl. Art. crux, 2, 708 ff. Zij werd eerst door Constantijn op het eind zijner regeering met het oog op het Christendom afgeschaft. Den indruk daarvan zien wij uit de vergelijking, welke Plut. daaraan ontleent, De sera num. vind. 9 (554 A): τῷ μὲν σώματι τῶν κολαζομένων ἕκαστος κακούργων ἐκφέρει τὸν αὑτοῦ σταυρόν· ἡ δὲ κακία τῶν κολαστηρίων ἐφ' ἑαυτὴν ἕκαστον ἐξ αὑτῆς τεκταίνεται, δεινή τις οὖσα βίου δημιουργὸς οἰκτροῦ καὶ σὺν αἰσχύνῃ φόβους τε πολλοὺς καὶ χαλεπὰ καὶ μεταμελείας καὶ ταραχὰς ἀπαύστους ἔχοντος. Het is derhalve doodstraf, schandpaal en martelwerktuig tegelijk. Over de wijze en de omstandigheden der kruisiging zie Zöckler, t. a. pl. Bijl. 7, S. 433 ff. In het Bijb. Grieksch alleen in het N. T. (σταυρόω Esth. 7 : 9 = תלה. Bijv. Esth. 6 : 15) en dat wel a) van de over Christus door de Romeinsche overheid besliste doodstraf, Mt. 27 : 40, 42, Mk. 15 : 30, 32, Lk. 23 : 26, Joh. 19 : 25, 31, Fil. 2 : 8, Hebr. 12 : 2 ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας vgl. Gal. 5 : 11 τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ. Het dragen van het kruis naar de gerichtsplaats (zie Plut. t. a. pl. Artemidor. Oneirocrit. 2, 56 ὁ μέλλων σταυρῷ προσηλοῦσθαι πρότερον αὐτὸν βαστάζει) vinden wij Mt. 27 : 32, Mk. 15 : 21, Lk. 23 : 26, Joh. 19 : 17. Het opschrift boven het kruis zie Joh. 19 : 19 en parall. vgl. Zöckler, S. 434. Aan het dragen van het kruis van de zijde van den ter dood veroordeelde sluit zich aan b) de uitdrukking Mt. 10 : 38 ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου. 16 : 24 εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι. Mk. 8 : 34, 10 : 21, Lk. 9 : 23, 14 : 27 ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναται εἶναί μου μαθητής. Het beeld is ook verstaanbaar afgezien van de kruisiging van Christus (tegen Meyer en anderen). Door de verwijzing evenwel naar zichzelven en het aanstaande einde van zijnen weg ontneemt Christus aan het beeld de beteekenis van eene wezenlijke schuld,

ɔdat alleen de betrekking tot het aan de jongeren door de wereld verrzaakte lijden overblijft, waardoor de wereld hen van zich afscheidt, derlve de gedachte aan smaad en dood, vgl. Hebr. 13 : 13 τοίνυν ἐξερχώμεθα ὡς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. Diensvolgens ıat στ. in deze beteekenis van het lijden om Christus' wille (vgl. Herm. st. Vis. 3, 2, 1: εἵνεκεν τοῦ ὀνόματος), zooals ook nog Chrys. verklaart, ·wijl Theophyl. het tegelijk op τῶν τῆς σαρκὸς θελημάτων τὴν νέκρωσιν et slaan, vgl. Ign. ad Trall. 11, 2, eene gedachte, die door Gal. 5 : 24 e σταυρόω), Rom. 6 : 6 (zie συσταυρόω) niet gesteund wordt. c) Aan beteekenis van den kruisdood van Christus sluit een groot deel van t Paulinisch spraakgebruik aan. Zoo wanneer het woord der apostoıche verkondiging als ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ 1 Kor. 1 : 18 aangeduid ɔrdt, vgl. Ef. 2 : 16 ἵνα ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ... τῷ θεῷ διὰ ῦ σταυροῦ, d. i. door den door Christus onderganen dood van smaad ı schande; Kol. 1 : 20 εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. : 14 ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον ... καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου ιοσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, volgens hetwelk zijn dood het oordeel over ıze zonden in zich sluit (vgl. Gal. 3 : 13 onder κατάρα), waarom alles aarop aankomt, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χυ.

Deze Paulinische manier om van Christus' dood te spreken verschilt ın die van de Johanneïsche en Petrinische geschriften en van die van en brief aan de Hebreërs, die evenals ook overigens bij Paulus ge:hiedt, van het bloed of van het offer van Christus zeggen wat hier van et kruis gezegd wordt, hierin, dat niet op de idee van het offer als zooanig de nadruk gelegd wordt — dan staat er αἷμα τοῦ στ. Kol. 1 : 20 —, ıaar datgene wat Christus van de wereld ondervonden heeft, is als de penbaring van de verwerping van Christus op wonderbare wijze het ıiddel der verlossing geworden en juist deze eigenaardigheid van den nders als offerdood gequalificeerden dood moet op den voorgrond geteld worden. — Vgl. het werk van Zöckler: Das Kreuz Christi. Religionsıistorische und kirchl.-archäologische Untersuchungen, Gütersloh, 1875, ırt. „Crux" in Pauly's Realencycl. der class. Altertumswissenschaft, 2. '68 ff. Winer, Realwörterb. Art. Kreuzigung, Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn, Art. Kruis.

Σταυρόω *, 1) palen of palissaden maken, inslaan. Vandaar van palisıaden voorzien, daarmeê bevestigen, Thuc. Diod.; σταύρωμα, verschanıing, Xen. Thuc. Plut. Diod. 2) Van de straf der kruisiging = kruisigen, syn. σκολοπίζειν, beiden evenwel zelden in het gewone Grieksch, gewoonlijk ἀνασταυροῦν, syn. ἀνασκολοπίζειν, vgl. Xen. An. 3, 1, 17 ὃς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τεθνηκότος ἀποτεμὼν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα ἀνεσταύρωσεν. Bij Hrdt. komt ἀνασκολοπίζειν meermalen voor, ook later b. v. bij Polyb. vinden wij het laatste nog naast ἀναστ.; toch neemt het gebruik van

ἀναστ. toe, vooral bij Polyb., misschien samenhangend met de omstreeks dezen tijd plaats hebbende invoering van den kruisvorm van de rijk der Karthagers. Bij Plat. Gorg. 473 C zou, wanneer men de beteekenis bij Xen. in aanmerking neemt, evenals bij dezen het gelijk zijn aan = aan het spit steken. Dat Polyb. niet meer den vorm van het aan het spit steken op 't oog heeft, zou uit 8, 23, 6 blijken. 1, 11, 15, 1, 24, 6; 1, 79, 4 wordt zij als doodstraf bij de Puniërs, 5, 54, 5 als doodstraf bij de Syriërs voorgesteld. — Het simpl. Esth. 7 : 10. Toevoeg. bij Esth. 6 : 1 = תלה, ophangen.

Het domineerend gebruik van het simplex in het Nieuw-Testamentische Grieksch kan daarmeê samenhangen, dat het bij de Nieuw-Testamentische schrijvers meer op het feit van de zóó gevormde straf dan op de wijze der voltrekking door het opheffen (ἀναστ.) aankomt. (Artemidorus gebruikt alleen het simplex, Oneirocrit. 1, 76; 2, 73). Het staat in het N. T. a) van de kruisiging van Christus Mt. 20 : 19, 23 : 34, 26 : 2, 27 : 22, 23, 26, 31, 35, 38, 28 : 5, Mk. 15 : 13, 14, 15, 20, 24, 25, 27, 16 : 6, Lk. 23 : 21, 23, 33, 24 : 7, 20, Joh. 19 : 6, 10, 15, 16, 18, 20, 23, 41, Hand. 2 : 36, 4 : 10, Openb. 11 : 8, 1 Kor. 2 : 8, 2 Kor. 13 : 4. De tegenstelling van deze onteerende straf met Hem, aan wien zij voltrokken wordt, vinden wij 1 Kor. 2 : 8 τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Vandaar dat Χς ἐσταυρωμένος de karakteristieke uitdrukking is voor den inhoud der apostolische verkondiging 1 Kor. 1 : 13, 2 : 2, Gal. 3 : 1 (Mt. 20 : 19, 28 : 5, Mk. 16 : 6), van beteekenis door datgene wat verder van Hem gezegd wordt: ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ 2 Kor. 13 : 4, evenals daardoor dat het ὑπὲρ ἡμῶν geschied is, vgl. 2 Kor. 1 : 13 μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; Dit leidt b) tot het overdrachtelijk gebruik van het woord Gal. 5 : 24 οἱ δὲ τοῦ Χυ Ιυ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, wat niet van de zg. heiliging, de voortgaande bestrijding van de zondige lusten geldt, maar van datgene wat in en met de gemeenschap met den gekruisigde geschied is, hier als zelfstandige daad, Rom. 6 : 6 als een wedervaren, dus passief uitgedrukt en te verstaan naar het onder παλαιός opgemerkte; want de σάρξ als bepalende kracht behoort bij hen, die τοῦ Χυ zijn, tot het verledene, vgl. vs. 25 εἰ ζῶμεν πνεύματι. Eveneens is met hem, die Christus toebehoort, in deze gemeenschap met Christus geschied wat met Christus van de zijde der wereld gebeurd is: ἐσταύρωται τῷ κόσμῳ, Gal. 6 : 14, evenals aan den anderen kant deze verhouding tot den gekruisigde voor hem met zich medebrengt, dat daarin aan datgene wat wereld heet, voltrokken is wat zij Christus hebben aangedaan: δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται.

Σταφίς, ίδος, ἡ, gedroogde druif, rozijn, Num. 6 : 3, 1 Sam. 25 : 18, 30 : 12 A, 2 Sam. 16 : 1.

Σταφυλή, ῆς, ἡ, de (rijpe) druif, Mt. 7:16, Lk. 6:44, Openb. :18. LXX voor עֵנָב.

Σταχυηφόρος, ον, korenaren voortbrengend, Philo II, 583, 11.

Στάχυς, υος, ὁ, de aar of koornaar, Gen. 41:5, 6, 7, 22, 23, , 26, 27. Op al deze pll. = שִׁבֹּלֶת. Mt. 12:1, Mk. 2:23, 4:28, :. 6:1. Grieksche eigenn. Stachys. Zoo heette een geloovige te Rome, ›m. 16:9.

Στέαρ, στῆρ, τό, ατος, ητός, vast vet, talk = חֵלֶב, Gen. 4:4, Ex. ‹:18, 29:13, 22, Lev. 1:8, 12, 3:3.

Στεατόω, vet mesten, Ezech. 39:18.

Στεγάζω, bedekken, 2 Kron. 34:11, Neh. 2:8, 3:3, 6, Ps. 103 04):3.

Στέγη, ης, ἡ, het dak, Gen. 8:13, 19:8 A, Mk. 2:4; εἰσέρχεσθαι ὁ τὴν στέγην τινός = bij iemand in huis (eig. onder zijn dak) komen, t. 8:8, Lk. 7:6, Arist. 111:13.

Στέγω, -ξω = het Lat. tego, dekken, bedekken, in den zin van ›rbergen, stil houden, verzwijgen, τἀμὰ ἔπη, Eur. Electr. 273, τὸν ›γον Polyb. 8, 14, 5, λόγον στέξαι Sir. 8:17, doch vervolgens ook = ithouden, tegenhouden, verdragen, τὰς ἐνδείας, Philo, in Flaccum § 9. ı eerstgen. zin, naar de gewone opvatting, 1 Kor. 13:7; in de tweede eteekenis: 1 Kor. 9:12, 1 Thess. 3:1, 5.

Στεῖρος, α, ον = στεῤῥός, στερεός, eig. hard, stijf, stram, doch vervolgens in overdr. zin van menschen en dieren = het Lat. sterilis = onvruchtbaar, Gen. 11:30, 25:21, 29:31, Ex. 31:24, Lk. 1:7, 36; substantive ἡ στεῖρα = de onvruchtbare, de kinderlooze, Lk. 23:29, al. 4:27. LXX στεῖρα = עֲקָרָה.

Στειρόω, stijf, hard, onvruchtbaar maken, Hippol. 853 C, Sir. 42:10. led. onvruchtbaar zijn, Philo II, 113, 24; 301, 24.

Στείρωσις, ἡ, onvruchtbaarheid, Philo II, 310, 14; 480, 47, Hippol. 853 C.

Στέλεχος, ους, τό, het stameinde, voet van den boom, tronk, Gen. 9:21, Ex. 15:27, Num. 33:9.

Στελεχόω, eenen stam maken, van eenen stam voorzien, Philo I, , 8; 681, 23.

Στέλλω *, στελῶ, ἔστειλα, ἔσταλκα, Aor. pass. ἐστάλην. Samenhangend net ἵστημι beteekent het eigenlijk stellen, a) toerusten, zenden. Med. ich toerusten, met eenen volgenden Acc. = waartoe, b. v. τὴν πορείαν. Polyb. 9, 24, 4. Zoo 2 Makk. 5:1, Wijsh. 14:1. In het N. T. 2 Kor. 8:20, στελλόμενοι τοῦτο κτλ., verhoedend, zoekend te voorkomen. b) Verder duidt het ook aan: stellen, vaststellen, achterstellen, tegenhouden. Zoo bij zeelieden en geneesheeren, b. v. de zeilen reven, intrekken, met en zonder ἱστία van Homerus af; eene verbloeding stel-

pen, tegenhouden, overdr. b. v. στείλασθαι λόγον tegenover παῤῥησίᾳ φρασ[illegible] Eur. Bacch. 669. Vgl. Philo, De Legg. spec. 772 E bij Lösner, Observ. Philon. ad 2 Thess. 3 : 6 „recta disciplina inhabitans animo, καθ' ἑκάστ[illegible] ἡμέραν ὑπομιμνήσκει τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ ὑπερόγκων ἀπ[illegible]σπῶσα καὶ στέλλουσα." Het Med. van personen in de beteekenis: zich terugtrekken, Polyb. 8, 22, 4. Vgl. Mal. 2 : 5 ἔδωκα αὐτῷ ἐν φ[illegible] φοβεῖσθαί με καὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ ὀνόματός μου στέλλεσθαι αὐτόν = [illegible] Niph. Zoo 2 Thess. 3 : 6 στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκ[illegible] περιπατοῦντος.

Στέμμα, ατος, τό, van στέφω (Perf. pass. ἔστεμμαι), ik omgeef, be[illegible] krans (waarvan ook στέφανος) = de krans, de lauwerkrans, waarmede onder anderen ook offerdieren plachten versierd te worden, Hand. 14:13

Στέμφυλον, τό, gewoonlijk het meervoud = βρύτεα, de uitgeperste olijven, de half uitgeperste druiven. In laatstgen. bet. Num. 6 : 4.

Στεναγμός, οῦ, ὁ, het gezucht, de verzuchting, het beklag, Gen. 3 : 16 = אֲנָחָה, Ex. 2 : 24, 6 : 5, Richt. 2 : 18 = נְאָקָה, Hand. 7 : 34, Rom. 8 : 26.

Στενάζω, -άξω, frequentativ. van στένω, zuchten, stenen, klagen, Mk. 7 : 34, 2 Kor. 5 : 2, 4, Hebr. 13 : 17, ἐν ἑαυτῷ = bij zich zelven, d. i, in het hart, het diepste des gemoeds, Rom. 8 : 23, κατά τινος = tegen iemand, d. i. hem stille verwijten doen, zich in zijn hart over hem beklagen, Jak. 5 : 9. Misschien moet men daar γογγύζετε lezen.

Στενός, ή, όν, eng, smal, nauw, Num. 22 : 26, 1 Sam. 23 : 14, 19, Mt. 7 : 13, 14, Lk. 13 : 24.

Στενοχωρέω, -ήσω, van στενόχωρος (van στενός en ὁ χῶρος, de ruimte), eng, beperkt, bekrompen wat de plaats betreft, vandaar eig. plaatsgebrek hebben, overdr. = zich in de engte bevinden, het benauwd hebben, doch vervolgens ook transit. = in de engte brengen, dringen, overdr. = benauwd maken, Joz. 17 : 15, Richt. 16 : 16, en vandaar in Passivo, στενοχωρέομαι, a) = gedrongen worden, zoodat ons haast geen plaats gelaten wordt, 2 Kor. 6 : 12, waar Paulus fig. schijnt te willen te kennen geven, dat er plaats genoeg in zijn hart was voor zijne lezers (d. i. dat hij hen overvloedig lief had), maar niet wederkeerig in het hunne voor hem, waarom hij ook wil, dat zij het hunne ruimer zouden maken (vs. 13); = benauwd of in het nauw, in de klem gebracht worden, zich beangst maken, 2 Kor. 4 : 8.

Στενοχωρία, ας, ἡ, in overdracht. zin = de benauwdheid, verlegenheid, angst, Deut. 28 : 53, 55, 57, Esth. 1 : 1, 4 : 17, Rom. 2 : 9, 8 : 35; in Plur., 2 Kor. 6 : 4, 12 : 10.

Στερεοκάρδιος, ον, hard van hart, Ezech. 2 : 4.

Στερεός, ά, όν, = στεῤῥός, στεῖρος, vast, stevig, Exod. 38 : 14, 16, Lev. 14 : 42 A B, Num. 8 : 4, θεμέλιος, 2 Tim. 2 : 19; τροφή, Hebr. 5 : 12.

l; overdr. στερεὸς τῇ πίστει = vast in het geloof, d. i. met een on-ınkelbaar geloof, 1 Petr. 5 : 9.

Στερεόω, ώσω, vast, stevig maken, harden, sterken, van een zwak ;haamsgestel, Hand. 3 : 7, 16; overdr. 1 Sam. 2 : 1 ἐστερεώθη ἡ καρδία μου κυρίῳ; τῇ πίστει = in het geloof versterken, bevestigen, Hand. 16 : 5.

Στερέω, ήσω, berooven van, Gen. 30 : 2, 48 : 11 A² B, Num. 24 : 11 B¹.

Στερέωμα, ατος, τό, eig. het vastgemaakte, bevestigde, Gen. 1 : 6, 8, 14, 15, 17, 20 = רָקִיעַ, firmament, vervolgens metonymice = de ondslag of steun, Ps. 17 (18) : 3 κύριος στερέωμά μου; dan echter ook : ἡ στερεότης = de vastheid, stevigheid, τῆς πίστεως, Kol. 2 : 5.

Στεῤῥότης, ἡ, vastheid, duurzaamheid, een titel, Eus. II, 888 B,)2 B, Athan. I, 341 B, Basil. IV, 468 A, Greg. Naz. III, 220 B.

Στεφανᾶς, ᾶ, ὁ, Grieksche eigenn. Stefanas; zoo heette de eerste Achaja, die met zijn gezin door Paulus bekeerd werd, 1 Kor. 1 : 16, ;: 15, 17.

Στεφάνη, ἡ, omgeving, omkransing, vrouwelijk hoofdsieraad, kroon, rans, rand. In laatst genoemde bet. Ex. 25 : 23, 24, 25, 27 : 3, 30 : 3, 4.

Στέφανος, ου, ὁ, Grieksche eigenn. Stefanus; zoo heette een van de erste zeven diakenen, tevens de eerste martelaar, Hand. 6 : 5, 8, 9, : 59, 8 : 2, 11 : 19, 22 : 20.

Στέφανος, ου, ὁ, van στέφω (waarvan ook στέμμα), ik omgeef, kroon, ekrans, de kroon of krans, a) in gew. en eig. zin, α) = de kroon, ls het symbool der koninklijke heerschappij, Mt. 27 : 29 en de parall. laatsen, Openb. 4 : 4, 10, 14 : 14; β) als symbool der overwinning, in en strijd of worstelperk, 1 Kor. 9 : 25, Openb. 6 : 2; γ) in ruimeren in, als teeken van heerlijkheid, Openb. 12 : 1; b) overdr. en metonym.) van den prijs, die voor den Christelijken strijder is opgehangen, d. i. et loon, hem op voorwaarde van standvastigheid toegezegd. Hiertoe ehooren uitdrukkingen als: ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος = de kroon der erechtigheid, d. i. de prijs, die door gerechtigheid verworven wordt, Tim. 4 : 8; ὁ στέφανος τῆς ζωῆς = de kroon des levens, d. i. het euwige leven als prijs, Jak. 1 : 12; ὁ ἀμαράντινος τῆς δόξης στέφανος = e onverwelkbare kroon of krans der heerlijkheid, d. i. de onverganke-ijke heerlijkheid als belooning, 1 Petr. 5 : 4; β) van personen, die emand tot eer of vreugde zijn, Fil. 4 : 1, 1 Thess. 2 : 19. LXX voor עֲטָרָה.

Στεφανόω, -ώσω, eig. omgeven, omringen, vervolgens = kronen, ›ekransen, van bruid en bruidegom, Hoogl. 3 : 11, Philo I, 86, 6; van ›verwinnaars, 2 Tim. 2 : 5; van heerschers, Hebr. 2 : 7, 9.

Στέφω, omkranzen, omgeven, Wijsh. 2 : 8.

Στῆθος, εος, ους, τό, waarschijnlijk van ἵστημι en vandaar eig. het ›pstaande, vervolgens = de hetzij mannelijke of vrouwelijke borst (als iet vooruitstekende deel van het menschelijk lichaam), Openb. 15 : 6;

τύπτειν τὸ στῆθος of εἰς τὸ στῆθος ἑαυτοῦ = zich op de borst slaan, als teeken van rouw, Lk. 18 : 13, 23 : 48; ἀνα- en ἐπιπίπτειν ἐπὶ τὸ στῆθ. τινός = aan iemands borst vallen als een vertrouwd vriend, Joh. 13 : 25, 21 : 20

Στηθύνιον, τό, verkleinw. van στῆθος, borst, borstje = חָזֶה, Ex. 29 : 26, 27, Lev. 7 : 20, 21, 24, 8 : 28, 9 : 20.

Στήκω, een Praesensvorm van lateren tijd, van ἕστηκα, Perf. van ἵστημι, en evenals dit = staan, a) in eig. zin, Mk. 11 : 25; b) in overdr. zedelijke beteekenis, α) het tegenovergestelde van πίπτω, vallen, zondigen, staande blijven, niet zondigen, τινί = voor iemand, d. i. in betrekking tot iemand, wien men daarvoor verantwoordelijk is, Rom. 14 : 4; β) = vast staan, standvastig zijn, volharden, absolute, 2 Thess. 2 : 15; ἐν τινι = in iets, d. i. in het bewaren of betoonen van iets, 1 Kor. 16 : 13, Fil. 1 : 27; in denzelfden zin met den Dativ., Gal. 5 : 1; ἐν τιν., van een persoon gezegd = in iemand vast staan, d. i. in het geloof aan hem volharden, hem getrouw blijven, Fil. 4 : 1, 1 Thess. 3 : 8.

Στήλη, ης, ἡ, zuil, pilaar, Gen. 19 : 26, 28 : 18, 22, 31 : 13, 45, 48, 51, 52, Acta Thomae 4 : 8, 14 : 18.

Στηλιτεύω, op eene zuil schrijven, bekend maken, brandmerken, Philo I, 206, 9; 309, 11.

Στηλογραφέω, op eene zuil schrijven, Philo I, 477, 27, 28; Jos. Ant. 16, 6, 2.

Στηλόω, eene zuil oprichten, oprichten. Med. zich opstellen, zich stellen, Richt. 18 : 16 A, 17 A, 1 Sam. 17 : 16 A, 2 Sam. 1 : 19.

Στήλωμα, ατος, τό, zuil, Aq. Richt. 9 : 6.

Στήμων, ονος, ὁ, de inslag van een kleed = שְׁתִי, Lev. 13 : 48, 49, 51, 52.

Στήριγμα, ατος, τό, het gesteunde, steun, ondersteuning, 2 Sam. 20 : 19, 2 Kon. 25 : 11, 2 Ezr. 9 : 8.

Στηριγμός, οῦ, ὁ, eig. het vastzetten of stellen, het steunen, vervolgens óf passieve het vastgesteld zijn, vast staan, en vandaar = de vaste stand, overdr. = de vastheid t. w. van overtuiging, 2 Petr. 3 : 17.

Στηρίζω, -ίξω (ook -ίσω), Aor. 1 ἐστήριξα (ook ἐστήρισα), Perf. pass. ἐστήριγμαι, Aor. ἐστηρίχθην, van ἵστημι, eig. vaststellen, bevestigen, Acta Petri 88 : 17, 100 : 12, 267 : 3, vervolgens a) = stellen, vestigen, in de uitdrukking: χάσμα ἐστήρικται = er is eene kloof gesteld of gevestigd, Lk. 16 : 26, naar Hebr. spraakgebruik τὸ πρόσωπον (שׂוּם פָּנִים) = zijn aangezicht (in zekere richting) stellen, d. i. zich voorstellen, zich opmaken, Lk. 9 : 51; b) = sterken, versterken, van kranke of zwakke ledematen, fig. Openb. 3 : 2; in overdracht. zedelijke beteekenis, τινά of τὴν καρδίαν τινός = iemand versterken, bemoedigen, in Activo en Passivo, Lk. 22 : 32, Rom. 1 : 11, 16 : 25, 1 Thess. 3 : 2, 13, 2 Thess.

3, Jak. 5:8, 1 Petr. 5:10; c) = doen volharden, standvastig ıken, 2 Thess. 2:17, 2 Petr. 1:12.

Στιβάζω, opstapelen, Herm. Geb. 11, 15.

Στιβαρότης, ἡ, dichtheid, als titel waardigheid, Eus. II, 828 A.

Στιβάς, άδος, ἡ, (in de Hss. ook wel, doch ten onrechte, στοιβάς schreven), van στείβω, ik treed met de voeten, eigenl. stroo, biezen, ıderen of ander strooisel, om een nachtleger van te maken, of in n zak gestampt, tot matras te doen dienen. In het N. T. Mk. 11:8, ıar het óf door bladeren vertaald kan worden, òf in ruimeren zin van lerlei strooisel, hetzij loof of struikgewas, moet worden opgevat.

Στιβόω = στύφω, opvoeden, onderrichten, kastijden, Const. Apost. , 16, 17, 18, 41.

Στίγμα, ατος, τό, van στίζω, steken, met een puntig werktuig inıjdingen maken, steek, prik, teeken, Hoogl. 1:11. Verder wat tot eken of merk moet verstrekken = het merk of merkteeken, gelijk v. aan slaven gegeven werd, om als het eigendom hunner meesters erkend te worden, aan soldaten als teekenen van hunne aanvoerders, an misdadigers als teekenen van hunne misdaden, aan vereerders van ene bepaalde godheid (3 Makk. 2:29). Gal. 6:17, waar Paulus onder ὰ στίγματα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ de uitwendig zichtbare sporen, litteekenen an lichamelijk lijden, geeseling en verwonding verstaat, waardoor hij ls dienstknecht van Christus als 't ware gemerkt was, en die van zijne etrouwheid getuigenis aflegden. Deissmann, Bibelstudien, S. 266 vat τίγματα hier op als heilige beschermteekenen in den trant van de hepillin, welke de Joden als Φυλακτήρια, beschermteekenen, amuletten mschrijven.

Στιγμή, ῆς, ἡ, van στίζω, steken, de punt of stip; overdr. van het iiterst kleine, ondeelbare, ook van den tijd, en vandaar de spreekwijze: ν στιγμῇ χρόνου = in een punt des tijds, d. i. in een oogwenk, oogenılik, Lk. 4:5.

Στικτός, ἡ, όν, getatoueerd, insnijding in het lichaam gemaakt, Lev. 19:28.

Στιλβόω, glad maken, wetten van het zwaard, Ps. 7:12, Theoph. 1028 A.

Στίλβω, -ψω, blinken, stralen, glinsteren, 1 Kon. 7:47 A, 1 Ezr. 3:57, 2 Ezr. 8:27, Mk. 9:3.

Στίμη, ἡ, στίμμι, τό, = פּוּךְ, zwart blanketsel, waarmeê de vrouwen de wenkbrauwen besmeerden, Jer. 4:30.

Στιμμίζω, de wenkbrauwen verven, blanketten, 2 Kon. 9:30. Ook στιβίζω, Ezech. 23:40.

Στιππύον, στυππεῖον, στύππιον, τό, linnen draad, werk van vlas, Richt. 15:14, 16:9, Sir. 21:9.

Στιχάριον (στίχος), τό, tunica, Athan. I, 357 C, priesterlijk klee[d], Pseudo-Chrys. XII, 776 B. Vgl. Suicerus, Thesaurus s. v.

Στιχηρός, ά, όν, in verzen geschreven, Eus. IV, 1120 D, sc. βιβλ[ία], van Job, Psalmen, Spreuken, Prediker, Hooglied.

Στιχίζω, in eene reeks stellen, rangschikken, Ez. 42 : 3.

Στίχος, ό, rij, orde, gelid, Ex. 28 : 17, 18, 19, 20.

Στοά, ᾶς, ἡ, eig. de zuil of pilaar, doch in het N. T. slechts ge-bruikt in den zin van zuilengang of galerij, d. i. eene langwerpige over-dekte ruimte met zuilen aan éene der zijden, Joh. 5 : 2; bijz. in het N. T.: ἡ στοὰ Σολομῶνος = de galerij van Salomo, die zich aan de Zuidzijde van het tempelgebouw bevond, en zoo genaamd schijnt te zijn, omdat zij bij de verwoesting des tempels door de Babyloniërs staande was gebleven, en dus nog door Salomo zelven gebouwd was (Jos. Ant. 20, 9, 7), Joh. 10 : 23, Hand. 3 : 11, 5 : 12. In de LXX voor מְזוּזָה, deurpost 1 Kon. 6 : 31 (33), voor אַתִּיק, zuilengang, Ez. 42 : 3, voor רִצְפָה, plaveisel, Ez. 40 : 18.

Στοιβάζω, stoppen, ophoopen, Lev. 6 : 12, Joz. 2 : 6, 1 Kon. 18 : 33, Hoogl. 2 : 5.

Στοιβάς, άδος, zie op στιβάς.

Στοιχεῖον *, τό, van στοῖχος, reeks, στοιχέω, in eene reeks staan [of] gaan, het lid eener reeks, κατὰ στοιχεῖον naar of in eene (alphabetische) reeks, Curtius, 195. In het spraakgebruik is het benaming a) van de letters, niet als schriftteekens, maar als deelen van eene reeks letters, als bestanddeelen, beginselen van lettergrepen en woorden, Plat. Crat. 434 A: τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν τὰ πρῶτα ὀνόματά τις ξυνθήσει. Deff. 414 E στοιχεῖα φωνῆς φωνὴ ἀσύνθετος. Cornut. Theol. graec. epit. 22: πλεονάζοντ[ος] τοῦ στοιχείου. Aristot. en anderen τὰ στοιχεῖα, het alphabet, Xen. Mem. 2, 1, 1 σκοπῶμεν ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τροφῆς ὥσπερ ἀπὸ τῶν στοιχείων . . Δοκεῖ γοῦν μοι ἡ τροφὴ ἀρχὴ εἶναι· οὐδὲ γὰρ ζῴη γ᾽ ἄν τις εἰ μὴ τρέφοιτο. b) Sedert Plato is het naam van de grondstoffen, de elementen, waaruit de wereld en alles wat in de wereld is, bestaat, Plat. Theaet. 201 E: τὰ πρῶτα οἱονπερὶ στοιχεῖα ἐξ ὧν ἡμεῖς τε ξυγκείμεθα καὶ τἄλλα, sedert Aristoteles verschillend van de synonieme ἀρχαί als de causae materiales van de formales, vgl. Bonitz, Ind. Arist. s. v., vandaar ἀρχαί τε καὶ στοιχεῖα, dikwijls verbonden Plut. De plac. phil. 1, 2 (875 C): στοιχεῖα μὲν καλοῦμεν γῆν ὕδωρ ἀέρα, πῦρ; aarde en water evenwel zijn uit de ὕλη ἄμορφος καὶ ἀειδής ontstaan, vandaar dat zij de ἀρχή daarvan heet, want ἀρχὴν δὲ λέγομεν ὅτι οὐκ ἔχει τι πρότερον ἐξ οὗ γεννᾶται. Vandaar τὰ στοιχεῖα in de populaire spreekwijze = datgene, waaruit de wereld bestaat, Cornut. 26: τὸν Ἄτλαντα — ἔχειν κίονας μακράς, τὰς τῶν στοιχείων δυνάμεις, καθ᾽ ἃς τὰ μὲν ἀνωφερῆ ἐστι, τὰ δὲ κατωφερῆ. In het Oud-Testamentisch Grieksch alleen zoo en dat wel in de apocriefen Wijsh. 7 : 17 εἰδέναι

ιτασιν κόσμου καὶ ἐνέργειαν στοιχείων. 4 Makk. 12:13 τοὺς ὁμοιοπαθεῖς ἐκ τῶν αὐτῶν γεγονότας στοιχείων. 19:18 δι' ἑαυτῶν γὰρ τὰ στοιχεῖα ἁρμοζόμενα. Dikwijls bij Philo en Jozephus. In het N. T. 2 Petr. 10 οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται, καὶ γῆ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται. Vs. 12 οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται καὶ ιχεῖα καυσούμενα τήκεται, als gevolg waarvan dan vs. 13 καινοὺς δὲ ανοὺς καὶ καινὴν γῆν προσδοκῶμεν. Men kan vragen, of στ. een van n hemel en de aarde verschillend derde element te kennen geeft, b. v. sterren, die men in het later Grieksch οὐράνια στοιχεῖα (Just. M. ›ol. 2, 5, Theophil. ad Autol. 1, 4, 9) en ook wel, hoewel zeer zelden, een στ. noemde, Diog. L. 6, 102: πῖλος 'Αρκαδικὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ων ἐνυφασμένα τὰ δώδεκα στοιχεῖα van de sterrebeelden van den dieren-›m. Hiertegen getuigt evenwel, dat de uitdrukking in vs. 10 καὶ ἡ κτλ. tot de voorafgaande uitspraak niet anders staat dan vs. 13 tot . 12, waar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde in de plaats van de het vuur vergane οὐρ. κ. στ. komen. Evenzoo is het verbranden van aarde vs. 12 het resultaat van het tevoren gezegde. Wanneer evenwel . niet een derde element naast hemel en aarde beteekenen, dient het r versterking en duidt de grondstoffen aan, waaruit de tegenwoordige ›reld bestaat. Vgl. Just. Mart. Dial. c. Tryph. 285 C: ἢ ὅτι πρὸς ἑαυτὸν εγεν ὁ θεός· ποιήσωμεν ... ἢ ὅτι πρὸς τὰ στοιχεῖα, τούτεστι τὴν γῆν καὶ τὰ λλα ὁμοίως ἐξ ὧν νοοῦμεν τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι. Om dezelfde reden oeten wij dan ook niet daarbij denken aan „Elementargeister" (Spitta, e beneden), die volgens Test. XII patr. Levi 4 en het boek Henoch :5—7 in den wereldbrand mede moeten vergaan, vooral daar deze ›orstelling zulk eene gezochte poging ter wegneming van de gevonden ›oeilijkheid van de onderscheiding tusschen οὐρ. στ. en γῆ is, dat de roote noodzakelijkheid daartoe toch eerst bewezen moet worden. Het ›rband geeft er ook niet de minste aanleiding toe, vgl. vss. 6, 7. — ›ater wordt στοιχεῖα ook c) gebruikt ter aanduiding van de eerste be-inselen, grondbestanddeelen van het weten enz., bij de Att. nog zeer elden. Gewoonlijk met eenen toegevoegden Gen., b. v. Cornut. 14: τοιχεῖον παιδείας ἐστὶ τὸ ἀφορᾶν πρὸς τὸ θεῖον κτλ. Plut. De puer. educ. 6 (12 C): δύο γὰρ ταῦτα ὡσπερεὶ στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς εἰσίν, ἐλπίς τε τιμῆς αὶ φόβος τιμωρίας. Vgl. Diog. L. 10, 37: ποιήσασθαι δεῖ καὶ τοιαύτην τινὰ πιτομὴν καὶ στοιχείωσιν τῶν ὅλων δοξῶν. Ibid. 44 = onderricht in de erste beginselen. Vgl. Galen. bij Wetstein, Gal. 4:3: μηδὲ τὰ στοιχεῖα ῆς 'Ιπποκράτους τέχνης ἐπιστάμενος. Zonder bijgevoegden Gen. Plut. Mar-›ell. 17, 5: ὑποθέσεις — καθαρωτέροις στοιχείοις γραφόμεναι. In deze be-eekenis Hebr. 5:12 διδάσκειν ὑμᾶς τινα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, waar τῆς ἀρχῆς het begrip versterkt = de allereerste beginse-en, vgl. de tegenstelling tusschen διδάσκαλος en νήπιος vss. 12, 13. In

deze, aan het latere Grieksch eigene beteekenis moet het ook, zooa-
ὅτε ἦμεν νήπιοι bewijst, Gal. 4:3 en evenzoo vs. 9 evenals Kol. 2:8, 2
beschouwd worden. Gal. 4:3 οὕτως — sc. ὡς ὁ κληρονόμος ἐφ' ὅσον χρ
νήπιός ἐστιν, ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶν — καὶ ἡμεῖς ὅτι ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τ
στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἤμεθα δεδουλωμένοι. Vgl. 3:24 ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμ
γέγονεν. 4:4 τοὺς ὑπὸ νόμον.

Daartegen zegt de bedenking van Spitta niets (bij 2 Petr. 3:1
12), dat de νήπιος tegenover den ἐπίτροπος en οἰκονόμος als ondergeschikte,
niet als leerling staat, want de ἐπίτρ. is ook als παιδαγωγός gedacht.
Evenmin beteekent veel het betoog van Ritschl, dat met στ. personen
— engelen — bedoeld zijn, omdat zij met de in de beeldspraak op-
tredende opzieners en beheerders overeen zouden stemmen, want deze
zijn alleen het beeld van de wet of liever de ondergeschiktheid aan het
is een beeld van de ondergeschiktheid onder de wet vs. 5 en deze
ondergeschiktheid, omdat zij de ondergeschiktheid van een νήπιος is, is
een δεδουλωμένος εἶναι ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τ. κ., zoodat met het begrip van
νήπιος de waarde van de wet als στοιχεῖα overeen zou stemmen. Daar
met den toestand van δεδουλωμένος ὑπὸ τὰ στ. τ. κ. het δουλεύειν τοῖς
ἀσθενέσι καὶ πτωχοῖς στ. Gal. 4:9 overeenstemt, zou de apostel den dienst
der wet van Israel — want van den tijd onder de wet en over het
verleden van het Israel Gods (6:16) spreekt hij — eveneens als afgoderij
beschouwen, wanneer hij onder στ. de engelen (4:9) verstond, al-
wanneer daarmeê de sterren, bepaald zon en maan bedoeld waren,
zooals de Grieksche exegeten hebben ondersteld (vgl. Hand. 1:42, Deut.
4:19, Jer. 8:2, Zef. 1:5, Ez. 8:15 enz.). Deze bedenking treft ook
Spitta, die de reeds vroegere verdedigde, door Hilgenfeld, Galaterbr.
S. 60 ff. met de beteekenis sterren gecombineerde, door Klöpper bij
Kol. 2:8, 20 hernieuwde opvatting van de στ. als „Elementargeister"
herhaalt, overeenkomstig de Test. Lev. 4, Henoch 1:5—7, 61:10,
75:5 (vgl. Dillmann, Das Buch Henoch, S. 185—187, Weber, Alt-
synagoge Theol. 1e Ausg. S. 167) te vinden beschouwing, volgens welke de
sterren, de natuurverschijnselen (donder, bliksem, wind, enz) evenals
de elementen niet zonder de dezen verwekkende geesten gedacht worden.
Spitta meent, dat hiertegen niet getuigt, dat Paulus 1 Kor. 10:20 enz.
evenals Plutarchus den orgiastischen eeredienst den heidenen als dienst
van de demonen, van de booze geesten beschouwde; want van dezen
dienst der demonen zou de dienst der στ. moeten onderscheiden worden,
die door de Joden als door God boven hen gestelde ἄγγελοι κοσμοκράτορες,
door de heidenen als θεοί beschouwd werden. Maar het ἐδουλεύσατε τοῖς
φύσει μὴ οὖσι θεοῖς Gal. 4:8 en het δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ θύουσιν 1 Kor.
10:20 te onderscheiden, is onmogelijk. Paulus zou dan tweeërlei goden
der heidenen, tot goden verheven engelen en booze geesten aannemen.

ıarenboven vgl. Salamonis Test. bij Fabricius, Cod. pseudepigr. V. T. 1047 ἡμεῖς ἐσμὲν τὰ λεγόμενα στοιχεῖα οἱ κοσμοκράτορες τοῦ κόσμου τού-ʼ, ἀπάτη, ἔρις, κλώθων, ζάλη, πλάνη, δύναμις, — eene rede der demonen lke duidelijk bewijst, hoe de voorstellingen van de zg. „Elementar-ister" en van de demonen onwillekeurig in elkander moesten overgaan.

Men kan niet bewijzen, dat zij ooit van elkander onderscheiden rden, wanneer men dit gevoelen niet Ps. 104 : 4, Openb. 16 : 5 in-huift. Is het evenwel even onmogelijk, dat Paulus onder de στ. over-nkomstig deze tot het gebied van het Joodsche bijgeloof behoorende orstelling de „Elementargeister" verstaat, als dat hij niet de demonen doelen kan, zoo kan hij nog minder de onderwerping aan de wet en ren dienst als zoodanig uit het oogpunt van afgoderij beschouwen, zooals t het geval zou zijn, wanneer hij Gal. 4 : 9 dienst der wet en heiden-hen godsdienst op ééne lijn stelde. Dit is evenwel niet het geval, want s. 8 enz. wordt met ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, ; πάλιν ἄνωθεν δουλεῦσαι θέλετε niet aan eenen terugkeer der lezers tot t vroegere heidendom gedacht, maar aan eenen terugkeer van de oeger heidensche en later Christen geworden Galatiërs tot den Jood-hen dienst der wet (vgl. vs. 10), wat uit Christelijk oogpunt een terug-eer is, hoewel zij niet Joden geweest zijn, nl. een terugkeer tot datgene at aan het Christendom is voorafgegaan. Vandaar ook de verduide-kende, niet alleen versterkende toevoeging πάλιν ἄνωθεν op de tweede laats = weder van begin af aan, die bij eene andere opvatting niet verklaren is. Zij keeren weder terug ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, aar zij niet zoowel hun δουλεύειν τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς herhalen, maar verhouding tot hunnen tegenwoordigen stand zich tot datgene wenden, aarmeê Israel als νήπιος begonnen is en weder van meet af beginnen il. Daarmeê is dan aangeduid, dat στ. niets anders beteekenen kan an eerste beginselen, eene verklaring, welke ook Theophylactus ent: τινὲς δὲ τὸν στοιχειώδη καὶ εἰσαγωγικὸν νόμον ἐνόησαν. Daartoe wordt ıen ook geleid, wanneer men beproeft, het woord in het Hebreeuwsch e vertalen: יְסוֹדוֹת הָעוֹלָם, waarbij Schöttgen opmerkt, dat voor een sraelietisch oor עוֹלָם = עוֹלָם הַזֶּה.

Met betrekking tot datgene wat het πλήρωμα τοῦ χρόνου gebracht ıeeft vs. 4, tot het νῦν δὲ γνόντες τὸν θν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ, ;af de verleden tijd in de voor den onmondigen, kinderlijken leeftijd ran den erfgenaam bestemde wet alleen στοιχεῖα, eerste beginselen. Als persoon beschouwd, is de wet παιδαγωγός en ἐπίτροπος geweest. Wat haren inhoud betreft, geeft zij slechts στοιχεῖα (vgl. Hebr. 9 : 19 οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος) en ook dezen zijn slechts πτωχὰ καὶ ἀσθενῆ στοιχεῖα vs. 9 (vgl. Hebr. 7 : 18 διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές), want zij geeft niet eens iets van het geheel. Zij bevat niets van de voor den erfgenaam

bestemde goederen, maar geeft slechts σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα Χῦ Kol. 2 : 17 en juist daarom kunnen en moeten zij als στ. τοῦ κόσμου aangeduid worden. Deze Gen. is niet Gen. part. zooals bij στ. ταύτης τέχνης, maar Gen. possess. of qualitatis. De wet staat tot datgene wat zij geeft, als de κόσμος tot de βασιλεία τ. θ. (1 Kor. 15 : 50), tot τὰ ἐπουράνια (vgl. 4 : 21 enz.), tot Χς (Kol. 2 : 20), tot het levensgebied van hen, die εἰς Χν gekomen zijn (Gal. 3 : 24), die met Hem tot een nieuw leven opgewekt en door Hem tot het vrije bezit zijner goederen gekomen zijn. De στοιχεῖα, welke de wet geeft, hebben, zooals de bepalingen daarvan vs. 10 bewijzen, het karakter van den κόσμος en staan tot het leven van den κόσμος in betrekking. Vgl. 2 : 20 εἰ ἀπεθάνετε σὺν Χῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου (vgl. Gal. 6 : 14 δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ κόσμῳ), τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; De wet geeft het elementair onderwijs aan hen, die nog geenen anderen levenskring hebben dan den κόσμος en daarom zijn deze στοιχεῖα de zoodanige, die tot het gebied van den κόσμος behooren en het karakter daarvan vertoonen. Vandaar Kol. 2 : 8 κατὰ τὴν παράδοσιν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χν, waar στ. τ. κ. naar zijnen inhoud waardeert wat door παράδοσις ἀνθρ. naar zijnen oorsprong aangeduid is, hier niet identisch met den νόμος παιδαγωγός, maar ook de vs. 18 bedoelde leer in zich sluitend, die uit hetzelfde oogpunt beschouwd wordt, inzoover zij zich aan de beschouwing van Gal. 3 : 21 en in 't algemeen aan de Bijbelsche voorstelling van de engelen aansluit. Dit is evenwel geheel iets anders dan de „Elementargeister", waarvan hier evenmin als Gal. 4 : 3, 9 sprake is. Het zijn eerste beginselen, die de eigenschappen der wereld, maar niet die van Christus en Zijn rijk bezitten. De oudere litteratuur zie bij Wolf, Curae Philol. bij Gal. 4 : 3. De nieuwere bij Meyer—Sieffert op Gal. 4 : 3 en Grimm, Clavis s. v. Daarenboven vgl. Delitzsch, „Horae Hebr. et talm." in het „Zeitschr. für die gesammte Luth. Theol." 1876, S. 404 ff., die στ. τ. κ. verklaart „als in Dingen der äusseren sichtbaren Welt sich bewegende" en naar τὸ ἅγιον κοσμικόν Hebr. 9 : 1 wijst.

Στοιχειόω, ώσω, de beginselen onderwijzen, Apoc. van Adam D 4, N 2.

Στοιχείωσις, ώσεως, ἡ, vorming, samenstelling, 2 Makk. 7 : 22. Tatian. 825 A. Elementaire onderwijzing, Philo I, 321, 29, Orig. I. 356 B, II, 217 B, Tat. Or. 9 : 24. Rangschikking, Epiph. III, 244 A.

Στοιχέω, -ήσω, van ὁ στοῖχος, de rij of lijn, dus eigenl. op eene rij of lijn, in hetzelfde gelid staan of gaan, en vandaar in geregelde orde gaan of volgen; in het N. T. overdr. van het inrichten van zijnen levenswandel, doorgaans met Dativ. van den regel, dien men daarbij volgt; in spreekwijzen als: στοιχεῖν τοῖς ἴχνεσί τινος = in (eig. naar) iemands voetstappen treden, zijn voetspoor volgen, Rom. 4 : 12; κανόνι τινί = zekeren regel volgen, daarnaar leven, Gal. 6 : 16, Fil. 3 : 16.

n zoo ook: πνεύματι = naar den geest leven, Gal. 5:25. Clem. Hom. O, 15 τῷ παραδείγματί τινος. Voor den Dativ. treedt eene andere contructie in de plaats Hand. 21:24, waar στοιχεῖς τὸν νόμον φυλάσσων ooveel is als: στοιχεῖς τῷ νόμῳ. Overdr. = כָּשֵׁר, voorspoed hebben, lagen, Pred. 11:6.

Στολή, ῆς, ἡ, van στέλλω (Perf. 2 ἔστολα) ik schik, rust uit, vanaar oorspr. de uitrusting, dan in 't algemeen de kleeding, het gewaad, e opschik, Gen. 27:15, 35:2, 41:14, 42, 45:22, bijz. het pronkf staatsiekleed, het ambtsgewaad. In het N. T. de benaming a) van et opperkleed, dat door voorname lieden bij feestelijke gelegenheden edragen werd, Lk. 15:22, vgl. Mk. 16:5; b) van den langen, tot de nkels reikenden mantel of tabberd der schriftgeleerden, Mk. 12:38, k. 20:46; c) van het staatsiekleed van koningen en priesters, in den emel door bloedgetuigen gedragen, Openb. 6:11, 7:9, 13, 14. In de XX vooral voor בֶּגֶד.

Στολίζω, ίσω, uitrusten, versieren, voorzien van, 1 Ezr. 1:2, 5:59, :9, 2 Ezr. 3:10.

Στολισμός, οῦ, ὁ, uitrusting, kleeding, 2 Kron. 9:4, Sir. 19:30, Ez. 42:14, Clem. A. I, 533 A.

Στολιστής, οῦ, ὁ, iemand, die over het kleederhuis was, 2 Kon. 10:22.

Στόλος, ου, ὁ, krijgstoerusting, onderneming, landleger, vloot, 1 Makk. 1:17, 2 Makk. 12:9, 14:1, 3 Makk. 7:17.

Στόμα, ατος, τό, volgens sommigen voor τόμα, van τέμνω. LXX = פֶּה. 1) = de mond, a) als lichaamsdeel α) van menschen, Mt. 15:11, 17, 18, Joh. 19:29, Hand. 11:8, 23:2, Openb. 1:16 enz.; β) van dieren = de bek of muil, Mt. 17:27, 2 Tim. 4:17, Hebr. 11:33, Jak. 3:3, Openb. 12:16, 13:2; γ) fig. wordt ook aan de aarde een mond toegekend, dien zij opent om iets, dat zich op hare vlakte bevindt, te verzwelgen, Openb. 12:16; b) als werktuig der spraak, in een aantal synekdochische of metonymische, meestal naar het Hebr. gevormde, spreekwijzen, waarin στόμα staat voor het vermogen om te spreken, of voor den sprekenden persoon, of voor het gesprokene zelf, enz.; hiertoe behooren uitdrukkingen als: ἀνοίγειν τὸ στόμα = den mond ontsluiten of open doen, d. i. zich tot spreken zetten, aanheffen, of ook eenvoudig = spreken, Mt. 5:2, 13:35, Hand. 8:32, 35, 10:34, 18:14, 2 Kor. 6:11, Openb. 13:6; ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, Ef. 6:19 = bij het openen mijns monds, d. i. waar ik mij tot spreken zet; ἀνοίγειν τὸ στόμα τινός = iemands mond openen, d. i. hem aan het spreken brengen, hem de spraak teruggeven, Lk. 1:64; στόμα, in tegenstelling van καρδία, van hetgeen iemand zegt, spreekt of verklaart, zijne woorden in onderscheiding van zijne gezindheden, Rom. 10:8, 9, 10, vgl. Mt. 12:34, Lk. 6:45; διδόναι τινὶ στόμα = iemand de gave van

spreken met de vereischte vrijmoedigheid verleenen, Lk. 21:15; ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ κρίνειν τινά = iemand naar zijne eigene woorden oordeelen, Lk. 19:22; ἐπὶ στόματός τινος = op iemands mondeling getuigenis, Mt. 18:16; ἐκ τοῦ στόματός τινος, van hetgeen uit iemands mond voortkomt, door hem gesproken wordt, b. v. φωνή, Hand. 22:14, αἰσχρολογία, Kol. 3:8; θηρεῦσαί τι ἐκ τοῦ στόματός τινος = een woord van iemand opvangen, Lk. 11:54; ἀκούειν τὶ ἀπὸ τοῦ στόματός τινος = iets uit iemands eigen mond hooren, het door hem zelven hooren verklaren of bevestigen, Lk. 22:71; λαλεῖν στόμα πρὸς στόμα (דִּבֶּר פֶּה אֶל־פֶּה, Num. 12:8, = van mond tot mond, d. i. mondeling (niet schriftelijk) met iemand spreken, 2 Joh. vs. 12, 3 Joh. vs. 14; met het oog op hetgeen God door Zijne profeten gezegd heeft, λαλεῖν (waarvoor ook een ander Verbum dicendi staan kan) διὰ στόματός τινος = door iemands mond spreken, d. i. door de woorden, welke deze gesproken heeft, Lk. 1:70, Hand. 1:16, 3:18, 21, 4:25; van hetgeen God door Zijn machtwoord in het aanzijn riep, wordt gezegd, dat het is uitgegaan διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ, Mt. 4:4 (in een citaat uit Deut. 8:3 volgens de LXX); — 2) στόμα beteekent in ruimeren zin het gelaat, het aangezicht, en vervolgens in 't algemeen de voorzijde van iets, de naar ons toegekeerde zijde, bijz. van wapenen, en vandaar στόμα μαχαίρας = de spits, de scherpte of snede van een zwaard, Lk. 21:24, Hebr. 11:34. Vgl. Gen. 34:26 פִּי־חָרֶב.

Στόμαχος, ου, ὁ, de monding of opening, oorspr. van de keel, vervolgens ook van andere lichaamsdeelen, bijz. van de maag, en vandaar = de maag zelve, 1 Tim. 5:23.

Στόμωμα, ατος, τό, het geharde of gescherpte, staal, Sir. 34 (31):26.

Στοργή, ῆς, ἡ, vriendschap, liefde, vooral van ouders en kinderen, 3 Makk. 5:32, 4 Makk. 14:13.

Στοχάζομαι, άσομαι, op iets mikken, zoeken te treffen, bedoelen, zoeken te verkrijgen, = bereiden Deut. 19:3, = navorschen Wijsh. 13:9, = leeren kennen Sir. 9:14, = belangen behartigen 2 Makk. 14:8.

Στοχαστής, οῦ, ὁ, iemand, die gist, waarzegger, Jez. 3:2, Philo I, 10, 1, Jos. B. J. 4, 4, 6.

Στοχαστικός, ή, όν, het juiste treffend, radend, Athen. 8:9.

Στοχαστικῶς, bijw. vermoedelijk, Athen. 904 B, Clem. A. I, 817 C, 928 B.

Στραγγάλη, ης, ἡ, halster, strik, Jos. Ant. 9, 4, 6, benauwdheid, Jos. Ant. 6, 1, 2.

Στραγγαλιά, ᾶς, ἡ, valstrik, list, strikvraag, Ps. 124 (125):5, Jez. 58:6.

Στραγγαλόω, ώσω, strikken, knoopen, worgen, Philo B, 57, Tob. 2:3, Ignat. 680 A.

Στραγγίζω, ίσω, uitdrukken, uitpersen, Lev. 1 : 15.

Στρατεία, ας, ἡ, van στρατεύω, de krijg of krijgstocht. In het N. T. alleen fig. van den geestelijken krijg, dien de geloovigen te voeren hebben, 2 Kor. 10 : 4 (waar τὰ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν = de wapenen, waarmede wij krijg voeren), 1 Tim. 1 : 18. Στρατεία wordt ook στρατία geschreven. Men kan dan ook 2 Kor. 10 : 4 στρατίας, niet στρατιᾶς schrijven. Vgl. Deissmann, Neue Bibelstudien, 1897, S. 9, 10.

Στράτευμα, ατος, τό = στρατεία, doch ook = στρατός, στρατιά = de leger- of krijgsmacht, in Sing. en Plur., Lk. 23 : 11, Hand. 23 : 10, 27; in Plurali ook = de legerbenden, de heirscharen, Mt. 22 : 7, Openb. 9 : 16, 19 : 14, 19.

Στρατεύω, -εύσω, van ὁ στρατός, het kamp, de legerplaats, doch vervolgens ook het leger zelf, vandaar met het leger optrekken, krijgsdienst verrichten, krijg voeren; in denzelfden zin ook (en zoo steeds in het N. T.) als Depon. Med. στρατεύομαι, -εύσομαι, a) in gewonen zin, 1 Kor. 9 : 7, 2 Tim. 2 : 4; ὁ στρατευόμενος substantive = ὁ στρατιώτης = de soldaat of krijgsknecht, Lk. 3 : 14; b) in overdr. beteekenis, α) van den strijd aan het apostel- of leeraarsambt verbonden, 2 Kor. 10 : 3, 1 Tim. 1 : 18; overdr. ook 4 Makk. 9 : 23, ἱερὰν καὶ εὐγενῆ στρατείαν στρατεύσασθαι περὶ τῆς εὐσεβείας; β) van den strijd der lusten en begeerlijkheden in 's menschen gemoed, hetzij onderling, ἐν τοῖς μέλεσιν, Jak. 4 : 1, of tegen de ziel, κατὰ τῆς ψυχῆς, 1 Petr. 2 : 11.

Στρατηγέω, ήσω, aanvoerder, de meester zijn, 2 Makk. 14 : 31.

Στρατηγία, ας, ἡ = στρατιά, leger, Judith 5 : 3.

Στρατηγός, οῦ, ὁ, van ὁ στρατός, het leger en ἄγω, dus eigenl. de veldheer, het legerhoofd, doch vervolgens ook in ruimeren zin eene benaming der Atheensche overheidspersonen, die met het beheer der krijgszaken belast waren, der Romeinsche Consuls en Praetoren, en in de steden, waar een Romeinsch bestuur gevestigd was, der twee met praetorsrang bekleede plaatselijke bevelhebbers, d. i. de duumviri van de municipiën en coloniën, aan wie ook het rechterlijk gezag in eerste instantie was opgedragen. In het N. T. wordt van στρατηγοί gesproken a) in den laatst bedoelden zin, Hand. 16 : 20 enz.; b) in dien van στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ = bevelhebbers of hoofdlieden des tempels, d. i. aanvoerders of hoofden der uit priesters en Levieten bestaande wacht, aan welke de handhaving van orde en rust binnen de omgeving des tempels (de tempel-politie) was opgedragen, Lk. 22 : 4, 52. In de Handelingen wordt slechts van één zoodanig bevelhebber gewag gemaakt, 4 : 1, 5 : 24, 26.

Στρατηλάτης, ου, ὁ, legeraanvoerder, Acta Thomae 44 : 9, 11, 20, 22.

Στρατιά, ᾶς, ἡ, van ὁ στρατός, het leger, de leger- of heirschaar.

In de LXX = צָבָא. In het N. T. overdr. ἡ οὐράνιος στρατιά of ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ, d. i. a) = het hemelsche heirleger, uit engelen bestaande, die Gods troon omringen, = צְבָא הַשָּׁמַיִם Lk. 2 : 13, b) = het heirleger des hemels, d. i. de gesternten, die om hunne ontelbare menigte en geregelden loop met legerscharen vergeleken worden, het starrenheir, Hand. 7 : 42 (Deut. 17 : 3).

Στρατιώτης, ου, ὁ, de soldaat of krijgsknecht, bijz. die van den krijg zijn beroep maakt en daarvoor betaald wordt, de huurling (μισθοφόρος); in het N. T. a) in gew. zin, Mt. 8 : 9, Mk. 15 : 16, Lk. 23 : 36, Joh. 19 : 2, 34, Hand. 10 : 7, 12 : 4 enz.; b) fig.: στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ = een krijgsknecht van J. Chr., d. i. een, die voor zijne zaak strijdt, 2 Tim. 2 : 3.

Στρατολογέω, -ήσω, van στρατολόγος (van στρατός, leger en λέγω, verzamelen), een leger verzamelende, aanwervende = een leger verzamelen, soldaten werven, in dienst nemen, Acta Petri 110 : 10, fig., 2 Tim. 2 : 4, waar ὁ στρατολογήσας zooveel is als: die hem geworven, in dienst genomen heeft.

Στρατοπεδάρχης, ου, ὁ, van στρατόπεδον en ἄρχω, de bevelhebber des legers, d. i. óf een tribunus legionis, Jos. B. J. 2, 19, 4, Dion. Hal. 10, 36, óf de praefectus praetorio, d. i. de bevelhebber der dusgenaamde cohors praetoria of keizerlijke garde te Rome, Hand. 28 : 16 in H L P, Jos. Antt. 18, 6, 6, Plin. Epp. 10, 65 (57).

Στρατοπεδεία, ας, ἡ, het legeren, het legerkamp, Joz. 4 : 3.

Στρατοπεδεύω, laten legeren, zich legeren, Gen. 12 : 9, Ex. 13 : 20. 14 : 2, 10, Num. 24 : 2. Vaak ook in het Medium.

Στρατόπεδον, ου, τό, van ὁ στρατός, het leger, en τὸ πέδον de vlakte of vlakke grond, dus eig. de legerplaats, het kamp, doch vervolgens ook metonym. = het leger zelf, Wijsh. 12 : 8, Jer. 41 (34) : 1, 48 (41) : 12. Lk. 21 : 20.

Στρατός, οῦ, ὁ, leger, krijgsvolk, 1 Makk. 4 : 35, 2 Makk. 8 : 35, 4 Makk. 3 : 8.

Στρέβλη, ης, ἡ, windas, rol, schroef, foltering, pijn. In laatst genoemde bet. Sir. 30 : 35 (33 : 26), 4 Makk. 7 : 4, 14, 8 : 11, 24, 9 : 22.

Στρεβλός, ή, όν, gedraaid, gekromd, listig, 2 Sam. 22 : 27, Ps. 17 (18) : 26, 77 (78) : 57.

Στρεβλότης, ητος, ἡ, draaiing, kromming, verkeerdheid, tegenover εὐθύτης, Aq. Spreuk. 4 : 24.

Στρεβλόω -ώσω, van στρεβλός (en dit evenals ἡ στρέβλη, rad, rol, windas, van στρέφω), winden, schroeven, draaien, uitrekken, overdr. 2 Sam. 22 : 27, eig. 3 Makk. 4 : 14, 4 Makk. 9 : 17, τὰ ἄρθρα; overdr. van de handelwijze van iemand, die, met booze bedoeling of uit onwetendheid, een verkeerden zin in eens anders woorden legt, 2 Petr. 3 : 16.

Στρεβλωτήριον, ου, τό, folteringswerktuig, pijnbank, 4 Makk. 8 : 13, ymm. Jer. 20 : 2, Orig. I, 584 A.

Στρέμμα, τος, τό, het gedraaide, στυππίου, touw, zeil van vlas, Richt. 16 : 9.

Στρεπτός, ή, όν, gedraaid, geweven, Ex. 25 : 10 (11), 23 (24), 0 : 3, 4, Deut. 22 : 12.

Στρέφω*, στρέψω, Aor. 2 pass. ἐστράφην, draaien, wenden, ook intrans. ch wenden, zooals Hand. 7 : 42. Over deze intrans. beteekenis vgl. nder ἄγω, I, bl. 85. Pass. (zie onder ἀποστρέφω) zich wenden, Hand. 3 : 46 στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη enz. In zedelijke beteekenis = zich veranderen, eene andere richting inslaan, zooals Mt. 18 : 3 ἐὰν μὴ στραφῆτε ὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία en Joh. 12 : 40 ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ήσωσι τῇ καρδίᾳ καὶ στραφῶσιν (Lchm. Tdf. Tr. W. i. p. v. ἐπιστραφῶσιν), inden wij het noch in het gewone Grieksch noch in de LXX. 1 Sam. 0 : 6 kan niet vergeleken worden ἐφαλεῖται ἐπί σε πνεῦμα κυρίου καὶ ροφητεύσεις μετ' αὐτῶν, καὶ στραφήσῃ εἰς ἄνδρα ἄλλον, nog eer 1 Kon. 8 : 37 ἔστρεψας τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ τούτου ὀπίσω, vgl. Hand. 7 : 39. Maar e moeilijkheid blijft, dat de richting niet is aangegeven. Men moet et absolute στρέφεσθαι hierbij aanhalen = zich afkeeren van de ingelagen richting zooals Ps. 78 : 9 ἐστράφησαν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, zoodat niet et waarheen, maar het vanwaar, d. i. de verandering of wending de oofdzaak is. — LXX = הפך (ook = ἀνα, ἀπο, ἐκ, ἐπι, κατα, μεταστρέφω, μεταβάλλω). — Het woord voor de zedelijk-godsdienstige verndering is שׁוּב. Zie onder ἀποστρέφειν, ἐπιστρέφειν.

Στρηνιάω, άσω = τρυφάω, weelderig leven, een ruw of ongebonden even leiden, Openb. 18 : 7, 9.

Στρῆνος, ους, τό, waarvoor ook ὁ στρῆνος, ου, eig. de ruwheid, woestheid, dan ook = de weelderigheid, ongebondenheid, Openb. 18 : 3. Voor שַׁאֲנָן, overmoed, 2 Kon. 19 : 28.

Στρογγύλος, η, ον, rond, afgerond, 1 Kon. 7 : 23, 31 A, 35, 2 Kron. 4 : 2.

Στρουθίον, ίου, τό, Diminutiv. van στρουθός, een kleine vogel in het algemeen, bijz. de musch of huismusch, Tob. 2 : 10, Job 40 : 24 (29), Ps. 10 (11) : 2, Mt. 10 : 29, 31, Lk. 12 : 6, 7.

Στρουθός, ὁ, ἡ, iedere kleine vogel, bijz. de musch; ἡ στρουθός, eig. ἡ μεγάλη στρουθός, de struisvogel, Lev. 11 : 15 (16), Job 30 : 29, Spreuk. 26 : 2, Jez. 34 : 13, 43 : 20.

Στροφεύς, έως, ὁ, hengsel, waarop eene deur draait, 1 Kon. 6 : 34, 1 Kron. 22 : 3.

Στροφή, ῆς, ἡ, het draaien, streek, list, Just. Apol. 1, 14 μαγικαί.

Στρωμνή, ῆς, ἡ, het gespreide leger, Gen. 49 : 4, Job 17 : 13, 41 : 21 (22), Ps. 6 : 6, 62 (63) : 6.

Στρωννύω of στρώννυμι, στρώσω, door letterverplaatsing voor στόρνυμι,

στορέννυμι (vgl. het Lat. sterno), spreiden, τὶ ἔν τινι τόπῳ, Mt. 21 : 8; ook met εἰς, Mk. 11 : 8; τινί scil. τὴν κλίνην of τὸ λέκτρον (wat ook bij de Classici vaak wordt uitgelaten) = het bed voor iemand spreiden, opmaken, Hand. 9 : 34; in Passivo, Partic. perf. ἐστρωμένος, wordt van een vertrek oneigenl. gezegd, dat het gespreid wordt, wanneer het van de noodige rustbanken, kussens en tapijten voorzien wordt, Mk. 14 : 15, Lk. 22 : 12.

Στρῶσις, εως, ἡ, het uitspreiden, plaveisel, Jos. B. J. 7, 8, 3 λίθων.

Στυγέω, -ήσω, haten, schuwen, een weerzin hebben, 2 Makk. 5 : 8, 3 Makk. 2 : 31.

Στυγητός, ή, όν, van στυγέω, ik haat, verafschuw, hatelijk, gehaat, Tit. 3 : 3, Philo, De decal. § 24 fin.

Στυγνάζω, -άσω, van στυγνός, somber, droevig, treurig, stug, vandaar a) eig. = treurig, verdrietig zijn of worden, ἐπί τινι = over iets, Mk. 10 : 22; Acta Petri 261 : 10 b) fig. van den hemel = er somber uitzien, d. i. betrokken, met wolken bedekt zijn, Mt. 16 : 3. — LXX = שָׁמַם, Ez. 27 : 35, 28 : 19 A, 32 : 10, verbaasd zijn.

Στυγνός, ή, όν, bedroefd, treurig, Wijsh. 17 : 5, Jes. 57 : 17, Dan. 2 : 13.

Στυλίτης, ου, ὁ, styliet, pilaarheilige. Naam, gegeven aan heiligen, die op zuilen of pilaren bij de groote steden leefden, als aan Simeon, Julianus, Daniël, Alypius en Petrus. Nilus, Epist. 2, 114, Ephes. 1604 B, Theod. Lector 172 B.

Στῦλος (ook wel στύλος geaccentueerd, doch ten onrechte, vgl. Pape en Passow in v.), ου, ὁ = ἡ στήλη = de zuil, pilaar of kolom, Exod. 26 : 15, 16, 17, a) eigenl. στῦλος πυρός = vuurzuil, vuurkolom, Exod. 13 : 21, 22, 14 : 19, Openb. 10 : 1; b) overdr. = de steunpilaar, van personen gezegd, die door hun aanzien en waardigheid eene zaak ondersschragen, Gal. 2 : 9, 1 Clem. 5 : 2 vgl. Openb. 3 : 12; van de gemeente als draagster en handhaafster der Christelijke waarheid, 1 Tim. 3 : 15

Στύππιον, τό = στυπεῖον, στυππεῖον, zie onder στιππύον.

Στυράκινος, η, ον, van στύραξ, van storaxhout (welriekend hout) = לִבְנֶה, Gen. 30 : 37.

Στωϊκός, ή, όν, van ἡ στοά, Stoïsch, Stoïcijnsch, benaming van zekere Grieksche wijsgeeren, ontleend aan de Stoa, eene welbekende galerij te Athene, waarin Zeno, de stichter der school, zijne lessen gaf, ἡ ποικίλη στοά: οἱ Στωϊκοὶ Φιλόσοφοι, Hand. 17 : 18.

Σύ, σοῦ, σοί, σέ, in Plurali ὑμεῖς, ὑμῶν, ὑμῖν, ὑμᾶς, Pron. personale van den 2den persoon, gij, van u, enz.; het staat a) in de Casus obliqui overal waar de aard der toespraak zulks vereischt, met of zonder nadruk, in het eerste geval b. v. Mt. 2 : 6, 27 : 19, Joh. 17 : 7, 8, 21 Hand. 26 : 29, Rom. 11 : 13, 2 Kor. 8 : 9; daarentegen b) in Nominativo

lleen waar de toegesproken persoon met nadruk op den voorgrond ordt geplaatst, en dus b. v. waar hem iets gezegd wordt, dat bepaald em alleen geldt of hem van anderen onderscheidt, Mt. 16 : 16, Lk. : 18, Joh. 1 : 43, 50; of waar de rede zich in het bijzonder tot hem icht, Mt. 2 : 6, 11 : 23, Lk. 1 : 76; of waar verschillende personen, die ets met elkander gemeen hebben, afzonderlijk worden opgenoemd, Iand. 11 : 14, 16 : 31; vooral bij tegenstelling met andere personen, etzij die door den spreker zelven met zoovele woorden gemaakt wordt, It. 3 : 14, 11 : 3, Joh. 21 : 22, Hand. 10 : 15, Jak. 2 : 3, of dat zij in et verband ligt opgesloten, Mt. 14 : 28, Mk. 6 : 37, Lk. 28 : 18; hiertoe ehoort niet de uitdrukking, Mt. 26 : 25, 64, 27 : 11: σὺ εἶπας, σὺ λέγεις = gij hebt het gezegd, gij zegt het = het Rabbijnsche אַמְרְתְּ, gij hebt elijk. Vgl. G. Dalman, Die Worte Jesu, 1898, S. 254; c) de Genitiv. σοῦ, ὑμῶν, met een Nomen Substantiv. verbonden, en hetzij daar vóór f achter geplaatst, door het Art. daarvan al of niet gescheiden, heeft eer vaak de beteekenis van het Pron. poss. σός, σή, σόν, ὑμέτερος, α, ον = van u, d. i. uw, uwe, uw, terwijl σοῦ in dat geval als eene enklitische partikel behandeld wordt en dus zijn accent verliest, Mt. 4 : 7, 5 : 23, 6 : 4, 15 : 18, Lk. 1 : 13, 4 : 23, 6 : 10, 15 : 30, enz.

Συγγένεια, ας, ἡ, eigenl. de verwantschap, d. i. de gelijkheid van afkomst of geslacht; vervolgens, als Abstr. pro Concreto, = iemands verwanten, nabestaanden, zijne familie of maagschap, Gen. 12 : 1, 50 : 8, Ex. 6 : 14, Lk. 1 : 61, Hand. 7 : 3, 14.

Συγγενής, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van σύν en τὸ γένος, het Lat. cognatus, eig. met iemand geboren, hem aangeboren, doch vervolgens ook van dezelfde afkomst, hetzelfde geslacht, d. i. verwant; ὁ συγγενής substantive = de bloedverwant of nabestaande, Lev. 18 : 14, 20 : 20, 25 : 45, Mk. 6 : 4, Lk. 1 : 36, Joh. 18 : 26, Hand. 10 : 24, Rom. 9 : 3 (waar het in eenigszins wijderen zin van stam- of landgenooten verstaan moet worden), 16 : 7 enz.

Συγγίνομαι, -ενήσομαι, met iemand samenzijn, met iemand leven, Gen. 19 : 5, 39 : 10, Dan. Sus. 11, 39.

Συγγνώμη, ης, ἡ. Zie deel I, bl. 459.

Συγγνωστός, ἡ, όν, vergefelijk, te verontschuldigen, Wijsh. 6 : 6 ἐλέους medelijden verdienend, 13 : 8.

Συγγραφή, ῆς, ἡ, het opschrijven, schriftelijke bepaling, schikking, Tob. 7 : 14, Job 31 : 35, Jez. 58 : 6, Arist. 108 : 25.

Συγγυμνασία, ας, ἡ, gemeenschappelijke oefening, omgang, Wijsh. 8 : 18.

Συγκάθημαι, mede of te zamen zitten, nederzitten, μετά τινος = met of bij iemand, bij wien men zich gevoegd heeft, Mk. 14 : 54; τινί = met iemand, d. i. in denzelfden kring, Hand. 26 : 30.

Συγκαθίζω, -ίσω, a) transit. = mede (d. i. met of te zamen met

iemand) zetten, plaatsen, τινὰ ἐν τινι τόπῳ, Ef. 2 : 6; b) intransit. = bij elkaar gaan zitten, plaats nemen, zich nederzetten, Gen. 15 : 11, Ex. 18 : 13, Num. 22 : 27, Lk. 22 : 55.

Συγκαίω, -αύσομαι, tegelijk in brand steken, pass. van hitte verteren, Gen. 31 : 40, 1 Kon. 7 : 49 A, Job 16 : 17 (16).

Συγκακουχέω, -ήσω, mede (te zamen met anderen) mishandelen; in Passivo συγκακουχοῦμαί τινι = met iemand mishandeling ondergaan, Hebr. 11 : 25.

Συγκαλέω, -έσω, bijeen- of samenroepen, Ex. 7 : 11, Joz. 9 : 22, 10 : 24, 22 : 1 = קָרָא, van de soldaten eener zelfde σπεῖρα, Mk. 15 : 16; van de leden eener raadsvergadering, Hand. 5 : 21; in Medio συγκαλοῦμαι = bij zich roepen, bij of om zich verzamelen, Lk. 9 : 1, 23 : 13, Hand. 10 : 24, 28 : 17, en volgens sommige Hss. ook Lk. 15 : 6, 9, waar andere getuigen evenwel het act. lezen.

Συγκαλύπτω, -ψω, eig. mede bedekken, doch vervolgens ook in de versterkte beteekenis van het simplex = be- of toedekken (tegenstelling van ἀποκαλύπτω), Lk. 12 : 2.

Συγκάμπτω, -ψω, samenbuigen, krommen, Richt. 5 : 27; fig. τὸν νῶτον τινος = iemands rug, onder het juk eener slaafsche dienstbaarheid, Rom. 11 : 10, in een citaat uit Ps. 69 : 24 naar de LXX.

Συγκαταβαίνω, -βήσομαι, mede afgaan, afkomen, afdalen, zich met anderen van eene hoogere naar eene lager gelegene plaats begeven, Ps. 48 (49) : 17, Hand. 25 : 5.

Συγκατάθεσις, εως, ἡ, de overeenstemming, overeenkomst, μετά τινος = met of tusschen iets, 2 Kor. 6 : 16.

Συγκατατίθημι, -θήσω, nederzetten, tegelijk of bij elkander nederzetten; in Medio, en zoo ook in het Perf. pass. συγκατατέθειμαι, zich bij elkander plaatsen, voegen, d. i. overdr. = zich vereenigen, instemmen, τινί = met iets, Ex. 23 : 1, 32, Lk. 23 : 21.

Συγκαταψηφίζω, -ίσω, in Medio eig. mede of samen tegen iemand stemmen, veroordeelen, verwijzen, Plut. Them. 21, doch vervolgens ook in den ruimeren zin van bij stemming aanwijzen, benoemen, en vandaar in Passivo = mede benoemd of verkozen worden, Hand. 1 : 26.

Συγκεράννυμι, of συγκεραννύω, -κεράσω, Perf. pass. -κέκραμαι (Hebr. 4 : 2 in sommige Hss. ook -κεκέρασμαι), eig. ondereen of dooreen mengen, Dan. 2 : 43, 2 Makk. 15 : 39, doch vervolgens ook = ineen- of samenvoegen, samenstellen, van een lichaam naar zijne deelen beschouwd, 1 Kor. 12 : 24; overdr. in Passivo = tot één geheel verbonden zijn, gepaard gaan met, Hebr. 4 : 2.

Συγκηδεύω, -σω, tegelijk begraven, Jos. Ant. 7, 15, 3.

Συγκινέω, -ήσω, het Lat. commoveo = (anderen met zich) in beweging of op de been brengen, Hand. 6 : 12.

Συγκλάω, -σω, samenbreken, verbreken, Ps. 45 (46): 9, 74 (75): 10, 5 (76): 3 B, Sir. 28 : 17.

Σύγκλεισμα, ατος, τό, lijst, 1 Kon. 7 : 29, 35, 36, 2 Kon. 16 : 17.

Συγκλεισμός, οῦ, ὁ, insluiting, belegering, nauwe plaats, gevangenis, Sam. 22 : 46, Job 28 : 15, Hoz. 13 : 8, 1 Makk. 6 : 21, Clem. R. 1, 55, lem. A. I, 1137 A.

Συγκλειστός, ή, όν, ingesloten, 1 Kon. 7 : 10.

Συγκλείω, είσω, a) eig. = insluiten, opsluiten, toesluiten, Gen. 16 : 2, 0 : 18, Ex. 14 : 3, τινά = iemand gevangen zetten, vastzetten; πλῆθος ἰχθύων = eene menigte visch (in een net) bezetten of vangen, Lk. 5 : 6;) overdr. met εἰς of ὑπό τινα of τί = onder de macht van iemand of its brengen, gevangen houden, εἰς ἀπείθειαν, Rom. 11 : 32; ὑπὸ ἁμαρτίαν, ial. 3 : 22 (waar ἡ γραφή staat voor: God naar het getuigenis der chrift); ὑπὸ νόμον, Gal. 3 : 23.

Συγκληρονόμος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, mede erfgerechtigd, Ef. 3 : 6; substantive, ὁ συγκληρονόμος = de mede-erfgenaam, Rom. 8 : 17, Hebr. 1 : 9, 1 Petr. 3 : 7.

Συγκλητικός, ή, όν, samenroepend, Acta Petri 78 : 4. Ὁ συγκλ. = le raadsheer.

Συγκλύζω, -ύσω, overstroomen, Hoogl. 8 : 7, Wijsh. 5 : 22, Jez. 43 : 2.

Συγκλώθω, -ώσω, samenspinnen, vereenigen, Eus. III, 448 E.

Συγκοινωνέω, -ήσω, deelgenoot zijn, deel hebben; overdr. τινί = zich nlaten, gemeenschap hebben met, deel hebben aan, b. v. τοῖς ἔργοις τοῦ κότους, ταῖς ἁμαρτίαις τινός, Ef. 5 : 11, Openb. 18 : 4; = deel nemen, leelneming gevoelen, b. v. met iemands smart, τινί, Fil. 4 : 14.

Συγκοινωνός, οῦ, ὁ, ἡ, όν, τό, mede deelhebbend of deelachtig, deelgenoot, adjective en substantive, τινός en ἔν τινι, van de zaak waaraan nen met anderen deel heeft, of waarin men met hen deelt, Fil. 1 : 7, Openb. 1 : 9; συγκοινωνός τινος γενέσθαι = mede aan iets deel verkrijgen, iets mede deelachtig worden, Rom. 11 : 17, 1 Kor. 9 : 23.

Σύγκοιτος, ου (κοίτη), bijslaap, Micha 7 : 5 concubina, Hippol. Haer. 460, 30, Hier. I, 633.

Συγκομιδή, ῆς, ἡ, het samendragen, samenlezen, Arist. 103 : 3.

Συγκομίζω, ίσω, samen wegdragen, van een doode = begraven, ter aarde bestellen, Hand. 8 : 2.

Συγκοπιάω, άσω, mede arbeiden, zwoegen, moede worden, Ignat. 724 B.

Συγκόπτω, -όψω, slaan, straffen, te gronde richten, Gen. 34 : 30, Ex. 30 : 36, Deut. 9 : 21.

Σύγκριμα, ματος, τό, samenstelling, vermenging, Richt. 18 : 9 A = wijze, Sir. 35 (32) : 5 = harmonie van tonen, 17 = verontschuldiging.

Συγκρίνω, -νῶ, a) = bij elkander zoeken of uitzoeken, zoodat men

het passende bijeenvoegt, vereenigen, uitleggen, Gen. 40 : 8, 16, 22. 41 : 12, 13, 15, en vandaar (in tegenstelling van διακρίνω) het gelijksoortige verbinden, b. v. πνευματικοῖς πνευματικά, 1 Kor. 2 : 13; b) = bij elkander of samen beoordeelen, d. i. vergelijken, meten, b. v. ἑαυτὸν τινι = zich zelven bij of met iemand, 2 Kor. 10 : 12.

Σύγκρισις, εως, ἡ, samenstelling, vereeniging, uitlegging, Gen. 40 : 12, 18, Num. 9 : 3, 29 : 6, 11, Richt. 7 : 15.

Σύγκριτος, ον, ook συγκριτός, ή, όν, samengesteld, te vergelijken, Philo I, 159, 44, Orig. I, 972 C.

Συγκροτέω, -ήσω, ineenslaan, Num. 24 : 10, samenstellen, voorbereiden, gereed maken, doen veroorzaken of bewerken, Philo II, 16, 40; 562, 40; Orig. I, 781. — Pass. het knikken van de knieën, Dan. 5 : 6.

Συγκρότημα, ατος, τό, wat samengebracht is, verzamelde menigte, vergadering, Eus. II, 169 C, Athan. I, 544, 552 C.

Συγκρότησις, εως, ἡ, samenkomst, Eus. II, 968, 492 ἐπισκόπων.

Συγκρούω, -σω, ineenslaan, tot vijand maken, Tat. Or. 4 : 21, 28 : 16.

Συγκύπτω, -ψω, zich ineen- of samenbuigen, gebukt of gebogen gaan, Lk. 13 : 11, waar het Partic. praes. met ἦν het duurzame van den toestand uitdrukt.

Συγκυρέω, -ήσω, samentreffen, elkander ontmoeten, aangrenzen, Num. 21 : 25, 35 : 4, Deut. 2 : 37, 3 : 4 B[1], 1 Makk. 11 : 34.

Συγκυρία, ας, ἡ, min gebr. vorm voor ἡ συγκύρησις en evenals dit van συγκυρέω samentreffen, toevallig gebeuren, het toeval; κατὰ συγκυρίαν = bij toeval, toevallig, Lk. 10 : 31.

Συγχαίρω, Aor. 2 pass. -εχάρην, waarvan het Perf. act. -κεχάρηκα en hiervan weder de gewone vorm van het Fut. -χαρήσομαι, composit. van χαίρω, zich mede verheugen of verblijden, τινί = met iemand blijde zijn, Lk. 1 : 58, 15 : 6, 9, Fil. 2 : 17, 18, τῇ ἀληθείᾳ = met de waarheid, als persoon gedacht, 1 Kor. 13 : 6; fig. van de leden des lichaams, die, door de verheerlijking van één, allen aan luister winnen, 1 Kor. 12 : 26, waar de Dativ. uit het verband kan worden bijgedacht. Men heeft συγχ. Fil. 2 : 17, 18 ook wel door gelukwenschen vertaald (zoo Lightfoot, Comm. t. d. pl.), wat grammatisch mogelijk is (vgl. 3 Makk. 1 : 8, Barn. 1 : 3), maar wat in het verband geenen zin geeft. Vgl. Haupt, Comm. 1897, t. d. pl.

Συγχαρητικός, ή, όν, gelukwenschend, Philo I, 81, 21, 22; Jos. B. J. 4, 10, 6.

Συγχέω, bij latere schrijvers ook συγχύνω (waarvan het Impf. συνέχυνον, voor συνέχεον, Hand. 9 : 22, vgl. 21 : 27), Fut. -εύσω, Perf. pass. -κέχυμαι, Aor. 1 -εχύθην, composit. van χέω, ik giet, stort, laat loopen. van vloeistoffen gezegd, en vandaar eig. dooreenstorten, door elkander laten loopen; overdr. (en alleen in den zin in het N. T.) a) in verwar-

ıg of opschudding brengen, van eene volksbeweging, Hand. 21: 27, 31, Passivo = verward, vol verwarring zijn, van eene vergadering, Hand.) : 32; b) = in de war of van zijn stuk brengen, (vgl. het Lat. conndo) τινά, Hand. 9: 22; in Passivo = van zijn stuk geraken, ont·eren, ontstellen, Hand. 2: 6.

Συγχράομαι, -ήσομαι, Depon. Med., eig. mede of samen gebruiken, ınieten; τινί = gemeenschap houden, verkeeren of omgang hebben et iemand (vgl. het Lat. consuetudine alicujus uti), Joh. 4: 9 volgens ' A B C enz.

Συγχύνω, zie op συγχέω.

Σύγχυσις, εως, ἡ, van συγχέω, het dooreen loopen, de vermenging; verdr. = de verwarring, de onrust, opschudding (Lat. confusio), en. 11: 3, Hand. 19: 29, Philo I, 7, 26, Orig. I, 1053 C.

Συγχωρέω, -ήσω, tezamen gaan, zich vereenigen, toestaan, Impers. ebeuren. Impers. Pass. Συγχωρεῖται, het is geoorloofd, Daniël Bel 25, Makk. 4: 9, 11: 15, 18, 24, 35, Eus. II, 833 C. Vergeven, Apocr. oseph. Narr. 3, 3 συγχώρησόν μοι τὰς ἁμαρτίας μου. Συγχώρησον beteeent pardon, vergeef mij, Apophth. 188 D.

Σύγχωρησις, εως, ἡ, toestemming, vergeving, Orig. VII, 40 C, Eus. ', 276, Athen. 56: 13.

Συγχωρητικός, ή, όν, vergevend, vergevensgezind, Orig. III, 1193 C, Eus. VI, 580 D.

Συζάω, -ήσω, mede of tezamen leven, 2 Kor. 7: 3 (waar het, gelijk ok elders, tegenover συναποθανεῖν staat); τινί = met iemand, Rom. : 8, en zoo ook 2 Tim. 2: 11, waar de Dativ. Χριστῷ uit het verband noet worden bijgebracht.

Συζεύγνυμι, -ζεύξω, Aor. 1 συνέζευξα, ik span aan, van trekdieren, lie in het tuig gezet worden, vandaar eig. samen aanspannen; overdr. = paren, samenvoegen, verbinden, van man en vrouw, Mt. 19: 6, Mk. 10: 9.

Συζητέω, -ήσω, eigenlijk mede of tezamen zoeken, onderzoeken, en vandaar, met het oog op zaken waarover men het oneens is = het Lat. disputare = eene (hetzij vriendschappelijke of vijandige) woordenwisseling hebben, strijden, redetwisten, absolute, Mk. 12: 28, Lk. 24: 15, Heracl. 31: 3; door eene indirecte vraag gevolgd, Mk. 9: 10, Lk. 22: 23; τινί = met iemand, Mk. 8: 11, 9: 14, Hand. 6: 9; in denzelfden zin ook πρός τινα, Mk. 9: 16, Hand. 9: 29; πρὸς αὐτούς of ἑαυτούς = onder elkander, Mk. 1: 27, Lk. 22: 23.

Συζήτησις, εως, ἡ, het gemeenschappelijk onderzoek, en vandaar = het Lat. disputatio = de woordenwisseling, de strijd of redetwist, Hand. 15: 2 (volgens enkele minuskelhss., de ander get. ζήτησις), 7, 28: 29.

Συζητητής, οῦ, ὁ, van συζητέω, eig. die mede onderzoekt, zich in geleerde onderzoekingen mengt, daarin medespreekt, disputeert, de twistredenaar, 1 Kor. 1 : 20 (aangehaald Ignat. ad Eph. 18), waar men aan onderwijzers der wetenschap te denken heeft, gelijk de sophisten en rhetoren bij de Grieken waren.

Συζυγία, ας, ἡ, syzygia = σύζευξις, vereeniging. Huwelijk, conjugium, Just. Apol. 2, 2, Clem. A. I, 1189, Eus. H. e. 3, 30. Vereeniging van aeonen, Iren. 448.

Σύζυγος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van συζεύγνυμι, in hetzelfde tuig gespannen, en vandaar bij elkander behoorende; ὁ σύζυγος substantive en overdr. = de broeder of makker, medearbeider, ambtgenoot, Fil. 4 : 3.

Συζωοποιέω, -ήσω, mede levend maken; in het N. T. overdr. van geestelijk dooden, die tot een geestelijk leven opgewekt worden, Χριστῷ of σὺν Χριστῷ = met Christus, d. i. in gemeenschap met den opgewekten Christus, wiens dood voor de zijnen, gelijk voor Hem zelven, de weg tot een eeuwig zalig leven geworden was, Ef. 2 : 5, Kol. 2 : 13.

Συκάμινος, ου, ἡ, de moerbeziënboom = שִׁקְמָה, 1 Kon. 10 : 27, 1 Kron. 27 : 28, 2 Kron. 1 : 15, ook Lk. 17 : 6, waar sommigen, naar het schijnt ten onrechte, aan denzelfden boom willen gedacht hebben, die 19 : 4 συκομορέα heet.

Συκῆ, ῆς, ἡ, samengetrokken uit συκέα, de vijgeboom, die met den wijnstok en den olijfboom tot de boomsoorten behoorde, welke in Palestina het meest en zorgvuldigst gekweekt worden, Gen. 3 : 7, Num. 13 : 24, Mt. 21 : 19 enz., 24 : 32, Mk. 11 : 13 enz., 13 : 28, Lk. 13 : 6, 7, 21 : 22, Joh. 1 : 49, 51, Jak. 3 : 12, Openb. 6 : 13. LXX = תְּאֵנָה.

Συκομορέα (in de Hss. ook συκομωρέα en συκομοραία geschreven), ας, ἡ = ἡ συκόμορος = de wilde of moerbei-vijgeboom, welks vruchten, door hunne plaatsing aan den stam, zoowel als door geur en smaak, op gewone vijgen gelijken, terwijl de bladeren meer met die van den moerbeziënboom overeenkomen. Zie Lk. 19 : 4, waar een andere boom schijnt bedoeld te zijn, dan die 17 : 6 συκάμινος heet.

Σῦκον, ου, τό, de vijg, de vrucht van den vijgeboom, Mt. 7 : 16, Mk. 11 : 13, Lk. 6 : 44, Jak. 3 : 12. LXX = תְּאֵנָה.

Συκοφαντέω, -ήσω, van ὁ συκοφάντης en φαίνω, aanwijzen, aan den dag brengen, eig. de sykophant, d. i. de vijgenaanbrenger of -verklikker, de benaming van een Atheensch ambtenaar, die tegen den smokkelhandel in vijgen waken, en zoo dezen tegen het verbod werden uitgevoerd, daarvan kennis geven moest. Daar zulk een sykophant geacht werd vaak laag en hebzuchtig genoeg te zijn om óf anderen valsch aan te klagen, óf hun allerlei kwellingen (chicanes) aan te doen, ten einde zich door hen te laten omkoopen, en hij om die reden als twistzoeker en afzetter bekend stond, werd die benaming in het gemeene spraak-

͘bruik sedert Aristophanes toegepast op allen, die van hunne macht isbruik maakten om anderen af te zetten, te berooven. Vandaar ικοφαντέω = als een sykophant handelen, d. i. plagen, afzetten, be-)oven, τινά, Gen. 43 : 18, Lev. 19 : 11, Job 35 : 9, Lk. 3 : 14; τινός τι = iemand te veel afnemen, Lk. 19 : 8.

Συκοφάντης, ου, ὁ, sykophant, valsche aanklager, verdrukker, Ps. 71 2) : 4, Spreuk. 28 : 16.

Συκοφαντία, ας, ἡ, het werk verrichten van een sykophant, valsche ınklacht, laster, verdrukking, Ps. 118 (119) : 134, Am. 2 : 8, Passio erpet. 65 : 15.

Συκών, ῶνος, ὁ, ficetum, tuin van vijgeboomen, vijgeboom, Am. 4 : 9, ͘r. 5 : 17.

Συλαγωγέω, -ήσω, van τὸ σῦλον, de buit of roof en ἄγω, als buit egvoeren. In overdracht. zin Kol. 2 : 8: τινὰ διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ ·νῆς ἀπάτης = iemand door wijsgeerige drogredenen tot zijne zienswijze f partij overhalen. Vgl. ook Tat. Or. 25 : 4.

Συλάω, -ήσω, van τὸ σῦλον, de buit of roof, berooven, plunderen. ı hyperbolischen zin 2 Kor. 11 : 8.

Συλλαβομαχέω, -ήσω, over woorden strijden, Philo I, 526, 46.

Συλλαλέω, -ήσω, samen spreken; τινί en μετά τινος = met iemand preken, in gesprek zijn, zich onderhouden, Mt. 17 : 3, Mk. 9 : 4, Lk. : 30; = met iemand spreken, in den zin of met het nevenbegrip van aadplegen, Lk. 22 : 4, Hand. 25 : 19, πρὸς ἀλλήλους = onder elkander preken, Lk. 4 : 36.

Συλλαμβάνω, -λήψομαι, Perf. συνείληφα, Aor. 2 συνέλαβον, Aor. 2 ass. συνελήφθην, a) = mede nemen, met aanwending van geweld of list; ινά = iemand als gevangene met zich voeren, hem gevangen nemen, atten, grijpen, Mt. 26 : 55, Mk. 14 : 48, Lk. 22 : 54, Joh. 18 : 12, land. 1 : 16, 12 : 3, 23 : 27, Passio Perp. 63 : 19; eene enkele maal in ezen zin ook in Medio, Hand. 26 : 21; τί, van den buit dien men ıaakt, b. v. ἄγραν ἰχθύων = eene vangst van visschen doen, Lk. 5 : 9;) = aannemen, tot zich nemen, in den zin van ontvangen, d. i. wanger worden, absolute = הָרָה, Gen. 4 : 1, 17, 25, 19 : 36, Lk. 1 : 24; ıg. van de ἐπιθυμία, ale eene wellustige verleidster gedacht, Jak. 1 : 15; net bijvoegingen als: ἐν γαστρί, ἐν τῇ κοιλίᾳ, Lk. 1 : 31, 2 : 21; υἱόν = an een zoon zwanger zijn, Lk. 1 : 36; c) in Medio συλλαμβάνομαι (bij le klassieken in deze beteekenis ook in Activo) = gezamenlijk ter hand ıemen, aanvatten, en vandaar ook in den ruimeren zin van bijstaan, ıelpen, behulpzaam zijn, τινί, Lk. 5 : 7, Fil. 4 : 3.

Συλλέγω, -ξω, bijeenlezen, verzamelen, vergaderen, a) = inzamelen er bewaring, τὶ ἀπό τινος en ἔκ τινος = iets van iets, b. v. vruchten van een boom of plant, Mt. 7 : 16, Lk. 6 : 44, τὶ εἴς τι praegnant =

iets, dat men bijeengelezen heeft ergens ter bewaring in doen, Mt. 13:48; b) = bijeenzoeken om weg te doen, te verwijderen, τί, Mt 13:28, 29, 30, 40; τὶ ἔκ τινος, Mt. 13:41. LXX vooral voor לקט.

Συλλήπτωρ, -ορος, ὁ, helper, Test. Abrah. A 97.

Συλλογίζομαι, -ίσομαι, Depon. Med., iemand door bewijzen overtuigen, Acta Petri 158:14, = het Lat. secum reputare = berekenen, overwegen, bij zichzelven overleggen, zonder en met πρὸς ἑαυτόν, Lk. 20:5.

Συλλοχάω, -ήσω, bijeenbrengen, 1 Makk. 4:28.

Συλλοχισμός, οῦ, ὁ, census, het tellen van het getal inwoners van een land, 1 Kron. 9:1.

Συλλυπέω, -ήσω, mede of te gelijk bedroeven; in Passivo en Med. συλλυποῦμαι = zich mede bedroeven, medelijden hebben of begaan zijn, ἐπί τινι = over of met iets, Mk. 3:5.

Συμβαίνω, -βήσομαι, Perf. συμβέβηκα, Aor. 2 συνέβην, ik ga of treed, eig. = samengaan, samentreden, overeenstemmen, samenkomen, Athen. 54:1, doch vervolgens ook in den overdr. zin van ons: samenloopen, treffen, en vandaar in ruimeren zin = gebeuren, geschieden, voorvallen, συμβαίνει τί τινι = iemand treft of overkomt iets, Mk. 10:32, Hand. 20:19, 1 Petr. 4:12, 2 Petr. 2:22; τὸ συμβεβηκός τινι = hetgeen aan iemand is gebeurd of voorgevallen, Hand. 3:10; met dubb. Nominatief van Subjekt en Praedikaat = iets als of bij wijze van iets, 1 Kor. 10:11 (indien daar ten minste met DEFGL τύποι, en niet met ℵABCK τυπικῶς moet gelezen worden); het neutr. plur. τὰ συμβεβηκότα absoluut = het gebeurde, de voorvallen waarover gesproken is, Lk. 24:14. συμβαίνει, bijz. in Aor. 2 συνέβη, impersonaliter, met Acc. c. Inf. = het geschiedt of gebeurt, Hand. 21:35.

Συμβάλλω, -βαλῶ, Aor. 2 -έβαλον, eigenl. samenwerpen, -leggen, -brengen, -voegen, enz., vervolgens a) in Activo α) τινί, scil. λόγους (dat echter ook bij de Classici vaak ontbreekt) = sermones conferre, woorden of reden samenvoegen, d. i. woorden wisselen, in gesprek treden met iemand, Hand. 17:18; πρὸς ἀλλήλους = zich onderling beraden, overleggen, Hand. 4:15; β) τινά = verschillende dingen samenleggen om ze samen te rijmen, ze in hun onderling verband te verstaan, d. i. ze overwegen, er over nadenken, Lk. 2:19, Jos. Antt. 2, 5, 3 συμβάλλων τῷ λογισμῷ τὸ ὄναρ; γ) intransit. = samentreffen, τινί = met iemand op hetzelfde punt met hem aankomen, Hand. 20:14, waar εἰς de voorafgaande beweging naar het ontmoetingspunt aanduidt; τινὶ εἰς πόλεμον = met iemand aan den slag geraken, tot een treffen komen, handgemeen worden, Lk. 14:31; b) in Medio συμβάλλομαι = van het zijne samenbrengen, bijdragen, helpen, πολύ τινι = iemand veel voordeel aanbrengen, van veel nut zijn, Hand. 18:27.

Σύμβαμα, ατος, τό, toeval, Sm. Pred. 3:19.

Συμβασιλεύω, -εύσω, medeheerschen, als koning, τινί = met iemand, Kor. 4:8, 2 Tim. 2:12, waar de Dativ. (τῷ Χριστῷ) uit het verband oet worden bijgebracht.

Σύμβασις, εως, ἡ, het samengaan, overeenkomst, verdrag, Jos. pion 1, 14.

Συμβαστάζω, -άσω, mededragen, vergelijken, Job 28:16, 19, Orig. I, 381 C.

Συμβατήριος, ον, verzoenend, Philo I, 113, 48, Jos. Ant. 14, 4, 2.

Συμβιβάζω, -άσω, van βιβάζω, ik doe of laat gaan, a) = samentot elkander brengen, samenvoegen, samenhechten, verbinden, in ıssivo fig. van het lichaam van Christus, d. i. de gemeente, Ef. 4:16, ol. 2:19, van de harten der geloovigen, die door den band der liefde ›reenigd zijn, Kol. 2:2; b) τινά = iemand met zich doen gaan, medeɜmen, of = ergens gezamenlijk heen brengen, door gemeenschappelijken ındrang voortstuwen of -duwen, in welke beteekenis συμβιβάζω echter ɜrgens voorkomt dan (als variant van προβιβάζω) Hand. 19:33; c) met ι = in den geest bijeenstellen, en vandaar door vergelijking en gevolgekking tot een besluit komen of brengen, d. i. óf = besluiten, opaken, verstaan, Hand. 16:10, óf = leeren, bewijzen, betoogen, and. 2:22; d) uit deze laatste beteekenis schijnt ook te zijn voortɜvloeid die van onderwijzen, onderrichten, welke συμβιβάζω τινά in het ıtere spraakgebruik verkregen heeft, 1 Kor. 2:16, waar het in navolıng der LXX ter vertaling van het Hebr. הוֹדִיעַ (Jez. 40:13) gebezigd ordt, Exod. 4:12, 18:16, Lev. 10:11.

Σύμβιος, ον, levend met, Philo I, 240, Acta Thomae 66:12. Ἡ ὑμβιος, de vrouw en ὁ σύμβιος, de man, Philo, I, 527, 49, Patriarch. 084, Herm. Vis. 2, 2, Ignat. 724 A, Clementin. 13, 5.

Συμβίωσις, εως, ἡ, het leven met elkander, gezelschap, Wijsh. :3, 9, Jos. B. J. 2, 8, 7.

Συμβολή, ῆς, ἡ, het bijeenwerpen of brengen, bijdrage, samenɔeging, Ex. 26:4 B[1], 5, 10, 24 A, 28:28, = maaltijd, Spr. 23:20.

Συμβολοκοπέω, -ήσω, brassen, Deut. 21:20, Sir. 9:9, 18:33.

Συμβολοκόπος, ου, ὁ, brasser, Aq. Spreuk. 23:21, 28:7.

Σύμβολον, ου, τό, symbolum, kenteeken, symbool, Just. Tryph. 120. 'an den doop, Orig. I, 988 A. Van het avondmaal, Eus. IV, 89 D. 'an het kruis, Prisc. 160, 12. Van de geloofsbelijdenis = πίστις, Laod. , Cyrill. A. X, 180 D, Cassian. II, 146 A, Tertull. II, 156, 157, 889. - Het woord is afkomstig van het spraakgebruik eenmaal in eere bij e Grieksche mysteriën. Vandaar is het overgegaan op de belijdenis, ene inwijdings- of herkenningsleuze, af te leggen bij den doop en van ıeze mondelinge op de geschrevene belijdenis.

Συμβουλεύω, -εύσω, a) in Activo, raden, aanraden, τινί, met Infinit.

finali, Openb. 3 : 18; met ὅτι, Joh. 18 : 14; b) in Medio συμβουλεύομαι, Aor. 1 συνεβουλευσάμην = zich met anderen beraden, raadplegen, beraadslagen, met Infinit. finalis, Hand. 9 : 23; met ἵνα c. Conj. ter omschrijving van den Infinit., Mt. 26 : 4, Joh. 11 : 53 (waar echter ook het simplex gelezen wordt). In de LXX vooral voor יָעַץ en נוֹעַץ.

Συμβουλία, ας, ἡ, raad, beraadslaging, 1 Kon. 1 : 12, 2 Kron. 25 : 16, Tob. 4, 18 A B.

Συμβούλιον, ίου, τό, a) = de raad of raadslag, het beraad of overleg, bijz. in ongunstigen zin van eene overlegging, die met booze bedoelingen plaats heeft; met λαμβάνειν (bij Markus) en ποιεῖν (bij Markus) verbonden ter omschrijving van een verbaalbegrip = συμβουλεύεσθαι = beraadslagen, raad houden, absolute, Mt. 27 : 7, 28 : 12; μετά τινος = met iemand, Mk. 15 : 1; κατά τινος = tegen iemand, wiens verderf men zoekt, Mt. 12 : 14, Mk. 3 : 6; met Infinit. finalis met ὥστε, Mt. 27 : 1; met ὅπως c. Conj. ter omschrijving van den Infinit. fin., Mt. 22 : 15, Mk. 3 : 6; b) metonymice = de raad, d. i. het beraadslagend of raadgevend lichaam in staatkundigen zin, de raadsvergadering of de leden daarvan, Hand. 25 : 12. De bestuurders der provinciën hadden assessoren, die zij raadpleegden, alvorens een besluit te nemen, Cic. ad Fam. 8, 8, Verr. 2, 13, Suet. Vit. Tib. 33, Jos. B. J. 2, 16, 1.

Σύμβουλος, ου, ὁ, die iemand met raad ter zijde staat, de raadgever of raadsman, 2 Sam. 8 : 17, 15 : 12, Rom. 11 : 34.

Συμβράζω, -άσω, opbruisen, 2 Makk. 5 : 8 εἰς Αἴγυπτον συνεβράσθη, naar Egypte werd hij weggejaagd.

Συμεών, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigenn. Symeon of Simeon; zoo heet in het N. T. 1) Simeon, een der zonen van den aartsvader Jakob, en naar hem de stam van dien naam, Openb. 7 : 7; 2) Simeon, de zoon van Juda, in het geslachtsregister van Jezus, Lk. 3 : 30; 3) Simeon, volgens sommigen een zoon van Hillel en de vader van Gamaliël, die het kind Jezus bij zijne voorstelling in den tempel gezegend heeft, Lk. 2 : 25, 34; 4) Simeon de apostel, d. i. Simon Petrus, Hand. 15 : 14, 2 Petr. 1 : 1; 5) Simeon, bijgenaamd Niger, een leeraar te Antiochië, Hand. 13 : 1. Vgl. onder Σίμων.

Συμμαθητής, οῦ, ὁ, de medeleerling, Joh. 11 : 16.

Συμμαρτυρέω, -ήσω, a) in Activo = mede getuigen, getuigenis afleggen, als getuige optreden, absolute, Rom. 2 : 15; τινί = met iemand, Rom. 8 : 16, 9 : 1; b) in Medio συμμαρτυροῦμαι = van zichzelven of voor zich mede getuigen, en (en mogelijk beter) = συμμαρτύρομαι = mede betuigen, Openb. 22 : 18 volgens den textus receptus.

Συμμαχέω, -ήσω, iemand in den strijd helpen, bondgenoot zijn, helpen, bijstaan, Joz. 1 : 14, 1 Kron. 12 : 21, 1 Makk. 8 : 25.

Συμμαχία, ας, ἡ, bijstand in den strijd, bondgenootschap, Judith :6, 7 : 1, Jez. 16 : 4, 1 Makk. 8 : 17.

Συμμερίζω, -ίσω, mededeelen, verdeelen; in Medio συμμερίζομαι = ıede deel hebben, samen deelen, τινί = met iemand, 1 Kor. 9 : 13.

Συμμέτοχος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van συμμετέχω, mede deel hebben; vanaar = mede deelachtig, substantive ὁ συμμέτοχος = de deelgenoot, 'f. 3 : 6; = de medegenoot, medgezel, in het kwade = de medelichtige, Ef. 5 : 7.

Συμμιμητής, οῦ, ὁ, van συμμιμέομαι, mede navolgen, vandaar τινός = mede (met anderen) iemands navolger of wat nog juister is: allen ›zamen (uno consensu et una mente) navolgers, Fil. 3 : 17.

Συμμορφόω, -ώσω = συμμορφίζω, waarvoor. het Fil. 3 : 10 in den lec. gelezen wordt. Het komt elders in het N. T. niet voor. Zie deel II, l. 278.

Συμμύστης, ου, ὁ, mede ingewijde, symmysta, Ignat. 656 A, Hippol. 77 A, Basil. IV, 937 A.

Συμπάθεια, ας, ἡ, gelijke gewaarwording, stemming, hartstocht, nedelijden, 4 Makk. 6 : 13, 14 : 13, 14, 18, 20.

Συμπαραγίνομαι, -γενήσομαι, Aor. 2 -εγενόμην, Depon. Med., er te amen, er bij zijn of komen, ἐπί τι = tot iets, van het doel der tegenroordigheid of komst, Lk. 23 : 48; τινί = bij iemand zijn of komen, m hem bij te staan, ter zijde staan, 2 Tim. 4 : 16, indien daar niet ταρεγένετο moet gelezen worden.

Συμπαρακαλέω, -έσω, Aor. 1 pass. -εκλήθην, mede vertroosten, vernanen, versterken, opwekken. In Passivo, Rom. 1 : 12.

Συμπαραλαμβάνω, -λήψομαι, Aor. 2 -έλαβον, nog er bij of met zich nedenemen, b. v. iemand als dienaar of reisgenoot, τινά, Hand. 12 : 25, 15 : 37, 38, Gal. 2 : 1.

Συμπαραμένω, -μενῶ, samenblijven, τινί = met iemand, Fil. 1 : 25.

Συμπάρειμι, mede aanwezig of tegenwoordig zijn, τινί = met iemand, Hand. 25 : 24.

Σύμπας, ασα, αν, gew. in het meervoud, allen tezamen, 1 Sam. 2 : 22 A, 1 Kon. 9 : 9 A, 15 : 18 A R, 29 A.

Συμπατέω, -ήσω, samentreden, vertrappen, 2 Kon. 7 : 17, 20, 9 : 33, 14 : 9, Nah. 3 : 14.

Συμπέμπω, -ψω, mede of tegelijk zenden, τινί en μετά τινος = met iemand, 2 Kor. 8 : 18, 22.

Συμπεριλαμβάνω, -λήψομαι, Aor. 2 -έλαβον = omvatten, Hand. 20 : 10.

Σύμπηξις, εως, ἡ, samenvoeging, verbinding, Tat. Or. 13 : 7, 15, 16 : 28.

Συμπίνω, -πίομαι, Aor. 2 συνέπιον, mede of tezamen drinken; συνεσθίειν

καὶ συμπίνειν τινί = met iemand eten en drinken, d. i. persoonlijk met hem omgaan, Hand. 10:41.

Συμπίπτω, -πεσοῦμαι, Aor. 2 *συνέπεσον*, samenvallen, gebeuren, in eenen toestand geraken, ternedergeslagen zijn, 1 Sam. 1:18, 1 Makk. 6:10, ineenvallen of -storten, van de gezamenlijke deelen b. v. van een huis, Lk. 6:49 (ΑCΧΓΔΛΠ lezen het simplex).

Σύμπλεγμα, ατος, τό, symplegma, het samengevlochtene, eene groep, vooral van strijders, die elkander hebben aangegrepen, Hippol. Haer. 184, 2.

Συμπλέκω, -ἔξω, samenvlechten, verbinden, Ex. 28:22, 36:11, 22, 29, Job 40:12 (17).

Συμπληρόω, -ώσω, geheel vullen, vervullen of vol maken, a) van ruimte, Lk. 8:23, waar metonymisch (subject. pro adjuncto) van de opvarenden in plaats van het vaartuig gezegd wordt: *συνεπληροῦντο* = zij liepen vol; b) van tijd, om aan te duiden, dat eene tijdsruimte, die vooraf moest gaan, vervuld, en daarmede de voor iets bestemde dag gekomen is, Lk. 9:51, Hand. 2:1.

Συμπνίγω, -ίξω, verstikken, van zaad, welks wasdom door onkruid verhinderd wordt, Mk. 4:7; in denzelfden zin ook fig. Mt. 13:22, Mk. 4:19, en meton. van de personen in plaats van het zaad des woords, dat in hen gestrooid werd, Lk. 8:14; eene enkele maal = *συνθλίβω* (dat er in sommige Hss. voor gelezen wordt) = verdringen, van eene schare, die zich om één persoon heendringt, Lk. 8:42.

Συμποδίζω, -ιῶ, -ίσω, de voeten samenbinden, boeien, Gen. 22:9, Tob. 8:3, Ps. 17 (18):39, 19 (20):8.

Συμπολίτης, ου, ὁ, niet-Attisch voor het simplex (evenals ook de Lat. Classici niet zeggen concivis, maar civis alicujus) = medeburger (het tegenovergestelde van *ξένος, πάροικος*), *τινός* = met iemand burger van denzelfden staat. In geestelijken zin Ef. 2:19.

Συμπορεύομαι, -εύσομαι, Depon. Med. met verschillende tijden van het Passiv., a) = mede, tegelijk, tezamen gaan, *τινί* = met iemand, Lk. 7:11, 14:25, 24:15; b) = tezamen komen, zich verzamelen, *πρός τινα* = bij iemand, Mk. 10:1.

Συμπόσιον, ίου, τό, van *συμπίνω*, eig. het tezamen drinken en vandaar het gastmaal, Esth. 4:17, 7:7, doch vervolgens ook = de partij, waaronder wij zoowel het gastmaal zelf als het gezelschap der aanzittenden plegen te verstaan, en in dien zin op de eenige plaats in het N. T., Mk. 6:39, waar *συμπόσια συμπόσια* = *κατὰ συμπόσια* = bij partijen of gezelschappen.

Συμπρεσβύτερος, ου, ὁ, de mede-oudste of ouderling, de ambtgenoot van andere opzieners der gemeente, 1 Petr. 5:1. Vulg. consenior.

Σύμπτωμα, ατος, τό, toeval, ongeval, 1 Sam. 6:9, 20:26, Ps. 90 (91):6, Spreuk. 27:9.

Συμφάγω, ongebr. Praesensvorm evenals het simplex φάγω. Het verkw. συνεσθίω, dat alleen in Praes. en Impf. gebezigd wordt, ontleent daaraan den Aor. 2 συνέφαγον. Zie συνεσθίω.

Συμφέρω, συνοίσω, Aor. 1 συνήνεγκα, a) = samenbrengen, bijeenbrengen, verzamelen, Hand. 19 : 19; b) = meê of tezamendragen, helpen dragen, en vandaar overdr. = helpen, nuttig, bevorderlijk of voordeelig zijn, 1 Kor. 6 : 12, 10 : 23; τινί = iemand, 2 Kor. 8 : 10; met een Subjects-Infinitiv., 2 Kor. 12 : 1; het Particip. als Substantiv. τὸ συμφέρον = het voordeel, het nut, 1 Kor. 10 : 33; πρὸς of ἐπὶ τὸ συμφέρον = tot een nuttig doel, τινός = tot iemands nut, 1 Kor. 7 : 35, 12 : 7, Hebr. 12 : 10; de Plur. τὰ συμφέροντα = de dingen die nuttig zijn, het nuttige, of goede, Hand. 20 : 20; de 3de pers. συμφέρει impersonaliter (evenals λυσιτελεῖ) het is goed of nuttig, met Dativ. van den persoon voor wien en met ἵνα c. Conj., Mt. 5 : 29, 30, 18 : 6, Joh. 11 : 50, 16 : 7; met Infinit.; Mt. 19 : 10, of Acc. c. Infinit., Joh. 18 : 14.

Σύμφημι, -φήσω, mede zeggen, τινί = met iemand, d. i. hem iets toestemmen, gelijk geven, met ὅτι, Rom. 7 : 16.

Συμφορά, ᾶς, ἡ, gebeurtenis, toeval, ongeval, Esth. 8 : 13, Wijsh. 14 : 21, Sir. 32 (35) : 1.

Σύμφορος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van συμφέρω, goed, nuttig, bevorderlijk; substantive τὸ σύμφορον = het nut, belang of voordeel = τὸ συμφέρον, waarvoor het 1 Kor. 7 : 35, 10 : 33 in sommige Hss. gelezen wordt.

Συμφρύγω, -ξω, Aor. 2 pass. -εφρύγην, roosteren, braden, Job 30 : 30 A, Ps. 101 (102) : 3, Ez. 24 : 10 A, 11 A.

Συμφυλέτης, ου, ὁ, van σύν en ἡ φυλή, eig. de stamgenoot, doch vervolgens ook in ruimeren zin = de landsman of landgenoot, 1 Thess. 2 : 14.

Συμφύρδην, Adv. door elkander gemengd, Tat. Or. 2 : 8.

Σύμφυτος, ου, van συμφύειν, συμφύεσθαι, tegelijk groeien, samengroeien (Lk. 8 : 7 συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι), a) aangeboren, b. v. ἐπιθυμία, ἀρετή, κακοήθεια 3 Makk. 3 : 22. Vgl. συμφύειν Wijsh. 13 : 13. — b) Samengegroeid, Rom. 6 : 5 εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα, te verklaren naar vss. 4, 5. Vgl. onder ὁμοίωμα, II, bl. 412. Het duidt niet alleen gelijksoortigheid aan, maar een aan elkander verbonden zijn, wat door den doop tot stand gebracht is, vs. 4. Vandaar vs. 6 ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη. Vgl. onder παλαιός II, bl. 493. Plat. Phaedr. 246 A ξυμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου. Lucn. D. mort. 16, 4 ὥσπερ ἱπποκένταυρός τις ἦτε εἰς ἓν συμπεφυκότες ἄνθρωπος καὶ θεός. — Bij de LXX tweemaal, Zach. 11 : 2 ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος (= בָּצִיר) = het in elkander gegroeide eikenbosch. Daarentegen Am. 9 : 13 πάντες οἱ βουνοὶ σύμφυτοι ἔσονται (= מוג Hithp.), waarschijnlijk = in elkander gegroeid. In het oorspronkelijke is aan wegvloeien, smelten gedacht.

Συμφύω, -ύσω, Aor. 1 συνέφυσα, Aor. 2 pass. συνεφύην en daarva het partic. συμφυείς, -εῖσα, -έν, in Passivo intrans. = mede opwassen. tegelijk met en om of door iets anders heen, Lk. 8:7.

Συμφωνέω, -ήσω, van σύμφωνος = tezamen klinken, samen- of overeenstemmen, overdr. a) = eenstemmig zijn, d. i. α) van personen = in denkwijze, wenschen of gevoelens overeenkomen, περί τινος = over of ten aanzien van iets, Mt. 18:19; β) van zaken = overeenstemmen met, passen bij, τινί, Lk. 5:36, Hand. 15:15; b) overeenkomen in den zin van eene overeenkomst aangaan, μετά τινος en τινί = met iemand, ἔκ τινος, of ook alleen τινός, van den prijs waarvoor, Mt. 20:2, 13, Acta Thomae § 2 συνεφώνησεν μετ' αὐτοῦ τριῶν λιτρῶν ἀσήμου ἀργυρίου; in Passivo impersonaliter, met Dativ. van de personen, die de overeenkomst aangaan en het doel der overeenkomst in Infinit., Hand. 5:9, waar συνεφωνήθη ὑμῖν πειρᾶσαι κτἑ. = zijt gij overeengekomen, of is het tusschen u afgesproken, te verzoeken enz.

Συμφώνησις, εως, ἡ, de overeen- of samenstemming, overdr. van personen wat zin en bedoeling betreft τινὸς πρός τινα, 2 Kor. 6:15.

Συμφωνία, ας, ἡ = ἡ συμφώνησις in eig. en overdr. zin, doch vervolgens meer bijz. van de samenwerking van verschillende zangstemmen of muziekinstrumenten = de koorzang, het concert, of in 't algemeen = de muziek, Dan. 3:5, 15, Lk. 15:25.

Σύμφωνος, ου, ὁ, ἡ, ον, τό, van σύν en ἡ φωνή, samenklinkend of -stemmend, overdr. = eenstemmig, eendrachtig, gelijk, overeenkomstig, enz.; substantive τὸ σύμφωνον = de overeenkomst, de minnelijke schikking (Epict. Diss. 1, 19, 27) en vandaar ἐκ συμφώνου = bij minnelijke schikking, met onderling goedvinden, 1 Kor. 7:5.

Συμψάω, -ήσω, wegtrekken, wegsleuren = סָחַב, Jer. 22:19, 29 (49):20, wegnemen = אָסַף, 31 (48):33.

Συμψηφίζω, -ίσω, bij elkander rekenen, tellen, van verschillende waarden, berekenen, Hand. 19:19. Med. τινί, met iemand stemmen, Aristph. Lys. 142.

Σύμψυχος *, ον, is aan het gewone Grieksch vreemd behalve Anton. Polemon. 2, 54 (omstreeks 177 na Chr.). Wij vinden het allereerst Fil. 2:2 en verder in het kerkelijk Grieksch, waarin wij ook aantreffen συμψυχέω, συμψυχία. Bij Fil. 2:2 τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες vgl. 1:27 μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες. Hand. 4:32. 1 Sam. 18:1 ἡ ψυχὴ Ἰωναθὰν συνεδέθη τῇ ψυχῇ Δαυίδ, καὶ ἠγάπησεν αὐτὸν Ἰωνάθαν κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Het duidt aan de levensgemeenschap in de liefde. Vgl. ὁμόψυχος 4 Makk. 14:20.

Σύν (nevenvorm ξύν), Praepositie met den Dativ., beantwoordende aan het Lat. cum en aan ons: met, waardoor in 't algemeen een gemeenschappelijk zijn of handelen, een samenzijn van hetgeen innerlijk

uiterlijk verbonden is, wordt uitgedrukt, terwijl μετά c. Genit. daartegen meer van een lokaal bij elkander of gelijktijdig zijn gebezigd ordt. In het klassieke Att. Grieksch werden σύν en μετά goed onderscheiden. Later evenwel minder. In het N. T. komt σύν vaak voor bij ukas en Paulus, in het geheel niet in de Apoc. en de Br. v. Joh. en het ev. v. Joh. slechts zelden. Het strekt 1) tot verbinding van personen met personen, zoowel in werkenden als in lijdenden toestand, om het zijn met iemand, d. i. in zijn gezelschap, omgeving of gevolg, kennen te geven, en zoo α) bij Verba van zijn en blijven, als εἶναι, lk. 2 : 26, Lk. 7 : 12, 22 : 56, 24 : 44, Hand. 13 : 7, 27 : 2, Fil. 1 : 23, ol. 2 : 5, 1 Thess. 4 : 17, 2 Petr. 1 : 18; hiertoe behoort de spreekijze: εἶναι σύν τινι = tot iemands kring of aanhang behooren, Lk. : 38, Hand. 14 : 4, en vandaar: οἱ σύν τινι (scil. ὄντες) = iemands ezelschap, medgezellen of begeleiders, Lk. 5 : 9, 8 : 1, 9 : 32, 24 : 24, om. 16 : 14, 15, of = iemands medestanders, partijgenooten, aanangers, Hand. 5 : 17, 21: μένειν, Lk. 1 : 56, 24 : 29, Hand. 28 : 16; ιατρίβειν, Hand. 14 : 28; γενέσθαι, Lk. 2 : 13, Hand. 1 : 22; ἀνακεῖσθαι, oh. 12 : 2; ἑστηκέναι, Hand. 4 : 14; β) bij Verba van beweging, als van aan en komen, ἔρχομαι, πορεύομαι, εἰσέρχομαι, παραγίνομαι enz., Lk. : 6, 8 : 51, Joh. 18 : 1, 21 : 3, Hand. 3 : 4, 8, 4 : 27, 10 : 20 enz.; καθίζειν σύν τινι = plaats nemen met, d. i. gaan zitten bij iemand, land. 8 : 31; van zenden, πέμπειν τινὰ σύν τινι = iemand met een nder (die, hetzij als hoofdpersoon of om een andere reden, op zichelven gedacht wordt) mede zenden, Hand. 15 : 22, 25; b) bij Verba, ransitiva of intransitiva, waardoor eene handeling of toestand wordt itgedrukt, om te kennen te geven, α) dat iets, hetzij gezamenlijk of egelijk, door, met, aan anderen geschiedt, of dat bij het eene Subject og een ander komt, Mt. 26 : 35, 27 : 38, Mk. 8 : 34, 9 : 4, Lk. 2 : 5, 3 : 32, Hand. 1 : 14, 5 : 1, 14 : 5, 13, 15 : 22, 20 : 36, 21 : 24, 1 Kor. 1 : 32, 2 Kor. 1 : 21, 4 : 14; Fil. 2 : 22; of β) dat iets plaats heeft in emeenschap met anderen en krachtens deze, waartoe inzonderheid pll. ehooren, waar van de geestelijke gemeenschap der geloovigen onderling n met Christus sprake is, Rom. 8 : 32, 2 Kor. 13 : 4, Kol. 2 : 13, 20, : 4, 1 Thess. 5 : 10; vgl. ook Gal. 3 : 9, waar van de geloovigen uit oden en heidenen gezegd wordt, dat zij met den geloovigen Abraham, p grond van hunne geloofsgemeenschap met dezen, deel erlangen aan et heil hem toegezegd; — 2) tot verbinding a) van personen met zaken f omgekeerd, om den persoon aan te duiden met hetgeen hem toebehoort, wat hij bij zich draagt of met zich voert, of met hetgeen in eenige andere bepaalde betrekking tot hem staat, b. v. Lk. 5 : 19: ἄνθρωπος παραλελυμένος σὺν τῷ κλινιδίῳ = de verlamde met het bed waarop hij lag; 2 Kor. 8 : 19: χειροτονηθεὶς συνέκδημος ἡμῶν σὺν (א D E enz.; B C P

ἐν) τῇ χάριτι ταύτῃ, volgens de gewone opvatting = verkoren tot onze reisgenoot met deze gave, d. i. om in ons gezelschap met deze gave te reizen, haar mede over te brengen; 1 Kor. 15 : 10: ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί = de genade Gods die met mij is, onder wier invloed ik werkzaam ben; Kol. 3 : 3: ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ = uw leven is met Christus verborgen in God, d. i. is thans nog als een bij God weggelegde schat, omdat Christus, die er de bezitter en bewerker van is, nog niet verschenen is; b) van zaken met zaken, die bij elkander behooren, elkander te weeg brengen, als Mt. 25 : 27: τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ = mijn geld met (de daarop verschuldigde) rente; Jak. 1 : 11: ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι = de zon met de (haar eigene) hitte, Gal. 5 : 24: ἡ σὰρξ σὺν τοῖς παθήμασι = het vleesch met de (daarin wonende) lusten; c) van toestanden met toestanden, b. v. Lk. 24 : 21 σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον = bij dit alles komt (eig. met dit alles paart of vereenigt zich) dat het heden de derde dag is. Vgl. ook Neh. 5 : 18, 3 Makk. 1 : 22, Jos. Antt. 17, 6, 5.

Over de verbinding van σύν met ἅμα zie op dit woord. In de samenstelling beteekent σύν doorgaans het gezamenlijke of gelijktijdige, doch somwijlen ook het verplaatsen van alle deelen van een voorwerp in denzelfden toestand, en heeft in dat geval eene intensieve kracht, die door ons geheel of gansch en al kan worden uitgedrukt, b. v. συγκύπτω, συγκαλύπτω.

Συναγελάζω, -άσω, tot eene kudde vereenigen, Med. zich om iemand scharen, 4 Makk. 18 : 23.

Συναγωγή, zie deel I, bl. 88—90.

Συνᾴδω, -ᾴσομαι, medezingen, = אָמַר, zeggen, Hoz. 7 : 2 A.

Συναθλέω, -ήσω, a) = mede kampen of strijden, d. i. met anderen ijverig werkzaam zijn, τινί (Dativ. commodi = voor eene zaak) Fil. 1 : 27. b) τινί = met iemand strijden, d. i. hem ijverig ondersteunen, behulpzaam zijn, ἔν τινι = in eene zaak, Fil. 4 : 3.

Συναθροίζω, -οίσω, bijeenverzamelen, -vergaderen, τινάς, Ex. 35 : 1. Num. 16 : 11, Hand. 19 : 25; in Passivo συναθροίζομαι, Perf. -ήθροισμαι = bijeen- of samenkomen, bijeen of vergaderd zijn, Lk. 24 : 33, Hand. 12 : 12. In de LXX vaak voor קָבַץ. .

Συναίρω, -αρῶ, mede opnemen; in het N. T. alleen overdracht. in de spreekwijze: λόγον συναίρειν = de rekening samen opnemen, d. i. afrekenen, μετά τινος = met iemand, Mt. 18 : 23, 24 (waar λόγον er uit het verband moet worden bijgebracht), 25 : 19.

Συναιχμάλωτος, ου, ὁ, de medegevangene, τινός. Rom. 16 : 7, Kol. 4 : 10, Filem. vs. 23.

Συνακολουθέω, -ήσω, eigenl. mede volgen, met iemand mede gaan. τινί = hem begeleiden of vergezellen, Mk. 5 : 37 (waar voor αὐτῷ ook μετ' αὐτοῦ gelezen wordt), Lk. 23 : 49.

Συναλίζω, -ίσω, van ἁλίζω (van ἁλής = ἀθρόος = verzameld, bijeengehoopt), verzamelen, vergaderen, gew. in Passivo = bijeenkomen, veraderd zijn, en vandaar συναλίζεσθαί τινι = met anderen samenkomen, Iand. 1 : 4, waar αὐτοῖς zoowel bij het Particip. als bij het hoofdwerkw. ehoort en in eenige Hss. ook συναυλίζομαι gelezen wordt. — Ongegrond ; de meening van sommigen, die συναλίζω als een Verbum beschouwen it σύν en ἅλς samengesteld, dat, ofschoon het nergens in dien zin oorkomt, zooveel zou moeten beekenen als συνεσθίειν.

Συνάλλαγμα, -ατος, τό, verdrag, 1 Makk. 13 : 42, band, Jez. 58 : 6.

Συναλλάσσω, -ττω, -ξω, eig. met iemand wisselen, omruilen, doch ervolgens ook met een ander in betrekking brengen, verbinden, en andaar = verzoenen, tot een vergelijk brengen, τινὰς εἰς εἰρήνην = ınderen tot vrede onderling bewegen. Alleen in sommige getuigen van Iand. 7 : 26, waar andere συνελαύνω lezen.

Συναναβαίνω, -βήσομαι, mede opgaan, τινί = met iemand gaan of eizen, t. w. van eene lagere naar eene hooger gelegene plaats of streek, Gen. 50 : 7, 9, 14, Ex. 12 : 38, Mk. 15 : 41, Hand. 13 : 31. In de LXX = עָלָה.

Συνανάκειμαι, -κείσομαι, mede aanliggen, t. w. aan den disch, τινί = met iemand, Mt. 9 : 10, Mk. 2 : 15, Lk. 14 : 10, Joh. 12 : 2 (volgens minuskelhss.; de majuskelhss. lezen ἀνάκειμαι σύν); het Partic. οἱ συνανακείμενοι substantive = iemands gasten of dischgenooten, 3 Makk. 5 : 39, Mt. 14 : 9, Mk. 6 : 22, 26, Lk. 7 : 49, 14 : 15.

Συναναμίγνυμι, -μίξω, in Passivo met τισί = zich vermengen met, zich mengen onder zekere menschen, d. i. overdr. = zich met hen inlaten, op vertrouwelijken voet verkeeren of omgang houden, 1 Kor. 5 : 9, en ook vs 11, waar de Dativ. uit het verband moet worden bijgedacht; ook met een Singularis τινί, 2 Thess. 3 : 14.

Συναναπαύω, -παύσω, mede tot rust brengen; in Medio συναναπαύομαι = mede uitrusten, zich verkwikken, τινί = met iemand, Jez. 11 : 6, Rom. 15 : 32 (waar in DEFG ἀναψύχω met μετά gelezen wordt).

Συναναστρέφομαι, -έψομαι, met iemand omgaan, Acta Petri 150 : 15.

Συναναφέρω, -οίσω, mede in de hoogte dragen, wegdragen, Gen. 50 : 25, Ex. 13 : 19, 2 Sam. 6 : 18.

Συναντάω, -ήσω, ik ga of kom tegen, te gemoet gaan of komen, ontmoeten, τινί = iemand, Gen. 32 : 1 (2), 17 (18), 46 : 28, Lk. 9 : 37, 22 : 10, Hand. 10 : 25, Hebr. 7 : 1, 10; overdr. = ontmoeten in den zin van wedervaren, gebeuren, overkomen, insgel. met τινί, Pred. 2 : 14, 15, 9 : 11, Hand. 20 : 22.

Συνάντημα, -ατος, τό, ontmoeting, plaag, Ex. 9 : 14, 1 Kon. 8 : 37, geval, Pred. 2 : 14, 3 : 19.

Συνάντησις, εως, ἡ, de ontmoeting; εἰς συνάντησίν τινι = iemand

te gemoet, = לִקְרַאת, Gen. 14 : 17 R, 18 : 2, Mt. 8 : 34, Acta Petri 263 : 8.

Συναντιλαμβάνομαι, -λήψομαι, mede aanvatten, overdr. zich mede (aan iets) laten gelegen zijn, τινί = met iemand, d. i. hem helpen, bijstaan, Gen. 30 : 8 R, Ex. 18 : 22, Ps. 88 (89) : 21, Lk. 10 : 40; ἀσθενεία τινός = iemands zwakheid, d. i. iemand in zijne zwakheid, of waar hij zelf te zwak is, te kort schiet, te hulp komen, Rom. 8 : 26.

Συναπάγω, -άξω, mede wegleiden, in Passivo συναπάγομαι overdr. = zich laten medeslepen, verleiden, τινί = met of door iets, zoodat men dezelfde richting volgt, Gal. 2 : 13, 2 Petr. 3 : 17; in goeden zin = wegloopen met, zich aangetrokken voelen door iets, τινί, Rom. 12 : 16 waar τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι staat tegenover τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, en ταπεινοῖς vooral om die reden als Neutrum schijnt te moeten worden opgevat. Anderen echter nemen het als Masc. en vertalen συναπάγεσθαι d. t. pl. dan door: meêgaan met, zich als medgezel voegen bij.

Συναποστέλλω, -στελῶ, Aor. 1 -έστειλα, mede zenden, afzenden, τινί = met iemand, 2 Kor. 12 : 18, waar de Dativ. van den persoon met wien uit het verband moet worden ingevuld.

Συνάπτω, -άψω, samenvoegen, vereenigen, Ex. 26 : 6, 9, 10, 11, 29 : 5, in bonam et in malam partem, van vriendschappelijke verhoudingen en van twist, tweedracht, oorlog als in strijd, twist, oorlog geraken, Deut. 2 : 5, 9, 19, 24.

Συναρμολογέω, -ήσω, van ἁρμός, samenvoeging en λέγω, samenvoegen, =συναρμόζω = ineenvoegen, zoodat alle deelen behoorlijk in elkander sluiten, fig. van een gebouw (οἰκοδομή) of lichaam (σῶμα) als beeld der Christelijke gemeente, Ef. 2 : 21, 4 : 16.

Συναρπάζω, -άσομαι, met geweld mede voeren, mede slepen of sleuren, met zich voortslepen, τινά = iemand, b. v. naar de strafplaats, Hand. 6 : 12, 19 : 29; van een demon wordt gezegd, dat hij een lijder met zich medesleept, t. w. naar woeste plaatsen, waar de booze geesten zich ophouden, Lk. 8 : 29; van een schip, dat het door den wind wordt meêgevoerd, d. i. aan den storm geen weerstand kan bieden en uit zijnen koers raakt, Hand. 27 : 15.

Συνασκέω, -ήσω, mede oefenen, Acta Petri 271 : 12.

Συνασπίζω, -ιῶ, samen vechten, met de schilden dicht bij elkander helpen, 3 Makk. 3 : 10.

Συναυλίζομαι, -ίσομαι, Depon. Med., eig. = tezamen overnachten, den nacht doorbrengen, doch vervolgens ook in ruimeren zin = tezamen zijn, Spreuk. 22 : 24, Hand. 1 : 4 volgens sommige getuigen.

Συναυξάνω, -αυξήσω, tegelijk of samen doen groeien, wassen, in Passivo συναυξάνομαι = tezamen opgroeien, opwassen, groot worden, Mt. 13 : 30.

Συνάφεια, ας, ἡ (συναφής), gemeenschap, vereeniging, Athen. 59 : 17.

ıst. Tryph. 65, van het huwelijk, Pseudo-Ignat. 937. Van de twee ıturen van Christus, Cyrill. A, X, 192 B, ἀσύγχυτος. In de Oxyıynchus Papyri (ed. Grenfell and Hunt, 1898), CXXIX, 7, 10 vinden ij tweemaal συναφία voor ons „engagement."

Συναφής, ές (συνάπτω), vereenigd, verbonden, Jos. B. J. 6, 2, 9.

Σύνδεσμος, ου, ὁ, in Plur. metaplastisch τὰ σύνδεσμα, de verbinding, ɛrbintenis, band, Kol. 2 : 19; overdr. ὁ σύνδεσμος τῆς εἰρήνης = de ınd des vredes, d. i. dien de vrede knoopt, Ef. 4 : 3; τῆς τελειότητος = e band der volmaaktheid, gelijk Kol. 3 : 14 de liefde wordt genoemd, ɛtzij omdat zij de Christelijke deugden in haar geheel en gezamenlijk oet betrachten, hetzij omdat in hare betrachting alles vereenigd is wat ɩt Christelijke volmaaktheid vereischt wordt; in ongunstigen zin Hand. : 23, waar εἰς σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα door sommigen vertaald ordt: ik zie, dat gij in een band van ongerechtigheid (bevangen) zijt; oor anderen: dat gij als tot een samenweefsel van ongerechtigheid ;eworden) zijt; door anderen: dat gij in een verbond van ongerechtig-.eid (verstrikt) zijt, d. i. dat gij u verbonden, als 't ware verkocht hebt, ım te doen wat slecht is. Jez. 58 : 6 σύνδ. ἀδικίας = strikken der goddeoosheid. — Samenzwering = קֶשֶׁר, 2 Kon. 11 : 14, Jer. 11 : 9.

Συνδέω, -δήσω, samen binden, vastbinden, zetten, Ex. 14 : 25, 28 : 20, 6 : 20, vangen, Acta Petri 158 : 16, 17, boeien in den zin van gevangen etten, in Passivo συνδέομαι, Perf. -δέδεμαι, en vandaar het Particip. συνδεδεμένος, substantive = de medegevangene, Hebr. 13 : 3.

Συνδιαιρέω, -ήσω, scheiden, Athen. 54 : 24.

Συνδίαιτος, ου, ὁ = συνδιαιτητής, die met een ander samenwoont, ɜeft, Tat. Or. 14 : 26 als adjectief.

Συνδιαιωνίζω, -ιῶ, het geheele leven met iemand doorbrengen, Athen. ;2 : 19.

Συνδρομή, ῆς, ἡ, het samenloopen, oploop, 3 Makk. 3 : 8, Hand. !1 : 30, vergunning, toestemming, Athenag. 74, 5, κατὰ συνδρομήν.

Συνεδρεύω, -εύσω, bij elkander zitten, bijzonder om te beraadslagen, Sir. 11 : 9, 23 : 14, 42 : 12.

Συνέδριον, ίου, τό, van σύν en ἡ ἕδρα, de stoel of zetel, eigenl. de ɔijeenzitting, vergadering, Ps. 25 (26) : 4, Spreuk. 11 : 13, doch vervolgens de bijeenkomst of vergadering van hen, aan wie de behandeling ler rechts- of staatsaangelegenheden is opgedragen, gelijk b. v. de Grieksche bondsvergadering, de raad der Amphiktyonen, de Romeinsche en Karthaagsche senaat enz. = de raad of raadsvergadering, het Synedrium. In het C. I. G. II, N° 3417 komt een συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων = ἡ γερουσία voor. 1) In het N. T. heet zoo κατ' ἐξοχήν het Joodsche Sanhedrin (Hebr. verbastering van het Grieksche synedrium), d. i. a) in eig. zin = de groote of hooge raad, die te Jeruzalem zetelde en uit

den hoogepriester (ὁ ἀρχιερεύς) als voorzitter, met zeventig bijzitters, deels ἀρχιερεῖς (overpriesters), deels γραμματεῖς (schrift- of wetgeleerden), deels πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ (oudsten des volks) was samengesteld. Aan dezen grooten raad was, als opperste gerechtshof, in laatster instantie het beslechten van alle burgerlijke geschillen naar de wet van Mozes opgedragen; hij waakte voor de naleving der bepalingen, door diezelfde wet op het stuk der Godsvereering voorgeschreven en was, ook tijdens de Romeinsche heerschappij, met de hoogste rechterlijke macht bekleed, ofschoon met deze beperking, dat hij een doodvonnis wel mocht uitspreken, doch de tenuitvoerlegging daarvan niet gelasten, maar dit aan het goedvinden van den Romeinschen Landvoogd moest overlaten, en alzoo het „jus gladii" had (Joh. 18 : 31, Jos. Ant. 20, 9, 1), Mt. 5 : 22, 26 : 59, Mk. 14 : 55, 15 : 1, Joh. 11 : 47, Hand. 5 : 21, 6 : 12, 22 : 30 enz. De Joden zien den oorsprong van het Sanhedrin Num. 11 : 16. b) Metonymice beteekent συνέδριον ook wel de vergadering van den raad, of de plaats waar hij vergaderde, de raadzaal, Lk. 22 : 66, Hand. 4 : 15. — 2) Waar in het N. T. sprake is van συνέδρια in Plurali, daar heeft men te denken aan raadsvergaderingen of rechtbanken in het algemeen, daaronder ook aan de lagere Joodsche rechtbanken, die in bijna alle steden van Palestina gevonden werden (vgl. op κρίσις), en waarvan er te Jeruzalem zelf twee gevonden werden, Mt. 10 : 17, Mk. 13 : 9.

Σύνειμι, -ἔσομαι, Infinit. συνεῖναι, tezamen zijn, τινί = bij of met iemand zijn, Lk. 9 : 18, Hand. 22 : 11.

Σύνειμι, Infinit. συνιέναι, Particip. συνιών, samenkomen, zich verzamelen, Lk. 8 : 4.

Συνεισέρχομαι, -ελεύσομαι, Aor. 2 -ῆλθον, Depon. Med., mede of tegelijk ingaan, τινί = met iemand, εἴς τι = ergens in of binnen, Joh. 6 : 22, 18 : 15.

Συνέκδημος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, uitlandig, van huis, vandaar die mede uitlandig is, zich mede op reis of van huis bevindt; substantive ὁ συνέκδημός τινος = iemands reismakker, of reisgenoot, Hand. 19 : 29, 2 Kor. 8 : 19.

Συνεκλεκτός, -ή, -όν, mede uitverkoren, 1 Petr. 5 : 13, waar ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή, scil. ἐκκλησία (welk woord er in sommige Hss. wordt bijgevoegd, en door de meeste uitleggers er onder verstaan pleegt te worden, ofschoon anderen ten onrechte aan de vrouw van Petrus of eene andere den lezers wèlbekende geloovige gedacht willen hebben) = de mede (d. i. met de gemeente der lezers) uitverkorene gemeente

Συνέκτροφος, ου, ὁ, waarvoor ook σύντροφος gelezen wordt, mede-opgevoed, 1 Makk. 1 : 6.

Συνελαύνω, -ελάσω, Aor. 1 -ήλασα, eig. samendrijven, -dringen, of -brengen; overdr. van personen, die men óf tegen elkander ten strijde aanhitst, óf door verzoenende woorden tot elkander brengt; τινὰ εἰς

ήνην praegnant = twistenden van beide zijden tot verzoening of vrede
.nsporen, Hand. 7 : 26, waar echter ook συναλλάσσω gelezen wordt.

Συνεξισόω, -ώσω, gelijk maken, Athen. 58 : 1.

Συνεπιμαρτυρέω, -ήσω, mede getuigen, bevestigen, τί τινι = iets
›or iets, Hebr. 2 : 4, waar σωτηρίαν er als object uit het voorafgaande
jgedacht moet worden, Clem. 1 Kor. 23, 5, 43, 1.

Συνεπίσταμαι ἑαυτόν, zich bewust zijn, Acta Petri 140 : 17.

Συνεπιτίθημι, -θήσω, Composit. van ἐπιτίθημι in de beteekenis van
.nvallen, in Medio συνεπιτίθεμαι, Aor. 2 -εθέμην = mede aanvallen,
ι. 3 : 7 (zich rondom stellen), op iemand aanvallen met hatelijke woor-
›n en beschuldigingen, Hand. 24 : 9, waar de Rec. συντίθημι leest. In
:n zin van opleggen, Num. 12 : 11.

Συνέπομαι, Impf. -ειπόμην, Depon. Med., ik volg, tegelijk of mede
›lgen, medegaan met, τινί = iemand begeleiden, vergezellen, Hand. 20:4.

Συνέρχομαι, -ελεύσομαι, Aor. 2 -ῆλθον, Perf. -ελήλυθα, Plusqpf. -εληλύ-
ιν; **a)** = mede gaan of mede komen, α) in gew. zin, τινί = met
mand, Mk. 14 : 53, Lk. 23 : 55, Joh. 11 : 33, Hand. 9 : 39, 10 : 23,
5, 11 : 12; σύν τινι, Hand. 21 : 16; εἴς τι = tot het verrichten van
›ts, om het doel van den voorgenomen tocht te kennen te geven,
[and. 15 : 38; β) overdr., τινί = met iemand omgaan, Hand. 1 : 21
waar het door anderen echter, o. a. door Wendt, Comm. 1888, t. d. pl.)
ι den eigenl. zin van iemand vergezellen wordt opgevat; **b)** = samen-
f bijeenkomen, zich verzamelen, α) in gew. zin, van velen aan dezelfde
laats, Mk. 3 : 20, Lk. 5 : 15, Joh. 18 : 20, Hand. 2 : 6, 16 : 13, 19 : 32,
1 : 22, 1 Kor. 14 : 26 enz.; met nevenbepalingen als: πρός τινα = bij
›mand, Mk. 6 : 33; εἰς τόπον τινά, Hand. 5 : 16; εἴς τι = tot iets,
etzij van het doel der samenkomst, 1 Kor. 11 : 33, of van hare vrucht,
are uitwerking, 1 Kor. 11 : 17, 34; ἐν ἐκκλησίᾳ = in gemeente, d. i.
emeentelijk of als gemeente, samenkomen, 1 Kor. 11 : 18; ἐπὶ τὸ αὐτό,
Kor. 11 : 20, 14 : 23, vgl. op αὐτός; β) in bijz. zin van het echtelijk
amenleven, Mt. 1 : 18; met ἐπὶ τὸ αὐτό, 1 Kor. 7 : 5 = convenio, coeo.

Συνεσθίω, Fut. -έδομαι, Aor. 2 ἔφαγον (vgl. op συμφαγεῖν), tezamen
ten, τινί = met iemand eten, aan tafel zitten, ook met het neven-
lenkbeeld van gemeenzaam en vertrouwelijk verkeer, Gen. 43 : 32, Lk.
5 : 2, Hand. 10 : 41, 11 : 3, 1 Kor. 5 : 11; in denzelfden zin μετά τινος,
Ex. 18 : 12, Gal. 2 : 12.

Σύνεσις, εως, ἡ, van συνίημι, eig. het samentreffen, de vereeniging,
›f ook in transitieven zin de samenvatting, doch vervolgens, en zoo
loorgaans, overdr. = het bevattingsvermogen, het verstand, inzicht,
›ordeel, Mk. 12 : 33, Lk. 2 : 47, 1 Kor. 1 : 19, Kol. 2 : 2; ἔν τινι = het
.nzicht in iets, Ef. 3 : 4, 2 Tim. 2 : 7; σύνεσις πνευματική = geestelijk
(d. i. door het πνεῦμα ἅγιον bewerkt of verleend) inzicht, Kol. 1 : 9. In

de opschriften van sommige Psalmen, als Ps. 31 (32), 43 (44) = [illegible] zang. De eigenl. beteekenis is onbekend. Misschien = pia meditatio

Συνεταιρίς, ίδος, ἡ, vrouwelijke medgezel, Richt. 11 : 37, 38, Athan. II, 1305 C.

Συνετίζω, -ιῶ, verstandig maken, doen verstaan, Neh. 8 : 7, 9 [illegible] 9 : 20, Ps. 15 (16) : 7.

Συνετός, ή, όν, van συνίημι, verstandig, ervaren, kundig, Gen. 41 : 33, 39, Ex. 31 : 6, Mt. 11 : 25, Lk. 10 : 21, Hand. 13 : 7; ὁ συνετ. substantive, 1 Kor. 1 : 19. In de LXX voor חָכָם, נָבוֹן.

Συνευδοκέω, -ήσω, mede goedvinden, d. i. goedkeuren, billijken, [illegible] = zijne goedkeuring schenken aan iets, 1 Makk. 1 : 57, 2 Makk. 11 : 24, Lk. 11 : 48, Hand. 8 : 1, 22 : 20; = aan iemand, hem wegens [illegible] prijzen, Rom. 1 : 32; met Infinit. = ergens in toestemmen, goedvinden, er niet tegen hebben, dat iets geschiedt, 1 Kor. 7 : 12, 13.

Συνευωχέω, -ήσω, van εὐωχέω, van εὖ en ἔχω, het goed doen hebben, rijk onthalen, laten smullen, vandaar = tezamen onthalen, en in Passivo of Medio = tezamen smullen of brassen, medebrassen, τινί = met iemand, 2 Petr. 2 : 13, Jud. vs. 12.

Συνεφίστημι, -επιστήσω, mede daarbij of daarover stellen; in Medio en in de intransit. tijden van het Activ. (Perf. en Aor. 2), naar lat. spraakgebruik, = mede zich stellen, zich verheffen, opstaan, κατά τινος, tegen iemand, Hand. 16 : 22.

Συνέχω, -έξω, a) = omvat houden, samenhouden, van de Godheid, die het heelal samenhoudt, τὸ συνέχον τὰ πάντα, Wijsh. 1 : 7, van alle zijden omgeven, insluiten, Lk. 19 : 43; vandaar ook = dringen, benauwen, van eene schare, die iemand, gelijk men zegt, op 't lijf hangt, Lk. 8 : 45; overdr. = dringen, d. i. beheerschen en leiden, 2 Kor. 5 : 14 In συνέχειν ligt hier het begrip van beperking en druk, van cohibere en urgere. In Passivo συνέχομαι = benauwd worden, in benauwdheid of angst verkeeren, Lk. 12 : 50, of ook = gedrongen worden, ἐκ τῶν δύο = van weerszijden, Fil. 1 : 23; b) = vasthouden, τινά = een gevangene, Lk. 22 : 63; τὰ ὦτα = de ooren vast of dicht houden, Hand. 7 : 57; c) = in zijne macht of onder zijn bedwang houden, en vandaar in Passivo = overweldigd worden, b. v. φόβῳ = door vrees Lk. 8 : 37, maar ook in dien zin van ziekten en kwalen, waarmede iemand bevangen, of waaraan hij lijdende is, Mt. 4 : 24, Lk. 4 : 38, Hand. 28 : 8; d) = bezig houden, τινά; vandaar in Passivo = [illegible] druk bezig houden of gehouden worden, τινί = met iets, b. v. τῷ λόγῳ = met de prediking des woords, Hand. 18 : 5 (waar echter HL? voor τῷ λόγῳ: τῷ πνεύματι lezen). Vgl. mijn „Novum Testamentum graece" a. h. l.

Συνήγορος, ου, ὁ, met iemand meêsprekend, toestemmend, advocaat

:sch. van Zosimus 22. In de Oxyrhynchus Papyri staat het XLI, 29 rallel met σύνδικος, advocaat en is het = assessor.

Συνήδομαι, -ησθήσομαι, Depon. Pass., ik verlustig mij, zich mede ook (met anderen) verlustigen, τινί = met iets, Rom. 7:22, waar deren den Dativ. τῷ νόμῳ ook wel door in de wet vertalen.

Συνήθεια, ας, ἡ, van συνήθης (van σύν en ἦθος), eig. samenwonend, rvolgens aan elkander gewoon, vandaar (vgl. het Lat. consuetus en nsuetudo) a) = de omgang, het dagelijksch verkeer, τινός = met mand, 4 Makk. 13:22, 1 Kor. 8:7, waar het in sommige Hss. in aats van συνείδησις gelezen wordt; b) = de gewoonte, het gebruik, h. 18:39, 1 Kor. 11:16.

Συνήθης, ες, samenwonend, Athen. 55:10.

Συνηλικιώτης, ου, ὁ, van σύν en ἡλικία, van denzelfden leeftijd, zelfde jaren, de makker, Gal. 1:14.

Συνθάπτω, -ψω, Aor. 2 pass. -ετάφην, tegelijk of mede begraven, νί = met iemand. In het N. T. alleen figuurl. van den Christen, die)or den doop in Christus' gemeenschap wordt opgenomen, en gelijk)or deze plechtigheid zinnebeeldig wordt aangeduid, zijnen ouden (der nde afgestorven) mensch met Christus als 't ware begraaft, om even-)o met Christus als een nieuw mensch tot een nieuw leven te worden pgewekt, Rom. 6:4, Kol. 2:12.

Σύνθεσις, -εως, ἡ, het samenleggen, samenvoegen, maaksel, Ex. 0:32, 35, 37, 31:11, 35:19, 28, 38:25. Σύνθ. ἱματίων, pak kleeeren, Herm. Sim. VI, 1.

Συνθήκη, ης, ἡ, samenstelling, overeenkomst, verdrag, verbond, Kon. 17:15 A, Wijsh. 1:16, 12:21.

Συνθλάω, -άσω, Fut. 1 pass. συνθλασθήσομαι, ik druk in, druk plat, erpletteren, verbrijzelen, Richt. 5:26 A, 9:53 A, Mt. 21:44, Lk. 0:18.

Συνθλίβω, -ψω, samendrukken, τινά = iemand dringen, verdringen, an eene schare gezegd, die zich om iemand opsluit, zoodat hij in het oortgaan belemmerd wordt, Mk. 5:24, 31.

Συνθρύπτω, -ψω, ik maak week of zwak, ik vermurw, ik breek, andaar met den versterkten zin van het simplex = breken, week naken, overdr. τὴν καρδίαν τινός = iemands hart breken of week maken, . i. hem in eene neerslachtige stemming brengen, waardoor hij den noed verliest, Hand. 21:13.

Συνίημι (3 pers. plur. συνιοῦσι, partic. συνίων, ook wel συνιών en υνιῶν geaccentueerd, van den vorm συνίω, i. p. v. het gewone συνιείς, gl. Blass' Gr. S. 50), Fut. συνήσω, Aor. 1 συνῆκα, Aor. 2 συνῆν, Conj. υνῶ, συνῇς enz., ik zend, breng enz. (vgl. op καθίημι) vandaar eig. bij lkaar of samenbrengen, van strijders, Hom. Il. 1, 8; 7, 210; overdr.

van hetgeen geschiedt om een voorwerp buiten ons in betrekking te brengen tot ons geestelijk waarnemingsvermogen, en vandaar = verstaan, begrijpen, bemerken, inzien, absolute, Mt. 13 : 13, 14, 19 en τί = iets verstaan, Mt. 13 : 51, Lk. 2 : 50, 18 : 34, 24 : 45; met ὅτι Mt. 16 : 12, 17 : 13; met eene indirecte vraag, Ef. 5 : 17; τῇ καρδίᾳ = met het hart verstaan, vgl. op καρδία, Mt. 13 : 15; ἐπί τινι = bij iets, d. i. bij eene gebeurtenis, waarvan men getuige is, tot inzicht komen, den zin en de beteekenis daarvan begrijpen, verstaan, Mt. 6 : 52, καὶ ἐπὶ τοῖς ἄρτοις zooveel is als: bij hetgeen met de brooden geschied was; οὐ συνιέναι = onverstandig zijn, 2 Kor. 10 : 12; ὁ συνίων = de verstandige, die de waarheid zoekt en betracht, Rom. 3 : 11. In de LXX is deze beteekenis vooral voor בִּין en הִשְׂכִּיל.

Συνίστημι, ook συνιστάνω (2 Kor. 3 : 1 en. eld.), en συνιστάω (2 Kor. 4 : 2 en eld.), Fut. συστήσω, Aor. 1 συνέστησα, Perf. συνέστηκα (part. -εστώς, ῶσα, ός), a) in de transitieve tijden (Praes., Impf., Fut. en Aor. 1 vgl. op ἀνίστημι) eig. samen of bij elkander stellen; doch vervolgens overdr. α) van hetgeen uit het bij elkander stellen blijkt, of van hetgeen het eene gestelde mede of tegelijk onderstelt, en vandaar bewijzen, staven, τί, Rom. 3 : 5, 5 : 8; van personen, met dubbelen Accusat. van Object en Praedikaat = betoonen, Gal. 2 : 18, aanstellen, συνίστησιν αὐτὸν προφήτην, Philo, Rer. div. haer. § 52; met een Acc. c. Inf. 2 Kor. 7 : 11, β) van iemand, dien men met een ander in aanraking brengt, aan hem voorstelt, en vandaar = aanbevelen, aanprijzen, τινά τινι, Rom. 16 : 1, 2 Kor. 5 : 12, met πρός in de omschrijvende spreekwijze: συνιστάνειν ἑαυτὸν πρὸς τὴν συνείδησίν τινος = zich aan iemands geweten (d. i. aan iemand met opzicht tot zijn geweten, of voorzoover hij zijn geweten laat spreken en aan de waarheid getuigenis geven) aanbevelen: 2 Kor. 4 : 2; τινά zonder Dativ. = aanbevelen in den ruimeren zin van prijzen, roemen 2 Kor. 3 : 1, 10 : 12, 18; in Passivo, 2 Kor. 12 : 11; b) in de intransitieve tijden (Perf., Plusqpf. en Aor. 2) α) = er bij staan, τινί = bij iemand, Lk. 9 : 32; β) = tezamen bestaan, van iets dat samengesteld is, en in dien zin τὰ πάντα Kol. 1 : 17, waar ἐν αὐτῷ Christus aanwijst als dengene, in wien het heelal den grond van zijn voortdurend bestaan naar zijne gezamenlijke deelen heeft; γ) = ontstaan, van een geheel naar zijne deelen, 2 Petr. 3 : 5, waar van de aarde gezegd wordt, dat zij ontstaan is uit water (ἐξ ὕδατος) als de oorspronkelijke grondstof van alles, door water (δι' ὕδατος) als het middel om aan alles zijne bepaalde gedaante en plaats te geven, en op het machtwoord van God (τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ).

Σύννυμφος, ου, ἡ, Lat. janitrix, zwagerin, Ruth 1 : 15 (σύννυμφοι = εἰνάτερες) = יְבָמָה.

Συνοδεύω, -εύσω, tezamen of mede reizen, op weg zijn, τινί = met iemand, Tob. 5 : 16, Hand. 9 : 7.

Συνοδία, ίας, ἡ, eig. de gemeenschappelijke tocht, doch vervolgens tonym. = het reisgezelschap, de karavaan, Lk. 2 : 44; = familie, lacht, Neh. 7 : 5, 64. Βιβλίον τῆς σ. = geslachtsboek.

Σύνοδος, ου, ἡ, godsdienstige ontmoeting, samenkomst, vergadering, mentin. 53, Eus. II, 492, 829, 1537, Acta Petri 235 : 3. Van sexueele meenschap = συνουσία, Philo I, 148, 16.

Συνοικέω, -ήσω, samenwonen, tezamen leven; τινί = met iemand, z. van den man met zijne vrouw, 1 Petr. 3 : 7.

Συνοικοδομέω, -ήσω, mede bouwen, opbouwen, 1 Ezr. 5, 65. Overdr. in Passivo Ef. 2 : 22, waar de heidenen, wegens de ook door hen tvangen roeping tot het koninkrijk Gods, vergeleken worden bij enen aan het Godsgebouw, waarvan Jezus Christus de hoeksteen is.

Συνολκή, ῆς, ἡ, opsnuiven van de lucht, Wijsh. 15 : 15, het samenkken van het lichaam, Tatian. Or. 3 : 21.

Σύνολος, η, ον, geheel en al, Esth. 8 : 13, Sir. 9 : 9.

Συνομιλέω, -ήσω, eig. samen omgaan of verkeeren, doch vervolgens k = samen spreken, zich onderhouden, τινί = met iemand, Hand.) : 27, Jos. B. J. 5, 13, 1.

Συνομορέω, -ήσω, van συνόμορος (van σύν en ὅμορος, en dit van ὁμός, meenschappelijk en ὅρος, grens), aangrenzend, belendend = grenzen belenden, τινί = aan iets; van een huis = naast een ander staan, and. 18 : 7.

Συνοράω, -όψομαι, overzien, aanzien, toezien, inzien, 2 Makk. 2 : 24, : 4, 5 : 17, 7 : 4.

Συνούλωσις, εως, ἡ, het toegroeien, genezen van een wond, Jer. 40 3) : 6.

Συνουσία, ας, ἡ, geslachtsgemeenschap, Spreuken van Sextus 435.

Συνουσιάζω, -άσω = συγγίγνομαι, samenzijn, samenleven, Just. Apol. : 33, Clem. A. I, 1161 B.

Συνοχή, ῆς, ἡ, van συνέχω, eigenl. wat samen of bijeen houdt, de menhang, band; van eén' kruisweg, Il. 23, 330; overdr. = de beauwdheid, beklemming, angst, τινός, Richt. 2 : 3, Job 30 : 3, Aq. Ps. 4 : 17, Lk. 21 : 25; καρδίας, 2 Kor. 2 : 4. Gevangenis, Didache 1 : 5.

Συνσκέπτομαι, -έψομαι, met elkander overleggen, Ev. Petri 43.

Συνταγή, ῆς, ἡ, samenstelling, voorschrift, teeken, Richt. 20 : 38 = σημεῖον, dat daar andere get. lezen, 2 Ezr. 10 : 14 = ἀπὸ συνταγῶν, p vastgestelde tijden, Const. Apost. 7, 40 συντ. τοῦ Χριστοῦ, de vereeniging met Christus.

Σύνταγμα, ατος, τό, het samengevoegde, legerafdeeling, legioen, Plut. I, 24 D. Samenstelling, verhandeling, werk, boek, 2 Makk. 2 : 23, Just. Apol. 1, 26, Tatian. 876 D, Clem. A. I, 377 A. Raad Job 15 : 8. Secte = αἵρεσις, Jos. B. J. 1, 5, 2.

Σύνταξις, εως, ἡ, verdrag, afspraak, Ex. 5 : 8, 11, 14, wijze, gewoonte, Num. 9 : 14, 15 : 24.

Συντάσσω, -ττω, -ξω, samen in orde stellen, schikken, vervolgens van zaken waarop men door eene beschikking, afspraak of lastgeving orde stelt, en vandaar = verordenen, gelasten, van geneesheeren, een geneesmiddel voorschrijven, συντάσσειν φάρμακον, Ael. V. h. 9, 13, afspreken, τινί = aan of met iemand, Mt. 21 : 6, 26 : 19, 27 : 10. Συντάσσομαι, scil. τῷ Χριστῷ, zich met Christus vereenigen, nl. bij den doop, teg. ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ, het vaarwel zeggen van den Satan. Const. Apost. 7, 41, Acta Barn. 12.

Συντείνω εἴς τι, op iets betrekking hebben, pertinere ad aliquid. Acta Petri 158 : 10.

Συντεκνία, ας, ἡ, mede kind, aangenomen kind zijn, Apoc. v. d. Maagd 23 = huwelijk.

Συντέλεια *, ας, ἡ, a) voleinding, het volbrengen, in het spraakgebruik dikwijls toegepast, waar noch meerdere objecten noch meerdere subjecten (zooals Plat. Legg. 10, 905 B τῶν θεῶν ἡ ξυντέλεια, het samenwerken der goden) voorkomen, met συντελεῖν b) overeenstemmend. Pol. 4, 28, 3 συντέλειαν λαμβάνει ὁ πόλεμος. Strab. 17, 804: ἀφῆκε τὸ ἔργον περὶ συντέλειαν. Sir. 21 : 11 συντέλεια τοῦ φόβου κυρίου σοφία. 38 : 28 enz. In het N. T. alleen συντέλεια τοῦ αἰῶνος Mt. 13 : 39, 40, 49, 24 : 3, 28 : 20. τῶν αἰώνων Hebr. 9 : 26 (zie onder αἰών, I, bl. 124) — het einde, het slot van den loop der wereld, van den tijd der wereld, zie in 't algemeen onder αἰών. — LXX dikwijls = כָּלָה, somtijds ook קֵץ, enz. Met de Nieuw-Testamentische uitdrukking komt overeen Dan. 9 : 26 ἕως καιροῦ συντελείας. Vs. 27; 12 : 4. Ook 9 : 27 κατὰ συντέλειαν καιρῶν. 12 : 13 εἰς συντέλειαν ἡμερῶν. Theodot. Dan. 9 : 27 ἕως τῆς συντελείας καιροῦ. 12 : 4 ἕως καιροῦ συντελείας. Vgl. Sir. 11 : 27 ἐν συντελείᾳ ἀνθρώπου ἀποκάλυψις ἔργων αὐτοῦ, vgl. vs. 28 πρὸ τελευτῆς. 33 : 23 ἐν ἡμέρᾳ συντελείας ἡμερῶν ζωῆς σου καὶ ἐν καιρῷ τελευτῆς. 39 : 28 ἐν καιρῷ συντελείας. Hier derhalve overal niet in de beteekenis van de geschiedenis des heils. Dalman: Die Worte Jesu, 126, 127, meent, dat daar de uitdrukking σ. τ. αἰῶνος alleen bij Mt. voorkomt, zij niet van Jezus, maar van den evangelist afkomstig is, die haar met den Hellenistischen schrijver van Hebr. gemeen heeft. Hij wijst op soortgelijke uitdrukkingen als exitus saeculi. Ass. Mos. 12, 4, Bar. Ap. 54 : 21, 69 : 4, 83 : 7 enz.

Συντελέω *, -έσω, van gemeenschap van het subject in het gewone Grieksch zelden, in het Bijbelsch Grieksch in het geheel niet. Alleen ob. a) Verscheidene dingen tezamen, eindigen, herstellen, in orde brengen, b. v. τὰς ναῦς Pol. 1, 21, 3. Zoo met een object in het meervoud Mt. 7 : 28 τοὺς λόγους. Hand. 21 : 27 ἔμελλον αἱ ἕπτα ἡμέραι συντελεῖσθαι. Lk. 4 : 2. In de plaats van het meervoud zie Lk. 4 : 13 συντελέσας πάντα πειρασμόν

ɔo nu ook Mk. 13 : 4 ὅταν μέλλῃ ταῦτα συντελεῖσθαι πάντα, alles tezamen.
) Iets geheel en al volbrengen, zooals σύν meermalen in samenstellin-
ɪn, b. v. συμπληρόω, συντέμνω, Polyb. 6, 53, 1 συντελουμένης τῆς ἐκφορᾶς.
ɔo Rom. 9 : 28 λόγον συντελῶν, een besluit uitvoerend (Jez. 10 : 23).
laagl. 2 : 17 συνετέλεσε ῥῆμα αὐτοῦ. Hebr. 8 : 8 συντελέσω — διαθήκην
ɪινήν = voltrekken, waar evenwel het woord (i. p. v. διαθήσομαι van de
XX) ook met het oog op de gemeenschap van deze διαθ. voor Israel
ɪ Juda gekozen kan zijn: συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον
ούδα διαθήκην καινήν. — Bij de LXX het gewone woord voor כלה, som-
jds = עשׂה, תמם, שׁלם enz. In den zin van dooden, Patriarch. 1056 B.

Συντέμνω, -τεμῶ, Perf. τέτμηκα, Perf. pass. -τέτμημαι, ik snijd, andaar = be- of wegsnijden, door snijden korter maken, besnoeien, ekorten, beperken, συντέμνειν λόγον = zijne rede kort maken, iets kort-'eg zeggen, Eur. Tro. 441. In het N. T. alleen Rom. 9 : 28, waar het, ɪ eene aan de LXX ontleende zeer gebrekkige vertaling van Jez. 10 : 22, 3, tweemalen voorkomt: de eerste maal in Activo naast συντελεῖν en venals dit met λόγον verbonden, naar 't schijnt, in den zin van de god-praak of de belofte (bij hare vervulling) beperken, verkorten. De tweede naal in ℵ^{c}DEFGKLP in passivo λόγον συντετμημένον, de verkorte be-ofte, welke God zal vervullen. Vgl. B. Weiss, Comm. 1891, S. 432.

Συντήκω, -τήξω, samensmelten, verkleefd geraken, Athen. 28 : 21.

Συντηρέω, -ήσω, a) in eig. zin α) τί = iets mede of tezamen bewaren, n Passivo = tezamen bewaard of behouden blijven; Mt. 9 : 17, Lk.): 38; β) τινά = mede over iemand waken, hem bewaken, Mk. 6 : 20, vaar men doorgaans aan bescherming van Johannes tegen de lagen van Herodias denkt, ἑαυτὸν ἀναμάρτητον, 2 Makk. 12 : 42; b) overdr. ῥήματα = woorden of gezegden, die men gehoord heeft, zorgvuldig in het ge-ɪeugen bewaren, onthouden, Lk. 2 : 19; τὸ ῥῆμα ἐν τῇ καρδίᾳ μου, Dan. 7 : 28 Theod.; τὴν γνώμην παρ' ἑαυτῷ, Polyb. 31, 6, 5. Absoluut Sir. 39 : 2 διηγήσεις ... συντηρήσει.

Συντίθημι, -θήσω, samen of bijeenstellen, plaatsen, leggen, en vandaar overdr. van gedachten, die men als 't ware naast elkander plaatst = overleggen, vooral in ongunstigen zin van booze plannen, die men beraamt; in Medio συντίθεμαι, Aor. 2 συνεθέμην, met het Plusqpf. pass. συνετεθείμην = met iemand in overleg treden, overeenkomen, afspreken, met ἵνα, of met den eenvoudigen Infinit., of met den Infinit. finalis met τοῦ, om het doel of de strekking der overeenkomst uit te drukken, Lk. 22 : 5, Joh. 9 : 22, Hand. 23 : 20, 24 : 9.

Συντομία, ας, ἡ, a) afkorting, kortheid, b) eene pijnlijke zaak, Test. Abrah. B 109.

Συντόμως, Adverb. van σύντομος (van συντέμνω), eigenl. be- of weggesneden, afgekort, overdr. kort, beknopt, bijz. van eene rede, vandaar

= met korte woorden, kortelijk, συντόμως ἀκοῦσαι, Hand. 24 : 4, γρ... Jos. c. Ap. 1, 1, διδάσκειν ibid. 1, 6, 2.

Συντρέχω, -θρέξομαι, gew. -δραμοῦμαι, Aor. 2 -έδραμον, a) eig. = bijeen- of samenloopen, πρός τινα, Hand. 3 : 11; met plaatsbepalingen als ἀπό τινος χώρας, Mk. 6 : 33; b) overdr. τινὶ εἴς τι = met iemand ergens toe samengaan of -loopen, zich vereenigen tot, 1 Petr. 4 : 4, waar αὐτοῖς er onder verstaan moet worden.

Συντριβή, ῆς, ἡ, het samenstooten, slag, stoot, verderf, Spreuk. 6 : 15, 16, verstoring, 10 : 14, 15.

Συντρίβω, -ψω, ik wrijf, eig. = tegen elkander aan wrijven, stuk wrijven, en vandaar in ruimeren zin a) = stuk maken, aan stuk slaan of breken, verbrijzelen, Mk. 14 : 3; in Passivo, Fut. συντριβήσομαι, Perf. συντέτριμμαι, Infinit. -τετρῖφθαι, Mk. 5 : 4, Joh. 19 : 36 (in een citaat uit Ps. 34 : 4 volgens de LXX), Openb. 2 : 27; b) = knakken, κάλαμον, Mt. 12 : 20, waar het, in eene aanhaling van Jez. 42 : 3, ter vertaling van het Hebr. רָצַץ gebezigd wordt; c) τινά = iemand stuk (als 't ware lam) slaan, onder slagen verpletteren, van een boozen geest gezegd, die een lijder op deze wijze tracht af te matten, Lk. 9 : 39; d) fig. en praegnant τινὰ ὑπὸ τοὺς πόδας τινός = iemand onder iemands voeten brengen, om door dezen vertreden of vermorzeld te worden, d. i. hem iemand ter geheele vernietiging overleveren, Rom. 16 : 20; e) overdr., in Passivo = verslagen, terneergedrukt of geslagen, als 't ware gebroken zijn, door angst, droefheid enz., in de spreekwijze: συντετριμμένος τὴν καρδίαν = verslagen of gebroken van hart, Lk. 4 : 18, waar deze aan Jez. 61 : 1 (נִשְׁבְּרֵי־לֵב) ontleende uitdrukking in sommige getuigen voorkomt.

Σύντριμμα, ατος, τό, eig. het verbrokene, dan de breuk van een lichaamsdeel, Lev. 21 : 19, 24 : 20, overdr. = de vernieling, het verderf, Rom. 3 : 16 naar Jez. 59 : 7 = שֹׁד. Zoo ook Jez. 22 : 4, Wijsh. 3 : 3, 1 Makk. 2 : 7.

Συντριμμός, οῦ, ὁ, verwoesting, verbreking, 2 Sam. 22 : 5 = branding, מִשְׁבָּר, Am. 5 : 9, Mich. 2 : 8, Jer. 4 : 20 = συντριβή, Basil. IV 649 B, καρδίας.

Συντροφία, ας, ἡ, Lat. convictus, het leven met elkander, vertrouwelijkheid, vriendschap, 3 Makk. 5 : 32.

Σύντροφος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, Vulg. collactaneus, van συντρέφω, tezamen voeden of opvoeden, tezamen opgevoed; substantive ὁ σύντροφός τινος = die met iemand opgevoed is, zijn zoogbroeder, 1 Makk. 1 : 6, of ook wel in ruimeren zin = met hem opgegroeid, door omgang en verkeer nauw met hem verbonden, zijn vriend of vertrouweling, 2 Makk. 9 : 29, Hand. 13 : 1. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 178—181.

Συντροχάζω, συντροχάω, συντρέχω, samenloopen, in stukken stooten, Pred. 12 : 6.

Συντυγχάνω, -τεύξομαι, Aor. 2 -ἔτυχον, eig. aantreffen, ontmoeten, och vervolgens ook = bij iemand komen, hem genaken, τινί, Lk. 8 : 19.

Συντύχη, ης, ἡ, eene Grieksche vrouwennaam Syntyche; zoo heette ene geloovige te Filippi, Fil. 4 : 2.

Συντυχία, ας, ἡ, gesprek, onderhoud, Vit. Epiph. 48.

Συντυχικός, ή, όν, toevallig, Eus. III, 56 B, Greg. Nyss. III, 129 B, C.

Συνυποκρίνομαι, Depon. Med. met Aor. 1 pass. -εκρίθην, mede eene rol pelen, veinzen, huichelen, τινί = met iemand, Gal. 2 : 13.

Συνυπουργέω, -ήσω, (van ὑπό en τὸ ἔργον), dienen, van dienst of behulpaam zijn, medehulp verleenen, te hulp komen, ὑπέρ τινος = in het beang of ten behoeve van iemand, τινί = met of door iets, 2 Kor. 1 : 11.

Συνωδίνω, -νῶ, mede tezamen of tegelijk in barensnood zijn, eig. 'orphyr. De abst. 3, 10. Rom. 8 : 22, waar het fig. van de κτίσις geegd wordt, die als 't ware in arbeid is, er zuchtend en smachtend ıaar streeft, om betere tijden voort te brengen. Overdr. ook Eur. Iel. 727 κακοῖς.

Συνωμοσία, ας, ἡ, van συνόμνυμι, samenzweren, de samenzwering conjuratio), Hand. 23 : 13.

Συρακοῦσαι, ook Συράκουσαι, ῶν, αἱ, geogr. eigennaam Syrakuse. Zoo ıeette de oudtijds ook als havenplaats vermaarde hoofdstad van Sicilië, ›p de Oostkust van dit eiland gelegen, volgens Strabo 6, p. 270, ›mgeven door een muur van 180 stadiën, het tegenwoordige Siragossa, Hand. 28 : 12.

Συρία, ας, ἡ, geogr. eigennaam Syrië (Hebr. Aram); zoo heette het ıitgestrekte landschap, dat Oostelijk door den Eufraat en den Tiger, Westelijk door de Middellandsche Zee, Zuidelijk door Fenicië en Galilea, en Noordelijk door Cilicië en Armenië was ingesloten. Na eerst onder Babylonische, daarna onder Perzische heerschappij gestaan te hebben, werd het door Alexander den Groote tot een Macedonisch wingewest gemaakt, en bij diens dood tot een zelfstandig koninkrijk verheven. Het breidde zich van toen af uit ook door de verovering van Palestina, welks bezit het echter, tengevolge van den Makkabeeschen oorlog, weder moest opgeven. Later werd het door Pompejus aan Rome onderworpen, en sedert als een Romeinsch wingewest door landvoogden of stadhouders (proconsules) bestuurd. Mt. 4 : 24, Lk. 2 : 2, Hand. 15 : 23, 41, 18 : 18, 20 : 3, 21 : 3, Gal. 1 : 21.

Σῦριγξ, ιγγος, ἡ, pijp, pijpfluit, Dan. 3 : 5, 7, 10, 15, Clem. A. I, 789 A.

Συρίζω, -ιῶ, fluiten, 1 Kon. 9 : 8, Job 27 : 23, Wijsh. 17 : 18.

Συρισμός, -ιγμός, ου, ὁ, het fluiten, Richt. 5 : 16 B = blaten, 2 Kron. 29 : 8 = aanfluiting, Wijsh. 17 : 9 = sissen.

Σύρος, ου, ὁ, de Syriër, Lk. 4 : 27.

Συροφοίνισσα, in sommige Hss. ook Συροφοινίκισσα geschreven, fem. van het Nomen gentile Συροφοίνιξ, ικος, ὁ, de Syrofeniciër (zooals Θρᾷξ, Θρᾷσσα, ἄναξ, ἄνασσα, Κίλιξ, Κίλισσα), de Syrofenicische, d. i. de bewoneres van het landschap Syrofenicië, onder welke benaming het Aziatische (als Romeinsch wingewest tot Syrië behoorende) Fenicië, in onderscheiding van het Afrikaansche Fenicië of Libyfenicië, d. i. het door Feniciërs gestichte Karthago met zijn ver strekkend kustgebied, werd aangeduid. De geheele streek langs de kust der Middellandsche Zee waarvan dit landschap een deel uitmaakte, heette oudtijds Kanaän, en daar Fenicië ook in lateren tijd dien naam bij de Joden behouden had, zoo was Kananeesch voor hen hetzelfde als Fenicisch of Syrofenicisch, Mk. 7 : 26 (vgl. met Mt. 15 : 22). De Grieken vatten Phoenicië en Palestina samen onder den naam ἡ Συρία. Vandaar Συρία ἡ Παλαιστίνη Hrdt 3, 91; 4, 39; Just. Apol. 1, 1. Ἡ Φοινίκη Συρία Diod. 19, 93, Συροφοινίκη, Just. M. c. Tryph. c. 78. Het masc. Συροφοίνιξ vinden we bij Lucian. Conc. deor. c. 14, Syrophoenix Juv. sat. 8, 159.

Σύρτις, εως en ιδος, ἡ, geogr. eigennaam Syrtis; zoo heetten twee bochten of inhammen van de Noordkust van Afrika, een grootere van het voorgebergte van Cephalae tot dat van Boreüm, sinus Psyllicus, en een kleinere tusschen de eilanden Cercina en Meninx (daarom onderscheiden als ἡ μεγάλη en ἡ μικρὰ Σύρτις), die door hunne ondiepten en zandbanken voor de scheepvaart zeer gevaarlijk waren. Hand. 27 : 17 is waarschijnlijk de eerste bedoeld.

Σύρω, -ρῶ, trekken, slepen, medeslepen, τί, Joh. 21 : 8, Openb. 12 : 4; τινά = iemand met geweld medevoeren, -slepen, 2 Sam. 17 : 13, Hand. 8 : 3; ἔξω τῆς πόλεως, Hand. 14 : 19; ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, Hand. 17 : 6, Ev. Petri 6 (waar sommigen spotten vertalen). Van slangen die voortkruipen = זחל, Deut. 32 : 24, Micha 7 : 17.

Σύσκιος, ον, geheel beschaduwd, bedekt, 1 Kon. 14 : 23, Hoogl. 1 : 16.

Συσκοτάζω, -άσω, rondom duister worden, 1 Kon. 18 : 45, Am. 5 : 8.

Συσπαράσσω, -ττω, -ξω, tegelijk of mede heen en weder trekken, doen stuiptrekken, krampachtig doen samentrekken, van de werking van een boozen geest op een lijder, Lk. 9 : 42, waar door D συνταράσσω gelezen wordt.

Συσσεισμός, οῦ, ὁ, aardbeving, 1 Kon. 19 : 11, 12, 2 Kon. 2 : 1, 11.

Σύσσημον, ου, τό, eig. het Neutr. van σύσσημος, ον, ὁ, ἡ, τό (van σύν en τὸ σῆμα), een woord van lateren tijd, gebezigd van iets, dat een gemeenschappelijk merkteeken of stempel ontvangen heeft, van maten en gewichten b. v. = gestempeld, geijkt; substantive = τὸ σύσσημον, σύμβολον = het afgesproken teeken, sein of signaal, Mk. 14 : 44, Banier, Jez. 5 : 26, 49 : 22, 62 : 10 = נֵס.

Συσπάω, -άσω, terugtrekken, Didache 4 : 5.

Σύσσωμος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van σύν en τὸ σῶμα, tot één lichaam ›rbonden, tezamen één lichaam uitmakende, ingelijfd; in overdr. zin, f. 3 : 6, Iren. 557 B.

Συστασιάστης, ου, ὁ, van συστασιάζω (van ἡ σύστασις, de samenrotng, het oproer), oproer maken = de oproermaker, of van hetzelfde oord, doch als composit. van στασιάζω, en dan = de medeoproermaker, [k. 15 : 7, waar ook στασιάστης gelezen wordt, Jos. Ant. 14, 2, 1.

Σύστασις, εως, ἡ, het samenbrengen, = קָהָל, vergadering, Gen. 9 : 6, opstand, 1 Ezr. 5 : 73, samenstel, inrichting, Wijsh. 7 : 17, Makk. 2 : 9.

Συστατικός, ἡ, όν, van συνίστημι, in de beteekenis van aanbevelen, n vandaar συστατικὴ ἐπιστολή = aanbevelingsbrief, 2 Kor. 3 : 1.

Συσταυρόω, -ώσω, mede of tegelijk kruisigen, τινί = met iemand,) in eigenl. zin, Mt. 27 : 44, Mr. 15 : 32, Joh. 19 : 32; b) overdracht. ριστῷ = met Christus, van de dooding van den ouden mensch, Rom. : 6, Gal. 2 : 20.

Συστέλλω, -στελῶ, Aor. 1 συνέστειλα, Perf. pass. -έσταλμαι, a) = ijeentrekken, τὰ ἱστία, Arstph. Ran. 999, τὴν χεῖρα, Sir. 4 : 31, εἰς λίγον συστέλλω, Theophr. De caus, plant. 1, 15, 1, overdr. = verkorten, eperken, en vandaar het Partic. Perf. pass. συνεσταλμένος van den tijd ebezigd = kort, 1 Kor. 7 : 20; b) bestellen, schikken, naar een raarschijnlijk later spraakgebruik van een lijk gezegd, dat men door eheele of gedeeltelijke ontkleeding en daarop volgende inwikkeling voor e begrafenis gereed gemaakt heeft, Hand. 5 : 6.

Συστενάζω, -άξω, mede, tegelijk of tezamen zuchten, Rom. 8 : 22.

Συστοιχέω, -ήσω, op éëne lijn staan, van soldaten, die in hetzelfde elid loopen, Polyb. 10, 21, 7, gelijk staan, overeenkomst hebben, τινί = met iets of iemand, Gal. 4 : 25.

Συστρατιώτης, ου, ὁ, van σύν en ὁ στρατιώτης, de medekrijgsknecht, nedestrijder of krijgsmakker, in overdracht. geestelijken zin, Phil. 2 : 25, 'hilem. vs. 2.

Σύστρεμμα, ατος, τό, het samengedraaide, rol. In den zin van ioop, verzameling, bende, Num. 32 : 14, 2 Sam. 4 : 2, 15 : 12 A, Kon. 11 : 14, 2 Kon. 14 : 19.

Συστρέφω, -ψω, samendraaien, doch vervolgens ook in ruimen zin = samen- of bijeenbrengen; van een φρυγάνων πλῆθος = een hoeveelieid rijzen, die men van den hoop afneemt en als een bos of bundel usschen de handen samenvat, = bijeenrapen, of ook alleen verzamelen, Hand. 28 : 3; in Medio συστρέφομαι = zich verzamelen, Richt. 11 : 3, 2 Kon. 21 : 23, te samen verkeeren, zich ophouden, in welken zin het bij de classici niet voorkomt, doch dien het blijkbaar heeft in eene

Variant op Mt. 17 : 22, waar het voor ἀναστρέφομαι gelezen wordt. Ziel verzamelen geeft daar geen zin.

Συστροφή, ῆς, ἡ, het bijeenbrengen, verzamelen, b. v. van een volkshoop, en vandaar = de samenrotting, de oploop, Hand. 19 : 40: ποιεῖν συστροφήν = eene samenspanning maken, samenrotten, Hand. 23 : 12, menigte, Richt. 14 : 8 A, verbintenis, 2 Kon. 15 : 15.

Συσφαιρόω, -ώσω, geheel rondmaken, Athen. 14 : 17.

Συσφίγγω, -ίγξω, samensnoeren, vastbinden, gorden, Ex. 36 : 28 (39 : 21), Lev. 8 : 8 (7), Deut. 15, 7 B, 1 Kon. 18 : 46, Passio Perpet. 91 : 19.

Συσχηματίζω, -ίσω, een vorm of gedaante geven, vormen, ergens mede naar vormen, gelijkvormig maken (Lat. conformo); in Passivo = gelijkvormig zijn, in zedelijken zin van het zich in handel en wandel richten naar iets dat men zich tot voorbeeld stelt, τινί = aan of naar iets, Rom. 12 : 2, 1 Petr. 1 : 14.

Συχάρ, ἡ, zie op Σιχάρ.

Συχέμ, ἡ, zie op Σιχάρ.

Συχέμ, ὁ, = שְׁכֶם, dat als nomen appellativum schouder beteekent, onverbuigb. Hebr. eigennaam Sichem of Sychem. Zoo heette de zoon van Hemor, die wegens het gebeurde met Jakobs dochter, Dina, door de broeders van deze werd omgebracht, Hand. 7 : 16 (vgl. Gen. 34).

Σφαγή, ῆς, ἡ, van σφάττω, de slachting, terdoodbrenging, van menschen en dieren, Job 10 : 16, 21 : 20, Hand. 8 : 32, waar ἐπὶ σφαγὴν ἄγεσθαι zooveel is als ons: naar de slachtbank geleid worden; πρόβατα σφαγῆς = slachtschapen, d. i. schapen bestemd om geslacht te worden, Rom. 8 : 36; ἡμέρα σφαγῆς, Jak. 5 : 5, volgens sommigen = dag der slachting, en dan figuurl. van den korten tijd, die aan het naderend strafgericht voorafgaat; volgens anderen b. v. Calvijn in zijn' Comm. t. d. pl. = slachtdag, d. i. de dag voor een offermaal bestemd, een feestdag.

Σφάγιον, ίου, τό, het slachtoffer, het offerdier; in Plurali, τὰ σφάγια = het slachtoffer, het offer, Lev. 22 : 23 A B, Am. 5 : 25, Hand. 7 : 42.

Σφαῖρα, ας, ἡ, kogel, bal, bol, Acta Thomae 24 : 7.

Σφαιρίζω, -ιῶ, met een bal spelen, spelen, Gesch. van Zosimus 19.

Σφαιρατήρ, ῆρος, ὁ, schoenriem, Gen. 14 : 23, ook voor כַּפְתֹּר, granaatappel, Ex. 25 : 30 (31), 32 (33).

Σφακελίζω, -ιῶ, doen versmachten = כִּלָּה, Lev. 26 : 16, Deut. 28 : 32.

Σφάλλω, -αλῶ, doen vallen, doen neêrstorten. Pass. vallen, wankelen, instorten. Overdr. Act. schade berokkenen, bedriegen; pass. nadeel, ongeluk hebben, zich bedriegen, dwalen, Deut. 32 : 35, 2 Sam. 22 : 46, 1 Ezr. 4 : 27; Job 18 : 7, 21 : 10, Wijsh. 10 : 8, Sir. 13 : 22. 36 : 31 (28).

Σφάλμα, ατος, τό, misstap, dwaling, voor מוֹקֵשׁ, valstrik, Spreuk.):25, Acta Thomae 41:27, 43:10.

Σφάττω, ook σφάζω, Fut. σφάξω, Aor. 1. ἔσφαξα, Perf. Pass. φαγμαι, Aor. 2. p. ἐσφάγην, slachten, a) in gewonen zin, van tamme uisdieren, vooral van offervee, Openb. 5:6, 12, 13:8; b) met een ersoonlijk object, in ruimeren zin = gewelddadig ter dood brengen, doden, vermoorden, Gen. 22:10, 1 Joh. 3:12, Openb. 5:9, 6:4, 9, 3:24; c) in nog wijderen zin = met een zwaard of slachtmes veronden, εἰς θάνατον = doodelijk wonden, doorklieven, κεφαλήν, Openb.13:3. ı de LXX vaak voor שָׁחַט.

Σφενδονάω, -ήσω, slingeren, 1 Sam. 17:49, 25:29.

Σφενδόνη, ης, ἡ, slinger, 1 Sam. 17:40, 50 A, 25:29, 2 Kron. 6:14.

Σφενδονήτης, ου, ὁ, slingeraar, Richt. 20:16, 2 Kon. 3:25, 1 Kron. 2:2.

Σφετερίζω, -ίσω, ook vaak Med. iets tot het zijne maken, zich toeigenen. In het Act. Tat. Or. 28:7 sc. τοὺς λόγους.

Σφηκία, ας, ἡ, horzel, wesp (צִרְעָה), Ex. 23:28, Deut. 7:20, Joz. 4:12.

Σφήν, ηνός, ὁ, wig, alles wat wigvormig is, ook een folterwerktuig n aldus 4 Makk. 8:13, 11:10 A.

Σφηνόω, -ώσω, door wiggen vastzetten, toesluiten en aldus Richt. :23, 24, Neh. 7:3.

Σφίγγω, -ίγξω, samensnoeren, bijeenbinden, 2 Kon. 12:10(11), preuk. 5:22.

Σφόδρα, Adverb., eig. Neutrum plur. van σφοδρός, hevig, sterk, geeldig, vandaar = geducht, zeer, Mt. 2:10 enz., Mk. 16:4, Lk. 18:23, and. 6:7, Openb. 16:21.

Σφοδρός, ά, όν, hevig, ijverig, onstuimig, Ex. 10:19, 15:10, eh. 9:11, Wijsh. 18:5.

Σφοδρῶς, Adverb. van σφοδρός, geweldig, hevig, Gen. 7:19 A, Joz. :16, Hand. 27:18.

Σφόνδυλος, ου, ὁ (σπόνδυλος), het wervelbeen aan den hals of den uggegraat, Lev. 5:8, 4 Makk. 10:8.

Σφραγίζω, -ίσω, a) zegelen, stempelen, van een zegel of stempel als enmerk voorzien, = חָתַם, Deut. 32:34, 1 Kon. 20(21):8, 2 Kon. 2:4, ten bewijze der waarde of waarachtigheid, van een brief, veregeld τῷ δακτυλίῳ, Esth. 8:8, fig. van de dienstknechten Gods,)penb. 7:4, 5, 6, 7, 8; τινὰ ἐπὶ τοῦ μετώπου, Openb. 7:3; van den 'oon des menschen wordt gezegd, dat God de Vader Hem tot Zijn ;ezant gestempeld of gekenmerkt heeft door de werken, die Hij in ;ehoorzaamheid aan Zijne roeping volbracht, Joh. 6:27; met ὅτι —

zijn zegel ergens aan hechten, erkennen, dat, Joh. 3 : 33; **b**) = bezegelen, van een zegel voorzien als waarborg of zekerheid, in Act. en Medio, *τινά*, 2 Kor. 1 : 22; *τινά τινι* of *ἔν τινι* = iemand iets tot zegel geven, Ef. 1 : 13, 4 : 30, waar van de geloovigen gezegd wordt, dat zij in den Heiligen Geest het zegel, d. i. den waarborg of het onderpand hunner toekomstige verlossing ontvangen hebben; *τί τινι* = iemand iets verzekeren, in het zekere bezit er van, d. i. hem veilig, secuur ter hand stellen, Rom. 15 : 28, zooals een koopman zijn waar verzegelt (Deissmann, Neue Bibelst. S. 66); **c**) = verzegelen, tot afsluiting, in eig. zin *τί*, Mt. 27 : 66; *ἐπάνω τινός* = boven iemands hoofd, Openb. 20 : 3 waar als object van *ἐσφράγισεν* het deksel of de deur van den afgrond gedacht moet worden; *σφραγίζομαι τὴν θύραν*, Bel en de draak 14 Theodot., *εἴς τινα* = voor iemand, zoodat hij er niet bij kan, de toegang voor hem is afgesloten, in den receptus 2 Kor. 11 : 10, vgl. op *φράσσω*. Overdracht. = geheim houden of verbergen, van den inhoud eens boeks of van zekere woorden, Openb. 10 : 4, 22 : 10. — Verzegelen, gezegd van *βάπτισμα* en *χρῖσμα*, Heracleon 1292 D, Doctrin. Orient. 696 *πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος σφραγισθείς*, Orig. I, 1333, Eus. II, 624, Basil. III, 428 C, Const. I, 7. — Het maken van het teeken des kruises, Athan. II, 864, 893, Acta van Xanthippe en Polyxena 7. — Eenen bisschop ordenen, Acta Barn. 20.

Σφραγίς, *ῖδος*, *ἡ*, **a**) als werktuig, waarmede gezegeld of gestempeld wordt, b. v. een zegelring, Ex. 35 : 22 = חֹתָם, Openb. 7 : 2; **b**) = het zegel, dat als kenteeken op iets gedrukt wordt = חוֹתָם, Ex. 28 : 11, 21, Openb. 9 : 4, of waarmede iets verzegeld wordt om het af te sluiten Openb. 5 : 1. Hiertoe behooren de uitdrukkingen: *λῦσαι* en *ἀνοῖξαι σφραγῖδα*, Openb. 5 : 2, 9 enz.; **c**) = het wapen of embleem, dat door het zegel wordt afgedrukt, het beeld met het daarbij behoorende opschrift, 2 Tim. 2 : 19; **d**) = de bezegeling en vandaar = het teeken, het bewijs, Rom. 4 : 11, 1 Kor. 9 : 2. — Het zegel van de besnijdenis, Barn. 752. Van den doop, Herm. Sim. 8 : 6, 9 : 16, 2 Clem. 7 : 6, 8 : 6, Clem. A. I, 941, II, 112 A, 644 C, 648 C, Tertull. I, 1215, Acta Petri 115 : 3, 117 : 6. Van de zalving, Const. I, 7. Van het kruis, Greg. Naz. I, 580, Greg. Nyss. III, 952, 992, Epiph. I, 420 B. — Dat de benaming *σφραγίς* voor den doop aan de antieke mysteriën ontleend zou zijn, zooals Hatch en Harnack beweren, is tegengesproken door G. Anrich, Das antike Mysterienwesen, 1894, S. 120—124.

Σφῦρα, *ας*, *ἡ*, hamer, houweel, Richt. 4 : 21, 5 : 26, 1 Kon. 6 : 7, Sir. 38 : 28, Arist. 105 : 19.

Σφυροκοπέω, *-ήσω*, met een hamer slaan, Richt. 5 : 26, Herm. Vis. I, 3

Σφυροκόπος, *ου*, *ὁ*, eigenl. een adjectivum, slaande met een hamer = smid, Gen. 4 : 22, Philo I, 247, 29, Theoph. 1100 A.

Σφυρόν, of σφυδρόν, οῦ, τό, de enkel, ook wel de voet, Hand. 3 : 7.
:sych. σφυδρά· ἡ περιφέρεια τῶν ποδῶν.

Σφυρωτήρ, ῆρος, ὁ, = σφαιρωτήρ, lederen riem om de schoenen vast maken, waarvoor het leder in de rondte (σφαῖρα) moest zijn uitgeeden, Gen. 14 : 23.

Σχάζω, -άσω, = עָלָה, van het opgeheven worden, opspringen van t net, waarin vogels gevangen worden, Am. 3 : 5.

Σχεδία, ας, ἡ, een licht gebouwd schip, vlot, 1 Kon. 5 : 9 (23), Kron. 2 : 16 (15), 1 Ezr. 5 : 55, Wijsh. 14 : 5, 6. Als eigennaam Makk. 4 : 11.

Σχεδιάζω, -άσω, onvoorbereid, nalatig handelen, lichtzinnig zijn, ır. 1 : 19.

Σχεδίασμα, ατος, τό, het voor de vuist gesprokene of geschrevene, n los opgeworpen plan, Hippol. Haer. 542, 89.

Σχέδιος, α, ον, in de nabijheid, plotseling, onverwacht, vluchtig, em. A. II, 353, φράσις, proza.

Σχεδόν, Adverb., van ἔχω, σχεῖν, bijna, haast, schier, 2 Makk. 5 : 2, and. 13 : 44, 19 : 26, Hebr. 9 : 22.

Σχετικός, ἡ, όν, vasthoudend, samenhoudend, Tat. Or. 16 : 21 van) ψυχή, wat de ψυχή samenhoudt.

Σχετλιάζω, -άσω, over geleden onrecht klagen, weeklagen, jameren, ontevreden, boos zijn, 4 Makk. 3 : 12, 4 : 7.

Σχέτλιος, met 2 en 3 uitgangen (van ἔχω), uithoudend, vermetel, ırechtvaardig, gruwelijk, verderfelijk, en aldus 2 Makk. 15 : 2.

Σχῆμα, ατος, τό, van ἔχω, σχεῖν, vgl. het Lat. habitus = de ouding, de gedaante, het uiterlijk voorkomen, σχήματι ὡς ἄνθρωπος, il. 2 : 8 en τοῦ κόσμου τούτου, 1 Kor. 7 : 31, waar men te denken heeft ın de verandering, die de gedaante, het voorkomen der wereld, aar de verwachting des apostels, binnen kort ondergaan zou. Synoniem ορφή.

Σχηματουργία, ας, ἡ, vorm, Tat. Or. 10 : 22, houding, verschijning, pipl. I, 957 C.

Σχίζα, ης, ἡ, = חֵץ, gespleten hout, pijl, 1 Sam. 20 : 20, 21, 22, 6, 37, 38.

Σχίζω, -ίσω, scheuren, splijten, (vgl. het Lat. scindo), a) in ew. zin, α) in Activo transitive, τί = iets scheuren, Lk. 5 : 36 (waar chter verschil van lezing in dit gedeelte van het vs. bestaat), Joh. 9 : 24; β) in Passivo intransitive = zich scheuren, vaneenscheuren f -splijten, Mt. 27 : 51, Mk. 1 : 10, 15 : 38, Lk. 23 : 45, Joh. 21 : 11;) overdr. = verdeelen, scheiden, tweespalt verwekken, in Passivo = ich verdeelen of scheiden, in tweespalt geraken, Hand. 14 : 4, 23 : 7. XX vaak voor בָּקַע.

Σχῖνος, ου, ἡ, mastixboom, Dan. Sus. 54.

Σχίσμα, ατος, τό, a) in eig. zin = de scheur of breuk, Mt. 9:16, Mk. 2:21; b) overdr. = de scheuring, verdeeldheid, tweespalt, Joh. 7:43, 9:16, 10:19, 1 Kor. 1:10, 11:18, 12:25, Clem. 1 Cor. 2:6, Didache 4:3.

Σχισμή, ῆς, ἡ, het splijten, spleet, Jona 2:7 = קִצְבֵי הָרִים, de einden, de gronden der bergen in de diepte der zee, extrema montium, Vulg., Jez. 2:19, 21.

Σχοινίον, ου, τό, Diminutiv. van σχοῖνος, dat eig. bies, doch vervolgens ook het uit biezen gevlochtene en in ruimeren zin allerlei vlechtwerk, ook touwwerk beteekent = het touw of koord, de snoer, 2 Sam. 8:2, 17:13, 1 Kon. 21 (20):31, Joh. 2:15, Hand. 27:32.

Σχοίνισμα, -ατος, τό, het afmeten van een land, het afgemeten, veroverde, verdeelde land, Deut. 32:9, Joz. 17:16, 19:29 A.

Σχοῖνος, ου, ὁ, ἡ, bies, eene met biezen begroeide plaats, alles wat van biezen gevlochten is, touw, koord, eene oorspronkelijke Egyptische landmaat van 30, volgens anderen van 60 stadiën, 2 Makk. 11:5, en als eigennaam, Micha 6:5, Joël 3 (4):18, schrijfpen, Jer. 8:8, 18:15.

Σχολάζω, -άσω, tijd hebben, rust nemen, ledig zijn, τινί = het Lat. vacare alicui rei. In den zin van: zich verledigen, ledig, lui zijn, Ex. 5:8, 17, aflaten, Ps. 45 (46):10, zich den tijd geven tot, d. i. zich toewijden aan iets, 1 Kor. 7:5; = ledig staan, van een gebouw zonder bewoners, Mt. 12:44. Van eene vacante betrekking, Eus. H. e. 7, 15.

Σχολή, ῆς, ἡ, eig. de rust van verplichten arbeid, de tijd dien men voor zich heeft (vgl. het Lat. otium), Spreuk. 28:19, dan bijz. de tijd dien men, te midden van andere bezigheden, aan de wetenschap wijdt, en vandaar, naar klassisch spraakgebruik, van iedere wetenschappelijke bezigheid, wetenschappelijke gesprekken, voordrachten enz.; eindelijk ook van de plaats waar die voordrachten gehouden worden = de school, Hand. 19:9. Zoo dikwijls bij Plut. In de LXX komt κατὰ σχολήν Gen. 33:14 voor = לְאִטִּי, op mijn gemak, langzamerhand.

Σώζω *, (Blass, Gramm. S. 7 schrijft σῴζω) σώσω, ἐσώθην, σέσωσμαι, van σῶς (σάος), waarbij de neven- vormen σόος (Hom. Herodotus), σῶος (σώιος), Hrdt. Thuc. Xen. Dem. Plut. = gezond (Lat. sanus, Oud-Hoogd. gasunt?), vandaar = heil bewerken, redden, bewaren, b. v. ἐκ πολέμου, ἐκ κινδύνων, ἐκ θανάτου, ἐξ Ἀΐδου enz. evenals zonder nadere bepaling in eene telkens uit het verband aan te wijzen beteekenis. Van zieken = genezen, herstellen, vooral in het pass. = gezond worden, genezen. Verder = bewaren, b. v. τὰ ὑπάρχοντα, het bestaande bewaren (Thuc.), τοὺς νόμους, de wetten in eere houden (Soph. Eur.), verschillend van

ὐλάσσειν, ze in acht nemen. Dikwijls vinden wij in het gewone Grieksch de tegenstelling met ἀπολλύναι, ἀποθνήσκειν. Vgl. Xen. Cyrop. , 2, 15 σαφῶς ἀπολωλέναι νομίσαντες νῦν ἀναφαινόμεθα σεσωσμένοι. 3, 3, 5 οἱ μὲν νικῶντες σῴζονται, οἱ δὲ φεύγοντες ἀποθνήσκουσιν. 3, 3, 51, αἱρετώτερόν ἐστι μαχομένους ἀποθνήσκειν μᾶλλον ἢ φεύγοντες σῴζεσθαι. 4, 1, 5 ὅτερον ἡ ἀρετὴ μᾶλλον ἢ ἡ φυγὴ σῴζει τὰς ψυχάς. Aristoph. Av. 377 ἡ ὐλάβεια σῴζει πάντα. Phavor. ῥύεσθαι, φυλάσσειν. Vgl. onder ῥύομαι. Plat. Dem. Polyb. Bij de LXX = נצל Niph. en Hiph. מלט Pi. Niph. Hiph. n vooral ישׁע, zie onder b).

a) In 't algemeen = redden uit gevaren, van den dood, enz. Mt. : 25 σῶσον, ἀπολλύμεθα. 14 : 30, 27 : 40, 42, 49. Mk. 3 : 4 ψυχὴν σῶσαι ἀποκτεῖναι 15 : 30, 31, Lk. 6 : 9, 23 : 35, 37, 39, Joh. 12 : 27 σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Hand. 27 : 20, 31, Hebr. 5 : 7. Van zieken = en helpen, ze genezen, Mt. 8 : 25. Vooral ἡ πίστις σου σέσωκέ σε Mt. : 22, Mk. 5 : 34, 10 : 52, Lk. 8 : 48, 17 : 19, 18 : 42. Vaak zooals ok in het gewone Grieksch, in het pass. = gezond worden, genezen, Mt. 9 : 21, 22, Mk. 5 : 23, 28, 6 : 56, Lk. 8 : 36, 50, Joh. 11 : 12, Hand. 4 : 9, 14 : 9.

b) Vooral in de beteekenis van de oeconomie des heils: redden, gered worden van den dood, het oordeel, aansluitend aan het Hebr. ישׁע Hiph. en Niph. Dit wordt door de LXX door σώζειν, ἀνασώζειν, διασώζειν en daarenboven ook door ῥύεσθαι, ἐξαιρεῖν, ἀμύνεσθαι vertaald. Daarentegen יֶשַׁע alleen door σωτηρία, σωτήριον, ééns door ἔλεος Jez. 61 : 10; יְשׁוּעָה, תְּשׁוּעָה steeds door σωτηρία (σωτήρ) en יְשׁוּעָה wordt met weinige uitzonderingen (2 Sam. 10 : 11) van eene, door God bewerkte redding, van heil, geluk gebruikt in tegenstelling met droefheid, ellende, druk van de vijanden. Vgl. Jez. 26 : 1, Ps. 3 : 3, 9, 149 : 8, Job 13 : 16, Jon. 2 : 10, 2 Kron. 20 : 17, Ps. 62 : 2, vgl. vss. 3, 7, 140 : 8. Vooral dan evenwel ook in Messiaansche beteekenis, Hab. 3 : 8, vgl. vs. 13. Ps. 118 : 15, 21, Jez. 12 : 2, 3, 49 : 8, vgl. met vs. 9, 10; 52 : 7, Ps. 14 : 7, 98 : 2, 3, Jez. 6 : 1, 51 : 6, 9. Vgl. Gen. 49 : 18, Ps. 119 : 117, 123, 174. Men vgl. de veelvuldig voorkomende uitdrukking „het heil Gods", „mijn heil" in den mond van God, Jez. 56 : 1, 51 : 6, 8, Ex. 14 : 13, 15 : 2, Ps. 67 : 3, 50 : 23, 91 : 16, Gen. 49 : 18, welke laatste plaats (Heer! ik wacht op uw heil) door de jongere Targumim omschreven wordt: „Niet op de verlossing van Gideon, den zoon van Joas, wacht mijn ziel, want zij is tijdelijk, en niet op de verlossing van Simson, want zij is voorbijgaande, maar op de verlossing van den Messias, den zoon van David, die gij door Uw woord aan uw volk, de zonen van Israel, beloofd hebt te brengen; op deze uwe verlossing wacht mijne ziel, want uwe verlossing is eene eeuwige verlossing" (zie Keil t. d. pl.). Naar de boven aangehaalde plaatsen is יְשׁוּעָה een specifiek

Messiaansch begrip — vgl. vooral Jez. 49:6, 8, 9, 52:7, 45:17 Ἰσραὴλ σώζεται ὑπὸ κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον, vgl. met Hebr. 9:12 αἰων. λύτρωσις.

Deze Messiaansche redding, die Israel verwacht en welke daarm beloofd is, komt evenals de in de Psalmen door de verdrukten en geplaagden afgebedene redding overal voor als redding van den druk der vijanden, redding der armen en hulpbehoevenden van het geweld, bevrijding van de onderwerping, terugkeer tot het land en de erve der vaderen, herstelling van eenen toestand des vredes, vgl. Jez. 12:2, 3, 19,20, 25:8, 9, 30:15, 35:4 enz., 43:3, 11, 12, 45:17, 20, 46:7, 13, 51:6, 8, 56:1, Jer. 11:12, 14:8, 9, 23:6, 30:7, 10, 11, 31:7, Zach. 8:7, 9:9, 16, 10:6, 12:7, Dan. 12:1. Zij is eene openbaring van de macht Gods, Ps. 138:7, Jez. 59:1 enz.; haar beginsel is de barmhartigheid (Ps. 6:5, 31:15, 109:21, 26, Hoz. 1:7 enz.) en gerechtigheid Gods, welke zich de rechtvaardige zaak van Israel aantrekt en haar aan het licht brengt, zie onder δίκαιος, I, bl. 539 enz. evenals de heiligheid Gods, die om Zijns Naams wil Israel niet wil en kan laten verderven, zie onder ἅγιος, I, bl. 49 enz. Van den kant van Israel is zij bepaald door de rechtvaardige zaak van Israel, waarom ook hare onderstelling de bekeering van Israel is, Jez. 45:22, H. 58, 59:9, vss. 17, 20, Jer. 4:14 enz. De rechtvaardige zaak van Israel is evenwel de belofte, die het heeft en zijn geloof, zijne hoop op God, vgl. deel I, bl. 547 en onder κρίνω, κρίσις, deel I. Toch blijft het begrip ondanks deze zedelijk-godsdienstige bepaaldheid der redding een wezenlijk zinlijk bepaald begrip en het zou kunnen schijnen, alsof de Nieuw-Testamentische σωτηρία toch iets wezenlijk anders was dan deze Oud-Testamentische, wanneer zij als eene redding van schuld, van de ἀπώλεια, van de goddelijke ὀργή en van het κατάκριμα aangeduid wordt, waarvan het wezen in de vergeving van de zonde bestaat, zie beneden. Men mag evenwel niet over 't hoofd zien, dat het lijden van Israel, waarvan de afwending beloofd wordt, eene straf is voor de zonden des volks en dat daarom het heil eene openbaring van de goddelijke, vergevende genade is. Want hoewel dit verband zelden nadrukkelijk uitgesproken wordt, zooals Jez. 33:22, vgl. met vs. 24, 43:24 enz. Ez. 36:29 σώσω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, Ps. 130:8, Jer. 31:33 enz. Zach. 13:1 enz. (vgl. Ps. 51:16 ῥῦσαί με ἐξ αἱμάτων, ὁ θς ὁ θς τῆς σωτηρίας μου vgl. met vs. 20), ligt het toch overal, vooral in de gebeden en de liederen van Israel in het Psalmboek duidelijk ten grondslag. Het gevoelen is datgene wat uitgesproken wordt in den lofzang van Zacharia, Lk. 1:71 σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς, vgl. met vs. 77 τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Mt. 1:21. Dat in het N. T. deze zijde van de σωτηρία op den voorgrond staat.

;t voor de hand. Dat evenwel die andere — de nationale hoop — rvangen wordt door de redding van dood en veroordeeling, ligt aan m vorm, welke in verband met den Nieuw-Testamentischen toestand s heils Israels verhouding aanneemt, vgl. Mt. 21 : 43. De geestelijke rm van het begrip is ook in het O. T. aanwezig en is hetzelfde in t O. als in het N. T. De openbaringsvorm is in het N. T. een andere, ezenlijk beperkt tot geestelijke goederen, ζωὴ αἰώνιος, bepaald door den rm, welken de verlossing verkrijgt, evenwel zóó, dat de uitwendige jde der σωτηρία niet geheel verdwijnt. Vgl. vooral Rom. 8 : 18 enz. eze σωτηρία heeft in het N. T. niet meer hoofdzakelijk op het „Diesseits" aar op het „Jenseits" betrekking. Vgl. onder λυτρόω.

Zoo is nu ook σώζειν met de afgeleide woorden een Messiaansch grip, eene werkzaamheid van den Messias aanduidend, en staat in eerste plaats met nadere bepalingen als redding van het oordeel des ods, Jak. 5 : 20 σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου, vgl. 4 : 12 εἷς ἐστὶν ὁ νομοθέτης, δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι (Lk. 6 : 9). 2 Kor. 7 : 10 ἡ γὰρ κατὰ θεὸν πη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν — ἐργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον τεργάζεται. Verlossing van toorn, Rom. 5 : 9 σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπ' γῆς, vgl. 1 Thess. 5 : 10; van de ἀπώλεια vgl. Fil. 1 : 9 tegenover ἀπολ-ύναι Mt. 16 : 25, Mk. 8 : 35, Lk. 9 : 24, 56, 1 Kor. 1 : 18, 2 Kor. : 15, 2 Thess 2 : 10, Mt. 18 : 11 σῶσαι τὸ ἀπολωλός. Lk. 19 : 10, Jud. 5; genover κρίνειν, κατακρίνειν Joh. 3 : 17, 12 : 47, Mk. 16 : 16 ὁ πιστεύσας - σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται, vgl. 1 Kor. 5 : 5 ἵνα τὸ νεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου, 3 : 15, 1 Petr. 4 : 18. Vandaar σ. πὸ τῶν ἁμαρτιῶν, Mt. 1 : 21, vgl. Lk. 1 : 77, Hand. 5 : 31, Lk. 7 : 50, ak. 4 : 12. — Positief overeenkomend met εἰσελθεῖν εἰς τ. β. τ. οὐρ. [t. 19 : 25, vgl. vs. 24. Mk. 6 : 24—26, Lk. 18 : 25, 26, 13 : 23, 24, Tim. 4 : 18 σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Vgl. Ef. 2 : 5 ὄντας ἡμᾶς κροὺς τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χῳ, χάριτί ἐστε σεσωσμένοι. Vanaar verder zelfstandig en alleen staand = gered worden van het ver-erf, van het oordeel, van het gericht, Lk. 13 : 23 εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; land. 2 : 47 προσετίθει τοὺς σωζομένους — τῇ ἐκκλησίᾳ. 1 Kor. 1 : 18, Kor. 2 : 15, Lk. 18 : 26 τίς δύναται σωθῆναι, Mt. 19 : 25, Mk. 10 : 26, oh. 5 : 34, 10 : 9, Lk. 7 : 50 ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην, gl. vs. 48. Zoo ook Mt. 10 : 22 ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται, 4 : 13, Mk. 13 : 13, daar het verband het verbiedt, aan de redding van et leven te denken. Mt. 24 : 22, Mk. 13 : 20, Hand. 2 : 21, 4 : 12, 1 : 14, 15 : 1, 11, 16 : 30, 31, 27 : 31, Rom. 5 : 10, 8 : 24, 9 : 27, 0 : 9, 13, 11 : 14, 26, 1 Kor. 1 : 21, 7 : 16, 9 : 22, 10 : 33, 15 : 2, Ef. 2 : 8, 1 Thess. 2 : 16, 2 Thess. 2 : 10, 1 Tim. 1 : 15, 2 : 4, 15, 4 : 16, 2 Tim. 1 : 9, Tit. 3 : 5, Hebr. 7 : 25, Jak. 1 : 21, 2 : 14, 1 Petr. 3 : 21, 4 : 18, Openb. 21 : 24. Het activum met God als subject 2 Tim.

1 : 9, 4 : 18, Tit. 3 : 5, met Christus als subject Mt. 1 : 21, Joh. 12 : 47, 1 Tim. 1 : 15, Hebr. 7 : 25. Met andere subjecten b. v. *πίστις*, Lk. 7 : 50, Jak. 2 : 14, *λόγος* Jak. 1 : 21, 1 Kor. 1 : 21, *βάπτισμα* 1 Petr. 3 : 21 (vgl. Tit. 3 : 5). Wanneer menschen het subject van dit Messiaansche *σώζειν* zijn, duidt het aan: iemand daartoe helpen, brengen, zooals Rom. 11 : 14 *εἴπως — σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν*. 1 Kor. 7 : 16 *εἰ τὸν ἄνδρα, τὴν γυναῖκα σώσεις*. 9 : 22, 1 Tim. 4 : 18 *σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντας*. Jak. 5 : 20 *ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου*. Jud. 23: *οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε*. — Dat men het bovendien zeldzame gebruik van het woord in het gewone Grieksch in den zin van zedelijke verbetering niet gebruiken kan, spreekt vanzelf. Eer kan men wijzen op de beteekenis: gelukkig maken of gelukkig worden, b. v. Plat. Hipp. min. 233 *ἓν δὲ τοῦτο θαυμάσιον ἔχω ἀγαθόν, ὅ με σώζει*. Theaet. 176 D, *οἱ σωθησόμενοι*, die gelukkig willen zijn. Vgl. Kähler, Art. Seligkeit R. E.[2] 14, 71 ff.

Σῶμα *, *τος, τό*, het lichaam. De betrekking van *σῶμα* tot *σάος, σῶος, σῶς* is daarom moeilijk aan te nemen, omdat *σῶμα* volgens de opmerking van Aristarchus bij Homerus slechts cadaver beteekent, Curtius, 3. Aufl. S. 340. Een ander vermoeden, nl. dat van Delbrück, spreekt Curtius uit 5. Aufl. S. 696, in de noot, dat *σῶμα*, voor *σκῶμα*, met het Oud-Saksische hamo, bedekking, Oud-Hoogd. lîh-hamo, overeen zou stemmen. Kluge, Gallée en anderen nemen geen verwantschap aan. LXX = בָּשָׂר, zie onder *σάρξ*; = גֵּו, גְּוִיָּה, נְבֵלָה, גֶּשֶׁם. — 1) Bij Homerus alleen van lijk en zoo ook dikwijls in het Att. Grieksch. In het N. T. Hand. 9 : 40, Mt. 14 : 12, 27 : 52, 58, 59, Mk. 15 : 43, 45, Lk. 23 : 52, 55, 24 : 3, 23, Joh. 19 : 31, 38, 40, 20 : 12, Hebr. 13 : 11, Jud. 9. LXX = נְבֵלָה Deut. 21 : 23, Joz. 8 : 29; 1 Kon. 13 : 22 enz. גְּוִיָּה 1 Sam. 31 : 10, 12. = פֶּגֶר 2 Kon. 19 : 35, Jez. 37 : 36 *σώματα νεκρόν*. — 2) a) Het lichaam van den levenden mensch, LXX = גְּוִיָּה Dan. 10 : 6, Nah. 3 : 3 enz. vooral = בָּשָׂר in eene bepaalde verhouding (zie onder *σάρξ*) Lev. 6 : 10, 14 : 10, 15 : 3 enz. גֶּשֶׁם Dan. 3 : 28, 29, 4 : 30, 5 : 23, 7 : 11. Over 't algemeen komt *σῶμα* zelden voor in het O. T. Vooral is daarvan niet sprake in zijne betrekking tot *ψυχή*, *πνεῦμα* of in zijne beteekenis voor den mensch. In het N. T. daarentegen dikwijls. Mk. 5 : 29 *ἔγνω τῷ σώματι ὅτι ἴαται*. Mt. 26 : 12, Mk. 14 : 8, 1 Kor. 13 : 3, het geheel van het lichamelijk organisme, Mt. 6 : 22, 23, Lk. 11 : 34, 36, Rom 12 : 4 *ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλά*. 1 Kor. 12 : 12 *τὸ σῶμα ἕν ἐστι καὶ μέλη ἔχει πολλὰ κτλ.* Vs. 14 *τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος ἀλλὰ πολλά*. Vs. 15—20, 22—25; levendgemaakt door den Geest, Jak. 2 : 26 *τὸ σῶμα χωρὶς τοῦ πνεύματος νεκρόν ἐστιν*, waartegenover als het innerlijke van den mensch het lichaam als de uiterlijke verschijningsvorm staat, 1 Kor. 5 : 3 *ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πν.* 2 Kor. 10 : 10 *ἡ παρουσία τοῦ σώματος*. Het lichaam is het orgaan van het leven, bepaald van de

υχή, waarmeê het het ééne deel van het dichotomisch beschouwde rganisme van het menschelijk wezen uitmaakt (vgl. ὁ ἔξωθεν ἄνθρωπος).)it geldt zoowel van het gewone als van het Bijb. Grieksch. Zie ψυχή· It. 10 : 28 Φοβήθητε μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν εέννῃ. 6 : 25 μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν — μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν. Lk. 2 : 22, 23. Lichaam en ziel worden ook tegenover elkander gesteld, ooals Mt. 10 : 28, μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ υχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, vgl. Lk. 12 : 4, inzoover juist eene scheiding an beiden mogelijk is (vgl. 2 Kor. 12 : 2, 3) en plaats heeft bij den ood, waarom het lichaam als ἔνδυμα, κατοικητήριον 2 Kor. 5 : 1 enz. eschouwd kan worden, 2 Kor. 5 : 6 ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι. Vs. 8 κδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος. Maar beiden hangen toch zóó nauw samen n de beteekenis van het lichaam voor het geheele menschelijke wezen s toch zóó groot, dat door de inwoning van den Geest ook eene verlieuwing van het lichaam bij de opstanding plaats heeft, Rom. 8 : 10, 11 ὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ιν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. Over de verhouding tot het tegenwoordige lichaam spreekt Paulus 1 Kor. 15 : 35 enz. en het verschil bepaalt hij aldus: σώματα ἐπουράνια — ἐπίγεια vs. 40; σῶμα ψυχικόν — πνευματικόν vs. 44 — het laatste op te vatten naar de verhouding tusschen πνεῦμα en ψυχή in de door de zonde en de verlossing bepaalde trichotomische beschouwing van het menschelijk wezen; 1 Thess. 5 : 23 τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Zie onder ψυχή.

In 't algemeen moet men voor het goed verstand van de Bijbelsche taal en gedachten vasthouden aan de noodzakelijkheid en de beteekenis van het lichaam voor het blijvend bestaan van het menschelijke wezen. Het lichaam als het orgaan des levens — welke uitdrukking wij met het oog op 2 Kor. 4 : 7, Dan. 7 : 15 kiezen — is juist het middel voor de openbaring van het leven en dient voor de ψυχή met haar organisme van de μέλη als orgaan van de openbaring, 2 Kor. 5 : 10 ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, waarvoor het lichaam hem het middel geweest is (v. Hofmann). 1 Kor. 9 : 27 ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Hebr. 13 : 3 αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Dit rust daarop, dat het lichaam het noodzakelijk middel voor de ontvangst en het bezit van het leven is, vgl. het scheppingsverhaal evenals b. v. Lev. 17 : 11, 14. Het is de georganiseerde grondslag der menschelijke natuur. Vandaar Hebr. 10 : 5 σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, waarvan de voortplanting uitgaat, Rom. 4 : 19 οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον. Gen. 30 : 2, 2 Sam. 7 : 12, 16 : 11, 1 Kor. 7 : 4. Men heeft (zoo Cremer, Wörterbuch s. v.) in dit verband ook τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά

μου Mt. 26:26, Mk. 14:22, Lk. 22:19, 1 Kor. 11:24 ter sprak gebracht en daarvan deze verklaring gegeven, dat volgens Christus zijn lichaam als middel van Zijne gemeenschap met ons en derhalve ter bevestiging van de gemeenschap met Hem dient. Vgl. 1 Kor. 10:16 κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χυ.

Met deze beteekenis van het lichaam voor de instandhouding van het menschelijke wezen hangt verder de beteekenis daarvan voor de zondige natuur van den mensch ten nauwste samen. Is het lichaam het middel voor de ontvangst en het bezit van het leven, dan wordt ook de zondige aard der menschelijke natuur daardoor, bepaald door de het lichaam beheerschende σάρξ bewerkt. Vgl. Kol. 2:11 ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός. Hebr. 10:22, Kol. 1:22 ὑμᾶς ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, zie σάρξ. De van God en Zijn leven, van het goddelijk levensbeginsel van het πνεῦμα afkeerige, zelfzuchtige ψυχή neemt voor zichzelve en de zonde het lichaam in beslag, dat een tempel des Heiligen Geestes moest zijn, vgl. 1 Kor. 6:19 οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, vgl. Rom. 12:1, Kol. 2:23, Joh. 2:21, Rom. 1:24. Vandaar dat het lichaam is een σῶμα τῆς ἁμαρτίας Rom. 6:6 en zijne leden organen daarvan, 6:12, 13 μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, vgl. Jak. 3:2, 3, 6. Men vindt slechts bij de wedergeborenen eene tegenstelling tusschen πνεῦμα en σῶμα op grond van het πν. ἅγ., vgl. Rom. 8:13 πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, 1 Kor. 6:19, 20, 7:34, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι. Daartegen getuigt niet 1 Kor. 6:18 πᾶν ἁμάρτημα — ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει, daar de apostel niet wil ontkennen, dat de overige zonden door middel van het lichaam geschieden, maar slechts dit wil beweren, dat geen zonde (niet ἁμαρτία, maar ἁμάρτημα ὃ ἂν ποιήσῃ ἄνθρωπος) den natuurlijken grondslag van het menschelijke leven direct aangrijpt en juist daarom voor de menschen, vooral voor de wedergeborenen zoo gevaarlijk is als de ontucht, vgl. vs. 15 οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα μέλη Χυ ἐστι κτλ. vss. 13, 16, 20 — wat juist uit die groote beteekenis van het lichaam voortvloeit.

Het σῶμα als de basis van de menschelijke, zondig gewordene natuur, de georganiseerde σάρξ is nu ook weder den dood onderworpen als het oordeel over de zonde, vandaar σῶμα τοῦ θανάτου Rom. 7:24 en trekt de ziel met zich mede, Mt. 10:28, wanneer niet eene scheiding van beiden door de vernieuwing van het goddelijk levensbeginsel der ziel, nl. van het πνεῦμα, plaats vindt, in welk geval dan ook ten slotte het lichaam aan het oordeel des doods weder ontrukt en een σῶμα πνευματικόν wordt (zie boven), vgl. Rom. 8:23 ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπο-

ρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. Voor het heden evenwel onderscheidt het leven van den door den Heiligen Geest bewerkten geest zich des te sterker van het sterfelijke lichaam, Rom. 8 : 10 εἰ δὲ Χς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Vs. 11, 2 Kor. 6 : 7 ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν. Vs. 10 πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ιυ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ιυ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ, Gal. 6 : 17, Fil. 3 : 21.

Bij dezen toestand wordt de nadruk, die op de προσφορὰ τοῦ σώματος Ιυ Hebr. 10 : 10, vgl. vs. 5, gelegd wordt, verstaanbaar. 1 Petr. 2 : 24 τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον. Rom. 7 : 4 ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χυ. Ef. 2 : 16 ἵνα ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ. 1 Kor. 11 : 24 τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν. Vss. 27, 29. Het lichaam van Christus, de openbaring Zijner menschelijke natuur, waardoor hij een ὁμοίωμα σαρκὸς ἁμαρτίας Rom. 8 : 3 was — dit is het, waardoor Christus als offer voor ons op kan treden, daar Hij daardoor tot ons behoort en aan ons en datgene, wat het onze is, deel heeft, vgl. Hebr. 10 : 5 σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι.

b) Overdr. wordt nu ook σῶμα als naam van de gemeente van Christus (σῶμα Χυ) en van de gemeente als onderlinge gemeenschap (ἓν σῶμα) gebruikt. Het is in het laatste geval de eenheid en de gemeenschap van het leven en het levensbeginsel, dat deze uitdrukking aan de hand doet, Ef. 4 : 4 ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, vgl. met vs. 3 τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος. 1 Kor. 10 : 17 ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν. 12 : 13 ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν.. Klaarblijkelijk is het niet eene concrete uitdrukking van de idee van lichamelijke gemeenschap of eene abstractie van deze idee, maar deze zelve is eerst voor den apostel de noodzakelijke gevolgtrekking uit het feit van ἓν σῶμα, dat eene noodzakelijke eenheid en gemeenschap des levens uitdrukt, vgl. 1 Kor. 6 : 16 ὁ κολλώμενος τῇ πορνῇ ἓν σῶμά ἐστιν· ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ef. 5 : 28, Rom. 12 ; 5 ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν Χῳ. Wat verder de benaming van de gemeente als het lichaam van Christus betreft, zoo heeft zij daarmeê eene zeer treffende overeenkomst. Ef. 5 : 30 μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ. 1 Kor. 12 : 27 ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χυ καὶ μέλη ἐκ μέρους. Als het door Christus of door Zijnen Geest bezielde organisme (1 Kor. 6 : 16, 2 Kor. 3 : 17), dat met Christus in dezelfde noodzakelijke verbinding staat als het lichaam met den Geest, wordt de gemeente als geheel zoo genoemd Ef. 1 : 23, 4 : 12, 16, 5 : 23, 30, Kol. 1 : 18, 24, 2 : 19, 3 : 15, 1 Kor. 10 : 16, 17, 12 : 27, terwijl de afzonderlijke leden μέλη zijn 1 Kor. 12 : 27. Vgl. 6 : 15.

c) Verder dient σῶμα allereerst bij dichters, verder bij Xenophon en ook in het proza als benaming van een persoon, b. v. Xen. Hell.

2, 1, 19 ἐλεύθερα σώματα. Diod. Sic. 17, 46: αἰχμάλωτα σώματα = krijgsgevangenen. Later (Polyb. Arr. Plut.) alleen σώματα, somtijds ook in het enkelvoud van slaven, lijfeigenen. Zie Lobeck, Phryn. p. 378. Zoo Openb. 18 : 13. Vgl. Gen. 36 : 6, Tob. 10 : 11, 2 Makk. 8 : 11. In deze beteekenis komt σῶμα vaak voor in de papyrussen uit den tijd der Ptolemeeën. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 158.

d) In het gewone Grieksch vindt men σῶμα ook in de beteekenis het geheel, b. v. τὸ τοῦ κόσμου σῶμα, Plat. Tim. 31 B, Diod. Sic. 1, 11, Jos. Ant. 7, 3, 2: Δαυίδης δὲ τήν τε κάτω πόλιν περιλαβὼν καὶ τὴν ἄκραν συνάψας αὐτῇ, ἐποίησεν ἓν σῶμα. In deze beteekenis niet in het N. T.

Voor Kol. 2 : 17 ἅ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα Χυ is het niet noodig, een bijzonder gebruik van σῶμα = „res ipsa" aan te nemen, welke beteekenis het woord hier door de ook anders gebruikelijke tegenstelling met σκιά verkrijgt, die in 't algemeen de uitdrukking aan de hand doet. Vgl. Lucn. Hermot. 79: οὐχὶ — τίς φαίη, τὴν σκιὰν ὑμᾶς θηρεύειν, ἐάσαντας τὸ σῶμα. Jos. De bell. jud. 2, 2, 5 σκιὰν αἰτησόμενος βασιλείας, ἧς ἥρπασεν ἑαυτῷ τὸ σῶμα. Vgl. Kol. 2 : 9 onder σωματικῶς.

Σωμασκία, ας, ἡ, lichaamsoefening, Tat. Or. 25 : 16.

Σωματεῖον, σωμάτιον, ου, τό, is a) eene verachtelijke aanduiding van het lichaam, van een vondeling, Oxyrhunchus Papyri, XXXVII, 1, 7, XXXVIII, 7, 8 en komt verder voor b) als college, corporatie, Ignat. ad Smyrn. 11, Oxyrhunchus Papyri, V, 8, bij welk fragment t. d. pl. men vergelijken moet Herm. Mand. 11, 9, 10 (zie Harnack, Sitzungsberichte der Acad. der Wiss. zu Berlin, 1898, S. 517 ff.), c) als verzameling van spreuken, geschriften, Iren. 1, 9, 4 τὸ τῆς ἀληθείας σωματεῖον, d) de urn, die de overblijfselen van het lichaam bewaart, e) het kleed van den tooneelspeler.

Σωματικός *, ή, όν, lichamelijk, 1 Tim. 4 : 8 ἡ σωματικὴ γυμνασία, vgl. σωματικὴ ἕξις, Jos. B. J. 6, 1, 6. Ook tegenstelling met ἀσώματος bij Plat. Arist. Philo, De opif. mund. 4 τῶν ἀσωμάτων ἰδεῶν τὰς σωματικὰς ἐξομοιῶν οὐσίας. Zoo Lk. 3 : 22 καταβῆναι τὸ πνεῦμα ἅγιον σωματικῷ εἴδει ὡς περιστεράν. — Ἐπιθυμίαι σωμ. 4 Makk. 1 : 32, Didache, 1, 4.

Σωματικῶς, lichamelijk, Kol. 2 : 9, waar het door sommigen wordt opgevat = essentialiter of substantialiter = wezenlijk en werkelijk, door anderen = corporaliter = op lichamelijke wijze, d. i. óf zooveel als ἐν σώματι = in een (aardsch) lichaam als hulsel, óf = als een lichaam tot een verbonden (t. w. het πλήρωμα met Christus), door anderen = persoonlijk. Haupt (Comm. 1897, S. 87) meent, dat hier niet sprake is van het lichaam van Christus, maar van τὸ πλήρ. τ. θ., dat naar zijne afgeslotenheid en organische eenheid met een lichaam vergeleken wordt. Hij vertaalt σωματικῶς door: „in Art eines Leibes."

Σωματοφύλαξ, ακος, ὁ, lijfdienaar, lijfwacht, waarover een ἀρχισω-

.ϰτοφύλαξ stond, vgl. Deissmann, Bibelst. S. 93, 1 Ezr. 3:4, Judith 2:7 AB, 3 Makk. 2:23.

Σῷος, σῴα, σῷον, σῶς, σῶν, heel, ongedeerd, gezond, behouden, Dan. Bel. 17, 2 Makk. 3:15, 22, 12:24, 3 Makk. 2:7.

Σώπατρος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Sopater; zoo heette een geloovige uit Berea, die Paulus een eindweegs begeleidde, Hand. 20:4.

Σωρεύω, -εύσω, van ὁ σωρός, de hoop, de groote voorraad of menigte, vandaar = hoopen, ophoopen, pakken, Judith 15:11, Rom. 10:20 in een citaat uit Spreuk. 25:22 volgens de LXX); = vol maken, overdekken, laden, hetzij eigenl. of overdracht., τί (of τινά) τινι = met iets, en vandaar in Passivo σωρεύομαι = vol zijn van, bedekt of beladen met, 2 Tim. 3:6.

Σωρός, οῦ, ὁ, hoop, voorraad, menigte, Joz. 7:26, 8:29, 2 Sam. 8:17, 2 Kron. 31:6 AR, 7 B, 8, 9.

Σωσθένης, ους, ὁ, Grieksche eigennaam Sosthenes; zoo heette a) een overste der synagoge te Korinthe, van wien Hand. 18:17 gesproken wordt; b) een geloovige, van wien Paulus in den aanhef van een zijner brieven aan de Korinthische gemeente melding maakt, en dien men van den eerstgenoemde pleegt te onderscheiden, ofschoon hij volgens sommigen ook wel dezelfde geweest kan zijn, 1 Kor. 1:1.

Σωσίπατρος, ου, ὁ, verkort Σώπατρος zooals Σωκράτης van Σωσικράτης, Grieksche eigennaam Sosipater. Zoo heette een geloovige, naast Lucius en Jason, door Paulus als een zijner nabestaanden vermeld, Rom. 16:21.

Σωτήρ*, ῆρος, ὁ, redder, bevrijder, bewaarder. Bij de Grieken een gewoon attribuut van de goden, vooral van Zeus, evenwel niet grenzend aan het Bijbelsch begrip, maar behoorend tot het gebied der πρόνοια. „Imprimis pericula passuri vel periculis defuncti Jovi σωτῆρι supplicabant", Sturz. Lex. Xen. Zoo waren de Dioscuren σωτῆρες der schippers, voor de Egyptenaren de Nijl enz. Anders wordt het synoniem εὐεργέτης aan verdienstelijke mannen als eeretitel toegekend, veldheeren, staatsmannen, enz. — LXX = יֶשַׁע Ps 24:5, 27:1, Jez. 17:10, Mich. 7:7, Hab. 3:18. מוֹשִׁיעַ Jez. 45:15, 21. יְשׁוּעָה Ps. 62:2, 7, Jez. 12:2. — 1 Sam. 14:39, 2 Sam. 22:3 naam van God. In de apocriefen Wijsh. 16:7, Sir. 51:1, Bar. 4:22, Judith 9:11, 1 Makk. 4:30 — overal met uitzondering van Richt. 3:9, 15 van God als den God van alle heil, hulp, vooral van het Messiaansche heil, zie onder σώζω. Vgl. Ps. 38:2, 89:2, 140:8, Jez. 33:3, Deut. 32:5, Ps. 35:3. In het N. T. a) naam van God Lk. 1:47, 1 Tim. 1:1, 2:3, 4:10, Tit. 1:3, 2:10, 3:4, Jud. 25 μόνῳ θεῷ σωτῆρι ἡμῶν διὰ Ιυ Χυ τοῦ κυρίου ἡμῶν δόξα κτλ. De in de Pastoraalbrieven veelvuldig van God gebruikte naam σωτήρ moet uit het O. T. verklaard worden, vooral omdat hij daar evenals in het O. T. steeds met den Gen. obj. verbonden is. Dat deze naam

in de overige Nieuw-Testamentische geschriften zoo zelden van God en in 't algemeen zelden gebruikt wordt, kan daarmeê samenhangen, dat hij als naam van Zeus in het gewone Grieksch zóó gebruikelijk was, dat b. v. uit de gewoonte aan Zeus *σωτήρ* bij drinkgelagen den derden beker wijn te wijden, spreekwoordelijke uitdrukkingen ontstaan zijn zooals *τὸ τρίτον τῷ σωτῆρι*, *Διὸς τρίτου σωτῆρος χάριν* = alle goede dingen zijn drie of gaan in drieën. Het is met het gebruik van dit woord als met andere, b. v. *καλός*, *εὐσεβής*, die in het gewone Grieksch eenen bepaalden en rijken omvang hebben en dienovereenkomstig gebruikt worden en juist in de Pastoraalbrieven zonder eenig bezwaar als de uitdrukking van Christelijke gedachten gebezigd worden. — Anders wordt *σωτήρ* **b)** alleen van Christus gebruikt, *ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου* Joh. 4 : 12, 1 Joh. 4 : 14. — Hand. 5 : 31, Fil. 3 : 20, 2 Tim. 1 : 10, Tit. 1 : 4, 2 : 13, 3 : 6, 2 Petr. 1 : 1, 11, 2 : 20, 3 : 2, 18, Ef. 5 : 23 *αὐτὸς ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος*. — Vgl. Hebr. 2 : 10 *ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας*. 5 : 9 *αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου*.

Σωτηρία *, *ας*, *ἡ*, redding, bewaring; ook welvaart, welzijn, geluk. b. v. *ἡ τοῦ κοινοῦ σ.* Thuc. 2, 60, 3, derhalve geheel als het Hebr. יְשׁוּעָה, dat ook de beide beteekenissen in zich vereenigt, zie *σώζω*. Bij de LXX geregeld — יֶשַׁע, יְשׁוּעָה, תְּשׁוּעָה, zelden anders, b v = שָׁלוֹם Gen. 26:31. 28 : 21, 44 : 17. = פְּלֵיטָה 2 Sam. 15 : 14, Dan. 11 : 42. In het N. T. behalve Hand. 7 : 25, 27 : 34, Hebr. 11 : 7, waar het in 't algemeen = redding; Openb. 7 : 10 *ἡ σωτηρία τῷ θεῷ ἡμῶν*. 12 : 10, 19 : 1, waar het als een zegenwensch staat zooals het Hebr. הוֹשִׁיעָה נָּא Ps. 118 : 25; = heil, verlossing, behoud, Lk. 1 : 7, 77, zie onder *σώζω*. Tegenover *θάνατος* 2 Kor. 7 : 10, *ἀπώλεια* Fil. 1 : 28, *ὀργή* 1 Thess. 5 : 9. Joh. 4 : 22 *ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν*. 2 Tim. 2 : 10 *σωτηρίας τυγχάνειν τῆς ἐν Χ.* Hebr. 5 : 9 *σωτηρία αἰώνιος*, vgl. Jez. 45 : 17 תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים. Lk. 1 : 69 *κέρας σωτηρίας*. Hand. 13 : 26 *ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης*. Ef. 1 : 13 *τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν*. Hand. 16 : 17 *ὁδὸς σωτηρίας*. 2 Kor. 6 : 2 *ἡμέρα σωτηρίας*, vgl. Jez. 49 : 8. Als toekomstig voorgesteld 2 Thess. 2 : 13, 1 Thess. 5 : 8 *ἐλπίδα σωτηρίας*. Hebr. 1 : 14 *κληρονομεῖν σωτηρίαν*. 9 : 28 *ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν*. 1 Petr. 1 : 5 *φρουρούμενοι διὰ πίστεως εἰς σωτηρίαν ἑτοίμην ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ*, vgl. vs. 9. Rom. 13 : 11 *νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν*. Dit naar de doorgaande Bijbelsche beschouwing, volgens welke de heilsgoederen, hoewel in het heden te verkrijgen, tot de toekomst behooren en eerst dan in hunne volkomenheid geschonken worden, vgl. *τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν*, Rom. 8 : 24. — Daarenboven Lk. 19 : 9, Hand. 4 : 12, 13 : 47, Rom. 1 : 16, 10 : 1, 10, 11, 2 Kor. 1 : 6, Fil. 1 : 19, 2 : 12, 1 Thess. 5 : 9, 2 Tim. 3 : 15, Hebr. 2 : 3, 6 : 9, 1 Petr. 1 : 10, 2 : 2, 2 Petr. 3 : 15, Jud. 3.

Σωτήριος *, ον, reddend, heilaanbrengend; in het Bijbelsch Grieksch slechts zelden als een adjectief zooals Wijsh. 1 : 14. — Tit. 2 : 11 ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις. Anders steeds, zooals ook dikwijls in het gewone Grieksch, het neutrum als substantivum opgevat τὸ σωτήριον = ἡ σωτηρία LXX, dikwijls = יְשׁוּעָה Ps. 67 : 2, 116 : 13, Jez. 56 : 1, 59 : 17, = יֶשַׁע Ps. 50 : 23, 85 : 5, Jez. 51 : 5. Zelden in het N. T. Lk. 2 : 30 εἶδον τὸ σωτήριόν σου. 3 : 6 τὸ σωτ. τοῦ θεοῦ, zooals Hand. 28 : 28. Absoluut in dezelfde beteekenis Ef. 6 : 17. — Bij de LXX nog term. technicus voor de שְׁלָמִים, de dankoffers, Lev. 7 passim en soortgelijk in het gewone Grieksch.

Σωτηριώδης, ες, heilzaam, Acta Petri 150 : 12, 204 : 5.

Σωφέρ, τό = שׁוֹפָר, trompet, hoorn, 1 Kron. 15 : 28.

Σωφρονέω, -ήσω, van σώφρων, a) = wél bij zinnen, goed bij zijn verstand zijn, van een herstelden bezetene, zooals bij Plato (De rep. I, p. 331 c, Phaedr. p. 244 b) σωφρ. en μαίνεσθαι tegenover elkander staan, Mk. 5 : 15, Lk. 8 : 35; in tegenstelling van ἐξίσταμαι, 2 Kor. 5 : 13; b) in zedelijk-praktischen zin = zich verstandig aanstellen of gedragen, bescheiden of gematigd (in zijne oordeelen), zonder hartstocht zijn, Rom. 12 : 3 (waar het tegenover ὑπερφρονεῖν staat), Tit. 2 : 6, syn. νήφω 1 Petr. 4 : 7.

Σωφρονίζω, -ίσω, van σώφρων, dus eigenl. iemand tot een σώφρων maken, d. i. hem tot rede of bezinning brengen; doch vervolgens ook = aan het verstand brengen, beduiden, vermanen, leeren, τινά seq. Infinit. = iemand om iets te doen, Tit. 2 : 4.

Σωφρονισμός, οῦ, ὁ, σωφρόνισις, εως, ἡ, = de bestraffing, vermaning, terechtwijzing, waardoor anderen tot rede of bezinning gebracht worden, Jos. Antt. 17, 9, 2, B. J. 2, 1, 3, of ook = de bezonnen- of verstandigheid als gevolg van de tucht over zichzelven geoefend, d. i. in zedelijken zin = de zelfbeheersching, bezadigdheid, 2 Tim. 1 : 7. Vgl. σωφρονισμοί τινες ἢ μετάνοια τῶν νέων, Plut. Mor. p. 712 C, Quaest. conviv. 8, 3.

Σωφρόνως, Adverb. van σώφρων, verstandig, matig, ingetogen, zedig, Wijsh. 9 : 11, Tit. 2 : 12.

Σωφροσύνη, ης, ἡ, het wezen en gedrag van den σώφρων, a) = het gezonde verstand, de bezonnenheid, teg. μανία, Xen. Mem. 1, 1, 16, Plat. Prot. p. 321 b, Hand. 26 : 25; b) in zedelijk-praktischen zin = de ingetogenheid, eerbaarheid, matigheid, 1 Tim. 2 : 9, 15. Cicero zegt Tusc. 3, 8, 17 van deze deugd: „ea virtus, cujus proprium est, motus animi appetentes regere et sedare semperque adversantem libidini moderatam in omni re servare constantiam." 4 Makk. 1 : 31 σωφροσύνη δὴ τοίνυν ἐστὶν ἐπικράτεια τῶν ἐπιθυμιῶν. Voor σωφρ. bestaat bij ons geen goed equivalent. Het omvat bedachtzaamheid, bescheidenheid, ingetogenheid, bezonnenheid, verstandigheid, takt en nog meer.

Σώφρων, ονος, ὁ, ἡ, -ον, τό, van σῶς (sgtr. voor σῶος, σάος, Lat. sanus wél, gezond, en φρονέω (van ἡ φρήν het verstand, de zin), ik denk; vandaar eigenl. wél bij zijn verstand, bij gezonde zinnen, en vervolgens a) = verstandig, wijs, bedachtzaam, 1 Tim. 3 : 2, Tit. 1 : 8, 2 : 2; b) = ingetogen, zedig, eerbaar, kuisch, Tit. 2 : 5. Aristot. Eth. Nic. 3, 15 fin. zegt van den σώφρων: ἐπιθυμεῖ ὁ σ. ὧν δεῖ καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅτε.

T.

Ταβέρναι, *ῶν*, *αἱ*, het Lat. woord tabernae, d. i. de plur. van taberna = herberg, Hand. 28:15 in de verbinding: *Τρεῖς ταβέρναι* = Tres tabernae (etymolog. = Drie herbergen), de naam eener plaats (misschien alleen eener pleisterplaats) aan de via Appia tusschen Rome en het Forum Appii gelegen, waar Paulus door eenige broeders uit Rome afgewacht en begroet werd. Het lag 10 Romeinsche mijlen van het Forum Appii en 33 van Rome (Cic. ad Attic. 2, 10).

Ταβιθά, *ἡ*, onverbuigb. Arameesche eigenn. Tabitha (טַבְיְתָא, stat. emphat. bij טַבְיָא, Hebr. צְבִי), die in het Grieksch door *Δορκάς* wordt overgezet. Zoo heette eene geloovige vrouw te Joppe, Hand. 9:36, 40 vermeld.

Τάβλα, *ης*, *ἡ*, tabula, tafeltje, schrijftafeltje, Acta Andr. et Matthiae 3.

Τάγμα, *ατος*, *τό*, van *τάσσω* (Perf. pass. *τέταγμαι*), eig. het geordende, in orde geschaarde, als militaire term = het corps, de afdeeling, het gelid, 2 Sam. 23:13, Jos. B. J. 1, 9, 1; 3, 4, 2 en vandaar = de orde, rangorde, 1 Kor. 15:23, 1 Clem. 37:3, 41:1. In de LXX voor דֶּגֶל, banier, Num. 2:2, 3, 10, 17, 18, 25, 31, 34.

Τακτικός, *ἡ*, *όν*, geschikt om te ordenen of te rangschikken, als subst. *οῦ*, *ὁ*, vorst, Dan. Th. 6:2 (3), 4 (5).

Τακτός, *ἡ*, *όν*, adjectiv. verbale van *τάσσω*, eig. geordend, in orde gebracht, doch vervolgens ook = verordend en vandaar = vastgesteld, (vooruit) bepaald, b. v. *ἡμέρα*, Hand. 12:21.

Ταλαιπωρέω, *-ήσω*, van *ταλαίπωρος*, als intransit. eig. *ταλαίπωρος*, d. i. diep ongelukkig, rampspoedig of ellendig zijn, Ps. 37 (38):6, 3 Makk. 5:5, doch vervolgens ook zich als een *ταλαίπωρος* aanstellen, en alsdan = jammeren, weeklagen, kermen, Jak. 4:9. Trans. = ongelukkig maken, Ps. 16 (17):9, Jez. 33:1.

Ταλαιπωρία, *ας*, *ἡ*, de jammer, de ellende, Job 5:21, Ez. 45:9, Rom. 3:16, Jak. 5:1.

Ταλαίπωρος, *ου*, *ὁ*, *ἡ*, *-ον*, *τό*, volgens sommigen van *ταλάω* = *τλάω*, *τλῆμι*, ik draag, verdraag, en *ὁ πῶρος* eigenl. de verharding, bijz. het

eelt (vgl. op πωρόω), doch vervolgens ook, naar 't schijnt, in overdracht. zin = ἡ πωρητύς = de hardheid van het lot, d. i. het ongeluk, de ellende; volgens anderen slechts een (dichterlijk) gewijzigde vorm van ταλαπείριος, van ταλάω en ἡ πεῖρα, de proef of beproeving; zoowel naar deze als naar gene afleiding = ellendig, jammerlijk, rampzalig, Richt. 5:27 A, Tob. 7:7 S, Rom. 7:24, Openb. 3:17.

Ταλανίζω, -ιῶ (τάλας), ongelukkig noemen, teg. εὐδαιμονίζω, μακαρίζω, Acta van Xanthippe en Polyxena 34 = kwellen, Clem. A. I, 389, Orig. II, 1520. Med. zich ongelukkig gevoelen, bedroefd zijn, Test. Abrah. A. 103.

Ταλανισμός, οῦ, ὁ = τὸ ταλανίζειν, Orig. IV, 649 D.

Ταλαντιαῖος, αία, αῖον, zooals δραχμιαῖος, στιγμιαῖος, λιτραῖος, een talent zwaar, Openb. 16:21.

Τάλαντον, ου, τό, van ταλάω = τλάω, ik draag, eigenl. de weegschaal, doch vervolgens ook metonym. van het gewogene = het gewicht, en in dien zin in de eerste plaats van een gewicht, dat in den handel eene bepaalde zwaarte had, maar ten andere ook de benaming van zekere naar het gewicht berekende geldsom, hetzij in goud of zilver, waardoor op verschillende tijden en in verschillende staten echter eene zeer verschillende waarde vertegenwoordigd werd, het talent. Het Attische τάλαντον ἀργυρίου, waarnaar gewoonlijk gerekend werd, en dat ook in het Evang. van Matth. bedoeld schijnt te zijn (ofschoon anderen ten onrechte aan het Syrische, dat p. m. ƒ 580 gold, gedacht willen hebben) bedroeg 60 Attische mina's of 6000 Drachmen, d. i. naar onze munt eene som van ongeveer ƒ 2500, Mt. 18:24, 25:15 enz. LXX = כִּכָּר.

Τάλας, αινα, αν, duldend, lijdend, ongelukkig, Wijsh. 15:14, Jes. 6:5, 4 Makk. 8:17.

Ταλιθά (vgl. het Grieksch τᾶλις bij Soph. Ant. 628 = een huwbaar meisje), het Arameesche woord Talitha (טַלְיְתָא, vrouw. van טַלְיָא, juveniel = τὸ κοράσιον, d. i. het meisje, de jonge dochter, Mk. 5:41.

Ταμεῖον, gecontraheerd uit ταμιεῖον, ου, τό, van ταμιεύω eigenl. huishouden (een ταμίας, d. i. huisbestierder zijn), doch vervolgens ook in den ruimeren zin van voorraad verzamelen, opleggen; vandaar a) = de spijskelder, voorraad- of provisie-kamer, Deut. 28,8, Lk. 12:24; b) = de (niet voor ieder openstaande) schatkamer, of in 't algemeen = de kamer of binnenkamer (vgl. ons: kabinet), waar men afgezonderd van de buitenwereld verkeeren kan, Gen. 43:30, Ex. 8:3 (7:28), Mt. 6:6, 24:26, Lk. 12:3. LXX vooral voor חֶדֶר.

Ταμίας, ου, ὁ, voorsnijder, huismeester, Jez. 22:15.

Ταμιεύομαι, -εύσομαι, a) besturen, beheeren, spaarzaam zijn, b) matigen, beheerschen, van den toorn, Spreuk. 29:11, c) straffen, 4 Makk. 12:12.

Τάξις, εως, ἡ, van τάσσω, eigenl. het ordenen, regelen, rangschikken, ijzonder van soldaten, die men in het gelid schaart, doch vervolgens ok a) = de orde, waarin zaken elkander opvolgen, d. i. de beurt, um. 1 : 52, Lk. 1 : 8; b) = het karakter, dat iets draagt, 2 Makk. : 18 van een brief, die het karakter van een smeekschrift draagt χουταν ἱκετηρίας τάξιν), de regel, waarnaar iets geschiedt, in de spreek-ijze: κατὰ τὴν τάξιν τινός = volgens den regel waarnaar iemand iets eweest of geworden is, d. i. op gelijke wijze als hij, Ps. 109 (110) : 4 = עַל־דִּבְרָתִי, Hebr. 5 : 6, 10, 6 : 20, 7 : 11, 17, 21, vgl. 7 : 15, waar j met κατὰ τὴν ὁμοιότητά τινος verwisseld wordt; c) in overdracht.-zede-ken zin = de goede orde, waardoor alles zonder twisten en geregeld ortgaat, Kol. 2 : 5; κατὰ τάξιν = ordelijk, met orde, 1 Kor. 14 : 40.

Ταπεινός *, ἡ, ὁ, 1) locaal, laag, Joz. 11 : 16, Ez. 17 : 24. 2) Overdr.) nederig, gering, eenvoudig, arm, b. v. δύναμις, onbeduidende macht Dem.), αἱ ταπειναὶ τῶν πόλεων, zwakke staten, Isocr. Or. 4, 26, 95. oo Jak. 1 : 9 ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινός tegenover ὁ πλούσιος. 1 Sam. 18 : 23 egenover ἔνδοξος. 2 Kor. 10 : 1 κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν = nbeduidend. Rom. 12 : 16 μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς υναπαγόμενοι. Zoo bij de LXX 1 Sam. 18 : 23 = רָשׁ, arm. Jez. 32 : 7 = אֶבְיוֹן, Lev. 13 : 21 = שָׁפָל enz. b) Verootmoedigd, gedrukt, b. v. απεινὸν ποιεῖν τινά, iemand verootmoedigen (Isocr.). Xen. Hell. 2, 4, 24: ῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν τριάκοντα πάνυ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι ξυνεκάθηντο ἐν ῷ ξυνεδρίῳ. 6, 4, 16 σκυθρωποὺς καὶ ταπεινοὺς περιϊόντας = gedrukt, erslagen. Zoo parall. θλιβόμενοι 2 Kor. 7 : 6, vgl. = דַּל Jez. 11 : 4, 4 : 4. דַּכָּא Ps. 34 : 19 τ. τῷ πνεύματι, parall. συντετριμμένος = שָׁפָל Job : 11, Lk. 1 : 52, verootmoedigd. LXX vooral = עָנִי (gewoonlijk = πτωχός, ok πενής, ἀσθενής) Ps. 18 : 28, 82 : 3, Jez. 14 : 32, 32 : 7, 49 : 13, 54 : 11, 6 : 2, Jer. 22 : 16, Am. 2 : 7. Hieraan sluit zich aan de beteekenis escheiden, ootmoedig, Xen. Eurip. Plat. enz., tegenover ὑπερήφανος Ken. Ag. 11, 11; ook onderworpen, onderdanig, Xen. Hier. 5, 5; Cyrop. 7, 5, 69. Vgl. Lk. 1 : 51, 52 διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν· καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσε ταπεινούς, waar het niet n de beteekenis ootmoedig staat, maar de overgang tot deze beteekenis door de tegenstelling duidelijk is. — Zoo Mt. 11 : 29 πρᾳΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Jak. 4 : 6, 1 Petr. 5 : 5 tegenover ὑπερήφανος. Vgl. Spreuk. 3 : 24 κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν = עָנִי. 29 : 23 ὕβρις ἄνδρα ταπεινοῖ, τοὺς δὲ ταπεινόφρονας ἐρείδει δόξῃ Κύριος = שְׁפַל, dat = ταπεινός Ps. 138 : 6. Daarenboven wordt het woord in het gewone Grieksch nog d) zeer dikwijls in zedelijk afkeurenswaardige beteekenis gebruikt = kruipend, nederig, slaafsch, gemeen; Plat. Xen. Isocr. enz. Ταπεινότης, onedele zin, Aristot. Rhet. 2, 6 naast μικροψυχία, Diod. 16, 70. Het is eene bijzondere eigenaardigheid van het Bijbelsch

spraakgebruik, dat LXX, apocr. en het N. T. van deze beteekenis van het woord niets weten, maar e) aan b) en c) aansluitend het begrip dieper opvatten en tot eene benaming van de edelste en noodzakelijkste aller deugden verheffen, die in tegenstelling met ὕβρις in elken vorm. nog iets geheel anders is dan de bij de Grieken tegenover de ὕβρις gestelde σωφροσύνη. Het Bijbelsch spraakgebruik gaat uit van עָנִי als benaming van hem, die verdrukt en geplaagd, geen weêrstand biedt, maar in vreeze Gods en in geloof zijne hoop op God bouwt (zie onder πτωχός) en duidt dan verder hem aan, die zich onderwerpt, die voor God en menschen zichzelven gering schat, vgl. ταπεινοῦν ἑαυτόν, eene voorstelling, die in het gewone Grieksch vreemd is, hoewel een voorgevoel van deze deugd daar aangetroffen wordt. Wanneer Nägelsbach, Hom. Theol. 6, 13 opmerkt, dat σιγῇ Hom. Od. 18, 141 σιγῇ δῶρα θεῶν ἔχειν, Dem. adv. Timocr. 52, 717 ποιεῖν τὰ δίκαια σιγῇ de Grieksche uitdrukking voor ootmoed is, mogen wij niet over 't hoofd zien, dat deze gesteldheid des gemoeds iets van den ootmoed heeft en niet gelijk is aan het Bijbelsch begrip. Vooral hebben de Grieken er geen voorgevoel van, wat de voor God zich openbarende ootmoed beteekent, die uit de erkentenis van zonden voortvloeit (vgl. ταπεινοῦν ἑαυτόν Lk. 13 : 14). De ootmoed der Grieken is toch niets hoogers dan bescheidenheid. Dit en niets meer is uitgedrukt door Plato, Legg. 4, 716, A τῷ θεῷ ἀεὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός, ἧς ὁ μὲν εὐδαιμονήσειν μέλλων ἐχόμενος ξυνέπεται ταπεινὸς καὶ κεκοσμημένος, εἰ δέ τις ἐξαρθεὶς ὑπὸ μεγαλαυχίας ἢ χρήμασιν ἀπαιρόμενος ἢ τιμαῖς ἢ σώματος εὐμορφίᾳ, ἅμα νεότητι καὶ ἀνοίᾳ, φλέγεται τὴν ψυχὴν μεθ' ὕβρεως, ὡς οὔτ' ἄρχοντος οὔτε τινὸς ἡγεμόνος δεόμενος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἱκανὸς ὢν ἡγεῖσθαι, καταλείπεται ἔρημος θεοῦ. Het Grieksche ταπεινός is slechts eene eigenschap van de σωφροσύνη en staat tegenover de Bijbelsche ταπεινοφροσύνη, maar dus niet tegenover de eigengerechtigheid. De andere eigenschap van den ootmoed evenwel, Fil. 2 : 3 τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, staat tegenover het Grieksche begrip van de δικαιοσύνη, die wel niet zelfzuchtig, maar toch ook niet onbaatzuchtig aan ieder het zijne geeft. Daaruit kunnen wij verklaren, waarom wij voor ootmoed in het N. T. een nieuw gevormd woord — ταπεινοφροσύνη — vinden. Opmerkenswaardig is, dat in tegenstelling met het Bijbelsch spraakgebruik ταπεινός door Philo nog in malam partem gebezigd wordt. Meerdere bijzonderheden kan men vinden onder πραΰς, πτωχός.

Ταπεινοφροσύνη *, ης, ἡ, ootmoed, de gezindheid van den ταπεινός in Bijbelsche beteekenis. Het woord komt in het gewone Grieksch evenals ook in de LXX niet voor. Over de beteekenis zie ταπεινός. Hand. 20 : 19, Ef. 4 : 2, Fil. 2 : 3, Kol. 2 : 18, 23, 3 : 12, 1 Petr. 5 : 5.

Ταπεινόφρων *, ον, zelden in het gewone Grieksch. a) Plut. Fort. Alex.

, 4 μικροὺς ἡ τύχη καὶ περιδεεῖς ποιεῖ καὶ ταπεινόφρονας = bloohartig.
) Daarentegen bij de LXX Spreuk. 29 : 23 = שְׁפַל רוּחַ, ootmoedig
lleen hier). In het N. T. 1 Petr. 3 : 8.

Ταπεινόω *, -ώσω, 1) locaal, laag maken, vernederen, Lk. 3 : 5 βουνὸς
ιπεινωθήσεται. Jer. 31 : 35, Jez. 2 : 11. 2) Overdr. a) gering maken,
rnederen, b. v. Xen. Mem. 3, 5, 4 τεταπείνωται ἡ τῶν Ἀθηναίων δόξα.
il. 4 : 12 οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν. Vgl. 2 Kor. 11 : 7. —
en. An. 6, 3, 18 θεὸς τοὺς πλεῖον φρονοῦντας ταπεινῶσαι βούλεται. Zoo
Kor. 12 : 21. LXX in 't bijzonder van de goddelijke verootmoedi-
ng van den zondaar door tuchtiging, 1 Kon. 8 : 35, 2 Kron. 6 : 26,
s. 119 : 67, 71, 75, 107, Jez. 2 : 11, 17, 3 : 16, Job 5 : 5 enz. Dien-
vereenkomstig ταπεινοῦσθαι, zich buigen, 1 Petr. 5 : 6 ταπεινώθητε οὖν
ὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ. Jak. 4 : 10, vgl. ὑπερήφανος vs. 6, Sir.
: 18. Zoo van den toestand, de verhouding, waarin iemand zich stelt
gesteld wordt, 2 Kor. 11 : 7 ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα ἐμαυτὸν ταπεινῶν ἵνα
ιεῖς ὑψωθῆτε, ὅτι δωρεὰν τὸ τοῦ θεοῦ εὐαγγέλιον εὐηγγελισάμην ὑμῖν; Fil.
: 8 van Christus ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος κτλ. vgl. Hebr. 5 : 8,
k. 14 : 11, Mt. 23 : 12, zich buigen. b) Speciaal in Bijbelsche beteeke-
is, zie ταπεινός, Mt. 18 : 4, Lk. 18 : 14 ταπεινοῦν ἑαυτόν. Vgl. Job 22 : 23
ταπεινώσῃς σεαυτὸν ἔναντι κυρίου, Ps. 51 : 19, Jez. 58 : 3, 5, 10, Sir. 7 : 17
ἢ προσλογίζου σεαυτὸν ἐν πλήθει ἁμαρτωλῶν· ταπείνωσον σφόδρα τὴν ψυχήν
ου, μνήσθητι ὅτι ὀργὴ οὐ χρονιεῖ. — LXX vooral = ענה, כנע Hiph. en
Piph., somtijds ook = דכא Piël, דלל enz.

Ταπείνωσις *, εως, ἡ, de vernedering, a) actief Aristot. Rhet. Alex. 4:
ῶν μὲν ἐνδόξων ταπείνωσις, τῶν δὲ ἀδόξων αὔξησις. In het N. T. zooals
ok bij de LXX pass. van den toestand, waarin iemand zich bevindt,
Lk. 1 : 48, Hand. 8 : 33, Fil. 3 : 21, Jak. 1 : 1 = nederigheid. Vgl.
Plut. Mor. 7, A ταπείνωσις τῆς λέξεως, de eenvoudige voorstelling. Nergens
n het Bijbelsch Grieksch van de gezindheid, ook niet Spreuk. 16 : 19
ρείσσων πραΰθυμος μετὰ ταπεινώσεως ἢ ὃς διαιρεῖται σκῦλα μετὰ ὑβριστῶν.
LXX = עֳנִי Gen. 16 : 11, 29 : 32, 31 : 42, 41 : 52, Deut. 26 : 7, 1 Sam.
: 11, 2 Sam. 16 : 12, 2 Kon. 14 : 26, Neh. 9 : 9, Ps. 9 : 14, 22 : 22,
25 : 18 enz., steeds van eenen toestand, die de erbarming van God
opwekt, vgl. πραΰς.

Ταράσσω, -ξω, Perf. pass. τετάραγμαι, Aor. 1. p. ἐταράχθην, eigenl.
roeren, omroeren, schudden, vandaar a) in gew. zin, van water = in
beweging of aan het woelen brengen, Ez. 32 : 2, in Passivo = woelen,
woelig zijn, in beroering komen, Joh. 5 : 7; b) overdr. α) van hetgeen
geschiedt om iemands gemoed in beweging te brengen, hetzij door vrees
of schrik, Dan. 5 : 10, 7 : 15 = בָּהַל, in Passivo = ontroeren, ontstel-
len = רָגַז, Jez. 64 : 2 (1) en verder Mt. 2 : 3, 14 : 26, Mk. 6 : 50, Lk.
1 : 12, 24 : 38, Joh. 14 : 1, 27, 1 Petr. 3 : 14, of door eenige andere

heftige aandoening, Joh. 11 : 33, waar de uitdrukking: ἐτάραξεν ἑαυτὸν schijnt te moeten te kennen geven, dat Jezus zijne gewaarwordingen van smart en medelijden niet kon of zocht te bedwingen, daaraan den vrijen loop liet (vgl. σεαυτὸν μὴ τάρασσε, Antonin. 4, 26), 12 : 27, 13 : 21; β) = verontrusten, in de war brengen, van hetgeen geschiedt om anderen aangaande den inhoud van hun geloof onzeker te maken, hen aan het twijfelen te brengen, Xen. Mem. 2, 6, 17, Hand. 15 : 24, Gal. 1 : 7, 5 : 10; γ) = in rep en roer of in opschudding brengen, van eene menigte gezegd, die men door de eene of andere voorstelling weet op te winden, Hand. 17 : 8 en volgens ℵ A B D ook 13.

Ταραχή, ῆς, ἡ, de beweging, beroering of woeling, a) in gew. zin, τοῦ ὕδατος, Joh. 5 : 4 (welk vs. echter een onecht bijvoegsel is); b) overdracht. in den zin van beroerte, d. i. een staat van onrust, verwarring en strijd, door opstand tegen het gevestigd gezag, burgertwisten enz., Mk. 13 : 8.

Τάραχος, ου, ὁ, van ταράσσω, de verwarring, a) in iemands gemoed = de schrik, de ontsteltenis, Richt. 11 : 35, 1 Sam. 5 : 9, Hand. 12 : 18, b) onder velen = de twist, tweespalt, de stoornis of wanordelijkheid, Hand. 19 : 23.

Ταρσεύς, έως, ὁ, de burger van Tarsus, de Tarser of van Tarsus (t. w. geboortig), Hand. 9 : 11, 21 : 39.

Ταρσός, οῦ, ἡ (bij Grieksche schrijvers ook Ταρσοί, ῶν, αἱ), geogr. eigennaam Tarsus. Zoo heette eene der voornaamste, volkrijkste en welvarendste steden van Cilicië (Jos. Antt. 1, 6, 1), een weinig binnenslands aan den Cydnus gelegen, die het in twee deelen verdeelde (vandaar Ταρσοί), oudtijds beroemd als een zetel van wetenschappelijke beschaving (Strabo, 14, p. 673), tot op heden toe vermaard als de geboorteplaats van den apostel Paulus. Ofschoon zij onder de Romeinsche opperheerschappij vele rechten en vrijheden genoot (Antonius had haar tot eene urbs libera verheven, App. B. civil. 5, 7), zoo meent men toch, dat haar het jus civitatis (burgerrecht) niet was toegekend, wijl Paulus, na zich reeds als burger van Tarsus bekend gemaakt te hebben (Hand. 21 : 39), zich vervolgens nog, tot staving zijner aanspraak om als Romeinsch burger behandeld te worden, op het burgerrecht zijner ouders beroepen moest (Hand. 22 : 27). Tarsus wordt in het N. T. vermeld Hand. 9 : 30, 11 : 25, 22 : 3.

Ταρσός, οῦ, ὁ, a) een toestel van vlechtwerk, eene horde, om iets op te droogen, b) iedere breede vlakte, wiek, vleugel, Wijsh. 5 : 11, handpalm, Dan. Th. 10 : 10 A (כַּף).

Τάρταρος, ου, ὁ, onderwereld, afgrond, Job 40 : 15 (20), 41 : 23 (24), Spreuk. 24 : 51 (30 : 16).

Ταρταρόω, -ώσω, van ὁ τάρταρος, de tartarus, d. i. naar de onderste

ıorstellingen der Grieken de benaming van eenen duisteren afgrond ıder den Hades, waarin de oproerige Titans en andere goddeloozen ›or Zeus geworpen werden. In de latere mythologie wordt daardoor ' de geheele Hades, óf in het bijzonder de onderaardsche strafplaats ›r verdoemden aangeduid. Ταρταρόω (waarvoor bij sommige latere schrij-›rs ook wel: καταταρταρόω), dat somtijds bij de scholiasten wordt aan-›troffen, komt in het N. T. alleen 2 Petr. 2 : 4 voor, waar het in be-›ekenis overeenstemt met het Grieksche ῥίπτειν εἰς τάρταρον of naar ›odsch spraakgebruik = βάλλειν εἰς τὴν γέενναν (Mt. 5 : 22, 29 enz.) = in de hel werpen.

Τάσσω, -ξω, Perf. pass. τέταγμαι, eigenl. op de bepaalde of geschikte laats zetten, in orde stellen, ordenen, doch vervolgens overdracht. In › LXX = שׂוּם, נָתַן, צִוָּה, שִׁית. a) in Activo en Passivo, α) τινά, van › overheid of staatsmacht gezegd = verordenen, instellen, Rom. 13 : 1;) τινὰ εἴς τι = iemand ergens toe verordenen, bestemmen, b. v. εἰς ωὴν αἰώνιον = ten eeuwigen leven, d. i. om daaraan deel te erlangen, land. 13 : 48; ἑαυτὸν εἴς τι = zich voor eenigen dienst beschikbaar ›ellen, er zich geheel aan toewijden, 1 Kor. 16 : 15, vgl. Plato, De rep. , p. 371 c ἐπὶ τὴν διακονίαν, Xen. Mem. 2, 1, 11 εἰς τὴν δουλείαν;) τινὰ ὑπό τι = aan iets ondergeschikt maken, in Passivo = onder-›eschikt zijn, Lk. 7 : 8; δ) met Acc. c. Inf. = bepalen, gelasten, Hand. 5 : 2; ε) τί τινι = iets aan iemand opdragen, bevelen, in Passivo met nf., Hand. 22 : 10, b) in Medio Aor. ἐταξάμην, α) τινί = met iemand fspreken, hem bescheiden, met Inf. Fut. of Praes., Mt. 28 : 16, waar ›ορεύεσθαι uit het verband moet worden bijgedacht; β) τινὶ ἡμέραν = en dag met iemand afspreken, d. i. onderling bepalen, vaststellen, land. 28 : 23.

Ταῦρος, ου, ὁ, de stier = שׁוֹר, Gen. 32 : 15 (16), 49 : 6, Ex. 21 : 28, ɩt. 22 : 4, Hand. 14 : 13, Hebr. 9 : 13, 10 : 4.

Ταὐτά, door de krasis voor τὰ αὐτά, hetzelfde, 1 Thess. 2 : 14 (vol-›ens A; de meeste andere Hss.: τὰ αὐτά); κατὰ ταὐτά adverbialiter = ›venzoo, op dezelfde wijze, Lk. 6 : 23, 26, 17 : 30 (op al welke plaatsen ›chter ook κατὰ τὰ αὐτά of κατὰ ταῦτα gelezen wordt).

Ταυτολογέω, -ήσω, hetzelfde zeggen, het gezegde herhalen, Just. Tryph. 85.

Ταφή, ῆς, ἡ, van θάπτω (Aor. 2. pass. ἐτάφην), de begrafenis, ›eraardebestelling, doch vervolgens ook = het graf, de begraafplaats ›f groeve, Mt. 27 : 7. Deut. 34 : 6 = קְבוּרָה, Jez. 53 : 9 = קֶבֶר, ταφή, = begraafplaats. Ταφή komt in Egyptische papyrussen vaak voor = mummie. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 271, 272.

Τάφος, ου, ὁ, van θάπτω (Aor. 2. pass. ἐτάφην), de begrafenis, het begrafenismaal of lijkfeest, doch vervolgens ook = het graf zelf of de

grafkuil = קֶבֶר, קְבוּרָה, Gen. 23 : 4, 20, 47 : 30, Richt. 8 : 32 en verder Mt. 23 : 27, 29, 27 : 61, 64, 66, 28 : 1; figuurl. Rom. 3 : 13, waar (in een citaat uit Ps. 5 : 10 volgens de LXX) de keel der boosdoeners met een τάφος ἀνεῳγμένος = een geopend graf vergeleken wordt.

Τάχα, Adverb. van ταχύς, waarvan het den Accusativ. plur. (eigenl. τάχεα), vertegenwoordigt, eigenl. = snel, spoedig, ras, Wijsh. 13 : 6, 14 : 19, doch vervolgens ook ter uitdrukking van iets, dat als niet geheel onmogelijk of onwaarschijnlijk gedacht wordt en dus wel zou kunnen gebeuren = wel, wellicht, misschien, en in dien zin Rom. 5 : 7, Filem. vs. 15.

Ταχέως, spoedig, haastig, gauw, Lk. 14 : 21, 16 : 6, Joh. 11 : 31, 1 Kor. 4 : 19, Gal. 1 : 6, Fil. 2 : 19, 24, 2 Tim. 4 : 9; in den zin van te gauw of te overhaast, zoo maar dadelijk, 2 Thess. 2 : 2, 1 Tim. 5 : 22.

Ταχινός, ή, όν, bij de Grieksche dichters = ταχύς, haastig, dicht aanstaande, snel of met rassche schreden naderend, Pred. 1 : 16, Wijsh. 13 : 2, Sir. 11 : 22, 2 Petr. 1 : 14, 2 : 1.

Τάχιον, eigenl. het Neutr. van den comparativ. ταχίων, van ταχύς, in lateren tijd als Adverb. gebezigd in de plaats van het meer gewone θᾶσσον (Neutr. van den bij ταχύς behoorenden Comparativ. θάσσων), of van het enkele malen voorkomende ταχύτερον, a) in vergelijkingen = sneller, gezwinder, Joh. 20 : 4; b) absolute (d. i. zonder opzettelijke vermelding van een vergeleken voorwerp) = eenigszins spoedig, wat gauw (d. i. spoediger of gauwer dan het voornemen of de verwachting schijnt te zijn), Joh. 13 : 27, 1 Tim. 3 : 14 (waar ook ἐν τάχει gelezen wordt), Hebr. 13 : 19, 23.

Τάχιστα, eigenl. het Neutr. Plur. van den Superlativ. τάχιστος, van ταχύς, als Adverb., in verbinding met andere relatieve Adverbia als: ὡς, ὅπως = ten spoedigste, zoodra of zoo spoedig mogelijk, Hand. 17 : 15.

Τάχος, ους, τό, van ταχύς, de snelheid, de spoed, of haast, vooral met Praeposities als ἐν, διά, κατά, μετά, tot adverbiale uitdrukkingen verbonden, en zoo in het N. T. ἐν τάχει = spoedig, haastig, gauw, hetzij in den zin van met spoed, zonder dralen, of in dien van binnen kort, weldra, Lk. 18 : 8, Hand. 12 : 7, 22 : 18, 25 : 4, Rom. 16 : 20, 1 Tim. 3 : 14 (waar ook τάχιον gelezen wordt), Openb. 1 : 1, 22 : 6; in denzelfden zin zonder ἐν Openb. 2 : 5 (volgens den Rec. ℵ A C P laten het weg; Q, syr. arm. lezen ταχύ uit 2 : 16, 3 : 11).

Ταχύ, als Adverb. (naast het meer gebr. ταχέως = spoedig, haastig, gauw, Mt. 5 : 25, 28 : 7, 8, Mk. 9 : 39, Joh. 11 : 29, Openb. 2 : 16 enz.

Ταχύνω, -ῶ, bespoedigen, zich spoeden, haasten, Gen. 18 : 7, 41 : 32, 45 : 13.

Ταχύς, εῖα, ύ, in tegenstelling met βραδύς, = snel, vlug, vaardig, εἴς τι = tot iets, d. i. om iets te doen, Jak. 1 : 19.

Τέ, enklitisch voegwoord en evenals het Lat. que, waarmede het
k in andere opzichten overeenkomt, nimmer in den zin vooraan ge-
ıatst, maar daarentegen in den regel achter de woorden, die het met
n ander, hetzij voorafgaand of volgend, verbindt (bij Substantiva ook
l tusschen het Art. of het Adject., en waar eene Praepositie voorafgaat,
ısschen deze en het Nomen in). Zooals δέ komt van δή, μέν van μήν,
eft men τέ in verband gebracht met τῇ. Het verschillend spraakgebruik
r schrijvers besliste in vele gevallen over de keuze tusschen τέ en het
nonieme καί, gelijk het dan ook opmerking verdient, dat eerstgenoemde
ırtikel in het N. T. verreweg het veelvuldigst in de Schriften van Lukas,
oral de Handelingen, en vervolgens ook in den Brief aan de Hebreën
ırdt aangetroffen. Voor zoover er onderscheid bestaat, kan dit eeniger-
ıte bij het onderscheid tusschen het Lat. et en que vergeleken worden,
ı hierin namelijk gelegen, dat καί twee of meer begrippen meer uiterlijk
menvoegt, naast elkander plaatst, terwijl τέ het eene nog bij het
ıdere voegt en daardoor meer innerlijk hiermede verbindt. Ongeveer
rhalve hetzelfde verschil als tusschen het Lat.: senatus populusque
)manus = de senaat met het Romeinsche volk, en: senatus et populus
)manus = de senaat en het Romeinsche volk (elk voor zich). — Wat
ıt gebruik van τέ betreft, het staat a) slechts éénmaal en zonder door
n ander voegwoord gevolgd te worden, ter verbinding α) van twee
ndeelen, b. v. Hand. 25:16: dat het bij de Romeinen geen gewoonte
iemand over te leveren, voordat de aangeklaagde zijne aanklagers
ıor zich heeft, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι = en (alzoo tevens) gelegen-
ıid heeft verkregen, om zich te verantwoorden; zoo ook Mt. 28:12,
and. 2:33, 4:13, 9:15, 10:22, 11:26, 15:5, 20:35, 23:24,
:21, 28:23, Rom. 2:19, 1 Kor. 4:21, Ef. 3:19, Hebr. 1:3, 6:5,
:1, 12:2; β) van twee gezegden, Joh. 4:42, 6:18, Hand. 2:3,
, 40, 4:33, 5:19, 6:7, 13, 10:28, 12:6, 15:4, 17:26, 18:4,
, 19:29, 20:3, 7 enz.; hiertoe behoort voorts eene reeks van plaatsen,
ıar de lezing der Hss. wisselt tusschen τέ en δέ, als: Mt. 23:6,
and. 1:15, 3:10, 4:14, 7:26, 8:1, 6, 11:13, 13:46 enz. Rom.
:27, Jud. vs. 6; b) meer dan eens τέ-τέ, om eene gelijkstelling tus-
hen de verbondene gezegden of zindeelen uit te drukken, b. v. Hand.
:46: καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον,"
n uit te drukken dat zij én het een én het ander deden, d. i. beide
enzeer, vgl. ook Hand. 16:11, 12, 17:4, 26:16, Hebr. 6:2, als-
ıede de spreekwijze: ἐάν τε-ἐάν τε = hetzij dat = hetzij dat, Rom.
4:8; over εἴτε-εἴτε zie op εἰ; c) gevolgd door καί, hetzij onmiddellijk
καί, hetzij met tusschenplaatsing van andere tot den zin behoorende
oorden τέ-καί, om op eene engere wijze dan dit door τέ-τέ geschiedt,
vee gezegden of zindeelen met elkander wederkeerig te verbinden (vgl.

Blass, Gr. S. 257, 258), = zoowel-als, even als, — zoo ook, b. v. Hand. 2 : 10: Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι = zoo Joden als bekeerlingen; tusschen twee Verba in geplaatst, Hand. 1 : 1: ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν = zoo te doen als te leeren; van elkander gescheiden, Hand. 1 : 8: ἔν τε Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ κτέ. = gelijk te Jeruzalem, zoo ook in geheel Judea enz.; τε καί strekt in dezen zin ook niet zelden om begrippen, die onderling eene tegenstelling vormen, als in één opzicht gelijk met elkander te verbinden, b. v. Mt. 22 : 10: πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς, Hand. 24 : 15: δικαίων τε καὶ ἀδίκων; vgl. voorts plaatsen als Lk. 12 : 45, 22 : 66, Joh. 2 : 15, Hand. 4 : 27, 5 : 14, 8 : 3, 38, 9 : 24, 14 : 1, 5, 19 : 10, 21 : 12, 24 : 3, 25 : 24, 26 : 22, 27 : 1, Rom. 1 : 12, 14, 16, 3 : 9, 1 Kor. 1 : 2, 24, 30, Fil. 1 : 7, Hebr. 2 : 11, 4 : 12, 5 : 1, 7, 14, Jak. 3 : 7 enz., terwijl elders τε καί wel strekt om twee begrippen of namen nauwer aan elkander vast te knoopen, doch zonder den nadruk waarmede dit op de laatst aangehaalde plaatsen geschiedt b. v. Lk. 21 : 11: φόβητρά τε καὶ σημεῖα, vgl. Hand. 2 : 9, 43, 8 : 13, 15 : 9, 24 : 23, 25 : 23, 26 : 3, Hebr. 6 : 19, 9 : 19, 10 : 33 enz.; ἔτι τε καί = en zelfs, en nog bovendien, Hand. 21 : 28. Tot het eigenaardig gebruik van τέ met een volgend καί behoort eindelijk nog zijne verbinding met het Art., ὅ, τε, ἥ, τε, τό, τε-καί in den zin van namelijk deze of die-en, Hand. 1 : 13, 13 : 1; d) in verbinding met andere Conjuncties als: τε γάρ = immers ook, Rom. 7 : 7, Hebr. 2 : 11, vgl. 2 Kor. 10 : 8 (waar BFG τε weglaten); τέ-δέ = en — doch, daarentegen, Hand. 19 : 3, 22 : 28. — Vgl. over den oorsprong en de grondbeteekenis van τέ Hartung's Partikellehre, I. S. 47 ff.

Τείνω, -ενῶ, spannen, uitrekken, uitbreiden, zich uitbreiden, 1 Kron. 5 : 18, 8 : 40, 2 Kron. 18 : 33, Esth. 1 : 6.

Τειχήρης, ες, binnen muren ingesloten of van muren voorzien, Num. 13 : 20 (19), Deut. 9 : 1, 1 Kon. 4 : 13.

Τειχίζω, -ιῶ, bouwen, met een muur voorzien of versterken, Lev. 25 : 29, Num. 13 : 29 (28), 32 : 17, Deut. 1 : 28.

Τειχιστής, οῦ, ὁ, metselaar, 2 Kon. 12 : 12 (13), 22 : 6.

Τεῖχος, ους, τό, de muur, bijzonder tot verdediging, en vandaar = de stadsmuur, in onderscheiding van ὁ τοῖχος de muur of wand van een huis of ander gebouw, Hand. 9 : 25, 2 Kor. 11 : 33, Hebr. 11 : 30, Openb. 21 : 12—19. In de LXX vaak voor חוֹמָה, Lev. 25 : 30, 31 enz.

Τεκμήριον, ίου, τό, van het meest in Medio gebr. τεκμαίρω, ik geef een teeken, duid aan (van τὸ τέκμαρ, het teeken of kenteeken), en vandaar = het ken- of merkteeken, waaraan men iets herkent, of waardoor de echtheid van iets gewaarborgd wordt = de waarborg, het bewijs, de proef, Hand. 1 : 3, Wijsh. 5 : 11, 19 : 13. — Hesychius: τεκμήριον· σημεῖον ἀληθές.

Τεκνίον, ου, τό, Diminutiv. van τὸ τέκνον, het kindje of kindeke, naast παιδίον, τέκνον, θυγάτηρ en dergelijke woorden bij vriendelijke toespraak gebruikt, en zoo in Plurali τεκνία = kinderkens, d. i. geliefden of beminden, Joh. 13 : 33, Gal. 4 : 19, 1 Joh. 2 : 1, 12, 28, 3 : 7, 18, 4 : 4, 5 : 21.

Τεκνοβόρος, ον, zijne eigen kinderen verslindend, Clementin. 192 A.

Τεκνογονέω, -ήσω, van τεκνογόνος (van τὸ τέκνον en ὁ γόνος = ἡ γονή = de verwekking, voortbrenging) kinderen voortbrengend, vandaar = kinderen baren, 1 Tim. 5 : 14, De Br. aan Diogn. 5, 6.

Τεκνογονία, ας, ἡ, het baren van kinderen, 1 Tim. 2 : 15.

Τέκνον *, ου, τό, kind, 1) in physische beteekenis van de afstamming, afkomst, enfant, fils ou fille, mais seulement par rapport au père ou à la mère (Pillon, nr. 386), van υἱός zoo onderscheiden, dat het op de afkomst, υἱός op het toebehooren den nadruk legt, zoodat τ. zegt, dat iemand van een ander afstamt, υἱός dat iemand een ander toebehoort, waarom ook τέκνον evenmin als παῖς van eene aanneming tot zoon of eene adoptie staat, υἱοθεσία daarentegen wel. Eveneens drukt zich dit in het verschil van het spraakgebruik uit, dat weliswaar τέκνον, maar niet υἱός als eene vriendelijke toespraak van ouderen tot jongeren gebezigd wordt. Zie onder b) en 2), b) en c). Dienvolgens a) kind ter aanduiding van de afstamming, Mt. 21 : 28 enz. LXX = בֵּן, waarvoor evenwel meer υἱός gevonden wordt, alleen met dit verschil, dat τ. zeer zelden in het enkelvoud staat (behalve Gen. 17 : 16, Deut. 28 : 57 alleen in de aanspraak b. v. Gen. 22 : 7, 8, 27 : 18, 25, 26, 37, 43; 43 : 29, 48 : 19, 1 Sam. 3 : 9, 16, 4 : 16), terwijl υἱός in de aanspraak zoowel in het enkelvoud (Spreuken, Ezech.) als in het meervoud zelden gebruikt wordt. Verder duidt het bijna alleen de kinderen der ouders, de jongen der ouden aan, derhalve het eerste lid der afstamming en dit zóó voornamelijk, dat waar alle nakomelingen bedoeld zijn zooals 1 Kon. 8 : 25, 9 : 6, 2 Kron. 25 : 4 en enkele andere plaatsen, toch altijd wezenlijk aan het eerste lid gedacht wordt, vgl. Exod. 10 : 2, 34 : 7 met 20 : 5, terwijl latere geslachten wel υἱοὶ Ἰσρ., nooit τέκνα Ἰσρ. genoemd worden, zoodat in dit opzicht τέκνα τοῦ Ἀβρ. Joh. 8 : 39 zonder analogie is en om eene bijzondere reden gekozen schijnt te zijn. Vgl. Mt. 3 : 9. (In de uitdrukking τέκνα Σιών Joël 2 : 23 is vgl. met Zach. 9 : 13 de afkomst der bewoners, nooit het toebehooren aangeduid. Vgl. Delitzsch bij Jez. 1 : 8. In het N. T. zoo Mt. 23 : 37, Lk. 13 : 34, 19 : 44, Ps. 149 : 2, Gal. 4 : 25 enz.). Even zelden staat het bij de LXX in overdrachtelijke beteekenis, waarin het in het N. T. veel meer staat. b) Meermalen in het gewone Grieksch van de vriendelijke toespraak van ouderen tot jongeren en eveneens in de Heilige Schrift, evenwel niet alleen op grond van verschil in leeftijd, maar ook op grond van achting en liefde, zooals Mt. 9 : 2, 21 : 28, Mk. 2 : 5, 10 : 24, Lk. 2 : 48, 15 : 31, 16 : 25.

Zoo in de Pastoraalbrieven in de toespraak tot Timotheüs 1 Tim. 1 : 18, 2 Tim. 2 : 1. Vgl. het Johanneïsche τεκνία Joh. 13 : 33, 1 Joh. 2 : 1. 12, 28, 3 : 7, 18, 4 : 4, 5 : 21, bij Paulus Gal. 4 : 19.

2) Overdracht. a) van de verhouding van den leerling, van de gemeente tot den leermeester, den apostel, daar datgene wat iemand is op den bepaalden invloed rust, welke op hem is uitgeoefend. Datgene wat hij is, komt van den ander, vgl. Filem. 10 περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς. 1 Tim. 1 : 2 Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει. Tit. 1 : 4 γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν — zoo wordt de afkomst op den voorgrond gesteld. 1 Kor. 4 : 14, 17, 2 Tim. 1 : 2, 3 Joh. 4, Openb. 2 : 23. Vgl. Gal. 4 : 19 τέκνα μου οὓς πάλιν ὠδίνω μέχρις οὗ μορφωθῇ Χς ἐν ὑμῖν. Deze geestelijke afkomst, die het innerlijke leven bepaalt, is ook de aanleiding tot de uitdrukking Joh. 8 : 39 εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβρ. ποιεῖτε. Vgl. Dem. 39, 34 ἂν τὰ ἔργα ἀδελφοῦ ποιῇς, δόξεις εἶναι συγγενής. 1 Petr. 3 : 6 ἧς (Σάῤῥας) ἐγενήθητε τέκνα ἀγαθοποιοῦσαι κτλ. Didache 3 : 1, 4 : 1. De eenige anologie voor deze uitdrukking in het gewone Grieksch is παῖδες μουσικῶν, φιλοσόφων, ῥητόρων als omschrijving van ῥήτορες enz.

b) De gedachte aan de afkomst beheerscht ook de uitdrukking τέκνα θῦ, die van υἱοὶ θῦ niet gradueel verschilt, zoodat υἱοί hooger staan zou dan τέκνα (Achelis, Bergpredigt, S. 44). De zaak staat veeleer zóó, dat τέκνα θεοῦ zegt wat zij van Godswege, υἱοί wat zij in betrekking tot God zijn, vgl. Joh. 1 12, 13 ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θῦ γενέσθαι, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων κτλ., ἀλλὰ ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν met Rom. 8 : 14, 15, Gal. 4 : 6, waar het πνεῦμα υἱοθεσίας van de υἱοὶ θεοῦ zijne uitdrukking vindt in het ἀββᾶ (ὁ πατήρ), terwijl Rom. 8 : 16, 17, waar Paulus de met het kindschap verbondene erfenis op 't oog heeft, in de plaats van υἱοὶ θῦ vs. 14 τέκνα θεοῦ komt. Υἱοί zijn zij door υἱοθεσία geworden. Nadat zij het geworden zijn en tot God Vader kunnen zeggen, zijn zij τέκνα en zijn als zoodanig ook κληρονόμοι θῦ. Υἱός zegt inzoover meer dan τέκνον, dat het laatste de afkomst, het eerste de op de afkomst rustende betrekking op den voorgrond stelt. Zoo wordt b. v. Jezus nooit τέκνον θῦ genoemd, maar steeds υἱός (ὁ υἱὸς τ. θ.). Wanneer in de Johanneïsche geschriften nooit υἱοὶ θῦ, steeds τέκνα θῦ staat, om den toestand der geloovigen uit te drukken, 1 Joh. 3 : 1, 2, Ev. 1 : 12, 11 : 52, moet dit hieraan worden toegeschreven, dat de apostel het ontstaan van dezen toestand op 't oog heeft en hem als zoodanig kenmerkt, vgl. 1 Joh. 3 : 10, 5 : 2 tegenover τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου, parall. ἐκ τοῦ διαβόλου Joh. 8 : 42, 44. 1 Joh. 5 : 18. ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται, 5 : 1 vgl. τὸ σπέρμα τοῦ θεοῦ 3 : 9. Dat daarmeê de geboorte uit God niet natuurlijk gedacht is, de wedergeboorte niet als eene bovennatuurlijke verandering van de natuur, blijkt uit het parallele ἐκ τοῦ διαβόλου evenals wat van de werkzaamheid van

iet πνεῦμα geldt, uit het gezegde II bl. 648 enz. Bij Paulus alleen op le aangehaalde plaatsen evenals Ef. 5 : 1 γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ θεοῦ ὡς έκνα ἀγαπητά, Fil. 2 : 15 ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεοῦ ;μωμα μέσον γενεᾶς σκολιᾶς. De gedachte aan het karakter, aan de epaaldheid staat hier op den voorgrond.

c) De overgang van de voorstelling van de afkomst tot het karakter s vooral duidelijk waar te nemen in de constructies met Genitivi van aken. Aan de afkomst wordt gedacht Rom. 9 : 7, 8, Gal. 4 : 28, vgl. 's. 31. Aan de eigenschap, de eigenaardigheid van de kinderen wordt ;edacht Ef. 5 : 8 ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. Hoz. 10 : 9 τέκνα ἀδικίας, . Petr. 1 : 14 τέκνα ὑπακοῆς. Als τέκνα σοφίας Lk. 7 : 35, Mt. 11 : 19 vorden de Israelieten aangeduid, niet inzoover zij zijn wat zij door den nvloed der goddelijke wijsheid moesten zijn, maar hoewel zij dit niet ijn, om de tegenstelling uit te drukken, waarin zij tot hunne afkomst taan. Vgl. υἱοὶ τῆς βασιλείας Mt. 8 : 12, zie onder δικαιόω I, bl. 568. Ook ij κατάρας τέκνα 2 Petr. 2 : 14, τέκνα φύσει ὀργῆς Ef. 2 : 3 moeten wij laaraan denken, dat de toorn, de vloek, waaraan de τέκνα onderworpen ijn, datgene is wat hen kenmerkt, waaraan zij hunne eigenaardigheid ontleenen. Vgl. de τέκνα πορνείας Hoz. 2 : 4. Daar zij aan de κατάρα, aan de ὀργή onderworpen zijn, hebben zij de eigenschap van dezulken, die aan het gericht onderworpen zijn, vgl. Spreuk. 31 : 5 בְּנֵי־עֹנִי = ἀσθενεῖς. Jez. 57 : 5 τέκνα ἀπωλείας = יַלְדֵי־פֶשַׁע. Deze beschouwing zal ook aan de constructie van בֵּן met abstracta ten grondslag liggen, die eenvoudig uitdrukken: het tot iets behooren, b. v. בֶּן־מָוֶת 1 Sam. 20 : 31, בִּן־הַכּוֹת Deut. 25 : 2, בְּנֵי הַגּוֹלָה Ezr. 1 : 4. בְּנֵי תְמוּתָה Ps. 79 : 11. בֶּן־עַוְלָה Ps. 89 : 23. Vgl. onder υἱός. Terwijl υἱός in deze constructie in het enkelvoud en het meervoud gebruikt wordt, komt τέκνον zoo nooit in het enkelvoud voor. — Deissmann, Bibelstudien, S. 165, 166 wijst als anologiën van uitdrukkingen als τέκνα ἀπωλείας op uitdrukkingen op inscripties en munten als υἱὸς τῆς γερουσίας, υἱὸς τῆς πόλεως, υἱὸς τοῦ δήμου, υἱὸς Ἀφροδισιέων en op het gebruik, dat Plato van ἔκγονος maakt Phaedr. p. 275 D ἔκγονα τῆς ζωγραφίας, Rep. p. 506 E, 507 A ἔκγονος τοῦ ἀγαθοῦ.

Πρωτότοκος *, ον, eerstgeboren, zelden in het gewone Grieksch. LXX בְּכוֹר, als subst. ὁ, ἡ πρωτ., ook τὰ πρωτότοκα, alle eerstgeborenen, Hebr. 11 : 28, Ex. 11 : 15, Gen. 25 : 31, Deut. 12 : 17. a) Adj. verbonden met υἱός Mt. 1 : 25, Lk. 2 : 7 ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, welke bijvoeging uit wil drukken, dat Maria tot dusver maagd geweest was. Vgl. de gewone bijvoeging in het O. T. διανοῖγον μήτραν Ex. 13 : 2, 15, 34 : 19 enz. Men denke ook aan de verdere Oud-Testamentische bepalingen over de manlijke eerstgeborenen, dat zij Jahwe heilig moeten zijn en daarom gelost moeten worden, Num. 18, Lk. 2 : 23, 24. Wie het eerstgeboorterecht had, was familiehoofd, Gen. 25 : 31, 49 : 3,

2 Kron. 21 : 3, vgl. Lk. 1 : 32. b) Als substantief ὁ πρωτότοκος, de eerstgeborene als naam van Christus. Vooral met nadere bepalingen: ὁ πρωτ. ἐκ τῶν νεκρῶν, Kol. 1 : 18, τῶν νεκρῶν Openb. 1 : 5, Kol. 1 : 18 ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. 1 Kor. 15 : 20 ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. Aan den voorrang wordt ook gedacht Rom. 8 : 29 προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. In dezelfde verhouding staat Christus volgens Kol. 1 : 15 tot alle schepselen. Niet dat Hij met de schepselen gelijkgesteld wordt, maar dat de verhouding der schepselen tot Hem daardoor bepaald is, dat Hij πρωτότοκος πάσης κτίσεως is, zoodat zonder Hem de schepselen niet bestaan zouden, vgl. vs. 16. Dat daarmeê noch van Christus gezegd is, dat Hij is κτισθείς, noch van de schepping, dat zij is τεχθεῖσα, blijkt vooral nog daaruit, dat de tijdelijke verhouding, waarin Hij tot de schepselen staat, en die eene andere, veel meer algemeene is dan die van eenen eerstgeborene, nog bijzonder vs. 17 uitgedrukt wordt, wat geenen zin zou geven, wanneer niet bij πρωτότοκος aan de beteekenis gedacht werd, die aan Christus toekomt. Veelmeer bewijst καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων vs. 17, dat de in πρωτότοκος gelegen voorrang niet tijdelijk is op te vatten, alsof Christus het begin eener reeks vormde. Men behoeft deze uitdrukking niet van Philo af te leiden, daar het subject bij Philo — de λόγος — in het minst niet met het Paulinisch subject van dit praedicaat, met den historischen Christus overeenkomt. Afgezien daarvan dat Kol. 1 : 15 door de toevoeging πάσης κτίσεως nader bepaald is, kan hier daarom niet aan eene verhouding tot de engelen gedacht worden, omdat zij vs. 5 niet in de verhouding van kinderen staan. Wij zullen (vgl. Ex. 4 : 22, Jer. 31 : 9) daaraan moeten denken, dat op den eerstgeborene later anderen volgen, derhalve aan de verhouding van Christus tot de Nieuw-Testamentische kinderen Gods, vgl. ook 2 : 5 enz., zoodat v. Hofmann terecht zegt: „der als Sohn in die Welt gekommene wird als der Erstgeborene in sie wiederkommen, weil in der Zwischenzeit ihrer Viele ihm nach aus Gott geboren worden sind." Alzoo is πρ. ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς Rom. 8 : 29 te vergelijken. Geen reden bestaat, aan πρ. ἐκ νεκρῶν te denken.

Hebr. 12 : 23 wordt de Christelijke kerk ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς genoemd, om eene soortgelijke verhouding tot God uit te drukken als Ex. 4 : 22 „Israel is mijn eerstgeboren zoon" en misschien ook tegelijk de verhouding tot de overige schepselen Jak. 1 : 18 εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. Vgl. Hebr. 12 : 16.

Τεκνοποιέω, -ήσω, kinderen voortbrengen, Gen. 11 : 30, 16 : 2, 30 : 3, Jez. 65 : 23.

Τεκνοσφαγέω, -ήσω, kinderen slachten, Just. Orat. 2.

Τεκνοτροφέω, -ήσω, van het alleen bij latere schrijvers voorkomende

ινοτρόφος (van τὸ τέκνον en τρέφω) kinderen opvoedend, kinderen op-
ɔden, grootbrengen, 1 Tim. 5 : 10.

Τεκνόω, -ώσω, verwekken, kinderen voortbrengen, Orig. I, 360 B.

Τεκταίνω, -ανῶ, ook Med. als timmerman werken, bouwen, = חָרַשׁ,
ɔegen, Ps. 128 (129) : 3, overdr. iets listig verzinnen, listige aanslagen
ιeden, Spr. 3 : 29, 6 : 14, 18; = op iets bedacht zijn, Spr. 11 : 27.

Τέκτων, ονος, ὁ, van τεύχω (evenals τέχνη, naar den wortel τέκω =
:τω) ik maak, vervaardig, en vandaar eigenlijk de maker of vervaar-
ɡer (van eenig kunstwerk), in 't algemeen de kunstenaar, doch ver-
lgens meer bijzonder smid, τέκτων σιδήρου, 1 Sam. 13 : 19 B, τέκτων
:λκοῦ, kopersmid, 1 Kon. 7 : 14, = de maker van werken in hout,
timmerman, en in dien zin Mt. 13 : 55, waar Jezus de timmermans-
on, en Mk. 6 : 3, waar hij zelf de timmerman genoemd wordt. LXX
or חָרָשׁ.

Τελαμών, -ῶνος, ὁ, draagriem, band, hoofdbedekking, tulband (=
אֵ), 1 Kon. 21 (20) : 38, 41.

Τέλειος *, α, ον, in het Attisch Grieksch gewoonlijk met twee uit-
ιngen, dikwijls daar ook τέλεος, volledig, geheel. a) Physisch b. v. van
ferdieren zonder gebreken, Ex. 12 : 5, van datgene, waaraan niets
ıtbreekt, b. v. τέλειος ἐνιαυτός, een vol jaar. Aristot. Pol. 1, 1: οἰκία
τέλειος ἐκ δούλων καὶ ἐλευθέρων συνίσταται. Zoo ἔργον τέλειον Jak. 1 : 4,
Kor. 13 : 10 τὸ τέλειον tegenover τὸ ἐκ μέρους. Overdracht. 1 Joh. 4 : 18
τελεία ἀγάπη. Vgl. τελεία καρδία 1 Kron. 28 : 9, 1 Kon. 8 : 62, zie
ıder b). Dikwijls = volwassen, van menschen en dieren; van den man
genover παιδίον νήπιον. Pol. 5, 29, 2, Plat. Xen. enz. Zoo Ef. 4 : 13
; ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας κτλ. Hebr. 5 : 14 τελείων δέ ἐστιν ἡ
·ερεὰ τροφή. 1 Kor. 14 : 20, Fil. 3 : 15, vgl. met vs. 12. 1 Kor. 2 : 6
;l. met 3 : 1, waarbij men vgl. 1 Kron. 25 : 8 ἔβαλον κλήρους κατὰ τὸν
ιικρὸν καὶ κατὰ τὸν μέγαν, τελείων καὶ μανθανόντων, מֵבִין עִם־תַּלְמִיד. — Jak.
: 25 νόμος τέλειος ὁ τῆς ἐλευθερίας, vgl. I, bl. 691, 692. In 't algemeen
at het hoogst gekomen is, het voornaamste. Hebr. 9 : 11 διὰ τῆς μεί-
νος καὶ τελειοτέρας σκήνης. Zoo in het gewone Grieksch de naam van de
ɔden in hun verheven karakter, van den adelaar als τελειότατος πετεηνῶν
.om. H. 8, 247 enz., koning der vogelen. In het medisch spraak-
ebruik τέλειον νόσημα, de ziekte op haar hoogtepunt. — b) In zedelijke
eteekenis: voleindigd, volkomen, onberispelijk, b. v. δώρημα τέλειον naast
ίσις ἀγαθή Jak. 1 : 17. Somtijds bij de LXX = שָׁלֵם, תָּמִים. Het eerste
teeds in de constructie καρδία τελεία, 1 Kon. 8 : 62, 11 : 4, 15 : 3, 14,
Kron. 28 : 9 (zie πλήρης 2 Kon. 20 : 3, 1 Kron. 29 : 9, 2 Kron. 15 : 17,
6 : 9, 19 : 9, 25 : 2); het laatste gewoonlijk = ἄμωμος. Gen. 6 : 9 Νῶε
νθρωπος δίκαιος τέλειος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ. Ex. 12 : 5, Deut. 18 : 13,
Sam. 22 : 16. Aristot. Eth. Nik. 1, 13 ἀρετὴ τελεία. Antonin. 7, 67 ἡ

τελειότης τοῦ ἤθους. Anders wel zeldzamer in het gewone Grieksch allee-
staand in zedelijke beteekenis. In het N. T. Jak. 1 : 4 ἵνα ἦτε τέλ…
καὶ ὁλόκληροι ἐν μηδενὶ λειπόμενοι. 3 : 2 εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλ…
ἀνήρ. Mt. 5 : 48, 19 : 21, Rom. 12 : 2, Kol. 1 : 28, 4 : 12. Natuurlijk
is niet aan de zedelijke volkomenheid in den zin van het toppunt v…
de zedelijke ontwikkeling of van het zg. heilsproces te denken.

Τελειότης *, -ητος, ἡ, a) relat. volkomenheid, voleinding, Plat. Def.
412 B, αὐτάρκεια τελειότης κτήσεως ἀγαθῶν. Wijsh. 6 : 15 φρονήσεως τελειότ…
12 : 17 δυνάμεως τελ. b) Absol. = volkomenheid in zedelijke beteeken…
Kol. 3 : 14 ἀγάπη ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος. Richt. 9 : 16, 19 εἰ ἐν ἀληθ…
καὶ τελειότητι ἐποιήσατε (תָּמִים), = ἐν καρδίᾳ τελείᾳ, 1 Kron. 28 : 9, 1 Kon.
8 : 62, Spreuk. 11 : 3 τελειότης εὐθείων (εὐθέων?) ὁδηγήσει αὐτούς = תֻּמָּה. —
Hebr. 6 : 1 ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χυ λόγον ἐπὶ τὴν τελειότητα φερ-
μεθα duidt het òf de στερεὰ τροφή naar hare eigenaardigheid tegenover
γάλα, bepaald τῆς ἀρχῆς τοῦ Χυ λόγος aan, derhalve de λόγος δικαιοσύν…
5 : 13, 14 of den toestand der τέλειοι tegenover de νήπιοι 5 : 13. Toch
is het eerste wel het meer eenvoudige en waarschijnlijke. — Het woord
is niet alleen in het gewone Grieksch, maar ook in het Bijb. Grieksch
zeldzaam. Bij de LXX en de apocriefen slechts op de aangehaalde
plaatsen.

Τελειόω *, -ώσω, in het gewone Grieksch ook τελεόω, a) volledig
maken, voleindigen, Herodt. 1, 120 πάντα ἐτελέωσε ποιήσας. Joh. 17 : 4 τὸ
ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. Hand. 20 : 24 τελειῶσαι τὸν δρόμον
μου καὶ τὴν διακονίαν ἣν ἔλαβον. 2 Kron. 8 : 16 ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐθεμελιώθη
ἕως οὗ ἐτελείωσε Σολωμὼν τὸν οἶκον κυρίου = שָׁלֵם. 1 Kon. 7 : 21, 14 : 10 =
תמם. Voleindigen, Lk. 2 : 43 τὰς ἡμέρας. Plat. Polit. 272 D ἐπειδὴ χρόνος
ἐτελεώθη. Volkomen maken, zoodat niets meer ontbreekt, b. v. tot vol-
ledige ontwikkeling, rijpheid brengen, Plat. Rep. 6, 487 A τελειωθεῖσι
τοῖς τοιούτοις παιδείᾳ τε καὶ ἡλικίᾳ. 498 B ἐν ᾗ (ἡλικίᾳ) ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι
ἄρχεται. Aristot. H. animal. 1, 15 ἡ μὲν οὖν κεφαλὴ πᾶσιν ἄνω πρὸς τὸ
σῶμα τὸ ἑαυτῶν· ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνος — πρὸς τὸ τοῦ ὅλου τελειωθεὶς ἔχ…
τοῦτο τὸ μόριον. Zoo Hebr. 2 : 28 τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας διὰ παθημάτων
τελειῶσαι — tot een ἀρχηγὸς τῆς σ. τέλειος maken, niet, zooals Ritschl,
Rechtfertigung und Versöhnung 2, 214 bedoelt, synon. ἁγιάζειν, vgl. 5 : 9
τελειωθεὶς ἐγένετο — αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου. 7 : 10 υἱὸς — τετελειωμένος
tegenover ἀρχιερεῖς ἔχοντες ἀσθένειαν. Evenzoo Joh. 17 : 23 ἵνα ὦσι τε-
λειωμένοι εἰς ἕν. Jak. 2 : 22 ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν
ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη — werd tot πίστις τελεία vgl. vs. 26 : ἡ πίστις
χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν. De hierbij aangenomen beteekenis van het
pass. bevestigd worden is niet te bewijzen, allerminst door Joh.
19 : 28 ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφή, waar aan de vervulling van de geheele op
het doen en het lijden van Jezus betrekking hebbende voorspelling ge-

lacht wordt (zie onder τελέω), verschillend van ἵνα πληρωθῇ. Het gebeurde is in verhouding tot de voorspelling zóó lang geen τέλειον, als lit slot of einde ontbreekt, vgl. Hom. Il. 9, 456: θεοὶ δ' ἐτέλειον ἐπαράς. Lk. 1 : 45 onder τελείωσις. Vgl. τελεῖν. Ook Sir. 34 : 10 getuigt niet voor deze beteekenis τίς ἐδοκιμάσθη ἐν αὐτῷ καὶ ἐτελειώθη, vgl τέλειος van zedelijke volkomenheid. — Daarenboven behoort hierbij het Johanneïsche τετελείωται ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐν τινι, 1 Joh. 2 : 5, 4 : 12, 17, 18 — zij is in Hem volkomen, niets ontbreekt daarvan, vgl. 4 : 17, 18. — Gemakkelijk sloot zich hierbij aan τελειοῦν b) in de beteekenis: tot zijn besluit brengen, besluiten, pass. zijn doel bereiken, waarvoor uit het gewone Grieksch te vergelijken is Plut. Mor. 111 C: ζῷα — ἕωθεν μὲν γεννώμενα, μέσης δ' ἡμέρας ἀκμάζοντα, δείλης δὲ γηρῶντα καὶ τελειοῦντα τὸ ζῆν. 159 C Ψυχὴ δὲ μία [τῶν ἀδικημάτων] καὶ καθαρμὸς εἰς δικαιοσύνην τελειοῖ. 582 F ἡ γὰρ χάρις οὐχ ἧττον δεομένη τοῦ λαμβάνοντος ἢ τοῦ διδόντος; ἐξ ἀμφοῖν γὰρ τελειοῦται πρὸς τὸ καλόν. Het Med. bij Jamblichus Vit. Porphyr. 332 ἔπειτα τὰ φυσικὰ πάντα ἀναδιδάσκει, τήν τε ἠθικὴν φιλοσοφίαν καὶ λογικὴν ἐτελεώσατο = besluiten. Deze beteekenis vinden wij ook ongedwongen Fil. 3 : 12 οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι, vgl. vs. 15 ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν, waarvan het onderscheiden moet worden; Philo Lib. Alleg. II, 74: πότε οὖν ὦ ψυχὴ μάλιστα νεκροφορεῖν σαυτὴν ὑπολήψῃ· ἆρά γε οὐχ ὅταν τελειωθῇς καὶ βραβείων καὶ στεφάνων ἀξιωθῇς; Eveneens Hebr. 11 : 40 μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. 12 : 23 δίκαιοι τετελειωμένοι. Hier wordt het doel bepaald naar 11 : 39, 10 : 36 als het κομίσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν. Vgl. ook τελειοῦσθαι van het sterven, Ign. ad Trall. 3 δέδεμαι μὲν διὰ Χν, ἀλλ' οὐδέπω Χυ ἄξιός εἰμι· ἐὰν δὲ τελειωθῶ, τάχα γενήσομαι. Euseb. Vit. Const. 3, 47: τοῦ μὲν οὖν βασιλέως ἐτελειοῦτο ἡ μήτηρ. Bij de schrijvers van het kerkelijk Grieksch van den marteldood. Lk. 13 : 32 ἰάσεις ἀποτελῶ σήμερον καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι, vgl. vs. 31, 33; Bengel „finem nanciscor." Deze beteekenis — tot het doel leiden, pass. het doel bereiken — is ook voldoende voor de overige plaatsen van den brief aan de Hebreërs 10 : 14 μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους (vgl. 9 : 13). 7 : 19 οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος. 10 : 1 οὐδέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι, vgl. vs. 2 διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἔτι συνείδησιν ἁμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας ἅπαξ κεκαθαρμένους. 9 : 9 θυσίαι προσφέρονται μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα. Het is het uit het verband op te maken doel, hier de verwijdering van het booze geweten, zooals 11 : 40 het verkrijgen van de belofte en het is niet noodig, τελειοῦν = δικαιοῦν, zooals τέλειος synoniem δίκαιος (Spreuk. 10 : 27, 20 : 7) op te vatten, waardoor het gebruik van het woord op de bedoelde plaatsen geheel afweek van de overige plaatsen, noch met Köstlin, Joh. Lehrbegriff, S. 421 ff. het synoniem met ἁγιάζειν, καθαρίζειν (Hebr. 9 : 13, 14), ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας (10 : 2, 4, 10,

11, 14) te verklaren, dit alles samenvattend, „indem die Reinigung, Heiligung und Vergebung den Menschen zu dem macht, was er nach seiner Bestimmung und nach den Zwecken, die Gott mit ihm vorhat, sein soll," wat zich noch door eenvoud noch door ongedwongenheid aanbeveelt. Het zegt eenvoudig: in den toestand brengen, waarin aan den betrokken persoon niets ontbreekt, omdat hij het oordeel Gods voor zich heeft, in den rechten toestand brengen. Van voleinding van de zedelijke verhouding is daarbij evenmin sprake als 12:23, waar de „namen van degenen, die in den hemel opgeschreven zijn," dezen als dezulken, die op aarde wonen, onderscheidt van hen, die het doel bereikt hebben. Vgl. 2 Tim. 4:7 evenals Hebr. 7:11 onder τελείωσις. — c) Synon. ποιεῖν, zonder dat de nadruk gelegd wordt op de voltooiing van de handeling zooals τελεῖν, Joh. 4:34, 5:36, Sir. 50:21.

Τελείως *, volledig, geheel en al, 1 Petr. 1:13. Xen. Cyrop. 3, 3, 3 τελέως ἀγαθὸς ἀνήρ. Isocr. 20 A νόμιζε τελέως εὐδαιμονήσειν. Judith 11:6. 2 Makk 12:42, 3 Makk. 3:26, 7:22.

Τελείωσις *, -εως, ἡ, a) de voleinding, het slagen, Diod. 2, 26 ἀποτροπαὶ κακῶν καὶ τελειώσεις ἀγαθῶν. De herstelling van een geheel, van een τέλειον, waaraan niets meer ontbreekt, Hebr. 7:11 εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν, vgl. vs. 19. Vervulling van eene gelofte Lk. 1:45, Judith 10:9. Tegenover νεότης Jer. 3:2, zooals meermalen bij Aristot. toestand der rijpheid, van de volle ontwikkeling enz. b) Bij de LXX gewoonlijk (zooals τελειοῦν τὰς χεῖρας = מִלֵּא, anders πληροῦν) = מִלֻּאִים van het offer bij de aanvaarding van het priesterlijk ambt, Ex. 29:22 enz. Lev. 7:37, 8:21, enz.

Τελειωτής *, οῦ, ὁ, die een τέλειον herstelt, iets voleindigt. Vulg. consummator. Wij vinden dat behalve in het kerkelijk Grieksch alleen Hebr. 12:2 τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰν, voleinder, vgl. Polyb. 2, 40, 2 ἧς ἀρχηγὸν μὲν καὶ καθηγεμόνα τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Ἄρατον νομιστέον ... ἀγωνιστὴν δὲ καὶ τελεσιουργὸν τῆς πράξεως κτλ. Zie onder ἀρχηγός, I. bl. 315, 316.

Τέλεσμα, τος, τό, uitgave, Basil. IV, 465, δημόσια. Ritus, godsdienstige plechtigheid, Clem. A. I, 88, Greg. Naz. III, 979. Talisman. Pseudo. Just. 1269 C.

Τελεστήριον, ου, τό, plaats der inwijding, Clem. A. I, 53 A.

Τελεσφορέω, -ήσω, van τελεσφόρος (v. τὸ τέλος en φορέω) tot zeker einde of doel brengend, en in dien zin bijz. van boomen, die hunne vrucht tot rijpheid brengen, vandaar = tot rijpheid brengen, voldragen, overdr. 4 Makk. 13:20, Lk. 8:14. Syn. πληροφορέω.

Τελεσφόρος, ον, tot het doel of ten einde voerend, Deut. 23:18 = קְדֵשָׁה, hoer.

Τελετή, ῆς, ἡ, voleindiging, einde, inwijding, godsdienstige plechtig

eid, 3 Makk. 2:30 voor mysteriën, 1 Kon. 15:21 voor קָדֵשׁ, schand-
ɔngen en Am. 7:9 voor מִקְדָּשׁ, heiligdom.

Τελευταῖος, α, ον, voleindigend, beslissend, de laatste, uiterste, 'preuk. 14:12, 13, 16:25, 20:21, 3 Makk. 5:49.

Τελευτάω, -ήσω, transit. = eindigen, ten einde brengen; intransit. ɜn zoo alleen in het N. T.) eigenl. = een einde nemen, afloopen, doch ervolgens ook (bij de Classici hetzij met of zonder βίον; in het N. T. teeds zonder) = zijn leven eindigen, d.i. sterven, Mt. 2:19, 9:18, '2:25, Mk. 9:44, 46, 48 (vgl. bij deze plaatsen Jez. 66:24), Lk. 7:2, land. 2:29, 7:15, Hebr. 11:22; θανάτῳ τελευτᾶν = den dood sterven, l. i. naar Hebr. spraakgebruik = ter dood gebracht worden, Mt. 15:4, Ik. 7:10; het partic. pf. als substantiv., ὁ τετελευτηκώς, = de ge-torvene, Joh. 11:39.

Τελευτή, ῆς, ἡ, het einde, bijzonder van iemands aardsche leven, = het uiteinde, de dood = מָוֶת, Gen. 27:2, Deut. 31:29, Mt. 2:15.

Τελέω *, τελέσω, i. p. v. Att. τελῶ, Perf. τετέλεκα, Pass. τετέλεσμαι, ɜen einde, een slot maken; iets voleinden, volbrengen, peragere; in t algemeen: iets tot stand brengen, b.v. τελεῖν ἀέθλους, kampstrijden loorstaan, Hom. Od. 3, 262, μόχθους, moeiten verduren Theocr. 24, 81; ἔργον τελεῖν, zoowel een werk verrichten (Eur. Or. 834) als het volbrengen, voleindigen, Hom. Il. 7, 465. τελεῖν τὰ ἱερά, sacra peragere, Xen.; προστάγματα τελεῖν, bepalingen ten uitvoer brengen, Plat. Legg. 11, 926 A. Dikwijls van beloften, gebeden enz., ze vervullen, verhooren. Bij tijdsbepalingen: volbrengen, b.v. ἔτος ὀγδοηκοστὸν τελεῖν, Luc. Macrob. 10. In het N. T. a) τοὺς λόγους τελεῖν Mt. 7:28, 19:1, vgl. 13:53, 11:1. τὴν μαρτυρίαν, het getuigenis volledig afleggen, Openb. 11:7, τὸν δρόμον 2 Tim. 4:7, Mt. 10:13 τὰς πόλεις, eene elliptische uitdrukking, vgl. Joz. 3:17 ἕως συνετέλεσε πᾶς ὁ λαὸς διαβαίνων Ἰορδάνην; in 't algemeen: iets geheel doen, Lk. 2:39. Pass. τελεῖσθαι, voleindigd worden, Openb. 15:1, 8, 17:17. — 20:3, 5, 7 τὰ χίλια ἔτη. Joh. 19:28 εἰδὼς ὁ Ἰς ὅτι ἤδη πάντα τετέλεσται, ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφή. Vs. 30 τετέλεσται — dat op de volledige uitvoering van datgene, waardoor de Schrift vervuld wordt, betrekking heeft, vgl. Jez. 55:11 ἕως ἂν τελεσθῇ ὅσα ἂν ἠθέλησα. Verder ook — maar zelden — synon. πληροῦν van de vervulling van eene voorspelling, van een woord enz., aansluitend aan τέλος, doel = volkomen vervullen, d.i. tot zijn doel brengen, Lk. 18:31 τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα. 22:37, Openb. 10:7, Hand. 13:29, 2 Ezr. 1:1. — 2 Kor. 12:9 ἡ γὰρ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελεῖται (zoo Tdf. Tr. W.; rec. ἡ γὰρ δύν. μου ἐν ἀ. τελειοῦται) — op het gebied der zwakheid openbaart zich de grootte van Christus' kracht, vgl. daar het volgende. b) Minder met het oog op het slot van de handeling als in 't algemeen met het oog op de herstelling van het object, zooals ἔργον

τελεῖν, iets uitrichten, voltrekken, Sir. 7 : 26, 28 : 30. Zoo Lk. 12 : 50 ἕως οὗ τελεσθῇ τὸ βάπτισμα. Rom. 2 : 27 τὸν νόμον τελεῖν, zooals Jak. 2 : 8, Gal. 5 : 16 ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

Van τέλος, belasting = belasting betalen, Mt. 17 : 25, Rom. 13 : 7.

Τέλος *, ους, τό, staat niet, zooals gewoonlijk gezegd wordt, allereerst in tijdelijke beteekenis = einde, het ophouden, maar duidt het einde aan als het bereikte doel, het slot, het ophouden van iets aanduidend, het gevolg, hoogtepunt, toppunt, b. v. πολέμου τέλος, de overwinning; τέλος ἀνδρός, de volle manlijke leeftijd, van het rijp zijn van het zaad enz. Het duidt volgens Passow „nie zeitliches Ende an u. für sich, wofür stets τελεύτη zu brauchen ist, sondern wo τέλος so vorkommt wie in βίου τέλος, hat es stets den Nebenbegriff einer inneren Vollendung; auch nicht ein räuml. Ende, was durch πέρας oder die Adj. ἔσχατος u. ἄκρος zu bz. ist". Ook bij zuivere tijdsbepalingen duidt het nooit eenvoudig het einde of het ophouden aan, maar het besluit of slot, b. v. Xen. An. 6, 1, 13 τῇ μὲν νυκτὶ ταύτῃ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. 1, 10, 18 ταύτης μὲν τῆς ἡμέρας τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. In den zin van eenvoudig ophouden vinden wij het in ieder geval slechts zelden in het gewone Grieksch. In het N. T. Lk. 1 : 33 τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Mk. 3 : 26 οὐ δύναται στῆναι ἀλλὰ τέλος ἔχει. Vgl. Xen. Cyrop. 7, 3, 11 οὗτος ἔχει τὸ κάλλιστον τέλος· νικῶν γὰρ τετελεύτηκε. Toch komt deze plaats niet geheel met de uit Mk. en Lk. aangehaalde overeen, daar hier τέλος zooals dikwijls den dood als het einde des levens aanduidt, b. v. Ael. V. H. 3, 25 τέλος εὐκλεές, een roemvolle dood. — Men kan vragen, of de voorstelling van het bereikte of te bereiken doel, of de gedachte aan den vorigen toestand den meesten nadruk heeft. Het laatste is de meest gewone voorstelling. Vandaar a) einde, slot enz. Mt. 26 : 58 εἰσελθὼν ἔσω ἐκάθητο — ἰδεῖν τὸ τέλος. Jak. 5 : 6 τὸ τέλος κυρίου εἴδετε. 1 Petr. 4 : 7 τί τὸ τέλος τῶν ἀπειθούντων; 4 : 17 πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγικεν. Pred. 7 : 3. Zoo 1 Kor. 10 : 11, τὰ τέλη τῶν αἰώνων = ἔσχαται ἡμέραι Hand. 2 : 17, 2 Tim. 3 : 1. Vgl. Dan. 11 : 13, 1 : 15, 18, 4 : 31, Neh. 13 : 6, 2 Kon. 8 : 3, 18 : 10. Zie onder αἰών. Verder τὸ τέλος, waarmeê Mt. 24 : 14 τότε ἥξει τὸ τέλος (Mk. 13 : 7, Lk. 21 : 9) het einde, dat het tegenwoordige wereldverloop besluit, 1 Kor. 15 : 24 daarentegen tegelijk het bereikte doel en alzoo het begin eener nieuwe orde van zaken aanduidt. — Hebr. 7 : 3 μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. Jez. 9 : 7 τῆς εἰρήνης οὐκ ἔστι τέλος = קֵץ. Aan het besluit (vgl. Rom. 10 : 4, zie onder b) moet men denken bij de bijwoordelijke uitdrukking εἰς τέλος, òf = tot het besluit, het einde daarvan, waaraan gedacht wordt, Geb. v. Azarj. 1 μὴ παραδῷς ἡμᾶς εἰς τέλος διὰ τὸ ὄνομά σου. Joh. 13 : 1 εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς, waar aan het einde van het liefdewerk van Christus gedacht wordt. Eveneens Mt. 10 : 22, 24 : 13, Mk. 13 : 13; òf = ten laatste

) het eind, ten slotte, Lk. 18:5, — in beide beteekenissen in het :wone Grieksch gebruikelijk. Bij de LXX is dit εἰς τέλος vooral ge- :uikelijk = לָנֶצַח en somtijds anders, steeds = tot den einde. — ›b 14:20, 20:7, 23:7, Ps. 9:7, 19, 10:11, 44:25 enz. (Behalve ι adverbiale constructies komt τέλος zelden in de LXX voor).

Verder ἕως, ἄχρι, μέχρι τέλους Hebr. 3:6, 14, 6:11, Openb. 2:26, Kor. 1:8, τὸ τέλος = ten slotte 1 Petr. 3:8, Plat. Legg. 6, 768 B; ewoonlijk zonder art.; Paul. τὸ λοιπόν). Bij Openb. 21:6, 22:13 ἐγὼ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος vgl. Pind. Pyth. 10, 10 ἀνθρώπων τέλος ἀρχά τε, „het nde en het begin van menschelijke ondernemingen." Bij Lk. 22:37 καὶ ὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει kunnen wij moeilijk vergelijken het Home- sche τέλος ἐπιτιθέναι μύθῳ, zijn woord vervullen, daar niet aan ver- ulling in 't algemeen, maar aan de vervulling van het laatste gedacht ι, wat de Heer met betrekking tot Zijn lijden nog vervullen moet, ἔτι οῦτο ... δεῖ τελεσθῆναι ἐν ἐμοί. b) Aan het bereikte of te bereiken doel - doel en einde — wordt gedacht Rom. 6:21 τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων ἀνατος. Vs. 22. Fil. 3:19, 2 Kor. 11:15, Hebr. 6:8. — 1 Petr. 1:9 ὸ τέλος τῆς πίστεως. 1 Tim. 1:5 τὸ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη κ κτλ., vgl. Rom. 13:10 πλήρωμα τοῦ νόμου ἀγάπη. Pred. 12:13 τέλος όγου· θεὸν φοβοῦ = סוֹף. (Daarentegen Rom. 10:4 τέλος γὰρ νόμου Χς ἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι duidt het vgl. met vss. 3, 5, Hand. 3:39 het einde, het slot aan, dat de tot nu toe van kracht zijnde ›rdening van God, de Oud-Testamentische orde des heils in Christus ;evonden heeft. De Gal. 3:23, 24 uitgesprokene gedachte kon be- :waarlijk door τέλος νόμου Χς uitgedrukt worden.) 2 Kor. 3:13 vgl. met 's. 7. Eveneens in het adverbiale εἰς τέλος = volledig, 1 Thess. 2:16, Am. 9:8, Dan. 7:26, Ps. 89:47 (dikwijls bij Polyb.); ἕως τέλους 2 Kor. 1:13 tegenover ἀπὸ μέρους vs. 14.

Τέλος in de beteekenis belasting, tol, Mt. 17:25, Rom. 13:7; LXX מֶכֶס, מִכְסָה, Num. 31:28 enz. Lev. 27:23. Het moet volgens Curtius Grundzüge der Griechischen Etymologie, 5. Aufl. S. 221) van den stam τελ, ταλ (waarvan ook τλῆναι, τάλας, τλήμων, τάλαντον, τάλαρος, τελαμών, τόλμα, τολμάω, τάνταλος, tulo, tollo, tuli afkomstig zijn) afgeleid worden, terwijl τέλος in den zin van einde met τελέω, τέλειος, τελευτή tot den stam τερ teruggebracht moet worden (Sanskriet tár -as, vooruitdringen, doordringende kracht). De grondbeteekenis van τέλος, einde, zou dus zijn: wat het doel bereikt.

Τελωνέω, -ήσω, tolgaarder, tolpachter zijn; schattingen heffen, 1 Makk. 13:39.

Τελώνης, ου, ὁ, van τέλος in den zin van tol, en ὠνέομαι (vgl. δημοσιώνης, ὀψώνης, δεκατώνης), vandaar eigenl. de benaming dergenen, die ten tijde der Romeinsche opperheerschappij over Judea de opbrengst

der heffingen op den in- en uitvoer van koopwaren (vectigalia) voor een bepaalden tijd (meest voor vijf jaren) van den staat gekocht, d. i. voor zekere som gepacht hadden (de publicani der Romeinen). Dit waren in den regel personen, tot den stand der Equites behoorende, of vereenigingen, die zich daaruit gevormd hadden, en die op eigen kosten overal tolheffers (exactores of portitores) aanstelden, wier taak het was de verschuldigde rechten te innen en de opbrengst daarvan zoo aanzienlijk mogelijk te maken. Het is aan deze tolheffers, tolbeambten of tollenaars, dat wij overal in het N. T. te denken hebben. Zij waren óf vreemdelingen, óf ingezetenen des lands, doch in beide gevallen evenzeer gehaat, niet alleen als werktuigen eener verfoeide overheersching, maar ook wegens den roep van oneerlijk winstbejag, waarin zij stonden, en waartoe velen hunner gewis maar al te zeer aanleiding gegeven hadden. Mt. 5 : 46, 9 : 10, 10 : 3, 11 : 19, 18 : 17, 21 : 31, Mk. 2 : 15, Lk. 3 : 12, 5 : 27, 7 : 29, 15 : 1, 18 : 10 enz. Artem. Oneir. 1, 23; 4, 57 noemt hen onder καπήλοις καὶ τοῖς μετὰ ἀναιδείας ζῶσι καὶ λῃσταῖς κτλ. Lcin. Necyom. c. 11 stelt naast elkander *μοιχοί*, *πορνοβοσκοὶ καὶ τελῶναι καὶ κόλακες καὶ συκοφάνται.*

Τελώνιον, *ίου*, *τό*, het tolhuis of kantoor, waar de tolheffer zat om de verschuldigde rechten op den in- of uitvoer van koopwaren te ontvangen, Mt. 9 : 9, Mk. 2 : 14, Lk. 5 : 27.

Τέμενος, *ους*, *τό* (*τέμνω*), een afgesneden, afgezonderd stuk land, een aan de godheid gewijd stuk land, een heilig bosch met tempel, altaar, Hoz. 8 : 14 = הֵיכָל, paleis, Ez. 6 : 4, 6 = חַמָּן, zonnezuil, 1 Makk. 1 : 47, 5 : 43 = tempel.

Τέμνω *, *τεμῶ*, *ἔτεμον*, *τέτμηκα*, *ἐτμήθην*, snijden, in het Bijbelsch Grieksch alleen in de LXX en de apocriefen en ook daar zelden. = [illegible] van het snoeien van den wijnstok Lev. 25 : 3, 4, Jez. 6 : 5. = [illegible] 2 Kon. 6 : 4, Dan. 2 : 45. = קצץ Ex. 39 : 3. Daarenboven Wijsh. 5 : 12, 4 Makk. 9 : 17, 10 : 19.

Τέρας, *ατος*, *τό*, in Plurali *τὰ τέρατα*, *τῶν τεράτων*, **a)** eig. = ieder buitengewoon natuurverschijnsel, waarin men de stem der Godheid meende te hooren, en dat daarom als een voorteeken van toekomstige gebeurtenissen werd aangemerkt (vgl. het Lat. portentum of prodigium), Hand. 2 : 19 (in een citaat uit Joël 2 : 30 volgens de LXX); **b)** in 't algemeen = het teeken of wonderteeken, en in dien zin van allerlei handelingen gebezigd, wier onverklaarbare aard ten bewijze scheen te strekken, dat zij niet door menschelijke kracht of beleid, maar slechts door goddelijke bemiddeling volbracht konden zijn; in dezen zin in het N. T. steeds verbonden met *σημεῖα*, en enkele malen ook met *δυνάμεις*, Mt. 24 : 24, Mk. 13 : 22, Joh. 4 : 48, Hand. 2 : 22, 43, 4 : 30, 5 : 12, 6 : 8, 7 : 36, 14 : 3, 15 : 12, Rom. 15 : 9, 2 Kor. 12 : 12, 2 Thess. 2 : 9, Hebr. 2 : 4. In de LXX vaak voor מוֹפֵת, Ex. 4 : 21, 7 : 3 enz.

Τεράστιος, α, ον, wonderlijk, wondervol, Philo I, 330, II, 92.

Τερατουργέω, -ήσω, wonderlijke dingen doen, Orig. II, 284, Greg. yss. III, 957 D.

Τερέβινθος, τερέμινθος, τέρμινθος, ου, ἡ, terpentijnboom. In de LXX)or אֵיל, אֵלָה, אַלָּה, eikeboom, Gen. 14 : 6, 43 : 11, Richt. 6 : 11.

Τέρμα, ατος, τό, einde, grens, doel, 1 Kon. 7 : 37 A, 47, Wijsh. 2 : 27, 1 Clem. 5 : 7 τῆς δύσεως.

Τερματίζω, -ιῶ, begrenzen, eindigen, Iren. 640, Hippol. Haer. 340, 44.

Τερπνός, ἡ, όν, vergenoegend, liefelijk, aangenaam, vroolijk, opəruimd, Ps. 80 (81) : 2, 132 (133) : 1.

Τερπνότης, ητος, ἡ, liefelijkheid, Ps. 15 (16) : 11, 26 (27) : 4.

Τέρπω, -ψω, verzadigen, bevredigen, verkwikken, pass. en med. zich ərzadigen, volop genieten, Job 39 : 13, Ps. 34 (35) : 9, 64 (65) : 8, 7 (68) : 3.

Τέρτιος, ίου, ὁ, Romeinsche eigennaam Tertius; zoo heette een amauensis van Paulus, wien hij zijnen brief aan de Romeinen dicteerde, ;om. 16 : 22.

Τέρτυλλος, ου, ὁ, Romeinsche eigennaam Tertullus; zoo heette een ;omeinsch redenaar en pleitbezorger (advocatus), van wiens hulp en aad de Joden zich bedienden, toen zij Paulus voor de rechtbank van .en Romeinschen landvoogd aanklaagden, Hand. 24 : 1, 2.

Τέρψις, εως, ἡ, verzadiging, bevrediging, genoegen, vreugde, 1 Kon. ·: 28 = רִנָּה, Wijsh. 8 : 18, Zef. 3 : 17, Acta van Xanth. en Polyx. 6.

Τεσσαράκοντα, οἱ, αἱ, τά, onverbuigb. Nomen cardinale, veertig, It. 4 : 2, Joh. 2 : 20, Hand. 1 : 3, 2 Kor. 11 : 24, Hebr. 3 : 9, Openb. : 4 enz. Over de schrijfwijze τεσσεράκοντα zie Blass' Gramm. S. 20.

Τεσσαρακονταετής of -έτης, -οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van het voorg. woord n τὸ ἔτος, veertigjarig, χρόνος = een tijdperk van veertig jaren, Hand. ' : 23, 13 : 18.

Τεσσαρακοντάς, άδος, ἡ, het getal veertig, Philo II, 148, 10.

Τεσσαρακοστός, ἡ, όν, veertigste, Num. 33 : 38, Deut. 1 : 3, 1 Kon. ; : 1. Τὰ τεσσαρακοστά, begrafenisgebeden, uitgesproken den 40sten dag ıa de begrafenis, Const. Apost. 8, 42.

Τέσσαρες, Att. τέτταρες, ων, οἱ, αἱ, Neutr. τέσσαρα, Att. τέτταρα, τά volgens sommige Hss. hier en daar in de Handd. en in de Openb. ook ·έσσερες, τέσσερα), Dativ. τέσσαρσι, Nomen cardinale, vier, Mt. 24 : 31, Mk. 2 : 3, Lk. 2 : 37, Joh. 11 : 17, Hand. 10 : 11, Openb. 4 : 4 enz.

Τεσσαρεσ-και-δέκατος, -η, -ον, Nomen ordinale van het voorg. woord ən δέκα, de, het veertiende, Gen. 14 : 5, Ex. 12 : 6, Hand. 27 : 27, 33.

Τεταρταΐζω, -ίσω, iederen vierden dag gebeuren, Philo I, 427, 39. Het lijden aan de vierdendaagsche koorts, Diosc. 2, 36, Acta Petr. 80 : 47, τεταρτίζω.

Τεταρταῖος, αία, αῖον, Lat. quartanus, vier- of vierdendaagsch, ten vierden dage. Diosc. 2, 152 πυρετός, Jos. Ant. 13, 15, 5, B. J. 1, 4, 'περίοδοι πυρετοῦ. Van iemand gezegd, die vier dagen achtereen, of tot op den vierden dag, iets gedaan of ondergaan, of zich in zekeren toestand bevonden heeft, Joh. 11 : 39, waar τεταρταῖος ἐστί, van een dooie gezegd, zooveel beteekent als: hij is reeds vier dagen dood. Vgl. Xen. An. 6, 4 (2), 9 ἤδη γὰρ ἦσαν πεμπταῖοι, reeds waren zij vijf dagen dood.

Τέταρτος, η, ον, de, het vierde, Mt. 14 : 25, Hand. 10 : 30, Openb. 4 : 7 enz.

Τετραγενής, ές, bestaande uit vier bestanddeelen, Clementin. 200 A, τὸ τετραγενὲς τῆς ὕλης.

Τετραγονία, ας, ἡ, vierde generatie, Aristid. 1, 72, 18, Eus. IV, 924 C

Τετραγράμματος, ον, bestaande uit vier letters, Philo II, 152, 15 (יהוה), Orig. II, 1104, Sibyll. 3, 24.

Τετράγωνος, -ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van τέτρα in samenstellingen voor τέσσαρα (zie op τέσσαρες) en ὁ γῶνος = ἡ γωνία, de hoek, vierhoekig, vierkant, Gen. 6 : 14, Ex. 27 : 1, 28 : 16, 30 : 2, Openb. 21 : 16.

Τετράδιον, ίου, τό, = τὸ τετραδεῖον, van ἡ τετράς (synkop. voor τεσσαράς) de vier, als cijfer of als getal, vandaar = het viertal, van personen of zaken, Philo II, 533, 25, vier soldaten; στρατιωτῶν = het viertal krijgsknechten, Hand. 12 : 4, waar de vier viertallen moeten verstaan worden van even zoo vele wachtposten, die bij de Romeinen uit vier man bestonden, en met iedere der vier nachtwaken (vgl. op ὑπερτοροφωνία) door eene andere vervangen werden. Vgl. Philo in Flacc. § 13, ed. Mangey, II, p. 533, 35.

Τετραίνω, versterkte vorm van ΤΡΑΩ, Fut. τρήσω, Perf. pass. τέτρημαι, boren, doorboren, 2 Kon. 12 : 9, 18 : 21, Job 40 : 19 (24).

Τετρακισχίλιοι, -αι, -α, van τετράκις viermaal en χίλιοι, Nomen cardinale, vierduizend, Mt. 15 : 38, 16 : 10, Mk. 8 : 9, 20, Hand. 21 : 38.

Τετρακόσιοι, αι, α, van τετράκις viermaal en den uitgang -όσιοι waardoor de honderdtallen worden aangeduid, vierhonderd, Hand. 5 : 36, 7 : 6, 13 : 20, Gal. 3 : 17.

Τετραμηνιαῖος en τετράμηνος, van vier maanden, vier maanden durend, Heracl. 32 : 4.

Τετράμηνος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van τέτρα (zie op τετράγωνος) en μήν zie aldaar, vier maanden lang; ἔτι τετράμηνός (scil. χρόνος) ἐστι — nog (of het duurt nog) vier maanden, Richt. 19 : 2, 20 : 47 A, Joh. 4 : 35.

Τετράμφοδον, ου, τό, eene plaats, waarop vier wegen uitloopen, Marci Diaconi Vita Porphyrii etc. 49, 18. Ἄμφοδον is = via urbis, i. e. vicus, platea. Ἀμφ. bij Suidas ῥύμη, δίοδος. Vgl. ook Hermes XXVIII, p. 241 ὑπάρχει μοι ἐπ' ἀμφόδου Ἀπολλωνίου Παρεμβολῆς ... μέρος οἰκίας etc.

Τετραόδιον, ου, τό, kruising van vier wegen, Test. Abrah. A, 77.

Τετράπεδος, ον, met vier vlakken, voor מְחֻצָּב, gehouwen, 2 Kron. 4:11, Jer. 52:4, 1 Makk. 10:11.

Τετραπλόος, όα, όον, samengtr. τετραπλοῦς, ῆ, οῦν, van τέτρα (zie op τετράγωνος) en den uitgang πλόος of πλοῦς, die ook bij ἁπλόος (οῦς), διπλόος (οῦς) enz. wordt aangetroffen (vgl. het Lat. plus in duplus, triplus enz.), en waaraan -voudig beantwoordt, = viervoudig, vierdubbel, Lk. 19:8. — Τὰ τετραπλᾶ, tetrapla, Origenes' uitgaaf van de vier vertalingen van het O. T. in vier kolommen, Orig. II, 141 C, Eus. II, 557, Epiph. III, 268 D.

Τετράπους, -ποδος, ὁ, ἡ, Neutr. τετράπουν, τό, van τέτρα (zie op τετράγωνος) en ὁ πούς, viervoetig; het Neutr. plur. τὰ τετράποδα substantive = de viervoetige dieren, Hand. 10:12, 11:6, Rom. 1:23. LXX voor בְּהֵמָה.

Τετραρχέω, -ήσω, tetrarch of viervorst zijn, Lk. 3:1, Jos. B. J. 3, 10, 7.

Τετράρχης, ου, ὁ, van τέτρα (zie op τετράγωνος) en ὁ ἀρχής als uitgang voor ὁ ἀρχός (gelijk nog in sommige Hss. gelezen wordt), de gebieder, van ἄρχω, de tetrarch of viervorst, d. i. oorspr. de titel van hen, die over het vierde gedeelte van een landschap gebied voerden. Zoo was b. v., volgens het getuigenis van Strabo, Galatië, naar de verschillende daartoe behoorende volksstammen, in drie hoofddeelen verdeeld, waarvan elk afzonderlijk weêr uit vier districten of tetrarchiën bestond. Zulke tetrarchiën treffen wij ook in het oude Thessalië aan vóór de tijden van Filippus den Macedoniër. Het gebruik wilde echter, dat deze titel ook wel aan vorsten geschonken werd, die tot gebiedvoerders over het een of ander aanzienlijk gedeelte eener Romeinsche provincie waren aangesteld, zonder dat deze daarom juist in vier eigenlijk gezegde tetrarchiën behoefde verdeeld te zijn. Plut. Anton. 56, 3. Zoo ontvingen, bij den dood van Herodes den Groote, twee zijner zonen, t. w. Herodes Antipas en Filippus, elk een gedeelte van het rijksgebied huns vaders met den titel van tetrarch (de eerste Galilea en Perea, de tweede Iturea en Trachonitis), terwijl aan een derden zoon, Archelaüs, het bewind over Judea met den titel van ethnarch werd opgedragen, Jos. Ant. 17, 11, 4. In het N. T. wordt van den pas genoemden Herodes Antipas als tetrarch melding gemaakt, Mt. 14:1, Lk. 3:19, 9:7, Hand. 13:1, doch vgl. ook Lk. 3:1.

Τετράς, άδος, ἡ, het getal vier, vooral de 4e dag, Hagg. 2:1 (1:15), 11 (10), 19 (18), 21 (20), Zach. 1:7, Clem. A. II, 504, Tert. II, 936, Eus. II, 1461.

Τετράστεγος, ον, (στέγη), met vier verdiepingen, Jos. Ant. 1, 3, 2.

Τετράστιχος, ον, in vier rijen, reeksen, Ex. 28:17, 36:17 (39:10), Wijsh. 18:24.

Τεύχω, zie op τυγχάνω.

Τέφρα, ας, ἡ, de asch, Tob. 6 : 16, 8 : 2, Wijsh. 2 : 3, **Acta Thomae** 74 : 11.

Τεφρόω, -ώσω, van ἡ τέφρα, de asch, tot asch maken, in asch verkeeren, of gelijk wij zeggen, in de asch leggen, 2 Petr. 2 : 6.

Τέχνη, ης, ἡ, evenals ὁ τέκτων en derg. van τεύχω, **ik vervaardig** (naar den wortel τέκω = τίκτω), **a)** = de **kunst**, in den zin van **kunstvaardigheid**, bekwaamheid, Hand. 17 : 29; **b)** = de **kunst**, in den zin van bedrijf, handwerk, beroep, Hand. 18 : 3. In dezen zin ook Openb. 18 : 22, waar πᾶς τεχνίτης πάσης τέχνης zooveel is als: ieder die eenige kunst uitoefent.

Τεχνίτης, ου, ὁ, de **kunstenaar**, d. i. **a)** iemand, die aan grondige kennis van iets eene groote vaardigheid van uitvoering paart, gelijk b. v. de bouwmeester, die weet hoe hij een gebouw moet optrekken en het plan daarvoor maakt; fig. van God, Wijsh. 13 : 1, Hebr. 11 : 10, waar wij het misschien 't best door ontwerper of maker, of anders door bouwmeester vertalen; b) iemand, die eenig beroep of handwerk uitoefent, de werkman, de kunstenaar, Deut. 27 : 15, 2 Kon. 12 : 12 (13), Hand. 19 : 24, 38, Openb. 18 : 22. LXX voor חָרָשׁ.

Τηγανίζω, -ιῶ, = ταγηνίζω, in de pan smelten of braden, 2 Makk. 7 : 5, Jos. Ant. 7, 8, 1, Apoc. Petri 34.

Τήγανον, τό (τήκω), pan, Lev. 2 : 5, 6 : 21 (14), 39, 2 Sam. 6 : 19.

Τήκω, -ξω, smelten, week of vloeibaar maken; vooral in Passivo. τήκομαι, Aor. ἐτάκην, intransit. = smelten of versmelten, zich oplossen, vervloeien, Ex. 15 : 15, 16 : 21, Lev. 26 : 39, Deut. 28 : 65, 2 Petr. 3 : 12.

Τηλαύγημα, -ατος, τό, eigenl. wat van verre glanst; voor בַּהֶרֶת witte vlek op de huid, Lev. 13 : 23.

Τηλαυγής, ές, in de verte schitterend, van verre stralend, voor בַּהֶרֶת, met witte vlekken, Lev. 13 : 2, 4, 19, 24, voor בָּהִיר, lichtend, glanzend, Job 37 : 21, voor בַּר, volkomen, Ps. 18 (19) : 8.

Τηλαυγῶς, Adverb. van τηλαυγής (van τῆλε, ver, hetzij ver heen of van verre, en ἡ αὐγή), in de verte stralend of blinkend, helder of duidelijk in de verte, βλέπειν τι = iets op verren afstand duidelijk zien, goed kunnen onderscheiden, Mk. 8 : 25.

Τηλικοῦτος, -αύτη, -οῦτο of -οῦτον, de door οὗτος versterkte vorm van τηλίκος, het Correlativ. demonstrativ. van πηλίκος, zóó groot, zóó geducht of ontzaglijk groot, 2 Kor. 1 : 10, Hebr. 2 : 3, Jak. 3 : 4, Openb. 16 : 18.

Τημελέω, -ήσω, zorgen, verplegen, Heracl. 36 : 12.

Τημελοῦχος, ον, zorgdragend, beschermend, Method. 57 A.

Τηρέω, -ήσω, Perf. τετήρηκα (3. pers. plur. τετηρήκασι, maar ook τετήρηκαν, gelijk in sommige Hss. Joh. 17 : 6 gelezen wordt), etymolog

fgeleid van τηρός, waarnemend, bewakend of bewarend, ofschoon dit 'oord alleen voorkomt Aeschyl. Suppl. 248, waar het twijfelachtig is, f het beteekent: wakend of wachtend. In de LXX vaak voor שָׁמַר, נָצַר, enz., a) = waarnemen, in het oog houden, acht geven, τινά = ɜmand beloeren, op hem passen (in welken zin echter in het N. T. lleen het composit. παρατηρέω gebezigd wordt); τί = iets in acht emen of bewaren, en in dezen zin in het N. T. bijz. van een voorchrift of gebod, of iets dat daarmede gelijk staat, waarop men bij ijne handelingen en gedragingen zorgvuldig let, waarnaar men deze ıricht, b. v. τὰς ἐντολάς, Mt. 19 : 17, Joh. 14 : 15, 21, 15 : 10, 1 Tim. : 14, 1 Joh. 2 : 3, 4, 3 : 22, 24, 5 : 2, 3, Openb. 14 : 12, waar het weede ὧδε waarschijnlijk onecht is, en in dat geval eene onregelmatigeid in de constr. bestaat; τὸν νόμον, Hand. 15 : 5, 24, Jak. 2 : 10; τὸν όγον τινός = iemands woorden of bevelen (het door hem gesprokene) ıakomen, Joh. 8 : 51, 52, 55, 14 : 23, 15 : 20, 17 : 6, Openb. 3 : 8, 10 waar τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου = mijn woord dat of voor zoover het ot volharding vermaant); ook τοὺς λόγους τινός, Joh. 14 : 24, vgl. Openb. !2 : 7, 9, waar van geschrevene of opgeteekende woorden sprake is. Iiernaar gevormd zijn voorts spreekwijzen als: τηρεῖν τὸν σάββατον = len Sabbat houden, d. i. de sabbatswet naleven, Joh. 9 : 16; τὴν παράδοσιν = zich aan de overlevering houden, hare bepalingen opvolgen, Mk. 7 : 9, τὰ ἔργα τινός = iemands werken bewaren, d. i. nakomen wat ıij gedaan wil hebben, Openb. 2 : 26; vgl. nog plaatsen als Mt. 23 : 3, 28 : 20, Hand. 21 : 25 (volgens den rec.), Openb. 1 : 3, 3 : 3, waar τηρεῖν nsgelijks op het houden of nakomen van een bevel betrekking heeft; b) = bewaren, met Accusativ. van het Object., hetzij persoon of zaak, α) in den zin van behouden, zich in het bezit van iets handhaven, b. v. τὴν πίστιν, 2 Tim. 4 : 7, Openb. 14 : 12; met eene negatie = niet bewaren, d. i. prijs geven, τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν = hunne macht of heerschappij, Jud. vs. 6; β) in den zin van maken dat een voorwerp blijft wat het is en zoo als het is, een gegeven toestand doen voortduren, met τί, b. v. τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως = den geest, de ziel en het lichaam onberispelijk bewaren, 1 Thess. 5 : 23; τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος = maken (d. i. er naar streven) dat de eenheid des geestes blijft voortbestaan, Ef. 4 : 3; hiertoe behoort ook de uitdrukking: τηρεῖν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ = zijne kleederen bewaren, d. i. aanhouden, of zooals wij zeggen: in de kleederen blijven (het tegenovergestelde van τιθέναι τὰ ἱμάτια = zijne kleederen afleggen, zich geheel of gedeeltelijk ontkleeden), Openb. 16 : 15; met τινά, b. v. 1 Kor. 7 : 37: τὴν ἑαυτοῦ παρθένον = zijne ongehuwde dochter bewaren, d. i. ongehuwd doen blijven; met Accusativ., gelijk van het Object, zoo ook van het Praedikaat, τινά τι, b. v. Jak. 1 : 27: ἄσπιλον ἑαυτόν = zich zelven onbe-

smet houden, vgl. ook 2 Kor. 11 : 9, 1 Tim. 5 : 22; τινά τινι = iemand voor een ander bewaren, d. i. het eigendom van dezen doen blijven, zoodat hij, gelijk op dit oogenblik het geval is, ook voortgaat hem toe te behooren, Jud. vs. 1; τινὰ ἐν τῷ ὀνόματι of ἐν ἀγάπῃ τοῦ θεοῦ = iemand in de kennis en belijdenis van, of in de liefde tot (volgens anderen, b. v. Kühl, Comm. Judas, 1897, S. 331, ook hier: van) God doen volharden, Joh. 17 : 11, 12, Jud. vs. 21; γ) in den zin van: voor een tijd ongebruikt laten, of voor een toekomstig doel bestemmen, b. v. τὸν καλὸν οἶνον, Joh. 2 : 10; τί τινι of εἴς τι = voor iets, Joh. 12 : 7, 2 Petr. 3 : 7; τί τινι of εἴς τινα = iets voor iemand bewaren, om het hem later te doen geworden, bijz. van de heilsgoederen en straffen der toekomst, 1 Petr. 1 : 4, 2 Petr. 2 : 17, Jud. vs. 13; c) = bewaken, met τί, b. v. τὴν φυλακήν = de gevangenis bewaken, Hand. 12 : 6, het Partic. substantive οἱ τηροῦντες = de wachters, die het graf bewaakten, Mt. 28 : 4; met τινά = iemand in verzekerde bewaring of gevangen houden, Hand. 12 : 5, 16 : 23, 24 : 23, 25 : 4, 21; εἴς τι = voor zeker doel of tot op zekeren tijd, Hand. 25 : 21, 2 Petr. 2 : 4, 9, Jud. vs. 6; overdracht. ἑαυτόν = voor zich zelven waken, 1 Joh. 5 : 18; praegnant τινὰ ἔκ τινος, eigenlijk voor: τηρῶν τινὰ ῥύεσθαι αὐτὸν ἔκ τινος = iemand bewakende, maken dat hij behoed blijve voor enz., Joh. 17 : 15. Syn. φυλάσσω.

Τήρησις, εως, ἡ, a) = de bewaring of bewaking, en vandaar ook metonym. = de plaats van (verzekerde) bewaring, d. i. de gevangenis, Hand. 4 : 3, 5 : 18, vgl. Deissmann, Neue Bibelst. S. 95; b) = de waarneming, in den zin van betrachting of onderhouding, ἐντολῶν θεοῦ, 1 Kor. 7 : 19, Sir. 35 (32) : 23, νόμων, Wijsh. 6 : 18.

Τιάρα, ας, ἡ, tiara, tulband, Ez. 23 : 15 A, Dan. 3 : 21.

Τιβεριάς, άδος, ἡ, geogr. eigenn. Tiberias; zoo heette eene aanzienlijke stad van Galilea aan het meer Gennezareth, door Herodes Antipas, viervorst van Galilea, gebouwd, en zoo genoemd ter eere van keizer Tiberius, wiens gunst en bescherming hij in hooge mate genoot (vgl. Jos. Ant. 18, 2, 3), Joh. 6 : 1, 23. Tegenwoordig Tubariyeh, eene arme stad met circa 3000 inwoners. Ook het meer, waardoor zij bespoeld werd, droeg sinds dien tijd den naam van ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδος = de zee van Tiberias, Joh. 21 : 1. Vgl. verder het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn sub voce.

Τιβέριος, ίου, ὁ, Lat. eigenn. Tiberius; zoo heette de tweede der Romeinsche keizers, Tiberius Claudius Nero, zoon van Tiberius Nero en Livia Drusilla, stiefzoon van Augustus, wien hij in het jaar 14 na Chr. in het bewind is opgevolgd. In het vijftiende jaar na zijne verheffing op den keizerszetel ving Johannes zijne prediking aan, en kort daarna ook Jezus, die nog tijdens zijne regeering gekruisigd is, Lk. 3 : 1.

Τίθημι (3 pers. plur. τιθέασι voor τιθεῖσι, Mt. 5:15, vgl. Winer-chmiedel, Gramm. S. 117 ff. en Blass, Gramm. S. 48 ff.), Impf. ἐτίθην ı ἐτίθουν, Fut. θήσω, Aor. ἔθηκα (3 pers. plur. ἔθηκαν) Perf. τέθεικα, Aor. 2 ην, Perf. pass. τέθειμαι, Aor. 1 p. ἐτέθην, Aor. 2 med. ἐθέμην (2 pers. εσο, maar ook ἔθου, Hand. 5:4). **1)** De grondbeteekenis van τίθημι is 't algemeen **zetten, plaatsen**, doch ondergaat, naarmate van het ver-:hillend verband, waarin het woord gebezigd, en van hetgeen tot nadere epaling daaraan toegevoegd wordt, eene reeks van wijzigingen, die op e vertaling van invloed zijn. **a)** In gewonen plaatselijken zin, α) in ctivo = **zetten, stellen, leggen** enz., τί, b. v. θεμέλιον = een grond-ag leggen, Lk. 14:29, 1 Kor. 3:10, 11, vgl. Rom. 9:33, 1 Petr. :6; in tegenstelling van αἴρω, ik neem weg = iets (ergens) leggen f nederleggen, Lk. 19:21, 22; τὰ ἱμάτια = zijne kleederen afleggen, itdoen, Joh. 13:4; τὸ σῶμά τινος = iemands lichaam (in het graf) ·ggen, begraven, Lk. 23:55; τὰ γόνατα = de knieën (op den grond, f zooals wij zeggen: zich op de knieën leggen, nederknielen, Mk. 15:19, ·k. 22:41, Hand. 7:60, 9:40, 20:36, 21:5; οἶνον = wijn voor- of ·pzetten, Joh. 2:10; met nadere plaatsbepaling door Praeposities, als: ἰς τι = ergens, b. v. εἰς κρύπτην = in den kelder zetten, Lk. 11:33; ν τινι = op of aan eene plaats, Mk. 6:56, Hand. 9:37; ἐν μνημείῳ, ν μνήματι = in een graf leggen, Mk. 6:20, Lk. 23:59, vgl. Hand. .3:29, waar in denzelfden zin εἰς μνημεῖον, en Openb. 11:9, waar εἰς ινῆμα staat; ἐπί τινος = op iets, Joh. 19:19, Hand. 5:15, Openb. :0:2; in dezen zin ook ἐπί τι, Mt. 5:15, 2 Kor. 3:13; ἐπί τινα = ·p iemand, b. v. τὰς χεῖρας = iemand de handen opleggen, Mk. 10:16, 'gl. Openb. 1:17; fig. τὸ πνεῦμα = den geest op iemand leggen, Mt. 12:18; παρά τινι = bij iemand iets wegleggen, en zoo παρ' ἑαυτῷ = ·ij zich (als 't ware onder eigen bewaring, afzonderlijk), 1 Kor. 16:2; ταρὰ τοὺς πόδας τινός = iets aan iemands voeten nederleggen (vgl. op πούς), Hand. 4:35; πρός τι = ergens aan of bijzetten, b. v. τινὰ πρὸς τὴν θύραν, Hand. 3:2; ὑπό τι = onder iets zetten of plaatsen, b. v. ὑπὸ τὸν μόδιον, Mt. 5:5, Lk. 11:33; daarvoor ook ὑποκάτω τινός, Lk. 8:16; fig. τινὰ ὑπὸ τοὺς πόδας τινός (vgl. op πούς), 1 Kor. 15:25; τινὰ ἐνώπιόν τινος = iemand voor iemand nederleggen of -zetten, Lk. 5:18; ook nader bepaald door Adverbia van plaats als: ἐκεῖ, ὅπου, ποῦ, Mk. 16:6, Joh. 11:34, 19:42, 20:2, 13, 15; β) in Medio wordt τίθημι in de meeste beteekenissen afwisselend met het Activ. gebruikt, doch zóó, dat niet alleen de handeling van het zetten, stellen, leggen enz. daardoor wordt uitgedrukt, maar ook de betrekking, waarin het subject tot die handeling staat, wat wij in dit geval door voor zich, of ook door doen, laten, enz. plegen uit te drukken. Het komt in den hier bedoelden plaatselijken zin in het N. T. alleen voor in de spreekwijzen: τίθεσθαι

τινὰ εἰς φυλακήν of εἰς τήρησιν, ἐν τῇ φυλακῇ of ἐν τηρήσει = iemand in de gevangenis of gevangen doen zetten, Mt. 14:3, Hand. 4:3, 5:18, 25, 12:4; b) overdr., hetzij in Activo of in Medio, in Hebraïseerende spreekwijzen als: τίθεσθαι τί ἐν τῇ καρδίᾳ of εἰς τὴν καρδίαν = iets in zijn hart leggen, om er nader over na te denken, Lk. 1:66, 21:14 (vgl. op καρδία); dezelfde uitdrukking in den zin van: ergens zijn hart op zetten, iets voornemen, Hand. 5:4, vgl. 19:21, waar, voor ἐν τῇ καρδίᾳ: ἐν πνεύματι staat; τί εἰς τὰ ὦτα = iets in de ooren wegleggen, om het als 't ware gedurig weder te hooren, d. i. in het geheugen prenten, Lk. 9:44; voorts: τιθέναι τὴν ψυχήν (als een ἱμάτιον gedacht, zie boven) = zijn leven afleggen, Joh. 10:17; ὑπέρ τινος = om iemands wil of voor hem zijn leven laten, Joh. 10:11, 15, 13:37, 15:13, 1 Joh. 3:16. τίθεσθαι τί ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ = iets in zijne eigene macht stellen, zich de beschikking er over voorbehouden, Hand. 1:7; βουλὴν τίθεσθαι = het klassische γνώμην τίθεσθαι, en even als dit naar analogie van τὴν ψῆφον τίθεσθαι (eigenl. zijne stem in de stembus leggen), = oordeelen, als zijn gevoelen uitspreken, den raad geven, Hand. 27:12; τιθέναι πρόσκομμα τινι = iemand een hindernis of struikelblok in den weg stellen of leggen, d. i. hem aanstoot geven, Rom. 14:13; τίθεσθαι τὸν λόγον ἔν τινι = het woord in iemand leggen, hem dat woord als 't ware te spreken geven, de verkondiging er van opdragen, 2 Kor. 5:19; τιθέναι ὑπόδειγμα = een voorbeeld stellen, 2 Petr. 2:6. — 2) De tweede hoofdbeteekenis van τίθημι is: iets of iemand in zekeren toestand stellen of brengen, en vandaar = tot iets maken, a) met een Substantiv. als Praedikaat in Accusat., α) τινά = iemand iets of tot iets maken, b. v. ὑποπόδιον = tot een voetbank, Mt. 22:44 en de parall. plaatsen, Hand. 2:35, Hebr. 1:13, 10:13; πατέρα πολλῶν ἐθνῶν = iemand tot stamvader van vele volken maken; Rom. 4:17; κληρονόμον = iemand tot erfgenaam maken, Hebr. 1:2; in Passivo met het Praedikaat in Nominativo, 1 Tim. 2:7, 2 Tim. 1:11; in Med. = tot iets aanstellen, b. v. τινὰς ἀποστόλους = tot apostelen, 1 Kor. 12:28; β) ook τί met een Adjectiv. tot Praedikaat, b. v. ἀδάπανον τὸ εὐαγγέλιον = het evangelie kosteloos maken (door het om niet te verkondigen), 1 Kor. 9:18; b) in andere constructie, bijz. τινὰ εἴς τι = iemand tot iets zetten of stellen, d. i. er voor of toe bestemmen, als: εἰς διακονίαν, 1 Tim. 1:12; εἰς ὀργήν, 1 Thess. 5:9; vgl. ook 1 Tim. 2:7, 1 Petr. 2:8; τινά met ἵνα = iemand bestemmen, om enz., Joh. 15:16. Hiertoe kan ook gebracht worden de uitdrukking: τιθέναι τὸ μέρος τινὸς μετά τινος = iemand in het lot van een ander doen deelen, hem tot zijn lotgenoot maken, Mt. 24:51, Lk. 12:46. — 3) Eene derde hoofdbeteekenis van τίθημι is: iets zetten of stellen om er eene blijvende plaats of vorm aan te geven, = vaststellen, en vandaar overdracht. = inzetten, instellen, verordenen; in dezen zin bijz.

μον τιθέναι = eene wet instellen, maken, Gal. 3 : 19 (doch alleen als ıriant van προστίθημι). LXX voor שׂוּם, הֵשִׂים, נָתַן, שׁוּת, הֵשִׁית enz.

'Ανάθεμα, ατος, τό, eigenlijk de Hellenistische vorm van het Att. ἀνάθημα, ijgeschenk, vgl. Möris ἀνάθημα ἀττικῶς, ἀνάθεμα ἑλληνικῶς. Wij vinden at in dezen vorm Plut. Pelop. 25. Zoo ook in dezelfde beteekenis Makk. 2 : 13 naast ἀνάθημα 2 Makk. 9 : 13, Judith 16 : 19 εἰς ἀνάθημα ῷ θεῷ ἔδωκεν, waar de Alex. heeft ἀνάθεμα. LXX alleen ἀνάθεμα = חֵרֶם n dat wel in de beteekenis: iets door God of van Godswege aan het erderf, den ondergang gewijd, Zach. 14 : 11 καὶ οὐκ ἔσται ἀνάθεμα ἔτι, αὶ κατοικήσει 'Ιερ. πεποιθότως. Vgl. Num. 21 : 3 ἀνεθεμάτισεν αὐτὸν καὶ τὰς όλεις αὐτοῦ, καὶ ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου ἀνάθεμα = חָרְמָה. ìicht. 1 : 17 ἐξωλόθρευσαν αὐτούς, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως 'Ανάθεμα.)eut. 7 : 26 οὐκ εἰσοίσεις βδέλυγμα εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ ἀνάθεμα ἔσῃ ὥσπερ οὗτο· προσοχθίσματι προσοχθιεῖς καὶ βδελύγματι βδελύξῃ, ὅτι ἀνάθεμά ἐστιν. ınders nog Deut. 13 : 17, 20 : 17, 18, 1 Kron. 2 : 7, Joz. 6 : 17, 18, : 1, 11, 12, 13, 15. De vorm ἀνάθημα Lev. 27 : 28, 29 staat niet ast. חֵרֶם wordt anders ook door ἀπώλεια Jez. 34 : 3, ἐξολόθρευμα 1 Sam. 5 : 21, ὀλέθριος 1 Kon. 20 : 42, ἐκθλιβή, ἔκθλιψις Mich. 7 : 2 vertaald. 'gl. de meer wat den zin dan wat den vorm betreft juiste vertaling Ial. 4 : 6 μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην. Wij moeten opmerken, dat le LXX op eenige plaatsen, waar de beteekenis חֵרֶם haar twijfelachtig cheen, of het iets was, dat aan God gewijd was of iets, dat om Gods rille aan den ondergang gewijd was, schrijft: ἀφόρισμα, ἀφωρισμένον, ,ev. 27 : 21, Ez. 44 : 29. Dat חֵרֶם evenwel iets, dat aan het verderf ;ewijd en bijzonder iets, dat om Gods wil aan den ondergang gewijd vas, Deut. 13 : 16—18, Num. 21 : 1—3 aanduidt, wordt algemeen erkend.)e daartegen ingebrachte plaatsen Lev. 27 : 21, Ez. 44 : 29, Num. 18 : 14 'erliezen hare kracht door de Lev. 27 : 28, 29 gemaakte onderscheiding ·usschen menschen en voorwerpen, die חֵרֶם zijn, inzoover nl. de menıchen, die חֵרֶם zijn, gedood moeten worden, maar de voorwerpen in de ıanden van den priester vallen. Zij zijn vervallen verklaard. Vgl. Deut. ? : 34, 1 Sam. 15 : 3, 2 Ezr. 10 : 8. Wanneer van de cherem gezegd wordt, dat zij is ἅγιον ἁγίων τῷ κυρίῳ Lev. 27 : 28, moet zij daarvoor ıan alle menschelijke gemeenschap onttrokken worden, zonder dat over len duur daarvan iets gezegd is. Vgl. Hengstenberg, Christol. bij Mal. 3, 24, III, 655 ff.

In het N. T. vinden wij ἀνάθημα Lk. 21 : 5 in de beteekenis wijgeschenk, ἀνάθεμα daarentegen in de beteekenis vloek, het vervloekte, wat aan het verderf onderworpen is, Gal 1 : 8, 9, 1 Kor. 16 : 22 εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον, ἤτω ἀνάθεμα. 12 : 2 λέγει 'Ανάθεμα 'Ιησοῦς. Rom. 9 ; 3 ηὐχόμην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χυ. Op de laatste plaats heeft men ἀνάθεμα willen verklaren door eene soort van kerkelijke tucht,

zooals חרם in de synagoge den tweeden graad van de excommunicatie aanduidde (zie daartegen Gildemeister bij Tholuck t. d. pl.). Intusschen bewijst ἀπὸ τοῦ Χυ (niet te verwarren met παρά of ὑπὸ τ. Χ.), dat niet aan eene losmaking van de kerkelijke gemeenschap gedacht wordt, maar aan eene opheffing van de gemeenschap met Christus. Het verdere gebruik van ἀνάθεμα bij Paulus (1 Kor. 16 : 22, Gal. 1 : 8, 9) bewijst, dat het niet eene disciplinaire straf aanduidt, maar wat onder het goddelijk gericht valt. Vgl. ter zake Ex. 32 : 32, Gal. 3 : 13.

Dat ἀνάθεμα ook van eene onverbrekelijke gelofte gebruikt wordt, die, wanneer het een mensch betrof, hem den dood wijdde (Tholuck bij Rom. 9 : 3), is niet te bewijzen, het minst door Richt. 11 : 31 enz., waar niet aan een ἀνάθεμα, maar aan een ὁλοκαύτωμα gedacht wordt, en evenmin door 1 Sam. 14 : 24, vgl. vs. 45 met Lev. 27 : 29. Zulke vrijwillige geloften met betrekking tot eenen mensch staan niet op Bijbelschen grondslag en Hand. 23 : 14 ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν ἑαυτοὺς μηδενὸς γεύσασθαι ἕως οὗ ἀποκτείνωμεν τὸν Παῦλον is blijkbaar door eene vergelijking met Deut. 13 : 15, 20 : 17 eene toepassing van een groot woord voor eene geringe zaak, inzoover het anders zelfstandige ἀναθέματι ἀναθεματίζειν τινά hier beperkt wordt door μηδενὸς γεύσασθαι als een niet op Oud-Testamentischen grondslag steunend fanatisme.

Ἀναθεματίζω *, -ίσω, alleen in het Bijbelsche en kerkelijke Grieksch. LXX = הֶחֱרִים, tot een חֵרֶם maken, aan den vloek der vernietiging prijsgeven, meermalen = ἐξολοθρεύω, Ex. 22 : 20, Deut. 2 : 34, 3 : 6, Joz. 2 : 10, 10 : 1, 28, 37, 39, 40, 11 : 11, 12, 20, 21, Richt. 1 : 17, 1 Sam. 15 : 9, 15, 18, 20, 1 Kon. 9 : 21, 2 Kron. 20 : 24, 32 : 14, zie onder ἀνατίθημι. Wij vinden het Num. 21 : 2, 3, Deut. 13 : 15, 20 : 17, Joz. 6 : 21, 8 : 26, Richt. 1 : 17, 21 : 11, 1 Sam. 15 : 3, 2 Kon. 19 : 11, 1 Kron. 4 : 41, 2 Ezr. 10 : 8, Dan. 11 : 14 en het duidt aan: iemand van Godswege aan den vloek van het verderf, van den ἀφανισμός, van de ἐρήμωσις enz., overgeven, aan den ondergang of het verderf wijden, vgl. de samenvoeging van βδέλυγμα en ἀνάθεμα Deut. 7 : 26. — In de apocriefen alleen 1 Makk. 5 : 5. In het N. T. ἀναθεματίζειν ἑαυτόν, Hand. 23 : 12, 21; ἀναθέματι ἀναθεματίζειν ἑαυτόν, vs. 14 (vgl. Deut. 13 : 15, 20 : 17) zich (met een ἀνάθεμα, eene vervloeking, verwensching) voor God en van Godswege aan het verderf wijden, vgl. Mk. 14 : 71 ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύναι, = zich vervloeken. Dat het object niet τὸν Ιν en derhalve ἀναθεμ. niet = ἀρνεῖσθαι in de parallele plaatsen is, blijkt uit de verbinding met ὀμνύναι, dat ons noodzaakt ἑαυτόν bij ἀναθ. aan te vullen. De eed toch is gericht tegen hem, die zweert, vgl. Mt. 5 : 36. Eigenaardig is in het Evangelie van Mk., dat Petrus' verloochening hier de sterkste uitdrukking heeft. Vgl. de parallele plaatsen.

Ἀνάθημα, ατος, τό, zie I, bl. 201 en verder onder ἀνάθεμα.

Ἀνατίθημι *, -ήσω, a) aanstellen, iemand iets toekennen, ἀναθέσθαι τινί somtijds = iemand iets voorleggen, mededeelen, ter overweging voorgen, b. v. Plut Mor. 772 D τὴν πρᾶξιν ἀνέθετο τῶν ἑταίρων τισίν. Artemir. Oneirocr. 2, 64: ἀνατιθέμενός τινι τῶν ἐπιστημόνων τὸ ὄναρ. Zoo Mich. 5 ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου φύλαξαι τοῦ ἀναθέσθαι αὐτῇ τι. 2 Makk. 3 : 9, nd. 25 : 14, Gal. 2 : 2. — Speciaal b) van het verleenen van wijgeıenken, wijden, en zoo bij de LXX = שׂים, 1 Sam. 31 : 10 ἀνέθηκαν τὰ ύη αὐτοῦ εἰς τὸ Ἀσταρτεῖον. 2 Makk. 5 : 16, Judith 16 : 19. Niet even-l van hetgeen het O. T. „Jahwe heiligen" noemt, maar op de weinige erige plaatsen = הֶחֱרִים, Lev. 27 : 28, 29, Mich. 4 : 13. הֶחֱרִים evenwel idt aan: aan de vernietiging prijsgeven, חרם is eigenlijk = afsnijden gl. Lev. 21 : 18 חָרֻם, met eenen stompen neus), afscheiden, חָרַם, verɔeken, Hiph. stuk snijden, gewoonlijk = verbannen, לְ voor iemand, v. לְפִי חָרֶב, aan het zwaard wijden door vernietiging; ליהוה, Jahwe jden door vernietiging; alleen staand in 't algemeen = aan de straf ꞉r vernietiging wijden, Jez. 34 : 2, 2 Kon. 19 : 11, Jer. 51 : 3; naast הִשְׁבִּי, Dan. 11 : 14. Vgl. de Hophal Ex. 22 : 19, Lev. 27 : 28, 29, Ezr. 10 : 8. Dit vertaalt de LXX op weinige plaatsen door ἀνατιθέναι ev. 27 : 28, 29, Mich. 4 : 13. ἀναθεματίζειν Num. 18 : 14, 21 : 2, 3, eut. 13 : 15, Joz. 6 : 21, Richt. 1 : 17, Dan. 11 : 14 (= נכה Hiph. Deut. : 3), anders steeds door werkwoorden, die het begrip van het verderf ꞉eds op zichzelf uitdrukken, ἐρημοῦν, ἐξερημοῦν, ἀφανίζειν, ἀπολλύναι, ξολοθρεύειν, φονεύειν. Deze in het gewone Grieksch niet voorkomende edachte moet men wel in het begrip van ἀνατιθέναι opnemen, zoodat et evenals het Hebr. = verbannen, maar de LXX heeft ἀνατιθέναι ɔch wel allereerst als vox media gebruikt, daar zij het begrip door ene toevoeging aanvult, vgl. Richt. 1 : 17: וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָהּ, ἀνεθεμάτισαν ὑτὴν καὶ ἐξωλόθρευσαν αὐτήν. Lev. 27 : 28 πᾶν δὲ ἀνάθεμα ὃ ἂν ἀναθῇ ·νθρωπος τῷ κυρίῳ — οὐκ ἀποδώσεται οὐδὲ λυτρώσεται· πᾶν ἀνάθεμα ἅγιον γίων ἔσται τῷ κυρίῳ. Vs. 29 καὶ πᾶν ἀνάθεμα ὃ ἂν ἀνατεθῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ὐ λυτρωθήσεται, ἀλλὰ θανάτῳ θανατωθήσεται. Eerst door de met het Hebr. החרים, חֵרֶם zich verbindende voorstelling verkrijgt dan het afgeleide ἀνάθεμα bij de LXX en in het N. T. zijne bijzondere beteekenis.

Διαθήκη *, ης, ἡ, duidt doorgaans in het gewone Grieksch iemands testamentaire beschikking aan, derhalve testament, en dit zoowel in het ǝnkelvoud als in het meervoud, αἱ διαθῆκαι, iemands laatste beschikkingen (Isocr. Dem. Plut.), b. v. ταύτας τὰς διαθήκας διέθετο. In deze beteekenis gebruikt Paulus het woord Gal. 3 : 15 ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσεται. Vs. 17 διαθήκη προκεκυρωμένη ὑπὸ θεοῦ, parall. en syn. ἡ ἐπαγγελία. Eveneens de brief aan de Hebreërs 9 : 16, 17: ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου· διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. Dienovereenkomstig

zal men ook het meervoud Rom. 9:4 = testament moeten opvatten: ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία κ. αἱ ἐπαγγελίαι. Ef. 2:12 ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας. Vgl. het meervoud, dat in de LXX niet voorkomt, in de apocr. Sir. 44:18 διαθῆκαι αἰῶνος ἐτέθησαν πρὸς τὸν Νῶε, ἵνα μὴ ἐξαλειφθῇ κατακλυσμῷ πᾶσα σάρξ evenals Wijsh. 18:22, 2 Makk. 8:15 enz., waar dat niet = testament, maar waar het toch in het enkelvoud staat. Διαθήκη is zoowel in de LXX geregeld als ook op de aangehaalde plaatsen van den brief aan de Hebreërs en eveneens bij Paulus de vertaling van het Oud-Testamentische בְּרִית, maar het is de vraag, of de beteekenis testament met het Oud-Testamentisch woord overeenkomt. Dit wordt in den regel = verbond, verdrag opgevat; daarentegen door D. Schulz, v. Hofmann = stichting, regeling, ordening Gods, daar de laatste (Schriftbew. I, 41.) zegt, dat בְּרִית evenals עֵדוּת of חֹק is „erklärte Willensmeinung, die ein Verhältniss setzt oder ordnet, es sei nun gebietender oder verheissender Weise: daher es auch, wo sich die Festsetzung auf ein gegenseitiges Verhältniss oder Verhalten bezieht, so heissen kann, wie 2 Kön. 11:17 וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יהוה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם ליהוה während 2 Chron. 34:31, welche Stelle ganz besonders für die Bedeutung Bund sprechen soll, בְּרִית לָלֶכֶת אַחֲרֵי יהוה, offenbar nichts anderes ist als ein Gelöbniss, zumal es dort heisst: „וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית לִפְנֵי יהוה". Zoo v. Hofm., daar hij בְּרִית met בָּרָא in de beteekenis van חקק (Ez. 51:24) in verband brengt, zoodat בְּרִית en חֹק verwante begrippen zouden zijn. Delitzsch houdt dit bij Hebr. 7:22 voor onjuist, „da ein Verbum ברה festsetzen, bestimmen, synon. חקק sich weder etymologisch noch im Sprachgebrauch nachweisen lässt."

De vraag is nu eene drieledige. Ten eerste: welke beteekenis heeft בְּרִית, niet eenvoudig op zichzelf en etymologisch, maar historisch als term. techn.? Ten tweede wat beteekent διαθήκη van de LXX, waarmede zij בְּרִית vertaalt? Ten derde in welke betrekking staat daartoe het Nieuw-Testamentische διαθήκη?

1) Het begrip בְּרִית.

Wat allereerst de beteekenis van בְּרִית betreft, zijn alle lexicographen en evenzoo met zeer weinig uitzonderingen de exegeten van het O. T. het daarover eens, dat het in de eerste plaats en voornamelijk = verdrag, verbond. Het wordt afgeleid van het ongebruikelijke ברה = scheiden, dat in de beteekenis afzonderen, uitkiezen 1 Sam. 17:8 gevonden wordt, in het Arab. deze beteekenis heeft en met ברא, vormen, snijden, vormen, vgl. Ez. 21:24, samenhangt. Daarvoor getuigt zoowel de uitdrukking כרת ברית, een verbond sluiten, — in aansluiting aan het gebruik van het in stukken snijden van de offerdieren bij het sluiten van een verbond, Gen. 19:9 enz., als ook het parallele חֹזֶה Jez. 28:15

:ειήσαμεν διαθήκην μετὰ τοῦ ᾅδου, καὶ μετὰ τοῦ θανάτου συνθήκας, vgl. חָזוּת
ɜz. 28 : 18, dat eveneens van חזה scheiden, afgeleid kan worden.
aartegen merkt v. Hofmann op, dat בָּרָא Ez. 21 : 24 syn. חקק staat
- juist inzoover als de grondbeteekenis van חקק snijden, samenhangt
ıet scheiden, zooals ברא met ברה. Dat evenwel diensvolgens בְּרִית syn.
ה, bepaling, verordening is, is eene slotsom, die door het spraak-
ebruik niet gerechtvaardigd wordt, en wanneer v. Hofmann zegt, dat
בְּרִי evenals עֵדוּת of חֹק „erklärte Willensmeinung sei, welche ein Ver-
ältniss setze oder ordne, es sei nun gebietender oder verheissender
Veise", dan schuift hij in het begrip eene gedachte in, waartoe zijne af-
:iding hem eigenlijk geen recht geeft — de vaststelling van eene ver-
ouding, en dit is het karakteristieke kenmerk van het begrip, dat het
nderscheidt van עֵדוּת en חֹק en dat ook onwillekeurig door v. Hoffmann
rkend wordt. Wanneer verder v. Hofmann zich hierop beroept, dat
e knecht van Jahwe als de persoonlijke wet van de gemeente Gods
ברי heet Jez. 42 : 6, zou deze verklaring op de andere plaats Jez.
9 : 8 toch slechts op hoogst gedwongene wijze passen. En wanneer
. Hofmann niet begrijpen kan, hoe de besnijdenis Gen. 17 : 13 בְּרִית
eteekenen kan in de beteekenis verbond, bewijst een blik op het
erband vs. 9 enz., dat zij בְּרִית slechts daarom heet, omdat zij
אוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶ zijn moet, vs. 11, omdat zij bondsbevel was
n tegelijk bondsgave van Gods zijde, onderpand van de belofte,
Rom. 4 : 11. Vgl. Gen. 9 : 10, 12, 13, 15, 16. Weliswaar is dit
onjuist, dat men bij בְּרִית steeds den nadruk wil leggen op eene weder-
keerige verhouding, want het is voor het begrip verbond geheel
onverschillig, of op de wederkeerige verhouding zooals Gen. 17 : 9—11,
21 : 27 enz. of alleen op de verhouding van het eene deel tot het andere
leel de nadruk gelegd wordt, zooals Lev. 26 : 45, Deut. 4 : 31, Jez.
9 : 15, 1 Sam. 11 : 1, 2 Sam. 23 : 5, Gen. 14 : 13 enz. Vgl. Lev. 26 : 45,
Ex. 23 : 32 met Richt. 8 : 33. De uitdrukking צִוָּה בְּרִית Jer. 11 : 4, Joz.
23 : 16, 1 Kron. 16 : 15—17 steunt evenmin de verklaring „meening"
als עָבַר בּרית, שָׁמַר enz. vgl. Ps. 105 : 8 enz. Daarentegen wordt b. v.
wel הֵקִים בְּרִית Gen. 6 : 18, 9 : 9, 11, evenwel niet הֵקִים תּוֹרָה gezegd,
vgl. Jer. 34 : 18 הֵקִים אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית. Andere plaatsen, die voor de be-
teekenis: rangschikking, vaststelling schijnbaar getuigen zooals Joz. 24 : 23,
verliezen hare kracht door parallelen als 2 Kron. 23 : 16. Vgl. Num.
25 : 13 — וְהָיְתָה לּוֹ בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם met vs. 12 הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם.
Sir. 45 : 7, 15. Wanneer de viering van den Sabbatdag in den
dekaloog speciaal genoemd wordt בְּרִית עוֹלָם Ex. 31 : 16, de toon-
brooden Lev. 24 : 8, het zout van het offer Lev. 2 : 13 als מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ,
wordt hier בְּרִית evenmin als ordening, stichting aangeduid als בְּרִית מֶלַח
Num. 18 : 19, 2 Kron. 13 : 5. Die plaatsen — Ex. 31 : 16 enz. — staan

met Gen. 17 : 13 parallel. Num. 18 : 19 is te vergelijken met 25 : 12. 13. Evenmin volgt deze beteekenis uit de namen van de Arke des Verbonds of van de tafelen der wet, אֲרוֹן הַבְּרִית, לֻחוֹת הַבְּרִית als uit אֲרוֹן הָעֵדֻת לֻחוֹת הָעֵדֻת, vgl. Deut. 31 : 26, 1 Kon. 8 : 21. Want wij kunnen niet inzien, waarom niet de thorah of het boek van de thorah Ex. 24 : 7 סֵפֶר הַבְּרִית genoemd kan worden, ook zonder dat בְּרִית en תּוֹרָה of עֵדוּת van gelijke beteekenis zijn.

Wanneer men de plaatsen nagaat, waar ברית niets anders beteekenen kan dan verdrag, verbond zooals b. v. Joz. 9 : 6 enz., Richt. 2 : 2, Job 5 : 23, Gen. 17 : 2, Lev. 26 : 9, Richt. 8 : 33, 1 Sam. 18 : 3, 23 : 18 1 Kon. 20 : 34 enz., en erkent, dat ook daar, waar het van eene opgelegde verplichting, eene gelofte of belofte staat, steeds aan de herstelling van de verhouding gedacht wordt, zal de moeilijkheid op de door Gesenius (Thes. s. v.) aangeduide, door Oehler, Art. Test. PRE'. 15, 564, (Theol. des A. T. § 80) en Wellhausen (Geschichte Israel 1, 435) aangegeven wijze worden weggenomen. De gedachte aan het verdrag openbaart zich òf in datgene, waartoe de ander verplicht wordt — in dit geval staat ברית b. v. van de voorwaarden, die de overwinnaar oplegt, van de eischen, die de sterkere of hoogere stelt, 1 Sam. 11 : 1, 2. 1 Kon. 20 : 34; vgl. beneden de verhouding van *διαθήκη* en *νόμος*, *ἐντολ.*, *κρίμα* in de apocriefen —, òf waartoe de een zich verplicht tegenover den ander, in welk geval ברית zoowel van de verplichting der menschen tegenover God staat 2 Kon. 23 : 3, Ex. 24 : 7, vgl. Jer. 34 : 8 *μετὰ τὸ συντελέσαι τὸν βασιλέα διαθήκην πρὸς πάντα τὸν λαὸν ἐν Ἰερ. τοῦ καλέσαι αὐτοῖς ἄφεσιν*, אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר — als van de verplichting of de belofte Gods (vandaar de eed Gods). Zoo staat het dan ook van de verhouding van beide zijden. Door deze onderscheiding van het gebruik van het woord voor de verschillende vormen van een verdrag 1) verdrag, a) verplichting, b) belofte, 2) verbond, wordt het spraakgebruik zoowel van de LXX als van de apocriefen eerst duidelijk, nl. het gebruik van *διαθήκη* als term. techn. voor de bondsbetrekking tusschen Jahwe en Israel, waarvan de hoofdzaak is de belofte van Jahwe aan Israel — vandaar de eed van Jahwe —, waar die gepaard gaat met aan Israel opgelegde eischen. Daarom kan zoowel de besnijdenis, de Sabbat als ook de wet (*κιβωτὸς τῆς διαθήκης*) zóó aangeduid worden, zonder dat daardoor het wezenlijke karakter van de belofte der bondsbetrekking veranderd wordt. Deze betrekking wordt dan eene betrekking, waarin Israel zich bevindt en waarop Israel in zijne nooden een beroep doet, vgl. Jer. 22 : 9 met Ex. 23 : 32, Jer. 34 : 18. Ps. 74 : 20, 89 : 28, Jer. 14 : 21, Bar. 2 : 35, Gebed van Azarja 10. Het meest staat ברית van de betrekking, die God van Zijne zijde met Israel gesloten heeft en wanneer van de ברית יהוה sprake is, is dit

et zoozeer de betrekking van weerszijden als het verbond, dat God ›sloten heeft, dat van Hem uitgegaan is, waarin God opgenomen heeft. eze prioriteit van God is van gewicht zoowel voor het διαθήκη van de XX als vooral voor de verandering van het begrip in het N. T. — gl. behalve Gesenius en Oehler nog H. Schultz, Alttest. Theol. 4. Aufl. 401 ff., Guthe, De foederis notione Jeremiana, 1877, Bredenkamp, esetz u. Prophet. S. 22 ff., Prof. Valeton Jr., Bedeutung und Stellung ›s Wortes בְּרִית im Priestercodex, Z. f. Alttest. Wiss. 1892, XII, S, —22, Das Wort בְּרִית in den jehovistischen und deuteronomischen tücken des Hexateuchs sowie in den verwandten historischen Büchern, ›id. S. 224—260, Das Wort בְּרִית bei den Propheten und in den Ke-ıbim, Z. f. Alttest. Wiss. 1893, XIII, S. 245—279 [1]) en R. Kraetzschmar, ›ie Bundesvorstellung im A. T. in ihrer geschichtlichen Entwickelung ntersucht und dargestellt, Marburg, 1896.

2) De vertaling der LXX en van de apocriefen.

De LXX vertaalt בְּרִית door διαθήκη behalve 1 Kon. 11 : 11 = ἐντολή, ›eut. 9 : 15 = μαρτύριον. Wanneer deze vertaling door διαθήκη als een ewijs voor de beteekenis van רִית = vaststelling enz. beschouwd ›ordt, ziet men daarbij over 't hoofd, dat διαθήκη in deze algemeene ›eteekenis in het gewone Grieksch niet gebruikt wordt. Het is daar ›rm. techn. voor de laatste vaststelling van het Testament. Op zijn ›oogst zou men kunnen vergelijken διαθήκη κρίματος Sir. 38 : 33 = ge-ichtsordening; Sir. 45 : 17 ἔδωκεν — ἐξουσίαν ἐν διαθήκαις κριμάτων. Zie ›eneden bl. 912. Het duidt alleen òf een testament òf een verdrag aan. ›erder is het opvallend, dat het, afwijkend van het gewone gebruik der ›XX, nooit behalve op de beide aangehaalde plaatsen door die Grieksche ›itdrukkingen vertaald wordt, die met de synoniemen חֹק en עֵדוּת over-›enstemmen. En eindelijk blijkt de beteekenis verdrag, verbond ›oor διαθήκη zoowel uit de plaatsen, waar בְּרִית ongetwijfeld in deze be-›eekenis staat, vgl. 1 Kon. 20 : 34 ἐν διαθήκῃ ἐξαποστελῶ σε· καὶ διέθετο ›ὐτῷ διαθήκην καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτόν. Jez. 28 : 15 ἐποιήσαμεν διαθήκην μετὰ ›οῦ ᾅδου καὶ μετὰ τοῦ θανάτου συνθήκας (het laatste = חֹזֶה) als ook vooral ›. v. uit 1 Sam. 18 : 3 διέθετο Ἰωναθὰν καὶ Δαυὶδ ἐν τῷ ἀγαπᾶν αὐτόν =

1) Prof. Valeton komt daar tot het volgende resultaat: 1. Vóór den Deuteronomisch-Jeremiaanschen tijd komt het woord Berith in godsdienstige beteekenis slechts selden voor. In de bronnen van de Pentateuch wordt het gebruikt door J, bij de profeten slechts door Hozea. Daarenboven staat het 1 Kon. 19 : 14. 2. Het eigenlijke gebruik van het woord in godsdienstige beteekenis is afkomstig uit den Deuteron.-Jeremiaanschen tijd. 3. Berith is de staande uitdrukking voor eene met de goddelijke חֶסֶד samenhangende verhouding tusschen God en de menschen. 4. Het Berith openbaart zich in beloften en toezeggingen van God en de aan de menschen voorgeschrevene verplichtingen. 5. In P C is Berith eene theologische, staande uitdrukking geworden.

וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית, waar διατίθεσθαι = overeenkomen, zich vereenigen, vgl. boven onder διατίθημι. Vgl. verder 1 Makk. 1 : 11, 11 : 9. Zoo sluit διαθήκη van de LXX zich aan de op de uit Aristophanes aangehaalde plaats steunende beteekenis verdrag. Men vgl. nog Zach. 11 : 14, waar διαθήκη = אַחֲוָה, verbroedering, evenals Gen. 14 : 13 בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם, οἳ ἦσαν συνωμόται τοῦ Ἀβραάμ = bondgenooten. Waar het = עֵדוּת — Ez. 31 : 7 — kan het evenals Deut. 9 : 15 verklaard worden door eene voor de hand liggende verwisseling. Vgl. Joz. 4 : 16 אֲרוֹן הָעֵדוּת = ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης τοῦ μαρτυρίου. — Het in het gewone Grieksch gebruikelijke συνθήκη vinden wij in de LXX zeer zelden. Alleen Jez. 28 : 15 = חֹזֶה, parall. בְּרִית, διαθήκη, zie boven. Dan. 11 : 6 = מֵישָׁרִים Jez. 30 : 1 = מַסֵּכָה, terwijl het bij Aquila en Symm., zoover de fragmenten bewijzen opleveren, de gewone vertaling van ברית is. — Gen. 6 : 18, 1 Sam. 6 : 19, Ps. 25 : 14, 55 : 21, 89 : 40, Jez. 28 : 15, 49 : 8, 59 : 21, Jer. 11 : 2. Theodot. daarentegen Jer. 11 : 2, 8 διαθ. — In de apocriefen συνθήκη in het enkelvoud alleen Wijsh. 1 : 16, op de overige plaatsen het meervoud, dat ook in het gewone Grieksch in de beteekenis van het enkelvoud meer voorkomt dan het enkelvoud en dat wel van het ברית יהוה alleen Wijsh. 12 : 21 τοῖς πατράσιν ὅρκους καὶ συνθήκας ἔδωκας ἀγαθῶν ὑποσχέσεων, anders van menschelijke betrekkingen 1 Makk. 10 : 26. 2 Makk. 12 : 1, 13 : 25: 14 : 20, 26, 27, in dezelfde constructies anders διαθήκη, vgl. Wijsh. 12 : 20 ὅρκους καὶ συνθήκας met 18 : 22 ὅρκους πατέρων καὶ διαθήκας ὑπομνήσας. Verder 1 Makk. 10 : 26 συνετηρήσατε τὰς πρὸς ἡμᾶς διαθήκας met Sir. 44 : 18, Jer. 34 : 8, 13 enz. Duidelijk is, dat διαθήκη het gebruik van συνθήκη verdrongen heeft, vgl. 1 Makk. 11 : 9 συνθώμεθα πρὸς ἑαυτοὺς διαθήκην met 1 : 1 διαθώμεθα διαθήκην μετὰ τῶν ἐθνῶν — plaatsen, die de beteekenis verbond voor διαθ. ontwijfelbaar maken. Vgl. ook Sir. 44 : 20 Ἀβραὰμ συνετήρησε νόμον ὑψίστου καὶ ἐγένετο ἐν διαθήκῃ μετ᾽ αὐτοῦ καὶ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ἔστησε διαθήκην met vs. 22. Vgl. verder 2 Makk. 1 : 2 μνησθείη ὁ θεὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ τῆς πρὸς Ἀβρ. 8 : 15 διὰ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν διαθήκας. 1 Makk. 1 : 15 ἀπέστησαν ἀπὸ διαθήκης ἁγίας καὶ ἐζευγίσθησαν τοῖς ἔθνεσιν. Sir. 44 : 18, Bar. 2 : 35 στήσω αὐτοῖς διαθήκην αἰώνιον τοῦ εἶναί με αὐτοῖς εἰς θεὸν καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. Het duidt ook zooals ברית aan datgene wat iemand door den sterkere, den overwinnaar opgelegd wordt, Sir. 14 : 12 ἡ γὰρ διαθήκη ἀπ᾽ αἰῶνος· θανάτῳ ἀποθανῇ — derhalve niet een te houden gebod, maar eene voorwaarde, waaraan de onderworpene voldoen moet en in deze beteekenis ook δ. ᾄδου. Vandaar ook de constructie met het begrip van goddelijke rechtsbepalingen, Sir. 38 : 33 διαθήκην κρίματος οὐ διανοηθήσονται. 45 : 17 ἔδωκεν αὐτῷ ἐν ἐντολαῖς αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐν διαθήκαις κριμάτων. Vs. 5 διδάξαι τὸν Ἰακὼβ διαθήκην καὶ κρίματα αὐτοῦ τὸν Ἰσρ., waar derhalve κρίματα geheel parallel staat met διαθήκη, vgl. 17 : 10 διαθήκην αἰῶνος

ησεν μετ' αὐτῶν καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ὑπέδειξεν αὐτοῖς en hieruit is te ·klaren de constructie met ἐντολαί, νόμος, 42 : 2 μὴ αἰσχυνθῇς περὶ νόμου ίστου καὶ διαθήκης. 28 : 7, 39 : 8, 24 : 23 ταῦτα πάντα βίβλος διαθήκης ῦ ὑψίστου, νόμον ὃν ἐνετείλατο Μωυσῆς, waar de begrippen νόμος en θ. wel, wat den inhoud betreft, overeenkomen, maar toch zóó onderıeiden zijn, dat διαθ. den νόμος als eenen last stempelt, welken Jahwe n Israel oplegt. Zoo kan het ook evenals 2 Kon. 23 : 3 de verchting aanduiden, welke men zichzelven oplegt, Sir. 11 : 18 στῆθι ἐν θήκῃ σου. Aan den anderen kant duidt het ook de gave des verbonds n zooals b. v. Sir. 45 : 7 ἔστησε τῷ 'Ααρὼν διαθήκην αἰῶνος καὶ ἔδωκεν τῷ ἱερατείαν λαοῦ. Vs. 24: διὰ τοῦτο ἐστάθη αὐτῷ διαθήκη εἰρήνης προ-ζτεῖν ἁγίων καὶ λαοῦ αὐτοῦ. Vs. 25 διαθήκην τῷ Δαυὶδ — κληρονομία σιλέως υἱοῦ ἐξ υἱοῦ μόνου, vgl. 47 : 12, 1 Makk. 2 : 54 en verder is t speciaal de uitdrukking van de betrekking der genade tusschen God Israel, waarin Israel dan van zijnen kant zich bevindt, vgl. Sir. : 22 ἐν τῷ 'Ισαὰκ ἔστησεν οὕτως διὰ 'Αβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν εὐλογίαν ντων ἀνθρώπων καὶ διαθήκην. 44 : 11 ἐν ταῖς διαθήκαις ἔστη τὸ σπέρμα τῶν. Vs. 18 διαθῆκαι αἰῶνος ἐτέθησαν πρὸς αὐτόν. 2 Makk. 1 : 2, 8 : 15, Makk. 4 : 10, Gebed van Azarja 10. Al naar gelang van het verband mt διαθήκη = בְּרִית in een van deze beteekenissen in aanmerking. Al ze beteekenissen hebben daarin haren grond, dat διαθήκη evenals בְּרִית uitdrukking van de tusschen God en Israel bestaande bondsbetrekking (behalve de aangehaalde plaatsen nog 1 Makk. 1 : 15, 57, 63, 2 : 20, , 54, 2 Makk. 7 : 36, Sir. 16 : 20, 41 : 19, 45 : 15, Judith 9 : 13). gelijk blijkt hieruit wat de LXX bewogen heeft, διαθήκη i. p. v. συνθήκη kiezen. Dat dit niet geschiedde, om de beteekenis verbond te verjden, ligt door plaatsen als Zach. 11 : 14, Jez. 28 : 15, 1 Makk. 11 : 9 or de hand. Διαθήκη kwam in de plaats van συνθήκη. Vgl. Joz. 7 : 11 ρέβη τὴν διαθήκην met Ael. Var. hist. 10, 2 παραβῆναι τὰς συνθήκας. ık het meervoud διαθῆκαι, dat de LXX niet heeft en dat in de apoıefen Wijsh. 18 : 22, 2 Makk. 8 : 15, Sir. 44 : 11, 18, 45 : 17 gevonden ırdt, komt niet overeen met het meervoud van διαθήκη in het gewone ·ieksch, maar zooals vooral Wijsh. 18 : 22, 2 Makk. 8 : 15 bewijzen, 3t het meervoud van διαθήκη zooals het in het gewone Grieksch in de teekenis van het enkelvoud of als collectief begrip gebruikelijk is. ın het profane συνθήκη is het ברית van Israel daardoor onderscheiden, ıt het laatste niet zoozeer een tusschen twee personen gesloten verdrag zooals συνθ., maar eene betrekking, welke Jahwe aangaat met Zijn ılk, zich openbarend in het geven van verordeningen en in het uitıreken van beloften, ὅρκοι καὶ διαθῆκαι, ὅρκοι καὶ συνθῆκαι, Wijsh. 12 : 20, 3 : 22. De nadruk wordt evenwel gelegd op de verplichting, welke het ılk bij het sluiten van de διαθήκη op zich neemt, 2 Kon. 23 : 3 διέθετο

ὁ βασιλεὺς διαθήκην ἐνώπιον Κυρίου τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω Κυρίου, τοῦ φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐν πάσῃ καρδίᾳ καὶ ἐν πάσῃ ψυχῇ, τοῦ ἀναστῆσαι τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης ... καὶ ἔστη πᾶς ὁ λαὸς ἐν τῇ διαθήκῃ. Het is derhalve niets meer dan een vermoeden, wanneer Isodorus Pelus. II, ep. 196, om de keus van διαθ. i. p. v. συνθ. te verklaren, zegt: τὴν συνθήκην τουτέστι τὴν ἐπαγγελίαν διαθήκην ἡ θεία καλεῖ γραφὴ διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀπαράβατον· συνθῆκαι μὲν γὰρ πολλάκις ἀνατρέπονται, διαθῆκαι δὲ νόμιμοι οὐδαμῶς. Deze uiting staat onder den invloed van het Nieuw-Testamentische διαθ., dat zich, zooals Cremer ten onrechte stelt juist daardoor van het διαθ. der LXX onderscheidt, dat het begrip verbond verdwenen en dat van testament in zijne plaats gekomen is.

Dit nl. is de prijs, waarvoor aan de LXX het gebruik van dit woord in de plaats van ברית gelukt is, eene geheele begripsverandering, waarvan wij de mogelijkheid kunnen verstaan.

Terwijl de apocriefen van deze begripsverandering geen spoor vertoonen, gebruikt Philo διαθήκη van de LXX slechts in de beteekenis beschikking, testament. Het verband met het bondsbegrip ontgaat hem niet, maar hij tracht daaraan recht te laten wedervaren, wanneer hij „De nomin. mutat." I, 586, 2 sqq. zegt: τῷ δ' ἠρημένῳ ζῆν τὸν τρόπον τοῦτον καὶ κλῆρον κατὰ διαθήκας ἀπολείψειν ὁμολογεῖ, τὰ ἁρμόζοντα δοῦναι μὲν θεῷ, λαβεῖν δὲ σοφῷ. Φησὶ γάρ· Θήσω τὴν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ μέσον σου (Deut. 9 : 4). Διαθῆκαι δὲ ἐπ' ὠφελείᾳ γράφονται τῶν δωρεῶν ἀξίων· ὥστε σύμβολον εἶναι διαθήκην χάριτος, ἣν μέσην ἔθηκεν ὁ θεὸς ἑαυτοῦ τε ὀρέγοντος καὶ ἀνθρώπου λαμβάνοντος. Vgl. De sacrific. Abel et Cain I, 172, 47 (met het oog op Deut. 9 : 4): διαθήκη δέ ἐστι θεοῦ συμβολικῶς αἱ χάριτες αὐτοῦ. Vgl. Carpzov, Sacr. exercitt. in ep. ad Hebr. e. Philone Al., p. 338 sqq. 418 sqq. 462 sqq.

3) Juist ditzelfde verschijnsel vindt Cremer in het N. T., die daar op de meeste plaatsen de beteekenis testament aanneemt. Het בְּרִית van het O. T. wordt Gal. 3 : 15 διαθήκη in den zin van testament, laatste wilsbeschikking. Maar Gal. 3 : 17 en 4 : 24 αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, vgl. vs. 26, moet men volgens Baljon διαθήκη door verbond verklaren (Cremer zegt: testament). Evenzoo is het = verbond, 2 Kor. 3 : 6 διάκονοι καινῆς δ., vs. 14 ἀνάγνωσις τῆς παλαιᾶς δ., 1 Kor. 11 : 25, Rom. 11 : 27 (Cremer verklaart overal: testament). Ook Rom. 9 : 4 en Ef. 2 : 12 verklaart Cremer διαθήκη door testament. Hij vergelijkt hierbij Plut. Pomp. 15, 2 ἐδήλωσε δὲ μάλιστα Σύλλας ὅτι πρὸς Πομπήιον οὐκ εὐμενῶς εἶχε ταῖς διαθήκαις ἃς ἔγραψεν. Caes. 68, 1 ἐπεὶ δὲ τῶν διαθηκῶν τῶν Καίσαρος ἀνοιχθεισῶν εὑρέθη δεδομένη Ῥωμαίων ἑκάστῳ δόσις ἀξιόλογος enz.

Cremer meent, dat ook in den brief aan de Hebreeërs (7 : 22, 8 : 6, 9 : 15, 12 : 24) διαθήκη overal testament beteekent. De gewone en

neer juiste verklaring is verbond. Dit geldt ook van Openb. 11 : 19 ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης τ. κ. en vooral van Mt. 26 : 28, Mk. 14 : 24, Lk. 22 : 20. Ook Hand. 3 : 25, 7 : 8 verklare men verbond. Met sympathie haalt Cremer hier aan de woorden van Bengel bij Mt. 25 : 28 „Ipsa vocabula בְּרִית et διαθήκη differunt eamque habent differentiam, quae rei ipsi mirabiliter respondet, nam ברית magis congruit oeconomiae veteri, quae habet formam foederis, διαθήκη oeconomiae novae, quae habet formam testamenti. — Foederis autem ratio non ita congruit cum plena filiatione quae est in N. T." Cremer zegt: In het N. T. komt in de plaats van de bondsbetrekking die van het kindschap en zóó is voor het N. T. de overgang van verbond tot testament gemakkelijk gemaakt. Een schakel tusschen de Oud-Testamentische en de Nieuw-Testamentische διαθήκη zou het begrip κλῆρος, נַחֲלָה, vormen. Vgl. Hebr. 9 : 15. Zie κλῆρος, κληρονομεῖν, κατακληρονομεῖν.

Ἡ καινὴ of νέα διαθήκη, het N. T., de boeken des Nieuwen Verbonds, Clem. A. I, 1172 D, II, 12 B, Hippol. 777 C, Orig. I, 281 C, Eus. IV, 81 C, Athan. II, 1177 B.

Διατίθημι *, -ήσω, a) act. uit elkander leggen, terechtbrengen, verdeelen, rangschikken, b. v. ἀγῶνας, τὰ νόμιμα enz. Xen. Dem. Aristot. enz. iemand in eenen toestand brengen, behandelen, 2 Makk. 9 : 28 ὡς ἑτέρους διέθηκεν. Hoz. 11 : 8 τί σε διαθῶ, Ἐφραίμ; Ez. 16 : 29, vgl. Lucn. Nigrin. 38: κἂν τινας ἑτέρους ἐν τῇ μανίᾳ τὸ αὐτὸ τοῦτο διαθῶσι. 4 Makk. 8 : 9 ἐὰν ὀργίλως με διάθησθε διὰ τῆς ἀπειθείας ὑμῶν. Xen. Plat. enz. In het Bijb. Grieksch gewoonlijk 2) in het Medium, waarin het beteekent: a) voor zich rangschikken, het zijne in orde brengen, b. v. zijne waren uitstallen om te verkoopen, zijne rede voordragen. Gewoonlijk b) over zijn eigendom bij testament beschikken, disponeeren. Dikwijls bij Plat. Aeschin. Aristot. enz. met en zonder διαθήκην. Zoo Hebr. 9 : 16, 17 ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου· διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. Met eenen bijgevoegden Dat. van den persoon = iemand iets vermaken, waaraan Lk. 22 : 29 aansluit = κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἔσθητε κτλ. Vgl. Jos. Ant. 13, 16, 1 τὴν βασιλείαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδραν διέθετο = iemand iets toedeelen. — Eindelijk c) vinden wij nog νόμον διατίθεσθαι, Wijsh. 18 : 9 κρυφῇ γὰρ ἐθυσίαζον ὅσιοι παῖδες ἀγαθῶν καὶ τὸν τῆς θειότητος νόμον ἐν ὁμονοίᾳ διέθεντο, τῶν αὐτῶν ὁμοίως καὶ ἀγαθῶν καὶ κινδύνων μεταλήψεσθαι τοὺς ἁγίους. Dat dit noch met νόμον τιθέναι, wetten geven, noch met νόμον τίθεσθαι, zichzelven, aan zijnen staat wetten geven, in het gewone Grieksch overeenkomt, spreekt vanzelf, zoodat het derhalve niet naar Judith 5 : 18 verklaard kan worden: ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἧς διέθετο αὐτοῖς, waar het = verordenen. De toegevoegde Acc. c. Inf. bewijst veelmeer, dat het = overeenkomen, vgl. 2 Kon. 23 : 3 καὶ ἔστη ὁ βασιλεὺς

πρὸς τὸν στῦλον καὶ διέθετο διαθήκην ἐνώπιον Κυρίου τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω Κυρίου τοῦ φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ κτλ. καὶ ἔστη πᾶς ὁ λαὸς ἐν τῇ διαθήκῃ. Ten uitvoer brengen, voltrekken, kan het niet beteekenen wegens het Fut. Inf. Men vgl. ook Plat. Legg. 8, 834 A *διαθεμένους αὖ τὰς τούτων νόμους*, de eenige bekende plaats uit het gewone Grieksch en hier duidt het aan: wetten vereenigen, doen overeenstemmen, vgl. 833 E. *ξυννομοθετεῖν*, gemeenschappelijk wetten geven. Daarentegen *διατιθέναι νόμους* = wetten uitvaardigen of vaststellen, Strab. Vgl. Plat. Legg. 1, 624 A, *θεὸς ἤ τις ἀνθρώπων ὑμῖν εἴληφε τὴν αἰτίαν τῆς τῶν νόμων διαθέσεως.* (Vgl. Matthiä, Gramm. § 492 b, „*θέσθαι νόμους* wird von einem Gesetzgeber gesagt, der sich den Gesetzen, die er giebt, selbst mit unterwirft, oder von einem freien Staate, der sich Gesetze giebt. Xen. Mem. 4, 4, 19 *ἔχοις ἂν οὖν εἰπεῖν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὺς [τοὺς ἀγράφους νόμους] ἔθεντο; Ἐγὼ μὲν θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους τοῖς ἀνθρώποις θεῖναι*".) Van het simplex is *διατίθεσθαι* onderscheiden door de gedachte aan overeenstemming. Deze beteekenis van de overeenstemming, van de vereeniging heeft het Med. ook Xen. Mem. 2, 6, 23 *δύνανται δὲ καὶ τὴν ἔριν οὐ μόνον ἀλύπως, ἀλλὰ καὶ συμφερόντως ἀλλήλοις διατίθεσθαι* en eveneens Aristoph. Av. 440: *ἢν μὴ διάθωνται διαθήκην ἐμοί.* Vgl. Appian. Bell. Civ. 2, 5: *διαθέμενος τοὺς ἐνοχλοῦντας* = met de schuldeischers eene overeenkomst treffen. Dit gebruik van *διατίθεσθαι* is van gewicht voor het Bijbelsch begrip van *διαθήκη*, *διαθήκην διατίθεσθαί τινι*, Hebr. 8:10; *πρός τινα* Hand. 3:35, Hebr. 10:16. Vgl. 1 Makk. 1:1 *διαθώμεθα διαθήκην μετὰ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλῳ ἡμῶν.* 2 Sam. 10:19 וַיַּשְׁלִימוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל, LXX *ηὐτομόλησαν μετὰ Ἰσραήλ*, Complut. *διέθεντο διαθήκην.* De LXX gebruikt *διατίθεσθαι* doorgaans voor כרת in de constructie כרת ברית = *διατίθεσθαι διαθήκην*, waarover men vgl. onder *διαθήκη*.

Πρόθεσις *, *εως, ἡ*, **a**) voorstelling, van de toonbrooden, Hebr. 9:2 *ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων.* Mt. 12:4 *οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως*, zooals Mk. 2:26, Lk. 6:4, Hebr. לֶחֶם הַפָּנִים, לֶחֶם הַמַּעֲרֶכֶת, Ex. 25:40. **b**) Plan, wil, doel, b. v. *κατὰ πρόθεσιν ἐψευσμένος*, Polyb. 12, 11, 6, bij wien het woord vaak gevonden wordt; 1, 54, 1 *τὰ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀπετέλεσαν.* Aan eene tijdelijke beteekenis van de praepositie wordt daarbij niet gedacht, maar men moet van de locale beteekenis daarvan uitgaan zooals bij *προτίθεσθαι*. Zoo = voornemen, Hand. 11:23 *ἡ πρόθεσις τῆς καρδίας* 27:13 *τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι.* Van het raadsbesluit Gods ter verlossing 2 Tim. 1:9. Vandaar Rom. 8:28 *οἱ κατὰ πρόθεσιν κλητοί.* 9:11 *ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθ.* synoniem *εὐδοκία* Ef. 1:8, 9. De tijdelijke bepaling daarvan ligt niet in dit woord opgesloten, maar wordt door toevoegingen aangeduid zooals Ef. 1:11 *προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν.* 3:11 *κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων* = *αἰώνιος*, vgl. 1 Ezr. 4:40 *ἡ μεγαλειότης τῶν πάντων αἰώνων.* Ook = gezindheid, b. v. Pol. 4, 73, 2 *ἡ πρ., ἣν ἔχει πρός τινα.*

ιο ook 1 Tim. 3:10. Doch vgl. Hand. 11:23 *παρεκάλει πάντας τῇ* *cθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ Κυρίῳ.*

Προτίθημι*, ήσω, voorzetten, voorleggen, allereerst a) locaal, b. v. ijs, een doel enz. iets tentoonstellen, Ex. 40:4 = עָרַךְ, dikwijls ook het Med. b. v. Hrdt. 3, 148 *ποτήρια χρύσεα προθεῖτο.* Hrdn. 6, 6; 2 *τὰς* *:όνας Μαξίμου καὶ Βαλβίνου,* ter vereering. LXX slechts zelden; = שׂוּם ι. 54:5 *οὐ προέθεντο τὸν θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν,* vgl. 86, 14. = שִׁית Ps.)1:3 *οὐ προεθέμην πρὸ ὀφθαλμῶν μου πρᾶγμα πονηρόν.* Moet het in deze :teekenis reflexief staan = sibi proponere, dan is er, zooals deze aatsen bewijzen, eene bijvoeging noodig, waarom ook Rom. 3:25 *ὃν* *ιοέθετο ὁ θς ἱλαστήριον* niet willekeurig een *ἑαυτῷ* ingevuld kan worden. Een doel vaststellen, straf, belooning, enz. Med. zich iets voorellen, voornemen, een plan hebben, Rom. 1:13, Ef. 1:9, vgl. Makk. 2:27.

Τιθηνέω, -ήσω, oppassen, verplegen, verzorgen, liefkozen, vleien, r. 30:9 = vertroetelen, Klaagl. 4:5 opvoeden, onderhouden = אָמַן, Makk. 3:15 = welwillend behandelen.

Τιθηνός, οῦ, ὁ, ἡ, verzorger, opvoeder, Num. 11:12, Ruth 4:16 = ›edster, 2 Sam. 4:4 = voedster, 2 Kon. 10:1 = opvoeder. Voor den ·ouwelijken vorm komt in het gewone Grieksch ook voor *τιθήνη.*

Τίκτω, van den grondvorm *τέκω,* waarvan het Fut. *τέξομαι* (bij dichters)k wel *τέξω*), Aor. 1. pass. *ἐτέχθην,* baren, voortbrengen, ter wereld rengen, a) in gewonen zin, *α*) in Activo, van vrouwen die moeder orden (bij ongewijde schrijvers, vooral dichters, ook wel van den vader, ι de beteekenis van verwekken *ὁ τεκών,* en van beide ouders, *οἱ τεκόντες*), bsolute, Lk. 1:57, 2:6, Joh. 16:21, Gal. 4:27, Hebr. 11:11, Openb. 2:2, 4; *τίκτειν τέκνον,* Openb. 12:4; *υἱόν,* Mt. 1:21, 23, 25, Lk. :31, 2:7, Openb. 12:5, 13; *β*) in Passivo = geboren worden, ter ereld komen, Mt. 2:2, Lk. 2:11; b) figuurl. van de aarde of den rond, die het gewas voortbrengt, Hebr. 6:7, Eur. Cycl. 333; *γαῖαν, ἣ* *ὰ πάντα τίκτεται,* Aeschyl. Cho. 127; *γῆς τῆς πάντα τικτούσης,* Philo,)pif. m. § 45; van de *ἐπιθυμία,* onder het beeld eener zwangere voorestelde, die de zonde baart, Jak. 1:15, *ἀρετήν,* Plat. Conv. p. 212 a. .XX = יָלַד.

Τίλλω, *τιλῶ,* plukken, afplukken, Mt. 12:1, Mk. 2:23, Lk. 6:1.

Τίμαιος, αίου, ὁ, טִמְאַי van טָמֵא, טָמֵא, onrein zijn, Grieksche eigenn. 'imeüs. Zoo heette de vader van Bartimeüs, den blinde, Mk. 10:46.

Τιμάω, -ήσω, schatten, waardeeren, a) in gew. zin, in Activo = len prijs of de waarde van eenig voorwerp bepalen, aanslaan, tax-:eren; in Medio = voor zich schatten, van iemand gezegd, die den prijs 'an eenig voorwerp bepaalt, niet zoo zeer naar hetgeen het in zich zelf, ıls naar hetgeen het voor hem waard is; in beide beteekenissen Mt.

27:9 (in een citaat aan Zach. 11:12, 13 ontleend en op Jezus t[...] gepast), waar het de eerste maal voorkomt in Passivo, om uit te drukk[en] hoeveel de hier bedoelde persoon als 't ware gegolden had, welk [...] prijs er voor hem was besteed geworden; de tweede maal in Med[...] met het oog op den prijs, waarop men hem van de zijde der kinder[en] Israels (ἀπὸ υἱῶν Ἰσραήλ) gewaardeerd had; b) in zedelijken zin τινὰ = iemand in waarde houden, hoogschatten, op prijs stellen, en dit d[...] da'den bewijzen, vandaar = eeren, ontzien, eerbiedig bejegenen, α) va[n] het eerbetoon jegens God en Christus, Mk. 7:6, Joh. 5:23, 8:[...] β) jegens andere menschen, als den koning, 1 Petr. 2:17; de oude[rs], Mt. 15:4, 5, 19:19, Mk. 7:10, 10:19, Lk. 18:20, Ef. 6:2; alle[n] die op achting aanspraak hebben, 1 Tim. 5:3, 1 Petr. 2:17; τι[νὰ] πολλαῖς τιμαῖς = iemand groote eer bewijzen, Hand. 28:10; γ) o[o]k van de eer, die God voor den trouwen dienaar van Christus heeft w[eg]gelegd, Joh. 12:26. LXX = כִּבֵּד.

Τιμή, ῆς, ἡ, van τίω, ik schat, waardeer, houd in waarde, a) = d[e] waarde of prijs, waarop eenig voorwerp, hetzij persoon of zaak, gescha[t] wordt, Hand. 19:19, of die daarvoor hetzij betaald of ontvangen i[s], Mt. 27:9, Hand. 5:2, 3; in Plurali αἱ τιμαί = de prijs, voor verschillende voorwerpen verkregen, Hand. 4:34, 19:19: τιμὴ αἵματ[ος] bloedprijs, d. i. geld voor iemands vermoording besteed, Mt. 27:6; [...] Verba van koopen en verkoopen, als ὠνέομαι, ἀγοράζω, in Genit., Hand. 7:16, waar τιμῆς ἀργυρίου ongeveer = voor eene som gelds; hiertoe behooren ook plaatsen als 1 Kor. 6:20, 7:23, waar de fig. uitdrukking: τιμῆς ἠγοράσθητε eigenl. gij zijt voor eenen prijs gekocht, d. i. ni[et] voor niet, of, gelijk het doorgaans opgevat wordt = voor hoogen prijs, d. i. duur; metonym. = hetgeen waarde heeft, kostbaar of kostelijk is Openb. 21:26, waar (met terugslag op Jez. 60:3 enz.) gewaagd wordt van ἡ τιμὴ τῶν ἐθνῶν, die naar het nieuwe Jeruzalem gebracht zou worden, d. i. naar 't schijnt, wat de volken meest edels of kostelijks hebben o[f] met het oog op de dubbele beteekenis van τιμή: hun roem of eer. b) = de waardeering, de eer, α) van de waarde, die men toont a[an] iets te hechten, de eer die men ergens aan bewijst, = de achting, vereering, het eerbetoon, de eer, jegens personen, Rom. 12:10, 13:[7], 1 Tim. 1:17, 1 Petr. 3:7, Openb. 4:9, 11, 5:12 enz.; ook jegens zaken, doch in nauwe betrekking tot een persoon gedacht, 1 Kor. 12:2[3], 24; in Plurali, τιμαί = eerbewijzen, Hand. 28:10 (vgl. op [...]. β) van de eer, die iets of iemand geniet of te wachten heeft, Rom. 2:7, 10, Kol. 2:23, Hebr. 2:7, 9, 1 Petr. 2:7, 2 Petr. 1:17; τ[ιμὴν] ἔχειν = in eere zijn, Joh. 4:44, Hebr. 3:3; σκεῦος εἰς τιμὴν = ee[n] vat tot eere, d. i. tot een eervol gebruik bestemd, 2 Tim. 2:20, 2[1], vgl. Rom. 9:21; γ) metonym. = de waardigheid of eerepost, eerambt

ıbr. 5 : 4, waar op het hoogepriesterschap gedoeld wordt. In de LXX den zin van prijs, waarde = עֵרֶךְ, Lev. 5: 15, 18, 6 : 5 (5 : 25), : 2. In den zin van eer = יְקָר, כָּבוֹד, הָדָר passim.

Τίμιος, ία, ον (bij de Attici ook met twee uitgangen), a) = kostar, duur, van hoogen prijs, van datgene gezegd wat groote waarde əft, b. v. kostbare hout- of steensoorten, 1 Kor. 3 : 12, Openb. 17 : 4, : 12, 16, 21 : 19; doch ook van andere voorwerpen, als: ὁ καρπὸς ; γῆς, Jak. 5 : 7; overdracht. van het bloed van Christus, 1 Petr. 19; van de heilsbeloften des N. Verbonds, τίμια ἐπαγγέλματα, 2 Petr. 4; b) = waard, van datgene waaraan zekere waarde gehecht wordt, in waarde gehouden, geacht, in eere, van het huwelijk, Hebr. 13 : 4; τίμιον ἔχειν ἑαυτῷ = ergens voor zich zelven prijs op stellen, Hand. : 24; van personen = geëerd, hooggeacht, Hand. 5 : 34. — De comrativ., τιμιώτερος, komt voor 1 Petr. 1 : 7 (volgens sommige getuigen; dere πολυτιμότερος); de superlativ., τιμιώτατος, Openb. 18 : 12, 21 : 11.

Τιμιότης, τητος, ἡ, de kostbaarheid; metonym. = hetgeen kostbaar kostelijk is, Openb. 18 : 19, waar ἐκ τῆς τιμιότητος αὐτῆς zooveel is ɜ: van hetgeen zij kostelijks heeft of had (vgl. op τιμή). — Als een el, Athan. I, 624, Basil. IV 277 D, 385.

Τιμογραφέω, -ήσω, schatten, 2 Kon. 23 : 35.

Τιμόθεος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Timotheüs. Zoo heette de beınde reisgezel en medearbeider van den apostel Paulus, waarschijnlijk t Lystra afkomstig, zoon van een daar woonachtigen Griekschen vader ı eene Joodsche, doch geloovige, moeder (Hand. 16 : 1), Eunice geıamd (2 Tim. 1 : 5), na zijne bekeering door Paulus besneden volgens and. 16 : 3, en sedert ijverig met hem werkzaam tot uitbreiding van ɜt evangelie. Volgens de latere kerkelijke overlevering (vgl. Const. apost. II, 46, Euseb. H. e. III, 4, 5, Phot. Bibl. 254) zou hij op grond ın 1 Tim. 1 : 3 de eerste bisschop der Efezische gemeente geweest, en ıder de regeering van keizer Domitianus of Nerva den marteldood georven zijn, Hand. 16 : 1, 17 : 14, 15, 18 : 5, 19 : 22, 20 : 4, Rom. 6 : 21, 1 Kor. 4 : 17, 2 Kor. 1 : 1, Fil. 1 : 1, Kol. 1 : 1, 1 Thess. 1 : 1, Thess. 1 : 1, 1 Tim. 1 : 2, 2 Tim. 1 : 2, Filem. vs. 1, Hebr. 13 : 23 enz.

Τίμων, ωνος, ὁ, Grieksche eigennaam Timon; zoo heette een der erste zeven diakenen, Hand. 6 : 5.

Τιμωρέω, -ήσω, van τιμωρός (van τιμή en ὁ οὖρος, zie op θυρωρός) = traffen, tuchtigen, pijnigen, τινά, Hand. 22 : 5, 26 : 11.

Τιμωρία, ας, ἡ, van τιμωρός, de iemand, tot redding zijner eer, vereende hulp of bescherming, maar vervolgens ook = de wraak, die iemand reft wegens eene begane overtreding, d. i. de straf, de tuchtiging, Spreuk. 19 : 29, 24 : 22, Hebr. 10 : 29. — Jer. 31 : 21 staat het voor תַּמְרוּרִים dat opgerichte zuilen als wegwijzers beteekent. Syn. κόλασις.

Τιμωρητικός, ή, όν, straffend, op het straffen betrekking hebbend, Jos. c. Apion. 2, 29 van wetten.

Τίναγμα, ατος, τό, voor חֲזִיז, weerlicht, bliksem, Job 28 : 26.

Τινάσσω, -άξω, a) schudden, zwaaien, b) uitslaan, dorschen, = חָבַט, Jez. 28 : 27.

Τίς, (voor het Masc. en Femin.), Neutr. τί, Genit. τινός, een door alle Casus heen enklitisch Pron. indefinit., dat, hetzij bij wijze van Adjectiv. bij een Nomen gevoegd, of als Pronomen op zich zelf en dus substantive gebruikt wordt. LXX τίς voor מִי, τί voor מָה. 1) Met een Nomen (substantiv., of adjectiv. als Substantiv.) verbonden, hetzij daar vóór geplaatst (Mt. 18 : 12, Mk. 15 : 21, Lk. 17 : 12, 24 : 41, Rom. 9 : 11, 1 Kor. 1 : 16 enz.), of er achter (Mk. 16 : 18, Lk. 1 : 5, 8 : 2, 27, Hand. 8 : 34, 9 : 33, 18 : 23, 24 : 1, 1 Kor. 16 : 7 enz.), of ook wel enkele malen door een ander woord er van gescheiden (Lk. 18 : 18, Hand. 27 : 27, Rom. 1 : 11), bijzonder door δέ (Lk. 10 : 33, Hand. 18 : 24. 27 : 16, 26), a) = zekere, een zeker, waar sprake is α) van een persoon, dien men óf niet nader weet of wenscht aan te duiden, óf aangaande wien bij hoorders of lezers geene bijzondere bekendheid ondersteld mag worden, b. v. Lk. 8 : 27: ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως = zeker man uit de stad, onverschillig voor het overige hoe die man geheeten hebbe; 10 : 25: νομικός τις = zeker wetgeleerde, wiens naam misschien onbekend was gebleven, of die althans niet behoefde genoemd te worden; 10 : 33: Σαμαρίτης τις = zeker Samaritaan, juist niet die of die, maar iemand op wiens Samaritaanschen oorsprong men hier alleen te letten heeft, Mk. 15 : 21: παράγοντά τινα Σίμωνα = zekeren Simon die voorbijkwam, d. i. iemand die dien naam droeg, en wien de schrijver, als een onbekende, op deze wijze bij zijne lezers meende te moeten inleiden, vgl. ook Hand. 25 : 19. Hiertoe behooren ook vele plaatsen, waar τίς voor een meer algemeene benaming of titel gezet wordt, terwijl vervolgens de naam van den persoon, waarop die benaming of titel betrekking heeft, uitdrukkelijk wordt genoemd, b. v. Hand. 5 : 1: ἀνήρ τις Ἀνανίας, 13 : 6: εὗρόν τινα μάγον ... ᾧ ὄνομα Βαριησοῦς; 18 : 24: Ἰουδαῖός τις Ἀπολλῶς; β) van plaatsen, waarvan de berichtgever den naam niet weet op te geven, of als onverschillig voorbijgaat, b. v. Lk. 10 : 38: εἰς κώμην τινά; 11 : 1: ἐν τόπῳ τινί; Hand. 8 : 36: ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ; 27 : 27: προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν; vs. 39: κόλπον τινὰ κατενόουν; vgl. ook vs. 26. Soms staat ook hier τίς voor eene meer algemeene benaming, terwijl de eigennaam er vervolgens wordt bijgevoegd, b. v. Hand. 27 : 16: νησίον τι ... καλούμενον Καῦδα; γ) van zaken die men niet met juistheid weet te beschrijven, b. v. Hand. 10 : 11: σκεῦός τι; 25 : 19: ζητήματά τινα; b) = eenig, eenige α) in den zin van een of ander, hetgeen tot op zekere hoogte onbepaald laat welke persoon of welke zaak, b. v. ...

θρωπος = eenig mensch, wie dan ook, Mt. 18 : 12; προφήτης τις = nig profeet, zonder nadere bepaling dan dat hij tot de oude profeten hooren moest, Lk. 9 : 19; τὶς ἑτέρα ἐντολή = eenig ander gebod, welk t dan ook zijn moge, Rom. 13 : 9; τὶ παράπτωμα = eenige overtreding, aarin deze ook besta, Gal. 6 : 1; β) om een onbepaald, doch niet te oot getal of hoeveelheid uit te drukken, b. v. χρόνον τινά = eenigen d, Hand. 18 : 23; ἡμέρας τινάς = eenige (d. i. een zeker aantal) dagen, and. 9 : 19; τινὲς ἄνδρες = eenige of sommige mannen, Hand. 17 : 34, ertoe behooren ook gezegden, waarin de vorm der uitdrukking opttelijk verkleinend is, b. v. Rom. 1 : 11: τὶ χάρισμα = eenige geesteke gave; vs. 13: τινὰ καρπὸν ἔχειν = eenige vrucht hebben; voorts tdrukkingen, die strekken om iets als zoo gering of klein mogelijk or te stellen, bij Lk. 11 : 36: μὴ ἔχον τι μέρος σκοτεινόν = niet een nig (d. i. geen enkel) duister deel hebbende. — 2) Als Pronomen et een Verbum verbonden, hetzij onmiddellijk, of middellijk door ne Praepositie, staat τίς, τί, a) substantive in den zin van iemand, ts, d. i. de, het, een of ander, onverschillig wie, wat, althans zonder dere aanduiding van den persoon of de zaak, Mt. 12 : 47, Mk. : 26, 12 : 19 enz., Mt. 5 : 23, 20 : 20, 21 : 3, Lk. 22 : 35 enz.; vooral verbinding met Conjuncties als: εἰ, ἐάν, ὅταν, μή, ἵνα enz., Mt. 16 : 24, 2 : 24, 24 : 4, Joh. 2 : 25, 1 Kor. 3 : 4 enz.; soms heeft het een adruk, waardoor de persoon of de zaak wordt voorgesteld, hetzij s iets wezenlijks, d. i. als werkelijk en niet slechts in de verbeelding estaande, 1 Kor. 10 : 19; hetzij (en alsdan meest spottenderwijze) als ts bijzonder gewichtigs, vooral in eigene schatting, in welk geval het oor wat, heel wat, vrij wat, of iets dergelijks kan worden overgezet, v. Hand. 5 : 36: λέγων εἶναί τινα ἑαυτόν = voorgevende dat hij heel at was; Gal. 6 : 3: εἰ δοκεῖ τις εἶναί τι, indien iemand meent wat te jn, d. i. nog al hooge gedachten van zich zelven heeft; zoo ook met δέναι τι = meent wat te weten, 1 Kor. 8 : 2, vgl. voorts 1 Kor. : 7, 10 : 19, Gal. 2 : 6, 5 : 6, 6 : 15; over Hand. 8 : 9 vgl. hieronder;) in den partitieven zin van een van allen, of in Plurali = eenigen, ommigen, en zoo α) absolute, τίς, b. v. op plaatsen als Hebr. 12 : 15, Petr. 4 : 11, 1 Joh. 2 : 1, waar wij aan een uit zekeren kring te denken ebben, evenals op plaatsen waar het door ἐν ἡμῖν, ἐν ὑμῖν enz. gevolgd ordt, = een onder ons, onder u enz., Jak. 5 : 13, 14, 19; τινές, Lk. 1 : 5, Hand. 15 : 1, 19 : 9, Rom. 3 : 3, 8, 1 Kor. 4 : 18 enz.; hiertoe ordt ook wel gebracht 1 Kor. 6 : 11, waar sommigen ταῦτά τινες ἦτε ertalen door: dat waart gij, t. w. sommigen uit uwen kring, d. i. dat aren sommigen van u; anderen echter, met het oog op het spraakebruik volgens hetwelk τίς in verbinding met een Adjectief begrip (vgl. s. 9, 10, waarop ταῦτα terugwijst) ook bij de Classici dikwijls strekt

om te zeggen, dat dit begrip in iemand individueel te voorschijn treedt (vgl. ons: gij zijt er zoo een), vertalen hier: gij waart van die soort, zoo stond het met u, t. w. als in het vorafgaande bedoeld werd (Heinrici, Comm. 1896, S. 195); in laatstgenoemden zin moet ook verstaan worden Hand. 8:9: λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν = zeggende dat hij een groot personaadje was; β) nader bepaald door een bijgevoegden Genitiv. partitivus = een, eenigen of sommigen, dergenen, b. v. 1 Thess. 2:9: τινὰ ὑμῶν = een of iemand van u; Mt. 27:47: τινὲς τῶν ἐκεῖ ἑστώτων = eenigen dergenen die daar stonden; in het Neutr., Hand. 26:26: τὶ τούτων = iets hiervan; hiertoe moeten ook gebracht worden plaatsen waar τίς of τινές voor den Genitiv. (die daardoor Genit. partit. wordt) blijkbaar moet worden ingevuld, b. v. Hand. 21:16: συνῆλθον καὶ τῶν μαθητῶν = er gingen ook (eenigen) van de leerlingen mede; voor dezen Genitiv. treden ook wel verbindingen met ἀπό en ἐκ in de plaats, b. v. Hand. 19:13: τινὲς ἀπὸ τῶν περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν = eenigen van de rondtrekkende Joodsche bezweerders; Lk. 11:15: τινὲς ἐξ αὐτῶν = eenigen van of uit hen; ook bij deze verbindingen echter kan het Pronomen indefinit. ontbreken, vgl. b. v. Mt. 13:47, 23:34, Lk. 11:49, Joh. 9:40 enz.; in de hier bedoelde constructie met een Nomen cardinale, εἷς τις, δύο τινές = één, twee van de hier genoemden, Mk. 14:47, Lk. 7:18, 22:50, Hand. 23:23; c) bij indeeling of onderscheiding van personen staat τίς = de een tegenover ἕτερος = de ander, 1 Kor. 3:4; in Plurali, τινές = eenigen of sommigen, heeft het ἄλλοι = anderen na zich, Lk. 9:7, 8, of οἱ δέ, Hand. 17:18, of ook een tweede τινές = sommigen — sommigen, Fil. 1:15; d) het Neutr. τί wordt óf bij wijze van Substantiv. met Adjectiva verbonden, b. v. τὶ βρώσιμον = iets dat gegeten kan worden, iets eetbaars, Lk. 24:41, τὶ ἀγαθόν = iets dat goed mag heeten, iets goeds, Joh. 1:47; óf het vormt, in verbinding daarmede, adverbiale spreekwijzen, als βραχύ τι = voor een korten tijd, Hebr. 2:7, 9; περισσότερόν τι = iets wat meer of rijkelijker, 2 Kor. 10:8: μικρόν τι = een weinig, 2 Kor. 11:16; óf het staat op zich zelf = in eenig opzicht, Fil. 3:15, Filem. vs. 18; = soms, misschien, mogelijk, 2 Kor. 7:14, 13:5.

Τίς (voor het Masc. en Femin.), Neutr. τί, Genit. τίνος, Pronomen interrogativ., wie, wat? welke, welk? hoedanige, wat voor of wat voor een? Het behoudt altijd, ook in eene doorloopende rede, het teeken van den acutus, en is in alle verbogen Naamvallen paroxytonon. Wat het gebruik betreft, het staat 1) hetzij op zich zelf, of wordt, bij wijze van Adjectiv., met een Nomen verbonden, dus a) substantive, α) als Subject der rede, b. v. Mt. 3:7: τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν; 24:3: τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας; of als Object, Joh. 18:4: τίνα ζητεῖτε; vs. 35: τί ἐποίησας; maar ook als Praedikaat, hetzij = wie, wat, of = ...

= hoedanig, wat voor een, bij Verba als εἶναι, γίνεσθαι, of ook in innen waar het Verb. substantiv. als copula moet worden bijgedacht, etzij = hoedanig, wat voor een, Mt. 16:15: τίνα με λέγετε εἶναι; = 'ie (d. i. wat voor persoon) zegt gij dat ik ben? Mk. 1:27: τίς ἡ διδαχὴ καινὴ αὕτη; = welke (d. i. wat voor een leer) is deze nieuwe leer? :10: συζητοῦντες, τί ἐστι τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; = onder elkander ragende, wat het was (d. i. waarin het bestond of wat het beteekende), it de dooden op te staan. Wat de plaats van het vraagwoord betreft, leze is meestal vooraan in den zin, doch ook wel meer in het midden, m het nauwer met zijn Verbum te verbinden, of om plaats te geven oor een woord waarop meer nadruk valt, b. v. Lk. 3:14: καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; 23:31: ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; vgl. ook Lk. 4:34, Hand. 11:17, 9:15, Rom. 9:20, 14:4, 2 Kor. 2:16, Jak. 4:12. β) nader bepaald loor een bijgevoegden Genitiv. partitiv., b. v. Mt. 22:28: τίνος τῶν ἑπτά = van wien van de zeven; Lk. 10:36: τίς τούτων = wie van dezen; laarvoor treedt ook de verbinding van een Genitiv. met ἐκ in de plaats,). v. τίς ἐξ ὑμῶν = wie van u; Mt. 6:27, Lk. 17:7, Joh. 8:46; waar 'an twee sprake is, óf: τίς ἐκ τῶν δύο = wie van de twee, Mt. 21:31, ἀπὸ τῶν δύο, Mt. 27:21, óf: τίς = πότερος = welke van beiden, Mt.):5, 23:17, 19, 27:17 enz.; γ) in verbinding met andere Partikels, ıls: καὶ τίς = wie dan toch? Mk. 10:26; τίς ἄρα = wie wel of toch vel? Mt. 18:1, 24:45; ἄρα bij τί als Praedikaat = wat toch wel? Lk. 1:66; τί οὖν = wat dan? wat alzoo? Mt. 27:22, Rom. 3:1, vgl. plaatsen als Joh. 1:21, Rom. 3:9 enz. waar het als vraag op zich zelf staat en door eene andere vraag gevolgd wordt, zie hieronder; in het Neutr. met Praeposities, waaruit bijzondere vraagformules ontstaan als: διὰ τί (waarvoor ook διατί) = waarom? om wat reden? Mt. 9:11, 14, 21:25 enz.; εἰς τί, met het oog op de beweegreden = waarom? op welken grond? Mt. 14:31, of op het doel, de strekking der handeling = waartoe? tot welk einde? Mt. 26:8; κατὰ τί = waaraan? Lk. 1:18; πρὸς τί = waartoe? met welk oogmerk? Joh. 13:28; ook met Conjuncties als: ἵνα τί waarover vgl. op ἱνατί; δ) het Neutr. τί staat voorts absolute, hetzij geheel op zich zelf, of bij Verba die eene handeling of toestand uitdrukken, in den zin van: wat? d. i. om wat reden? waarom toch? Mt. 6:28, 8:26, 19:17, 22:18, Mk. 5:35, 39, Hand. 26:14, 1 Kor. 15:29, 30 enz.; = hoe? op wat grond? Hand. 26:8, 1 Kor. 7:16; = in welk opzicht? Mt. 19:20; volgens sommigen ook wel = wat! d. i. hoe! hoe zeer!, t. w. Mt. 7:14 (waar echter ὅτι schijnt te moeten gelezen worden, zie mijn N. T. graece a. h. l.), en Lk. 12:49, waar deze opvatting echter het spraakgebruik van het volgende εἰ tegen zich heeft, in de beteekenis van wat? hoe? vaak verbonden met andere Partikels, als: τί γάρ; = want hoe? hoe nu? Rom. 3:3, Fil. 1:18;

τί οὖν; (vgl. het insgelijks meermalen bij Paulus voorkomende: τί ἐστιν; 1 Kor. 14 : 15, 26) = wat dan? d. i. wat is dan het geval? hoe staat het met iets? Joh. 1 : 21, Rom. 3 : 9, 11 : 7; τί ὅτι (vgl. de spreekwijze: τί γέγονεν ὅτι, Joh. 14 : 22) = hoe komt het dat? waarom? Mk. 2 : 16 (volgens sommige getuigen, andere hebben alleen ὅτι), Lk. 2 : 49, Hand. 5 : 4, 9; ε) τί staat als Praedikaat ook bij woorden van een ander geslacht of getal, b. v. Hebr. 2 : 6: τί ἐστιν ἄνθρωπος; = wat is de mensch? Joh. 6 : 9: ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους; = wat is of beteekent dit voor zoo velen? Hand. 12 : 18: τί ἄρα Πέτρος ἐγένετο = wat er toch van Petrus geworden was, Hand. 14 : 15 ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; zooals Demosth. 55, 5 Τεισία, τί ταῦτα ποιεῖς; ζ) elliptische spreekwijzen met τί zijn: τί ἐμοὶ καὶ σοί; scil. ἐστι (of volgens anderen: κοινόν ἐστι) = wat heb ik met u te doen of te maken? Mk. 5 : 7, Joh. 2 : 4, vgl. Mt. 8 : 29, Lk. 4 : 34; τί πρὸς ἡμᾶς; = wat gaat het ons aan? Mt. 27 : 4, vgl. Joh. 21 : 22, 23; τί γάρ μοι; seq. Infinit. = wat heb ik dit of dat te doen? wat er mede te maken? 1 Kor. 5 : 12; οὗτος δὲ τί; scil. ἔσται of γενήσεται = wat zal er van dezen worden? Joh. 21 : 21 — b) adjective, α) met Substantiva verbonden = welke? welk? wat voor? b. v. τίς βασιλεύς, τίς ἄνθρωπος, τίς γυνή, = welk koning, welk mensch, welke vrouw, Lk. 14 : 31, 15 : 4, 8; τί σημεῖον = welk teeken, Joh. 2 : 18; τί σοι ὄνομα; = welk een naam draagt gij? Mk. 5 : 9; τίνα μισθὸν ἔχετε; = wat voor loon hebt gij? Mt. 5 : 46; met Adjectiva die substantive gebruikt worden, b. v. τί περισσὸν ποιεῖτε; = wat doet gij voor bijzonders? Mt. 5 : 47; τί ἀγαθὸν ποιήσω; = wat voor goeds moet ik doen? Mt. 19 : 16; τί κακὸν ἐποίησε; = wat heeft hij voor kwaads gedaan? Mt. 27 : 23; — 2) in directe zoowel als indirekte rede; a) in het eerste geval, α) met den Indicativ., in eenvoudige vragen, Mt. 3 : 7, 5 : 46, 8 : 26, 9 : 11, 14 enz.; met het Fut. in gewonen zin, dus om naar iets te vragen dat op de toekomst betrekking heeft, Rom. 8 : 33, 35, 1 Petr. 3 : 13; doch ook vooral daar, waar de vraag uit de overlegging ontstaat wat men kan of behoort te doen, hoe iets kan of behoort te geschieden, Mt. 5 : 13, 11 : 16, 16 : 26, Hand. 22 : 10, Rom. 7 : 24 enz.; in dezen zin ook enkele malen met het Praesens, b. v. Joh. 11 : 47: τί ποιοῦμεν; = wat te doen? β) met den Conjunctiv. (den Conjunctiv. deliberativ.), waar sprake is van iets dat den sprekende stof van onzekerheid of bezorgdheid geeft, b. v. τί φάγωμεν; = wat moeten wij eten? d. i. wat zullen wij te eten hebben? Mt. 6 : 31; τί εἴπω; = wat moet ik zeggen? (als iemand die zich bedenkt of in twijfel staat wat hij zeggen zal) Joh. 12 : 27; vgl. voorts plaatsen als Lk. 3 : 10, 12, 14, Hand. 2 : 37 (waar overal ook het Fut. Indicat. gelezen wordt); γ) met ἄν en den Optativ, waar sprake is van iets waarvan men zich geen recht begrip kan vormen, en waar wij mogen gebruiken, b. v.: τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; = wat of

it toch mag zijn? Hand. 2:12 (waar echter verschil van lezing bestaat); ἂν θέλοι οὗτος λέγειν; wat deze toch wel mag te zeggen hebben? Hand. 7:18; — b) bij indirekte vragen, α) met den Indicativ. in alle tempora, waar de vraag betrekking heeft op werkelijke toestanden, handelingen of gebeurtenissen, b. v. Mt. 12:3: οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαυίδ; = hebt gij niet gelezen, wat David deed? 10:19: δοθήσεται ὑμῖν ... τί λαλήσετε = u zal gegeven worden, wat gij spreken zult; 20:22: οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε = gij weet niet wat gij vraagt; Lk. 17:8: ἑτοίμασον τί δειπνήσω = maak gereed wat ik eten zal, d. i. het voor mij bestemde middagmaal, vgl. plaatsen als Mt. 6:3, 9:13, 10:11, 12:7, 21:16, Mk. 5:14, 9:10, Lk. 6:47, 10:22, 23:34, Joh. 9:21, 10:6, Hand. 2:30, 1 Kor. 15:2, Ef. 6:21, Fil. 1:22, 1 Thess. 4:2, 2 Tim. :14 enz.; β) met den Conjunctiv., om iets uit te drukken dat objectief mogelijk is, geschieden kan of moet, b. v. Lk. 19:48: οὐχ εὕρισκον τὸ τί ποιήσωσιν = zij vonden niet, wat te doen, vgl. Mt. 6:25, 10:19 welke plaatsen bijzonder leerzaam zijn voor het verschillend gebruik van den Indicativ. en den Conjunctiv.), Mk. 9:6, Lk. 12:5, 22, 29, Rom. :26; Mt. 15:32: οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι = zij hebben niets om te eten ἔχω in zijne gewone beteekenis van bezitten), d. i. zij hebben het noodige niet toe, in onderscheiding van: οὐκ ἔχουσιν ὅ, τι φάγωσι, hetgeen beteekenen zou: zij hebben niet te eten, wat ongeveer zooveel wil zeggen als: zij weten niet wat zij eten zouden; Mk. 15:24 staat τίς niet alleen in een afhankelijken zin met den Conjunctiv., maar wordt ook in een anderen casus herhaald, waaruit de dubbele vraag ontstaat: τίς τί ἄρῃ = wie een gedeelte, en welk gedeelte hij verkrijgen zou, eene constructie, die ook bij de Classici niet ongebruikelijk was; met den Optativ., van iets dat subjectief mogelijk, wenschelijk, doch onzeker is, of van iets, dat alleen gedacht wordt, in verhalenden stijl na Praeterita, met of zonder ἄν, b. v. Lk. 8:9: ἐπηρώτων ... τίς εἴη ἡ παραβολὴ αὕτη = zij vroegen — wat die gelijkenis moest beteekenen, vgl. 15:26, 18:36; met ἄρα verbonden, Lk. 22:23: ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτούς, τὸ τίς ἄρα εἴη = zij begonnen onder elkander te vragen wie dat wel zijn mocht; met ἄν, Lk. 6:11 διελάλουν ... τί ἂν ποιήσαιεν τῷ Ἰησοῦ = zij spraken er onder elkander over, wat zij Jezus wel doen zouden; instructief is eene plaats als Hand. 21:33, waar eerst τίς met ἄν en den Optativ. staat, en de vraag vervolgens door τί met den Indicativ. wordt voortgezet, omdat het als zeker ondersteld werd, dat Paulus ten minste iets moest misdreven hebben, en het er nog slechts op aankwam te weten waarin dit bestond, terwijl daarentegen zijne afkomst, levensloop, betrekkingen, enz. zaken waren, waaromtrent men zich nog zekerheid verschaffen moest; vgl. voorts plaatsen als Lk. 1:62; 9:46, Joh. 13:24 (waar echter verschil van lezing be-

staat), Hand. 5:24, 10:17, 17:20 (waar de lezing echter insgelijks niet zeker is).

Τίτιος, ου, ὁ, de bijnaam van eenen Korinthiër, eenen Joodschen proseliet, ook bijgenaamd Justus, Hand. 18:7.

Τίτλος, ου, ὁ, het Lat. woord titulus = de titel, het opschrift; volgens Hesychius ook = een schrijfbordje of -blaadje (πτυχίον), die zulk een opschrift (ἐπίγραμμα) droeg (titelblad), Joh. 19:19, 20, Ev. Nicod. c. 10, 1 (Sueton. Calig. c. 32 praecedente titulo qui causam poenae indicaret).

Τίτος, ου, ὁ, Lat. eigenn. Titus. Zoo heette de bekende reisgezel en medearbeider van Paulus, een Griek van geboorte (Gal. 2:3), door genoemden apostel tot het Christendom bekeerd (Tit. 1:4, waar de schrijver hem γνήσιον τέκνον κατὰ κοινὴν πίστιν noemt, vgl. 1 Kor. 4:15), sedert in zijn gezelschap te Antiochië en te Jeruzalem (Gal. 2:1), later ter volvoering van hem opgedragen zendingen in Macedonië en Dalmatië, te Efeze en te Korinthe ijverig werkzaam tot verbreiding van het Evangelie, 2 Kor. 2:13, 7:6, 13, 14, 8:6, 16, 23, 12:18, 2 Tim. 4:10; eindelijk met datzelfde doel door Paulus op Kreta achtergelaten volgens Tit. 1:5, waar hij volgens de overlevering (Const. Ap. VII, 46, Euseb. H. e. III, 4, 5) als bisschop der Christelijke gemeente gestorven is.

Τιτρώσκω, Fut. τρώσω, Perf. pass. τέτρωμαι, wonden, beschadigen, Num. 31:19, Deut. 1:44, 7:21, 1 Kon. 22:34.

Τίω, -ίσω verwant met τιμάω, en evenals dit = schatten, waardeeren, doch vervolgens ook in het Fut. en den Aor. act. = τίνω (dat alleen in Praes. en Impf. gebruikelijk is) = boeten, met Accusativ. van het woord, waardoor de straf wordt uitgedrukt, b. v. δίκην (of ποινήν; het een zoowel als het ander wordt door Classici gebezigd) = straf lijden, betalen (poenam luo), 2 Thess. 1:9. Med. straffen, Spreuk. 20:22, 24:22, 44 (29).

Τμητικός, ή, όν, snijdend, scheidend, Just. Tryph. 51, Orig. III. 1253.

Τοιγαροῦν, van τοιγάρ, alzoo, daarom, en dit van de enklitische Partikel τοί bij restrictieve verklaringen in gebruik (volgens sommigen eig. de Dativ. van σύ, σοί, Dor. τύ, τοί, doch vgl. wat Hartung in zijne Partikellehre schrijft, II, S. 336 ff.), zoo, al, en γέ ἄρα (zie op deze beide woorden) = daarom, derhalve, alzoo, nu dan, 1 Thess. 4:8, Hebr. 12:1. LXX = עַל־כֵּן, Job 22:10, 24:22.

Τοίνυν, van de enklitische Partikel τοί en νῦν, dan, dan nu, derhalve, zelden (en bij goede schrijvers nooit) aan het begin van den zin geplaatst, gelijk Hebr. 13:13; zooals doorgaans na een ander woord, Lk. 20:25, 1 Kor. 9:26, Jak. 2:24 (volgens KL; de meeste getuigen laten het weg). Vgl. over τοίνυν Hartung's Partikellehre II, S. 348 f.

Τοιόσδε, τοιάδε, τοιόνδε, Pronomen demonstrativ. = τοῖος (Correlativ.
n οἶος en ποῖος), doch daarvan in zooverre onderscheiden, dat het,
enals ὅδε op iets dadelijk voorhandens heenwijst, zoo of zoodanig een,
lk een. Het heeft doorgaans nadruk, en wordt dan, hetzij in gunsti-
n of ongunstigen zin, gebruikt om iets te kennen te geven, dat aan-
enlijk of beteekenisvol in zijne soort is, 2 Petr. 1 : 17.

Τοιοῦτος, τοιαύτη, τοιοῦτο en τοιοῦτον, de door οὗτος versterkte vorm
n het Pronomen demonstrativ. τοῖος, Correlativ. van οἶος en ποῖος, =
o, zoodanig, zulk een, van zulken of zoodanigen aard, a) als Pron.
rrelativum in vergelijkingen met zijn overeenkomstig relativum verbon-
n, hetzij dit in den zin vorafgaat of volgt, b. v. 1 Kor. 15 : 48: οἷος
χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί = gelijk of hoedanig de aardsche is, zoo
zoodanig zijn ook de aardschen; 2 Kor. 10 : 11: οἷοί ἐσμεν ... ἀπόντες,
ιοῦτοι καὶ παρόντες = gelijk of zooals wij in de afwezigheid zijn, zoo
k in de tegenwoordigheid; Hand. 26 : 29: γενέσθαι τοιούτους ὁποῖος κἀγώ
μι = zoodanigen te worden als ook ik ben; Hebr. 8 : 1 (vgl. 7 : 26):
ιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὅς κτέ. = wij hebben zulk een of een zoodanigen
oogepriester, die enz.; hiertoe behoort ook Mk. 13 : 19, waar θλῖψις οἵα
γέγονεν τοιαύτη eig. staat voor: θλ. τοιαύτη, οἵα κτέ.; b) adjective bij
en Nomen gevoegd, om de maat of soort van iets te bepalen, b. v.
Kor. 3 : 4: πεποίθησις τοιαύτη = zulk een of zoodanig vertrouwen, vgl.
It. 18 : 5, Mk. 4 : 33, 1 Kor. 11 : 16, 2 Kor. 3 : 12, Hebr. 13 : 16, Jak.
: 16; met nadruk (evenals τοιόσδε), om iets groots of aanzienlijks in
ijne soort te kennen te geven, Mt. 9 : 8, Mk. 6 : 2, Joh. 9 : 16, Hand.
6 : 24; in ongunstigen zin, 1 Kor. 5 : 1, Hebr. 12 : 3; met het Art.,
at hier echter in onze taal niet altoos kan of behoeft te worden over-
ezet = de zoo gestelde, waarmede het aldus gelegen is, de dusdanige,
Mk. 9 : 37, 2 Kor. 12 : 3; c) substantive = een zoodanige, zoodanig
emand, Joh. 4 : 23, Filem. vs. 9; in het Neutr. sing. = zoo iets,
Hand. 21 : 25; in Plurali = zulke dingen, dusdanig iets, Mk. 7 : 8, 13,
Lk. 9 : 9, 13 : 2; met het Art. ὁ τοιοῦτος = de zoodanige, dezulke, zoo
emand, steeds met terugslag op iets, dat in het onmiddellijk vooraf-
gaande gezegd is, b. v. Mt. 19 : 14: τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν = want derzulken (d. i. van die zoo aan kinderen gelijk zijn) is
het koninkrijk der hemelen, vgl. Mk. 9 : 37, Hand. 22 : 22, Rom. 16 : 18,
1 Kor. 5 : 5, 11, 16 : 16, 18, 2 Kor. 2 : 6, Fil. 2 : 29, 2 Thess. 3 : 12
enz., het Neutr. Plur. τὰ τοιαῦτα = iets van dien aard, zulke dingen,
iets dergelijks, namelijk als waarvan gesproken is, Hand. 19 : 25, Rom.
1 : 32, 2 : 2, 3, Gal. 5 : 21, Ef. 5 : 27, Hebr. 11 : 14.

Τοίχαρχος, ου, ὁ, toecharchus, opzichter over de roeiers aan beide
kanten van het schip, Clementin. 49.

Τοῖχος, ου, ὁ, de muur of wand, van een altaar, = קִיר, Ex.

30 : 3, Lev. 5 : 9, bijzonder van een huis, en daardoor onderscheiden van het verwante τεῖχος, dat alleen van de muren eener stad of vesting gebezigd wordt, Hand. 23 : 3, waar over de spreekwijze: τοῖχε κεκονιαμένε vgl. op κονιάω.

Τοκετός, οῦ, ὁ = τόκος, het baren, de geboorte, Gen. 35 : 16, Job 39 : 1, 2, Sir. 23 : 14.

Τοκογλύφος, ου, ὁ, woekeraar, Philo I, 550, 16, II, 285, 1, Basil. I, 273 B.

Τοκοληψία, ας, ἡ, het nemen van interest, Epiph. II, 832 A.

Τόκος, ου, ὁ, van τίκτω, Perf. 2. τέτοκα van τέκω, eigenlijk het baren of werpen, doch dan ook het geborene, de worp; vervolgens ook van zaken, wat zij opleveren, het produkt; bijzonder de winst van uitgeleende gelden, = de rente of woeker, = נֶשֶׁךְ, Ex. 22 : 25 (24), Lev. 25 : 36 en verder Mt. 25 : 27, Lk. 19 : 23.

Τολμάω, -ήσω, van ἡ τόλμα (bij latere schrijvers ook τόλμη), de koenheid, moed, stoutheid, driestheid, van den wortel τλάω, ταλάω (vgl. het Lat. tollo) dragen, opnemen, en vandaar in 't algemeen = op zich nemen, ondernemen, **a)** seq. Infinit. α) = durven, in den zin van wagen, zich vermeten of verstouten, onderstaan, Mt. 22 : 46, Mk. 12 : 34, Lk. 20 : 40, Joh. 21 : 12, Hand. 5 : 13, 7 : 32, Rom. 15 : 18, 2 Kor. 10 : 12, Fil. 1 : 14, Jud. vs. 9; β) = durven, in den zin van zich niet ontzien, over zich verkrijgen, ergens den moed toe hebben, Rom. 5 : 7, 1 Kor. 6 : 1; **b)** absolute = stout, overmoedig zijn, 2 Kor. 11 : 21; ἐπί τινα = zich stout jegens iemand gedragen, hem te woord durven staan, 2 Kor. 10 : 2, waar het staat naast θαῤῥέω; het Particip. Aor. met een Verbum finit. verbonden = zich verstouten om iets te doen, Mk. 15 : 43. Syn. θαῤῥέω.

Τόλμη, ook τόλμα, ης, ἡ, moed, overmoed, driestheid, Jud. 16 : 10, Job 21 : 27, 39 : 20, 2 Makk. 8 : 18.

Τολμηρός, ά, όν, moedig, overmoedig, Sir. 8 : 15, 19 : 2.

Τολμηρότερον, eigenl. het Neutrum van den Comparativ. van τολμηρός (van ἡ τόλμα), koen, stout; als Comparativ. van het daarvan afgeleide Adverb. τολμηρῶς (waarvoor in AB de adverbiale vorm τολμηροτέρως gelezen wordt) = vrij of nog al stout, vrijmoedig, vrijpostig, Rom. 15 : 15.

Τολμητής, οῦ, ὁ, van τολμάω, van iemand gezegd, die alles durft, niets ontziet, een driest, vermetel mensch, Jos. B. J. 3, 10, 2, Philo de Joseph. § 38, 2 Petr. 2 : 10.

Τομή, ῆς, ἡ, het afgesnedene, afgehouwene, het afsnijden, snede, Job 15 : 32 (31) = tak, Hoogl. 2 : 12, de tijd van het snoeien der wijnstokken (voor זָמִיר).

Τόμος, ου, ὁ, sc. χάρτου, rol, Jez. 8 : 1. Boekdeel, tomus, Athan. II 796 A, Greg. Naz. III, 177. Deel van een grooter werk, boek, Orig. I, 792 C

Τομώτερος, α, ον, Comparativ. van τομός, ή, όν (van τέμνω, ik snijd) ıijdend, scherpsnijdend, in 't algemeen = scherp, Hebr. 4:12.

Τόνος, ου, ὁ, nadruk, kracht, waarde, Herm. Mand. XII, 4, 7.

Τονόω, -ώσω, versterken, Jos. B. J. 5, 11, 6, Just. Tryph. 96, τὴν ιπίδα. Bij grammatici: den nadruk op iets leggen.

Τόξευμα, τό, het afgeschotene, de pijl, het schot, Gen. 49:23, Kon. 9:16, Spreuk. 7:23.

Τοξεύω, met den boog schieten, 2 Sam. 11:20, 24, 2 Kon. 13:17 R, 9:32, Jer. 27 (50): 14.

Τόξον, ου, τό, een woord door F. Kluge, Etym. Wörterb. 1884, s. v. Dachs" in verband gebracht met een stam, waartoe ook τέκτων en Dachs" behooren, de boog, als wapen, = קֶשֶׁת, Gen. 9:13, 14, 16, 1:16, 27:3, 48:22, 49:24, Openb. 6:2.

Τοξότης, ου, ὁ, boogschutter, Gen. 21:20, 1 Sam. 31:3, 1 Kron. 0:3, 2 Kron. 14:8 (7).

Τοπάζιον, ίου, τό, = ὁ τοπάζιος scil. λίθος = ὁ τόπαζος, de topaas, en doorzichtig edelgesteente van citroen- of stroogele kleur, = פִּטְדָה, x. 28:17, 36:17 (39:10), Job 28:19, Openb. 21:20.

Τοπάρχης, ου, ὁ, = τόπαρχος, die over een streek heerscht, opzicher, Gen. 41:34, 2 Kon. 18:24, 1 Ezr. 3:2, Acta van Xanthippe en 'olyxena 24.

Τοποθεσία, ας, ή, plaatsing, toestand, rang, waardigheid, Ignat. d Trall. 5, 2 ἀγγελικαί.

Τόπος, ου, ὁ, de plaats, a) in 't algemeen als een kleiner of grooter edeelte der ruimte, bijzonder van den bewoonden aardbodem of van enig land, landschap, stad, enz., en in dien zin α) = het oord, de treek of landstreek, d. i. eene eenigszins uitgebreide doch niet scherp egrensde ruimte als het tooneel eener handeling of gebeurtenis, in Sing. n in Plur., Mt. 14:35, Lk. 10:1, Joh. 11:6, Hand. 16:3; met adectiefbepalingen als ἄνυδρος, Mt. 12:43; ἔρημος, Mt. 14:13, 15, Mk. :35, 45, Lk. 4:42; πεδινός, Lk. 6:17; αὐχμηρός, 2 Petr. 1:19; iertoe behooren adverbiale uitdrukkingen als: ἐν παντὶ τόπῳ = allerrege, 2 Kor. 2:14, 1 Thess. 1:8, 1 Tim. 2:6; κατὰ τόπους = ginds n elders, van oord tot oord, Mt. 24:7; = de plek, d. i. eene nauweurig aangeduide of althans bepaalde plaats, waar iemand of iets zich evindt, of waar iets geschiedt, Mt. 28:6, Lk. 19:5, 22:40, Joh. :10, 10:40, 18:2, 20:7, Hand. 4:31, 7:7, 33, 28:7 enz.; met ıadere bepalingen als: τόπος λεγόμενος Γολγοθᾶ, Λιθόστρωτος, Mt. 27:33, Joh. 19:13; κρανίου τόπος, Mk. 15:22, Lk. 23:33; τόπος τῆς βασάνου = plaats der pijniging, straf- of folterplaats, Lk. 16:28; οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν τόποι = de plaatsen (havenplaatsen) aan de kust van Azië geegen, Hand. 27:2, vgl. Openb. 18:17; τραχεῖς τόποι = klipgronden,

klippen, Hand. 27 : 29; τόπος διθάλασσος = een droge plek, zandbank, Hand. 27 : 41; hiertoe behoort ook de uitdrukking: ὁ τόπος ὁ ἅγιος, of ook wel alleen ὁ τόπος = de gewijde of heilige plaats, d. i. de plaats der openbare (nationale) godsvereering, de tempel, Hand. 6 : 13, 14, 21 : 28, vgl. Joh. 4 : 20, Hand. 7 : 49; b) met het oog op de voorwerpen die zich in eene gegevene of daarvoor bestemde ruimte bevinden, = de plaatsruimte of plaats, in spreekwijzen als: οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος = er was voor hen geen ruimte of plaats, Lk. 2 : 7, vgl. Openb. 20 : 11; ἔτι τόπος ἐστί = nog is er plaats over, Lk. 14 : 22; διδόναι τινὶ τόπον = voor iemand plaats maken, Lk. 14 : 9; τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν = de laatste (d. i. laagste) zitplaats innemen, Lk. 14 : 9; ἑτοιμάζειν τόπον τινί = voor iemand plaats bereiden, Joh. 14 : 2, 3, vgl. Openb. 12 : 6; τόπος τινός, in de uitdrukking: οὔτε τόπος εὑρέθη αὐτῶν = hunne plaats werd niet meer gevonden, d. i. zij hadden die verloren, Openb. 12 : 8; ὁ ἴδιος τόπος τινός = iemands eigene plaats, d. i. de plaats waar hij te huis behoort of die afzonderlijk voor hem bestemd is, fig. Hand. 1 : 25b, vgl. Openb. 12 : 14. Zooals ὁ ἴδιος τόπος Hand. 1 : 25b voorkomt van de Gehenna, vinden wij ὁ ἴδιος τόπος in 't algemeen van den toestand na den dood, Ignat. ad Magnes. 5 : 1 (vgl. ὁ αἰώνιος τόπος, Tob. 3 : 6). Van den hemel wordt τόπος gebruikt Polyc. ad Philipp. 9, 2 (ὀφειλόμενος) en 1 Clem. 5 : 4. Ook ὁ ἅγιος τόπος 1 Clem. 5 : 7, ὁ ὡρισμένος τόπος, Barn. 19 : 1, Acta Pauli et Theclae 28. — 1 Kor. 14 : 16 : ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου verklaart men: die de plaats eens ongeoefenden inneemt, ofschoon anderen hier aan geen onderscheid van zitplaats gedacht willen hebben, maar oneigenlijk aan het verschil van positie in de gemeente, vgl. Heinrici, Comm. t. d. pl. Ook van de plaats voor levenlooze voorwerpen bestemd wordt τόπος gebezigd, b. v. τῆς μαχαίρας = de plaats d. i. de scheede van het zwaard, Mt. 26 : 52; τῆς λυχνίας = de plaats waar de luchter staat, Openb. 2 : 5, vgl. 6 : 14, 20 : 11; c) oneigenlijk wordt τόπος gebruikt α) van eene schriftuurplaats, Lk. 4 : 17, 1 Clem. 8 : 4, waarvoor Jozephus χώρα gebruikt Ant. 1, 8, 3; β) van de door iemands dood of vertrek ontledigde plaats (vgl. ons: vacature), Hand. 1 : 25a, vgl. מלא מקום פ'' en Sir. 12 : 12 van de plaats die iemand in het leven inneemt. Deissmann (Neue Bibelst. S. 95) wijst in verband met Hand. 1 : 25 op eene inscriptie van Pergamum, waar sprake is van iemand, die in de plaats van den doode (εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ) in de vereeniging komt; γ) in den zin van gelegenheid, b. v. τόπον ἔχειν = gelegenheid hebben, t. w. om ergens werkzaam te zijn, Rom. 15 : 23; διδόναι τόπον τινί = iemand ruimte of gelegenheid geven, Ef. 4 : 27, waar de duivel gedacht wordt als zoekende naar eene opene plek, waardoor hij kan binnendringen; τῇ ὀργῇ scil. τοῦ θεοῦ = ruimte of gelegenheid laten voor den toorn Gods, om zich te kunnen openbaren;

om. 12:19; τόπον τινὸς λαμβάνειν = gelegenheid tot iets verkrijgen, 'gens toe in staat gesteld worden, Hand. 25:16; ζητεῖν, εὑρίσκειν = iddel of gelegenheid voor iets zoeken, vinden, Hebr. 8:7, 12:17, ζειν τ. ἀπολογίας, Jos. Ant. 16, 8, 5, ἔχειν τ. μετανοίας, Tat. Orat. ad raec. 15 fin. LXX = מָקוֹם. Synoniemen χώρα, χωρίον.

Τορεία, ας, ἡ, het snijden in steen, metaal en hout, het graveren, raveerwerk, snijwerk, Aristeas 8, Philo II, 478, 48, Jos. Ant. 8, 3, 3.

Τορεύω, -εύσω, graveren, Ex. 25:17 (18), 30 (31), 35 (36), 1 Kon. 0:22.

Τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο en τοσοῦτον, de door οὗτος versterkte vorm an het Pronomen demonstrativ. τόσος, Correlativ. van ὅσος en πόσος, oo groot, zoo veel, zoo lang (vgl. het Lat. tantus), a) als Pron. correlativ. in vergelijkingen met zijn overeenkomstig relativum verbonden, 'penb. 18:7: ὅσα ἐδόξασε ... τοσοῦτον δότε αὐτῇ βασανισμόν = doe haar ene mate van pijniging aan, even groot als, d. i. gelijk aan die van, aar roemen; 21:16 volgens den textus receptus: τὸ μῆκος αὐτῆς τοσοῦτόν στιν, ὅσον καὶ τὸ πλάτος = hare lengte was zoo groot als (of: gelijk an) hare breedte. Hiertoe behooren ook adverbiale verbindingen met en Comparativ. als Hebr. 1:4: τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, τῳ κτἑ. = zooveel meerder geworden dan de engelen, als enz.; 10:25: σούτῳ μᾶλλον ὅσῳ κτἑ. = zooveel te meer, naarmate enz.; vgl. ook Iebr. 7:22, waar κατὰ τοσοῦτον met den Comparativ. tegen een vooraf;aand καθ' ὅσον (vs. 20) overstaat; b) adjective wordt τοσοῦτος met Nonina verbonden in de beteekenis van zoo groot, als: τοσαύτη πίστις, It. 8:10, Lk. 7:9; τοσοῦτος πλοῦτος, Openb. 18:16; τοσοῦτον νέφος, Iebr. 12:1; van tijd = zoo lang, als: τοσοῦτος χρόνος, Joh. 14:9, Iebr. 4:7; van getal en hoeveelheid = zoo veel, als: τοσοῦτοι ἄρτοι, It. 15:33; ἰχθύες, Joh. 21:11; τοσαῦτα ἔτη, Lk. 15:29; σημεῖα, Joh. 12:37; γένη, 1 Kor. 14:10; c) absolute en substantive, τοσοῦτοι = oovelen, Joh. 6:9; het Neutr. plur. τοσαῦτα = zooveel, Gal. 3:4; de Genitiv. sing. τοσούτου bij Verba van koopen en verkoopen = voor zooveel, voor dien prijs, Hand. 5:8.

Τότε, Adverb. van tijd, Correlativ. van het betrekkelijke ὅτε en het ragende πότε, a) van het verledene gebruikt = toen, d. i. α) in 't algemeen van iets dat gelijktijdig met of als onmiddellijk gevolg van iets anders gedacht wordt, dus zooveel als: terwijl of doordat dit of dat gebeurde, Mt. 2:7, 16, 17, 3:5, 13, 15, 4:1, 5 enz., ἀπὸ τότε = van toen af, Mt. 4:17, 16:21, 26:16; met het Art. ὁ τότε = de toenmalige, 2 Petr. 3:6; τότε tegen νῦν overgesteld, = toen — nu, Gal. 4:8, 29, Hebr. 12:26: β) bijzonder met het oog op de orde waarin zekere gebeurtenissen elkander in den tijd zijn opgevolgd, dus zooveel als: nadat dit of dat was voorafgegaan, hetwelk dan wordt aan-

geduid door eene tijdsbepaling als *μετά τι*, Joh. 13 : 27; of door eene verbinding van het Particip. met het Verbum finit., waarbij *τότε* tot dit laatste gebracht moet worden, hetzij al of niet onmiddellijk daar voor geplaatst, Mt. 8 : 26, 26 : 14, Hand. 5 : 26, 7 : 4, 13 : 3, 28 : 1 enz.; of door eene verbinding met correlatieve partikels als *ὅτε* met Aor., Mt 13 : 26, Joh. 12 : 16; *ὡς* insgelijks door een praeterit. gevolgd, Joh. 7 : 10, 11 : 6; of door het verband, in welk geval *τότε* ook dikwijls door hierop, hierna kan worden overgezet, Mt. 26 : 52, 27 : 38, Lk. 21 : 1, 24 : 45 enz.; — b) van de toekomst = dan, alsdan, d. i. *α*) terzelfdertijd met iets anders, waarmede de aangekondigde gebeurtenis al of niet in oorzakelijken samenhang gedacht wordt, Mt. 7 : 23, 16 : 27, 24 : 9, 21, enz.; eenigszins pleonastisch wordt *τότε* in dezen zin gevolgd door eene uitdrukking als: *ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ* of *ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις*, Mk. 2 : 20, Lk. 5 : 35; het staat tegenover *ἄρτι* = nu — dan, 1 Kor. 13 : 12: *β*) nadat iets anders in den tijd zal zijn voorafgegaan, hetwelk dan wordt aangeduid door de verbinding met het correlatieve *ὅταν-τότε* of *καὶ τότε* = wanneer — dan, Mt. 25 : 31, Joh. 8 : 28, 1 Kor. 13 : 12, 15 : 28 enz.; of ook door het verband, in welk geval *τότε* ook wel door daarna kan worden overgezet, Mt. 24 : 14, Mk. 13 : 26, 1 Kor. 4 : 5 enz.; — c) *τότε* staat bij een Verbum in den tegenwoordigen tijd, hetzij *α*) waar dit een Praesens historicum is, Mt. 22 : 21, 27 : 13; of *β*) waar een schrijver zich van het Praesens als vorm bedient, om iets uit te drukken dat pleegt te geschieden, of dat onder zekere omstandigheden steeds het geval is = als (dit of dat geschiedt of geschied is) dan, Joh. 2 : 10, 2 Kor. 12 : 10; — d) bij Imperativi of daarvoor in plaats tredende tijdvormen staat *τότε* na een voorafgaand *πρῶτον*, om aan te duiden wat eerst, en wat daarna geschieden moet, Mt. 5 : 24, 7 : 5, Lk. 6 : 42.

Τοὐναντίον, krasis van *τὸ ἐναντίον*, Neutr. substantiv. van *ἐναντίος*, het tegenovergestelde, het tegendeel; in Accusat. absolute en adverbialiter = daarentegen, integendeel, 2 Kor. 2 : 7, Gal. 2 : 7, 1 Petr. 3 : 9.

Τοὔνομα, krasis van *τὸ ὄνομα*, Accusativ. absolutus met adverbiale beteekenis van *τὸ ὄνομα* = *ὀνόματι* = met name, genaamd, Mt. 27 : 57.

Τουτέστι = *τοῦτ' ἔστι* (vgl. Blass' Gramm. S. 18) = *τοῦτο ἐστι* = dat is, dat beteekent of wil zeggen, Mt. 27 : 46, Mk. 7 : 2, Hand. 1 : 19, 19 : 4, Rom. 7 : 18, Hebr. 2 : 14, 7 : 5, 1 Petr. 3 : 20 enz.

Τραγέλαφος, ου, ὁ, bokhert, een niet in de werkelijkheid, maar slechts in afbeeldingen bestaand hert. Voor אַקּוֹ = ree, Deut. 14 : 5 A Voor יָעֵל, steenbok, Job 39 : 1.

Τράγος, ου, ὁ, de bok, de geitenbok, Gen. 30 : 35 = תַּיִשׁ, 31 : 1· = עַתּוּד, Hebr. 9 : 12, 13, 19, 10 : 4.

Τρακτευτής, οῦ, ὁ, tractator, onderhandelaar, beheerder, Basil. IV. 593 B.

Τρανός, ή, όν, = τρανής, doordringend, helder, klaar, Wijsh. 7:22,
):21, los van de tong; τρανὸς εἶναι voor רָנַן, jubelen, juichen, Jez. 35:6.

Τρανόω, -ώσω, duidelijk maken, onderscheiden, Philo I, 29, 23;
), 13.

Τράπεζα, ης, ἡ, volgens de Ouden verkorting van τετράπεζα (van τέτρα,
e op τετράγωνος en πέζα, zie op πέδη), de viervoetige tafel (vgl. τρίπεζα,
ıardoor een tafel op drie voeten of pooten wordt aangeduid), in 't alg.
: de tafel, a) waarop de spijzen staan aangericht, α) in gew. zin =
› eettafel, etensdisch, Mt. 15:27, Mk. 7:28, Lk. 16:21, 22:21;
ɩρατιθέναι τράπεζαν = mensam apponere = den disch bereiden, te
en voorzetten, Hand. 16:34; διακονεῖν τραπέζαις, Hand. 6:2, zie op
ιχονέω; metonym. en overdr. (evenals het Hebr. שֻׁלְחָן) = de maaltijd,
›t gastmaal, Lk. 22:30; met de bijgedachte aan weelderigheid en
velgerij, Rom. 11:9 (Ps. 69:23); β) τράπεζα Κυρίου = de tafel des
eeren, d. i. de Avondmaalsdisch, 1 Kor. 10:21, waar metonym. ge-
ıcht moet worden aan hetgeen op die tafel staat om gebruikt te wor-
en, en waar het daartegenovergestelde τράπεζα δαιμονίων insg. metonym.
ırstaan moet worden van de spijzen bij een heidensch offermaal; γ) ἡ
ιάπεζα = de tafel des Heeren in het heilige, waarop de toonbrooden
elegd werden (vgl. op πρόθεσις), Hebr. 9:2; b) = de wisseltafel, d. i.
e tafel waarmede de geldwisselaars zich op de markt, of ook wel in
ın van de voorhoven des tempels plaatsten, Mt. 21:12, Mk. 11:15,
oh. 2:15, vgl. op κερματιστής. Deze geldwisselaars dreven te gelijk
andel in geld, door dit tegen rente op te nemen en aan anderen in
ıen te geven, en vandaar dat τράπεζα ook voorkomt in de metonym.
eteekenis, waarin wij het woord bank plegen te gebruiken, b. v. in de
preekwijze: διδόναι τὸ ἀργύριον ἐπὶ (τὴν) τράπεζαν = zijn geld aan de
ank geven, in de bank zetten, om er renten van te trekken, Lk.
9:23.

Τραπεζίτης, ου, ὁ, de houder eener wisseltafel of bank, de bank-
ouder, bankier, Mt. 15:27.

Τραῦμα, ατος, τό, van τράω, ongebr. stamvorm van τιτράω, τιτραίνω
ι doorboor, τιτρώσκω ik verwond, en verwant met θραύω, de wonde, de
wetsuur, Gen. 4:23, Ex. 21:25, Lev. 13:31, Lk. 10:34. LXX = פֶּצַע.

Τραυματίας, ου, ὁ, gewond, de gewonde, de verslagene en alzoo
ıen. 34:27, Num. 19:16, 18, 23:24, 31:8.

Τραυματίζω, -ίσω, wonden, kwetsen, 1 Sam. 31:3, Hoogl. 5:7, Jez.
ı3:5, Ez. 28:10 (9), Lk. 20:12, Hand. 19:16.

Τραχηλιάζω, -άσω (τράχηλος), aanmatigend, trotsch, halsstarrig zijn,
ıob 15:25, Greg. Naz. III, 437. Eigenlijk van paarden, die den nek
ımhoog heffen.

Τραχηλίζω, -ίσω, eigenlijk den hals bij het slachten omdraaien of

ombuigen, om de ingewanden bloot te leggen en alzoo gelegenheid te geven om deze waar te nemen, doch vervolgens ook in 't algemeen = ontblooten, openen; in Passivo, Particip. Perf. *τετραχηλισμένος*, = open, bloot liggen. In overdracht. zin Hebr. 4 : 13.

Τράχηλος, *ου*, *ὁ*, de hals of nek, Mt. 18 : 6, Mk. 9 : 42; voorts in spreekwijzen als: *ἐπιπίπτειν ἐπὶ τὸν τράχηλόν τινος* = aan iemands hals vallen, Lk. 15 : 20, Hand. 20 : 37; *ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλόν τινος* = een juk op iemands hals leggen, d. i. overdr. hem aan zekere verplichtingen onderwerpen, Hand. 15 : 10, waar sprake is van zekere bepalingen der Mozaïsche wet, met name de besnijdenis; *ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τινὸς τὸν ἑαυτοῦ τράχηλον ὑποτιθέναι* = voor iemands leven zijnen hals (als tot waarborg) stellen, er voor wagen, d. i. voor iemands behoud zich aan dreigend lijfsgevaar blootstellen, Rom. 16 : 4.

Τραχύς, *εῖα*, *ύ*, ruw, hard, oneffen, van een dal, Deut. 21 : 4, van eenen weg, in tegenstelling van *λεῖος*, Lk. 3 : 5; *τραχεῖς τόποι* = steen- of rotsachtige plaatsen, van onderzeesche oneffenheden = klippen, Hand. 27 : 29.

Τραχωνῖτις, *ιδος*, *ἡ*, geogr. eigennaam van het tusschen Coelesyrië en Palestina gelegen landschap Trachonitis, om de steenachtigheid van zijnen bodem aldus genaamd, tegenwoordig Ledschâ. Het behoorde tot de tetrarchie van Filippus, Lk. 3 : 1, Jos. Ant. 16, 9, 3. Vgl. Riehm—Van Rhijn s. v.

Τρεῖς, *οἱ*, *αἱ*, *τρία*, *τά*, Genit. *τριῶν*, Dat. *τρισί*, Nomen cardinale, drie, Mt. 12 : 40, 13 : 33, 18 : 16, Lk. 4 : 25, 10 : 36 enz. Τρία τρία, drie aan drie, distributief, Oxyrrhynchus Papyri CXXI : 19, waar wij ἀνὰ τρία zouden verwachten. Vgl. uit het N. T. Mt. 20 : 9, Mk. 6 : 40.

Τρεῖς Ταβέρναι, *αἱ*, zie op Ταβέρναι.

Τρέμω, alleen gebr. in het Praesens en Impf., beven, sidderen, Gen. 4 : 12, 14, Mk. 5 : 33, Lk. 8 : 47, Hand. 9 : 6 (waar het echter met het geheele zindeel waartoe het behoort, als onecht moet beschouwd worden); bij wijze van Praedikaat door een Particip. gevolgd, waar ons taaleigen een Infinit. zou vereischen = schromen, huiveren, om iets te doen, 2 Petr. 2 : 10. Syn. *φοβέομαι*.

Τρέπω, Fut. *τρέψω*, Aor. 2 pass. *ἐτράπην*, draaien, wenden, keeren. pass. zich wenden, keeren, Ex. 17 : 13 = verslaan, Num. 14 : 45 = verslaan, 2 Kron. 30 : 11, Judith 15 : 3, Sir. 37 : 2, 39 : 27.

Τρέφω, *θρέψω*, Aor. 1. *ἔθρεψα*, Perf. *τέτροφα* en *τέτραφα*, Perf. pass. *τέθραμμαι*, eigenlijk dik, stijf of vast maken, bijzonder van vloeistoffen, stremmen, doch vervolgens gew. van kinderen, slaven, huisdieren enz. gebezigd = voeden, onderhouden, den kost geven, *τινά*, Mt. 6 : 26, 25 : 37, Lk. 12 : 24, Openb. 12 : 6, 14; metonymice wordt van een land in plaats van zijne bewoners, gezegd, dat het van een ander land gevoed

ırdt, d. i. vandaar zijne eerste levensbehoeften trekt, Hand. 12 : 20;
φειν τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν overdracht. = zijn hart voeden, volop geven,
t mesten, d. i. zijn zinnelijken lust bevredigen, Jak. 5 : 5; synekdoch.
n de μαστοί gezegd = voedsel geven aan een zuigeling, en dus
geveer = θηλάζω (zooals in den Rec. gelezen wordt) = zogen, Lk.
: 29; = opvoeden, groot brengen, Lk. 4 : 16.

Τρέχω, θρέξομαι (ook θρέξω), Aor. 2. ἔδραμον van den ongebr. stam-
rm δρέμω, waarvan ook het Fut. δραμοῦμαι, 1) = loopen, rennen,
in gew. en eigenl. zin, a) van menschen, die hunnen gang versnellen
ı ergens te komen, Mt. 27 : 48, Mk. 5 : 6, 15 : 36, Lk. 15 : 20, Joh.
: 2, 4; met Infinit. fin., Mt. 28 : 8; met ἐπί τι = ergens naar toe,
ι. 24 : 12; β) van dieren, b. v. van paarden die ten strijde rennen,
πόλεμον, Openb. 9 : 9; b) fig. van het woord Gods of de evangelie-
ediking, in den zin van zich snel verbreiden, 2 Thess. 3 : 1; 2) bijz.
et het oog op de wedstrijden der oudheid, inzonderheid de in Grieken-
nd vermaarde en druk bezochte Isthmische spelen = loopen, rennen,
w. in de renbaan, ἐν σταδίῳ, 1 Kor. 9 : 24, en in dien zin vaak door
aulus fig. of overdracht. gebezigd bij het gewagen van den strijd en
krachtsinspanning, waardoor de mensch het hem voorgestelde doel
acht te bereiken, Rom. 9 : 16; waardoor inzonderheid de dienstknecht
ın Jezus Christus zich van de hem aangewezen taak heeft te kwijten,
Kor. 9 : 26; hiertoe behooren spreekwijzen als: τρέχειν τὸν προκείμενον
γῶνα = den voorgestelden wedloop volbrengen, Hebr. 12 : 1; τρέχειν
καλῶς = goed (d. i. hard, vlug) loopen, goed op gang zijn, Gal. 5 : 7;
ς κενόν = te vergeefs loopen, d. i. zonder aan het beoogde doel te
omen, en dus zich vruchteloos inspannen, een vruchteloozen arbeid
errichten, Gal. 2 : 2, Fil. 2 : 16. LXX = רוּץ.

Τρῆμα, ατος, τό, van τράω, ongebr. stamvorm van τιτράω, τιτραίνω
ι boor of doorboor, het doorboorde, het gat, de opening; βελόνης =
et oog eener naald, Lk. 18 : 25.

Τριάζω, -άσω, in drie deelen verdeelen, Greg. Naz. III, 1074.

Τριάκοντα, οἱ, αἱ, τά, onverbuigb. Nomen cardinale, dertig, Mt.
3 : 8, 23, 26 : 15 enz.

Τριακόσιοι, αι, α, Gen. -ων, Nomen cardinale, van τριάκις = τρίς en
len uitgang -όσιοι, waardoor de honderdtallen worden aangeduid, drie-
ıonderd, Mk. 14 : 5, Joh. 12 : 5.

Τριακοστός, ή, όν, (שְׁלֹשִׁים), dertigste, 1 Kon. 16 : 23, 29 A, 2 Kon.
13 : 10.

Τριάς, άδος, ἡ, het getal drie, drieëenheid, Acta van Xanthippe en
Polyxena 21, Just. Apol. I, 13, 61, Orig. I, 150 en verder passim in
le Oud-Christelijke letterkunde.

Τρίβολος, ου, ὁ, = τριβελής (van τρεῖς en βέλος) driepuntig, drie-

tandig, substantive de driepunt, bijz. de ijzeren stekel aan den to.. der paarden, doch vervolgens ook de benaming eener stekelacht.. waterplant, en evenzoo van eene plant met hoekige, scherp gep.. bladeren, die op het land groeit, de distel, Gen. 3 : 18, Hoz. 10:.. Mt. 7 : 16, Hebr. 6 : 8.

Τρίβος, ου, ἡ (ook ὁ), van τρίβω, wrijven, afwrijven, slijten, van .. weg, die veel betreden en daardoor geëffend wordt, vandaar een .. betreden weg of pad, de groote weg, weg, Gen. 49 : 16, Richt. 5 : 6, .. Job 30 : 13, Mt. 3 : 3 en de parall. plaatsen (in een citaat uit Je.. 40 : 3 volgens de LXX).

Τρίβω, -ίψω, wrijven, banen, Num. 11 : 8, Spreuk. 15 : 19, J.. 38 : 21, Jer. 7 : 18.

Τριετής, ές, driejarig, 2 Kron. 31 : 16, Jez. 15 : 5.

Τριετία, ας, ἡ, van τριετής (van τρεῖς en τὸ ἔτος), driejarig, vanda.. = het Lat. triennium = een tijd van drie jaren; in antwoord op .. vraag hoelang? in Accusat. = drie jaar, drie jaren lang, Hand. 20:..

Τριετίζω, -ίσω, drie jaren oud zijn, Gen. 15 : 9, 1 Sam. 1 : 24.

Τριημερία, ας, ἡ, tijd van drie dagen, Am. 4 : 4.

Τρίζω, Fut. τρίσω en τρίξω, klanknabootsend woord (vgl. het L.. strido of strideo), in 't algemeen = een schel geluid geven, krake.. knarsen, krassen; τοὺς ὀδόντας = met de tanden knarsen, d. i. knars.. tanden, Mk. 9 : 18, κατά τινος, Ev. Nicod. c. 5.

Τρίκλινος, ον, met drie plaatsen om te eten of te slapen, vanda.. als subst. triclinium, spijskamer, Test. Abrah. A 80, 97, 98.

Τρικυμία, ας, ἡ, groote golf, overdr. 4 Makk. 7 : 2.

Τρίμηνος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van τρεῖς en ὁ μήν, driemaandsch, .. drie maanden, drie maanden oud; substantive ἡ τρίμηνος en τὸ τρίμην.. = een tijd van drie maanden, in antwoord op de vraag hoe lang? .. Accusat. = μῆνας τρεῖς (Ex. 2 : 2 LXX) = drie maanden, Hebr. 11:..

Τριοδῖτις, ιδος, ἡ, van τρίοδος, eene gemeene vrouw (σοβάς), Phil.. II, 266.

Τρίς, telwoord van τρεῖς, driemaal, Mt. 26 : 34, 75 en de par.. plaatsen, 2 Kor. 11 : 25, 12 : 8; ἐπὶ τρίς = tot driemaal toe, Ha.. 10 : 16, 11 : 10.

Τρισαλιτήριος, ον, driewerf, zeer verkeerd, boos, 2 Makk. 8 : 34, 15:..

Τρισκαιδέκατος, η, ον, dertiende, Gen. 14 : 4, 1 Kron. 24 : 13, 25:..

Τρισσεύω, -εύσω, driemaal, voor de derde maal doen, 1 Sam. 20:.. = שִׁלֵּשׁ, iets op den derden dag doen, 1 Sam. 20 : 20, iets voor .. derde maal doen, 1 Kon. 18 : 34.

Τρισσός, ἡ, όν, drievoudig. In de LXX voor שָׁלִישׁ, wagenstrijder.. soldaat en daar dus als subst. gebruikt, 1 Kon. 10 : 22, 2 Kon. 11:.. Ez. 23 : 15.

Τρισσόω, -ώσω, iets voor de derde maal doen, 1 Kon. 18 : 34.

Τριστάτης, ου, ὁ = שָׁלִישׁ, een krijgsman, die op een wagen strijdt.
.e mannen stonden op den wagen. De een streed, de ander be-
ermde hem met zijn schild en de derde mende de paarden, Ex. 14 : 7,
: 4, 2 Kon. 7 : 2, 17, 19.

Τρίστεγος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van τρεῖς en ἡ στέγη, het dak van een
s, doch ook van een tusschendak gezegd in den zin van verdieping,
ı drie verdiepingen, Jos. B. J. 5, 5, 5, Dion. Hal. 3, 68; τὸ τρίστε-
, scil. οἴκημα = de derde verdieping, Hand. 20 : 9, Gen. 6 : 16 Symm.
τριστέγη, Artem. Oneir. 4, 46.

Τρισχίλιοι, αι, α, drieduizend, Hand. 2 : 41.

Τριταῖος, α, ον, op den derden dag, 1 Sam. 9 : 20, 30 : 13.

Τρίτος, η, ον, a) = de, het derde, Mt. 22 : 26, Mk. 12 : 21, Lk.
: 12, 2 Kor. 12 : 2, Openb. 4 : 7 enz.; bij tijdsbepalingen, als: τρίτη
ι τῆς ἡμέρας, Mk. 15 : 25, Hand. 2 : 15; περὶ τὴν τρίτην ὥραν, Mt. 20 : 3;
ὸ τρίτης ὥρας τῆς νυκτός, Hand. 23 : 23; τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ of τῇ ἡμέρᾳ τῇ
τῃ = ten derden dage of op den derden dag, Mt. 16 : 21, 20 : 19 enz.,
deze spreekwijze kan ἡμέρᾳ ook ontbreken, wanneer uit het verband
noegzaam blijkt, dat de derde dag of de dag op dien van morgen
lgende bedoeld wordt, Lk. 13 : 32, Hand. 27 : 19; ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας,
. 27 : 64; over de uitdrukking τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, Lk.
: 21; ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ = in de derde (nacht-) wake, Lk. 12 : 38;
het Neutrum τρίτον staat α) substantive, τὸ τρίτον τινός = het derde
deelte van iets, Openb. 8 : 7, 8, 9 enz.; β) adverbialiter, in Accusat.,
tzij met het Art., τὸ τρίτον = ten derden male, Mk. 14 : 41, Joh.
: 17; of zonder Art., τρίτον, in dezelfde beteekenis, Lk. 23 : 22; met
n Pron. demonstrativ. verbonden, τοῦτο τρίτον of τρίτον τοῦτο = nu
itmaal) voor de derde maal, Joh. 21 : 14, 2 Kor. 12 : 14, 13 : 1; bij
leelingen, na een voorafgaand πρῶτον en δεύτερον = ten derde of in
derde plaats, 1 Kor. 12 : 28; γ) met een Praepositie geconstrueerd,
τρίτου = ten derden male of voor de derde maal, Mt. 26 : 44.

Τρίχαπτος, ον, uit haar gevlochten, geweven, het neutr. voor מְשִׁי,
de, Ez. 16 : 10, 13.

Τρίχινος, η, ον, van θρίξ, τριχός, van haar vervaardigd, haren, Ex.
; : 7, Zach. 13 : 4, b. v. σάκκος, Openb. 6 : 12.

Τριχόθεν, van drie kanten, Jos. B. J. 5, 6, 4.

Τρίχωμα, ατος, τό, haargroei, 1 Ezr. 8 : 71 B, Hoogl. 4 : 1, Ez.
ı : 17 = פְּאֵר, tulband, Dan. LXX 7 : 9.

Τριώνυμος, ον, met drie namen, Pseudo-Ignat. 921 C, Eus. VI,
)16 A.

Τριώροφος, ον, van drie verdiepingen, Gen. 9 : 16, 1 Kon. 6 : 8, Ez.
l : 7, Philo II, 143, 42, Jos. Ant. 13, 8, 2.

Τρομάζω, -άξω, sidderen, beven, Test. Abrah. A. 96, ἐτρόμαξεν.

Τρομέω, -ήσω, sidderen, beven, Esth. 5:9, 1 Makk. 2:24.

Τρόμος, ου, ὁ, van τρέμω, het sidderen of beven, de beving, rilling hetzij ten gevolge van physieke oorzaken, of (en zoo steeds in het N.T.) in moreelen zin als een gevolg van angst of schrik, Mk. 16:8. Zoo ook Ps. 2:11, 47 (48):6, 54 (55):5. Vaak is het verbonden met φόβος, waarvan het zich in dat geval echter onderscheidt als het opzien tegen de volbrenging eener taak, de bezorgdheid voor het welgelukken er van, van de vrees om daarin traag of nalatig bevonden te worden, 1 Kor. 2:3, 2 Kor. 7:15, Ef. 6:5, Fil. 2:12.

Τρόπαιον, ου, τό, zegeteeken, 2 Makk. 5:6, 15:6.

Τροπή, ῆς, ἡ, van τρέπω (Perf. 2. τέτροφα), ik keer of wend om, de wending, de omkeering of ommekeer, bijz. van het veranderde standpunt der zon aan den Westelijken rand des hemels (ἡλίου τροπαί), doch ook van de veranderingen in den stand der overige hemellichamen door hunne werkelijke of schijnbare omwenteling teweeg gebracht, in 't algemeen ook wel in den zin van verandering, Ex. 32:18 = חֲלוּשָׁה, Deut. 33:14, Job 38:33, Wijsh. 7:18. Jak. 1:17, τροπῆς ἀποσκίασμα, is niet gedacht aan de verandering in den stand der zon vooral aan den Westelijken rand van den hemel (dan ἡλίου τροπαί), want niet bepaald van de zon, maar van τὰ φῶτα is hier sprake. Bij τροπή is hier gedacht aan verandering in den stand der hemellichamen in 't algemeen, die eene verduistering (ἀποσκίασμα) voor de menschen ten gevolge hebben.

Τροπικῶς, bijw. figuurlijk, allegorisch, Philo I, 52, 24, Clem. A. II, 40, Hippol. 617, Orig. I, 989, 1085 C.

Τροπολογέω, -ήσω, allegorisch verklaren, Orig. I, 684, 692, 737 C.

Τροπολογία, ας, ἡ, tropologia, allegorische verklaring, Just. Tryph. 57, Orig. I, 857 C, 976 B.

Τρόπος, ου, ὁ, van τρέπω, eigenl. de wending of richting, doch vervolgens van personen gebezigd, ook de wending of richting, die iemand aan zijne woorden of daden pleegt te geven, en vandaar a) = de aard, het karakter, de gezindheid of wijze van doen, Hebr. 13:5, Didache 11:8 τοὺς τρόπους κυρίου ἔχειν; b) = de wijze of manier, waarop iets geschiedt, Gen. 26:29, Ex. 2:14, 13:11, 14:13, 40:15, Lev. 4: in spreekwijzen als: = ὃν τρόπον = op dezelfde wijze als, gelijkerwijs, Mt. 23:37, Lk. 13:34, Hand. 1:11, 7:28, 2 Tim. 3:8; in denzelfden zin en naar dezelfde Accusatief-constructie: τὸν ὅμοιον τρόπον, Jud. vs 7; καθ' ὃν τρόπον = op dezelfde manier of op gelijke wijze als: Hand. 15:11; = zoo of gelijk als, Hand. 27:25; κατὰ πάντα τρόπον = op allerlei wijze, in ieder opzicht, Rom. 3:2; κατὰ μηδένα τρόπον = op geenerlei wijze, 2 Thess. 2:3; παντὶ τρόπῳ = hoe dan ook, in alle

valle, Fil. 1:18; ἐν παντὶ τρόπῳ = op allerlei wijze, in alle opzichten, Thess. 3:16 (waar ook τόπῳ gelezen wordt).

Τροποφορέω, -ήσω, van τρόπος en φορέω, eene samenstelling van lateren d, iemand dragen of verdragen zooals hij is, zich schikken naar zijne woonte of wijze van doen, Deut. 1:31, Hand. 13:18, op welke aatsen echter ten onrechte τροφοφορέω gelezen wordt.

Τροπόω, -ώσω, ook in het Med. op de vlucht jagen, verslaan, Joz. . : 6, Richt. 4:23, 2 Sam. 8:1, 1 Makk. 5:44.

Τροφεύω, -εύσω, opvoeden, Ex. 2:7, Baruch 4:8.

Τροφή, ῆς, ἡ, van τρέφω (Perf. τέτροφα), eig. de voeding, vervolgens ook = het voedsel, de spijze of kost, Mt. 3:4, 6:25, Hand. :46, 9:19, Jak. 2:15 enz.; in plurali, τροφαί = voedingsmiddelen, oviand of teerkost, Joh. 4:8; overdr. van de leer der waarheid als edsel voor den geest, Hebr. 5:12, 14. LXX voor לֶחֶם, אֹכֶל, מָזוֹן.

Τρόφιμος, ου, ὁ, Grieksche eigenn. Trophimus (etymolog. = pleeg- voedsterzoon); zoo heette een vriend en medearbeider van Paulus, t Efeze geboortig en van heidensche afkomst, Hand. 20:4, 21:29, Tim. 4:20.

Τροφός, οῦ, ὁ, van τρέφω (Perf. τέτροφα), de verzorger of opvoeder, ἰκνων, gewoonlijk als femin. ἡ τροφός = de voedster, verzorgster, zoog- er, 1 Thess. 2:7. LXX voor מֵינֶקֶת, Gen. 35:8, 2 Kon. 11:2, Jez. 9:23.

Τροφοφορέω, -ήσω, van τροφοφόρος of -ης, als voedster grootbrengend f die voedsel brengt, en vandaar in 't algemeen = verzorgen, onder- ouden, voeden, 2 Makk. 7:27 van het dragen in den schoot.

Τροχιά, ᾶς, ἡ, eig. het spoor door het rad of wiel van een wagen emaakt, d. i. het wagenspoor, doch vervolgens ook in ruimeren zin = et spoor, dat iemand zich baant of betreedt. Fig. Spreuk. 2:15, :11, 26, 27, 5:6, 21, Hebr. 12:13, waar over den daar aanwezigen exameter vgl. Blass' Gramm. S. 291.

Τροχός, οῦ, ὁ, van τρέχω, eig. dat wat loopt of omloopt, en vandaar = het rad of wiel, 2 Sam. 24:22, 1 Kon. 7:30, 32. Voor גַּלְגַּל, ervelwind, Ps. 76 (77):19, het door den wervelwind rondgedrevene af of stof, 82 (83):14. Jak. 3:6, waar de fig. uitdrukking: ὁ τροχὸς ῆς γενέσεως volgens sommigen moet worden opgevat in den zin van evensloop, volgens anderen in dien van levenskring, d. i. iemands mgeving, terwijl anderen weder tot andere verklaringen de toevlucht nemen. Ook zijn er, die gemeend hebben, dat het woord als paroxy- onon moet geschreven worden (τρόχος), waardoor het de beteekenis verkrijgt van loop, kringloop, loopbaan. Zoo o. a. Spitta (Comm. Jak. 1896, S. 100), die verklaart, dat de gansche loopbaan des levens door de tong wordt in brand gestoken evenals draken met vurige tongen

alles verzengen door den gloeienden adem van hunnen mond. Hij v.. gelijkt met Hilgenfeld (Hist. krit. Einl. 1875, S. 539) de geschriften d.. Orphische wijsbegeerte, „wo man unter κύκλος oder τρ. γενέσεως de.. Kreislauf der Seelen in immer neuen Lebensläufen versteht, den m.. nur durch die mystischen Weihen verändern kann." Deze verklari.. past niet in het verband. Men accentueere τροχός en verklare het do.. Peripherie, omtrek, terwijl γένεσις Jak. 3 : 6 = bestaan (niet geboorte). De tong is de as; het bestaan, de wandel der menschen is het r.. dat door de as bewogen en in vlammen gezet wordt. Vgl. Beyschla.. Comm. t. d. pl. 1888, S. 168.

Τρυβλίον, ίου, τό, een Diminutivum wat den vorm (niet wat de be.. teekenis) betreft, de schaal of schotel, Ex. 25 : 28 (29), 38 : 12 (37 : 16), Mt. 26 : 23, Mk. 14 : 20.

Τρυγάω, -ήσω, van ἡ τρύγη, de oogst (in den zin van: de rijpe vrucht, en: het inzamelen daarvan), bijz. de wijnoogst = rijpe vruchten lezen, oogsten, inzamelen, bijz. wijnoogst houden, met Accusat. van de vrucht, die men leest, Deut. 24 : 21, Richt. 9 : 27, Openb. 14 : 18, of v.. den boom, waarvan men de vruchten afplukt, Openb. 14 : 19; .. τινος, Lk. 6 : 44.

Τρυγητής, οῦ, ὁ, hij die oogst, inzamelt, Sir. 30 : 25 (33 : 16). Obadja 1 : 5 van den wijnoogst.

Τρύγητος, ου, ὁ, ook τρυγητός geschreven, het inzamelen, de oogst, vooral van den wijnoogst, Lev. 26 : 5, Richt. 8 : 2, 1 Sam. 8 : 12, 13 : 21 D, Micha 7 : 1.

Τρυγία, ας, ἡ, = τρύξ, a) jonge, ongegiste wijn met de moer, b) de moer zelve, Athan. I, 577 C.

Τρυγίας, ου, ὁ, troebele wijn, Ps. 74 (75) : 9.

Τρυγών, όνος, ἡ, van τρύζω (verwant met τρίζω), kirren, koeren, gelijk de tortelduiven doen, vandaar = de tortelduif, Gen. 15 : 9, Le.. 1 : 14, 5 : 7, 11, 12 : 6, Lk. 2 : 24, Acta Thomae 58 : 13.

Τρῦμα, ατος, τό = ἡ τρύμη en evenals dit van τρύω, ik wrijf, sl.. af, vandaar de opening, het gat, vooral door slijping of wrijving ont.. staan, doch ook in ruimeren zin, b. v. ῥαφίδος = het oog eener naald. Als Variant van τρύπημα, Mt. 19 : 24.

Τρυμαλιά, ᾶς, ἡ = ἡ τρύμη, van τρύω, de opening, het gat, ῥαφ.. = het oog eener naald, Mk. 10 : 25, Lk. 18 : 25, op welke laatste plaats echter ook τρῆμα gelezen wordt.

Τρυπάω, -ήσω, boren, doorboren, Ex. 21 : 6, Deut. 15 : 17, Job 40 : 21 (2..

Τρύπημα, ατος, τό, van τρυπάω, boren, doorboren, vandaar het doorboorde, het boorgat, of in ruimeren zin = de opening, het gat, ῥαφίδος = het oog eener naald, Mt. 19 : 24, waar echter ook τρῆμα, τρῦμα of τρυμαλιά gelezen wordt.

Τρυτάνη, ης, ἡ, a) het tongetje in de weegschaal, b) weegschaal, cta Thom. 4:7, 14:17.

Τρύφαινα, ης, ἡ, Grieksche eigenn. Tryphena; zoo heette eene geovige vrouw te Rome, door Paulus met lof vermeld, Rom. 16:12.

Τρυφάω, -ήσω, een weekelijk, verwijfd leven leiden, in weelde leven, eh. 9:25, Sir. 14:4, Jez. 66:11, Jak. 5:5.

Τρυφερός, ά, όν, weelderig, verwijfd, Deut. 28:54, 56, Micha :16, Jez. 47:1. Zacht, zachtmoedig, van den Heiligen Geest, Herm. and. 5, 1, 3; 2, 6.

Τρυφή, ῆς, ἡ, van θρύπτω (Aor. 2 pass. ἐτρύφην), ik maak week, icht, overdr. ik maak zwak, weekelijk, en vandaar = de weekelijkeid, verwijfdheid, weelde of weelderigheid, Gen. 2:15, 3:23, 24 (op eze drie plaatsen uit Genesis = עֵדֶן, Eden), 49:20, Ps. 35 (36): 8, 38 (139): 11, Lk. 7:25, 2 Petr. 2:13 (op welke laatste plaats in K :φή gelezen wordt).

Τρυφητικός, ή, όν, zwelgend, weelderig, Clem. A. I, 593, 529, ἐσθής.

Τρυφῶσα, ης, ἡ, Grieksche vrouwennaam Tryphosa, naast dien van ryphena Rom. 16:12 vermeld.

Τρύχω, -ξω, opwrijven, verteeren, verwoesten, afmatten, kwellen, Vijsh. 11:11, 14:15.

Τρῳάς, άδος, ἡ, geogr. eigenn. Troas. Zoo heette eene havenstad in Klein-Phrygië aan de Aegeïsche Zee, iets ten Z. van den mond van en Hellespont, door de Ouden gewoonlijk Alexandria Troas geheeten. eizer Augustus verhief de stad tot eene „colonia juris Italici." Hand. 6:8, 11, 20:5, 6, 2 Kor. 2:12, 2 Tim. 4:13. Vgl. over het artikel ij Τρ. Blass' Gr. S. 149 en over de stad zelve Riehm—Van Rhijn t. d. pl.

Τρώγλη, ης, ἡ, gat, holte, hol, 1 Sam. 14:11, 2 Kon. 12:9 (10), ob 30:6, Jez. 2:19, 21, 7:19, 11:8.

Τρωγύλλιον, ίου, τό, geogr. eigennaam Trogyllium. Zoo heette een oorgebergte op de Ionische kust, waarmede tegenover het eiland Samos et gebergte Mykale in de Aegeïsche Zee uitloopt, Hand. 20:15 volgens HLP. Onjuist is de opgaaf van sommige lexicografen, dat Trogyllium ene stad was. Strabo 14, 636 Τρωγίλιον ἄκρα. Vgl. ook Ptolem. , 2, ed. G. Mercator, 1605, p. 118 Τρωγύλιον ἄκρον.

Τρώγω, τρώξομαι, Aor. 1. ἔτρωξα, eigenl. knagen, kraken, kauwen, ijten, van harde spijzen, die men eerst met de tanden breken moet, och vervolgens ook in ruimeren zin = eten, absolute, Mt. 24:38, vaar over de verbinding met πίνω zie op dit woord; met Accusat. van ietgeen men eet, Barn. 7:8 τοὺς βλαστούς, de twijgen of uitspruitsels, Joh. 13:18, waar τρώγειν μετά τινος τὸν ἄρτον = zijn brood met iemand eten, iemands vertrouwde vriend zijn; in symbolischen zin van het ichaam des Heeren, Joh. 6:54, 56, 57, 58.

Τυγχάνω, verwant met τεύχω, waaraan het ook zijne tijden ontleent, en dat in Passivo de beteekenis heeft van door het lot of de omstandigheden tot iets gemaakt, bescheiden of voorbestemd zijn, Fut. τεύξομαι, Aor. 2. ἔτυχον, Perf. τέτευχα, maar ook τετύχηκα, eigenl. = treffen, raken, in den zin van zeker punt bereiken, ergens nederkomen, bijv. van pijlen of werpspiesen gezegd, die een voorgesteld doel meer of minder juist treffen (doch altoos ergens treffen, en daarom tegenovergesteld aan ἁμαρτάνω missen, afdwalen); overdracht. **a)** = deelachtig worden, erlangen, verkrijgen, bekomen, verwerven, meest van hetgeen men bij geluk en zonder eigen toedoen in zijn bezit krijgt, in het N. T. steeds met den Genitiv. van de zaak, die men verwerft, Lk. 20 : 35, Hand. 26 : 22, 27 : 3, 2 Tim. 2 : 10, Hebr. 8 : 6, 11 : 35; eene enkele maal in Praes. in den zin van: in het bezit gesteld worden, zich in het genot gesteld zien van, Hand. 24 : 2; **b)** intransit. = treffen, voorkomen, toevalligerwijze gebeuren of plaats hebben; het Particip. Aor. τυχών, οῦσα, ὄν = de eerste de beste, die iemand voorkomt, die zich door niets bijzonders onderscheidt, een zeer gewoon mensch; ook van zaken, die niets buitengewoons hebben, ieder oogenblik kunnen voorkomen, en vandaar met de negatie, bij wijze van Litotes, van iets dat meer dan gewoon, niet alledaagsch is, 3 Makk. 3 : 7, Hand. 19 : 11, 28 : 2; het Neutrum τυχόν als Accusat. absolutus adverbialiter (vgl. Blass Gr. S. 247) = als het zoo treft of uitkomt, mogelijk wel, 1 Kor. 16 : 6; εἰ τύχοι eigenl. = als het zoo mag treffen, doch dan ook = als men wil, als het zoo valt, laat het zijn, van iets min of meer toevalligs, indien het mocht plaats hebben, 1 Kor. 15 : 37; van iets min of meer onzekers, hoe het dan ook zijn moge, 1 Kor. 14 : 10 (waar τοσαῦτα εἰ τύχοι (als εἰ τύχοι daar echt is) κτέ. zooveel is als: laat er nog zooveel soorten van talen zijn); **c)** daar in τυγχάνω het begrip ligt opgesloten van iets, dat door een toevallig beloop van zaken zoo treft, wordt het niet zelden met het Particip. van een ander Verbum verbonden, om daarmede het denkbeeld te vereenigen, dat wij door: toevalligerwijze, daar juist, of iets dergelijks plegen uit te drukken, b. v. τυγχάνω ὤν, τυγχάνω λέγων τινί = het treft juist dat ik (er) ben, ik spreek toevallig tot iemand (dien ik niet ken); vaak, echter, treedt dat begrip van iets toevalligs geheel op den achtergrond en ontbreekt ook het hier bedoelde Particip., inzonderheid dat van het Verbum substantiv., welks plaats τυγχάνω somwijlen vervangt, gelijk b. v. het geval is Lk. 10 : 30 (volgens ACXΓ enz.) met de uitdrukking ἀπῆλθον ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα = zij gingen weg en lieten hem voor half dood (of half dood als hij was) liggen.

Τυλόω, -ώσω, tot eelt doen verharden, pass. eelt krijgen, Deut. 8 : 4 voor בָּצֵק, het doorloopen van de voeten.

Τυμπανίζω, -ίσω, van τὸ τύμπανον = τύπανον (van τύπτω), eig.

ort van muziekinstrument, vooral bij den eeredienst van Cybele in bruik, de pauk of keteltrom, en vandaar = dit instrument bespelen, pauken slaan; τύμπανον werd echter ook gebezigd tot aanduiding van ker marteltuig, bestaande in een krom gebogen hout, dat over des etelings hals gespannen werd om hem voorover te trekken, opdat in ze gebogen houding de stok- of geeselslagen hem te feller treffen uden. In het latere spraakgebruik schijnt τύμπανον ook gebezigd te n van het werktuig zelf, waarmede de slagen werden toegebracht. andaar dat τυμπανίζω ook de beteekenis heeft van met roeden slaan, eselen, en het is daarin dat het voorkomt op de eenige plaats van t N. T., Hebr. 11:35. Verbonden met ἀνασκολοπίζεσθαι, Lucian. Jup. ag. 19. Slaan, trommelen op, nl. op de deuren, 1 Sam. 21:13 (14).

Τύμπανον, ου, τό, pauk, keteltrom, (תֹּף), Gen. 31:27, Ex. 15:20, cht. 11:34, 1 Sam. 10:5. — Folterwerktuig, 2 Makk. 6:19.

Τυπικῶς, Adverb. van τυπικός (en dit van ὁ τύπος) naar een beeld voorbeeld gemaakt, en vandaar = bij wijze van voorbeeld, ten orbeeld, 1 Kor. 10:11, waar ook τύποι gelezen wordt.

Τύπος *, ου, ὁ, 1) de slag. 2) a) de indruk van den slag, spoor, h. 20:25 τ. τῶν ἥλων, parall. τόπος τῶν ἥλ. Meermalen in het gewone rieksch τ. τῶν ὀδόντων, τῶν πληγῶν enz. Verder wordt het gebruikt van n stempel van munten, van schriftteekens, gehouwen beeldwerk, vgl. l. 9, 10 γραφαὶ καὶ τύποι, schilder- en beeldhouwwerk; bij Isocr. 204, duidt τύποι beide soorten aan. Meermalen = zuil, beeld, Anth. 12, , 2 μορφᾶς κωφὸς τύπος. Hdt. 2, 86: ξύλινος τύπος ἀνθρωποειδής. Zoo and. 7:43 τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς. Am. 5:26 = צֶ. Vgl. κύριοι τύπος θεοῦ, Barn. 19:7, Didache 4:11. Verder in 't almeen c) beeld, vorm, steeds met opgaaf van het voorwerp, b. v. ὄφεος πον ἀλλάσσειν Eur. Bacch. 1332, Diod. 1, 24, Ἰὼ εἰς βοὸς τύπον μεταηθεῖσαν. Hier ligt de beteekenis voorbeeld zeer voor de hand. Vgl. lat. Rep 3, 396 D αὐτὸν ἐκμάττειν τε καὶ ἐνιστάναι εἰς τοὺς κακιόνων τύπους. , 383 b τοὺς τύπους τούτους ξυγχωρῶ καὶ ὡς νόμοις ἂν χρῴμην, hoewel het et juist deze beteekenis heeft, vgl. 2, 383 a: τοῦτον δεύτερον τύπον εἶναι ᾧ δεῖ περὶ θεῶν καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν; maar verklaarbaar is, hoe het oord in het Nieuw-Testamentisch Grieksch in de beteekenis voorbeeld an overgaan, die het daarin behalve op weinige plaatsen steeds heeft. Thess. 3:9 ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. 1 Tim. :12, Tit. 2:7, 1 Thess. 1:7, Fil. 3:17, 1 Petr. 5:3, Hand. 7:44 οιῆσαι τὴν σκηνὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑωράκει. Hebr. 8:5, overeenkomstig xod. 25:40 = תַּבְנִית. (Dit behalve Am. 5:26 = צֶלֶם de beide eenige laatsen van de LXX). 4 Makk. 6:19 καὶ αὐτοὶ μὲν ἡμεῖς γενοίμεθα τοῖς οις ἀσεβείας τύπος, ἵνα παράδειγμα γενώμεθα τῆς μιαροφαγίας. Πρωτότυπος eteekent: het origineel. Ἀντίτυπος vinden wij in de beteekenis: copie. —

Voor de hand ligt het gebruik van het woord voor een voorspelle… voorbeeld, d. i. van een beeld, waaraan het eigen is, voorbeeld te z… Zoo Rom. 5 : 14 van Adam: ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. 1 Kor. 10 : 6 … Vgl. Phil. De opif. mund. 36 C, ἐστὶ δὲ ταῦτα — δείγματα τύπ… ἀλληγορίαν καλούντων. Cyrill. Alex. ad Amos VI, p. 315 (v. Suiceri Thes. … ὁ τύπος οὐκ ἀλήθεια, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας εἰσφέρει.

Aan de beteekenis beeld, vorm, sluit zich c) het gebruik van h… woord aan ter benaming van de schets, het ontwerp van een geschr… evenals ter aanduiding van den algemeenen, globalen inhoud van e… boek, eenen brief, enz. Arist. Eth. 2, 2 ὁ λόγος τύπῳ καὶ οὐκ ἀκ… λέγεται. 3 Makk. 3 : 30 ὁ μὲν τῆς ἐπιστολῆς τύπος οὕτως ἐγέγραπτο. (An… τρόπος 1 Makk. 15 : 2, 11 : 29). Zoo Hand. 23 : 25 ἐπιστολὴν περιέχου… τὸν τύπον τοῦτον. Dat τύπος διδαχῆς Rom. 6 : 17 zich hier aansluit = leervorm, is niet waarschijnlijk, daar het in deze beteekenis den globale… inhoud aanduidt. Evenmin is waarschijnlijk, dat Paulus den hem eigen… aardigen leervorm in tegenstelling van het tegenover hem staande Jo… daïsme en anti-Paulinisme bedoeld heeft, want juist daarmeê heeft … Rom. 6 allerminst te maken. Eer zou men aan τύπος in de beteek… voorschrift, verordening, decretum kunnen denken, Polyb. 22, 7, 9 … een senaatsbesluit = δόντες τοὺς τύπους τούτους ὑπὲρ τῆς ὅλης διοική… Zoo ook in het kerkelijke en Byzantijnsche Grieksch βασιλικοί τε … κανονικοὶ τύποι Conc. Chalc. act. 13, vgl. Ducange. Dan is het in … leer vervatte voorschrift als eene macht gedacht, waaraan de lezer… overgegeven zijn (zoo altijd bij παραδιδόναι εἰς). Neemt men dit niet a… dan blijft nog over, τύπος in de beteekenis voorbeeld te nemen, ter… dan εἰς ὃν παρεδόθητε eene niet gelukkige uitdrukking zou zijn, dat h… in de leer gegeven of bestaande voorbeeld door de lezers moet gevolg… of weergegeven worden.

'Αντίτυπος *, ον, a) eig. wat een' weerslag geeft, wat weerkaatst, b. … τύπος ἀντίτυπος = hamer en aanbeeld; μάχη ἀντίτυπος van een … twijfelachtig, heet gevecht, Xen. Ag. 6, 2. Vandaar = weerstan… biedend, hardnekkig, Esth. 3 : 13. Verder b) = nagevolgd, gelijk… soortig; τὸ ἀντίτυπον, copie, Hesych. ἴσος, ὅμοιος. Pol. 6, 31, 8 ἀντιτ… τίθεμαι τινί = aan iemand gelijk. Wanneer het van τύπος verschil… duidt τύπος aan het voorbeeld, ἀντίτυπος het nagebootste, zoodat … tegenover ἀντίτυπος op het oorspronkelijke wijst. Zoo vooral in h… kerkelijke Grieksch, b. v. Apophth. patr. in Cotelerii Monum. 1, 421 … οὐκ ἔστι φύσει ὁ ἄρτος ὃν λαμβάνομεν σῶμα Χυ, ἀλλ' ἀντίτυπον. Greg… Naz. Or. 28 p. 509 B, 'Αβραὰμ θύει θυσίαν ξένην καὶ τῆς μεγάλης ἀντί… τυπον, zoodat derhalve op deze laatste plaats het antitype datgene aa… duidt wat wij anders τύπος plegen te noemen, waarom ook Salmas… elk wezenlijk verschil tusschen τύπος en ἀντίτυπος ontkent. Zie Suic…

es. s. v. Daar *τύπος κ. ε.* het voorbeeld aanduidt, wordt *ἀντίτυπος* niet artegenover, maar tegenover het *ἀρχέτυπος* geplaatst. Gregorius Naz. tzegt aan de koperen slang het karakter van *τύπος* en handhaaft alleen t van *ἀντίτυπος*, Or. 42, p. 692 *ὁ χαλκοῦς ὄφις κρεμᾶται μὲν κατὰ τῶν ενόντων ὄφεων, οὐχ ὡς τύπος δὲ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος, ἀλλ' ὡς ἀντίτος.* In deze beteekenis staat het Hebr. 9 : 24 *ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν*, l. Const. Ap. 4, 14 *τὰ ἀντίτυπα μυστήρια τοῦ σώματος καὶ αἵματος Χυ.* echts zelden duidt het aan c) wat met het voorbeeld, het type overnstemt, wat door het voorbeeld afgebeeld is, zooals Caesar. Quaest. . p. 208 (bij Suicerus) *πᾶσι τοῖς ὁπωσοῦν παιδείας μετειληφόσι δῆλον, τίτυπον τῆς περιτομῆς ὑπάρχειν τὸ σωτήριον βάπτισμα*, terwijl Cyrill. Hieros. tech. 2 den doop *ἀντίτυπον τῶν τοῦ Χυ παθημάτων* noemt. Komt *ἀντίτος* overeen met *τύπος*, dan wordt *τύπος* als het oorspronkelijk beeld schouwd; en daar aan het *τύπος κ. ε.* eigen is wat Cyrill van Alex. Am. 6 (p. 315) zegt: *ὁ τύπος οὐκ ἀλήθεια, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον τῆς ηθείας εἰσφέρει*, laat zich het zeldzaam gebruik van *ἀντίτυπος* verren in den zin, waarin wij van type en antitype spreken. Men kan agen, of 1 Petr. 3 : 21 het water van den zondvloed als een voorellend voorbeeld van den doop opgevat wordt, of dat bij den doop t water op soortgelijke wijze als reddingsmiddel voorkomt, als bij den ndvloed, waarvoor ook de vorm van den zin getuigt, nl. het *ὃ καὶ ᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα.* Niet een voorspellend voorbeeld is t tegen zijne eigenlijke bestemming tot een reddingsmiddel geworden ter van den zondvloed, maar de doop is eene afbeelding daarvan.

Τυπόω, *-ώσω*, indrukken, Philo I, 326, *τὸν κηρόν*, het was; aanwijzen, Acta n Xanthippe en Polyxena 17. Bepalen, beslissen, voorschrijven, Athan. , 1177 *τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγινώσκεσθαι.* Basil. IV, 669 C.

Τύπτω, *-ψω*, slaan, slagen (vooral stokslagen) geven, a) in eig. zin, *νά* = iemand, zonder aanduiding waar, Mt. 24 : 49, Lk. 12 : 45, and. 18 : 17, 21 : 32; in Passivo, Hand. 23 : 3; om een bepaald lichaamsel uit te drukken dat geslagen wordt, plaatst men dit óf in Accusat. et Genit van den persoon, Mk. 15 : 19, Lk. 22 : 64, 23 : 48, Hand. 23 : 2; de betrekking waarop wordt, met behoud van denzelfden Genitiv., door ne Praepositie aangewezen, b. v. *εἰς τι τινός*, Lk. 18 : 13 volgens A Γ Δ Λ; de persoon wordt in Accusat. gezet en het bedoelde lichaamsdeel rkrijgt eene Praep., *τινὰ ἐπί τι*, Lk. 6 : 29; het werktuig, waarmede slagen wordt, staat in Dativo, Mk. 15 : 19; b) oneig. en overdracht. n God gebezigd = treffen, d. i. Zijne straffende of wrekende hand oen gevoelen, Ex. 8 : 2, 2 Sam. 24 : 17, Ezech. 7 : 9, 2 Makk. 3 : 39, and. 23 : 3; *τὴν συνείδησίν τινος* = iemands geweten kwetsen, beleedigen, Kor. 8 : 12, vgl. *ἵνα τί τύπτει σε ἡ καρδία σου*; 1 Sam. 1 : 8 en *Καμβύσεα τύψε ἡ ἀληθηΐη τῶν λόγων*, Hrdt. 3, 64. LXX vaak = נָכָה Hiphil.

Τύπωσις, εως, ἡ, indruk, Philo I, 55, 24, Clem. A. II, 589.

Τυραννεῖον, ου, τό, het huis van een tyran, Jos. B. J. 4, 3, 7.

Τυραννίς, ίδος, ἡ, heerschappij, Wijsh. 14 : 21, Sir. 47 : 21, 4 Makk. 1 : 11.

Τύραννος, ου, ὁ, heer, gebieder, heerscher, Job 2 : 11, 42 : 18, Spreuk. 8 : 16, Wijsh. 6 : 9, 21, 8 : 15, 12 : 14, 14 : 16.

Τύραννος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Tyrannus. Zoo heette ee[n] leeraar te Efeze, in wiens school of gehoorzaal Paulus met de ge[lo]vigen dier stad vergaderde, nadat hij zijne prediking in de synage[ge] had moeten staken. Men houdt hem veelal voor een heiden, wi[en]s beroep het was, als sophist de wijsbegeerte te onderwijzen. Sommig[en] meenen, dat hij ook wel een Joodsch Rabbi geweest kan zijn. In e[l]k geval wettigt zijne jegens Paulus betoonde welwillendheid het vermoeden, dat hij gunstig gestemd was voor de zaak van het evangelie, Hand. 19 : 9.

Τυρβάζω, -άσω, van ἡ τύρβη (het Lat. turba, waarvan het werkwoord turbare) de verwarring, wanorde, drukte, het gewoel, vandaar = in [de] war brengen, door elkander halen, τὸν πηλόν, Aristoph. Vesp. 257. [In] Medio τυρβάζομαι = veel omhaal of drukte maken, zich vermoeien, zwoegen, tobben, περί τι = over eene zaak, Lk. 10 : 41, waar in ℵBCDL θορυβάζομαι gelezen wordt. Dezelfde constructie Aristoph. Pax, 1007.

Τυρεύω, -εύσω, eig. kaas maken, samenspannen, beramen, Philo II, 66, 14, ed. Mangey τυρευθεῖσα ἐπιβουλή.

Τύριος, ου, ὁ, de Tyriër, de burger of inwoner van Tyrus, Hand. 12 : 20.

Τύρος, ου, ἡ, geogr. eigennaam Tyrus (Hebr. צוֹר of צֹר, van het Aram. טור = het Hebr. צוּר = petra, de rots). Zoo heette eene be[-] roemde zee- en handelsstad van Fenicië, de mededingster van Sidon, waarvan het op een afstand van 200 stadiën (ongeveer 6³/₄ uur gaans) verwijderd was. De geschiedenis van Tyrus laat zich verdeelen in [die] van Oud- en Nieuw-Tyrus. De oude stad was op een landtong ge[-] bouwd; de nieuwe (na de 13 jaar lang voortgezette belegering en eindelijk gevolgde inneming der eerste door Nebukadnezar) op een daartegenover gelegen eiland, dat sedert door een aarden dam met den vasten wal verbonden werd. Het is op dit eiland, dat tegenwoordig nog een ar[m]moedig stadje, Soer genaamd, de plaats aanwijst waar eens het trotsche Tyrus gestaan heeft In het O. T. wordt van Tyrus zeer vaak gewag gemaakt, echter niet in den Pentateuch. In het N. T. vinden wij het vermeld Mt. 11 : 21, 22, 15 : 21, Mk. 3 : 8, 7 : 24, 31, Lk. 6 : 17, 10 : 13, 40, Hand. 21 : 3, 7. Vgl. Riehm—Van Rhijn t. d. pl.

Τυρός, οῦ, ὁ, kaas, Job 10 : 10.

Τυρόω, -ώσω, tot kaas maken, pass. stremmen, Job 10 : 10, Ps. 118 (119) : 70. Τετυρωμένος, גַּבְנֹן, bultig, met vele toppen, Ps. 67 (68) : 15, 16.

Τυφλός, ή, όν, waarschijnlijk afgekort uit τυφελός en af te leiden ı τύφω, en dus oorspronkelijk zooveel als door rook of damp vernkerd, beneveld, doch vervolgens = blind a) in eigenl. zin, Mt. : 22, 15 : 30, 31, 21 : 14, Joh. 9 : 1 enz., Hand. 13 : 11; substantive φλός = een blinde, Mt. 9 : 27, 11 : 5, Mk. 8 : 22, Lk. 18 : 35, Joh. : 21; ὁ τυφλός = de blinde, Mk. 10 : 46, 49, 51, Joh. 11 : 37; b) fig. overdracht. van hen wier oogen nog voor de waarheid gesloten zijn, zij omdat zij deze nog niet leerden verstaan, Mt. 11 : 5, Lk. 4 : 18, 22, Joh. 9 : 41, of omdat het hun aan de vereischte vatbaarheid or hare erkenning ontbreekt, Mt. 15 : 14, 23 : 16, Joh. 9 : 39, 40, m. 2 : 19, 2 Petr. 1 : 9, Openb. 3 : 17. LXX = עִוֵּר.

Τυφλόω, -ώσω, blind maken, verblinden, overdracht. van 's menschen estelijk oog, zijn geestelijk zintuig (ὀφθαλμούς, νοήματα), tengevolge arvan hij de waarheid niet meer zien noch van de leugen onderscheiden n, Joh. 12 : 40, 2 Kor. 4 : 4, 1 Joh. 2 : 11.

Τυφλώσσω, -ώττω, -ώσω, blind zijn, Just. Apol. 1, 3.

Τῦφος, ου, ὁ, rook, damp, hoovaardij, inbeelding en alzoo 3 Makk. 18. Ook τὸ τῦφος, overdr. 1 Clem. 13, Hippol. Haer. 400, 8.

Τυφόω, -ώσω, van ὁ τῦφος de rook, damp, nevel, dus eigenl. in ok of damp hullen, benevelen. Het woord wordt echter alleen gezigd in den overdracht. zin van bewierooken, benevelen, trotsch of el maken, en vandaar in passivo, Perf. τετύφωμαι (bij de klassieken een in dit tempus), Aor. ἐτυφώθην = opgeblazen, verwaand, dwaas ijdel zijn, 1 Tim. 3 : 6, 6 : 4, 2 Tim. 3 : 4.

Τύφω, Fut. θύψω, van ὁ τῦφος, berooken, rook maken; in passivo φομαι = rooken, smeulen, b. v. van de nog niet geheel uitgedoofde slechts flauw brandende pit eener lamp, Mt. 12 : 20 (in een citaat : Jez. 42 : 3, waar het woord, hier door τυφόμενον weergegeven, in de XX door καπνιζόμενον vertaald wordt).

Τυφωνικός, ή, όν, van ὁ τυφῶν, of ὁ τυφώς, den wervelwind, dwarrelnd, windhoos, vandaar ἄνεμος τυφωνικός, van een wind gezegd, die et zulke verschijnselen gepaard gaat = een orkaan of stormwind, and. 27 : 14.

Τύχη, ης, ἡ, toeval, lot, geluk, ongeluk, Gen. 30 : 11 = ἐν τύχῃ : בְּגָד, met geluk of zegen; Jez. 65 : 11 = מְנִי, lot, een afgod, welken ballingen in Babel naast Gad, den geluksgod, vereerden en waaraan lectisternia brachten; 2 Makk. 7 : 37, lot, leven, naast σῶμα προδίδωμι.

Τύχικος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Tychicus. Zoo heette een edearbeider van Paulus, door dezen om zijne trouw zeer geliefd en waardeerd, Hand. 20 : 4, Ef. 6 : 21, Kol. 4 : 7, 2 Tim. 4 : 12, Tit. 3 : 12.

Υ.

Ὕαινα, ης, ἡ, hyena, Sir. 13 : 18, Jer. 12 : 9 = צָבוּעַ.

Ὑακίνθινος, η, ον, met de kleuren van een hyacinth, donkerroo gekleurd, Ex. 25 : 5, 26 : 4, 14; 35 : 7, Openb. 9 : 17. Hesych. ὑακίνθινον· ὑπομελανίζον.

Ὑάκινθος, ου, ὁ en ἡ, de hyacinth, oorspr. de benaming bij de oude eener bloemsoort (iris, lelie, ridderspoor? in elk geval niet onze hya cinth), volgens de Grieksche mythologie uit het bloed van den in Zephyrus gedooden Hyacinthus, of ook wel uit dat van Ajax ontsta vervolgens ook de benaming van zeker doorschijnend, hard, doorga donkerrood of paarsch, doch altoos donkerkleurig edelgesteente, in de mineralogie zirkoon heet en in het vuur zijn kleur verliest. D Ouden gebruikten hem om te graveeren, verkregen hem uit Ethiop (Plin. 37 : 41), terwijl hij nog heden in den omtrek van Syene gevon wordt. In laatstgenoemden zin, Ex. 25 : 5, 26 : 1, Openb. 21 : 20.

Ὑαλικός, ή, όν, glazen, Jos. B. J. 2, 10, 2 ψάμμος, glaszand.

Ὑάλινος, η, ον, ook wel ὑέλινος, van glas of kristal (gemaak glazen, kristallen, Openb. 4 : 6, 15 : 2.

Ὕαλος, ook wel ὕελος, ου, ὁ, en ἡ, oorspr. iedere glasachtig do schijnende steen, bijz. kristal, later gew. = het glas (dat bij Herodo nog voorkomt onder den naam van χυτὴ λίθος = gietsteen, doch re bij Plato ὕαλος heet), Job 28 : 17, Openb. 21 : 18, 21. — Het w waarschijnlijk afgeleid worden van ὕω, nat maken, bevochtigen (waar ook ὕδωρ en andere verwante woorden), zoodat de benaming eig. o leend is aan de doorzichtigheid, waardoor de hier bedoelde stoffen meest op water gelijken.

Ὑβρίζω, -ίσω, zich overmoedig, brutaal of op honende wijze dragen, εἴς τινα = jegens iemand, doch ook als Verbum transit. den Accusat. τινά = iemand honen, tergen, beschimpen, mishande Mt. 22 : 6, Lk. 11 : 45, 18 : 32, Hand. 14 : 5, 1 Thess. 2 : 2.

Ὕβρις, εως, ἡ, waarschijnlijk van ὑπέρ, vgl. superbus, en vandaa van al hetgeen overloopt, de rechte maat te buiten gaat, vervolgens de overmoed en de uit overmoed gepleegde willekeurige, gewelddad

honende bejegening, de mishandeling, in Plurali, 2 Kor. 12 : 10, esych. ὕβρεις· τραύματα, ὀνείδη; overdracht. van het stormgeweld op zee de daardoor aangerichte schade = de averij, de ramp, Hand. : 10, 21. Jos. Ant. 3, 6, 4 τὴν ἀπὸ τῶν ὄμβρων ὕβριν. LXX = גָּאוֹן, גֵּא, זָדוֹן.

Ὑβριστής, οῦ, ὁ, van ὑβρίζω, de gewelddadige of overmoedige, die deren hoont of ruw en willekeurig bejegent, de verdrukker, geweldnaar, woesteling, Job 40 : 6 (11), Rom. 1 : 30, 1 Tim. 1 : 13.

Ὑγιάζω, -άσω, gezond maken, Joz. 5 : 8, Hoz. 6 : 2, Ez. 47 : 8. trans. gezond zijn, Lev. 13 : 37, 2 Kon. 20 : 7.

Ὑγιαίνω *, -ανῶ, gezond zijn, in het Bijbelsch Grieksch alleen in het aesens, in het Oud-Testamentisch Grieksch alleen phys. שָׁלוֹם, in het ieuw-Testamentisch Grieksch daarnaast meest overdr. a) phys. Lk. : 10, 15 : 27, 3 Joh. 2; beeldsprakig Lk. 5 : 31 οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ιαίνοντες τοῦ ἰατροῦ van de zondaars, die de μετάνοια en de ἄφεσις αρτιῶν noodig hebben. b) Overdr. van het geestelijke leven, van gende zinnen, nuchter, verstandig, bezonnen zijn, goed denken en willen, rdt. Plat. Dem. Aristoph. Polyb. Plut. b. v. Hrdt. 3, 33: τὰς φρένας ιαίνων tegenover ἐξεμάνη. Hrdt. 7, 157, 2 τὸ ὑγιαῖνον τῆς Ἑλλάδος beaming van de patriotten, die streven naar datgene wat voor Griekennd heilzaam is. Zoo ook bij Plut. Polyb. 28, 17 (15), 12 οἱ ὑγιαίνοντες genover οἱ δὲ κινηταὶ καὶ καχέκται. Plut. Aristid. et Cat. 4, 3: βίος καὶ κος ὑγιαίνων in zedelijke beteekenis. In verband met δόξα, λόγος vgl. lut. De aud. poet. 4 (20 F) αὗται γάρ εἰσι ὑγιαίνουσαι περὶ θεῶν δόξαι καὶ ληθεῖς, ἐκεῖνα δὲ πέπλασται πρὸς ἔκπληξιν ἀνθρώπων. De puer. educ. 9 (6 A) αιδεία ἀδιάφθορος καὶ ὑγιαίνουσα, institutio liberorum corruptelarum vacua t sana. Zoo moeten wij het spraakgebruik der Pastoraalbrieven verstaan, aarin ὑγιαίνειν ἐν τῇ πίστει Tit. 1 : 13, evenals τῇ πίστει 2 : 2 tegenover e ziekte van het geloofsleven staat, die met het ἀποστρέφεσθαι τὴν ἀλήθειαν : 14 hand aan hand gaat, waarvan de hoogste graad 1 Tim. 5 : 5 διεφθαρμένοι τὸν νοῦν καὶ ἀπεστερημένοι τῆς ἀληθείας van het ἀσθενεῖν τῇ πίστει óó verschilt, dat de integriteit, bij de ἀσθενοῦντες de kracht des geloofs chade lijdt; vgl. Tit. 2 : 2 ὑγ. τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ. Voor de onstructie met den Dat. vgl. Jos. c. Apion. 1, 24, 4 οἱ δ' ὑγιαίνοντες τῇ ρίσει πολλὴν αὐτῶν μοχθηρίαν καταδικάζουσιν. In plaats van den anders gebruikelijken Acc. staan in het gewone Grieksch ook voorzetsels als περί, ν. — Daarenboven ὑγιαίνοντες λόγοι 2 Tim. 1 : 13, die het rechte, heilzame bevatten, vgl. 1 Tim. 6 : 3 εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ. Deze plaats beslist over de beteekenis. De qualitatief anders luidende leer wordt niet zóó tegenover de woorden van Jezus gesteld, dat deze als de zuivere leer zouden worden aangeduid, wat ongehoord was; maar

de woorden van Jezus zijn, wat die leer niet is, nl. heilzaam. Zie ὑγι[illegible] — 2 Tim. 4 : 3 is eveneens, zooals de tegenstelling bewijst, de op [illegible] goede wijzende leer tegenover de verleidende. Daarenboven nog Tit. 1 : 9, 2 : 1.

Ὑγίεια, ας, ἡ, gezondheid, Tob. 8 : 17, Sir. 1 : 18, 30 : 14, [illegible] Νὴ τὴν ὑγίειαν = חֵי, zoo waarlijk hij (nl. de Farao) leeft, Gen. 42 : 15, 16.

Ὑγιής *, ές, gezond, a) phys. LXX zelden, = חַי, בְּשָׁלוֹם. Ook [illegible] de apocriefen niet dikwijls. In het N. T. Mt. 12 : 13, 15 : 31, Mk. 5 : 34, Joh. 5 : 6, 9, 11, 14, 15, 7 : 23, Hand. 4 : 10 (rec. nog Mk. 3 : 5, Lk. 6 : 10, Joh. 5 : 4) steeds tegenover een voorafgegaan lijden als de herstelde normale toestand. b) Dikwijls in het gewone Grieksch overgebracht op geestelijk gebied, vooral bij Plato, doch in 't algemeen nauwelijks ergens vreemd. Zoo bij Hrdt. Thuc. Dem. Aristot. Plut. b. v. van de ziel, Plat. Gorg. 524 E οὐδὲν ὑγιὲς ὂν τῆς ψυχῆς. 562 D σκ[illegible] ὅπως ἀποφανοῦμαι τῷ κριτῇ ὡς ὑγιεστάτην ἔχων τὴν ψυχήν, wat niet op geestelijke geschiktheid, maar op zedelijke geaardheid betrekking heeft, = ὁσίως βεβιωκέναι καὶ μετ' ἀληθείας ibid. C, tegenover den πονηρός, [illegible] tot den Tartarus veroordeeld wordt met de nadere bepaling, ἐάν τε ἰάσ[illegible] ἐάν τε ἀνίατος δοκῇ εἶναι. Dienvolgens ook ὑγιὲς ἦθος Rep. 3, 409 D [illegible] zoo in zedelijke beteekenis ook verbonden met ἀνήρ Phaed. 89 D: σφ[illegible] τινὶ πιστεῦσαι ... καὶ ἡγήσασθαι παντάπασί τε ἀληθῆ εἶναι ὑγιᾶ καὶ π[illegible] τὸν ἄνθρωπον, ἔπειτα ὀλίγον ὕστερον εὑρεῖν τοῦτον πονηρόν τε καὶ ἄπιστ[illegible] Legg. 1, 630 B πιστὸς καὶ ὑγιής tegenover ἄδικοι καὶ ὑβρισταὶ καὶ ἀφρ[illegible] σταντοι. In 't algemeen komt bij Plato het woord vooral in zedelijke beteekenis voor, Phaed. 90 C οὔτε τῶν πραγμάτων οὐδενὸς οὐδὲν ὑγιὲς [illegible] βέβαιον οὔτε τῶν λόγων. Verb. met ἀληθής Phaed. 69 B (ἀρετή). Phaedr. 224 E: μηδὲν ὑγιὲς λέγοντες μηδὲ ἀληθές, niets verstandigs, goeds en waars. vgl. Hrdt. 1, 8, 2 van eenen onzedelijken en verderfelijken eisch, [illegible] λέγεις λόγον οὐκ ὑγιέα, κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θηήσασθαι γυμν[illegible] ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Ook van datgene wat goed en heilzaam is, Rep. 6, 496 C: de wijze kent de μανία der groote menigte en ziet ὅτι οὐδὲν ὑγιὲς περὶ τὰ τῶν πόλεων πράττει. Zoo ook Thuc. 3, 75, 4 οὐδὲν αὐτῶν ὑγιὲς διανοουμένων τῇ τοῦ μὴ ξυμπλεῖν ἀπιστίᾳ, waarbij Krüger opmerkt: „χρηστόν, ἀγαθόν, vgl. 4, 22, 2. Beide begrippen vallen hier samen. Ar. Plut. 37: χρὴ μεταβαλόντα τοὺς τρόπους εἶναι πανοῦργον ἄδικον, ὑγιὲς μηδὲ ἕν. Zoo van de vrouwen αἱ οὐδὲν ὑγιές Thesm. 394. vgl. Dem. 41, 22 τὰ μηδὲν ὑγιὲς ὄντα μηδ' ἀληθῆ γράμματα. Aristot. Met. 13, 3: γίνεται ὁ μακρὸς λόγος, ὥσπερ ὁ τῶν δούλων, ὅταν μηδὲν ὑγιὲς λέγωσιν. Plut. Otho 3. Cat. 53 ὑγιὲς οὐδὲν δίκαιον ἔπραττεν". Hrdt. 6, 100, [illegible] οὐδὲν ὑγιὲς [βούλευμα]. Jos. c. Apion. 1, 22, 16. Wat juist en waar gedacht of gezegd is, duidt het aan Pol. 9, 22, 10; 10, 2, 4; [illegible]

at. Rep. 584 E, εἰ καὶ ἄπειροι ἀληθείας περὶ πολλῶν τε ἄλλων μὴ ὑγιεῖς :ας ἔχουσιν. Het verband moet beslissen, of alleen aan de juistheid tegelijk aan het heilzame gedacht is. Het blijkt uit deze, gemaklijk te vermeerderen voorbeelden, dat ὑγιής in deze overdr. beteekenis t juiste of rechte aanduidt, wat niet aan eenen misslag lijdt, hetzij t het beschouwd wordt in verhouding tot zijnen normalen toestand, tzij dat het naar zijne werking beschouwd wordt, zoodat in het laatste val het gezonde het rechte en goede, in het eerste geval het echte juiste is. Zoo is het gebruik van ὑγιής, ὑγιαίνειν in de Pastoraalieven te begrijpen (Tit. 2 : 8 ὑγιής, ὑγιαίνειν passim), zoodat de gende leer tot de voor deze brieven karakteristieke punten van overeenemming met het spraakgebruik van het gewone Grieksch behoort. Tit. : 8 (σεαυτὸν παρεχόμενος) λόγον ὑγιῆ ἀκατάγνωστον, waar het klaarblijkelijk et alleen het juiste woord aanduidt, maar het, wat zijnen godsdienstin zedelijken inhoud betreft, juiste en goede woord. — De uitdrukking n Philo λόγος ὑγιής De Abr. II, 32, 29 ed. Mangey, heeft hiermeê niets maken, omdat daar λόγος = ratio: ψυχὴ μήπω κεκαθαρμένη ἔτι τῶν εθῶν καὶ νοσημάτων παρευημερούντων τοὺς ὑγιαίνοντας λόγους ἐταράττετο.

Ὑγραίνω, -ανῶ, natmaken, bevochtigen, Job 24 : 8.

Ὑγραντικός, ή, όν = δυνάμενος ὑγραίνειν, Clem. A. I, 488 C.

Ὑγρασία, ας, ἡ, vochtigheid, Jer. 31 (48) : 18, Ez. 7 : 17, 21 : 7 (12).

Ὑγρός, ά, όν, van ὕω, nat maken, bevochtigen (vgl. op ὕαλος) eig. = nattig, vochtig, = רָטֹב, in frisch groen staand, Job 8 : 16; in tegenelling van ξηρός (vgl. op dit woord) van hout gezegd = jong, levend, roen, Lk. 23 : 31. = Nieuw, Richt. 16 : 7, 8 van touwen.

Ὑδαρόπιστος, ον, van een zwak geloof, Philo van Carpasia, 75 C.

Ὑδαρότης, ητος, ἡ, waterachtig, flauw, oppervlakkig zijn, Clem. A. , 392, Epiph. II, 524 C.

Ὑδραγωγεῖον, ου, τό, waterleiding, Acta Barn. 21.

Ὑδραγωγός, οῦ, ὁ, waterleiding, 2 Kon. 18 : 13, 20 : 20, Sir. 24 : 30, ez. 36 : 2, 41 : 18.

Ὕδραυλις, εως, ἡ, waterorgel, Acta Thomae 4 : 14.

Ὑδρεύομαι, -σομαι, voor zich water scheppen, Gen. 24 : 11, 19, 20, 3, 44, 45.

Ὑδρία, ας, ἡ, van ὕδωρ, de waterkan of -kruik, de emmer, Gen. 24 : 14, 15, 16, Joh. 2 : 6, 7, 4 : 28. LXX = כַּד.

Ὑδρίσκη, ης, ἡ, schaal, 2 Kon. 2 : 20.

Ὑδροποτέω, -ήσω, van ὁ ὑδροπότης, den waterdrinker, en dit van τὸ ὕδωρ n ὁ πότης (van πόω, grondvorm van sommige tijden van πίνω ik drink) le drinker, vandaar = water drinken, d. i. water als gewonen of eenigen lrank gebruiken, LXX Dan. 1 : 12, 1 Tim. 5 : 23.

Ὑδροφόρος, ου, ὁ, waterdrager, Deut. 29 : 11 (10), Joz. 9 : 21.

Ὑδρωπικός, ή, όν, van ὁ ὕδρωψ, ωπος (en ·οπος) de waterzucht, en daar = aan waterzucht lijdende, waterzuchtig, Lk. 14:2.

Ὕδωρ, ὕδατος, τό, Dat. Plur. ὕδασι, van ὕω, zie op ὕαλος, het water hetzij zee-, rivier-, bron- of regenwater, hetzij water om te drinken, te wasschen, of te baden, a) in gew. en eigenl. zin, α) in Singulari, Mt. 3:11, 16, 17:15, 27:24, Mk. 9:41, Lk. 7:44, 22:10, Joh. 2:7, 9, 4:7, 5:7, 13:5, Hand. 8:36, 10:47, 11:16, Hebr. 9:19, 10:22, Jak. 3:12, 1 Petr. 3:20, 2 Petr. 3:5, Openb. 12:15, 16:12 en metonym. = de beek of stroom, die het water bevat, Hand. 8:36, vgl. Openb. 12:15; ὕδωρ ζῶν, Joh. 4:11; ὕδωρ wordt ook gebezigd van de vochten, in het menschelijk lichaam buiten het bloed, Joh. 19:34; β) in Plurali τὰ ὕδατα = de wateren, graphisch met het oog op de diepte of bewegelijkheid van het bedoelde water, Mt. 8:32, 14:28, 29, Mk. 9:22 (vgl. Mt. 17:15, waar in een gelijksoortig verband de Sing. gebezigd wordt), = de waterstroomen, Openb. 1:15, 14:2, 19:6; collective = het water in de verschillende waterverzamelingen der aarde, zeeën, rivieren, bronnen, beken, vervat, Openb. 8:... 11:6, 16:5 (waar gewaagd wordt van een ἄγγελος τῶν ὑδάτων = engel der wateren, d. i. die daarover gesteld is); πολλὰ ὕδατα = veel water dat in een landschap uit bronnen ontspringt of in rivieren voorhanden is, Joh. 3:23, Openb. 17:1, en metonym. van het daardoor beschreven stroomgebied, vs. 15; b) fig., in eene beeldspraak aan de verkwikkende en verfrisschende, en daardoor tot onderhouding van het physieke leven voordeelige en heilzame, kracht van het water ontleend, wordt ὕδωρ (ζῶν) meermalen gebezigd van de door Jezus verkondigde heilsleer, Joh. 4:10, 14, of van het nieuwe beginsel, daardoor in het hart der geloovigen gewekt, Joh. 7:38, of van het heil zelf, waarvan hij hun het eeuwige bezit verzekert, in de uitdrukking ὕδωρ ζωῆς, Openb. 21:6, 22:1, 17, vgl. 7:17. — LXX = מַיִם.

Ὕειος, met twee en drie uitgangen, van een zwijn (ὗς), Ps. 16 (17):14, Jez. 65:4, 66:3, 17.

Ὑετίζω, -ιῶ, laten regenen, Job 38:26, Jer. 14:22.

Ὑετός, οῦ, ὁ, van ὕω, de regen, Hand. 14:17, 28:2, Hebr. 6:7, Jak. 5:7, 18, Openb. 11:6. LXX voor גֶּשֶׁם en מָטָר.

Υἱδῆ, ῆς, ἡ = υἱωνή, kleindochter, Philo II, 303, 38 ed. Mangey.

Υἱοθεσία, ας, ἡ, van υἱοθετέω (en dit van υἱός en τίθημι) = θετὸν υἱὸν ποιοῦμαι = ik neem aan als of tot zoon, vandaar de aanneming als of tot zoon, d. i. de handeling van iemand die aan een ander den titel en de rechten van een zoon verleent, maar ook objective de betrekking waarin iemand, door het erlangen daarvan, tot een ander geplaatst wordt = het zoonschap. Zoo Diog. Laert. 4, 53 εἰώθει νεανίσκους ... υἱοθεσίας ποιεῖσθαι en in de inscripties, waar het altoos voorkomt in ...

ıstructie καθ' υἱοθεσίαν δέ, zooals van de adoptie van vrouwelijke perıen staat κατὰ θυγατροποΐαν δέ. Vgl. Deissmann, Neue Bibelst. S. 66, 67. l. υἱὸς θετός Hrdt. 6, 57, Plat. Legg. 6, 929 C enz. = υἱὸς εἰσποιητός, ıgenomen zoon. Test. Epictetae, Boeckh, Inscr. 1, n. 2448, 3, 15: ϛτισθένης 'Ισοκλεῦς, κατὰ δὲ υἱοθεσίαν Γρίννου. Vgl. Hesych. υἱοθετεῖ· υἱοποιεῖ, φύσει, ἀλλὰ θέσει. Wat den vorm betreft, vgl. ὁροθεσία, νομοθεσία. In t N. T. overdr a) van de eervolle, door een rijkdom van geestelijke ;eningen gekenmerkte, betrekking waarin Israel, in onderscheiding van e andere natiën, tot God als Vader geplaatst was, Rom. 9 : 4, b) bijz. n de betrekking waarin de Christenen, door Jezus Christus of door t geloof in Hem, tot God worden overgeplaatst, en waaraan de grootste geningen reeds voor het tegenwoordige verbonden zijn; Rom. 8 : 15, ıl. 4 : 5, Ef. 1 : 5, doch die vooral in de toekomst in al hare heerlijkid geopenbaard zal worden, Rom. 8 : 23 (vgl. vs. 18).

Υἱοθετέω, -ήσω, een zoon aannemen, Eus. I, 528 A, Greg. Nyss. II, !5 B.

Υἱοπάτωρ, ορος, ὁ, Zoon-Vader, de Zoon beschouwd als eene hypostase n den Vader, Sabell. bij Athan. I, 204, II, 709, Eus. VI, 829 C.)k υἱοπατήρ, τρός, Did. A. 881 B.

Υἱοποιέω, -ήσω, als zoon doen aannemen, Athan. II, 300 C, 92 B.

Υἱός, οῦ, ὁ, de zoon. Over het verschil met τέκνον, zie daar. In het ijbelsch Grieksch komt het veel meer voor dan τέκνον, dat ook wegens jne meer beperkte beteekenis voor de vertaling van de met בֵּן gewone nschrijvingen minder geschikt is. Men moet hier achtslaan op 1) de ıar het Hebreeuwsch gevormde constructies, waarin υἱός evenals τέκνα vereenkomstig בֵּן, בְּנֵי gebezigd wordt, om iemand naar zijne eigenardigheid, naar zijn toebehooren tot iets te karakteriseeren. Zoo woren de menschen niet ἄνθρωποι, maar υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων genoemd Mk. :28, Gen. 11 : 5, Num. 23 : 19, Deut. 32 : 8, 1 Sam. 26 : 19, Job l : 33, Hoz. 6 : 7, Ps. 12 : 2, 45 : 3, 49 : 3, 124 : 2, niet eenvoudig ter mschrijving, maar omdat de uitdrukking van afstamming en het toeehooren karakteristieker is dan het eenvoudige ἄνθρωποι. Vgl. γεννητοί, 'εννήματα γυναικῶν Mt. 11 : 11, Lk. 7 : 28, Job 14 : 1, Sir. 10 : 18 enz. Nadere bijzonderheden kan men vinden onder 2, b). In het N. T. vinden wij de uitdrukkingen υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου Lk. 16 : 8, 20 : 34. τοῦ φωτός Lk. 16 : 8, Joh. 12 : 36, 1 Thess. 5 : 5. τῆς ἀπειθείας Ef. 2 : 2, 5 : 6. υἱοὶ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς, Mt. 5 : 45, ὑψίστου Lk. 6 : 35, υἱὲ διαβόλου, Hand. 13 : 20, waarin de gedachte aan het uitgangspunt der betrokken personen op den voorgrond staat. Ook eene analogie wordt daarmeê aangeduid Mk. 3 : 17 υἱοὶ βροντῆς. Vgl. Artemid. 2, 85, waar de kinderen τύποι der ouders genoemd worden. De afkomst duidt tegelijk het toebehooren aan, dat bij υἱός sterker op den voorgrond treedt dan bij

τέκνον. Zoo in de uitdrukkingen οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθ. Hand. 3 : 25, vgl. τὰ τέκνα τῆς σοφίας, Mt. 11 : 19, τῆς ἀναστάσεως L. 20 : 36, τῶν φονευσάντων Mt. 23 : 31, τοῦ νυμφῶνος Mt. 9 : 15, Mk. 2 : 1 Lk. 5 : 34, τῆς βασιλείας Mt. 8 : 12, 13 : 38, τοῦ αἰῶνος τούτου Lk. 16 : 20 : 34, τοῦ πονηροῦ Mt. 13 : 38, υἱὸς γεέννης Mt. 23 : 15, εἰρήνης Lk. 10 : Vgl. Mt. 10 : 13 ἄξιος. Joh. 17 : 12 ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας zooals 2 Thess. 2 : 3. Deze constructies komen overeen met de Oud-Testamentische manier van uitdrukking b. v. Richt. 19 : 22 υἱοὶ παρανόμων, 1 Sam. 20 : υἱὸς θανάτου, zooals 2 Sam. 2 : 7; υἱοὶ δυνάμεως 2 Sam. 13 : 28, υἱοὶ ἀποικ. 2 Ezr. 4 : 1, 6 : 19. Vgl. Gesenius, Thes. Siegfried en Stade, Hebr. Wörterb. Bij υἱὸς παρακλήσεως Hand. 4 : 36 vgl. Gen. 5 : 28. Al is het gebruik van υἱός naar de Oud-Test. spreekwijze gevormd, wij moeten hierbij ook opmerken, dat dit gebruik niet in strijd is met het Grieksche taaleigen. In inscripties en op munten vinden wij υἱὸς τῆς γερουσίας, υἱὸς τῆς πόλεως, υἱὸς τοῦ δήμου, υἱὸς Ἀφροδισιέων. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 166.

In het begrip van het kindschap Gods, dat eveneens uit het O. T. voortvloeit en waarvoor het N. T. υἱός en τέκνα gebruikt, terwijl bij de LXX met uitzondering van Deut. 32 : 5 alleen υἱός gevonden wordt, staat reeds daarom het toebehooren tot God op den voorgrond (vgl. υἱὸς π. 2 Sam. 7 : 14, Deut. 32 : 5), omdat dit op verkiezing, op υἱοθεσία rust zoodat het in den kring van denkbeelden van verkiezing, heiliging, roeping Gods en aldus tot διαθήκη in Nieuw-Testamentische beteekenis behoort. Vgl. Ex. 4 : 22 υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσρ. Hoz. 11 : 1 Hebr. Deut. 14 : υἱοί ἐστε κυρίου τοῦ θυ ὑμῶν ... ὅτι λαὸς ἅγιος εἶ κυρίῳ τῷ θεῷ σου, καὶ σὲ ἐξελέξατο Κς ὁ θς σου γενέσθαι σε αὐτῷ λαὸν περιούσιον. 32 : 5 ἡμάρτοσαν οὐκ αὐτῷ τέκνα. Ps. 73 : 15 εἰ ἔλεγον Διηγήσομαι οὕτως, ἰδοὺ τῇ γενεᾷ τῶν υἱῶν σου ἠσυνθέτηκα. Jer. 31 : 20 υἱὸς ἀγαπητὸς Ἐφραΐμ. Jez. 43 : 6 ἄγε τοὺς υἱούς μου ἀπὸ τῆς πόῤῥωθεν καὶ τὰς θυγατέρας μου ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς. Het verband wijst aan dat zij datgene wat zij zijn, van Godswege zijn. Jez. 1 : 4 υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ ἠθέτησαν. 45 : 11 ἐρωτήσατε με περὶ τῶν υἱῶν μου, parall. פֹּעַל יָדַי en zoo krijgt b. v. Jez. 1 : 4 het zondige gedrag van Israel als van de υἱοὶ ἀπειθεῖς, ἀφεστηκότες zijn scherpste beoordeeling, Jez. 30 : 9, Jer. 3 : 14, 22; vgl. Mal. 1 : 6. Maar de grondgedachte van het kindschap is toch die van het toebehooren van de nadere verhouding tot God, zooals het vooral 2 Sam. 7 : 14 uitgedrukt is: ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν. Zie onder c). Vgl. πατήρ. In de apocriefen het meest in het boek der Wijsheid, Wijsh. 2 : 18 εἰ γάρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς θυ, ἀντιλήψεται αὐτοῦ καὶ ῥύσεται αὐτόν. 5 : 5 πῶς κατελογίσθη ἐν υἱοῖς θυ καὶ ἐν ἁγίοις ὁ κλῆρος αὐτοῦ ἐστιν. 9 : 7, 12 : 21, 16 : 10, 18 : 4, 13 ὡμολόγησαν θυ υἱὸν λαὸν εἶναι. Sir. 4 : 10 ἔσῃ ὡς υἱὸς ὑψίστου. Jud. 9 : 4, Bijv. Esth. 6 : 13. 3 Makk. 6 : 28. In het N. T. zijn het behalve de plaatsen in de reeks

n Jezus vooral de Paulinische en Johanneïsche geschriften, waarin t kindschap Gods der verlosten op den voorgrond staat, en dat wel oral in soteriologische beteekenis, als van dezulken, die aan de genade ods deel ontvangen, waarbij Paulus het toebehooren aan God, Johannes oorzaak van den toestand des heils op den voorgrond stelt. Zie der τέκνον, υἱοθεσία. 2 Kor. 6 : 18 ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Openb. 21 : 7 ὁ νικῶν κληρονομήσει ταῦτα καὶ ομαι αὐτῷ θς καὶ αὐτὸς ἔσται μοι υἱός. Het kindschap Gods is derhalve ar aanwezig, waar God iemand als Zijn eigendom aanneemt en in de nigste gemeenschap opneemt, Zijne heilsgoederen meêdeelt. Vgl. Lk.): 36 υἱοί εἰσι θυ τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. Mt. 5 : 9 μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι τοὶ υἱοὶ θυ κληθήσονται. Rom. 8 : 14, 19, 9 : 26, Gal. 3 : 26. Absoluut οί Gal. 4 : 6, 7, Hebr. 2 : 10. Aan het met den stand overeenkomstige edrag is gedacht Mt. 5 : 45 ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς ρανοῖς, vgl. Rom. 8 : 14, evenwel niet zóó, dat het gedrag den stand, aar dat de stand het gedrag bewerkt, vgl. Mt. 5 : 48 ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς λειοι ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν. Vgl. 1 Joh. 3 : 2, 3. Vgl. aarenboven voor het begrip: kindschap Gods πατήρ, διαθήκη, κληρονομεῖν. at dit sterker in het N. T. op den voorgrond treedt dan in het O. T., hieraan toe te schrijven, dat het in het O. T. van Israel als volk ezegd wordt, terwijl in de plaats van het Israelietische volk in zijn eheel, dat het geloof verwerpt, diegenen uit Israel en de ἔθνη komen, ie de opwekking σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης Hand. 2 : 40, αταλλάγητε τῷ θεῷ 2 Kor. 5 : 20 volgend, uit de onder het oordeel ervallene wereld verkoren zijn Ef. 1 : 3, waardoor in de plaats van het eheel de enkele personen komen, die tot de gemeente, nadat zij gesticht is, toegevoegd worden, Hand. 2 : 47. Zoo is de gemeente eene emeente der kinderen Gods, wordt evenwel niet als Israel in zijn geeel Gods Zoon genoemd, behalve misschien in het beeld Openb. 12.

Vreemd is aan het N. T. de benaming van de bovenaardsche wezens ls בְּנֵי אֱלֹהִים, Gen. 6 : 2, Job 2 : 1, בְּנֵי אֵלִים Ps. 29 : 1, 89 : 7, een aam, die evenals בְּנוֹת הָאָדָם Gen. 6 : 2 bewijst, het behooren tot de אֱלֹהִים in onderscheiding van אָדָם uitdrukt (vgl. het Nieuw-Testamentische ἐξουσία evenals de naam van de machthebbenden op aarde, der heerschers, overheden als בְּנֵי עֶלְיוֹן Ps. 82 : 6). Alleen Lk. 20 : 36 οὔτε ἀποανεῖν ἔτι δύνανται, ἰσάγγελοι γάρ εἰσι καὶ υἱοί εἰσι θεοῦ κτλ. kan hiermeê n verband gebracht worden.

a) De namen van Christus, υἱὸς Δαυίδ, de nakomeling en erfgenaam van David en van de aan dezen zich aansluitende beloften en geschiedenis, Mt. 1 : 1 βίβλος γενέσεως Ιυ Χυ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ. Mt. 12 : 23 μήτι οὗτός ἐστιν υἱὸς Δαυίδ; 15 : 22, 20 : 30, 31, 22 : 42—45, Lk. 1 : 32 δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, Mk. 10 : 47,

12 : 35, Lk. 18 : 38, 39, 20 : 41, 44. Anders nergens. Wat van Christ[illegible] geldt, wordt aan David als uitgangspunt van de beloften des heils to[illegible] gekend. Aan Oud-Testamentische voorspellingen moet men denken [illegible] 2 Sam. 7, Jez. 7 : 13 enz., 11 : 1 enz., Ez. 34 : 23 enz., en ander[illegible], die op Christus toegepast werden. In de latere literatuur is de volledi[illegible] benaming van den Messias משיח בן דוד, zie *χριστός*.

b) Ὁ *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, het geartikuleerde Oud-Testamentische [illegible] בַּר אֱנָשׁ, derhalve = בֶּן הָאָדָם, בַּר אֱנָשָׁא, vgl. Ewald, Lehrbuch der Hebr. Spr. § 290 a, 292 a. Kautzsch, Gramm. des bibl. Aram. § 80. Jes[illegible] Muttersprache von Lic. A. Meyer, 1896, S. 160, 161, G. Dalman, [illegible] Worte Jesu, S. 191. Ὁ *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* vinden wij behalve Hand. 7 : [illegible] slechts als een naam, welken Jezus zichzelven geeft en dat Jezus daar-meê aan het Hebreeuwsche בן אדם, בר אנש gedacht heeft, zien wij [illegible] getwijfeld Mk. 2 : 27, 28 *τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο καὶ [illegible] ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον· ὥστε κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σα[illegible] βάτου*. Het enkelvoud בן אדם, בר אנש komt in het O. T. nooit geartic[illegible] leerd voor. Daarentegen heeft het meervoud in Prediker steeds het artikel, בני האדם en eveneens Gen. 11 : 5, 1 Kon. 8 : 39, 2 Kron. 6 : 30, Ps. 33 : 13 145 : 12, בני אנשא Dan. 5 : 21. Diensvolgens komt ook het enkel-voud *υἱὸς ἀνθρώπου* bij de LXX nooit met het artikel voor, terwijl [illegible] meervoud, afgezien van de kwestie of in het Hebr. het artikel staat [illegible] niet, meestal het artikel heeft, *υἱοὶ ἀνθρώπων* alleen 1 Sam. 16 : [illegible] 2 Sam. 7 : 14, Ps. 57 : 5, 146 : 2, Spreuk. 8 : 4, 31, Mich. 5 : 6, Jes. 52 : 14. Anders in de Psalmen geregeld *οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρ.* Ps. 11 : 5, 12 : [illegible] 9, 14 : 2, 31 : 20, 33 : 13, 36 : 8, 49 : 3, 58 : 2, 62 : 10, 65 : 4, 115 : 16, 145 : 12, Joël 1 : 12; *οἱ υἱοὶ ἀνθρώπων* 1 Kon. 8 : 39, terwijl in Prediker, waar slechts het gearticuleerde בני האדם gevonden wordt, *οἱ υἱοὶ τοῦ ἀν[illegible]* 1 : 13, 2 : 3 staat; of, wanneer het met een ander substantivum verbonden in den Gen. staat, *υἱοὶ τοῦ ἀνθρ.* gezet is 2 : 8, 3 : 18, 19, 21, 8 : 11, 9 : [illegible] Dit wijst reeds op het sterk uitgedrukte praedicatief karakter van [illegible] uitdrukking. Zij duidt den mensch aan, inzoover hij door zijne afkomst van menschen gekenmerkt wordt (vgl. *γεννητὸς γυναικός*, יְלוּד אִשָּׁה, Job 14 : 1, 15 : 14, 25 : 4), hem, die tot eene bepaalde soort behoort. De vraag is nu, wat deze afkomst eigenaardig kenmerkt of in zich sluit. Zeker is בן אדם, בני אדם op eenige plaatsen niets anders dan een dikwijls slechts door het parallelismus membrorum bewerkte omschrijving voor אדם, hoewel nooit zonder eenen bepaalden indruk in de voorstelling — vgl. Num. 23 : 19, 2 Sam. 7 : 14, Job 16 : 21, Jer. 49 : 18, 33, 50 : 14, Jez. 52 : 14. — Bijna altijd evenwel wordt aan datgene gedacht wat aan de soort eigen is, wat van geslacht tot geslacht overgebracht wordt, waaraan het toebehooren tot iets te herkennen is. בן אדם [illegible] duidt den mensch tegenover God, bepaald als aangesproken door [illegible]

d aan. Het laatste vooral bij Ez. 2 : 3, 6, 8 enz., Dan. 8 : 17. Deze ;enstelling met God of dit verschil van God komt zoowel in aanmerıg om den grooten afstand tusschen beiden te kennen te geven, als t de grootte van de nederbuigende, verkiezende liefde Gods kenmerkt, rhalve vooral wat betreft de geringe waarde van den mensch als wat treft de hem verleende waardigheid. De geringe waarde, de afstand n God drukt zich niet alleen uit in het vergankelijke, de onmacht, ıar ook zedelijk. Vgl. het eerste Jez. 51 : 12 *ἐγώ εἰμι αὐτὸς ὁ παρα-λῶν σε· γνῶθι τίς οὖσα ἐφοβήθης ἀπὸ ἀνθρώπου θνητοῦ καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἀνθρώπου, ὡσεὶ χόρτος ἐξηράνθησαν.* Ez. 28 : 2 *εἶπας· θεός εἰμι ἐγώ, κατοικίαν θυ ῴκησα ... σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ θς.* Ps. 146 : 2 *μὴ πεποίθατε ἐπ' χοντας καὶ ἐπ' υἱοὺς ἀνθρώπων οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία.* Job 25 : 6 *πᾶς ἄν-πος σαπρία καὶ υἱὸς ἀνθρώπου σκώληξ.* Ps. 49 : 3 *οἵ τε γηγενεῖς καὶ οἱ ἱ τῶν ἀνθρ.* = גַּם־בְּנֵי אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ, 89 : 48, 49, 90 : 3, Pred. 1 : 13, 3, 8, 3 : 19, 21. Derhalve eene uitdrukking voor de toegevendheid ds als 2 Sam. 7 : 14 *ἐλέγξω αὐτὸν ἐν ῥάβδῳ ἀνδρῶν καὶ ἐν ἁφαῖς υἱῶν ἀ.* erbij komt de verhevenheid van God in Zijne macht en alwetendheid z. 1 Kon. 8 : 39, *σὺ μονώτατος οἶδας τὴν καρδίαν πάντων τῶν υἱῶν ἀν-ώπων.* Ps. 11 : 4 *τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἐξετάζει τοὺς υἱ τ. ἀ.* 12 : 9, 14 : 2 *ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱ. τ. ἀ. τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστιν συνιῶν ἢ ἐκ-τῶν τὸν θν.* 33 : 13. Dit verschil in soort is tegelijk een zedelijk verhil, vgl. Num. 23 : 19 *οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θς διαρτηθῆναι οὐδὲ ὡς υἱὸς ἀνθρ. ειληθῆναι κτλ.* 1 Sam. 16 : 19 *εἰ ὁ θς ἐπισείει σε ἐπ' ἐμέ .... εἰ δὲ υἱοὶ κτλ.* Ps. 12 : 2 *ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀ.* Pred. 8 : 11 *ληροφορήθη καρδία υἱῶν τοῦ ἀ. ἐν αὐτοῖς τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρόν*, vgl. 9 : 3. ındaar dat ook *οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρ.* als de tegenstanders der rechtvaardigen orkomen, die op God hopen, Ps. 31 : 20 *τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ σε ἐναντίον ἰν υἱῶν τῶν ἀ.* 57 : 5 *υἱοὶ ἀ., οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὅπλον καὶ βέλη*, vgl. vss. , 6, 58 : 2, 62 : 10 *ὁ θς βοηθὸς ἡμῶν. πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀ., ψευδεῖς υἱ. τ. ἀ. ἐν ζυγοῖς τοῦ ἀδικῆσαι.* Wederom evenwel zijn de *υἱ. τ. ἀ.* in ınne onmacht en hulpeloosheid synoniem de *πένητες* en *πτωχοί* en als odanig object van de heil aanbrengende voorzorg van God, Ps. 11 : 4, 5 ı zoo kenmerkt het aan den anderen kant de wijze, waarop de *υἱ. ἀ.* het object der verkiezende liefde Gods en daardoor onderscheiden jn, Ps. 8 : 5, 6 *τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ισκέπτῃ αὐτόν; ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους* (מֵאֱלֹהִים), *δόξῃ αὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν.* Zij zijn geheel aangewezen op de reddende rbarming Gods, die hun ten deel valt, Ps. 12 : 9, 33 : 13, 36 : 8, 9 : 48, 49, 90 : 3, en God is נוֹרָא עֲלִילָה עַל־בְּנֵי אָדָם Ps. 66 : 5, vgl. 07 : 8, 15, 21, 145 : 12 *τοῦ γνωρίσαι τοῖς υἱ. τ. ἀ. τὴν δύναμίν σου καὶ ἡν δόξαν τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς βασιλείας σου.* Vgl. Ps. 80 : 18 *γενηθήτω χείρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου, ἐπὶ υἱὸν ἀ. ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ.* Spreuk-

8 : 31 (ἡ σοφία) εὐφραίνετο ἐν υἱοῖς ἀνθρ. (Behalve op de aangehaalde plaatsen vinden wij de uitdrukking nog Deut. 32 : 8, 2 Kron. 6 : Job 16 : 21, 35 : 8, Joël 1 : 12, Mich. 5 : 6, Spreuk. 8 : 4. Over Dan. 7 : 13 zie beneden). Dit Oud-Testamentische בן אדם is in de Nieuw-Testamentische manier van uitdrukking niet overgegaan. Wij vinden het slechts Mk. 3 : 28, Openb. 1 : 13, 14 : 14, een verschijnsel dat in verband staat met het gebruik daarvan voor de benaming, welke Jezus zichzelven geeft.

Wij vragen nu, in welken zin Jezus deze uitdrukking gebruikt heeft. Het artikel ὁ υἱός duidt Hem aan als den bepaalden, aan wien dit praedicaat eigen is. Het artikel vóór ἀνθρ. komt overeen met de vertaling in Prediker en onderscheidt zich daarvan slechts hierdoor, dat het : de uitdrukking ὁ υἱ. τ. ἀ. evenzoo geëischt wordt als b. v. bij ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας Joh. 17 : 12, 2 Thess. 2 : 3; ὁ ἄνθρ. is de bepaalde soort, ὁ υἱ. τ. ἀ. hij, die bepaald tot deze soort behoort. Of Jezus zich daarmee in dien zin als Messias wil aanduiden, waarin Trypho bij Justin. Dial. c. Tryph. 19 zegt: πάντες ἡμεῖς τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπων προσδοκῶμεν γενήσεσθαι, kan slechts uit het verband blijken, waarin deze qualificatie gevonden wordt.

Gewoonlijk neemt men aan, dat deze uitdrukking aan Dan. 7 : 13 ontleend is. Cremer kan dit niet toestemmen, omdat volgens hem geen bewijs daarvoor bestaat, dat de uitdrukking aan Dan. 7 : 13 ontleend en in de taal der school of die van het godsdienstig leven van Israël overgegaan zou zijn, om den Messias aan te duiden. Integendeel de vraag van Jezus Mt. 16 : 13 τίνα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, evenals de vraag der Joden Joh. 12 : 34 τίς ἐστιν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀ. bewijzen, dat het geen gebruikelijke benaming van den Messias was. Zoo Cremer. Dat de benaming Zoon des menschen geen gebruikelijke benaming was om den Messias aan te duiden, stemmen wij Cremer gaarne toe [1], maar Dan. 7 : 13 is zij dat toch klaarblijkelijk en Jezus moet eene historische aanleiding gehad hebben, zich zóó te noemen.

Wanneer wij de teksten nagaan, waar Jezus zichzelven Zoon des menschen noemt, kunnen wij daarvan eene reeks afzonderen, waar Jezus spreekt over Zijne Messiaansche ambtsverrichtingen na Zijn dood bij Zijne wederkomst en het wereldgericht. Zoo b. v. Mt. 10 : Lk. 12 : 8, Mt. 13 : 41, Mk. 8 : 38, Mt. 16 : 27, 28, 19 : 28 enz. De beteekenis is vooral duidelijk Mt. 26 : 64b. Een tweede reeks

1) Holtzmann (Hand-Comm. bij Mark. 2 : 1—10) zegt terecht van de uitdrukking ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου: „ein Messiastitel, der wenn überhaupt vorchristlich, erstmalig in den „Bilderreden" des Buches Henoch cp 37—71 begegnet und unter allen Umständen eine Art von Stilleben geführt haben muss, ehe Jesus ihn aufnahm".

ıtsen, waar de uitdrukking Zoon des menschen voorkomt, kunnen daarnaast aanwijzen, waar Jezus niet spreekt van Zijne parousie, h van Zijne Messiaansche werkzaamheid na Zijn sterven, maar waar integendeel juist den nadruk legt op zijn mensch zijn met de men- en, zoolang Hij hier op op aarde verkeert, of waar het woord bijna oniem is met ik (altoos het Messiaansche ik). Zoo Mt. 8: 20, 12: 8, : 12, 20: 28a, Lk. 6: 22, 11: 30. Behalve in de evangeliën Hand. 56 en naar Dan. 7: 13 Openb. 1: 13, 14: 14. Dr. Oort (De uit- kking ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου is het Nieuwe Testament, Leiden, 1893) t: Jezus heeft zich volgens de evangeliën Zoon des menschen ge- ımd in apocalyptische beteekenis. Hij wilde Zijnen hoorders duidelijk ken, dat Hij wel de Messias was, maar in geheel anderen zin dan Joden verwachtten, dat Hij een lijdende, dienende Christus wilde ı, de drager en de brenger van den eisch der zelfverloochening 92). Misschien — zegt Dr. Oort — heeft Jezus deze formule als ld gebruikt, wat niet meer kan worden nagegaan, maar in geen 'al als titel van zichzelven. De taalvormende gemeente heeft den ım gestempeld tot een Messiastitel, daartoe gebracht door wat zij in de veelvuldige apocalyptische geschriften en eerst de evangelisten ben hem aan Jezus zelven toegeschreven (bl. 101). In elk geval — zegt Dr. Oort — de uitdrukking ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου volgens de ›rstelling der evangelisten een Messiastitel (zie zijne eerste stelling). er het gevoelen van Dr. Oort, dat in hoofdzaak het gevoelen van ıen leermeester, Prof. Van Manen, is, kan men vergelijken Dr. Bruins, eol. Tijdschr. 1894, bl. 646—653, die Oorts kritiek op het onhisto- ch karakter van dezen naam onvoldoende vindt en Dr. Jonker (Theol. ıd. 1895, bl. 228—261).

Weiss (Comm. op Mt. S. 171, Bibl. Theol. des N. T. § 16, Leben su, 3. Aufl. I, S. 429—432) meent, dat Jezus met de benaming 'oon des menschen" zich geenen Messiaanschen titel heeft willen geven, ı geen aardsche, politieke verwachtingen op te wekken. Jezus zou armeê het eenig karakter Zijner roeping hebben aangeduid en aan de ehoorders hebben overgelaten, dien naam Messiaansch te verklaren. Mij ınkt, de voorstelling, door Weiss hier gegeven, is onduidelijk en zou ne zekere dubbelzinnigheid aan Jezus toekennen, die wij Hem moeilijk ınnen toeschrijven. Jezus wilde toch zeker, dat Zijne hoorders aan jne woorden denzelfden zin toekenden, welken Hij daaraan toeschreef.

Dr. Eerdmans (Theol. Tijdschrift, 1894, bl. 153—176) erkent, dat ɜzus zelf de uitdrukking Zoon des menschen niet als eenen Messi- ınschen titel op de lippen genomen heeft. Maar Jezus heeft wel tot et gebruik van dien naam aanleiding gegeven. Hij zal nl. meermalen ebben gesproken van den mensch als het toonbeeld der ware vroom-

heid en ook veel van zichzelven hebben gezegd, dat Hij slechts een mensch was. Zoo is volgens Dr. Eerdmans de benaming „Zoon des menschen" eene verkeerd begrepene Grieksche vertaling van eene Arameesche uitdrukking. Hiertegen kwam zeer terecht Prof. Van Manen op in een naschrift, Theol. Tijdschr. 1894, bl. 177—187, die staande hield, dat „Zoon des menschen" in de evangeliën een Messiaansche titel is. In een later stuk (Theol. Tijdschr. 1895, bl. 49—71) bestreed Dr. Eerdmans het gevoelen, dat het Messiaansch gebruik van de uitdrukking ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου aan het Apocalyptisch boek Henoch ontleend zou zijn. Daar, waar Henoch spreekt van Zoon des menschen zou hij overeenkomstig het Arameesche spraakgebruik slechts een mensch bedoelen. Ook hiertegen verzette zich Prof. Van Manen (Theol. Tijdschr. 1895, bl. 263—267), die m. i. op degelijke gronden betoogde, dat ook bij Henoch de uitdrukking Zoon des menschen een Messiaansche titel is (zie b. v. Henoch, c. 37—71). Vgl. ook G. Dalman, Die Worte Jesu, S. 200.

Euthymius Zigabenus (ad Mt. 8 : 20, Migne F. 129, p. 293) verstaat onder τοῦ ἀνθρώπου Maria, als hij zegt: ἄνθρωπον δὲ νῦν λέγει τὴν μητέρα αὐτοῦ. Ἄνθρωπος γὰρ λέγεται οὐχ ὁ ἀνὴρ μόνον ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή. Hiermede komt overeen in de M. E. de vertaling sûn der maid, die in den Tepl. codex evenals in de eerste drie gedrukte uitgaven van den Bijbel gevonden wordt. Vgl. W. Walther, Die deutsche Bibelübersetzung des M. A. 1889, S. 35 ff. Deze vertaling rust op eene oudere overlevering, welke H. Haupt en L. Keller te Münster als specifiek Waldenzisch hebben gequalificeerd en die inderdaad door Gilly en Herzog bij de Waldenzen is gevonden (filh de la vergene). H. Haupt, der Wald. Ursprung des Codex Teplensis, L. Keller, Die Reformation und die älteren Reformparteien, 1885, S. 256 ff. De abt Alexander van Jumège († 1[illegible]) klaagt over de moeilijkheid, voor de „simplicioribus fratribus Gallico sermone" het „filius hominis" te verklaren, daar het wel zakelijk, maar niet grammatisch met „filius virginis" identisch is. Vgl. Meyer, Jesu Muttersprache, S. 162.

Voor de litteratuur over de uitdrukking Zoon des menschen kan men vergelijken behalve de in het Artikel genoemde: Baur, Zeitschr. f. Wiss. Theol 1860, S. 274 ff. Hilgenfeld, t. z. pl. 1863, S. 327 ff. H[illegible]mann, t. z. pl. 1865, S. 212, Brückner, Jahrb. f. prot. Theol. 1[illegible] S. 254, Usteri, Die Selbstbez. Jesu als den M. S. Zürich, 1[illegible] Holsten, Zeitschr. f. wiss. Theol. 1891, 1. Weiss, Bibl. Theol. des N. T. § 16. Schultze, Vom Menschensohn und vom Logos, S. 1 ff. [illegible] Christus der Menschen — und Gottessohn, S. 11 ff. Grau, Das Selbstbewusstsein Jesu, S. 178 ff., Baldensperger, Das Selbstbewusstsein Jesu im Lichte des messian. Hoffnungen seiner Zeit, S. 134, 2. Aufl. S. 1[illegible]

endt, Lehre Jesu, a. S. 440 ff. Beyschlag, Neutest. Theol. I, 54 ff. J. Holtzmann, Neutest. Theol. 1896, I, S. 246 ff., die de jongste teratuur volledig vermeldt en G. Dalman, Die Worte Jesu, 1898, 191—219. D. meent, dat de uitdrukking Zoon des M. „keine beutungslose Redeweise" is, zoodat het eenvoudig gelijk zou zijn aan ik 204), maar „eine ausschliessliche Selbstbezeichnung Jesu" (S. 206). ›or de evangelisten was de naam „keine Herrlichkeitsbezeichnung des essias sondern ... eine geflissentliche Verhüllung der Messianität hin· einem Namen, welcher die Menschheit seines Trägers betont." 210). In het gebruik van dezen naam, dat zij aan Jezus toekennen, ıgen zij niet zuiver historisch tewerk (S. 213). Jezus noemt zich בַּר אֱנָשָׁא et als den nederige, maar wel als het naar zijne natuur zwakke enschenkind, dat God tot Heer der wereld wil maken en het is zeer ıarschijnlijk, dat Jezus den Menschenzoon van Dan. 7 vond in het almwoord (8:5 enz.) (S. 218).

c) In verschillenden, meer of minder overdracht. zin is υἱὸς τοῦ θεοῦ verstaan α) van menschen in 't algemeen, óf om één van hen te kenerken als niet uit menschelijke ouders geboren, maar onmiddellijk door od in het aanzijn geroepen, Lk. 3:38, vgl. 1:35; óf om hem voor stellen als in bijzondere mate het voorwerp van Gods vaderlijke gegenheid, Mt. 2:15, 5:9, Rom. 9:26, 2 Kor. 6:18, Gal. 4:7, Hebr. !: 7, Openb. 21:7; óf om de nauwe betrekking tot God te beschrijven, ıartoe de mensch door zijnen geestelijken aanleg geroepen is, Mt. 5:45, c. 6:35, Rom. 8:14, en die, eenmaal aanwezig zijnde, bestemd is t in eeuwigheid voort te duren, Lk. 20:36; β) bijzonder van Jezus s den Christus, d.i. in theokratischen zin als den geestelijken koning het Godsrijk, en daarom aanspraak hebbende op denzelfden eeretitel, ıarmede onder het O. V. de Israelitische koningen, als Gods gezalfden ı uitverkorenen, bestempeld werden (vgl. Ps. 2:7, 82:6), Mt. 4:3, 6, l:33, 16:16, 26:63, 27:40, 43, Mk. 1:1, 3:11, 14:61, Lk. :32, 8:28, Joh. 1:34, 50 (waar er bij wijze van Appositie ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ wordt bijgevoegd), 10:36, 11:4, 27, 19:7, 20:31, Kor. 15:28 enz.; in hoogeren zin insgelijks van Jezus, als nauwer ın ooit eenig mensch en op geheel eenige wijze naar den geest aan od verwant en gelijk, of als bij uitnemendheid de drager van Gods eest, die in al zijne volheid over Hem was uitgestort, en zich in geheel ijn godgewijd en heilig leven aan de wereld geopenbaard heeft, Mt. 1:27, Joh. 1:18 (waar Hij om het geheel eenige zijner betrekking tot od μονογενής heet), 5:19—26, 6:40, 8:35, 36, 14:13, 17:1, Rom. :3, 4, 5:10, 8:3, 29, 32, Gal. 1:16, 4:6, Ef. 4:13, Hebr. 1:2 nz.; met het epitheton ἀγαπητός, Mt. 3:17, 17:5, 2 Petr. 1:17; γ) in avolging van de uitdrukking υἱὸς τοῦ θεοῦ, en in bepaalde tegenstelling

daarmede, wordt de uitdrukking υἱὸς διαβόλου of τοῦ πονηροῦ gebezig Mt. 13 : 38, Hand. 13 : 10. Dat de benaming van Christus ὁ υἱὸς τοῦ θε eenen Oud-Testamentischen grondslag heeft, zal niemand loochene Vgl. hierover nog het laatst G. Dalman, Die Worte Jesu, S. 219—23 Hiernevens moet evenwel herinnerd worden, dat deze benaming oo goed Grieksch is. Herhaaldelijk komt υἱὸς θεοῦ in inscripties voor a benaming van Augustus en zijne opvolgers en is dan de vertaling va divi filius. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 167.

Υἱότης, ητος, ἡ, zoonschap, Orig. I, 484, III, 945 C.

Υἱωνή, ῆς, ἡ, kleindochter, Jos. B. J. 1, 22, 1.

Ὕλη, ης, ἡ, misschien uit ὕλϝα ontstaan, zoodat daarmede me verzwakking van u tot i (vgl. libet naast lubet) silva — ook silua — overeenstemt, Curtius, Etymol. 1879, S. 373, = het hout, zoowel aa den boom als geveld, het brandhout, Sir. 28 : 10, Jak. 3 : 5.

Ὑλικός, ή, όν, stoffelijk, Iren. 525 = χοϊκός, Orig. I, 444 C wereldsch.

Ὑλομανία, ας, ἡ, het loopen naar het bosch, Epiph. II, 400 D.

Ὑλώδης, ες, boschachtig, Greg. Naz. III, 965 D.

Ὑμεδαπός, ή, όν, L. vestras, uw landsman, Clem. A. I, 128 B.

Ὑμεῖς, ὑμῶν, ὑμῖν, ὑμᾶς, de Pluralis van σύ.

Ὑμέναιος, van Ὑμήν, ένος, ὁ, den god van het huwelijk, ου, ὁ, Gr eigenn. Hymeneüs. Zoo heette iemand, tegen wiens kettersche leeringe in de Pastoraalbrieven geijverd en gewaarschuwd wordt, 1 Tim. 1 : 20 2 Tim. 2 : 17.

Ὑμένινος, η, ον, (ὑμήν), huiden, van huiden gemaakt bij boekrolle Clem. A. I, 528 A.

Ὑμέτερος, α, ον, Pronomen possessiv. van ὑμεῖς, uwe, ulieder, adjec tive, hetzij vóór of (en dan met herhaling van het Art.) achter he Nomen, waarbij het behoort, Joh. 7 : 6, 8 : 17, 15 : 20 (waar λόγον er ui het verband moet worden bijgebracht), Hand. 27 : 34, 2 Kor. 8 : 8, G 6 : 13; bij wijze van praedikaat = uwer, u toebehoorende, Lk. 6 : 20 passive, Rom. 11 : 31: τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει = door de ontferming (niet: d gij bewezen hebt, maar) aan u bewezen; zoo ook 1 Kor. 15 : 31 (volgen ℵBDEFG; A heeft ἡμετέραν): νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν = bij mijne roem over u; substantive τὸ ὑμέτερον = het uwe, Lk. 16 : 12.

Ὑμνέω, -ήσω, loven, prijzen, roemend vermelden, vooral in gezange en gedichten, τινά, bijz. τὸν θεόν = zingende Gods lof verkondigen, He ter eere lofzingen, Hand. 16 : 25, Hebr. 2 : 12; absolute = een of de lofzang zingen, Mt. 26 : 30, Mk. 14 : 26, op welke plaatsen gedoe wordt op het zingen van het dusgenaamde groote Hallel, bestaande u Ps. 113—118, welke liederen deels vóór, deels na den Paaschmaalt geheel of gedeeltelijk worden gezongen. LXX voor הִלֵּל, הוֹדָה, הֵשִׁיר, ־ר.

Ὕμνος, ου, ὁ, de zang, het lied, inzonderheid de lofzang, het estlied bij godsdienstige plechtigheden, Ef. 5 : 19, Kol. 3 : 16. Van de ıalmen van David Jos. Ant. 7, 12, 3; voor תְּהִלָּה, Ps. 39 (40) : 4, ›or שִׁיר, Jez. 42 : 10. Synoniemen zijn ὕμνος, ψαλμός, ᾠδή. Het laatste ɔord is de algemeene term, de eerste twee duiden bijzondere soorten ın den zang aan. Bij ψ. denkt men aan een muzikaal accompagnement, j ὕμνος aan de verheerlijking van God. Ὠιδή is het algemeene woord ›or zang, òf begeleid òf niet begeleid, òf ter verheerlijking van God ' niet.

Ὑπαγκώνιον, ου, τό, (ἀγκών) Lat. cubital, armkussen, kussen onder ən elleboog, Symm. Ez. 13 : 18.

Ὑπαγόρευσις, εως, ἡ, raad, Jos. Ant. 3, 8, 8; 17, 4, 3; 17, 6, 3.

Ὑπαγορεύω, -εύσω, voorschrijven, bevelen, 1 Ezr. 6 : 30, Just. Apol. 2, Eus. II, 576 B, Passio Perpet. 65 : 10. Antwoorden, Orig. I, 45, 648.

Ὑπάγω, -ξω, transit. = er onder of er heen brengen, voeren, ›oral ongemerkt; intransit. (en zoo steeds in het N. T.) eig. = zich ɾ vandaan of uit de voeten maken, stilletjes weggaan, doch ook in ıimeren zin a) = heen- of weggaan, α) van iemand of van eenige laats van daan, absolute, Mk. 6 : 31, 33, Joh. 11 : 44, 18 : 8; β) in en zin van zich terugtrekken, iemand verlaten, Joh. 6 : 67; γ) euphe- ıistisch = e vita discedere = de aarde verlaten, van hier gaan, d. i. terven, Mt. 26 : 24, Mk. 14 : 21; b) = gaan, zich begeven, naar zeker oel, dat op verschillende wijze kan worden uitgedrukt, als α) door 'raepp.: εἴς τι = ergens heen, Mt. 9 : 6, 20 : 4, 7, 26 : 18, Mk. 11 : 2, 4 : 13, Lk. 19 : 30, Joh. 6 : 21, 7 : 3, 11 : 31; hiertoe behooren spreek- rijzen als: ὑπάγειν εἰς εἰρήνην = gaan in vrede, d. i. om het genot aarvan te smaken, Mk. 5 : 34 (vgl. Jak. 2 : 16, waar ongeveer hetzelfde lenkbeeld door ἐν εἰρήνῃ wordt uitgedrukt); εἰς αἰχμαλωσίαν = in ge- angenschap gaan, Openb. 13 : 10 (waar het paronomatisch naast συνάγω taat); εἰς ἀπώλειαν = ten verderve varen, Openb. 17 : 8, 11; πρός τινα = naar of tot iemand, Joh. 13 : 3, 16 : 5, 10, 16, 17; over ἐπί τινα, n de uitdrukking: ἐπ' ἄρχοντα (Lk. 12 : 58), vgl. op ἐπί; ὀπίσω τινός = ıchter iemand, Mt. 4 : 10, 16 : 23, Mk. 8 : 33, Lk. 4 : 8; β) door Ad- rerbia van beweging als: ποῦ, ὅπου, Joh. 3 : 8 (waar het van den wind- ıtroom gebezigd wordt), 8 : 14, 21, 22, 12 : 35, 13 : 33, 36, 14 : 4, 5, 16 : 5, 1 Joh. 2 : 11, Openb. 14 : 4; ἐκεῖ voor ἐκεῖσε, Joh. 11 : 8; γ) door een Infinit. finalis, b. v. Joh. 21 : 3: ὑπάγω ἁλιεύειν = ik ga (om te) visschen; c) = πορεύομαι = gaan, in den zin van zekeren weg afleggen, Mt. 5 : 41; = zich op weg begeven of bevinden, Lk. 8 : 42, 17 : 14; slechts schijnbaar pleonastisch in dezen zin vóór andere Verba geplaatst, om de beweging te kennen te geven, die aan eene handeling vooraf moet

gaan (ofschoon dit denkbeeld van beweging soms zeer op den achtergrond treedt en daardoor ruimte laat voor dat eener eenvoudige opwekking om iets te gaan doen), bijz. in Imperativo vóór een anderen Inperativ., ὕπαγε, ὑπάγετε = ga, gaat heen, Mt. 8 : 4, 18 : 15, 19 : 21, 27 : 65, Mk. 6 : 38, Joh. 4 : 16, Openb. 10 : 8, 16 : 1.

Ὕπαιθρον, ου, τό, van ὕπαιθρος, onder den blooten hemel, = זג, het platte dak, Spreuk. 21 : 9, het open veld, 2 Makk. 15 : 19.

Ὑπαίρω, -αρῶ, verheffen, 2 Kron. 32 : 23 A. = ἐπαίρω, aanzetten, Jos. Ant. 7, 14, 4.

Ὑπακουστικός, ἡ, όν, gehoorzamend; τὸ ὑπακ. = ὑπακοή, Martyr. Clem. R. 629 C.

Ὕπανδρος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὑπό en ὁ ἀνήρ, eigenl. onder de man staande, aan zijne macht onderworpen; γυνή = eene gehuwde vrouw, Num. 5 : 20, 29, Spreuk. 6 : 24, Rom. 7 : 2.

Ὑπαντάω, -ήσω, van ἀντάω = ἀντιάω ik ga of kom tegen, tegemoet gaan of komen, onder weg ontmoeten, τινί = iemand, Mt. 8 : 28, Mk. 5 : 2, Lk. 8 : 27, Joh. 11 ; 20, 30, 12 : 18; met vijandige bedoeling Lk. 14 : 31 (volgens ℵABD; LΓΔΠ lezen ἀπαντάω, vgl. ook Joh. 4 : 51).

Ὑπάντησις, εως, ἡ, het te gemoet gaan, de ontmoeting; ἔρχεσθαι εἰς ὑπάντησίν τινος, of ook τινί = iemand te gemoet gaan, Mt. 8 : 34, 25 : 1, Joh. 12 : 13, op al welke plaatsen echter ook anders, het ἀπάντησις of συνάντησις, gelezen wordt.

Ὑπαπαντή, ῆς, ἡ, de ontmoeting van Simeon in den tempel, Lk. 2 : 25, een kerkelijk feest, dat overeenkwam met het Festum Purificationis van de Westersche kerk, Stud. 1696 C.

Ὕπαρ, ατος, τό, verschijning, in wakenden toestand, teg. ὄναρ, 2 Makk. 15 : 11, waarvoor ook ὕπερ gelezen wordt, (ὑπέρ τι = alleszins). Vgl. A. Kamphausen, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des A. T. 1898 t. d. pl.

Ὕπαρξις, εως, ἡ, eigenl. het aanzijn of voorhanden zijn, doch vervolgens ook de voorhanden zijnde zaak, en vandaar = τὰ ὑπάρχοντα = het goed, de have of bezitting, 2 Kron. 35 : 7, Ps. 78 : 48, Hand. 2 : 45, Hebr. 10 : 34.

Ὕπαρχος, ου, ὁ, = ἔπαρχος, praefectus, Philo II, 596, 36, 576, 35, Eus. H. e. I, 2, 13 van Jozua, τοῦ πατρὸς ὕπαρχος, indien daar niet ὑπάρχοντα moet gelezen worden.

Ὑπάρχω, -ξω, van ἄρχω, eigenl. den aanvang maken of uitmaken, aanvangen, beginnen, doch vervolgens ook in den zin van ontstaan, voortkomen, in het aanzijn treden, en vandaar verder a) = voorhanden of aanwezig zijn, bestaan, Hand. 19 : 40, 27 : 21; ἐν τινι = in iemand t. w. in zijn gedrag of wandel, Hand. 28 : 18; impersonaliter ὑπάρχει τινί τι = iets is voor iemand voorhanden, tot zijnen dienst of beschik-

ıg, in zijn bezit, dat wil zeggen: hij heeft of bezit iets, Hand. 3 : 6, 37, 28 : 7, 2 Petr. 1 : 8; vandaar τὰ ὑπάρχοντά τινι = iemands goeren of bezittingen, Gen. 31 : 18, Tob. 4 : 8, Lk. 8 : 3, Hand. 4 : 32; denzelfden zin substantive τὰ ὑπάρχοντά τινος, Mt. 19 : 21; 24 : 47, ·: 14, Lk. 11 : 21, 12 : 33, 44, 14 : 33, 16 : 1, 19 : 8, 1 Kor. 13 : 3, ›br. 10 : 34; τὰ ἴδια ὑπάρχοντα, Polyb. 4, 3, 1; in de LXX in dien ı voor מִקְנֶה, רְכוּשׁ, נְכָסִים; b) = zijn, en in dien zin a) evenals εἰμί, nvoudig gebezigd als logische copula, tot verbinding van Subject en ·aedikaat, ὑπάρχω τίς of τί, Lk. 8 : 41, 9 : 48, Hand. 4 : 34, 16 : 3, : 29, 21 : 20, 1 Kor. 7 : 26, Jak. 2 : 15 enz.; het Participium ὑπάρχων, nevenzinnen = zijnde, d. i. of = die is of was, Lk. 16 : 14, 23 : 50, and. 16 : 20, 37 enz.; óf = daar, alzoo hij is of was, Hand. 2 : 30, ': 24, 29, 22 : 3, Rom. 4 : 19, 1 Kor. 11 : 7, 2 Kor. 8 : 17, 12 : 16, al. 1 : 14; dat ὑπάρχω ook wel gebezigd zou zijn tot vervanging van ›t hulpwerkwoord in het Perf. of Plusqpf. pass., is wel beweerd, doch ›lgt niet uit Hand. 8 : 16, waar ὑπῆρχον = er waren aanwezig, of uit and. 19 : 36, Jak. 2 : 15, waar de Participia κατεσταλμένους, λειπόμενοι lleen de plaats van het Praedikaat bekleeden; β) met Praepp. verbon›n = zijn, in den zin van zich bevinden; ἐν τινι = ergens in, aan ›ne plaats, Hand. 10 : 12, Fil. 3 : 20; = in zekeren toestand of staat, k. 7 : 25, 16 : 23, Hand. 5 : 4, Fil. 2 : 6; ἐν τισι = onder zekere per›nen, Hand. 4 : 34, 1 Kor. 11 : 18; μακρὰν ἀπό τινος = op verren fstand van iemand, Hand. 17 : 27, waar het Particip. schijnt te moeten orden opgelost door: hoewel hij ... is; ὑπάρχει τὶ πρός τινος = iets is rgens voor, strekt of dient tot iets, Hand. 27 : 34.

Ὑπασπιστής, οῦ, ὁ, schilddrager, wapendrager, 4 Makk. 3 : 12, 9 : 11.

Ὑπατεύω, -εύσω, consul zijn, Jos. Ant. 14, 1, 2.

Ὕπατος, ου, ὁ, overste, Dan. LXX 3 : 2, 3, 27 (94); 1 Makk. 15 : 16 = consul. 1 Ezr. 3, 4 = praefect.

Ὑπαυγάζω, -άσω, beginnen te lichten, Clementin. 460 A.

Ὑπαυχένιος, ον, subst. τὸ ὑπαυχ. peluw, kussen, Symm. Ez. 13 : 18.

Ὑπείκω, -ξω, van εἴκω, eigenlijk wijken, uit den weg gaan, plaats naken, τινί = voor iemand; overdracht. = zich naar iemand schikken, ıem te wille zijn, Hebr. 13 : 17.

Ὑπεκκλέπτω, -έψω, steelsgewijze wegnemen, Jos. Ant. 14, 11, 6.

Ὑπεκκρούω, -ούσω, ondermijnen, benadeelen, Just. Apol. 1, 58 ὁρμῶντας ὑπεκκρούοντες (heimelijk).

Ὑπεναντίος, ία, ίον, van ἐναντίος, eigenlijk tegenover geplaatst of staande, elkander tegenkomende; overdracht. τινί = tegen iemand, hem vijandig, in zijn nadeel, Kol. 2 : 14; substantive ὁ ὑπεναντίος = de tegenstander, de bestrijder of vijand, Hebr. 10 : 27. LXX voor אוֹיֵב, צַר.

Ὑπέρ, Praepositie met den Genitiv. en Accusativ., = het Lat.

super, en beantwoordende, gelijk aan het Hoogd.: ueber, zoo
ons over.

1) Met den Genitiv. geconstrueerd, heeft ὑπέρ oorspronkelijk
lokale beteekenis van over, over heen, boven, doch wordt in dien
in het N. T. niet gebruikt (ook wel waarschijnlijk niet op de een-
misschien corrupte plaats, die hiertoe door sommigen gebracht
1 Kor. 15:29, waar over de verklaring der woorden οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ
τῶν νεκρῶν zie op βαπτίζω, I, 370, en vgl. Heinrici, Comm.). Overd-
wordt het gebezigd a) om uit te drukken, dat iets ter bescherming of
het belang van iemand geschiedt, = voor, ten beste of ten behoe-
van, en zoo α) bij Verba van bidden, smeeken voor iemand, Mt. 5:44
Hand. 8:24, Kol. 1:3, Jak. 5:16; spreken (ter verdediging) Hand.
26:1; tusschen beiden treden, optreden voor, Rom. 8:26, 27, Hebr.
7:25; strijden, Kol. 4:12; zorgen, waken, 1 Kor. 12:25, Hebr. 13:17
bijzonder ook bij Verba van lijden en sterven tot redding van anderen
waartoe, gelijk plaatsen als Joh. 10:11, 11:50, 13:37, Rom. 5:7, Fil.
1:29, 2 Thess. 1:5, zoo inzonderheid al de plaatsen van het N. T. be-
hooren, waar van het lijden en sterven van Christus gesproken wordt,
die ten onrechte (vgl. b. v. Ef. 5:25) door velen zoo verklaard worden
alsof ὑπέρ = ἀντί ware, of als ware althans de beteekenis van ἀντί
die van ὑπέρ opgesloten, Lk. 22:19, 20, Joh. 10:15, Rom. 5:6,
8:32, 14:15, 1 Kor. 1:13, 2 Kor. 5:14, 15, Gal. 2:20 (vgl.
3:13), 1 Thess. 5:10, Tit. 2:14, Hebr. 2:9, 1 Petr. 2:21, 3:18
4:1, 1 Joh. 3:16; β) bij Substantiva, waardoor een dergelijk werk-
zaam zijn of lijden ten beste van anderen wordt uitgedrukt, als
ὁ δέσμιος ὑπέρ τινος, Ef. 3:1; θλῖψις, Ef. 3:13, προσφορά. Ef. 5:2
δέησις, Ef. 6:19; vgl. voorts plaatsen als Rom. 10:1, 2 Kor. 1:11
7:7, 12, 8:16, 9:14, Fil. 1:4, Kol. 1:7, 24, 2:1, 4:13, 1 Tim.
2:6; γ) verwant hiermede zijn ook uitdrukkingen als: εἶναι ὑπέρ τινος
(in tegenstelling van εἶναι κατά τινος) = voor iemand zijn, aan zijne
zijde staan, partij voor hem kiezen, Mk. 9:40, Lk. 9:50; δύνασθαι τι
ὑπέρ τινος (insgelijks in tegenstelling met κατά τινος) = iets voor, d. i.
ten voordeele van, iets vermogen, 2 Kor. 13:8; b) om de beweeg-
reden, het doel, de strekking eener handeling aan te wijzen = om,
ter wille van, en in dien zin met Genitiv. α) van den persoon, om
wien iets geschiedt, bij Verba als: ἁγιάζειν ἑαυτὸν ὑπέρ τινος, Joh. 17:19
διακονεῖν τινι ὑπέρ τινος, Filem. vs. 13; vgl. 1 Kor. 15:29, 2 Kor. 5:20
alsmede zulke plaatsen, waar van handelen of lijden ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος
τινος = om iemands naams wille gesproken wordt, Hand. 5:41, 9:16
21:13, 3 Joh. vs. 7; bij Substantiva waarin het denkbeeld van zulk
een handelen of lijden ligt opgesloten, Rom. 9:3, 2 Kor. 12:10, Gal.
3:13; β) van de zaak, om aan te duiden waarom iets geschiedt, b. v.

ὲρ τῆς ἀληθείας θεοῦ = om de waarachtigheid Gods, Rom. 15 : 8, vgl.
9, Ef. 6 : 20, Fil. 2 : 13; of waartoe het geschiedt, b. v. 2 Kor. 1 : 6:
ὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως = tot uwe vertroosting; 2 Kor. 12 : 19: ὑπὲρ
; ὑμῶν οἰκοδομῆς = tot uwe stichting, of waarvoor, ter oorzake waarvan
t geschiedt, in welken zin vooral opmerking verdient de spreekwijze
ὲρ τῶν ἁμαρτιῶν = voor de zonden, d. i. om de schadelijke gevolgen
n dezen weg te nemen, 1 Kor. 15 : 3, Gal. 1 : 4, Hebr. 10 : 12; c) om
t voorwerp in te leiden waarop een woord of handeling betrekking
eft = over, aangaande, van, en in deze beteekenis alzoo naderende
; die van περί, waarvoor het ook bij de Classici niet zelden gebruikt
rdt, b. v. bij Verba van zeggen, danken, roemen, gevoelen, denken,
z. over iets of iemand, Rom. 9 : 27, 2 Kor. 1 : 11, 7 : 14, 9 : 2, 12 : 8,
l. 1 : 7, 4 : 10, 2 Thess. 1 : 4; ook bij Substantiva, 2 Kor. 7 : 4, 8 : 24,
3, 1 Tim. 2 : 1, 2; hiertoe behoort ook de spreekwijze: ὑπέρ τινος =
t betrekking tot of wat aangaat iets of iemand, 2 Kor. 1 : 6, 8 (waar
vele Hss. ook περί gelezen wordt), 8 : 23, 2 Thess. 2 : 1. Vgl. Blass'
amm. S. 132.

2) Met den Accusativ. heeft ὑπέρ vooreerst de lokale beteekenis van
er, er over heen, en wordt vervolgens gebezigd van hetgeen zekere
aat overtreft, te boven gaat. Van hier in overdr. zin (en zoo steeds
het N. T.) = boven, meer dan, Mt. 10 : 24, 37, Lk. 6 : 40, Hand.
: 13, 1 Kor. 4 : 6, 10 : 13, 2 Kor. 1 : 8, 8 : 3 (waar ook wel παρά
lezen wordt), 12 : 6, Ef. 1 : 22, 3 : 20, Fil. 2 : 9, Filem. vs. 16, 21;
j Comparativi, in plaats van den gewonen Genitiv. van het vergeleken
orwerp, om op de vergelijking meer nadruk te leggen = dan, Lk.
: 8, Hebr. 4 : 12; hiertoe behooren ook comparatieve uitdrukkingen,
aarbij het vergelijkend moment in het gebezigde Verbum zelf ligt, als
Kor. 12 : 13, waar het, met ἡττάομαι = minder zijn verbonden,
ne vergelijking of gradatie naar beneden te kennen geeft; Gal. 1 : 14,
aar προκόπτω = verder gaan, vooruitstreven, overtreffen, terwijl ὑπέρ
Acc. degenen aanwijst, die vooruitgestreefd of overtroffen werden.

3) Een adverbiaal gebruik van ὑπέρ komt bij de Classici niet voor.
n het N. T. is dit misschien het geval 2 Kor. 11 : 23, waar ὑπὲρ ἐγώ
= ik nog meer of veeleer (in höherem Masse, Blass, S. 132), ofschoon
nen hier ook wel eene elliptische wijze van uitdrukking heeft meenen
e vinden, waardoor aan ὑπέρ zijne kracht als Praepositie gelaten wordt
ὑπὲρ διακόνους ἐγὼ scil. εἰμί). Misschien moet men 2 Kor. 11 : 23 ὑπερέχω
ezen. Vgl. mijn „Novum Test. graece" a. h. l. Hiertoe behooren overi-
gens niet zulke plaatsen (2 Kor. 11 : 5, 12 : 11, Ef. 3 : 20, 1 Thess.
3 : 10, 5 : 13), waar ὑπέρ met een Adverbium of adverbiale uitdrukking
als λίαν, ἐκπερισσοῦ, περισσῶς of ἐκπερισσῶς verbonden voorkomt.

In de samenstelling beteekent ὑπέρ over in lokalen zin, b. v. ὑπεράνω,

ὑπερβαίνω, voor, in overdr. beteekenis van: ten behoeve of ten nutte van, b. v. ὑπερεντυγχάνω; boven, van iets, dat zekere maat overschrijdt, b. v. ὑπερβάλλω, ὑπερνικάω; uitermate, zeer, b. v. ὑπεραυξάνω.

Ὑπεράγαν, Adv. al te zeer, 2 Makk. 8 : 35, 10 : 34.

Ὑπεράγω, -άξω, overtreffen, Sir. 30 : 31, 36 : 27, 1 Makk. 6 : 43.

Ὑπεραινετός, ή, όν, zeer prijzenswaardig, Dan. LXX en Theod 3 (52).

Ὑπεραίρω, -αρῶ, transit. = verheffen, er over heen heffen, intransit = zich verheffen, de maat overschrijden, te buiten gaan, in welken zin het, eigenl. en overdr., veelvuldig bij de Classici voorkomt. In het N. T staat daarvoor echter het Pass. of Med., met Dativ. van de zaak, die oorzaak is van het zich verheffen of te buiten gaan, 2 Kor. 12 : 7; met ἐπί τινα = zich verheffen tegen iemand, 2 Thess. 2 : 4. Met den Dat. τινί, zich driest tegen iemand verheffen, vinden wij het 2 Makk. 5 : 23

Ὑπέρακμος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὑπέρ en ἡ ἀκμή, de volle bloei overdr. van den tijd der jeugd, de jaren der jeugd voorbij of te boven, 1 Kor. 7 : 36. Volgens Plato, De Rep. 5, p. 460 e was 20 jaren de ἀκμή voor eene vrouw, 30 jaren voor een man.

Ὑπερακοντίζω, -ιῶ, overtreffen, Eus. H. e. II, 13, 22, X, 8, 17.

Ὑπερανατίθημι, -θήσω, plaatsen boven, Jos. Ant. 3, 7, 7.

Ὑπεράνω, Adverb., boven, bij wijze van Praepositie (evenals meer andere Adverbia, vooral van ruimte van tijd) met een Casus, en wel met een Genitiv., verbonden; in plaatselijken zin, Ef. 4 : 1, Hebr. 9 : 5; met het oog op rang en waardigheid, Ef. 1 : 21.

Ὑπερασπίζω, -ιῶ, iemand met een schild beschermen, bedekken, Gen. 15 : 1, Deut. 33 : 29.

Ὑπερασπισμός, οῦ, ὁ, bedekking met een schild, bescherming, 2 Sam. 22 : 36, Ps. 17 (18) : 35, Sir. 31 (34) : 16.

Ὑπερασπιστής, οῦ, ὁ, beschermer, 2 Sam. 22 : 3, 31, Ps. 17 (18) : 2, 30, 26 (27) : 1, 27 (28) : 7, Eus. H. e. VI, 43, 14.

Ὑπεραυξάνω, -ήσω, transit. = uitermate doen toenemen, aanwassen, als intransit. = uitermate toenemen, in grootte of sterkte. In laatstgen. zin op de eenige plaats van het N. T., 2 Thess. 1 : 3.

Ὑπερβαλλόντως, Adverb., boven- of uitermate, buitengemeen, Job 15 : 11, 2 Kor. 11 : 23.

Ὑπερβάλλω, -βαλῶ, eig. er over of er over heen werpen, zetten, doch ook intransitive = zich er over heen zetten, er over gaan, en vandaar overdr. = overtreffen, te boven gaan, uitmunten, het Particip. ὑπερβάλλων, -ουσα, -ον, als Adject. = uitnemend, voortreffelijk, heerlijk, 2 Kor. 3 : 10, 9 : 14, Ef. 1 : 19, 2 : 7; als Verbum, en dan met den Gen., in plaats van den meer gebruikelijken Accusativ., Ef. 3 : 19.

Ὑπερβασία, ας, ἡ = πάσχα, Jos. Ant. 2, 14, 6.

Ὑπερβατόν, οῦ, τό, hyperbaton, eene overdrachtelijke spreekwijze, ne rhetorische figuur. Καθ' ὑπερβ. Philo I, 580, 21, Iren. 864, Clem. II, 324 τῆς φράσεως.

Ὑπερβερεταῖος, ου, ὁ, Hyperberetaeus, eene Macedonische maand, s. Ant. 3, 10, 2; 8, 4, 1 enz.

Ὑπερβλύζω, -ύσω, overstroomen, overvloeien, Philo I, 174, 391.

Ὑπερβολή, ῆς, ἡ, eig. het overzetten, de overgang, overdr. de overaat, wat zekere maat te buiten gaat, en vandaar ἡ ὑπερβολή τινος = uitnemendheid of heerlijkheid van iets, 2 Kor. 4 : 7, 12 : 7; καθ' ὑπερλήν adverbialiter = bij uitnemendheid of bij uitstek, uitermate, al te er, Rom. 7 : 13, 2 Kor. 1 : 8, Gal. 1 : 13; bij wijze van Adject. met n Nomen verbonden: καθ' ὑπερβολὴν ὁδός = een uitnemende, heerlijke g, 1 Kor. 12 : 31, en zoo ook 2 Kor. 4 : 17, waar het door het synoeme εἰς ὑπερβολήν versterkt wordt, en dus door alleruitnemendst, les te boven gaande moet worden overgezet.

Ὑπερεῖδον, Infinit. -ιδεῖν, Particip. -ιδών, Aor. van ὁράω, er over heen en; overdr. = voorbij zien, geen acht slaan op, niet toerekenen, sth. 4 : 17 A, 4 Makk. 9 : 6, Hand. 17 : 30.

Ὑπερείδω, -είσω, op iets steunen, Job 8 : 15, voor חָצַב, uithouwen, preuk. 9 : 1.

Ὑπερέκεινα, eig. ὑπὲρ ἐκεῖνα = ἐπέκεινα, Adverb., evenals ὑπεράνω bij ijze van Praepositie met een Genetiv. geconstrueerd, = aan gene jde, d. i. voorbij, verder dan, 2 Kor. 10 : 16.

Ὑπερεκπερισσοῦ, Adverb., van ὑπέρ en de adverbiale uitdrukking ἐκ εριssοῦ, waarover zie op περισσός, eig. meer dan overvloedig, doch verlgens ook = zeer, ten zeerste, 1 Thess. 3 : 10, 5 : 13; bij wijze van raepositie met den Genitiv. = ver boven, veel meer dan, Ef. 3 : 20.

Ὑπερεκπερισσῶς, Adverb., = ὑπερεκπερισσοῦ, waarvoor het 1 Thess. : 13 in B D* F G voorkomt. Ook 1 Clem. 20 : 11.

Ὑπερεκτείνω, -τενῶ, er over of te ver uitstrekken, uitbreiden, overdr. ευτόν = zich bovenmate uitrekken om ergens bij te komen. Fig. 2 Kor. 0 : 14.

Ὑπερεκχύνω, -υνῶ, = er over uitgieten, uitstorten, in Passivo ὑπερεκύνομαι = er over heen wegvloeien, overvloeien, overloopen, Joël 2 : 24, k. 6 : 38. De vorm ὑπερεκχέω, Spreuk. 5 : 16.

Ὑπερεντυγχάνω, -τεύξομαι, met τινός = ἐντυγχάνω ὑπέρ τινος = opf tusschen beiden treden, spreken, bidden voor iemand, doch ook met ierhaling der Praep., waarmede het Verbum is samengesteld, ὑπέρ τινος = iemands voorspraak zijn, voor hem spreken, Rom. 8 : 26.

Ὑπερέχω, -έξω, als Verbum transit. = er boven of er over houden,). v. τὴν χεῖρα van een beschermer, met een Gen. van den beschermden persoon, Jos. Ant. 6, 2, 2; intransit. = er boven gaan of hooger zijn,

uitsteken of overtreffen; overdr. τί = iets te boven gaan, πάντα ..., van iets dat te hoog is om verstaan te worden, Fil. 4 : 7; ook met den Genit. van den persoon of de zaak = uitnemender, beter zijn dan, Fil. 2 : 3; het Particip. ὑπερέχων, -ουσα, -ον, als Adjectiv. bij een Nomen = hoogste, opperste, Rom. 13 : 1; οἱ ὑπερέχοντες, subst., Polyb. 28, 4, 9, 30, 4, 17; van koningen, Wijsh. 6 : 6; absolute = oppermachtige, die het oppergezag bekleed, souverein, 1 Petr. 2 : 13; het Neutrum τὸ ὑπερέχον substantive = ἡ ὑπεροχή = de voortreffelijkheid, uitnemendheid, Fil. 3 : 8.

Ὑπερηφανεύομαι, -εύσομαι, zich hoogmoedig verheffen, Neh. 9 : 16, Tob. 4 : 13, Job 22 : 29.

Ὑπερηφανέω, -ήσω, overmoedig zijn, Neh. 9 : 10, verachten, 4 Makk. 5 : 21.

Ὑπερηφανία, ας, ἡ, de aard of handelwijze van een ὑπερήφανος, de hoogmoed, hoovaardij, trotschheid, Ex. 18 : 21, Lev. 26 : 19, Mk. 7 : 22, Didache 5 : 1.

Ὑπερήφανος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὑπέρ en φαίνομαι, zie op φαίνω, eig. boven anderen zichtbaar of te voorschijn tredende, overdracht. uitstekend, doch gewoonlijk in ongunstigen zin = hoogmoedig, trotsch, verwaand, aanmatigend, en als zoodanig het tegenovergest. van ταπεινός, Job 38 : 15, 40 : 7 (12), Ps. 17 (18) : 27, Lk. 1 : 51, Rom. 1 : 30, 2 Tim. 3 : 2, Jak. 4 : 6, 1 Petr. 5 : 5, Didache 2 : 6. Verachtend, Jos. B. J. 6, 2, 10 τῶν Ῥωμαίων.

Ὑπέρθυρον, ου, τό = אַמּוֹת הַסִּפִּים, grondslagen der drempels, Jez. 6 : 4.

Ὑπερισχύω, -ύσω, bovenmate sterk zijn, overtreffen, Gen. 49 : 26, 2 Sam. 24 : 4, 1 Kon. 16 : 22 A.

Ὑπερκεῖμαι, -σομαι, bovenliggen, overtreffen, Spreuk. 31 : 29, Ezech. 14 : 47.

Ὑπερκεράω, -άσω, overvleugelen, Judith 15 : 5, 1 Makk. 7 : 46.

Ὑπερκλονέω, -ήσω, hevig in beroering brengen, Sibyll. 4, 129.

Ὑπερκόσμιος, ον, bovenaardsch, Clem. A. I, 60, II, 424.

Ὑπερκρίνομαι, -οῦμαι, geacht worden boven een ander, Ps. 50 : 6.

Ὑπέρλαμπρος, ον, zeer schitterend, Apoc. Petr. 15.

Ὑπερλίαν, Adverb. van λίαν, te over of al te zeer; bij wijze van Adject. met een Nomen verbonden = overgroot, meer dan (t. w. dat wat door het bijgevoegde Nomen wordt uitgedrukt, en dus als zoodanig meer dan) voortreffelijk, in welken zin het, waarschijnlijk ironisch, gebezigd wordt, 2 Kor. 11 : 5, 12 : 11.

Ὑπέρμαχος, ον, voor iets strijdend, verdedigend, Wijsh. 10 : 20, 16 : 17.

Ὑπερμαχέω, -ήσω, voor iets strijden, verdedigen, 1 Makk. 16 : 3, 3 Makk. 7 : 6 R.

Ὑπερμεγέθης, ες = ὑπέρμεγας, bovenmate groot, 1 Kron. 20:6, ın. LXX 4:34.

Ὑπερνικάω, -ήσω, van νικάω, een woord van lateren tijd, = ver de erhand behouden, meer dan overwinnaar zijn, de volledigste zege halen, Rom. 8:37; Eus. H. e. 8, 14, 15 ὑπερεκνικᾶν.

Ὑπέρογκος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὑπέρ en ὁ ὄγκος, eigenl. van overıtige zwaarte; overdracht. = zwaar, moeilijk, Ex. 18:22, 26, de achten te boven gaan, Deut. 30:11, overdreven, gezwollen, hoogavend; ὑπέρογκα scil. ῥήματα = hoogdravende, snorkende taal, Jud. 16; ματαιότητος = der ijdelheid, d. i. door ijdelheid ingegeven, Petr. 2:18.

Ὑπερόρασις, εως, ἡ, verachting, Num. 22:30.

Ὑπεροράω, -όψομαι, aanzien, Deut. 22:4, verachten, Gen. 7:19, dache 15:2, in den steek laten, Joz. 1:5, Judith 8:20, zich niet kommeren, Sir. 14:8, = עלם Hithp., zich verbergen, Jez. 58:7, ijsgeven, over 't hoofd zien, 2 Makk. 7:11, 23.

Ὑπερορία, ας, ἡ, ballingschap, Martyr. Clem. R. 628 B.

Ὑπερορίζω, -ιῶ, verbannen, Clem. A. I, 1053 B, Basil. III, 408 B, ɔiph. II, 188 C.

Ὑπερόριος, α, ον, over de grenzen, Philo II, 124, 27.

Ὕπερος, ου, ὁ, stamper in een vijzel. In eene spreekwoordelijke tdrukking, Spreuk. 23:31 γυμνότερος ὑπέρου ter aanduiding van groote moede. Wij zouden zeggen: zoo arm als Job. Vgl. Suid. s. v. γυμνότερος en s. v. ὑπέρου ook bij Eustathius, Opusc. 330, 7. Van gelijke teekenis zijn bij de paroemiographen de spreekwoorden γυμνότερος βηρίδος en γυμνότερος παττάλου.

Ὑπεροχή, ῆς, ἡ, van ὑπερέχω, eigenl. het hooger zijn, het uitsteken; erdracht. = de hoogheid van staat, vandaar: οἱ ἐν ὑπεροχῇ ὄντες = e hoog geplaatst zijn, de overheden, 1 Tim. 2:2; ἐν ὑπεροχ. κεῖσθαι, Makk. 3:11; = de uitnemendheid, voortreffelijkheid, of waar van ɔorden sprake is = de keur, en zoo 1 Kor. 2:1, waar καθ' ὑπεροχὴν γου ἢ σοφίας = met keur van woorden of van wijsheid, d. i. zooveel s in keurige of diepzinnige taal. Ὑψηλὰ εἰς ὑπεροχήν, omhoog maar, nhoog, 1 Sam. 2:3 A.

Ὑπερπερισσεύω, -εύσω, meer dan ruim voorhanden zijn, meer dan vervloedig zijn of worden, Rom. 5:20; in Passivo (volgens anderen ep. Med) ὑπερπερισσεύομαι = meer dan overvloedig bedeeld zijn, τινί = met iets, d. i. iets in grooten overvloed hebben, er van overvloeien, Kor. 7:4.

Ὑπερπερισσῶς, Adverb. van ὑπερπερισσός, boven- of uitermate, Ik. 7:37.

Ὑπερπλεονάζω, -άσω, meer dan overvloedig of rijkelijk zijn (Lat.

superabundo), Ps. Sal. 5:19 = overvloedig bezitten, 1 Tim. 1:14. Herm. Mand. 5, 2, 5.

'Υπερταλαντίζω, -ιῶ, zwaarder wegen, Epiph. II, 628 C.

'Υπερυψόω, -ώσω, uitermate verhoogen, tot den allerhoogsten (iedere anderen te boven gaanden) staat verheffen, τινά, Fil. 2 : 9. Med. zich verheffen, Ps. 36 (37) : 35, 96 (97) : 9.

'Υπερφέρεια, ας, ἡ, voortreffelijkheid, Aq. Job 37 : 4.

'Υπερφέρω, -οίσω, zich verheffen, overtreffen, 1 Ezr. 8 : 75, Dan. LXX 7 : 7, 20, Ph. 7 : 24.

'Υπερφρονέω, -ήσω, zijne gedachten al te hoog laten gaan, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν = hooger dan het betaamt, Rom. 12 : 3, waar Paulus schijnt te ijveren tegen veler zucht om een hooge, voor ieders aanleg niet berekende, plaats in de gemeente in te nemen. = Verachten, 4 Makk. 13 : 1, 14 : 11, 16 : 2.

'Υπερφωνέω, -ήσω, zeer luid spreken, Judith 15 : 14, Jos. Ant. 11, 4, 2.

'Υπερωμίαν, Adv. een hoofd lang, van ὑπερωμία, ας, ἡ, het gedeelte boven den schouder, 1 Sam. 9 : 2, 10 : 23.

'Υπερῷον, ου, τό, eigenl. het Neutr. van het Adject. ὑπερῷος, ᾳα, ον (en dit van ὑπέρ, evenals πατρῷος van πατήρ), boven, tot het bovengedeelte van iets behoorende, bijzonder van een huis, vandaar ὑπερῷον, scil. οἴκημα, = de zolder, de bovenverdieping, de bovenkamers, waar de vrouwen verblijf hielden. In het N. T. beteekent dit woord meest bepaald de opperzaal, d. i. een groot, goed beschut, luchtig vertrek, in zekeren zin eene derde verdieping op het platte dak des huizes, Hand. 1 : 13, 9 : 37, 39, 20 : 8. In de LXX = עֲלִיָּה, opperzaal, Richt. 3 : 20, 23, 24, 25 enz.

'Υπεύθυνος, ον, verantwoordelijk, schuldig, Athan. I, 109.

'Υπευλαβέομαι, -ήσομαι, zich wel inachtnemen, 2 Makk. 14 : 18.

'Υπέχω, ὑφέξω, eigenl. er onder houden, vervolgens bij- of toehouden om te geven, aanbieden, overdracht. δίκην = voldoening geven, boeten, τινός = met iets, d. i. iets tot straf lijden, 2 Makk. 4 : 48, Jud. 7. = נָשָׂא, dragen, Ps. 88 (89) : 51, = סָבַל dragen, Klaagl. 5 : 7.

'Υπηρεσία, ας, ἡ, eigenl. de dienst der roeiers. In 't algemeen dienstbetoon, gebruik, Wijsh. 13 : 11, 12 A, 15 : 7. Dienaren, knechten = ὑπηρέται, Job 1 : 3, Const. Apost. 8, 10, 13.

'Υπηρετέω, -ήσω, eigenl. als roeier dienst doen, matrozen of scheepsdienst verrichten, vervolgens in ruimeren zin van het verrichten van allerlei andere, vooral moeielijke diensten, en vandaar in 't algemeen = dienen, dienst bewijzen, met Dativ. van den persoon of de zaak, Hand. 13 : 36, 24 : 23; ταῖς χρείαις τινός = in iemands behoeften helpen voorzien, Hand. 20 : 34.

Ὑπηρέτης, ου, ὁ, van ὑπό en ὁ ἐρέτης de roeier (van ἐρέσσω, Fut. ·σω, ik roei), vandaar eigenl. ieder, die op een schip in ondergeschikte ·trekking dienst doet, roeiers en matrozen, doch vervolgens ook in imeren zin ieder, die als handlanger of op andere wijze dienst verricht, ı dienaar, en zoo in het N. T. a) van den gerechtsdienaar, Mt. 5:25; van de dienaars of handlangers der overpriesters en van den grooten ad, Mt. 26:58, Mk. 14:54, 65, Joh. 7:32, 45, 46, 18:3, 12, 3, 22, 19:6, Hand. 5:22, 26; c) van den dienaar der Synagoge, k. 4:20; d) van de dienaren eens konings, Joh. 18:36; e) van de enaren van Christus en de bedienaars van Zijn evangelie, Lk. 1:2, and. 13:5, 26:16, 1 Kor. 4:1. = f) διάκονος, diaken, Const. Apost. 2, 28.

Ὑπισχνέομαι, Fut. ὑποσχήσομαι, iets op zich nemen, beloven, 'ijsh. 17:8, 2 Makk. 4:9 R, 8:11, 12:11.

Ὕπνος, ου, ὁ, waarschijnlijk voor σύπνος, verwant met somnus, ımnium, sopor, sopio, Schlaf, sleep, slaap, vgl. Curtius, Etym. 1879, . 289, F. Kluge, Etym. Wörterbuch, 1884, S. 293, = de slaap, a) in ›w. zin, Mt. 1:24, Lk. 9:32, Joh. 11:13, Hand. 20:9; b) overdr. ın den geestelijken slaap der zonde, Rom. 13:11. Voor: droom = חֵלֶם, Gen. 20:3, 6, 31:10, 11, 40:9. In den zin van slaap in de XX gewoonlijk = שֵׁנָה.

Ὑπνόω, -ώσω, = יָשֵׁן slapen, Gen. 2:21, 1 Sam. 26:12, 1 Kon. :20 A, = לִין, overnachten, Richt. 19:4 A, overdracht. sterven, Sir. 6:20.

Ὑπνώδης, ες, slaperig, sluimerig, Spreuk. 23:21.

Ὑπό, = sub, Praepositie met den Genitiv., Dativ. en Accusativ. In et N. T. komt echter de constructie met den Dativ. niet voor.

1) Met den Genitiv. eig. onder, van onder, onder vandaan, in locale ·eteekenis; het wordt echter ook met de benaming van personen of toe-tanden verbonden, om iemand of iets als de onmiddellijke oorzaak of ›anleiding van iets te kenmerken, dus als datgene waaruit iets voort-:omt, vanwaar iets uitgaat, waardoor iets wordt teweeggebracht, en ›eantwoordt in dien zin aan ons van of door. Het staat a) bijz. bij ?assiva, α) met Genitiv. van den persoon, b. v. Mt. 3:6: ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ = zij werden van of door hem gedoopt, vgl. Mt. 4:1, 10:22, 11:27, 14:8, 19:12, 20:23 enz; hiertoe behooren ook plaatsen, waar ὑπό met een Collectivum verbonden wordt, als: ὑπὸ στρατοπέδων, Lk. 21:20; ὑπὸ ἐθνῶν, Lk. 21:24; ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, Hand. 15:4; voorts verbindingen van ὑπό met γίνεσθαι en εἶναι = geschieden, gedaan worden, plaats hebben, zijn door, Lk. 9:7, 13:17, 23:8, Hand. 23:30 (waar ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων echter door de meeste getuigen wordt weggelaten), Rom. 13:1 (waar door D*E*FG ἀπό gelezen wordt); hiertoe brenge men ook 2 Kor. 2:6, waar het Particip. γενομένη achter τῶν πλειόνων

in gedachte moet worden ingevuld; over *μαρτυρεῖσθαι ὑπό τινος* zie *μαρτυρέω*; β) met Genitiv. van de zaak, b. v. *βασανίζεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων* = geteisterd worden door de baren, Mt. 14 : 24, vgl. 8 : 24, Lk. 7 : 24,. 8 : 14, Hand. 27 : 41, Rom. 12 : 21, 2 Kor. 5 : 4, Ef. 5 : 13, Kol. 2 : 18, Jak. 2 : 9, 2 Petr. 2 : 7, 3 Joh. vs. 12, Jud. vs. 12, Openb. 6 : 13; volgens de gew. opvatting behoort hiertoe ook 2 Petr. 1 : 17 *ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης* = door de luisterrijke heerlijkheid, d. i. door den in heerlijkheid verschijnenden God (vgl. Kühl, Comm. t. d. p. 1897); anderen echter meenen *ὑπό* hier te moeten opvatten in den zin van onder, bij, waarin het, ter beschrijving van den begeleidende toestand, veelvuldig bij de Grieken c. Genit. voorkomt (vgl. spreekwijzen als: *ὑπὸ τῆς σάλπιγγος* = onder trompetgeschal; *ὑπ' ἀοιδῆς* = onder gezang), doch dien het in het N. T. nergens elders heeft; **b**) bij Verba waardoor een zeker lijden wordt uitgedrukt, en die dus, ofschoon naar den vorm niet passief, toch eene passieve beteekenis hebben; zoo α) bij Neutra als: *πάσχειν ὑπό τινος* = van of door iemand lijden, te lijden hebben, Mt. 17 : 12, Mk. 5 : 26, 1 Thess. 2 : 14; hiertoe kan ook gebracht worden het pass. *ἀπολέσθαι* in den neutralen zin van omkomen, 1 Kor. 10 : 9; β) bij Activa als: *λαμβάνειν πληγὰς ὑπό τινος* = slagen van iemand ontvangen, 2 Kor. 11 : 24; *ὑπομένειν τι ὑπό τινος* = iets van iemand verdragen, afwachten, Hebr. 12 : 3; vgl. ook Openb. 6 : 8: *ἀποκτεῖναι . . . ὑπὸ τῶν θηρίων τῆς γῆς* = te dooden door de wilde dieren der aarde, in welke uitdrukking *ὑπό* echter in de beteekenis van ... voorkomt, wat ook bij de Grieksche schrijvers soms het geval is, waar het door *ὑπό* ingeleide Subject als medewerkend gedacht wordt.

2) Met den Accusativ. drukt *ὑπό* a) eene plaatselijke verhouding uit = onder, en zoo α) bij Verba van beweging, plaatsen, komen, brengen, enz., als: *τιθέναι τι ὑπὸ τὸν μόδιον* = iets onder de korenmaat zetten, Mt. 5 : 15, Mk. 4 : 21, Lk. 11 : 33; *ὑπὸ τὴν στέγην τινὸς εἰσέρχεσθαι* = onder iemands dak komen, Mt. 8 : 8, Lk. 7 : 6; *ἐπισυνάγειν ὑπὸ τὰς πτέρυγας* = onder de vleugelen bijeenvergaderen, Mt. 23 : 37, Lk. 13 : 34, vgl. nog plaatsen als Rom. 16 : 20, 1 Kor. 15 : 25, 27, Ef. 1 : 22; β) bij Verba van rust, zijn, verblijven, zitten, enz., b. v. Joh 1 : 49: *ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν* = onder den vijgeboom zijnde; Hand. 4 : 12: *ἐστὶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν* = er is onder den hemel; 1 Kor. 10 : 1 en Jud. vs. 6, alsmede zulke plaatsen, waar het Verbum substantiv. in gedachte moet worden ingevuld, Lk. 17 : 24, Hand. 2 : 5, Rom. 3 : 13, Kol. 1 : 23, Mk. 4 : 32: *ὑπὸ τὴν σκίαν . . . κατασκηνοῦν* = onder de schaduw rusten; Jak. 2 : 3: *κάθου ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου* = zit onder aan mijne voetbank; vlg. ook Jud. vs. 6, waar *ὑπὸ ζόφον* = onder duisternis, behoort tot de beschrijving van den toestand der veroordeelden; **b**) eene zedelijke verhouding van ondergeschiktheid, waarin iemand gebracht wordt of zich

vindt, en tengevolge waarvan hij zich onder eene hoogere macht ziet plaatst, α) ὑπό τινα = onder iemand, b. v.: ὑπὸ παιδαγωγόν, ὑπὸ ιτρόπους εἶναι = onder een tuchtmeester, onder voogden staan, Gal. :25, 4:2; ἔχειν τινὰ ὑφ' ἑαυτὸν = iemand onder zich hebben, d. i. der zijn gezag of bevel, Mt. 8:9, Lk. 7:8; hiertoe behoort ook de ebraïseerende uitdrukking: ταπεινώθητε ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα θεοῦ = rnedert u onder de krachtige hand Gods, 1 Petr. 5:6; ὑπό τι = ıder iets, d. i. onder de macht of het gezag van iets, en dit ter behrijving zoowel van een reeds bestaanden toestand van ondergeschiktid, als van de handeling waardoor zulk een toestand wordt teweegbracht, b. v. εἶναι ὑπὸ ἐξουσίαν = onder de macht van anderen staan, ıdergeschikt zijn, Mt. 8:9, Lk. 7:8, wanneer daar niet ἐπ' ἐξουσίας oet gelezen worden; ὑπὸ ζυγόν = onder het juk, d. i. als slaaf dienstıar, zijn, 1 Tim. 6:1; ὑπὸ νόμον = onder de of eene wet zijn, d. i. ıder hare heerschappij gesteld zijn, onder eene bedeeling leven, die scht dat men het goede zal betrachten uit gehoorzaamheid aan de eene wet, Rom. 6:14, 15, Gal. 4:4, 21, 5:18, vgl. 3:23; οἱ ὑπὸ μον scil. ὄντες = zij die onder de wet staan, het blijvend gezag der et eerbiedigen, 1 Kor. 9:20, Gal. 4:5; ὑπὸ χάριν = onder de genade jn, d. i. onder de bedeeling van Gods genade leven, en dus geroepen jn om in gehoorzaamheid aan de stem Zijner liefde uit eigen beweging aar heiligmaking te streven, Rom. 6:14, 15; ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν = nder de zonde zijn, d. i. haar dienen, Rom. 3:9; vgl., behalve Gal. :22, ook Rom. 7:14: πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν = verkocht (onder e macht der, d. i.) aan de zonde, om als een slaaf haren wil te volrengen; Jak. 5:12 (waar KLP ten onrechte lezen εἰς ὑπόκρισιν): πίπτειν πὸ κρίσιν = onder oordeel vallen, d. i. zich aan eene handeling schulig maken, waarop een veroordeelend vonnis kan of moet volgen; —) eene verhouding van tijd, om uit te drukken, dat iets kort ophanden, licht nabij is, = tegen, omstreeks, b. v. ὑπὸ τὸν ὄρθρον = tegen den ›chtend of toen de morgen aankwam, Hand. 5:21.

In de samenstelling beteekent ὑπό onder, hetzij in plaatselijken zin ıls ὑποκάτω, of in dien van ondergeschiktheid als ὑπακούω, ook strekt net om aan te duiden, dat iets ondershands of ongemerkt geschiedt, of tamelijk dicht nabij komt aan de hoedanigheid, die door het simplex wordt uitgedrukt als ὑποπνέω, ὑποδεής.

Ὑποβάθρα, ας, ἡ, = ὑπόβαθρον, basis, grondslag, voetbank, Clem. A. II, 288 C, Eus. II, 1280.

Ὑποβάλλω, -βαλῶ, eigenl. er onder werpen, leggen, steken, schuiven, enz., vervolgens ook overdracht. van hetgeen men iemand ondershands of ongemerkt te kennen geeft, aan de hand doet, insteekt, inblaast, en vandaar τινά = iemand opstoken, opzetten, Hand. 6:11, (ὑπεβλή-

θησαν κατήγοροι, App. Bell. civ. 1, 74; Μηνυτής τις ὑποβλητός, Jos. B. J. 5, 10, 4). = עָנָה, antwoorden Dan. Th. 3 : 9 A.

Ὑπόβασις, εως, ἡ, a) afdaling, Iren. 573 A, b) subordinatie, teg. ὑπεροχή, Athenag. 1005, Epiph. I, 1056 B.

Ὑποβολεύς, έως, ὁ, die een ander iets inblaast, aanmaant, Philo I, 448, 46, II, 140, 20.

Ὑποβρύχιος, ον (ὑποβρέχω), onder water, in de zee, Test. Abrah. A. 10.

Ὑπογάμιον, ου, τό, ongeoorloofde omgang met de verloofde, Philo II 311, 38.

Ὑπογάστριος, ον (γαστήρ), zich onder den buik bevindend (τὰ αἰδοῖα) Philo I, 38, 30.

Ὑπογράφω, -ψω, voorschrijven, 1 Makk. 8 : 25, 27, schrijven, 2 Makk. 9 : 18, 25, bijschrijven, bijvoegen, 2 Makk. 11 : 17.

Ὑπογρυλίζω, -ιῶ, van γρυλίζω, grommen, knorren, van een varken, overdracht. Acta Thomae 45 : 23, τῇ κεφαλῇ.

Ὑπόγυος, ον = ὑπόγυιος, ophanden, 2 Makk. 12 : 31.

Ὑποδεής, ές, iets bevreesd, Clem. R. 1, 19 τὸ ὑποδεές, onderwerping.

Ὑπόδειγμα, ατος, τό, eigenl. de aanwijzing, het teeken, doch ver-volgens ook naar een later spraakgebruik a) = παράδειγμα = het voor-beeld, in zedelijken zin bij Verba van geven, nemen, stellen, Sir. 44 : 16, 2 Makk. 6 : 28, 4 Makk. 17 : 23; met ἵνα, Joh. 13 : 15; met dubbelen Accusat. (van Subj. en Praedik.) in de uitdrukking ὑπόδειγμα λαβεῖν τινα = iemand tot voorbeeld nemen, Jak. 5 : 10, met Genitiv. van den per-soon voor wien (d. i. tot wiens waarschuwing) het voorbeeld gesteld wordt, 2 Petr. 2 : 6; met Genitiv. van de zaak die tot voorbeeld gesteld wordt, Jak. 5 : 10, of waartegen als niet navolgenswaardig gewaar-schuwd wordt, Hebr. 4 : 11 (vgl. bij deze plaats op πίπτω); b) in ru-meren zin = het beeld of afbeeldsel, de copie, het namaaksel, τινος = van iets, Ez. 42 : 15, Hebr. 8 : 5 (waar het naast σκιά staat, vgl. op dit woord onder b)), 9 : 23.

Ὑποδείκνυμι, -δείξω, eigenl. onder het oog stellen om te laten zien, aanwijzen, 1 Kon. 10 : 22 (9 : 20), 1 Kron. 28 : 18, en vandaar in over-dracht. zin = aanwijzen, aantoonen, d. i. door voorbeelden, bewijzen of leeringen onderrichten, overtuigen, 2 Makk. 3 : 10, 13 : 4, τινι = iemand, met Infinit., Mt. 3 : 7, Lk. 3 : 7; met eene indirecte vraag, Lk. 6 : 47, 12 : 5, Hand. 9 : 16; met ὅτι, Hand. 20 : 35, waar over πάντα = κατὰ πάντα = in alles, in ieder opzicht, vgl. op πᾶς, πᾶσα, πᾶν; LXX vaak voor הִגִּיד.

Ὑποδέχομαι, -δέξομαι, Depon. Med. met perf. pass. ὑποδέδεγμαι, op-nemen, ontvangen, τινὰ εἰς τὸν οἶκον = iemand in zijn huis als gast, Lk. 10 : 38; in denzelfden zin ook zonder deze bijvoeging, Lk. 19 : 6, Hand. 17 : 7, Jak. 2 : 25.

Ὑποδέω, -ήσω, in Activo = onder binden, aanbinden, b. v. zich of nand de schoenen of schoenzolen, 2 Kron. 28 : 15, en vandaar in ırf. Passivi ὑποδεδεμένος σανδάλια = geschoeid, of met schoenen aan, k. 6 : 9, waar over den Accusativ. bij het Passiv. vgl. Blass' Gramm. 92; = aandoen, aantrekken, τὰ σανδάλια, Hand. 12 : 8; in Medio zich schoeien, τοὺς πόδας, Ef. 6 : 15.

Ὑπόδημα, ατος, τό, eigenl. het daaronder gebondene of aanbondene, en vandaar = de schoenzool, die den voet alleen van deren bedekt, = נַעַל, Gen. 14 : 23, Ex. 3 : 5, 12 : 11, Deut. 8 : 4, ıar later spraakgebruik echter ook = ὑπόδημα κοιλόν, d. i. de calus der Romeinen, eene soort van halve laars of schoen, die aantrokken werd en den geheelen voet bedekte, Mt. 10 : 10, Lk. 10 : 4, : 22, 22 : 35, Hand. 7 : 33; βαστάσαι τὰ ὑποδήματά τινος = iemands hoenen aandragen, d. i. in zijnen dienst het nederigste slavenwerk rrichten, Mt. 3 : 11, vgl. Mk. 1 : 7, Lk. 3 : 16, op welke plaatsen ὁ ἱμὰς ν ὑποδημάτων = de schoenriem. Vgl. Riehm—Van Rhijn onder Schoen.

Ὑποδιάκονος, ου, ὁ, lagere dienstknecht, Philo II, 18, 49. Subdianus, Cyprian. Epist. 2, 1; 3, 1; Eus. II, 621 A, 1469 C.

Ὑποδόχον, ου, τό, = ὑποδοχεῖον, herberg, Epiph. I, 625 D.

Ὑποδύτης, ου, ὁ, onderkleed = מְעִיל, zonder armen, dat boven de wone כְּתֹנֶת (χιτών) gedragen werd. Vgl. 2 Sam. 13 : 18. Het werd or mannen en vrouwen, vooral door aanzienlijken gedragen en behoorde tot de ambtskleeding van den hoogepriester, Ex. 28 : 27 (31), : 20 (39 : 22).

Ὑποζύγιον, ου, τό, eig. Neutr. van het Adject ὑποζύγιος (van ὑπό en ζυγός), onder het juk gaande, aangespannen, het jukdier, hetzij treklastdier, b. v. de ezel = חֲמוֹר, Gen. 36 : 24, Ex. 4 : 20, 20 : 17; Mt. 1 : 5, 2 Petr. 2 : 16. Ook op Egyptische papyrussen komt ὑποζύγιον eermalen voor = ezel als het lastdier bij uitnemendheid. Vgl. Deissann, Bibelstudien, S. 159.

Ὑποζώννυμι, -ζώσω, ondergorden, omgorden, 2 Makk. 3 : 19, ναῦν πλοῖον = een schip voorzien met ὑποζώματα, d. i. met sterke touwen f kabels (tormenta), die van voren naar achter om het schip aanebracht en aan de zijden vastgemaakt werden, opdat het beter bestand ou zijn tegen het geweld der golven, Hand. 27 : 17.

Ὑπόζωσμα, τος, τό, gordel, Passio Perpet. 91 : 14.

Ὑπόθεμα, ατος, τό, = מַחְתָּה, bakje, pan behoorende bij de lampen an het heilige, Ex. 25 : 37 (38).

Ὑποθραύω, -αύσω, eigenl. een weinig aanstooten, verbreken, pass. ποτεθραυσμένος, met wonden bedekt, 2 Makk. 9 : 11 R.

Ὑποικουρέω, -ήσω, a) thuisblijven, zich verborgen houden, b) binnenluipen, postvatten, heimelijk, van een ψευδοδοξία, Athen. 49, 13.

Ὑποκαίω, -καύσω, onder iets in brand steken, verbranden, Am. 4:
Jer. 1 : 13, Ez. 24 : 5, Dan. LXX 3 (25)

Ὑποκαταβαίνω, -ήσομαι, afdalen, Jos. Ant. 18, 1, 1.

Ὑποκάτω, Adverb., onder, beneden, bij wijze van Praepositie (vgl. ὑπεράνω) met den Genetiv., Mt. 22 : 44, Mk. 6 : 11, 7 : 28, Lk. 8 : 16, Joh. 1 : 51, Hebr. 2 : 8, Openb. 5 : 3, 13, 6 : 9, 12 : 1. LXX vaak voor תַּחַת

Ὑποκάτωθεν, Adv. van onder = מִתַּחַת, Deut. 9 : 14, Richt. 7 : 8, Job 18 : 16.

Ὑπόκειμαι, -είσομαι, a) onder iets liggen, b) aanwezig zijn, 1 Ez. 8 : 8, Job 16 : 4, 1 Makk. 12 : 7.

Ὑποκρίνομαι, -οῦμαι, Depon. Med., te woord staan, bescheid doen, beantwoorden, Job 39 : 32 (40 : 2), maar ook zich onderscheiden, op onderscheiden wijze als spreker optreden, voordragen, voorstellen, iemands manieren en taal aannemen, bijz. op het tooneel eene rol spelen, en vandaar in overdr. zin = zich voordoen of aanstellen, veinzen, huichelen, Sir. 1 : 29, 35 (32) : 15, 36 (33) : 2, met Accusat. c. Inf. Lk. 20 : 20.

Ὑπόκρισις, εως, ἡ, de voorstelling, de voordracht, bijz. van den tooneelspeler, zijn spel, en vandaar overdr. = de veinzerij of gemaaktheid, de huichelarij, de schijnheiligheid, de valschheid, Mt. 23 : 28, Mk. 12 : 15, Lk. 12 : 1, Gal. 2 : 13, 1 Tim. 4 : 2, en als variant (εἰς ὑπόκρισιν voor: ὑπὸ κρίσιν) ook Jak. 5 : 12; in Plurali ὑποκρίσεις, ter aanduiding der verschillende wijze, waarop de onoprechtheid zich in het leven openbaren kan, 1 Petr. 2 : 1.

Ὑποκριτής, οῦ, ὁ, van ὑποκρίνομαι, die eene voordracht houdt, iets voorstelt, bijz. op het tooneel in eene rol optreedt, de tooneelspeler of komediant; overdr. = de geveinsde, de huichelaar, de schijnheilige, Mt. 6 : 2, 5, 16, 7 : 5, 15 : 7, 22 : 18, 23 : 13 enz., 24 : 51, Mk. 7 : 6, Lk. 6 : 42, 11 : 44, 12 : 36, 13 : 15. = חָנֵף, roekeloos, Job 34 : 30, 36 : 13.

Ὑπόκριτος, ον, geveinsd, Clementin. 193 B.

Ὑπολαμβάνω, -λήψομαι, Aor. 1 -έλαβον, eig. iets van onder nemen en het zoo opnemen, vandaar a) in eigenl. zin τινά = iemand opnemen (zooals dit b. v. van een δελφίς (dolfijn) gezegd wordt, die iemand op zijn rug neemt), met de praegnante bijvoeging ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τινός, d. i. zoodat hij uit eens anders oog verdwijnt, Hand. 1 : 9; b) overdr. α) insgel. met τινά = iemand opnemen in den zin van zich zijner aantrekken, hem helpen, bijstaan, 3 Joh. vs. 8; β) = opnemen, in den zin van het woord opnemen of opvatten, hernemen, hervatten, bijz. het Particip. Aor. bij een Verbum dicendi als hoofdwerkw., b. v. ὑπολαβὼν εἶπεν = hernam (in antwoord op de vraag) en zeide, Lk. 10 : 30. = עָנָה, hervatten, Job 2 : 4, 4 : 1, 6 : 1, 8 : 1 enz.; γ) = opnemen in den

van iets zóó of anders opvatten, d. i. er voor houden, vermoeden, ıken, Hand. 2 : 15; met ὅτι, Lk. 7 : 43.

Ὑπόλειμμα, ατος, τό, het overblijfsel of overschot, 1 Sam. 9 : 24, Kon. 21 : 14, Rom. 9 : 27 (volgens ℵ A B; D E F enz. lezen κατάλειμμα).

Ὑπολείπω, -ψω, overlaten; in Passivo ὑπολείπομαι, Aor. ὑπελείφθην = ərblijven, overschieten of over zijn, Gen. 27 : 36, 30 : 36, 32 : 24 (25), m. 11 : 3.

Ὑπολήνιον, ου, τό, van ὑπό en ἡ ληνός, en evenals dit te ver-.an van den bak of de kuip, waarin het uitgeperste druivensap rd opgevangen, Mk. 12 : 1. In de LXX = יֶקֶב, Zach. 14 : 10, ε. 16 : 10.

Ὑπόληψις, εως, ἡ, a) meening, indruk, b) achting, goede naam, eigenwaan, Sir. 3 : 24.

Ὑπολιμπάνω, een min gebr. vorm van λείπω, en dus = ὑπολείπω na- of achterlaten, 1 Petr. 2 : 21.

Ὑπολογισμός, οῦ, ὁ, berekening, Jos. Ant. 15, 9, 3.

Ὑπόλοιπος, ον, overgebleven, 2 Kon. 4 : 7 A, Jez. 11 : 11.

Ὑπολύω, -ύσω, losmaken, b. v. van schoenzolen, Deut. 25 : 9, 10, ıth 4 : 7, 8, Jez. 20 : 2.

Ὑπομάζιος, ον, ook ὑπομάσθιος geschreven, een zogend kind, Sibyll. 2,)0, 3 Makk. 3 : 27.

Ὑπομιμνήσκω, -μνήσω, in het klassieke Grieksch ὑπομιμνῄσκω, a) in :tivo = ergens aan doen denken, indachtig maken, herinneren, τινά , 1 Kon. 4 : 3 B, Wijsh. 12 : 1, Joh. 14 : 26; met ὅτι, Jud. vs. 5; met n Objects-Infinit. Tit. 3 : 1; τινὰ περί τινος = iemand iets herinneren, gens aan indachtig maken, 2 Petr. 1 : 12; alleen met τί = iets enig werk) in herinnering of in gedachtenis brengen, opdat het zijne raf niet ontga, 3 Joh. vs. 10; insg. met τί, bij vermaningen, opdat en iets niet vergete of uit het oog verlieze, 2 Tim. 2 : 14; b) in edio met Aor. 1 pass. ὑπεμνήσθην (volgens anderen in Passivo) = zich ɜrinneren of te binnen brengen, gedenken of gedachtig worden, τινός = iets of aan iets, Lk. 22 : 61.

Ὑπομνηματισμός, οῦ, ὁ, het opschrijven, vooral van gedenkschriften, Ezr. 2 : 22, 2 Ezr. 4 : 15, 2 Makk. 2 : 13, 4 : 23.

Ὑπομνηματιστής, οῦ, ὁ, die een gedenkschrift of verklaring schrijft, at. Or. 24, 29.

Ὑπομνηματογράφος, ου, ὁ, = מַזְכִּיר, kanselier, de rijkshistoriograaf, ıagister memoriae, 1 Kron. 18 : 15, 2 Kron. 34 : 8, Jez. 36 : 3, 22. Ὑπομνηματογράφος komt ook voor in de Oxyrhynchus Papyri 55 : 1, 59; , 6, 7, 22 als stadsschrijver, secretaris. Het bedoelde ambt is daar ən nauwste verbonden met dat van στρατηγός (cf. ed. Grenfell—Hunt, 898, p. 118).

Ὑπόμνησις, εως, ἡ, de herinnering, a) in transit. zin = de vermaning, waardoor men iemand een plicht of voorschrift nogmaals voor de aandacht brengt, Wijsh. 16 : 11, 2 Makk. 6 : 17, 2 Petr. 1 : 13. 3 : 1; b) intransit. = de herinnering, gedachtenis, τινός = aan iem. 2 Tim. 1 : 5.

Ὑπονοέω, -ήσω, eig. in stilte of bij zichzelven denken, en vandaar vooral in ongunstigen zin = verdenken, argwaan voeden, doch vervolgens ook in ruimeren zin = denken, vermoeden, meenen, gissen, Tob. 8 : 16, Sir. 23 : 21, Hand. 25 : 18; met Accusat. c. Infinit. Hand. 27 : 27; met dubbelen Accusat. van Subject en Praedikaat, Hand. 13 : 25.

Ὑπονόημα, ατος, τό, vermoeden, meening, Sir. 25 : 7.

Ὑπονοθεύω, -εύσω, ontfutselen, 2 Makk. 4 : 7, onderkruipen, 2 Makk. 4 : 26.

Ὑπόνοια, ας, ἡ, het (booze) vermoeden, de verdenking of argwaan, Sir. 3 : 24, 1 Tim. 6 : 4.

Ὑπονύσσω, -ξω, aandrijven = נָגַשׂ, Jez. 58 : 3.

Ὑποπιάζω, -άσω, latere vorm van ὑποπιέζω, dat insgel. in sommige Hss. gelezen wordt, eig. onderdrukken, verdrukken; vervolgens ook = kwellen, kastijden. Het komt voor in eenige Hss. Lk. 18 : 5 en 1 Kor. 9 : 27 voor ὑπωπιάζω.

Ὑποπίπτω, -εσοῦμαι, vallen, Judith 16 : 7, invallen, Dan. LXX. Sus. 51, ontmoeten, 1 Ezra 8 : 19, = רַךְ, zacht, vriendelijk, ὑποπίπτουσα, Spreuk. 15 : 1.

Ὑποπλέω, -εύσομαι, er onder heen of langs varen, zeilen, d. i. zijn koers langs zekere kust nemen, met Accusat. van de plaats waarlangs, Hand. 27 : 4, 7.

Ὑποπνέω, -εύσω, zacht of even beginnen te waaien, van een opkomend koeltje gezegd, Hand. 27 : 13.

Ὑποπόδιον, ίου, τό, van ὑπό en ὁ πούς, Genit. ποδός, de voetbank, voetschabel, fig. heet de aarde τὸ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τοῦ θεοῦ, Jez. 66 : 1, Mt. 5 : 35, Hand. 7 : 49; τιθέναι τινὰ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τινος = iemand tot iemands voetbank maken, is eene Oostersche beeldspraak, ontleend aan de gewoonte der overwinnaars om den overwonnenen den voet op den nek te zetten, en beteekent dus zooveel als iemands vijand tot zijn overwonneling maken, dien vijand geheel onder zijne macht brengen, Ps. 98 (99) : 5, 109 (110) : 1, Mt. 22 : 44, Mk. 12 : 36, waar ὑποκάτω gelezen moet worden, Lk. 20 : 43, Hand. 2 : 35, Hebr. 1 : 13, 10 : 13.

Ὑποπτεύω, -εύσω, a) argwanend zijn, vermoeden, b) vreezen, Ps. 119 : 39 = יָגֹר, Sir. 9 : 13.

Ὕποπτος, ον, bevreesd, 2 Makk. 3 : 32, argwanend, 2 Makk. 12 : 4.

Ὑποπυρρίζω, -ιῶ, een weinig roodachtig zijn, ὑποπυρρίζον = [illegible] roodachtig, Lev. 13 : 24.

Ὑπορθόω, -ώσω, ondersteunen, rechthouden, Ev. v. Petr. 39.
Ὑποῤῥάπτω, -άψω, a) aannaaien, b) herstellen, en aldus Sir. 50:1.
Ὑποῤῥίπτω, -ίψω, naar beneden werpen, 4 Makk. 6:25.
Ὑποσκελίζω, -ιῶ, het been lichten, op den grond werpen, doen vallen alzoo Ps. 16 (17): 13, Ps. 140:4, Pass. vallen, ten val komen, preuk. 10:8, 26:18, Jer. 23:12.
Ὑποσκελισμός, οῦ, ὁ, verkeerdheid, boosheid = סֶלֶף, Spreuk. 11:3.
Ὑπόστασις, εως, ἡ, van ὑφίστημι, onder of er onder stellen, leggen, tten, wat onder iets geplaatst is, grondslag, Ps. 68 (69): 3, τοῦ οἴκου, z. 43: 11, τοῦ τάφου, Diod. 1, 66 en vandaar overdr. a) = de onderelling, d. i. datgene waarop zeker geloof, zekere hoop of verwachting ıst, 2 Kor. 9:4, waar Paulus te kennen geeft, dat hij niet hoopt oor de achterlijkheid der Korinthische Christenen beschaamd te zullen orden in zijne onderstelling, zijn vertrouwen, dat zij bereid waren zijn efdewerk te ondersteunen; 2 Kor. 11:17: αὕτη ἡ ὑπόστασις τῆς καυχήσεως = deze onderstelling des roems, d. i. datgene (wat nu verder genoemd al worden, vgl. vs. 22 enz.) op grond waarvan Paulus onderstelt dat ij, tegenover zijne tegenstanders, zij 't dan ook in dwaasheid, roemen ıag; Hebr. 11:1: πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις = geloof is eene ondertelling van dingen die gehoopt worden, d. i. het geloof bestaat in het annemen en zich verzekerd houden van het bestaan of de werkelijkheid an dingen, die, omdat zij eerst later aan het licht kunnen treden, ooralsnog slechts gehoopt of verwacht kunnen worden; b) in zedelijken in = verwachting, het vertrouwen, Ruth 1:12, Ez. 19:5, Ps. 38 39): 8, Jos. Ant. 18, 1, 6, vastheid, moed, Polyb. 4, 50, 10 οἱ δὲ Ῥόδιοι θεωροῦντες τὴν τῶν Βυζαντίνων ὑπόστασιν; hiertoe brengen de meeste iitleggers Hebr. 3:14: τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως = het begin des verrouwens, d. i. het vertrouwen dat ons in het eerst eigen was; daar ὑπόστασις echter ook datgene beteekent wat tot grondslag van zekeren evensregel strekt, = de grondstelling (principe), het voornemen of plan, zoo vatten sommigen (zie Weiss, Comm. 1897, t. d. pl. S. 108) de hier gebezigde uitdrukking ten onrechte op in den zin van: ons aanvankelijk voornemen of plan, het beginsel, waarvan wij 't eerst zijn uitgegaan; c) = datgene wat den grondslag, als 't ware de onderlaag, het al het overige dragend beginsel, eener persoonlijkheid uitmaakt, d. i. het wezen, de wezenheid, en in dezen zin Hebr. 1:3, waar van den Zoon Gods gezegd wordt, dat Hij is: χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ θεοῦ = de afdruk, het afdruksel van Gods wezen; Diogn. 2:1 ἴδε ... τίνος ὑποστάσεως ... τυγχάνουσιν οὓς ἐρεῖτε καὶ νομίζετε θεούς. In het kerkelijk Grieksch komt ὑπόστασις vaak voor = de ἰδιότητες of ἰδιώματα van de Godheid. Het verschilt van οὐσία zooals εἶδος van γένος. Orig. I, 130 C, 1533 B enz. De Latijn sprekende Christenen gebruikten persona (πρόσωπον) voor

ὑπόστασις. Substantia, dat etymologisch met ὑπόστασις overeenkomt, bezigden zij voor οὐσία. Sophocles, Lexicon s. v. Ὑπόστασις, eigendom. Oxyrhynchus Papyri 138 : 26, 31, 139 : 28.

Ὑποστέλλω, -στελῶ, eigenl. naar onder of neder halen om weg te bergen, strijken, b. v. de mast of zeilen van een schip; overdr. a) ἑαυτόν = zich (uit vrees) onttrekken, terug trekken (vgl. ons: gaan strijken), Gal. 2 : 12; in denzelfden zin in Medio ὑποστέλλομαι, Aor. 1. ὑπεστειλάμην, Hebr. 10 : 38; b) in Medio met Infinit. met τοῦ = zich (uit angstvalligheid) ergens van onthouden, achterwege houden of laten, schromen, Hand. 20 : 20, waar de Acc. οὐδὲν τῶν συμφερόντων niet van ὑπεστειλάμην afhangt, maar van ἀναγγεῖλαι, evenals τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ vs. 27, Jos. Vita § 54, B. J. 1, 20, 1.

Ὑπόστημα, ατος, τό, militaire post, bezetting, 2 Sam. 23 : 14, 1 Kron. 11 : 16 A, = סוֹד, raad, Jer. 23 : 18.

Ὑποστήριγμα, ατος, τό, a) een ondergeplaatst steunsel, 1 Kon. 10 : 12, b) = פְּקָעִים, kolokwint, 1 Kon. 7 : 24, c) = נְטִישׁוֹת, spitsen, Jer. 5 : 10.

Ὑποστηρίζω, -ίξω, ondersteunen, Ps. 36 (37) : 17, 144 (145) : 14.

Ὑποστολή, ῆς, ἡ, eigenl. het nederhalen, strijken. Vulg. subtractio. Overdracht. de gezindheid en handelwijze van iemand, die zich uit vrees onttrekt of terugtrekt, de vreesachtigheid, bangheid. Hebr. 10 : 39, waar in tegenstelling met vs. 35 ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς = in ons woont, ons bezielt geene vreesachtigheid. Vgl. Jos. B. J. 2, 14, 2, Ant. 16, 4, 3.

Ὑποστρέφω, -ψω, omkeeren, omwenden, omdraaien; intransit. = terugkeeren, a) in gewonen zin, absolute, = שׁוּב, Gen. 8 : 7 A, 14 : 17 R, 43 : 10, en verder, Lk. 2 : 20, 10 : 17, 17 : 15, 19 : 12; het Particip. met het Verb. substantiv. in de spreekwijze ἦν ὑποστρέφων, Hand. 8 : 28 = hij was op de terugreis; met plaatsbepalende Praeposities, als εἰς, Lk. 1 : 56, 2 : 39, 45, Hand. 13 : 13, Gal. 1 : 17 enz.; ἐκ (τινός), Hand. 20 : 3; ἀπό, Lk. 4 : 1, 24 : 9, Hand. 1 : 12; hiertoe behoort ook Hebr 7 : 1: ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων = terugkeerende van het verslaan der koningen, in welke uitdrukking het begrip der plaats samenvalt met dat van hetgeen aldaar was voorgevallen; εἰς, Hand. 12 : 25; b) oneigenl. = terugkeeren, t. w. tot een vroegeren toestand, Hand. 13 : 34, en volgens sommige Hss. ook 2 Petr. 2 : 21 (K L: ἐπιστρέφω).

Ὑποστρώννυμι, of -στρωννύω, Fut. -στρώσω, er onder strooien, spreiden, τί, Ez. 27 : 30 A, Lk. 19 : 36. Μὴ ὑποστρώσῃς σεαυτόν onderwerp u niet, wees niet ter wille, Sir. 4 : 27.

Ὑποσχάζω, -άσω, iemand den voet lichten, Sir. 12 : 17.

Ὑπόσχεσις, εως, ἡ, belofte, Wijsh. 12 : 21, 4 Makk. 15 : 2.

Ὑποταγή, ῆς, ἡ, de onderwerping, εἴς τι = aan iets, 2 Kor. 9 : 13; : de onderdanigheid, Gal. 2 : 5, 1 Tim. 2 : 11, 3 : 4.

Ὑποτάσσω, -ττω, -ξω, Aor. 1. -έταξα, eig. er onder stellen, schikken, ı vandaar a) in Activo = onderwerpen, onderdanig maken, met Dativ. ın den persoon of de zaak waaraan, 1 Kor. 15 : 27, Fil. 3 : 21, Hebr. : 5, 8; deze Dativ. wordt ook wel omschreven door figuurl. uitdrukngen als: ὑπὸ τοὺς πόδας τινός, ὑποκάτω τῶν ποδῶν τινός = iets aan mands voeten onderwerpen, d. i. hem er de volkomenste heerschappij 'er geven, 1 Kor. 15 : 27, Ef. 1 : 22, Hebr. 2 : 8; b) in Passivo ὑποἰσσομαι, Perf. ὑποτέταγμαι, Aor. 2 ὑπετάγην, Fut. 2 ὑποταγήσομαι, α) in ıwonen passieven zin = onderworpen, onderdanig gemaakt worden, νί, Rom. 8 : 20, 1 Kor. 15 : 27, 28, Hebr. 2 : 8; β) met reflexieve ɜteekenis = zich onderwerpen, onderdanig zijn, gehoorzamen, insɜlijks met Dativ. van den persoon of de zaak waaraan, Lk. 2 : 51,) : 17, 20, Rom. 8 : 7, 10 : 3, 13 : 1, 5, 1 Kor. 14 : 32. 34, 16 : 16, f. 5 : 21, 22, 24, Kol. 3 : 18, Tit. 2 : 5, 9, 3 : 1, Hebr. 12 : 9, Jak. : 7, 1 Petr. 2 : 13, 18, 3 : 1, 5, 22, 5 : 5.

Ὑποτίθημι, -θήσω, eigenl. er onder stellen, zetten, leggen, Gen. 8 : 18, 47 : 29, 49 : 15, Ex. 17 : 12, vervolgens overdracht. a) in Activo, ὑπέρ τινος = iets (bij wijze van onderpand) voor iets (als 't ware in e plaats) stellen, blootstellen, prijs geven, wagen, b. v. τὸν τράχηλον τὲρ τῆς ψυχῆς τινος = zijn hals voor iemands leven wagen, Rom. 6 : 4; b) in Medio ὑποτίθεμαι = voorstellen in den zin van onder et oog brengen, toonen, τινί τι = iemand iets aanraden, voorhouden, Tim. 4 : 6.

Ὑποτίτθιον, ου, τό, de kleine kinderen, die aan de moederborst iggen = ὑπομάζια, Hoz. 14 : 1.

Ὑποτρέχω, Aor. 2. ὑπέδραμον, er onder loopen, als scheepsterm om e kennen te geven, dat men zekere plaats ter zijde heeft, b. v. νησίον ι, Hand. 27 : 16.

Ὑποτυγχάνω, -τεύξομαι, antwoorden, tegenwerpen, Jos. Ant. 5, 6, 2, Just. Tryph. 3.

Ὑποτυπόω, -ώσω, ontwerpen, schetsen, Hippol. Haer. 189, 79.

Ὑποτύπωσις *, εως, ἡ, a) ontwerp, schets van een beeld, Poll. 7, 128, van eene wetenschap, enz. Sext. Emp. Hypotyp. pyrrhon. 2, 79: ταῦτα μὲν ἀρκεῖ νῦν εἰπεῖν ὡς ἐν ὑποτυπώσει καὶ πρὸς τὸ κριτήριον κτλ. Vandaar b) = beeld en dat niet voorbeeld, ὑπόδειγμα, ὑπόγραμμα, maar afbeelding, 2 Tim. 1 : 13 ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας. Timotheüs moet (als voorbeeld voor de ὑγ. λ) eene schets van ὑγ. λόγ., zooals de apostel zelf ze hem te hooren gegeven heeft, hebben. Weiss, Comm. 1894, S. 276: vorbildliche Darstellung. Zoo is ook Paulus 1 Tim. 1 : 16 een beeld van allen, die ooit gelooven zullen.

Zulk een beeld te geven is het doel van de hem ten deel geval[illegible] erbarming. Vgl. Hofmann t. d. pl., die bij 2 Tim. 1 : 13 terecht er op-merkzaam op maakt, welke plaats de ὑποτύπωσις hier inneemt. De be-teekenis institutio, onderwijzing, voor deze plaats is te onwaarschijnlijk, daar het in de daarvoor aangehaalde titels van boeken toch niets anders aanduidt dan schets, waar het zeer voor de hand lag, in dit geval, maar toch ook slechts in dit geval, het synoniem εἰσαγωγή te nemen. Vgl. de door Wettstein aangehaalde plaats van Sext. Empir. ὑποτυπώσεις γὰρ ἔγραψαν ἔνιοι τῶν πρὸ ἐμοῦ τὰ τοιαῦτα βίβλια, καθάπερ τινὰς ὑπογραφὰς, ἕτεροι δ' εἰσαγωγὰς ἢ συνόψεις ἢ ὑφηγήσεις. Vgl. ook de aanduiding van eene rhetorische figuur, wanneer iets voor oogen geschilderd wordt, door ὑπ. Quinctil. 9, 2, 40.

Ὑπουργέω, -ησω, helpen, dienen, Passio Perpet. 77 : 12.

Ὑπουργός, οῦ, ὁ, dienaar, Joz. 1 : 1.

Ὑποφαίνω, -ανῶ, aanlichten, 2 Makk. 10 : 35, 13 : 17.

Ὑπόφαυσις, εως, ἡ, venster, Ez. 41 : 16.

Ὑποφέρω, Aor. 1. ὑπήνεγκα, Aor. 2. ὑπήνεγκον, eigenl. van onder dragen, van een last gezegd, dien men boven zich, b. v. op de schouders heeft of in de hoogte houdt, doch vervolgens ook in 't algemeen = dragen, torschen, 1 Kon. 8 : 64, en vandaar overdracht. van moeite en lijden = verdragen, doorstaan, Job 2 : 10, 4 : 2, Ps. 54 (55) : 12, 1 Kor. 10: 13, 2 Tim. 3 : 11, 1 Petr. 2 : 19.

Ὑπόφορος, ον, schatplichtig, Patriarch. 1073 C, Eus. II, 88, Basil. 461 B.

Ὑπόφρικος, ον, door schrik bevangen, 3 Makk. 6 : 20.

Ὑποφυλλίς, ίδος, ἡ, nalezing = עֹלֵלוֹת, Obadj. 1 : 5.

Ὑποφωνέω, -ήσω, toeroepen, Judith 15 : 14 R.

Ὑποχείριος, ον, in de hand, in de macht, Gen. 14 : 20, Num. 21 : 2, 3, Joz. 6 : 2, 9 : 25, 10 : 12, 11 : 8, 2 Makk. 12 : 28.

Ὑποχόνδριον, ου, τό, onderlijf, 1 Sam. 31 : 3.

Ὑπόχρεως, ων, met schulden bezwaard, schuldenaar, 1 Sam. 22 : 2 R. In den zin van: schuldeischer, Jez. 50 : 1.

Ὑποχυτήρ, ῆρος, ὁ, sprengbekken, Jer. 52 : 19 = סִיר.

Ὑποχωρέω, -ήσω, ontwijken, de wijk nemen, εἰς τόπον τινά = naar eene plaats, Richt. 20 : 37 B, Lk. 9 : 10; ook met ἐν τόπῳ τινί, Lk. 5 : 16. Bewilligen, 2 Makk. 12 : 12.

Ὕποψ, οπος, ἡ, waarvoor de juiste schrijfwijs ἔποψ in B[3] gevonden wordt, = דּוּכִיפַת, hopje, een vogel, Deut. 14 : 17.

Ὑποψάλλω, -αλῶ, het slot van een vers der H. S. zingen, Const. Apost. 2, 57, τὰ ἀκροστίχια.

Ὑπόψαλμα, τος, τό, zang, Greg. Nyss. III, 552 B.

Ὑποψία, ας, ἡ, argwaan, 2 Makk. 4 : 34.

Ὑπτιάζω, -άσω, uitbreiden, Job 11 : 13.

Ὑπτιασμός, οῦ, ὁ, vadzigheid, Strab. 4, 3, 3, zachtheid, Orig. III,
) B.

Ὕπτιος, α, ον, vlak, van de aarde, Job 14 : 19.

Ὑπωπιάζω, -άσω, van τὸ ὑπώπιον (van ὑπό en ἡ ὤψ, ὠπός, het oog,
gezicht), eigenl. het gedeelte van het gelaat beneden het oog, ver-
gens in 't algemeen het aangezicht, iemand in het aangezicht of op
gezicht slaan; τινά, Lk. 18 : 5, waar wij eene manier van spreken
atreffen, die wel eenige overeenkomst schijnt te hebben met ons:
aand van woede aanvliegen. Anderen vergelijken het Lat. obtundere
cujus aures, of obtundere aliquem, b. v. precibus, Ter. Eun. 3, 5, 6
quem rogitando obtundere = iemand lastig vallen, wat echter in het
rband te zwak klinkt. De vertaling: iemand het hoofd breken ver-
ent geen aanbeveling. In ruimeren zin is ὑπωπιάζω ook = slaan,
nt en blauw slaan, vuistslagen toedienen (als in het worstelperk), in
elken zin het met τὸ σῶμα 1 Kor. 9 : 27 fig. voorkomt. Aristph. Pax,
1 πόλεις ὑπωπιασμέναι zijn steden, die vreeselijk door den oorlog ge-
len hebben.

Ὑπώπιον, ου, τό, striem = חַבּוּרָה, Spreuk. 20 : 30.

Ὗς, ὑός, ὁ, ἡ, = ὁ, ἡ σῦς (het Lat. sus) = het varken, het zwijn,
tzij beer of zeug, Lev. 11 : 7 = חֲזִיר, 2 Sam. 17 : 8 B, 2 Petr. 2 : 22.

Ὑσσός, οῦ, ὁ, de werpspies of lans.

Ὑσσωπίον, ου, τό, hyzop = אֵזוֹב, Num. 19 : 18.

Ὕσσωπος, ου, ὁ, ἡ, en ὕσσωπον, τό, Hebr. אֵזוֹב, de hyzop (Hyssopus
fficinalis), eene tot de familie der Labiatae behoorende plant of struik,
et alleen in het N. T., maar ook in het O. meermalen vermeld, waar-
an bij besprengingen een veelvuldig gebruik gemaakt werd, en aan
elke ook zelve eene reinigende kracht werd toegeschreven, Ex. 12 : 22,
ev. 14 : 4 = אֵזוֹב, Hebr. 9 : 19. Zij wordt wel niet veel hooger dan
en voet, maar kan toch volgens sommigen wegens hare rechte, stevige
n houtachtige stengels zeer wel dienen tot het gebruik, dat daarvan
ij de kruisiging van Jezus gemaakt werd, Joh. 19 : 29. Anderen echter
neenen, dat ter laatstgenoemde plaats oorspronkelijk iets anders gestaan
al hebben. Camerarius (vgl. Bowyer, Conjectures on the N. T. t. d. pl.),
iens gevoelen door Holwerda (Uitl. Aant. bl. 37) bestreden, door Cobet
Mnemosyne, 1860, p. 308) en Naber (Mnemosyne, 1878, p. 363) met
adruk verdedigd wordt, evenals ook later nog door De Koe (De Con-
ecturaalkritiek en het Evangelie naar Joh. 1883, bl. 222—225), slaat
oor aldaar voor ὑσσώπῳ te lezen: ὑσσῷ, van ὑσσός = het Lat. pilum,
l. i. werpspies, lans. Werkelijk wordt deze lezing reeds gevonden h.scr.*.
Vgl. mijn „N. T." a. h. l.

Ὑστερέω, -ήσω, van den Comparativ. ὕστερος, ten achteren of later

zijn (*ὕστερός εἰμι*), en vandaar overdr. **a)** = achterblijven, Num. 9:1 ergens ontbreken, gemist worden, Hebr. 4:1; = ontbreken, te k komen, Deut. 15:8, Joh. 2:3; *τί τινι ὑστερεῖ* = iets ontbreekt iema Mk. 10:21; **b)** = ten achter zijn, d.i. missen, verstoken zijn va gebrek hebben aan, *α*) in Activo, *τί* = in eenig opzicht ten achter z te kort schieten, Ps. 22 (23): 1, Mt. 19:20; *τινός* = aan iets geb hebben, Jos. Ant. 2, 2, 1, Lk. 22:35; *ἀπό τινος*, praegnant voor acht uitgaan in het bezit van iets, door achterblijven er zich van beroove verachteren, Hebr. 12:15, waar de participiale constructie opmerk verdient; met *τινός* als Genitiv. van den persoon heeft *ὑστερέω* compar tieve kracht = achterstaan bij, minder zijn dan iemand, 2 Kor. 11: 12:11; in denzelfden zin (schoon zonder uitgedrukte vergelijking) wo ook *οὔτε ὑστερούμεθα*, 1 Kor. 8:8, opgevat = wij zijn er niet min om; *β*) in Passivo met *τινός* als Genitiv. van de zaak insgelijks = ie missen, derven, van iets verstoken zijn, Jos. Ant. 15, 6, 7, Rom. 3:2 absolute = gebrek lijden, gebrek hebben, Sir. 11:11, Lk. 15:1 2 Kor. 11:8, Fil. 4:12, Hebr. 11:37; *ἔν τινι* = ten opzichte v eenige zaak, 1 Kor. 1:7.

Ὑστέρημα, *ατος*, *τό*, eigenl. datgene wat nog achterblijft of achter is, d.i. overdracht. het ontbrekende, tekortkomende, vandaa **a)** met *τινός* als Genitiv. subjecti = het gebrek dat iemand heeft, z behoefte, Richt. 18:10, 19:19, Ps. 33 (34): 10, Lk. 21:4, 2 Ko 8:13, 14, 11:9; in Plurali *τὰ ὑστερήματα* = de verschillende behoefte 2 Kor. 9:12; **b)** met *τινός* als Genitiv. objecti, hetzij van den perso of de zaak, om het gemis van een voorwerp of hetgeen daaraan on breekt, te kort komt, uit te drukken; hiertoe behooren 1 Kor. 16:17 *τὸ ὑμῶν ὑστέρημα* = uw gemis, d.i. van uwe tegenwoordigheid en hulp Fil. 2:30: *τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας* = hetgeen aan u dienstbetoon jegens mij te kort kwam of ontbrak, d.i. wat gij, die m in zooveel anders bereidvaardig ten dienste stondt, wel gaarne ook m voor mij gedaan zoudt hebben, doch niet doen kondt; Kol. 1:24: *ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ* = wat aan de verdrukkingen va Christus nog ontbreekt, d.i. wat als 't ware voor Christus, die voortle in zijne gemeente (zijn lichaam), nog te lijden overblijft; 1 Thess. 3:10 *τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν* = hetgeen aan uw geloof nog ontbreek — Ὑστέρημα, een Valentiniaansch woord = defectus. De Valentiane noemden zoo Achamoth, die zij meenden, dat uit Sophia ontstaan w Iren. I, ed. Stieren, p. 160, Hippol. Haer. 276, 47.

Ὑστέρησις, *εως*, *ἡ*, van *ὑστερέω*, eigenl. het ten achter zijn, het t kort komen, en vandaar = *τὸ ὑστέρημα* het gebrek, de behoefte, armoede, Mk. 12:44; adverbialiter *καθ' ὑστέρησιν* = uit behoefte, armoede of wegens gebrek, Fil. 4:11.

Ὑστεροβουλία, ας, ἡ, overlegging na de daad, berouw, spijt, Spreuk. : 71 (31 : 3).

Ὑστεροδόμιον, ου, τό, het bovenste gedeelte van een gebouw, Cyrill. I, 585 B, VIII, 864 D.

Ὕστερον, Adverb. zie op het volgende woord.

Ὕστερος, α, ον, Comparativ., met den Superlativ. ὕστατος, doch ıder Positiv., later, na of achteraankomend, volgend, van den tijd later, toekomend, 1 Tim. 4 : 1; van personen, waar van twee sprake = de laatste, Mt. 21 : 31 volgens B, waar de gewone lezing ὁ πρῶτος ıter de besliste voorkeur verdient; het Neutrum ὕστερον staat adver- .liter als tijdsbepaling = later, daarna, naderhand, absolute, Spreuk. 4, 23 : 31, 24 : 47 (32), Mt. 4 : 2, 21 : 29, 32, 37, 25 : 11, 26 : 60, :. 16 : 14, Joh. 13 : 36, Hebr. 12 : 11; met Genitiv. van den persoon de zaak, ὕστερον πάντων = het laatst van allen, Mt. 22 : 27, Lk. 20 : 32.

Ὑφαίνω, -ανῶ, -ηνα, ik weef = אָרַג, Ex. 37 : 21 (38 : 23), 2 Kon. 23 : 7.

Ὑφαιρέω, -ελῶ, wegnemen, berooven, Job 21 : 18, 27 : 20, Br. v. r. 9.

Ὑφάντης, ου, ὁ, wever, Ex. 26 : 1, 31, 28 : 6, 28, 37 : 3 (36 : 35).

Ὑφαντός, ή, όν, Adject. verbale van ὑφαίνω ik weef, geweven, Ex. ; : 31, 28 : 6, 35 : 35, Joh. 19 : 23.

Ὑφαπλόω, -ώσω, uitspreiden, Test. Abrah. A. 80.

Ὑφάπτω, -άψω, verbranden, in brand steken, 2 Makk. 8 : 33, 12 : 9, I : 41.

Ὕφασμα, ατος, τό, weefsel, Ex. 28 : 8, 17, 36 : 17 (39 : 10).

Ὑφεδρία, ας, ἡ, lagere zitplaats, Greg. Naz. I, 648 C, II, 533, de asse der Presbyters.

Ὑφεδριάω, -άσω, laag zitten, een presbyter zijn, Greg. Naz. III, ?55 A.

Ὑφίστημι, ὑποστήσω, onderstellen, Med. zich stellen, Num. 22 : 26, icht. 9 : 15, Spreuk. 25 : 6, bestaan, Joz. 7 : 12, 10 : 8 A, Spreuk. 3 : 8, 21 : 29, Ez. 22 : 14, weerstaan, 1 Makk. 3 : 53, 1 Makk. 10 : 73.

Ὑφόρασις, εως, ἡ, verdenking, Jos. Ant. 17, 12, 2.

Ὑφοράω, -όψομαι, ook in het Med. verdenken, argwanend aanzien, Makk. 7 : 24, 3 Makk. 3 : 23.

Ὕφος, ους, τό, (ὑφαίνω), a) weefsel, kleed, b) verband, tekst, Clem. ı, II, 533, Martyrium Petri et Pauli 122 : 1, Acta Petri et Pauli 189 : 9 ·ράξεων.

Ὑψαυχενέω, -ήσω, zich hoogmoedig gedragen, eene hooge borst zetten, ? Makk. 15 : 6, 3 Makk. 3 : 19.

Ὑψαυχενία, ας, ἡ, trotschheid, hoogmoed, Epiph. II, 12 C.

Ὑψηλοκάρδιος, ον, hoog van hart, Spreuk. 16 : 5.

Ὑψηλός, ή, όν, van het Adverb. ὕψι hoog, of van het daarvan af-

geleide ὕψος, a) in eigenlijken zin = hoog, van voorwerpen, die zich ver boven andere verheffen, als ὄρος, Mt. 4 : 8, 17 : 1, Openb. 21 : 10; τεῖχος, Openb. 21 : 12; het Neutr. plur. τὰ ὑψηλά substantive van datgene wat wij den hooge noemen, d. i. naar Hebr. spraakgebruik = de hemel of de hemelen, Hebr. 1 : 3; in Comparativo ὑψηλότερος met den Genitiv. van het vergeleken voorwerp, Hebr. 7 : 26: ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος = hooger dan de hemelen geworden, d. i. heengegaan naar en zich thans bevindende op eene plaats, die boven de hemelen is, vgl. 4 : 14; b) figuurl. of overdracht. = hoog opgeheven, d. i. krachtig, vermogend, in de spreekwijze: μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ, Hand. 13 : 17, vgl. ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, Ex. 6 : 6, Deut. 5 : 15; = in eere of aanzien, groot, Lk. 16 : 15; φρονεῖν τὰ ὑψηλά = naar het hooge (hooge stand of eerambten) staan, Rom. 12 : 16.

Ὑψηλότερος, α, ον, Comparativ. van ὑψηλός.

Ὑψηλόφθαλμος, ον, hoogmoedig, Didache 3 : 3.

Ὑψηλοφρονέω, -ήσω, van ὑψηλόφρων (van ὑψηλός en ἡ φρήν het gemoed, de zin) hoogmoedig, hooghartig, trotsch, en vandaar gezind zijn en zich gedragen als een ὑψηλόφρων, d. i. hoogmoedig, hooghartig, trotsch zijn, Rom. 11 : 20 (waar echter ook ὑψηλὰ φρονεῖν gelezen wordt), 1 Tim. 6 : 17. In het gewone Grieksch meer μεγαλοφρονεῖν.

Ὑψηλοφροσύνη, ης, ἡ, hoogmoed, Hermas, Mand. 8, 3, Simil. IX, 22, 3.

Ὕψιστος, η, ον, Adjectiv. in Superlativo van het Adverb. ὕψι hoog, vandaar = hoogste, a) in gewonen plaatselijken zin in het N. T. alleen in het Neutr. plur. τὰ ὕψιστα (LXX voor מְרוֹמִים) = de hoogst gelegen plaatsen, d. i. naar Hebr. spraakgebruik = τὰ ὑψηλά (zie op ὑψηλός) = de hemel of hemelen, Mt. 21 : 9, Mk. 11 : 10, Lk. 2 : 14, 19 : 38; b) overdracht. ὁ ὕψιστος = de hoogste, van God als het hoogste wezen gebezigd = de Allerhoogste, Mk. 5 : 7, Lk. 1 : 32, 35, 76, 6 : 35, 8 : 28, Hand. 7 : 48, 16 : 17, Hebr. 7 : 1. Vaak wordt God zoo genoemd bij Jezus Sirach. Hebr. עֶלְיוֹן. Ζεὺς ὕψιστος, Pind. Nem. 1, 90; 11, 2, Aeschyl. Eum. 28. Vgl. over ὕψιστος als naam van God G. Dalman, Die Worte Jesu, S. 162, 163.

Ὕψος, ους, τό, a) in gewonen plaatselijken zin = de hoogte, τινός = van iets, Ef. 3 : 18, Openb. 21 : 16; bijz. = de hemel of wat men onder den hooge verstaat, Ef. 4 : 8; hiertoe behooren spreekwijzen als ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, Lk. 1 : 78, vgl. G. Dalman, Die Worte Jesu, S. 1[illegible], die deze uitdrukking verklaart door: de Messias Gods; δύναμις ἐξ ὕψους = kracht uit den hooge, d. i. van den hemel, Lk. 24 : 49; b) overdr. = de hoogheid, van staat, Jak. 1 : 9. LXX voor מָרוֹם, קוֹמָה, גֹּבַהּ.

Ὑψόω, -ώσω, verhoogen, a) in gewonen plaatselijken zin, τινά of τι = iemand of iets eene hoogere plaats doen innemen, Joh. 3 : 14, waar sprake is van de verhooging der slang in de woestijn en van Jezus

ıisiging, vgl. ook Joh. 8:28; hiertoe behooren ook de plaatsen, waar ἰω gebezigd wordt van het heengaan van Jezus van de aarde naar n hemel (zijn ὑψωθῆναι ἐκ τῆς γῆς), Joh. 12:32, 34, en Zijne ver-erlijking ter rechterhand Gods, Hand. 2:33, 5:31; b) overdracht. verheffen, tot hoogen staat van eer of geluk brengen, τινά, Mt. :23, Lk. 1:52, 10:15, Hand. 13:17, 2 Kor. 11:7, Jak. 4:10, Petr. 5:6; ἑαυτόν = zich verheffen, hoogmoedig gezind zijn of zich dragen, Mt. 23:12, Lk. 14:11, 18:14. LXX רוּם, גָּבַהּ, נָשָׂא, גָּדַל.

῞Υψωμα, ατος, τό, al wat hoog of verhoogd is, de hoogte, de ver-ıvenheid b. v. een toren of muur, welks kracht tot verdediging in zijne ıogte gelegen is, figuurl. Job 24:24, 2 Kor. 10:5, verheerlijking, ıdith 10:8, 13:4; in tegenstelling van τὸ βάθος, als datgene wat :h in de diepte op of onder de aarde bevindt, = de hemel, Rom. :39, τοῦ ἀέρος, Philo, De praem. et poen. § 1.

῞Υψωσις, εως, ἡ, verheffing, Ps. 149:6. Ἡ ὕψωσις τοῦ ζωοποιοῦ σώ-ματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, eene ceremonie, welke in het bin-enste heiligdom plaats had. Niet te verwarren met de verheffing van e Hostie in de Westersche kerk. Pseudo-Germ. 448, Damasc. II, 57 D, Ἡ ὕψωσις τοῦ σταυροῦ, de verheffing van het kruis, een feest, gevierd er eere van de ontdekking van het kruis door Helena, Sophrns. 3712 D, ,eont. Cypr. 1673 C.

Ὑώδης, ες, (ὗς, ΕΙΔΩ) zwijnachtig, Clem. A. I, 205 B.

Φ.

Φαγεῖν zie onder ἐσθίω.

Φάγος, ου, ὁ (ook φαγός geaccentueerd en dan volgens sommigen Adjectiv.), de vraat, de brasser, Mt. 11 : 19, Lk. 7 : 34.

Φάζ = פָּז, zuiver goud, Hoogl. 5 : 11.

Φαιδρός, ά, όν, a) helder, licht, glanzend, b) vroolijk, 4 Makk. 13 : 13.

Φαίδρυσμα, ατος, τό, sieraad, versiering, Clem. A. I, 640 A.

Φαιλόνης, in de Hss. ook φαιλώνης en φελόνης geschreven, volgens de meest gewone en waarschijnlijkste opvatting door letterverplaatsing voor φαινόλης, ου, ὁ = het Lat. paenula = de reis- of regenmantel = mantel- of reiszak; Hesychius verklaart het door: εἰλητάριον μεμβράνιον ἢ γλωσσόκομον, d. i. zooveel als een boekenzak of -kist, 2 Tim. 4 : 13.

Φαιός, ά, όν, zwartachtig, gespikkeld, Gen. 30 : 32, 33, 35.

Φαίνω, φανῶ, Aor. 1 ἔφηνα, in Passivo φαίνομαι, Aor. 2 ἐφάνην, Fut. φανήσομαι en φανοῦμαι (1 Petr. 4 : 18), verwant met φάος, φῶς, en evenals deze woorden van het Sanskr. bhânu, licht, straal, vgl. bohnen, boenen, Angels. bônian, polijsten (K. Kluge, Etym. Wörterbuch, 1884. S. 33). LXX = הֵאִיר. Transit. = aan het licht brengen, doen verschijnen, zichtbaar maken; in het N. T. a) in Activo alleen intransit. = schijnen, van het licht zelf en van lichtgevende voorwerpen, hetzij in gewonen of overdr. zin, als: τὸ φῶς, Joh. 1 : 5, 1 Joh. 2 : 8; ὁ λύχνος, Joh. 5 : 35, 2 Petr. 1 : 19; ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, Openb. 1 : 16, 21 : 23; ook ἡ ἡμέρα, Openb. 8 : 12; b) in Passivo α) = aan het licht treden, aan of voor den dag komen, zichtbaar worden, b. v. τὰ ζιζάνια, Mt. 13 : 26; vandaar τὰ φαινόμενα objective = τὰ βλεπόμενα subjective = de zinnelijk waarneembare dingen (in tegenstelling met τὰ νοούμενα = de dingen, die alleen voor den geest waarneembaar of erkenbaar zijn), Hebr. 11 : 3; ἀτμὶς ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη = een damp, die voor korten tijd zichtbaar is, zich vertoont, Jak. 4 : 14; van de ἁμαρτία wordt gezegd, dat zij als ἁμαρτία aan het licht treedt, openbaar wordt, Rom. 7 : 13, met een Praedikaatsnominativ., hetzij met of zonder τινί, ter aanwijzing wat of hoedanig iets of iemand blijkt te zijn, 2 Kor. 13 : 7.

hoe iets of iemand aan anderen in het oog valt, wat men van een orwerp ziet, b. v. φαίνομαι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων = de menschen zien .t ik vast, Mt. 6 : 16, 18, vgl. vs. 5, waar προσευχόμενοι moet worden gedacht; met οὕτως in de uitdrukking: οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως = het is ooit zoo gezien, Mt. 9 : 33; β) = verschijnen, van eene ster, die voor ;t eerst aan den hemel zichtbaar wordt, opgaat, Mt. 2 : 7, vgl. 24 : 30, .n personen, die ergens gezien worden = zich vertoonen, te voorschijn komen, Lk. 9 : 8, 1 Petr. 4 : 18; met τινί = zich aan iemand veronen, Mk. 16 : 9, bijz. van engelen, 2 Makk. 3 : 33, 10 : 29, 11 : 8, van od, Jos. Ant. 7, 7, 3, voor נִקְרָה in dezelfde beteekenis Num. 23 : 3, in engelen, Mt. 1 : 20, 2 : 13, 19; γ) = schijnen, toeschijnen, met en Praedikaatsnominativ. ter aanwijzing hoe iets of iemand zich naar iiten vertoont, Mt. 23 : 27, 28; = het Lat. videri, om aan te duiden, elk een oordeel een voorwerp bij iemand doet ontstaan, wat anderen r van denken, en in dezen zin insgel. met Nominativ. van het Praediaat en Dativ. van den beoordeelenden persoon, b. v. in de vraag: τί ὑῖν φαίνεται; = wat dunkt u? 1 Ezr. 2 : 18 (21), Mk. 14 : 64; voor ezen Dativ. kan ook eene andere constructie in de plaats treden, b. v. ὠπιόν τινος, Lk. 24 : 11; δ) enkele malen staat ook het Passiv. in de eteekenis, die in het N. T. het Activ. heeft = schijnen, licht geven f verspreiden, Mt. 24 : 27, Openb. 8 : 12, 18 : 23; fig. van de geloovien te midden ter verduisterde wereld, Fil. 2 : 15. Synoniem δοκέω.

Φακιόλιον, ου, τό, hoofddoek = φάκελος, Acta Petri et Pauli 214 : 3, , 10, 217 : 5, 6, 9.

Φακός, οῦ, ὁ, = עָדָשׁ linze, Gen. 25 : 34, 2 Sam. 17 : 28. = פַּךְ esch, 1 Sam. 10 : 1, 2 Sam. 17 : 28, en = צַפַּחַת, kruik, 1 Sam. 26 : 11, 12, 16.

Φάλαγξ, -αγγος, ἡ, phalanx, 1 Makk. 6 : 35 S R, 38, 45, 9 : 12, 10 : 82.

Φαλακρός, ά, όν, kaalhoofdig, Lev. 13 : 40, 2 Sam. 2 : 23 A, Ez. 29 : 18.

Φαλακρόω, -ώσω, kaalhoofdig, kaal maken, Ez. 27 : 31 A.

Φαλάκρωμα, ατος, τό, kaalheid, Lev. 13 : 42, 43, 21 : 5, Deut. 14 : 1, Am. 8 : 10.

Φαλάντωμα, τος, τό, kaalheid, Lev. 13 : 43 R.

Φαλέκ, in vele Hss. ook Φαλέγ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Phalek, Phaleg of Peleg (Hebr. פֶּלֶג), die in het geslachtsregister van Jezus voorkomt, Lk. 3 : 35.

Φαμενώθ, ὁ, eene Egyptische maand, Clem. A. I, 888.

Φανερός, ά, όν, van φαίνω, het tegenovergestelde van ἀπόκρυφος en κρυπτός, openbaar, duidelijk, bekend (Lat. manifestus), Lk. 8 : 17, Gal. 5 : 19; τινί = aan of voor iemand, Hand. 4 : 16, Fil. 1 : 13 (πᾶσιν),

1 Tim. 4:15; ἔν τινι = in iemand (d. i. uit hetgeen hij is) blijkbaar Rom. 1:12; ἔν τισι = onder zekere personen, binnen zekeren kring, 1 Kor. 11:19; ἐν met Dativ. van de plaats, metonym. voor de personen die zich daar bevinden, Fil. 1:13 (ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ); voorts in verschillende spreekwijzen als: φανερὸν γενέσθαι = openlijk bekend worden, blijken, Mk. 6:14, 1 Kor. 3:13, 14:25; τινί = aan iemand, Han. 7:13; εἰς φανερὸν ἐλθεῖν = aan het licht komen, algemeen bekend worden, Mk. 4:22, Lk. 8:17; φανερὸν ποιεῖν τινα = iemand bekend of ruchtbaar maken, zoodat er in het openbaar van hem gesproken wordt, Mt. 12:16, Mk. 3:12; ἐν τῷ φανερῷ = in het openbaar, openlijk, voor aller oog, Mt. 6:4, 6, 18; vanhier de adjectieve constructie ὁ ἐν τῷ φανερῷ = die iets in het openbaar, slechts naar het uiterlijk is, b. v. Ἰουδαῖος, Rom. 2:28, alwaar ook ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκὶ περιτομή, als eene bloot uiterlijke handeling, tegen de περιτομὴ καρδίας (vs. 29) wordt overgesteld; φανερὸν εἶναι ἔν τινι = zijnen aard ergens in openbaren, aan iets te kennen zijn, 1 Joh. 3:10.

Φανερόω, -ώσω, pass. φανεροῦμαι, perf. πεφανέρωμαι, Aor. 1. ἐφανερώθην. In de LXX alleen Jer. 40 (33):6 = גִּלָּה, openbaren **1)** in Activ. **a)** = aan het licht brengen, zoodat het van nu af algemeen waargenomen, gekend en begrepen kan worden (Lat. manifestum facio). Het is daardoor van ἀποκαλύπτω onderscheiden, dat het in den regel onafhankelijk gedacht wordt van de innerlijke beletselen, die iemand verhinderen hetgeen hem te zien wordt gegeven ook waar te nemen of te verstaan, α) in 't algemeen τί, b. v. τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, 1 Kor. 4:5, vgl. ook 2 Kor. 2:14; β) bijzonder van hetgeen tot de heerlijkheid van den Christus en het doel zijner verschijning, de strekking Zijner prediking betrekking heeft, of ook tot hetgeen van Godswege geschied is, om de menschen tot kennis der waarheid op te leiden (δόξαν, λόγον, μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ), Joh. 2:11, Kol. 4:4, Tit. 1:3; τί τινι, Joh. 17:6, Rom. 1:19; **b)** ἑαυτόν τινι = zich aan iemand zichtbaar maken, vertoonen, te zien geven, Joh. 7:4, 21:1 (waar bij het tweede ἐφανέρωσε weer ἑαυτόν in gedachte moet worden ingevuld); **2)** in Passivo, **a)** alleen in lijdenden vorm weergevende wat door het Activ. handelend wordt uitgedrukt, = openbaar of bekend gemaakt, aan het licht gebracht, geopenbaard, zichtbaar worden; α) met een zakelijk Subject, Mk. 4:22, Rom. 3:21, 16:26, 2 Kor. 4:10, 11, 7:12, Ef. 5:13, Kol. 1:26, 2 Tim. 1:10, Hebr. 9:8, 1 Joh. 1:2, Openb. 3:18, 15:4; ἔν τινι = aan iemand, d. i. door hetgeen met hem gebeurt, Joh. 9:3; = in iets, d. i. door dit of dat feit, 1 Joh. 4:9; β) met een persoonlijk Subject = openbaar of bekend worden, τινί of εἴς τινα = bij iemand, Joh. 1:31, 2 Kor. 5:11, 11:6; γ) zonder Subject. en door eene indirecte vraag gevolgd, in de uitdrukking: ...

νερώθη τί ἐσόμεθα = het is nog niet geopenbaard, of nog onbekend, t wij zijn zullen, 1 Joh. 3 : 2; b) = verschijnen, zich vertoonen, treden, van een persoon gezegd, die uit het duister te voorschijn edt, en zoo in het N. T. bepaaldelijk van den te voren beloofden en ug verwachten Christus, 1 Tim. 3 : 16 volgens de lezing van vele uigen ὅς i. p. v. θεός, Hebr. 9 : 26, 1 Petr. 1 : 20, 5 : 4, 1 Joh. 2 : 28, 5, 8; ook van Jezus na Zijne opstanding, met Dativ. van de perien aan wie Hij verschenen is, Mk. 16 : 12, 14, Joh. 21 : 14; c) = ı klaarste blijken, voor ieder duidelijk worden, in de spreekwijze νεροῦμαι ὅτι = φανερόν ἐστι ὅτι εἰμί (vgl. het klassieke spraakgebruik: νερός εἰμι met Particip.), 2 Kor. 3 : 3, 1 Joh. 2 : 19.

Φανερῶς, Adverb. van φανερός, a) = in 't openbaar, openlijk, Mk. 45, Joh. 7 : 10 (waar het tegenover ἐν κρυπτῷ staat); b) = duidelijk, jkbaar, klaar, van eene waarneming omtrent welker juistheid men h niet vergissen kan, Hand. 10 : 3.

Φανέρωσις, εως, ἡ, van φανερόω, de openbaring, bekendmaking, τοῦ εὔματος (Gen. subj.), 1 Kor. 12 : 7; τῆς ἀληθείας (Gen. obj.), 2 Kor. 4 : 2. k voor אוּרִים (LXX δήλωσις), Lev. 8 : 8, cod. Venet.

Φανητιάω, -άσω, zich gaarne als iets vertoonen of openbaren, desirat. bij φαίνομαι, Eus. H. e. I, 7, 10 (ed. A. Schwegler, 1852).

Φανός, οῦ, ὁ, van φαίνω, in 't algemeen een werktuig om licht te ven, bijzonder de fakkel of flambouw, bij latere schrijvers ook = ὁ χνοῦχος = de (van hoorn voorziene) lantaarn, Joh. 18 : 3.

Φανότης, ητος, ἡ, glans, luister, Arist. I, 9, 4, Eus. II, 1265 A.

Φανουήλ, ὁ, פְּנוּאֵל, aangezicht Gods, onverbuigb. Hebr. eigennaam nuel. Zoo heette de vader der profetes Anna, Lk. 2 : 36.

Φαντάζω, -άσω, van φαντός, ή, όν (Adjectiv. verbale van φαίνω); rschijnend, zichtbaar, doen verschijnen, zichtbaar maken, Iren. 580 A, rbazen, Vita Epiph. 80 D, in Passivo (en zoo gew. bij de Classici) = rschijnen, zichtbaar worden, vandaar het Particip. τὸ φανταζόμενον ıbstantive = de verschijning, het gezicht, Hebr. 12 : 21. Med. zich penbaren, Wijsh. 6 : 16, zich inbeelden, verbeelden, Sir. 31 (34) : 5, us. II, 56, 57.

Φαντασία, ας, ἡ, in 't algemeen de verschijning, de uiterlijke veroning of aanblik van iets, bijzonder = het uiterlijk vertoon, de praal, racht, staatsie, Hand. 25 : 23, gestalte, Wijsh. 18 : 17, inbeelding, Hab. : 18, 19, 3 : 10, = חָזִיז bliksemstraal, Zach. 10 : 1.

Φαντασιάζω, -άσω, bedriegen, bespotten, Philo I, 579, 19; 581, 18, piph. I, 265 B, II, 521 C.

Φαντασιοκοπέω, -ήσω, zich ijdele voorstellingen maken, Eus. H. e. 'II, 30, 8, Athan. I, 180 C. Sir. 4 : 30 vertaalt Rijssel(Die Apocr. nd Pseudep. des A. T. von E. Kautzsch, 1899, t. d. pl.) het door

„Gespensterseher" en verklaart het door: argwanend, wantrouw... zijn.

Φαντασιοκόπος, ου, ὁ, iemand, die zich ijdele voorstellingen maakt, Eus. IV, 224 D.

Φαντασιώδης, ες, denkbeeldig, phantastisch, Just. Cohort. 35, Hipp. Haer. 14, 96.

Φαντασιωδῶς, Adv. waarschijnlijk, oogenschijnlijk, Iren. 2, 32, 4. Eus. H. e. 5, 7, 4.

Φάντασμα, ατος, τό, van Φαντάζω, in 't algemeen de verschijning, wat men zich voorstelt te zien, bijzonder van eene verschijning, die alleen in de verbeelding des waarnemers bestaat en vandaar = het spook, de schim, Mt. 14:26, Mk. 6:49. = Gezicht, visioen, Job 20:8, verschijning, voorstelling, Wijsh. 17:15, Jez. 28:7.

Φάραγξ, αγγος, ἡ, de berg- of rotskloof, de kloof, van opene diepten gezegd, die door bergen of rotsen loopen en dezen van elkander scheiden, Lk. 3:5 (in een citaat uit Jez. 40:4). Dal = עֵמֶק, Gen. 14:3, = נַחַל, dal, Gen. 26:17.

Φαραώ, ὁ, onverbuigbaar Nomen appellativ. Farao (Hebr. פַּרְעֹה, ... waardigheidsnaam door de elkander opvolgende Egyptische heerschers gedragen en ongeveer overeenkomende met den titel van koning (Jos. Ant. 8, 6, 2: ὁ Φαραὼν κατ' Αἰγυπτίους βασιλέα σημαίνει), Hand. 7:1..., 13, 21, Rom. 9:17, Hebr. 11:24. De naam is de Hebr. vorm van het Egyptische per-āa, dat beteekent: groot huis, een naam van koningen, die overeenkomt met het Turksche: de verheven Porte. Aldus Ebers (Aegypten und die Bücher Mos. S. 264 en bij Riehm—Van Rhijn, I, bl. 388). De door Ebers gemaakte vergelijking rust op misverstand, want de verhevene Porte duidt nooit den Sultan aan, maar eigenlijk de deur of woning van den eersten minister (Grootvizier), m. a. w. = bij ons de „Hooge Regeering" of het Ministerie. Jablonski (Opuscula I, ed. te Water, p. 374) dacht bij Farao aan een woord Parro in het Egyptisch en Koptisch = koning, grootvorst. Volgens Renouf (Proceedings of the Society of Biblical Archeology, Vol. XV, p. 421) moet het woord van een Hebreeuwschen stam worden afgeleid, beteekenend „Prins" of „Koning".

Φαρές, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigenn. Pharez of Perez (Hebr. פֶּרֶץ), die in het geslachtsregister van Jezus voorkomt, Mt. 1:3, Lk. 3:33.

Φαρισαῖος, ου, ὁ, de Farizeër. Φαρισαῖοι = het Aram. פְּרִישַׁיָּא (Hebr. פְּרוּשִׁים), waaraan de Grieksche vorm zich aansloot. Vgl. G. Dalman, Die Worte Jesu, 1898, S. 2. Het zijn de aanhangers van de Joodsche sekte der Farizeërs = afgezonderden of afgescheidenen, welke naam hun gegeven werd om de kleingeestige nauwgezetheid, waarmede zij met de voorschriften der Mozaïsche wet, ook die der latere overlevering (παράδοσις, vgl. op dit woord) op hun uiterlijk, godsdienstig en burgerlijk

en toepasten, wat de oorzaak was, dat zij met de schare, die de ; niet kende, de עַם הָאָרֶץ (Joh. 7 : 49), weinig of geen gemeenschap lerhielden. Zichzelven noemden zij חֲבֵרִים, makkers. Suidas zegt van ı: *Φαρισαῖοι, οἱ ἑρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι· παρὰ τὸ μερίζειν καὶ ἀφορίζειν τοὺς τῶν ἄλλων ἁπάντων εἴς τε τὸ καθαρώτατον τοῦ βίου καὶ ἀκριβέστατον εἰς τὰ τοῦ νόμου ἐντάλματα κτέ.* Epiphanius (Κατὰ Αἱρέσ. A. ed. ıdorf, 1859, I, p. 318): *ἐλέγοντο Φαρισαῖοι διὰ τὸ ἀφωρισμένους εἶναι τοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων, διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθρησκείαν τὴν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην. ρες γὰρ κατὰ Ἑβραΐδα ἑρμηνεύεται ἀφορισμός.* Vgl. voorts over de Fariers, en over hetgeen hen in een godsdienstig-leerstellig opzicht van deren onderscheidde, het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v., sch. van den N. T. tijd door O. Holtzmann bewerkt door Dr. J. Hartog, 98, bl. 204—211, Gesch. des Jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu ıristi von E. Schürer, 1898, II, S. 388—406. In het N. T. wordt in historische boeken veelvuldig gewag van hen gemaakt, onder anderen: t. 3 : 7, 5 : 20, 9 : 11, 12 : 2, 15 : 1, 16 : 1, 21 : 45, 22 : 15, 23 : 2—29, ' : 62, Mk. 2 : 16, 12 : 13, Lk. 5 : 17, 7 : 30, 36, 11 : 37, 18 : 10, Joh. : 24, 3 : 1, 7 : 32, 9 : 13, 11 : 46, 12 : 19, 42, 18 : 3, Hand. 5 : 34, ı : 5, 23 : 6, 26 : 5. In de overige schriften treffen wij hunnen naam leen aan: Fil. 3 : 5.

Φαρέτρα, ας, ἡ, pijlkoker, Gen. 27 : 3, Job 30 : 11, Ps. 10 (11) : 3.

Φαρμακεία, ας, ἡ, van *φαρμακεύω,* artsenij klaar maken of toeenen, maar ook middelen van betoovering (tooverdranken enz.) aanenden, giftmengerij plegen = de tooverij, de hekserij, Ex. 7 : 11, 22, : 7 (3), Gal. 5 : 20 (vgl. Lightfoot, Comm. 1896, t. d. pl.), Openb. : 21, 18 : 23.

Φαρμακεύς, έως, ὁ = ὁ φαρμακευτής, van *τὸ φάρμακον,* de artsenij, et geneesmiddel, maar ook het toovermiddel (tooverdranken enz.), het ergift, vandaar hij die die zulke middelen bereidt of toedient, de oovenaar of bezweerder, de giftmenger, Openb. 21 : 8 (volgens den ec.; ℵ A P Q *φαρμακός*).

Φαρμακευτής, οῦ, ὁ, = φαρμακεύς, toovenaar, giftmenger, Philo I, 49, 11; 315, 18, Just. Apol. 2, 6.

Φαρμακεύω, -εύσω, guichelarij plegen, 2 Kron. 33 : 6, vergiftigen, Makk. 10 : 13, tooverdranken bereiden, Didache 2, 2, pass. betooverd orden, „Epistula Abgari" in de „Acta Petri etc." ed. Lipsius, 1891, 81 : 11.

Φάρμακον, ου, τό, toovenarij, 2 Kon. 9 : 22, Micha 5 : 12 (11), Nah. 3 : 4, geneesmiddel, Tob. 2 : 10, 6 : 4, 6, Sir. 6 : 16.

Φαρμακός, οῦ, ὁ, ἡ = φαρμακεύς = de toovenaar, bezweerder of giftmenger, Ex. 7 : 11, 9 : 11, 22 : 18, Openb. 21 : 8, 22 : 15, Jos. Ant. 9, 6, 3; 17, 4, 1. LXX = מְכַשֵּׁף.

Φαρμακόω, -ώσω, toovenarij plegen, Ps. 57 (58) : 6, waarvoor o. i. Φαρμακεύω gelezen wordt.

Φάρυγξ, -γγος, ἡ of ὁ, keel, 1 Sam. 17 : 35, = חֵךְ, gehemelte, Spreuk. 5 : 3, 8 : 7, 24 : 13, Hoogl. 5 : 16.

Φασέκ, Φασέχ, τό = פֶּסַח, Paschen, 2 Kron. 30 : 1, 2, 5, 15, 17, 18.

Φάσις, εως, ἡ, van φαίνω, a) in het Attisch de aanwijzing of beschuldiging van hen, die het eigendom van den staat verduisterden of de wetten overtraden van in- of uitvoer van koopwaren of van hen, die in ander opzicht bedrog pleegden, b) de aanwijzing van eene geheime misdaad, κοινῶς δὲ φάσεις ἐκαλοῦντο πᾶσαι αἱ μηνύσεις τῶν λανθανόντων ἀδικημάτων, Pollux 8, 6, 47; Sus. 55 Theod., aanwijzing, aangifte, Hand. 21 : 31.

Φάσκω, Impf. ἔφασκον, van den grondvorm φάω = φημί = zeggen, doch niet in de beteekenis, welke φημί, behalve in het Praes., alleen in het Impf. heeft, en in welke het andere tijden door εἰπεῖν of λέγειν pleegt vervangen te worden, maar in die, welke het in die andere tijden heeft, t. w. beweren, voorgeven, met Acc. c. Infinit., Hand. 24 : 9, 25 : 19, Openb. 2 : 2; met den Nominativ. van het Praedikaat bij den Infinit., Rom. 1 : 22.

Φάσμα, ατος, τό, gezicht, Job 20 : 8, 33 : 15 A, Jez. 28 : 7, spookgestalte, Wijsh. 17 : 4.

Φάτνη, ης, ἡ, de krib, d. i. een soort van houten, in vakken ingedeelde bak of trog, waarin aan paarden, ezels en runderen voedsel wordt voorgezet, 2 Kron. 32 : 28, Job 6 : 5, 39 : 9, Spreuk. 14 : 4, Luk. 2 : 7, 12, 16, 13 : 15.

Φατνόω, -ώσω, bedekken, 1 Kon. 7 : 3, Ez. 41 : 15 (16).

Φάτνωμα, ατος, τό, balk, Hoogl. 1 : 17, Ez. 41 : 20, dak, 2 Makk. 1 : 16.

Φάτνωσις, εως, ἡ = גֵּב, plank, kromhout, 1 Kon. 6 : 9 A.

Φαυλίζω, -ιῶ, geringschatten, verachten, Gen. 25 : 34, Num. 15 : 31, 2 Sam. 12 : 9.

Φαύλισμα, ατος, τό, verachting, Zef. 3 : 11.

Φαυλισμός, οῦ, ὁ, verachting, Hoz. 7 : 16, Jez. 28 : 11, 51 : 7.

Φαυλίστρια, ας, ἡ, spotster. In het Hebr. staat עַלִּיז, vroolijk, overmoedig, Zef. 3 : 1 (2 : 15).

Φαῦλος, η, ον, ook van twee uitgangen, gering, gemeen, van weinig waarde of slechte hoedanigheid, vandaar overdr. = ondeugdzaam. In zedelijken zin het tegenovergestelde van ἀγαθός = slecht, ondeugend, leelijk, boos, Job 6 : 3, 25, 9 : 23, Spreuk. 5 : 2, Joh. 3 : 20, 5 : 29, Rom. 9 : 11, 2 Kor. 5 : 10, Tit. 2 : 8, Jak. 3 : 16.

Φαυλότης, ητος, ἡ, het kwaad, Wijsh. 4 : 12.

Φαῦσις, εως, ἡ, verlichting, licht, Gen. 1 : 14, 15; Ps. 73 (74) : 16

Φέγγος, ους, τό, oorspronkelijk hetzelfde woord als φάος, evenals ἔγγω = φαίνω, het licht, de glans, het schijnsel, bijz. van de hemelichamen, ἡλίου, σελήνης, ἄστρου, 2 Sam. 22 : 13, 23 : 4, Job 3 : 4, Makk. 12 : 9, Mt. 24 : 29, Mk. 13 : 24; van engelen, Ev. Petri 36; in het licht of schijnsel eener lamp, Lk. 11 : 33. Syn. αὐγή, φέγγος, φῶς.

Φείδομαι, Fut. φείσομαι, Aor. 1 ἐφεισάμην, Depon. Med., verschoonen, sparen, ontzien, τινός = iemand of iets, Gen. 19 : 16, 20 : 6, 22 : 12, 6, 45 : 20, Ex. 2 : 6, Hand. 20 : 29, Rom. 8 : 32, 11 : 21, 1 Kor. 7 : 28, Kor. 1 : 23, 13 : 2 (waar αὐτῶν uit het verband kan worden bijgedacht), Petr. 2 : 4, 5; met Infinit. = spaarzaam met iets te werk gaan, iets zooveel mogelijk vermijden of nalaten, zich liefst er van onthouden, Kor. 12 : 6, waar de Inf. καυχήσασθαι in gedachte bij φείδομαι herhaald moet worden. Met den Gen. of met Inf. = zich van iets onthouden, Acta Joannis (ed. Zahn, 1880) 62 : 7, 10, 128 : 5, 7. LXX voor חָמַל, חוּס, חָשַׂךְ.

Φειδομένως, Adverb., van het particip. praes. van het voorg. woord, spaarzaam, karig, 2 Kor. 9 : 6. Zacht, toegevend, Plut. Alex. 25.

Φειδώ, οῦς, ἡ, verschooning, Esth. 3 : 13, Wijsh. 12 : 18.

Φειδωλός, ή, όν, spaarzaam, karig, 4 Makk. 2 : 9.

Φελλανεί, φελμουνί, φελμωνί = פַּלְמוֹנִי, פְּלֹנִי, ὁ, ἡ δεῖνα, een zekere, e een of andere, 1 Sam. 21 : 2 (3), Dan. LXX 8 : 13.

Φελόνης, zie op φαιλόνης.

Φερνή, ῆς, ἡ, = מֹהַר, bruidschat, Gen. 34 : 12, Ex. 12 : 16 (15), 7 (16), 2 Makk. 1 : 14.

Φερνίζω, -ιῶ, eenen bruidschat geven, Ex. 22 : 16 (15).

Φέρω, Fut. οἴσω, Aor. 1. ἤνεγκα, Aor. 2. ἤνεγκον, Perf. pass. ἐνήνεγμαι, Aor. 1. p. ἠνέχθην (Partic. ἐνεχθείς), = het Lat. fero en verwant met gebären, Geburt, geboorte, van den wortel bher, dragen, Kluge, S. 15. LXX = הֵבִיא en נָשָׂא. De oorspronkelijke beteekenis is dragen, door welke handeling echter eene dubbele werkzaamheid wordt uitgedrukt; t. w. die van het dragen van een last, en van het maken eener daarmede verbonden beweging, waardoor een voorwerp verplaatst wordt; vandaar 1) = dragen a) in gewonen en eigenlijken zin τί, Lk. 24 : 1, Joh. 19 : 39; τὶ ὄπισθέν τινος = iets achter iemand aan, Lk. 23 : 26; καρπὸν φέρειν = vrucht dragen, Joh. 12 : 24, 15 : 2, 4, figuurl. vs. 5, 8, 16; ook zonder καρπόν, doch in denzelfden zin, evenals ons dragen (van planten waarvan het zaad wordt ingezameld, vruchtboomen. enz.) Mk. 4 : 8; b) overdracht. α) = dragen, d. i. verdragen, van hetgeen ons lastig is of bezwaarlijk valt, b. v. τὸ διαστελλόμενον, Hebr. 12 : 20; τὸν ὀνειδισμόν, Hebr. 13 : 13; τινά = iemands booze gezindheden en handelingen verdragen, Rom. 9 : 22, waar van God gezegd wordt, dat Hij de ongeloovige Joden (hier als σκεύη ὀργῆς voorgesteld) lankmoedig ver-

dragen heeft; β) = ondersteunen (sustinere), en daardoor in zijn staat en stand doen blijven, τὰ πάντα, Hebr. 1:3 (zoo wordt in de Targums en de Rabb. geschriften סְבַל vaak gebezigd van God, Deut. 1:9 נְשָׂא), vgl. B. Weiss, Comm. Hebr. 1897, S. 45; — 2) met het oog op de verplaatsing van een voorwerp, onverschillig of dit al dan niet gedragen wordt, a) = brengen, α) in gewonen en eigenl. zin, van personen, τινά, Mk. 2:3, Joh. 21:13; ἐπί τινος, Lk. 5:18; of πρός τινα, Mt. 14:18, 17:17, Mk. 1:32, 7:32, 8:22, 9:17, 19, Hand. 5:16; van stoffelijke voorwerpen, τί, Mk. 6:27, Lk. 15:23, Hand. 4:34, 37, 5:2; ἐπί τινι = op iets (van het middel of werktuig tot het dragen gebruikt), Mt. 14:11; εἴς τινα τόπον = ergens heen brengen, Openb. 21:24, 26; τί τινι = aan iemand iets brengen, Mt. 14:11, Mk. 12:15, Joh. 2:8; τὸν δάκτυλον, τὴν χεῖρα = den vinger, de hand ergens brengen, Joh. 20:27; τινὶ φαγεῖν = iemand te eten brengen, Joh. 4:33; ἀπό τινος, scil. τί = van iets een gedeelte brengen, Joh. 21:10; hiertoe kan ook gebracht worden 2 Tim. 4:13, waar met het oog op de verwachte komst van Timotheüs in persoon φέρειν καί de beteekenis van medebrengen of medenemen verkrijgt; β) oneigenl. of overdr. van geestelijke dingen, in welker genot men anderen stelt of doet deelen = brengen, aanbrengen, als: χάριν τινί = iemand genade brengen, d. i. hem deel verschaffen aan het heil in Christus, 1 Petr. 1:13; διδαχήν = eene leer brengen, d. i. kond verkondigen, 2 Joh. vs. 10; γ) bijz. ook van gesproken woorden of mondelinge mededeelingen, die door iemand gedaan of tot iemand overgebracht worden; hiertoe behooren plaatsen als 2 Petr. 1:17, 18, waar sprake is van een hemelstem, die tot Jezus kwam; aldaar vs. 21, waar van de προφητεία wordt gezegd, dat zij niet door der menschen wil te voorschijn of voor den dag en alzoo ter kennisse van anderen gebracht is; ook Hebr. 9:16, waar θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου vertaald moet worden door: het is noodzakelijk, dat de dood des testateurs gemeld, aangezegd of aangekondigd, geconstateerd worde; juridische beteekenis. In rechterlijken zin uitdrukkingen als: κατηγορίαν, αἰτιάματα, αἰτίαν φέρειν κατά τινος = eene aanklacht of klachten tegen iemand inbrengen, inleveren of indienen, Joh. 18:29, Hand. 25:7, 18; κρίσιν = een oordeel uitbrengen, 2 Petr. 2:11; b) = voeren, leiden, α) in gew. zin, met plaatsbepalingen als: ἐπὶ τόπον τινά = ergens naar toe voeren, Mk. 15:22, Hand. 14:13; ὅπου, Joh. 21:18; zoo ook van een weg, die ergens heen leidt, en in dien zin Hand. 12:10, waar ἡ πύλη metonym. staat voor den weg waarop de poort uitkwam; β) met het nevenbegrip van heftigheid en geweld = jagen, voortjagen of drijven (vgl. het Lat. ferri), en in dien zin van een schip gezegd, dat door den storm wordt voortgezweept, Hand. 27:15, 17; van ...

ind zelven, Hand. 2:2; fig. wordt van de profeten gezegd, dat zij aren: ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι = door den Heiligen Geest ge-:even, d.i. onwederstaanbaar aangeblazen, 2 Petr. 1:21; γ) het Passiv. ἐρομαι eig. = voortbewogen, of -gedreven worden, d.i. voortgaan, ἐπί = in zekere richting, ergens heen, in de overdr. uitdrukking: ἐπὶ ἰν τελειότητα φερώμεθα = laten wij het brengen, voortgaan of voort-:tten, tot de volmaaktheid, Hebr. 6:1.

Φεύγω, Fut. φεύξομαι, Aor. 2. ἔφυγον, a) = vlieden, vluchten, in genl. zin, α) van personen = ontvluchten, de vlucht nemen, op de ucht gaan, absolute. Mt. 8:33, 26:56, Mk. 14:50, Lk. 8:34, Joh.):12, 13, Hand. 7:29; met Praepp. geconstrueerd, als εἰς τόπον τινά = ergens heen, Mt. 2:13, 10:23, Mk. 13:14, Lk. 21:21, Openb. 2:6; ἐπί τι, Mt. 24:16, vgl. op ἐπί; ἀπό τινος = van of voor iemand, [k. 14:52, Joh. 10:5, figuurl. Jak. 4:7, Openb. 9:6; ἀπό τινος = rgens van daan, en ἐκ τινος = ergens uit, Mk. 16:8, Hand. 27:30;) oneigenl. van zaken = in snelle vaart verdwijnen, voorbijgaan, 'penb. 16:20; ἀπὸ προσώπου τινός, Openb. 20:11, vgl. op πρόσωπον;) = ontkomen, ontgaan, τί = iets, d.i. het gevaar waarmede iets reigt, Hebr. 11:34; vgl. ook Hebr. 12:25, waar men bij οὐκ ἔφυγον ls verzwegen Object te denken heeft aan de straf, waardoor de over-reders uit de dagen van Mozes waren achterhaald geworden; ἀπό τινος = ergens aan ontkomen, ontsnappen, Mt. 3:7, 23:33, Lk. 3:7;) overdracht. = vlieden. d.i. angstvallig vermijden, zich onthouden an, τί, b.v. τὴν πορνείαν, 1 Kor. 6:18; τὰς νεωτερικὰς ἐπιθυμίας, 2 Tim. ':22, vgl. 1 Tim. 6:11; ook met ἀπό τινος, b.v. ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας, Kor. 10:14. LXX = נוּס en בָּרַח.

Φῆλιξ (ook wel Φήλιξ geaccentueerd), ικος, ὁ, de Lat. eigenn. Felix; oo heette de bekende elfde procurator of landvoogd van Judea, Clau-lius Felix of Antonius Felix, van 52—60 (vgl. Schürer, Z. f. w. Th. 898, S. 36 en J. Belser, Theol. Quartalschrift, 1898, S. 353 ff.), aldus ;enaamd naar keizer Claudius en diens moeder Antonia, omdat hij een rijgelaten slaaf des eersten en een beschermeling van beiden was. In len hoogen rang, waartoe hij zich door gunst verheven zag, kenmerkte 1ij zich door zijne wreedheid, heerschzucht en ongebondenheid. Gedurige opstanden, die wel voor een deel aan zijn slecht en gehaat bestuur te wijten waren, gaven hem telkens aanleiding om tot wapengeweld en onderdrukking de toevlucht te nemen. Den Apostel Paulus hield hij twee jaren lang, tot aan zijn vertrek uit Judea en vervanging door Festus, wederrechtelijk gevangen. Te Rome aangekomen, werd hij vol-gens Jos. Ant. 20, 8, 9 door de Joden uit Cesarea bij den Keizer aangeklaagd, doch op voorspraak van zijn broeder Pallas van alle ver-volging ontslagen. Zijne latere lotgevallen zijn ons onbekend. Vgl. verder

over Felix het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v. en Gesch. van den N. T. tijd, Holtzmann—de Hartog, 1898, bl. 166—168. In het N. T. wordt van hem gewaagd Hand. 23 : 24, 26, 24 : 3 enz., 25 : 14.

Φήμη, ης, ἡ, het Lat. fama, eigenl. de openbaring, het gerucht of bekendmaking van verborgenheden, vervolgens ook van handelingen of gebeurtenissen, waarvan men niet weet aan te wijzen, hoe zij ontstaan is of zich verbreid heeft, d. i. het gerucht, de faam, Mt. 9 : 26, Lk. 4 : 14.

Φημί, φής, φησί (evenals εἰμί in het Praes. Indicat. enklitisch, met uitzondering van den tweeden pers. sing., vgl. b. v. Hand. 8 : 36, 1 Kor. 7 : 29), impf. ἔφην, onregelmatig werkwoord van den wortel φάω (waarvan ook φαίνω, φάος enz) die eigenl. aan het licht brengen beteekent, en vandaar oorspr. aanduiden, te kennen geven, bijzonder door woorden 1) = zeggen, spreken (vgl. op φάσκω); het staat a) absolute, α) om een gezegde, vraag of antwoord, eenvoudig in te leiden, Mt. 13 : 29, 27 : 23, Lk. 7 : 40, 22 : 58, Joh. 1 : 23, 9 : 38, Hand. 7 : 2, 8 : 36, 10 : 28, 30, 31 enz.; zonder Subject, dat alsdan echter uit het verbum moet worden ingevuld, 1 Kor. 6 : 16, Hebr. 8 : 5, op welke plaatsen aan God gedacht moet worden; met het particip. Aor. van ἀποκρίνομαι verbonden, ἀποκριθεὶς ἔφη = hij antwoordde of hernam, alleen Mt. 8 : 8 en Lk. 23 : 3; β) = het Lat. inquam, aio, parenthetisch in het midden der rede geplaatst, b. v.: διακούσομαί σου, ἔφη, ὅταν κτέ., Hand. 23 : 35, vgl. Mt. 14 : 8, Hand. 25 : 5, 22, 26 : 25, b) geconstrueerd α) met den Dativ. van den toegesproken persoon, Mt. 4 : 7, 13 : 28, 17 : 26, 21 : 27, 27 : 11, Lk. 7 : 44, 23 : 3 enz.; β) πρός τινα, Lk. 22 : 70, Hand. 2 : 38, 10 : 28, 16 : 37, 25 : 22, 26 : 1, 28; — 2) = als zijn gevoelen te kennen geven, uitspreken, verklaren, beweren, τί, 1 Kor. 7 : 29, 10 : 15; met ὅτι, 1 Kor. 10 : 19, 15 : 50; met Acc. c. Inf., Rom. 3 : 8; parenthetisch in het midden van den zin geplaatst, 2 Kor. 10 : 10, waar als verzwegen Subject misschien het onbepaalde τις gedacht moet worden, tenzij φησί voor φασίν staat. Vgl. Blass, Gramm. S. 75.

Προφήτης *, ου, ὁ, wordt van de waarzeggers gebruikt, die den wil der goden betreffende de toekomst voorspellen. Evenwel toch slechts middellijkerwijze. Προ is niet tijdelijk, maar plaatselijk op te vatten, zooals bij πρόφασις, voorwendsel, datgene wat iemand voor iemand doet gelden, voorgeeft (καὶ ἡ ἀληθὴς καὶ ψευδὴς αἰτία Phav.). Het duidt iemand aan die voor iemand openlijk optreedt en is eene technische uitdrukking voor den vertolker van het orakel, tolk van goddelijke rede. Deze beteekenis is in het gewone Grieksch nooit verloren gegaan. Vgl. Pind. Fragm. 118: μαντεύεο Μοῖσα, προφατεύσω δ' ἐγώ. Plat. Tim. 72 B τὸ τῶν προφητῶν γένος ἐπὶ ταῖς ἐνθέοις μαντείαις κριτὰς ἐπικαθιστάναι νόμος· ὃ μάντεις ἐπονομάζουσί τινες, τὸ πᾶν ἠγνοηκότες ὅτι τῆς δι' αἰνιγμῶν αὕτη φήμης

ι φαντάσεως ὑποκριταὶ καὶ οὔτι μάντεις, προφῆται δὲ μαντευομένων δικαιό-
τα ὀνομάζοιντ' ἄν. Dion. Hal. Ant. R. 2, 73: τοῖς ἰδιώταις ὁπόσοι μὴ
ισι τοὺς περὶ τὰ θεῖα ἢ δαιμόνια σεβασμοὺς, ἐξηγηταὶ γίνονται καὶ προφῆται.
ιr. Bacch. 211: ἐπεὶ σὺ φέγγος, Τειρεσία, τόδ' οὐχ ὁρᾷς, ἐγὼ προφήτης
λόγων γενήσομαι. Vandaar dan ook in meer algemeene beteekenis
vertolker, b. v. πρ. Μουσῶν Plat. Phaedr. 262 D, van de Cicaden.
xt. Empir 227: ὁ προφήτης τῶν Πύῤῥωνος λόγων Τίμων. Lucn. Vit.
ıct. 8, waar Diogenes op de vraag: ἀλλὰ τί μάλιστα εἰδέναι σε φῶμεν;
τίνα τὴν τέχνην ἔχεις; antwoordt: ἐλευθερωτής εἰμι τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰατρὸς
ν παθῶν. τὸ δ' ὅλον, ἀληθείας καὶ παῤῥησίας προφήτης εἶναι βούλομαι. Diod.
2 τὴν προφῆτιν τῆς ἀληθείας ἱστορίαν. Dat nu met die technische be-
ıming van de tolken der Goden vooral de voorstelling πρ:φῆται τῶν
λλόντων zich verbond Plat. Charm. 173 C, lag zeer voor de hand.

Bij de LXX is πρ. het gewone woord voor נָבִיא (ééns = מַלְאָךְ
Kron. 36: 15, eenige malen = חֹזֶה 2 Kron. 19: 2, 29: 30, 35: 15,
enals = רֹאֶה 1 Kron. 26: 28, 2 Kron. 16: 7, 10) en het komt ook,
ıewel minder met de oorspronkelijke beteekenis dan toch met het
raakgebruik daarvan geheel overeen. Het is niet zeker, of wij het
oord moeten afleiden van נבא = נבב, נבע, hij, in wien de godheid de
de doet voortvloeien, of (Hupfeld) נבא = נאם, נחם, influisteren, in-
azen, wien ingeblazen wordt. Zie Tholuck, Die Propheten und ihre
'eissagungen, S. 21 ff, Prof. E. H. Van Leeuwen, Proleg. van Bijb.
odgel. 1890, bl. 109—114. Het spraakgebruik daarentegen is duidelijk.
et duidt hem aan, met wien en door wien God spreekt, Num. 12: 2,
ien God zijne geheimen openbaart, Am. 3: 7, vooral vgl. vs. 8. Zeer
ırekend daarvoor zijn ook Ex. 4: 16 en 7: 1. Verder duidt het ook
eer in 't algemeen hem aan, wien God Zijne bedoelingen meêdeelt,
et wien God spreekt, Gen. 20: 7, vgl. met 18: 17. — Philo, Quis
r. div. haer. 510 προφήτης γὰρ ἴδιον μὲν οὐδὲν ἀποφθέγγεται, ἀλλότρια δὲ
ἄντα ὑπηχοῦντος ἑτέρου. Dat het voorspellen van de toekomst, hoewel
at tot den inhoud der profetie behoort, toch niet het begrip van een
נָבִי uitmaakt, blijkt vooral uit de belofte Deut. 18: 15, 18 enz. vgl.
et Num. 12: 8. Dat het onmiddellijk verkeer met God, de goddelijke
ıededeeling van datgene wat de profeet verder heeft meê te deelen,
mand tot profeet maakt, blijkt vooral hieruit, dat de andere naam
an een profeet רֹאֶה, ziener, geweest is, 1 Sam. 9: 9. Dat wordt be-
stigd door de verhouding van het ἀποκαλύπτεσθαι tot het προφητεύειν
Kor. 14: 26—30, vgl. 1 Petr. 1: 12 οἷς ἀπεκαλύφθη. Ef. 3: 5 νῦν ἀπε-
καλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν πνεύματι. Dat de bij-
ondere inhoud der profetie niet alleen voorspelling, maar de aanwijzing
an Gods wil, vooral van Gods wil met betrekking tot de zaligheid is,
vordt bevestigd door 1 Kor. 14: 3 ὁ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν

καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Vgl. Jez. 1, Jer. 1, Ez. 2 enz. Twee... omstandigheden maken iemand derhalve tot profeet: het door God zelve bewerkte inzicht in Gods geheimenissen en de mededeeling van deze ge-heimenissen. Bedoeld zijn de geheimenissen van Zijn raadsbesluit des he... en wat daarmeê in verband staat (waarschuwingen, aankondigingen v... het oordeel enz.). Vgl. Fr. Giesebrecht, Die Berufsbegabung der alt... Propheten, 1897. Bij de profeten des O. V. wordt die verkondiging voo... eene voorspelling, bij die des N. V. eene verkondiging van de verv... heilsbelofte, inzoover niet wederom aan datgene gedacht wordt, wat to... nog tot de toekomst behoort. Zoo komen Ef. 2:20, 3:5 profeten naast de apostelen als de voorgangers van de Nieuw-Testamentische gemeente vo... Ef. 4:11 staan zij tusschen de apostelen en de evangelisten in. 1 Kor. 12:28. Vgl. εὐαγγελιστής. De profeten zijn voor de Nieuw-Testamentische gemeente hetzelfde wat zij voor Israel waren. Zij staan tusschen God en de gemeente in. Vgl. voor de beteekenis der N.-Testamentische profetie 1 Kor. 13:8, 14:3, 1 Tim. 1:18, 4:14, Openb. 11:6. Vandaar het beteekenisvolle woord 1 Thess. 5:20 προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. Vgl. ook Didache c. 11—...

In 't algemeen worden in het N. T. als οἱ προφ. de profeten des O. V. aangeduid. Ὁ πρ. van Christus, met het oog op Deut. 18, Joh. 1:21, 6:14, 7:40, vgl. Hand. 3:22, 7:37. Προφήτης van Christus Mt. 13:57, 14:5, 21:11, Mk. 6:4, 15, Lk. 4:24, 7:16, 39, 13:33, 24:19, Joh. 4:19, 44, 9:17. Van Nieuw-Testamentische profeten Hand. 11:27, 13:1, 15:32, 21:10, 1 Kor. 12:28, 29, 14:29, 32, 37, Ef. 2:20, 3:5, 4:11, Openb. 11:10, 22:9. — Eéns in meer algemeene beteekenis van den dichter op Creta Epimenides Tit. 1:12.

De vrouwelijke vorm προφῆτις komt voor Lk. 2:36, Openb. 2:20. In de LXX Ex. 15:20, Richt. 4:4, 2 Kon. 22:14, 2 Kron. 34:22, Jez. 8:3.

Προφητικός*, ή, όν, tot een profeet behoorend, of van hem afkomstig. Zelden in het gewone Grieksch, b. v. Luc. Alex. 60. Niet bij de LXX. In het N. T. Rom. 16:26, 2 Petr. 1:19.

Προφητεύω*, -εύσω, profeet zijn, a) de roeping hebben, Gods w... enz. te verkondigen, Eur. Ion 413: τίς προφητεύει θεοῦ; Verder meest b) = als profeet optreden, voorspellen, verborgene dingen door goddelijke mededeeling verkondigen, Mt. 26:68, Mk. 14:65, Lk. 22:64 — Joh. 11:51. LXX = נבא Niph. en Hithp. Over den inhoud zie boven. Van de Oud-Testamentische profeten, Mt. 11:13, 15:7, Mk. 7:6, 1 Petr. 1:10, Jud. 14, vgl. Lk. 1:67, Joh. 11:51. Van de Nieuw-Testamentische profetie Mt. 7:22, Hand. 2:17, 18, 19:6, 21:9, 1 Kor. 11:4, 5, 13:9, 14:1, 3, 4, 5, 24, 31, 39, Openb. 10:11, 11:3. — Het augment komt achter de praepositie προεφήτευσα. Lchm. en Tdf. schrijven evenwel ἐπροφήτευσα, uitgezonderd Jud 14, Lchm. πgreek... De Hss. verschillen. Zie Blass, Gramm. S. 39.

Προφητεία, ας, ἡ, a) de profetische hoedanigheid of werkzaamheid; gave of het ambt van den profeet, Lucn. Alex. 40, 60. Zoo Rom. 12 : 6 ıast διακονία, διδασκαλία als charisma. Vgl. eveneens 1 Kor. 12 : 10, ȝ : 2, 1 Thess. 5 : 20, 1 Tim. 4 : 14, Openb. 19 : 10 τὸ πνεῦμα τῆς οφητείας. Openb. 11 : 16 αἱ ἡμέραι τῆς προφητείας αὐτῶν. Anders b) de orspelling, datgene wat voorspeld wordt of is. Zoo steeds bij de LXX ¡ wie het = נְבוּאָה 2 Kron. 15 : 8, 2 Ezr. 6 : 14, Neh. 6 : 12, vgl. Ezr. 5 : 1, = חָזוֹן 2 Kron. 32 : 32. Eveneens bij Sir. 24 : 33, 36 : 20,) : 1, 44 : 3, 46 : 1, 20, Tob. 2 : 6, Mt. 13 : 14 ἡ προφητεία Ἠσαΐου ἡ γουσα, 1 Kor. 13 : 8, 14 : 6, 22, 1 Tim. 1 : 18, 2 Petr. 1 : 20, 21, penb. 1 : 3, 22 : 7, 10, 18, 19.

Φῆστος, ου, ὁ, de Lat. eigennaam Festus; zoo heette de twaalfde ·ocurator of landvoogd van Judea, Porcius Festus, de opvolger van ·lix. Hij vond, bij zijne komst aan het bewind, den Apostel Paulus ·vangen, en zond hem, op zijne eigen begeerte, naar Rome om daar ·or de Keizerlijke rechtbank terecht te staan, Hand. 24 : 27, 25 : 1 enz., ; : 24, 25, 32, Jos. Ant. 20, 8, 9; 9, 1; B. J. 2, 14, 1. In 60 ·am hij aan het bestuur en tot schade voor het Joodsche volk stierf j reeds in 62. Hij was gestreng en rechtvaardig en trachtte de orde ı Palestina te herstellen. Vgl. onder Φῆλιξ en Harnack, Chronologie, , 1897, S. 233 ff.

Φθάνω, Fut. φθάσω (gew. echter φθάσομαι of φθήσομαι) Aor. 1. ἔφθασα, erf. ἔφθακα (in eene variant op 1 Thess. 2 : 16), a) eigenl. en volgens ·n spraakgebruik dat bij de klassieke schrijvers schier geene uitzon- ·ring lijdt, = voor- of vooruitkomen, eer dan een ander komen, τινά = iemand voorkomen, vóór hem aan het doel zijn; in dezen zin echter ı het N. T. alleen 1 Thess. 4 : 15 (daarvoor προφθ. Mt. 17 : 25); b) overal ·ders, volgens een later spraakgebruik, met Praepp. waardoor de be- ·eging naar zeker doel of het bereiken van eene grens wordt uitgedrukt, = komen, bereiken, α) van personen, ἄχρι τινός = tot aan iemand omen, aan hem toe komen, hem (met onze werkzaamheid) bereiken, Kor. 10 : 14; εἴς τι = ergens toe komen, het daartoe brengen, Rom. : 31, Fil. 3 : 16, waar wij hebben te denken aan de mate van zedelijke ntwikkeling, waartoe de Christen het op den weg der volmaking (vgl. s. 14, 15) gebracht heeft; β) van zaken, ἐπί τινα = tot of bij iemand, It. 12 : 28, Lk. 11 : 20; overdracht. van den toorn Gods = over iemand ·omen, hem achterhalen, 1 Thess. 2 : 16.

Φθάρμα, ατος, τό, verderf, Lev. 22 : 25.

Φθαρτός, ἡ, όν, Adjectiv. verbale van φθείρω, aan bederf of ver- ·erving blootstaand, daaraan prijs gegeven, vandaar = vergankelijk, Rom. 1 : 23, 1 Kor. 9 : 25, 1 Petr. 1 : 23; τὸ φθαρτόν = het vergan- ·elijke, wat van nature vergankelijk is, 1 Kor. 15 : 53, 54, waar de

bijvoeging τοῦτο te kennen geeft, dat Paulus bepaaldelijk aan het aardsche lichaam der menschen gedacht heeft; in Plurali φθαρτά = vergankelijke dingen in het algemeen, 1 Petr. 1 : 18.

Φθέγγομαι, -γξομαι, Aor. 1. ἐφθεγξάμην, Depon. Med., eigenlijk in 't algemeen geluid of klank geven, klinken, doch vervolgens ook bijzonder met het oog op de menschelijke spraak = zijne stem verheffen, hardop of overluid spreken, Richt. 5 : 10 A, Job 13 : 7, Ps. 77 (78) : 2, 93 (94) : 4, Hand. 4 : 18; ἐν ἀνθρώπου φωνῇ = met eene menschelijke stem, 2 Petr. 2 : 16; met eene Accusativ. van de zaak, die men op luiden toon uitspreekt, b. v. ὑπέρογκα ματαιότητος, 2 Petr. 2 : 18.

Φθέγμα, ατος, τό, stem, spraak, Job 2 : 16, Wijsh. 1 : 11.

Φθειρίζω, -ιῶ, luizen zoeken, Jer. 50 (43) : 12, waar de tekst bedorven is.

Φθείρω, Fut. φθερῶ, Aor. 1 ἔφθειρα, Aor. 2 pass. ἐφθάρην, a) in 't algemeen = verderven, vernielen, te gronde richten, ook in den ruimeren zin van bederven, beschadigen, nadeel toebrengen, τί en τινά, 1 Kor. 3 : 17, 2 Kor. 7 : 2; in Passivo intransit. = te gronde of ten verderve gaan, verloren gaan, 2 Petr. 2 : 12, Jud. vs. 10; b) in overdrachtelijken zedelijken zin = bederven, slecht maken, tot kwaad verleiden, 1 Kor. 15 : 33, Openb. 19 : 2 (waar ook διαφθείρω gelezen wordt); in Passivo praegnant met ἀπό τινος = bedorven en daardoor afvallig gemaakt worden van, 2 Kor. 11 : 3; met κατά τι = bedorven of in het verderf gestort worden ten gevolge van of door iets, vgl. op κατά, Ef. 4 : 22. LXX = שָׁחַת.

Φθινοπωρινός, ή, όν, van φθινόπωρον (van φθίνω of φθίω afnemen, verdwijnen, ten einde loopen, en ἡ ὀπώρα) de late herfst, de herfst in zijn overgang tot den winter, vandaar tot den laten herfst behoorend of het aanzien daarvan vertoonend, Jud. vs. 12, waar de valsche leeraars vergeleken worden met δένδρα φθινοπωρινά = boomen zooals zij er in den natijd uitzien, d. i. dor, bladerloos en zonder vrucht.

Φθίνω, -νῶ, afnemen, Job 31 : 26.

Φθόγγος, ου, ὁ, van φθέγγομαι, in 't algemeen = het geluid, de klank, de toon; van muziek-instrumenten, Wijsh. 19 : 18, 1 Kor. 14 : 7; van het geluid door menschen, hetzij sprekende of zingende, voortgebracht = de stem, Rom. 10 : 18 (in een citaat uit Ps. 18 (19) : 5 volgens de LXX).

Φθονερός, ά, όν, benijdend, Sir. 14 : 10.

Φθονέω, -ήσω, ijverzuchtig, jaloersch, afgunstig zijn, absolute, Jak. 4 : 7, 16, Jak. 4 : 2, volgens eene door Erasmus gemaakte en door anderen (zie mijn „N. T. graece" a. h. l.) aanbevolen conjectuur, i. pl. φονεύετε, zooals de Hss. lezen; τινί = iemand benijden, Gal. 5 : 26.

Φθόνος, ου, ὁ, de nijd, de afgunst, de jaloerschheid, Mt. 27 : 18

k. 15 : 10, Rom. 1 : 29 (vgl. mijn „N. T. graece" a. h. l.), 1 Tim. 6 : 4, t. 3 : 3; διὰ φθόνον = uit nijd, omdat zij dien koesteren, Fil. 1 : 15; er de uitdrukking πρὸς φθόνον, Jak. 4 : 5, vgl. op πρός en op ἐπιποθέω; Plurali φθόνοι, van de verschillende vormen waaronder de nijd te orschijn treedt, Gal. 5 : 21, 1 Petr. 2 : 1.

Φθορά, ᾶς, ἡ, van φθείρω, a) = het verderf, de vernietiging, de .dergang, de dood, bij de Classici vaak in tegenstelling met ἡ γένεσις, αὔξησις, Gal. 6 : 8 (waar het tegenover ζωὴ αἰώνιος staat), 2 Petr. 2 : 12; φθοράν ἐστί τι = iets leidt of strekt ten verderve, of: iets is ten rderve, d. i. ten ondergang bestemd, Kol. 2 : 22; hiertoe kan ook bracht worden Rom. 8 : 21, waar τῆς φθορᾶς als Genit. apposit. opvat moet worden en de daar vermelde δουλεία kenmerkt als een staat n dienstbaarheid, die zich daarin openbaart, dat de κτίσις, tengevolge n de zonde, zich van den dood, het verderf niet ontslaan kan; b) in genstelling met ἀφθαρσία wordt φθορά door Paulus gebezigd in den zin n verderfelijkheid, vergankelijkheid, 1 Kor. 15 : 42, of als Abstr. pro oncr. = τὸ φθαρτόν = het vergankelijke, 1 Kor. 15 : 50 (vgl. vs. 53);) in overdracht. zedelijken zin = de verdorvenheid, het zondebederf, Petr. 1 : 4, 2 : 12, 19.

Φθοριμαῖος, α, ον = φθόριμος, verderfelijk, Eus. H. e. 146 : 5, 153 : 2.

Φιάλη, ης, ἡ, oorspronkelijk eene soort van schotel of vat, meer reed dan diep en zonder hengsel; in lateren tijd de benaming eener chaal, waarin bij drinkgelagen de wijn werd aangemengd, vandaar = e schaal of drinkschaal, fiool, Ex. 27 : 3, 38 : 23 (3), een apokalypisch woord, Openb. 5 : 8, 15 : 7, 16 : 1 enz., 17 : 1, 21 : 9. LXX = מִזְרָק.

Φιλαδέλφεια, ας, ἡ, geogr. eigenn. Philadelphia; zoo heette eene anzienlijke stad van het Klein-Aziatisch landschap Lydië, aan den voet an den Tmolus en aan de oevers van den Caystrus gelegen (tegenvoordig Alahshar = de witte stad). Zij was gesticht door en genaamd naar Attalus II Philadelphus, koning van Pergamus, gestorven 138 vóór Chr. Het was Attalus III Philometor, gestorven 133 vóór Chr., die zijne anden als nalatenschap aan het Romeinsche volk vermaakte, en alzoo oorzaak was dat ook zij bij zijnen dood onder de heerschappij van Rome kwam. Dat zij reeds vroeg eene Christelijke gemeente binnen hare muren gevestigd zag, blijkt uit het N. T. Openb. 1 : 11, 3 : 7. Een van de brieven, op naam van Ignatius bewaard, is aan deze gemeente gericht.

Φιλαίτιος, ον, vitzuchtig, lastig, Eus. H. e. 231 : 9.

Φιλαμαρτήμων, ονος, ὁ, iemand, die de zonde liefheeft, Spr. 17 : 19.

Φίλανδρος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en ὁ ἀνήρ, manlievend, van eene gehuwde vrouw gezegd = haren man liefhebbend, Tit. 2 : 4.

Φιλανθρωπέω, -ήσω, oneigenl. met τὸν τόπον, de plaats zijne genegenheid betoonen, 2 Makk. 13 : 23.

Φιλαργυρία, ας, ἡ, de geldzucht of geldgierigheid, de heb- of
schraapzucht, 1 Tim. 6:10, Heracl. 13:17.

Φιλάργυρος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en ὁ ἄργυρος, geldzuchtig,
geldgierig, in 't algemeen heb- of schraapzuchtig, Lk. 16:14
2 Tim. 3:2.

Φιλαργυρέω, -ήσω, geldgierig zijn, 2 Makk. 10:20.

Φιλαρχία, ας, ἡ, heerschzucht, 4 Makk. 2:15.

Φιλαυτέω, -ήσω, zichzelven liefhebben, Philo II, 558, 7, Orig. IV,
729 A.

Φίλαυτος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en αὐτός, eigenlievend, zelf-
zuchtig, 2 Tim. 3:2.

Φιλεγκλήμων, ον, gaarne aanklagend, Philo I, 310, 16, II, 268, 4,
Clem. A. I, 280, 709, 816 B.

Φιλελεήμων, ον, de barmhartigheid liefhebbend, Tob. 14:9.

Φιλενδείκτης, ου, ὁ, die gaarne praalt, Basil. IV, 352.

Φιλέρημος, ον, die de eenzaamheid liefheeft, Philo I, 490, 4,
Hippol. Haer. 273, 53.

Φιλεριστέω -ήσω, strijdlustig zijn, Eus. H. e. 194:18.

Φιλέριστος, ον (ἐρίζω) = φίλερις, ιδος, strijdlustig, Just. Tryph. 64.

Φιλευσεβῶς, Adv. van φιλευσεβής, vroom, Acta Andreae (ed. M. Bonnet
1895) 4:28.

Φιλεχθρέω, -ήσω, vijandig gezind zijn, Spreuk. 3:30.

Φιλέω, -ήσω, Aor. 1 ἐφίλησα, Perf. πεφίληκα, van φίλος, oorspronkelijk
iemand als vriend of vriendin beschouwen of behandelen, en vandaar
a) = liefhebben, α) τινά = iemand liefhebben, veel van hem houden,
hem genegen zijn, Mt. 10:37, Joh. 5:20, 11:3, 36, 16:27, 20:2
(waar zich met het gronddenkbeeld het nevenbegrip eener bijzondere
voorkeur of voorliefde paart), 21:15—17, 1 Kor. 16:22, Tit. 3:15,
Openb. 3:19; β) τί = gesteld zijn, prijs stellen op iets, τὴν πρωτοκλισίαν,
ἀσπασμούς, Mt. 23:6, Lk. 20:46; τὴν ψυχὴν αὐτοῦ (het tegenovergestelde
van μισεῖν τὴν ψ. α., vgl. op μισέω) = zijn leven liefhebben, er te groote
waarde aan hechten en het daarom ontzien, Joh. 12:25; ψεῦδος = de
leugen liefhebben, er geen kwaad in zien, Openb. 22:15 (waar φιλῶν
καὶ ποιῶν ψεῦδος zooveel is als: leugenachtig en leugenaar); γ) in plaats
van den Accusat. staat ook wel een Infinit. bij φιλέω, dat dan zooveel
is als: er van houden om iets te doen, iets gaarne doen (vgl. het Lat.
amo facere = libenter facio) plegen, Mt. 6:5; b) liefde betoonen, als
vriend bejegenen, bijz. door het geven van een kus als teeken daarvan
en vandaar (ook bij de Classici) = kussen, een kus geven, τινά, Mt.
26:48, Mk. 14:44, Lk. 22:47. LXX vaak voor אָהַב in den zin van
liefhebben en voor נָשַׁק in den zin van kussen. Vgl. over het verschil
van ἀγαπᾶν en ἐρᾶν onder ἀγαπάω, I, bl. 12 enz.

Φίλη, ης, ἡ, Femin. van ὁ φίλος, de vriendin, de goede bekende
' kennis, Lk. 15:9.

Φιλήδονος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en ἡ ἡδονή, genotlievend, voor
:t genot levend, een vriend of beminnaar van vermaak, 2 Tim. 3:4
raar het tegenover φιλόθεος staat).

Φίλημα, ατος, τό, van φιλέω in den zin van kussen, de kus, als
iendschappelijk, Spreuk. 27:6, Hoogl. 1:2, Lk. 7:45, 22:48; als
eken van wederzijdsche geestelijke gemeenschap en als zinnebeeldige
tdrukking der hoogere liefde, die hen onderling bezielde, was de kus
j verschillende gelegenheden in de godsdienstoefening der oude Christe-
:n, inzonderheid vóór de viering des Avondmaals, gebruikelijk, en
:ette dan φίλημα ἅγιον = heilige kus, Rom. 16:16, 1 Kor. 16:20,
Kor. 13:12, 1 Thess. 5:26, of ook φίλημα ἀγάπης = liefdekus,
Petr. 5:14. Vgl. Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn onder Kus.

Φιλήμων, ονος, ὁ, Grieksche eigenn. Philemon; zoo heette een rijk
n aanzienlijk lid der Christelijke gemeente te Kolosse, aan wien de
rief gericht was, die, als door Paulus aan hem geschreven om de zaak
an den slaaf Onesimus bij hem te bepleiten, in den kanon is bewaard
ebleven. Wij leeren hem uit dien brief kennen als een leerling (vgl.
s. 19) en medearbeider (vs. 1) des apostels. De kerkelijke overlevering,
ie hem tot bisschop van Kolosse maakt (Const. Apost. 7:46, 2), zegt,
at hij onder Keizer Nero den marteldood gestorven is. Filem. vs. 1.

Φίλητος, ου, ὁ, Grieksche eigenn. Philetus; zoo heette een tegen-
tander van den apostel Paulus, naast Hymeneüs als verspreider eener
waalleer aangaande de opstanding vermeld, 2 Tim. 2:17.

Φιλία, ας, ἡ, van φιλέω, de vriendschap, het tegenovergestelde van
ἔχθρα; met den Genit. obj. τινός = voor of jegens iets of iemand,
ak. 4:4.

Φιλιάζω, -άσω, vriendschappelijk gezind zijn, Richt. 5:30, 14:20,
! Kron. 19:2, 20:37.

Φιλιππήσιος, ου, ὁ, Nomen gentile van het volg. woord, de Filip-
piër of Filippenzer, de burger van (of het lid der Christelijke gemeente
e) Filippi, Fil. 4:15.

Φίλιπποι, ων, οἱ, Filippi. Het was de eerste stad in Europa, waar
Paulus het evangelie verkondigde. Volgens Hand. 16:9 had Paulus te
Troas een gezicht gezien, waarin een Macedonisch man hem vermaande
naar Macedonië over te steken. Aan die roepstem had Paulus gehoor
gegeven in gezelschap van Timotheüs, Silvanus en Lukas. Van Troas
landde Paulus te Neapolis, maar hield zich daar niet op en vertrok
naar Filippi. Deze stad, vroeger Krenides geheeten, droeg den naam
van Filippi naar Filippus II van Macedonië, die het oude Κρηνίδες tot het
latere Φίλιπποι had vervormd. De stad was bekend door het goud, dat

in den omtrek opgedolven werd en door de vruchtbaarheid van d. bodem. Zij lag op eene steile hoogte van het gebergte Pangaeus ... de rivier Gangas en is in de geschiedenis bekend door den slag v. Octavianus en Antonius tegen Brutus en Cassius in 42 vóór Chr. Fi.-pus zag de strategische beteekenis van de plaats in en versterkte h.. gelijk hij ook haren handel bevorderde. In den tijd der Romeinen l.. Filippi aan de via Egnatia, den verbindingsweg tusschen Europa en Az.. en was daarom door hare ligging van hooge beteekenis. Augustus maak.. de stad tot eene colonie met Italiaansch burgerrecht en door overpl.-ting van veteranen van den caesar werd het Romeinsch karakter da.-van versterkt. De stad was eene „Colonia Augusta Julia Filippi" m.. „jus italicum." Daarom beschouwden de inwoners zich als Romein.. (Hand. 16 : 21). Hand. 16 : 12 leest men gewoonlijk εἰς Φιλίππους, ἥ-ἐστὶν πρώτη μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις. Deze lezing geeft bezware.. daar Filippi niet de eerste plaats in Macedonië was, waar Paulus aa.-kwam en πρώτη ook niet beteekenen kan, dat Filippi de voornaamste st.. van Macedonië was, daar Thessalonica en Amphipolis het in beteeke.. overtroffen. Leest men πρώτης, dan verkrijgt men den juisten zin, .. Filippi tot het eerste deel behoorde, waarin Macedonië verdeeld wa.. Gelijk bekend is, was Macedonië in 4 regiones verdeeld. Hand. 16 : 1.. 20 : 6, Fil. 1 : 1, 1 Thess. 2 : 2, vgl. Fil. 4 : 15, 16.

Φίλιππος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Filippus; zoo heette in h.. N. T.: 1) de apostel Filippus, Mt. 10 : 3, Mk. 3 : 18, Lk. 6 : 14, Jo. 1 : 44—49, 6 : 5, 7, 12 : 21, 22, 14 : 8, 9, Hand. 1 : 13; 2) een d.. eerste zeven diakenen, die, om de vervolging te ontgaan, welke bij de.. dood van Stefanus tegen de gemeente te Jeruzalem was losgebarste.. de wijk nam naar Samarië en daar met grooten zegen het evange.. verkondigde, Hand. 6 : 5, 8 : 5 enz., op een zijner tochten een Moor-schen kamerling tot het geloof in Christus bracht, Hand. 8 : 26, ve.-volgens te Azote of Asdod voor de evangelieverbreiding werkzaam wa.. en vandaar het omliggende land in allerlei richtingen doorkruiste, t.. dat hij zich metterwoon te Cesarea vestigde, Hand. 8 : 40, in w.. stad wij hem nog later onder de benaming van Filippus den evangeli.. één van de zeven (diakenen), wedervinden bij gelegenheid, dat Paulus op zijn laatsten tocht naar Jeruzalem bij hem zijn intrek neemt, H.. 21 : 8; 3) een zoon van Herodes den Groote en Kleopatra uit Jer.-zalem, Jos. Ant. 17, 1, 3, die, bij den dood zijns vaders tot viervo.. over Iturea en Trachonitis werd aangesteld, deze waardigheid 37 jare.. lang tot zijnen dood in 34 na Chr. bekleedde, en door de zachtheid e.. rechtvaardigheid van zijn bestuur zich gunstig boven al de andere zon.. van Herodes schijnt onderscheiden te hebben, Jos. Ant. 18, 2, 1; 4.. B. J. 2, 9, 1. Hij was het, die de stad Paneas verbouwde en verfraai..

haar tot eer van Keizer Tiberius Cesarea noemde, aan welken naam
orgaans de zijne werd toegevoegd (Cesarea Filippi), om haar te onder-
heiden van het in de Hand. vermelde Cesarea aan de kust der
iddellandsche zee, Mt. 16:13, Mk. 8:27, Lk. 3:1. Dat hij de man
l geweest zijn van Herodias, die hem door toedoen van Antipas
rliet, is eene vergissing der evangelisten (Mt. 14:3, Mk. 6:17, Lk.
19) en het gevolg van eene verwarring van dezen Filippus met een
on van Herodes, die te Jeruzalem als ambteloos burger leefde en
k Herodes heette. Filippus was gehuwd met Salome, de dochter
n Herodias, die de aanleiding werd tot den dood van Johannes den
oper.

Φιλόδολος, ον, die list liefheeft, οὐ φιλ. = onbaatzuchtig, nl. in
tgeen gegeven wordt, Acta Thomae (ed. M. Bonnet, 1883), 84:7.

Φιλοζωΐα, ας, ἡ, liefde tot het leven, vreesachtigheid, Eus. H. e.
43, 17, syn. δειλία.

Φιλόθεος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en ὁ θεός, godlievend, voor God
vend, een vriend of beminnaar van God, 2 Tim. 3:4 (waar het tegen-
er φιλήδονος staat).

Φιλοκαθεδρέω, -ήσω, gaarne een zetel innemen, Clem. Hom. (ed.
Schwegler, 1847) 13:15.

Φιλοκαλία, ας, ἡ, a) liefde tot het schoone, b) bloemlezing, Eus.
e. (ed. A. Schwegler, 1852) 221:21.

Φιλόκαλος, ον, die het schoone, edele liefheeft, als subst. liefhebber,
van boeken van Ammonius, Eus. H. e. 6, 19, 23.

Φιλοκρινέω, -ήσω, gaarne, nauwkeurig onderzoeken, monsteren, Eus.
e. (ed. A. Schwegler, 1852) 291:19, 373:6, Clem. Hom. 411:33
φιλοκρινημένα = afzonderlijk bestaand.

Φιλολογέω, -ήσω, a) gaarne spreken, b) gaarne geleerde onderzoekin-
en doen, van het bestudeeren van boeken, Eus. H. e. 6, 19, 14.

Φιλόλογος, ου, ὁ, Grieksche eigennaam Filologus. Zoo heette een
eloovige te Rome, Rom. 16:15 vermeld, en een bisschop, die voorkomt
cta Andreae (ed. M. Bonnet, Parisiis, 1895) 26:28.

Φιλόλογος, ου, ὁ, een letterkundig man, Just. Apol. 2, 10 naast
ιλόσοφοι. Tegenover φιλόσοφοι, Clem. Hom. 37:11, 51:31, vgl. 335:13.

Φιλομήτωρ, ορ, ορος, ὁ, ἡ, de moeder liefhebbend, 4 Makk. 15:10.
e zesde der Ptolemeeën, 2 Makk. 10:13.

Φιλονεικία, ας, ἡ, eigenl. de strijdlust, na- of wedijver, vervolgens
ok de (daaruit geboren) strijd of wedstrijd, 2 Makk. 4:4, Jos. Ant.
, 8, 4, de twist (over den voorrang), Lk. 22:24.

Φιλόνεικος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en τὸ νεῖκος (verwant met
ἰκη) het getwist of gekijf, twistlievend, twistgierig, strijdzuchtig of
lustig, Ez. 3:7, 1 Kor. 11:16.

Φιλοξενία, ας, ἡ, de gastvrijheid, herbergzaamheid, Rom. 12:1· Hebr. 13:2.

Φιλόξενος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en ὁ ξένος, gasten en vreemdelingen vriendelijk ontvangend, gastvrij, herbergzaam, 1 Tim. 3:: Tit. 1:8, 1 Petr. 4:9.

Φιλοπρωτεύω, -εύσω, van φιλόπρωτος (van φίλος en πρῶτος) naar de eersten of hoogsten rang strevend, gaarne de eerste willen zijn, er naar streven de eerste te worden, τινῶν = van of onder sommigen, 3 Jo vs. 9, Artem. Oneir. 2, 32. Ook reeds in eene Att. inscriptie 1ᵉ eeuw vóór Chr. Vgl. Blass, Gramm. S. 69.

Φίλος, η, ον, a) Adjectiv. in passiven zin = lief, geliefd, bemind; in active beteekenis = genegen, gunstig gezind, vriendelijk, τινι = jegens iemand, en zoo in het N. T. Hand. 19:31; b) overal elders als Substantiv., α) in engeren zin, φίλος, ὁ φίλος τινός = iemands vriend, Lk. 11:5 enz., 12:4, 21:16, Joh. 3:29, 11:11, 15:13 enz., 3 Jo. vs. 15; ἀναγκαῖοι φίλοι = bijzondere of vertrouwde vrienden, Hand. 10:24; β) in ruimeren zin van menschen, die elkander goed gezind zijn, als goede vrienden met elkander omgaan, vriendschappelijk samen verkeeren of op goeden voet staan, Mt. 5:47, 11:19, Lk. 7:6, 34, 14:12, 15:6, 29, 16:9, van geloofsgenooten Hand. 27:3; φίλοι γενέσθαι = (goede) vrienden worden, van menschen gezegd, die vroeger in vijandschap leefden, Lk. 23:12; φίλος εἶναι τινός = zich iemands vriend betoonen, door de behartiging zijner belangen, Joh. 19:12; bij welwillende toespraak: φίλε = goede vriend!, vriendlief! Lk. 14:10; met Gen. Subj., φίλος θεοῦ = een vriend van God, Jak. 2:23, vgl. hierbij Harnack en Lightfoot bij 1 Clem. 10:1 en Grimm bij Wijsh. 7:27; met Gen. Obj., φίλος τοῦ κόσμου = een vriend van de wereld, Jak. 4:4. LXX voor רֵעַ, אֹהֵב.

Φιλοσοφέω, -ήσω, de wetenschap beoefenen, navorschen, 4 Makk. 5:6, 11, 7:21, 24.

Φιλοσοφία, ας, ἡ, eigenl. in 't algemeen de liefde voor, het streven naar hoogere bekwaamheid of vaardigheid op het gebied van den geest (hetzij wetenschap of kunst), meer bijzonder het streven naar hoogere kennis, de wijsbegeerte, welk woord dan vervolgens metonym. gebezigd wordt van de hoogere wetenschap zelve, naar welker bezit de wijsgeer tracht, 4 Makk. 1:1, 5:10, 22, 7:9 A, 21. Van wijsbegeerte wordt in het N. T. Kol. 2:8 gewag gemaakt, waar men evenwel niet denken moet aan wijsgeerige stelsels der Grieken, maar aan dwaalleer van Joden-Christenen, eene speculatie over de Joodsche wet door middel van eene allegorische interpretatie, die hooger stond dan de Oud-Testamentische openbaring zelve. Deze speculatie gaf eene hoogere γνῶσις. Vgl. Haupt, Comm. Kol. 1897, S. 79 ff.

Φιλόσοφος, ου, ὁ, eigenl. in 't algemeen die naar hoogere bekwaamid of vaardigheid op het gebied van kunst of wetenschap streeft, zonder die naar hoogere kennis tracht en daartoe het wezen der ıgen onderzoekt, de wijsgeer, bij de Grieken in den loop der tijden benaming geworden van hen, die een eigen wijsgeerig stelsel bezaten dit in hunne scholen voordroegen, Hand. 17 : 18.

Φιλοστοργία, ας, ἡ, hartelijke liefde, toegenegenheid, 2 Makk. 6 : 20, Makk. 15 : 6, 9, Br. aan Diogn. 1 : 1.

Φιλόστοργος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en ἡ στοργή, de teederheid, rtelijkheid, vandaar = hartelijkheid betoonend, hartelijk gezind, Makk. 15 : 13, Rom. 12 : 10.

Φιλοτεκνία, ας, ἡ, liefde tot de kinderen, 4 Makk. 14 : 13, 15 : 11, , 25.

Φιλότεκνος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος en τὸ τέκνον, in 't algemeen kindervriend; van ouders = hunne kinderen liefhebbend, 4 Makk.) : 3—5, Tit. 2 : 4.

Φιλοτιμέομαι, Depon. Pass. met Fut. Med. -τιμήσομαι, van φιλότιμος an φίλος en ἡ τιμή) eergierig, eerzuchtig, vandaar eergierig zijn, eerıcht hebben; met Infinit. = zijn roem, zijne eer stellen in het doen ın iets, Rom. 15 : 20; = zich beijveren, bevlijtigen, ijverig op iets)eleggen, 4 Makk. 1 : 35 A, 2 Kor. 5 : 9, 1 Thess. 4 : 11, om strijd anvallen, Eus. H. e. 8, 10, 8. Φιλοτιμεῖσθαι θέας, Eus. De Mart. 'alaest. 6 beteekent: παρέχειν θέας φιλοτίμους, schoone schouwspelen ertoonen.

Φιλοτιμία, ας, ἡ, eerzucht, Wijsh. 14 : 18, 18 : 3, vrijgevigheid, hilo II, 124, 14; 139, Jos. Ant. 12, 1, Eus. H. e. X, 4. IJverige emoeiing, werk, Passio Perpet. 79 : 14, 85 : 19, 91 : 6.

Φιλότιμος, ον, prachtig, Eus. De Mart. Palaest. c. 6.

Φιλοφρόνως, vriendelijk, welwillend, voorkomend, gul, 2 Makk. 3 : 9, Makk. 8 : 5, Hand. 28 : 7.

Φιλόφρων, ονος, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φίλος, en ἡ φρήν, vriendelijk, welvillend, zoo gezind en zich gedragend, 1 Petr. 3 : 8 (volgens KP; ℵABC: ·απεινόφρων).

Φίλτρον, ου, τό, middel om liefde te wekken, liefde, 4 Makk. 13 : 19, ?7, 15 : 13.

Φιμός, οῦ, ὁ, a) muilkorf, b) breidel, Sir. 20 : 29, neusring voor wilde dieren = חָח, Jez. 37 : 29.

Φιμόω, -ώσω, van ὁ φιμός, de muilband, muilkorf, het dwanggebit, a) in eigenl. zin = muilbanden, van dieren, 1 Kor. 9 : 9, 1 Tim. 5 : 18 (naar Deut. 25 : 4 = חָסַם), overdr. α) in Activo, τινά = iemand den mond snoeren, hem tot zwijgen brengen, Mt. 22 : 34; metonym. (adjunctum pro subjecto) 1 Petr. 2 : 15: τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν

— de onwetendheid der dwaze menschen, d. i. hen, die in hunne onwetendheid u verkeerd beoordeelen; β) in Passivo φιμόομαι, Aor. ἐφιμώθην, Imperat. φιμώθητι, Perf. πεφίμωμαι, Imperat. πεφίμωσο = den mond houden, verstommen, stilzwijgen, Mt. 22 : 12, Mk. 1 : 25, Lk. 4 : 35; van eene opgeruide zee = stil zijn, bedaren, tot rust komen, Mk. 4 : 39. = Bedwingen, van τὰ κινήματα τοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ λογισμ. 4 Makk. 1 : 35.

Φίσκος, ου, ὁ, de keizerlijke schatkist, Eus. H. e. IX, 10, 13.

Φλεγμαίνω, -ανῶ, ontsteken, opzwellen, van eene ongeneeslijke wond = חָלָה, Niph., Nah. 3 : 19, van eene versche wond, Jez. 1 : 6. Opzwellen van de oogen door tranen, Acta van Xanthippe en Polyxena, c. 5.

Φλεγμονή, ῆς, ἡ, branding, prikkel van hartstochten, 4 Makk. 3 : 17, ontsteking van de borsten, Passio Perpet. 73, 2.

Φλέγω, -ξω, Aor. 2. pass. ἐφλέγην, branden, intrans. Ex. 24 : 17, Ps. 103 (104) : 4, trans. in brand steken, Deut. 32 : 22.

Φλέγων, οντος, ὁ, Grieksche eigennaam Phlegon; zoo heette een geloovige te Rome, Rom. 16 : 14 vermeld.

Φλέψ, φλεβός, ἡ = לַהַב, het lemmer van het zwaard, Richt. 3 : 22 A, springader van een bron = מָקוֹר, Hoz. 13 : 15.

Φλήναφος, ου, ὁ, het gezwets, als adj. zwetsend, Tat. Or. 6 : 24, 23 : 19.

Φλιά, ᾶς, ἡ, deurpost, Ex. 12 : 7, 22, 23, Deut. 6 : 9.

Φλογέστατος, η, ον, zeer hevig brandend, van vuur, Test. Abrah. A 99.

Φλογίζω, -ίσω, in brand steken, in vlam zetten, Ps. 96 (97) : 3, Jak. 3 : 6, waar het tweemaal (ééns in Act. en ééns in Pass.) figuurl. van de werkingen der tong gebezigd wordt. Branden, intr. Ex. 9 : 24.

Φλοιός, οῦ, ὁ, boomschors, Wijsh. 13 : 11.

Φλόξ, φλογός, ἡ, van φλέγω (perf. 2. πέφλογα) branden, zengen, verhitten, de vlam, Gen. 15 : 17, Lk. 16 : 24; φλὸξ πυρός = vuurvlam, Hand. 7 : 30, Openb. 1 : 14, 2 : 18, 19 : 12; van den bliksem, Hebr. 1 : 7; πῦρ φλογός = vlammend vuur, 2 Thess. 1 : 8, vgl. op πῦρ.

Φλυαρέω, -ήσω, zotteklap uitkramen, snateren, snappen, babbelen, doorgaans intransit., doch ook wel met een object, τινά = zijn mond tegen iemand roeren, tegen hem aangaan, λόγοις πονηροῖς = met booze of leelijke woorden, d. i. allerlei van of op hem te zeggen hebben, 3 Joh. vs. 10.

Φλυαρία, ας, ἡ, gezwets, Spreuk. 23 : 29.

Φλύαρος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van φλύω (Lat. fluo) eigenl. overloopen, overvloeien, overdracht. in den zin van overtollig zijn in het spreken, een nutteloozen overvloed van woorden gebruiken, d. i. snappen, babbelen, vandaar = snap- of babbelachtig, 4 Makk. 5 : 10, 1 Tim. 5 : 13.

Φλυαρώδης, ες, potsen makend, Clem. Hom. 3:25.
Φλυκτίς, ίδος, ή, = φλύκταινα, blaas, zweer, Ex. 9:9, 10.
Φοβερίζω, -ιῶ, vrees aanjagen, 2 Ezr. 10:3, Neh. 6:9, 14, 19.
Φοβερισμός, οῦ, ὁ, schrik, verschrikking, Ps. 87 (88): 16.
Φοβεροειδής, ές, ontzagwekkend, 3 Makk. 6:18.
Φοβερός, ά, όν, in 't algemeen met vrees verbonden, en vandaar owel te vreezen als bevreesd; alleen in eerstgenoemden zin = vreesek, schrikkelijk, huiveringwekkend, Gen. 28:17, Deut. 1:19, 2:7, icht. 13:6, Hebr. 10:27, 31, 12:21. LXX = נוֹרָא.
Φοβέω *, Fut. pass. in het gewone Grieksch meestal in den Medialen rm φοβήσομαι, maar Aor. ἐφοβήθην, het Fut. φοβηθήσομαι slechts zelden als Fut. exactum. Nog zeldzamer de Aor. ἐφοβησάμην. Daarentegen is het Bijbelsch Grieksch het Fut. regelmatig φοβηθήσομαι, Aor. ἐφοβήθην. Act. = verschrikken, schuw maken, op de vlucht jagen, τινά, Hom. en. Plat. en anderen. In het Bijbelsch Grieksch alleen Wijsh. 17:9 εἰ ηδὲν αὐτοὺς ταραχῶδες ἐφόβει. Anders steeds 2) het pass. = schuw jn, vreezen, bij Homerus nog steeds = gevreesd, op de vlucht gereven worden, vlieden, later verbonden met δεδιέναι, τρέμεσθαι enz., genover θαῤῥεῖν Isocr., Thuc., Plut.; zie Passow; LXX zie onder φόβος.) Zonder object = vreezen. Dat het eigenlijk passivum is, blijkt nog it de constructie φοβεῖσθαι ὑπό τινος Il. 8, 149 en φοβ. τινί, door iets evreesd gemaakt worden, Il. 16, 294. Eur. Rhes. 37 Κρονίου Πανὸς τρομερᾷ άστιγι φοβεῖ. Gewoonlijk evenwel vindt men in het profane Grieksch onstructies met andere voorzetsels, ὑπό τινος, περί τινος of τινι, ὑπέρ τινος, ρός met den Gen., Dat. of Acc., ἔκ τινος, al naardat het beteekent: oor iets vreezen of zich voor iets inachtnemen. In het Bijbelsch Grieksch inden wij het behalve de onder b) te noemen constructies met den Acc. eheel alleen staande, φόβον φοβεῖσθαι, Ps. 53:6, Jon. 1:5, 1 Makk. 0:8, Mk. 4:41, Lk. 2:9, φόβῳ φοβεῖσθαι Ez. 27:28, vgl. ἐν φόβῳ οβ. Jez. 33:7 of het aan het gewone Grieksch vreemde φοβεῖσθαι ἀπό ινος = יָרֵא מִן Lev. 19:30, 26:2, Deut. 5:5, 1 Sam. 7:7, 18:12, 1:12, 1 Kon. 3:28, Neh. 4:14. Zoo vooral van de vreeze Gods, ie c). Eenmaal περί cum Gen. Joz. 9:24 ἐφοβήθημεν σφόδρα περὶ τῶν υχῶν ἡμῶν = voor, wegens. — In het N. T. absoluut Mt. 10:31, 14:27, 30, 17:6, 7, 25:25, 27:54, 28:5, 10, Mk. 5:15, 33, 36, 5:50, 10:32, 16:8, Lk. 1:13, 30, 2:10, 5:10, 8:25, 35, 50,):34, 12:7, 32, Joh. 6:19, 20, 12:15, 19:8, Hand. 16:38, 18:9, 22:29, 27:24, Rom. 11:20, 13:4, Hebr. 13:6, 1 Joh. 4:18, Openb. 1:17. Met eenen volgenden Inf. = vreezen iets te doen, Mt. 1:20, 2:22, Mk. 9:32, Lk. 9:45. Met een volgend μή, μήπως, μήποτε = vreezen, dat iets geschiedt, voorvalt, Hand. 23:10, 27:17, 2 Kor 11:3, 12:20, Gal. 4:11, Hebr. 4:1. De constructie φοβεῖσθαι

ἀπό τινος komt zeer zelden in het N. T. voor, alleen Mt. 10:28, Lk 12:4. b) φοβεῖσθαί τι, τινα, iets of iemand vreezen, bang zijn, terug-schrikken, uit den weg gaan, zich terugtrekken, Richt. 6:27 ἐγενήθη ὡς ἐφοβήθη τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως τοῦ ποιῆσαι ἡμέρας, καὶ ἐποίησε νυκτός. 2 Sam. 3:11, 1 Kon. 1:51, Ps. 23:4; 27:1, vgl. Ps. 56:5, 12, Jer. 10:5 enz. Vervolgens evenwel = zich voor iemand inachtnemen, hem vreezen, zoodat men zich inachtneemt, hem tot tegenstander te hebben, van bang zijn zóó verschillend, dat het laatste de vijandschap onderstelt en daarom zaken en personen vermijdt, het eerste daarentegen de vijandschap onder bepaalde omstandigheden laat optreden. Vgl. Rom. 13:3, 4. In de eerste beteekenis φοβεῖσθαί τινα = den tegenstander vermijden, in de laatste = den tegenstand vermijden, zich voor iemands vijandschap inachtnemen en daarom hem ter wille zijn, vgl. 1 Sam. 15:24 ἐφοβήθην τὸν λαὸν καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς αὐτῶν. In deze laatste beteekenis staat het c) van de vreeze Gods, φοβεῖσθαι τὸν θεόν, κύριον, vgl. met de het laatst aangehaalde plaats nog Richt. 6:10 εἶπα ὑμῖν Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, οὐ φοβηθήσεσθε τοὺς θεοὺς τοῦ Ἀμορραίου ... καὶ οὐκ εἰσηκούσατε τῆς φωνῆς μου. Dat de vrees voor God in het begrip opgesloten ligt, blijkt uit de constructie φ. ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ Pred. 3:14, 8:12, 13, Hagg. 1:12, 1 Kron. 16:30, Dan. 5:21, 6:26 (nooit ἀπ᾽ αὐτοῦ, zooals Trommius ten onrechte met een beroep op Ps. 22:24 vermeldt). Ps. 119:120 ἀπὸ τῶν κριμάτων σου ἐφοβήθην. Dat evenwel God niet als de tegenstander gedacht is, voor wien men uit den weg moet gaan (Ex. 2:14, 24:30), ligt voor de hand. Het is niet zooals bij de profane δεισιδαιμονία bestaande, maar de mogelijke vijandschap Gods, die gevreesd wordt, zoodat in plaats van het zich terugtrekken voor Hem komt het δουλεύειν αὐτῷ 1 Sam. 12:14, 24, λατρεύειν, Joz. 24:14, αὐτῷ προσκυνεῖν 2 Kon. 17:36, πορεύεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ Deut. 8:6, φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, Deut. 4:29, 13:4, ja het πιστεύειν αὐτῷ Ex. 14:31, vgl. Deut. 28:66, dat alles in het begrip φοβ. τὸν θεόν opgesloten ligt. Vgl. φοβ. τὸν πατέρα καὶ μητέρα Lev. 19:3, Joz. 4:14, Mal. 1:6 met het van eenen geheel anderen aard zijnde Ἀδωνίας ἐφοβήθη τὸν βασιλέα 1 Kon. 1:50, 51. Het begrip eerbied laat evenwel aan φοβ. τ. θ. geen recht wedervaren, daar het de vrees voor het gericht Gods te zeer op den achtergrond laat treden. Vgl. ook 1 Sam. 14:26 ἐφοβήθη ὁ λαὸς τὸν ὅρκον κυρίου. Pred. 9:2 ὁ ὀμνύων καὶ τὸν ὅρκον φοβούμενος. Spreuk. 13:13 φοβούμενος ἐντολήν. Ook bij φοβ. τὸ ὄνομα κυρ. treedt met het oog op Ex. 20:7 de vrees niet terug, Deut. 28:58, 2 Kron. 6:33, Neh. 1:11, Ps. 86:11, 102:16. Vgl. Lev. 19:30 ἀπὸ τῶν ἁγίων μου φοβηθήσεσθε 26:2. — Ex. 9:21 ὁ φοβ. τὸ ῥῆμα κυρίου. — Wij vinden het Gen. 22:12, 32:11, 42:18, Ex. 1:17, 21, 2:31, 14:31, Lev. 19:14, 32, 25:17

5, 43, Deut. 4:10, 29, 6:2, 13, 24, 8:6, 10:12, 13:4, 14:23, ': 19, 25:18, 31:12, 13, 1 Sam. 12:14, 24, 2 Sam. 6:9, 1 Kon. 3:12, 2 Kon. 4:1, 17:25, 28, 32, 33, 36, 39, 1 Kron. 13:12, Kron. 6:31, 33, Neh 1:11, 7:2, Job 37:24, Ps. 15:4, 22:24, 5, 25:12, 14, 31:20, 33:8, 18, 34:8, 10, 55:20, 60:6, 61:6, 5:16, 67:8, 85:10, 86:11, 102:16, 103:11, 13, 16, 111:5, 12:1, 113:19, 22, 118:4, 119:63, 74, 79, 128:1, 4, 135:20, 15:19, 147:11, Spreuk. 3:7, 14:2, 24:21, Pred. 5:6, 7:19, :12, 12:13, Jez. 29:23, 50:10, 57:11, 59:16, 66:14, Jer. :22, 24, 26:19, 32:39, Zef. 3:8, Mal. 2:5, 3:5, 16, 4:2. In apocriefen vooral dikwijls bij Sir. In het N. T. daarentegen zelden, e onder φόβος, Mt. 9:8, Lk. 1:50, 18:2, 4, 23:40, Kol. 3:22, penb. 14:7, 15:4, 19:5. — 11:18 τὸ ὄνομά σου. Op alle plaatsen en wij, dat φοβ. τ. θν iets anders is dan eene met de Nieuw-Testamentische Godsopenbaring overeenkomende verhouding, veelmeer een vergang daartoe, Lk. 23:40, Openb. 14:7. Dat evenwel de vereenzelviging van het Bijbelsch, bepaald het Oud-Testamentisch begrip van e vreeze Gods met het heidensch begrip daarvan (Ritschl) onjuist is, lijkt uit de uiteenzettingen onder φόβος, waaronder de poging van lutarchus, om zich daarvan los te maken, zeer leerzaam is voor het oed begrip van het van eenen geheel anderen aard zijnde Nieuw-Testamentische begrip. Eigenaardig is aan de Handelingen der apostelen e benaming φοβούμενος τὸν θν, οἱ φοβ. τ. θ. van de proselieten in onderscheiding van de Israelieten, Hand. 13:16, 26, 10:2, 22, 25, anders εβόμενοι; vgl. 2 Kron. 5:6 πᾶσα συναγωγὴ Ἰσραὴλ καὶ οἱ φοβούμενοι καὶ ἐπισυνηγμένοι αὐτῶν. Vgl. E. Schürer, Gesch. des Jüd. Volkes im Zeitlter Jesu Christi, 1898, Bd. III, S. 123.

Φόβητρον, ου, τό, wat vrees aanjaagt, iets verschrikkelijks, een chrikbeeld voor מוֹרָא, Jez. 19:17, in Plurali φόβητρα = vreeselijke of erschrikkelijke dingen, Lk. 21:11.

Φόβος*, ου, ὁ, van het nog als dichterlijke nevenvorm van φοβεῖσθαι anwezige φέβεσθαι, vluchten, van denzelfden stam als beven, beben, Curtius, Gr. Etym. 298. = Vrees, schuwheid, Plat. Prot. 358 D προσδοκίαν ινὰ λέγω κακοῦ τοῦτο, εἴτε φόβον εἴτε δέος καλεῖτε. Legg. 1, 644 C πρὸς δὲ τούτοιν ἀμφοῖν αὖ δόξας μελλόντων, οἷν κοινὸν μὲν ὄνομα ἐλπίς, ἴδιον δὲ φόβος μὲν ἡ πρὸ λύπης ἐλπίς, θάῤῥος δὲ ἡ πρὸ τοῦ ἐναντίου. Zie ook onder ἐλπίς. Bij Hrdt. Dem. verbonden met δέος, waarvan het volgens Ammonius zóó verschilt, dat het laatste πολυχρόνιος κακοῦ ὑπόνοια, φόβος δὲ ἡ παραυτίκα πτόησις is, een verschil, waaraan ten minste later niet meer gedacht wordt en in plaats waarvan Passow onder δέος vermeldt, dat φόβος, metus, de vrees als geestelijken toestand, δέος, timor, het gevoel van angst als eenen toestand van het gemoedsleven of van het lichaam

aanduidt. Het spraakgebruik maakt geen verschil. Φόβος, φοβεῖσθαι komt meermalen voor. Δέος, δείδειν, δεδοικέναι zeldzamer; δέος staat voor van oogenblikkelijke angst, φόβος is meer iets blijvends. Aan de anderen kant duidt φοβεῖσθαι aan: bezorgdheid hebben, δεδοικέναι: bedenkingen voeden. In het Bijbelsch Grieksch vinden wij δεδοικέναι bijna niet, alleen Jez. 60: 14, Job 38: 40 = שחח, daarenboven Job 3:19, 26: 13, 41 : 2. Niet in de apocriefen en in het N. T. Δέος niet in de LXX, wel 2 Makk. 3 : 17, 30, 12: 22, 13 : 16, 15: 23. In het N. T. Hebr. 12: 28, waar evenwel Lchm. αἰδώς leest, — daarentegen φόβος, φοβεῖσθαι zeer dikwijls en dat wel φόβος als de gewone vertaling van יִרְאָה (somtijds εὐσέβεια, θεοσέβεια), מוֹרָא (éëns = τρόμος), אֵימָה, (éëns = δειλία), evenals = פַּחַד, dat zeldzamer = ἔκστασις, θάμβος, πτόησις, enkele malen = חָרֵד, חֲרָדָה, חִתָּה, תַּרְדֵּמָה, חִתִּית enz. Van al deze benamingen heeft יִרְאָה dit bijzonders, dat het gebruikt wordt van de verhouding der menschen tegenover God, dat het derhalve in godsdienstige beteekenis staat (somtijds ook, evenwel zelden פַּחַד) en evenzoo is het met φόβος, φοβεῖσθαι. Wel is het eigenlijke Grieksche woord voor de eerbiedige vrees voor de godheid σέβεσθαι (= יָרֵא en afgel. woorden, Joz. 4 : 24, 22 : 25, Job 1 : 9, Jon. 1 : 9, Jez. 29 : 13), maar dikwijls wordt ook φοβεῖσθαι, φόβος gebruikt en dat wel met dit verschil, dat σέβ. van den eeredienst en de zedelijk-godsdienstige verhouding gebruikt wordt, φοβ. alleen het laatste bedoelt, vgl. Thuc. 2, 53, 4 θεῶν δὲ φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπεῖργε. Plat. Legg. 11, 927 A πρῶτον μὲν τοὺς ἄνω θεοὺς φοβείσθων, οἳ τῶν ὀρφανῶν τῆς ἐρημίας αἰσθήσεις ἔχουσιν. Soph. Aj. 253. Plut. Puer. educ 14 (10 F) ἐπὶ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων μυστηρίων πίστιν τὸν ἀπὸ τῶν θεῶν μεταφέρωμεν φόβον. De aud. poet. 12 (34 A). De superstit. 2 (165 B): τέλος ἐστὶ τοῦ μὴ νομίζειν θεοὺς τὸ μὴ φοβεῖσθαι. Liban. 4, p. 73, 22 ed. Reisk. πᾶς ὅρκος ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς θεοὺς φόβου τὴν ἰσχὺν λαμβάνει. Overigens vinden wij ook δεδιέναι, αἰδεῖσθαι, αἰσχύνεσθαι τοὺς θεούς. Zie Nägelsbach, Nachhom. Theol. 5, 2, 64.

Van τιμή, τιμαὶ θεῶν, τιμᾶν τοὺς θεούς verschilt het zóó, dat dit vooral op de handelingen van den eeredienst betrekking heeft, Plut. Reg. Apophth. 172 C εὐτελεστάτας ἐποίησε τὰς θυσίας, ἵνα ἀεὶ τοὺς θεοὺς τιμᾶν ἑτοίμως δύνωνται, dat daarentegen φόβος, φοβεῖσθαι geen positieve werkzaamheden aanduidt, maar eene geestelijke verhouding, waarvan de inhoud in den grond der zaak niets anders is dan vrees voor het gericht en de straf. Τὰ πρὸς θεοὺς καὶ τὰ πρὸς γονεῖς καὶ φίλους ὅσια καὶ δίκαια διαφυλάσσειν Plut. Consol. ad Apoll. 1 (101 F) vloeit eerst daaruit voort. Toch ontbreekt het b. v. bij Plutarchus niet aan getuigenissen daarvoor, dat eigenlijk de φόβος θεῶν slechts voor een ondergeschikt standpunt geldt. Het moet niet zijn φόβος τὰ θεῖα τοῖσι σώφροσιν βροτῶν, maar δι... τὰ θ. τ. σ. β., φόβος δὲ ἄφροσι καὶ ἀχαρίστοις καὶ ἀνοήτοις, ὅτι καὶ τὴν ...

ἀν ἀγαθοῦ δύναμιν καὶ ἀρχὴν ὡς βλάπτουσιν ὑφορῶνται καὶ δεδίασιν, vgl. superstit. 11 (170 E) μισῶν δὲ θεοὺς καὶ φοβούμενος enz. Dit is evenwel e verandering van het oorspronkelijk gevoelen, dat in δεισιδαιμονία ;edrukt is. Oorspronkelijk is de vrees voor de goden een noodzakelijk elijk motief, Theogn. 1179: θεοὺς αἰδοῦ καὶ δεῖδιθι· τοῦτο γὰρ ἄνδρα εἴργει ἔρδειν μήτε λέγειν ἀσεβῆ.

In de Heilige Schrift komt de vreeze Gods voor als motief van de lelijk-godsdienstige verhouding, zooals wij Lk. 18:2 eene soortgelijke drukking vinden evenals bij Thuc. en anderen: τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος, maar zij is niet alleen motief zooals Ex. 17 ἐφοβήθησαν αἱ μαῖαι τὸν θεόν, vs. 21, Lev. 19: 14, Spreuk. 3:7 οῦ δὲ τὸν θεὸν καὶ ἔκκλινε ἀπὸ παντὸς κακοῦ enz., maar samenvattende naming van de godsdienstige verhouding. Vgl. φοβεῖσθαι τὸν θεὸν καὶ λάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ Deut. 4:29 met Spreuk. 13: 13 φοβεῖσθαι τὴν ελήν en vooral samenvattende benaming van de godsdienstige verıding. Vgl. vooral de uitdrukking φοβεῖσθαι θεοὺς ἑτέρους 2 Kon. 17: 7, , 37, 38 met 1 Sam. 12:24 φοβεῖσθε τὸν Κύριον καὶ δουλεύσατε αὐτῷ. Kon. 17 : 36 αὐτὸν φοβηθήσεσθε καὶ αὐτῷ προσκυνήσεσθε. Deut. 10: 12 enz. ık is de vreeze Gods, wat haar wezen betreft, niet alleen vrees voor ne macht en Zijn gericht, Ps. 33: 8 φοβηθήτω τὸν Κύριον πᾶσα ἡ γῆ l. met vs. 9, Job 37:24, maar een eerbiedige schroom, iets tegen em te doen. Vgl. de uitdrukking Lev. 19: 3 ἕκαστος πατέρα αὐτοῦ καὶ τέρα αὐτοῦ φοβείσθω evenals de uitdrukking Deut. 28:58 φοβεῖσθαι τὸ μα τὸ ἔντιμον καὶ τὸ θαυμαστόν. Neh. 1: 11 φοβ. τὸ ὄνομά σου. 2 Kron. 31 ὅπως φοβῶνται πάσας ὁδούς σου πάσας τὰς ἡμέρας κτλ. Zij verschilt arin van de δεισιδαιμονία, dat zij alle vrees ontneemt zooals de veelldige opwekking μὴ φοβοῦ bewijst. Vgl. ook Ex. 14: 31 ἐφοβήθη ὁ λαὸς ν Κύριον καὶ ἐπίστευσαν τῷ θεῷ κτλ. Ps. 86: 11 εὐφρανθήτω ἡ καρδία μου ῦ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου. Deut. 28: 66, Ps. 128: 1, 135: 20 οἱ φοβούνοι τὸν Κύριον εὐλογήσατε τὸν Κύριον, Lk. 8:50. Vgl. Jez. 12:2, Jer.): 10, Ps. 33:18, verbonden met ἐλπίζειν ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Haar ondtrek blijft de vrees voor het oordeel Gods, vgl. Ps. 90: 13 ἀπὸ τοῦ ἤβου τοῦ θυμοῦ σου, die de geheele verhouding bepaalt en zoo wordt de ouding van hem, die zich in alles door de gedachte aan God bepalen at, als vreeze Gods aangeduid. Vgl. Spreuk. en Pred., waar het beip φόβος θεοῦ zoo sterk op den voorgrond treedt, met Pred. 12:1 enz.

Dit openbaart zich des te duidelijker in het N. T. (vgl. 1 Petr. 1:17, il. 2: 12), omdat daaraan in onderscheiding van het O. T. eigenaardig , dat het veel zeldzamer dan het O. T. met het begrip vreeze Gods ekent. Wij vinden het daarin nauwelijks 20 maal. Er is iets anders in e plaats van de vreeze Gods gekomen, overeenkomstig de verandering, elke de verlossing teweeggebracht heeft. Vgl. Rom. 8: 15, 1 Joh. 4:18.

Zoo behooren φόβος, φοβεῖσθαι tot die begrippen, die het verschil tusschen het O. en het N. V. sterk op den voorgrond plaatsen.

Φόβος vinden wij 1) in obj. of liever passieve beteekenis: datgene wat vrees verwekt, wat gevreesd wordt, voorwerp van vrees; vgl. φόβος Hes. Hom. Plut. Zoo Ps. 31 : 12 ἐγενήθην φόβος τοῖς γνωστοῖς μου. Jes. 24 : 18 = פַּחַד. Eveneens Gen. 31 : 53 ὤμοσεν Ἰακὼβ κατὰ τοῦ φόβου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, vgl. vs. 42 ὁ φόβος Ἰσαὰκ als naam van God = datgene wat Izaäk vreest. — In het N. T. Rom. 13 : 3 οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ (lees ἀγαθοεργῷ) ἀλλὰ τῷ κακῷ. 2) In subjectieve beteekenis of in den zin van het verbaalsubstantivum van de gewaarwording a) de vrees, Spreuk. 18 : 8, Jez. 7 : 25, Ez. 27 : 28, Job 4 : 13, 33 : 15, Jer. 30 : 5 φόβος καὶ οὐκ ἔστιν εἰρήνη. Mt. 14 : 26, 28 : 8 μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς. Mk. 4 : 41 ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. Lk. 1 : 12, 65, 2 : 9, 5 : 26, 7 : 16, 8 : 37, 21 : 26 ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων. Hand. 2 : 43, 5 : 5, 11, 19 : 17, 1 Kor. 2 : 3, 2 Kor. 7 : 5, 11, 15, 1 Tim. 5 : 20, Openb. 11 : 11. φόβος καὶ τρόμος Gen. 9 : 2, Ex. 15 : 16, Deut. 2 : 25, 11 : 25, Ps. 55 : 6, 1 Kor. 2 : 3, 2 Kor. 7 : 15, Ef. 6 : 5, Fil. 2 : 12. Vgl. Mk. 5 : 33 φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα. Verbonden met den Gen. obj. Jez. 8 : 12, Esth. 8 : 17 διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδ. enz. In het N. T. Joh. 7 : 13, 19 : 38, 20 : 19 διὰ τὸν φ. τῶν Ἰουδ. 1 Petr. 3 : 14 naar Jez. 8 : 12. Hebr. 2 : 15 φόβος θανάτου. Openb. 18 : 10, 15 τοῦ βασανισμοῦ. Met den Gen. subj. alleen Deut. 28 : 67 τῆς καρδίας, Job 4 : 4. Vooral staat de Gen. obj. in de uitdrukking b) φόβος κυρίου, θεοῦ, 2 Sam. 23 : 3, Spreuk. 1 : 7, 29, 2 : 5, 8 : 13, 9 : 10, 10 : 28, 14 : 26 enz. 15 : 17, 16 : 4, 19 : 23, 22 : 4, 23 : 17, Ps. 5 : 8, 18 : 10, 34 : 12, 111 : 10, 119 : 38, Jez. 11 : 3, Jer. 32 : 40. Hier overal = יִרְאָה. Mal. 1 : 6 = מוֹרָא. 1 Kron. 14 : 17, Ps. 36 : 2, Jez. 2 : 10, 19, 21 = פַּחַד. Spreuk. 10 : 30 = דֶּרֶךְ. In het N. T. Hand. 9 : 31 πορεύεσθαι τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου. 2 Kor. 5 : 11 εἰδότες τὸν φόβον τοῦ Κυρίου. 7 : 1 ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φ. θ. Rom. 3 : 18 naar Ps. 36 : 2. Eéns ἐν φόβῳ Χυ Ef. 5 : 21. Zonder bijgevoegden Gen. zeer zelden Ps. 2 : 11 δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ. Het Nieuw-Testamentisch absolute φόβος evenwel is op de meeste plaatsen eene vrees voor God en Zijn gericht, òf ontstaan door bijzondere gebeurtenissen, zooals bij de wonderen, òf in 't algemeen door datgene wat men van God en van Gods oordeel weet, evenwel in den regel niet datgene wat κ. ἐ. vreeze Gods heet. Het laatste volgens Cremer (vgl. evenwel Haupt, Comm. Fil. 1897, S. 98) alleen Fil. 2 : 12 μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε, vgl. vs. 13, 1 Petr. 1 : 17 εἰ πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα, ἐν φόβῳ ἀναστράφητε. 3 : 2 τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναστροφήν, 3 : 15 μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου, maar niet Mt. 28 : 8, Lk. 1 : 12, 65, 2 : 9 enz. — Zie boven onder a). Vgl. Rom. 8 : 15 οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον.

Joh. 4 : 18 Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ κτλ. Jud. 23, 1 Tim. 5 : 20. › beteekenis eerbied wordt in plaatsen als 1 Petr. 2 : 18, 3 : 15, ›m. 3 : 7 vgl. met vs. 5 niet vereischt.

Φοίβη, ης, ἡ, Grieksche eigenn. Phoebe; zoo heette eene Christelijke ouw, Rom. 16 : 1 als diakones der gemeente te Kenchreë vermeld.

Φοινίκη, ης, ἡ, geogr. eigennaam Phoenicië; zoo heette eene smalle rook lands, ten Westen door de Middellandsche Zee, ten Oosten door t gebergte Libanon, ten Noorden door Syrië, ten Zuiden door Palestina grensd, en van oude tijden her vermaard, gelijk door den rijkdom en vruchtbaarheid van zijnen bodem, zoo door de nijverheid en den ındelsgeest zijner bevolking. Tot zijne voornaamste steden behoorden halve Akko, Byblus, Berytus, Sarepta en meer andere inzonderheid ̧rus en Sidon. Vgl. verder het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v. het N. T. wordt van Phoenicië melding gemaakt Hand.11:19, 15: 3, 21: 3.

Φοινικοῦς, ἡ, οῦν, scharlaken, Jez. 1 : 18.

Φοινικόφυτος, ον, met palmen begroeid, beplant, Jos. Ant. 3, 1, 3; , 8, 1.

Φοινικών, ῶνος, ὁ, a) plaats waar vele palmboomen groeien, b) een aats aan de Zuidelijke grens van Palestina, Ez. 47 : 18, 19.

Φοίνιξ (ook Φοῖνιξ geaccentueerd), ικος, ὁ, de palm of palmboom, ı den Bijbel bepaaldelijk de dadelboom, Ex. 15 : 27, Lev. 23 : 40 = תָּמָר, eene boomsoort, die oudtijds in sommige streken van Palestina, ›oral in den omtrek van Jericho (daarnaar ook wel de Palmstad geoemd), met veel zorg en groot voordeel werd aangekweekt. Palmtakken erden door de Israelieten bij voorkeur gebezigd tot versiering hunner ›ofhutten op het herfstfeest, en evenzeer bedienden zij zich daarvan ij zegetochten en andere soortgelijke plechtige gelegenheden, om den eg er mede te bestrooien voor het voorwerp hunner hulde, of om er ıede zwaaiende van hunne vreugde en eerbied te doen blijken. In het . T.: τὰ βαΐα τῶν φοινίκων = de palmtakken, Joh. 12 : 13; in denelfden zin ook synekdoch. ὁ φοίνιξ, Openb. 7 : 9.

Φοίνιξ (ook Φοῖνιξ geaccentueerd), ικος, ὁ, geogr. eigenn. Phoenix; oo heette eene stad en haven aan de Zuidkust van het eiland Kreta, land. 27 : 12.

Φοιτητής, οῦ, ὁ, volgeling, leerling, Eus. H. e. (ed. Schwegler, 1852) '8 : 3 Χριστοῦ, 205 : 19, 207 : 16.

Φόλλις, εως, ὁ, een klein Grieksch geldstuk, genoemd naar het Lat. ollis = een obolus, Eus. H. e. 381, 4. Vgl. Suicerus, Thesaurus s. v.

Φονεύς, έως, ὁ, de moordenaar of doodslager, Wijsh. 12 : 5, Mt. 22 : 7, Hand. 7 : 52, 28 : 4, 1 Petr. 4 : 15, Openb. 21 : 8, 22 : 15; ἀνὴρ φονεύς, van een bepaald persoon, die als moordenaar bekend stond, Hand. 3 : 14. — Syn. φονεύς, σικάριος, ἀνθρωποκτόνος.

Φονευτής, οῦ, ὁ, moordenaar, Num. 35 : 11, 16, 17, 18, 21.

Φονεύω, -εύσω, a) eig. = vermoorden, ombrengen, dooden, ee. moord of doodslag begaan, absolute, Ex. 20 : 15 (13), 21 : 13, Num. 35 : 6, Mt. 5 : 21, 19 : 18 (vgl. over het Fut. als Imperativ. bij wetsvoorschriften Blass, Gr. S. 204), Mk. 10 : 19, Lk. 18 : 20, Rom. 13 : 9, Jak. 2 : 11; τινά, Mt. 23 : 31, 35; b) hyperbolisch-overdracht. = doodelijken haat koesteren, Jak. 4 : 2 (waar sommigen op het voetspoor van Erasmus voor φονεύετε: φθονεῖτε lezen, vgl. op φθονέω); τινά = iemand doodelijk grieven, zedelijk vermoorden, Jak. 5 : 6, waar anderen het evenwel in eigenl. zin opvatten. LXX voor רָצַח, הָרַג, הִכָּה.

Φονοκτονία, ας, ἡ, moord, bloedbad, 1 Makk. 1 : 24.

Φόνος, ου, ὁ, van het verouderde φένω (Aor. 2 ἔπεφνον), ik dood, de moord, zoowel dien iemand pleegt, Ex. 22 : 2 (1), = bloedschuld (דָּם) als dien iemand ondergaat, Ex. 5 : 3, en vandaar met τινός beide als Gen. subj. en obj. In het N. T. alleen in eerstgenoemden zin = de doodslag, Mk. 15 : 7, Lk. 23 : 19, 25, Hand. 9 : 1, Rom. 1 : 29; met Genit. van het werktuig, waarmede de moord gepleegd wordt, in de uitdrukking (aan de LXX b. v. Deut. 13 : 15 (16), 20 : 13 ontleend): φόνῳ μαχαίρας ἀποθανεῖν = door het zwaard sterven, gewelddadig omkomen, Hebr. 11 : 37; in Plurali φόνοι = moordenarijen, gewelddadigheden, of ook de gezindheid, die daarin te voorschijn treedt, d. i. de bloeddorstigheid, Mt. 15 : 19, Mk. 7 : 21, Gal. 5 : 21 volgens ACDEF, Openb. 9 : 21.

Φονώδης, ες, bloeddorstig, moorddadig, 4 Makk. 10 : 17.

Φορβαία, ας, ἡ, strik, Job 40 : 20 (25).

Φορεῖον, ου, τό, lastdier, vee, Gen. 45 : 17 R, draagkoets, Hoogl. 3 : 9, 2 Makk. 3 : 27, 9 : 8.

Φόρεμα, τος, τό, kleed, Hippol. Haer. 466, 26.

Φορεύς, έως, ὁ, stang, hefboom = בַּד, Ex. 27 : 6, 7.

Φορέω, -ήσω, Aor. 1 ἐφόρησα (naar later spraakgebruik ook φορέσω en ἐφόρεσα, 1 Kor. 15 : 49, vgl. Blass, Gr. S. 39), bijvorm van φέρω, dragen, doch met de versterkte beteekenis van iets, dat eenigen tijd achtereen of gewoonlijk geschiedt, en vandaar bijz. van kleedingstukken, tooisels, wapenen, die iemand aan heeft of bij zich draagt, Mt. 11 : 8, Joh. 19 : 5, Rom. 13 : 4, 1 Kor. 15 : 49 (waar fig. van een beeld, εἰκών, gesproken wordt, dat de mensch draagt, en waardoor hij uiterlijk op iemand gelijkt), Jak. 2 : 3. Ἀγγελίην φέρειν = eene boodschap overbrengen, Hrdt. 3, 53, 122 en ἀγγελίην φορέειν, het werk van een boodschapper doen, Hrdt. 3, 34.

Φορολογέω, -ήσω, belasting, boete opleggen, 2 Kron. 36 : 4, 1 Ezr. 2 : [illegible]

Φορολόγος, ου, ὁ, iemand, die belasting inzamelt, 2 Ezr. 4 : 7, [illegible] 1 Makk. 3 : 29 R, = נֹגֵשׂ, drijver, Job 3 : 18, 39 : 7.

Φόρον, ου, τό, het Lat. Forum, in geogr. eigennamen als Forum
.lii, Flaminii, enz.; in het N. T. in den stadsnaam Ἀππίου Φόρον =
›rum Appii, over welke plaats zie op Ἄππιος, Hand. 28 : 15.

Φόρος, ου, ὁ, van Φέρω, wat opgebracht wordt, ὃ Φέρεται, oorspr.
.n hetgeen door de bondsstaten en afhankelijke gewesten moest be-
ald worden, later in ruimeren zin van allerlei lasten, die op burgers
vreemden drukten, de belasting of schatting = מַס, Joz. 19 : 47,
cht. 1 : 28, 29, 30, 31, 33, 35, 2 Sam. 20 : 24, = מִדָּה tribuut,
:h. 5 : 4. In Singulari en Plurali in spreekwijzen als Φόρον of Φόρους
ὄναι, Lk. 20 : 22, 23 : 2, τελεῖν, Rom. 13 : 6, ἀποδιδόναι, Rom. 13 : 7.

Φορτίζω, -ίσω, van ὁ Φόρτος, belasten, beladen, bevrachten, τινὰ
ρτίον (vgl. over deze constructie Blass, Gr. S. 91), = iemand een
acht of last opleggen, bevrachten of belasten met; in overdr. zin van
tgeen de Joodsche schriftgeleerden deden om de gewetens der men-
hen nutteloos te bezwaren of te belasten, door hun, deels op eigen
zag, deels op dat der overlevering, allerlei verplichtingen op te leggen,
elker naleving zoo min vrede des gemoeds als reiniging van hart en
andel teweegbracht, Lk. 11 : 46 (vgl. Mt. 23 : 4); in Passivo, Particip.
erf. πεΦορτισμένος = belast, beladen, Mt. 11 : 28. = שֹׁחַד, van ge-
:henken voorzien Ez. 16 : 33.

Φορτίον, ου, τό, naar den vorm (niet naar de beteekenis) Diminutiv.
ın het volg. woord, de last, a) in gew. zin, van een schip = de
.ding, Hand. 27 : 10; b) in overdr. zin 2 Sam. 19 : 35, Job 7 : 20, van
en last, door de Joodsche schriftgeleerden aan hunne volgelingen, en
ı tegenstelling daarmede van dien door Jezus aan Zijne belijders op-
elegd, Mt. 11 : 30, 23 : 4, Lk. 11 : 46; van den last der aansprakelijk-
eid, die op iemand rust, voor zijne zedelijke daden en tekortkomingen,
al. 6 : 5. = שׂוֹכָה, twijg, Richt. 9 : 48, 49 A. Synoniem ὄγκος.

Φόρτος, ου, ὁ, van Φέρω, de last, de vracht; van een schip = de lading,
Iand. 27 : 10, volgens een paar minuskelhss.; ℵABHLP lezen Φορτίον.

Φορτουνάτος, ook Φουρτουνάτος geschreven, ου, ὁ, de Lat. eigennaam
'ortunatus. Zoo heette een geloovige uit Korinthe, 1 Kor. 16 : 17 door
'aulus vermeld. Vgl. Lightfoot bij 1 Clem. 59 (65).

Φορτώνω, -νῶ, zware lasten opleggen, Acta Thomae, 55 : 29.

Φραγέλλιον, ίου, τό, het Lat. woord flagellum = de geesel of zweep,
oh. 2 : 15, Heracl. 13 : 19.

Φραγελλόω, -ώσω, van het voorgaande woord, vandaar = het Lat.
lagellare = geeselen, zweepslagen toedienen, slaan. In eerstgen. zin
Mt. 27 : 26, Mk. 15 : 15.

Φραγμός, οῦ, ὁ, van Φράσσω, eigenl. het in- of afsluiten, vervolgens
ok hetgeen daartoe dient, het hek, de heining, schutting of omtuining,
le muur of wal, Num. 22 : 24, 1 Kon. 10 : 22, 11 : 27, Mt. 21 : 33,

Mk. 12 : 1; in Plurali φραγμοί, Lk. 14 : 23, waar het, om zijne verbinding met ὁδοί, ook wel opgevat wordt in den zin van zij- of dwarspaden, die tusschen de akkers en hoven door loopen en dezen van elkander scheidende, ze als 't ware afsluiten; fig. in de uitdrukking: τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, Ef. 2 : 14, waar over den zin der beeldspraak vgl. op μεσότοιχον. = פֶּרֶץ, scheur, bres, Gen. 38 : 29.

Φράζω, -άσω, eig. door teekens of woorden te kennen geven, aanduiden, aanwijzen; vervolgens bijz. van hetgeen de leeraar doet om zijne leerlingen den zin van iets te doen verstaan = beduiden, verklaren, τινί τι, Job 6 : 24, Mt. 13 : 36, 15 : 15. LXX voor הֵבִין Job 6 : 24, voor הוֹרָה, Job 12 : 8.

Φράσσω, -ξω, Aor. 1 ἔφραξα, Aor. 2 pass. ἐφράγην, Fut. 2 φραγήσομαι (2 Kor. 11 : 10, waar σφραγήσεται blijkbaar een schrijffout in sommige Hss. is, daar een werkwoord σφράττω niet bestaat, en waar de lezing σφραγίσεται uit conjectuur schijnt ontstaan te zijn), a) in eigenl. zin = in-, af- of toesluiten, Job 38 : 8, Spreuk. 21 : 13, Hoz. 2 : 6 (?), Judith 16 : 4, omheinen, versperren, verstoppen, om veilig voor iets te zijn, στόματα λεόντων = leeuwenmuilen sluiten, Hebr. 11 : 33; b) overdr. στόμα τινός = iemands mond sluiten, stoppen, hem noodzaken stil te zwijgen, Rom. 3 : 19; τὶ εἴς τινα = iets voor iemand afsluiten, hem iets beletten, doen ontgaan, 2 Kor. 11 : 10.

Φρέαρ, φρέατος, τό, de put of bron, Gen. 14 : 10, 16 : 14, Lk. 14 : 5, Joh. 4 : 11, 12; φρέαρ τῆς ἀβύσσου = de put des afgronds, d. i. de diepe, putvormige opening, waardoor de Hades (vgl. op ἄβυσσος) met de oppervlakte der aarde gemeenschap heeft, Openb. 9 : 1, 2. LXX voor בְּאֵר, בּוֹר.

Φρεναπατάω, -ήσω, van ἡ φρήν en ἀπατάω, een woord van het N. T., het verstand of de zinnen op een dwaalspoor brengen, bedriegen, misleiden, ἑαυτόν, Gal. 6 : 3.

Φρεναπάτης, ου, ὁ, die het verstand of de zinnen op een dwaalspoor brengt, de bedrieger, de verleider, Tit. 1 : 10. Volgens Blass, Gramm. S. 68 komt φρ. ook voor in een papyrus 2e eeuw vóór Chr. Hij verklaart: „der seinen eignen Sinn täuscht, eingebildet."

Φρενοβλαβής, ές (φρήν en βλάπτω), krankzinnig, Philo II, 127, 15.

Φρενόω, -ώσω, verheffen, Med zich verheffen, 2 Makk. 11 : 4.

Φρένωσις, εως, ἡ, raadgeving, vermaning, Clem. A. I, 344 C.

Φρεωρυχία, ας, ἡ, van φρέαρ en ὀρύσσω, het graven van bronnen, Jos. Ant. 1, 18, 2.

Φρεωρύχος, ον, bronnen gravend, Basil. I, 20 B.

Φρήν, φρενός, ἡ, plur. φρένες, oorspronkelijk = τὸ διάφραγμα = het middenrif (Lat. praecordia), dat het hart en de longen van de overige ingewanden afscheidt, en waarin door de Ouden de voorname zetel van

e hoogere verstandelijke vermogens bij den mensch werd geplaatst; ndaar in het vervolg ook = de ziel of geest, als het denkend be-ısel in den mensch, de zin, in onderscheiding van ὁ θυμός, waardoor datgene wordt uitgedrukt wat tot het gebied van den wil, de zich ar buiten openbarende levenskracht, behoort; in Plurali = het ver-ınd, het inzicht, 1 Kor. 14:20. = לֵב, Spreuk. 6:32, 7:7, 9:4. — de samenstelling verandert φρήν doorgaans in φρών, b. v. σώφρων, λόφρων, en vandaar ook φρονέω, φρόνιμος.

Φρῆν of φρῦν, een soort demon, Hippol. Haer. 88:48, 90:66.

Φρικασμός, οῦ, ὁ, beving, 2 Makk. 3:17.

Φρίκη, ης, ἡ, beving, schrik, Job 4:14.

Φρικιάω, -άσω, huiveren, Epistula Abgari (in de Acta Petri etc. van A. Lipsius, 1891) 281:10.

Φρικτός, ή, όν, afschuwelijk, Wijsh. 8:15, Jer. 5:30, 18:13, ı:14.

Φρικώδης, ες, afschuwelijk, Hoz. 6:11 (10).

Φριξόθριξ, -τριχος, met borstelachtig haar, Hieronym. bij Clem. A. I,)5 A.

Φρίσσω, -ττω, -ξω, van ἡ φρίξ, de ruwe stijfstaande oppervlakte, jz. van het water waar de wind op blaast en dat daardoor tot hoog ›staande golven opgestuwd, een kil en huiverig aanzien heeft, vandaar genl. = verstijven; overdr. = van schrik verstijven, ijzen, huiveren, dderen, Judith 16:10, Job 4:15, Jer. 2:12, Jak. 2:19.

Φρονέω, -ήσω, van ἡ φρήν, in 't algemeen = bij zijn verstand of bij jne zinnen zijn, zijn denkvermogen gebruiken, denken, a) in verstande-ken zin = gedachten vormen, eene meening, een gevoelen of inzicht ebben, α) absolute, 1 Kor. 13:11; met het oog op de meening, die mand van zichzelven koestert, Rom. 12:3, 1 Kor. 4:6 (vgl. hierbij ijn „Novum Test. graece" a. h. l.); β) τί = hoe ergens van denken, elk gevoelen zijn toegedaan, Hand. 28:22; τὶ ὑπέρ τινος = hoe van mand denken, Fil. 1:7; οὐδὲν ἄλλο = van hetzelfde gevoelen zijn, al. 5:10; τὶ ἑτέρως = een ander gevoelen hebben, er anders over enken, Fil. 3:15; ὑπέρ τινος = aan iemand gedachtig zijn en ἐπί τινι = ergens aan denken, op bedacht zijn, Fil. 4:10; in zedelijk-prakti-:hen zin α) = denken in de beteekenis van gezind zijn, zijne gedach-ǝn of zinnen zetten op, willen, bedoelen, streven, in spreekwijzen als: ὸ αὐτό of τὸ ἓν φρονεῖν = eensgezind zijn, 2 Kor. 13:11, Fil. 2:2; ; ἀλλήλους of ἐν ἀλλήλοις = met of onder elkander, onderling, Rom. 2:16, 15:5; ἐν Κυρίῳ = in den Heer, d. i. als Zijne belijders, Fil. :2; τί = ergens in den geest mede bezig zijn, zich iets ten doel tellen, d. i. er naar streven, trachten, τοῦτο = hiernaar, Fil. 2:5 waar C³KLP echter het Passiv. lezen, met τοῦτο als Subject, in den

zin van: Dit worde bedacht in uwen kring wat ook in Christus Jez…
aanwezig is, niet: wat gij ook in Christus Jezus, of als Christen…
denkt (Deissmann, Die neutest. Formel „In Christo Jesu," 1892, S. 113 ff.);
τὰ τοῦ θεοῦ = willen hetgeen God wil, Mt. 16:23, Mk. 8:33; τὰ τ…
σαρκός, τὰ τοῦ πνεύματος = zich in zijn streven richten naar hetgee…
hetzij door zinnenlust, of door den Geest wordt ingegeven, Rom. 8:5;
ὑψηλά = hoogmoedig gezind zijn, Rom. 11:20, = ὑψηλοφρονέω, waa…
voor het in ℵ A B gelezen wordt; ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ = een te hooge…
dunk van zich zelven hebben, Rom. 12:3; τὰ ἐπίγεια = τὰ ἐπὶ τῆς γ…
(Kol. 3:2) = aardschgezind zijn, Fil. 3:19; τὰ ἄνω = hemelschgezi…
zijn, Kol. 3:2; β) = in gedachte houden om iets te doen, ergens o…
letten, ἡμέραν = aan een dag denken om hem te onderhouden, te
vieren, Rom. 14:6.

Φρόνημα, ατος, τό, de gedachte of zin, in zedelijk-practischen zin
= de denkwijze of gezindheid, de bedoeling, het streven, 2 Makk. 7:21.
13:9, Rom. 8:6, 7, 27. Hesych. φρόνημα· βούλημα, θέλημα.

Φρόνησις, εως, ἡ, van φρονέω, in 't algemeen = het denken, …
vandaar a) = het verstand, het inzicht, Joz. 5:1, 1 Kon. 3:1, 4:…
Ef. 1:8, waar het met σοφία verbonden wordt; b) in zedelijk-prakti…
schen zin = de denkwijze of gezindheid, bijz. het verstandig bele…
de verstandigheid, het goede inzicht, in het regelen van zijnen levens-
wandel, 1 Sam. 2:10, Lk. 1:17. LXX voor בִּינָה, תְּבוּנָה, חָכְמָה.

Φρόνιμος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ἡ φρήν, in 't algemeen = verstandig,
schrander, wijs, voorzichtig, Gen. 3:1, a) in theoretischen zin = kundig,
verstand van iets hebbende, en daardoor in staat of bevoegd om iets
te beoordeelen, Gen. 41:33, 39, 1 Kor. 10:15; παρ' ἑαυτῷ = bij zich
zelven, d.i. in eigen oog, Rom. 11:25, 12:16; = met wijsheid of
wetenschap toegerust, ἐν Χριστῷ = wijs in Christus, d.i. terzelfder tijd
een belijder van Christus en wijs (naar de wereld), 1 Kor. 4:10; b) in
zedelijk-praktischen zin = bedachtzaam, in zijne daden en gedragingen,
1 Sam. 2:10, Lk. 12:42; in tegenstelling met μωρός, Mt. 7:24, 25:2,
4, 8, 9; met ἄφρων, 2 Kor. 11:19; met κακός, Mt. 24:45 (vgl. vs. 48);
met ἀκέραιος, Mt. 10:16; in Comparativo φρονιμώτερος, Lk. 16:8. LXX
voor נָבוֹן, חָכָם, מֵבִין. Syn. σοφός.

Φρονίμως, Adv. verstandig, wijs, bedachtzaam, Lk. 16:8.

Φρονιμώτερος, zie op φρόνιμος.

Φροντίζω, -ίσω, van ἡ φροντίς (van φρονέω) het in gedachte bezig zijn
met iets, en vandaar de zorg, voorzorg of bezorgdheid, = zorg dragen,
zijne zorgen wijden, τινός, περί of ὑπέρ τινος = voor of aan iets, Ps.
39 (40):17, 1 Makk. 16:14, Tit. 3:8, waar het echter een Infin.
(προΐστασθαι) na zich heeft en de Genit. καλῶν ἔργων van dezen afhan-
kelijk is.

Φροντίς, ίδος, ἡ, zorg, voorzorg, Job 11 : 18, 15 : 20, 40 : 4 (9), ijsh. 5 : 15, 6 : 18.

Φρόντισμα, ατος, τό, a) het uitgedachte, b) cura, waardigheid, een .tinisme, Chalc. Can. 2.

Φρουμαρία, ας, ἡ, Oxyrhynchus Papyri XLIII, 11 etc. = ἀποχὴ ου.μενταρία (frumentaria), eene soort quitantie voor betaald koren. In t latere Grieksch komt meermalen Φρουμεντάριος voor.

Φρουρά, ᾶς, ἡ, wacht, bezetting, 2 Sam. 8 : 6, 14, 1 Kron. 18 : 6, 13, Makk. 6 : 50 A, 9 : 51, Ev. Petri 35. Plur. = פּוּרַיָּא, Hebr. פּוּרִים, ırimfeest, Esth. 9 : 26, Jos. Ant. 11, 6, 13 Φρουραῖοι.

Φρουρέω, -ήσω, van ὁ Φρουρός (van προοράω), die op den uitkijk staat, wacht, vandaar intransit. = wacht houden, op de wacht staan; ınsit. a) = bewaken, wacht houden voor, b. v. τὴν πόλιν, om het ontımen daaruit te beletten, 2 Kor. 11 : 32; overdr. = onder zekere ıede of toezicht stellen, ὑπὸ νόμον, Gal. 3 : 23; b) = beschermen, behutten, behoeden, tegen dreigend gevaar = bewaren, Fil. 4 : 7; εἴς τι : voor iets, om deel aan iets te verkrijgen, 1 Petr. 1 : 5.

Φρούριον, ου, τό, wachtpost, burcht, vesting. 2 Makk. 10 : 32, 33, } : 19.

Φρύαγμα, ατος, τό, = גָּאוֹן, pracht, heerlijkheid, Zach. 11 : 3, Jer. ? : 5, Ez. 7 : 24, 24 : 21, 3 Makk. 6 : 16.

Φρυάσσω, -ξω, als Activ. alleen in de LXX en in het N. T., in aats van het bij de Grieken alleen gebruikelijke Φρυάσσομαι, Depon. ed., = snuiven, brieschen, waardoor paarden hun vurig ongeduld te ınnen geven, in 't algemeen = zich wild of woest aanstellen, razen, oeden, tieren, Hand. 4 : 25 (in een citaat uit Ps. 2 : 1 volgens de XX), zich hoogmoedig gedragen, zich verhoovaardigen, 2 Makk. 7 : 34, Makk. 2 : 2.

Φρύγανον, ου, τό, van Φρύγω, Φρύσσω, verzengen, uitdrogen, dor ıaken, vandaar = droog hout, stoppel, Jez. 40 : 24, 41 : 2, gew. in lurali = dorre takken of rijzen, spaanders, bijz. om vuur aan te ıaken, Hand. 28 : 3. = חָרוּל, brandnetel, Job 30 : 7, doorn, gewas, arn. 7 : 8.

Φρυγία, ας, ἡ, geogr. eigennaam van het Kl.-Aziatisch landschap hrygië, dat in Groot-Phrygië en het meer Noordwaarts aan den Hel-ıspont gelegen Klein-Phrygië onderscheiden werd. Het eerste, waaraan 'ij in de berichten van het N. T. te denken hadden, werd ten Oosten oor Galatië en Lykaonië, ten Westen door Mysië, Lydië en Karië, en Noorden door Bithynië, ten Zuiden door Pisidië begrensd. Tot de oornaamste plaatsen van Groot-Phrygië behoorden met Apamea ook Kolosse, Laodicea en Hiërapolis, in welke steden zich reeds vroegtijdig ene Christelijke gemeente vestigde, doch die niet lang daarna door

eene aardbeving verwoest werden. Vgl. verder het Bijb. Woordenb. van Riehm—Van Rhijn. Hand. 2 : 10, 16 : 6, 18 : 23.

Φρύγιον, ου, τό, brandhout, = מוֹקֵד, gloed, Ps. 101 (102) : 3.

Φρύγω, φρύσσω, φρύξω, braden, roosten, Lev. 2 : 14, 23 : 14.

Φρύξ, υγός, ὁ, Phrygiër. In het kerkelijk spraakgebruik zijn : Φρύγες de Montanisten, Clem. A. I, 1300, II, 552, Eus. II, 464 τὴν λεγομένην κατὰ Φρύγας αἵρεσιν.

Φυγαδεία, ας, ἡ, vlucht, verbanning, 2 Ezr. 4 : 15, 19, = מִבְרָח vlucht en dan abstr. pro concreto vluchteling, Ez. 17 : 21 A.

Φυγαδεῖον, φυγάδιον, ου, τό, toevluchtsoord, vrijplaats, 2 Ezr. 4 : 15, 19.

Φυγαδευτήριον, ου, τό, toevluchtsoord, vrijplaats, vrijstad, Num. 35 : 6, 11, 12, 13, 15, 25, 32, Joz. 20 : 2.

Φυγαδεύω, -εύσω, van ὁ φυγάς (en dit van φεύγω), de vluchteling of balling, tot een φυγάς maken, d. i. verbannen; ook intransit. = in ballingschap gaan, Hand. 7 : 29. Vluchten, Ps. 54 (55) : 7, 1 Makk. 2 : 43.

Φυγάς, άδος, ὁ, ἡ, vluchteling, balling, Ex. 23 : 27, Spreuk. 28 : 17. Wijsh. 10 : 10.

Φύγελος, in vele Hss. ook Φύγελλος geschreven, Grieksche eigennaam Phygelus of Phygellus; zoo heette een Aziatisch Christen die den apostel Paulus ontrouw werd, 2 Tim. 1 : 15.

Φυγή, ῆς, ἡ, van φεύγω, de vlucht, maar ook de verjaging of verdrijving, 2 Sam. 18 : 3, Job 27 : 22, Mt. 24 : 20, Mk. 13 : 18.

Φυή, ῆς, ἡ, = אֲרוּכָה genezing, verbetering, van muren, Neh. 4 : 7 (1), = עִקַּר stam, wortel, Dan. Th. 4 : 12, 20, 23.

Φύλαγμα, τος, τό, = φυλακή, wacht, Lev. 8 : 35, 22 : 9, Num. 4 : 31.

Φυλακή, ῆς, ἡ, van φυλάσσω, het waken, op de wacht staan of wacht houden, doch vervolgens ook a) = de wacht, als handeling. In de uitdrukking: φυλάσσειν φυλακάς = de wacht houden, Lk. 2 : 8. b) metonym. α) van de personen, die de wacht houden, bijzonder van krijgslieden = de wacht of wachtpost, Hand. 12 : 10; β) van den tijd die verloopen moest, voordat de eene wacht door eene andere werd afgelost, = de wake, bijzonder eene der vier waarin de nacht verdeeld was = de nachtwake (vgl. op ἀλεκτοροφωνία), Ex. 14 : 24, 1 Sam. 11 : 11. Judith 12 : 5, Mt. 14 : 25, 24 : 43, Mk. 6 : 48, Lk. 12 : 38; γ) van de plaats waar iemand bewaakt of in verzekerde bewaring gehouden wordt = de gevangenis, de kerker, met verba als βάλλειν, τιθέναι, παραδιδόναι εἰς enz., en in dezen zin doorgaans in Singulari, met of zonder Art., Gen. 40 : 3, Lev. 24 : 12, 1 Kon. 22 : 27, Jer. 39 : 2, Mt. 5 : 25, 14 : 3, 18 : 30, 25 : 36 enz., Mk. 6 : 17, 27, Lk. 3 : 20, 12 : 58, 21 : 12, 23 : 19. Joh. 3 : 24, Hand. 5 : 19 enz., 8 : 3, 12 : 4, 5, 6, 16 : 23 enz., 1 Petr. 3 : 19, Openb. 2 : 10, 20 : 7; ook wel in Plurali, zonder dat het juist blijkt (gelijk b. v. Lk. 21 : 12) dat het meerv. bedoeld is, Hand. 22 : 4;

: 10; in ruimeren zin = de verzamel- of schuilplaats, Openb. 18 : 2; in passieven zin van het lot om bewaakt of gevangen gehouden te ırden = de gevangenschap, 2 Kor. 6 : 5, 11 : 23, Hebr. 11 : 36, De inachtneming, Eus. VI, 949 C, II, 904 C ἡμέρας σαββάτου.

Φυλακίζω, -ίσω, gevangen zetten, in de gevangenis werpen, Hand. : 19.

Φυλάκισσα, ης, ἡ, wachtster, Hoogl. 1 : 6.

Φυλακτήριον, ου, τό, het Neutr. van φυλακτήριος (van φυλακτήρ = λαξ), bewakend, beschermend, als Substantiv. oorspronkelijk = de ıst of wachtpost, d. i. de door eene wacht van krijgslieden bezette en ıardoor verdedigde plaats, doch vervolgens ook in 't algemeen = het hoed- of voorbehoedmiddel, bijzonder de amulet. In het N. T. heeten λακτήρια de perkamenten banden of strooken (תְּפִלִּין), met eenige oorden (Ex. 13 : 3—10, 11—16, Deut. 6 : 4—9, 11 : 13—21) uit de et beschreven, welke de Joden, op grond eener letterlijke opvatting ın plaatsen als Ex. 13 : 9, 16, Deut. 6 : 8, 11 : 18 (vgl. Jos. Ant. 4, , 13), gewoon waren bij het bidden om het voorhoofd en den linkerrm te dragen, en die hun als 't ware tot voorbehoedmiddel moesten ienen om de wet niet te vergeten, noch zich aan overtreding van een arer voorschriften schuldig te maken. Met het oog op dit gebruik verıalt men het woord doorgaans ad sensum door: gedenkcedel. Het dragen ezer gebedsriemen is volgens Deut. oorspronkelijk Mozaïsch, maar waarchijnlijk niet ouder dan uit den tijd na de ballingschap. Zij komen oor Mt. 23 : 5, waar wel het opzettelijk breed maken der φυλακτήρια erispt wordt, maar noch het gebruik daarvan op zich zelf wordt af-ekeurd, noch ook sprake is van het bijgeloovig karakter, dat dit gebruik ater bij de Joden schijnt te hebben aangenomen, en ten gevolge waaran de φυλακτήρια werkelijk als amuletten gebezigd werden. Vgl. verder ıet Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v. Gedenkcedel.

Φύλαρχος, ου, ὁ, aanvoerder, hoofd, Deut. 31 : 28, 1 Ezr. 7 : 8, : 54, 59.

Φύλαξ, ακος, ὁ (ook ἡ), de wachter of wacht, de bewaker, Hand. : 23, 12 : 6, 19. LXX voor שֹׁמֵר.

Φυλάσσω, -ξω. LXX vooral voor שָׁמַר. 1) Intransit. = waken, wacht doen, wacht houden, met het Nomen conj. (zie op φυλακή), Lk. 2 : 8; 2) transit. a) = bewaken, τινά = iemand, om hem het ontvluchten te beletten, Hand. 12 : 4, 23 : 35, 28 : 16, of om hem onder bedwang te houden, Lk. 8 : 29; τί = iets, om het te beveiligen, = ergens op passen, Lk. 11 : 21, Hand. 22 : 20; b) = bewaren, in den zin van in bescherming nemen en daardoor maken, dat iets of iemand in zekeren toestand behouden en ongedeerd blijft, τινά, Joh. 17 : 12, 2 Petr. 2 : 5; met een Praedikaatsaccusativ., τινά τι, Jud. vs. 24; τινὰ

ἀπό τινος = iemand voor iemand, opdat hij niet in diens macht vall 2 Thess. 3:3; τί, b. v. παραθήκην, 1 Tim. 6:20; ψυχήν, Joh. 12:2 met bijgevoegde bepaling van den tijd hoe lang, b. v. εἴς τινα ἡμέραν = tot op zekeren dag, 2 Tim. 1:12; c) = hoeden, behoeden, en vanda ἑαυτὸν φυλάσσειν = zich hoeden, wachten, in acht nemen, ἀπό τινος = voor iets, 1 Joh. 5:21; in denzelfden zin bijzonder ook in Medio φυλάσσεσθαι, met Accusativ. van den persoon of de zaak, waarvoor m zich te wachten heeft, Hand. 21:25, 2 Tim. 4:15; ook met ἀπό τιν Lk. 12:15; met ἵνα μή = oppassen, toezien dat niet, 2 Petr. 3:1 d) overdracht. = bewaren, handhaven, in acht nemen, bijzonder va de voorschriften eener leer of wet, Lk. 11:28, Joh. 12:47 (volge ℵ A B D K; E F G lezen πιστεύω), Hand. 7:53, 16:4, 21:24, Ro 2:26, Gal. 6:13, 1 Tim. 5:21; in denzelfden zin ook wel in Medio, Mt. 19:20, Mk. 10:20, Lk. 18:21, op al welke plaatsen echter o het Activ. gelezen wordt. Syn. τηρέω.

Φυλή, ῆς, ἡ, verwant met τὸ φῦλον (van φύω), het van nature bij e behoorende, het geslacht, de soort, de vereeniging van enkelen tot ee burgerlijke gemeente of staat, de stam of familie (tribus), als grond of grondvorm der meeste Grieksche staten; in het N. T. a) de benami der stammen, die tezamen het Israelietische volk uitmaakten, Lk. 2:3 Hand. 13:21, Rom. 11:1, Fil. 3:5, Hebr. 7:13, 14, Openb. 5: 7:4—8; αἱ δώδεκα φυλαί = de twaalf stammen, als benaming van h geheele Israelietische volk, of van allen, die door afkomst daartoe b hoorden, Mt. 19:28, Lk. 22:30, Jak. 1:1, Openb. 21:12; b) i ruimeren zin, met toespeling op de Israelietische stamverdeeling, van over de gansche aarde verspreide heidensche volken of volksstamme = het geslacht, doch niet: gelijk γενεά, in den zin van gelijkheid va leeftijd, maar van eenheid door afkomst, taal en samenwoning, daarom vaak verbonden met woorden als λαός, ἔθνος, enz., Mt. 24:3 Openb. 1:7, 5:9, 7:9, 11:9, 13:7, 14:6. LXX voor שֵׁבֶט, ook vo מִשְׁפָּחָה (zie πατριά).

Φύλλον, ου, τό, van φύω, het blad, bijz. in Plurali τὰ φύλλα = d bladeren, het loof, Gen. 3, 7, 8:11, Mt. 21:19, 24:32, Mk. 11:1 13:28, Openb. 22:2, Martyrium Petri 100:2, Acta Pauli et Thec 261:6.

Φυλοκρινέω, -ήσω, a) de geslachten onderscheiden, b) nauwkeu onderscheiden, onderzoeken, Hippol. Haer. 378, 22, 37, Orig. I, 9 Zie ook φιλοκρινεῖν, waarmede het in de Hss. verward wordt.

Φυλοκρίνησις, εως, ἡ, onderscheiding, keus, Clem. A. I, 973, Hipp Haer. 378, 16.

Φῦλον, ου, τό, stam, volk, 3 Makk. 4:14, 5:5.

Φύραμα, ατος, τό, van φυράω = φύρω, ik meng, kneed, (droge

chtige zelfstandigheden ondereen), vandaar = het geknede, het
ıngsel of kneedsel; van het door den pottebakker bereide leem = de
ɔmp of leemklomp, Rom. 9 : 21; van het meel, nadat het aangemengd
gekneed is = het deeg, 1 Kor. 5 : 6, Gal. 5 : 9; fig. Rom. 11 : 16,
Kor. 5 : 7.

Φυράω, -άσω, kneden, Gen. 18 : 6, Ex. 29 : 2, 40, Lev. 2 : 4, 5,
: 21 (24).

Φυρμός, οῦ, ὁ, verwarring, wanorde, Ez. 7 : 22 (23).

Φύρω, Φύρσω, mengen, wentelen, nl. in het bloed, 2 Sam. 20 : 12,
zech. 16 : 6, 22, vermengen, verontreinigen, Job 7 : 5, bestrooien,
Makk. 4 : 6.

Φυσάω, -ήσω, blazen, uitblazen, Wijsh. 11 : 18, Sir. 28 : 12, 43 : 4,
ɜz. 54 : 16.

Φυσητήρ, ῆρος, ὁ, blaasbalg, Jer. 6 : 29.

Φυσικός, ή, όν, van ἡ Φύσις, natuurlijk, d. i. a) = overeenkomstig
ıet de natuur, in overeenstemming met hare wetten, en alzoo het tegenvergestelde van hetgeen παρὰ Φύσιν geschiedt, het on- of tegennatuurjke, Rom. 1 : 26, 27; b) = door de natuur, niet door kunst, gewrocht
ıf geleerd, en dus van hetgeen natuurlijk is in tegenstelling met het;een kunstmatig of aangeleerd (τεχνικόν, διδακτόν) is 2 Petr. 2 : 12, waar
le ἄλογα ζῶα tevens Φυσικά heeten, d. i. die geen anderen leermeester
lan de natuur hebben, hun natuur of instinkt volgen.

Φυσικῶς, Adverb. van het voorg. woord, langs den weg der natuur,
nstinktmatig, van nature, Jud. vs. 10.

Φυσιολογέω, -ήσω, onderzoek doen naar de natuur, den aard der
lingen, Philo I, 99, 31, Jos. Ant. 1, 1, 2, Just. Apol. 1, 60, Athen.
27 : 31.

Φυσιόω, -ώσω, van ἡ Φύσις en dan = tot natuur maken, doch ook
= Φυσιάω = Φυσάω (van ἡ Φῦσα, het geblaas, de blaaspijp of blaasbalg), ik blaas of blaas op, en dus insgel. = opblazen; in het N. T.
alleen overdr. = opgeblazen, d. i. trotsch of ijdel maken, 1 Kor. 8 : 1,
vgl. ook Ign. ad Trall. 4 : 1; in Passivo Φυσιόομαι, Perf. πεΦυσίωμαι,
Aor. 1 ἐΦυσιώθην = zich opblazen, opgeblazen zijn, d. i. zich trotsch
verheffen en eene daaraan beantwoordende snorkende taal voeren, 1 Kor.
4 : 18, 19, 5 : 2, 13 : 4, Ign. ad Magn. 12; ὑπέρ τινος = zich roemend
over iemand uitlaten, κατά τινος = tegen iemand, d. i. met benadeeling
van iemand anders, 1 Kor. 4 : 6 (vgl. hierbij mijn „Novum Test. graece"
a. h. l.); ὑπό τινος = zich door iets laten opblazen, tot trotsche zelfverheffing of grootspraak laten verleiden, Kol. 2 : 18.

Φύσις, εως, ἡ, van Φύω, de natuur, d. i. a) de orde of wet waarnaar
al het geschapene is ingericht, de natuurwet, α) in engeren zin van
hetgeen met die wet overeenkomt, het natuurlijke, τὸ κατὰ Φύσιν, Rom.

11 : 21, 24, of daartegen strijdt, τὸ παρὰ φύσιν, het tegennatuurlijke of onnatuurlijke, Rom. 1 : 26, 11 : 24; β) in ruimeren zin ook in 't algemeen van hetgeen door de menschen, als niet kunstmatig aangeleer:, tot die natuurwet wordt teruggeleid, als natuurlijk door hen beschouw: wordt, ofschoon zij, dit doende, misschien slechts natuurlijk noemen, wat het gevolg is van gewoonte (eene tweede natuur), opvoeding, beschaving, enz.; hiertoe behoort eene plaats als 1 Kor 11 : 14, waar Paulus er zich op beroept, dat de natuur zelve (αὐτὴ ἡ φύσις) leert, dat de mannen kort, de vrouwen lang haar behooren te dragen; b) de hoedanigheden en eigenschappen, de aard, het karakter, waarmede iemand of iets, door de eigenaardige inrichting van zijn wezen, of door de uiterlijke omstandigheden zijner geboorte of afkomst, oorspronkelijk is toegerust, zijne natuur, in welken zin in de eerste plaats in aanmerking komt het onderscheid in het N. T. gemaakt tusschen φύσις θηρίων en ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, Jak. 3 : 7, en tusschen laatstgenoemde en ἡ θεία φύσις, 2 Petr. 1 : 4, vgl. θείας δοκοῦντι μετεσχηκέναι φύσεως, Jos. c. Ap. 1, 26; voorts de spreekwijze φύσει = van nature, d. i. α) = van geboorte of afkomst, Gal. 2 : 15, vgl. Rom. 2 : 27, waar ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία = de voorhuid van nature, d. i. zij, die onbesneden zijn, omdat zij van heidensche geboorte of afkomst zijn; β) = van wezen, b. v. οἱ μὴ φύσει θεοί = goden, die eigenlijk geen goden, maar iets anders (t. w. booze geesten) zijn, μὴ οὖσιν θεοῖς ἀλλὰ δαιμονίοις, Lightfoot Comm. 1896, p. 170, Gal. 4 : 8; γ) = van aard, d. i. door aanleg in zin, in tegenstelling met hetgeen iemand later geworden is, Ef. 2 : 3, waar de schrijver, ziende op den bedorven, zondigen toestand, waarin zijne lezers met hem vóór hunne toebrenging tot Christus verkeerd hadden, zegt: ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς = wij waren van nature kinderen des toorns, d. i. ons geheele zijn en doen was, voordat wij door den Geest van Christus zijn verlicht geworden, van dien aard, dat wij Gods toorn op ons laadden (vgl. Rom. 1 : 18). Φύσει staat in dien zin vaak tegenover νόμῳ, b. v. Isocr. Evagr. 54, τῷ μὲν γὰρ ἦν φύσει πατρίς, τὸν δὲ ... πολίτην ἐπεποίηντο, Plato, Menex. p. 245 D φύσει βάρβαροι ὄντες, νόμῳ δὲ Ἕλληνες; δ) de gehoorzaamheid aan eene natuurlijke of ingeschapen aandrift, niet aan het gebod of voorschrift eener wet, Rom. 2 : 14.

Φυσίωσις, εως, ἡ, van φυσιόω, de opgeblazenheid, trotschheid, snoeverij, 2 Kor. 12 : 20.

Φυτεία, ας, ἡ, eigenl. de planting of aanplanting, 2 Kon. 19 : 29, Micha 1 : 6, Ez. 17 : 7 = מַטָּע, doch vervolgens ook = τὸ φύτευμα = het geplante, d. i. de plant, het plantsoen, Mt. 15 : 13, waar het ... van de leer der Farizeërs verstaan moet worden.

Φύτευμα, ατος, τό, het geplante, plant, Jez. 17 : 10, 60 : 21, 61 : ...

Φυτεύω, -εύσω, in passivo Aor. 1 ἐφυτεύθην, Perf. πεφύτευμαι, van

τόν (van φύω), het gewas, de plant, vandaar = planten, van afzonrlijke boomen of andere gewassen, of van een boomgaard, Gen. 2 : 8, 20, 21 : 33, Mt. 21 : 33, Mk. 12 : 1, Lk. 20 : 9, 1 Kor. 9 : 7; in Passivo, :. 13 : 6, 17 : 6; figuurl. Mt. 15 : 13, waar de wasdom of voortgang n godsdienstige leeringen of voorstellingen van haren oorsprong uit ıd afhankelijk gesteld wordt; absolute, om alleen de handeling van t planten te kennen te geven, Lk. 17 : 28, en voorts in de spreekıordelijke uitdrukkingen 1 Kor. 3 : 6, 7, 8. LXX voor נָטַע, שָׁתַל.

Φυτόν, οῦ, τό, het gegroeide, boom, Gen. 22 : 13, 1 Kon. 19 : 5, b 24 : 18, Sir. 24 : 14, Apoc. Petri 15.

Φύω, -ύσω, Aor. 1. ἔφυσα, Aor. 2. ἔφυν, a) transit. = voortbrengen, ıen ontstaan of opkomen, groeien, bijzonder van gewassen en planten; Passivo, Aor. 2 ἐφύην, Partic. φυείς, -εῖσα, -έν, = voort- of opkomen, ıgroeien, wassen, Lk. 8 : 6, 8; b) intransit. in sommige tijden van het :tiv., bepaaldelijk in het Perf. 2 πέφυκα en den Aor. 2 ἔφυν, doch ook ıl in het Praes., ofschoon dit laatste tot de zeldzame uitzonderingen ıhoort en bij de beste Grieksche prozaschrijvers nooit het geval is, en ıo in het N. T. ἄνω φύειν = op- of in de hoogte schieten, Hebr. 12 : 15.

Φωλεός, οῦ, ὁ, de verblijf- of schuilplaats van in het wild levende eren, = het hol, het leger, Mt. 8 : 20, Lk. 9 : 58.

Φωνέω, -ήσω, a) intransit. in 't algemeen = een toon of klank voortrengen, geluid geven, doch vervolgens meer bijzonder α) van menschen = op luiden toon spreken, iets zeggen, uitroepen, en in dezen zin ıtzij in Partic., hetzij als Verb. fin. met andere Verba dicendi verınden, Lk. 8 : 8, 54, 16 : 24, Hand. 10 : 18; versterkt door de bijıeging van het Nomen conjug. of een zinverwant Substantiv. b. v. φωνῇ εγάλῃ, Lk. 23 : 46, Hand. 16 : 28; κραυγῇ μεγάλῃ, Openb. 14 : 18;) van dieren = het hun eigen geluid voortbrengen, b. v. van den haan = kraaien, Mt. 26 : 34, 74, 75, Mk. 14 : 30, 68, 72, Lk. 22 : 34, 0, 61, Joh. 13 : 38, 18 : 27; b) transit. τινά α) = iemand door het oemen van zijn naam, of door het verheffen van de stem, tot zich ıepen, Mt. 20 : 32, 27 : 47, Mk. 3 : 31 (waar echter andere getuigen ειν en ζητεῖν lezen), 9 : 35, 10 : 49, 15 : 35, Joh. 1 : 49, 2 : 9, 4 : 16, : 18, 24, 11 : 28, 18 : 33, Hand. 9 : 41, 10 : 7; κατ' ὄνομα = bij name, oh 10 : 3; praegn. τινὰ ἔκ τινος = iemand ergens uit roepen, d. i. om aaruit te komen, Joh. 12 : 17; αὐτῷ = bij zich, Lk. 19 : 15; β) = ımand laten roepen om te komen, d. i. noodigen, als gast, Lk. 14 : 12;) = noemen, heeten, iemand met zekeren naam of titel toespreken, net de benaming in Nominativo, Joh. 13 : 13.

Φωνή, ῆς, ἡ. LXX = קוֹל. a) = Het geluid, de toon of klank in t algemeen, en in dien zin α) van geluidgevende voorwerpen, als van nuziek-instrumenten, bazuin, cither, enz., Mt. 24 : 31, 1 Kor. 14 : 7, 8,

Openb. 8 : 13, 14 : 2 (vgl. 18 : 22, waar van de spelers en zangers zelf sprake is, in plaats van de instrumenten, waarmede zij het geluid voortbrengen of hunnen zang begeleiden); ὑδάτων = het ruischen van waterstroomen, Openb. 1 : 15, 14 : 2; τοῦ ἀνέμου = het suizen van den wind, Joh. 3 : 8 (vgl. Hand. 2 : 6); βροντῆς, βροντῶν, = het ratelen van den donder of donderslagen, Openb. 6 : 1, 14 : 2, 19 : 6; τῶν πτερύγων = het geruisch der vleugelen, Openb. 9 : 9; ἁρμάτων = het gedruisch · geratel van wagens, Openb. 9 : 9; μύλου = het klapperen van den molen, Openb. 18 : 22; hiertoe kunnen ook gebracht worden uitdrukkingen als φωνὴ νυμφίου καὶ νύμφης = bruiloftsgezang of gejuich, Openb. 18 : 23 (vgl. Joh. 3 : 29), en φωνὴ ὄχλου πολλοῦ = het eigenaardig stemmengeruisch eener talrijke schare, Openb. 19 : 6 (vgl. 5 : 11); β) van dieren, doch vooral van redelijke wezens, om verschillende meer of min onbestemde geluiden te kennen te geven, die door hen voortgebracht of veroorzaakt worden, en in dien zin b. v. = het geschrei, gejammer of gekerm, Mt. 2 : 18; φωνὴ μεγάλη = een luide kreet, Mk. 15 : 37; = de roepstem, 1 Thess. 4 : 16; in Plurali φωναί = geroep, geschreeuw van eene verwarde menigte, Lk. 23 : 23; voorts met den Genitiv. van Substantiva, die een zeggen of spreken te kennen geven, om het geluid, den klank aan te duiden, door het gehoor daarvan waargenomen, b. v. ἀσπασμοῦ, Lk. 1 : 44; ῥημάτων, Hebr. 12 : 19. Ook kan hiertoe gebracht worden de uitdrukking: φωνῇ of ἐν φωνῇ μεγάλῃ (of μετὰ φωνῆς μεγάλης) = op luiden toon, luidkeels, overluid of met luider stem, bij verba van zeggen, prijzen, verkondigen, vooral van roepen en uitroepen, als αἰνεῖν, ἀναβοᾶν, ἀνακράζειν, βοᾶν, δοξάζειν, εἰπεῖν, κηρύσσειν, κράζειν, κραυγάζειν, λέγειν, φάναι, φωνεῖν, Mt. 27 : 46, 50, Mk. 1 : 26, 5 : 7, Lk. 1 : 42, 4 : 33, 8 : 28, 17 : 15, 19 : 37, 23 : 46, Joh. 11 : 43, Hand. 7 : 57, 60, 8 : 7, 16 : 28, 26 : 24, Openb. 5 : 2, 12, 6 : 10, 7 : 2, 10, 14 : 7, 18 : 2 enz.; — b) = de stem, α) in abstracten zin als de spraak of het spraakvermogen, door middel waarvan de mensch in gearticuleerde klanken zijne gedachten mededeelt, in uitdrukkingen als: ἐν ἀνθρώπου φωνῇ = met eene menschelijke stem, 2 Petr. 2 : 16, vgl. θεοῦ φωνή Hand. 12 : 22; αἴρειν φωνήν = de stem verheffen, hardop zeggen, Lk. 11 : 27, 17 : 13, Hand. 2 : 14, 14 : 11, 22 : 22; met de bijvoeging πρὸς τὸν θεόν, van biddenden, die hunne stemmen paren, Hand. 4 : 24; φωνή = het stemgeluid, de iemand eigen toon van spreken, waaraan zijn persoon of tegenwoordigheid herkend wordt, Joh. 10 : 4, Hand. 12 : 14; = de aan velen eigene spraak, d. i. de taal of tongval, 1 Kor. 14 : 10, 11, Jos. c. Ap. 1, 1; τῇ ἑβραΐδι φωνῇ, 4 Makk. 12 : 7, τῇ πατρίῳ φωνῇ, 2 Makk. 7 : 8, 21, 27; figuurl. ἀλλάσσειν τὴν φωνὴν αὐτοῦ = zijne spraak veranderen, een anderen toon aanslaan, Gal. 4 : 20; metonym. staat φωνή in de plaats van hem, die de stem voortbrengt, den sprekenden persoon, Hand. 11 : 9: ἐκ

'θη . . . φωνή = de stem antwoordde, vgl. vs. 7; Openb. 1 : 12: ἐπέρεψα βλέπειν τὴν φωνήν = ik keerde mij om, om de stem te zien; in concreet-passieven zin, als het door middel der spraak voortbrachte woord, het gesprokene, Joh. 5 : 25, 28, 37, 18 : 37, Hand. ; : 27, 22 : 14, 24 : 21; hiertoe behooren ook in 't algemeen de plaatsen, ıar gewaagd wordt van eene stem, die uit den hemel of van Gods wege, v. door een profeet als Johannes de Dooper, tot de menschen komt, ı waarvan de inhoud al of niet wordt medegedeeld, Mt. 3 : 3, 17, [: 5, Mk. 1 : 3, 11, Lk. 3 : 4, 22, Joh. 1 : 23, 12 : 28, 30, Hand. : 4, 7, 26 : 14, 2 Petr. 1 : 17, 18 enz.

Φωράομαι, -άσομαι, eigenl. een dief (φώρ) nagaan om zijnen diefstal ontdekken, verder ontdekken wat verborgen is, opmerken, Spreuk. ; : 19 A S[2] (waarvoor R S[1] lezen δραθῶσιν) en 3 Makk. 3 : 29.

Φώριος, ον, gestolen, Philo II, 336, Jos. Ant. 15, 3, 9.

Φῶς, φωτός, τό, sgtr. uit τὸ φάος, van φάω = φαίνω lichten, schijnen, ındaar = het licht, a) in physischen zin, α) in 't algemeen, zonder ındere bepaling van soort, Mt. 17 : 2, Hand. 12 : 7; in tegenstelling met ὺξ, σκότος, Joh. 11 : 10, 2 Kor. 6 : 14; φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ = een licht ın of uit den hemel, Hand. 9 : 3, vgl. 22 : 6, 9, 11, 26 : 13; νεφέλη ωτός = een lichtwolk, Mt. 17 : 5 (volgens de lezing van 13, 124, 209; e andere getuigen lezen φωτεινή); β) van het licht of den gloed door erschillende lichtgevende voorwerpen uitgestraald, als het licht der on, Openb. 22 : 5 (volgens ℵ A P); het lamplicht, Lk. 8 : 16, Openb. 8 : 23; metonym. van die voorwerpen zelve, als van de zon, Joh. 1 : 9, waar zij φῶς τοῦ κόσμου heet; van een lamp, fakkel, kaars, of ıts dergelijks, Hand. 16 : 29; ook wel van het vuur, Mk. 14 : 54, Lk. 2 : 56; hiertoe behoort nog Jak. 1 : 17, waar God ὁ πατὴρ τῶν φώτων genoemd wordt, d. i. de Vader (schepper) der hemellichten; b) fig. wordt ῶς gebezigd als het beeld der openbaarheid in spreekwijzen als: εἰπεῖν ι ἐν τῷ φωτί = iets openlijk zeggen, er voor uitkomen, Mt. 10 : 27; κούεταί τι ἐν τῷ φωτί = iets wordt in het openbaar, d. i. door ieder n overal, gehoord, Lk. 12 : 3; ἔρχεσθαι πρὸς τὸ φῶς = tot of voor het icht komen, zich openlijk vertoonen gelijk men is, met zijne gevoelens n plannen voor den dag komen, Joh. 3 : 20, 21, waar het staat tegenover μισεῖν τὸ φῶς = het licht schuwen, de bekendheid of het onderzoek reezen; vgl. nog Ef. 5 : 13: πᾶν τὸ φανερούμενον φῶς ἐστί = al wat openbaar of bekend gemaakt wordt, is licht, dat kan niet meer ontkend of geloochend worden, dat ligt voor ieders beoordeeling bloot; c) in overdracht.-geestelijken zin staat φῶς, in tegenstelling van ἡ σκοτία, als het beeld van waarheid en reinheid en van het daaraan verbonden zalige leven; vandaar α) in absoluten zin van God, wiens wezen 1 Joh. 1 : 5 beschreven wordt met de woorden: ὁ θεὸς φῶς ἐστι = God is licht,

terwijl vs. 7 van Hem gezegd wordt dat Hij in het licht is, even
1 Tim. 6 : 16 dat Hij een ontoegankelijk licht (φῶς ἀπρόσιτον) bewoont,
om te kennen te geven dat niets onwaarachtigs, onreins of onheiligs tot
Hem kan naderen, of als met Zijn wezen verbonden gedacht kan worden
vgl. ook 1 Petr. 2 : 9 en uit het O. T. Jez. 10 : 17; β) van Christus,
als dengene, die gekomen is om door het Hem inwonende licht der
waarheid de wereld (ook de heidenwereld, Lk. 2 : 32) te verlichten en te
zaligen, en die daarom naar zijne werkzaamheid wordt aangeduid of zich
zelven kenmerkt als een licht, of aan wiens komst wordt toegeschreven,
dat een licht des heils voor de wereld is opgegaan, in benamingen
als: φῶς τῶν ἀνθρώπων, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, Joh. 1 : 4
5, 7, 8, 9, 3 : 19, 8 : 12, 9 : 5, 12 : 35, 36, 46, en voorts op plaatsen
als Mt. 4 : 16, Hand. 26 : 18, 23, 2 Kor, 4 : 6, Ef. 5 : 8, Kol. 1 : 12,
1 Petr. 2 : 9, 1 Joh. 2 : 8. Dit overdrachtelijk gebruik van licht is
voorbereid in het O. T, waar licht vaak voorkomt als een beeld van
ongestoord geluk, van zaligheid, zooals de duisternis het beeld is van
smart en ongeluk. Dit hangt hiermeê samen, dat alle ontwikkeling van
het leven van het licht afhankelijk is, vgl. Gen. 1 : 3. Zoo הַחַיִּים ...
Job 33 : 30, Ps. 56 : 14, Job 33 : 28 ἡ ζωή μου φῶς ὄψεται, waar voorafgaat:
gaat: σῶσον ψυχήν μου τοῦ μὴ ἐλθεῖν εἰς διαφθοράν. 3 : 16 ὥσπερ νήπια
οὐκ εἶδον φῶς. Vgl. vs. 20, waar licht en leven parallel met elkander
staan, Ps. 49 : 20, 97 : 11. Zoo vinden wij ook bij de Grieken τὸ ...
ὁρᾶν, βλέπειν, leven; εἰς, πρὸς τὸ φῶς ἔρχεσθαι, in de wereld komen. Vandaar
daar het licht de uitdrukking van geluk, b. v. Job 18 : 5, 38 : 15, Ps.
97 : 11, 112 : 4. Vooral is אוֹר, φῶς, de beeldsprakige uitdrukking voor
de van God komende zaligheid, vgl. Ps. 27 : 1 יְהוָה אוֹרִי וְיִשְׁעִי. Jez.
10 : 17 van God ἔσται τὸ φῶς Ἰσραὴλ εἰς πῦρ. Mich. 7 : 8, Ps. 36 : 10.
Dikwijls is het licht het voorwerp der heilsbelofte, Jez. 9 : 1, 42 : 6,
49 : 6, 60 : 1—3, 19. Vgl. 59 : 9, Mal. 3 : 20, Jer. 13 : 16, Am. 5 : 18,
20, Mich. 7 : 9. Vgl. אוֹר פָּנִים Ps. 4 : 7, 44 : 4, 89 : 16. In dit gebruik
is φῶς allereerst in transitieve beteekenis gebezigd: datgene wat verlicht,
licht, zonder dat de grens tusschen de transitieve en de niet transitieve
tieve beteekenis nauwkeurig te bepalen is; γ) van de engelen als door
het licht bestraald, dat van God uitstroomt, en daardoor Zijne waarheid
heid deelachtig, 2 Kor. 11 : 14, waar de verbinding van ἄγγελος met
den Genitiv. van φῶς wel naar analogie van Hebraïzeerende verbindingen
als υἱοὶ φωτός, τέκνα φωτός en dergelijke zal moeten verklaard worden;
δ) van menschen, voor zoover zij óf zelven geestelijk verlicht zijn, d. i.
de waarheid verstaan, en zin of vatbaarheid voor haar hebben, Mt.
6 : 23, Lk. 11 : 35; óf dienovereenkomstig hunnen wandel inrichten, ...
zich gedragen als kinderen des lichts, Lk. 16 : 8, Joh. 12 : 36, Ef. 5 : 8.
1 Thess. 5 : 5, 1 Joh. 1 : 7, 2 : 10, waartoe ook behoort dat zij anderen

ὅπλα τοῦ φωτός, Rom. 13 : 12, vgl. op ὅπλον; óf op hunne beurt een
ht voor anderen zijn, en zoo van Johannes den Dooper, Joh. 5 : 35;
n Paulus als apostel der heidenen, Hand. 13 : 47; van den Jood om
t licht, dat hij boven den heiden vooruit had, Rom. 2 : 19; van den
:raar en dienaar van Christus, Mt. 5 : 14, 16, 6 : 23.

Φωστήρ, ῆρος, ὁ (φῶς, φώσκω, Vulg. luminar) die licht geeft of verreidt, verlicht, in Plurali οἱ φωστῆρες = de hemellichten, de sterren, ›n. 1 : 14, 16, Dan. LXX 12 : 3, en in dezen zin figuurl. Fil. 2 : 15; het licht, dat in het nieuwe Jeruzalem de plaats der zon vervangt, penb. 21 : 11.

Φωσφόρος, ου, ὁ, ἡ, -όν, τό, van τὸ φῶς en φέρω, licht brengend, :ht gevend; substantive ὁ φωσφόρος, scil. ἀστήρ = de morgenster, Petr. 1 : 19, waar, met het oog op de toekomst des Heeren, die alles rklaren zou, het opgaan der morgenster, als de aankondiging daarvan genover het schemerlicht, waarmede men zich nu nog vergenoegen oest, wordt gesteld.

Φωταγωγέω, -ήσω, voorlichten, overdracht. 4 Makk. 17 : 5 πρὸς ιν εὐσέβειαν, verlichten, Test. Abrah. A 84. Het gezicht geven, nl. an blinden, Martyrium Petri et Pauli 136 : 8, Acta Petri et Pauli 96 : 13.

Φωταγωγός, όν, (φῶς, ἄγω), verlichtend, Barn. 18, 1 ἄγγελοι, Clem. .. I, 172 C, ἡλίου.

Φωτεινιανοί, ῶν, οἱ, Photiniani, de volgelingen van Photinus, een etter, Const. II, 1, Epiph. II, 336 B.

Φωτεινός, ή, όν, van φῶς, licht, verlicht, Sir. 17 : 31, 23 : 19, Mt. : 22, 17 : 5 (waar voor φωτεινή in 13, 124, 209 φωτός gelezen wordt), ›k. 11 : 34, 36.

Φωτεμβολέω, -ήσω, van φῶς en ἐμβάλλω, licht werpen, verlichten, :lem. A. II, 60 B.

Φωτίζω, -ίσω, Att. -ιῶ (Openb. 22 : 5), van φῶς, φωτός, a) intransit. = lichten, schijnen, ἐπί τινα = over iemand, Openb. 22 : 5, (volgens ›A.; P Q laten ἐπί weg, waardoor deze plaats bij de andere behoort); ›) gew., en zoo ook overal elders in het N. T., transit. α) = verichten, beschijnen, in eig. beteekenis τινά en τί, Lk. 11 : 36, Openb. 18 : 1, 21 : 23; overdr. τινά = iemand tot kennis der waarheid brengen, Joh. 1 : 9, met τοὺς ὀφθαλμούς, iemand iets doen zien of leeren kennen, Ps. 13 : 4, 19 : 9, 119 : 130, 2 Ezr. 9 : 8; in Passivo, φωτίζομαι, Aor. 1 ἐφωτίσθην, Perf. πεφώτισμαι, Hebr. 6 : 4, 10 : 32; synekdoch. πεφωτισμένοι ὀφθαλμοί = verlichte oogen, Ef. 1 : 18; = leeren, doen inzien, Ef. 3 : 9; β) = toelichten, in het licht stellen, aan het licht brengen, van hetgeen verborgen was, τί, 1 Kor. 4 : 5, 2 Tim. 1 : 10. LXX = אִיר Hiph., נָגַהּ Hiph., יָרָה Hiph. c) Doopen, Just. Apol. 1, 65, Clem.

A. I, 280, 281, II, 29, 648 C. Ὁ φωτιζόμενος = de doopcandidaat, Just. Apol. 1, 61, Const. Apost. VIII, 7, 2—8.

Φωτισμός, οῦ, ὁ, het verlichten, in het licht stellen. LXX gewoonlijk = אוֹר en Ps. 90 : 8 = מָאוֹר. a) De van iets uitgaande verlichting, het daarvan uitgaande licht, Sext. Emp. Adv. math. 10, 224 (p. 522, 9 ed. Bekker) ἡ μὲν ἡμέρα κατὰ τὸν ἐξ ἡλίου φωτισμὸν συμβαίνει, ἡ δὲ νὺξ κατὰ φωτισμοῦ στέρησιν τοῦ ἐξ ἡλίου ἐπιγίνεται. Plut. De facie lunae 16, 17 (929 E, 931 A). Zoo met den Gen. van het subject. Ps. 78 : 14 ὡδήγησεν αὐτοὺς ἐν φωτισμῷ πυρός. Ps. 90 : 8 ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου, overeenkomstig den passieven vorm van het woord = onze wandel is daartoe bepaald, verlicht te worden door enz., openbaar te worden in het licht van Uw aangezicht. Ps. 44 : 4 ἔσωσεν αὐτούς — ὁ βραχίων σου καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου. — In het N. T. alleen overdracht. = de verlichting, met Gen. subj. of auctoris, τοῦ εὐαγγελίου = de verlichting, die het evangelie werkt, 2 Kor. 4 : 4; met Gen. apposit., τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ κτέ. = de verlichting, die bestaat in de kennis van de heerlijkheid Gods enz., 2 Kor. 4 : 6. **b**) Het licht. passief, als een gevolg van de verlichting, Job 3 : 9 εἰς φωτισμὸν μὴ ἔλθοι, parall. σκοτωθείη τὰ ἄστρα. Overdr. Ps. 27 : 1 Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου. c) De doop, Just. Apol. 1, 61, Clem. A. I, 208, Greg. Naz. II, 360 C, Const. Apost. II, 32, 2, waarvoor in het kerkelijk Grieksch ook wel φώτισμα gebezigd wordt. Dat deze benaming van den doop aan de Grieksche mysteriën ontleend zou zijn, zooals Hatch en Harnack beweerden, is ontkend door G. Anrich, Das antike Mysterienwesen, 1894, S. 120, 125.

Φωτιστικός, ή, όν, verlichtend, Orig. IV, 121, 436 D, Eus. VI, 536, 837 D, Athan. II, 784, Basil. IV, 153 A.

Φωτοειδής, ές, vol licht, gelijk licht, Philo I, 654, 15.

Φωτοφόρος, ον, lichtgevend, van een engel, Test. Abrah. A. 84, 91, 94.

X.

Χαβαθρά, onverbuigb. = כִּבְרַת, eene lengtemaat = ἱππόδρομος, over een paard loopen kan, totdat het moede is, = 3 parasangen, en. 35 : 16 A, 48 : 7.

Χαβράνη (?) = χαλβάνη,. ης, ἡ = galbanum, een geurig kruidwas, Ex. 30 : 34.

Χάζω, gew. Med. Fut. χάσομαι, wijken, terugtrekken, Am. 3 : 5 A[1] or עָלָה, het opspringen van een val.

Χαίνω, Fut. χανοῦμαι, Aor. ἔχανον, Perf. κέχηνα, gapen, het openen in den mond, Gen. 4 : 11, Ez. 2 : 8, van bewondering gapen, Tat. Or. 5 : 5, 36 : 14.

Χαιρεκακέω, -ήσω, zich verheugen in iemands ongeluk, „Schadenfreude" hebben, Philo I, 314, 38.

Χαιρετίζω, -ίσω, verwelkomen, begroeten, Tob. 5 : 9, 7 : 1.

Χαίρω, Fut. Med. χαρήσομαι (Hellenistisch voor het Fut. Act. χαιρήσω ij oudere schrijvers in gebruik), Aor. 2 ἐχάρην, a) = zich verheugen, erblijden, vergenoegd, blijde of verblijd zijn, α) absolute, Lk. 22 : 5, Rom. 12 : 15, 1 Kor. 7 : 30, 1 Thess. 5 : 16 enz.; naast zinverwante erba als: ἀγαλλιάω, Mt. 5 : 12, 1 Petr. 4 : 13, Openb. 19 : 7; εὐφραίνομαι, Lk. 15 : 32, σκιρτάω, Lk. 6 : 23; συγχαίρω τινί, Fil. 2 : 17, 18; tegenovergesteld κλαίω, θρηνέω, λυποῦμαι, Joh. 16 : 20, 2 Kor. 6 : 10; versterkt door λίαν, Lk. 23 : 8, 3 Joh. vs. 3; door de verbinding met het Nomen conjug., hetzij in Accusat. als Mt. 2 : 10, hetzij in Dat. als: Joh. 3 : 29, Joh. 3 : 9; het Particip. in Nominat. bij een Verbum finit. = vroolijk, verheugd, vergenoegd, met blijdschap, Lk. 15 : 5, 19 : 6, 37, Hand. 8 : 39, vgl. Kol. 2 : 5, waar de constructie eenigszins anders is; daarentegen zelfs als verbum finit. bij een Particip., waardoor de stof der blijdschap wordt uitgedrukt = daarover zich verblijden, dat enz., b. v. Joh. 20 : 20: ἐχάρησαν ... ἰδόντες τὸν Κύριον = zij verblijdden zich, dat zij den Heer zagen, of den Heer te zien, vgl. Mk. 14 : 11, Hand. 13 : 48, Fil. 2 : 28; β) geconstrueerd met Praeposities, als: ἐπί τινι = ergens over, Mt. 18 : 13, Lk. 1 : 14, Hand. 15 : 31, 1 Kor. 13 : 6, 16 : 17, 2 Kor. 7 : 13; = over iemand, Rom. 16 : 19, Openb. 11 : 10; ἐν τινι =

ergens in, Fil. 1:18, Kol. 1:24; ἐν τούτῳ ... ὅτι = daarover dat, Lk. 10:20; ἐν Κυρίῳ = in den Heer, d. i. door de geestelijke gemeenschap met Hem, Fil. 3:1, 4:4, of: als Zijn belijder, Zijn dienaar, Fil. 4:10; ἀπό τινος = wegens of over iemand, 2 Kor. 2:3; διά τινα = om iemands wil, Joh. 11:15; μετά τινος = in iemands vreugde deelen, Rom. 12:15; met Conjuncties, als: ὅτι = zich verblijden dat, Lk. 10:20, Joh. 11:15, 14:28, Hand. 5:41, 2 Kor. 7:9, 16, Fil. 4:10, 2 Joh. vs. 4; ὅταν, 2 Kor. 13:9; de stof der blijdschap kan ook door den Gen. abs. van een Particip. worden uitgedrukt, 3 Joh. vs. 3; of door den Accusat. van het Neutr., b. v. τὸ αὐτό = ook daarover, om dezelfde reden, Fil. 2:18; — b) bij groeten en zegenwenschen werd de Imperativ. χαῖρε, χαίρετε, zeer vaak gebruikt om te kennen te geven, dat men iemand het goede toewenschte = veel genoegen! veel heil! of heil u! wat dan in de taal van het dagelijksch verkeer zooveel beteekent als: wees gegroet! en in dezen zin in het N. T. Mt. 26:49, 27:29, 28:9, Mk. 15:18, Lk. 1:28, Joh. 19:3; vandaar de uitdrukking: χαίρειν λέγω τινί = iemand met den gebruikelijken groet toespreken, hem groeten, verwelkomen, of bij het afscheid vaarwel zeggen, 2 Joh. vs. 10, 11; λέγω wordt echter in den regel weggelaten, en zoo bijz. in den aanhef van brieven, waar de toegesproken persoon in Dativo vooropgaat wordt geplaatst, en χαίρειν dan kan worden overgezet door: heil! of: mijnen groet! Hand. 15:23, 23:26, Jak. 1:1. LXX voor שָׂמַח, גִּיל, ...

Χαλαβώτης, ου, ὁ, = ἀσκαλαβώτης, ου, ὁ, לְטָאָה, hagedis, Lev. 11:30 R.

Χάλαζα, ης, ἡ, ten onrechte afgeleid van χαλάω, loslaten, de hagel = בָּרָד, Ex. 9:18, 19, 22, 23, Openb. 8:7, 11:19, 16:21.

Χαλαζοβολέω, -ήσω, hagelen, Clem. A. II, 248 B.

Χαλαστόν, οῦ, τό, ketting = שַׁרְשְׁרָה, 2 Kron. 3:5, 16.

Χαλάω, -άσω, Aor. 1 ἐχάλασα, Perf. pass. κεχάλασμαι, Aor. 1 ἐχαλάσθην, van den stam χαλασ (vgl. γελάω, θλάω, σπάω, κλάω), a) eig. = loslaten, vieren, laten schieten; τὸ σκεῦος, Hand. 27:17; b) = af- of nederlaten, τί en τινά, Mk. 2:4, Hand. 27:30; τὸ δίκτυον = het net (van het schip af in zee) nederlaten, d.i. uitwerpen, schieten, Lk. 5:4, 5; τινὰ ἐν σπυρίδι, ἐν σαργάνῃ = iemand in een korf of mand, Hand. 9:25, 2 Kor. 11:33. Spannen, van τὰ ἱστία, Jez. 33:23, uitsteken van de tong, Jez. 57:4, 4 Makk. 10:19.

Χαλβάνη, ης, ἡ, = חֶלְבְּנָה, galbanum, een welriekend kruidgewas. Ex. 30:34, Sir. 24:15.

Χαλδαΐζω, -ίσω, Chaldeër, sterrenwichelaar zijn, Philo I, 465, 5.. II, 11, 17.

Χαλδαῖος, ου, ὁ, Nomen gentile voor כַּשְׂדִּים of אֶרֶץ כַּשְׂדִּים, waarvoor de correspondeerende vorm in de Assyrische inscripties is mât Kaldi.

nd der Chaldeërs. Χαλδ. = de Chaldeër, de inwoner van het land-
hap Chaldea in Midden-Azië, over welks ligging, afwisselende grenzen
verdere geschiedenis vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn en
Hastings, A Dictionary of the Bible, 1898, s. v. met de daar ver-
elde litteratuur. In het N. T. wordt van het land der Chaldeërs ge-
aagd: Hand. 7:4 (vgl. Gen. 11:28, 31).

Χαλεπαίνω, -ανῶ, lastig, onwillig, hard zijn, 4 Makk. 9:10, 16:22 A.

Χαλεπός, ή, όν, van χαλέπτω, drukken, verdrukken (evenals ἀστραπή
an ἀστράπτω), zwaar, moeielijk, bezwaarvol, καιροί = tijden van druk,
Tim. 3:1, Wijsh. 3:19; van personen = lastig, onhandelbaar, boos,
waadaardig, Mt. 8:28.

Χαλιναγωγέω, -ήσω, van χαλινός en ἡ ἀγωγή, de leiding (van ἄγω),
iet den toom of teugel leiden, besturen; overdr. = in toom of in
edwang houden, beteugelen, τὴν γλῶσσαν, Jak. 1:26; ὅλον τὸ σῶμα,
ak. 3:2, τὸ σῶμα, Athen. 66:34, τὰς τῶν ἡδονῶν ὀρέξεις, Lcian. tyrann. 4.

Χαλινός, οῦ, ὁ, de toom of teugel, waarmede men paarden bestuurt
n in bedwang houdt, Openb 14:20; synekdoch. bijzonder het daartoe
ehoorende gebit, Jak. 3:3.

Χάλιξ, ικος, ὁ, ἡ, kleine steen, kiezelsteen, Job 8:17, 21:33,
ir. 22:18 A, steen, Apoc. Petri 15:30.

Χάλκεος, έα, εον, sgtr. χαλκοῦς, ῆ, οῦν, van ὁ χαλκός, koperen,
ronzen, metalen, d. i. uit koper, brons, of in 't algemeen uit eenig
etaal vervaardigd, Openb. 9:20.

Χαλκεύς, έως, ὁ, van ὁ χαλκός, de werkman in koper of brons, de
operslager, doch ook in ruimeren zin = de werkman in allerlei metaal-
oorten, de smid of ijzersmid, en zelfs de goudsmid, 2 Tim. 4:14.
αλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδήρου, Gen. 4:22, χαλκεῖς σιδήρου, 2 Kron. 24:12.

Χαλκηδών, όνος, ὁ, de chalcedon, benaming van een halfdoorschijnend
delgesteente, hemelsblauw, doch met andere kleuren geschakeerd,
)penb. 21:19, waar echter ook καρχηδών gelezen wordt.

Χαλκίον, ου, τό, = τὸ χαλκεῖον, eig. het Neutr. van χάλκειος (van ὁ
χαλκός), koperen, en vandaar in 't algemeen alles wat van koper ge-
naakt is, kopergoed, bijz. koperen huisraad, vaatwerk, ketels, pan-
ıen, enz., Mk. 7:4.

Χαλκολίβανον, ου, τό, een woord van onzekere afleiding en beteekenis;
volgens sommigen van ὁ χαλκός en λίβανον, d. i. het gebergte van dien
naam en dus zooveel als Libanon-metaal; volgens anderen, wat evenwel
minder aannemelijk is, van ὁ χαλκός en het Hebr. לבן, wit, glanzend,
of gloeiend zijn, en dus = blinkend of wit gloeiend koper; volgens nog
anderen van ὁ χαλκός en λείβω, gieten, λείβομαι, vlieten, en dan = eene
samengieting of samensmelting, d. i. eene soort van compositie of ver-
guldsel; Pseudo-Suidas schrijft van χαλκολίβανον: εἶδος ἠλέκτρου τιμιώτερον

χρυσοῦ, ἔστι δὲ τὸ ἤλεκτρον ἀλλότυπον χρύσιον μεμιγμένον ὑέλῳ καὶ λιθ.., zoodat wij aan eene soort van barnsteen te denken hebben, Openb. 1 : 15, 2 : 18.

Χαλκός, οῦ, ὁ, het metaal, bijzonder het koper, het brons, Openb. 18 : 12; metonym. van al wat uit koper gemaakt is, 1 Kor. 13 : 1, waar het naast κύμβαλον staat en wij dus het naast aan een koperen muziekinstrument, en wel, om zijne verbinding met ἠχῶν, aan een bazuin of ander instrument van schellen klank te denken hebben; evenals het Lat. aes = kopergeld, Mt. 10 : 9, Mk. 6 : 8, 12 : 41, op welke laatste plaats men ook wel aan eene bepaalde koperen munt van geringe waarde gedacht wil hebben. LXX voor נְחֹשֶׁת.

Χαλκούργημα, ατος, τό, een voorwerp, gemaakt van koper, Jos. Ant. 8, 3, 5.

Χαλκουργός, όν, adj.; als subst. koperslager, Philo II, 495, 10.

Χαλκοῦς, ῆ, οῦν, in Plurali -οῖ, -αῖ, -ᾶ, zie op χάλκεος.

Χαμαί, volgens sommigen van een verouderd χαμά of χθαμά de aarde, en dus verwant met χθών, grond of bodem (vgl. het Lat. humus, humi), plaatsbepalend Adverb. dat eigenlijk in beteekenis met het Lat. humi overeenkomt, doch ook wel bij verba, die eene beweging of richting naar beneden aanduiden (met het oog op de daarop volgende rust = χαμᾶζε = op de aarde, op den grond, met πτύω, Joh. 9 : 6; = op den grond neder, ter aarde, met πίπτω, Joh. 18 : 6. LXX = אַרְצָה

Χαμαικοιτέω, -ήσω, op den grond liggen, Patriarch. 1128 C, D.

Χαμαιπετής, ές, (van χαμαί en πίπτω) op de aarde gevallen, in het stof liggend, nederig, Eus. H. e. VII, 27, 7 χαμαιπετῆ φρονεῖν, syn. ταπεινὰ φρονεῖν, lage gevoelens koesteren.

Χαμαιῤῥιφής, ές, (χαμαί, ῥίπτω), op den grond geworpen, Cyrill. A. I, 176 D.

Χαμαίστρωτος, ον, op den grond uitgespreid, Philo II, 274, 488, 19 522, 35 τὸ χαμ. karpet.

Χαμαιτυπεῖον, ου, τό, bordeel, Philo I, 488, 4, Clem. A. I, 1133 A.

Χαμαιτύπη, ης, ἡ, hoer, Philo II, 265, 37.

Χαμερπής, ές, (χαμαί en ἕρπω), langs den grond kruipend, gemeen, laag, Greg. Naz. II, 189 A.

Χαμερπῶς, Adv. gemeen, laag, Just. Tryph. 112.

Χαμευνέω, -ήσω, slapen op den grond, Philo I, 640, 7.

Χαμευνία, ας, ἡ, het slapen op den grond, Philo I, 195, 18; 323, 35.

Χαναάν, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Kanaän (Hebr. כְּנַעַן), volgens Gen. 10 : 6, 15 enz. een zoon van Cham en kleinzoon van Noach, de stamvader der verschillende volken, die de landstreek tusschen de Jordaan en de Middellandsche zee bewoonden, voordat een gedeelte daarvan door

rael veroverd werd. Naar hem heet deze landstreek het land Kanaän ἡ Χαναάν), d. i. Laagland, bij welke benaming wij óf in uitgebreiden ı aan het geheele kustland, het lage land, van de Arabische woestijn t en met den Libanon, óf meer in het bijzonder aan het door de raelieten bewoonde gedeelte, óf ook, in onderscheiding hiervan, aan t Noordelijk van Palestina gelegen Fenicië, dat in de macht der ınaänieten gebleven was, te denken hebben. In het N. T. wordt van t land Kanaän zonder bepaalde aanduiding van grenzen gewaagd, ınd. 7 : 11, 13 : 19. Vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v.

Χαναία of wel Χααναίx, ας, ἡ, geschreven = כַּהֲנַיָּא (Hebr. כֹּהֲנִים), genl. priesters en verder = de kleeding van den priester, Jos. Ant. 7, 1.

Χαναναῖος, αία, αῖον, Hebr. כְּנַעֲנִי, de Kanaäniet, Kanaänietisch of ınaneesch, d. i. afkomstig uit het land Kanaän, d. i. Fenicië of Syroıicië, vgl. op Συροφοίνισσα, Mt. 15 : 22.

Χάος, ους, τό, (van ΧΑΩ, χαίνω) = גַּיְא, vallei, dal, Micha 1 : 6, ıch. 14 : 4, de Chaos, Clem. Hom. 6, 3, 1.

Χαρά, ᾶς, ἡ, van χαίρω, a) = de vreugde, blijdschap, zaligheid, in 't algemeen als de aangename gewaarwording, die iemand onderıdt als hem iets goeds of welgevalligs bejegent, en alzoo tegenoversteld aan ἡ λυπή, Joh. 16 : 20, 21, Hand. 8 : 8, 13 : 52, 3 Joh. vs. 4 z.; aan κατήφεια, Jak. 4 : 9; μετὰ χαρᾶς, ἐν χαρᾷ = met blijdschap, et een vroolijk gemoed, met lust en opgewektheid, Mt. 28 : 8, Lk.) : 17, Rom. 15 : 32, Hebr. 13 : 17; μετὰ χαρᾶς, ook wel min of meer lverbialiter = blij te moede, volgaarne, Mt. 13 : 20 en de parall. aatsen, Hebr. 10 : 34; ἀπὸ τῆς χαρᾶς = van vreugde (t. w. iets doen), t. 13 : 44, Lk. 24 : 41, Hand. 12 : 14; χαρὰν ποιεῖν τινι = iemand ijdschap verschaffen, aandoen, Hand. 15 : 3; χαρᾶς ἐστί τι = iets is n bron of oorzaak van vreugd, Hebr. 12 : 11; over de verbinding van χρά als Nomen conjug. met χαίρω zie op dit woord; β) bijzonder in ıdsdienstigen zin van de blijdschap, die uit het geloof in God ontıringt, Rom. 15 : 13, 2 Kor. 1 : 24, Gal. 5 : 22, Fil. 1 : 4, 1 Joh. 1 : 4, Joh. vs. 12 enz.; deze blijdschap wordt door Jezus ἡ χαρὰ ἡ ἐμή ge-ɔemd, omdat zij den grondtoon Zijner gemoedsstemming uitmaakte, ɔh. 15 : 11; zij heet, naar de bron waaruit zij ontspringt: χαρὰ τῆς ίστεως, Fil. 1 : 25; χαρὰ πνεύματος ἁγίου, of ἐν πνεύματι ἁγίῳ, hetzij ıdat de H. Geest als bewerker (auctor primarius) dier blijdschap geacht werd, of omdat men haar wilde kenmerken als door dien Geest eheiligd, Rom. 14 : 17, 1 Thess. 1 : 6; b) metonymisch wordt χαρά gezigd α) van datgene zelf wat stof tot vreugde geeft = een blijde ıak, een blijde gebeurtenis, Lk. 2 : 10, Jak. 1 : 2; β) volgens sommigen = het vreugdefeest, Mt. 25 : 21, 23. Zoo b. v. G. Dalman, Die Worte

Jesu, S. 96, die op de beteekenis van שִׂמְחָה, vreugde = vreugdefeest wijst (2 Kron. 30:23, Neh. 12:27). Het is evenwel misschien beter ook daar vreugde te vertalen en „Ga in" te verklaren uit het afgebeelde. Het Koninkrijk der hemelen; γ) van personen, die gezegd worden iemands vreugde, d. i. hem tot vreugde te zijn, Fil. 4:1, 1 Thess 2:19, 20. LXX = שִׂמְחָה, שָׂשׂוֹן.

Χάραγμα, ατος, τό, van χαράσσω, ik snijd, kerf, groef, graveer, vandaar a) = het snij- of beeldwerk, in hout, metaal of steen, in welken zin het echter bij de Classici niet schijnt voor te komen, Hand. 17:29. In den zin van munt Oxyrhynchus Papyri CXLIV, 6, 8; b = het ken- of merkteeken, de stempel, b. v. πυρός, het op paarden gebrande merk, Anacr. 26 (55):2; Openb. 13:16, 17, 14:9, 11, 15:2, 16:2, 19:20, 20:4. Volgens Deissmann, Neue Bibelst., S. 68—75, moet men bij de verklaring van χάραγμα Openb. 13:16 enz. denken aan den keizerlijken stempel, gedrukt op akten van overdracht en andere bescheiden, waarvan de echtheid en betrouwbaarheid bij voorbaat worden gestaafd. — c) = Schriftteeken, schrift, Martyrium Petri et Pauli 152:10, Acta Petri et Pauli 205:9.

Χαραδριός, οῦ, ὁ, eene soort adelaar = אֲנָפָה, Lev. 11:19, Deut. 14:18.

Χαρακοβολία, ας, ἡ, het opwerpen van een wal, Ez. 17:17.

Χαρακόω, -ώσω, van palen voorzien, = סִקֵּל, van steenen zuiveren, Jez. 5:2, = צוּר, belegeren, insluiten, Jer. 39 (32):2, een wal om iets werpen, omtuinen, Herm. Sim. V, 2, 2, van eenen wijngaard.

Χαρακτήρ *, ῆρος, ὁ, van χαράσσω, ingraven, ingriffen, insnijden, enz. 1) act. wat iets ingrift, indrukt, nl. het werktuig, de stempel. Zelden in deze beteekenis. Stob. Floril. 103, 27 ὀνόματα ἔθηκε τοῖς πράγμασι, χαρακτὴρ αὐτῶν γενόμενος. Evenzoo χαράκτης. * Meermalen 2) in passieve beteekenis teeken, trek, kenteeken. Vgl. Plut. Mor. 856 D ἣν δὲ καὶ πλείονας καταριθμεῖσθαι τῶν χαρακτήρων· ἀρκοῦσι δὲ οὗτοι κατανόησιν τῆς ἀνθρώπου τῆς προαιρέσεως καὶ τοῦ τρόπου παρασχεῖν. De placit. phil. 5, 11 (πόθεν γίνονται τῶν γονέων ὁμοιώσεις καὶ τῶν προγόνων;) Οἱ Στωϊκοί, ἀπὸ τοῦ σώματος ὅλου καὶ τῆς ψυχῆς φέρεσθαι τὰ σπέρματα, καὶ τὰς ὁμοιότητας ἀναπλάττεσθαι ἐκ τῶν αὐτῶν γενῶν τοὺς τύπους καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ὥσπερανεὶ ζωγράφον ἀπὸ ὁμοίων χρωμάτων εἰκόνα τοῦ βλεπομένου. Zoo wordt het zeer dikwijls = trek, merkteeken, eigenaardigheid, eigenaardige vorm gebruikt, b. v. τῆς γλώσσης, τῆς διαλέκτου (Hrdt. Diod. Dion.), van den stijl van eenen schrijver of van zijne eigenaardige manier van voorstelling, b. v. φιλόσοφος, ἱστορικός, van de eigenaardigheid van geheele volken, b. v. Ἑλληνικός (Dion. Hal.; 2 Makk. 4:10; vgl. het werk van Theophrastus ἠθικοὶ χαρακτῆρες). Men zou deze beteekenis kunnen afleiden van de eigenaardigheden van den stempel. Vgl. Sext. Emp. Log. 1, 251

διὰ τῶν δακτύλων σφραγῖδες ἀεὶ πάντας ἐπ' ἀκριβὲς τοὺς χαρακτῆρας αποματτονται τῷ κηρῷ. Er zijn evenwel nog andere plaatsen, welke ιidelijk bewijzen, dat χαρακτήρ — eene uitzondering van de in 't algeeen zeldzame vormen op ήρ, in passieve beteekenis te nemen is = 'druk. Zoo Aristot. Rep. 1, 6 χαρακτῆρα ἐπιβάλλειν. — ὁ γὰρ χαρακτὴρ έθη τοῦ πόσου σημεῖον. Id. Oecon. 2, 20 χαρακτῆρα ἐπικόπτειν. Lucn. ermotim. 44: τί δὲ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων ἀλλά τινα ημεῖα καὶ χαρακτῆρας· οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν ἀντὶ τῶν γραμμάτων, ινοκεφάλους τινὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους. Vgl. Plut. Mor. 214 F: ·υπώθησαν οἱ τῶν γραμμάτων χαρακτῆρες. Vooral vergelijke men nu Plat. haedr. 263 B οὐκοῦν τὸν μέλλοντα τέχνην ῥητορικὴν μετιέναι πρῶτον μὲν ῖ ταῦτα ὁδῷ διῃρῆσθαι καὶ εἰληφέναι τινὰ χαρακτῆρα ἑκατέρου τοῦ εἴδους. ir. civ. 289 B ἡ τοῦ νομίσματος ἰδέα καὶ σφραγίδων καὶ παντὸς χαρακτῆρος, aar het klaarblijkelijk = χάραγμα. Phil. De plant. Noae I, 332, 32 πεν αὐτὴν (sc. τὴν ψυχὴν) τοῦ θείου καὶ ἀοράτου εἰκόνα, δόκιμον εἶναι νομίσας ϊσιωθεῖσαν καὶ τυπωθεῖσαν σφραγῖδι θεοῦ, ἧ ὁ χαρακτήρ ἐστιν ἀΐδιος λόγος. 'gl. 336, 15 ὁ μὲν γὰρ κατὰ τὴν εἰκόνα θεοῦ χαραχθεὶς πνεύματι, οὐδὲν αφέρει κτλ. Clem. Rom. 1 Cor. 33 αὐτὸς ὁ δημιουργὸς καὶ δεσπότης ἁπάντων — τὸν — ἄνθρωπον ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ καὶ ἀμώμοις χερσὶν ἔπλασεν, τῆς ἑαυτοῦ κόνος χαρακτῆρα. Zoo duidt χαρακτήρ aan het evenbeeld als uitdrukking van het oorspronkelijk beeld en „überbietet durch den Nebenbegriff llseitiger Gleichheit seine Synonyma μίμημα, εἰκών, ἀπεικόνισμα" (Delitzsch ij Hebr. 1 : 3). Vgl. 4 Makk. 5 : 3 φιλότεκνα γονέων πάθη ψυχῆς τε καὶ ιορφῆς ὁμοιότητα εἰς μικρὸν παιδὸς χαρακτῆρα θαυμάσιον ἐναποσφραγίζοντα. Vij vinden het in het N. T. alleen Hebr. 1 : 3 ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, waar het streven, om bijzonder teekenchtige uitdrukkingen te kiezen, evenals de beteekenis van ἀπαύγασμα = uitstraling (niet eenvoudig glans, weerkaatsing) noodzaken, niet tot e beteekenis teeken terug te gaan, maar de ook aan deze beteekenis en grondslag liggende beteekenis afdruk, beeld te erkennen. De laats van Clem. Rom. is beslissend. Χαρακτήρ wordt in de plaats van άραγμα gekozen, omdat het laatste slechts in beperkten omvang geruikt wordt en zelden aanduidt wat iemand eigenaardig kenmerkt (het arakteristieke van eenen persoon of van geheele volken), waarvoor het les te minder geschikt was, daar de gedachte aan de passieve verhouding van het subject steeds te meer op den voorgrond trad. Χάραγμα vinden wij in het N. T. Hand. 17 : 29, Openb. 13 : 16, 17, 14 : 9, 11, 15 : 2, 16 : 2, 19 : 20, 20 : 4 = kenmerk, teeken, symbool. — In de LXX χαρακτήρ alleen Lev. 13 : 28 van het likteeken van een brandmerk: ὁ χαρακτὴρ τοῦ κατακαύματος = צָרֶבֶת הַמִּכְוָה.

Χαρακτηρίζω, -ίσω, a) van een stempel, zegel voorzien, b) kenmerken, aanduiden, Philo I, 151, Just. Tryph. 89, Clem. A. I, 289 D, 328 B,

Hippol. Haer. 146, 78; 172, 2. Heracl. 5:42, 40:46. Den aard van iets onderzoeken, Eus. H. e. VII, 25, 21.

Χαρακτηρισμός, οῦ, ὁ, karakteriseering, beschrijving, Clem. A. I 368 A.

Χαράκωσις, εως, ἡ, = מָצוֹר, wal, Deut. 20:20, omheining, omtuining, Herm. Sim. V, 2, 3.

Χάραξ, ακος, ὁ en ἡ, van χαράσσω, zie op χάραγμα, eigenl. de afgesneden of spits toegeneden paal, gelijk in den krijg gebezigd wordt tot het maken van palissadeeringen, doch vervolgens ook bij wijze van Collectiv. = de palissade, het paalwerk, en in nog ruimeren zin van het geheele vijandelijke werk, dat daardoor verdedigd wordt = de wal, de verschansing, het verschanste legerkamp, Deut. 20:19, 1 Kon. 12:24 E 21 (20):12, Jez. 29:3, Lk. 19:43. Omheining, Herm. Sim. V, 4, 1.

Χαράσσω, -ξω, a) spits maken, b) insnijden, c) schrijven, Eus. H. e. 3, 4, 25, εὐαγγέλιον, 3, 10, 12 βιβλία, waar men ook wel onderteekenen vertaalt, d) samenstellen, Eus. H. e. 2, 17, 13, ᾄσματα καὶ ὕμνους ῥυθμοῖς σεμνοτέροις.

Χαρίζομαι *, χαρίσομαι (Att. χαριοῦμαι), κεχάρισμαι. = Geven, Esth. 8:7, Hoogl. 1:4, S in de LXX, H. 12:3 bij Sir., dikwijls in de boeken van de Makkabeën. 1) Als deponens a) iemand gunst bewijzen, welgevallig zijn; Hesych. παρασχεῖν. λέγονται γὰρ αἱ γυναῖκες χαρίζεσθαι, αἱ πρὸς συνουσίαν ἑαυτὰς ἐκδιδοῦσαι. Ook ὀργῇ, ταῖς ἐπιθυμίαις, ἡδοναῖς enz. Zoo — met den Dat. Gal. 3:18 τῷ δὲ Ἀβραὰμ δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεός — in de Nieuw-Testamentische beteekenis van χάρις = genadig zijn. Ef. 4:32 en Kol. 3:13 behooren niet hiertoe. — Verder met den Acc. der zaak: iets gaarne, gewillig geven, schenken, verleenen, b. v. δῶρα, δέησιν enz. Sir. 12:3 en den Dat. van den persoon, 2 Makk. 3:31. 33, 4:32, 7:22, 3 Makk. 7:6, 4 Makk. 5:7, 11:2. Zoo Lk. 7:21 τυφλοῖς πολλοῖς ἐχαρίσατο βλέπειν. Rom. 8:32 τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται. Fil. 2:9 ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα. Ook tot een door hem, die ontvangt, beoogd doel, aan diens wil overgeven, b. v. Plut. C. Gracch. 4: φησὶ τῇ μητρὶ δεηθείσῃ χαρίζεσθαι τὸν Ὀκταούϊον, hem aan haren wil opofferen. Zoo Hand. 25:11 οὐδείς με δύναται αὐτοῖς χαρίσασθαι. 25:16. Het beoogde doel moet uit het verband blijken, vgl. Hand. 3:14 ᾐτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν. Hieraan sluit zich misschien het naast aan b) de in het N. T. te vinden beteekenis vergeven, kwijtschelden, Kol. 2:13, χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα (overeenkomstig de tegenstelling van χάρις met ἁμαρτία). 2 Kor. 2:10 ᾧ δέ τι χαρίζεσθε. 2 Kor. 12:13 χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν. Alleen met den Acc.: iets vergeven. 2 Kor. 2:10 en alleen met den Dat.: iemand vergeven, genadig zijn. Ef. 4:32, Kol. 3:13 χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν. Zonder object 2 Kor. 2:7. Deze be-

ekenis is vreemd aan het gewone Grieksch, want de daarvoor aan-
ıhaalde plaats Dion. Hal. Ant. 5, 280 φρονίμων μὲν ἀνθρώπων ἔργον ἐστὶ
:ῖς φιλίαις χαρίζεσθαι τὰς ἔχθρας is geen volkomene parallel. Χαρ. duidt
er aan wat wij in dit geval door offeren zouden uitdrukken. Ook in
ı Oud-Testamentische apocriefen vinden wij het woord in deze beteekenis
et. Het best laat zich nog vergelijken Jos. Ant. 2, 6, 8 τῷ σῷ χαρι-
μενος ἤθει — toegevend, doch ook dit past niet geheel. Lk. 7 : 42, 43
ıteekent het eenvoudig = schenken. Het is een in den Nieuw-Testa-
entischen gedachtenkring gevormd gebruik van het woord, waarin de
vloed van het Christendom op het gebruik van χάρις het sterkst uit-
ıdrukt is. — 2) Als pass. vooral in den Aor. ἐχαρίσθην en het Fut.
ɛρισθήσομαι, begiftigd worden. Hrdt. 8, 5 τοῖσι Εὐβοεῦσι ἐκεχάριστο, men
ıs den Euboeërs ter wille geweest. Plat. Phaedr. 250 C ταῦτα μνήμῃ
χαρίσθω, aan de herinnering gewijd. Zoo Hand. 3 : 24, 1 Kor. 2 : 12
: ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, Fil. 1 : 29, Filem. 22.

Χαριέντισμα, ατος, τό, kortswijl, vroolijkheid, Philo II, 570, 33.

Χάριν, eigenl. de Accusativ. absolutus van het volgende woord, als
dverb. bij wijze van Praepositie met den Genit. = het Lat. alicujus
·atia, in gratiam alicujus = ten behoeve of ten gunste van iemand of
ts, χάριν Ἕκτορος, Hom. Il. 15, 744, 1 Makk. 9 : 10, Judith 8 : 19,
ɔch vervolgens ook eenvoudig = om, van wege, om-wil, b. v. τῶν
ɛραβάσεων χάριν = om der overtredingen wil, Gal. 3 : 19, vgl. 1 Tim.
: 14; κέρδους, ὠφελείας χάριν = om des gewins, des voordeels wil,
it. 1 : 11, Jud. vs. 16; τούτου χάριν = daarom, om die reden, Ef. 3 : 1,
ı, Tit. 1 : 5; οὗ χάριν = waarom, weshalve, Lk. 6 : 47; χάριν staat
ɔorgaans achter, doch ook wel vóór den Genit., b. v. χάριν τίνος = om
at reden, 1 Joh. 3 : 12; zoo ook 1 Makk. 3 : 29, 6 : 13, 24, 59.

Χάρις *, τος, ἡ, Accus. gewoonlijk χάριν, doch ook (en niet alleen in
ɜt latere Grieksch) χάριτα, zooals eenige Hss. Jud. 4, Hand. 24 : 27,
5 : 9 lezen. Een woord, welks beteekenis door het bijzondere gebruik,
ɑt het in het N. T., vooral in het Paulinisch spraakgebruik gevonden
ɛeft, eigenaaardig bepaald en begrensd is. Men kan niet zeggen, dat
ı de daarmeê verbonden voorstellingen eene bijzondere afwijking van
et gewone Grieksch te vinden is, daar de eigenaardigheden van het
aardoor uitgedrukte begrip slechts sterker op den voorgrond gesteld
ʋrden. Maar juist daardoor is het in het Nieuw-Testamentisch Grieksch
en geheel ander woord geworden, zoodat men bijna zeggen kan, dat
et op het Christendom gewacht heeft, om de beteekenis daarvan vol-
ɔdig uit te drukken. Het duidt in het N. T. datgene aan wat wij
enade noemen, waarvoor het gewone Grieksch geen uitdrukking had.
Ien kan zeggen, dat dit begrip, waarvoor χάρις toch volkomen geschikt
ɾas, in zijne eigenaardige bepaaldheid verschillend van het meer nega-

tieve vergeven — eerst met het Christendom opgetreden en daardoor ingevoerd is (vgl. χαρίζεσθαι) en verder, dat het Holl. genade en het Duitsche Gnade eene zeer passende vertaling daarvoor zijn. Oud-Hoogd. ginâda, eigenl. nijging, nederbuiging (vgl. Hd. Herablassung), b. v. diu sunne gêt ze gnaden; daarna neiging, b. v. gnade haben zuo —; en eindelijk nederbuiging tot dank, dank, b. v. gnâde siner dienste, die er mir enboten hat (Nibel. 1383 Ln.). Ook was er wel vroeger aan eigen. . beteekenis zich richtend tot. Vandaar de beteekenis hulp, die het Oud-Saks. nâtha heeft. Vgl. F. Kluge, Etymologisches Wörterb. s. v.

Χάρις — aansluitend aan den stam van χαίρειν zooals πίστις aan πείθειν — het welgevallig karakter van eenen persoon of eene zaak. 1) Objectief en meestal zinlijk van lichamelijke schoonheid, arbeid, taal enz., b. v. verbonden met κάλλος, κόσμος enz. (vgl. Sir. 40 : 22) tegenover σεμνότης, waardigheid, Plut. Mor. 67 E. παρθένων χάριτες, bekoorlijkheden, Eur. Tro. 1108 χ. Ἀττική, Σωκρατική, Lucn. Zeux. 2. D. Chrys. 257, aanvalligheid. Zoo in het N. T. Lk. 4 : 22 λόγοι τῆς χάριτος. Kol. 4 : 6 ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἠρτυμένος. Ef. 4 : 29 ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσιν tegenover λόγος σαπρός, wanneer niet χάριν διδ. = eene weldaad, eenen liefdedienst bewijzen, zich aansluitend aan het voorafgaande ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομήν. Vgl. 1 Kor. 16 : 3, 2 Kor. 1 : 15. Toch komt het hier niet zoozeer op de weldaad als op de aannemelijkheid aan, vgl. Fil. 4 : 6 en dit wordt in het gewone Grieksch meer door χάριν φέρειν τινί uitgedrukt, terwijl χάριν διδόναι = weldaad bewijzen. — Vgl. Spreuk. 10 : 32 χείλη ἀνδρῶν δικαίων ἀποστάζει χάριτας. — Kol. 3 : 16 ἐν τῇ χάριτι ᾄδοντες — τῷ θεῷ kan wegens het als echt te beschouwen artikel niet hiertoe gerekend worden. Dikwijls bij de LXX in deze beteekenis = חֵן Ps. 45 : 3 ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου. Spreuk. 1 : 9 στέφανος χαρίτων. 3 : 22, 4 : 9, 5 : 19. גְּדוּלָּה Esth. 6 : 3 naast δόξα. רָצוֹן Spreuk. 10 : 32. Eveneens in de apocriefen 2 Makk. 15 : 39, Sir. 24 : 16. 7 : 19, 26 : 13 enz. — Vgl. het weifelen van eenige getuigen tusschen χάρις en καύχημα 1 Kor. 9 : 16 zooals 1 Petr. 2 : 19, 20 χάρις naast κλέος.

Verder 2) subjectief de geneigdheid (vgl. den adverbialen Accus. χάριν = wegens, eigenl. uit geneigdheid, enz. Lk. 7 : 47, Ef. 3 : 1 enz.): iemands vriendelijke gezindheid, welwillendheid, zoowel van den gever als van hem, die ontvangt; in het eerste geval = gunst, trouw; in het andere = dank, vereering, huldiging. a) Gunst, geneigdheid. D. zoowel van de zich openbarende gezindheid in 't algemeen, Plut. Arist. 4, 1 οὐ μόνον πρὸς εὔνοιαν καὶ χάριν ἀλλὰ καὶ πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς ἔχθραν ἰσχυρότατος ἦν ὑπὲρ τῶν δικαίων ἀντιστῆναι, als van een gunstbewijs, eenen liefdedienst. Het laatste komt in het gewone Grieksch het meest voor naast δῶρον enz. (Xen., Plat., Plut.), χάριν λαμβάνειν, ἀπαιτεῖν, διδόναι. Vgl. ὀργῇ, γαστρὶ χάριν δοῦναι = toegeven, begunstigen. Zoo in het N. T.

ınd. 25 : 3 αἰτούμενοι χάριν. 24 : 27, 25 : 9 χάριν (χάριτας) καταθέσθαι
ί. 2 Kor. 1 : 15. Van de gave der liefde van de Korinthiërs 1 Kor. 16 : 3,
Kor. 8 : 4 τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους.
s. 6, 7, 19, 9 : 8. Verder evenwel meermalen in het N. T. van de
zindheid = geneigdheid, genade. Zoo in het gewone Grieksch ver-
nden met εὔνοια, Plat. Legg. 11, 931 A, Plut. Mor. 72 F. Φιλία Plut.
c. 4, πρᾳότης, Plut. Mor. 1108 B. Tegenover ἔχθρα, ὀργή, μῖσος, Dem.,
ıt., enz Thuc. 3, 95 τῶν Μεσσηνίων χάριτι πεισθείς, uit welgevallen
;en de Messeniërs. Zoo in het N. T. van goddelijke en menschelijke
neigdheid in 't algemeen Lk. 1 : 30, 2 : 40, 52, Hand. 2 : 47, 4 : 33,
46. Vooral duidt het aan de openbaar gewordene gezindheid Gods
;ens de zondige menschheid of jegens eenen mensch, die uit vrije be-
ging voortvloeit, aanspraken uitsluit en de zonden vergeeft. Vandaar
;enover ἔργα, νόμος, ἁμαρτία. Het is de genade tegenover de zondige
nschheid, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, Rom 5 : 15, 1 Kor. 15 : 10, 2 Kor. 6 : 1,
1, Gal. 2 : 21, Ef. 3 : 2, Kol. 1 : 6, 2 Thess. 1 : 12, Tit. 2 : 1 ἡ χάρις
ι θεοῦ ἡ σωτήριος. Hebr. 2 : 19, 12 : 15, 1 Petr. 4 : 10, Jud. 4, 1 Petr.
10 ὁ θεὸς πάσης χάριτος, die aan Christus verbonden en met Hem
:schenen is, 2 Tim. 2 : 1 ἡ χάρις ἡ ἐν Χω. 1 Petr. 1 : 13 νήφοντες τελείως
ρίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ιυ Χυ. Vgl. 1 Petr.
10 οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες. Vandaar ἡ χάρις τοῦ
ίου ἡμῶν, Χυ Rom. 16 : 20, 24, 1 Kor. 16 : 23, 2 Kor. 8 : 9, 13 : 13,
ıl. 1 : 6, 6 : 18, Fil. 4 : 23, 1 Thess. 5 : 28, 2 Thess. 3 : 18, 1 Tim.
14, Filem. 25, 2 Petr. 3 : 18 αὐξάνετε ἐν χάριτι καὶ γνώσει τοῦ κυρίου
ῶν Ιυ Χυ. Vgl. 1 Petr. 1 : 10 οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες,
ndaar ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν, Χυ Rom. 16 : 20, 24, 1 Kor. 16 : 23,
Kor. 8 : 9, 13 : 13, Gal. 1 : 6, 6 : 18, Fil. 4 : 23, 1 Thess. 5 : 28,
Thess. 3 : 18, 1 Tim. 1 : 14, Filem. 25, 2 Petr. 3 : 18 αὐξάνετε ἐν
ριτι καὶ γνώσει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ιυ Χυ. Openb. 22 : 21. Vgl. de volledige
rmule in het begin van de brieven: χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς
ῶν καὶ κυρίου Ιυ Χυ 1 Kor. 1 : 3, Rom. 1 : 17 enz. χάρις, ἔλεος, εἰρήνη
λ. 1 Tim. 1 : 2, 2 Tim. 1 : 2 (Tit. 1 : 4), 2 Joh. 3. Verder meestal
leen staand ἡ χάρις zooals Rom. 5 : 17 οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ
ς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες. Vs. 20 οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία,
ερεπερίσσευσεν ἡ χάρις.

Ter aanduiding van deze betrekking en verhouding van God tegen-
'er de zondige menschheid, zooals zij in en met Christus gegeven is,
ıs χάρις zeer bijzonder geschikt, inzoover het de vrijwillige geneigdheid
ınduidt, gunst, waarbij van eenige verplichting geen sprake kan zijn.
gl. Ef. 2 : 7, waar de χάρις als χρηστότης voorkomt: ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς
ῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸ ὑπερβάλλον πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι
϶' ὑμᾶς ἐν Χω Ιυ. Hoewel deze vrijwilligheid in het gewone spraak-

gebruik niet bijzonder op den voorgrond gesteld wordt, openbaart zich toch in de meeste constructies, b. v. Thuc. t. a. pl. τῶν Μεσσ... χάριτι πεισθείς; verder χάρις van de gewilligheid eener vrouw. In de Nieuw-Testamentische taal wordt dat uitdrukkelijk gezegd, wanneer κατὰ χάριν en κατὰ ὀφείλημα Rom. 4 : 4 vgl. vs. 16 tegenover elkander gesteld worden, vgl. χάρισμα tegenover ὀψώνια Rom. 6 : 23; wanneer de ἐκλ... eene ἐκλογὴ χάριτος genoemd wordt, Rom. 11 : 5; vgl. vs. 6 εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων, ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις· εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἔστι χάρις, ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἔστιν ἔργον. Ef. 2 : 8, Rom. 3 : 24 δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Met de tegenstelliing van de χάρις tegenover ὀφείλημα, ἔργα komt ook de tegenstelling met νόμος overeen, Rom. 4 : 16, 6 : 14, 15, Gal. 5 : 3, 4, Joh. 1 : 17. Als tweede eigenschap van het begrip sluit zich hier aan de tegenstelling met de zonde, die de openbaring van de χάρις evenmin in den weg staat als dat zij van de ἔργα afhankelijk zou zijn. Met de ongeldigheid van de werken ten opzichte van de genade komt de vergeving van de zonden, de ἀπολύτρωσις en als positieve gave de δικαίωσις en wat zich daarmeê verbindt, de ζωή enz. overeen. Vgl. Rom. 5 : 20, 21, 6 : 1, Ef. 1 : 7 ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ. Rom. 3 : 24, 5 : 1 δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως. — Vs. 2 δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν εἰς τὴν χάριν ταύτην ἐν ᾗ ἑστήκαμεν. Tit. 3 : 7 δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι. Niet te ontkennen is, dat eerst aldus het Grieksche woord ten volle zijne eigenaardige beteekenis verkrijgt.

In deze tegenstelling nu met ὀφείλημα, ἔργα, νόμος, ἁμαρτία vinden wij ἡ χάρις, de genade, als het specifieke Nieuw-Testamentische beginsel des heils behalve op de aangehaalde plaatsen nog Hand. 13 : 43, 14 : 3. 26, 15 : 40, 18 : 27, 15 : 11 διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ιυ πιστεύομεν σωθῆναι vgl. vs. 10, 2 Kor. 4 : 15, 12 : 9, Gal. 5 : 4 κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χυ — τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. Ef. 2 : 8 τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως. Ef. 4 : 7, Fil. 1 : 7 συγκοινωνούς μου τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας. Hebr. 4 : 16 ὁ θρόνος τῆς χάριτος. 10 : 29 τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος. 12 : 15 ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ. 1 Petr. 5 : 12 ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ θεοῦ εἰς ἣν ἑστήκατε. Jud. 4 τὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριτα μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν κτλ. Zonder artikel, waar aan het begrip of enkele speciale gevallen waarbij genade bewezen wordt, gedacht is, = begenadiging, Rom. 1 : 5 δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολήν. Χάρις en ἀποστολή staan tegenover elkander als gave en taak. Χάρις noemt de apostel de gave met het oog op zijn gemis aan eenige aanspraak en zijne machteloosheid, waaraan Gods genade tegemoetkomt. In dezelfde beteekenis Rom. 5 : 15, 1 Kor. 15 : 10 χάριτι δὲ θεοῦ εἰμὶ ὅ εἰμι, καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ οὐ κενὴ ἐγενήθη. — οὐκ ἐγὼ ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. 2 Kor. 1 : 12. Ef. 2 : 5, 2 Thess. 2 : 16, Hebr. 2 : 9, 4 : 16, 13 : 9, Jak. 4 : 6, 1 Petr

: 19, 3 : 7 συγκληρονόμοι χάριτος ζωῆς. 4 : 10 οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος ϑῦ. 5 : 5, 2 Petr. 3 : 18.

Men kan niet zeggen, dat het Nieuw-Testamentische χάρις in den n van genadebewijs staat, overeenkomstig de beteekenis in het ;wone Grieksch liefdedienst, gunstbewijs. Daartegen getuigt de ıderscheiding van χάρις en δῶρον, vgl. Rom. 5 : 15 ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ δωρεὰ ἐν χάριτι. Vs. 17 οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς εχιοσύνης λαμβάνοντες. Ef. 2 : 8, waar θεοῦ τὸ δῶρον niet = χάρις, maar : τῇ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι. 4 : 7 ἑνὶ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ :τρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χυ. Zoo mag dan ook het Bijbelsche χάριν διδόναι et verward worden met dezelfde uitdrukking van het gewone Grieksch, aarin het = eenen liefdedienst bewijzen, terwijl het in het Bijbelsch rieksch is = genade laten wedervaren, vgl. Ef. 4 : 7, 1 Petr. 5 : 5, ιk. 4 : 6. Rom. 12 : 6 ἔχοντες χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν. Kor. 1 : 4 ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χῳ Ιυ. 6 : 1, 8 : 1. 'gl. Hand. 11 : 21). Men vergelijke ook het door Paulus of althans in hristelijke kringen, zooals het schijnt, gevormde woord χάρισμα = ;enadegave. Zoo zijn dan ook de plaatsen te verstaan, waar Paulus et het oog op zijn ambt van de hem bewezene genade spreekt, zooals uidelijk blijkt Ef. 3 : 7 οὗ ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος ῦ θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι. 3 : 2 ἠκούσατε οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ τῆς θείσης μοι εἰς ὑμᾶς. Vs. 8, Rom. 1 : 5, 12 : 3, 15 : 15, 1 Kor. 3 : 10, al. 2 : 9. Ook is niet juist, van de χάρις als eigenlijk een „favor Dei nmanens" de χάρις als uiting van deze gezindheid per metonymiam te nderscheiden; — χάρις is de zich openbarende gezindheid, zooals zij ι de verhouding Gods tegenover de zonde openbaar wordt.

Wat nu de Oud-Testamentische onderstelling van het Nieuw-Testaıentische woord aangaat, mag men het Nieuw-Testamentische χάρις niet ıet de χάρις der LXX verwarren. Bij de LXX vinden wij wel χάρις ıeestal als vertaling van חֵן, dat bijna denzelfden omvang heeft als ἀρις in het gewone Grieksch (= חֶסֶד Esth. 2 : 9, רַחֲמִים Gen. 43 : 14, גְּדֻלָּה Esth. 6 : 3, tweemaal = רָצוֹן Spreuk. 10 : 32, 12 : 2). חֵן duidt an: liefelijkheid, aantrekkelijkheid, Ps. 45 : 2, Spreuk. 1 : 9, 5 : 19; erder welwillendheid, genade. Het wordt door ἔλεος Gen. 19 : 19, Num. 1 : 15, door ἀρέσκεια Spreuk. 31 : 30, ἐπίχαρις Nah. 3 : 4 en op de verige plaatsen met weinig uitzonderingen door χάρις in beide beteeenissen vertaald. In de beteekenis gunst, genade vinden wij het hoofdakelijk alleen in de beide constructies מָצָא חֵן en נָתַן חֵן van Goddelijke n menschelijke genade of gunst, Gen. 6 : 8, 18 : 3, 30 : 27, Ez. 33 : 16, Num. 11 : 11, Ez. 3 : 21, 11 : 3, 12 : 36 enz. Vgl. Lk. 1 : 30, Hebr. 1 : 16, Hand. 7 : 46. Maar חֵן duidt niet zooals het Nieuw-Testamenische χάρις iets aan wat tot de goddelijke oeconomie des heils behoort.

Het is geen specifiek-soteriologisch begrip zooals χάρις, zooals dan ook χαρίζεσθαι weinig in de LXX gevonden wordt. Met het Nieuw-Testamen- tische χάρις zou veeleer het Oud-Testamentische חֶסֶד overeenstemmen, door de LXX gewoonlijk door ἔλεος vertaald. Ἔλεος evenwel, hoe- ook in het Nieuw-Testamentisch spraakgebruik opgenomen, gaat t..t eene wezenlijke zijde van het Bijbelsch, bepaald van het Nieuw-Testa- mentisch begrip voorbij, in zoover het wel geschikt is, om Gods ver- houding tegenover de behoeften van de menschelijke ellende uit te drukken, maar niet tegenover de zonde. Juist deze zijde — de ver- houding der genade tegenover de zonde — mag niet over het hoofd gezien worden. Daarin eerst openbaart zich ten volle de vrijheid der genade, het vrijwillig karakter, dat in ἔλεος niet uitgedrukt ligt. Ἔλεος evenwel lag voor de LXX ter vertaling van חֶסֶד des te meer voor de hand daar het ook in het gewone Grieksch eene godsdienstige beteekenis had, wat bij χάρις — uitgezonderd de Charites — niet het geval was.

Dan blijft nog over b) χάρις in de beteekenis dank, waarin het in het gewone Grieksch zeer vaak voorkomt, in het N. T. Lk. 17:. Rom. 6 : 17, 7 : 25, 1 Kor. 10 : 30, 15 : 57, 2 Kor. 2 : 14, 9 : 15, 1 Tim. 1 : 12, 2 Tim. 1 : 3, (Filem. 7 rec.). Hebr. 12 : 28. De samenhang dezer beteekenis met de beteekenis geneigdheid blijkt in uitdrukkingen als πέμπειν χάριν, hulde, dank betalen. Zie de woordenboeken.

Χάρισμα, ατος, τό, van χαρίζομαι, een woord van het N. T. en latere kerkelijke schrijvers, = het gunstbewijs of geschenk, de gave, a) in 't algemeen, 2 Kor. 1 : 11, waar τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα = het ons verleende gunstbewijs; b) meer bepaald α) = het genadeblijk, de ge- nadegift Gods in Christus, d. i. het heil den menschen in Christus ge- schonken of beloofd, Rom. 5 : 15, 16, 6 : 23, 11 : 29; β) χάρισμα πνευμα- τικόν = eene geestelijke gave, van de leering en vertroosting aan het evangelie ontleend, Rom. 1 : 11, vgl. 1 Kor. 1 : 7; γ) = de gave, het. de natuurlijke aanleg of bekwaamheid, die iemand van God ontvangen heeft, 1 Kor. 7 : 7 (ἴδιον χάρισμα), of de krachten en vermogens, die onder de werking van Gods Geest in hem zijn opgewekt, en die onder- scheiden zijn naar gelang van ieders behoefte en staat, 1 Tim. 4 : 14. 2 Tim. 1 : 6, 1 Petr. 4 : 10; in Plurali, Rom. 12 : 6, 1 Kor. 12 : 4, 28, 30, 31.

Χαριστήριον, ου, τό, genadeloon, 2 Makk. 12 : 45 R.

Χαριστικός, ή, όν, mild, vrijgevig, Philo I, 108, 36.

Χαριστικῶς, Adv. bij wijze van gunst, Epiph. II, 664 C.

Χαριτόω *, -ώσω, behalve in het Bijbelsch Grieksch alleen in het latere Grieksch, niet in de LXX. Eenmaal Symm. Ps. 18 : 26 μετὰ τοῦ κεχαριτωμένου χαριτωθήσῃ. Tweemaal bij Jezus Sirach 9 : 8 ἀπόστρεψον ὀφθαλμὸν ἀπὸ γυναικὸς κεχαριτωμένης, waar ook εὐμόρφου gelezen wordt

: 17 οὐκ ἰδοὺ λόγος ὑπὲρ δόμα ἀγαθόν; καὶ ἀμφότερα παρὰ ἀνδρὶ κεχαριμένῳ. Daarenboven tweemaal in het N. T. Ef. 1 : 6 εἰς ἔπαινον τῆς ;ης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ, waar ıeophylactus, Theodoretus, Oec. verklaren: οὓς ἐπεράστους, ἀξιεράστους, ερiέντας ἐποίησεν, Chrysost. οὐ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ερἀστους ἐποίησεν. De andere plaats is Lk. 1 : 28 χαῖρε κεχαριτωμένη, κύριος μετά σου, vgl. vs. 30: εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ (vgl. Plut. or. 778 C, χαρᾶς γὰρ οὐδὲν οὕτω γόνιμόν ἐστιν ὡς χάρις). Theophylactus d. pl. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κεχαριτῶσθαι, τὸ εὑρεῖν χάριν παρὰ τῷ θεῷ, τούττιν ἀρέσαι θεῷ, derhalve ongeveer hetzelfde wat anders door δεκτός tgedrukt wordt. Dit is evenwel onjuist; εὑρεῖν χάριν is de grond van ːt κεχαριτ en χαριτοῦν beteekent, zooals Hofmann juist bij Ef. 1 : 6 zegt: Iemanden χάρις haben machen". Met χάρις in objectieve beteekenis = liefelijkheid hangt het samen Sir. 9 : 8 = liefelijk. Daarentegen et χάρις in subjectieve beteekenis Sir. 19 : 17 = genadig, goedertieren. eide beteekenissen in de vertaling van Symmachus Ps. 18 : 26. Χαριτόω dus beweldadigen, begenadigen, zegenen.

Χαρμοσύνη, ης, ἡ, blijdschap, 1 Sam. 18 : 6, θυσία χαρμοσύνης = תּוֹדָה, lofoffer, Lev. 22 : 29.

Χαροποιός, όν, vreugdevol, van oogen, die dof zijn van wijngenot, en. 49 : 12.

Χαῤῥάν of Χάῤῥαν, ἡ, onverbuigb. geogr. eigennaam eener stad in Iesopotamië (Hebr. חָרָן), bij de ongewijde schrijvers vermeld onder den aam van Carrae, Κάῤῥαι, en waarover vgl. het Bijb. Woordenb. Riehm—'an Rhijn en J. Hastings, A Dictionary of the Bible, II, 1899, s. v. Iand. 7 : 2, 4.

Χαρτηρία, ας, ἡ, = χάρτης, papier, 3 Makk. 4 : 20.

Χάρτης, ου, ὁ, van χαράσσω vgl. op χάραγμα, = het Lat. charta, igenl. een blad papier (uit de papierstruik vervaardigd, zie het Bijb. Voordenb. Riehm—Van Rhijn), doch vervolgens ook in 't algemeen = apier, Jez. 8 : 1, Jer. 43 (36) : 2, 2 Joh. vs. 12.

Χαρτίον, ου, τό, = מְגִלָּה, rol, Jer. 43 (36) : 2, 4, 6, 14.

Χάσκω, cf. χαίνω, gapen, openen, 1 Ezr. 4 : 19, 31.

Χάσμα, ατος, τό, gaping, opening, kuil, 2 Sam. 18 : 17, Acta Thomae 25 : 15, 39 : 18, 20, kloof, Lk. 16 : 26.

Χαῦνος, η, ον, ijl, van de lucht, Wijsh. 2 : 3.

Χαυνόω, -ώσω, opblazen, overdr. opgeblazen, trotsch maken, Iren. I ed. Stieren, 1853), p. 202 τὴν γνώμην.

Χαυών, χαυβών, ῶνος, ὁ, = כַּוָּן, offerkoek, Jer. 7 : 18, 51 (44) : 19.

Χαφουρῆ = כְּפוֹרֵי, bekers, 2 Ezr. 8 : 27.

Χεῖλος, ους, τό, Genit. plur. χειλῶν, doch ook, schoon tegen het gew. gebruik, zonder contractie χειλέων, Hebr. 13 : 15, de lip, Apoc.

Petri 28, a) eig. als een voornaam spraakwerktuig, welks bewegingen uiterlijk zichtbaar zijn, in verschillende, meer of min synekdochische naar het Hebr. gevormde uitdrukkingen, Ps. 50 (51) : 17, Mt. 15 : 8, Mk. 7 : 6, Rom. 3 : 13 (in een citaat uit Ps. 140 : 4 volgens de LXX), 1 Petr. 3 : 10; b) metonymisch = de taal, de woorden, die de lippen voortbrengen, καὶ ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἕν, Gen. 11 : 1, ἐν χείλεσιν ἑτέροις (vgl. anderen ἑτέρων), 1 Kor. 14 : 21 (vgl. Jez. 28 : 11); καρπὸς χειλέων, Hebr. 13 : 15, vgl. op καρπός; c) overdr., van wege den overeenkomstigen vorm = de rand of zoom van voorwerpen, die eene opening of diepte hebben, en vandaar τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης = de oever der zee, het zeestrand, Gen. 22 : 17, 41 : 3, Hebr. 11 : 12, oever van een meer, λίμνη, Jos. B. J. 3, 10, 7. LXX voor שָׂפָה.

Χειμαδίζω, -ίσω = χειμαδεύω (χειμάς), den winter doorbrengen, Jos. Ant. 18, 3, 1.

Χειμάζω, -άσω, van τὸ χεῖμα, de tijd, waarin de stortregens in het Oosten vallen, de regentijd, d. i. de winter, en vandaar ook de stormen die alsdan tevens plegen te woeden, in Activo = met stormen of in 't algemeen met slecht weder bezoeken; in Passivo χειμάζομαι = door storm of slecht weder overvallen, gekweld worden, Hand. 27 : 18. οἱ χειμαζόμενοι = ἐνεργούμενοι zijn zij, die door booze geesten gekweld worden. Const. Apost. ed. Ueltzen, 1853, VIII, 12, 20; 35; 37. Κεχειματισμένοι van personen, die door het onweder, d. i. door de vervolging getroffen waren, Eus. H. e. 9, 1, 9.

Χείμαῤῥος (= χειμάῤῥοος, ους, Genit. -ου), ου, ὁ, van τὸ χεῖμα en ῥέω, als Adjectiv. met een Nomen verbonden, b. v. ποταμός, ὕδωρ enz. = de door stortregens opgezwollen stroom; doch ook substantive in dezelfde beteekenis, of in ruimeren zin = de bergstroom, de (van het gebergte afdalende) beek of vliet = נַחַל, Gen. 32 : 23 (24), Lev. 11 : 9, 10, 23 : 40, en in het N. T. Joh. 18 : 1.

Χειμερινός, ή, όν, tot den wintertijd behoorend, 1 Ezr. 9 : 11, 2 Ezr. 10 : 13, Spreuk. 27 : 15.

Χειμών, -ῶνος, ὁ, nevenvorm van τὸ χεῖμα, vgl. χειμάζω, a) = de storm, het slechte weder, Mt. 16 : 3, Hand. 27 : 20; b) = het slechte jaargetij, de wintertijd, Joh. 10 : 22, 2 Tim. 4 : 21; χειμῶνος = des winters, in of gedurende den winter, Mt. 24 : 20, Mk. 13 : 18.

Χείρ, χειρός, ἡ, de hand, a) in gewonen zin α) in 't algemeen als menschelijk lichaamsdeel, Mt. 3 : 12, 8 : 3, 15, 9 : 25, 12 : 10, 13, 14 : 15 : 2, 20, 18 : 8 enz.; in deze beteekenis ook toegekend aan hoogere wezens, die in menschelijke gedaante gedacht werden, Mt. 4 : 6, Hand. 7 : 35, Openb. 1 : 16, 17, 8 : 4, 10 : 8 enz.; aan God, Lk. 1 : 66 en op verschillende andere plaatsen, vgl. hieronder; β) als werktuig bij het verrichten van zeer onderscheiden handelingen; zoo in het N. T. voor

eelvuldig, waar sprake is van het mededeelen van zekere gaven door
et opleggen der handen, Mt. 9 : 18, Mk. 5 : 23, Lk. 13 : 13, Hand. 8 : 17,
8, 1 Tim. 5 : 22, 2 Tim. 1 : 6 enz. (vgl. op ἐπιτίθημι); als voornaamste
erktuig bij het schrijven, in de spreekwijze, herhaaldelijk in de Paulini-
che brieven voorkomende, τῇ ἐμῇ χειρί = met mijne hand, d. i. eigen-
andig, 1 Kor. 16 : 21, Gal. 6 : 11, Kol. 4 : 18, 2 Thess. 3 : 17, Filem. vs. 19;
) oneigenl. en naar Hebr. spraakgebr. staat de hand, als het lichaams-
eel waarvan de mensch zich het meest bij zijne handelingen en ver-
chtingen bedient, en waarin zijne kracht het meest te voorschijn treedt,
oor den geheelen persoon, voor zoover deze iets doet, wil of vermag,
f voor de macht zelve waarover hij te beschikken heeft, vandaar
) spreekwijzen, waarin de handen worden voorgesteld als iets te doen,
at door den persoon zelven, hetzij al of niet, geheel of ten deele,
oor middel zijner handen geschiedt, Hand. 17 : 25, 20 : 34, 1 Joh. 1 : 1;
ιὰ χειρός of διὰ χειρῶν τινος = door iemand, hetzij om eenvoudig te
ennen te geven, dat iets door hem gedaan wordt, Mk. 6 : 2, Hand.
: 23, 5 : 12, of dat iets door zijne bemiddeling, met zijne hulp ge-
chiedt, Hand. 7 : 25, 19 : 11; in laatstgenoemden zin ook ἐν χειρί τινος,
Iand. 7 : 35 (indien daar voor ἐν niet σύν gelezen moet worden), Gal.
: 19, vgl. ־ם בְּיַד; hiertoe behooren ook uitdrukkingen als ἐπιβάλλειν
ἡν χεῖρα ἐπί τι = de hand aan iets slaan (om er zich mee bezig te
ouden), Lk. 9 : 62, of ἐπί τινα = de hand aan iemand slaan (om hem
e grijpen), Hand. 21 : 27, of zulke, waarin de hand figuurl. als het
verktuig of de uitvoerster van den wil, de begeerten, voor dezen in de
laats wordt gesteld, Mt. 5 : 30, 18 : 8, Jak. 4 : 8, vgl. 1 Tim. 2 : 8;
β) spreekwijzen, waarin χείρ of χεῖρες metonymisch staat voor macht,
ls: διδόναι, παραδιδόναι, παρατίθεσθαί τι of τινά εἰς χεῖρας τινος of ἐν τῇ
χειρί τινος = iets of iemand in iemands macht, tot zijne beschikking
stellen, Mt. 17 : 22, Lk. 23 : 46, 24 : 7, Joh. 3 : 35, Hand. 21 : 11,
28 : 17; ἐμπίπτειν εἰς χεῖρας τινος = in iemands handen vallen, zijne
straffende of wrekende macht ondervinden, Hebr. 10 : 31; ἐκ χειρός of
ἐκ χειρῶν τινος = uit iemands macht, b. v. ῥυσθῆναι, Lk. 1 : 74; ἐξελέσθαι,
Hand. 12 : 11, vgl. Lk. 1 : 71, Joh. 10 : 28, 39, Hand. 24 : 7, 2 Kor.
11 : 33; γ) spreekwijzen, waarin deze zelfde voorstelling anthropomor-
phistisch op God wordt overgedragen, en dus Zijne hand genoemd
wordt in plaats van de alvermogende kracht, waardoor Hij alles ge-
schapen heeft en waaraan alles onderdanig moet zijn, Hand. 7 : 50,
Hebr. 1 : 10, 2 : 7, 1 Petr. 5 : 6; of van de macht, waarmede Hij de
Zijnen ter zijde staat om hen te redden of te helpen, Lk. 1 : 66,
Hand. 4 : 28, 30, 11 : 21; of van die macht, voor zoover Hij ze ge-
bruikt om Zijne verachters te straffen, in de uitdrukking: ἡ χεὶρ τοῦ
Κυρίου ἐστὶν ἐπί τινα = de hand des Heeren is op iemand, d. i. Hij

bezoekt of tuchtigt hem, 1 Sam. 12 : 15, Hand. 13 : 11. LXX = ⁊. In papyrussen beteekent χείρ ook handschrift, oorkonde, Deissmann, Neue Bibelst. 1897, S. 79.

Χειραγωγέω, -ήσω, = bij de hand leiden, geleiden, Richt. 16 : 26 A. Tob. 11 : 16, Hand. 9 : 8, 22 : 11, Ev. Petr. 40.

Χειραγωγός, οῦ, ὁ, ἡ, -όν, τό, van χείρ en ἄγω, bij de hand leidend; substantive = de geleider, de gids, Hand. 13 : 11.

Χειρεπιθεσία, ας, ἡ = χειρῶν ἐπίθεσις, oplegging der handen, Eus. H. e. 6, 43, 9.

Χειρίδιον, ου, τό, = χειρίς, mouw, Martyrium Petri et Pauli 142, 5. Acta Petri et Pauli 199, 9. Het woord komt in het kerkelijke Grieksch ook voor in den zin van: handdoek. Zie Sophocles s. v.

Χειρίστως, Adv. het ergst, 2 Makk. 7 : 39.

Χειρόγραφον, ου, τό, eigenl. Neutrum van χειρόγραφος (van χείρ en γράφω) handschriftelijk, met de hand geschreven, vandaar = het handschrift, bijzonder de handschriftelijke schuldbekentenis, de schuldbrief. Tob. 5 : 3, 9 : 2, 5, Kol. 2 : 14, waar die benaming fig. de Mozaïsche wet aanduidt, als getuigende van even veel overtredingen, als zij bepalingen bevat, die voor hare dienaars verbindend zijn. In de beteekenis schuldbekentenis komt χειρόγρ. behalve bij Plutarchus en Artemidorus ook vaak voor in papyrussen. Zie Deissmann, Neue Bibelst. S. 67.

Χειροδοτέω, -ήσω, overgeven, Philo I, 640, 29.

Χειροθετέω, -ήσω, de handen op iemand leggen, van den bisschop. Clementin. 3, 73, Const. Apost. 2, 18.

Χειροκοπέω, -ήσω, de handen afsnijden, Jos. B. J. 5, 11, 2.

Χειρονομία, ας, ἡ, a) gesticulatie, b) het gebruik van de hand, 3 Makk. 1 : 5 van het handgemeen worden in den strijd.

Χειρόνως, Adv. = χεῖρον, erger, Jos. Ant. 17, 9, 5.

Χειρόομαι, -ώσομαι, de hand aan iemand slaan, dooden, Job 13 : 15, 30 : 24, 2 Makk. 4 : 34, 4 : 42, 3 Makk. 7 : 15. In zijne macht krijgen, Tat. Or. ed. E. Schwartz, 1888, 30 : 25.

Χειροπέδη, ης, ἡ, handboei, Job 36 : 8, Ps. 149 : 8, Sir. 21 : 19.

Χειροποίητος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van χείρ en ποιέω, met handen of door menschenhanden verricht of vervaardigd, in tegenstelling met hetgeen van zelf is ontstaan of door de natuur is voortgebracht (αὐτοφυής), dan vervolgens ook, en zoo meer bepaald in het N. T., in tegenstelling met hetgeen van hoogeren dan menschelijken oorsprong is, het geestelijke, hemelsche, Mk. 14 : 58, Hand. 7 : 48, 17 : 24, Ef. 2 : 11, Hebr. 9 : 11, 24.

Χειρότμητος, ον, gesneden door de handen van menschen, Philo I, 398, 18; 674, 27.

Χειροτονέω, -ήσω, van χειροτόνος (van χείρ en τείνω, ik strek uit) de handen uitstrekkend, eigenl. de hand uitstrekken, doch dan ook, wegens

gewoonte om in de volksvergaderingen door het uitsteken of opheffen r hand zijne stem uit te brengen (cf. Xen. An. 3, 2, 33 ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, κτεινάτω τὴν χεῖρα· ἀνέτειναν ἅπαντες), bijzonder = stemmen, bij stemıng verkiezen, of ook alleen kiezen, verkiezen, τινά τι = iemand tot :s, Jos. Ant. 7, 11, 1; 13, 2, 2, Acta Petri et Pauli 185 : 2, 186 : 9, Passivo 2 Kor. 8 : 19; τινι = iemand voor of ten behoeve van een ıder, b. v. ouderlingen voor eene gemeente, Hand. 14 : 23. Het woord ımt buitendien nog voor in de onechte onderschriften van den 2den rief aan Timotheüs en van dien aan Titus en Didache 15 : 1. Op de atste plaats van het kiezen van opzieners en diakenen door de geeente. Eenen geestelijke verkiezen, ordenen, Ignat. ad Philad. 10, 1, l Smyrn. 11, 2, Athan. I, 260.

Χειρουργία, ας, ἡ, chirurgie, Clem. A. I, 328.

Χείρων, ονος, ὁ, ἡ, -ον, τό, = χερείων, ον, Comparativus van een ıderstelden Positivus χέρης, doch alleen gebruikelijk als onregelmatig. omparativ. van κακός (evenals βελτίων, κρείττων van ἀγαθός), = erger, echter, leelijker, 1 Sam. 17 : 43 B, 2 Makk. 5 : 23, Mt. 9 : 16, 12 : 45, 7 : 64, Mk. 2 : 21, Lk. 11 : 26, 1 Tim. 5 : 8, Hebr. 10 : 29, 2 Petr. : 20; χεῖρόν τι = wat ergers, Joh. 5 : 14; ἔρχεσθαι, προκόπτειν εἰς of :ὶ τὸ χεῖρον = van kwaad tot erger vervallen, verergeren, Mt. 5 : 26, Tim. 3 : 13.

Χελιδών, όνος, ἡ, zwaluw, Jez. 38 : 14, Jer. 8 : 7, Br. v. Jer. 22.

Χελύνιον, ου, τό, = χελύνη, kakebeen, Deut. 34 : 7.

Χελώνη, ης, ἡ, schildpad, schutdak, = גַּל, steenhoop, Hoz. 12 : 11 (12).

Χελωνίς, ίδος, ἡ, drempel, Judith 14 : 15, ἐπὶ τῆς χελωνίδος, bij den rempel.

Χέω, Fut. χεῶ, Aor. ἔχεα, vloeien, 1 Kon. 7 : 24, 30, Job 29 : 6, 8 : 38, Sir. 43 : 19.

Χέρμελ = כַּרְמֶל, tuin, beplanting, Jez. 29 : 17, 32 : 15, 33 : 9.

Χερούβ, in Plurali Χερουβίμ, het met Grieksche letters geschrevene lebr. woord כְּרוּב, כְּרוּבִים, Cherub, Cherubim, waarvan de afleiding oneker is. Men kan hierbij den γρύψ, γρυπός, ὁ, der Grieken vergelijken. 'hilo spreekt van τὰ Χερουβίμ. Bij Jos. οἱ Χερουβεῖς, Ant. 3, 6, 5, αἱ Χερουβεῖς, bid. 8, 3, 3. Het gebruik van het neutrum is hieruit te verklaren, dat ij ζῷα waren, Χερουβεῖς ζῷά ἐστι πετεινά, μορφὴν δ' οὐδενὶ τῶν ὑπ' ἀνθρώπων ὡραμένων παραπλήσια, Jos. Ant. 3, 6, 5. Cherubim is de benaming van zekere symbolische wezens, waarvan het eerst in de paradijsgeschiedenis melding wordt gemaakt (Gen. 3 : 24), die in de voorstellingen van Israels dichters en profeten eene niet onbelangrijke plaats bekleeden (vgl. Ps. 18 : 11, 80 : 2, 99 : 1, Ez. 1 : 4 enz., vgl. 10 : 1 enz., 41 : 18 enz.), en waarvan zich afbeeldsels bevonden op de tapijten en het voorhangsel des tabernakels, gelijk op de wanden en het gereedschap

des tempels, terwijl zij in den vorm van beelden boven de arke d… verbonds stonden, en dezen als 't ware overschaduwden (vgl. Ex. 25:18—22). Zij strekten daar tot eene zinnebeeldige voorstelling van de openbaring van Gods heerlijkheid, Zijn wonen onder Israel (1 Sam. 4:4, 2 Sam. 6:1, 2 Kon. 19:15). In het N. T. wordt van de Cherubim alleen gewaagd Hebr. 9:5, in de beschrijving van den voormalige… tabernakel. Vgl. verder het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn s. v. en J. Hastings, A. Dictionary of the Bible, 1898, s. v.

Χερσαῖος, α, ον, tot het vasteland behoorend, van dieren, die op het land leven, Lev. 11:29, Wijsh. 19:19.

Χέρσος, ου, ὁ en ἡ, a) het vasteland (tegenover het water), b) het onbebouwde land, woestenij, Wijsh. 10:7, Hoz. 10:4, 12:11 (12), Jez. 5:6, 7:23, 24, 25.

Χερσόω, -ώσω, tot vast land maken. Pass. verwoest worden, verwilderen, Spreuk. 24:46 (31), Wijsh. 4:19, Nah. 1:10, Jer. 2:31, Herm. Mand. X, 1, 4, 5.

Χήλη, ης, ἡ = פַּרְסָה, gespleten klauw, hoef, Lev. 11:3.

Χήρα, ας, ἡ, eigenl. Feminin. van het Adjectiv. χῆρος, α, ον (verwant met χέρσος, onbebouwd, woest, onvruchtbaar en het Lat. careo), beroofd, dat ook in Masculino substantive gebruikt wordt van een man, die van zijne vrouw beroofd is = de weduwnaar; χήρα = van haren man beroofd, komt in het N. T. eene enkele maal voor bij wijze van Adjectiv. met γυνή verbonden (vgl. het Hebr. אִשָּׁה אַלְמָנָה, 1 Kon. 17:9) = de weduwvrouw, Lk. 4:26; overal elders absolute, = weduwe, Mt. 23:13, Mk. 12:40 enz., Lk. 2:37, 4:25, 7:12, 18:3, Hand. 6:1, 9:39, 1 Kor. 7:8, 1 Tim. 5:4, 9, 11, Jak. 1:27 enz. ook Apoc. Petri 30; ἡ ὄντως χήρα, 1 Tim. 5:3, 5, 16, = de waarlijk beroofde, zij die waarlijk weduwe is, d. i die zonder man of kroost tot hare verzorging achtergebleven (μεμονωμένη, gelijk er vs. 5 wordt bijgevoegd), in hulpeloozen toestand verkeert, vgl. J. Weiss, Comm. 1894, S. 214. Dichterlijk wordt Openb. 18:7 aan de stad, daar onder den naam van Babel aangeduid, de verklaring in den mond gelegd: χήρα οὐκ εἰμί = ik ben geen weduwe, d. i. sta niet verlaten, niet eenzaam daar.

Χηρεία, ας, ἡ, weduwstaat, Jez. 47:9, 54:4.

Χήρευσις, εως, ἡ, weduwstaat, Gen. 38:14, 19, Judith 8:5, 6, 10:3.

Χηρεύω, -εύσω, eenzaam zijn, 2 Sam. 13:20, weduwe zijn, Jer. 28 (51):5, Judith 8:4.

Χῆρος, ου, ὁ, weduwnaar, Const. Apost. 3, 4, Epiph. II, 824 B Zie χήρα.

Χθές, Adverb. van tijd = ἐχθές = gisteren, Joh. 4:52 (waar ℵAB* echter ἐχθές lezen), Hand. 7:28, en zoo ook volgens sommige getuigen in de uitdrukking Hebr. 13:8: χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰ…

ὺς αἰῶνας = onveranderlijk dezelfde, waarbij vgl. op σήμερον. LXX = תְּ , אֶתְמוֹל.

Χθιζός, ἡ, όν, = תְּמוֹל, van gisteren, Job 8 : 9.

Χθών, ονός, ἡ, aarde, 1 Kon. 14 : 15 A.

Χία, χεία, ας, ἡ, mastiche, welriekende hars, Martyr. Petri 100 : 1.

Χιάζω, -άσω, met een X kenmerken, Just. Apol. 1, 60, Eus. II,
15 χιαζομένου τοῦ Ρ κατὰ τὸ μεσαίτατον, de letters XP (de eerste twee
tters van Χριστός) vereenigd tot een figuur.

Χίδρον, ου, τό, a) een gerecht van onrijpe en geroosste gort, b) van nge, geroosste koornaren, Lev. 2 : 14, 16, 23 : 14.

Χιλιαρχία, ας, ἡ, het ambt of werk van een aanvoerder van duizend, um. 31 : 48, = χιλιάς, het getal 1000, 1 Makk. 5 : 13.

Χιλίαρχος, ου, ὁ = χιλιάρχης, van χίλιοι en ἄρχω, = de overste of evelhebber over duizend man, bijz. de krijgstribuun (tribunus militaris militum), d. i. de aanvoerder eener Romeinsche cohors, in rang tushen den opperbevelhebber en den Centurio staande, Joh. 18 : 12, and. 21 : 31 enz., 24 : 7, 25 : 23; in ruimeren zin = de krijgsoverste, k. 6 : 21, Openb. 6 : 15, 19 : 18. LXX = שַׂר אֶלֶף, רֹאשׁ אֲלָפִים.

Χιλιάς, άδος, ἡ, het getal duizend, het duizendtal, met Nomina ardinalia verbonden, als: πέντε χιλιάδες = vijfduizend, een aantal van ijfduizend, Hand. 4 : 4, vgl. Lk. 14 : 31, 1 Kor. 10 : 8, Openb. 5 : 11, : 4 enz. LXX = אֶלֶף.

Χίλιοι, αι, α, Nomen cardinale, duizend, 2 Petr. 3 : 8, Openb. 1 : 3, 20 : 2 enz.

Χιλιονταετηρίς, ίδος, ἡ, het duizendjarig rijk, Just. Tryph. 81, Orig. , 517 B, Epiph. II, 696 D.

Χιλιονταετής, ές, = χιλιετής, van duizend jaren, Just. Apol. 1, 8 εpίοδος.

Χιλιοπλασίως, Adv. duizendmaal meer, Deut. 1 : 11.

Χίμαιρα, ας, ἡ, = שְׂעִירָה, geit, Lev. 4 : 28, 29, 5 : 6.

Χίμαρος, ου, ὁ, = שָׂעִיר, bok, Lev. 4 : 23, 24, 9 : 3, 15, 10 : 16, 6 : 5.

Χιόνινος, ον, = χιόνεος, van sneeuw, wit als sneeuw en aldus Herm. 'is. 1, 2.

Χιονόομαι, -νωθήσομαι = sneeuwen, Ps. 67 (68) : 14.

Χίος, ου, ἡ, geogr. eigenn. van het eiland Chios (tegenwoordig Scio) n de Egeïsche Zee, niet ver van de Jonische kust, tusschen Lesbos en amos gelegen, en met eene stad van denzelfden naam. Het was door lle tijden heen beroemd wegens zijnen voortreffelijken wijn, en gold udtijds als de bakermat van Homerus, wiens nagedachtenis door de laar woonachtige Homeriden werd voortgeplant, Hand. 20 : 15.

Χιτών, ῶνος, ὁ, de rok of lijfrok, d. i. het (wollen of linnen) onder-

kleed, zoo van mannen als van vrouwen, Hebr. כְּתֹנֶת, Lat. tunica geheeten. Het sloot doorgaans om het bloote lijf; soms ook werden verschillende over elkander aangetrokken. Het was de gewone kleeding in huis en bij den arbeid, waarover bij het uitgaan de mantel (ἱμάτιον) werd omgeslagen, Mt. 5:40, 10:10, Mk. 6:9, Lk. 3:11, 6:29, 9:3, Joh. 19:23, Hand. 9:39; vgl. ook de figuurl. uitdrukking Jud. vs 23: μισοῦντες κτἑ., waar onder het beeld van een kleed, dat de van het lichaam eens lijders afkomstige smetstof kan overbrengen, gewezen wordt op het gevaar van iedere ook de minste, aanraking met het door anderen bedreven kwaad. In ruimeren zin beteekent χιτών ook wel het kleed in 't algemeen, zonder dat daarbij juist bepaald aan de tuniek of lijfrok behoeft gedacht te worden, en hiernaar is wellicht te verstaan wat van den hoogepriester gezegd wordt, dat hij zijne kleederen verscheurde (τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ), Mk. 14:63, vgl. Mt. 26:65, waar daarvoor τὰ ἱμάτια staat.

Χιών, όνος, ἡ, van χέω, ik schud, stort, doe nedervallen (χίει = het sneeuwt), de sneeuw, ook bij de Grieken wegens hare witheid vaak ter vergelijking gebruikt, Mt. 28:3, Mk. 9:3 (volgens ADNXΓΠ vg.), Openb. 1:14. LXX = שֶׁלֶג.

Χλαῖνα, ης, ἡ, opperkleed, mantel, die over den χιτών geworpen werd, Spreuk. 31:22.

Χλαιναφόρος, ον, eenen mantel dragend, Greg. Naz. III, 157 C.

Χλαμύς, ύδος, Acc. χλαμύδα (doch ook χλαμύν), ἡ, verwant met χλαῖνα, χλᾶνις (van χλιαίνω, warmen, verwarmen), in 't algemeen eene soort van mannelijk opperkleed, dat over den χιτών gedragen werd, en welks gebruik uit Macedonië en Thessalië afkomstig was. Het bestond uit een langwerpig vierkanten doek, die of bij wijze van mantel over de beide schouders, of alleen over den linker schouder omgehangen en met een gesp bevestigd werd. Naarmate van den verschillenden rang en staat der personen, die dit kleedingstuk droegen, was het ook uit kostbaarder stof vervaardigd. Het behoorde tot het ambtsgewaad, gelijk van burgelijke gezagvoerders, zoo van krijgsbevelhebbers, terwijl ook de soldaten, de ruiters inzonderheid, met zulk een kleedingstuk (Lat. sagum), slechts van mindere hoedanigheid, waren uitgerust. Speciaal was deze mantel gelijk aan het Lat. paludamentum. Gewoonlijk evenwel onderscheidt men de χλαμύς van het sagum gregale en verstaat daaronder het sagum purpureum of album, dat de veldheer droeg (Marquardt, 5, 2, 171). Eene χλαμὺς κοκκίνη is dus een veldheersmantel, die ook bij de bespotting der Joden past. Zoo komt zij voor Mt. 27:28, 31. Ook 2 Makk. 12:35 en Eus. H. e. VII, 15 (waar ook χλανίς gelezen wordt) van den mantel van een bevelhebber.

Χλευάζω, -άσω, van ἡ χλεύη, de scherts of spot, vandaar = schert-

ι, spotsen, Wijsh. 11 : 14, 2 Makk. 7 : 27, 4 Makk. 5 : 22, Hand. 13, 17 : 22, Br. aan Diogn. 2 : 7.

Χλεύασμα, ατος, τό, dat afwisselt in de Hss. met χλευασμός, οῦ, ὁ, spotting, spot, Job 12 : 4, Jer. 20 : 8. Hetzelfde beteekent χλεύη.

Χλεύη, ης, ἡ, scherts, spot, bespotting, Br. aan Diogn. 4 : 4.

Χλιαρός, ή, όν, van χλίω, ik smelt van de warmte, word warm, ek, slap, vandaar = warm; bijz. in tegenstelling met ψυχρός en ṛτός, en tusschen beiden het midden houdende = lauw, Openb. 3 : 16.

Χλιδών, ῶνος, ὁ, een sieraad aan hals, armen of voeten, Num. 31 : 50, Sam. 1 : 10, 8 : 7, Sir. 21 : 21, Jez. 3 : 20.

Χλόη, ης, ἡ, Grieksche eigennaam Chloë; zoo heette eene geloovige ouw te Korinthe, 1 Kor. 1 : 11. Vgl. Heinrici, Comm. 1 Kor. 1896, 526.

Χλόη, ης, ἡ, het jonge gras of kruid, 2 Sam. 23 : 4, 2 Kon. 19 : 26, ›b 24 : 24, Ps. 22 (23) : 2.

Χλοηφάγος, ον, gras etend, Philo II, 238, 12.

Χλωρίζω, -ίσω, groenachtig, geelachtig zijn, Lev. 13 : 49, 14 : 37.

Χλωροβοτάνη, ης, ἡ, groene grasscheutjes, 2 Kon. 19 : 26.

Χλωρός, ά, όν, samengtr. uit χλοηρός, van ἡ χλόη, het jonge gras : kruid, vandaar er evenzoo uitziende, in kleur daaraan gelijk, d. i. :ht- of bleek- of geelachtig groen, vervolgens a) = groen, en alzoo isch, malsch, van welig weidegras, Gen. 1 : 30, 2 : 5, Mk. 6 : 39, penb. 8 : 7; πᾶν χλωρόν = alle groen, al het te veld staande gewas, penb. 9 : 4; b) = bleek, vaal van kleur, Openb. 6 : 8.

Χνόος, οῦ, ὁ, wat op de oppervlakte zit en afgeschaafd, afgekrabt ;νάω, κνάω) kan worden, = stof, עָפָר, 2 Sam. 22 : 43, 2 Kron. 1 : 9, s. 17 (18) : 42, = מֹץ, kaf, Ps. 1 : 4, 34 (35) : 5, Jez. 41 : 15.

Χξϛ', het in letters uitgedrukte getal 666 (χ' = 600, ξ' = 60, ' = 6) en dus = ἑξακόσιοι ἑξήκοντα ἕξ. Het wordt zoowel in dezen ls genen vorm in de Hss. gelezen Openb. 13 : 18, waar het, naar de ematrische kunst dier dagen, moet dienen om op geheimzinnige wijze en naam van het beest of monster aan te duiden, welks beschrijving s. 1—10 is voorafgegaan, en waaronder deze of gene historische peroon als de Antichrist, welks optreden men kort vóór de parousie van ;hristus tegemoet zag, zinnebeeldig wordt voorgesteld. Dat deze persoon iemand anders kan geweest zijn dan de Romeinsche keizer Nero, de wreedaardige vervolger der Christelijke gemeente, die kort tevoren zichzelven van het leven beroofd had, doch aan wiens dood de meesten niet geloofden, en dien men weldra zegevierend terug verwachtte, mag reeds op andere gronden waarschijnlijk geacht worden, doch is bevestigd geworden door eene zeer aannemelijke oplossing, die men van het bovengenoemde getal-raadsel gevonden heeft. Men behoeft namelijk den naam

Nero Caesar slechts met Hebreeuwsche letters te schrijven (נרון קסר), als wanneer de som der letters (die in het Hebr. zoowel als in het Grieksch cijferwaarde bezitten) juist hetzelfde getal oplevert, dat door χξς' wordt uitgedrukt. נ = 50, ר = 200, ו = 6, נ = 50, ק = 100, ס = 60, ר = 200. Vgl. W. Bousset, Comm. Off. Joh. 1896, S. 429.

Χοεύς, έως, ὁ, = בַּת, een maat voor vloeibare stoffen, = Epha en Metretes, 1 Kon. 7 : 26 A, 38.

Χοϊκός *, ή, όν, in het gewone Grieksch laat en zeer zelden. In het Bijb. Grieksch alleen bij Paulus 1 Kor. 15 : 47, 48, 49 als versterking van het vs. 47 voorafgaande ἐκ γῆς en drukt de qualitatieve tegenstelling uit met ἐξ οὐρανοῦ, ἐπουράνιος. Op de plaats van het scheppingsbericht hebben de LXX niet het adjectivum, maar met nauwe aansluiting aan den grondtekst het subst. χοῦς als epitheton van den mensch. = עָפָר in onderscheiding van אֲדָמָה, Gen. 2 : 7 ἔπλασεν ὁ θ̅ς̅ τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, עָפָר מִן־הָאֲדָמָה. In de LXX dient χοῦς even dikwijls als γῆ ter vertaling van עָפָר, maar γῆ is het eigenlijke woord voor ארץ en אֲדָמָה. Gen. 3 : 10, waar men χοῦς zou kunnen verwachten, omdat אֲדָמָה voorafging (ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης), vertalen zij עָפָר אַתָּה door γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἐπελεύσῃ.

Op zichzelf beschouwd, is χοῦς een neutraal woord. Vgl. Gen. 13 : 16 ὡς τὴν ἄμμον τῆς γῆς, waarvoor Sir. 44 : 21 ὡς χοῦν τῆς γῆς. Verder vgl. Gen. 3 : 14, 1 Sam. 2 : 8, 1 Kon. 16 : 2, Job 42 : 6, Ps. 112 : 6 enz., waar עפר dient ter aanduiding van de nederigheid, in welke gevallen evenwel de LXX het door γῆ vertaald hebben. Het Paulinische χοϊκός kan in minder gunstigen zin bedoeld zijn, zooals עָפָר in de aangehaalde plaatsen, zoodat het eene uitdrukking is als 2 Kor. 4 : 7 ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν. Zoo is het dan ook bedoeld in de bij Walz, Rhett. Gr. 1, 613, 4 te vinden plaats γυμνοῖ τούτους τοῦ χοϊκοῦ βάρους en zoo wordt het ook opgevat door Wilamowitz, Commentariolum gramm. II, p. 17 (Gryph. 1880), die het als eene „audacissima vocabuli novatio" van Paulus beschouwt, van gelijke waarde als het later daarvoor gebezigde ὑλικός, Theod. in Clem. Alex. opp. ed. Sylburg, p. 346; zie Wilamowitz t. a. pl. en vgl. Orac. Sibyll. 8, 445 sqq. ᾧ θνητῷ περ ἐόντι, τὰ κοσμικὰ πάντα λατρεύσει, καὶ χοϊκῷ πλασθέντι τὰ πάνθ' ὑποτάξομεν αὐτῷ. Hesych. πήλινος, γήϊνος. Clem. Alex. (Zonar) γηγενὴς καὶ γήϊνος.

Χοῖνιξ, ικος, ἡ, de choenix, d. i. de benaming eener inhoudsmaat voor graan, overeenkomende met twee Romeinsche sextarii of het achtste deel van een modius. Men berekende (bijz. bij zijne slaven) den persoon daags op een choenix, d. i. op zooveel brood als uit een choenix graan bereid werd, waarom het ook wel gebruikt werd in de figuurl. beteekenis van de kost, het dagelijksch brood. Tweemaal Openb. 6 : 6. = בַּת, Ez. 45 : 10, 11.

Χοιρογρύλλιος, ου, ὁ, zwijn, Lev. 11 : 6, = שָׁפָן, klipdas, Deut. ı : 7, Ps. 103 (104) : 18.

Χοῖρος, ου, ὁ, ἡ, eigenl. het jonge varken of zwijn, de bigge, doch rvolgens ook in 't algemeen = het varken, het zwijn, dat tot de ıreine dieren behoorde, welker vleesch te eten den Israelieten niet ›oorloofd was (Lev. 11 : 7, Deut. 14 : 8), Mt. 7 : 6, Lk. 15 : 15, 16, smede Mt. 8 : 30—32 en de parall. plaatsen, waar uit het verhaal ılf schijnt te blijken, dat het door Jezus betreden gebied door heidenen, ' althans door eene met heidenen vermengde bevolking bewoond was. ok zijn er die aannemen, dat de Joden, die deze grensstreken beoonden, zich op het aanfokken van zwijnen zullen hebben toegelegd, n door den handel daarin met de naburige heidenen zich eene winst ı verschaffen, die hun niet uitdrukkelijk door de wet verboden werd.

Χοιροψάλης, ες, (van χοῖρος, zwijn en ψάλλω) = χοιρόθλιψ, een zwijn anrakend, Clem. A. I, 120 A. Χοιρόθλιψ komt Ar. Vesp. 1364 voor van ›mand, die de vrouwelijke schaamtedeelen aanraakt.

Χολακίνω, -ανῶ, waanzinnig, vertoornd zijn, Acta Thomae 70 : 26.

Χολάω, -άσω, eigenl. zwartgallig, dol, waanzinnig zijn; bij latere chrijvers = χολοῦμαι, het Med. of Passiv. van χολόω, ik vergal, maak oos, vertoorn, vandaar = zich boos maken, verstoord of vertoornd ijn, τινί = op iemand, 3 Makk. 3 : 1 R, Joh. 7 : 23.

Χολέρα, ας, ἡ, eene ziekte, zich kenmerkend door hevige braking n stoelgang, Sir. 34 (31) : 20, 37 : 30.

Χολή, ῆς, ἡ, = ὁ χόλος (beide van χέω, χόω, uitgieten, uitstorten), = de gal, Ev. Petri 16, Acta Thomae 25 : 9, overdracht. = de boosıeid, haat, booze of verderfelijke zielsstemming, Hand. 8 : 23, waar ›ver den vorm der uitdrukking zie op πικρία, wat haren zin betreft vgl. Deut. 29 : 18, welke plaats volgens sommigen Petrus voor den geest heeft gestaan; naar later spraakgebruik, ook der LXX, die er het Hebr. רֹאשׁ door hebben weergegeven (Deut. 32 : 32, Ps. 69 : 22), beteekent χολή verschillende bittere kruiden (alsem b. v.), geschikt of gebruikt om aan een drank een bitteren smaak te geven, of in 't algemeen alles wat bitter is, Mt. 27 : 34, vgl. Mk. 15 : 23 en zie verder het Bijb. Woordenb. Riehm—Van Rhijn.

Χόλος, ου, ὁ, gal, bitterheid, toorn, = χολή, Spreuk. 16 : 28, 2 Makk. 3 : 28 A, 3 Makk. 5 : 1.

Χονδρίζω, -ίσω, = χονδρεύω, tarwe oogsten, Herm. Vis. 3, 1, 2. Van dit niet begrepene woord maakten sommige afschrijvers χρονίζειν = vertoeven.

Χονδρίτης, ου, ὁ, = חֹרִי, wittebrood, Gen. 40 : 16.

Χόος, zie op χοῦς.

Χοραζίν, of Χωραζίν, ἡ, onverbuigb. geogr. eigennaam Chorazin. Zoo

heette eene stad in Galilea, niet verre van Kapernaüm en Bethsaïda, aan den Westelijken oever van het Galilesche meer gelegen, Mt. 11:21, Lk. 10:13. Vgl. Riehm—Van Rhijn s. v.

Χορδή, ῆς, ἡ, darm, darmsnaar, = מֵן, snarenspel, Ps. 150:4.

Χορεία, ας, ἡ, koordans, reidans, Judith 15:13.

Χορεῖον, ου, τό, = χωρίον, plaats, 4 Makk. 15:20 S[1].

Χορεύω, -εύσω, reien dansen, dansen, Richt. 21:21, 23, 1 Sam. 18:6, 21:11 (12).

Χορηγέω, -ήσω, van ὁ χορηγός, eigenl. de aanvoerder van een koor, de voordanser, doch vervolgens ook hij die de kosten der opvoering van een koor of tooneelspel betaalt, daarvoor zorgt, de noodige gelden verschaft (en dus aan het hoofd der onderneming staat), en vandaar als χορηγός een koor bekostigen, dan ook in 't algemeen = bekostigen, de kosten van iets dragen, en alzoo aan iemand iets verschaffen, verleenen, hem met iets toe- of uitrusten, τί, Sir. 1:26, 39:33, 2 Kor. 9:10, 1 Petr. 4:11, Br. aan Diogn. 1:1, = כִּלְכֵּל, verzorgen, 1 Kon. 4:7, 27.

Χορηγία, ας, ἡ, vertooning, 2 Makk. 4:14. Het verleenen, toedienen van spijs, 3 Makk. 5:2, 10.

Χορηγός, οῦ, ὁ, die gaven verleent, van God gezegd, 2 Makk. 1:25

Χορίδιον, ου, τό, = χωρίον, plaats, 4 Makk. 15:20.

Χορός, οῦ, ὁ, een woord van onzekere afleiding (wellicht door letterverplaatsing = ὄρχος, waarvan ὀρχέομαι ik dans), de koor- of rondedans, de (met muziek en zang begeleide) dans, Ex. 15:20, 32:19, Richt. 9:27, 11:34, 27:21, 1 Sam. 10:5, Lk. 15:25, Br. aan Diogn. 12:9, waar de lezing evenwel niet vaststaat, Ign. ad Eph. 4:2. Zie onder Χῶρος. Eus. H. e. III, 32, 8 ὁ ἱερὸς τῶν ἀποστόλων χορός = de heilige rei der apostelen.

Χοροστασία, ας, ἡ, dans, Basil. 1, 76 C.

Χοροστάτης, ου, ὁ, van χορός en ἵστημι, de leider van een koor, Cels. bij Orig. I, 1229 C.

Χορτάζω, -άσω, van ὁ χόρτος, van gras of voeder voorzien, voederen, mesten, bijzonder vee op stal, doch vervolgens ook in ruimeren zin van menschen zoowel als dieren = verzadigen, spijzigen, a) in Activo, τινά, Mt. 15:33; met Genit. van hetgeen als spijs wordt voorgezet = met iets, Mk. 8:4; b) in Passivo α) = verzadigd worden, zoodat de honger geheel gestild is, Mt. 14:20, 15:37, Mk. 6:42, 7:27, 8:8, Lk. 9:17, Joh. 6:26; tegenovergesteld aan πεινάω, honger lijden, = volop hebben, Fil. 4:12; overdracht. = bevredigen, van een smachtend verlangen, dat bij honger (trek naar iets) vergeleken wordt, Mt. 5:6, Lk. 6:21; β) = zich verzadigen, d. i. = zijn genoegen, zich zat eten, van dieren, Openb. 19:21; van menschen, Jak. 2:16; = zijn buik vullen, zich

onger stillen, met wat dan ook, ἔκ τινος en ἀπό τινος = met iets, Lk. 5:16, 16:21. LXX voor שָׂבֵעַ en הִשְׂבִּיעַ.

Χόρτασμα, ατος, τό, eigenl. het voeder voor vee, doch ook van enschen, = het voedsel, de spijs of leeftocht, (in Plurali) Gen. 4:25, 32, 42:27, 43:24, Richt. 19:19, Hand. 7:11.

Χορτομανέω, -ήσω, geheel met gras begroeien, Spreuk. 24:46 (31), piph. I, 329 B.

Χόρτος, ου, ὁ, van onzekere afleiding (vgl. het Lat. hortus, Garten ı ons: gaard), eig. de beslotene plaats, omtuining of omheining, waar et vee geweid of gevoederd wordt, doch vervolgens ook het voeder zelf, ijzonder a) = het gras, Mt. 6:30, Mk. 6:39, Lk. 12:28, Joh. 6:10, ak. 1:10, 11, 1 Petr. 1:24, Openb. 8:7, 9:4; in Plurali, Mt. 14:19 waar echter verschil van lezing bestaat); van uitspruitend zaad, wegens jne gelijkheid met gras, Mt. 13:26, Mk. 4:28; b) = hooi of strooi, Kor. 3:12. LXX = עֵשֶׂב en חָצִיר, gras, kruid.

Χορτοφαγέω, -ήσω, gras eten, Bardes. bij Eus. III, 464 B.

Χορτώδης, ες, van kruiden, τροφὴ χορτώδης, voedsel van kruiden, Makk. 5:27.

Χουζᾶς, ᾶ, vgl. over dezen Genit. Blass, Gramm. S. 31, Gr. vorm an den Hebr. eigenn. Chuzas; zoo heette een rentmeester van Herodes waarschijnlijk Herodes Antipas), Lk. 8:3.

Χοῦς, uit χόος, Genit. χοῦ of χοός, Acc. χόα doch ook χοῦν, van ἐω, χόω, ik gooi, gooi op, eigenl. een gooi of schep aarde, vervolgens = de losse aarde, het zand, of stof dat men aan de voeten meedraagt, = ὁ κονιορτός, Mk. 6:11; βάλλειν χοῦν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ = stof op ijn hoofd strooien, ten teeken van rouw, Openb. 18:19. LXX = עָפָר, ien. 2:7, Lev. 14:41, 42, 45 enz. Opgegraven aarde, Acta Thomae 14:12, 15.

Χοῦς, οῦ, ὁ, = הִין, een maat van vloeibare stoffen, het zesde van en bath, Lev. 19:36.

Χόω, -ώσω, = χώννυμι, ophoopen, volwerpen van een gegraven graf, Tob. 8:18.

Χράω, met den (in het N. T. alleen Lk. 11:5 voorkomenden) nevenvorm κίχρημι, χρήσω, ἔχρησα, verwant met ἡ χείρ, eigenl. ik raak, doch vervolgens ook ik reik, reik aan, overdracht. ik geef, geef ten gebruike of ter leen, in Medio χράομαι, χρῶμαι, Imperativ. χρῶ, Fut. χρήσομαι, Aor. 1 ἐχρησάμην, Imperat. χρῆσαι, met Perf. pass. als Med. κέχρημαι, zich laten toereiken, overdracht. = gebruik maken, gebruiken, a) in gewone beteekenis, van zaken waarvan men zich bedient, τινί, Hand. 27:17, 1 Kor. 7:31, 9:15, 1 Tim. 1:8; van een toestand dien men zich ten nutte maakt, een recht waarvan men gebruikt maakt, 1 Kor. 7:21, 9:12; b) = van zekere handelwijze gebruik maken, = te werk

gaan (vgl. het Lat. utor), τῇ ἐλαφρίᾳ = met lichtvaardigheid, 2 Kor. 1:17; πολλῇ παῤῥησίᾳ = met groote vrijmoedigheid, 2 Kor. 3:12; ἀποτόμως = met gestrengheid, 2 Kor. 13:10; c) = omgaan, τινί = met iemand, b. v. φιλανθρώπως = iemand menschlievend behandelen, Hand. 27:3, εὖ, Gen. 12:16, οὕτως χρ. τινι = zich zoo jegens iemand gedragen, Hermas, Sim. V, 2, 10.

Χρεία, ας, ἡ, verwant met χρεῖος, behoeftig of waar men behoefte aan heeft en daarom noodig, te gebruiken, en τὸ χρέος het tekortkomende of ontbrekende, het noodige, van χράω, χρῆμαι, waarvan het onpersoonl. χρή, vandaar in 't algemeen = de behoefte, in meer of minder volstrekten zin, doch zoo dat altoos aan iets ontbrekends moet gedacht worden, en dus a) = het nut, het gebruik dat zich van iets maken laat, waardoor in eene bestaande behoefte voorzien wordt, de dienst; in dezen zin in het N. T. misschien Ef. 4:29, waar πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας volgens sommigen = tot nuttige, dienstige, volgens anderen = tot noodige stichting, zonder dat hieruit juist groot verschil in de verklaring ontstaat; hiertoe kan voorts ook gebracht worden Hand. 6:3 waar ἡ χρεία = de dienst, dien iemand bewijst, d. i. de zorg, die hij op zich neemt, de door hem vervulde taak of bediening, het ambt, de werkzaamheid (vgl. voor deze beteekenis ook Judith 12:10, 1 Makk. 12:45, 13:37, 2 Makk. 7:24); b) = de nood of behoefte, het gebrek, de dringende noodzakelijkhed; in 't algemeen πᾶσα χρεία τινός = al wat iemand behoeft, Fil. 4:19; bijz. van de noodzakelijkheden des levens, wat iemand tot zijn nooddruft behoeft, in Singulari (collective), Fil. 2:25, 4:16, in Plurali, Hand. 20:34, Rom. 12:13, Tit. 3:14; τὰ πρὸς τὴν χρείαν = het noodige, Hand. 28:10; hiertoe behooren voorts spreekwijzen als: χρείαν ἔχειν = behoeftig zijn, gebrek lijden, Ef. 4:28, 1 Joh. 3:17; met Genitiv. van den persoon of de zaak, die men noodig heeft, behoeft, Mt. 6:8, 9:12, 21:3, 26:65, Lk. 9:11, 15:7, 1 Kor. 12:21, 1 Thess. 4:12, Hebr. 5:12, Openb. 3:17 enz.; τινός kan ook ontbreken, in welk geval de samenhang moet leeren, welke behoefte bedoeld wordt, b. v. Mk. 2:25, Hand. 2:45, 4:35, 1 Kor. 12:24 (vgl. vs. 23); door een Infinitiv. gevolgd = behoeven, van noode hebben. Mt. 3:14, 14:16, Joh. 13:10, 1 Thess. 1:8, 4:9, 5:1; door een Infinit. met τοῦ, Hebr. 5:12; door ἵνα = noodig hebben, dat, Joh. 2:25, 16:30, 1 Joh. 2:27; χρεία ἐστίν = er bestaat behoefte; τινός = aan iets, iets noodig hebben, Lk. 10:42, vgl. Openb. 22:5, met Infinit., Hebr. 7:11.

Χρειώδης, ες, noodzakelijk, nuttig, Philo I, 70, II, 23, 42, Jos. B. J. 5, 5, 8.

Χρεμετίζω, -ιῶ, hinniken van paarden, overdr. Jer. 5:8, jubelen. Jer. 38 (31):7 = צָהַל, Clem. A. I, 265 C ἐπί τινι.

Χρεμετισμός, οῦ, ὁ, het gehinnik, Am. 6:7, Jer. 8:6, 16, het
ınkeren, Jer. 13:27.

Χρεοκοπέομαι = χρεωκοπέομαι, -ήσομαι, het niet betalen van δάνειον,
Makk. 2:8. Verder komt het voor in den zin van: afsnijden, weder-
ggen. In laatstgenoemde beteekenis Orig. I, 353 C, IV, 209.

Χρέος, ους, τό, schuld, Deut. 15:2, 3, wensch, bede, 1 Sam. 2:20,
ıbruik van iets, τῆς ψυχῆς, Wijsh. 15:8.

Χρεωλυτέω, -ήσω, eene schuld kwijtschelden, ontslaan, ontheffen,
ıvrijden, Jos. Ant. 7, 15, 1.

Χρεωστέω, -ήσω, schuldig zijn, Pseudo-Just. 1337 C.

Χρεώστης, ου, ὁ, = ὀφειλέτης, Philo I, 344, 21, II, 277, 5, Jos.
nt. 3, 12, 3 τῶν δανείων, Herm. Mand. 8:10.

Χρεωφειλέτης of χρεοφειλέτης (zooals in sommige Hss. gelezen wordt),
, ὁ, van τὸ χρέος, Att. χρέως, de schuld en ὀφειλέτης = de schuldenaar
egenovergest. aan ὁ δανειστής), Job 31:37, Spr. 29:13, Lk. 7:41, 16:5.

Χρή, χρήσει, Impf. ἐχρῆν of χρῆν, verbum impersonale, van χράω
en ps. Praes. Indic. χρῇ, het is noodig, het moet, met Acc. c. Infinit.;
ı zedelijken zin = het behoort, Spreuk. 25:27, Jak. 3:10. Syn. δεῖ.

Χρῄζω, -σω, voor χρείζω van τὸ χρέος, zie op χρεία, behoefte hebben,
ινός = iets noodig hebben, behoeven, Richt. 11:7, 1 Sam. 17:18 A,
It. 6:32, Lk. 11:8, 12:30, 2 Kor. 3:1; ook met Genit. van den
ersoon, Rom. 16:2.

Χρῆμα, ατος, τό, van χράω, χράομαι, eigenl. al wat gebruikt wordt,
uttig of dienstig is, waarmede men iets kan doen of aanvangen, in
ı algemeen = de zaak, het ding, het middel, en vandaar bijz. in
'lurali χρήματα a) = middelen, in den zin van geldelijke middelen of
ijdelijk vermogen, en van κτήματα onderscheiden, voor zoover hierdoor
neer de bijzondere bezittingen, waaruit dit vermogen is samengesteld,
vorden aangeduid, in de spreekwijze: οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες = zij die
ortuin hebben, bemiddeld zijn, de rijken, Mk. 10:23, 24, Lk. 18:24;
b) = geld, geldsom, voor כֶּסֶף, zilver, Job 27:17, = נְכָסִים, schatten,
ijkdom, Joz. 22:8, 2 Kron. 1:11, 12 en verder Hand. 8:18, 20,
24:26, eene enkele maal ook in Singulari van eene bepaalde som gelds
het bedrag der verkooppenningen), Hand. 4:37.

Χρηματίζω, -ίσω, eig. zaken doen, eene zaak behandelen, afdoen,
hetzij van bijzondere personen gezegd, of van overheden, waar zij de
openbare aangelegenheden behartigen, inzonderheid van vorsten, die
hunne onderdanen ontvangen om, zonder tusschenkomst van anderen,
over hunne belangen met hen te spreken, hun (gelijk wij zeggen) audiëntie
te verleenen, en hun bij die gelegenheid antwoord of uitsluitsel te geven,
hetzij door verhooring van hunne beden, of door het verstrekken van
eenigen last of bevel; vandaar, a) nadat deze voorstelling op de Godheid

was overgebracht, =. eene godspraak geven, Jos. Ant. 5, 1, 14; 10, 1, 3; 11, 8, 4; van Mozes, die uit Gods naam sprak = Zijne stem doen hooren, Zijnen wil doen verstaan, Hebr. 12:25; van een profeet, die uit Gods naam spreekt, Jer. 33 (26):2, 36 (29):23, vgl. ook Athen. 35:14; τινί = aan iemand, en vandaar in Passivo χρηματίζομαι, Perf. κεχρημάτισμαι, Aor. 1 ἐχρηματίσθην, hetzij met den 3den persoon van het verbum en Dativ. van den persoon aan wien, b. v. Lk. 2:26: ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον = hem was eene godspraak gegeven, van Godswege bekend gemaakt; of, en zoo doorgaans, met den persoon zelven als subject in Nominativo = met eene godspraak begiftigd worden, een last of bevel van God of van Godswege ontvangen, Hebr. 8:5; κατ' ὄναρ, Mt. 2:12, 22; περί τινος = aangaande iets, Hebr. 11:7; met een Infinit. finalis, waardoor de ontvangen last wordt uitgedrukt, Mt. 2:12, Hand. 10:22; b) daar voorts het gehoor verleenen (zie boven) tot de voornaamste attributen van het vorstelijk gezag gerekend werd, zoo ontving χρηματίζω in lateren tijd ook de beteekenis van doen, zich gedragen als (b. v. χρηματίζει βασιλεύς = hij doet of gedraagt zich als koning), welke beteekenis vervolgens overging in die van: zich laten toespreken als, den titel aannemen van, en vandaar ook = heeten, genoemd worden (vgl. het Lat. audio), Hand. 11:26, Rom. 7:3, Jos. Ant. 13, 11, 3, B. J. 2, 18, 7, Philo, Quod Deus immut. § 25 fin., Leg. ad Gajum § 43, Ἰάκωβον τὸν χρηματίσαντα ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, Acta Philippi init. p. 75 ed. Tdf., Eus. H. e. 7, 19.

Χρηματισμός, οῦ, ὁ, het orakel, de godspraak, 2 Makk. 2:4, Rom. 11:4, 1 Clem. 17:5. Antwoord, 2 Makk. 11:17. = מַשָּׂא, last, Spreuk. 24:69 (31:1). Vgl. Suicerus, Thesaurus s. v.

Χρηματιστήριον, ου, τό, raadkamer, 1 Ezr. 3:14.

Χρηματολαίλαπες, ων, οἱ, minnaars van geld, Pseudo-Ignat. 769 A.

Χρηματολογέω, -ήσω, geld verzamelen, Const. Apost. 3, 7.

Χρηματοφύλαξ, ακος, ὁ, schatbewaarder, Eus. III, 592 A.

Χρησιμεύω, -εύσω, bruikbaar, nuttig, dienstig zijn, Wijsh. 4:3, Sir. 13:4, Acta Joannis 16:8.

Χρήσιμος, η, ον, ook van twee uitgangen, nuttig, dienstig, εἴς τι = tot iets, Gen. 37:26, Tob. 3:10, 4:18, 6:4, 2 Tim. 2:14, waar de uitdrukking: εἰς of ἐπ' οὐδὲν χρήσιμον = wat nergens toe dient, appositie is van het voorafgaande λογομαχεῖν.

Χρῆσις, εως, ἡ, van χράω, χράομαι, het gebruik, dat men van iets maakt of heeft, Tob. 1:13, Wijsh. 15:7, 15, Sir. 18:8; met den Genit. van een persoon, τινός = de omgang met iemand; van de geslachtsverbinding, ἡ φυσικὴ χρῆσις = het natuurlijk genot, Rom. 1:26, 27. Χρῆσις komt ook verder vaak voor in den zin van: aanhaling, citaat. Zie Sophocles, Lexicon s. v.

Χρησμηγόρος, ου, ὁ, ἡ, waarzegger, waarzegster, Sibyll. Orak. IV, 4.

Χρησμοδοτέω, -ήσω, het geven van orakels. Pass. een orakel ontangen, Clem. R. 1, 55.

Χρησμοδοσία, ας, ἡ, het geven van orakels, Hippol. Haer. 92, 99.

Χρησμῴδημα, ατος, τό, orakel, Cyrill. A. I, 141 D, 444 B, VIII, 21 A.

Χρησμῳδός, όν, orakels zingend, voorspellingen gevend, Sibyll. Orak. X, 317.

Χρηστεύομαι, -εύσομαι, Depon. Med. van χρηστός, zich χρηστός betoonen, als zoodanig gedragen, goedhartig, goedig, goedertieren zijn, 1 Kor. 13 : 4, 1 Clem. 13 : 2, 14 : 3, Clem. A. I, 1032, ἐπί τι, welwillend tot iets noodigen, Eus. H. e. V, 1, 46.

Χρηστολογία, ας, ἡ, van χρηστολόγος (van χρηστός en λέγω), goedig, lief in het spreken, liefkozend, vleiend, en evenals dit een woord van lateren tijd, = de vleierij of vleitaal, de zoete woorden, de (valsche) liefkozing, Rom. 16 : 18. Cf. Jul. Capitol. in het leven van Pertinax c. 13: „Omnes, qui libere fabulas conferebant, male Pertanici loquebantur, χρηστολόγον eum appellantes, qui bene loqueretur et male faceret."

Χρηστομαθής, ές, ontwikkeld, beschaafd, Cic. Att. 1, 6, Clem. A. I, 740 C, Eus. H. e. I, 1, 5 τὸ χρηστομαθὲς τῆς ἱστορίας, de studie van de geschiedenis, Cyrill. A. I, 557 C.

Χρηστός, ή, όν, ook van twee uitgangen, Adjectiv. verbale van χράω, χράομαι, in 't algemeen = bruikbaar, nuttig, deugdelijk, goed in zijne soort, a) van zaken, b. v. van iets, dat aan zijn doel beantwoordt, in het gebruik niet hindert of schaadt, gemakkelijk zit, enz., = geschikt, passend, licht, zacht, ζυγός, Mt. 11 : 30; bijz. van spijzen of dranken, die zich goed laten gebruiken, goed smaken, = goed, aangenaam, lekker, οἶνος, Lk. 5 : 39 (waar A C R enz. den Comparat. χρηστότερος lezen); in zedelijken zin, ἤθη χρηστά = goede zeden of gewoonten, 1 Kor. 15: 33, waar over den aan Menander ontleenden versregel vgl. op ὁμιλία; b) van personen, = zachtmoedig, vriendelijk, welwillend, goedertieren, 1 Petr. 2 : 3 (vgl. Ps. 34 : 9) ἐπί τινα en εἴς τινα = jegens of ten aanzien van iemand, Lk. 6 : 35, Ef. 4 : 32; τὸ χρηστὸν (= ἡ χρηστότης) τοῦ θεοῦ = de zachtmoedigheid Gods, Rom. 2 : 4. LXX = טוֹב.

Χρηστότης, ητος, ἡ, in 't algemeen de goedheid of deugdelijkheid in zedelijken zin a) = de braafheid, rechtschapenheid, doch vervolgens ook datgene, wat den braven, rechtschapen mensch kenmerkt, = het goede, in de uitdrukking: ποιεῖν χρηστότητα = iets goeds doen, Rom. 3 : 12 (in een citaat uit Ps. 14 : 3 volgens de LXX); b) de zachtmoedigheid, goedertierenheid, 2 Kor. 6 : 6, Gal. 5 : 22, Kol. 3 : 12; bijz. van God jegens de menschen, ἐπί τινα, Rom. 2 : 4, Ef. 2 : 7, Tit. 3 : 4; hiertoe behoort ook Rom. 11 : 22, waar het niet alleen de eerste twee

malen in dezen zin verstaan moet worden, maar evenzeer in de uitdrukking: ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι: indien gij bij die goedertierenheid (Gods) blijft, daarbij voortgaat uw heil te zoeken. Als titel, Athan. I, 372 C, Basil. IV, 296 C.

Χρηστοφάγος, ον, lekkernijen etend, Const. Apost. 2, 5.

Χρησμολογέω, -ήσω, voorspellen, Jer. 45 (38) : 4.

Χρηστοήθεια, ας, ἡ, goedhartigheid, Sir. 37 : 11.

Χρῖσις, εως, ἡ = מִשְׁחָה, zalving, Ex. 29 : 21, 30 : 31, 31 : 11, 35 : 28.

Χρῖσμα*, ατος, τό, a) de zalf, LXX = מִשְׁחָה, Ex. 30 : 25, 40 : 9, Lev. 21 : 10, terwijl zij met χρῖσμα ἅγιον de bijzonder toebereide heilige zalfolie aanduidt (zie χρίω). Dat het evenwel 1 Joh. 2 : 20, 27, waar het alleen in het N. T. staat, b) de plaats gehad hebbende zalving aanduidt en geen beeldsprakige aanduiding van den Geest is, maar van de ontvangst van den Geest, van de mededeeling van den Heiligen Geest (vgl. Joh. 16 : 13 met het verband van onze plaats), ligt bij de uitdrukkingen χρῖσμα ἔχετε, ἐλάβετε het meest voor de hand, en de uitdrukking schijnt gekozen te zijn, om aan te duiden, aan den eenen kant wat met de lezers geschied is, aan den anderen kant om door de heenwijzing naar de Oud-Testamentische gebeurtenissen als vooral naar Christus de lezers aan hunnen stand en hunne roeping te herinneren (vgl. 1 Petr. 2 : 5, 9). In de beteekenis zalving heeft het ook de LXX Exod. 29 : 7 λήμψῃ τοῦ ἐλαίου τοῦ χρίσματος καὶ ἐπιχέεις αὐτό — vgl. het Hebr. שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. Als sacrament na den doop, Tertull. I, 1206 C, 1207 A, Eus. IV, 89 D.

Χριστεμπορεία, ας, ἡ, van de zaak van Christus eene handelszaak maken, Theod. III, 889 A. Hij, die dat doet, heet een χριστέμπορος, Greg. Naz. II, 372 C, III, 1152 A, Alex. A. 549, Theod. III, 889 A.

Χριστέμπορος, ου, ὁ, die met Christus koopmanschap drijft, Didache 12 : 5, Greg. Naz. II, 372 C, III, 1152 A.

Χριστεπώνυμος, ον, naar Christus genoemd, Joann. Hier. 436.

Χριστιανίζω, -ίσω, het Christendom aannemen, Cels. bij Orig. I, 1024 B, Orig. 1, 1192 C, 1492 C, IV, 37.

Χριστιανισμός, οῦ, ὁ, het Christendom, Ignat. ad Magnes. 10, 1, 3, ad Rom. 3, 3, Clem. A. II, 404.

Χριστιανοκατήγορος, ου, ὁ, lasteraar van de Christenen, Chron. 431. Van de iconoclasten, die de orthodoxe Christenen lasterden, Damasc. I, 773, Nic. II, 701, 1029.

Χριστιανός, οῦ, ὁ, naam van de jongeren (aanhangers, zie μαθητής) van Jezus Christus, die in Antiochië eerst opkwam en in het N. T. niet als naam door de Christenen zelve gebezigd, Hand. 11 : 26, 26 : 28, 1 Petr. 4 : 16, maar als naam hun gegeven door de heidenen. Niet te vgl. met 2 Kor. 1 : 21, zie χρίω. Vgl. Weiss, Neutest. Theologie, S. 140: „Es

rschien den Heiden hier (Act. 11 : 26) zum ersten Male das Christenım nicht mehr als eine jüdische Secte, weil seine Bekenner sich nicht ıehr an die jüdische Lebensweise banden, sondern als eine selbständige eligiöse Gemeinschaft, der sie den Namen χριστιανοί gaben." Sedert e 2e eeuw gaven de Christenen zichzelven dien naam. — Χριστιανός als djectief Ignat. 680 A, μορφή, Martyr. Poth. 1428, Clem. A. I, 377, II, 48, βίος, Athan. II, 13, Basil. II, 821, IV, 241 γυνή, Greg. Naz. III, 33 A ψυχή. Als substantief behalve de boven genoemde plaatsen)idache 12 : 4, Plin. Epist. 96, 97, Tacit. Ann. 15, 44, Ignat. 656, Iadrian. bij Just. Apol. 1, 69, Suet. Nero 16, Basilid. 1265, Cels. bij)rig. 932, Just. Apol. 1, 4, 7, 26, Tryph. 35, Athenag. 892, Tertull. , 567. — Verschreven als Χρηστιανός, Christianus, Just. Apol. 1, 4, Tert. I, 281 (Clem. A. I, 949 B).

Χριστόγονος, ον, geboren uit Christus, Clem. A. I, 684 B.

Χριστομάθεια, ας, ἡ, of Χριστομαθία, het leeren van de leer van Christus, Ignat. ad Philad. 8 : 2, Pseudo-Ign. 833.

Χριστομάχος, ον, vijandig tegen Christus, Athan. R. 409 D.

Χριστός *, ή, όν, gezalfd, b. v. τὸ χριστόν Lev. 21 : 10, de zalving. Hoofdzakelijk ὁ χριστός, de gezalfde, Hebr. מָשִׁיחַ, van ieder, die met de heilige olie gezalfd is, allereerst van den hoogepriester, Lev. 4 : 3, 5, 16, 6 : 15. LXX 4, 3 ὁ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος; 4, 5 ὁ ἱερεὺς ὁ χριστός. Op de overige plaatsen van den koning, LXX bijna steeds = ὁ χριστός en dat wel meestal מְשִׁיחַ יהוה, of met de bijvoeging God, behalve Dan. 9 : 25, 2 Sam. 1 : 21. Zoo 1 Sam. 2 : 10, 35, 12 : 3, 5, 16 : 6, 19 : 22, 24 : 6, 7, 11, 26 : 9, 11, 16, 23, 2 Sam. 1 : 14, 16, 19 : 22, 22 : 51, 23 : 1, Ps. 2 : 2, 18 : 51, 20 : 7, 28 : 8, 89 : 39, 52, 132 : 10, 17, Klaagl. 4 : 20, 6 : 42. — Jez. 45 : 1 van Cyrus, „weil für den Zweck der Erlösung handelnd" (Fürst). Het meervoud Ps. 105 : 15, 1 Kron. 16 : 22 van het volk van Israel, bepaald von Abraham, Izak en Jacob, Ps. 105 : 8—12; vgl. Ps. 84 : 10, Hab. 3 : 13. Verder op grond van Dan. 9 : 25, Ps. 2 : 2 in de Targumim de naam van den verwachten Heiland als den door God tot koning en redder van Zijn volk gezalfde (zie βασιλεύς, βασιλεία), volledig משיח בן דוד, Levy, Neuhebr. und Chald. Wb. 3, 271 vgl. Lk. 23 : 2 λέγοντα ἑαυτὸν Χν βασιλέα εἶναι, met vs. 37 εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδ., σῶσον σεαυτόν. Vs. 39 οὐχὶ σὺ εἶ ὁ Χς; σῶσον σεαυτόν. 2 : 11 ἐτέχθη σωτὴρ ὅς ἐστι Χς κύριος κτλ. zie κύριος. Psalter Sal. 17 : 36 πάντες ἅγιοι, καὶ βασιλεὺς αὐτῶν χριστὸς κύριος. Hand. 2 : 36, Mk. 15 : 32 ὁ Χς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Hand. 4 : 26, 27. Den inhoud dezer benaming moeten wij naar het onder βασιλεύς, βασιλεία opgemerkte bepalen en dat wel aldus, dat βασιλεύς de verhouding tot volk en gebied aanduidt, ὁ Χς evenwel deze verhouding van de goddelijke instelling en voorbereiding afleidt en alzoo aansluit aan de goddelijke

belofte van zulk eenen helper als heenwijst op de βασιλεία τοῦ θεοῦ, waarin het raadsbesluit des heils van God verwezenlijkt wordt. In den mond van Jezus als appellativum Mk. 12 : 35, 13 : 21, Mt. 24 : 5 (zonder artikel Mk. 9 : 41), van zichzelven Mt. 23 : 10, 24 : 5.

Met het artikel als appellativum, d. i. als naam van den persoon van Jezus (vgl. onder μανθάνω) komt ὁ Χριστός meestal in de evangeliën voor. Zonder artikel als eigennaam alleen staand in de evangeliën slechts Mk. 9 : 41 ἐν ὀνόματι ὅτι Χυ ἐστε, vgl. Hand. 24 : 24. Anders daar slechts in de constructie Ἰησοῦς Χριστός, vgl. Mt. 1 : 16 Ις ὁ λεγόμενος Χς. Daarentegen in de Paulinische brieven en den eersten brief van Petrus vinden wij Χς als eigennaam Rom. 5 : 8, 6 : 4, 8, 8 : 10, 34, 9 : 1 enz. 1 Petr. 1 : 11, 19, 2 : 21, 3 : 16, 18. Dit dan gearticuleerd Rom. 7 : 4, 8 : 11, vgl. vs. 10, 9 : 3, 5 — zonder bepaalde regels dienaangaande, vgl. 1 Kor. 6 : 15, 11 : 3 enz. Daarentegen als appellativum komt ὁ Χς hier niet voor, vgl. 1 Petr. 1 : 11 τὰ εἰς Χν παθήματα. 4 : 13 τὰ τοῦ Χυ παθήματα met Hand. 17 : 3 ὅτι τὸν Χν ἔδει παθεῖν. 26 : 23 εἰ παθητὸς ὁ Χς, waar het klaarblijkelijk appellativum is. 1 en 2 Joh. evenals in de Openb. staat ὁ Χς als appellativum, zie 1 Joh. 2 : 22, 5 : 1, 6, Openb. 11 : 15, 12 : 10; daarentegen wel als eigennaam 2 Joh. 9, Openb. 20 : 4, 6. Als appellativum ook overal, waar Ις ὁ Χς geschreven is of ὁ Χς Ις, zooals Hand. 17 : 3, 18 : 5, 28. Ις Χς of Χς Ις wisselen zonder verschil van beteekenis met elkander af.

Ἀντίχριστος *, ου, ὁ, tegenstander van Christus volgens 1 Joh. 2 : 22 ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ις οὐκ ἔστιν ὁ Χς, — ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. Vgl. 4 : 3, waar als τὸ τοῦ ἀντιχρίστου (vgl. Mt. 21 : 21, 1 Kor. 10 : 24, 2 Petr. 2 : 22, Jak. 4 : 14), als het wezen van den Antichrist het μὴ ὁμολογεῖν τὸν Ιν genoemd is. Derhalve niet zooals ἀντίθεος = die in de plaats van Christus staat, plaats vervangende Christus. Maar toch moeten wij hierop letten, waarop Huther opmerkzaam maakt, „dass bei den mit ἀντι im Sinne des Gegensatzes gebildeten substantiv. Compositis das Subst. ein Subj. ist, welches durch ἀντί als im Gegensatze gegen ein Subj. derselben Art stehend bz. wird." Zoo ἀντιφιλόσοφος een wijsgeer, die tegenover andere wijsgeeren staat, ἀντίβιος, die geweld met geweld keert, niet alleen die de macht weerstreeft, enz. Zoo overal waar personen aangeduid worden, waardoor de tegenwerping van E. Haupt bij 1 Joh. 2 : 22 wordt weggenomen, die het adject. ἀντίθυρος vergelijkt, wat tegenover de deur staat en die daarom in ἀντίχρ. alleen de gedachte aan de vijandschap tegen Christus vinden wil. Zoo ἀντίχριστος, die zich stelt in de plaats van Christus, die tegenover Christus als Christus optreedt, onderscheiden van ψευδόχριστος, Mt. 24 : 24, Mk. 13 : 22, dat minder de tegenstelling dan wel de huichelachtige plaatsvervanging van Christus aanduidt. Als een bepaald persoonlijk subject, niet als soort-

egrip, is ἀντίχρ. beslist 1 Joh. 2 : 18 op te vatten, wanneer de door df. Treg. Westc., Baljon goedgekeurde weglating van het artikel overenomen wordt. Aansluiting voor ἠκούσατε ὅτι ἀντίχριστος ἔρχεται is niet lleen 2 Thess. 2 : 3 enz., maar ook Joh. 5 : 43 te zoeken: ἐὰν ἄλλος λθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήμψεσθε, zooals dan ook het neutrale ὁ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστίν op de erwachting van eenen bepaalden historischen persoon als Antichrist κ. ἐ. 'ijst. Slechts oogenschijnlijk wordt ὁ ἀντίχρ. 2 : 22, 2 Joh. 7 hierdoor ıoeilijk. Het artikel 2 : 22 duidt klaarblijkelijk overeenkomstig het oorafgaande ὁ ψευστής de soort aan. Huther verklaart, dat het de ıntichrist zelf is, die in deze personen optreedt. Men zal de vele Antihristen 2 : 18, of ieder, die in de Johanneïsche beteekenis als zoodanig ıptreedt, niet eenvoudig als πρόδρομοι van den wezenlijken Antichrist noeten beschouwen, maar als openbaringen daarvan. Vgl. W. Bousset, Der Antichrist in der Ueberlieferung des Judenthums, des N. T. und ler alten Kirche. u. s. w. 1895, die daar o. a. op den Joodschen oorıprong van de leer van den Antichrist gewezen en hare nadere ontwikkeling in de geschiedenis der oude kerk beschreven heeft. Hij legt ɪr daar den nadruk op, dat eene juiste opvatting van de leer van den Antichrist o. a. voor het recht verstand van de Apocalypse van Joh. ran het hoogste gewicht is.

Χριστοφόρος, ον, Christus dragend, Ignat. Ef. 9 : 2, Martyrium s. Ign. 5 : 1, Athan. I, 12 C, Eus. H. e. VIII, 10, 3.

Χριστώνυμος, ον, (ὄνομα) naar Christus genoemd, Ignat. 685.

Χρίω *, -ίσω, bestrijken, zalven. LXX = משׁח, dat van de zinnebeeldige zalving met heilige olie gebruikt wordt, waardoor zij, die door God tot eenen bijzonderen dienst in Zijne oeconomie des heils verordend waren, als priesters, profeten en koningen niet alleen gewijd en geheiligd, maar toegerust worden tot hunnen heiligen dienst, die de natuurlijke, menschelijke krachten te boven gaat. Vgl. Ex. 29 : 7, 40 : 13; — 1 Kon. 19 : 16 — het eenige van een profeet genoemde geval. Wij kunnen wel aannemen, dat bij de profeten eene zalving slechts bij eene overdracht van het profetisch beroep door de profeten zelven plaats vond, daar bij eene onmiddelijke goddelijke roeping de aard van het ambt meêbracht, dat in de plaats van het symbool de werkelijkheid kwam, de begiftiging met den Geest Gods zelven. 1 Sam. 10 : 1, 15 : 1 enz. Ps. 89 : 21. De olie is te beschouwen als zinnebeeld van het heil (vgl. Jez. 61 : 3, Ps. 45 : 8), van de kracht des heils, van den Geest Gods, vgl. 1 Sam. 16 : 13, 10 : 1, 9, 10, Jez. 11 : 1. Zoo Hand. 10 : 38 ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει. Het synonieme יצק, LXX ἐπιχέειν, ἐκχέειν (waarmeê de uitdrukking = uitgieting of uitstorting van den Heiligen Geest samenhangt) vinden wij zelden van de hoogepriesterlijke zalving,

Ex. 29 : 7, Lev. 8 : 12; van de koninklijke zalving, 1 Sam. 10 : 1, 2 Kon. 9 : 3. משחה wordt, afgezien van Exod. Lev. Num., meestal van de koninklijke zalving gebruikt, vgl. *χριστός*. — In het N. T. vinden wij χρίω alleen in de aan de Oud-Testamentische zalving aansluitende beteekenis van de wijding en voorbereiding tot den heiligen dienst, Hand. 10 : 38, Lk. 4 : 18 *ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι*. Hebr. 1 : 9 *ἔχρισέ σε — ὁ θεὸς ... ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου* (Ps. 45 : 8, vgl. Jez. 61 : 3). Absoluut Hand. 4 : 27 *ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰν, ὃν ἔχρισας*. Op deze plaatsen van de zalving van Jezus tot Zijne roeping (Hand. 4 : 27, Hebr. 1 : 9). Daarenboven met betrekking tot Christus als den gezalfde 2 Kor. 1 : 21, van de roeping van den apostel en zijne vrienden (vs. 19; men lette op het ontbreken van *σὺν ὑμῖν* bij *χρίσας ἡμᾶς*). Syn. *ἀλείφω*.

Χρόα, ας, ἡ, oppervlakte van de huid, Wijsh. 13 : 14, kleur van de huid, Ex. 4 : 7, gelaatskleur, 2 Makk. 3 : 16.

Χρονέω, -ήσω, toeven, Dan. LXX 9 : 19, waar R *χρονίζω* heeft.

Χρονίζω, ίσω, Att. *-ιῶ* (Hebr. 10 : 37), eigenl. den tijd rekken, langer maken, vervolgens = langer blijven, Gen. 32 : 4 (5) uit- of wegblijven, 't lang maken, toeven, uitstellen, talmen, Mt. 25 : 5, Hebr. 10 : 37; *ἐν τινι τόπῳ* = ergens lang blijven, toeven, talmen, Ex. 32 : 1, Lk. 1 : 21; met Infinit. = iets nog in lang niet doen, b. v. *ἐλθεῖν* of *ἔρχεσθαι* = nog vooreerst of nog in lang niet komen, Mt. 24 : 48, Lk. 12 : 45. LXX = אחר.

Χρονογραφία, ας, ἡ, annalen, Clem. A. I, 837.

Χρόνος, ου, ὁ, de tijdgod, de tijd, bijz. naar zijn verloop of duur, het tijdsbestek, en alzoo onderscheiden van *ὁ καιρός*, het bepaalde tijdstip, de gelegenheid (Hand. 1 : 7, 1 Thess. 5 : 1); het wordt a) verbonden met Adjectiefbepalingen, als: *ἱκανός*, Lk. 8 : 27; *πολύς*, Lk. 8 : 29; *μικρός*, Joh. 7 : 33; *τοσοῦτος*, Joh. 14 : 9; *πόσος*, Mk. 9 : 21; *τεσσαρακονταετής* = een tijd van veertig jaren, Hand. 7 : 23; *αἰώνιοι χρόνοι* = een eeuwige tijd, een onafzienbaar tijdsverloop, Rom. 16 : 25 enz.: b) met Substantiva, en dan hetzij Nomen regens, als: *τοῦ φαινομένου ἀστέρος*, Mt. 2 : 7; *τῆς ἐπαγγελίας*, Hand. 7 : 17; *τῆς ἀγνοίας*, Hand. 17 : 30; *τῆς παροικίας*, 1 Petr. 1 : 17; vgl. *τοῦ τεκεῖν* (Infinit. als Substantivum) Gen. 25 : 24, Lk. 1 : 57, alsmede het elliptische *ἐν σαρκί*, 1 Petr. 4 : 2; of Nomen rectum, als: *στιγμὴ χρόνου*, Lk. 4 : 5; *τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου*, Gal. 4 : 4; c) met Verba, als: *διατρίβω*, *ποιέω*, Hand. 14 : 28, 15 : 33, *βιόω*, 1 Petr. 4 : 2; *ὁ χρόνος ἐπιλείπει τινά*, Hebr. 11 : 32; *χρόνος οὐκέτι ἐστίν* = er is geen tijd, geen uitstel meer, Openb. 10 : 6; d) geconstrueerd, hetzij met Praepp. als *κατά*, *μετά*, *διά*, *ἐπί*, *ἐν*, *πρό* enz., vgl. op deze woorden: of door plaatsing in een Casus obliquus, als α) in Dativo, om het verloop van tijd uit te drukken, b. v. *πολλοῖς χρόνοις* = van lange tijden her, sedert lang, Lk. 8 : 29; *ἱκανῷ χρόνῳ* = sinds

ruimen tijd, Hand. 8 : 11; χρόνοις αἰωνίοις = van eeuwen her, eeuwen chtereen, Rom. 16 : 25; β) in Accusativo, om den duur van den tijd kennen te geven, b. v. πολὺν χρόνον = langen tijd, lang, Joh. 5 : 6; μικρὸν χρόνον = een korten tijd, kort, Joh. 7 : 33, 12 : 35, Openb. 0 : 3; ὅσον χρόνον = zoo lang, Mk. 2 : 19; χρόνον τινά = eenigen jd, 1 Kor. 16 : 7; χρόνον, absolute, = een tijd lang, Hand. 19 : 22 vaar echter ook wel χρόνον ὀλίγον of χρ. τινά gelezen wordt). LXX voor יוֹם, עֵת enz.

Χρονοτριβέω, -ήσω, van χρόνος en τρίβω, zie op διατρίβω, den tijd erslijten, zich (noodeloos) ophouden, en daardoor tijd verliezen, Hand. 0 : 16.

Χρυσαυγέω, -ήσω, eenen gouden glans hebben, Job 37 : 22.

Χρύσεος, έη, εον, samengetr. χρυσοῦς, ῆ, οῦν, van χρυσός, gouden, an goud, met goud opgelegd of versierd, 2 Tim. 2 : 20, Hebr. 9 : 4, Openb. 1 : 12, 13, 20, 4 : 4, 5 : 8 enz.

Χρυσήεις, εσσα, εν, latere vorm van χρύσεος, Sibyll. Orak. Fragm. 2, 25.

Χρυσίον, ου, τό, naar den vorm Diminutiv. van ὁ χρυσός, a) in 't algemeen = goud, Sibyll. Orak. 3, 181, 1 Petr. 1 : 7; χρυσίον πεπυρωμένον, καθαρόν, Openb. 3 : 18, 21 : 18, 22; b) bijz. = een goudstuk, goudgeld, Hand. 3 : 6, 20 : 33, 1 Petr. 1 : 18; c) = een gouden versiersel of sieraad, Hebr. 9 : 4, 1 Petr. 3 : 3, vgl. 1 Tim. 2 : 9, Openb. 17 : 4, 18 : 16, op welke plaatsen ook χρυσός gelezen wordt. LXX = זָהָב.

Χρυσοβέλεμνος, ον (βέλεμνον), met gouden pijlen, Porphyr. bij Eus. III, 305 D.

Χρυσοδακτύλιος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ὁ χρυσός en ὁ δακτύλιος, een woord van het N. T. = χρυσοῦς δακτυλίους φορῶν of ἔχων = die gouden ringen draagt, met gouden ringen aan de vingers, Jak. 2 : 2.

Χρυσοειδής, ές, goudachtig, 1 Ezr. 8 : 57 A R.

Χρυσόλιθος, ου, ὁ, van ὁ χρυσός en ὁ λίθος, de chrysoliet of goudsteen, een doorschijnend en fraai groen edelgesteente, dat in losse kristallen en korrels vooral uit Pegu, Ceylon, Boven-Egypte, O. van Esne en Brazilië komt, Openb. 21 : 20. LXX = תַּרְשִׁישׁ, Ex. 28 : 20, 36 : 20 (39 : 13), Ez. 28 : 13. Vgl. Riehm—Van Rhijn, I, bl. 460.

Χρυσόπρασος, ου, ὁ, van ὁ χρυσός en πράσον, look, de chrysopraas, een doorschijnend edelgesteente van bleekgroene, soms meer geel- of bruinachtige kleur, Openb. 21 : 20. Vgl. Riehm—Van Rhijn, I, bl. 460.

Χρυσοῤῥόας, ου, ὁ (ῥέω), stroomend met goud, van de Nijl, Greg. Naz. I, 1116 B, Epiph. II, 32.

Χρυσός, οῦ, ὁ, a) in 't algemeen = goud, Mt. 2 : 11, Hand. 17 : 29, Openb. 9 : 7, 18 : 12; b) = gouden sieraden of versierselen, aan gebouwen aangebracht, Mt. 23 : 16, 17, 1 Kor. 3 : 12; of bij de kleeding gedragen, 1 Tim. 2 : 9, Openb. 17 : 4, 18 : 16, op welke plaatsen echter

ook χρυσίον gelezen wordt; c) = goudgeld, Mt. 10:9; metonym. = de daaruit bestaande schat, Jak. 5:3. LXX = זָהָב.

Χρυσόστικτος, ον, goudgevlekt, Clem. A. I, 433 A.

Χρυσοῦς, zie op χρύσεος.

Χρυσόω, -ώσω, van ὁ χρυσός, vergulden, iets met goud opleggen of overtrekken, zoodat het op goud gelijkt, met bijvoeging van het Nom. of conjug. χρυσίῳ of ἐν χρυσίῳ, Ex. 25:10 (11), 26:32 (מְצֻפִּים זָהָב), Openb. 17:4, 18:16.

Χρυσοφορέω, -ήσω, een gouden sieraad dragen, 1 Makk. 14:43.

Χρυσοχάλινος, ον, met gouden teugel, 2 Makk. 10:29.

Χρυσοχόος, ου, ὁ, goudsmid, Jez. 40:19, 46:6.

Χρύσωμα, τος, τό, gouden tafelgereedschap, 1 Makk. 11:58, 15:32, 2 Makk. 4:32, 39.

Χρυσωρυχέω, -ήσω, goud graven, Clem. A. I, 541 B.

Χρῶμα, ατος, τό, oppervlakte, Ex. 34:29, kleur, verf, Wijsh. 15:4. Toonaard in de muziek, Ign. ad Eph. 4:2.

Χρώς, ωτός, ὁ, Ep. en Ion. χροός, χροΐ, χρόα, Att. Dat. χρῷ, in de verbinding ἐν χρῷ, b. v. met ξυρεῖν, van χρόω, χρώννυμι (verwant met χράω, χρίω), ik kom van buiten aan iets, raak er van buiten aan of strijk er langs, vandaar in 't algemeen de oppervlakte van iets, bijz. van het menschelijk lichaam = de huid, doch vervolgens ook (ad sensum) = het lijf, Hand. 19:12. LXX = בָּשָׂר, vleesch, Ex. 28:38 (42), 34:29, 30, Lev. 13:2 enz. Χρὼς ἐπιστολῆς, de manier van uitdrukking in eenen brief, Eus. H. e. 6, 14, 2.

Χρωτίζω, -ιῶ, verven, kleuren. Het composit. συγχρωτίζω (Med.) vinden wij Brief aan Diog. 12:8 in den zin van aanraken, bezoedelen.

Χυδαιολογία, ας, ἡ, gemeene taal, Epiph. I, 252 B.

Χυδαῖος, α, ον, a) in menigte uitgegoten, χυδαῖοι ἐγένοντο = zij werden talrijk, Ex. 1:7, b) vulgair, gemeen, laag, Clem. A. I, 521. Pseudo-Just. 1272 D, Vit. Epiph. 77.

Χυλός, οῦ, ὁ, vocht, 4 Makk. 6:25.

Χύμα, τος, τό, het uitgegotene, χύμα καρδίας = een wijd begrip der harten, 1 Kon. 4:29 (5:9), stroom, 2 Makk. 2:24, stroom, al. van getallen.

Χύσις, εως, ἡ, uitgieting, 1 Sam. 5:6 A, gieting, 1 Kon. 7:24 A.

Χυτός, ἡ, όν, gegoten, 2 Kron. 4:2, Job 40:13 (18).

Χύτρα, (κύθρα) ας, ἡ, pot, Num. 11:8, Richt. 6:19, 1 Sam. 2:14, Micha 3:3. Χύτραν ἕψειν, voedsel koken, Chrys. I, 255 C.

Χυτρόκαυλος, ου, ὁ, pan, 1 Kon. 7:38, 43. Ook κυθρόγαυλος, waschbekken, Jos. Ant. 8, 3, 6.

Χυτρόπους, ook κυτρόπους, οδος, ὁ, kookpot, Lev. 11:35.

Χωλαίνω, -ανῶ, lam maken, hinken, 1 Kon. 18 : 21, Pass. lam orden, 2 Sam. 4 : 4.

Χωλός, ή, όν, als 't ware voor χάολος, van χαλάω, ik verslap, ındaar a) eig. = lam of verlamd, tengevolge eener verslapping en ıardoor veroorzaakte werkeloosheid van zekere spieren en zenuwen; jz. = kreupel, door gemis van het gebruik van beide voeten, Mt. 11 : 5, 5 : 30, Lk. 7 : 22, Joh. 5 : 3, Hand. 3 : 2 enz., of van één der voeten, ıank, Mt. 18 : 8, Mk. 9 : 45; b) in fig. zin τὸ χωλόν = het kreupele, ıanke, van menschen gezegd, die als op twee gedachten hinken, n daardoor in het voortgaan op den heilsweg belemmerd worden, Hebr. 12 : 13.

Χῶμα, τος, τό = עָפָר, stof, Ex. 8 : 16 (12), 17 (13), 18 (14), Job 7 : 16, hoop, Joz. 8 : 28.

Χωμαρείμ = כְּמָרִים, afgodische priesters, 2 Kon. 23 : 5.

Χωματίζομαι, -ισθήσομαι, met wallen omgeven worden, = עָמַד עַל תֵּל, op heuvelen staan, Joz. 11 : 13.

Χώνευμα, ατος, τό, een gegoten voorwerp van metaal, Deut. 9 : 12, 2 Kon. 17 : 16, Hoz. 13 : 2.

Χώνευσις, εως, ή, het smelten, gieten van metaal, Ex. 39 : 4 (38 : 27), 2 Kron. 4 : 3.

Χωνευτήριον, ου, τό, smeltoven, 1 Kon. 8 : 51, Wijsh. 3 : 6, Zach. 11 : 3, 13, Mal. 3 : 2.

Χωνευτής, οῦ, ὁ, goudsmid, Richt. 17 : 4 A.

Χωνευτός, ή, όν, gesmolten, gegoten, Ex. 32 : 4, 34 : 17, Lev. 19 : 4.

Χωνεύω, -εύσω, smelten, gieten, Ex. 26 : 37, 38 (37) : 3, 38 : 10 (37 : 13), Jos. Ant. 8, 3, 9, B. J. 1, 18, 1.

Χώρα, ας, ή, = ὁ χῶρος als 't ware voor χάορος, van den wortel χάω, open of ledig staan, en vandaar in 't algemeen = de ruimte, de plek, die iets of iemand inneemt, de plaats, en vervolgens = het land d. i. a) = het land in onderscheiding van andere landen, Hand. 8 : 1, 16 : 6, 18 : 23, 26 : 20; χώρα μακρά = een ver gelegen land, Lk. 15 : 13, 19 : 12; ή χώρα τινός = iemands vaderland, Mt. 2 : 12; metonymice staat in dezen zin χώρα voor de bevolking van een land, Mk. 1 : 5, Hand. 12 : 20; b) = het landschap, de streek, het oord of gewest, d. i. een kleiner gedeelte land zonder scherp afgebakende grenzen, Mt. 8 : 28, Mk. 5 : 1, 10, 6 : 55 (waar ook περίχωρος gelezen wordt), Lk. 2 : 8, Joh. 11 : 54; figuurl. in de uitdrukking: καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανατοῦ gezeten in een land, waar de dood heerscht en nachtelijke donkerheid verspreidt, Mt. 4 : 16, vgl. op σκιά; c) het land in tegenstelling van de zee, Hand. 27 : 27; d) = het land in tegenstelling van de stad, Lk. 21 : 21; e) = het bebouwde land, het veld, de akker, Lk. 12 : 16; in Plurali, Joh. 4 : 35, Jak. 5 : 4. LXX voor אֶרֶץ, מְדִינָה, provincie.

Χωραζίν, zie op Χοραζίν.

Χωρεπίσκοπος, ου, ὁ, chorepiscopus, landbisschop, suffragaan-bisschop, Eus. H. e. 7, 30, Athan. I, 400 B, Basil. IV, 297 C, Greg. Naz. III, 257 C, 1060 A.

Χωρέω, -ήσω, van ὁ χῶρος = ἡ χώρα, = plaats of ruimte maken, en vandaar = heengaan, ontwijken (Lat. cedo, secedo), εἴς τι = ergens naar toe, Mt. 15 : 17, χωρεῖν δι' ἁρπαγῶν κατά τινος, roofgierig op iemand losgaan, Eus. H. e. 8, 14, 11; overdracht., χωρεῖν εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι, abire in id, ut jam non sit, omkomen, Ireneüs, ed. A. Stieren, 1853, p. 80; = in een anderen toestand overgaan, ergens toe komen, εἰς μετάνοιαν, 2 Petr. 3 : 9; = vorderen, opgang maken, ingang vinden (Lat. cedo, succedo), ἔν τινι = bij iemand, Joh. 8 : 37; **b**) = plaats hebben voor, d. i. bevatten, inhouden, α) in eigenl. zin τί en τινά, van de ruimte of inhoud, dien iets heeft, Mk. 2 : 2, Joh. 2 : 6, 21 : 25; β) oneigenl. en overdracht. = in zich kunnen opnemen, met den geest bevatten, d. i. vatten, verstaan, τί, b. v. λόγον, Mt. 19 : 11, 12, Br. aan Diogn. 12 : 7, τινά = plaats voor iemand maken in zijn hart (χωρήσατε ἡμᾶς), 2 Kor. 7 : 2.

Χώρημα, τος, τό, ruimte, plaats, = צָפָה, overstrooming, Ez. 32 : 6 A, waar ook προχώρημα gelezen wordt.

Χωρητικός, ή, όν, geschikt om te bevatten, Iren. 1130, τινός, Orig. III, 785 B, IV, 116 D.

Χωρητός, ή, όν, inhoudbaar, bevattelijk, Orig. IV, 388 C, I, 897.

Χωρίζω, -ίσω, van χωρίς, afzonderen, scheiden, verwijderen, τί, Mt. 19 : 6, Mk. 10 : 9; τινὰ ἀπό τινος = iemand van iets scheiden, hem het genot of bezit daarvan ontnemen, Rom. 8 : 35, 39; τινὰ ἀπό τινων = iemand van anderen afzonderen, zoodat er geen gemeenschap tusschen hen bestaat, in Passivo χωρίζομαι, Perf. κεχώρισμαι, Hebr. 7 : 26; in Medio met Aor. 1. pass. in reflexieve beteekenis = zich afscheiden, scheiden, verlaten, heengaan, met ἀπό of ἔκ τινος, van man of vrouw, die den huwelijksband verbreekt, 1 Kor. 7 : 10, 11, 15, in welke beteekenis χωρίζω vaak voorkomt in de papyrussen van Fajum, Deissmann. Neue Bibelst. S. 67; van een slaaf, die zijnen meester ontloopt, Filem. vs. 15; van het zich verwijderen uit eene plaats, Hand. 1 : 4, 18 : 1, 2; εἰς met een Acc. van de plaats, 2 Makk. 5 : 21, 12 : 12.

Χωρικός, οῦ, ὁ, rusticus, landman, Eus. H. e. 6, 40, 5.

Χωρίον, ου, τό, naar den vorm een Diminutiv. van χῶρος, χώρα, en evenals zijn stamwoord eigenl. = plek of plaats, doch vervolgens ook = een bijzonder stuk land of grond, en vandaar **a**) in den zin van land, akker, d. i. grond, die iemand in eigendom toebehoort, Joh. 4 : 5, Hand. 5 : 3, 8; in Plurali χωρία = landerijen, Hand. 4 : 34) **b**) van eene plaats, die eene bijzondere bestemming heeft, b. v. tot het be-

aven van dooden dient, en dan zooveel als ons: begraafplaats, Hand. 18, 19, vgl. Mt. 27:7, 8; **c)** = de plaats, d. i. (ook volgens ons raakgebruik) = de hoeve of landhoeve, Mt. 26:36, Mk. 14:32; = t landgoed, in Plurali, Hand. 28:7. **d)** Eene passage in een boek, em. A. II, 637.

Χωρίς, Adverb., afzonderlijk, Joh. 20:7; overal elders in het N. T. wijze van Praepositie met een Genitiv. geconstrueerd, en dan **a)** = nder, d. i. met weglating van, Mt. 13:34, Mk. 4:34, Lk. 6:49, l. 2:14, 1 Tim. 2:8, 5:21, Hebr. 7:20, 9:22, 10:28; ter aaniiding dat iets niet aanwezig is, niet bij iets of iemand gevonden ordt, Rom. 7:9, 10:14, Hebr. 4:15, 9:7, 28, 11:6, 12:8, 14; als afgescheiden van eenig voorwerp gedacht wordt, buiten iets of mand omgaat, Joh. 1:3, Rom. 3:21, 28, 4:6, 7:8, 1 Kor. 4:8, :11, Hebr. 7:7, 9:22, 11:6, Jak. 2:18 enz.; *χωρὶς τοῦ σώματος* = buiten het lichaam om, d. i. zonder dat dit er deel aan heeft, 2 Kor. 2:3 (waar echter ook *ἐκτός* gelezen wordt, evenals in hetzelfde verand vs. 2); *χωρίς τινος* = buiten iemands gemeenschap, Joh. 15:5, f. 2:12; **b)** = buiten, behalve, uitgenomen, d. i. niet medegerekend, t. 14:21, 15:38, 2 Kor. 11:28. Syn. *ἄνευ*.

Χωρισμός, οῦ, ὁ, = נִדָּה = afzondering, Lev. 12:2, 18:19, Zach. 3:1, 3 Makk. 3:4.

Χωριστός, ή, όν, gescheiden, te scheiden, Hippol. Haer. 252, 54, us. IV, 352 B, C.

Χωροβατέω, -ήσω, **a)** eene plaats bewandelen, **b)** eene beschrijving an land maken, Joz. 18:8, 9.

Χῶρος, ου, ὁ, Lat. Corus (Caesar B. G. V. 7), of Caurus (Vergil. eorg. III. 356) = de Noord-Westenwind, doch ook het Noordwesten ls hemelstreek, Hand. 27:12.

Χῶρος, ου, ὁ, ruimte, plaats, 4 Makk. 18:23 A, Apoc. Petri 15. 'erkeerdelijk *χορός* geschreven, Acta Thomae 8:11.

Ψ.

Ψαθυρόω, -ώσω, verbreken, week maken, pass. week worden, vergaan, Aq. Joz. 9 : 5.

Ψαλίς, ίδος, ἡ, a) schaar, b) gewelf, boog, band van pilaren, en aldus Ex. 27 : 10, 11, opening om de stangen in te steken, Ex. 30 : 4.

Ψάλλω, ψαλῶ, van den wortel ψάω, ik raak of sla de oppervlakte van een voorwerp even, wrijf of strijk er langs, vandaar van de beweging, die men met de vingertoppen maakt om b. v. iets uit te trekken, ἔθειραν, het haar, Aeschyl. Pers. 1002, verder om de pees van een boog aan te trekken, τόξων νευρὰς χειρί, Eur. Bacch. 784, maar ook en inzonderheid van het aanslaan of tokkelen der snaren, en vandaar (het is geconstrueerd met χορδή snaar, Aristot. Probl. 19, 23, of en zoo gewoonlijk absolute eigenl. = een snarentuig (b. v. de harp of cither bespelen, tokkelen. In het N. T. heeft ψάλλω echter de bijzondere beteekenis van een psalm, een gewijd lied (ψαλμός) aanheffen of zingen, zonder dat men daarbij behoeft te denken aan de begeleiding van een muziekinstrument. Het staat absolute, Jak. 5 : 13; met Dativ. van den persoon, tot wiens eere men zingt, b. v. τῷ Κυρίῳ, Ef. 5 : 19 (waar het van ᾄδω onderscheiden wordt), vgl. Rom. 15 : 9 (in een citaat uit Ps 18 : 50 volgens de LXX), met Dativ. instrumentalis, in figuurl. zin, τῷ πνεύματι, τῷ νοΐ, 1 Kor. 14 : 15. LXX = זִמֵּר, נִגֵּן.

Ψαλμός, οῦ, ὁ, eigenl. het aanslaan of tokkelen der snaren, het snarenspel, doch vervolgens ook het daarbij gezongene lied, het gezang; in het N. T. alleen = het gewijde lied, het loflied ter eere Gods, de psalm, zonder of met begeleiding, Ef. 5 : 19, Kol. 3 : 16; 1 Kor. 14 : 26: ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει = ieder van u heeft een psalm, dien hij al wil voordragen; bijzonder = een der psalmen in de boeken des O. T. bewaard, Hand. 13 : 33; βίβλος ψαλμῶν, of in Plurali οἱ ψαλμοί = de verzameling daarvan, het psalmboek, de psalmbundel, Lk. 20 : 42, 24 : 44. Hand. 1 : 20. Syn. ὕμνος. LXX vaak voor מִזְמוֹר.

Ψαλμῳδός, οῦ, ὁ, zanger, Sir. 47 : 9, 50 : 18, 1 Makk. 11 : 70.

Ψαλτήριον, ου, τό, snareninstrument, Gen. 4 : 21, Neh. 12 : 27. Job 21 : 12, Ps. 56 (57) : 8, 80 (81) : 2

Ψάλτης, ου, ὁ, hij die een snareninstrument bespeelt, 1 Ezr. 5 : 42.

Ψαλτός, ή, όν, gespeeld, = זָמִיר, lofgezang, Ps. 118 (119) : 54.

Ψαλτῳδέω, -ήσω, lofliederen zingen, 2 Kron. 5 : 13.

Ψαλμῳδός, οῦ, ὁ, iemand, die lofliederen zingt, 1 Kron. 6 : 33 (18), : 33, 13 : 8.

Ψαμμαθώδης, ες, zandig, Sibyll. Orak. 9 : 39. Ook ψαμμώδης, Sibyll. rak. 12 : 168.

Ψάμμος, ου, ἡ, het zand, Wijsh. 7 : 9.

Ψαμμωτός, ή, όν, met zand bedekt, bepleisterd van een muur, ir. 22 : 17.

Ψαρός, ά, όν, aschgrauw, = שָׂרֹק, roodachtig bruin, Zach. 1 : 8, : 3, 7.

Ψαύω, -αύσω, cum Gen. aanraken, 4 Makk. 17 : 1.

Ψέγω, -ξω, in minachting brengen, 1 Makk. 11 : 5, 11.

Ψεκάς, άδος, ἡ, a) korreltje, stofje, b) regendroppel, regen, Job 4 : 8, Hoogl. 5 : 2, Sibyll. Orak. 4 : 134, 10 : 57.

Ψεκτικός, ή, όν, (van ψέγω), geneigd om te berispen, te laken, Clem. A. I, 329, 356 C.

Ψεκτῶς, bijw. berispenswaardig, Orig. I, 437, II, 53, III, 289 D, V, 629 C.

Ψέλιον, ψέλλιον, ου, τό, armband, Gen. 24 : 22, 30, 47, Num. 31 : 50, Judith 10 : 4.

Ψελλίζω, -ίσω, lispelen, stotteren, Jez. 29 : 4, 32 : 4.

Ψελλισμός, οῦ, ὁ, = τὸ ψελλίζειν, het stamelen, Chrys. I, 531 B, C.

Ψευδαπόστολος, ου, ὁ, van ψευδής en ὁ ἀπόστολος, de valsche apostel, met welke benaming Paulus zekere menschen, de Christiners, bestempelt, die zich als leeraars in de gemeente opwierpen, doch meer hun eigen voordeel dan de eer van Christus bedoelende, zich zelven zochten te verheffen door aan zijnen arbeid afbreuk te doen, 2 Kor. 11 : 13.

Ψευδαποφάσκων, οντος, ὁ, Clem. A. II, 25 B λόγος = ψευδόμενος, een sophisme.

Ψευδεπίγραφα, sc. βιβλία, boeken met eenen valschen titel, teg. γνήσια, pseudepigraphen, Canones apostolorum, LX (ed. F. Lauchert, 1896, p. 9).

Ψευδεργία, ας, ἡ, valsche handeling, Clem. A. I, 593 B.

Ψευδηγορία, ας, ἡ, valsch woord, leugen, Iren. 549.

Ψευδής, έος, οῦς, ὁ, ἡ, -ές, τό, van ψεύδομαι, leugenachtig, valsch, Hand. 6 : 13, Openb. 2 : 2; substantive ὁ ψευδής = de leugenaar, valschaard, bedrieger, Openb. 21 : 8.

Ψευδοδοξέω, -ήσω, eene valsche meening hebben, Athen. 60, 11.

Ψευδοδοξία, ας, ἡ, valsche meening, Athen. 60 : 11, 15.

Ψευδοθύριον, ου, τό, verborgen deur, Dan. LXX Bel 20.

Ψευδολογέω, -ήσω, valsch spreken, liegen, Dan. LXX 11 : 27.

Ψευδολόγος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van τὸ ψεῦδος en λέγω, de leugenspreker, de dwaalleeraar, die om des voordeels wille onwaarheden verkondigt en daardoor anderen misleidt, 1 Tim. 4 : 2. Vgl. ook Tat. Or. ad Graecos, 25 : 14, 36 : 7.

Ψεύδομαι, -εύσομαι, Aor. 1. ἐψευσάμην, Depon. Med. van het Act. ψεύδω (dat echter minder gebruikelijk is en in het N. T. geheel niet voorkomt) tot leugen maken, logenstraffen, en vandaar als 't ware zich zelven tot leugenaar maken, logenstraffen, d. i. zich leugenachtig gedragen met woord of daad, derhalve óf = liegen, onwaarheid spreken (het tegenovergestelde van ἀλήθειαν λέγω), óf = bedriegen, zich in zijne handelingen valsch aanstellen, om den tuin leiden, a) absolute, Rom. 9 : 1, 2 Kor. 11 : 31, Gal. 1 : 20, 1 Tim. 2 : 7, Hebr. 6 : 18, 1 Joh. 1 : 6, Openb. 3 : 9; in Participio bij een Verbum dicendi, Mt. 5 : 11; b) geconstrueerd met Acc. van den persoon jegens wien het bedrog gepleegd wordt = iemand beliegen, bedriegen, Hand. 5 : 3; met Dativ. of met εἴς τινα = tegen iemand liegen, Hand. 5 : 4, Kol. 3 : 9; κατά τινος meestal van personen, = tegen, d. i. ten nadeele van iemand, en in dien zin ook κατὰ τῆς ἀληθείας = tegen, (d. i. als 't ware met verachting of ten koste van) de waarheid, Jak. 3 : 14.

Ψευδομάρτυρ, of -υς (vgl. op μάρτυς), υρος, ὁ, van ψευδής en ὁ μάρτυρ of μάρτυς de leugenachtige of valsche getuige, die met eene onwaarachtige verklaring in het gericht tegen iemand optreedt, Dan. LXX Suz. 60, 61, Mt. 26 : 60, Tat. 27 : 12; τοῦ θεοῦ = die iets van God zegt, dat niet waar is, 1 Kor. 15 : 15.

Ψευδομαρτυρέω, -ήσω, een valsch getuige zijn, een valsch getuigenis afleggen, κατά τινος = tegen iemand, hem valschelijk betichten of beschuldigen, Mk. 14 : 56, 57; absolute, in de aanhaling van het negende gebod uit den Dekaloog, Mk. 10 : 19, Lk. 18 : 20, alsmede Mt. 19 : 18, Rom. 13 : 9, waar over het Fut. Indicat. met οὐ vgl. op dit laatste woord.

Ψευδομαρτυρέω, -ήσω, een valsch getuigenis geven, Ex. 20 : 16, Deut. 5 : 20 (17), Apol. Arist. ed E. Hennecke, 1893, 36 : 10.

Ψευδομαρτυρία, ας, ἡ, het valsch getuigen, de valsche getuigenis, bijzonder voor het gericht, Mt. 15 : 19, κατά τινος, Mt. 26 : 59.

Ψευδοποιέω, -ήσω, vervalschen, bedriegen, Clem. A. I, 593 τὰς γυναῖκας, Orig. I, 681 A als verdicht beschouwen.

Ψευδοπροφήτης, ου, ὁ, van ψευδής en ὁ προφήτης, = ψευδόμαντις, de valsche profeet, de leugenprofeet, d. i. in 't algemeen de benaming van hen die, zonder door den Geest Gods gedreven te worden, zich voordoen als gezanten van God en als sprekende uit Zijnen naam, Zach. 13 : 2, Jer. 6 : 13 = נָבִיא. Vgl. verder Jos. Ant. 8, 13, 1; 10, 7, 3; B. J. 6, 5, 2, Philo, De spec. legg. III, § 8 τὸν τοιοῦτον εὐθυβόλῳ ἐπίμετ…

ευδοπροφήτην προσαγορεύει, κιβδηλεύοντα τὴν ἀληθῆ προφητείαν κ. τὰ γνήσια θεοῖς εὑρήμασι ἐπισκιάζοντα κτλ. In het N. T. wordt die benaming toegepast a) op de valsche profeten onder het O. V., die het volk van God en Zijnen dienst zochten af te trekken, Lk. 6:26, 2 Petr. 2:1 vgl. Deut. 18:20—22); b) op dwaalleeraars en andere volksverleiders, die, in het voetspoor der valsche profeten van vroeger tredende, eene hoogere roeping of ingeving voorwendden bij het verkondigen van leeringen, waardoor aan het geloof in Christus of aan den voortgang zijner zaak afbreuk werd gedaan, Mt. 7:15, 24:11, 24, Mk. 13:22, Hand. 13:6, 1 Joh. 4:1, Openb. 16:13, 19:20, 20:10. Vgl. Didache 11:6 over de valsche profeten van het zg. na-apostolische tijdvak.

Ψευδορκία, ας, ἡ, meineed, Philo, I, 422, 47, II, 196, 21.

Ψεύδορκος, ου, ὁ, meineedige, Sibyll. Orak. II, 69.

Ψεῦδος, ους, τό, verwant met ψύθος, ψίθος, ψιθυρός (de oorblazer, achterklapper, vgl. op ψιθυρισμός), de leugen, d. i. het tegenovergestelde van de ἀλήθεια, en dus van al datgene gezegd wat niet in overeenstemming is met zijne idee, niet is wat het voorgeeft te zijn. Het wordt in het N. T. zoowel van woorden gebruikt, die de ware meening des sprekers niet uitdrukken, of waaraan eene valsche, met het wezen der zaak strijdige, voorstelling ten grondslag ligt, als van daden en gedragingen, die van eene aan de waarheid vijandige gezindheid getuigenis geven, en objective van hetgeen in zich zelf onwaarachtig is, geen werkelijk bestaan, maar slechts den schijn daarvan heeft. Het komt voor a) in eerstgenoemden zin = de leugentaal, Joh. 8:44, Ef. 4:25, Openb. 14:5 (waar echter ook δόλος gelezen wordt); b) = het bedrog, als daad, in de uitdrukking: ποιεῖν ψεῦδος = bedrog plegen, met bedriegerijen omgaan, Openb. 21:27, 22:15; hiertoe behoort ook 2 Thess. 2:9: σημεῖα καὶ τέρατα ψεύδους = leugenteekenen, bedriegelijke wonderteekenen, waarvan het doel is te misleiden; c) = hetgeen valsch of onwaarachtig is, geen geloof of vertrouwen verdient, bijzonder de dwaalleer, het dwaalbegrip, 2 Thess. 2:11, 1 Joh. 2:21; τί ἐστι ψεῦδος = iets is leugen, voor: iets is onwaarachtig, valsch, 1 Joh. 2:27; van valsche goden, afgoden, Rom. 1:25. LXX voor שֶׁקֶר, כָּזָב, כַּחַשׁ.

Ψευδόχριστος*, ου, ὁ, valsche Messias, van ἀντίχριστος daarin verschillend, dat hij ten onrechte zich als den beloofden Messias voordoet, terwijl de ἀντίχριστος zich tegenover den Messias stelt. Mt. 24:24, Mk. 13:22, waar ook het verband op Joodsche ψευδόχριστοι wijst. Vgl. Bengel bij Joh. 5:43: „a tempore veri Christi ad nostram aetatem LXIV Pseudomessiae numerantur, per quos decepti sunt Judaei."

Ψευδωμοτέω, -ήσω, valsch zweren, Cyrill. A. IX, 785 B, D.

Ψευδώνυμος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, van ψευδής en τὸ ὄνομα, een valschen

naam dragend, ten onrechte of verkeerdelijk (zoo of zoo) genoem. zoogenaamd, 1 Tim. 6 : 20.

Ψεῦσμα, ατος, τό, van ψεύδω, Perf. pass. ἔψευσμαι, eigenl. wat gelogen is, de leugen, de onwaarheid, doch ook als gezindheid of handeling = de (gepleegde) trouweloosheid, meineedigheid, in tegenstelling met ἀλήθεια, Rom. 3 : 7.

Ψεύστειρα, ας, ἡ, leugenaarster, Sibyll. Orak. 3 : 815.

Ψεύστης, ου, ὁ, van ψεύδω, de leugenaar, van iemand die hetzij in zijne woorden of daden de waarheid niet betracht, anderen zoekt te misleiden, of ontrouw is aan hetgeen hij gesproken heeft, zijn woord niet houdt, de bedrieger, de trouwelooze, Joh. 8 : 44, 55, Rom. 3 : 4. 1 Tim. 1 : 10, Tit. 1 : 12, 1 Joh. 1 : 10, 2 : 4, 4 : 20, 5 : 10; bijzonder van dwaalleeraars, die de leugen voor de waarheid in plaats stellen en zoeken te verbreiden, 1 Joh. 2 : 22.

Ψηλαφάω, -ήσω, Aor. 1. ἐψηλάφησα (3 pers. plur. Optat. Aeol. ψηλαφήσειαν voor ψηλαφήσαιεν, Hand. 17 : 27), volgens sommigen verlengde uitgang van ψάλλω Aor. 1. ἔψηλα, volgens anderen van ψάω, ik raak de oppervlakte aan, strijk er langs, en ἅπτω, ἅπτομαι, = tasten, betasten, met Accusativ. van het persoonlijk of zakelijk object, Lk. 24 : 39, 1 Joh. 1 : 1; het Particip. ψηλαφώμενον van iets, dat betast of aangeraakt kan worden, Hebr. 12 : 18 (vgl. vs. 20), waar anderen tastbaar (= ψηλαφητός) vertalen; = ergens naar tasten, rondtastend naar iets zoeken, en vandaar overdracht. van geestelijke dingen, ook van de godheid, = uitvorschen, door nadenken en nasporing eene duistere zaak onderzoeken, Hand. 17 : 27, Apol. Arist. ed. E. Hennecke, 1893, 42 : 1 (ὡς ἐν σκότει), Athan. II, 1060 B. LXX voor מִשֵּׁשׁ, הֵמִישׁ, מִשֵּׁשׁ. Syn. ἅπτω.

Ψηλάφησις, εως, ἡ, aanraking, Wijsh. 15 : 15.

Ψηλαφητός, ή, όν, tastbaar, te grijpen, Ex. 10 : 21, Philo I, 638, 5.

Ψηφίζω, -ίσω, met ψῆφοις tellen, rekenen, berekenen, uitrekenen. 1 Kon. 3 : 8, 8 : 5. Lk. 14 : 28, Openb. 13 : 18.

Ψηφίς, ίδος, ἡ = ψῆφος, L. tessella, een van de stukken, gebruikt voor mozaïek-werk, Iren. 1, 8, 1, Basil. III, 285, Greg. Naz. I, 877, II, 468, III, 659, Greg. Nyss. III, 740.

Ψήφισμα, ατος, τό = פּוּר, lot, Esth. 3 : 7, 9 : 24, bevel, besluit, 2 Makk. 6 : 8, 10 : 8, 12 : 4, 15 : 36.

Ψηφιστής, οῦ, ὁ, L. numerarius, rekenaar, rekenmeester, Hippol. Haer. 82, 49.

Ψηφιστικός, ή, όν, tot het rekenen behoorend, Just. Tryph. 85.

Ψηφολογέω, -ήσω, inleggen met edelgesteenten, mozaïek-werk maken. Tob. 13 : 17.

Ψῆφος, ου, ἡ, van ψάω, ψέω ik raak, wrijf, vijl, enz., a) = een steentje, een glad kei- of kiezelsteentje = het Lat. calculus. (In de LXX van een

teenen mes, Ex. 4 : 25, van kleine steentjes, Klaagl. 3 : 16, een korrel, l. van zand, Sir. 18 : 10). Van kleine steentjes maakte men in de oudste ijden een veelvuldig gebruik bij het tellen of loten, ook bij sommige oorten van spelen, doch vooral bij het stemmen, in het gericht zoowel ls in volksvergaderingen, in welk geval men zich van witte en zwarte teentjes bediende, waarvan de eerste de vrijsprekende of goedkeurende, le laatste de veroordeelende of afkeurende stemmen aanwezen, en van lier overdracht. *καταφέρειν ψῆφον* = zijne stem ergens aan geven, toe-temmen, goedkeuren, Hand. 26 : 10 (vgl. op *καταφέρω*); **b**) bij latere chrijvers ook = een edelgesteente, bijzonder bestemd om in ringen gedragen te worden, en waarin ook wel een naamcijfer of iets dergelijks gegraveerd werd, zoodat de ring tot zegelring dienen kon; wellicht dat nen hieraan te denken heeft bij de *ψῆφος λευκή*, met den zich daarop bevindenden nieuwen naam, Openb. 2 : 17. **c**) = Tessella voor mozaïek-werk, Just. Frag. 1584. **d**) Getal, eene figuur, die een getal aanduidt, Iren. 1, 15, 2, Hippol. Haer. 372, 45, Eus. II, 449.

Ψίαθος, *ὁ*, matras, ook *ψιάθιον*, *ου*, *τό*, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 77 : 22, 23.

Ψιθυρίζω, *-ιῶ*, mompelen, 2 Sam. 12 : 19, Ps. 40 (41) : 7, in 't oor blazen, Sir. 21 : 28.

Ψιθυρισμός, *οῦ*, *ὁ*, Vulg. susurratio, van *ψιθυρίζω* (van *ψίθυρος* eigenl. fluisterend, suizend, vervolgens substantive de fluisteraar, die anderen wat influistert, de oorblazer, achterklapper), ik blaas in het oor, vandaar de oorblazerij of achterklap, 2 Kor. 12 : 20, 1 Clem. 30 : 3, 35 : 5. LXX voor לַחַשׁ, Pred. 10 : 11, bezwering van eenen slangenbe-zweerder.

Ψιθυριστής, *οῦ*, *ὁ*, van *ψιθυρίζω*, de oorblazer, verklikker, aanbrenger, lasteraar, Rom. 1 : 30.

Ψίθυρος, *ον*, achterklappend, subst. achterklapper, oorblazer, Sir. 5 : 14, 28 : 13.

Ψιλός, *ή*, *όν*, eigenl. afgewreven (*ψάω*), zuiver, bloot, kaal, *ἄνθρωπος*, een bloot mensch, van Christus, Eus. H. e. 5, 28, 2, *ψιλὸς* (= *ἄγραφος*) *λόγος*, een eenvoudig woord, Eus. H. e. 7, 24, 5, *ψιλὸς λόγος* (teg. *ἀπόδειξις*), Eus. H. e. 7, 30, 11. Zacht, Philo I, 29, 19 *φθόγγος*. Ἡ *ψιλή*, sc. *προσῳδία*, = *ψιλὸν πνεῦμα*, het zachte ademhalen, Epiph. III, 237 B. Ἡ *ψιλή* sc. *ἐσθής* = אַדֶּרֶת, kleed, Joz. 7 : 21.

Ψιλόω, *-ώσω*, het uittrekken van haren, Ez. 44 : 20.

Ψίλωσις, *εως*, *ἡ* = *τὸ ψιλοῦν*, het ontblooten, berooven, Jos. Ant. 17, 11, 2 *χρημάτων*.

Ψιχίον, *ου*, *τό*, een woord van lateren tijd, Diminutiv. van *ἡ ψίξ*, *ψιχός* (van den weinig gebruikelijken wortel *ψίω*, verwant met *ψάω*, *ψέω*, ik wrijf stuk, maak fijn) het stukje, bijzonder de broodkruimel, vandaar

= het kruimpje of stukje, bijzonder van brood, Mt. 15:27, Mk. 7:28. alsmede (volgens א° A P enz.) Lk. 16:21.

Ψόα, ψύα, ας, ἡ, het deel van het lichaam bij de lendenen = חֹמֶשׁ, 2 Sam. 2:23, 3:27, 20:10, = עָצֶה, ruggegraat, Lev. 3:9.

Ψογέω, -ήσω, ψογίζω, -ιῶ, in minachting brengen, lasteren, 1 Makk. 11:5, 11.

Ψόγος, ου, ὁ, = דִּבָּה, lastering, Gen. 37:2, Ps. 30(31):13, Jer. 20:10.

Ψοφέω, -ήσω, geruisch maken, stampen, met den voet, Ez. 6:11, 25:6 = רָקַע.

Ψοφοδεής, ές, opschrikkend bij het minste geruisch, vreesachtig. schuw, Eus. H. e. 8, 14, 8.

Ψόφος, ου, ὁ, geruisch, geklank, Mich. 1:13.

Ψύα, ας, ἡ, = ψόα, = כֶּסֶל, lendenen, Ps. 37 (38): 7.

Ψυγμός, οῦ, ὁ (ψύχω), a) koude, vorst, Rufin. bij Orig. II, 209, 10. b) eene plaats, om iets op uit te spreiden, Num. 11:32, Ez. 26:14.

Ψυκτήρ, ῆρος, ὁ, koelvat, bekken, 2 Ezr. 1:9.

Ψύλλος, ου, ὁ, = ψύλλα, ης, ἡ, vloo, 1 Sam. 24:15.

Ψυχαγωγία, ας, ἡ, a) het brengen van de zielen naar de onderwereld, b) het aangenaam bezighouden van de ziel, aangenaam onderhoud, 2 Makk. 2:25. Ψυχαγωγίαν ἐνδείκνυσθαί τινι, door bepaalde kunsten iemand vermaken, Eus. De mart. Palaest. c. 6, 2.

Ψυχαγωγέω, -ήσω, a) de zielen der afgestorvenen wegvoeren, b) de zielen tot zich trekken, bezighouden, vertroosten. In den zin van: het leven opwekken van een, die bijna gestorven is, Marci Diaconi Vita Porphyrii, 72:25.

Ψυχή *, ῆς, ἡ, van ψύχω, ademen (volgens sommigen, vgl. Nägelsbach, Nachhom. Theol. 2, 380, af te leiden van ψύω — πτύω, zooals ὕψος — ὕπατος enz.; Curtius daarentegen leidt het woord af van eenen Sanskrietstam sphu, blazen, terwijl hij voor πτύω een ander stamwoord aanneemt, zie bij hem, S. 285, 509, 702). De adem, van het dierlijke leven. In het spraakgebruik van Homerus af schijnt ψυχή het leven van eenen bijzonderen persoon, nl. van den mensch (zeldzamer en waarschijnlijk ex analogia van het dier aan te duiden), dat bij Homerus in het lichaam besloten is en in den dood ontwijkt, maar in afzondering in de onderwereld voortduurt, hoewel met verlies van de persoonlijkheid en van die eigenschappen of hoedanigheden, welke met het lichaam vereenigd waren. Voorbeelden in de Lexica. Vandaar ψυχή in 't algemeen = het leven van het individu, vgl. ψυχῆς ὄλεθρος Il. 22, 325. ψυχήν, ψυχάς τινων ἐξελέσθαι, ἀφελέσθαι enz. Od. 22, 444. Il. 22, 257 en zoo tot het allerjongste Grieksch, ψυχὴν ἀφιέναι Eur. Or. 1171. ψυχὴν διδόναι, ἀποδιδόναι Hrdt. 3, 130, 2, ontstaan uit ψ. Ἄϊδι διδόναι Il. 5,

4. ὁ περὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγὼν Xen. Mem. 3, 12, 1. ν αὐτοῦ ψυχὴν ἀρνύμενος Luc. Philopseud. 1. ἡ ἀρετὴ μᾶλλον ἢ ἡ Φυγὴ ζει τὰς ψυχάς Xen. Cyr. 4, 1, 5. — In verband met de eschatologihe voorstelling ontwikkelde zich verder het anthropologisch begrip van ιχή. De voorstelling van het volk, zooals die van Homerus af bij het lk leefde en zich ontwikkelde, geeft Plat. Phaedr. 70 A: τὰ περὶ τῆς ιχῆς πολλὴν ἀπιστίαν παρέχει ἀνθρώποις, μή, ἐπειδὰν ἀπαλλαγῇ τοῦ σώμα-;, οὐδαμοῦ ἔτι ᾖ, ἀλλ' ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διαΦθείρηταί τε καὶ ἀπολλύηται, ᾗ ὁ ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, εὐθὺς ἀπαλλαττομένη τοῦ σώματος καὶ ἐκβαίνουσα, περ πνεῦμα ἢ καπνὸς διασκεδασθεῖσα, οἴχηται διαπτομένη καὶ οὐδὲν ἔτι δαμοῦ ᾖ. Vgl. Xen. Cyrop. 87, 3 ὡς ἡ ψυχή, ἕως μὲν ἂν ἐν θνητῷ σώματι ζῇ· ὅταν δὲ τούτου ἀπαλλαγῇ, τέθνηκεν. Daartegen verheft zich het ijsgeerig onderzoek met zijn resultaat Plat. Phaedr. 245 E, 246 A πᾶν ὲρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον, ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ιψυχον, ὡς ταύτης οὔσης Φύσεως ψυχῆς· εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ λο τι εἶναι τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινοῦν ἢ ψυχήν, ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθάνατον υχὴ ἂν εἴη en Xen. Mem. 4, 3, 14 staat: ἀνθρώπου ψυχή, εἴ περ τι καὶ λλο τῶν ἀνθρωπίνων, τοῦ θείου μετέχει, vgl. 1, 4, 13: οὐ τοίνυν μόνον ἤρκεσε ὁ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμεληθῆναι ἀλλ', ὅπερ μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν ιατίστην τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέΦυσε. Nu is het de ziel (niet meer zooals bij lomerus de organen van het lichaam), die de zetel van den wil, van e gezindheid, van de begeerlijkheden en hartstochten is (vgl. onder καρδία) en ψυχή dient, met σῶμα verbonden, ter aanduiding van het ienschelijk wezen. Vgl. Xen. Anab. 3, 2, 20 περὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ ὰ σώματα ἁμαρτάνουσι. Men zegt: ὅλῃ τῇ ψυχῇ Φροντίζειν τινός, van anscher harte voor iemand zorg dragen, Xen. Mem. 3, 11, 10 ἐκ τῆς ιυχῆς, van harte gaarne enz. Zie de Lexica. Men spreekt van twee ielen, eene ἀγαθή, βελτίων, κρατίστη en eene κακή, πονηρά enz. Zie 'assow, s. v. Zoo breidt zich de voorstelling uit, dat ψυχή de ethisch angelegde, den dood trotseerende individualiteit van den mensch is — raarmeê dus nog pantheïstische voorstellingen samenhangen, dat de ziel Aristot. De anim. 1, 5) een deel van het ὅλον is, dat, gedragen door le winden, in den ademenden mensch gaat, dat het lichaam eene ge-'angenis der ziel voor hare tevoren bedreven zonden is, enz. Zie Nägelsbach, Nachhom. Theol. 403 f. In 't algemeen vgl. Nägelsbach, Homer. Theologie 2, 380 ff. Passow, Lexicon s. v.

In het Bijbelsch spraakgebruik komt bij de LXX ψυχή overeen met נֶפֶשׁ, dat slechts bij uitzondering anders, b. v. door het pron. reflex. van den 3en ps., éëns door πνοή Spreuk. 24 : 12, σῶμα Gen. 36 : 6, nooit door πνεῦμα of καρδία vertaald wordt (doch vgl. onder ὀλιγόψυχος). Daarenboven is ψ. = חַיִּים Ps. 64 : 2, = חַיָּה Ps. 74 : 19, Job 38 : 39, evenals = לֵב, לֵבָב in de onder καρδία II bl. 39 enz. aangehaalde plaatsen,

waarin het gevoelsleven, het leven van driften en hartstochten uitgedrukt is. Vgl. ψυχικῶς 2 Makk. 4 : 37, 14 : 24. Allereerst duidt in het Oud-Testamentisch spraakgebruik נֶפֶשׁ, ψυχή aan a) leven, adem, het leven in ieder individu, Gen. 35 : 18 בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה, Lev. 24 : 18. b) Ook zonder Gen. van het subject duidt het het leven van een individu, het individu aan, vgl. Lev. 24 : 18, Num. 35 : 11 מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה; Lev. 4 : 2, 5 : 1 enz. zoowel van den mensch als van het dier; volledig נֶפֶשׁ חַיָּה Gen. 1 : 20, 21, 24, 30, 2 : 7. Vgl. 2 : 7 וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה met vs. 19 כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ, evenwel vooral van den mensch, 1 Kron. 5 : 21, Joz. 11 : 14, want aan hem is eigenaardig de wijze, waarop hij het is. Zelfs van eene נֶפֶשׁ van God kan sprake zijn Jer. 51 : 14. נִשְׁבַּע יהוה צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ; Am. 6 : 8 (vgl. Richt. 10 : 16, Ez. 23 : 18, Jer. 15 : 1, Lev. 26 : 11, 15, 30, 43, 1 Sam. 2 : 35, Jez. 1 : 14, Spreuk. 6 : 16, Jer. 5 : 9, 29, 9 : 9). De נֶפֶשׁ is volgens het hier boven gezegde c) het eigenlijke subject des levens in het individu, niet zelf beginsel, maar het draagt als het subject des levens het levensbeginsel, רוּחַ, πνεῦμα in zich en is de openbaring daarvan, zoodat רוּחַ en נֶפֶשׁ van gelijke beteekenis zijn, Ps. 31 : 6 vgl. met 16 : 10, 2 Sam. 4 : 9 enz., vgl. Gen. 1 : 30 אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה met 6 : 10 כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים, waar evenals Job 12 : 10 de woorden רוּחַ en נֶפֶשׁ met בָּשָׂר en חַי (Gen. 1 : 30 vgl. חַיַּת הָאָרֶץ) correspondeeren. Vgl. intusschen Lev. 17 : 11 נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר Vs. 14 נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר en Num. 16 : 22, 27 : 16 אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר. Toch blijft tusschen beide uitdrukkingen het verschil bestaan, dat נֶפֶשׁ ter aanduiding van het individu zelf dienen kan, רוּחַ niet, omdat het ook in zijne afzondering alleen beginsel, geen openbaring des levens is, vgl. Ez. 2 : 2, 3 : 24, 37 : 5, 8, door middel waarvan het eerst נֶפֶשׁ wordt. Bij nauwkeuriger onderscheiding heet het ψυχὴ ζῶσα, πνεῦμα ζωοποιοῦν 1 Kor. 15 : 45 (vgl. נֶפֶשׁ חַיָּה en רוּחַ חַיִּים). נֶפֶשׁ duidt het individu aan. Vandaar Gen. 16 : 45, Ex. 1 : 5 bij de opgaaf van het getal personen. Van afgestorvenen Openb. 6 : 9 ψυχαὶ τῶν ἐσφαγμένων, Openb. 20 : 4 τῶν πεπελεκισμένων, vgl. de elkander afwisselende uitdrukkingen Deut. 27 : 25 נֶפֶשׁ דָּם נָקִי en Jer. 2 : 34 נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים. Wel vertegenwoordigt ook πνεῦμα Hebr. 12 : 23, πνεύματα δικαίων τετελειωμένων, het individu, waaraan het eigen was, maar niet zooals נֶפֶשׁ. daar נֶפֶשׁ slechts daar bestaat, waar het individu in zijne stoffelijke organisatie is, en alleen met het oog hierop staat ook Openb. 6 : 9 ψυχή, vgl. vs. 10 τὸ αἷμα ὑμῶν. Lev. 17 : 11 נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הוא vgl. met vs. 10 נֶפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת־הַדָּם vgl. πνεῦμα. Vgl. Roos, Psychol. sacr. p. 36 (II, 2) ubi animae humanae, quatenus נֶפֶשׁ est, aliquid tribuitur, non potest tota vis sententiae intelligi, nisi animam corpore vestitam tibi repraesentes, sed quae de illa tanquam spiritu dicuntur plene intelligi possunt nulla corporis habita ratione". Eveneens Oehler, Sect.

T. de rebus p. mort. fut. p. 13 sqq. Niet aan de נֶפֶשׁ als zoonig komt de persoonlijkheid toe, maar alleen dan, wanneer zij de l des menschen is, vgl. 1 Kron. 5:21 (waartoe ook het spraakbruik spoedig beperkt werd, vgl. Gen. 46:15, Ex. 1:5). Daar de נֶ zoowel aan den mensch als aan het dier eigen is, moet ook datne, waardoor het eene individu zich van het andere onderscheidt, arin openbaar worden en wat bijzonder den mensch betreft, moet de enschelijke persoonlijkheid, die van den geest afgeleid wordt (vgl. εῦμα), zich in de נפשׁ, ψυχή uitdrukken. Vandaar dat נפשׁ, ψυχή den mensch is het subject van het persoonlijk leven, welks beginsel ח, πνεῦμα is. Daarom kan ook, waar aan datgene wat de menscheke ziel onderscheidt, gedacht wordt, zoowel πνεῦμα als ψυχή gebruikt orden als het kenmerkende van het persoonlijke leven. Zie πνεῦμα. andaar meermalen de gelijkheid van beide uitdrukkingen, die het verhil tusschen beiden niet opheft.

In het N. T. duidt ψυχή aan het leven van het individu, Openb. :9 τὰ ἔχοντα ψυχάς. 16:3 πᾶσα ψυχὴ ζωῆς ἀπέθανεν. Anders alleen ın menschen en dat wel allereerst het aan het individu eigene leven, [t. 2:20 ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Rom. 11:3 ζητοῦσι τὴν ψυχήν ου. Lk. 12:20 τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν. Hand. 20:10 ἡ ψυχὴ αὐτοῦ αὐτῷ ἐστίν. Mt. 20:28 δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. 'gl. Mk. 10:45, Joh. 10:11 τὴν ψυχὴν τιθέναι ὑπέρ τινος, het leven oor iemand stellen of overgeven; vgl. vs. 15, 17, 13:37, 38, 15:13, Joh. 3:16, Hand. 15:26 σὺν ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν πὲρ τοῦ ὀνόματος κτλ. Openb. 12:11 οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι ανάτου. 1 Thess. 2:8 μεταδοῦναι ὑμῖν .... καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. Rom. 6:4, Hand. 20:24, 27:10, 22. Het is niet geheel hetzelfde, alsof r staat παραδιδόναι τὸ πνεῦμα, Joh. 19:30, vgl. Mt. 27:50, Lk. 23:46, Iand. 7:59, òf τὴν ψυχήν Hand. 15:26; vgl. Joh. 10:11 enz., daar le laatste uitdrukking het leven, als dat van het individu aanduidt, oodat men b. v. niet zou zeggen τὸ πνεῦμα τιθέναι ὑπέρ τινος Joh. 10:11 enz., niet τὸ πνεῦμα δοῦναι λύτρον ἀντὶ πολλῶν, Mt. 20:28; vgl. 2 Kor. 12:25 ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Vgl. שׂוּם נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ 1 Sam. 19:5, 28:21, Richt. 12:2, Job 13:14, Ps. 119:109 τιθέναι τὴν ψυχὴν ἐν τῇ χειρί. 1 Kon. 19:2 אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם = θήσομαι τὴν ψυχήν σου καθὼς ψυχὴν ἑνὸς ἐξ αὐτῶν evenals Jez. 53:10 אִם־תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ en daarbij Delitzsch. שׂוּם נֶפֶשׁ bevat steeds de gedachte: het leven voor iets stellen. Zie E. Haupt bij 1 Joh. 3:16. Bij Mt. 20:28, Joh. 10:11 vgl. de uitdrukking ἀντίψυχον, 4 Makk. 6:29 ἀντίψυχον αὐτῶν λάβε τὴν ἐμὴν ψυχήν. 17:21 ὥσπερ ἀντίψυχον γεγονότας τῆς τοῦ ἔθνους ἁμαρτίας. — Anders kunnen in vele gevallen πνεῦμα en ψυχή synoniem gebruikt worden (zie onder πνεῦμα)

vooral in de verhoudingen van het gevoelsleven. Vgl. Mt. 11 : 29 εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν (vgl. Jer. 6 : 16, waar LXX מַרְגּוֹעַ = ἁγιασμό*, met 1 Kor. 16 : 18 ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν. Hand. 14 : 22 ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν (vgl. στηρίζειν τὰς καρδίας 1 Thess. 3 : 13, Jak. 5 : 8). Vgl. het parallelisme Lk. 1 : 47 μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον καὶ ἠγαλλίασατο τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ κτλ. Dat evenwel beide uitdrukkingen niet geheel dezelfde beteekenis hebben, blijkt wel hieruit, dat b. v. Mt. 26 : 38, Mk. 14 : 34 i. p. v. περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου moeilijk had kunnen staan τὸ πνεῦμά μου, terwijl men Joh. 12 : 27 vindt ἡ ψυχή μου τετάρακται, vgl. 13 : 21 ἐταράχθη τῷ πνεύματι. Vgl. Hand. 15 : 24 ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Jez. 19 : 3 ταραχθήσεται τὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων ἐν αὐτοῖς. Eene tegenstelling van ψυχή en πνεῦμα wordt gevonden Hebr. 4 : 12 ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος κτλ., daar aan de bestaande abnormale verhouding van de ziel tot haar goddelijk levensbeginsel gedacht wordt, terwijl aan den anderen kant de ziel zuiver naar hare geestelijke zijde in aanmerking komt als draagster van het goddelijk levensbeginsel, b. v. 1 Petr. 2 : 11 ἀπέχεσθε τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς, waarbij men vergelijke de tegenstelling tusschen σάρξ en πνεῦμα. Op deze tusschen ψυχή en πνεῦμα bestaande verhouding, volgens welke aan de éène zijde ψυχή het πνεῦμα in zich bevat en openbaart (vgl. Fil. 1 : 27 στήκετε ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγ.), aan de andere zijde evenwel ook eene verkeerde verhouding tusschen de ψυχή en het πνεῦμα gevonden wordt, rust een niet onbelangrijk deel van het spraakgebruik. Men moet daarop letten, inzoover de vraag: dichotomie of trichotomie behandeld wordt. Zie onder ψυχικός. Zoo verklaren wij dan ook 1 Thess. 5 : 23 ὁλόκληρον (in alle opzichten ongedeerd) ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ... τηρηθείη, waar τὸ πνεῦμα het goddelijk levensbeginsel is (vgl. Rom. 8 : 10), ἡ ψυχή het individueele leven, waarin het πνεῦμα zich openbaart, σῶμα het door de ψυχή bezielde stoffelijke organisme, terwijl aan den anderen kant b. v. Mt. 10 : 28 alleen σῶμα en ψυχή naast elkander gesteld worden, σῶμα en πνεῦμα evenwel eigenlijk nooit, wel σάρξ en πνεῦμα. Alleen 1 Kor. 5 : 3 ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι. Tegenover πνεῦμα staat eigenlijk σάρξ. Σῶμα en πνεῦμα kunnen van elkander gescheiden, πνεῦμα en ψυχή slechts van elkander onderscheiden worden. Zoo duidt ψυχή het in het lichaam, σῶμα, aanwezige leven aan, Mt. 6 : 25 μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι κτλ. Lk. 12 : 22, 23, vgl. Lk. 12 : 19 ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχή — ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου vgl. met vs. 20 τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. Dieper opgevat, komt ψυχή tegenover σῶμα, Mt. 10 : 28 μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, inzoover σῶμα het door de ψυχή

ezielde stoffelijke organisme, ψυχή het daarin aanwezige subject des ›vens, het ik is. Vgl. Mt. 16:25 ὃς ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, πολέσει αὐτήν etc. 10:39. Mk. 8:35, Lk. 9:24, 14:26 μισεῖν τὴν ευτοῦ ψυχήν, vgl. met Mt. 16:24 ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν. Joh. 12:25. Vgl. It. 16:26 τί ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν — τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; Ik. 8:36 met Lk. 9:25 ἑαυτὸν ἀπολέσας ἢ ζημιωθείς. In deze beteekenis ι ψυχή als de meer nauwkeurige omschrijving van het subject op te atten Joh. 10:24 ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; Mt. 12:18 εἰς ὃν ὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. Hebr. 10:38 οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου. 3 Joh. 2 ὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή. Lk. 21:19 ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς μῶν. 1 Petr. 1:22 τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας ἰς κτλ. 4:19, Openb. 18:4, zooals het ter aanduiding van het individu lient, Hand. 2:41, 43, 3:23, 27:22, 37, Rom. 13:1, 1 Petr. 3:20, ! Petr. 2:8, 14, Ef. 6:6 ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐκ ψυχῆς. Kol. ‡:23 ὃ ἂν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε komt ἐκ ψυχῆς overeen met het rooragaande ἐν ἁπλότητι καρδίας en eischt, dat het geheele subject zich ›penbare. Zoo ook Mt. 22:37, Mk. 12:30, 33, Lk. 10:27. Zoo is lan ψυχή het eigenlijke subject des levens, datgene, op welks redding ›n bewaring het met het oog op den dood aankomt. Vandaar Hand. 2:27 οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην. Vs. 31. Rom. 2:9, 2 Kor. 1:23 μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχήν. Hebr. 6:19, 10:39, 13:17, Jak. 1:21, 5:20, 1 Petr. 1:9, 2:25. — Daarenboven vinden wij ψυχή nog Mk. 3:4, Lk. 2:35, 6:9, 17:33, Mt. 16:26, Mk. 8:37, Hand. 4:32, 14:2, Fil. 2:30, Hebr. 12:3. — Behalve de volgende afgeleide en samengestelde woorden vinden wij nog 4 Makk. ἀντίψυχος, ὁμόψυχος, ἀσθενόψυχος. Voor de literatuur zie onder πνεῦμα.

Ψυχικός*, ή, όν, vinden wij eerst van Aristoteles af en duidt allereerst aan a) in 't algemeen: wat aan de ziel van het leven eigen is, vandaar levend, b. v. Plut. Mor. 1135 D, ψυχικὴ ἁρμονία τεσσάρων στοιχείων. — Verder speciaal b) aan de ziel als het eene bestanddeel van het menschelijke wezen eigen, van haar afkomstig enz., wat op de ziel betrekking heeft, b. v. Plut. Mor. 1096 E, ἢ γὰρ ἁπλῶς ἀποκαλυψαμένους ἔδει σαρκοποιεῖν τὸν ἄνθρωπον ὅλον, ὥσπερ ἔνιοι ποιοῦσι, τὴν ψυχικὴν οὐσίαν ἀναιροῦντες. De plac. phil. 1, 8: Θαλῆς, Πυθαγόρας, Πλάτων, οἱ Στωϊκοὶ δαίμονας ὑπάρχειν οὐσίας ψυχικάς· εἶναι δὲ καὶ ἥρωας τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν σωμάτων. In dezen zin zooals hier ψυχικὴ οὐσία zal ook wel de tegenstelling Mor. 1084 E zijn op te vatten: τὸ πνεῦμα — ἐκ φυτικοῦ ψυχικὸν γενόμενον, waar anderen, waarschijnlijk ten onrechte, φυσικοῦ i. p. v. φυτικοῦ lezen. Hieraan sluit zich aan de meest gebruikelijke toepassing tegenover σωματικός (Aristot. Plut. Polyb. enz.), b. v. ψυχικὴ τόλμα, σωματικὴ ῥώμη Pol. 6, 5, 7. ψυχικὰ πάθη Galen. ψυχικαὶ — σω-

μαχτικαὶ ἡδοναί Aristot. Eth. 3, 16. Zoo 4 Makk 1 : 32 τῶν δὲ ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι ψυχικαί, αἱ δὲ σωματικαί· καὶ τούτων ἀμφοτέρων ὁ λογισμὸς ἐπικρατεῖν φαίνεται. Hiermeê is ψυχικῶς in de beteekenis van harte 2 Makk. 4 : 37, 14 : 24 (zie onder καρδία) te verbinden. Dit zijn de eenige plaatsen in het Oud-Testamentisch Grieksch. c) Anders is het gebruik en daardoor de beteekenis van het woord in het N. T. Daar staat het niet tegenover σῶμα, σωματικός, maar alleen tegenover πνευματικός, πνεῦμα en dat wel niet tegen het algemeen menschelijke πνεῦμα, maar tegen den Heiligen Geest, zooals Hij het bezit der verlosten is. Het sluit zich daaraan, dat de mensch als zoodanig ψυχὴ ζῶσα is 1 Kor. 15 : 45. Vandaar wat hem eigen is, speciaal zijn lichaam, σῶμα ψυχικόν vs. 44, een tot de ziel behoorend lichaam, ἐκ γῆς χοϊκός. Daartegenover is Christus, de laatste Adam, πνεῦμα ζωοποιοῦν, ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ vs. 45, 47. Zoo is het σῶμα verder πνευματικόν bij hen, die met Hem tot hetzelfde levensgebied behooren, οἱ ἐπουράνιοι vs. 48, die met Hem ἓν πνεῦμα zijn 6 : 17, vandaar „gelijk wij het beeld des aardschen gedragen hebben, zoo zullen wij ook het beeld des hemelschen dragen," vs. 49. Deze beschouwing en uitdrukking rusten op het verschil tusschen het menschelijk πνεῦμα, op zichzelf beschouwd, en dezen Geest van Gods genade. Zie πνεῦμα, ψυχή. Op dit door de toeëigening des heils bepaald verschil, dat voor de Christelijke opvatting met het feit van de toeëigening des heils van zelf sprak, rust verder, dat de mensch, op zichzelven beschouwd, ψυχὴ ζῶσα en vandaar als ψυχικός een ander is dan de πνευματικός, de door den Geest der verlossing bepaalde of vervulde, dat de mensch als ψυχικός aan datgene vreemd is wat als τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ is aan te duiden en diensvolgens de διδακτοὶ ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοι tegenover de διδακτοὶ πνεύματος staan, 1 Kor. 2 : 13, 14 ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δύναται γνῶναι κτλ. Het is duidelijk, dat ψυχικός den mensch niet eenvoudig als σαρκικός of ἁμαρτωλός aanduidt en hiermee zou kunnen afwisselen, maar ψυχικός duidt den mensch aan naar zijnen zinlijken toestand. Omdat de mensch σαρκικός en ἁμαρτωλός is, is hij in zijnen zinlijken toestand aan datgene vreemd wat τοῦ πν. is en zoo eerst duidt ψυχικός den mensch aan, zooals hij thans is, den zondig geworden mensch, zooals hij zich van het goddelijk levensbeginsel vervreemd heeft. De vertaling natuurlijke mensch verdient afkeuring. Beter is: de zinlijke mensch. Jud. 19 οὗτοι εἰσιν — ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες staat van de ψυχικοί, dat zij den Heiligen Geest niet hebben. Jak. 3 : 15 wordt van de niet van boven komende wijsheid gezegd, dat zij is ἐπίγειος, ψυχικός, δαιμονιώδης, waarin een klimax is uitgedrukt. Ἐπίγειος is deze wijsheid, als staande tegenover de wijsheid, die van boven is en omdat zij ἐπίγειος is, daarom is zij ψυχικός (vgl. 1 Kor. 15 : 48). Zij mist den Geest en tegenover den Geest Gods heet zij δαιμονιώδης.

Het Christendom heeft aan de physiologische beteekenis van dit oord eene ethische en godsdienstige toegevoegd.

Δίψυχος *, ον, vinden wij behalve Jak. 1 : 8, 4 : 8 alleen bij Philo en ı het latere Grieksch. Vgl. Eumath. 11, 437 *περὶ τὴν παρθένον διψυχεῖ, πιστεῖ τῇ σεμνότητι.* Ign. ad Heron. 7: *μὴ γίνου δίψυχος ἐν προσευχῇ οῦ· μακάριος γὰρ ὁ μὴ διστάσας. Πιστεύω γὰρ κτλ.* Clem. Rom. 1 ad 'or. 11 *οἱ δίψυχοι καὶ οἱ διστάζοντες περὶ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως.* C. 23 *ὰς χάριτας αὐτοῦ ἀποδιδοῖ τοῖς προσερχομένοις αὐτῷ ἁπλῇ διανοίᾳ. Διὸ ιὴ διψυχῶμεν κτλ. — ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τὴν ·υχήν.* Vgl. ook Const. apost. 7 : 11. Derhalve = twijfelend. Zoo ook 'lem. Alex. Strom. 1 *διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις, εἰ ἄρα ἔστι ταῦτα ἢ οὐκ ἔστιν.* Bij Jakobus evenwel in meer .lgemeene beteekenis: met een onbestendig gemoed en dit 1 : 8 van enen twijfelaar of *διακρινόμενος: ἀνὴρ δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις αῖς ὁδοῖς αὐτοῦ*, 4 : 8 van huichelaars *καθαρίσατε χεῖρας ἁμαρτωλοί, καὶ ἁγνίσατε καρδίας δίψυχοι.* Vgl. Mt. 24 : 51 *διχοτομήσει αὐτὸν καὶ τὸ μέρος ιὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει.*

Εὐψυχέω *, -ήσω, goedsmoeds zijn, Fil. 2 : 19; vgl. *εὔψυχος*, goedsmoeds, gewillig, moedig, Xen. Thuc. enz. 1 Makk. 9 : 14 *οἱ εὔψ. τῇ καρδίᾳ.* Bijw. 2 Makk. 7 : 20, 3 Makk. 7 : 18 *εὐψυχία* 2 Makk. 14 : 18, 4 Makk. 6 : 11.

'Ολιγόψυχος *, ον, kleinmoedig, mismoedig, Artemidor. Oneirocrit. 3, 5 *ἐνδεῖς δὲ ὅτι μάχιμοί εἰσι καὶ ὀλιγόψυχοι.* Het werkwoord *ὀλιγοψυχεῖν* bij Isocr. *ὀλιγοψυχία* bij Hippocr. Alle drie dikwijls bij de LXX, *ὀλιγόψυχος* Jez. 57 : 15 *ὀλιγοψύχοις διδοὺς μακροθυμίαν*, אֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ; Spreuk. 18 : 14 = רוּחַ נְכֵאָה. Jez. 54 : 6 עֲצוּבַת רוּחַ. 35 : 4 = נִמְהֲרֵי־לֵב. Het subst. = קֹצֶר רוּחַ Ex. 6 : 9. = רוּחַ סֹעָה Ps. 55 : 9. Het werkw. = קָצַר נֶפֶשׁ Num. 21 : 4, Richt. 10 : 6, 16 : 17. עָיֵף Richt. 8 : 4. עלף Hithp. Jon. 4 : 9. עטף Hithp. Ps. 77 : 4 *ὠλιγοψύχησε τὸ πνεῦμά μου.* — Sir. 4 : 9, 7 : 10 *μὴ ὀλιγοψυχήσῃς ἐν τῇ προσευχῇ σου.* Jud. 7, 19 evenals Ps. 77 : 4, Richt. 8 : 9. — In het N. T. alleen het adj. 1 Thess. 5 : 14. Vgl. *ἀσθενόψυχος* 4 Makk. 15 : 4.

'Αναψύχω *, -ξω, trans. afkoelen, verfrisschen, b. v. Xen. Hell. 7, 1, 19 *ἀνεψύχθησαν οἱ σύμμαχοι.* Hom. Il. 5, 795: *ἕλκος*, de wonden genezen. Eur. Hell. 1100, iemand verkwikking geven. Zoo 2 Tim. 1 : 26. 2) In het latere Grieksch intrans. zich verkwikken, tot zichzelven komen. Zoo LXX = חיה Richt. 15 : 19 *ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἀνέψυξε*, נפשׁ Niph. 2 Sam. 16 : 14: *ἀνέψυξαν ἐκεῖ.* בלג Hiph. Ps. 39 : 14. Vgl. 2 Makk. 3 : 11, 4 : 46. Vgl. *ἀναψυχή*, verkwikking, Plat. Eur. Hoz. 12 : 8, Jer. 49 : 30.

'Ανάψυξις *, εως, ἡ, verkwikking, verfrissching. Zelden en alleen in het latere Grieksch. LXX Ex. 8 : 15 *ἰδὼν δὲ Φαραὼ ὅτι γέγονεν ἀνάψυξις.* In

het N. T. Hand. 3 : 20 ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου. Vgl. Jez. 57 : 15, 16.

Ἐκψύχω *, -ξω, uitademen, sterven, Hippocr. Jambl. LXX Richt. 4 : 21 ἐξέψυξε καὶ ἀπέθανε volgens den Alex. = עָיֵף, Vat. ἐξεστὼς ἐσκοτώθη καὶ ἀ. Ezech. 21 : 12 ἐκψύξει πᾶσα σὰρξ καὶ πᾶν πνεῦμα = כהה Piël, zooals ἀποψ. Lk. 21 : 26. — In het N. T. Hand. 5 : 5, 10, 12 : 23 i. p. v. het meer edele ἐκπνέω, Mk. 15 : 37, 39, Lk. 23 : 46.

Ψυχικῶς, bijw. tot in de ziel, bij ὑπολυπηθείς, 2 Makk. 4 : 37, van harte, 2 Makk. 14 : 24.

Ψυχοῤῥαγέω, -ήσω, met den dood worstelen, Eus. H. e. 8, 10, 6.

Ψῦχος, ους, τό, van ψύχω, de koelte of koude, Gen. 8 : 22, Hand. 28 : 2, 2 Kor. 11 : 27; ψῦχός ἐστι = het is koud, Joh. 18 : 18. LXX = קֹר, קָרָה.

Ψυχοτροφέομαι, -ήσομαι, het leven onderhouden, Sibyll. Or. Fragm. II, 8.

Ψυχοτρόφος, ον, het leven onderhoudend, Sibyll. Or. V, 500.

Ψυχουλέομαι, -ήσομαι, het leven rekken, van de laatste oogenblikken des levens, 3 Makk. 5 : 25.

Ψυχοφθόρος, ον, (φθείρω) zielverdervend, doodelijk, Eus. H. e. 10, 4, 14.

Ψυχόω, -ώσω, bezielen, leven geven, Philo I, 2, 32; 33, 28, Iren. 609 A, Clem. A. II, 360.

Ψυχρολογία, ας, ἡ, koude, dwaze taal, onzin, Tatian. 877 C.

Ψυχρός, ά, όν, van ψύχω, koel, verkoelend, koud, Spreuk. 25 : 25, ποτήριον ψυχροῦ scil. ὕδατος = een beker koud water, Mt. 10 : 42; in overdracht. geestelijken zin = ongevoelig, onverschillig, Openb. 3 : 15, 16.

Ψύχω *, Perf. Pass. ἔψυγμαι, Aor. bij Aristoph. ἐψύγην. Diensvolgens Fut. ψυγήσομαι Mt. 24 : 12, waarvoor eenige Hss. ψυχήσομαι lezen. 1) Ademen, uitademen, 2 Kor. 19 : 24. 2) Verkoelen, laten afkoelen, tegenover θερμαίνειν. Meermalen bij Plat. Plut. Jer. (8 : 2), Num. 11 : 32 = שׁטח. Vgl. ψυχρός, koud. Pass. verkoelen. uitgedoofd worden, Hrdt. Plat. Zoo Mt. 24 : 12 ψυγήσεται ἡ ἀγάπη, vgl. Hoogl. 8 : 6, 7.

Ψυχωφελής, ές, wat voor de ziel nuttig is, haar versterkt, Marci Diaconi Vita Porphyrii 31 : 24, 43 : 24.

Ψωμίζω, -ίσω, van ὁ ψωμός (van ψάω, ik wrijf stuk, maak fijn), de bete, hap of mondvol broods, die men fijn kauwt, vandaar eigenlijk zulk een bete in den mond steken, vervolgens in ruimeren zin = spijzigen, te eten geven, τινά, Num. 11 : 4, 18, Deut. 8 : 3, 16, Ps. 79 (80) : 5 (op de genoemde plaatsen in de LXX overal τινά τι) Rom. 12 : 20 (in een citaat uit Spr. 25 : 21), 1 Clem. 55 : 2; τί = iets daartoe gebruiken, b. v. πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου = al mijne goederen om anderen te spijzigen, 1 Kor. 13 : 3. LXX = הֶאֱכִיל.

Ψωμίον, ου, τό, Diminutiv. van ὁ ψωμός, de kleine bete, het stukje
f hapje, Joh. 13:26, 27, 30, Passio Perpet. 69:8.

Ψωμός, οῦ, ὁ, bete, Richt. 19:5, Ruth 2:14, 1 Sam. 28:22.

Ψώρα, ας, ἡ, eigenl. een adject. (krabbend) sc. νόσος schurft, van
ene huidziekte, die eenen hevigen jeuk veroorzaakte, waarvan eene
ijzondere soort was de ψώρα ἀγρία, welke voorkomt Lev. 21:20, Deut.
8:27. Hij, die deze huidziekte had, heet ψωραγριῶν (van ψωραγριάω),
ev. 22:22.

Ψωριάζω, -άσω, ruw worden, ruw zijn, van steenen, Herm. Vis. III,
, 8; 6, 2 enz.

Ψωφοδεής, ές, bij ieder geruisch opschrikkend, angstvallig, beschroomd,
Br. aan Diogn. 4:1 τὸ ψωφοδ. = angstvalligheid.

Ψώχω, -ξω, = ψάω, wrijven, stuk wrijven, τί τινι = iets met iets,
Lk. 6:1.

Ω.

Ω, de laatste letter van het Grieksche Alfabet, Omega; τὸ Ω = de laatste, vgl. op A, Openb. 1 : 8, 11, 21 : 6, 22 : 13.

Ὦ, Tusschenwerpsel, o! bij uitroepen van bewondering, verwondering of verontwaardiging, vóór den Vocativus van den toegesproken persoon of de gedachte zaak geplaatst, Mt. 17 : 17, Lk. 24 : 25, Hand. 13 : 10, 18 : 14, 27 : 21, Rom. 2 : 1, 3, 9 : 20, 11 : 33, Gal. 3 : 1, Jak. 2 : 20; vaak wordt het ook bij welwillende toespraak gebruikt, waar wij óf niets, óf iets anders zouden zetten, als ὦ γύναι = goede vrouw! Mt. 15 : 28; ὦ Θεόφιλε, ὦ Τιμόθεε = mijn waarde of hooggeschatte Theophilus! Timotheüs! Hand. 1 : 1, 1 Tim. 6 : 20.

Ὠβήδ, ὁ, Hebr. עוֹבֵד, dienstknecht nl. van Jahwe, onverbuigb. Hebr. eigennaam Obed; zoo heette de zoon van Boas bij Ruth, Mt. 1 : 5, Lk. 3 : 32.

Ὧδε, eigenl. en bij de Classici meestal Adverb. demonstrativ. van ὅδε, waardoor de aard en wijze, hoe iets is of geschiedt, wordt uitgedrukt = zoo, alzoo; evenals echter ὅδε vaak δεικτικῶς wordt gebruikt = die hier, die daar, zoo kan ook ὧδε δεικτικῶς beteekenen: hierzoo, en vandaar dat het in een Adverb. van plaats is overgegaan, a) = hier, α) in gewonen plaatselijken zin, Mt. 12 : 6, 14 : 17, 16 : 28, 17 : 4, 20 : 6, 26 : 38, 28 : 6 enz.; het Verbum substantiv. wordt bij ὧδε niet zelden uitgelaten, b. v. πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε, scil. ἐστί = meer dan Jona is hier, Mt. 12 : 41, vgl. vs. 42, Lk. 11 : 31, 32, 22 : 38; elliptisch is ook de spreekwijze τὰ ὧδε = wat er hier voorvalt, hoe het hier gesteld is, Kol. 4 : 9; ὧδε van eene bepaalde, door het verband aangeduide plaats = aan dezen tempel, Mt. 24 : 2; = hier ter stede, Hand. 9 : 14; = hier op aarde, Hebr. 13 : 14; door een nader bijvoegsel verduidelijkt of zelf aan eene plaatsbepaling deiktisch toegevoegd, Mt. 14 : 8, Mk. 8 : 4, Lk. 4 : 23; ὧδε ἢ ὧδε, ὧδε ἢ ἐκεῖ = hier of ginds, Mt. 24 : 23, Mk. 13 : 21; β) oneigenl. en overdracht. staat ὧδε tegenover ἐκεῖ ongeveer als ons: in het éene geval tegenover: in het andere geval, Hebr. 7 : 8; ὧδέ ἐστι, of ook ὧδε scil. ἐστί (vgl. hierboven) = hier is de plaats voor iets, hier is iets op zijn plaats, d. i. in deze zaak komt

.s, te stade, Openb. 13:10, 18, 14:12, 17:9; — b) bij Verba van weging = hierheen, herwaarts, hier naar toe, Mt. 8:29, 14:18, !: 12, Mk. 11:3, Lk. 9:41, 14:21, 19:27, Joh. 20:27, Hand. 9:21, .k. 2:3, Openb. 4:1, 11:12; ἕως ὧδε = tot hiertoe, Lk. 23:5. XX voor הֲלֹם, כֹּה, פֹּה.

'Ωδίν, ῖνος, ἡ a) eigenl. = de barenssmart, in Plur. de barensweeën, en vandaar metonymice = het baren zelf, de arbeid, 1 Thess. :3; b) overdracht. van iedere hevige smart of pijn, Jez. 13:8 ὠδῖνες τοὺς ἕξουσιν ὡς γυναικὸς τικτούσης. 26:17, Jer. 8:21, 13:21, Job 21:17, c. 15:14 enz. Bijzonder de dusgenaamde Messiasweeën (חֶבְלֵי הַמָּשִׁיחַ), i. de jammeren en beroeringen, die aan de parousie vooraf zouden ɩan, en waardoor de geboorte van den nieuwen aeon (vgl. op αἰών) s 't ware werd aangekondigd. Gewoonlijk brengt men deze Messiasweeën ter sprake bij Mt. 24:8, Mk. 13:8, doch noodzakelijk is zulks iet. Het beeld van de smarten eener barende vrouw is in het O. T. eer gewoon (Jez. 13:8, Jer. 6:24, 13:21, 22:23, Hoz. 13:13, gl. Joh. 16:20 enz.) en dus in Jezus' mond zeer gepast. Ook remer (Wörterbuch s. v.) ziet geen noodzakelijkheid, de leer van de dolores Messiae" hier ter sprake te brengen. 'Ωδῖνες τοῦ θανάτου = marten des doods, doodsweeën, Hand. 2:24, naar de verkeerde overetting der LXX van plaatsen als Ps. 18:5, 116:3. De LXX leidden aar חֶבְלֵי ten onrechte of van חֵבֶל, smart, meerv. barensweeën, i. p. v. חֶבֶל, strik.

'Ωδίνω, -νῶ, in barensnood zijn, Openb. 12:2; in ruimeren zin = aren, Gal. 4:27; figuurl. τινὰ πάλιν = iemand wederom of andermaal aren, Gal. 4:19, waar Paulus deze beeldspraak vastknoopt aan de enaming τεκνία μου, waarmede hij zijne lezers heeft toegesproken, om e kennen te geven hoe smartelijk hem de arbeid valt om, na hen reeds enmaal tot Christus gebracht te hebben, hen als bij vernieuwing voor lezen te gewinnen. LXX voor חיל, חָבַל.

'Ωΐα, ας, ἡ, van ὄϊς, a) schaapsvel, b) rand of boord van een kleed, Ex. 28:28 (32), 36:31 (39:23), Ps. 132 (133):2.

'Ωιδή, ῆς, ἡ, sgtr. voor ἀοιδή, van ἀείδω, ᾄδω, het gezang of lied, Ex. 15:1, Deut. 31:19, Openb. 5:9, 14:3, alsmede 15:3, waar de Genitivi Μωσέως en τοῦ ἀρνίου beteekenen: het oude bevrijdingslied onder aanvoering van Mozes en het nieuwe bevrijdingslied onder de leiding van het Lam gezongen. Vgl. W. Bousset, Comm. t. d. pl. 1896, S. 453. 'Ωιδὴ πνευματική = een geestelijk, d. i. gewijd of godsdienstig lied, Ef. 5:19, Kol. 3:16, vgl. op πνευματικός. LXX voor שִׁיר, שִׁירָה. Syn. ὕμνος.

'Ωιδός, οῦ, ὁ, zanger, 1 Kon. 10:12, 2 Kron. 9:11, 23:13.

'Ωθέω, ὠθήσω of ὤσω, ἔωσα, stooten, omstooten, voortdrijven, voortbewegen, Num. 35:20, 22, Job 14:20, Ps. 61 (62):4.

'Ωκυδρομέω, -ήσω, snel loopen, Philo I, 459, 35.

'Ωκύμορος, ον, eenen spoedigen dood stervend, Sibyll. Orak. 12:16, kort, Sibyll. Orak. 9: 191 (van heerschappij).

'Ωκύς, εῖα, ύ, snel, vlug. Van rivieren, meêslepend, Sibyll. Orak. 7:59 (ὠκύσι καὶ ποταμοῖς).

'Ωκύτης, ητος, ἡ, snelheid, Sibyll. Orak. 12: 15.

'Ωλένη, ης, ἡ, elleboog, beneden-arm. In den zin van hand, Sibyll. Orak. 3:591. Het is verwant met ulna, el, elleboog. Vgl. F. Kluge, Etym. Wt. 1884, S. 65.

'Ωμία, ας, ἡ, schouder, zijde, = כָּתֵף, 1 Kon. 6:8, 7: 30, 34, 39.

'Ωμίον, ου, τό, demin. van ὦμος, schouder, Job 18: 13 A.

'Ωμίς, ίδος, ἡ, zijde, 1 Kon. 7: 39 A.

'Ωμοβορία, ας, ἡ, het eten van rauw vleesch, Tatian. 808 A.

'Ωμοβόρος, ον, = ὠμοβρώς, rauw vleesch etend, Sibyll. Orak. 9: 215.

'Ωμογέροντες, ων, οἱ, werden te Alexandrië personen genaamd van hun 40e tot hun 70e jaar, staande tegenover οἱ εἰς ἄκρον γεγηρακότες, de stokouden, Eus. H. e. 7, 21, 9. Vgl. Hom. Il. 23, 791, Verg. Aen. 6, 304.

'Ωμόλινον, ου, τό, ruw lijnwaad, bombazijn, Sir. 40: 4.

'Ωμος, ου, ὁ, de schouder, Gen. 21: 14, 24: 15, Lk. 15: 5, Apoc. Petri 10; figuurl. ἐπιτιθέναι φορτίον ἐπὶ τοὺς ὤμους τινός = een last op iemands schouders leggen, d. i. hem regelen en plichten voorschrijven, die moeielijk zijn na te leven, Mt. 23: 4.

'Ωμός, ή, όν, rauw, ongekookt, van vleesch, Ex. 12: 9, ruw, wreedaardig, 2 Makk. 4: 25, 7: 27, 4 Makk. 9: 30.

'Ωμότης, ητος, ἡ, ruwheid, wreedheid, 2 Makk. 12: 5, 3 Makk. 5: 20, 6: 24, 7: 5.

'Ωμοτοκέω, -ήσω, een misdracht hebben, Job 21: 10.

'Ωμοφαγία, ας, ἡ, omophagia, het eten van ongekookt voedsel, Clem. A. I, 72.

'Ωμοφορέω, -ήσω, het dragen op de schouders, Jos. Ant. 3, 7, 2.

'Ωμοφόρος, ου, ὁ, die de aarde op zijne schouders draagt, een Manicheesch verdichtsel, Epiph. II, 68.

'Ωμόφρων, ον, ονος, ὁ, ἡ, ruw, wreed, 4 Makk. 9: 15.

'Ωνέομαι, -ήσομαι, Aor. 1. gew. ἐωνησάμην, doch ook zonder Augment ὠνησάμην, terwijl de Attische schrijvers dezen Aor. liever in het geheel niet gebruikten en zich daarvoor van ἐπριάμην bedienden, = koopen, aankoopen, met Genit. van den prijs en παρά τινος, Hand. 7: 16.

'Ωνή, ῆς, ἡ, koopbrief, Acta Joannis (ed. Zahn, 1880), 22: 1, 3, 7.

'Ωνητικῶς, bijw. geneigd om te koopen, Philo I, 568, 13,
ἐχ.. II, 64, 28.

'Ωόν, beter ᾠόν geschreven, οῦ, τό, het ei = בֵּצָה, Deut. 22: 6, Jez. 10: 14 en in het N. T. Lk. 11: 12.

Ὥρα, ας, ἡ, van onzekere afleiding. Curtius, Etym. W. S. 355 zegt, dat et eigenlijk = jaargetijde, bloeitijd. Vgl. ὡραῖος, bloeiend, ἄωρος, ontijdig, tot. Jêr, Duitsch Jahr, Boheemsch jaro, lente. Zoo ook F. Kluge, S. 146. Het ı = het Lat. hora, oorspronkelijk in 't algemeen = de bepaalde tijd of tijdsuimte, bijzonder de in geregelden omloop wederkeerende getijden des jaars ὥρα ἔαρος of ἐαρινή en ὥρα χειμῶνος of χειμερίη) en de even regelmatig elkander pvolgende gedeelten van den dag. Deze gedeelten waren oudtijds niet ader bepaald; na de uitvinding echter van den zonnewijzer werd de ag in twaalf gelijke deelen verdeeld, terwijl voor den nacht de vereeling in waken gebruikelijk bleef, ofschoon ὥρα ook wel van den ıacht gebezigd werd (vgl. Hand. 16 : 33, 23 : 23). De aldus verkregen :leinere tijdsruimten, die langer of korter werden, naarmate de dagen :elven lengden of afnamen (in Palestina bedraagt het verschil tusschen len langsten en kortsten dag ruim 4 uur), werden ὧραι = uren geıoemd. Men telde ze van zonsopgang, d. i. gemiddeld 6 uur 's morgens ıf, zoodat het einde van het eerste uur volgens deze tijdverdeeling gelijk stond met ons 7 uur 's morgens, van het derde = ons 9 uur s voormiddags, en zoo vervolgens tot het twaalfde uur toe, d. i. 5—6 ıur van den namiddag. In de LXX = עֵת, Gen. 18 : 10, Ex. 9 : 18, 18 : 22, 26 enz. שָׁעָה Dan. LXX 3 : 6, 4 : 16, 5 : 5. In het N. T. is ὥρα a) = het twaalfde gedeelte van een dag, d. i. het uur, Joh. 11 : 9; τρίτη, ἕκτη, ἑβδόμη, ἐνάτη, δεκάτη, ἐνδεκάτη ὥρα, Mt. 20 : 3, 5, 6, 27 : 45, Mk. 15 : 25, Joh. 1 : 40, 4 : 52; ὥρα πολλή, Mk. 6 : 35, vgl. op πολύς; ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν = het uur is reeds verstreken, reeds voorbij, d. i. het is voor iets geen tijd meer, de dag is over of ten einde, Mt. 14 : 15, vgl. Mk. 11 : 11; in Dativo op de vraag wanneer? op welk uur? Mt. 24 : 42, 44, Mk. 15 : 34, Lk. 24 : 33 enz.; in denzelfden zin met ἐν, Mt. 24 : 50, Joh. 4 : 52; in Accusativo óf = wanneer? Joh. 4 : 52, Hand. 10 : 3, 30, Openb. 3 : 3; óf = hoe lang? Mt. 26 : 40; περὶ ὥραν τινά = omstreeks zeker uur, Mt. 20 : 3, 27 : 46, Hand. 10 : 9; ἐπὶ ὥρας τινάς = eenige uren lang, Hand. 19 : 34; met andere Praepp. verbonden om den terminus a quo of ad quem aan te duiden, als: ἀπό = van af, ἕως μέχρι, = tot aan, tot-toe, Mt. 27 : 45, Mk. 15 : 33, Lk. 23 : 44, Hand. 10 : 30, b) = het tijdstip, d. i., α) naar zijnen duur gedacht, een zeer kort tijddeel, zooals ook wij zeggen een uur, een oogenblik, wanneer wij spreken van iets, dat spoedig voorbijgaat; hiertoe behooren spreekwijzen als: μιᾷ ὥρᾳ = in een oogenblik, Openb. 18 : 10, 16, 19; μίαν ὥραν = een oogenblik, een zeer korten tijd, als 't ware slechts een enkel uur, Openb. 17 : 12; πρὸς ὥραν = voor een oogenblik, een korten tijd, Joh. 5 : 35, 2 Kor. 7 : 8; Gal. 2 : 5, Filem. vs. 15; in denzelfden zin πρὸς καιρὸν ὥρας, 1 Thess. 2 : 17; β) als onderdeel van den tijd in 't algemeen = het tijdpunt of oogenblik waarin iets gebeurt, b. v. ἡ ἄρτι

ὥρα = het tegenwoordige oogenblik, 1 Kor. 4:11; ἐσχάτη ὥρα ἐστί het laatste oogenblik is gekomen, 1 Joh. 2:18; ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ = op datzelfde oogenblik, Mt. 8:13, Lk. 2:38, 7:21, πᾶσαν ὥραν = ieder oogenblik, onophoudelijk, 1 Kor. 15:30; c) in ruimeren zin = de voor iets bestemde, afgezonderde of geschikte (en daardoor van zelf binnen zekere grenzen gedachte) tijd, seq. Genit., b. v. ὥρα τοῦ θυμιάματος, τοῦ δείπνου, τῆς προσευχῆς, τοῦ πειρασμοῦ, τῆς κρίσεως, Lk. 1:10, 14:17, Hand. 3:1, Openb. 3:10, 14:7; met Infinit. in Genit., τοῦ θερίσαι, Openb. 14:15; seq. Acc. c. Infinit., Gen. 29:7, Rom. 13:11 (vgl. tempus est, Cic. Tusc. 1, 41, 99; ad Att. 10, 8); ὥρα ἐν ᾗ, Joh. 5:28; ὥρα ὅτε, Joh. 4:21, 23, 5:25, 16:25; ὥρα ἵνα = de tijd dat of om te, Joh. 12:23, 16:2, 32; ὥρα τινός = iemands ure, d. i. de tijd waarin hij iets te doen of te lijden heeft, waarin b. v. de gelegenheid hem gunstig is tot volvoering van zeker plan, Lk. 22:53; van eene vrouw = de barenstijd, Joh. 15:21; bijzonder van de lijdensure van Jezus, d. i. de tijd waarop het bij God bepaald was dat Hij lijden en sterven zou, Mt. 26:45, Mk. 14:41, Joh. 7:30, 8:20, 13:1, 16:4, 17:1; metonymisch van het lijden zelf, dat over Hem beschikt was, en de verschrikkingen, die aan het vooruitzicht daarop verbonden waren, Mk. 14:35, Joh. 12:27.

Ὡραΐζω, -ίσω, schoonmaken, Med. schoon zijn, zich versieren, een welgevallen hebben en in dien zin Sir. 25:1.

Ὡραιόομαι, -ωθήσομαι, liefelijk zijn, 2 Sam. 1:26, Hoogl. 1:10, 7:1 (2), 6 (7).

Ὡραῖος, α, ον, dat ook den tijd beteekent, waarop de mensch zijne volle rijpheid bereikt heeft, den bloei der jeugd, en vandaar eigenlijk in dien bloeitijd verkeerend, het beeld daarvan vertoonend, jeugdig, frisch of schoon, doch vervolgens ook in ruimeren zin van alles wat er aanvallig of innemend uitziet = schoon, fraai, liefelijk, mooi, Gen. 2:19, 3:6, 26:7, Mt. 23:27, Hand. 3:2, 10 (waar eene der poorten van den Jeruzalemschen tempel, om hare pracht en kostbaarheid beroemd, als de schoone wordt aangeduid), en zoo ook Rom. 10:15, waar ὡς ὡραῖοι de vertaling is van het Hebr. מַה־נָּאווּ, Jes. 52:7, Ev. Petri 55.

Ὡραιότης, ητος, ἡ, rijpheid, schoonheid, bloei des levens, der jaren, Ps. 44 (45):3, 49 (50):2, 11, 67 (68):12.

Ὡραϊσμός, οῦ, ὁ, versiersel, Jer. 4:30.

Ὡράριον, ου, τό, orarium, sc. linteum, linnen doek, Acta Petri et Pauli, 213:13, 214:2, lang kleed of stola bij F. Lauchert, Canones der wichtigsten altkirchl. Conc. 1896, 74:30, 75:1. Zie Suicerus s. v. ὀράριον.

Ὥριμος, ον = ὡραῖος, op zijn tijd, rijp, Job 5:26, Jer. 28 (51):33.

'Ωρολόγιον, ου, τό, een voorwerp, dat den tijd aanwijst, zonnewijzer f iets dergelijks, Clem. A. II, 253.

'Ωρονόμος, ον, den tijd bepalend, Sibyll. Orak. 11 : 72.

'Ωροσκοπέω, -ήσω, op de uren, vooral van de geboorte letten en ie verklaren; Clem. Hom. 9 : 4 regelen van de wereld (ὡροσκοποῦντα όσμον).

"Ωρυμα, ατος, τό, = ὤρυγμα, het brullen van een leeuw, overdracht. Ez. 19 : 7.

'Ωρύομαι, -ύσομαι, Depon. Med., huilen (van wolven of honden), rullen (van een leeuw). In laatstgenoemden zin = שָׁאַג, Richt. 14 : 5, Ps. 21 (22) : 13, en in het N. T. 1 Petr. 5 : 8.

'Ως, relatieve Partikel (van ὅς, ἥ, ὅ) waardoor in 't algemeen eene wijze van bestaan of werken wordt aangeduid, 1) bij vergelijkingen = als, evenals, zooals, gelijk, a) in een enkelvoudig voorstel, vóór de benaming van een voorwerp, dat aan het Object van den zin gelijk is, b. v. ὑμᾶς ὡς πρόβατα = u als schapen, Mt. 10 : 16, Mk. 6 : 15; of dat dezelfde eigenschappen bezit, die door het Praedikaat worden uitgedrukt, b. v. φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις = voorzichtig als de slangen, Mt. 10 : 16, ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη = gezond gelijk de andere, Mt. 12 : 13; of waardoor praedikaatsgewijze eene hoedanigheid of werking wordt aangeduid, die ook tot het Subject behoort, b. v. ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπή = zijn voorkomen was als de bliksem, aan die van den bliksem gelijk; Mt. 28 : 3; ἔλαμψε ὡς ὁ ἥλιος = hij blonk gelijk de zon, Mt. 17 : 2; hiertoe brenge men ook het geval, waarin het brachylogisch staat vóór een Genit., bij welken het Subject of Object in gedachte herhaald moet worden, b. v. δόξαν ὡς μονογενοῦς (scil. δόξαν), Joh. 1 : 14; b) in een samengesteld voorstel, om de betrekking van gelijkheid tusschen twee zindeelen uit te drukken, b. v. ἐποίησεν ὡς προσέταξεν ὁ ἄγγελος = hij deed gelijk de engel bevolen had, Mt. 1 : 24; met een Correlativum in het vergeleken zindeel, als οὕτως-ὡς = zoo (gesteld of gelegen met) -als, Mk. 4 : 26; ὡς-οὕτω of οὕτως = evenals-zoo, Hand. 23 : 11, Rom. 5 : 15, 1 Kor. 7 : 17, 2 Kor. 7 : 14, 11 : 3, 1 Thess. 2 : 7; voor dit Correlativ. kan ook een ander woord of partikel in de plaats treden, b. v. καί na een voorafgaand ὡς = gelijk-zoo ook, Mt. 6 : 10, Hand. 7 : 51, Gal. 1 : 9, Fil. 1 : 20; het vergelijkend Adjectiv. ἴσος door ὡς gevolgd, Hand. 11 : 17; bij tegenstellingen οὐχ ὡς -ἀλλ' ὡς = niet gelijk — maar gelijk, Mt. 26 : 39; c) bij tusschen- of nevenzinnen, die óf ter nadere verklaring van den hoofdzin moeten dienen, b. v. ὡς γέγραπται = gelijk geschreven staat, Lk. 3 : 4; ὡς ἐνομίζετο = gelijk men meende, Lk. 3 : 23; óf bij wijze van Praedikaat den aard en de wijze beschrijven van hetgeen de hoofdzin te kennen geeft, b. v. ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων = als een verstandig bouwmeester, gelijk deze doet, 1 Kor. 3 : 10; ὡς εἰώθει = gelijk hij gewoon

was, Mk. 10:1; ὡς τέκνοις λέγω = als tot mijne kinderen spreek ik, 2 Kor. 6:13; ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξεληλύθατε (scil. ἐπ' ἐμέ) = gij zijt (tegen mij) uitgegaan als tegen een roover, Lk. 22:52; d) bij Praedikaatsbepalingen in Participio, b. v. διεβλήθη αὐτῷ ὡς διασκορπίζων = hij werd bij hem beschuldigd als doorbrengend enz., d. i. als iemand die doorbracht, of: van door te brengen, Lk. 16:1; διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων = leerende als macht hebbende, Mt. 7:29; τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης = ik Paulus, die een oud man ben. Filem. vs. 9; in deze constructie beantwoordt ὡς zeer dikwijls aan het Lat. quasi, zoodat het bij de oplossing van het Particip. in een Verbum finit. door **alsof** (van hetgeen niet werkelijk, maar alleen in de voorstelling zoo is) moet worden overgezet, b. v. ὡς παρών = alsof ik tegenwoordig ware, 1 Kor. 5:3; ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς = als kwamen wij tot u niet toe, 2 Kor. 10:14; ὡς ὄντα = alsof zij waren, Rom. 4:17; het Particip. in Genit. abs., ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος = alsof God vermaande, 2 Kor. 5:20; e) bij zulke Praedikaatsbepalingen, die den Casus van het woord waarbij zij behooren volgen, moet het Particip. van het Verbum subst. vaak worden bijgedacht, b. v. ὡς ἄγγελον θεοῦ (scil. ὄντα) ἐδέξασθέ με = gij naamt mij aan als een engel Gods, alsof ik dat ware, Gal. 4:14; vandaar in 't algemeen ὥς τις, als iemand, 1 Kor. 9:21, 22, 10:15, 2 Kor. 6:4, 8, 10 enz.; bijzonder bij Verba van achten, erkennen, aannemen, b. v. ἡγεῖσθαι τινὰ ὡς ἐχθρόν = iemand voor zijn vijand houden, 2 Thess. 3:15, vgl. Mt. 14:5, 21:26, Rom. 8:36, 1 Kor. 4:1, 2 Kor. 11:16, Filem. vs. 17; ποιεῖν τινὰ ὥς τινα = iemand met iemand gelijk stellen, Lk. 15:19; ἀποδεικνύναι, ἐλέγχειν τινὰ ὥς τινα = iemand ten toon stellen, bestraffen als, 1 Kor. 4:9, Jak. 2:9; f) bij Adjectiva en Adverbia dient ὡς om de vergelijking te versterken; zoo bij den Comparativ., b. v. ὡς δεισιδαιμονέστεροι = nog al zeer (of: bijzonder) godvreezend, Hand. 17:22; bijzonder is dit het geval bij den Superlativ., als wanneer het (evenals het Lat. quam) aan ons **zooveel mogelijk** beantwoordt, b. v. ὡς τάχιστα = zoodra mogelijk, Hand. 17:15; — 2) buiten eigenlijke vergelijking staat ὡς om het begrip van hoedanigheid op zich zelf uit te drukken, en vandaar a) van hetgeen iemand zich voorstelt te doen, zijn voornemen, wil of bedoeling, = om, als om, seq. Infinit., 3 Makk. 1:2, 4 Makk. 14:1. Hiertoe behoort in het N. T. eigenlijk alleen Hand. 20:24: ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου = om mijnen loop te voleindigen; minder juist brengt men hiertoe ook 2 Kor. 10:9 (waar de Infinit. ἐκφοβεῖν van δόξω afhangt en ὡς meer met ons **als 't ware** overeenkomt, vgl. Heinrici, Comm. 1890, t. d. pl.), en de spreekwijze: ὡς ἔπος εἰπεῖν = om zoo te spreken, waar ὡς ten **einde dat** beteekent, Hebr. 7:9; seq. Participio, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς = om u indachtig te maken, Rom. 15:15; ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες

om menschen te behagen, 1 Thess. 2:4; met eene Praepositie van weging verbonden, ὡς ἐπί, drukt ὡς of het bepaalde plan uit om zekere chting in te slaan, of het voorgeven dat men zulk een doel heeft, and. 17:14, b) van hetgeen geschiedt en hoe het geschiedt, = hoe, o, als, b.v. in de elliptische uitdrukking Mk. 4:27, waar van het ad gezegd wordt dat het wast, ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός = hoe of op zoonige wijze als de zaaier zelf niet weet, d.i. hij weet zelf niet hoe; ; ἰάθη παραχρῆμα = hoe zij terstond genezen was, Lk. 8:47; ὡς ἂν νεσθε = hoe gij dan ook geleid werdt, 1 Kor. 12:2. Hiertoe behoort et spraakgebruik volgens hetwelk ὡς, evenals ons hoe, in afhankelijke ede gebruikt wordt om de herinnering van de eene of andere omstanigheid, het een of ander gezegde in te leiden, en in dat geval, wegens en geringen nadruk, die op de wijze van het gebeurde of gesprokene elegd wordt, niet zelden door ὅτι = dat zonder schade voor den zin ou kunnen vervangen worden, b.v. ὡς εἶπεν, ὡς ἐλάλησε = hoe Hij ezegd heeft, Mk. 14:72, Lk. 24:6; ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ = gij weet hoe het voor een Jood ongeoorloofd is, Hand. 10:28; ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεός = hoe God Hem gezalfd heeft, Hand. 10:38 enz.; ὡς ὅτι = hoe dat, als dat, Esth. 4:14, Jos. c. Ap. 1, 11, 1, Clem. Hom. 1:7, 2 Kor. 5:19, 11:21, 2 Thess. 2:2 (vgl. over dit gebruik van ὡς ὅτι Blass, Gramm. S. 226), c) ὡς = ὥστε, seq. Indicat., om het gevolg van iets te beschrijven, = zoodat, weshalve, Hrdt. 1, 163; 2, 136, Hebr. 3:11, 4:3 (Hebr. אֲשֶׁר, Ps. 94(95):11). Weiss evenwel verklaart ὡς op de laatstgenoemde plaatsen door: zoo, overeenkomstig mijnen eed (Comm. Hebr. 1897, S. 96); d) bij telwoorden staat ὡς om uit te drukken, dat het genoemde cijfer aan de waarheid wel nabij komt, doch het juiste getal niet met zekerheid aanwijst, = zoo wat, d.i. omstreeks of ongeveer, Mk. 5:13, 8:9, Lk. 2:37, Joh. 1:40, 6:19 enz.; e) bij Adjectiva en Adverbia, om het begrip der daardoor uitgedrukte hoedanigheid of eigenschap te sterker te doen uitkomen, b.v. ὡς ὁσίως, ὡς δικαίως, ὡς ἀμέμπτως = hoe (d.i. hoe bijzonder) heilig, rechtvaardig, onberispelijk, 1 Thess. 2:10; vandaar ook vooral bij uitroepen = hoe! het Lat. quam! Rom. 10:15, 11:33; — 3) met het oog op de verhouding van iets tot, zijn bestaan in den tijd, treedt ὡς ook vaak voor een Adverbium van tijd als ἐπεί in de plaats, a) = toen, nadat, zoodra als met Indicativ. van het Praeteritum, Gen. 12:12, 27:30, Ex. 9:29, Joz. 2:14, Lk. 2:39, 4:25, 7:12, 19:5, 41, Joh. 2:9, 4:1, 6:12, 16, 11:6, 20, 29, 32, 33, Hand. 9:23, 10:7, 13:25, 29, 14:5, Jos. Ant. 11, 8, 3; ἐγένετο ὡς = het geschiedde als, Lk. 1:23, 41, 2:15, 11:1, 19:29; b) = terwijl, middelerwijl dat, Lk. 24:32, Joh. 2:23, 12:35, 20:11, Hand. 1:10, 22:25, Gal. 6:10; c) = als, wanneer, Lk. 12:58, 20:37; d) ὡς ἂν

of ἐάν, met Conjunct. Aor. = zoodra als, 1 Kor. 11:34, Fil. 2:23, met Conjunct. praes. in dezelfde beteekenis, Rom. 15:24.

'Ωσαννά, een uitroep te vinden Mt. 21:9, 15, Mk. 11:9, 10, Joh. 12:13, Didache 10:6 enz. Zij doet ons denken aan Ps. 118:25 הוֹשִׁיעָה נָּא, en beteekent Mt. 21:9, 15: geef toch heil, o God! Geef heil aan den Zoon van David, d. i. aan den Messias! Help Hem! Schmiedel (Winer's Gramm. 1894, S. XV) verzet zich tegen de afleiding הוֹשִׁיעָה נָּא en verklaart ὡσαννά met spiritus lenis uit het Arameesche אוֹשַׁעְנָה, serva nos, wat evenwel volgens G. Dalman, Die Worte Jesu, 1898, S. 182 onjuist is. Dat de schare aan Ps. 118:25 gedacht heeft, lijkt mij luce clarius, maar de vorm ὡσαννά is grammatisch niet uit הוֹשִׁיעָה נָּא, maar uit de gebedsformule הוֹשַׁע־נָא te verklaren. Vgl. Kautzsch, Gramm. Bibl. Aram. S. 173. 'Ωσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις = Geef Hem heil in de hoogste hemelen, waar Jahwe troont (Lk. 2:14). Niet: het Hosanna gelde in den hemel of het heil worde geroepen door de engelen in den hemel! Vgl. Ps. 148:1 LXX αἰνεῖτε αὐτὸν (τὸν Κύριον) ἐν τοῖς ὑψίστοις, Hebr. הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים. Zoo G. Dalman, Die Worte Jesu, 1898, S. 181, die tegen de zoo even genoemde verklaring opmerkt, dat τῷ υἱῷ Δαυίδ daartegen een bezwaar zou zijn. Wanneer de evangelist ὡσαννά in den zin van „red toch" bedoeld had, zou hij volgens Dalman den Acc. daarop hebben laten volgen overeenkomstig het gebruik van σῶσον. Hiertegen evenwel moeten wij in het midden brengen, dat de evangelist niet σῶσον, maar ὡσαννά gebruikt en dat הוֹשִׁיעַ met לְ geconstrueerd wordt Ps. 72:4, 116:6. Door onze evangeliën kwam Hozanna in het kerkelijk spraakgebruik en werd langzamerhand een jubeluitroep, welks beteekenis men niet meer begreep. Zie Hieronymus ad Damasum „Hosianna autem quidam interpretantur gloriam, alii redemtionem, alii salvifica, sive salvum fac."

'Ωσαύτως, Adverb. van ὡς en αὕτως (van αὐτός), evenzoo, desgelijks, op gelijke of dezelfde wijze, Mt. 20:5, 21:30, 36, 25:17, Mk. 12:21, Lk. 13:3, Rom. 8:26, 1 Kor. 11:25, 1 Tim. 2:9, Tit. 2:3 enz.

'Ωσεί, Adverb., van ὡς en εἰ, a) bij Substantiva, in vergelijkingen = ὡς = als, gelijk als, evenals, Mt. 3:16, 9:36, 28:3, Lk. 22:44, Hand. 6:15, 9:18, Rom. 6:13, Hebr. 1:12, 11:12, Openb. 1:14; ὡσεὶ πυρός = als van vuur, naar vuur gelijkend, vurig, Hand. 2:3; γενέσθαι ὡσεί τις = aan iemand gelijk worden, b. v. ὡσεὶ νεκρός = als een doode, Mt. 28:4, Mk. 9:26; φαίνεσθαι ὡσεί τι = ergens op gelijken, iets schijnen te zijn, Lk. 24:11; b) bij woorden waardoor een getal of maat wordt aangeduid, = ongeveer, omstreeks, Mt. 14:21, Mk. 6:44, Lk. 1:56, 3:23, 9:14, 28, 22:59, 23:44, Joh. 4:6, 6:10, 19:14, 39, Hand. 2:41, 4:4, 5:36, 10:13, 19:7; ὡσεὶ λίθου

λίθου βολήν = omtrent een steenworp ver, Lk. 22 : 41. — Op vele der hier opgenoemde plaatsen wordt in de Hss. ook ὡς gelezen.

'Ωσηέ, ὁ, onverbuigb. Hebr. eigennaam Hozea (הוֹשֵׁעַ), bevrijding. Zoo heette de bekende profeet van dien naam, de zoon van Beëri en de tijdgenoot van Jezaja, Rom. 9 : 25 (metonym. in plaats van zijne schriften) vermeld.

῞Ωσπερ, Adverb., van ὡς en het enklitische περ, = evenals, gelijk, bij vergelijkingen, om het vergeleken voorwerp in te leiden, en wel a) met het correlatieve οὕτως of οὕτω = zoo in het andere lid der vergelijking, hetzij (en zoo doorgaans) daaraan voorafgaande, Mt. 12 : 40, 13 : 40, 24 : 27, 37, 38, Lk. 17 : 24, Joh. 5 : 21, 26, Rom. 5 : 19, 21, 6 : 4, 19, 11 : 30, 1 Kor. 11 : 12, 15 : 22, 16 : 1, 2 Kor. 1 : 7, Gal. 4 : 29, Ef. 5 : 24, Jak. 2 : 26 (vgl. plaatsen als Mt. 25 : 14, Rom. 5 : 12, 2 Kor. 8 : 7, waar alleen de anakoluthische constructie oorzaak is dat οὕτως ontbreekt); hetzij er op volgende, 2 Kor. 9 : 5; b) zonder Correlativ., voor een Nomen subst. of Pron., Mt. 5 : 48, 6 : 5, 7, 16, Hand. 2 : 2, 3 : 17, 11 : 15, 1 Thess. 5 : 3, Hebr. 7 : 27; voor een geheelen zin, Mt. 6 : 2, 25 : 32, 1 Kor. 8 : 5, Hebr. 4 : 10, 9 : 25, Openb. 10 : 3; εἶναι ὥσπερ τίς = iemand gelijk zijn, Lk. 18 : 11; εἶναι τινὶ ὥσπερ τίς = bij iemand gelden voor, gerekend worden met, Mt. 18 : 17.

'Ωσπερεί, eigenl. alsof, zoodat het een Verbum na zich behoorde te hebben, doch dan ook in 't algemeen = als, als 't ware, (vgl. het Lat. quasi), 1 Kor. 4 : 13 (volgens G en enkele minuskelhss., andere getuigen lezen ὡς) 15 : 8.

῞Ωστε, eigenl. een door het enklitische τε versterkte bijvorm van het relatieve ὡς (evenals ὅστε van ὅς), waardoor in vergelijkende voorstellen het volgende met het voorafgaande slechts nauwer verbonden wordt, als, zooals, gelijk, doch vervolgens als Conjunctie in volzinnen; 1) hetzij om, vóór den nevenzin geplaatst, het gevolg aan te wijzen van eene aanleiding, die door den hoofdzin wordt uitgedrukt, a) = zoodat (ita ut), en in dat geval α) in den regel met een Infinit. waarbij het Subject in Accusat. geplaatst wordt, Mt. 8 : 24, 28, 10 : 1, Mk. 1 : 27, 45, Lk. 12 : 1, Hand. 1 : 19, 5 : 15, Rom. 7 : 6, 1 Kor. 1 : 7, 2 Kor. 3 : 7, Fil. 1 : 13, 1 Thess. 1 : 7, 8 enz.; met een voorafgaand Correlativ., b.v. οὕτως ὥστε = zóó-dat, Hand. 14 : 1, vgl. Mt. 15 : 33; β) enkele malen ook met een Verbum finit. (wat ook bij de Classici niet ongebruikelijk is), al of niet door een Correlativ. in den hoofdzin voorafgegaan, Joh. 3 : 16, Gal. 2 : 13, op welke laatste plaats ὥστε dient om aan te wijzen tot hoever het kwaad der huichelarij om zich henen greep, en dus als 't ware antwoordt op een Correlativ. dat in gedachte moet worden ingevuld; b) somwijlen, vooral na Verba waardoor een willen, beoogen enz. wordt uitgedrukt, doch ook waar een dergelijk denkbeeld

stilzwijgend in het verband ligt opgesloten, staat ὥστε ter aanwijzing van het bedoelde gevolg voor een Infinit, die ook zonder ὥστε ditzelfde zou te kennen geven, = om, dat, opdat, b. v. Mt. 27 : 1: συμβούλιον ἔλαβον ... ὥστε θανατῶσαι αὐτόν = zij beraadslaagden om Hem te dooden: vgl. Lk. 4 : 29 (waar echter ook εἰς τό gelezen wordt), 9 : 52, 20 : 20 (waar de Rec. insg. εἰς τό heeft); hiertoe behoort echter niet eene plaats als 1 Petr. 1 : 21, waar geen reden bestaat om ὥστε niet door zoodat te vertalen; 2) hetzij om, aan het hoofd van een nieuwen zin staande, eene gevolgtrekking in te leiden, die uit het vroeger gezegde gemaakt wordt, in welk geval het beantwoordt aan ons: weshalve, doch ook kan worden overgezet door: alzoo, zoo dan, derhalve, daarom, in welken zin het voorkomt met den Indicativ., Mt. 12 : 12, 23 : 31, Mk. 2 : 28, Rom. 7 : 4, 12, 13 : 2, 1 Kor. 7 : 38, 14 : 22, 2 Kor. 4 : 12, 5 : 16, 17, Gal. 3 : 9, 24, 4 : 16; met den Conjunct. adhortativus, 1 Kor. 5 : 8, met den Imperativ., 1 Kor. 3 : 21, 4 : 5, 10 : 12, 11 : 33, 14 : 39, 15 : 58, Fil. 2 : 12, 4 : 1, 1 Thess. 4 : 18, Jak. 1 : 19, 1 Petr. 4 : 19. Over het verschil tusschen ὥστε οὐ (Mt. 19 : 6, 1 Kor. 3 : 7, Gal. 4 : 7) en ὥστε μή (1 Kor. 3 : 21 enz.) vgl. Winer's Gramm. 7. Aufl. S. 447 en over ὥστε in 't algemeen Blass, Gram. S. 219, die er daar o. a. op wijst, dat het gebruik van ὥστε (ἐφ' ᾧτε) onder de voorwaarde dat, en ὥστε na den Comparat. met ἤ in het N. T. niet voorkomt.

'Ωτάριον, ίου, τό, Diminutiv. van τὸ οὖς, = τὸ ὠτίον, waarvoor het in sommige Hss. Mk. 14 : 47 en Joh. 18 : 10 gelezen wordt.

'Ωτίον, ου, τό, oorspronkelijk Diminutiv. van τὸ οὖς en dus eigenl = het oortje, naar Hellenistisch spraakgebruik echter (dat ook aan andere lichaamsdeelen als τὰ ῥινία, de neus, τὸ ὀμμάτιον, στηθίδιον, χειλύνιον, σαρκίον zulk een diminutieven vorm geeft) in dezelfde beteekenis als het primitivum = het oor, = אֹזֶן, Deut. 15 : 17, 1 Sam. 9 : 15, 20 : 2, en verder Mt. 26 : 51, Lk. 22 : 51, Joh. 18 : 26, alsmede Mk. 14 : 47, Joh. 18 : 10.

'Ωτότμητος, ον, met in- of afgesneden ooren, = שָׂרוּעַ, van een persoon of een dier met te lange ledematen, Lev. 21 : 18, 22 : 23.

'Ωφέλεια, ας, ἡ, de bate of winst, het nut, het voordeel, Rom. 3 : 1, Jud. vs. 16. Buit in den oorlog, 2 Makk. 8 : 20, Pol. 2, 3, 8; 3, 82, 8.

'Ωφελέω, -ήσω, van τὸ ὄφελος, a) in Activo = helpen, voorthelpen, nut of voordeel aanbrengen, baten, goeddoen, absolute, Rom. 2 : 25; met Accusat. van hetgeen geschiedt om hulp of betering aan te brengen, vandaar οὐδέν, of ook met dubbele negatie οὐκ-οὐδέν = in geen opzicht nut verschaffen, eene zaak beter maken of doen vorderen, niets uitrichten, Mt. 27 : 24, Joh. 6 : 63, 12 : 19; met dubbelen Accusat., τινά τι = iemand eenig voordeel doen, nuttig zijn, iets baten, Mk. 8 : 36, 1 Kor. 14 : 6, Hebr. 4 : 2; b) in Passivo ὠφελέομαι, Aor. 1. ὠφελήθην

= geholpen of bevoordeeld worden, nut of voordeel trekken, baat vinden, winnen; τί = in eenig opzicht zich bevoordeelen, ergens iets bij winnen, Mt. 16 : 26, Lk. 9 : 25; οὐδὲν ὠφελοῦμαι = het baat mij niets, ik win er niets mede, Mk. 5 : 26, 1 Kor. 13 : 3; ἔν τινι = zich ergens goed meê doen, nut van iets hebben, Hebr. 13 : 9; τὶ ἔκ τινος = iets van iemand genieten, als ondersteuning van hem ontvangen, Mt. 15 : 5, Mk. 7 : 11. LXX voor הוֹעִיל.

Ὠφέλημα, ατος, τό, nut, Jer. 16 : 19.

Ὠφέλιμος, ου, ὁ, ἡ, -ον, τό, nuttig, dienstig, bevorderlijk, met Dativ. comm. van den persoon voor wien, Tit. 3 : 8; πρός τι = tot of aan iets, 1 Tim. 4 : 8, 2 Tim. 3 : 16.

Ὤχρα, ας, ἡ = יֵרָקוֹן, honigdauw, het geel worden en verwelken der kruiden, Deut. 28 : 22.

Ὠχρίασις, εως, ἡ = ὤχρα, Theod. Am. 4 : 9.

Ὠχρός, ά, όν, bleek, Marci Diaconi Vita Porphyrii 71 : 11.

REGISTER.[1]

1) Om ruimte te besparen, vermeld ik in dit register alleen die woorden, welke alphabetisch beschouwd, niet op hunne plaats staan. De van Cremer overgenomene artikelen zijn in dit deel door een * aangeduid.

ADDENDA ET CORRIGENDA.[1]

Bij I, bl. 17 *ἀγάπη* vgl. Deissmann, Neue Bibelst. S. 27, die op het gebruik van *ἀγάπη* bij Philo, Quod Deus immut. § 14 wijst.

Bij I, bl. 101 *ἀδιάκριτος* voeg in: Niet twijfelend, Jak. 3 : 17. Anderen: onpartijdig.

Bij I, bl. 102 *ἀδιστάκτως* lees Acta Thom. en voeg bij de bewijsplaatsen: Herm. Sim. IX, 2, 4, 6, Sim. II, 5, 7, VIII, 10, 3.

Bij I, bl. 123 *παραιτέομαι*: In den zin van: voor zich begeeren, afsmeeken, Mk. 15 : 6 en bij de bewijsplaatsen van zich onttrekken: Diogn. 6 : 10.

Bij I, bl. 149 voeg in: *Ἀλεκτρυών, όνος, ὁ*, haan, Evangeliefragment van Fajum regel 7.

Bij I, bl. 169, regel 24 v. b. lees הָאֱמֶת.

Bij I, bl. 192 *ἀμίαντος* lees Jak. 1 : 27 i. p. v. Joh. 1 : 27.

Bij I, bl. 194 *Ἀμπλίας* vgl. Prof. van Rhijn, Theol. Stud. 1899, bl. 84.

Bij I, bl. 195, r. 5 v. o. lees: onberispelijk.

Bij I, bl. 201 *ἀναθάλλω* schrijf na „vernieuwen": aanwakkeren, intrans. met betrekking tot iets.

Bij I, bl. 202 voeg in: *Ἀνακοινόω, -ώσω*, Med. mededeelen, Diogn. 8 : 9.

Bij I, bl. 207 *ἀναστρέφομαι* in de bet. van zich gedragen vgl. eene inscriptie van Pergamum N° 224 A (midden 2e eeuw vóór Chr.), waar van een aanzienlijk beambte van den koning gezegd wordt: *ἐν πᾶσιν καιροῖς ἀμέμπτως καὶ ἀδεῶς ἀναστρεφόμενος*.

Bij I, bl. 207 *ἀνατάσσεσθαι* vgl. Blass, Philology of the Gospels, 1898, p. 15, die Lk. 1 : 1 *ἀνατ.* verklaart door: to restore from memory.

Bij I, bl. 208 *ἀναφάλανδος*: wel eene verschijning voor *ἀναφάλαντος*. De vorm *ἀναφάλαντος* komt voor Lev. 13 : 41 = גִּבֵּחַ en vaak bij per-

---

[1] Ik heb hierin o. a. getracht, eenige artikelen, die reeds voor langeren of korteren tijd geschreven waren, te brengen op de hoogte van hunnen tijd.

soonsbeschrijvingen in papyrussen van 225, 237, 230 vóór Chr. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 83.

Bij I, bl. 208 *ἀναφέρω*: Deissmann, Bibelst. S. 83—86, verklaart *ἀναφ.* 1 Petr. 2:24 niet door de gedachte aan het op het altaar brengen, maar door: hinauftragen (nl. aufs Kreuz) = wegnehmen.

Bij I, bl. 210 voeg in: *Ἀνέκαθεν* = *ἄνωθεν* = van bovenaf, van oudsaf, Eus. H. e. IV, 23, 9.

Bij I, bl. 221 *Φιλανθρώπως* voeg in: 2 Makk. 9:27.

Bij I, bl. 222 voeg in: *Ἀνοδία*, *ας*, *ἡ*, ongebaande weg, Herm. Vis. I, 3, 3.

Bij I, bl. 231 *ἀξίωμα*: In de LXX komt *ἀξίωμα* voor = בַּקָּשָׁה, Esth. 5:3—8, 7:2 enz., תְּחִנָּה, Ps. 118 (119):170 en Aram. בָּעוּ, Dan. 6:7 = bede, begeerte. Zoo staat het woord ook 1 Ezr. 8:4. Men vindt *ἀξίωμα* in deze beteekenis Plutarchus, Conviv. disput. II, 1, 9 en in verschillende inscripties. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 88.

Bij I, bl. 232 voeg in: *Ἀόργητος*, *ον*, (*ὀργή*), vrij van toorn, Diogn. 1:8.

Bij I, bl. 238: *Ἀπερινόητος*, *ον*, onbegrijpelijk, ondoorgrondelijk, Diogn. 7:2.

Bij I, bl. 245 *ἁπλῶς*: Jak. 1:5 eenvoudig weg, d. i. zonder eenige voorwaarde daaraan te verbinden.

Bij I, bl. 249 *Ἀπογινώσκω*, *-ώσομαι*, wanhopen, Herm. Mand. XII, 6, 2.

Bij I, bl. 267 bij *Ἀπόστολος* vgl. nog E. Haupt, Programm zum Verständniss des Apostolats, 1896.

Bij I, bl. 289 *ἀρετή* vgl. Deissmann, Bibelst. S. 90 ff. die aanwijst, in verband met 1 Petr. 2:9, dat *ἀρετή* ook voorkomt in den zin van „miracle, effet surnaturel", zooals men *ἀρεταλόγος* vindt „voor interprète de miracles, exégète." Jos. Ant. XVII, 5, 6 is *ἀρετή* = Krafterweisung. Zoo ook in een hymne op Hermes in een papyrus.

Bij I, bl. 290 *ἄρκευθος* voeg in: gewoonlijk jeneverboom en bij *ἀρκεύθινος*: gewoonlijk van hout van een jeneverboom.

Bl. 295 van deel I schrappe men den vorm *ἀρνός*, *οῦ*, *ὁ*, en brenge de daarbij vermelde plaatsen onder *Ἀρήν*, *ἀρνός*, bl. 289.

Bij I, bl. 305 *ἀρχεγόνος*, *ον*, beginnend, wordend, 1 Clem. 59:3, *τὸ ἀρχεγ.* = principium.

Bij I, bl. 307 *ἀρχισωματοφύλαξ* vgl. Deissmann, Bibelst. S. 93, die aanwijst, dat dit woord, zooals uit inscripties en papyrussen blijkt, vaak gebruikt werd voor verschillende personen, die hooge ambten bekleedden.

Bij I, bl. 317 *ἀρωγός*, *ον*, helpend, als subst. helper, Just. Apol. I, 12.

Bij I, bl. 331 *ἄτονος*, *ον*, zonder kracht, Herm. Mand. 12, 6, 2.

Bij I, bl. 342 ἄφεσις vgl. Deissmann, Bibelst. S. 94 ff, die aantoont, hoe de beteekenis van ἀφέσεις (פְּלָגִים) ὑδάτων Klaagl. 3 : 47 = waterstroomen uit het spraakgebruik van Egyptische papyrussen voldoende verklaard wordt. Ἄφεσις is daar = kanaal.

Bij I, bl. 349 ἀφορμή voeg in 2) voor: Datgene.

Bij I, bl. 349 voeg in: Ἀφροντιστέω, -ήσω, zich niet om iemand bekommeren, Diogn. 8 : 10.

I, bl. 365 r. 1, v. b. lees ἐνθύμημα.

Bij I, bl. 374 Βαρνάβας. G. Dalman, Die Worte Jesu, 1898, S. 32 zegt van dezen naam: „Ein Missverständniss ist wahrscheinlich auch seine Deutung von Βαρνάβας Apg. 4, 36 durch υἱὸς παρακλήσεως, mit deren Erklärung auch ich mich gequält habe, während doch nur der palmyrenische Name ברנבו, Sohn des Nebo, vorliegen wird (vgl. die palmyr. Namen נבובל, נבוזבד, נבוקוא), wie Deissmann, Bibelst. S. 177 ff., Neue Bibelst. S. 15 ff. richtig erkannt hat."

Bij I, bl. 390 litteratuur over βασιλεία τοῦ θεοῦ voeg in: F. Krop, La Pensée de Jesus sur le Royaume de Dieu, 1897.

Bij I, bl. 391 βαστάζω, Deissmann, Bibelst. S. 98, meent, dat βαστ. Mt. 8 : 17 niet, zooals gewoonlijk verklaard wordt, = סָבַל, op zich laden, maar = נָשָׂא = dragen. Zoo vertaalt ook de LXX 2 Kon. 18 : 14, Job 21 : 3 cod. A נָשָׂא door βαστάζειν evenals Aquila b. v. Jez. 53 : 11.

Bij I, bl. 397 βεβαίωσις brengt Deissmann, Bibelst. S. 100 ff. ter sprake het spraakgebruik van βεβαίωσις als „die technische Bedeutung einer bestimmten Verpflichtung des Verkäufers, welche bei den Römern auctoritas oder evictio hiess. Der Verkäufer überliess nicht nur die Sache dem Käufer, sondern übernahm auch die Garantie, die Rechtskraft des Verkaufes gegen etwaige Ansprüche dritter zu vertheidigen." Ook in Egyptische papyrussen komt dit gebruik van βεβαίωσις voor. Dit spraakgebruik vergelijkt Deissmann bij Hebr. 6 : 16, Fil. 1 : 7 en bij βεβαιοῦν van 2 Kor. 1 : 21.

Bij I, bl. 400 Βηθφαγή: E. Nestle (Z. f. w. Th. 1897, S. 148) schrijft, dat Bethfagé = ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου (Mk. 11 : 4) = בֵּית־פְּגִיעָא, niet zooals A. Meyer (Jesu Muttersprache, S. 166) wil = בֵּית־פַּגֵּא, huis van onrijpe vijgen. De volksetymologie zou den naam wel verklaard hebben, zooals Meyer wil, maar volgens Nestle zou deze verklaring onjuist zijn. G. Dalman (Die Worte Jesu, S. 54) kan zich hiermeê niet vereenigen. „Ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου heisst nurr an der Strasse, פגעא ist weder im Edessenischen noch im Palästinischen Aramäisch Bezeichnung eines Strassendurchbruchs oder Kreuzwegs, und בֵּית wird im Palästinischen Aramäisch nicht für בְּ gebraucht Ueberdiess heisst es Βηθφαγή mit der undeklinierbaren Endung é, die also nicht griechischen Ursprungs ist. Aus dem Talmud lernen wir, dass בית פאגי wirklich Name einer Ortschaft

war, nicht nur ein Strassendurchbruch. Markus hätte auch deshalb falsch übersetzt. Will man פאגי nicht von פַּג unreife Feige ableiten (vgl. Dalman, Gramm. des jud. pal. Aram. 152), so sollte man lieber den Ursprung des Worts für dunkel erklären als zu פאגי greifen." Dalman vraagt in een noot, of somtijds πάγος, dorp, daarachter schuilen zou. „Bethphage lag nach dem Talmud unmittelbar ausserhalb der Grenze des eigentlichen Stadtbezirks von Jerusalem."

Bij I, bl. 409 βληχρός, ά, όν, a) zwak, b) traag, Herm. Sym. V, 4, 3 synoniem met ἀργός.

Bij I, bl. 410 βόστρυχος, ου, ὁ, haarlok, Richt. 16:14 A, 19 A, Hoogl. 5:2, 11.

Bij I, bl. 424 γάρ. Een eigenaardig gebruik van γάρ vinden wij in het vierde evangelie 3:16, 4:8, 37, 44, 9:30, waar het meer met en, nu, toch, dan met want overeenkomt. Vgl. Prof. v. Manen, Theol. Tijdschrift, 1891, bl. 423.

I, bl. 433, regel 12 v. b. leze men αἰών.

Bij I, bl. 447, regel 2, v. b. Zahn (Einl. N. T. II, S. 483) ontkent dit en meent, dat Lk. 2:44 en 23:49 γνωστός = bekende. Vertaalt men verwant, dan zou Lk. 2:44 een pleonasme gevonden worden. Συγγενής is niet de verdere, γνωστός de nader staande bloedverwant, vgl. Lk. 1:61 (1:36).

I, bl. 460, r. 19, v. b. lees ἰδούς.

Bij I, bl. 470 γογγύζω ook in een papyrus in de bet. morren Deissmann, Bibelst. S. 106.

Bij I, bl. 472 γράφω, r. 9 v. o. bij καθὼς γέγραπται kan men ook vergelijken juridische papyrusoorkonden, waar wij de uitdrukking vinden καθότι γέγραπται, καθὰ γέγραπται, Deissmann, Bibelst. S. 109—111.

Bij I, bl. 476 γραμματεῖς in den zin van officieren, zooals het in de LXX meermalen (o. a. 2 Kron. 26:11, Jer. 44 (37):15, 20, Richt. 5:14) voorkomt, vergelijkt Deissmann, Bibelst. S. 106—108, enkele plaatsen uit papyrussen, waar wij het in dezelfde beteekenis vinden. Zie Papyr. Par. 63[6] (165 vóór Chr.) de γραμματεὺς τῶν μαχίμων en Pap. Lond. XXIII[7] (158/157 vóór Chr.) de γραμματεὺς τῶν δυνάμεων.

Bij I, 490 δεξιός vgl. Deissmann, Neue Bibelst., 1897, S. 78, 79 bij de uitdrukking δεξιὰν δίδωμι.

I, 498 voeg in Δεσπόσυνος, ου, ὁ, eigenl. adject. tot den huisheer behoorend, Eus. H. e. I, 7, 14 naam gegeven aan de nabestaanden van Jezus.

I, bl. 501, r. 20, v. o. lees בִּרְצָה.

I, bl. 502 voeg in Δή, volgens sommigen verwant met ἤδη, reeds, eene Partikel, die zelden aan het begin eener rede staat en meest

bij als duidelijk aangenomen onderstellingen gebezigd wordt = dan, dan ook, alzoo, Mt. 13 : 23; = waarlijk, zeker, immers, 2 Kor. 12 : 1 (volgen K, M, andere get. lezen δεῖ), Hebr. 2 : 16; niet zelden wordt zij met een Imperat. of Conj. verbonden, en verhoogt de opwekkende kracht van dezen, gelijk ons toch, dan toch, zonder dat zij echter juist altoos behoeft vertaald te worden, Lat. agedum. jam, Sir. 44 : 1, Lk. 2 : 15, Hand. 13 : 2, 15 : 36, 1 Kor. 6 : 20.

I bl. 502 voeg in: Δήμιος, ον, openlijk tot het volk behoorend, als subst. de door den staat aangewezen beul, overdr. 2 Makk. 5 : 8, 7 : 29.

Δημιουργέω, -ήσω, maken, bouwen, Wijsh. 15 : 13, 2 Makk. 10 : 2. Bedienen van de wet, 4 Makk. 7 : 8 τὸν νόμον.

Δημιουργία, ας, ἡ, inrichting, schikking, beschikking, Diogn. 9 : 5.

Δημιουργός, οῦ, ὁ, bewerker, van onheilen, 2 Makk. 4 : 1.

Bij I, bl. 506 διάδοχος staat 1 Kron. 18 : 17 voor לְיַד, 2 Kron. 26 : 11 voor מִשְׁנֶה, 2 Kron. 28 : 7 voor שַׂר. Het beteekent daar niet: opvolger, maar: aanzienlijk hoveling, proximus a rege. Zoo ook διαδεχόμενος 2 Makk. 4 : 31. Deissmann, Bibelstudien, S. 111 wijst er op, dat διάδοχοι voorkomt voor: hoogere beambten aan het hof der Ptolemeeën.

Bij I, bl. 516 δίδυμος. Volgens E. Nestle, Z. f. w. Th. 1897, S. 149 is δίδυμος „der zwei-fältige” en daarom de twijfelaar, Joh. 20 : 24.

Bij I, bl. 535 δίκαιος in den zin van: wat de juiste maat heeft (vgl. Lev. 19 : 36, Deut. 25 : 15, Ez. 45 : 10) kan men vergelijken Clem. A. Strom. VI, 694 (p. 758 ed. Potter), dat bij Egyptische ceremoniën de πῆχυς τῆς δικαιοσύνης, eene juiste el, rondgedragen werd. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 113.

Bij I, bl. 558 δικαιοσύνη vgl. Th. Häring, Δικαιοσύνη θεοῦ bei Paulus, 1896. Volgens Häring is δ. θ. bij Paulus „die rechtfertigende Thätigkeit Gottes und wird deshalb am besten mit Rechtfertigung Gottes übersetzt.”

I, bl. 565 het opschrift lees Δικαιόω.

I, bl. 587 voeg in: Διό, δι' ὅ, derhalve, eigenlijk eenen gesubordineerden relatieven zin inleidend, welke subordinatie evenwel vergeten is, Mt. 27 : 8, Lk. 1 : 35 (A* διότι, dat meermalen met διό verwisseld wordt), Fil. 2 : 9 enz.

Bij I, bl. 590 διχοτομέω voege men in: Ex. 29 : 17 en schrappe men de opmerking, dat men Mt. 24 : 51 het werkwoord door afscheiden, afzonderen vertalen kan.

I, bl. 590 opschrift lees: Διχοτόμημα.

Bij I, bl. 590 διῶρυξ voeg in: De LXX vertaalt Jez. 27 : 12 stroom, Jez. 33 : 21 vloed en Jer. 38 (31) : 9 beek door διῶρυξ, kanaal. „Sie haben hierdurch die Vorlage ägyptisiert” (Deissmann, Bibelst. S. 113).

Bij I, bl. 610 δοκίμιον. Deissmann, Neue Bibelst. S. 86, wijst uit papyrussen aan, dat δοκίμιος een goed Grieksch adjectivum is en dat

men het als zoodanig ook Jak. 1 : 3, 1 Petr. 1 : 7 op moet vatten. Τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως zou daar beteekenen: wat er echt is aan uw geloof (S. 88). Δοκίμιον is ook adjectivum Ps. 11 (12) : 7.

I, bl. 624 voeg in: Δύσβατος, ον, a) moeilijk begaanbaar, b) moeilijk te bereiken, Herm. Mand. 12, 4, 4.

Bij I, bl. 628 ἐάν voege men in wat Prof. v. Herwerden mij mededeelde: „Hoe dwaas de verwarring van ἄν en ἐάν ook zijn moge, mijn hoofdbezwaar, om overal ἄν te herstellen is hierin gelegen, dat in de Hss. der klassieke auteurs de fout niet of althans hoogst zelden voorkomt. De aanleiding tot de vergissing in lateren tijd kan wel zijn voortgesproten uit het feit, dat de conjunctie ἐάν reeds in ouden tijd dikwijls den vorm ἄν aannam, zoodat men ook meende omgekeerd aan de particula conditionalis ἄν den vorm ἐάν te mogen geven."

I, bl. 638, regel 12, v. b. lees ἐκκόπτειν voor ἐγκόπτειν.

I, bl. 640 het artikel ἐθνάρχης redigeere men aldus: Ἐθνάρχης, ου, ὁ, volksbeheerscher, vorst met geringer gezag dan de koning. 1 Makk. 14 : 47, 15 : 1, 2. Hoofd van eene Joodsche corporatie. Strabo bij Jos. Ant. XIV, 7, 2. Zoo ook Ant. XIX, 5, 2, Origenes. Epist. ad Africanum, § 14. Stadhouder alleen 2 Kor. 11 : 32. Daarvoor gewoonlijk ἔπαρχος, (Jos. Vita 9, 11) of στρατηγός (Jos. Ant. XIX, 7, 4). Vgl. E. Schürer, Stud. und Krit. 1899, S. 95.

Bij I, bl. 645, r. 14, v. b. voeg in: Deissmann, Neue Bibelst. S. 34, leest Hebr. 6 : 14 εἶ μήν en toont aan, dat deze eedsformule ook in papyrussen voorkomt.

I, bl. 660 voeg in Εἰκαιότης, ητος, ἡ, ijdelheid, onbezonnenheid, Diogn. 4 : 6.

Bij I, bl. 686 ἐλαιών. Blass. (Gramm. S. 32) schrijft ἐλαιῶν. Vgl. hiertegen Deissmann, Neue Bibelst. S. 36—40.

Bij I, bl. 709 ἐν. Bij ἐν X. I. vgl. men „Die neutestamentliche Formel in Christo Jesu" von G. A. Deissmann, 1892. De schrijver zegt daar S. 97: „Die von Paulus unter Berufung eines vorhandenen Profansprachgebrauches geschaffene Formel ἐν X. I. charakterisiert das Verhältniss des Christen zu Jesus Christus als ein lokal aufzufassendes Sichbefinden in dem pneumatischen Christus. Dieser Gedanke, für welchen es in jedem sonstigen Verhältnisse des Menschen zum Menschen an einer Analogie völlig fehlt, können wir uns verdeutlichen durch die Analogie der den Wendungen ἐν πνεύματι und ἐν τῷ θεῷ zugrunde liegenden Vorstellung des Verweilens in einem der Luft vergleichbaren Pneuma-Elemente... In jedem Falle ... ist die Formel der eigentümlich paulinische Ausdruck der denkbar innigsten Gemeinschaft des Christen mit dem lebendigen Christus." Wij moeten hierbij opmerken, dat reeds de LXX dit spraakgebruik van Paulus voorbereid heeft. Vgl. b. v. 2 Sam.

22 : 30, Ps. 17 : 30, Zach. 12 : 5 en dat deze verklaring van de formule volstrekt niet op alle plaatsen past. Deissmann is eenzijdig. Zie J. Weiss, Theol. Stud. und Krit. 1896, S. 1—33. Deissmann, Bibelst. S. 115—117 vindt het niet juist in het N. T. te spreken van ἐν cum Dat. instrument „als Nachwirkung des hebräischen בְּ." Hij behandelt t. a. pl. Rom. 15 : 6 en 1 Kor. 4 : 21 en houdt staande, dat op de eerste plaats ἐν ἑνὶ στόματι beteekent: in éénen mond en dat op de laatste plaats ἐν ῥάβδῳ gevormd is naar het volgend ἐν ἀγάπῃ κτλ. Op beide plaatsen zou ἐν dus eene locale beteekenis hebben.

Bij I, bl. 713 voeg in: ἐνάρετος, ον, deugdzaam, Just. Apol. I, 12 en ἔναυλος, ον, in de fluit, nog in het oor klinkend, van de prediking, Iren. III, 3, 3.

I, bl. 714 r. 14 v. o. lees עֵלֶז.

Bij I, bl. 718 voeg in: 'Ενταφιαστής, οῦ, ὁ, iemand, die het lijk balsemt, Gen. 50 : 2. Het is daar de vertaling van רֹפֵא, dat de LXX gewoonlijk door ἰατρός weergeeft. De vertaling ἐνταφιαστής is uit het streven te verklaren, de juiste uitdrukking voor de Egyptische verhoudingen te zoeken. De technische uitdrukking voor personen, die in Egypte de lijken balsemden, was ἐνταφιαστής. Vgl. Deissman, Bibelst. S. 117.

Bij I, bl. 719 ἔντευξις. Dit woord komt in de zin van gebed ook voor in vele papyrussen. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 117, 118.

Bij I, bl. 738, regel 4 v. b. na Voorhouden lees: of houden, bezitten.

Bij I, bl. 766 vul in: 'Επιτηδεύω, -εύσω, zorgvuldig doen, verrichten, ondernemen, Eus. III, 24, 19, καλὸν ἐπιτηδ. = goed doen, Jer. 2 : 33, μισοξενίαν ἐπιτηδ. = haat toonen, Wijsh. 19 : 13, listig verzinnen, 3 Makk. 2 : 14 (vgl. Hrdt. 6, 125), ἐπιτηδ. εἰς, zich bemoeien met, nl. met vreemde goden, Maleachi 2 : 11.

Bij I, bl. 766 voeg in: ἐπιτήδευμα, ατος, τό, werk, bezigheid, bemoeiing, Lev. 18 : 3, Deut. 28 : 20, Richt. 2 : 19 enz.

Bij I, bl. 772 voeg in ἐποχέω, -ήσω, op iets dragen, Pass. met Fut. Med. op iets gedragen worden, leunen van de kruiselingen op een steunsel of bankje aan het kruis, Just. c. Tryph. 91, 11.

Bij I, bl. 776 voeg in: ἐργοδιώκτης komt in den zin van opzichter voor in een papyrus en bij Philo, De Vit. Mos. 1, 7. Origenes (Hieronym. De vir. ill. 61) noemt schertsend zijnen vriend Ambrosius, die hem aan het werk zette, ἐργοδιώκτης. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 118, 119.

I, bl. 784, regel 18 v. o. lees ἐριθεύω.

Bij I, bl. 785 ἔρις. In den zin van wedijver Fil. 1 : 15.

Bij I, bl. 805 εὐθέως. Εὐθέως mag Mt. 24 : 29 niet door plotseling

vertaald worden, zooals Prof. v. Leeuwen (De parousie-verwachting in het N. T. 1898, bl. 38) met sommigen doet, want daarvoor zou men ἄφνω of ἐξαίφνης verwachten. Wel beteekent פִּתְאֹם dadelijk en plotseling, dat Job 5:3 (LXX) in de beteekenis plotseling door εὐθέως vertaald wordt. Maar dit gebruik van εὐθέως is daar uitzondering, geen regel. Mk. die opmerkt, dat de profetie van de apostolische bron in dezen vorm niet vervuld is, verandert 13:24 εὐθέως in ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

Bij I, bl. 806 εὐΐλατος, zeer genadig, vgl. Deissmann, Bibelst. S. 119, die het gebruik van dat woord in een papyrus constateert.

Bij I, bl. 812, regel 13, v. b. lees na εὐσπλαγχνία: ἡ.

Bij I, bl. 813 voeg in: Εὐφυΐα, ας, ἡ, welgevormdheid, Spreuken van Sextus 527.

I, bl. 837 lees na Ζητέω: ῶ.

Bij I, bl. 838 Ζιζάνιον: Levy, Wörterbuch s. v., geeft alleen זִרְנִין, plur. van זרן op, niet זְוָנִים.

Bij I, bl. 843 voeg in: E. von Schrenk, Die Johanneïsche Anschauung vom „Leben" mit Berücksichtigung ihrer Vorgeschichte untersucht, 1898. Vgl. H. J. Holtzmann, Theol. Litz. 1899, N° 1.

Bij I, bl. 852 ἡλίκος: Jak. 3:5 is ἡλίκον, welk een klein, nl. vuur. Ὀλίγον van sommige getuigen is daar een glosseem. Vgl. voor dit gebruik van ἡλίκος Lucianus, Hermotimus 5 = quantulus, quam parvus.

Bij I, bl. 871 θεμέλιος vgl. Deissmann, Bibelst. S. 119, die aanwijst, dat de neutrum vorm τὸ θεμέλιον reeds voorkomt in een papyrus uit den tijd der Ptolemeeën en bij eenen onbekenden vertaler van Lev. 4:18 (Field, Hexapla, I, 174).

Bij I, bl. 888 voeg in Θιασώτης, ου, ὁ, lid van een θίασος, of eene godsdienstige vereeniging, aanhanger, nl. van Christus, Eus. H. e. I, 3, 12.

Bij I, bl. 900. E. Nestle (Philologica sacra, p. 20) brengt Ἰάειρος in verband met יָעִיר, hij zal opwekken.

Bij I, bl. 901 bij Ἰαῶ vgl. Deissmann, Bibelst. S. 3—20, waar deze geleerde met aanhalingen uit Egyptische tooverformules en bezweringen, bewaard in papyrussen, licht tracht te doen opgaan over verschillende vormen, waarin men de Grieksche transscriptie van het tetragrammaton zoekt: Ιαω, Ια, Ιαωια, Ιαη, Αϊα, Jaoth, Ιαουε, Ιαβε. D. zelf houdt Ιαουε, verkort tot Ιαου, voor den oorspronkelijken vorm. De overige namen, voorzoover zij bij Christelijke schrijvers voorkomen, zijn geen vinding van hen, maar waren reeds elders in gebruik. Voorzoover zij aan andere goden doen denken, laat zich dat gebruik verklaren uit het destijds heerschende syncretisme. De namen van Grieksche, Egyptische en Semietische goden werden evenmin als de

daaraan verbondene godsdienstige voorstellingen zorgvuldig uit elkander gehouden.

I, bl. 903, r. 11 v. o. lees pron. poss.

Bij I, bl. 920 *ἱλαστήριον*. Deissmann, Bibelst. S. 121—132 verklaart zich tegen de opvatting, dat *ἱλαστ.* = kappōreth. Ex. 25 : 16 (17) is niet *ἱλαστ.* maar *ἐπίθεμα* vertaling van kappōreth. Ἱλαστ. is daar evenals Jos. Ant. XVI, 7, 1 (*ἱλαστήριον μνῆμα*) en 4 Makk. 17 : 22 (wanneer wij hier *τοῦ ἱλαστηρίου θανάτου* moeten lezen) adjectief en beteekent: dienend ter verzoening. Ook waar de LXX *ἱλαστήριον* voor kappōreth gebruikte, was het daar: voorwerp der verzoening. Rom. 3 : 25 is *ἱλαστήριον* = zoenmiddel, niet = kappōreth of zoenoffer.

Bij I, bl. 927 voeg in Ἰνδάλλομαι, *-λοῦμαι*, verwant met *εἶδος*, a) verschijnen, zich toonen, b) zich verheffen, 1 Clem. 23 : 2.

Bij I, bl. 930 Ἰσκαριώτης. Men denkt bij Karioth aan het stadje קְרִיּוֹת in het Zuiden van Palestina, Joz. 15 : 25. Vgl. over Judas Iskarioth Prof. W. Brandt, Die Evangelische Geschichte, 1893, S. 11—19. G. Dalman, Die Worte Jesu, S. 41 schrijft van Iskarioth: „Alle Wahrscheinlichkeit spricht dafür, dass Ἰσκαριώθ ohne Artikel die ursprüngliche Lesart war, aus welcher sich durch Missverständniss Ἰσκαριώτης, aber auch *Σκαριώθ* und *Σκαριώτης* entwickelte. Zu Ἰσκαριώθ stimmt *ὁ ἀπὸ Καρυώτου*, was Cod. Sin. Joh. 6 : 71, Cod. D. Joh. 12 : 4, 13 : 2, 26, 14 : 22 bietet, insofern als das erstere auf hebräisches אִישׁ קְרִיּוֹת, das letztere auf das gleichbedeutende aramäische דִּקְרִיּוֹת oder דְּמִן קְרִיּוֹת zurückweist. Beides ist als jüdischer Sprachgebrauch zu erweisen ... Seltener ist die Einführung des Ortnamens durch דְּמִן ... oder durch מִן ... Aber wenn dem so war und also אִישׁ קְרִיּוֹת eine ganz gewöhnliche Form eines Beinamens, wodurch der so Benannte als „Kariotäer" bezeichnet wurde, so ist höchst befremdlich, dass man es unüberzetzt liess. Man hätte doch *ὁ ἀπὸ Καριώθ* schreiben sollen gemäss *ὁ ἀπὸ Καρυώτου* in Cod. D, wie Joh. 21 : 2 *Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανᾶ* schreibt, und wie Josephus Bell. Jud. VI, 4, 2 von einem *Ἄνανος ὁ ἀφαμμαοῦς* redet, wenn man nicht *ὁ Καριώθιος* oder etwas Aehnliches wagte. Die Vermutung liegt nahe, dass Ἰσκαριώθ schon dem Evangelisten unverständlich war. Ein späterer hat an einen Ort Ἰσκάρ oder Ἰσκάρια gedacht und darum Ἰσκαριώτης gebildet, während der Urheber des Textes der Synoptiker in Cod. D. *Σκαριώθ* und *Σκαριώτης* bevorzugte, indem er einer syrischen Vorlage folgte."

I, 935 het artikel *ἱστός* moet aldus geredigeerd worden: Ἱστός, *οῦ, ὁ*, mastboom, Jez. 30 : 17, 33 : 23, Ez. 27 : 5, weversboom, weefsel, Jez. 38 : 12, 59 : 5, 6, vgl. Tob. 2 : 12 א, Jos. Ant. XII, 2, 14.

II, bl. 7 schrap het artikel Ἀκαθάρτης. Dit woord bestaat niet. De receptus Openb. 17 : 4 is eene vertaling van immunditia. Vgl.

E. Nestle, Einf. in das Gr. N. T. 1897, S. 7 en F. Blass, Theol. L. 1898, S. 458.

II, bl. 15: Καϊάφας, E. Nestle, Z. f. w. Th. 1897, S. 149 ... Καϊάφας af van het Arabische Kaif, voorspellen.

II, bl. 29 lees καλοειδής.

II, bl. 35 lees κανοῦν.

II, bl. 64, regel 12 v. o. lees Xanthippe.

II, bl. 80, regel 4 v. o. lees ἐλπίδα.

II, bl. 87, regel 4 v. b. lees δοῦλος.

II, bl. 89 lees κερατίνη, ης, ἡ, trompet.

II, bl. 93 lees κηδιάω = κήδω, Sir. 22:16 A, waar men ... lezen moet. Zie onder dit woord.

II, bl. 94 bij κήρυγμα vgl. v. Dobschütz, Texte und Unters. ... S. 16, 17 over κήρυγμα in verband met het Κήρυγμα Πέτρου.

II, bl. 98 voeg in Κιννυρίζω, -ίσω, = κινυρίζω = κινύρομαι, weeklagen, jammeren, Acta van Xanthippe en Polyxena 14.

II, bl. 107 schrappe men het artikel ἐκκλησία als een duplicaat.

II, bl. 108 lees Ἐπικαλέω, deel I, bl. 749, 750.

II, bl. 109 voeg in: Κλῶνος, ου, ὁ, = κλών = κλάδος, twijg, ..., de Apoc. v. d. Maagd Maria 14.

II, bl. 110. Κνίδος. Alzoo heette slechts de stad. Het schiereiland heette ἡ Βυβασσία (naar het stadje Βύβασσος) òf ἡ Κνιδία. Vgl. F. Blass, Theol. Litz. 1898, N° 17.

II, bl. 110 voeg in Κνῖσα, κνίσσα, ης, ἡ, offerwalm, Diogn. 2:...

II, bl. 115 Κολαιός is eene verschrijving van den juisten vorm ...

II, bl. 125 Κοσμόπλανος, ου, ὁ, of κοσμοπλανής, verleider der wereld, Didache 16:4.

Bij Κράτιστος, deel II, bl. 133 voeg in Diogn. 1:1 κράτιστε ...

II, bl. 135 onder Κρήτη schrap Daedalus, want deze was ... Athener.

II, bl. 145 schrijf Κρόσσος, Plur. κρόσσοι (onjuiste schrijfwijze ...), kwasten.

II, bl. 146 schrijf Κρυσταλλόομαι.

II, bl. 151 Κυμαγωγή is eene onjuiste schrijfwijze voor ...

II, bl. 153. Deissmann, Neue Bibelst. S. 45, 46 wijst als analogie van ἡ κυριακὴ ἡμέρα op den naam Σεβαστή in inscripties voor: de eerste dag der maand.

II, bl. 165 voeg in: Das Wort κύριος in seiner Beziehung auf G... oder Jesus Christus, G. Schläger, Theol. Tijdschr. 1898, bl. 487—..., 1899, bl 15—54. Volgens S. staat ὁ Κύριος in het N. T. meestal ... God, weinig van J. C. Bij Paulus in de hoofdbrieven zou ὁ Κύριος ... van J. C. staan.

II, bl. 173. Ἀντίληψις in den zin van hulp komt niet alleen in et Bijbelsch Grieksch, maar ook in papyrussen voor, synoniem met βοήθεια. Vgl. Deissmann, Bibelst. S. 87.

II, bl. 189 schrijf Αἰχμήτωρ en Λίνεος, εα, εον.

II, bl. 191, regel 1 v. b. lees: gedachten voor geslachten.

II, bl. 225 voeg bij Λυμαίνομαι: Herm. Vis. 4, 2.

II, bl. 236 lees Μαγίς, ίδος, ἡ (μάσσω), a) trog, van den bakker, b) de geknede massa, brood, Richt. 7 : 13 ἄρτου κριθίνου.

II, bl. 240, r. 9, v. b. lees: of ervaren zal.

II, bl. 242 lees חִיצָבָה.

II, bl. 260 lees Μειράκιον, dem. van μεῖραξ, knaap.

II, bl. 261 lees μελισσαῖος.

II, bl. 276 lees μετάβολος.

II, bl. 293 lees μηρυκισμός.

II, bl. 303 voeg in bij Μιχαήλ: W. Lueken, Michael, 1898.

II, bl. 308 lees μονομάχος.

II, bl. 311 lees μυγαλῆ.

II, bl. 315 lees μύρσινος, μύῤῥινος.

II, bl. 332 lees רָחִיץ.

II, bl. 356 bij νόμος: Naam van Christus naast λόγος: νόμος καὶ λόγος, Κήρυγμα Πέτρου bij Clem. Alex. Strom. I, 29 v. Dobschütz, Texte und Unters. 1894, S. 28, 29 en wat de litteratuur betreft: Die Entwickelungslinie der Paulinischen Gesetzeslehre, F. Sieffert, Theol. Stud. an B. Weiss, 1897, S. 332—357.

II, bl. 370 r. 4 v. o. lees פְּרָשִׁים.

II, bl. 392 bij οἰκήτωρ: Apoc. Petri 17, 19.

II bl. 422 ὀξίζω, -ίσω (ὄξος), zuur worden, Herm. Mand. XII, 5, 3.

II, bl. 422 opschrift lees Ὄντως.

II, bl. 440 bij ὀργή: Plur. humeuren, Spreuken van Sextus 293.

II, bl. 497, r. 16, v. o. lees: c. Dativo.

Bij II, bl. 501 voeg in: Παράβυστος, ον, daarnaast ingeschoven. Τὸ παράβυστον sc. δικαστήριον, een gerechtshof te Athene, in een weinig bezocht gedeelte der stad gelegen, waar de ἕνδεκα geheime zittingen hielden. Ἐν παραβύστῳ = in 't geheim, verborgen, Epiph. Haer. 62, 2.

II, bl. 513 bij παραχαράσσω: Herm. Sim. I, 11.

II, bl. 533 bij Παῦλος vgl. Prof. van Rhijn, Theol. Stud. 1899, bl. 82—84.

II, bl. 533 Πατροβᾶς, ᾶ, samengetr. uit Πατρόβιος.

II, bl. 565 bij πίθηκος: = קוֹף, 1 Kon. 10:22 A, 2 Kron. 9:31.

II, bl. 590, r. 14 v. o. lees διεφύλαττεν.

II, bl. 668 bij πολιτάρχης: E. de Witt Burton (The American Journal

of Theology, II, 1898, p. 598—632) noemt 17 inscripties, waarin πολιτάρχαι of πολιταρχοῦντες voorkomen. Van die 17 zijn er 13 voor Macedonië en van deze 5 voor Thessalonica. In eigenlijk Griekenland komt de titel niet voor. De 5 inscripties van Thessalonica zijn van het begin der 1e tot het midden der 2e eeuw na Chr. Het getal πολιτάρχαι wisselde in Thessalonica tusschen 5 en 6. Vgl. E. Schürer, Theol. Litz. 1899, S. 44. Πολιτάρχης komt ook voor Acta Joannis 10 : 12, 11 : 4, 13 : 1 enz.

II, 669 voeg in: Πολυπραγμοσύνη, ης, ἡ, het zich met allerlei dingen bezighouden, nieuwsgierigheid, Diogn. 6 : 4. Πολυπράγμων, ον, op nieuwigheden verzot, nieuwsgierig, Diogn. 5 : 3.

II, bl. 712 bij προσφιλής voeg in: Esth. 5 : 1, Sir. 4 : 7, 20 : 13.

II, bl. 717 voeg in πτελέα, ας, ἡ, olmboom, Symm. Jez. 41 : 19, Herm. Sim. II, 1.

II, bl. 770 voeg in: σηπία, ας, ἡ, inktvisch, Barn. 10 : 5.

II, bl. 775 bij σιτία Diogn. 6 : 9. En voeg op dezelfde bl. in: Σιφωνίζω, -ίσω, a) wijn met den σίφων, hevel, uit het vat doen loopen. b) spuiten, Herm. Mand. 11 : 18. Σίφων, ωνος, ὁ, a) hevel, b) wijnzak, waterzak en in deze laatste beteekenis Herm. Mand. 11 : 18, ὕδατος.

II, bl. 824 bij στρατοπεδάρχης: Mommsen (Sitzungsberichte der Berl. Akad. 1895, S. 495 ff.) houdt den στρατοπ. van Hand. 28 : 16 voor een „princeps castrorum peregrinorum", niet voor een „praefectus praetorii." Vgl. daartegen Zahn, Einl. N. T. I, S. 389, 390.

II, bl. 832 bij σύζυγος Fil. 4 : 3. Sommigen vatten σύζυγος hier als nomen proprium op. Vgl. Haupt, Comm. t. d. pl.

Bij II, bl. 862 voeg in: Σχολιογραφέω, -ήσω, ophelderingen schrijven, Eus. H. e. 6, 25, 13.

Bij II, bl. 897 voeg in: Τερατεία, ας, ἡ, leugentaal, snoeverij, Diogn. 8 : 4.

II, bl. 934 r. 18 v. o. lees Oxyrhynchus.

II, bl. 957 r. 7, v. o. lees מֵאֱלֹהִים

Bij II, bl. 978 voeg in: Ὑποκουρίζομαι, -οῦμαι, vleien, liefkozen, Acta Joannis, ed. Zahn, 1880, p. 139.

Bij II, bl. 1020 voeg in: Φορά, ᾶς, ἡ, hartstocht, Diogn. 9 : 1.

DATE DUE

